Universidad de Sevilla
Biblioteca

A. CANTUARENSIS

IN S. PAULUM

OPUSCULA

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

D. ANSELMI CANTVARIENSIS archiepiscopi, Theologorũ OMNIVM SVI TEMPORIS FACILE PRINCIPIS, NEMINIQVE EORVM QVI POST EVM FVERUNT, vel sanctitate, vel eruditione, vel eloquentia secundi, luculentissimæ, in omnes sanctissimi Pauli Apostoli epistolas, & aliquot Euangelia, enarrationes.

IHS

Has enarrationes alii D. Heruæo ascribunt.

FACULTAD DE TEOLOGIA
Univ. de Deusto
BILBAO

PARISIIS,

Apud Audoënum Paruum, sub interſignio Lilii aurei, via ad D. Iacobum.

1549.

Vtor con forme all esser gatorjo nuno decl ano dnj mdxlviij ytem ynuentor iguarente por comision de los cen[sores] inquisidores el cam[o] Tu[o] de alua vrius

Universidad de Deusto
Biblioteca

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI, SIMVLQVE ornatiſsimo præſuli D. Carolo Monſieur, eccleſiæ Niuernenſis Epiſcopo

F. Simon Fontanus Senonenſis minor, fœlicitatem exoptat in Chriſto perpetuam.

VNde mihi tantum arrogantiæ, Illuſtriſsime princeps, vt ego minorum omnium minimus, obſcuriſsimus, adeóque tibi ignotiſsimus hac epiſtola celſitudinem illam tuam, niſi à clariſsimis viris non appellandam adoriar? Quid mihi eſt conſilii? Cur interpello te, ſeriis alioqui intẽtum? Sed condonaturum confido, vbi didiceris, quibus incenſus rationi tibi vni hancce epiſtolam ſcripſerim. Scribenda enim fuit, & non occurrit cui alii conſultius ſcriberetur, quàm tibi. Accipe. Prodituri erant eruditiſsimi commentarii in omnes Pauli epiſtolas, & aliquot euangelia, quos doctiſſimus ac iuxta religioſiſsimus pater Heruæus ante annos ſupra ducentos edidit, hactenus diuo Anſelmo attributos propter ſingularem quãdam religionem maxime eruditioni coniunctam, & multam ſimilitudinem ſtyli. At verò quærebat typographus patronũ, ſub cuius auſpiciis tantus theſaurus exiret in vulgares manus, nec interim diſcerperetur (vt ſolent frequenter bonorum autorum opera) magni cuiuſpiam tutoris autoritate defenſus. Is me conſilii ſui participẽ fecit, rogauitq; non frigidè obluctantem, ac meæ exilitatis conſcium, vt ſi quem nouiſſem ad hoc auſpicii munus accommodum, huic dicarẽ ſuo nomine labores Heruæi: quos ſuperiore anno bona ex parte recognoueram conferens iam olim excuſos cum vetuſtiſsimo exemplari manu ſcripto. Vicit me religioſa typographi improbitas, cui ſtudium eſſet Pauli amatoribus inſignem hunc theſaurum communem facere: proindéque inſtitui quæritare cuinam commentarii huiuſcemodi deuouerentur. Sed neque diuturnus neque moleſtus labor fuit. Nam tu primus omnium, Præſul ornatiſsime, occurriſti, cui Heruæani ſudores conſecrari deberent: alii, ſi qui ſe offerre vellevibebãtur mẽti noſtræ, ac ſi te primũ aſpectaſſent, definẽbant, perindéque flagitabant, vt præ te ſe omitterem. Rogas fortaſſe, quamobrem tu mihi primus factus ſis obuius. Dicam, ſi non erit moleſtum audire. Expoſtulaturum mecum fuerat vetuſtum illud exemplar, cum quo contuleram, ſi cui nuncupaſſem alii quàm tibi: cùm id è monaſterio Gratiæ dei, cui præpoſitus es regendo, primum nec aliunde petitum ſit, ſine quo non erant Pauli ſtudioſi tantis opibus gauiſuri. Hîc videbam, ſi fuiſſet litigandum, tam iuſtæ expoſtulationi nõ poſſe opponere. Deinde ſollicitabat virtutum tuarũ memoria, quas ſpectaueram aliquoties tum, quãdo me ad vos celeberrimus ille doctor, nec ſatis vnquam nominandus F. Petrus à Cornibus ſecum, pro peculiari erga me affectu, ductabat. Non ſemel enim cum illo, quanquam immeritus omnino, modíſque omnibus (fateor) indignus factus ſum vobis conuiuia in Remenſi domo Lutetiæ, dum cum clariſſimo illo conſanguineo tuo ac compræſule Archiepiſcopo Remenſi, D. Carolo à Lotharingia degeres: túmque rudis licet fueram & villaticus, inter fercula tamen diuerſiſsima ac lautiſsima expendebam mores veſtros ingenuos & verè nobiles, tuos imprimis, illuſtriſsime Princeps, quod verè principales iudicabam. Mirabar dignitatem totius corporis eximiam, rarum ſermonẽ ſed ſerium, vultus modeſtiã maximã, ipſam denique indolem totam egregiam, & nihil nõ principem virum

addecens. Quanti verò tum feci veſtram vtriuſque erga ſacrarum literarum peritos, eoſq; ſimul pios ſtudium, iuſto libro non dixero: cũ cernerem vix alios vobis conuiuas, nunc hos nunc illos nomine veſtro accerſitos. Illum autẽ D. Hammonium theologiæ doctorem hoc digniſsimum titulo quod tecum haberes inſeparabilem vtriuſque peritiæ autorem, pro pietatis religionisq; tuæ certiſsimo teſtimonio fuit. Ex illo tempore perſuaſi mihi futurum te eccleſiæ Gallicanæ columen quoddam inſigne & fulcrum fortiſsimum: ac iam proinde gratulabar eccleſiæ, cui epiſcopus tam cõpoſitus & abſolutus proſpectus eſſet. Ex illis enim tam præclaris moribus quid ſecus diuines? Ergo cũ hæc conuiua veſter parum alioqui vrbanus animo tractarem, nõ cogitabam de epiſtola, cupiebam tamen offerri mihi locum atque occaſionem olim inſtigandi addendiq; calcaria iam per ſeſe currenti. Adeò nolebam virtutibus illis raris quicquam decedere. Oblatus eſt tandem locus non quærẽti: quapropter animo meo ſatisfaciã apud te, Illuſtriſsime Princeps, in duobus. Priore, q Heruæi doctiſsimi doctiſsimos cõmentarios, è monaſterio tuo (vt dixi) quæſitos tuo nomini pietatiq; tuæ offero, ab omni huius temporis iniuria, tua autoritate protegendos: quibus legendis Pauli ſententiam mentemq; (quam affectas, & ille multo clariſsime expreſsit) perdiſcas nullo negocio. Eſt enim is autor ſermonis ſatis, nec nimium vulgaris, quẽ nec mundioris dictionis cupidi faſtidiant, ni moroſiores ſint iuſto, nec humiliores reiiciant. Sin vſquam erit inculcior, doctiſsima interpretatio, & abditorum expoſitio per ſeſe haud inexpetenda tædium auferet. Dicã vno verbo omnia. Nihil eſt quod putem reprehendendũ in hoc autore, præter immenſas diuitias. Non enim vno modo Pauli verba interpretatur, ſed pluribus, ſic tamen, vt cùm primam deuoraueris explicationem, nõ ſis abiturus priuſquam ſequentem perlegeris, vſque adeò afficit lectorem, dum ſe percurrit. Sed has opes qui faſtidiet, dignus profecto erit, cui (vt Salomon in prouerbiis dixit) occurrat quaſi viator egeſtas. Dices interim: Cùm commentarii ſint Heruæi, cur ergo libro manet inſciptio Anſelmi, cuius non ſunt? Cautum eſt piis lectoribus, qui hactenus pro Anſelmi cõmentariis amplexati ſunt: ne ſi nomẽ cito varietur coniectent eſſe impoſturam. Putarent enim fortè non ab Heruæo etiam, ſed alio quopian vulgariter erudito conſarcinatam expoſitionem, ac proinde nõ digna religio ne lectitarent. Paulatim redibit nomen, dum noſtra præfatione id fuerit inuulgatum, viſusq; fuerit Heruæus Anſelmo nihil indoctius dicere, nihil minus ſanctum. Altero mihi ſatisfaciam, dum te obteſtabor per ſacra omnia, pérque generis tui claritudinem, vt is eſſe pergas, quẽ mihi pollicitus ſum: imò verò progrediare ſacris moribus, dum ætate proueheris, quod (ſat ſcio) facies, & ſi nemo moneat. Serua te ſemper eccleſiæ epiſcopũ eum, quẽ eccleſia velit epiſcopum, & quẽ nolit niſi epiſcopum. Tu illius curam ſuſcepiſti, vide vt ne ſis ſpõſæ Chriſti neglector. Te illa hactenus ſibi præfectum lætatur, ſperãs per te aut reparãda collapſa, aut ſi hìc minus poteris pro voto, conſeruanda quæ adhuc integra ſunt: iſtic age principẽ, Ornatiſsime præſul. Obſtrue (inquam) viam hæreticorum peſtilentiæ, ne in gregem tuum inuadat. Nulla re auorum totiúſque ſanguinis tui religionem, quæ per totum orbem Gallicum magna cum laude nominis veſtri celebratur, ſplendidius referes, quàm cũ pro eccleſia religionêque Chriſtiana deſudabis. Vale princeps illuſtriſsime, ac præſul digniſsime. Lutetiæ calendis Iunii.

1544.

Index rerum omnium maxime

SCITV DIGNARVM QVAE IN HIS Anſelmi commentariis ſparſim tractantur ſecundum ordinem alphabeti quàm fieri potuit, diligentiſsimè digeſtus.

Aaron quo flore recte ſacerdos eſſe cognoſcitur fol. 252.f.
Aaron quomodo ſit in ſacerdotem ſublimatus 241.k.
Aaron ex hominibus aſſumptus eodem.f.
Abba quid ſit 29.c.143.f.
Abel exemplum iuſtitiæ ac fidei nobis factus 261.d.
Abraam fide augmentum nominis ſui accipit 261.m.
Abraam & Loth hoſpites pio ſtudio ſuſcipientes, quid meruerunt 270.f.
Abraam ducens Iſaac ad immolandum, Deum patrem refert 263.d.
Abraam quomodo dictus ſit hæres mundi 15.b.
Abraæ fides magna 263.b.
Abraæ filii qui 14.k.
Abundare in ſuo ſenſu qualiter quis debeat 49.c.
Accedere ad Chriſtum per fidem 258.k.
Accuſatio alicuius electi dei nõ poterit nocere 32.g
Achaia vicina eſt Macedoniæ 53.e.f.
A creatura non cognoſcitur deus, niſi quãtum vult ſe reuelare 284.a.
Aculeus mortis quid 101.c.d.
Adam ex rege regulus 289.f.
Adam rex 289.f.
Adã & Chriſtus quomodo dicũtur eſſe ſimiles 18.k.
Adam quemadmodum fuit forma morientium, ita & Chriſtus reſurgentium. 97.b.
Adoleſcentia iuuentus vocatur 208.b.
Aduentus domini vnicuique dies eſt mortis 57.a
Aduenæ qui ſint 158.k.
Adulator quis dicatur 55.b.
Adulter non prolem ſed voluptatem quærit 107.e.
Adulter ſi legem ſeruet, quid ei proſit 23.b.
Adulterare verbum dei quid ſit ibidem.
Adulterii & fornicatio quomodo perpetrẽtur. 280.g
AEgyptus quid 79.l.
Aemulatio quid ſit 132.m. 149.k.
Aenigma & allegoria in quo differant 91.g.
Aes & cymbalum quid ſignificent 90.g.
Aetates in homine ſunt ſex 80.l.
Aetates ſeptem & earũ ſingularis deſcriptio. 239.c.d
Aeuum & tempus quomodo differant 221.b
Agar aduena interpretatur 145.g
Agi plus eſt quàm regi 29.a
Agnitio & notitia quo differunt 187.e.
Agnus quomodo vocatur paſcha 67.b.
Alæ ſanctorum 284.e.
Allegoria & ænigma in quo differant 91.g. & 91.b
Altare in quo crematus eſt Chriſtus quid deſignet 271.d.
Altitudo & profundum quomodo à Paulo ſumantur 32.m.
Amanti nihil præcipiendum 289.c.
Ambigua in meliorem partem ſunt vertendo 48.l.
Ambulare ſecundum carnem & ſecundum ſpiritum quid ſit 26.m.
Amictui comparantur cœli 232.b.
Amelia quid ſit 150.b
Amen quid 102.b.i
Ammon in amore Tamar obriguit 223.l.
Amore dei omnes aduerſitates facile tolerãtur 116.b
Anathema quid 88.l.135.i.k.
Anathema quomodo à Paulo ſumatur 33.e.f.
Andronicus & Iunia cur nobiles in apoſtolis dicti ſint 54.g.
Angeli cur noſtra opera deo deferant 281.e.
Angelus eſt nomen officii 232.c.
Angeli quomodo filii dei vocantur 231.l.
Angeli propter nos huc mittuntur 233.a
Angelorum religio pro cultura ſumitur 185.g.
Angelorum homines qualiter diſtinguuntur 130.f.
Anguſtia eſſe non poteſt vbi fuerit charitas 16.l.
Anima pro homine 46.d.
Animæ ſomnus quid 167.c.
Anima viuens & ſpiritus viuificans quomodo differunt 99.m
Anima quomodo ex fide viuat 260.i.
Animoſitas quid ſit 132.m.
Antichriſti crudelitas 200.a.b.
Antichriſtus quomodo illuſtratione aduentus domini deſtruetur 199.m.
Antichriſti mortis locus vbi ibidem.m.
Antichriſti à morte quadraginta quinque dies concedentur ad pœnitentiam 196.a.
Antiquitas & ſenectus prænunciant mortem 250.l.
Apollo quis dicebatur eſſe 102.c.
Apollo vnde originem traxit 227.b.
Aporior quid ſignificet 111.e.
Apoſtolus, nomen dignitatis & poteſtatis 205.g.
Apoſtolus totius eccleſiæ præcibus cõceditur 230.d
Apoſtolus culpat ſeindentes vnitatem 259.a.
Apoſtolus quomodo Chriſtum viderit 76.f.g.
Apoſtolorum gloria quæ ſit 105.a.
Apoſtolorum dona digniora quæ fuerint 30.b.
Apoſtolorum electio ſit quatuor modis 134.k
Apparere peccatum quid 25.a.
Appia vxor Philemonis & mater Archippi 227.m.
Aquis quid ſignificatur 273.i.
Ariſtarchus quis fuerit 189.g.
Arbores & herbæ quomodo dicuntur viuere 99.g.
Arca de lignis Sethim 252.c.
Argumentum quid ſit 261.m.
Arrius quomodo in ſpiritu diaboli loquebatur 87.c.
Arrianorum calumnia ibidem.b.
Artes hominum perditorum 11.b.
Artes inimici ſunt præcauendæ 106.c.
Aſinus gentilis populus: bos Iudaicus 289.c.
Aſſiſtere & miniſtrare quomodo differunt 233.a.
Auaritia quid ſit 6.m.123.a.166.c.
Auari deus, nummus eſt 166.f.187.a.b
Auaritia idolorum ſeruitus 212.b.
Auaritiam vel cupiditatem eſſe vitandam 206.K.
Auarus & hydropicus 268.A
Audacia dicitur voluntas deponendi corpus 113.b.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Audire nostrum & audire dei 274.g.
Aurum argentum, lapidesue precioſi quid ſignificent 63.d.e.
Azyma quid ſit 67.g.

BAal eſt dæmonium 39.l.
Babylon quid ſignificet 204.k.
Balaam dicitur prolapſus in peccatum 243.i
Baptiſma aliud in aqua, aliud in lachrymis pœnitētiæ, aliud in ſanguine martyrii ibidem.a.
Baptiſmi trina immerſio quid ſignet 184.g.
Baptiſmum iterans, Chriſti mortem iterat 259.d.
Baptiſmus Chriſti quid ſit 20.e.
Baptiſmus ad quid Chriſtiano proſit 9.i
Beatus quando quis dicatur eſſe vniuerſaliter 14.d.
Belial quid 117.c.
Benedictio vnde 123.a.
Benedictio aliquando ſumitur pro baptiſmi conſecratione 140.e.
Beneſacere & non peccare quomodo differant 73.f.
Benignitas quid ſit 150.a.165.k.187.i
Beſtia, defectus rationis 269.b.
Blaſphemia quid 165.i.187.c.
Bonitas quid 150.a
Boni & mali quomodo prædeſtinentur 154.a.
Bonum elicitur ex malo 172.i.
Bonū nihil dici poſſe, niſi idem voluntarium 229.d.
Bonum noſtrum quando dicatur blaſphemari 50.i.
Bonum perficere quid ſit 25.m.106.e
Bonum quandoque à cibis abſtinere 207.m.
Bonum imperfectum quod 25.m.
Brauium quid 78.k.l.

CAECi mente qui dicantur 9.a.
Cæleſtia corpora & terreſtria vnde dicantur 99.k.
Cæſio Pauli & Silæ apud Philippenſes 191.e.
Calami quid ſignent 251.i.
Calciamenta quid 170.g.
Caligo obſcuritas ignorantiæ in lege exiſtēs 269.a.
Calix benedictionis quis 81.g.
Calix Moyſi quis 85.m.
Cantans in gratia domino quis dicatur 188.e.
Cantica carnalia ad quos pertinent ibidem.
Caput libri, prædicatio diuinitatis 257.f.
Carbones ignis congerere quid ſit 45.l.
Caro quandiu mortalis eſt, nō poteſt à concupiſcētiis eſſe libera 25.f.
Caro aduerſus ſpiritum quomodo dicatur cōcupiſcere 149.a.
Carnem manducare aut vinum bibere quādo licitum ſit 51.a.
Carnis vitium in re bona, non eſt bonum 25.l.
Carne mortua nihil ignobilius 100.c.d.
Caſtigare corpus quid 79.c.
Caſtitas & cōtinentia cōiugatorū dona dei ſunt 71.g
Caſtitatis & continentiæ differentia 150.b.
Caſtitatis ſanctificatio naſcitur ex continentia fornicationis 194.a.
Celſitudo peruerſa quid 7.c.
Cenchreæ quid 54.c.
Centum denarii peccata in hominem ſignificāt 291.f
Cereus Chriſtus 279.g.
Charitas ſuper omnes virtutes ſupereminentiſſimum obtinet locum 90.f.
Charitas fugat anguſtiam 16.i.
Charitas quomodo dicatur non anguſtiari 121.b.i.
Charitas eſt vinculum perfectionis 188.a.
Charitas qualiter ſit nobis lorica 196.f
Cherubim quid 252.l.m.
Chriſtus ſine patre & matre quomodo 245.c.
Chriſtus legatus fuit patris 114.l.
Chriſtus quomodo eſt vnigenitus & primogenitus 181.c.d.
Chriſtus cur pater miſericordiarum vocetur 103.d
Chriſtus quare factus terrenus 100.b
Chriſtus cur dictus homo ſecundus & Adam nouiſſimus 99.m.
Chriſtus quomodo modeſtus & māſuetus fuit 124.f.
Chriſtus intus dives foris pauper 120.m.
Chriſtus quare dictus fuit petra 79.i.
Chriſtus primitiæ dormientium 97.a.
Chriſtus eſt deus pacis & dilectionis 182.m
Chriſtº quō ſit mediator iter deū & homines. 205.a
Chriſtus nomen eſt ſacramenti 2.col.3.
Chriſtus quomodo dictus ſit diuiſus 57.b.
Chriſtus nouæ legis mediator 269.g
Chriſtus cur à Paulo homo appelletur 19.g.b.
Chriſtus quomodo expoliauit principatus & poteſtates dæmonum 188.l.
Chriſtus & Adam quare dicuntur eſſe ſimiles 18.k.
Chriſtus per figuram vitulus 255.f
Chriſtº quomodo ſimilitudo carnis peccati fuit 27.c
Chriſtus ſicut filius in domo patris 236.i.
Chriſtus in carne noſtra tentatus 240.b.
Chriſtus medius ſtipes qui portat tria brachia 251.b
Chriſtus verus ſacerdos 246.l.
Chriſtus paſtor in ſanguine teſtamēti æterni dicitur 272.f.g.
Chriſtus quomodo fuit minor angelis 234.c.
chriſtus quicquid in carne egit, preces & ſupplicationes fuerunt 242.a.
chriſtus quomodo nec mori nec reſurgere gratis potuit 96.f.
chriſtus pro peccatis oblatus eſt 115.a.
chriſtº nō ſæpe, ſed ſemel oblatº eſt i ara crucis 256.c
chriſtus cur ſit mortuus pro nobis 16.m.
chriſtus quomodo mortuus ſit pro peccato 21.a.b.
chriſtus in cruce pēdens qualiter dicatur maledictus 33.g.
chriſti mors & reſurrectio quid ſignificent 16.c.
chriſti pontificium quare cōparatur ordini Melchiſedech 245.d.
chriſtum indui quis dicatur 48.b.c.
In chriſtū peccare, & in chriſto peccare, differunt 17.d.
chriſtus qualiter apparuit Iacobo 95.k.
chriſtus quos primo ad fidem adduxit 10.e.
cibi communes qui dicebantur 50.c.
circumciſio quid prodeſt, & circumciſio vera quid intelligitur eſſe 9.b.
circumciſionis miniſter fuit chriſtus & qūo 52.c.
circumciſio cordis quæ ſit 10.a.
circumciſionem quare admittebat Petrus 138.e.
circunuentio quid ſit 194.c.
cœna quid ſit & vnde dicatur 82.b
cœtus religioſorum populus honorificatus 286.b
cognitio infelicitatis, ſummus eſt ad beatitudinem acceſſus 26.b.
collectæ in eccleſiis pro pauperibus ſuſtētandis ſunt faciendæ 101.i.k.
coloſſæ ciuitas Aſiæ 170.k.

columba

Columba 278.k.
Combuſtio ſignum eſt reſurrectionis 254.c.
Comeſationes quid ſint 149.i.
Compages & medullæ quomodo ſumantur 140.b.
Cōparatio malorū ad mulierē prægnantem 195.l.
Cōcupiſcētia carnalis oīm delictorū eſt origo 26.d.
Confeſtionis ſacramentalis efficacia 288.f.
Cōcupiſcētia aliquādo in malā partē ſumitur. 186.m
Coniugatorum continentia, donum dei 71.g.
Concupiſcentiis carnalibus non conſentire, ac eas nō habere magna laus eſt & perfectio 28.m.
Confundi accipitur pro erubeſcere 234.l.
Confuſio naſcitur ex reprehenſione 216.b.
Cōſanguineis potius eſt ſubueniendum quàm cæteris 33.d.
Conſcientia bona coram deo ſufficit 122.e.
Conſciētia propria eſt ſufficiens vnicuique ad teſtimonium 8.col.2.
Conſcientia impiorum magna pœna eſt, piorum verò gaudium magnum 104.b.
Conſentire quid ſit 7.col.2.
Conſilium quid ſit 124.l.
Conſilium pro prælatis erga ſubditos 272.b
Conſilium dei ſi noſſe vis, quid faciendum 35.k.
Conſolatio miſerorum, habere pares 118.l.
Conſolatur nos deus vt alios conſolemur 103.f.
Conſolamur in paſſionibus Chriſti 51.i.
Conſperſio quid ſit 67.g.
Conſummatio oblationis ſit per nouum teſtamentum 258.e.f.
Contemplatio eſt merces fidei 113.c.
Contentio quid ſit 7.col.1. 132.m. 149.b.
Continentia quid 150.b.
Continentia & caſtitas coniugatorum 71.g.
Contra aucupatores & venatores dignitatum eccleſiaſticarum 141.i.
Contra temerarios hæreticos 202.l.
Contumelia quid 6.col.1. 7.col.2.
Corinthus caput Achaiæ & Græciæ decus 103.a.
Corinthii literarum Græcarum ſtudioſi erant, & philoſophiæ amatores 55.i.
Corpora cæleſtia & terreſtria vnde dicātur 99.k.
Corpora mortalia quomodo viuificabuntur 28.i.
Corpº ſine ſpū & aīa ſine charitate cōparātur 90.f
Corpus caſtigare quid 79.c.
Corrigi debemus exemplis priorum 80.k.
Corripit deus quem diligit 190.l
Creatura munda eſt, ſi nos mundi ſumus 221.e.
Creatura omnis non tota genuit in homine, quomodo intelligatur 30.e.
Credere eum, credere ei, & credere in eum, quomodo differunt 14.b.
Credere ex auditu quid ſit 38.k.
Cretēſes quare dicuntur ſemper mendaces 220.l.m
Crimen quid ſit 207.g.221.b.
Criſpus & Gaius à Paulo baptizati ſunt 57.l.
crux Chriſti lata, longa, alta, & profunda 161.c.
crux Chriſti quomodo crimina mortificet 177.k.
cuculla quando proſit monacho 9.i.
cuius vincula nititur Abraam ſoluere 245.e.
cuius diuiſionem ſermo dei conſiderat 24.e.
culpat Apoſtolus ſcindentes vnitatem charitatis 259.a.
cultus idolorum quando apud Romanos fuerit introductus 6.col.2.
cur aſcendat Lucas numerando 276.e.
cur in columbæ ſpecie, ſpiritus ſanctus ſuper Chriſtū deſcendit 275.b.
cur Moyſes populo loquebatur ſuper terram 269.l.
cur populus à monte arcetur cùm lex accipitur 269.b.c.
cymbalum & æs quid ſignificent 90.e.

DAuidis de ſtirpe Maria duxit originē 215.b
Dauid i adulterii & homicidii perpetratione non intelligitur prolapſus 243.b.
Dauidis verba, ſpiritus ſancti verba eſſe 236.f.
Dauid tres requies memorat 239.f.
Damaſcus quid 130.b.
Decē milia talenta, peccata in deū ſignificāt 291.c
Decretum quid ſit 185.f.
Defēdere à crimine obiecto, & debito præconio prædicare, diuerſa ſunt 24.m.
Dei deſcriptio 284.d
Delibatio quid 40.m.
Delictum quomodo differt à peccato 156.k.
Delictum quid ſit 150.h.
Demas quid 219.k.
Denarius numerus 276.e.
Deſcriptio fidei 4.col.1.
Deſcriptio primi & ſecundi tabernaculi 251.f
Detractores qui 7.col.2.
Dei donum menarrabile quid ſit 124.d.
Dei cōſilium ſi quis noſſe velit, quid agēdū ſit 35.k.
Deitatis nomen creaturis eſt communicabile 6.col.2
Deum quando dicamur benedicere 153.b.c.
Deum quomodo gentiles nouerunt 5.col.3.
Deum quis dicatur inuocare 56.g.
Deus ſolus proprie dicitur pater 160.i.
Deus pacis & dilectionis eſt Chriſtus 134.d.
Deus quem diligit corripit 190.l
Deus quomodo nos diligebat & oderat 17.b.
Deus cui vult miſeretur, & quē vult indurat, quomodo intelligatur 35.e.
Deus quid i Iacob diligebat & i Eſau oderat 34.f.g
Deus qualiter dicitur excæcare & indurare cor hominis 6.col.2.
Deus eſt intentator malorum tentamentorum 193.b.
Deus quomodo nos vocat, iuſtificat, & magnificat 32.d.
Deus quomodo naturaliter cognoſcitur 5.col.2.
Deus qualiter cooperatur 31.g.
Deus per malos purgat bonos 35.m.
Deus cur voluit filium ſuum pro nobis mori, cùm aliter nos potuiſſet redimere 17.e.
Deus quomodo iuſtificatur in ſermonibus ſuis 10.k.
Deus quare in promiſſione iurauit 244.b
Deus cur iurauit per ſemetipſum ibidem
Deus ſpirituale teſtamentum fecerat 250.e.
Deus qualiter nihil contra naturam faciat 41.k.
Deus vult homines ſubdi ſuis vicariis 120.f.
Deus ſuorum nunquam eſt immemor 118.l.
Deus quomodo nouit peccatum 115.a.
Deus non per ſeipſum, ſed per angelos Moyſi loquebatur 141.e.
Deus qualiter dicatur ambulare in nobis 117.b
Deus ſi illud quod maius eſt dedit nobis, illud etiam quod minus eſt dabit 32.b.
Deus quare dicitur ignis conſumens 270.e.
Deus cur dicitur deus Abraam, deus Iſaac, & deus Iacob 262.m.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deus quare reseruat conresurrectionem 266.e
Deuteroſis apud Hebræos quid 202.f
Dextera iuſtorum quid ſit 116.c.
Diabolus quid 224.b.
Diabolus inceſſanter pios perſequitur 218.g.
Diabolus quomodo proprie ſit aduerſarius 217.k.
Diabolus non potentia, ſed iuſtitia à Chriſto eſt victus 17.i.
Dies ſalutis quid ſit 115.g.
Dies domini quæ vocatur 62.m.
Dies peregrinationis Iacob 130.annorum 262.k.
Digitus dei quid 107.k.
Dignitatũ gradus in eccleſia ſunt diuerſi 89.m.n.
Dilectio dei probatur per dilectionẽ proximi 75.d.
Dilectio ſanctorum ſola in fide diligit 227.c.
Dilectus & diligibilis quomodo differunt ibidem l.
Diſciplinam domini negligere quid 267.c.
Diſcretio præmiorum 7.col.4
Diſcretio difficilima, & quare 88.a.
Diſſenſio quid ſit 132.m. 149.h.
Diues purpuratus Lazaro micas dare noluit 213.c.
Diuitiæ bonitatis in quo manifeſtantur. 7.col.4.
Diuitiæ maiores quæ ſint 120.m.
Doctor eccleſiæ qualiter ſit honeſtꝰ lucrator 222.i.
Doctorum & prædicatorum eccleſiæ reprehenſio 9.col.1.& ſeq.
Doctrina Chriſti phariſæis fuit moleſta 40.b.
Doctrina Chriſtiana ſanat à læguore vitiorũ 223.i.
Doctrina ſana quæ dicatur 222.e.f.
Dolus quid ſit 7.col.1.
Domeſticus fidei quis dicatur 151.g.
Dominationes quid ſint 156.c.
Dominationes & thronos non mitti in miniſterium 233.a.
Domus æterna quæ ſit 112.b.
Donationes ſpiritales quæ ſint 44.g.
Dona digniora quæ Paulus & cæteri apoſtoli habuerunt, quæ ſint 30.b.
Dona fidei diuerſa 44.e.
Donum maius eſt quàm delictum 18.k.
Donum dei inenarrabile quod ſit 124.d.
Dorſum curuum habentes cui ſint ſimiles 40.d
Dubitare dicitur dicens, puto vel æſtimo 29.b.
Ebrietas quid ſit 149.i.
Eccleſia & ſynagoga quomodo differunt 190.g.b.
Eccleſia Romana primatum habet inter omnes eccleſias 4.col.1.
Eccleſia qualiter dicatur virgo & ſponſa 126.f.g.
Eccleſia qualiter ſemper habeat inimicos 118.i.k
Elati qui dicuntur 7.col.1.
Eccleſia, tubari non mergi, poteſt 273.d.
Electio apoſtolorum ſit quatuor modis. 134.k.
Electis dei nullius accuſatio nocere poterit 32.d.
Eleemoſyna debet fieri ex eo quod eſt bonum 165.d.
Eleemoſyna quomodo fiat à murmurantibus 123.c.d.
Elementa quaſi eleuamenta dicuntur 143.b.
Elementa mundi quomodo intelligantur ibidem.a.
Elementa quæ dicantur 186.c.
Eligere & prædeſtinare quomodo differant 154.a.
Emortui non ad omnia, quomodo intelligere debemus 262.c.& ſeq.
Enoch trecẽtis annis per viam iuſtitiæ coram deo ambulauit 261.g.
Epheſus quomodo interpretatur 152.K.
Epheſus metropolis Aſiæ ibidem.g.
Epiſtola quid ſignificet col.1.
Epiſtolæ ad quid fidelibus miſſæ ibidem
Epiſtolæ Pauli ſunt quatuor decim quæ leguntur ibidem.
Epiſtolas quindecim ſcripſit Paulus ibidem.
Epiſtola Pauli ad Laodicenſes 190.c.
Epiſtolas decem ſcripſit ad eccleſias 1.col.1.
Epiſtolas quatuor ad diſcipulos ibidem.
Epiſtolæ Pauli quare nõ ſint ſic ſcriptæ ſicut compoſitæ. ibidem.col.2.
Epiſtolarum ordo 1.col.3.
Epiſtola ad Romanos cæteris profundior ibidem.
Epiſtola eſt ſalutis indicium 107.i.
Epaphræ laus 180.c.
Epimenides poeta Cretenſis 222.m.
Epiſcopatum deſiderans, bene facit 207.e.
Epiſcopus & presbyter idem ſunt 171.b.221.g
Eraſtus vnde dictus arcarius 55.i.
Eſau fornicarius & prophanus extitit 27.a.
Eſſe in carne quid eſt 23.f.
Euangelium quare æternum appelletur 135.b.
Euangelii veritas quæ dicatur 139.i.
Euangelium Chriſti in Iudæos venit nõ propter merita operum legis 1.col.3.
Euangelii definitio 2.col.3.
Euangelium qualiter dicitur virtus dei 4.col.4.
Euangelica doctrina cur ſit dicta forma 21.l.m.
Euangelium gratis prædicauit Paulus 132.b.
Euchariſtia à ieiunis ſumenda 85.e.
Exacerbare eſt peius quàm tentare 238.c.
Excommunicati quomodo tradebantur diabolo vexãdi 67.d.
Exemplar & exemplum quomodo differunt 245.b.
Exhortatio ad quos pertineat 258.m.
Ex ipſo, per ipſum, & in ipſo, qualiter hoc intelligitur. 43.d.e.
Exire extra caſtra ad Chriſtum, quare iubemur 271.g.
Exiſtimatio Anſelmi de epiſtola quæ dicitur Pauli ad Laodicenſes 190.c.
Ex, per, & in, præpoſitiones quid ſignificent 43.e.
Ex reprehenſione naſcitur confuſio 216.b.
Facies dei quid ſit 91.b.
Faciens contra conſcientiam, ædificat ad gehẽnam 51.d.
Factores legis qui 8.col.3.
Fama bona coram hominibus eſt neceſſaria 122.e.
Famam ſuam negligens, crudelis eſt 178.g.
Falſi monachi 217.b.
Felicitas ſeculi, ventus eſt contrarius 274.a.
Feſti verba ad Paulum 127.b.
Fidei deſcriptio 4.col.1.
Fides vnde dicatur 150.b
Fidei domeſticus quis dicatur 151.g.
Fides dicitur ſalutifera quæ per charitatẽ operatur 217.a.
Fides qualiter ab exordio iuſtificat 14.a.
Fides eſt ſubſtantiæ initium 231.a.
Fides Noe debet nobis eſſe exemplum ad ſalutem 261.e.f.
Fides Abraæ cauſa fuit augmentationis vocabuli eius ibidem.m.
Fides eſt voluntatis, non neceſſitatis 105.e.
Fides diuinitatis confeſſio & religionis ſolidum fundamentum 4.col.1.
Fidei Chriſtianorum laus eſt credere Chriſtũ reſurrexiſſe 38.e.
Fidem quomodo adhibere poſſumus rebus futuris 261.c.
Fidem nemo poteſt habere ſuis meritis præcedentibus 13.e.
Fidem quomodo ſenes conſecuti ſunt 261.d.
Fidei dona ſunt diuerſa 44.e.
Fidei definitio 260.l.
Fideles in aduerſis mẽte deficere non debent 265.g.
Fiducia pro ſpe ſumi 236.k.
Figura conſecrationis corporis & ſanguinis Chriſti 240.l.
Filium dei quis conculcet 259.k.
Filii diffidentiæ qui dicantur 157.a.
Filii lucis 282.a.
Filii noctis & tenebrarum qui ſint 196.c.
Filii promiſſionis qui dicuntur. 33.m.
Filiorum officium quod ſit 29.d.
Filii ſeculi 282.a.
Finis omnium bonorum quis ſit 97.f.
Finis pro conſummatione ponitur 202.g.
Finis quomodo accipiatur ibidem.
Firmamentum 284.e.
Fluere, effluere, & perfluere quid ſit 233.d.
Fœmina vitiata an poſſit poſt baptiſmum inter virgines dei conſecrari 221.k.
Fornicatio vnde ſumatur 165.b.c.
Fornicatio vnde proueniat. 149.f.& quomodo committitur 270.g.
Fornicatio quomodo fugienda ſit 70.e.
Fornicatio quælibet noxia, ſuperſtitio & infidelitas 72.a.
Fructus vnde dicatur 149.l.
Fullo eſt doctor 283.c.
Galatia quæ regio ſit 134.f.
Gaudia contraria quæ ſint 178.d.
Gedeon per fidem deuicit regna 264.g
Genealogiæ fugiendæ 226.g
Genitalia membra cur inhoneſta dicantur 89.f.
Germen in malis operibus & ſermonibus accipitur 268.f.
Gentiles quomodo deum nouerunt 6.col.2.
Gladius anceps eſt ſermo doctrinæ 240.c.
Gloria apoſtolorum quæ ſit 104.b.c
Gloria veteris & noui teſtamenti probatio 108.m. 109.a.
Glorificare dominum quid ſit 70.l.
Gradus dignitatum in eccleſia ſunt diuerſi 90.a
Græci quare dicuntur ſapientes 4.col.3.
Gratia & pax non ſunt ſemper à deo 3.col.3
Gratia eſt origo omnium bonorum 157.i.
Gratia dei eſt remiſſio peccatorum 115.c.
Gratia ſine meritis præcedẽtibus datur gratis. 190.b
Gratiarum & operationum diuiſiones quæ dicantur, & quibus ſint deputatæ 87.g.
Gratias agere quid ſit 5.col.4.
Gratiam prius apoſtoli acceperunt, poſtea apoſtolatũ 3.co.2.
Greſſus domini 273.f.
Gratis euangelium prædicauit Paulus 132.b.
Hæreſis & ſchiſma quomodo differunt 226.m.
Hæreſis vnde dicatur ibidem.i.
Hæreſis Macedoniorum 87.b.
Hæreticus quis dicatur eſſe 85.b.
Hæreticorum officium 55.b.
Hebræi quid interpretantur 230.l.
Hebræi cur ab Apoſtolo laudentur 260.c.
Herbæ & arbores quomodo dicuntur viuere 99.a.
Hermas ſcriptor fuit libelli qui Paſtoris appellatur 54.m.
Herodes ex alienigenis fuit primus rex Iudæorum 9.m.
Hilaritatis & ſimplicitatis differentia 44.l.
Hircus quid deſignat 271.e.
Homicidium quid & vnde dicatur 7.col.1. 149.h.
Homo interior & exterior quid ſit 112.b.c.
Homo ex tribus conſtat 197.f.
Homo qualiter ſexta ætate natus fuit mundo 239.c
Homo vitã præſentẽ ſine minoribus peccatis an ducere poſſit 21.i.
Homo malus cùm incipit tribulari quid faciat 16.k
Homo iraſcens ſibi & pœnitens 165.a.
Homo vetus quid eſſe intelligatur 20.b.
Homo ſine operibus præcedentibus, an poſſit iuſtificari 13.b.
Homo iudicia ſuperna diſcutere dignus nõ eſt 35.g.
Homo quare reparari debuit & non angelus 235.b.
Homine facto qualiter deus requieuit ab omni opere 238.m.
Hominum perditorum depictio 11.f.g.
Honor pro eleemoſyna ſumitur 209.b.
Hora breue ſpatium dicitur 47.b.
Hoſpes quis dicatur 262.i.
Hoſpitalitas patrum multum placuit deo 270.f.
Hoſtia quid ſit 166.a.
Hoſtiam qualem debemus offerre deo 271.i.
Hoſtia viuens quid 43.b.
Hoſtiæ veteris legis nullo tempore potuerunt auferre peccata 257.k.
Humana tentatio eſt aliud ſapere quàm res ſe habet 81.a.
Humilitas Petri, & libertas Pauli laudatur 138.c.
Humilitas fidelium vera quæ ſit 197.b.
Humilitas in malam partem aliquando ſumitur 185.f.
Humilis & manſuetus vnde dicatur 161.i.
Hypocriſim excludit ſimplicitas 44.i.
Hyſſopus herba expellens pulmonis tumorem 255.g.
Hyſſopus quid deſignet ibidem.
Iacobus primus Hieroſolymitanus epiſcopus 136.h.i.
Iacobus quare ponitur ante Petrum & Ioannem 137.k.
Iacob quindecim annorum erat quãdo mortuus eſt Abraam 262.b.
Ioannes & Mambres magi Pharaonis 218.a.
Ictus oculi quid ſit 100.i.
Idioma græcè, proprietas latine 93.d.
Idolum quid ſit 75.e.
Idolium quid 76.b.
Idolothytum vnde dicitur 75.i.
Idolorum ſeruitus quid 149.g.
Ieiunium magnum quod 225.g.
Iephte an temerariè vouerit 264.l.
Ieruſalem viſio pacis interpretatur 145.b.
Ieruſalem 279.a.
Ieſus annorum duodecim 274.d.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iesus est omnium nomen 2.col.1.
Ignis quatuor officia habet 270.d.
Ignis consumans deus dicitur ibidem.
Ignominia quæ sit & vnde dicatur 1.col.4.
Ignorantia docta quomodo in nobis existat 31.b.
Ignorantia quodlibet peccatum vocari potest 253.d.
Imagine cognoscimus qualitatem & quantitatem illius cuius est imago 256.k.
Immunditia quid sit 149.g.166.c
Imperio dei resistit, qui Paulo resistit 202.c.
Impietas quid significet 5.col.2.
Incarnationis mysterium latet sanctos 55.l.
In cereotria 279.g.
Incidere in manus dei quis dicatur 259.l.
Incredulitatis exemplum quid dicatur 239.l.
In æternum perfectus manet 248.c.
Infantia qualiter legem naturalem ignoret 24.b.
Infidelem esse & in fide infirmari quomodo sunt diuersa 48.f.
Inflatio quid sit 142.m
Inimici sunt præcauendi 106.c.
Inimici crucis Christi qui 177.i.
Inimicitiæ quid sint 149.g.
Iniquitas quid sit 14.d.
In iustis requies domini 285.m.
Inobedientia quid 233.f.
In ocio viuens res aliorum concupiscit 194.b.
Inquisitores seculi qui dicantur 58.i.
Insipientia plena quæ dicatur 12.b.c.
Insipientia erroris per Ioannem in Asia detegitur 218.b.
Insipientes qui dicantur 7.col.1.
Insipientis est proprias iactare virtutes 131.k.
In solius fidei iactatores 288.k.
In solius fidei iactatores 290.k.
Inuentio redemptionis humanæ 12.g.
Inuentores malorum qui 7.col.1.
Inuidia quid sit 6.col.4.149.h.
Inuidiam Paulum 107.c.
Ioseph Christum præfigurabat 263.g.
Ioseph virga quid ibidem.b.
Ira quid sit 149.b.
Ira dei quid 191.d.
Ira dei in Iudæos quid sit 192.f.
Ira dei qualiter extitit 237.f.
Ira dei quomodo reuelatur 5.col.1.
Iræ locum dare quando quis dicatur 45.i.
Iræ vasa quæ dicantur 36.a
Iracundia à quo 165.b.
Iracundus quis 222.a.
Isaac ligatus & altari superpositus quid significet 263.c.
Isaac & Iacob cohæredes eiusdem repromissionis 262.b.
Isaac risus interpretatur 145.m.
Iudæorum infidelitas quomodo prosit 40.f.
Iudæorum festa completa 274.e.
Iudæus cur gentili in culpa præfertur 8.col.1.
Iudæus & gentilis æquiparantur in pœna & gloria ibidem.
Iudæi ignorauerunt quæ sibi iuncta fuerãt 250.f.
Iudæus verus quis dicatur 9.col.4.10.col.1.
Iudæi cur gentilibus fuerunt digniores 10.d.
Iudæi pauci in apostolicis viris tempore passionis domini fuerunt saluati 36.i.
Iudæi Romanenses quomodo murmurauerunt contra Paulum 1.col.1
Iudex debet esse æquus in vltione peccatorum 10.l.
Iudicare non debet quis aliquem de eo quod & ipse facit 7.col.3.
Iudicare de alterius conscientia quis non potest 48.i.k.
Iudicare semetipsum quis dicatur 51.c.
Iudicare inter diem & diem, & iudicare omnem diem quid sit 49.b.
Iudicia cælestia discutere nullus homo est dignus 35.f.
Iudicium temerarium est in duobus cauendum 50.a.
Iunia & Andronicus cur nobiles in apostolis dicti sint 54.g.
Iusta & sancta cogitãs, nec deo nec homini iniuriam facere potest 178.i.
Iustificari minime apud deum, & non iustificari, quomodo differunt 38.a.
Iustificatio mentis & carnis est duplex 12.a.
Iustificatio quæ est ex fide, facit pacem cum deo 16.e
Iustificatio qua Christus iustificat impium 19.f.
Iustificatum sequuntur opera, sed non præcedunt iustificandum 13.c.
Iustitia quid sit 264.l.
Iustitia dei quid 4.col.4.
Iustitia dei quomodo sumitur 37.i.
Iustitia pro omni virtute accipitur 22.c.
Iustitia & veritas in quo teneantur 166.l.
Iustitia, & pax & gaudium spirituale, quomodo sunt regnum dei 50.i.k.
Iustitiæ pulchritudo ac delectatio qualis sit 22.c
Iustitia non per legem, sed per gratiam habetur 12.f
Iustitia qualiter sit obseruatio mandatorum Dei 123.l.164.l.
Iustitia episcopi & laici in quo distent 222.d
Iustitia duplex 37.m.
Iustitiæ actio libertas dicitur 34.e.
Iusti qualiter suas debent prædicare virtutes 128.k
Iustus quomodo dicatur ex fide viuere 4.col.4.
Iustus ex vitiis filiorum non polluitur 221.m.
Iuuenes & senes moribus qui sint 208.m.

Largitio quomodo dicatur flos 179.a.
Latitudo quid sit 161.a.
Laudandi deum modus diuersus 82.l.
Laus Epaphræ 180.e.
Lazaro micas dare noluit diues purpuratus 213.e.
Legislatio quomodo exponitur 33.b
Lex, prophetia, & euangelium vnum sunt, licet tria in superficie visa 285.b.
Lex à gratia distinguitur 108.i.
Lex qualiter sit obseruanda 12.b
Lex fidei & factorum in quo differunt 12.m.
Lex quomodo dicitur per fidem statui & non destrui 13.e.
Lex ad quid sit data 19.k.
Lex subintrauit quomodo intelligatur ibidem.i.
Leges quatuor sibi inuicem repugnantes dimicantésque 26.e.
Sub lege esse, & in lege esse, differunt 78.e.
Lex vbi non est, nec præuaricatio est 15.c.
Lex infirmata per carnem quid sit 27.b.
Lex Moysi cur non potuit facere perfectos in lege põtifices 256.l.
Liber vitæ est memoria dei 178.c.
Liberari

Liberari de corpore mortis huius & exire de corpore quomodo diuersa sint 26.b.i.
Libertas Pauli & humilitas Petri laudatur 138.e.
Libertas ibi, vbi spiritus domini 145.k
Libertas qualiter dicatur actio iudicum 34.e.
Libertas quare sit culpabilis, & seruitus laudabilis 22.d.
Liberum arbitrium qualiter dedit dominus 216.b.
Licitum quid intelligatur 82.d.
Lingua quid significet 92.e.
Linguæ ad quid fuerunt datæ 93.l.m.
Linus primus Romanæ sedis episcopus 220.i.
Locus mortis Antichristi 199.m.
Longanimitas quid sit 150.a.161.a.
Longitudo quid 161.a.
Loqui ex synceritate quid 107.c.
Lucæ euangelistæ laus 122.d.132.h
Lucas primò medicus fuit 189.l.
Ludus aliquando pro persecutione ponitur 146.d.
Lupanaria quæ sint 166.b.
Luxuria idolorum seruitus 149.g.

Macedonionorum hæresis 87.b.
Maceries quid sit 158.c.
Magna dei ira 28.i.
Maledictum aliud est quod approbat, & aliud quod damnat 45.c
Maledictum est omne peccatum 140.b.
Malignitas quid sit, & vnde differat 17.col.1.
Malitia quid sit 7.col.1.165.e.
Malitia & miseria dies faciunt malos 167.g.h.
Malorum inuentores qui sint 7.col.1.
Malum pro malo quomodo redditur 196.m.
Manichæorum error 20.m
Manna panis angelorum vocatum est 79.f.g.
Mansuetudo 150.a.
Mansuetus & humilis vnde dicatur 161.k.150.b.
Manus remissas & genua soluta erigere quid sit 268.a.
Manus expansæ quid signant 39.f.
Marcus consobrinus Barnabæ 189.g.290.k.
Maria creditur mortua, cùm Paulus Ierusalẽ venerit. 136.i.
Martyres quare testes dicantur 266.g
Martyres sub Antichristo signa non facient, sed tortores 273.m.
Masculus spiritualis & vulua 278.i.
Mediator nouæ legis Christus 269.g.
Mediator veteris testamenti Moyses ibidem.b.
Medicamenta fames, sitis & fatigationis quæ sint 30.k.
Melchisedec Abraæ panem & vinum sacratum dedit 247.c.
Membra quare arma vocantur 21.f.
Membra genitalia cur dicantur inhonesta 89.f.
Membra quamuis multa, nullum tamen superfluum 89.b.
Membrum corporis & mẽbrum membri quomodo differunt 89.m.
Mendax omnis homo quomodo exponatur 10.col.2.
Mendax non est iudicandus, qui falsum dicit quod putat esse verum 104.g
Mens & voluntas sanctorum quomodo dicatur quiescere 228.g.
Mensa de lignis Sethim facta 251.k.
Mercenarius pastor 279.m.
Mercimonia an monachum deceant 118.i.
Miles dei non implicatur negociis secularibus ibidem.l.
Militare secundum carnem qui dicuntur 124.i.
Ministerium pontificis Christi 286.f.
Ministerium suum quando quis dicatur reddere honorabile, & quando vituperabile 40.k
Ministrare & assistere quomodo differunt 233.a.
Modestia quid & vnde dicatur 178.d.187.k. 150.b.
Mons cælum 273.e.
Mons Syon est ecclesia 186.k.
Montani & Nouati hæresis 243.g.
Mors Christi & resurrectio quid significent 16.c.
Mors per vnũ regnauit, quomodo intelligitur 19.c.
Mortis regnum quod sit 18.e.
Mortui quomodo ad nouissimam tubam sunt resurrecturi 100.k.
Mortui in anima quomodo dicantur resurgere 3.col.2
Mortuorum nomine quid intelligatur 100.l.
Mortuum se esse peccato existimans apud semetipsum an posit quandoque peccare 21.c.
Moyses in Sina quid viderit 269.m.
Moyses reputatus est dei famulus 236.d.
Moyses cur faciem velabat cùm loqueretur filiis Israel 109.g.
Moyses duo fecit tabernacula 251.c.
Moyses super terram populo loquitur 269.m.
Mulier facta est ad imaginem dei 84.g
Mulier est caro fragilis 168.b.
Mulieres quos docere debeant 224.a.
Mulierem non tangere, bonum 71.c.
Mulier viro subiicitur duabus de causis 94.m.
Mulieris insolentia viro ex opprobrium 95.a
Mulieres in ministerio ecclesiastico constituuntur 54.d.
Mulieris pulchritudo & gloria est comam nutrire 84.b.
Mundi rectores qui sint 169.
Mutuam vicem impendere quid 209.c.
Mysterium quid sit 100.f
Mysterium incarnationis latet sanctos 55.l.
Mysteria tabernaculorum 252.a.b.

Narrare suos labores & virtutes, insipientis est 131.K.
Natura dicitur mortem horrere 194.K
Natura in quo est communis, ab eo nullus est immunis 19.b.
Naturæ cuilibet præstatur vt possit peccare 212.i.
Negare deum dicimur, quando à peccatis vincimur 223.f.
Nemo, sine sanctimonia deum videbit 268.d.
Nemo venit ad patrem nisi per Christum 247.l
Nemo desperet dum viuit 237.l.
Neomenia vnde dicatur 185.c.
Nequam quare dicitur præsens seculum 135.c.
Nequitia vnde dicatur 6.col.4
Nero per leonem designatur 220.f.
Nicopolis victorum ciuitas 227.b.
Noctis vigiliæ 173.c.
Nominis Pauli interpretatio 134.K.
Notio & agnitio quomodo differunt ibidem
Nouati & montani hæresis 243.g.
Noua creatura quid dicatur 152.c.
Nouæ ordines angelorũ qualiter distinguntur 130.f

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nouem leprosi nesciuntur à domino 288.i.
Nouitas vitæ 20.e.
Nox quando dicetur in lucem verti 47.k.
Nox quid significat 273.e.
Nubere & virginitatē obseruare quomodo differunt 74.b.
Nubes lucida 285.e.
Nullus sine peccato in hac vita 221.i.
Numerus septenarius vniuersitatem exprimit 32.g.
Nummus deus auarorum 166.f.187.a.
Nunquid poterit deus parare mensam in deserto 237.b.
Nuptiarum bonum est tripartum. 71.d.

Obedientia est sola virtus quæ hominem Deo conciliat 267.i.
Oblatio quid dicitur 165.m.
Obsecratio quid sit 170.l.
Obseruatio mandatorum dei, est iustitia 164.l.
Occasione legis opinionum contrarietas orta est 226.i.
Occulta decoris quæ sint 110.f.
Ocio vacans, res alienas concupiscit 194.b.
Octogenarius & octonarius numerus 281.l.
Odibiles deo qui dicantur 7.col.1.
Odor Christi bonus est veritatis prædicatio 107.a.
Odor qualis dicatur oratio 179.g.
Olei descriptio 287.a.
Olus comedere quid spiritualiter esse intelligitur 48.g.
Omnes electi, aut confessores, aut martyres 278.l.
Omnis creaturæ nomine quid contineatur 182.e
Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur 227.g.
Omnis, non semper vniuersitatem plenariam denotat 201.m.
Omnis homo mendax, quomodo intelligatur 10.g
On, existens interpretatur 215.l.
Onesiphori beneficia 220.i.
Onesimus pontifex & martyr 229.g.
Onesimus quis erat 228.i.k
Onesimus quomodo fuerit baptizatus 228.k.
Opera bona ante fidem facta, vacua sunt 13.k
Opera tenebrarum quæ sint 47.m.
Opera mortua 242.l.
Operarius subdolus quis dicatur 128.b.
Operari est scribere 281.i.
Opinio. LXX. interpretum 127.k.l.
Opus euangelistæ quod sit 219.f.
Orandi modus quis 92.m.
Orandum est tacitè 94.g.
Oratio quid sit 170.l.
Oratio & obsecratio quomodo differunt 178.f.
Oratio sine intermissione quomodo intelligatur 197.b.
Orationi semper vacare qualiter nequit humana fragilitas 4.col.1.
Osculandi mos in ecclesia vnde sumptus 54.m.
Osculum est signum pacis 102.a.
Ostium quid sit 106.i.

PAEdagogus quid sit 66.e.f.142.k.
Pædia quid 267.m.
Palma 286.l.
Parabola quid 253.f.
Parentes Christi 274.e.
Parentela quid vocetur 209.c.
Paries quid sit 158.c.
Paraptoma quid 150.b.
Paruuli quomodo reddant rationem 113.g.
Pascha quomodo vocatur agnus 67.b.
Passio desiderii quid sit 194.c.
Passiones peccatorum quæ dicantur 23.g
Pastores magni qui sint 272.f.
Pater sine sua sapientia nunquam esse potuit 231.l.
Patiens nemo potest esse nisi in aduersis 16.g.
Patientiam seruare quid sit 90.k.
Patientiæ summæ est motus insipientiū ferre 4.col.3
Patientia regnum dei repromittit 260.g.
Paulus an coniugem habuerit 71.b.
Paulus ex ciuitate iuris Romani 291.m.
Paulus quomodo penulam habuit 229.m
Paulus cur à Corinthiis nullos sumptus voluit accipere 104.d.
Pauli exemplo possunt viuere labore manuum suarū prædicatores & sacerdotes 96.b.
Paulus quomodo abūdantius cæteris apostolis dicitur laborasse ibidem.
Paulus qualiter minimus apostolorum est dictus 95.m.
Pauli paupertas 129.g
Paulus gratis euangelium prædicauit 132.b.
Paulus sicut mercenarius non fugiebat 129.m.
Pauli sermo nunquam varius 104.k.
Paulus multò plura sciuit quàm scripsit 52.k.
Paulus ex humilitate se omnium sanctorum humilimum appellat 159.m.
Pauli libertas & Petri humilitas laudatur 138.e.
Paulus cur non dixerit, Si complantati sumus morti eius, sed similitudini mortis eius 20.g.
Paulus raptus in tertium cælum quomodo intelligitur 130.f.
Paulus quomodo parturire dicatur 144.m.
Paulus cur non est secutus veritatem Hebraicam, sed interpretationem Septuaginta 5.col.1.
Pauli nomen cur familiarius quàm Sauli 2.col.2.
Paulus quare primo sit vocatus Saulus 2.col.1.
Paulus precibus Stephani fuit conuersus 204.b.
Paulus (teste Hieronymo & Beda) Narbonam præterierit, in Hispaniam peruenit 53.f
Paulus quare Christum vocat apostolum 236.c.
Paulus cur crimina contra naturā ita euidenter expressit. 6.col.3.
Pauperes qui dicantur 123.b.
Pauperes quomodo æquabunt diuites in regno dei 121.k.
Paupertas Iesu quid nobis attulerit 213.b.
Pax inter angelos & homines 181.m.
Peccare est in malorum potestate 42.c.
Peccata quando ante oculos dei dicantur esse tecta 14.d.
Peccata quomodo sunt opera mortua 242.m.
Peccata soluit Christi sanguine delentur 257.b.
Peccato viuere 20.a.
Sine peccato esse, & sine querela 191.g
Peccatum quomodo differatā delicto 156.K.
Peccatum est stimulus mortis 24.f.
Peccatum regnare in mortem quid sit 19.m.
Peccatum est voluntarium 30.a
Peccatum quod pœnitentiæ lamento non diluitur, peccatum est simul & causa peccati 6.col.1
Peccati initium quemadmodum à muliere fuit, ita initium generationis à viro est 18.a
Peccatum ex maledictione processit 140.b.
Peccatum qualiter per legem cognoscitur 23.l.m.
Peccatum adueniente mandato quomodo reuixerit 24.e.f.
Peccatis nemo sibi moritur 49.i
Peccatores quomodo non debent desperare 240.a.
Peccatorū nomē gentibus à Iudæis impositum 138.m.
Peccatum vt appareat, quid significet 25.a.
Peccati nomine quid intelligitur 49.k
Peccatorum passiones quæ dicantur 23.g.
Pensandum nobis est qualiter loquamur 219.a.
Penula quid sit 219.l.
Peregrinatio sanctorum patrum quid 262.k.
Perfecti qualiter indigent misericordia 177.d.
Perfectus quis dicatur 163.e.
Perficere bonum quid 25.m.
Peripsema quid sit 66.c.
Per legem non erat iustificatio 279.b.
Peruersa celsitudo 7.col.2.
Petra scandali & offensionis quis 37.d.
Per mariam æmundatio 278.b.
Petrus quid significet 273.i.
Petrus vbi non fuit imitandus 144.l.
Petrus quare circuncisionem permittebat 138.d.
Petri humilitas laudatur ibidem.e.
Pharisæis molesta fuit doctrina Christi 40.b.
Philemon Paulum socium habere cupiebat 229.i
Philippis Hebraice quid significet 171.g.
Pietas ad quid profit 208.f
Piscina probatica quid significet 142.b.c.
Plemmelia quid sit 150.b.
Pœnitentia vera quæ 106.a.
Populus cur à monte prohibetur dū lex datur 269.c.
Potestas dominorum morte finitur 229.b.
Potestates nequam 188.m.
Potestates quid sint 169.l.156.c.
Potestati diuinæ primo est obediendum 46.d.
Præceptum legis circa verbera delinquētium 129.a.
Prædestinatio quid sit 31.b.153.k.
Prædestinatus filius dei quomodo intelligitur 3.co.1.
Prædestinare & eligere qualiter differant 154.a.
Prædicator, nomen autoritatis 26.g.
Prædicatores aliquando domini vocantur 75.g
Prædicatoris boni conditiones 83.a.
Prædicatores exemplo Pauli manuum suarum labore possunt viuere 96.b.215.e.
Prælati sine testimonio duorum vel trium nō possunt condemnare 133.d.
Prælatis obediendum 272.a.
Prælati qualiter exemplo Pauli debent rogare subditos vt in melius proficiant 196.i.
Præmiorum discretio 7.col.4.
Præputiū aliquādo pro peccato carnis ponitur. 184.b
Præscripti qui dicantur 139.b.
Præteritum pro futuro posuit propheta 234.e.
Præuaricatio quid sit 233.f.
Presbyter qualiter dicatur episcopus 27.b.
Primitiæ hominis quæ dicantur 30.g
Primogenitus quis dicatur 31.k.
primo regnum iustitiæ in nobis, deinde pacis 245.i.
primus quomodo accipiatur 23.k
princeps habeat eloquētiā cū vitæ integritate. 222.b
principatus quid sint 156.c.
principatus nequam 188.m.
principes qui dicantur 169.l.
principi non est resistendum, etiam si bona nostra auferat 46.l.
principes huius seculi sunt dei ministri 46.b.
principes ad corrigendos malos instituti sunt ibidē
principium quid sit 181.k.
prisscilla vxor fuit Aquilæ 54.e.
probatio gloriæ veteris & noui testamenti 109.a
profundum quid 161.a.
prope est verbum fidei 38.d.
propbetiæ tria sunt tempora 94.c.
prophetizantis fructus seu vtilitas 92.a.
propicius & repropiciare vnde 235.l.
proximus non potest verè diligi sine deo 47.e.f.
proximus dicitur omnis homo 165.a.
prudentia carnis & prudentia spiritus quid sit 27.b
psalmorum liber lex vocatur 11.m.
pueros nos effici docet Apostolus, & quomodo 93.i.
pugnatores non damnantur, sed victi 26.m.
procella culpæ vindicta per legem facta 269.a.
prodigium virtus & signum quomodo differunt 53.a.132.b.
pulli columbarum 278.l.

QVadraginta quinque dies cōcedētur ad pœnitentiam post Antichristi mortem 196.a
Quadragenarii numeri significatio 278.d
Qua ætate assumendum doctoris & sacerdotis officium 275.d.
Quæstio notabilis 252.g.
Quando tangit deus creaturam suam 284.f
Quaternarius numerus 276.d.
Quatuor in omni sacrificio cōsiderari debent 248.d.
Quatuor modis fit apostolorum electio 134.k.
Quatuor leges sibi inuicem repugnantes & dimicantes 26.e.f
Qualis ædificatio erit discipuli, si intelligat magistro se esse maiorem 225.f.
Quare non dixit à spiritu sancto 3.col.4.
Quæstiones stultæ quæ sint 226.i.
Quid ambulare super fluctus 273.f
Quid de naui descendere ibidem.k.
Quinquagenarius numerus 101.m.
Qui facit contra conscientiam, ædificat ad gehennam 51.c.
Qui dicunt videntibus, nolite videre, & aspicientibus, nolite aspicere 219.d.e.
Qui leprosi 288.d.
Quid mare 273.f
Quinquagenarii numeri significatio 281.i.
Quomodo debitum reddatur deo 291.d.
Quomodo quis ex prædicatione doctoris patiatur detrimentum 119.b.
Quot modis loquitur deus 273.h.

RAab meretrix fide iustificatur 264.c
Radix in malis cogitationibus inuenitur 268.f.
Rapina quid sit 174.c.
Raptus Pauli in tertium cælū quo intelligatur 130.f.
Reconciliatio sit ex inimicitiis 17.f.
Rectores mundi qui sint 169.m.
Redemptio & remissio quomodo differunt 154.e.
Redemptionis humanæ inuentio 12.g
Redimere tempus quid 167.f.
Regnum cælorum sancta sanctorum dicitur 248.i.
Regnum mortis quod sit 18.e.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Regulus quis 289.e.
Reprobatio obseruationis dierum mensium & annorum 148.b.
Reprobus quis dicatur 133.i
Respondere dei 274.g.
Respondere nostrum & loqui ibidem.b.
Res sperandæ quid sint 260.m
Resurgentium ordo quis sit 97.c.
Resurgere propriè quid sit 100.g.
In resurrectione an maiorem magnitudinẽ habebimus quàm nunc 163.c.
Resurrectio vocatur regeneratio 231.K.
Rixa quid sit 149.b.

Sabbatum perpetuum obseruare qui dicantur 185.c.
Sabbatum quid ibidem.
Sabbatismus quis vocatur 239.i.
Sacerdotem noui testamenti vxoratum esse potius Iudaicæ institutionis sacerdotem quàm Christianæ 148.c.d.
Sacerdos legalis ministrabat, sed sacerdos euangelicus sedet 257.k.
Sacerdotes Christi sine & principio carent 245.k.l.
Sacerdotibus qualiter honor ex charitate sit exhibendus 196.k.
Sacerdotes non nobilitate, sed vitæ merito eligendi 145.k.
Sacramentum altaris duobus modis manducare & bibere debemus 86.d.e.
Sacramentum qualiter sit res occulta 207.g.
Sacrificium est ideo offerendum per manus sacerdotis 3.col.4.
Sacrilegium quid sit 9.col.2.
Salem qualiter non sit Hierusalem 255.d.
Samson, Iepte, Barac, Iside, vicerunt regna 264.f.
Sancti animi futuro seculo loquẽtur adinuicẽ 91.c.d.
Sancti laboriosius dormiunt quàm vigilant 285.e
Sancti qualiter sint orandi 33.e.f.
Sancti quomodo dicantur maledictionibus vti 148.e
Sancti in mundo qui 153.g.123.b.
Sancti side vicerunt regna 264.f.
Sancti apud deum quomodo dicantur esse multarum facierum 165.f.
Sancti patriarchæ qualiter iuxta fidem defuncti sunt 262.g.
Sancti & non alii cum Christo surrexerunt 3.col.2.
Sanctitas quid 164.m.
Sanctorum conuersatio cauta esse debet 178.g.
Sanguinem Christi quis polluat 256.e.
Sanguis pro anima sumitur 235.b.
Sapere plus quàm oportet est superbire 44.b.
Sapientia carnis quomodo inimica sit deo 28.a.
Sapientia seculi abiicienda diuini verbi concionatori 58.i.
Sapientia & scientia quomodo differũt. 154.f.183.f.
Sapientia in cõtemplatione æternorum consistit, scientia verò in actione temporalium 87.l.m.
Sapientiæ supernæ opera publica ac secreta quæ sint 42.l.
Sapientes qui se dicere volunt, insipientes appellari debent 6.col.1.
Sara ecclesiæ formam præferens, quare sterilis erat 145.m.
Saræ fides quid operatur 262.e.
Satanas quid 55.f.127.m.162.i.
Saulus rex superbus & infrenis 2.col.1
Saulus petitus interpretatur 2.col.2
Scandalum vnde dicatur 37.d.
Schisma & hæresis quomodo differunt 226.m.
Sbeismata non esse Paulus admonet 57.f.
Scientia secularis falso nomine scientia vocatur. 213.d
Scientia in actione tẽporalium consistit, sapientia verò in contemplatione æternorum 87.l.m.
Scribæ qui sint 58.i.
Scriptura sancta niui comparata 284.m.
Scripturarum intelligentia in quibus consistat 56.l.
Scripturæ sanctæ quæ sint 2.col.4.
Scurrilitas quid sit 166.d.
Scythæ ferociores sunt barbaris 187.g.
Secta quid 149.b.
Seculum præsens quare dicatur nequam 135.c.
Seculum seculorum quid sit 161.f.
Seculum vnde dicatur 231.d.
Seditio quid sit 133.a.
Seducti qui dicuntur 206.l.m.
Seductores qui 218.b.i.
Segnis quid sit 244.d
Seminare, sepelire est 99.g.
Semper discere & nũquam ad scientiã veritatis peruenire 217.m.
Senes & iuuenes morum qui sint 208.m.
Senes, non sunt imperio cogendi 228.b.i.
Senes quomodo fidem consecuti sunt 153.g.
Seniores, presbyteri dicuntur 208.k.
Sensus spiritualis 274.a.
Septuagenarii numeri significatio 276.b.
Septuagesima & septima ætate venit Christ⁹. 276.e
Septuaginta translatores veraces 275.m.
Seraphin ardentes interpretantur 232.c.
Sermo inchoationis Christi 242.l.
Sermo doctrinæ est gladius anceps 240.c.
Sermo dei cuius diuisionem considerat 240.e
Seruire liberaliter quando quis dicatur 22.f.
Serui hominum qui dicantur 72.k.
Seruitus cur laudabilis 22.d.
Seruitutis duo sunt genera 2.col.2.
Sex dierum significatio 282.i
Signa & prodigia 289.K.
Signaculum quid dicatur 14.e.
Signum, prodigium, & virtus, quomodo differunt 53.a.132.b.
signum quid sit 14.c.
Simeon homo dictus 278.m.
Similitudo Christi demonstratur per Isaac 263.c.
Simplicitas quasi sine plicatione 55.e.
Simplicitas excludit hypocrisim 44.i.
Simplicitas & hilaritas quomodo differunt 44.l.
Sina quid 145.f.g.
Sion speculatio dicitur 42.a.
Sitis est famis medicamentum 30.K.
Societas malorum vitanda 98.i.k.
Sodomiam cur Paulus tam euidenter expresit 6.col.3
Sola fides quæ per charitatem operatur iustificat 261.b.
Solus pontifex in anno semel intrabat in secundum tabernaculum quod Moyses extruxerat 253.i
Solutio quæstionis notabilis 252.g.h
Somnus animæ quid 167.e.
Somnus, medicamentum fatigationis 30.k.
Somnus

Somnus sanctorum 285.b.
Sors hæreditas vocatur 180.k.
Sortis nomine gratia designatur ibidem.
Sosthenes in epistola Pauli quare adiungitur 56.e.
Spectaculum facti sunt sancti in opprobriis 260.c.
Sperare contra aliquod insperatum, maius est quàm simpliciter sperare 15.i.
Spei descriptio 16.i.
Spes & spiritussanctus quomodo nos dicantur adiuuare 30.m.
Spiritalis potestas non aufert seculari potestati suum ius 47.a.
Spirituales donationes 44.g.
Spiritus mundi quid sit 61.d.
Spiritus Christi vbi inhabitat 28.c.
Spiritussancti donum quando quis dicatur habere 105.c.
Spiritussancti appellatione charitas designatur 31.d.e.
Spiritussanctus dominus vocatur 109.k.
Spiritussanctus signat credentes 155.d
Spiritu sanctificato, sanctum est & corpus 73.c
Spiritussanctus qualiter dicitur contristari 165.g.
Stabilitas æterna per pedes designatur 232.l.
Stadium quot passibus constet & vnde dicatur 78.k
Stellæ quid signisicent 15.k.
Stephani præcibus Paulus conuersus 204.b.
Stigmata quid sint 152.f.
Stipendium vnde dicatur 22.h.
Stultæ quæstiones quæ sint 217.b.226.g.
Stultiloquium quid 166.d.
Subdolus operarius quis dicatur 127.k.
Sublimitas quid 161.a.
Superbia initium omnis peccati 211.m.
Superbia est mater contẽtionis & æmulationis 48.b.
Superbia ex bene gestis plerunque nascitur 198.a.
Superbia in diuitiis est timenda 213.a.
Superbi qui dicantur 7.col.1.
Superbire est plus sapere quàm oportet 44.b.
Superbus censetur, qui bonum vult agere sine timore domini 118.c.
Supergredi & circunuenire differunt 194.l.
Supergressio quid sit ibidem.
Surrexerunt cum Christo sancti & non alii 3.col.2.
Susurratio quid 132.m.
Susurrones qui sint 6.col.4.

Tabernaculum Moysi quid significet 251.c.d
Tabernacula duo fecit Moyses ibidem.c
Tempus & æuum quomodo differunt 221.b
Tempus redimere quid 267.f.
Tenebris messe qui dicantur 196.b.
Tentatio humana est aliud sapere, quàm res se habet 81.b.
Tentatio cui non assentitur, non est peccatum 131.d.
Ternarius numerus 276.d.
Testamentum quid sit 247.b.254.m.
Testamentum nouum quare dicitur æternum 77.d.
Testamentum vetus fuit calix Moysi 85.m.
Testamentum Christi morte confirmatum est 255.g.
Testis falsus non erit impunitus 106.f.
Testes quomodo considerantur 216.f.
Thermut filia Pharaonis 263.K.
Thessalonica ciuitas nobilis 109.e.
Throni qui dicantur 181.f.
Timotheus quomodo consors Apostoli fuit 55.g.
Timotheus cuius fuerit filius 202.b
Timotheus beneficus interpreta tur 204.b.
Titus Græci eloquii interpres 106.i.
Titus Christi ecclesias instruebat 220.k.
Titus apud Cretenses episcopus ibidem.
Tres vires dicuntur in anima 238.d.
Tribus modis interrogat deus 274.g.
Tributum quid sit & vnde dicatur 47.a.
Trinitatis diuinarum personarum ostensio 5.col.3.
Triplex ferculum cœnæ dominicæ 280.e.
Tristitia pia est vitiis alienis tribulari 218.g.
Tristitia quæ secundũ deum est, qualiter operatur pœnitentiam in salutem 119.g.
Tristitia huius seculi quæ sit ibidem.
Trium discipulorũ qui transfigurationi interfuerunt mystica significatio 282.l.
Triumphus dei quid sit 106.l.
Trophimus Arelatensium episcopus 220.i.
Tubæ nomine quid intelligitur 268.m.169.a.
Turbo quid ibidem.
Turpido quid sit 166.d.

Vanitas aut vanitates possunt dici quæ mutantur & transeunt 30.a.
Vanitati subiecta est omnis creatura 30.d.
Vasa fictilia & lignea quid significant 216.k.
Vasa iræ quæ dicantur 36.a.216.l.
Vectigal & vnde dicatur 47.a.
Velamen legis declaratur 258.g.
Velare caput vir prohibetur, non mulier 83.g.
Vela templi cilicina ad peccatum pertinent 276.c.
Vendi peccatorem quid 291.c.
Veneficia quid sint 149.g.
Ventus contrarius 273.d.
Ventus validus 273.K.
Venundatus sub peccato 25.g.
Verbum dei quando blasphematur 224.d.
Vere vidua quæ sit 29.c.
Verecundæ mentes quomodo sint arguendæ 57.e.
Veritas dei quid sit 48.k.
Veritas & iustitia in quo teneantur 166.l.
Vermis diuitiarum est superbia 233.b.
Vesper mundi 273.d.
Vestimenta Christi 284.m
Vetus homo quid 20.b.
Viduæ præ cæteris vacare debent orationibus 29.d.
Viæ ad creatorem quæ sint 13.l.
Vinum quando dicatur malum 167.i
Vinum modicum consilio Pauli est sumendum 210.l
Vir nulli subiicitur nisi Christo 83.e.
Vir mulieris est origo 84.b.
Vir principaliter est ad imaginem Dei creatus ibidem.c.
Vir perfectus quis sit 163.e.
Viro viuente quomodo ligata sit vxor 23.c.
Virga Ioseph explicatur 263.g.
Virginitas vera quæ sit 74.b.
Verginitatis status quam nobilis 73.e.
Virginitatem obseruare & nubere, quomodo differũt 74.b.
Virtus, signum, & prodigium quomodo differunt 132.b.
Virtutes proprias iactare insipientis est 131.k.
Vita animæ, quæ sit 140.e.
Vita præsens sine minoribus pctis nõ potest duci. 21.i

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vitium carnis in re bona, non est bonum 25.l.
Viuens in ocio, res aliorum concupiscit 194.b.
Vno ore honorificetis deum, quomodo intelligitur 42.c.
Vnctio sancti spiritus sanctificat 232.f.
Vocatio, iustificatio, & magnificatio, quomodo in nobis fiunt 31.m.
Voluntas deponendi corpus dicitur audacis 113.b.
Vtilitas & fructus prophetizantis 92.a.b.
Vxor viro viuente qualiter sit ligata 23.c.
Vxorem habentes non habere, quomodo intelligatur 73.i.
Vxores antiquorum patrum plures, quid nobis significarunt 221.k.

Indicis in Epistolas & Euangelia finis.

VITA D. ANSELMI EX TRITEMIO.

ANselmus archiepiscopus Cantuariensis in Anglia, ex abbate monasterij Beccensis in Normannia, ordinis S. Benedicti, Lãfranci quõdam auditor atq; discipulus, vir in diuinis scripturis eruditissimus, & secularium literarum peritia nulli suo tempore secundus, vita & conuersatione integer atq; sanctissimus, mente deuotus, ore facundus, operatione strenuus, vultu angelicus, incessu maturus, progressu exemplaris, studio scripturarũ continuus, & omni virtute ornatus & insignis fuit. Scripsit pene infinita opuscula, de quorum numero feruntur subiecta.

Contra gentes cur deus homo	Libri duo	Sæpe & studiose à multis
De incarnatione verbi contra Iudæos	Liber vnus	Domino & patri vniuersæ
De conceptu virginali	Liber vnus *fo. 49*	Cum in omnibus religiosis.
Prosologion	Liber vnus	Eia nunc homuncio fu.
Monologion	Liber vnus	Si quis vnam naturam.
De spiritu sancto contra Græcos	Liber vnus	Negatur à Græcis quòd spiritus
De casu diaboli	Liber vnus	Illud Apostoli, Quid habes.
De diuersitate sacramentorum	Liber vnus	Domino & amico Vualra.
De fermento & azymo	Liber vnus	Anselmus seruus ecc.
De voluntate dei	Liber vnus	Humana ratio cum de.
De sancta Trinitate	Liber vnus	
In Canticа Canticorum	Liber vnus	
De pace & concordia	Liber vnus	
De libero arbitrio	Liber vnus	
De gratia & libero arbitrio	Liber vnus	Cùm liberum arbitrium vi.
Dialogus de veritate	Liber vnus	De tribus illis quæstionibus.
De similitudinibus	Liber vnus	Quoniam deum veritatem esse.
De mensuratione crucis	Liber vnus	Voluntas tripliciter in.
Meditationes	Liber vnus	Quoniam iubente filio tuo.
Meditationes de ascensione domini	Liber vnus	Domine deus meus, da cor.
De beata vita	Liber vnus	Anima Christiana, anima de.
De beata sufficientia	Liber vnus	
De bona occupatione	Liber vnus	
De laudibus sanctæ Mariæ	Liber vnus	Iesum Nazarenum à Iudæis.
Stimulus amoris	Liber vnus	Dubitanti vtrum sit.
Pro insipiente	Liber vnus	Quononiam non me reprehen.
Contra insipientem	Liber vnus	Terret me vita mea.
De miseria hominis	Liber vnus	
De Antichristo	Liber vnus	
Dialogus Christiani & gentilis	Liber vnus	
De octo beatitudinibus	Liber vnus	
De membris deo attributis	Liber vnus	
De sacramentis & officiis diuinis	Libri duo	Vbicunque sacra scriptura
Prouerbia, id est, de domo conscientiæ	Liber vnus	Celebratio missæ in com.
In Hexameron	Liber vnus	Domus hæc in qua hab.
Ad Lanfrancum archiepiscopum	Liber vnus	
De Grammatico	Liber vnus	
De sancto Ioanne Baptista	Liber vnus	
In assumptione sanctæ Mariæ	Homilia vna	
Ad Gulielmum Hirsaugiensem	Epistola vna	Intrauit Iesus &c. Quid.
Epistolarum ad diuersos	Liber vnus	Ex quo vestra probitas mi.
De peccato originali	Liber vnus	Seruus seruorum dei in.

Sermones etiam nonnulli

Sed & alia complura scripsisse dicitur, quæ ad notitiam meam non venerunt:

Claruit sub Henrico imperatore tertio, Anno domini M.LXXX.

ANTIQVA ET VERA OPERIS HVIVS INSCRIPTIO.

INTERPRETATIO LITERARVM doctoris gentium, quam Herueus vel à maioribus, vel ab ipso Deo sumens composuit.

DE EPISTOLIS PAVli apostoli, adiuuante domino loquuturi, primò videamus quid ipsum nomẽ epistolarum significet. Epistola græce, supermissa latine dicitur, sicut epigramma superlitera, & epitaphium supersepulchrum. ἐπὶ enim græce, latine sup: stola verò missa dicitur. Et hinc epistolæ dicuntur supermissæ, eo q̃ super id, quod fideles acceperant, sint eis missæ. Acceperant enim euangelium, & adhuc superadditæ sunt illis epistolæ, & ob varias causas directæ. Nam sicut prophetæ post editam legem Moysi, in qua omnia dei mandata legebantur, semper doctrina sua cõpresserunt rediuiua populi peccata, & propter exemplum libris ad nostram etiã memoriã transmiserunt: sic & Apostolus post euangelium, quod est legis supplementum, & in quo nobis exempla & præcepta viuendi plenissime digesta sunt, has epistolas voluit ad singulas ecclesias destinare, scilicet vt in initio nascentis ecclesiæ nouis causis existẽtibus, & præsentia atque orientia resecaret vitia, & post futuras excluderet quæstiones. Sicut ergo necessariæ fuerunt post legẽ prophetiæ, sic necessariæ sunt post euãgelium epistolæ. Quoniam sicut ea, quæ in lege fuerant obscurissime dicta, per prophetas aliquantulum manifestabantur, & transgressores eiusdem legis per eos corrigebantur: sic quod in euangelio, obscure & generaliter dictum fuerat, apostolica instructione per partes elucidatum est, & transgressores euãgelicorum præceptorum sunt correcti, & ad obseruantiam eorum incitati. Huius autẽ Pauli Apostoli epistolæ sunt quatuordecim, quas legit ecclesia: qui tamen & quintamdecimam ad Laodicenses sine dubio scripsit. Et cum in prima, quã habemus ad Co-
1. Cor. 5. rinthios, dicit: Scripsi vobis in epistola, ne cõmisceamini fornicarijs, videtur significare aliã epistolam se iam eis scripsisse. Cùm ergo plurimas epistolas scripserit, non sine certi mysterij ratione patres voluerunt, vt quatuordecim tãtùm legerentur in ecclesia: decem videlicet ad ecclesias missæ, quatuor autem ad discipulos. Sed & ex ipso epistolarum numero ostendere voluerunt, quòd doctor egregius, legis & euãgelij secreta rimatus esset: denarius enim numerus legem significat, propter decalogum eius: quaternarius autem euangelium, propter quatuor eius libros. Decem itaque tenentur, quas scripsit ad ecclesias: vt demonstraretur nouum testamentum à veteri non discrepare, nec Apostolum in aliquo contra legem Moysi fecisse, cuius epistolæ ordinãtur ad numerum primorum decalogi mandatorum eiusdem legis: & quot præceptis Moyses filios Israël instituit à Pharaonis iugo liberatos, totidem hic epistolis à diaboli & idololatriæ seruitute ereptos edocet. Per quatuor autem ad discipulos, nouũ designatur testamentum. Vnde & ijdem discipuli maioris perfectionis fuerunt, quàm ecclesiæ, ad quas decem sunt missæ, vt significaretur imperfectio eorum qui sub lege fuerũt, & perfectio eorum qui euangeliũ custodiunt. Quòd autem quatuor ad discipulos, post nouem ad ecclesias posuere patres, & illam, quæ est ad Hebræos, ad vltimum locauerunt: certissime dat intelligi, quòd nouum in veteri testamento continetur, & quòd vnum sine altero nõ prodest. Sicut enim quaternarius denario iunctus explet hanc summam, id est, quatuordecim: ita nouum & vetus testamentum vnum quid operantur, & intendunt fidei veritatem ac morum honestatem intimare cordibus auditorũ suorum. Itaque quatuordecim epistolis continetur doctrina Pauli, qua tam maiores quàm minores, quomodo viuant & credant, instruuntur: quoniam sancta ecclesia iuxta eius institutionem vtrunque testamentum custodiens, & tam secundum legis decalogum, quàm secundum quatuor euangelij libros viuens, ad perfectionis culmen proficit. His ita præmissis, videndũ est qua ratione alio ordine à sanctis patribus spiritus sancti consilio istæ epistolæ in vno volumine sunt collectæ, quàm ab Apostolo factæ. Quæ & nobis derelictæ sunt ad correctionem & exhortationem nostram, vt omnes quotquot vulnerari cadimus, ibi inueniamus quomodo resurgere queamus, & vnde recuperare quod amisimus. Ideo quendã gradationis ascẽsum in his notare possumus, quoniam ecclesiæ quæ magis in fide & morum honestate errabant, illarum epistolæ sunt præpositæ, vt secundum quod minus perfectis ecclesijs missæ præcedunt epistolæ, & subsequuntur ad perfectiores destinatæ, gradus quidam ascensionis à minoribus ad maiora inueniantur. Nemo enim repente fit summus, sed à minimis quisque inchoat vt ad maiora perueniat.
Epistola ergo ad Romanos prima est: quia cũ *Hebr. 11.* fides prima virtus sit & fundamentum aliarum virtutum, & sine qua impossibile est placere deo, dignum fuit vt illa epistola in capite aliarum locaretur, in qua de prima virtute agitur, & in quã corriguntur, atque ad fidei perfectionem reuocantur, quicunque Romanis secundum fidei imperfectionẽ sunt similes. Illa verò quæ est ad Corinthios, iure huic supponitur, quoniam eos qui fidem iam acceperant, in bono opere instruit. Primo enim iaciendum est fundamentum, id est fides, & inde bona opera sunt superædificanda. Propter quod in hac ad Romanos, facta est omnib⁹ fidelibus instru

Universidad de Deusto
Biblioteca

ctio secundum fidem: in illa autem ad Corinthios, secundum operationem. Sic & cæteræ deinceps congruo ordine sunt positæ. Fuerũt nonnulli tamẽ qui dixerunt epistolam ad Romanos ideo primam esse positam, quia Romanos tam rudes erãt vt nõ dei gratia, sed suis meritis crederent se esse saluatos. Sed hoc non ita declarat in omnibus text⁹ ipsius epistolæ, quæ omnibus sensu profundior est. Ideoque magis credendum est, quòd illi qui membra epistolarum in vno corpore collegerunt, illam iudicauerunt sedere in capite, quæ ad vrbem directa est, quæ in illo tempore caput totius extitit orbis, & quia vsque hodie Romana ecclesia omnium ecclesiarum obtinet principatum. Materia verò omnium epistolarum est fides, & boni mores. Intentio autem est, ipsam fidem ac mores commendare, & ad illos prouocare, videlicet suadendo bona, dissuadendo mala: praue agentibus mala comminando, bene agentibus bona promittendo. Et propter quam finalem causam? Nulli dubium quin propter verã beatitudinem promerendam. Ad hanc igitur vnã & generalem intentionẽ aliæ speciales reducẽtur intentiones, nec quicquam per omnes diuersos tractatus interseretur, quod non ad instructionem fidei & morum vel principaliter, vel secundario operetur. Et idcirco ad ethicam pertinet tractatus earundem epistolarum. Illa verò quæ est ad Romanos, quantũ ex eius textu intelligi potest, quæstionem habet talem: Vtrum Iudæis euãgelium Christi venerit propter merita operum legis: an verò nullis operũ meritis præcedentibus, omnibus gentibus venerit iustificatio fidei quæ est in Christo Iesu: vt non, quia iusti erant homines, crederent, sed credendo iustificati, deinceps iuste viuere inciperent. In hãc igitur epistola docere intendit Apostolus, omnibus venisse gratiam euangelij Christi. Quam & idcirco gratiã vocari ostendit, quia non quasi debitum iustitiæ redditum est, sed gratuito datum. Cœperant enim nonnulli, qui ex Iudæis crediderãt, tumultuari aduersus gentes, & maxime aduersus ipsum Paulum, quòd incircuncisos & à legis vetustæ vinculis liberos admitteret ad euangelij gratiam, prædicans eis vt in Christum crederent, nullo imposito carnalis circũcisionis iugo. Sed Apostolus tanta moderatione inuicẽ vtrosque conciliat, vt nec Iudæos superbire permittat tanquam de meritis operum legis, nec gentes merito fidei aduersus Iudæos inflari, quod ipsi receperint Christum quem illi crucifixerũt. Pro Christo enim, sicut alibi dicit, legatione fungens, id est, pro lapide angulari vtrunque populum tam ex Iudæis quàm ex gentibus connectit in Christo per vinculum gratiæ, vtrisque auferens omnem superbiam meritorum, & iustificandos vtrosque per disciplinam humilitatis associans. Quòd si quis quæsierit quomodo Iudæi, qui Romæ erant conuersi, murmurarent contra Paulum, quem nec dum viderãt, sciat ipsum non eis ignotum fuisse, quia fama prædicationis eius vbique audiebatur, & quidam ex discipulis eius atq; ex discipulis Petri iam venerãt Romam, & multos ibi tam ex Iudæis quàm ex gentibus ad fidem conuerterãt. Sed inter eos nuper conuersos erat, vt diximꝰ, schisma & altercatio: Iudæi enim gloriabãtur de suis meritis & nobilitate generis, non intelligẽtes se ad fidem per gratiam dei venisse, sed æstimantes hoc suis & patrum meritis accepisse: Gentiles autem, licet non præcessissent merita eorum, de quibus gloriari possent, vt se Iudæis anteferrent, tamen Iudæos quasi interfectores Christi, ac præuaricatores legis despiciebant, & se sola ignorantia præpeditos fuisse, quod non antea crediderant, asserebant, scilicet viribus rationis & arbitrij sui, non æstimantes necessarium esse opus diuinæ gratiæ. Vtrosque itaque contentiose viuentes, sic corrigit Apostolus. Iudæis enim ostendit fidem & cætera spiritualia bona nullis præcedẽtibus meritis euenisse, sed ex sola gratia: quoniã lex neminem iustificauit, solummodo dans peccati notitiam. Sic etiã probat gentes non ex ignorantia, sed scienter ex studio multumque grauiter deum offendisse: quia licet scriptam legẽ non habuerint, naturalem tamen habuerunt. Et cum cognitum de creatura creatorẽ, vt deũ venerari debuissent, gloriam eius in manufacta simulacra mutauerunt. Vtrosque etiam similiter veniam consecutos, æquales esse verissima ratione demonstrat, præsertim cũ in lege prædictum & Iudæos & gentes ad Christi fidem esse vocandos ostendit. Quamobrem vicissim eos humilians, ad pacem & concordiam cohortatur. Occasio itaq; huius epistolæ fuit eorum altercatio, circa quam totum versatur negociũ. In quo tractatu intendit Apostolus superbiam & elationem vtriusque partis reprimere, per quam ad inuicem dissentiebant, vt de nullis suis meritis aut viribus suis glorientur, sed ad humilitatem potius reuocẽtur: & totum quicquid boni habent, gratiæ Dei deputent, & ita per humilitatem in concordiam & pacem redeant. Materia verò huius epistolæ est ecclesia Iudæorum & gentilium, ob suprà dictas causas discordantium. Sed his iam explicitis, ad librum accedamus. Apostolus enim priusquam exponere incipiat quod intendit, prologum facit, quo auditores attentos, dociles ac beneuolos reddit, salutãtque dicens:

Nota.

2. Cor. 5.

CAPVT I.

PAVLVS seruus IESV Christi, vocatus apostolus segregatus in euangelium Dei, quod antè promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundũ carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri, per quam accepimus

pimus gratiam, & apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius, in quibus estis & vos vocati Iesu Christi omnibus qui sunt Romæ, dilectis Dei, vocatis sanctis: Gratia vobis & pax à Deo patre, & domino nostro Iesu Christo.

Iam primùm videamus, cur is qui antea dictus est Saulus, nunc dicatur Paulus. Saul rex superbus, & infrẽnis fuit & persecutor sancti Dauid, atque de tribu Beniamin natus. De qua tribu & iste Saulus fuit: atque nomen & sæuitiam, velut hæreditatem, à Saule percepit. Saulus ergo nomen est superbi persecutoris. Sed & Saul atque Saulus, idem nomen est. Quod enim Saulus à nobis dicitur, hoc idioma Græcum & Latinum fecit, vt Hebræa nomina ad suorum casuum similitudinem declinaret: & sicut pro Ioseph Iosephus, pro Iacob Iacobus, ita Saul quoque Saulus in nostra lingua dicitur. Qui cùm Paulum proconsulem Christo subiugasset, ipse quoque ex Saulo Paulus appellari voluit, ob tam magnæ insigne victoriæ. Plus enim hostis vincitur in eo quem plus tenet, & de quo plures tenet: Plus autem superbos tenet nomine nobilitatis, & de his plures nomine authoritatis. Sicut ergo ille qui Africam subegit Scipio, dictus est Africanus: sic & Apostolus iste post Pauli subiugationem, semper vocatus est Paulus, qui antea solebat appellari Saulus, nec immerito: nam Saulus siue Saul interpretatur petitus, eò quòd ad debellandam ecclesiam à diabolo fuerat postulatus. Paulus verò dicitur mirabilis, & dignè ad prædicationem gentium missus. Nominatur Paulus, id est, mirabilis, vt mirabiliter lucrifaceret mercedem fidei. Est enim dux valde mirabilis, qui non in sapientia verbi, non in diuitijs, non in eloquentia, non in vana seculi gloria, sed in Christi passionibus gloriatur. Potest & alia ratio super hac re proferri, quia forsitan binomius fuit: scilicet vt & Saulus vocaretur & Paulus. Nam & hoc probabilius dici videtur, quia quòd eum à Paulo proconsule quẽ Christo subiecit, Paulum vocari diximus, nulla talis consuetudo in diuinis scripturis deprehenditur. Sed in eisdem scripturis inuenimus nõnullos binis, alios etiam ternis vsos esse nominibus, sicut Sedechiam, eundémque Ioachim: sicut Oziam, eundémque Azariam: sicut Salomonem, eundémque Ididam siue Ecclesiastẽ, aliósque plurimos. Sed nec apostolis Christi mos iste defuit. Nam vnus ex eis vocatus est Matthæus & Leui, alius autem Lebbæus & Iudas atque Thadæus. Quia ergo moris erat binis vel ternis nominibus vti Hebræos, videtur & hîc Apostolus duplici vsus esse vocabulo: & donec quidem genti propriæ ministrabat, Saulus esse vocatus, quia hoc magis appellationi patriæ vernaculum videbatur: Paulus autem, cum Græcis & gentibus leges ac præceptа daret. Nam & hoc ipsum quod scriptura dicit, Saulus autem qui & Paulus, manifestè videtur ostendere, non ei tunc primum Pauli nomen impositum esse, sed veteris appellationis id fuisse. Siue ergo ista, siue prior ratio sit verior, vnum pro certo est, quia iste apostolus ex quo ad prædicandum gentibus cum Barnaba missus est, maluit Paulus vocari, quàm Saulus. Et hoc nomen suum celebre, & omnibus cognitum prẽponit in hac epistola: vt Romani, audito tanti viri nomine, attendant quid eis velit persuadere, quid dignetur præcipere, scilicet vt ad audiendum soliciti, & ad obediendum existant parati. [PAVLVS] inquit, ac si diceret, Vos Romani pacem debetis inter vos habere, quia ille qui vobis scribit, est Paulus, id est, non persecutor Christianorũ, sed doctor: nõ dissipator ecclesiæ, sed constructor: neque dissensionis, sed vnitatis & concordiæ persuasor. Nec debetis in elationẽ tolli, quia ille qui vos docet, est [SERVVS] id est, humilis, & non absq; iugo domini. Seruus enim, nomen humilitatis est, vt ad eam prouocet. Sed cum dominus electis discipulis dicat, Iam non dicam vos seruos, quomodo iste est seruus? Sed sunt duo genera seruitutis: vnũ timoris, alterum dilectionis: vnum timentiũ seruorum, alterum diligentium & placentium filiorum. Electi ergo discipuli non sunt serui secundum seruitutem timoris, quem perfecta dilectio foras mittit, sed secundũ seruitutem casti timoris, quem perfecta charitas gignit. Paulus itaque seruus est, non ex seruili timore, sed ex casto amore seruiens Deo. Qui personam suã & officium primò commendat, vt sermonibus suis & correctionibus Romani facilius adquiescant, & exemplum ab eo humilitatis & cõcordiæ sumant. Paulus enim, sicut diximus, interpretatur mirabilis, Et ipse reuera mirabilis erat quem Deus tanta meritorum prærogatiua mirificauerat. Et tamẽ se in omnibus humiliabat, & se seruum humiliter fatebatur, vt exemplum omnibus daret humilitatis, ne quisquã de suis meritis aut viribus gloriaretur, sed omnes gratiæ domini reputarent, quicquid boni haberẽt: & se non superbè liberos, sed humiliter seruos cognoscerẽt. Quòd autem alij dicunt Paulum dici Latine modicũ, & Græce quietũ, nos multum non approbamus, quia hoc nomen nõ est Græcum, aut Latinum, sed Hebraicum, ideóq; iuxta Hebraicum sensum intelligẽdum. [Paulus seruus Iesu Christi.] Ac si dicat, non me liberũ facio, nec me domino meo æquiparo, sed eius seruum me reputo & subiectum, & quicquid boni habeo, eius gratiæ totum ascribo. Vos autem non seruos eius, sed liberos vos cõstituistis, & donum gratiæ eius, quod in vobis est, derogantes, meritis vestris & ingenij viribus ascripsistis. Seruus, inquit, sum Iesu Christi. Et hoc ad commendationem personæ suæ valet, quia & seruus est honestus, & dominus incomparabiliter honestior. Ideóque tanti domini tam honestus seruus, libenter debet susci pi. Nondum se dicit apostolum, sed tantummodo seruum, eum in alijs epistolis

Act. 13.

Ioan. 15.

1. Ioan. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lis mox præferat nomen authoritatis, quia nõdum Romanis prædicauerat, nec adhuc eorum apostolus esse videbatur. Et ideo præponit nomen humilitatis, cùm illos ad humilitatem esset prouocaturus, vt melius per humilitatis nomen ad humilitatem inuitaret, quàm si per authoritatis nomen ad obediendum constringeret. [Seruus Iesu Christi.] Aliam significationem habet Iesus, aliam Christus, cùm sit vnus Iesus Christus, saluator noster. Iesus enim propriũ nomẽ est illi, quomodo Moyses proprio nomine appellat⁹ est, quomodo Aarõ, quomodo Elias. Christus autẽ sacramẽti nomẽ est, quomodo si dicatur legislator, quõ si dicatur sacerdos, quomodo si dicatur propheta. Sic enim & Christus commendatur vnus, in quo esset redemptio tot us populi Israël. Quẽ Iudæi venturum expectabant, sed quia venit humilis, non cognouerunt eum. Paulus seruus Christi Iesu vel Iesu Christi [vocatus apostolus segregatus in euangelium Dei.] Vocatus est ab infidelitate ad fidem, quando pergenti Damascum Christus illi de cœlo est loquutus. Et institutus est apostolus, quod Latine dicitur missus, quando post oranti in templo apparuit illi dominus, dicens: Festina & exi velociter ex Ierusalem, quoniam non recipient testimonium tuum de me. Vade, quoniam ego ad nationes longè mittam te. Qui & [Segregatus est in euangelium Dei] dicente post apud Antiochiam spiritu sancto: Segregate mihi Barnabam & Paulum in opus, ad quod assumpsi eos. In his omnibus gloriari Paulus posset, quoniam hæc omnia, domino apparente & loquente, consecutus est. Magnus enim ostenditur, quem sic Deus per seipsum promouere dignatur. Sed cùm maximas gloriandi occasiones habeat, in omnibus tamen se humiliat, vt omnes exemplo sui ad humilitatem trahat. Et ideo seruum se in prima fronte nominat. Vocatio autem, qua vocatus est, non illa est de qua dicitur: Multi sunt vocati, pauci verò electi: sed illa potius, de qua ipse loquitur: Quos autem prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit. Qui & apostolus, id est, à Christo missus est, vt legatione pro eo fungens, omnes ad vitam vocaret. Et non sicut cæteri apostoli missus est, sed segregatus in euangelium Dei. Cùm enim vnicuique apostolorum destinata esset ad prædicandum sua prouincia, Paulo & Barnabæ commissum est officium prædicandi in omnibus gentibus. Et ita segregati sunt isti duo, id est, seorsum à grege cæterorum, euangelizare missi. Vel segregati in euangelium, quia de grege cæterorum discipulorum, qui Antiochiæ morabantur, electi sunt à spiritu sancto in opus prædicationis. Euangelium, interpretatur bonum nuntium: quia ibi nuntiatur humana salus per incarnationem & mortem & resurrectionem CHRISTI. Quod euangelium non est hominum, sed [Dei] id est, non ab hominibus institutum vel inuentum, sed à Deo. [QVOD antè promiserat per prophetas suos] Ad commendationem prædicatoris, ponit commendationem euangelij. Vnde etiam prædicator ipse saris posset gloriari, quasi dicat: Segregatus sum in euangelium, quod non est subitum nec improuisum, quia ante completionem promiserat illud Deus, vt eum desiderio expectaretur, & veniens deuote & absque vllo scrupulo susciperetur. Non est friuolum neque recens, quod Deus pater promiserat gratis, & non nouiter, sed antè, id est, per multa prius secula. Promiserat illud antè per prophetas quod prædicaretur per Apostolos, vel promiserat illud gratuita bonitate sua, antequam aliqua eorum merita præcedere possent qui saluandi erant. Promiserat illud & non per quoslibet, sed per prophetas: neque per alienos prophetas, sed suos. Nam & prophetæ qui non fuerunt sui, nonnulla de CHRISTO prædixerũt, sicut Sibylla & Vergilius. Sed apostolus de illis prophetis loquitur qui fuerunt eius, sicut Isaias & Ieremias. Promiserat, inquam, per prophetas, & hoc non verbis tantùm, sed [in scripturis] non secularibus, sed [sanctis], id est, diuinis. Nam & in libris gentium, inueniuntur testimonia veritatis, sicut idem Apostolus Athenien sibus loquens ostendit. Sed quia in eisdem libris etiam errores prædicantur, ideo non sunt sancti, quanuis aliquid in eis ad CHRISTVM pertinens, inueniatur. Sed scripturæ illæ sunt sanctæ, quæ fuerunt Hebræorum populo diuinitus creditæ, & in eis leguntur promissiones euangelij dandi, quas per veros prophetas suos ab antiquis temporibus fecit. In eis scripturis relictæ sunt promissiones scriptæ, ne obliuioni darentur, sed ad notitiam posterorum peruenirent. Scripturis dico, [de filio suo] quia omnes illæ de vnigenito Dei sunt factę, & omnes eius diuinitatem per quam omnia facta sunt, prædicant, eúisque humanitate omnia restauranda prænuntiant. [Qui factus est] id est, qui manens quod erat, assumpsit quod non erat. Dico, factus est] & hoc non secundum diuinitatem, sed [Secundum carnem] quia secundum diuinitatem genitus est à patre, non factus: secundum carnem verò factus est [Ei] id est, ad honorem eius, vt pater glorificaretur per humilitatem incarnationis & obedientiæ illius. Factus est, & hoc non ex qualibet stirpe, sed ex [Semine Dauid] quia incorrupta mater eius, ex cuius sanctificato virginali vtero ipse carnem assumpsit, orta est ex progenie Dauid, cui Deus promiserat, quòd ex semine eius rex æternus esset suscitandus. Sic enim dixisse legitur: Cumque completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternũ. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filiũ. Secundum istam promissionem filius Dei ex semine Dauid factus est homo, vt ædificaret domum, quæ est ecclesia, & regnaret in sempiternum. [Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.] Prædestinatus, id est, præordinatus

Actuũ. 9.

Actu. 13.

Matt. 20. & 22.

Roma. 8.

2. Thes. 7.

tus à Deo patre secũdũ humanitatẽ, hoc est, sola gratia præelectus, vt qui futurus erat secundum carnem filius Dauid, esset tamen in virtute filius diuinitatis filius Dei: id est, ita susciperetur humanitas à verbo Dei in vnitate personæ, vt idẽ homo filius Dei esset propter vnionem verbi filius Dei esset [Secundum spiritum sanctificationis] id est, secundum quod spiritus sanctus vterũ virginis ex quo ille nasceretur, sãctificauit, sicut & angelus dixit: Spiritus sanct⁹ superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, ideoque & quod nascetur ex te sanctũ, vocabitur filius Dei. Non tamen spiritus sancti filius est, quamuis conceptus de spiritu sancto dicatur, quia spiritus sanctus ibi pro gratia, quæ in illo secundum humanitatem superabundauit nominatur. Prædestinatus est, & hoc [Ex resurrectione mortuorum, id est, vt præcederet resurrectionem mortuorũ. Quorum mortuorum? [Eiusdẽ domini nostri Iesu Christi.] Ac si diceretur, suorum mortuorum, qui ad eum pertinent & membra eius sunt. Hos enim præcessit, qui eum ad cœleste regnum, quo eos præcessit, sequuturi sunt & ad beatam incorruptionem. Ex resurrectione autem cæterorum mortuorum, non est prædestinatus, quos non erat præcessurus, sed damnaturus: quia non præcessit illos, qui eum sequuturi non erant ad gloriã vitæ æternæ, id est, reprobos qui ad pœnas resurrecturi sunt. Vel ita: [Qui prędestinatus est secundum carnem] quoniam Deus ab æterno prędestinauit, vt verbum eius caro fieret, quam & resuscitans glorificaret. Prædestinatus est vt sit filius Dei in virtute immortalitatis & potentię, de qua post resurrectionem ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Nam cùm de electis ipse dicat, quia filij sunt Dei, cũ sint filij resurrectionis, cur non ipse magis qui secundum diuinitatem naturaliter est semper filius Dei, in resurrectione secundum humanitatem factus esse dicatur Dei filius? Hoc enim docet idem Paulus, vbi de patre dicit in Actibus Apostolorum: Resuscitans Iesum Christum, sicut in Psalmo secundo scriptum est: filius meus es tu, ego hodie genui te. Pater ergo resuscitans Christum, dixit ei, filius meus es tu, ego hodie genui te: vt illa resuscitatio, secundũ Pauli sensum, intelligatur quædam generatio, quia est nostra resurrectio vocatur regeneratio dicente domino. In regeneratione cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ. Christus itaque secundum humanitatem, qui dum esset mortalis, erat filius hominis, in resurrectione vestiens immortalitatẽ, factus est filius dei, nec tamen destitit esse filius hominis, qui verus homo permansit, sed gloriam quã humanitus nõ habebat, accepit. Et hoc est quod nunc dicitur quia prædestinatus est esse filius Dei in virtute ex resurrectione, nec dicitur ex resurrectione sua, sed quod maioris virtutis est, [Ex resurrectione mortuorum] quia multos mortuos fecit secum resurgere. Et ne generalẽ bonorum atq; malorum resurrectionem intelligeremus, quæ futuro est in die nouissimo, [Mortuorum] inquit, [Iesu Christi] id est, solummodo electorum, ad Christum pertinentium, quia tunc nõ nisi sancti cum eo resurrexerunt. Vnde & dominum nostrum vocat eũ, quia qui in morte sua mortem nostram & hostem antiquum destruxit, resurrectione debitum super nos dominatum accepit: sicut præmisimus, eum tunc dixisse, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Prædestinatus est, inquit, esse filius Dei in virtute ex resurrectione, & hoc secundum spiritum sanctificationis, id est, secundum quod spiritus sanctus eum sanctificauit ab ipso exordio conceptionis eius. Nam per spiritum quo sic sanctificatus fuerat, suscitatus est à morte, vt esset eo modo quo diximus, filius Dei: quia & nobis dicitur, Qui suscitauit IESVM à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis. Vel [Prædestinatus est] vt diximus, secundum humanitatem, vt esset filius Dei [In virtute] id est, in eadem potentia cum patre per vnionem verbi, cui personaliter homo ille est vnitus. [Secundum spiritum sanctificationis] id est, secundum quod operatus est spiritus sanctus conceptionem eius in vtero virginis. Qui spiritus est sanctificationis, quia sanctificat omnes qui sanctificantur. Et hæc sanctificatio est à resurrectione mortuorum, id est, incipit à remissione peccatorum. Qui enim mortui sunt in anima, prius resurgunt à morte peccati, & tunc sanctificantur per spiritum sanctum. Et tales mortui qui sic ad vitam redeunt, sunt Iesu Christi domini nostri. Prærordinati enim sunt ad vitam vt sint membra Christi: ideo non perseuerant in morte peccati, sed pœnitendo resurgunt. Itaque cum audimus, filius Dei in virtute IESV Christi, vel filius Dei secundum spiritum sanctificationis Iesu Christi, vel filius Dei ex resurrectione mortuorum Iesu Christi, cum dici potuisset vsitate, in virtute sua, vel spiritum sanctificationis suæ, vel ex resurrectione mortuorum suorum, non cogimur intelligere aliam personam, sed vnam eandemque, scilicet filij Dei domini nostri Iesu Christi [PER quem accepimus gratiam.] Ad commendationem suæ personæ commendauerat euangelium quod ipse prędicat, & ad commendationem euangelij commendauit Christum qui author eius est. Et nũc, quid ipse per eum sit adeptus, indicat. Quasi dicat: Talis ac tantus est Christus, per quem mediatorem accepimus à patre ego & Barnabas vel cæteri apostoli gratiam & apostolatum: [Gratum] cũ omnibus fidelibus: [Apostolatum] verò, non cum omnibus. Si tantummodo apostolatum diceret se accepisse, ingratus esset gratiæ qua illi peccata dimissa sunt, & tanquã meritis priorũ operum accepisse videretur apostolatum. Optimè ergo tenet ordinem causę, vt nemo audeat dicere meritis vitæ prioris ad euangelium se esse perductum, cùm nec ipsi apostoli accipere apostolatum proprie potuissent, nisi prius communiter cum cæteris gratiam, quæ peccatores sanat & iustificat, accepissent. Prius Itaque [gratiam] qua purgarentur à peccatis & sanctificarentur, acceperunt & post [apostolatum] id est, legationem, vt excurrerent

Luc. 1.

Mat. 28.

Actu. 13.

Mat. 19.

Matt. 28.

Roma. 8.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vbique prædicare ipsam euãgelij gratiam. [Ad obediendum fidei] id est, vt obediatur fidei. pro nomine Christi, id est, vt omnes credãt in Christum, & signentur in eius nomine qui saluari cupiunt. Et hoc fiat non in Iudæis tantum, sed [In omnibus gentibus] vbicunque per totius orbis amplitudinem diffusæ sunt gẽtes. Vel obediatur fidei, vt faciant fideles quæcunque fidesjexpetit, non solum credendo, sed etiam operando: & hoc [Pro nomine] Christi, id est, pro gloria [eius] nõ pro sua, scilicet vt in bonis quæ fecerint, non suã, sed Christi gloriã quærant: nec suum, sed Christi nomen magnificare cupiant. Accepi, inquit, apostolatum [In omnibus gentibus] vt in eis obedire faciã plurimos fidei [pro nomine Christi] glorificando. [In quibus] gentibus, super quas scilicet mihi datus est apostolatus. [estis etiam vos.] Hoc dicit vt familiarius admoneat. In quibus fidei obedientibus estis & vos ô Romani, qui per gratiam prædicationis estis ad fidem [vocati] & estis non eorum qui vos vocauerunt, [Sed Christi] ad quem vocauerunt. [vocati enim Iesu Christi estis] id est, ad hoc vocati ad fidem, vt sitis Iesu Christi, non Petri vel alterius. Hucusque dictum est, quis esset, qui scribit epistolam. Est enim qui scribit, [Paulus seruus Christi Iesu, vocatus apost. segregatus in euãgelium Dei.] Sed quia occurrebat quod euangelium, respondit: [Quod antè promiserat per prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo.] Item quia occurrebat de quo filio suo, respondit: [Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, qui prædestinatus est filius Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri.] Et quasi diceretur, quo modo tu ad eum pertines, respondit: [Per quẽ accepimus gratiam & apostolatum ad obediẽdum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius. Item quasi diceretur, quæ igitur causa est, vt scribas ad nos? respondit: In quibus estis & vos vocati Iesu Christi. Deinde adiungit ex more epistolæ, quibus scribat. [omnibus] inquit [qui sunt Romæ, dilectis dei, vocatis sanctis.] Non ait diligentibus deum, sed dilectis dei, vt bonitatem dei potius quàm meritum illorum significaret. Prior enim dilexit nos
1. Ioã. 4. ante omnia merita, vt nos dilecti, eum diligeremus. Quos & gratuito suo munere per prædicatores vocauit, atque per baptismum sanctificauit. Omnia ergo bona diuinæ gratiæ, nõ humanis meritis sunt ascribẽda. Eos enim, qui odibiles & procul ac turpes erant, dilexit & vocauit & sanctificauit. Vel, vt breuius concludam, dilexit, vt vocaret ad sanctitatem. Post hæc vt compleatur vsitatum epistolæ principium, salutat illos, dicens: [Gratia vobis & pax à deo patre nostro &c. Gratia & pax sit vobis à deo, quia non omnis gratia neque omnis pax est dei vel à Deo. Nam & iudices mali præbent gratiam in accipiendis personis aliqua cupiditate illecti, aut timore perterriti: atque mala pax est, qua vitijs aut diabolo concordatur. Sed illa gratia est à patre & Christo, qua nobis remittuntur peccata, quibus aduersabamur Deo: & pax qua reconciliamur ei. Cùm enim per gratiam remissis peccatis, assumptæ fuerint inimicitiæ, restat vt pace adhæreamus ei, à quo nos sola peccata dirimebant. Gratia vocatur, quia non ex merito retributa, sed ex donante concessa est. Talis, inquit, gratia & pax sit vobis à Deo patre nostro, qui nos in filios adoptauit, & amari atque honorari vult à nobis vt pater, [& à domino Iesu Christo, id est, à filio qui nos de manu inimici redemit, & suo dominio mancipauit, & est saluator atque rex noster. Gratiam & pacem optat à patre & filio, nec adiungit spiritum sanctum, quia ipse spiritus sanctus donum dei est: & donum dei, gratia & pax est. Ideóque tota trinitas in hac salutatione ponitur, dum pater & Christus aperte antè nominantur, & spiritus sanctus gratia & pace significatur. Nullo enim modo dari hominibus gratia potest, qua liberamur à peccatis, & pax qua reconciliamur deo, nisi in spiritu sancto.

Primùm quidem gratias ago deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo.

Commendata multis modis sua persona, & facta salutatione, sicut mos est in epistolis, iterum reddit eos benevolos, nimiam erga eos ostendendo se habere charitatem. Nam quia illos asperrime erat remorsurus, primò leniter inchoat, & illorum benevolentiam captat, ne si statim eos acriter reprehendere cœpisset, illorum impatientia repressiones illas grauiter ferret, quasi dicat: Multa sum vobis dicturus. [Et primum quidem,] antequam illa dicam, hoc vobis intimo, [Quia gratias ago deo meo pro omnibus vobis,] congaudens bono incepto vestro. Ago, inquam, gratias deo meo, qui cùm sit natura & potestate deus omnium, merito & voluntate paucorum est. Ideo dixit, deo meo, Non enim potest vox ista esse nisi sancto rum, quorum deus dicitur, sicut deus Abraam & deus Isaac & deus Iacob. Non potest vox ista eorum esse, quorum deus venter est, vel qui vitium aliud quodlibet fecere sibi deum. [Ago gratias deo, id est, sacrificium laudis illi offero, non per me, sed per magnum pontificem, id est, Iesum Christum. Qui enim vult deo sacrificium offerre, per manus pontificis debet offerre. Et ego tale sacrificium per hũc sacerdotem offero pro omnibus vobis, vt & vos similiter faciatis, agẽtes semper deo gratias pro beneficiis quæ vobis contulit. Agere enim deo gratias, est sentire omnia bona ab eo esse data, & pro his laudare corde, voce & opere. Agatis & vos gratias deo per Iesũ mediatorẽ nostrũ per quem vobis deus dedit quicquid boni habetis, & per quẽ accipit quicquid boni offertis. Vel ita: Ago gratias pro omnibus fidelibus. Et primùm quidem pro omnibus vobis, scilicet quia vos primi estis, quoniam Romana ecclesia primatum habet inter omnes ecclesias. Nota.
Et hic quoque patet quòd hæc epistola debuit prima poni. Ago gratias deo, quem digne colẽ de

do meũ facio, nõ per legem, sed per Christum. Ago inquam gratias, primum quidem pro vobis, deinde pro cæteris. Primum pro vobis, de quibus magna omnibus vtilitas venit, quia fides vestra etsi nondum perfecta, iam tamen] Annuntiatur in vniuerso mundo. Roma tunc erat caput mundi, & de toto orbe illuc conueniebãt, atque Romanos suscepisse fidem Christianæ religionis vbique diuulgabant, sicque iam securius cæteræ per orbem nationes eandam fidem suscipiebant. Et hæc est laus fidelium Romanorum, quia tale de eis exemplum vbique spargebatur. Ideoque cauêre debebant ne sicut fama fidei ipsorum procul audita fuerat, ita rumor dissensionis audiretur, & multis noceret. Incitãtur enim ad profectum per hoc quod fides eorum vbique renuntiatur. Fides est diuinitatis confessio, & religionis solidum fundamẽtum: qua veraciter credimus id, quod videre non possumus. Proprie verò nomen fidei inde vocatur, quia fiat quod dictum est aut promissum. Fides enim est dicta ab eo, quod inter vtrosque placitum est, id est, inter deum & hominẽ, scilicet vt hõ faciat opere quod dicit ore: & deus reddat ei beatitudinẽ quã promisit.

Testis enim mihi est deus: cui seruio in spiritu meo in euãgelio filij eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis, obsecrans si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate dei veniendi ad vos. Desidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritalis ad confirmandos vos, id est, simul consolari in vobis, per eam quæ inuicem est, fidem vestram atque meam.

Dixi quia gratias ago pro vobis, & hoc non fallaciter dixi: nã deus est mihi testis quod sem per sum vestri memor in orationibus meis. [Deus,] cuius scientia non fallitur, ipse [Mihi testis est:] qui nouit arcana, qui veritatem considerat, ipse mihi testis est, quòd vera sunt quæ dico. [Cui seruio in spiritu meo,] id est, in affectu mentis meæ: quia homo per simulationem illi famulatum exhibeo, sed quicquid foris bene erga seruitutẽ eius operor, hoc intus in voluntate cordis similiter facio. Seruio illi, & hoc [In euangelio filij eius,] id est, in prædicatione vnigeniti eius, per cuius incarnationem & mortem ac resurrectionem annuntio datam esse mundo salutem. Et ipse pater mihi testis est, quòd in orationibus meis semper facio memoriam vestri, id est, quotiescunque oro pro me, oro & pro vobis: nec vestri obliuiscor in precibus meis, sed iugiter memoro, & hoc sine intermissione. Ecce prior facit Apostolus, quod aliis præcipit: Sine intermissione orate. Et tamẽ quod ait, [Sine intermissione memoriã facio vestri,] non sic accipiendum est, quasi semper hoc ageret, cùm fragilitas humana hoc implere nõ possit: sed ità potius intelligendũ est, quòd nullus dies pertransiret, in quo pro eis non oraret. Hoc etiam dicit vt eum diligant, & audire desiderent, quem tanto studio pro ipsis orantem cognoscunt. Memor vestri sum in precibus meis, [Obsecrãs,] id est, ob sacra quæ percepistis, deum orans, [Si quomodo, id est vt aliquo modo prospero vel aduerso,] Tãdem], id est, post multa desideria, [aliquando,] id est saltem semel, si sepius non potero: seu aliquando, id est, aliquo tempore, siue æstatis, siue hyemis, [Habeam iter prosperum,] id est, efficax desideriorum meorum [, Iter] dico [Veniendi ad vos, [& hoc] in voluntate dei] quia tunc erit vtilis aduentus meus. Prosperum iter habeã in voluntate dei, quoniam aliter prosperum iter non habeo, nisi voluntas dei, quæ omnia nouit, & in bonis omnibus nos prœuenit ac fouet illuc me direxerit, vbi fructum aliquem habeã. Vel prosperum iter habeam in voluntate dei, quia non semper prosperitas itineris in dei voluntate perficitur, sicut eorũ qui prosperis successibus ad malum currunt. Ideo venire ad vos obsecro, quia [Desidero videre vos] ob hoc scilicet, [Vt impartiar vobis aliquid, id est, vt faciam vos in aliquo participes spiritalis gratiæ, qui nunc carnali sensu adinuicem contenditis. [Impartiar vobis aliquid gratiæ spiritalis, quæ est in me, id est, gratuiti beneficij dei videlicet prædicationis, vel miraculorum, [Ad cõfirmãdos vos,] id est, vt vos confirmẽ, quia iam aliquid habetis, sed adhuc infirmi & vacillantes estis, ideoq; spiritali gratia ad confirmationem indigetis, per quam firmi esse possitis. Volo inquam vobis impartiri aliquid gratiæ spiritalis ad confirmandos vos in fide, id est, volo simul consolari in vobis, [per eam quæ inuicem est fidẽ,] vt per cõmunẽ fidem inuicẽ cõsolemur, & de gratia sancti spiritus inuicẽ gratulemur. Modo enim sum ego desolatꝰ, & vos similiter licet non sentiatis. Sed sic consolationem accipiemus ego & vos, si ego opus meum in vobis firmum & stabile videre, & si vos apostolicæ gratiæ fueritis participes. Et ita [simul], id est, vicario modo & ego in vobis, & vos in me, cõsolationem habebimus, [per eam fidem quę est inuicem.] id est, communis, quod est græce catholica. [fidẽ, dico vestram atque meam, id est si vestram fidem videro meam, & meam esse vestram, vt vna eadémq; sit & vestra & mea fides tunc simul consolabimur.

Nolo enim vos ignorare fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc, vt aliquem fructum habeam in vobis, sicut & in cæteris gẽtibus. Græcis ac barbaris: sapientibus & insipientibus debitor sum: ita quòd in me promptum est, & vobis qui Romæ estis, euangelizare.

Credendum est quod dixi, me desiderium habere veniendi ad vos, quia [ô fratres] mei, id est eiusdem matris ecclesiæ filij, [nolo vos

Universidad de Deusto
Biblioteca

ignorare] quòd non ſolum [volui, ſed propoſui venire ad vos, & hoc [ſæpe propoſui,] ſed efficere nondum potui, quia [prohibitus ſum vſque adhuc] id eſt, vſque ad hoc tempus, vel à ſpiritu ſancto, vel à membris diaboli multa impedimenta mihi, diſpenſante deo, ingerẽtibus. Ideo toties propoſui ad vos venire, [vt habeam in vobis aliquẽ fructum, æternæ mercedis, [ſicut & in cæteris gentibus,] id eſt, vt pro labore prædicationis, quam vobis impendero, habeam fructum ſupernæ retributionis, ſicut habiturus ſum pro cæteris gentibus: quibus hucuſque prædicaui ab Ieruſalem in circuitu per vniuerſam Aſiam vſq; in Illyricum, vbi Europa incipit. Exemplo gentium iſtarum, prouocat Romanos. Vel [habeã fructum in vobis,] id eſt, vt vos accepto ſemine prædicationis, fructificetis virtutes & opera bona, quia fructum illum reputo meũ. Volo, inquã, fructum in vobis taliter acquirere, ſicut & in cæteris: quia omnibus [Sum debitor,] omnibus debitorem fecit me deus, [Græcis ac barbaris, ſapiẽtibus & inſipientibus.] Græci duabus appellationibus omne hominum genus diſtinxerunt, dicentes vnumquenque vel Græcum eſſe vel barbarum. Nam quia ipſi Græci legibus vtebantur, omnes reliquos tanquam ſine legibus viuentes, barbaros appellauerunt. Et Apoſtolus non ſolùm Græcis, ſed & barbaris, nec ſolum ſapientibus, ſed & inſipientibus debitor eſt, quia omnibus prædicare miſſus eſt. Græcos dicit ſapientes, apud quos omnis philoſophia erat: barbaros autem vocat inſipientes, velut imperitos. Sed quomodo his omnibus eſt debitor, qui nihil ab eis accepit, niſi quia per gratiã ſancti ſpiritus ei datum eſt, vt omnium iſtorum linguis loqui noſſet? Nam quia linguarum notitiam non pro ſe quis, ſed pro his quibus prædicandum eſt, accepit, debitor omnibus illis efficitur, quorum accipit à deo linguæ notitiam. Sapientibus autem debitor eſt per hoc quod accepit ſapientiam in myſterio abſconditam, quam perfectis & ſapiẽtibus loqueretur. Inſipientibus quoque factus eſt debitor in eo, quod patientiæ gratiam & longanimitatis accepit. Summæ etenim patiẽtiæ eſt, ferre inſipientium motus. Itaque debitor eſt Apoſtolus [Sapientibus,] vt eos ad maiora ſapientiæ arcana promoueat: & [Inſipientibus,] vt illos erudiat, & tandiu patienter ferat, donec ab illis inſipientiam remoueat. Poſſunt etiam iuſti nomine ſapientium, atque peccatores appellatione inſipientium deſignari.

Et Apoſtolus debitor eſt [Sapientibus & inſipientibus,] quia prædicatoris eſt debitum, iuſtis inuigilare ne cadant, & peccatoribus vt reſurgant: iuſtos admonere vt viam iuſtitiæ teneant, peccatores corripere vt viam iniquitatis deſerant. Debitor ſum Græcis & barbaris, atque ſapientibus & inſipientibus. [Ita & vobis qui Romæ eſtis,] ſum debitor euangelizare, quia ſicut alijs, ſic & vobis debeo prædicare, quoniã ad omnes ſum miſſus. De Iudæis tacer, quia magiſter gentium eſt. Quod ſcilicet euangelizare promptum eſt in me, quia ad hoc agendum ſum paratus & velox.

Non enim erubeſco euãgelium: Virtus enim dei eſt in ſalutẽ omni credenti, Iudæo primùm & Græco. Iuſtitia enim dei reuelatur in eo ex fide in fidem: ſicut ſcriptum eſt, Iuſtus autem ex fide viuit. Abac. 2.

Ideo ſum promptus ad euangelizandum, [Quia non erubeſco euangelium,] id eſt, nulla eſt mihi erubeſcentia ex prædicatione euangelij, ſicut nonnullis qui erubeſcebant prædicare Chriſtum crucifixũ, non intelligentes nihil dignius deo, quàm quod ad humanam ſalutem proficit. Hebr. 10 Nam inſigne virtutis & pietatis eſt, quod dominus propter ſalutẽ imaginis ſuæ dignatus eſt vſque ad paſſionem crucis humiliari. Quod nunc Apoſtolus intuẽs, [Non erubeſco, inquit, euangelium.] Et quare non erubeſcis? Quia ipſum euangeliũ [Eſt virtus dei,] id eſt, quod in euangelio prædicatur, videlicet crux & mors & reſurrectio ſaluatoris, eſt virtus dei, quanuis ſtultitia videatur incredulis. Nulla enim maior virtus eſt, quàm deuicta morte, homini vitam perditam reddere. Talis [virtus eſt] euangelium, videlicet quia virtutem victoriæ Chriſti annuntiat. vel [virtus eſt, quia gratiam præſtat, per cuius auxilium valeamus facere quæ præcepit: Quod quia lex non fecit, infirma fuit. Virtus eſt valens, [In ſalutẽ omni credenti, Iudæo primùm, ac deinde Græco,] id eſt gentili, hoc eſt, omni credenti, tam de circunciſione, quàm de præputio, valet euangelium ad æternam ſalutem. Iudæus cauſa patrũ, & quia prior cognouit deum, præponitur gentili, quanuis non ſit iam dignior propter hoc quod dominus dixerat, filius meus primogenitus Iſraël. Verè euangelium eſt virtus dei. [Nã iuſtitia dei reuelatur in eo,] quæ velata fuerat in veteri teſtamento. Vel ita: Verè euangelium valet in ſalutem omni credenti, [nã iuſtitia dei reuelatur in eo,] id eſt, iuſtitia fidei quæ tegebatur in lege. [iuſtitia enim dei eſt] quâ gratis iuſtificat impium per fidẽ ſine operibus legis. Quam reuelat euangelium, dum dat fidem homini, per quam iuſtificatur qui credit deum iuſtum & veracem in promiſſis, vt inquirentes ſe remuneret: & contrà, negligentes ſe damnet. Iuſtitia dico, tendens [ex Fide in fidem,] id eſt, ex fide veteris teſtamenti in fidem noui. Populus enim Iſraël in fide erat, quia crediderat deo & Moyſi famulo eius. Ex qua fide nunc ad fidẽ euangelicam tranſit. Eius quippe eſt iuſtitia, qui tranſit de fide in fidem, vt libenter tranſeat Iudæus, & quicunque alius ex fide veteris in fidem noui teſtamenti. Iuſtitia enim reuelatur ex fide,] legis, vbi prædicatur vnus deus [In fidem] euangelij, vbi manifeſtatur pater & filius & ſpiritus ſanctus. Ex fide primi aduentus domini, in fidem ſecundi. Ex fide humanitatis Chriſti, in fidem eius diuinitatis. Ita reuelatur in euãgelio ex fide iuſtitia, per quam ſaluamur ſicut ſcriptum eſt in Habacuc: IVSTVS autem ex fide,] id eſt, qui iuſtificatus eſt ex fide, [VIVIT,] id eſt, æternam vitam cõſequitur. Et ita ex fide iuſtitia, & ex iuſtitia vita. Vel iuſtus

ſtus viuit interim [Ex fide,] dũ eſt in hac peregrinatione donec ad patriam perueniens, viuat ex ſpecie. Per fidem viuere incipit anima Iacob. 2 quæ per infidelitatem erat mortua. Fides autẽ qua viuitur, ipſa eſt quæ per dilectionem operatur: quoniam fides ſi non habeat opera, mortua eſt in ſemetipſa. Quod tamen de illis qui tẽpus operandi habent, intelligitur. Nam ſi quis mox vt per fidem in baptiſmo iuſtificatus eſt, ex hac luce migrauerit, hic ſola fide ſine vllis operibus vitam conſequetur. Qui verò tempus bene operandi habet, & operari negligit, fruſtra de fide præſumit. Quod Apoſtolus dixit, quia iuſtus ex fide viuit. In propheta ſic legimus. Iuſtus autem in fide ſua viuet. Sed ideo Apoſtolus magis tranſlatione Septuaginta interpretum vſus eſt, quia ſcribebat Romanis, qui ſcripturas Hebraicas neſciebãt: nec erat ei cura de verbis, cum ſenſus eſſet in tuto, & damnum ex eo præſens diſputatio non haberet: quia & Hebræi qui Græcas literas didicerant, editionem Septuaginta interpretum legebant. Ob hoc ergo & iſtud & alia plura teſtimonia quæ ponit, ab Hebraicæ veritatis tranſlatione, qua nunc vtimur, diſcordare videtur: quia aliquando ſumit à Septuaginta interpretibus, aliquando ſicut loquens eodem ſpiritu quo prophetæ, ſenſum ſumit tantummodo, vtens ſuis verbis, ſuáque diſpoſitione.

Galat. 3. *Reuelatur enim ira Dei de cœlo ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum eorum, qui veritatẽ Dei in iniuſtitia detinent: quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt intellecta, cõſpiciuntur: ſempiterna quoque virtus eius & diuinitas, vt ſint inexcuſabiles.*

Nunc aggreditur gentiles ſecundum priorem ſtatum, qui iactabant bonam naturam, & excuſabant ſuas turpitudines per ignorantiam, oſtendens eos & prius notitiam habuiſſe, & poſt per culpam perdidiſſe, atque bonam naturam ſibiipſis à Deo relictam, in omnia mala precipitatam. Quaſi dicat: in euangelio, [REVELATVR iuſtitia Dei] nõ ſolùm qua iuſtificat per fidẽ pœnitentes, ſed & qua damnat in malitia perſeuerantes. Nam ira Dei quam iuſtè peccãtibus inferet, id eſt, vindicta qua eos percutiet, reuelatur in eodẽ euãgelio ſuper eos vẽtura de cœlo. Vel ita: Ex fide eſt iuſtitia, & inde ſalus: quia ex impietate eſt iniuſtitia, & inde ira, id eſt pœna. [NAM ira Dei reuelatur, &c.] Non dixit, Infertur, ſed, Reuelatur. Vbi enim reuelatur, non infertur, non percutit: ſed reuelatur, vt terreat, & territis non inferatur. Reuelatur per euangelium, quæ antè erat occulta hominibus. Reuelatur ira Dei, id eſt, animaduerſio diſtricti iudicis. Reuelatur [DE cœlo] vt nouerint homines non ſolùm beneficia, ſed & plagas expectare de cœlo. Vel [DE cœlo] id eſt, de eccleſia reuelatur ira futuri iudicij, quoniam ab eccleſia manifeſtatur peccantibus ira iudicis venturi de cœlis in fine ſeculi. [SVPER omnem impietatem & iniuſtitiam hominum] id eſt, ad conculcandam in ſupplicijs eorum peruerſitatem, qui debitum cultum Deo denegant, & qui in luxuria cæteriſque vitiis male viuunt. Impietas enim infidelitatẽ ſignificat, iniuſtitia verò criminoſam conuerſationem. Impietatem hominum. Eorum hominum dico [QVI veritatem Dei detinent in iniuſtitia.] Omne quod mutari poteſt, veritas nõ eſt. Veritas Dei eſt inuiſibilis, & incommutabilis eius ſubſtantia. Quam detinent in iniuſtitia, quicũque per viſibiles & mutabiles creaturas, hominibus demonſtrauerunt colendam idolorum cultură. [VERITATEM Dei] id eſt, quòd ipſe eſt ver° Deus: DETINENT in iniuſtitia] quia cũ vere ſciant vni creatori Deo ſe debere cultũ ſummæ venerationis exhibere, eum iniuſte exhibẽt creaturę. Vel [VERITATEM Dei, id eſt, verã de Deo cognitionẽ, DETINENT in iniuſtitia] id eſt in malo opere, malentes iniuſte morari in voluptatibus ſuis, nec pro Dei veritate quæ ſe illis ſponte offert, volentes à nequitia ſua recedere, ſed ipſam veritatem in nequitia, ſi fieri poſſit, detineri ſecum. Dixi quia detinent veritatem Dei, nec ſinunt vt ad aliorum notitiã perueniat, dum ſimulachra pro Deo docent adorari. Nam illi nouerunt ipſam veritatem, quam cæteris abſcondunt: quia [QVOD notum eſt Dei] id eſt, quod naturali ingenio ſciri poteſt de Deo, MANIFESTVM eſt illis.] Multa enim ſunt quę de Deo per naturam ſciri nõ poſſunt, ſicut eſt myſteriũ incarnationis & paſſionis, quod latuit ſapiẽtes mundi. Sed hoc de eo naturaliter ſciri poteſt, q̃ ipſe ſit Deus: quia omnis creatura oſtendit ſe non eſſe Deũ, ſed eſſe alium qui eam fecerit, cuius ſeruitio parẽre neceſſe ſit: Itaque quod notum eſt de Deo manifeſtum eſt illis. Vel manifeſtum eſt in illis, id eſt in cordibus eorum, quamuis exterius in opere ipſorum non appareat. Habent enim in ſe vnde noſcant eum, ſcilicet naturalem rationem. Verè manifeſtũ eſt in illis, ſiue illis, quia Deus per opus ſuum manifeſtauit illis, quoniã virtus eius occulta ex his quæ palàm ſunt, manifeſtatur. Dominus manifeſtauit, id eſt, non ſolùm naturalis ratio profuit, ſed Deus quotidie adiuuit, ne ſola natura ſufficere videretur. Deꝰ illis manifeſtauit oſtenſione creaturarum, quoniam naturali ingenio intellexerunt quia hoc non eſt creator, quod creatura. [NAM inuiſibilia ipſius] id eſt, ęternitas, virtus, diuinitas & omnipotentia conſpiciuntur [A creatura mundi] id eſt, ab homine, in quo per quandam affinitatem omnes creaturæ ſunt, quia commune habet eſſe cum lapidibus, viuere cum arboribus, ſentire cum animalibus, intelligere cũ angelis. Ab hac creatura mundi, id eſt, ab homine [conſpiciuntur inuiſibilia Dei, intellecta per ea quæ facta ſunt] id eſt, per creaturas. Nam ſi vigilanter exteriora conſpicimus, per ipſa eadẽ ad interiora reuocamur. Veſtigia quippe creatoris ſunt mira opera viſibilis creaturæ, quoniã

per

Universidad de Deusto
Biblioteca

per hæc quæ ab ipso sunt, imus ad ipsum, menti enim nostrę peccato suo exterius sparsę, necdum Deus sicut est interius innotescit: sed dum factureæ suæ decus foras ponit, quasi quibusdã nutibus innuit, & quæ intus sequamur ostẽdit, ac miro modo ipsis formis exterioribus nos ad interiora perducit. Viæ quippe ad creatorem sunt opera considerata creaturæ, quæ dum facta cernimus, potentiam factoris miramur. Nã quocunque se verterit anima, si vigilanter intẽdit in iisdem ipsis Deum inuenit, per quæ reliquit: eiúsque potentiam ex eorum rursum consideratione cognoscit, quorum amore deseruit: & per quæ auersa cecidit, per hæc conuersa reuocatur. Vbi enim lapsi sumus, ibi incũbimus vt surgamus. Et quasi ibi surgendo manum cõsiderationis figimus, vbi pede amoris lubrici corruentes, negligẽdo iacebamus. Quia enim ab inuisibilibus per visibilia cecidimus, dignũ est vt ad inuisibilia ipsis rursum visibilibus innitamur: & quo casu anima venit ad infima, eo gradu reuertatur ad sũma. Bene itaque dicitur, quòd [INVISIBILIA Dei conspiciuntur à creatura mũdi,] id est ab homine: INTELLECTA per ea quæ facta sunt,] quoniam per visibiles facturas intelligitur inuisibilis factor. Sic enim & gentiles quamuis legem aut prophetas non haberent, cognouerunt Deum, per visibilem scilicet creaturam peruenientes ad intelligentiam inuisibilis creatoris. INVISIBILIA ipsius à creatura mundi] id est, ab homine, qui omni creaturæ mundi præeminet: vel [A creatura] id est, à constitutione mundi, conspiciuntur intellecta per ea quæ facta sunt ab eo. SEMPITERNA quoque virtus eius & diuinitas] quæ nihilo minus sempiterna est, ex coniectu-

Locus ob scurior.

ris agnoscitur creaturę similiter. Virtus est quę regit omnia, diuinitas quæ replet vniuersa. Potest etiam [SEMPITERNA virtus eius] intelligi filius eius, per quem facta sunt omnia, & qui nunquam cœpit, sed sempiternus est cum eo, diuinitas autem spiritus sanctus. Intelligitur itaque per visibiles creaturas inuisibilis pater, & sempiterna virtus eius, quæ est filius, ac diuinitas, id est, spiritus sanctus, ad quem maximè sanctificatio pertinet. Ita vt gentiles qui scripturas diuinas non habebant, sint inexcusabiles, quoniam non fuerunt veritatis ignari, sed ipsi veritati quæ se illis reuelauerat, extiterunt ingrati.

Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes,

Ephes. 4.

stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & serpentium. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorũ in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis, qui commutauerunt veritatẽ Dei in mẽdacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus Deus in secula, Amen.

Non possunt excusari de ignorãtia, sicut volebant asserere, Quia reuera per naturalem rationem cognouerunt Deum. ET cum cognouissent eum, non glorificauerunt eũ sicut Deũ] bene viuendo & colendo, aut etiã [GRATIAS illi non egerunt] de cognitione eius, quam ipso donante perceperant. Debuissent enim illũ glorificare digne colendo & prædicando, atq; volũtatem eius faciendo, & gratias illi semper agere, quòd eorum cordibus notitiam sui dignatus esset infundere. Gratias agere, id est, pia deuotione grati existere, vt recognoscerent se sapientiam & omnia bona ab illo habere. Sed non glorificauerunt eum, nec gratias ei reddiderunt, sed sibi tribuentes sapientiam, quam à se non habebant, & se putantes aliquid esse, cùm nihil essent, euanuerunt in cogitationibus suis, quas à se, non à Deo conceperant. ET obscuratum est] paulatim [cor eorum] donec omnino fieret insipiẽs. EVANVERVNT,] quoniã vani, & falsi fuerunt in cogitatibus suis, & ratio mentis eorum fumo superbiæ obscurata est, dum in seipsis gloriarẽtur. Et vere euanuerũt. NAM dicẽtes se esse sapẽtes] id est, iactãtes se quasi proprio sensu sapientiam inuenisse, [stulti facti sunt] id est, obscuratum est insipiens cor eorum. Cùm enim quidam cor eorũ non solùm ad instituta vtilissimarum artium, & doctrinam liberalium disciplinarũ, sed etiã ad inquisitionem summi boni aciem mentis intenderint, & inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspexerint, non agentes tamen gratias Deo, nec confitentes illum sibi esse huius facultatis autorem, sed dicentes se esse sapientes, id est, non in Deo, sed in semetipsis gloriantes, quasi ad veritatis inspectionem suis studiis atque rationibus propinquassent, EVANVERVNT in cogitationibus suis] & quod illuminante dei gratia inuenerant, obcæcante superbia perdiderũt, relapsi à superna luce in tenebras suas, id est, ab incõmutabili atque æterno bono, ad mutabilem corruptibilémque naturam. ET mutauerunt] non solùm sensu, sed & opere: quantum ad se, mutauerunt [gloriam incorruptibilis dei] talem scilicet fingẽtes deũ, qualis non est, & non sicut eum cognouerunt tradentes hominibus, sed simulachra pro deo coli cẽsentes. Qui dum per cogitationum suarum vanitatem formas & imagines in deo requirerẽt, dei imaginem perdiderunt: & in tantas stultitiæ tenebras deuoluti sunt, vt gloriam dei ad corporalem & corruptibilem humanæ formæ effigiem verterent, & diuinæ maiestatis eminentiam ad brutorũ animalium formas inclinarent. MVTAVERVNT gloriam dei,] qui est incorruptibilis & æternus, IN similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis,] quasi similem facientes gloriam dei, id est, glorioſum deum imagini-

imagini hominis, & ipsam imaginem velut deũ colentes. Nec solum in similitudinem hominis mutauerunt gloriam dei, sed etiam in similitudinem [VOLVCRVM & quadrupedum & serpentium.] A dignioribus creaturis ad minus dignas gradatim descendit, vt ostendat illos in profundiores stultitiæ tenebras corruisse. Mos fuit ab antiquo Romanis adorare simulachra hominum, vt Romuli, Iouis, & aliorum, maximè ab aduentu Aeneæ in Italiam: volucrum autem & quadrupedum atque serpẽtium, ex quo Alexãdria ab Augusto victa est, & Romæ subiugata. Consueuerant enim colere deos omniũ gentium, quas superassent. In tam viles formas mutauerunt, vt dictum est gloriam dei. [PROPTER quod Deus tradidit] id est, dimisit, ILLOS in desideria cordis eorum.] Tradere enim dicitur deus, dum non retinet delinquẽtes, propter arbitrij libertatem ad malum promptissimam. Manifestum quoque est deum operari in cordibus hominum, ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorũ, iudicio vtique suo, nõnunquã aperto, nonnunquam occulto, semper autem iusto. Nam propter præcedentia peccata, multiplicantur sequentia. Et deus qui peccatorem diu expectat vt redeat, non redeunti atque contẽnenti ponit adhuc vbi grauius impingat. Peccatũ quippe quod per pœnitentiam citius non deletur, aut peccatum est & causa peccati, aut peccatũ & pœna peccati, aut peccatum simul & causa & pœna peccati. Omne enim quod prius male committitur, peccatum est. Sed si citius pœnitendo non tergitur, iusto iudicio omnipotens deus obligatam peccantis mentem, etiam in culpam alteram permittit cadere. Peccatum ergo quod pœnitentiæ lamento non diluitur, peccatum est simul & causa peccati: quia ex illo oritur, vnde adhuc peccatoris animus altius obligetur. Peccatum verò quod ex peccato, id est, ex secundo sequitur, peccatum simul est & pœna peccati: quia excrescente cæcitate ex retributione prioris culpæ generatur, vt quasi iam quædam sint in peccatore supplicia, ipsa incrementa vitiorum. Fit verò nonnunquam vt vnũ idemque peccatum, & peccatum sit & pœna peccati simul & causa peccati. Quod bene Apostolus hoc loco demonstrat, dicens de infidelibus ac lubricis [CVM cognouissent deum, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, sed euanuerũt in cogitationibus suis.] Ecce est peccatum & causa peccati. Ex qua causa quid sequatur, adiungit: ET obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum, & & quadrupedum, & serpentium.] Ecce est peccatum solummodo. Et pœna peccati esset, si non adhuc ex hoc peccato & aliud sequeretur. Nam post infidelitatem eorum subditur: PROPTER quod tradidit illos deus &c.] Qui igitur cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt, ex eo peccato & causa peccati adhoc quoque perducti sunt, vt ad cultum serpẽtium & volucrum laberentur. Sed quoniã per hanc etiam cæcitatem vsque ad immunditiam carnis & contumelias ceciderunt, ipsa infidelitatis eorum cæcitas præcedenti intellectui & peccatum est & pœna peccati: subsequenti verò immunditiæ, peccatũ facta est & causa peccati. Prioris itaque peccati merito, peccatorum subsequentium fouea tegitur, vt qui malum sciens perpetrat, deinceps iuste in aliis etiam nesciens cadat. Hoc quippe agitur, vt culpis culpę feriantur quatenus supplicia fiant peccantium ipsa incrementa vitiorum. Merito itaque post idololatriæ culpam subditur: Propter quod tradidit illos deus &c. quoniam deus illos iuste deseruit & propriis voluntatibus tradidit, quia si bi prætulerant idôla, & sicut scriptura loqui- *Sapi. 14.*
tur: initium fornicationis est exquisitio idolorum, & adinuentio illorum corruptio vitæ est. Tradidit igitur illos ob idololatriam, id est, subtrahendo gratiam suam, permisit illos [Ire in desideria cordis eorum] id est, vt inciderent in ea, quæ cor eorum desiderabat secundum carnis ardorem: desideria dico tendentia in immũditiam, id est, in carnis maculationẽ vsq; adeo, VT afficiant corpora sua contumeliis] id est, vt sibi ipsis applicet corpora sua, IN cõtumeliis,] id est, in contumeliosis operibus. Contumelia est quæ ingeritur alicui contra dignitatem personæ. Et isti corporibus suis ac naturæ grandẽ fecere contumeliam, subdendo se tam pudendis turpitudinibus. Cõtumeliis affecerunt corpora sua, & hoc [IN SEMETIPSIS,] id est etiam soli sine alijs se maculantes. Illi sic afficiunt corpora sua, qui commutauerunt veritatẽ dei in mendacium, id est, quod de deo verum est, dederunt idôlo, quando sicut scriptura di- *Sapi. 14.*
cit: Incommunicabile nomen imposuerunt lignis & lapidibus. Nomen quippe deitatis est incommunicabile creaturis, quoniã solus creator proprie & vere deus nominatur. Sed gentiles hoc nomen imposuerunt lignis & lapidib⁹, quando idôla lignea & lapidea instituerũt appellari deos. Et hoc est quod nunc dicuntur, in mendacium mutasse veritatem dei. Veritas enim dei, quòd ipse veraciter deus sit. Quam veritatem vertit in mendacium, qui idôlum dicit vel putat esse Deum. Falsum enim hoc. Nec solùm ita veritatem mutauerunt in falsitatem, æstimantes idôla deos esse, quod falsum est, sed etiam coluerunt ipsa idôla, ne dicerent, non colo simulachra, sed res eorum, vt solem & cætera huiusmodi. Coluerunt non creatorem, sed creaturam, id est, non deum, sed idôla, diligenter ornando coronis aureis ipsas imagines dæmonum, & eas flexis genibus adorãdo. [Et seruierunt] thura & sacrificia offerendo [creaturæ potius quàm creatori,] quasi esset melius seruire creaturæ, id est, idôlis & dæmonib⁹, quàm deo, [qui est benedict⁹ in secula,] id est, in æternum, [amen,] id est, verè. Cui qui adhæserunt, ipsi cum eo benedicti erunt in secula veraciter. Sed gentiles effecti sunt maledicti & temporales, qui benedictum in secula reliquerunt.

Propterea tradidit illos deus in passiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum im

Universidad de Deusto
Biblioteca

mutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autē & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinē operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes.

Dixi quia seruierūt creaturæ, [propterea tradidit illos deus,] id est, ire permisit [in passiones,] id est voluptates, quæ etsi delectent, sunt passiones naturæ. Et iterum vindicta. Præcedens enim culpa qua seruierunt creaturæ, vindicata est, subsequentibus turpitudinum passionibus. Superius dicti sunt mutasse gloriam dei in similitudinem imaginis volucrum & serpentiū, nec tamen coluisse dixit eos illa. Et propterea ceciderunt in immūdiciam carnis vindice deo, cuius gloriā in idōla mutauerūt. Deinde crescente errore, coluerunt pro deo ipsa idōla quæ fecerant, & seruierunt eis, sicut Apostolus loquitur, ac propterea detestabilioribus adhuc immunditiis puniuntur. [Tradidit illos deus in passiones ignominiæ,] id est in ardores voluptatū nec nominandarū. Ignominia enim dicitur, quasi sine nomine. Appellatur enim ignominia, eo quod desinat habere dignitatis nomē ille qui in aliquo crimine deprehēditur. Et verè in ignominiosas passiones traditi sunt: [Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalē vsum.] Nō dixit coniugalem vsum, sed naturalem: eū volēs intelligi, qui fit in mēbris ad hoc creatis, vt p ea posit ad generādū vterq; sexus cōmisceri. Ac per hoc cùm eisdem mēbris etiā meretrici quisque miscetur, naturalis est vsus, nec tamē laudabilis, sed culpabilis. Ab ea verò parte corporis, quæ nō ad generandū est instituta, etsi cōiuge quis vtatur, cōtra naturam est & flagitiosum. Ita immutauerūt fœminę eorū naturalē vsum, in eū qui est contra naturā, quia ipsæ fœminæ in fœminas turpia exercuerunt. Nec solùm fœminæ cōtra naturam fornicatæ sunt, sed etiā masculi similiter relictis fœminis, quibus naturaliter possent misceri, exarserunt per iniquam voluntatem [In desideriis suis,] id est, à se genitis. Exarserūt spiritu fornicationis inuicem, & nequissima desideria compleuerūt turpissimis operibus, [Et mercedē quā oportuit erroris sui,] id est, vindictam dignā & congruā peccato erroris sui receperūt, [in semetipsis,] id est, deum vindicauerūt in natura sua. Ideo enim Apostolus ipsa crimina euidenter expressit, vt cognoscamus eos rationē perdidisse naturæ, qui tā amētes effecti sunt, vt omnia peruerterent in deū peruersi. Neque enim ordinem naturæ seruare poterant, qui autorē naturæ dereliquerant. Idcirco fœminæ in fœminas, & viri in viros turpia egerūt, in quibus par culpa fuit, tā fœminarū quàm etiam virorum.

Et sicut non probauerunt deum habere in notitia, tradidit illos deus in reprobū sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio, cōtentione, dolo, malignitate, susurrones, detractores, deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, insipientes, incompositos, sine affectione, absque fœdere, sine misericordia. Qui cum iustitiam dei cognouissēt, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: non solū qui faciunt ea, sed etiā qui cōsentiūt facientibus.

Prædicta mala fecerūt gētiles. Et quia necdū resipiscere voluerūt, adhuc in alia ceciderunt. Cōmiserūt enim abominanda quæ diximus, & [non probauerunt] eū hæc habere in notitia,] id est, cùm multis rationibus possent probare deū habere in notitia hæc crimina, tamē putauerūt deū ignorare & negligere ea. Et sicut ex sua culpa hoc putauerūt, sic ex eadem culpa factum est, quod tradidit illos deus in reprobum sensum, vt putarēt omnia reprobāda esse faciēda: & cū tā turpia operarentur, nescirēt se male ā operari. Vel ita: Nō solū supradictas abominationes fecerūt, sed etiā [non probarūt,] id est nō elegerūt deū habere [in notitia,] id est, vt cognoscerent eū. Ille probat, id est, probū & laudabile esse iudicat, habere deum in notitia, qui pia deuotione studet eum in animo semper habere, & tanquam præsentē timet eū ac reuerētur, & peccare nō audet. Sed hoc gētiles nō fecerunt. [Et sicut nō probauerūt deū habere in notitia,] id est, vt haberent eū in notitia sua, vel eū scirent nosse mala quę faciebant. [tradidit,] id est, dimisit [illos deus in reprobum sensum,] vt iam nihil intelligāt nisi quod à probitate remotū est: [vt opere faciāt ea quæ nō cōueniūt] rationi vel naturæ: vel ea quæ nō cōueniunt facere, est illa agere quæ diuinæ leges detestātur. Illos dico non parum habentes iniquitatis, sed repletos omni iniquitate. Cuius partes enumerātur, cùm subditur: Malitia, fornicatione, &c. Genus enim præmittitur, & species subiungū tur, vt gētiles euidētius accusentur & terreātur Malitia pertinet ad mentē, fornicatio ad carnē.

Malitia enim est, qua quis machinatur lædere aliū quocūque modo. Fornicatio autē dicitur à fornicibus, id est ab arcuatis, in quibus meretrices prostituebātur. Sed hoc in lōco intelligi tur fornicatio nominari, quicquid extra legale connubiū cōmittitur: Auaritia verò est insatiabilis amor habendi. Nequitia est temeritas vel prēsumptio, quādo quis audet quod nequit efficere. Vel nequitia dicitur à nequicquam: & est defectio boni, qn̄ quis ab amore cœlestium deficit, & in amore terrenorū exardescit. Sic enim tēdit ad nequicquā, id est, ad vanitatē & ad nō esse, recedēs à vero dei esse. Inuidia verò est, quæ aliena fœlicitate torquetur, & in dupli cē scinditur passionē, cū quis aut quod ipse est, alium aliū esse non vult: aut aliū videns esse meliorē dolet se non esse consimilem. Homicidium autem, ex homine & cæde cōpositum est. Et pulchre homicidium inuidiæ sociauit Apostolus, quoniā ipsa est prima huius criminis materia. Nā primū homicidiū & diaboli & Cain, de inuidia ortū est, & adhuc nonnūquā fiūt homicidia per inuidiā. Contentio autē est, vbi nō ratiōe aliquid, sed animi pertinacia defēditur: & vbi non veritas quæritur, sed animositas fatigatur. Dolꝰ verò est mētis callidꝰitas, ab eo quod eludat. Aliud enim agit & aliud simulat. Dolꝰ inquā est occulta malitia, blādis sermonibꝰ ad ornata, cū aliud sonat in ore & aliud latet in corde. Malignus autē est mala volūtas, quę malo igne accēsa, neminē vult amare, nec operari vnde debeat amari. Inter malitiā & malignitatē hæc distinctio est, qꝰ cogitatio praua mētis, malitia dicitur: malitiæ aūt votū vel opus, malignitas appellatur. Susurrones verò sunt, qui in aurib⁹ alicuius loquūtur malū de alio. Detractores aūt, qui virtutes ab aliquo suis verbis detrahūt vel minuūt. Susurro qppe à sono loquutionis dicitur: quia nō in facie alicuius, sed in aure loquitur secrete derogando. Detractio autē est, aliorū bene gesta opera vel in malū uitio se mutare, vel inuidēdo fallaci fraude diminuere, cum mala dicūtur quæ bona sunt, aut parua bona quę magna sunt. Detrahere enim ē, bona alteriꝰ deorsum trahere, id est, inclinare & premere, vel de ipsis bonis aliqua trahere, vt pauciora seu minora quā sūt, ostēdātur esse. Ne autē videretur susurrones & detractores parū pecare, mox addidit, deo odibiles. Odibiles enim sunt deo, qui male susurrāt de ꝓximis suis vel detrahūt eis. Vel deo odibiles dicūtur, qui semi
Prouer. 6 nāt inter amicos discordias. Vñ Salomō testatur quia sex sūt quæ odit deꝰ, & septimū quod detestatur anima eius: ipsumq; septimū est ille, qui seminat inter fratres discordias. Contumelioſi verò vocātur, qui veloces sunt in verborū vel factorū iniuriis. Cōtumelia enim dicitur factū vel dictū, quod indignū & inconueniēs est illi, cui iniuste & cōtumaciter infertur. Superbi sunt, qui iudicāt de se suprà quā debeāt esse. Superbia enim est, peruersę celsitudinis appetitio. Peruersa aūt celsitudo est, deserto eo cui debet animꝰ inhērere principio, sibi quodāmodo fieri principiū. Hoc fit, cū sibi nimis placet, id est, cū ab illo incōmutabili bono deficit, qđ magis ei placere debuit, quā ipse sibi. Elati quoq; sunt qui efferūtur supra mensurā suam, vel qui maiorū institutis nō acquiescūt, dū nolūt pati priorē vel parē. Inuētores malorū sunt, qui noua genera peccādi reperiūt: vel noua tormēta, quibus alios cruciūt, siue nouas leges iniustas, aut alia quælibet mala primi inueniūt. Hæc enim malis studiis illi solēt agēda inuenire, quibꝰ nō sufficit vt faciāt mala quæ priores sui fecerūt, aut quæ contēporaneos suos adhuc facere cōspiciūt. Qui verò sunt parētibꝰ nō obedientes, feris sunt indomabiliores, quoniā feræ suis parētibus sunt subditæ acquiescētes. Insipiētes autē sunt, qui ab ipso fōte sapiētiæ, qui deꝰ est, recesserunt. Et ideo incōpositi, quia omnis insipiēs inordinatꝰ est. Incōpositi, sunt habitu, incessu & motu. Incōpositio enim corporis, indicat qualitatem mētis. Sine affectiōe sunt, qui viscera dilectiōis, quibus erga alterū moueātur nō habēt, sed durū & insensibile cor erga proximi dilectionem gerunt. Absq; fœdere sunt, qui societatē omniū fugiunt, qui fœdus cōcordiæ & societatis habere cū nullo volunt. Sine misericordia sunt, qui nō cōpatiuntur miseriis aliorum. Et omnia hæc mala fuerūt in gentilibus. Qui cū iustitiam dei cognouissent, non intellexerūt quoniā qui talia agunt, digni sunt morte: Per hoc quod eis naturaliter displicet malum, cognouerunt iustitiā dei. Et licet hanc ita cognouissent, nō tamē intellexerūt eos qui talia faciūt dignos esse perpetua morte. Quoniam si intellexissent, timuissent: si timuissent, nūquā talia cōmisissent. Amiserunt enim lumē intelligētiæ, ex quo deseruerūt fontē cœlestis sapientiæ. Et ideo quāuis nō intellexissent, nō possunt excusari, quia præcedētibus culpis meruerāt sic excæcari. Qui ne putarētur his tātū pœnis affligi quibus delectabātur, id est, supradictis criminū turpitudinibus, addit vltimam mortē ęternam Apostolus: Digni sunt, inquit, morte qui talia faciunt. Vbi cum magno timore notandum est, quia nonnulla quæ putantur leuia posuit inter ista pro quibus æterna mors acquiritur, sicut sunt ea quæ faciunt susurrones & detractores, & incōpositi vel cōtētiosi. [Digni, inquit, sunt morte nō solū qui faciunt ea, sed & qui cōsentiunt facientibus.] Cōsentire est si quis eū posit reprehēdere, taceat vel adulatur. Sed faciētes & cōsentientes æternā mortē merētur. Hucusque vitia gentilium Apostolus detestādo manifestauit, ne iam de pristinis actibus se excusarēt: sed quales antè fuerant, humiliter recognoscerēt, ne se Iudæis superbè præferrent, sed tātò magis deum diligerēt, ac gratiæ eius obnoxij fierent, quantò plura & maiora peccata ab eo sibi esse dimissa considerarēt.

CAPVT II.

Propter quod inexcusabilis ô homo omnis qui iudicas. In quo enī Matth. 7.
P iudicas alterū, teipsum condēnas. Eadem enim agis, quæ iudicas. Scimus enim quoniam iudicium dei est secundum veritatem, in eos qui talia agunt.

Omnes, inquit, & faciētes, & assentientes, digni sunt morte. [Propter quod,] id est, propter quam causam, [inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas] alios. homo dico, non gentilis tātum, sed & omnis, siue gētilis, siue Iudæus, siue maior, siue minor. Cùm enim dicit omnis, subintrat iam monstrare non solùm gētilē, sed etiā Iudæum, qui secundum legē volebat iudicare de gētilibus. Cōmuniter ergo nunc de Iudæis & gentilibus agit. Iudęus enim iudicabat gentilē secundum pristinā cōuersationem, & gentilis Iudæum. Vterque autem homo. Si Iudæus gentilem iudicat de idololatria, & multi Iudæorum coluerunt idōla. Si gentilis Iudæum de legis præuaricatione, & ipse præuaricator

Universidad de Deusto
Biblioteca

tor est legis naturalis. [Inexcusabilis iquit es ô homo oīs qui iudicas.] Hic ostēdit, quia vnusquisq; homo naturaliter scit, quāuis se hoc scire nō aduertat, scilicet se à Deo secundū actus proprios iudicandū. Quomodo enim ipse aliū peccantē iudicio suo dānaret, si deū ita facturū naturali sensu non videret? Oēs enim per naturalem legē atque rationē norunt & innocentiā præmium, & malitiā meretri suppliciū. Inexcusabilis es, quia tu ipse testis es dānationis tuæ. Nam[in quo iudicio iudicas alterum]ad dānationem,[in eo condemnas teipsum:] quoniam eadē agis tu ipse, quæ iudicas in altero esse damnabilia. Et sicut iudicas de alio, sic potes scire quod deus iudicabit de teipso. Et verè iudicaberis à deo, sicut iudicas eos qui faciūt ea quę & tu facis: quia scimus q̄ iudiciū dei est secundū veritatē in eos qui talia faciunt. Non enim accipiet personam in iudicio: sed siue maior, siue minor, siue Iudæus, siue gentilis sit quisque, deus illū vero iudicio, prout dignum fuerit, iudicabit. Notandū quoque q̄ hæc sententia similiter dānandum manifestet etiam nostri temporis quēlibet iudicem, vel ecclesiasticum, vel secularem, qui facit ea quæ in aliis iudicat.

Existimas autē hoc ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quoniam tu effugies iudicium dei? An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas dei ad pœnitētiam te adducit?

Matt. 16. *Secundum duritiam autem tuam & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuique secundum opera eius: his quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus, vitam æternam: his autem qui sunt ex contentione, & qui non acquiescūt veritati, credunt autē iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animā hominis operantis malum, Iudei primū & Greci. Gloria aūt & honor & pax oī operāti bonū, Iudæo primū & Græco.*

Nos scimus iudiciū dei esse in eos qui talia faciunt. Sed tu cū eadē facias, putas te euasurū illud iudiciū? Et hoc est quod īcrepatiuè dicitur. [Existimas autē hoc ô hō qui iudicas,] id est, iudicio tuo dānas eos, qui talia agunt, & facis ea: [quoniā tu effugies iudiciū dei?] Quāuis enim potestatē nūc sup cæteros habeas, & nō sit qui te in hoc mundo iudicet, nō tamen existimare deū tibi parciturū debes, si male egeris. Putare eum posset aliquis imperitus, q̄ tāto liberi° sibi peccare liceret, quāto diligentius alios à peccato cōpesceret. [Existimas quoniā iudiciū ei° effugies,] id est nūquid ideo tibi de impunitate blādiris: quia deus in præsenti nō reddit? [An cōtēnis diuitias bonitatis eius,] id est, diuitē & copiosam eius bonitatē: quia nūc misericordię tēpus est, [& diuitias patiētiæ ei°,] qua peccantes patiēter tolerat. [& lōganimitatis] qua diutius illos ad pœnitētiā expectat? Seuere loquitur Apostol[b], quia mala & dura mēs nō reuocatur nisi terrore. Diuitię autē bonitatis dei ī hoc manifestātur, q̄ tāta quotidie in terris mala faciūt homines, & tamē eis deus solē suū ꝓducit & pluuias ministrat, aliáq; multa bona largitur blādiēs, vt ad pœnitētiā per beneficia ꝓuocet. Diues esse mōstratur & patiētia eius, qui tot & tāta mala faciētes patiēter sustinet. Diues est lōganimitas eius, qm̄ nō statim punit eos, sed expectat ad pœnitētiā per multa tēpora. Sed has diuitias bonitatis & patiētiæ & lōganimitatis contēnit, qui nō sic vtitur eis ad pœnitentiā, vt deus intēdit, sed ad vanā securitatē vertit, estimās deū aut nō curare humanas res aut donare qđ differt. An cōtēnis, iquit, has diuitias, [ignorās,] id est, nō cogitās, [qm̄ benignitas] id est, pia misericordia [dei adducit te,] quantū in se est, [ad pœnitentiā,] dū tibi spatiū adhuc tēporis indulget? Ipsa te ꝓuocat ad pœnitendū, sed tu [secundū duritiā tuā & cor impœnitēs, thesaurizas tibi iram,] quia durus es, & in malitia tua pertinax, de qua nec corde pœnites. Sunt enim quibus mala quæ agunt, displicēt. Sed tu nec in corde pœnitētiā agis, quia nimis indurātū est in malitia cor tuū. Et [secundū hāc duritiā tuā thesaurizas tibi irā, id est, accumulas & reponis tibi vindictā exercendā [in die iræ,] id est, in die vltionis extremę. [Irā thesaurizas,] id est, in occulto multiplicas tibi, deterius peccādo p indultū tēporis spatiū. Nā quia conuerti nō vis, etiā spatio tēporis accepto, p hoc mala tua ad reatū auges, p quod ea diluere poteras, si cōuerti velles. De benignitate enim dei iram sibi reprobus thesaurizat, quia dū ad pœnitēdū tēpus accipit & ad peccādū expēdit, ipsum remedium gratię vertit in augmentū culpæ. Vnde & omnipotēs deus, quia collata remedia cō spicit ad culpæ augmentū trahi, ipsam benignitatē quam contulit, in iudicij * distributionem vertit, vt inde pōst plus feriat, vnde modò amplius expectat: & quia homo deserere malū nō vult vt viuat, augeat vnde moriatur. [Thesaurizas,] inquit, [Tibi irā] venturā [in die iræ,] id est in die iudicij, qua deus videbitur iratus esse reprobis, licet nulla mentis perturbatione moueatur. [Et in die reuelationis iusti iudicij,] id est, ī qua reuelabitur qđ nūc occultū est, iustū iudiciū dei, qui tā iustè iudicabit, [vt reddat vnicuiq; secundū opera eius.] Et verè ita vnicuiq; reddet, nam bonis bona, & malis mala. Et hoc est: [His quidē] reddet gloriā, qui sunt boni operis [secundū patientiā,] id est, qui bona operantur, bene vtētes patiētia dei, vel qui [secundum patientiam [bene operantur, id est, mercedem boni operis sui per patientiam expectant, perdurantes vsque in finem in bono opere & in patientia, vt bona faciant & mala tolerent. His reddet [gloriam,] vt fulgeant sicut sol in regno patris eorū: [& honorem, vt sint ei similes

Aliàs districtionem.

sicut

1. Ioan. 3. sicut Ioānes dicit: Quia cum apparuerit, similes ei erimus. [Et incorruptionem,] id est, immortalitatem. Hęc reddet deus illis, qui secundum patientiam boni operis, [& hoc quærentibus vitam æternam,] id est, illis solummodo, qui ex patientia & bona actione sua nil aliud q̄ vitam æternam quærūt. Et si enim patientiam boni operis ostendunt, gloriam tamen & incorruptionem non recipient, si intentione cordis vitam æternam non quærunt. Istis quidem gloria dabitur. [Sed his qui sunt ex contentione,] sicut vos qui nunc contenditis adinuicem. [Qui sunt ex contentione,] id est, ex veritatis impugnatione, vbi quod asseritur, non ratione, sed animi pertinacia defenditur. [& qui non acquiescunt euangelicæ veritati] cum eis annunciatur, vt faciant quod veritas præcipit, [sed credunt iniquitati,] quam diligunt, promittentes sibi impunitatem malorum quæ faciunt. His reddetur [ira,] id est, iusta vltio dei, [& indignatio,] id est, vigor seueritatis eius, [tribulatio] de reatu conscientiæ, [& angustia] de vana pœnitentia, quando erunt intra se pœnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. Vel [ira,] id est, pœna, [& indignatio, quia sibiipsis indignabuntur, quòd male agentes iram dei meruerunt. Huiusmodi [ira & indignatio] dabitur corporibus & animabus eorum in futuro. Et antequam animæ eorum resocientur corporibus, interim veniet [tribulatio,] quātum ad exteriorem cruciatum: [& angustia, quantum ad conscientiam, quæ torquebit intrinsecus ipsas animas. Vel post resurrectionem [tribulatio] in corporibus, [& angustia] in animabus. Hæc pœna veniet [in omnē animam operantis malum:] quia anima prima peccat, & idcirco pœnam principaliter sentit. Superius etiam dictum erat reprobum thesaurizare sibi iram in die iudicij. Et nunc ne quis putaret quòd reprobi vsque ad diem illam sine pœna essent, additur, pœnam esse dandam [In omnem animam hominis operātis malum. Ac si dicatur: Nō solùm in illa die & deinceps sentiet iram malus, sed & antè. [In omnem animā operātis malum, Iudæi primū & deinde Græci, id est, gentilis. Iudæus gentili in culpa præfertur, quia præter naturalem legem, & Moysi legem scriptam habuit, ac præuaricatus est. Iudæus semper antepunitur, quia primus deum cognouit: & credens, propter Abraam honorificentior est: diffidens autem, peius tractandus, quoniā promissa patribus refutauit. Ostēso autem quòd malè operantes ex vtroque populo sint puniendi, ostendit econtra quòd bene agentes ex circuncisione & præputio sint glorificandi, ideóque sentētiam præmissam repetit: Pœna erit male operanti. Sed [gloria,] id est splendor clarificati corporis, [& honor,] id est, locus ad dexteram iudicis, [& pax] id est, omnimoda quies in regno, erit [omni operanti bonum:] non dico omni qui videtur operari bonum, sed qui veraciter operatur quod Deus bonum iudicat. [Iudæo primum. Primum credulitatis tempore, non dignitate. Iudæi enim primò crediderunt, ac bonum operati sunt, & postea Græci, per quos signantur gentiles, sed nunc vtrique parem in regno locum beatitudinis habent.

Deut. 10. 2. Par. 19

Nō est enim personarum acceptio apud deum. Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iusti sunt apud deum: sed factores legis iustificabuntur.

Iure æquiparo Iudæum & gentilem in pœna & gloria, quia deus iudicat, non secundum personas, sed secundum merita. [Non enim est apud deum acceptio personarū,] sed acceptio bonorum operum. Siue enim Iudæus, siue gentilis, vnusquisque secundum opera sua iudicatur à deo. Et vere deus personam non accipit. [Nam quicunque peccauerunt sine lege, sicut gentiles, qui legem scriptam non acceperunt: [peribunt sine lege, id est, non fiet de eis legale iudicium, quia in gehennam sine iudicio præcipitabuntur. [Et quicunque in lege peccauerūt sicut Iudæi, qui legem Moysi non seruauerūt, [per legē iudicabuntur,] id est dānabūtur: quia ipsi audient verba iudicis, vt pereant propter legem eius quam acceperunt ac violauerunt. Vel hoc potest hæc sententia intelligi demonstrare, quòd quicunque minus peccat, minus punietur: & qui magis peccat, durius damnabitur. [Nam quicunque peccauerunt sine lege,] id est, sine legis transgressione, sicut gentes, scilicet qui minus peccauerunt, [Sine lege peribunt,] id est, minus punientur: quia tantū propter peccata sua damnabuntur, non propter transgressionem legis Mosaicæ, quia non habuerunt illam. Et ediuerso [quicunque peccauerunt in lege,] id est, grauius peccauerunt legem transgrediendo, [Per legem iudicabuntur, id est, vt pereant, quia propter solam legis notitiam non saluabuntur, quoniam solo legis auditu non iustificantur, & sine iustitia nemo saluatur. [Non enim] illi qui tantum [auditores] sunt legis, [iusti sunt apud deum,] quanuis apud homines æstimentur iusti: [sed factores legis iustificabuntur,] id est, iusti iustificabuntur. Factores enim legis, vtique iusti sunt. Ac per hoc tantundem est ac si diceretur: factores legis creabuntur, non quia erant, sed vt sint, vt vel sic intelligerent etiam Iudæi legis auditores, indigere se gratia iustificatoris, vt possent esse factores. Vel [iustificabuntur,] id est, iusti deputabūtur. Factores enim legis illi sunt, qui credunt in Christum, quem lex promisit, & de quo Moyses ait: Ipsum audietis tanquam me. Sed credere in eum & audire eū, id est, obedire ei, nemo potest nisi donante ipsius gratia.

Ephe. 6. Col. 3. Act. 10.

Deut. 24.

Cùm enim gentes quæ legē non habent, naturaliter, ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptū in cordibus suis testimonium reddente

illis

Universidad de Deusto
Biblioteca

illis conſcientia ipſorum, & inter ſe inuicem cogitationum accuſantium aut etiam defendentium in die, qua iudicabit deus occulta hominum ſecundum euangelium meum per Ieſum Chriſtum.

Factores legis iuſtificabuntur, quia etiam gẽtes. Et hoc eſt quod adiungit, [cum enim gentes &c. Vel ita dixerat gentilem damnari ſi male operaretur, & ſaluari ſi bene. Sed cum legem non habeat, & quaſi neſciat quid ſit bonum & quid ſit malum, videretur neutrum ſibi debere imputari. Contrà Apoſtolus: Etſi non habet legem ſcriptam, habet naturalem, qua intelligit & ſibi conſcius eſt, quid ſit bonum vel malum: & ideo credendus eſt bene vel male operari, & merito ſaluari vel damnari. Quod non eſt niſi per gratiam & fidem, quæ renouat naturalem imaginem dei in homine ſcriptam, ſine qua renouatione male operatur & dãnatur accuſante eum conſcientia. Et hoc eſt quod ait: [gentes quæ legem] Moſaicam [non habent, naturaliter,] id eſt, naturali ratione ſuadente, [faciunt ea quæ legis ſunt,] id eſt, quæ lex fieri iubet, [non habentes legem eiuſmodi,] id eſt, ſcriptam, [ipſi ſunt ſibi lex,] id eſt, naturalis ratio eſt eis lex, qui bona laudantes & mala damnantes, [oſtendunt opus legis eſſe ſcriptum in cordibus ſuis,] id eſt, firmiter impreſſum rationi eorũ. Nullus enim eſt qui facit alteri iniuriam, niſi qui fieri nolit ſibi. Et in hoc tranſgreditur naturæ legem, quam non ſinitur ignorare, dum id quod facit, non vult pati. Opus enim legis eſt, non occidere, non mœchari, nõ
Exod.20 furari, non concupiſcere, non falſum teſtimonium dicere, patrem & matrem honorare, & his ſimilia facere, vnúmque deum creatorem omnium credere. Et hæc omnia naturalis ratio ſcripſit in corde gentiliũ. Et ita nouerunt quid agendum eſſet, & quid vitandum, [teſtimoniũ reddente illis] in die iudicij [conſcientia ipſorum] de his quæ fecerunt: quia ipſi ſibi teſtes erunt bonorũ & malorum quæ geſſerunt, ſciẽtes inde ſe merito ſaluari vel damnari. Nec ſolùm conſcientia operum, ſed & [cogitationum malarum vel bonarum: cogitationum dico [accuſantium inter ſe inuicem aut etiam defendẽtium: quia viciſsim ſe accuſabunt vel defendẽt ipſæ cogitationes in conſpectu iudicis, vt cogitationes noſtræ omnes vno tempore congregatæ, iuſtum iudicem probent, dum aut accuſat nos noſtra conſciẽtia aut excuſat, vtrum plura ſint peccata an bona opera, & vtrum vetera an noua, vtrum deleta pœnitentia, an nouis ſceleribus inſtaurata. Ita vel accuſabunt vel defendent nos cogitationes noſtræ, non vtique illæ quæ tunc erunt, ſed iſtæ quæ nunc ſunt in nobis. Cùm enim ſiue bona ſiue mala cogitamus velut in cera, ſic in corde noſtro tam bonarum quàm malarum cogitationum notæ quædam & ſignacula relinquuntur. Quæ in occulto nunc pectoris poſita, in die illa reuelabuntur ab eo, qui ſolus poteſt occulta hominum ſcire. Quarum notarum cauſas non latère deum, etiã cõ-

ſcientia noſtra conteſtabitur. Et quia non ſolũ opera, ſed etiam cogitationes in illo iudicio tã ſubtiliter exquirentur, ideo fidelis quiſque ſemetipſum debet introrſus diſcutere nunc & vehementer ante iudicium examinare, vt diſtrictus iudex eò iam tranquillus veniat, quò reum ſuũ diſcutere appetit, quem iam pro culpa punitum cernit. [Teſtimonium, inquit, [reddente illis conſcientia:] quoniam conſcientia propria ſufficit vnicuique ad teſtimonium. Conſcientia, ſubauditur operum & [cogitationum inter ſe inuicem accuſantium vel etiam defendentium.] Non dicit quòd eædem cogitationes accuſent & defendant, ſed quòd viciſsim quædam accuſent, & quædam defendant contra malignorum ſpirituum accuſationem [conſcientia reddente teſtimonium in die qua iudicabit deus, vel in die, id eſt, in luce, [cum iudicabit deus occulta hominũ,] id eſt, ſecreta cordis vel peccata latentia, per confeſsionem non manifeſtata, iudicabit deus: & hoc [ſecundum euangelium meum,] id eſt, ſecundum euangelium quod ego prædico. & iudicabit non per ſeipſum, ſed per [Ieſum Chriſtum:] quia pater non iudicat quenquam per ſeipſum, ſed per filium, quoniam omne iudicium dedit filio. Ioan.5.

Si autem tu Iudæus cognominaris, & requieſcis in lege. & gloriaris in deo: & noſti voluntatem eius: & probas vtiliora, inſtructus per legem, cõfidis teipſum ducem cæcorum eſſe, lumen eorum qui in tenebris ſunt: eruditorem inſipientiũ: magiſtrum infantium, habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege.

Poſtquam alloquutus eſt gentium partes, vel communiter de Iudæis & gentibus eſt lòquutus, nunc ad ſolos Iudæos ſermonem dirigit, cupiens eos humiliare, quoniam ex accepta lege ſuperbiebant, & gẽtes quaſi peccatrices deſpiciebant. Grauius enim accuſat illos peccaſſe præuaricando legem. Quaſi dicat: Gentilis habet tantum naturalem legem, ſed tu ſi Iudæus vocaris & legem ſcriptam habes, maiora dona diuinitus accepiſti, & maiora bona debes operari. [Si tu cognominaris Iudæus,] id eſt, ſi à tua cognatione trahis hoc nomẽ quod eſt Iudæus, non habens nominis ſignificatum, hoc eſt, non rei veritate Iudæus, ſed ſolo nomine, quod tibi propter dignitatem vendicas à Iuda, qui dignior fuit inter filios Iacob. [Et requieſcis in lege], id eſt, delectaris in ſcriptura legis, quia non eſt tibi laborandum ad perquirendam veritatem, ſicut gentibus qui legẽ non habent. [& gloriaris in deo] non eo modo quo poſtulat gratia, quæ non operum meritis, ſed gratuita datur: ſed velut qui ſolus mereris legem eius accipere. & noſti voluntatem eius,] de redẽptione humani generis: [& probas vtiliora,] id eſt, de vtilibus vtiliora ſcis eligere, [Inſtructus per legem,] quia per naturam multa vtilia probantur: per legem verò vtiliora, & per gratiam perfectiora. ſi talis es, [Confidis teipſum

A teipſum eſſe ducẽ cæcorum,] id eſt, te poſſe ducere per viam iuſtitiæ eos qui non intelligunt quid debeant agere, & te eſſe lumen eorum qui in tenebris ſunt, quòd ſcilicet poſsis eos illuminare. Cæcos in tenebris poſitos, intelligamus gentiles, qui & lumine rationis priuati ſunt: & ſi quid ſciunt, tamẽ in tenebris ſunt. Vel quoſlibet mente cæcatos & in tenebris ignorantiæ conſtitutos accipiamus, quorum Iudæus ſe nõ ſolùm manuductorem, ſed & illuminatorẽ eſſe gloriatur propter legis notitiam. [Et eruditorẽ inſipientium, id eſt, quòd imperitos Iudæos ponere poſsit extra ruditatem, qua legẽ aliquo modo ſciunt, ſed quomodo eã debeant intelligere, dubij ſunt, & inde inter ſe loquuntur, & [magiſtrum infantiũ, eorum Iudæorũ, qui neq; fari ſciunt de legis dubietatibus. [habẽtẽ formã ſciẽtiæ & veritatis in lege,] vt aliis exẽplar ſciẽtiæ legis ſit & veritatis. Quidam enim habent ſcientiã & intellectum alicuius libri, & ita ſentiunt ſicut autor ipſe ſenſit, nõ tamẽ habẽt inde
B veritatẽ, quia neſciũt quomodo ſit verum, nec etiã verã eſſe ſciunt. Sed Iudæus habere ſe iactat & ſenſum legis, & ſcire verũ eſſe illum ſenſum legis, ita vt aliis habere volentibus ſit exẽplar, tanquã qui ex legis litera formã ſciẽtiæ & pietatis acceperit. Et quia hæc omnia ꝓfitetur quidẽ, nec tamen verò tenet, ideo ſubiungitur.

Qui ergo alium doces, teipſum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idòla, ſacrilegium facis? Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis deum inhonoras? Nomẽ
Eſaiæ. 52 Iezec.36. *enim dei per vos blaſphematur inter gẽtes, ſicut ſcriptum eſt.*

Quãdoquidẽ ita gloriaris de lege, & alios te docere iactas, [Ergo tu qui aliũ doces, cur non
C doces teipſum?] id eſt, tu dux cæcorũ, quomodo viã rectam nõ vides? Si enim videres, per ipſam vtiq; ambulares. Tu lumẽ eorum qui in tenebris ſunt, quomodo non abijcis opera tenebrarum? Eruditor inſipiẽtium, cur etiã timorẽ
Eccle.1. domini, qui eſt initium ſapiẽtiæ, reliquiſti? Magiſter infantium, cur puer es ſenſu? Qui habes formã ſcientiæ & veritatis in lege, cur nec ipſe ſequeris, nec alios ſequi malo tuo exẽplo permittis? Quare non conuenit vita tua doctrinæ tuæ, & opus tuum deſtruit fidẽ tuã? [Qui prædicas non furandũ, furaris? Qui dicis nõ mœchandum,] id eſt, nõ adulterãdum, [mœcharis? Qui abominaris idòla, ſacrilegiũ facis?] Id eſt, tuipſe facis quod prædicas fieri non debere, dũ fidẽ Chriſti à lege per malã interpretationem furripis: & legẽ adulteras, quum ablata veritate mẽdaciũ ponis: ac ſacrilegus es, dum Chriſtũ, quem prophiticus ſermo ſignificat, negas. Et cur hæc facis? Cur ſenſum de Chriſto furaris ex lege? Et cur mœcharis, id eſt, adulteras, hoc eſt, mentẽ tuã falſitate corrumpi facis, contẽnẽdo veritatẽ Chriſtianæ fidei quaſi legitimũ virũ, & eligẽdo mendacium velut adulterum? Non enim eſt vna mœchatio, ſed omne quod totum D deo debes, ſi alij q̃ deo reddideris, ſiue amorẽ, ſiue timorẽ, ſiue ſeruitium, ſiue obedientiã, ſiue ſpẽ. Et ideo grauius ab illo delinquitur, à quo pfectio prędicatur. Et tu qui idòla deteſtaris, cur ſacrilegium facis? id eſt, cur aufers Chriſtũ à ſacro, hoc eſt, à lege, negãdo eum ibi ſonari? Sacrilegiũ enim vocatur ſacri furtum, quia legere vel ſublegere, furari dicitur. Sacrilegium quippe eſt, vel ſacrũ de ſacro auferre, ſicut reliquias de eccleſia: vel ſacrum de non ſacro, ſicut cruce de domo laici: vel non ſacrũ de ſacro, ſicut capam laici de eccleſia. Et ſacrilegiũ facit, qui ſacrũ Chriſti intellectum à ſacra lege tollit. Sacrilegiũ enim eſt in hoc loco propriè, quod in deum cõmittitur, quaſi ſacri violatio vel mãdatorũ præuaricatio. Vnde & additur: [qui in lege gloriaris,] id eſt, qui de lege quã ſolus ex omnibus populis qui ſub cœlo ſunt, accepiſſe te iactas, [Cur Deũ per præuaricationẽ ciuſdẽ legis inhonoras] faciendo furta & adulteria & ſacrilegia [Nam ſecundum literã multi Iudæo- E
rum hoc feciſſe reperiuntur, furta videlicet, & adulteria & ſacrilegia. Figuratur autẽ per hũc, quẽ ita nunc increpat Apoſtolus, quilibet doctor eccleſiæ, qui bona prædicat & mala facit, deſtruens moribus, quod aſtruit vocibus. Cui rectè dicitur: [Qui aliũ doces, teipſum non doces &c.] Deinde probat quòd Iudæi præuaricando legẽ inhonorauerint Deum. Verè Deũ inhonoras tu & ſimiles tui. [Nã nomẽ Dei] id eſt, gloria & fama nominis Dei [Blaſphematur] id eſt, vituperatur [Inter gentes per vos] id eſt, per malã conuerſationẽ veſtrã. Sicut enim bona vita fideliũ, cauſa eſt vt deus glorificetur à vidẽtibus: ſic quando illi qui legẽ Dei accepe
runt, male viuunt, illorum praua conuerſatio, cauſa eſt, vt Deus blaſphemetur. [Sicut ſcriptũ eſt.] Ideo nõ appoſuit vbi vel quib⁹ verbis hoc ſcriptum ſit, quia Iudęis loquebatur, qui legem & prophetas habebãt: & vbi hoc ſcriptũ eſſet, Iezec.36
ſatis nouerant, videlicet in Iezechiele, per quẽ
Deus de illis qui in Chaldæa tenebantur captiui, conqueſtus eſt, dicens: Ingreſsi ſunt ad gen F
tes, & polluerunt nomen ſanctum meum, cũ diceretur de eis, populus domini iſte eſt, & de terra eius egreſsi ſunt. Sic tunc per illos blaſphemabatur nomẽ domini, quod ipſi malis operibus ſuis polluerãt in oculis gentium. Putabant enim gentes quòd ea quæ Iudæi faciebãt, placerent Deo ipſorum, & ideo vituperabant eũ. Similiter & per eorũ nequitiã, qui tẽpore quo Paulus hæc ſcribebat, diſperſi inter gẽtes erãt, blaſphemabatur Deus à gentibus. Sic & nunc per nonnullos religionis profeſſores, dum praua
uitatis exempla de ſe oſtendunt, blaſphematur plerũque Deus ab imperitis & ſecularibus.

Circunciſio quidem prodeſt, ſi legem obſerues. Si autem præuaricator legis ſis, circunciſio tua præputium facta eſt. Si igitur præputium iuſtitias legis cuſtodiat, nónne præputium illius in circunciſionem reputabitur, & iudicabit id quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *ex natura est præputium, legem consummans, te qui per literam & circuncisionẽ legis prævaricator es? Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circũcisio, sed qui in abscondito Iudæus, & circuncisio cordis in spiritu, non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est.*

Ostenderat legem nõ valere Iudæis, & nũc ostẽdit nec circũcisione illis prodesse. Postquã enim probauerat eos nõ posse gloriari de lege, quia transgressi sunt eã, id est, moralia præcepta ei": Possent ipsi respõdere, dicẽtes: Quãuis ipsa lex nõ ꝓficiat nobis, quia trãsgressi sumus illã, sicut tu dicis: tamẽ de circuncisione posſumus gloriari, quia per eã præcellimus gẽtes incircũcisas. Et Apostolus: [Circuncisio quidẽ
H prodest, si legẽ obserues] id est, eũ obseruantia moralium præceptorũ in fide factorũ. [Sed si sis prævaricator legis] sicut es, vt probauimus, id est, si quod circũcisio exigit, nõ impleas, tũc [Circũcisio tua] carnalis, de qua multũ gloriaris [Facta est prꝑputiũ] id est, plus nõ valet tibi quã si circuncisus nõ esses. Prodest: inquit, suo tẽpore circũcisio, quia Iudæum facit viuere & non exterminari. Prodest circũcisio, quia facit in lege esse. Prodest, quia obediendo Deo facit signũ futuræ veritatis, dum populus rudis sub timore custoditur. Carnis enim circũcisio, veram cordis circũcisionẽ præsignat. Et ideo ante saluatoris aduentũ prodest carnalis circuncisio, [Si legẽ obserues] id est, si & moribus circuncidaris. Non enim alia intelligitur esse vera circuncisio, quã animæ purgatio & vitiorũ abiectio. Et idcirco ꝓdest carnis circũcisio, si & mens per obseruantiã moraliũ præceptorũ legis circuncisa sit. Signum prodest, si res adsit. Cæterum signũ sinere superfluum erit. Hoc est
I enim quod subditur, quia [Si prævaricator legis sis, circuncisio tua præputiũ facta est] quoniã cùm sis carne circũcisus, opere es incircuncisus. Similiter dici potest Christiano: Baptismus prodest, si euãgeliũ obserues. Si autẽ prꝑuaricator legis sis, id est, euãgelij, baptismus tu⁹ nihil tibi valebit. Sic & monacho: Cuculla prodest, si regulã obserues. Si autẽ prævaricator regulæ sis cuculla tua inutilis facta est. Deinde infertur à contrariis sic: Quandoquidẽ si prævaricator legis fueris, circũcisio tibi nõ plus prodest, quã præputium: igitur si præputiũ obseruet legẽ, tantundẽ prodest ad salutẽ, quantũ circũcisio cum obseruatione legis. Et hoc est [Si præputiũ] id est, gẽtilis qui in præputio carnis ad fidem Christi venit, [Custodiat iustitias legis] id est, ꝑcepta moralia, ꝑ quæ iustificatur
Exod. 20. hõ, sicut est, Nõ mœchaberis, Non concupisces, Honora patrẽ & matrẽ, & Diliges proximũ tuum sicut teipsum, [Nonne præputiũ illi⁹ reputabitur in circũcisionẽ?] id est, nonne ipse habens præputium, æquiparabitur Iudæo habenti circuncisionem cum legis obseruatione? id est non oberit ei ꝑputium habere, si legem spiritaliter obseruet, sed in filiis Abraæ re K
putabitur: & quod circũcisio facit Iudæo legẽ obseruanti, idem faciet ei præputium, postquã cũ fide præcepta legis obseruabit. Et non solũ æqualis erit Iudæo, sed etiam Iudæum iudicabit, Iudicabit non potestate iudicij, sed comparatione facti melioris. [Præputium] id est, prꝑputiatus. [Consummans] id est, complens [legem] te ô Iudæe,] Qui per literã & circũcisionẽ es prævaricator legis. [Præputiũ, inquam, quod est ex natura, id est, quod ita permanet vt natura dictauit, nec circuncidẽdo resecauit qã sibi natura dedit, illud præputiũ custodiendo naturalẽ legem, quam tu prævaricaris in litera, [Iudicabit te] id est, cõparatione sui iudicabilẽ te ostendet. Ita secularis vir, si religiosẽ vixerit, condẽnabit respectu sui eum, qui religionis habitum & promissionẽ habet, nec tamẽ religiosẽ viuit. Dixi quòd circuncisio tua præputium facta est, & præputiũ gentilis in circuncisionẽ reputabitur. Nec immerito: [Non enim est] verus [Iudęus] ille [Qui in manifesto Iudęus est] L
id est, in vocabulo & natiõe & legis obseruantia carnali: neque est vera circũcisio illa, [Quæ in manifesto] id est, quę corporeis oculis videri potest [In carne] id est, in cutis ablatione: sed ille est verus Iudæus, [Qui in abscondito Iudæus est] id est in secreto cordis cõfitens & laudans Deũ, & illa est vera circũcisio quæ est cordis. Antiqui patres & circũcisionẽ carnis habẽbãt propter signaculũ fidei, & circũcisionẽ cordis propter ipsam fidẽ. Sunt ergo Iudæi in circũcisione carnis, & sunt Iudæi in circũcisione cordis. Ab his patribus degenerãtes isti qui in nomine gloriãtur & facta perdiderunt, remãserũt in carne Iudæi, & in corde pagani. Qui idcirco maximè Iudæi sunt appellati, quia Iudas vnus erat ex duodecim filiis Iacob, & de tribu eius regnũ veniebat Iudæis, sicut & ipse Iacob
Gen. 49. prophetauerat, dicẽs: Nõ auferetur sceptrũ de Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat qui mittẽdus est. Nunquã ergo post Dauid ha M
buerũt regem Iudæi, nisi de tribu Iuda, donec Christ⁹ veniret, qui & ipse de tribu Iuda nasci dignatus est, vtpote verus rex. Herõdes enim, sub quo dominus natus est, primus ex alienigenis regnauit in Iudæa. Itaq; ipso iã veniẽte domino, euersum est regnũ Iudæorũ & sublatum ab eis. Modò non habent regnũ, quia noluerũt cognoscere regẽ verum. Qui ergo à Iuda, de cuius stirpe regẽ habebant, vocabantur Iudæi, videamus si iam hoc nomine sunt appellandi. Ipsi enim voce sua abdicauerunt se ab isto nomine, vt Iudæi non sint digni appellari nisi tãtũ carne. Cùm enim fæuirent in Christũ, qui de Iuda & De dauid rex eis dat⁹ fuerat, ait illis Pilatus: Regẽ vestrum crucifigam? At illi: Nõ Ioan. 19.
habemus regẽ nisi Cæsarẽ. Si non habebant regẽ nisi Cęsarem, ablatum erat sceptrũ ex Iuda. Et si ablatũ erat sceptrum ex Iuda, iam venerat qui mittendus erat, & illi virtutẽ Iudaici nominis perdiderant. Illi autẽ verè sunt Iudæi, qui Christiani facti sunt ex Iudæis. Cæteri verò Iudæi qui in Christum non crediderunt, etiã nomẽ ipsum perdere digni fuerũt. Iudæa ergo vera, Christi ecclesia est, credens in illum regem,
qui

A qui venit ex tribu Iuda per virginem Mariam. Rectè itaq; dicit Apostolus non vere Iudæum esse, qui in manifesto Iudęus est, neq; verã, quę in manifesto in carne circuncisio est, sed eũ qui in abscõdito Iudæus est, & eam circuncisionẽ, quæ est [Cordis in spiritu, nõ in litera] id est, vt secundum spiritum, non secundũ literã lex intelligatur. Circuncisio cordis, est voluntas pura ab omni illicita cõcupiscẽtia. Quæ circuncisio non fit litera docẽte & minante, sed spiritu adiuuante & sanante. CVIVS] circuncisionis vel Iudæi, [Laus nõ ex hominibus, sed ex Deo est] quia non ex inani vocabulo laudatur ab hominibus, sed ex intima veritate à Deo, qui per
Psal. 33. suam gratiam præstitit ei, vnde laudari posſit & dicere, In domino laudabitur anima mea. Nam etiã homines talem Iudæum vel talem circuncisionẽ laudent, laus illa non ex hominibus est: sed ex deo, id est, nõ ex humanis meritis, sed ex Dei gratia. Non enim iure quisquã laudari poB test solis suis meritis, si ei gratia superna defuerit: sed cuicunque gratia illa affuerit, hunc verè laudabilẽ facit. Sic & nonnulli gloriantur apud homines de exteriori habitu religionis, qui tamen intus nõ habent quod foris ostendunt: a-
Ilij verò moribus sunt religiosi, qui vestem non gerunt religionis: nec ab hominibus laudantur quasi religiosi, sed à Deo, qui nouit quòd sunt.

CAPVT. III.

Q *Vid ergo amplius est Iudæo? aut quæ vtilitas circuncisionis? Multum per omnem modum. Primũ quidem, quia credita sunt illis eloquia dei. Quid enim si quidam illorum non crediderunt, nunquid incredulitas illorum fidem dei euacuauit? Absit. Est autem deus verax, omnis autẽ homo mẽdax, sicut scriptum est. Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cũ iudicaris.*

Ioan. 3. Psal. 50. C

Ecclę. 1. Dixerat Apostolus quòd circuncisio, si legẽ seruet, vtilis est: si verò prævaricetur, in præputium vertitur: & ecõtra, si præputium impleat legem, reputatur in circuncisionem. Nunc autẽ quia videt quod sibi possent obijcere Iudæi, Ergo nihil est amplius nobis quàm gentilibus, & sic Deus superfluè fecit nos circuncidi: ipsemet ponit illam obiectionem, ostendendo quid illis sit maius quàm gentilibus. Quandoquidẽ circuncisio prævaricans legem, fit præputium: & præputium cõsummans legem, reputatur in circuncisionẽ, id est, Iudæus fit gentilis, & gentilis Iudæus. [Ergo quid amplius est Iudæo] qui dicitur peculiaris populus Dei, quàm gentili, qui dicitur canis immundus? [Aut quæ vtilitas est circuncisionis] id est, quid consequutus est de circuncisione? Huic interrogationi vel obiectioni respondetur, quia [multum] amplius Iudæo secundum priora tempora, & hoc [Per omnem modum] id est, per corporalẽ & spiritalẽ modum. In vtroque enim modo fecit Deus multa Iudæis, quæ gentilibus nõ fecit: & D
secũdum priorẽ statum sunt digniores, sed nũc in fide nõ excellẽtiores. Corporali modo pluit illis mãna in deserto, & introduxit eos in terrã promissionis, ac magnis opibus ditauit: spiritali quoq; modo benefecit eis, dãs illis notitiam sui, & aperiens voluntatẽ suã, & iustificans eos per fidẽ venturi redẽptoris. [Primum quidẽ.] Quasi dicat, Vtalia minora de tẽporalibus prętermittã, hoc primũ & prꝑcipuũ pono, [Quod eloquia Dei] id est, lex & ꝓphetæ [illis] vt amicis [sunt credita] per quæ intelligẽrent de futura incarnatione sapiẽtiæ Dei & redẽptione hominum. Vel credita sunt ab illis, quia hos credimus veras esse scripturas, quas illi tradiderunt nobis, & à nulla alia gente libros diuinæ authoritatis recepimus. Siue credita sunt ab illis, id est, ipsi ea crediderũt, quæ prophetæ & lex de Christo prædixerant: & ita facilius receperunt Christum, quem in ipsis eloquiis intelligebant promissum. Et verè [credita sunt ab illis] hoc est, illi ea crediderunt. [Quid enim obest.] Si
E quidã illorum non crediderunt?] Vel ita: Verè plus habuerunt in eo quod deus credidit illis eloquia sua, quoniam propter hæc Christus ad eos venit, & ad fidem primos adduxit. Quid enim obfuit, si quidã illorum nõ crediderunt? [Nunquid incredulitas illorũ fidẽ Dei euacuauit] id est, inanẽ fecit fidẽ dei, qua credũt hoies in Deũ? [Absit] vt euacuaret eã. Nõ enim ideo minus factum est credẽtibus, si alij credere noluerũt: nec fides propter eos vacua remãsit, sed repleta est credentibus. Vel fides Dei est fides promissionis, quam fecit Abraæ de Christo & multitudine spiritalium filiorũ. Et si quidã Iudeorũ nõ crediderũt, nunquid incredulitas illorũ euacuauit fidẽ dei? id est, nunquid vacuã & inexpletã fecit promissionẽ Dei? Absit hoc ab humanis cordibus, vt diuinã promissionẽ putẽt euacuatã. Licet enim aliqui fuerint incredu-
li, tamen alij crediderunt, in quibus cõpleta est veritas promissionis. Non est euacuata fides promissionũ dei, sed Deus est in promissioni- F
bus suis verax, quoniã veraciter illas adimplet. [Deus] quidem [verax est] in omnibus quæ loquitur, sed] Omnis homo est mendax.] Hoc addit, vt appareat promissionẽ Dei factam esse & completam, non propter aliquam hominum dignitatem, sed propter miseriam, vt gratia detur indignis, & cõmendatior sit gratia. Deus dicitur verax, id est, inuariabilis tã in essentia quàm in promissis. Homo autem mendax, nec verum esse habens, & ꝓpter peccata defluens. Omnis nanq; homo mendax est, id est, humana natura sic est ex primitiuo casu corrupta, veneno serpentis infecta, vt sine mendacio peccatorũ non exĩstat in hoc seculo. Non enim solummodo Psal. 115.
verbis, sed & factis est mendax. Omnis homo, inquãtũ homo est, est mendax. Sed nõnulli qui per gratiã dei supra homines fiunt, etiã veraces per eandẽ gratiã efficiuntur. Quibus de causis fidem suam Deus non permisit euacuari? Tum propter suam immutabilem veritatem, tum propter venialem statum humanæ fragilitatis, quæ postquam à veritate decidit, sine peccatorum mendacio nõ potest exĩstere. Ita est Deus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G verax,& homo mendax,[Sicut ſcriptum eſt]in Pſalmo,[Vt iuſtificeris i ſermonibus tuis &c.] Quaſi diceret Pſalmiſta: O domine ꝓnũciaſti quidẽ ſine perſonarum acceptione te in peccatores vindicaturũ:& dum nunc mihi remittis, ꝓpitiationẽ tuam mendacium iudicant. Sed vincis,dũ iudicaris iniuſtus eſſe remittẽdo peccata mea:quia dũ homo ipſe culpã in ſe lamentando perſequitur,indulgẽtia pietatis tuæ non iniuſta eſſe probatur. Dũ in me reatum arguis per prophetã,probas te habere de noſtris operibus curã,& vincis eos qui te incurioſum humanorũ actuum iudicabant. Sicq; tu verax eſſe
Pſal.50. probaris,homines autẽ mendaces. Peccaui,& malum corã te feci, vt tu mittẽdo filium tuum de ſtirpe mea,ſicut promiſiſti, iuſtificeris in ſermonibus tuæ ꝓmiſſionis, id eſt,iuſtus & verax eſſe cõproberis,non dimittẽdo propter iniquitatẽ meam quin filium tuum,ſicut loquutus es,
H ex femine meo carnẽ ſuſcipere facias vt mũdũ redimat.[Et vincas] implẽdo ꝓmiſſa, [cùm iudicaris]nõ debere implere ꝓpter peccata mea. Iuſtificeris ĩ ſermonibus tuis,implẽdo illos. Iuſtitia enim ſermonũ eſt veritas: & vincas reprehenſores tuos mẽdaces,cũ iudicaris ab illis iniuſtus dũ mihi parcis & dignũ me tua promiſſione facis. Hãc lineã Apoſtolus ſequitur nũc, quaſi dicẽs.tranſgreſſi quidẽ Iudæi fecerũt nomẽ domini blaſphemari,vt diceretur: Hęc erat illa gẽs ſancta & populus electus,qui ſe nũc trãſgreſſione & inexpiabili ſacrilegio & crimine ĩpietatis inuoluit:ecce per ſcelus eorũ vacuata ſunt promiſſa Dei.Sed non ita eſt. Nã ſi tranſgreſſores à gratia exciderunt, veridicã domini promiſsionẽ obedientia fidelium conſequitur. Ac ſic confuſis illis,qui eloquia diuina in irritũ adducta iactabant,iuſtificatur Deus in ſermonibus ſuis,& vincit cum iudicatur, dum gratiam ab incredulis repudiatam,credẽtibus confert.

I Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus eſt Deus qui infert iram?Secundum hominem dico. Abſit. Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundũ? Si enim veritas Dei in meo mẽdacio abundauit in gloriam ipſius, quid adhuc & ego tanquã peccator iudicor? Et non ſicut blaſphemamur, & ſicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iuſta eſt.

Dixit quòd Deus eſt verax, & omnis homo mẽdax,quòd indignis dat bona,in quo apparet cõmẽdabilior eius iuſtitia & gratia. Vnde perſuſus aliquis dicens Deũ vti malis quaſi inſtrumento ad gloriam ſuã, rem eò deducit vt dicat iniquũ Deum,qui peccata punit quæ ſibi proſũt. Quod Apoſtolus remouet. Vertitur enim hoc loco duarũ ratio perſonarũ, id eſt, cuiuſlibet imperiti male interpretãtis,& Apoſtoli refellentis. Nã propter ſententiã, qua dictum fuerat, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris,videbatur ei pars diuerſa reſpon K
dere: O Apoſtole, magnum peccatis noſtris ſolatiũ contuliſti, dicẽdo quòd iuſtificetur Deus in noſtrorũ indulgentia delictorũ, quia iniuſte peccata noſtra puniuntur, quæ ad manifeſtandam Dei patiẽtiã beneuolentiámq; proficiũt. Et Apoſtolus: Deus quidem iuſtificatur in ſermonibus ſuis.Sed[Si iniquitas noſtra]ſicut tibi videtur,[cõmendat iuſtitiã Dei]id eſt,maiorem declarat,dum remittit aut iudicat, [Quid dicemus]ſubaudi,de hoc inconuenienti quod inde oritur? Scilicet,[nũquid iniquus eſt Deus qui infert iram?]id eſt, pœnã propter peccata: id eſt,tunc eſt iniquus,ſi nos punit propter peccata noſtra,quæ illius gloriã augent. [Secundũ hominẽ dico]id eſt, ſecundũ carnalem ſenſum tuũ,qui de ſuperiori ſentẽtia tam imperitè ſentis. Quæ enim iuſtitia damnabit iniuſtitiam,ſi iuxta opinionẽ tuam humana iniquitate fit iuſtior? Sed[abſit] vt putetur iniquus dum peccatores punit. L
Nõ ergo iniquitas noſtra iuſtitiam eius cõmẽdat,nec cũ peccata,ſed bonorũ operum geſta glorificant. Et ideo peccata iuſtè vlciſcitur,qui ſanctis operibus piè delectatur. Verè nõ eſt iniquꝰ feriẽdo peccatores. Nã [Alioqui]id eſt,ſi alio modo eſt, ſi hoc non eſt quòd nõ ſit iniquus,[Quomodo iudicabit ipſe Deꝰ hunc mũdũ?] Repugnat enim vt ſit iniquus & iudex fiat, cùm omnis iudex ſit æquus. Nõ poteſt ergo iudex eſſe,ſi iniquus eſt, inferẽdo peccantibus iram. Reſtat igitur eſſe eum iuſtum & æquum in vltione peccatorũ, ac per hoc iuſtè iudicaturũ,cùm bona bonis,& mala malis reddiderit: quia nõ profuerunt ad cõmendandam iuſtitiam eius iniquitates noſtræ,ſicut dicebas, nec glorificatus eſt per eas. Adhuc autẽ reſpondet Apoſtolus prædictæ obiectioni, probans quòd iniquitas noſtra iuſtitiã Dei non glorificat, nec ipſe eſt iniuſtus ſi punit. Verè ita eſt. [Nã ſi veritas]id eſt,iuſtitia[Dei in meo mẽdacio]id eſt,per meũ peccatũ[Abundauit]id eſt, M
creuit[In gloriã ipſius]hoc eſt, ſi mẽdaciũ peccati mei fecit creſcere veritatem Dei, vt gloria eius per hoc magis dilataretur ſecundũ opinionẽ tuã,[Quid adhuc]poſtquã ita peccando,ſecundũ te glorificaui Deum,etiã[Ego iudicor] nunc ab eo, nõ ſolùm in futuro iudicor [Tanquã peccator]quod nõ ſum,ſi peccata mea glorificauerunt deum. Iniquitas,eſt genus ſiue totum:mẽdacium verò, ſpecies ſiue pars iniquitatis. Similiter iuſtitia, genus eſt vel totũ:veritas autẽ ſpecies ſiue pars iuſtitiæ. Et idcirco veritas pro iuſtitia eſt poſita,quoniam omnis veritas eſt iuſtitia: mendacium autem pro iniquitate vel pro peccato, quia omne mẽdacium eſt iniquitas vel peccatum. Quid adhuc, inquit iudicor,ſi mẽdacium iniquitatis meæ, ſecundum quod tu putas,glorificauit Deum? Et quid, id eſt,cur,nõ facimus[Mala vt veniãt bona]id eſt cur nõ aſsiduè peccamus, vt Deus aſsiduè dimittat & laudabilior appareat?[Sicut blaſphemamur]id eſt,ſicut à peruerſis hominibus ĩponitur nobis hoc ſentire, [Et ſicut quidã aiunt praui[Nos dicere]id eſt,prędicare,[Faciamus mala vt veniant bona.]Hoc nõ dicebãt apoſtoli,ſed dicebant, quia vbi abundauerat peccatũ, Roma.5.
ſuper-

A ſuperrabundauit & gratia. Sed peruerſi homines occaſione verborum huiuſmodi aſſerebãt eos dicere, faciamus mala vt veniant bona, vt authoritate prædicationis apoſtolicæ peccata ſua ſouerent & defenderent. [Quorum damnatio eſt iuſta]quia iuſtè iudicabuntur,qui ſibi in peccatis ſuis inimica ſecuritate blandiuntur & ex verbis apoſtolorum in malis ſuis confirmantur. Poteſt & aliter intelligi diſcuſſa ſententia: Verè deus,ſi infert iram malis, non eſt iniquus. Nã ſi aliter eſt,quid adhuc etiam poſt cõuerſionẽ, ego qui nunc tãtus apoſtolus ſum iudicor à vobis tanquã peccator,id eſt,tanquã qui peccaui in perſecutione fideliũ? Hoc eſt,ſi Deus malis iuſtè iram non infert, cur magnitudinem iniquitatis meæ iudicatis ad pœnã? Dico quia iudicor,merito,ſi veritas Dei abundauit,[In meo mendacio]id eſt,ſi mendacium in
B fidelitatis & negationis meæ à deo magnum fuit, vt veritas diuinæ promiſsionis & fidei cõmẽdabilior inde fieret in gloriam ipſius. Hoc eſt dicere: Meritò iudicor, vt pote peccator, quia veritatem Chriſtianæ fidei negabam & veritatem ſupernę promiſsionis exinanire laborabã perſequendo fideles:tamẽ veritas ipſa fidei vel promiſsionis, per ſequitiã meã clarior facta eſt in his,quos martirizaui,ſicut in Stephano. Et cũ ego de his meritò iudicer,cõſtat quia Deus nõ eſt iniuſtus, dũ peccatores in iudicio damnat. Et nõ eſt ita de nobis,[Sicut blaſphemamur]id eſt,iuiuſte & falſò vituperamur,[Et ſicut quidã]non nominandi[aiunt nos dicere] id eſt aliis prædicare, [Faciamus mala] id eſt, peccemꝰ,[Vt veniãt nobis à Deo]bona [id eſt vt Deus remedia ſuæ miſericordiæ nobis tribuat condonando peccata. [Quod] id eſt,eorum qui talia de nobis garriunt, [Iuſta eſt damnatio] id eſt iuſto Dei iudicio tales damnantur, nec eſt deus iniquus dum infert eis iram.

Quid ergo? Præcellimus eos? Nequaquã. Cauſati enĩ ſumus Iudæos & Græcos oẽs ſub peccato eſſe, ſicut ſcriptũ eſt:
C
Pſal.13. *Quia nõ eſt iuſtus quiſquã, non eſt intelligẽs,non eſt requirens deum. Omnes declinauerũt,ſimul inutiles facti ſunt,non eſt qui faciat bonum,nõ eſt vſque ad vnum. Sepulchrum patẽs eſt guttur eorum linguis ſuis doloſe agebant,venenum aſpidum ſub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum eſt, veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem:Cõtritio & infelicitas*
Iſaiæ.59 *in viis eorum, & viã pacis non cognouerunt,nõ eſt timor dei ante oculos eorum.*

Quia multũ per omnẽ modum Iudæo fuiſſe amplius,quàm Græco dixerat,ideo nũc Iudæi volebant ſe præferre gentilibus, quaſi qui per præcedẽtia iuſtitiæ opera meruiſſent ad gratiã vocari. Sed ipſe arrogãtiã eorũ deprimẽs,oſtẽdit eos fuiſſe peccatores,ſicut & gẽtiles. Quã- D
doquidẽ in priori ſtatu multum fecit Deus per omnẽ modũ amplius Iudęo quã Greco. Igitur quid ex hac re videtur eſſe conſequẽs[Eſt Inde cõſequens[Quia præcellimus eos]id eſt, Græcos in gratia noua,quã nũc percepimus. [Nequaquam]eſt inde cõſequens, quòd nos Iudæi præcellamus eos & digniores eis ſimus:quia & nos,ſicut & illi,peccauimꝰ. Nã [Cauſati ſumꝰ] id eſt,multis cauſis & rationibus iam mõſtrauimus,[Iudęos & Græcos oẽs]ante gratiã iſtam [Sub peccato eſſe.]Et ideo nullus præcedit aliũ. Superius oſtendit gẽtiles ſub peccato eſſe, cũ diceret, Tradidit illos Deus in deſideria cordis eorũ &c. Iudæos autẽ,vbi dixit, Qui prędicas nõ furandũ, furaris? qui dicis nõ mœchandũ,mœcharis? &c. Ita diximus eos ſub peccato eſſe[Sicut ſcriptũ eſt] de Iudæis,de quibus minus videbatur,quia[Nõ eſt iuſtus quiſquã]eorũ, quoniã ex operibus legis ſine gratia nemo iuſtificatur. [Nõ eſt ĩtelligẽs]quia nullus eorũ ſcripturas ſanctas intelligit vel CHRISTVM, E
nec per verba,nec per miracula eſſe intelligit. [Non eſt requirẽs Deũ] quia quãuis Chriſtus Deus veniſſet eos quærere, vt ad æternam eos patriã reduceret, tamẽ nullus eorũ requirit eũ, cùm iam ſit quæſitus ab eo. Hoc enim de illis dictum eſt, qui nondũ venerunt ad Chriſtum. [Non eſt requirens Deum]vel Iudæus,vel gẽtilis quiſquã,vt ſcilicet quærat ac requirat quomodo volũtatem eius impleat; quatenus ad inuentionem viſionis eius pertingere mereatur, ſed[Omnes declinauerunt] id eſt, deorſum ab eius requiſitione ſe retraxerunt, ponẽtes cor in infimis, & occupantes ſolicitudinibus corporis. [Et ſimul omnes facti ſunt inutiles] id eſt, nihil vtilitatis ſibi conquirentes: quia non ſolùm gentiles,ſed & Iudæi, qui per legem ſine Chriſto voluerunt ſaluari, fruſtra laboraueruꝛ. Non eſt qui facit bonum, cũ Iudæos præuaricatio mandatorũ, gentes verò naturæ lex violata condemnet. Et ideo etiam nõ eſt inter eos F
qui faciat bonum, quia quicquid fit ſine fide Chriſti,nequaquã eſt bonũ,quãuis bonum videatur eſſe. Non eſt vſque ad vnum,id eſt, nec vnus ex eis qui faciat bonũ,quia ſi quis per ſingulos eorum numerando & inquirẽdo vſq; ad vnum trãſeat, nõ inueniet qui operetur bonũ. Vel non eſt in omnibus qui faciat bonum vſq; ad vnum,id eſt,donec veniatur ad eũ qui vnus & ſingularis eſt, id eſt, ad Chriſtum, cui nemo comparari poteſt. Chriſtus enim tantummodo facit bonũ,& in ſe & in ſuis. Non eſt ex eis qui Pſal.13.
faciat bonũ,ſed omnes ipſi multa mala faciunt. [Nam guttur eorum eſt ſepulchrum patens] quia ſicut ex patenti ſepulchro exit nimius fœtor putrefacti cadaueris, ſic ex aperto gutture Al.putẽs.
eorũ exit per mala colloquia fœtor putẽtis conſcientiæ ipſorũ, vt inficiat & corrumpat mores audientiũ. Clauſum enim ſepulchrum eſſet guttur eorum,ſi pudor eos adhuc cohibere,ne interim fœtorem mortuæ ſuæ animæ foras in publicum loquendo proferrent. Sed patens ſepulchrum eſt guttur eorum,quia quod in malis vltimum eſt,verecundiã perdiderũt, vt iam publicè crimina ſua loqui non erubeſcãt,ſed gut-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G tur suum impudēter aperiāt,& ex eo fœtorem mortuę animæ circūstantibus proferāt. Et etiā [Linguis suis] suauia & blāda verba humiliter depromētes,[Agebant dolosē]quoniā alia proferebāt ore,& alia meditabātur in corde, iuxta illud,Loquuntur pacē cum proximo suo, mala autem in cordibus eorū. In verbis habebāt bona, [Sed venenū aspidum erat sub labiis eorū] id est,insanabile odiū latebat sub dictis eorum: Aspidū quippe venenum pernitiosius est quā cæterorum serpentiū, ideóq; per illud pessima designatur malitia. Et venenum aspidū tegitur sub labiis eorū,qui blanda loquūtur,sed morsu venenati verbi fraudulenter animam audientis necāt,sicut detractores, sicut poetæ,sicut quilibet seductores. Hostes enim sunt animarum,licet se fingant amicos: & ideirco per malitiam fraudis eas veneno suo inficiunt,vt interficiāt [Quorum os]etiam[Maledictione plenum est H & amaritudine] quia non solùm fictis verbis blandiūtur,sed etiam aliis pleno ore maledicūt & amara loquuntur. Hæ sunt enim artes pessimorum hominum vt aliis adulentur, aliis male dicant: & aliis blandiantur, aliis amara loquantur. Nec dicuntur habere maledictionem & amaritudinem in ore, sed os eorum plenum esse fertur maledictione & amaritudine, vt abundātia maledictionis & amaritudinis in ore ipsorū monstretur esse.[Pedes]quoque[eorū sunt veloces ad effundendū sanguinem] quia cito currunt ad perpetrādum homicidiū. Vel pedes,id est,affectus, eorū sunt veloces,id est parati & festini ad effundendū sanguinem,quia ex deliberatione faciunt homicidia. [Contritio & infelicitas est in viis eorum] quia tam ipsi quàm omnes qui in viis actionum ipsorum ambulant, conterētur gehēnalibus suppliciis,& felicitate carebūt æternę beatitudinis. Et hoc ideo,quia [Non cognouerūt viā pacis] id est,viam iustæ I actionis,qua peruenirent ad quietem perpetuę pacis. Nec mirum,si nescierunt viā qua tenderent ad æternam pacem,qui[Timor dei]qui est initium sapientię,[Non est ante oculos]cordis Eccle.1. [eorū.]Nā quia initium sapientiæ abiecerunt, ad prouectū sapientiæ nequaquā peruenerunt, Sicq; superbia quia timorē Dei ab intuitu suæ mentis remouerunt, fecit vt viam pacis ignorarent,& viam mortis ambularent. Hæc de praui tatibus infidelium Iudæorum atque gentiliū, authoritate prophetica locutus est Apostolus, vt maximè Iudæos, qui de legis operibus gloriabātur, conuinceret multis peccatis irretitos fuisse. Non autē putandū est,eū ex solo tertiodecimo Psalmo ista posuisse,neq; enim habentur in Hebræo simul ita per ordinē, sed potius ex diuersis Psalmis, & ex libro Isaiæ cōiunxisse. Nā quod ait, Quia nō est iustus quisquā,nō est intelligēs,nō est requirēs Deū,omnes declinauerūt,simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum,nō est vsque ad vnum,ex tertiodecimo Psalmo sumpsit. Quōd autē subiecit, Sepulchrum patēs est guttur eorum, linguis suis dolosē agebāt,ex quinto Psalmo legitur. Quōd que mox addidit, Venenū aspidū sub labijs eorum, centesimi tricesiminoni Psalmi est. Rursumq; quod ait, Quorū os maledictiōe & amaritudine plenū est,de nono Psalmo sumptū est, K vbi singulariter dicitur: Cuius maledictione os plenum est & amaritudine. Quod autē sequitur, Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, contritio & infelicitas in vijs eorū, & viam pacis nō cognouerunt, in Isaia reperitur. Et iterū quod in fine dicitur, nō est timor Dei ante oculos eorum, in tricesimiquinti Psalmi principio sic est: dixit iniustus vt delinquat in semetipso,non est timor Dei ante oculos eius. Nec in hoc cuiquam videatur esse diuersum,si quod in suis locis numero dicitur singulari, ab Apostolo pluraliter ponitur, qui scribebat ad plurimos,& in vnum sensum multa colligebat exempla. Patet itaque non tam Apostolum de Psalmo tertiodecimo sumpsisse, quod in Hebraico non habetur,nec in Septuaginta interpretibus, sed in editione vulgata, quàm eos, qui artem contexendarum inter se scripturarū Apostoli nesciebant,quæsisse aptum locū, vbi L assumptum ab eo ponerent testimonium,quod absque authoritate scripturæ positum in epistola non putabant.

Scimus autē quoniā quæcūque lex loquitur,his qui in lege sunt loquitur, vt omne os obstruatur,& subditus fiat omnis mūdus deo,quia ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro corā illo. Per legē enim cognitio peccati,nunc autem sine lege iustitia dei manifestata est, testificata à lege & prophetis. Iustitia autē dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, qui credunt in eum.

Ne dicerent Iudæi,hæc quæ protulisti, non sunt dicta de nobis,sed de gētib⁹, ostēdit Apostolus quia quæ in lege dicta sunt,his qui sub le M ge tenentur,dicta sunt. Legē appellat hoc loco librum Psalmorum, sicut & dominus, vbi ait: Nónne scriptū est in lege vestra, quia ego dixi, dij estis? Vel totū vetus testamētum appellauit nunc legem. Quasi diceret: Vos quidē ad alios Psal.81. vultis hæc detorquere, [Sed nos scimus quia] Ioan.15. nō solū ista,sed etiā[OMNIA quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt loquitur] id est,Iudæis, siue bona, siue mala. Quanuis ergo & in gētibus omnia mala hęc essent,quæ nunc Apostolus ꝓpheticis verbis descripsit,de Iudæis tamen propriè dicta sunt omnia:quia non necesse erat scelera gentium,de quibus nemo dubitabat,propheticis testimonijs astruere,sed potius Iudęorū,qui de transactis operibus iustitiæ gloriari volebant. [Quæcunque lex loquitur,his qui in lege sunt loquitur]quoniam omne quod in lege de gētibus dicitur,etiā ipsum hoc de Iudæis dicitur, quia ipsorū principalis est causa. Omnia quæ lex loquitur,etiā dum pessima flagitia describit, loquitur sine dubio, [His qui sunt in lege]positi, & ad ipsos ptinet quicquid lex dicit,ita[vt omnes os]nō solum gentiū,sed etiā Iudæorū,[Obstruatur]id est,obmutescat, dum nō habent vnde gloriētur, sed omnes sub pecca-

A peccato esse mōstrantur. Vel ideo loquitur lex omnia his qui in lege sunt, vt[Omne os]etiam Iudæorum[obstruatur,non inueniens quid de meritis suis iactet,cum lex dicat: Omnes declinauerunt,simul inutiles facti sunt.[Et vt subditus fiat omnis mundus Deo] vt sciat se sine gratia Dei saluum esse non posse, vel certè in confessione peccati speret misericordiam,cognoscens se esse in peccatis.[Omnis mūdus]id est, omnes homines qui in mundo sunt,non solùm gētiles,sed & Iudæi,fiant Deo subiecti. Quod debēt humiliter facere,[quia ex operibus legis non iustificabitur omnis caro] id est,nullus in carne viuens iustificabitur ex carnali obseruantia legis coram Deo,qui videt intima cordis,licet coram hominibus videatur iustificari. Hinc contra eos incipit Apostolus disputare magno diuturnóque conflictu, qui gloriabantur in le-
B ge,& per legem se iustificari credebant,nō per gratiam,docēs per ordinem,legē non potuisse auferre,sed potius auxisse peccatū quod aufert gratia: quia lex iubere nouit,cui succumbit infirmitas,sicut gratia iuuare, qua infunditur charitas. Et notandum quia nunc legem quinq; libros Moysi nominat. Et cuius legis operibus nemo iustificabitur coram Deo, quia nihil ad perfectum adduxit lex,quæ timorem pœnę incussit,non amorem iustitiæ infudit. Qui enim timore supplicij,non amore sanctitatis obseruabat legem,mallet vtiq; nō esse quod timeret,vt impune legē ei præterire liceret. Ac propterea licet ipsam legem actibus impleret, & in oculis hominum iustus appareret,in oculis tamen interni inspectoris erat iniustus: quia quod foris in opere demōstrabat,intus in voluntate nō habebat. Non dicimus non iustificatos fuisse eos qui fuerūt legi obedientes,sed dicimus quia nisi ex gratia iustificati fuissent,non essent vere obedientes. Verè ex legis operibus nemo veraciter iustificatur,quia[per legem]est tantùm[peccati cognitio]nō consumptio. Prohibet enim lex
C peccatum, non aufert, & prohibendo ostendit esse malum quod prohibet. Per legem fuit cognitio peccati, & per eam nemo sine gratia iustificatus est: sed nunc in hoc tēpore gratiæ[est manifestata iustitia dei,] quæ tēpore legis fuit operta.[Manifestata est sine lege]id est, sine legis auxilio,[iustitia,non hominis,non propriæ voluntatis, sed[Dei.] Et iustitia Dei, non qua iustus est Deus,sed qua induit hominem cū iustificat impium. Et vt certiùs teneatur ista iustitia,[testificata est à lege & prophetis]id est,testimonium ei perhibuerunt, lex & prophetæ. Nā lex quidē dum iuberet & minaretur & nēminē iustificaret, satis indicauit dono Dei hominē iustificari per adiutoriū spiritus. Prophetæ autē,quia id quod prædixerūt, impleuit aduētus Christi. Et hæc iustitia est sine lege, quia Deus eam per spiritum gratię credenti confert sine adiutorio legis, id est, non adiutus à lege: quandoquidē per legē ostendit homini infirmitatem suā, vt ad eius misericordiam per fidē cōfugiens sanetur. Dixi iustitiā Dei esse manifestatam. Sed [hæc iustitia Dei est per fidem Iesu Christi] id est,per fidem qua creditur in Christum. Sic enim ista fides CHRISTI, dicta est, qua credimus in CHRISTVM, sicut illa iustitia D Dei,qua iustificamur à Deo. Vtraque enim nostra est. Sed ideirco Dei & CHRISTI dicitur, quia eius nobis largitate donatur. Hæc iustitia quæ confertur per fidem,fidēsque ipsa,occulta inspiratione dei & gratiæ dono infunditur, nō labore humano, nec opere veteris testamenti adquiritur,quia ipsius donum est vt credamus. Est ergo iustitia hæc [sup omnes qui credūt,] cœlitus data,superans merita omniū & Iudęorum & gentilium. Ideo etiam per fidem super eos est iustitia, quæ per legem esse non potuit, quia fides impetrat quod lex imperat.

Non enim est distinctio. Omnes enim peccauerūt, & egent gloria dei,iustificati gratis per gratiā ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu,quem proposuit deus propitiatorem per fidē in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum,in sustentatione dei,ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore, vt sit ipse iustus,& iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi. E

Ideo dixi super omnes æqualiter esse iustitiā per fidem,quia[non est distinctio]in accipienda illa iustitia,sed siue sit Iudæus siue gentilis,si fidem habuerit,iustificabitur. Verè non est distinctio vtrocunq;,quia omnes & Iudæi & gētiles peccauerunt,vel in se vel in Adam. Quoniā lex siue in paradiso data,siue naturaliter insita, siue in literis promulgata, prævaricata est ab ipsis.[Oēs]ergo[peccauerūt & egēt]adhuc quotidie[gloria Dei]id est, vt Deus magis magisq; glorificetur in eis,tribuēdo beneficia gratiæ suæ per remissionem quotidianorū delictorum & multiplicationem virtutum. Nō gloria F sua egent,vt glorietur quasi de suis meritis, sed egēt gloria Dei,id est, omnino necessarium est illis,vt gloria Dei dilatetur in ipsis. Si enim iustitia ex operibus legis haberetur,iam ipsa iustitia non esset gloria Dei,sed potius hominū legem obseruantium. Sed quia per gratiam,non per legem habetur iustitia,illa iustitia est gloria Dei,non hominum,vt quicquid habet homo, non sibi, sed Deo ascribat. Gloria Dei adhuc egent,iam tamē[iustificati gratis]id est,sine vllis meritis. Et iustificati nō per legem,nec propriam voluntatē,sed[per gratiam ipsius.]Non quod sine voluntate nostra fiat,sed voluntas nostra ostenditur infirma per legem,vt sanet gratia volūtatem, & sana voluntas impleat legem, non constituta sub lege,nec indigēs lege. Hoc totum idcirco Apostolus loquitur,ne fides ipsa superbire incipiat & dicat: Si ex fide,quomodo gratis? Quod enim fides meretur, cur non potius redditur quàm datur? Sed si quis dixerit,Vt merear iustificationē habeo fidem,respōdetur ei: Quid enim habes quod nō accepisti? Cùm ergo fides impetrat iustificationem,sicut vnicuiq; deus partitus est etiā ipsius mēsuram

Universidad de Deusto
Biblioteca

G fidei, non gratiã dei aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici comitante, non ducente: pedisequa, nõ præuia voluntate. [Iustificati] inquit, [per gratiã,] quæ nõ meritis redditur, sed gratis datur, propter quod gratia nominatur. Quæ gratia venit [per redẽptionem, quę est in Christo Iesu,] nõ in alio aliquo. In eo enim inuẽta est redẽptio humani generis, id est, in eius sanguine, quæ in nulla alia re poterat inueniri. Non emit nos Christus, quia per naturã ipsius semper fueramus: sed redemit, quia captiui peccato tenebamur. Qui enim aliquẽ redemit, suũ docet fuisse quem redemit. Ita Christus nos redemit, quia eius eramus, [Quẽ] Christũ [Deꝰ] pater [proposuit] id est, longè antè præordinauit futurum [propitiationem] id est, expiationẽ peccatorũ nostrorum, hoc est, vt per eum ipse pater expiaret nos à peccatis, & propitius nobis fieret. Vel [proposuit] id est, in ꝓpatulo omnibus illum posuit [propitiationẽ in sangui-
H ne ipsius] id est, vt ipse esset non solùm propitiator, sed etiã propitiatio, & illã propitiationẽ haberemus in sanguine eius, qui in remissionẽ peccatorum effusus est. Nã absq; sanguinis effusione, sicut iste dicit apostolus, non fit remissio peccatorum, quia videlicet non nisi per sanguinem Christi dari valet propitiatio & remissio peccatorum. In cuius typo quotiescunque peccata in lege dimitti dicũtur, sanguis hostiæ offertur. Proposuit autẽ Deus Christum propitiationẽ per fidem, vt qui in eum crederẽt, ipsi propitiationẽ hãc haberent. Vel proposuit eũ propitiationẽ per fidẽ in sanguine ipsius, quoniam aliter non erit ipse propitiatio alicui, nisi credat eum fudisse sanguinem suum pro redẽptione generis humani, & subiungat huic fidei bona opera, prout poterit. Proposuit inquã eũ id est, in publico posuit per prædicationẽ apostolorum, hunc esse propitiationẽ pro peccatis nostris: & hoc fecit [ad ostẽsionẽ iustitiæ suæ,] id est, vt per eum manifestaret hominibus suã veram iustitiam, quæ priùs latebat, dum puta-
I rent homines ex operibus legis se posse iustificari. Verã ergo iustitiã ostẽdit in Christo credẽtibus, & ostendit eam esse suam, nõ hominũ, id est, à seipso datam hominibus, nõ ab ipsis ortam, nec ex legis operibus habitam. Quam scilicet iustitiã ostẽdit [propter remissionẽ præcedentiũ delictorũ] id est, vt remitteret delicta quæ præcesserant non solùm in gentilibus, sed etiam in Iudæis, qui veram iustitiam necdum nouerant. Omnes enim peccauerunt. Sed per ostensionem suæ iustitiæ placuit deo, vt remitteret illis præcedẽtes culpas & iustificaret eos, vt deinceps iustè viuerent. Præcedẽtia enim ob hoc Apostolus nominauit, ne quis intelligeret illa esse remissa, quæ post acceptam gratiam cõmittit. Præcesserunt delicta, & hoc factum est, [in sustẽtatione Dei] qui non statim percussit delinquentes, sed diu patienter sustinuit, vt ad pœnitentiam conuerteret. Sustentatione dico, prærogata [ad ostensionem iustitiæ eius,] id est ad hoc longanimiter sustinuit eos, vt tandẽ cõuersis ostẽderet iustitiã suã [in hoc tẽpore] gratiæ, quam prioribus tẽporibus non manifesta-
uerat, dũ putarent homines se per seipsos posK se iustificari. Ad hoc inquam sustinuit & iustitiam suam qua iustificari possent homines, ostẽdit, [vt sit ipse iustus] id est, iustè agens omnia. Iustum nãque fuit, vt qui in futuro seculo iudicaturus est singulos secundum opera eorum, in isto seculo patiẽter eos sustineret, & quid agere deberent illis ostenderet. Iustus ergo est in hac sustentatione & iustitię ostensione, quoniã omnia quæ facere debuit, fecit. Et per hæc etiã est [iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi: quia dũ sustinet, & iustitiam suam ostẽdit, infundit ipsam iustitiam cordi credentis. Nõ iustificat eum qui est ex lege, sed eum qui est ex Christi fide, id est, ex fide qua creditur in Christum. Ex hac enim datur iustificatio, & non ex operibus legis aut naturæ.

*Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quã legẽ? Factorũ? Nõ, sed per legẽ fidei. Arbitramur enim iustificari hoL
minẽ per fidẽ sine operibus legis: An Iudæorũ deus tantũ? Nónne & gentium? Imò & gentium. Quoniam quidem vnus est deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. Legem ergo destruimus per fidem? Absit, sed legem statuimus.*

Quãdoquidẽ iustitia est dei, nõ hominis, & est ex fide, non ex lege, [ergo vbi est gloriatio tua] ô Iudee? Id est, vbi est elatio tua, in qua gloriabaris per legis opera te iustificatũ? hoc est, non habes materiam gloriãdi in lege, quia exclusa est, id est, eiecta & ablata tibi causa gloriãdi, eliminata est gloriatio, quam in corde habebas. Et attende per quid. Nam [per quã legem] putas eam exclusam? Putas per legem factorum, id est, operum? [Non] est exclusa per
M legem factorum, [sed per legem fidei] id est, nõ per laborem operum, sed per facilitatem fidei. Lex enim fidei est, qua in Christum credimus, & auxilium gratiæ eius ad bene agendum precamur. Lex fidei est in spiritu iuuãte, lex factorum in litera iubente. Quod lex operum minãdo imperat, hoc lex fidei credẽdo impetrat. Lex operũ dicit, Non concupisces: lex fidei dicit, Cùm scirẽ quia nemo potest esse continẽs nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapiẽtiæ scire cuius esset hoc donũ, adii dominũ & deprecatus sum. Ipsa est illa sapientia quæ pietas vocatur, qua colitur pater luminũ, à quo est omne datũ optimũ & omne donum perfectũ. Colitur autẽ sacrificio laudis, actionibúsq; gratiarũ vt cultor eius nõ in seipso, sed in illo glorietur. Ac per hoc lege operum dicit Deus, fac quod iubeo: lege fidei dicitur deo, da quod iubes. Nõ ergo per legẽ operũ excluditur gloriatio eorum, qui cùm sibi iustè videntur viuere, ita gloriãtur quasi nõ acceperint, sed per legẽ fidei, quia per eã quisque cognoscit si quid bene viuit, Dei gratia se habere, & vt perficiatur in dilectionẽ iustitiæ, nõ se aliũde consequuturũ, in lege

A In lege itaque factorũ, est Dei iubentis iustitia: in lege autem fidei, subuenientis misericordia. Hæc est enim lex fidei, qua credimus & oramꝰ per gratiã nobis donari, vt faciamus quod per nosmetipsos implere non possumus, ne ignorãtes Dei iustitiã & nostram volentes cõstituere iustitię Dei nõ simus subiecti. Verè inquit, per legẽ fidei exclusa est gloriatio tua, qua de legis obseruatiõe tumebas: quia nos apostoli [arbitramur] id est, certi sumus, [Iustificari] quẽlibet [hominẽ per fidẽ sine operibus legis] præcedẽtibus. Nõ ideo enim Apostolus hoc dicit, vt si quis crediderit, non ad eũ pertineat bene operari: sed ideo potius, vt nemo putet meritis priorum bonorum operũ se peruenisse ad donum iustificatiõis, quæ est in fide. In hoc enim se gentibus in Christum credentibus Iudæi præferre cupiebant, quòd dicebant se meritis
B bonorum operum, quæ per legem sunt, peruenisse ad euangelicam gratiam. Ideóque scandalizabãtur multi qui ex Iudæis crediderãt, ꝙ in circumcisis gentibus Christi gratia traderetur. Vnde nunc Apostolus dicit posse hominẽ sine operibus, scilicet præcedentibus iustificari per fidem. Nam iustificatus per fidem, quomodo potest nisi iustè deinceps operari, quamuis nihil anteà iuste operatus ad fidei iustificationem peruenerit, non merito bonorum operum, sed gratia Dei, quæ vacare in illo non potest, cùm iam per dilectionem bene operatur? Quòd si cum crediderit, mox de hac vita discesserit, iustificatio fidei manet cum illo, nec præcedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratia peruenit: nec consequentibus, quia in hac vita esse non finitur. Vnde manifestum est, quia quod Apostolus dicit iustificari hominẽ per fidem sine operibus, nõ ita debet intelligi, vt accepta fide, si vixerit, dicamus eũ iustũ etiãsi male vixerit, sed vt sciat se quisque per fidẽ posse iustificari, etiamsi legis opera non præ-
C cesserint. Sequuntur enim iustificatum, non præcedunt iustificandum. De illis autem, qui post acceptionem fidei nolunt bene operari, *Iacob. 2* testatur Iacobus, quia fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa. Post hæc Apostolus vt ostendat & gentiles ad istam gratiam debere suscipi sicut Iudæos, ait: [An Iudæorum DEVS tantũ?] Quasi dicat: Vos putatis quòd ad vos tantùm Deus pertineat, & vos soli gratiam eius suscipere debeatis. Sed nunquid hoc verum est? An Iudæorum tantùm est Deus? [Nónne est etiam gentium] sicut Iudæorum? [Imò] id est, magis hoc eligam dicere, quia est [& gentium] & Iudæorum, id est, omnes homines fecit, & similiter de omnibus cura est ei. Non solùm vobis, sed & gentibus venit Christus, vobis ex lege promissus, sed ad illas missus. Propterea multò magis & gentium, quia ante legem sancti in præputio placuerũt Deo. Ob hoc enim dixit, [imò & gentium] vt ostenderet magis gentes, quoniam antè fuerunt sancti præputiati quàm circumcisi & Abraam ante circumcisionem fide iustificatus est. Sed Iudæi tumendo dicũt: Gentes idôla colendo, Deum dereliquerunt. Quibus respondetur: Et vos. Sed nos, inquiunt, conuertimur. Et illi, No-
bis, aiunt, Christus venit promissus. Et illis. D
Non ergo vester tantum est Deus, quoniam ex *Locus ob-* Adam nati sumus, & per prophetas prędictum *scurus.* est, gentes CHRISTO credituras. Verè gentium Deus est sicut Iudæorũ. Quod cùm alijs modis possit probari, hoc vnum pono, [quoniam quidem vnus est Deus,] non plures dij. Et in hoc apparet vnus esse omnium, quia iustificat omnes per eandem causam: Nam [circumcisionem] id est, circumcisos [iustificat ex fide, & præputium] id est præputiatos [per fidem, hoc est enim ex fide, quod per fidem. Nã nec circumcisio, nec præputium sine fide iustificatur. Et quando quidem homo iustificatur per fidem sine legis operibus, [ergo legem destruimus per fidem? Non, sed statuimus.] Quod Iudæus posset inferre, ipse apostolus sub interrogatione infert, vt remoueat. Quia, inquit, per fidem iustificari dicimus quemlibet hominem sine legis opere, ergo per fidem destruimus legem? [Absit] vt destruamus eam. E
[Sed] potius [statuimus] id est, firmam & stabilem esse facimus [legem.] Per legem enim, cognitio peccati: per fidem impetratio gratiæ contra peccatum: per gratiam sanatio animæ à vitio peccati: per animæ sanitatem, libertas arbitrij: per liberum arbitrium, iustitiæ dilectio: per iustitiæ dilectionem, legis operatio. Ac per hoc lex non destruitur, sed statuitur per fidem: quia fides impetrat gratiam qua lex impleatur, gratia sanat voluntatem qua iustitia libere diligatur. Vel ita: [Legem ergo &c.] Quoniã apostolus dicebat hominem iustificari per fidem sine legis obseruantia, ne Iudæi dicerent, Legem ergo destruis, in qua omnes qui crediderunt iusti, circuncisi fuerunt, Non soluo, ait, nõ destruo, sed confirmo, dum hanc prædico circumcisionem quã illa prædixit. In nouissimis, *Deut. 30.* inquit, diebus circumcidet dominus Deus cor tuum & cor seminis tui. Tunc destruerem legem, si illam mentitam dicerem, hoc est, non F
cessaturam, cùm illa promiserit se esse cessaturam, sicut Ieremias ait: Ecce dies veniunt, dicit dominus, & consummabo super domũ Is- *Iere. 44.* raël & super domum Iuda testamentum nouũ, non secundum testamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manus illorum vt reducerẽ eos de terra Aegypti: sed hoc est testamentum quod disponam domui Israël post dies illos, dicit dominus, dãdo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas. Non destruitur lex, cùm impleta cessat: Non eã destruimus, sed magis statuimus, id est, stare facimus, dum probamus verum esse, quod dixit de antiquis iustis & de gẽtibus credituris, & spiritalem circumcisionem venturã, dum hoc efficit fides quod lex iubet.

CAPVT. IIII.

Vid ergo dicemus inuenisse Abraam patrem nostrum secundũ carnem? Si enim Abraam ex operibus iustificatus est, habet gloriam,

sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Gene. 15. *sed non apud deum. Quid enim scriptura dicit? Credidit Abraam deo, & reputatum est illi ad iustitiam.*

Reuocat illos ad caput circũcisionis, vt quod in initio constiterit, id habeatur in toto. Quãdoquidẽ fide iustificatur homo sine operib⁹, & nemo iustificari valet absq; fide, [ergo quid dicemus, [id est, possumus dicere, [Abraã patrẽ nostrũ,] quem imitari debemus, [inuenisse secũdũ carnẽ] id est, secũdum carnis circuncisionẽ, vel secũdũ carnalia legis opera? Ac si dicat: Nihil iustificationis dicere possumus eũ inuenisse secundũ carnẽ, sed potius secundũ mentem. circuncisio enim in carne est, fides autẽ in mente. Et ipse non per circuncisionem, sed per fidem legitur inuenisse iustificationem, sicut generaliter dictum est, omnem hominem posse iustificari per fidem sine operibus. Vel secundũ carnẽ est pater noster, quia ex eo carnis ori
H ginẽ ducimus, & circũcisionem carnis ab ipso habemus nos Iudæi. Secundum fidem verò, pater est credentiũ ex gentibus. Et quid dicimus eum inuenisse per quod iustus esset? Opera legis? Non, Quia si dixerimus quòd ex operibus legis sit iustificatus, hoc inconueniẽs incurremus, quòd habet gloriam de suis operibus, sed non apud Deũ, quod omnino falsum est, quia omnes scimus eum habere gloriam apud Deũ. Non ergo ex operibus, sed ex fide iustificatus est. Sicut enim fides sine subsequentibus operibus bonis vacua est, ita quelibet opera bona ante fidem, [Habent gloriã] apud semetipsa vel apud homines [sed nõ apud Deũ.] Multi enim gloriãtur de operib⁹, & multi pagani ,ppterea nolũt fieri Christiani, quia quasi sufficiunt sibi de bona vita sua. Et dicit aliquis talium, Bene viuere opus est. Quid mihi præcepturus est Christus vt bene viuam? Iam bene viuo. Quid mihi necessarius est Christus? Nullum homicidium, nullum furtum, nullam rapinã facio, res
I alienas non cõcupisco, nullo adulterio contaminor, non inuenitur aliquid in vita mea quod reprehendatur, & qui reprehenderit, faciat me Christianũ. Iste talis habet gloriã, sed nõ apud Deũ. Non autẽ sic pater noster Abraã gloriatus est. Non enim ex operibus legis inuenit iustitiam, vtpote qui ante legẽ fuit, sed potius ex fide, quia promissis Dei credidit. Verè non ex operibus est iustificatus. [Nam quid dicit scriptura] in Genesi? id est, vnde dicit scriptura iustificatũ Abraam? Ex fide. Testatur enim [quia credidit Abraã deo] promittenti quòd semen eius futurũ esset multiplex & clarissimum sicut stellæ cœli, & quòd ita firmiter credidit, [reputatũ est illi] diuinitus [ad iustitiã] id est, per hãc credulitatẽ nõ solùm liberatus est ab omni originali & actuali peccato, sed & iustus est à deo reputatus. Ergo ex fide iustificat⁹ est Abraam. Sed si fidẽ opera nõ præcesserũt, tamẽ sequuta sunt. Nã qui prius ex fide iustificatus est in conspectu dei, postea & ex operibus est iustificatus etiã in conspectu hominũ. Vnde & Iacobus apostolus in epistola sua cõtra eos qui nolebant bene operari, sed de sola fide præsumebãt, ipsius Abraæ opera commendauit, dicens: Vis au K tem scire ô homo inanis, quoniam fides sine operibus otiosa est? Abraam pater noster nónne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium super altare? Nec est Iacobus in hac sentẽtia contrarius Paulo dicenti, quia si Abraam ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed nõ apud deum, ac per hoc asserenti, quia non ex operibus est iustificatus. Vterque enim verum dicit. Paulus quippe, commendans iustitiã quę ex fide est, aduersus eos qui fidem negligẽtes, gloriabantur de iustitia quæ est ex operibus, dixit Abraam non esse iustificatum ex operibus, sed quę fidem præcederent. Iacobus autem vt dictum est, aduersus illos qui percepta fide torpebant ocio, & putabant se per eandem fidem, vt pote iustificatos, posse saluari, etiam si bona opera nõ haberent, dixit Abraam ex operibus esse iustificatum, sed quæ fidem sequuta sunt. Vnde vt ostenderet se nõ dissentire à Paulo, sed potius concordare, protinus addidit: Vides quoniã fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides cõsummata est, & suppleta
L est scriptura, dicens: Credidit Abraam deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus dei appellatus est? Et adhuc subiecit: Videtis quoniã ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm? Manifestum est enim, eum loqui de operibus quę fidem subsequuntur. Quia Paulus sine præcedentibus operibus dixit hominẽ sola fide posse iustificari. Nemo enim fidem suis præcedentibus meritis habere potest. Et ideo qui per fidem gratis sibi datam iustificatur, non in se, sed in domino gloriatur: quia dum nõ ex operibus habet fiduciam, per omnia deo se intelligit debitorem, nihil inueniẽs quod sibi arrogare possit ex meritis.

Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundũ debitum. Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impi- M *um, reputatur fides ad iustitiã secundũ propositum gratiæ dei, sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis, cui deus accepto fert iustitiam sine operibus: Beati* Psalm. 31. *quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.*

Dixi quia Abraam iustus est ex fide. Sed [ei qui operatur] opera legis quæ Abraam non fecit, vel aliqua bona vt gratiam mereatur, vt Iudæus se fecisse dicebat, si merces est ei, non est ex gratia, sed ex debito meriti sui. Sed si quis quærere voluerit ante gratiam, quid meruit vt acciperet eam, mala sua poterit inuenire, non bona. Gratia enim gratis datur, vnde etiam nũcupatur. Si ergo gratia, non iam ex operibus. Alioqui gratia iam non est gratia. Errat igitur Iudæus vel quilibet alius, qui se putat merito præcedentium operũ peruenisse ad gratiã dei. Qui enim prior dedit illi, & retribuetur ei?

Putat

A Putat quòd ipse prior dederit Deo, & pro mercede sui operis acceperit euãgelicam gratiam, quod non ita est. Huic enim qui antè operatur, non gratia sed debitum redditur. Illi verò qui non facit opera legis, sed absque præcedenti opere accedit ad fidem, sufficit ipsa fides ad iustitiã. Ita tribuit Apostolus aliis quod de Abraã dixerat, scilicet ꝙ si est iustus ex operibus, habet gloriam, sed non apud deum, & ideo ex fide. Vel hoc modo fides in exordio iustificat sine operibus. Sed qui sic iustificatus est, non debet deinceps à bonis operibus torpere. Nam ei qui post fidem quam gratis acceperit, operatur opera bona, [non imputatur merces] id est, nõ recompensatur æterna remuneratio [secũdum gratiam] id est, secundum fidem tãtum, sed [secũdum debitum] operationis suæ. Ita fit ei qui post acceptam fidẽ viuit & bene operatur, non enim aliter à domino mercedem percipit. Sed [ei qui non operatur] id est, qui postquam baptizatus est, nõ habet tempus operandi, vel pro-
B pter infirmitatem non potest operari, quanquã velit, sed absque opere de hac vita rapitur cum fide & bona voluntate, huic nihil operanti, sed tantummodo [credẽti in eum qui iustificat impium] id est, in deum, [reputatur fides eius ad iustitiam] id est, sola fides sufficit ei ad iustitiã, & ita ad salutem [secundum propositum gratię dei] id est, secũdum quod deus per gratiam suã longè antè proposuit, vel secũdum gratiam dei propositam omnibus credere volentibus. Credẽti, inquit, in eum qui iustificat impiũ. Aliud est credere eum, aliud est credere ei, aliud credere in eum. Credere eũ, est credere ꝙ ipse sit. Credere ei, est credere ꝙ ipse vera dicit. Credere in eum, est credendo amare, credendo in eum ire, & eius mẽbris incorporari. Et idcirco fides qua creditur in eum, ipsa est sola quam ille approbat. Credenti in eum qui iustificat impium. Impius est, qui non rectè credit, etiam si nihil cuiquam auferat, si pauperibus tribuat⁹, si vxorem alienam non concupiscat, si nulli fraudem faciat, si depositũ reddat, quia hæc omnia
C facit non ea intentione qua debuit: & idcirco bona non sunt, quæ non de bona radice prodeunt. Quisquis ergo sine fide operari bona vult, impius profectò est. Sed credat in eũ qui iustificat impium, vt & ipse ex impio fiat pius: & per fidem iustificatus, Posit deinceps opera pietatis & iustitiæ facere. Ei qui sic credit, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei, qui sic per gratiam suam proposuit & decreuit, vt cessante lege fides iustificet. Et hoc dico ego ex gratia fieri, [sicut &
Psalm. 31. Dauid dicit] hic & futuro esse [beatitudinem] illius [hominis, cui accepto] id est, ad gratiam assumpto, [Deus fert iustitiam sine operibus] præcedentibus. Magna enim beatitudo est hominis, sine labore legis vel pœnitentiæ fidem per solam gratiam promereri secũdum propositum dei, quo proposuit gratis peccata dimittere. Illi accepto fert deus iustitiam sine operibus, qui per fidem quę primum deo credidit, & de præterito absoluitur, & de præsenti iustifi-
Al. Dei. catur, & ad futura fidei opera præparatur. Probare vult Apostolus, & in ipsa lege prædici iustitiam sine operibus prodesse, nec se hoc de D suo defendere, sed prophetæ testimonio confirmare: [Beati, inquit, sunt illi [quorum iniquitates sunt remissæ, & quorũ peccata] sunt oculis dei [tecta.] Iniquitas est, cõtra legem vel extra legem agere. Vnde & Græce dicitur ἀνομία, id est, sine lege, quia lex νόμος vocatur. Iniquitas ergo est, à lege deuiare, vel cõtra legem agere. Peccatum verò etiã illud dici potest, quod cõtrà quàm natura docet, & conscientia arguit, delinquitur. Et iuxta hunc sensum iniquitas ad Iudæos, peccatum autem ad gentes pertinere videtur. Sed vtrorunque culpas dominus per gratiã suam, si crediderint, abluit. Quod enim remittitur, non est: & quod tegitur, non apparet, & ideo non imputatur. Beati sunt illi quorum iniquitates sunt remissæ in baptismo, vel etiam igne dilectionis postea liquefactę & cõ-
Luc. 7. sumptæ, sicut illius peccatricis, cui remissa sunt peccata multa, quia dilexit multum. Et quorũ peccata superpositis actibus bonis sunt tecta. Omne enim quod tegitur, inferius ponitur: & E hoc vnde tegitur, desuper ducitur. Quãdo igitur abdicamus mala quæ fecimus, & eligimus bona quę faciamus, quasi tegimen rei superducimus quam erubescim⁹ videri. Et ita ante dei oculos teguntur peccata, dum eis superducuntur bona facta. Potest etiam ad gentes magis pertinere iniquitas, quæ dicitur anomia, id est, sine lege, quia gentes sine lege erant. Et possumus totum in baptismo intelligere fieri, id est, & iniquitates remitti, id est, deleri: & peccata tegi, vt vltrà non videantur ad pœnam. [Beatus] est etiam [vir] ille, [cui] credenti dominus propter fidem suam [Non imputauit] ad pœnã [peccatum] originale vel aliquod peccatum. Sicut enim Abraæ reputata est fides ad iustitiam, ita & omni credenti: cum fides ad iustitiã in baptismo reputatur, peccatum vtique non imputatur.

Beatitudo ergo hæc in circuncisione tantùm manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abraæ fi- F *des ad iustitiã. Quomodo ergo reputata est? In circuncisione, an in præputio? Nõ in circũcisione, sed in præputio. Et signũ accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei quæ est in præputio, vt sit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iustitiam, & sit pater circuncisionis, non his tantũ qui sunt ex circuncisione, sed & his qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abraæ.*

Quãdoquidem Dauid vniuersaliter dicit eũ esse beatũ, cuius iniquitates vel peccata Deus gratis remittit, [Ergo hęc beatitudo] remissio peccatorum [Manet tantùm in circuncisione,] id est, in Iudæis, [An & in præputio] id est, in gentilitate?

Universidad de Deusto
Biblioteca

G gentilitate? Id est, cùm constet quòd beatitudo ista per fidem sit ex gratia, modò quæritur in in quibus sit, in Iudæis tantùm, an etiam in gentibus. Quod ideo quæro, quia cõstat de Abraam quòd iustus est per fidem. Et cùm hoc constet, quæro in quo statu sit iustificatus, postquã est circũcisus vel antè. Et sicut in eo videbitur, sic in aliis credi poterit. Et hoc est: Idcirco quærimus an sit etiam in præputio ista beatitudo, quia [Dicimus] omnes & confitemur, [Quia fides Abraæ reputata est ad iustitiam] id est, fide iustificatus est. [Quomodo ergo reputata est] ad iustitiam? [In circũcisione, an in præputio?] Id est, cùm omnes confiteamur eum per fidem iustificatum, videamus vtrum propterea sit iustus quia est circumcisus, an ideo sit circũcisus, quia inuentus est iustus. [Non in circumcisione] est reputata fides eius ad iustitiã, [Sed in præputio,] Id est, antè iustificatus est per fidem, quàm circumcideretur. Nõ ergo propter circumcisionem iustificatus est. Quomodo, in-
H quit, reputata est fides eius? Cùm esset in circũcisione, an cùm esset in præputio? Si enim fuisset tunc temporis in circũcisione, videtur vtiq; à fidei huius gratia exclusum esse præputium. Sed erat adhuc tunc in præputio. Et cũ in præputio positus per fidẽ sit iustificatus, iure princeps & pater dicitur omnium credentium in præputio. In præputio est iustificatus. Cur ergo post circumcisus? Non hoc superflue factum est, sed [Accepit signum circumcisionem] non qua fieret, sed qua ostenderetur iustus. In præputio per fidem iustificatus est, & deinde accepit signum circumcisionis, id est, circumcisionẽ exteriorem, quæ esset signum interioris. Signũ enim dicitur, cùm per hoc quod videtur, aliud aliquid indicatur. Bene ergo circumcisio signũ appellatur in Abraam, quia & ipsa aliud videbatur, & aliud intelligebatur: quia tam tũc carnalis illa circumcisio signum erat spiritalis circũcisionis, quæ nõ in carne suscipitur, sed in corde. Et tale signum quod sit [signaculum] id est,
I habẽs similitudinem signatæ rei, vt sicut carne libidinis, sic spolietur omnibus primæ natiuitatis sordibus. Et quia nondum dixerat cuius signum, subdit: [Iustitiæ fidei] id est, quæ est ex fide. 'fidei dico, [Quæ est in præputio] id est, quam ipse habuit existens in præputio. Vel [signaculum] id est, celans quoddam mysterium. Signaculum enim dicitur, cum alicui rei seruãdę pro tempore custodia imponitur, quod ne-
Al. designare. mo alius nisi ipse qui impressit debeat resignare. Sic in circumcisione Abraæ conclusum est pro tempore mysterium quoddam, quod celaretur inimcis, & seruaretur amicis ad similitudinem sigilli, quòd sicut iussum est Abraæ vt octaua die circumcideretur homo ex ei⁹ semine, sic in octaua post finem septem dierum seculi auferretur omnis vetustas & corruptio ab electis Dei. Vel hoc mysterium sigillatũ est in eo, quod Abraam primo iustificatus est, & post accepit circumcisionem, quę esset signaculum iustitiæ fidei eius, vt [ipse sit pater credentiũ per præputiũ,] id est, in præputio, [& sit pater circumcisionis.] Effectus enim est vtriusque generis pater, his qui sunt in præputio per fidem, & his qui sunt in circumcisione per carnẽ. Et hoc K
Abraæ sigillum tunc credimus resignãdum, id est, aperiendũ, cum plenitudo gentiũ introiert & omnis Israël saluus erit. Tunc enim patẽter cognoscetur Abraam esse pater non solùm gẽtium, sed etiam circumcisionis per fidem. Nam idcirco antè iustificatus est in fide, dum adhuc esset incircumcisus: & pòst circũcidi iussus est, vt ostẽderetur primo pater futurus multarũ gẽtium, & postea illorũ qui ex circumcisione credituri sunt. Neq; enim hi qui secundũ carnẽ nascuntur ex Abraã, & filij Abraæ dicẽdi sunt, ni fidem & opera Abraæ habeant. Hoc itaque sigillabatur in circumcisione Abraæ, vt sit pater, id est, exemplũ omnium credentiũ per præputiũ, id est, in prẽputio. Sic enim dicitur per prẽputium, pro in præputio, sicut dicere solemus, per illud tempus, pro in illo tempore. vel sit pater per prẽputium, id est, per id quod datum est ei tempore præputij. Si enim post circumcisionem datum esset, diceretur ex ea hoc accepisse, L
per hoc quod accepit in præputio, id est, per fidem sit pater credentium de gentibus, vt reputetur & illis credulitas ad iustitiam, id est, vt sicut Abraam in præputio iustificatus est per fidem, ita & illi iustificentur credendo, licet præputium non exuerint. Et circumcisionem ideo accepit, vt sit pater circũcisiõis, id est. Hebrẽorum. Nam antè in præputio iustus fuit, vt esset incircumcisorum iustorum pater: & circumcisus iustus permansit, vt circumcisorum iustorũ fieret pater. Fieret inquam pater, [non his tantùm qui sunt ex] carnali [circũcisione, id est, Iudæis: [sed & his] qui corde sunt circumcisi, non carne, id est, gentibus, [qui sectantur vestigia fidei] Abraæ, hoc est, qui illum in fide imitantur, vt ita ample credant sicut ille. [Quæ fides est in præputio patris nostri Abraæ,] id est, apparet in patre nostro Abraam, dum ipse est adhuc in præputio. Ideo toties repetit de præputio, vt ostendat gentiles eodem modo per fidem iustificari, sicut & Iudęos.

Non enim per legem promissio Abraæ aut semini eius, vt hæres esset mundi, M
sed per iustitiam fidei. Si enim qui ex *Gene. 17.*
lege hæredes sunt, exinanita est fides,
obolita est promissio. Lex enim iram operatur: Vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Ideo ex fide, vt secundum gratiã firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solùm, sed & qui ei ex fide est Abraæ, qui est pater omniũ nostrum, sicut scriptũ est, Quia patrẽ multarum gentium posui te ante deum cui credidisti, qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ nõ sunt tanquã ea quæ sunt.

Verè Abraam est pater omnium credentium Iudęorum & gentium, quia per fidem adeptus est hanc paternitatem, non per legem [. Non enim

A enim per legem] facta ei [promissio, quia lex nondum erat. Non per legem, [sed per iustitiam, [id est, quam per fidem obtinuerat, facta est [Abraæ] promissio, & [semini eius, id est, Christo. Hæc scilicet promissio, [vt ipse esset hæres mundi, id est possessor aliquorum de toto mundo, qui eum imitarentur: & in Christo qui ex eo nasciturus erat, possideret omnia. Abraam est hæres mundi, id est, possidẽs totum orbem per fidem, quia ipse est omnibus exemplum fidei, & omnes sancti sunt filij eius per fidem. Semẽ quoq; eius, id est, Christus, est hæres, id est, dominus mundi secundũ regiam po-
Psalm. 2. testatem, per quam benedictio filiis Abraæ, & cui pater dixit, Dabo tibi gentes hæreditatẽ, &c. Et hæc promissa fuerant Abraæ & semini eius, non per legem quæ nondum erat, sed per fidem qua ipse Deo crediderat. Et merito. Legis. obseruantia pœnam tantummodo effugit, fidei verò meritum spem repromissionis expectat. Et præceptum seruis imponitur, fides ab
B amicis quęritur. Verè non per legem, sed p fidẽ Abraam est hæres mundi: quia si illi [qui sunt ex lege,] id est, carnales Iudæi, [sunt hęredes,] id est, possessores hæreditatis, quã deus Abraæ promisit, tunc [fides est exinanita,] id est inanis & vacua & inutilis facta, cùm gentes per eam non possint hæreditare cœlestem patriam, [& abolita,] id est, deleta & in irritum deducta est [promissio] dei, qua dictum est Abraę, quia in semine tuo, id est, in Christo benedicentur omnes gentes, id est, benedictionem hæreditate possidebunt. Nam si ex lege tantùm fierent hæredes, vt Iudæi volebant astruere, gentes quæ lege carent, sine benedictione hæreditatis remanerent. Non ergo per legem Abraam est hęres mundi, quia nec filij eius sunt per legem hæredes, id est, æternæ hæreditatis possessores. Nam si hoc esset, inconuenientia sequerentur, quòd scilicet superflua esset fides qua ipse iustificatus est, & qua iustificãtur cæteri, cùm per eam nõ posset hæreditas æterna acquiri, & pro
C missio diuina remaneret inexpleta, quę promisit omnes gentes benedicendas, quoniam nullus gentilium benediceretur, & ita nulli essent hæredes. Et verè ex lege, non est hæreditas. Nã [lex] potius [iram operatur,] quia peccãtem in se aut lapidari continuò, aut igne cremari, aut alio genere supplicij iubet interfici. Lex iram operatur & præuaricationem. Ex ea enim est præuaricatio, nam sine ea non est. [Vbi enim nõ est lex, nec prẽuaricatio,] id est, trangressio. Qui ergo legem non acceperunt, iniqui dici possunt, præuaricatores non possiunt. Iudicantur vtrique secundum opera sua, sed tamen ira dei maior est in præuaricatores, qui per legem cognoscunt peccatum, & tamen faciunt. Et ita non potest per legem hęreditas haberi, sed potius ira. [Ideo ex fide] sunt hæredes. Ex fide, quæ est donum misericordiæ, & iustificat credentes, habetur hæreditas, ita [vt secundũ gratiam] dei, non secundum merita hominum, [firmã, id est, verax & rata [sit promissio,] quã deus fecit Abraæ de multiplicatione filiorum, qui perpetuam hereditatem essent possessuri. Non enim firma esset, sed potius infirma & irrita, ni-
si ipse per gratiam suã implesset eam. Ideo non D
de nostrę voluntatis potestate, sed de sua prædestinatione promisit. Promisit enim quod ipse facturus fuerat, non quod homines. Quia etsi faciunt homines bona quæ pertinent ad colendum deum, ipse facit vt illi faciant quæ præcepit, non illi faciunt vt ipse faciat quod promisit. Alioquin vt dei promissa compleantur, nõ in dei, sed in hominũ potestate est: & quod à domino promissum est, ab ipsis redditur Abraæ. Sed non ita fieri potest, per gratiam ergo dei gratuito munere nobis concessam implentur eius promissa, dum per donum suæ gratiæ facit vt credamus & bene operemur, sicque hę redes efficiamur. Firma sit promissio [omni semini] Abraę, id est, non parti seminis, sed omni semini. Volebant enim Iudæi vt quantum ad eos, firma esset: & quantum ad gentiles, cassa. Sed nõ ita deus promisit, cùm diceret, in semine tuo benedicentur omnes gentes. Firma sit omni semini, id est, omni populo fidelium imi-
tatori Abraæ, [non solùm ei qui ex lege est,] id E
est, qui ex veteri testamẽto venit ad nouũ, [sed & ei qui est ex fide Abraæ,] id est, qui non sibi præmissa lege sequitur fidẽ Abraæ, qui sine lege per fidẽ iustificatus esse memoratur. [Qui est pater] nõ omnium hominum, sed [omnium nostrum,] id est, non solùm qui ex lege descendimus, sed & qui ex fide legi succedimus, scilicet & circumcisorum & præputiatorum credẽtium est pater, id est, institutor & exemplũ. Ita est pater credentium, sicut in Genesi [scriptum est,] dicẽte domino, [Quia patrem,] id est, au- *Gene. 17.*
torem secundum fidem, non dico Iudæorum, [sed multarum gentium posui te.] Multarũ autem non quarundam, sed omnium. Si ergo pater multarum gẽtium futurus esse promittitur, rectè non solùm eorum qui in circumcisione veniunt, sed & eorũ qui ex gentibus credunt, pater nominatur. In eo enim quod ipse dicitur pater multarum gentium, superbia confunditur Iudæorũ, quia Iudæorum carne, gentium autẽ
fide pater est. Vbi rectè Apostolus ex sua inter- F
pretatione addidit, [ante deum cui credidisti,] significãs fidem in interiore homine esse in cõ spectu dei, non in ostentatione hominum, sicut est carnalis circumcisio: & per eandem fidem, non per carnem eum esse patrem gentiũ, quas ante dei oculos in fide generauit. [Qui] deus, sicut Apostolus subiũgit, [viuificat mortuos,] id est, à morte animæ suscitat per baptismum Iudæos, [& vocat] ad fidem quæ non sunt,] id est, gentiles, de quibus scriptum est, Omnes gẽ-
tes quasi non sint, sic sunt coram eo. Ipse eum *Exo. 3.*
verè est qui ait, Ego sum qui sum. A quo quisquis recedit, etiam esse amittit, vt iure dicatur non esse. Et tales erant gẽtes idolis seruientes. Sed ipse [vocat ea quæ non sunt, tanquã ea quę sunt,] id est, gentiles ad fidem adducit, sicut Iudæos qui ob vnius dei cultum dicũtur esse. Vel omnes peccatores siue gentiles, intelligamus mortuos. Et hos enim deus per gratiam suam viuificat, vt ex fide viuant. Et vocat ea quæ nõ sunt tanquam ea quæ sunt. Apud eum quippè iam factum est, quod eius dispositione futurum est, quia de illo per prophetã dicitur, Qui fecit quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

G cit quæ futura sunt. Nondum enim erant quibus promitteretur, quando Abraæ loquebatur ne quisquam de meritis gloriaretur. Et quibus promissum est, etiam ipsi promissi sunt, vt totũ corpus Christi dicat, Gratia dei sum id quod sum. Dum enim deus vocare dicitur ea quæ nõ sunt, sola gratia vocantis apparet, non aliquod meritum eorum, qui nec esse adhuc habuerunt quando vocantur. Elegit, inquit, nos ante mundi constitutionem. In mundo isto facti sumus, nec mundus erat quando electi sumus. Quis hoc explicare sufficiat? Eliguntur qui non sunt nec errat qui eligit, nec vanè eligit. Eligit tamẽ, & habet electos quos creaturus est eligendos. Habet autem apud semetipsum, non in natura sua, sed in præscientia sua. Rectè itaque dicitur vocare ea quæ non sunt tanquam sint. De Abraam verò subditur.

Qui contra spẽ in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium, secundum H
Gene.13. *quod ei dictum est, Sic erit semen tuum sicut stellæ cæli, & sicut arena maris. Et non infirmatus est fide, nec considerauit corpus suum emortuũ, cum ferè centum annorum esset, & emortuam vuluam Saræ. In repromissione, etiã dei non hæsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam deo, plenissime sciens, quia quæcunque promisit, potens est & facere. Ideo & reputatum est illi ad iustitiam, non est autem scriptum tantũ propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum* I
à mortuis, qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

Incipit commendare fidem Abraæ, vt imitemur. Sæpe enim iam dixerat eũ credidisse, & ideo pergit nũc ostendere, quomodo & quàm firmiter crediderit. Qui credidit in spem habendi filium per promissionem dei, & hoc cõtra spem carnis suæ, quæ iam erat quasi per naturam deficiens & frigida [contra spem,] id est, contra hoc quod prius sperabat se nõ amplius filium generare, [credidit] eundo [in spem,] id est, vt speraret se posse generare, quia deꝰ promittebat. Dum enim viridis esset, sperauit secundum naturam ex iuuencula vxore sobolem habere, nec potuit. Modò autẽ contrarium speravit, vt scilicet vetulus ex vetula & sterili generaret per dei potentiam. sicque contra veterem spem credidit in nouã spẽ. Maius est enim sperare contra aliquod insperatum, quàm simpliciter sperare. [Credidit Abraam ita vt fieret [pater multarum gentium] id est tam valide credidit, vt propter fidei meritum susciperet ex sua coniuge filium, de quo populus iudæorum propagaretur, & ex illo populo Christus carnem assumeret, in quem omnes gentes crederent. Hoc enim ordine factus est Abraam multarum gentiũ. Et hoc iuxta [quod dictum est ei,] diuinitus. [Sic erit semen tuum sicut stellę cœli, & sicut arena maris.] Nõ quòd essent tot vel carnaliter spiritaliter ex eo processuri, quot sunt stellæ vel arenã quæ numerari non potest: sed quòd illi, qui ex eo siue carnaliter siue spiritualiter erant nascituri, ita futuri essent hominibus inumerabiles, vt stellæ & arena. Mystice verò per stellas intelligũtur spiritales filij cælo inhærentes, & desuper lucentes fulgore virtutũ: per arenã verò, siue Christiani carnales, in infimis corde iacentes, & fructum boni operis non ferentes. Abraam credidit. Et quia posset ad horam credere & postea deficere, subditur, quia [non infirmatus est fide.] Credidit enim deo promittenti, & in illa fide non est infirmatus, id est, debilitatus, cùm L
multas causas infirmandi haberet secundum humanam rationem, scilicet quòd nec ipse iam nec vxor eius idonei essent ad generandum. In eo enim quod credidit, non [consideravit corpus suum emortuum,] & verè emortuũ, [cum esset ferè centum annorum.] Et licet tanto tẽpore vixisset, tamen non hoc attendit, nec etiã cogitauit [vuluam Saræ emortuam.] Sara enim sterilis erat, & cruore menstruo iam destituta: propter quod iam párere non posset, etiam si sterilis non fuisset. Porrò si fœmina ita sit prouectioris ætatis, vt ei solita mulierũ adhuc fluant, de iuuene párere potest, de seniore nõ potest, quãuis adhuc possit ille senior, sed de adolescentula gignere, sicut Abraam post mortem Saræ de Cethura potuit, quia viuidam eius ætatem inuenit. Hoc ergo est quod mirum commendat Apostolus, & ad hoc dicit Abraæ iam fuisse corpus emortuum, quoniam non ex omni fœmina, cui adhuc esset aliquod pariendi tempus extremum, generare ipse in illa ætate adhuc posset. Ad aliquid enim emortuum corpus intelligere debemus, non ad omnia. Nam si ad omnia, non iam senectus viui sed cadauer esset mortui. Sara quoque magis erat destituta cunctis viribus generandi. Et tamẽ nihil horum considerauit Abraam, cùm audiret sibi à deo sobolem promitti, sed potentiã promittentis attendens, nihil difficille esse credidit in his, quæ promittebat omnipotens. Ita fuit credulus in promissione qua dictum est ei, quoniam qui egredietur de vtero tuo, ipsum habetis hæredem: vel quando audiuit, quia ex Sara dabo tibi filiũ cui benedicturus sum. [In repromissione etiam dei,] id est quando deus iterum ei promisit, qui reuertens veniam ad te tempore isto, vita comite, & habebit filium Sara vxor tua, [non hæsitauit diffidentia,] id est, non dubitauit vt differet de completione promissionum, [sed confortatus est fide,] id est, omnino fortis & constans factus est in fide, [dans gloriam deo,] id est, glorificãs deum qui per munus gratiæ suæ daturus erat ei filiũ contra naturam ex vetula sterili, & per illum filium in Christo M

A in Christo populũ credentium plenissime, id est, multo intuitu veritatis & potentiæ, *dei,
al. fidei. [Sciens quia quęcunque, pmisit, potens est etiã facere.] Deus igitur eos quos promisit bonos, facit vt ipsi faciant bona. Neque enim eos propterea promisit Abraæ, quia præscisiuit à seipsis bonos futuros. Nam si ita est, nõ suum, sed eorum est quod promisit. Non autem sic credidit Abraam, sed dedit gloriam nõ humanis meritis, sed deo, plenissime credens quia quæ promisit, potens est & facere. Non ait, quę præsciuit potens est promittere, aut quæ prædixit potens est ostendere, vel quæ promisit potens est præscire, sed quę promisit potens est facere. Ipse ergo facit bonos eos qui boni fiunt, & ipse facit in bono perseuerare eos qui perseuerãt. Hoc enim promittit deus quod ipse facit. Non enim ipse promittit & alius facit. Quod iã nõ est promittere, sed prædicere. Cauendũ est igitur ne homo se extollat aduersus Deum, dicens se facere quæ promisit deus. Ipse enim & fidẽ gentium, sicut Abraæ promiserat, facit, qui po
B tens est facere quæ, pmisit, & omnia bona operatur in sanctis. Hęc ita credidit Abraam, [ideo & reputatum est illi ad iustitiam.] Diceret aliquis: Quid ad nos quòd Abraam credidit, q p fidem iustificatus est? Hoc illius gloria fuit. Et Apostolus: Ipse quidem ita per fidem magnificatus est. Sed tamen non est scriptum tantùm propter ipsum, id est, propter laudem & commendationem ipsius, hoc scilicet, quia reputatum est illi ad iustitiã quod bene credidit, [sed etiam propter nos] instruendos, vt profectum fidei ex illa scriptura caperemus, intelligentes quia si ita credamus deo vt ille credidit, etiam nobis [reputabitur] fides ad iustitiam [credentibus in eum, qui suscitauit Iesum à mortuis,] id est, à numero mortuorum perpetualiter separauit, suscitans eum amplius non reuersurũ in corruptionem, quod Iudæi nõ credunt. Suscitauit eum à mortuis, vt nos à vitiorum sordibus faceret resurgere. [Qui Iesus traditꝰ est] in mortem, vt nos posse mus mori delictis nostris: [& resurrexit,] vt nos in virtutum hone-
C statem resurgeremus iusti. Et enim mors ipsius significat interitum veteris vitæ nostræ, resurrectio autem gratiã nouæ conuersationis. Traditus est in manus persequentium [propter delicta nostra] tollenda, ne nos propter illa traderemur in manus dæmonum cruciandi: & per mortẽ iure diaboli destructo, [resurrexit propter iustificationem nostram,] id est, vt nos iustificando suscitaret à morte animæ, quatenus iustè viueremus quod aliter non poteramus. Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Sonat in eius traditione delictum, sonat in eius resurrectione iustitia. Ergo moriatur delictum & resurgat iustitia.

CAPVT V.

I Vstificati igitur ex fide, pacem habeamus ad deum, per dominũ nostrum Iesum Christum, per quẽ & accessum habemus per fidem in gra D
tiã istam in qua stamus, & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Non solùm autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulatio patientiã operatur, patientia autem probationem probatio verò spem. Spes autem non con-
fundit, quia charitas dei diffusa est in Iacob.1
cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Quandoquidẽ multis modis hactenus probatum est, nõ ex operibus legis, nec ex viribus liberi arbitrij, sed ex fide iustificari hominem, [igitur ex fide] sumus [iustificati,] non ex lege, nec ex nobis. Et nos ita iustificati, [habeamus pacem ad deum,] quam non habetis, dum inuicem arrogatis falsam iustificationem, alij per legem, alij per vires liberi arbitrij. Quasi dicat E
Hæc dissensio contra deum est, qua de meritis vestris gloriamini, quasi per vosmetipsos iustificati. Sed iustificatio quę ex fide est, pacem cum deo facit: quia inimicas præsumptiones humanorum meritorum expellit, & animum deo humiliter subiicit, dũ se sola gratia saluari cognoscit. Ex fide sumus iustificati, & tamen gratis, quia & ipsa fides donum superne gratiæ est. Et cùm fides impetrat iustificationem, non gratiã dei aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici comitante, non ducente: pedissequa, non præuia voluntate. Ita ergo iustificati, iam de cętero pacem habeamus ad deum, quia reconciliati sumus ei per mediatorem Iesum. Non iam à diuina voluntate discordemus, sed pacem ad deum habere studeamus. [Per dominum Iesum,] id est, non per nosipsos, sed per auxilium & gratiã reconciliatoris nostri, [per quem habemus] non solùm ablutionem nostræ vetustatis in sanguine ipsius, vt sic ascendamus ad indumentum iustitiæ & nouitatis, sed etiam [accessum] habemus per illum, [In istam gratiã,] F
id est, in hanc virtutum sublimitatem gratis data tam, & hoc nõ per legem sed [per fidem.] Hoc est dicere, Fides concessa nobis ex gratia, apud deum impetrat & remissionem delictorum & perfectionem omnium virtutum, per Christũ qui est ostium, accessimus per fidem in gratiam istam, id est, in bonæ vitæ obseruantiã, [in qua stamus,] id est, statũ rectitudinis habemus, qui in Adam ceciderãmꝰ: quia qui manet in vitijs, non stat, sed prostratus iacet. Elias verò stabat
qui ait: Viuit dominus in cuius conspectu sto. 3. Re. 17.
Stamus, inquit, in hac gratia, non cadentes ab 4. Re. 4.
illa nec recedentes, [& gloriamur in spe gloriæ filiorum dei,] id est, in eo quod speramus gloriam quam habent filij dei. Tantum enim est quod speramus, quantum ex se præsumere nullus auderet: quia in sola dei virtute est vt homo in filiorum dei numerum possit ascendere. Et magna valde gloria est, per fidem ac spem in numerum filiorum dei ascisci. Quod adeò magnum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gnum est,vt à multis pro ipsa magnitudine incredibile videatur, eo quòd speramus gloriam filiorum dei nos consequuturos. [Non solùm autem]gloriamur de spe gloriæ huius, sed etiã [gloriamur]per Christi gratiam[tribulationibus,] per quas oportet nos intrare in regnum Actuũ.14 cœlorum. Gloriamur sine periculo vanitatis de tolerantia tribulationum,quia nouimus quã ta merces inde sequatur. Et hoc est quod gradatim ascendendo prosequitur: Gloriamur in tribulationibus,quia sumus[scientes quòd tribulatio operatur]in nobis[patientiam,]id est, facit nos esse patientes. nemo enim patiens esse potest,nisi in aduersis:[patientia autem]operatur[probationem,]quia cuius patientia vinci non potest,ille perfectus esse probatur. Multi enim ante experimentum tribulationis putant se fortes esse,qui in ipso experimento deficiunt & imbecilles esse apparent: & multi pri- H us se putant infirmos, qui in ipso articulo passionis apparent fortissimi,dum omnia viriliter patiendo superant. Et ita probationem operatur patientia, dum & sibi & aliis vnumquenq; liquidò manifestat, qui antequam pati inciperet,& sibi & aliis ignotº erat. [probatio verò] operatur[spem,] quia vnusquisque ex eo quod per tribulationes insuperabilis esse probatº est incipit habere spem,id est,certitudinem futurę gloriæ,quæ humanæ rationi vana videtur, sed testimonio virtutis firmatur. Siquis enim non dum sibi probatus sperat præmium,non sperat sed præsumit. Nã tribulationes quibus patientia fidelium probatur,non solùm eas debemus intelligere quæ extrinsecus accidunt, id est, de damnis vel languoribus,vel ex quolibet corporis cruciatu,sed eas etiam quas intus sibi faciũt aut perferunt,dũ in requie positi semetipsos affligunt & atterũt, obsistẽdo voluptatibus suis, refrenandoꝫ libidinem,&c.quę ad bonũ continentiæ vel abstinẽtiæ pertinent, [faciẽdo.]Ex I quibus sine dubio nascitur patientia,quæ probabilis effecta generat spẽ. Spes autẽ est bonorũ expectatio futurorũ, Quę exprimit humilitatis affectum & sedulæ seruitutis obsequium, quæ spes non est inanis,quia non confundit,id est,non generat confusionem sic speranti, quia quicquid sperauit adipiscitur. ille enim sua spe confunditur qui dicit, Ego quod sperabam nõ inueni. Vir autem qui per patientiã in tẽtationibus est probatus,nõ cõfunditur sua spe: quoniam magnitudine præmij quod inuenit, exuperatur magnitudo spei eius. [Spes nõ cõfundit]quia in deo posita est, qui fallere nõ potest, quia verax est: non in homine qui falleret quia mẽdax est.In deo posita est,& idcirco sequitur [quia charitas dei,]&c. Vel ita, Spes non facit erubescere, quia impletur. Et constat eam esse implendã ex eo quod iam spiritum sanctum in arram habeamus,quo & latè diligimus.Et hoc est: Quia charitas dei,id est,quã ex Deo habemus,per quã deũ & proximũ diligimus, [diffusa est,] id est, latè & copiosè data [in cordibus nostris.]Vbi enim charitas est,angustia esse nõ potest,quia mox angustia excluditur,& cor dilatatur,vt tantum habitatorẽ,id est,spiritũ sanctum intra se possit habere. Non enim à nobis ipsis,sed à spiritu sancto possumus habere charitatẽ.Nã cùm dixisset, charitas Dei diffusa est in cordibus nostris,ne putaret quisque à se sibi esse quod diligit deũ,cõtinuò addidit, [per spiritũ sanctũ qui datus est nobis.] Vt ergo ames deũ,habiter in te deus, & amet se de te,id est,ad amorẽ suũ moueat te,accendat te,illuminet te, excitet te.Per spiritum,inquit,sanctũ qui datus est nobis, quia & deus est & donũ dei. Et propter hũc diuitẽ habitatorẽ faciebat Apostolus quod suprà dixit,Gloriamur in tribulationibº. Quomodo enim in his gloriaretur, si egestatẽ intus pateretur? Videbantur foris angustiæ,sed intus latitudo erat. Quid autẽ facit malº homo cùm cœperit tribulari? Foris nihil habet,ablata sunt omnia, in cõscientia nullũ solatiũ est. Nõ est quo exeat,quia dura sunt: nõ est quo intret, quia mala sunt. Male secum torqueatur necesse est,quia sibi ipse tormẽto est. Ipse est enim pœna sua,quem torquet cõscientia sua. Boni verò L quicquid exterius patiantur, facile per internã cõsolationẽ vincunt. Et si in hac vita vbi tanta tormẽta sunt,possunt boni & iusti viri cum talia patiuntur,non solùm æquo animo tolerare, sed etiam in dei charitate gloriari,quid cogitãdum est de illa vita quæ nobis promittitur, vbi nullam de corpore molestiam sentiemus?

Vt quid enim Christus cùm adhuc infirmi essemus,secũdũ tẽpus pro impiis mortuus est? vix enim pro iusto quis moritur. Hebr.9. *Nã pro bono forsitan quis audeat mori.* 1.Petr.4. *Cõmendat autem deus charitatem suã in nobis, quoniam cùm adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Multò magis igitur iustificati nunc in sanguine ipsius,* M *salui erimus ab ira per ipsum.*

Cùm deus nos diligat,vel nos eum per spiritum sanctũ, spes nostra implebitur. Nã nisi ita sit, frustra passus est Christus. Et hoc est: [Vt quidChristus pro impiis,]id est,pro dilectione impiorũ [mortuus est,] nisi vt spes impleatur? Vel ita: Volens Apostolus ostẽdere plenius virtutes charitatis,quàm per spiritũ sanctum diffusam in cordibus nostris dixerat, exponit quibº causis diffusa sit in nobis,asserens Christum nõ pro piis,sed pro impiis esse mortuũ. Impij nãque eramus,antequam conuerteremur ad Deũ Christum. Et Christus vtique mortem pro nobis,antequã crederemus, accepit. Quod proculdubio non fecisset, nisi nimiam & abundãtissimã erga nos charitatem habuisset, vel ipse Christus moriendo pro impiis, vel deus pater vnigenitum suum pro impiorum redemptione tradendo. Verè charitas dei diffusa est in cordibus nostris. Nam quare mortuus est Christus pro nobis, nisi vt charitas dei diffunderetur in nobis, vt diligeremus eũ qui prior dilexit nos? [vt quid enim,]id est,ꝓpter quid aliud[Christus pro nobis mortuus est, cùm adhuc essemº infirmi?] id est, indigentes medico. Tam grauiter

A uiter enim ægrotabimus, vt non aliter quã medici morte,sanari possemus. Mortuus est[secũdum tempus,]id est, nõ vt alij qui morte detinenturi sed ad horam pro nobis mortem sustinuit, resurgens die tertia, ne desperaremus de eius potentia, cuius apparet in morte beneuolentia. Mortuus inquã est,& hoc non pro quibuslibet, sed [pro impiis,]id est, pro fœdis & execrandis & à deo penitus separatis. Et ipse tam magnum fecit, vt pro talibus mori tẽpora liter dignaretur,vt ęternã mortem ab eis auerteret. Hinc beneficiorũ eius apparet magnitudo,vt qui indebite ab eo tantum dilecti sumus, consideremus quantum eũ diligere debeamus, aut si quid ei prçponere debeamus,cùm ille nobis impiis nec vitã suam præposuerit, nec mortẽ denegauerit. Piũ enim dominũ vsq; ad mortẽ diligere debemus,quẽ pro impiis seruis cruciatum mortis excepisse cognoscimus. Vbi & præsumptio humanã reprimitur, ne suis meritis aliquid tribuat. Et verè mirãda est eius bonitas,qui ꝓ impiis dignatº est mori.[Vix enim pro iusto quis moritur,]id est, raro est vt ali- B quis pro iusto moriatur,nedũ pro impio:quoniam dubitat vnusquisq; mortẽ subire, etiamsi mortis sit causa iusta. Raro dico:nã forsitan potest inueniri vt quis audeat mori pro bono, id est pro re bona vel pro bono viro. Quasi dicat: Difficile hoc inuenitur, metu mortis cũcta terrẽte. Vel per iustũ intelligatur institia legis:per bonũ verò,bonitas euãgelicæ gratiæ. Et vix ꝓ iusto quis moritur,quia in veteri lege in qua iustitia est,vix pauci inuenti sunt qui suũ in martyrio sanguinem fuderint. [Nã pro bono forsitã quis audeat mori.]quoniã in nouo testamẽto,in quo bonitas est atque clemẽtia, innumerabiles extiterunt,qui suas in mortem audacter animas tradiderunt. Sed tamen ad cõparationẽ carnaliũ & mori pro domino trepidantiã, tam pauci fuerunt,vt propter raritatẽ dicatur de eis forsitan quis audeat mori. Forsitã,dicitur propter eos qui mori necdũ audent: quis, propter C raritatem eorum qui audent,licet sint innumerabiles. Nonnulli verò sic interpretantur: Si ille,ꝓ nobis impiis mortuus est& peccatoribus, quantò magis nos absque vlla dubitatione pro iusto & bono debemus occumbere? Iustum autem & bonum non putemus esse diuersum,nec aliquem proprie significare personam,sed absolute iustam rem & bonam: pro qua difficulter, sed interdum aliquis inueniri potest qui suum sanguinem fundat. Vix pro iusto & bono quis moritur. Dominus autem noster pro impiis & peccatoribº est mortuus, ĩ quo laudabilior charitas fulget. Neq; enim merita nostra prçcesserant,pro quibus filius dei moreretur:sed magis quia nulla erant merita, magna erat misericordia. Diceret aliquis: Cùm deus sit omnipotẽs, & aliis modis nos potuisset liberare, cur filium suũ ꝓ nobis mori voluit? Ad quod Apostolus: Nõ sine causa deus id fecit, sed hoc modo[cõmendat charitatem suã in nobis.]Quando indebitè aliquid redditur,tunc charitas commẽdatur. Et quid tam indebitũ, q̃ vt sine peccato dominº pius ꝓ peccatoribus seruis impiis moreretur? Et in hoc cõmendatur nobis charitas patria, qua sic nos dilexit. Cur ergo non fieret D mors Christi, imò cur prætermissis aliis innumerabilibus modis, quibus ad nos liberandos vti posset omnipotens,id potissimum non eligeretur vt fieret,vbi nec de diuinitate eius aliquid immutatũ est, & de humanitate suscepta tantum beneficij collatum est hominibus, vt à dei filio mors temporalis indebita redderetur, qua eos ab æterna morte debita liberaret? Peccata enim nostra diabolº tenebat,& per illa nos meritò tenebat in morte. Dimisit ea ille qui sua non habebat,& ab illo est immerito perductus ad mortem. Tãtum enim valuit sanguis ille, vt neminem Christo indutũ in æterna morte debita detinere debeat, qui Christũ morte indebita vel ad tempus occidit. Commendat itaque Deus pater nimiam charitatem suam in nobis, [quoniã cùm adhuc peccatores essemº,nihilq; nobis nisi pœna deberetur,Christus pro nobis pœnã mortis excepit,vt nos à cruciatu perpetuę mortis saluaret. Qui ergo peccatoribus donauit mortem suã, quid seruat iustis nisi vitam E suã? Incredibilius est enim ꝓ mortuus est ęternus, q̃ vt in æternum viuat mortalis. Iam quod incredibilius est tenemus. Si propter hominẽ mortuus est deus, nõ est victurº homo cũ deo? Nõ est mortalis victurus in æternum, propter quem mortuus est qui viuit in ęternum? Carne tamen sola mortuus est. Mortuus est pro nobis peccatoribus. Multò magis ergo saluabit iustificatos. Nam qui fecit quod maius & difficilius est, multò cuius faciet quod minus & facilius est. difficilius quippe est ꝓ peccatoribº mori & peccata tollere, q̃ & iustos cooperãtes saluare. [Multò magis igitur]nos[iustificati.i.à peccatis omnibus liberati,[nunc,]id est, in hoc tempore gratiæ,[in sanguine ipsius,]sine culpa ꝓ peccatis nostris effuso, [salui erimus ab ira,] id est, à pœna damnationis æternæ, [per ipsum] mediatorem & reconciliatorem.

Si enim cùm inimici essemus,reconciliati sumus deo per mortem filij eius,multò magis reconciliati, salui erimus in vita ipsius. Non solùm autem,sed & gloriamur in deo per dominũ nostrum Iesum F *Christum,per quem nunc reconciliatiõnem accepimus.*

Verè salui erimus ab ira per ipsum. Nam [si cùm essemus inimici,id est,per amorem iniquitatum deo contrarij,[reconciliati,]id est, in pacem reducti sumus Deo[per mortem filij eius, tunc multò magis qui iam sumus reconciliati, erimus salui in vita ipsius: quia talẽ ipse iam secundũ humanitatẽ habet vitã, talẽ & nos habebimus. In vita erimus salui,qui per mortem sumus reconciliati. Dedit enim pro nobis mortẽ suã,& reconciliati sumus,qui alienati & inimici facti fueramus per transgressionem. Nemo enim reconciliatur, nisi ex inimicitiis. Inimicos autẽ nos deo primi parentis fecit transgressio. Quos suprà dixerat peccatores, hos nunc ĩimicos dei nominat: & quos suprà iustificatos

Universidad de Deusto
Biblioteca

G in ſanguine Chriſti, nos nũc recõciliatos deo per mortem filij eius: & quod ſuprà ſaluos ab ira per ipſum, eos nũc ſaluos in vita ipſius. Nõ ergo ante gratiam iſtam quoquo modo peccatores, ſed in talibus peccatis fuimus, vt inimici eſſemus dei. Sed reconciliati ſumus ei per mortem filij eius. Quomodo per mortem? An cũ iraſceretur nobis, vidit mortem filij ſui pro nobis & placat⁹ eſt nobis? Nũquid ergo fili⁹ eius vſqueadeo nobis iã placatus erat, vt pro nobis etiã mori dignaretur: pater verò vſqueadeo ad huc iraſcebatur, vt niſi filius pro nobis moreretur, non placaretur? Non. Superius enim dictũ eſt: Cõmendat autem charitatẽ ſuã deus in nobis, quoniã cũ adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus ꝓ nobis mortuus eſt. Habebat ergo pater erga nos charitatem, etiã cũ inimicitias aduerſus eũ exercentes, deſeruiremus peccatis. Et in
Roma. 7. H ſequẽtibus epiſtolæ huius dicitur: Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiã proprio filio ſuo non perpercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Nunquid ergo ſi implacatus nobis eſſet, filiũ pro nobis traderet? Veraciter enim dictum eſt ei, quia nihil odiſti eorum quæ feciſti. Sed tamen nihil ominus veraciter ei dictũ
Sapi. 11. Pſal. 5. eſt, Odiſti omnes qui operantur iniquitatem. Proinde miro modo & diligebat nos, & oderat. Diligebat quales ipſe fecerat, oderat quales per operationem inquitatis fueramus per nos facti. Et quadã iuſtitia dei in poteſtatẽ diaboli traditũ erat genus humanũ, peccato primi hominis in omnes vtriuſque ſexus commixtione naſcentes originaliter tranſeunte, & parentum primorum debito vniuerſos poſteros obligante. Si ergo commiſsio peccatorũ per iram dei iuſtam hominem ſubdidit diabolo, profectò remiſsio peccatorum per recõciliationẽ dei benignam eruit hominem à diabolo. Non enim ſicut hominis animi perturbatio, eſt ira dei, ſed iuſta vindicta vocatur eius ira. Etſi iuſta diuina vindicta tale nomen accepit, etiam reconcilia-
I tio dei, quæ non rectè intelligitur, niſi cùm talis ira finitur. Nec aliter inimici eramus deo, niſi quemadmodũ iuſtitiæ ſunt inimica peccata. Quibus remiſsis tales inimicitiæ finiuntur, & reconciliantur iuſto quos ipſe iuſtificat. Quos tamen etiã inimicos vtique dilexit, quandoquidem pro his cùm adhuc inimici eſſent, filiũ tradidit. Quod ergo reconciliati ſumus deo per mortẽ filij eius, non ſic intelligatur, quaſi nos ideo reconciliauerit ei filius, vt iam inciperet amare quos oderat, ſicut recõciliatur inimicus inimico, vt inde ſint amici & inuicem diligant qui oderant inuicẽ: ſed iam nos diligenti recõciliati ſumus ei, cum quo propter peccatũ inimicitias habebamus. Et per hanc recõciliationem à diabolo ſumus erepti, qui non potentia dei, ſed iuſtitia ſuperandus fuit. Nã quid omnipotẽte potentius, vel cuius creaturæ potentia valet ei comparari? Sed cùm diabolus vitio peruerſitatis ſuæ factus ſit amator potentiæ, & deſertor oppugnatórque iuſtitiæ, in quo homines magis eum imitantur, placuit deo vt non potẽtia diabolus, ſed iuſtitia vinceretur, atq; ita & homines imitantes Chriſtũ, iuſtitia quærerẽt diabolum vincere, non potẽtia. Quæ igitur iuſtitia, qua victus eſt diabolus à Chriſto? Quia cũ K in eo nihil morte dignum inueniret, occidit eũ tamen. Et vtique iuſtum eſt vt debitores quos tenebat, liberi dimittantur, in eum credentes quem ſine vllo debito occidit. Hoc eſt, quod iuſtificari dicimur in ſanguine Chriſti. Sic quippè in remiſsionem peccatorum noſtrorum innocẽs ille ſanguis effuſus eſt. Hoc eſt quòd reconciliari deo dicimur per mortẽ filij eius. Remiſsis enim peccatis noſtris, finiuntur inimicitiæ, & pacem cum deo aſſequimur, à quo nos ſola peccata dirimebant. Sic ergo per mortem eius [reconciliati, multò magis ſalui erimus in vita ipſius,] qui in vita noſtra perieramus. Nam ſi mors ipſi⁹ tãtum potuit vt illud faceret quod difficilius erat, tunc vita, id eſt, reſurrectio & gloria eius illud facere poterit, vbi minor difficultas eſt, [Non ſolùm autem] ſalui erimus in futuro, [ſed etiam nũc gloriamur] ſpe [in deo,] id eſt, in eo quod cõſideramus nos cum deo fu- L turos in illa gloria. Vel non in nobis, ſed in deo gloriamur: nec per nos, ſed [per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem nunc] iam in præſenti vita [recõciliationem accepimus,] ſecundum ea quæ ſuperius diſputata ſunt.

Propterea ſicut per vnum hominem in hunc mundum peccatum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. Vſque ad legem enim peccatum erat in mundo: Peccatum autem nõ imputabatur, cùm lex non eſſet. Sed regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſen, etiam in eos qui non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri. M

Nũc prolixius diſputare inchoat de duobus hominibus: vno primo Adã, per cuius peccatũ & mortẽ tanquã hæreditariis malis & poſteri eius obligati ſumus: altero autẽ ſecundo Adã, qui non homo tantùm, ſed & deus eſt. Quo ꝓ nobis ſoluẽte quod nõ debebat, à debitis & paternis & propriis liberati ſumus. Proinde quoniam propter vnũ illũ tenebat diabolus omnes per eius vitiatam carnẽ concupiſcentialiter generatos, iuſtum eſt vt propter hunc vnum dimittat oẽs per ipſius immaculatã gratiã ſpiritaliter regeneratos. Nam quia dixerat Apoſtolus nos eſſe per Chriſtũ deo recõciliatos, ꝓgit oſtẽdere q̃ conuenienter per vnũ obedientẽ ſimus recõciliati, qui per vnũ inobedientẽ fueramus à deo ſeparati. Reconciliationẽ accepimus per Chriſtũ. [ꝓpterea,] id eſt, quia per vnũ ſumus reconciliati, idcirco [ſicut per vnũ hominẽ intrauit peccatũ] in orbẽ, [& per peccatũ mors, ita ſubaudi per vnũ redemptorẽ reddita eſt iuſtitia, & per iuſtitiã vita. Per vnum hominẽ qui prim⁹ peccauit, intrauit originale peccatum in hũc miſerũ mundũ, id eſt, in vniuerſum genus humanũ: quoniã peccãdo omnem ſuã ſtirpem in ſeipſo tãquam in radice vitiauit, vt quicquid prolis

A prolis ex ſimul damnata per quam peccauerat, coniuge per carnalem cõcupiſcentiam (in qua inobediente pœna ſimilis retributa eſt) naſcerẽtur, traheret peccatum originale. Sicut enim Chriſtus, in quo omnes viuificabuntur, præter id quod ſe ad iuſtitiam exemplum imitantibus præbuit, dat etiam ſui ſpiritus occultiſsimã fidelibus gratiam, quam latenter infundit & parvulis baptizatis: ſic & Adam in quo omnes moriuntur, præter id quod eis qui præceptum domini voluntate tranſgrediuntur, imitationis exemplum eſt, occulta etiam tabe carnalis concu-
al. tabifi-cauit. piſcentiæ ſuæ* tabefecit in ſe omnes de ſua ſtirpe venturos. Peccatum enim generationis hîc intelligitur, non imitationis. Nam ſicut à muliere initiũ peccati fuit, ſic initium generatiõis à viro eſt. Prior enim vir ſeminat, vt fœmina pariat. Ideo per vnũ hominẽ peccatũ intrauit in mũdũ, quia per ſemẽ generationis intrauit, quod à viro excipiens fœmina concipit. Opus hoc caſtum in coniuge non habet culpã ſed origo peccati trahit ſecũ debitã pœnã. Nõ enim
B maritus, quia maritus, mortalis non eſt, aut alinde niſi peccato mortalis eſt. Itaque per vnũ hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: quia ſi homo nõ peccaſſet, nũquã moreretur. [Et ita in omnes homines] peccatũ ſiue mors [pertrãſiit, vt nullus ex viro & fœmina genitus, immunis eſſet à peccato & morte. Notandum eſt enim quod dicitur, pertranſiit. Inde eſt paruulus reus: Peccatũ nondũ fecit, ſed traxit. Etenim illud peccatum non in fonte manſit, ſed pertrãſiit in omnes per vitiatã carnẽ genitos. [In quo,] id eſt, in primo homine [omnes peccauerũt] quia quãdo ipſe peccauit, oẽs in illo erant, & tota humani generis maſſa in illo eſt infecta peccati veneno. Sic etenim in Chriſto iuſtificantur omnes qui credũt in eum, propter occultam cõmunicationem & inſpiratione gratiæ ſpiritalis: quia quiſquis adhæret domino, vnus ſpiritus eſt cũ eo. Et ſicut per peccatum primi hominis quod in oẽs pertranſiit, amiſimus vitã: ſic per iuſtitiam ſecundi
C hominis, quæ in omnes qui mẽbra eius ſiunt, diffunditur, recuperabimus vitã. Dixi quia peccatum in omnes pertranſiit, & verum dixi. Nã ab Adam vſque ad legem peccatũ originale in omnibus fuit. De Iudæis non probo, quòd fuerint ſub originali peccato, quia legẽ habebant; & ſe eſſe ſub illo per legẽ cognoſcere poterãt: ſed de illis, qui ante legẽ fuerãt, & peccatũ originale non cognoſcebant. Nam vſq; ad legem Moyſi, peccatũ illud erat in toto mundo. Erat quidẽ, ſed non imputabatur, id eſt, non intus in anima eſſe putabatur aliquod huiuſmodi peccatum, cùm lex non eſſet, quæ caſum primi hominis, ex quo peccatũ illud propagatum eſt, intimaret. In omnes itaq; peccatum illud pertranſiit, quia etiam ante legem, cùm non ita videretur, lege nõ docente. Vel ita: Quoniam Iudæi vellent dicere iuſtitiã & vitã eſſe redditã per legẽ potius quàm per Chriſtũ, vt Apoſtolus docebat, oſtendit Apoſtolus iuſtitiã non potuiſſe reddi per legem, quæ peccatum auferre nõ valuit. Nam [vſque ad legem,] id eſt, quandiu lex manſit, [peccatum] originale [erat in mundo,] id eſt, non fuit deletum per legẽ. Iſtud Vſq;, nõ D eſt terminale, ſed cõprehẽſiuũ, ſicut cũ dicitur, Et vitã vſque in ſeculum. Vſq; ad legẽ fuit peccatũ, quia nec lex potuit illud auferre, quæ ſub intrauit vt magis abundaret peccatũ: ſiue naturalis lex, in qua quiſq; iam ratione vtẽs, incipit peccato originali addere & propria: ſiue ipſa quę ſcripta per Moyſen, populo data eſt. Quod igitur ait, quia vſq; ad legẽ peccatũ erat, in mũdo, non idcirco dictum eſt, quòd deinceps non fuerit, ſed quia non poterat per literam legis auferri, quod ſolo poterat ſpiritu gratię. Ne quiſquã ergo fidens viribus, nõ dico volũtatis, ſed potius vanitatis ſuæ, putaret libero arbitrio legẽ potuiſſe ſufficere, & Chriſti gratiã derideret, ideo ait Apoſtolus, quia vſq; ad legẽ peccatũ erat in mundo. Et addidit: [Peccatũ autẽ nõ imputabatur, cùm lex non eſſet.] Nõ dixit, Nõ erat, ſed Non imputabatur, id eſt, ignorabatur, & peccatum eſſe non putabatur. Neq; enim à domino deo, tanquam non eſſet habebatur, ſed ab hominibus cæcis neſciebatur: quia non erat E lex, quâ arguẽte demonſtraretur ſiue lex rationis in paruulis, ſiue lex literæ in populo. Ante legem non imputabatur peccatum, ſed regnauit mors, ſecure poſsidente homines diabolo pro impunitate credita, vſque ad Moyſen, per quẽ rediit cognitio vni⁹ dei. Prius em̃ aut ignorabant deũ homines, aut non putabãt eũ curare quid egiſſent. Sed vbi lex data eſt, nouerunt deũ curare humana & iudicare. [Regnauit] inquit, [mors ab Adam vſque ad Moyſen,] id eſt, à primo homine vſq; ad ipſam etiam legẽ, quæ diuinitus promulgata eſt: quia nec ipſa potuit regnum mortis auferre, quæ non regnat vtique niſi per peccatum. Regnum enim mortis vult intelligi, quando ita dominatur in hominibus reatus peccati, vt eos ad vitam æternã, quæ vera vita eſt, venire nõ ſinat, ſed ad ſecundã etiã, quæ pœnaliter æterna eſt, mortem trahat. Hoc regnum mortis ſola in quolibet homine gratia deſtruit ſaluatoris, quæ operata eſt etiam in antiquis ſanctis, quicunq; antequã in carne Chri F ſtus veniret, ad eius tamen adiuuantem gratiã, nõ ad legis literam, quæ iubere tantùm, nõ adiuuare poterat, pertinebãt. Quod autem dicit, Vſque ad Moyſen, id eſt, vſque ad finẽ legis & initium gratiæ mortem regnaſſe, eo genere loquutionis ait, quo dicimus, verbi grãtia, fuerũt Hunni vſq; ad Atilam. Non enim principiũ regni eius, ſed finem deſignamus. Sic & vſque ad Moyſen, id eſt, vſq; ad finem legis & principiũ gratiæ, peſtis late diffuſa per orbem regnabat, quia medicus deerat. Vbi verò de cœlo medicus aduẽnit, mors poteſtatẽ perdidit. Ergo in omnibus regnauit mors ab Adã vſq; ad Moyſen, qui Chriſti gratia non adiuti ſunt, vt in eis regnum mortis deſtrueretur. Verè in omnibus, [etiam in eis qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ,] id eſt, qui nõdum ſua & propria voluntate, ſicut ille, peccauerũt, ſed ab illo peccatum originale traxerũt. Quia in ſeipſis cùm iam non nati eſſent, nec ratione adhuc vterentur, qua ille vtebatur quando peccauit, nec præceptũ accepiſſent quod ille trãſgreſſus eſt, ſolo originali vitio tenebantur ob-

Universidad de Deusto Biblioteca

G stricti, per quod eos regnũ mortis traheret ad condemnationem, quod est occidi in gehenna. Potest & sic intelligi, vt cùm dixisset, regnauit mors etiã in eis qui non peccauerunt, quasi nos moneret quare in eis regnauerit qui non peccauerunt, adderet in similitudinem pręuaricationis Adæ, id est, quia erat in horum membris similitudo pręuaricationis Adę. [Qui est forma futuri, quia ipse in formam mortis inflixit posteris suis. In illo enim constituta est forma cõdẽnationis futuris posteris, qui eius propagine crearentur, vt ex vno in cõdemnationẽ nascerentur, ex qua non liberat nisi gratia saluatoris. Vel forma est futuri, id est, Christi, partim à simili, partim à cõtrario. A simili, quia sicut Adã sine patre à Deo ex virgine terra factus est, ita Christus ex virgine Maria sine semine à Deo creatus est. Sicut ille est pater omniũ secundũ carnem, sic Christus secundũ fidem. Dormiuit Adã vt fieret Eua, mortuus est Christus vt fieret ecclesia. Dormienti Adæ facta est Eua de latere, mortuo Christo lancea percussum est latus, vt profluerent sacramẽta quibus formaretur ecclesia. A contrario quoque est Adam forma Christi, vt quomodo per illius inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita per Christi obedientiam iusti constituantur multi. Et sicut in illo omnes moriũtur, sic & in Christo omnes viuificentur. Sicut enim manducatũ est ab Adam, suadente diabolo, & omnes qui nascuntur ex eo, morti addicti sunt: ita ieiunatũ est à Christo & omnes qui per eum renascuntur, vitæ æternæ restituuntur. Sicut ille communicare potuit filiis peccatum & mortem, sic iste suis iustitiam suam & vitã. Sicut ille est pater præsentis seculi, & princeps discordiæ, sic iste pater futuri seculi & princeps pacis. Sed nõ sicut delictum, ita & donum.

Isa. 9.

Si enim vnius delicto multi mortui sunt multò magis gratia dei & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit. Et non sicut per vnũ peccatum, ita & donum. Nam iudiciũ quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis iustificationem. Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, multò magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes in vita, regnabunt per vnum Iesum Christum. Igitur sicut per vnius delictũ in omnes homines in condemnationem, sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per unius hominis inobedientiam peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obedientiã iusti constituẽtur multi.

I

His verbis declarat Apostolus, qualiter Adam forma Christi sit à contrario, & qualiter K eadem forma non sit ex omni parte conformis. Nam similes quidẽ à contrario sunt, sed tamen in hoc differunt, quod nõ sicut delictum Adæ, ita & donum Christi: quia plus boni Christus cõfert, quàm ille mali. Similes enim sunt Christus & Adam, sed non sicut delictum, ita & donum, id est, non sic est efficax peccatum Adæ ad damnationem, vt gratia Christi ad saluationem. Quãuis enim delictum & donum in hoc sint similia, quod sicut delictũ operatur discordiam inter nos & Deum, & tandem in nobis mortem, ita donum reconciliationem & æternam beatitudinem: atque sicut per vnum hominem intrauit peccatum in omnes, & per peccatum mors, ita donum per vnum venit in omnes, & per donum vita: in hoc tamen differunt, quod delictum operatur in omnibus mortem temporalem, donum autem vitam sempiternam. Plus ergo præstat Christus regeneratis, quàm nocuit Adam generatis. Et verè donum est maius & potẽtius quàm delictum. Nã L si delictum vnius adeò potuit & efficax fuit, vt multos duceret in mortem, multò magis abundauit gratia dei, id est, remissio peccatorum, quam deus gratis dat sine pręcedenti merito humano, & donum, id est, largitio virtutum. Hæc inquam gratia & donatio, abundauit in gratia vnius hominis Iesu Christi, id est, in perfectione virtutum quæ in homine Christo est & abundauit in plures, id est, in omnes suos abundanter venit. Non in plures transit gratia quàm delictum. neque enim plures iustificantur quàm condemnantur, cùm iniqui multò plures sint: sed in plures dictum est, velut si diceretur, non in paucos. Neque enim pauci, sed plures sunt, in quos redũdat ista gratia. Et multò magis abundat quàm delictum, quia omnes qui per Christum liberantur, temporaliter propter Adam moriuntur, propter ipsum autem Christum sine fine victuri sunt. In eo autem quod præmisit [enim vnius delicto multi mortui sunt] dum diceret Multi, & nõ Omnes, innuit se dicere de illis, in quibus delictum Adæ mortẽ animę fecit? Sed [gratia dei multò magis abundauit] quia primus parens vnũ delictũ in omnes misit, Christus autẽ etiã delicta illa quæ homines propria volũtate addiderũt originali, in quo nati sunt, gratia sua soluit, & iustificationem atque vitã æternam dedit. [Et nõ sicut per vnum] peccantem venit condemnatio [ita & donum] gratię post datum est, quia maius est donum quàm delictum. Ostẽderat delictum & donum differre secundum effectũ, quia delictũ genuit mortem, donum autẽ vitã: & nunc rursum ostendit & alio modo differunt, quia non sic, sed copiosius est donũ gratiæ per vnũ Christum donantem, sicut fuerat delictũ per vnum Adam peccãtem. Non solùm in hoc, inquit, nõ æqualis est forma, quia Adã tẽporaliter nocuit eis quos in æternum Christus redemit: sed etiã quia illius vno delicto posteri eius, nisi à Christo redimantur, traduntur in cõdemnationem: Christi autẽ redemptio etiam multa delicta dissoluit, quę originali sunt addita. Et verè ita est. [Nã iudiciũ quidẽ,] id est, sentẽtia diuini iudi-

M

A cij [ex vno] delicto Adę ducit [in condẽnationem] sed [gratia,] id est gratuitum donum dei [ex multis delictis] in baptismo liberans ducit [in iustificationem,] quia non solùm ignoscit, sed & iustificat. Ideo dixit iudicium ex vno delicto in cõdemnationem, quia sufficeret ad condemnationẽ, etiã si non esset in hominibus nisi originale peccatũ. Quanuis enim condẽnatio grauior eorũ sit, qui originali delicto etiã propria coniunxerũt, & tãto singulis grauior, quãto grauius quisque peccauit, tamen etiam illud solùm quod originaliter tractum est, non tantũ à regno dei separat, verũ & à salute ac vita æterna facit alienos, quæ nulla esse alia põt præter regnum dei, quo sola Christi societas introducit. Ac per hoc ab Adam in quo omnes peccauimus, non omnia nostra peccata, sed tantùm originale traximus: à Christo verò, in quo oẽs iustificamur, non illius tantùm originalis, sed etiam cæterorum quæ ipsi addidimus, peccatorum remissionẽ consequimur. Et ideo nõ sicut per vnum peccatũ, ita est & donum. Nam iudicium quidẽ ex vno delicto si non remittitur, id B est, originali, in condẽnationẽ iam potestducere [gratia verò ex multis delictis] remissis, hoc est, non solũ originali, verùm etiã omnibus cęteris [ad iustificationẽ] perducit. Quicũq; enĩ ex illo vno homine multi in seipsis futuri erãt, tunc in illo vnus erant. Proinde illud Peccatũ solius esset, si ex illo nullus existeret. Porrò autẽ in quo erat natura cõmunis, ab eius vitio nullus est immunis. Sed inde sola Christi gratia liberat, quæ non secundum merita hominũ, sed gratis datur, quoniã deꝰ misericors est: nec omnibꝰ datur, quoniã deus iudex est: & iusto eius iudicio in aliis demõstratur, quid in eis quibus datur, cõferat gratia. Nõ ergo simus ingrati ei, qui secundũ placitũ voluntatis suæ tã multos liberat de tã debita perditione, vt si inde liberaret neminẽ, nõ esset iniustus: sed qui liberãtur, gratiã diligant: qui non liberãtur, debitũ agnoscant. Si enim in remittendo debitũ apparet bo C nitas, & in exigendo æquitas, laudẽt misericordiã qui liberantur, non culpẽt iudicium qui puniuntur. Dixerat autẽ quòd gratia nos à multis delictis emundans iustificauit, & nũc consequẽter adiungit, quòd per illorum delictorũ remissionẽ & iustitiæ adeptionẽ nõ solùm viuemus, sed & regnabimus, & hoc per Iesum Christũ. Sed præmittit inde quasi quandã probationẽ: quia si in peccato Adæ moriebamur, multò magis in gratia Christi viuemus. Et hoc est Gratia dei nos à delictis multis liberãs & iustificãs saluauit à cõdemnatione cæterorũ, quia per illam regnabimus. Nã [mors per vnum] in cęteros trãliens [delicto,] id est ob delictum vnius, [regnauit,] regnũ occidendi omnes potenter obtinuit. Vel per vnũ regnauit, quia sic in omnibus regnũ obtinuit, vt in illo vno qui primus peccauit, haberet initiũ regni sui. Siue per vnũ (vt diximus) in cæteros venit, quia quas vires in illo habuit, in omnes posteros exercuit. Et si mors ita per vnum in delicto vnius regnauit, al. à Christo. tunc multò magis regnabunt [per vnum Christũ accipientes,] id est, non à se, sed * à deo habentes [abundantiam gratię,] id est, remissionẽ peccatorum abundantem: quia non solùm originale, sed & actualia remittuntur, & abundantiam [donationis,] id est, spiritaliũ charismatũ [& iustitię,] id est, bonę operatiõis. Isti inquã, qui hæc diuinitus consequuntur, regnabunt per vnum Iesum Christum. Regnabunt multò magis quàm in eis mors regnauit, quia ipsi regnabunt æternaliter, mors autem regnauit temporaliter. Itaque ob vnius delictum mors regnauit per vnum, quia mortis vinculo tenebantur omnes in illo vno, in quo omnes peccauerunt, etiam si propria peccata non adderent. Alioquin non ob vnius delictũ mors per vnũ regnauit, sed ob delicta multorum per vnũquẽ que peccantẽ. Sed abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipiunt, quia non solũ eis peccatum illud, in quo omnes peccauerũt, sed etiam quæ addiderunt, gratia remissionis deletur eisque tanta iustitia donatur, vt cùm Adam consenserit ad peccandum suadenti, non cedãt etiã cogenti. Qui multò magis in vita regnabunt, quia æterna vita sine fine regnabunt magis q̃ in eis mors temporaliter & cũ fine regnauit. [Igitur sicut per vnius] &c. Quoniã multa interposuerat ad propositam probationẽ pertinentia, ostendendo donum efficacius esse quã delictum, & esse multiplicius quàm delictũ, repetit antecedens, vt cõuenienter subinferat ipsum cõsequens. Et hoc est: Quoniã [per vnius delictum transiens in omnes homines] peruentum est ab hominibus [in condemnationẽ, igitur & [per vnius iustitiam in omnes homines] transeuntem, peruenitur [in iustificationẽ, quæ est causa [vitæ] perennis. Et sicut illud factũ est, sic fit & istud, id est, quàm digne illud, tam digne & istud. Vel ita. Quãdoquidem Adam est forma Christi, & quia maius est donũ Christi atq; plus confert, igitur sicut iustè per delictũ vnius transiens in omnes homines, itum est in condemnationem corporis & animæ, sic iusto iudicio etiam per vnius iustitiam venientem in omnes homines electos, itum est in iustificationem, vt participatione iustitiæ Christi iustificẽtur, quæ iustificatio est causa vitæ, sicut condẽnatio causa mortis æternæ. Sicut ibi delictũ solum sine actuali peccato omnes præcipitauit in F condemnationem, & sic in mortem, ita sine nostro opere præcedente gratia Christi nos duxit ad iustificationem, & sic ad vitam æternã. Eam quippè iustificationem dicit, qua Christus iustificat impium. Quæ iustificatio trãsit in omnes homines, non quia omnes homines veniant ad gratiam iustificationis Christi, cùm tam multi alienati ab illa in æternum moriantur: sed quia omnes qui renascuntur in iustificationem, non nisi per Christum renascuntur, sicut omnes qui nascuntur in condemnationẽ, nõ nisi per Adã nascuntur. Nemo est quippè in illa generatione præter Adam, & nemo in ista regeneratione præter Christum. Ideo dictum est, omnes & omnes. Nã si aliqui possent carne generari non per Adam, & aliqui spiritu regenerari non per Christum, nõ liquido omnes, siue hic, siue ibi, dicerẽtur. Eosdem autẽ omnes, postea multos dicit. Possunt quippè in aliqua re oẽs esse, qui pauci sũt. Sed multos habet generatio carnalis,

D E

G multos & ſpiritualis, quamuis non tam multos hæc ſpiritalis quàm illa carnalis. Sed tamen ſicut illa omnes habet homines, ſic iſta omnes iuſtos homines: quia ſicut nemo præter illã homo, ſic nemo præter iſtam iuſtus hõ, & in vtraq; multi. De quibus ſubditur: [Sicut enim per inobedientiam] &c. Et determinat Apoſtolus delictũ vnius & iuſtitiam vnius, vt ſicut ille merito peccati multos perdidit, ſic & iſte merito iuſtitiæ inde liberaſſe videatur. Verè ſicut delictum vnius condemnauit omnes, ſic iuſtitia vnius iuſtificat omnes. Nam ſicut per inobedientiam vnius primi hominis, quæ eſt delictum ipſius, peccatores conſtituti ſunt multi, id eſt, omnes qui ex eo nati ſunt, originale peccatum ex eo traxerunt: ita & per obedientiam vnius hominis Chriſti, cõſtituentur multi iuſti, id eſt iuſtificabuntur fide incarnationis & paſſionis eius, qui fuit obediẽs vſque ad mortẽ. Ideo hic
H Chriſtũ hominẽ dicit, cùm ſit & deus, ne quis exiſtimet vel antiquos iuſtos, per deũ tantũmodo Chriſtũ, id eſt, per verbũ quod erat in principio, non etiã per fidẽ incarnationis eius, qua & homo eſt, potuiſſe iuſtificari. Hic finitur diſputatio de duobus, Adam ſcilicet & Chriſto, ex quibus alter nobis peccatum & mortem intulit, alter iuſtitiam & vitam reddidit. Sequitur

Lex autem ſubintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum ſuperabundauit gratia, vt ſicut regnauit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iuſtitiam in vitã æternã, per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.

CAPVT VI.

Vid ergo dicemus? Permanebimus in peccato vt gratia abũder?
I Q *Abſit. Qui enim mortui ſumus peccato quomodo adhuc viuemus in illo?*

Suprà dixerat quia vſque ad legem peccatũ, in mundo fuit, quod non originale tantùm, ſed omne peccatum intelligi voluit. Et ideo vſque ad legem fuit, quia nec lex potuit illud auferre. Vſque ad legem enim dictum eſt, vt etiã ipſam legem ſententia iſta concluderet, quomodo dictum eſt in euangelio, omnes generationes ab
Matt. 1. Abraam vſq; ad Dauid, generationes quatuordecim. Nõ enim excepto Dauid, ſed ipſo etiam cõputato, numerus iſte completur. Sic lex non eſt extra permãſionẽ peccati, quod dictum eſt, vſque ad ipſam fuiſſe. Imò ſicut nunc dicitur, [lex ſubintrauit vt abundaret delictũ.] Intrauerat enim in mundũ ab initio peccatũ ſiue delictũ, ſed lex ſubintrauit, id eſt, ſubſequẽti tẽpore intrauit, nõ vt per eam finiretur delictũ, ſed vt abundaret ex præuaricatione. Legẽ enim, ſiue naturalem intelligamus, quæ in eorum apparet ætatibus, qui iam ratione vti poſſunt: ſiue conſcriptam, quæ data eſt per Moyſen quia nec ipſa potuit viuificare & liberare à lege peccati & mortis, quę tracta eſt ab Adam, ſed magis addidit præuaricationis augmentum. Vbi enim nõ K eſt lex, nec pręuaricatio. Pręuaricata ergo lege, quæ in paradiſo data fuerat, naſcitur homo ex Adam cum lege peccati & mortis, de qua dicitur, Video aliam legem in membris meis, &c. Quæ tamẽ niſi mala cõſuetudine poſteà roboretur, faciliùs vincitur, nõ tamẽ ſine gratia dei. Lege autem alia præuaricata, quæ eſt in vſu rationis animæ rationalis, in ætate hominis iã ratione vtentis, præuaricatores fiunt omnes peccatores terræ. Præuaricata verò lege, etiam illa quæ data eſt per Moyſen, multò ampliùs abũdat delictum. Lex ergo ſubintrauit vt abũdaret delictũ, ſiue cũ homines negligunt quod deꝰ iubet, ſiue cũ de viribus ſuis pręſumẽtes, adiutorium gratiæ nõ implorant, & addũt infirmitati ſuperbiã. Qui enim tales ſunt, ignorãt qua diſpenſatione lex data ſit. Nõ enim data eſt lex quę poſſet viuificare, quia gratia viuificat per fidẽ. Sed data eſt lex, ad oſtẽdendũ quãtis peccatorũ vinculis cõſtringerẽtur, quia de ſuis viribus ad implendã iuſtitiam præſumebãt. Et ideo peccata non minuit, ſed adiecit. Nõ tamẽ ,ppter hũc effectum data eſt, ſed ex hominũ prauitate hoc cõtigit. Nõ enim vitio legis, ſed illorũ ſic abundauit peccatũ, cùm & cõcupiſcentia ex prohibitione ardẽtior facta eſt, & peccantibus cõtra legẽ præuaricationis crimẽ acceſsit. Non ergo Iudæi de lege glorientur, quia nõ ſunt per eam iuſtificati, ſed abundantiori delicto grauati. Ideóque magis humilientur & cõfugiant ad implorandam Chriſti gratiã, per quã & à peccato præuaricationis liberentur atq; ſanẽtur. Delictum enim abundauit per legem. Sed non ideo deſpiciãtur Iudęi, qui ad Chriſtũ venerũt, quia [vbi,] id eſt, in quibus [abũdauit delictũ,] quoniã accepta lege nõ ignorãter, ſed ſcientes delinquebant. [ibi,] id eſt, in eis [ſuperabundauit gratia] dei, hoc eſt, ſic abũdauit, & ſic dona ſua multiplicauit, vt deleret omnino delictũ, & ſuperior atq; maior exiſteret q̃ fuerat delictũ. Superbundauit, quia & hos perficit quos diabolꝰ vincere non potuit: & delictũ ad tempus fuit, M gratia verò in æternũ. Ita ſuperabundauit gratia, [vt ſicut regnauit in mortem peccatum,] etiã quod nõ ex Adam traxerunt homines, ſed ſua volũtate addiderũt, [ita & gratia regnet per iuſtitiã in vitã ęternam.] Non tamen eſt aliqua iuſtitia præter Chriſtũ, ſicut aliqua peccata pręter Adã. Ideo cùm dixiſſet, ſicut regnauit peccatũ in mortẽ, hîc non addidit per vnũ aut per Adam, quia ſuprà dixerat etiam de peccato illo quod ſubintrante lege abundauit, & hoc vtiq; nõ eſt originis, ſed iã propriæ volũtatis. Cùm autẽ dixiſſet ſic, & gratia regnet per iuſtitiã in vitam æternam, addidit: [per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum,] quia ganerãte carne illud tãtũmodo trahitur quod eſt originale peccatũ regenerante autẽ ſpiritu non ſolùm originalis, ſed etiam voluntariorũ remiſsio peccatorum. Ita ergo ſuperabundauit gratia, vt ſicut regnauit peccatum in mortem, id eſt, ſicut prævaluit actuale peccatum & efficax fuit ducere homines in mortem: ſic & [gratia,] id eſt, remiſsio peccatorum & accumulatio virtutũ [regnet,] id eſt, prævaleat, & omnem voluntatem ſuam in nobis

A in nobis potenter compleat. [per iuſtitiam,] id eſt per ſubſequentem bonã operationem noſtram, duceus nos in vitã æternã, nõ per ipſos, neque per legem, ſed [per Ieſum Chriſtũ. Poſt hæc quæſtionem quæ ab alio fieri poterat, ipſe ſibi facit: & quod opponi poterat, remouet. Quaſi dicat: Quoniã ſuprà dixi, quia vbi abũdauit peccatum, ſuperabundauit gratia, [ergo quid] ex hoc [dicemus? Permanebimus in peccato vt gratia abundet] in nobis, id eſt, vt abũdantiã gratiæ conſequamur? [Abſit] vt in eo iã maneam°. [Nã qui iã ſumus mortui peccato,] id eſt, qui per baptiſmũ iam extincti peccato ſumus, [quomodo adhuc viuemus in illo?] Obedire deſideriis peccati, hoc eſt viuere peccato. Sed cũ id gratia pręſtiterit, vt moreremur peccato, quid aliud facimus, ſi viuim° in eo, niſi vt
B gratiæ ſimus ingrati? Neq; enim qui laudat beneficium medicinæ, morbos docet & vulnera, à quibus hominem illa ſanat: ſed quantò magis medicina prædicatur, tantò magis vulnera & morbi vituperantur. Sic laus & prædicatio gratiæ, vituperatio & damnatio eſt delictorum.

An ignoratis quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Cõſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.

Mortui ſumus peccato per baptiſmum quẽ
Epheſ. 4. Coloſ. 3. in morte Chriſti percepimus, & an hoc ignoratis? [An ignoras quia quicũque,] ſiue ſerui, ſiue liberi, ſiue paruuli, ſiue magni, [baptizati,] id eſt, tincti & abluti ſum° in Chriſto Ieſu, id eſt, in nomine Chriſti [in morte ipſius baptizati ſumus?] Ac ſi dicatur: Nũquid ſacramẽtũ ipſius baptiſmi ignoratis? In morte quippe Chriſti baptizamur, vt in ipſius morte credentes &
C imitantes quaſi mortui viuamus. Mortui enim per baptiſmum peccato, nõ debemus ei iterum viuere, vt iterũ mori ei neceſſe ſit, quia in morte Chriſti, id eſt, in ſimilitudinẽ mortis Chriſti ſumus baptizati, vt ſicut ille ſemel mortuus eſt & ſemper viuit, ita nos mortui malo, ſemper viuam° bono. Quomodo enim mortuus peccare nõ poteſt, ita & nos ſi Chriſto ſum° cõmortui, implicari peccatis capitalibus nõ debem°: quia qui crucifix° eſt, nihil aliud facit niſi horã mortis expectat, & ſpiritũ ſuũ deo cõmendat, nihilq; iam in hoc mũdo appetit. Nam quemadmodũ pedes & manus Chriſti cruci ſunt affixi, vt in nullã partem moueri poſſent, ita manus & pedes noſtri debent imitatione mortis eius ligari, vt nõ poſsint ad peccatũ moueri. Et ita nihil aliud intelligamus eſſe Chriſti baptiſmum, niſi mortis Chriſti ſimilitudinem: nihil autem aliud mortẽ Chriſti crucifixi, niſi remiſſionis peccati ſimilitudinem, vt quẽadmodum in illo mors vera facta eſt, ſic in nobis vera remiſsio peccatorum: & quemadmodum in illo vera reſurrectio eſt, ita & in nobis vera iuſtificatio. Et ſi hinc oſtendimur mortui eſſe peccato, quia in morte Chriſti baptizati ſumus, profecto & paruuli qui baptizãtur in Chriſto, peccato moriuntur, quia in morte ipſius baptizantur. Nullo enim excepto dictum eſt, quia quicũq; baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. Et ideo dictũ eſt, vt probaretur nos mortuos eſſe peccato. Cui autem peccato paruuli renaſcẽdo moriũtur, niſi quod naſcẽdo traxerunt? Vel in morte Chriſti ſumus baptizati, quia mors eius eſt cauſa huius purificationis. Verè in morte Chriſti ſumus baptizati, id eſt, in baptiſmo ſimiles morti eius effecti, quia etiam conſepulti ſumus illi per baptiſmũ. Sicut enim nemo viuus poteſt ſepeliri cũ mortuo, ita nemo qui adhuc viuit in peccato, poteſt in baptiſmo cõſepeliri Chriſto. [Cõſepulti ſumus cũ illo per baptiſmũ,] vt quemadmodum ipſe fuit ſepultus corpore, ſic peccatum noſtrũ lateat & ſepeliatur ſepulchro aquæ: ſicut ipſe tribus diebus in ſepulchro iacuit, ſic nos tribus vicib° ſepulchro baptiſmatis immergimur. Nã E ęq tertiò mergimur, triduanæ ſepulturæ ſacramenta ſignamus, & dum tertio ab aquis educimur, reſurrectio triduani tẽporis exprimitur. Quia in alio aquarum elemento ſepelimur, vt renouati per ſpiritum ſanctum reſurgamus. In aqua enim imago mortis, in ſpiritu pignus eſt vitæ, vt per aquã moriatur corpus peccati, quę quaſi quodam tumulo corpus includit, vt per virtutẽ ſpiritꝰ renouemur à morte peccati: Cõ ſepulti ſumus cum illo per baptiſmũ, & hoc [in mortem,] id eſt, in defectum vitiorum, vt vitia in nobis ſint mortua ad exemplũ mortis eius. Ad hoc ſumus cõmortui & cõſepulti [vt quomodo ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriam patris, ita & nos] à vitiis ſurgẽtes ad bona opera, [ambulemus] de bono in melius [in nouitate vitæ,] id eſt, vt quomodo glorificatur pater per reſurrectionẽ filij, ita & per cõuerſationis noſtræ nouitatem glorificetur. Nouitas autem vitę eſt, vbi veterẽ hominẽ cũ actibus ſuis deponimus, & induimus nouum, qui ſecundum deũ creatus eſt, in iuſtitia & ſanctitate veritatis. F

Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus, hoc ſcientes quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt deſtruatur corpus peccati, vt vltrà non ſeruiamus peccato, Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul etiam viuemus cum illo.
Epheſ. 4. Coloſ. 3.

Debemus exẽplo reſurrectionis Chriſti ambulare in nouitate vitæ, vt nouã & incorruptibilem conuerſationẽ ducamus, nec iam vitiorũ putredine corrumpamur. Nam [ſi ſumus facti complãtati,] id eſt, à veteri ritu auulſi, & in nouitatẽ conuerſationis tranſlati, hærentes [ſimilitudini mortis eius,] id eſt, imitãtes prꝰ poſſe noſtro mortẽ eius, vt abſtineam° nos à peccato

Universidad de Deusto
Biblioteca

& quo ille prorsus caruit, [simul & resurrectionis]eius similitudini[erimus]complantati. Arbor quæ plantatur, moritur antequam crescat, & demortua viuificatur, & viuifica ta fructificat. Sic & CHRISTVS, qui lignum vitæ est, iuxta Salomonem, auulsus de præsenti seculo, Prou. 11. mortuus est: & per resurrectionem viuificatus, creuit in totam mundi latitudinem, in quo & multum fructum affert. Notandum autem quia non dixit Apostolus, Si enim complantati sumus morti eius, sed similitudini mortis eius. Christus enim semel ita mortuus est peccato, id est, carni, vt peccatum omnino non fecerit. Nos autẽ ipsa morte qua ille mortuus est, peccato non possumus mori, vt omnino nesciamus peccatum, similitudinem tamen habere possumus, vt imitantes eum abstineamus nos à peccato. Hoc enim recipere potest humana natura, vt in similitudine mortis eius fiat, dũ ipsum imitando non peccat. Debemus ergo cõplantari similitudini, id est, ad similitudinem mor-
H tis eius, vt imitantes innocent am mortis eius extinguamur vitiis, & fructificemus in operibus bonis. Tunc enim & resurrectionis eius similitudini complantabimur. Omnis enim plãtatio post hyemis mortem, resurrectionem in verè germinat. Si igitur & nos in Christi morte complantati sumus per hyemem huius seculi, in verè futuri seculi proferemus ex ipsa radice fructus iustitiæ. In similitudinẽ resurrectionis eius complantabimur, quando reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ. Complantemur, inquit, similitudini mortis eius, [hoc scientes, quia vetus homo noster simul crucifixus est:] quoniam in illa morte domini, peccati nostri figura pependit. Crucifixio quippe veteris hominis, pœnitentiæ dolores intelliguntur, & continẽtiæ salubris cruciatus. Christus enim qui vixerat vetus homo secundum pœnam, id est, secundum famem & sitim & huiusmodi, hoc modo vetustatem, id est, nostræ mortalitatis infirmitatem finiuit & deposuit, vt dolorem crucis sustinẽs, sic haberet membra distenta & confixa, vt ad
I priores actus moueri nõ possent, à quibus etiã sepultus quieuit humanis subtractus aspectibus, exigẽs à nobis vt vetustatem peccatorum cum dolore pœnitentiæ deponamus, & membra nostra per continentiam sint confixa, ne ad priora redeamus, à quibus ita perfectè quiescamus, vt nec eorum visio & memoria habeatur. Et si iam ista compleuimus, tunc verè vetus homo noster simul cum Christo crucifixus est. Vetus enim homo, est vetusta conuersatio, fomes & consuetudo peccati, & quicquid vitiorum ex primo parente sumpsit initium. Qui tamen noster est, quia ex nobis, non ex Deo. Et iste vetus homo cũ crucifixione Christi ita debilitatus est, i[vt] dominante ratione [destruatur corpus peccati] id est, tota peccatorũ massa, ita [vt vltrà non seruiamus peccato.] Corpus peccati, id est peccatum, secundum omnia membra sua destruatur. Vnũ enim vitium, mẽbrum est peccati: corpus verò, vniuersitas delictorum, quorum principium est originale peccatum. Christus autem nõ ex parte, sed integer est crucifixus, vt nos ex toto moriamur pecca- K
to & viuamus Deo. Gratia enim Dei per baptismum Christi, qui venit in similitudine carnis peccati, id agit, vt destruatur corpus peccati. Destruitur autem, non vt in ipsa viuente carne concupiscentia conspersa, & innata repente absumatur & non sit, sed ne obsit mortuo quæ inerat nato. Destruitur, non vt interim non sit, sed vt non cogamur ei seruire. Hoc enim est quod ait, vt vltrà non seruiamus peccato. Et verè non cogemur peccato seruire, quia iustificati sumus: & verè iustificati, quia mortui. [Qui enim mortuus est]cum Christo, [iustificat° est] id est, liber effectus[à peccato]& alie- 1. Ioan. 3
natus: nec potest iam peccare, quia sicut & Ioãnes ait, Omnis qui natus est ex Deo, non peccat. Crucifixus enim, omnibus membris dolore occupatis, peccare non potest, sed concupiscentiis & passionibus contradicit. Et qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis Galat. 5.
& concupiscentiis. Ille est iustificatus, qui mortuus est, id est, qui seipsum pro Christo vitiis
L mortificauit aut martyriũ pertulit. Sed[si mortui sumus cũ Christo]id est, si imitatione mortis eius vitiis sumus mortificati, vt vltrà non viuamus eis, [credimus] & pro certo speramus, [quia simul etiam viuemus cum illo]vt vbi ipse est, & nos simus: & quomodo ipse in æternum & beatè viuit, ita & nos viuamus.

Scientes quòd Christus resurgẽs ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Quòd enim mortuus est peccato, mortuus est semel, quòd autem viuit, viuit deo, Ita & vos existimate, vos quidem mortuos esse peccato, viuentes autem deo in Christo Iesu.

Viuemus cũ Christo qui sine fine viuit, nos dico iam [scientes quòd Christus resurgens ex mortuis, iam amplius non moritur] id est, non dissoluitur, sicut Lazarus & filius viduæ, quos ipse suscitauit, iterum mortui sunt. Non enim M
talis fuit eius resurrectio qualis eorum: sed talis, vt amplius mori non possit, & talis etiã nobis promissa est. Iam non moritur Christus, & [mors illi vltrà non dominabitur] quæ ad horam illi per ipsius piam voluntatem dominata est in cruce. Hoc dictum est cõtra Manichæos, qui negant Christum veram carnem habuisse. Ad hoc enim humanitatem suscepit, vt mors ei temporalis in passione dominaretur, id est, veraciter affligeret eum sicut verũ hominẽ & occideret, sicq; mors æterna dominiũ in nobis amitteret. Sed non vltrà dominatur ei mors aliqua passione, quia iam nihil molestiæ sustinebit. Impij verò licet post generalẽ resurrectionẽ iam nõ moriantur, tamen sine fine mors illis dominabitur, quia sicut scriptum est, Mors de- Psal. 48.
pascet eos. Et ad distinctionem talis immortalitatis, dicitur nunc Christus ita post resurrectionẽ suam immortalis, vt ei per alicuius molestiæ passionẽ mors vltrà dominari nequeat. Nã & electis eius similis incorruptio & impassibilitas

A tas tribuetur. Verè iam non moritur Christus, quia semel est mortuus, id est, ita vt mortẽ vltrà nõ iteret. Semel, quia, p peccato tollẽdo quod vna morte suffecit tollere, & ideo non est opus repetitione. Et hoc est: [Quòd enim mortuus est peccato, mortuus est semel.] Vel peccato mortuus est, id est, carni, in qua erat non peccatum, sed similitudo peccati. Peccato enim mortuus est, quia similitudini carnis peccati mortuus est, quando moriendo exutus est carne, vt per hoc mysterium significaret eos, qui in morte ipsius baptizantur, mori peccato vt viuant Deo: Peccatum enim non inerat ei. Et tamen quodammodo peccato mortuus est, dum moreretur carni, in qua erat similitudo peccati, vt cùm secundum vetustatem peccati nunquã vixisset, nostram ex morte veteri, qua in peccato mortui fueramus, reuiuiscentem vitam nouam sua resurrectione signaret. Et ideo mortuus est semel, vt nos à duplici morte liberaret. Nos enim quia & mente à Deo recessimus, & carne ad puluerem redimus, pœna duplæ mortis astringimur. Sed ille pro nobis so-
B la carne mortuus est, vt simplam mortem suam duplæ nostræ coniungeret, & nos ab vtraque morte liberaret. Quòd ergo mortuus est peccato, id est, peccati similitudini, mortuus est semel, id est, sola carne. Sed [quòd] post resurrectionem [viuit, viuit deo] id est, in æterna beatitudine patris: quia sicut vita patris, ita & vita Christi nullam inquietudinem recipit. [Ita & vos]id est sicut mors Christi semel peccato facta est, & vita Deo perenniter manet, ita vos semel peccato moriamini, vt iam amplius peccato non viuatis, ne iterum oporteat vos peccato mori, & Deo semper in bonis operibus viuatis. Et hoc est: [Ita & vos existimate, vos]imitatione Christi [mortuos quidẽ peccato]id est, alienatos à peccato tempore baptismatis, sed [viuentes Deo]in virtutibus & nouitate vitæ, quæ est prima resurrectio, vt adhæreatis Deo, & vnus cum eo spiritus efficiamini
Actuũ. 4. & hoc nõ in viribus arbitrij vestri sed[in Christo Iesu]id est in eius gratia & virtute, quia si-
C cut Petrus ait, Non est in alio aliquo salus. Nõ sine causa dictum est, existimate, id est, cogitate, vos mortuos esse peccato. Qui em̃ cogitat vel existimat apud semetipsum, peccatũ mortuũ esse, nõ peccat. verbi gratia: Si me cõcupiscẽtia mulieris trahat, si auri, si prædij cupiditas pulset, & ponam in corde meo quod mortuus sim cum Christo, & de morte cogitem, extinguitur continuò concupiscentia, & effugatur peccatum. Omnia hæc ad illam respiciunt quæstionem, ne videatur apostolus dedisse locum peccandi in eo quod ait. Vbi abundauit peccatum, superabundauit gratia. Sequitur

Non ergo regnet peccatũ in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos deo tanquam ex mortuis viuentes, & mẽbra vestra arma iustitiæ deo. Peccatum enim vobis nõ dominabitur. D
Non enim sub lege estis, sed sub gratia.

Quia dixit mortuos esse peccato & non debere viuere in eo cùm nemo sit sine peccato, determinat à quibus maximè est cauendum, quasi concludat quod suprà quærebatur, permanebimus in peccato? Quia, inquit, mortui estis peccato, & tamen non potestis in hac vita esse sine peccato, [ergo]saltẽ [non regnet peccatum in vestro mortali corpore.]Non ait, nõ regnet. Peccatum quippe in corpore mortali non prohibuit esse, sed regnare: quia in carne corruptibili non regnare potest, sed non esse non potest. Hoc ipsum nanque de peccato tentari, ei peccatum est. Quo quia quam diu viuimus, perfectè omni modo non caremus, Apostolus, quoniam hoc expellere plene non potuit, ei de cordibus nostris regnum tulit, [vt appetitus illicitus, etsi plerũque bonis nostris cogitationibus occulte se quasi furingerit, saltẽ si ingreditur, non dominetur. Quũ enim quę- E
libet culpa cor iniqui pulsat, & resistens illud non inuenit, sed suo dominio substernit, proculdubio regnat in eo quoniam ad vitia mox vt pulsauerit, inclinat. Sed nõ ita fiat in vobis. Etsi sit[peccatum,] id est, fomes & delectatio peccati. [in corpore vestro [id est, iam vestri iuris, corpore dico mortali, & ideo non sine peccato, tamen[non regnet]in eo peccatum id est, non faciat quod illicite cupit. In corpore mortali dictum est, quia in ĩmortali corpore nõ erit peccatum. Ineſt modò peccatum cum delectaris, regnat si consenseris. Est itaque peccatum in corpore, sed non regnet, [vt obediatis concupiscentiis eius, quæ ex carnis infirmitate nascuntur, Si enim non obedieritis, etsi est peccatum in carne, quod suadeat, quod delectet ad malum, non obediendo facitis vt non regnet quod est, & ita fiet postea vt non sit quod erat, quando absorbebitur mors in victoriam. Et nõ solummodo non regnet in vobis per consensum, sed etiam non regnet per operationem. Et hoc est: Non obediatis per consensum illicitis concupiscentiis, [sed neque exhibeatis] id est, tribuatis [peccato] id est fomiti peccati F
[membra vestra arma, id est, instrumenta [iniquitatis]hoc est, prauæ actionis, qua virtutes debellantur sicut quibusdam armis. Membra vocantur arma, quia his vel iustitiæ peccato militamus. Et vnumquodque mẽbrum, si officiũ suum in malos vsus conuerterit, arma iniquitatis efficitur ad iustitiam expugnandam, si manus furto, linguáque mẽdatio sit intenta, si oculus cõcupiscẽtiæ seruiat ad expugnandã pudicitiã, & cætera mẽbra similibus vitiis sint occupata. Peccatum enim quod est in corpore nostro, quidã tyrãnus est pugnans aduersum nos & membra nostra pro armis habere quærit ad debellandum nos. Nõ ergo sinamus cum mẽbris nostris contra nos pugnare. Surgit ira? nõ demus iræ linguam ad maledicendum, manum aut pedem ad feriendum. Non surgeret ira ista irrationabilis, nisi peccatum esset in membris. Sed tollamus illi regnum, non habeat arma quibus contra nos pugnet. Discet enim non surgere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

gere, cùm arma cœperit non inuenire, Ne exhibeatis, inquam, membra vestra peccato arma iniquitatis, id est, quibus impleatur iniquitas, [sed exhibete vos deo tanquã viuentes ex mortuis] id est velut iam à morte resuscitatis, post resurrectionẽ enim non carnaliter viuitur, nec peccatur, sed diuinis & spiritalibus intenditur: & vos qui à morte animæ surrexistis, iam spiritaliter & sanctè & Deo viuere debetis, [& membra vestra] exhibere [Deo arma iustitiæ] vt per ea deus pro iustitia pugnet aduersus regnum peccati, Deus enim est qui operatur in vobis, scilicet vt manus quæ antè rapiebat aliena, nunc tribuat suo: oculus qui antè videbat ad peccandum, nunc videat ad boni operis ministerium. Sic & cætera membra iustitiæ seruiant. Quod bene si vultis, implere potestis. [nam peccatum] id est fomes peccati & delectatio iniquitatis, quæ in carne est, [non dominabitur] id est, nõ prœualebit [vobis] vt olim solebat. Ideo nõ dominabitur, quia [nõ estis] modò [sub lege] iubente & nõ iuuante, [sed sub gratia] liberante & iuuante. Sub lege enim positis, nõ sub gratia dominatur peccatum, à quo non fit homo liber lege, sed gratia. Nõ quia lex mala est, sed quia sub illa sunt, quos reos facit iubendo, non adiuuando. Gratia quippe adiuuat vt legis quisque sit factor, sine qua gratia sub lege positus, tantummodo erat legis auditor.

Quid ergo? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis siue peccati ad mortẽ, siue obeditionis ad iustitiam? Gratias autẽ deo, quòd fuistis serui peccati, obedistis autẽ ex corde in eam formã doctrinæ in qua traditi estis. Liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ.

Quoniam sub gratia sumus, [ergo quid] faciemus? Peccabimus, quoniam non sumus sub lege sed sub gratia? Id est, ergo cessante vindicta legis impune peccabimus? [Absit] vt peccemus. Lex enim peccantes mox interfici iubebat, gratia verò etiã post culpã expectat ad pœnitentiam. Et ideo nunc isti volebant Apostoli sententiam ad hoc inflectere, vt liceret eis peccare, quoniã exuti erãt à legis terrore. Sed hoc ipse remouet. Absit, inquit, vt ideo licentius peccemus, id est, criminalia & capitalia peccata cõmittamus, qualia lex damnare cõsueuerat, nã sine minoribus peccatis hæc vita nõ potest duci. Verè nõ debetis peccare, sed potius bene operari: quia si peccaueritis, serui peccati eritis, sicut econtra si bene egeritis, serui iustitiæ efficiemini. Et nimis turpe est, vt cùm Dei gratia nos à peccato liberauerit, rursum occasione eius peccato seruiatis. An [nescitis] id est, an ignoratis quia [cui exhibetis] id est, præparatis & præsentatis, [vos seruos] id est, pronos [ad obediendum, serui estis eius] id est, voluntati eius seruire habetis, [cui obedistis,] id est, cuius obeditioni colla vestra subiecistis? Postquam illi obedistis, serui eius estis, etsi nõ antea, cùm primùm illi consentiendo vos exhiberetis. Cuicunque obedistis, serui eius estis, [siue peccati] ducentis [ad mortem] æternam [siue] sanctæ [obeditionis] ducentis vos [ad iustitiam] id est, ad iustitiæ consummationem. Qui enim per fidem primò iustificati estis, nunc si diuinis præceptis obedientes fueritis, ad summam iustitiæ perfectionem ascendetis. Eius estis serui, cui obedistis. Sed [gratias] ago [Deo] quia licet priùs fuissetis serui peccati, iam tamen non estis. Inde gratias refero, non vobis, non libero arbitrio vestro, [sed Deo] per quem factum est, vt peccati seruitutem euaderetis. Gratias inquit, Deo, quia [serui peccati fuistis,] sed ipso liberante & adiuuante iam non estis, quoniã [obedistis] Deo non ex timore legis, sed [ex corde] id est, ex bona cordis voluntate, vel non specie tenus, non simulatione, sed ex cordis puritate. Obedistis dico, tendentes [in eam formam] id est, regulam euangelicæ [doctrinæ] in qua traditi estis, Hoc est, in doctrinam informantem & commonentem mores vestros, in qua traditi estis à gratia Dei, nõ per vos accessistis, vel à doctoribus estis in ea traditi. Quæ scilicet doctrina est forma, quia imaginem Dei deformatam restituit. Nec solùm obedistis, sed etiam [liberati] estis [à peccato] per spiritum sanctum, quem accepistis in baptismo: quia vbi spiritus domini, ibi libertas. Et à peccati seruitute liberati, [facti estis] consentiendo & operando [serui iustitiæ,] quod est summa libertas. Serui iustitiæ estis, cui obedistis, id est, Christi qui factus est nobis sapientia à Deo & iustitia & sanctificatio. 2. Cor. 1

Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis mẽbra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem.

Hactenus non esse peccãdũ, hinc quid deinceps sit agendum, de quo nullus possit se excusare, quia nullus est qui non possit bene operari, saltem voluntate, quod item est per gratiã, [Humanum] inquit, [dico] id est, quod potestis portare dico, quod non exeedat vires humanitatis & fragilitatis vestræ, sed quod satis complere potestis, & hoc facio [propter infirmitatẽ] id est, debilitatem & fragilitatẽ [carnis] id est, carnalitatis [vestræ, quia video vos adhuc esse debiles secundum carnem, & ideo humane vos instruo. Verè est humanũ, id est, leue & non asperum quod dico, quia hoc præcipio. [Sicut exhibuistis] id est, præparauistis [membra vestra seruire] operando [immunditiæ] id est, libidini quæ carnem maculat, [& iniquitati,] id est, iniquæ actioni, quæ etsi vestrum corpus non inquinat, proximo tamen nocere appetit. iniquitati dico, ducenti [ad iniquitatem] aliam maiorem, vt per incrementa malorum proficeretis

retis semper in peius. [ita nunc] post conuersionem cùm sitis liberati, [exhibete] id est præparate [membra vestra quæ sunt vestri iuris, [seruire] operando [iustitiæ] ducenti [in sanctificationem,] id est, in boni cõsummationẽ, & ideo est seruiendum iustitiæ, ex qua prouenit tanta vtilitas & honestas. Hoc est, sicut tunc nullus timor coegit, sed voluptas peccati duxit, ita nunc delectatio iustitiæ adultæ, etsi nondũ perfectè. Si nequaquam amplius potestis, saltẽ tales estote in fructu bonorum, quales fuistis dudum in actione vitiorum, ne debiliores vos habeat sancta libertas, quos in carne validos habuit vsus terrenæ voluptatis. Ita scilicet vnusquisque vestrum virtutibus seruiat, sicut vitiis seruiebat. Multò enim amplius & multò intẽtius iustitiæ, quàm immunditiæ, seruiendum est. Sed ego, inquit, humane ago. Eadem postulo, similia requiro, vt vnumquodque membrũ ministerium quod exhibuit vitiis, aptet virtutibus: & actum quod exhibuit immunditiæ, ad castitatem nunc sanctificationémque conuertat. Si non plus potestis, vel tantum nunc agite quantum tunc egistis, ne fidem & doctrinã nostram quasi asperam & importabilem fugiatis. Quid est autem, sicut illud, ita & hoc agite, nisi quemadmodum ad peccandum nullus vos cogebat timor, sed ipsius libido voluptásq; pecceti: sic ad iuste viuendum non vos supplicij metus vrgeat, sed delectatio ducat, charitásque iustitiæ: & quàm fortiter & instanter illa egistis, tam fortiter & instanter ista nunc agite? Et hęc quidem nondum est perfecta iustitia. Tantùm ne enim digna est iustitia, quantùm digna fuit iniquitas? Sic amanda est ista, quomodo amata est illa? Absit vt sic, & vtinam vel sic. Ergo plus est amanda. In iniquitate enim secuti estis voluptatem, sed pro iustitia debetis tolerare dolorem. Ecce nescio quis impudicus adolescens iniecit oculos in coniugem alienam, adamauit, cupit peruenire, quærit tamen latére. Sic enim amat voluptatem, vt plus timeat dolorẽ. Suauitas enim illa voluptatis non est tanta, vt vincat etiam dolorem timorémq; pœnarum. Pulchritudo autẽ & delectatio iustitiæ tanta est, vt cuicunque amorem suum perfectè inspirauerit, faciat eum contemnere non solùm quicquid in hoc mundo delectabat, sed & quicquid terret, quicquid cruciat. Ad hanc iustitiæ perfectam delectationẽ hortari nunc volebat Apostolus, sed auditores suos minus idoneos vidit. Ideóq; condescendit eorum infirmitati, & præceptum quod eis dabat, temperauit. Humanum, inquit, dico, &c, vsque in sanctificationem. Iustitia hic pro omnibus simul virtutibus nominauit, sicut econtrario iniquitatem pro omnibus simul vitijs posuit. Deinde addidit iustitiæ sanctificationẽ, quo videlicet castitatis partẽ & generaliter cũ cæteris, & per semetipsam specialiter cõmendaret. Et monet auditores, vt si necdũ pro iustitia pœnas, dolores, mortémque contẽnere valent, saltẽ iustitiæ delectationem præponant voluptatibus sui corporis, vt paulatim proficiant ad maiora iustitiæ merita, & fortiùs atque deuotiùs seruiant sanctitati quã luxuriæ priùs seruierant, nec iam aliquid pro iustitia pati re-

spuãt. Sicut enim ille est iniquissimus, quẽ nec pœnæ corporales deterrẽt ab immundis operibus sordidæ voluptatis, ita ille est iustissimꝰ, qui nec pœnarum corporalium terrore reuocatur à sanctis operibꝰ luminosissimæ charitatis.

Cùm enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. Ioan. 8. Isaiæ. 1. Iezec. 36

Ideo iustitiæ seruire debetis, non immunditiæ, quia [cùm essetis serui peccati] id est, cùm peccatũ dominaretur vobis, & regnaret in corpore vestro mortali, [liberi fuistis iustitiæ] id est, caruistis domino iustitiæ, quia nemo potest duobus dominis seruire. Quandiu enim quis peccato seruit, liber est iustitiæ, id est, alienus à iustitia. Et notandum est esse & libertatẽ & cultabilem, & seruitutem laudabilem. Nam liberum esse iustitiæ, crimen est: seruum verò eius esse, laudabile est. Liberum autem arbitriũ vsqueadeò in peccatoribus non periit, vt per ipsum peccent maximè omnes, qui cum delectatione peccant & amore peccati. Nam dicente apostolo, cum essetis serui peccati, liberi fuistis iustitiæ, ostenduntur etiam peccato nõ potuisse seruire, nisi alia libertate. Liberi ergo à iustitia nõ sunt, nisi arbitrio libertatis: liberi autem à peccato non fiunt, nisi gratia saluatoris. Propter quod admirabilis doctor etiam verba ipsa discreuit. Liberos enim dixit iustitiæ, nõ liberatos: à peccato autẽ non liberos, ne sibi hoc tribuerent, sed vigilantissimè maluit paulò superiùs dicere liberatos, referens ad illam domini sententiam: Si vos filius liberauerit, tunc verè liberi eritis. Sed hæc voluntas, quæ libera est in malis, quia delectatur malis, ideo libera in bonis non est, quia liberata nõ est: Male libera est, quando eam peccare delectat. Liberaliter enim seruit, qui sui domini voluntatẽ libenter facit. Ac per hoc ad peccandum liber est, qui peccati seruus est. Vnde ad iuste faciendum liber nõ erit, nisi à peccato liberatus, iustitiæ seruus esse cœperit. Ipsa est vera libertas propter recte facti lætitiam, simul & pia seruitus propter præcepti obedientiam. Et quandoquidem peccato seruiuistis, [ergo quem fructum, id est, quã vtilitatem [habuistis tunc in illis] vitiorũ actibus, [in quibus] maiorem turpitudinem [erubescitis nunc] cùm sanæ mentis estis? Quasi dicat: Nullum fructum ibi tunc habuistis, vel si quẽ voluptatis fructum habere vos putastis, ille talis fuit, vnde meritò nunc erubescatis. Hæc remuneratio facit eos priora abhorrere, & magis obnoxios esse gratiæ. Meritò nunc de præteritis erubescitis, [nam finis illorum,] id est, exitꝰ vitæ [est mors.] Vel ita: De fructu quæro, nam de fine patet, quia finis illorum est mors, nõ illa quæ communis est omnibus, sed illa quã nullus euadere valet, nisi qui conuertitur ad iustitiam, & de præteritis male gestis erubescit. Matt. 6. Luc. 16. Ioan. 8.

Nunc verò liberati à peccato, serui autẽ facti deo, habetis fructum vestrũ in sanctifi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ctificationem, finem verò vitam æternã Stipendium enim peccati, mors: Gratia autem dei, vita æterna in Christo Iesu domino nostro.

De seruitute peccati habuistis fructum confusionis, & in fine habituri eratis mortem æternam: sed de dei seruitio nunc habetis fructum sanctificationis, & in fine habebitis vitam sempiternam. Et hoc erat tunc quidem ita. [Sed nunc] cum conuersi estis per Christi gratiam [liberati à peccato] cui seruiebatis, nec solùm à peccati seruitio erepti [sed etiã facti dei serui] qui tunc eratis liberi iustitiæ, vt iam libere possitis opera bona facere, [& habetis fructum vestrum] id est, vobis vtilem & congruũ, qui fructus proculdubio charitas est & opera eius, quã nullo modo per nos habere possumus, sed per spiritum sanctum qui datus est. Hunc fructum habetis donante spiritu sancto [ducti in sanctificationem] id est, in virtutum consummationem: nec solùm hoc habebitis, sed etiam [finẽ] laboris, quem in dei seruitio sustinetis, percipietis [vitam æternam] corporis & animæ. Dixi quia finis illorum quæ prius faciebatis, est mors, & meritò dixi. [Nam stipendium] id est, præmium [peccati est mors.] Sed rursus econtrario subiecti, quia pro nobis quæ nunc facitis, consequemini in fine vitam æternam, quoniam [gratia dei] quæ misericorditer bene agentes remunerat [est vita æterna.] Stipendium dicitur à stipe & pendo. Et quod est merces operanti, hoc est stipendium militanti. Stipendium ergo peccati meritò mors dicitur, quia militiæ diabolicæ mors æterna tanquam debitum redditur. Vbi cùm posset Apostolus dicere & rectè dicere, Stipendium autem iustitiæ vita æterna, maluit dicere: Gratia autem dei vita ęterna, vt hinc intelligeremus non meritis nostris deũ nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione perducere. Cùm enim dixisset, stipendium peccati mors, quis non eũ congruentissime & consequenter addere iudicaret, si diceret, stipendiũ autem iustitiæ vita æterna? Et verum est, quia sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiæ tanquam stipendium vita æterna. Sed aduersus elationem caute militans, stipendiũ inquit, peccati mors. Rectè stipendium, quia debetur, quia digne retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne iustitia de humano se extolleret bono merito, sicut humanum meritum malum non dubitatur esse peccatum, non à contrario retulit, dicens, stipẽdium institiæ vita ęterna, sed gratia, inquit, Dei vita æterna. Et hæc ne præter mediatorem aliqua via alia quæreretur, adiecit, [in Christo Iesu domino nostro.] Tanquam diceret: Audito quod stipendium peccati sit mors, quid te disponis extollere ò humana non iustitia, sed nomine iustitiæ planè superbia? Quid te disponis extollere, & contrariam morti vitam æternam tãquam debitum stipendium flagitare? Cui debetur vita æterna, vera iustitia est. Si autem vera iustitia est, ex te non est. Desursum est, descẽdens à patre luminum, vt haberes eam, profecto accepisti. Quid enim boni habes quod non accepisti? Quapropter si accepturus es vitam æternam, iustitiæ quidem stipendium est, sed tibi gratia est, cui gratia est & ipsa iustitia. Tibi enim tanquam debita redderetur, si ex te tibi esset iustitia cui deberetur. Nunc verò de plenitudine eius accepimus non solùm gratiam, qua nunc iuste in laboribus vsq; in finẽ viuamus, sed etiam gratiã pro hac gratia, vt in re quie postea sine fine viuamus. Gratia enim nisi gratis esset, gratia non esset. Et ideo intelligendum, vt diximus, etiam ipsa hominis bona merita, esse Dei munera. Quibus cùm vita æterna redditur, gratia pro gratia redditur.

CAPVT VII.

Nignoratis fratres (scientes enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore viuit? Nã quæ sub viro est mulier, viuente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Igitur viuente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, vt nõ sit adultera, si fuerit cũ alio viro. Itaque fratres mei & vos mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificaremus deo.

Dicerent Iudæi: Cur dicis in Christo Iesu vitam æternam esse, & non potius in legis obseruantia? Et Apostolus, Quia iam finem habet, & nõ dat vitam, sed auget peccatũ. Hactenus enim de vi gratiæ locutus est, & nunc incipit difficultatem legis ostendere, & quòd vltrà non sit tenenda, vt illos hortetur sine timore sub gratia viuere. Ne enim mirarentur quod dixerat, non estis sub lege, sed sub gratia, inchoat per rationes demonstrare legem esse finitam, & priùs etiam non iustificasse subditos, sed magis peccatores constituisse. Nam vsque ad Christũ fuit data, & ideo post acceptionem gratiæ non est tenenda. Quod in his sententiis ostenditur, an ignoratis fratres &c. Ordo est. [An ignoratis] hoc [quòd lex in homine dominatur,] vt ei obediat [quanto tempore viuit] id est, quandiu statum habet ipsa lex. Quod non debetis ignorare, quia legem scitis, & [ego loquor sciẽtibus legem,] in qua quod dico manifestatur. Scientes legem, intelligamus Hebræos, quos secundum legẽ de legis fine instruit Apostolus. Vel etiam gentiles Romani sciebant legẽ, quia non erant barbari, sed naturalem iustitiam comprehenderant partim ex Græcis, sicut Græci ex Hebræis. Lex in homine dominatur quanto tẽpore ipsa lex viuit, & ideireo cùm mortua fuerit, non dominabitur illi amplius, sed liberum dimittet. Docet autem dominus eam esse iam mor-

mortuam, id est, cessasse iuxta carnalem intelligentiam vel obseruantiam, dicens: Lex & prophetæ vsque ad Iohannem, ex eo regnum Dei euangelizatur. Quod bene præfiguratum est, quando mortuus est Moyses, & Iesus suscepit principatum populi Israël. Moyses enim legẽ designauit, & Iesus dominum Christum atque gratiam euangelicam. Mortuo igitur Moyse, succesit Iesus in principatum: quoniam mortua lege secundum carnales obseruantias, succedit euãgelica gratia. Et hoc est quod Apost. dixerat, non estis sub lege, sed sub gratia, id est, non estis sub Moyse, sed sub Iesu: quia Moyses mortuus est, & Iesus imperat. Iustum ergo fuit vt Moyses (id est lex) dominaretur in quolibet homine subiecto quandiu viueret, & post mortem suam dominium amitteret, quatenus quicunque tempore legis seruiliter cogebantur eam facere, post liberatoris aduentum possent liberi ad euãgelicam libertatem venire. Quod Apostolus per simile probat. [Nã mulier quæ est sub viro, viuente viro alligata est legi] viri, vt non possit ab eo discedere. Sed [si vir eius fuerit mortuus, soluta est à lege viri.] Sic etiam quandiu lex statum habet, debet seruari: sed si lex statũ amittit, soluitur homo ab ea. Et quia viuente viro alligata est legi, [igitur viuẽte viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro.] Sic finita & sublata lege, liberat° est homo per gratiam, vt non præuaricetur si ad Christum transierit dimissis figuris. Hoc enim exemplo docet Apostolus Christianum à lege factorum exutum, non ab omni lege, sicut mulier à lege viri exuitur, non à lege naturæ, nec vltrà debere esse sub lege. Si enim lex ei viuit, adulter est, nec prodest Christianum dici. Nam si legẽ seruat, adulter est & in fide & in lege, nec prodest ei Christus. Hæc etiam similitudo tota debet intelligi mystica, vt vir sit Moyses, hoc est, lex: mulier, anima vel plebs. Nam mulier quæ est sub viro, id est, plebs vel anima Iudaïca, quę est sub Moyse, viuente viro, id est, viuente Moyse, hoc est, statum habente lege, alligata est legi, vt non possit recedere ab eius carnali obseruatione. Si autẽ mortuus fuerit vir eius, id est, Moyses, quemadmodum suprà docuimus, soluta est mulier à lege viri, id est, plebs Hebræorũ à iugo legis, vt non impediatur Christo copulari. Et quia nunc solũmodo soluitur, igitur viuente viro, id est, viuente Moyse, durãte legis actu, vocabitur adultera si fuerit cũ alio viro: id est, crimen incurrit adulterij, si carnalem legis obseruantiam deserens, solam spiritalem Christi doctrinam tenere voluerit. Non enim deserenda fuit suo tempore illa carnalis obseruatio legis, sicut & nunc non est assumẽda. Sed [si mortuus fuerit vir eius] Moyses, id est, si lex actu cessante dormierit, [liberata est] ipsa plebs Hebræorũ [à lege viri] id est, à constrictione Mosaycæ institutionis, [vt non sit adultera,] sed casta, [si fuerit cum alio viro] id est, cum Christo, vt illi soli complexibus amoris inhæreat, & sola spiritalẽ doctrinã custodiat. Deinde Apostolus adaptat similitudinem. Quãdoquidem, inquit, viuẽte viro alligata est mulier, & eo mortuo soluta est, iuxta sensum qui tractatus est, [itaque & vos ô fratres mei] quemadmodũ nos apostoli, [mortificati estis legi,] vt vlterius nõ viuatis in ea. Debuisset dicere, mortificata est vobis lex: sed hoc inter Iudæos dicere adhuc intractabile videbatur, & ideo magis intelligendum reliquit. Et idem valet quod dixit: Lex enim mortua est, quando carnalis eius actio penitus cessat. Et ille legi mortuus est, qui ab huiusce modi actione cessauit. Cautè ergo loquutus est Apostolus ne Iudæos offenderet, eligẽs potiùs dicere, mortificati estis legi, quàm, mortificata est lex vobis, cùm vtrunque idẽ significet. Nihil inquit, legi debetis, quæ data est vsq; ad Christum: sed mortificati estis illi [per corpus Christi] id est, per hoc quod Christus carnẽ assumpsit. Ex quo enim ille corpus induit, lex mori cœpit in actione fidelium, quia lex & prophetæ vsque ad Ioannem, sicut ipse loquitur. Dimissis ergo per nouitatem gratiæ peccatis, cessante in vobis actione legis, mortificati estis legi per corpus Christi, id est, per mysterium incarnationis eius. Vel mortificati estis legi, id est, figuratiuis vmbris, per corpus Christi, id est, per completionẽ solidæ veritatis quæ est in Christo. Quantùm enim distat inter vmbram & corpus, tantùm inter illa quæ fiebant in veteri testamento, & ea quæ fiunt in nouo. Et ideo per corpus Christi mortuus est legi, quia per veritatem euãgelicam cessauit ab vmbratili actione legis. Mortificati estis legi, id est soluti à lege mortuo vobis Moyse, [vt sitis] sponsa [alterius] viri, cuius nõ pudet esse, [quia surrexit ex mortuis] & superata morte in æternũ viuit. Vel merito debetis eius esse, quia vos sanguine suo redemit, & calcata morte surrexit vt vos possideat, quos moriendo adquisiuit. Ideo surrexit, vt & nos à morte animæ faceret resurgere [vt fructificaremus,] id est, fructum boni operis faceremus [Deo,] qui antea fructificabamus morti.

Cùm enim essemus in carne, passionis peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ.

Verè nunc debemus fructificare Deo, cùm simus legi mortificati, quoniam priùs fructificauimus morti. [Nam cùm essemus in carne] quæ carnis sunt operantes, quod est sub lege esse, [passiones peccatorum quæ per legẽ erãt, operabãtur in membris nostris.] Cùm essemus in carne, inquit, id est, carnalib" desideriis astricti teneremur. Cũ essemus in carne, id est, præsumeremus de carne. Non enim qui loquebatur Apostolus, iam exierat de ista carne, aut eis loquebatur qui iam exierant de ista carne, sed adhuc & qui loquebatur, & quibus loquebatur, in carne erant. Quid est ergo, cùm essemus in carne, nisi cùm de carne præsumeremus, hoc est, de nobis confideremus? De homine enim dictum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Luc.3. G dictum est. Videbit omnis caro salutare Dei, id est, omnis homo. Ergo cùm essemus in carne, id est, in cõcupiscentiis carnalibus versaremur & ibi totam spem nostrã tanquã in nobis poneremus. passiones peccatorum, id est, incentiua vitiorum, quę per legem erant, quia per legẽ accesserant. Vbi enim non erat gratia liberatoris, augebat peccandi desiderium prohibitio peccatorum. Ille passiones operabantur in mẽbris nostris, id est, ducebant membra nostra ad mala opera. Et hoc ideo, quia eramus in carne. Passiones enim illę peccatorum, id est, vehemẽtes concupiscẽtiæ, dictæ passiones, quia intrinsecus mentem affligunt, ideireo nos vicerunt, quia in malo loco nos inuenerũt, hoc est, in carne. Migrandum est ergo à carne, etiam dum ad huc viuimus in carne, vt nõ simus in carne, sed in spiritu, id est, non in nobis, sed in Deo spem ponamus: nec in carnalibus, sed in spiritalibus delectemur. Nam qui in carne est, id est, qui in se remanet, nec se transcendit vt ad Deum cor H subleuet, non habet Deum adiutorem, & idcirco superatur, & fit non adimpletor legis, sed præuaricator. Et ita passiones peccatorum, id est, concupiscentiæ vehementes & immoderata desideria operantur in membris eorum qui in carne sunt, id est, ducunt ad effectum operis mala quæ cupiunt, dum manus agunt mala, os loquitur mẽdacium, oculi vident illicita, aures delectantur audire praua. Quæ passiones sunt per legem, quoniam ipsa legis prohibitio fuit causa vt ille appetitus carnis adeò vehemens esset. Minor enim erat concupiscentia, quando ante legem securus homo peccabat. Multò autem maior facta est, quando legem Dei cœpit transgredi. Et hæ (sicut dictum est) passiones operabãtur in membris nostris, [vt fructificarent morti] id est, vt facerent opera digna morte æterna. Fructus enim peccati, mors est. Et si damnandus erat peccator, quam spẽ habet præuaricator? Tunc quidem sub lege positi fructificabamus morti. Sed nunc cùm simus mortifi I cati legi per corpus Christi, soluti sumus per libertatẽ nouæ gratiæ à lege. Quæ dicitur lex mortis, quia per medium, id est, per peccatum fuit causa mortis, dum peccantes non ad pœnitẽtiã, expectaret, sed mox interfici iuberet. Ideo etiã lex mortis, quia stipẽdiũ peccati, mors: aculeus verò mortis, peccatum: virtus autẽ peccati, lex. Peccando enim ad mortem animæ labimur, & vehementius peccamus lege prohibente, quàm si nulla lege prohiberemur. Sed iã remissis peccatis, [soluti sumus] ab hac [lege in qua detinebamur,] id est, vi quadam necessitatis carnalia eius mandata seruare cogebamur, nec ad spiritalem libertatem assurgere permittebamur, quia nunquam solui, nisi per gratiam Christi poteramus. Soluti inquam sumus, [ita vt seruiamus deo in nouitate spiritus, & non in vetustate literę,] id est, spiritalis gratiæ præceptis obediamus, non literam legis sequentes, quæ iam senuit, vt mori, id est, cessare debeat. Quod enim antiquatur & senescit, propè interitũ est. Et lex quid aliud est quàm sola litera, eis qui eam legere nouerunt, & implere nõ possunt? Nõ enim ignoratur ab eis quibus cõscripta est: Sed quoniam intantum nota est, inquan K tum scripta legitur, non inquãtum dilecta perficitur, nihil est aliud talibus nisi litera. Quæ litera non est adiutrix legentium, sed testis peccantium. Ab eius ergo damnatione liberantur, qui per spiritum sanctum innouantur, vt iã non sint obligati literæ ad pœnam: sed intellectui per iustitiam copulati. Itaque seruiamus in nouitate spiritus, id est, in nouitate quam dat spiritus sanctus infundendo charitatem & innouando interiorem hominem. Et sic in hac nouitate seruiamus, vt nihil addamus de legis operibus, quæ vetusta sunt & sepulturæ magis tradenda.

Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Exod.20 Deut.5 L *Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.*

Videbatur Apostolus per supradicta verba legem culpasse, & ideo sentiens contra obscuritatem dictorum suorum cogitationes hominũ commoueri, prior ipse voluit dicere & remouere, quod sibi aliquis poterat obiicere: Quia dixi, inquit, passiones peccatorum esse per legem: quia dixi, soluti sumus à lege mortis in qua detinebamur: quia dixi, seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ, [ergo quid dicemus] ex his verbis meis? Dicemus ex his esse cõsequens quia [lex peccatum est? Absit] vt hoc dicamus, absit vt lex sit peccatum. Non est peccatum lex, quia non est mala, sed bona quantum ad se. Et quanuis bona, non tamen sufficiens ad salutem sine gratia. Quod nunc Apostolus ingreditur ostendere, & loquitur voce humani generis: Lex, inquit, non est peccatum, sed index peccati, quia [peccatum M non cognoui nisi per legem.] Quare intelligimus legem ad hoc datam esse, non vt peccatũ insereretur, neque vt extirparetur, sed tantùm vt demonstraretur, quatenus animam humanam quasi de innocentia securam, ipsa demonstratione peccati ream faceret: vt quia peccatum sine gratia vinci non posset, ipsa reatus solicitudine ad percipiendam gratiam conuerteretur. Idcirco non ait, peccatum non feci nisi per legem, sed, peccatum non cognoui nisi per legem. Vnde apparet per legem peccatum non insitum, sed demonstratum esse. Et quomodo medicina non est causa mortis, si ostendat venena mortifera, licet his mali homines abutantur ad mortem, & vel se interficiant vel insidientur inimicis: sic lex data est vt peccatorũ venena monstraret, & hominem malè libertate sua abutẽtem, qui priùs ferebatur improuidus, & per præcipitia labebatur, frẽno legis retineret, & compositis doceret incedere gressibus. Lex docuit hominẽ quid esset peccatum, quia prius nesciebãtur quædam vel esse peccata, vel adeo grauia, vel esse puniẽda. Vere peccatũ nõ cognoui,

A cognoui, nisi per legem. [Nam concupiscentiam] esse peccatum [nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.] hoc ideo elegit Apostolus generale quiddam, quo cuncta complexus est, tanquam hæc esset vox legis, ab omni peccato prohibẽtis, quod ait, Non cõcupisces. Neq; enim peccatum vllum nisi concupiscendo cõmittitur. Non ait, concupiscentiam non habebam: sed, nesciebam eam esse peccatum. Habebam quidem eam, sed tanquam naturale bonũ esse credebam. Postquam autem lex dixit, Non concupisces, cognoui nõ naturale bonum, sed per peccatum accidens esse malum concupiscẽtiam. Per hęc & sequentia Apostolus in se solo generalem agit causam, & sub persona sua fragilitatem describit conditionis humanæ. Nesciebam, inquit, concupiscentiam esse malum, donec audiui eam prohiberi in lege. [Sed peccatum,] id est, fomes peccati, [accepta occasione] stimulandi [per mandatum] legis [operatũ est in me omnem concupiscentiam.] Peccati B enim nomine, vel fomes peccati nunc intelligitur, vel diabolus autor peccati. Et talis est nostra carnalitas, vt ardentius desideret prohibita: quibus non memoratis, iacẽret quasi sopita. Sed & diabolus videns legem in auxilium hominibus datam, magis exarsit & magis institit, vt eam illis verteret in perniciem, cùm prius quasi secure possidens eos minus tentaret. Et sic occasione per mãdatum accepta, fecit in me omnem concupiscentiam. Minor enim concupiscentia erat, quando ante legem securus peccabam. Minor erat, quando meam mouebat libidinem. Omnis est, quando transcendit legẽ. Cùm ergo putarem quòd propriis viribus iubente lege possem concupiscentiam libidinis vincere, maioribus vrgebar eius stimulis, & infirmante me eius cupiditas augebatur. Nã vbi spiritus sanctus non adiuuat inspirans pro concupiscentia mala concupiscentiam bonam, id est, diffundẽs in cordibus charitatem, profectò C lex quanuis bona, auget prohibendo desideriũ malum, sicut aquæ impetus, si in eam partẽ non cesset influere, vehementior fit obice opposito, cuius molem cùm euicerit, maiore cumulo præcipitans, vehemẽtius per prona prouoluitur. Similiter nanque & fluuius cõcupiscentiæ oppositis sibi legis obicibus frænatus est, non siccatus: ac postmodum ruptis eisdem obicibus, vehementior exiuit. Nescio enim quomodo hoc ipsum quod cõcupiscitur, fit iucundius dum vetatur. Rectè itaque dicitur, quia peccatum occasione stimulandi accepta per mandatum legis operatum est in me omnem concupiscentiam: quia vbi non est gratia liberatoris, auget peccandi desiderium prohibitio peccatorum: & lex dum concupiscentiam prohibet, quodammodo eam inflammat.

Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem viuebã sine lege aliquando. Sed cùm venisset mandatum, peccatum reuixit, ego autem mortuus sum, & inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nã peccatum occasione accepta per mãdatum seduxit me, & per illud occidit. D

Verè per legem cognoui peccatũ. Nam [sine lege erat peccatum mortuum,] id est, latebat, non apparebat, & omnino tanquam sepultum ignorabatur. Vel ita: Iure dixi, per mandatum. Nam quando lex non erat, peccatum mortuũ, id est, debile & quasi sopitum erat, dum prohibitione legis non incitaretur. Peccatum quidẽ erat mortuum ante legem. Sed [ego viuebã sine lege aliquando] id est, priùs quam data esset lex. Viuebam sine lege, id est, nulla ex peccato morte terrebar, quia nõ apparebat, cùm lex nõ esset. Patet quia nõ ex persona sua propriè, sed generaliter ex persona hominis loquitur Apostolus. Viuebã, id est, viuere me arbitrabar, quia nesciebam animã meam per peccatũ esse mortuam, dum me sine peccato esse putarem. [Sed cùm venisset mandatum,] id est, cùm data esset E lex, ilico [peccatum reuixit, id est, apparuit, sentiri cœpit, rebellare aduersum me cœpit. Reuixit peccatum, quia aliquando vixerat. Nõ enim potest reuiuiscere, nisi quod vixit aliquãdo. vixerat enim aliquando peccatum in paradiso, quando contra datum præceptũ satis apparebat admissum. Cùm autem à nascentibus trahitur, tanquam mortuum sit latet, ne repugnans iustitiæ malũ eius prohibitione sentiatur. Cùm enim aliud iubetur atque probatur, & aliud delectat atque damnatur, tunc peccatum quodãmodo in notitia nati hominis reuiuiscit, quod in notitia primi facti hominis aliquãdo iam vixerat. Sic igitur adueniente mandato legis reuixit peccatum, quod mortuũ fuerat, id est, occultatum, cùm mortales nati sine mãdato legis homines viuerent, sequentes concupiscentias suas sine vlla cohibitione. Peccatũ quidem reuixit, sed [ego mortuus sum] id est, mortuũ me F esse cognoui manifestatione peccati. Quia iam etiam præuaricatione peccat, qui videt per legẽ quid facere nõ debeat, & tamen facit. Mortuus sum in anima, quia præuaricator factus sũ, & inde me mortuũ esse perspexi. Vel ideo vidi me mortuum, quia reatus præuaricationis certum mortis supplicium cõminabatur. [Et inuẽtum est mihi mandatum quod erat] datum [ad vitam] consequendam, [hoc esse ad mortẽ] incurrendam. Quod enim, si custodiretur, proficiebat ad vitã, hoc neglectum perduxit ad mortem. Mandato enim si obediatur, vtiq; vita est. Sed inuentum est esse ad mortem, dum fit contra mandatum, vt non solùm peccatũ fiat, quod etiam ante mandatum fiebat, sed hoc abundantius & pernicioſius, vt iam ab sciente & præuaricante peccetur. Inuentum est mihi, id est, nõ Deus ad mortem dedit mandatũ, sed visum est mihi tanquam mortiferum, eò quòd illud virtute propria implere non possem, cùm ego nõ mandati vitio, sed stimulo concupiscẽtiæ morte percussus, morerer. Stimulus enim mortis, peccatum est. Idem igitur mãdatum, quod erat datum ad vitam intẽtione dantis, quia bonum erat obedienti, inuentum est, id est, probatum

mihi

Universidad de Deusto
Biblioteca

G mihi peccanti esse ad mortem. Et vere ad mortem. [Nam peccatum,] id est, fomes & delectatio peccati, [occasione accepta per mãdatum,] quod erat contra se, [seduxit me] falsa dulcedine, id est, seorsum à bono duxit, & in malũ traxit, [& per illud occidit, id est, per mãdati trãsgressionem ad æternam damnationem perduxit. Gladio enim quem portabam id est mandato legis, occidit me inimicus, quia præsumebã de viribus meis, & ideo sum victus. Seduxit enim me peccatum occasione accepta per mandatum, siue quia suasio delectationis ad peccandum vehementior est cùm adest prohibitio, siue quia etiam siquid homo fecerit secundũ iussa legis, si adhuc non sit fides quæ in gratia est, vult sibi tribuere, non deo, superbiendo plùs peccat. Peccatum itaque non legitimè vtens lege, ex prohibitione aucto desiderio, dulcius factũ est, & ideo seduxit vel fefellit. Fallax enim dulcedo est, quam plures atque maiores pœnarum amaritudines sequuntur. Quia ergo ab hominibus nondum spiritalem gratiam consequẽ
H tibus suauius admittitur quod vetatur, fallit peccatũ falsa dulcedine: quia vero accedit etiã reatus præuaricationis, occidit. Hæc diximus, legem quæ per Moysen data est, intelligentes. Est autem & naturalis lex, quæ in corde scripta omnes continet nationes: & nullus hominum est, nisi qui adhuc expers est rationis, qui hanc nesciat legem. Vnde & omnis mundus sub peccato, & vniuersi homines præuaricatores legis
Tobi. 4. Matth. 7. sunt. Et idcirco iustum iudicium Dei est scribẽtis in corde humani generis. Quod tibi fieri nolueris, alteri ne feceris. Quis enim ignoret homicidium, adulterium, furtum, & omnẽ concupiscentiam esse malum ex eo quod sibi nolit fieri? Si enim mala esse nesciret, nunquam sibi doleret illata. Hanc legem nescit pueritia, ignorat infantia: & peccans absque mandato, non tenetur lege peccati. Maledicit patri & parentes verberat, & quia necdum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo peccatum. Cùm autem mandatum venerit, hoc est, tempus intelligentiæ appetentis bona & vitantis mala, tunc inci
I pit ei peccatum reuiuiscere, & ille mori reúsq; esse peccati. Atque ita fit vt tempus intelligentiæ, quo Dei mandata cognoscimus vt perueniamus ad vitam, operetur in nobis mortem, si agamus negligentius, & occasio sapientiæ seducat nos atque supplantet & ducat ad mortem. Non quòd intelligentia peccatum sit, lex enim intelligentiæ sancta & iusta & bona est, sed per intelligẽtiam peccatorum atque virtutum mihi peccatum nascitur, quod priusquam intelligerem, peccatum esse non noueram. Atque ita factum est, vt quòd mihi pro bono datum est, meo vitio mutetur in malum.

Itaque lex sancta quidem, & mandatum sanctum & iustum & bonum.
2. Tim. 1. *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem, vt fiat supra modum peccans*

peccatum per mandatum. K Exo. 2

Quandoquidem lex dicit, non concupisces, & mandatum legis datum est ad vitam, [itaque lex quidem] est [sancta] id est, sine vitio, quoniã prohibenda prohibet, [& mandatum] id est, quicquid à me est iussum fieri, est [sanctum] id est, nõ reprehensibile, [& iustum,] id est, æquũ, quia nihil præter æquitatem mandat faciendũ, dum dicit: Oculum pro oculo, pedem pro pede, dentem pro dente exiges, & similia. Hoc enim valde iustum est, [& bonum] est mandatum, idest, vtile & fructuosum. Lex ipsa est sancta, id est, pura à sorde omnis vitij, quia nihil inquinationis in se habet, sed absque vitio docet, dum dicit: Non concupisces, Non mœchaberis, & similia, quãuis per eam praui homines magis inflammẽtur ad concupiscendũ & mœchandum. Et mãdatum, id est, hoc quod per eã præcipitur, est sanctum in se & iustum, id est, iustificans peccatorem: & bonum, id est, vtile, vitam adquirens. Lex enim in hoc loco dicitur se
L cundum quod prohibet malum, velut cùm dicit: Non concupisces, Non furaberis, Nõ fal- Deut. 5
sum testimonium dices: mandatum autem secũdum quod præcipit facere bona, sicut est: Honora patrem & matrem. &, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Et notandum quàm patẽter ab Apostolo nunc lex laudatur. Paulo ante verbo illo quo dixerat, Absit, defenderat eam à crimine, nondum laudauerat. Aliud est enim à crimine obiecto defẽdere, aliud est debito prẽconio prædicare. Crimen obiectum fuit: Quid ergo dicemus? lex peccatũ est? Defensio, Absit. Modò autem, itaque lex quidẽ &c. Lex quidem sancta est, sed illi non sunt sancti, qui male vtũtur lege. Nam in male vtente vitium est, nõ in mandato ipso quod bonum est. Quoniã lex bona est, si quis ea legitime vtatur. Male autem vtitur lege, qui non se subdit deo pia humilitate, vt per gratiã lex possit impleri. Neq; enim lex iubet delictum, vt illa subintrante abundaret delictum, sed superbos etiã adiectores præuaricationis effecit, vt eo modo humiliati discerent ad gratiam pertinere per fidem, vt iam nõ M
essent legi subditi per reatum, sed sociati per iustitiam. Lex quidem sancta est, & mãdatum bonum. Et cùm hoc constet quòd ipsa sancta sit & mandatum eius bonum, & tamen idem mãdatum quod erat ad vitam, inuentum sit mihi esse ad mortem, [ergo] mandatum [quod bonũ est, factum est mihi mors?] id est, nunquid mãdatum bonum, quod contra mortis opera datũ est, in mortem mihi est commutatum? [Absit.] Ego videlicet quòd morior, non mandati boni vitio morior: sed mandatum bonum vitio meo transgressus sum, & ita mortẽ merui. Non mihi mãdatum per se causa mortis extitit, sed ego mihi feci, qui peccando morte digna commisi. Non mandatum est mihi efficiens causa mortis [sed peccatum] id est, fomes peccati, qui bonã rem vertit in malum, est efficiens causa mortis. Nam peccatum, id est fomes peccati, & incentiua vitiorum ac delectatio mala, vel diabolus autor peccati, [operatum est mihi mortem] id est, fecit me operari opera digna morte [per bo-

A bonum] id est, per transgressionem boni mandati. Ita operatum est mihi mortem animę [vt] ipsum peccatũ quod pri⁹ latebat in corde meo [appareat] foris [peccatum] esse in manifesto opere. Ita scilicet appareat [vt] idẽ peccatum, id est, fomes peccati & concupiscentia [fiat supra modum peccans peccatum] id est, plus quã antea [per mandatum] sine quo nec tantum ardebat, & per quod accreuit præuaricatio. Vel ita intelligendum est: Vt per legem appareat peccatum, quod per ignorantiam latebat. Iam enim dixerat, sine lege peccatum mortuũ erat, id est, latebat & ignorabatur, tanquam in quibusdam ignorantiæ tenebris sepultum. Modò autem videamus quàm vere dicat, peccatum vt appareat peccatum. Non enim dicit, vt sit, quia erat & quando non apparebat peccatum. Quid est, vt appareat peccatum? Quia concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non cõ
B cupisces. Non ait, concupiscentiam non habebam: sed, concupiscentiam nesciebam. Sic etiã hîc non ait, vt sit peccatũ: sed, vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem. Quam mortem? Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Supra modum, quia accessit & præuaricatio. Quando enim delinquebam sine mandato, minus erat. Quando autem delinquo per mandatum, excedo modum. Lex enim modificauerat omnia: sedego modũ legis transgredior instinctu concupiscentiæ, impulsus. Vel supra modum, qui valde immoderatius creuit peccatum per legem, dum per eius prohibitionem magis inflammaretur, & eam scienter trãsgrederetur. Quod quidem ad hoc vtile fuit, vt sentiret anima seipsam non sufficere ad extrahendum se de seruitute peccati, atque hoc modo detumescente & extincta omni superbia, subderetur liberatori suo, & auxilium gratiæ eius imploraret.

Scimus enim quòd lex spiritalis est, ego autem carnalis sum, venũdatus sub pec-
C *cato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio.*

Superius dixi, quia lex est sancta. Et vere est sancta, quia [scimus quòd] ipsa [est spiritalis] id est, à sancto spiritu data, & mandans spiritalia, atque spiritum hominis alens & instruens de diuinis & cœlestibus. Sed [ego sum carnalis,] id est, carni consentio, [venundatus sub peccato,] id est, peccans precio temporalium voluptatum. Dulcedo enim mortiferæ voluptatis, precium est quo se vendit vnusquisque diabolo, ponens se sub peccato, id est, faciens se seruum peccati. Verè animam meam diabolo vendidi, accipiens precium voluptatis & subdens me peccato. Nam [quod operor, non intelligo] quia aliud video me agere, & aliud per legem scire. Quod operor non intelligo, id est, non
Matt. 7. agnosco in præceptis veritatis vbi est vera scientiã. Secundum hanc loquutionem dicit dominus peccatoribus, Non noui vos. Non enim eum aliquid latet. Sed quia peccata non inueniuntur in regulis præceptorũ, quas habet ve- D
ritas, ideo ipsa veritas peccatoribus dicit, Non noui vos. Sicut enim tenebræ oculis non videndo, sic peccata mente ignorando sentiuntur. Verè non intelligo in lege faciẽdum esse quod facio. Quia [bonum quod] secũdum rationem [volo, non hoc ago, sed malum quod odi] secũdum rationis iudicium, [illud ago] secundum carnis appetitum. Nam ratio quidem naturaliter vult bonum, sed hæc voluntas semper caret effectu, nisi per gratiã fuerit adiuta. Et hęc quidem verba hoc modo conueniunt homini carnali & sub lege posito, sed melius intelligũtur esse etiã spiritalis hominis, iámq; sub gratia cõstituti, vel ipsius Apostoli. Scimus, inquit, quòd lex spiritalis est, id est, spiritalia iubet. Hucusque legem excusauerat, quòd nõ debet refundi in eã culpa. Hìc ostendere incipit, quòd nec in principalẽ naturam debet refundi, & ita non in creatorẽ, sed in homines qui ex se vitiati sunt, vt prauis nequeant motibus resistere. Lex spiri
E talis est, sed ego carnalis sum, id est, carnale cor pus adhuc gero, in quo & carnales motus sentio. Quandiu enim hîc viuitur, sic est. Ità ergo dixit Apostolus, ego autem carnalis sum, ideo quia nondũ spiritale corpus habebat, sicut posset dicere, ego autem mortalis sum: quod vtiq; non nisi secundum corpus intelligeretur dixisse, quod nondum fuerat immortalitate vestitũ. Item quod adiunxit, venundatus sub peccato, ne quisquã eum nondũ redẽptum Christi sanguine existimet, hoc etiã secũdum illud potest intelligi, quod ait, Et ipsi in nobismetipsis ingemiscimus adoptionẽ filiorũ, expectantes redẽptionẽ corporis nostri. Si enim secundũ hoc se dicit venundatum sub peccato, quòd adhuc nõ est redemptum à corruptione corpus eius, vel venundatum aliquando in prima transgressione præcepti, vt haberet corpus corruptibile quod aggrauat animam, quid prohibet hîc A- Sapi. 9.
postolum de se hoc diceret, quod ita dicit, vt etiam in ipso possit intelligi, etiam si in sua persona non se solum, sed omnes accipi velit, qui F
se nouerunt spiritali dilectione cum carnis affectione sine consensione confligere? Venundatus, inquit, sum: quia quod operor nõ affectu consentiendi & implendi, sed ipso motu concupiscendi, non intelligo in regulis præceptorum cœlestiũ. Vel non intelligo, id est, non approbo. Et vere non intelligo quod operor. Nã bonum quod volo, hoc nõ ago: sed malũ quod odi, illud facio. Nõ hoc sic intelligamus tanquã vellet apostolus esse castus, & esset adulter: aut vellet esse misericors, & esset crudelis: aut vellet esse pius, & esset impius. Sed ad quid? Volo non concupiscere, & concupisco. Et si concupiscentiæ non cõsentio, & post cõcupiscentias meas non eo, tamen adhuc concupisco. Et hoc est, quia bonũ quod volo, id est, nõ cõcupiscere, hoc non ago: sed malum quod odi, id est, cõcupiscere, illud facio, id est, ex carne cõcupisco. Quãdiu enim caro mortalis est, nõ potest à cõcupiscẽtiis penit⁹ esse libera. Minuiquidẽ quotidie possunt cõcupiscentiæ, sed ex toto nõ possunt auferri, quãdiu hîc viuitur. Et ideo nõ ago bonum quod volo, id est, non concupiscã: sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

G facio malum quod odi,id est,concupisco,quãuis non cedam,quãuis non consentiam, vt desiderio peccati non obediam.

Si autem quod nolo, illud facio,consentio legi quoniam bona est. Nunc autem non iam ego operor illud,sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea,bonum. Nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio. Nõ enim quod volo bonum,hoc facio: sed quòd nolo malum,hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio,non ego operor illud,sed quod habitat in me peccatum.

H Dixi me nõ facere quod volo,sed potiꝰ quod nolo. [Sed si] ego [illud facio quod nolo,] id est,si ex carnis infirmitate cõcupisco quod nolẽ facere,[consentio legi]quia nolo quod non vult. Dum quod nolo,ago,id est,dum nolo cõcupiscere & concupisco, consentio legi[quoniam bona est]quia & ego ipse nolo quod lex. Quia nolo cõcupiscere,& lex dicit,Nõ cõcupisces. In hoc enim quod volo quod& lex vult absque dubio consentio legi: concupisco tamẽ quia non sum sine peccato. Non implet legem infirmitas mea,sed laudat legem voluntas mea. Ergo si quod nolo hoc ago,ideo consentio legi,quia nolo,non quia ago, Ipsum autem quod ago,concupiscere est,non concupiscentiæ consentire. Lex dicit,Nõ concupisces,& ego nolo concupiscere, sed tamen concupisco, quanuis concupiscentiæ meæ assensum non præbeam, quãuis post illã non eam. Resisto enim, auerto mentem,nego arma,teneo membra,& tamẽ fit in me quod nolo. Quod non vult lex,nolo cũ lege. Ergo consentio legi. [Nunc autẽ iam nõ
I ego operor illud,[Nunc iam,id est,iam redemptus,qui fui antè sub peccato venundatus,nũc iam sub gratia,quæ liberauit delectationẽ meæ voluntatis à consensione cupiditatis, libera est mens,caro captiua. Non ego operor illud,quia non consentio. [sed peccatum quod habitat in me,]id est,fomes peccati & cõcupiscentia quę est in carne mea. Quando enim peccatũ quod in nobis habitat,operatur in nobis,tunc nos id non operamur, cum nequaquam ei voluntas nostra consentit, & tenet etiam corporis membra, ne obediant desideriis eius. Quid enim operatur peccatum nolentibus nobis], nisi sola illicita desideria? Quibus si voluntatis non adhibetur assensus, mouetur quidem, sed nullus ei relaxatur effectus. Operatur ergo peccatum in nobis hæc desideria. Quibus si obedimus, & nos operamur. Si verò non eis obedimus,'non nos illud operamur, sed quod in nobis habitat peccatum. Si autem desideria nulla haberemus illicita,nec nos,nec peccatũ mali aliquid operaretur in nobis. Motum porrò illiciti desiderij(cui non obediendo non id nos operamur) ideo nos agere dicimur, quoniam non est naturæ vigor alienæ, sed languor nostræ naturæ. K
A quo languore omni modo salui erimus, cùm & animo & corpore immortales facti fuerimꝰ. Languoris huius & infirmitatis, vnde illicita desideria commouentur, quod peccatũ appellat Apostolus, vniuersus reatus sacramẽto baptismatis est solutus, cum omnibus quę illi obedientes fecimus, diximus, cogitauimus. Nec nobis deinceps languor iste obesset, si desideriis eius illicitis nullis unquã obedientiã præberemꝰ, siue operatione, siue loquutione, siue tacita assensione, donec etiam ipse sanaretur. Cũ autẽ omne aliud peccatũ sit volũtariũ, ita vt præter voluntatem omnino fieri non possit: hoc solũ de quo nunc agitur, etiam præter voluntatem fit eo modo quo expositum est. Si ideo peccatũ vocatur, quia peccato factum est, & pœna peccati est. Non ego, inquit, operor illud, sed quod habitat in me peccatũ. Multũ autẽ fallitur, qui consentiens concupiscentiam carnis suæ, putat L
se adhuc posse dicere, nõ ego operor illud, etiã si oderit quia consentit. Nam si concupiscit & & cõsentit & agit, quomodo nõ ipse illud operatur, etiamsi se operari doleat, & vinci grauiter ingemiscat? Dixi quia peccatum habitat in me. Quod ideo dixi, [quoniam scio quia bonũ non habitat in me, hoc est, in carne mea.] Aliter fortasse acciperetur, quod dixit, in me, & ideo exposuit, addẽs: Hoc est, ĩ carne mea, ac per hoc aptissimè ostẽdit vnde loqueretur. Ac si diceret: Certus sum ꝙ hæc concupiscentia, quæ est conatui meo aduersa in corpore meo, nõ est bonum. Vitium carnis in re bona, non est bonum. Quod cùm esse desiterit, caro erit, sed iã vitiata vel vitiosa non erit. Non dico, caro mea non est bona: sed, bonum in carne mea non habitat, quam peeccati deprimit cõsuetudo, quod vincere nequeo. Verè in carne mea non habitat bonum, nam ideo non possum perficere bonum quod volo. [Nã velle adiacet mihi,] id est, M
præsto est mihi bona voluntas, [sed perficere bonum non inuenio,] id est, tam longe est à me perfectio boni, vt eã inuenire non possim. Hoc est perficere bonum, vt ne concupiscat homo. Imperfectum autem bonũ est quando concupiscit, etiamsi non cõcupiscentiæ cõsentit ad malum. Quia tunc perficitur bonũ, quando desideria mala nulla sunt: sicut tunc perficitur malum, quãdo malis desideriis obeditur. Quando autem sunt quidẽ, sed non eis obeditur, nec malũ perficitur, quia nec eis obeditur, nec bonũ, quia sunt, sed fit ex aliqua parte bonũ, quia concupiscentiæ malę non consentitur, & ex aliqua parte remanet malum quia concupiscitur. Ideo Apostolus non dixit, facere bonũ non inuenio sed perficere. Multũ enim boni facit, quia facit quod scriptum est, Post cõcupiscentias tuas nõ *Eccle.* eas: sed non perficit, quia non implet quod scriptum itẽ est, Nõ concupisces. Erit autem quãdoq; perfectio boni, quãdo consumptio mali: *Exod.* *Deut.*
Illud summum, hoc erit nullũ. Quòd si in ista mortalitate sperandum putamus, fallimur. Tũc enim erit quando mors non erit: & ibi erit, vbi vita æterna erit. Ad hoc igitur dixit lex, Non cõcupisces, vt nos in hoc morbo nosipsos inuenientes iacẽre, medicinam gratiæ quæremus, atque

A atque in eo præcepto sciremus, & quod debeamus in hac mortalitate proficiendo semper in melius conari, & quod posit à nobis ad illam immortalitatem beatissimam, vbi cõcupiscentia non erit, peruenire. Nisi enim quandoque perficiendum esset vt non concupisceremus, nec malum desiderium vllum haberemus, nun quam fuisset iussum. Quod donec in nobis cõpleatur, semper nos debemus agnoscere peccatores & in bono imperfectos, atque pugnare aduersus peccatũ, & in bono proficere. Nõ inueni perfectionẽ boni, quandiu in hac mortalitate viuo, quia nõ possum ex toto carere cõcupiscentia. Non enim quod volo bonũ, hoc ago &c. Volo enim nõ habere concupiscentiã, & tamen habeo. Eadẽ quæ superius dixerat, repetit inculcans, & tanquam tardissimis ostẽdit somno eos excitans. [Non enim facio bonũ ꝙ volo, sed ago malũ quod nolo] Quia volo (vt dixi) penitus carere concupiscentia, sed nõ valeo. Et nolo concupiscere, sed tamen concupis
B co ex carne, non ex mente. Quod nolo, illud facio: [sed si quod nolo, illud facit, id est, si inuitus concupisco, [non ego operor illud] quia mente non consentio, [sed peccatum quod habitat in me,] operatur illud id est fomes peccati & concupiscentia habitans in carne mea. Quæ scilicet concupiscentia & pecca ti libido vel delectatio, per transgressionẽ primi parentis ex vitiata natura mihi transfusa est.

Inuenio igitur legem volenti mihi facere bonum quoniam malum mihi adiacet. Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. & captiuantem me in le
C *gem peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum dominum nostrum. Igitur ego ipse mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati.*

Quandoquidẽ ego non operor malũ, sed volo operari bonum, [igitur inuenio legẽ mihi] esse bonã, [volẽti facere] quod ipsa iubet, [quoniã] non ipsi legi quæ dicit. Non concupisces, sed [mihi malũ adiacet.] Bonam inuenio legẽ. Bona est lex. Vnde probo? Quia implere eam volo. Igitur mihi volenti facere bonum, inuenio legẽ bonam, id est, vtilem inuenio legem bonam, id est, vtilem inuenio illam, dum docet quid fieri debeat & quid non. Verè bonum aliquid est lex, quoniam non ei, sed mihi malum adiacet ex concupiscentia, cui tamen non consentio. Malum prauæ delectationis adiacet, id est, vitiũ mihi est, & mihi incũbit, nec me sinit perficere bonum quod volo. Mihi malum adiacet, id est, peccatũ quod habitat in carne mea, videlicet carnalis cõcupiscẽtia quę peccati nomine appellatur, quoniam ex illa oriuntur cunD cta peccata. Quicquid enim est peccatorũ in dictis, in factis, in cogitationibus, nõ oriũtur nisi ex mala cupiditate, non oriuntur nisi ex illicita delectatione. Hęc ergo illicita delectatio, cui tamen resisto, malũ est quod adiacet mihi, id est, carni meę. Non enim caro mea, aut de alia substantia caro, aut de alio principio caro, aut anima ex deo, & caro de gẽte tenebrarum, sed languor repugnat sanitati, quoniã semiuiuus iacet in via. Verè malũ mihi adiacet, quia cũ secundũ interiorem hominẽ condelecter legi dei, video tamẽ aliã legẽ in mẽbris meis repugnantẽ legi mentis meæ. Vel ita: Verè cõsentio legi, & inuenio illã esse bonũ quiddã & vtile, quãuis malum mihi adiacet. Nã [condelector legi dei,] id est, in hoc quo lex quã deus dedit, delectatur, & ego delector: quia quicquid ei placet, & mihi simul placet. [Secundũ interiorẽ hominẽ] id est, secundum spiritus & rationis affectum. Cõdelector quidem ei secundũ bonę voluntatis affectum, sed tamẽ eã cõplere non sufficio, quoniã [video] id est, attẽdo, [aliam] id est, diuersam à dei lege [legem] id est, prauã suggestionem [in E
membris meis] quæ recta dicta est lex, quoniã legitimè factũ est vt homo qui noluit obedire domino suo, nõ ei seruiet caro ipsius. Nã supra hominẽ deus est, & infra hominẽ caro. Et quia homo cõtempsit superiorem, torquetur ab inferiore. Tunc enim nata est hæc lex, quando in paradiso contẽpta & transgressa est ab homine prima lex. Vt enim vetitũ cibũ comedit, protinus illicitum carnis motũ sentire cœpit. Videoaliã legẽ, id est, peccati pruriginem, in mẽbris meis, vt in auribus ad audiẽdũ illicita, & in oculis ad cõcupiscendũ. Huiusmodi legẽ. i. peccati fomitem qui male regit, video in mẽbris meis [repugnantem legi mẽtis meæ,] id est, rationi, quæ est lex naturaliter scripta in corde omniũ, [& captiuantem me] id est, captiuare conantẽ, hoc est, ad consentiendum implendũmque cogentẽ [in lege peccati,] id est, carnalẽ concupiscentiam [quæ est in membris meis] & ibi mouet illicita desideria, tantoque periculosior est, quãto vicinior. Quatuor leges ostendit Apo- F
stolus inuicem dimicãtes, legẽ dei & legẽ mentis, quæ duæ in bono cõcordãt. i. legem Moysi & legem naturæ vel fidei: itémq; legem suggestionis & legem peccati, quę in malo sibi cõsentiunt. Et in harum legum contrarietate & repugnantia est labor & conflictus omnium militũ Christi, dum resistunt ne prauis legibus cõsentiant. Possumus etiã istam aliam legem & legẽ peccati, non duas, sed vnam intelligere, id est, sarcinã mortalitatis, per quã fit sæpe vt etiã iniuste delectet quod non licet. & quod ait, captiuantem me, id est, captiuantem carnem meã in legem peccati, id est, in seipsam. Captiuantem enim me, dixit: quia & in ipsa carne non est aliena natura, sed nostra. Quã nisi teneret carnalis concupiscentia, quam legem peccati vocat, non vtique in ea vllũ illicitum desiderium cui mẽs obedire non debeat, commoueret. Ex parte enim captiuatur, & ex parte iam liber est, nam mens quæ interius habet alias delectationes suas, non cõsentit, sed repugnat delectationibꝰ carnis. Cõdelector, inquit, legi dei, delectat me

Universidad de Deusto
Biblioteca

G lex, delectat ne quod iubet lex, delectar me ipsa iustitia secundum interiorem hominem. Ecce libertas ex parte superiore, Libertas enim delectat. Nam qui adhuc timore facit quod iustum est, nondū deus cum delectat, ideoq; seruus est Cùm verò non iam timuerit pœnam, sed amauerit iustitiā, in ipso amore & delectatione iustitiæ liber erit. Video autem, inquit, aliam legē in membris meis. Hæc est quę remansit infirmitas. Et ex hac parte sentit homo captiuita tē, vbi non est impleta iustitia. Nam vbi condelectatur legi dei, non captiuus, sed legis amicus est. Et ideo liber, quia amicus. Sed nondū tota, nondum pura est, non dumque plena libertas, quia nondū æternitas. Est in me quiddam mortuum, & quiddam viuū. Mors contendit, mens non consentit: Quid inde sperandū est? [Infelix ego homo,] Etsi non in mente, tamē in carne infœlix homo. Non enim in mēte homo, & in carne nō homo: sed in mēte homo, & in car H ne homo. Infœlix sum ego homo. Ita qui se infelicem exclamat, lugēdo implorat cōsolatoris auxiliū. Nec paruº est ad beatitudinē accessus, cognitio fœlicitatis suę. Infœlix ego homo. Et cū per me ab hac infelicitate non possim liberari, [quis me liberabit, quis hoc facere poterit, nisi magnus aliquis, vt me liberet [de corpore mortis huius,] id est, de hoc corpore corruptibili in quo mors est? Hęc est vox militis pugnā tis & gemētis in labore certaminis. Cui gemēti & auxiliū liberatoris imploranti, respōdetur: [Gratia dei] te liberabit à corpore mortis huiº [per Iesum Christum dominū nostrū,] quādo corpus habebis immortale, vbi nulla concupiscētia remanebit. De corpore enim mortis huiº non omnes liberātur, qui finiunt hāc vitā: quo niā aliud est exire de corpore, quod omnes homines dies huius vitæ nouissimus cogit: aliud liberari dē corpore mortis huius, quod nō lex, non vires proprię, sed sola dei gratia per Iesum Christum sanctis & fidelibus eius impertit. Li
I berari enim à corpore mortis huius, est omni sanato languore concupiscētiæ carnis, non ad pœnā corpus recipere, sed ad gloriā. Nā impij vtique non liberantur à corpore mortis huius, quibus eadē corpora reddūtur ad æterna tormēta. Tūc enim corpus mortis huius redit ad impiū, nec inde aliquādo soluetur. Et tunc nō erit ei vita æterna, sed mors æterna, quia pœna æterna. Iustus autē liberabitur à corpore mortis huius, non vt hoc corpus non habeat, sed vt mortale & onerosum nō habeat. Habebit enim ipsum corpº, sed immortale & leue & sine molestia. In his verbis (vt suprà dictū est) rectè intelligitur Apostolus nō quidē se solū in sua persona, sed etiā alios sub gratia cōstitutos significasse. Quādoquidē cōdelector legi dei secundū interiorē hominē, & video aliam legē mēbris meis. [Igitur ego ipse mente seruio legi dei] amādo iustitiā, & resistendo concupiscentiæ, [carne autem] seruio [legi peccati] cōcupiscendo. Ego ipse hæc facio. Nō enim alius in mente & alius in carne, sed ego ipse in mente, ego in carne, non duo, sed vnus ex vtroque. Mente seruio legi dei in libertate Christi, carne autem legi peccati ex vetustate Adæ. Nouitatis gaudio suspendor, vetustatis onere prægrauor. K Est mihi bellum aduersum me. Sed ex qua parte displiceo mihi, iungor deo. Ex qua parte iungor deo, idoneus ero ad vincendum me, quia il le mecum est qui omnia superat. Mente seruio legi dei, volendo quod ipsa vult, & nolendo quod non vult: carne autem legi peccati, non quidem dando membra committendis iniquitatibus, sed tantùm concupiscendo, quanuis illicitæ concupiscentiæ non dem manus.

CAPVT VIII.

Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, qui nō secundum carnem ambulant. Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Nam L *quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum.*

Igitur ego ipse mēte seruio lege dei, carne autē legi peccati. Et quidē ego, qui in me significo quemlibet iustum sub gratia constitutum, mente seruio legi dei, [ergo nihil damnationis est nunc] etsi antè fuit [his qui sunt in Christo Iesu, in quo per baptismum soluta sunt illis omnia. Dum non essent in Christo, & consentirent concupiscentię, erat illis damnatio. Nunc autem cùm sint in Christo & repugnent concupiscentiæ, nihil damnationis est illis, quan- M quā ex carne concupiscant: quia non pugnatores, sed victi dānantur: nec est damnabile si existant desideria carnalia, sed si eis ad peccādum obediatur. Nihil dānationis est his qui sunt in Christo. Et ne putares hoc posteà futurū, ideo additum est, nunc. Posteà illud expecta, vt nec concupiscētia sit in te contra quam cōtendas, quia nec ipsa erit. Nihil ergo damnationis est nunc illis, quanquam alia lex in membris eorū adhuc repugnet legi mētis ipsorū. His qui sunt in Christo, non est damnatio, his dico, [qui nō ambulāt secundum carnē,] id est, qui non operantur secundum carnalē appetitum. Sūt enim nonnulli qui dicuntur Christiani, & tamen secundum desideria cordis ambulāt, ad quorum distinctionem dicitur nunc non esse damnatio illis Christianis, qui non secundum carnem ambulant, id est, non carnaliter viuunt. Verè non est dānatio his qui sunt in Christo, [nā lex] nō literæ in mōte Sina, sed [spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis,] per quā legem erat damnatio. Ineſt adhuc mēbris meis lex illa peccati, sed iā reū me nō facit, quia liberatus sum ab illa, ideoque liber pugno contra illam. Lex Moysi est spiritalis, sed non vitæ,

A vitæ, quia non viuificat dimissis peccatis. Lex autē quam spiritus sanctus ponit, est vitæ, quia viuificat remittēdo peccata. Lex Moysi, est lex Dei, sed factorum: lex operum, lex quæ iubet, non iuuat: lex quæ ostendit peccatum non tollit. Lex autem spiritus, lex est fidei, lex gratiæ, lex misericordię, lex quæ tollit peccatum, & liberat à lege membrorum, quæ non est dei, sed peccati & mortis, quoniam reos facit & mortem operatur. Et hoc est, Lex enim spiritus vitæ liberauit me à lege peccati & mortis. Lex illa bona liberauit me ab ista lege mala. Et hoc in Christo Iesu, id est, in sanguine & gratia IESV CHRISTI. Me, id est, quemlibet iustū sub gratia constitutum liberauit in Christo, vt non consentiam legi peccati & mortis, id est, concupiscentiæ. Et quomodo sim liberatus ac dānationem euaserim, consequenter exponitur. [Nā quod impossibile erat legi,] deus in Christo fecit, id est, damnare peccatum & dare iustitiam. Impossibile erat legi naturali vel scriptæ
B liberare à lege peccati & mortis: quia nec peccatum tollere, nec mortem vincere prævalebat nec sibi obedientem aut perfectum quenquam facere poterat. Quod impossibile erat legi, deº fecit, [in quo] impossibili [infirmabatur] ipsa lex [per carnem,] id est, ab infirmis non poterat impleri per carnē, quia per spiritum impletur. Lex enim infirmate intelligitur, eo quod non impleatur, non quòd ipsa infirma sit, sed quòd infirmos faciat minando pœnam, nec adiuuando per gratiam. Quæ infirmata esse per carnem dicitur, quia caro nō implet quod per spiritum impletur, id est, per gratiam spiritualem. Nam caro vbi non erat gratia, inuictissime resistebat. Et lex infirmabatur per carnem, id est, carnis desideria per somitem vitiorum
C qui in carne est, quia caro nimiū rebellabat, & audiens legem plus incitabat concupiscentiā. Infirmabatur ergo lex literę per carnem, id est, non efficiebat iustos deditos carni, quoniam caro fortiter obsistebat ne lex adimpleretur, & lex nō habebat vires quibus impetū carnis frāgeret. Vel per carnem infirmabatur lex, id est, per carnalem intellectum & per carnalem obseruātiam erat imbecilla, non per seipsam. Sed quod lex infirma non poterat, deus fecit, qui filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, etiam peccatum de peccato damnauit in carne. [Deus filium suum,] id est, sibi propriū & consubstantialem atque coæternum [misit,] id est, incarnari cōstituit, vt manens quod erat, assumeret quod nō erat. Misit eū nō [in similidinem carnis] quasi caro non esset caro, sed in similitudinē carnis peccati, quia caro erat, sed peccati caro non erat. Nostra enim caro est peccati caro, quia per libidinis vsum generata est. Sola autē illius caro non fuit caro peccati, quia non eum mater concupiscentia, sed gratia concepit. Tamen similitudo carnis peccati fuit, id est, passibilis & mortalis quæ nutriri & esurire & sitire & dormire & fatigari & mori potuit. Mors enim & infirmitas non est nisi de peccato. Et vtique corpus illud mortale erat & infirmum, vt cæterorum corpora. Caro peccati habet mortem & peccatum, similitudo autem carnis peccati habuit mortem sine peccato. Si ha- D beret peccatū, caro esset peccati. Si mortē non haberet, nō esset similitudo carnis peccati. Talis venit saluator. [Et de peccato damnauit peccatū in carne, id est, suscipendo carnē hominis peccatoris, & docendo quemadmodum viuēre mus, peccatum in ipsa carne damnauit, vt æternorum charitate spiritus noster flagrans, nō duceretur captiuus in consensionē libidinis. Mortem enim non meruit Adam nisi peccando, & Christus carnem susceptt mortalem. Ergo sic dicitur mors peccatum, quæ facta est peccato, sicut dicitur lingua Græca, lingua Latina, non ipsum membrum carnis, sed quod fit per membrum carnis. Lingua enim Græca verba Græca sunt, non quia verba lingua, sed quia verba per linguam. Sic igitur peccatū domini, quod factū est de peccato, quia inde carnē assumpsit de massa ipsa, quæ mortē meruerat ex peccato. Et vt celerius dicā, Maria ex Adā mortua propter peccatū, nisi diuinitus exempta fuisset, & caro domini ex Maria mortua propter delenda E peccata. De peccato itaq;, id est, de morte quæ per peccatū accidit, dānauit peccatū in carne. Vel de peccato, id est, de sacrificio pro peccatis oblato. Peccatū enim vocabatur in lege, sacrificiū pro peccato. Et tale peccatū fuit caro dñi. De peccato igitur, id est, de sacrificio quod factus est pro peccatis, inde dānauit peccatū, [vt iustificatio legis,] id est, iustificatio quam præcepit siue promisit, [impleretur in nobis] per spiritū qui adiuuat, hoc est, lex literæ impleretur in nobis per spiritum vitę. In nobis dico, qui non secundum carnē ambulamus,]id est, operamur [sed secūdū spiritū.] Caro de terra facta est, spiritus autē à deo datus est. Vtraque ergo desiderant illud vnde sunt, caro terrena, spiritus cœlestia. Si igitur spiritus carnem superauerit, operantur in eo cœlestia. Si autem carni cōsenserit, prævaluerūt ei terrena. Illi ergo nō secūdū carnē ambulant, sed secundū spiritum, qui non terrenis & carnalibus, sed cælestibus & spiritalibus sunt intenti, nec carnaliter obseruant legē, sed spiritaliter. Quid est enim secundum car- F nem ambulare? carnalibus concupiscentiis cōsentire. Et quid est secundum spiritum ambulare? adiuuari spiritu in mente, & concupiscentiis carnis non obedire. Sic ergo impletur in nobis per Christū iustificatio legis, non adhuc illa quæ dicit, Non cōcupisces, sed interim illa quæ iubet, Post concupiscentias tuas nō eas.

Qui enim secundū carnē sunt, quæ carnis sunt sapiūt. Qui verò secundū spiritum, quæ sunt spiritus sentiūt. Nam prudentia carnis, mors: est prudētia autē spiritus, vita & pax. Quoniā sapiētia carnis inimica est deo. Legi enim dei nō est subiecta, neque enim potest. Qui autem in carne sunt, deo placere non possunt.

Verè in illis impletur iustificatio, qui non secūdum carnem ambulant, sed secundum spiritum. Nam [qui secundum carnem sunt,] id est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G qui carni consentiunt, & sequendo appetitum carnis vitam suam ducunt,[sapiunt ea quę sunt carnis,]id est,sciunt carnalia & curiosi sunt in carnalibus atque saporem delectabilem illis habere videntur temporalia & terrena, quæ carnis sunt,vel ad carnem pertinent,ideóque tales non iustificantur.[Sed illi qui]sunt[secundum spiritum,] id est, qui sancto spiritui consentiũt & ei concordant, vt spiritualiter viuant, [sentiunt ea quæ sunt spiritus,]id est,diuina & spiritalia bona sentiunt interius,& spiritali dulcedine replentur,ideóque iustitia legis per charitatem in illis adimpletur. Verè illi qui sapiunt ea quæ sunt carnis non iustificantur,sed illi potius qui sentiunt ea quæ sunt spiritus. Nam finis rerum hoc indicat,cùm sapientia carnis generet mortem:& sapientia spiritus,vitam. Pœna enim vel præmium euidenter declarant, & eos qui moriũtur non fuisse iustificatos. & eos qui vitam adepti sunt, impleſſe iustitiam. [Nã
H prudentia carnis mors est] æterna: [prudentia autem spiritus,vita & pax.]Prudẽtia enim carnis est,cor machinationib⁹ tegere,sensum verbis velari:quæ falsa sunt,vera ostẽdere:quæ vera sunt,fallacia demonstrare. Hæc nimirũ prudentia vsu à iuuenibus scitur,hæc à pueris precio discitur.Hanc qui sciunt,cæteros despiciẽdo superbiunt: hanc qui nesciũt, subiecti & timidi in aliis mirantur: quia ab eis hæc eadem duplicitas, æquitatis nomine palliata diligitur, dum mentis peruersitas vrbanitas vocatur.hęc sibi obsequentibus præcipit honorum culmina quærere,adepta temporalis gloriæ vanitate gaudere, interrogata ab aliis mala multiplicius reddere:cùm vires suppetunt,nullis resistentibus cedere,cũ virtutis possibilitas deest,quicquid explere per malitiã nõ valet, hoc impacifica bonitate simulare. Iure ergo talis prudẽtia mors animę dicitur.Prudentia verò spiritus,id est,iustorum sapientia est,nihil per ostensiones fingere, sensum verbis aperire, vera vt sunt diligere,falsa deuitare,bona gratis exhibere,mala
I libentius tollerare quàm facere,nullam iniurię vltionem quęrere:pro veritate contumelias pati,lucrum putare.Et hæc prudentia est vita animæ & pax,non solùm in futuro seculo,sed etiã in præsenti. Diffinitio autem prudentiæ in appetendis bonis & vitandis malis explicari solet. Eadem nanque animæ natura, & prudentiam carnis habet cùm inferiora sectatur, & prudentiam spiritus cùm superiora eligit, sicut aquæ natura & frigore congelascit, & calore soluitur. Per prudentiam carnis propterea deum Iudæi colebant, vt eis secundum carnẽ bene esset,ideóque secundũ animã erãt mortui.Per prudentiam autem spiritus,iusti deum gratis colunt: id est, quia ipse bonus est, non quia dat alia bona,quę dat & nõ bonis.Et ideo per hanc spiritalem prudentiam viuunt etiam nunc in anima & pacem habent, concordãtes voluntati diuinæ & amantes proximos, nec se vindicantes cùm læsi fuerint.Multò magis autem in futuro vitam habebunt æternã, & pacẽ tranquillitatis perpetuæ. Econtra qui carnaliter sunt prudentes,id est,qui appetunt temporalia bono,& timent temporalia mala, vel suas astute vlciscũtur iniurias, & magis naturalibus K
credunt rationibus quàm diuinis sententiis, mortem animæ & corporis æternã patientur. Et verè per talem prudentiam moritur anima & corpus. [Quoniam sapientia carnis,]id est, quæ carnalibus intendit, & carnalia studiose agit,[inimica est deo,]quem non sibi finem cõstituit. Quicunque enim voluerit amicus esse Iac.4
seculi huius,inimicus dei constituetur. Inimica est deo,dum nil putat dominum posse præter quod in naturis rerum videtur. Inimica est deo,quia eius voluntati non obtemperat.[Legi enim dei non est subiecta.] Et facere contra legẽ,hoc est inimicũ dei esse.Non quia deo aliquid nocere potest, sed quia sibi ipsi nocet, quisquis resistit voluntati dei. Quod ergo ait, sapientia carnis inimica est deo,nõ sic accipiamus,quasi inimica ista possit lædere deũ.Resistẽdo enim inimica est,nõ nocẽdo.Illi autẽ nocet,in quo est sapientia carnis, quia vitium est. L
Naturę nocet in qua ineſt. Pellatur vitiũ,& natura sanabitur.Hæc carnalis sapiẽtia nõ est subiecta legi dei, [neq; enim potest] ei esse subiecta. Nõ dixi, homo non potest:nõ dixi, anima non potest:non dixi, caro non potest:sed dixi, quoniam sapientia carnis nõ potest,id est,vitiũ nõ potest,nõ natura:quomodo si dicatur,claudicatio rectæ ambulationi non est subiecta,neque enim potest.Pes potest,sed claudicatio nõ potest. Tolle claudicationẽ, & videbis rectam ambulationẽ.Sed quandiu claudicatio est,non potest.Nõ sit sapientia carnis, & homo est.Sic dictũ est, Legi enim dei nõ est subiecta, neque enim potest: tanquam si diceretur:Nix non calefacit,neque enim potest. Quandiu enim nix est,non calefacit.Sed resolui potest & feruere, vt calefaciat. Sed cùm hoc facit,iam nix nõ est. Sic & prudentia vel sapientia carnis dicitur,cũ anima pro magnis bonis temporalia bona cõcupiscit. Quandiu enim appetitus talis animæ ineſt,legi dei subiecta esse non potest,id est,nõ potest implere quæ lex iubet. Sed si spiritalia M
bona desiderare cœperit,& temporalia contẽnere, definet esse carnis prudentia, & spiritu non resistet legi. Sapientia carnis non subiicitur diuinæ legi. Nec hoc tantùm dico,sed etiã istud,quod illi[qui sunt in carne,]id est,qui voluptatibus carnis adquiescunt,[deo placere nõ possunt.] Ipsi enim in carne sunt, qui in carne confidunt,qui concupiscentias suas sequuntur qui in his habitant,qui earũ voluptatibus oblectantur, qui in earum dalectationibus beatam fœlicemque vitã cõstituunt. Et ideo quãdiu tales sunt,nihil deo quod placeat,agere possunt.

Vos autem in carne non estis, sed in spiritu,tamen spiritus dei habitat in vobis Siquis autem spiritum Christi nõ habet, hic non est eius. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatũ, spiritus verò viuit propter iustificationem. Quòd si spiritus eius qui suscitauit à mortuis Iesum, habitat

in vobis

A *in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra,propter inhabitantem spiritum eius in vobis.*

Illi qui sunt in carne, non possunt deo placere.Sed vos non estis in carne,& propterea deo placetis.In hoc quidẽ seculo adhuc viuitis,sed tamen in carne non estis, quia nõ in voluptate carnis iacetis,sed carnalia desideria supergressi estis. Nequis enim illud quod prænissum est. quia qui in carne sunt,deo placere non possunt de his dictũ putaret,qui de hac vita nondũ exierunt,opportunissimè subiunxit:[Vos autem non estis in carne.] Vtiq; adhuc in vita hac cõstitutis loquebatur,& tamẽ dixit eos nõ esse in carne. Romanis quidẽ scribebat, sed vniuersæ electorũ ecclesiæ dixit: tritico dixit, nõ paleæ: massæ latenti,nõ stipulæ apparenti. Nõ estis in carne,quia non facitis opera carnis,consentiendo cõcupiscẽtię carnis. [Sed]estis[in spiritu,]
B quia secundum interiorẽ hominẽ condelecta-mini legi dei. Et hoc est,[si tamen spiritus dei habitat in vobis.]Nã si spiritu vestro præsumitis,adhuc in carne estis.Sic ergo nõ estis in carne,vt in spiritu dei sitis. Nã si recedit spiritus dei pondere suo spiritus hominis reuoluitur in carnem. Redit ad facta carnalia,redit ad cõcupiscẽtias seculares. Sic igitur habete liberũ arbitriũ,vt imploretis auxiliũ.Nõ estis in carne. Et hoc virib⁹ vestris?absit. Vnde ergo?Si tamẽ spiritus dei habitat in vobis, tũc enim in carne nõ estis, sed spiritum dei habitatorem habetis. [Sed si quis spiritum Christi non habet,hic nõ est eius, [id est, non possidetur à Christo, nec est membrum Christi.Spiritum dei dixerat, & spiritum Christi subiunxit, quia non sunt duo spiritus sancti tãquam singulorum, vnus patris & alter filij,sed vnus potius patris & filij. Sicut autem anima mea,id est, spiritus meus viuificat omnia membra corporis mei:sic spiritus Chri-
C sti viuificat omnia membra corporis Christi,id est,omnes electos eius. Si quis autem spiritum Christi non habet, id est, si quis non vegetatur spiritu Christi, si quis non viuit spiritu Christi hic non est mẽbrũ Christi,nec possessio Christi,sed diaboli. Charitas verò testis est,esse spiritum Christi in eo corde quod ipsa repleuerit. Nunquid enim spiritũ Christi habet ille,cuius mentem odia disipant,elatio inflat,ira vsq; ad dimissionem mentis exasperat, auaritia cruciat, luxuria eneruat? Nõ vtique.Quia spiritus Christi vbi habitat,facit amicos & inimicos diligi, terrena despici, pro cœlestibus æstuari:carnem propter vitia conteri,mentẽ à concupiscentiis frenari.Et iste spiritus est quasi quidam titulus diuinæ possessionis. Quo quisquis ex toto caret,ad Christum non pertinet.[Sed si Christus est in vobis,] qui ibidem habitat vbi spiritus eius est,& nõ alibi:[corp⁹ quidẽ mortuũ est,] non propter fragilitatẽ terrenam,quia de terrę puluere factum est,sed[propter peccatũ.]Nõ dico mortale,sed mortuũ. Nam antequã immutaretur in illam incorruptionẽ quæ in sanctorũ resurrectiõe promittitur, poterat esse mortale, quamuis non moriturum,sicut hoc nostrum po D
test esse ægrotabile: quamuis non ægrotaturum Cuius enim caro est,quæ non ægrotare possit, etiam si aliquo casu priusquam ægrotet occumbat?Sic & illud corpus primi hominis iam erat mortale & antequam peccasset. Quam mortalitatem fuerat assumptura mutatio in æternam incorruptionẽ,si in homine iustitia,id est,obedientia permaneret.Sed ipsum mortale non est factum mortuum,nisi propter peccatum: quia mox, vbi præceptum transgressius est homo, eius mẽbris velut aliqua ægritudo lętalis mors ipsa concepta est. Quam ægritudinem mortis & in nos omnes in se tranfudit, ac per eam necessario morituri sumus. Corpus ergo nostrũ non tantùm moriturum est propter animæ abscessum qui futurus est,sed etiam mortuum est propter infirmitatem carnis & sanguinis. Habet quidam adhuc vitam,sed tamen comparatũ corpori illi,quod in resurrectione futurũ est inuenitur[mortuum,quamuis adhuc habens animam,corpus quidem ita mortuũ est adhuc propter peccatũ,sed[spiritus]iã[viuit propter iustificationẽ.]Et hæc vita ex fide facta est, quo- E
niam iustus ex fide viuit. Anima enim iam pia quæ fuit impia,propter iustitiã fidei dicitur ex morte reuixisse atq; viuere. Et hoc interim nobis p̃stitit gratia saluatoris, vt anima iã per iustitiam viuat, sicut per peccatũ mortua fuerat. Hoc enim dictũ est, ne ideo putarent se homines vel nullũ vel parum sę habere beneficium de Christi gratia,quia necessariò morituri sunt corpore: attẽdere quippè debẽt, corpus quidẽ adhuc peccati meritũ gerere,quod conditione mortis obstrictum est, sed iã spiritum cœpisse viuere propter iustitiam fidei,qui & ipse fuerat quadam morte infidelitatis extinctus.Non igitur, inquit, parum vobis muneris putetis esse collatũ per id quod Christus in vobis est,quod in corpore propter peccatum mortuo, iã propter iustitiam vester spiritus viuit.Nec ideo de vita quoq; ipsi⁹ corporis desperetis,sed credite [Quòd si spiritus eius qui suscitauit Iesum à F
mortuis,habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christũ à mortuis,viuificabit & mortalia corpora vestra.]Vel ita continuatur:Spiritus quidẽ vester iã viuit, sed si spirit⁹ dei habitat in vobis, corpus quoq; vestrum viuet, sicut corpus Christi quod iam suscitatũ est,viuit. Dixerat,si autẽ Christus in vobis est:subiecit,ꝙ si spiritus pacis habitat in vobis:quem spiritũ Christi dixerat,hunc spiritũ pacis adiũxit:quia vbi Christus,ibi sine dubio spiritus sanctus habitat,atq; vnus est spiritus Christi & dei. Quia verò in illa resurrectione futura mutatio non solùm nullã mortem, quę facta est propter peccatum, sed nec mortalitatem habitura est,quã corpus animale habuit ante peccatũ:non ait,qui suscitauit Iesum Christũ à mortuis,viuificabit& mortua corpora vestra, vt scilicet iam non solùm non sint mortua,sed nec mortalia, cũ animale resurget in spirituale,& mortale hoc induet immortalitatem,& absorbebitur mortale à vita. Cùm enim præsentis temporis gratiam determinãs, diceret mortuum esse quidem corpus propter peccatum, quia in eo nondum per resurrectio-

Haba.2. Roman.1. Hebr.10.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G nẽ renouato peccati meritũ manet, hoc eſt neceſsitas mortis, ſpiritũ autẽ viuere propter iuſtitiã: quia licet adhuc corpore mortis huius oneremur, iam ſecundum interiorẽ hominẽ cœpta renouatione in fide iuſtitiã reſpiramus, tamen ne humana ignorantia de reſurrectione corporis nihil ſperaret, etiã ipſum quod propter peccati meritũ in præſenti ſeculo dixerat mortuũ, in futuro propter iuſtitiæ meritum dicit viuificandum, nec ſic vt tantùm ex mortuo viuũ fiat, verũetiam ex mortali immortale. Dono enim dei quod animæ datur, id eſt, ſpiritu ſancto, nõ ſolùm anima cui datur, ſalua & pacata, & ſancta ſit, ſed ipſum etiam corpus viuificabitur, eritq; in natura ſua mũdiſsimum. Viuificabit, inquit, mortalia corpora veſtra, nõ propter merita veſtra, ſed propter munera ſua, id eſt, [propter inhabitantem ſpiritũ ei⁹ in vobis.] His gradibus homine perfecto, nulla ſubſtãtia inuenitur ma-
H lum. Neque lex mala eſt, quæ oſtendit homini in quibus peccatorũ vinculis iaceat, vt per fidẽ implorato liberatoris auxilio, & ſolui & erigi & firmiſsime cõſtitui mereatur. In prima ergo actione quæ eſt ante legem, nulla pugna eſt cum voluptatibus huius ſeculi. In ſecunda quæ ſub lege eſt, pugnamus, ſed vincimur. In tertia quæ eſt ſub gratia, pugnamus & vincimus. In quarta quæ eſt in reſurrectione, non pugnam⁹, ſed perfecta & æterna pace requieſcimus, quia nihil nobis nunc reſiſtit non reſiſtentibus deo. Subiungitur enim nobis quod inferius noſtrũ eſt: quod propterea non ſubiungebatur, quia ſuperiorem nobis deſerueramus deum.

Ergo fratres debitores ſumus non carni, vt ſecundum carnem viuamus. Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.

I Dixi quia in carne non eſtis, ſed in ſpiritu, ſi tamen ſpiritus dei habitat in vobis, & ſi Chriſtus eſt in vobis, & quia de⁹ viuificabit & mortalia corpora veſtra propter inhabitantem ſpiritum eius in vobis. [Ergo fratres, accepto adiutorio, porrecto nobis deſuper diuino auxilio brachio domini porrecto nobis auxilio à ſpiritu ſancto, [debitores ſumus,] id eſt, ex debito ſeruire nos oportet. [non carni] ſed ſpiritu diuino, qui in nobis habitat & tanta bona præſtat. Debitores inquã ſumus, ſed non carni, [vt ſecundum carnem viuamus,] id eſt, ſecundum carnis voluptates & illecebras vitam ducamus. Hoc enim modo fiet, vt propter inhabitantem ſpiritũ dei viuificẽtur & mortalia corpora veſtra, id eſt, vt vita in ſe mortẽ mortificãdo conuertat, ſi non ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum viuere ſtudueritis. Promiſſa eſt nobis & carnis immortalitas, propter ſpiritum dei quem habemus in nobis. Ergo fratres ſi hanc immortalitatem adipiſci volumus, debitores ſumus non carni, vt ſecundum eius illecebras viuamus, quia ipſa nos ad mortem trahit, ſed potius ſpiritui ſancto, vt ſecundum eum vitam noſtram dirigere ſtudeamus, quia ipſe nobis vitam præparauit æternam: vt ſic peruenie- K
mus ad illã, ſi nunc eius voluntatem ſecuti fuerimus. Et verè ita ſe habet effectus vtriuſq; partis. [Si enim ſecũdum carnem vixeritis moriemini,] id eſt, ſi ſecundum mortem vixeritis, totum morietur, ſi ſecundum carnis concupiſcentias vixeritis, moriemini perpetualiter & carne & anima. [Si ſpiritu] ſancto [mortificaueritis facta carnis,] id eſt, ſecundum deum viuendo, voluptates carnis & deſideria eius extinxeritis, [viuetis] in æternũ beati. Hoc eſt opus noſtrũ in hac vita ſpiritu mortificare quotidie facta carnis, affligere, minuere, frænare, iterimere. Quã multa enim proficientes iam non delectãt, quę antea delectabant. Quando autem delectabat, & non ei cõſentiebatur, mortificabatur. Si iam non delectat, mortificatum eſt.

Quicunque enim ſpiritu dei agũtur, hi ſunt filij dei. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, abba pater. Ipſe enim ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quòd ſumus filij dei. Si autem filij, & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes autem Chriſti, ſi tamen compatimur, vt & conglorificemur. I.

Verè viuetis, ſi ſpiritu ſancto opera carnis mortificaueritis. Nunc enim filij dei eſtis, & eũ eo in perpetuum regnabitis. Et hoc eſt quod hæc Apoſtoli verba demonſtrãt: Viuetis, quia filij dei eſtis. Nam quicunque ſpiritu dei aguntur, hi filij ſunt dei. Cùm dixiſſet Apoſtolus, ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis: id eſt, illas concupiſcentias carnis, quibus non conſentire magna laus eſt, & quas non ha- M
bere perfectio eſt, metuendum erat ne quiſquã ad mortificanda facta carnis, de ſpiritu ſancto præſumeret. Ergo ne hîc ſe extolleret humanus ſpiritus, & ad hoc opus ſe idoneum firmũque iactaret, ſubiecit & ait: [Quicunque enim ſpiritu dei aguntur, hi filij ſunt dei.] Non qui ſecundum carnem ſuam viuunt, non qui carnis voluptate ducuntur, non qui ſpiritu ſuo aguntur, non qui lege aguntur, ſed quicunque ſpiritu dei agũtur, hi ſunt filij dei. Spiritus ergo dei quo aguntur, ipſe eſt ſpiritus quo facta carnis morti ficantur, quia ipſe dat continentiam qua frænetur & dometur atque vincatur concupiſcentia. Aguntur autem ſpiritu dei, vt & ipſi quod agendum eſt agant: & cum egerint, illi à quo aguntur, gratias agant. Spiritus enim dei qui eos agit, agentibus eſt adiutor & ductor. Aguntur ergo vt agant, & ad hoc eis oſtenditur quid agere debeant, vt hoc ſicut agendum eſt agant, id eſt cum dilectione & delectatione iuſtitiæ: quia qui ſpiritu dei aguntur, charitate aguntur & excitantur. Non ergo litera, ſed ſpiritu: non lege præcipiente, minante, promittente, ſed ſpiritu exhortante, illuminante, adiuuante aguntur. Non quia ipſi nihil agant ſed ne

A ne nihil agant boni, à bono aguntur vt agant. Nam tantò magis efficitur quiſque filius bonus, quantò largius & datur à patre ſpiritus bonus. Plus verò eſt agi quàm regi. Qui enim regitur, aliquid agit: & ideo regitur, vt rectè agat Qui autem agitur, agere ipſe vix aliquid intelligitur. Quod ergo ſpiritus dei ſanctus agit, hoc eſt quod deus operatur omnia in omnib⁹: Nec aliquid in nobis liberà voluntas melius agere poteſt, quàm vt illi ſe commendet qui male agere non poteſt. Dixi quia filij dei eſtis, ſi ſpiritu dei agimini. Et verè filij. Non enim accepiſtis ſpiritum ſeruitutis, ſed filiationis [Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum, id eſt, ſicut olim in lege. Non eſt vobis iterum ſpiritus iſte ſeruitutis, ſed libertatis. Idem enim ſpiritus eſt legis & euangelij, ſed propter diuerſa opera diſsimiliter appellatur. Iudæis fuit ſpiritus ſeruitutis, ſed Chriſtianis, eſt ſpiritus libertatis. Quia eodẽ ſpiritu, id eſt, digito dei quo lex in tabulis lapideis ſcripta eſt, timor incuſ-
B ſus eſt eis qui gratiam nondum intelligebant, vt de ſua infirmitate atque peccatis per legem conuincerentur, & lex illis fieret pædagogus, quo perducerentur ad gratiam, quæ eſt in fide Chriſti. Et timor ille ſeruilis erat, quia per eũ non tam iuſtitia diligebatur, quàm pœna timebatur. Iam ergo nobis non in timorem datur ſpiritus, ſed in dilectionem, vt non ſerui, ſed filij ſimus. Qui autẽ adhuc ideo bene agit, quia pœnam timet, & deum non amat, nondũ eſt in ter filios. Mandatũ enim dei ſi timore fit pœnę non amore iuſtitiæ, ſeruiliter fit, non liberaliter, & ideo nec fit. Nõ enim bonus fructus eſt, qui nõ de charitatis radice procedit. Non accepiſtis in nouo teſtamenro ſpiritum ſeruitutis iterum [in timore,] ſicut quondam in veteri, [ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum,] id eſt, qui vos deo adoptauit in filios. [in quo] ſpiritu [clamamus] id eſt, toto mentis affectu di-
C cimus, [abba pater.] Ipſe ſpiritũs facit nos deum vocare patrem noſtrum. Et ſi ille eſt pater noſter, ergo nos filij eius. Filij clamant, abba pater. Hoc eſt abba, quod pater. Abba enim Hebraice dicitur, pater autẽ græce vel latine. Sed propter vtrunque popolum, circunciſionis videlicet & præputij, qui angularem lapidem, id eſt, ad Chriſtum acceſsit, poſita ſunt hæc duo nomina idem ſignificantia. Hebræi enim fideles clamant, abba: gentiles autem, pater. Clamor iſte cordis eſt, nõ fauciũm, non labiorum Intus ſonat auribus dei. Cùm autem clamant, aliquid petunt. Et quid petunt, niſi quod de il-
Matth. 5. lis dictum eſt, Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam, quoniam ipſi ſaturabuntur? Quæ eſt iſta petitio, niſi eſuries ſitisque iuſtitiæ? Huc ergo tranſeant qui ſub lege ſunt, vt ex ſeruis filij fiãt, nec ſic tamen, vt ſerui eſſe deſiſtant, ſed vt tanquam filij domino & patri liberaliter ſeruiant. Accepimus ſpiritum adoptionis, per quem vocamus deum patrem noſtrum. nam [ipſe ſpiritus] diuinus [teſtimonium reddit ſpiritui noſtro,] id eſt, recognoſcere & intelligere facit ſpiritũ noſtrum, quia ſumus filij dei. Ad ipſum enim pertinet quia efficimur vnũ corpus vnici filij dei. Et per hoc quod ipſe ſpiritus ſanctus charitatem nobis infundit, qua nos facit imita- D
tores eſſe diuinæ bonitatis, vt diligamus inimi cos noſtros, & bene faciamus his qui oderunt nos, ſicut pater cæleſtis ſolem ſuum oriri facit Luc. 6. ſuper bonos & malos, atque pluit ſuper iuſtos Matt. 5. & iniuſtos, euidenti teſtimonio declarat menti noſtræ nos eſſe filios dei, cuius bonitatem pro modulo noſtro ſequimur. Filiorum enim eſt imitari patrẽ ſuum. Spiritus dei dum facit nos bene agere, teſtatur quoniam [ſumus filij dei. Sed ſi filij ſumus,] erimus [& hæredes,] id eſt, eiuſdẽ gloriæ participes. Non enim inaniter ſi lij ſumus, ſed magnum inde commodum habebimus, quia hæredes patris noſtri erimus, imò ipſe erit hæreditas noſtra, ſicut in Pſalmo canimus, Dominus pars hæreditatis meæ. [Hæ-
des quidem dei] erimus. Sed ſi hoc parum vide Pſal. 15. tur, audiamus adhuc vnde amplius gaudeam⁹, quia erimus [cohęredes Chriſti, id eſt, ſimul cũ Chriſto hæredes, eandẽ ſcilicet quam ipſe poſſidet, beatitudinis hæreditatem cum eo poſsidentes. Hæredes quidem dei efficiemur, cùm E
ea quę dei ſunt poſsidere cœperimus, id eſt, incorruptionis & immortalitatis gloriam atque theſauros ſapiẽtiæ & ſcientiæ reconditos. Co- Coloſ. 2.
hæredes autem Chriſti efficiemur, cùm refor- Philip. 3.
mauerit ipſe corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori claritatis ſuæ. Hæredes autẽ dei erimus, ſed non eius morte hanc hæreditatem adipiſcemur, cũ ipſe mori non poſsit, imò cùm ipſe ſit hæreditas, quã ab eo percipiemus. Sed quoniam cùm vocati ſumus adhuc paruuli 1. Cor. 13
& ad ſpiritalia contẽplanda minus idonei, vſq; ad humilitatẽ noſtræ cogitationis ſe miſericordia diuina porrexit, vt quomodocunq; cernere niteremur, quod non euidẽter atque perſpicuè cernebamus, ipſum moritur quod in ænigmate cernebamus, cùm facie ad faciem cernere cœperimus. Conuenienter ergo dicitur morituri Ibidem
eſſe quod auferetur. Cùm autem venerit quod perfectum eſt, auferetur quod ex parte eſt. Ita
nobis quodãmodo moritur pater in ænigma- F
te, & idem ipſe fit hæreditas cùm facie ad faciẽ poſsidetur: non quia ipſe moritur, ſed imperfecta in eum noſtra viſio perfecta viſione peruenitur. Et tamen niſi illa prior nos nutriret ad aliam pleniſsimam & euidentiſsimam, non eſſi ceremur idonei. Cohæredes etiã erimus Chriſti, cùm in fine ſeculi abſorpta fuerit mors in vi- 1. Cor. 15.
ctoria. Non timuit ille habere cohæredes, quia hęreditas eius non fit anguſta ſi multi poſsiderint. Homo enim ſi habeat vnicum filium, gaudet ad illum magis, quia ſolus omnia poſſeſſurus eſt, & non habebit fratres, qui cum eo diuidant hæreditatem, & pauper remaneat. Deus verò vnicum, quem genuerat & per quẽ cuncta creauerat, miſit in hunc mundũ, vt nõ eſſet vnus, ſed fratres haberet adoptatos, qui cum eo poſsiderent hæreditatem vitæ perennis. Hæreditas inquã, in qua cohæredes eius erimus, non minuitur multitudine filiorũ, nec fit anguſtior numeroſitate cohæredum: ſed tanta eſt multis, quanta paucis: tanta ſingulis, quanta omnibus. Cohæredes eius erimus, ita [tamen ſi compatimur,] id eſt, ſi cum eo patimur, ſi paſsionũ eius nunc participes efficimur: ſi qualia pro nobis

ille

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ille pertulit,nos talia pro nomine eius pati non recusamus:si non pro humano fauore vel temporali commodo, sed pro amore illius aduersa perferimus, [vt & conglorificemur] id est, cum eo glorificemur, facti cohæredes eius & participes gloriæ ipsius. Conglorificabimur enim,si hoc eius nobis gratia concesserit, quia 1. Ioan.3. cùm apparuerit,similes ei erimus,quoniam videbimus eum sicuti est.

Existimo enim quòd non sunt condignæ passiones huius temporis ad futurã gloriam quæ reuelabitur in nobis.

Ne cui videretur graue,quod dixerat nos debere compati,mox addidit non esse condignas passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelanda est in nobis. Ostendit enim per hæc, quòd qui illa respicit quæ non videntur, id est,gaudia sempiternæ beatitudinis,omnem tribulationem,quæcunque ei acciderit, quãuis sæua, quanuis diuturna videatur, leuem ducit H & momentaneam, etiam si tormentis subiiciatur & equuleis & vngulis. Nam eo tẽpore quo suppliciis corpus eius atteritur, si aspiciat ad futuram gloriam,& cõsideret quomodo per hæc tormenta corpus humilitatis suæ transformabitur vt fiat conforme corpori gloriæ vnigeniti dei,tribulationem præsentem pro minimo reputabit,remunerationem verò futuræ beatitudinis inæstimabiliter magnã iudicabit. Et quãtò magis multiplicari sibi tribulationẽ & pœnas viderit,tanto amplius sibi põdus & magnitudinem gloriæ intelliget cumulari. In eo autẽ quod Apostolus nunc dicit,[existimo,]nõ du- 1. Cor.7. bitat ipse,sed dubitantes increpat,sicut & alibi ad quosdam contemptores suos loquens,Puto autem,inquit,quòd & ego spiritum dei habeã. Qui enim dicit,puto vel existimo, dubitare videtur. Sed ille increpat,non dubitat. Et ipse dominus qui omnia scit, increpans infidelitatem Lucæ.18. futuram generis humani, Cùm venerit, inquit, I filius hominis, putas inueniet fidem in terra? Nam & homines de his rebus quas certas habent,aliquãdo increpatiue dubitant,id est, verbum dubitationis ponunt,cum corde non dubitent, velut siquis indignetur seruo suo & dicat. Contẽnis me? Puto quia domin⁹ tuus sum. Ita & nunc Apostolus dicens existimo, increpat illos qui hoc non æstimabant, vel non existimant. Nõnulli enim dum futura gaudia minus attendunt,putant intolerabilia esse præsentia mala quæ perferunt. Et illorum pusillanimitatem vel infidelitatem increpat nunc Apostolus. Si compatimur, inquit, & conglorificabimur. Et verè per passionẽ perueniemus ad glorificationem. Nam ego existimo quod vos non æstimatis, id est, ego indubitanter scio [quòd passiones huius tẽporis,] quod tam breue est, [non sunt condignæ, id est, omnes simul non sunt dignæ[ad] promerendam [gloriam futuram,quæ reuelabitur in nobis,] id est, quæ ita manifestabitur vt sit in nobis,quia in vnoquoque nostrum manebit, & foras apparebit. Hoc est,si quis pateretur oẽs pœnarum acerbitates, quæ in tẽpore præsentis vitæ sufferri possunt, non essent omnes illæ passiones dignũ meritũ K ad consequutionem futuræ gloriæ, quæ ablato omni velamine reuelabitur in nobis, quando percipiemus illud quod oculus non vidit, nec auris audiuit,nec in cor hominis ascendit.

Nam expectatio creaturæ reuelationẽ filiorũ dei expectat. Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eũ qui subiecit eã in spe. Quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum dei. 2. Cor.

Verè gloria reuelabitur in nobis, qui nunc pro deo molestias sustinemus, quia hæc gloria est vt filij dei appareamus. Hanc enim expectamus. [Nam expectatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat.] Quod est dicere: Nam & hoc ipsum quod in nobis dolet,cũ facta carnis mortificamus, cũ esurimus vel sitimus, per abstinentiam, dum frænamus delectationẽ con L cupiscentiæ: per castitatem,dum iniuriarũ lacerationes & contumeliarum aculeos per patientiam sustinemus,dum neglectis atq; reiectis voluptatibus nostris,pro fructu matris ecclesiæ laboramus,quicquid in nobis in hac & huiusmodi attritione dolet,creatura est. Dolet enim corpus & anima,quæ vtique creatura est, & expectat reuelationem filiorum dei, id est, expectat quãdo appareat quod vocatum est in ea gloria ad quam vocatum est. Quia enim filius dei vnigenitus non potest appellari creatura,quandoquidem per ipsum facta sunt omnia, quæcunq; deus fecit,distincte etiã nos vocamur creatura ante illam euidentiam gloriæ,& distinctè vocamur filij dei,quãuis hoc adoptione mereamur. Nam ille vnigenitus natura filius est, non adoptione. Expectatio ergo creaturæ, id est,expe- Ioan. 1. ctatio nostra reuelationem filiorũ dei expectat, id est, quando appareat quod promissum est, quando re ipsa manifestum sit, quod nunc spe sumus. Filij enim dei sumus,& nondum appa- 1. Ioan. ruit quid erimus. Scimus quia cùm apparuerit similes ei erimus,quoniam videbimus eũ sicuti M est. Ipsa est reuelatio filiorũ dei,quam nunc expectat expectatio creaturæ. Non quòd creatura reuelationem expectet alterius naturæ, quæ non sit creatura, sed ipsa qualis nunc est,expectat quando sit qualis futura est. Tãquam si diceretur: Operante pictore, subiectis sibi coloribus & ad opus eius paratis,expectatio colorũ manifestationem imaginis expectat, non quia tunc alij erunt aut non colores erunt,sed tantũ quòd aliam dignitatẽ habebunt. Dixi quòd expectatio creaturę expectat vt reuelẽtur filij dei. Quod rectè dixi. Nam ipsa[creatura] adhuc [subiecta est vanitati,] id est, temporalibus rebus,quæ sunt vanitas: quia quod promittunt, implere non possunt,& euanescunt,id est, deficiunt & transeunt. Ait enim Salomon: Vanitas Eccle.1. vanitatum, & omnia vanitas. Quæ abundan- & 12. tia est homini in omni labore suo, quem ipse laborat sub sole? Cui & à domino dictum est: In labore manducabis panem. Ita ergo subie- Gene.3. cta est humana creatura vanitati. Et subiecta est

[non

A [non volens, [quia homo sponte peccauit, sed non sponte damnatus est. Peccatum enim fuit voluntarium, id est, contra præceptum facere veritatis,peccati autem pœna,id est,subijci fallaciæ, non voluntaria. Sponte(vt dixi)peccauit creatura hęc,& inimica facta est veritati:sed vt merito puniretur,non sponte subiecta est vanitati. Diligit homo spõte vanitatem, cùm deserta soliditate veritatis, opinabilia sequitur,id est,mutabilia. Vanitates enĩ sunt quæ mutãtur & transeunt. Cùm autem inde meritas pœnas luit,subijcitur non sponte vanitati,sicut subiecta est in homine peccãte. Vanitati enim creatura non volens subijciitur,quia homo qui ingenitæ constantiæ statum voles deseruit, pressius iustæ mortalitatis pondere,nolens mutabilitatis suæ corruptioni seruit. Nõ ergo spõte creatura volũtati subiecta est, [sed propter eum qui subiecit eam in spe, id est, propter eius iustitiã atque clementiam,qui neque impunitum peccatum reliquit, neque insanabilem voluit esse B peccantem. In spe est subiecta vanitati,propter misericordiam liberantis per remissionem peccatorum & adoptionẽ gratiæ. Ergo in spe,qua sperat se adhæsurã contẽplandę veritati,subiecta est interim vanitati. [Quia& ipsa creatura,] id est, ipse homo, cùm iam signaculo imaginis propter peccatum amisso, non tamen tota penitus imagine deleta, remansit tantummodo creatura.& ipsa creatura,id est,& ipsa quæ nõdum vocatur filiorum forma perfecta, sed tantum creatura, [liberabitur,à seruitute corruptionis.] Quod itaq; ait & ipsa liberabitur,facit intelligi & ipsa quẽadmodũ nos,id est,&de ipsis nõ est desperãdũ,qui nõdũ vocãtur filij dei, quia nondũ erediderunt,sed tãtũ creatura,quia & ipsi credituri sunt,& liberabũtur à seruitute corruptionis, quẽadmodum nos qui iam filij dei sumus,quanuis nondũ apparuerit quid erimus. Liberabitur ergo à seruitute corruptionis, [in libertatem gloriæ filiorum dei, id est, C erunt & ipsi ex seruis liberi, & ex corruptibilibus incorrupti in vita perfecta, quam habebũt filij dei. Tũc enim creatura hæc à seruitute corruptionis eripietur,cum ad filiorum dei gloriã incorruptam resurgendo subleuabitur. Electos enim nunc pœna corruptionis aggrauat, sed tunc incorruptionis gloria exaltat. Et quãtum ad præsentis necessitatis pondera, nunc in dei filijs de libertate nihil ostenditur,tantũ ad subsequentis libertatis gloriam tunc in eis de seruitute nihil apparet. Creatura ergo seruitute corruptionis exuta, & dignitate libertatis adepta,in filiorum dei gloriam vertitur:quia vnira deo per spiritum, quasi hoc ipsum quod creatura est,transisse ac subegisse declaratur. Eique ita tunc inhæret,vt illi de corruptione quæ per resurrectionem vincitur,nihil iam in suo amore contradicat,sed vnita glorię sui redemptoris fiat. Cuius redẽptoris respectu potest intelligi dictũ, quia & ipsa liberabitur, scilicet sicut iam à corruptione liberatus est ipse dominus.

Scimus enim quòd omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc. Non solùm autem illa, sed & nos ipsi spiritus D *primitias habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum, expectantes redemptionem corporis nostri.*

Verè non volens subiecta est creatura vanitati. Nã inde gemit. [Scimus enim quòd omnis creatura ingemiscit.] Vel liberabitur à seruitute corruptionis. Nam ideo gemit, quia non est adhuc inde liberata. In vnoquoque autem homine, omnis creatura non vniuersaliter, sicut est cælum & terra & omnia quæ in eis sunt,sed generatim quodammodo intelligi potest: quia rationalis in illo est, quam habere creduntur angeli: & sensualis,qua & bestiæ nõ carẽt. vtũtur enim sensibus & sensualibus motibus ad appetenda vtilia & vitanda contraria. & vitalis priuata sensu,qualis aduerti in arboribus potest. Nã & in nobis sine sensu nostro fiunt corporis incrementa,& capilli nec cùm præcidun tur sentiunt,& tamen crescunt. Iam verò corporalis creatura euidentius apparet in nobis, E quæ licet ex terra facta atque formata sit,insunt tamen illi ex omnibus huius corporei mundi elementis quędam particulę ad temperiem valetudinis. Nam & calore membra vegetantur, qui est ab igne,cuius etiam lux per oculos emicat: & aëre venarum decursus, quas arterias vocant, atque spiramenta pulmonis implẽtur: & humor nisi esset, nulla spiramenta confluerent vitamque absumeret siccitas. Nam & ipse sanguis humido lapsu alias venas replens,quasi riuis & fluminibus per cuncta diffunditur. Ita nullum est creaturæ genus, quod non in homine possit agnosci. Ac sic omnis creatura in Mar. vlt. eo congemiscit adhuc. Propter quod & dominus euangelium iussit omni creaturæ prædicari, quia in vnoquoque homine (sicut diximus)est omnis creatura. Omnis itaque creatura gemit in homine. Non tota,sed omnis. Tanquam si dicatur quòd solem omnes vident, qui sunt incolumes,sed non toti vident,quia tantũ F oculis vident. Ita & in homine omnis creatura est,quia & intelligit & sentit & vivit & corpus habet: sed nõ tota creatura in ipso est,quia sunt præter ipsum & angeli qui intelligunt, & pecora quæ sentiunt,& arbores quæ viuunt, & lapides qui tantummodo sunt. [Scimus ergo quòd omnis creatura,]id est, homo fidelis[ingemiscit.] id est, in interiori suo gemit ac gemitum semper recentem habet,quãdiu subiecta est vanitati. [&]etiam[parturit,]id est, cum summa difficultate & onere bonum opus facit. Nam sicut mulier magnis dolorib⁹ & conatibus profert filium, ita fidelis homo nisibus magnis & laboribus producit fructum boni operis. Laborat enim & affligitur vigiliis & ieiunijs,aliisq; sanctis actionibus. Et hoc facit vsque adhuc. Nam etsi sunt aliqui iam in sinu Abrae,& latro ille cum domino in paradiso constitutus, illo die quo credidit,gemere destiterit,tamen[vsq; adhuc] omnis creatura ingemiscit & parturit in illis sanctis, qui adhuc in præsenti vita laborant,[Non solùm autem illa [ingemiscit, [sed & nos ipsi,]id est,non solùm in homine corp⁹

& anj-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G & anima & ſpiritus ſimul dolent ex difficultatibus corporis,ſed & nos ipſi, exceptis corporib⁹,in nobis ipſis ingemiſcimus,nos dico[primitias ſpiritus habentes,]id eſt, quorum iam ſpiritus tanquam ſacrificium oblati ſunt deo, & diuino charitatis igne comprehẽſi. Hæ ſunt enim primitiæ hominis, quia veritas primum ſpiritum noſtrum obtinet, vt per hunc cætera comprehendãtur. Iã ergo habet primitias obla-
Roma.7. tas deo,qui dicit,Mente ſerui legi dei, carne au-
Matth.14 tem legi peccati.& de quo dicitur,Spiritus qui dem promptus eſt,caro autem infirma.Nõ ſolum,inquit,omnis creatura,id eſt, cum corpore, ſed etiam nos ipſi habentes primitias ſpiritus,id eſt, nos animæ quæ iam primitias mentes noſtras obtulimus deo,[in nobis ipſis ingemiſcimus,]id eſt,præter corpus,[adoptionem filiorum expectantes corporis noſtri redẽptionẽ]id eſt, vt etiam ipſum corpus accipiens beneficium adoptionis filiorum, qua vocati ſumus,totos nos liberatos,trãſactis omnibus mo
H leſtiis, ex omni parte dei filios eſſe manifeſtet. Non ſolum illa ingemiſcit, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, id eſt, qui iam ſpiritu deo ſeruimus, qui iam mente deo credimus, & in ipſa fide primitias quaſdã dedimus vt primitias noſtras ſequamur. Et nos ipſi primitias ſpiritus habentes,id eſt,qui nondũ quidem ex toto quod ſumus,ſed ex ea parte quã peccatorib⁹ meliores ſumus,deo non vanitati ſubditi ſum⁹ hoc eſt, per primitias ſpiritus & ipſi in nobiſmetipſis ingemiſcimus. Videtur etiam ſpeciali ter deſignare apoſtolicã dignitatẽ in eo quod ait,& nos ipſi primitias ſpiritus habẽtes,id eſt, qui primi ſpiritum ſanctũ accepimus & dignio ra eius dona habemus. Non ſolũm,inquit,omnis creatura,id eſt,omnis eccleſia creata in operib⁹ bonis,quæ ſubdita eſt nobis,ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habẽtes,id eſt, nos apoſto
I li qui ad hoc electi ſumus, vt primitias ſpiritus acciperemus, & per hoc maiores ſumus quod eius primitias habemus, vel quia primo venit in nos, vel quia dignius & euidentius dona ſua declarat in nobis per genera linguarum,per ſanationem infirmiorum,per reſurrectionẽ mortuorũ, & per ſimilia opera. Et nos ipſi qui tãti ſumus,qui iam primitiis ſancti ſpiritus acceptis lætamur, adhuc gemimus miſerias habentes vt alij: gemimus intra nos, quia in nobis eſt vnde gemamus. Vel quanuis nõ coram hominibus, tamen intra nos, id eſt, in interiore noſtro gemimus: nec fictus eſt gemitus noſter, ſed intra mentis arcana reſonat. Et gemimus expectantes adoptionem filiorum, quia nec dilatione nec aduerſitate frangimur,ſed longanimiter & fortiter expectamus adoptionem filiorum, id eſt, vt ſecundum corpus accipiamus gloriam adoptionis, vt & anima & corpore toti ſimus immortales & beati,atq; in omni ſubſtantia noſtra appareamus adoptiui filij dei.Hãc adoptionem expectamus,ſcilicet redẽptionem corporis noſtri, id eſt, vt & ipſum quod adhuc corrũpitur,incorruptibile fiat & immortale. Hæc eſt enim redẽptio noſtri corporis,vt ab omnibus moleſtiis redimatur,id eſt,liberetur & veram ſalutem conſequatur. Nõdum enim habet ſalutem.Nam eſuries & ſitis interficit,ſi ſubuẽ K
tum non fuerit. Medicamentum enim famis eſt cibus,& medicamẽtũ ſitis eſt potus, & medicamentũ fatigationis eſt ſomnus. Si ſepoſitis iſtis non ſunt morbi,eſt ſanitas. Si autem habes aliquid quod te poſsit interficere niſi manducaueris, noli gloriari de ſanitate, ſed gemens expecta redemptionem corporis tui. Gaude te redẽptum,ſed nondum re.Spe ſecurus es. Etenim ſi non gemueris in ſpe,non peruenies ad rem.

Spe enim ſalui facti ſumus. Spes autem quæ videtur,nõ eſt ſpes. Nã quod videt quis,quid ſperat? Si autẽ quod nõ videmus ſperamus,per patiẽtiã expectamus.

Quaſi diceretur Apoſtolo. Quid tibi profuit Chriſtus ſi adhuc gemis? & quomodo ſaluator ſaluum te fecit? qui enim gemit adhuc, ægrotat,ſubiunxit atq; ait, Spe enim &c. Ideo gemimus quia[ſpe ſalui facti ſumus.]ideo ſperamus nos ſaluandos, & quod ſperamus, iam L
quidem expectamus, ſed nondum tenemus: & donec teneamus, in tempore ſuſpiramus, quia deſideramus quod nondum tenemus. Nõdum re ſaluati ſumus, ſed adhuc ſpe:quia nondũ vẽnit noſtri gaudij plenitudo, nondum habemus corpus cæleſte & ſpiritale,id eſt, corpus angelicum in ſocietate angelorũ,ſed ſperamus. Spe quidem iam habemus hanc ſalutẽ,hanc gloriã. Sed[ſpes quę videtur,nõ eſt ſpes.]Et ideo nõdum in re videmus ipſum ſalutem,quam in ſpe habemus. Certitudo quæ præſentialiter videtur, non eſt ſpes. [Nam quod videt quis, quid ſperat?] Quod enim videtur, quare ſperatur? Non ſperatur, ſed ſcitur. Sed[ſi nos ſperamus quod non videmus,]id eſt,redemptionem corporis noſtri & ſocietatem angelorum,[per patientiam expectamus] illud. Spes enim ad augmentum meriti operatur in nobis expectationẽ futuræ ſaluationis, & etiam in ipſa expecta- M
tione patientiam: quia inuiſibilem ſalutem,ſpe nos confortante, expectamus longanimiter patiẽdo mala præſentia,& ideo gemere cogimur. In malis enim ſi quiſquam patitur, non in bonis quibus fruitur,opus eſt patientia.

Similiter autem & ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtram. Nam quid oremus ſicut oportet neſcimus, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſideret ſpiritus, quia ſecundum deum poſtulat pro ſanctis.

Spes nos adiuuat vt patienter expectare poſſimus,ſimiliter autẽ & ſpiritus. Et ideo de expectatione vel patiẽtia nihil nobis attribuim⁹, ſed totum deo,cuius beneficiis hæc poſſumus. Non ſolum enim ſpes nos adiuuat, ſed etiam [ſpiritus]ſanctus [ſimiliter adiuuat infirmitatẽ noſtram,] quia charitatem nobis infundit, per quam noſtra corroboratur infirmitas, vt patienter expectare valeat ſalutem quam ſperat. Similiter vt ſpes, adiuuat nos charitas, id eſt, ſpi-

A ſpiritus ſanctus non ſolum in aduerſitatum tolerantia, ſed & in orationibus, quia nec bene orare ſine eo poſſumus. Nam quia ingemiſcimus & petimus liberari,ſpiritus adiuuat ne vel ante tempus liberari petamus,vel contraria nobis dari. Adiuuat infirmitatem noſtram, docẽs & faciens orare.[Nam quid oremus ſicut oportet neſcimus,ſed ipſe poſtulat pro nobis.]Neſcimus prout oportet quid orare debeamus, quia moleſtiæ tribulationéſque tẽporales plerunque proſunt vel ad ſanandum tumorem ſuperbiæ,& ad probandam exercendámq; patiẽtiam, cui probatæ & exercitatæ clarior merces ſuperiórque ſeruatur, vel ad quæcunque flagellanda & abolenda peccata, & tamen nos neſciẽtes quid iſta proſint,ab omni optamus tribulatione liberari. Quid enim nobis expediat, non
B ſatis ſcimus. Aliquando quod putamus obeſſe, prodeſt:& quod putamus prodeſſe,obeſt. Infirmi enim ſumus:& quæ medicamenta nobis ſint vtilia,medicus quidẽ nouit,nos autẽ ignoramus. In his ergo tribulationibus, quæ poſſunt & prodeſſe & nocere, quid oremus ſicut oportet neſcimus.& tamen quia dura,quia moleſta,quia cõtra ſenſum noſtrę infirmitatis ſunt vniuerſali humana voluntate, vt à nobis hæc auferantur,oramus. Sed hoc deuotionis debemus domino deo noſtro, vt ſi ea non abſtulerit,non ideo nos ab eo negligi exiſtimemus,ſed potius pia patientia malorum bona ſperemus
2.Cor.12 ampliora. Sic enim virtus in infirmitate perficitur. Vel etiam dum beatam vitam petimus,in qua ſimus immortales atq; incorruptibiles corpore & ſpiritu,quoniam ipſa pax eſt,quæ præcellit omnem intellectum, etiam ipſam in oratione poſcẽdo, quid oremus ſicut oportet neſcimus:ſed quicquid cogitãtibus occurrit, abijcimus, reſpuimus,improbamus,non hoc eſſe quod quærimus nouimus,quanuis illud nondũ quale ſit nouerimus. Eſt ergo in nobis quædã (vt ita dicam)docta ignorantia, ſed docta ſpiritu dei, qui adiuuat infirmitatem noſtrã. Nos neſcimus quid orem⁹ ſicut oportet, ſed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis,id eſt,poſtulantes nos
C facit,[gemitib⁹ inenarrabilib⁹. Poſtulare enim nos facit,inſpirans nobis deſiderium etiam adhuc incognitæ tantæ rei, quã per patientiã expectamus. Et facit poſtulare gemitibus inenarrabilibus. Quomodo enim narretur, quando deſideratur quod ignoratur? Quod vtiq; ſi omnimodo ignoraretur, non deſideraretur. Et rurſus ſi videretur,nõ deſideraretur,nec gemitibus quæreretur. Minor verò eſt qui poſtulat, quàm qui poſtulatur. Quomodo ergo ſpiritus poſtulare dicitur,qui minor non eſt? Indigentis enim certiſsimum indicium eſt,poſtulare gemitibus. Nullius autem rei eſſe indigentem,fas eſt, credere ſpiritum ſanctum. Sed iuxta quod præmiſſimus ipſe poſtulat, qui ad poſtulandum eos quos repleuerit,inflammat. Et ipſe dicitur
Mat.10. gemere, eo quod nos gemere faciat deſiderio futuræ beatitudinis. Ita enim dictum eſt, poſtulat,quia poſtulare nos efficit, nobisque poſtulãdi & gemendi inſpirat affectum, ſicut illud in euangelio: Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis.

Neque enim & hoc ita fit de nobis tanquã ni- D
hil facientibus nobis. Adiutorium igitur ſpiritus ſancti ſic expreſſum eſt, vt ipſe facere diceretur,quod ut faciamus facit. Vſitati enim ſunt tales loquutionum modi, quando per efficientem ſignificatur id quod efficitur: ſicut frigus pigrum dicimus,quia pigros facit: & diem triſtem vel lætum,quia triſtes vel lætos facit. Sic Gene. 22.
& dominus Abraæ dixit, Nunc cognoui quod timeas deum, id eſt, nunc vt cognoſceres feci. Matth.25
Secundum quam loquutionem ipſe qui eſt dei ſapientia, dixit ſe neſcire diem vel horam finis ſeculi. Quid enim poteſt eſſe,quod ipſe neſciret?Sed quia hoc vtiliter diſcipulis occultabat, neſcientem ſe eſſe dixit,quia illos neſcientes occultando faciebat. Secundum hanc figuram & patrem ſolum ſcire dixit ipſum diem, quia eũdem filiũ ſcire faceret. Eodẽ loquutionis modo & ſpiritus ſanctus poſtulare vel gemere dicitur,quia eos in quibus habitat,poſtulantes & gementes facit. Vel appellatione ſpiritus ſancti deſignatur charitas, quæ per ſpiritum ſanctum E
diffuſa eſt in cordibus noſtris. Sanctus ergo ſpiritus interpellat & pro nobis gemit,id eſt,charitas interpellat,charitas poſtulat, charitas gemit,charitas orat. Contra hanc aures claudere nõ nouit qui illam dedit,ſed[qui ſcrutatur corda,]id eſt,deus,qui in occulto cogitationis ſuæ omnia cordium arcana videt,[ſcit quid deſideret ſpirit⁹,]id eſt,approbat & implet hoc quod ſpiritus facit nos deſiderare, [quia ſecundum deum,] id eſt, ſecundum dei voluntatem,[poſtulat pro ſanctis,] id eſt,poſtulare ſanctos facit pro ſeipſis vel ſpiritus,id eſt, charitas ſecundũ deũ poſtulat pro ſanctis,quia nihil petit charitas, niſi quod deo gratũ eſt, & ideo ipſe ſcit, id eſt,approbat deſiderium ſeu petitionem eius.

Scimus autem quoniam diligẽtibus deum omnia cooperãtur in bonum, his qui ſecũdum propoſitum vocati ſunt ſancti. Nam quos præſciuit, & prædeſtinauit cõformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe F
primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iuſtificauit: quos autem iuſtificauit, illos & magnificauit.

Dum patimur aduerſa, neſcimus ſicut oportet quid orare debeamus. Sed hoc pro certo [Scimus,quia diligentibus deum,]ita vt ipſam dilectionẽ operibus probent,[omnia] vel aduerſa vel proſpera [cooperantur,] id eſt, ſimul fiunt[in bonum.] Paſsiuam enim ſignificationem hoc loco habet quod dictum eſt,cooperãtur. Et dilectoribus dei omnia cooperantur, id eſt,ſimul fiunt cuncta in bonum: quia in bonũ vertuntur illis omnia quæcunq; ipſis accidũt, non ſolum illa quę appetũtur,vt ſuauia:ſed etiã illa quæ vitantur vt moleſtia. Vſque adeo prorſus omnia, vt etiam ſi qui eorum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipſum eis proficiat in bonum

Universidad de Deusto
Biblioteca

G num, quia humiliores redeunt atque doctiores, & robustius atque cautius pòst insistunt bonis actibus. Vel diligentibus deum omnia cooperatur ipse deus in bonum, siue spiritus sanctus, de quo supradictum est, qui & deus est. Cooperatur enim deus, id est, cum electis suis operatur, dum illi agunt, & ipse cũ eis. Et ita cooperatur eis, vt omnia vertat in bonum & vtilitatẽ eorum. Sed quia nonnulli diligunt deum, & in eo bono quod cœperunt, non permanent vsq; in finem, mox determinando subditur: [his qui secundum propositum vocati sunt sancti.] Hi enim in eo quod diligunt deũ, permanent vsq; in finem: & qui ad tempus inde deuiant, reuertuntur vt vsq; in finẽ perducant, quod in bono esse cœperunt. Nam secundum propositum occultissimæ iustitiæ bonitatisque suæ deus quos prædestinauit, ipsos vocat & iustificat & glorificat. Proposuit enim deus illos ad vitam venire, cuius propositum mutari non potest. Secũdum hoc propositum, non secũdum suum me-
H ritũ vocati sunt à deo per prædicatores vt sancti sint. Et vero secũdum dei propositum, nam quos præsciuit &c. Ordo est: [Nam quos præsciuit conformes fieri imaginis filij,]id est, imitatores futuros Christi, [etiã prædestinauit illos hoc fore, ita vt sit ipse primogenitus in multis fratribus, id est, primatum habẽs in collegio sanctorum, & iure hæreditatem patris obtinẽs, aliisque fratribus dispertiens. Secundum propositũ sunt vocati, id est, quod vocati sunt, nõ aliunde est quàm à præordinatione dei. Nam deus quos ab æterno præsciuit fieri conformes filij sui, etiam prædestinauit, id est, per appositã gratiam præparauit illos, vt verbo prædicationis crederent. Prædestinatio est gratiæ præparatio, quæ sine præscientia non potest esse, potest autem sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe deus ea præsciuit quæ fuerat ipse facturus. Vnde dictum est: Fecit quę futura sunt. Præscire autem potest etiam quæ ipse non facit, sicut quæcunque peccata. Quo-
I circa prædestinatio dei quæ in bono est, gratiæ (vt dixi) præparatio est. Gratia verò est ipsius prædestinationis effectus. Hæc est prædestinatio sanctorum præscientia scilicet & præparatio beneficiorum dei, de quibus certissime liberantur quicunque liberantur. Ex his enim qui prædestinati sunt, nullus cum diabolo perit, nullus vsque ad mortem sub diaboli potestate remanebit. Horum enim si quisquam perit, fallitur deus. Sed nemo eorum perit, quia falli nõ potest qui prædestinauit eos. Quod autem ait, prædestinatos conformes fieri imaginis filij Dei, potest secundum interiorem hominem intelligi, vt in mente conformemur illi. Potest & sic accipi, vt quemadmodum nobis ille mortalitate, ita nos illi efficiamur conformes immortalitate. Secundum hanc imaginem filij, cui per immortalitatem conformamur in corpore, etiam illud agimus quod item dicit Apo-
1. Cor. 15 stolus: Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cœlo est: vt scilicet qui secundum Adam mortales fuimus, secundũ Christum immortales nos futuros fide vera & spe certa firmáq; teneamus. Sic enim nunc eandem imaginẽ portare possumus non- K
dum in visione, sed in fide: nondum in re, sed in spe. De corporis quippe resurrectione tunc loquebatur Apostolus, cùm hæc diceret, deinde, [vt sit,] inquit, [ipse primogenit⁹ in multis fratribus.] Secundum id quod vnigenitus est, nõ habet fratres: secũdum id autem quod primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes, qui post eius & per eius primatum in dei gratiam renascuntur per adoptionem filiorum. Primogenitus enim dicitur respectu fratrum consequentium in id quo ipse præcesserit. Vnde & alio loco primogenitum eũ à mortuis dicit, vt sit ipse primatum tenens: quia resurrectio mortuorum, vt iam non moriantur, ante illum nulla: post illum autem, multorum sanctorum est. Dixi quia quos præsciuit, & prædestinauit. [quos autem prædestinauit, hos & vocauit.] Hic subaudire debemus, secundum propositũ. Sunt enim & alij vocati, sed non electi, ac per L
hoc non secundum propositũ vocati. [& quos vocauit,] hoc est, secundum propositum, [hos & iustificat.] Quomodo si aliquis imperator disponeret aliquem infirmum sublimare ad cõsulatum, & daret illi sumptus quibus se præparat idoneum, & ornaret vt digne promoueri posset ad tantum honorem: ita deus illis quos prædestinauit ad vitam, dat virtutum & bonorum operum gradus, per quos ad tantam snbli mitatem possint erigi. Vocat enim illos & iustificat & magnificat. Et hæc sua dona quibuscunque ipse donauit, proculdubio se daturum esse prescisit, & in sua prescientia præparauit. Quos ergo prædestinauit, ipsos & vocauit vocatione illa de qua dictum est. Sine pœnitentia sunt dona & vocatio dei. Nam in sua quæ falli mutariq; non potest, præscientia opera sua disponere, id omnino nec aliud quicquã est prędestinare. Non ergo alios, sed quos prędestinauit, ipsos & vocauit: nec alios, sed quos ita vocauit nec alios, [sed quos] prædestinauit & vocauit [& iustificauit, illos & magnifica- M
uit,] siue glorificauit. Prædestinatio nostra nõ in nobis facta est, sed in occulto apud ipsum in eius præscientia. Tria verò reliqua in nobis fiunt, vocatio & iustificatio & magnificatio. Vocamur prædicatione pœnitentiæ, iustificamur innouatione misericordię & timore iudicij, magnificamur profectu virtutũ, siue glorificamur æterna beatitudine. Ista omnia iam facta sunt, prædestinauit, præsciuit, vocauit, iustificauit, magnificauit: quoniam omnes iam præsciti ac prædestinati sunt, & multi iam vocati atque iustificati & magnificati sunt, quanuis adhuc vsque in finem seculi multi vocandi & iustificandi sint atque magnificandi. Verba tamen præteriti temporis, posita sunt de rebus etiam futuris, tanquam iam fecerit Deus, quæ iam vt fierent, ex æternitate disposuit, qui fecit quę futura sunt. Quicunque ergo Iudæi prouidentissima dispositione præsciti, prædestinati, vocati, iustificati, magnificati vel glorificati sunt: non dico etiam nondum renati, sed etiam non nati, iam filij Dei sunt, & omnino perire non possunt. Talibus ipse Deus omnia cooperatur in bonum.

Quid

A *Quid ergo dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis cõtra nos? Qui etiam proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?*

Quoniam quidem deus tot & tanta beneficia nobis contulit, non pro meritis nostris, sed pro gratia, [ergo quid dicemus ad hæc] tã magna eius dona? Videlicet dicem⁹ vlterius quòd aliquid à nobis habeamus? Non, sed omnia gratiæ dei ascribemus. Etsi deus gratuito munere suo tãta nobis cõfert, quis poterit nobis quicquam horum auferre? vel quis poterit eius voluntati resistere, qui nos ad gloriam præordinauit perducere? Si deus pro nobis, quis contra nos erit?] Deus, p nobis vt prædestinaret nos, deus pro nobis vt magnificaret siue glorificaret nos. Si deus pro nobis, quis contra nos? Si
B deus in his omnibus pro nobis est, qui nobis vult aduersari, paret se, si potest bellare aduersus deum. Non enim lædit nos, nisi qui deum vincit. Et quis est qui vincit omnipotentem? Quicunque reluctari voluerit, sibi nocet. Si deus pro nobis, quis contra nos? Etiam si totus mundus cõtra nos insurgat, & omni genere tormentorum in nos sæuiat, quid totus mundus, quando pro nobis est per quem factus est mundus? Quid est omnis qui deo nititur resistere paranti nos ad regnum perducere? [Qui etiã filio proprio] id est, nõ adoptiuo, sed naturali & consubstantiali [non pepercit, sed pro nobis omnibus,] id est, p nostrũ oĩm salute, [tradidit illum,] id est, exposuit in mortem. Et qui illud quod maius est, dedit nobis, id est, filium, etiam illud quod minus est, dabit nobis, id est, regnũ suum. Nam qui filium dedit, quomodo aliquid negare potuit? [Quomodo non etiã omnia donauit nobis cum illo?] Vbi enim dedit nobis illum in quo omnia bona sunt, ibi cũ illo omnia
M nobis vtilia dedit, id est, fidem, remissionẽ peccatorum, perfectionem virtutum, diuersa dona sancti spiritus, & in futuro seculo beatitudinẽ sempiternam. Et tunc qualis erit spiritus hominis, nullum omnino habẽs vitium, nec sub quo iaceat, nec cui cedat, nec contra quod saltẽ laudabiliter dimicet pacatissima virtute perfect⁹? Rerũ ibi omniũ quanta, quàm speciosa, quàm certa scientia, sine errore aliquo vel labore, vbi dei sapientia de ipso suo fonte potabitur cum summa felicitate, sine difficultate? Quale erit corpus, quod omnimodo spiritui subditum, & eo sufficienter viuificatum, nullis alimoniis indigebit? Non enim animale, sed spiritale erit, habens quidem carnis, sed sine vlla carnali corruptione, substantiam. Cum enim beatitudinẽ illam obtinuerimus, tũc habebimus omnia. Nostra quippe erunt ad viuendum superiora, nostra erunt ad conuiuendum æqualia, nostra erunt ad dominandum inferiora. Sic enim habentur ibi omnia, vt sint & omnium singula, & omnia singulorum.

Qui accusabit aduersus electos dei?

Deus qui iustificat? Quis est qui condẽ- D
net? Christus Iesus qui mortuus est, imò qui & resurrexit, qui est ad dexteram dei, qui etiam interpellat pro nobis?

Verè salutem & omnia bona cum Christo deus nobis donauit, & habebimus illa. Nam quis nos accusabit, vt faciat nos his priuari? Quis aduersus, id est, quis contrarius accusabit electos dei, quos secundum immutabile propositum vocauit? Vel [quis accusabit] id est, quis accusationem deferet [aduersus electos Dei?] Nullius accusatio nocere illis poterit. Diabolus quidẽ nititur eos accusare. Sed quis est diabolus, vel quę eius accusatio aduersus eos quos Deus elegit? eius accusatio contra eos non valet. Quis ergo accusabit eos? [Deus?] Nõ, quia ipse [iustificat] eos. Et repugnãs est, vt quos iustificat, illos accuset. Deus non vult illos accusare, alius non potest. Et cum nullus accuset, E
[quis est qui condemnet] eos? Nullus. Nã condemnabit eos [Iesus Christus?] Nequaquã rex saluator cõdemnabit eos, [qui mortuus est] vt ipsi viuant. Dico, mortuus est, vt nos peccato moriamur: imò vt maius beneficium designẽ, dico quia etiam [resurrexit, vt nos cum eo resurgamus, & primæ resurrectionis participes simus. Qui & in cœlum sublimatus [est ad dexteram dei,] vt nos post se eleuet, & dexteram partem, quæ perpetuam beatitudinẽ designat, tenere faciat. Potens est subuenire suis, quia est ad dexteram Dei, id est, omni creaturæ prælatus, & in honore positus in quo pater est, [qui etiam interpellat pro nobis,] quia hunc habemus apud patrem aduocatum & intercessorẽ. 1. Iob. 2.
Vnigenitũ enim filium pro hominibus interpellare, est apud coæternum patrem, seipsum hominem demonstrare: eúmque pro humana natura rogasse, est eandem naturam in diuinitatis suæ celsitudinem suscepisse. Interpellat igitur pro nobis dominus non voce, sed misera-
tione: quia quod damnari in electis noluit, F
suscipiendo liberauit.

Quis ergo nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an per-
secutio, an fames, an nuditas, an pericu- Psal. 43.
lum, an gladius? Sicut scriptũ est, Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus vt oues occisiõis. Sed in his omnibus superam⁹ propter eũ qui dilexit nos.

Quandoquidem Christus pro nobis mortẽ pertulit, & adhuc interpellat pro nobis, [ergo quis separabit nos à charitate Christi?] id est, quis poterit separare nos ab amore quo diligimus Christum? Nullus hoc facere poterit. Nã faciet hoc [tribulatio?] id est, corporis afflictio. Nequaquam, [an angustia] id est, mẽtis anxietas hoc facere poterit, vt non diligamus Christum? Minimè. [an persequutio,] id est, de loco ad locum expulsio, separabit nos à Christi dilectione? Non. Etsi omnimodam tribulationem

susti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G sustineamus, etsi animi angustia torqueamur, et si nos aduersarij per diuersa loca persequantur, nunquam à Christi amore diuelli poterimus. [an] nos ab eo [fames] separabit, id est, desiderium comedendi sine abundantia cibi? Absit. [an nuditas] id est, penuria vestis hoc faciet? Nequaquam. [an periculum] id est, apparatus mortis nos diuidet à Christo? [an gladi⁹] id est, ipsa mors gladio facta valebit hoc facere? Nequaquam. per hæc septem designantur vniuersa quæ nos in hoc seculo possunt affligere, quia septenarius vniuersitatem solet exprimere. Sed nullum horũ poterit nos ab amore Christi separare, si electi sumus. Et hoc dico [sicut scriptum est] de nobis, vbi vox nostra exprimitur, dicens Christo: [Quia propter te mortificamur] quoniam à te separari non possumus. Nõ propter crimen, non propter humanum fauorem, sed propter te mortificamur. Hæc est causa martyrum. Propter te à quo nolumus separari, mortificamur, id est, variis pœnis afficimur. [tota die, id est, toto tempore Illuminationis nostræ, ex quo de tenebris ad lucem venimus] [Aestimati] enim [sum⁹] ab aduersariis nostris [sicut oues occisionis] id est, existimãt nos sine respectu misericordiæ debere occidi, cùm nec resistamus eis, sed in simplicitate & mansuetudine nostra innocẽter mori simus parati. Hæc omnia pro Christo patimur, nec ab his superamur. [sed in omnib⁹ his superamus,] id est, superiores & victores efficimur, nõ propter nostras vires, sed [propter eum qui dilexit nos:] quia dum in illius amore pendemus, sensum doloris non recepimus. Illius enim charitas qua nos dilexit, & nostrum ad se affectũ rapuit, cruciatum corporis & dolorẽ sentire nos nõ sinit.

Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundũ, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.

al. Christi. Verè nihil nos separabit à charitate * Dei, nam inde certus sum. Non opinor, sed [certus sum] id est pro certo & cõstanti firmiter teneo quòd [neque mors] vlla, [neque vita] temporalis promissa, nec aliquid eorum quæ subduntur, poterit nos separare ab amore Christi. Nemo nos separabit inde minando mortem, quia id ipsum quod diligimus Deum, mori non potest. Nemo inde separat nos pollicendo vitam, nemo enim ab ipso fonte separat aquam pollicendo. Non separat inde qui minatur mortem quia qui credit in Christum, licet moriatur, viuit. Neque qui pollicetur vitam, quia Christus vitam dat æternam. Et ideo temporalis vitæ pollicitatio, æternæ cõparatione contemnenda est. [Neque angeli] separant inde, siue boni siue mali, quia etiam si boni angeli dicerent vt Christum non amaremus, quod nunquam dicent, non eis acquiescemus. Licet, inquit, angelus de cœlo euangelizet vobis præter id quod accepistis, anathema sit. Non igitur angelus aliquis inde separet, quia non est angelus cum inhæremus Deo, nostra mente potentior. [Neque principatus] id est, illi angeli qui habent principatum super alios, siue bonos, siue malos. In vtrisq; enim præeminẽt alij alijs. Et dominus contrarios principatus expoliauit, triumphans illos in semetipso. Boni verò principatus nunquam nos ab illo separare volẽt, quorum maximũ studium est, subiectos ad eum reducere. Nec etiã [virtutes] inde separant, id est, adhuc sublimiores angelicæ fortitudines: quia si bonæ sunt, fauent nobis vt cõiungamur deo: si verò malæ, reprimuntur ab eo. Enumeratis omnibus aduersis quæ in terra sunt, ascendit in cœlum: & ostendere volens quia parũ est si contemnat terrena supplicia propter Christum, adiungit etiam hoc, quia neque angeli, neq; principatus, neque virtutes &c. Quod autẽ dicit, tale est: Non solum homines abstrahere me nõ possunt ab amore Christi, sed ne angeli quidẽ, neq; omnes simul cœlorũ virtutes, si cõueniãt in vnum, nec si à regno decedere me necesse sit aut etiam in gehennã trudi pro Christo. Quod enim ait, altitudo & profundũ & vita & mors, regnum cœlorum & gehennam designare videtur. Hæc autem dicit, non quòd angeli affectare possint aliquando eum à Christo separare, sed etiam ea quæ impossibilia sunt, fieri posse dicit magis, quàm se à Christi amore seiũgi, vt per hæc quanta in eo vis esset Dei charitatis ostenderet. [Neque instantia aduersa separant nos inde. hæc enim leuiora eo sentimus, quo ei à quo nos separare moliuntur, arctius inhæremus. [Neque futura,] id est, futurorum promissio, separat inde: quia quicquid boni futurũ est, certius promittit deus: & nihil est ipso deo melius, qui iam profecto bene sibi inhærentibus præsens est. Neque instantia, id est, aliqua imminentia præsentialiter aduersa vel prospera, neq; futura bona vel mala separãt nos à Christo, hoc est, nec præsentia nec futura tẽporalia, quę vel delectant, vel premunt, vel spem dant, vel timorem incutiunt. [Neque fortitudo] alicuius fortiter nobis violẽtiam inferentis separat, inde: quia ille cui inhæremus, fortior est omnib⁹. [Neque altitudo] id est, si quis nos in altum leuauerit vt durius præcipitet. [Neque profundum] id est, si quis nos in profundum maris demerserit, aut in imum carceris deposuerit. Siue altitudo .i. sublimitas mundani honoris promissa: & profundũ, id est, vltima deiectio extremæ calamitatis, quæ in hoc mundo perferri potest, comminata. Vel altitudo & profundum, id est, sublimitas eloquentiæ secularis, & profunda perscrutatio naturalium rerum. Siue etiam altitudo & profundum, id est, inanis curiositas earum rerũ, quæ vel in cœlo vel in abysso sunt aut esse putantur. Sed quocunque modo sublimitas & profundum intelligatur, non poterit nos ab amore Christi separare. [Neq; creatura alia] .i. creatura visibilis: quia & nos (hoc est anima) sumus quidẽ creatura, sed inuisibilis. Et ideo alia creatura .i. diuersa ab interiori homine nostro, quo Christũ diligim⁹, nõ nos ab amore eius

A eius diuidet: quia amor corporum qui per creaturam aliam exprimitur, nõ hoc faciet. Vel alia creatura melius intelligitur de his dici, quæ nõ sunt. Et ea ergo quæ nõ sunt commemorat, vt ostendat quia etiam si essent ea quæ nõ sunt, se tamen mouere à proposito aut mutare nõ possent. Certus sum, inquit, quia nihil horum quæ enumeraui, [poterit nos separare à charitate Dei] qui omnibus melior est, & tot tantáque beneficia nobis contulit. [quę] charitas est nobis [in Christo Iesu domino nostro:] quia nobis charitatem suam in Christo pater ostendit, quem pro nobis tradidit: & nemo patrem diligere potest, nisi Christum dilexerit.

CAPVT IX.

Veritatem dico in Christo Iesu, nõ mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto, quoniam tristitia est mihi magna & continuus dolor cordi meo. Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis: qui sunt cognati mei secundum carnem, qui sunt Israëlitæ, quorum adoptio est filiorum & gloria & testamentum & legislatio & obsequium & promissa, quorum patres: ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia deus benedictus in secula, amen.

Modò nihil potest me & alios electos à Christo separare, sed olim fui ab eo separat⁹ & optabã semper esse alienatus. vnde nũc doleo, sicq; mala vertuntur in bonum. Nam veritatem dico &c. Vel ita continuatur: Certus sum quòd nihil poterit nos ab amore Christi separare, cũ ex supradictis beneficiis, quia nos præsciuit & prædestinauit & vocauit & iustificauit: tum ex hoc quod cũ essem persequutor ecclesiæ Dei, nullo modo potui fideles ab eius charitate dimouere quos ab eius amore in tantum laborauí diuellere, vt modò multũ inde doleam, quòd tantam crudelitatem in eos exercuerim. Nam ego existẽs [in Christo] id est, in corpore Christi [dico vobis veritatem] ita puram, quòd [non mentior] sicut nonnulli qui dum vera loquuntur, intermiscent falsa. Et quia nonnulli vera loqui videntur, qui non ita habent in corde, adiungo me veritatem ore proferre, [testimoniũ perhibente mihi conscientia mea:] quia etsi vos non creditis, mea tamẽ conscientia mihi testis est quia verũ dico: & testatur hoc nõ in sua authoritate, sed in spiritu sancto, qui facit eã hoc testari: De hoc dico tam firmã veritatem, [quia tristitia est mihi] nõ exigua, sed [magna, & dolor] non horarius, sed [continuus cordi meo.] Et cur est mihi nunc tanta tristitia, & tam longus animi dolor? Inde scilicet quia [ego ipse] qui modò sum tantus apostolus, ante fidem nõ solum volebam, sed & [optabã esse anathema,] id est alienatio aliorũ [à Christo] vt alienatos & diuisos vel separatos à Christo facerẽ illos. Et hoc optabã [pro fratribus meis] .i. pro Iudæis, qui mei sunt fratres in lege, quorũ legẽ volebã defendere, [qui sunt cognati mei secundũ carnem,] & ideo amplius iuuãdi erãt, quia omniũ commoda quærere debemus, sed maxime consanguineorum. Sed ego male iuuabã eos, quia impediebam illos, ne in Christum crederent. [Qui sunt Israëlitæ] id est, de genere Israël descendentes. Vel aliter: Affectum suum erga Iudæos ostendit Apostolus, dicens & iuramento confirmans se eorum causa plurimum contristari, quòd Christo credere noluerũt, qui ci fuerat repromissus, & ad eos venit missus. Tristitia, inquit, est mihi non leuis, sed magna, & dolor continuus cordi meo, non qui ad horã pungat & transeat, sed qui iugiter maneat. Doleo genus meum beneficio Christi priuari. Optabam enim, id est, iamdudũ optare cœpi egoipse esse anathema, id est, alienatus à Christo pro fratribus meis Iudęis, vt ipsi adhærerent Christo: optabam perire, vt illi saluarentur. Iuxta hunc sensum & beatus Micheas, cũ multa mala Iudæis vẽtura prophetaret, ait: Vtinam nõ essem vir habens spiritum, & mendacium potius loquerer. Amore enim gentis suæ voluit se alienum esse à spiritu sancto & falsiloquum, dummodo plagas illas & captiuitates & exitia, quæ ipse sua vaticinatione prædixerat, plebs Iudaica euaderet. Sicut ergo Micheas à spiritu sancto alienus fieri voluit præ amore plebis suæ, ita Paulus anathema, id est, alienus optauit fieri præ nimietate dilectionis fratrum suorum. Par est enim, alienum esse à spiritu sancto, & alienum à Christo. Moyses quoq; pro eodem populo mirabiliter intercessit, obiiciẽs semetipsum pro eis, dicẽs. Si dimittis eis peccatum, dimitte: si autem non vis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Vbi demõstratum est, intercessio sanctorum quantum pro illis valeat apud deum. Secutus enim Moyses de iustitia dei quam delere nõ posset, impetrauit misericordiã, ne illos quos iuste posset, deleret. Intercessit ergo paratior deleri pro ipsis quàm ipsos, sciẽs apud misericordiam se id agere, quæ quoniam nullo modo deleret ipsum, etiam illis parceret propter ipsum. Sed si consideremus Moysis vocem intercedentis, perspiciemus eundem & Moysis & Pauli erga creditum sibi gregem affectum. Pastor enim bonus ponit animam suã pro ouibus. Et hoc ipsum est dicere, optabam anathema esse à Christo: &, dele me de libro quẽ scripsisti. Qui enim deletur de libro Dei, anathema fit à Deo. Simúlque cernamus Apostolum, quantæ charitatis in Christo sit, vt pro illo cupiat mori & solus perire, dũmodo omne in illum credat hominum genus. Perire autem non in perpetuum, sed impræsentiarum. Vult peripe in carne, vt alij saluẽtur in spiritu: suum sanguinem fundere, vt multorum animæ conseruentur. Anathema enim interdum occisionem sonat, sicut & hoc loco. Optat ergo pro salute fratrum anathema esse, imitari volens dominũ, qui & ipse cum non esset maledictio, pro

FACULTAD DE TEOLOGIA
Univ. de Deusto
BILBAO

Universidad de Deusto
Biblioteca

G nobis fact⁹ est maledictio. Scriptū enim de illo
Deut. 21. fuit. Maledictus à Deo qui pendet in ligno. Et
Galat. 3. sicut Christus fuit maledictus à Deo, sic Apostolus anathêma, à Christo. Hoc est enim hic anathêma, quod ibi maledictus: & hoc est hîc à Christo, quod ibi à Deo. Christus enim in cruce pendens fuit maledictus, id est, morti addictus à patre, & Paulus in passione martyrij fuit anathêma à Christo, id est, alienatus atque priuatus vita, volente Christo. Optabam enim anathêma esse à Christo pro fratribus meis, vt illi non essent à Christo alieni, qui sunt cognati mei non secundum spiritū, sed secundū carnē, quia in spiritu sunt à me alieni. affectū suū (vt diximus) circa illos ostēdit, & multa de illis præconia enumerat, vt omnib⁹ (id est, ad quos pertinet antiquitus electio filiorū) pro illis dolorem incutiat, quia tanto peiores sunt etiam gentibus. [Quorum] inquit, [est adoptio filiorū, de quibus quondā dominus loquebatur, Filius meus primogenitus Israël, &, Filios enutrii & exaltaui. & quorū [gloria] vt de cūctis gē-
Exod. 2. Isaiæ. 1. H tibus eligerētur in peculiarē populum Dei. & quorum [testamēta] vnum in litera, alterum in spiritu: vt qui priùs in carne seruierant ceremoniis legis abolitis, posteà seruirēt in spiritu mādatis euangelij sempiterni. Testamenta enim ad illos præcipuè pertinent, quia & vetus testamentum illis est datum, & nouum in veteri figuratum. & quorum est [legislatio], id est, veteris ac noui testamenti datio, quia in veteri datū est eis & nouum. Vel legislatio, id est, Mosaïcę legis datio. & quorū est [obsequium,] id est, executio mandatorū cælestiū & cultus dei. & quorū sunt [promissa] diuina, vt quicquid promissum est patribus, compleatur filiis, nisi culpa eorū obstiterit. Multæ enim de CHRISTO promissiones factę sunt patribus eorum. [quorū patres] sunt illi nominatissimi, quos vetus scriptura laudat, & quod maius est omnibus, [ex quibus est Christus secundū carnē] de Maria virgine natus. Quorum patres, ecce laus à
I prioribus: & ex quibus Christus, ecce laus à posterioribus. Ex eis, id est, ex genere eorum, est Christus secundum carnem, [qui] factus est ex semine Dauid secundum carnem, sed ex natura suæ diuinitatis, in qua est æqualis patri, [est] ipse [super omnia Deus benedictus in secula, amen.] Per hoc enim quod Deus super omnia dicitur, Deus naturaliter esse ostenditur. Deus enim aliquando nuncupatiue, aliquando verò essentialiter dicitur. Nuncupatiue, sicut Moysi dictum est: Ecce constitui te deū Pha-
Exodi. 7. raonis. Essentialiter sicut ait, Ego sum Deus Abraā & Deus Isaac & Deus Iacob. Qui verò nūcupatiue dicitur Deus, inter omnia: qui aūt essentialiter dicitur Deus, super omnia est. Vt ergo Paulus ostenderet Christum naturaliter Deum, nō hunc Deū tantūmodo, sed super omnia Deū memorauit. Quia & electus quisq;, sicut præmisimus, vel in exēplo prærogādo positus, dici Deus potest, sed inter omnia, quoniā nūcupatiue: Christus autē Deus super omnia, quia naturaliter Deus. Et hoc Amen, id est, verè. Et propterea est dolor cordis Apostolo, quia iste tantus ac talis non recipitur à Iudæis de quorum stirpe generatus est. Et in quibus K tanta fuerunt bona, dolet cur tanta nunc mala sint. Nihilominus tamen laudat iudicij veritatem, ne sententia Dei in propinquos & fratres suos displicere videatur, & vel austera esse vel nimia. Nam subdit,

Non autem quòd exciderit verbū Dei. Non enim omnes qui ex Israël, hi sunt Israëlitæ: neque qui semen sunt Abraæ, omnes filii, sed in Isaac vocabitur tibi semen. Id est, non qui filii carnis, hi filii dei, sed qui filii sunt promissionis, æstimentur in semine. promissionis enim verbum hoc est, Secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius.

Doleo, inquit, de perditione istorū, sed [nō] ideo [quòd exciderit verbum Dei] id est, non L propterea quod euanuerit promissio Dei, qui semen Abraæ saluari promisit. Non ob hoc tātum contristor quòd exciderit verbum Dei, quia non excidit, nō irritum est deductum, sed ratum & stabile manet, licet quidam illorū nō crediderint: quia verbum promissionis non est factum Iudæis tantum, sed electis. [Non enim omnes qui] sunt [ex Israël,] id est, ex carnali stirpe Iacob, [hi sunt Israëlitę] id est, per meritum fidei & iustitiæ in Israëlitica sorte numerandi: neque quia semen sunt Abraæ secundum carnem, idcirco omnes filij sunt. Multi enim ex eo carnaliter procreati sunt, qui nō censentur eius filij, sicut omnes quos Cethura peperit vel filius Agar. Itaq; verbū Dei excidere, esset promissā nō impleri. Sed volens Apostolus ostendere quia non excidit verbum diuinæ promissionis, nō enim omnes, inquit, qui ex Israël, hi sunt Israëlitæ: [neq; qui semē sunt Abraæ, oēs filij, sed in Isaac vocabitur tibi semē.] hîc enim declarat illos, qui nō crediderūt, nō esse Israë-
M litas vel filios Abraæ, nec Deum promisisse vel decreuisse illos fore saluandos. Et ideo incipit ratiocinari, quare alto & iusto iudicio Dei, repulsis illis gentes sint intromissæ. Non omnes illi sunt filij, & idcirco habituri hæreditatē aut salutē, sed in Isaac, inquit, vocabitur tibi semē, [nō qui filij carnis, hi sunt filij Dei: sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine.] In Isaac quippe, qui Abraæ promissus est filius, prefigurati sunt, nō qui seipsos iustos, sed quos Deus fuerat ipse facturus. Propter quod & filij promissionis dicuntur, ac per hoc ipsi filij promissionis, vt sint semē Abraę, in Isaac vocātur, id est, in Christū, vocāte gratia, cōgregātur. Filij enim carnis pertinent ad terrenā Ierusalem, quæ seruit cū filiis suis: promissionis autem filij ad eam quæ sursum est, liberam matrē nostram æternā in cœlis. Hi ergo vere sunt filij Abraæ, qui gratuito Dei munere sicut Isaac promittūtur, & gratuito eius munere boni efficiuntur. Nā sicut Isaac nō meruit vt nasciturus promitteretur, sic & isti. Et vere promissus est Abraæ filius. Nā [hoc est verbum promissionis] id est, in hoc

A in hoc verbo promisit Deus: [Secūdū hoc tēpus veniam,] id est, reuoluto anno ostendā me tibi adesse in effectu virtutis, [& erit] tunc [Saræ filius] in vtero. Secundum hoc, inquit, tempus veniam, & verbi gratia, si tunc ver erat vel autumnus, sequenti anno venirer in vere vel autumno. In hac sententia contendit Apostol⁹ ostendere quomodo Isaac non filius sit carnis, sed filius Dei, rediens ad ea quæ de ipso in Genesi scripta sunt. Promissionis, inquit, verbum &c. Non ergo per ordinem natiuitatis carnalis, Isaac natus est, quippe cùm & Abraam emortui iam corporis haberetur, & vulua Saræ esset emortua, sicut superius ostensum est: sed per virtutem eius qui dixit, Secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius, id est, habebit Sara filium. Meritò igitur non carnis, sed Dei filius esse dicitur, qui & aduentu & sermone Dei nascitur, ac propterea spiritales ecclesiæ filios aptissimè præsignat.

Non solùm autem, sed & Rebecca ex
B *vno cōcubitu habens Isaac patris nostri. Cū enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni aut mali, vt secundū electionē propositum dei maneret, nō ex operibus, sed ex vocante dictum est ei,*
Gene. 25. Malac. 1. *quia maior seruiet minori, sicut scriptū est: Iacob dilexi, Esau aūt odio habui.*

Isaac qui promissus est, vtiq; nullis operibus promeruerat vt nascitur⁹ promitteretur, vt in Isaac vocaretur semē Abraę id est, illi pertinerent ad sortem sanctorū quę in Christo est, qui se intelligerent filios promissionis, non superbiētes de meritis suis, sed gratiæ vocationis deputantes, quòd cohęredes essent Christi. Cùm enim promissum est vt essent, nihil vtique meruerunt qui nondum erāt. Promissus, inquam, est Isaac. Sed [non solùm] ille promissus est qui reprobato Ismaële solus possideret hæreditatē
C patris, sed & Rebecca] promissionem similem diuinitus accepit, [habens] in vtero geminos [ex vno concubitu Isaac patris nostri,] quē vt patrē habemus imitari. Ex vno cōcubitu habuit eos Rebecca, vt non solū de suis, neq; de parentū meritis, sed nec de ipsius quidē vnius patris mutata sorte in melius voluntate gloriaretur Iacob, dieēs ideo se à creatore dilectū, quia pater eius quando eum seminauit, melioribus laudabilioribusq; moribus fuit. Ex vno, inquit cōcubitu. Vnū tunc ad seminandos eos meritū patris, vnū ad concipiendos meritum matris. Simul enim ambo sunt vno tempore consepti. Promissio facta Saræ vel Abraæ, ostēdit quòd nullus propter genus saluatur: ista Rebeccæ, quòd propter nullum meritū suū vel parentū aliquis eligitur sed sola gratia. Vel ne quis diceret quòd Ismaël ex ancilla concubina genitus nō debuit hæres fieri, sed Isaac ex libera vxore natus, quòd scilicet ille per indignitatem matris sit hæreditate priuatus, & iste non per dei gratiam per matris meritum & dignitatem sit hæres effectus, proponit Apostolus exemplum de alijs duobus, id est, de Esau & Iacob, in qui D bus vnum fuit meritum patris & matris, & ex quibus alter reprobatus est, alter verò sola gratia electus. Et hi duo sicut duo filij Abraæ tenuerunt figuram reprobandorum & saluādorum. Diximus quòd Rebecca geminos in vtero portans accepit diuinitus promissionem, in qua declaratum est quòd alter eorum reprobandus esset, & alter eligendus. Nam dictum est ei, quia maior seruiet minori. Et tunc facta est hęc promissio, quando nec boni nec mali quicquā adhuc fecerant filij. [Cùm enim nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali [quia & in vtero videri possent aliquid meruisse luctando, dictum est ei, id est, matri, quia maior Gene. 25. seruiet minori. Ideo tunc dictum est, [vt propositum] id est, præfinitio vel præordinatio Dei, [maneret] id est, impleretur & rata constaret [secundum electionem] id est, secundum gratiam qua eligit quos eligit. Et dictum est, [non ex operibus] patris vel matris, nec ex futuris operibus filiorum, [sed ex vocante] id est, ex Deo qui per gratiam vocabat Iacob. Nam si E futura opera vel bona huius vel mala illius, quę Deus vtique præsciebat, vellet Apostolus intelligi, nequaquam diceret, nō ex operibus, sed diceret, ex futuris operibus, [dictum est ei] inquit, [quia maior] id est, Esau qui erat primogenitus, [seruiet minori] id est, Iacob. Hîc iam seruitus vnius & libertas alterius prænūciata est. Et vtique seruitus actionē iniquitatis hoc loco designat, libertas verò actionem iustitiæ. Nam si ad corpoream seruitutem respiciamus, magis videbitur Iacob illi seruisse, quàm ipse Iacob. Iacob quippe de Mesopotamia rediens, obtulit ei multa munera, & dominum eum vocauit, & humiliter adorauit. Quomodo igitur seruiuit ei Esau, nisi affligendo eum & premēdo ac persequēdo? Vnde Salomō ait. Qui stultus est, Prou. 11. seruiet sapienti. Quia cōtra sapientis vitā dum stultus præeminēs terrorē potestatis exercet, dū hunc laboribus fatigat, cōtumeliis lacerat, profectò hunc ab omni vitiorum rubigine vrendo F purgat. Stultus ergo sapienti etiam dominādo seruit, quē ad meliorē statum premēdo proue-hit. Et iuxta hunc modū Esau fratri suo seruiuit. Secundū literam autē Esau, id est, [populus Idumæorū, qui de Esau descendit, seruiuit minori. i. subditus fuit populo Iudaïco. Allegoricè verò Esau. i. populus Iudæorū qui fuit primogenitus, seruiuit minori. i. populo Christianorū qui sequut⁹ est. In qua sentētia beat⁹ Apostolus etiā testimoniū Malachię lōge posterioris assumpsit, vt itelligerem⁹ hoc apertū postea per prophetā, quòd ante quàm illi nascerētur, erāt Iudæi prædestinatione per gratiā: Ita, inquit, dictum est quia maior seruiet minori, [sicut scriptū est] id est, sicut in Genesi legitur, & Malac. 1. sicut Malachias longè pòst de hac re antiquum Dei cōsilium declarauit, dicēns: [Iacob dilexi, Esau aūt odio habui.] Hoc enim quod dicitur, sicut scriptū est, & ad librū Geneseos & ad scripturā Malachiæ refertur. Quid verò Deus diligebat in Iacob antequam fecisset aliquid boni, nisi gratuitum misericordiæ suæ donum? Quid autem oderat in Esau antequam natus fecisset

Universidad de Deusto
Biblioteca

G aliquid mali, nisi originale peccatum? Nam nec in illo diligeret iustitiam, quam nullam ille fecerat. neq; in isto odisset naturam, quam bonã ipse fecerat. Nam antequam nascerentur, nihil boni vel mali fecerant. Quo dicto declaratur quia nec in vtero peccauerunt aut iustitiam fecerunt, nec in cœlo animæ ipsorum ante corporum societatem conuersatæ sunt secundum fabulas gentilium. Nam si animæ illorũ in cœlo fuissent antequam corporibus sociarentur, fecissent vtique ibi aliquid boni vel mali. Sed nihil fecerant. Vnde patet nec illorum animas in cœlo vnquam ante natiuitatem fuisse. Nihil egerant, & quãtum ad originale peccatum attinet, ambo pares erant: quãtum autem ad proprium vlius eorum, nullum erat. Et tamẽ vnus eorum eligitur, alter reprobatur. vnus succedit in hæreditatem, alter exhæredatur. Non facit Deus populum suũ de Esau, sed facit de Iacob. Semen vnum, diuersi qui concepti sunt: vnus H vterus, diuersi qui nati sunt. Dũ essent in utero, dictum est matri quia maior seruiet minori: & dictum, nõ ex operibus, sed ex vocante, id est ex eo qui vocãdo ad fidem gratis iustificat impium, vt secundum electionẽ propositum Dei maneret, non meritum hominis anteiret. Non enim dicit electionem voluntatis humanæ vel naturæ, compar enim esset in vtroque mortis damnationisq; conditio, sed electionẽ proculdubio gratiæ, quæ non inuenit eligendos, sed facit. Propositum iustificationis manet non secundum debiti, sed secũdum gratiæ electionẽ, qua eligendos facit Deus, nõ inuenit: quia nequaquã inuenit opera bona in hominibus quæ eligat, sed facit vt ipsi faciant opera quæ possit eligere. Nemo autẽ eligitur, nisi iam distans ab illo qui reijcitur. Et propterea electionẽ præcedit iustificatio. Et tamẽ ex his duobus antequã aliquid egissent, alter electus est & alter repulsus, vt intelligat Iacob ex illa massa originalis iniquitatis, vbi fratrem, cum quo habuit cõmu I nem causam, videt per iustitiam meruisse damnari, non nisi per gratiam se potuisse discerni.

Exo.33. *Quid ergo dicemus? Nũquid iniquitas apud Deum? Absit. Moysi enim dicit: Miserebor cui misero bor, & misericordiã præstabo cui miserebor. Igitur nõ volentis neque currentis, sed miserentis est*

Exo.9. *Dei. Dicit enim scriptura Pharaoni, quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostẽdã in te virtutem meam, & annuncietur nomẽ meum in vniuersa terra. Ergo cui vult miseretur, & quem vult indurat.*

Cùm rem stupendam proposuisset Apostolus, quomodo de nondũ natis, nec aliquid agẽtibus boni vel mali, rectè dici potuerit, quod vnum Deus dilexerit, & alterum odio habuerit, ipse sibi obiecta quæstione motũ exprimẽs auditoris, [Quid ergo dicemus] inquit, [Nunquid iniquitas] est [apud Deum? Absit.] Vidit enim quod his auditis humana posset infirmitas vel ignorantia cogitare, & eandẽ quæstionẽ K sibi proponit. Si, inquit, Esau & Iacob necdum nati erant, nec aliquid boni aut mali egerant, vt vel promererentur Deum vel offenderent, & electio eorum atq; abiectio, non merita singulorum, sed voluntatẽ eligentis & abijcientis ostẽderet, ergo quid dicemus? Nunquid inferemus quòd iniquitas sit apud Deum, qui alterũ eligit & alterũ abijcit, cum vterq; sit æqualis meriti, imò nullius meriti? Absit vt apud eum sit iniquitas. Et quare absit? Quia hunc per misericordiam eligit, illum per iustitiam reprobat, in quo neutro est iniquitas. Hunc per misericordiã, quia ita [dicit Moysi. Miserebor] vt credat, [cui miserebor] vt eum vocẽ: [& misericordiã præstabo] vt bene operetur, cui misertus fuero vt credat. Vel miserebor vocando, cui miserebor prædestinando: & misericordiã præstabo vitã perennẽ dando, [cui miserebor] bona opera largiendo. Vel miserebor inspirando bonam voluntatẽ, cui miserebor secundũ prædestinationẽ: & misericordiam præstabo secundũ bonæ voluntatis executionẽ, dãdo gratiã ad omne L opus bonũ peragẽdum, cui miserebor peccata dimittendo. In quibus verbis docemur, ex illa massa primi hominis, cui mors merito debetur, nõ ad merita hominũ, sed ad Dei misericordiã pertinere, quod quisq; liberatur: atq; ita nõ esse iniquitatẽ apud deũ, quia neq; remittẽdo, neq; exigẽdo quod debetur, inuſtus est. Ibi em gratuita est indulgentia, vbi iusta posset esse vindicta, vt hinc euidẽtius appareret à pœna debita liberato & gratis iustificato, quãtũ beneficij cõferatur, quod alter æqualiter reus sine puniẽtis iniquitate punitur. Nõ enim iniquus est Deus, siue iudiciũ pœnale ingerat digno, siue misericordiã præstet indigno. Ambo itaq; gemini natura filij iræ nascebãtur, nullis quidẽ operib⁹ propriis, sed originaliter ex eodẽ vinculo dãnationis obstricti, sed qui dixit, Miserebor cui miserebor, Iacob dilexit per misericordiã gratuitã, Esau autẽ odio habuit p iudiciũ debitũ. Quod M cùm deberetur ambobus, in altero agnouit alter nõ de suis distãtib⁹ meritis sibi esse gloriãdũ, quod in eadẽ causa supplicium nõ incurrit, sed de diuinæ gratiæ largitate. Similiter & ois quicũq; misericordiã cõsequitur, de propriarũ virtutũ meritis gloriari prohibetur, dicẽte domino, Miserebor cui miserebor. Nõ enim ait, Miserebor talibus vel talibus: sed, Cui miserebor, vt neminẽ præcedẽtẽ bonis operibus suis misericordiã tantæ vocationis meruisse demõstret. In eo autẽ quod addidit, & misericordiã præstabo cui miserebor, intelligendum fortasse est, quod aut ipsius misericordiæ suæ firmitatẽ Deus ista repetitione monstrauit, sicut Amẽ amen, sicut fiat fiat, sicut repetitio somnij Pharaonis, pluráque similia: aut in vtrisque populis, id est, gentibus & Hebræis, hoc modo prænunciauit misericordiam se esse facturum. Et quandoquidem nullo præcedente merito deus per misericordiam elegit Iacob, & sic cæteros, [igitur non volentis neq; currentis,] id est operantis, est vt perueniat ad vitam, [sed miserẽtis est Dei] qui præstat illi misericordiam. Si hoc, inquit, recipimus, vt faciat Deus quodeunque vo-

A voluit, & absque merito & operibus vel eligat aliquem vel condemnet, igitur non est volentis neque currentis hominis, sed miserentis Dei. Nõ ergo ideo misertus est Deus, quia voluit & cucurrit Iacob, sed ideo voluit & cucurrit Iacob, quia misertus est deus. Paratur enim
Psal. 36. voluntas à domino, & à domino gressus homi
Psal. 98. nis diligenter, & viã eius voleт. De in quia propter Iacob dicta est ista sententia generalis, nõ volentis neque currentis, sed miserẽtis est Dei datur etiam exemplũ de Pharaone propter id quod dictum est, Esau autẽ odio habui & subditur: [Dicit enim scriptura &c.] Esau per iustitiã Deus reprobauit, quia hoc dicit scriptura inducens deũ loquentẽ Pharaoni per Moysen, [quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendã in te virtutem meã.] Non feci te malũ sed excitaui. Malus enim eras, sed quasi sopitus. Ego autem ostẽdens tibi signa, & mandans vt populũ meũ dimitteres, excitaui te in eandẽ malitiam vt deterior fias. Hoc enim iustũ est, vt qui in sordi-
B bus est, sordescat adhuc. Neque hoc est inutile
Apoc.17. quod excitatus es, sed vt in te obdurato & resistente ostendam virtutẽ meam, multiplicando signa mea & ad vltimum te submergendo atq; populũ meum potenter liberando. [& annuncietur nomen meũ in vniuersa terra] id est, fama & gloria nominis mei resonet vbique terrarũ, & omnes gentes notitiam mei discant, fama virtutis operum meorum vbiq; diuulgata, scilicet quomodo valida manu populum meum eduxerim de medio inimicorum suorum, & ipsos à tergo persequentes in mari rubro submerserim, vt nec vnus superesset. Post hæc ad vtrunque id est ad illud quod dictum est de Iacob, & ab illud quod de Esau vel de Pharaone concluditur: Quandoquidem, inquit, deus sola misericordia Iacob elegit, Esau autem iuste reprobauit, vel Pharaonẽ excitauit in perniciem ipsius, quia vtrunque sic voluit, [ergo cui vult miseretur, & quẽ vult indurat.] Miseretur vtique gratuito dono, indurat autẽ iustissimo merito. Miseretur secundum gratiam quæ gratis C datur, nõ meritis redditur: indurat autem secũdum iudicium quod meritis redditur. Miseretur magna bonitate, indurat autẽ nulla iniquitate, vt nec liberat⁹ de suis meritis glorietur, nec damnatus nisi de suis meritis conqueratur. Sola enim gratia redemptoris discernit à perditis, quos in vnam perditionis cõcreuerat massam, ab origine ducta causa communionis. Cùm ergo totus mundus iustissimè posset damnari, Deus cui vult miseretur, & quem vult indurat, id est, nõ miseretur ei, nec emollit cor eius, nec tamen iniusta est eius voluntas volentis alij misereri, alique non volentis. Quis enim dicat aliquem potentem iniuste agere, si ex duobus reis vnum iuste velit interimere, & alterũ misericorditer liberare? Sic & Deus in nullo potest reprehẽdi, siue damnet, siue misereatur. Meritum enim misericordiæ nullum est, meritum autem indurationis est peccatum totius massæ damnatę. Nec indurat Deus impartiendo duritiam, sed non impartiendo misericordiam, sicut nec digni sunt. Quod facit æquitate occulta, ab humanis sensibus remota.

Dicis itaque mihi: Quid adhuc quæritur? Voluntati enim eius quis resistit? D
Isaiæ. 45 & 29. Iere. 18. *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui finxit se, quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud verò in contumeliam?*

Ex prædicta sententia præuidit Apostolus moueri audacem infirmitatem eorum, scilicet qui secundum coniecturas cordis humani, inscrutabilem altitudinem iudiciorum Dei cogitare conantur, & de culpis suis se excusare nituntur, & hanc sibi exaduerso opponens, ait: Quoniam dixi, quia deus cui vult miseretur, & quẽ vult indurat, [itaque] id est, ergo [dicis] id est, objicis, [mihi: Quid adhuc queritur] Deus de nobis? Nam [voluntati eius quis resistit?] Hoc est dicere: Quid de nobis fit querela quòd deũ E offendamus male viuendo, cum illius voluntati nemo possit resistere, qui nos obdurauit misericordiam non præstando? Cõqueritur enim Deus sæpe de hominibus, sicut per innumerabiles apparet scripturarum locos, quòd nolunt credere & rectè viuere. Vnde & fideles ac faciẽ Luc. 1. tes voluntatem eius conuersari dicuntur sine querela, eò quòd de illis non queratur scriptura. De diuersis autẽ queritur. Sed cur, inquiũt, queritur atque causatur nos vel bona nõ fecisse, vel mala fecisse, cùm in potestate illius sit & voluntate, absque bonis vel malis operibus vel eligere aliquem vel abijcere, præsertim cùm voluntati eius humana fragilitas resistere nõ possit? Cur querelam faceret de peccatis hominũ, cum nequeat vitare quod ipse vult? Sic solent carnales in voluptatibus viuẽtes aduersus Deũ murmurare, & volũtati eius, nõ suo vitio quòd mali sunt, deputare, validámque contra eum talibus verbis calumniam parare. Quos radarguit Apostolus ab huiusmodi præsumptione, & quæstionẽ eorum breui sermone dissoluit, di F cẽs: [O homo, tu quis es qui respõdeas Deo?] Et est sensus: Et ex eo qd respondere vis, Deo calumniam facis: & quia de scripturis tãta perquiris, vt loquaris contra Deum, & iustitiã voluntatis eius inquiras, ostendis te esse liberi arbitrij, & posse rectè agere si volueris. Quidam autẽ stulti putauerunt hoc loco Apostolum in respõsione defecisse, & inopia reddendæ rationis repressisse contradictoris audaciã. Sed magnũ habet pondus quod dictum est, ô homo tu quis es & cætera: & in talibus quęstionibus ad suæ capacitatis considerationẽ reuocare hominem verbo quidem breui, sed re ipsa magna, est redditio rationis. Si enim hæc nõ capit, quis est qui respondeat? Si autem capit, magis nõ inuenit quid respondeat. Videt igitur, si capit, vniuersum genus humanum tam iusto iudicio diuino in apostatica radice damnatũ, vt etiã si nullus inde liberaretur, nemo rectè Dei posset vituperare iustitiam: & qui liberantur, sic oportuisse liberari, vt ex pluribus non liberatis atq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

G in condẽnatione iustissima derelictis, ostenderetur quid cõmeruisset vniuersa conspersio, & quo etiam istos debitum iudicium Dei duceret, nisi eis indebita misericordia subueniisset, vt volentiũ de suis meritis gloriari omne os obstruatur, & qui gloriatur, in domino glorietur. O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Quis sit ille, attende: quis tis tu, attende. Ille deus est, tu homo. Sed iustitiam loqui videris tu, & fõs ille iustitiæ siccatus est? Satis sit interim tibi ex fide adhuc viuẽti, & nondũ cernenti quod perfectum est, sed ex parte scienti, nosse vel credere quòd neminẽ Deus liberet nisi gratuita misericordia, & neminem damnet nisi æquissima iustitia. Cur autẽ illum potius quàm illum liberet, aut nõ liberet, scrutetur qui potest iudiciorum eius tã magnum profundũ, sed caueat præcipitiũ. Tu enim hõ quis es qui respõdeas Deo Respondere enim Deo non posse cõuincitur, qui homo nominatur: quia per hoc quod de humo sumptus est, iudicia superna discutere dignus non est. O homo, id est, carnalis pertinẽs ad Adã, tu luteus, quis es, id est, cuius valentiæ qui respõdeas Deo, id est, qui rationibus cõtra Deũ agas, quòd iniuste eligat & reprobet: siue causas iudiciorũ eius inquiras, cur istum eligat & illum reprobet. Deus per opera sua quodãmodo te interrogat, & tu si causas & rationes operũ eius intellexeris, respondebis ei quia cõsiliũ volũtatis eius intelliges. Sed tu homo quis es vt hoc facias? Excede hominem, excede carnalitatẽ, excede mores & sensus humanos, si vis hoc attingere. Esto prius vnus ex illis, de quibus dicitur. Sapientiam loquimur inter perfe-
1. Cor. 2. ctos, & tunc demũ rectè & non prepostere audies, si qua sunt de animarum meritis & de gratia vel iustitia secreta omnipotentis DEI. Peccatores enim credere iubentur, vt à peccatis credendo purgentur. Nesciunt enim quod recte viuendo visuri sunt. Quapropter cũ videre non possint nisi recte viuant, nec recte viuere
I valeant nisi credant, manifestum est à fide incipiendum, vt præcepta quibus credentes à seculo hoc auertuntur, cor mundum faciant vbi videri DEVS possit. Ideo recte dicitur hominibus in vetustate vitę manentibus, & propterea tenebrosum oculum animi gerentibus, ô homo tu quis es &c. Non enim sanctos hoc loco Apostolus prohibuit à quærendo, de quibus ait: Spiritalis autem iudicat omnia: sed luteos atque terrenos homines, qui adhuc imaginem
1. Cor. 2. illius portant, qui primus factus est de terra terrenus: & quia ei à quo factus est, obtemperare noluit, in id lapsus est, vnde factus. Talibus ergo dicitur: O homo tu quis es qui respondeas deo? Et additur: [Nũquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare sic me fecisti?] Vbi ostenditur quasi à simili & etiam à minori, quia deus ni hil iniuste facit, si vnius miseretur & ab alio misericordiam auertit. Si, inquit, figmentum formatum in immundum vsum, non potest accusare de iniustitia fictorem suum, cùm figmentum multo dignius opus sit quantum ad figulum, q̃ tu homo ad deum: tum ille qui verus figulus, id est, creator & artifex & formator noster est, habet potestatem salua iustitia cuius vult misereri, & quem vult indurare. Sed tu quandiu figmen K
tum es, nondum perfectus es filius: quia nondũ hausisti plenissimam gratiã, qua nobis data est potestas filios dei fieri, vt possis audire, Iam nõ dicam vos seruos, sed amicos: & tamen iam vis Ioan. 15
respondere deo & nosse consilium eius. Qui si Ioan. 15
hominis tibi æqualis consilium nosse voluisses, impudenter faceres, nisi priùs in amicitiam recipereris. Si ergo consilium dei nosse vis, priùs stude per meritum sanctitatis amicus eius fieri, vt non sis luteum figmentum, sed vir spiritalis. Nam vt manifestum sit, non sanctificato spiritui, sed carnali luto ista dici, mox subditur: [An non habet potestatem figulus luti, ex eadẽ massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliã?] Ex quo enim in paradiso natura nostra peccauit, iam à dei prouidentia non secundum cœlum, sed secundum terram, id est, nõ secundum spiritum, sed secundum generationẽ mortalem formamur, & omnes ex vna massa luti fa- L
H cti sumus, quod est massa peccati. Cũ ergo meritũ peccando amiserimus, & misericordia dei remota nihil aliud peccantibus nisi æterna damnatio debeatur, quid sibi homo de hac massa vult vt deo respondeat & dicat, quare sic me fecisti? Hæc massa si esset vtiq; media, vt sicut nihil boni ita nec mali aliquid mereretur, nõ frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierẽt vasa ĩ cõtumeliã. Cũ verò per liberũ arbitriũ primi hominis in cõdẽnationẽ vniuersa defluxerit, proculdubio q̃ ex ea fiunt vasa in honorẽ, non ipsius iustitiæ quæ gratiã nulla præcesserit, sed dei misericordię attribuendũ est: q̃ verò in contumeliã, non iniquitati dei quę nulla est, sed iudicio deputandum est. Qui figulus est, cùm fragiles, infirmos & terrenos facit. Et ex eadem massa, quæ tota in Adam periit, facit secundum voluntatem suam alia vasa in honorem per misericordiam, alia in contumeliam per iudicium.

Quod si volens deus ostẽdere irã, & no M
tã facere potentiã suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ, in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam, quos & vocauit nos non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meã, plebem meam: & non misericordiam consequutam, misericordiam consequutã. Et erit in loco vbi dictum est eis, Nõ plebs mea vos, ibi vocabuntur filij dei viui.

Ostẽsum superius est, quia etsi Deus ni hil boni det, non tamen iniquus est, nec potest ei homo respondere. [Quod] id est, sed si ipse quibusdam etiã bona dedit, quid ei respondebis? Quid dices, si Deus bona illis impendit, scilicet cum essent apti in interim, sustinuit eos in multa patientia, & interim, dũ expectaret, ostẽdit multis indicijs, vel ipsos nonnunquã puniendo vel alios coram eis, futuram iram vt sibi cauerent

A cauerent: & in hoc quod sustinuit & iram ostẽdit, notificauit potentiam, quia per malos purgat bonos? Quasi dicat: Potens dicere quod in ste subtrahit gratiam & damnat illos, qui ita expectati noluerũt resipiscere, sed hac gratia abusi sunt. [si volens Deus ostendere] in perditis [iram] reddendo illis vindictam, & notificare [potentiam suam] bene vtendo malis, quia tã potens est eius bonitas, vt bene vtatur etiã malis. [sustinuit in multa patientia] id est, diutissimè patienter tolerauit [vasa iræ] id est, homines qui pleni eius ira sunt: vasa dico [apta in interitum] id est, idonea æternæ morti, si hoc fecit Deus, non est inde accusanda eius patientia sed eorum pertinacia, qui diu expectati noluerunt conuerti. Nam ideo sustinuit eos, cum sciret non conuertendos, vt fierent inexcusabiles & per eorum malitiam purgarentur boni. Idcirco sustinuit eos, [vt] in futuro seculo [ostenderet diuitias gloriæ suæ] id est largifluas opes
B beatitudinis æternæ, venturus [in vasa misericordiæ] id est, in electos homines plenos misericordia eius, [quę] electa vasa ipse [præparauit
B in gloriam, [cum econtrario vasa iræ sint apta in interitum cadere. Quia quod à vasis iræ exigit iustitia punientis, hoc vasi misericordiæ dimittit pietas liberantis, & insuper gloriam eis largitur gratia saluantis. Notandum autẽ, quia in eo quod superius ait, figulum habere potestatem ex eadem massa facere aliud vas in honorẽ aliud in contumeliã, ostendit mystice creatorẽ non posse reprehendi, si ex eadem humanæ naturæ massa alios creat ad honorem sanctitatis, alios autem sic creat, vt abire sinat in contumeliam nequissimæ operationis & iustæ damnationis. In eo autem quod nunc dicit, quòd si volẽs Deus & cætera, declarat quia nõ potest accusari, si diu viuentes in carne malos patienter tolerat, vt eos in malitia perseuerantes postmodum acerbius puniat: & bonos eorum prauitate vexari permittit, vt eis pro patientiæ merito maiorem gloriæ coronam reddat. Si eos
C quos indurat, patienter sustinet, vt eos iustius damnet postquam diu sustinuerit, non eius accusanda est patiẽtia, & infinita clemẽtia sed eorũ duritia, qui bonitate eius in perditionẽ abutũtur. Alioqui vnus est solis calor, & secũdũ essentias subiacentes alia indurat, alia liquefacit, alia dissoluit, alia cõstringit. Liquatur enim cera & induratur lutũ, & tamẽ caloris nõ est diuersa natura. Sic & bonitas dei atq; clementia vasa iræ, id est, populum Iudæorũ & cæteros reprobos indurat: vasa verò misericordiæ, id est, electos, liquat. Non potes figmentum fictori suo dicere, cur me fecisti sic? quia & ipse fictor habet potestatem facere ex eodem luto, prout voluerit, alia vasa ad honestos vsus, alia ad inhonestos. Quod .i. si deus volens ostẽdere iram, sustinuit in multa patientia vasa iræ, tu quis es qui respondeas deo? Voluit deus ostendere iram suam, non vtique animi perturbationem, sicut est quæ circa homines nuncupatur, sed iustam vindictam, & notam facere potentiam suam, ad quam pertinet damnare iniquos. In hoc quoque demonstratur eius potentia, quòd & malis bene vti optimus possit. Ostendere ergo voluit hanc potentiam, qua bene vtitur etiam D
malis, multa illis naturalia & temporalia bona largiens, eorumque malitiam & comparationem ad exercendos & admonendos bonos accommodãs, vt in eis discant agere gratias deo, quod ab eis nõ suis meritis quæ in eadem massa paria fuerunt, sed illius miseratione discreti sunt. Si enim soli hi crearentur ex Adã, qui essent per gratiam redimendi, & præter hos qui vt Iudæi in filios adoptantur, nulli alij homines nascerentur, lateret beneficium quod donatur indignis, quia nullis ex eadem damnabili stirpe venientibus debitum supplicium redderetur. Volens itaque deus ostendere iram & notificare potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ aptata in interitum, id est, reprobos homines, in quibus latet ira eius, qui aptati sunt in perditionem, longanimiter tolerauit, vt ordinate disponeret eos, & vteretur illis ad institutionem salutis eorum quorum miseretur, ideóque vasa misericordię vocãtur. Non quòd illi essent necessaria siue angelica siue humana peccata, cui nec iustitia creaturæ cuiusquã est necessaria, sed vt ostenderet diuitias gloriæ suæ E
in vasa misericordiæ, ne se in bonis operibus tanquam de propriis extollerent viribus: sed humiliter intelligerent, nisi illis Dei gratia non debita, sed gratuita subueniret, id fuisse reddẽdum meritis suis, quod aliis in eadem massa redditum cernerent. Ita enim quid sibi præstetur discunt gratis iustificati, dum non suo merito, sed gloria ditissimæ Dei misericordiæ discernuntur à damnatis, cum quibus eadem iustitia fuerant & ipsi damnandi: Cæteri autẽ homines ad istam gratiam non pertinentes, quorũ tamẽ & animam & corpus Dei bonitas operata est, & quicquid habet ipsa natura præter vitiũ, quod, eidem infixit superbientis voluntatis audacia, propter hoc à Deo (qui illos ita peccaturos, vt æterno essent igne damnandi, sine dubitatione præsciuit) creati sunt, vt in his ostenderet liberum desertoris arbitrium sine sui gratia quid valeret, & in eorũ iustis ac debitis pœ- F
nis vasa misericordiæ, quæ non suorum operũ Rom. 3.
meritis, sed gratuita Dei gratia discreta sunt ab 1. Cor. 1
illa concreatione, quid sibi collatum esset addiscerent: vt omne os obstruatur, & qui gloriatur, ĩ domino glorietur: [Vt ostẽderet,]inquit [diuitias gloriæ suæ] qua glorificatur in sanctis, bene faciens eos operari, [in vasa misericordiæ] id est, in homines quos replet sua misericordia, [quæ] id est, quos hoies electos [præparauit] id est, præordinauit ad [gloriam] æternam. [Quos & vocauit] scilicet [nos, non solũ ex Iudæis] vt ipsi Iudęi volebant, [sed etiam ex gentibus, vt ex vtrisq; fieret vnus credentium populus. Ex quo ostenditur, non gentes eligi vel Iudæos, sed hominum voluntates diuinitus illuminatas. Quos & vocauit nos, pro eo positum est, ac si dixisset: Sicut nos quos vocauit non solùm ex Iudæis, sed etiam ex gentibus. Superiora enim quasi de Pharaone & Aegyptiis, qui fuerunt vasa iræ, & de filiis Israël qui erant vasa misericordiæ, disputare videtur. Nunc autem ne solùm illi antiqui Israëlitæ intelligerentur vasa misericordiæ, ostendit quia & nos

Universidad de Deusto
Biblioteca

G qui ad nouam gratiam vocati sumus, non solũ ex illo Hæbræorum populo, sed etiam ex gentilitate, vasa sumus eiusdem misericordiæ. Etiã ex gentibus vocauit nos Deus, [sicut] ipse [dicit in Osee: Non plebẽ meam] id est gentilitatem quæ non erat plebs mea, vocabo plebem meam, [id est vocabulũ peculiaris populi mei dabo illi in gratiam nominis Christiani. [& nõ misericordiam consequutam] id est, eandem gentilitatem quæ misericordiam consequuta non fuerat, sed sine misericordia perditioni relicta erat, vocabo [cõsequutam misericordiã,] id est, hoc vocabulum illi dabo, vt appelletur consequuta misericordiam, vt nomen indicet beneficium. [Et erit] istud in tempore gratiæ [in loco] id est, in terra gentium, [vbi dictum est eis] diuinitus, [Non plebs mea] estis [vos ibi,] id est, in eadem gentium regione [vocabuntur] qui ibi fuerint, [filij Dei viui.] Per hoc quod Deus gentiles ad cultum suum non vocabat, sed in errore reliquerat, dicebat eis. Nõ
H plebs mea vos. Sed in loco gentium vbi hoc antea dictum est, ibi postmodum prędicata per apostolos euangelij gratia, vocati sunt qui illic crediderunt, filij Dei non mortui, sed viui. Coluerunt enim priùs multos Deos mortuos, id est, homines mortuos, quos sibi Deos cõstituerant, sicut Iouem & Appolinem & Herculem, & ideo ne quis talium intelligeretur, nunc Deus à propheta dici, cùm de gentilibus sermo esset, cognominauit Deum viuum.

Isaiæ. 10. *Isaias autem clamat pro Israël: Si fuerit numerus filiorum Israël tanquam arena maris reliquiæ saluæ fient. Verbum autem consummans & abbreuians in æquitate, quia verbũ breuiatum faciet*
Isaiæ. 1. I *dominus super terram. Et sicut prædixit Isaias, Nisi dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus & sicut Gomorrha similes fuissemus.*

Quia hos dixerat vocatos, nõ solũ ex Iudæis sed etiam ex gentibus, & gentium vocationem de quibus minus videbatur, astruxerat prophetico tæstimonio, vult similiter authoritate prophetica Iudæorum vocationem ostendere. Osee dicit de gentium conuersione, sed [Isaias clamat,] id est aperte & publicè testatur [pro Israel] id est, pro conuersione Iudæorum. [Si fuerit numerus, &c.] Hoc est, etiam si multitudo non crediderit, tamen pauci credent. Et reuera, si legamus Iosephum, quãta hominum in Ierusalem & in Iudæa fuerit multudo quando passus est dominus, intelligemus vix paucos in apostolis & in apostolicis viris saluatos esse ex Iudæis. Sed non, quia fracti sunt infideles & superbi, ac per hoc infructuosi rami, vt ĩseretur oleaster gẽtiũ ideo perire potuit radix patriarcharum & prophetarũ. Quia [si fuerit] inquit, [numerus filiorũ Israel] sicut [arena maris,] id est, si fuerint tot Iudæi, vt non possint numero comprehẽdi, sed omnem suppputationẽ vicerit multitudo corũ, sicut arena quæ non potest nu K
merari, [reliquię saluę fient,] id est, illi quos sibi dominus relinquet, quando alios abiiciet, saluabuntur. Vel si numerus eorum fuerit sterilis & grauis vt arena maris reliquiæ quæ erũt fulgentes & cœlo inhærentes sicut stellæ saluabuntur. Vtrumque enim promissum est Abraç Gene.
Erit, inquit, semẽ tuum sicut stellæ cœli, & velut arena quæ est in littore maris. Verè saluabũ tur. nam [verbũ] erit [consummãs & abbreuiãs in æquitate. Ideo saluabuntur, quia verbũ euangelij quod eis tradetur, erit consummans homi nẽ in iustitia, id est, perfectionem iustitiæ dans, & ea consummãs ac perficiens quæ lex nõ poterat. Et abbreuians. i. in vno geminæ charitatis præcepto cõprehẽdens omnia, quæ lex multiplicibus præceptis instituerat. Et erit abbreuians in æquitate, secundũ illud: Quod tibi nõ vis ab alio fieri, tu alij ne feceris: Et prout vultis Tobi
vt faciãt vobis homines, & vos facite illis simi- Matth.
liter. Vel in vno Christo abbreuians omnia le- L
galia, & hoc in æquitate, quia æquũ est hoc verbum breuiari, vt nihil desit ad iustitiã de omnibus prefiguratis. Siue in æquitate, quia quæ æqua sunt, retinet, vt moralia: quæ ius est tolli, tollit, vt figuras. Verè nouũ verbum erit abbreuians, [quia verbum breuiatũ faciet dominus] Iesus [super terram:] id est, vt cõpẽdio fidei per gratiam saluos faciat credentes, non per innumerabiles obseruationes, quib⁹ Iudæorũ plebs seruiliter onerata premebatur. Hoc verbum fecit dominus super terram conuersans inter homines. Dictum fuit, reliquias esse saluandas ex multitudine pereuntium. [Et sicut] iterũ [prędixit Isaias, Nisi dominus sabaoth] id est, exercituum, cui seruiunt exercitus angelorũ & hominum] reliquisset nobis] Iudæis [semẽ] id est, electos filios qui dissemināretur per orbẽ, [sicut Sodoma facti essemus,] & [sicut Gomorrha similes fuissemus,] id est, sicut in Sodoma & Gomorrha post discessum Loth soli reprobi remanserunt qui simul perirent: ita & nos in Ie M
rusalem post Christi resurrectionem soli reprobi, & perituri remãsissemus. Hi enim qui ex circuncisione crediderunt, vocantur semen, quia sparsi per terras, multiplicati sunt, & velut grana seminis copiosam segetem fidelium germinauerunt. Et propter istos non fuerunt Iudæi sicut Sodoma & Gomorrha, quia non omnes fuerũt reprobi, nec omnes perierũt, quoniã isti sunt electi atque saluati de multitudine illorũ.

Quid ergo dicemus? Quod gentes quæ nõ sectabantur iustitiã apprehenderunt iustitiam, iustitiã autem quæ ex fide est Israël verò sectando legẽ iustitiæ, in legẽ iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, Isa.
sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis & petram scandali, & omnis qui credit in eũ non confundetur.

Ab

A Ab authoritate vtriusque prophetæ infert:
Osee. 2. Quandoquidem, inquit, Osee de gentibus dicit, Vocabo non plebem meam, plebem meã. & Isaias de filiis Israël clamat, quia reliquię eorum saluabuntur, id est, pauci de multitudine, [ergo quid dicemus] id est, quid per hæc prophetarũ dicta de gẽtibus & Iudęis diffiniemus? Istud possumus ex prædictis oraculis inferre & asserere, [quòd gentes, quæ] neque per hostias, neque per voluntatem [sectabantur iustitiam] Dei, apprehenderunt iustitiã,] nõ quancunque, non eam quę est ex lege, sed eam [iustitiam quæ est ex fide] id est, per gratiam: quia nõ superbierunt, sed in Christum crediderunt, sed [Israël,] id est, carnalis populus Iudæorũ, [sectando] per carnales obseruantias [legem iustiB tiæ] id est, legem quæ est iustitiæ bene intellecta, [non peruenit in legem iustitiæ] id est, venit quidem aliquantulum in legem iustitiæ, sed non peruenit in eam: quia quamuis opera legis faceret, non tamen ex amore iustitiæ fecit ea, sed ex timore pœnæ, & ita cordis innocentiam habere non potuit. Vbi probatur vera esse supradicta sententia, quia non volentis neq; currentis, sed miserentis est Dei: quoniam gentes, vt dictum est, quæ iustitiam non quæsierũt, iustitiam inuenerunt: & Israël qui legem iustitiæ
Psal. 65. sectabatur, non potuit in eam peruenire. Terribilis ergo deus in consiliis super filios hominum, & iudicia eius occulta sunt, non iniusta. Gentes quæ non sectabantur iustitiam, quæ ex lege est, quasi propriam suam apprehenderunt iustitiam, quæ est ex fide. Israël autem sectans per opera legem iustitię, non peruenit corde in legem iustitiæ. Et [quare?] Quasi diligẽter hoc attendamus, cur in eam peruenire non potuit. [Quia non ex fide] id est, quia non sperauit in Deum, non illam petiuit à deo, non credidit in eum qui iustificat impium. Non ex fide, [sed C
quasi ex operibus] id est, quasi iustitiam per semetipsum operans, non in se credens operari Deum. Deus est enim qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate. Sed Israël non quærebat iustificari ex fide, sed quasi ex operibus, quia fidem non putauit esse causam & principium iustitiæ, sed opera carnalium obseruationum iustitiæ principium esse credidit: & glorians quasi de operibus, exclusit à se gratiã: ac quasi de sanitate præsumens, respuit medicinam. Verè non ex fide iustificari quæsiuit populus Iudæorum, sed velut ex operibus. nam [offenderunt in lapidem offensionis] id est, Christum humilem per superbiam calcare volentes gressum suæ rectæ actionis læserunt, & quassati corruerunt. Quasi ipsa sua iustitia offenderunt in Christum, quia velut de iustitia timuerunt, & fidem Christi spreuerunt. Qui ad similitudinem parui lapidis, à quo non cauetur, fuit eis habilis ad offendendum, latens in humilitate. Omnibus quoque malis est ipse Christus lapis offensionis: quia quicquid dicit, amarum est illis, & commouẽtur ex dictis eius. Ita offenderunt in hunc lapidem, [sicut scriptũ est] apud Isaiam dicente patre: [Ecce pono in Sion lapidem offensionis] id est, per incarnationis mysterium pono Christum in Sion, hoc
Isa.
est, in ecclesia fundamentum, qui Iudæis erit la D
pis offensionis, quia non sibi cauebunt ab illo humili & paruo propter suæ mẽtis cæcitatem, sed offendent in eum & corruent, & pono ibi [petram scandali] id est, eundem Christum, qui in passione erit illis petra scandali, id est, deformis & asper & durus, in quo scandalizabuntur irascentes & indignantes, cùm se filium Dei dixerit. Lapis vocatur politus & lubricus, quando si calcatur, pes cito labitur: petra verò dicitur, quando est inculta & aspera. Christus ergo in natiuitate vel in conuersatione & prædicatione sua Iudeis fuit lapis offensionis & in passione petra scandali: quia qui priùs in ortu & humana conuersatione visus est eis contemptibilis & cõculcabilis, postmodum in passione nimiũ deformis & asper illis apparuit. Plus autem est scandalum quàm offensio: quia scandalum dicitur à Græco, quod est σκανδαλίζω, &
est proprie impactio pedum. Ita ergo Iudęi offenderunt in Christum, vt omnino impingerent pedem ibi & confringerent. Non solùm
enim contempserunt eum, sed & crucifixerũt. E
Pono hunc lapidem offensionis, quantum ad reprobos: & propter electos subiungo, quia [omnis] siue Iudæus, siue gentilis, siue seruus, siue liber, [qui crediderit in eum, non confundetur] id est, non erubescet in futuro cùm ille venerit ad iudicium. Qui enim crediderit in eũ, nõ habebit suã iustitiam quæ est ex lege, quamuis sit bona lex, sed implebit ipsam legem non sua iustitia, sed data ex deo. Ita enim non confundetur. Nam qui in se gloriatur, confundetur. non enim sine peccatis inuenietur. Ille autem tantummodo non confundetur, qui in domino gloriatur. Quicunque illum fide expectant, cum venerit, gaudebunt. Qui sine fide sunt, cum venerit quod nunc non vident erubescent: quomodo solent confundi qui inueniuntur in aliqua culpa, & eis insultatur ab omnibus: sed tamen non transiret illa confusio, nec delebitur. Notandum autem, quia hoc testimonium Apostolus ex duobus locis libri Isaiæ coniunxit. Ita enim ibi legitur: Ecce ego F
mittam in fundamentis Sion lapidem probatum, lapidem angularem, prætiosum, in fundamento fundatum. Qui crediderit, non festinet. Isaiæ. 28.
Atque alibi in eodem libro: Et erit, inquit, vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensionis & in petram scandali, duabus domibus Isaiæ. 8.
Israël. Vnde perspicuum est, Apostolos in interpretatione veterũ scripturarũ sensum quæsisse, non verba: nec magnopere de ordine sermonibúsq; curasse, cùm intellectui res pateret.

CAPVT X.

Fratres, voluntas quidem cordis
F *mei, & obsecratio ad dominum fit pro illis in saluteẽ. Testimoniũ enim perhibeo illis, quòd æmulationem Dei habent, sed non secundum scientiã Ignorantes enim Dei iustitiam, & suã*

quæren-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei nõ ſunt ſubiecti. finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti.*

Hinc iam incipit de ſpe Iudæorum loqui, ne etiam gẽtes ſuperbire audeant aduerſus eos. Sicut enim Iudæorum ſuperbia refellenda erat tanquam ex opere gloriantium, ſic & gentibus occurrendum eſt, ne tanquam Iudęis prælati ſuperbiant. Dixi quia non peruenerunt in legem iuſtitiæ, ſed offenderũt in lapidem offenſionis, non quia illos odio habeam, nec quia de illis omnino deſperem. Nã ſciatis, [fratres] quia intima [volũtas cordis mei ſit pro illis in ſalutem] id eſt, ex corde volo illorum ſalutem. Voluntas quidem cordis mei pro illis optat, vt accipiant ſalutem, quanuis illorum voluntas adhuc obſiſtat. Potens eſt enim Deus corda illorum conuertere. Non ſolùm voluntas, ſed etiam [obſecratio] id eſt, oratio cum obteſtatione ſacrorũ,
H fit à me pro illis ad deum in ſalutem, id eſt, vt efficatior ſit oratio mea pro illis, facio eam cũ adiuratione ſacrorum, in ſalutem illorum dirigẽs intentionem, hoc eſt, vt credant & per fidẽ cõſequantur ſalutem. Non enim aliter ſaluari poterunt. Quanuis Apoſtolus eis inſtanter euangelium prædicaret, parum tamen eſſe credebat niſi pro illis etiam oraret vt crederent: quoniã voluntas vt ad vera credenda moueatur, non ſibi ſufficit, niſi per gratiã deus illi opituletur. nec ipſa conuerſio fieri poteſt ſine dei adiutorio. Obſecro, inquit, pro illis, & iuſtũ eſt vt obſecrem. nam æmulationem dei habẽt. Nam ego qui olim ſimilis fui, & idcirco noui intentionẽ cordis ipſorum, [perhibeo illis teſtimoniũ, ꝙ æmulationem dei habent,] id eſt, bono zelo mouentur ad defendendam legem, [ſed ſecundum ſcientiam] quia imprudẽter agũt, dũ nos quaſi prævaricatores legis pſequũtur. Neſciũt enim quia nos potiùs q̃ ipſi legẽ adimplemus: qui ſpi
I ritualiter eã obſeruamus: & idcirco bona quidem intentione volunt legẽ contra prævaricatores defendere, ſed non ſecundũ ſcientiã, quia
Ioan. 16. neſciũt qui ſint illi contra quos mouẽtur. Hoc & dominus ſic prænunciant: Venit hora vt omnis qui interficit vos arbitretur obſequiũ ſe præſtare deo. Putabant enim ſe Deo placere ex eo, quod Chriſtianos velut pro defenſiõe legis interficiebant, quia æmulationem Dei habebant, ſed nõ ſecundum ſcientiam. Verè non ſecundum ſcientiam. Nam [ignorantes iuſtitiam Dei] id eſt, quæ à Deo datur per fidem Chriſti, [& quærentes ſtatuere ſuam iuſtitiam] id eſt, quã ſuis viribus per obſeruãtiã legis putabãt ſe facere, [nõ ſunt ſubiecti iuſtitiæ Dei] id eſt Chriſto. De ſe enim præſumentes, gratiã repellebant, & in Chriſtum propterea nõ credebãt, ignorãtes iuſtitiã dei, & ſuã volẽtes ſtatuere. Iuſtitia dei hic dicitur, non qua iuſtus eſt deus, ſed quã dat homini, vt iuſtus ſit homo per deum. Iuſtitia autẽ illorum erat, quia de ſuis viribus præſumebant, & quaſi ĩpletores legis ſeipſos ex ſua virtute dicebant. Ignorabant ergo iuſtitiam dei, id eſt, quam dat homini deus, qui ſolus eſt iuſtus atque iuſtificans: & volebant cõ
ſtituere ſuam, id eſt, velut à ſe ſibi paratam, non K
ab illo impetitam: & ideo iuſtitiæ dei non erãt ſubiecti, quia ſuperbi erant, de ſuo putantes, nõ de Dei placere poſſe ſe Deo. Verè ignorabant iuſtitiam dei. nam [Chriſtus quem cæci reſpuebant, eſt [finis] id eſt, conſummatio [legis] quia in eo lex conſummatur & perficitur. Finis, id eſt, perfectio legis, eſt Chriſtus [ad iuſtitiam] cõplendam [omni] in ſe [credenti:] quia omnis qui in Chriſtum credit, habet ipſum Chriſtum conſummationem legis, vt per eum faciat iuſtitiam. Sunt enim opera quę videntur bona ſine fide Chriſti & non ſunt bona, quia non referuntur ad eum finem ex quo ſunt bona. Talia erant per opera iſtorũ, qui ſuam iuſtitiam quærebant ſtatuere, quia ipſum quod dicitur, Non Exod. 20
cõcupiſces, & cætera huiuſmodi mandata ſancta & bona ſibi tribuebant: quę vt poſſit homo facere, Deus operatur in homine per Chriſti fidem, qui finis eſt ad iuſtitiam omni credenti, id eſt, cui per ſpiritum incorporatus factúſq; mẽbrum eius, poteſt quiſque illo incremẽtum intrinſecus dante operari iuſtitiam, de cuius opeL
ribus etiam ipſe dixit, quia ſine me nihil pote- Ioan. 15
ſtis facere. Finis enim dicitur ipſe Chriſtus, quia quicquid agimus, ad illum referimus: & cùm ad eum peruenerimus, non habebimus vltrà quod quæramus, ſed ibi permanebimus. In eũ nanque dirigitur noſtra intentio. Ad quẽ cùm peruenerimus, non erit vltrà quò tendamus, quia ibi eſt omnium bonorum plenitudo.

*Moyſes enim ſcripſit, quoniam iuſtitiam quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, viLeui. 18
uet in ea. Quæ autem ex fide eſt iuſtitia*
ſic dicit: Ne dixeris in corde tuo, quis aſ Deut. 30
cendet in cælum? id eſt Chriſtum deducere, aut quis aſcendet in abyſſum? hoc Ibidem
eſt Chriſtum ex mortuis reuocare. Sed M
quid dicit ſcriptura? Propè eſt verbum in ore tuo & in corde tuo. Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus, quia ſi confitearis in ore tuo dominum Ieſum, & in corde tuo credideris quòd Deus illum excitauit à mortuis, ſalvus eris.

Verè Chriſtus eſt finis legis ad veram iuſtitiã nam in ipſa lege antequam ad Chriſtum venia tur, eſt quædã vnbratilis iuſtitia. Moyſes enim ita ſcripſit. Probat Apoſtolus autoritate Moyſi duas eſſe iuſtitias, quia dixerat Iudæos eſſe ignorantes iuſtitiam dei & ſuam quærẽtes ſtatuere. Verè ſunt duæ, vna per legem, altera per Chriſtum. [Moyſes enim ſcripſit,] quia [homo qui fecerit iuſtitiã quæ ex lege eſt, viuet in ea,] legẽ hoc loco pro ipſis operibus ponẽs. Qui autem viuebant in ipſis operibus, timebant vtique, ne ſi nõ ea feciſſent, lapidationem vel combuſtionem vel aliquid huiuſmodi paterentur. Ergo qui fecerit (inquit) ea, viuet in illis, id eſt, habebit præmium ne iſta morte puniatur: non

ergo

A ergo apud deum, ex cuius fide ſi quis in hac vita vixerit, cum hinc exierit, tunc enim magis habebit præſentiſſimum præmium. Non itaque ex fide viuit, quiſquis præſentia quæ videntur, vel cupit vel timet: quia fides dei ad inuiſibilia pertinet, quæ pòſt dabuntur. Nam eſt & iſta quędam in operibus legis iuſtitia, quando ſine ſuo præmio relicta non eſt, vt qui fecerit eam, viuat in illa. Vnde & ſuperius dictum eſt, quia etſi Abraam ex operibus iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud deum. Aliud eſt ergo, non iuſtificari apud deum: aliud nõ iuſtificari. Qui omnino non iuſtificatur, nec illa ſeruat quæ temporale habent præmium, nec illa quæ æternum: qui autem in operibus legis iuſtificatur, non apud deum iuſtificatur, quia temporalem exinde expectat viſibilemque mercedem. Sed tamen etiam iſta eſt, vt dixi, quędam terrena carnaliſque iuſtitia. Hæc Moyſes de iuſtitia legis. Sed [quæ eſt ex fide iuſtitia, ſic dicit] ipſe: Ne dixeris in corde &c. Vel ſi iuſtitia legis in
B qua viuitur, eſt vera iuſtitia intelligenda, quæ vitam præſtat æternam, ideo proponitur iuſtitia legis, quòd qui fecerit eam, viuet in illa, vt cùm quiſque infirmitatem ſuam cognouerit, non per ſuas vires, neque per literã legis ipſius, quod fieri non poteſt, ſed per fidem concilians iuſtificatorẽ, perueniat & faciat & viuat in ea. Opus enim quod qui fecerit, viuet in eo, non fit niſi à iuſtificato. Iuſtificatio autem ex fide impetratur, & ita per iuſtitiam fidei completur vera iuſtitia legis. De cuius fidei iuſtitia ſic dicit Moyſes, vel ipſa dicit in corde hominis: [Ne dixeris in corde tuo] id eſt, ne ſaltem cogites, [quis aſcendet in cœlum?] id eſt, nullus homo aſcendet, quia [hoc eſt Chriſtum deducere,] quantum ad te, id eſt, ſi hoc cogitaueris, Chriſtum aſcendiſſe negabis. [Aut] non dixeris in corde tuo, [quis deſcendet in abyſſum?] id eſt, nullus pro contempta lege deſcendet in infernum. quia [hoc eſt Chriſtum à mortuis re-
C uocare,] quantum ad te: id eſt, hoc cogitare, eſt nõ credere quòd Chriſtus pro nobis mortuus ſit, & in infernum pro liberatione iuſtorũ, qui ibi tenebantur, deſcenderit. Vel ita: Cùm audieris poſt reſurrectionem prædicari Chriſtum aſcendiſſe in cælum, noli dicere in corde tuo, mendacium eſt, quis enim aſcendet? Quia hæc infidelitas, quantum in te eſt, Chriſtum de cęlo ad terram deducit. Aut cum audieris prædicari quòd ad infernum deſcendit, noli dubitare & putare hoc incredibile: quia hæc incredulitas, quantum ad te, reuocat Chriſtum à mortuis, id eſt, negat Chriſtum fuiſſe mortuum. Nam ſi in abyſſum deſcendiſſe dubitetur, nec mortuus eſſe creditur: quia ſicut mortuus eſt vt mortem occideret, ſic in abyſſum deſcendit vt ſuos inde retraheret. Et hæc eſt iuſtitia fidei, diſtans à iuſtitia moralitatis legis, vt non dubitet quis de ſpe dei quæ in Chriſto eſt, vt nõ diffidat Chriſtum ſpoliaſſe infernum, & cum ſanctorũ animabus cælum aſcendiſſe: quia qui hoc credit, ex hoc efficitur iuſtus. Poteſt & ita intelligi: Ne dixeris in corde tuo, quis aſcendet in cælũ? id eſt, quis illuc aſcendet Chriſtum inde deducere. aut quis deſcẽdet in abyſſum? hoc eſt, quis
in infernum deſcendet Chriſtum inde ex mor- D
tuis reuocare. Non enim expectauit Chriſtus vt aliquis homo aſcenderet in cælum ad deducẽdum eum, quod impoſsibile erat: ſed ipſe ſua ſponte deſcendit, à paterna ſede veniens quæ-
rere & ſaluum facere quod perierat. Neq; fuit Lucæ. 13.
neceſſe vel poſsibile vt aliquis in abyſſum deſcenderet ad reuocandũ inde Chriſtum à mortuis: quia ipſe ſua virtute, ligato forti aduerſario & ſpoliato inferno, reſurrexit à mortuis. Ne dicas, inquit, quis aſcendet in cælũ Chriſtum deducere? quaſi & in terra non ſit Chriſtus, qui per diuinitatem eſt vbique: aut quis deſcendet in abyſſum Chriſtũ ex mortuis reuocare? quaſi Chriſtus in abyſſo contineri poſsit, qui nullo loco continet, ſed omnia cõtinet. vel inter mor
tuos morari poſsit, qui vita eſt. Hoc ne dixeris. Deut. 30.
[Sed quid dicit ſcriptura] per Moyſen de Chri 1. Cor. 1.
ſto? [Prope eſt verbum, id eſt, Chriſtus qui eſt verbum & ſapientia dei, eſt prope, hoc eſt, non longe eſt à natura animorum & loquẽdi ratione. Prope eſt [in ore tuo] ad confitendum, [& E
in corde tuo] ad credendum. Et ideo non per loca quæras eum, qui ſicut verbum & veritas & ſapientia vbiq; eſt, & in corde iuſtorum manet atque in ore: ſed credas quia verbum quod perſonaliter vnitum eſt humanitati, prope nos eſt, quoniam non à loquutione noſtra remotũ eſt, neque ab intellectu. [Hoc] verbum quod Moyſes dicit ita eſſe prope, [eſt verbum fidei quod prædicamus,] id eſt, CHRISTVS, in quo noſtra fides conſtat, quem annunciamus. Hoc prædicamus de illo, quia ſi confitearis, &c. Vel ratio redditur, cur in ore & in corde verbum hoc debeat eſſe. [Quia ſi confiteris in ore tuo dominum IESVM, & in corde tuo credideris quòd Deus illum excitauit à mortuis, ſaluus eris.] Non eſt laus fidei Chriſtiano
rum, quia credũt mortuum Chriſtum, ſed quia credũt reſurrexiſſe Chriſtum. Nam mortuum & paganus credit. Hæc eſt laus fidei quia cre- F
dimus eum reſurrexiſſe, & ſperamus nos quoque per eum reſurrecturos eſſe. Non enim ait, ſi cõfeſſus fueris quia eum deus tradidit ad occidendum: ſed, ſi cõfeſſus fueris quia deus eum ſuſcitauit à mortuis, tunc ſaluus eris. In tantum ſaluus, inquantum iuſtus. Quare autem credimus & mortuum? Quia credere eum reſurrexiſſe non poſſumus, niſi priùs mortuum fuiſſe credamus. Pertinet autem iſta confeſsio præcipue ad martyres, qui coram tyrannis Chriſtum confitebantur. Nam noſtro tempore facile eſt vt quiſque Chriſtum voce confiteatur, ideoque vox ſola non ſufficit ſine operibus.

Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore
autẽ cõfeſsio fit ad ſalutem. Dicit enim Iſaiæ. 28.
ſcriptura: Omnis qui credit in illum, nõ confundetur. Non eſt enim diſtinctio Iudæi & Græci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim quicunque inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Ioel. 2.

Verè ſi

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Verè si resurrectionem Christi corde crediderís, & ore confessus fueris, saluus eris. nam
Haba.2. [corde creditur ad iustitiam, sed ore confessio fit ad salutem.] Hoc est, qui corde credit, habet in præsenti iustitiam, quia iustus ex fide viuit: & qui ore confitetur, habet in futuro salutem. Et ideireo oportet nos esse & iustitiæ memores & salutis: quandoquidem in sempiterna iustitia regnaturi, à præsenti seculo maligno salui fieri non possumus, nisi & nos ad salutem proximorum nitêtes, etiam ore profiteamur quod corde gestamus. Credere enim dat salutê, quia iustitiam parit quæ est causa salutis, si quod cor credit, os confiteatur. Hoc est enim cõfiteri, dicere quod habes in corde. Si autê aliud in corde habes & aliud dicis, loqueris, non cõfiteris. Noli erubescere de spe tua in conspectu hominum. Quomodo viuit in corde tuo, sic habitet in ore tuo: quia nõ sine causa signum suũ Chri
H stus in fronte nobis figi voluit tãquam in sede pudoris, ne Christi opprobria Christian⁹ erubescat. Parum ergo in corde habere Christum, & nolle cõfiteri dum timetur opprobriũ. Qui enim salutem cupit habere, debet fidem suam ore proferre, quia ore confessio fit ad salutem. Alioquin credulitas cordis nõ dat salutê, quãuis corde credatur ad iustitiam. verè fides ore prolata perducit ad salutem, nam [scriptura dicit] in libro Isaiæ: [Omnis] non solùm Iudæus, sed & gentilis, [qui credit in illum,] hoc est, in Christum, [non confundetur,] id est, non erubescet in die iudicij, quia salutem quam credit, consequetur. Et verè omnis. [Non est enim distinctio Iudæi & Græci,] id est, propheta neq; Iudæum, neque gentilem nominauit, sed in eo quod ait, omnis, ostendit de vtroque populo, quia quicũque syncera fide rectisque operibus deo ingemuerit, saluus esse possit. Verè non est distinctio. [Nam idem dominus est omnium,] siue Iudęorũ, siue gentilium. [diues in omnes,] id est, sufficiens ditare omnes [qui inuocant il-
I lum,] id est, qui pia deuotione in seipsos vocãt illum, præparando se dignos tali habitatore. Illis est diues qui inuocant, non modò credunt: quia credere dat remissionem peccatorum, inuocare impetrat promissa dei. Orans inuocat, sed hoc non potest nisi prius credat. Iure dixi quia est diues in omnes, non in quosdam vel in paucos inuocatores suos: quia sicut Ioel testatur, cùm gratiæ tẽpus prænunciat, [omnis quicunque inuocauerit nomẽ domini, saluus erit.] Nullus excipitur, nulli gratia hæc denegatur: sed omnis Iudæus & gentilis, cuiuscunque gradus & conditionis sit, quicunque piis precibus inuocauerit nomen domini, præparans se dignum ad excipiendum in sui cordis templum habitatorem deum, saluus erit æterna salute.

Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine prædicante? Quomodo

Isaiæ.52. Nahum.1. *verò prædicabunt nisi mittantur, sicut scriptũ est, Quàm speciosi pedes euãgelizantiũ pacem, euangelizantium bona.* K

Probato quod de vtroque populo assumuntur qui salui fiant, ostẽdit quòd per missionem ad vtrosque factam assumuntur: quam qui non recipit inexcusabilis est. Quicũque inuocauerit nomen domini, saluus erit. Ergo oportet credere. Quia [quomodo inuocabunt in quem nõ crediderunt?] Inuocatio, inquit, saluat. Nemo autê inuocat qui nõ credit. Nisi enim crediderint, non inuocabunt: & nisi inuocauerint non saluabuntur. Hoc maxime de gentibus dicitur, ne quis Iudæos tantùm putaret ad fidem vocãdos. Quomodo inuocabunt Christum in quem non crediderunt? Prius opportet vt credant. [Aut quomodo credent ei quem non audierunt?] Priùs enim necesse est vt ab ore alicuius audiant illum. Credere nanque est ex auditu. Sed [quomodo audient eum sine] aliquo [prædicante?] Necesse est vt aliquis prędicet, à quo cæteri audiant quid credere debeant. Nõ L
enim audient nisi prędicatum fuerit. Sed [quomodo] doctores [prædicabunt nisi mittantur?] Non possunt prædicare nisi missi fuerint, quia non sunt veri apostoli nisi missi. Et inanis est hominum conatus, nisi Deus missos suos iuuerit. Nec eis annũciandi virtus vlla subsistit, nisi affuerit illis ipse qui misit. His dictis refutat Apostolus eos, qui negabant ad incircuncisas gentes mittẽdos esse prædicones Christi, & ostẽdit salutem per Dei gratiam omnibus aduenisse. Salus, inquit, est ex inuocatione, inuocatio ex fide, fides ex auditu, auditus ex prædicatione, prædicatio ex missione, vt ita totum descẽdat ex fõte gratię. Omnia ergo nõ ex nobis, sed ex dei gratia sunt nobis, qua præmissi sunt prędicatores nostræ salutis, [sicut] in Isaia [scriptũ est: Quàm speciosi, id est, admirabiliter pulchri [pedes,] id est, gressus apostolorum mundum illuminantium, in quo apparet eos à deo missos, quoniam aliter hoc facere nõ possent. Speciosi sunt, id est, pulchritudine virtutum & M
claritate miraculorum ac prædicationis decorati sunt pedes, id est, incessus apostolorum [euangelizantium,] id est, bene nunciãtium hominibus [pacem,] id est, reconciliationem & concordiam ad dominum, & [euangelizantium bona] regni cælorum.

Sed non omnes obediunt euangelio: Isaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. Isa.53. Ioh.12.

Apostoli quidem omnibus euangelizant pacem, sed non omnes obediunt euangelio, vt pœnitentiã de præteritis agentes, & de cætero rectè viuentes, studeant habere pacem cũ deo. Nam, cùm auditus sit ex gratia, necessaria est & alia gratia quę cor moueat: quia nihil foris proficit sermo docentis, si deus intus cor nõ tetigerit audientis. Et verè [non omnes obediunt euangelio,] sed pauci, Nam Isaias voce prædicatorum dicit, quærimoniam faciens de raritate auditorum: [Domine, quis,] id est, quàm rarus est [qui credidit auditui nostro, id est, auditui

A tui prævaricationis quam à te audiuimus & eis nũciauimus? Raro ex multis inuenitur aliquis qui credat. Et qui non credunt, manifestum est quia non obediunt. Auditui prædicationis crediderunt pauci de multitudine, [ergo fides] est [ex auditu.] quia ex eo quod audiuimus à doctoribus, incipimus credere: sed [auditus] est non per merita nostra, sed [per verbum] prædicationis Christi, quod ab eius gratia doctores perceperunt.

Psal.18. *Sed dico: Nunquid non audierunt? Et quidè in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.*

Isaias dicit quod pauci crediderunt, [sed ego dico, Nunquid nõ audierunt?] Vtique audierunt, & ideo inexcusabiles sunt qui non crediderunt. [Et quidem] audire potuerunt non solùm proximi, sed & remotissimi. Nã [in omnẽ terram exiuit sonus, id est, fama [eorum,] id est apostolorum, [& in fines orbis terræ, id est, in omnes mundi terminos in circuitu processe-
B runt ipsa [verba eorum,] vt veritas non solum per famam audiretur, sed & per ipsa prædicãtium dicta cognosceretur. Quod tamen ex toto necdum fuerat impletum, quando scribebat Apostolus: sed verbis præteriti tẽporis loquutus est, sicut & propheta quod futurum erat, & ex magna parte iam completum fuerat.

Sed dico: Nunquid Israël non cognouit? Primus Moyses dicit: Ego ad æmula-
Deut.32. *tionem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in irã vos mittam.*
Isaiæ.65. *Isaias autem audet & dicit: Inuentus sum à non quærentibus me, palàm apparui his qui me non interrogabant. Ad*
C *Israël autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi.*

In oẽs gentes vsque ad orbis terminos processit fama Christiani nominis. [Sed dico. Nũquid Israël non cognouit] quod totus mundus audiuit? Non ignorauit Israël hãc salutem, sed cognouit quia posset audisse & cognouisse. Cognouit quia contradicere non potuit. Sed non verè cognouit, vt in mente eius bene sederet. Cognouit ad testimonium suæ damnationis, non in adiutoriũ suæ saluationis. Verè cognouit, quia [Moyses primus] doctor eorũ [dicit] hoc, & omnes prophetæ post eum similia loquuntur. Hoc enim innuitur in eo quod Moyses nunc primus appellatur, quem alij sequuti sunt in eodem sensu. Moyses voce dei dicit Iudæis in cantico, dum infidelitatem eorum prænunciat: [Ego adducam vos ad æmulationem in non gentem,] id est, tale quid faciam genti paganorum, quæ nec gens dicenda est propter stultitiã idololatrię, vnde vos æmulationẽ, hoc est, inuidiam habebitis. Inuidia nanque tabescunt Iudæi, dum gentes deum eorum suum di-
cunt, & legem atque prophetas ad se pertine- D
re. Et ita adducti sunt ad inuidiam in non gentem, hoc est, contra gentilem populum, de quo dictum erat: Omnes gentes quasi non sint, sic Isaiæ.40
sunt coram deo. Vel in non gentem, quæ cùm esset gens, gentilem credendo depositit: & facta est nõ gẽs, id est, plebs Christiana per baptismũ. Quandiu enim fuerat infidelis, fuit gẽs: sed in ecclesia dicitur populꝰ acquisitionis. Ita, inquit, mittam vos in emulationem in non gẽ- 1.Pet.2.
tem, id est, contra conuersam gentilitatem, quę fidem apprehendet quã vos respuetis. Et mittam vos in iram, id est, in indignationem: hoc est, permittam vos irasci & indignari in gentẽ insipientem, id est, cõtra eandem gentilitatem, quæ dei sapientiam ignorabat, & stultitiã idololatriæ prædicabat. hoc est, tanta beneficia gẽtilitati tribuã, vt vos ide irascamini. Hoc Moyses dixit, & hanc scripturam Iudæi legunt & le
gerunt, ideoque prædicationem Christi in gentibus per orbem esse cognoscunt. Hoc Moyses. Sed [Isaias audet & dicit,] id est, audaciꝰ lo- E
quitur de salute gẽtium: quia quanuis sciret sibi imminere periculum, audacter tamen verbũ Dei prędicabat. Manasses enim rex, vt Hebræi testãtur, serra lignea post serrauit eum. Sciebat igitur Isaias contemnendum se esse ab impiis, & interficiendũ, & tamen abiecto timore prædicabat Dei gratiam, & ex persona Christi dicebat: [Inuentus sum à non quærentibus me,] id est, sponte me obtuli gẽtilibus, & per fidem me ab illis inueniri feci, qui me quærere nõ nouerant, nec in scripturis aduẽtum meum scrutabãtur sicut Iudæi, qui adhuc in libris suis aduentum Messiæ quærunt & expectãt. [palàm,] per ænigmata & figuras, sicut in lege, sed manifesta veritatis cognitione [apparui his] gentilibus [qui me nõ interrogabant] ab aliis, quia interrogare non didicerant. Ita ad gentes, sed [ad Israël] carnalem [dicit: Tota die,] id est, toto tempore quo cũ eis in terra cõuersatus sum, F
illuminans mundum, [expandi manus meas,] id est, ampliaui operũ meorũ beneficia, [ad populum] Iudaicum [nõ credentẽ] mihi, & quod peius est, [contradicentem. Cõuenienter enim per extentas manus tota die cõtinuatio bonorum operum intelligitur, à quorum intentione saluator nunquam cessauit, sed infideli populo semper exhibuit, ac sicut nutrix parvulum expansis manibus excipere paratus fuit. Significant enim expansę manus, & parentis clementiam suos filios in sinũ recipere gestientis. Possunt & largitatem donantis exprimere, qꝰ nihil eis petentibus denegauerit, sed roganti lepro- Matth. 8.
so mox sanitatem reddiderit, & oculos cæcorũ Luc. 18.
rogantium protinus aperuit. sicque cætera petentibus dederit.

CAPVT XI.

Ico ergo. Nũquid repulit deus po
D *pulum suum? Absit. Nã & ego Israëlita sum ex semine Abrahã de tribu Beniamin. Non repulit deus plebem suam quam præscivit.*

Quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Quia tot autoritatibus cõfutauit Iudæos, ne insultarent eis gentiles, & dicerent eos ex toto esse repulsos, incipit rursum de eorum salute loqui, ostendens non omnes esse reprobatos. Cõmemorauerat enim prophetæ testimonium de prænuntiata futura incredulitate populi Israël, Tota die expandi manus, &c. Et ne quis malè intelligens, vniuersum illum populum crimine incredulitatis & cõtradictionis arbitraretur esse damnatum, continuò subiecit. [Dico ergo] &c. Hîc ostendit quam plebem dixerit vtique Israëliticam. Quam si totam deus reprobasset atque damnasset, non vtique esset ipse Christi Apostolus, ex semine Abraæ & tribu Beniamin. Quia, inquit, dixi populum non credentem & cõtradicentem, ergo dico & hanc quæstionem facio: [Nunquid] propter multitudinem incredulorum & contradicentium [repulit deus populum suum,] vt euacuaret promissiones quas patribus eorum fecerat? [Absit] vt
H repelleret eum, qui tot milia credentium inde elegit. Verè non omnem populum illum repulit, [Nam & ego] qui hęc loquor, [sum Israëlita,] id est, sum ex eodem populo Iudæus, non proselytus. [ex semine Abraam,] id est, descẽdens ex Abraam, [de tribu Beniamin,] id est, per lineam Beniamin. Nõ me repulit deus, qui ita sum ex illa gente. Similiter non repulit plebem suam ex Israël, quam præsciuit, id est, prędestinauit. Prædestinatio enim hoc loco significatur nomine præscientiæ. [Non repulit, inquit deus plebem suam, quam prędsciuit,] id est, ad vitã prædestinauit. Atque vt ostenderet dei gratia fuisse relictas Israëlitięæ gẽtis reliquias, non meritis operum eorum, sequutus adiunxit valde necessarium testimonium, dicens:

An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat deum aduersus Israël? Domine prophetas tuos occiderunt, altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi responsum diuinum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ secundum electionẽ gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus. Alioquin gratia iam non est gratia.

3. Reg. 19

I Inde, inquit, potest videri quòd deus multos sua gratia reseruauit, quos non repulit, quoniã tempore Eliæ tam pauci fuerunt, vt ipsi Eliæ nulli viderentur esse quos non repulerit, & tamen tunc in tanta bonorum oppressione fuerunt multi quos in gratia dei sibi reseruauit. Et hoc est, quod interrogãdo dicit ad increpationem eorum, qui totã plebẽ Israëliticam à Deo repulsam esse putabant: [An nescitis quid scriptura] tertij libri Regum [dicit in Elia,] id est, in gestis Eliæ, scilicet [quemadmodum ipse in- K
terpellat deum aduersus Israël, id est, inter se & illos iudicem eum appellat, & contra perfidos prouocat? [Domine,] inquit, [pphetas tuos] præcepto impiissimæ reginę Izabel [occiderunt,] & [altaria tua suffoderunt,] id est, à fundamentis subuerterunt, [& ego relictus sum solus] ex tuis, [& quęrunt animam meam,] id est, me occidere. Quasi dicat: Non debes eis parcere quia tanta mala fecerũt. Ipse sic interpellabat, & se solũ putabat. [Sed quid dicit illi respõsum diuinum?] id est, quid respondet ei dominus? [Reliqui mihi septem milia virorum.] Nõ ait, relicta sunt mihi: aut, reliquerũt se mihi, sed reliqui mihi. Vbi non humanũ opus, sed diuina gratia patenter ostenditur. In septem verò milibus virorum, perfecta summa viriliter agentiũ exprimitur: Reliqui, inquit, mihi: id est, per gratiam reseruaui, septem milia virorum, quia tunc erant multi quos Deus sibi reseruauerat, quanuis nesciret Elias, quoniam grana latebãt, sub aceruo palearum. [Qui non curuauerunt genua ante Baal,] id est, non adorauerunt dæ- L
monium, quod adorabat populus Israël sub rege Achab. Vbi omnem populũ simul prophetæ putauerat refutatum, inuẽta sunt septem milia virorũ qui permanserunt in testamento dei. [Sic ergo & in hoc tẽpore] gratiæ facilius [saluæ factæ sunt reliquiæ: hoc est, Quandoquidẽ ante tempus gratię Deus tot milia ex sua gratia reseruauit contra opinionem tanti prophetæ: ergo sic, id est, simili modo etiam in hoc tẽpore gratiæ & prædicationis euangelij credendum est, multos esse quos deus præsciuit & suos esse prædestinauit, & hoc non secundum humanũ meritum, sed [secundum electionem gratiæ,] quã nulla operum merita præcesserunt. In hac ergo electione & in his reliquiis est illa plebs, quam propterea deus non repulit, quia præsciuit. Præsciuit enim reliquias quas secundũ electionẽ gratiæ fuerat ipse facturus, hoc est, prædestinauit. Dixi quia secundum electionem gra M
tiæ sunt saluatæ. Sed [si gratia] saluatæ sunt, [iã nõ ex operib⁹] eorũ processit illa salus. [Alioquin,] id est, si aliter est, [gratia,] id est, gratuitũ donum dei [iam non est gratia,] id est, gratuitũ donum, sed debitum. Si enim gratia vllis bonis meritis datur, iam non gratis datur, sed debita redditur. Ac per hoc nõ vero nomine nuncupatur, vbi merces non imputatur secundũ gratiam, sed secundum debitum. Si autem vera est gratia, id est, gratuita, nihil inuenit in homine cui merito debeatur. Quod bene intelligitur in eo quod dictum est, pro nihilo saluos facies Psal. 5
eos. Ipsa enim dat merita, non meritis datur: & prœuenit etiam fidem, ex qua omnia bona opera incipiunt.

Quid ergo? Quod quærebat Israël, non est consequutus, electio autem consequuta est: Cæteri verò excæcati sunt, sicut scriptum est: Dedit illis deus spiritum cõpunctionis, oculos vt non videant, & aures vt non audiant, vsque in hodiernum

diem

A *diem. Et Dauid dicit: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum & in captionem & in scandalum, & in retributionẽ illis. Obscurentur oculi eorũ ne videant, & dorsum eorũ semper incurua.*

Psal. 68.

Quandoquidem non ex operibus sed gratia dei tantùm saluatæ sunt reliquiæ de multitudine Israëlitarum, [ergo quid] dicendũ est? Hoc scilicet, quia [quod quærebat Israël,] id est, iustitiã vel salutẽ, quam quærebat in lege populus Iudæorum, [nõ est consequutus] per opera legis, sed [electio,] id est, illa pars quę ex eodem populo est electa, [consequuta est] per gratiam iustitiã & salutem. Electio consequuta est, sed [cæteri] qui nõ pertinent ad sortem electionis, [excęcati sunt] iusto Dei iudicio, [sicut scriptũ est: Dedit illis deus,] id est, iustè permisit vt illi haberent [spiritum cõpunctionis,] id est, spiri-
B tum malignum, quo cõpungerẽtur & stimularentur ad malum. Malã enim significat hîc cõpũctionem, quia sæpe fit vt bonum homini sit molestũ, vt phariszis doctrina Christi. Et dedit eis iusto iudicio [oculos vt non videant, & aures vt nõ audiant, vsque in hodiernum diem,] id est, vsq; ad præsens tempus. Hîc enim oculos & aures interioris hominis debem⁹ intelligere quibus excęcati & surdi effecti sunt, qui Christum vidẽtes in corpore & audiẽtes in doctrinam eius, neq; credere operibus quæ videbãt, nec obedire verbo quod audiebãt, voluerunt. Quicũq; enim cùm intellexisset, credere noluit id quod verum est, debet consequi quod vult, vt de cætero nõ possit credere. In voluntate ergo sua adiuti sunt, vt quia scientes verum dicebant esse falsum, de cætero nõ intelligerẽt. Cęci itaque sunt oculi cordis eorũ, vt lucẽ veritatis Christi nequeant videre: & aures surdæ, vt spiritales scripturarum sensus non possint audire. Vbi autem scripta sit hæc sententia, non
Isaiæ. 29 C satis apparet. Tamen beatus Hieronymus dicit eam in Isaia scriptam, vbi nos legimus: Miscuit vobis dominus spiritum soporis. claudet oculos vestros. prophetas & principes vestros qui vidẽt visiones, operiet. Ego autem si aliud quàm tantus doctor auderem dicere, magis in
Deut. 29. Deuteronomio illã inueniri putarẽ, vbi Moyses loquitur: Non dedit vobis dominus cor intelligens & oculos videntes & aures quæ possint audire, vsque in præsentem diem. Hęc vel Isaias vel Moyses de excæcatione & surditate
Psal. 68. eorum loquitur. Et Dauid inde dicit: [Mensa eorum,] id est, scriptura quę variis sententiarũ ferculis consueuit eos pascere, fiat in laqueũ,] id est, vertatur eis in laqueum vt illaqueet eos. [coram ipsis,] id est videntibus ipsis, vt iniquitatem suam agnoscant, & in ea pertinacissime perseuerent: tantumque valeat animi ipsorum præsumptio, vt coram ipsis laqueus sit, & incidant in eum. Hæc non optantis, sed prophetãtis sunt verba: non imprecantis vt hoc fiat, sed prædicentis quòd hoc fiet. Fiat ergo, quia nõ potest aliter, nisi vt talibus ista eueniant, esse. Fiat illis mensa in laqueum, vt scriptura male intellecta illaqueet eos, & faciat inhærere litę- D
ræ, ne veniant ad Christum & ad euangelium. & fiat illis [in captionem,] vt capiat eos & teneat, ne recedere possint à vetustate. & fiat illis [in scandalum,] vt per eam scandalizentur in Christo sabbatis operante virtutes. & fiat [illis in retributionem,] vt per eam recipiant malorum suorum vicissitudinem, id est, æternam damnationem, [Obscurentur oculi] cordis [eorum, ne videant,] vt quoniam sine causa viderunt, fiat illis & nõ videre. Et post oculorum obtenebrationem [incurua semper dorsum eorum, vt postquam cessauerint superna cognoscere, semper de inferioribus cogitent. qui enim supernis intendunt, curuum dorsum non habent: quia erecti stant, dum spem reposi tam sibi in cælo expectant. At verò qui futuræ vitæ spem non intelligunt, iam excæcati de terrenis & infimis cogitãt, & hoc est habere dorsum curuum, quia terram semper intuetur qui curuus est. Et tales sunt nunc omnes Iudæi, similes scilicet brutis animalibus, quorum vultus in terram pronus est ventri intentus. E

Dico ergo: Nunquid sic offenderunt vt caderent? Absit. Sed illorum delicto salus gentibus, vt illos æmulantur. Quòd si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ gentium, quantò magis plenitudo eorum.

Quoniam Iudęos authoritate prophetarum docuit excæcatos esse, & scandalum, id est, offendiculum & impactionem pedum pertulisse, ne gentiles his verbis haberent occasionem, spernendi eos, ingreditur iterum loqui de salute eorum. Quia, inquit, aspere loquutus sum de excęcatione eorum, & offensione, [ergo] ne quis desperet de salute eorum, [dico: Nunquid sic offenderunt] id est, pedibus impegerunt, [vt caderent?] id est, vt tantummodo caderent quasi ad pœnam suam solùm. [Absit.] Quasi non ceciderunt, quia nec omnes ceciderunt: & F
quidam ex his qui ceciderunt, Iudæi prædestinatione semper stantes fuerunt, & ex casu cæterorum mundus est erectus. Non enim irreparabiliter & sine vtilitate ceciderunt, sed casus eorum prodest, & ipsi possunt restitui. Absit vt ex toto caderẽt. Non ita ceciderunt, [sed illorum delicto salus est gentibus.] Ipsum eorũ lapsum talem esse dicit, non vt illi caderent, sed vt delicto suo salutem gentibus darent. Deinde incipit ex hoc loco Iudæorum populum cõmẽdare, & de ipso casu infidelitatis, vt non superbiant gentes, quia etiam casus Iudæorum tam preciosus extitit pro salute gentiũ, sed magis caueant, ne dũ superbiunt, similiter eadãt. Absit, inquit, vt caderent, sed illorũ delicto salus est gentibus. Nõ dixit quia non ceciderũt, sed quia illorum casus non fuit inanis: quoniã ad salutem gentium profecit, dum prædicatores euangelij à se repellerent, & ad gentes migrare facerent. Delicto illorum salus est gentibus, quia propter necẽ saluatoris dispersi, per omnes gẽtes gerunt scripturas sanctas, & testi

monio

Universidad de Deusto
Biblioteca

G monio nobis sunt, ppherias nos nō finxisse de
Christo, & fidem gentiū corroborāt. Illorum
delicto salus est gentibus, [vt illos æmulentur
Al. sanè. Iudæi, hoc est, imitentur. Hoc sæpe factum est,
& plenius fiet in fine seculi quādo Iudei Chri
stianos sequētur in fide Christi. Nam sicut nūc
illorum lapsus salutem gentibus dedit, ita nunc
gentium fides & conuersatio Iudeis æmulatio
nē conuersationis confert & salutis. Potest etiā
intelligi, vt gentes Iudæos æmulētur, id est, vt
credāt sicut & ipsi credebāt, vt dei æmulatione
contra opera eorū mala moueantur. Dixi deli
ctū eorum prodesse, [Quòd si,] hoc est, sed si
[delictū,] id est, quòd Christū occiderunt, vel
verbū prædicationis repulerunt, [diuitiæ sunt
mundi,] id est, ditauit mundū fide & religiosis
operibus & moribns, [diminutio eorū.] id est,
paucitas ad fidē conuersa, hoc est, pauci de eis
conuersi, [diuitiæ sunt gentium,] id est, ditaue
rūt gentes fide & virtutum perfectione, ac spi
ritus sancti charismatibus, [quantò magis ple
nitudo eorū,] quæ in fine mūdi cōuertetur, di-
H tabit mundum? Id est, si malum eorum vertit
deus in bonum, hoc est, in diuitias mundi, mul
tò magis bonum eorum, cum in fine multitu
do vel plenitudo eorum conuersa fuerit, dita
bit gentes doctrina & exemplo. In quo osten
dit nec inutilem, nec irreparabilem casum eo
rum. Mirabiliter enim disponit omnia dei sapi
entia, apud quam nec ipsa delicta, nec lapsus in
utiliter cedunt. Nam cum vnusquisque ex pro
positi sui libertate delinquat, dispensatio diui
næ sapientiæ per hoc ipsum, in quo illi damno
suæ negligentiæ pauperes fiunt, alios diuites
facit sicut nunc delictum Iudæorum ditauit gē
tes, vt eorum sine labore legis fierent cohære
des & cōcorporales. Potest & ita intelligi quod
ait, si diminutio eorum diuitiæ sunt gentium,
quanto magis plenitudo eorum? Id est, si pauci
eorum credentes tantum profuerunt gentibus
vt eas spiritalibus diuitiis replerent, quanto ma
gis si plurimi vel omnes credidissent, prodesse
I illis poterant ad doctrinam? Duobus enim mo
dis diminutio eorum versa est in diuitias gen
tium: vel quia gentes ab illis paucis sumpserūt
exemplum credendi, vel quia cum ipsi pauci
credidissent ex Iudæis, ventum est ad gentes,
vt maior fieret numerus credentium.

Vobis enim dico gētibus: Quandiu qui dem ego sum gentium apostolus, ministe rium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem mea am, vt saluos faciem aliquos ex illis.

Dixi quia plenitudo eorum conuertetur. Be
ne enim poterunt conuerti. nam & ego pro cō
uersione eorum laboro. [Vobis enim dico gen
tibus,] qui mihi specialiter estis cōmissi. [Quā
diu quidem ego sum apostolus gentiū,] quod
semper sum donec viuo, [honorificabo minis
terium meum.] Gentium sum apostolus, non
Iudeorum, & tamen & horū minister. Et quā
diu sum apostolus gentium, ad quas speciali
ter missus sum, honorificabo, id est, honora
bile faciam ministerium meum per conuersio-
nem Iudæorum. Quia cum sim positus ad præ K
dicandum gentibus, nō solum illis prædicabo,
sed etiam vt Iudæi conuertantur laborabo. In
quo honorabile ministerium meum facio, su
peraddendo vltrà quàm debeo. Ille verò mini
sterium suum reddit honorabile, qui quicquid
sibi præceptum est & plus facit. Ille verò qui
minus & remissius quàm debet operatur, mi
nisterium suum vituperabile reddit, honorifi
cabo inquam ministeriū meum, tentans [si quo
id est, aliquo [modo prouocem carnem meā,]
id est, Iudæos, ex quorum genere venio, [ad æ
mulandum,] id est, ad imitandū me, si quocūq;
modo talē me exhibeā, vt illi me æmulentur &
desiderent tales esse. Si hac non potero via, ag
grediar alia: id est, nūc docēdo, nūc exhortādo,
nunc scribendo, nunc bona exempla monstrā
do, nunc orando, nunc miracula faciendo, ten
tabo si aliquo modo prouocare possim ad æ
mulandum me eos, qui sunt caro mea, vt & in
spiritu mihi fiant fratres, [vt] ita [saluos faciam
saltem [aliquos ex illis]

Si enim amissio eorum, reconciliatio est L mundi, quæ assumptio nisi vita ex mor tuis? Quòd si delibatio sancta est, & massa: & si radix sancta, & rami.

Ideo labora vt aliquem ex illis ad fidem con
uertam, quia vtilis erit eorum conuersio. Nam
[si amissio illorum,] id est, quòd deus propter
infidelitatem amisit eos & reliquit in manu ho
stis antiqui, [est reconciliatio mūdi,] id id, cau
sa vt gentes de toto mūdo reconciliarētur crea
tori suo, [quæ erit assumptio,] id est, quod de⁹
assumet eos in fine seculi qui tunc erunt, [nisi
vita ex mortuis?] Si huius gentis abiectio recō
ciliationem præstitit mūdo, & tanta fuit in hac
gente gratia, quæ sublata ab ea, mundum vni
uersum deo recōciliare sufficeret, qnantū puta
mus tunc deum misereri mundo, cum gens ista
reconciliari meruerit deo? Et quid sit quod ex
reconciliatione Israēl mundus adquirat, breui M
ter ostēditur, id est, vita ex mortuis. Tunc enim
erit assumptio Israēl, quando iā mortui vitā re
cipiēt, & mūdus ex corruptibili incorruptibi-
lis fiet, & mortales immortalitate donabuntur.
Absurdū nanque videtur, si quū offensio eorū
reconciliationē mundo donauerit, assumptio
eorū non magis aliquid mundo & præstantius
largiatur. Assumptio eorū erit vita ex mortuis.
[Quod,] id est, sed [si delibatio] eorū [sancta est
& massa. [Ne dicatis, inquit, fieri non posse vt
multitudo eorū assumatur, quasi totum genus
sit repudiatū. quia si delibatio, id est, pauci de
illis assumpti, vt apostoli & alij discipuli, si illa
delibatio sancta est, tunc & massa, (id est, gens
tota) potest sanctificari. Ostendit per simile,
quia si cut illi pauci qui tēpore apostolorū, cō
uersi sunt, dulces fuerunt, sic erit & multitudo
eorū quæ in fine conuertetur. Nam sicut deli
batio alicuius panis est dulcis & bona similiter
& ipsa massa quæ remanet, dulcis esse credāda
est & bona. Est enim delibatio, parua ex aliqua
re assumptio ad experimentum totius massæ, vt
ex cibo vel potu. Sed si delibatio sancta est, &
massa,

A massa, quia sapor sanctitatis, qui in paucis pri
mis inuentus est, inuenietur & in multitudine
nouissimorum. [& si radix] est [sancta,] id est,
patriarchæ, à quibus trahunt humorem fidei,
tunc [& rami] sancti sunt, qui de genere eorum
excreuerunt.

Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cùm oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oli uæ factus es, noli gloriari aduersus ra mos. Quòd si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.

Sancti sunt & rami. [quod,] id est, sed [si ali
qui ex ramis fracti sunt,] id est, ab arbore sanctæ
plebis dei per superbiam & infidelitatem exci
si, noli gloriari. Putata est oliua, non amputata,
B & inde superbi rami fracti sunt, ipse est blasphe
mus & impius populus Iudæorum. Manse
runt tamen rami boni & vtiles. nam inde apo
stoli & multi alij. Et cum ibi rami vtiles relicti
essent per dei misericordiam, insertus es & tu
gētilis, [cū esses oleaster,] id est, agrestis & ste
rilis naturaliter, [insertus es in illis,] id est, alie
na operatione coniunctus radici in loco illorū.
Illi enim amiserūt radicē, tu tenes eam. Huius
enim arboris radix Abraam & Isaac & Iacob,
vnde efflоruit populus dei. Et isti nunc sunt in
requie apud deū in honore magno. Videamus
ergo quēadmodū & ipse dominus prænunciet
Matth. 8. & insertionē oleastri & fractionē ramorū: Mul
ti, inquit, venient ab oriēte & occidēte. Tā late
terrā occupauerat oleaster, amara sylua & ste
rilis. Sed qui veniūt, iā præcisi sunt de sylua. Vbi
inserēdi sunt ne arescant? Et recumbēt, inquit,
cum Abraam & Isaac & Iacob in regno cælo
rū. Et quid erit de illis qui venerunt ex stirpe
Abraæ? Quid fiet de ramis quibus erat plena
arbor? Quid, nisi quia præcidentur & arescēt
C vt isti inserantur? Filij, inquit, regni eiicientur
in tenebras exteriores. Hoc itaq; cōmemorat
Apostolus factum, quod dominus prædixit fa
ciendū. Si, inquit, aliqui ex ramis fracti sunt, id
est, aliqui ex filiis à sanctitate & promissiōe pa
trū abscissi, vt arescant & comburentur, sed tu
cum esses oleaster, insertus es in illis, id est, ope
ratione diuinæ pietatis in loco ipsorum planta
tus, [& factus socius radicis,] id est, patriarcha
rum in fide & moribus, [& pinguedinis oliuę,]
id est, spiritalis gratiæ fructiferi populi Hebræ
orum ante aduentū domini, nūc factus es soci⁹
& particeps [noli gloriari aduersus ramos [fra
ctos, id est, noli insultare malis aliorū. Gentes
enim iā in Christū credentes, erigebāt se cōtra
Iudæos, quia crucifixerant Christum, cum &
de ipsis veniret alius paries ad angularē lapidē,
& ideo reprimit illas Apostolus: Noli, inquiēs
gloriari aduersus ramos. [Quòd, id est, sed [si
gloriaris [aduersus eos, scito quia [non tu radi
dicem,] quę est in patriarchis & prophetis, por
tas & sustines, [sed radix te] id est, non tu fun
damentū & sustentatio es radicis, sed radix tui.
Gens illa nihil à te, sed tu ab illa fidem habes.
Non es stabilis, si illos per quos stas, destruis.

Dicis ergo: Fracti sunt rami vt ego inse- D rar. Bene. Propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas. Noli altū sape re, sed time. Si enim deus naturalibus ra mis non pepercit, ne fortè nec tibi parcat.

Quoniam dixi aliquos ex ramis fractos, te
verò cum esses oleaster, insertum loco ipsorū,
[ergo] propter verba mea hæc [dicis] mihi: Fra *
cti sunt rami] ob hoc [vt ego inserar] loco fra
cturæ, ipsorū. Et ad hoc increpatiue tibi respō
deo, quia [bene] dicis. Quod est dicere: Nō be
ne dicis, quia iactāter dicis, & falsum dicis. [Fra
cti sunt] enim [propter incredulitatē suam,] nō
propter insertionē tuā: sed [tu fide stas] in radi
ce, de qua sunt præcisi. Nullis enim tuis meri- al. fide.
tis fidei insertus es gratis, ne putes quòd perso
nam tuā deus acceperit, & illos sine causa pro
iecerit. Dei est enim beneficium, non meritum
tuum. Fide enim stas, id est, non merito tuo, sed E
gratia dei. Neque enim propter iustitiam tuam
vel meritum tuum fracti sunt rami, sed propter
infidelitatem suam. Suo vitio fracti sunt, & in
de tibi prouenit opportunitas salutis non pro
pter te, sed propter dei misericordiam. Et ideo
[noli altū sapere, id est, superbire noli quia in
sertus es, [sed time] ne frangaris per infidelita
tem aut superbiam, sicut illi fracti sunt, quia in
Christum credere noluerunt, qui semper in illa
radice & in illa arbore prædicatus est. Et ideo
fracti sunt inde, qui in eum venientem non cre
diderunt: & tu insertus es ibi, quia in eum cre
didisti. Noli ergo altum sapere, id est, noli ex
tolli, sed time ne gratiam quā accepisti, perdas.
Time non seruili timore, quem charitas expel- 1. Ioan. 4
lit: sed timore casto, qui permanet in seculum Psal. 18.
seculi. Illo enim timetur, ne incidatur in tormē
tum supplicij: isto autem, ne dimittatur gratia
beneficij. Illo mens pœna terretur, non iustitia
delectatur: isto anima timet ne amittat gratiam,
per quam in ea factum est vt eam non peccare F
delectet, timens ne deus eam deserat, etiā si nul
lus dolorum cruciatibus puniat. Hic timor ca
stus est, nec eum eijcit charitas, sed ascisicit. Ita
que noli altū sapere, sed timore isto time: quia
qui altum sapit, & ideo nō timet, vtique pernici
osè non timet: Timor virtutum custos est: se
curitas ad lapsum facilis. Time offendere, time
eradicari. Nam [si deus naturalibus ramis non
pepercit] id est, illis qui secundum patrū suorū
institutа fuerunt in hac fidei radice plantati, &
de hac patriarcharū stirpe naturaliter originē
ducebant, timēdum est [ne fortè] contingat vt
[nec tibi parcat.] Putas enim quod tibi aduēti
tio pareat, si eū offenderis, qui nec naturalibus
pepercit? si eos ob culpā incredulitatis percus
sit & fregit, caue ne & te pereutiat & conterat.

Vide ergo bonitatem & seueritatem dei. In eos quidem qui ceciderunt, seue ritatem: in te autem bonitatē dei, si per manseris in bonitate. Alioqui & tu ex cideris. Sed & illi si non permanserint

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *in incredulitate, inserentur. Potens est enim deus iterum inserere illos.*

Quandoquidem iusto dei iudicio fracti sunt rami, tu verò sola dei gratia ipsorum loco insertus es, [ergo vide] id est, considera & attende ex vna parte [bonitatem diuinę pietatis qua donantur peccata cõuersis, & ex alia [seueritatem dei] id est, districtam iustitiã, qua frangitur infidelis superbia naturalium ramorum. Salubriter enim nõ solùm bonitas, sed etiam seueritas dei videtur, quoniam & amatur vtiliter deus, & timetur. Et Apostolus gentilem populum, vt in fide stabilis firmúsq; permaneat, pręcepto monet & exemplo terret. Vide, inquit, piã bonitatem & rectam seueritatẽ dei, dum alios misericorditer eligit, alios iuste repellit, & per vtrũq; discę humiliari. In eos quidẽ] ramos qui fracti [cecíderunt,] vide [seueritatẽ] iustæ percussionis, sed in te qui loco illorũ misericorditer insertus es, agnosce [bonitatẽ] gratiæ [dei, si tamẽ

H [permãseris in bonitate,] vt bonis operibus humiliter insistas vsq; in finem. [Alioqui,] id est, nisi permãseris & perseueraueris in bona & religiosa conuersatione, [& tu excideris] ab arbore gentis sanctorum, in qua es insertus. Notandum quòd hi qui ex propria oliua deciderunt, fracti dicuntur: hi verò qui ex oleastro inseruntur, si iterũ peccauerint, nõ frangẽdi, quod vtique esset leuius, sed excidẽdi asseruntur. In quo acrior profectò dei seueritas demõstratur, si cũ esset oleaster, ex peccatorũ sylua collectus est, & ad radicem fidei atque sanctitatis adductus, posteà rursum amaros malitiæ succos proferat. Si, inquit, bonus esse desieris, tu quoq; excidẽris à bona rãdice. Nec solùm tu, si ad malitiã redieris, excidiũ patieris, [sed] etiam [illi inserentur,] sicut tu iam insertus es, si non permanserint in incredulitate.] Quod bene potest fieri. [Potens est enim deus iterum] per fidem reuocare [illos] ad radicem suam & [inserere.]

Nam si tu naturali excisus es oleastro,

I *& contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis hi secundum naturam inserentur suæ oliuæ?*

Verè potest deus iterum illos inserere, qui potuit te. Nam [si tu excisus es] ferro verbi Dei [ex naturali oleastro] id est, ex agresti gentilitate in qua natus eras, [& contra naturam insertus es in bonam oliuam] id est, in fructiferã plebem dei, [quanto magis hi secũdum naturam] id est, sub lege nati, & per legem docti cultum dei, [inserentur suæ oliuæ] id est, vnientur suæ plebi? Contra naturam insertus es in oliuam, quia oliua solet in oleastrum inseri, nõ oleaster in oliuam. Nam quisquis hoc fecerit, nõ inueniet fructum nisi oleastri. Quod enim inseritur, hoc crescit & eius rei fructus. Sed deus omnipotẽtia sua fecit, vt oleaster in radice oliuæ insereretur, & non syluestres baccas, sed oliuæ fructum daret. Id enim contra naturam dixit, quod est contra consuetudinem naturæ, quam notitia humana comprehendit, vt oleaster insertus in olea, non oleastri baccas, sed oliuæ pinguedinem ferat. Deus autem creator & cõ- K ditor omnium naturarum, nihil contra naturã facit. Id enim non incongrue dicimus deũ contra naturam facere, quod facit contra id quod nouimus in natura. Hinc enim etiam appellamus cognitum nobis cursum naturæ, Contra quem deus cum aliquid facit, magnalia vel mirabilia nominantur. Contra illam verò summã naturæ legem à notitia remotam, siue impiorum, siue infirmorum, tam deus nullo modo facit, quàm contra seipsum non facit. Populus itaque gentilis excisus est de oleastro, id est, de ritibus sterilium gentium, & insertus est in bonam oliuam, id est, vnitus per fidẽ patriarchis, vt fructum oliuæ faciat contrà naturã, id est, cõtra institutiones patrum suorũ, quoniam idolo latria & huiusmodi opera gentibus ex vsu sunt natura. Nomen autem oliuæ ex libro Ieremiæ sumptum est, vbi Israëliticæ plebi dictum est: Oliuam huberem, pulchram, fructiferam, spe- Iere.11
cioſam, vocauit dominus nomen tuum.

Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobisipsis sapiẽtes, quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gẽtium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, sicut scriptum Isaiæ.
est: Veniet ex Siõ qui eripiat & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à me testamentũ, cùm abstulero peccata eorum. L

Dixi quia fracti rami inserentur suæ oliuæ. Et verũ est, quia interim quidam, & in fine plenitudo eorum inseretur. Quod volo vos scire, vt in spe salutis eorũ gaudeatis. Nam [nolo vos ò fratres ignorare hoc mysterium,] id est, secretum diuini iudicij sacramentum, [vt non sitis vobisipsis sapientes,] id est, ne putetis vos vestro iudicio & ingenio id posse discutere, vel ne superbiatis de vestra electione & illorũ abiectione. Qui enim secundum deum sapit, in beneficiis dei non insultat abiectis, sed cũ timore gratias agit misericordiæ largientis. Nõ vobis, M
sed deo sitis sapientes, vt nõ vobis, sed deo militet vestra sapientia. Hoc mysteriũ diuini consilij nolo vt ignoretis, [quia cæcitas contigit in Israël] non ex toto, sed [ex parte,] id est, Israëlitæ cæcati sunt, non omnes, sed quidã: hoc est, legis defensores, legis tractatores, legis doctores, legis intellectores autorẽ legis ignorauerũt & crucifixerũt. Ipsa est cæcitas quæ ex parte cõtigit in Israël, vt crucifigeretur Christus. Ignorauerunt eum Iudæi, & crucifixerunt. Ita cõtigit in eis cæcitas, mansura in ipsis [donec plenitudo gẽtium intraret] ad fidem, [& sic,] id est, postquam plenaria gentium multitudo cõuersa esset, [omnis Israël] æmulando gẽtes [saluus fieret,] credens in Christum prædicante Elia. Terminus enim cæcitatis Israël erit, vbi plenaria multitudo ex omnibus gẽtibus ingressa fuerit: quia tunc Iudæi qui inuenti fuerint, credẽt, & lumen oculorum mentis recipient ad prædicationẽ Eliæ & Enoch. Saluus fiet Israël accepta Christi gratia, [sicut scriptum est] in Isaia:

[Ve-

A [Veniet ex Sion,] id est, nascetur Christus ex
Isaiæ.59. populo Iudęorum, speculante à longe futuram salutem & humani generis redemptionẽ. Sion nanque speculatio dicitur. Veniet inquam ille, [qui] cum quadam vi [eripiat impietatem à Iacob] id est, infidelitatem ab eis, de quorum stirpe nascetur. Quod fit interim, quia vix aliquis cõuertitur ex illis: & in fine [auertat,] quia tunc facile. Cultus Iudæorum à passione domini est impietas. Et hãc impietatem ab illis, qui de Iacob crediderunt, eripuit Christus quadam difficultate, videlicet multis prædicationibus & signis, & multis nouæ gratiæ præconibus. Hoc Christus in eis, qui tempore suo vel apostolorum ac deinceps crediderunt, fecit. & adhuc quotidie in his, qui ex eodem populo fidem suscipiunt & cum magno labore conuertuntur, facit. Et plenius auertet ab eis impietatem, qui per Eliam & Enoch auertuntur ab infidelitate & idololatria, ne Antichristum vt deum recipiant, sicut gentes. [Et hoc testamentum] id
B est, firma & stabilis promissio, ait dominus, cõplebitur [illis à me,] scilicet vt impietas ab eis auertatur per Christum, [cum abstulero peccata eorum] in baptismo. Hoc est, tunc per Christi mei gratiã auertetur ab eis iniquitas, cũ per eiusdẽ Christi sanguinẽ deleuero peccata eorũ. Hæc sentẽtia sic legitur in Isaia: Et venerit Siõ redẽptor, & eis qui redeũt ab iniquitate in Iacob, dicit dominus, hoc est fœdus meũ cũ eis, dicit dominus. Nã quod in translatione nostra dicitur. Venerit Sion redẽptor, Apostolus ait, Veniet ex Sion qui eripiat. Et quod additur, Et eis qui redeũt ab iniquitate Iacob, ipse posuit, Et auertat ipietatẽ à Iacob. Et quod sequitur, Hoc est fœdus meũ cum eis, ipse interpretatus est, Hoc illis à me testamentũ. & autoritate apostolica addidit, cum abstulero peccata eorum.

Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secũdum electionem autem charissimi propter patres. Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei.

C In fine conuertentur, sed modo sunt inimici. Superius enim cũ diceretur, quia cæcitas ex parte cõtigit in Israël, patuit quia pars illius populi exceçata est, & pars fidei lumine illustrata. Quod ideo accidit, quia alij ex ipsis facti sunt inimici Christo, & alij charissimi. [Secundum euangeliũ quidẽ] sunt [immici,] id est, secundũ quod euãgelij noua prædicatio euacuare videtur circuncisionẽ & sabbatum & carnales legis ceremonias. Et sunt inimici [propter vos,] qui ad fidem susceptí estis: quia inde grauiter sunt irati, quòd vos ad dei cultum estis adducti. Vel propter vos, id est, vt vobis locus strãdi fieret, permissi sunt ad inimicitias erũpere. Secundũ euangeliũ quidẽ inimici sunt propter vos, quia eorũ inimicitia qua occiderunt Christum, euãgelium (sicut videmus) sine dubitatione profecit. Et hoc ex dei dispensatione venit, qui bene vti nouit etiam malis, nõ vt ei prosint vasa iræ, sed vt ipsõ illis bene vtente prosit vasis misericordiæ. Est ergo in malorum potestate peccare. Vt autem peccãdo hoc vel hoc ex eorũ malitia sequatur bonum, nõ est in eorum potesta- D
te, sed dimidentis tenebras & ordinantis eas, vt hinc etiam quod faciunt cõtra voluntatem dei, non impleatur nisi voluntate dei. Tãta quippe ab inimicis Iudæis aduersus Iesum manus dei & consilium prædestinauit fieri, quãta necessaria fuerant euãgelio propter vos. Ita secundum euangelium sunt inimici propter vos, sed [secũ dum electionem] alij ex ipsis sunt [charissimi,] nõ propter merita sua, quia gratis sunt electi, sed [propter patres] quibus ista sunt promissa. Secundum electionem, quę facta est de ipsis secundum gratiam, non secundum debitũ, id est, secũdum hoc quod deus elegit illos ab æterno, sunt charissimi propter patres, id est, propter complendas promissiones patrum, scilicet vt deus cõpleret in filiis, quod patribus eorũ promiserat. Iure dico, secundum electionem, nõ secũdum opus eorũ, quia dona dei spiritalia, quæ suis fidelibus tribuit, & vocatio qua vocat eos ad fidem, sunt sine pœnitẽtia eorum, quoniam misericordia dei præuenit omnẽ bonã voluntatem eorum vel actionẽ. Nec requirit diuina E
gratia in baptismo gemitum vel planctum vel aliquod opus eorum, nisi solam fidẽ, sed omnia gratis condonat. Hoc ideo dicit, ne putẽt illos non posse accipere misericordiam, quia eos dolere non vident. Vel ita potius: Secundum electionem sunt electi propter patres, quoniã dona virtutũ quæ deus præbet electis, & vocatio qua vocauit eos ab æterno, sunt sine pœnitẽtia eius, id est, sine mutatione stabiliter fixa sunt, sine mutatione consilij eius permanent. Nam quia omnes pœnitẽtes mutare solent illud, vnde pœnitentiã agunt, pœnitentia pro mutatione, vt causa pro effectu poni consueuit. Vnde
Scriptura testatur dominũ pœnituisse quòd cõ- 1.Reg.15
stituisset Saul regẽ, & dixisse de his, quos in di Gene.6.
luuio erat deletur°: Pœnitet me fecisse eos. [Sine pœnitẽtia] ergo [sunt dona,] id est, promissa dei gratuito facta, [& vocatio] ab æterno: quia
nõ mutabit deus vocationis vel largitionis suæ Ephes.1.
sententiam, sed quos ante mundi constitutionẽ Psal.1.
in prædestinatione sua elegit, hos fructum bo- F
ni operis afferre faciet in tempore suo, & fructus eorum manebit: nec eum nisi manentẽ vitæ huius inueniet finis, quia perseuerantiã habebunt in benefactis. Non enim vocatione illa Matt.20.
vocati sunt, de qua dictũ est, Multi vocati, pauci Ioan.18.
electi: sed illa, qua soli vocantur electi, qui intus audiunt à patre & discunt, & veniunt ad filiũ. istorũ nemo perit, quia omne quod dedit ei pater, non perdit ex eo quicquam. Quisquis ergo 1. Ioan.2.
inde est, omnino non perit, nec erat inde qui perit. Propter quod dictum est. Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. nam si fuissent ex nobis, permansissent vtique nobiscum.

Sicut enim aliquando & vos non credidistis deo, nunc autem misericordiã consequuti estis propter illorum incredulitatem, ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur. Conclusit

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *enim deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.*

Verè cum plenitudo gentium ingressa fuerit, tunc omnis Israël saluus erit, quanuis modo sint inimici. Nã [sicut,] id est qua ratione [vos] scilicet ne causam superbiæ haberetis, [aliquãdo,] id est, longo tempore plus quàm isti, [non credidistis, deo,] quod ad hoc valuit, vt modo humiles credatis, sed [nunc] id est, nuper siue tempore gratiæ [consequuti estis misericordiã propter incredulitatem eorum] quæ aliqua causa est vestræ misericordiæ, [ita] id est, eadẽ ratione [& isti,] ne postea cum fuerint conuersi, habeant materiam in lege gloriandi, [nunc] in tempore gratiæ [non crediderunt] venientes [in vestram misericordiam, vt & ipsi] in fine humiliati [misericordiam consequãtur.] Hoc est, sicut vos gentes quondam non credidistis deo, nec tamen idcirco penitus reliquit vos deus,
H præsertim cũ in vocatione tẽporis Israel nunquã excluſi sitis, sed semper vobis in proselytis ianua patuerit reuertendi, & aliquando plenam misericordiã ad vltimum consequuti estis, occasio tamen conferendæ in vos misericordiæ & populi incredulitas extitit, ita etiam hi qui nunc de populo Israël non crediderunt, & pro incredulitate sua derelicti sunt, vt ad nos dei misericordia flecteretur, non vsquequaq; derelinquẽtur in incredulitate sua: sed postquã plenitudinis gentiũ fuerit impleta dispẽsatio, etiam ipsi misericordiam consequentur: & quotidie patet eis ostium misericordiæ, si conuerti voluerunt. Cũ enim misericors deus gẽtes traxit, iratus Iudæam repulit. Actúmque est vt sicut dudum ad percipiendam fidem gentilitas fuerat obdurata, ita postmodum ad fidem gentilitate susceptã, Iudæa perfidiæ torpore duresceret. Hæc itaq; sententia Apostoli primũ quidẽ de vocatione Iudæorum & repulsione gentiũ subtiliter est prolata. Ideo ita de vtrisq; actum
I est, quia [deus conclusit] id est, concludi permisit [omnia] id est, Iudæos & gẽtes [in incredulitate,] vt incredulitas concluderet, eos ac detineret, quoniã aliter ex superbia ruerẽt, [vt omniũ] id est, Iudęorũ & gentiũ [misereatur,] nõ quod nullum dãnaturus sit, quod quidã falso opinati sunt. Omnium itaq; miseretur vasorum misericordiæ. Quid est omnium? Et eorum scilicet quos ex gẽtibus, & eorũ quos ex Iudæis præde stinauit, vocauit, iustificauit, glorificauit. Deficiente enim ab vtrisque fide, nisi iudiciũ suum potestas diuina differret, vniuersitas hominum sententiam damnationis exciperet. Sed in misericordiam ira translata est tunc præcipue, quãdo nemo poterat de suis meritis gloriari. Considerans igitur Apostolus tantas diuitias bonitatis dei, & tam magnũ opus sapientiæ eius erga rationales creaturas, qui tantum diues est in misericordia, & cuius tanta est bonitas & patiẽ tiæ longanimitas, dum immensitatem earum cordis oculis intuetur, repente stupore simul & pauore percussus exclamat, subiungens:

O *altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. Quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius?* K *Quis enim cognouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniã ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia. Ipsi gloria in secula seculorum, amen.*

Sapien. 1 Isaiæ. 40 1. Cor. 2

Nam quia superius multa posuerat, vnde quæstiones istæ possent fieri, quare Iacob elegit, Esau verò reprobauit, & cur alios indurat aliis que miseretur, & quare prius Iudæos quã gentes elegit, & post saluatoris aduentũ quare Iudęos populum suũ reprobauit & gentes assumpsit, rursumq; circa finẽ seculi cur omnẽ Israël saluabit, & multitudinẽ gentium perire sustinebit, ne quis inde quæreret solutionẽ, vnde nunquam peruenire tur ad finẽ, prorumpit in admirationem, in qua illa non esse humanis sensibus L
intelligibilia ostendit. Ne quis enim quæreret, quare sic saluantur, cũ multi alij modi saluationũ sint, hoc nõ posse sciri per admirationẽ innuit Apostolus: O, inquit, altitudo &c. ac si dicat: Hic standum est, hic humana ratio deficit: nec secreta diuinæ sapientię penetrat, vt intelligere possit cur ita diuinitꝰ agatur de singulis, vt isti eligantur & illi reprobentur, & nunc Iudæi, nunc gentiles ad fidem ingrediantur. Nã ô quanta est altitudo diuitiarũ sapientiæ & scię tiæ dei, qui secreto cõsilio suo sic disponit omnia, vt seruata vnicuiq; arbitrij libertate, & mala aliorum vertat aliis in bonum, per incredulitatem aliorum, operetur aliorum salutem. Tãta est hec altitudo, vt exuperet omnem sensum quia educit super omnia in obscuritatem omnem intellectum & omnem rationem. Et hæc altitudo est diuitiarum sapiẽtiæ & scientiæ dei Sapien. magnas enim habet diuitias sapientia & scientia eius, quæ nouit omnia & sapienter disponit omnia. Sapientia de diuinis & spiritualibus dicitur, scientia de humanis atque corporalibus. M
Est enim sapientia in deo & de ipso de angelis, atq; de omnibus supercęlestibus creaturis, quo niam has præter ipsum deum nemo perfecte cognoscit. Neq; enim vel ipsi angeli seipsos perfecte cognoscũt, inquantũ deus illos perfecte ĩtelligit vsq; ad plenũ. Sciẽtia quoq; de omnibus humanis & mũdanis rebus est in eo perfecta. Per hãc sapiẽtiã & sciẽtiã gubernat & disponit ipse sapiẽter omnia cælestia & terrena, licet nos abscõditas causas operũ eius ignorem⁹. Iuxta beatũ Gregoriũ, publica sapiẽtiæ supnæ sunt opera, cùm omnipotens deus regit quos creat, perficit bona quæ inchoat, & aspirando adiuuat quos visitationis suæ lumine illustrat. Cunctis etenim liquet, quia ipse perficit quod ipse ex munere suæ benignitatis inchoauit. Secreta verò sapiẽtiæ supernę sunt opera, cũ deus quos creauit, deserit: cùm bona quæ præueniẽdo cœperat, nequaquã prosequẽdo cõsummat: cũ claritate nos suæ illustrationis illuminat, & tamen permissis carnis tentationibus, tenebris cæcitatis pulsat: cũ dona quæ contulit, minimè custodit. cum & mentis nostræ ad se desideria excitat, & tamen occulto iudicio difficultatem nostræ

A nostræ imbecillitatis angustat. Quæ nimirum secreta eius sapiẽtię pauci valent inquirere, sed nullus inuenire. Quia quod super nos de nobis ab immortali sapientia non iniuste disponitur, iustum profectò est vt à nobis adhuc mortalibus ignoretur. Sed hæc ipsa sapientiæ illius secreta conspicere vtcunque, iam incomprehensibilitatis eius est potentiam videre: quia dum in ipsa consiliorum eius inquisitione deficimus, deficiendo verius discimus quẽ timeamus. Ad hæc igitur sapientiæ illius secreta se extendens Apostolus, ait: [O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei.] Mira est enim celsitudo tantarum diuitiarum diuinæ sapientiæ & scientiæ, quam nihil latere potest vel effugere: sed ipsa vno intuitu cõspicit omnia, & virtute suæ omnipotentiæ continet vniuersa. [O quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius] id est, dispositiones de omnib⁹ rebus, [& inuestigabiles viæ eius,] per quas ambulat in cũctis operibus suis, quoniã iudicia eius, quibus vnamquanque
B animã atq; omnem naturã rationalẽ dispensat, penetrare nemo sufficit: nec vias eius quibus prouidẽter incedit, inuestigare quispiam valet, id est, nec homo, nec angelus. Valde ergo parum sensum habemus ad discutiendã iustitiam iudiciorũ eius, ad discutiendã gratiã gratuitam nullis præcedẽtibus meritis, nõ iniquã, quę nõ tã mouet, cũ præstatur indignis, quam cũ æque indignis aliis denegatur. Viæ autẽ eius inuestigabiles illæ sunt, de quibus in Psalmo canitur: Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas.
Psal. 24. Misericordia igitur & veritas eius inuestigabiles sunt: quia cuius vult miseretur, nõ iustitiæ, sed misericordiæ gratia: & quem vult obdurat, non iniquitate, sed veritate vindictæ. Per has enim vias venit ad omnes: & inuestigari nõ potest, cur ad hunc veniat per viã misericordiæ, ad illũ verò per viã veritatis vel iustitiæ. Nulla enim creatura perscrutari valet, cur ipse misereatur huic potius quã illi. Verè sapiẽtia & scię tia eius est mirabilis, & iudicia eius incõprehẽ-
C sibilis. Nã [quis cognouit sensum domini] in sapiẽtia & sciẽtia? Id est, quis perfecte nouit secreta sensus illius? quis arcanorum mentis eius fuit cõscius? Nullus. [aut quis cõsiliarius eius fuit] in dispositione rerũ, cuius cõsilio aliquid ageret, vel qui eius consilium sciret? Nullus. Hic versus ex libro Isaiæ sumptus est, cuius autoritate probat Apostolus nõ debere talia inuestigari ab hominibus, quæ etiã propheta se ignorare demõstrat. Si quis nouit consiliũ alterius, vel per hoc nouit quod ipse cõsultus, id est, interrogatꝰ sibi dedit, vel quia quod ille inuenit, sibi reuelauit. Quare nulli datur scire occultũ dei consiliũ, cũ ipse nec aliquẽ consuluerit, nec inuentũ alicui reuelauerit. Nã sicut sensus eius nõ potest cognosci, ita consiliũ eius nõ potest sciri. Quis fuit consiliarius eius? [aut quis prior dedit illi] quicquã, & per hoc [retribuetur ei] ab ipso? Nullus, quia ipse prœuenit omnes. Hoc probat inuestigabiles esse vias eius, quia cũ sit initiũ omniũ bonorum, inuestigari nõ potest, cur ipse aliis gratiã suam gratuito munere tribuat, & alios nõ tribuat, sicut cernimus factũ in Iacob & Esau. Quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Id est, quis prior fecit aliquid boni D
sine deo, cuius bonitatis est etiã quod sumus & viuimus? Nullus enim deũ meritis antecessit, vt tenere eũ quasi debitorem possit: sed ipse potius omnes (vt dictũ est) sua gratia præuenit, vt subsequi possint eorũ bona opera. [Quoniam ex ipso & per ipsum & in ipso sunt omnia.] Et ipsum igitur initiũ fidei nostræ ex ipso est. neq; enim hoc excepto ex ipso sunt cætera. Ex ipso sunt omnia, id est, bona voluntas & bona actio & omnes naturæ. Neq; enim ex ipso sunt peccata, quæ naturaliter subsistentia non sunt, sed bene conditã substantiã vitiant. Ex ipso autẽ, non hoc significat quod, de ipso. Quod enim de ipso est, potest dici ex ipso: nõ autem omne quod ex ipso, recte dicitur de ipso. Ex ipso enĩ cælum & terra, quia ipse fecit ea: nõ autẽ de ipso, quia nõ de substãtia sua. Sicut aliquis homo si generet filiũ & faciat domũ, ex ipso filius & ex ipso domus: sed filius de ipso, domus de terra & ligno. Sed hoc ideo, quia homo est qui nõ potest aliquid etiã de nihilo facere. Deus autẽ ex quo omnia, & per quẽ omnia, & in quo oĩa, E
nõ opus habet aliqua materia, quã ipse nõ fecerat, adiuuari potẽtiã suã, & ideo cuncta fecit de nihilo. Ex ipso, potest intelligi ex patre omnia: & per ipsum, per filium omnia: & in ipso, in spiritu sancto omnia. Per has præpositiones, Ex, Per. In, ostenditur diuersitas personarum. Per idẽ pronomen quod est, ipse, designatur idẽtitas substãtiæ, dum dicitur, ex ipso & per ipsum & in ipso. Nec solum eadem substãtia patris & filij & spiritus sancti, sed & æqualitas per hoc demonstratur, & tota trinitas omnia creasse & continere declaratur. Et ideo [ipsi gloria in secula seculorum, amen.] Dicendo ter, ipsum, distinxit (vt diximus) personas: & subiungendo, ipsi gloria, non diuisit substantiam. Possumus & absque personarum distinctione hæc de eodem, qui est trinitas, intelligere. Sic enim exponit Ambrosius: Quid est ex ipso? Quod ipsius voluntate natura omniũ sit, & ipse sit autor omniũ quæ esse cœperunt. Per ipsum, quid est? F
Quia p ipsum institutio & perseuerãtia omnibus impertita videtur. In ipso, quid est? Quia omnia admirabili quodã desiderio & inenarrabili amore autorem vitæ & ministratorẽ gratiæ suæ ac muneris intuentur, secundum quod scriptum est: Oculi omnium in te sperant, & aperies manum tuã, & implebis omnem animã bona voluntate. Et quoniã ita sunt ex ipso, & per ipsum & in ipso omnia, idcirco ipsi gloria in secula. Illi autem nolunt vt sit ipsi gloria in iustificandis impiis gratuita gratia, qui eius ignorãtes iustitiam, volunt suam cõstituere, vt sui meriti præcedat aliquid, quasi priores vólẽtes dare vt retribuatur eis ab illo, & sua putãtes præire merita ad illum ex quo omnia. Psal. 144

CAPVT XII.

O *Bsecro itaque vos fratres per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentẽ,*

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *sanctam deo placentem, rationabile obsequium vestrum.*

Philip. 4.

Ab hoc loco incipit moralis admonitio post tractatum legis & fidei, ac naturam Iudaici populi & gentilis. Cum enim per omnem textum huius epistolę in superioribus docuisset Apostolus, quomodo à Iudæis ad gentes, à circuncisione ad fidē, à litera ad spiritū, ab vmbra ad veritatē, ab obseruantia carnali ad spiritalem, religionis summa translata sit, & hæc ita futura propheticiis ostendisset vocibus designata, iam nūc spiritales obseruantæ huius, ad quā cultus dei ritū docuit esse translatū, aggreditur mores & statuta sancire, & ad bonā vitā vtrūq; simul populū monere. Hucusq; enim ostēsum est, ne alter aduersus alterū superbiret: nunc vt alter de alterius vtilitate laboraret. quasi dicat: Hactenus vitia extirpaui, nūc itaq; virtutes plātare disposui. Et ideo obsecro vos ó fratres &c. Vel ita continuatur ad proximū: Quandoquidem ex deo sunt omnia, & ex gratia eius habemus quicquid boni habemus, [itaque obsecro vos fratres, id est, quōd rogo, fraternitas exigit, Non per potentiā impero, nihil enim proficit legis imperium: sed quasi qui officium suscepērim reconciliādi vos deo, obsecro [p misericordiā dei,] id est, per misericordiā vobis à deo factam. Quia enim oēs sub peccato cōclusi sunt, nō iam meritis hominū, sed misericordia dei salus humana consistit. Ad quā misericordiā ptinet & sacrificiū, quo se quisq; deo mactat extinguendo vitia: quia & in seipsum facit misericordiā sicut scriptū est: Miserere animę tuæ placēs deo. Et ideo per misericordiā rogat Apostolus exhiberi corpora hostiam. Obsecro, inquit, [vt exhibeatis,] id est, offeratis [corpora vestra hostiam viuentem.] Hostia quippe & immolatur & viua est, quando & ab hac vita homo nō deficit, & tamē se à carnalibus desideriis occidit. Hostia enim occiditur vt offeratur. Sed hostia viuens est, corpus pro domino afflictum. Quod & hostia dicitur, & viuēs, quia viuit in virtutib⁹, & est à vitiis occisum. Hostia videlicet, quia iam huic mundo est à prauis actibus mortuū: viuens autem, quia cuncta quæ præualet, bona operatur. In lege corpora brutorū animalium hostia mortua, sed in euangelio corpora hominum offeruntur hostia viua. Tunc hostia occidebatur, vt homines causa peccati subiecti, morti ostenderētur: nunc quia à peccato sunt liberi, viua offertur in signum vitæ æternæ. Qui enim membra sua mortificant ab incentiuo libidinis, & actus corporis sui deo placitos habent: hostiā viuētē offerunt, & legē sacrificiorum, quæ in Leuitico lata est, spiritaliter complent. Sic exhibete corpora vestra, hostiam viuentē, [sanctam,] id est, à peccati cōtagio mūdam, & [deo placentē,] id est, virtutum meritis acceptabilem. Et [obsequiū vestrum] in dei cultum exhibete [rationabile, vt rationabiliter omnia faciatis, nec sit quicquā in actionibus obsequij quod deo impendatis, vnde rationē reddere non possitis. Vel rationabiliter, id est cum discretione facite omnia, ne quid nimis aut imprudēter agatis, sed cūcta moderate & sapiēter.

Ecclē. 30.

Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas dei bona & bene placens, & perfecta.

K Ephes. 4. 1. The. 4.

Ita vosipsos sacrificiū facite. [Et nolite cōformari huic seculo,] id est, nolite formā huius seculi, vobis īprimere, vt similis efficiamini huic seculo nequā, [sed reformamini, id est, rursum formamini ad imaginem dei, quæ in vobis per peccacum deformata est, vt incipiat illa imago ab illo reformari, à quo formata est. Non enim reformare seipsam potest, sicut potuit deformare. Ab ea deformitate, qua per cupiditates seculares conformamini huic seculo, reformamini nunc in nouitate sensus vestri, vt sensus mentis vestræ semp igne charitatis vt aurū innouetur. Sicut generalis prohibitio est in lege, Nō cōcupisces: & generalis iussio est, Diliges: ita nunc apud Apostolū prohibitiō est, Nolite cōformari huic seculo: iussio autem, sed reformamini in nouitate sensus vestri. Illud pertinet ad nō concupiscere, hoc ad diligere: illud ad continētiā, hoc ad iustitiam: illud ad decl nādū à malo, hoc ad faciendum bonū. Nō concupiscendo enim, vetustate expoliamur: & diligendo, nouitate induimur. Reformatur autē sensus noster per exercitia sapiētiæ & emundationē verbi dei, ac legis eius intelligentiā spiritalē. Et quāto quis quotidie ex scripturarū proficit lectione, tanto altius intellectus eius ascēdit, tantóq; semper & quotidie magis nouus efficitur, & secundū hāc pulchritudinē reformatur ad imaginē dei. Iustitia enim cum in nobis est, vel quęlibet virtus qua recte sapientérq; viuitur, interioris hominis pulchritudo est. Et anima quæ se refert ad deū, vt igne amoris eius accensa, formā concupiscentiæ secularis amittat, ei tanquā incōmutabili formæ subdita reformatur, hinc ei placēs, quod ex eius pulchritudine acceperit. Reformamini, inquit, [in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas dei.] Nisi enim à domino renouatus sit sensus noster & dei sapiētia illuminatus, probare non potest quæ sit voluntas dei. In multis enim putatur esse volūtas dei & nō est: vbi errāt & falluntur, qui sensum non habent diuinitus reformatum. Probetis quæ sit voluntas dei [bona] in his quæ bona inchoant, [& bene placēs] in his qui perseuerāt, [& perfecta] in his qui consummant. Vel bona, quantum ad coniugatos: bene placens, quantum ad continentes: perfecta, quantum ad virgines.

L

M

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere quā oportet sapere, sed sapere ad sobrietatē, & vnicuique sicut deus diuisit mensurā fidei. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habēt, ita multi vnū corpus sumus in Christo singuli autē alter alterius membra.

Volun-

A Voluntatem Dei quæ in præceptis eius est, probetis, vt secundū eam rectè viuatis. nam dico vobis, id est, præcipio ne inscrutabilia eius arcana discutere præsumatis. [Dico enim per gratiam quę data est mihi] id est, per apostolatū gratis mihi datū, [omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere] id est, non plus inuestigare de mysteriis [quàm oportet sapere.] Datur intelligi, fuisse quosdam inter eos, qui se intromittebant de illis quæstionibus quas superius denotauit, & conabantur rimari illa secreta Dei. Quos nūc apostolica anthoritate corrigit, dicēs eis, nō plus sapere, id est, non plus inquirere de cultis Dei, q̄ oportet, id est, q̄ ad fidem & religiosos mores pertinet: [sed sapere ad sobrietatem,] vt mēs eorum non inebrietur, vt sensum perdat nimietate sapientiæ, dum in his quæ supra vires humanæ rationis sunt, se immerserit, sed moderato intelligentiæ poculo sobria sit. Obediendum valde est huic præcepto. Si enim pro viribus suis alatur infans, fiet vt crescendo

B plus capiat. Si autē vires capacitatis suæ excedat, deficiet antequam crescat. Et ideo non est supra modū exquirēda sapiētia, sed in huiusmodi inquisitionibus seruanda est tēperantia. Vel quod ait, non plus sapere q̄ oportet sapere, sed

Roma. 11. sapere ad sobrietatem, hoc est quod supra dixerat, Noli altū sapere, sed time. Videt enim adhuc superbiētes ramos oleastri insultare ramis, qui de bona oliua fracti sunt: & ideo præcipit eis nō plus sapere q̄ oportet. i. nō plus de se sentire q̄ expedit, non plus de se gloriari propter casum aliorum. Superbia enim semper sibi videtur esse sapiens, & ideo plus q̄ oportet sapere, hoc est, superbire. Dico, inquit, omnib⁹ qui sunt inter vos, non supra modum sapere, sed ad sobrietatem, [& vnicuique] dico sapere, [sicut diuisit deus] singulis [mensurā fidei:] quia deus vnicuique mensuram dedit fidei, vt ab alio minus, ab alio amplius haberetur, & vnicuique, p modo suę perfectionis propria mensura cōpleretur. Vel sapiat vnusquisque sicut ei deus diuisit mensuram fidei, id est, intelligat vnusquisq; quę in eo sit mensura gratiæ dei, quam cōsequi

C meruit per fidem. Interdum enim accipit quis à deo, vt sapiat in officio visitandi infirmos, aut erga misericordias pauperum, aut erga viduarū aut pupillorū defensionem, aut erga hospitalitatis solicitudinē. Hęc ergo singula diuisit vnicuique deus secundum mēsuram fidei. Sed nisi is, qui accepit gratiam vt de vno aliquo horum saperet, intellexerit mensuram gratiæ sibi datę, sed voluerit præsumere de sapientia dei, de verbo doctrinæ, de profundioris scientiæ ratione, in qua gratiam non accepit, & non tam discere q̄ docere quæ nescit, iste cū minus sapiat, plus vult sapere quàm oportet. Nō enim sapit ad sobrietatem, vt custodiat quomodo Deus diuisit vnicuique mensuram fidei. Verùm vt euidentius adhuc de his Apostolus adsignet, introduxit exemplum & dicit [Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autē mēbra non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius mēbra.] Ordinatissimē enim tali exemplo componit omne corpus ecclesiæ. Sicut, inquit, mēbra corporis singula quæque proprios D habent actus, & officiis suis vnūquodque membrum deseruit, nec tamen possibile est vt non cōsensu mutuo sibi inuicē cedāt, sic in ecclesia quæ est corpus Christi, diuersos singuli habemus actus. Verbi gratia: Alius studet sapientiæ & verbo doctrinæ, & est oculus in hoc corpore. Alius est deditus ministerio fratrum & curę indigentium & est manus huius corporis: alius est studiosus auditor verbi dei, & est auris huius corporis: alius ad visendos decumbētes & requirēdos tribulatos & eruendos in necessitatibus positos est impiger, & est corporis ecclesię pes. Et ita muemtur vnusquisq; erga vnū aliquod officiū specialius operā dare. Nec tamen vnū debet sufficere, sed secūdū formā propositi exempli. sicut verbi gratia, oculus speciale officium habet vt videat, vnum tamē est ex omnibus & in omnibus membris, & cū singulis agit omnia, & cum ipso singula quæque agunt omnia: ita & qui per gratiam fidei vnū aliquod donum speciale meruerit, illud quidem principaliter administrat, in omnib⁹ verò actib⁹ aliorum habetur & particeps. Et hoc est quod dicit: Verè diuisa est vnicuique mensura fidei, & diuersa sunt dona fidei, nam ita est etiam in cęteris donis gratiæ. Sicut enim in vno, &c. Vel ideo mēsurate diuisit deus donū fidei, quia multi vnum corpus sumus: & ideo omnia necessaria sunt danda, sed nō vni mēbro, vt nec ecclesia indigeat. & sit subseruiēdi materia, vt sit mutua dilectio, dum alter opus habet altero. Sicut enim cōrpus nostrum est vnum, & in ipso multa habemus membra, ita vnū est corpus Christi quod est ecclesia, & in ipso sunt multi fideles quasi varia mēbra, quia multi vnū corpus sumus in Christo. Nullus reiicitur maior vel minor. Et sicut in corpore humano non omnia mēbra habēt eundem actū, sed diuersa diuersos, & nō omnia habēt omnes actus in se, sed per alia supplētur: eodē modo in ecclesia singuli quiq; nostrum sumus mēbra alter alterius, vt inuicē seruiamus. Sicut enim manus seruit oculo, oculo pedi, sic in ecclesia omnium seruitus debet esse cōmunis. Nos multi per diuersa dona vel opera sumus vnum corpus per vnitatem charitatis & cōcordiæ in Christo, sed singuli sumus mēbra alter alterius, id est, aliis seruientes & aliis indigentes, vt hoc modo charitatis inter vos vinculo coniungeremur, quoniam singuli singulis indigemus, & quod huic in seipso deest, suppletur per alium.

E

F

Habentes autem donationes, secūdum gratiam quæ data est nobis differentes.

Singuli sumus membra, alter alterius, nō vno quidem modo, sed [habentes] diuersas [donationes] spiritalium munerū [differentes] ab inuicem [secundum gratiam, quæ data est nobis] à deo: qua secundum quod vnicuique deus dedit gratis, habet iste hoc donum, & ille aliud.

Siue prophetiam secūdum rationem fidei: siue ministeriū, in ministrando: siue qui docet, in doctrina.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Nunc differentiam donationum incipit exponere,ac velut diuersorum membrorum actū enumerare. Et quasi oculis visum, ita menti al.officiū. quę interior est oculus,prophetiæ adsignat mysterium. Et alij tāquam manui ministerium ascribit,& alij tanquā linguæ doctrinam tribuit. Simili modo & cætera diuidit. Singuli sumus inuicem membra,ad hoc habentes dona differentia,[siue]habētes[prophetiam] id est,futurorum vel quorumlibet occultorum manifestationem, mēbra sumus aliorum, vt illis prophetemus,vt quemadmodum oculus aliis mēbris, ita & nos aliis fidelibus per prophetiā seruiamus præuidendo illis futura, quatenus ad euitanda imminentia mala reddamus illos cautiores. Nos dico, habentes hanc prophetandi gratiam[secundum rationem fidei]vt nihil extra fidei regulam loquamur aut sapiamus. Vel secundum rationem fidei,quia prout fides credētium siue auditorum exigit capacitas seu salus,datur gratia prophetiæ. A prophetia incipit enumerare spiritales donationes, quia credentes accepto spiritu sancto, mox prophetabant. H [Siue]habētes[ministerium]sicut diaconES, vt ministremus sacris altaribus,[in ministrando] sumus membra aliorum pro quorum vtilitate ministramus. Vel ministerium, vt terrena alimēta sanctis ministremꝰ, in ministrādo sumus eorum membra. [Siue] ille [qui docet] ingnorantes,[in doctrina,]id est, in exhibitione doctrinæ ſit membrum eorum.

Amos.5. 1.Petri.2. *Qui exhortatur,in exhortando:qui tribuit,in simplicitate: qui præest,in solicitudine:qui miseretur,in hilaritate. Dilectio sine simulatione.*

[Quia exhortatur]alios vt faciāt bonū quod ipsi nō faciunt,sed sciunt & negligunt, [in exhortando]sit membrum eorum. [Qui tribuit] I de suo alius,[in simplicitate] fit mēbrum eorū, id est, si nihil repetat ab illis quibus dedit, sed tantùm à deo qui remunerator est omnium bonorum. Vel qui tribuit indigētibus, in simplicitate cordis hoc faciat,hoc est, ne videatur manibus bene facere indigentibus,& corde laudē quęrat ab hominibus. Simplicitas excludit hypocrisim. Qui eleemosynam tribuit, faciat hoc in simplicitate supernæ intentionis,non in duplicitate prēsentis & futurę gloriæ. [Qui prēest]fratribus vel ecclesiæ,[in solicitudine]prēsit, vt solicitus vigilet super custodiam gregis sibi commissi:non in solicitudine humanarum causarum,aut secularium rerum, hæc enim solicitudo abiicienda est ab his qui ecclesiæ prāsunt,sed in huiusmodi solicitudine,qualem habebat Apostolus,gerēs solicitudinē omniū ecclesiarū. Qui ergo præest ecclesiæ, talē habere solicitudinem debet, & illam aliā secularē habere omnino non debet. [Qui miseretur, in hilaritate]hoc faciat:hoc est, qui misero pie compatitur, impendens illi beneficium misericordiæ,in hilaritate mentis hoc agat, quia hilarem 2. Cor.9. datorem diligit deus. Qui enim res suas prærogat,si infidelis sit& recepturū se de speret,contristatur tanquam qui eas perdidit. Qui verò cum fide & spe hoc agit, in hilaritate & lætitia K hoc agit,certꝰ qꝫ pro paruis magna recipiet, & insuper æternam cōsequetur vitā. Opera enim misericordiæ non ob aliud fiunt,nisi vt à miseria liberemur, iuxta illud: Beati misericordes, Matth. quoniam ipsi misericordiam consequentur. Iac.2. Quod contra Iacobus ait: Iudicium sine misericordia illi qui non facit misericordiam. Nam quia in multis offendimus omnes, suggeritur opus misericordiæ tanquam quotidiana medicina quotidianis,etsi leuioribus, tamen vulneribus. Misericordia verò multiplex est, scilicet peccāti ignoscere,oppresso subuenire, esurientem pascere,nudū vestire, & similia facere. Et ideo qui miseretur,in hilaritate hoc faciat, vt ex hilaritate vultus & animi gratum magis fiat beneficium eius tam Deo,quàm hominibus. Iam dixerat, Qui tribuit in simplicitate: & nunc dicit, Qui miseretur, in hilaritate. Et vtriusque sententię forsitan videtur vnum opus esse,non tamen & operis ipsius vnus affectus. Aliud est enim dare indigenti,aliud affectum misericordiæ cum indigente partiri. Et aliud est simpli- L citas,aliud hilaritas:quoniam simplicitas duplicem excludit intentionē,hilaritas ostendit fretum animum spe cælestium præmiorum. [Dilectio]quoq;[sine simulatione]sit in vobis. Omnis dilectio quæ non est secundum deum,simulata est & nō vera: quia creator animę Deus idcirco ei cum cæteris virtutibus etiam affectū dilectionis inseruit,vt diligat Deum & ea quæ vult deus. Cū ergo hoc opus dilectionis Deus in anima dederit, quicunque aliud dilexerit q̄ deum & quę deo placent,charitas in eo ficta & simulata dicenda est. Sed & si quis proximum suum diligat,& cùm errantem viderit,non cōmoneat nec corrigat, simulata charitas ista dicēda est. Et ideo nihil adulatorium, nihil fucatum habere charitas debet.

Odientes malū adhærentes bono, charitatem fraternitatis inuicem diligentes M *honore inuicem prævenientes, solicitudine non pigri, spiritu feruētes,domino seruientes, spe gaudentes, in tribulatione* Hebr. *patientes,orationi instantes,necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes.*

Sitis [odientes]omne[malum]& [adhærētes bono.]Odit malum, qui non solum nō vincitur voluptate, sed etiam odit opera voluptatis. Et adhæret bono,quem nulla tentatio nullāque aduersitas separare valet à bono. Et ita debetis ex ordine proficere,vt primum oderitis & in vobis & in aliis omne malum: deinde firmiter adhæreatis bono, ne vnquam diuellamini ab eo. Sitis[diligenter inuicem charitatē fraternitatis,] id est,amate inter vos fraternam charitatē,diligite & habere studete ipsam dilectionem, quæ vos mutuo fœderat vt fratres. Iste erga illum, & ille erga istum diligat hanc charitatem fraternitatis & seruare studeat. Et sitis alij alios [inuicem prævenientes honore] vt vnus-

A vt vnusquisque festinet alium magis honorare, quàm honorari ab illo, & maiorem ei reuerentiam exhibere,sibique illum prę ferre,& ille similiter huic faciat. Sitis etiā[solicitudine non pigri] id est, & soliciti corde & impigri opere, vt & de vestra aliorúuq; salute sitis soliciti, & quod ad salutē pertinet, agere non sitis pigri. Sitis etiā[spiritu feruentes]vt etsi actu semper implere non potestis quod pie desideratis, spiritus tamen igne charitatis ferueat in vobis, vt nihil remissum,nihil tepidum sit in vobis. Sitis etiam[domino seruientes]vt nulli vitiorū seruiatis,sed domino, cui seruus vitiorum seruire non potest. Domino seruite, vt quicquid boni feceritis,ad domini gloriam referatis: & quicquid pro eius amore proximis feceritis, ei vos facere credatis. Sitis[spe] cœlestium bonorum [gaudentes] vt non respiciatis ea quæ videtur, sed expectetis ea quæ non videntur. Sitis &[in tribulatione patiētes] vt patiēter propter cœ- B leste præmium toleretis omnem tribulationē, vt nec contūrbemini ira,vel odio contra persequutorem,neque murmuretis contra Deū. Et vt posſitis aduersa patiēter sustinere, sitis [orationi instantes,] ne deficiatis in tribulatione. In quo enim non sufficit humana fragilitas,auxilium Dei orationibus implorandum est. Sitis [necessitatibus sanctorum]vestra bona [cōmunicantes] id est, honeste & decenter non quasi eleemosynam indigentibus præbentes, sed sensum vestrum quodammodo cum ipsis habētes communem. Sitis &[hospitalitatem sectantes] non solum venientes ad domum vestram hospites suscipiatis,sed etiam sectemini ac perquiratis eos vbiq;, ne forte in plateis alicubi sedeāt, ne extra tectum iaceant.

Benedicite persequentibus vos,benedicite,& nolite maledicere. Gaudere cū gaudentibus, flere cum flentibus. Idipsum inuicem sentientes, non alta sapi- C *entes, sed humilibus consentientes.*

[Benedicite persequentibus vos] id est, bona illis orate qui mala vobis fecerint. [benedicite] illis[& nolite maledicere] id est, nec saltē voluntatem maledicendi habeatis in corde. Remouet eos à communi cōsuetudine, dum prohibet aduersariis maledicere. Et quia graue & velut intolerabile erat eis hoc præceptum,quo iussit persequentibus benedicere, ideo repetit vt magis mentibus eorum ingerat, & vt benedictio eorum sit absque maledictionis admixtione,dicens: Benedicite,& nolite maledicere. Scriptura verò sacra duobus modis maledictū memorat,aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. Aliter enim maledictum profertur iudicio iustitiæ,aliter liuore vindictæ. Ma- Gen.12. dicitur: Maledicam maledicentibus tibi. Rursum, quia maledictum liuore vindictæ promittitur, Apostolus nūc admonet: Benedicite, inquiens,& nolite maledicere. Deus ergo maledicere dicitur, & tamē maledicere homo prohibetur: quia quod homo agit malitia vindictæ, Deus non facit nisi examine & virtute iustitiæ. D [Gaudere]subauditur debetis, [cum gaudentibus] de spiritali profectu, [& flere cum flentibus] de spiritali detrimento. Nō enim quibuscunq; gaudiis gaudia nostra sunt socianda, nec quibuscunque fletibus lachrymæ nostræ iungendæ. Neque enim præceptum habemus, vt cū illis qui de acquisitione pecuniæ vel huiusmodi rebus gaudent,gaudeamus:sed potius cū illis,qui spe supernorum bonorum gaudēt, vel de accepta remissione peccatorū & gratia spiritus sancti lætantur,& de similibus bonis. Similiter nec cum illis flere iubemur, quos flere facit tristitia seculi, quæ mortem operatur, sed cum illis potius,qui pro suis vel aliorum peccatis flent,aut qui præ desiderio vitæ æternæ seu pro quibuslibet causis huiusmodi fundunt lachrymas. [Idipsum]sitis [inuicem sentientes] id est, quod iste sentit, idipsum sentiat ille: Et item quod ille sentit, idipsum sentiat iste,vt nulla dissensio sit inter vos, sed vnanimis concor- E dia. vos dico [non alta sapientes] id est,non in corde tumentes,non superbientes, [sed humilibus consentientes]id est,voluntati humilium adquiescentes,vt vos quoque sitis humiles. Cō sentientes sitis eis, quod non sit ore, sed corde: quia tunc vera humilitas est, cum non est in sola lingua.

Nolite esse prudētes apud vosmetipsos.

Id est, nolite prudentiam vobis arrogare. Prouer.3. Qui enim sibiipsi prudens esse videtur,hic cū arrogantia stultus est. Nec potest veram sapientiam Dei scire, qui suam stultitiam quasi sapiētiam colit. Qui ergo apud seipsum prudens 1. Cor.8. est,apud Deum prudens esse non potest, quoniam scientia inflat.

Nulli malum pro malo reddentes.

Qui enim malum pro malo reddit,aut simile peccatū,aut grauius facit. Nam ille qui malum prior intulit,non sensit forsitan malū esse quod fecit. Qui autem malum reddit, eo ipso quod ad vleiscendū motus est, probatur sensisse ma- F lum esse quod reddidit. Et ideo nullus se vindicet,ne deterius quàm hostis eius peccet.

Prouidentes bona non tantum corā deo, sed etiam coram omnibus hominibus.

Sitis[prouidentes bona,] id est prouida di- 2.Pet.3. scretione considerantes,vt ea quæ feceritis sint bona,[non tantum coram Deo]qui videt conscientiam: [sed etiam coram omnibus hominibus] fidelibus & infidelibus, qui vident actionem,ne possint eam reprehendere. Prouidenda sunt enim bona coram cunctis hominibus, non vt placeamus singulorum vel vitiis vel moribus, ne simus contrarij sentētiæ, qua dicitur: Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus Galat.1. non essem. Sed qui vitæ suæ & morū actuúmq; libram sic tenet, vt non possit ab vllo homine reprehendi,iste bona coram omnibus hominibus prouidet,siue illis placeant quæ bona sunt siue non placeant. Et ideo prouidēdum est, ne ex bonis nostris fiat hominibus scandalum,sed bonum exemplum. Sunt enim nonnulli qui nō curant quicquid dicatur de eis, dummodo ipsi inten-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G intentionem bonam habeant. Sed qui salutem proximi negligit, crudelis existit.

Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.

Hebr. 11. Sitis [habentes pacem cum omnibus hominibus, si fieri potest,] quia difficile est vt fiat, [quod] tamen [est ex vobis] id est, habere pacē cum omnibus non remanet à vestra parte, quia vos erga nullum pacem violatis. Vel si bonum quod à vestra parte est, videlicet obseruatio iustitiæ, potest fieri vt nō impediatur ab vllis hominibus, sitis habentes pacem cum cunctis hominibus. Iuxta beatum verò Gregorium, direxit Apostolus hoc præceptum ad rectores ecclesiæ. Hortaturus enim vt pacem cum omnibus haberent, præmisit dicens, si fieri potest: atque subiūxit, quod ex vobis est. Difficile quippe erat, vt si male acta corriperent, habere pacem cum omnibus possent. Sed cum temporalis pax in prauorum cordibus ex nostra increpatione confunditur, inuiolata necesse est in nostro corde seruetur. Rectè itaque ait, quod ex vobis est. Acsi diceret: Quia pax ex duarū partium consensu subsistit, si ab eis qui corripiuntur, expellitur, integra tamen in vestra qui corripitis, mente teneatur.

Non vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est

Deut. 32. *enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus.*

Dico, pacem habeatis, si fieri potest, cū omnibus, [non defendētes vosmetipsos charissimi,] siquis vos aggressus fuerit, id est, non percutientes eum qui vos percussérit: [sed date locum iræ,] id est, finite iram persecutoris in vobis expleri. ille enim dat locum iræ, qui aduersarium permittit facere quod vult. Vel ille dat

I locum iræ, qui iram superbientium humiliter fugiendo declinat, non se contra acceptas contumelias erigens, sed de loco pia humilitate recedens. Vel date locum iræ, id est, iudicio dei. Nō præcipit vt nolint vindicari, sed vt nosipsi vindicantes, demus locum iræ dei, qui dixit:

Deut. 31. Mihi vindictam, & ego retribuam. Neq; enim
Hebr. 10. propter exaturandum odium desiderant sancti
Apoc. 6. vindictam, quod ab eorum perfectione longe
Psal. 57. est. Nam iustus quisque magis cupit inimicum
Psal. 139. suum corrigi quàm puniri. Et cum in eum vi-
Luc. 18. det à domino vindicari, nō eius delectatur pœna, quia non eum oditi sed diuina iustitia, quia deum diligit. Sic quippe inimicus diligitur, vt non displiceat dei iustitia qua punitur. Et sic placet iustitia qua punitur, vt nō de malo eius, sed de bono iudice gaudeatur. Ait itaq; : Non

Matth. 6 vosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Ac si dicat: Quid opus est vosipsos vestras vltum ire iniurias, qui nec corda hominum nosse, nec agnita eorum scelera trāquillo valetis animo iudicare? Quin potius quod in vos peccatur, quasi fratrib⁹ & proximis ex corde remittite, vt & vobis deus vestra peccata remittat, sciētes quia si corrigi voluerint, eos socios bonorum habebitis: sin aliter, rectius diuino iudicio, quod errare nō potest, sicut nec irasci potest, quàm vestro damnabuntur. Et vere iudicium eius debetis expectare, [scriptum est enim] in Iezechiele. Nam vbi nos legimus secundum Hebraicam veritatem, Appropinquauerūt visitationes vrbis, Septuaginta interpretes transtulerunt, [Mihi vindictam, & ego retribuā, dicit dominus.] Et ideo patet Hebræos qui Romæ crediderunt, habuisse in autoritate translationem Septuaginta interpretum, iuxta quam Apostolus eis profert testimonium. Nō enim proferret eis testimonium ex scriptura, quam non reciperent. Ob hoc, inquit, dominum expectate, quia ipse sicut scriptum est, dixit: Ego retribuam mihi vindictam, id est, omnia mala quæ vobis irrogantur, mihi fiunt, licet sim impassibilis: sed ego vindictam mihi pro his retribuam, puniens æternaliter eos qui temporaliter vos affligunt.

Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

Nō defendes te ab aduersario vt referias eū, & malum illi pro malo reddas, sed potius bonū illi pro malo repende, vt iuxta Salomonis præceptum, [si esurierit inimicus tuus] pascas [illum,] si sitierit, potes illum. Et quare? quia [hoc faciens, congeres super caput] id est, accumulabis super mentem [eius carbones ignis] id est, feruentes & vrentes pœnitentiæ dolores. Beneficiis enim tuis victus, dolebit se iniurias tibi fecisse, à quo bona recipit, & conuertetur ad pœnitentiam, sicque lucraberis eum Christo. Vel carbones ignis, id est, charitatem igne sancti spiritus feruentem congeres super cor eius. Hoc est dicere: Sicut carbones ardentes incendunt corpus super quod congeruntur, sic bona facta tua inflammabūt ad dilectionem cor eius qui te persequebatur. sicq; ad feruorē sancti spiritus exēplo tuo prouocabis eum vt bene agat. Absit enim vt credamus Salomonem vel Apostolum docere voluisse, vt eo animo bona faciamus inimicis nostris, vt ipsi in his ingrati persistentes, maiora tormentorum incendia perpe tuo sustineant. Non est hoc benefacere his qui oderunt nos, sed male illis facere. Sed hoc potius in hac sententia iubemur, vt misericordiam facientes egētibus inimicis, emolliamus fomentis beneficiorum duritiam cordis eorū, & ad redimendum nos in domino studeamus inflammare illos, adhibito dilectionis igne, vt virtutem mansuetudinis & patientiæ nostræ mirantes incipiant imitari. reiectisq; vitiis, ad virtutum opera conuertantur. Vnde ne quis hæc Salomonis verba Iudaico sensu vellet intelligere, mox Apostolus subdidit: [Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.] Quomodo enim potest vincere in bono malum, qui in superficie bonus est, & in abdito malus: qui opere parcit & corde sæuit, in animo mitis, voluntate crudelis? Noli vinci à malo, sed vince in

A in bono malum. Contende cum malo, sed bonitate. Ipsa est enim vera contentio, vel certamen salubre, vt sit bonus contra malum, nō vt sint duo mali. Si tu iam non es malus, obsta malo vt sis bonus. Si displicet tibi malus, noli fieri malus. Nā si repercutis, malo vis vincere malum. In sensibus vel motibus animorum ille dicitur vicisse, qui alterū ad suam traxerit partē, sicut hæreticum aut paganum. Si ergo mali vicissitudinem à te receperit ille, te vicit, & passionis similitudine vitio suo subdidit. Si autem per patientiā tuā cessare eum ab ira vel iniuria feceris, tu vicisti, & de peccato ad salutem lucrando proximum, triumphasti.

CAPVT XIII.

Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nō est enim

Sapi. 6 B *potestas nisi à Deo. Quæ autem sunt à Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Deo ordinationi resistit. Qui autem resistunt ipsi, sibi damnationem acquirunt.*

Sicut superius reprehendit illos qui gloriabantur de meritis, ita nunc ingreditur illos redarguere, qui postquam erant ad fidem cōuersi nolebant subiici alicui potestati. Videbatur enī ip infideles, Dei fidelibus non deberent dominari, etsi fideles deberent esse pares. Quam superbiā remouet, dicens: [Omnis anima] id est, omnis homo [sit] humiliter [subdita potestatibus] vel secularib⁹ vel ecclesiasticis [sublimioribus] se: hoc est, omnis homo sit subiectus superpositis sibi potestatibus. A parte enim maiore significat totum hominem, sicut rursum à parte inferiore totus hō significatur, vbi pro-

Isai. 40. pheta dicit: Quia videbit omnis caro salutare
C dei. Et rectè admonet, ne quis ex eo quod in libertatem vocatus est, factúsq; Christianus, extollatur in superbiam, & non arbitretur in huius vitæ itinere seruādum esse ordinem suum, & potestatibus quibus pro tempore rerū temporalium gubernatio tradita est, non se putet esse subdendum. Cùm enim constemus ex anima & corpore, & quādiu in hac vita temporali sumus, etiam rebus temporalibus ad subsidiū eiusdem vitæ vtamur, oportet nos ex ea parte quę ad hanc vitam pertinet, subditos esse potestatibus, id est, res humanas cum aliquo honore administrantibus: ex illa vero parte qua deo credimus, & in regnum eius vocamur, non debemus subditi esse cuiquā homini id ipsum in nobis euertere cupienti, quod Deus ad vitam æternam donare dignatus est. Si quis ergo putat quoniam Christianus est, nō sibi esse vectigal reddendum siue tributum, aut non esse honorem exhibendum debitum eis, quæ hæc curāt, potestatibus, in magno errore versatur. Itē si quis sic se putat esse subdendum, vt etiam in suam fidem habere potestatem arbitretur eum, qui temporalibus administrandis aliqua subli-

mitate præcellit, in maiorem errorem labitur. D
Sed modus iste seruandus est, quē dominus ip- Matt. 22.
se præcepit, vt reddamus Cæsari quæ sunt Cę- Luc. 20.
saris, & Deo quæ sunt Dei. Quamuis enim ad illud regnum vocati simus, vbi nulla erit potestas huiusmodi, in hoc tamen itinere conditionem nostrā pro ipso rerum humanarū ordine debemus tolerare, nihil simulatè facientes, & in hoc non tam hominibus, quàm deo qui hoc iubet, obtemperantes. Itaque omnis anima sit subdita sublimioribꝰ potestatibus, id est, omnis homo sit subditus primū diuinæ potestati, deinde mundanæ. Nam si mundana potestas iusserit quod non debes facere, contemne potestatem, timendo sublimiorem potestatem. Ipsos humanarū rerū gradus aduerte. Si aliquid iusserit procurator, nonne faciendum est? Tamen si contra proconsulem iubeat, non vtique contemnis potestatē, sed eligis maiori seruire. Nō hinc debet minor irasci, si maior prælata est. Rursus si aliquid proconsul iubeat, & aliud imperator, nūquid dubitatur, illo contēpto, huic E esse seruiēdū? Ergo si aliud imperator, & aliud Deus iubeat, quid faciemus? Nunquid nō deus imperatori est præferendus? Ita ergo sublimioribus potestatibus anima subiiciatur, id est, homo. Siue idcirco ponitur anima pro homine, qui secūdum hanc discernit, cui subdi debeat, & cui non. Vel homo qui promotione virtutū sublimatus est, anima vocatur à digniore parte. Vel, nō solùm corpus sit subditum, sed anima, id est, voluntas: hoc est, non solum corpore, sed & volūtate seruiatis. Ideo debetis subiici, quia [non est potestas nisi à Deo.] Nunquam enim posset fieri nisi operatione solius dei, vt tot ho- Ioan. 19.
mines vni seruirent, quem considerant vnius secum esse fragilitatis & naturæ. Sed quia deus subditis inspirat timorem & obediendi voluntatem, contingit ita. Nec valet quisquā aliquid posse, nisi diuinitus ei datum fuerit. Potestas omnis est à deo. Sed [ea quæ sunt à Deo, ordinata sunt] ergo potestas est ordinata, id est, rationabiliter à Deo disposita. [Itaque qui resi- F
stit potestati] nolēs tributa dare, honorem deferre & his similia, [dei ordinationi resistit,] qui hoc ordinauit vt talibus subiiciamur. Hoc enim cōtra illos dicitur, qui se putabant ita debere vti libertate Christiana, vt nulli vel honorem deferrent, vel tributa redderent. vnde magnum poterat aduersus Christianam religionē scandalum nasci à principibus seculi. De bona potestate patet, quod eam perfecit Deus rationabiliter. De mala quoque videri potest, dum & boni per eam purgantur, & mali damnātur, & ipsa deterius præcipitatur. Qui potestati resistit, cùm Deus eam ordinauerit, Dei ordinationi resistit. Sed hoc tam graue peccatum est, quod [qui resistunt ipsi,] pro cōtumacia & peruersitate [sibi damnationem] ęternæ mortis [acquirunt.] Et ideo non debet quis resistere, sed subiici.

Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. Vis autem non timere potestatem? Bonū fac, & habebis laudem

ex illa.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *ex illa. Dei enim minister est tibi in bo-*
num. Si autem male feceris, time. Non
enim sine causa gladium portat. Dei
enim minister est, vindex in iram ei qui
malè agit. Ideóque necessitate subditi
estote, nõ solum propter iram, sed etiam
propter conscientiam. Ideo enim & tri-
buta præstatis. Ministri enim dei sunt,
Matth.22 *in hoc ipsum seruientes. Reddite er-*
go omnibus debita: cui tributum, tribu-
tum: cui vectigal, vectigal: cui timorem,
timorem: cui honorem, honorem.

Merito acquirũt sibi damnationem qui resistunt potestati, quia [principes non sunt] his [timori] qui sunt [boni operis] sed qui sunt praui, id est, non bene operantibus, sed malè agenti-
H bus. Principes dicit, qui propter corrigendam vitam & prohibenda aduersa cõstituuntur, dei habentes imaginem, vt sub vno sint cæteri homines. Qui nõ sunt timori bene agentibus, sed male: quia non ad bonos, sed ad malos puniendos sunt instituti. Naturaliter enim omnes norunt & innocentiam præmio, & malitiam supplicio dignã esse. Et princeps, si est bonus, bene operantem non punit, sed diligit. Si autem malus est, nõ nocet bono, sed purgat eum. Ideóq; nõ est quod timere debeat, qui bene agit. Qui verò mala operatur, debet timere: quia prĩcipes ad hoc sunt constituti, vt mala puniant. Ille timeat. Sed si [vis non timere potestatem, do tibi consilium, [Bonum] opus [fac & habebis laudẽ ex illa.] Bonum facere apostoli & martyres, tamẽ nõ eos laudauerũt, sed potius interfecerunt potestates. Ideóq; voluit Apostolus dicere, Bonum fac, laudabit te potestas: sed temperauit verba, & ait: Bonum fac & habebis lau-
I dem ex illa. Si enim iusta est potestas, habebit laudem ex illa in ipsa laudante. Si autem iniqua est, inortuus pro fide, pro iustitia, pro veritate habebit laudem ex illa, in illum sæuiente. Ex illa enim habebit, non ipsa laudante, sed ipsa tibi laudis occasionem præbẽte. Hæc Augustinus. Gregorius verò sanctus sic ait: Paulus cum infirmum auditorẽ suum perpenderet, aut praua adhuc velle agere, aut de actione recta humanæ laudis retributione gaudere, ait: Vis non timere potestatem? Bonum fac & habebis laudẽ ex illa. Neque enim ideo bona agenda sunt, vt potestas huius mundi nulla timeatur, aut per hæc gloria transitorię laudis quæratur. Sed cùm infirmam mentem ad tantũ robur ascendere non posse pẽsaret, vt & prauitatem simul vitaret & laudem, prædicator egregius etiam monendo aliquid obtulit, & aliquid tulit. Cõcedẽdo enĩ lenia, subtraxit acriora, vt quia ad deserẽda cũcta simul nõ assurgeret, dum in quodã suo animus familiariter relinquitur, à quodam suo fine dolore tolleretur. Laudem habebis ex potestate, quia ille potens, siue bonus, siue malus sit, [est dei minister] proficiens [tibi in bonũ,] Nam si bonus fueris nutritor tuus est: si malus K
fueris tentator tuus est. Et nutrimenta libenter accipe, & in tentatione vt aurum proba re. Si bene feceris, non timebis principem. [Si male feceris,] tunc [time] illum. Et timendus tibi est, qui [non sine causa gladiũ portat,] sed vt malos puniat. Gladium habet materialẽ, vel gladium, id est, iudiciariam potestatem, vt reos seriat. Nec mirum, quia [Dei minister est vindex in irã ei qui male agit, vt loco Dei vindicet in malos. Est enim vindex ei, id est, ad dã num eius qui male agit. Est vindex in iram id est, propter iram dei vindicandam, vel vindex in iram Dei ostendendam. Quia hæc punitio indicat persistentes in malo grauius puniẽdos. Nam si homo iudex amore iustitię peccata sub ditorum punit, considerandũ est, qua animaduersione Deus iudex, qui sine peccato est, & puram iustitiam habet, peccata peruersorum puniet. Ideo princeps seculi est minister Dei, vt vice eius interim vltionem faciat, & iudicium eius præfiguret, quoniam fortia quæque crimina, quæ vindicari vult Deus, non per antistites & rectores ecclesiarum, sed per munda L
nos iudices voluit viudicare. Et hoc sciens Apostolus, rectè eum ministrum Dei nominat & vindicem in eum qui male agit. Dei minister est. Et [ideo subditi estote] illi [necessitate] quia necesse est propter hãc vitam subditos illi vos esse, nec resistere, si quid auferre voluerit ex rebus huic tempori necessariis, in quas sibi data est potestas. Subditi estote [non solũ propter iram,] vt effugiatis offensionem hominũ, [sed etiam propter conscientiam] vt non simulate quasi ad oculum hominum ista faciatis, sed pura dilectionis conscientia propter Deum, qui omnes homines vult saluos fieri & in agnitionem veritatis venire. Non solum propter iram principum vitandam subiiciamini illis, quod potest etiam simulate fieri, sed etiam propter conscientiam, vt in vestra conscientia certi sitis illorum dilectione vos id facere, quibus vos deus subiici voluit. Et debetis esse M
subditi quia etiam [ideo] id est, propter obedientem subiectionem [tributa præstatis] illis, quasi reddituris, dum pugnant pro patria & agunt iudicia. Tributa præstatis, & merito, quia [ministri Dei sunt] qui vobis eos constituit. Cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu reges constituuntur, apti his qui eo tempore ab ipsis reguntur. Quidam enim illorum ad correptionem & vtilitatem subiectorũ & conseruationem iustitiæ dantur, quidam autem ad timorem & pœnam & increpationem, quidam verò ad illusionem & contumeliam & superbiam. Ministri Dei sunt, [in hoc ipsum seruientes] ei. quòd tributa exigunt à vobis, & potestatem exercent ad vtilitatem bonorum, & detrimentum malorum. Vel vos præstatis illis tributa, in hoc ipsum Deo seruientes, quia ministri Dei sunt. Aut certe illi qui tributa à vobis exigunt, in hoc ipsum vobis sunt seruiẽtes, quia propter illa quæ à vobis percipiunt, vtilitati vestræ subseruiunt, dum patriam defẽdunt & res vestras custodiunt. Et qui ministri Dei sunt, qui vos illis subiecit, [ergo reddit omnibus

A omnibus] illis [debita] sicut & dominus pro se & Petro censum reddidit, significans quòd potestas spiritalis potestati seculari nõ aufert suũ ius. Omnibus reddite debita, vt sic laudetur ecclesiastica doctrina. [Cui tributum] debetis reddite [tributũ:] & [cui vectigal,] reddite [vectigal.] Tributum est redditus vel pensio. Et dictum est tributũ, eò q; olim per tribus singulas exigebatur, sicut post per singula territoria. Sic enim per tres partes diuisus erat Romanus populus, vt qui præerant in singulis partibus, tribuni dicerẽtur. Vnde etiam sumptus quos dabant populi, tributa nominarũt. Vectigal quoque redditus est vel pẽsio, siue tributum fiscale. Sed tamen vectigal à vehendo, id est, à portando dictum est. Tributum illi census dicuntur, qui dantur de terris, & quos homines de capitibus suis dãt: vectigal verò, quod aduehitur de longinquis regionibus. Tributum, quod à præsentibus datur: vectigal quod ex remotis prouinciis mittitur. Tributum, quod regiones
B soluunt: vectigal, stipẽdium quod datur dominis quãdo per patrias vehũtur. Tributũ, quod domi soluitur statutis temporibus: vectigal, quod à transeuntibus & sua negocia vehenti bus datur pro rebus suis conseruãdis. [Cui timorem,] debetis, [timorem] reddite, vt reuereamini dominos atque timeatis. & [cui honorem,] vt honoretis regem, siue parentem aut senem, vel huiusmodi personam, [honorem] reddite. Per hæc præcepta ordinat Apostolus ecclesiam Dei, vt nihil aduersus principes secu li gerens, per quietem & tranquillitatem vitæ opus iustitiæ & pietatis exerceat. Si enim ponamus, verbi gratia, credentes in CHRISTO potestatibus seculi non esse subiectos, tributa non reddere, neque vectigalia soluere, nulli timorem, nulli honorem deferre, nónne per hęc regum & principum merito in semetipsos arma conuerterent, & persecutores quidem suos excusabiles, semetipsos verò culpabiles facerent? Non enim fidei, sed contumaciæ causa impugnari viderantur, & essent eis causa quiC dem mortis digna, meritum verò mortis indignum. Sic nanque Iudæi perire meruerunt gladio Romanorum.

Matt. 22. Galat. 5. Iac. 2. *Nemini quicquam debeatis, nisi vt*
inuicem diligatis. Qui enim diligit pro-
ximum, legẽ impleuit. Nam, Non adul
terabis, Non occides, Nõ furaberis, Nõ
falsum testimonium dices, Non concu-
pisces, & si quod est aliud mandatum,
in hoc verbo instauratur, Diliges pro-
ximum tuum sicut teipsum. Dilectio
proximi malum non operatur. Plenitu-
do ergo legis est dilectio.

Sic reddite omnibus debita, quamuis [nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis.] Cætera enim cùm reddita fuerint, non debentur, dilectio autẽ tanto magis debetur, quãto amplius impenditur. Ipsa quippe exigit debitum, vt fraternæ charitati seruientes, eum D
qui se adiuuari recte velit, in quo possumus, adiuuemus, semper existentes debitores charitatis. Ipsa est enim quę semper redditur, & sem per debetur. Debetur nanque, etiam si reddita fuerit: quia nullum tẽpus est, quãdo impendẽda nõ sit. Nec cùm redditur amittitur: sed potius reddendo multiplicatur, quoniam habendo redditur, non carendo. Quoniam pecunia cùm recipitur, accedit ad eum cui datur, sed ab eo recedit à quo datur. Charitas verò nõ solùm apud eum crescit, qui hanc ab eo quem diligit, exigit, etiam si non recipit, sed etiam ille à quo eam recipit, tunc incipit habere cum reddit. Et ideo cętera sic soluite, vt non debeatis: charitatem verò ita soluite, vt semper habeatis & debeatis. Et merito semper est habenda, quia [qui diligit proximum, legem impleuit.] Sola enim charitas iustitiam legis adimplet, quam timor implere nõ poterat. Hoc loco sola dilectio proximi ad perfectionem præcipi videtur, & tacere dilectio dei, eum in vtroque præcepto lex pẽ Matth.22
deat & prophetæ. Sed qui proximũ diligit, eõ- E
sequens est vt ipsam dilectionem præcipue diligat. Nam nec proximum verè sine Deo, nec Deum verè sine proximo potest diligere. Sed cur Apostolus solam proximi dilectionem cõmemorare maluit, qua legem dixit impleri, nisi quia in dilectione Dei possunt homines mentiri, quia rariores tentationes eam probant: in dilectione autem proximi faciliùs conuincuntur eam nõ habere, dum scilicet inique omnibus vel aliquibus agunt? Cùm ergo alterum di lectionis præceptum sine altero teneri nõ possit, etiam vnum eorum commemorare plerũq; sufficit, cùm agitur de operibus iustitię, sed opportunius illud, de quo quisque facilius cõuincitur. Itaque dilectione proximi lex impletur. Et hoc per partes probatur. [Nam omnia hæc præcepta complentur amore proximi. [NON adulterabis?] Quis enim adulterat vxorem eius quem diligit? [Non occides.] Quis occidit eũ quẽ diligit? [Non furaberis.] Quis furatur res eius, quem sicut seipsum diligit? [Non falsum F
testimoniũ dices.] Quis falsum profert testimonium contra eum, quem sicut se diligit? Omnia igitur hæc mãdata, [& quod est aliud mãdatũ] simile his in lege. [instauratur,] id est, adimpletur & perficitur [in hoc verbo] quo dicitur. [Diliges proximum tuum sicut teipsum] Leuit. 19.
id est, recto amore quo te diligis. Qui enim se vt oportet diligit, ac deinde proximum tanquã se, necesse est vt cuncta præcepta hic custodiat. Nam hæc pręcepta malum prohibent. [Dilectio proximi malum nõ operatur.] Qui ergo amat homines, aut quia iusti sunt, aut vt iusti sint, amare debet. Sic enim & seipsum amare debet, aut quia iustus est, aut iustus sit. Sic enim diligit proximũ tanquam seipsum sine vllo periculo. Qui enim aliter diligit se, iniuste se diligit: quoniam ad hoc se diligit, vt sit iniustus, ad hoc ergo vt sit malus, ac per hoc iam non se diligit. Qui enim diligit iniquitatem, odit animã suam. Tenenda est igitur vera dilectio, per quã Psal. 10.
omne malum opus vitatur, & omne bonum opus impletur. Et quandoquidem qui proximũ diligit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G diligit, singula quæque præcepta legis impleuit, quia nec malum operatur, & bonum facit: [ergo dilectio est plenitudo legis] id est, plenaria legis adimpletio: quia plenè legem adimplet, dum & ab his abstinet quæ lex prohibet, & ea facit quæ lex iubet.

Et hoc scientes tẽpus, quia hora est iam nos de somno surgere. Nũc enim propior est nostra salus, quã cùm credidimus.

Dixi vt nemini quicquam debeatis nisi dilectionem, quia per eam potestis vniuersam legẽ implere. & nunc dico, vt sitis [scientes] id est, cognoscentes & intelligentes [hoc tempus] gratiæ in quo spiritus sanctus datur credentibus, per quem charitate repleantur, qua legem impleant, sicque vitam æternam merito percipiant. Sciatis hoc tempus, in quo per aduentũ saluatoris gratia dei mundo illuxit, [quia hora
H est,] id est, opportunum, sed breue spatium tẽporis: [iam nos de somno surgere,] id est, vt surgamus ad bene agendum à torpore negligentiæ vel ignorantiæ. Hora est, id est, breue spatium: quia qui hodie habemus horam: nescimꝰ si cras habuerimus vitam. Et ideo iam, id est, cum celeritate quadam sine dilatione, surgendum est à somno desidiæ, vt mente vigilemus & bonis operibꝰ occupemur. In vitiis nostris requiescebamus torpentes, & veluti quodã sopore detenti: sed nunc scire debemus quod sit hoc tempus in quo sumus, quia hora est vt iã ab illo somno mẽtis surgamus, & amodo in bonis operibus laboremus. Verè amplius non est nobis iacendum in somno, sed potius surgendum est, quia [nunc est propior nostra salus] æterna [quàm] tũc erat [cùm credidimꝰ] id est, cùm credere cœpimus. quoniam morti iam viciniores sumus, in qua retributionem percipiemus. Et cùm magis ac magis ad salutem nostrã propinquemus, & omnia ruant ad occasum,
I iam omnis torpor bene operandi à nobis excutiatur, & ad salutem quæ iam instat, cum alacritate festinemus, cum hæc vita ad præsens finiatur. Turpius est enim, si non surgimus qui iam saluti propinquamus quæ nostra erit, si surrexerimus: alioquin salute carebimus. Vel nunc, id est, quando surgimus, propior est nostra salus, id est, nobis vicinior: hoc est, magis ad nos pertinens, & magis nostri iuris, quàm tunc erat cũ primum credidimus. Si enim tunc moreremur salus & vita prope nos esset: sed nunc ad nos magis attinet, quoniam tunc ex sola misericordia erat venia, nunc verò ex gratia & meritorũ nostrorum actione corona. Nam bene operans est vicinior æternæ vitæ. Baptismus verò est ad veniam, vita autem bona ad coronam.

Lucæ.2.

Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sic vt in die honeste ambulemus.

Verè propinquior est nostra salus quàm antea [Nox] enim infidelitatis & iniquitatis [præcessit, [sed] dies fidei & iustitiæ [appropinqua- K
uit.] Noctis enim tenebris premimur, cùm per petrationem iniquitatis obscuramur. Sed nox in lucem vertitur, cùm erroris nostri obscuritas veritatis cognitione radiatur. Nox in lucẽ vertitur, cùm corda nostra iustitiæ fulgor illuminat, quæ cæcitas culpæ deprimebat. Hoc nunc diluculum discipulorum mentibus oriri viderat Apostolus, cũ dicebat: Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Qui enim post discessum noctis, non iam venisse, sed appropinquasse diem insinuat, esse proculdubio ante solem post tenebras adhuc auroram demonstrat. Nõ dum enim in splendore suæ claritatis apparuit sol iustitiæ CHRISTVS, sed iam vicinus eius instat aduentus. Et ideo nondum perfectum diem, sed adhuc diluculum & auroram habemus. Vita enim fidelium, quæ in hac carne & in hoc seculo ducitur, in cõparatione vitæ infidelis & impiæ, nõ irrationabiliter lux & dies appellatur, sed tamen in comparatione illius diei, 1. Ioan.
quo æquales angelis facti, videbimus Deum si cuti est, adhuc nox est. Nox & dies. Dies in cõ L
paratione infidelium, nox in comparatione angelorum. Habent enim diem angeli, quem nos nondũ habemus: sed tamen iam habemus, quẽ non habent infideles. Rectè igitur prætermisso, quem nũc habet vita fidelium, dicitur, quia nox infidelitatis præcessit, & dies æternitatis appropinquauit. Dies æternæ beatitudinis appropinquauit, quia iã remissa sunt peccata, iustificati iã credentes. Et quia nox præteriit, & dies appropinquauit, [ergo abiiciamus opera tenebrarũ,] id est, illa facta quæ solebamus agere dũ tenporis ignorantiæ premeremur, [& induamur arma lucis,] id est, virtutes quas exigit lux diuinæ cognitionis, per quas impugnemus [opera tenebrarũ] & principes taliũ operũ M
id est, dæmones: Minus enim decorũ est, sub tẽpore nouæ lucis opera veterum tenebrarũ gerere, id est, opere mala, quæ in tenebris ignorãtiæ venerũt, vel tenebras amant & ad tenebras ducũt. Opera verò lucis, nõ tã opera quàm arma vocãtur: quia dũ recto agimus, dum lucem fidei bonis operibus sequimur, hostes nostros armis talibus debellamus. Induamus vt ornamentũ opera lucis, id est, opera quæ fides exigit: & acceptis huiusmodi armis, [ambulemus honeste sicut in die, id est, pergamus in via mãdatorũ Dei laudabiliter, sicut decet in die fidei Iam enim (sicut diximus) vita fideliũ in comparatione vitæ infideliũ, dies est. Et ideo nos qui iam in die sumus, debemus sicut in die honeste ambulare, vt honestas virtutum vndiq; nos adornet in via nostræ actionis, quos illustrat dies fidei & notitia veritatis, in qua videmꝰ quid honestum sit, & quid inhonestum. Quæ sint autem opera tenebrarum, quæ abiicienda sunt, consequenter ostenditur, cum dicitur:

Non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione. Gala. 1. Petr.

Et de armis lucis quæ induenda sunt, subditur.

Sed

A *Sed induimini dominum nostrum Iesum Christum.*

Et pòst àdiungitur:

Et carnis curã ne feceritis in desideriis.

Ambulemus honestè sicut in die, nos dico existentes, [non in comessationibus,] id est, superfluis manducationibus, [& ebrietatibus,] id est nimiis vini ingurgitationibus, [non in cubilibus,] id est, pigritiis dormiendi [& impudicitiis,] id est libidinibꝰ quæ in nimiis epulationibus & potationibus atque cubilibus nutriuntur. Comessationes enim sunt inhonesta & luxuriosa cõuiuia, quibꝰ necessaria comes est turpissima temulentia. Et quid aliud subsequitur, nisi cubilia & impudicitiæ? A fœdis cubitationibus cubilia sunt appellata, quæ non tã rationalibus hominibus quàm feris & belus conueniunt. In cubilibus enim & impudicitiis agunt
B qui communes habent stratus, & more ferarũ illicite commiscẽtur ibi. Notandum est, in his Romanos fuisse, & ideo non esse illis ius gloriandi. Et hæc quatuor vitia carnis sunt, duo autẽ quę ad animum pertinent, subdũtur, cum dicitur: [Non in contentione & æmulatione.] Agebant verò Romani in cõtentione, & æmulatione, quia contendebant adinuicem, & se alij aliis præferebãt, in quo minoribus maiores inuidebant. Horum autem morborum, id est, cõtentionis & æmulationis, mater superbia est, & humanæ laudis auiditas, nec adhuc sanari potest, nisi qui superbiam calcauerit, & humanas laudes contempserit. In his non inueniamini, quia hęc sunt opera tenebrarũ. [Sed induimini
1. Cor. 2. dominum Iesum Christum,] quia hoc est arma lucis indui. Christus enim sapiẽtia est & iustitia & sanctificatio & veritas & omnes simul virtutes. Quas qui assumpserit, Christum dicitur indutus esse. Christum induimini, id est, formã Christi sumite vestẽ, vt habitus & forma illius
C vndique fulgeat, & representetur in nobis. Cũ vestem induimur, ex omni parte circundamur. Christũ igitur est indutus, qui vndique bono opere protegitur, vt nullam partẽ actionis suæ peccato nudã relinquat. Nã qui in aliis actionibus iustus est, in aliis iniustus, quasi hoc latus cooperuit, illud nudauit. Nec iã bona sunt opera, quæ subortis aliis prauis operibus inquinãtur. Qui ergo vndique Christianus apparet in
Ephes. 5. cunctis operibus suis, hic Christũ dicendus est
1. Pet. 2. esse indutus. Christũ induimini, [& carnis curam ne feceritis [nõ dico, in necessariis, sed [in desideriis.] In necessariis enim permittitur fieri, quia nemo vnquã carnẽ suã odio habuit: sed in desideriis prohibetur, quoniam carnalia desideria militant aduersus animam. Neque enim mortali in carne adhuc viuentibus funditus cura carnis abscinditur, sed vt discretè seruiat, tẽperatur. Discretiõe ergo magni moderaminis frenanda est, vt seruiat, & non principetur: nec quasi domina animum vincat, sed subactamentis dominio quasi ancilla famuletur: & ad necessitatem salutis fiat, non ad desideria voluptatis. Quæ enim in desideriis fieri prohibetur, procul dubio in necessitate conceditur. Quia videlicet mẽs nostra à carnali delectatione superãda est, sed à carnis cura necessaria separanda nõ est. D

CAPVT XIIII.

Infirmum autẽ ex fide assumite,
I *non in disceptationibus cogitationum. Alius enim credit manducare se omnia. Qui autẽ infirmus est, holus manducet. Is qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet. Deus enim illum assumpsit. Tu quis es* Iacob. 4.
qui iudicas alienum seruum? Suo domino stat aut cadit. Stabit autẽ. Potens est enim Deus statuere illum. E

Iterũ quia erat inter Roman. aliud genus cõtentionis, redarguit eos inde, & ad concordiã reuocat. Contendebant enim de differẽtiis ciborum, quia quidem illorum cum integra fide omnes cibos comedebant: alij verò à quibusdã abstinendum esse credebant, & inde abinuicẽ dissentiebant. Illi enim qui ex gentibus crediderant, extollebant se in libertate fidei, quia nihil commune vel immundũ esse crederent, aduersus eos qui ex circuncisione venientes, obseruabant adhuc traditione legis ciborum differentiam. Et inde reprimit eos Apostolus, & monet ne insultent eis, quibus longa cõsuetudo in obseruãdis cibis discretionem adhuc aliquam & cũctationem mouebat. Et vnumquẽque talem, vocat infirmum in fide, quia nõ credit omnia licere mãducari. Perfecta enim fides nullum cibũ Iudaico sensu credit respuendũ, quia omnis creatura Dei bona est, & nihil abiiciendum quod cum gratiarum actione percipi
F tur. Sed quisquis ita non credit, adhuc infirmus est in fide, si iam fidem habet. Sed tamen hunc nõ abiici, sed assumi iubet Apostolus, nec quasi infidelem iudicari. Aliud est enim infidelem esse, aliud infirmari in fide: quia infidelis nõ habet, infirmus autẽ iam habet, sed adhuc ex parte dubitat. Et ideo non est repellendus, sed assumendus. Et hoc est quod ait, [Infirmum autẽ, &c.] Quod sic cõtinuatur: Ea quæ superius dixi, ita vt docui, facite in vobisipsis, id est, induite Christũ, & his similia facite: sed hæc quæ nunc dico, facite erga proximos, scilicet infirmum in fide assumite vt sanetis eũ, sicut Christus medicus peccatores, id est, male habentes susceperit sanãdos. Assumite eum non in disceptationibus cogitationum eius, id est, nõ de occulto cogitationũ iudicetis eum. Forte dubitat aliquid nouitas ipsius. Amate abundantius dubitantem. Amore vestro curate de corde infirmi dubitationẽ. Et si incognitũ nobis est quo animo id faciat, nõ inde disceptemus. Non nobis vsurpemus diiudicare cogitationes aliorũ, sed deo probemus cogitationes nostras etiam
p illis, de quibus forte aliquid dubitamus. Verè infirmus est assumẽdus ab eo qui firmus est.

Nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Nã[alius credit]licere[manducare omnia]genera ciborum,& est firmus iste , atque infirmũ debet assumere:alius verò non credit ita licere, & infirmus est,ac indiget assumi. Hoc videtur debuisse dicere.Sed ponit cõsilium de illo, per quod satis intelligitur,dicens:[Qui autem infirmus est,]id est,qui non credit omnia esse manducanda, [holus mãducet,] id est, relinquatur arbitrio suo,ne cum scrupulo edat,vt si voluerit,non solùm ab omni carne,sed etiam à cæteris cibis abstineat , & holera tantùm comedat. Alius credit manducare omnia, id est, gentilis quisque ad fidem cõuersus omnes cibos indifferenter posse comedi iudicat:sed qui infirmus est,id est, Hebræus quilibet adhuc in fide pusillanimis & titubãs,qui alias carnes mũdas, & alias arbitratur immundas, holus manducet,in quo nulla est suspicio immunditiæ,sed indifferenter comeditur ab omnibus.Melius est enim vt permittatur illa solùm comedere , quæ ritus
H legis in qua nutritus est,non prohibuit,& cum pusillanimitate retineatur in fide , vt paulatim crescendo ad sublimiora proficiat, quàm vt de pusillanimitate eradicetur, & discedat penitus à fide. Et ideo [is qui manducat]omnia,id est, gentilis qui nullum cibum credit immundum, [non spernat,]id est non vilem reputet[nõ mãducãtem,]id est,Hebræum qui adhuc propter legis consuetudinẽ quosdam cibos respuit.[Et qui non mãducat]id est,Iudæus qui se abstinet ab aliquibus, ne ritum legis violet: [non iudicet,]id est,non damnet[manducantem,]id est, gentilem omnes cibos indifferenter sumentẽ. Gentiles enim quos carnalis intellectus legis à fide non retrahebat , firmiter credebant nihil abiiciendum , quod cum gratiarũ actione percipitur:& ideo spernebant Iudæos infirmiores in fide , quos adhuc videbant propter antiquã legis obseruantiam cibos discernere. Et econtra Iudæi cùm viderent illos alimenta illa percipere, quæ ipsi putabant immunda esse,grauiter eos inde iudicabãt.Ideoque iubet illis Apo
I stolus , ne istos quasi infirmos & hebetes spernant: & istis, ne illos quasi gulosos & immundos iudicent . Erant etiam nonnulli inter eos, qui non propter legem, sed propter sobrietatẽ se abstinebãt à carnibus & vino,& spernebantur à cæteris,quasi qui dei creaturas reiicerent. Ipsi verò iudicabant cæteros quasi voraces & gulosos. Et idcirco præcepit Apostolus, vt is qui mãducat omnes cibos,nec ieiunat, nõ spernat non manducantem,id est, ieiunantem & à carnibus abstinentem , cùm in volũtate vniuscuiusque sit edere vel nõ edere:& rursus is qui non manducat,sed abstinet & ieiunat, manducantem bis in die, & carnibus vescentẽ vel huiusmodi cibis non iudicet,id est,nõ de illo male existimet cũ possint bono animo & simplici corde sine vitio concupiscentiæ quicũque humani cibi indifferenter sumi. De talibus enim rebus,quæ bono animo possunt fieri , quanuis etiam possit nõ bono,volebant illi cùm homines essent in occulto cordis ferre sententiam , de quibus solus deus iudicat. De manifestis enĩ iudicare possunt homines,sed de his quæ incertum est quo animo fiant, quia possunt & bono & malo animo fieri, iudicium relinquendũ est K deo,vt non audeat quisque de alterius conscientia,quam non videt,iudicare. Non enim damnandus est,cuius cogitatio aperta nõ est , & de quo nescitur qualis postea sit futurus.Ieiunans non iudicet manducantem , id est , non credat peccare,cùm nesciat quo animo manducet? Et quare? Quia[Deus illum assumpsit]vt suus esset.Et cùm sit à deo assumptus vt dei sit & deo seruiat,[tu quis es]id est,cuius valẽtiæ, [qui iudicas]id est,damnandum affirmas, [alienũ seruum?]Cùm enim non tuus seruus sit , sed alterius , in eo quod illum iudicas dominum illius præcipuè offendis, quia seruum eius ipso prohibente iudicare præsumis. Nam qua conscientia edat vel non edat quisque , dominus est iudex.Et idcirco non est ab homine iudicandus, quia non homini , sed [suo domino stat aut cadit]id est,ad honorem domini sui stat,si stat: & ad dominum suum pertinet & casus eius, si ca- L
dit, quia potest illum vel erigere , vel iudicare. Ideo dico,stat aut cadit,quia ambiguũ est. fortasse enim stat qui putatur cadere, vel cadit qui putatur stare.[Stabit autẽ.]Hic innuitur quòd ambigua debemus in meliorem partem vertere, & plus salutem hominis quàm mortẽ optare:atq; in futuro de illo spem boni habere, etiã si aliter sit in præsenti.Stabit,quia[Deus est potens illum statuere]id est,stare facere illũ.Non ipse,sed Deus est potens hoc facere. Voluntate enim sua cadit qui cadit , sed voluntate Dei stat qui stat,vel surgit qui surgit. Nã per se potest cadere,sed per Deum resurgere. Quanuis de omnibus regeneratis & pie viuentibus loqueretur Apostolus dicens, Tu quis es qui iudicas alienum seruum , suo domino stat aut cadit, continuò tamen respexerit ad prædestinatos & ait: Stabit autem. Et ne hoc sibi arrogarent,potest enim, inquit, Deus statuere illum. Ipse enim ergo dat perseuerantiam,qui statuere potẽs est eos qui stant, vt perseuerantissimè stẽt, vel restituere illos qui ceciderint. Possunt M
hæc forsitã & de spiritali esu,vel ieiunio sic intelligi.Infirmũ autem ex fide assumite,vt infirmitatem eius paulatim sanetis , nõ in disceptationibus cogitationum,id est, non vt de cogitationib⁹ eius disceptetis & disputetis,sed deo iudicandas relinquite illas, qui potest emendare quicquid ibi videtur sibi displicere . Alius enim, id est , diuersus ab isto infirmo & robustus, credit manducare omnia , id est, credit se debere pro posse suo & intelligere , & operib⁹ exercere omnia quę in scripturis dicuntur.Qui autem infirmus est, id est , quẽ adhuc cordis & operis infirmitas detinet , holus manducet , id est, infirmitati suæ congruos scripturarum sermones comedat,per quos à vitiis carnis & ęgritudine mentis satietur.Is qui manducat, id est, qui intelligit arcana scripturarum,non spernat non manducantem,id est, eum qui hæc non valet intelligere.Et qui non manducat, id est,qui non intelligit,non iudicet manducantẽ, id est, intelligentem . Solent enim hi qui aliquantulũ videntur in scientia proficere,spernere & nihil ducere eos qui altioris intelligentiæ minus capaces sunt, & econtra imperiti & indocti iudicare,

A care,id est,incusare & condemnare eos, qui altiora & profundiora perquirunt, quæ ipsi capere vel assequi nequeunt . Et ideo apostolus resecare volens culpam ex vtraque parte nascentẽ, illis quidem præcipit ne inferiores supernant atque despiciant: his verò , ne superiores iudicent,cùm peritiã iudicandi non habeant. Qui non manducant,ore cordis non præsũmat iudicare manducantem,id est, intelligentem : quia Deus eum qui sic manducat , assumpsit sibi in seruum. Et tu imperite quis es qui alienum seruum iudicas id est , qui Dei seruũ damnabilem esse censes? Suo domino stat in bono opere,vel cadit in praua actione : quia si in bono steterit , domini sui erit : vel si in malũ opus ceciderit, à domino suo peribit. vel per dominũ suũ resurget.Stat aut cadit. Sed stabit etiã si nunc iacet, quia potens,est Deus illũ erigere.Hoc cõtra in doctos dicitur,qui doctos reprehendunt,vel di iudicãt de quibusdam actionibus suis infirmis.

Nã alius iudicat diem inter diẽ, alius
B *autem iudicat omnem diem. Vnusquisque in suo sensu abundet. Qui sapit diem, domino sapit.Et qui manducat,domino manducat . Gratias enim agit Deo, Et qui non manducat , domino non manducat,& gratias agit Deo.*

Iure dixi quia stabit ille qui comedit,siue qui abstinet: quia quod agit,ex iudicio agit. [Nam alius]eorum[iudicat diem inter diem]abstinentiæ ducendum,id est,deputandum [alius autem iudicat omnem diem] in abstinentia ducendũ, id est,alius certis diebus,alius omni die iudicat abstinendum. Quidam enim in animo suo iudicant & statuunt,vt diem inter diem in abstinẽtia ducant,id est,vt alio die abstineãt,& alio nõ abstineant,sicut qui quarta & sexta feria ieiunãt & cæteris diebus comedunt: alij verò quia cõsiderant vitam hanc esse breuem,iudicant vt o-
C mnem diem,id est, continuum vitæ suæ temp⁹ transigant in abstinentia.[vnusquisque,] id est, ille qui nõnullis diebus,& iste qui omni die iudicat abstinendum, [abundet] operibus bonis [in suo sensu]id est,faciat quod sentit faciendũ, quia vtrunq; acceptum est aput DEVM. In suo sensu abundet , id est , suo consilio remittatur . ne scandalum passus, à charitate,quæ est mater omnium,recedat.Et debet permitti abundare, quia [qui sapit diem] vel omnem , vel aliquem esse dandum abstinentiæ , [sed domino sapit,] hoc est , ad honorem domini se placere putat . [Et qui manducat,] id est , qui non abstinet , [domino manducat,]id est,ad laudem domini, cuius omnia creata credit munda , & cui seruiturus sustentatur ex eis. Verè domino. [gratias enim agit Deo]pro collatis sibi beneficiis.Esse actus indicat , quia domino manducat , dum illi gratias agit.[Et qui non manducat,] id est, qui ieiunat & abstinet , [domino non manducat,] id est, ad honorem domini ieiunat , [& gratias agit Deo,]qui sibi dedit tolerantiam abstinentiæ. Ad hoc quippe additum est , & gratias agit deo,vt ostenderetur quid esset, domino sa D
cit,id est,in eius laudem facit. Tũc enim rectè, tunc iustè,tũc piè fit,cùm opus bonum in eius fit laudem, cuius gratia donatur vt fiat. In quo affectu proficiens , quicquid boni facit, domino facit : hoc est , in eius laudem , cuius gratia percipit vt faciat. Gratiæ igitur Deo ab vtroque referuntur , ab illo pro libertate vescendi, ab hoc autem pro fructu abstinentiæ , & idcirco neuter reprehẽdendus est.Aliter: Dixi quia stabit ille qui manducat ore cordis cibum doctrinæ sanctæ.Nec mirum si ad standum erigitur. Nam alius ex his ita manducantibus iudicat diem inter diem , alius iudicat omnem diẽ, hoc est dicere. Alius quidem nonnulla intelligit, alius verò omnia ad intellectum possibilia, ita vt sunt videndo cognoscit.Si enim ignorãtiæ obscuritas , nox cordis est , intellectus non immerito dies vocatur. Vel non de duobus hominibus,sed de homine & Deo accipiatur hęc sententia. Nam alius est qui iudicat diem inter diem,alius qui iudicat omnẽ diẽ. Homo enim E
iudicat diem inter diem, id est, præsens , quod est inter præteritum & futurum : Deus autem iudicat omnem diem, id est, præteritum, præsens,& futurum.Et ideo stabit qui non stare vidĕbatur , quia Deus potens est statuere illum, qui omnem diem iudicat:& nouit si cras steterit,qui hodie iacet. Qui iudicat diem inter diẽ, homo est:quia potest hodie aliud, & cras aliud iudicare, id est , vt quem hodie malum, conuictum cõfessũmue damnauerit , cras bonum inueniet cùm se correxerit : & quem hodie iustũ laudauerit,cras inueniet damnatum. Qui autẽ iudicat omnem diem , Deus est , quia non solũ qualis quisque modo sit , sed etiam qualis fuit , & qualis omni die futurus sit , nouit. Et ideo secundum præscientiam , qua nouit quos ante mundi constitutionem prædestinauit . Multi etiam qui apertè mali videntur , multis bonis meliores sunt . Quid enim sint hodie videmus quid cras futuri sint ignoramus . Et Deo quidem apud quem sunt præsentia quæ futura F
sunt,etiam quod futuri sunt iam sunt: nos autẽ secundum id quod in præsenti est,quẽque hominem iudicare possumus.vnusquisq; igitur in suo sensu abundet,id est,quantum humano intellectui, vel vnicuique homini concessum est, tantum audeat iudicare : nec sublimiora sacramentorũ arcana temere discutiat,sed in eo sensu quẽ habet, bonis operibus abundare curet: neque dei sensum vsurpet vt de futuro iudicet, sed suo sensu cõtentus sit,quo de præsenti tantum iudicare potest. Qui sapit diem,dño sapit. i.qui contentus est,tantùm præsentia iudicare, nihil contra Deum vsurpat: quia hoc ipsum quod præsentẽ diem bene iudicat, domino sapit,id est , ad honorem domini. Hoc est autem bene iudicare diem , vt noueris de eius correctione non esse desperãdum in futurũ,de cuius manifestata culpa iudicaueris in præsenti . Et qui manducat intelligendo cibos sapientiæ,domino(id est,ad honorẽ domini)mãducat: quia gratias agit dicens : Benedicam dominum qui Psal.15.
mihi tribuit intellectum. Et qui nõ manducat, id est,qui fortiores sensus scripturarũ nõ capit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G domino non manducat, quia humilior inde fit. Et hoc est gratias agere, nihil de se præsumere, sed in humilitate Deo se prosternere.

Nemo enim nostrũ sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur. Siue ergo viuimus, siue morimur, domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est & resurrexit, vt & mortuorũ & viuorum dominetur.

Dixi quia manducans ad honorem domini manducat, & non manducans ad honorem domini non manducat. Quod iuste dixi. Nam omnes siue manducantes siue non manducãtes, domini sumus. [Nemo enim nostrũ sibi viuit,] sed domino. [& nemo nostrum sibi moritur,]
H sed domino. Nemo sibi viuit, quia qui lege fre natur, non sibi, sed deo qui legẽ dedit, viuit. Si lex non esset, tunc sibi quisque viueret. Modo autem paret mandato cælitus sibi dato, & viuit ei qui dedit. Et nemo sibi moritur, sed deo, quo iudice vel coronatur vel damnatur. Nam [siue viuimus, domino. i. ad honorem domini [viuimus,] cui seruimus: [siue morimur]. i. præsentẽ vitam dissolutione corporis & animę terminamus, [domino morimur] id est, ad gloriam eius & secundum voluntatem eius, quia nõ nostrã, sed eius gloriam & viuendo & moriendo quærimus. Et quia vtrunque domino facimus, [ergo siue viuimus, siue morimur, domini sumus,] vt possideamur ab eo & viuẽtes & mortui. Et si semper ipsius sumus vel in vita vel in morte, semper ad laudẽ ipsius fit, quicquid à nobis vel de nobis fit. Si de viuimus, siue morimur, domini sumus: quia Christus morte sua & resurrectione dominium acquisiuit super omnes fide-
I les, siue dum viuunt, siue dum mortui sunt. [In hoc enim mortuus est Christus & resurrexit, vt & mortuorum & viuorũ dominetur.] Domini sumus & post mortem, quia precio sanguinis sui nos redemit & mortuo. Quomodo enim perdit seruos mortuos cuius est mors precium eorum? Nõ enim tenebit regnum mortis eos, pro quibus est mortuus liber in mortuis. Dominatur viuorũ & mortuorum, ne putetur tãtũ iudicare de mortuis, quasi commissum sit super eos iudicium hominibus dum viuunt, sed post mortem Christo. Nam & nunc & tũc dominatur ipse & iudicat, atque sancti & nunc cũ illo regnant & tunc: quia & nunc conuersatio eorum in cœlis est, & ipsi postmodum in cœlis erunt. Neque piorum animæ mortuorum sepa rantur ab ecclesia, quæ nunc etiam est regnum Christi, & cum eo nunc primum regnat in viuis & mortuis. Vel ita: Et manducans & non manducans, ad gloriam domini hoc facit: quia nemo nostrũ sibi viuit in virtutibus, non enim suam, sed Christi gloriam quærit, à quo sic viuere habet. & nemo sibi moritur peccatis, quia non se per hoc, sed Christum glorificare quærit, qui sibi dedit vt semetipsum peccatis mortificare posit. Siue enim viuimus, id est in no-
uitate vitæ ambulamus, domino viuimus, id est K
domino vita nostra deputatur, quia non à nobis, sed ab illo est & ad eius laudẽ fit: siue morimur, id est, mũdo & peccato mortificamur, domino morimur, id est, ad honorẽ domini vitiis morimur, vt peccatis mortui iustitiæ viuamus. Siue ergo morimur peccato siue viuimus iustitiæ, domini sumus, vt & extinctio mali, & viuificatio boni fiat in nobis ad eius gloriã. In hoc enim Christus & mortuus est & resurrexit, vt & mortuorum & viuorum dominetur. Illorũ scilicet mortuorũ, qui mortificant membra sua quæ sunt super terram, & mortificationẽ Chri sti in corpore suo circunferunt: viuorum quo- Colo. 2. Co
que illorũ, qui resurrectionis eius exemplo nouam & cœlestem vitam in terris agũt. Istorum dominatur CHRISTVS, quia tales digni sunt dominio eius.

Tu autẽ quid iudicas, fratrem tuũ? aut quare spernis fratrem tuũ? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptũ est enim: Viuo ego, dicit dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua cõfitebitur Deo. Itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus, sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. Iacob. 2. Co L. Isaiæ. 45. Philip.

Christus ita dominatur omniũ. Sed [tu quid] id est, cur [iudicas fratrem tuũ] manducantẽ, cũ nescias qua necessitate manducet, aut quo animo? [aut] tu manducans [quare spernis fratrem tuum] nõ mãducantem, cùm ignores quàm pia deuotione seruet abstinentiam? Non debes iudicare vel spernere, quia iudicãdus es. [Omnes enim] nos abstinentes & manducantes [stabi- M
mus] iudicandi [ante tribunal]. i. ante sedem iudicialem [Christi.] Iudicantis enim est sedere, iudicãdorum verò ante iudicem stare. Omnes stabimus ante tribunal Christi. Qui ergo fratrem iudicat, tantum crimẽ elationis incurrit, vt Christi tribunal sibi videatur assumere, & eius iudiciũ præuenire. Cuius iudicij species, vt notior fieret hominibus iudicãdi forma ex his quæ inter homines gerũtur assumpta est, quate nus agnoscerem, quia sicut iudex terrenus celsior est, & quẽdã locũ qui tribunal appellatur ascendit, vt ex eo altior & eminentior sit cæteris qui iudicãdi sunt, ne cõspectum eius lateant vel supplicia reorũ, vel allegationes innocẽtiũ: ita & iudex omnium Christus natura & maiestate cunctis eminentior, introspicit corda & conscientias singulorum, ac manifestabit occulta, vt bonis laudẽ tribuat, & mali pœnam quã merẽtur, accipiant. Omnes astabimus Christo iudici: [Scriptũ est enim] apud Isaiam de Chri sto in persona ipsius: [Viuo ego, dicit dominus,] Isaiæ.
Christus, [quoniã mihi flectetur omne genu,] id est, qui fui mortuus, viuo perpetualiter vt iã mori non possim: & quòd ego sic viuo, causa est quoniam mihi flectetur omne genu, id est, omnis

A omnis rigor & fortitudo humiliabitur meæ po testati. vt per flexionem genuum intelligatur subiectio omniũ. [& omnis lingua,] id est, omnis conscientia [confitebitur deo quicquid egit siue bonum siue malum. Hoc fiet in iudicio. Et quandoquidem teste scriptura, omnis lingua cõfitebitur deo, [itaque vnusquisque nostrum reddet] deo iudici [rationem pro se,] id est, respondebit deo pro his quæ fecit, & cur ea fecerit. Hoc est enim reddere rationẽ deo, quod est confitebor deo. Et quia vnusquisque respondebit pro se deo iudici, [ergo non amplius iudicemus inuicem] ex opinione, sicut hactenus fecimus, Deo sunt enim, in quibus temerarium iudicium cauere debemus, cum incertum est quo animo quicquam factum sit, vel cum incertum est qualis futurus sit, qui nunc vel bonus vel
B malus apparet. Si ergo quispiam (verbi gratia) conquestus de stomacho, ieiunare noluit, & tu id non credens, edacitatis vitio id tribueris, temere iudicabis. Itẽ si manifestam edacitatem, ebrietatemq; cognoueris, & ita reprehenderis quasi nũquam illa possit corrigi atque mutari, nihilo minus temere iudicabis. Nõ ergo reprehendamus ea, quæ nescimus, quo animo fiant: neq; ita reprehendamus quæ manifesta sunt, vt desperemus sanitatẽ. Maximè autẽ hi temere iudicant de incertis & facilè reprehendunt, qui magis amant vituperare & dãnare, quàm emẽdare & corrigere. Quod vitiũ vel superbia est, vel inuidẽtia. Non amplius inuicẽ iudicemus, id est, neque abstinẽs manducantem, neq; mãducans abstinentẽ: [sed hoc magis iudicate,] id est, hoc potius decernite & præfinite in cordibus vestris, [ne ponatis offendiculum fratri vel
C scandalũ,] id est, ne faciatis per escã & ieiunationem vestrã, vnde frater offendatur, vel scandalũ incurrat. Hoc potius statuite, ne per obseruantiam ciborũ offensiones fratribus vel scã dalum generetis. Eos qui ex gentibus edebant monet, ne scandalizent Hebræos cibo suo, qui adhuc in fide infirmiores erant, & cibos discernebãt. Gentiles enim qui firmiores erant fidei, omnes cibos indifferenter sumi credebant: sed Iudæi scandalizantur inde, cùm viderẽt eos se vesci communibus escis. Erant & nonnulli ex eis qui sciẽtes nihil esse idõlum, & omnẽ creaturam Dei bonã esse, comedebant idõlothyta. Quod alij videntes, & aliquid sanctificationis putantes esse in illis carnibus, quia idõlis erant immolatæ, ex eis comedebant & peribant, cæteri verò irascebãtur inde. Et hoc est quod dicit, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalũ id est, ne faciatis corã fratre vnde pereat vestro exemplo idem faciens, vel contristetur. Offendiculũ enim esset, si tali exẽplo corrueret à fide Christiana: scãdalũ verò, si ad tristitiam vel irã puocaretur. Si enim videret à Christiano idõlothytum manducari, offenderetur, id est, moueretur à fide, quia putaret idõlum esse aliquid. Si autem videret ab eo comedi cibum quẽ putaret immundum, scandalizaretur, id est, ad indignationem & iram compelleretur.

Scio & confido in domino Iesu, quia nihil cõmune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi cõmune est. D
Si enim propter cibum frater tuus cõtristatur, iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illũ perdere, pro quo Christus mortuus est.

Non ideo dico offendiculũ vel scandalum, quo cibus sit immundus, aut quòd ego more Iudaico suadeam obseruare ciborum differentiam, quia [scio & confido in domino Iesu] nihil esse commune, id est, scio nihil esse commune per hoc quod mihi fiducia est in domino Iesu, qui postquã venit, absoluit à lege. Populus Iudæorum partem dei se esse iactans, cõmunes cibos vocat, quibus omnes vescũtur homines, Leui. 11.
suillã carnẽ, ostreas, lepores & istiusmodi animãtia, quæ vngulã nõ findũt, nec ruminãt, nec squamosa in piscibus sunt. Cõmune ergo quod cæteris hominibꝰ patet, & quasi nõest ex parte E
dei, pro immũdo appellatur. & sicut vasa in mi nisteriis templi segregata, non communia, sed sancta dicebantur, ad quorũ distinctionẽ reliqua vasa humanis vsibus dedita, vocabantur cõmunia: sic & ad distinctionem illorum ciborũ, quos quasi mundos & secundum legem edendos scriptura segregauit, reliqui omnes appellati sunt communes. Sed Apostolus iam à litera legis liberatus, dicit [quia nihil commne est per ipsum,] id est, per seipsum. Nihil enim in creaturis dei immundum est natura sui. Omnia nanque à bono deo creata, bona esse constat & munda. Nec tamen in his distinctionẽ legis accusat, vt absolute dicat nihil esse commune eorum, quæ lex definiuit immunda. Præmittit enim causam, cur per seipsum, id est, natura sui, nihil commune sit. Scio, inquit, & confido in domino Iesu. Manifestum est enim, saluatoris beneficio omnia munda esse, qui de sub iugo le
gis eruens homines, reddidit eis statutum pri- F
stinũ libertatis. Itaque vel propterer dei creationem, vel proper saluatoris aduentum, nihil Matt. 7.
in creaturis est naturaliter immũdum. Vnde & ipse dicit, quia non quod intrat in os, coinqui- Matth. 15.
nat hominẽ. Nihil est cõmune, [nisi ei qui existimat aliquid cõmune esse, illi] enim [cõmune est], ppter estimationẽ, qua putat illud esse cõmune, id est, immundum. cogitatio enim mẽtis cibum, quia natura sui nõ est cõmunis vel pollutus, facit pollutum, cùm ecõtrario cibum verè pollutũ (vere enim est pollutꝰ, qui idõlis immolatur) simplicitas mentis, quæ nullam cogitationis scrupulositatem habet, ab omni suspicione cõtaminationis absoluat. Et rursum etiã si mundus sit cibus, suspicionem tamen aliquis patiatur, quasi quòd idõlis immolatus sit, pollutus dicitur pro conscientiæ scrupulo. Dixi, ne ponatis offendiculum fratri vel scãdalum, ideo scilicet, quia [si propter cibũ tuũ] saltem [contristatur frater tuus, iã non secundũ charitatem ambulas,] id est, iã huius operationis tuæ gressus non tenet viam fraternitatis: & idcirco graiter peccas, quia charitatẽ deseruisti, sine qua nihil placet deo. [Noli cibo tuo illũ perdere.] Non debes cum cibo tuo vel contristare. Plus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G autem caue,ne taliter eum perdas. Noli pro cibo tuo, pro tam vili re,tam cito peritura,perdere rem tam magni precij & tã dignam, pro qua Christus sustinuit mortem. Cum definisset apostolico dogmate,per dominum Iesum nihil cõmune vel immundum natura sui putandum, & dedisset ergo vsus ciborum fidelibus quibusq; absolutissimam libertatem,rursus ad ædificãdã authoritatem fratrum amoris, licentiam reuocat libertatis,& dicit: Etiam si commune nihil est,& omnis vsus ciborum licenter admittitur tamen tu si propter cibum quem licitum putas fratrem qui nondum scientiæ huius capax est, scandalizas, iam non secundum charitatẽ agis, nec affectum in te fraterni amoris ostendis. Et
H ideo ne lædas aut contristes eum, etiam à licitis abstinere debes.tibi enim abstinere à licitis, crimen nullum est: illi verò, in quibus discernit & putat non licere, cõtaminabilis vsus est. Qui enim discernit, si manducauerit, damnatus est. Quod si facias, tu vtique fratrem tuum spernis & perdis, [pro quo Christus mortuus est,] & tu ei causam perditionis acquiris.

Non ergo blasphemetur bonũ nostrum. Non est enim regnum dei esca & potus, sed iustitia & pax & gaudium in spiritu sancto. Qui enim in hoc seruit Christo, placet deo, & probatus est hominibus. Itaque quæ pacis sunt, sectemur: & quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus.

Quandoquidem frater noster contristatur ci
I bo nostro aut perditur,[ergo] caueamus[ne bonũ nostrũ blasphemetur. [Blasphematur enim bonum nostrum,si propter escas contentiones oriuntur: quoniã bona in se comestio blasphemabilis est, dũ aliis nocet. Et quia nocet,abstine. Et abstinendũ est,quia[non est regnum dei esca & potus],id est,regnum dei propter quod laboramus & currimus,neque per escam, neq; per potum constat: sed aliena sunt hæc à regno dei,& ab illa sanctorũ cõuersatione futura. Nõ erunt ibi carnales epulæ, [sed iustitia & pax & gaudiũ.] Et quia solent homines multum gaudere corporeis cibis,addidit: [in spiritu sancto. Ideoque nos in his virtutibus exerceamus,quę nobiscum possint transire ad regnum cælorum id est,in iustitia pace & gaudio spiritali. Has enim tres virtutes ideirco posuit,quoniam ad intentionem suã & ad Romanorum correctionẽ specialiter militare vidit. Iustitiam, vt vnusquisque non faciat alij, quod sibi non vult fieri: & quod sibi exoptat rectè fieri, faciat alij. Pacem, vt illis quies & concordia sit, non gloriatio & discordia. Gaudiũ,vt vnusquisq; de bonis fratris sui gaudeat,sicut de suis. Et istę virtutes sũt regnũ dei, quoniam virtutibus huiusmodi con
al.constat. fistit regnum supernæ beatitudinis. Vel regnũ dei sunt, quia etiam in præsenti vita regnat de⁹ in illis,in quibus sunt hæ virtutes. Verè istæ in spiritu sancto sunt regnum dei, nam[qui in hoc,] id est, in spiritu sancto, [seruit Christo,] vt accepta spiritus sancti gratia, studeat obedi- K
re mandatis Christi, [placet deo] patri qui de *Matt.*
Christo dixit. Ipsum audite. [& probatus est *Luc.*
hominibus,] qui videntes opera eius bona, glo *2.Pet.*
rificant patrem eius qui in cælis est. Placet deo *Matt.*
secundum gaudium quod est in spiritu sancto, probatus apparet hominibus secundum iustitiam & pacem. Et quia pax & gaudium est regnum dei,atque per hęc placere potest quisque tam deo quàm hominibus, [Itaque sectemur] semper [ea quæ pacis sunt] & concordiæ, non quæ belli & discordiæ:[& custodiamus ea quę sunt ædificationis,] id est, obseruemus ea quæ ad ædificationem pertinent, [inuicem,] id est, Iudæus ad gentilem,& gentilis ad Iudæum, vt semper alterutrum magis ac magis ædificemur vel alij per nos.

Noli propter escam destruere opus dei. Omnia quidem munda sunt, sed malũ est homini qui per offendiculum manducat. Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum,neque in quo frater tuus offenditur aut scãdalizatur aut infirmatur. Tu fidẽ habes penes temetipsum? habe coram deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatũ est. *Tit.1.Cor.6.*

Quæ sunt ædificationis custodire debemus, & ideo [noli propter escam tuam destruere] in aliis[opus dei,] id est,subuertere fidem & charitatem, quas in eis operatus est deus. Soluit enim opus dei & ædificium destruit charitatis, qui propter ciborum intẽperantiã scandalum fratribus ponit. [Omnia quidẽ] genera ciborũ M
[munda sunt] sed tamen nõnulla sunt intermittẽda,ne p hæc destruatur opus dei, quia [malũ est homini qui per offendiculũ] aliorũ [mãducat,] id est,qui ita mãducat. vt alij per eius manducationẽ cadant & à fide deficiãt. Quod ergo sui natura bonũ est,ex offensiõe efficitur malũ, ex eo quod offenditur frater te vtente his cibis, in quibus ille scandalũ patitur. Omnia enim naturaliter mũda sunt, quanuis lex Moysi quædã munda & quædã immũda significauerit, vt populus qui sub lege cẽsebatur,discerni per huiusmodi obseruãtias à cęteris gentibus videretur. Et quandiu quidẽ populus ille sanctus & segregat⁹ à cæteris nationib⁹ habebatur,æqua discretio de mũdis & immundis necessaria videbatur quæ populũ illũ secerneret à nationibus, quas ignorãtia dei & cultus idolorũ faciebat immũdas. Nunc verò gẽtilibus cunctis ad fidẽ ingressis non necesse est distãtias huiusmodi obseruare,sed omnẽ creaturam dei,sicut reuera est,bonã estimare. Omnia itaque mũda sunt & bona, sed in malũ conuertuntur eis,'qui per offensionẽ fratrũ comedunt ea. Et ideo ne frater offendatur,abstinendum est ab eis. Nam[bonum est

non

A nõ manducare carnem,nec bibere vinum] per offensionem fratris,[neque]aliud[in quo frater tuus offenditur aut scandalizatur, aut infirmatur.] Alioqui manducare carnem & non mãducare,vel bibere vinum & non bibere, neque malum neque bonum est,sed medium & indifferens. Potest enim non manducare carnem & non bibere vinum etiam malus homo & à fide alienus, vt sæpe etiam nonnullos idolorũ causa hoc facere contigit. Sed ne frater offendatur vel offendat,ideo non manducare carnẽ & non bibere vinum,non iam medium vt indifferens, sed vere bonum est. Bonum est enim abstinere à carne & vino,si in eis frater offenditur. Omnia enim ob hoc fieri oportet, ne destruatur opus dei. Ideo & manducandum est,si in eo frater ædificatur: & non est manducandum, si per hoc decrescit opus dei. Et bibendum est,si
B per hoc proficiat frater ad fidem: & non bibendum, si per hoc aut frater damnum fidei, aut tu detrimentum charitatis incurras. Sunt & aliæ causæ,propter quas à talibus cibis plerique religiosorũ abstinent, sed nunc tacẽtur ab Apostolo,quia rudibus loquitur. Ob hoc enim solummodo suadet nunc abstinendũ, ne frater offendatur,aut scandalizetur,aut infirmetur. Offenditur enim, si ,ppter comestionẽ aut bibitionẽ offensus recedit à fide. Vel offẽdit'perturbatus nesciens quid teneat. Scandalizatur,si cõtristatur. Infirmatur in fide,si quãuis nõ recedat,dubitare incipit. Et ne frater ista propter cibũ tuũ patiatur abstinere debes. Quod bene potes facere, quia de tuo bono nihil perdis. [Tu enim habes penes temetipsum,] id est, in corde tuo, vnde nullus auferre potest,[fidẽ,]quia credis licitum manducare omnia, [habe] illam [coram deo,]i. dest,serua illam intra conscientiã,nec iactes illã coram hominibus, ne magis in ostentatione fiat quod credis,quã in virtute. Sufficit tibi habere corã deo huiusmodi fidem. Non ta-
C men ideirco cogendus est & alius vt omnia mãducet,qui nondum habet talem fidẽ, vt credat omnia esse manducanda. Et ideo noli apud homines gloriari de hac fide tua,spernendo cæteros qui nondum sic credunt, sed in oculis interni arbitrij eam retine. Nam[beatus est qui non iudicat semetipsum,] id est,qui non facit damnabilẽ seipsum nocẽdo aliis, [in eo quod probat,]id est, in eo facto quod laudat & bonum iudicat. Beatus qui non aliud facit, quàm quod vtile probat. Nã ille semetipsum iudicat,id est, proprio iudicio se damnat, qui quod dicit non debere se facere,facit. Bona enim est fides, qua credimus omnia esse munda, & hãc probamus apud nosmetipsos veraciter esse bonam. Sed si hoc fidei bono male vsi fuerimus,vt per offendiculum infirmorũ fratrum mãducemus, nosmetipsos iudicamus, quia sciẽter hoc facimus, quod non esse faciendum mens nostra iudicat. Ille quidẽ beatus est,qui non ita se iudicat. Sed ille[qui discernit,] id est,qui discretionẽ habet in cibis, putans alios esse mundos & alios immundos,si tali conscientia[manducauerit,damnatus est,quia non ex fide]manducat. Et ideo nõ debemus eũ cogere vt mãducet, nec exemplo nostro ad manducandũ prouocare,sed nos potius ,ppter eũ à talibus escis abstinere. Si mã D
ducauerit iam conscientia arguente damnatus est,quia non ex fide manducat, dum cibum illum nequaquam credit esse mundum,& tamen comedit. Digne enim subiacet dãnationi,quoniam aliter credit agendũ,& aliter agit. Ille nõ ex fide comedit. Sed[omne]opus[quod nõ est ex fide,peccatum est.] Igitur quia comestio illius peccatum est, rite damnatur. Omne quod non est ex fide, peccatum est, quia etiam illud quod est bonum, si putetur esse malum,& tunc fiat,peccatum est. Velut si quis(verbi gratia)castitatem crederet esse malum,& viueret castus, profectò peccaret. Et proterea omnis infidelium vita peccatum est, nihilq; bonum est sine summo bono. Vbi enim decst agnitio æternæ & incommutabilis veritatis,falsa virtus est etiã in optimis moribus.

CAPVT XV.

Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere. Vnusquisque nostrum proximo suo placeat in bono, ad ædificationem. Etenim Christus non sibi placuit, sed sicut scriptum est. Improperia improperantium tibi cecide- E
D *runt super me.* *Psal.68.*

Infirm⁹ si edit,dãnatus est, sed nos infirmiores debemus sustinere taliũ imbecillitates. Vel ita: Offendiculũ vel scandalũ fratri ponere nõ debemus,sed potius[nos qui firmiores]sumus [debemus sustinere imbecillitates infirmorũ,] vt ea in quibus alij pro infirmitate delinquunt, nos robustiores patienter seramus, & non continuò spernẽtes, abiiciamus & abhorrescamus F
illos,si fortè in aliquo infirmitatis vitio vincuntur,neque sub specie purioris vitæ,à conuentu fratrũ & ecclesiæ societate depellamus eos. Cũ enim nõ possint se ad nos erigere, debem⁹ nos patienter eorum imbecillitates sustinere,id est, portare & erigere, non abiicere & despicere. Quoniã si portetur infirmus,aut erubescit diutius portari, & corrigit consuetudinem delinquendi: aut si se corrigere noluerit,qui eũ portat præmium patientię hebebit: & ille deterius peribit, Debemus inquã,eorũ imbecillitates sustinere,ne cadant qui titubãt,[& nõ nobis placere,]id est,priuato amore diligere,vt diligentes nos ipsos, de aliis non curemus: & propria cõmoda quærentes vtilitatem aliorũ negligamus. Hoc nullus faciat. Sed [vnusquisq; nostrũ proximo suo]non in consensu nequitiæ ipsius, vel in alio quolibet malo [placeat,] sed potius [in bono] opere & sermone [ad ædificationẽ] illius. Non enim propter humanum fauorem proximo placere debemus in bono quod agimus, sed propter illius ædificationem, vt verbis & exemplis ædificemus eum. Non nobis placeamus, sed proximo in bonis ad vtilitatem eius. [Etenim CHRISTVS] qui est

Universidad de Deusto
Biblioteca

G caput noſtrum & dux noſter ſic fecit. [non ſibi
Philip. 2. placuit,] quia cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo. Sed volens hominibus placere, vt eis exemplum bene agendi tribueret & ad ſalutē eos reduceret, ſemetipſum exinaniuit, formā ſerui accipiēs, [& ſicut ſcriptum eſt,] improperia ſuſtinuit. [Ceciderunt,] inquit, [ſuper me improperia improperantium tibi] ó pater. Dum enim mihi improperarent, improperabant tibi: quia ſicut qui
Luc. 10. Ioan. 13. me recipit, recipit eum qui me miſit: & qui me ſpernit ſpernit eū qui me miſit: qui mihi improperat improperat et qui mē miſit. Improperia ergo Iudæorū, hoc modo tibi improperātiū ceciderunt ſuper me, id eſt, onere mortis oppreſſerunt me. Dixerunt enim me blaſphemare in
Matt. 9. Mar. 2. Ioan. 10. te, & ob hoc occiderunt. Sicque peccata peccā tium in tē ceciderunt ſuper me, quia innocens à peccatoribus occiſus ſum quia blaſphemus: & tu qui me miſeras, es exhonoratus.

H *Quæcunque enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus.*

Dixi quia Chriſtus quem nos ſequi debemus ſuſtinuit (ſicut ſcriptum eſt) improperia pro ſalute hominum, & non ſibi placuit, ſed aliis, vt ſalui fierent. Et verè nos per hanc pſalmi ſcripturam docemur exemplo eius non noſtra, ſed aliorum cōmoda quærere. [Quæcunque enim] in veteri teſtamēto [ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam,] id eſt, vt nos per hæc doceamur, [ſcripta ſunt.] Oſtēdit Apoſtolus vtilitatem lectionis veterum ſcripturarum. Quas quia Iudæi nō intellexerunt, nos autem Chriſto aperiente intelligimus, non ad illorū, ſed ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt quæ ibi leguntur. Quæ enim ſcribuntur, propter eos ſine dubio ſcribuntur, quī intellecturi ſunt & vtilitatem ex eis capturi.
I Et ideo propter nos ſcripta ſunt omnia quæ in lege & prophetis leguntur, vt nos qui intellecturi eramus, doceremur per ea quid credere & agere deberemus vel ſperare, vt ſcilicet [per patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem habeamus,] per patientiam habeamus ſpē, quo
Roma. 15. niam patientia operatur probationem, probatio verò ſpem. Et per conſolationem ſcripturarum habeamus ſpem, quia dum ſcripturæ nos
Iac. 1. in aduerſis conſolantur, in ſpem ſupernæ beatitudinis mentem noſtram erigunt. In ipſis ſcripturis docemur per patientiam, & commu nicemus paſſionibus Chriſti, & pro ſalute proximorum libenter ſuſtineamus, ſicut ille ſuſtinuit pro nobis. Et ibi percipimus conſolationem, id eſt, mœroris & afflictionis alleuationem, ne nimia abſorbeamur triſtitia: Conſolatio enim non doloris ablationem ſignificat, ſed temperā tiam & quandā mitigationem. Et hanc ex ſcripturis habemus, atque per hanc, ſpem: quia dū præſentem triſtitiam noſtram deus per ſcripturarum ſuarum ſententias leuigat & in hilaritatem vertit, dat ſpem peruemendi ad illud gaudium, cui triſtitia non erit admixta. Conſolatio nobis datur in recitatione paſſionum Chriſti, K quia dum legimus vel audimus quot & quanta ille ſine culpa ſuſtinuit, intelligimus nos peccatores omnia debere libenter ſuſtinere: ac deinde ſequitur ſpes, quia has afflictiones ſperamus ad illam beatitudinem peruenire, ad quam Chriſtus merito ſuæ paſſionis peruenit.

Deus autem patientiæ & ſolatij det vobis idipſum ſapere in alterutrum ſecundum Ieſum Chriſtum, vt vnanimes vno ore honorificetis Deum & patrem domini noſtri Ieſu Chriſti. Propter quod ſuſcipite inuicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei.

Scripturæ nos docēt, ſed deus vobis tribuat, vt poſsitis agere quod ſcripturæ docent. Deus luce & virtute ſuæ gratię veſtram imbecillitatē corroboret, vt operari velitis & poſsitis quod in ſcripturis auditis. Deus dico patientiæ & ſo L latij, id eſt, à quo eſt patientia & ſolatium, ſicut & cæteræ virtutes. Cùm dicitur deus patiētię, hoc intimatur, quia Deus cum his eſt, qui habent in ſe virtutem patientię: ſicut & cùm dicitur, deus iuſtitiæ, oſtēditur in illis eſſe deus, qui ſeruant iuſtitiam. Similiter & deus ſolatij, cùm dicitur, oſtenditur eſſe cum illis, qui ex ſcripturis diuinis per intelligentiam ſpiritalem capiūt ſolatiū. [Deus patientię & ſolatij det vobis idipſum ſapere in alterutrū.] More patriarcharū & prophetarū tribuit nunc Romanis Apoſtolus benedictionem. Grādis enim eſt iſta benedictio, qua precatur illis diuinitus dari, vt idipſum ſapiant in alterutrum, hoc eſt, ne iam ſit in eis vlla diſſenſio, ſed vnum idémque ſapiant omnes atq; ſentiant: & ſicut ſibi, ita & proximo ſuo velit vnuſquiſque. Bene autē addidit, [ſecūdum Ieſum Chriſtum.] Poteſt enim fieri, vt & in malitia aliqui vnum viciſsim ſapiant & cō ſentiant. Qui autem ſecūdum Chriſtū ſapiunt, M ſine dubio omne quod ſapiunt, bonum eſt. Det inquit vobis idipſum ſapere inuicem, id eſt, det vobis tantam cōcordiam inuicē, vt quod vnus ſentit, ſentiat alter, & ſapientiæ ſenſus tranſeat in alterutrum, id eſt, de iſto in illū, & de illo in iſtum. Et hoc ſecundum Chriſtum, id eſt, in omni bono per quod regem noſtrum ſequimur, non in malo per quod ei contraimus. Ita ſapiatis, [vt vnanimes,] id eſt, vnū omnes animum habētes, [vno ore honorificetis deum & patrē domini noſtri Ieſu Chriſti.] Vno ore dicitur, quando vnus atque idē ſenſus & ſermo per diuerſorum ora procedit. Idem ſapiatis, vt vnanimes vno ore deum honoretis, quoniā aliter eū honorare nō poteſtis. Nō enim honoratur niſi ab illis qui idipſum in Chriſto ſapiūt, vt vnanimi voluntate atque eadem oris cōfeſsione laudant eum. Qui ſecundum humanitatem Chriſti, eſt deus eius: & ſecundū diuinitatē ei⁹, eſt pater ipſius. Vno ſenſu & cōcordi vita debetis eū honorare. Propter quod, id eſt, vt eum cōcorditer honoretis, [ſuſcipite inuicē] alij alios, ne iam alter alterum abiuciat, cauſa mūdorum vel immundorum ciborum diſſentiens ab eo. Vbi

pro

A prō eis orationem præmiſit, oſtendit quia non ex viribus & meritis hominū, ſed ex dei gratia ſalus eſt. Vbi verò admonitionem ſubiungit, vt ſeinuicem ſuſcipiant, liberum arbitrium in eis demonſtrat: & quod ex ſuo arbitrio per præcedentem dei gratiam corroborato, ſalutem ſuā operari poſsint, indicat. Nā ſi nihil poſſent ex viribus ſuis, non eos admoneret: & ſi ſolo arbitrio ſufficerent, deum pro ipſis non oraret, ſed ſolummodo exhortaretur eos. Suſcipite vos in uicem, [ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos,] qui nullius horruit immunditias, nec reputauit alicui delicta ſua. Nihil ergo de immunditia animaliū iudicetis, ſicut nec ille immūditias credētiū reputauit. Suſcepit autē vos [in honorē dei,] quo niam ad hoc vos ſuſcepit, vt iuxta præceptum
Matt. 5. eius, videant homines opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum qui in cælis eſt.

B *Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrū fuiſſe circunciſionis, propter veritatē dei ad confirmādas promiſſiones patrū, gentes autem ſuper miſericordia honorare*
2. Re. 22. Pſal. 17. *deum ſicut ſcriptum eſt. Propterea confitebor tibi in gentibus, & nomini tuo cā tabo. Et iterum dicit: Letamini gentes*
Deut. 32. *cum plebe eius. Et iterum: Laudate om-*
Pſal. 116. *nes gentes dominum, & magnificate eū omnes populi. Et rurſum Iſaias dicit: E-*
Iſaiæ. 11. *rit radix Ieſſe, & qui exurget regere gentes, in eum gentes ſperabunt.*

Verè ſuſcepit vos Chriſtus, nam Iudæos propter veritatē, gentiles propter miſericordiam. [Dico enim Ieſum Chriſtū miniſtrū fuiſſe circunciſionis,] id eſt, ego cui indubitanter credē
C dū eſt, ego qui non ab homine, ſed ab ipſo Chriſto didici, ego qui tantus apoſtolus ſum, dico qui Chriſtus fuit miniſter circunciſionis, id eſt, apoſtolus & prædicator eorum qui ſunt ex cir-
Matth. 15. cūciſione, ſicut ait: Nō ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſraēl, & hoc [propter veritatem Dei] complendam, qui locutus fue-
Gene. 22. Pſal. 131. rat Abraę & Dauid, quòd ex corū ſemine Chriſtus eſſet venturus, [ad confirmandas promiſſiones patrū,] id eſt, vt ratas & firmas redderet promiſsiones, quę de eius aduentu factæ patribus in ſcripturis leguntur. Ad illos enim venire debuit, quorū patribus fuerat promiſſus. Nō autē clauſit deus fontem bonitatis ſuæ etiam in alienigenas gentes, ſed per eundē redemptorē miſericorditer eas ſaluauit. Vel pro eo quod circuncisionē in carne ſua Chriſtus ſuſcepit, dicitur miniſter fuiſſe circuncisionis, vt apertè declararet quod ex ſemine Abraæ veniēs, cui de⁹ promiſerat, quia in ſemine ei⁹ benedicētur omnes gentes, cōpleret in ſemetipſo quæ patrib⁹ fuerant promiſſa, vt per hoc gentiles intelligerent nō eſſe penitus iudicādos eos, qui in legis obſeruationibus demorātur, cū etiam Chriſtus in carne ſua circūciſionis miniſter, id eſt, obſeruator extiterit. Dico Chriſtum fuiſſe miniſtrū circuncisionis propter veritatem dei, [ſed gen D tes] dico [honorare deum,] id eſt, dico q⁹ gentes ad fidem conuerſæ bonis operibus & religioſis moribus honorāt deū [ſuper miſericordia,] id eſt, de miſericordia aut q⁹ miſericordia ſibi ab eo collata. Veritas enim in Iudæis, miſericordia in gentibus. Veritas ibi, vbi erant eloquia dei: miſericordia in illis, qui dimiſerāt deū & conuerterant ſe ad diaboli cultum, nullamq; promiſsionē diuinitus acceperant, & nullū iuſtitiæ meritum habebant. Ita per ſolam miſericordiam vocauit deus gentes ad honorandum & glorificandum ſe, ſicut in pſalmo ſcriptū eſt
Pſal. 17. in perſona Chriſti: [Propterea,] id eſt, propter reſurrectionem meam & aſcenſionem, quia ab inſurgētibus in me exaltabis me, à viro iniquo eripies me, ó deus qui ſubdis ſub me, [confitebor tibi in gentibus,] id eſt, tibi per me confitebuntur gētes, [& nomini tuo cātabo,] id eſt, cantantes faciam. Oſtendit à gentibus maiores deo gratias referendas. Cui enim plus dimitti- Luc. 7.
tur, plus diligit. Et Iudęis arrogantiam tollit, E dū & gētium ſalutē ſimiliter docet eſſe prædictam. Quod dominus ait, Confitebor tibi in gētibus, declarat vt ipſe confitetur in eis, ſicut & loquitur in eis, vt pote in membris ſuis. Cōfeſſio autem non tantùm peccatorū eſt, ſed & laus dei. Et quod ait, cantabo, hoc eſt illud cāticum nouum, de quo dicit alius pſalmus: Cātate domino canticum nouum, cātate domino omnis Pſal. 95.
terra. Ipſe quippe cantat in nobis, cuius gratia cantat in nobis. Intus eſt gaudium, vbi vox laudis & canitur & auditur: qua voce laudatur, qui gratis amandus eſt toto corde, tota anima, & tota mente, amatoremque ſuum accēdit in ſe gratia ſpirituſſancti. Hæc de gentiū ſalute Dauid Pſal. 17.
in pſalmo. [Et iterū] Moyſes in cantico Deute- Deut. 32.
ronomij, vbi nos habemus, Laudate gentes populum eius, iuxta Septuaginta interpretes] dicit, Lætamini gentes cum plebe eius. Ji. cū Iudæis vnum ouile in Chriſto factæ gaudete. [Et F
iterū] Dauid: [Laudate omnes gētes dominū,] Pſal. 116.
quia auxit plebis ſuæ numerū nobis omnibus aſſociatis. [& magnificate eum.] id eſt, magnū & glorioſum veſtris operibus oſtēdite [omnes populi] Iudæorū. i. duodecim tribus & omnes familiæ Iſraēl. [Et rurſum Iſaias ait, quod ad
idem pertinet: [Erit radix Ieſſe,] id eſt, princi- Iſaiæ. 11.
pium regalis familiæ, & ex hac radice erit Chriſtus, [qui exurget] à mortuis [regere gētes,] id eſt, vt regat gentes per fidem & bona opera: & ideo [gentes ſperabunt in eum] vēturum ad iudiciū, vt recipiāt ab eo coronā gloriæ. Vel quia Apoc. 22
ipſe Chriſtus in Apocalypſi Ioānis dicit, Ego ſum radix & genus Dauid, ipſe potius eſt intelligendus radix Ieſſe, id eſt, originē carnis per Dauid & Mariā trahēs ex Ieſſe. Radix, inquit, erit Ieſſe. i. erit filius Ieſſe, erit ducēs gen⁹ Ieſſe, & ipſe erit qui de morte exurget regere gentes, & in eum (vt diximus) gētes ſperabunt, vt Matth. 25
cùm redierit, percipiant ab eo regnum.

Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio & pace in credendo, vt abundetis in ſpe & virtute ſpiritus ſancti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Pulchrè qui dixerat in Isaia scriptum esse, q̃ in eum gentes sperabunt, subiungit: [Deus autem spei,] velut si scriptum fuisset, quod in eũ gentes crederẽt, & adiecisset, deus autem spei. Deum autem spei inuocat super eos qui sperãt in eum, à quo eis benedictionis munus precatur augeri. quasi dicat: Ego scripturarum testimoniis ostendi vos tam gentiles quàm Iudæos per Christum ad fidem pertinere, sed deus qui potest omnia adimplere quæ dixi, deus spei, id est, qui dat spem, vel in quo speramus, [repleat vos omni gaudio] spiritali, vt nullus vestrum iã contristetur, sicut solebatis in lite mutuo contristari, sed de profectu vestro & spe gaudeatis, & repleat vos [pace,] id est, concordia [in credendo,] ne in vestra credulitate sit vlla discordia, sed pax adinuicẽ, [vt abũdetis] bonis operibus [in spe] futurę remunerationis [& virtute spiritus sancti,] qua nũc cõfortamini. Vel abũdetis per opera bona, id est, certi⁹ speretis ęternam beatitudinem, & abundetis in vnitate & H virtute spiritussancti, id est, abundantius replea mini eiusdem spiritus fortitudine, vt ad omnia sitis robusti.

al. deest, in lite.

Certus sum autem fratres mei & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita vt possitis alterutrum monere.

Ne videretur omnes intelligere discordes, & ad corrigẽdũ insipientes remouet illud. Quod ideo incipit, vt admoneat perfectiores de correptione minorum, & inde proponit se exemplum qui laborabat de aliis. Et opus est vt hoc isti faciant, cùm ipse aliis impeditus, ad eos venire nondum possit. Moneo, inquit, vos inuicẽ suscipere & concorditer viuere, non tamen omnes, sed [certus sum] de vobis maioribus [ô fratres mei & ego ipse,] qui ita loquor, [quoniam] non ego solus, sed vos [ipsi pleni estis dilectione,] qua velitis aliis prodesse, & [repleti omni scientia,] qua possitis implere quod vultis erga profectum aliorũ. Repleti omni scientia veteris & nouæ legis, etsi nõ plenarie, tamẽ ex parte, [ita vt possitis alterutrum monere] id est, in tantum didicistis omnem scripturę sciẽtiam, vt possitis per eam inuicem alterutrũ monere ad bene agendum, nisi in vestra culpa remanseritis. I

Audacius autem scripsi vobis fratres ex parte tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data est mihi à deo, vt sim minister Iesu Christi in gentibus, sanctificans euangelium dei, vt fiat oblatio gentium accepta & sanctificata in spiritu sancto.

Certus sum de vobis, & vos scientia repletos esse noui, sed tamẽ [audacius] quàm fortasse putaretis, [scripsi vobis ô fratres,] & scripsi [ex parte.] Cùm nunc Apostolus, à quo scientiæ
1. Cor. 13. sermo nobis trãstusus est, ex parte se dicat scripsisse, credendum est quod quãuis ipse alibi dicat, Ex parte cognoscimus & ex parte prophetamus, plura tamen & multo plura sciret quàm scripserit. Tãquam enim ipse multa sciret, nec tamen auderet multa proferre, audacius se fecisse dicit, vt salutem aliqua per scripturam eis dirigeret. Quod verò ait, [tanquam in memoriã vos reducens,] indicat fuisse quidem sibi iam sermonem de talibus, & se frequenter disseruisse de mysteriis, sed quia quæ solo sermone dicta sunt facile intercipere posset obliuio, per hæc pauca quæ scripsit, reuocat illos in memoriam eorum, quæ latius sæpe disseruerat. Vel audacius scripsi vobis, reprehendendo audacius quosdam vestrum male se habentium. scripsi dico, non quasi putans vos insipientes, sed quasi in memoriam vos reducens, id est, quasi faciens vos memores quid agere debeatis. Per laudem eos reuocat ad meliora, more exhortãtis. Vnde nec dicit se docere eos, sed monere, quasi quod sciatur, sed subterfugiat animo. Vbi tamen latenter eos arguit, quasi oblitos quod mente sedulà retinere debuissent. Scripsi, inquit, vobis, L & hoc [propter gratiam] apostolatus [quæ data est mihi à deo.] quasi dicat: Pro officio meo omittere nõ potui. Ob hoc data est mihi gratia, [vt sim minister Christi in gentibus,] id est, vt ministrem & seruiam Christo, prędicans illum gentibus. Non temere scribit, sed apostolus gẽtium constitutus, audet scribere omnibus gentibus. Sũ minister Christi, quem ipse, non alius instituit. ego dico [sanctificans euangeliũ dei,] id est, exemplo meo sanctum ostendens, quod cum tanta reuerentia ministro, [vt fiat oblatio gentiũ accepta,] id est, vt omnes offerãtur dño tanquam acceptabile sacrificium, cum in Christum credentes per euangelium sanctificantur. Vel fiat oblatio gentium accepta, id est, vt gentes quas offero, sint acceptę deo fidei perfectiõne. [& sanctificate] bona operatione [in spiritu sancto,] id est, in spiritus sancti gratia.

Habeo igitur gloriã in Christo Iesu ad deũ. Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium verbo & factis: in virtute signorum & prodigiorum, in virtute spiritus sancti, ita vt ab Ierusalem per circuitum vsque ad Illyricum repleuerim euangelio Christi. M

Dixi quia sum minister Iesu Christi, sanctificans euangelium dei. [Igitur habeo gloriam in Christo Iesu,] cui ministro, [ad deum,] cuius euangelium sanctifico. In Christo gloriam istã habeo, quia nullus apud deum gloriam habere potest, nisi in Christo. Christus enim veritas & sapientia & iustitia, & sine his nemo gloriã habet apud deum. Habeo gloriam in Christo, & rectè: quia [nõ audeo] vt pseudo apostoli [loqui aliquid eorũ quę per me non efficit Christus,] id est, dedecus grande putarem, si aliquid loquerer quod per me Christus non operetur, [in obedientiam gentium,] id est, vt gentes ei obediant

A obediant [verbo] meæ prædicationis [& factis] meæ operationis, in virtute signorum & prodigiorum, id est, potentia mysticorum & simplicium miraculorum, factorum [in virtute spiritus sancti.] Quæ loquor, inquit, non sunt alieni operis verba: nec aliorum gestorum laudator efficior, sed quæ Christum per me fecisse noui, hæc scribo vobis, quæ per obedientiam gentium verbo in me & opere expleuit, verbo doctrinæ, opere autem signorum & prodigiorũ. Signa appellãtur, in quibus cum aliquid sit mirabile, indicatur etiam aliquid futurum. Prodigia verò, in quibus tantummodo mirabile aliquid ostenditur. Signa autem & prodigia, quasi quæ vtrunq; contineant, dixit. Scriptura verò diuina interdum tenet istas proprietates, interdũ abusiue & prodigia pro signis, & signa pro prodigiis ponit. Hæc ideo per se facta dicit Apostolus, vt probet se nihil minus posse quàm priores apostolos, qui cum Christo fuerant. In
B virtute autem spiritus sancti potest illa potestas intelligi, qua manus imponebat super credentes, & accipiebant spiritum sanctum, vel super infirmos & sanabantur. Ità, inquit, operatur in me Christus, [vt ab Ierusalem vsque ad Illyricum repleuerim euangelio Christi] omnes populos per circuitũ, vel euangeliũ Christi repleuerim, id est, plene prædicauerim vsq; ad Illyricum, quæ est regio magna, incipiens à principio Europæ, & habens prouincies decẽ & nouem, ex quibus Dalmatia & vtraque Pannonia, Epirus & Achaia, Macedonia & Thessalia.

Sic autem prædicaui euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamẽtum ædificarẽ, sed sicut scriptum est: Quoniã quibus nõ est ennunciatum de eo, videbunt: & qui nõ
C *audierunt, intelligent. Propter quod impediebar plurimũ venire ad vos. Nunc autem vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedẽtibus annis, cùm in Hispaniam profici-sci cœpero, spero quòd præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.*

Replenì omnia euangelio per tam longa terrarum spatia, nec post alios id feci, sed [sic prædicaui hoc euangelium,] vt omnes anticipare, quia prædicaui illud [non vbi nominatus est Christus,] id est, non in locis in quibus ab aliis prædicatus fuerat, [ne super alienum fundamẽtum ædificarem,] id est, ne super fundamẽtum fidei ab alio positum adderem meæ prædicationis ædificium, & alieni operis gloriã subripere viderer, [sed sicut] in Isaia [scriptũ est] feci, vbi
Isaiæ. 52. legitur: Quia [quibus non est annunciatum de eo,] id est, de CHRISTO, [videbunt] eũ oculis cordis: [& qui] antea [non audierunt] prędicationem de eo, [intelligent] quæ de ipso dicũ- D tur. Secundum hoc prophetiæ testimoniũ obseruauit diligenter Apostolus, vt illis CHRISTVM nunciaret, quibus à nullo fuerat nuncia tus, & illi de eo intelligerent, qui à nullo antè didicissent. Nam quia sciebat pseudo apostolos sub nomine CHRISTI falsà dicere, quod postea corrigere maximi erat laboris, ideo erat solicitus pręuenire, & veritatẽ integre tradere, vbi CHRISTVS nondum erat nunciatus: vtq; verus de eo esset intellectus, festinabat gentes veritate imbuere, quatenus contra pseudo apostolorum cõmenta cautos omnes faceret. Tot, inquit, gẽtibus prædicaui CHRISTVM ignorãtibus. [Propter quod,] id est, quia detinebar occupatione fundandi ecclesias, & in illis locis fundandi, vbi nullum fidei fundamentum præcesserat, dum per circuitum iram, & pseudo magistros prævenirem, [impediebar plurimũ venire ad vos,] quos (sicut in principio epistolæ dixi) videre desidero. Sed [nunc vlterius nõ habens locum,] id est, causam morandi [in his regionibus,] quia omnes notitia dei repleni, [sed E cupiditatẽ diu habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis, cũ cœpero proficisci in Hispaniã,] ad quã difficile itur à pseudo apostolis, & ideo tardare licuit: [spero quòd præteriens videã vos.] Videtur hæc in Achaia positus dicere apud Corinthum. Quæ vtique Achaia vicina & cohærens est Macedoniæ. In quibus locis degens, cùm singula quæque peragrasset, euangelium prędicans in his duntaxat finibus, vbi Christus ante non fuerat prædicatus, & agnitione dei replesset omnia, dicit se vlterius locũ nõ habere in his regionibus, id est, nullum sibi superesse Christi prædicatione vacuum, & tempus iam adesse, quo desideriũ suũ videndi Romanos debeat implere, quod cõceptum ex multis annis gerebat, sed propter alios assiduè conuertẽdos, distulerat. Nec falsum loquitur, qui se in Hispaniam profecturum pollicetur. Profectus est enim, sicut Hieronymus & F Beda cæteriq; doctores testãtur. Vnde & Narbonam præteriẽs, quendã discipulũ suũ nomine Paulũ, fertur ibi reliquisse episcopũ. Peruenit igitur vsque ad Hispanias, & à mari rubro vsq; ad oceanum prædicando cucurrit, imitans solis cursum ab oriente vsq; ad occasum, vt antè ei terra deficeret quàm studium prædicandi. Quia ergo & apud Hispanias pseudo apostolos prævenire festinabat, cum in Hispaniã, inquit, proficisci cœpero, spero quòd videã vos. quasi dicat: Ex me nil possum, sed spero quòd deus dabit vt vos videam, & hoc præteriẽs, quia nõ indigetis longa mora, & alij prorsus indigent aduẽtu meo. Spero quòd videam vos, [& à vobis deducar illuc,] si interim vos præparatis, ne me à cæteris retardetis, videlicet [si vobis primum fruitus fuero] id est, si primum de vobis fructum habuero, si primũ de vestro fructu lætatus fuero, & hoc ex parte vestrũ, id est, ex illis qui nondũ talem fructum faciunt, qualẽ oportet. Quod ait, spero quia præteriens videã vos, non ita accipiendum est, quasi tam paruo amore erga Romanos teneretur, vt eos in transitu solummodo & aliquo pergens iudicaret visendo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G dos. Vnde subiungit, si vobis primum ex parte fruitus fuero. In quo vtique in ipsorum potestate videtur ponere, quandiu pro eis debeat relaxare propositum alio pergendi: & hoc quo dammodo amorem ipsorum erga se inuitat & nutrit, vt ipsi insatiabili erga Apostolum teneantur affectu, sciant etiam ipsum id habere pro posito, vt non prius ab eis discedat, neque alio quàm charitatis ipsorum gratia perfruatur: nõ tamen ex integro, sed ex parte satisfiet eidẽ claritati. Prænonet enim quòd præferenda sit eis necessitas euangelizandi pluribus. Et bene his quos nondum secundum carnem viderat, & ad quos nondum in corpore venerat, præsentiam sui & retardartionẽ moderatius pollicetur. De siderabilius enim suscipimus bona quæ cito metuimus auferenda: securius verò negligimus, quæ nos diutius contenturos credimus.

H *Nunc ergo proficiscar Ierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia, collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Ierusalem. Placuit enim eis, &*
1.Cor.9. *debitores sunt eorum. Nam si spiritalium eorum participes facti sunt gentiles, debent & in carnalibus ministrare eis. Hoc igitur cùm consummauero, & assignauero eis fructum hunc, proficiscar per vos in Hispaniam. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.*

Quandoquidem hìc amplius non habeo locum & vos desidero, igitur non indilatè [proficiscar Ierusalem,] vt inde veniam ad vos. Profi
Actu. 4. ciscar [ministrare sanctis,] qui rerum suarũ venditarum precia posuerũt ad pedes apostolorũ.
I Et habeo quod illis ministrem, quia [probauerunt,] id est, probum iudicauerũt, [Macedonia & Achaia,] id est, Macedones & Achaici, [collationem aliquã facere.] Nõ ego coẽgi, sed ipsi probauerunt facere aliquã collatione pecuniæ [in pauperes sanctorum,] id est, in illos sanctorũ [qui sunt] pauperes [in Ierusalem.] Nõ enim omnes sunt pauperes, sed illi qui omnia vendiderunt, & ad pedes apostolorum (vt diximus) precium posuerũt. Hìc subtiliter & verecũde, dum laudat Græcos, hortatur Romanos. facilius enim deuotæ mẽtes, ad bene agendũ exẽplis quàm sermonibus inuitãtur. Et qui per misericordiã dei viuunt, misericordes debent esse confratribus. Probauerũt, inquã, facere rerum suarum collationem quã sanctis egẽtibus mittant, quia [placuit eis] hoc facere, & merito placuit, quia [debitores sunt eorum.] Similiter & Romani sunt debitores eorũ. Adeò vult Apostolus esse misericordes, vt & hoc deberi dicat ab eo, qui misericordiam expectat. Debitores sunt. [Nam si gentiles facti sunt participes spiritalium eorum,] id est, spiritalium bonorũ quę habent Hebræi, qui prædicatores eis miserũt, K
[debent] ipsi gẽtiles [ministrare eis in carnalibus] bonis. Isti se totos dederant diuinis obsequiis, nihil mundanũ curantes, & exẽplũ bonæ cõuersationis dabant credentibus. Ideoq; gẽtiles qui nõ poterant omnia quæ mundi sunt relinquere, cõstituit illis Apostolus tanquã stipẽdiarios prouinciales, vt ex rebus suis victum eis ministrarẽt. Et quia illis hoc placuit, [igitur cũ ego consummauero] hoc ministerium, [& assignauero,] id est, sub signo vnuscuiusque ecclesiæ vel regionis tradidero [eis fructum hunc] ex bona arbore natũ, [proficiscar per vos in Hispaniam,] & ideo interim vos corrigite. per vos transibo, nec inutiliter, sed [scio,] id est, certus sum [quoniã veniẽs ad vos, veniã in abundãtia benedictionis Christi,] id est, multũ vobis ꝓdero. Hoc non nisi per spiritũ prophetiæ pollicetur. Supra hominem nanque est scire de futuris, quod non solùm in benedictione Chri- L
sti, sed & in abundantia benedictionis venturus sit ad eos, vbi & venientis gratia, & suscipientium merita pariter designantur.

Obsecro igitur vos fratres per Dominũ nostrum Iesum Christum & per charitatem spiritus sancti, vt adiuuetis me in orationibus vestris ad deũ, vt liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa, & obsequii mei oblatio accepta fiat in Ierusalẽ sanctis, vt veniam ad vos in gaudio per voluntatem dei, & refrigerer vobiscum.

Quandoquidem iturus sum Ierusalem, ac deinde ad vos migraturus. [igitur obsecro vos fratres, vt si me vultis videre, impetretis orando vt possim liberat° ad vos venire. Obsecro vos [per dominũ nostrum Iesum Christum & per charitatem spiritus sancti,] id est, quam spiritus sanctus dat, vt si dominũ Iesum diligitis, & si in M
vobis est charitas quã spiritus sanctus facit, [adiuuetis me in orationibus vestris ad deum,] vt quod ego solus obtinere nequeo, vestris adiutus orationibus obtineam. Multi enim in vnũ dum congregantur vnanimes, fiunt magni, & multorum preces impossibile est vt non impetrent. Adiuuetis me [vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa,] ne me diutius teneant, & salutem vestram aliorumque retardent, nec victum quem sanctis defero, tollant. Orate vt liberer ab his incredulis, vt [oblatio obsequij mei id est, mihi iniũcti, [fiat accepta,] id est, sufficiens, non diminuta, [sanctis in Ierusalem.] Vel accepta, grata & placens eis, vt intelligentes charitatem meam erga se, mecũ vnanimes gratias agant. Magnus enim mihi profectus erit, si meo ministerio lætificati, deum laudauerint. Orate vt hęc ita compleam, sicque venire possim [ad vos in gaudio] futuri profectus vestri [per voluntatẽ dei, refrigerer vobiscum,] id est requiescam in pace & concordia vestra. Non enim refrigerium habeo in vobis, si dissidentes fueritis. Licet per prophetiam dixisset superius, quia veniens ad vos, in abũdãtia benedictionis

A nis Christi veniam, nihilominus tamen sciebat etiam in his quæ manifeste futura cognouerat, orationẽ esse necessariam. Quæ vtiq; nisi fuisset adhibita, sequeretur sine dubio nõ impleri quæ fuerãt prophetata. Quis ergo est qui hæc legens vel audiẽs quod Paulus deprecetur eos
Nota. qui Romæ sunt orare pro se, cõtemnat orationes ecclesiæ postulare, etiam si inferiores meritis esse videatur hi, à quibus oratio postulatur? Ecce enim Paulus apostolicis prædituς meritis, discipulos humiliter hortatur vt orent pro se. Notandum etiam quia sunt nonnulli qui dicunt. Quare laborarem" bonis operibus ad vitã peruenire? Nam si prædestinati sumus, sine dubio ad eam perueniemus. Quorum errorẽ destituit, dum Romanos hortatur vt orẽt impleri ea, quæ ipse per spiritũ prophetiæ futura prædixerat. Deus enim multa sic prædestinauit futura, vt sancti ea cum labore obtineãt: & ideo qui laborare neglexerit, nõn apprehendet illa. Videamus quàm validis, quamq; religiosis sacra-
B mentis semper astringat. Obsecro, inquit, per dominũ nostrum Iesum Christum, & per charitatem spiritus sancti, vt adiuuetis me in orationibus vestris ad deum, vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa. Non tamẽ pati meruit ab incredulis ea pro Christo, quæ ad apostolatus eius gloriã pertinent, sed impediri veretur, ne diutius obstaculis retentus vel minus gratũ exhibeat sanctis ministerium, vel desideriũ eius quod erga Romanos habet visendos, diutius differatur. Si enim hæc ita gesserit, tũc pro bene gestis gaudens rebus, cito veniẽt ad eos per voluntatem dei, & refrigerabitur cum eis, id est, requiescet in charitate & bonis operibus eorum. Ibi enim refrigerium habet Apostolus, vbi requiescit spiritus sanctus.

Deus autem pacis sit cum omnibus vobis, Amen.

Ego, inquit, cito venire cupio. Sed siue cito, siue tarde venero, [deus pacis sit cum omnibus
C vobis, Amẽ:] qui vos omnes in pace custodiat, id est, Christus qui se vsq; in finem seculi cum suis futurum promisit. Pulchre autem in pace finiuit, duobus populis in concordiam reuocatis, ostendens quia non nisi in pacificis deus pacis inhabitat. Ex hoc autem loco incipit multos proponere, quibus Romani debeant credere. Nam subdit:

CAPVT XVI.

Ommendo autem vobis sororem
C *nostram Phœben, quæ est in ministerio ecclesiæ quæ est Cenchreis, vt eam suscipiatis digne in domino sanctis, & assistatis ei in quocunque negocio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoque astitit multis & mihipsi.*

Cenchreæ dicitur locus Corintho vicinus, id est, portus Corinthi. Phœbe autem & nobilissima & ditissima mulier erat, quæ ecclesiã in loco Cenchreis sua substantia sustentãbat. Et tunc temporis pro aliquo negocio Romã pro- D
fecta est, & ideo eam Romanis cõmendat Apostolus, vt suscipiant eam digne sanctis, vt dignũ est sanctos suscipi, & per eam fortasse missit hãc epistolam. Docet etiam fœminas locus iste apostolica autoritate in ministerio ecclesiæ cõstitui, in quo positã Phœben Apostolus nunc magna laude cõmendat, enumerans etiã gesta eius præclara, & dicẽs quia intantũ omnibus astitit & in necessitatibus præsto fuit, vt etiam mihipsi in necessitatibus meis apostolicis deuotione mentis astiterit. Ostendit etiam quia hi qui bono operi in ecclesiis dãt operã, vicẽ recipere debent à fratribus & honore, vt in quibuscũq; necesse fuerit, siue spiritalibus, siue etiã carnalibus officiis, adiuuẽtur: & honorificẽ habeãtur.

Salutate Priscam & Aquilam adiutores meos in Christo, qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt, quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gentium, & domesticam eorum ecclesiam. E

Prisca, quæ in Actibus apostolorum Priscilla nominatur, vxor erat Aquilæ. De his enim Actuũ. 18
dicit Lucas: Egressus ab Athenis Paulus venit Corinthum. Et inuenit quendam Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere, qui nuper venerat ab Italia, & Priscillam vxorem eius, eo quòd præcepisset Claudius discedere oẽs Iudæos à Roma, accesit ad eos. Et quia eiusdem erat artis, manebat apud eos, & operabatur. Erant autem scenofactoriæ artis, id est, artifices tabernaculorum, videlicet sutores. Creditur autem quòd quia illo tempore pulsis ex vrbe Iudæis per præceptũ Cæsaris Corinthum venerant, rursum mitigata principis fœuitia, Romã regressi essent quando Paulus hanc misit epistolã. Hi ergo [adiutores eius in Christo, id est, in Christi prædicatione, quia recte crediderãt, & apostolici laboris se socios fecerãt, vt & ipsi F
hortarentur cæteros ad fidem rectam. denique Apollo quanuis exercitatus esset in scripturis, ab his tamen in via domini diligẽtius est instructus. Quos & apparet Iudæorũ insidiis, Paulo periclitante, semetipsos subiecisse, vt ille liber abscederet. Et hanc eorum laudem ipse non silet, sed omnibus eam ecclesiis admirãdam tradit. [Supposuerunt,] inquit, [pro anima mea ceruices suas, quibus nõ solus ego gratias ago, sed & cunctæ ecclesiæ gentium.] Merito enim gentium ecclesiæ his gratias agebant, qui seipsos morti obtulerant, vt doctor gentium liber euaderet, & ad opus prædicationis exeurreret. Vnde Romani eis obedire debẽt, quia pro exhortatione ad cõfirmationem eorum Romam reuersi sunt. Hos, inquit, salutate, [& domesticam eorum ecclesiam,] id est, familiam ipsorũ, quia sanctitatem eorum imitatur.

Salutate Epænetũ dilectũ m. hi, qui est primitiuus ecclesiæ Asiæ ī Christo Iesu.

Iste primus omniũ ex Asia credidisse intelligitur, & ad Romanorũ confirmationẽ venisse

Ro-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Romã. Sic & alij quos ſalutat Apoſtolus, intelligũtur illuc veniſſe pro fratrum ædificatione.

Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis.

Et hæc pro vtilitate eccleſiæ non exiguum, ſed multum & magnum laborem inſtituit.

Salutate Andronicum & Iuniam cognatos & concaptiuos meos, qui ſunt nobiles in apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Chriſto Ieſu.

Hi ſecundum carnem cognati fuerunt Pauli, & cum eo cauſa fidei captiuitatem pertulerunt. De quibus & hoc fortaſſe poteſt intelligi, quod ex ſeptuaginta duobus diſcipulis domini fuerint, qui & apoſtoli iure nominantur. Ideo [nobiles] dicuntur [in apoſtolis,] id eſt, in illis ſeptuaginta duobus, [qui &] ante Paulum [fuerunt in Chriſto,] id eſt, in Chriſti fide. Vel
H ipſi duo fuerunt ante eum in Chriſto, quia ſecuti ſunt priores apoſtolos, & ideo nobiles in apoſtolis dicuntur, id eſt, inter prædicatores, qui diſcipuli erant apoſtolorum.

Salutate Ampliatum dilectiſſimum mihi in domino.

Quanuis nihil egregium præ cæteris huic videatur aſcribi, tamen hoc ipſum quod dilectiſſimus eſt Apoſtolo, manifeſtat eum laudabilem & ſalutatione dignum eſſe.

Salutate Vrbanũ adiutorem noſtrũ in Chriſto Ieſu, & Stachyn dilectum meũ.

Et iſtos ſalutatione dignos cæteris coniungit, ſed Vrbanum in laude præfert. Illum enim [adiutorem] apoſtolorum [in Chriſto,] id eſt, participem apoſtolici operis: Stachyn verò [dilectum ſuum,] id eſt, amicum proprium, etſi nõ adiutorem, dicit.

Salutate Apellen probum in Chriſto.

I Hic etſi non ſpecialis amicus erat Apoſtoli vel particeps apoſtolici operis, tamen per tentationes inuentus eſt fidelis in Chriſto. Intelligitur enim per multas tribulationes patienter & fortiter ſuſtentatas tranſiſſe, & ideo probus ab Apoſtolo pronunciari, iuxta quod ſuperius
Rom. 15. Iacob. 1. ait, quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem.

Salutate eos, qui ſunt ex Ariſtobuli domo.

Ariſtobulus fuiſſe congregator fratrum in Chriſto intelligitur. Cuius factum ſic probat Apoſtolus, vt eos quos ille congregabat, dignos ſalutatione ſua deſignaret.

Salutate Herodionem cognatum meũ.

Hic tantum cognatus Apoſtoli dicitur: nullum eius euidẽter meritũ oſtenditur, niſi quòd religioſus in Chriſto fuiſſe declaratur, cùm ab Apoſtolo ſalutatur.

Salutate eos qui ſunt ex Narciſſi domo, qui ſunt in Chriſto.

Narciſſus dicitur fuiſſe presbyter, qui pere- K grinãdo confirmabat fratres exhortationibus. Et quia præſens tunc non erat, ſuos Apoſtolus ſalutat. Quia verò non omnium illorum merita nouerat, diſcernit qui ſunt in domino, id eſt eos, qui digni ſunt ſalutatione mea propter meritum quod habent in domino.

Salutate Tryphænã & Tryphoſam, quæ laborant in domino.

Labor iſtarum non pro hoc mundo fiebat, nec pro vita præſenti, ſed pro ſpe quam habebant in domino. Intelliguntur autem in miniſterio ſanctorum laboraſſe.

Salutate Perſidem chariſſimam, quæ multum laborauit in domino.

Hæc longe præfertur iſtis duabus, quia & chariſſima dicitur, & non ſolùm laboraſſe, ſed & multum laboraſſe in domino aſſeritur.

Salutate Rufum electum in domino, & matrem eius & meam. L

Hunc (credo) ſciebat Apoſtolus eſſe de nu- Mar.
mero non multorũ qui vocati ſunt, ſed paucorũ qui electi ſunt. Vel electus, id eſt, promotus erat ad eccleſiaſticas res agendas, vt in aliquo gradu honoris preeſſet. Cuius & mater tãtum meritum habuit, vt etiam Apoſtolus ſuam hãc nominauerit matrem, vnúmq; cum eo partitus ſit matris affectum, ſicut Ioannes cum Chriſto. Eadem enim fœmina & Rufi mater erat ſecundum carnem, & Pauli ſecundum charitatem ac beneficẽtiam. Vel fortaſſe carnalis mater Apoſtoli erat tunc Romæ degens cum iſta.

Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, & qui cum eis ſunt fratres.

Iſti quos nominat, intelliguntur ſimul habitaſſe, & in Chriſtiana amicitia vnanimes fuiſſe, atque famoſi in religione, & ſecum alios fra- M
tres habuiſſe, qui non tanti meriti erant vel tãtæ famæ. Puto autem quòd Hermas iſte ſcriptor ſit libelli illius, qui paſtoris appellatur.

Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & ſororem eius, & Olympiadẽ, & omnes qui cum eis ſunt, ſanctos.

Et hi ſimul vnanimes erãt, & qui nominatim exprimũtur, maiores fuiſſe deſignãtur. Omnes autẽ quos hucuſq; ſalutauit, intelliguntur præclari fuiſſe fide & meritis, vt eos iure deberent honorare Romani, & credere verbis eorum.

Salutate inuicem in oſculo ſancto.

Vos ipſos [inuicem ſalutate in oſculo] non ficto, non ſubdolo, non libidinoſo, ſed [ſancto,] religioſo & caſto. In oſculo ſancto, id eſt, in pace Chriſti vos ſalutate, vt non ſimulata vel carnalia, ſed religioſa ſint oſcula veſtra. Ex hoc præcepto & aliis ſimilibus, mos eccleſiæ traditus eſt, vt poſt orationem oſculo ſe inuicem ſuſcipiant fratres.

Salutant vos omnes eccleſiæ Chriſti.

Per

A Per hoc dictum intelligitur eccleſias poſſe
Pſal. 25. dici, quæ non ſunt Chriſti. Vnde Pſalmiſta: Odiui eccleſiam malignantium. Omnium autem illorum locorum eccleſias dicit Romanos ſalutare, vt creſcant in fide & religione.

Rogo autem vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula, præ
Philip. 3. *ter doctrinam quam didiciſtis, faciunt, & declinate ab illis. Huiuſmodi enim Chriſto domino non ſeruiunt, ſed ſuo vẽtri, & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium.*

Nunc monet Apoſtolus vt ſuper omnia caueãt à pſeudo apoſtolis. Quaſi dicat: Eos quos præmiſi, ſalutate & imitamini, ſed hos notate & vitate. Iuſsi vt illos ſalutetis, ſed rogo vt iſtos caueatis. [Rogo vos ô fratres] filij matris
B eccleſiæ, [vt obſeruetis,] id eſt, diſcernatis & notetis [eos qui faciũt diſſenſiones,] id eſt, mẽtium & ſenſuum diſcordias, [& offendicula,] id eſt, fratrum inuicẽ offenſiones, vt alius offendat alium. Vel offendicula, id eſt, culparũ præcipitia præparant, vt incautos ruere in opera nequitiæ faciant. Et hæc agunt [præter doctrinã quã] vos à bonis prædicationibus [didiciſtis,] quoniam talia opera tranſgreſsiones ſunt ſanctæ doctrinæ quã accepiſtis. Idcirco obſeruate eos [& declinate ab illis.] Et quare? quia [huiuſmodi] homines ĩ ſubdola prædicatione quã faciunt, [non Chriſto, ſed ventri ſuo ſeruiunt:] quoniã non amore audientium prædicant, ſed intentione accipiendi ab eis cibos. [& per dulces ſermones,] quibus venenum nequitiæ ſuæ dulciter infundunt [& per benedictiones] fallaces] ſeducunt corda innocẽtium.] Hoc enim eſt propriũ hæreticorum, & eorũ qui decipiũt audiẽtes, vt dulciter eis loquantur. Sẽper inſidioſa, callida, blanda eſt adulatio: pulchréque adulator apud philoſophos definitur blandus
C inimicus. Poſſunt dulces eorum ſermones intelligi peccatorum alleuationes, dum dicunt ea non eſſe grauia, & ſecuritatẽ peccandi præbent ſtultis, promittentes eis impunitatẽ ex dei miſericordia, crebróque benedictiones illis dant, vt ſancti eis appareãt. Sicq; ſeducunt, id eſt, ſeorſum à via rectitudinis ducunt corda innocẽtiũ, id eſt, ſimplicium cauere neſciẽtium. Nõ enim Romanis tantũ qui tunc in carne erãt, ſed magis omnibus vbiq; fidelibus vſq; in finẽ ſeculi iubet Apoſtolus vt diligentius conſiderent & perſpiciant, qui ſint qui diſſenſiones & offendicula in eccleſiis generãt. Dicit nanq; diſſenſiones & offendicula commouere, præter Chriſti doctrinam eſſe quã didicimus. Et ideo alienus à nobis ſit, nec omnino recipiatur inter nos, quiſquis certamina commouet, quiſquis ſeruit iurgiis, quiſquis lites excitat & ſtudia contẽtionis exercet. Qui enim tales ſunt, Chriſto domino, qui eſt pax noſtra, nõ ſeruiunt, ſed vẽtri ſuo potius obſequũtur. Cur enim iurgia & lites in eccleſiis ſuſcitẽtur, ſpiritus ſanctus per Apoſtolum nunc indicat. Ventris inquit, gratia, id eſt, quæſtus & cupiditatis. Vnde & nonnulli cir- D
cumeunt domos, loquẽtes ad gratiam cũ omni deceptione adulationis, non vt verbo dei ædificent animas ad virtutes, ſed vt per adulationes dulcéſque ſermones perimant, vt etiã proficere hortentur in vitiis, laudantes & benedicentes ea quæ correctione ſunt digna.

Veſtra enim obedientia in omnem locum diuulgata eſt. Gaudeo igitur in vo
Matt. 10. *bis, ſed volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.*

Ideo, inquit, vos moneo vt vitetis deceptores, quia non ſolum fides, ſed [& obedientia veſtra] vbique audita eſt, quoniam eſtis in capite mundi: & ſic exemplo veſtro iam alij corrumpi poſſent, ſi eſſetis ſeducti. Vel rogo vt eos vitetis, quia leuiter obeditis, ſicut vbiq; iam diuulgatum eſt. Subtiliter indiſcretam & facilẽ eorũ obedientiam, nõ in omni re laudat, ſed diuulga
E tam dicit. Et ne eos rurſum inobediẽtes efficeret, ſi hoc apertius corrigeret, addidit. [Gaudeo igitur in vobis.] quaſi dicat: Facile obeditis, & hoc bonum eſt, atq; hinc gaudeo quia ſic obeditis. [Sed] tamẽ [volo vos ſapiẽtes eſſe in bono & ſimplices in malo,] id eſt, volo vt ſitis ſapiẽtes in bono diſcernẽdo & ſine aliqua parte mali, vt ſapiẽter diſcernatis quibus bonũ obedientiæ præbere debeatis, ne ſi incautè peruerſis obedientes fueritis, bono veſtro ſe miſceat malum duplicitatis. Non enim ſimplex ſed duplex erit quod egeritis, ſi & propter obediẽtiã bonũ fuerit, & propter indiſcretionẽ malum. Simplices ſitis in malo, id eſt, ſine aliqua plicatione, hoc eſt, ſine aliqua admixtione vel aſſociatione ſitis, ne bono veſtro ſe malum aliquod adiungat. Sapientes etiã in bono eſtote, vt bonũ ſapiẽter & cautè faciatis. Simplicitati enim adiungere prudentiam debetis, quatenus ſic ſe
F curitatem de ſimplicitate poſsideatis, vt circũſpectionem prudentiæ non omittatis. Simplicitas enim & ignorãtiam quandam ſignificat, vt ſitis in malo ſimplices, id eſt, neſcij, videlicet malum neſcientes per actionem.

Deus autem pacis conterat ſatanam ſub pedibus veſtris velociter.

Volo vt ſitis ſapientes ad cauendum malum. Sed [deus pacis] largitor & amator [conterat velociter ſatanam,] id eſt, omnem qui vobis aduerſatur in via dei. Satanas enim aduerſarius interpretatur. Quo nomine hoſtis antiquus deſignatur, vel quilibet peruerſus, qui ſanctis ad deum tendentibus contraria molitur. Sed deus pacis eum cito conterat [ſub pedibus] eorum, vt ſuggeſtio antiqui aduerſarij, mox vt mentem ipſorum pulſauerit, conculcetur & conteratur, atque in nihilum redigatur, & omnis pſeudo prædicator vel quilibet pacis diſſipator, cito conteratur aut de mundo tollatur. Satanam ſub pedibus eccleſiæ deus pacis contriuit, quia membra eius, in quibus eccleſiam perſequebatur, ad fidem conuertens, ipſi eccleſiæ ſubiugauit.

Gratia

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum, Amen.*

Vt sătanas conteratur, gratia Christi sit vobiscum custodiens vos & adiuuans.

Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Lucius & Iason & Sosipater, cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi hanc epistolam in domino.

Timotheus cōfors laborū Apostoli fuit, qui multo tēpore cum eo ad prædicādum perrexit, & tandē episcopus ab eo factus, magna solicitudine gubernabat ecclesiā. Sed de Lucio scriptū est, quia erant in ecclesia quæ erat Antiochiæ, prophetæ & doctores, in quibus Barnabas & Simeō qui vocabatur Niger, & Lucius Cyrenenſis: Iason verò ille est Thessalonicensis, qui in Actib° apostolorū legitur, & Sosipater Berrhœensis. Hi inquit, vos salutant. Ac si diceret:

Actu. 13. Actu. 21. Actu. 20

H His estis curæ. Et ego qui scripsi epistolā, saluto vos in domino, Tertius nomine, nō numero, vt Timotheus qui specialis adiutor designatur, primus itelligatur: deinde Lucius & Iason & Sosipater (quasi vnus accipiatur) secundus, sicq; scriptor epistolæ tertius. Vel post Iasonē & Sosipatrem tertius, qui videlicet scriptor vel ipse Apostolus est intelligendus: vel vt alijs visum est, notarius Apostoli. Nam melius est vt Tertius intelligatur nomen propriū, quia Tertius interpretatur adiungēs, id est applicans se.

Salutat vos Gaius hospes meus, & vniuersa ecclesia. Salutat vos Erastus arcarius ciuitatis, & Quartus frater.

1. Cor. 1. Ex his verbis apparet epistolā de Corintho scriptam. De hoc enim Gaio dicit Corinthius: Gratias ago deo meo, quia neminē vestrū baptizaui, nisi Crispū & Gaium. Et de Erasto scri

2. Tim. 4 bit ad Timotheum: Erastus remānit Corinthi.

I Videtur autē indicari de Gaio, quoniā hospitalis fuerit, vt nō solū Paulū ac singulos quosq; aduentātes Corinthum hospitio receperit, sed & ecclesiæ vniuersæ in domo sua conuenticulum præbuerit. Hoc enim patēter innuere videtur Apostolus, qui cum dixisset, [Salutat vos Gaius hospes meus,] mox addidit, [& vniuersa ecclesia.] Illa videlicet Corinthiorū ecclesia,

3. Ioan. 1. quæ apud Gaium conueniebat. Nā & Ioannes cuidā Gaio scribit, qui forsitan iste est, laudans eū quia fratribus ministrabat. Erastus autem ab arca dicitur arcarius, quia dispensator ciuitatis erat quasi curator, quia dictante iustitia ciuitatē gubernabat maximē in moderādis preciis. Ad laudem ecclesiæ Corinthorum scribitur de isto Romanis, quod is qui princeps erat ciuitatis, nō erubesceret in Christum credere crucifixū, & credētibus in eum salutationē dirigere. Hos omnes Apostolus enumerat nominatim in salutatione Romanorū, vt scirent quales & quāti viri congauderent bono incepto eorum.

Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amen.

Tot & tanti salutationem vobis mandant, K sed gratia Christi vobiscum maneat. Hoc paulò antè dixerat, sed præ nimietate æstuātis amoris repetit quod valde exoptat.

Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta euangelium meum & prædicationem Iesu Christi, secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum, secundum præceptum æterni Dei ad obeditionem fidei in cunctis gentibus cogniti, soli sapienti Deo per Iesum Christum, cui honor est & gloria in secula seculorum, Amen.

Ego vos in hac epistola sic instruxi & monui, sed ei qui potēs est vos confirmare, soli sapiēti L deo sit honor & gloria in secula seculorū. Deo à quo sunt omnia, dat gloriā, vt cœptū Romanorum (quia potens est) dignetur cōplere, confirmando in fide & charitate animas eorum, in quo epistolæ summa notatur. Ei sit gloria [qui potens est vos cōfirmare iuxta euāgeliū meum & prædicationem Iesu Christi,] id est, qui potest vos ad tantā perfectionē ducere, quātā ego euangelizo: & quātam Christus prædicauit & prædicando instituit. Quod euangeliū & quæ prædicatio sit [secūdum reuelationē mysterij,] id est, secūdum quod reuelatum est de occulto dei cōsilio ipsum mysteriū incarnationis Christi. mysterij dico, [taciti æternis temporibus, id est, spatiis quæ fuerunt ante mundi constitutionem, quia soli deo notū erat quod vnigenitus patris humanitatē pro hominū salute esset assumpturus. Sed & facto iam mundo, tacitū est hoc mysterium Christi incarnationis. & humanæ reparationis, quia licet aliquatenus esset antiquis patribus notum, nulli tamen eorum plenariè fuit cognitū. [Quod nūc patefactum est per scripturas prophetarū,] id est, aduētu Christi reuelatum est, scripturis prophetarum ab eo reseratis, quæ testimonium dant huic prædicationi. Patefactum est [secundū præceptū æterni dei, id est secūdum quod præcepit deus, qui hoc ab æterno ordinauerat. Et est patefactū [ad obeditionē fidei in cunctis gentibus, id est, ad hoc manifestum est nunc in vniuersis nationibus, vt omnes obediāt fidei bene operādo. Mysterij dico olim taciti aliis, sed [cogniti soli sapiēti Deo:] quia etsi sit hominibus modo reuelatū, tamen soli deo cognitū est, qui solus nouit cur ita factum est. In quo reprimit Apostolus inquisitores, qui quærūt cur distulit Deus tantū, cur tot gētes perire permisit. Solus autē sapiens Deus, pater & filius & spiritussanctus, quoniā trinitas vnus Deus est. Qui propterea solus sapiēs dicitur rectè, quoniā solus secundū sapientiam suam & substantiam sapiens est, nō secundum accidentem vel accedentē participationē sapientiæ, sicut sapiēs est rationalis quæcunque creatura. Trinitas, inquam, est solus sapiens deus, qui omnino nec potuit vnquā esse in-

A insipiēs, nec poterit, nō per gratiā particeps sapiētiæ, sed sapiēs immobilitate naturæ. Soli igitur sapiēti Deo gloria sit [per Christū Iesum,]

Matt. 28. Marc. 16. hoc est, clara cum laude notitia, quia innotuit gētib° Deus trinitas. Ideo per Iesum Christū, quia vt alia taceam, ipse præcepit baptizari oēs gētes in nomine patris & filij & spirituſſanctī, vbi præcipuè commēdata est huius indiuiduæ gloria trinitatis. Quod verò additum est, cui, vt diceretur, cui gloria, cū sufficeret, si dictū esset, ei aūt gloria, inusitatā nostræ linguæ locutionē indicat, nō sensum quē requiramus, vel de quo ambigamus, insinuat. Quid sensui deperit, si dicam°, & gloria cui p Iesum Christū gloria? hoc nanq; est, ei per Iesum Christū cui gloria, quod est, cui p Iesum Christū gloria. Sed alter horū inusitatus, alter vsitatus ordo verborū. Vel dictum est, ei gloria cui per Iesum Christum gloria, siue ei gloria per Iesum Christū, cui gloria,

B vt intelligeremus eū qui in seipso semp gloriosus est, p incarnationē & resurrectionē Christi apud homines glorificari. Vel ei qui potens est vos confirmare. i. trinitati, sit gloria per Iesum Christum, [cui] Iesu Christo & secundū humanitatē [est honor & gloria,] sicut in Psalmo ca-

Psal. 8. nitur, Gloria & honore coronasti eum. Quod subiunxit, [in secula seculorū,] moris est scripturæ diuinæ, immēsitatē per hoc tēporū designare. Vel in secula seculorū, in æterna secula, quæ digniora erūt labentibus seculis, sicut sancta sanctorum & cantica cāticorū præstantiora sunt cæteris sanctis & cāticis: vel sicut rex regū & dominus domnorum cæteris regibus & dominis est præstantior. [Amē] autē, quod interpretatur verè vel fideliter, quasi ad cōfirmationem omnium quæ superius scripta sunt, in fine posuit, per quod vernaculo Hebræorū sermone vera & fidelia esse, quę sunt scripta, signaret.

C INCIPIT PRIMAE AD CORINTHIOS Argumentum.

Actuū. 18 Orinthus est ciuitas metropolis, caput Achaiæ, decus Græciæ. Ad quem Paulus veniens, multos ciuium conuertit ad fidem. Vbi & dominus ei no cte per visionem dixit: Noli timere, sed loquere, & ne taceas. Propter quod ego sum tecū, & nemo apponetur tibi vt noceat te, quoniam populus est mihi multus in hac ciuitate. Sedit ergo annū & sex menses docens apud eos verbū domini. Post cuius abscessum, subuersi sunt quidā eorum à pseudo apostolis, quidā etiam à mundanæ eloquētiæ sectatoribus, nōnulli verò Iudaicis traditionibus deprauati. Quidam etiam eorum attendētes dignitatem personarū in baptismo, putabant quòd plus gratiæ & remissionis peccatorū accepissent, si à dignioribus & sanctioribus viris baptizati fuissent. Et per hoc se aliis præferre volebant, qui tà dignos baptizatores nō habuerāt. Multāque alia in eis erant schismata & vitia. A quibus omnibus intendit Apostolus eos corrigere, & modū illos Christianæ cōuersationis docere, scribēs ab Epheso. Hæc epistola post illam ad Romanos iure locata est, licet ante illā scripta fit, quia quisquis in fide iam instructus est, de qua cum Romanis agitur, debet consequēter à subrepētibus vitiis corrigi, & in virtutibus plenius informari, ficut nunc corriguntur & instruuntur Corinthij. Ob hoc etiā posita est hæc post illā, quoniam in materia quandā habet affinitatem cum illa. Vt enim illi de meritis suorū antecessorum gloriabantur, & suam saluationē non gratiæ deputabant, sed quidam legis obseruationibus, quidā verò facultati ingenij & libertati arbitrij: sic & isti de sanctitate suorum baptizatorum gloriantes, & quicquid boni habebāt illis adscribentes, alij aliis præferri volebant. Sed veniamus ad literam.

CAPVT I. D

Paulus vocatus apostolus Christi Iesu per voluntatē Dei, & Sosthenes frater, ecclesiæ Dei quæ est Corinthi, sanctificatis in Christo Iesu, vocatis sanctis, cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, in omni loco ipsorum & nostro, gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo.

Paulus interpretatur mirabilis. Et verè mirabilis doctor, cui nullus comparari potest in scientia: mirabilis operarius, qui plus omnibus laborauit, Hoc ergo nomine iā reddit attonitos auditores suos, & tanti nominis autoritate cōprimit, ne verbis sequentibus audeant contradicere, vel inobedientes existere. Qui & vocatum se dicit, vt maioris appareat autoritatis: quia non sicut cæteri ab hominibus est ad fidē vocatus, sed à Christo ipso de cœlo. Qui etiam Actu. 9. [apostolus,] id est, missus [Iesu Christi,] à quo audiuit: Vade, ego longe ad gentes mittam te Actu. 22. Apostolus Iesu Christi est [per volūtatē Dei,] id est, à Christo missus ad gentes per voluntatem patris. Per quod tangit etiam illos, quos neque Christus miserat, neque per voluntatem Dei prædicabant. Paulus talis & tantus scribit Corinthiis, [& Sosthenes frater.] Etiam istum adiungit ad confirmationem omnium quæ scribit, quia magnę erat apud eos authoritatis, vtpote qui princeps ibi synagogæ fuerat, & ad fidem conuersus, multas à Iudæis persecutiones F ante tribunal Gallionis proconsulis viriliter sustinuerat. Paulus & Sosthenes scribunt [ecclesiæ] non baptizantium, sed [Dei quæ est Corinthi.] Ideo scribit ecclesię, quia adhuc singulis ecclesiis rectores non erant constituti. Paulus ecclesiæ Dei, videlicet [sanctificatis,] id est, baptismo regeneratis [in Christo Iesu,] id est, in figuratione mortis & resurrectionis Christi Iesu. Sanctificatis in Christo, non in petro vel Paulo, vel alio quolibet baptizatore, quia Christus sanctificationem istam æqualiter operatur per omnes suos ministros, & ideo nulli gloriandum est in meritis sui baptizatoris. Ecclesiæ se dixit scribere, [& addidit sanctificatis in Christo, vt ostenderet omnem ecclesiam sanctificatam fuisse in Christo, sed quosdā illorum pōst male cœpisse conuersari. Scribit etiam [vocatis] prædicatione euangelica, & [sanctis] bona cōuersatione sua. Vel vocatis sanctis, id est, vocatis ad hoc vt sint sancti: hoc est, vt non recedant à regula sanctitatis, declinantes in aliquē errorem vel in malum, actionem: vel etiam vocatis ab æterno diuinitus, id est, prædestinatis ante mundi constitutionem, & sanctis in tempore conuersationis suæ. His scribit Paulus [cum omnibus qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, in omni loco ipsorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

G sorum & nostro,] id est, comersis ad fidem Iu-
Ioan. 4. dæis iungit & gentes. quia salus ex Iudæis est,
vt in omni loco, vbi gentes quæ inuocant no-
mẽ domini, & vbi tales Iudei sunt similiter sint
omnes vnum. Vel ita potius Corinthiis scribit,
cum omnibus qui inuocant nomen domini no
stri Iesu Christi, in omni loco ipsorum Corin-
thiorum, id est, subiecto eis, hoc est, cum omni
bus suffraganeis Corinthi, cum omnibus qui
subiecti Corintho vt metropolitanæ ciuitati.
Cum omnibus qui Deum inuocant in omni lo
co ipsorum Corinthiorum, id est, famulante il-
lis, & nostro, id est, ad nos similiter pertinente,
sicut ad eos. De nostro nanque apostolatu sunt
illi qui sunt in locis Corintho subiectis, & ideo
scribimus eis sicut Corinthiis. Deum autem in
uocat, qui suis precibus nihil aliud ab eo quã
ipsum Deum quærit. Qui enim inuocat Deum
vt diues fiat', Deum nõ inuocat, sed illud quod
vult ad se venire. Quid enim est inuocare, nisi
in se vocare? Nam cum dicis Deo, da mihi di-
uitias, non vis vt Deus ipse in te veniat, sed vis
H vt diuitiæ veniant ad te. Quod vis vt ad te ve-
niat, hoc inuocas. Si autem Deum inuocares, ip
se ad te veniret, ipsum haberes diuitias. Ergo il
li qui propter secularia cõmoda, qui ꝓpter ter
renã felicitatẽ inuocant Deũ, nõ inuocãt deũ.
Sed illi inuocãt Deũ, illi inuocãt nomẽ domini,
qui nihil ab eo quærunt nisi ipsum, qui hoc ab
eo pie postulant, vt ipse dignetur in eos venire
& in eis habitare, eósque templum suæ gloriæ
facere. Meritóque tales vbicunque maneant, so
cientur illis quibus scribit Apostolus. Quos si
mul omnes salutat, dicens: [Gratia vobis] sit,
qua vobis peccata remittantur & virtutes con-
seruentur. Gratia lapsis vt resurgant, stantibus
vt maneant. [Et pax] sit vobis, qua reconcilien
tur Deo, qui per peccata eius facti sunt inimi-
ei: & qua stabiliter ei inhæreant, qui nõ recesse
runt ab eius amore. Quæ scilicet gratia & pax
sit vobis, non à baptizatoribus vestris, vel ab
alijs hominibus, sed [à Deo patre nostro,] qui
nos in filios adoptare dignatus est. [& à domi-
I no Iesu Christo,] id est, saluatore, rege, domi-
no nostro, id est, qui de potestate satanæ nos e-
ripuit, & suo domino nos mancipauit. Serui
nanque eius sumus, licet pater eius nos in filios
adoptauerit: quia ipse est filius per naturã, nos
per gratiam: ille creator, nos creatura: ille sine
peccato, nos liberati à peccato.

Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia dei, quæ data est vobis in Chri sto Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo & in omni sciẽ tia, sicut testimoniũ Christi cõfirmatum est in vobis, ita vt nihil vobis desit in vl la gratia, expectantibus reuelationem domini nostri Iesu Christi, qui & cõfir mabit vos vsque in finem sine crimine,
ĩ die aduẽtus domini nostri Iesu Christi
1. Thes. 5. *Fidelis Deus, per quẽ vocati estis in socie*
tatẽ filij eius Iesu Christi domini nostri. K

Hæc epistola cum ad vnius scribatur popu-
lum ciuitatis, pro varietate habitãtiũ, id est, san
ctorum & peccatorũ, nunc laudat eos, nũc cor-
ripit, nunc docet, nũc reprehẽdit, vt vnusquis-
que in ea intelligat, quid pro se, quid aduersum
se dicatur: vt cum laudat eos, sciant boni ad se
verba dirigi: & cum reprehendit, sciãt qui ma-
le egerũt, ad se hæc dici. Ecce enim à perfectis
inchoat, quos multa laude prosequitur, vt post-
modum ad infirmos veniat, quos reprehensu-
rus est. Alloquitur primò perfectos, ostendẽdo
eos cõmẽdatione dignos, vt qui hactenus boni
permanserunt, meliores fieri studeãt: & cæteri
qui in aliquo errore deciderunt, erubescant &
conentur vt his similes fiant. [Gratias,] inquit,
[ago Deo meo semper pro vobis.] Deo qui o-
mnium est, sed tamẽ speciali priuilegio sanctita
tis, quam mihi cõtulit, meus est, ago pro vobis
semper gratias: quia quicquid boni habetis, ab
illo vobis datũ esse scio, nõ ab hominibus. Gra
tias ago [in gratia Dei quæ data est vobis,] id
est, propter gratiã quã Deus contulit vobis [in
Christo Iesu,] non in Petro vel Paulo. Gratia
enim data est in Christo, quia hoc cõstitutũ est
à Deo, vt qui credit in Christo, saluus sit sine
opere, sola fide, & gratis accipiat remissionem
peccatorũ. Nec hoc solum isti perceperãt, sed
& charismata spiritualia fuerant illis multa diui
nitus cõcessa. Verè magna gratia vobis data est
in Christo, [quia diuites in illo facti estis in o-
mnibus] donis spiritualibus, vt abũdetis omni-
bus diuitiis spiritualibus. Et suppono partes ali
quas diuitiarũ, scilicet [in omni verbo,] id est,
in omni genere linguarũ, vt Græca & Latina
& Hebraica lingua, cæterisq; linguis omnibus
loqui possitis. Vel in omni verbo, id est, ĩ omni
modo prædicãdi paruulis tenuiter, & media-
cribus mediocriter, ac perfectis perfecte. [& in
omni sciẽtia,] id est, scripturarũ ĩtelligẽtia, quæ
est secundũ historialẽ & mysticũ & moralẽ sen
sum. Ditãti estis in omni verbo prædicandi &
sciẽtia intelligẽdi, [sicut testimoniũ Christi]. i.
quod Christus de semetipso moriẽdo & resur- M
gẽdo testatus est, [cõfirmatum est in vobis,] id
est, in vestra vita, in vestris moribus. [Ita] estis
donis omnibus ditati, [vt nihil desit vobis in
vlla gratia] spiritus sancti, quia prophetiã habe
tis, genera linguarũ, virtutẽ curationum & cæ-
tera charismatũ dona. Nihil deest vobis, quod
necesse sit habere, quia si nõ habetis omnia quę
habẽt apostoli, omnia tamẽ habetis quæ neces-
se est vt habeatis. Ita repleti estis, vt nihil vobis
desit, vobis dico [expectantibus,] id est, cũ de-
siderio præstolãtibus & digne paratis excipere
[reuelationẽ domini nostri Iesu Christi,] quã-
do reuelabitur in flamma ignis ad iudicium ve
niens, & apparebit omnibus. Hanc reuelationẽ
impij timẽt & venire nolunt: pij verò, qui pro-
pter meritum bonæ conuersationis suæ sperãt
se cum Christo regnaturos, totis desideriis cu-
piunt vt reueletur, quia sperant in eius reuela-
tione ad visionem gloriæ eius pertingere. Et
ideo infatigabiles in bonis operibus perdurã-
tes expectant eam: & cauta circunspectione in-
uigilant, ne cum venerit, reprehensibiles in ali-
quo

A quo inueniantur. Sic expectatis reuelationem
domini, in qua ipse bonis & malis se in iudicio
manifestabit. [Qui] & per auxilium gratiæ fuę
faciet vt ab hac expectatione nõ deficiatis, quia
[confirmabit vos] in virtutibus & bonis ope-
ribus [vsque in finem,] id est, vsque ad obitum
vniuscuiusque vestrum. Confirmabit inquam
vos in bonis, [sine crimine,] id est, sine vllo cri
minali peccato vel animi vel carnis. Nonnul-
li enim expectant reuelationem domini, qua-
si de iustitia securi, & tamen in criminibus ma-
nent, id est, in inuidia, detractione, odio, dissen
sione, & his similibus. Sed vos ab his & talibus
immunes Dei gratia conseruabimini [in die ad
uentus domini nostri Iesu Christi,] id est, vt in
illo die sine vllius criminis reatu inueniamini.
Qualis enim quisque moritur, talis in illo die
inuenitur. Et etiam mortis dies est vnicuique
Matt. 24. dies aduẽtus domini, sicut ipse declarat, dicẽs:
B Vigilate, quia nescitis qua hora dominus vester
venturus sit. Alacri animo confisus de spe isto-
rum Apostolus, securus est, quia inuiolati vsq;
in diem nouissimum erunt. Qui enim inter tot
discrimina sensuum & perturbationes diuersi-
tatum mutari nõ potuerunt, proculdubio se in
sua bonitate permansuros ostẽdunt. Quos dũ
laudat Apostolus, cęteros qui errore pseudo a-
postolorum deprauati fuerãt, inuitat. Dũ enim
istorum fidem & sanctitatem prædicat, illos ad
pœnitentiam vocat. Dixi quia vos cõfirmabit
vsque in finem. Et verè cõfirmabit, quia [fide-
lis]. i. verax est in promissis suis [deus,] quia fi-
deliter reddet quicquid promisit. Promisit salu
1. Petri. 1. tem ęternam & beatam vitam cum angelis sine
fine, & hæreditatem immarcessibilem, gloriam
sempiternam, dulcedinẽ vultus sui, domũ san-
ctificationis suæ in cœlis, resurrectionẽ à mor-
tuis, vbi deinceps moriendi metus erit. Talia
promisit, & in horũ redditione fidelis erit, quia
sine mendacio reddet ea illis quibus promisit.
C Fidelis Deus [per quem vocati estis,] quia qui
auersos vocauit, iam facilius confirmabit. Vo-
cati estis [in societatem] non modo apostolorũ
vel angelorum, sed etiam [filij eius Iesu Christi
domini nostri.] vt sitis participes hæreditatis
& gloriæ quam possidet filius eius. Hoc enim
dedit vobis esse, quod credidistis, vt quia cre-
didistis Christum esse filium dei, vos quoq; ef-
ficeremini filij dei, mansuri in eadem dignitate
in qua manet Christus. Societas enim fraterni-
tatis est. Et vos fratres eius & socij facti estis,
quem dei filium firmiter credidistis.

Hucusque præfatio cum laude. Hinc iam dis
sensionis causam exequitur, subdendo.

Obsecro autẽ vos fratres per nomen do-
mini nostri Iesu Christi, vt idipsum dica
tis omnes, & non sint in vobis, schisma-
ta. sitis autem perfecti in eodem sensu &
in eadem scientia. Significatum est enim
mihi de vobis fratres mei, ab his qui sunt
Chloës, quia contentiones sunt inter vos
Hoc autem dico, quod vnusquisque ve-
strum dicit, Ego quidem sum Pauli, ego D
autem Apollo, ego verò Cephæ, ego au-
tem Christi. Diuisus est Christus?

Si qualiter quid dicatur, & quibus dicatur, nõ
vigilanter aspicitur, valde periculosum est. Ve-
recundæ etenim mentes, si quas fortasse culpas
admiserint, leniter arguendæ sunt: quia si aspe-
rius increpentur, frãguntur potius quàm eru-
diuntur. Quod nunc bene demonstrat Apo-
stolus, qui cum Corinthios cognosceret pro a-
more personarum in schismate diuisos, eorum
verecundiæ consulens, locutionem suam eis à
gratiarum actione & laudibus incepit. Et quos
in omni verbo & in omni scientia laudauerat,
quibus nihil deesse in vlla gratia dixerat, pau-
lisper loquens, & ad increpandum leniter ve-
niens, diuisos erga seipsos reprehẽdit. Et quo-
rum prius salutem narrauerat, postmodum vul
nera patefecit. Peritus enim medicus vuln⁹ se-
candum videns, sed ægrum timidum esse con- E
spiciens, diu palpauit, & subito percussit. Prius
blandam manum laudis posuit, & postmodum
ferrũ increpationis fixit. Nisi enim verecundæ
mentes fuerint palpando reprehensæ, ita vt ex
aliis rebus audiant quod in consolationem su-
mãt, per increpationẽ protin⁹ ad desperationẽ
cadũt. Nõ autẽ mẽtitus est Apostolus, vt prius
eis nihil deesse in omni gratia diceret, quibus
postmodum dicturus erat vnitatem deesse. Sed
quia erant inter eos quidã omni gratia repleti,
& erant quidã in personarum fauoribus scissi,
cœpit (vt dictum est) à laudibus perfectorũ, vt
modesta inuectione ad reprehẽsionem pertin-
geret infirmorum. Et in hoc quoque ad medi-
cinam cordis, à medicina corporis vsum traxit.
Nam cũ ferendũ vulnus medicus aspicit, prius
ea membra quæ circa vulnus sana sunt, palpat,
vt post ad ea quæ vulnerata sunt, leniter palpã-
do perueniat. Cùm ergo Paulus perfectos in Co
rinthiis laudauit, sana mẽbra iuxta vulnus teti- F
git: cùm verò infirmos de diuisione reprehen-
dit, vulnus in corpore percussit. Sed iam verba
eius tractemus. Videtur enim dicere: Pro per-
fectis qui in bono permãserunt, gratias ago: sed
[vos fratres,] qui seducti estis & meritis homi-
num gloriamini, [obsecro per nomen domini
nostri Iesu Christi,] qui vos solus redemit, &
in cuius nomine baptizati estis, [vt idipsum di
catis oẽs.] Idipsum, videlicet quod dicunt illi
quos laudaui, dicatis oẽs vos vno ore, [& non
sint in vobis]. i. inter vos vel in cordib⁹ vestris,
[schismata,] id est, diuisiones. Hæc schismata
intelliguntur aliquorũ in fide diuisiones, dum
diuersa sentirent: quia cũ deberẽt omnes dicere
se esse Christi, dicebat alius, Ego sum Pauli: a-
lius, Ego sum Petri. Nõ sint in vobis schisma-
ta, sed [sitis perfecti in eodem sensu,] id est, in
eadem voluntate, in qua sunt illi quorum laudẽ
præmisi: [& in eadem scientia,] id est, in eadẽ
scripturarum intelligentia, in qua sunt illi. Vel
idipsum dicatis, id est, vnam fidem catholicam
omnes pariter loquamini: & non sint in vobis
schismata. i. mentium aut verborum discisio-
nes, sed sitis perfecti in eodem sensu, quẽ vobis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G tradidi de Christo, vt omnes perfecte sentiatis in eo solo gloriandũ, non in hominibus: & in eadem scientia, quã vobis de Christo tradidi, vt perfecte sciatis vos eius sanguine redemptos & in eius nomine per baptismum sanctificatos. Potest sensus ad Christi diuinitatẽ referri, sciẽtia verò ad humanitatem, vt vos omnes eundẽ sensum atque intellectum de eius diuinitate, & eandem scientiã de humanitate firmiter teneatis, quaten⁹ omnes simul idem de diuinitate & humanitate illius credatis. Hæc ideo dico, quia [significatũ est mihi de vobis] per literas ò [fratres mei, ab his qui sunt Chloës] id est, i illo loco qui sic vocatur, [quia cõtẽtiones sunt inter vos.] Quãuis auersi fuissent, fratres tamẽ vocat eos Apostolus, vt per id non dissentirent ab eo cui conuentus fratrum qui habitabant Chloës intimauit quia cõtentiones essent inter eos, per quas manifestabatur diuersitas mentis eorũ de disciplina dominica. Fratres illi significauerũt
H mihi vestras contentiones. Nec solum illas scio sed etiam verba quę dicitis. Sed [hoc dico quod vnusquisq; vestrũ dicit,] id est, nullus ex vobis est, qui non dicat vnũ horum quæ subiicio. Nã alius quidem dicit, [Ego sum Pauli:] alius autẽ, [Ego] sum [Apollò, id est, filius peritissimi doctoris: alius verò, [Ego] sum [Cephæ,] id est, Petri: alius autem qui solus sapit, dicit, [Ego] sum [Christi.] Sicque diuisi estis in partes, acsi alij ex vobis essent Pauliani, alij Apollani, alij Petriani, & alij Christiani. Et ita secũdum vos [diuisus est Christus.] Quasi dicatur: Multos facitis Christos, id est, datores gratiarum. Vel qui operatur idem in omnibus, diuisus est, dum creditur in isto plus gratiæ operari, in illo minus. Vel diuisus est, id est, abscissus & separatus est à vobis, qui caput vestrum erat: quia ab illo vos subtraxistis, quando meritis hominum causam vestræ salutis ascribere cœpistis. Errorem quidem ostendit Apostolus, sed autorum nomi
I na non prodidit. Neque enim in loco stabant, sed circuibant ad euersionem simplicium. Nã hi quos nominauit, sine dubio boni erant doctores, sed horum specie falsos apostolus tãgit. Si enim in his gloriandum vetat, quantò magis in malis doctoribus, quorum doctrinã prauam in subiectis significat? Inter eos tamen hos perseuerantes designat, qui dicebãt se Christi esse, nõ hominis, quos superius laudauit, & ad horũ similitudinẽ alios inuitat. Diuisum autẽ Christũ dixit, quia gloriam eius homines sibi partiti sunt, sicut hæretici, qui se aut Photinianos aut Arrianos vel Manichæos vocari nõ horruerũt Nam & Corinthij diuersis hæreticorum nominibus subnici cœperãt, vt viderẽtur loco Christi homines venerari. Qui diuersa de Christo accipiunt, Christũ diuidunt. Vnus enim homi nẽ tantum accipit Christum, alter Deum purũ sine corpore profitetur. Alius per prophetas prædictum Christum dicit, alius negat prophetas de Christo locutos. Cùm ergo Christus vnus sit Deus & homo, isti sibi dum alius aliud, & alius aliud de eo vendicat, diuidunt Christũ.

Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati
estis? Gratias ago Deo meo quòd nemi- K
nem vestrum baptizaui, nisi Crispum
& Gaium, ne quis dicat quòd i nomine
meo baptizati estis. Baptizaui autem
& Stephanæ domum. Cæterum nescio,
si quem alium baptizauerim.

Nota.

Non debetis dicere, ego sum Pauli, quia [nũquid Paulus crucifixus est ꝓ vobis] vt vos sanguine suo redimeret, & autor salutis esset, [aut in nomine Pauli baptizati estis,] vt inuocatio nominis Pauli mũdaret vos à peccatis in baptismo? Nequaquã Paulus, sed Christus pro vobis crucem iustus pro iniustis pertulit: & nõ in Pauli, sed in Christi nomine baptismum suscepistis. Modestè & humiliter sanctus Apostolus zelans ecclesiam, sed sponso, nõ sibi, & horrẽs eos qui voluerunt dicere, ego sum Pauli, ego Apollò, ego Cephæ, suã personam potius as- L
sumpsit quàm calcaret & contẽneret, vt Christum glorificaret. Repulit à se, sed vt mittat ad Christũ. Nõ vult à spõsa amari pro sponso. Idcirco enim seipsum maluit contẽnere ad commendandũ Christum, ne fortè si alios nominatim contẽneret, ideo putaretur eorum refutare personas, vt suam commendaret. Si, inquit, pro vobis Christus mortuus est, & in nomine eius sanctificationẽ baptismi percepistis, quomodo ad eius iniuriam nunc gratiam & beneficiũ ipsius imputatis vlli hominũ? Nã quia de baptizatoribus gloriamini, [gratias ago deo meo] ex hoc [quod neminẽ vestrũ baptizaui, nisi Crispũ & Gaium,] qui non sunt de cõtentione vestra, nõ ꝓ malum sit baptizare, sed [ne quis dicat ꝓ in nomine meo baptizati estis,] de quo magis gloriaremini. Non solum non estis in nomine meo baptizati, sed nec in meo ministerio, & inde gratias ago deo meo, qui me noluit huius occasionem esse erroris. Non baptizaui nisi Crispum archisynagogum & Gaium, qui nobiles erãt, & in primis crediderũt: nec gratiã baptismi deputabant vlli hominum, sed soli Christo, & intelligũtur ex illis esse, qui superius sunt laudati. Nec solũ hos, sed [baptizaui & domũ Stephanę] .i. familiã illius nobilis matronę, de qui
bus ī postremis epistolę huius dicitur, qm̃ sunt primitiæ Achaiæ, & in ministerium sanctorum ordinauerũt seipsos. De his, inquit, certus sum quòd eos baptizaui, sed præter hos [nescio si quẽ alium] ex vobis [baptizauerim.] Per quod ostendit se non esse saluatorem. Nam si aliquos saluaret à se iustificatos non ignoraret. Baptizasse se quoſdã dicit, non tamen eo modo, quo ille cõsueuit baptizare, de quo dictum est, Hic Ioan.
est qui baptizat in spiritu sancto. Baptizauit enim Paulus tanquam minister, non tanquam ipsa potestas. Baptizauit autem Christus tanquam potestas. Et potuit hanc potestatem seruo dare, sed noluit. Si enim daret hanc potestatem seruis, id est, vt ipsorum esset quòd domini erat, tot essẽt baptismi quot serui, vt quomodo dictum est, baptismus Iohannis, sic diceretur, baptimus Petri, baptismus Pauli, baptismus Iacobi, & cęterorum. Ergo ne tot baptismi dicerentur,

A rentur quot essent serui qui baptizabãt accepta potestate à domino, sibi tenuit baptizandi dñs potestatem, seruis ministerium dedit, vt in illo spes esset baptizatorũ, à quo se baptizatos cognoscerent. Noluit ergo seruum spem ponere in seruo. Et ideo sibi soli retinuit hanc potestatem. Quam si vellet, potuit vel alicui vel vnicuique seruorum suorum dare, vt tãta vis esset in baptismo serui, quantam vim habet baptismus à domino datus, sed noluit. Ideóque non differt siue bonus siue malus, cui contingit ministeriũ vt baptizet: quia quisquis sit minister, Christus est dñs qui baptizat: propter quod tãtum valet baptismus per hominẽ cõtemptibilem, quantum per apostolum datus.

Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare, non in sapientia
verbi, vt non euacuetur crux Christi.
Verbũ enim crucis pereuntibus quidem
stultitia est, his autem qui salui fiunt, id
B *est, nobis, virtus dei est. Scriptũ est enim:*
Isaiæ. 29 *Perdã sapientiã sapientiũ, & pruden-*
Abdiæ. 1. *tiã prudentium reprobabo. Vbi sapiens,*
Isaiæ. 33. *vbi scriba, vbi inquisitor huius seculi?*
Nonne stultã fecit deus sapientiãhuius
mundi? Nam quia in dei sapientia non
cognouit mũdus per sapientiam deum,
placuit deo per stultitiam prædicationis
saluos facere credentes.

Ideo tam paucos baptizaui, quia non ad hoc missus sum. [Non enim Christus,] cuius ego minister sum, [misit me baptizare, sed euangelizare] .i. prædicare. Quoniã maius est euangelizare ꝙ baptizare: quia non omnis qui baptizat, idoneus est euãgelizare. Quia igitur & mi
C nores possunt baptizare, qui sapientiam & virtutem prædicandi non habent, ideo non baptizare missus sum, ne retardarer à prædicatione, sed euangelij semina spargerem. Quo dicto illi humiliantur, quibus Corinthij multum dabant eò quòd ab illis baptizati fuerãt, dum innotescit non magnũ esse baptizare. Missus sum euangelizare, & hoc [non in sapientia verbi] quia prædicatio Christiana non indiget põpa & cultu sermonis. Ideóq; piscatores homines imperiti electi sunt, qui euangelizarent, vt doctrinæ veritas ipsa se commendaret teste virtute, ne hominum versutia & calliditate humanæ sapientiæ acceptabilis videretur, non veritate, sicut disciplinæ ab hominibus inuentæ, in quibus non ratio, non virtus, sed verborum compositio quæritur. Ac per hoc gloriam suã quærit, qui fidẽ Christi verbis exornare studet: quia obscurat illam splendore verborum, vt nõ illa sed ille laudetur. Sicut & pseudo apostoli ne stulti viderentur prudẽtibus mũdi, in sapientia hominum prædicabant Christum, deuitãtes ea quæ mundus in nobis stulta iudicat, vt neque incarnatum dei filium & de virgine natum do-
cerent, neq; morte eius homines saluari prædi- D
carent, neq; carnis nostrę futurã resurrectionẽ, quia mũdanæ sapiẽtiæ ratio iudicat hæc stulta. Hoc enim habet physicalis sapiẽtia, quod De⁹ non fiat homo, quod inuisibilis nõ fiat visibilis quod immortalis non fiat mortalis, quod virgo concipere & parere non possit, quod mori nõ possit autor vitæ, quod mors vnius non possit multos viuificare, quod mortuus aperto sepulchro resurgere nequeat, quod verum corpus humanũ clausis ianuis intrare non possit in domum. Nos autẽ hæc omnia de Christo prædicamus. Ideo Apostolus non in sapientia hominum euangelizat, quæ sapientia est verbi, id est locutionis ornatæ secundũ dialecticam & rhetoricam. Non sum missus, inquit, euangelizare in sapientia verbi, id est, vt secundum humanã calliditatẽ verbis compositis auditores ad fidẽ argumentando cogerẽ, sed simpliciter veritatẽ omnibus annunciarẽ. Ideo non in sapientia verbi hominũ, [ne euacuetur crux Christi,] id est, ne vacua, ne ociosa putetur passio Christi, sed E
plena hominum redemptiõe & salute. Si enim possibilitas naturalis per liberũ arbitrium sufficit sibi, quẽadmodum seculi sapientes dicũt, & ad cognoscendum quomodo viuere debeat, & ad bene viuendum, ergo Christus gratis mortuus est, & crux eius ab omni vtilitate vacua est. Sed impossibile est crucem eius vacuam ac superfluam esse, quia salus humana non nisi per crucem illam poterat euenire. Ergo stulta est sapientia verbi secularis, quæ hoc ignorauit. Verè euacuaretur crux in sapientia verbi, quia verbum crucis,] id est, prædicatio crucifixi Christi [est,] id est, videtur esse [stultitia pereuntibus,] id est, sapientibus mundi, quorum sapientia perit ac falsa ostenditur, & ipsi dãnandi inde sunt, quia spẽ suę salutis in cruce Christi non constituunt. Stultitia enim videtur illis, dei filium dicere crucifixũ, & ideo sunt in perditione, quia infernę morti nõ sunt erepti. Incredulis & pereuntibus est stultitia, sed [his qui
salui fiunt, id est, nobis] credẽtibus, [est virtus F
Dei] ipsa crux. Credimus enim nõ infirmitatẽ esse crucem Christi, sed virtutem, intelligentes mortem victã in cruce: cuius signum qui habẽt sunt fortes & salui fiunt, quia teneri à morte nõ possunt. Nõ enim in verbo crucis Christi dicitur aliquid, vbi virtus & fortitudo Christi non appareat, quia moriendo mortẽ vicit & diabolum atque infernum & peccatum, hominémq; liberauit, & ignem portæ paradisi sanguine suo extinxit credentibus, omniáque mundi regna superauit, & regnũ cœlorũ aperuit. Nulla ergo est tãta virtus, quãta est in omnib⁹ quę de Christo crucifixo dicuntur. Nõ prædico in sapientia verbi, ne taliter crux euacuetur: quæ euacuaretur, si aliquo modo præter illius sacramentũ ad iustitiam vitámque æternã peruenire homines posse dicerẽtur, quia [scriptum est] in Isaia, quòd Deus perditurus esset sapientiam mundi. Ideo enim nõ misit me dominus euangelizare in mundana sapientia, quoniam ipse (sicut scriptura testatur) prædixerat quod eam non reciperet in prædicatione euangelica, sed perderet & reprobaret de collegio prędicatorum suorũ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Vnde ait: [Perdam sapiẽtiam sapientiũ,& prudentiam prudentium reprobabo.]Non suã sapientiam Deus in eis perdit & reprobat, quam ipse donauit: sed quã sibi arrogãt,qui nõ habẽt ipsius. Notandũ enim sapientiam talem esse in subtili excogitatione rerum, prudentiam verò in expolita ipsarũ rerum explanatione. Vel sapientiam,qua de Deo humanis rationibus disputant, & incarnationem mortẽque eius velut stultam contemnunt: prudentiam verò quã habẽt in moribus,vel qua excogitant aliquid probandum. Et Deus perdidit,id est,irritã fecit & destruxit sapientiam sapientiũ, atque reprobauit prudentiam prudentium, quando fecit illa quæ illi negant posse fieri,& piscatores ad prædicandum misit. Vbi enim fecit vt dei filius incarnaretur de virgine & crucifigeretur pro humana salute, obuiauit sapientiæ sapientium & destruxit eam. Et vbi illiteratos & idiotas fecit prædicatores, vt per eos simplicibus verbis ad fidẽ conuerteret dialecticos & rhetores, reprobauit à sua prædicatione prudentiã prudentiũ, & astutiã moresque eorum reiecit. Sciendum
H verò quòd hæc sententia iuxta Hebraicũ sic di-
Isaiæ.29. citur in Isaia de populo Iudæorũ: Peribit sapientia à sapientibus eius, & intellectus prudentiũ abscondetur. Quod cõpletũ est post aduentũ domini,quando vno codẽq; tempore successa est Ierusalem templũque destructũ,& omnis maiorũ scientia ablata. Nã quia sapientes illius populi Christum qui est dei sapientia,nõ receperunt,periit ab eis omnis sapientia eorum. Et quia prudentes astutis machinationibus studuerunt contraire eidem sapientiæ Dei, inter homines corporaliter conuersanti, absconditus est ab oculis cordis eorum omnis intellectus, quẽ habebant in scripturis, ne scilicet Christũ reperiant qui in litera cõtinetur. Quod & huic loco epistolæ multum congruit, quia ex illis infatuatis doctoribus Iudæorum erant pseudo apostoli, contra quos nunc Paulus agit, qui se per mundum sparserant, loquentes in sapientia mundi ad subuersionem eorum qui nu-
I per ad fidem venerant. Post propheticum verò testimoniũ subdit Apostolus: Vbi sapiens,&c. Ac si dicat: Ita olim prophetatũ est, & nostro tempore videmus illud cõpletum. Nam [vbi] est[sapiẽs?] id est,in qua ecclesia de Iudæis aut gentilibus aliquis rhetorum vel dialecticus est prædicator euangelij constitutus? Si enim prædicator in ecclesia esse voluit, sapientiam seculi abiicere oportuit. Et[vbi]est electus ad prædicãdum [scriba?]id est,qui de moribus vel artibus præcepta dat aut libros cõponit. Et[vbi] est electus ad docendum in ecclesia [inquisitor huius seculi?]id est,qui secreta naturę rimatur. Scribę sunt,naturalium & moralium librorum autores,& artium secularium scriptores.i. de ipsis artibus præcepta dantes. Inquisitores autem seculi, qui constellationibus agi mundum credunt, & duodecim signis ortus & occasus fieri decernunt, nihil omnino sine horum motu putantes fieri posse: qui sapientia sua inquirunt & discutiunt atque inuestigant de occultis rebus ac naturis singulorum. Sapiens generale vocabulũ vtriusq; est. Hos reprobatos & adnihilatos esse perhibet Apostolus, non quòd doctri- K
nam eorum ex toto improbet, in multis enim concordãt sacris literis, sed quia quædam senserunt & scripserunt contraria Christianę religioni,& maximè de cultura pluralitatis deorũ. Tales non recepit deus,sed stultos fecit. Insultat ergo Apostolus sapientiæ & astutię,probatæ falsæ & reprobę,cùm dicit: Vbi sapiens,vbi scriba, vbi inquisitor huius seculi? quasi dicat: Nil valet taliũ astutia,& est inuectio in Iudæos & gentiles. Nam Iudæorum scribæ & legis doctores,deum filium habere, stultũ putãt credi. Simili modo quotidie & gentes istud risui deputant. Sed Iudæi, quia hoc non tam apertè in lege significatum est,diffidunt. Gentiles verò, quia mundi ratio istud non recipit, nihil enim dicit posse gigni sine commixtione duorum, stultum iudicat. Sed vbi sunt,inquit tales dogmatizatores? quasi dicat: Cõfusi sunt & retrorsum pulsi,vel in nihilum redacti. [Nónne stultam fecit deus sapientiam huius,]id est,quę est secundum rationes huius[mundi,]vtique stul- L
tam fecit eam, faciens illa quæ dicebat nõ posse fieri. Et ita quæ se sapere putabat,inuenta est insipiens. Quod enim illa impossibile iudicabat possibile declaratũ est. Stultã fecit deus talem sapientiã, quia per stultitiã dedit salutẽ credentibus. [Nã quia in dei sapientia,]hoc est,in luce diuinitatis filij dei [mundus,] id est,quilibet mundi amator vel mũdanæ sapientię sectator per superbã seculi sapientiã[non cognouit Deum,]quoniam creatorẽ inuenire nõ potuit, multiplicibus disputationibus & solertissima inquisitione, qua peruenit ad inuestigationem creaturæ,propterea [placuit Deo saluos facere credẽtes per stultitiã prædicationis].i. per rem prædicatam quæ stulta videtur,hoc est,per incarnationem & humilitatem filij sui. Verbum quippe dei,sapientia est. Sed stultia huius sapiẽtiæ,dicta est caro verbi. Vt quia carnales quippe per carnis suæ prudentiã pertingere non valebant ad sapiẽtiam per stultitiã prędicationis, id est per carnẽ verbi prædicatã sanarentur. Et M
hoc est, quia in dei sapientia non cognouit mũdus,&c. Ac si dicatur: Cùm deũ qui est sapientia, nequaquã per sapientiã suã mũdus inuenire placuit vt Deum hominem factum per humanitatis stulta cognosceret, quatenus eius sapientia ad nostra stulta descenderet, & lucem supernæ prudentiæ luto carnis suæ illuminata, Ioan. 9.
nostra cæcitas videret: sicut ille cæcus,qui luto super oculos accepto illuminatus est.

Quoniam & Iudæi signa petunt, & Græci sapientiã quærunt: nos autẽ prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scãdalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis, Christum dei virtutẽ & dei sapientiã. Quia quod stultũ est dei, sapiẽtius est hominibus: & quod infirmũ est dei, fortius est hominibus.

Ideo

A Ideo mundus non cognouit per sapientiam deum, quia Iudei signa potentiæ querunt, consueti ab antiquo: & Græci sapientiam, vtrum quod prædicatur, natura patiatur: & nos cõtra prædicamus Christum crucifixũ, quod non est Iudæis signũ potentiæ, sed scãdalum, quia irascũtur cõtra præcones rubore sceleris sui, & gẽtilibus est stultitia, quoniã secundum mundanã rationẽ nõ cõgruit vt deus pro hominibus moreretur. Et hoc est: [Iudæi signa petunt]id est nõ physicas vel argumẽtosas rationes, sed mi-
Num.17. racula postulãt: & nõ diffidunt posse fieri cõtra
Ionæ.2. naturã, sed an factũ sit quærunt, scientes virgã
Matth.12 Aarõ aridã germinasse & fructũ attulisse, scientes Ionã post tres dies de ventre piscis viuum exisse, & alia multa diuinitus facta esse, & ideo signa cõsueuerunt petere. [Græci] verò [sapientiã quærunt] quia nolunt audire ea quæ mundi ratione non possibilia sunt, qm̃ cõtra naturã nihil posse fieri putãt, & ideo secũdũ physicas ra-
B tiones diligẽter inquirũt, si possit fieri quod audiunt: eã quę ingenio hominis sapiẽtia videtur, inuenire cupiunt. Iudæi & gentiles sic agunt, sed[nos]contrà[prędicamus Christũ crucifixũ Iudæis quidem scandalũ, gentibus autẽ stultitiã.]Iudæi enim turbantur & indignantur atq; irascuntur, dum audiunt Dei filiũ prędicari eũ, quem ipsi crucifixerunt. Gentiles verò stultitiã putant, immortalẽ potuisse mori,& eum qui in potestate habebat persecutores vna voce prosternere, pertulisse ab illis se flagellari, conspui, teneri, spinis coronari, crucifigi. Stultũ quippe gentilibus videtur, vt pro hominibus autor vitæ moreretur, quia hoc mundanę sapientiæ nõ congruit. Christum crucifixum pro mundi redemptione prædicamus, quod (vt diximus) scãdalum Iudęis incredulis est, & stultitia Gręcis. Sed[ipsis Iudæis atque Græcis,]qui hoc prius putabant scandalum & stultitiam,[vocatis,]id est, postquam sunt ad fidem vocati vel conuersi. vel vocatis ad vitam non cõmuni vocatione,
C sed qua soli prædestinati sunt ante mũdi principium vocati, prædicamus[Christum dei virtutem,] quia mortuus vicit, [& dei sapientiã,] qua prudenter sesellit diabolum. Virtutem nũc ad signa retulit Apostolus propter Iudæos, sapientiam autẽ ad doctrinã propter Græcos .i. gentiles. Hæc enim virtus sufficit Iudæis signa quærentibus, si crediderint: & hæc sapiẽtia sufficit Gręcis sapientiam petentibus. Credentes enim intelligent hæc signa virtutis in Christo, q̃ mors eius mortẽ nostram destruxit, & mortuus ipse vitã nobis dedit æternã. Græci quoque, si crediderint, in eo videbũt magna sapiẽtiæ documenta, & suam secularem sapientiam intelligent esse stultitiã. Videbũt enim q̃ prouido & sapienti consilio nos, qui per superbiã cecideramus, ipse per humilitatẽ suam erexit. Ob hoc etiã vocatur Christus Dei virtus, quia per ipsum omnia fecit deus: & dei sapiẽtia, quia per ipsum cognitus est deus. Vnde & apparet idẽ filius coæternꝰ & coæqualis patri. Cũ enim ipse filius sit dei virtus & dei sapiẽtia, si aliquãdo fuit deus sine filio, fuit sine virtute & sapiẽtia .i. fuit infirmus & insipiens. Itẽ si quis dicat q̃ dei virtus sit minor illo, aut eius sapiẽtia minor illo, magnã deo contumeliã ingerit, cũ nec D
quilibet homo potens id sibi dici æquanimiter ferret. Nec mirũ si Christus crucifixus, est credentibus dei virtus & dei sapientia, [quia quod stultum est dei] .i. humilitas & passio, [sapientius est hominibus,] id est, q̃ homines possint videre & esse. [& quod infirmũ est dei,] id est, incarnatio, [fortius est hominibus:] quia victus vicit mortẽ, quã nullus gigas euasit. Quia nos cùm ad diuinam sapiẽtiam venimus, sapienter facimus: ipsa cùm ad nos venit, ab hominibus superbis, quasi stulte fecisse reputata est. Et nos cùm ad illã venimus, eonualescimus: ipsa cũ ad nos venit, quasi infirma existimata est. Serpẽtis Gene. 3.
sapiẽtia decepti sumus, dei stultitia liberamur. Sed sicut illa vocatur sapientia, erat autẽ stultitia contẽnentibus deũ, sic ista quæ vocatur stultitia, sapiẽtia est vincẽtibus diabolũ. Nõ enim vere stultitia est, sed ab hominibus dum rationi mundanę non conuenit, putatur stultitia, cũ sit ratio spiritalis. Nam hæc stultitia superat omnes sapientes, quia salutẽ humano generi sa- E
pienter reddit, quam nullus sapientiũ inuenire sciebat. Hęc, inquam, stultitia omnem hominũ sapientiam supergreditur: quia qui sapiẽtia sua liberari non poterant, per crucis mysterium saluantur. Sed & infirmum dei non est infirmum, quia infirmitas Christi magna victoria est. Vi-
Lucæ. 11. cit enim fortem armatũ qui vicerat omnes, & ideo fortior est hæc infirmitas Dei cunctis hominibus: quia superauit illum qui cũctos superauerat, & mortem quam nec gigantes euadere potuerunt, crucifixi infirmitas vicit.

Videte enim vocationem vestram fratres, quia non multi sapientes secũdum carnem, non multi potentes, nõ multi nobiles: sed quæ sunt stulta mundi, elegit Deus, vt confundat sapiẽtes: & infirma mũdi elegit Deus, vt cõfundat fortia: & F
ignobilia mundi & contẽptibilia elegit Deus, & ea quæ nõ sunt, vt ea quæ sũt destrueret, vt non glorietur omnis caro in conspectu eius. Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à deo & iustitia & sanctificatio & redemptio, vt quẽadmodũ scriptũ est, Qui gloriatur, in domino glorietur. Iere. 9. 2.Cor.10

Verè stultum & infirmum dei, est sapientius & fortius hominibꝰ: quia in vobis potestis hęc experiri, insipientes enim & infirmos vos vocauerunt. Nam[videte vocationẽ vestram fratres] .i. videte per quos vocati estis, [quia non multi]ex illis sunt[sapientes secundũ carnẽ].i. secundũ humanã sapientiã, [nõ multi potẽtes] secundum seculi potẽtiam, [nõ multi nobiles] secundũ carnis nobilitatem. Et primo nulli ex vocationibꝰ fuerũt tales. Nõ multi forsitã propter se dicit, qui solus inter Apostolos secularium literarum peritus, terrenarũ opum diues,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Romanæ dignitatis parentela conſpicuus fuit, qui tamẽ hæc nihili pẽdit, nec vſus eſt eis. Erãt iam & aliqui alij prędicatores ſancti ex illis, qui fuerant ſapientes ſecundũ carnẽ, & potentes & nobiles, ſicut Dionyſi⁹ Areopagita & alij. Vel ita: Videte vocationẽ veſtrã, id eſt, in vobis ipſis probate quod dico, quia non multi ex vobis ſapientes ſecundum carnẽ vocati ſunt ad fidẽ, ſed potius pauci ſapiẽtes crediderũt. Per ſuperbiam enim ſapientiæ ſecularis, multi ſapientiæ Dei contẽpſerũt eſſe ſubiecti. Vix enim iſtiuſmodi homines ad fidem poſſunt adduci. Nec multi potentes in hoc ſeculo vel nobiles inter vos, ad Chriſtũ ſunt vocati. Difficile enim potẽtes & nobiles ac diuites, & multò his difficilius eloquẽtes, credunt Deo. Obcæcatur enim mens eorũ diuitiis & opibus, atque luxuria vel ſuperbia: & circundati vitiis, non poſſunt videre virtutes: ſimplicitatémque ſcripturæ ſanctæ non ex maieſtate ſuũ, ſed ex vilitate verborum
H iudicant. Non multi tales vocati ſunt, [ſed quę ſtulta ſunt mũdi,] id eſt, ignaros homines mũdanæ ſapientiæ [elegit deus] vt per eorũ doctrinã [cõfundat,] id eſt, erubeſcere faciat, & ad inſipientiam redigat [ſapientes] ſeculi. Confundũtur enim ſapiẽtes, dũ ea quæ ipſi negant, vidẽt multos cõfiteri, id eſt, partũ virginis & crucẽ filij Dei & reſurrectionem à mortuis, cæteráque ſimilia. Stulta mundi elegit Deus, id eſt, ineruditos liberalibus diſciplinis & omnino (quantum ad ſeculi doctrinas pertinet) impoſitos, non peritos grammaticæ, non armatos dialectica, piſcatores fecit ſuos prædicatores, vt videlicet cunctis in eis oſtenderet, quòd ad vitam credentes populos, non ſermo, ſed cauſa ſuaderet, [Et infirma mundi,] id eſt pauperes & impoteutes [elegit deus,] vt per eorum virtutem [confundat fortia,] id eſt, ſuperet & erubeſcere faciãt potentes. Nam dum elati diuites nouas virtutes in humilibus peccatoribus aſpi
I cerent, eorũ quorum prius contẽnebant vitam poſtmodũ obſtupuere miraculis. vnde mox patuidi ad ſua corda redeuntes, extimuerunt ſanctitatẽ in miraculis, quam deſpexerant in præceptis. Per infirma ergo cõfuſa ſunt fortia, quia dũ in veneratione vita ſurgit humilium, elatio cecidit ſuperborũ. [Et ignobilia mundi & cõtemptibilia,] id eſt homines in hoc mundo plebeios & abiectos [elegit de⁹, & ea quę nõ ſunt] id eſt, non computantur, ſcilicet illos homines qui nihil eſſe videbãtur, [vt ea quæ ſunt,] id eſt magna putabãtur, [deſtrueret,] id eſt, vincẽdo humiliaret. Elegit ergo ĩdoctos, infirmos, ignobiles & pauperes: non quia reliquit ſapientes, firmos, nobiles & diuites: ſed ſi ipſos primos elegiſſet, merito ſapientiæ ſuæ vel potentiæ, ſeu natalium aut diuitiarum ſuarum ſibi eligi viderentur: atq; inflati de his rebus, ſalutem humilitatis non recipirent. Si enim primo ſapientes elegiſſet, doctrinę eorũ merito elegiſſe illos putaretur, & ita illorũ ſcientia laudaretur & laus Chriſti gratię minueretur. Si potẽtes elegiſſet, videretur eos merito dignitatis eorum elegiſſe & ſimiliter diuites merito diuitiarum. Et ideo iſtos qui de ſemetipſis in ſemetipſis poterãt gloriari, non quidẽ omiſit nec contempſit, ſed aliquantulum diſtulit: & illos primo eligere ma- K
luit, qui nihil in ſe ipſis habebant vnde gloriari poſſent. Quia nimirum ad prædicandum tales venire debuerũt, qui de laude propria nihil haberent, vt tanto ſolius veritatis cognoſceretur eſſe quod agerent, quanto & aperte cerneretur quia ad hoc agendum per ſe idonei non fuiſſent. Tales ergo primitus elegit, vt per eos humiliaret cæteros, & ad fidem adduceret, [vt nõ glorietur omnis caro,] id eſt, omnis homo [in conſpectu eius]. i. coram ipſo. vel nõ glorietur omnis caro in conſpectu eius. i. in ſe nullus glorietur eum conſpiciens. Nõ glorietur vtiq; de meritis ſuis. Nõ enim gloriantur iniuſti, qui nõ habẽt vnde gloriẽtur: nec iuſti, quia ex ipſo habent vnde gloriari debeant: nec habẽt gloriam L
ſuam, niſi ipſum cui dicunt, Gloria mea & exaltans caput meum. Ac per hoc ad omnẽ hominem pertinet, ſiue iuſtum, ſiue iniuſtum, quod nunc dictum eſt, vt nõ glorietur omnis caro in conſpectu eius, ſcilicet neq; de meritis, neq; de ſapientia, neq; de potentia, neq; de nobilitate, nec de diuitiis aut alia re propria quiſquam glorietur. Nullus ex ſe poteſt gloriari, ſed vos in deo gloriamini, quia [ex ipſo] Deo .i. ex ipſius dono [vos eſtis in Chriſto Ieſu,] non ex vobis. Ex eius gratia proceſsit vt ſitis in Chriſto, non ex veſtris meritis, quia eius propoſitum fuit vt eſſetis membra Chriſti. Si ergo ex ipſo eſtis, nolite illos admirari quos ipſe non elegit. In Chriſto eſtis, [qui factus eſt] vobis [ſapientia,] vt eius participatione ſapientes efficeremur percipientes ab eo ſenſum prudentiæ, & factus eſt [nobis iuſtitia,] vt nos eius participatione iuſtificaremur per opera virtutũ. [& ſanctificatio,] vt nos ſanctificaret in baptiſmo, faciens immunes à peccato. [& redemptio,] vt nos redimeret pro nobis ſeipſum dando. Sapiẽtia ergo nobis factus eſt, id eſt, illuminans nos ad veritatẽ & dei cognitionẽ. & quia prius iuſtificat bona M
operatione, per hoc iuſtitia, quia prius emũdat in baptiſmate: & hoc, quia pri⁹ redemit ſua paſſione. Ipſe qui in ſeipſo eſt æterna & incõmutabilis ſapientia, etiã nobis fit ſapientia, cum nos eius participatione efficimur vtcunq; ſapiẽtes ad rectæ ſapiẽdũ. Ita ipſe cũ in ſe ſit ipſa iuſtitia, quæ viuit in ſeipſa & icõmutabiliter viuit, etiã nobis fit iuſtitia, cũ nos ei cohærentes iuſte viuimus: & tãto magis minúſve iuſti ſumus, quãto illi magis minúſve cohæremus. Similiter cũ ipſe ſit in ſeipſo æterna ſanctitas, etiã nobis fit ſanctificatio, cũ nos ſãctificat ſui participatiõe. Factus eſt ergo nobis à Deo ſapiẽtia & iuſtitia & ſanctificatio, quia nos ad illũ conuertimur tẽporaliter, id eſt, ex aliquo tempore, vt cum illo maneamus in æternum, & ipſe ex quodam tempore verbum caro factum eſt & habitauit in nobis. Hæc omnia nobis à Deo factus eſt, [vt qui gloriatur,] nõ in ſe, ſed [in domino glorietur,] ſicut [ſcriptum eſt] in Ieremia: Nõ glorietur ſapiẽs in ſapiẽtia ſua, & nõ glorietur fortis in ſor
titudine ſua, & non glorietur diues in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me, quia ego ſum domin⁹, qui facio miſericordiã & iudicium & iuſtitiam in terra. Videte quẽadmodum nobis abſtulit gloriã, vt daret gloriam

A gloriam abſtulit noſtrã, vt daret ſuam: abſtulit inanẽ, vt daret plenã: abſtulit nutantem, vt daret ſolidam. Quãto enim gloria noſtra fortior & firmior quæ in Deo eſt, quã quæ in nobis? Non ergo glorietur quiſquam in ſapientia ſua vel in fortitudine, vel in diuitiis aut huiuſmodi rebus: ſed ſi gloriari voluerit, glorietur in domino qui facit miſericordiam & iudicium & iuſtitiam. Ille enim in ſolo domino gloriatur, qui cognoſcit non ſuum, ſed illius eſſe, non ſolum vt ſit, ſed etiam vt non niſi ab illo bene ſit ſibi, à quo habet vt ſit: & qui in omnibus quæ facit, non ſuam, ſed domini gloriam quærit. Et ideo gloriandũ eſt in domino, quia non poterit cõfundi qui gloriatur in eo: confunditur autem, qui gloriatur in hoc ſeculo vel in ſeipſo.

CAPVT II.

Ego cùm veniſſem ad vos fratres, veni non in ſublimitate ſermonis aut ſapiẽtiæ annũcians vo
B *bis teſtimoniũ Chriſti: nõ enim iudicaui ſcire me aliquid inter vos, niſi Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum. Et ego in infirmitate & timore & tremore multo fui apud vos, & ſermo meus & prædicatio mea nõ eſt in perſuaſibilibus humanæ ſapiẽtiæ verbis, ſed in oſtẽſione ſpiritus & virtutis, vt fides veſtra non ſit in ſapientia hominũ, ſed in virtute dei.*

Dixi ſuperius, quia infirmos & ſtultos prædicatores elegit deus. [Et ego] quoque talis apparui vobis, quia venies ad vos [veni nõ in ſublimitate ſermonis.] i. nõ in rhetoricis & dialecticis diſputationibus, vt artificioſe & compoſite prædicarem vobis ſecundũ logicam, nec in C
ſublimitate [ſapientię]. i. humanarũ rationũ ſecundũ phyſicã, quod laudatis in pſeudo apoſtolis, qui per eloquentiam ſuã cõmendant prauã doctrinã ſuã, & per ſapiẽtiã mũdi euacuãt crucẽ Criſti. Non in ſublimitate ſermonis aut ſapientiæ veni, ſed potius in humilitate: quia qui minus capacibus ſublimiora loquitur, nõ illorũ vtilitatẽ, ſed ſui oſtentationẽ facit. Veni [annũcians vobis teſtimoniũ Chriſti] .i. quod de eius incarnatione, paſsione, & reſurrectiõe teſtati ſunt prophetę, vel quod ipſe de ſemetipſo moriẽdo & reſurgẽdo teſtat⁹ eſt, aut quod nos apoſtoli teſtamur de illo. Veni, inquam, non in ſublimitate ſecularis eloquentiæ vel ſapientiæ, quia nec in ſublimitate illius quæ de deo eſt. Et hoc feci ex iudicio. [nõ enĩ iudicaui me aliquid ſcire inter vos,] qui minus capaces vos videbã, [niſi Ieſum Chriſtũ & hũc crucifixũ] .i. niſi ſaluatorẽ regẽ, & hoc p crucifixionẽ. quod eſt dicere: Quia vos capere diuinitatis eius myſteria nõ poſſe pẽſaui, ſola vobis infirma humanitatis eius locutus ſum: hoc enim inter illos Apoſtolus neſciebat, quod ipſi p illũ ſcire nõ poterãt: & hoc ſolũ ſe ſcire dicebat, quod eos p illũ ſcire oportebat. Eo autẽ genere locutiõis neſcire D
quiſq; dicitur quod occultat, quomodo dicitur foſſa cæca quæ occulta eſt. In Chriſto autẽ crucifixo nõ parua ſciẽtia eſt, ſed multa in eo diſcũtur: & maximè cp vetus hõ noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacuetur corpus peccati, & vltrà nõ Roma.6.
ſeruiamus peccato. Nã ad eius crucẽ pertinet, quod etiã nos in ei⁹ corpore crucifigimur mũdo, vbi intelligitur omnis coërcitio malarũ cõcupiſcẽtiarũ. Ac per hoc fieri nõ poteſt, vt eis qui in cruce Chriſti informãtur, pfeſſa adulteria vel alia crimina permittãtur. Oĩa enim vitia carnis ac ſpiritus mortificat crux Chriſti, vt viuere faciat in virtutib⁹: quia ipſe p peccatis noſtris crucifix⁹ eſt, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & cruciatib⁹ æternis ſaluaret. Hæc & alia multa diſcũtur in Chriſto crucifixo. Ita humilia & infirma vobis prædicaui. [Et ego] humilis & infirmus fui, quia [apud vos fui in infirmitate] .i. quaſi nulli⁹ eſſem virtutis aut potẽtię vel in ſirmitate. i. in tribulatione [& timore] .i. anxietate animi. [& tremore] corporis, ppter af- E
flictiones pœnarũ. Chriſtũ enim in ſtultitia humanæ ſapiẽtiæ prædicãs, odiũ mihi Iudæorum atq; gẽtiliũ & perſecutiones prouocabã, quaſi rẽ vanã annũcians, & deũ mortuũ prædicãs; & dũ ita cõuerſarer vobiſcũ, [ſermo meus] de moribus [& prędicatio mea] de Chriſto, vel ſermo priuatim corã paucis, & prædicatio publice corã omnibus, [nõ fuit in perſuaſibilibus verbis humanæ ſapiẽtiæ,] id eſt, in verbis quæ per humanã ſapientiã ſuaderẽt credere quod dicebã, [ſed] fiunt [in oſtenſione ſpiritus & virtutis] .i. in eo quod oſtẽdebã me habere ſpiritũ ſanctũ religioſè viuẽdo & pphetando, & per manuum impoſitionem ipſum aliis impetrando, & oſtẽdebã me habere virtutẽ miracula faciẽdo. Ideo ſic feci, [vt fides veſtra] non ſit fundata [in ſapientia hominũ, ſed in virtute dei] .i. ſecũdum humanã ſapientiã non quærat rationes eorum quæ debet credere, ſed omnia imputet virtuti diuinę poſsibilia, ſciẽs deo nihil eſſe impoſsile. F

Sapientiam autem loquimur inter perfectos. Sapientiam verò non huius ſeculi neque principum huius ſeculi, qui deſtruuntur: ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quæ abſcondita eſt. quam prędeſtinauit Deus ante ſecula in gloriam noſtram, quam nemo principum huius ſeculi cognouit. Si enim cognouiſſent, nũquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Sed ſicut ſcriptum eſt: Quod oculus non Iſaiæ.64
vidit, nec auris audiuit, nec ĩ cor hominis aſcendit, quæ præparauit deus his qui diligunt eum. Nobis autem reuelauit Deus per ſpiritum ſuum.

Quia ſuprà dixerat, veni nõ in ſublimitate ſermonis aut ſapiẽtiæ, ne cui ſtultus videretur, & in prædicatione ſua nihil ſapientiæ continere,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gostendit quod ipse qui simpliciter istis est locutus, aliis eructat profunda sapientiæ. Inter vos, inquit, simpliciter loeuti sumus, sed [inter perfectos] nō cognitores, quibus opus nō est vt loquamur, sed auditores iā capaces. [loquimur sapientiā,] id est, de secretis Dei. ac si diceret. Et nos habemus sapientiā, sed vos eam capere nō potestis. quia & adhuc lacte nutrimini atq; parui in sensu comprobamini. Sed inter perfectos eā loquimur, id est, inter eos qui crucē Christi virtutis testimonio sapiētiam fatentur. Omnes enim perfecti viri intelligunt esse summā sapientiā, quod vos putatis abiectionem, videlicet quōd Deus homo factus est, quōd esurijt, quōd fatigatus, quōd crucifixus est. Hęc enim omnia inter excæcatos prædicata, videntur esse stultitia: sed inter perfectos lumen cordis habentes, est summa sapientia. Loquimur sapientiam, sed [sapientiā non huius seculi,] id est, non humanis rationibus constantē, non huius seculi, sed
H futuri: [neque principum huius seculi,] id est, regū & philosophorum, qui in hoc seculo primatū sapientię tenere videbantur. [Qui] principes [destruuntur,] id est sapientia eorū dissipatur, quia Christianitas errores quos illi inseruerunt, excidit, id est, idololatriā, auaritiam & cętera vitia. Non illorum sapientiam loquimur, [sed] potius [Dei sapientiam] de redemptione hominis per incarnationem & passionem vnigeniti eius. [loquimur eā in mysterio] id est in occultō sensu propheticorum dictorū vel ope-
Gene. 22. rum reseramus, vt in immolatione Isaac, vel in
1.Re.17. victoria Dauid de Philistæo [Quæ] sapientia [abscondita est] à sapientibus & prudentibus seculi, & ideo stultitia putatur ab eis, quia nescitur illā. Abscondita est, dū non in verbis, sed in virtute est: non humana ratione possibilis, sed spirituali efficacia credibilis. Vel loquimur eā in mysterio, id est, in occulto sacramētorū, quod nequit intueri oculus rationis nostræ sine labo
I re inuestigatiōis & illuminatiōe spiritus sancti,
Ioan.1. quæ abscondita est in corde patris, quia verbū erat apud deum. [quā] sapientiā quæ est verbū patris, [prædestinauit deus [secūdū futurā eius
Galat. 4. humanitatem, hoc est, prędordinauit [ante secula] id est, antequā mūdus esset, vt vnigenit⁹ suus in plenitudine tęporis homo fieret, & crucifigeretur ac resurgeret, [in gloriam, nostrā] qui credimus, sicut & in confusionem illorū qui nō credūt & crucē eius stultitiam putant. [Quam] sapientiā diuinitatis eius [nemo principū huius seculi cognouit] à deo abscōditā esse, id est, nemo superborū philosophorū aut legis doctorū aut seculi potentū eam cognouerat quādo hæc loquebatur Apostolus. Vel sapientiā dominicę incarnationis & passionis prædestinauit Deus in gloriā nostrā, vt scilicet humanitas & mors eius fieret nobis gloria sempiterna, quam sapiē tiā nemo principū hui⁹ seculi, id est, nullus malignorum spirituum cognouit, quia nūquā aliquis illorum intellexit, quōd per passionē eius redimendum esset genus humanum. Inde apparet quod non cognouerunt, quia [si cognouissent] dæmones illam passionis eius sapientiā valere ad redemptionem humani generis, [nunquam crucifixissent,] id est, nunquam crucifigi fecissent [dominum gloriæ,] id est, nunquā K
suggessisset diabolus illum crucifigi, per quem ius sunū perderet. Sed nec homines eū crucifixissent, si Deum gloriæ illū esse cognouissent, qui in forma serui crucifixus, tamen dominus gloriæ crucifixus est. Talis enim erat illa susceptio, quæ deum hominem faceret, & hominem deū: Quod tamen propter quid & secundum quid dicatur, adiuuante domino prudens & diligens & pius lector intelligit. Quia rectè dicitur & deus crucifixus, non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate carnis: vna est enim persona deus & homo. Quē qui crucifixerunt, ignorauerunt: fideles autem cognouerūt eum. Non nouerunt eum, sed contingit ex hoc fieri, Isaiæ
[sicut] in Isaia [scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascēdit, quæ præparauit Deus] diligentibus se, sed [nobis reuelauit] ea [per spiritum suum.] Sicut enim illa carnales homines iuxta prophetiā latent, sed tamē nobis spiritualibus reuelata sunt L
per spiritum Dei: sic sapientia diuinæ incarnationis, & nostræ per eius mortem redēptionis, latuit infideles, sed manifestata est fidelibus. Ea quæ deus in regno cœlorum pręparauit his qui puro corde diligunt eū, tanta sunt & tam præclara atq; tā spiritualia, ꝙ oculus nō vidit, quāta vel qualia sunt: nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Oculus nō vidit, quia nō est color: auris nō audiuit, quia nō est sonus: in cor hominis nō ascēdit, quia nō est terrena cogitatio. Quod enim in cor hominis ascendit, infra cor hominis erat. Ideo in cor ascendit, quia supra illud est cor quo ascendit. Præmium verō quod in cœlo seruatur electis nō ascēdit in cor hominis, sed ascēdit ad illud cor hominis. Oculus nō vidit illud corporeo visu, nec auris audiuit corpōreo auditu, nec ī cor hominis ascēdit .i. nec cognosci potuit ratiōe eius qui carnalis est, nō spiritualis. Nā in eo quod dicitur, in cor
hominis nō ascēdit, intelligi potest quod nō sit M
homo, sed supra hominem, in cor eius ascēdit. Res nāq; dicitur ascēdere in cor, quādo intrat vt prudēter intelligatur, & bene intellecta placeat. Notandum verō quod hæc sententia non eisdem verbis, sed eadē sensuum veritate legitur in propheta. Sic nanq; ibi scriptū est: A se- Isaiæ
culo nō audierunt, neque auribus perceperūt: oculus non vidit deus absq; te, quæ præparasti expectantibus te. Tamen propheta & Apostolus dicit similiter, oculus non vidit. Sed quod Apostolus ait, nec auris audiuit: hoc propheta, nec auribus pceperūt. Et quod Apostolus, nec in cor hominis ascendit: hoc ꝓpheta, nō audierunt. i. nō intellexerunt. Quodque posuit Apostolus, his qui diligūt eum: hoc propheta dixerat, expectantibus te. Sed sicut prēmisimus, idē sensus est in Apostolo, qui & in propheta. Homines enim à seculo non audierunt, hoc est, nō intellexerunt prēmia iustorum, quia in cor hominis nō ascēdit quāta sint, id est, cogitatio humana nō comprehendit ea. Neq; auribus perceperunt, quia auris humana non audiuit ea loquente aliquo, & oculus non vidit ea: quoniā quæ promittuntur in futuro, non cernuntur in præsenti. Spes enim quæ videtur, non est spes
sed iam

A sed iam certa promissio. Sic fuerunt illa à secu-
Rom. 8. lo hominibus ignota, sed nobis qui supra homines sumus, reuelauit ea DEVS non per industriam ingenij nostri, sed per spiritum suum, quo mētem nostram illuminauit, vt intelligeremus
1.Cor. 15 illa ineffabilia bona, quæ ipse suis amatoribus præperauit. Quæ illi tunc habebunt, quando erit Deus omnia in omnibus. Deus ergo est omnia illa bona, quæ ipse præparauit diligentibus vel expectantibus se.

Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim scit hominū quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? Ita & quæ Dei sunt, nemo cognouit, nisi spiritus Dei.

Hæc nobis per spiritum sunt reuelata, nec mirum, quia [SPIRITVS scrutatur omnia, etiam
B profunda Dei,] id est, quæ in Deo latent longè remota à creaturarum cognitione. Scrutatur nō vtiq; vt quod nescit inueniat, sed quia nihil relinquit omnino quod nesciat: profunda Dei scrutatur, quia eius secreta & arcana nouit, ac p. hoc de⁹ esse manifestator, qui omnia dei occulta scire ostenditur. Scrutari omnia perhibetur, quia in nobis manēs, facit vt nos ea scrutemur. Et quod nos dono ipsius facimus, ipse dicitur facere, quia sine illo nos non possumus facere. Verē ipse Dei spiritus occulta discrutatur, sicut & spiritus hominis occulta hominis. Nā [quis hominū scit ea quæ sunt occulta hominis, nisi spiritus] ipsius [hominis qui est in ipso?] Vnusquisq; enim homo habet in se propriū spiritū. Animus enim cuiusq;, proprius eius est spiritꝰ. Et ea quæ sunt hominis, nemo nouit nisi spiritus eiꝰ. Nō enim noui quid cogites, aut tu quid cogitē. Ipsa enim sunt propria nostra, quę in animo cogitamus. Et cogitationū vniuscuiusq; hominis, ipsius spiritus testis est. Alius nescit
C quid in illo agatur, sed spiritus eiꝰ nouit. [Ita & quę Dei sunt] occulta, [nemo cognouit nisi spiritus Dei.] Nō tamen sapientia Dei excluditur quæ filius est, ab hac secretorū notitia, quoniā spiritus accipit à filio omnia, sicut ipse discipu-
Ioan. 16. lis ait: Omnia quæcūq; habet pater, mea sunt. Propterea dixi quia de meo accipiet, & annūciabit vobis. Et nos accepto spiritu Dei discimus & quid agatur in Deo, quia cū per eiꝰ spiritū scimus, etiā sic nemo scit nisi spiritus Dei. Sic autē scit ipse in nobis, sicut loquitur in eis
Matt. 10. quibus dicitur: Nō enim vos estis qui loquimini, sed spiritꝰ patris vestri qui loquitur ī vobis.

Nos autem non spiritū huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis. Quæ & loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus, spiritualibus spiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiri- D
tualiter examinatur. Spiritualis iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur, sicut scriptum est: Quis enim cognouit sen Isaiæ. 40
sum domini, aut quis instruxit eum? Nos autem sensum Christi habemus. Roma. 11.

Solus spiritus dei nouit ea quæ dei sunt. Sed nos nō spiritū mūdi, sed spiritū dei accepimus, quo doceremur, non quæ mundi, sed quæ dei sunt. Quia spiritus mundi non potest scire, quæ ab hoc nobis insinuata sunt. Spiritus enim mū di est, quē phytonē appellant, per quē arripiūtur phanatici, qui sine deo sunt, qui solet cōiecturis quæ mundi sunt diuinare, qui per verisimilia fallitur & fallit. Qui & per Sibyllā locutus est sensum nostrorū secutus, locum volens inter cælestes habere, ipse & in pseudo apostolis erat, atq; eos mundanā sapientiam sectari sa E
ciebat. Sed [Nos non spiritū huius mundi accepimus,] quo doceamur sapiētiā mundi, [sed spiritū qui ex deo est,] per quē doceamur ea quæ ex deo sunt. Spiritū qui ex deo est accepimus, id est, diuinū quendā radiū illuminantem nos, [vt] per eū [sciamus] beneficia [quæ sunt nobis à deo donata.] Spiritus enim dei mentē, quā replet, illuminat: spiritus autem mundi excæcat. Quē qui habent, nō intelligunt dei dona quæ perceperūt, neque à quo perceperunt. Sed nos per spiritum eius nouimus & dona eius nos habere, & ab eo accepisse. Ab ipso enim quicquid boni est, donatur. Et ipse nobis dedit Christū suū, atq; in eo redēptionē & peccatorū remissionē, virtutūq; multiplicationē & æternæ beatitudinis spem, & quicquid habemus vel sumus. Intelligim⁹ hæc nos habere, & ab eo percepisse, [Quæ & loquimur,] vt hinc appareat scire nos hæc, quia & loquimur ea vt & alij discant ipsa. Loquimur [nō in verbis humanæ sapiētiæ doctis] ratione vel ornatu, [sed in doctri F
na spiritus, quia mētes audiētiū, loquētibus nobis, docentur à sancto spiritu. Verba enim humanæ sapiētiæ hunc sensum nō capiunt, nec literatura studij apprehenditur, sed per fidē spirituali ratione cōcipitur. Ideóq; spiritus Dei per euangeliū spiritualiter docet corda hominum, excitans ea ad cognitionem sui creatoris. Dico quia loquimur, & hoc facimus, [cōparātes spiritualia] verba [spiritualibus] viris, id est, ita mo derātes ea quæ dicimus, vt cōueniāt capacitati singulorū, quia pro varietate sensus auditorum distinguimus ea quæ loquimur, & cōparamus intellectui vnuscuiusque, attendentes quid cui dicamus. Hoc facimus spiritualibus, quōd vos non estis: & ideo culpa vestra est, non nostra, quōd maiora nō diximus vobis. Nos scim⁹ quę dei sunt, & loquimur ea spiritualibus. Sed [animalis homo,] quales sunt pseudo apostoli, [nō percipit ea quæ sunt spiritus Dei,] vt partū virginis, vt resurrectionē mortuorū. Animalis hō dicitur, qui animaliū more versatur, qui putat nihil esse post mortem. Animalis iure vocatur, quia fertur dissoluta lasciuia animæ suæ, quā nō regit spiritus, neq; coercet intra metas naturalis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G lis ordinis, quia & ipse se non subdit regendũ deo. Animalis enim ab anima dicitur, sicut à carne carnalis. Iste talis non percipit ea quæ sunt spiritus dei, id est, quid gratiæ credẽtibus cõferat crux Christi, & sic audit quæcunq; audit de Dei natura, vt aliud quã corpus cogitare nõ possit, quãlibet amplum, summũ vel immẽsum, quãlibet lucidum ac speciosum, corpus tamen. Ob hoc etiã dicitur nõ percipere, id est, nõ intelligere ea quæ sunt spiritus Dei, quia sola præsentis vitæ bona carnalia cogitat & appetit, spiritualia verò & æterna non intelligit [STVLTITIA enim est illi quicquid de talibus audit, & nõ potest intelligere.] Pecoribus enim simulis sensum suum in terra deprimit, & ideo non assequitur nisi quæ videt, nec putat aliud posse fieri quàm quod ipse scit: propterea quicquid aliter audit quàm nouit, stultum iudicat. Ideo nõ potest hæc intelligere, quia [spiritualiter examinatur,] id est, inuisibiliter à Deo iudicatur, vt iusto dei iudicio spiritualia intelligere nõ sinatur. Vel spiritualiter examinatur, id
H est, per spiritualia tantũ probatur quod animalis est, quia audita hęc improbat, & nõ ob aliud ei proponuntur. Siue ideo nõ potest intelligere, quia res illa quã ipse stultitiam reputat, spiritualiter examinatur, id est, per spiritũ sanctum diiudicatur & intelligitur. Animalis nõ potest intelligere, sed [spiritualis,] id est, ille cui⁹ mẽs illuminatur luce spiritus sancti, & spiritualiter viuere docetur, [iudicat,] id est, diiudicat & discernit [omnia.] Iudicat enim & approbat qđ recte, improbat autẽ quod perperam inuenerit in operibus moribúsq; fideliũ. Iudicat omnia, sed [ipse à nemine iudicatur,] id est, à nullo homine, sed sola ipsa lege, secũdum quam iudicat omnia, quoniã verissime dictũ est, oportet nos
2.Cor.5. omnes exhiberi ante tribunal Christi. Omnia ergo iudicat, quoniã super omnia est, quãdo cũ deo est. Et à nemine iudicatur, quoniã ipse supra cæteros est, & inferiores nõ possunt iudi-
I care superiorẽ. Et vere à nullo iudicatur, vtrum bene an male ĩtelligat vel operetur. Quia [quis] animalis [cognouit sensum domini quẽ vir spiritalis habet? Nullus. Et ideo nõ potest inde iudicare, quia de ĩcognitis nemo recte iudicat. Et [quis] est qui [instruxit eũ?] id est, docuit dominũ quid agere debuerit. Nemo. homines enim spiritũ dei nõ habẽtes, dominum instruere volunt, dum secũ dicunt: Deus nunquã mori debuisset vt creaturã suam à potestate diaboli liberaret, sed solo præcepto vt omnipotẽs, suos saluare debuisset. Et quia eum sic instruere volũt, inde contingit quia sensum eius nõ cognoscunt. Nesciunt enim quia deus iustus non debuit in hac re vti virtute potẽtiæ, sed ratione iustitiæ. Vel taliter litera secundum alios codices potest legi. [Quis enim cognouit sensum domini, aut quis instruxit eum?] Sensus nanq; domini est, quo hæc fecit, per quæ sapiẽtia mundi probatur stulta, negans posse fieri quæ facta sunt. Quẽ sensum nullus est qui cognouerit, vt si displiceat illi, emendare velit consilium dei. Quia quicunque cognouit, laudat sapientiam & potentiam dei. Quis cognouit sensum domini nostri Iesu Christi? Sed nos spirituales [sensum Christi habemus,] id est, participes facti sumus scientiæ Christi per acceptionem spiritũ sancti. Et ideo animales homines vel pseudo apostoli, nos iudicare non possunt, qui sensum domini habemus, quem illi ignorant.

CAPVT III.

T ego fratres non potui loqui vobis quasi spiritualibus, sed quasi
E *carnalibus. Tanquã paruulis in Christo lac vobis potum dedi, nõ escam. Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis. adhuc enim estis carnales. Cùm enim sit inter vos zelus & cõtentio, nõne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Cùm enim quis dicat. Ego quidem sum Pauli, alius autẽ,* L *ego Apollo, nónne homines estis? Quid igitur est Apollo? quid verò Paulus? Ministri eius cui credidistis. Et vnicuique sicut dominus dedit. Ego plantaui, Apollo rigauit, sed deus incrementũ dedit. Itaque neque qui plãtat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementũ dat, deus. Qui plantat autem & qui rigat,* Gen. *vnum sunt. Vnusquisque propriã mercedem accipiet secundum suum laborem.* Gal. Mat.

Nos spiritualibus spiritualia comparamus, quia sensum Christi habemus. Et tamẽ [fratres vobis nõ potui] ego [loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus:] quia vidi vos nõ posse ca M pere spiritualia propter imbecillitatẽ sensus vestri. Et ideo sic locutus sum vobis, quomodo audire poteratis: nec propter ignorãtiã vestrã, sed propter infirmitatẽ vestram, arcana dei vobis reticui. Nõ enim audientiũ animi sunt vltra vires tradendi, sed alta quæque & eminẽtia debent multis auditoribus contegi, & vix paucis aperiri. Et inchoantibus quidẽ vel infirmis nõ alta & mystica, sed quædã quæ capere possint prædicãda sunt, perfectis verò profunda & mystica sunt dicenda. Sed timendũ & cauendũ est, ne sub hac occasione dicta pseudo apostolorũ vel quorũlibet hæreticorũ, velut ea quæ cãrnales capere nõ possunt, non solùm excusatione dealbanda, sed etiam laudanda videãtur. Vnde sciendũ est, quia ipse Christus crucifixus, quo velut lacte paruulos aluisse se dicit Apostolus, id est, ipsa vera caro, in qua facta est vera mors eius, & vulnera vera confixi, sanguisq; percussi, nõ eo modo à carnalibus, quo à spiritualibus cogitantur. Et illis est lac, istis cibus. Quia etsi nõ audiunt amplius, intelligunt amplius. Non enim æqualiter mente percipitur, etiã quod in fide pariter ab vtrisq; recipitur. Hoc igitur primitus cognito, quòd ea ipsa quæ simul audiunt spiri-

A spirituales atq; carnales, pro suo quique modo capiunt, illi vt paruuli, isti vt maiores, illi vt lactis alimentũ, isti vt sibi solidamẽtũ, nulla videtur esse necessitas, vt aliqua secreta doctrinæ taceãtur & abscondãtur fidelibus paruulis, dicẽda seorsum maioribus, id est, intelligẽtioribus, nisi quòd solidus cibus, qui perfectis congruit, paruulis nõ proficit, dũ nõ capitur ab eis, & ea quæ fortes subleuãt, infirmos grauãt. hoc enim ipsum quod Apostolus se nõ iudicauit scire in eis nisi Christum Iesum & hũc crucifixũ, ipsis non potuit loqui quasi spiritualibũs, sed quasi carnalibus, quia id sicut spirituales capere non poterãt. Quicunq; autem spirituales inter eos erant, idẽ quod illi qui tanquã carnales erãt, audiebant, spirituali intellectu ipsi capiebãt, vt sic intelligatur quod ait, Nõ potui loqui quasi spiritualib⁹, sed quasi carnalibus. ac si diceret: Nõ potuistis quasi spirituales, sed quasi carnales capere quod loquebar. Quasi carnalibus, inquit,
B locutus sum vobis. Et hoc tam diligenter feci, quòd [tanquã paruulis] cognitione [in Christo dedi vobis potũ lac,] id est, facilẽ doctrinã, dulcem & nutrientẽ, [nõ escã,] id est, non robustã spiritualiũ rerũ doctrinã. fieri tamẽ (sicut præmisimus) potest, vt id quod dicitur, & paruulis
Ioan. 1. lac, & grandibus esca sit: sicut in principio erat verbũ, & verbũ erat apud deũ, & deus erat verbum, & paruuli bibunt, & grandes mandunt. Lac tamẽ præcipuè per carnẽ saluatoris est expressum paruulis. Quomodo enim mater cibũ comedit, vt per carnẽ trahiciat ad infantẽ lac factum: sic cibus angelorũ dominus verbũ caro factum est, & factus est lac. Lac quippe nostrũ Christus humilis est: cib⁹ noster, idẽ ipse Christus æqualis patri. Lacte nutrit vt pane pascat. Qui paruulus est, sugat ab huberibus ecclesiæ lac omniũ sacramẽtorũ tẽporaliter pro æterna nostra salute gestorũ, vt nutritus atq; roborat⁹ perueniat ad mãducandũ cibũ æternæ diuinitatis. Talibus nunc dicitur: Lac vobis potũ dedi, non escã. Et quare? Quia [nondũ] poteratis escã percipere, quandiu vobiscũ erã, [sed nec
C nunc quidẽ potestis,] quia [adhuc estis carnales,] id est, potius sensum carnis quàm spiritus sectamini. Isti propterea quòd seculi adhuc voluptatibus seruiebant, carnales erant, quanuis iam baptizati essent, & spiritum sanctum accepissent. Nã quia post baptismũ ad veterẽ vitã relapsi fuerant, ideo carnales appellantur. Vbi verò dicitur nondũ vel nõ adhuc, profectò nõ desperatur, si eò tenditur, vt sit aliquãdo quod nõdũ est. Adhuc enim, inquit, estis carnales. & ostendens vnde sint carnales, [eũ enim, inquit, sit inter vos zelus,] id est, inuidia [& cõtentio,] id est, litigatio verborũ, [nónne carnales estis,] qui in carne, id est, in homine confiditis, [& secundũ hominẽ ambulatis?] id est, in peius proficitis. Acsi dicat: Qui discordes mẽtes ducitis, nónne adhuc ex reprehensibili humanitate peccatis? Homo enim hoc loco per culpam nominatur. Cum autem dixisset eos carnales, nõ ait, secundũ carnem ambulatis, sed secundũ hominẽ: quia & hoc voluit intelligi, secundũ carnẽ. Nã vtiq; si culpabiliter quidẽ secundũ carnẽ, laudabiliter autẽ secũdũ hominẽ ambularetur, id est, viueretur, nõ exprobãs diceret, secundũ D hominẽ ambulatis. Nã secundũ hominẽ ambulare, hoc est carnalẽ esse. Qui autẽ non ambulat secundũ hominẽ, sed secundũ deũ, profectò nõ ambulat & secundum seipsum, quia & ipse est homo. Qui verò nõ secũdũ se, sed secundũ deũ P sal. 81. ambulant, nõ homines, sed dij vocãtur. Et ve- Ioan. 10. rè, inquit, zelus & cõtentio est in vobis, & secũdum carnẽ ambulatis. Quia [cùm quis vestrum dicat, ego quidẽ sum Pauli, alius autem] dicat, [ego sum Apollò, nónne homines estis?] Sicut enim gloriantes in deo & omnẽ gratiã ab ipso sperãtes, dij vocantur à deo adoptati, ita & qui in homine gloriãtur, homines dicuntur. Deos enim vel angelos esse cupit Apostolus, quos arguit quia homines sunt, id est, in his contẽtionibus nõ quæ dei sunt, sed quę hominis sapiũt. A sua verò persona incipit, ne fortè putaretur per inuidiã magis personas aliorum destruere, ostendens magnũ errorẽ esse, & ad dei contu- E meliã pertinere, quando deo prædicato, gloria datur hominibus: & spes quæ in deo ponenda est, ponitur in hominibus: dicẽte scriptura, Ma Iere. 17. ledictus homo qui spẽ ponit in homine. Quid enim minus est à gẽtilitate, dũ gloria quæ dãda est creatori, datur creaturæ, id est, homini? Et quandoquidẽ alius vestrũ dicit, ego sum Pauli, alius autẽ, ego Apollò, atque in his doctoribus vano errore gloriamini, igitur respõdete mihi, [Quid est Apollo, quid verò Paulus,] qui adhuc maior est. Et si vos respõdere nescitis, ego respondeo quod non sunt deus qui det, sed per quos deus det: quia [ministri] sunt [eius cui credidistis.] Et quia ministri sunt, spes in his ponẽda non est, sed in deo cuius ministri sunt. Illi enim gratiarũ actio deferenda est, cuius donum est, nõ seruis quos & inuitos oportet dispensare. Ministri sunt, & hoc non vno modo, sed [sicut dominus dedit vnicuique,] id est, sicut voluit & sicut diuisit singulis officia ministerij. Nã [ego] ipso dante plantaui,] id est, euangelizando vos ad fidẽ cõuerti, & [Apollo rigauit,] id est, vtpote episcopus vester imbre sui eloquij, postquã in fide fundati estis, corda vestra F rigauit. Nõ tamẽ nos, [sed deus incremẽtũ dedit] proficiẽdi vobis. Nos enim qui forinsecus loquimur ad aures vestras, ita sumus quasi operarij adhibẽtes culturã forinsecus ad arborem, sed incrementũ dare nõ possumus, nec fructus formare. Ille autẽ qui vos creauit, & redemit & vocauit per fidẽ & spiritũ sanctum, habitans in vobis, nisi loquatur vobis intus, sine causa nos perstrepimus. Interior ergo magister est, qui docet. Christus docet, inspiratio ipsius docet. vbi illius inspiratio & illius vnctio non est, forinsecus inaniter perstrepũt verba. nã & agricola arborẽ potest plantare, aquã foris adhibere & diligentiã culturæ, sed nõ potest folia pomáq; formare. Excedit enim hoc humanã humilitatẽ, excedit angelicam sublimitatẽ, nec omnino pertinet nisi ad creatorem. & quia solus deus dat incremẽtũ, [itaq; neq; qui plantat,] id est, qui in fide fundat, [est aliquid] dando quicquã ex se, [neq; qui rigat,] id est, qui vel baptizat, vel postea mores instruit, [sed deus qui dat incrementum,] ipse valet ad salutẽ,] id est illius

vnctio

Universidad de Deusto
Biblioteca

G vnctio quæ vos docet ītrinsecus. Frustra quippe operarius omnia moliretur extrinsecus, nisi creator intrinsecus latenter operaretur. Neque plantator, neque rigator est aliquid ad salutem eorū quæ rigantur siue plantātur, quia & plantata solent mori, & rigata ad effectum fœcunditatis nō peruenire, nisi det deus vegetantē gratiam. Quantum ergo ad honorificentiam pertinet dei, nihil est homo. Quantum verò ad ministerium pertinet, necessarius est vt honorificetur quasi seruus, non vt aliquid de illo sperētur ad iouriam dei. Deus solus est, in quo gloriādum est, quia dat incrementū. [Sed qui plātat & qui rigat, vnū sunt,] id est, ambo ministri sunt, quāuis diuersa sint illorum officia. vnum sunt, id est, ambo sunt homines, & idē cōcorditer de deo sentiunt. Vnū sunt, id est, indifferentes. Posset enim videri quòd etsi nihil ex se dāt, tamē magis deus per hunc quàm per illū daret. Ideo dicitur quia vnū sunt, id est, non plus gratię confert vnus quàm alter, quia solus deus dat
H per eos. In dando nō differunt, sed in labore & mercede, quia [vnusquisque] eorum [accipiet propriam mercedem] à domino [secūdum suū laborē,] id est, qui magis laborauit, maius præmium habebit: & qui minorem pertulit laborem, minorem percipiet remunerationē. Deus enim reddet vnicuique secundum opus eius.
Roma. 2. Vnde patet neutrum illorum esse autorem salutis, & ideo non esse gloriandum in eis.

Dei enim sumus adiutores. dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Secundum gratiam dei quæ data est mihi, vt sapiēs architectus fundamentum posui. Alius autem superædificat. Vnusquisque autem videat quomodo superædificet. Fun
I *damentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos: ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. Ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.*

Mercedem percipiemus, quia [dei adiutores sumus] in colendo agro illius. Nā ei quem ipse per internā gratiā infundit, nos exhortationis voce concurrimus, hoc quod ille per spiritum agit intrinsecus, nos exterius ministerio vocis adiuuamus: & tunc solùm nostra exhortatio ad perfectionē ducitur, si in corde fuerit deus qui adiuuetur. Nos sumus adiutores dei, & vos [estis cultura agri dei,] & [ædificatio] templi K [dei.] Et nos eum adiuuamus, dum agrum cordis vestri, quem ipse per internam gratiam excolit, nos aratro prædicationis excolimus: ac nostræ mentis ædificium, quod ipse ad inhabitandum sibi construit, & nos construere laboramus. Ager enim dei colitur, dum vitia de populo extirpantur fidelium, & virtutes inseruntur vt crescant & fructificent. Aedificatio eius instruitur, quando ecclesia extruitur his, qui fundamento fidei superponuntur, vt in altum surgant aliis alios portántibus, vel quādo mens fidelium construitur impositione virtutum, vt dignum deo fiat habitaculum. Dixi quia dei ædificatio estis, & huius ædificationis [fundamentum] ego [posui,] & hoc non à me feci, sed [secundum gratiam dei quæ data est mihi,] vt dignus essem prædicare euangelium Dei, & in humanis cordibus ponere fidei fundamentum. Vnde apparet hoc dei esse, quod feci, non hominis. Secundum gratiam dei, id est, secundum L apostolatum à Deo gratis mihi datum. Posui in ædificio vestræ mentis fundamentum, id est, fidem Christi, & hoc vtens discretione, [vt sapiens architectus, id est, princeps ædificij, qui fundamentum domus ædificandæ ponit in loco firmo ex fortibus & quadratis lapidibus. Sapiens architectus est, qui iuxta disciplinā autoris collocat fundamentum, id est, qui iuxta traditionē saluatoris euangelizat fidem. Alius autē superædificat.] Superædificat, quisquis prædicationem apostolorum superueniens aut bonus aut malus doctor prædicat. Sed [vnusquisque videat quomodo superædificet,] id est, vt superpositum ædificium congruat fundamento, ne si obliquum fuerit & friuolum, ruinā faciat manēte incolumi fundamēto. Quia si etiā male ille docuerit, Christi nomen permanet, quod est fundamentū, doctrina autē mala peribit. Videat inquā, quomodo superędificet, non quomodo fundamentū ponat. nam [fundamen M tum aliud nemo ponere potest, præter id quod à me positum est, quod est Christus Iesus,] id est, fides Christi Iesu. Ideo nemo potest ponere aliud fundamentū, quia nec hæretici docere valent nisi sub Christi nomine. Aliter enim cō menta errorum suorum commendare non valent, nisi interposito saluatoris nomine prædicent, vt res contrarias & absurdas nominis dignitas aceeptabiles faciat. Fundamētū permanet, sed quod superædificatur, si inutile fuerit, nō stabit: sed tātū illud quod vtile est, si superaddetur, pmanebit. Quia [si quis superędificat super hoc] Christi nominis [fundamentū aurū, argētū, lapides pretiosos,] p quæ tria designatur pręclara doctrina: vel [ligna, fœnū, stipulā,] per quę significatur varia & friuola & corrupta doctrina, [vniuscuiusq; opus] in nouissimo die [manifestū erit,] id est, vnusquisque; doctrina in iudicio erit omnibus manifesta, vtrum bona an mala fuerit. [Dies enim domini hoc declarabit.] Dies iudicij vocatur dies dñi, non quòd omnes dies non sint eius: sed per excellentiam hoc dicitur, & ad differētiam humani diei. Dies enim pręsentis temporis, est dies hominis, quia in isto agit homo quod vult: sed ille dies erit domini,

A domini, quia in illo faciet dominus quod iustū erit, reddens vnicuiq; secundum opus eius. &
Matt. 16. ideo declarabit ille dies qualitatē vniuscuiusq; operis, [quia in igne reuelabitur,] id est, manifestabitur idē dies, qui nunc omnes latet, & tūc omnib⁹ erit notus. Cùm enim viderint omnes ignē illum ante faciē iudicis per totū diffundi-orbem, scient adesse diem iudicij. Vel dominus in igne illo reuelabitur, id est, apparebit omni-
2. Thes. 1 bus bonis & malis. Vnde & Thessalonicēsibus dicitur: In reuelatione domini Iesu de cælo cū angelis virtutis eius in flāma ignis. [Et ignis] ille [probabit quale sit opus vniuscuiusque,] id est, an sit firmum an solubile. Ignis probabit opus, id est, doctrinā vniuscuiusq;. Quia enim per ignē examinatio fiet, si in aliquo non inuenerit quod exurat, manifestabit illū bonū fuisse doctorē. Mala verò & adultera doctrina idcirco per ligna & fœnum & stipulā significata est, vt ostēderetur fore ignis esca. Vere ignis opera singulorū probabit. Nam [si cuius opus quod]
B ipse [superædificauit, manserit, mercedē accipiet.] Quia sicut aurum & argentū & lapides quos ignis nō consumpserit, ita & bonus magister incorruptibilis permanebit. Cúmq; nihil in illo sordis inuentū fuerit & prauæ doctrinæ, accipiet cum gloria mercedem remunerationis perpetuæ. [Si] verò [cuius opus arserit, [id est, alicuius doctrina praua in igne defecerit, talis operarius [detrimētū patietur,] id est, deorsum atteretur supplicijs. [Ipse aūt saluus erit,] quia nō interibit substantia qua constat: sicut & doctrina eius mala peribit, quæ est accidēs. Quod tamen nō de hæretico doctore debet intelligi, sed de catholico qui non rectè docuit. Nā & in libris sanctorū doctorum quos authenticè legit ecclesia, nonnunquā inueniuntur quædā praua vel hæretica, nō tamen pro his vel libri vel autores dānantur. Perlegat eorū libros prudens lector, & inueniet esse verū quod dico. Et ipse saluus erit, [sic tamē quasi per ignem,] vt salus hæc nō sine pœna sit. Saluus quidē erit, sed ta-
C men pœnā ignis patietur, vt per ignē purgatus fiat saluus, & non sicut perditi, æterno igne in perpetuum torqueatur, vt ex parte prosit illi in perpetuū credidisse. Potest & aliter intelligi verius: Ego fundamentū, inquit, posui, alius autē superædificat. Acsi dicat: Posito fundamento, id est, fide fundata ī vobis, nihil vlterius ad me pertinet vt superædificē, sed alterius est superædificare, id est, eius qui fidē habet est vt bona opera superædificet. Credētis est superędificare. Sed vnusquisq; videat quomodo superædificet, id est, cuiusmodi opera superaddat, scilicet vtrum maluerit contēplatinæ vitę adhærere, & cōtinenter absq; iugo vxoris viuere, quod quidē melius est & laudabilius cōsilium, an magis expetat actiuam vitā & vxoris vinculum, quod infirmum est & minus laudabile. De superædificatione bonæ operationis solummodo vidēdum est, qualē quisq; velit eā eligere, quia multa sunt genera bene operandi: sed de fundamēto eligendo nulli datur potestas, quia non
Ephes. 3. est nisi vnum fundamentum, id est, vna fides, quam nemo valet mutare sicut nituntur pseudo apostoli. Fides Christi Christus est in nobis, qui per fidē habitat in corpibus nostris. Et D hoc est fundamētum, ex quo surgit totum bene viuendi ædificium. Neque enim fides hæc Iacob. 2. intelligenda est ociosa, sed quicquid boni potest Matt. 8. rit, operabitur per dilectionem. Nō enim fides Marc. 5. dæmonum, qui & credunt & contremiscūt, ac Luc. 8. filium dei confitentur Iesum, potest accipi in fundamentum: quia non est quæ operatur per dilectionem, sed quæ exprimitur per timorem. Fides itaque Christi, fides gratiæ Christianæ, Galat. 5. id est, ea fides quę per dilectionem operatur, posita in fundamento, neminem perire permittit. Sed si quis superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulā, vniuscuiusq; opus manifestum 1. Cor. 7. erit. Quisquis bene vixit ac deū honorat & laudat, non inhærens ex dilectione terrenis rebus: sed desiderans æternam patriam, & aut vendēs omnia sua, distribuensque pauperibus, aut possidens eanquā non possideat, & vtens hoc mūdo tanquam non vtatur, iste superędificat aurū argentum, lapides præciosos. In auro sensus oc 1. Cor. 7. cultus designatur, in argento sermo docens, in E lapidibus pretiosis opera deo placentia. Aurū sapientiæ, quod in occulto sensu eius est & in cordis arcano, splendet verò lumine dei, superædificat iste: & argentum, id est, nitorem sanctę eloquētiæ qua docet alios: & lapides pretiosos, id est, exempla virtutum & bonorum operum, quibus adornat ea quæ loquitur siue cogitat. Qui verò amat adhuc secularia, & negociis terrenis implicatus est, ac vinculis quibusdam & affectionibus carnis deditus est domui suæ & coniugi ac possessioni, & tamē Christianus est ita vt cor eius non recedat à Christo, & nihil præponitur fundamento, iste superædificat ligna, fœnū, stipulam: per quæ non absurde possunt intelligi rerum secularium licitè concessarū tales cupiditates, vt amitti sine dolore non possint: per ligna scilicet duræ & graues, per fœnū verò & stipulā, paruæ & leues. Sed vniuscuiusque opus manifestum erit in feruore tenta F tionis. Dies enim domini declarabit, dies vtiq; Soph. 1. tribulationis. Præsentis enim temporis tribulatio cruciat electos diuino disponente iudicio, quia tēpus est vt incipiat iudiciū de domo do- 1. Petri. 4 mini. Propterea dies tribulationis appellatur dies domini. i. dies iudicij. Quia, inquit, in igne reuelabitur. Eandem tribulationem vocat ignē sicut alibi legitur. Vasa figuli probat fornax, & Eccle. 27 homines iustos tentatio tribulationis. Et vniuscuiusque opus quale sit probabit ignis tribulationis. Ignis enim iste, talis debet intelligi, vt ambo per eum transeunt, id est, & qui ædificat super hoc fundamentum aurum, argentum, lapides pretiosos, & qui ædificat ligna, fœnum, stipulam. Ignis enim tribulationis in hac interim vita probat opus vtriusque, si duobus accidat fidelibus, vni scilicet cogitanti quæ sunt dei quomodo placeat deo, id est, ædificanti super Christi fundamentum aurum, argentū, lapides pretiosos: alteri cogitanti quę sunt mundi, quo modo placeat vxori, id est, ædificanti super fundamentum ligna, fœnum, stipulam. Illius enim 1. Cor. 7. opus non exuritur, quia non ea dilexit, quorum amissione crucietur. Exuritur autē huius, quoniam

Universidad de Deusto
Biblioteca

G niam sine dolore non pereunt, quæ cum amore possessa sunt. Et hoc est quod dicitur, si cuius opus manserit. Manet opus, quando quisque cogitat quæ sunt domini, quomodo placeat deo. Quod superædificauit, mercedem accipiet, id est, vnde cogitauit, hoc sumet. Nec solum post mortem, sed & in hac vita habet suam requiem anima contemnentis omnia. Si cuius opus arserit, id est, igne tribulationis consumptũ fuerit, detrimẽtũ patietur: quia quod dilexit, nõ habebit. Ipse autẽ saluus erit, quia nulla eum tribulatio ab illius fundamenti stabilitate semouit. Sic tamẽ quasi per ignẽ, quia quod sine illiciente amore non habuit, sine vrente dolore nõ perdet. Qui enim ædificat amorẽ terrenorũ super fundamentũ regni cælorũ, id est, super Christum, ardebit amor tẽporaliũ rerũ, & ipse saluus erit, si in fundamento firmus permanserit, id est, si Christum ante omnia sic dilexerit, vt ab eius amore separari nõ possit. In rerum tẽporalium amissione patietur detrimẽtũ,
H & per ignem quendam doloris perueniet ad salutem. A quo dolore atque detrimento, tãto est quisque securior, quanto temporalia vel minus amauerit, vel tanquã nõ habens habuerit. Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibile nõ est, nonnullos scilicet fideles per ignẽ quẽdam purgatorium, quãto magis minúsve bona temporalia dilexerũt, tanto citius saluari. Nam de quibusdam leuibus culpis esse ante corporũ resurrectionẽ purgatorius ignis credendus est, pro eo quod veritas dicit, quia si quis in spiritũ sanctum blasphemiam dixerit, neq; in hoc seculo remittetur ei, neq; in futuro. In qua sententia datur intelligi, quasdam culpas in hoc seculo, quasdam autem in futuro posse laxari. Quod enim de vno negatur, consequẽs intellectus patet, quia de quibusdam conceditur. Sed tamen hoc de paruis minimisque peccatis fieri posse credẽdum est, sicut est assiduus ociosus sermo, immoderatus risus, vel peccatum curæ rei familiaris, quæ vix sine culpa vel ab ipsis agitur, qui qualiter culpa declinari debeat, sciunt, cau-
I eri possunt, aut in non grauibus rebus error ignorantiæ. Quæ cuncta etiam post mortẽ grauant, si adhuc in hac vita positis nõ fuerint relaxata. Nã pensandum solicite est, quia & Apostolus illum dixit per ignem posse saluari, non qui super hoc fundamẽtum ferrum, æs vel plũbum ædificat, id est, peccata maiora, & idcirco duriora, atque tunc insolubilia, sed ligna, fœnum, stipulam: id est, peccata minima atque leuiora, quæ ignis facile consumat. Hoc tamen sciendum est, quia illic saltem de minimis nihil quisque purgationis obtinebit, nisi bonis hoc actibus in hac vita adhuc positus vt illic obtineat, promereatur. Sciendum est etiã, quia grauior est ille ignis, quàm quicquid potest homo pati in hac vita. Omnia enim tormẽta quæ hîc sunt, multo faciliora sunt. Et tamẽ homines ne ea patiãtur, quicquid ab homine fuerit iussum, faciunt. Quanto melius est, vt faciant quæ iubet deus, ne illa grauiora patiantur?

templum Dei violauerit, disperdet illum deus. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos.

Dixi vos esse ædificationem dei, & me posuisse fundamentum huius ædificationis, vnde patet vos esse tẽplum dei. Et hoc nescitis? [Nescitis quia templũ Dei estis?] Templũ dei estis secundum fidem, templum dei eritis aliquando secundum spiritum. Templum dei estis, vt ipse in vobis per fidem maneat, & perfectionem sapientiæ ac cognitionis secretorum suorum in vobis ponat. Templum dei estis, [& spiritꝰ dei habitat in vobis, Non ait, & spiritus dei sanctificat & purgat vos, vt deus habitet in vobis: sed ait, spiritus dei habitat in vobis. Vtique in templo suo deus habitat. Nam quid templum dei est, nisi habitaculum dei? Deus ergo est spiritus sanctus, cuius sumus templum & habitaculum. Neque enim templum haberet, nisi deus esset. Nescitis, inquit, quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? De his supradixerat, quia animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. Non ergo percipiebant cognitionem dei spiritus, qui habitabat in eis: & habitãte in se spiritu sancto, adhuc animales, nondum spirituales erant quia nondum poterant habitatorem suum spiritũ cognitione percipere. Habitare autẽ ideo & in talibus dicitur, quia in eis occulte agit vt sint templũ eius. Idque in profi cientibus & proficiendo perseuerantibus perfi cit. Nec mirũ videri debet quod quisq; aliquid habeat, quodque habet ignoret, vt enim taceã de omnipotentis diuinitate, quis facile scientia percipit quid sit anima? & quis nõ habet animã? Postremo, vt certissimi nouerimus quod parui in Christo nõ percipientes quæ sunt spiritus dei, id est, nõ intelligentes, habent tamen spiritũ dei, eos ipsos quos supradixerat animales (vt præmisimus) & paruulos increpat nunc, dicẽs: Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Nõ enim hoc ignorare debuissent. Tẽplum enim dei estis. Sed cauete ne tẽplum eius violetis, quia [si quis templũ dei violauerit,] id est, siue suum, siue alterius corpus corrumpendo, siue populum ecclesiæ scindendo, [disperdet illum deus,] id est, diuersis supplicĩis illum perdet & corpore & anima. Ideo cauete corporalia peccata, ne offendatis eum cuius estis templum, ne recedat à vobis, & in ruinã vertantini: cauete & prauam doctrinam pseudo apostolorum, ne per eam violetur mens vestra. Et merito deus violatorem sui templi disperdet, quia [templum dei est sanctum,] ex quo dei templum esse cœpit, id est, à tempore baptismi, [quod] templum [estis vos.] Hoc repetiit vt illos compungeret, qui turpiter viuentes corpora sua violando corruperant.

2.Cor.6.

Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, disperdet illum deus. Templum enim dei sanctum est, quod estis vos.

Nemo se seducat. Si quis inter vos videtur esse sapiẽs in hoc seculo, stultus fiat vt sapiens. Sapientia enim huius mundi stultitia est apud deum. Scriptum est enim: Comprehendam sapiẽtes in astu-

A *tia eorũ. & iterum, Dominus nouit cogitationes sapientium, quoniã vanæ sunt.*

Psal.93.

Itaque nemo glorietur in hominibus. Templum dei estis, & ideo [nemo se seducat,] id est, nemo sibi blandiatur propria vanitate deceptꝰ, vt de violatione tẽpli dei impunitatẽ sibi in futuro promittat, quasi deus peccata carnis neglegat. Vel nemo se seducat, id est, nemo seipsum ducat seorsum à veritate catholica in vanos errores, declinando post pseudo apostolos, quasi sapientiam eorum diligens. Hoc nemo faciat. Sed [si quis videtur inter vos esse sapiẽs in hoc seculo,] id est, si quis ex vobis stulta sapientia seculi, quæ est cõmentũ hominũ, putatur esse sapiens, [stultus] apud se [fiat,] id est, vanã sapientiã abiiciat, & nihil sibi scire videatur, [vt sit] in deo veraciter [sapiens.] Ad verã enim sapientiã
B deri in mundo sapientes, neq; deũ habere filiũ, neq; incarnationẽ verã esse, neque carnẽ posse resurgere prædicabãt. Vnde nunc bene doctor egregius illos Corinthiorũ, quos carnaliter sapientes inuenerat, vt sapientiã verã possint cõprehẽdere, prius fieri stultos admonet. Et subdit quare: Quia scilicet [sapientia huius mundi stultitia est apud deũ,] id est, quod mundus sapientiã, hoc deus stultitiã iudicat. Et dum facit deus quod fieri posse negat mundus, sapientiã illius monstrat esse stultitiã, & vere stultitiam. Nam [scriptũ est] in libro Iob: [Cõprehendã,] id est, vndiq; coarctabo, & quasi iuxta rete districtionum mearũ concludã, [sapientes] mũdi [in astutia eorum,] vt nihil eis astutia valeat ad effugiendã manũ meã, vel ad faciendũ quod cõtra me machinãtur, siue ad impediendum quod ego cõtra sapientiã eorũ facere disposui. Hanc
Iob.5. sententiã Eliphaz sic protulit: Qui apprehẽdit sapientes in astutia eorũ. Diuina tamẽ sapientia reprehendit amicos Iob de locutione, dicens:
Iob.42. Nõ estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob. Cur ergo Paulus illorum sententiis
C tanta autoritate vitur, si hæ ipsorum sententiæ dominica reprehensione quassantur? Vel quomodo dicta eorum quasi praua respuimus, quæ Paulus ex autoritate astruit? Aut quomodo attestatione Pauli recta putabimus, quæ per semetipsum dominus non recta definiuit? Sed vtraq; hæc citius, quòd nõ sint diuersa cognoscimus, si eiusdem dominicæ sentẽtiæ subtilius verba pensamus, qui cùm diceret, Nõ estis locuti corã me rectum, ilico adiunxit, sicut seruus meus Iob. Liquet ergo quia quędã in dictis eorũ recta sunt, sed melioris cõparatione superãtur. Nã inter aliqua quæ irrationabiliter dicũt ad beatum Iob, fortes multas sententias prosecrunt: sed comparatæ dictis fortioribus, vim sor titudinis amittunt. [Et iterum] de eadẽ re scri-
Psal.93. ptũ est in psalmo: [Dominus nouit cogitationes sapientium quoniã vanæ sunt,] scilicet hominũ, quia & ipsi sapientes iudicabant se solos esse homines, cæteros autẽ quasi bruta animalia. Sapientes seculi nõ nouerunt cogitationes dei, quoniam iustæ sunt: dominus autem nouit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt.

Nihil valet eis astutia eorum cõtra deum, quia D ipse nouit cogitationes eorũ. Quæ vanæ sunt, id est, inanes & falsæ, quia putant esse vera quæ falsa sunt, & falsa quæ vera sunt. Vanæ sunt cogitationes sapientium, qui hîc beati esse & à seipsis beati fieri mira vanitate voluerũt. Et quãdoquidem humanę cogitationes sunt vanæ, atque consilia sapientium improuida sunt & infirma, qui se sibi vel aliis prodesse sine deo putant itaque nemo glorietur in hominibus, quasi melius ab vno quàm ab alio possit accipere. Nihil enim rectè sapiunt, nihil possunt homines per seipsos: & ideo non in ipsis gloriãdum est, sed in illo per quem sapiunt & possunt.

Nemo glorietur in hominibus. Omnia enim vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia enim vestra sunt, vos autẽ Chri- E *sti, Christus autem dei.*

[Nemo glorietur in hominibus,] doctoribus vel baptizatoribus. Non in quibusdam doctoribus gloriari debetis, nec singulos vos defendere, cùm omnibus vtamini. Nam non solũ istis, sed & [omnia sunt vestra,] id est, ad seruiendũ vobis data, & nõ est gloriandũ nisi in rebus excellentioribus. Et ideo in solo Christo, qui super vos est, vobisq; subdidit omnia, gloriandum vobis est, nõ in his quæ subiecta sunt vobis. Omnia enim vestra sunt, vt vestræ vtilitati seruiãt, quia etiam illa quæ inter homines sunt digniora: quoniam [siue Paulus] eligatur, [siue Apollo,] vestri sunt, vt vobis ministrẽt, [siue] etiam [Cephas,] id est, Petrus qui primus est omniũ apostolorũ. Et ita patet omnes apostolos esse vestros, cùm primus sit vester. Ad hoc enim missi sunt omnes apostoli & prædicatores, vt vobis vel fratribus vestris qui sunt per orbem, verbum salutis ministrent. Et quod fratribus vestris faciũt, vobis facere credẽdi sunt, F quia & vobis prosunt. Omnia sunt vestra, siue prædicatores, [siue] etiam [mundus,] si de illo secũdũ dei voluntatẽ sentitis, & decretos cursus in dei volũtate ponitis, [siue vita,] præsens est vestra, si modeste illã & cũ dei gloria trãsigitis, [siue mors] vestra est, id est, dissolutio corporis & animæ vobis seruit, qm̃ vobis trãsitus est de hac miseria ad æternã beatitudinẽ. [siue præsentia,] si sic eis vtimini, ne offendatis. [siue futura,] si ea credentes magis optatis, vtpote meliora & æterna. Vel mundus est vester, id est, quatuor elemẽta mundi seruiunt vobis, quoniã ad hoc sunt condita, & vita vobis præsens seruit, si in ea emẽdamini, & æternam salutẽ promeremini. & mors, si pro Christo mori libẽter parati estis spe futuræ promissionis. Et præsentia bona, quibus sustentati deo seruire possitis: & futura, quorũ spe seruiatis. Hæc sunt vestra. [omnia enim,] quæcunq; [sunt, vestra] sunt ad possidẽdum. Sed [vos] estis [Christi] possessio, nõ hominis, vt quomodo omnia iudicio vestro concessa sunt & vobis subiecta, sic & vos Christo subiiciamini, quia per ipsum esse cœpistis

& in

Universidad de Deusto
Biblioteca

G & in prima origine, & in regeneratione. Cur ergo ad iniuriam Christi de hominibus speratis, cũ ipse vobis & homines & omnia subiecerit, vt illi subiiciamini, & in illo spẽ omnem ponatis. [Christus autẽ dei] est, vt proprius filius faciẽs voluntatẽ eius, vt & vos Christi volũtatẽ faciatis. Vos estis Christi, Christus verò dei, & ita mediante Christo, vos estis dei. Subditur autẽ Christus deo, nõ tanquã dissimilis aut alterius naturę, sed (vt dictum est) tãquã patri filius. Hactenꝰ de gloria pseudo apostolorũ locutus est Apostolus, hic de suo cõtemptu incipit loqui, quoniã minꝰ de illo sentiebãt aliqui Corinthiorũ. Ideóq; monet vt hoc de illo sentiat homo, quod & deus qui illũ elegerat, & dicit.

CAPVT IIII.

2.Cor.6.

H S *Ic nos existimet homo, vt ministros Christi & dispensatores mysteriorũ dei. Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.*

Ita, inquit, diuinitus est ordinatũ, vt omnia sint vestra, siue Paulꝰ, siue Apollo, siue Cephas, vos autem sitis Christi. Et cùm hoc ita sit, nec magis nec minus æstimet homo de nobis, quã quod deus cõstituit: sed [sic nos existimet vt ministros Christi,] id est, nec nos tanquã viles cõtemnat, nec tãquã per nos aliquid possimus, in nobis glorietur: sed eũ in nobis honoret, cuius ministri sumus in euangelio quod vobis offerimus. Et æstimet nos nõ dominos, sed [dispensatores mysteriorũ dei,] quoniã ministeria eius vobis distribuimus secundũ cuiusque modum. Quoniã nec verborũ strepitui, nec humanæ sapientię inniterẽtur Apostolus, intelligi debuit ministeria Christi dispensare, in quibus nõ verba, sed virtus fulgebat. & per quæ non homo, sed deus videretur gloriosus. Collega enim piscatorũ, nõ aliter quàm illi Christum prædicabat. Cùm ergo se ministrũ Christi & dispẽsatorẽ mysteriorum dei probat, pseudo apostolos notat, & negat esse Christi quod tradũt, per id quod à traditione apostolica dissentiunt. Ego, inquit, & conserui mei sumus dispẽsatores mysteriorũ æternæ salutis, docendo & cætera sacramẽta distribuẽdo. Et multi quidẽ sunt dispẽsatores, per quorũ ministerium peruenitur ad æternam saluté. Sed [iam quæritur inter dispensatores] baptizando, manus imponẽdo, eucharistiam dando, [vt quis inueniatur fidelis,] vt possit credi quod bene dispenset. Neque enim omnes fideliter hoc agunt, sed plerique fraudẽ faciunt, dũ quæ sua sunt quærunt, nõ quæ Iesu Christi, & cæleste ministerium in vsum terreni lucri conuertunt, nec salutem subiectorum, sed propria commoda quærunt. Nonnulli qui non ita sola terrena quærere videntur, aut verecundia, aut timore, aut commendationis suæ causa constanter arguere delinquentes trepidant. Et ideo quæritur quis inter eos inueniatur officium suæ dispensationis fideliter agens, vt solus domini sui lucra sine fraude quærat. Vel ex hoc reprehenduntur subiecti, quod hic iã quęritur ab eis, quod in futuro seculo quærendum est à domino, scilicet quæritur & discutitur ab eis, vt inter dispensatores inueniatur aliquis fidelis, id est, idoneus & dignus ad sacra dei ministeria dispensanda cæteris. Vnde tales inquisitores iure sunt reprehendẽdi, quia quod deus in alia vita faciet, ipsi iam hic facere volunt: & præpositorum suorum vitam, à quibus ipsi debent iudicari, iudicare præsumunt: & à dignioribus digniora sibi sacramenta dispensari credunt, cùm non iuxta sanctitatem dispensantis, sed iuxta deuotionem percipiẽtis sit magis aut minus vtile sacramentum sanctorum.

Mihi autem pro minimo est vt à vobis iudicer aut ab humano die. Sed neque meipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum, sed nõ in hoc iustificatus sum. Qui autem iudicat me, dominus est. L

Vos, inquit, ita iudicatis, alios dispensatorũ esse fideles, alios non fideles: sed [mihi pro minimo est vt à vobis iudicer] fidelis aut non fidelis. Non enim iusti humana iudicia, sed æterni iudicis examen aspiciunt, atque ideo derogantium verba despiciunt. Vnde nunc derogãtibus Corinthiis Apostolus dicit: Quia mihi pro minimo est vt à vobis iudicer. Quos enim in tantis vitiis reprehendit, minimum ducit ab his se iudicari: quia sicut iusti nõ erant, sic iuste iudicare non poterant, [aut ab humano die,] id est, ab humana luce & ratione: hoc est, à legibus humanis iudicari pro minimo deputabat. Supergressus enim humanã iustitiã cælesti iustitiæ studebat. Vel ab humano die, id est, ab humano intellectu, qui non videt occulta & potest falli. Siue ab humano die, id est, ab hominibus, dum sunt in suo die, & nõ est dies domini. Humanus enim dies dicitur, in quo iudicãt homines, quia erit & dies domini, in quo iudicabit & dominus. Exiguum mihi est à vobis iudicari, vel ab humano die. [sed neque ego meipsum iudico,] qui melius noui me quàm vos. Et ita periculosum est vobis iudicare de ignotis. Quomodo enim potestis diiudicare conscientiam meam? aut quomodo examinare potestis quo animo faciam, quicquid facio? Quantum possunt homines de alio iudicare, plus homo vtique de se: sed deus plus de homine, quàm homo de se. Tanta enim est profunditas in homine, vt lateat ipsum hominem in quo est, sed dominum latere non potest. Iure itaque doctor egregius humanas laudes aut vituperationes paruipendens, ait: Mihi pro minimo est vt à vobis iudicer aut ab humano die. Qui nec in corde suo, vnde se reprehendere posset, inueniẽs, adiungit: Sed neq; meipsum iudico. [Nihil mihi conscius sum.] Nullius vtique peccati sibi conscius erat. Sed quia legerat, Delicta quis intelligit, sententiam tẽperauit, ne forte per ignorantiam deliquisset, & addidit: [Sed nõ in hoc iustificatus sum.] Videns enim quia ei ad perfectionem sanctitatis nec suum iudicium sufficeret, ait non se in hoc iustificatum. Cur verò non sibimetipsi de se credidit, causam reddidit,

A didit, cum subiunxit: [Qui autem iudicat me, dominus est.] Ac si aperte diceret: Nec meo de me iudicio credendum existimo, quia ille iudicat me cuius ego iudicium non comprehendo. Ab eo enim qui me iudicat, examinari me subtiliter scio. Rectè enim me egisse recolo, sed tamen de meritis non præsumo: quia ad eius examen vita nostra ducitur, sub quo & virtutes
Isaiæ.64 nostræ trepidant. Nec ego, nec vos me iudicatis: sed qui me iudicat, dominus est, qui sine hęsitatione nouit omnia.

Itaque nolite ante tẽpus iudicare, quoadusque veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à deo.

B Quandoquidẽ ergo nec meipsum iudico, sed domino me iudicandum reseruo, itaque vosipsos exẽplo mei à iudicando compescentes, [nolite iudicare ante tempus,] quia nondum est tẽpus iudicandi. Neque enim vera de actis hominum sentire nunc potestis, quia homines estis, sed aliter quã sunt de his suspicamini. Et si suspicationes non potestis continere quia homines estis, iudicia tamẽ, id est, diffinitas firmasq; sententias cõtinete, ne iudicetis quicquam ante tempus, id est, ante diẽ, quia adhuc nox est, nec potest videri quod in die videbitur. Ante illud tẽpus nolite iudicare, sed [quoadusq; veniat do
al. peccatorum. min°] ad iudiciũ, & die suo eũcta illustret. [Qui
C & illuminabit, [id est, aperta faciet [abscondita tenebrarum,] id est latentia peccata quæ mentẽ obscurant, [& manifestabit consilia cordium,] id est, bonas cogitationes, quæ maturiore consilio & pertractione rationis in corde versabantur. Tunc enim omnibus in luce constituris, nihil latebit proximum in proximo, sed omnia omnibus patebunt. Nihil enim occultari poterit eorum quæ gesta & cognita sunt. Ibi & simplicitas & hypocrisis apparebit, vt & qui despectus habebatur, forte appareat dignus: & qui aliquid esse putabatur, inueniatur reprobus. Tunc ergo tempus erit sine errore iudicãdi. Nunc autem quisquis in cogitatione à rectitudine exorbitat, in tenebris peccat. Vnde nos tanto minus debemus aliena corda audacter reprehendere, quanto scimus quia visu nostro nõ possumus alienę cogitationis tenebras illũstrare. Sed tunc patebunt omnia. [Et tunc laus erit vnicuique à deo,] bene agenti vel cogitanti. Nunc enim ignoratur ab hominibus, quis sit laude dignus. Tunc à deo, quia id laudabitur & diligetur à proximo in proximo, quod ne lateat, in ipso illuminabitur à deo. Quod de solis
Matt. 25. electis dictum est, quos deus laudabit, & laude dignos monstrabit. Ac contra vnicuique reprobrum erit tunc impropernm.

Hæc autem fratres trãsfiguraui in me & Apollo propter vos, vt in nobis discatis ne suprà quàm scriptum est, vnus aduersus alterum insletur pro alio.

Dixi non gloriandum in nobis. Sed [hæc ô D fratres transfiguraui in me & Apollo,] vt in nobis non gloriemini, [propter vos,] id est, propter vtilitatem vestram, [vt in nobis] qui maiores sumus [discatis, ne] agendo [suprà quã scriptum est,] vbi legimus, Qui gloriatur in domino glorietur. vel, maledictus homo qui confi- Iere.9.
dit in homine. [vnus infletur aduersus alterum Sup. 1.
pro alio,] id est, pro doctore vel baptizatore, vel Iere. 17.
pro se. Me, inquit, & Apollo proposui figuram pro omnibus, vt ab omnibus adhorreatis sicut à nobis. Trãsfiguraui enim hæc in se & in Apollo, dum pseudo apostolorum glorias & traditiones peruersas sub sua & Apollò persona euacuaret, summatim illos designãs, non sigillatim, ne forte maior discordia in populo nasceretur. Nemo enim audiens suũ nomen notari, vel eius cui fauet, contentus est tacere. Tacito autem nomine, si quis aliquid audierit, etsi intelligat, de se tamen dictum dissimulat. Sub hac ergo propositione euacuauit personas illorum, cum diceret, Ego plantaui, Apollo rigauit &c. vt in his discerent nihil dandum hominibus.

Quis enim te discernit? Quid autem habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? E *saturati estis, iam diuites facti estis, sine nobis regnatis. Et vtinam regnetis, vt & nos vobiscum regnemus.*

Non debet alter aduersus alterum inflari pro alio doctore vel baptizatore. [Quis enim] doctor vel baptizator [te discernit?] Id est, verbi gratiã, si baptizatus es à Petro, quomodo discerneris ab eo qui baptizatus est à Paulo? Nihil discretionis est, à quocunque bonam doctrinam vel baptismum perceperis. Sed tu per traditionem pseudo apostolorum putas te quasi sanctiorem discerni à cæteris. Sed [quid habes] ab illis [quod non] à me [accepisti?] Quicquid enim ab apostolica traditione non descendit, prauum F
est. Sed [si] à me [accepisti] quicquid boni habes, [quid] in te vel in illis [gloriaris] contra me [quasi non] hoc idem à me [acceperis?] Hoc dicitur contra illos, qui eadem quæ ab Apostolo acceperant, audientes à pseudo apostolis, gloriabantur de magisterio eorũ, quoniã ipsi pseudo apostoli per eloquentiam se commendantes gloriã in se vertebant, cùm Apostolus se contẽptibilem videri fecisset, vt gloriam deo faceret. Vel ita: Iubet Apostolus vt nemo in homine, sed in domino glorietur. Pseudo autem apostoli & qui ab illis fuerant seducti, seipsos à seipsis iustos fieri putantes, quasi hoc eis non deus dederit, sed ipsi sibi, non vtique in domino, sed in semetipsis gloriabantur. Vnde nunc vnicuique talium dicit Apostolus: Quis enim te discernit? Quod ideo dicit, quia de massa illi° perditionis, quæ facta est ex Adam, non discernit hominem vt eum faciat vas in honorem, id est, Roma.9.
in contumeliam, nisi deus. Sed quoniam homo carnalis & inaniter inflatus cum audisset, quis enim te discernit, posset respondere vel voce vel cogitatione & dicere, Discernit me fides mea,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G discernit me oratio mea, discernit iustitia mea, mox Apostolus occurrit cogitationibus ei⁹ & dixit: Quid enim habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Sic enim gloriantur quasi nō acceperint, qui se à seipsis iustificari putant, ac per hoc in seipsis, non in domino gloriantur. Nihil enim huic sententiæ tā cōtrariū est, quàm de suis meritis sic quēquā gloriari, tanquam ipse sibi ea fecerit, nō gratia dei. Vel sicut diximus, nō debes inflari pro aliquo doctorū, cuius te specialiter profiteris discipulum: quis enim eorū te discernit à pereuntibus? Nullus, sed solius dei gratia, & tu te putas discerni per merita tua. Sed quid boni habes quod nō accepisti à deo? Fecit de⁹ vt esses, & tu fecisti vt bonus esses? Absit. Si enim deus dedit vt esses, & alius tibi dare potuit vt bonus esses, melior est ille qui dedit vt bon⁹ esses, q̄ ille qui dedit vt esses. Sed nullus Deo melior. Igitur à deo accepisti & esse & bonum
H esse. Sed si ab illo accepisti, quid gloriaris quasi nō acceperis? id est, quasi à teipso habeas. [Iam saturati estis.] Ironice legendum, non affirmatiue. Iam. i. antequam sitis apti ad percipiendā escam, [saturati estis] spirituali cibo doctrinæ, id est, videmini vobis ipsis sufficienter validis sapientiæ escis repleti: & antequam paupertate exuti sitis, [iam] (vt putatis) spiritualiter [diuites facti estis,] id est, abundanter animæ diuitiis, quæ sūt virtutes, repleti. & [sine nobis,] id est, sine auxilio nostro [regnatis]. i. vitæ vestræ moderamina iuste disponitis, vt vos æstimatis, gloriantes de his quæ à pseudo prædicatoribus accepistis. Secundum vestram æstimationem regnatis. [Et vtinam regnetis, vt & nos regnemus vobiscum,] id est, sequamur vos, cum vos dedigneminī sequi nos. Ac si dicatur: Vtinam non essetis falsa gloriatione decepti. fortasse enim simul regnaremus. Regnare nunc sanctorū, est de spe & promissis Christi securos esse, & in aduersis quæ propter nomen Christi accidunt, gaudere.

1 *Puto enim quod deus nos nouissimos apostolos ostendit tanquam morti destinatos. quia spectaculū facti sumus mundo & angelis & hominibus.*

Nos reuera regnamus, & timeo ne sine vobis. Nā [puto,] id est, putare credor [quod deus ostendit nos apostolos nouissimos,] id est, omnium vilissimos tanquam ad nullam vtilitatē, sed ad mortem reseruatos. Hoc secūdum quod æstimatis puto, quasi quod nullatenus putandū est. Quod enim nunc dicit, puto, increpationē significat eorum quibus loquitur, non æstimationē eius. Ideo sine vobis regnemus, quia per mala quę patimur, deus ostendit nos apostolos oculis superborum nouissimos, id est, abiectissimos, de quibus non curet, [tanquam morti destinatos] .i. ad mortem directos. Quod per hoc videtur, [quia spectaculū facti sumus] huic [mundo,] id est, amatoribus huius mundi, qui quasi ad spectaculum cōueniunt ad aspicienda supplicia nostra. Sed per hæc omnia magis probamur esse chari Deo, qui sic nos passionibus glorificat. Ideo nō (vt vos credebatis) puto q̄ K deus vilissimos nos fecerit, quia me humilio vt deū exaltem. Vel idcirco debetis nobiscum regnare, quia puto & p̄ certo scio quod deus nos apostolos nouissimos ostendit mundo, quibus nulli succedēt apostoli tam perfecti, tam necessarij saluti hominū, quales apparebūt in nouissimo tēpore Elias & Enoch, quos deus reseruat vt filios Israēl ab Antichristi seductiōe liberēt. Ita enim & nos misit vt à seductione pseudo apostolorū vos liberem⁹, & pro vita vestra mortem sustineamus, sicut & illi passuri sunt. Nos ostēdit nouissimos. i. illis nouissimis præconibus cōsimiles in passione aduersitatū, tanquam morti corpis ob liberationē aliorū destinatos quia spectaculū facti sumus huic mūdo, quorū iniurias omnes publicè expectāt in conspectu totius populi. Nā sicut omnes concurrunt, vbi iocus celebratur vel pugiles certāt, aut aliquod mōstrum p̄ducitur: sic omnes boni vel mali cō L ueniunt ad aspiciendas pœnas nostras. Spectaculū sumus [& angelis & hominibus] tam bonis q̄ malis. Quia & inter angelos sunt sancti angeli, quibus bene viuendo placeamus, atque inter homines sancti viri, quibus placeat vita nostra: & sunt nequissimi homines, qui irrideāt bonā vitā nostram. Et hæc arma sunt dextra & 2. Co
sinistra, quibus hostē nostrū superamus, si nec prosperis corrūpimur, nec aduersis frangimur. Boni angeli conueniunt ad spectaculū passionis nostræ, vt nos præsentia sua confortent, & cęteros ad exemplū nostri certaminis incitent: mali verò, vt gaudeant, cū nos suos aduersarios cruciari viderint, & cæteros à fide metu pœnarum deflectant. Boni homines, vt laudent: mali vt insultent. Boni, vt exemplo nostro confortentur: mali, vt ex pœnis nostris delectentur.

Nos stulti propter Christum, vos autē prudentes in Christo. Nos infirmi, vos autem fortes. Vos nobiles, nos autē ignobiles, Vsque in hāc horam & esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur, & instabiles sumus, & laboramus operantes manibus nostris. Maledicimur, & benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus. Tāquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium peripsema vsque adhuc. M

Nunc ostēdit quomodo illi regnēt sine veris apostolis, & quomodo apostoli stultis appareāt vilissimi. Et est increpatio cū ironia. [Nos,] inquit, [stulti] sumus habiti gentibus & Iudæis [propter Christū,] quē ad salutē humani generis crucifixum prędicamus: [vos autem prudētes] estis [in Christo,] quia nihil de illo prædicare vel dicere vultis, quod humanæ sapientiæ stultum videatur: & ita vultis esse Christiani, vt Matt. 4. Luc. non prudētiam amittatis seculi. Quod est quasi duobus dominis velle seruire more veterū Samaritanorum,

A maritanorū, qui & deū colebāt & idôla. [Nos infirmi] sumus, qui vicē lædentibus nō reddimus, nec resistimus: [vos autē fortes] estis, qui potēter aduersantibus resistitis, & eos fortitudine seculari reprimitis. Vos estis [nobiles] .i. reuerēdi & glorioſi. [nos autē ignobiles] .i. despecti & viles. Hæc omnia quę negare videtur, affirmat: & quę quasi cōfirmare videtur, negat. Irascentis enim verba sunt, qui negando confitetur, & confitendo negat. Deinde confirmando loquitur, ostendens per partes infirmitatem suam, vt regni sui virtus amplior eniteat. [Vsq; in hanc horam] .i. à prima die conuersionis vel prędicationis nostræ vsq; nunc, penuriam cibi & potus & vestimentorum passi sumus, & etiā cesionem colaphorū: quia libere & iuxta verā fidem Christum sine aliqua adulatione prædicantes, & gesta prauorū arguentes, gratiā apud homines nō habuim⁹, sed colaphos ab eis pertulimus. [& instabiles sumus,] quia semper fugāt nos & persequūtur, ne in vno loco diu ma-
B nētes, plures doceamus. [& laboramus operātes manibus nostris,] vt habeamus vnde viuamus, cùm nemo det: quia nō solùm gratiā apud homines (vt dictū est) non habemus, sed etiam ab his accipere indignum est, qui errori studēt. Quod idcirco facere maluimus, quoniā libertatē arguendi amittit & peccat, qui ab eo accipit, qui ideo dat ne corripiatur. [Maledicimur] à prauis hominibus, & nos econtrario [benedicimus] illos hortando ad bonū. [persecutionē patimur] ab illis, & licet ipsa persecutio sit grauis, tamē [sustinemus] illam, & non refugimus nec resistimus. [Blasphemamur] ab illis, quia dicunt nos seductores & maleficos, [& obsecramus] deū pro illis, vel illos obsecramus ne blasphement, sed permittāt sibi reddi rationē. [Et tanquā purgamenta huius mundi facti sumus] .i. de quibus mundus inquinetur, & quibus abiectis purgetur, sicut domus purgatur à sordibus, quæ de illa proiiciūtur, hoc est, vsqueadeo blasphemamur ab impiis & viles iudicamur, q̄ facti sumus illorū reputatione tales, tāquā esse-
C mus intantū peccatores & sordidi, vt totus mū dus nobis sublatis omnimoda sorde purgetur: & etiā reputati sum⁹ [omniū peripsema,] id est adeo superflui & immundi atq; inutiles vsibus hominum, sicuti purgamentū terri vel corium pomi, quod vndique aufertur, vt ipsum pomū sit aptius ac dulcius ad comedendū. Peripsema enim dicitur rasura aut limatura cuiuscūq; rei, siue purgamenta pomorum. & nos ita nullius precij nulliúsque vtilitatis esse iudicatur, vt rasura ligni vel ferri seu stanni vel coriū pomi. Et hæc sustinuimus à principio prædicationis no strę [vsq; adhuc] .i. vsq; in præsens. Per hæc omnia probatur Apostolus cū similibus prudēs in CHRISTO & fortis & nobilis, per quæ vidēbatur stultus & infirmus ac ignobilis. Contemptibilis enim & despectus fiebat etiā apud Corinthios, pro quibus hæc quæ hucusq; memorauit, mala passus est. Et quoniā humilitatē suā nihil proficere in his videbat, quæritur dolore commotus tantā subiectionem & iniurias nullum fructum habere potuisse, sed quod deterius est, in peius profeciſſe. Qui & subiūgit:

Non vt confundā vos, hæc scribo, sed vt filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorū habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu per euangelium ego vos genui: Rogo ergo vos, imitatores mei este. sicut & ego Christi. Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius meus charissimus & fidelis in domino, qui vos cōmonefaciat vias meas, quæ sunt in Christo Iesu, sicut vbique & in omni ecclesia doceo. D Ephes. 5. Philip. 3.

Aspera blādis mitigat vt salutaris medicus. Nā quia grauiter eos in his omnibus quasi latenter momorderat, ne ipsi ad iram prouocati admonitiones eius spernerent, ostēdit se in omnibus quę dixit, paternam charitatis affectionem erga illos habuisse, vt libentius ei obedirent. Duri nanq; fuissent Corinthij, si hac admonitione (qua vt filij dilecti à patre tam humanē obsecrantur) emolliti nō fuissent. [Nō] ideo tamen, inquit, [hæc scribo, vt vos cōfundam,] id est, vt tantam verecundiam vobis faciam, [sed] potius vt corrigamini [moneo vos] .i. ad meliora exhortor per hæc [vt filios meos charissimos, spirituales scilicet, pro quibus tot labores & tot flagella passus sum, & quib⁹ chariores, nullos habeo. Verè filij mei estis, quia ego pater vester. [nam si habeatis in Christo decem milia pędagogorum,] id est, tot instructores pfectos, quot vobis essent necessarij: quod per mille ītelligitur, qui numerus perfectus est in scientia & in obseruantia decem præceptorum legis, quæ per denarium numerum figurā tur. Vel si decem milia pędagogorū, id est, quātācunq; erudientium multitudinem in obser- F uantia præceptorum quæ non fit in Iudaismo, sed in Christo: si in quā pædagogos .i. eruditores habeatis, [sed,] id est, tamen, [nō multos patres] habeatis, imo vnū, quia [ego] solus vos genui,] quia solus ego vobis prædicaui. ad hoc enim selectus sum, vt annunciem gētilibus salutem per Iesum Christū. [per euangeliū] .i. per euangelicę doctrinæ prædicationē, non in me, sed [in Christo Iesu,] id est, in fide Christi Iesu & in nouitate Christiana, quia in nouā vitam me primū prædicante venistis. His dictis, ostēdit nullū posse eo affectu diligere illos, quo ipse diligebat. Quis enim alienos filios sic diligat vt suos? ac per hoc monita eius, qui tanta p̄ illis passus est, non debent spernere. Vnus verò pater deus est, non vt hoc nomen cæteris tollatur, sed ne gratia dei, qua in ęternam vitam generamur, naturę vel potestati vel etiā sanctitari cuiusquā tribuatur. Quia, inquit, vos genui, [ergo] ex debito [rogo vos] vt filios, [estote imitatores mei] in his quę facio & sustineo, [sicut & ego] sū imitator [Christi] i his quæ fecit & sustinuit, quia filiorū est imitari patrē. Vult enim illos imitatores sui esse, vt sicut ipse multa exitia Actu. 13. Actu. 22.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G pro illorum salute annũciando Iesum Christũ, ab incredulis & cæteris infidelibus passus est, & non cessit aut à fide desciuit, sed constanter prædicauit, dũmodo per dies & noctes euãgelizaret illis donum gratiæ dei: ita & illi manentes in fide eius & doctrina, non recipient pseudo apostolorum .i. apostolorum falsorum praua dogmata vel cõmenta, sed resistant, cõtemnentes opprobria & detractiones, vt patri suo spirituali inuiolatum atq; immaculatum seruent affectum. [Ideo,] inquit, vt me imitemini tanquam boni discipuli fideléq; patri obediẽtes filij, [misi ad vos Timotheũ.] per hunc creditur missa epistola. [qui est filius meus] in fide [charissimus] bene agendo, [& fidelis] in euangelij prædicatione, quam fideliter omnibus palàm ministrat. [in domino,] nõ in lucro terreno. Vel in domino est filius meus, id est, quem genui non in carne, [qui vos commonefaciat,] id est, commoneat faciendo, aut qui vos commonefaciat. i. admonẽdo vos instruat [vias me-
H as,] institutiones, præcepta & documẽta mea, [quæ sunt in Christo Iesu,] id est, secundũ voluntatem & doctrinã ipsius. in nullo enim discordo, & ideo sunt tenẽdæ. [sicut vbique] terrarũ, &, id est, [in omni ecclesia doceo.] ideoq; sunt authenticæ. Per istum reuerti illos voluit ad regulam à se traditæ veritatis, vt commoniti verbis & exemplis operum eius respicerent, cognoscentes non perperam se fuisse ab apostolo Paulo edoctos, quando eadẽ quæ sibi præcepta erant, tenere omnes ecclesias discerent.

Tanquam non venturus sim ad vos, sic inflati sunt quidam. Veniam autem cito ad vos, si dominus voluerit, & cognoscã nõ sermonẽ eorũ qui inflati sunt, sed virtutem. Non enim in sermone est regnum dei, sed in virtute. Quid vultis?

1 *In virga veniam ad vos, an in charitate & spiritu mansuetudinis?*

Opus erat Timotheum mitti, quia [tanquã non sim] vltrà [ad vos vẽturus, sic] de philosophorum doctrina & oratorum eloquentia tam imperterrite [sunt quidã inflati ĩter vos.] Ideo erant inflati & vnus aduersus alterum gloriantes, quoniam putabant apostolum Paulum non amplius ad se venturum, solent enim sępissime discipuli à malis retrahi timore aduentus magistri. Ob hoc etiam indignabantur quidã Corinthiorum, quia non veniebat ad eos, non desiderio, sed superbia, quod quasi indignos visitatione sua illos haberet, cùm magis Apostolo studiũ hoc fuerit, vt de indignis faceret dignos Habebat ergo votum eundi, sed maiora erant quæ agebat. Vos, inquit, putatis me nõ esse vẽturum, vel indignamini quia nõ venio, sed [veniã ad vos cito, si dominus voluerit,] cuius vo-
Iacob. 4. luntas semper supponẽda est, iuxta illud Iacobi: Dicatis, si dominus voluerit, & si vixerim⁹, faciemus hoc vel illud. Vel si dominus voluerit, id est, nisi culpa mea impedierit, vt sciamus non ex nobis, sed ex dei cuncta pẽdere iudicio. Veniam, iniquit, ad vos cito, si dominus volue- K
rit. Qui enim dixit, veniam ad vos, ostendit se velle, mõstrat se cupere, breuem promittit aduentum. Sed vt cautius hoc loquatur, infert, si dominus voluerit: vt si nõ veniret, dominus eũ iusta causa retinere mostraretur, causa vtique indignitatis & infidelitatis eorum. Veniam, inquit, [& cognoscam,] id est, probabo [non sermonem] terrenæ sapientiæ aut humanæ sapientiæ [eorum qui] de huius mundi sapientia [sunt inflati, sed] ipsorum [virtutem] in bona operatione vel miraculorum perpetratione: quia & dominus nõ dixit de pharisæis aut hominibus subdolis. Ex verbis eorum, ex vestimentis ouiũ Matt.
quibus persępe induũtur, cognoscetis eos: sed, Ex fructibus, id est, ex operibus. Ideo non sermonem humanæ facũdiæ, vt diximus, sed virtutẽ bonæ vitę cognoscam & approbabo: quia [regnum dei nõ est in sermone, sed in virtute,] id est, nemo per eloquẽtiam aut facundiam secularem acquirit regnum dei aut meretur, sed per virtutem bonorum operum: nec splendore L
sermonis commẽdatur regnum dei, sed virtute signorum, sicut nec bonum vinum hedera cõmendat. Veniam quidem q̃ citissime potero, sed [quid] horum [vultis?] Scilicet vultis vt veniam ad vos in virga, an in charitate & spiritu mansuetudinis. Superius dixerat eos indigere pędagogo, ac per hoc pueros significabat: dein eos amari à se vt filios charissimos: nũc vt prudens pater eis virgam, non mortem proponit: spiritum mãsuetudinis & charitatis, non furoris aut odij. Virga enim austeritatem & correptionẽ significat. Et nunc verba terroris Apostolus infert, vt pudorem passi qui inflati erãt, humiliarentur & se corrigerent: quia si incorreptos inueniret, in illos necesse haberet virgã exercere, alios excommunicando, id est, fideliũ communione & consortio priuando, alios durè increpando, alios corporaliter (vt decet patrem) flagellãdo. Si verè se dignos præpararẽt M
ad excipiẽdũ eum, vt immunnes à crimine inuenirentur, tunc ad illos veniens lætitiam haberet quasi pater cum filiis suis charissimis. Et hoc est quod dicit: Vultis vt [veniam ad vos in virga,] id est, rigore iustitię & correptionis, vbi etsi sit charitas, nõ tamẽ videtur esse: [an in charitate] .i. nõ in occulto charitatis affectu, sed in manifesta & aperta dilectione, vt bona suppleã. [& spiritu mansuetudinis?] optabilius primũ expetere, quàm carere boni patris diligentis aduẽtu, quãuis rigoroso, meliora nẽpe sunt vulnera diligentis, teste Salomone, q̃ oscula blan- Prou.
diẽtis. Spiritu mãsuetudinis, id est, animo mãsueto & indulgenti, vt parcam peccatis vestris & per hilarem vultum ac dulcia verba mansuetudinem animi mei vobis ostendam.

CAPVT V.

Mnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris sui aliquis habeat. Et vos inflati

A *estis & non magis luctũ habuistis, vt tollatur de medio vestrũ qui hoc opus fecit.*

Opus est vt veniã ad vos in virga, non in charitate aut spiritu mansuetudinis, nisi vos ipsos correxeritis: quia [omnino,] id est, ab omnibus vel omnibus modis [auditur,] scitur, narratur atque percipitur à me & ab aliis, q̃ sit [inter vos] notissima [fornicatio,] quę nemini est licita, [& talis fornicatio, qualis nec inter gentes,] id est, tam infamis & nefaria fornicatio auditur, quòd nec talis est inter gentes, [ita vt vxorem patris
B sui aliquis habeat,] id est, quidam ex vobis & cũ nouerca fornicetur. Nec testibus res indiget, quoniam publice perpetrata est. Vtque hoc crimen nimis exaggeret, dicit nec ab illis tale committi qui deum nesciunt, vt hinc ostendat qua pœna mulctandus sit iste, qui sub terribili & diuina iustitia constitutus, tanti sceleris crimẽ admiserat, & adhærentes ei non immunes ab eodẽ crimine demonstret. Talis fornicatio apud vos auditur. [Et vos,] eũ tantum scelus inter vos sit [inflati estis] superbia, [& non magis] hoc fecistis quod faciendũ esset, id est, non [habuistis luctum, non luxistis super peccato fratris, nec cõpassi estis illi, [vt tollatur,] id est, eiiciatur [de medio vestri qui hoc opus fecit,] vt omnes vno consilio abiiciatis eum de communitate vestra, vt confusus agat pœnitentiam, & non inficiantur cæteri, id est, nec perpetrent alij simile aut illud idem facimus propter indulgentiam: quia omnes videmini sceleris participes, quandiu patimini reum tanti criminis vobiscum incorreptum conuenire. Cum enim omnes crimẽ eius sciatis, nec tergiuersatione aliqua possit celari, pellendus est de cœtu fraternitatis.

Colos. 2. *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui vt præsens, eũ qui sic operatus est, in nomine domini nostri, Iesu Christi congregatis vobis & meo spiritu cum virtute domini Iesu,*
C *tradere huiusmodi satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi.*

Vos, inter quos ipse corporaliter est, non eum corripuistis, nec expulistis: sed [ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu,] id est, ab-
Sapien. 1. sens quidem facie, præsens autẽ autoritate spiritus, qui replet orbẽ terrarum virtute, non mole, & nusquam abest, [iam iudicaui eum qui sic operatus est, vt] per eũdem spiritum [præsens,] ne ex solo auditu me putetis proferre sententiã. Iam sine morã iudicaui eum [in nomine,] id est in vice [domini nostri Iesu Christi,] cuius legatione fungor, [congregatis vobis,] id est, vt omnes in vnum sine dissentione conueniatis, & eum de communione fidelium eiiciatis, Congregatis vobis in vnum [& meo spiritu,] id est, authoritate mea, quam habeo per spiritum sanctum, qui mihi datus est [cum virtute] id est, potestate [domini Iesu,] qui est saluator hominum iudicaui [tradere satanæ huiusmodi] virũ, id est, vt tradatis eum satanæ pellendo de ecclesia, D
quoniam mea autoritas & Christi virtus in hoc vobis cooperabitur. Iudicaui huiusmodi reum tradere satanæ [in interitum carnis,] vt corporaliter eum vexet, & sic ille resipiscat. Magna quippe arte magisterij traditus est ipsi in pœnã, cui sponte est substractus in culpa: vt qui autor fuerat ad vitium nequitiæ, ipse flagellum fieret disciplinæ. Hãc enim potestatem dicitur Apostolus habuisse, vt si quem excommunicasset, statim ille corriperetur à diabolo & vexaretur, quantum & quandiu vellet Apostolus. Nam cũ dicit, tradere satanę in interitum carnis, interit⁹ carnis significat validam corporis afflictionem per diabolum factam. Vel in interitum carnis, id est, vt carnalis voluptas in eum interiret, traditus est satanæ. Et hoc [vt spiritus] eius [saluus sit in die domini nostri Iesu Christi,] id est, anima eius salua sit in die iudicij. Quoniam in spiritum eius satanas non accepit potestatem dum corporaliter afflixit, & ideo saluus ad domini extremum iudicium reseruatur. Vel saluus sit spiritus, id est, anima eius salua fiat in die domini, id est, si quando cor illius visitet dominus, E
si quando illi dominus in corde luceat.

Non est bona gloriatio vestra. Nescitis quia modicum fermentũ totam massam corrumpit? Galat. 5.

[Non est bona gloriatio vestra.] Superbitis, cum potius lugere debueritis pro fratre tã grauiter peccante, & eum à vobis remouere, ne illi consentientes, polluemini eius contagione. An [nescitis quia modicum fermentum,] id est, modicum veteris pastæ, videlicet fermentatæ, [totã massam corrumpit?] id est, totam dulcedinem nouitatis mittat in acredinem vetustatis ita & peccatum vnius, quod cognitum non arguitur, multos contaminat, imò omnes qui norunt & non deuitant, aut cum possint, arguere, dissimulãt. Non enim sibi videtur peccare, quã do à nullo corripitur aut vitatur. Si quis verò potestatem non habet, vt eum quem scit reum, abiicere vel probare non valeat, immunis est. Modicum fermentum totam massam corrũpit, F
quia nonnunquam vnum vitium vel quodlibet nequitiæ fomẽtum veneno suo inficit multitudinem virtutum. * Aduerte diligẽs lector: Di- Hæc subditia videntur. Galat. 5.
cendum est, teste Hieronimo, modicum fermẽtum totam conspersionem fermentat, in epistola ad Galatas, eodem capite vbi carpit veterem interpretem, dicens sensum potius suum quàm verba Pauli transtulisse, & mauult dici conspersionem quàm massam: diffiniuntque conspersionem esse farinam aqua conspersam.

Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio, sicut estis azymi.

[Expurgate] de vobis [vetus fermentum,] id est, eiicite de vobis & de medio vestrum veteris nequitiæ fomentum, quod est in fornicatore, qui est membrum veteris hominis, & totam populi multitudinem sibi consentientem corrumpit. Expurgate igitur hoc fermentum, id est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G extra vos eiicite, purgantes vos ab eo, ne corrumpat in vobis dulcedinẽ virtutum, per iniquitatis suæ consensum. Ideo vos purificate ab hoc fermento [vt sitis noua conspersio,] id est, noua in vnitate conglutinatio, [sicut estis azimi,] id est, sicut per baptismum facti estis à corruptione synceri. Conspersio quippe est farina per aquam conglutinata, quæ vulgo dicitur pasta. Sed noua conspersio est, in quam fermentum adhuc missum non est. Ideo vocatur azima id est, sine fermento. Zyma enim Græcè fermentum dicitur. Sitis ergo, inquit, noua conspersio sicut estis azymi, id est, sitis omnes vnũ quid per dilectionem, puri à corruptione peccati, nouum hominem induti, sicut in baptismo facti estis azymi.

Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur, nõ in fermento veteri, neque in fermento malitiæ H *& nequitiæ, sed in azymis syncerita tis & veritatis.*

Noua cõsperſio debetis esse, quia [pascha nostrũ,] id est, paschale sacrificium nostrum [immolatus est Christus.] Agnus quippe, quem Iudæi in Pascha immolabant, vocabatur pascha, Luc. 22. sicut & Lucas aperte declarat, dicẽs: Venit autẽ dies azymorũ, in qua necesse erat occidi pascha. & secundum hunc loquendi morẽ, Christus noster dicitur pascha nostrũ. Pascha enim Iudæorũ immolatus est agnus, pascha nostrum immolatus est Christus. Nã sicut Iudęi per im- Exo. 12. molationẽ agni liberati sunt à potestate Pharaonis & satellitũ eius, ac mare transeuntes venerunt in desertũ, atque interiecto temporis spatio terrã promissionis intrauerũt: sic nos per immolationem Christi liberati sumus à potestate diaboli ac malignorũ spirituũ, ac per baptismũ traiecti venimus ad hanc cõuersionẽ, in qua nũc velut in deserto sumus, atq; ingressum supernę hereditatis expectamus. Iudæi agno immolato I liberati à seruitute Aegyptia, septem diebus comedunt azyma: & nos Christo immolato liberati à seruitute dæmonica, per omne spatiũ vitę præsentis, quod septem diebus voluitur, azyma comedamus, id est satiemur bonis operibus sine admixtione corruptionis vitiorũ. Azima quippe (id est, panes sine fermento) comedimus, si recta opera sine corruptione vanæ gloriæ exercemus, si præcepta dei sine admixtione peccati adimplemus. Pascha etiam interpretatur trãsitus. & Christus pro nostra redẽptione immolatus, pascha nostrum, id est, transitus noster, quia per eum à diabolo trãsimus ad ipsum, & ab isto instabili seculo ad eius fundatissimum regnũ. Ideo quippe ad eum permanentẽ trãsimus, ne cũ mundo transeamus: & Christus est nobis trãsitus à vitiis ad virtutes, & à præsenti exilio ad supernam patriam: quia ideo pro nobis est immolatus, vt nos liberãs faceret ita trãsire. Noua itaque conspersio debemus esse. i. omnes innouati & infusione spiritus sancti vnũ per charitatẽ effecti, vt pascha mãducare simus idonei, quia pascha nostrũ immolatus est Christus, ad cuius esum inuitamur. Ob hoc etiam ta K lis conspersio debemus esse, quia ipse Christus est transitus noster, vt nos si dignos inuenerit, transferat ad patriã vitę. Et quia ipse est pascha nostrum. i. paschale nobis sacrificium, [itaque epulemur,] id est, comedamus hoc pascha, si volumus esse liberi à dominio Pharaonis, id est, principis huius mũdi, qui est diabolus. Vel quia Christus est pascha nostrum, id est, trãsitus noster, itaq; epulemur, id est, comedamus immolatum pro nobis corpus eius, vt per hoc ad vi- Ioan. 1. tam transire valeamus, quoniam aliter ad deum 4. 1. Cor. transire non possumus. Non enim ad vitam & gloriam nobis transire volentibus, sufficit, nouam nos conspersionem & azimos esse, nisi cibo spirituali & viatico singulari spiritus noster adiuuetur, & infirmitas nostra corroboretur. Epulemur ergo. i. epulis corporis & sanguinis eius reficiamur, ita vt [non] simus [in fermento veteri,] id est, in corruptione veteris cõuersationis, quia qui paschavult legitimè comedere, debet fermentũ vetustatis abiicere. Neq; enim cognouit quæ sit solẽnitas nouæ incorruptionis, qui adhuc per incontinentiam vetustæ corruptioni subiacet: & ideo epulemur, non in fermento veteri, vt sacramentum resurrectionis & incorruptionis percipientes, corruptioni iam per vitia nulla subiaceamus. Epulemur, inquã, non in fermento veteri, id est, non in consueto L nobis quõdam carnalium desideriorum feruore [neque in fermento malitiæ,] qua ferueamus ad aliorum læsionem, [& nequitiæ,] qua deficiamus à bono in nobis ipsis. [sed] potius epulemur [in azymis syncęritatis & veritatis.] hoc est, vt synceritas mundem faciat vitam, & veritas omnem fraudam excludat. In azymis syncęritatis, vt simus sine carie, id est, sine fermento vitiorum corrumpente nos: & veritatis, vt veritas bonorum operum sit in nobis.

Scripsi vobis in epistola, ne commiscea mini fornicariis. Non vtique fornicarus huius mundi, aut auaris, aut rapacibus, M *aut idolis seruientibus. Alioquin debue ratis de hoc mundo exisse. Nunc autem scripsi vobis non commisceri. Si is qui fra ter nominatur ũter vos, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiẽs, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cũ eiusmodi nec cibũ sumere. Quid enim mihi de his qui foris sunt iudicare? Nonne de his qui intus sunt, vos iudicatis? Nam eos qui foris sunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobisipsis.*

Nunc commoneo vos ab hoc purgare. Sed & sine hac admonitiõe debueratis facere, quia [in] alia iam [epistola scripsi vobis ne cõmisceamini fornicariis.] Epistolam quandam quæ modò non habetur, miserat illis, in qua præceperat, ne cõiungerent se fornicatoribus, & cæteris de quibus

A quibus nunc dicitur. Sed quia non distinxerat de quib⁹ fornicariis & criminosis diceret, Christianis scilicet an gentilibus, putauerunt Corinthij de fornicariis gentilibus eum dixisse. Quã eorum erroneam intelligentiam ipse modò corrigit, & quæ dixerat, interpretatur, dicens: [Nõ vtique fornicariis huius mundi,] id est, gentilibus, sed à fratribus talibus scripsi recedendum. Quod vos non rectè intellexistis, & ideo illum qui vxorem patris habebat, inter vos esse non ægre ferebatis. Sed vtiq;, id est, in veritate dico quia præcepi vobis, vt non commisceamini fornicariis huius mundi, id est, qui ex toto pertinẽt ad hunc mundum, qui nihil cum cœlesti mũdo habent, sed propter infidelitatem suam & desideria terrena filij huius seculi existunt. Fidelis enim, etsi fornicetur aut auarus sit, non est tamẽ ex toto huius mũdi, quia credit & sperat. Istud non præcepi, sed potius in illa epistola scripsi vobis, quod & nunc seruare debetis, vt non cõ- B misceamini fornicariis fidelibus, [aut auaris] fidelibus, [aut rapacibus] id est rapinas exercentibus, [aut etiam idõlis] post baptismum [seruientibus,] qui timore suppliciorum vel qualibet alia causa postquam ad fidem venerant, idolis seruiebant & sacrificabãt. Talibus apostatis fratribus ne commisceamini. [Alioquin,] id est, si his commiscamini, [debueratis de hoc mundo exisse,] id est, melius esset vobis mori. Cõpendium est male agẽtibus si citius moriantur, quã diutius in peccatis versentur. Vel, non scripsi vt non commisceamini fornicariis infidelibus & cæteris, qui necdum fidem habent & sunt criminosi: alioquin, id est, si præcepissem gentilib⁹ non miscęri, debueratis de hoc mũdo exisse, id est, necesse esset de mundana conuersatione vos exisse, cum vbique sint tales. Non enim possunt homines in hoc mundo viuentes nisi cum talibus viuere, nec eos lucrari possunt Christo, si eorum colloquium conuiuiumque vitauerint. C Vnde & dominus cum publicanis & peccato- Matt. 10. ribus comedens, aiebat: Non est opus sanis me- Luc. 5. dicus, sed male habentibus. &, Non veni vocare iustos, sed peccatores. Tunc quidem scripseram vt fornicarios & cæteros vitaretis, quod vos non recte intellexistis, quia non determinaui de quibus dicerem. Sed [nunc] in præsenti epistola determinatè [scripsi vobis non commisceri] illis qui post baptismum talia faciunt. Ecce sine ambiguitate vobis hoc dico. [Si is qui frater nominatur inter vos,] id est, qui Christianitatis vocabulum portat, [est fornicator,] id est, probatus in scelere fornicationis, [aut auarus,] id est, immoderatę pecunię coaceruator, confidens in ea magis quam in dei largitione, [aut idolis seruiens,] id est, ad idõla quæ deseruerat recurrens, vel idolõthyta comedens, [aut maledicus,] .i. in vsu habens maledicere alios, & malè loqui de eis, [aut ebriosus,] id est, non semel, sed per consuetudinem se inebriat. [aut rapax,] id est, qui aliorum res violenter auferre consueuit, cũ eiusmodi criminoso fideli, id est, non solùm cum isto qui in aliquo horum crimi num fuerit inuentus, sed etiam cum aliis qui similibus vitiis detinentur, præcipio vobis [nec cibum sumere.] Cum infidelibus nõ prohibet Apostolus cibũ sumere, sed in sequẽtibus istius D epistolæ dicit: Si quis infideliũ ad cœnam vos *Infra.* 10. vocat, & vultis ire, omne quod vobis apponitur, mãducate. Plerunq; enim per cõuiuiorum participationem & confabulationẽ fidelis viri, infidelis dum fidelem diligit, ad fidem conuertitur. Cũ fideli autẽ, in quo prænotata crimina vel similia reperiuntur, non solùm sacramenta, sed nec communẽ cibũ sumere permittit, vt dũ à cunctis vitatur, erubescat & se corrigat. Non tamen sic vitãdus est talis, nisi aut sponte confessus crimen suũ aut omnibus notus esset talis, aut in aliquo siue seculari siue ecclesiastico iudicio nominatus atq; conuictus. Pleriq; autẽ boni Christiani propterea tacent & sufferũt aliorum peccata quæ nouerunt, quia documentis sæpe deserũtur: & ea quæ ipsi sciunt, iudicibus ecclesiasticis, pbare nõ possunt. Quãuis enim vera sunt quædã, nõ tamẽ iudici facilè credẽda sunt, nisi certis indiciis demonstrentur. Et ideo nõ temerè & quomodolibet, sed per iudiciũ au ferẽdi sunt mali ab ecclesiæ communione, vt si E per iudiciũ auferri nõ possunt, tolerentur potius, ne per se malos euitando quisquam ab ecclesia ipse discedens, eos quos fugere videtur, mittat ad gehennam. Ideo, inquit, determinatè scripsi, si frater talis fuerit comprobatus, cũ illo nec cibũ sumere, nedũ orare: quia [quid mihi] attinet [iudicare de his,] id est, infidelibus [qui sunt foris]. i. extra ecclesiã, vt eos vobis cauendos iudicarẽ sicut putastis. His enim blandiendũ est, vt per amorẽ & dulcedinẽ possint Christo lucrari, sed [nónne de his qui intus sunt,] id est, de fidelibus [vos iudicatis,] & ecclesiastica censura putredinem vitiorũ ab eis resecatis, vt in hac vita pro culpis suis puniantur, & ad Dei iudicium purgati postmodum veniant? Iudicat etiã de his qui intus sunt, qui discernit cui fratri adhæreat, quem arguat, quem deuitet. Illos tantùm qui sunt intus, iudicatis, ne damnentur in futuro iudicio. [nam eos qui foris sunt,] non cõmisit vobis [deus] iudicandos, sed ipse [iudi- F cabit] eos in futuro secundũ districtionẽ iustitiæ suæ, reddẽs eis digna supplicia. Superiùs de *Sup. 4.* incognitis & ãbiguis rebus, ac maximè de prępositio dictũ est, Nolite ante tempus iudicare: hìc autẽ ostẽditur, quod ecclesiastici viri de manifestis & certis culpis debent iudicare fratres suos. Et quia meum & vestrũ est de his tantùm qui intus sunt, iudicare, ideo [auferte malũ] hominẽ [ex vobisipsis,] id est, de cœtu vestro eiicite fornicatorẽ, cuius societate coinquinanmi. Quod enim dicitur auferte malũ ex vobisipsis, non sic esse intelligẽdum, vt ex ipso qũisque auferat malũ, sed sic potius, vt homo malus auferatur ex hominibus bonis, quod fit per ecclesiasticam disciplinã, satis indicat Græca lingua, vbi sine ambiguitate scriptum est, vt intelligatur, hunc malum, non hoc malum.

CAPVT VI.

Vdet aliquis vestrum habẽs ne-
A gocium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud sãctos? An nescitis quoniã sancti de hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *mundo iudicabunt? Et si in vobis iudicabitur mundus, indigni estis qui de minimis iudicetis? Nescitis quoniam angelos iudicabimus? Quãto magis secularia Secularia igitur iudicia si habueritis, cõtẽptibiles qui sunt in ecclesia, illos cõstituite ad iudicandũ. Ad verecundiã vestrã dico. Sic nõ est inter vos sapiẽs quisquam, qui possit iudicare inter fratrem suum, sed frater cum fratre, iudicio contendit, & hoc apud infideles?*

Occasione huius iudicij incipit agere de iudiciis. In quibus multimodè peccabant, quòd cõtẽptis infidelib⁹ fideles iudices adibant, vel stul
H tos iudices instituebant. & litigabant atq; fraudabant, & alia huiusmodi faciebant. Non solũ, inquit, ex hoc reprehensibiles estis, quod fratrẽ iudicandum nõ iudicatis, cùm de his qui intus sunt, iudicare debeatis, sed etiam ex eo quod ad paganos iudices causas vestras ad iudicandum transfertis. Nam [aliquis vestrum] .i. aliquis ex vobis [habẽs negocium,] id est, causam contẽdendi [aduersus alterum] ex vobis fidelẽ, [audet,] id est, tam audacter reuerentiam Christianitatis conculcat, vt quærat [iudicari apud iniquos, & nõ apud sanctos,] id est, apud infideles iudices, qui non sunt æquitatis amatores, & nõ apud Christianos, qui sancte & iuste vos iudicarent. Quasi dicat: In hoc nimis audacter religionem sacrã contẽnitis, quod vestra negocia quæ inter vos debetis iudicare, ad iniquos iudices defertis. Infideles vocat iniquos, quia le-
I ges à deo hominibus cõcessas sæpe spernebãt, vel falsa interpretatione autoritatẽ illorũ idò - lis deputabant. Ideo potius suadet apud dei ministros agere causam, quia illi facilius de timore dei sententiam legis veram pronũciant. In hoc peccatis, ꝙ ad sanctos negocia vestra iudicãda non defertis. Debent enim ipsi & de talibus iudicare, quia & de mundo iudicabunt. Et vtiq; qui ipsum mundũ iudicaturi sunt, non indigni sunt ea iudicare quę mũdi sunt. Et hoc est: [An nescitis quoniã sancti de hoc mũdo iudicabũt] De hoc scilicet mũdo, qui in errorib⁹ & nequitiis est, quia est alius superior. De hoc mundo, id est, de hominibus qui ad hũc mundũ infimũ pertinent, sancti iudicabunt: quia cũ Christo venient ad iudicium, & eius æquitati omnino cõcordabunt, quando mundanam prauitatẽ dãnabit. [Et si in vobis] tunc [iudicabitur mũdus,] id est, actio praua mundi, [indigni estis qui de minimis,] id est, de his terrenis reb⁹ [iudicetis] In vobis iudicabitur mundus, si in vobis tunc non inuentum fuerit opus eorũ, qui solum mũdum diligunt, si in actione similes mundanis hominibus & perfidis non apparueritis. Et si hoc fuerit, indigni estis nũc iudicare de minimis. Ideo cauete ne infidelium & prauorum opera faciatis, adeundo paganos iudices, sicut cæteri qui ignorant dominũ. Adhuc probo quod sancti de terrenis iudicare possunt. Nam [nescitis K quoniã ãgelos] apostatas [iudicabimus? Quãto magis secularia] iudicare possumus, quę sunt inferiora? Nos qui supra naturam nostram dei auxilio seruauimus obedientiã, iudicabimus illos angelos, qui peccauerunt cõtra suam naturam, quia concordabimus iustitię dei condemnãtis illos, & ex comparatione nostra damnabiliores apparebũt. Cũ enim ipsi qui sublimioris & dignioris naturæ erant, & quos nulla fragilitas ab illo summo & incõmutabili bono retrahebat, per superbiam sponte sunt lapsi: nos verò imbecilles, quos carnis infirmitas ad peccatũ trahebat, & ad inferiora deprimebat, per humilitatem & iustitiam omni nisu tetenderimus ad superna, merito damnabũtur atrocius respectu nostri, & cõsolatio nostra cruciabit illos durius. Et quia satis rationabiliter ostẽsum Sapiẽs est, nos posse iudicare de istis secularibus, [igitur si habueritis secularia iudicia,] id est, de rebus seculi, [contemptibiles illos qui sunt in ec- L clesia, constituite ad iudicandum.] Hoc est dicere: Qui minoris meriti sunt in ecclesia, & nullis magnorum donorum virtutibus pollẽt, ipsi de terrenis negociis iudicẽt, quaten⁹ per quos magna nequeunt bona, minora suppleantur, & qui penetrare intima nequeunt, saltẽ necessaria foris operentur, vt ipsi videlicet dispensationibus terrenis inseruiãt, quos dona spiritualia nõ exornant. Tales ex vobis ad iudicandum debetis cõstituere, non ad infideles iudicia vestra deferre. Et [ad verecundiam vestram dico,] id est, verecundiã habere potestis ex hoc quod dico, scilicet: [non est inter vos quisquam sic sapiens, qui possit iudicare inter fratrem] & fratrem [suum, sed] potius [frater cum fratre iudicio cõtendit,] quod est malum, [& hoc apud infideles,] quod est peius. Sapiẽtẽ ex fidelibus vult Apostolus iudicẽ elegi, quia nouerat Corinthios tam incõsideratos, vt imperitos fortè ex fratribus iudices eligerẽt. Sciebat enim quã M tepidi & ĩprouidi in reliquis causis fuerant deprehensi. & licet contemptibiles nominauerit eos, quos ad iudicandum institui præcepit, sapientes tamẽ ipsos nunc vocat. Qua ex re quid colligitur, nisi vt hi terrenas causas examinent, qui exteriorum rerum sapientiam perceperũt? qui autem spiritualibus donis ditati sunt, profectò terrenis non debent negociis implicari, vt dũ non coguntur inferiora bona disponere, exercitatius valeãt bonis superioribus deseruire. Qui tamen proximorum infirmantiũ negocia non debent funditus deserere, sed hæc aliis quibus dignum est, tractãda committere. Vnde Moyses quoq; viros ad populũ pro se septua- Num. ginta constituit, vt quanto se ab exterioribus causis abscõderet, tanto ardẽtius interna penetraret. Sicq; fit vt & summi viri magis ad spiritualia dona proficiant, dum eorum mentem res infimę non cõculcant: & rursum in ecclesia vltimi fine bono opere non viuant, dum in rebus exterioribus inueniunt recta quæ agant.

Iã quidem omnino delictũ est in vobis quòd iudicia habetis inter vos. Quare

A *non magis iniuriam accipitis? quare nõ magis fraudem patimini? sed vos iniuriã facitis & fraudatis, & hoc fratribus.*

Propter supradicta posset putari, iudicium habere aduersus alterum, non esse peccatum, sed tantummodo id extra ecclesiam velle iudicari, nisi nunc secutus adiungeret, iam quidem omnino delictum est in vobis quod iudicia habe- Matt.5. tis inter vos. Nam & dominus dixerat: Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & iudicio tecũ contendere, dimitte ei & paliũ. Prohibuit ergo suos de secularib⁹ rebus cũ aliis habere iudiciũ Propter quod & Apostolus nunc dicit hoc esse delictum. Tamen cũ simit in ecclesia talia iudicia finiri inter fratres fratribus iudicantibus, extra ecclesiam verò terribiliter vetat, manifestum est quòd secũdum veniam concedatur in firmis. Quanquã enim Christianus litigare nõ
B debeat, tamen si graue fuerit & quod contemni non possit, causam ad ecclesiam deferat, ne & damnum ad præsens & offensionem fortè incurrat. [Iam quidẽ,] inquit, id est, tam cito post baptismi sanctificationẽ [omnino delictum est in vobis,] ex hoc solo, [quòd iudicia habetis inter vos,] de rebus caducis, cum deberetis exteriora cuncta despicere, vt interna mentiũ bona possetis seruare. & ne quisquam ita hoc excusaret, vt diceret iustum se habere negotiũ, sed iniquitatem se pati, quam vellet à se iudicij sentẽtia remoueri, continuò talibus cogitationibus vel excusationibus occurrit, & ait: [Quare nõ magis,] id est, non potius [iniuriam,] id est aperta violentiã iniustè vobis illatam, [accipitis,] id est acceptabilem & gratam habetis, quàm vt pacẽ cum fratre litigando dissipetis? & [quare non] potius [fraudem occultã de vestris rebus factam patimini,] quàm vt tranquillitatẽ cordis amittatis iudicio contendentes inuicẽ? Per iniuriam designatur hic iniusta molestia violen
C ter illata, sicut est rapina, percussio, vulnus, turpe conuitium, & his similia: fraus verò per astutiam simulatoriè & dolosè agitur contra eum, quem quis decipere molitur. Et quare vos vtrã que patienter non sustinetis? [Sed vos iniuriam facitis,] qui factam sustinere debuistis: [& fraudatis,] non fraudẽ patimini: [& hoc fratribus] facere non timetis, cũ nec inimicis tale quid facere debuisletis. Iniuriam facitis, dũ per iniustiam vestram iurgium generatur coram iudicibus: & fraudatis, dum ipsos iudices donis corrũpitis: & hoc fratrib⁹ facitis, quos vos iuuare deberetis. & qui nec suis parcit, quid faciet aliis?

An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt? nolite errare. Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, Galat.6. Ephes.5. 1.Tim.1.

sed sanctificati estis, sed iustificati estis D in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.

Vos iniuriam & fraudẽ fratribus irrogatis, & de nomine Christiano vobis blandimini, quasi per hoc saluãdi sitis qui talia facitis. Sed [an nescitis quia iniqui,] id est, illi qui æquitatẽ transgrediũtur, faciẽdo iniurias & fraudes & his similia, [regnũ Dei nõ possidebũt,] quod iustis & sanctis Deus promisit? Cauete ergo esse iniqui, Nota. ne regnũ dei perdatis: quia nullus iniquus illud possidebit, etiã si sacramenta Christianitatis habuerit: & præter illud regnum salus nulla est, quia aut erit quisque in illo regno, aut in inferno. Et ideo [nolite errare,] putãtes esse extra regnũ salutis locũ, vel quòd Deus per misericordiã suam vos in illud propter solam fidẽ Christianã introducturus sit, si iniquos vos inuenerit. Nã [neq; fornicarij,] qui cũ mulieribus nõ desponsatis concũbunt: [neq; idolis seruientes E regnũ Dei possidebunt,] sed in regno diaboli peribunt. [neq; adulteri,] qui vxores aliorũ violant: [neq; molles,] qui seipsos per se inquinãt: [neq; masculorum concubitores,] more Sodomitarum: [neque fures,] qui occulte res alienas auferunt: [neq; auari,] qui timẽtes quòd Deus eis necessaria præbere desistat, congregãt vltra modum superflua: [neque ebriosi,] qui vitium ebrietatis sectantur: [neq; maledici,] id est, detractores, qui studeant mala dicere de fratribus, vel qui eos maledicere non verentur: [neq; rapaces,] qui aliorum res apertè consueuerũt diripere. Nullus eorum qui tales sunt, possidebit regnũ Dei, quia vnũ quodlibet horum criminũ tollit illud regnum. [Et] vos [quidẽ hæc fuistis,] id est, tales, quoniam hæc omnia mala fuerunt in vobis: [sed] tamẽ ne desperatis de perceptione regni, quoniã [abluti estis] in baptismo ab istis, & ideo turpius est si ad ea reditis. Nec solum abluti estis in remissionem peccatorũ, [sed] etiã [sanctificati] in baptismo per spiri F tum sanctum. Nec tantũ sanctificati, [sed iustificati] per fidẽ. Et hæc tanta gratiæ dona cõsecuti estis [in nomine domini nostri] Iesu Christi, cuius nomen in baptismo super vos est inuocatum, [& in spiritu dei nostri] qui repleuit aquã baptismi. Vtrũque enim inuocatio nominis Christi & infusio spiritussancti vobis ista cõcessit: & ideo nolite rursus ad priora mala redire, ne bona hæc omnia perdatis. Vel abluti estis lachrymis, & sanctificati melioratione vitæ: quia nimirum illos emẽdatior vita sanctificat, quos per pœnitentiam abluens afflictio fletuum mũdat. Et iustificati estis iustis operibus insistentes. Et ideirco cauete rursus crimina cõmittere, ne contingat regnum amittere.

Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & has destruet. Corpus autem nõ fornicationi, sed & domino, & dominus Infra. 10 Eccle. 37

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *corpori. Deus verò & dominum ſuſcitauit, & nos ſuſcitabit per virtutẽ ſuam.*

Quoniam ſuprà dixerat potius ferendũ eſſe damnũ quàm cauſas male agere, ne quis putaret ſua nullo modo eſſe repetenda, ſupponit: [Omnia mihi licent,] id eſt, omnia mea mihi ſunt ad repetendũ licita, ſed tamẽ nõ repetã ea iudicio: quia [nõ expediunt] ad curſum meum, ſed impediunt. [Omnia mihi licent] ad repetẽdum iure per iudicium, [ſed ego] cũ ſim liber, [ſub nullius redigar poteſtate,] id eſt, nolo redigi ſub poteſtate vllius iudicis vel teſtiũ, ſuppli-
Locus ob ſcurior. cando eis vt mihi magis faueant. Ideo non ſunt repetenda, tamen [Eſca] debetur [ventri] pro quo creata eſt: [& venter eſcis, quia aliter ſuſtẽtari non poteſt: ſed [Deus & hunc & has deſtruet,] vt neq; venter indigeat eſcis, neque ſuſtentationẽ vllam ventri præbeant. Dum dicitur, Eſca ventri & venter eſcis, oſtenditur hęc
H quæ ad eſcas pertinẽt, eſſe naturæ neceſſaria, & ideo licet ea repeti. Sed nõ multũ pro his laborandũ eſt, quia deſtruentur, & ideo licet de his fieri iudiciũ vel prætermitti. Eſca debetur ventri, ſed corpus nõ debetur fornicationi. & ita iudiciũ prætermitti de hoc non poteſt, vt vos ſoletis, qui fornicationẽ non iudicaſtis. Sed quod dictum eſt, omnia mihi licẽt, ſed nõ omnia expediunt, repetamus. Soli enim in illicitis nõ cadunt, qui ſe aliquando & à licitis reſtringunt. Qua videlicet conſtrictione religatum bene ſe nunc Apoſtolus inſinuat, dicens: Omnia mihi licent, ſed nõ omnia expediũt. At vt ſua religatione oſtenderet in quãta ſe mẽtis libertate dilataret, adiunxit: Omnia mihi licẽt, ſed ego ſub nullius redigar poteſtate. Cum enim mẽs cõcepta deſideria ſequitur, ſeruire rebus conuincitur, quarũ amore ſuperatur. Sed Paulus cui cũcta licẽt, ſub nullius poteſtate ſe redigit, quia ſe metipſum etiã à licitis reſtringẽdo, ea quæ delectata premerent, deſpecta tranſcendit. Omnia,
I inquit, mihi licent. ſed nõ omnia expediunt. Vt oſtẽdit ea licita eſſe, quæ nullo præcepto domini prohibẽtur, ſic expedit potius eſſe tractanda nõ præſcripto legis, ſed cõſilio charitatis. Hæc ſunt quæ amplius erogantur ſaucio, qui curan-
Luc. 10. dus ad ſtabulum Samaritani illius miſeratione perductus eſt. & ideo dicuntur non à domino præcipi, quãuis domino moneantur offerri, vt tãto intelligãtur eſſe gratiora, quãto oſtenduntur indebita. Poteſt ergo licere, & nõ expedire: expedire autẽ, quod nõ licet, nõ poteſt. Ac per hoc nõ omnia quæ licita ſunt, expediũt: omnia verò illicita nõ expediũt. Ea itaq; videtur mihi licere & nõ expedire, quæ per iuſtitiam quidẽ, quæ coram Deo eſt, permittuntur: ſed per offenſionem hominum, ne ob hoc impediantur à ſalute, vitanda ſunt: ea verò non licere, & ideo non expedire, quæ ſic ipſa iuſtitia vetantur, vt facienda non ſint, etiam ſi ab eis quibus in notitiam fuerint perlata, laudẽtur. Quod ſi ita eſt, ideo non niſi illicita prohibentur à domino, vt ea quæ licita ſunt & nõ expediunt, nõ legis vinculo, ſed libera dilectionis beneficentia caueãtur. Notandum etiam quòd Apoſtolus iſta eis prædicens, nihil ab eis accepit, ſed labore manuum ſuarum vixit. Vnde & nonnulli eorũ pu- K
tabant illum ideo noluiſſe ſtipendium accipere, quia ſciret ſe apoſtolũ non eſſe. Cõtra quos nunc dicit: Omnia mihi licẽt, omnia ſeculi quę cæteris apoſtolis licent, mihi quoque licent: quia licet mihi, ſicut illis, accipere ſumptus à diſcipulis. Sed non expediunt omnia quæ licent, quia ſi ſumptus licitos acciperem, occaſionem accipiẽdi pſeudo apoſtolis darem. Omnia hæc mihi licent, ſed ego propter iſta ſtipendia non redigar ſub poteſtate alicuius, vt autoritatem meam propter ſua dona humiliet. Si enim ab his Apoſtolus quos in tãtis vitiis arguebat, acciperet autoritatem magiſterij conceſſam ſibi à domino inclinaret. Non enim poteſt conſtanter argui à quo accipitur, maximè cum ideo promptus ad dandum ſit maleuolus, vt ſibi humiliet & prædicatorẽ. & idcirco dicit, ſed ego ſub nullius redigar poteſtate. Pſeudo autẽ apoſtoli, qui cauſa quæſtus prædicabant, nolebant
L
eſſe amari peccantibus. Omnia, inquit, mihi licent, ſicut & cæteris, vt accipiam ſtipendia ſicut illi, quia eſca ventri debetur, & veter eſcis. Sed tamen non multum curandum de his, quia tranſitoria ſunt, quoniam deus & ventrem & eſcas deſtruet. Neque enim in futuro manducabimus & bibemus, ſed illo veſcemur pane, qui de cœlo deſcẽdit, vt perfectè compleatur quod Ioan. 6.
ſcriptum eſt. Panem angelorũ manducauit homo. Eſcas ergo & ventrẽ deſtruet, cùm occiderit indigentiã ſatietate mirifica, & corruptibile Infra 15.
hoc induerit incorruptionẽ ſempiternã, vt ſit ſalus perfecta in iſto corpore nulla remanente corruptione, nulla ſuccedẽte defectione, vt nullo cibo corpali fulciatur. Dixi quia vẽter eſcis debetur, quibus tẽporaliter ſuſtentatur. [Corpus autẽ non fornicationi] debetur, [ſed domino.] Sanctus Apoſtolus cõtra ſuperfluitatẽ eſcarũ diſputans, cõſequẽter venit ad fornicationẽ. Etenim ſuperfluitas eſcarũ mater libidinis eſt, ventrémq; diſtentũ cibo & vini potationibus irrigatũ voluptas genitaliũ ſequitur: atque pro mẽbrorũ ordine, ordo vitiorũ eſt. Corpus non M
debetur fornicationi, ſicut venter modificatis Nota.
eſcis: quia corpus ſine fornicatione poteſt ſemper ſubſiſtere, venter autem ſine cibis nõ valet ſubſiſtere. Et ideo fornicatio eſt ſuperflua; ciborũ autẽ refectio neceſſaria. Vnde quãuis ad tẽpus venter eſcis moderatis debeatur, corpus tamẽ fornicationi nunquã debetur, ſed ſemper domino Chriſto, vt ei ſeruiat: [& dominus] Chriſtus debetur [corpori,] vt ipſe ſit ei præmiũ, dans ei participationẽ immortalitatis ſuę. Corpus enim Chriſto dicatũ, dono ſpirituali remunerabitur merito ducis, id eſt, animæ. Et gloria corporis Chriſti dabitur corpori, quod nunc aſſiduè ſeruit eius præceptis: & ita dominus Chriſtus præmiũ debetur corpori noſtro, ſi corpus noſtrũ ei ſubditũ in omnibus fuerit. Sed [deus] pater [& dominum] Chriſtũ [ſuſcitauit, & nos] ſimiliter [ſuſcitabit.] Hoc eſt dicere: Sicut de⁹ pater eũ qui domin⁹ eſt, ſuſcitauit, quia in omnib⁹ obediẽtẽ reperit: ita corpus noſtrũ, ſi eidẽ domino fuit vſquequaq; ſubiectũ, ſuſcitabit, & gloriæ ipſius dñi particeps faciet illud: & hoc [per virtutem ſuã,] quæ Chriſtus eſt,

A eſt, cui nihil eſt impoſsibile. Nam & dominus Chriſtum ſuſcitauit per virtutem, quæ eſt ipſe Chriſtus, id eſt, per potẽtiam diuinitatis ipſius Chriſti, & nos per eandem virtutem ſuſcitabit, vt ſequamur caput noſtrum ad incorruptionẽ & gloriã, ſi digna mẽbra ſumus. Propter quod recedendum eſt ab omni fornicatione & immunditia, & inſiſtendum ſtudiis ſanctitatis, vt ad tantam gloriam digni ſimus pertingere.

Neſcitis quoniam corpora veſtra mẽbra ſunt Chriſti? Tollens ergo membra Chriſti, faciam mẽbra meretricis? Abſit. An neſcitis quoniã qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur? Erunt enim, Gene. 2. Epheſ. 5. Matt. 19. Marc. 10. *inquit, duo in carne vna. Qui autem adhæret domino, vnus ſpiritus eſt.*

B Verè corpus nõ fornicationi debet mãcipari, ſed domino. Quia an [neſcitis quoniã corpora veſtra ſunt mẽbra Chriſti,] qui eſt caput veſtrũ, eò quòd homo factus eſt propter nos? Qui ſi tantũmodo humanam animã ſuſcepiſſet, mẽbra eius nõ eſſent niſi animæ noſtræ. Qui verò & corpus ſuſcepit, per quod etiam caput eſt nobis, qui ex anima & corpore conſtamus, profecto illius mẽbra ſunt & corpora noſtra. Illius, inquã, mẽbra ſunt corpora noſtra, propter corpus quod ipſe ex genere corporis noſtri ſuſcepit. & quoniã ita eſt, [ergo tollens mẽbra Chriſti, faciã ea mẽbra meretricis] per fornicationẽ? [Abſit] vt hoc faciã. Neq; enim tollere Chriſto membra ſua debeo, & dare meretrici. Non enim poſſunt ſimul eſſe & membra Chriſti & mẽbra meretricis: ſed deſinũt eſſe mẽbra Chriſti, vbi adhærẽt meretrici. Nã corpus noſtrum quandiu perſeuerat in ſanctimoniæ munditia, mẽbrum eſt Chriſti. Si verò cõplectitur meretricẽ, ſeparatur à Chriſto, & fit mẽbrũ meretricis. Si ergo vnuſquiſq; cupiẽs fornicari vileſcat
C ſibi, & in ſeipſo contẽnat ſeipſum, nõ in ſe cõtemnat Chriſtum, ſed propter Chriſti reuerentiam, cuius mẽbrum eſt corpus eius, contineat ſe ab hac turpitudine. Magnã enim iniuriam, magnúmq; contẽptum Chriſto faciet, ſi ei meretricem prætulerit, ſeparans ſe ab eo & adhærens ſcorto. Verè fiunt membra meretricis, qui illi adhærent. Nam an [neſcitis quoniam qui adhæret, id eſt, commiſcetur [meretrici, vnum] cum ea [corp⁹ efficitur?] Fornicatio enim ambos vnum facit, vt quomodo in natura, ſic in macula vnũ ſint, dum per illam nequiſsimæ voluptatis adhæſionem duo vnum corpus efficiuntur, id eſt, in eodem ſcelere vniuntur. Verè
Gene. 2. vnũ corpus, quia vna caro. [Erunt] enim, [inquit] liber Geneſis, [duo in carne vna.] Hoc etiã de legitimè coniunctis dictum eſt. Et ſicut in legitima copula duo per adhæſionem vnum corpus efficiuntur & vna caro, ita vt membra iſtius per conſenſum & delectationem carnalẽ fiant illius, ſic eſt etiã in illicita adhæſione. Qui meretrici adhæret, vnum cum ea corpus eſt: ſed [qui adhęret domino, vnus ſpiritus eſt] cum eo. Diuerſus quidem natura ſpiritus hominis eſt & ſpiritus Dei, ſed inhærendo fit vnus ſpiritus ex D
diuerſis duobus, ita vt ſine humano ſpiritu beatus ſit atque perfectus Dei ſpiritus, hominis autem ſpiritus non niſi cum Dei ſpiritu poſsit eſſe beatus. Tam potens verò eſt hęc humana mens, quę eſt imago Dei, vt ei cui⁹ imago eſt, valeat inhærere, quoniam ſic ordinata eſt naturarum ordine, non locorum, vt ſupra illam non ſit niſi ille. Cui cum penitus adhæſerit, vnus ſpiritus erit, accedente quidem ipſa ad participationem naturæ, veritatis & beatitudinis illius, non tamen creſcente illo in natura, veritate & beatitudine ſua. In illa vtique cum ei feliciter adhæſerit, immutabile videbit omne quod viderit, & Pſal. 102.
tunc ſatiabitur in bonis deſiderium eius.

Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus eſt. Qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat.

Ne fiatis vnũ cum meretrice corpus, ſed vnus E
cum domino ſpiritus, [fugite fornicationem.] Non dico pugnate aduerſus eam: ſed, fugite illam: quia cum aliis vitiis poteſt expectari conflictus, hæc autem fugienda eſt, quia non aliter melius vinci poteſt. Ideo viri longe debent eſſe à fœminis remoti, nec etiã mente huic vitio propinquare, ſi cupiunt victores fieri. & iure debetis hoc malum fugere, quia nullum peccatũ ita corpus lędit & deturpat, vt fornicatio. Quia [omne peccatum quodcunque fecerit homo,] id eſt, ille qui ad peccandum ex ſua fragilitate pronus eſt, quoniam de humo factus eſt, illud peccatum [eſt extra corpus,] id eſt, extra maculationem corporis, videlicet ex omnibus aliis peccatis nulla deformitas vel inhoneſtas infertur corpori. Sed [qui fornicatur, peccat in corpus ſuũ] id eſt, cõtra honorem corporis ſui: hoc eſt: fornicatio intantum polluit corpus ipſum, intantũ libidinis æſtus accendit, inquantum venenum
delectationis illicitæ ſeſe per totum corpus diF
fundit. In aliis etiã peccatis omnia membra non ſic idem appetũt, ſicut in fornicatione. Et ideo hoc peccato magis homo deformatur, quoniã iſtud magis quàm aliud in corde vagatur, & cũcta membra huic operi mancipantur. Vel omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corp⁹ eſt, id eſt, in omni appetitu peccati anima eſt extra naturam corporis, quia in ſuo ſenſu remanet, intelligens mala eſſe quæ agit. Sed qui fornicatur, in corpus ſuũ peccat: quoniam in appetitu & operatione fornicationis ſic peccat anima, vt redigatur in naturam ſui corporis, quia nihil tunc cogitat, nihil ſapit, nihil intendit niſi quæ carnis ſunt. Sic enim totus homo abſorbetur ab ipſo & in ipſo corpore, vt iam dici non Pſal. 77.
poſsit ipſe animus ſuus eſſe, ſed ſimul totus homo dici poſsit caro eſſe & ſpiritus vadẽs & nõ rediens. & ideo videtur Apoſtolus exaggerare fornicationis malum ſuper cætera omnia peccata, quæ etſi per corpus cõmittuntur, nõ tamẽ animũ humanum cõcupiſcentiæ carnali ita efficiũt obſtrictum & obnoxiũ, ſicut in ſolo opere fornicationis corporalis cõmiſcetur animus & cõglutinatur, deuictus intantũ, vt nihil aliud

ipſo

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ipso momento & experimento huius tam magni flagitij cogitare liceat homini vel intendere, nisi quod sibimet addicit. Vnde merito in corpus suum peccare dicitur, quia nusquam sic totus homo corporis ipsius voluptati affigitur, vt in comparatione huius tanti mali cætera peccata extra corpus esse videantur, etiã si per corpus exerceãtur: quoniã solius fornicationis vitãta est, vt fornicãs imperiosæ libidinis cõditioni se subdat, propriúmq; ipsius corporis mãcipiũ pessimũ faciat in tẽpore ipsius immundissimæ operationis, vt (sicut dictũ est) nõ sit liberũ humanæ menti cogitare vel intendere aliud, nisi quod agit in ipso corpore, & ita in corpus suum peccat, id est, totus in corporis sui voluptatem miserabiliter demergitur in ipsa perpetratione peccati. Hæc dicta sunt de speciali fornicatione huius corporis. Est autem & generalis fornicatio humanæ animæ, qua non adhærens quisque Deo, adhæret mundo. Cæterum

H Iacobus tales sic increpat: Adulteri, nescitis
Iacob. 4. quia amicitia huius mundi inimica est Deo? Quicunque ergo voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur. Et de hac generali fornicatione mentis, quæ omnia in se mala cõtinet, qua non hæretur Deo dum hæretur mundo, rectè valet intelligi, quod nũc dicitur: quia omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est. qui autem fornicatur, in corpus suũ peccat. Quia si non fornicatur anima humana adhærens mundo, sed casta permanet adhærens Deo, quæcunque alia peccata vel ignorando, vel negligendo, vel obliuiscendo, vel non intelligendo fragilitate mortalitatis potuerit incurrere, extra corpus erunt, id est, extra corporalis & temporalis concupiscentiæ malum. Quod si adhærens mundo longe faciat se à Deo, peccat in corpus suum: quia corporali concupiscentia ad quæque temporalia & carnalia & carnali sensu & prudentia humanus animus trahitur atque distenditur, seruiẽs creaturæ potius quàm creatori.

Roma. 1.

2. Cor. 6. Sup. 3. *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri? Empti enim estis precio magno.*

Infra. 4. 1. Pet. 1. *Glorificate & portate Deum in corpore vestro.*

Item ideo fugienda est fornicatio, quoniam membra vestra corporea sunt templum spiritꝰ sancti, & hoc [nescitis] qui fornicari volebatis? Nolite ergo putare quod Deus peccata carnis nõ curet. Grauiter eum offenditis, si templum eius, id est, membra corporis vestri corrumpitis. Quomodo non vultis maculari domus vestras, sic nec Deus domum suam, id est, corpus vestrum. Si vobis non parcitis propter vos ipsos parcite vobis propter Deum, qui fecit vos templum suum. Grauiter enim peccatis, si tẽplum eius quod est in vobis, corrumpitis. [Membra vestra templum sunt spiritus sancti.] Verum idem spiritus apertissime declaratur esse Deus, quia nisi Deus esset, templum vtique non haberet. Nec minor est Christo, K cuius templum sunt corpora vestra, quæ sunt membra Christi. Membra corporis vestri templum sunt spiritus sancti, [qui in vobis est] tanquam deus in tẽplo suo, [quem habetis à deo] patre: & ita cauete ne offendatis spiritum sanctum qui in vobis habitat, & deũ qui dedit vobis hunc spiritum. Quia templum estis spiritus sancti, vt ipse in vobis manens, omnia membra vestra gubernet & moueat ad bene agendum: [& nõ estis vestri,] vt facere vobis liceat quod vultis: sed estis eius, qui sanguine suo vos emit, vt volũtatem eius faciatis. Manifestũ est enim, quia qui emptus est, non est sui arbitrij, sed eius à quo emptus est, vt non suam, sed illius faciat voluntatem. Ideo propensius seruite domino, qui vos emit de manu inimici, ne offensus à vobis, reddat vos eidem vastatori. Verè non estis vestri ad faciendum quicquid placuerit, quia [empti estis] ad Dei seruitiũ [precio magno,] id est, sanguine ipsius domini. Qui sanguis est L precium, nõ corporea quantitate, sed spirituali virtute & sanctitate magnum: quia nullum fuit in eo peccatũ, sed omnis iustitia: & ideo membra vestra quæ sunt templum spiritus sancti, & sunt redempta precio sanguinis domini, cauete meretrici adiungere ad contumeliam redemptoris & spiritus sancti: sed potius [glorificate & portate Deum in corpore vestro,] id est, spiritũ sanctum in tẽplo suo. Glorificare Deũ, est secundum eius legem viuere. Portare Deum, Mag. imaginem eius in rebus bene gestis ostendere. Glorificate Deum bene operando, & portate Deum iugum eius super vos tollendo, & hoc facite in corpore vestro, id est, in moderamine corporis vestri, vt nihil in vestro corpore notari possit quod ad Dei cõtumeliã spectet, quod non eius gloriam commendet.

CAPVT VII. M

E quibus autem scripsistis mihi, bo
D *num est homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suũ virũ habeat. Vxori vir* 1. Cor. 7. *debitũ reddat, similiter autem & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autẽ & vir sui corporis potestatem nõ habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, nõ secundum imperiũ. Volo autẽ omnes homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisque propriũ donum habet*

ex Deo,

A *ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic. Dico autem non nuptis & viduis: Bonum est illis, si sic permanserint sicut & ego. Quòd si non se continent, nubant. Melius est enim nubere quàm vri.*

Corinthij prauis sensibus pseudo apostolorũ exagitati, qui nuptias per hypocrisim (vt puriores cæteris viderentur) spernẽdas dicebant, epistolã de his apostolo miserunt, vt quid ipse sentiret agnoscerent. Quia enim nõ oblectabantur hac sententia, ideo prætermisis cæteris, quę fierunt solummodo de nuptiis, & de his quę ad has pertinere videbantur. Inter cætera enim per literas quæsierunt, vtrum post fidem Christi cælibes esse deberent, & continentiæ causa quas habebant vxores dimitterent, aut si virgines credidissent, inirent matrimonia. Et cum è duobus ethinicis vnus credidisset in Christum,

B vtrum credens relinqueret non credentem. Et si essent ducendæ vxores, Christianas tantum accipi iuberet, an & ethnicas. Videamus igitur quid ad hæc Apostolus rescripserit. Sed ita continuatur litera: Moneo vos glorificare & portare Deum in corpore vestro mundo & sancto. Sed de his [de quibus scripsistis mihi,] volo vos scire, quia [bonum est homini mulierem non tãgere. Vnde patet quia malum est tangere. Nihil enim bono contrarium nisi malum. Si autẽ malum est & ignoscitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat. Simulque animaduertẽda est Apostoli prudentia. Non dixit, Bonum est vxorem non habere: sed, Bonũ est mulierem non tãgere: quasi & in tactu periculũ sit, quasi qui illã tetigerit, non euadat. Quemadmodum enim qui ignem tetigerit, statim aduritur, ita viri tactus & fœminæ sentit naturam suam & diuersi-

C tatem sexus intelligit. Bonum est non tangere. Sed [propter fornicationem vitandã [vnusquisque suam vxorem] legitimam [habeat,] non cõcubinam, [& vnaquæque virum suum habeat.] Solus fornicationis metus facit hæc cõcedi. Velut si quis definiat, Bonum est triticeo pane vesci, & edere purissimam similã, tamẽ ne quis fame compulsus comedat stercus bouinum, cõcedo ei vt vescatur & hordeo, non ideo frumentum non habebit suam puritatem si fimo hordeum præferatur, sicut nunc fornicationi nuptiæ præferuntur. Nec dixit propter fornicatio nẽ vnusquisque ducat vxorem. Alioquin hac excusatione libidini frena laxaret, vt quotiescunq; vxor moritur, toties ducenda sit alia ne fornicemur: & qui continentiam promiserant, vel diuinis autoritatibus vxorem habere non possunt, videretur ad hanc ducendam relaxari. Sed ait, Vnusquisque vxorem suam habeat, suam scilicet, quam habebat antequam crederet. Quam bonum erat vxorem non tangere, & post fidem Christi sororem tantum nosse, non coniugem, nisi fornicatio tactum excusabilem faceret [Vxori vir debitũ reddat, similiter autẽ & vxor viro.] Postquam semel sociati sunt coniuges, nõ licet vni vt se contineat sine voluntate alterius, sed debitum compari reddere cogitur, ne qui

Nota.

incontinẽs est, cadat in adulterij damnabile fla- D gitium. Acceptabilis autem est deo sola continendi voluntas eius, qui continentiam seruare vellet, sed propterea debitum reddit ne cõiunx pereat. [Mulier sui corporis potestatem nõ habet,] vt tradat illud alij viro, vel cõtineat se, sed in viri eius potestate est corpus eius. Sed [& vir similiter potestatem non habet sui corporis] ad aliam mulierem, vel ad continentiam, [sed mulier] habet illud in potestate. Hic non dominiũ tollitur viro, sed vitiũ. In hac enim re sunt ambo pares, vt neuter possit agere de corpore suo quod voluerit, id est, de parte corporis qua sexus vtriusque carnali sorte discernitur, sed in aliis rebus præest vir. & quia neuter habet potestatem proprij corporis, ergo [nolite fraudare inuicem,] id est, subtrahere alter alteri cõiugale debitum, ne dissensio generet adulteriũ. Quod coniuges cocunt præter intentionem generationis, non est nuptiarum malum, sed veniale propter nuptiarum bonum, quod est triparti-

E tum, fides, proles, sacramentum: Fides, ne cum alio vel cũ alia coëatur. Proles, vt religiosè educetur. Sacramentum, ne coniugium separetur. Nolite fraudare inuicem, [nisi fortè ex consensu,] id est, ex conducto, [ad tempus,] id est, aliquo sacratioris temporis spatio, [vt vacetis orationi.] Nõ enim valet infirmitas vestra complere (quod alibi præcipitur) vt sine intermissione oretis, quia quotiescunque debitum adin 1. Thes. 5. uicem creditis, orare non potestis. Cum ergo semper orandum sit, nunquam esset coniugio seruiendum. Sed quia non ad hoc sufficitis, saltem interpositis temporibus vos continete, vt orationi possitis insistere, quoniam orationis suffragio indigetis. Ne enim dãnetur talis coniugum vita, deprecatio simplex ad Deũ est fundenda: & quanuis munda sint coniugia, tamen

F etiam à licitis abstinendum est, vt facilius ad effectum deducatur oratio. Nam & in lege sanctificari volentes, ab opere coniugali se continebant vt fierent sanctiores. Cum enim quis etiam concessa non contingit, ostendit se velle quod precatur accipere. Dixi vt propter orationem ad tempus cõsentiatis inuicem seruare continentiam, & expleto illius orationis tempore, [iterum reuertimini in idipsum] opus coniugale: quia etsi culpa est, tamẽ venialis est pro- Psal. 50. pter nuptias, & per hãc fornicatio vitatur. Concedenda est enim minima culpa, si aliter nõ potest declinari maxima. Reuertimini in ipsum naturalẽ vsum, [ne satanas,] id est diabolus vestræ salutis aduersarius, [tentet vos] de fornicatione [propter incontinentiam vestram,] id est, propter hoc quia vos continere non potestis. Si enim continentiam ambo seruare possetis, tentatio satanæ timenda non esset, quoniam aduersus neutrum ex vobis præualeret. Dico vt in idipsum reuertamini, sed [hoc secundum indulgentiam, non secundum imperium.] quia hoc vobis indulgetur, non præcipitur: & ideo non peccat qui aliter agit, imò peccat q fic agit, sed leuius. Nõ enim sine vitio est quod ignoscitur, & non præcipitur, Sed cum in dubiis constringimur, vtiliter in minimis subdimur, ne in magnis peccemus. Culpa quippe esse innuitur, qđ

indulgeri

Universidad de Deusto
Biblioteca

G indulgeri perhibetur: sed quæ tãto citius relaxetur, quãto nõ per hanc illicitũ quid agitur, si hoc quod est licitũ, sub moderamine nõ tenetur. Tunc enim solum cõiuges sine culpa sunt in admixtione, cũ nõ pro explendalibidine, sed pro suscipiẽda prole miscẽtur. Sed tamẽ & alia cõmixtio, quæ fit pro sola voluptate, veniã accepit propter nuptias. Hoc, inquit, vobis secũdum indulgentiã infirmis permitto: sed tamen [volo] (si possibile sit) [oẽs homines esse sicut meipsum,] id est, abstinentes ab omni cõcubitu, sicut ego abstineo. [Sed vnusquisq;] fideliũ [habet propriũ donũ ex Deo, alius quidẽ sic,] id est, vt sit omnino continens: [alius verò sic,] id est, vt vxori copulatus nulli alij misceatur. Vbi satis apparet, nõ tantũ cõtinẽtiam donum Dei esse, sed coniugatorum etiam castitatẽ. Cũ autem dona Dei esse monstrantur, à quo petenda sint, discitur, si nõ habẽtur: & cui sint agendæ gratiæ, si habentur. Coniuncti quidẽ debitũ
H reddant, sed [nõ nuptis,] id est, virginibus, [dico & viduis,] quia [bonum est illis, si sic permãserint sicut & ego,] id est, castæ. Postquã nuptis concesserat vsum coniugij, & ostenderat quid ipse vellet, quidve cõcederet, trãsit ad innuptas & ad viduas, & se ponit exẽplum, & felices vocat si sic permanserint. Quomodo diceret, Bonũ est innuptis si sic permanserint sicut & ego, nisi esset integer corpore? aut quomodo diceret, volo omnes homines esse sicut meipsum: Si enim vxorem habuit qui hoc dixit, ergo omnes homines vxoratos esse voluit, nullámq; virginem esse. Sed absit vt suspicemur illum habuisse coniugẽ. Sic enim à pueritia seruebat spiritu, vt huius rei curam non haberet, & iuuenculus
Nota. à gratia Dei esset anticipatus. Ideóque vult oẽs homines esse virgines sicut ipse est, & innuptas perseuerare tales qualis ipse est. [QVOD,] id est, sed, [si non se continent,] id est, si viderint se non posse incentiua carnis comprimere [nu-
I bant.] Ideo autem nõ se continere valent, quia non toto corde id appetunt, & propterea non merentur adiuuari diuinitus. Illum enim deus adiuuat, quẽ videt tota virtute contendere, nec
Infra.10. finit illum tentari supra vires proprias. Quæ ergo propter mentis imbecillitatẽ nõ possunt continere carnis impulsionem, nubant, ne in barathrum diaboli per fornicationem corruãt. Nam [melius est nubere quàm vri] ardore desideriorum carnalium. Sine culpa scilicet ad cõiugium veniunt, si tamen necdum meliora deuouerunt. Ideó autem melius est nubere, quia petius est vri. Melius enim ad cõparationẽ deterioris respicit, non ad simplicitatem incomparabilis per se boni, velut si dicatur, Melius est vnum oculum habere quàm nullum. Vri autẽ est desideriis carnis æstuare. Cum enim mens calori carnis consentit, vritur. Pati verò desideria & non vinci, illustris viri est & perfecti.

His autẽ qui matrimonio iuncti sunt, præcipio non ego, sed dominus, vxorem à
Matt. 5. & 19. Marc. 10 Luc. 16. *viro non discedere. Quòd si discesserit. manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat.*

Innuptis & viduis suadeo vt sic permaneãt, K sed [his qui sunt iuncti matrimonio,] id est, viris & fœminis, qui iam copulati sunt in coniugio, [nõ ego] præcipio, [sed dominus] ipse per euangeliũ præcipit, [vxorem à viro non discedere. Quod,] id est, sed [si] ab eo [discesserit] ea causa qua dominus permisit, id est, propter fornicationẽ viri, præcepit eam dominus [manere innuptam,] dum vir eius vixerit: [aut] si se non cõtinet, [reconciliari] potius [viro suo] vel correpto, vel tolerando, quàm alteri nubere. sed tamẽ particeps delicti mariti incorrepti fiet. [Et vir vxorem nõ dimittat.] quia si fornicata fuerit, non est vxor legitima, ideóq; potest dimitti. & subintelligendum est idẽ de viro, quod de vxore præmissum est, vt si vir vxorẽ dimiserit ob fornicationẽ eius, maneat incõiunctus: aut si se non potest continere, reconcilietur vxori suæ, vel correptæ vel tolerandæ. Tamẽ si correpta nõ fuerit, particeps fiet peccati eius vir qui eam tenuerit. Quoniam qui adhæret meretrici, L
vnum corpus efficitur. & vt Salomon ait, Qui Sup. 6. Prouer. tenet adulteram, stultus est & insipiens. Hęc de his dicta sunt, qui post acceptionem Christianitatis sociati sunt in coniugio. De illis autem quos fides in coniugio inuenerat, subditur:

Nam cæteris ego dico, non dominus. Siquis frater habet vxorem infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filij vestri immundi essent, M *nunc autem sancti sunt.*

Vbi vterque fidelis est, præcipit dominus ne dissocientur. [Nam cæteris] id est, illis qui non ambo sunt fideles, sed vnus credidit, alter in infidelitate permansit, [ego dico, non dominus.] Si quis frater &c. Quoniam ab infideli discedere nec prohibet, nec iubet dominus, ideo vt nõ discedat, Apostolus dicit, non dominus, habẽs vtique spiritũ sanctum, in quo dare posset vtile & fidele consilium. Quod vtiq; monendũ, nõ iubendum fuit: quia non tanto pondere prohibendi sunt homines facere licita quæ nõ expediant, quãto prohibẽtur illicita. Cum ergo ait, ego dico, nõ dominus, satis ostendit dominum nõ prohibere quod ipse ,phibebãt. Itaq; licitũ erat per iustitiam, sed etiam licitum non erat faciendum propter liberam beneuolentiam, scilicet vt credens relinqueret non credentẽ: quia fortasse conuersurus eum erat ad fidem. Prohibuisset autem dominus, si esset illicitum. [Si quis frater,] id est, Christianus [habet vxorem infidelem,] cui sociatus sit antequã veniſset ad fidem, [& hæc cõsentit habitare cũ illo,] id est, nõ abhorret eum propter fidem Christi,
nec

A nec execratur quod Christianus est, [non dimittat illam:] quia & ipsa postmodum fortasse fiet Christiana, si cum eo fuerit assidua. Iã enim aliquantulum facta est domestica, quod virum patitur Christianum. [Et] eo modo [si qua] Christiana [mulier habet infidelem,] cui sociata sit antequam crederet, [& hic consentit habitare cum illa,] quam scit Christianam, nec ideo adhorret illam, [non dimittat virum,] quia iam in aliquo domitus est. Hoc non præceptum, sed cõsilium est Apostoli & admonitio. Si quis verò aliter fecerit, non erit præcepti transgressor, sed Apostoli consilium non tenebit. Cum autẽ propter infidelitatem cõiunx dimitti possit, & iuxta domini sententiam dimitti nequeat nisi causa fornicationis, manifestum est & infidelitatem esse fornicationem. Quia scilicet idololatria, quam sequntur infideles, & quælibet noxia superstitio, fornicatio est, Dominus autem
Matt. 5. & 19. permisit causa fornicationis coniugem dimitti.
B Sed quia permisit, non iussit, dedit Apostolo locum monendi, vt qui voluerit, non dimittat infidelem, quia sic forsan fiet fidelis. Potest enim esse multorum occasio lucrandorum, si fideles coniuges in relinquendis infidelibus permissa licentia non vtantur. [Sanctificatus est enim,] id est, sanctus effectus est, [vir qui erat infidelis, per mulierem fidelem: & sanctificata est mulier] quæ prius erat infidelis, [per virum fidelem,] Credendum est, quia iam prouenerat vt nõnuli viri per vxores fideles, & fœminæ per viros fideles in fidem venirent. Et quanuis non dicens nomina, exemplis tamen hortatus est ad confirmandum consilium suum. Deinde subiecit: Alioquin, id est, si dissociaretur cõiugium, vestrum, [filij vestri essent immundi,] id est, spurij non legali copula nati. [Nunc autẽ sancti sunt,] id est, mundi, quia vos in vestro coniugio manetis. iam enim paruuli Christiani, qui sine autore vno ex parentibus, siue vtroque consentiente,
C sanctificati erant baptismate. Quod non fieret, si vno credente dissociaretur coniugium, & nõ toleraretur infidelitas coniugis vsque ad oportunitatem credendi. Vel in eo dictum est, sanctificatus est vir infidelis &c. potuit Apostolus per prophetiæ spiritum verbo præteriti temporis vti pro futuro: quoniam posteà sæpe contigit vt alter per alterum ad fidem conuerteretur. Alioquin si alter alteri non consentiret, filij vestri essent immundi. Sed nunc sancti sunt, quia de licito coniugio procreati, & sub creatoris veneratione nati sunt ex maiore parte, dum vnus ex vobis esset Christianus, & alter ei consentiret. Nam sicut omne quod per dedicationem fit idôlorum, immũdum est: ita & quicquid sub Dei creatoris professione fit, sanctum est. Sed quod nunc magis verba Apostoli videntur sonare, & quodammodo cogere, aliqua hic intelligenda est sanctificatio, qua sanctificabatur vir vel mulier infidelis in coniuge fideli, & qua sancti nascebantur filij fidelium: siue quia in menstruo sanguine mulieris à concubitu continebat, quicunque vir vel fœmina id in lege didicerat (nam hoc Iezechiel inter illa præcepta ponit, quæ non figurata accipienda sunt) siue propter aliam quãlibet, quæ ibi aperte propo-
sita non est, ex ipsa necessitate coniugiorum atque filiorum sanctitatis asperginem. Illud tamẽ sine dubitatione tenendum est, quæcunque illa sanctificatio sit, non valere ad Christianos faciendos atque ad dimittẽda peccata, nisi Christiana & ecclesiastica institutione sacramentis efficiãtur fideles: Nam nec coniuges infideles, quanlibet sanctis & iustis coniugibus hæreant, ab iniquitate mundantur, quæ à regno Dei separatos in dãnationẽ venire cõpellit: nec paruuli de quibuslibet sanctis iustisque procreati, originalis peccati reatu absoluuntur, nisi in Christo fuerint baptizati. D

Quòd si infidelis discedit, discedat. Non enim seruituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit nos Deus. Vnde enim scis muli- E *er si virum saluum facies? aut vnde scis vir si mulierem saluam facies? nisi vnicuique sicut diuisit dominus?*

Fidelis non discedat ab infideli. Sed [si infidelis] vir aut mulier [discedit] odio fidei, discedat, permittatur discedere. Ideo dico, vt detur ei libertas abeundi, quia [non est subiectus seruituti frater aut soror,] id est, Christianus aut Christiana, [in huiusmodi] coniuge vt cogatur fidẽ dimittere, ne coniugem amittat infidelem. Sed quandiu possunt simul esse in pace, non separẽtur, quia [Deꝰ nos] auersos à se [vocauit ī pace] id est, dum essemus inuicem concordes, & ideo causa vocationis eius nõ debemus pacẽ rumpere, in qua nos eius vocatio reperit: sed in ea, si fieri potest, manere. & verè manendum est in coniugali pace, nec expedit discedere, quanuis F
liceat. Quia [vnde scis] ô mulier [si virum] tuum [saluum facis,] conuertens illum ad fidem, sicut iam sæpe sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem? [aut vnde scis] ô [vir si] tuam [mulierem saluam facies,] conuertens illam ad Christum per cohabitationem & colloquutionem & amicitiam tuam, sicut frequenter sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem? Quod enim in aliis iam factum est, fortè & in vobis fiet, fortasse enim sunt credituri, qui non abhorrent nomen Christi. Vnde, inquam, scis si saluum facies comparem tuum, [nisi] ita te habeas ad eum [sicut dominus diuisit vnicuique] id est, viro præesse, vxori subesse. Vel, vnde scis si eum saluabis, nisi quemadmodum dominus diuisit vnicuique quando saluetur, id est, præordinauit quando credat, & sustinet illum donec præfinita hora credulitatis eius veniat? Sic & tu longanimiter expecta, vt credat.

Vnusquisque sicut vocauit Deus, ita ambulet, & sicut in omnibus ecclesiis doceo. Circumcisus aliquis vocatus est? non Galat. 5. *adducat præputium. In præputio aliquis* & 6. *vocatus est? non circumcidatur. Circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed*
obser-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *obseruatio mãdatorũ Dei. Vnusquisque*
Ephe. 4. *in qua vocatione vocatus est, in ea per*
maneat. Seruus vocatus es? non sit tibi
curæ. sed & si potes fieri liber, magis vte
re. Qui enim in domino vocatus est ser-
uus libertus est domini. Similiter qui li-
Sup. 6. *ber vocatus est, seruus est Christi. Precio*
1. Petri. 1. *empti estis. Nolite fieri serui hominum.*
Vnusquisque ergo in quo vocatus est fra
ter, in hoc permaneat apud Deum.

Nolite, inquam, ab inuicem separari. Sed [sicut Deus vocauit vnũquenq; ita ambulet] qui vocatus est, id est, si quando credidit, erat coniugatus, vel circuncisus, aut præputiatus, talis permaneat & post baptismum, [sicut ego] non solummodo apud vos, sed etiã [in omnibus ecclesiis doceo. & ideo tenendum vobis est quod
H omnes ecclesiæ tenẽt, nisi alium ritũ quàm oẽs ecclesię, tenere malueritis. Verè vnusquisq; debet ambulare vt vocatus est. Nam [circuncisus aliquis vocat⁹ est,]id est, si iam circuncisus erat quãdo ad fidẽ vocatus est, hic [nõ adducat præputiũ,] id est, nõ ita viuat quasi præputiũ adduxerit: hoc est, quasi in eũ partẽ quã nudauit, rursus tegimẽ carnis attraxerit, & quasi Iudęus esse desiuerit, vt scilicet factus Christianus non putet se dignũ quia nõ habet præputium, dans gloriã præputio, quasi valeat aliquid. Sed si & [in præputio aliquis vocatus est] ad fidẽ, & hic [nõ circũcidatur,] putãs circuncisionẽ aliquid prodesse. Nam [circuncisio nihil est,] id est, nec prodest, nec obest ad salutẽ: [& præputiũ nihil est,] nec impedit, nec expedit: [sed obseruatio mãdatorũ dei] valet ad salutẽ. Nam siue circũcisus, siue præputiatus sit quisq;, si mandata dei custodierit, saluabitur: alioquin saluus esse non poterit. Nusquam Apostolus cõsuetudinẽ aufert, quæ seruata nõ impedit. monet tamẽ ne in
I talibus spes salutis ponatur. Vnde & dicit ea nihil esse, & post subiungit repetẽdo præmissam sententiã: [Vnusquisq; in qua vocatione vocatus est,] id est, in qua cõditione vocationi nõ repugnante, [in ea permaneat.] Quod ad eas cõsuetudines vel vocationes vitæ retulit, quæ nihil obsunt fidei bonisq; moribus. Nõ enim fiebat & latro erat quisq; cũ vocatus est, debet in latrocinio permanere. Dico vt in eadẽ conditione maneat. Nã si [seruus vocatus es,] mane in eadem seruitute. [Non sit tibi curæ] quod seruus es, nõ inde doleas, non inde solicitus sis, cupiens inde solui. [Sed & si potes liber fieri, magis vtere] seruitute quasi re bona & vtili. Seruitus enim valet ad humilitatẽ seruandam & ad patientiã exercendam. & qui in his terrenis bene seruit intẽtione seruandi iustitiã & humilitatem, grande sibi meritũ collocat apud deũ non respicientẽ conditiones hominũ, sed mẽtes & actiones. Ideo quasi bonã rem ample ctere seruitutẽ, nec putes nõ posse te placere deo, si seruis homini: quia [qui in domino vocat⁹ est seruus, libertus est domini,] id est, dominus Iesus liberauit eum à seruitute peccãti, quæ est deterior. K
Nam si peccata seruos faciunt, cui peccata remittũtur, liber efficitur. [Similiter & qui] iuxta seculi conditionẽ [liber vocatus est] ad fidem, [seruus est Christi,] vt ei seruiat operando iustitiã, & ita vterq; est seruus. Superbiam abscindit Apostolus & vnitatẽ facit, vt neq; seruus pudore cõditionis despectum se putet, neq; liber inflatione mentis elatus seruo se superponat. Verè seruus est Christi quisquis ad fidẽ venit, etiã si liber apud homines iudicatur. nã [precio empti estis] omnes, i. sanguine Christi, quẽ pro vobis in cruce fudit, vt vos sibi seruos emeret, qui eratis male liberi. Maximũ nanq; crimẽ est, esse liberũ à deo: maximúsq; profectus, ex libero fieri seruũ Dei. & quia vos sibi seruos emit, ideo seruite illi soli, & [nolite fieri serui hominum,] vt propter homines postponatis Dei seruitiũ, vel faciatis contra eius præceptũ. Hi sunt enim serui hominũ, qui humanis superstitionibus se subiiciunt: qui tantùm hominibus placere cupiunt, & Deo seruire negligunt. Sicut L
anteà fideles coniuges monuerat ne recederẽt ab infidelibus, ita seruos quos in seruitute fides inuenit, hortatus est ne seruitutẽ relinquere curarent. Nunc autẽ eos qui iam fidẽ perceperũt & semper liberi fuerũt, monet vt hominũ serui amplius nõ fiant, ne fortè retardẽtur à Dei seruitio, si se humano subdiderũt obsequio. Vnde & supradictã reiterat sententiã. dicẽs: [Vnusquisq; ergo frater in quo] subauditur statu [vocatus est, i hoc] statu [permaneat apud Deũ]. i. in domo Dei, quæ est ecclesia. Id est, si liber erat quã do vocat⁹ est, liber maneat: aut si seru⁹, maneat. Nõ enim vocatio diuina cõditionẽ mutat, sed mores. Beatus autẽ Hieronym⁹ aliter hęc ĩterpretatur, & dicit quod ad superiorẽ disputationẽ, in qua docuerat Apostolus fidelẽ ab infidelib⁹ nõ debere discedere, sed permanere in matrimonio sicut eos inuenisset fides, & vnũquémque vel cœlibem vel maritũ ita durare vt esset Christi baptismate deprehensus, infert parabo las circuncisi & ethnici, serui & liberi, & sub M
metaphora eorum de nuptis disputat & innuptis. Circuncisus aliquis vocatus est? nõ adducat præputiũ. Eo, inquit, tempore quo vocatus es & credidisti in Christo, si circũcisus ab vxore vocatus es & cœlebs eras, noli ducere vxorẽ, hoc est, noli adducere præputium, ne circuncisionis & pudicitiæ libertatẽ oneres sarcina nuptiarum. Rursum in præputio quis vocatus est, nõ circuncidatur. Habebas, inquit, vxorẽ cum credidisti? noli fidẽ Christi causam putare dissidij, quia in pace vocauit nos Deus. Circuncisio nihil est, & præputiũ nihil est, sed obseruatio mandatorum Dei. Nihil enim prodest absIacob. 2.
que operibus cœlibatus & nuptiæ, cũ etiam fides quæ Christianorũ est, si opera nõ habuerit mortua esse dicatur, & hac lege virgines quoque Vestæ in sanctarũ queant ordine numerari. Vnusquisq; in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Quando credidit, inquit, siue habebat, siue nõ habebat vxorẽ, in eo permaneat quo vocatus est. Ac per hoc nõ tã virgines cogit nubere, quàm repudia prohibet: & sicut habẽtibus vxores tollit licẽtiam dimittẽdi eas, sic virgi-

A virginibus nubendi amputat facultatẽ. Seruus vocatus es? nõ sit tibi curę. Sed & si pores liber fieri, magis vtere. Etiã si habes (inquit) vxorẽ, & illi alligatus es, & soluis debitum, & non habes tui corporis potestatẽ, atq; (vt manifestius loquar) seruus vxoris es, noli ,ppter hoc habere tristitiã, nec de amissa virginitate suspires. Sed etiã si potes causas aliquas inuenire disidij, vt libertate pudicitiæ ptruaris, noli salutẽ tuã cũ alteri⁹ interitu quærere. Habeto pauliſpervxorẽ, nec præcurras morãtẽ, sed expecta dũ sequitur. Si erigeris patiẽter, cõiunx mutabitur in sororẽ. Qui enim in dño vocat⁹ est seruus, libertus est dñi, Similiter qui liber vocatus est, seru⁹ est Christi. Reddit causas cur nolit vxores deseri. Idcirco, ait, præcipio vt ĩ Christũ de gẽtilitate credẽtes inita ante fidẽ matrimonia non relinquant, quia si vxorẽ habens credidit, non tanto dei seruitio detinetur, quanto virgines & innuptæ, sed quodammodo est libẽtior, & seruitutis illi frena laxantur, & dũ vxoris est, vt ita
B dicam, libertus est dñi. pro quo, qui vxorẽ non habens credidit, & liber à seruitute cõiugij vocatus à dño est, iste vere seruus est Christi, non carne, sed spiritu sancto. Qui enim adhæret domino, vnus spirit⁹ est. Ac ne forsitã in eo quod supradixerat, seruus vocatus es, non sit tibi curæ, sed etsi potes liber fieri, magis vtere, suggillasse continentiam videretur, infert sententiam quæ omnẽ amputet cauillationẽ: Precio empti estis, nolite fieri seru hominum. Redempti sumus precio ſissimo Christi sanguine, immolat⁹ est pro nobis agnus, & aspersi calidissimo rore hyssopi omnẽ impetũ noxiæ voluptatis excoximus. Quibus in baptismate mortuus est Pharao & vniuersus eius suffocatus exercitus, cur rursum AEgyptũ quærimus, & post mãna angelorum cibo: allia & cepe & pepones & carritorũ verò & cõtinentium disputatione prætermissa, tãdẽ Apostolus ad virgines venit, & ait:
C *De virginibus autem præceptum do-*
mini non habeo, consiliũ autem do, tan-
quam misericordiam consequutus à do-
mino, vt sim fidelis. Existimo enim hoc
bonum esse propter instantem necessita-
tem, quoniam bonum est homini sic esse.

De coniugatis dedi præceptũ domini, quod acceperã ex euangelio, & subieci consiliũ meũ. Sed [de virginibus non habeo præceptum domini,] quod vobis proferã, quia dñs nulla præcepti necessitate virgines coẽgit sic permanere, sed in arbitrio voluntatis eorum posuit, vt si vellent nuberent, vel virgines permanerẽt. Nã maioris est mercedis quod non cogitur, sed offertur. Quia si fuisset virginitas ſperata, nuptiæ videbantur ablatæ: & durissimũ erat contra naturam cogere, angelorúmque vitam ab hominibus extorquere, & quodammodo damnare quod condidit. Si enim virginitatem dñs imperasset, videbatur nuptias condẽnare, & hominum auferre seminarium, vnde & ipsa virginitas nascitur. Quæ si fuisset ſperata, quisquis eam non seruaret, damnaretur. Præceptum do- D
mini de virginibus non habeo, [sed consilium do.] Quia vbi præceptũ, ibi necessitas est seruitutis: vbi verò cõsilium datur, ibi est arbitriũ offerentis: ibi aliud facere non licet, hĩc autem licet. & ideo plus amat virgines Christus, quia sponte tribuunt quod sibi non fuerat imperatum. Maioris autem gratiæ est auferre quod nõ debes, quàm reddere quod exigeris. Cõsilium do [tanquam] de præteritis meis erratibus [misericordiã à domino consequutus, vt] deinceps [sim fidelis.] Vel hanc misericordiã consequutus sum, vt sim fidelis, quia per Dei misericordiam mihi datũ est, vt ab infidelitate exemptus sim fidelis: & ideo fidele est cõsilium quod do, & à dño est, per cuius misericordiã fidelis sum. Verè do consilium, quia istud, quod [existimo bonũ esse hoc,] id est, virginitatẽ seruare. Vel quia fidele possum dare consilium, ergo existimo bonum esse hoc, vt quicunque poterit, virgo permaneat: hoc inquam existimo bonũ esse [propter instantẽ necessitatem,] quę instat cõ- E
iugia ineuntibus, quia deinceps semper necesse est illis cogitare de temporalibus, & tunc intumescũt vteri fœminarum, atq; cum maximo dolore parturiunt, & cum grãdi labore nutriũt filios: ac deinde accidit frequenter, vt filiis orbentur & maritis, atq; reliquum in egestate & calamitate ducant. Sed virginitatis obseruatio bona est, non solum propter supernam mercedem, sed etiam propter huiusmodi instãtẽ necessitatem. Vel propter instantem necessitatẽ, quia necessitas instat omnibus, vt se præparent ad aduentũ iudicis, quod cõiuges minus facere possunt, dũ curis mũdans occupantur. Propter huiusmodi necessitatem existimo bonũ esse in virginitate manere, [quoniam bonum est homini sic esse,] id est, in virginitate: quia non solum in futuro seculo gloriã, sed & in præsenti requiem & libertatem habet virginitas.

Alligatus es vxori? noli quærere so-
lutionem. Solutus es ab vxore? noli quæ-
rere vxorem. F

Dixi quia bonum est homini sic esse, & tamẽ si [alligatus es vxori, noli quęrere solutionem,] Matt. 5.
vt continenter viuas, quia non licet vxorem di- & 19.
mitti nisi causa fornicationis. Sed si [solutus es ab vxore,] tunc accipe meum consilium vt nõ quæras vxorem. Habet vnusquisque nostrum terminos suos. redde mihi meũ, & tu tene tuũ. & si alligatus es vxori, ne des illi repudium: si solutus es, ne quæras vinculum. Vt ego nõ soluo coniugia, si semel ligata sunt, ita tu nõ liges, quod solutum est.

Si autem acceperis vxorem, non pecca-
sti: & si nupserit virgo, non peccauit.
Tribulationem tamen carnis habebunt
huiusmodi. Ego autem vobis parco.

Dixi ne quæras vxorẽ. Sed tamen [si acceperis vxorem, non peccasti.] Aliud est nõ peccare, aliud bene facere. Non enim male agit qui vxorem ducit, sed contra malam fornicationis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G actionē se munit. [Et si nupserit virgo, non peccauit.] Non illa virgo, quæ se semel dei cultui dedicauit. Harum enim si qua nupserit, habebit damnationē, quia primam fidem irritam fecit.
1.Ti.5. Virgines enim quæ post consecrationē nupserint, non tam adulteræ sunt quā iniustæ. Ne autem videretur Apostolus in eo quod dixit, & si nupserit virgo, non peccauit, rursum cęlibes ad nuptias reuocare, statim se refrenauit, & aliud inferendo infirmauit, quod cōcesserat, ac dererruit à nuptiis, dicens: [Tribulationem tamē carnis habebunt huiusmodi,] Id est, licet non peccent qui coniugia sortiuntur, tamen leuius sine coniugio possunt viuere, quia tribulationē carnis habebūt qui sunt huiusmodi, & nos ignari rerum putabamus nuptias saltem carnis habere lætitiam. Si autem nubentibus & in carne tribulatio est, in qua sola videbantur habere delicias,
H quid erit reliquum propter quod nubant, cum & in spiritu & in anima & in ipsa carne tribulatio sit? Nam & maiores tribulationes hi frequenter ex carne suscipiunt, qui carnis voluptatibus delectantur. Tribulationem habebūt. Sed [ego] dum consulo vitare hanc, [parco vobis, id est, nolō vos illam sentire, sed immunes ab ea esse. Vel parco vobis, id est, ostendo sic carnis tribulationem, quasi non maiora sint propter quæ nubere non debeatis.

Hoc itaque dico fratres, tempus breue est, Reliquum est vt qui habent vxores, tanquam non habentes sint: & qui flēt, tanquam non flentes, & qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui emunt tanquam non possidentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi.

I Quando quidē parco vobis à tribulatione, vt non eam per nuptiarum implicamēta sustinere cogamini, [itaque fratres hoc dico vobis,] quia [tēpus] vitæ presentis [breue est:] nec adhuc populus dei propagandus est generatione carnali, sed iam recolligendus regeneratione spirituali, quoniā omnia in breui finiētur. [Reliquū est,] id est, hoc solum restat agendum, [vt & qui habent vxores] &c. Vxorem namque habet, sed quasi non habēs est, qui scit sic debita carnis exoluere, vt tamen per ea mundo tota mente non cogatur inhærere. Nam cùm Apostolus iste rursum dicat, Qui habet vxorem, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori: ille vxorē habet, quasi non habens, qui sic studet placere cōiugi, vt tamen nō displiceat conditori. Flet quoque, sed quasi non fleat, qui sic tēporalibus damnis affligitur, vt tamen de æternis lucris animū semper consoletur. Gaudet verō, sed quasi non gaudeat, qui sic de temporalibus hilarescit, vt tamen semper perpetua torměta cōsideret: & in hoc quod mentem gaudio subleuat, hāc continuo pōdere prouidi timoris premat. Vxorē inquam, habet quasi non habēdo, qui sic per illam carnali consolatione vtitur, vt tamen nunquam ad praua opera melioris intentionis rectitudine eius amore flectatur. Vxorem quasi non habendo habet, qui hæc trāsitoria esse cōspiciens curā carnis ex necessitate tolerat, sed æterna gaudia ex desiderio spiritus expectat. Nō flēdo autē flere, est sic exteriora aduersa plangere, vt tamen nouerit internæ spei consolatione gaudere & rursum, non gaudendo gaudere, est sic de infimis animam tollere, vt tamen nunquā desinat summa formidare. Emit autē, sed quasi nō possidet, qui ad vsum terrena præparat, & tamē cogitatione alta præuidet, quod citius hæc relinquat. Mundo quoq; vtitur, sed quasi non vtatur qui & necessaria cūcta exterius ad vitæ suæ ministeriū redigit, & tamen hęc non sinit suæ mēti dominari, vt subiecta foris seruiāt, & nunquā intentionem animi ad alia tendentis frangant. Quicunq; igitur tales sunt, eis profectō terrena omnia nō ad desiderium, sed ad vsum adsunt quia rebus quidem necessariis vtuntur, sed nihil habere cum peccato cupiunt. De ipsis quoque rebus habitis quotidie mercedes quærunt, & plus gaudent bono opere q̄ bona possessione. Taliter, inquit agere debetis. [præterit enim figura huius mundi.] Ac si aperte diceret: Noli te constanter mundum diligere, quādo ipse nō potest quem diligitis, stare. Incassum cor quasi manēter figitis, dum fugit ipse quem amatis: & si mundus transit quo vniuersa clauduntur, imò figura & cōuersatio hæc mūdi quasi nubes præterit, inter cætera mundi opera & nuptiæ præteribunt. Ne que enim post resurrexionem erūt coniugia. Si autem mors finis est nuptiarū, cur necessitatem in voluntatem non vertimus: & quod inuitis extorquendum est, cum spe præmiorum offerimus deo? Præterit figura mundi, non natura, vt in aliam speciem mundus vertatur, & de hoc veteri cœlo ac terra fiat cælū nouum & terra noua. Tunc enim figura mundi quotidie senescentis perfectę præteribit, quando conflagratione mundana elementorū corruptibilium qualitates, quę corporibus nostris corruptibilibus congruebant ardendo penitus interibunt, atque ipsa mundi substantia qualitates habere incipiet, quæ corporibus immortalibus mirabili mutatione conueniant, vt scilicet mūdus in melius innouatus, apte accommodetur hominibus etiam carne in melius innouatis.

Volo autē vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, solicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo. Qui autē cū vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat, quæ domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mūdi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiceā: sed vt ad id quod honestum est, & quod facultatē præbeat sine impedimento dominum obsecrandi.

Mundi

A Mundi forma præterit, & hęc omnia temporali. Sed ego [volo vos esse sine solicitudine] tēporalium, quam habēt coniugati, vt positis libera mente diuinis intendere. Nam [qui sine vxore est, solicitus est] eorū [quæ sunt domini,] id est studet ieiuniis & orationib⁹ humilitati ac misericordiæ cæterisque virtutibus, cogitans [quomodo placeat deo,] faciens ea quæ sunt illi grata. Sed [qui cum vxore est, solicitus est] eorū [quæ sunt mundi,] vt habeat vnde pascat vxorē & filios, id est, studet multiplicare diuitias, & vineas agrosque fertiles & amplos, habere, variāq; supellectilē possidere, intendens [quomodo] per hæc [placeat vxori, & diuisus est,] id est, in multas partes solicitudinū miseriarumq; distractus. Vel diuisus est, quia singulariter domino nō seruit, sed partim domino, partim seculo. Ex coniugiis quippe terrenæ solicitudines prodeunt, & idcirco vitam cœlibē quisque magis debet eligere, ne propter coniugiū cogatur solici
B tudinibus mūdanis intētus esse. Bonū est enim coniugiū, sed mala sunt quæ circa illud ex mundi cura succrescunt: & ideo nunc Apostolus cū ad cælibatus gratiam instrueret, non coniugiū spreuit, sed curas mundi nascentes ex coniugio repulit. Et quemadmodum de viro dictum est, simili modo & de fœmina constat, quia [mulier innupta & virgo cogitat quę domini sunt.] Nō omnis innupta, & virgo est: quæ autem virgo, vtique & innupta est. Hinc post mulierem posuit nunc Apostolus virginem, vt mulierem significaret nō esse virginem. Quanquā ob elegantiam dictionis potuerit idipsum altero verbo repetere, mulier innupta & virgo: vel certe definire voluisse, quid esset innupta & virgo, ne & meretrices putaremus innuptas, nulli certo matrimonio copulatas. Innupta & virgo cogitat quæ domini sunt. Non iā cogitat temporalia nec cogitat quēadmodum non puniatur à deo, sed quemadmodum placeat deo pulchritudine interiore, decore mentis, formositate interioris hominis. Vt nihil aliud esset, & nulla merces amplior virginem sequeretur, sufficeret ei hæc
C sola prælatio, cogitare quæ domini sunt, & ornare se spōso cælesti. Cogitat [vt sit sancta corpore & spiritu,] id est, carne & mēte. Nonnullę enim sunt virgines carne nō spiritu, quarū corpus integrum est & anima corrupta. Sed illa virginitas hostia Christi est, cuius nec mentem cogitatio, nec carnē libido maculauerit. Est enim sancta corpore & spiritu. Non quōd nupta fidelis & casta & secundum scriptum subdita viro, non sit sancta corpore, sed tantummodo spiritu. Fieri enim non potest vt sanctificato spiritu, nō sit sanctum etiā corpus, quo sanctificatus vtitur spiritus. Sed amplioręinnuptarum & in corpore & in spiritu sanctificationem Apostolus his verbis intelligi voluit, non corpus nuptarū omni sanctificatione priuauit. Minor est enim diuina sanctitas ex ea parte curarū, qua mundana cogitatur voluptas. Innupta, id est, vidua, & virgo cogitat quę dei sunt. Sed [quę nupta est,] eo modo placeat viro.] Lege enim maritali cōtristata, solicita est quomodo impleat ius maritalis officij, subdita mundanis necessitatibus. Quid itaque intentionis animi etiam in his reb⁹ D impenderetur quibus placēdum esset viro, colligere quodammodo & redigere debet innupta in eam intentionem, quę placendum est deo. Sed videmus virgines de seculo cogitare & matrimonio iunctas dominicis operibus studere. His virginibus non imputabitur sanctimonia à deo, & his nuptis erit merces apud deum. Similiter & de viris sentiendum est. Apostolus autē his loquitur, qui mira deuotione obsequi desiderant celestibus præceptis, ostendens quo cōpendio citius curritur ad deum, scilicet si cælibem vitam quis ducat, & solis diuinis studeat. Qui ne forsitan putaretur onus grauissimū castitatis imponere nolentibus, statim subiungit causas suadendi, & ait: [Porro hoc dico] con- E tinentiam suadeo, [ad vtilitatem vestram,] id est vt maiorem apud deum mercedem adquiratis, & leuius in hoc seculo viuatis, [non vt iniiciam vobis laqueum,] id est, non vt inuitos vos ad hoc constringam, & laqueus iste sit vobis occasio fornicationis, si incontinentes fueritis, [sed] suadeo [ad id quod honestum] & decorum [est] id est, sanctum & mundum, vt scilicet, homo sit corpore castus & animo: non quia coniugiū sit inhonestum aut turpe, sed quia hoc honesti⁹ sit, & suadeo ad [id quod præbeat facultatem obsecrandi dominum sine impedimento,] quod non est in coniugio, vel obsecrandi dominum sine impedimento coniugalis operis.

Si quis autem turpē se videri existimat super virgine sua, quōd sit superadulta, & ita oportet fieri, quod vult, faciat: non peccat, si nubat. Nā qui statuit in corde F *suo firmus, non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit.*

Sicut de virginibus determinauit, sic & de patribus virginum determinat. Ego, inquit, ad cęlibatum prouoco, quia hoc est honestius & expeditius. Sed [si quis] habens filiā virginem [existimat,] id est, timet [se] quandoque [videri turpem,] id est, infamē, super, id est, de [virgine sua, eo quōd sit superadulta,] id est, vltra pubertatem & ad nubendum iam diu matura,] & ita oportet fieri,] id est, oportet eam tradi nuptiis, quia non vult se continere, atque in verbis eius & actibus lasciuia notatur, propter vitandam fornicationis opprobrium, [faciat] pater [quod] illa [vult,] id est, tradat eam marito. quia [non peccat] ipse, [si] illa [nubat, cū sit iam superadulta & in desiderio nuptiarum. Ideo dico, si ita oportet fieri, non peccat, si eam tradat viro: quia qui non dat, sed in sanctimonia conseruat, bene Psal. 36.
facit. Aliud est autem non peccare, aliud benefacere. Declina, inquit, à malo & fac bonum. Illud declinamus, hoc sequimus: in altero vitium, in altero perfectio. Et hoc est, ille prædictus nō

 peccat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G peccat,id est,nõ facit malum:[nam]iste de quo subiungo,facit bonum:[Qui firmus,] id est,eõ stãs & immutabilis,[statuit in corde suo,id est, proposuit in consilio suæ rationis seruare virginẽ suã in perseuerantia virginitatis,[nõ habẽs necessitatem tradendi eam viro, cùm illa nõ id optaret,sed[habens potestatem suę voluntatis] implendæ,cũ virgo nõ aduersaretur, sed assentiretur huic paternæ voluntati vt integra perseueraret, [& hoc] ille [iudicauit in corde suo,] id est,ex iudicio mẽtis bonũ esse decreuit,& ex deliberatione rationis instituit[seruare]intactã [virginem suam,]nõ tantum nõ peccat in hoc, sed etiam [bene facit,] quia quod deo gratũ est facit. Vel nomine virginis intelligatur caro. Si quis, inquit, considerat virginem suam, id est, carnem lasciuire & ebullire in libidinem, neq; refrenare se potest,duplexque ei incumbit necessitas aut accipiendæ coniugis, aut ruendi, quod vult, faciat:non peccat, si ducat vxorem.

H Faciat quod vult,non quod debet. Nõ peccat, si duxerit vxorem:non tamen bene facit, si duxerit. Nam qui statuit in corde suo firmus seruare virginẽ suã,id est,carnẽ in virginitate,ille bene facit. Deinde ab vtroq; infert Apostolus: Quandoquidem nõ peccat qui eam tradit viro quam oportet tradi, & bene facit qui eã seruat quã potest seruare, [igitur & qui virginẽ suam iungit matrimonio,bene facit:]quia licitum est quod facit:[& qui non iungit,]cum habeat potestatẽ voluntatis suæ,[melius facit:]quia apud deum illi meritum collocat,& à seculi solicitudine illam liberat. Nisi illaturus fuisset, melius facit,nũquam præmisisset, bene facit. Vbi autẽ bonum melius est, ibi boni & melioris nõ vnũ est præmium. Et vbi non vnum præmium, ibi vtique dona diuersa. Tantum ergo est inter nuptias & virginitatem,quantum inter nõ peccare & benefacere: imò vt leuius dicam,quãtum inter bonum & melius. Finita disputatione cõiugiorum & virginitatis,& inter vtrunq; cauto

I moderamine præceptorum, vt nec ad dexterã nec ad sinistram diuerteret,sed via regia graderetur, & illud impleret, Ne sis multum iustus, rursus monogamiam digamiæ cõparat: & quomodo nuptias subdiderat virginitati, ita digamiam primis nuptiis subiicit, & ait:

1.Reg.6. 2.Re.14 4.Re.22

Eccle. 7.

Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius viuit. Quòd si dormierit vir eius, liberata est à lege. Cui autem vult nubat, tantum in domino. Beatior autem erit, si sic permanserit secundum meum consilium. Puto autem quòd & ego spiritum dei habeam.

Roma. 7.

Non est peccatum si virgo nupserit. Sed quæ vult nubere, audiat legem cui vult se subdere. [Mulier] enim [alligata est legi quãto tempore vir eius viuit,] nec potest à lege viri solui vt alteri nubat dum ille vixerit. Hæc nanque alligatio nõ soluitur, etiam si per repudium adultera coniunx à casto coniuge separetur:nec habet licentiam vt alteri nubat, quãdiu siue castus siue

Nota.

mœchus vir eius viuit. [Quod,] id est, sed [si K dormierit,] id est,si mortis somnum gustauerit [vir eius,]qui in resurrectione est cuigilaturus, [liberata est à lege]eius,vt possit alij nubere, si so non possit continere. Si dormierit, liberata est. Non dixit primus aut secundus,nec tertius aut quotuslibet,nec nobis definiendũ est,quod non diffiniuit Apostolus. Vnde nec illas nuptias debemus damnare, nec eis verecundiam numerositatis afferre. Nã nec dominus in euangelio vlla suæ sententiæ significatione damnauit mulierem quæ septem viros habuisse dicebatur, nec dixit in resurrectione electorum tales esse non posse. Quapropter nec contra humanæ verecundiæ sensum audeo(inquit Augustinus) dicere, vt quoties voluerit, viris mortuis, nubat fœmina: nec ex meo corde præter sanctæ scripturæ autoritatem, quotaslibet nuptias audeo condemnare. [Cui vult nubat,tantũ in domino.] Id est,vt & sine suspicione turpitudinis nubat, & religionis suæ viro nubat. Neq; enim vel virgo vel vidua permittitur gentili viro nubere. Dico nubat. Sed tamẽ[beatior erit,si sic]innupta[permanserit]post viri mortem[secundum consiliũ meum.]Beatior erit,si vidua permanserit: quia etiam si iterum nupserit,beata esse poterit seruãdo iustitiam. Beatior (inquit)erit,si sic permanserit. Contiuuò subiungit apostolicam autoritatem, secũdum meũ consiliũ. Porro ne autoritas Apostoli quasi hominis leuior videretur, addidit: [Puto autem quòd & ego spiritum dei habeã.] Vbi ad continentiam prouocat,ibi nõ hominis, sed spiritus dei consilium est: vbi autẽ nubẽdi veniam dat, spiritum dei non nominat,sed prudentię librat consilium,ita singulis relaxatis,vt vnusquisque ferre potest. Do cõsilium. Sed nolite hoc velut humanum contemnere,quia puto quod ego sicut alij apostoli,spiritum dei habeã. Id est,nolite putare quia ex me hoc ipsum sit. Quod di- M co,spiritus dei in me loquitur,quem contemni non expedit. Quod Apostolus dixit,Puto,dubitare videtur:sed ille increpat,nõ dubitat. Increpat contẽptores suos, qui nõ putabant eum ista loqui per spiritum dei. Nam & homines de his rebus quas certas habent, aliquãdo increpatiue dubitant,id est,verbũ dubitationis ponũt, cùm corde non dubitent, velut si quis indigne tur & dicat seruo suo,Contemnis me? Cõsidera,forsitã dominus tuus sum. Sic & saluator nõ dubitat,sed increpat,cum dicit Iudæis: Si crederetis Moysi,crederetis forsitan & mihi. Non Ioan. dubitatiue,sed increpatiue dixit,forsitan.

CAPVT VIII.

D E his autem quæ idolis sacrificãtur, scimus quia omnes scięriam habemus. Scientia inflat,charitas verò ædificat. Si quis autem se existimat scire aliquid, nõdum cognouit quẽadmodum oporteat eum scire. Si quis autem diligit deum, hic cognitus est ab eo.

Ingre-

A Ingreditur illos corrigere,qui carnes idolis immolatas edebant,dicentes: Omnis creatura dei bona est, idolum verò nihil est, & hac imagine magis quã veritate rationis errabant. Nam cæ-

1.Tim.4. teri qui simplices erant & idiotæ,dum viderent istos idolothyta comedere, putabãt in illis carnibus aliquid sanctitatis esse,sicque infirmabãtur in fide. De nuptiis, inquit, & cæteris quæ sunt hactenus tractata,quę fiũt & docui:sed[de his quæ sacrificãtur idolis,] non fuit opus quęrere,quia de his scitis vt ego, quoniam [omnes scientiam]istam [habemus.]Perfectioribus loquitur, qui in sua scientia alios erant scandalum id est, idiotis, quia bene sciebant idolum nihil esse,& nullũ deum præter Christũ esse: ideóq; licebat eis quantum ad se, creaturam dei comedere: sed tamen abstinere debebant, ne fierent infirmis causa offensionis: Quod enim illi per huiusmodi scientiã comedebant,alij ignari sub veneratione idoli manducabãt. Scientiã habemus tam ego quàm vos, quid fieri possit de carnibus immolatis. Sed non valet hæc[scientia,] quoniam[inflat,]id est,facit vos superbire con

B tra ignaros. Sed[charitas ædificat]firmos,quæ quod eis obesse potest, dimittit. & ideo charitatem habere melius est, non ventosam scientiã. Nam scientia inflat,charitas autẽ ædificat: quia cùm charitas ædificando non erigit, sciẽtia inflando peruertit. Per se enim inutilis est scientia quando sola sine charitate est: sed per charitatẽ vtilis,quãdo ei charitas adiuncta est. Temperatur enim à charitate, vt non satis mera sit,& inebriet scientem, vt non se extollat. Sicut enim vinũ non temperatum ex mixtione aquæ mentem alienat, sic & superbum facit scientia, nisi charitate fuerit temperata. Tali scientia hi erant inflati,qui quoniam sciebant nihil esse idolũ,cõtra salutẽ fratrũ imperitorum,carnes sacrificiorum edebant, charitatem prę oculis non habentes: quia debuissent carnes contemnere,ne scãdalum infirmis facerent. Scientia nanque eorũ destruebat animos imperitorum fratrum,pũtãtium illic apud idolum aliquam gratiam,quãdo peritiores fratres interesse ibi & non horrere vi

C debant. & ob hoc ait, Charitas ædificat,vt salũti fratrum studentes, scientiæ legibus illic non vterentur,nec scandalum illis facerent. Scientia enim sine charitate inflat. quòd verò charitas ędificando impleuerit, nihil ibi inane inueniet scientia quod inflet. Scientia,inquit,vos inflat, vt despiciatis cæteros, & ideo non est vtilis nec perfecta scientia. Nam[si quis]vestrum[existima: se]in hac re[aliquid scire, nondum cognouit] quomodo debeat [scire:] & ita non sufficienter scit, quanuis de scientia glorietur,& si scit quod liceat sibi carnibus vesci, non nouit quod ipse debet illa scientia sic vti, ne noceat aliis. Ita enim quisq; debet scire, vt scientia sua sibi & aliis prosit, nõ vt noceat. Nã qui per huiusmodi scientiam idolothyta comedit,scientia & comestio eius ad subuersionem infirmorum fratrum,& ad confirmationem infidelium proficit: & ideo non ita scit vt oportet. Sed [si quis diligit deum,] ad cuius dilectionem non potest peruenire nisi dilexerit proximum, [hic est cognit⁹,] id est,probatus & elect⁹ [ab eo.] Dei enim dilectio in proximi dilectione probatur D quia qui studet fratri prodesse, pro quo Chri- Roma.14 stus mortuus est,ostendit se Christum diligere: & ideo dignus est vt deus illũ dignetur cognoscere, qui reprobis dicit, Nescio vos. Matt. 7. & 25.

De escis autem quæ idolis immolantur scimus quia nihil est idolum in mundo, & quod nullus est deus nisi vnus. Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cælo, siue Exod. 20 *in terra, siquidem sunt dij multi & domini multi, nobis tamen vnus est deus* Psal.81. Iohan.10 *pater, ex quo omnia, & nos in illum: & vnus dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.*

Quoniã propter interpositionem non potuit exponere quid scirent de escis immolatis, facta interpositione, & ostẽso quòd scientia sine charitate non sufficit, nec est vtilis,sed noxia,redit ad rem, & exponit quid ipsi sciant de carnibus E immolatitiis,propter quod licere sibi iudicabãt eas comedere. Qui de sciẽtia gloriatur,non nouit quomodo oporteat eum scire. Sed[de escis quæ immolantur idolis,] scit ipse & nos quòd licitę sunt ad comedendum intelligentibus. Vel de escis quæ immolantur idolis,[scimus,]id est scientiam istam habemus,quod scilicet nihil est idolum:& ideo licet escas manducare,quia non sunt ab idolis contaminatæ, cùm idolum sit nihil. Idolum est simulacrum humana effigie vel beluina seu volucrina factum & consecratum, iuxta vocabuli sui interpretationem. εἶδος enim Græcè. Latine forma seu species interpretatur. & inde per diminutionem dicitur εἰδώλιον, id est,formula:& quia idolum(vt Apostolus nunc dicit)nihil est,idolum facit,qui illud facit quod non est. Quid est autem quod non est? Speciem quam nõ videt oculus, sed ipse sibi animus fingit, verbi gratia, vt si quis humanis mẽbris caput canis vel arietis formet, aut rursum in vno F hominis habitu facies duas fingat vel humano pectori postremas partes equi seu piscis adiungat. Hæc & his similia qui facit, non similitudinem, sed idolum facit. Facit enim quod non est, nec habet aliquid simile. & idcirco Apostolus dicit, [quia nihil est idolum in mundo,] id est, inter creaturas mundi. Si enim consideremus omnes creaturas,quas deus fecit, nunquam inueniemus idolum à deo sic creatum. Materiam quidem ipse creauit, sed stultitia hominum hanc ei formam dedit. ideo secundum hoc quod à deo non est factum, nihil est,cùm omnia deus fecerit. Nam & malum simili ratione nihil est,quia deus illud non fecit. Vel ad salutẽ nihil est idolum,sicut stulti putant qui ideo colunt illud,vt salutẽ aliquam illis conferat. Sed & quantũ ad diuinitatem,nihil est ido Iohan.10 lũ,id est,nihil diuinitatis in se habet vt coli debeat. Hoc scimus,[& quòd nullus est de⁹ nisi vn⁹] qui est incõmutabilis trinitas & verè vnus tantum. [Nam etsi sunt qui dicantur dij,]id est,qui nuncupatiue, non essentialiter dij vocantur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G quia deus eis participationē sui per gratiā dedit: [siue in cælo,] sicut beati angeli: [siue ī terra,] sicut prophetę & apostoli. [siquidē sunt dij multi] tales, sicut angelici spiritꝰ & sacerdotes: Exodi. 7 Psal. 44. [& domini multi] sunt illi spiritus, qui vocātur Ioan. 12. dominationes: & prædicatores, qui nōnunquā in scripturis appellantur domini: aut etiā secularis principes, qui dominiū exercēt super cæteros: quanuis, inquam, sint tales dij & domini, nobis tamē quantū ad cultū pertinet, vnus solummodo deus & dominus est. Non enim angelos vel homines sanctos, quāuis dij vocētur, colimus vt deos aut dominos. [Nobis tamen] ad colendum [est vnus deus pater, ex quo] sunt [omnia:] id est, ex cuius bonitate & cōsilio processerunt omnia, [& nos] fideles [in illū] respicimus. Bruta nanq; animalia & infideles homines in terrā curuantur & terrena quærunt: nos verò per fidē & desideriū tēdimus in eū, à quo descendimus. Et est nobis ad colendum [vnus dominꝰ Iesus Christus, per quē] sunt [omnia,] Ioan. 1. quoniam sicut & Ioānes asserit, Omnia per ipH sum facta sunt, [& nos per ipsum] sumus nō solum homines, sicut & cæteri, sed etiam boni ac sapientes. Vbi & spiritus patris & filij similiter colendus nobis intelligitur. Sed quia de diis & dominis loquebatur Apostolus, dixit nobis esse vnum deum patrem & vnum dominum filium, quanquam & filius sit deus, atque pater sit dominus. Ad illa enim duo, id est, ad deos & dominos, subiecit ista duo, & idcirco tertium non addidit, id est, spiritum sanctum.

Sed non in omnibus est scientia. Quidā autem cum conscientia vsque nunc idoli quasi idolothytum manducāt: & cōscientia ipsorum cum sit infirma, polluitur.

Nos quidem scimus quia nihil est idōlum, & quòd nullus deus nisi vna trinitas creatrix omnium quā colimus: [sed nō in omnibus est] ista [scientia,] id est, nō omnes hoc sciūt, sed nōnulI li putant aliquid numinis esse in idolis. Nō oēs hoc sciunt, sed potius [quidam] sunt inter vos, [qui vsq; nunc cū conscientia idoli,] id est, etiā nunc sicut ante conuersionē, putantes idōlum esse aliquid, manducant cibū idolo sacrificatū, quasi idolothytum, id est, quasi per cōsecrationē idolo sanctificatum, & in spiritualem potentiā mutatū. Idolothytū enim dicitur, quasi idolo datum. Cōscientia illorum est idoli, id est, ab idolo possessa, vsque nunc, id est, etiā postquam ad fidē accesserunt: quia necdum ab errore idoli mentem suam penitus abstraxerunt, & [quasi idolothytum,] id est, quasi idolo consecratum, māducant cibum illum cū reuerentia idoli: [& sic conscientia ipsorum polluitur] cōtaminatio ne idoli, non propter cibum, sed propter infirmitatē suam: quia infirma est in fide, dum periclitātur ignari in vestra scientia, dum cibos quos à vobis comedi vidēt, comedunt exēplo vestro vel autoritate. Mystice verò Corinthij, quoniā studiosi literarum græcarum erant & amatores philosophiæ, dogmata philosophorum quasi idolis immolata comedebant. Quæ tamen fortassē lædere non poterāt eos qui plenam scientiam veritatis acceperant. Qui autem in Chri- K Infra. 8. sto minus eruditi fuerant, si imitarentur eos legentes talia, & illis adhuc studiis operam dantes, vulnerari poterant, & diuersorum dogmatum variis erroribus implicari. Sic ergo fieri poterat, vt inde læderentur indocti, vnde qui perfectam scientiam habebant, lædi nequibāt. Sed quoniā charitas non quærit quod sibi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant, abstinendum nobis est à tali cibo doctrinæ, qui nos solos ædificat & delectat, sed proximos offendit & lædit. Sicut enim sermo qui pietatem & iustitiam & veritatem docet, deo immolatus est id est, deo consecratus: ita & sermo qui ad impietatem & iniustitiam & errorē respicit, idolis immolatus est. Et qui eum recipit, quasi idolis immolata comedit. Sed iuxta priorem sensum, videamus sequentia.

Esca autē nos nō cōmendat deo. Neque enim si māducauerimus, abundabimus: neque si nō māducauerimus, deficiemus. L

Infirmi lædūtur nostra comestione. Sed [nos non cōmendat deo esca] illa, quia non ideo placemus deo, quod escam idōlis immolatā comedimus pro eo quod nobis hanc esse licitam nouimus. & idcirco respuenda est talis esca. Hac enim contempta, non vtique deerit quod edatur. Si autem sumpta fuerit, non abundabit ita vt nihil vltrà requiratur. Ac per hoc (vt diximus) abiiciēda est, cùm sit fratribus scandalum, & nos sine illa possimus viuere. Vel non commendat nos deo, vt per hanc simus acceptabiliores ei: quia [si manducauerimus eam,] non idcirco [abundabimus] in bono, vt sufficiat nobis ad salutem. neq; [si non manducauerimus,] ideo [deficiemus,] id est, nō minuetur nostrum meritum apud deum.

Videte autem ne forte hæc licentia vestra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in M *idolio recumbētem: nónne cōscientia eius cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idōlothyta, & peribit infirmus in tua scientia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christum peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem.* Rom. 14.

Vobis quidē licet edere de carnibus immolatis, quia scitis eas esse creaturā dei, idōlū autē nihil esse. [Sed videte ne forte hæc licentia vestra fiat offendiculum infirmis] in fide, id est, ne generet offensionē fratribus, qui adhuc nescīut idolum nihil esse. Per hoc quod dicit, ne fortè, ostendit quod ex licentia eorum potest infirmis fratribus offendiculum contingere & non con-

A contingere. Et per hoc innuit, quia vbi nullum est offendiculum alicui, possunt vti licitis: vbi verò est offendiculū, ostendit omnino abstinēdum. Cùm enim praua æstimatio, inquātū sine peccato valet, ab intuentium mēte nō tergitur, cunctis mala credentibus per exemplum culpa propinatur. Vnde & plerunq; contingit, vt qui negligenter de se mala opinari permittunt, per semetipsos quidē nulla iniqua faciant, sed tamē per eos qui se imitati fuerint, multiplicius delinquāt: & ideo rectè nunc isti qui cibos immūdos sine sui pollutione comedere poterant, admonētur ne suā hac comestione scādalum tētationis fratribus infirmis moueant. Nā possunt inde fratribus scādalum facere. [Si enim quis] infirmus, nondum sciens idōlum nihil esse, viderit eū qui habet rectā sciētiā, qua nouit idōlum nihil esse, [recūbentē in idolio,] id est, comedentē cum infidelibus carnes immolatas in præsentia idoli, [nónne] exēplo periti [cōscien B tia] ignari [cùm sit infirma,] ædificabitur, id est, erigetur, [ad manducandū idolothyta,] id est, quasi ab idolo sanctificata, putans illic aliquid gratiæ esse, quia peritū fratrē vidit ea comedere nec horrere? Quomodo enim putatis simulacris decipi posse homines, quæ à Christianis honorari putāt? Nā pagani dicunt in cordibus suis: Quare nos relinquamus deos, quos Christiani ibi nobiscū colunt? & infirmi fratres, puocantur, vt nō solum ibi manducare, sed & sacrificare desiderent. Idolium est locus in quo idolis immolatur. & infirmus si quēlibet doctū viderit ibi cum infidelibus edere, putabit eū intelligere cibos illos aliquam sanctificationem ab idolo sumpsisse, & tali mēte incipiet illos comedere. [& ita peribit infirmus frater in tua sciētia,] quē viderit taliter recumbentē, peribit infirmus, si contra vnius dei fidem comederit de sacrificatis. peribit in tua sciētia, id est, tua pertia illū occīdet, dum à te fieri viderit quod ipse aliter intelligit: & tu eris occasio mortis eius, C [propter quē Christus] vt redimeret [mortuus est.] In tua sciētia, quam te dicis habere vt scias quia nihil est idolum, & animo cogitas deum, & sic recumbis in idolio, in hac scientia perit infirmus: & ne contemnas infirmum propter vitium in quo infirmus est, audi quia frater est si firmus es, cura fratris infirmitatem. & ne etiā fratrem contēnas, adiungo, propter quē Christus mortuus est. Quem si vis contemnere, precium ipsius attende. Considera qui mortuus est propter ipsum, & non negligas Christum propter infirmum, cùm infirmum debeas diligere propter Christum. Vos, inquit, exemplo vestro ducitis in errorem infirmos, quod non est leue peccatum. Quia [sic peccantes in fratres &] exemplo vestri operis [percutientes,] id est, lædentes [conscientiam eorum infirmam, peccatis in Christum] qui pro illis mortuus est, & cuius membra illi sunt: & ideo nolite hoc peccatū cōtemnere, si non vultis deleri de libro vitæ. Nolite putare quod in homines peccetis tantum, & ideo leue sit, quia taliter in deum peccatis, cuius mēbra destruitis. Vel secundum alios codices, in Christo peccatis. Per hoc enim quod charitatis æmuli non estis, qua CHRISTVS D vos liberauit, peccatis in Christo, nō in Christum. Quia iuxta hunc sensum, in Christū peccare, est Christum negare: in Christo autē peccare, est in his quæ Christi sunt peccare. Nā sicut qui sub lege est, in lege dicitur peccare: ita & qui sub Christo sunt, in Christo dicūtur peccare. Et quia per prædictam comestionē peccā Roma. 2. do in fratres, peccatis in Christum vel in Christo, propter hoc [si esca mea scandalizat fratrem meum,] id est, offendit, & à bono proposito disturbat, [non māducabo carnem in æternum,] id est, nunquam manducabo carnem vllam, sed semper ab esu carnis abstinebo: non quod esca sit mala, sed [ne fratrem meum scandalizem tali comestione. Sic & vos debetis agere. Nā sicut vxorē licet habere, sed si fornicata fuerit, abiicienda est: ita & carnem licet edere, sed si idolis oblata fuerit, respuenda est. Intantū enim charitatis studendum est, vt & licita pro illicitis sint abiiciēda, ne obsint fratri. Typice autem in eo E quod dictum est, videte ne forte hęc licētia vestra &c. vsq;, propter quem Christus mortuus est, videtur Apostolus sub aliis verbis dicere: Ne legas philosophos, poētas, oratores, nec in eorū lectione requiescas, ne tali modo fratrem infirmū perdas. Nec nobis blandiamur, si in his quæ sunt scripta, nō credimus, cùm aliorū conscientia taliter vulneretur, & putemur probare, quæ dum legimus, non reprobamus. Alioqui quale erit vt æstimemus Apostolum eius, qui vescebatur in idolio, conscientiam cōprobasse, & eum dixisse perfectum, quem sciret de idolothytis manducare? Absit vt ore Christiano sonet Iupiter omnipotēs, & mi Hercule, & mi Castor, & cętera magis portēta quàm numina.

CAPVT IX.

On sum liber? nō sum apostolus? N Nónne Christum Iesum dominū F *nostrum vidi? Nónne opus meum estis vos in domino? etsi aliis nō sum apostolus, sed tamen vobis sum. Nam signaculū apostolatus mei vos estis in domino.*

Incipit se proponere in exemplum, vt sicut ipse abstinet à licitis pro scandalo fratrum, ita & illi faciant. quasi dicat: Abstinete ab hoc licito propter fratrum vtilitatem, quia ego habeo libertatem accipiendi stipendia, & tamen non accipio propter aliorum salutem. Et hoc est quod increpatiue dicit per interrogationem: [Non sum liber?] id est, nónne libertas est mihi data sicut cæteris apostolis, accipere stipendiū ex bonis vestris? & [nō sum,] id est, nónne sum [apostolus,] vt & mihi liceat quod apostolis? Verè sum apostolus. Quia [nónne CHRISTVM Iesum dominum nostrum vidi] in via vel in templo? Acsi dicat. Liber sum accipere, quia sum apostolus. Apostolus sum, quia CHRISTVM vidi. Apostolum se comprobat, quia occasione pseudo prædicatorū minus de eo sentiebant, & ad hoc comprobandū dicit se CHRISTVM vidisse, quia quidam dicebant

Universidad de Deusto
Biblioteca

G illum non esse apostolum, quia nũquam viderat Christum. Siue liberũ se dicit, quia nullius aliquid cõcupiuit, nec in adulatione docuit. Apostolus autem est, id est, missus à Christo dicente Actuũ.22 sibi: Ego ad gentes mittam te. Vidit enim illum non adhuc mortalem, sed iam clarificatum, quã do constitutus, est ab ipso apostolus, vt per hoc patesceret dignitas apostolat⁹ eius. Vere, inquit sum apostolus, quia vos estis opus mei apostolatus. [Nónne] enim [vos opus meum estis in domino?] id est, nónne ego apostolus hoc operat⁹ sum, vt vos sitis in domino? [Etsi aliis,] id est, Iudæis [non sum apostolus, vobis tamen sum,] qui per me credidistis. Qui de Iudæis crediderant, & legẽ adhuc carnaliter obseruabant, hũc esse negabant apostolum, quia ipse libera voce prædicabat legem amplius carnaliter nõ oportere seruari. Cæteris enim apostolis propter scãdalũ ab hac re dissimulãtibus, hic aliter docere videbatur, & ideo ab illis Iudæis non recipiebatur. Vobis, inquit, sum apostolus. Nam signaculum,]id est, signum & iudicium] apostolatus mei vos estis [per me credentes [in domino.] Hoc est, forma apostolatus mei quasi similitudo
H figilli expressa in vobis apparet, dũ habetis ea, quæ alij fideles per alios apostolos habent.

Mea defensio apud eos qui me interrogant, hæc est.

Hæc scilicet [defensio,] quã dixi, [est mea apud eos qui me interrogant,] vtrũ sim apostol⁹ id est, ostendo illis fidẽ & religiosam vestrã conuersationẽ, quã me docente consecuti estis, sicque per opera defendor esse apostolus contra eos, qui hoc negabãt de me: & ita per vos apostolus esse cõprobor apud illos qui inde dubitabãt, ideoq; nõ cõuenit vt & vos inde dubitetis.

Nunquid non habemus potestatẽ manducandi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi, sicut & cæteri apostoli & fratres domini & Cephas? Aut solus
I *ego & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi?*

Ideo suprà dixi me esse liberũ, quia [nunquid] ego & mei [non habemus potestatem manducandi & bibendi] quæ nostra sunt? Habem⁹ vtique hanc potestatem, sicut cæteri apostoli. Potestatem habemus à Christo, non iussionem huius rei, quia dominus permisit, non iussit prædicatoribus, vt acciperẽt sumptus, vt si quis eos Matt.10. non acciperet, maiorem inde mercedem acquireret: sicut & virginitatem laudauit, non præce Lucæ .9. & .10 pit, ad cumulum gloriæ eorum qui eam seruauerint. Et [nunquid non habemus potestatem Matt.19. circunducendi] nobis [sororem mulierem?] in prædicatione, id est, Christianam & sanctã mulierem, vt ministret nobis de facultatibus suis? Nunquid non possumus hoc facere si volumus, [quemadmodum cæteri apostoli & fratres domini & Cephas?] id est, Iacob⁹ Alphei & Thadeus, qui fuerũt cognati saluatoris, hoc est, ex so
rore virginis Marię, & Petrus qui est princeps K apostolorum? Nã nec ipse Petrus refutabat sum Matth. ptus oblatos à fœminis, sicut nec domin⁹ refuta Marc. uerat. Mulieres enim desiderio doctrinę cęlestis ministrabant eis & sumptus & seruitia, vt non indigerent his quę ad necessitatẽ vitę huius pertinẽt. Ideo plus erat mulieres circunducere quã Luc.8. ab auditoribus alimenta percipere, quia mulieres indumenta & quæque necessaria præbebãt. Nec omnino reprehensibile iudicabatur hoc, maxime apud Iudæos. Et hæc, inquit, potestas nónne & nobis est cõcessa sicut cęteris apostolis: [Aut solus ego & Barnabas,] quia placet nobis ex labore manuum nostrarum viuere, [non habemus potestatem hoc operandi?] id est, hoc faciendi, scilicet stipendia sumendi, & mulieres circunducendi? Nos duo soli nõ possumus hoc agere, cùm omnes hoc agant? Non reprehẽdit alios, sed eorũ more sibi probat licere quod eis erat licitum. Putabant enim nõnulli Corinthiorum, quòd non liceret ei sumptus accipere sicut cæteris, quoniam de labore suo viuebat, & inde minoris eum dignitatis æstimabant, nec apostolum esse credebant, dicentes apud se: Quia si esset apostolus, stipẽdia sumeret vt omnes apostoli. Contra quos ipse nunc loquitur, ostẽdens se esse apostolum & potestatem habere sumẽdi stipendia, sed nolle sumere. & ne coapostolos reprehendere videatur quia abstinet, subiungit.

Quis militat suis stipendiis vnquã? Quis plantat vineam & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat?

Per has similitudines humanæ consuetudinis ostendit rationabiliter, quia sibi & aliis prę- M dicatoribus licet accipere sumptus. Nam & ipsi spiritualiter Christo regi militabant, & ideo à Christianis plebibus tanquam à prouincialibus stipendia sumebant. Ipsi ecclesiam quasi vineam plantabant, & idcirco de fructu eius merito comedebant. Ipsi gregem ouium Christi doctrina veritatis pascebant, & ideo iure de gregis lacte, id est, de cibis eius temporeis accipiebant. Paulus tamen qui hæc loquitur, suis stipendiis militabat, & de fructu vineæ à se plantatæ non edebat, nec de lacte potabat gregis quem pascebat. Nullam enim in præsenti vita retributionem sumere volebat, vt in futuro seculo plenam de omnibus mercedem reciperet. Qui præmissis similitudinibus, subdit:

Nunquid secundũ hominẽ hæc dico? An & lex hæc nõ dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Nõ alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An propter nos vtique hæc dicit? Nam propter nos vtique scripta sunt. Quoniã debet in spe qui arat, arare, & Rom.15 qui triturat, in spe fructus percipiendi.

Dico quia miles debet à rege stipendia cõsequi, & agricola de fructu vineæ carpere, & licet

A humanis similitudinibus vtar, [nunquid] tamẽ [hęc dico secundum hominem?] id est, nũquid sequor in his humanam similitudinem? [An & lex [dei hæc] quæ dico [non dicit?] Vtique dicit hæc eadem. [Scriptũ est enim] in lege Moy
Deut.25. si: [Non alligabis os boui trituranti,] id est, nõ prohibebis prædicatorem viuere de prædicatione. Cõcordare mõstrat supradictas rationes diuinæ sentẽtiæ, vt intelligamus quia non sine causa respuit accipere sumptus, quando tot documentis ostendit & dandum & accipiendum esse. Sed ne ad literam accipiatur hæc sententia, subiũgit: [Nũquid de bobus cura est deo?] Quod non sic intelligitur, tanquã non ipse pascat animalia bruta, & volatilia: quæ nõ serunt, neque metunt, neque congregant in horreum: sed quia ei cura non est præcepto monere hominem, quomodo boui suo cõsulat. Nunquid ergo de bob⁹ cura est deo, vt de his in lege præciperet? [An ppter nos] qui sumus boues eius,
B [hæc dicit?] Nos enim trituramus, id est, in area mundi ferris nostræ prędicationis comminuimus paleas infidelitatis & vitiorum, & separamus ab eis grana fidei cæteramq; virtutum, vel credentes ab infidelibus tanquam à paleis grana discernimus. Et ideo iustum est vt non prohibeamur ex area, quam trituramus, ci bos sumere. [Nã propter nos vtique sunt] hæc [scripta] in lege. Et vere propter nos spirituales boues. [Quoniam] ille [qui arat,] id est, qui corda subiectorũ vomere prædicationis ad fidem aperit, [debet arare in spe,] id est, sperans fructum sui laboris cosequi. Non quod hæc sit eius intentio, vt propter eius expectationem, id est, temporalis cibi prædicet, sed quòd certus sit nõ defore sibi victum, si in prædicatione laborauerit. Similiter [& qui triturat,] id est, grana discernit à paleis, hoc est, virtutes à vitiis, debet hoc agere [in spe percipiẽdi fructus] stipendiorum. Historialiter quidem fit trituratio, quando boues aut equi super segetes colle-
C ctas & in area collocatas, missi fuerint ad eas cõterendas & grana excutienda, sicut moris est in quibusdam regionibus. Prædicatores autem quando infidelium corda scindunt ac vomere prædicationis excolunt, & ad suscipiendum fidei semen erat, tunc demum terram ad semen gratiæ excipiendum præparãt, & ab inculta solitudine, id est, ab incredulorũ multitudine separant: & qui prius arant in cõuersione, postea triturãt in instructione: quia per assiduam correctionem & instructionem non localiter, sed moraliter bonos à malis sequestrant. Tamen & ante fidem trituratio fit, cũ ab infidelibus quis per susceptionem fidei separatur: atque post fidem, cum in ipsa ecclesia fit inter bonos & malos quædam moralis discretio per prædicantũ instructionem. & de hac ecclesia loquitur nunc Apostolus, quæ fit quãdo alij respuũt, alij corriguntur, alij in peius proficiunt.

Si nos vobis spiritualia seminauimus,
Rom.15. *magnum est si nos carnalia vestra metamus? Si alij potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? Sed non*
vsi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculũ demus euãgelio Dei. D

Adhuc probat per rationes, quia licet stipendia sumere. [Si nos,] inquit, [seminauimus vobis,] id est, inchoauimus primi vestris mẽtibus spargere [spiritualia,] id est, quæ à spiritu sancto data sunt, & vestrum spiritum viuificant, vt fructificent in vobis sicut in bona terra, [magnum est si metamus] ad sustentationem nostri corporis [vestra carnalia] stipẽdia? Quasi dicat: Non est magnum, sed minimũ, si tradentes vobis ęterna, percipiamus à vobis temporalia. Itẽ à minori, pbat hoc ipsum. [Si alij,] inquit, [sunt participes vestræ potestatis,] id est, tã potenter vtuntur vestris rebus vt vosipsi, [quare non potius nos] id agimus, qui vestræ salutis causa fuimus? Quæ sunt autem spiritualia quæ semina- E uit, nisi verbum & ministerium sacramenti regni cœlorum? Quæ verò carnalia, quæ sibi licere mereri dicit, nisi hæc temporalia quæ vitæ atque indigentiæ carnis indulta sunt? Quæ potenter ab eis sumebant etiam alij, qui nõ eis primò euangelium annunciauerant, sed ad eorum ecclesiam idipsum prędicantes postea venerãt. Vnde subiecit: Si alij potestatis vestræ participes sunt, id est, potestatis quæ prædicatoribus concessa est in vos, vt vtãtur bonis vestris, cur non potius nos? Vel istos alios intelligamus pseudo apostolos, qui bona eorum deuorabãt, cũ nihil vtile eis cõtulissent. Ecce, inquit, probatum est, quia potestatem habemus sumendi stipendia. [Sed tamen non vsi sumus hac potestate,] id est, nõ accipimus sumptus vt poteramus. Tunc enim quis vtitur sua potestate, quã- F do quicquid pertinet ad illum, accipit, & à nullo suæ potestatis vult abstinere debito. Nos verò non ita fecimus, [sed omnia sustinemus,] id est famem & sitim & nuditatem libẽtissime toleramus, [ne demus aliquod offendiculum euãgelio Christi,] id est, ne per nos euangeliũ impediatur currere. Minus enim curreret ad cor vestrum, si suspicaremini nos illud prædicare propter commodum terrenum. Vel si dedissetis nobis aliquid, putaretis forsitan vos emisse licentiam prædicandi, & nobis minueretur libertas arguendi. Vel si debitos sumptus acciperemus, iam pseudo apostoli nostro exemplo liberè acciperent, & sic in prædicatione durarẽt. Aut si muliere circunduceremus, inde posset oriri non bona suspicio. Talibúsque modis impediretur cursus euangelicæ prædicationis.

Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt? & qui altario deseruiunt, cum altario par- Matt.10. Luc.9.& 10.
ticipant? Ita & dominus ordinauit his qui euangelium annunciant, de euangelio viuere.

Iterum redit ad probationem, modisq; omnibus etiam atque etiam commendat, quid sibi liceat & tamen nõ facit. Licitũ est, inquit, mihi

sumptus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G sumptus ex prædicatione sumere sicut ministrã tib⁹ apud Iudęos ĩ sanctuario licet de rebus sanctuarij viuere: quia & naturalis ratio hoc habet. vt vnusquisq; inde viuat, vbi laborat. Nam [nescitis quoniam] hi [qui in sacrario,] id est, in tabernaculo vel tẽplo [operãtur] sicut ministri & artifices, edunt ea [quæ sunt de sacrario,] id est, quasdã oblationes quæ offeruntur in eo pertinentes ad ipsos? & nescitis quia [qui altario deseruiunt,] sicut sacerdotes & leuitæ [participãt cum altario?] id est, partem accipiũt de his quæ offeruntur in altari, & sicut antiquo more apud Hebræos antiquos hæc fiebant, [ita & domin⁹ Iesus ordinauit] in nouo testamẽto, id est, ratio nabiliter disposuit, [his qui euangeliũ annũciẽt id est, prædicãt, de euangelio viuere,] id est, victum habere, vt expeditiores sint, cum de corporali cibo soliciti non fuerint. Hoc ordinauit, id est, tali ordine disposuit dominus, vt dantes spiritalia, sumerent carnalia, quãdo dixit: In eadem domo manete, edentes & bibentes quę apud illos sunt. dignus est enim operarius mercede sua. Nõ quod ideo quisque debeat euangelizare vt mãducet sed ideo mãducare vt euangelizet. Nã qui propterea euãgelizat vt manducet, vilius habet euangelium quàm cibum. Postquã verò multis similitudinibus & exemplis atque rationibus & autoritatibus ostendit Apostolus sibi licere necessaria sumere, subiungit, dicens:

Ego autem nullo horum vsus sum. Non autem scripsi hæc, vt ita fiant in me. Bonum est enim mihi magis mori, quàm vt gloriã meam quis euacuet. Nã etsi euãgelizauero, non est mihi gloria. Necessitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi est si non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Quæ est ergo merces mea? vt euãgelium prædicãs sine sumptu ponam euangelium, vt non abutar potestate mea in euangelio.

Tot, inquit, exemplis & autoritatibus cõstat me licenter posse stipendia sumere. Sed tamen [ego] non sum vsus aliquo horũ exemplorum vel autoritatum siue rationum, vt facerem quod facere his posse demonstror, id est, vt ex prædicatione sumptus & alimẽta perciperem. Nullo horum vsus sum.] Sed nec vti volo, quia [non] ideo [scripsi hæc] licere mihi, [vt ita nunc fiant in me, id est, vt amodo mihi necessaria quæque dentur à subditis: & si ego propter aliorum salutẽ à debitis sumptibus & necessariis omnibus abstinui & abstineo, saltem tanto exẽplo vos ab immolatis carnibus abstinete, ne multos fratrũ præcipitetis in interitum. Ob hoc etiam noluit Apostol⁹ accipere sumptus, ne esset forma mercenariis & pseudo apostolis. Erant enim iã multi, qui occasionem habere cupiebant adquirendi terrena & vendendi euangelium: quibus eam volens amputare, victum membris suis quæsi-

al. stipẽdia.

uit. Sed & propterea noluit à discipulis stipendium vel aliud quid sumere, ne per hoc acciperent fiduciam delinquendi, & vigor euangelicę autoritatis in illo torpesceret. Parcebat etiã in hoc illis, vt nõ esset eis onerosus, si de bonis eorum viueret. Nolo, inquit, vt hæc ita fiant in me Nam [magis bonum est mihi mori,] id est, magis opto mori [quàm] sustinere [vt quis] dando [euacuet gloriã meam,] quã pro hac abstinẽtia habere volo in Christo apud deum, cõpatiẽs in firmis dum nihil ab eis sumo. Vere taliter euacuarẽtur & inanis fieret. [Nam] si ideo [euãgelizauero vt ad illa perueniam, & finem euangelij in cibo & potu & vestitu collocauero, [non est mihi gloria] apud deum, sed ex eorum numero sum, de quibus dictum est, quia receperunt mercedem suam. Et quare non est mihi gloria? Quia [necessitas] sustẽtandæ huius vitæ [incumbit mihi,] vt ideo euangelizem, quia vnde viuam non habeo, vt adquiram temporalem fructum de prædicatione æternorum. Sic enim iam necessitas in euangelio erit, non voluntas. Et vere necessitas incumbit, quia [væ mihi est si non euangelizauero,] id est, malo meo non euangelizabo, quia fame cruciabor, & vnde viuam non habebo. Vere non est gloria euangelizare pro corporis necessitate. Nam [si hoc ago volens,] hoc est, sine vlla vitæ huius fulciendæ necessitate, apud deum [habeo mercedem] glorię sempiternæ. [Sed si inuitus,] id est, cogente necessitate id facio, [dispensatio est mihi credita,] vt aliis dispensem euangelium ad profectum eorum, ego autem mercedem illam apud deum gloriosam non habeam? Hoc enim loco talis dispẽsator intelligitur, qui alienum dispenset, vnde ipse nihil accipiat. Dispensatio est mihi credita tanquam inuicto seruo, vt tanquã alienum erogem, & mihil inde capiam prẽter cibaria, quæ non de participatione regni sed ad sustentaculum miseræ seruitutis dantur extrinsecus. Et quia si volens euangelizo, mercedem apud deum habeo [ergo quæ est merces mea,] quã de prædicatione habere cupio, cùm nullam inde mercedem terrenã recipere velim? Hæc scilicet est merces mea, vt ego [euangeliũ prædicãs sine sumptu, ponam] in cordibus hominum [euangeliũ,] id est, vt non sit credentib⁹ sumptuosum euangelium, ne putent ad hoc sibi euangelizari, vt id euangelistę quasi vendere videantur. Hanc mihi eligo mercedem, vt gratis ponam in auditorũ mentibus euangeliũ, [vt nõ abutar in euangelio potestate mea,] quã dominus concesit accipiẽdo stipendia, ne quod impedimentũ generẽ euangelio. Si enim stipendia sumerem, vnde euangelium impediretur & tardius iret, iam meæ potestatis abusio fieret: quoniam sumendo illa, contra hoc ad quod potestas ipsa fuit mihi concessa, facerem. Hactenus multifarie demonstrauit licere sibi sumptus accipere, quos tamen non accipiebat. Iam verò quia infirmitati hominum compatiens à debitis sumptibus abstinebat, ostendunt sequentia, cum dicit:

Nam cùm liber essem ex omnibus, omniũ me seruum feci, vt plures lucrifacerem

A *cerem. Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer his qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, vt eos qui sub lege erant, lucrifacerem: his qui sine lege erãt, tanquam sine lege essem, cùm sine lege dei non essem, sed in lege Christi essem, vt lucrifacerẽ eos qui sine lege erant. Factus sum in infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos. Omnia autem facio propter euangelium, vt particeps eius efficiar.*

Hanc, inquit, solam mercedẽ in hac vita quæro, vt gratis ministrẽ cunctis euangeliũ. [Nam B cùm essem liber ex omnibus,] id est, cùm sic ab omnibus essem separatus, vt nihil illis deberẽ, nec vllius merita me possent ad hoc deducere, vt illis verbum vitæ ministrarem, spõte me inclinauivt à domino exaltarer, & [me seruum omMatt.20. nium feci,] sicut ipse dominus dixerat: QuiMarc.9. cunque voluerit in vobis primus esse, erit omnium seruus. Liber erã ex omnibus, id est, nulli quicquam debens, cùm nihil ab aliquo susceperim, vnde sibi obnoxius essem ad exhibendam seruitutem: & tamẽ pro Christo me feci seruũ omnium, vt cõmodis omnium deseruirem: & hoc ideo, [vt plures ad fidem cõuertendo [lucrifacerẽ,] id est, lucrũ eos prædicationis meæ facerem, & idcirco me modificaui ommbus. Quia [factus sum Iudæis tanquam Iudæus,] id est, ita compassus sum eorum cæcitati & miseriæ, ac si Iudæus essem, & in eadem cæcitate & miseria cũ eis derinerer. Hoc est dicere: Quantum dolorẽ ac solicitudinem haberem de infidelitate & ignorantia & morte mea, si rem ipsam sicut esset animaduertere possem, tantũ habui de Iudæis, vt Iudæos lucrarer. i. vt sic ad fidem eos adducerem, subueniens eis sicut mihi subuenire vellem. & [his qui sub lege sunt,] id est, Samaritanis vel prædictis Iudæis fact⁹ sum, quasi [sub lege essem] .i. misericorditer eis cõdolui, & eos à iugo seruitutis eripere laboraui, sicut mihi rectè vellem condoleri & me eripi, si vnus ex illis essem. Ita per cõpassionem miseri cordiæ factus sum eis quasi sub lege essem, [cũ ipse non essem sub lege] seruiliter .i. cũ eam nõ seruarẽ carnaliter, [vt] tam pia condescensione [lucrifacerem,] id est, lucrũ Christo adquirerẽ [eos qui sub lege erant.] Nequaquam doctor egregius vt quasi Iudæus fieret, ad perfidiam erupit, nec quasi sub lege esset, ad carnale sacrificium rediit: sed condescendendo appropinquauit infidelibus, non cadẽdo, vt videlicet singulos in se suscipiens, & se in singulos transfigurans compatiendo colligeret, & impẽderet illis ea quę impendi sibi ab aliis rectè voluisset: & tanto vnicuiq; erranti concurreret, quanto salutis eius modum ex propria consideratione didicisset. Non redit ad carnale sacrificium, vt illud exhibendo putaret se aliquid iustificatio- D nis aut salutis inde consequi. Alioqui propter *Actu. 21.* vitandum scandalũ, Hierosolymis veterem sacrificiorum morem seruauit. Neq; simulãdo secit hoc, vt nonnulli putauerunt, sed secundum liberam sentẽtiam suam qua dicit, Circumcisus *Sup. 7.* qui vocatus est? non adducat præputium. i. nõ sic viuat quasi præputium adduxerit, sicut alio *Rom. 2.* loco dicit, Circũcisio tua præputium facta est. Secundum hanc sententiam fecit illa, quæ non intelligẽtibus & parum attendentibus finxisse putatus est. Iudæus enim erat, & circũcisus vocatus, noluit adducere præputium .i. noluit ita viuere acsi circumcisus nõ esset. Hoc enim iam in potestate habebat. & sub lege quidẽ nõ erat, sicut illi qui eam seruiliter custodiebant, sed tamen in lege Christi, quæ est & ipsa quã Iudæi tenebãt, erat, vt libere adimpleret eam. Qui vetera eius sacramenta inter Iudæos celebrans, hoc modo illa vsq; ad certi temporis dispensationem à Deo iussa esse commendauit, & à sacrilegis sacris gentium distinxit. Nam & in hoc factus est Iudæis tanquam Iudæus, & sub lege positis tanquam sub lege esset: quia hoc Hie- *Actu. 16* rosolymis fecit & alibi Timotheum circũcidit & à cibis quos lex prohibet abstinuit inter Iudæos, ac semper apud eos de lege & prophetis disputauit asserẽs eorum testimoniis aduẽtum Christi. Qui vniuersa hæc & his similia idcirco faciebat, vt eos qui de lege erãt, Christo adquireret, non vt aliquid iustificationis iam in illis ceremoniis æstimaret. Qui & subiungit: [his qui sine lege erant,] id est, gẽtilibus, factus sum [tanquam sine lege essem, cũ nõ essem sine lege dei, sed essem in lege Christi, vt lucifacerem eos qui sine lege erant.] In eo quippe factus est gentilibus tanquam gentilis, quod præputium recipit, quod indifferenter permisit vesci cibis quos damnant Iudæi, quod eis assensus est secundum physicas rationes mundum esse factũ à deo, & huiusmodi cõdescensionibus. Notãdum quod Iudæos sub lege dicit esse, se autẽ in lege, paganos verò sine lege. Aliud est autem es se sub lege, & aliud in lege. Qui enim sub lege F est, secũdum legem agitur: qui verò in lege est, secundum legẽ agit, & ille seruus est, hic autem liber. Qui verò sine lege est, ab omni seruitute *Iob. 24.* diuina alienus est, vt sicut onager in solitudine *Iere. 2.* prȩsentis seculi malè liber viuat. Vtriusq; autẽ, id est, eis qui sub lege, & illis qui sine lege erãt, se testatur Apostolus congruisse per misericordiam scilicet & compassionem, non per verspellẽ simulationem, id est, vt eo modo subueniret carnali Iudæo vel pagano, quomodo sibi ipsi si hoc esset subueniri rectè voluisset, portãs vtique eorum infirmitatẽ in compassionis simulitudinem, non fallens in mendacij fictione, sicut continuò sequitur & dicit: [Factus sum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerẽ.] Hinc enim loquebatur, vt etiam omnia illa superiora diceret. Sicut ergo quod factus est infirmis infirmus, non erat mendacium, sic & cætera quæ præmisit. Quã enim dicit infirmitatem suam erga infirmos fuisse, nisi compatiendi eis in tãtum, vt ne videretur venditor euãgelij, & verbi dei cursum apud imperitos in malam suspi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G cionẽ decidẽs impediret, nollet accipere quod ei iure dominico debebatur? Eo enim ipso factus est infirmus, quo potestate sua vti noluit. Tam misericordi scilicet indutus affectu, vt cogitaret quemadmodũ secum agi vellet, si & ipse ita infirmaretur, vt posset de illis per quos sibi euãgelũ prædicaretur, si eos videret sumpt⁹ accipere, quasi mercimoniorum nundinas suspicari. Sic ergo illis qui corde infirmabantur, factus est infirmus compassione misericordiæ, nõ simulatione fallaciæ. Nam & qui ministrat ægroto, fit tanquam ægrotus, non cũ se febres habere mentitur, sed cùm animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi seruiri vellet si ipse ægrotaret. Iuxta quem sensum vniuersaliter subiungit: [Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.] Quasi dicat: Quid diutius per partes enumerarẽ singula? Breuiter cõprehendo, omnibus omnia factus sum .i. quasi omnium sectarum essem. Omnibus omnia factus est, non mentientis actu, sed compatientis affectu, id est, nõ omnia mala omnium faciliter agendo, sed aliorum omnium malis omnibus tanquã si sua essent, misericordis medicinæ diligentiam procurando. Cogitabat enim, vt homo, in eis vitiis etiam se esse potuisse, vnde cupiebat alios liberare: & ita subueniebat illis, sicut sibi vellet subueniri, si ipse in eisdem vitiis esset. In se enim personas omnium pie transfigurans, ex semetipso discebat qualiter vnicuiq; misereri debuisset, quatenus hoc singulis impẽderet, quod sibi ipse, si ita esset, impendi recte voluisset. Ita, inquit, me cõtempero omnibus, non quod mihi errores & vitia eorum placeãt, sed [omnia] hæc prædicta [facio] conformans me vnicuique [propter euangelium, vt particeps ei⁹ efficiar,] id est, vt particeps fiam bonæ intentionis, quam habet euangelium erga salutem hominum. Vel omnia quæ dixi facio erga singulos quosque propter euangelium, vt possim eis illud dulciter inferre, & ego fiam particeps remunerationis eius.

Nescitis quòd hi qui in stadio currunt, omnes quidẽ currunt, sed vnus accipit brauium? Sic currite vt comprehẽdatis. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Et illi quidem vt corruptibilem coronam accipiãt, nos autem incorruptam.

Idcirco omnia facio propter euangeliũ, quia nõ aliter ero particeps eius. Necesse enim mihi est vt omnia quæ facienda sunt faciam, & ab omnibus à quibus abstinendum est abstineam, quoniam aliter euangelij coronam & remunerationem habere non potero. Quod euidenter apparet in hac simulitudine quam nunc propono. Nullus enim in stadio brauium accipit, nisi qui omnia quæ facienda sunt fecit, & hoc omnes mundana consuetudine potestis scire. Quia an[nescitis q⁹ hi qui currunt in stadio, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium?] Licet enim omnes ibi sint in cursu & labore simiK les, tamẽ omnes inaniter currũt, præter illũ soLlũ qui accipit brauiũ, quod est præmiũ cursus. Stadiũ autẽ constat centũ vigintiquinq; passibus. Sed hoc loco, siue minus siue magis lõgitudinis habeat, vocatur stadiũ illud vic̃ spaciũ, per quod vsq; ad metã quandã solebat fieri cursus, vt postquã veniretur ad metã, esset stãdũ. Vnde stadiũ à stando nomẽ accepit. Brauiũ autem genus est palmæ, vel præmiũ quod currẽtibus proponitur. Oẽs currũt, sed vnus qui currẽdo cæteros vincit, accipit brauiũ: quia fecit omnia quæ pertinẽt ad cursum, & abstinuit ab omnibus quæ impediũt. Sic & ego brauiũ supernæ remunerationis adipisci nõ potero, nisi omnia quæ currentibus facienda sunt fecero, & ab omnibus quæ contraria sunt abstinuero. Similiter & vnusquisq; vestrũ de se sentiat & legitime currat. Nã oẽs quidẽ currũt, sed vnus accipit. brauiũ. Currunt enim Iudei, currunt hæretici, currunt nõnulli Christiani qui ad vitã nõ sunt prædestinati: quia omnes isti in fine præmium sperant se adepturos, & ad illud tendunt per vitæ præsentis stadium. Sed vnus prędestinatorũ Christianorũ populus qui legitime currit accipit brauiũ: qm̃ sola vnitas eorũ qui sunt corpus Nota Christi, palmam cõsequitur. & quia nõ oẽs qui currũt, accipiũt brauiũ, ideo [sic currite] faciẽdo quæ ad cursum pertinẽt, & vitãdo quæ impediunt, [vt cõprehẽdatis] illud. Cautos & expeditos vos esse cõuenit c̃ currẽdo, ne forte cõtingat nõ cõprehendere præmiũ ad quod curritis. Nõ enim oẽs cõprehendũt illud. Currite credẽdo, sperãdo, desiderando, bene operãdo, corpus affligẽdo, orãdo, amãdo, & quibusque bonis studiis insistẽdo. Ita quidẽ est de his qui currũt. Sed de his qui pugilãtur audiamus. Nã cursor quisq; festinat ad brauiũ, sed [omnis qui in agone cõtẽdit, ab omnibus se abstinet] .i. omnis pugil qui in certamine pugnat, ab omnibus se abstinet .i. ab escis & cæteris quæ impediũt agonẽ .i. certamẽ. Sic & omnis Christian⁹ qui in arena huius mũdi cõtra diabolũ luctatur ab oĩbus quę Christianũ ad terrã implicãt, debet abstinere. Nã & ideo chrismate sum⁹ vncti quia luctatores sum⁹ effecti: & ꝓpterea sicut illi qui in arena luctãtur, nudi sunt, ita & nos à mũ M danis rebus spoliati esse debemus, vt amando nihil possideam⁹ in hoc seculo: quia nec maligni spũs cõtra quos est nobis lucta, quidq̃ in eo propriũ possident. Nudi ergo cũ nudis .i. nihil possidẽtes cũ nihil possidẽtibus luctari debemus si eis succũbere nolumus. Armis tamen virtutũ indui studeam⁹, quib⁹ & ꝓtegamur, & aduersarios feriam⁹. Sicq; pugiles & luctatores imitemur, qui se intãtũ ab oĩbus agoni suo noxiis abstinẽt, vt & nocturnã pollutionẽ, quæ p somnũ accidere solet, diligẽter cauere studeãt, ne per hãc molliores in certamine fiãt. [Et illi quidẽ] abstinẽt, & pugilãtur [vt corruptibilem coronã] ex floribus contextã cũ laude & mercede cito peritură accipiant, [nos autẽ] ob hoc abstinemus & pugnamus vt [incorruptam] .i. æternã percipiamus coronã. & idcirco diligẽtiores esse debem⁹, quibus nõ terrenis & marcẽtibus florib⁹, sed ætetna cõserta gẽmis in modũ regij diadematis corona spiritalis seruatur.

Ego

A *Ego igitur sic curro, nõ quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans. Sed castigo corpus meũ & in seruitutẽ redigo, ne fortè cùm aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.*

Seipsum proponit Apostolus cæteris in exẽplum. Quãdoquidẽ, inquit, in stadio vitæ præsentis est nobis cursus & certamen, atq; victori proposita est incorruptibilis & æterna corona, [igitur ego,] qui (sicut suprà dictum est) omnia propter euãgelium facio, [sic curro,] id est, tam legitime, tã alacriter, tam expedite cursum boni operis exequor, vt [nõ quasi in incertũ] tendam, quia certus sum de corona. Ille enim currit in incertum, qui talia facit, vt ex quibusdam sperare, & ex quibusdam possit desperare. Sed ego ex omnibus quæ post conuersionẽ feci, certitudinẽ bonæ spei tenẽs, nõ curro velut in in-
B certum, sicut illi qui currũt ad seculare brauiũ, nec si poterũt illud accipere sunt certi. ego [sic pugno] cõtra diabolum, vt [nõ sim quasi aërem verberãs,] id est, non inaniter pugno sicut ille, qui iactat ictus fcassum, & pro hoste ferit aërem. Matt. 25. Scilicet nõ verbis, sed rebus cõtendo, quia non sum de illis prædicatoribus, qui dicunt & non faciunt. Quãtũcunq; enim prædicator fundat verba, gladius oris eius nõ peruenit vsq; ad læsionẽ hostis, sed vox inanis & ociosa reputatur, si ipse prædicationi suæ cõtrarius existat. Quia qui aliter facit quã prædicat, suspectos facit audiẽtes vt de promissis dubitent: & ideo malum de cordibus eorũ nõ valet expellere, nec hostẽ qui in eis habitat, lædere. Ego autẽ non vacuos ictus verborũ in aduersariũ iacto, sed vt illum possim lędere, castigo ieiuniis & afflictionibus
C hoc quod intra me est subiicio, extra positum aduersariũ ferio. Corpus verò castigare, est ieiuniis reprimere illud, & ea illi dare, quæ ad vitam proficiant, nõ ad luxum. [Corpus meum] per abstinentiã [castigo,] ne per lasciuiã insolescat, [& in seruitutẽ illud redigo:] vt nõ perficiat suam, sed spiritus voluntatẽ: & in omnibus seruiat spiritui, non repugnet. Ideo sic corpus refreno, [ne forte] si aliter egero, contingat qđ adhuc contingere potest, quandiu sum in hac mutabili vita, scilicet ne [cùm] ego [aliis prædicauerim,] & in partẽ electionis illos per doctri-
nam meam adduxerim, [ipse] male viuẽdo [efficiar reprobus,] id est, à Deo reprobatus, & à Actu. 9. gaudiis cœlestibus quæ prædico, alienus. Certè iam de hoc Apostolo voce dominica dictum fuerat, quoniã vas electionis mihi est, & tamen adhuc ipse castigans corpus suũ, metuit ne reprobetur, licet suprà dixerit, sic curro, nõ quasi in incertum. Ita enim certus est de præmio, vt timeat illud amittere: & ita metuit amittere, vt certus sit de eo. Et cũ iste quẽ Deus vas electionis esse testatur, sic metuat reprobus fieri, quid de nobis miseris erit, qui nullã adhuc Dei vocẽ de electione nostra audiuimus, & iam in ocio D quasi de securitate torpemus? Omnia enim quę nunc de se dixit, ideo locut⁹ est, vt nos similiter agere suo exẽplo doceret, scilicet vt sic strenue cursum recti operis agerem⁹, quaten⁹ de perceptione futuri præmii spem certã haberemus: & sic cum antiquo hoste pugnaremus castigantes corpora nostra, vt nõ aërẽ, sed ipsum hostẽ certis ictibus abstinentiæ nostræ feriremus, ne forte per subrepentia vitia reprobi adhuc efficeremur, & reprobationem adhuc posse contingere, probat exemplo Iudæorum, cum subiungit.

CAPVT X.

NOlo enim vos ignorare fratres quoniã patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari, & omnes eandem escã spiritalem mãducauerunt, & omnes eundẽ potũ spiritalẽ biberunt. Bibebant autem de spiritali consequẽte eos petra, petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. nam prostrati sunt in deserto.

Num. 9. Exodi. 13 14. 16. 17 Num. 20. B Num. 14

Hoc nanq; exẽplum de priori populo ideo proponit, vt in Christianorũ populo nullus in eo solo confidens quo baptizatus est, & escã ac potum corporis & sanguinis domini percepit, putet sibi Deum parcere si peccauerit: sed tunc omnia hæc cognoscat sibi profutura, si deo humiliter obedire perseuerauerit. Quasi dicat: Currere & pugnare sicut ego, debet oĩs Christianus, quandiu in stadio vitæ mortalis est: & metuere, ne post omnia bona quæ diuinitus accepit, fiat adhuc reprobus, nec perueniat ad brauium pro quo currit, sicut videmus quod He-
F braei qui nos præfigurauerunt, post transitum maris & cœlestẽ escã, quia Deum peccatis suis offenderũt, ad terrã promissionis velut ad propositum brauiũ peruenire nõ potuerũt. [Nolo enim vos ignorare,] id est, nolo vt ignoretis ô [fratres, quoniam patres nostri,] id est, Hebræi antiqui institutores nostræ fidei & moralitatis, [omnes] tam boni quàm mali cum egrederentur de Aegypto, priusquã mare transirẽt, [fue- Nume. 9. runt sub nube,] quę nõ finebat exercitũ Aegy- Exo. 13. ptiorũ ad eos accedere, & significabat præsidiũ supernæ protectionis. [& omnes pariter mare Exod. 14 transierunt,] in quo persecutores eorum perierunt. [& oẽs in Moyse,] id est, in ducatu Moysi [baptizati sunt in nube & in mari,] quia submersis hostibus suis erepti sunt à morte, quod præstat baptismus: & purgati sunt à peccatis prioribus, vt vltrà nõ imputarẽtur illis: & mũdati ab ignorãtia Dei, quæ premebat omnes gẽtes, vt idonei forent accipere diuinã legem. Baptizati sunt, quia signum baptismi acceperunt, quod tantundem valuit eis credentibus, quãtũ valet nobis ipse baptismus. & deinde [omnes] similiter boni ac mali [manducauerunt eandem Exod. 16. escam

Universidad de Deusto
Biblioteca

G escam ſpiritalẽ,] id eſt,manna,ſpirituali virtute paratũ. Omnes eandẽ eſcam comederunt,quia nõ aliam ſaluandi & aliam perituri manducaue
Exod. 17 runt,ſed omnes eandẽ. Simili modo [& omnes biberunt eundẽ]nõ diuerſum,[potũ ſpiritalẽ,] id eſt,aquam de petra productam ſpirituali gratia. Manna enim & aqua illa dicuntur nũc ſpiritualis cibus & potus,quia non mundi lege, ſed Dei virtute ſine elementorũ cõmixtione ad tẽ-
Pſal. 77. pus creati ſunt,habẽtes in ſe figurã corporis &
Iohan. 6. ſanguinis domini. Vnde & manna vocatum eſt panis angelorum,quia virtute qua angeli ſubſiſtunt creatũ eſt,ſignificans eũ qui ait: Ego ſum panis viuus qui deſcendi de cœlo. Vel eandem eſcam corporis Chriſti, quam nos in pane manducamus,ipſi manducauerũt in manna: & eundem potum ſanguinis Chriſti, quẽ nos ex calice bibimus,ipſi biberunt ex petra, & ideo ſpiritualem manducauerunt eandem quam & nos, corporalem verò alteram. Quia viſibilem eſcã
H ſpiritualiter intellexerunt, ſpiritualiter eſurierunt, ſpiritualiter guſtauerunt, vt ſpiritualiter ſatierentur. Nam & nos accepimus viſibilem cibum. ſed alind eſt ſacramentum, aliud virtus ſacramenti. Similiter potum ſpiritualem percepe runt eundem quem & nos. nam corporalem aliem. Sed hunc ſpiritualem potum non vndecunque bibebant,ſed[de ſpiritali petra,]id eſt, de Chriſto. Sicut enim cibus & potus ille fuit ſpiritualis, ſimili ratione fuit petra ſpiritualis, quæ potum manauit ſpiritualem. Bibebant de petra [cõſequente eos,] id eſt,ſatisfaciente deſideriis eorũ, quoniã conſecuta eſt eos abundãtia ſuę largitatis,prius ſiti cõfectos,& ad Moyſen clamantes, dum ſatiauit eos ſic, vt amplius tunc nõ quærerent potum. Vel ſequebatur eos per deſertum petra ſpiritalis: quia vbi deficiebat eis humanum ſuffragium, aderat Chriſtus. Qui ideo ſequebatur, vt vbi homo defeciſſet, ille ſubueniret. Non enim petra, ſed Chriſtus aquam dedit. Qui & nunc ſimiliter ſuos per
I ſubſequẽtem gratiam comitari nõ deſiſtit poſt baptiſmum, velut poſt maris tranſitum. Bibebant de petra, ſed [petra erat Chriſtus.] Non eſt dictum,petra ſignificabat Chriſtum: ſed, petra erat Chriſtus, quia ſic ſolet loqui ſcriptura, res ſignificantes tanquam illas quæ ſignificantur,appellans. Omnia enim,ſignificantia videntur quodammodo earum rerum quas ſignificant, gerere perſonas: & ideo tanquam hoc eſſet,dictum eſt,petra erat Chriſtus: quod vtique per ſubſtantiam non hoc erat ſed per ſignificationẽ. Propter firmitatẽ, petra dictus eſt Chriſtus. Qui duobus lignis crucis affixus, profudit ex ſuo latere ſacramenta noſtræ ſalutis, quibus interior ſitis noſtra potaretur: ſicut petra illa bis percuſſa,dedit aquam vnde populus ille ſatiaretur. gemina enim percuſsio, duo ligna crucis ſignificat. Ecce oẽs pariter hæc omnia Dei beneficia conſecuti ſunt, ſed nõ omnes pariter ad ſalutem peruenerunt. Quia[non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo,] id eſt plures eorum non bene placuerunt Deo poſt hęc omnia, ſed grauiter diſplicuerunt: quod inde
Num. 11. & 14. patet,quia [proſtrati ſunt in deſerto,] nec peruenerunt ad terram promiſſæ hæreditatis. Cauemus itaque ne & nobis ſimiliter contingat. K Omnia enim illa beneficia quæ ipſi diuinitus acceperunt,ſpiritualiter ſunt eadem quę & nos accepimus. Aegyptum nanque interpretari nouimus afflictionem, vel affligentem, vel comprimentem,ſiue tenebras,& ſæpe poni in imagine huius ſeculi, à quo ſpiritualiter recedendum, ne ſimus iugũ ducentes cum infidelibus. Quod fit per primum calorem fidei. Sic enim 2. Cor. 6.
quiſq; Ieruſalem cœleſtis fit ciuis i doneas, cũ primùm huic ſeculo renunciauerit, quomodo ille populus in terram promiſsionis induci nõ potuit,niſi prius ab Aegypto recederet. Sed ſicut ille non inde diſceſsit,niſi diuino præſidio, ita nemo corde ab hoc ſeculo auertitur,niſi dominicæ miſericordiæ munere præuẽtus & adiutus. Quem & nubes protegens comitatur, quæ procul arceat exercitum Aegyptiorũ ſequentium: quia catechumenus per fidem quam recepit, habet gratiam Dei obumbrantem velut nubem,quæ non ſinit ad illum accedere pri L ſtinam conſuetudinem vitiorum, quæ diabolo inſtigãte ſubſequitur illum,ſed in aqua baptiſmatis extingũtur velut in mari rubro. Apte enim per mare rubrum baptiſmus deſignatur, ſanguine Chriſti cõſecratus. Mors enim Aegyptiorum in mari, ſignificat abolitionem peccatorum in baptiſmo. Iſraëlitæ tranſeuntes,præſignant eos qui nunc baptizantur. & tali myſterio patres illi omnes de Aegypto egreſsi ſuerũt ſub nube, & omnes mare tranſierunt, ac in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari. Moyſes Chriſtũ ſignificat, nubes ſpiritum ſanctum, mare aquam baptiſmi. Dicũtur ergo in Moyſe baptizati in nube & in mari, velut ſi dicerentur in Chriſto baptizati in ſpiritu ſancto & aqua. Poſteà ducti ſunt per deſertũ. Similiter & nunc baptizati omnes, nondum perfruentes promiſſa patria regni cœlorum, ſed quod non vident ſperantes, & per patientiam expectantes, tanquam in deſerto ſunt. In quo paſcuntur mãna, & potantur aqua de petra, id eſt, corpore & ſan M guine Chriſti. Nã ſicut ille populus ante trãſitum maris non potuit manna comedere, ſic nemo valet ante baptiſmum corpus redemptoris accipere. Deinde ſicut Hebræis data eſt lex, ita fidelibus oſtenditur ſublimitas ſcientiæ charitatis Chriſti. Sed qui poſt hæc omnia criminaliter peccauerint, ad cœleſtem patriam non peruenient, niſi congruã egerint pœnitentiã: ſicut Iudæi qui propter culpas ſuas ad terrã promiſſionis nõ peruenerunt, ſed in deſerto perierũt. etſi enim in aliquibus, non tamen in pluribus eorum beneplacuit Deo. Cõmunia fuerunt omnibus illis ſacramenta, ſed non cõmunis gratia. Ita & nunc baptiſmus nobis omnibus cõmunis eſt, ſed non virtus baptiſmi. commune nobis eſt ſacramẽtum corporis & ſanguinis domini, ſed non communis virtus ſacramẽti. Nõ ergo ſolis ſacramentis confidamus, quia his ſolis ad regnum cœleſte non peruenietis, ſi bona operari neglexerimus, aut ſi ſaluatorem more veterum offendere non timuerimus.

Hæc autẽ in figura facta ſunt noſtri, Nume. 11.
vt non ſimus cõcupiſcentes malorum ſicut

A *cut & illi concupierunt: neque idôlolatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis,*
Exod. 32. *quemadmodum ſcriptum eſt: Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere.*

Iudæi poſt maris tranſitum, poſt angelicum cibum & ſpiritualẽ potum, quia grauiter Deũ offenderunt, ad promiſſam hæreditatẽ nõ peruenerunt, ſed in deſerto perierũt. Sed hæc quæ de illis narrantur, facta ſunt tunc in figura noſtri, qui eramus futuri: quoniam in illis præfiguratum eſt quod nos ſi poſt baptiſmum, ſi poſt dominici corporis & ſanguinis cibum & potũ ſimiliter peccauerimus, ad cœleſtem patriã nõ perueniemus: ſed in hoc ſeculo maligno moriẽtes, ad pœnas inferni ducemur, quas pœnæ illorum præſignabãt. Caueamus igitur ſimiliter
B offendere, ne talia patiamur in veritate, qualia illi pertulerunt in imagine. [Hæc]enim(vt dictũ eſt)[facta ſunt in figura noſtri,]vt nos metu pœnarum, quæ illis acciderunt, corrigamur. [vt nos ſimus cõcupiſcentes malorum,] id eſt, concupitores vitiorum, [ſicut & illi concupierunt.] per concupiſcentiam enim deſideraverunt cibos AEgypti, quos reliquerant dum manna paſcerentur cælitus miſſo. & ꝓ eſu carnium flentes murmurauerũt. Caueamus & nos illecebras gulæ, ventriſque ingluuiem, ne ſimili bus epularũ concupiſcentiis pereamus. [Neque idôlolatræ efficiamini manducãtes in idôlio, [ſicut quidam ex ipſis,]manducantes corã vitulo. Neque idôlolatræ efficiamini, id eſt, nõ ædificetis ad idôlolatriam exemplo veſtri infirmam fratrum cõſcientiam, qui videntes vos in idôlio recumbere, putant quod ibi ob honorẽ idôli comedatis. Non efficiamini idôlolatræ, ſicut facti ſunt omnes Iudei, ſed quidam ex ipſis idôlolatræ facti ſunt, adorãtes vitulum
C aureum, dum Moyſes in monte quadraginta
Exod. 32. diebus cum domino moraretur, [quemadmodum] in Exodo[ſcriptum eſt: Sedit populus] ante vitulum[manducare & bibere,&] cũ alacres facti eſſent ex cibo & potu, [ſurrexerunt ludere,] id eſt, ludos facere in vituli veneratione. Surrexerunt ludere, id eſt, coram vitulo ſaltare. Vel ludere, id eſt, vitulum adorare. Quid enim luſui puerili tam ſimile, quàm idôla colere? Cauete igitur ne & vos ſimiliter coram idôlo nunc ſedeatis manducare & bibere, & infirmos excitetis ad luſum idôlolatriæ.

Nume. 25 *Neque fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderũt in vna die vigintitria milia. Neque tentemus*
Nume. 21 *Chriſtum, ſicut quidam eorum tentauerunt, & à ſerpentibus perierũt. Neque*
Iudith. 8. *murmurauerit is, ſicut quidam eorũ murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.*

Neq; in idôlolatriam declinemus, poſtquã de tenebris infidelitatis educti ſum°, vt illi de- D
clinauerunt, poſtquam de AEgypto, vbi ſeruierunt idôlis, fuerant educti. [Neque fornicemur] cũ paganis mulieribus, ne per eas ad cultum idôlorum ſeducamur, [ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt] cum filiabus Madiam, & co- Num. 25
mederunt de ſacrificiis earum, adorauerũntq; deos ipſarũ. & hoc factum eſt conſilio Balaam. Videte ne vos ſimiliter conſiliis pſeudo apoſtolorum decipiamini, qui veſtram pernicie moliuntur, ſicut Balaam filios Iſraël perdere machinabatur. Nam propter hanc fornicationem [ceciderunt in vna die] gladio [vigintitria milia] quoniam Moyſes ſtatim pręcipit iudicibus Iſrael, vt occideret vnuſquiſq; proximos ſuos, qui initiati fuerant Beëlphegor, & occiſa eſt tãta multitudo eorum. Vbi prefiguratũ eſt, quod etiam viros in dilectione & in obſeruantia decalogi perfectos & in fide trinitatis, ſi fornicati
fuerint, occident eos in iudicio futuro quaſi in E
vna die iudices Iſraël, id eſt, apoſtoli. Nam per Matt. 19.
decem intelligitur decalogus legis: per viginti Luc. 22.
1. per geminationem denarij numeri, exprimitur gemina dilectio, quæ legẽ facit impleri: per tria, fides trinitatis: per mille, pfectio. & ita (ſicut diximus) per vigintitria milia deſignantur illi, qui in dilectione & præceptorum diuinorũ obſeruãtia & fide ſunt perfecti: ſed caueant fornicationem, quia propter hanc ſolam in infernum cadere poſſunt in die iudicij. [Neq; tentemus Chriſtum,] diffidentes de eius auxilio, & faſtidientes eius ſpiritualem cibum, ne malignis ſpiritibus perimẽdi tradamur, [ſicut quidam eorum tẽtauerunt]illum, [& à ſerpẽtibus perierunt. Nã ſicut ſcriptura refert, tędere cœpit populum itineris ac laboris, locutúſque cõtra dominum & Moyſen, ait: Cur eduxiſti Num. 21.
nos de AEgypto vt moreremur in ſolitudine? Deeſt panis, non ſunt aquæ, Anima noſtra iam inanis nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo. Quãobrem miſit dominus in populum ignitos ſerpentes. Ita enim Chriſtum tẽtauerunt, dum loquerentur contra dominum, qui eſt ipſe Chriſtus, & contra Moyſen famulum eius, propter F
tædium viæ longioris & laboris & penuriã cibi craſsioris, cũ velut pro nihilo manna ducerent. Ac per hoc Chriſtus comprobatur eſſe Deus qui iam ab illis eſt tentatus. Quibus ipſe ad ſignificanda peccata, quorum veneno inuiſibiliter moriebantur, viſibiles ſerpentes quibus admonerentur, immiſit. & plaga emendatoria mortes animarum mortibus corporũ figurauit. Caueamus & nos ne Chriſtum ſimili modo tentemus, loquentes contra eum & cõtra prælatum quem ipſe nobis dedit, cur nos eduxerit de AEgypto, id eſt, de tenebroſis ſeculi voluptatibus, dum affligimur in ſolitudine conuerſationis huius, & penuriam ſuſtinemus corporalis victus, cũ ſpiritalis abundet: & tædet nos itineris ac laboris, dum per patientiã diu nolumus expectare quod non videmus ſed cupimus ad regnum peruenire cito ſine labo-
ris vllius tolerantia. Nam cùm per multas tri- Actuũ. 14.
bulationes oporteat nos intrare in regnum cæ Iudith. 8.
lorum, ſi tribulationes in via longanimiter ſufferre reſpuimus, iuſto Dei iudicio trademur

ignitis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ignitis serpentibus, id est, malignis spiritibus, qui nos igne vitiorum inflamment, & animas nostras veneno peccatorum inficiant & extinguant. Notandum etiam quia sicut Iudæi Christum in Moyse contempserant, sic Corinthij contemnebant eum in Apostolo, dum male loquerentur de Apostolo duce suo, sicut Iudæi de Moyse. & ideo nunc tali exemplo vult eos
Exodi.15 compescere. Qui & addit: [Neque murmuraueritis.] Murmurabant enim contra maiores
16.&17 suos, quibus inuidebāt charismata meliora, vel
Num.14. etiam contra ipsum Apostolum. Ne murmura
19.&17 ueritis, inquit, [sicut quidam eorum murmuraverunt,] id est, iniuste de præpositis suis con-
Iudith. 8. questi sunt, & ideo [perierunt ab exterminatore,] id est, ab angelo qui extra terminos promis-
Num.19. sæ terræ percussit eos, vel extra terminos sortis electorum misit. Nam Chore & socij eius murmuraverunt cōtra Moysen & Aaron, quod nō
H diuina electione, sed quasi per seipsos prælati
Ibidem. essent populo: & idcirco sic exterminati sunt, vt viui descenderēt in infernum, disrupta terra sub pedibus eorū. Propter quod & sequenti die murmurauit cōtra Moysen & Aaron multitudo filiorū Israēl, dicēs: Vos interfeciſtis populū Dei. & ob id egressa est ira à domino in eos, & vastati sunt incendio. fuerūntque qui percussi sunt, quatuordecim milia hominū, absque his qui perierant in seditione Chore. Ita propter murmurationes suas, quibus saltō de rectoribus suis cōquerebātur, perierunt, & de medio multitudinis exterminati sunt per angelū administrantē pœnas eorū. Videte ergo ne & vos similiter cōtra me murmurātes, vel cōtra quoslibet vobis superiores aut prælatos, simuliter, imō de terrius pereatis. Nō enim est ambiguū, illos peccantes plus subiiciendos tormētis, quibus peccantium pœnæ ad hoc relatæ sunt, ne peccarēt.

I *Hæc autem omnia in figura contin-*
Roma.15 *gebant illis. Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat.*

Ita post maris transitum & cœlestem cibum propter varias offensiones suas variis modis perierunt. Sed [hæc omnia cōtingebant illis in figura,] quia tunc figurabatur, quod pro similibus culpis perire possumus post baptismum & corporis Christi sacramentū. Nā quod in plu-
Matt.20. ribus eorū nō fuit beneplacitū Deo, & prostra-
Matt.7. ti sunt in deserto, præfigurauit quod nūc in populo Christianorum multi quidē sunt vocati, pauci verō electi. Lata enim via quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui vadunt per eā. nec in illis beneplacitū est Deo. Quod illi mala cōcupierunt, & corde in Aegyptum redierūt figurabat quod carnales Christiani erant mala dēsideraturi, & mente ad seculi relicta vitia redituri. Quōd quidam ex illis idololatræ facti sunt, quōd quidā fornicati sunt, quōd quidam Christum tentauerunt, quōd quidam murmurauerunt, significabat quōd quidam ex Christianis erant in idololatriam casuri, & quidam K fornicaturi, & quidā Christum tētaturi, & quidam murmuraturi, & inuisibiliter pœnas eorū passuri. Vnde non omnes illi, sed quidā ex ipsis memorantur hæc mala fecisse: quia nec omnes Christiani, sed quidā similia nunc faciūt: & qui modō vetustas illorū culpas imitantur, necesse est vt & pœnas ipsorū patiantur. In figura ergo cōtingebant illis hæc omnia. Sed [scripta sunt ad correptionem nostram,] id est, vt corrigamur auditis culpis & pœnis eorum, atq; cauea mus esse de illis qui similia faciunt & patiūtur. In figura contingebant omnia sub veteri testamento, & ideo iam nō opus est vt cùm res manifestas agimus, figurarum præmunciantiū celebrationi seruiamus, id est, vt sabbata custodiamus & ciborū differentias & his similia. Sed tamen scripta sunt propter nos, & ideo magna nobis cura sunt legēda & intelligēda, & in magna autoritate habenda, cū propter nostrā vtilitatē sint scripta. Vitia quoq; & torm ēta veterū scripta sunt ad correptionē nostram, [in quos,] id L est, in nos [deuenerunt,] id est, declinauerūt [fines seculorum,] quia in vltima ætate sumus, & tot exēplis priorū magis corrigi debem°. Alioqui in pœna illorū geminabitur nobis, quia maior notitia legis, magis reū facit eum qui eā nō custodit. Fines autē seculorum tanquā senectus veteris hominis, cū totū genus humanū tāquā vnum hominē cōstituerimus, sexta ætate significatur, qua dominus venit. Sunt enim ætates sex etiā in vno homine, infantia, pueritia, adolescentia, iuuētus, grauitas, senectus. Prima igitur humani generis ætas est ab Adam vsque ad Noē, secunda à Noē vsque ad Abraam, tertia ab Abraam vsq; ad Dauid, quarta à Dauid vsq; ad transmigrationē Babylonis, & inde quinta vsq; ad aduentum domini. Sexta verō agitur ab aduētu domini vsq; ad finē seculi, qua exterior homo tanquā senectute corrumpitur, qui etiam vetus dicitur, & interior renouatur de die in M die. Inde requies sempiterna est, quæ significatur sabbato. Quia ergo fines seculorū sic deuenerunt in nos, id est, secularitas in nobis decreuit & finiri cœpit, ideo turpius erit si iam vltrà peccauerim°. Post hęc salubris admonitio subditur: Quoniā Israelitæ post accepta diuinitus beneficia ceciderunt in varias offensiones, per quas perire meruerunt, & casus Israēlitarū prēfiguruere casus Christicolarū: atq; omnia quę tunc illis ac ciderunt, scripta sunt ad correptionē nostram, [itaque quicunq; se existimat stare, id est, statū rectitudinis habere, [videat,] id est, solicitus sit [ne cadat,] id est, ne labatur in culpā grauem, quia iustus septies cadit in leuem & resurgit. Videat ne cadat, dum se stare putat. Hoc maximè ad eos ex Corinthiis dictū est, qui prēsumentes de sua scientia, qua licitū esse nouerāt omnia edere, infirmis fratribus scandalo erant: & putabant se aliquid profeciſſe ex doctrina pseudo apostolorū, vnde facti erant deteriores: atque iudicabant Apostolum, cùm ipsi essent rei. Superbiam igitur eorum amputat, ne per hanc in varias culpas sicut Iudęi corruant: quia & Apostolo superbe detrahentes, Christum tentabant. Multos etiam alios qui futuri erant, reprimit ab elatione pernicioſa, dum hortatur

A tur vt stans obseruet ne cadat, id est, ne peccato
Osee. 13. consentiat, vel ne alium peccare faciat. Volūta te enim sua cadit qui cadit, sed voluntate Dei
Nota. stat qui stat, aut resurgit qui resurgit.

Tentatio vos nō apprehendat nisi humana. Fidelis autē deus est qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere.

Stans videat ne cadat. Non quod penitus sine casu perseuerare possit. Sed hoc saltē videte vt [tentatio], i. peccati delectatio, [vos non apprehendat,] id est, rationē vestrā in consensum trahat, [nisi humana,] id est, nisi de his leuibus peccatis, sine quib° humana vita nō potest duci. Vel non dæmoniaca, sed humana tentatio vos apprehendat. Nā humanum quidē est, in corde tentationem perpeti: dæmoniacū verō est tētaB tionis certamine & in operatione superari. Itē aliud sapere quā se res habet, humana tentatio est. Nimis autem vel illius vel suam ipsius amādo sententiā, vel inuidendo melioribus vsq; ad præcidendæ cōmunionis & cōdendi schismatis aut hæresis sacrilegium peruenire, diabolica
Matt.22. præsumptio est. In nullo aūt aliter sapere quàm
Marc.12. se res habet, angelica perfectio est. Quia igitur
Luc.20 homines sumus, sed æquales angelis in resurrectione futuri sumus, quandiu non habemus angelicam perfectionē, caueamus diabolicā præsumptionē. Humanū quippe est de occultis aliorum nō vera sentire, vt homo credat bonum quē nescit malum: & iterū opinione non certa credat malum, quē nō probauit malum, & ante tēpus iudicet quod nescit. Sunt etiam humanæ tentationes, cū bono quisque animo, secūdum humanā tamen fragilitatē in aliquo consilio labitur: aut irritatur in fratrē studio corrigendi,
C pauló tamen amplius quā Christiana tranquilli tas postulat. In his & talibus est humana tentatio, nō dæmoniaca. Dæmonis est enim sciēter & volūtarie peccare, cū nulla ad hoc fragilitate trahatur: hominis autē est per ignorātiā vel per infirmitatē peccare. & quia necesse est vos tentationibus probari, nō dico vel oro vt nō tētemini, sed vt tentatio nulla vos apprehendat nisi humana, id est, vt sicut homines, non sicut dæmones tētemini, scilicet vt per tētationes profi ciatis, non succūbatis. Ego quidē hoc dico, sed deus adimplebit quod dico, quia ipse est fideli-
Matt.28. ter adimplens quod promisit, cū diceret: Ecce ego vobiscū sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. [Fidelis est Deus,] id est, verax in hac promissione, vt sit semper vobiscū in omni tentatione, & non sinat vos vltra vires tentari, sed tentationē leuiget vt vincatis. Aliter de aliquo dicimus, non mihi habuit fidem: aliter, nō mihi seruauit fidem. Nam illud est, nō credidit quod dixit: illud, non fecit quod dixit. Secundū hanc fidem qua credimus, fideles sumus Deo: secūdū illam verō, qua fit quod pro-
Iacob.1. mittitur, etiam Deus ipse fidelis est nobis. Fidelis est deus in eo quod se suis promisit auxiliaturum, & coronam gloriæ post tentationes daturū, & ideo [non patietur vos tentari supra D id quod potestis] ferre, id est, non permittet vltra mēsurā vestrarū virium excrescere pondus alicuius tētationis. Nisi enim misericors Deus cum viribus tentamēta modificet, nullus profecto est, qui malignorū spirituū * tētationes nō corruens portet. Quia si mensurā iudex tenta- al. ipsidiat.
tionibus non præbet, eo ipso protinus stantem deiicit, quo vltra vires onera imponit: & idcirco pia dispensatione hostem nostrum permittit & retinet, relaxat & refrenat, vt & tentemur ad profectum nostrum, & nō superemur ad hostis desiderium. Fidelis enim est, & ideo facit vt aut cito cēsset tentatio, aut si prolixa fuerit, det ipse tolerandi virtutē. Nō patietur vos tētari supra vires, [sed cum ipsa tentatione faciet etiā prouentum,] tolerantiæ, [vt possitis sustinere] pondus tētationis. Subuenit enim vt impleat quod promisit, quia fidelis est: & illud facit prouenire, quod potest humana fragilitas sustinere. Nouit enim quando procellam tentationis exurgere sinat, quando exurgentem reprimat. No- E uit pro custodia nostra restringere, quod contra nos egredi pro nostra exercitatione permittit, vt seuiens nos diluat procella, non mergat. Prouentum ergo facit in tentatione, quia & tētationem prout expedire nouit, facit prouenire, & citius opus consolationis occurrere facit, atque surgentes tentationis stimulos mitigat, impugnantésq; se cogitationum motus interna pace tranquillat. Móxque anima immensam de spe cœlesti lætitiam percipit, dum deuictum respicit malum quod tolerauit.

Propter quod charissimi mihi, fugite ab idōlorum cultura.

Dixi quōd omnia cōtingebāt Israēlitis in figura, qui post cœleste pabulum eōuersi sunt ad idōla, multisq; modis offenderūt, & quod vos Deū fidelem habetis adiutorem in omni tentatione. [Propter quod] ō [charissimi,] quib° ego propter magnā charitatem cōsulo, [fugite,] id F est, cito vos elongate, nō solū animo, sed & corpore [ab idolorum cultura,] ne sicut Iudæi fiatis iterum idololatræ. Qui enim assiduus est in idolio, aliquid sperat de eo: & de eo sperare, de Deo dubitare est. Sic enim Saul ad idololatriā quam exterminauerat rediit, sperans aliquid de 1.Re.28.
ea. Fugite ergo ab idolorū cultura, ne per hanc vobis nascatur in Deum tentatio. Fugite quasi pestem, quasi venenum, quasi mortem: quia nisi cito fugeritis, non euadetis. Fugite de idolio, vt non comedatis ibi cum offendiculo simplicium fratrum: quia iam in eorum infirma conscientia facti estis idololatræ, dum vos æstimāt ob honorem idolorum ibi comedere.

Vt prudētibus loquor, vos ipsi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus, nónne cōmunicatio sanguinis Christi est? & panis quē frangimus, nónne participatio corporis domini est? Quoniā vnus panis & vnū corpus multi sumus, omnésq; de vno pane participamus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Fugite ab idololatria, & vt inde fugiatis, [loquor] vobis altum aliquid, non quasi rudibus, sed quasi [prudentibus] & rationis capacibus. Ideóq; [vos ipsi] velut prudẽtes [iudicate quod dico,] id est, an propter hanc rationem quã subiungo, de beatis fugere procul ab idolis, & abstinere prorsus ab illorum sacrificiis. Calix benedictionis &c. Ideo prius de calice loquitur, quia de pane postea plus erat locuturus. [Calix benedictionis cui benedicim⁹,] id est, calix cui Christus in cœna benedixit, & cui nos sacerdotes in missa benedicimus, vel calix benedictiõis id est, cuius haustu benedictio credentibus infunditur, cui nos sacerdotes in sacramentorum confectione benedicimus, [nónne est communicatio sanguinis Christi?] id est, nónne facit eos qui digne bibunt illũ, esse participes vitæ Christi quæ per sanguinẽ designatur, quoniam
Leuit. 17 anima carnis (vt Moyses dixit) in sanguine est.
H Hoc est, nónne facit nos esse illius beatitudinis & gloriæ participes, in qua cum anima ipsius anima vestra vnum quid fiat per eiusdem gloriæ consortium? Vbi innuitur, quia similiter calix maledictus idolorũ, potantes se facit participes mortis dæmoniorũ. [& panis quẽ] nos sacerdotes in altari [frangimus.] & quẽ vnũ in multas partes diuidimus ad designandã vnionem charitatis accipientiũ, [nõne participatio corporis domini est?] id est, nõne hoc operatur in nobis, vt tandẽ corpora nostra recipiant participationẽ immortalitatis & gloriæ corporis nostri? Hoc est dicere, Participatio calicis & panis dominici, facit vt anima nostra & corp⁹ tãdem conformetur animæ & corpori Christi secundum receptionẽ eiusdem beatitudinis. Tũc autem hoc erit, si quod in sacramẽto visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducetur, spiritualiter bibatur. Sicut enim vt sit species visibilis panis, multa grana in vnum con-
I sperguntur, tanquã illud fiat quod de fidelibus ait scriptura, erat illis cor vnum & anima vna,
Actuũ. 4 & sicut in confectione vini liquor granorũ in vnitatem confunditur, ita dominus Iesus nos ad se pertinere per vnitatẽ charitatis significauit, ac mysteriũ pacis & vnitatis nostræ in sua mensa conseeraunt: & ideo qui accipit mysteriũ vnitatis, & non tenet vinculum pacis, nõ mysterium accipit, pro se, sed testimonium contra se. Panis quem frangimus, est participatio corporis domini: quia ipse panis quem multis diuidimus, est verum corpus domini: & qui de illo accipiunt, de corpore dominiaecipi unt, atque fiunt etiã ipsi quod accipiunt. [Quoniam nos multi sumus vnus panis & vnũ corpus.] Nam sicut vnus panis ex multis granis, & vnum corpus ex multis membris componitur, sic ecclesia Christi ex multis fidelibus charitate copulante connectitur. Vnus ergo panis sumus. Nam ieiuniis & exorcismis cœpimus moli, deinde in baptismo conspersi sumus, & per acceptionẽ sancti spiritus sumus decocti, & ita panis dominic⁹ effecti, si vnũ esse perseueraum⁹.
Matt. 26. Nam ideo dominus (sicut dictũ est) corpus &
Marc. 14 sanguinẽ suum in eis rebus commendauit, quę
Lucæ. 22. ad vnum aliquid redigũtur è multis, quoniam aliud in vnũ ex multis granis cõficitur, aliud in vnum ex multis acinis confluit. Et ob hoc, cõ- K
municatio corporis & sanguinis Christi, societatem ęternam sanctorum designat & facit, vbi pax erit & vnitas plena atque perfecta. Propter quæ omnia recte dicimur omnes vnus panis & vnum corpus, quia & [omnes de vno pane] corporis Christi [participam⁹.] Quod enim quisque suam partem ex hoc pane percipit, significat quia vnusquisque iuxta mensuram suã particeps fit huius gratiæ. Si autem vnus panis dominici sacramentivnũ corpus Christi efficit in ecclesia, sic panis idololatriæ dæmonum participatio est: & sicut omnes qui de vno pane ac de vno calice domini sumimus, vnum corpus efficimur: ita si cũ idololatris de sacrificio eorũ comedimus & bibimus, vnum profecto cum illis corpus efficimur. Qui enim comedit idolothytum, vnum cum demone fit: sicut qui comedit corpus Christi, fit vnum cum Christo.

Videte Israël secundum carnẽ. Nónne L
qui edunt hostias, participes sunt altaris?

Dixi quia qui edunt carnem Christi, & bibũt sanguinem eius, participes sunt Christi, & hoc vobis per similitudinem ostendo. Nam [videte] id est, considerate eum [Israël,] qui non secundum spiritum vt nos, sed [secundum] solam [carnem] est Israël, id est, populum Iudæorum, qui sola carne sunt filij Iacob, & carnaliter intelligunt & seruant legis præcepta. [Nónne] illi [qui] apud eos [edunt hostias] carnaliter immolatas, [sunt participes altaris?] id est, de sacrificio altaris partem in esum accipiũt. Ita est. Pars enim cremabatur in altari, & pars comedebatur: & sicut Iudæi participes fiebant altaris per esũ hostiarũ, sic nos efficimur participes Christi per esum carnis eius. Quoniam vera carnis substantia quę in Christo est, in nos trãsit: quoniã sacrificiũ illud idẽ quod erat in altari, trãsibat in eos qui comedebant de illo. Similiter & M
qui idolothyta sacrificia manducant, fiunt socij dæmonũ, quomodo carnalis Israël socius erat altaris in tẽplo, qui de sacrificiis manducabat.

Quid ergo? Dico quòd idolis immolatum sit aliquid? aut quod idolũ sit aliquid? Sed quæ immolant gẽtes, dæmoniis immolant, & nòn Deo. Nolo autem so- Deut. 32
cios vos fieri dæmoniorum. Non potestis calicem domini bibere & calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ domini participes esse & mensæ dæmoniorum.

Quoniã monebat Apostolus vt fugerent ab idolorum cultura, ne cibis talibus cõtaminarẽtur, sensit motũ cordis eorum, & ideo prœuenit ne quis illi diceret: Ergo dicis vim aliquam habere idõlum vel posse polluere. Non, inquit, idõlum insensibile polluit, sed dæmones qui tẽplis præsident, ad homines deprauandos & suo seruitio mãcipandos, non quod offerebatur culpans, sed quia illis offerebatur. Quasi diceret: Quoniã dixi, fugite ab idolorũ cultura, ergo ne quis ex hoc moueatur, interrogo, quid, dico in

illis

A illis verbis præmiſis? An intendo dicere, quod immolatum idolis, ſit aliquid, id eſt, immutetur in aliquã dignitatem? Aut intelligo, quod idõlum ſit aliquid, id eſt, valeat in aliquo prodeſſe vel obeſſe? Non hoc dico, [ſed] potius iſtud aſſero, quia ſacrificia quę immolant gentes, non idõlis, ſed [dæmoniis (quæ latẽt in idõlis) [immolant, & nõ deo.] Demonijs enim magis dediti ſunt, quod eſt periculoſius. Nam ſi tantum idõla colerent, ſicut eos nihil adiuuarẽt, ita nihil eis nocerent. Nã ſimulacrum verè nihil eſt, ſed ſub tegmine ſimulacri diabolus colitur. Gẽtes immolãt dæmoniis. Sed ego [vos] qui Chriſto concorporati eſtis, [nolo fieri ſocios dæmoniorum] per ſacrificia gentium. Non enim hoc totũ quod videtur, eſt in idõlo, ſed ſub tegmine idõli eſt occultũ iniquitatis myſteriũ. Ideo
Matt. 15. abſtinendũ eſt ab eſu taliũ ſacrificiorũ. Domi-
Marc. 7. nus tamẽ dicit, quia quod intrat in os, nõ coinquinat hominem. Vbi ſciẽdum quia ipſi quidẽ
B cibi, & dei creatura omnis quidem per ſe munda eſt, ſed idolorum ac dæmonum inuocatio ea
1. Tim. 4. facit immunda. Ideo debetis idolorum ſacrificia reſpuere, quia [non poteſtis calicẽ domini,] in quo ſanguis eſt eius, [bibere & calicem dæmoniorum,] in quo vinum eſt ſacrilegæ ſuperſtitionis. nec [poteſtis menſæ,] id eſt, altaris domini in quo corpus eius eſt, [participes eſſe & menſæ,] id eſt, altaris [dæmoniorum.] & tam magnum ſuſtinebitis incommodum, vt à corpore & ſanguine domini, ſine quo vitam habere non poteſtis, ſeparemini, quoniam ſacrificiũ Chriſti & ſacrificium diaboli nemo poteſt co-
Ioan. 6. medere. Quæ enim conuentio Chriſti ad Be-
2. Cor. 6. lial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Vel quis conſenſus templo Dei cum idolis? Nulla his adinuicem ſocietas, quoniam mors & vita ſimul non conueniunt. Sequitur:

An æmulamur dominum? Nunquid fortiores illo ſumus.

Non debemus ad ſubuerſionem fratrũ manducare ſacrificia idolorũ. Quia [an æmulamur
C dominũ?] id eſt, an inuidemus domino, vt regnum eius minuamus, comedendo idolothyta ad perditionem fratrum? non oportet vt æmulemur eum, conantes ei auferre mẽbra ſua. Quia [nunquid fortiores ſum⁹ illo,] vt poſsimus cõtra eum prœualere, & eos ad perniciem trahere,
Matt. 9. quos ipſe vult ad vitã ſeruare, vel nos ipſos ab
Marc. 2. eius perculſiõe defẽdere? Malo noſtro vtimur,
Lucæ. 5. ſi contra Chriſtum agimus. Vel ita: An æmulamur dominum .i. an imitamur Chriſtũ comedentem cum publicanis & peccatoribus, dum cum idololatris manducamus? Nequaquam illum imitamur in hoc facto, quia ipſe non cum idololatris cibum ſumpſit, ſed cum his qui vnũ deum colebant, & tamen peccatores erant, vt eos dulcedine familiaritatis ſuæ traheret ad pœnitentiam. An imitamur dominum? Minimè & nũquid ſumus fortiores illo? id eſt, nũquid agimus fortiora quàm ipſe, per ſcientiam, qua nouimus idolum nihil eſſe, ſumentes idolothyta quod ipſe non fecit? Hoc eſt enim fortiores illo eſſe, quod tamen non eſt fortitudo ſed debilitas, ea facere quæ ille non fecit.

Omnia mihi licent, ſed non omnia ex- D
pediunt. Omnia mihi licent, ſed non o- Ezc. 37 Sup. 6.
mnia ædificant. Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius.

Abſtinendum eſt ab immolatis. & [omnia] quidem ciborum genera [mihi licent,] qui poſſum ea ſumere mundo corde, [ſed non omnia expediunt] mihi, id eſt, quædam eorum nõ adiuuant, ſed implicant curſum meum. Secũdum legem naturæ licẽt, quoniã munda ſunt omnia naturaliter, & ideo licent, id eſt, nullo præcepto mihi prohibentur. [Omnia] quidem ciborum genera [mihi licent,] & lege naturæ & poteſtate liberi arbitrij, [ſed non omnia ædificãt] proximos, quoniã quæ idolis oblata ſunt, deſtruũt illos, & à fide ſubuertunt: & ideo à licitis etiam abſtinendum eſt, ne fratres ſcandalizentur. [Nemo] enim [quærat quod ſuum eſt,] id eſt, ſuum proprium commodum, [ſed] commodũ [alterius.] Nam qui veraciter intelligit idolum E
nihil eſſe, & omnem Dei creaturam bonã eſſe, 1. Ti. 4.
atque ſic comedit idolorum ſacrificia, non verens ſcandalizare fratres propter ſuam eſcam, iſte quod ſuum eſt quærit, non quod aliorum. Qui verò ne fratribus noceat, à licitis abſtinet, ille non quod ſuum eſt quærit, ſed quod aliorum, quia charitate compulſus, etiam per ſua damna quærit aliorum commoda. Quod de eſca diximus, hoc de omni re ſentiendum eſt: quia qui ſuas vtilitates negligit pro vtilitatibus proximorum, ille iuſtus eſt.

Omne quod in macello venit, mãducate, nihil interrogantes propter conſcien-
tiã Domini eſt terra & plenitudo eius. Pſal. 23.

Quoniam licita ſunt hæc, & tamen non eſt vtendum eis ſemper, determinat, quomodo & qua ratione poſsint manducari, ſcilicet ſi venalia fuerint i foro reperta. [Omne,] inquit, quod in macello venit, id eſt, quod venditur in loco vbi carnes venduntur, [manducate, nihil interrogantes,] id eſt, non quærentes an ſit immola- F
tum vel nõ immolatum, & hoc facite [propter conſcientiã,] id eſt, vt libera ſit conſcientia veſtra: quia licet aliquid ſit oblatum idolo, tamen ſi hoc neſcierit qui emit, nullum patitur ſcrupulum, & apud Deum immunis eſt. Vel propter conſcientiam vendetis conſeruandam, quia ſi mãducaretis poſtquam diceret immolatũ eſſe, ille ſi infidelis eſſet, confirmaretur in infidelitate: vel ſi fidelis, reuocaretur à fide. Nihil interrogate, quia ſi interrogaueritis infideles, qui vos ſciunt eſſe Chriſtianos, propter irriſionem vobis reſpondebunt omnia eſſe immolata. Dixi vt manducetis ſine interrogatione, quia [domini eſt terra,] quæ cuncta nutrit & ſuſtinet, [& plenitudo eius,] id eſt, omnia quibus impletur terra. Nec poteſt immundum eſſe quod domini eſt. Si ergo idolis immolatum aliquid, vel non eſt, vel neſcitur, ſine vllo conſcientiæ ſcrupulo in vſum neceſsitatis aſſumitur. Si verò certum eſt immolatum eſſe, melius Chriſtiana virtute reſpuitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *Si quis vocat vos infideliũ ad cœnã & vultis ire, omne quod vobis apponitur mã ducate, nihil interrogãtes propter cõsciẽtiam. Si quis autẽ dixerit, hoc immolatũ est idõlis, nolite manducare, propter illũ qui indicauit, & propter conscientiam. Conscientiam autem dico, nõ tuam, sed alterius. vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conscientia? Si ego cũ gratia participo, quid blasphemor pro eo quod gratias ago? Siue ergo manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.*

Dixi qualiter mãducandum sit quod emitis, dicam & gratis datum qualiter edi possit. Ita Coloſ.3. H scilicet: [Si quis infidelium vocat vos ad cœnã &c.] Cœna à communione vescentium appellatur. κοινὸν quippe cõmune Græci dicunt. Vnde & communicantes, quod communiter. i. pariter cõueniant. Apud veteres enim solitũ erat in propatulo vesci, & cõmuniter epulari, ne singularitas luxuriam gigneret. Si vos ad cœnam quis infidelium vocarit, non præcipio vt eatis, sed in vestra voluntate pono. Tunc autẽ Christianus ad cœnam infidelis ire debet, si aliquem fructum ibi habet. i. si scit se illum lucrari: sicut Christus ideo cum peccatoribus edebat, vt eos Matt.9. ad pœnitentiam conuerteret. Si [vultis] ad talẽ cœnam [ire, omne quod vobis apponitur, mãducate] simpliciter, [non interrogantes] vnde sit, [propter cõscientiam] simul discumbentiũ, ne confirmetis infideles in errore suo, si scienter mãducaueritis coram eis cibos idõlolatriæ. Hoc tamen perfectis dicitur, qui possunt contemnentes idõlum quia nihil est, manducare de sacrificio, certi quia quod sub dei creatoris nomine editur non potest polluere. Nihil interrogantes edite quod apponitur. Sed [si quis dixerit] de eo quod apponitur, [hoc immolatum est idõlis, nolite] iam [manducare propter illũ qui I indicauit,] ne putet vos illud comedere sub idõlorum veneratione, [& propter conscientiam] aliorum. Qui enim idõlis seruit, gloriabitur, si vos edere de sacrificiis viderit, & in errore cõfirmabitur, malúmq; fratribus dabitis exemplũ Patet quia caro per se nõ est immunda. Nam si natura ipsa imolatitię carnis esset imũda, vtiq; & nescientem contaminaret. Neque enim eo minus ipsa esset, quo à nesciẽte sumeretur. Sed propter conscientiam, ne dæmonibus communicasse videaris. [Conscientiam autẽ dico, non tuam,] quæ firma est in cognitione veritatis, [sed alterius,] qui adhuc infirm⁹ est in fide, vel necdum venit ad fidem. Apud conscientiam enim suam lætabitur infidelis quisque, si viderit te libẽter appetere quod idõlis immolatum est, & dicet: Quomodo Christiani vetant nos immolare quasi sit malum, & ipsi illa manducãt quasi sancta & munda? Et idcirco abstinendum est, ne mala de nobis opinio generetur in aliorum mentibus: Quia [vt quid iudicatur mea li- K bertas, ab aliena conscientia,] id est, cũ ab idõli veneratione sit libera cõsciẽtia mea, quid opus est vt malam de me dans opinionem, faciam æstimari quia venerationis causa manducem idõlis immolata? Iudicarer enim nõ distare ab idõlolatris, si nõ abhorrerem quod oblatũ est idõlis. [& si ego cũ gratia participo] .i. si ego gratiæ dei cõmunico, quia in ipsius nomine edo, [quid blasphemor pro eo quod gratias ago?] id est, quid opus est me cadere in blasphemiam imperitorũ? quid necesse est vt faciam æstimari quia ego deuotus sum idõlo, dum quæ illi sunt oblata nõ horreo? Blasphemor enim inde ac vituperor, quia magnũ aliquid de idõlo sentire videor, & infideles gaudent in idõlolatria, dũ me putãt participẽ, habentes occasionẽ permanẽdi in errore, & fidelibus malũ datur exemplũ. Et quia hæc mala inde cõtingerent, ergo cauete idõlis oblata, vt positis ad laudẽ dei comedere. Quamuis enim per puritatẽ conscientiæ vestræ licitum sit vobis ista sumere, inimicũ ta- L mẽ deo est ea scienter edere, quoniã ad opprobrium vnius dei hæc diabolo dedicantur. [Ergo] ne faciatis cibo vestro vel actu Deum blasphemari, sed [siue manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia facite in gloriã dei] .i. sic facite omnia, vt ex his glorificetur & laudetur deus. Modestè & frugaliter & temperanter manducãdo & bibendo, glorifica deũ. Si enim quod mãducas & bibis, ad refectionẽ corporis sumis reparationémq; mẽbrorũ, gratias agẽs ei qui tibi præbuit mortali & fragili ista supplemẽtorũ solatia, & cibus tuus & potus tuus laudat deum. Si verò modum naturæ debitum immoderatione voracitatis excedas, & vinolentia te ingurgites, mãducans & bibens Deum blasphemas. Si post cibũ & potũ requiescis vt dormias, & in lecto nihil turpiter egeris, nec excesseris vltra concessam licentiã in lege dei, laudas eum: & cùm dormis, si mala conscientia non te excitat à quiete, inocẽtia somni tui laudat deũ: M & cùm vigilas & bene agis, atq; deus laudatur de bono opere tuo, opere tuo deum laudas. Sic ad laudem eius omnia sunt agenda.

Sine offensione estote Iudæis & gẽtibus & ecclesiæ dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis vt salui fiant.

Ita vestram conuersationem modificate, vt nullus scandalum ex ea patiatur. [Estote] scilicet [sine offensione Iudæis & gentibus & ecclesiæ Dei,] Offensio enim Iudæis fit, si Christianum qui se dicit legẽ & prophetas recipere, viderint idõla quæ illi abominantur non horrere. Gentilibus verò hæc est offensio, si in eo in quo sunt, nõ solũ non arguantur, sed & prõptiores fiant, dũ nõ vitantur vota idõlorũ suorum. Ecclesiæ autem dei fit offensio, dũ quosdam ex numero suo videt his quæ inimica deo sunt, adhærere. Cauete igitur vno cibo vestro sic omnes offendere, [sicut & ego] nõ solũ non offendo quenquam, sed etiam [placeo omnibus per omnia] quę facio. Non quidem ita placebat

A cebat Apostolus omnibus, vt placeret etiam tã multis persequutoribus suis, sed placebat omni generi hominum, quòd Christi congregabat ecclesia, siue iam intus positis, siue introducendis in eam. Oportet enim vt rectores boni placere hominibus appetãt, sed idcirco vt suę æstimationis dulcedine proximos in affectũ veritatis trahant, non vt se amari desiderent, sed vt dilectionem suam quasi quandã viã faciant, per quam corda audientium ad amorẽ conditoris introducant. Difficile quippe est, vt quamlibet recta denuncians prædicator, qui non diligitur libenter audiatur. Debet ergo qui præest, studere se diligi, quatenus possit audiri: & tamen amorem suũ pro semetipso conquærere, nec in ueniatur ei cui seruire per officiũ cernitur, occulta cogitationis tyranni resultare. Recte igitur Apostolus nunc dicit, quia ego per omnia Galat. 1. omnibus placeo, quãuis alibi se deneget hominibus placere. Addit enim, [nõ quærens quod mihi vtile est, sed ꝙ multis vt salui fiãt.] Nulli B autẽ vtile est ad salutẽ, si homo ei propter seipsum placuit: quia non rectè placet aliter, nisi cũ propter Deum placet, id est, vt deus placeat & glorificetur, cùm dona eius attẽduntur in homine, aut per ministerium hominis accipiũtur. Cum autem homo sic placet, non iam homo, sed Deus placet. Placet ergo Paulus & nõ placet, quia in eo quod placere appetit, non se, sed per se placere hominibus veritatem quærit.

CAPVT XI.

Mitatores mei estote, sicut & ego I Christi.

Ego, inquit, omnibus placeo, quærens ómnibus prodesse, & vos estote imitatores mei, vt nullum offendatis, sed tali intentione per laudabilẽ vitam omnibus placere quæratis. [Imitatores mei estote sicut & ego] sum imitator [Christi,] quoniam ita per me imitabimini Christum qui nullum offendit, sed omnes saluare venit. Imitatores mei: estote sicut & ego Christi. In ecclesia iste ordo est, alij præcedũt, C alij sequuntur & qui præcedunt, exemplo se 1.Tim.2. præbent sequentibus: & qui sequuntur, imitãtur præcedẽtes. Sed & illi qui se exemplo præbent sequentibus, sequuntur ipsum Christum. Nã quia omnes superauerunt proficiendo, nec iã remansit homo quem imitentur, ipse Christus eis remanet, quem vsque in finẽ sequantur,

Laudo autem vos fratres, quòd per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autẽ vos scire quod omnis viri caput Christus est: caput autem mulieris, vir: caput verò Christi, Deus. Omnis vir orans aut prophetãs velato capite, deturpat caput suũ omnis autẽ mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum. Vnum enim est ac si decaluetur. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si verò D turpe est mulieri tonderi aut decaluari, velet caput suum.

Ephes. 5.

Postquam mores & conuersationẽ eorum arguit, nunc traditiones vult corrigere. Ideo non confirmãdo, sed per ironiam incipit loqui. Prę cepi, inquit, vt me imitemini, & non possum reprehendere vos de inobedientia, sed [laudo vos quòd per omnia estis memores mei, & prę cepta quæ vobis tradidi, tenetis.] His verbis plus illos tangit, quàm si manifestè increparet eos. Quia cũ esset apostolus eorum, immemores erant traditionũ eius: neque quod adhuc nõ didicerant ex aliarũ ecclesiarum traditione, sequebãtur: & ideo quasi nouiter tradidit illis, dicens: Volo autem vos scire &c.] Quasi diceret: vos oblati estis mei, & traditiones meas non tenetis, sed volo vt ista quæ subiũgo, sciatis. Volo vos scire [quòd Christus est omnis viri caput:] quoniã vir à deo quidem, sed per Christũ factꝰ E est. sed [vir] est caput mulieris:] quia quãuis & Gene. 2. mulier per Christũ, de viro tamen facta est, ac per hoc subiicitur viro. Et sicut vir Christũ, ita mulier debet sequi virũ, & exẽplo illius agere bona. Sicque secundario per virum subiicitur Christo. Vir enim nulli subiectus est nisi Christo, mulier autem & viro & Christo debet esse subiecta. Christus est caput viri, qui regitur à sapiẽtia: sed vir caput mulieris, quæ regitur à viro. Designatur autẽ per virũ spiritus rationalis & per mulierem anima. Est enim animæ quasi maritus quodammodo spiritus hominis, quia animalẽ affectionẽ tanquã coniugẽ regit. Christus ergo caput viri est, id est, sapientia Dei gubernatrix est illius spiritus qui est in hoĩe, quo potest homo intelligere spiritualia, si ipse spiritus pie se subiicit Deo. nihil enim altius illo spiritu, nisi sapientia quæ Deus est. Sed vir est caput mulieris quia spiritꝰ regit animã. Aliud est enim in homine rationale quod regit, aliud animale quod regitur, vt scilicet caro non concupiscat aduersus spiritũ, sed spiritui subiuge- F tur, id est, cõcupiscentia carnalis nõ aduersetur Galat.5. rationi, sed potius obtẽperãdo desinat esse carnalis, vt appetitũ animæ per quem voluptates corporis operamur, habeat mens interior tanquam vtilis ratio subiugatum. Ita est caput viri Christus, & caput mulieris vir. [Caput verò Christi Deus est,] secundũ quod pater maior Ioan. 4.2. est illo. vt hunc ipsum Deum esse, quod illi cũ patre vnum est, caput sit hominis mediatoris, quod ipse solus est. Si enim mentẽ rectè dicimꝰ principale hominis, id est, tanquã caput humanæ substantiæ, cũ ipse homo cùm mente sit homo, cur non multo congruentius, imò multo magis verbũ cũ patre simul Deus caput Christi, quãuis Christus homo nisi cũ verbo quod caro factũ est, intelligi non possit? Omnis vir orans &c. Venit ad causam, quia & viri quidẽ Ioan. 1. apud Corinthios nutriebãt comã, & mulieres nudato capite procedebant in ecclesiã, gloriantes in crimibus. Quod nõ solùm inhonestũ erat, sed etiam concupiscentię fomitẽ præstabat. & quoniam Christus est caput viri, ideo [omnis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G vir]tam diues quàm pauper, in ecclesia Deum [orans aut]cæteris[prophetans].i.futura & occulta pnunciãs [velato capite]:corporco,[deturpat].i. dehonestat spirituale [caput suum] Christum,vel etiam corporale caput. Sed ecõtra [omnis mulier,] quia inferior & subiecta viro,si fuerit[orans]in ecclesia [aut prophetans, non velato capite, deturpat]& inhonestũ reddit[caput suum,] quod ita nudũ omnibus ostẽdit. Quoniam Christus cui seruire est summa libertas,caput est viri, ideo non est iustũ vt in ecclesia oret vel doceat velato capite, quoniam inter eum & Christũ non est aliquid medium. Et propterea non debet ostẽdere signũ seruitutis in se,sed libertatis. Nã quia sine alio mediante Christus est caput eius, & per Christum Deus,& ideo in signũ libertatis nõ habet velũ, quod est subiectionis signũ. Deturparet enim caput suũ, si oraret vel prophetaret cooperto capite: quia videretur reputare dedecoH rosum sub Christo esse, tanquã sub suo capite, & quod ignominia esset illi, quod summa libertas & gloria debet videri. Sed mulier in ecclesia stans nõ velato capite.i.sine signo subiectionis quã debet viro, deturpat caput suum.i. dehonestat virum, quasi nõ habeat eum mediũ inter se & Christũ, vel caput suum carnale dehonestat,dum denudat illud.quia [vnum est ac si decaluetur,] id est,tantumdem est ad turpitudinẽ,ac si decaluaretur. Verè idem valet.[Nam si non velatur mulier,etiam tondeatur.]Debet enim tonderi,si non est velata. Sed [si turpe est mulieri tonderi aut decaluari,velet caput suũ.] Nam dum stat in ecclesia retortis crinibus in tergo & nuda frõte,hoc est adeò turpe,acsi capilli per decaluationem vel detõsionem essent ablati.Nunc spiritualem intelligentiam breuiter attingamus. In viro enim (vt supradictum est) rationalis sensus accipitur, in muliere autẽ anima hominis intelligitur,quę à rationali sensu velut mulier à viro regitur.Ipsa quoque anima hominis, quæ vtrunq; vnum fit, si quando I ea quæ dei sunt cogitat,quasi vir est. A qua contemplatione spirituali per velamẽ.i.carnalibus cogitationibus se cohibere non debet, sed reuelata facie .i. mundo corde ad contemplanda cælestia & spiritualia se extẽdere. Si quãdo verò ea quæ mundi sunt cogitat, quasi mulier est. Sed ne suprà q̃ necesse est,se in terrenis actibus occupet, oportet vt discretionis velamine restringatur, ne fortè dũ licita & necessaria vult procurare, ad illicita & superflua cogitãda illiciatur. Et hoc est spiritualiter qđ vir caput velare nõ debet,sed mulier. Vir enim.i. virilis sensus rationis:orãs.i.desiderans superna,aut prophetans.i. futura præmeditãs:velato capite, id est,obumbrato nebulis terrenarum cogitationum suo acumine: deturpat caput suum,id est, turpitudine cogitationum suarum obscurat sibi pulchritudinẽ supernæ sapiẽtiæ.Sed mulier, id est, inferior pars mentis intenta temporalibus:orans,id est,appetẽs quæ corpori sunt necessaria : vel prophetans,id est, futura quæ sibi sunt agenda præuidens:non velato capite.i.nõ per discretionis tẽperantiam restricto suo acumine: deturpat suum caput,id est,turpitudine interiorum desideriorum fœdat superiorẽ mẽ- K tis aciem, quæ debuit solis cœlestibus inhiare. Tãtumdem enim valet, quod sine velo modestiæ cohibitionis se relaxat in appetitũ temporalium rerum: ac si decaluetur,id est,ac si detegatur,& appareat omnibus praua intentio eius de qua debet erubescere. Hęc enim per frontẽ, quæ pudoris sedes est & præeminet, designatur. Nam mulier,id est,pars rationis intẽta rerum temporalium administrationi,si non velatur.i.si non modestè restringitur à superfluis cogitandis,etiam tondeatur.i.auferat à se vniuersas cogitationes mũdanarum curarum. Melius est enim vt omnes mundi curas abiiciat, quàm vt in omnia mũdi desideria spargatur dum necessaria procurat. Si verò turpe est mulieri tõderi vel decaluari,id est, si hæc inferior pars animæ, quæ parum ad aliud valet, incongruum deputat abscindere velut capillos à se omnes mundi curas, vel detegere cunctis impudentiã suæ intentionis erga tẽporalia,velet caput suũ, L id est,modestè cohibeat à superfluis cogitationibus acumen suum.

Vir quidẽ non debet velare caput suũ quia imago & gloria Dei est. Mulier autem gloria viri est. Non enim vir ex muliere est,sed mulier ex viro. Etenim Gene. 2. *non est creatus vir propter mulierem,sed mulier propter virum. Ideo debet mulier velamen habere super caput suum, & propter angelos. Veruntamen neque vir sine muliere neque mulier sine viro in domino. Nam sicut mulier de viro,ita & vir per mulierẽ. Omnia autem ex Deo.*

[Vir quidem non debet velare caput suum,] id est, non debet habere signum seruitutis vel M potestatis super se:sed libertatis: quia nõ habet aliquid super se nisi deum. Quoniã [imago & gloria est dei.] Imago, id est, similitudinis impressio. & gloria Dei cernitur in viro,quia vn⁹ deus vnum fecit hominem,vt sicut ab vno deo sunt omnia, ita essent ab vno homine oẽs homines,vt vnius dei inuisibilis,vnus homo visibilis imaginẽ haberet in terris, vt vnus deus in vno homine videretur autoritatẽ vnius principij conseruare ad confusionem diaboli,qui sibi neglecto vno deo,dũium & deitatẽ voluit vsurpare. Homo igitur imago & gloria Dei est, vt sicut deus præest omnibus per omnipotentiã, sic homo terrenis per intelligentiam. [Mulier autem gloria est viri,] quoniam facta est illi in adiutorium, vt haberet vir gloriam de ea, cùm ei præiret ad deum,& se ei daret imitandum in sanctitate, sicut ipse esset gloria Dei,cùm eius sapiẽtiam sequeretur. Gloria viri est mulier,dũ ille regit,hæc obtemperat:ille à sapientia regitur,hæc à viro. Gloria viri est,quoniã ex eo est, & ei subiecta est. [Nõ enim ex muliere est, sed mulier ex viro,] id est, Adam non ex Eua, sed Eua ex Adã. Et adhuc alia ratione demonstro, cui

A cur mulier sit gloria viri[Quia non creatus est vir propter mulierẽ, sed mulier propter virũ,] id est, non est creatus Adam in auxilium Euæ, sed Eua in adiutorium Adę. Hoc confirmat illud, quod diximus vnum deum vnum hominẽ fecisse, quoniam vir & mulier vnum sunt in natura,quia origo mulieris vir est.[Ideo mulier,] vt ostendatur esse subiecta,[debet habere velamen super caput suum,] id est, potestatem, ad designãdam potestatem viri super se. Non habeat caput liberum in ecclesia,sed velamine tectum, [& propter angelos,] id est, propter sacerdotes diuinæ voluntatis nuncios,nẽ in eius faciem irritentur ad libidinem: & quia sacerdos personam habet Christi, ideirco mulier quasi ante iudicem, sic ante sacerdotem qui vicarius eius est, propter reatus originem subiecta debet videri. Vel propter angelos,qui nobis sunt ad custodiam deputati, ne displiceat eis lasciua mulieris denudatio, si viderint fomitẽ peccati per eã excitari. Dixi quia mulier est gloria viri, B & propter virum,& ex viro creata in principio. Sed[tamen]in subsequenti generatione nõ est ita, quia [neque vir sine muliere, neque mulier sine viro]creatur[in domino,]id est, in operatione domini, qui ex vno fecit primitus ambos & vnum. Vna enim caro & vnũ corpus in domino,id est,secundum Deum,qui creauit. Vel ita: Licet mulier propter reatus originem portet signum subiectionis, non tamen exclusa est à salute,quia neq; vir sine muliere,id est, exclusa muliere:neque mulier sine viro, id est, exclusso viro est in domino,id est,in gratia domini & salute æterna. Neuter enĩ excluditur, sed vterque admittitur.& cur hoc? Quia[sicut mulier de viro] prius facta est, [ita & vir per mulierẽ] postea nascitur. Mulier est ex viro, vir per mulierem. Sed[omnia]sunt[ex deo.]Quæ omnia, nisi de quibus nũc sermo est?id est,& ille vir ex quo mulier,& illa mulier quę est ex viro, & ille vir qui per mulierẽ. Postquam Apostolus singula gradatim exposuit, vt omnia deo subiiceC ret,vnum seruãs principiũ,ait: Omnia ex deo, vt neq; mulier de subiectione doleret, neq; vir quasi de exaltatione superbiret. Sed congruum est vt ad spiritalem intelligentiam reuertamur: Vir enim nõ debet velare caput suũ, quia imago & gloria Dei est. Genesis docet virũ & mu- Gene. 2. lierem factos ad imaginem Dei. Fecit, inquit, Deus hominem, ad imaginem Dei fecit eum, masculum & fœminam fecit eos. Ad imaginẽ quippe dei naturam ipsam humanam factã dici, quæ sexu vtroq; completur, nec ab intelligẽda imagine dei separat fœminam. Quomodo igitur dicit Apostolus virum esse imaginẽ dei,vnde caput velare prohibetur,mulierẽ autẽ non,& ideo caput velare iubetur, nisi in natura humanæ mẽtis intelligamus mulierem cũ viro suo esse imaginẽ dei, vt vna imago sit tota illa substantia? Cùm autẽ ad adiutorium distribuitur, quod ad eam solam attinet, nõ est imago Dei. Quod autem ad virum solum attinet, imago Dei est tam plena atq; integra,quàm in vnum coniuncta muliere. Vir enim principaliter creatus est ad imaginem dei,in quo naturaliter ampli⁹ viget ratio,quasi ipse sit ratio, quæ est gloria dei. Mulier autem est ipsa sensualitas; D quæ subseruiendo gloria est rationis, quia hæc in fœmina naturaliter præualet. Et ideo natura lucentis humanæ non est imago Dei,nisi ex qua parte æternis rationibus considerandis adhæresci t. Quia etsi tota contempletur veritatem, imago dei est: & cùm ex ea distribuitur aliquid & quadam intẽtione deriuatur ad actionem rerum temporalium, nihilominus ex qua parte cõspectã consulit veritatem,imago Dei est: ex quæ verò intenditur in agenda inferiora, nõ est imago Dei. & quia quantumcunque se extẽderit in id quod æternum est, tanto magis inde formatur ad imaginem Dei, & propterea non est cohibenda vt se inde contineat ac contemperet, ideo vir non debet velare caput suum. Quia verò illi rationali actioni,quæ in rebus tẽporalibus corporalibúsque versatur, periculosa est nimia in inferiora progressio, debet habere potestatem super caput quod indicat velamentum quo significatur esse cohibenda. Vir non est ex muliere, sed mulier ex viro, id est, E æternæ contemplationis veritas non ex administratione temporalium rerum, vt ab ea regatur, neque ratio ex sensualitate,sed econuerso: quia nõ est creatus vir propter mulierẽ.i.rationalis sensus subseruiat sensualitati,nec æternorum contemplatio vt subiiciatur temporalium actioni,sed econtrario. & ideirco mulier.i.sensualitas & pars illa rationis, quæ ad temporalia gubernanda deflectitur,habeat potestatem.i.iugum superioris moderaminis sup caput, vt per disciplinam præmatur à noxia libertate vagarũ cogitationũ propter angelos dei, qui nos semper aspiciunt, ne dissoluta lasciuia cogitationũ nostrarum offendantur. Sed tamẽ neq; vir sine muliere.i.rationalis sensus sine sensualitate vel tẽporalium procuratione: neq; mulier sine viro.i.neque sensualitas vel temporalis actio sine superiori sensu: in domino.i.in domini operatione, sed potius & illud quod regendi habet potestatẽ in homine, & illud inferius quod regendum est, dominus fecit. Nam sicut mulier de viro .i. sicut actio bona ex cognitione veritatis habet originem, ita vt vir per mulierem.i. F similiter & cognitio veritatis post exacutur p bonam actionem. Omnia autem sunt ex deo.i. & contemplatio veritatis & bona operatio,vel superior & inferior pars animæ. Aliter: Per virũ spirituales rectores plebis ecclesiasticæ designantur, in quibus velamen ignorantiæ non debet esse. Per mulierem verò figurantur animæ infirmæ,quæ nihil spirituale,nihil de inuisibilibus capere possunt. Quibus tamen ignorantiæ velamen non officit, si de his quæ non intelligunt,nihil de proprio sensu præsumunt, sed sacerdotibus suis velut angelis honorẽ dãtes, inquirunt ab illis quæ nesciunt. Cęterum si quælibet infirma,quæ adhuc carnaliter sapit, spiritualibus viris se cõferre præsumpserit,deturpat caput suum,id est,inhonorat sacerdotes ecclesię. Sed hæc omittentes,videamus sequẽtia. nam subditur:

Vosipsi iudicate. Decet mulierẽ non velatam orare Deum? Nec ipsa natura

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *docet vos, quòd vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi: mulier verò si comam nutriat, gloria est illi, quoniam capilli pro velamine dati sunt ei?*

Dixi quia mulier in ecclesia debet habere velatum caput, &[vosipsi iudicate,]si hoc rationabiliter dixi. Iudicate si decet mulierẽ non velatam orare Deum. Non decet, quia[nec ipsa natura docet vos]hoc esse decẽs, quæ capillos mulieris ita multiplicat. Cùm hęc esset apostolicæ traditionis ratio, vt velatæ mulieres essent in ecclesia, illi econtra reuelatas eas in ecclesia patiebãtur. Ideo nõ iam per autoritatem traditionis quam neglexerant, sed per ipsam naturã suadere illis nititur veritatẽ. Nec ipsa, inquit, natura
Ieze. 44 docet vos hoc decere. Et hoc docet natura, [quòd vir]quidem [si comam nutriat,] cum & lex hoc prohibeat, [ignominia,] id est, grande
H opprobrium [est illi:] sed [si mulier comã nutriat, gloria est illi,] quòd coma ipsius tam lõga & tã decora crescit ac multiplicatur, vt summa gloria & pulchritudo videatur. Ideo gloria est illi, [quoniã capilli]à naturali institutione[dati sunt ei pro velamine]habẽdo, id est, dati sunt ei vt aliud velamen apponatur, quod per productionẽ capillorum innuitur. Coma enim indiciũ velaminis est, vt naturæ volũtas addatur. Et ideo vir nõ est naturaliter comatus, quia nõ est velandus. Sed & iuxta superiorẽ tractatũ spiritualis intelligentiæ nõ docet ipsa natura mulierem sine velamine Deũ orare, quoniam erectus hominis status indicat quòd illa pars rationis eius, quæ tẽporalia procurat, non sine velo discretionis ea debet à domino petere, ne sicut Dei animalia totam se deiiciat in appetitũ terrenarum rerũ. Velo enim debet cohiberi à nimio cogitatu & appetitu inferiorum. Vir quidem, id est, superior mentis sensus, qui cœlestia
I serenus debet cogitare, si nutriat comã, id est, densitatem superfluarum cogitationũ, ignominia est illi. Mulier autem, id est, pars illa mentis quæ tẽporalia dispensat, si nutriat comã, id est, multitudinem vtilium cogitationum, per quas sapienter expleat necessariam rerum corporalium administrationem, gloria est illi, quoniam apud Deum habet inde mercedem. Quoniam capilli dati sunt ei pro velamine, id est, multiplex cogitatꝰ de necessariis rebus est illi datus, vt sub hoc tegatur & abscondatur à dissoluta vagatione inutilium & noxiarum cogitationũ.

Si quis autem videtur contentiosus esse nos talem consuetudinem non habemus, neque ecclesia Dei. Hoc autem præcipio, non laudans quòd non in melius, sed in deterius conuenitis.

Dixi viros nõ debere comatos esse, sed mulieres oportere comam nutrire & caput velare, multásque rationes inde monstraui. Sed[si quis videtur contentiosus esse,] vt adhuc de hac re velit contendere, saltẽ autoritati debet acquiescere: quia [nos] Iudæi, à quorum institutione K
processit habitus religionis ecclesiæ, & qui sumus semper populus dei, [non habemus talem consuetudinem,] vt viri sint comati, & mulieres nudent capita, [neque] etiam [ecclesia dei] ex Iudæis & gentibus constituta. Post rationes ponit autoritatem, vt contentiosos vincat, quia neque Iudaismus hoc habuit, nec ecclesia dei: ostendens quia neque Moyses, neq; saluator sic tradidit. Deinde iam amplius disputare nõ vult de virorum tonsione vel mulierum velatione, sed præceptum inde tribuit, dicens: [Hoc autẽ præcipio,] scilicet vt differentis solertia non requiratur, sed præcipientis autoritas attẽdatur. Quasi dicat: Forsitan aliquis vult adhuc contendere non sic faciendum esse, sed ego præcipio hoc ita fieri, & autoritate mea cõstituo: ego dico, [nõ laudans,]sed potius improbãs [quòd conuenitis] in ecclesia ad accipiendum corpus & sanguinem domini, [non in melius,] vt deceret, [sed in deterius,] id est, quia conuentus L
vester ad dominicam cœnam non fit in melioris rationem vestri, sed in deteriorationem, quoniam multipliciter peccatis ibi.

Primum quidem conuenientibus vobis in ecclesiam, audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo. Nam oportet & hæreses esse, vt & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.

[Primum quidem,] id est, maximum omniũ malorũ est apud vos, quod in conuentu vestro fiunt schismata. Nã in melius ideo non conuenitis, sed in deterius, quia [cõueniẽtibus in ecclesiam vobis,] vbi vinculum charitatis esse deberet, vnáque voluntas & summa cõcordia, ad quod vnus locus vos inuitat & admonet, [audio scissuras, id est, discordias[esse inter vos, & ex parte,]id est, in quibusdam vestrum[credo] illas esse. Scissuræ in eis erant, quia illi qui superiora dona spiritus habebant, contemnebãt M
cæteros: qui tanta dona non perceperãt, & scin debant se ab illis. Ipsi quoq; minores, per quãdam desperationem remouebant se ab illis, dũ tantam spiritualium charismatum excellentiã, quam assequi non poterant, mirarentur in eis. Ego scissuras diuisionum inter vos esse credo. Nec mirum, quia[oportet,] id est, vtile est fidelibus, [& hæreses esse] contra eos ad exercitationem eorum, [vt]per has boni[& qui]iã deo [probati]& noti[sunt, manifesti fiant]hominibus [in vobis,] id est, inter vos. Ex istis erant Matt. 24
nonnulli hæretici, vt illi qui resurrectionem negabant. Sed per eos manifestati sunt cæteris il- Actu. 20
li qui, fidem apostolicam firmiter tenuerũt, dicentes: Ego sum Christi, cùm alij dicerent, ego Supra 1.
sum Pauli, ego autem Apollô. & semper prosunt hæreses fidelibus. Ex his enim hominibus hęretici fiunt, qui etiam si essent in ecclesia, nihilominus errarẽt. Cum aũt foris sunt plurimũ prosunt non verũ docendo quod nesciunt, sed ad verum quærendũ carnales, & ad verum aperiendum spirituales catholicos excitãdo. Sunt enim innumerabiles in sancta ecclesia deo probati

A bati viri, sed manifesti non fiunt inter nos, quãdiu imperitię nostræ tenebris delectati, dormire malumus quàm lucẽ veritatis intueri. Quapropter multi vt veritatem dei videant & gaudeãt, per hæreticos de somno excitantur. Vtamur ergo hæreticis, non vt eorum approbemꝰ errores, sed vt catholicam disciplinam aduersus eorum insidias asserentes, vigilantiores & cautiores simus, etiam si eos ad salutem reuocare non possumus. Oportet igitur & hæreses esse, vt qui probati sunt manifesti fiant in nobis Hi enim probati sunt deo, qui bene possunt docere. Sed manifesti hominibus esse non possunt, nisi cum docent. Docere autem nolunt nisi eos qui doceri quærunt. Sed multi ad quærendum pigri sunt, nisi per molestias & insultationes hæreticorum quasi de somno excitẽtur, & in imperitia sua erubescãt sibi, ac de illa
B nesciꝰ, vel sic discutiamus pigritiam, & diuinas scripturas nosse cupiamus. Hæreticus autẽ est, qui alicuius temporalis commodi, & maximẽ gloriæ principatusque sui gratia, falsas opiniones ac nouas vel gignit vel sequitur.

Nota.

Nota.

Conuenientibus ergo vobis in vnum. iam non est dominicã cœnã manducare, vnusquisque enim suã cœnam præsumit ad manducãdum. Et alius quidẽ esurit, alius autem ebrius est. Nunquid domos non habetis ad manducandũ & bibendum? aut ecclesiam dei contẽnitis, & cõfunditis eos qui non habent? Quid dicã vobis? Laudo vos? in hoc non laudo.

Quandoquidẽ scissuræ sunt inter vos, [ergo vobis conuenientibus in vnũ, iam non est mãducare dominicam cœnã,]id est, illud manducare quod ibi facitis, quia discordãter hoc faci-
C tis, iam non est manducare dominicã cœnam. Quia[vnusquisq;]vestrũ[præsumit] in ecclesia manducare seorsum [cœnam suam,] id est, oblationẽ suã, cùm dominica cœna communis esse debeat omnibus Christianis, sicut Christꝰ cũ suis discipulis communiter cœnauit. Tãgit corũ cõsuetudinẽ, quia frequenter in anno certis diebus solebant omnes ad ecclesiam conuenire, vt corpus & sanguinẽ dñi perciperent, & in ecclesia conuiuium agerent ex oblationibus suis ad exemplũ cœnæ, quam dñs cum discipulis suis fecit. Sed hanc cõsuetudinẽ plurimi eorum peruerterant: & secundum quod alius alio prior veniebat afferens cibos suos, mãducabat & inebriebatur non expectans pauperẽ fratrẽ: & postea corpus dñi sumebat, vel cibis suæ mẽsæ miscebat, nõ iudicans illud ab aliis cibis differre. Nam munera sua offerentes aduenientibus presbyteris, quia adhuc rectores ecclesiis non omnibus locis fuerant constituti, torũ sibi quod obtulerant vẽdicabant schismatis causa. Nam pseudo apostoli dissensiones inter eos seminauerant, ita vt oblationes suas zelarẽtur, cũ D
vna atq; eadẽ prece omnium oblationes benedicerẽtur, vt hi qui (vt assolet fieri) nihil obtulerant, vel vnde offerrent non habebant: pudore correpti consunderentur, nõ sumentes partem. Et tam citò illud agebant, vt superueniẽtes non inuenirẽt, quid ederent. Ideóq; Apostolus illos increpat. Si sic, inquit, conuenitis, vt vnusquisque cibum suum sumat, domi hæc agenda sunt, nõ in ecclesia, vbi vnitatis & mysterij causa cõuenitur, non dissensionis & ventris. Munus enim oblatum, totius populi fit, quia in vno pane omnes significantur. Per id enim quod omnes vnum sunt, de vno pane omnes sumere oportet. Itaque dicitur: [Conuenientibus vobis in vnũ, iam non est dominicã cœnam manducare,]id est, iam non potestis sacramenta redemptoris accipere, nec iam ad similitudinem cœnæ domini facitis ibi conuiuium. Quare? Quia [vnusquisq; vestrum cœnam suam,] id est, quòd secum attulit, [præsumit,] id est, ante dominicam cœnam, & ante E
quam cæteri conueniant, sumit, [ad manducãdum,]non ad erogandum pauperibus. [Et aliꝰ quidem] qui non attulit quod ederet, vel serò venit, [esurit: alius autem,]qui cibos suos edere præoccupauit, [ebrius est.] Et ita iam non estis idonei dominicam cœnam manducare, id est, sacram eucharistiam percipere quæ à ieiunis & concordantibus est percipienda, quãuis apostoli primo nõ ieiuni eam perceperint. Placuit enim spiritui sancto, vt in honorem tãti sacramenti in os Christiani prius dominicũ corpus intraret quàm cæteri cibi. Nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur. Neque quia post cibos illud dedit dominus, propterea pransi vel cœnati fratres ad illud percipiẽdum conuenire debent, aut sicut faciebant quos nũc Apostolus arguit: & emendat, mensis suis hoc miscere. Nanque saluator quo vehementius cõmendaret mysterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorũ, à quibus ad passionem mox digressurus erat: & ideo non præcepit quo deinceps F
ordine sumeretur, vt apostolis per quos ecclesiam dispositurus erat, seruaret hunc locũ. Vos inquit, ita comeditis, quisque suas oblationes, nec facitis eas vt deberetis omnibus cõmunes. Sed cur ad talẽ comestionem venitis in ecclesiã [Nunquid non habetis domos ad manducandum & bibendum,] vt ibi conuiuia huiusmodi celebretis? [Aut ecclesiam dei,]id est, domũ orationis quæ consecrata est ad exorandum in ea deum, & ad percipienda illius sacramenta, [contemnitis?] Vtique contemnitis eam, dum irreuerenter in ea carnales cibos sumitis. Et etiam [cõfunditis] eos qui non habent quid ibi comedant, cùm vos in conspectu eorũ deliciis affluatis, & ipsi vel ieiuni remaneant vel solum panem suũ comedant. In hoc etiã confunditis pauperes[qui nõ habent]quod edant: quia vos antequã ipsi veniãt mãducatis, & nihil illis relinquitis: atq; ita cùm ipsi veniunt, quod mãducent nõ inueniunt & erubescunt. Sic enim cõfunditis & eos qui presentes sunt & nihil accipiunt, siue iuxta superfluas opes vestras suã tenuitatẽ

Isaiæ. 56.
Matt. 21.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G nuitatẽ comedũt, & illos qui pòst veniẽtes nihil inuenũt. &[quid dicam vobis]qui talia facitis: Non inuenio quid dignum pro commissione talium operum vobis dicã. [Laudo] ego [vos?in hoc] quod ista tam male agitis, [nõ laudo,]sed multũ reprehẽdo. Vel laudo vos in nõ nullis aliis, sed in hoc nihil laudabile inueniõ.

Matt.26. Marc.14 Luc.22. *Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis, quoniam dominus Iesus in quà nocte tradebatur, accepit panẽ, & gratias agens, fregit & dixit: Accipite & manducate, hoc est corpus meũ, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnauit, dicens: Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescunque bibetis, in meam commemorationem.*

H Iure vos non laudo, sed vituperò in hoc quod ita peruerse & irreuerenter ad dominicam cœnam conuenitis, quia traditionem meam super hac re non bene seruastis. Quam tamen diligẽter seruare debuissetis, quia[ego]non à meipso inueni eã, nec à Petro vel Andrea didici sed accepi à domino, quod & vobis]de tãta re[tradidi,] & ideo reuerẽter atq; inuiolabiliter debetis retinere, quod mihi dominꝰ tradidit & ego vobis. Hoc vobis tradidi, quoniã dominus Iesus &c. Ostẽdit Apostolus mysterium eucharistiæ inter cœnam celebratum, non cœnam esse. Medicina enim spiritualis est, quæ cum reuerentia degustata, purificat sibi deuotum: & memoria redemptionis nostræ est, vt redemptoris memores, maiora ab eo cõsequi mereamur. In

I nocte autem traditus est ad passionem, sed venit inde ad resurrectionis lucem. [Dominus Iesus,]id est, saluator credentium, [in nocte qua tradebatur,] iam imminente suæ passionis articulo, accepit panem, & gratias agens, fregit.] Accepit panem, vt significaret se accepisse corpus quo nos pasceret. Et gratias agit patri de reparatione hominũ futura per passionẽ eius, ac per sacramentum corporis & sanguinis eius. Et fregit panem, vt ostẽderet corporis sui fractionem, id est, passionem non absque sua spõte ac procuratione venturam, sed se facturum illam, sicut ait: quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam: & nemo tollet eam à me

Ioan.10. sed ego pono eam à me ipso. Fregit panem, vt omnibus suis ex eo daret, & vnum omnes illos faceret. [& dixit eis: Accipite]hanc spiritalem escam[& manducate]hoc sacramentum, id est, & mente accipite & ore comedite, scilicet vt carnem meam non edatis tantum in sacramẽto, sicut & multi mali alij faciunt, sed vsque ad participationem spiritus mãduceris, vt in meo corpore tanquã membra maneatis, & meo spi-

Ioan.6. ritu vegetemini. Quia qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in illo. Signum enim quia manducauit & bibit, hoc est, si manet & manetur, si inhabitat & inhabitatur, si hæret, vt non deseratur. K
Sic do vobis ad edendum carnem meam, scilicet vt hanc edentes non relinquatis vnitatem meam. Manducate quod tribuo, quia [hoc est corpus meũ.] Sensibus quidẽ exterioribus videtur esse panis, sed sensibus cognoscite mentis, quia hoc est corpus meum, non aliud, sed illud idem substantialiter, quod pro vobis red- Nota.
mẽdis traditur ad mortẽ & crucifigetur. Hoc] quod dixi, [facite,]id est, corpus meum accipite & manducate per successionẽ temporis vsq; in finem seculi, [in meam commemorationẽ,] id est, in memoriam passionis meæ, vt pertractetis & consideretis, quam dignam & sanctam & humanæ salutis efficacem medicinam accipitis, quatenus ex consideratione tantæ sanctitatis cum maiori veneratione sacram eucharistiam percipiatis, & imitari passionem meam desideretis, vt si opus fuerit, pro salute fratum L
mori, parati sitis. Accipiẽtes enim corpus meũ memores mei esse debetis, vt diligenter recogitetis quis ego sim, & quæ inter homines conuersas operatus sim vel quę pertulerim, vt sicut præcessi sequamini. Vel vos sacerdotes hoc facite, id est, ex pane corpus meum per mystica verba consecrate, in memoriam passionis meę vt recogitetis eam dum sacrificium istud obtuleritis. Similiter Jvt acceperat panem & fecerat ex eo viuũ & verum corpus suũ, [accepit & calicem,]& fecit ex vino sanguinem suũ, [postquã cœnauit,]id est, iam & finito veteri pascha quod cũm discipulis tunc manducauerat. Trãsiit enim à veteri ad nouũ pascha, quod tradebat celebrandũ ecclesiæ, vt pro carne & sangui ne legalis agni, sacramentũ sui corporis & sanguinis substitueret. Ob hoc etiã post finẽ cœnæ, vt illud quod eũ eis vltimum ageret, arctiꝰ eorũ mẽtibus imprimeret. Quoniã illud quod eorum saluti magis erat vtile debuit eis ad vlti M
mũ reseruare, & maxime cordibus eorũ cõmẽdare. Accepit calicẽ & dixit: [Hic calix,]id est, hic potus[est nouũ testamẽtũ, id est, noua promissio cælestis hæreditatis [in sanguine meo,] quo plenus est idẽ calix. Hoc est, potus huiꝰ calicis est sanguis meus, qui non vetera, sed noua id est, non terrena, sed cælestia bona promittit. Nam calix Moysi vetus testamentum fuit, quia terrenã hæreditatem promisit in sanguine vitulorum & hircorum, de quo idem Moyses ait: Hebr. 9. Exod. 24.
Hic sanguis testamenti quod mandauit ad vos deus. Per testamẽtũ enim datur hæreditas, & in sanguine Christi accepimus nouũ testamentũ id est, nouam legem quæ obedientibus sibi dat hæreditatẽ regni cælorũ. Testamentũ nouum in Christi sanguine consecuti sumus, per quod ad nouam hæreditatem perueniamus, quia beneficij diuini sanguis testis est. Vnde & ad tuitionem corporis & animæ nostræ sacramenta eius percipim⁹, quia caro eius pro salute nostri corporis est oblata: sanguis verò pro anima nostra effusus est, vt vtraq; nostri substãtia hereditatẽ vitæ perẽnis accipere posset. Nec mirum, quod de pane & vino carnem & sanguinẽ suũ fecit. Nam & in quolibet homine carnẽ & sanguinẽ de pane & vino facit, quia panis comestus

A stus mutatur in carnẽ, & vinum potatum vertitur in sanguinem per creatoris operationẽ. Calix Christi quẽ in mysterio bibimus, propterà etiam dicitur testamẽtum in sanguine eius, quẽ semel in cruce fudit pro nobis, quia munit & defendit nos aduersus calũnias hostis antiqui, ne cælestem nobis hæreditatem posit auferre, sicut literæ illæ quæ vocantur testamentũ, hæredẽ muniunt aduersus calumniatorẽ, ne tollat ei hæreditatem. [Hoc, inquit, facite,]id est, calicem hunc bibite [in meam cõmemorationẽ, quotiescunq; bibetis]illum, vt scilicet nunquã sine memoria passionis meæ bibatis eum, sed in mẽte habeatis, quia ego mortem pertuli pro vobis. Aut certe vos qui sacerdotes estis, hoc facite quod ego nunc feci, id est, calicẽ vini consecrate, vt fiat sanguis meus. hoc facite in meã cõmemorationem, vt in hoc facto sitis memores mei & corũ quæ pro vobis passus sum. Hoc ita dixit dominus, velut si quis moriens relin-
B quat ei quẽ diligit, aliquod pignus: quod dum ille post mortem eius aspicit, lachrymas continere non potest, si eum perfectè dilexit.

Quotiescunque enim manducabitis panem hunc & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis donec veniat.

Exponit in quam cõmemorationem Christi debeamus celebrare vel accipere sacramentum corporis & sanguinis eius, scilicet in cõmemorationem mortis eius. Ideo, inquit, dixit dominus in suam commemorationem hoc debere fieri, quia[quotiescunque manducabitis hunc] vitæ [panem &] hunc æternæ salutis [calicem bibetis, mortem domini]pro nobis factam[annunciabitis,]id est, repræsentabitis[donec]ipse[veniat] ad iudicium, quia hoc sacramentum
Nota. non mutabitur sicut sacramenta Iudæorum. Significat finem seculi, quando erit sanctorum
C requies non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore consociatur ecclesia, quandiu bi-
Infra.15. bitur quod de Christi latere manauit, sed iam in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradetur regnum deo & patri, vt in illa perspicua cõtemplatione incommutabilis veritatis, nullis mysteriis corporalibus egeamus.

Itaque quicunque manducauerit panem hunc & biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini.

Quandoquidẽ autoritate domini Iesu probauimus panẽ illum esse corpus eius, & vinum sanguinẽ eius, atque celebrandum vel accipiendum esse mysterium illud in cõmemorationem mortis ipsius, [itaq; quicũq;]homo, siue diues, siue mediocris, siue pauper, siue clericus, siue laicus, [mãducauerit panem] domini [hunc & biberit calicẽ domini indignè, reus erit corporis & sanguinis domini.] Indignè manducat & D
bibit, qui hoc mysterium aliter celebrat vel accipit, quàm à Christo traditũ. Ideo fit reus corporis & sanguinis domini, id est, dabit pœnas mortis domini. Occisus est enim pro his qui beneficiũ eius in irritum ducunt. Indignè mãducat & bibit, qui sine debita reuerentia sacrã eucharistiam percipit. Indignè mãducat & bibit, qui non prius per pœnitentiã purgatus, ad hoc sacramentũ accedit. Hoc est enim indignè accipere, si eo tempore accipiat quo debet pœnitẽtiam agere. Fit igitur reus corporis & sanguinis domini, id est, nõ purgationẽ, sed maculam culpæ pro qua pereat, trahit ex eo quòd male accipit bonum sacramentũ corporis & sanguinis domini. Nec sibi si indignus accesserit applaudat, quia cõtinuo dãnatus non fuerit, quoniã multoties peccatoris supplicium differtur, sed perendinatur occultũ iudiciũ. Nemo præsumat accedere indignus, sed[homo,]id est, ra-
tionabiliter agens, [probet,]id est, discutiat & E
examinet prius [seipsum,] qui etiã ex eo quod homo est, sine peccato nõ est. Probet antea seipsum, id est, vitã suã inspiciat & consideret, an digne possit accedere vel nõ. Raro enim potest inueniri quisquã ita magnus & iustus, vt in eo per discussionem non inueniatur aliquid, quod debeat eum à corpore & sanguine domini retardare, nisi confessus fuerit illud, & per pœnitentiã deleuerit. Probet se, [& sic,]id est, postquam se probauerit, [edat de pane illo & bibat de calice,] quia tunc ei proderit. Ideo prius se discutiat & purget, quia [qui mãducat & bibit indignè,]id est, sine sui examinatione, [iudiciũ sibi mãducat & bibit.] Indignè mãducat & bibit, qui vel aliquod graue peccatũ, vel multa leuia cõmisit, & nõ confitetur ea priusquã ad cõ-
munionẽ accedat. Duobus etiã modis manducare & bibere debemus hoc sacramentũ, id est, ore cordis & ore corporis. Nã qui solo ore cor F
poris mãducat, indignè mãducat. Qui autẽ & ore corporis & ore cordis accipit, ille digne comedit. Qui indigne mãducat iudiciũ sibi manducat: id est, damnationẽ extremã, quæ nũc appellatione iudicij signatur, sicut & cũ dominus
ait: Qui verò mala egerunt in resurrectionẽ iu- Ioan. 5.
dicij. Iudiciũ sibi mãducat, nõ alij: quia cõmunio malorũ nõ maculat aliquẽ participatione sacramẽtorũ, sed confessione factorũ. Nã si in sanctis malis nõ eis quisq; consentiat, portat malus causam suã & personã suã, & ideo boni debent tolerare malos. Iudicium sibi mãducat, nõ quia mala res sit quã accipit, sed quia ille malus male accipiendo ad iudiciũ accipit bonũ quod accipit. Sicut enim Iudas cui buccellã tradidit do- Ioan. 13.
minus, nõ malum accipiendo, sed male accipiẽdo, locũ in se diabolo præbuit: sic indigne quisque sumẽs dominicum sacramentũ, non efficit vt quia ipse malus est, malum sit, aut quia ad salutẽ non accipit, nihil acceperit. Corpus enim Nota.
domini & sanguis domini nihilominus est, sed ille accipit hoc nõ ad vitã, sed ad iudicium: quia nõ diiudicat corpus domini, id est, nõ discernit quàm sit dignius omnibus creaturis hoc corpus, quod videtur esse panis. Si enim cogitaret hoc corpus esse, verbo dei personaliter vnitũ,

& vi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G & vitam ac salutem eorum esse qui hoc digne accipiunt, non præsumeret indignus accipere, sed dignũ se præpararet. Deuoto enim animo & cũ timore accedendũ est ad illũ, vt sciat mẽs se ei reuerentiam debere ad cuius corpus sumẽdũ accedit, & diiudicet apud se cuius digni tatis sit illud corpus. Inde enim Apostolus nũc indigne dicit acceptum à Corinthiis, quia hoc non discernebant à cæteris cibis veneratione singulariter debita. Continuo quippe cũ dixisset, iudicium sibi mãducat & bibit, addidit, [nõ diiudicans corpus domini.] Non enim diiudicabant illud, sed velut quemlibet alium cibum indiscrete negligentérque sumebant. Sequitur

Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi.

Quia indigne mãducatis hoc corpus & sanguinem bibitis, [ideo] sunt [inter vos multi infirmi,] qui graui morbo languent, [& imbecil-
H les,] qui diuturna inualetudine torpent. [& dormiunt] etiam [multi,] id est, somno mortis sunt occupati. Vt verum probaret quia examen futurum est accipiẽtium corpus domini, iam hîc imaginem iudicij ostendit in nonnullis, qui inconsiderate corpus illud acceperãt, dum ægrotationibus & longis inualetudinibus tenerentur, & multi morerentur, vt in his cæteri discerent se non impune corpus domini negligẽter accipere, & paucorum exemplo cæteri territi emendarentur, scientes quia grauiores pœnas in futuro seculo propter hanc culpam ipsi forent passuri, si non corrigerentur. Nam & adhuc propter huiusmodi causam multi homines post pascha variis infirmitatibus corripiuntur, quia corpus redemptoris indigne perceperũt.

Quòd si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique diiudicaremur. Dum iudicamur autem à domino, corripimur, vt
I *non cum hoc mundo damnemur.*

Hæc mala diuino iudicio patimur ob contẽptum dominici corporis. Sed [si diiudicaremus nosmetipsos,] id est, si in diuersas partes actionum & cogitationũ nostrarũ oculos mẽtis circũduceremus, & de singulis quæ nos male fecimus aut cogitauimus, nosipsos districtè pœnitẽdo iudicaremus, [nõ vtiq;] à domino [iudicaremur.] Ascẽdat itaq; homo aduersum se tribunal mẽtis suæ, constituat se ante faciẽ suã. Atq; ita constituto in corde iudicio, adsit accusatrix cogitatio, testis cõscientia, carnifex timor. Inde quidã sanguis animi confitentis profluat per lachrymas. Postremo ab ipsa mente sententia talis proferatur, vt se indignũ homo iudicet participatione corporis & sanguinis domini, si tales culpas in se repererit. Versetur ante oculos eius imago futuri iudicij: & quicquid in se viderit quod à iudice vẽturo reprehẽdi possit & puniri, ipse nunc in seipso reprehendat & puniat. Peccata enim, siue parua, siue magna, impunita esse non possunt, quia aut homine puniente, aut deo iudicante plectuntur. Cessat autem vindicta diuina, si conuersio præcurrat humana. Quia si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique à domino iudicaremur, id est, punire- K
mur, vel in futuro seculo, vel in isto. Sed [dum] in præsenti vita [iudicamur à domino,] id est, plectimur infirmitate vel aduersitate vel corporis morte pro peccatis nostris, corripimur ab eo clementer & emendamur, [vt] in futura vita [non damnemur] æternaliter [cum hoc mundo,] id est, cũ infidelibus & amatoribus huius mundi. Idcirco enim nobis modo non parcit, vt in perpetuum parcat. Illis autem nunc parcit, quos in æternum puniri disposuit.

Itaque fratres mei cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet, vt non in iudicium conueniatis. Cætera autem, cum venero, disponam.

Quandoquidẽ quisquis indigne corpus domini percipit, iudiciũ sibi percipit, & multi etiã in præsenti seculo propter hanc offensionẽ va- L
riis lãguoribus aut mortibus plectuntur, [itaq; ô fratres mei] cauete iam indigne illud sumere, cauete cum schismate ad illud cõuenire, sed [cũ conuenitis ad manducandũ] illud, per fraternã dilectionẽ [expectate inuicem] alij alios, vt multorũ oblatio simul celebretur, & omnibus ministretur. Sed [si quis esurit,] & propter acriorẽ famem nõ potest expectare donec omnes conueniant, [domi manducet] suum corporalẽ cibum, & post veniens ad ecclesiam, nõ accipiat eucharistiam. Ita vos inuicem propter has causas expectate, [vt nõ in iudicium conueniatis,] id est, vt non reprehensibiliter & cum offensione sacrum mysterium agatis, ne iudicium damnationis inde conquiratis. Hæc interim obseruate. Sed [cętera] quæ sunt agenda, [disponam] vobis [cum venero.] Prius ostendit quomodo vir & quomodo fœmina caput agere debeat, deinde qualiter ab vtroq; sexu in ecclesiam cõuenire oporteat: in quibus rebus si error fuerit, M
non leue peccatũ est. Cætera verò quæ ad ædificationem ecclesiæ pertinẽt, præsentia sua ordinaturum se promisit: quia multum erat vt in epistola sua totum illis agẽdi ordinem insinuaret, quem vniuersa per orbem seruat ecclesia.

CAPVT XII.

E spiritualibus autem nolo vos
D *ignorare fratres. Scitis autẽ quoniam cum gentes essetis, ad simulacra muta, prout ducebamini, euntes. Ideo notum vobis facio, quòd nemo in spiritu dei loquens, dicit anathema* Matth.
Iesu, & nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto.

Crescente fide, gratia linguarũ minuebatur, quã propter infideles acceperãt. Hinc ergo plurimi cõtristati, cœperunt adhuc habẽtibus gratiam hanc inuidere, putantes hoc maius aliis omnibus charismatibus. Vnde nunc Apostolus eos corrigit, quia quasi per quãdã vnitatẽ plus appetebãt linguarum scientiã, & ostendit quæ maxime

A maxime forent appetenda. Cætera, inquit, permitto vos ignorare donec veniam. Sed [de spiritualibus,] id est, de donis sancti spiritus, propter quæ maiores superbiunt, & minores inuident vel desperãt, [nolo vos ignorare] quid veritas habeat, vt nõ sit schisma inter vos, sed pax & concordia. Quod ostendo per simile. Nam [scitis quoniam cum essetis gentes, id est, gentiles diuersis erroribus dediti, eratis [euntes ad simulacra muta, prout] ab vno spiritu maligno [ducebamini:] & si tunc vnus diabolicus spiritus vos ducebat, alios ad alia simulacra, alios ad alia, cur nõ modo vos vnus diuinus ducat, alios ad alia bona opera, & alios ad alia, vel aliis alia dona tribuat, & aliis alia. Vnus enim spiritº bonus est nũc in omnibus vobis, licet diuersis diuersa dona præstiterit: sicut tunc vnus spiritus
B malus erat in omnibus vobis, licet ad diuersos errores simulacrorum vos duceret. Quę simulacra erant muta, licet vos ab illis responsa peteretis. Dicturus Apostolus quòd omnia bona sint à spiritu sancto, simulitudinẽ premittit à cõtrario, scilicet quòd omnia mala sint à spiritu malo. Ostendit enim à simili (vt dictũ est) quod omnes eundem spiritum dei habeant, reprehẽdẽs illos qui ex eo quod maiora charismata perceperant, abrũpebãt se ab inferioribus minora charismata habentibus: quia cum essent in infidelitate idololatriæ, vno spiritu maligno participãt omnes cõmuniter & maiores & minores. Tũc ipsi erãt multę gentes, sed modo sunt vna gens: quia vna fides, quia vna spes, quia vna charitas, quia vna expectatio, quia vna patria cælestis. Scitis, inquit, vt experti, quia cum essetis diuersæ gentes, id est, gentiliter in variis erroribus viuentes, eratis eũtes quasi assidui ad simulacra muta & ratiõe carẽtia, prout à deceptorio
C spiritu ad hæc ducebamini. [Ideo quia scitis quod malus spiritus vos retractos à bono duxit ad tam irrationabile malum, id est, ad idololatriã, per hoc facilè [vobis notum facio, quòd] per spiritum dei abstinetur à malo, & fit bonũ, & hoc est, [nemo in spiritu dei loquens] cogitãdo, loquendo, operando, [dicit] similiter tribus modis [anathema Iesu,] id est, alienationem à Christo: hoc est, quodlibet peccatum per quod alienus fiat à saluatore: quia per spiritum sanctum abstinetur à malo, [& nemo] quãtuscũq; fit, [potest dicere] corde, lingua & opere, [quia Iesus est dominus,] cui omnia seruire debent, [nisi in spiritu sancto,] à quo est omne verum: hoc est, per spiritũ sanctum fit bonũ. Vel nemo in spiritu dei loquẽs, id est, nemo cuius mẽtem & os moueat spiritus dei, dicit anathema Iesu, id est, dicit alienationem saluatori, vt dicat ei quòd ipse sit alienus à substantia patris, sicut docebat Arrius, qui in spiritu diaboli loquebatur. Et nemo potest dicere, id est, hanc veritatis cõfessionẽ proferre, vt dicat quia Iesus est dominus, nisi in spiritu sancto loquẽs. Nõ enim adulatione hominũ appellatur dominus, sicut idõla quæ ab hominibus dij vocantur, cũ non sint. Non ergo fauor est hominũ, quod Iesus dominus dicitur: sed donũ dei, qui mysteriũ suũ hominibus declarauit. Nec qui hoc dicit, præstat beneficiũ religioni, sed accipit, sicut gẽtiles qui gratia principũ vel antistitũ idôla dicunt deos, D
cum non sint. Sed quomodo nemo dicit, dominus Iesus, nisi in spiritu sancto, cũ ipse Iesus asserat, quia nõ omnis qui dicit mihi domine, dñe intrabit in regnũ cælorum? Sed hoc ipsum dicere quod Apostolus posuit, non sermone, sed Matt. 7.
affectu cordis est ponderandũ, quia proprie posuit verbũ quod est, dicit, vt significaret voluntatẽ atque intellectum dicentis. Dominus verò generaliter posuit solum oris sermonẽ. Videtur enim dicere etiã ille, qui nec vult nec intelligit quod dicit. Sed ille proprie dicit, qui voluntatẽ atq; mentẽ suã sono vocis annunciat: & ille dominũ Iesum dicit, qui eũ diligit, si eo modo dicit, quo intelligi Apostolus voluit. Multi enĩ voce dicunt, corde autẽ & factis negãt. Itẽ nemo in spiritu dei loquens dicit anathema Iesu, id est, alienationem à saluatore, hoc est, aliquod verbum per quod ipse vel alius à saluatore fiat alienus. Nã sicut malus spiritus qui præfidet simulachris, nihil in aliquo loquitur vnde quis à simulacris separetur, ita spiritus dei qui præsidet ecclesiæ, nihil in quoquam loquitur vnde quis à Christo vel à mẽbris Christi separetur. Sunt enim nonnulli, qui se in spiritu dei existimant loqui, id est, recta se putant dicere, dũ lo- E
quũtur ea quę vel ipsos vel cæteros qui audiũt separant à Christo, sicut minores Corinthiorũ qui stulta humilitate se scindebant ab vnione maiorum, & à societate membrorum Christi se faciebant alienos, quia non erant maioribus similes in charismatibº. Sed & detractores & qui cunq; discordias inter fratres seminant sub specie rectæ locutionis, aut qui corrumpunt fidẽ audientium, seu bonos mores suis alloquiis ali- 1. Cor. 15
quo sanctitatis fuco coloratis, quasi in spiritu dei loquentes videntur, dum dicunt anathema Iesu: quia sub imagine veritatis & rectitudinis loquuntur ea, per quæ suos auditores à saluatore faciunt alienos. Sed huiusmodi verba nunquã spiritus sanctº docuit. Et nemo potest dicere, dominus est Iesus, id est, nemo deuote potest gloriam domini Iesu Christi prædicare, vt annũciet vel confiteatur quia ipse est dominus, cui debet vniuersitas seruire, nisi in spiritu sancto, id est, nisi mentẽ eius illuminauerit spiritus sanctus, & amore veritatis accenderit. Nã sicut ille spiritus nihil docet loqui, vnde quis à F
Christo separetur: ita iste omne verbum loqui docet, per quod ad Christũ trahuntur homines & ideo quisquis gloriã dei prædicat vt auditores ad eũ trahat, nõ sibi hoc tribuat, quia nõ habet hoc à seipso, sed à spiritu sancto, qui vbi vult spirat. Maiores enim Corinthiorũ arrogãter de Ioan. 3.
bonis spiritualibus gloriabãtur, quasi à seipsis hęc haberẽt, & cęteros despiciebãt qui hæc habere nõ poterant, quasi spiritus sanctus non & illis quos spernebãt, posset ipsa dona dedisse, & eis nõ dedisse, ideoq; nõ recte de beneficiis dei super alios extollebantur, cum vtiq; humiliores inde fieri deberent, & gratias deo reddere.

Diuisiones verò gratiarum sunt, idem autem spiritus: & diuisiones ministrationum sunt, idem autem dominus: &

diui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *diuisiones operationum sunt, idem verò deus, qui operatur omnia in omnibus.*

Cõmune est omibus electis vt sint participes spiritus sancti: sed gratię quas ab eo suscipiunt, sunt variæ. Quia [sunt diuisiones gratiarũ,] id est, donorum quæ spiritus sanctus gratias dat, sed vnus atq; [idẽ est spiritus,] qui easdem gratias diuidit hominib⁹: diuisiones gratiarũ sunt officiis ecclesiæ, non humanis meritis deputatæ. Sicut enim qui dicit dominus Iesus, in spiritu sancto dicit, quilibet sit, ita & in loco ordinis officij ecclesiastici posit⁹ gratiã habet quisque sit, nõ vtique propriam. sed ordinis per efficientiã spiritus. [& diuisiones sunt ministrationũ,] per quas variis modis fideles ministrãt deo, dũ pro eius amore famulis euis subseruiũt & necessaria tribuunt: sed [idẽ] est & non varius [dominus] Iesus, cui variis modis ministratur, & qui varia tribuit ministeria. [& diuisiões ope
H rationũ sunt,] quas agũt electi, sed [idẽ] est [de⁹ pater, qui operatur omnia] bona [in omnibus] fidelibus. Non in vno omnia operatur, ne vn⁹ superbiat: sed in omnibus, vt quod non habet quis in se, habeat in alio, vt sic maneat charitas. Quoniã Arriani qui gradus in trinitate facere volũt, calũniantur quod pater primũ nomine tur, secũdo filius, tertio spiritus sanctus: idcirco Apostolus mutauit hũc ordinẽ, vt primũ spiritum, deinde dominũ, id est, filium: tertio deũ id est, patrẽ poneret. Et dum dicit, idem spirit⁹ idem dominus, idem deus, eandẽ prorsus substantiam triũ personarum ostendit. Vel contra Macedoniũ & cæteros hæreticos qui spiritum sanctum negauerunt esse deum, potest de solo spiritu intelligi totum, vt & dominus & deus ab Apostolo nominetur. Qui nõ diuiditur, cũ dona sua diuidit: & quod ipse operatur, totatri nitas operatur. Deus enim natura incorporea, quia immutabiliter vna eterna stabilitate in seipso manẽs totus adesse rebus omnibus potest,
I & singulis totus, quanuis in quibus habitat, ha beant eum pro suæ capacitatis immensitate & diuersitate, alij amplius, alij minus, quos ipse sibi dilectissimũ templũ gtatia suæ bonitatis ędificat. Et gratiarum quidẽ diuisiones sunt tanquã per partes membra vnius hominis, vbi & simul omnes vnũ templũ & singula templa sumus: quia nõ est deus in omnibus quã in singulis maior, & fit plerunque vt plures eum min⁹ capiãt, & vnus amplius. Sic enim & apud Corinthios erat, quia pauci spirituales magis eum capiebant, & multitudo carnaliũ minus. Sic diuersa dona varie sunt mẽbris Christi distributa vt omnia membra sibi quadam necessitate cohæreant, & se inuicem diligant, ac sibi inuicem seruiant. Nã oculus solus videt in corpore. Sed nunquid sibi soli videt? Et manui videt, & pedi videt & cęteris mẽbris videt. Rursum sola manus operatur in corpore. Sed nunquid sibi soli operatur: Sic pes ambulando omnibus mẽbris militat. Membra cętera tacent, & lingua pro omnibus loquitur. Atque ita diuersis officiis cõcorditer distributa sunt mẽbra. Sic & de mẽbris Christi spiritus sanctus agit, vt omnia necessario comparentur & sibi cohæreant. Si enim amas vnitatem, etiam tibi habet, quisquis in illa K aliquid habet. Tolle inuidiam & tuum est quod habet. Tolle inuidiam, & meũ est quod habes. Liuor separat, vnitas iungit. Ideo tenẽda est vnitas, quia quantũ quisque diligit mẽbra Christi, tantum habet spiritum sanctum: & tantum habet in eis, quod in seipso habere non valet.

Vnicuique autem datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Alij quidem per spiritum datur sermo sapientiæ, alij autẽ sermo scientiæ secundum eundem spiritum: alteri fides in eodẽ spiritu, alij gratia sanitatem in vno spiritu: alij operatio virtutum: alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarũ, alii interpretatio sermonum. Hæc autem o- L mnia operatur vnus atque idem spiri- Rom. tus, diuidens singulis prout vult. Ephe

In omnibus Christi mẽbris est spiritus sanctus, sed [vnicuiq;] eorum tam maiori quã minori [datur manifestatio] eiusdem [spiritus,] id est, donum gratiæ, per quod aliis manifestetur spiritus sanct⁹ qui in eo est, & manifestetur [ad vtilitatem] eius & aliorum: quia & sibi & aliis ex accepto dono prodest, dũ vitam suam bene gubernans exemplũ bonæ conuersationis ostẽdit, vel etiã voce prædicat: & quod variis modis vnicuique detur manifestatio spiritus, ostẽdit per partes. Nam [alij quidem] non per humanũ ingeniũ, nec per studiũ literarũ, sed per [spiritum] sanctũ [datur] nõ solũ sapientia, sed etiam [sermo sapientię,] vt loqui possit aliis ipsam sapientiam quã intelligit: [alij autẽ] datur [secundũ eundẽ spiritũ] non tantũ scientia, sed etiã [sermo scientiæ,] per quẽ alios doceat. Ipse spiritus qui dat alij sermonem sapientiæ, dat huic sermonẽ scientiæ: nec tamen est in se diuersus, sed idẽ permanet. Sapiẽtia est in contẽ M platione æternorũ, scientiáq; in actione temporaliũ. Sermo sapientię per spiritũ datur, vt quis de æterno & incõmutabili bono, ac de perẽnibus gaudiis loquẽs, alios ad amorẽ patriæ cęlestis erigat: sermo aũt sciẽtię tribuitur, vt loquẽdo quis alios docet de his, quæ in tẽpore facta sunt historialiter: & de his quæ faciẽda vel quæ cauẽda sunt moraliter, id est, de virtutib⁹ & vitiis. Vel aliter: Sunt enim quidam qui per donũ gratię & ipsa itelligũt, quę exponi à doctorib⁹ nõ audierũt: hi videlicet sermonẽ sapiẽtiæ perceperũt. Et sunt quidã qui audita per senet in telligere nequeũt, sed ea quæ in expositorib⁹ sę gerint retinẽt, atq; scienter proferunt quæ lecta didicerint: & hi sermone sciẽtiæ pleni sunt. Quãuis hoc intelligi etiam aliter possit: Quia sapiẽtia ad vitã, sciẽtia verò pertinet ad doctrinã. Qui bene igitur viuit & prudẽter prædicat, sapiẽtiã & scientiã diuinitus accepit, [alteri] datur [fides,] id est, constantia fidei [in eodẽ spiritu] sancto, vt quãuis alios prædicando nesciat instruere, tamen recte & firmiter credat, nullóq;

A nullóq; metu vel pudore fidẽ suã ore confiteri omittat. [alteri datur gratia sanitatum,] vt infirmos sanet, in vno spiritu, id est, in vno spiritu sancto, qui est vnus, id est, incommutabilis & indiuisus in seipso. alij per eũdem spiritum datur [operatio virtutũ]. i. vt operari virtutes miraculorum cõtra naturam possit, sicut est suscitatio mortuorũ aut virtutes in expulsione dæmonũ, [alij datur prophetia,] vt spiritu repletus pronunciet futura, [alij discretio spirituũ,] vt sciat discernere spiritus malos à bonis, dum audit eos loquentes. Discretio enim difficilima est, cũ & spiritus malign⁹ quasi trãquillus agit, ac sine vexatione aliqua corporis assumpto humano spiritu dicit quod potest, quando etiam vera dicit & vtilia prædicat ad hoc, vt cùm illi in manifestus bonis creditum fuerit, seducat ad sua. Iste quippe discerni non potest nisi dono spiritus sancti. Non enim magnũ est tunc eum dignoscere, cũ ad aliqua deuenerit vel perdu xerit, quæ sunt contra bonos mores vel regulã
B fidei. Tũc enim à multis discernitur. Dono autem spiritus sancti in ipso primordio, quo multis adhuc bonus apparet, continuo diiudicatur an malus sit. Sed & spiritus hominum. i. voluntates hoc dono discernũtur bonę à malis [Alij] dantur [genera linguarum,] vt multis loquantur linguis, sicut Græca & Latina & Hebræa. [Alij] datur [interpretatio sermonũ,] vt in vna lingua sciat obscuros sermones scripturarum interpretari. & ita datur vnicuiq; manifestatio spiritus ad vtilitatẽ dum vnusquisq; proprium donum accipit à Deo, per quod prosit aliis quiho c non habent. Potest enim in vno eodẽmq; spiritu fieri, vt iste verbo sapientiæ polleat, nec tamen sermone scientiæ. i. doctrina fulciatur: quia sentire atque inuenire sufficit, etiam quod quod per discendi studiũ non apprehendit: ille per sermonem scientiæ fulgeat, nec tamen verbo sapientiæ cõualescat. quia & sufficit explere quãtum didicit, & ad sentiendum ex semetipso subtile aliquid non assurgit. Iste per fidem
C & elementis imperat, nec tamen per sanitatum gratiam infirmitates corporum curat. Ille per orationis opẽ morbos subtrahit, nec tamẽ arẽti terrę verbo pluuias reddit. Iste per operationem virtutum ad prędentem vitam etiam mortuos reuocat, & tamen prophetiæ gratiam non habens, quę sibi ventura sunt ignorat. Ille ventura quæq; velut præsentia attendit, & tamẽ in nulla signorũ operatione se exerit: Iste per discretionem spirituum in factis subtiliter mentes conspicit, & tamen diuersi generis linguas nescit. Ille diuersi generis linguas examinat, sed tamẽ viribus similibus dissimilia corda nõ pẽsat. Alius in vna lingua quam nouit, sermonum pondera interpretando prudenter discutit: & tamen reliquis bonis quæ non habet, patienter caret. Sic itaq; creator noster ac dispositor cũcta moderatur, vt qui extolli poterat ex dono quod habet, humilietur ex virtute quã non habet. Sic cuncta moderatur, vt cùm per impensam gratiam vnumquemq; subleuat, etiam per disparem alteri alterũ subdat, & meliorẽ quisq; dono alio eum qui sibi subiicitur attẽdat, ac licet se præire ex aliis sentiat, eidem tamen quem superat, se in aliis postponat. Sic cũcta moderatur: vt dum singula quæq; sunt omnium, interposita quadam charitatis necessitudine fiãt omnia singulorũ, quatenus vnusquisq; sic quod nõ accipit, in altero possideat, vt ipse alteri possidendum quod accepit, humiliter impẽdat. Et ideo pulcherrima varietate distributa sunt electis spiritualia dona. Sed [hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus.] Superius dictum de patre intelleximus, quia idem deus qui operatur omnia in omnibus, & nunc legimus spiritũ omnia operari, vt inseparabilis itelligatur operatio trinitatis, ita vt cũ operatio patris dicitur, nõ eam sine filio & spiritu sancto intelligamus operari: & cũ operatio filij non sine patre & spiritu sancto: & cũ operatio spiritus sancti, nõ sine patre & filio. Quod ergo dicitur de spiritu quia omnia hæc operatur, nõ ideo dicitur, quia non ei cooperatur pater & filius: sed idcirco dicitur, quia vnus atque idem spiritus hæc operatur, quoniam in his operibus non sunt multi spiritus, sed vnus, & in diuersis suis operationi- E bus non est à seipso diuersus. Hæc omnia operatur spiritus vtique sicut deus. Quis enim hæc operari potest nisi deus? Omnia hæc operatur, [diuidens] ea [singulis] non ipse diuisus, & hæc omnia facit ac diuidit [prout vult,] id est, sicut dominus omnium, sicut deus, sicut nulli subiectus. Non enim missus, sed voluntarius operatur, quia solius dei est facere voluntatem suam. Dona sua distribuit, non prout volunt homines, sed prout ipse vult, qui sol⁹ nouit quid velle debeat, & quid vnicuiq; expediat. Vnde nec huic dolendum est, nec illi superbiendum. cùm enim contristaris ꝙ minorem gratiam accepe- D ris, æmularis enim alium quasi maiorem partẽ inuaserit, cùm hoc non in nostra, sed in donantis sit positum potestate. Inuidebant enim (vt suprà dictum est) minores Corinthiorum maioribus quasi maiora sibi charismata vindicantibus, non intelligentes hæc solius Dei voluntate dispensari.

Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem mẽbra corporis cũ sint multa, vnũ corpus sunt, ita & Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi: & omnes vno spiritu potati sumus. F

Ideo spiritus sanctus diuersis diuersa dona tribuit, quia [sicut corpus vnũ est] hominis [& membra habet multa,] quæ sunt variis officiis dedita, sed [omnia membra corporis] quanuis [sint multa, vnum] tamen [corpus sunt, ita & Christus] vnum corpus habet ex variis mẽbris. Vnum est enim corpus Christi, quod est ecclesia constans ex diuersitate membrorum, id est, ex varietate personarum, diuersa officia, diuersasque gratias habentium. Et idcirco decuit vt vnus Christi spiritus per diuersa mẽbra vnius corporis Christi varias actiones expleret, quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

G & vnus ſpiritꝰ hominis aliter operatur in oculis, aliter in auribus, aliter in naribus, & aliter in manibus. Sic & ſpiritus Chriſti varie operatur in membris Chriſti. Nam ſi charismata non eſſent diuerſa ſingulis conceſſa, ſed eadem, tunc eſſent diuerſa membra idem donum habentia, neque multa fierẽt vnum per charitatem, quoniam alter alterius officio non indigeret, ꝓpter eiuſdem doni participationẽ. Humani corporis vtitur comparatione, vt oſtendat officia diuerſa eſſe, non naturam membrorum: & neminem debere quæri cuius officij ſit, dum omnes vno ſpiritu animentur, & in vno corpore coaptentur. Per hoc etiã docet nullius perſonam quaſi deſpecti contemnandam, & nullius quaſi deſpecti præferendã, nec gloriam quæ ſoli deo debetur, hominibus eſſe tribuendam, quando in omnibus vnus atq; idem Deus ſit gloriosus. Loquens enim de membris Chriſti, i. fidelibus eius, nõ ait, ita & membra Chriſti, ſed totũ hoc Chriſtũ appellauit. Ergo ſimul omnes fideles
H cũ capite ſuo ſunt Chriſtus, & propterea caput
Actu. 9. de cælo clamauit: Saule, Saule, quid me perſequeris? Chriſtus enim caput & corpus, idémq; Chriſtus verbum dei, vnigenitus ęqualis patri. Et inde videmus quanta gratia pertineamus ad deum, v ipſe voluerit eſſe nobiſcũ vnus, qui eſt
Ioan. 10. cum patre vnum. Ego, inquit, & pater vnũ ſu-
Galat. 3. mus. Nobiſcum verò eſt vnus, quia nõ dicit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno & ſemini tuo, qui eſt Chriſtꝰ. Verè nos omnes cũ capite noſtro ſimul ſumꝰ Chriſtus, quia [ĩ vno ſpiritu,] id eſt, in gratia & operatione ſancti ſpiritus, qui vnus atq; idẽ ſemper eſt [nos omnes, ſiue Iudæi, ſiue gentiles, ſiue ſerui, ſiue liberi,] id eſt, qui prius & natione & cõditione diuerſi & impares eramus, [baptizati ſumus in vnum corpus]. i. baptiſmatis ablutione per fidem deducti ſumus in vnum Chriſti corpus, vt amodo ſimus omnes vnum, ſicut illi, quorum erat cor
Actu. 4. vnũ & anima vna. [& omnes potati ſumus vno ſpiritu,] id eſt, pro capacitate vniuſcuiuſq; per-
I cepimus omnes ſpiritum ſanctũ, quo debriaremur, & qui cũ ſit vnus, diuerſis modis operaretur in nobis: ſicut vna hominis anima videt in oculo, audit in aure, loquitur in ore, ambulat in pede, & in cæteris membris cætera facit.

Nam & corpus non vnum eſt membrum, ſed multa. Si dixerit pes, quoniã nõ ſum manus, non ſum de corpore, num ideo non eſt de copore? Et ſi dixerit auris, quoniã non ſum oculus, non ſum de corpore, num ideo non eſt de corpore? Si totũ corpus oculus, vbi auditus? Si totum auditus, vbi odoratus? Nunc autem poſuit Deus membra, vnumquodque eorum in corpore ſicut voluit. Quòd ſi eſſent omnia vnum membrũ, vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra, vnum autem corpus.

Et bene nos omnes vnum dicimur: [nam & K corpus] humanum, cui eccleſia ſimilis eſt, [non eſt vnum membrum, ſed multa.] Sic & nos ex quibus conſtat eccleſia, non omnes vnum officium vel donum habemus, ſed multa. Ideoque minori non eſt dolendum quia minus habet, neque maiori ſuperbiendum ex eo quod maius donum vel officium ſortitus eſt. Verè multa ſunt in Chriſti corpore mẽbra. Nam [ſi pes] id eſt, aliquis fidelis qui inferius donum habet, & per terrenas actiones incedit, [dixerit quoniã nõ ſummanus,] quoniam non habeo ſuperiorem & mundam ſpiritualium operationem, [non ſum de corpore] Chriſti, [num ideo non eſt de corpore?] id eſt, nõ ideo conſequẽs eſt vt nõ ſit de corpore Chriſti, quia poteſt aliud eſſe q̃ manus, & tamen in hoc corpore manere? Et codẽ modo ſi auris. i. ille qui doctrinam audit à magiſtris dixerit, [quoniã non ſum oculus]. i. quoniam non intueor præclarum lumẽ ſapientiæ, vt mihi & aliis prouidere queam, [nõ ſum de corpore] Chriſti, [num ideo non eſt de corpore]. i. num ideo conſequens eſt vt non ſit de hoc corpore, quia multa ſunt in eo mẽbra præter oculos? Hoc dicitur propter minores Corinthiorũ, qui deſperantes dicebãt ſe nõ pertinere ad corpus Chriſti, quoniam habere nõ poterant illa magna charismata, quæ in ſpiritualibus viris cernebant. Propter eoſdẽ puſillos dictũ eſt ſuperius, quia nemo ĩ ſpiritu dei loquẽs dicit anathema Ieſu. Dicebant enim anathema Ieſu, quod ĩterpretatur à ſaluatore alienatio, dũ ſe alienos à corpore ſaluatoris dicerẽt, quia nõ erãt ex ſuperioribus mẽbris. Sed neceſſe eſt, vt ſint in corpore diuerſa mẽbra. Nã [ſi totũ corpus oculus eſſet]. i. ſi tota eccleſia ſolũ officiũ aſpiciendi ſpiritualia haberet, [vbi] eſſet auditus? id eſt, vbi eſſent diſcipuli, qui vocẽ prædicationis à doctoribus audirẽt? Vel [ſi totũ] corpus eſſet [auditus. i. ſi tota eccleſia eſſet populꝰ ſubiectorẽ, obedièter audiens præcepta magiſtrorũ, [vbi] eſſet [odoratus?] id eſt, illi qui bonum odorẽ virtutum & malũ odorẽ vitiorum quaſi nares ſubtiliter diſcernũt & à longe præſentiũt? Acſi dicatur: Si omnes eſſent vnius officij vel operis, quomodo ſpleretur reliqua neceſsitas corporis, cũ cõſtet multis officiis opus eſſe ad gubernationẽ corporis? Nã eccleſia ſuperni capitis corpus eſt. In qua alius alta videdo, oculus: alius recta operãdo, manus: alius adiniũcta diſcurrẽdo, pes: alius præceptorũ vocẽ intelligendo, auris: alius malorũ fœtorẽ, bonorũq; fragrantiã diſcernẽdo, naris eſt. Qui corporalium more membrorũ dũ viciſsim ſibi accepta officia impẽdũt, vnũ de ſemeipſis omnibus corpus reddunt: & cũ diuerſa in charitate peragunt, diuerſum eſſe prohibent vbi continẽtur. Si autẽ vnum quid cũcti agerent, corpus vtiq; quod ex multis continetur mẽbris, nõ eſſent. Quia videlicet multipliciter cõpactũ non exiſteret, ſi hoc cõcors mẽbrorũ diuerſitas nõ teneret. Sed [nunc] propter vitanda hæc incõuenietnia, [poſuit Deus membra in corpore] Chriſti, [vnumquodque eorum,] id eſt, maius & minus, [ſicut ipſe voluit.] Et ideo nec maior debet ſuperbire, minorémque deſpicere, nec

minor

A minor dolore vel maiori inuidere. Deus enim ſic diſpoſuit eos, cuius diſpoſitio non eſt ab homine mutanda: & ſic voluit eos eſſe, cuius voluntas nunquam eſt iniuſta. [Quod ſi eſſent omnia vnũ membrum. i. ſi omnes fideles eſſent vnius officij, [vbi] eſſet [corpus] eccleſiæ, quod non niſi variis membrorum officiis gubernatur? Si enim omnes vnius dignitatis eſſent, iam deperiſſet honeſta compoſitio variarũ partiũ. Sed [nunc]. i. ne corpus pereat, quod nõ niſi ex diuerſis membris cõſtare poteſt, [multa quidẽ] ſunt [mẽbra,] ſed [vnum corpus] ex illis omnibus. Quoniam multa cum inuicem ſui egeant, non diſcrepant in vnitate naturę, quãuis diuerſa ſint, quia diuerſitas hæc in vnum concurrit, vt corporis vtilitas expleatur.

Non poteſt autẽ dicere oculus manui, opera tua non indigeo: aut iterum caput
B *pedibus, nõ eſtis mihi neceſſarij. Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt: & quæ putamus ignobiliora membra eſſe corporis, his honorem abundantiorẽ circundamus: & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatẽ habent. Honeſta autem noſtra nullius egent.*

Membra quidem ſunt multa, ſed nullum ex his ſuperfluum, imo omnia ſibi inuicẽ ſunt neceſſaria, quoniam [oculus,] id eſt, ille qui cæteris viam rectæ operationis præuider, [non poteſt dicere manui,] id eſt, operatori, [non indigeo opera tua,] id eſt, ſtudio tuæ operationis. Nam ſicut manus indiget oculo vt operari valeat, id eſt, diſcipulus prouiſione doctoris vt bonũ opus expleat, ita oculus indiget operatione manus, id eſt, doctor qui per ſeipſum agere non
C poteſt quod agendum præuidet, neceſſariũ habet diſcipulum, per quem fiat quod neceſſariũ præuidet. Inaniter enim præuideret, ſi non eſſet qui conſequẽter faceret. [aut iterum caput] id eſt, ille qui in ſumma dignitate poſitus eſt, nõ poteſt dicere [pedibus,] id eſt, nouiſsimis eccleſiæ membris, [nõ eſtis mihi neceſſarij.] Omnino neceſſarij ſunt ei ſubiecti, quia poteſt humilis qđ non poteſt ſublimis, quia & ferrũ poteſt qđ aurũ nõ poteſt: & quanuis aliquis dignitate ſublimis ſit, tamen ſi ſubiectus defuerit qui obſequiis illum faciat glorioſum, ipſa dignitas cõ temptibilis erit. Hoc præcipue nunc dicitur ꝓpter eos, qui ſummis charismatibus inter Corinthios præeminebãt, & minores quaſi ſuperfluos & inutiles deſpiciebant & abiiciebãt. Sed talia eccleſiæ membra licet ſint inferiora, nõ tamen ſunt inutilia. [Sed multo magis] ea [membra corporis] eccleſiæ [quæ videntur eſſe infirmiora,] id eſt, ſpirituali charitate magis carẽtia, [ſunt neceſſariora:] quia minores qui ſunt in eccleſia, quanuis infirmi & contemptibiles appareant, plus tamen vtiles ſunt aliquoties: [& quę putamus eſſe ignobiliora mẽbra corporis] eccleſiæ. i. per ignobilitatem morum degenerare:

[his circundamus abundantiorem honorem,] D id eſt, nonnunquam circuntegimus verbis noſtris degeneres eorum mores. Deſpectis enim exhortatio bonæ locutionis eſt neceſſaria, per quam addatur illis aliquis honor vt fiant vtiles: alioqui ipſo contemptu negligentiores circa ſe & deteriores fient. & membra [noſtra quæ] per aliquod peccatũ ſunt inhoneſta,] id eſt, carnales filij eccleſiæ, [abũdantiorem honeſtatẽ habent] à nobis celãtibus fœditatem eorum. Sed [honeſta noſtra,] id eſt, eccleſiæ mẽbra quæ ſatis habent honoris per decorem ſuę ſanctitatis, [nullius egẽt] honeſtationis per tegimẽ obſcœnitatis. Quod melius oſtendimus, ſi ipſa quæ plerũque accidunt proferamus. Nam quilibet potens & proteruus, cùm aliquid iniquè perpetraſſe cognoſcitur, tẽpus quæritur vt de malo quod fecit increpetur. Niſi enim prædicator ſuſtineat quando ferre congrue correptionem poſsit, augetur in eo malum quod inſequitur. Sæpe enim contingit vt talis ſit, qui nulla increpationis verba ſuſtineat. Quid itaque in hu
E ius culpa prædicatori agendum eſt, niſi in ſermone admonitionis quam pro communi ſalute omnium auditorũ tacit, tales culpas ad medium deducat, quales cum perpetraſſe conſiderat? Qui & præſto eſt, & de ſe ſolo adhuc argui non poteſt, ne deterior fiat: & cum generaliter contra culpam inuectio intenditur, correptionis verbum libẽter ad mentem reducitur, quia potẽs prauus ignorat ꝙ ſibi hoc ſpecialiter dicatur. Vnde fit plerũq; vt eo vehemẽtius perpetratam culpam lugeat, quo reatum ſuum, & cùm pecuſsũ ſentit, neſciri putat. Magna itaq; arte prædicationis agendum eſt, vt qui ex aperta correptione deteriores fiunt, quodam correptionis temperamẽto ad ſalutem redeant. Vnde nunc aperte dicitur: Quæ putamus ignobiliora eſſe membra corporis, his honorem abũdantiorem circũdamus: & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habẽt. Honeſta autem noſtra nullius egent. Sicut enim inhoneſta membra in corpore, ita quidam intra ſanctam eccleſiam potentes & praui. Qui dum aperta inuectiones feriri non queunt, quaſi honore tegminis velãtur. Sed hęc de occultis po-
F tẽtum delictis loquimur. Nam quando & aliis cognoſcentibus peccãt. aliis etiam cognoſcentibus increpãdi ſunt, ne ſi prædicator tacet, culpam approbaſſe videatur, atque hæc creſcẽs in exemplum veniat, quam paſtoris lingua nõ ſecat. Vel ſi de corporalibus membris vnuſquiſque noſtrum hęc intelligantur, manifeſtum eſt, quia pudenda noſtra, quæ turpia videntur dum aſpectus publicos vitant, honeſtate ſe tegũt, ne per irreuerentiam horreant. Abſit enim vt aliqua turpitudo in membris ſanctorum etiam genitalibus eſſe dicatur vel credatur. Dicuntur quidẽ inhoneſta, quia nõ habent illam ſpeciem decoris, quam membra quæ in promptu locata ſunt. Vel certe (quod probabilius dici poteſt) propter legem in membris repugnantem legi mentis, quæ de peccato accidit, non de prima noſtræ inſtitutione naturæ. Illicitus itaque & temperantiæ legibus non ſubiectus membrorũ illorum vſus, eſt turpis, non ipſa membra.

M Sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *Si deus tẽperauit corpus, ei cui deerat, abundantiorẽ tribuendo honorem, vt nõ sit schisma in corpore, sed in idipsum pro inuicem solicita sint membra. & si quid*
Hebræ. 4 Roma. 8. *patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra: siue gloriatur vnũ membrum congaudent omnia membra.*

Ea quæ videntur inhonesta in membris ecclesiæ, non sunt inhonesta. [Sed deus tẽperauit ipsum [corpus] varietate mẽbrorum, officia diuersa in vnitatis compage seruãtium, tribuendo per digna membra [abundantiorem honorem ei] membro [cui deerat] in se, sicut ostẽdimus de proteruo potente. Vel tribuendo abũdãtiorem honorem per bonam vitam ei membro, cui deerat per scientiam prędicandi. Vel ei
H qui despicabilis apparebat hominibus, tribuit deus largiorem honorẽ per immẽsam miraculorum vel aliorum charismatũ gratiam. Ita temperauit deus ecclesiæ corpus, vt nullum ex mẽbris eius sit superfluum, sed oĩa sint necessãria, ideo [vt nõ sit schisma in corpore] ecclesiæ, vbi debet esse vnitas & concordia. i. ne alter alterũ abiiciat quasi inutilẽ aut superfluum: [sed mẽbra sint solicita pro se inuicem,] id est, maiora pro minoribus, & minora pro maioribus, quoniam alia sine aliis non possunt: membra dico, tendentia [in idipsum,] id est, in vnitatem, vt omnia studeãt habere cor vnum & animam vnã, vt dum sic agunt, [si quid] aduersi [patitur vnũ membrum], compatiuntur ei omnia membra,] quasi aduersitas illa sit omniũ. [siue gloriatur] de bono [vnum membrum,] congaudent ei [omnia membra,] quasi bonum illud sit omnium. Nam & in membris humani corporis, ex quorum vnitate atque compage charitas nunc suadetur membris ecclesiæ, videmus hæc omnia,
I dum vnumquodque eorum non sibi soli, sed & cæteris propriis agit officiũ. Oculus enim videt, & non audit: auris audit, & non videt: manus operatur, nec audit, nec videt: pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit quod manus. Sed in vno corpore si sit sanitas, & non aduersus se litigẽt membra, & auris videt in oculo, & oculus audit in aure. Nec obiici potest auri quia nõ videt, vt dicatur ei, Nihil es, minor es. Nũquid videre & discernere colores potes, quod facit oculus? Respõdet enim auris de pace corporis, & dicit: Ibi sum vbi est oculus, in eo corpore sum. In me non video, in illo cum quo sum, video. Ita cũ auris dicit, oculus mihi videt, oculus dicit, auris mihi audit: oculi & aures dicunt, manus nobis operantur: manus dicunt, pedes nobis ambulant: omnia in vno corpore cum operãtur, si sit ibi sanitas & cõcordẽt mẽbra, gaudent & congaudent sibi: & si aliquid molestiæ est in aliquo membro, non se deserũt, sed compatiũtur sibi. Sic & filij ecclesiæ. i. mẽbra Christi, omnino debẽt agere. Nec putẽt se ad deum nõ pertinere, si miracula non fecerint. Sed quis quis in corpore non potest resuscitare mortuũ, non illud quærat ne discordet in corpore, quomodo si auris quærat videre, discordare potest. K nam quod non accepit, nõ potest facere. Si autem ei obiectum fuerit & dictum, Si iustus esses resuscitares mortuum quomodo fecit Petrus, respondeat: Petrus & mihi fecit, quia in eo corpore sum, in quo Petrus fecit. In illo quo potest possum, à quo diuisus non sum. Quod minus possum, compatitur mihi: & quod plus potest, congaudeo illi. Si ergo vnusquisque quod potest, iustè egerit, ac de bono quod accepit, aliis prodesse studuerit, & in eo quod alius plus potest, non inuiderit, sed congratulãtus fuerit tanquam in vno corpore cũ eo constitutus, custodietur in membris Christi, quod custodiunt inuicẽ corporea membra cuiuslibet hominis.

Vos autem estis corpus Christi, & mẽbra de membro. Et quosdam quidem posuit deus in ecclesia, primũ apostolos, se- Epist. L
cundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationũ, opitulationes, gubernationes, genera liguarum, interpretationes sermonum. Nunquid omnes apostoli? nunquid omnes prophetæ? nunquid omnes doctores? nunquid omnes virtutes? nunquid omnes habent gratiam curationum? nunquid omnes linguis loquuntur? nunquid omnes interpretantur?

Ostendit Apostolus nostram se causam pet membrorum carnalium rationẽ tractasse, quia non omnes eadem possumus, sed singuli pro qualitate fidei & gratia quam accepimus. Hæc, inquit, concordia varie operandi & congaudẽ- M
di vel compatiẽdi, est in membris humani corporis. Sed [vos estis corpus Christi,] [id est, cõiuncti & vniti estis in Christiana fide & veritate, & estis etiam [membra] CHRISTI, vt inuicem vobis per charitatem seruiatis vnusquisque de dono vel officio quod habet. Membra estis pendentia [de membro,] id est, de me qui sum maius mẽbrum Christi, & vos mihi sicut digitos manui adhærere in eius corpore feci. Nam aliud quidẽ est mẽbrũ corporis aliud mẽbrum mẽbri. Mẽbrũ quippe corporis, pars ad totum est: membrum verò membri, particula ad partem. Membrum nãq; membri est digitus ad manum, manus ad brachium: membrum verò corporis, est totũ hoc simul ad corpus vniuersum. Sic ergo in spirituali dominico corpore membra de membro dicuntur, qui in eius ecclesia ab aliis reguntur. Hinc Apostolus exponit diuersitatẽ in fidelibus, quam dixerat in mẽbris, & determinat de donis dei, quæ sint altiora & quę inferiora: qui de his putabant Corinthij quod minº esset, maius: & quod maius minus. Vos, inquit, estis membra Christi, & cùm sitis membra, non estis æqualia. quoniam [deus posuit in ecclesia quosdam] diuersorum graduum fideles, scilicet [primum] dignitate &

A tempore [apostolos] vice Christi prædicantes, secũdo] dignitatis loco [prophetas] futura prę dicentes, qui post aduentũ domini fuerũt, sicut Agabas, & beatus Benedictus [tertio] gradu dignitatis posuit [doctores,] id est prædicatores,
Actu. 11. & 13. qui doctrina veritatis ecclesiam instruerẽt [deinde virtutes,] id est, eos qui fortia miracula faciunt, vt in expulsione dæmonũ & mutatione elementorum sicut aeris serenitatem in pluuiã conuertendo, vel super aquã siccis pedibus ambulando, [exinde] posuit [gratias curationũ]. i. eos qui per orationẽ curant infirmos, & [opitulationes,] id est, eos qui opitulantur maioribus, vt Titus Apostolo vel archidiaconus episcopo & [gubernationes] id est minorũ personarum prælationes vt sunt presbyteri. & [genera linguarũ,] id est, scientiam loquendi linguis variis per donum gratiæ ei. Quia Corinthij donum istud magis appetebãt æstimantes hoc esse maximum, ideo nouissimum hoc posuit Apostolus, innuẽs esse inferius & indigniº cæteris prę missis. Talia dona fidelibº suis deus varie distribuit, secundum mensuram donationis suæ dãs
B vnicuique gratiam. Aliud enim habet ille aliud iste: & quod habet ille, non habet iste. Mensura est diuisio quædam donorum. Non enim omnes sunt apostoli, sed illi soli quos Christus misit: nec omnes habent spiritum prophetiæ, sed quibus hæc gratia diuinitus est cõcessa: nec omnes habent scientiam docendi alios, neque omnes operantur virtutes miraculorum, neque omnes habent gratiã curandi infirmitates, nec omnes diuersis linguis loquuntur, nec omnes interpretantur scripturas aut linguas. Nam si omnes haberent hæc omnia, iã non essent quibus hæc officia seruirẽt. Ideo pulchrum & necessariũ est, vt alij habeant quod nõ habent alij, & alij rursum alia, quatenus vnusquisque quod ipse habet, cæteris ministret qui non habent.

Æmulamini autem charismata meliora. Et adhuc excellentiorem vobis viam demonstro.

Hucusque reuocauit illos à schismate ad cõ-
C cordiã & vnionem, vt nullus glorietur de charismate superiori, nullusque doleat de inferiori. Hinc eos ad charitatem inuit, ostendens sine ea nihil cætera valere. Deus, inquit, varia dona consueuit fidelibus suis impendere. Sed vos [æmulamini charismata meliora,] id est, de his quæ supra demonstraui, desiderate vtiliora, nõ linguas, vt solebatis. [Et adhuc] præter hæc in prædictis ostensa, [demonstro vobis excellentiorem viam,] id est, charitatem, quæ supereminentissimum locum inter cæteras virtutes obtinet, & est via per quam illi gradiuntur, qui tendunt ad regnum cælorũ. Nã per cæterarũ virtutũ vias ambulare possunt & illi, qui ad inferiora descendunt. Quicũque autẽ viã charitatis sectantur, ad supernam patriã tendũt. Quomodo enim oleũ nullo humore præmitur, sed diffusis oĩbus exilit & supeminet, sic est charitas. Nõ potest premi in ima, sed necesse est vt ad supna emicet: & ideo q vult ad supna celorũ regna puenire, studeat p viã charitatis incedere

Nã quare charitatẽ apostolus excellẽtiorẽ viã D
apellauerit, declarat ipse, cũ protinº subiungit:

CAPVT XIII.

I linguis hominũ loquar & angelorũ, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans aut cymbalũ tinniens. Et si habuero omnem prophetiã, & nouerim mysteria omnia & omnẽ scientiã, & si habuero Matt. 21. Marc. 11.
omnem fidem ita vt montes trãsferam, charitatẽ autem non habuero, nihil sum & si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

Quoniã loqui diuersis linguis præcipue de- E
siderabant Corinthij, propterea donũ hoc in primis ostendit Apostolus sine charitate non prodesse. [Si] ego, inquit, [loquar linguis] omniũ [hominum & angelorum,] id est, si mihi per gratiam datum sit vt sciã loqui sicut omnes homines qui sunt in terra, & sicut angeli qui sunt in cælo, sed [charitatem non habeam,] quã carere potest omnibus linguis loquens, [factus sum] similis ęri sonanti vel cymbalo tinnienti. Nam variis linguis loqui vel similia facere non semper ad meritũ datur, sed ad gloriam dei gẽtibus ostendendam, nec per hæc vitam æternã consequi valent illi qui ea faciunt. Charitas verò & meritum semper auget, & vitam æternam præbet. Habent autem & angeli suas linguas, quibus maiores intimant minoribus, quod de dei voluntate senserũt, vel quibus ad homines missi vtuntur. Nã primi angelorum suscipiunt ab ipso deo illuminationes sciẽtiarũ, ac deinde tradũt eas subiectis spiritibus. Linguę verò qui
bus sic alij loquũtur aliis, intelligũtur aliqui nu F
tus vel interiores motus, per quos intimãt sibi vicissim quod voluerint. Neque enim minores sciunt omnia quæ maioribus sunt nota, sed ea tantũ, quæ sibi fuerint à superioribus intimata. Sed si data, inquit, fuerit mihi tanta linguarum sciẽtia, vt loquar linguis & angelorũ & hominũ Iacob. 2.
nec charitatẽ habuero. factus sum [velut æs sonans aut cymbalũ tinniens.] Nam sicut æs aut cymbalũ nõ per se, sed impulsu aliquo resonat: sic loquens linguis, nõ per se qui nescit, sed per impulsum spiritus profert ea quibus audientes mulceat. Aere quippe vel cymbalo insensibiles ac mortuæ hominũ mentes, quę vitã charitatis non hebent, designantur. Nã sicut corpus sine spiritu. i. si fuerit sine anima mortuũ est, sic aĩa si sine sancto spiritu. i. sine charitate fuerit, mortua deputabitur. In sonitu ęris vel cymbali delectantur audientes, siue percipiunt aliquã vtilitatẽ: sibi verò nihil hoc prodest, sed potius in suo detrimento commodũ aliorũ operatur. Sic & prædicator qui sensum charitatis non habet

Universidad de Deusto
Biblioteca

G in eo quod loquitur, alios delectat nescíens, & ipse detrimentũ inde percipit, vnde audiẽtibus proficit. Nã sicut quod æs sonat, dulce est aliis sed sibi labori & diminutioni, sic & quod loquitur prędicator charitate vacuus. Nec solum de prædicatore potest hoc intelligi. Apte enim & quorumlibet insensibiliũ hominũ corda per æs & cymbalũ designantur, qui sæpe & supernos ictus accipiunt, & tamen nulla disciplinæ percussione molescũt. Acs verò cũ percutitur, canorus valde sonitus ex eius peussione forma tur. Et quidẽ metallo çris in nullo discrepãtes, cũ flagella supernæ percusionis accipiunt, piæ eõfessionis sonitus emittunt: sed quia humilita tis voces ex corde non proferunt, ad statum salutis reducti, nescíũt quod ꝓmiserunt. In nullo igitur æris imitationem fugiunt, qui in percussione positi, bona quæ non sentiunt, loquũtur. Quisquis enim bona loquitur, sed per amorem eadem bona nõ sequitur, velut æs aut cymbalũ

H sonitum reddit: quia ipse non sentit verba quæ
Nume. 22. 23. & 24. ipse facit. [Et si habuero,] inquit, [prophetiã,]
Ioan. 11. vt per spiritum dei quę futura sunt prænunciẽ, sicut Balaam & Caiphas. [& nouerim mysteria omnia,] id est, occulta veteris & noui testamẽti sicut Salomon, [&] nouerim [omnem scientiã] de his quæ fuerint, & quæ sunt, & quæ futura sunt, vel de diuinis & humanis, sicut idem Salomon. [& si habuero fidem omnem,] id est, de omni re vnde est habẽda, [ita] perfectã, [vt] eius virtute [montes] de loco ad locum [transferã,] sed omnia hæc habẽs, [charitatem non habue-
Matt. 17. ro, nihil sum,] etsi hęc magna sint. Saluator dixerat fidẽ quæ fuerat sicut granum sinapis, mõtes posse transferre: & nunc Apostolus dicit omnem fidem esse quæ montes transferat. Vnde intelligitur perfectum esse fidem quæ grano sinapis comparatur, & hoc non propter exiguitatem, sed propter integritatẽ dictũ esse. Sed fi-
Iacob. 2. des sine charitate nil valet ad salutẽ, quia & dęmones habent huiusmodi fidem. [Et si distri-
I buero,] inquit, [facultates meas]. i. omnia quæ
Lucæ. 14. possum habere diuisero, vt plurib⁹ prosim, dãs omnia in cibos nõ diuitũ qui reddant, sed pauperum qui nõ habent vnde reddere possint: & quod est maius, [si] tẽpore [persecutionis [tradidero] pro fide [corpus meum] sęuissimis cruciatibus, [ita vt ardeam,] sed [charitatẽ non habuero] .i. non charitate, sed iactatione hoc fecero, vel odium in corde meo aduersus aliquẽ retinuero, [nihil mihi] totũ hoc [prodest.] Magna itaq; & mirabilis est charitas, sine qua nec loquutio diuersarum linguarũ aliquid prodest, nec prophetia, nec mysteriorum & scięntiarum notitia, nec fides, nec facultatũ distributio, nec martyrij passio: & cum hæc quæ maiora sunt, nihil sine charitate prosint, manifestum est quia nec cætera bona prodesse valent sine hac charitate. Alia enim bona & reprobi habere possunt, sed charitatem non nisi soli possident electi. Cuius membra & species Apostolus consequenter describit, dicens:

Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, nõ est ambitiosa, nõ quærit K *quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, cõgaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. Charitas nunquam excidit.*

Omnia bona sine charitate vilia sunt & inutilia, sed cum charitate chara sunt & vtilia. Quę charitas habet in se virtutes, quæ nunc enumerantur. Est enim patiẽs, id est, patientiã seruãs. Patientiam verò seruare, est aliena mala æquanimiter perpeti: contra eum quoq; qui mala irrogat, nullo dolore morderi. Nam qui sic proximi mala portat, vt tamen tacitus doleat, & tẽpus dignæ retributionis quærat, patientiam nõ seruat, sed simulat. Sed [charitas est patiens,] quoniã aliena mala æquo animo tolerat, & [est benigna,] quia ipsos etiam à quibus mala patitur, amat. Patiens, quia illata à proximis mala L æquanimiter portat: benigna verò, quia ꝓ malis bona largiter administrat. Patiens est, quia tranquillam mẽtem in aduersis seruat: benigna verò, quoniam misericorditer sua bona proximis indigentibus impendit. Patiens est, quia contra tentationes seculi vel procellas in deum fixa, persistit ĩmobilis: benigna verò, quia proximorum delectatur profectibus. [Charitas nõ æmulatur,] id est, non inuidet: quiavbi est inuidia, ibi fraternus amor esse non potest. Non æmulatur, quia per hoc quod in præsenti modo nil appetit, suidere terrenis successibus nescit. Non æmulatur, quoniam alterius bonum diligit vt suum. [non agit perperam, id est, peruerse: quia quo se in solum dei ac proximi amorem dilatat quicquid à rectitudine discrepat ignorat. [non inflatus,] id est, non intumescit de tẽporali fœlicitate, vel carnis generositate, vel sci
entiæ vel merito: seu qualibet alia re: quia cum præmium internæ tretributionis anxia desiderat, de bonis se exterioribus aut transitoriis nõ exaltat. [non ambitiosa,] id est, cupiẽs honores M seculi: quia maior aliis esse non ambit, & super cæteros dominari, vel ea sibi vẽdicare quæ sunt alieni iuris. nõ est igitur ambitiosa, quia quo ardẽter intus ad sua fatigat, foris nullatenus aliena concupiscit. [non quærit] ea [quæ sua sunt,] quia cuncta quæ hic transitorie possidet, velut aliena negligit, cũ nihil sibi esse proprium nisi quod secum permaneat, agnoscit. Non quærit quæ sua sunt, quia propter aliorũ cõmoda suas vtilitates deserit: nec se, sed alios exaltare studet [non irritatur,] id est, non prouocatur ad iram, quia & iniuriis lacessita ad nullos se vltiõis suæ motus excitat, dum pro magnis laboribus maiora post præmia expectat. [nõ cogitat malũ,] id est, non cogitat quomodo ei qui sibi facit iniuriam, vicem reddat. Nõ cogitat malum, quia in amore munditiæ mentem solidans, dum omne odium eruit, versari in animo quod inquinat, nescit. [non gaudet super iniquitate,] quia sola dilectione erga omnes inhiat, nec de perditione aduersantiũ exultat. Sunt enim nonnulli qui nec faciunt malum, nec facere cogitant

A tant eis, à quibus aduersa perferunt: sed tamen si factũ illis ab aliis fuerit, lætantur: & ideo nũc postquam dictũ est, quia charitas non irritatur, nec cogitat malũ, additur quia non gaudet super iniquitate, id est, nõ ei placet si quid inique passus fuerit vel ipse qui ei aduersatur. Sed [con gaudens veritati,] delectatur verbis veritatis, vel operibus veræ sanctitatis: quia cæteros vt se diligens, per hoc quod rectũ in aliis conspicit, quasi de augmento proprij profectus hilaresc it. [Omnia suffert,] quia pro spe quietis æternæ nihil aduersitatis pati recusat. Supradictũ fuerat quia patiens est, id est, nõ murmurãs in aduersis, sed corde tacito cũcta perferens: & nunc dicitur quod omnia suffert & in actu susti

B net, quicquid aduersitatis acciderit. Ibi enim laudata est tranquillitas cordis, hic fortitudo passionis: & ideo suffert omnia in præsenti vita, quia credit omnia de futura vita. Et sustinet omnia quæ hic grauia immittuntur, quia sperat oĩa quæ sibi dulcia promittuntur: & propterea nunquam excidit. i. nunquam cadit, sed sine casu persistit. Nec quod dictũ est, omnia credit,
1. Ioan. 4. sic accipiamus, vt charitati cuiusquã derogem⁹ si malũ quod de fratre audierit, non statim credit. Quia ipsa charitas, quæ omnia credit, non omni spiritui credit. Ac per hoc omnia quidem credit, sed Deo, quia nõ dictũ est, omnibus cre dit. [Omnia] ergo quæ sanctis credenda sunt, [credit:] & [omnia] quę sibi diuinitus promissa sunt, [sperat:] & [omnia sustinet,] id est, expectat per patientiam longanimiter eadem bona quæ sperat, vel interim sustinet aduersa pro spe bonorum ipsorum. Habet etiam hoc [charitas] præter cæteras virtutes, in quo rursum dignior illis est, quia [nunquam excidit,] id est, nunquam ex toto cadit. Licet enim opera eius cadant, hoc est, deficiant & cessent in futuro seculo, ipsa tamen nunquam à suo statu decidet, sed validior stabit, ac perseuerabit in alio seculo quàm in isto. Si enim dum credit & sperat ac præstolatur, diligit quod nondum videtur, quanto magis diliget cum videbit & tenebit?

C *Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est.*

Charitas quidem nunqnam excidit, id est, nec nunc, nec in alia vita à suo statu decidit, vt minuatur aut deficiat, sed cætera charismata decidunt & deficiũt. Quia [siue prophetiæ] accipiantur quæ nunc necessariæ sunt in tẽpore cæcitatis nostræ, in luce futuri seculi [euacuabũtur] id est, ab omni vtilitate fiet vacuæ, & ideo cessabunt. Nam vbi erunt omnia præsentia, quomodo prædiceretur aliquid futurum? [siue linguæ] accipiãtur, id est, variarũ linguarũ loquutiones, in illo seculo [cessabunt.] Vbi erũt enim manifesta omnia, cur alicui diceretur aliquid? Poterũt quidem loqui ad inuicem sancti si voluerint, sed non necesse erit, vbi scientia vocẽ præueniet. Et si quid inter se loquuti tunc fue- D rint, non eo modo id facient quo nos nunc loquimur: sed eo potius, quo in supernis angelici spiritus adinuicẽ loquuntur, [siue scientia] nũc habeatur, per quem de Deo & secretis eius aliquid sciatur, in futuro seculo [destruetur:] quia si quam nunc de Deo cognitionem habemus, hanc nõ in natura diuinitatis ipsius, sed per similitudinẽ & naturas exteriores habemus. Nã quantalibet mẽs humana se intentione tetẽderit, etiam si iam phantasias imaginũ corporaliũ à cogitatione compescat, si iam omnes circunscriptos spiritus ab oculis cordis amoueat, adhuc tamen in carne posita mortali, videre vel cognoscere gloriã Dei non prævalet quicquid est: & dẽ illa sicut est, quod in mẽte resplendẽt, similitudo, & non ipsa est. Et idcirco talis nostra scientia destruetur, quandoveritas ipsa pure manifestabitur. Sciẽtia hæc & prophetia vel locutio destruentur, quæ capere vel narrare nõ possunt plenitudinem veritatis, quia ex parte E sunt. Nam [ex parte cognoscimus] veritatem, non ex toto, id est, imperfectẽ scimus quicquid adhuc de Deo nouimus: [& ex parte prophetamus] de futuris, quia quædam futura per prophetiam prænunciamus, sed plurima ignoramus. Sed omne quod ex parte est, destruetur. Quia [cum venerit quod perfectum est,] id est quando dabitur Dei notitia, quæ non ex parte, sed ex perfectione fit, quoniam videbimus eũ sicuti est, tunc [euacuãbitur quod ex parte est] id est, omnis imperfectio ad nihilum veniet. Nostra imperfectio destruetur, non id quod verum est, euacuabitur. Destructio imperfectio 1. Ioan. 3. nis erit, quando id quod perfectum est, implebitur perfectione veritatis. Deinde Apostolus vt aliqua similitudine ostenderet quantum ab illa quæ futura est, distet hæc vita, non qualiumcunque hominum, sed etiam illorum qui præcipua hìc sanctitate sunt prædi ti, subiecit:

Cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus. Quãdo autem factus sum F *vir, euacuaui quæ erant paruuli.*

Ad illa enim ineffabilia qualecunque adhibẽs de notis rebus exemplum, paruulam ætatem virili comparauit ætati. In hac ergo vita mirabiliũ hominum prophetia vel scientia ita cõparãda est illi vitæ, quasi scientia paruuli ad virum. Quia sicut vita hæc imperfecta est, sic & sciẽtia. Tunc autem pertingemus ad virilem perfectionem, cum forti sensu peruenerimus ad angelorum æqualitatem. Quasi dicatur: Prophetia & scientia quę sunt ex parte, sic euacuabuntur cum venerit illa veritatis perfecta cognitio sicut sensus & locutio paruuli euacuatur, cum ille ad perfectã scientiam peruenerit. Cur enim hoc Apostolus dixerit, insinuat subdendo:

Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciẽ. Nunc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Inde potest videri quoniam cum perfectio venerit, euacuabitur imperfectio, quia nunc, id est, caligine præsentis vitæ videmus per speculum, id est, cognoscimus Deum per imaginem suam: sed tunc, id est, in futuro seculo manifestè videbimus. in speculo enim cernitur imago. Et nos qui sumus imago Dei, conamur vtcunque videre eum per hanc imaginem suam tanquam per speculum. Speculum est anima rationalis, in cuius consideratione aliquo modo videmus deum, sed obscure. Videmus enim per speculum in ænigmate. Aenigma autē est, nō omnis, sed obscura allegoria. Nam sicut omnis equus animal est, non autem omne animal equus, ita omne ænigma allegoria est, non autem omnis allegoria ænigma. Allegoria verò est, cùm aliud ex alio significatur. i. aliud dicitur, & aliud intelligitur: sicut est, Non alligabis os boui trituranti, id est, non prohibebis prædicatorē viuere de prædicatione. Sed ibi solummodo allegoria est ænigma, vbi difficile patet intellectus. Vbi autum facilè intelligitur, non est ænigma. Cùm ergo dicitur, videmus nūc per speculū in ænigmate, sicut in nomine speculi imago designatur, ita nomine ænigmatis similitudo obscura, & ad dispertiendum difficilis. Nemo itaq; miretur etiā in hoc vidēdi modo, qui cōcessus est huic vitæ per speculum, scilicet in ænigmate laborare nos, vt quomodocunq; videamus. Nomen quippe hic non sonaret ænigmatis, si esset facilitas visionis. [Nūc videmus per speculum in ænigmate, sed [tunc] cùm venerit illa perfectio,] videbimus [facie ad faciē] .i. manifestè ad similitudinem duorū, qui se inuicem directo vultu sine aliqua re interposita aspiciunt. Facies autem Dei, manifestatio eius intelligēda est. Facies verò nostra intētio cordis nostri. Videbimus ergo facie ad faciem, id est, manifestatione dei posita ad nostræ mentis intentionem, vt nihil inter nos & ipsum intersit. In nullo enim mēbro tam bene cognscitur I quisque, sicut in facie. Et cùm facies vnius directa est in faciem alterius, tunc sine aliqua ambiguitate se cognoscunt. Sic videbimus eum in scipso manifestè. Modò enim non videmus eū in facie, sed in extranea & multum ab eo diuersa creaturarū similitudine. Et ego etiā ipse qui tanta scientia præ cæteris donatus sum, [nunc cognoscēo] deū [ex parte,] sed [tunc cognoscā] eū ita [sicut] ab eo [cognitus sum.] Magna enim est interpositio cordis nostri ad contemplandā sublimitatem Dei, ipsa infirmitas nostra. Sed tunc ad purū intuebimur eum, à quo nūc subtiliter intuemur, cùm hac infirmitate deposita, ad contemplationis internæ gratiam veneri-mus. Tūc cognoscam eum sicut ab eo sum ego cognitus, id est, pure cognoscam eum sicut & ipse me nouit, qui tunc nō per aliud videbimus eum, sed manifestè contemplabimur in illo ipso hoc quod ipse est, sicut ipse hoc quod nos sumus, perfectè cognoscit. Vel tunc cognoscam eum ita sine ambiguitate in manifesta visione, sicut olim antequā essem, cognitus sum ab eo in prædestinatione.

Deut. 25. Sup. 9.

H

Nunc autem manent, fides, spes, charitas, tria hæc. Maior autem horum est K *charitas.*

Ad tantā dei cognitionē peruenturi sumus. Sed vt pertingere ad hāc valeamus, [nunc] interim [manēt] in peregrinanatione hac nobiscum [fides, spes,] atq; [charitas,] quæ nos præparāt illi visioni. Fides, qua credimus quicquid scripturæ sanctæ nobis credendū intimant: & spes, qua speramus, promissa nobis diuinit⁹ præmia: & charitas, qua deū ac proximū diligimus & ipsa præmia. Et ita sibi tres istæ virtutes copulantur in huius vitæ tempore, vt nulla earum sine duabus reliquis proficiat. Nunc manēt in sanctis, fides, spes & charitas, [tria hæc] pauca quidem, sed multū vtilia, quoniā sine his nemo fit dignus ad illam visionem ascendere. Et magna quidē sunt hæc tria bona, sed [horū maior est charitas,] id est, charitas quæ horum trium est vna, ipsa est maior, id est, maius meritū habet quàm fides & spes. Sciendum quia quando comparatio fit ad plura eiusdem generis, vt nunc charitatis ad fidem & spem, quæ similiter sunt virtutes, potest & debet fieri per genitiuū. Et horum, ponitur propter tria, quod præcellerat, maior est charitas, cui fides & spes nō possunt deesse, sed fides & spes sine charitate possunt esse. Vel ideo maior, quia fides cessabit, dū futura quę credūtur aduenerint: & spes finē habebit, dum beatitudinem quam quisq; præstolatur, acceperit: sola verò charitas in æternum perseuerabit, & de visione conditoris ac beatitudine sanctorum sine fine gaudebit.

I

CAPVT XIIII.

Ectamini charitatē, æmulamini S *spiritalia, magis autē vt prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitnr ad ædificationem & exhortationem & consolationem.* M

Quoniam tanta est chari tas, & sola est quæ perducit ad vitam, atq; permanet in æternum, ideo [sectamini] toto desiderio [charitatē: emulamini] etiam [spiritalia] .i. desiderate etiam illa spiritus dona, vt sunt genera linguarum, &c. sed [magis] post charitatem desiderate [vt prophetis,] quam vt linguis loquamini, vel virtutes miraculorum operemini. Post charitatem, prophetandi studium magis habendum hortatur, quia quāuis magni sint spiritualium donorum gradus, quos superius enumerauit, hic tamen maior est, quoniā ad vtilitatē ecclesię proficit. In quod enim quis animū dederit, in eo ipso donum accipit. Ideo gratia prophetandi est desiderāda, vt prę desiderio accipiatur ob multorum ędificationē potius q̄ linguarum varietas, quæ non proficit auditoribus. Nam [qui loquitur lingua] incognita, [non loquitur hominibus,] id est, intelligentiæ hominū, [sed deo,] cuius

A cuius laudes dicit, & qui nouit ea quæ ille dicit Homines enim nescīūt, idcóq; nullus est eis ex hac loquutione profectus. [Nemo enim audit id est, intelligit ea quæ ille loquitur. Sed tamen spiritu sancto loquitur ipse mysteria .i. secreta dei, quanuis homines ignorent quod dicit. Vel [spiritus] sanctus per eū [loquitur mysteria] secretorū dei, non ipse. Ideo magis æmulari prophetare debetis, quia [qui prophetat] .i. qui vētura vel occulta manifestat, iste [loquitur hominibus ad ædificationem] eorum in mente, quæ ædificatur vt sit tēplum Dei, & ad [exhortationem] eorum ad bene agendū in operatione [& ad consolationem] eorum ne desperēt de peccatorum prēteritorū magnitudine, vel ad consolationem tristitiæ prēsentium tribulationum per promissionem futurarum remunerationū. Possunt & doctores, qui scripturas aliis exponunt, nomine prophetarum designari, iuxta illud sapientis: Adhuc doctrinam quasi prophe- Eccle. 24
B tiam effundam. Sicut enim propheta prædicit futura quę nesciuntur, ita & doctor dū scripturarum sensum, qui multis occultus est, manifestat, dicitur prophetare. Et iste ad multorū vtilitatem sic prophetat, nec ab homine, sed à spiritu sancto est sensus dictorum eius.

Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat: qui autem prophetat, ecclesiam dei ædificat. Volo autē omnes vos loqui linguis, magis autē prophetare. Nam maior est qui prophetat, quàm qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur vt ecclesia ædificationem accipiat.

Item magis prophetiam q̄ linguā ideo debetis optare, quia [qui loquitur lingua] peregrina mysterium aliquod, & non interpretatur quod C dicit, semetipsum solū ædificat per id, quod solus fortasse scit quod loquitur: sed [qui prophetat .i. qui futura cæteris prænunciat, vel bona quę in abditis scripturarum intelligit, fratribus ex charitate reuelat, [ecclesiā dei ędificat,] quia omnes intelligunt quod loquitur. Qui lingua ignota loquitur, ædificat se, non alios. Sed ego volo .i. voluntas mea est, nec mihi displicet, vos omnes loqui linguis, id est, si omnes donum loquēdi linguis variis haberetis, quia alter aduersus alterum nō haberet materiam gloriandi vel inuidēdi, quoniam omnes in hoc essetis æquales. Nō prohibeo vos omnes, si poteritis loqui diuersis linguis, quia donum est spiritus sancti, sed magis volo vos prophetare, quia vtilius est. [Nam maior est qui prophetat,] id est, maioris dignitatis est in ecclesia qui futura prædicit, vel scripturas aperit, [quàm qui loquitur linguis,] id est, qui incognitis locutionib⁹ mysteria profert, quia sibi soli proficit. Hoc enim maius est quod pluribus prodest. Qui linguis loquitur, minor est, [nisi fortè interpretetur,] id est, exponat aliis quod ipse deo loquitur. Si enim interpretari dicta sua poterit, [vt ecclesia ædificationem] inde accipiat, non erit minor. Fortè, dicit, vt innuat quoniam raro solet contingere D vt vtrunque vni concedatur.

Nunc autem fratres si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina.

Dixi qui prophetat, maior est, propter ædificationem quam præbet ecclesiæ, q̄ qui lingua loquens, se solū ædificat. Sed hoc potestis etiā in me ipso videre, quia [si venero ad vos] ô [fratres loquens] incognitis [linguis quod vobis prodero,] cū nescīatis quid dixero? Nihil prodero, [nisi loquar vobis aut in reuelatione. i, in expositione reuelationis, in qua mihi per quasdam figuras ostēsa fuerint mysteria Christi, sicut & Ioanni ostensa leguntur in sua reuelatione: aut nisi loquar vobis, [in scientia,] quam stu dio & disciplina mea conquisiui, vt vos scire fa E ciam qualiter his temporalibus vti debeatis, & quid de his sentire: [aut in prophetia,] vt vobis prænunciem futura, vel manifestē occulta: [aut in doctrina,] vt doceam vos de fide & moribus. Et cum nunc vobis, quando iam fratres, id est, Christiani estis, non prodessem si linguis incognitis loquerer: patet quia multo minus tunc prodessem, cùm adhuc essetis infideles. Cúmq; ego qui tantus sum apostolus, loquēdo linguis non possem vobis prodesse, constat vos multo minus tali locutione audientibus prodesse. Lingua intelligitur in hoc loco, obscuras dicere & mysticas significationes, à quibus si intellectus mentis remoueatur, nemo ædificatur audiendo quod nō intelligit. Vnde & supra dixit: Qui loquitur lingua, nō hominibus loquitur, sed deo. Nemo enim audit. Spiritus autem loquitur mysteria. Ibi enim satis indicauit eam se linguā appellare, vbi sunt significationes velut imagines rerum ac similitudines, quæ vt intelligātur, in- F digent mentis obtutu. Cùm autē non intelligū tur, in spiritu eas dicit esse, non in mente. Qui loquitur lingua, id est, spiritu nondum intelligēs significationes quas lingua spiritus voluit, plus semetipsum ædificat. Cōtingebat enim vt qui sic loquebantur mysteria dei, quanuis profunditatem non intelligerēt, tamen ex ipsa locutione ad cōpunctionem cordis, & multoties ad bonū opus incitarentur. Quia ergo etiam lingua, id est, mēbro corporis quod mouemus in ore, cū loquimur, signa vtiq; rerū dantur, nō res ipse proferuntur, propterea trāslato verbo linguā appellauit Apostolus quālibet signorū prolationem, priusquā intelligantur. Quo cū intellectus accesserit, qui mentis est proprius, fit reuelatio, vel scientia, vel prophetia, vel doctrina. Proinde ait: Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi loquar vobis in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? id est, nisi signis, hoc est, linguę accesserit intellectus, vt non spiritu tantū, sed etiā mēte agatur quod agitur. Proinde cui signa per aliquas rerum corporalium simulitudines demonstrabātur in spiritu, nisi accesisset mentis

Universidad de Deusto
Biblioteca

officium vt etiã intelligerẽtur, nondũ erat propheta: Magis propheta erat, qui interpretabatur quod alius vidisset, quàm ipse qui vidisset. Vnde apparet magis ad mẽtẽ pertinere prophetiam, quàm ad istum spiritũ, qui modo quodam proprio vocatur spiritus, vis animæ quædã mẽte inferior, vbi corporalium rerũ similitudines exprimuntur. Sic olim magis Ioseph propheta fuit, qui intellexit quid significarent septem spicæ & septem boues, quàm Pharao qui eas vidit in somnis. Illius enim spiritus informatus est, vt videret, huius mens illuminata vt intelligeret. Ac per hoc in illo erat lingua, in isto prophetia: quia in illo rerũ imaginatio, in isto imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta est, qui rerum quæ significantur, sola ipsa signa in spiritu per rerum corporalium imagines videt: & magis propheta, qui solo earum intellectu præditus est. Sed maximè propheta, qui vtroque præcellit, vt & videat in spiritu corporalium rerum significatiuas similitudines, & eas viuacitate mentis intelligat, sicut Danielis excellentia tentata est & probata, qui regi somnium quod viderat dixit, & quid significaret aperuit. Et ipse quippe imagines corporales in spiritu eius expressæ sunt, & earum intellectus reuelatus in mente. Sed ad epistolę sequentia transeamus.

Gene. 41.

Danie. 2.

Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, siue tibia, siue cithara, nisi distinctionem sonituum dederint, quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur? Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguã nisi manifestum sermonẽ dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? Eritis enim in aẽra loquẽtes. Tã multa vtputa genera linguarum sunt in hoc mundo, & nihil sine voce est.

Linguas non prodesse sine interprete, superius ostendi per me qui sum rationalis, & tamẽ per inanimata idem patet. Nam [ea quæ sunt sine anima dantia vocem, siue] hoc [sit tibia, siue cithara, nisi dederint distinctionem sonituũ, id est, distinctos intelligibiles sonos,] quomodo scietur id quod canitur, aut quod citharizatur, id est, cithara resonatur? Sic & locutio vestra, cuius spiritualis suauitas non aures debet mulcere, sed mentem, inanis erit si intellecta nõ fuerit. De tibia & cithara nescietur, quia nec de tuba. Alia similitudo est de eadem re. [Etenim si tuba det vocem incertam, id est, quæ bellum aperte nõ significet, [quis parabit se ad bellũ?] Iudeis erat vsus tubæ in festis & bellis, diuersis sonis: & hoc est quod dicitur, quia si vox tubæ incerta fuerit, nemo discernet vtrum solennitatis an belli sit, nemóque se ad bellum armabit. [Ita & vos,] qui quasi tuba exaltare vocem vestram debetis, vt Christi milites ad spirituale bellum contra dæmones præparetis, [per linguam alienam loquentes, [nisi] interpretando [dederitis manifestum sermonem,] qui palàm audientes retineat, [quomodo scietur] ab aliis id [quod à vobis in lingua aliena dicitur?] Nescietur ab auditoribus vestrę locutionis sensus. Nam [eritis loquentes in aëra, id est, ea quæ nulli proficient, sed in aëra soluentur, dum non intenientia locum receptaculi in audientium auribus vt intelligantur, diffundẽtur in aëra, quia nec auscultare talia dignabuntur homines. Nõ ad corda hominũ loquemini, sed in aëra, id est, non utilia erunt verba vestra, sed ociosa & inania eritis loquentes. [Tam multa vtputa sunt genera linguarum, id est, etiam si tam multa loquamini vt sunt genera linguarum in toto [hoc mũdo,] quid proderit hæc vestra locutio, cùm nullus intelligat? Multa sunt genera linguarũ, [& nihil sine voce est:] quia nulla res est sine sua voce & appellatione in vnaquaque lingua. Cùm sint enim plurima linguarum genera, habent tamen vocum significationes proprias vt intelligantur, nec potest aliquid inueniri quod non habeat vocem significatiuam sui. Et idcirco inanis est locutio quæ non intelligitur.

Isaiæ. 58

Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar, barbarus: & qui loquitur, mihi barbarus. Sic & vos, quoniã æmulatores estis spirituum, ad ædificationem ecclesiæ quærite vt abundetis. Et ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur. Nam si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid est ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente.

Quandoquidem alij sine interprete non intelligent, vel quandoquidem tot linguæ sunt, & vnaquæque propriam distinctionem habet, [ergo si nescio virtutem vocis, id est, si ignorauero vim propriam vocis quam profero, vt illi qui tantum dona linguarum habent, ero non intellectus, sed [barbarus ei cui loquor,] quem instruere debeo, quia non potero illi sensum dictorum meorum interpretari: & ille vicissim qui mihi loquitur, erit [mihi barbarus,] cum ignoret sententias vocum quas profert, nec valeat exponere mihi. [Sic & vos] eritis ad inuicem barbari, si per incognitam linguam alter alteri locutus fuerit, & ita erit dissensio inter vos. Propterea non dissonãtiam ignotarum linguarum, per quas discordia generetur, debetis appetere: sed vnitatem intellectus, per quẽ communi lætitia gloriemini. Et [quoniam estis æmulatores spirituum, id est, desideratores spiritualium donorum, [quærite vt] his [abũdetis ad ædificationem ecclesiæ, id est, vt non solum linguis loquamini, sed etiam interpretemini vt ædificationem sumat ecclesia, quoniã æmulatores estis spiritualium charismatũ. [Et ideo, id est, vt ecclesia ædificetur, [qui loquitur lingua, oret vt interpretetur, id est, oret vt accipiat donũ interpretandi, vt proficiat cæteris studiũ eius. Oret non labiis tãtum, sed affectu cordis, vt exau-

A vt exaudiri mereatur. [Nã si] etiam ego qui tãtus sum, [orem lingua, id est, voce sola, [spiritus mens, id flatus oris mei orat dum loquor in oratione: sed [mens mea est sine fructu, id est, nõ capit fructum ex ipsa oratione, ad quam nõ est intenta. Hoc sæpe nobis accidit, dum psalmum vel orationem labiis proferimus, & mente quod os profert, non cogitamus. Et quando quidem mens quæ intus pio affectu non orat, quod os loquendo foris precatur, fructum orationis non habet, [ergo quid est] mihi faciendũ Quid est mihi vtile? Hoc scilicet, [Orabo spiritu] per os prolato, id est, orabo sermone orãs. [orabo & mente, id est, affectu mentis. psallam, id est, psalmos dicam spiritu, id est, prolatione oris: [psallam & mente, id est, mentis attẽtione Vel ita: Qui loquitur ligua, sic oret, id est, sic loquatur vt interpretetur quod dicit. Nam me ipsum do vobis exemplum: quia si orem, id est, si loquar lingua, spiritus meus orat, sed mens

Nota.

B mea est sine fructu, id est, sine intelligentia eorum quæ dico. Si enim dicam lingua quod non intelligo, velut afflatus spiritu ẽ ecclesia loquor & meus est sine fructu. Ignorat enim animus si lingua loquatur quam nescit, sicut solent Latini homines Græce cantare, oblectati sono verborum, nescientes tamen quid dicãt. Vt supradictum est spiritus vocatur vis animæ quædam mente inferior, vbi corporalium rerum similitudines exprimuntur. Mens autem est illa superior pars animæ, vbi intellectꝰ & ratio prę sedem habent. Lingua quoque sicut & superius dictum est, designare potest quãlibet signorum prolationem priusquam intelligantur Itaque dicitur: Si orem lingua [id est, si loquar prolatione signorum adhuc non intellectorum spiritus meus orat, id est, illa pars animæ meæ tantum loquitur, in qua corporalium rerũ imagines exprimũtur: sed mẽs, id est, superior animæ meæ subtilitas: est sine fructu, quia nullam ibi refectionem intelligentiæ habet. Cũ enim spiritus & inferior animæ natura loquitur pro

C ferendo signa quæ non intelligit, mens ad quã pertinet intellectus, nullũ fructũ inde reportat. Quid ergo est agẽdum? Hoc scilicet, quod me acturũ dico. Quia orabo spũ orabo, & mente, id est, loquar spiritu & mente, vt signa rerum

Danie. 2. & 4.

mihi formentur in spiritu, & eorum refulgeat intellectus in mente, sicut & Daniel in spiritu vidit somniũ regis, & mente interpretationem eius intellexit. Ita enim & ego faciam, quia & spiritu signa loquar, & mente sensum eorũ intelligam. Spiritu dictiones loquar, mente sententias. & similiter psallam spiritu, id est, consonantiã vocum psalmodię in spiritu resonabo psallã & mente, id est, consonantiam sententiarũ attentione mentis modulabor, delectans me intelligentia spiritualium sensuum. Vel psallam spiritu, & psallam mente, id est, concordiam in mẽbris ecclesiæ conponam, vt concordent & mente, ac de sua consonantia dulcem melodiẽ pulchre variatam exprimant. Sic & vos spiritu & mente loqui debetis, vt & signa videatis, & sensum intelligatis, & cæteris exponatis: atque id est psallere spiritu & mente, vt psalmorũ sensus in corde vestro resonet, quos ore canetis.

Cæterũ si benedixeris spiritu, quis supplet locũ idiotæ? Quomodo dicet Amẽ super tuam benedictionem? Quoniam quid dicas nescit. Nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur.

D

Orare debetis mente & spiritu, vt & verba historiæ vel literaturæ proferatis, & mysticum sensum exponatis ad instructionem audientiũ. [Cæterum, id est, sed [si benedixeritis spiritu, id est, si aliqua dixeris, si Dei laudes dixeris, vel si benedictionẽ aliquam protuleris ignota lingua, quam non possis audientibus interpretari [quis supplet locum idiotæ?] In spiritu, non in mente benedicit, qui bona quæ loquitur non intelligit: quoniam signa rerum cum non intelliguntur, & in spiritu sunt, non in mente. Idiota verò est imeruditus, qui nihil scit nisi quod ei proprietas naturæ dedit, quoniam ἰδίωμα Græcæ, proprietas dicitur Latine. Locus autẽ idiotæ est, vt in nouissimo benedictiõis dicat, Amẽ quod interpretatur, verum. per hoc enim & consensum suum iudicat, & benedictionem cõfirmat. Sed si benedixeris spiritu, id est, si benedictionem dederis ignota lingua, vt nec tu sensum dictorum tuorum intelligas, nec aliis exponas, quis supplet locum idiotæ? id est, quis loco idiotæ respondet Amen, in fine sermonis? Nec sapiens hoc facere nouit, nedum idiota. Quomodo enim [dicet Amen super tuam benedictionem,] cum nesciat [quid dicas?] Imperitus enim & absque literis, audiens quod nõ intelligit, nescit finem orationis, & non respõdet Amen, id est verũ, vt confirmetur benedictio. Per hoc enim completur confirmatio precis, qui respondent Amen, vt omnia dicta veritatis testimonio in audientium mentibus cõfirmentur. Nõ poterit idiota respõdere benedictioni tuæ quã non intelligit. [nã tu quidẽ benẽ gratias agis] deo in illa benedictione, & bonũ est quod loqueris, [sed alter nõ ædificatur] ex verbis tuis, quę nõ intelligit. Ideo cũ ad ecclesiã ꝓpter ædificationẽ cõueniatis, ea debẽt

E

F

in ecclesia dici, quæ intelligãtur ab hominibus & prẽstent ædificationẽ audientibꝰ. Propterea qui loquitur ignota lingua debet in ecclesia tacere, vt hi loquantur qui prosint audientibus.

Gratias ago deo meo, quòd omnium vestrum lingua loquor. Sed in ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam, quàm decem millia verborum in lingua.

Proponit se exemplum, quòd publice non debeant loqui linguis, in quibus accipientium non sit ædificatio, sicut ipse in ecclesia linguis nõ vtitur, cũ omnes eorũ linguas nouerit. Non vitupero, inquit, in vobis locutionem linguarũ eò quòd hãc habere nequeã, sicut est cõsuetudinis quibusdã, vt inuideant quod ipsi non valẽt assequi. Nã [omniũ vestrum lingua loquor] ego, id est nullus vestrũ aliqua loquitur lingua qua & ego non loquar quoties volo. Et inde

[gratias

Universidad de Deusto
Biblioteca

G [gratias ago Deo meo,] qui mihi per donum gratiæ suæ concesit vt loqui possim linguis, quas inter vos oēs habetis. Sed quāuis tāta linguarū notitia diuinitus sit mihi data, [in ecclesia] tamē cui debeo prodesse, [volo quinq;,] id est, pauca [verba loqui meo sensu, id est, quę intelligam & exponam, [vt & alios instruā, quàm decē millia, id est, valde nimiam multitudinem, [verborū in lingua,] id est, vt neq; intelligām, neq; alios doceam. Quod ait, quinque verba & decem millia, vulgari consuetudine locutus est. Vel sicut nōnullis visum est, per quinq; verba, quinq; libros Moysi designauit. Volo, inquit, in ecclesia loqui meo sensu, id est, spirituali intelligentia quinq; verba, id est, quinq; legis volumina, quàm decē millia verborū, id est, quàm legis perfectionē in lingua, id est, in prolatione signorum nō intellectorū. Denarius enim propter decalogū significat legē, millenarius perfectionem. Posuit autem Apostolus quàm, sine magis, vt notaret istam partem, cum qua iungitur quàm, nullo modo esse amplectandam. Nam vbi sic ponitur quàm, ostendit alterā partem posse stare, alteram verò minime.

Fratres, nolite pueri effici sensibus, sed
Isaiæ. 28 *malitia paruuli estote, sensibus autē perfecti estote. In lege enim scriptū est, quoniam in aliis linguis & in labiis aliis loquar populo huic, & nec sic exaudient me, dicit domin⁹. Itaque linguæ in signū sunt nō fidelibus, sed infidelibus, prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus.*

Ideo etiam non debetis appetere loqui linguis tantum, quia hoc modo haberetis puerorū sensum, qui nō attendunt quid sit aliis vtile, sed quid seipsos pueriliter delectet. Sed vos [nolite effici pueri sensibus,] vt pueriles sensus habeatis in appetitione linguarum, quibus tanquam I puerorum ludis intendatis, non cogitātes quid prosit vtilitatibus proximorū. Nolite esse pueri sensibus, sed estote viri. Qui enim non perdurant occurrere in virum perfectum, vel infirmitate virium, vel mentis leuitate, mulieribus & paruulis comparandi sunt. Nolite sensibus esse pueri, id est, nolite esse in sipiētes. Sed quia
Matt. 18. dominus ait, Nisi conuersi fueritis & effecti sicut paruuli, nō intrabitis in regnum cælorum, [malitia pueri] estote: si vos delectat imitari pueros, non delectet imperitia, sed innocentia & humilitas. [Malitia estote paruuli.] Qua malitia maximè, nisi superbiæ? Ipsa enim de vana granditate præsumens, nō finit hominem ambulare per arctam viam & intrare per angustam portam, puer autem facilè intrat per angustam. Et ideo nemo nisi vt puer, intrat in regnum cælorum. Estote ergo paruuli malitia, id est, depone omnem granditatem quam malitia superbiæ facit, vt sitis remoti ab omni malitia sicut pueri, studentes his quæ faciant ad vtilitatem fratrum, quod est perfectio sensus. Itaque nolite pueri effici sensibus per imperitiam, vt sicut puer in on intelligatis quod dicitis: sed malitia paruuli estote, vt sitis immunes ab omni mali- K
tia velut pueri: [sensibus autem perfecti estote,] vt intelligatis plenè quod dicitis, & quid ad instructionem ecclesiæ sit necessarium sciatis. Nec debetis pueriliter appetere loqui linguis, quas non intelligitis: quia linguę in signum infidelibus dantur, quod vos iam non estis: & nō ad ædificationem, quæ necessaria vobis est iam fidelibus. & hoc est, Nolite quærere linguas, quia [in lege, id est, in libro Isaię, [scriptum est, Esaiæ. 28
quoniam in aliis linguis, id est, diuersis generibus linguarum, [& in aliis labiis, id est, verbis spiritualibus, loquar per apostolos [huic populo] Iudæorum, [& nec sic exaudient me,] qui per legem & prophetas nunquam me voluerūt exaudire, [dicit dominus.] Vel in aliis linguis loquar, id est, nouum testamentum prædicabo: & in aliis labiis, id est, vetus testamentum spiritualiter exponam, quod illi carnaliter exponebant. Hoc est enim aliter eis loqui, quam se legis veteris habent verba, dum audiunt sabbatū solui, neomenias euacuari, circuncisionem cessare, sacrificia immutari, efcas dudum prohibitas licere edere, Christum de Deo Deum prædicari. Hoc est aliis linguis & aliis labiis loqui, L
propter illam varietatem linguarum, quæ per Apostolos in die pentecostes sonuit. Sed nec sic infideles Iudæi voluerunt exaudire Deum, Actor. 2
vt ei per fidem & deuotam conuersationē obedirent. Videte ergo ne & vobis loquatur Deus in variis linguis, & vos non exaudiatis verba præceptorum eius faciendo. Et quādoquidem illis, qui non exaudierunt vt ad fidem conuerterētur, locutus est dominus in aliis linguis, [itaque linguæ sunt in signum non fidelibus,] qui credunt deū omnia posse: [sed infidelibus] qui hoc non credunt. Nam idcirco fiunt exteriora miracula, vt mētes hominum ad interiora perducant, quatenus per hoc quod mirum visibiliter ostenditur, ea quæ inuisibilia sunt, mirabilio ra credantur. Linguæ igitur datæ sunt in signū, M
id est, vt sine signum inuisibilis præsentiæ Dei, quia infideles per miraculum linguarum potentiam Dei, qui eis prædicatur, adesse præsentem intelligunt. Sed [prophetiæ non] sunt signū infidelibus, quia infideles nō credunt futura, quæ necdū videre possunt, si eis per prophetiā prænuncientur. Et idcirco prophetię non infidelibus datæ sunt, qui prophetis ventura prædicentibus credere nolunt, [sed fidelibus,] qui futurorum prænunciationi prudenter adquiescūt: & ideo fideles nō linguas appetere debent, sed prophetias. Vel nomine prophetiarum interpretationes scripturarū designari possunt. Prophetiæ ergo non sunt signum infidelibus, sed fidelibus: quia infideles per expositionem scripturarū quibus nullam fidem adhibent, nequaquam Deum cognoscunt, fideles autem secreta eius ibi mysteria intelligunt. Maior autem & vtilior est prophetia, id est, prophetarum interpretatio, quæ fidelibus prodest & semper est opus, quàm linguarum loquutio, quæ propter infideles ad tempus data est.

Si ergo conueniat vniuersa ecclesia
in vnum, & omnes linguis loquātur, intrent

A *trent autem idiotæ aut infideles, nónne dicent quòd insanitis? Si autem omnes prophetēt, intret autem quis infidelis aut idiota, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis eius manifesta fiunt, & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians quòd verè Deus in vobis sit.*

Alia ratio cur nō debeatis loqui linguis, sed potius prophetare. Quia linguæ in signū sunt infidelibus, non in ædificationē fidelibus, prophetię verò fideles semp ædificāt, [ergo si cōueniat in vnum vniuersa ecclesia, id est, si coadunetur in vnū vniuersa fidelium cōgregatio, [& omnes] ibi sine interprete [loquantur linguis,] sed [intrēt idiothæ] vel ꝑpriti [vel infideles, nónne dicēt quòd insanitis] quasi arreptitij,
B cum alter alterū nō intelligat? Dicent vtiq; vos insanire, cum videant loquutionē vestrā nemini prodesse, sed tumultū quēdā incognitū fieri, velut phrenesim sustinentiū. Et sic præbetis vos illis diriſui, quos exēplo vestro debetis conuertere. Sed [si omnes] in ecclesia [prophetent, id est, ventura vel occulta per prophetiā manifestent, [intret autē] ad eos aliquis [infidelis vel idiota, conuincitur ab omnibus] de suo errore quē nū valet negare cōtra eos, qui cor eius per spiritū prophetiæ intuentur, & [diiudicatur ab omnibus, id est, dānabilis ostenditur, dū vnusquisq; dicit de eo quàm reus sit. & [occulta cordis eius fiunt manifesta,] vel cogitationes eius deteguntur à prophetātibus. [& ita] eū videbit arcana suæ mētis per spiritū sanctum, qui in vobis loquitur, esse denudata, [cadens in faciē, id est, humilians se, conuersus ad pœnitentiā, tam manifesta dei præsentia superatus, [adorabit deum, id est, spiritum sanctum, qui cordis eius occulta sicut deus per vos patefacere potuit, [pronuncians] oris cōfessione [quod] intelligit
C corde, scilicet vere deum in vobis esse, qui cordium alienorū secreta per vos rimatur. Notandum quia proprie idcirco dicatur prophetia, Isaiæ. 14
quoniā prædicit futura. Sunt tamē tria prophe- Isaiæ. 3.
tiæ tēpora, præteritum, prēsens & futurū. Prophetia enim de præterito, vbi de casū primi angeli dicitur: Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? Prophetia de futuro est, Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui. Prophetia verò de præsenti est, quæ in præsentibus Apostoli verbis ostēditur. Cum enim dicitur, Occulta cordis eius manifesta fiunt, profectò monstratur quia per hunc modū prophetiæ spiritus nō prędicit quod futurū est, sed ostendit quod est. Quo autē pacto dicitur prophetiæ spiritus, qui nihil futurū indicat, sed prēsens narrat? Sed recte prophetia dicitur, nō quia prædicit ventura, sed quia prodit occulta. Rem quippe quamlibet sicut ab oculis nostris subtrahūt tēpora in futuro, ita ab oculis nostris ī præsenti subtrahit causa. Vētura enim res occultatur in futuro tempore, præsens autē cogitatio absconditur in latenti corde.

Quid est ergo fratres? Cum cōuenitis D
vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinā habet, apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet. Omnia ad ædificationem fiant.

Iā incipit determinare, quomodo linguis sit vtendum: qnandoquidem hæc quæ diximus, eueniūt de loquutione linguarum, [ergo quid est] agendum ò fratres? Ad ædificationem exercendæ sunt vt cætera. Nam [cum cōuenitis] in ecclesia, vbi ædificationem audientium operari debetis, [vnusquisq; vestrum habet] vnde possit aliis ꝓficere. Ideo nullus se excuset. Alius enim habet [psalmū, id est, laudē, Dei per cantū cū alius [habet doctrinā, id est, sensuum expositionem per spiritualem prudentiam, qua se & alios de moribus iustruere valeat: alius [habet apocalypsim,] id est, reuelationem occultorum quæ sibi spiritus sanctus ostendit: alius [habet E
linguam.] Hoc idcirco dixit, vt eos qui linguis loqui poterant, non cōtristaret. Permisit enim eos loqui linguis, ita tamen, vt interpretatio se queretur. Et ideo subiecit, [interpretationem habet. [Quod propterea dixit, vt si interpres adesset, daretur locus loquēti linguis. Non dixit quod vnusquisque haberet hæc omnia, sed ostendit quia non erat quisquam in eis, qui horum aliquid non haberet. Talis enim locutionis huius est sensus, vt qui intelligit psalmum, loquatur de psalmo: qui habet scientiam docēdi, doceat: qui habet apocalypsim, id est, reuelationem aliquam mysteriorum, dicat quæ sibi reuelata sunt: & cætera similiter, vt nihil sit in eis quod non alterutrum ædificet. [Omnia,] inquit, [ad ædificationem fiant.] Conclusio hæc est, vt nihil incassum in ecclesia geratur, sed magis laboretur, vt & imperiti proficant. Et idcirco omnes paratos vult conuenire diuersis donis spiritualibus, vt ipsa auiditate mētis vigilātes, inuicem se exhortari, meliora bona æmulentur ad illuminationem fratrum.

Siue lingua quis loquitur, secundum F
duos aut (vt multum) tres: & per partes, & vnus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in ecclesia, sibi autem loquatur & Deo.

Incipit ostendere quomodo hęc omnia fiant ad ædificationē. Omnia, inquit, fiant ad profectum, siue linguarū locutio siue cætera. & hoc est. [Siue quis lingua loquitur, secundū duos] fiat loquutio, [aut vt multū] dicam, secundum tres fiat, id est, duo vel tres loquantur linguis, & non plus, ne occupant diem, & non sit locus loquendi prophetis, qui maximè sunt vtiles, [Et per partes] loquantur, id est, non simul omnes, ne insanire videantur, sed singuli, id est, vnus post alium, siue in diuersis ecclesiæ locis. [& vnus interpretetur,] hoc est, aliquis exponat populo verba illius loquentis. Consuetudo tunc erat, vt quando conueniebant in ecclesia, vel in aliquo loco propter doctrinam, illi qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

G scientiam linguarum acceperant, loquerentur & alij exponerent, & hoc fiebat in ecclesia per cateruas. In vna parte ecclesiæ erat quædã collectio, & in altera parte alia: & vnaquæque pars suũ habebat loquentẽ, & suum interpretem. & hoc est quod Apostolus dixit, vt in vna ecclesia non loquãtur nisi duo vel tres: & per partes, vt vbi vnus loquitur, non loquatur alter: vel vnus post alterum loquatur, & vnus interpretetur vnicuique. Sed [si nõ fuerit interpres, id est, qui interpretetur, taceat linguis loquens [in ecclesia,] vbi nõ debet audiri loquutio nisi quæ ædificet: sed [sibi loquatur,] id est, intra se tacite oret, & loquatur Deo, qui audit muta omnia. Sibi loquitur, qui ex his quæ dicit, compungitur: & Deo loquitur, quia deũ orat vel laudat.

Prophetæ autem duo aut tres dicant, & cæteri diiudicent. Quòd si alij reuelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, vt omnes discant & omnes exhortentur. & spiritus prophetarum prophetis subiectus est. Non enim dissensionis est deus, sed pacis, sicut & in omnibus ecclesiis sanctorum doceo.

Sicut de his qui lingua loquuntur dixi, ita & de prophetis dico, vt [duo aut tres prophetę di
Deut.17. cant, id est, loquãtur ad populum in diuersis ec
Matt.18. clesiæ partibus. Duo vel tres loquantur, quia
Ioan.8. sufficit sermo tot hominũ, & in ore duorũ vel
2.Cor.13 trium stat omne verbum. cæteri verò prophetę diiudicent verba eorũ, discernẽtes à bonis meliora & à melioribus optima. Sed si interim per spiritũ sanctum [fuerit reuelatum] aliquid melius [alij sedenti] qui audiebat, prior qui loquebatur, taceat, vt & iste loquatur quod sibi diuinitus est reuelatum. Sæpe enim iuniori reuelat dominus quod melius est: & ideo permittat eũ
I prior loqui. Nec sibi putet iniuriã fieri, si tacuerit vt inferior loquatur: quia plerunque datur inferiori, quod nõ est cõcessum superiori. Ideo loqui debet ille cui reuelatum est, quia [potestis omnes prophetare, tã ille qui prius accepit reuelationem, quàm ille qui prior cœperat loqui. Omnes inquã, potestis prophetare, nõ quidem simul, ne conturbatio fiat: sed [per singulos,] alius post alium: [vt omnes] etiã maiores discãt quæ ignorant, [& omnes exhortentur,] id est, moneantur in his, quæ cùm intelligunt, negligunt. Et debet loquẽs cedere sedenti vt loquatur, quia [& spiritus prophetarum est subiectus prophetis, id est, in hoc facit voluntatem prophetarũ, vt quãdo vult propheta, permittat eũ tacere: & rursum quando vult, permittat eum loqui. Ne quis diceret se nõ posse tacere, quoniã spiritus ministrans sibi cogeret eũ, dicitur quia spiritus prophetarum prophetis subiectus est, vt in sua habeant potestate quando taceant & quando loquantur. Subiectus est spiritus prophetis, vt quando volunt, tacere possunt: & quando volunt, loqui: nec cogit eos vt Phy-
K tonicus aliqua clamare vel subticere. Vnde si prior propheta non cedit alij, videtur non esse in eo spiritus Dei. Verè subiectus est eis spiritꝰ vt pro voluntate sua possint ratione tacere vel loqui. quia [non est Deus dissentionis, sed pacis, id est, spiritus sanctus qui Deus est & prophetas replet, non est autor dissentionis & discordiæ, sed pacis & concordiæ. Esset enim autor dissentionis, non pacis, si & eum qui prior cœperat loqui, non sineret tacere: & hunc qui interim repentina reuelatione impletus est cogeret loqui. Inde enim discordia & dissensio nasceretur. Sed iste spiritus pacem generat, nõ discordiam, vt alter propheta rationabiliter cedat alteri, non simul ambo loquãtur. Deus, inquam, est pacis, non discordiæ, vt quicunque Deo adhærere cupiunt, pacem sequantur, dissensionem fugiant, [sicut] ego doceo in omnibus ecclesiis sanctorum. Et ideo si vultis sanL ctorum ecclesiis quæ sunt per orbem, communicare, pacem in Deo vicissim seruate sicut illæ. Vel qui linguarũ notitiam ecceperunt, qui prophetiæ gratiam habẽt, ita loquantur in ecclesia sicut nunc docui, & sicut in omnibus ecclesiis sanctorum doceo. Ac si dicatur: Non est singulare vel nouum quod nunc dixi, ideo firmiter tenete quod omnes tenent ecclesiæ.

Mulieres in ecclesiis taceant. Nũ enim Gen.
permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut & lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogẽt. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. An à vobis verbum Dei processit? an in vos solos peruenit?

Quanuis dixerim quia potestis omnes prophetare, mulieres tamen [in ecclesiis taceant.] Nunc redit Apostolus ad id quod supra prætermiserat. Superius enim velari mulieres in ecM clesia præcepit, modò vt quietæ sint & verecũdæ ostendit, quia contra ordinẽ est naturæ vel legis, vt in conuentu virorũ fœminæ loquãtur. [Non enim] ab aliqua autoritate [permittitur eis] in ecclesia [loqui, sed] præcipitur eas [subditas esse, sicut lex] in Genesi dicit: Sub viri po Gen.
testate eris, & ipse dominabitur tui. Lex ista spe 1.Par.
cialis est mulieribus imposita, & ob hoc Sara Gen.
subiecta erat Abraæ, dominũ eum vocãs. Dua- 2.Cor.
bus de causis iubetur mulier esse subiecta, quia Gen.
ex viro est, & per ipsam intrauit peccatum. Iure enim tacet inter viros, quæ cũ loqueretur viro suo, suasit peccatũ. Nõ loquãtur in ecclesia: sed [si quid volunt discere, interrogẽt domi viros suos] cũ disciplina & subiectione. Nã [turpe est mulieri in ecclesia loqui.] Turpe est, quia cõtra disciplinam est, vt in domo Dei, qui eas viris subiectas esse præcepit, de lege loqui præsumãt, cum sciant illic viros habere primatum & sibi magis competere vt in domo Dei precibus vacent, & retinẽtes linguam, aures aperiant, vt audiant quomodo misericordia Dei mortẽ vicit per Christum, quæ per eas regnauit. Nã si audeãt in ecclesia loqui, dedecus est, quia idcir-
co ve-

A co velantur vt in humilitate appareant. Si autẽ inuerecũde se ostendunt, opprobrium est viris, quia in mulierem insolentia etiã mariti notantur. Hæc quæ vobis trado, tenere debetis, non vestra instituta meis traditionibus præferre, & cęteris fidelibꝰ quasi fontẽ religionis velle tradere. Quia [an processit à vobis verbum] prędicationis Dei? Non vtique, sed à nobis ad vos venit: quoniam à nobis qui de circuncisione sumus, cœpit euangelica prædicatio, non à vobis: nec beneficium vos dedistis, sed accepistis. Nec quasi singulariter electi debetis gloriari, aut de singulari scientia extolli. Quia nunquid [in uos solos peruenit] verbum dei? Nõ vtique sed in alios per orbẽ simliter peruenit, & ideo nolite velle fieri magistri, cõstituẽdo nouas traditiones vestras, sed tenete quod vbique tenẽt aliæ gentium ecclesiæ.

Si quis videtur proheta esse aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia
B *domini sunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur.*

Ego quidem talia vobis scribo. [Et si quis] inter vos est, qui [videtur esse propheta, id est, prę scięns futurorum, [aut spiritualis, id est, spiritualiter viuens, quanuis non habeat notitiam futurorum, [cognoscat] ista [quæ scribo vobis quia] non sunt à me, sed [sunt mãdata domini,] Hoc dixit Apostolus, aliter ista quæ scribebat, à paruulis & aliter à capacioribus posse intelligi sciens. Solidam enim voluit esse scientiã spiritaliũ, vbi non solo accõmodaretur fides, sed certa cognitio teneretur. Ac per hoc paruuli ea credebãt, quæ spirituales insuper cognoscebant. Coërcet etiam his verbis & ad pacificum ordinem reuocat inquietos, tanto ad seditionẽ faciliores, quãto sibi videbantur spiritu excellere, cum superbiędo cuncta turbarent. Si quis, inquit, videtur propheta esse aut spiritualis, cognoscat quę scribo vobis, quia domini sunt mã
C data. Si quis videtur esse, vtiq; non est. Nã qui est, sine dubitatione cognoscit. Nec admonitio ne, nec coercitiõe opus habet: quia oĩa iudicat, & à nemine iudicatur. Illi ergo seditiones, & perturbationes in ecclesia faciebant, quia videbantur esse quod non erant. Et hos docet cognoscere domini mãdata esse quæ scribit. Præcipue tamẽ pseudo apostolos, à quibus fuerant depranati, in hac sentẽtia tãgit, qui pro desideriis hoĩnũ nõ diuina, sed terrena docebãt, ideo hic nihil suũ tradere se dicit, sed domini, vt qui bus suadet, deo adquisiti, nõ hominibus videãtur. Cognoscat, inquit, ea quæ scribo vobis de linguis, prophetis ac mulieribus, & de cæteris spiritualibus, quia sunt domini mãdata. Sed [si
Matth.7. quis] hæc [ignorat, ignorabitur] à domino, id est, improbabitur eũ illis quibus dicetur. Non noui vos. i. nõ noui esse meos, vel nõ noui inter prædestinatos. Nã hoc dicitur contra pusillos, qui in cruce Christi gloriãtur, & tamẽ ignorãt ea quæ de diuinis mysteriis subtilissimè disseMatt.10. runtur. Nõ enim perit vnus de pusillis, ꝓ quiLuc.12. bus mortuus est Christus. Sed sicut præcedẽtia & subsequentia declarant, de his quæ fidem &

mores multorum ędificarent, dixit Apostolus, D quod ignorans ea ignorabitur, id est, vt linguis prophetia præponeretur, vt nõ perturbate illa gererentur quasi prophetiæ spiritus, etiam inuitos loqui cogeret, vt mulieres in ecclesia tacerent, vt omnia honestè & secundum ordinẽ fierent. Hæc & his similia qui ignorat, ignrabitur, non illa secreta mysteria, quæ vix ad paucorum intelligentiam pertinent.

Itaque fratres æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem honestè & secundum ordinem fiant in vobis.

Quandoquidem prophetia tam vtilis est, vt supra demonstrauerimus, itaque ò [fratres æmulamini, id est, desiderate prophetare ad multorum ædificationem: & quanuis linguæ parum prosint, nolite tamen [prohibere loqui linguis,] ne fiat dissensio. Sed omnia tam hæc quàm alia, [fiant in vobis honestè, id est, cum E pace & disciplina, [& secundum ordinem,] vt alia prius & alia posterius agantur, & prophetia linguis præferatur.

Galat. 1.

CAPVT XV.

Otum autem facio vobis euan-
N *gelium fratres, quod prædicaui vobis, quod & accepistis, in quo & statis, per quod & saluamini, qua ratione prædicauerim vobis si tenetis, nisi frustra credidistis.*

Hìc ingreditur Apostolus reprehendere Corinthios, qui seducti à falsis apostolis, dubitabãt de resurrectione cõmuni, existimantes neminẽ resurrecturum, cum viderent corpora mortuorũ sepeliri & putrefieri. Hunc errorem destruit apostolus, probans mortuos in fine seculi resurrecturos, & hoc facit per resurrectionẽ Christi, de qua certissimum erat illis. Hactenus, inquit, de spiritualibus donis disserui. Sed modo [notũ facio vobis euangeliũ,] id est, bonum nunciũ, F quo iusti nunciantur resurrecturi ad gloriam, quod nõ est nouum, sed olim vobis à me prædicatũ: [quod &] vos accepistis, id est, dignum acceptione iudicastis, & deuote illud suscepistis, [in quo] etiã [& statis, id est, firmiter perduratis. Quod enim dicit, in quo & statis, illis dicit, qui erãt firmi in fide resurrectionis. Promiscuis enim loquitur, vt & hi qui in fide sunt, gaudeant: & qui nutãt, corripi se doleãt & corrigantur. Statis, inquit, in euãgelio resurrectionis vos, qui in fide cõstantes estis, [per quod & saluamini, id est, ad salutẽ æternã pertingitis, eũ de hac vita migratis. vel saluamini iam ex certitudine spei per illud. Saluamini, dico, si memoria & fide retinetis [qua ratione prædicauerim vobis,] id est, quomodo ea ratione qua Christus resurrexisse creditur, docuerim resurrectionem mortuorum. Hoc retinetis siue tenetis, nisi frustra credidistis. Id est, aut tenetis resurrectionem mortuorum, aut incassum fidem susce-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G scepistis, quæ nō suscipitur nisi spe resurrectionis. Omnis enim spes credentium in hoc est, quia mortui resurgent. Quod qui non sperat, frustra etiam cæteras partes fidei susceptit.

Tradidi enim vobis in primis quod & accepi, quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas.

Isaiæ.53. Ionæ.2. Osee.6.

Nunc primo ponit hoc quod erat certissimū, per quod cōsequenter & illud probet, quod habebatur dubium. Verè, inquit, notifico vobis euāgelium de resurrectione, quod dudum prædicaui vobis, & ostendo qua ratione illud prædicauerim. Nam [tradidi in primis, id est, inter maxima fidei sacramenta, vel in primis, id est, in exordiis fidei, [quod &] ego ab ipso domino occulta inspiratione accepi, non per me inueni, [quoniam Christus mortuus est] nō pro sua
H necessitate, sed [pro peccatis nostris,] & hoc [secundum scripturas] propheticas, quæ id prænunciabant. & tradidi vobis quia post mortem [sepultus est,] vt scripturę prædixerāt: [& quia resurrexit tertia die, id est, tam cito vt ea potestate credatur posse nos suscitare. Pro peccatis
Isaiæ.53. nostris mortuus est & sepultus, sicut per Isaiam dicit de illo pater: Propter scelus populi mei percussi eum, & dabit impios pro sepultura, & diuitem pro morte sua. Qui & resurrexit die ter
Osee.6. tia sicut Osee prædixerat: Viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos. Nam in eius resurrectione viuificati sumus, & suscitati, sicut alibi dicit Apostolus iste: Conuiuificauit
Ephe.2. nos Christo, & conresuscitauit, & consedere fecit in cœlestibus. Si ergo mortuus & sepultus resurrexit, eadē ratione debemus credere mortuos & sepultos resurgere.

I *Et quia visus est Cephæ, & post hoc*
Ioan.20. Luc.24. *vndecim. Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul, ex quibus multi manent vsque adhuc, quidam autem dormierunt. Deinde visus est Iacobo, deinde apostolis omnibus.*

Tradidi vobis secundum testimonia prophetarū, veraciter surrexisse Christum. Et etiam in argumētum certioris fidei tradidi vobis, [quia visus est Cephæ, id est, Petro, priusquam aliis viris in die resurrectionis appareret, [& post hoc vndecim] apostolis ad vesperū, qui se metu Iudæorum clauserant. Sed cùm Iudas mortuus esset, & iuxta Ioānem Thomas deesset, & quomodo tunc dominus vndecim visus est, nisi per synecdochen accipiatur? Vbi enim pars maior est aut potior, solet eius nomine etiam illud cō prehendi quod ad ipsum nomen non pertinet. Quanto magis ergo Thomas, qui vnus erat ex illis vndecim, potuit in vndenario eorum numero comprehendi, quanuis defuisset quando dominus venit? [Deinde visus est plusquam quingentis fratribus simul] positis, de quibus euangelium tacet, [ex quibus multi manent,] qui testes sunt quærentibus, [vsque adhuc] Ie- K
su testimonio permanentes, [quidam autem] eorum in somno mortis [dormierunt,] quia rursum euigilaturi sunt. [Deinde visus est Iacobo] fratri domini, propria manifestatione singulariter. Et de hac re tacent quatuor euāgelistæ. Sed in euāgelio quod appellatur secundū Hebræos, quod & in autoritate fuit apud antiquos, narratur post resurrectionem quia dominus venit ad Iacobum Iustum & apparuit ei. Iurauerat enim Iacobus se non comesturū panem ab illa hora qua biberat calicem domini, donec videret eū resurgentem à mortuis. Rursumque post paululum: Afferte, ait dominus, mensam & panem. Statimque additur: Tulit panem & benedixit ac fregit, & dedit Iacobo iusto, & dixit ei: Frater mi, comede panem tuum, quia surrexit filius hominis à dormientibus. Deinde visus est [apostolis omnibus] in monte Luce Actu.
Galileæ, vel in loco ascensionis.

Nouissimè autem omnium, tanquam abortiuo visus est & mihi. Ego enim I Actor. Epist.
sum minimus apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam Dei. Gratia autē Dei sum id quod sum, & gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. Nō ego autem, sed gratia Dei mecum. Siue enim ego, siue illi, sic prædicauimus, & sic credidistis.

Ita vt dixi, visus est cæteris. Sed [nouissimè omnium visus est & mihi] de cœlo vocans me post ascensionem suā, vel dum orarem in templo. Mihi dico, [tanquam abortiuo, id est, abortiuo simili: quia sicut abortiuus quadam naturæ M
violentia ante tēpus compellitur nasci, ita ego per terribilem domini visionē & luminis oculorum amissionem coactus sum, antequam vellem exire de cæco synagogæ vtero, & ad lucem fidei atque libertatem prodire. Nouissimè post omnes mihi visus est, vt recentiorem intelligatis meam visionem, & habeatis inde maiorem certitudinem. Nec mirum si nouissimè visus est mihi. Nam [ego sum minimus apostolorū.] Minimus tempore, non dignitate. Minimus humilitate, non operatione. Minimus in me, magnus in domino, [qui nō dignus sum vocari apostolus,] quia ex præcedenti vita mea nihil boni habeo, sed multa mala me fecisse reminiscor, pro quibus eram dignus pœna, nō apostolica gratia, [quoniā persequutus sum ecclesiam dei.] Apostolus iste cum cæterorū sanctorū solicitudinem in prædicatione robustius laborādo transcenderet, vt ab elatione se premeret, & vires suas in humilitatis gremio nutriret, antiquæ erudelitatis suæ non immemor, aliorum apostolorum innocētiam contemplatus: Ego, inquit, sum minimus apostolorum, qui nō sum dignus vocari apostolus, quia persequutus sum ecclesiam Dei. Considerauit enim apostolorum (vt diximus) innocentiam, & propter præce-

A præcedentem malitiam vilis in eis oculis facta est omnis, quam exibebat in ecclesia, solitudo sua. Et quàm multo ex accepto intellectu præcederet, non attendit: quia illorum innocentiā pensans, persequutorum aliquādo fuisse se doluit. In cuius verbis quid aliud quàm duritia nostræ mentis accusatur? Quia ipse plangebāt quod ante baptismum commiscerat, nos verò & post baptismum multa commisimus, & tamen flere recusamus. Non sum, inquit, dignus vocari apostolus, sed [gratia dei sum id quod sum.] Quod est dicere: Per merita mea nihil boni consecutus sum, sed potius gratia, id est, gratuito dei munere datum est mihi hoc esse quod sum & in sanctitate & in scientia & in apostolatu. Et hæc [gratia eius] postquam mihi data
B est, [nō fuit in me vacua, id est, ociosa, sed bonis operibus plena, quia in prędicatione [laboraui abundantius omnibus illis] apostolis qui me præcesserunt, Illi enim prędicauerunt Iudæis, qui per legem & prophetas erāt instructi, & autoritate scripturarum conuincebātur vt ad nouam gratiam conuerterentur, ego autē grauiori labore gentibus que nihil de Deo audierant, nullisque diuinorum librorum autoritatibus adquiescebant, ad fidem conuerti. Illi stipendiū ab illis quibus prædicabant, accepe-
rūt: ego autē nihil ab auditoribus meis accepi, sed ex labore manuum mearum vixi. Postremo nullus eorum in tot locis prædicauit, neque tot epistolas omnes illi scripserunt. Abundantius itaq; in apostolatu laboraui ego quam illi. Sed non ex me ego hoc feci, sed potius [gratia Dei mecū] operando hoc egit. Notandū quod su-
perna pietas prius agit aliquid in nobis, sine nobis, vt subsequente quoque nostro libero arbi-
Nota. trio, bonū quod iam appetimus, agat nobiscū. Quod tamē per impēsam gratiā in extremo iudicio ita remunerat in nobis, ac si solis processisset ex nobis. Quia enim diuina nos bonitas,
C vt innocētes faciat, præuenit, apte nunc Apostolus ait: Gratia dei sum id quod sum. Et quia cadē gratia nostrum liberū arbitrium sequitur, adiungit: Et gratia eius in me vacua non fuit, sed abundātius illis omnibus laboraui. Qui dū se de nihil esse cōspiceret, ait: Nō autē ego. Et tamen quia se esse aliquid cū gratia inuenit, adiunxit: Sed gratia dei mecū. Non enim diceret, mecū, si cū præueniēte gratia subsequēs liberū arbitriū nō haberet. Vt ergo se sine gratia nihil esse ostendat, ait: Nō ego. Vt verò se cum gratia operatū esse per liberū arbitriū demonstraret, adiungit: Sed gratia Dei mecū. Bona itaq; nostra, & dei sunt & nostra. Quia ipse nos præ-
uenit vt velimus, aspirando, qui adiuuādo subsequitur ne inaniter velimus, sed posīmus implere quod volumus. Præueniente ergo gratia & bona voluntate subsequente, hoc quod Dei donū est, fit meritū nostrum. Quod bene nunc Apostolus explicat, dicens: Abundantius illis omnibus laboraui. Qui ne videretur suæ virtuti tribuisse quod fecerat, adiunxit: Non autem ego, sed gratia Dei mecū. Quia enim cœlesti dono præuētus est, quasi alienū se à bono suo operе agnouit, dicēs: Non autē ego. Sed quia præ-
uemens gratia liberū in eo arbitrium fecerat in bono, quo libero arbitrio eādem gratiā subse- D
quutus est in opere, adiecit: Sed gratia Dei mecū. Ac si diceret: In bono opere laboraui, non ego, sed & ego. In eo enim quod solō Dei dono prævētus sum, nō ego: in eo autē quòd donū voluntate subsequutus sum, & ego. Laboraui, inquit, plus illis omnibus. Vnde apparet & me & illos in prædicatione laborasse. Nā [siue ego, siue illi, sic prædicauimus] vt supra memini, id est, Christū pro peccatis nostris mortuū, tertia die resurrexisse, & frequenter apparuisse multis. Sic prædicauimus Christi mortē, & resurrectionē secundū testimonia prophetarū, siue ego, siue illi: quia concorditer eandem rem prædicamus ego & illi, nec est in nostra prædicatione discordia, sed pax consensionis & so-
cietas charitatis. Siue igitur ego, siue illi, sic prędicauimus Christum resurrexisse, & vos [sic credidistis.] Vnde magis apparet quantum desipiatis: quia cum manifesta sit credulitas hæc apud omnes ecclesias, quam & vos suscepistis, E
nunc ab ea propter falsos apostolos recessistis.

Si autem Christus prædicatur quòd resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra.

Modo venit ad rem, propter quam locutus est de domini resurrectione. Postquā enim multis rationibus probauit Christum resurrexisse, ingreditur per eius resurrectionē probare cæterorū mortuorū resurrectionē. Ego, inquit, & cæteri apostoli prædicamus Christum resurre-
xisse, & vos, p certo sic credidistis. Sed [si Chri
stus prædicatur quod resurrexit à mortuis, quo F
modo, id est, qua ratione [quidam in vobis,] id est, apud vos, [dicunt quoniā resurrectio mortuorū nō est] futura? Si enim Christus resurrexit, concedendū est necessariò quia resurgent & mortui. Sed hoc illi negabant, qui per falsos prophetas deprauati erant. Nam & prudentes seculi stultū iudicant, cū audiunt resurrectionē mortuorū. Ideóq; nonnulli Corinthiorum, ne stulti iudicarentur ab illis, dicebāt resurrectionē mortuorum futuram nō esse. Sed [si resurrectio mortuorū nō est] futura, [neq; Christus resurrexit.] Nam & ipse veraciter mortuus fuit, vtpote verus homo. Et si cæteri nō resurgent, nec ipse resurrexit. Nā eius resurrectio resurrectionē cæterorum facit. Sicut enim gratis mori nō potuit, ita nec gratis surrexit: quia sicut mortuus est vt mortē nostram destrueret, ita resurrexit vt nos resuscitaret. Cū igitur incassum resurgere nō potuerit, si nos nō resuscitat, nec ipse resurrexit. Si ergo generalis mortuorum resurrectio nō est, neque Christus resurrexit. Quisquis itaque mortuos negat resurrecturos, Christum quoq; negat resurrexisse. [Si Christus nō resurrexit,] ergo audite quanta inde sequantur in-

conue-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G conuenientia. Si enim ipse non resurrexit, ergo [inanis,] id est, inutilis & absque veritatis pōdere[est prędicatio nostra,]qui prędicamus eum resurrexisse:[& inanis est fides vestra,]qui nobis prædicantibus credidistis eum resurrexisse,vt & membra eius in fine resurgant. Hoc Corinthij crediderant Apostolo docente,quia sicut Christus resurrexit, ita & mortui resurgent,& hac spe attracti fuerāt ad fidem. Quod vtique nunc ad detrimentum illorū proficere asserit,si crediderint quod futurum non est. Et pudoris est,vt aliquis profiteatur hoc se credidisse quod falsum est. Et verecundiam ergo illis incutit, & labores eorum dicit infructuosos si quod à falsis apostolis audierunt, verum est quia mortui nō resurgent, quod vtique nemo patitur audire,vt videntes hoc cōtra se esse,reuerterentur ad primam fidem. Inanis, inquit, nō solum prędicatio nostra est, sed & fides vestra,id est,in vanum & sine fructu remuneratio
H nis & nos prædicauimus resurrectionē, & vos credidistis, si mortui nō resurgūt, quos necesse est resurgere,si Christus resurrexit. Nō enim resurrexit, si & illi non resurgent.

Inuenimur autem & falsi testes dei, quoniam testimonium diximus aduersus deum quòd suscitauerit Christum, quem non suscitauit, si mortui non resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra. Adhuc enim estis in peccatis
I *vestris. Ergo & qui dormierūt in Christo, perierunt. Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus.*

Non solum prædicatio nostra & fides vestra est inanis, id est, cassa & falsa & infructuosa, si Christus non resurrexit, vt per eum cæteri resurgerent: sed etiā nos apostoli, quibus omnes credunt, [inuenimur falsi testes dei] super hac re. Et vtiq; non minori, sed fortasis etiam maiori scelere in deo laudatur falsitas, quàm vituperatur veritas. Falsi testes, si hoc est, cōprobamur, quoniam diximus testimonium aduersus deum]id est, contrarium deo cui omnis falsitas est cōtraria, asserentes[quòd suscitauerit Christum,] quod nequaquam verum est, si mortui
Proue.19 non resurgunt. Et sic erit nobis ad damnationem hoc mendacium, quia falsus testis non erit impunitus. Sed & vos qui hoc credidistis, participes eritis dānationis. Quisquis asserit quod deus Christum suscitauit, falsus est testis, si non est factum. Virtutem tamen dei prædicat non vt inimicus, qui tam admirabile factum virtuti eius ascribit. Nec tamem pœnas euader. Quod si verū est quia deus Christum suscitauit, quid illi patientur, qui & testes contra deum facti sunt, & opus eius stultitiam asserunt? Iure dixi quia falsum est Christum à patre suscitatum[si mortui nō resurgunt. Nam si]illi [nō resurgūt, K
neque]ipse[resurrexit.]Sed[si Christus nō resurrexit,]tunc[fides vestra est vana,] id est, falsa, qua credebatis per Christi mortē & resurrectionē vos à peccatis liberatos. [Nam adhuc,] post baptismū[estis in peccatis vestris,]quę remissa credebatis, si Christus nō resurrexit. Terret illos Apostolus vt doleant se hoc per seductores cœpisse credere, quod contra ipsos est. Quis enim peccata sibi non remissa velit audire? Sunt autē veræ istæ cōnexiones ratiocinationis apostolicæ, falsas habētes sententias, quæ consequuntur errorem illorum cōtra quos agitur: quæ tamen ad hoc inferuntur ab Apostolo, vt in his erubescentes illi, quorū errorē consequūtur, eundē relinquāt errorem: quia si in eodē manere voluerint, necesse est vt etiā illa quę ipsi dānant, tenere cogantur. Nō enim vera infert, cum dicit, neque Christus resurrexit, & cū dicit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra, & cætera quæ omnino falsa sunt: L
Quia & Christus resurrexit, & non erat inanis prædicatio eorum qui hoc annunciabant, nec fides eorum qui hoc crediderant. Sed ista falsa verisime connectuntur illi errantium sententiæ, qua dicebatur, non esse resurrectionem mortuorum. Istis autem falsis repudiatis, consequens erit resurrectio mortuorum. Sed ad ordinem dilectionis reuertamur. Adhuc, inquit, estis in peccatis vestris, si Christus non resurrexit. Et quia vos adhuc manetis in peccatis, ergo & illi qui domierūt in Christo,] id est, mortui sunt in fide Christi, fuerūt similiter in peccatis, & ideo[perierūt.] Hoc addit illis ad terrorem, cum vtiq; charorum suorum excessum nolint æstimare perditionem. Qui enim sub hac spe de seculo exierunt, siue occidi non timuerunt, quia resurgere exemplo Christi crediderunt, si non est verum, perierunt. Hoc illis dicit, quod amore suorum defunctorum nolūt audire, vt illis amputet quod prius per errorē male cœperant credere. Addit & aliud incon- M
ueniens: Quia[si tantum in hac vita sperantes sum⁹ in Christo,]id est, si nihil boni post mortem speramus à Christo nos cōsequuturos, sed tantū propter vitæ præsentis bona colimus eū, tunc[miserabiliores sumus omnibus]aliis[hominibus,] qui tot aduersa semper sustinemus. Infideles enim vel præsenti mundo fruuntur. Nos verò continētia & ieiuniis atq; vigiliis & afflictionibus variis in hac vita fatigamur. Et si pro his nullam in futuro seculo mercedem expectamus, omniū stultissimi sumus. Sed manifestū est quia & in præsenti vita & in futura speramus in Christo, qui & nunc dat suis gratiam, & in futuro sempiternam gloriam.

Nunc autem Christus resurrexit à Colos. 1.
mortuis, primitiæ dormientium: quoniā 1. Thes. 4.
quidem per hominē mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut in Adā omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vnusquisque autem in suo ordine.

Dictū

A Dictum est superius quia si mortui non resurgunt, consequens est nec Christum resurrexisse. Et si concedatur quòd Christus non resurrexit, sequuntur inde(sicut disputatū est) inconuenientia multa & grauia. Sed nūc, id est, ne sequantur prædicta incōuenientia, manifestum est quod Christus resurrexit. [Nunc,]id est, ex his inconuenientibus & suprà memoratis prophetarū scripturis ac visionibus, quæ factę sunt discipulis, pater quia[Christ⁹ resurrexit à mortuis,]ipse dico[primitiæ dormientium,]id est, primus resurgens à mortuis,& causa resuscitās mortuos, qui tā facile integri resurgēt, sicut euigilant dormientes. Ipse est primitiæ dormientiū, id est, tempore & dignitate primus euigilās ex dormiētibus, vt & multitudinem eorū à somno mortis excitet, sicut primitiæ cuiuslibet rei quæ offeruntur deo, totam subsequentē massam consecrant: vt quia peccato primi hominis mors omnium inuēta est, Christi iustitia
B resurrectionem mortuorum meruerit. Et bene per hominē Christū poterunt resurgere,]quoniam per hominem quidem] multo minorem, id est, per Adam venit[mors,] &]ideo[per hominem]Christū apte venier [resurrectio mortuorum.]Sicut per Adā mors intrauit, quia ipse primus est mortuus: ita & per Christū resurrectio, quia prim⁹ ipse resurrexit. Sicut ille forma morientium, sic iste est forma resurgentium [Et sicut in Adā omnes moriuntur,]quia sunt eius filij:[sic & in Christo omnes viuificabuntur,] quia sunt eius filij. Nemo enim venit ad mortē nisi per Adam, nemo ad vitam æternam nisi per Christū. Hoc quippe est, omnes & omnes. Quia sicut omnes homines per primam id est, per carnalem generationem pertinēt ad Adam: sic omnes homines per secundam, id est per spiritualem regenerationem ad Christū veniunt, quicunque ad eum perueniunt. Ideo ergo dictū est hic omnes, & ibi omnes: quia sicut
C omnes qui moriuntur, nō nisi in Adam moriuntur: ita omnes qui viuificabuntur non nisi Christo viuificabuntur. Hæc enim viuificatio proprie ad electos pertinet. Generalem tamen faciet Christus resurrectionem, vt sicut in Adā omnes, siue iusti, siue iniusti, moriūtur, ita & in Christo omnes, siue credentes, siue diffidētes, resurgant. Non tamen infideles ita viuificabuntur in Christo, vt sint in membris Christi: quia nec iusti sic moriuntur in Adam, vt sint in massa pereuntium per Adam. Sed ita potius viuificabuntur infideles in Christo, id est, in potētia vel iussu Christi, vt sine fine viuāt ad pœnā. Electi autem viuificabuntur in Christo, id est, in Christi iustitia quā seruauerunt, vt in Christi corpore quod est ecclesia, perenniter viuant Quia sicut in regno mortis nemo sine Adā, ita in regno Christi nemo sine Christo. Omnes, inquit, viuificabuntur, & hoc erit omnibus cōmune, sed differenter inter se tamen, quia [vnusquisque] resurget [in suo ordine, id est, martyr in ordine martyrum, virgo in ordine virginū, coniugatus in ordine coniugatorum, sacerdos in ordine sacerdotum. Vel in suo ordine, id est, in suorum meritorū dignitate, vt etiam plerisque martiribus præferatur egregius Vincenti⁹ & plerisq; sacerdotibus magnificus Martinus. D

Primitiæ Christus. Deinde hi qui sunt Christi, qui in aduentu eius crediderūt, Deinde finis, cum tradiderit regnū deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem.

Omnes resurgent, quia Christus est primitiæ eorum, qui primus resurrexit, vt fieret causa & forma & signū futuræ resurrectionis omniū: sicut manipuli qui primo colligūtur & primitię vocātur, significāt totā massam fore colligendam. Ipse quidē iam resurrexit, quēadmodū primitiæ primo colligūtur & offerūtur, sed deinde sicut multitudo segetis colligitur, resurgent hi qui sunt Christi, non quidem modò sed in aduentu eius nouissimo. Nam si caput resurrexit, necesse est vt & membra sequantur. Ipse enim(vt diximus)[primitiæ Christ⁹]est, id est primus & maximus & præcedens & consecrās E
cæteros: [&deinde,] id est, post eū sunt cæteri vt minus digni, [hi qui sunt]membra [Christi, qui in aduentu eius crediderunt,]& ipsi euigilabunt in aduētu eius vt occurrāt ei. [Deinde] erit[finis,]id est, cōsūmatio & omnimoda perfecti secundum sufficientiā bonorum corporis & animæ,[cū tradiderit regnum deo & patri,] id est, cum perduxerit iustos, in quibus nūc regnat ex fide viuentibus, dei mediator & hominum homo Christus Iesus ad contemplationē dei, qui eum secundum humanitatem creauit: & patris, qui eum secundum diuinitatem genera uit. Regnū quippe eius hoc loco vocatur ecclesia fidelium. Aliter enim dicitur regnū eius secundum potestatē diuinitatis, quia ei omnis creatura subiecta est: & aliter regnū eius dicitur ecclesia secundum proprietatē fidei, quæ in illo est. Nec sic arbitremus eum traditurū hoc regnū deo & patri, vt adimat sibi, quia ipse simul cum patre vnus est deus. Tradet itaque regnū F
deo & patri, non se inde separato, nec spiritu-sancto: quoniam perducet credentes ad regnū & contemplationem dei. Vbi est finis omnium bonorū, & requies sempiterna, & gaudiū quod nō auferetur. Neque enim quæremus aliud, cū ad illius contēplationē peruenerimus, quia nec erit quod amplius requiratur. Aliter enim dicitur finis, qui pertinet ad cōsummationē, aliter qui pertinet ad consumptionē. Aliter nanque tela finitur texendo, aliter cibus comedendo. Finis ergo pertinens ad perfectissimā bonorū omniū consummationē, erit cùm Christus regnum tradiderit patri. Nō quia & nunc nō teneat regnum pater, sed ideo dicitur regnū traditurus patri, quia patrē regnare monstrabit, vt per speciem manifestationēq; clarescat, quod nunc à fidelibus creditur & ab infidelibus non putatur. Nūc enim Christi regnum pertinet ad humanitatē eius proprie, quia modò regnat in nobis dispēsatione sacramenti sui per incarnationē atque passionem. Nam secundū id quod verbum dei est ipse, tam sine fine quā sinevitio & sine intermissione regnum eius est, sicut & patris. Secundum id autem quod verbum caro Ioan. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G factũ est, cœpit regnare in credentibus]per fidẽ incarnationis suæ. Sed tradet regnum patri, id est nutritos fide incarnationis suæ perducet ad speciem, quia æqualis est patri. Regnum tradet patri, cũ per id regnabit in contẽplantibus veritatem quo æqualis est patri, & per se vnigenitum per speciem faciet videre patrem. Tradet, inquam regnum patri à fide incarnationis suæ ad speciem deitatis perducens eos qui nũc sibi credunt, non vt ipse amittat, sed vt vterque se vnum ad fruendum contemplantibus præbeat. Tradet regnum patri, [cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem.] Vnde euacuabit, nisi humilitate & patientia & infirmitate? Quis enim principatus nõ euacuatur, cũ filius dei propterea regnat, quia eum principes seculi iudicauerunt? Quæ potestas non euacuatur, cùm ille per quem facta sunt omnia, propterea regnat in credentibus, quia ita subiectus fuit potestatibus, vt diceret homini, Non haberes in me potestatem, nisi
Ioan.19. H datum tibi esset desuper? Quæ virtus non euacuatur, cùm ipse per quem cæli solidati sunt, ideo regnat in credentibus, quia vsque ad crucem mortemque infirmatus est? Ita regnante
Philip. 2. Christo per fidem in his qui credunt, euacuatur omnis principatus & potestas & virtus creaturarum. Quod cum plene factum fuerit, tũc tradet ipse (quemadmodum diximus) regnum patri, id est, promouebit fideles ad visionem patris, vt per speciem qua æqualis est patri, cum patre regnet in eis. Vel tunc euacuabit omnem principatum & potestatem & virtutẽ, manifestando vtique regnum patris, vt omnibus notum sit nullum principum, nullámque potestatum & virtutum, siue cœlestium, siue terre
I strium, per se habuisse aliquid principatus vel potestatis aut virtutis, sed ab illo, à quo sunt omnia non solum vt sint, sed etiam vt ordinata sint. In illa manifestatione nulli spes aliqua remanebit in quoquam principe, vel in quoquam homine. Quod etiam propheta canit, Bonum
Psal. 117. sperare in domino quàm sperare in principib°, vt ista meditatione anima iam in regno patris assurgat, nec cuiusquam potestatem præter illũ magnificans, nec de sua sibipsi pernicioſissime blandiens. Euacuabit ergo omnem principatum & omnem potestatem atque virtutẽ, vt nulli patrem intuenti per filium opus sit, aut liceat in cuiusquam creaturæ vel in sua conquiescere potestate. Quandiu ergo præsentis vitæ conuersatio tenetur, necessarios hactenus angelicos principatus & potestates & virtutes habemus, per quorum dispensationem gubernemur, & bona operati & mala superare possim° ac virtutibus illustremur. Sed & homines necesse est vt nobis præsint, sicut põtifices & presbyteri ac diacones, & sicut reges & consules, aliique principes. Sed in futuro seculo euacuabuntur omnes huiusmodi prælationes, vbi iam nulla earum nobis erit necessaria.

Psal.109. *Oportet autem illum regnare, donec ponat inimicos omnes sub pedibus eius. Nouissime autem inimica destruetur mors. Omnia enim subiecit sub pedibus* K *eius. Cùm autem dicat, omnia subiecta sunt ei, sine dubio præter eum qui subiecit ei omnia. Cùm autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius sub* Psalm. 8. Hebr. 2. *iectus erit illi qui subiecit sibi omnia, vt sit deus omnia in omnibus.*

Dixi quia tradet regnum patri, id est, perducet credentes ad suam & patris visionem manifestam. Sed interim [oportet illum regnare per fidẽ in suis, [donec ponat omnes inimicos] suos [sub pedibus eius.] Quod est dicere: Tamdiu opus est vt in omnibus valentibus æqualitatem patris ac filij perspicua mentis luce contueri, per hoc regnet Christus, quod tales capere possunt, & quod pro eis proprie suscepit, id est, incarnationis humilitatẽ, donec ponat inimicos suos pedibus suis, id est, donec omnis superbia secularis incarnationis eius humilitati subdatur. Quod quotidie fit, & in fine seculi prorsus completum erit, & tunc tradet ipse regnum patri, sicut suprà exposuimus. Vel ita: Ipse quidem tradet regnum patri, & tunc patebit omnibus eum perenniter regnare cum patre. Sed interim oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedib° suis, id est oportet regnum eius intãtum manifestari, donec omnes inimici eius ipsum regnare fateantur. Hoc enim intelligitur, sub pedibus eius futuros inimicos. Quod si de iustis acceperimus, ideo dictum est, inimicos, quia ex iniustis iustificantur, & ei credendo subduntur. De iniustis autem, qui ad iustorum beatitudinem futuram non pertinent, sic accipiendum est, quoniam & ipsi eum regnare, ipsa regni eius manifestatione cõfusi, fatebuntur. Ergo oportet eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis, non ita dictum est, quasi cũ posuerit, non sit postea regnaturus: sed oportet eum, M
inquit, ad tantam euidentiam suum regnũ perducere, donec inimici eius nullo modo audeant negare quod regnet. Donec pro eo positum est, vt non amplius intelligas. Quo enim amplius, id est, ad quem maiorem manifestationem manifestari poterit regnum eius, nisi quousq; omnes inimici eũ regnare fateantur? Quãdo enim manifestius erit regnum eis, quàm cũ claruerit omnibus inimicis: Et inde permanebit in æternum. Omnes inimici ponentur sub pedibus. Sed [nouissime inimica destruetur mors] per resurrectionẽ mortuorũ. Nouissime id est, post omnia destruetur mors, vt qui resurrexerint, amplius non dissoluantur: Non enim erit aliquid quod destruatur, posteaquã mortale hoc induerit immortalitatem. Tũc destruetur mors, quę est nobis inimica, quia vitam nobis inuidet. Verè inimici ponẽtur sub pedibus Christi, & mors ab eo destruetur, quoniã sicut Psalm.
scriptura loquitur, [omnia] pater [subiecit sub pedibus eius,] id est, vt etiam mortem destruat. Inter alia enim quæ illi subiecta sunt, constat quod potestatẽ super mortuos habeat. Omnia quæcunq; sunt in vniuersitate totius creaturæ, subiecit

A subiecit pater sub pedibus eius, id est, sub humilitate humanitatis eius. Quod nondum ex toto completum esse cernimus, quoniam infideles adhuc dedignantur subiici pedibus eius, sed in fine, velint nolint, subiicientur. Sed præteritum pro futuro ad maiorem certitudinẽ posuit tam Apostolus quàm & propheta. Sed [cũ dicat] propheticus sermo, quod [omnia subiecta sunt ei, sine dubio] dicit non solum bonos sibi esse subiectos, sed & malos, atq; vniuersa [præter eum] patrem [qui subiecit ei omnia.] Tam latè enim intelligenda est hæc sentẽtia, vt nihil sit quod nõ intelligatur ei subiectum, præter eũ qui ei vniuersa subiecit. Solus enim deus excipitur ab hac subiectione. Deus enim nõ ei subiectus est, sed ipse Deo, secundũ quod est homo.
Quia [cũ subiecta ei fuerint omnia,] secundum quod hæc psalmi scriptura prædixit, [tũc] etiã [ipse filius] in ipsa prælatione [erit subiectus ei, qui sibi subiecit omnia.] Subiectus erit secun-
B dum humanitatẽ, ne quis putaret humanam naturã quã assumpsit, in naturam diuinitatis cõmutandam, vt fieret æqualis patri, nõ subiecta. Nõ autẽ absurde sic intelligimus, quod & ipse subiectus erit illi qui ei subiecit omnia, vt eũ nõ solum caput ecclesiæ, sed omnes cũ eo sanctos intelligamus qui sunt vnum in Christo, vnum semen Abraæ, scilicet vniuersa ecclesia quæ est corpus Christi & plenitudo eius. Ac per hoc cùm omnia Christo subiecta fuerint, & capiti & corpori, erunt sine dubio subiecta. Nam secundum id quod sine tempore Deus natus est, nihil vnquam potuit ei non esse subiectum. Intelligimus ergo (sicut dictum est) caput cũ corpore futurum deo subiectum: subiectum autem secundum contemplationem sempiternę veritatis ad obtinendam beatitudinem, nullo motu animi, nulla parte corporis resistente, [vt] in illa vita nemine amante propriam potestatẽ, [fit Deus omnia in omnibus.] Nũc autem quibusdam membris adhuc repugnãtibus, videtur ea-
C put quoq; non esse subiectum. Cũ autem omnia membra deo fuerint tam carne quàm spiritu deuotæ subiecta & cohærentia, tunc ipse filius qui caput eorũ est, manifestè cognoscetur in omnibus deo subiectus. Et tunc erit deus omnia in omnibus .i. quæcunque ab hominibus honestè desiderantur, & vita, & salus, & victus, & copia, & gloria, & honor, & pax, & omnia bona. Ipse finis erit desideriorum nostrorum, quia tunc nihil deerit satietati iustorum desideriorum. Hic enim finem suprà commemorauit Apostolus, cũ rotum breuiter primo vellet cõcludere, deinde quasi membratim explicare & exponere. Et venit ad hoc vt in vltimo diceret quia Deus erit omnia in omnibus. Nihil enim amplius quæremus, postquàm ad hanc bonorũ omnium plenitudinem peruenierimus. Ad hunc fidem debemus tendere per omnia quæ nunc agimus. Sequitur:

Alioquin quid facient qui baptizãtur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Vt quid & baptizantur pro illis?

Suprà dictum est quia resurget vnusquisq; in D
suo ordine. Alioquin, id est, si nõ resurrexerint, [quid facient]. i. quid proficient illi [qui baptizãtur pro mortuis] amicis suis, [si omnino mortui non resurgunt?] id est, quam vtilitatem per baptismum conferent eis, si nullatenus sunt resurrecturi? [Vt quid & baptizantur pro illis,] si nõ resurrexerint, cùm peccata baptismo nõ remittantur nisi causa futurę resurrectionis? Fuerunt quidam imperiti, qui pro amicis suis qui sine baptismo defuncti fuerant, baptizabantur, putantes illis prodesse. Nec factũ illorum probat Apostolus, sed fixam fidem in resurrectione ostendit. Intantum enim ratam & stabilem vult ostendere resurrectionem, vt exemplum det eorum, qui tam securi erant de illa, vt etiam pro mortuis baptizarentur, si quem forte mors præuenisset, timẽtes ne aut male resurgeret, aut omnino nõ resurgeret, qui baptizatus non fuerat, & vnius nomine mortui tingebatur, æstimans illi remissionem peccatorum per hoc cõ-
serri, vt in sorte iustorum, resurgeret. Ac si dicat E
Apostolus: Si stulti adeò certi sunt de resurrectione, non debetis vos dubitare.

Vt quid & nos periclitamur omni hora? Quotidie morior propter vestrã gloriam fratres, quã habeo in Christo Iesu al. per *domino nostro. Si secũdum hominem ad bestias pugnaui Epheſi, quid mihi prodest si mortui nõ resurgũt? Mãducemus* Actuũ. 19 *& bibamus, cras enim moriemr. Nolite seduci. Corrumpũt mores bonos colloquia mala. Euigilate iusti, & nolite peccare. Ignorãtiam enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vobis loquor.*

Insipiẽtes (vt dictũ est) baptizantur pro mortuis spe resurrectionis. Cur enim hoc facerent nisi resurrecturos sperarẽt? [Et vt quid]. i. quare etiam nos qui sapientes videmur, [periclitamur,] id est, pericula propter euangelicam prędicationẽ incurrimus, [omni hora,] id est, semper, nisi quia speramus futuram resurrectionẽ? F
Dicẽdo, vt quid & nos periclitamur, discernit se à prædictis, ostẽdens non catholicos esse qui pro mortuis baptizantur. Dixi quia nos prędicatores omni hora periclitamur. Et ego nõ solum pericula patior, sed etiã [morior quotidie,] id est, tam duras afflictiones sustineo, ac si spiri- al. diras.
tum exhalarem. & hoc iuro [propter vestram gloriam fratres, quã habeo in Christo Iesu domino nostro,] id est, per gloriam remunerationis, quam apud Deum habeo pro labore in vobis expẽso. Quod enim dicitur propter vestrã gloriam, iuratio est. Propter vestram gloriam quam habeo in Christo, id est, per gloriam quã adquisitione vestræ salutis ita sum certus in Christo me habiturum, ac si iam tenerem illã. Propter hanc gloriã iuro me quotidie mori spe resurrectionis, ne mihi credere dubitetis. Amplius quidẽ hoc est, quàm Est est, Non non: & Matt.5.
ideo à malo est, sed infirmitatis & incredulitatis Iacob. 5.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G vestrę, qui non aliter mouemini ad fidē. Et iterum dico, quia [si secundum hominem,] id est:
Actu. 19. ratiōabiliter [pugnaui ad bestias Epheſi, [id est contra Demetrium & cæteros bestiales, qui cū eo mouebāt aduersum me seditionē populi, ꝓpter idolum Dianæ, cuius cultura destruebam, [quid mihi prodest?] sic pugnasse, si mortui nō resurgunt?]Nā propter spē resurrectionis pugnaui contra eos, id est, expugnaui errores eorum, offerens me bestiali eorum furori sine metu mortis. Ipsi enim erant bestiæ, id est, bestiales, quia bruto sensu dediti erāt ventri, & in terrena proni, nullam aliā vitā credētes fore post istam, & bestiali rabie sæuientes contra me pro idōli defensione. Sed ego viriliter pugnaui vt miles Christi, destruēs errores illorum: & hoc feci secundū hominem, id est, loquens & agens vt homo, id est vt creatura rationalis, dum ostē derē non esse rationabile vt contempto creatore coleretur creatura, vel contēpta perēni vita diligeretur tēporalis vita. Sic pugnaui secundū
H hominē, id est, disputaui, & bestialiter fremētibus me obtuli secundum rationē. Et quid mihi valet ita periculis pugnasse, si non resurrexero, vt in carne gaudeam in qua pro deo molestias pertuli? Si ergo mortui nō resurgunt, quid vltrà carnem affligeremus in præsenti vita? Non amplius iā studeamus abstinētiæ, sed luxurię & ventri tantum simus dediti velut bruta animalia, dicentes: [Manducemus & bibamus,]id est
Isaiæ. 22. carnem deliciis nutriamus, quia [eras,] id est, cito [moriemur,] & in nihilū redigemur. Talia suadebāt Corinthus pseudo apostoli, vt scilicet per diffidentiam resurrectionis attraherēt eos ad satisfaciendum carni, quatenus & ipsi licenter satisfacerent sibi cum illis. Ideo volebant vt putarent hanc solā esse vitam, quam cū pecoribus habemus communē, post mortē verō finiri totum hominē, nec esse vllā spem vitæ vlterius melioris. Vnde subiungit Apostol⁹
I [Nolite seduci,] id est, nolite verbis stultorū à recto tramite semoueri, qui desperatione resurrectionis cupiunt vos carnis voluptatibus mācipari. Et ideo vitate colloquia eorum, quoniā [colloquia mala corrūpūt bonos mores] Assiduitas enim praui colloquij vitiat mentē, & idcirco vitanda est, maximè ab infirmis. Sic enim verba proximorum audiendo quotidie sumim⁹ in mente, sicut flando & respirando aerem trahimus corpore. Et sicut malus aēr assiduo flatu tractus inficit corp⁹, sic peruersa locutio assidue audita infirmātiū, inficit animū, vt tabescat delectatione praui operis, & assiduitate iniqui sermonis. Ita corrumpebant falsi apostoli suis cōfabulationibus mentes infirmantiū Corinthiorū, dum dicerent vt iumenta morituros homines, nec vlterius surrecturos, ideoq; suadebant manducare & bibere, ac voluptates carnis explere. Dū enim negarent aliā esse vitam, negabant & malis pœnam & bonis gloriam fore tribuendam. Et dum supplicia malorum gaudiaque bonorū negarent, impellebant ad quęcunque vitia quæ sunt huic vitæ delectabilia, & omne bonum propositum mentis euertebāt. Talibus & innumeris aliis modis corrumpunt mores bonos colloquia mala. Idcirco ab infirmis vitari societas malorum debet, ne dum cor K
tigi non valent, ad imitationem trahant: & cū ipsi à sua malitia non mutant, eos qui sibi coniuncti fuerint, peruertant. Notandum quia de Menandri comœdia versum hunc iambicum Apostolus sumpsit:

Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Menan.

Nolite, inquit, seduci ab his qui bonos mores suis confabulationibus corrumpere studēt, sed potius euigilate, id est, torporis & negligentiæ somnū excutite, & mentis oculos ad aspectum veri luminis aperite, vt mēte vigiles sitis, ne circunuentione praui sensus capti, & à fide abducti, deprauemini non credendo resurrectionē. Euigilate contra seductores, qui vobis insidiā-
tur. [Euigilate iusti, id est, qui fide iustificati estis, & in ea parūper obdormistis, dū de resurrectione dubitare cœpistis, resumite fidei constantiam & vigilantiā, ne penitus amittatis iustitiam. Vos iusti euigilate, ne à peccatorib⁹ seducamini. Euigilate in fide resurrectiōis & eautela prouidæ circuispectionis [& nolite, peccare, id est, nolite vētri & voluptatibus more iu- L
mentorū seruire, quasi post hanc vitā nō speratis aliam, vt corruptores mentiū suadent, dicētes: Māducemus & bibamus, cras enim moriemur. Et debetis euigilare, ne verbis stultorū illiciamini ad peccandū. Nā [quidā habent ignorantiam dei, id est, ignorāt propositū dei de resurrectione mortuorum, & ideo suadent vobis, vt in præsenti vita porcorū more viuatis, nihil vltrà sperantes. Et hoc quod ipsi deum ac propositū eius ignorant, [loquor vobis ad reuerētiam, id est, ad verecundiam vobis incutiendā, qui tam imprudentes estis, vt crederetis eis qui per ignorantiam dei, stulta docent. Ad reuerētiam loquor hoc vobis, vt à modo vereamini adquiescere illis, & pudeat credere ignaris.

Sed dicet aliquis: Quomodo resurgent M
mortui? Quali autem corpore venient? Insipiens tu, quod seminas, nō vificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, nō corpus quod futurū est seminas, sed nudum granū, vt puta tritici aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus sicut vult, & vnicuique seminum proprium corpus.

Hactenus resurrectionem Apostolus per rationes prabauit, modo per ipsam rerū naturam posse fieri ostendit. Quasi dicat: Certum est ex supradictis rationibus, quia resurrectio mortuorū erit. [Sed] tamen [dicet] mihi forsitā [aliquis Quomodo resurgent mortui?] Quasi si fieri per naturam nō possit. Quomodo resurgent, id est, quomodo potest fieri vt resurgāt. Vel quomodo resurgent, id est, quis erit modus resurgentiū? Sed si hoc erit vt resurgant, [quali corpore venient] ad vitam, id est, ponderoso an leui, mortali, an immortali? Quasi dicat: Nō poterit aliud esse quàm nunc, id est, passibile & mortale. Huic quæstioni respōdēs Apostolus, adhibet

G adhibet documēta seminum, & dicit: O [tu insipiens,] qui sapientiam mysterij huius ignoras, illud [quod] tu in agro [seminas non viuificatur,] id est, vegetatur, [nisi prius moriatur. i. putrescat. Viuunt enim herbæ & arbores, non per animam, sed per viriditatem. Cum animali homine non legis autoritate disputat, quam si reciperet, non erraret: sed physica ratione, de qua sibi blanditur, vt non credat resurgere resoluta & emortua corpora. Ostēdit enim mortua rursum ad vitam reparari multiplicius, vt confundatur error humanus. Tu, inquit, qui sapiētiam putas, dum per mundi sapientiam asseris mortuos nō posse resurgere, audi ex rebus mūdi, vnde tua sapiētia probetur insipientia. Nam semen quod in agri cultura seminas, nō viuificatur nisi prius moriatur. Sic & humanum cor
H pus non fit immortaliter viuens, nisi prius moriatur & in terram reuertatur, vt semē quod seritur. Si enim granū seminatū prius necessariò putrescit & soluitur in terram, vt postea viuificetur & crescat, tunc corpus humanū postquā fuerit mortuum & putrefactum, simili ratione viuificabitur. Ecce habes quomodo resurgent mortui, & nūc audi quali corpore veniēt. Quia [quod] tu [seminas, non seminas corpus quod futurū est]. i. non seminas herbam vel stipulam & multiplicia in paleis tegumenta granorum, [sed nudū granū,] quod postea cum culmo & foliis nascitur, & spicā profert cum multis granis virentibus. Nudum paleā granum seminas, [vt puta tritici aut alicuius cęterorum] seminū. Sed [Deus dat illi] grano postea [corpus sicut] ipse [vult, id est, traducit illud in spicam magnā & in grana multa non nuda, sed vestita paleis & aristis. Et non omnibus granis dat idem [corpus] sed [vnicuique seminum dat proprium,] vt tritico tritici & milio milij. Si ergo Deus po
I test adducere quod non erat in nudo semine, multò magis potest reparare quod in hominis erat corpore. Si enim nudum granū seminatur, & dei nutu quodammodo elementorum mini-
sterio vestitum resurgit, multa secum habēs incrementa vtilitatis humanæ, cur non credibile sit dei virtute mortuum hominem posse resurgere meliorata substantia, nō numero multiplicatum? Nam sicut grano vniuscuiusque seminis dat deus proprium & nouū corpus, sic vnicuique reddet homini proprium corpus, renouatum. Tali ergo corpore resurgentes venient, id est, eiusdem substantiæ, sed melioratæ & innouatę corpus suum recipiet vnusquisque. Iam verò quod Apostolus subiungit, ad differentiā pertinet resurgētium, propter diuersas glorias fidelium atque sanctorum.

Non omnis caro, eadem caro: sed alia hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia autem piscium. Et corpora cælestia. & corpora terrestria. Sed alia quidem cælestium gloria, alia autem terrestriū. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarū. Stella enim à stella differt in claritate. Sic & resurrectio K
mortuorum.

In omnibus his iste sensus est: Sed genera carnis cū cuncta sint mortalia, differunt tamen inter se pro diuersitatibus animantium: & si corpora cùm omnia visibilia sint, differunt tamen pro diuersitatibus locorum, vnde alia cœlestiū gloria est, alia terrestrium: & si in locis sublimibus cū sint cuncta cælestia, differūt in se claritates luminū, non mirū est quod in resurrectione mortuorū distabit gloria meritorū. Quēadmodum ergo ex vna impensa diuersorū animantiū vna caro est, ita & vnius carnis homines diuersi erunt ex dignitate, cùm resurrexerint, vt talis vnusquisque appareat, qualis meriti fuerit. Nec solum caro diuersorum animantiū differt inter se, sed etiā corpora terrestria differunt à cælestibus siderū corporibus. Et qui tam lucida fecit corpora elementorū, cur nō præclara faciat corpora iustorum? Per significationē autē cæ-
lestia sunt corpora resurgentiū, terrestria verò L
priusquā moriantur aut resurgāt. & quia Christus cælestis est, ex eo cælestia corpora dicūtur: ex Adam verò, quia terrestris est, terrestria corpora nuncupātur. Sicut autē sol & luna vel stellæ, cùm sint vnius naturæ, differunt tamē in claritate, ita & homines cū sint vnius generis, merito dissimiles erūt in gloria. Nunc enim de solis electis sermo est, quos virtutes non peccata faciēt esse diuersos. Aliter enim ibi lucebit virginitas, aliter ibi lucebit castitas coniugalis, aliter ibi lucebit sancta viduitas. Diuersæ lucebunt, sed omnes ibi erunt. Splendor dispar, cęlum commune. Etsi alius electorum est alio fortior, alius alio sapientior, alius alio iustior, alius
Ioan. 14. alio sanctior, in domo patris mei māsiones multæ sunt, vnusquisq; mansionē pro suo acceptu-
rus est merito. Tanquam stellæ enim sancti diuersas mansiones diuersæ claritatis tanquam in cælo sortiuntur in regno, sed propter vnū denarium nullus separatur à regno. Atq; ita deus M
erit omnia in omnibus, vt quoniam deus charitas est, per charitatē fiat vt quod habent singuli, commune sit omnibus. Sic enim quisque etiā ipse habet, cū amat in altero quod ipse non habet. Nō erit itaque aliqua inuidia imparis claritatis, quoniam regnabit in omnibus vnitas charitatis. Hinc iam venit Apostolus ad illud, quod cōmuniter habet omnis caro quæ ad vitam resurgit æternam, & dicit:

Seminatur incorruptione, surget in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surget in gloria: seminatur in infirmitate: surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.

Seminare est sepelire: quia sicut triticum tegitur in agro vt resurgat innouatū, sic corpus defuncti in sepulchro ponitur vt inde resurgat melioratū. [Seminatur] ergo [in corruptione,] id est, sepelietur corpus hominis corruptibile: sed [surget in incorruptiōe, id est, surget incorruptibile, quia iam corrumpi non poterit. Vel

Universidad de Deusto
Biblioteca

G in creatione poteſt ſeminatio hæc intelligi. Seminatur in corruptione ſurget in incorruptione, id eſt, quanuis homo ex quo concipitur, vſque ad diſſolutionem ſit in corruptione, tamẽ ſurget in incorruptione. [ſeminatur in ignobilitate] id eſt, ſepelitur in vilitate & abiectione, vt fœteat & vermib⁹ ſcateat: ſed [ſurget in gloria,] id eſt, glorioſum & lucidum. Quid enim ignobilius carne mortua? Vel quid interim eſt glorioſius ea reſurgẽte, & incorruptelam⁹ percipiente? [ſeminatur in infirmitate,] id eſt, ſicut granum ſeminis commendatur terræ imbecillum & debile, ſed [ſurget in virtute] fortitudinis angelicæ. Et quid per ſingula deſcriberẽ [ſeminatur corpus animale,] id eſt, quod cibis ſuſtentatur, & ad vltimũ ab anima diſſoluitur, vt corpora cæterorũ animaliũ: ſed [ſurget corpus ſpirituale,] id eſt, nullis alimentis indigens, ab anima ſeparari iã non valens. Reſurgent ergo ſanctorum corpora ſine vllo vitio, ſine vlla deformitate, ſine vlla corruptione, onere, difficultate. In quibus tãta facilitas, quãta felicitas erit

H Propter quod & ſpiritalia dicta ſunt, cum propter quod & ſpiritalia dicta ſunt, cũ proculdubio corpora ſint futura, non ſpiritus. Sed ſicut nũc corpus animale dicitur, quod tamẽ nõ animal eſt, ita tũc corpus ſpirituale erit, corp⁹ tamẽ non ſpiritus erit. Ob hoc enim dicitur, quia ſeminatur corpus animale, ſurget autẽ corpus ſpirituale, quoniã tanta erit concordia tũc carnis & ſpiritus, viuificante ſpiritu ſine ſuſtentaculi alicuius indigentia ſubditam carnem, vt nihil nobis repugnet ex nobis: ſed ſicut foris neminem ita nec intus noſipſos patiamur inimicos. Sicut enim ſpiritus carni ſeruiens, nõ incõgrue carnalis: ita caro ſpiritui ſeruiens, recte apellatur ſpiritalis: Nõ quia ĩ ſpiritu cõuertetur, ſed quia ſpiritui ſummã & mirabili obtẽperandi facilitate ſubdetur, vſq; ad implendam immortalitatis

I indiſſolubilis ſecuriſsimã voluntatẽ, omni moleſtiæ ſenſu atq; omni corruptibilitate & tarditate detracta, omni fragilitate ac labe terrena in cæleſtem puritatem ac ſtabilitatem mutata atque conuerſa, vt cęleſti habitationi conueniat.

Gene. 2. *Si eſt corpus animale, eſt & ſpirituale, ſicut ſcriptum eſt. Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem, nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificantem Sed nõ prius quod ſpirituale eſt ſed quod animale eſt, deinde quod ſpirituale. Primus homo de terra, terrenus: ſecundus homo de cælo, cæleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis. Hoc autem dico fratres, quia caro & ſanguis regnum dei poſſidere non poſſunt, neque corruptio incorruptelam poſſidebit.*

Verè, inquit ſurget corpus ſpirituale, quia ſi modo [corpus eſt animale, eſt & ſpirituale,] id eſt, conſtat eſſe quandoque ſpirituale. ſicut enim animales ſumus, quia pater noſter carnalis Adã factus eſt in animam viuẽtem: ſic erimus in reſurrectione ſpiritales, quia pater noſter ſpiritalis Chriſtus, factus eſt in reſurrectiõe ſua in ſpiritũ viuificantẽ. Quod ſic exponit, [ſicut ſcriptum eſt in Geneſi, ſcilicet nos eſſe animales, ab animali patre deſcendentes: [Factus eſt primus homo Adam in animã viuentem, id eſt, in animã potentẽ viuere tantum per ſuſtentamenta ciborum, non viuificantem. His Moyſi verbis addit Apoſtolus: [nouiſsimus Adam] factus eſt [in ſpiritum viuificantem, id eſt Chriſtus in ſpiritũ qui ita viuificaret corpus, vt vltrà non egeret aliqua ciborum ſuſtentatione, nec eſſet ſolubile. Vel quaſi à relatiuis probat eſſe corpus ſpiritale. Si eſt, inquit, corpus animale, eſt & ſpirituale. Cum enim dicitur corp⁹, fruſtra additur animale, niſi ſit & aliud ſpirituale, ad cuius diſcrepantiam dicatur animale. Et quia ſit animale, probat per Geneſim, quoniam factus eſt

Gene. primus homo in animam viuentem. Dictum eſt etiam de animalibus, Producat terra animam viuẽtem. Intelligitur ergo corpus animale dici ſimile cæteris animalibus propter mortis diſſolutionem & corruptionem, quæ quotidiæ cibo reficitur, & poſtea ſeparata animantis cõpago diſſoluitur: ſpirituale autem corpus, quod iam cum ſpiritu immortale eſt. Factus eſt primus Adam in animã viuentem, nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificãtẽ. Siue intelligatur primus Adam, qui de puluere antè formatus eſt: nouiſsimus autem Adã, qui de virgine procreatus eſt: ſiue in vnoquoque homine vtrunque compleatur, vt primus Adam ſit homo in corpore mortali, nouiſsimus Adam idem ipſe in corpore immortali: tamen inter animam vi-

M uentem & ſpiritum viuificantem hoc intereſſe voluit, vt illic ſit corpus animale, hîc ſpirituale. Anima quippe in corpore animali viuit quidẽ, ſed non viuificat vſque ad auferendam corruptionem: in corpore verò ſpirituali, quoniã perfectè adhærẽs domino vnus ſpiritus eſt, ſic viuificat, vt ſpiritale corpus efficiat, abſumens omnã corruptionem, nullã metuens ſeparationẽ. Proinde ſequitur: [Sed nõ prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, deinde quod ſpirituale. Prius enim eſt animale corpus, quale habuit primus Adã, quãuis non moriturum, ſi non peccaſſet: quale nũc habem⁹ nos hactenus eius mutata vitiatáq; natura: quale in illo poſteaquàm peccauit, effectũ eſt, vnde habet iã moriendi neceſsitatẽ: quale pro nobis etiã Chriſtus primitus habere dignatus eſt, nõ neceſsitate, ſed poteſtate. Poſtea verò eſt ſpiritale corpus quale iã præceſsit in Chriſto tanquã in capite noſtro, ſe quuturũ eſt autem mẽbris eius vltima reſurrectione mortuorum. Nã primus homo de terra terrenus &c. Sed merito quęritur cur Chriſtus dicatur homo ſecundus poſt tot homines, aut cur Adam nouiſsimus, tam multis poſt ipſum generationibus ſuccedentibus, cum & ſecũdus non poſsit eſſe poſt multos, & nouiſsimus dici non debeat poſt quem multi. Ratio hic non

carnis,

A carnis ſed operatiõis eſt intuẽda. Quã Apoſtolus nõ humanis ſenſibus explicat, dũ & Adã verè & dũm Chriſtũ ad primitias rerum bonarum malarũque reuocat ac reducit, duas formas vitales collocans in duobus, vt primus Adã beatur, quiſquis per veſtigia ei⁹ erroris inceſſerit: poſtremus autẽ ille, qui dominũ fuerit imitatus. Interim nouiſsimus de primo ex eo dicitur dñs, quod vſq; ad ipſum mors ab illo primo inuenta deſcendit, quod vſq; ad crucẽ dñi priſtini hominis poteſtatẽ tenuit, quam poſtrem⁹ dñs dũ per mortẽ expungit, obliterat. Et ideo morti nouiſsimus, non ſaluti, qui ſolus chirographũ quod ex ptoplaſto per omnes generationes hæreditario iure veniebat, vt moriendo ſoluit, ſic moriẽdo deleuit. [Primus homo fact⁹ de terra] .i. de limo terræ, fuit [terrenus.] Qui tamen nõ propter carnem, ſed propter peccatũ dicitur terrenus, quia cùm iam reus eſſet factus, & mortis ſupplicio deſtinatus audiuit: Terra es & in terram ibis. [ſecundus homo de cælo, cæleſtis,] quia fili⁹ deivenit ad carnẽ, qua ſuſcepta,

B & homo exterius fieret, & deus interi⁹ pmaneret. Non enim cecidit propter ſe, ſed deſcendit propter nos: & ſine peccato carnẽ aſſumpſit, in qua reſurrectionẽ oſtenderet noſtræ carnis. Nã [qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cęleſtis, tales & cæleſtes.] Quid eſt, Qualis terrenus, tales & terreni, niſi mortales ex mortali? Et quid eſt, qualis eſt cæleſtis, tales & cæleſtes, niſi immortales per immortalẽ? Illud per Adã, hoc per Chriſtũ. Dñs enim ad hoc terrenus factus eſt, cùm eſſet cæleſtis, vt eos qui terreni erant, faceret cæleſtes. Hoc eſt, ideo ex ĩmortali mortalis factus eſt aſſumendo ſerui formã, non dñi mutãdo naturã, impertiendo dominicã gratiã, non perpetiendo ſeruilẽ iniuriam. Qualis terrenus, tales & terreni .i. oẽs morituri. Et qualis cæleſtis, tales & cæleſtes .i. oẽs reſurrecturi. Iã enim cæleſtis reſurrexit. Et quãdoquidem terreni ſunt ſimiles terreno, & cæleſtes cęleſti, [igitur ſicut portauimus imaginem terreni, por-

C temus & imaginem cæleſtis] .i. ſicut imitati ſumus terrenum, imitemur cæleſtem. Imaginem terreni hominis induimus ppagatione præuaricationis & mortis, quã nobis intulit generatio: imaginem verò cæleſtis hominis induimus gratia indulgẽtiæ vitæque perpetuę, quã nobis per Chriſtum præſtat regeneratio. Vnus enim generat in mortem, alius in ſalutẽ. Per Chriſtũ (inquam) renouamur, qui homo cæleſtis apellatur, quia de cælo venit ĩ terrã, vt terrenæ mortalitatis corpore veſtiretur, quod cæleſti ĩmortalitate veſtiret. Alij verò propterea dicuntur cæleſtes, quia fiũt per gratiam membra eius, vt cũ illis ſit vnus Chriſtus velut caput & corpus. Portemus ergo imaginẽ huius cęleſtis hominis interim corde & moribus atq; digna operatione, poſtea verò in reſurrectione mortuorũ etiã corpore. Quod nõ fruſtra moneo, ſed ideo [di co hoc ô fratres,] ſcilicet vt portemus imaginẽ cæleſtis, [quia caro & ſanguis,] id eſt, corruptio vitiorum & mortalitatis, [regnum dei poſſidere non poſſunt.] Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt, quia non erit ibi corruptio & mortalitas carnis & ſanguinis. Secũdum has enim qualitates, hoc loco nuncupantur caro & ſanguis. Nam caro ſecũdum ſuſtantiam de qua dictum eſt, Spiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere, poſsidebit regnum dei; caro autem ſecundũ corruptionem cũ intelligitur, nõ poſsidebit. Hoc enim declaratur, cũ protinus additur, [neq; corruptio incorruptelam poſsidebit.] Hæc enim repetitio, prædictorũ verborũ eſt expoſitio, vt quod dictũ eſt caro & ſanguis, intelligamus corruptionẽ, non ſubſtantiam carnis: & quod dictum eſt regnum dei, intelligamus incoruptelam patriç cæleſtis: atq; ita nihil aliud dictum putemus, caro & ſanguis regnũ dei nõ poſsidebunt, q̃ ſi diceretur, corruptio incorruptelam nõ poſsidebit, id eſt, corruptio carnis & ſanguinis in illius regni incorruptela non erit propter immutationẽ ſcilicet incorruptionis. Et ideo non carnis reſurrectioni contradicit in eo quod ait, Caro & ſanguis regnum dei nõ poſsidebunt: quia per carnem & ſanguinẽ ventrem & libidinem .i. opera carnis, quæ ibi omnino non erunt ſignificat. Nolebat enim ad eos hoc ædificari, vt arbitrarẽtur ſe talia facturos in regno cælorum, qualia fiunt in hac vita in coruptionibus mãducãdi & bibendi, vxores ducendi, filios generandi. Non autem ipſam carnem dixit abolẽdam, quia corporis reſurrectione facta à cunctis paſsionibus liberati, æterna vita cũ ineffabili claritate atque ſtabilitate ſine corruptiõe fruemur. In illa itaq; cæleſtis regni gloria caro ſecundum naturam erit, ſed ſecundum paſsionis deſideria non erit: quia deuicto mortis aculeo, in æterna incorruptione regnabit. Et ideo quiſquis ad hanc deſiderat incorruptionis gloriam peruenire feſtinet nunc opera corruptionis deponere, & cæleſtis hominis imaginẽ ſanctè viuẽdo portare.

Luc. 24

D

E

Ecce myſterium vobis dico: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur, in momento, in ictu oculi, in nouiſsima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim coruptibile

F *hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.*

Dixi quia caro & ſanguis regnum Dei non poſsidebunt, cũ tamen prædicem carnis reſurrectionẽ. Et [ecce dico vobis] inde [myſteriũ,] id eſt, arcanum quoddam, quod multis eſt occultũ, in quo poſitis intelligere quomodo caro non erit, & caro erit, quæ regnum dei poſsidebit. μύϛηριον enim Græce dicitur, eo q̃ ſecretã & reconditam habeat repoſitionem. Myſteriũ eſt quod dico .i. obſcurum & latẽs, quia infideles hoc ignorant. Hoc ſcilicet myſterium dico, quia [omnes quidẽ] tam boni q̃ mali [reſurgemus,] vel (ſicut in Græcis codicibus legitur) dormiemus .i. moriemur: [ſed non oẽs immutabimur] ad gloriam, quia ſoli boni immutabimur. Et ideo natura noſtræ carnis tũc idonea fiet vt poſsideat regnum dei, quia à tempore illius immutationis angelicæ, non iam caro erit

Universidad de Deusto
Biblioteca

G & sanguis, sed solummodo corpus lucidum & spiritale. Omnes dormiemus in somno mortis, & resurgemus. Resurgere enim proprie dicitur, qui prius dormiendo cecidit. Sed quomodo omnes dormiemus vel resurgemus, si tã multi quos in corpore inuenturus est Christus, nõ dormient nec resurgẽt? Si ergo sanctos, qui reperientur Christo veniente viuentes, eiq; obuiam rapientur, crediderimus in eodẽ raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eadem mox immortalia redituros, nullas in his verbis patiemur angustias, vbi nunc dicitur, omnes resurgemus vel omnes dormiemus, siue vbi dictũ est, tu quod seminas, non viuificatur nisi prius moriatur: quia nec illi per immortalitatẽ viuificabuntur, nisi quãlibet paululum tamẽ ante moriantur. Ac per hoc & à resurrectione nõ erunt alieni, quia dormitione præcedent quanuis breuissima, nõ tamen nulla. Omnes ergo resurgemus, quicunque naturam in nobis humanã ha-
H bemus: sed tamen non omnes immutabimur, quia resurrectio quidẽ cõmunis est omniũ, sed immutatio ad gloriã & impassibilitatẽ proprie iustorũ est. Resurgemus omnes, & hoc fiet [in momento] siue in atomo, id est, in puncto temporis quod diuidi nõ potest, [in ictu oculi,] id est, in summa celeritate, [in nouissima tuba,] id est, in nouissimo signo quod dabitur vt ista cõpleantur. Ad ostendendã dei omnipotẽtiã hoc dicitur cõtra illos, quibus impossibile videbatur, vt mortuorũ corpora ex antiquis cineribus repararentur & reuiuiscerent. Tãta enim celeritate fiet resurrectio, vt viui quos in corporibus suis consummationis tẽpus inuenerit, mortuos de puluere resurgentes prœuenire non valeant: nec alij primi & alij nouissimi resurgent, sed omnes simul in momento, vt mirabilior sit resurrectio. Et quia ĩ momẽto est aliqua morula quãuis breuissima, ideo additur, ĩ ictu oculi, qui scilicet tanta velocitate transcurrit, vt pene sensum videntis effugiat. Ictus enim oculi est,
I nõ quo palpebram mouentes claudimus oculũ vel aperimus, sed emissio radiorum ad aliquid videndum. Qui dicitur ictus, quia cito icit visa. Mox enim vt aperueris oculũ, emittitur radius tuus, nõ dico ad parietẽ proximum, sed ad montem longe distantem: nec dico ad montem, qui ideo proximus videtur quoniã in terra est, sed ad solẽ, ad lunam, ad sidera, quæ tam magno interuallo distant à terra. Si enim clausis oculis faciem contra solem ponas, nónne mox vt eos aperueris, ibi potius aciem tuam te inuenisse, quàm illuc eam perduxisse putabis, ita vt nec ipsi oculi prius aperti fuisse videãtur, quàm illo quo intenderant, peruenisse? Vt ergo radius oculorum tuorũ non citius peruenit ad propinquiora, & tardius ad longinquiora, sed vtraque interualla pari celeritate coniungit, ita cum in ictu oculi fit resurrectio mortuorum, Omnipotentiæ dei & ineffabili nutui tã facile est quæq; recẽtia, quam diuturno tempore dilapsa, cadauera suscitare. Tubæ autẽ nomine aliquod euidentissimũ & præclarissimũ signum vult Apo-
1. Thes. 4 stolus intelligi, quam vocẽ archãgeli & tubam
Ioan. 5. dei alio loco dicit, quæ & vox filij dei in euãgelio dicitur, quã audiẽt omnes qui in monumẽtis sunt, & procedent: Itaque clangor tubæ aut K vocis indicat magnitudinẽ, iuxta quod scriptũ est, Quasi tuba exalta vocem tuam, aut apertam Isaie. omnium resurrectionem, secundum quod dicitur, Cum facis eleemosynam, noli tuba canere Matt. ante te. i. absconditè fac misericordiam & in secreto, ne videaris de alterius miseria gloriari. Sed quærendum cur ad nouissimã tubam mortui dicãtur surrecturi. Neq; enim nouissima diceretur, nisi aliarum præcedẽtium respectu. In Apocalypsi Ioannis septẽ angeli describuntur Apoc. 8.
cum tubis, & clangente primo eorum ac secundo & tertio quartóq; & quinto atq; sexto, quid per singulos actum sit, indicatur: nouissimo autẽ, id est, septimo angelo tuba canẽte, mortui suscitantur. Quos scilicet angelos plurimi doctorum senserunt esse prædicatores in septẽ statibus ecclesiæ, & nouissimum angelum eos prædicatores, qui in carne reperiẽtur veniente domino: & ob hoc in voce eorũ mortuos suscitari. quæ intelligitur nouissima tuba, quia post illã nõ audietur vox prædicantiũ. Verè in nouis- L
sima tuba fiet resurrectio. [Canet enim tuba, & mortui resurgẽt incorrupti, & nos immutabimur.] Mortui resurgent. i. omnes defuncti. Vel nomine mortuorũ intelliguntur peccatores. & nos qui ad gloriã pertinemus, immutabimur. Quãdo dicit, nos, alium se & eos qui secũ sunt, prẽter mortuos esse significat. Mortui resurgẽt incorrupti, & Paulus ac cõsortes eius immutabuntur. Reprobi enim nõ cõmutabũtur in illã incorruptelã, quæ nec doloris incorruptionem pati potest. Illa nãque fideliũ est atq; sanctorũ. Ista verò perpetua corruptione cruciabuntur Isaie. 66.
quia ignis eorũ nõ extinguetur, & vermis eorũ nõ morietur. Quid sibi ergo vult ista distinctio, Mortui resurgẽt incorrupti, & nos immutabimur, nisi quia oẽs incorrupti resurgent, sed ex his iusti etiã immutabũtur in illã incorruptelã, cui omnino nulla possit nocere corruptio? Ac per hoc qui in eam cõmutabuntur, incorrupti M
quidẽ resurgẽt integritate mẽbrorũ, sed tamen corrũpendi dolore pœnarũ. Habebunt quippe incorruptionẽ carnis, in qua doleant, nõ in qua moriantur. Alioquin & illi dolores finirentur. Ad hoc enim resurgent incorrupti, vt possint æterna sustinere supplicia. Incorruptio itaque propterea cõmunis est omnium, quia in ea miserabiliores erunt peccatores vt ad tormenta perpetui sint, & immortali atque incorruptibili corpore soluantur. De illa verò cõmutatione iustorum cũ dixisset, & nos immutabimur, tã quã quæreremus quomodo istud fiat, vel qualis illa cõmutatio futura sit, adiungit: Oportet enim corruptibile hoc &c. Vbi manifestè docet idipsum corpus quidem resurgere quod sepultum est, sed mutare gloriam, non naturã. Quãdo enim dicit hoc, videtur quodammodo duobus digitulis cõprehensum corpus ostendere. Hoc, in quo nascimur: hoc, in quo morimur: hoc, quod timent recipere qui puniendi sunt. Nos, inquit, immutabimur: quia [oportet. i. necesse est, hoc fieri, quia bene seruiuimus & quia deus promisit, oportet hoc [corruptibile] corpus [induere] velut ornamentum [incorruptionẽ,] vt vltrà non esuriat vel aliquatenus lędatur: [& mor-

A mortale hoc induere immortalitatẽ, vt vltrà nõ dissoluatur. Vel ad id quod dixerat. Mortui resurgent incorrupti, intulit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem: ad id verò quod subdiderat, & nos immutabimur, adiecit Et mortale hoc oportet induere immortalitatẽ Aliud est enim immortalitas, aliud incorruptio: sicut & aliud mortale, & aliud corruptibile Quicquid enim mortale est, corruptibile est: sed nõ quod corruptibile, statim & mortale est Corruptibilia quippe sunt corpora quæ carẽt anima, & tamen non sunt mortalia: quia nunquam habuere vitam, quæ proprie animantiũ est. Vnde nunc signãter Apostolus corruptioni incorruptionem, & mortalitati immortalitatẽ opposuit. Omnes ergo iusti & iniusti erũt incorruptibiles, iusti verò etiam immortales fient, vt mortem gehennalium pœnarum nullatenus sentire possint.

B *Cùm autem mortale hoc induerit immortalitatem, tũc fiet sermo qui scriptus*
Osee. 13. Hebræ. 2 *est: Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus? Stimulus autem mortis peccatum est: virtus verò peccati, lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriã per dominum nostrum Iesum Christum.*

Pro eo quod nos secundum Hieronymum in Osee legimus, Ero mors tua ó mors, morsus tuus ero inferne, Septuaginta trãstulerunt: Vbi est causa mors tua? vbi est stimulus tuus inferne? Pro quo nunc Apostolus posuit, Absorpta est mors in victoria, vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus? Hoc mortale corpꝰ nostrum induet, vt diximus, immortalitatẽ. Sed
C cũ id fuerit, [tũc fiet. i. ĩplebitur sermo scripturę, qui nunquã aliter impleretur: [Absorpta est mors. i. nusquam comparet, sicut aqua cũ fuerit absorpta. Quãdo [mortale hoc induerit ĩmortalitatẽ] tũc absorbebitur. i. in nihilũ redigetur mors corporis [in victoria] resurgẽtium. Et tũc ei insultabitur atque dicetur: [Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors stimulus tuus?] Morti corporis hoc dicetur. Hanc enim absorbebit victoriosa immortalitas, cũ mortale hoc immortalitatẽ induerit. Morti, inquam, corporis hoc dicetur: Vbi est victoria tua, qua omnes sic viceras, vt etiã dei filius tecum confligeret, tẽque non vitando, sed suscipiendo superaret? Vicisti in morientibus, victa es in resurgẽtibus. Victoria tua qua absorbueras corpora morientium, temporalis fuit: victoria nostra qua absorpta es in corporibus resurgentium, æterna constabit. Vbi est aculeus tuus. i. peccatum quo puncti & venenati sumus, vt etiam in corporibus nostris fieres, & ea tam longo tẽpore possideres? Morti dicetur, vbi est aculeus tuus. Sed aculeus vel [stimulus mortis, peccatum est.] Aculeus autẽ mortis dicitur, quo mors facta est, nõ quẽ mors fecit. Peccato enim morimur, nõ morte peccamus. Aculeus mortis, est peccatũ originale, per cuius vulnus mors intrauit. Peccatũ quod nos D
pupugit & mortificauit, est aculeus mortis: sed virtus & robur peccati est lex Moysi. Peccauimus enim in vno omnes, vt moreremur in vno omnes. Accepimus legẽ, non vt emẽdatione finiremus peccatum, sed vt transgressione augeremus. Lex enim virtus peccati: quia, phibitio auget desiderium operis illiciti, quando iustitia non sic diligitur, vt peccandi cupiditas eius delectatione vincatur: & multo sceleratius ac flagitiosius committuntur ea quæ lex prohibet, quàm si nulla lege prohiberentur. Dico quia aculeus mortis est peccatũ, & virtus peccati lex. Sed [deo gratias] agimus, [qui dedit nobis victoriã] de morte & aculeo eius, vt vinceremus mortem per immortalẽ resurrectionẽ, & aculeum eius peccatũ per gratuitã iustificationẽ. Nam & victoria qua peccatũ vincitur, nihil est aliud q̃ dei donum in isto certamine nos adiuuantis. Victoriam dedit, & hoc non per legem, E
nec per vires nostras, sed [per Iesum Christum dominum nostrum,] per quẽ mediatorẽ omnia bona quę habemus dantur nobis à patre. Si verò secũdum alios codices legerimus, Absorpta est mors in contentione, vbi est mors contẽtio tua? vbi est mors aculeus tuus? mortem intelligemus carnalem consuetudinẽ, quę resistit bonę voluntati delectatione tẽporalium fruendorum. Nam dũ sumus in hac vita, cõtendit mors ista contra nos, & nos cõtra eam: quia caro cõcupiscit aduersus spiritũ, spiritus autem aduersus carnem. Sed resurgentibus nobis absorpta erit mors in contentione. i. adnullata in conflictu, quẽ cõtra nos habuit: quia caro prorsus cõcordabit spiritui, nullãq; peccati delectatio erit quæ resistat bonæ voluntati. & quia bellũ tunc erit finitum, atq; pax victoriam tenebit, insultabimus ipsi morti. i. cõcupiscentiæ & cõsuetudini tẽporalium delectationũ, dicentes: Vbi est mors contentio tua? Victa es, nec amplius con- F
tendere vales. Notandum quoque in eo quod Septuaginta transtulerunt, De morte redimã illos, vbi causa tua mors, vbi est stimulus tuus inferne, quia causa mortis & stimulus inferni, peccatum est. Sed in resurrectione eorum quos Christus redemit, nõ inuenietur, ideóq; morti & inferno insultabũt. Præcipue tamen saluator cũ pro redẽptione humani generis sanguinem suum fudisset, & peccatũ mũdi deleuisset, pro quo moriebamur, & ad infernum ducebamur, insultauit morti & inferno, dicens: vbi est causa tua mors? vbi est stimulus tuus inferne? Qui & secũdum nouã translationem dixit: De morte redimam eos, Ero mors tua ó mors, ero morsus tuus, (id est, mordẽs te) inferne. Id nãque quod occidimus, agimus vt penitus nõ sit. Ex eo autẽ quod mordemus, partem abstrahimus, partémq; relinquimus. Quia ergo dominus in electis suis funditus occidit mortẽ, mors morti extitit. Quia verò ex inferno partem abstulit & partem reliquit, non occidit funditus, sed momordit infernum. Neque enim infideles quoſque & pro suis criminibus ęternis supplicĩs deditos ab inferno traxit, sed eos solummodo, quos fide & actibus recognouit. Sequitur:

Galat. 5.

Itaque

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *Itaque fratres mei dilecti, ſtabiles eſto*
te & immobiles, abundantes in opere
domini ſemper ſcientes quòd labor ve-
ſter non eſt inanis in domino.

Quãdoquidẽ certos vos feci de reſurrectione futura, & de cæteris vos diligenter inſtruxi, [itaq; ó fratres mei dilecti,] id eſt, quos multũ diligo, [eſtote ſtabiles,] in fide reſurrectionis vel in propoſito veſtro bono, [& immobiles,] vt nemo vos de ſtatu ſpei futuræ vltrà mouere poſsit. vos dico, [ſemper abundantes in opere] mandatorũ [domini, ſcientes] pro certo [quòd labor veſter non eſt inanis,] id eſt, caſſus [in domino,] id eſt, in domini ſeruitio, quoniam & in ipſa carne veſtra quæ nunc laborat, gaudebitis. Omnibus quæ ad doctrinã eccleſiaſticam ordinãdã neceſſaria ſunt, hactenus expoſitis, & quę vitãda vel quę ſequẽda ſunt, demõſtratis, fixos eſſe iã illos hortatur ĩ bono: & in operib⁹, quæ
H fructum apud deũ faciunt, ſemper eſſe prõptos & copioſos: quia p hęc quæ expoſita ſunt, certi ſũt de cętero accepturos ſe boni opis mercedẽ à domino, ne prauis colloquiis poſsint puerti.

CAPVT XVI.

E collectis autẽ quæ fiunt in ſan-
D *ctos, ſicut ordinaui eccleſiis Gala-*
tiæ ita & vos facite. Per vnã ſab-
bati vnuſquiſque veſtrum apud ſe repo-
nat, recondens quod ei bene placuerit, vt
non cùm venero, tunc collectæ fiant. Cũ
I *autem præſens fuero quos probaueritis*
per epiſtolas, hos mittam perferre gratiã
veſtram in Ieruſalem. Quod ſi dignum
fuerit vt ego eam, mecum ibunt.

De aliis, inquit, hucuſq; monui. Sed nũc [de collectis] moneo, [quæ fiũt in ſanctos, id eſt, de ſumptibus qui per ſingulas eccleſias colliguntur vt Ieruſalem ſanctis mittãtur, qui in magna indigẽtia ſunt apud infideles Iudæos, quaſi deſertores paternarum legũ, & credentes in hominem crucifixum. Moneo vt (ſicut eccleſiis Galatarum diſpoſui) [per vnã ſabbati,] quę eſt dominica dies [vnuſquiſq; veſtrũ reponat apud ſe,] quod eis mittat. Apud ſe reponat, ne ſuſpicetur fraudẽ ſi apud aliũ repoſuerit. Ipſe dico, [recordens] illud, ne iterum ſibi ſumat, & recõdat [quod ei bene placuerit, id eſt, quod deuoto corde offerre voluerit, non quod animum eius grauet. Quod idcirco præmoneo, [vt non tũc fiãt collectæ, cum venero:] quia grauiter, ſi totũ ſubito ſimul fieret, & ego maioribus ſtudiis ſum deditus. Per dominicã diẽ colligite, vnde refrigerium habeant ſancti pauperes: vt qua die Chriſtus ſurrexit, vos ad opera miſericordię ſurgatis. Colligite, inquã quia quod paulatim à multis colligitur, nec eſt graue, & inuenitur multũ. Interim colligite & quaſi in theſauro reponite apud vos vnuſquiſq; quod voluerit
K Sed [cũ fuero præſens, mittam in Ieruſalẽ perferre gratiam, id eſt gratuitam dationẽ veſtram eos [quos probaueritis, id eſt, probos iudicaueritis. & mittã eos [per epiſtolas,] quia epiſtolæ teſtimoniũ præbent miſsis, vt cum gratia excipiantur. Vtrunque pono in veſtro arbitrio, vt & quod vobis placuerit, tribuatis: & quos ad portandum mittam, eligatis. Sed [ſi dignũ fuerit vt] etiam [ego eam, id eſt, pergere debeam, id eſt, ſi copioſa fuerit ſumptuum collectio, tũc [mecum ibunt, id eſt, pergent mecum.

Veniam autẽ ad vos, cùm Macedo-
niã pertranſiero. Nam Macedoniã per
trãſibo. Apud vos autẽ forſitan mane-
bo, vel etiam hyemabo, vt vos me dedu-
catis quocũque iero. Nolo enim vos mo-
dò in tranſitu videre. Spero enim me ali
quantulum temporis manere apud vos, L
ſi dominus permiſerit. Permanebo autẽ
Epheſi vſque ad Pentecoſten. Oſtium
enim mihi apertum eſt magnũ & evi-
dens, & aduerſarij multi.

Poſt omnem inſtructionẽ vt lætos illos faciat aduentum ſuum illis promittit. Per quod etiã omnes admonitiones ſuas, quibus illos corrigit magis firmat: quia qui audit venturum eum à quo legem accepit, ſolicitior fit, ne aduenięte illo erubeſcat. Parate, inquit, collectas antequã veniam. [veniam autem ad vos, cum pertranſiero Macedoniam,] viſitando ſingulas quaſque eccleſias, quæ ibi ſunt, & confirmando animos fratrum. Nã Macedoniam pertrãſibo,] quia nõ eſt opus ibi diu morari, quoniam pauca ſunt in illis emandẽda. Sed [apud vos forſitã manebo, vel etiã hyemabo,] id eſt, hyemis tempore toto morabor, quoniã multa ſunt in vobis corrigẽda. Sed apud Epheſios cum quibus maneo dũ M
hanc epiſtolam ſcribo, [permanebo vſque ad Pentecoſten. Nec mirũ ſi tanto tẽpore ibi volo manere. Nam [oſtiũ mihi apertum eſt] ibi] magnũ & euidens,] id eſt, manifeſtũ prædicationi meæ, per quod poſsim prædicãdo ad corda audientium intrare, & fidem Chriſtianam introducere. & aduerſarij multi] obſiſtunt mihi, qui conantur opus meum impedire: & ideo me ne ceſſe eſt cum illis adhuc confligere. Quinquagenarius enim numerus ſemper ad pœnitentiã referri ſolet vel ad remiſsionem, & multa continet ſacramenta. Vnde nunc Apoſtolus apud Pphesios, quibus myſtica quæque diſſoluerat, dicit ſe permanſurum vſque ad pentecoſten, id eſt, vſque ad quinquageſimam, donec perfecte ad deum conuertantur, & aduentu ſancti ſpiritus digni efficiantur. Inuenerat enim illic pectora dei gratiam ſitientia, quibus prompte infunderet myſterium Chriſti: inuenerat & aduerſarios multos. Quanto enim idonei inueniebãtur ad fidẽ, tanto magis inſurgebãt qui zelarentur, contradicentes & repugnãtes doctrinæ domini. Nã in eo quod ait, Oſtium mihi apertum eſt magnũ & euidens, & aduerſarij multi, quid

A quid aliud intelligi poteſt niſi primitus prædicato ibi per eum euangelio, credidiſſe multos, & multos eiuſdem fidei aduerſarios extitiſſe ſe
Matt.13. cundum illam domini ſentẽtiam, Vobis datum
Marc. 4. eſt noſſe myſterium regni cælorum, illis autem
Luc.8. non eſt datum. Oſtium ergo apertum eſt in eis quibus datum eſt, aduerſarij autem ex eis quibus non eſt datum: Oſtium magnum apertum eſt, id eſt, multa corda ad audiendum aperta.

Si autem venerit Timotheus, videte
vt ſine timore ſit apud vos. Opus enim
domini operatur ſicut & ego. Ne quis
ergo illum ſpernat. Deducite autem il-
lum in pace, vt veniat ad me. Expecto
enim illum cum fratribus.

Quanuis ea prædicaret Timotheus quæ ab Apoſtolo acceperat, tamen quia non erat autoritatis eiuſdem, commendat illum Apoſtolus,
B ne forte ab his qui diſſentiebant in plebe, non vt erat dignus reciperetur: & perſtrepentibus eis, naſceretur illi timor, nihilq; proficeret aduentus illius ſaluti eorum. Poſſent enim & gentiles excitari ad ſeditionem diſcordia plebis, ac cepta occaſione irruendi in Timotheum. Ideo ne ſpernat eum aliquis, inquit, quoniam [opus dei operatur ſicut & ego,] vt ſcilicet in ea autoritate accipiatur qua & apoſtolus, erat enim & ipſe epiſcopus. Quem tanti meriti eſſe declarat, vt non ſolum inter eos honorandum illum præcipiat, ſed etiam cum proficiſci pararet, deducendum cum obſequio vt apoſtolum domini. Tam enim neceſſarium eum oſtendit, vt etiam ipſe illum expectaret cum fratribus propter euangelium Chriſti.

De Apollo autem fratre vobis notum
facio, quoniam multum rogaui eum vt
veniret ad vos cum fratribus: & vtique
C *non fuit voluntas eius vt nunc veniret,*
veniet autem cum ei vacuum fuerit.

Hic Apollo ex Iudæis erat, Alexãdrinus na-
Actu.18. tione, doctus in lege & eloquentiſsimus, atque Corinthiorum epiſcopus: ſed propter diſſenſiones eorum receſſerat à Corintho. Quem dicit Apoſtolus redire noluiſſe, ſignificãs in hoc culpam eorum, vt hoc audientes, reſpuerent falſos apoſtolos, & paci ſtuderẽt, quatenus mererentur vt ad eos ſuus antiſtes reuerteretur. Ideóque de Timotheo dixerat, Videte vt ſine timore ſit apud vos, quia aliqui miſsi non bene fuerant ſuſcepti: ac per hoc nõ venturũ Apollo, niſi concordes fierent. [Non fuit,] inquit, [eius voluntas] vel dei [vt nunc veniret] dum tales eſtis: ſed [veniet cum ei tempus vacuũ fuerit,] id eſt, quãdo vos à pſeudo apoſtolis & diſſenſionibus ſic vacuos inuenerit, vt audiendæ prædicationi eius vacare velitis: vel quando ab his quæ nunc facit, exoccupatus fuerit.

Vigilate & ſtate in fide, viriliter
agite & confortamini. Omnia enim
veſtra in charitate fiant. D

Vt Apollo gratãter ad vos veniat, [vigilate,] id eſt, mentis oculos ad diaboli aſturias præcauendas aperite, ne vel ab immundis ſpiritibus vel à falſis prædicatorib⁹ decipiamini. [ſtate in fide,] id eſt, ne cedatis vel pſeudo magiſtris vel gẽtilibus, qui fidẽ veſtram impugnare ſatagũt, & vos ab ei⁹ arce pellere. [Viriliter agite, id eſt, al. viri-
nolite diſſolui, nolite vigorem perdere, nolite tim.
effœminari, ſed viriliter bona facite, & mala tolerate. [& confortamini,] id eſt, ſemper robuſtiores efficiamini vt ſit in veſtra virtute profectus, [Et omnia veſtra fiant] non in diſſenſione vel ira vel cupiditate ſecularis gloriæ, ſed [in charitate,] Nam quicquid ſine charitate agitur, nihil eſt, quanuis eſſe bonũ valde videatur. Cum dicit, omnia, ſatis oſtendit etiam ipſas correptiones, quas aſperas & amaras ſentiunt qui corripiuntur, cum charitate eſſe faciendas.

Obſecro autem vos fratres, noſtis do-
mũ Stephanæ & Fortunati & Achai- E
ci, quoniam ſunt primitiæ Achaiæ, &
in miniſterium ſanctorum ordinauerũt
ſeipſos, vt & vos ſubditi ſitis eiuſmodi,
& omni cooperanti & laborãti. Gau-
deo autẽ in præſentia Stephanæ & For-
tunati & Achaici, quoniam id quod
vobis deerat, ipſi ſuppleuerunt. Refece-
runt enim & meum ſpiritum & ve-
ſtrũ. Cognoſcite ergo qui eiuſmodi ſunt.

Monui vt oĩa veſtra opera in charitate fiant. Sed nunc [obſecro vt ſubditi ſitis eis] qui ſunt tales, qualis eſt domus Stephanæ & Fortunati. [Noſtis enim domũ Stephanæ & Fortunati & Achaici,] quia [ſunt primitię Achaiæ, id eſt, primi crediderunt ex his qui ſunt in Achaia. nã & Corinthij ſunt Achaici. [& ordinauerunt ſeipſos in miniſteriũ ſanctorũ, id eſt, vt calcata auF
ritia ſanctis de laboribus ſuis miniſtrarent neceſſaria, & maximè prædicatoribus. Obſecro vos vt ſubditi ſitis operariis eiuſmodi, & [omni cooperanti, id eſt, cum talibus operanti,] & laboranti.] Vos talibus eſtote ſubditi. Sed [ego in præſentia Stephanæ & Fortunati & Achaici gaudeo,] vel quia præſentes ſunt apud vos, & in illis poteſtis magnum habere profectum, vel quia mihi venerũt pro vobis miniſtrare. [Quoniam id quod ex vobis deerat, ipſi ſuppleuerũt, id eſt, miniſtrauerunt mihi quod vos non feciſtis. [Refecerũt enim & meum ſpiritum] mihi miniſtrando neceſſaria, [& veſtrũ] quibus apoſtolum ſeruauerunt. Refecerunt ſpiritum meũ, pro mea lætitia: refecerunt veſtrum, pro charitate pro vobis exhibita. [Ergo cognoſcite, id eſt, diligite & honorate eos] qui eiuſmodi ſunt.

Salutant vos omnes eccleſiæ Aſiæ.
Salutant vos in domino multũ Aquila
& Priſca cum domeſtica ſua eccleſia,
apud quos & hoſpitor. Salutant vos

Universidad de Deusto
Biblioteca

A *omnes fratres. Salutate inuicem in oscu-*
lo sancto. Salutatio mea manu Pauli.

Salutant, inquit, vos oēs [ecclesiæ Asiæ.] Ac si dicat: Quod ego scribo, omnes desiderāt. Per hoc etiā cōmonet eos, vt studeāt illis fieri simi-
Actuū. 8. les, à quibus salutantur. [Aquila & Prisca] sunt maritus & vxor, qui in actibus apostolorum leguntur. [Domestica eorū ecclesia,] cōgregatio fraternitatis apud eos manens. Erant enim hospitales. Osculum verò sanctum, signum pacis est. In quo vt inuicem sibi adhæreāt sublata discordia, monet vt casta & pacifica sint oscula, quæ in ecclesiis dantur, & simulata non sint. Dehinc se in hac epistola subscripsisse ostēdit, dicens: [Salutatio mea manu Pauli,] vt indubitanter sciant epistolam eius esse. Sequitur:

Si quis nō amat dominum nostrum Ie-
sum Christū, sit anathēma maranatha.

B Amatores, inquit, Christi saluto. Sed [Si quis nō amat dominū nostrum Iesum Christum, sit anathēma, id est, alienat⁹ à Christo. Anathēma quippe alienatio vel alienatus interpretatur. Secundū Augustinum, anathēma dicitur cōdēnatus. [maranatha, id est, donec dominus redeat. Excōmunicat ergo Apostolus eū, qui nō amat Christum, vsq; ad diem iudicij, quo ipse reddet vnicuiq; quod iustum fuerit reddere, vt tunc si
Matt. 16. Christo placuerit, cōmunionē qui anathēmatizatus fuerat, recipiat. Hieronymus autē sic ait:
Roma. 2. Maranatha magis Syrum est quàm Hebræum, tametsi ex confinio vtrarunq; linguarū aliquid & Hebræum sonet: & interpretatur, dūs noster venit. Vt sit sensus: Si quis nō amat dominū nostrum Iesum Christum, sit anathēma. Et illo cōpleto, deinceps inferatur domin⁹ noster venit. Quod superfluū sit aduersus eū odiis pertinacibus velle cōtendere, quem venisse iam constet. Si quis non amat &c. Ac si dicatur: Si quis non
C diligit dominum Iesum, non sit ei vtilis aduentus eius qui iam completus est: & sic ad damnationem sit ei secundus, qui adhuc futurus est.

Gratia domini nostri Iesu Christi vobis-
cum. Charitas mea cum omnibus
vobis in Christo Iesu, Amen.

Ioan. 15. Sit vobiscū semper gratia Christi, sine cuius auxilio subsistere nō potestis, nec aliquid boni facere. Propter illos qui dissensioni studentes Christū nō amabant, dictū est: Si quis nō amat dominū nostrū Iesum Christum, sit anathēma. Qui enim dicebant, ego sum Pauli, egoautem Apollò, ego verò Cephe, nō amabant Christū: quia nō Christo, sed hominibus gloriā dabant. Quia ergo non in hominibus, sed in Christo spes omnis ponēda est. Gratia, inquit, [domini nostri Iesu Christi sit vobiscū.] Et addit: [Charitas mea cū omnibus vobis in Christo,] id est, ea charitate vos inuicē in Christo diligite, qua ego vos diligo. In Christo Iesu vos diligite exē plo mei, nō in amore seculi. Deinde subiungit, Amē,] quod ītерpretatur, verè vel fideliter; per quod oīa quæ supradicta sunt, verè ac fideliter dicta esse confirmentur. Amē quippe omnium confirmatio est præcedentium.

Primæ ad Corinthios epistolæ finis.

II. AD CORINTHIOS EPISTOLAE ARGVMENTVM. D

Ciens Apostolus epistolam profecisse, quā Corinthiis miserat, aliam eis iterū scribit ad exhortandā obeditionem eorum, & tangit contumaciam nonnullorum qui emendari noluerant. In hoc tamē animo reuelatus, quòd ea quæ ad ecclesiasticam ordinationem pertinent, audierat esse correcta, certus deinceps quia & vitia eorum paulatim corrigerentur, præterea quia ex parte magna esse cœperant obedientes. Qui enim ea quę ad fidem & ad ecclesiasticū ordinem pertinent emēdauerant, certam spem de se dabant, quia & mores atque conuersationem essent emēdaturi. Propter quod & festinanter scripsit eis Apostolus, vt contristati ex correptione prioris epistolæ, in hac cōsolatione acciperent, & eresceret in eis fructus pœnitentiæ, quatenus videntes iam placere se ei cui displicuerāt, promptiores fierēt circa bonos actus. Et hæc principalis huius epistolæ causa est. Quidam tamen eorum (vt dictum est) noluerant corrigi, sed delectatione peccatorū irretiti, & à falsis apostolis deprauati, postposito veritatis apostolo, ipsis falsis apostolis obediebant. Vnde magister egregius vt eos à consectatu eorūdem pseudo prædicatorū reuocet, multis modis ostendit errorem & deceptionē fallaciæ eorum, vt nullam amplius in eis fiduciam habeāt, nec dolosis prædicationibus fidem adhibeāt, quos videnter ad perniciem animarū tēdere. Propter quod & seipsum multifarie cōmendat, vt cognoscentes cuius autoritatis atque dignitatis ipse sit, libenter eius doctrinā suscipiant, & sic ad salutē animarum suarum perueniant. Præcipit quoque fornicatorē correptum recipi. Notat etiā eos in eleemosynis parcos. Quia verò pro quorundam peccatis in epistola superiori doctores eorum præcipuē corripuerat, & multum fuerant contristati, nunc eos consolatur, sui eis proponens exemplum, & docens non debere impatienter ferre, quod pro aliorum salute sunt correpti, cū ipse pro aliena salute periculis & morti quotidie subiaceret. Sed & de tribulationibus quas patiebantur, consolatur eos exemplo suarum tribulationum, quas multo grauiores sustinebat. Semper etiam vel principaliter vel secundario videtur intendere reuocare à pseudo apostolis illā partem plebis, quæ adhuc illos sequebatur.

II. AD CORINTHIOS EPIST. CAPVT I.

F *Paulus apostolus Iesu chri-*
sti per voluntatem Dei,
& Timotheus frater ec-
clesiæ Dei, quæ est Co-
rinthi, cum omnibus san-
ctis qui sunt in vniuersa Achaia. Gra-
tia vobis & pax à Deo patre nostro
& domino Iesu Christo.

Quasi dicatur: Vōs Corinthij mihi debetis obedire, & falsos apostolos respuere, quia sum [Paulus apostolus Iesu Christi, id est, mirabilis legat⁹ saluatoris regis. Ille rex qui solus in æternū saluat, misit me, vt vos ad eum ducerē, vt regnaret in vobis, & vos saluaret. Ideóq; libenter mihi debetis obtemperare. Apostolus Christi sum, nō vsurpatiuè, sed [per voluntatē Dei] patris, id est, à Christo constitutus sum apostolus Ioan. 5.
per volūtatē patris, sicut ipse Christus ait: quoniam quę placita sunt ei, facio semper. Dei autē voluntatē iustam & rationabilem manifestum est esse. Ac per hoc rationabiliter & iustè dicor apostolus, quē per voluntatē patris ad vos misit filius. Pseudo autē apostoli, nec à Christo sunt missi,

A missi, nec per Dei voluntatē venerunt, nec salutē audientiū quærunt. Ideóq; respuēdi sunt. Paulus vos alloquitur, [& Timotheus frater,] qui primā illā ad vos epistolā portauit, & correptionē vestrā vobis renunciauit. Notādū quòd nō ait, Paulus & Timotheus: sed, Paulus & Timotheus frater, quia nō ambo apostoli. Ad Philippenses tamē, vbi nō erat tanta autoritas necessaria, serui ambo ponuntur, quia ambo sunt serui, nō ambo apostoli. Paulus & Timotheus scribunt [ecclesiæ Dei, quæ est Corinthi, cum omnibus sanctis qui sunt in vniuersa Achaia.] Corinth⁹ enim metropolis est Achaiæ: & ideo quod corinthius scribitur, omnibus fidelibus Achaiæ, quinciæ scribitur. Vobis ad quos scribimus, sit gratia per quam peccata vestra remittantur: & pax, per quam Deo reconciliemini. [Gratia & pax] sit [vobis à Deo patre nostro,] qui vos adoptauit in filios: [& à domino Iesu Christo,] qui vos suo dominio benignè manci
B pauit. Ideo ponit à patre & filio tātum, quoniā eo tempore nullus errabat de spiritu sancto, sed vel de patre vel de filio errabat, quicunq; in fide trinitatis errabat. Nanq; spiritus sanctus de quo nūc tacet manifestabatur satis p opera sua, id est, per varias linguas, per prophetias, per sermonem sapientiæ vel scientiæ &c.

Benedictus Deus & pater domini
nostri Iesu Christi, pater misericordia-
rum & Deus totius consolationis, qui
consolatur nos in omni tribulatione no-
stra, vt possimus & ipsi consolari eos, qui
in omni pressura sunt per exhortationē,
qua exhortamur & ipsi à Deo. Quo-
niam sicut abundant passiones Christi
in nobis, ita & per Christum abundat
consolatio nostra. Siue autem tribula-
C *mur, pro vestra exhortatione & salute:*
siue consolamur, pro vestra consolatione:
siue exhortamur, pro vestra exhortatio-
ne & salute, quæ operatur tolerantiam
earundem passionum quas & nos pa-
timur, vt spes nostra firma sit pro vobis,
scientes quoniam sicut socij passionum
estis, sic eritis & consolationis.

Primùm perfectis loquitur de tribulatione, proponens sē exemplum patientiæ & consolationis à Deo acceptæ. Et inde se ostendit commendabilem, vnde pseudo apostoli & sequaces eorū reputabant eū vilem ac cōtēptibilem: qui ab omnibus apud quos prædicabat, tā ignominiosè tractabatur, & sic omnibus erat inuisus, vt semper contumeliis & tribulationibus affligeretur. Hæc de eo dicebant derogatores eius, volentes gloriā eius minuere: sed ipse in his omnibus gloriatur, & inde benedicit Deū, quia hæc pro Christo patitur, & in his nunquam sine consolatione deseritur. Sit, inquit, [benedi- D
ctus Deus,] qui Christum secundum humanitatē creauit & secūdum diuinitatē genuit, atq; ita est de⁹ & pater eius. Sit benedictus deus [& pater domini nostri Iesu Christi] pro tot & tātis in nos beneficiis suis. Ipse dico, [pater misericordiarū,] quia ex visceribus eius proueniūt in nos misericordiæ eius, per quas & multitudinem peccatorū nostrorū relaxat, & vt aurū nos in igne tribulationum examinat. [& Deus totius, id est, integræ [cōsolationis,] quia perfectā dat cōsolationem his, qui pro nomine eius aduersa patiuntur, vel qui in luctu pœnitentiæ affliguntur. Hoc & propter Corinthios dicitur, qui correptionis causa fuerāt contristati. Multū enim refrigerij dat, quòd audiunt deum esse patrē misericordiarū: quia intelligunt se ad hoc correctos, vt ad pium patrem cōuerterētur, qui per multas misericordias multa peccata eorum deleret, & gratiā eis virtutū daret. Cur enim pater misericordiarū vocatur, nisi quia per paternarū misericordiarū viscera recipit filios pœni E
tentiæ & in antiquā gratiā reducit, vt non sola fit venia, sed & pristini status restauratio? Et ipse est deus totius cōsolationis, qui cōtristatis in pœnitentia dat perfectam consolationē, tribuendo spem nō solū cuadendi tormēta, sed & consequendi præmia. [Qui nos] Christi prædicatores [cōsolatur in omni nostra tribulatione,] tam corporis quàm animæ. Nō in quadā, sed in omni tribulatione nos consolatur, ne deficiamus. Consolatur nos vel per se nobis apparens, vel per angelū admonens, vel per scripturas, vel per alios sanctos, vel per occultā inspirationē, vel per tribulationis alleuiationē, siue per nostram de tribulatione liberationē. Ita cōsolatur nos, [vt & nosipsi possimus consolari eos qui in omni pressura sunt] tribulationū pro nomine Christi. vel qui sunt in omni pressura peccatorū, id est, quos premit sarcina criminū. His enim consolationē exhibemus, dum eis spē veniæ pœnitētib⁹ damus. Cōsolatur nos deus, F
vt & nos cōsolemur alios, atq; ita neminē suorū relinquit desolatū, & multo magis in futuro remunerat, quos etiam in præsenti non deserit. Eos qui sunt in aduersitatū pressura, possumus consolari exhortādo ad pœnitentiā & tolerantiam [per exhortationē,] qua etiā nos ipsi à deo intus [exhortamur] ad constantiam passionū. Verè consolationem & exhortationem à Deo percipimus, vt & nos aliis solatia ministremus. [Quoniam sicut passiones Christi,] quas ipse prior pertulit & nobis perferendas dereliquit, [abūdāt in nobis,] qui sumus mēbra eius, [ita, id est, nō minus abundat etiam [consolatio nostra,] quam Deus nobis intus [per Christum] exhibet. Nam sicut Christus est causa passionum, sic idem ipse est causa & cōsolationum: & ideo nō viliores, sed gloriosiores æstimandi sumus ex eo, quòd passionibus Christū communicamus, quas Deus in omnibus aduersis semper ita cōsolatur, vt & alios cōsolari possimus. Nos quidē à prauis hominibus passiones sustinem⁹, & à Deo cōsolationes vel exhortationes accipimus, sed hæc omnia pro vobis fiūt: Quia [siue tribulamur, id est, igne tribulationis exa-

mi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G minamur, hoc fit pro [vestra exhortatione &] pro vestra salute: quia nostro exẽplo vos hortatur deus ad tolerantiã tribulationũ, per quas ad æternam salutẽ peruenietis: siue cõsolamur] intus à deo, [pro vestra] id fit [cõsolatione, id est, vt vos inde potissimũ consolemini. [siue exhortamur] à deo, finitus malis, vel data virtute nobis ad grauiora perferenda, hoc iterũ fit [pro vestra exhortatione & salute:] quia & vos Deus sic exhortatur permanere in fide, & pro ea pati maiora quàm pertulistis. quæ scilicet exhortatio operatur, id est, intendit operari in vobis [tolerantiã earundẽ passionum, quas & nos patimur.] Vel operatur tolerantiã, id est, operatur in hoc, vt seruetis tolerantiam earũdem passionum. Siue pro vna parte legamus intolerãtiam, id est, grauem tolerãtiam. Nam sicut nonnunquam impotens dicitur valde potens, ita nunc intolerantia potest dici magna tolerantia. Ex-
H hortatio igitur quam à Deo per nos accipitis, operatur in vobis intolerantiã, id est, fortẽ tolerantiã earũdem passionũ quas & nos patimur. & ideo hoc fit, [vt spes nostra] quæ est [pro vobis, id est, qua speramus vestram salutem, [firma sit] & rata. Nos patimur aduersa, & de vobis spẽ bonã habemus, sciẽtes pro certo [quoniam sicut] nobis [estis socij passionum, sic eritis] in futuro seculo socij etiam consolationis æternæ, quã percepturi sumus. His verbis multùm eos animat Apostolus ad tolerantiam aduersitatum pro Christo. Qui & subiunxit:

Non enim volumus ignorare vos fratres de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia, quoniam supra modum grauati sumus supra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere. Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, vt non
I *simus fidentes in nobis, sed in Deo: qui suscitat mortuos, qui de tantis periculis nos eripuit & eruit, in quem speramus quoniam & adhuc eripiet, adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis, vt ex multarum personis facierum, eius quæ in nobis est donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.*

Maiores exponit aduersitates, quas pro Christo & aliorũ salute passus est, vt cùm ipse passus sit tãtas, discipuli & alij minores non recusent pati quaslibet tribulationes, & cõparatione magistri erubescant discipuli suam dolere iniuriã, cùm magistrũ multo maiora pertulisse cognouerint. Dixi quia nos tribulationes patimur, vt & vos imitemini. Et vere patimur. [Nõ enim volumus ignorare vos fratres, id est, vt ignoretis [de tribulatione nostra,] ne fortè doleatis de vestra. Vobis enim proficit eã nosse, quia tunc cognoscetis vos parua pati. Pseudo apostoli suas narrãt glorias, nos autẽ passiones nostras. Nolumus vt ignoretis de tribulatione nostra, [quæ facta est nobis in Asia] minore, quæ est & pars maioris Asiæ, [quoniã supra modũ, id est, supra quãtitatem omnium præcedentiũ tribulationum, [grauati sumus] pondere tribulationis illius [supra virtutem] humanã. Nulla enim virtus humana tantum pondus afflictionis sustinere posset cũ vita, nisi humanæ fragilitati vires tribuisset gratia diuina. Et ita magnitudine tribulationũ sumus oppressi, [vt tæderet nos] nõ solum sustinere, sed [etiã viuere.] Nec solũ tædebat nos viuere, [sed ipsi] etiam [responsum mortis habuimus, id est, cùm quidã de vita nostra ab aliis quærerent, nihil responsum est illis de vita, sed solummodo de morte, quia nullus nobis vitã promisit. Responsum, inquam, mortis habuimus nõ tãtũ in aliis, sed etiã [in nobismetipsis, id est, quãdo rationẽ nostrã consuluimus, nullum nobis remediũ nisi mortẽ promisit. Responsum, id est, certitudinẽ mortis in nobismetipsis habuimus, quoniã intima nostra respõderũt nobis mortẽ adesse. Vel responsum mortis habuimus, id est, mors ipsa respondit nobis & docuit nos omne humanũ auxiliũ defecisse & ab illo solo sperandum esse remediũ, cui etiã mortuos suscitare possibile est. [vt non simus fidentes in nobis, sed in Deo: qui suscitat mortuos, qui de tantis periculis eripuit nos.] Tãta insolentia iniquitatis contra fidei prædicatores insurrexit, vt mortuos ante oculos haberent. Denique erepti de tãta pressura, resuscitatos se dicũt. Sic enim afflicti fuerant, vt desperarẽt de præsenti vita. Sed quia Deus præsidia sua non negat in necessitate positis, maximè suis, eripuit illos desperãtes de semetipsis, fidẽtes autẽ de Deo. Nimia enim pressura deficere se profitebãtur, nisi Deus adesset. & hoc est, vt non simus fidentes in nobis, sed in deo: qui suscitat mortuos, & velut à morte nos suscitauit à pressura tribulationis, qui nos de tãtis periculis eripuit, & quotidie nos eruit ab aduersis. [In quẽ
M sperãmus quoniã & adhuc] nos [eripiet, adiuuãtibus & vobis] ereptionẽ nostrã [in oratione] fãcta [pro nobis, id est, nõ solũ cæteri fideles nos adiuuabunt apud Deum vt à malis eripiamur, sed etiam vos orantes pro nobis. Ideo nos eripiet orantibus vobis & aliis, [vt ex personis multarũ facierũ] ad deũ p prædicationẽ nostrã cõuersis, [agãtur p multos] fideles gratiæ Deo [pro nobis:] gratiæ, dico, [eius donationis, id est, liberationis à periculis [quæ in nobis est.] Quoniã gratia Dei eripit nos causa multorũ, p quibus & patimur, ideo multi pro nobis gratias Deo referãt cũ eripimur, vel orent cũ patimur. Personæ multarũ facierũ sunt homines multarũ ætatũ & qualitatũ diuersarum, id est, pueri, adolescẽtes, iuuenes ac senes ac veterani vtriusque sexus. Et hæ personæ sunt eius donationis quæ in nobis est, id est, per doctrinam nostram factæ sunt participes eius fidei, quam Deus nobis donauit. Ideo ex his personis ad Deum per nos cõuersis, & eius donationis, id est, fidei quę in nobis est, participibus effectis, agantur per multos credentes gratiæ Deo pro nobis ab aduersitate ereptis. Vel personæ vocantur sancti, qui sunt apud Deũ honorabiles & acceptabiles. Et hi sunt multarũ facierũ, quia in interiori homine

A homine suo habet vnusquisq; eorum suam faciẽ, per quam à deo cognoscitur. i. intentionem bene agendi: quoniam alius intendit ad hoc, vt alios prędicando instruat, alius vt eleemosynas tribuat, alius vt frequenter oret, alius vt orantibus subsidia corporis ministret. Et ita suã faciẽ. i. suam bonam intentionem habet vnusquisq;. & hæ multarum facierũ personæ sunt eius donationis. i. eius gratię nobis diuinitus datę, quę in nobis est: & ideirco ex his agãtur gratiæ deo per multos pro nobis, qui eos fecimus participes donationis nostræ.

Nam gloria nostra hæc est, testimoniũ conscientiæ nostræ, quòd in simplicitate cordis & synceritate dei & nõ in sapiẽtia carnali, sed in gratia Dei conuersati
B *sumus in hoc mundo, abundantius autẽ ad vos. Non enim alia scribimus vobis quàm quæ legistis & cognouistis. Spero autem quòd usque in finem cognoscetis, sicut & cognouistis nos ex parte, qui gloria uestra sumus, sicut & uos nostra in die domini nostri Iesu Christi.*

Ideo, inquit, non diffidimus de auxilio Dei, sed speramus quia nos eripiet, quoniã pura est conscientia nostra, & inde gloriamur in oculis eius. Nam gloria nostra hæc est testimonium scilicet bonum quod perhibet nobis conscientia nostra, quæ testatur nos bono ac simplici animo fecisse quicquid fecim⁹. Sicut magna pœna est impiorum cõscientia, sic magnum gaudiũ est piorum conscientia. Nam etsi diabolus vel homo peruersus falsas eis criminationes impingere quærat, ipsi tamẽ coram deo intus gloriãtur ex bonæ conscientię testimonio. Vnde nũc gloriã suam Apostolus testimoniũ cõscientiæ
C suæ memorat: quia fauores oris alieni nõ appetens, vitæ suæ gaudia extra semetipsum ponere ignorat. Ac si dicat: Ideo glorior in tribulationibus, quia cõscientia mea me non reprehendit prædicasse causa lucri vel gloriæ tẽporalis, sed testis est mihi, me pio studio vestrã salutẽ quæsisse. [Nam gloria nosta hęc est, testimoniũ cõscientiæ nostræ, quod] scilicet [in simplicitate cordis & synceritate Dei conuersati sumus in hoc mundo. [Hęc est gloria cõscientiæ nostrę, simplicitas & synceritas. Simplicitas, quia nihil per duplicitatem fecimus, vt aliud haberemus in corde, aliud in ore, sed totum per simplicem puritatem. Synceritas, * quia sine carie, id est, sine corruptione conscientiam habuimus integrã. Et hæc synceritas & simplicitas fuit dei quia synceriter & simpliciter Deo placere studuimus in cũctis quę gessimus, & in eo simplices ac synceri fuimus. Pseudo autẽ apostoli nõ simpliciter, sed dupliciter ambulant: quia per hypocrisim faciunt quicquid boni facere videtur, & euãgelicæ gratiæ miscẽt carnales obseruantias legis. Nec synceriter, id est, sine carie terebratæ & corruptæ conscientiæ quicquam faciunt. Nos verò conuersati sumus in simpli- D
citate cordis & synceritate Dei, [& non in sapientia carnali,] quæ est voluptates diligere & labores vitare, ac corporis commoda quærere, & hominibus placere, vel secundũ naturas rerum & non contra prędicare, [sed gratia dei, id est, in gratia euangelicæ prædicationis & sanctitatis, cõuersati sumus in hoc mundo, vbi tot mala fiũt, sed [abũdantius ad vos] hoc fecimus, quia nihil vnquam à vobis accepimus, cùm possemus stipendia sumere de bonis nostris. Pseudo apostoli autem & iuxta mundi sapientiam prædicabant, ne offenderent homines, & quæstus causa prædicabant. Vnde Apostolus nunquam à Corinthiis voluit sumptus accepere, ne his occasionẽ daret accipiendi. & hoc est quod abũdãtius ad eos (id est, apud eos) in gratia dei conuersatum se dicit, quia cum ab aliis interdũ acceperit, ab his nunquam aliquid sumere voluit, ne sibi autoritatem arguẽdi eos minueret.

Verè apud vos abundantius quàm apud alios conuersati sumus in gratia, id est, gratis omnia vobis ministrauimus: quia modo [non alia scri- E
bimus vobis quàm] ea [quæ legistis] in epistola priore, & quę cognouistis in experientia operũ nostrorum, id est, nec modo per hãc epistolam à vobis aliquid exigimus, nec per præmissam epistolam aliquid exigimus, nec cum pręsentes essemus, quicquã à vobis suscepimus sicut recognoscitis. Et nõ solum nunc istud recognoscitis, sed etiam [spero quod vsque in finem] vitæ nostræ cognoscetis idẽ de nobis, id est, nos in eodem permanere, vt nihil à vobis sumamus [sicut & cognouistis nos ex parte] non ex toto: quia & scitis quod abstinuimus, nõ tamen scitis quãta dilectione id fecimus. Ideo cognoscetis nos in hoc perseuerare, quia nos [sumus gloria vestra, sicut & vos nostra, id est, per nos gloriam æternam consequi debetis, & nos per vos bene instructos. Quod non esset, si eum offendiculo à vobis acciperemus. Et hæc gloria nobis est futura non in nocte præsentis seculi, sed [in die] & clarificatione [dñi nostri Iesu Christi,] quia ipse manifestabit omnia, & eius volũtati nemo resistet. Tũc & vos glorificabimini, quia bene nobis obedistis: & nos, quia vos bene docuimus. Ideo perseuerare debetis in bo- F
nis quæ cœpistis & semper meliorari.

Et hac confidentia volui prius venire ad vos, vt secũdũ gratiam haberetis, & per vos trãsire in Macedoniam, & iterũ à Macedonia venire ad vos, & à vobis deduci in Iudæam. Cùm ergo hoc voluissem, nunquid leuitate vsus sum? aut quæ cogito, secundum carnem cogito, vt sit apud me, Est & Non?

Postquam se cõmendabilem ostendit de tribulationibus suis, vnde vilis & abiectus apud quosdam poterat ęstimari, purgat se etiã de quadam re, de qua mẽdax & leuis poterat reputari à quibusdam. In priore enim epistola promiserat se venturum ad eos, cùm Macedoniam pertransiret,

Etymolo. gia hæc à doctis nõ recipitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G transiret,& apud eos aliquãdiu moraturum, & tamen non venit. Et inde,quantum ad reputationem quorundam simpliciter intelligentiũ, videri poterat mendax,& inſtabilis: ſicque iam apud eos amittebat firmitatem autoritatis. Vnde ſe excuſat,& multis rationibus oſtẽdit, quia non ideo mendax ęſtimari debet quoniam non venit ad eos, quia non abſolute dixit ſe hoc facturum, ſed ait, Si dominus permiſerit. Nec
1.Cor.16 eſt iudicandus mendax, qui dicit falſum quod putat verum: quia quantum in ſe eſt,non fallit, ſed fallitur: & econtrà mentitur, qui dicit verum quod putat falſum: nec eſt liber à mendacio,qui ore neſciens vera loquitur, ſciens autẽ, voluntate mẽtitur. Veſtra,inquit,gloria ſumus, & vos noſtra. [Et hac confidentia,]qua confido quod ſumus inuicem alij gloria aliorum, id eſt, quia iam emendata eſt vita veſtra, vt ſit digna nos glorificare,[volui priuſquam]irem in Macedoniã,[venire ad vos,vt]ex aduentu meo [haberetis ſecundam gratiam,]qui dudum habuiſtis primam, quando vos ad fidem conuer-
H ti,id eſt, vt haberetis confirmationem, quæ eſt poſt fidem. Non eſt igitur ocioſum quía volui venire & non veni. Intelligere enim debetis,eſ ſe aliquos inter vos, quorum cauſa voluntatem meam nõ impleui,qui ſe prius debent corrigere,vt me poſsint læti ſuſcipere. Volui ad vos venire, quos emendatos deſiderabam videre, [& per vos, id eſt, veſtro ductu [tranſire in Macedoniam:] quia licet compendioſius per aliam viam illuc ire poſſem, veſtro tamen amore per vos tranſire diſpoſui:[& iterum à Macedonia venire ad vos,] vt multipliciter vos confirmarem,[& à vobis deduci in Iudæam,] vt ſerrem eleemoſinã. Et quia hoc volui nec impleui,[ergo cum hoc voluiſſem, nunquid leuitate vſus ſum,]vt non firma ratione, ſed mentis leuitate hoc vellem,& eadem leuitate dimitterem? Nequaquã hoc eſt putandum. Nam leuitatis vitio
I non ſuccũbo,& idcirco mutabilitatis aura non mouecor. Quia non leuitate,ſed conſilio feci,vt non implerem quod diſpoſueram,nec aliud feci,quàm quod faciendum erat: quia vtilitas anteponenda eſt voluntati, nõ voluntas vtilitati, aut,ea[quæ cogito, ſecundum carnem cogito, id eſt, more carnalium hominum, qui pro terreno commodo facilè mutant voluntatem ſuã. Nũquid carnaliter cogito vt pro carnali commodo venire diſpoſuerim,& quia non erat,dimiſerim? Non. Qui enim ſecundũ carnẽ cõgitat,tunc non implet quod diſpoſuit, quãdo aut amplioribus pſonis differt, aut certè lucris aut apparitibus vincitur. Spiritualis autẽ tunc diſpoſitum non implet,quando prouidentius aliquid pro ſalute meditatur. Sic & ego idcirco non impleui quod voluerã, vt vos per hoc ipſum efficeremini meliores, ſciẽtes me propterea diſtuliſſe, quia quidã adhuc inter vos nõ ſe purificauerãt à peccatis. Nunquid ſecundũ carnẽ cogito, vt per hoc[ſit apud me, Eſt & Non?id eſt affirmatio & negatio de eadem re per incõſtãtiam animi,ſcilicet vt ſit in me duplicitas, & in verbis meis contrarietas. Nequaquam.

Fidelis autem Deus, quia ſermo noſter qui fuit apud vos, non eſt in illo, Eſt & Non, ſed Eſt, in illo eſt. Dei enim filius Ieſus Chriſtus, qui in vobis per nos prædicatus eſt, per me & Syluanum & Timotheum, non fuit in illo Eſt & Non, ſed eſt in illo fuit. Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt, in illo Eſt. Ideo & per ipſum dicimus, Amen Deo ad gloriam noſtram.

Non eſt in ſermone meo cõtrarietas, vt quod affirmaui negem dicẽdo Eſt & Non. ſed Deus eſt fidelis,id eſt, verax, qui per os meum loquitur,[quia ſermo noſter qui fuit apud vos,id eſt, quem loquimur ad vos: vel qui fuit apud vos,id eſt,quem locuti ſumus vobis in cõuerſione veſtra,dum moraremur apud vos, non eſt fluctuans & mendaciis permixtus, ſed ſtabilis & verus:quia[non eſt in illo Eſt & Non,id eſt, ambiguitas & variatio, [ſed Eſt in illo eſt .i. certa & purę veritatis aſſertio. Nam quod dixi me venturum ad vos,idcirco diſtuli, quia nõdum eſtis bene correcti, vt in aduentu meo poſsitis lætari: & ideo non in me,ſed in vobis remãſit quod non veni: ſed ſemper habui voluntatem veniẽdi,& nunquam fuit in mevelle & non velle,ſed eſt ſemper in me velle. Et ita non variatur ſermo meus,ſed in affirmatiõe ſua permanet. Nõ eſt in ſermone meo Eſt & Non. Nam [Dei filius Ieſus Chriſtus,qui in vobis per nos prędicatus eſt,per me & Syluanum & Timotheum] id eſt,quem vobis prædicauimus ego & Syluanus,(id eſt,Sylas) & Timotheus,non habet in prædicatione ſua Eſt & Non,id eſt, duplicitatem,vt aliquid ibi nunc affirmetur,& nunc negetur: nec fuit vnquam [in illo Eſt & Non, ſed
M Eſt in illo fuit, id eſt, certa affirmatio conſummatæ veritatis. Quod ſi mendaces eſſemus,tãc ipſe mendax eſſet, quia hoc tantum prædicamus quod ille docuit. Sed ille nõ docuit de eadem re dicere, Eſt & Non eſt: quia non fuit in illo, Eſt & Nõ eſt,ac per hoc nec in nobis. Nõ eſt in illo Eſt & Non,id eſt duplicitas vel falſitas: ſed Eſt in illo fuit,id eſt,veritas & immutabilitas,ſicut Moyſi dixit. Ego ſum qui ſum. Ille enim vere eſt,qui ſemper idem ipſe eſt,& immutabilis permanet. Vel in illo eſt fuit, id eſt, rata aſſertio eorum quæ temporaliter in homine geſsit. Non fuit in illo Eſt & Non, ſed Eſt in illo fuit,quia nunquã aliud voluit,quàm hoc quod eſt vtile. Semper enim voluntas eius cum vtilitate eſt,nec immitatus eſt vt faceret inutus ſicut homo quod eſt vtile, aut vt ambigeret de aliquibus & mutaret voluntatem. Vere non eſt in eo iſta varietas, ſed imutabilis firmitas: quia [quotquot promiſsiones Dei,ſunt,id eſt,quotquot promiſsiones per legem & prophetas deus pater fecit,[in illo Eſt]ſunt,id eſt,eſſentiam habent in illo,quia omnes adimpletæ ſunt, vel adimplentur in illo. Omnes promiſsiones Dei in illo firmataę ſunt & exhibitæ, quia in illo completum eſt quicquid pro ſalute noſtra prophetatum eſt. Et ideo patet quia in ſermonibus ſuis

A ſuis vel per ſe vel per alios mendax nõ fuit, per quẽ pater verax apparuit. Et quia Dei promiſſiones habent in illo eſſe,id eſt, cõfiſtunt,in illo atq; cõpletę ſunt,[ideo per ipſum]eſt Amẽ, id eſt,veritas deo patri,quia p ipſum verax eſſe probatur, [ad gloriam noſtram] per quos hoc manifeſtatur. Manifeſtũ eſt quia ſemper in Deo veritas eſt,hoc eſt,amen,manifeſtata per Chriſtum, & poſt per Apoſtolos prædicata, ſignorum virtutibus teſtimonium perhibẽtibus vera eſſe per Chriſtum quæ promiſit Deus. & eſt ſenſus: Omnis veritas promiſsionum in Chriſto eſt, quæ per nos annunciatur. Vnde & nos gloriam habemus,quoniã vera dicere cõprobamur. Gloria enim apoſtolus ſuit, magiſtrũ veracem in quo promiſsiones Dei completæ eſſent prædicare,& miraculis ſua dicta firmare.

Qui autem confirmat nos vobiſcũ in
B *Chriſto,& qui vnxit nos, Deus,& qui*
ſignauit nos, & dedit pignus ſpiritus in
cordibus noſtris. Ego autem teſtem Deũ
inuoco in animam meam, quòd parcens
vobis non veni vltrà Corinthum. Non
quia dominamur fidei veſtræ, ſed adiu-
tores ſumus gaudij veſtri. Nã fide ſtatis.

Gloriam veſtram dixi, non tamen nobis tribuo,ſed qui cõfirmat nos,deus eſt. Vel ita: Nos per Chriſtum dicimus Amẽ eo,id eſt, veracem laudamus eũ: ſed [qui nos in Chriſto cõfirmat, deus eſt.]Et ideo totũ ab illo eſt. Sed & nos veraciores inde ſumus, quia ipſe nos in veritate quæ Chriſtus eſt, confirmat. Deus eſt,qui nos cõfirmat in Chriſto, id eſt, in vera prædicatio-
C ne Chriſti, vt ſimus in eo ſtabiles & firmi, ne vnquã ad verbum falſitatis declinemus. Cõfirmat nos,& hoc vobiſcum. Hoc per ironiã dici videtur. Ac ſi dicatur: Si vobis conſtat de confirmatione veſtra, tunc etiã conſtet de noſtra, qui nõ minus quàm vos,ſumus in Chriſti veritate confirmati. Magis enim cõſtat de cõfirmatione doctorũ,quàm de diſcipulorũ,qui per doctores ſunt cõfirmati. Vel confirmat nos vobiſcum, id eſt,Iudæos cũ gentibus ſolidat in fide Chriſti. [& qui vnxit nos,id eſt, Chriſtos fecit vnctione ſancti ſpiritus in baptiſmo. Vnxit nos in reges & ſacerdotes, quia reges & ſacerdotes vngebantur dũ conſtituerẽtur,[& qui ſignauit nos,] id eſt, diſcreuit nos ab infidelibus ſigno crucis, quod noſtris frõtibus impoſuit. [& dedit in cordibus noſtris pignus ſpiritus,] quãdo per impoſitionẽ manuũ accepimus ſpiritũ ſanctum in pignus futuræ beatitudinis. Qui enim mortalibus adhuc ſpiritũ ſuũ dedit, dubiũ non eſt quin immortalibus addat gloriam. Ad hoc enim pignus accipimus, vt de promiſsione quę nobis fit, certitudinem teneamus. Donum ergo ſancti ſpiritus pignus dicitur, quia per hoc anima noſtra ad interioris ſpei certitudinẽ roboratur. Donũ autẽ ſancti ſpiritus habet quiſquis igne charitatis ardet: & ideo ſe ad æternã beatitudinẽ peruenturũ, ſi perſeuerauerit, non
Pſal. 33. dubitet. Qui verò necdũ guſtauit quoniã dulcis eſt dominus,& amorẽ charitatis non ſenſit, adhuc ſine pignore eſt, nullã futuræ * beatitudinis certitudinẽ habet. Dixi quia deus nos in Chriſto qui veritas eſt,confirmat, vt in veritate firmiter maneamus, nec in eius doctrina quicquã mentiamur. Sed [ego quòd vltrà non veni Corinthum,[nõ feci mẽtiens, ſed potius vobis parcens,id eſt,nolens vos ferire, qui nõdũ eſtis correcti. Et inde [teſtem inuoco Deum in animam meam,] vt ipſe inſpiciat ſi verum dico, & ſit mihi teſtis: ſi autem mentior,puniat. Nunc manifeſtat qua cauſa, cum voluiſſet ire ad illos, diſtulit, ſcilicet vt tunc iret, quando iam prope omnes emendatos inueniret. Illis enim nunc loquitur, qui videbantur velle ſe corrigere, ſed operam non dabant vt hoc implerent. Quia ergo corrigere illos neceſſe erat, iter ſuum ab illis auertit, ne cõtriſtaret multos, vel in ſeditionem verteret aliquos: & ita pepercit illis, vt ipſi ſua ſponte corrigerentur antequam veniret. Quod vt mentibus eorum commendet, Deum teſtem dat,ne putent ſe contẽptos ab illo. Quo comperto,vt præſentiam eius mereantur,emẽdent ſe. Et hoc eſt, Pareens (inquit) vobis non veni vltra Corinthum poſt primam vicem, id eſt,vltra primam vicem non veni ad vos, ne cõpellerer vos ferire. Et ne indignarẽtur quaſi de dominio,addidit,Dixi Parcens:[non quia dominamur veſtræ fidei,ſed]quia [ſumus adiutores gaudij veſtri. Fide] enim ſtatis, Aeſi diceret: Ideo non dominamur fidei veſtrę,quia fide ſtatis. Non enim prælati, ſed æquales vobis ſumus, in quo vos ſtare cognoſcimus. Hoc loco ſe prælatum ignorat Apoſtolus. Sed ſuperius cum grauẽ fornicatoris culpam agnouiſſet,illico magiſtrum ſe eſſe recoluit dicens: Quid vultis? In virga veniam ad vos? Summus enim lo- 1.Cor.4.
cus bene regitur, cùm is qui præeſt, vitiis potius quàm fratribus dominatur. Quia ergo fides non neceſsitatis, ſed voluntatis res eſt, non dominamur, inquit, fidei veſtræ. Dominatus F
enim, neceſsitatis cauſa eſt. Non dominamur veſtræ fidei,quæ coactionẽ pati non poteſt: ſed ſumus adiutores gaudij, quod in emendatione eſtis habituri, quia vobis emendare volentibus admonitionem miniſtramus, vt quod cœpiſtis velle,poſsitis implere: & bene correcti, cũ venero, gaudium habeatis, atque tãdem in regno cœleſti gaudeatis. Ideo non dominamur veſtræ fidei,quia fide ſtatis,quæ per dilectionem operatur,non per dominium cogitur. Galat.5.

CAPVT II.

Tatui autẽ hoc ipſum apud me,
S *ne iterum in triſtitia venirem*
ad vos. Si enim ego cõtriſto vos,
& quis eſt qui me lætificet, niſi qui cõtri
ſtatur ex me? & hoc ipſum ſcripſi vobis,
vt non cum venero, triſtitiam ſuper tri-
ſtitiam habeam, de quibus oportuerat
me gaudere, confidens in omnibus vobis,
quia meũ gaudium omniũ veſtrum eſt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *Nã ex multa tribulatione & anguſtia cordis ſcripſi vobis p multas lachrymas, nõ vt cõtriſtemini, ſed vt ſciatis quã charitatem habeam abundãtius in vobis.*

Dixi quia peperci vobis in eo quod non veni, ne opus eſſet vt vos aſpere tractarem. Nec ſolum retardaui iter meum parcẽdo vobis, ſed [ſtatui hoc ipſum apud me, id eſt, decreui ĩ cor de meo, vt nõ venirẽ ad vos iterũ in triſtitia, id eſt, vt aduẽtum meũ differrẽ donec eſſetis correcti, ne veniens contriſtarer iterũ de incorrectione veſtra, qui nũc cõtriſtor de peccatis veſtris. Vel qui ſemel ad vos veni, quãdo vos ad fidẽ conuerti, ſtatui [ne iterũ venirẽ ad vos in triſtitia, id eſt, ne vos contriſtarem corripiẽdo quoſdã cùm iterũ venirẽ. Ideo ſtatui non venire, ne iterum triſtitiam haberẽ, vel ne iterato aduentu meo vos contriſtarẽ: quia [ſi ego] nunc per epiſtolã [vos cõtriſto,] quaſi & vos me per peccata cõtriſtatis, [quis eſt qui me [cũ venero
H lætificet, [niſi qui] nũc cõtriſtatur ad pœnitẽtiã [ex me] cõtriſtato, id eſt, ex eo quod me ſuis peccatis contriſtauit, vel ex me, id eſt, ex meis verbis. Si ergo nũc in abſentia mea vos ad triſtitiã & lachrymas pœnitẽtiæ cõmoueo certus ſum quia cum venero, gaudebo. Quis enim eſt qui me tunc lætificet, niſi qui modo ad pœnitentiæ triſtitiã conuertitur ex me quẽ cõtriſtauit? Contriſtari enim debetis, non ſolẽ qui peccaſtis & Deũ offendiſtis, ſed etiam quia me magiſtrũ veſtrum peccãdo cõtriſtatis. [Et hoc ipſum,] quod nemo me lætificat niſi qui contriſtatur ex me, [ſcripſi vobis] nũc, vt hoc ſciẽtes deſleatis modo peccata veſtra, ne [cum venero, triſtitiam ſuper triſtitiam habeam, id eſt, contriſter iterum de vobis, ſed gaudeam. Siue hoc ipſum, quod parco vobis nõ veniens, & quod ſtatui nõ venire, in triſtitia ſcripſi vobis, vt interim citò cõuertamini ad luctũ pœnitẽtiæ, ne cũ venero, triſtitiã habeã de incorrectione veſtra, ſuper triſtitiã quam habeo de peccatis veſtris. Non addatur mihi triſtitia de vobis, [de quibus oportuerat me gaudere,] nõ ſolum nũc ſed olim quãdo me contriſtaſtis, & ſic grauiter peccaſtis. Scripſi vobis, & hoc feci [confidens in omnibus vobis,] quod vltrà nõ habeam triſtitiam de vobis, & videte ne fruſtra confiſus ſim,] quia gaudium meum eſt omnium veſtrũ id eſt gaudium meum eſt purificatio veſtra, & profectus veſter vos ipſos lætificãs in domino. Dixi ne triſtitiã de vobis habeã ſuper triſtitiã priſtinã. Nam grauem paſſus ſum triſtitiam ex deformitate veſtra, quã peccando contraxiſtis: qui primã epiſtolã [ſcripſi vobis ex multa tribulatione & anguſtia cordis] mei, id eſt, ex multo dolore multaq; ſolicitudine mentis pro veſtro caſu. ſcripſi [per multas lachrymas,] quæ foris oſtendebant internum animi dolorẽ. Et ſcripſi aſperè vos reprehendẽs, [non vt cõtriſtemini] ex verbis meis, [ſed vt ſciatis quã charitatẽ habeã abundantius in vobis. i. quã magno dilectionis affectu veſtrã ſalutẽ quæram, cupiẽs vos à peccatis eripere & Chriſto reddere. Quiſ quis aliquẽ hoc affectu corripit, vt plus illo doleat peccatis eius, non vtique vt illũ contriſtet, K corripit, ſed vt oſtendat illi quo amore diligat eũ. Qui autẽ non hoc affectu corripit, cõtriſtat fratrem. Inſultat enim, qui non condolet fratri.

Si quis autem contriſtauit me, non me contriſtauit, ſed ex parte, vt non onerẽ omnes vos. Sufficit illi qui eiuſmodi eſt, obiurgatio hæc quæ fit à pluribus, ita vt è contrario magis donetis & conſolemini, ne fortè abundantiori triſtitia abſorbeatur qui eiuſmodi eſt. Propter quod obſecro vos, vt confirmetis in illum charitatem. Ideo enim & ſcripſi vobis, vt cognoſcam experimentum veſtrum, an in omnibus obedientes ſitis. Cui autem aliquid donaſtis, & ego. Nã & ego quod donaui, ſi quid donaui, propter vos in perſona Chriſti, vt non L circunueniamur à ſatana. Non enim ignoramus cogitationes eius.

Ego triſtitiã habui. Sed [ſi quis] peccans [cõ triſtauit me, non me] ſolũ [contriſtauit, ſed] & vos ipſos [ex parte, id eſt, quoſdã ex vobis, hoc eſt, bonos & correctos, qui de peccato fratris doluerũt. Ideo dico vos ex parte cõtriſtatos, vt non onerem omnes vos: id eſt, vt onus triſtitiæ non omnibus vobis imponam, quia nõ omnes ſyncere iuſtitiam diligitis, vt pro peccato cõtriſtari velitis. Hìc reprehendit illos, qui de grauiſſima morte animę fratris nõ doluerunt. Poteſt & ita intelligi: Nõ me contriſtauit ex toto, M ſed ex parte, vt non onerem omnes vos magnitudine triſtitię meę, ſi ex toto contriſtatum me dixero. Ipſe me contriſtauit, & tamen parcit illi, [Sufficit enim illi qui eſt eiuſmodi, id eſt, qui tã grauiter deliquit, [obiurgatio hæc quæ fit à pluribus. Magnũ enim dolorẽ patitur, qui delictum ſuũ videt à pluribus horreri & argui. Et quia talis facile deſperaret, ſufficit illi obiurgatio multorũ, id eſt, ſufficiens medicina eſt ad euacuationem culpæ illius ſola obiurgatio quæ illum obiurgaſtis. Et ita ſufficit, vt non amplius eum exaſperetis, ſed magis, id eſt, potius econtrario cõdonetis ei: quia quanto à pluribus eſt obiurgatus, tanto magis eſt illi condonandum. Nunc reuocat eum quem ſatanæ tradiderat, & 1. Cor. 5. ecclefiæ membris aſſociat. Quod vtique non faceret, niſi proceſſu tẽporis dignos in eo pœnitentiæ fructus præuidiſſet, & niſi caro illius iam præſcriptũ interitum pertuliſſet, peccato ſcilicet & vitiis mortua, vt ſic deo viueret. Condonante illi conſolamini illum, id eſt, ita nunc eſtote prompti ad ignoſcẽdum & conſolandũ, ſicut tunc fuiſtis ad obiurgandum & eiiciendũ [ne forte qui eiuſmodi eſt, id eſt, qui ſic obiurgatus & abiectus eſt, [abſorbeatur abundantiori triſtitia, id eſt, mergatur fluctibus immoderatæ triſtitiæ, ſi ſe diutius viderit à cunctis abiici, & de-

A deſperans de ſe, det animum ad mundũ fruendum, quaſi qui locum apud Deum iam non habeat. Hoc eſt enim abſorberi maiori triſtitia, deſperantem de ſe conuerti ad admittenda peccata, quibus grauatus, abſorbeatur à morte ſecunda. Ideo conſolamini illum poſt obiurgationem quoniã pœnitentiã ſi de vero animo eſt, id eſt, ſi ille qui corripitur, ſtatim animo doleat protinus habet fructũ. Et vera pœnitentia eſt, iã ceſſare à peccato. Sic enim probat ſe reſipiſcere, & dolore, ſi de cætero deſinat. [Propter quod, id eſt, ne per nimis aſperam cõrectionẽ abſorbeatur fluctu vehementioris triſtitiæ, & cadat in barathrum deſperationis ego qui iubere poſſem, [obſecro vos,] vt recipiẽtes eum in cõmunionẽ, confirmetis charitatem [veſtrã [in illum,] vt firma fiat charitas qua illum diligitis, & affectus veſtræ dilectionis firmiter in eum tranſire probetur per dulcedinem piæ cõſolationis. Vel in illo confirmate charitatẽ eius veſtris exhortationibus, quę nunc propter hãc
B mœſtitudinem infirma & vacillans eſt. Et debetis hoc agere. Nam [ideò & ſcripſi vobis, id eſt ſcripto perſuadere iã ſtudui, vt in hoc [cognoſcam experimentũ veſtrum, id eſt, cognoſcam quale fuit illud quod experti ſum, vos obediſſe mihi in eius excommunicatione? hoc probem & ſciam vtrũ bono an malo animo expulſiſtis eũ. Expertus ſum enim vos fuiſſe obedientes in eius abiectione, ſed illud experimentum cognoſcere volens, ſcripſi vobis de confirmatione charitatis: qua ſi nũc in reconciliatione apparuerit is charitatium in eũ, tũc cognoſcã quod nõ odio, ſed charitate libẽter eũ abieciſtis. Experimentũ veſtri volui cognoſcere, probãs [an in omnibus ſitis obedientes, id eſt, an ita nunc obedientes in recipiẽdo & cõſolãdo, ſicut obediſtis in eiiciendo & obiurgando; vel etiã ſicut obediſtis emendãdo illa quæ ad eccleſiaſticum ordinem pertinent. Moneo vos clementes in eũ fieri, ſed vos iam in cordibus veſtris condonaſtis ei, quoniã vidiſtis eum aſperã egiſſe pœnitentiã. & cui vos [aliquid donaſtis, & ego [id-
C li cõdonaui. Et vere hoc feci ſicut & vos. [Nã & ego quod] illi donaui. i. cõdonaui, [ſi quid] ei donaui, hoc feci [propter vos,] quos ſuper eum pie cõmotos agnoui. Quod tamẽ de ſanctioribus viris intelligitur, non de multitudine carnalium, qui viſcera pietatis adhuc non habebãt & ideo monentur ad miſericordiam. Propter vos qui ſpirituales eſtis, pie condoluiſtis ei, & ego cõdonaui illi. Et ne irrita videatur huiuſmodi cõdonatio, quæ propter amicos facta eſt, ego [in perſona Chriſti] hãc feci, id eſt, acſi ipſe Chriſtus illi condonaret. Et hoc feci [vt nõ circunueniamur à ſatana, id eſt, ne decipiamur ab aduerſario, vt per vnius aſperã pœnitentiã quam illi impoſuimus, faciat eum deſperare. Et debem⁹ artes inimici præcauere, quia nõ ignoramus eius aſtutias, quibus nos & illum cogitat perdere. Nam conſolatio debet ſubſequi fratrem delictũ flentem, ne diu contriſtatus & cõtemptus à charitate eccleſiæ, incipiat deſperare de ſe: & vidẽs qui ſemper in inſidijs eſt, ſubtilis diabolus mentem eius vilẽ effectum, accedat & ſuggerat ei, vt vel præſentib⁹ fruatur qui qui de ſpe futuri præmij deiectus eſt, & pereat D poſſeſſus à diabolo, cui ad hoc pœnitentia data erat, vt cõuerſus refirmaret ſe. Notãdũ quã ſtudioſẽ vnitatem cũ diſcipulis ſeruet Apoſtolus. Dum enim cognouiſſet eos ſuper hunc fratrem iam miſericorditer motos, quia bene egerat pœnitentiã, ait: Cui aliquid donaſtis, & ego. Acſi diceret: A bono veſtro non diſſentio, meũ ſic quicquid ipſi feciſtis. Atque mox ſubdidit, Et ego ſi quid donaui, propter vos. Acſi diceret: Veſtris actibus bonum addidi, quicquid propter vos miſericorditer feci. Veſtra ergo eſt vtilitas bonitas mea, mea eſt vtilitas bonitas veſtra. Qui ipſam mox compagem cordium, in qua ſic tenetur, adiungens, ſubdidit: In perſona Chriſti. Cui velut ſi dicere præſumamus, quare te ita caute diſcipulis copulas, quare vel te illorũ, vel illos tuis actionibus tam ſolicita mente conformas, illico ſubiunxit: Vt non cir- E
cunueniamur à ſatana. Ideo enim tanta humilitate volũtati eorũ in parcendo ſe ſociat, quia ſolicito prouidẽtiæ oculo attẽdit. qđ pleruncq; dũ alter donat, alter irafcitur. & quale eſt iã miſericordiæ ſacrificiũ, quod cũ diſcordia proximi offertur? Vnde recte dicitur: Vnde nõ circũueniamur à ſatana, [nõ enĩ ignoram⁹ cogitationes eius.] Quia videlicet inde in alterius corde rixę malum ſolet immittere, vnde in alterũ cõſpicit pietatis negocium feciſſe. Imperfectum enim bonũ eſt quod ſic agitur vt quid ei ex alio latere malum ſubrepat, nõ attendatur, niſi forte hoc quod ſine cuiuſpiam ſcandalo fieri non poteſt, culpa ſit non feciſſe, Iure ergo malum diſcordiæ in bona actione ſua præcauens Apoſtolus, vt non circunueniamur, inquit, à ſatana. Qui ſcilicet ſolet de bonis mala generare, & hoc quod per charitatem agitur, ad diſcordiã trahere. Poteſt hoc & de alio ſic intelligi. Dixi vt in prędicto pœnitẽciæ confirmetis charitatẽ ſed hoc libẽter deberis propter me facere, quia ego propter vos ſimilia feci. Quia ſi alicui reo donaſtis, id eſt, condonaſtis aliquid culpæ, & F
ego pro vobis ſimiliter feci. Ideoque iuſtum eſt vt & vos huic pro me ignoſcatis. Nam & ego quod donaui ſi cui aliquod peccatum donaui, propter vos hoc feci, id eſt, precibus veſtris annuens. Hoc dicto grauat illos. Quia ſi magiſter petẽtibus donauit diſcipulis cui voluerunt, peccatum, quanto magis obedire debent diſcipuli magiſtro, vt ei donent cui rogat ipſe? Et vbi tum ei cui donauit, oſtenderet apud Deum, ait Ioan. 20.
in perſona Chriſti ſe donaſſe quod donauit, id eſt, vice Chriſti, qui ait, Quorũ remiſeritis peccata remittuntur eis. Si ergo huic pro quo petierunt Apoſtolum, ipſe pro Chriſto ignouit, quãto magis illi ignoſcendũ erit, cui vt donet, & ipſe hortatur? Donate, inquit, ſicut ego donaui, ne per diſcordiam circunueniamur à ſatana: quoniã ſi cauſa veſtri nõ donarem, & vos cauſa mei, iã inter nos diſcordia fieret, & mutua charitas deperiret, & ſic noſter aduerſarius victor exultaret. Non enim ignoramus, quàm callide mala contra nos inceſſanter exquirat.

Cũ veniſſem autem Troadem propter euangelium Chriſti, & oſtiũ mihi aper-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *tum esset in domino, non habui requiem spiritui meo, eò quòd non inuenerim Titum fratrē meū: sed vale faciens eis, profectus sum in Macedoniā: Deo autē gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco: quia Christi bonus odor sumus deo in his qui salui fiūt, & in his qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortē, aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Nō enim sumus, sicut plurimi, adulterantes verbum dei, sed ex synceritate, sicut ex* H *deo, coram deo in Christo loquimur.*

Narrat nūc Corinthiis quæ passus sit, & quomodo in cunctis deo gratias agat, vt sub exemplo sui illos prouocet ad certandū. In Asia, inquit, passus sum grauissimam (vt suprà dixi) tribulationem. Sed &[cùm venissem Troadē]nō quieui. Vel ita: Non solum propter prædictas causas non veni, scilicet vt nō veniēdo parcerē vobis, & ne tristitiam super tristitiam haberē: sed etiam ideo, quia Titum quē miserā ad vos, vt renunciaret mihi si essetis correcti, cū Troadem venissem non inueni, sicut illic dispositeram: ideoq; nihil sciens de correctione vestra, non potui ad vos venire. Sed & aliis graue damnū incorrectio vestra fecit, quoniā Troadensibus parū proficere sine Tito potui, quē vestra incorrectio detinebat. Sicut enim vestra culpa fuit quòd non veni Corinthum: sic & non profeci in Troade, dū apud vos impeditus moraretur Titus, sine quo non poterā ibi proficere. I Et hoc est: Veni (inquit) Troadem, quæ prius Troia vocabatur, vt euangeliū Christi in Asia prædicarem. Cumque [mihi ostium apertum esset in domino. i. plurimi credidissent, siue per signa atq; virtutes, quæ in me operabatur deus, spes esset fidei nascentis, & in domino succrescentis, [nō habui requiē spiritui meo. i. speratam consolationem inuenire non potui eo [q̄ Titum non inuenerim,] sicut ante condixeramus. Ostiū enim appellatur aditus vel opportunitas prædicandi, siue quia deus aperuit corda eorum quibus ille prædicabat: & vt beatus Hieronymus loquitur, cùm Apostolus haberet sanctarum scientiam scripturarū, & sermonis diuersarúmq; linguarum gratiam possideret, diminorum sensuum maiestatem non poterat Græci eloquij digno explicare sermone. Habebat ergo Titū interpretem, sicut beatus Petrus Marcū. Et ideo contristatus est, quia prædicationis suæ fistulam organúmque, per quod Christo caneret, in præsenti non inuenerat. Est & alia fortasse probabilior causa, cur Titū abesse doluerit, quia solus non poterat & fideles instruere, & perstrepentibus incredulis repugnare. Quāuis enim quidā eorum aperuissent corda sua, ad suscipiendum dei verbū, impudē- K tia tamen infidelium non minima exurgebat in Apostolum zelo credentiū. Et hæc ab vno impleri non poterant, vt & credētes instrueret, & infidelibus resisteret: ideóq; labor erat intolerabilis, cū deesset solatium Titi. Et idcirco recessit ide, vale faciēs eis qui crediderāt, in quorum scilicet cordibus euangelizanti apertū est ostium. Et hoc est, nō habui requiem spiritui meo. i. nō potui satisfacere voluntati meæ, quia ibi sicut sperabā non inueni Titum, qui ibi necessarius erat, quoniam ipse lingua eorum fortasis expressius vti poterat: [sed valefaciēs eis] qui erant conuersi, [profectus sum in Macedoniam,] si fortè vel ibi Titum inuenirem, vt haberem interpretationis euangeliique solatium. Ergo illuc perrexi, & ibi quoque multa pertuli. Sed [Deo gratias] ago, qui non finit nos deficere, sed semper triumphat nos in Christo, id est, triumphare nos facit. Vel triumphat de nobis, siue triumphū suum per nos agit. [& odorem, id est, bonam famam notitiæ suæ per nos vbique spargit. Apostolus multa perpessus aduersa, gratias agit Deo in Christo Iesu, quem gentibus prædicabat quod dignum se elegerit triumpho filij sui. Triūphus dei est passio martyrum, pro Christi nomine cruoris effusio, & inter tormenta lætitia. Cùm enim quis viderit tanta perseuerātia stare martyres atq; torqueri, & in suis cruciatibus gloriari, odor notitiæ dei disseminatur in gētes, & sibi tacita loquitur cogitatio, quod nisi verum esset euangeliū, nunquam sanguine defenderetur. Hoc etiam est deum apostolos triumphare in Christo, victores illos facere in fide Christi, vt calcata perfidia, trophęum habeat fides, dū ex perfidis fiunt fideles, & maleuoli nō proficiunt in persequēdo fideles. Odor autem notitiæ dei per signa & prodigia manifestatur, dū vera esse prædicatio Dei virtutis testimonio cōprobatur. Quæ scilicet prædicatio per odorē designatur, quia cū Deus nō videatur per hæc quæ visibiliter operatur, in apostolis esse ītelligitur, vt veritas doctrinæ manifestetur. Sicut enim quædam res cū nō videantur, per odorē tamē agnoscuntur, ita & Deus qui inuisibilis est, per euangelicā prædicationem voluit agnosci, quæ inuisibiliter ad aures, sicut odor ad nares peruenit. Et notandum quia hucúsque locutus est de suis tribulationibus, & cur Corinthum non venerit. Hinc verò incipit se commendare & pseudo apostolos deprimere. Et quicquid nūc dicit de se, totum ab illis est remouendum. Odorē, inquit, i. suauem famam [notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco. i. vbicunque prædicamus: [quia sumus odor Christi bonus] & suauis Deo, etsi nō ita vobis odor Christi, id est, puritas nostræ conuersationis Christum redolet, & prædicationis nostræ longè latéq; spirat fragrantia. Et sumus odor bon⁹ [in his qui salui fiūt, & in his qui pereunt.] Nam quia homines suo arbitrio derelicti sunt, neq; enim bonum necessitate faciunt, sed voluntate, vt credentes coronā accipiāt, & increduli suppliciis mācipētur: ideo noster odor, qui per se bonus est, virtute eorū & vitio qui suscipiūt, siue nō suscipiunt, in vitam

Locus obscurus.

A trāsit aut mortē: vt qui crediderint, salui fiāt: & qui nō crediderint, pereant. Nec mirum, cū & solis radios tā munda loca excipiant quàm immūda, & sic in floribꝰ vt in stercore luceāt, nec tamē polluantur inde radij solis. Ita & Christi bonus odor, qui nunquā mutari potest nec suā naturā amittere, credētibus vita est, incredulis mors. Bonus Christi odor, prędicatio veritatis est. Quē odorem in vitam capit, qui euangelio moribus bonis seruit & congruit. Mortē incurrit, cuiꝰ ab his quę bene loquitur, vita dissentit. Quæ cōditio etiā auditores adstringit, cū recta prædicatio ab aliis per incredulitatē auditur in mortē, ab aliis per fidē suscipitur in salutē. Bonus, ĩquit, odor sumus, & horū respectu qui indesaluantur, & horū qui contēnentes pereunt, quia bona intētione facimus. Siue enim cōsideraueris saluatos prędicatione nostra, siue pditos contēptu eius, nos tamē Deo semper videmur bonus odor, quoniā ipse videt intentionem nostram, id est, quid intēdamus dū loquimur, scili- B cet quia intēdimus vt oēs auditores salui fiant, non vt aliqui ex illis pereant: & idcirco sumus Deo bonus odor. Sed hominibus [aliis quidē] videmur [odor mortis,] quia ꝑdicam⁹ crucē, id est, ministri mortis æstimamur: [aliis autem odor vitæ] credimur. i. odor spirans vitam per saluatoris prædicationem. Et vtrisque fit iuxta quod æstimāt. Nā quibus ęstimamur odor mortis, æstimatio hæc vertitur eis in æternā mortē: & quibus videmur odor vitæ, fides eorū ducit eos [in vitam] æternam. Hæc ita Deus per nos operatur. [Et ad hæc quis] est [tam idoneus,] vt intelligat quomodo facit deus miris modis, vt bono odore & boni viuant, & mali moriantur? Paulum apostolum bene agentem, bene viuentem, iustitiam verbo prædicantē, opere demonstrantem, doctorē mirabilem, fidelē dispensatorem, fama vsquequaq; disseminabat. Quidā diligebant, quidā inuidebāt. Illi qui diligebant, bono odore viuebant: illi qui inuidebāt, bono odore peribant. Ideo pereuntibus non malus odor, sed bonus erat. Inde enim magis inuide- C bāt, quia tā bona gratia prævalebat. Nemo enī inuidet misero. Erat enim gloriosus in prædicatione verbi Dei, & viuēs secundū regulā prę ceptorum Dei. Et diligebāt eū, qui in illo diligebant bonū (quē sequebātur) odorē. Alij autē quanto magis ei inuidebāt in gloria prædicationis & in vita inculpabili, tāto magis inuidia torquebantur & occidebantur bono odore. Quisquis enim inuidet gloriosæ famę Christi vel alicuius sancti, bono odore moritur: qui autē diligit eā, bono odore viuit. Quia ergo difficile est intelligere, qua ratione quis bono odore pereat, vel quia occultis dei iudiciis, quę in hac vita ab hominibus cōprehendi non possunt, agitur vt eodē bono odore alij viuāt & alij moriātur, recte dicitur: Et ad hæc quis tā idoneus? Aesi dicatur: Idonei quidē sumus ad hæc considerāda quia fiant, sed idonei nō sumus ad hæc inuestigāda cur fiāt. Quis est tā idoneus ad hæc discutienda, vt inueniat cur ita fiant? Vel quis est tam idoneus ad hæc intelligēda, vt cognoscat quomodo bonus odor alios vegetat, & alios necat? Id est, quis est idoneus intelligere quàm iuste fiat quod dominus ait, Ego veni vt qui non vi- D dent, videant: & qui vident, cæci fiant? Ipsa est enim altitudo diuitiarum sapientiæ Dei, qua fa- *Ioan. 9.* cit ex eadem massa, aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Verè (inquit) bonus odor su- *Roma. 9.* mus Deo, quia nō sumus adulterantes verbum Dei, id est, falsa illi admiscētes, & pro voluptate, non pro gignenda prole semen verbi fundētes. Vel contra falsos apostolos & cōtra mercenarios dicit, & ad hæc quis tam idoneus? Id est, ad hæc quæ per vos Deus agit, quis est tā idoneus vt vos? Difficile enim dignus præco virtutū Christi inueniri potest, qui in annunciandis *Nota.* illis nō suā, sed eius gloriā quærat: nec sua lucra, sed dominica cogitet. Et verè nullꝰ præter nos est ad hæc tā idoneus. [Nō enī sumus adulterantes verbum Dei, sicut plurimi, id est, sicut pseudo apostoli & mercenarij, qui vel corrūpūt admixtione falsitatis sensum diuinę prædicationis, vel ex ea quærunt voluptatē lucri carnalis. [sed ex synceritate. i. ex syncera intētione, non E pro quæstu loquimur, & [sicut ex deo] habētes quicquid dicimus, [coram deo loquimur. i. illi soli, & nō hominibꝰ placere ex nostra loquutione quærimus: & loquimur [in Christo,] nunq̄ excedētes, vt pseudo, qui de legali obseruantia & seculi philosophia cū euāgelio Christi loquębā tur. Adulter in carnali coitu, nō prolē, sed voluptatē quęrit. Et peruersus quisque ac vanæ gloriæ seruiēs, recte adulterare verbū Dei dicitur: quia per sacrū eloquium non Deo filios gignere, sed suam scientiam desiderat ostentare. Quē *Nota.* enim libido gloriæ ad loquēdū trahit, voluptati magis quàm generationi operam impendit. Adulterare nanq; verbum Dei, est aut aliter de illo sentire quā est, aut ex eo non spiritales fructus, sed adulterinos fœtus quærere laudis humanę. Ex synceritate verò loqui, est nihil in eloquio extra quod oportet quęrere. Sicut ex Deo autē loquitur, qui scit non se à se habere, sed ex Deo accepisse quod dicit. Corā deo verò loquitur, qui in omni quod dicit, nō humanos fauores adpetit, sed omnipotētis dei præsentiæ intē- *Nota.* dit: nec suā, sed autoris gloriam requirit. Et in F Christo loquitur, cuius fermo totꝰ in christi veritate persistit vt nec mēdax sit, nec aliud quàm Christū prędicet. Qui autē scit quidē ex deo se accepisse quod dicit, & tamē dicēdo propriam gloriam quærit, sicut ex Deo loquitur, sed non corā deo: quia eū quem cordi suo non proponit, cum prædicat, quasi absentem putat. Sed sancti viri & ex deo loquūtur, & corā deo, quia ab eo se sciunt habere quod dicūt, & ipsum suis sermonibus adesse iudicē auditorémque considerant. Potest & mysterium trinitatis in huius capituli fine monstrari. Ex deo, id est, ex spiritu sancto, coram Deo patre in Christo loquimur.

CAPVT III.

I Incipimus iterum nosmetipsos commendare? Aut nunquid egemus (sicut quidā) cōmendatitiis epistolis ad vos, aut ex vobis? Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *quæ ſcitur & legitur ab omnibus hominibus, manifeſtati quoniã epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus.*

Quia ſciebat ſiniſtrè accipere eos ſuam cõmendationem etiã in prima epiſtola, quaſi ſuã gloriam quæreret, incipit contra opinionẽ eorum loqui. Nam pſeudo apoſtoli hoc in eo reprehendebant, quod ſe cõmendabat, & quod bona quę deus in eo poſuerat, aliis annũciabat, atque inde ſuperbum & inani gloriæ ſtudentẽ aſſerebant. Et propterea nũc ipſe demonſtrat, quod cõmendatio ſua nõ ad ſe commendandũ ſpectet, ſed ad illum ſolũ, cuius eſt miniſter idoneus. & hoc eſt quod increpatiuè per interrogationẽ, vel per ironiam dicit: [Incipimus iterum] ſicut in prima epiſtola [commendare noſmetipſos,] non deum? Incipimus quaſi ſemper in hoc nouũ, noſipſos rurſum commendare, dũ dicimus quia Chriſti bonus odor ſumus, &c. Quaſi dicat: Commendamus quidem nos & in hac epiſtola ſicut ĩ prima, ſed nõ noſmetipſos: quia in noſtra commendatione illum maximè commendamus, ad cuius gloriam cuncta referimus. Nõ ergo carnaliter, ſed ſpiritualiter nos commendamus ad profectum veſtræ ſalutis, vt hoc de nobis credatis quod eſt: quia qui de bono male ſentit, peccat. Et vobis expedit vt nos cognoſcatis, qui tũc dicta noſtra libenter ſuſcipietis, & ſic ad ſalutem peruenietis. Ac propter ea cõmendatio vobis potius proficit. Nõ enim nos propter nos cõmẽdamus, ſicut pſeudo apoſtoli, qui propriã gloriã & propria lucra quærentes, ſeipſos cõmendant. [Aut nunquid egemus commẽdatitiis epiſtolis] miſsis ab aliis fidelibꝰ [ad vos, aut ex vobis] ad alios, [ſicut quidã. i. ſicut pſeudo, quos nulla propria virtus aut ſapientia commendat? Ipſi enim indigẽt vt per epiſtolas commendentur, dum proprij honoris & quæſtus cauſa circueunt eccleſias, non ad tribuendum, ſed ad auferendam ſalutem. Nos verò, quos deus virtute mirabilium operũ & luce ſapientiæ, quocunque pergamus commendat, nõ opus habemus vt per epiſtolas hominũ alicubi commendemur. Nam vos eſtis epiſtola & commẽdatio noſtra apud homines, hoc eſt, veſtra fides & charitas & omne bonum quod in vobis eſt, nos reddit commendabiles: quia inde laudamur, quod per nos deus vobis hæc omnia dedit. Epiſtola enim ſalutis indicium eſt. [Epiſtola noſtra vos eſtis,] in quibus ſcientia & vita noſtra repreſentatur aliis. Epiſtola noſtra, dico, [ſcripta in cordibus noſtris, id eſt, in memoria noſtræ mentis poſita, qui vos ſemper in noſtro corde retinemus, & ſolicitudinem de ſalute veſtra ſemper habemus, dum peccatorũ veſtrorũ correctionẽ deſideramus, & proceſſum in melius ac perſeuerantiam in bono vobis ſemper optamus. quæ ſcilicet epiſtola [ſcitur & legitur ab omnibus hominibus.] Scitur ab omnibus hominibus .i. omnes ſciunt quod per nos eſtis inſtituti: & legitur. i. in vobis diſcũt nos imitari. Sicq; fit vt ſcientia & lectione huius epiſtolæ. i. notitia & cõſideratione bonæ cõuerſationis veſtrę, nos efficiamur commendabiles omnibus. Dixi quia eſtis epiſtola noſtra, vos dico, manifeſtati omnibus [quoniam epiſtola Chriſti eſtis, miniſtrata à nobis.] Omnibus enim manifeſtum eſt, vos Chriſto per miniſterium noſtrum credidiſſe confirmanti doctrinam noſtrã per virtutes. Et ita principaliter eſtis epiſtola Chriſti, ſecundario noſtra, quia ipſe principaliter vos ſcripſit, nos ſecundario, id eſt, per miniſterium noſtrum ipſe ſcripſit in vobis fidem, ſpem & charitatem ac reliqua bona. Vos eſtis epiſtola [ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei viui. i. quod eſtis repræſentatio Chriſti & noſtra, firmiter ſcriptũ eſt in cordibus noſtris, nõ delebiliter, vt quod atramento ſcribitur. Non atramento ſcriptum eſt, id eſt, non ita vt poſsit deleri, ſicut ea quæ atramẽto ſcribuntur, ſed ſpiritu dei viui, id eſt, vt æternaliter & viuaciter in cordibus noſtris aut veſtris permaneat, ſicut ille qui ſcripſit, viuit & æternus eſt. Quoniam æterna ſunt quæ nobis promiſſa ſunt, ideirco Dei ſpiritu qui ſemper eſt, dicitur ſcripta hæc epiſtola. Temporalia autem atramento ſcribũtur, & quod obliteratur & perdit memoriam. Vel non atramẽto. i. non tetris notis eſt ſcripta, ſicut pſeudo ſcribunt, qui hæreſes inter ſeruũt, ſed luce ſpiritus ſancti. [nõ in tabulis lapideis,] vt antiqua lex [ſed ĩ tabulis cordis carnalibus.] Ibi enim in tabulis lapideis digitus dei .i. ſpiritus ſanctus operatus eſt, hic in cordibus hominũ. Ibi lex extrinſecus poſita eſt, qua iniuſti terrerentur: hic intrinſecus data eſt, qua iuſtificarentur. Illud enim extra hominem ſcribitur, vt eum forinſecus terrificet: hoc in ipſo homine, vt eũ intrinſecus iuſtificet. Carnales verò tabulas cordis dixi, non carnalis prudentiæ, ſed tanquam viuentis, ſenſúmque habentis, in comparatione lapidis qui ſine ſenſu eſt. Reſpexit enim ad illud quod deus per prophetam promiſerat, Auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo cor carneum. Cor nanque carneum à corde lapideo voluit vita ſentiente diſcerni, & per vitam ſentientem ſignificauit intelligentem. Nõ ergo propterea dictum eſt, in tabulis cordis carnalibus vt carnaliter viuatis, qui debetis ſpiritaliter viuere. Sed quia lapis ſine ſenſu eſt, cui comparatum eſt cor durum, cui niſi carni ſentienti cor intelligens debuit comparari? quandoquidem ipſum cor lapideum', non ſignificat niſi duriſsimam voluntatem & aduerſus deum omnino inflexibilem. Iudæi enim in lapideis tabulis legem acceperunt, ad ſignificandam duritiam cordis eorum erga dilectionẽ dei & intelligentiam: quia neque Deum erant amaturi, neq; legẽ ipſam intellecturi. Per lapideas enim tabulas dura & inſenſibilia corda eorũ deſignata ſunt. Per tabulas verò cordis, mẽtes dilatatæ charitatis latitudine. Vnde & carnales dicuntur. i. molles & ſentientes, & affectum dilectionis vel bene agẽdi habẽtes. Caro enim animata ſentit, & affectum habet circa illud quod tãgit, vt per cor habeamus intellectũ, & per carnem dilectionis affectum. Itaq; ſpiritus ſanctus ſcripſit

A ſcripſi epiſtolam noſtram in tabulis cordis carnalibus .i. ſic in vobis præcepta ſua poſuit, vt daret vobis facultatem ad intelligendum, & affectum dilectionis ad complendum.

Hebr. 4. *Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum, non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.*

Poſtquam oſtendit quare non eget cõmendatitiis epiſtolis, reſpondet ad illud quod præmiſerat, ſcilicet quia non commendat ſeipſum, ſed deũ à quo habet omnia. Quaſi dicat: Diximus quia deus per nos ſemper triumphat, & odorẽ notitiæ ſuæ per nos vbique manifeſtat, & quia Chriſti bonus odor ſumus Deo. Et quod tam fiducialiter hæc & his ſimilia loquimur, non ad
B commendationẽ noſtram facimus, quaſi de noſtris viribus gloriantes, & ad nos iſta referẽtes, ſed talem ac tantam [fiduciam habemus, id eſt, referimus [ad deum à quo nobis eſt datũ quicquid boni habemus. Vel ita cõtinuatur ad proximũ. Epiſtola CHRISTI & noſtra eſtis. Sed fiduciam dicendi talia, non ad nos, ſed ad deum referimus. Nam ex puritate conſcientiæ habemus talẽ fiduciam ad deum, id eſt, confidimus quod ei placet quia ſic loquimur: & habemus eam [per CHRISTVM] mediatorẽ, per quem nobis hæc poteſtas eſt data. Sed nihil viribus noſtris adſcribimus. Habemus enim apud Deũ mediatore CHRISTO magnam fiduciam, ſed [non] ita [quod ſimus ſufficientes] ſaltem [cogitare aliquid] boniquod ſit [à nobis,] id eſt, à noſtra parte veniens, [quaſi ex nobis] initium habens, [ſed] potius omnis [ſufficientia
Nota. noſtra] ad bene cogitandum & agendum [ex deo] nobis eſt. Et hinc cognoſcimus quia nihil
C ſumus, niſi miſericordia & gratia dei regamur. Attendant hæc verba, qui putant ex nobis eſſe fidei cœptum, & ex Deo eſſe fidei ſupplementum. Quis enim non videat prius eſſe cogitare quàm credere? Nullus quippe credit aliquid, niſi prius cogitauerit eſſe credendum. Si ergo non ſufficimus cogitare boni aliquid ex nobis, profecto nec credere ſufficimus, quod ſine cogitatione non poſſumus: ſed ſufficientia noſtra, qua & credere incipiamus, ex deo eſt. Cogitantes credimus, cogitantes loquimur, cogitantes agimus quicquid agimus. Quod autem attinet & ad pietatis viam & verum dei cultum nõ ſufficimus vel cogitare aliquid à nobis quaſi ex nobiſipſis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo. Non enim eſt ex poteſtate noſtra cor noſtrum & cogitationes noſtræ. Hæc idcirco loquitur Apoſtolus, vt oſtendat ſe ſuoſque ſocios nihil ſua virtute vel prudentia facere, cùm vtiq; tam pauci homines & idiotæ nunquam ſine dei gratia cooperante totum mundum ad fidem conuertere potuiſſent. Ob hoc etiã iſta præmiſit, ne quid ſibi arrogare videretur, vbi dicturus erat tanto maius ſe miniſterium ſuſcepiſſe quàm Moyſes, quanto maius eſt nouum teſtamẽtum D quàm vetus. Nam ſubiungit:

Qui & idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, non litera, ſed ſpiritu. Litera enim occidit, ſpiritus autem viuificat.

Et incipit ſe nunc alio modo q̃ ſuperius cõmendare, vt & pſeudo apoſtolos deformet, innuens eos eſſe miniſtros veteris teſtamenti, dũ oſtendit ſe miniſtrum eſſe noui. Sufficientia no Matt. 9.
ſtra ex deo eſt. [Qui &] intãtum [nos] ſublima- Marc. 2.
uit, vt [idoneos miniſtros noui teſtamenti] nos Luc. 5.
faceret. i. vt per nos ſcientiæ & vitæ perfectione decoros, miniſtraret aliis nouum teſtamentum. Nouus enim liquor in vaſa noua mittendus erat, vnde ſine acredine propinaretur. Teſtamenti dico, exiſtẽtis [non in litera] tantũ docente, [ſed in ſpiritu] adiuuante, qui per nos à E
deo tribuitur. Non alia nunc intelligitur litera, quã ipſe decalogus ĩ illis duabus tabulis ſcriptus. Spiritus autẽ intelligi poteſt lex fidei, quæ non ſcribitur, ſed animo continetur. Ideo non in litera, ſed in ſpiritu per nos miniſtratur nouũ teſtamentum, quia [litera occidit, ſpiritus autẽ viuificat.] Litera occidit, dũ facit ſcienter peccare, & addit præuaricationẽ & magis incitat: ſed ſpiritus viuificat, dum facit implere quæ iuſſa ſunt. Litera enim prohibens peccatum, non viuificat hominem, ſed potius occidit augendo concupiſcentiam, & iniquitatem præuaricatione cumulando, niſi liberet gratia per legem fidei, quæ eſt in Chriſto Ieſu, cũ diffunditur charitas in corde per ſpiritũ ſanctũ. Nam lex, quãdo non adiuuat gratia, præuaricatores facit, & tantummodo in litera eſt. Accedat ergo ad litera ſpiritus, non occidit litera quam viuificat ſpiritus. Nõ igitur putemus damnatam vel reprehenſam eſſe literam, quia dictum eſt, Litera occidit. Hoc eſt enim, Litera reos facit. Nam & 1. Cor. 8.
hac locutione dictum eſt, Scientia inflat. Quid F
eſt, ſcientia inflat? Scientia damnata eſt? Abſit. Sed quoniam adiunxit, charitas verò ædificat, quomodo & nunc adiunxit, ſpiritus autem viuificat, dedit intelligi, litera ſine ſpiritu occidit ſpiritus viuificat & impleri literã facit. Si ſcientia ſine charitate inflat, charitas verò cum ſciẽtia ædificat. Itaque litera ſola prohibẽs malum & imperãs bonum occidit animas eorum qui præuaricantur illam. Spiritus autem qui per nouũ teſtamenti gratiam eſt in cordibus fidelium, viuificat in præſenti animas eorum iuſtificando illas & in futuro corpora quoque cum animabus perpetualiter viuere faciet. Vel litera carnaliter intellecta occidit animã. Cauendum eſt enim, ne figurata locutio ad literam accipiatur. Cùm enim figurate dictũ ſic accipitur, tanquã proprie dictũ ſit, carnaliter ſapitur. Neque vlla mors animę congruentius appellatur, quàm cũ id etiã quod in ea beſtiis antecellit, hoc eſt, intelligentia, carni ſubiicitur ſequendo literam. Qui enim ſequitur literam, tranſlata verba ſicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

G propria tenet: neque illud quod proprio verbo significatur refert ad significationem: sed cum sabbatum audierit, verbi gratia, non intelligit nisi vnum diem de septem, qui continuo volumine repetũtur; & cum audierit sacrificiũ nõ excedit cogitatione illud, quod fieri de victimis pecorum vel terrenis fructibus solet. Ea demũ est miserabilis animæ seruitus, signa pro rebus accipere, & supra creaturam corpoream oculum mentis ad hauriandum æternum lumẽ leuare non posse. Spiritus autem viuificat & liberat, qui intus docet animam, qualiter ea quæ audit, intelligere debeat.

Exod.34 *Quòd si ministratio mortis literis defor*
mata in lapidib⁹, fuit in gloria, ita vt nõ
possent intẽdere filij Israël in faciẽ Moy
si propter gloriã vultus eius, quæ euacua-
tur, quomodo non magis ministratio spi-
H *ritus erit in gloria? Nam si ministratio*
damnationis in gloria est, multo magis
abundat ministerium iustitiæ in gloria.

Nos (inquit) sumus ministri noui testamenti. & hæc ministratio erit in gloria perẽni. Atq; hoc probat per minus, id est, per vetus testamẽtum quod olim fuit in gloria. Quasi dicat: Nos in spiritu, non litera nouum ministramus, vbi per spiritum viuificantur cultores. [Quod,] id est, sed [si ministratio mortis,] id est, lex cui⁹ litera occidit, fuit in gloria] Moysi ministro suo,
Roma. 7. [quomodo ministratio spiritus,] id est nouum testmamentum quod in spiritu ministratur, & in quo spiritus datur, [nõ multo magis erit] vobis [in gloria?] Lex quidem sancta & mandatum iustum & sanctũ & bonum. Et tamen quia de ipso bono interficitur inobediẽs anima, vbi
I non adiuuat dei gratia, ministratio mortis facta est lex in veteri testamento propter [occidentẽ literam & ministratio vitæ facta est gratia in no uo propter viuificantem spiritum. Distinguitur ergo lex à gratia, eo quòd sub illa elidantur
Nota. elati, sub ista eriguntur elegi: & quod illa intantum bona sit vt bona iubeat, hæc intantum vt bona conferat: illa iustitiæ faciat auditorẽ, ista factorẽ. Et ideo sub illa peccator, insuper etiam præuaricator, amissa excusatione ignorãtię cõuictus iacet: sub ista verò & parcente & opitulante, nec qui mala est operatus, extinguitur: & vt bona operetur, accenditur. Quid ergo mirũ est si illa dicta est ministratio mortis, vbi litera occidit, malũ prohibendo quod fit, & bonum imperando quod non fit, ista verò dicta est ministratio spiritus, vtiq; viuificãtis, nisi vt à præuaricationis morte surgamus, & iustitiã nõ rei legamus in tabulis, sed liberi in cordibus & in moribus habeam⁹: ad Iudęos enim dicta est lex ministratio mortis, ad quos & in lapidibus scripta est ad eorũ duritiã figurandã, nõ ad eos qui legẽ per charitatẽ implẽt. Fuit enim [literis deformata,] id est, euidẽter descripta, vt bene posset legi [in lapidibus] duarũ tabularũ, vt & patẽter agnosceretur, & duritiã cordis eorũ conuinceret. Et hæc ministratio licet esset mortis
K id est, p Moysen ministrata, quãuis præuaricatoribus esset causa mortis, tamen [ita] ministro Moysi fuit in gloria, [vt filij Israël nõ possent] aciẽ visus sui [intendere in faciẽ eius, propter gloriã vultus eius,] quã acceperãt ex colloquio domini. Nõ poterãt aspicere splendorem vult⁹ eius cũ descendisset de monte, portãs legem in Exod.
tabulis quas à domino susceperat, quia & reatus vituli retundebat visum eorũ, ne gloriosam iusti faciẽ manifeste conspicerent. Vbi & signi
L ficatũ est, quia spiritalẽ sensum legis non erant visuri. Facies enim Moysi splẽdida, figurã habebat veritatis. [quæ] figura [euacuatur] per manifestationẽ veritatis, id est, visibilis gloria legis euacuatur per gloriã euãgelij. Ita enim euacuatur, vt ꝓficiat, sicut infantia euacuatur in iuuẽtute, & semẽ in fructu. Euacuatur ergo Moysi gloria, qm̃ omnes vmbræ significãtes euacuã
2.Cor. tur, cũ res quæ significatur, aduenerit. Quẽadmodũ enim scientia quæ nũc est, euacuabitur, cũ venerit illa quæ erit facie ad faciẽ: sic & ista quæ in vmbris tradita erãt Iudæis in veteri testamẽto, necesse fuit euacuari reuelatione noui
L testamẽti. Gloria quã Moyses habuit, euacuatur nũc in ministris illius legis, ne ꝓseudo apostoli qui carnales eius obseruãtias adhuc prędicãt, glorię Moysi participes fiãt. Quãdiu enim carnales istæ obseruationes statũ habuerunt, ministri earũ quandã gloriã & reuerentiam in de habuerunt. At postquã carnali spiritalis obseruantia successit, gloria ministrorũ carnaliũ euanuit. Sed & in ipso Moyse non semper hęc gloria permansit. Itaque si ministratio mortis fuit Moysi in tanta gloria, quomodo nõ multò magis erit nobis in gloria ministratio spirit⁹, id est, testamentum nouũ quod ministramus, in quo fides impetrat spiritum viuificatorẽ? Erit vtique nobis in gloria multo magis quã vetus fuit Moysi. Splendor enim in facie Moysi tanquã in facie carnali & mortali diuturnus aut ęternus esse non potuit, quia vel morte ablatus est. Splendor autem gloriæ domini nostri Iesu Christi, cuius participes erimus, sempiternus.
M Nam sicut promissiones testamenti veteris fuerunt tẽporales, id est, temporalia bona pollicẽtes, ita & Moysi gloria temporalis. Et sicut ꝓmissiones testamenti noui quod per nos ministratur, sunt æternæ, sic & gloria quã pro ministerio hoc sumus percepturi in Christo, est æterna. Verè ministratio spiritus erit nobis in maxima & permanẽti gloria. [Nam si ministratio damnationis]. i. lex quæ damnat præuaricatores vt statim perimantur, non reseruans eos ad pœnitẽtiã, est Moysi [in gloria,] tunc [ministerium iustitiæ] .i. nouum testamentum quod per nos ministratur, in quo per fidem & spiritũ sanctũ datur vera iustitia, [multo magis abundat in gloria,] id est, multo abũdantiorẽ gloriã dat nobis ministris suis. Illa enim gloria (sicut diximus) temporalis est, hæc autem æterna illa terrena, hæc cælestis. Vel in se ipso habet nouum testamentum maiorem gloriam quàm vetus, quia maior gloria est peccatorũ iustificare quã damnare. Quanuis enim iuste damnet, tamen ad laudem magis proficit, si indulgeat vt posśit se reus corrigere & ad iustitiã resurgere.

Nam

A *Nam nec glorificatũ est, quod claruit*
in hac parte, propter excellentem gloriã.
Si enim quod euacuatur, per gloriã est,
multo magis quod manet, in gloria est.

Verè nouũ testamentũ habet maiorẽ gloriã. Nam in eius cõparatione gloria Moysi nec gloria est. Et hoc est: [Nã quod claruit:] id est, facies Moysi quę radiũ claritatis emisit vt cornuta videretur, [nec glorificatũ est in hac parte. i. nec gloriã habuit in hac cõsideratione noui testamenti, [propter excellentẽ gloriam] quæ ibi est. Nõ est glorificatũ, quia nõ habuit fructum gloriæ. Quando enim gloria vultus eius nulli profuit, sed magis obfuit, licet nõ suo, sed peccantiũ vitio, tamẽ in hac parte gloria nõ est. Illa autẽ magis est gloria, quæ abundat in gratia, vt purificati homines dono dei, absterſa mẽtis caligine, possint videre gloriã Christi. Excellẽtior enim est noui testamẽti gloria, in quo gra-
B tionẽ gloriæ euangelij obumbratur gloria legis vt nec esse videatur, sicut ortu solis cæcatur lumen lucernæ, quod ãntea videbatur magnum habere fulgorẽ. Verè supereminet gloria noui. Quia si vetus testamentũ [quod] secundum carnales obseruantias [euacuatur, est per gloriam] vultus Moysi ministratum & receptũ, sine qua nõ cõmẽdaretur: [multò magis] nouum [quod manet,] id est, cui non succedit aliud, [est in gloria.] Per gloriã enim Moysi est illud, id est, exstit suo tẽpore authenticum. Sed tamẽ euacuatur secundũ figuras in aduentu permanẽtis veritatis. Ideo maior est gloria noui quàm veteris, quia quantũ interest inter figuram & veritatẽ, tantũ distat inter gloriã vultus Moysi & gloriam Christi. Sicut enim in vespere stellæ glo-
C riosæ sunt, oriente autem sole euacuatur earum claritas: ita & Moysi gloria quę prius radiabat, euacuatur apparente gloria Christi. Vel ad ministros referenda est gloria noui testamẽti. Verè nobis abundat in gloria. Nam quod claruit, id est, facies Moysi quæ in legislatione claruit, nec glorificatũ est, id est, nec etiã habuisse gloriam videtur in hac parte, id est, respectu huius nostræ partis, propter excellẽtem gloriã quam de nouo testamẽto habemus & habituri sumus. Siue quod claruit in hac parte prædicta, id est, Moyses qui clarus & glorioſus apparuit in facie, nec glorificatũ est, quantũ ad nos, propter excellentem gloriam quæ nobis dabitur. Non hoc de futura Moysi gloria dicitur, sed de illa,
Exod.34 quam visus est habere cum descenderet de mõte. Verè excellentem gloriam ex hoc ministerio cõsequemur, quia manens est & sine immutatione perduraturũ. Nam si illud quod euacuatur, id est, quod secundũ vmbras carnalis intelligẽtiæ vel obseruationis cessat, est in suo tẽpore per gloriã Moysi, vel (sicut in antiquis codicibus inuenitur) i gloria fuit, multo magis hoc noui testamenti ministerium, quod sine immutatione manet, est in gloria ministris suis.

Habentes igitur talem spem, mul-
Exod.34 *ta fiducia vtimur: & non sicut Moyses*
ponebat velamen super faciem suam, D
vt non intenderent filij Israël in faciem
eius, quod euacuatur. Sed obtusi sunt
sensus eorum. Vsque in hodiernum enim
diem idipsum velamen in lectione vete-
ris testamẽti manet non reuelatum, quo-
niam in Christo euacuatur. Sed vsque
in hodiernum diem, cum legitur Moy-
ses, velamen est positum super cor eo-
rum. Cùm autem conuersus fuerit ad
dominum, auferetur velamẽ. Dominus
Ioan.4. *autem spiritus est. Vbi autem spiritus*
domini, ibi libertas.

Quandoquidem ministerium noui testamẽti erit nobis in permanẽti gloria, [igitur nos habentes talem spem, id est, sperantes quia ex prædicatione nostra percipiemus æternam & im- E
mẽsam gloriam, [multa fiducia vtimur] in prædicatione, id est, tam constanter prædicamus, vt neq; minis neq; verberibus, nec vllis tormẽtorũ cruciatibus ab annunciatione veritatis taceamus. & nõ ita prædicamus, [ficut Moyses] quãdo [ponebat velamẽ] suum [super faciẽ suã, id est, nõ celamus sensum nostrum sicut Moyses, sed apertè dicimus, quia nõ prædicam⁹ carnales obseruantias, sed potius ipsam veritatem & veteris testamenti significationẽ. Qui enim carnales obseruantias prædicat, velamen ponit super faciem suam, & velamine literæ sensum interiorem operit. Nos verò faciẽ nõ velamus, quia vobis aspectum splendoris interioris non negamus. sicut Moyses ponebat velamen carnalium figurarũ super faciẽ suam, id est, super claram dictorum suorũ spiritalium intelligẽtiã, ideo [vt filij Israel non intenderẽt in faciẽ eius, id est, non inspicerent spiritalem sensum eius, quia non possent sufferre propter suã imbecillitatem & irreligiositatẽ. Claritas enim vultus F
Moysi, veritatem nouæ legis quæ per carnales obseruantias designata est, significauit. Et sicut Iudæi tantã illam claritatem nõ potuerũt pati, nisi mitigaretur eis per oppositionem alicuius velaminis, eodem modo perfectionem vitæ vel intelligentiæ, quæ fuit ibi significata, nõ sufferret imbecillitas mentis eorum, si eis ipsa veritas noui testamenti nudata monstraretur. Ideo per velamen carnalium obseruationum & promissionum obumbrata est facies veritatis, quæ tẽpore gratiæ fuerat reuelãda. Si enĩ dicta Moysi spiritaliter intellexissent, infirmitas eorũ ad tãtam perfectionem nõ ascendisset, nec lippiens eorum oculus tantam sapientiæ claritatem sustinuisset. Et si ipsa veritas sine velamine fuisset illis ostensa, tanto dãnabiliores essent, quãto maiorem iustitiæ perfectionẽ cognouissent, cũ nihil perfectionis in actione tenuissent. Propterea velamine literæ texit illis Moyses faciẽ spiritalis intelligentiæ, ne ad hunc splendorem vultus eius intenderent. [quod] velamen [euacuatur] nunc tẽpore gratię, vt interna pulchri-

tudo

Universidad de Deusto
Biblioteca

C tudo veritatis quæ latuerat, manifestetur. Sed piendo apostoli qui carnales obseruãtias adhuc prædicant nolunt vt velamen euacuetur, sed vt veritas semper figuris adumbretur, nec vnquã manifestetur. Ideoque suos auditores in vmbrã ducunt, non veritatis lucẽ illis ostendunt. Velamen quidẽ modo per nostras expositiones euacuatur & remouetur [sed sensus] Iudęorũ [sunt obtusi,] id est, hebetati, nec possunt oculis cordis aspicere fulgorẽ nudæ veritatis. Quæ obtusio causa infidelitatis accidit. Ideo conuersis ad fidẽ acuitur acies mentis, vt videant splendorẽ diuini luminis. Hebetati sunt oculi sensuum illorũ, ne lucem spiritalem videant. Nã [vsq; in hodiernum diẽ,] eum iam manifestata veritas vbique refulget [idipsum velamen] carnalis intelligentiæ [manet in lectione veteris testamenti:] quia cũ audiunt legi scripturam illam, non intelligunt, nisi quod litera foris carnaliter sonat, & ita celatur eis sensus interiorũ. Vnde & Moyses cũ ad eos loqueretur, faciẽ velabat, sigmificans quia populus ille verba quidem legis H cognosceret, sed eiusdẽ legis claritatẽ omnino non videret. Facies enim Moysi splendida, sicut dictũ est, figuram habebat veritatis. facies Moysi Christũ designabat. Sonabat vox Moysi per velũ, & facies Moysi non apparebat. Sic & modo Iudæis sonat vox Christi per vocem scripturarum veterũ. Vocẽ loquentis audiunt, & faciẽ eius non vident. Personã eius gerebat Moyses, & ideo velũ ante se ponebat quãdo loquebatur populo. Idipsum ergo velamen vsq; hodie manet in lectione veteris testamẽti, quia quãdiu in lege carnalia gaudia & voluptates & terrena bona promitti intelligunt, velamen est positum contra faciem cordis eorum, ne videãt in scripturis Christum. Idipsum velamen quod Moyses posuit, manet adhuc in illa lectiõe: quia & nunc sicut ante saluatoris aduẽtũ, absconditeis sensum spiritalẽ superficies literæ carnaliter I intellecta. Velamen dico, [non reuelatũ] eis esse velamen quia neq; hoc sciunt quod sit velamẽ, id est, neque vel hoc animaduertunt, quod illa literalis superficies sit velamẽtum alicuius occulti sensus quem velet intra se. Nihil enim ibi putant debere intelligi, nisi quod litera carnaliter sonat. Nec mirũ si velamen adhuc eis manet, ita vt nec intelligãt hoc esse velamẽ absconditę pulchritudinis, quoniam in Christo, id est, in fide Christi solũmodo] euacuatur.] Euacuatur nanq; in Christo non vetus testamentũ, sed velamen eius, vt per Christum intelligatur & quasi denudetur, quod sine Christo obscurũ atque adopertum est. His quidẽ qui sunt in Christo, euacuatur velamẽ. [Sed super cor eorũ] qui in infidelitate perdurãt, [est vsq; hodie velamẽ positum, id est, cæcitas deprimẽs rationem eorum, [cum legitur Moyses,] quia totum carnaliter intelligunt, nec ad spiritalem sensum propter nebulam cæcitatis, quam in corde portãt, aspicere possunt. Et ita duo illis obsunt, ne intelligant:, id est, velamen lectionis & velamen cordis. Sed [cum] aliquis eorum [fuerit ad dominum] Iesum [conuersus,] mox [auferetur ei velamen]. Velamen enim aufertur, quando similitudinis & allegoriæ cooperimento ablato, veritas nudatur vt possit videri. Velamẽ quip K pe auferri, est carnalem scientiam legis euacuari. Conuersi nanque intentio mutatur de vetere ad nouũ testamentum, vt non iam intendat accipere carnalem, sed spiritalem fœlicitatem, id est, ab intentione qua expectabatur in regno terreno beatitudo vmbratilis & carnalis, ad intentionem qua expectatur in regno cælesti beatitudo verissima & spiritalis. Et sic aufertur velamen, quo tegebantur vtilia legis arcana, dum ab eo qui venit ad Christum, tollitur insipientia & ignorantiæ nebula. Sed quid mirũ? [Dominus [enim [est spiritus,] id est, spiritus sanctꝰ dominus, hoc est, suæ potestatis, valens perficere quod vult. Ac per hoc quos vult, illuminati & quos vult, in tenebris ignorantiæ deserit. Tanquam proprie videtur filius vocari dominus. Sed & spiritus sanctus hoc loco dominus vocatur, cum dicit Apostolus: Dominus autẽ spiritus est. Ne enim quisquam arbitraretur filium significatum, & propter incorporeã substantiam dictum spiritum, sequutus contexuit: [Vbi autem spiritus domini libertas.] Dominus ergo est, id est, nihil seruitutis habens, sed L imperiali potentia omnibus dominans spiritus sanctus. Et ideo sicut dominus aufert velamen antiquæ seruitutis ab his qui cõuertuntur. Ipse spiritus, est dominus. Sed vbicunq; est spiritus domini, id est, idem spiritus sanctus qui est spiritus filij, vbi est mentis libertas, vt remoto seruili velamine, possit libere mens veritatem inspicere. Nam quia iste spiritus est dominus, & est spiritus domini, ideo per hunc dominus Iesus dedit libertatis legem, non literis vtique scriptam, sed per fidem animis intimatam, non quæ visibilia doceat, sed quæ inuisibilla credi suadeat, quæ animus spiritaliter colligat, non quę oculus corporaliter cernat. Sicque per hũc spiritum aufertur velamen carnalis intelligentiæ quod est seruitutis, & dono spiritalis intelligẽtię tribuitur gratia libertatis. Sed & in actio M ne semper est libertas, vbicunque spiritus iste habitat: quia facit bonũ operari nõ timore pœnæ, sed amore iustitię. Ignorat enim mens gratiam libertatis, quã ligat seruitus timoris. Nam qui iccireo bona facit, quia tormentorum mala metuit, vult non esse quod metuat, vt audenter illicita committat. Sed cùm iste spiritus charitatem vbicunq; manserit infundat, charitas verò seruilem timorem foris mittat, patet quia in quacunque mente spiritus vitæ fuerit, ibi mox libertas regnum obtinebit. Origines, quia nũc sermo Apostoli ad subtiliorẽ & spiritalem intelligentiã prouocat auditores, & vult eos nihil carnale in lege sentire: dicit, Qui vult auferri velamẽ de corde suo, cõuertatur ad dominũ, non quasi ad carnẽ dominum: est enim & hoc quia verbũ caro factũ est, sed ad spiritũ dominũ. Si enim quasi ad spiritum dominũ conuertatur, de carnalibus ad spiritalia veniet, & ad libertatẽ de seruitute transibit, vbi enim spiritus domini, ibi libertas. His ergo qui de carnali ad spiritalem intelligentiã prouocantur dicitur: dominus autem spiritus est, vbi autem spiritus domini, ibi libertas. Potest & sic intelligi Cum quis eorum fuerit conuersus ad dominũ, qui

A qui est pater & filius & spiritus sanctus, auferetur ei velamẽ carnalis intelligẽtiæ. Ipse cõuertetur de carnalitate ad dominũ, qui est (vt dixi- Ioan. 4. mus) individua trinitas. Sed dominus ad quem cõuertetur, est spiritus, id est, incorporeus, sicut in euangelio dicitur de tota hac trinitate: Spiritus est deus, & eos qui adorant eũ, in spiritu & veritate oportet adorare. Similiter & hîc dicitur quia dominꝰ est spiritus, vt animaduertamꝰ quia quisquis ad eũ intentionẽ animi cõuertit, vt intelligat eum, in spiritu & veritate oportet intelligere, nõ in carne & vmbra, sicut volunt facere qui tenentur sub lege. Dominus est spiritus, & spiritaliter debet intelligi, atque spiritalem dat intelligentiam. Sed vbi fuerit spiritus domini, id est, spiritalis gratia charitatis, ibi libertas est & rectè intelligendi & rectè faciendi.

Nos verò omnes reuelata facie glo-
B *riam domini speculantes, in eandẽ imaginem transformamur à claritate in claritatem tanquam à domini spiritu.*

Illi quidem, quia nõ conuersi sunt ad dominum, qui spiritus est, habent velamẽ super cor. Sed [nos omnes,] qui libertatem consequuti sumus per spiritũ domini, [reuelata facie] cordis nostri, id est, ab omni velamẽto erroris detecta mentis intentione, [gloriã domini] sumus [speculantes,] id est, per speculum intuentes. Speculantes, enim dictum est per speculum videntes, nõ de specula prospicientes. Quod in græca lingua non est ambiguum. In speculo autem non nisi imago cernitur. Et nos qui sumus imago dei, speculamur, id est, per speculũ, hoc est, per hanc imaginẽ suã videmus gloriã domini. Dũ enim diligenter nosipsos acumine rationis consideramus, ad visionẽ gloriæ eius cuius imago sumus, quodãmodo penetramus, & [in eandem
C imaginem] dei, per quam speculamur, [transformamur,] id est, trãsmutamur ad hoc, vt perfecte simus imago dei. Transformamur, id est, de forma in formã mutamur, atq; transimus de forma obscura in formã lucidam. Quia & ipsa obscura imago dei est. Cũ enim natura humana à creatore suo cuius est imago, ab impietate iustificatur, à deformi forma, formosam transformatur in formã. Et transformatur [à claritate] creationis [in claritatem] iustificationis. Atque transformamur [tanquam à spiritu domini,] id est, tanquam illi quòs spiritus domini transformat, & per gratiã suã in melius transmutat. Cũ ergo hac transformatione ad perfectum fuerit hæc imago renouata, similes deo erimus, quo- 1. Ioan. 3. niã videbimus eum nõ per speculum, sed sicuti est. Vel quia speculatio solet dici contẽplatio, possumus & ita intelligere: Nos omnes reuela- Hebr. 10. ta cordis facie à legis velamine, quod est vmbra futurorũ, gloriam domini speculãtes, id est, per fidem contẽplantes, transformamur, id est, quotidiano profectu transmutamur, in eandem imaginem, id est, in eandem similitudinem gloriæ domini, quam contemplamur, vt post mortalitatis huius tenebras, ad plenum inueniamur 1. Ioan. 3. similes gloriæ eius. Scimus enim quia cum apparuerit, similes ei erimus. Trãsformamur autẽ à claritate in claritatẽ, id est, euntes ab vna clara cognitione in aliam. A claritate fidei in claritatem speciei: à claritate qua filij dei sumus, in claritatem qua similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Et ita ducimur à claritate in claritatem tanquam à domini spiritu, quia tanta nobis claritas datur, quæ sublimitati congruat dantis. Tantum enim claritatis vel gloriæ nobis dabitur, quantum dignum est dare dominum per spiritum suum. D

CAPVT IIII.

Deo habentes hanc administra
I *tionem, iuxta quod misericordiã consequuti sumus, non deficimus, sed abdicamus occulta dedecoris, nõ ambulãtes in astutia, neque adulterãtes verbum dei, sed in manifestatione* E *veritatis, commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum corã deo.*

Hinc ergo coniicere debemus quãto maiora nobis quàm Iudæis superna clementia gratiæ suæ dona contulerit. Iudæi enim cũ minor esset gloria vultus Moysi, eam speculari nõ poterãt: nos verò nõ Moysi gloriam quæ inferior est, sed excellentẽ saluatoris gloriã visuros nos credimus. Iudæi gloriã ferui non meruerũt videre, nos autẽ omnium domini gloriam sumus visuri. [Et ideo] nos [habentes hanc] domini [administrationem,] quæ nos ad tantã promouet gloriam, & habentes eam [iuxta quod misericordiã consequuti sumus, id est, habẽtes eam nõ ex meritis: sed ex dei misericordia, quæ nos abluit & iustificauit & ministros suos fecit, [nõ deficimus] in pressuris propter spẽ gloriæ quã expectamus, nec minoratur in nobis animi fortitudo, sed inter aduersa cõstanter adimplemus F officium nostrę ministrationis. Non deficimus pro aliquibus aduersis, [sed abdicamus, id est, abnegamus & procul à nobis remouemus [occulta dedecoris, id est, occultos actus nequitiæ, qui dedecus & opprobrium generant, & idcirco fiunt in absconso, ne in publico dedecus suis operariis inferant. Omnis enim qui male agit, Ioan. 3. odit lucẽ. Et quæ in occulto fiunt ab ipsis, turpe est & dicere. Hæc sunt occulta dedecoris, Ephe. 5. quæ prorsus abdicamus. Vel occulta dedecoris sunt, cogitationes alicuius turpis actionis, siue ea quæ prauo sensu quis meditatur ad prædicãdũ vt auditores fallat. Ad dedecus enim & deformationẽ eius proficit, qui subdola mẽte confingit doctrinã ad decipiendũ corda simpliciũ. Hæc contra pseudo apostolos dicuntur, qui nõ habebant reuelatã faciem, nec testamenti noui ministrationem: & si tribulatio illis accidisset, mox deficiebant. Et licet exterius faciẽ religionis ostenderent, interius tamẽ occulta dedecoris nõ abdicabant, sed turpia in suis cogitationibus voluebant, & in secretis locis perpetrabãt. Nec sumus, inquit, [ambulãtes in astutia,] id est, hypocrisi, sicut prædicti pseudo apostoli, qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

G li,qui videntur humiles & religiosi coram hominibus. In astutia enim ambulant, dū occulta sua non detegunt:sed imaginē sanctitatis ostēdunt,dum nihil accipiunt,sed famulis suis totū dari permittunt, per quos ad vsum suū omnia reditura sciunt. [neque] sumus [adulterantes verbum dei] sicut illi.i.non prædicamus propter delectationē humanę laudisvel terreni lucri,nec admixtione falsitatis veritatem corrūpimus.Hæc peruersa non agimus.[sed]sumus [commendantes nosmetipsos in manifestatione veritatis,] quia manifestamus veritatē,quæ fuerat operta velamine Moysi, & ita commendabiles reddimus nosmetipsos sine comparatione aduersariorum. Hoc est dicere: Veritas quā manifestamus, nosipsos efficit commendabiles. Et hoc[ad omnē cōscientiam hominū,] vt conscientia eorū qui rationabiliter intelligūt, nouerit nos libenter à cūctis debere suscipi,qui tam euidenter aperimus veritatē. Et commendatio ista fit [coram deo] ad laudem & placitum
H eius, quia ad hoc nos commendamus hominibus vt videant opera nostra bona, & glorificēt
Matth.5. non nos,sed patrē nostrum qui in cælis est. Vel coram deo id agimus,quia ipse testis est nos manifestare purā veritatē,cuius oculos nihil latet.

Quòd si etiam opertum est euāgelium nostrum, in his qui pereunt,est opertum, in quibus deus huius seculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat illuminatio euangelij gloriæ Christi, qui est imago dei.

Nos quidem reuelata facie prædicamus & veritatē manifestamus. [Quod,] id est,sed[si etiā
I opertum est euangelium nostrum,in his qui pereunt,est opertum,] nō in his qui salui fiunt. In fideles enim vel pseudo apostoli prædicationē nostram non intelligunt,fideles autem deo reuelante cognoscunt & intelligunt. Increduli verò qui in perditionem tendunt,ea quæ dicimus videre non possunt quia velamen erroris & ignorantiæ est super cor eorum. In his qui pereunt,id est,in corde eorum est opertum velamine cæcitatis ipsorum, euangelium nostræ prædicationis.In quibus peruntibus[deus excæcauit mentes infidelium huius seculi.] Deus
Ioan.9. excæcauit mentes infidelium,qui & filium suū misit dicentem,In iudicium veni,vt qui nō vident,videant,& qui vident,cæci fiant. Excæcauit autem non malitia, sed astutia. Non enim
Psal.100. est iniquitas apud eum,cui dicitur: Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine.Illuminat ergo misericordia, excæcat iudicio vtique æquissimo,etsi occultissimo.Præcedit enim aliquid occultum in occultis, vbi ipse agat iustissimum examen iudicij sui, vt quorundam mentes excæcentur, & quorundam illumi-
Psalm.35. nentur,cui verissime dictum est: Iudicia tua abyssus multa. Deus itaque iustus mentes infidelium huius seculi excæcauit,id est, ex toto excas fecit. Erant enim in Adam quodammodo excatæ,sed non ita,quin si vellent, creatorem suum intueri possent. Quia verò noluerunt, excæcauit eas deus, quando lucem spiritus sanK cti præsentem subtraxit eis, & splendorem suæ visionis occultauit.Sic excæcauit mentes eorū propter infidelitatē. Ac si diceret eis: Nisi credideritis,non intelligetis. Et erant huius seculi,id est,non pertinebant ad aliud seculum, vbi
1 Joh.3 est perpetua lux & felicitas. Vel deus huius seculi excæcauit mētes infidelium. Idcirco enim deus quē prædicant apostoli, dicitur deus huius seculi, ne in hoc seculo vbi tot mala fiunt, putaretur aliquis alius deus esse. Nō solum enim inuisibiles creaturas, sed etiam hoc visibile seculum regit deus noster, nullusq; deus est prę-
L ter eum, qui & prauorum malitia bene vtitur. Qui ad hoc excæcauit mentes infidelium, [vt non fulgeat eis illuminatio euangelij,] id est,vt non videant fulgorem euangelij, quod illuminat mentes credentium, nec appareat eis quod euangelium sit lux,qua fideles illustrantur. Euāgelij dico [gloriæ Christi,] quia ibi prędicatur excellentia diuinitatis, & gloria resurrectionis eius quam nolunt infideles audire. Nam prędicationē contumeliæ passionis eius libenter
1 audiunt. Prædicationem verò gloriæ resurrectionis & diuinitatis eius veram esse non credunt. Et hoc est quod non fulget eis illuminatio euangelij gloriæ Christi. [Qui est imago dei,] id est,omnino per omnia similimus patri,
Ioan. sicut ipse dicit: Qui videt me,videt & patrem. Nam qualis est iste,talis est ille. Quātus est ille tātus & iste. Sicut ille caret initio, sic & iste. Sicut ille est æternus & incōmutabilis,sic & iste. Sicut ille deus,sic & iste. Sicut ille creator, sic & iste. Sicut ille scit omnia & potest,sic & iste. Et quod est ille,hoc & iste. Quia ergo iste de illo est, & consubstantialis atque coæternus & coæqualis est illi ac per omnia similis,recte voeatur eius imago. Et hanc illius gloriā prædicat euangelium, cuius illuminatio fulget mētibus credentium,incredulis autem iusto dei iudicio absconditur. Qui enim oculos ad lucem claudunt,iustum est vt eis lux occultetur.

Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Iesum Christū dominū nostrum, nos autem seruos vestros per Iesum. Quoniā deus qui dixit de tenebris lucē splendescere, qui illuxit in cordibus nostris ad illuminationē scientiæ claritatis dei in facie Christi Iesu. Habemus autem thesaurū istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis dei, & non ex nobis.

Neque euangelium adulteramus, neque nosipsos commendamus in manifestatione veritatis. Quia [non prædicamus nosipsos, sed Iesum Christum,] id est, prædicatio nostra non tendit ad gloriā nostram vel lucra, sed ad Christi gloriam, qui est saluator & rex suorum, & cuius domino libenter subiicimur. Non gloriā nostram, sicut pseudo apostoli consueuerunt, denunciamus,ne quis nos dicat propter nosipsos euāgelizare,vt glorioſi appareamus, & quæ stum

A stum nobis de rebus vestris faciamus.Qui enim propria cōmoda quærit, non Christum prædicat,sed se,sicut illi qui suo vētri deseruiunt. Iesum prædicamus[dominum nostrum]esse.Sed [nos]esse dicimus[seruos,]id est,ministros[vestros per Iesum,] qui nobis præcepit vt vobis seruiremus in ministerio prædicationis. Cū simus ministri, dicimus nos propter humilitatē seruos, vt appareat quia non ad gloriam nostrā prædicamus euangeliū,sed ad claritatē Christi: cui obedimus,dū vobis in ministerio verbi seruimus,nō propter vestrum meritū,sed propter domini præceptum. Nos (inquam) per Iesum hoc facimus,vt vobis in ministerio prędicationis seruiamus, quia & deus per eum maiora fecit nobis. [Quoniā deus qui]in mundi cōstitu
Gene.1. tione[dixit .i.verbo suo(quod est filius eius)se
B cit[de tenebris lucē splendescere,]quando dixit, Fiat lux, & facta est lux, ipse est[qui illuxit in cordibus nostris.] Et qui tunc per verbum suum in mundo corporalem fecit lucē,ipse nūc per idē verbum in nobis spiritalem dedit lucē. Nō sine initio semper fuerūt tenebræ,sed cœperunt esse, ex quo confusa moles cæli esse cœpit ac terræ,antequā lux ista esset facta, qua illuminaretur quod sine luce fuerat tenebrosum. Quid autē inconueniens,si mundanæ materiæ fuerant tenebrosa primordia, vt accedente luce melius,quod factum est, videretur, & tanquam proficiētis,quod posteà futurū erat, hoc modo
Ephe.4. significaretur affectio? Nā sicut suū de tenebris lux visibilis initiū sumpsit, ita post tunc lux inuisibilis,cui dictum est, Fuistis aliquando tenebræ,nunc autē lux in domino. Et quis hoc fe-
Gene.1. cit,nisi ille qui cùm tenebræ essent super abyssum,dixit, Fiat lux, & facta est lux? Deus ergo est qui in separatione elementorū dixit.i.verbo suo fecit de tenebris lucē splendescere,qui illuxit,id est,lumē quod ipse est lucere fecit in cor-
C dibus nostris, [ad illuminationē scientiæ claritatis dei,] id est,ad hoc,vt illuminem⁹ alios per scientiā quam habemus de claritate dei. Hęc est enim scientia claritatis eius, quia scimus ipsum esse lumen quo tenebræ nostræ illuminantur, vt qui aliquando fuimus increduli in ignorantia,id est, in tenebris, nunc exhibeamus lumen aliis. Quod enim de tenebris lucē fecit, hoc significauit, quia eos qui in regione dissimilitudinis per ignorātiā abierant, & in tenebris positi erant,illos illuminaret, illis verbū prædicationis cōmitteret,& ita de tenebris lucē splendescere faceret. Illuxit ergo ī cordibus nostris, vt & nos luceamus vobis,ad hoc vt percipiatis illuminationē scientiæ claritatis dei[in facie .i. in cognitione[Christi Iesu,]quia p faciē vnusquisq; cognoscitur. Ipse nostris mentibus illuxit. Sed hunc[thesaurū]diuitiarū æternę sapiētiæ[habemus in vasis fictilibus,id est, in corporibus terrenis & fragilibus. Thesaurus iste est sacramentū dei in Christo,quod fidelibus erogatur,incredulis autē absconditur. Hunc thesaurum quo alios ditamus,& quo signa frequenter operamur,habemus in vasis fictilibus, id est, in terrenis corporibus, per quæ ipsi nos infirmamur,qui sanitatē aliis sæpe cōferimus, [vt sublimitas] mirabilium operū nostrorum & prædicationis [sit virtutis dei,& non ex nobis,id est, D appareat esse ex dei virtute, & nō ex nostris viribus.Quod non ita pateſceret,si thesaurus iste angelis ad erogandum cōmissus fuisset. Et idcirco infirmis hominibus est commissus ad dispensandum aliis, vt huius thesauri sublimitas, id est,tanta sapientia,tanta eloquentia,tanta miraculorū ostēsio tāta in tribulationibus cōstantia,intelligatur esse virtutis dei,& nō ex nobis. Fictilia vasa significant naturæ humanæ infirmitatem,quæ nihil potest,nisi à Deo acceperit virtutem, vt ad laudem suam deus per infirma vasa se prædicet,vt gloria illi detur, non homini,qui ex luto fictus est.

Gene.2. *In omnibus tribulationē patimur, sed nō angustiamur. Aporiamur,sed nō destituimur. Persequutionē patimur,sed nō derelinquimur. Humiliamur,sed nō confundimur. Deiicimur,sed nō perimus.* E

Inde probatur nos esse idoneos ad illuminationē aliorū, & ad erogationē diuini thesauri, quia[in omnibus] locis,vel in omnibus modis [tribulationē patimur,sed nō]in animo[angustiamur .i.non tantū opprimimur,vt pusillanimes effecti cedamus. In omnibus tribulationū modis affligimur,quoniam vincula,carceres & verbera & cætera tribulationū genera in corporibus nostris sustinemus. Sed nō angustiamur, imò dilatamur ampliori latitudine cordis, vt intus regnet charitas,& spatietur animæ libertas,apud se habēs thesauri cœlestis diuitias,quibus & aliorū ditet inopiā.[Aporiamur, id est, inopiā patimur.Quia ἀπορία græcè,dicitur facultas, abundātia, & verò priuatiuum est. Aporiamur.i.sine lucro efficimur. Aporia nāq; est spoliatio omniū bonorū. Aporiamur ergo.i.bonis corporalibus priuamur, [sed nō destituimur,] deo necessaria nobis ministrante. Vel aporiamur.i.laborando sudamus. Nā poros vocamus F foramina,p quæ sudor exit. Et inde aporiat⁹.i. sudans appellatur. Aporiamur ergo.i.in labore tribulationū desudamus,sed non destituimur à deo,qui nos cōfortat ne deficiamus. Siue aporiamur.i.quasi sine poris efficimur,hoc est,sine sudore, dum velut frigore constringimur egestatis necessitate. Sed nō destituimur à thesauro cælesti,quē habem⁹ in vasis fictilibus. [Persequutionem patimur, id est,de loco ad locum fugamur,sed non derelinquimur in manus inimicorū, ne satis faciant sibi de nobis. [Deiicimur.i.verberibus prosternimur,sed nō perim⁹ .i.nō mortificamur. Vel nō perim⁹.i. à cōfessio ne veritatis & prædicatione nō cessamus. Tūc enī fieret nostrū perire, si sicut habēt dominiū in carne, dominarētur & prædicationi nostræ.

Hic videtur aliquid deesse.

Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui viuimus, in mortem tradimur propter Iesum, vt & vita Iesu manifestetur in

carne

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *carne nostra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.*

Quid per singula numeraremus, ea quæ patimur? Quia [semper] sumus [circunferentes,] id est, exterius & in aperto ferentes, & ad exemplum aliis ostendentes [in corpore nostro mortificationem Iesu, id est, quam Iesus pro nobis sustinuit, & nobis sustinendam reliquit. Hanc in nostro corpore semper circũferimus, quoniam ad eius imitationem assidue carnẽ mortificamus, vt & aliis exemplum abstinentiæ præbeamus. Quod ideo faciamus, [vt & vita Iesu,] sicut nunc mortificatio, id est, vt gloriosa immortalitas resurrectionis manifestetur omnibus etiam inimicis [in corporibus nostris.] Ecce quomodo circunferimus mortificationem Iesu: Quia videlicet [nos qui] per obseruationem iustitiæ intus [viuimus, semp tradimur in mortem, id est, in pericula mortis [propter Iesum,] quem prædicamus. vel nos qui viuimus, semper
H tradimur in mortem, id est, cum præsentem vitam habeamus & viuere possimus, nunquam recusamus in mortem tradi propter dominum nostrum Iesum. Et hoc ideo, [vt & vita Iesu, id est, quam ipse iam habet ex quo resurrexit, manifestetur cunctis [in nostra carne,] quæ nunc est mortalis. Et quia mortificationẽ in nostro exteriori homine circũferimus, nec in mortem propter nomen eius tradi recusamus, vt & vitæ eius participes simus, [ergo mors] qua quotidie pro saluatore morimur, non est inutilis, sed operatur magnum quid [in nobis, id est, vitam perpetuæ felicitatis. Sed econtrario vita qua delectamini in terrenis, operatur [in vobis] mortem æternã. Increpatiue hoc dicitur. Nos huic mũ-
I do quotidie morimur, vt deo viuamus: vos mũdo viuitis, vt deo moriamini. Mors operatur, id est, dominiũ exercet in nobis, vos ad voluptates vitæ tenditis.

Habentes autem eundem spiritum fi-
Psal. 115. *dei, sicut scriptum est: Credidi, propter quod locutus sum: & nos credimus, propter quod & loquimur, scientes quoniã qui suscitauit Iesum, & nos cum Iesu suscitabit, & constituet vobiscum. Omnia enim propter vos, vt gratia abundans per multos in gratiarum actione abundet in gloriam Dei.*

Semper quidem mors in nobis operatur, sed nos fidem Christi propter quam morimur, loqui non cessamus. Et hoc est, nos habentes eũdem spiritum fidei, [quem habuerunt prophetæ, [sicut scriptum est,] dicente Dauid: [Credidi, propter quod locutus sum: & nos] similiter [credimus, propter quod & loquimur, id est otis cõfessione fidem nostrã proferimus. Eundem spiritum fidei habemus. Nõ ait, scientiam fidei, sed spiritũ fidei. Quod propterea dixit, vt intelligeremus quia fides etiam non petita cõ-
Roma. 10 ceditur, vt ei petenti alia concedatur. Quomodo enim inuocabunt in quem non crediderũt? K Ergo spiritus gratiæ facit vt habeamus fidẽ, vt per fidem interpretemur orando, vt possimus facere qđ iubemur. Ipsa verò fides tenuit corda præcedentiũ, quæ repleuit corda sequentiũ. Spiritales quippe illi patres omnipotentẽ Deũ trinitatẽ ita esse crediderunt, sicut eandẽ trinitatẽ noui patres apertæ locuti sunt. Sed & eadẽ fides incarnationis Christi saluauit eos, qua & nos saluamur: quia sicut nos credimus eum venisse, passum esse, resurrexisse, ita & illi credidерunt vẽturũ, passurũ, resurrecturũ. Tẽpora variata sunt, nõ fides. Habẽmus enim eundẽ spiritum fidei, quẽ habuerũt illi, sicut scriptũ est in eorũ libris. Credidi, ꝓpter quod locut⁹ sum. i. perfectè credidi. Nõ enim perfectè credũt, qui quod credunt loqui nolunt. Ad ipsam enim fidem pertinet etiã illud credere quod dictũ est: Mat. 10
Qui me confessus fuerit coram hominibus, cõfitebor & ego eum corã patre meo: qui autẽ me negauerit coram hominibus, negabo eum corã angelis dei. Iure ergo non ait, Credidi & locutus sum: sed propter hoc dicit se locutum, quia credidit. Simul enim credidit, & quod primum loquendo speraret, & quia pœnam tacendo timere nõ deberet. Illi crediderunt, & propterea locuti sunt. Et nos credimus, propter quod & loquimur. Hęc vox præcipue martyrum est. Si enim tantummodo credidissent, & non loquerentur, nõ paterẽtur. Credendo apprehẽderunt vitã, & loquendo inuenerunt mortẽ. Sed mortẽ, in qua corpus corruptibile seminaretur & corruptio meteretur. Nullo metu suppliciorũ omittimus loqui ea quæ credimus, [scientes] ꝙ certo [quoniam qui suscitauit Iesum,] ipse etiã [nos] propter confessionem eius fidei mortuos [suscitabit cum Iesu,] ponens in eadem gloria, [& constituet] nos in illa regione viuentium, vt vltrà non moriamur. Atq; [vobiscũ] nos ibi constituet, vt qui vnam fidem habemus in vno regno simus. Nos vobiscum, non vos nobiscũ, vt nõ inferiores, sed pares nobis sitis, si volueritis. Et rectè de vobis hoc asserimus. Nã [omnia propter vos] instruendos facimus. i. quicquid loquimur & quicquid patimur, pro salute vestra totũ agimus, vt exemplo nostro vos ad similia ꝓuocemus, & ad cœnã dei pérducamus. Et ita spectãt ad vos omnia quæ facimus, M
[vt gratia dei abundans] in nobis [abundet per multos], i. per vos, & per alios longè latéq; cumuletur. [in actione gratiarũ,] vt semper in aduersis & prosperis deo gratias agatis, vel de nobis illi gratias referatis, qui ꝓ nos vobis gratiã suã infundit. Et abũdet hæc gratia [in gloriam dei,] vt ipse glorificetur ab omnib⁹. Ideo cũcta facimus, vt abũdãs. i. copiosum dei mun⁹, quod ipse paratus est omnib⁹ dare, sed nõ omnes digni sunt accipere, nõ minuatur per paucos, sed abũdet per multos in actiõe gratiarũ in gloriã dei. Gloria enim dei est, vt multi referãt illi gratias pro multitudine largiflui doni gratiæ eius.

Propter quod non deficimus. Sed li-
cet is qui foris est noster homo, corrum-
patur, tamen is qui intus est, renouatur
de die

A *de die in diem. Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ nõ videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt.*

Spem beatæ resurrectionis habemus, & abũdantẽ gratiã dei per multos spargere ad gloriã ipsius studemus. [Propter quod nõ deficimus] in aduersis, sed officium nostrũ constanter implem⁹. Nõ deficimus, quãuis grauia patiamur. [Sed licet is homo noster qui foris est] expositus malis. i. corpus, [corrũpatur] pressuris, plagis, fame, siti, frigore, nuditate, [tamẽ is qui in
B tus est. i. anima munita, ad quã non accedit humanus furor, [renouatur] in agnitione dei [de die in diẽ. i. assidue purior efficitur per ignẽ tribulationis. Vel de die in diẽ, id est, de claritate in claritatẽ proficiens. Interior homo pro spiritu mentis positus est, exterior autẽ pro corpore atq; mortali vita. Nõ tamen vtrunq; horum simul duos homines Apostolus vnquam legitur appellasse, sed vnum quẽ deus totum fecerit. i. & id quod interius est, & id quod exterius. Sed totus iste homo, id est, interiore & exteriore sui parte, inueterauit propter peccatum, & pœnæ mortalitatis addictus est. Renouatur autẽ nunc secũdũ interiorẽ hominẽ, vbi secundũ sui creatoris imaginẽ reformatur. In resurrectione verò etiã exterior percipiet cælestis habitudinis dignitatẽ. Renouatio interioris inchoatur à fide, bonisque moribus augetur, & roboratur de die in diẽ. Nõ enim momẽto vno fit ipsius cõuersationis renouatio, sicut momẽto vno fit in
C baptismo peccatorũ remissio. Neque enim vel vnũ quantulumcunq; remanet, quod nõ remittatur. Sed quẽadmodum aliud est carere febribus, aliud ab infirmitate quæ febribus facta est, reualescere: itémque aliud est infixum telum de corpore demere, aliud vulnus quod eo factum est, secunda curatione sanare: ita prima curatio est causam remouere languoris, quod p omniũ fit indulgentiã peccatorũ: secunda, ipsum sanare langorẽ, quod fit paulatim proficiẽdo in renouatione huius imaginis. Quæ duo demõstrã
Psal. 102 tur in psalmo, vbi canitur: Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, quod fit in baptismo. Et additur: Qui sanat omnes infirmitates tuas, quod fit quotidianis profectibus, cùm hęc imago magis ac magis renouatur. Nondũ enim ex integro est renouata. Renouatur autẽ quotidie proficiẽs in sanctitate, dum transfert amorẽ à temporalibus ad æterna, à visibilibus ad intelligibilia, à carnalibus ad spiritualia, & ab istis cupiditatẽ frenare vel munire, atq; illorũ se charitate alligare diligenter insistit. Corpus verò tanquam homo exterior, quanto est in hac vita diuturnius, magis magisq; corrũpitur vel ætate, vel morbo, vel variis afflictionib⁹, donec veniat ad vltimã, quæ ab omnibus mors vocatur.

Quia ergo sancti quo exterius deficiunt, eò in- D
terius proficiunt, & quo magis exterius aduersa tolerant, eo verius lumine interius coruscãt, recte dicũt, quia licet is qui foris est noster homo corrũpatur, tamen is qui intus est, de die in diẽ renouatur. Et ideo, inquiunt, nõ deficimus in pressuris, quia [id tribulationis nostræ, id est, exiguũ tribulationis quod nũc patimur, [quod est in præsenti,] id est, in huius vitæ tẽpore, vbi nemo sine afflictionibus est, & est [momentaneum,] id est, parum durans & ad tolerandum [leue, operatur in nobis,] id est, in exteriori nostro sempiternã gloriã, & hoc [supra modum,] id est, supra quantitatẽ vniuersæ tribulationis. Paruis enim laboribus magna merces adquiri→
tur, vt pro humiliatione leuis tribulationis supra modũ sublimitas æternæ gloriæ rependatur. Et ad cõparationẽ æternitatis, omne quod E
in præsenti vita patimur, momentaneũ est, licet diuturnũ esse videatur. Ideo supra modũ tribulationis est magnitudo remunerationis: quia si recte censeamus, æterna requies æterno labore fuerat emenda, sed deus misericorditer pro breuissimo labore dat æternam requiem, pro breui despectione sempiternã gloriã. Ideo supra modũ. Vel supra modũ. i. supra mensurã, & cõprehensionẽ humanæ rationis, quia dabitur quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. Operatur nobis in sublimitatem, id est, vt sublimemur vsque ad angelorum *Isai. 64.*
celsitudinem, vel [in sublimitate,] id est, in *1.Cor. 2.*
cælorum altitudine. Et contra momentaneum ac leue tribulationis operatur [æternum pondus pro tribulatione pondus gloriæ,] vt pro momentaneo æternum, pro leui pondus, pro tribulatione gloriam accipiamus. Sine fine erit hæc gloria, sine fine erit requies ista, sine fine erit hæc lætitia, sine fine erit hæc remuneratio & incorruptio. Ideóque pro nihilo reputamus quicquid molestiarũ in præsenti seculo toleramus, [non contẽplantibus,] id est, non appetẽtibus vel attendẽtibus [nobis ea quæ videtur,] F
id est, quæ corporeis oculis sunt subiecta, [sed ea quæ] videri corporaliter nequeunt. Nã hæc visibilia cito transeunt cum tempore, inuisibilia verò permanent sine fine. Sic enim visibilia hæc sunt ad inuisibilia, quomodo figura ad veritatem. Figura deperit, veritas permanet. Et ideo iusti gaudent exire de hoc seculo.

CAPVT V.

Scimus enim quoniam si terre-
S *stris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationẽ ex deo habemus, domum non manufactam, sed æternam in cælis. Nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cælo est, superindui cupientes, si tamen vestiti & non nudi inueniamur. Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus grauati eo*

quòd

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *quòd nolumus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeatur quod mortale est à vita. Qui autem efficit nos in hoc ipsum, Deus, qui dedit nobis pignus spiritus.*

Non deficimus in momentaneis & leuibus tribulationibus, propter æternum gloriæ pondus quod expectamus. Nam [scimus quoniam si terrestris domus nostra .i. caro quæ de terra est, & procliuis ad terrena, & domicilium animæ [huius habitationis,] in qua habitamus quandiu viuimus, [dissoluatur. i. destruatur, p Christo, scimus [quòd ædificationem, id est, beatam mansionẽ habemus statim [ex deo,] scilicet domum æternam in cælis, [non manu] fabricatã, sed à deo præparatam, vel de temporali & terrena domo expulsi, in æternam & cœlestem recipiamur domum. Prædicatores enim ecclesiæ
H postquam de corporibus transeunt, nequaquã per morarũ spatia (sicut antiqui patres) cœlestis patriæ perceptione differũtur, sed mox vt à carnis colligatione exeunt, in cælesti sede requiescunt, sicut in hac sententia demõstratur. Non enim dicitur, habebimus domum æternam in cælis, sed habemus: quia videlicet protinus habetur illa domus, ex quo ista dissoluitur. Prius autem quàm redẽptor noster morte sua humani generis pœnam solueret, eos etiam qui cœlestis patriæ vias sectati sunt, post egressum carnis inferni claustra tenuerunt, non vt pœna quasi peccatores plecteret, sed vt eos in locis remotioribus quiescentes, quia necdum intercessio mediatoris aduenerat, ab ingressu regni reatus primæ culpæ prohiberet. Nunc autem perfecti quiq; mox in regnũ suscipiuntur. Domus æterna, mansio cælestis est inter angelos, vbi vices temporũ nõ inueniuntur. Supergreditur enim distẽtionem & omne spatium ætatis volubile,
Psalm. 72 I cui semper inhærere deo bonum est. Quæ domus vocatur ædificatio, quia nunc operibus nostris bonis ædificatur, vt in fine parata inueniatur. Vel domum hãc æternam in cælis, immortale corpus accipe, in quo resurgentes semper manebimus, cuius forma iam in cælis est in domini corpore declarata. Domum dico non manu [factam,] quia corpus animale fit operatiõe viri & fœminę, sed corpus spiritale fiet per spiritũ sine humana operatiõe. Nõ enim coitu parentũ indigebimus ad resurgendũ, sicut indiguimus ad nascendũ. Aedificabitur autem domus ista diuinitus, quando fiet quod Iezechieli
Iezc. 37. præmonstratũ est: Accesserunt, inquit, ad ossa, vnumquodque ad iunctura suam, & super ea nerui & carnes accesserunt, & extenta est in eis cutis desuper. Sic ædificabitur absq; manu domus animæ nostræ, quando corpus nostrũ nutu diuino in integrũ restituetur ex puluere. Et habebimus domum æternam [in cælis. Nam in hoc] vt habeam⁹ eam, [ingemiscimus]. i. intus recentẽ semper gemitum habemus, videlicet illam desiderantes, suspiramus & in precib⁹ gemimus ex dilatione tantæ quietis & gloriæ. Nos dico, [cupiẽtes superindui habitationem nostram, quæ est in cælo] .i. immortalitatis gloriã. Mors enim de terra est, resurrectio de cœlis. Tamen hac conditione cupimus eam superin- K
dui, [si vestiti] recepto corpore, [non inueniamur nudi,] id est alieni à promissa gloria. Opus enim est vt anima corpore induta, superinduatur & gloria, quæ est immutatio in claritatem. In hoc .i. in consideratione tantæ gloriæ & desiderio ingemiscimus præ dilatiõe, & precibus insistimus, quia cupimus super innouationem animæ quam iam accepimus, indui nos habitationem nostram, id est, dari nobis animæ vestẽ non de terra, id est, non corruptibilem, sed de cælo, id est, incorruptibilem & impassibilẽ ad instar cælestiũ: si tamen in illa resurrectione vestiti corpore, nõ inueniamur nudi Christo, sed Christum induti. Illis enim solis proderit immortalitas, qui cum fuerint induti corpore, vestiti Christum inuenientur, hoc est, indumento iustitiæ circũdati. Nec mirum si idcirco gemimus, quia nõdum ad beatitudinem quam desideramus, peruenire possumus. Nam etiã de hac L
minori re gemitũ habem⁹, quia corpore exuimur, vt illuc peruenire queam⁹. Et hoc est, [nã qui sumus in hoc tabernaculo,] id est, in hoc corpore quod est tabernaculũ animæ, vt in eo militet ad tempus Deo in via præsentis vitæ, [ingemiscimus grauati] sarcina carnis, & ingemiscimus [eo quod nolumus expoliari] corpore, [sed superuestiri] stola imortalitatis, [vt absorbeatur quod mortale est à vita, id est, vt ab infirmitate ad immortalitatẽ etiam ipsum corpus sine morte transferatur. Si fieri posset, ita vellemus fieri immortales, vt iam veniret ipsa immortalitas, & modò sicut sum⁹ mutaret nos, vt mortale hoc nostrum à vita absorberetur, non per mortem corpus poneretur, vt in fine iterum sumeretur. Quanuis ergo à malis ad bona transeamus, tamen ipse transitus aliquantulum amarus est propter consortiũ quoddam animę & corporis, & quandã in his duobus familiaritatẽ conglutinationis atq; compaginis. Et ideo mortis diem differre conantur etiam il M
li, qui post mortem se beatius credunt esse vi- glo
cturos. Tantã vim habet carnis & animæ dulce Nota
consortium. Nemo enim vnquam carnẽ suam odio habuit. Et propterea non vult anima, vel ad tempus ab eius infirmitate discedere, quãuis eam se sine infirmitate in æternum recepturam esse confidat. Et aggrauamur ergo corruptibili corpore, & ipsius aggrauationis causam, nõ naturã, subsistãtiamq; corporis, sed ei⁹ corruptionem sciẽtes, nolumus corpore spoliari, sed eius immortalitate vestiri, quod & ipsum tunc erit. Sed quia corruptibile nõ erit nõ grauabit. Sub terrena tunica gemimus, ad cælestẽ festinamus. Illam volumus accipere, istã nolumus ponere. Ergo fiet hæc iniuria tãto illi vestimento cælesti, vt veniat nobis super hos pãnos mortalitatis, & corruptionis, vt hoc sit inferius, illud superius: hoc interius, illud exterius? Absit. Non ita volumus superuestiri, vt sub incorruptione maneat corruptio, sed vt absorbeatur mortale à vita. i. vt sine aliqua læsione vita destruat in nobis mortalitatem, vt nusquã sit in nobis aliquid mortale, nõ infra, non supra, nõ intra, sed extra. Nos ingemiscimus nolentes spoliari corpore, sed immortale corpus habere. Sed [qui efficit, id est,

A id est, qui ex toto facit & format [nos] hoc ipsũ vt ingemiscamus desiderio incorruptibilis corporis, non homo est, sed [deus qui dedit nobis] huius rei implendæ [pignus,] id est, donũ sancti [spiritus.] Dedit nobis pignus spiritus, id est dedit nobis spiritũ sanctũ, qui est nobis pignus & certitudo immortalitatis futuræ. Per spiritũ enim quem dedit nobis, facit nos suspirare desiderio incorruptibilis vitæ: & certos reddit ꝙ hanc consequemur, cuius iam pignus tenemus.

Audentes igitur semper, & sciẽtes quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur à domino. Per fidẽ enim ambulamus, & non per speciẽ. Audemus autẽ & bonam voluntatem habemus magis peregrinari à corpore, & præsentes esse ad dominum. Et ideo contendimus, siue
B *absentes, siue præsentes, placere illi.*

Quandoquidẽ deus facit nos ingemiscere desiderio immortalium corporum, & dedit nobis pignus huius rei spiritum sanctum, [igitur semper] sumus [audentes,] id est, semper audemus velle corpus deponere, vt ad supernam gloriã perueniamus. Ideo voluntas deponendi corp⁹ vocatur audacia, quoniã res est difficilis & omnibus reformidanda. Propterea sumus audẽtes ad exuendũ corpus, quia sumus [scientes] quod quandiu [sumus in corpore] mortali, [peregrinamur, id est remoti sum⁹ [à domino,] quia nõ videmus eũ, licet ipse sit vbique. Per hoc enim exules & peregrini sumus ab eo, quia lõge proiecti à facie contemplationis eius, cæcitatis nostræ tenebras in hac valle lachrymarũ patimur. Adhuc enim nos antiqua nox grauat, & corruptibilis huius carnis oculos, hostis callidus ad concupiscentiam aperuit, iudex iustus à contuitu interni sui fulgoris premit. Quisquis enim arbitratur homini vitam istam mortalem
C adhuc gerẽti posse cõtingere vt dimoto atque discusso omni nubilo phantasiarum corporalium atque carnalium, serenissima incõmutabilis luce veritatis potiatur, & mente penitus & consuetudine vitæ huius alienata, illi constanter & indeclinabiliter hæreat, nequaquam quid quærat intelligit. Iure ergo sumus audentes in depositione corporis, vt veniamus ad manifestam visionem sempiterni luminis, quia scimus quod dũ sumus in hoc corruptibili corpore, peregrinamur à domino, id est, extranei sumus ab illa patria beatorũ, in qua semper deus sicuti est videtur. Nam [per fidem] inuisibilium [ambulamus,] id est, tendimus ad patriam viuentium in qua deus apparet: & non per speciẽ, id est, nõ per manifestam diuinitatis eius contemplationem. Cõtemplatio quippe merces est fidei, cui mercedi, per fidem corda mundãtur, sicut scriActuũ. 15 ptum est: Fide mundans corda eorum. Credenti colligitur meritum videnti redditur præmium. Qui ergo peregrinatur & per fidem ambulat: nondum est in patria, sed iam est in via. Qui autem non credit, nec in patria est, nec in via. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Incipitur à fide, vt perueniatur ad spe D
ciem. In corpore nũc peregrinamur à domino & à patria nostra. Sed cũ hoc perpendamus [audemus,] id est, cum audacia istud magis eligimus vt separemur à corpore & præsentemur domino, vt eum in specie diuinitatis suæ videamus, & apud eum maneamus. Nollemus enim si fieri posset expoliari, sed immortales fieri, & domino præsentari. sed cùm sine expoliatione id fieri non possit, audemus optare expoliari, vt ad dominũ perueniamus, [& bonam voluntatem habemus] .i. non murmuramus de hoc sed desideramus id bona voluntate. Audemus inquam & bono animo volum⁹ [peregrinari] .i. remoueri [à corpore magis] quã hîc morari, vt & præsentes simus ad desi, & inhæreamus illi. Non enim satiat animã nisi incorruptibilis gaudij vera & certa æternitas. [Et quia domino cupimus assistere, [ideo contendimus] .i. omnibus modis quibus possumus, corde, verbo & opere conamur [illi placere, siue] nunc [absentes] .i. in hac vita peregrinantes [siue præsentes] .i. in patria manentes. Hoc est, illa nitimur E
operari, per quæ nunc & in futuro illi placeamus. Modò cõtẽdimus, quia est pugna. Sed cũ 1. Cor. 15
absorpta fuerit mors in victoria, nulla iam erit pugna, nullusque lapsus, quia nulla corruptio, Et ideo iam nõ contendemus placere, sed omnino placebimus domino in regione viuorũ.

Omnes enim vos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum.

Et rectè dixi præsentes, quia omnes præsen
tabimur Christo iudici. vel merito contẽdimus vt illi semper placeamus, ne in iudicio displicẽtes dãnemur. Nã [omnes nos,] cuiuscunq; sexus ætatis aut conditionis sumus, [oportet,] id F
est, necesse est [manifestari] vnuscuiusque cogitationes & verba & opera. Ibi videbitur quis sit vnusquisque. modò enim parũ dignoscitur. Omnia nostra patebũtur [ante tribunal,] id est ante iudiciatiã sedem Christi, quando corã deo iudice astabimus. Pro magnitudine potestatis & iudicis, magnitudo tribunalis & iudicij æstimanda est. Quanto enim maior potestas iudicis, tanto maior terror iudicij sit necesse est. Omnes omnino manifestabuntur ante tribunal tanti iudicis, [vnusquisque [siue iustus, siue iniustus, ad similitudinem messorum [referat,] id est, reportet illue [propria] gesta [corporis, pro ut gessit] id est, sicut ipse vnumquodque opus fecit, [siue bonum siue malum.] Eodem modo & eadẽ quantitate, qua gessit vnusquisq; quod libet opus recitabit illud iudicandum ante tribunal æterni iudicis. Vnusquisq; referet, ppria corporis, id est, quæ gessit vel cogitauit dũ in corpore fuit. Neque enim si quis maligna mente atque impia cogitatione blasphemet, & id nullis membris corporibus operetur, ideo nõ erit reus, quia id non motu corporis gessit, cùm hoc per illud tempus gesserit quo gessit & corpus. Prout gessit mente, lingua vel manu dũ esset in corpore, referet vnusquisque, etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

G paruuli, qui non per seipsos, sed per alios gesserunt. Nam si in illa parua ætate moriuntur, vtique iudicantur secundum propria gesta corporis, id est, secundum ea quæ gesserunt dũ essent in corpore, quãdo per corda & ora gestantium crediderunt, vel non crediderunt, quando baptizati vel non baptizati sunt, quando carnem Christi manducauerunt vel non manducauerunt, quando eius sanguinem biberunt, vel non biberunt. Secundum hæc ergo quæ in corpore gesserunt, iudicantur, non secũdum ea quæ gesturi erant si diu hîc viuerent. Neque huic apostolicæ sentẽtiæ aduersantur beneficia, quę pro defunctis cõmendandis agimus, quia etiã meritum hoc sibi quisq; dum in corpore viueret, cõparauit, vt ei possint ista prodesse. Nõ enim omnibus prosunt. Et quare nõ prosunt omnibus, nisi propter differentiam vitæ quam quisque gessit in corpore? Quibus autem prosunt, aut ad hoc prosunt, vt sit plena remissio, aut certe vt tolerabilior fiat ipsa damnatio.

Nota.

H *Scientes ergo timorem domini, hominibus suademus, deo autem manifesti sumus. Spero autem & in conscientiis vestris manifestos nos esse. Non iterum commendamus nos vobis, sed occasionem damus vobis gloriandi pro nobis, vt habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & non in corde.*

Et quia corã Christo iudice necesse est nos oẽs manifestari, vt recipiat vnusquisque prout gessit, [ergo scientes] hoc [suadem⁹ hominibus timorẽ domini,] id est, suademus illis vt per singula quæ nunc faciunt, timeant futurũ domini iudiciũ, & desistant à prauis operibus, ne tunc incipiant timere, cũ iam non poterunt damnationẽ euitare. Vel quia necesse est omnes manifestari ante tribunal Christi iudicis, ergo scientes timorẽ domini, id est, scientes quàm timendus sit dominus in suo iudicio, qui tamen subtiliter examinaturus est opera & cogitationes singulorum, suademus hominibus vt timeãt & prouideãt sibi, ne in iudicium damnationis incurrãt. Hominibus quidem hoc suademus, sed [manifesti sumus Deo,] si aliter agimus quàm docemus, id est, deus nouit si est in nobis quod aliis suademus, & qua intentione facimus istam suasionem. Deo quidem scimus nos esse manifestos, qui videt occulta nostra: [sed spero] etiã [in cõscientiis vestris manifestos nos esse.] Manifesta erat puritas eorũ Corinthiis, quia neq; aliquãdo in adulatione fuerant deprehensi, neque prædicatio eorum displicuerat sanctis, nec ab aliquo illorum quicquam (vt assolet) occulte elicere tentauerant, vt foris simplices turbis apparerent, intus verò dolosi essent. Ideo conscientias eorum pulsat, vt sibimet testes essent de veritate. Ac si aperte verbis aliis dicat: Licet vobis male de nobis locuti sint pestiferi homines, puto tamen quòd non recipiat vestra conscientia de nobis aliter suspicari quàm nouit, nec potestis magis aliis fidem accommodare quàm vobismetipsis. Et quia modo se laudare videbatur, subiungit: [Non iterum nos cõmendamus vobis,] Id est, sicut nec in prima epistola nosipsos vobis commendauimus, vt putastis, sic nec in ista nunc nos commendamus: quia per hæc quæ dicimus, laudem nostram à vobis nõ quærimus: [sed] propter vtilitatem vestram [damus vobis] per hæc verba [occasionem,] id est, materiã [gloriandi pro nobis] contra pseudo apostolos, vt gloriemini quia integram puræ veritatis doctrinam à nobis suscepistis, & fallacem prædicationẽ pseudo apostolorum respuistis. Vel pro nobis quos deo placere nostis, gloriemini, [vt habeatis] occasionẽ gloriandi [ad eos qui in facie gloriantur, & non in corde,] id est, contra pseudo apostolos, qui per hypocrisim gloriantur de specie pietatis, & non de puritate cordis. Vel in facie, id est, in exterioribꝰ, hoc est, in carnalibus obseruantiis gloriantur: & nõ in corde, id est, in spiritualibus, quæ fiunt in interiori homine. Pseudo apostoli animos Corinthiorum commouere videbantur in odium Apostoli, vt ab eorum cordibus fides apostolica facilius laberetur: & multi iactabãt se ab aliis apostolis didicisse, qui semper cum domino fuerant. Idcóque nunc dicit se his dare occasionẽ, id est, rationem, per quam ipsi gloriarentur aduersus eos, quoniam apostolus erat, à quo & isti didicerant, sicut & à quibus illi gloriabantur se doctos fuisse. Talis enim gloriatio in facie erat, non in corde: quia de personis gloriabantur, non de veritate.

I *Siue enim mente excedimus, deo: ssiue sobrij sumus, vobis. Charitas enim Christi vrget nos, æstimantes hoc, quoniam si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mortuus est Christus, vt & qui viuunt, iam non sibi viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit.*

De nobis, inquit, potestis gloriari: quia quicquid agimus, vel honor est dei, vel vtilitas proximi. [Siue enim mente excedimus] omnia temporalia vt contemplemur æterna, [deo] id facimus. [siue sobrij sumus,] id est, ab illa mentis ebrietate ab cõmunẽ sensum eximus, hoc [vobis] fit. i. pro vtilitate vestra. Excessus mentis est intentio ad superna, ita vt quodammodo de memoria labantur infima. In hoc mẽtis excessu fuerunt omnes sancti, quibus arcana dei mundum istum excedẽtia reuelata sunt. De hoc excessu nunc dicitur: Siue mente excedimus, deo. Quod enim Apostolus mente excedebat, deo excedebat. Exceden enim mente omnem humanam fragilitatem, omnem seculi temporalitatem, omnia quæcũq; nascendo & occidendo vanescunt trãseuntia, habitabat corde in quadã ineffabili contẽplatione quãtũ poterat, de qua dicit, quod audiuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. Itaque si semper manere vellet in eo quod viderat, & loqui non poterat, non leuaret alios vt & ipsi videre hoc possent.

Descen-

A Descẽdit ergo pro eorum subleuatiõe. Et hoc est quod additur: Siue sobrij sumꝰ, vobis. Quid est, sobrij sumus? Sic loquimur, vt capere possitis. Hæc agebat Apostolus, & boni rectores agere debent: quia tunc ad alta charitas mirabiliter surgit, cum ad se ima proximorũ misericorditer attrahit: & quo benignius descendit ad infima, eo valentius recurrit ad summa. Sobrij, inquit, sumus vobis. Charitas enim Christi vrget nos sic agere. Nam charitas Christi, quæ sancto rum mẽtes ad superna subleuat, eas pio moderamina pro fraterna dilectione etiam ad humilitatem condescentionis formam. Itaque dicitur Siue mente excedimus, Deo: siue sobrij sumus, vobis. [charitas enim Christi nos vrget.] Hoc est, Si ea tantum agere vellemus & ea tantum cõtẽplari, quæ mẽtis excessu intuemur, vobiscum non essemus, sed in supernis tanquam cõtemptis vobis. Et quando vos ad illa superiora & interiora infirmo passu sequeremini, nisi rursus vrgente nos charitate Christi (qui cum in forma Dei esset, nõ rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formã serui accipiẽs) consideraremus nos esse seruos, & non ingrati ei à quo accepimus altiora, propter eos qui infirmi sunt, non contemneremus inferiora, & tẽperaremus nos eis, qui nõ possunt nobiscũ videre sublimia? Hoc ergo est, siue mente excedimus, Deo. Ille enim videt quod videmus in mẽtis excessu, ille solus reuelat secreta sua. Vobis autem proficit quãdo sobrij sumus, id est, quando ab illo mentis excessu qui mentem ipsam inebriat & à sensu temporalium immutat, ad communem sensum descẽdimus, vt à vobis intelligi possimus. Charitas Christi nos vrget ad vos inclinari, [æstimantes hoc, quoniã si vnus] Christus [mortuus est pro omnibus] ad vitã prædestinatis, [ergo omnes] participatione mortis eius [mortui sunt] in hoc quod prius erant, id est, secundũ hoc quod veteris hominis membra fuerunt. Ideo libenter ad eos debemꝰ inclinari, qui iam per baptismũ Christo sunt commortui. Vel si vnus Christus mortuus est pro omnibus, id est, vt omnes viuant, ergo necesse est fieri quia omnes mortui sunt in anima per peccatum, quorũ viuificatio quæsita est morte vnius qui peccato solus carebat, nec mortis animæ particeps esse poterat. Et ideirco nos debemus ad eos instruendos humiliari, pro quibus viuificandis saluator vsque ad mortem dignatus est inclinari. Omnes itaq; mortui sunt in peccatis; nemine prorsus excepto, dẽpta matre Dei, siue originalibus, siue etiã voluntate additis, vel ignorando, vel sciendo, nec faciendo quod iustum est. [Et pro omnibus] mortuis [mortuus, est] vnus Christus, id est, nullum habens omnino peccatum, qui solꝰ hostia sufficiẽs fuit pro peccatis omniũ [vt qui] per remissionẽ peccatorum [viuunt iam nõ sibi viuant, sed ei qui pro ipsis] omnibus [mortuꝰ est] propter peccata nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram, vt credentes in eum qui iustificat impiũ, ex impietate iustificati, tanquam ex morte viuificati, ad primam resurrectionem quæ nunc est, pertingere possimus. Nõ ergo sibi viuat quisque, sed Christo, faciens nõ

Nota.

Philip. 2.

B

Nota.

C

Rom. 4.

suam sed ipsius voluntatẽ, vt possit dicere. Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus, & anima mea illi viuet. Illi vtique, non sibi. Debet enim vita humana in se deficere, in Christo proficere, qui mortuus est vt nos morereniur peccatis, resurrexit vt resurgerem⁹ ad opera iustitiæ. Et quid est alind non sibi, sed illi viuant nisi vt non secundum carnem viuant in spe terrenorum & corruptibilium bonorũ, sed secundum spiritum in spe resurrectionis, quæ iam ex ipsis in Christo facta est?

D Galat. 2.

Psal. 23.

Itaque nos ex hoc neminem nouimus secundum carnem. Et si cognouimus secundum carnem Christum, sed nunc iam non nouimus.

Suo more vitam nostram futuram, quæ iam in Christo capite nostro resurgente completa est, ita spe certa meditatur Apostolus, tanquam iam adhi prẽsensque teneatur. Quæ vtique vita non erit secundum carnem, sicut Christi nõ est secundum carnem. Carnẽ hoc loco non ipsam corporis nostri substãtiam, sed corruptionem mortalitatemque carnis vult intelligi, quę tunc non erit in nobis sicut iam in Christo nõ est. Quia, inquit, resurrectio Christi nos resurgere fecit, [itaque ex hoc] tẽpore resurrectionis neminẽ eorum pro quibus Christus mortuus est & resurrexit, & qui iam non sibi viuit, sed illi, [nouimus secundum carnem, id est secundũ carnis corruptionem propter spẽ futuræ immortalitatis, in cuius expectatione viuũt, quæ in Christo iã nõ spes, sed res est. [Et si cognouimus Christum secundum carnem, id est, secundum carnis mortalitatẽ, cum adhuc moriturus esset, sed, id est, tamen [iam non nouimus,] quia illud eius mortale iã induit immortalitatẽ. Nouerimus ergo Christum secundum carnem, id est, secundũ carnis mortalitatem antequam resurgeret, sed nunc tã non nouimus, quia resurgens à mortuis iã non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Namsi Christus secundũ hæreticos ideo non habuit carnẽ, quia dixit Apostolus nunc iam nõ nosse Christũ secundum carnem, nec illi habuerunt carnem, de quibus præmisit: Itaq; nos amodo neminẽ nouimus secundũ carnem. Sed quia illorum secũ vitam futurã (vt diximus) tanquam præsentem meditabatur, qui resurgentes commutabuntur, amodo, inquit, neminem nouimus secundum carnem, id est, tam certam spem tenemus futuræ nostræ incorruptionis & immortalitatis, vt amodo iam in ipsa notitia gaudeamus.

Roma. 6.

E

F

Si qua ergo in Christo noua creatura, vetera trãsierunt, ecce facta sunt omnia noua. Omnia autẽ ex Deo, qui nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem, Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, & posuit in

Apo. 21.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortãte per nos. Obsecramus pro Christo reconciliamini Deo. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia, Dei in ipso.*

Et quia Christus iam non est secundum carnẽ nec aliquis eorum qui ei viuit, [ergo si qua noua creatura,] hoc est, si quis innouatur, esse poterit in Christo, nunc patet quod vetera corruptionis transierũt, & [ecce facta sunt omnia noua] immortalitatis. Quoniam omnes in Christo, etsi nondum re, iam tamen spe immortales sumus, vetera transierunt, & facta sunt omnia noua. Omnis ergo noua creatura, id est, populus innouatus per fidem, vt habeat interim in re, quod in spe postea perficiatur, in Christo ha
H bet iam quod in se sperat: itaque nunc vetera transierunt secundum spem, quia modo iam nõ est tempus veteris testamenti, quo temporale atque carnale regnum expectetar à Deo: & facta sunt omnia noua secundum eandem spem, vt regnum cœlorum, vbi nulla erit mors atque corruptio, promissum teneamus. In resurrectione autem mortuorum non iam secundum spẽ, sed secundum rem: & vetera transibunt, eum inimica nouissima destruetur mors: & fiẽt omnia noua, cũ corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc immortalitatẽ. Quod iam in Christo factus est, quem secundum rem iam nouerat Apostolus non secundum carnem. Eorum verò pro quibus mortuus est & resurrexit, nondum secundum rem, sed secundum spẽ neminem nouerat secundum carnem. Sed & moraliter vetera, id est, veteris hominis vitia transierunt, facta sunt omnia noua, id est, noui hominis opera. Ad veterem quippe hominem pertinet, præsentem mundum quærere, transitoria ex concupiscentia amare, mentẽ in superbiam erigere, patientiam non habere, ex dolore
I malitiæ de proximi læsione cogitare, sua indigentibus non dare, ad multiplicandum aliena quærere, nullum purè propter Deum diligere, inimicitias inimicis reddere, de afflictione proximi gaudere. Cuncta hæc vetusti sunt hominis, quæ videlicet trahimus de radice corruptionis. Sed qui iam ista exuperat, & ad præcepta dominica mentem in benignitate commutat de hoc rectè dicitur, quia vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Tunc enim in nostris mentibus noua fiunt, cum à nobis vetusti hominis vitia transierunt. Dixi quia in Christo noua creatura & facta sint omnia noua. Sed tamẽ [ex Deo] patre sunt omnia hæc noua, quæ vel in moribus, vel in spe, vel in re cõsistũt. Ex patre sunt omnia, quę per Christũ vel in Christo habemus, quia & ipse Christus ex patre est. Nihil nouitatis est nobis, sed omnia sunt ex Deo, qui ex antiquis inimicis [recõciliauit nos sibi per Christũ] mediatorẽ. Quia enim creatura humana peccauerat in deũ, nec pœnitebatur reuerteretur ad eum, Deus opus suum nolens perire, misit filium suum, per quem prædicata K remissione peccatorum, reconciliaret sibi per ipsum, per quem eos creauerat. Per Christum nos reconciliauit sibi, [& dedit nobis ministerium reconciliationis, id est, iniunxit nobis legationem, vt per orbem discurrentes, ministraremus, vbique doctrinam euangelij, per cuius obseruantiam omnes Deo recõciliarentur, & in amicitiã reuocarẽtur. Verè per ipsum & per nos dedit hominibus reconciliationẽ. [Quoniã in Christo quidẽ erat] ipse [Deus reconcilians sibi mundum, & in nobis posuit verbum recõciliationis.] Deus erat in Christo, qui ait: Pater Ioan. 1
in me manens, ipse facit opera. Pater enim est in filio, quia vna est eorũ substantia. Deus ergo erat in Christo cõuersante inter homines recõ Ioan. 1
cilians sibi mundũ. i. homines de mundo, pro quibus ipse Christus ait: Vt mũdus credat quia tu me misisti. Mundus enim in hoc loco non ille intelligitur, qui totus in maligno positus est, 1. Ioan.
sed ille pro quo misit Deus filium suum, vt saluetur mundus per ipsum, id est, ecclesia per L
mundi latitudinem fundata. Hunc mundum si- Ioan.
bi Deus reconciliauit hoc modo, videlicet [nõ reputans illis delicta ipsorum,] vt pro his puniret illos, sed tam originalia quàm actualia dimisit omnia in baptismo. In Christo quidem erat per naturam, sed in nobis per gratiam: quia posuit in nobis, id est, interiori nostro verbum, id est, prædicationẽ reconciliationis. Hoc est, per spiritum sanctũ illuminauit corda nostra, & docuit quibus rationibus ei possemus homines reconciliare, conuertendo eos ad fidem & pœnitentiam & ad bonam operationẽ. Et quando quidẽ post Christum potuit nos recõciliatores [ergo pro Christo, id est, vice Christi [fungimur legatione dei.] Christus enim proprie fuit legatus patris, sed nos pro eo fungimur legatione, vt vice eius prædicemus recõciliationẽ gẽtibus. Legatione Dei ad vos fungimur, [tanquã Deo] vos ad reconciliationem [exhortante per nos.] Ipse enim in nobis loquitur, & verba eius sunt ea quæ ex ore nostro processerunt, ideoq; libenter nobis obtemperare debetis. Et quia vice Christi sumus directi, obsecramus pro Christo, id est, tanquam vos Christus obsecret, [reconciliamini deo.] Obsecramus vos, id est, per omnia sacra adiuramus, vt recõciliemini Deo per pœnitentiã, cui per peccatum estis inimici. Nemo enim recõciliatur nisi ex inimicitiis, & nihil inter Deum & homines facit inimicitias nisi peccatum. Plerunque autẽ homo qui alteri homini irascitur, discordati sibi recõciliari appetit, sed ire ad satisfaciendum prior erubescit. Pẽsemus facta veritatis, vt videamur quo iaceat nostrę prauitas actionis. Ecce inter nos & deũ discordiam peccando fecimus, & tamẽ ad nos deus suos legatos prior misit, vt nos ipsi qui peccauimus, ad pacẽ Dei rogati veniam°. Erubescat ergo humana superbia. Cõfundatur quisq; si nõ satisfaciat proximo, quando post culpam nostrã, vt ei recõciliari debeamus, & ipse qui offensus est, legatis interuenientibus obsecrat de°. Quomodo autem reconciliaremur, nisi deleretur peccatum, quod inter nos & ipsum erat & nos ab eo separabat? Proinde cum dixisset,

Apostolus

A Apostolus, obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo, quasi diceremus quomodo poterimus reconciliari Deo, subiunxit: [Eũ qui nõ nouerat peccatum,] id est, Christũ qui non nouerat peccatum per experientiam, licet nosset illud per sapientiã, fecit pro nobis] Deus pater peccatum, id est, sacrificium pro peccato. Bene ergo possum° ei recõciliari, qui sanguine Christi sui delet omne peccatũ nostrum, si nos illud pœnitendo damnemus. Qui videlicet Christus peccatum non nouit, quia nũquam peccati delectationẽ sensit. Sed per sapientiã qua ipse peccatum dãnat, nouit ipse peccatum. i. nouit hoc esse malum. non ergo fecit ipse peccatum, sed eum Deus pro nobis peccatũ fecit, hoc est, vt dixi, sacrificiũ pro peccato. In lege enim peccata vocabãtur, sacrificia quæ pro peccatis offerebantur. Et eodẽ modo locutionis appellatur nunc Christus peccatum, quia pro peccato est oblatus. Similitudo etiam carnis peccati,
B in qua venit, dicta est peccatum. Misit, inquit,
Rom.8. Deus filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. id est, de similitudine carnis peccati, quæ ipsius erat, damnauit peccatum in carne peccati, quæ nostra est. Dum itaque qui non nouerat peccatum, id est, Christum, pro nobis peccatũ fecit Deus, cui reconciliandi sumus, id est, sacrificium pro peccatis, per quod reconciliari valeremus. Ideo fecit eum peccatum, [vt nos efficeremur iustitia dei in ipso.] Ipse ergo peccatum, vt nos iustitia, nec nostra, sed dei: nec in nobis, sed in ipso, sicut ipse peccatum non suũ, sed nostrum: nec in se, sed in nobis constitutũ similitudine carnis peccati, in qua crucifixus est. Hæc est illa iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos ab eo iustificati sumus. Vt effi-
Coloſ. 1. ceremur, inquit, non solum iusti, sed etiam iustitia, id est, vt per nos alij fiant iusti. Efficeremur iustitia Dei in ipso, id est, in eius corpore quod est ecclesia, cui ipse est caput.

CAPVT VI.

C *Diuuantes autẽ exhortamur, ne*
A *in vacuũ gratiã Dei recipiatis. Ait*
enim. Tempore accepto exaudiui
Iſai. 49. *te & in die salutis adiuui te. Ecce nunc*
tẽpus acceptabile, ecce nunc dies salutis.

Deus per Christum pro peccatis nostris immolatum reconciliat vos sibi. Sed nos adiuuamus opus reconciliationis huius. Dei enim sumus adiutores. Nos ministerio prædicationis nostræ [adiuuantes] beneficium diuinæ operationis, [exhortamus] vos [ne in vacuũ gratiã dei recipiatis,] quã vobis offert. Gratia dei est remissio peccatorum. Quam in vacuum recipit quisquis in bonis operibus se postea non exercet. Gratia dei est facultas bene concessa di-
Ioan. 15. uinitus homini, de qua dicitur, sine me nihil potestis facere. Quam in vacuum recipit, qui cũ dei gratia non laborat, nec adiungit studium suum, vt possit dei præcepta ipso adiutore implere. In vacuum, id est, in hoc vt sit eis res vacua, recipit hanc gratiam qui bonis operibus D
eam implere non satagit. Sed nos bene cum auxilio gratiæ agendum vos exhortamur, ne per desidiam vestram in vacuum eam recipisse inueniamini. Et hoc facimus, vt dictũ est, adiuuãtes opus cælestis gratiæ & reconciliationis. vel ad iuuantes vos ipsos nostris meritis & orationibus atque sermonibus. Siue ita: Nos prædictis causis & rationibus vos adiuuantes, id est, ad reconciliationem prouocantes, exhortamur ne in vacuum gratiam dei recipiatis, id est, ne falsis apostolis credẽtes, ita recipiatis & intelligatis baptismum & fidem, quam suscepistis, vt eat in vacuum, id est, transeat vobis in rem vacuam & omni plenitudine vtilitatis priuatã. Illi enim putant solam fidẽ Christi sine carnali obseruãtia legis non sufficere ad iustitiam & salutem æternam, gratiam dei, id est, fidem ipsam intelligunt quasi rem vacuam, id est, non refertam innocentia & omnium virtutum perfectione. Et sicut hanc fidei gratiam putant vacuam, sic
E fit eis vacua: quia per eam nec remissionẽ peccatorum, nec aliquam gratiam consequuntur. Sed vos eam nolite recipere sic, nolite sic de ea sentire, vt vobis eat in vacuum, id est, vt fiat omni commodo vestro vacua. Verè non debetis eam putare vacuam, nec vobis facere vacuam, quia non est vacua, sed bonis operibus referta. Nam ipse deus qui gratiã istam humano generi offert, ait in Isaia: [Tempore accepto, id est, Iſaiæ. 49
tempore quod est mihi vel hominibus acceptũ exaudiui te] orantem pro peccatis tuis. Nõ est ergo vacua hæc gratia, in cuius tempore deus orantes exaudit. Quod tempus est hominibus gratum, & cum omni amplexu cordis acceptũ. Plus enim est acceptum quã acceptabile: quoniam acceptabile dicitur, quod est habile vt recipiatur: acceptum verò, quod iam mentis deuotione receptum est. Et postquam hoc tempº tibi fuerit acceptum, id est, postquam hoc susceperis, exaudit Deus præces tuas, quas tempore legis non exaudiebat. Tempore (inquit) accepto, id est, tẽpore gratiæ, quod accepisti veniens ad fidem, exaudiui te deprecantẽ pro remissione culparũ tuarum, [& in die salutis, id F
est, in hoc eodem tẽpore gratiæ, quo vera salus de cœlo ad homines venit, & lux fidei atq; iustitiæ tenebras infidelitatis atque peccatorũ effugauit, [adiuui te] de assequutione virtutũ. Lex autem non adiuuabat, sed tantum præcipiebat. Sub gratia verò Deus nos (inquit) adiuuat, vt bona quæ præcipit, facere valeamus. Nam ideo adiuui te, quia ipse liberum in nobis arbitrium restituit, & ex libero arbitrio nostro laboramº, & diuina gratia adiuuante potentes efficimur, sine qua nihil facere possemus. Hoc Deus ecclesiæ de gentibus per prophetam dixit: Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te. hoc eidem ecclesiæ de gentibus cõuersæ replicat nunc Apostolus, & exponendo subiungit: Ecce, id est, non vltrà differtur illud tẽpus, sed nunc præsentialiter est [tempus acceptabile,] quod omnes gratanter accipere debẽt, vt & ipsi fiant Deo acceptabiles: & [ecce nũc] præsentialiter est [dies salutis, id est, lucidum tempus gratiæ, in quo per bona opera possint

Universidad de Deusto
Biblioteca

G homines æternam promereri salutem. Ex quo enim saluator in carne apparuit, semper est acceptabile tempus, & dies salutis vsq; ad finẽ seculi. Vnicuique tamen finitur hoc tẽpus in hora obitus sui. Dies enim salutis per Christi gratiam est vita præsens, quoniam apta est ad bene operandũ: & concludetur nocte iudicij, in qua nemo poterit operari. Et ideo adesse tẽpus dicit Apostolus, quo possint ad indulgentiã proficere peccatores: diem adesse dicit, quo morbis mortalibus animarum possit adhiberi medicina salutis. Sequitur:

1.Cor.4. *Nemini dantes vllam offensionem, vt non vituperetur ministeriũ nostrum. Sed in omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus,*
H *in angustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in castitate, in scientia, in longanimitate, in suauitate, in spiritu sancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei.*

Exhortati sumus vos ne in vacuum gratiam dei recipiatis, & exhortamur vt nemini sitis [dantes vllã offensionẽ.] Cauete ne malo exẽplo vestro seu verbo prauo detis alicui fratrum vllam offensionem, id est, ne faciatis eum offendere, vt cadat per vos in peccatũ: ne sitis ei offendiculũ, vt exemplo prauitatis vestræ offendat corruẽs in nequitiam, vel ne offendatis eũ, id est, ne conturbetis & irasci faciatis eum. Idcirco videte ne male viuendo vel loquẽdo prę-
I paretis offensionem vlli proximorum, ne propter vos [vituperetur ministeriũ] nostræ prædicatiõis, qui vos docuimus qualiter agere debeatis. Qui enim vos male agere viderint, putabunt nos ita docuisse, & incipient nostrã doctrinã vituperare. Non detis inquam vlli offensionẽ, sed potius [exhibeamus nosmetipsos in omnibus] & vos [sicut Dei ministros.] Vt melius exhortetur eos, coniungit se illis, ac velut seipsum admonet, quia infirmitatẽ illorũ quasi suam æstimat: & si profecerint, profectus illorũ ipsius erit. Exhibeamus, inquit, id est, offeram⁹ Deo, nosmetipsos, id est, me & vos. Vt ergo vnusquisque seipsum exhibeat, exhibeamus, id est, offeramus & demonstremus nos in omnibus sicut Dei ministros. Ac si dicat: Non vos admoneo vt omnes sitis Apostoli, vel ministerium prædicationis assumatis, sed vt sitis sicut ministri Dei, id est, in omnibus ministros diuinæ prædicationis imitemini, vt similitudo religiosæ conuersationis eorũ exprimatur in vobis. Et si non omnes sumus ministri, omnes tamen sicut ministros Dei nosipsos exhibeamus, vt sicut illi viuunt, ita & nos viuam⁹. Et hoc faciamus [in patientia,] quæ sit multa, id est, sustinẽs multa, & neque murmurans contra Deum, neque indignans contra hominem qui mala intulerit. Hæc ita generaliter omnibus dicuntur K Christianis. Specialiter verò ministris euangelicæ prędicationis hoc modo possunt dici: Nos qui alios exhortamur ne invacuum gratiam dei recipiant, ita conuersationẽ nostram cauta circunspectione custodiamus vt nemini simus dãtes vllã offensionẽ, id est, nosipsi faciamus quæ aliis facienda suademus, nõ faciamus quæ prohibemus: ne si aliter docere & aliter facere visi fuerimus, exemplo nostro cæteros offendere faciamus. Infirmus enim quisque plus attendit facta prælati sui quàm verba, & putat sibi licere quicquid illũ viderit agere. Et ita prælatus qui male viuit, licet bene doceat, offensionem subditis parat. Nemini ergo simus dãtes vllã offensionẽ, vt non vituperetur ministerium nostrũ. Vituperabitur enim, & linguis obtrectantium lacerabitur, non si fecerimus mala solum quæ improbamus, sed etiam si non fecerimus bona Actu.
quę docemus. Neminem offendamus, sed in omnibus verbis & actibus nostris exhibeamus nosmetipsos sicut decet dei ministros, id est, vt ex operibus nostris homines deũ glorificẽt, & L nos intus deo placeamus. Et id faciam⁹ in multa patientia, per quam & indisciplinatos mores fratrũ tolerãdo paulatim corrigamus, & infidelium persequutiones fortiter sustineamus. Nã subsequenter ostẽditur per partes, q̃ multa debeat esse ista patiẽtia. Nec solũ ministris. i. prælatis ecclesiæ iubentur ista, sed & subiectis, vt præmisimus, qui similes in moribus debẽt esse bonis ministris. Multam (inquit) patientiam habeamus [in tribulationib⁹, id est, in pressuris & vexationibus, quæ nobis inferẽtur à prauis hominibus, [in necessitatibus, id est, in egestatib⁹ cibi vel potus vel indumenti: [in angustiis, id est, in solicitudibus & curis animi atque timore pœnarum, vnde mẽs angustiatur: [in plagis, id est, in verberibus sicut est virgarũ cæsio: [in carceribus, id est, in tenebrosis & fœtentibus locis recluſi: [in seditionibus,] id est, in commo- M
tionibus populi contra nos. Si populus contra nos insurgat, & cum quodam tumultu conetur nos à bono opere reuocare, nos patienter feramus, & à bono non separemur. Sed & [in laboribus] habeamus patientiam. i. si praui homines longis itineribus aut grauibus operibus nos laborare cogunt, vel si labore manuum nostrarũ nobis victũ quæsierimus. Et [in vigiliis, id est, si necesse fuerit nos vigilare, vt per noctẽ operemur vnde viuamus, vel in vigiliis ad psallendum & orandum. Atque [in ieiuniis,] quę vel sponte facimus, vel indulgentia facere coẽgerint, aut quælibet necessitas. In his omnib⁹ patientiam teneamus, & nos vt dei ministros exhibeamus. Ministri enim sunt, quicunq; bene operãtur, quia deo ministrant. i. deseruiũt. Excepto igitur prędicationis officio & altaris ministerio, omnes agnoscamus nos esse dei ministros, vt tanti domini famulos, exhibeamus nos idoneos [in castitate] mentis & corporis, & [in Matt.
sciẽtia,] ne fatuis virginibus similes, amittamus per imprudentiam meritum castitatis. Habeamus ergo scientiam scripturarum, vel sciẽtiam qua prudenter agere bona sciamus & mala respuere. Et vt ministros Dei nos exhibeamus

[in

A [in longanimitate, id est, in longa animi expectatione, qua patienter vsque in finem perseuerem⁹, aduersa præsentis vitæ ferendo & gaudia sequentis vitæ sperando. Et [in suauitate,] ne per rancorem animi efficiamur illis asperi, à quibus longanimiter mala toleramus, sed per dulcedinem mentis simus illis suaues & blandi, vt nec verbo nec opere nostro illis vel aliis generemus asperitatem amaritudinis. Et [in spiritu sancto,] vt omnia benigne & syncere faciamus, sicut spiritus sanctus docet. Et [in charitate non ficta] vt affectum dilectionis non tãtum in vultu & verbo, sed etiã in corde habeamus, Psal.27. ne simus de illis, qui loquuntur pacem cũ proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Atq; [in verbo veritatis] prædicando vel loquẽdo, vt habeat puram veritatem sine falsitatis admixtione vel prædicatio nostra vel loquutio. Et [in virtute Dei] vt non nostris viribus, sed dono virtutis diuinę credamus nos posse quic-
B quid boni poterim⁹ agere. Omnia hæc in Apostolo maximè præfulgebant, & in talibus ducebatur eius conuersatio, qui nunc secum hortatur ministros euangelij & omnes Christi seruos, vt taliter viuere studeant. Perueniẽs enim dei amor facile tolerat omnes aduersitates, & assequitur omnes virtutes. Adhuc autem subiungit Apostolus in admonitione.

Per arma iustitiæ à dextris & à sinistris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famam: vt seductores, & veraces: sicut qui ignoti, & cogniti: quasi morientes, & ecce viuimus, vt castigati, & non mortificati: quasi tristes, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquã
C *nihil habentes, & omnia possidentes.*

Exhibeamus (inquit) nosipsos vt dei ministros [per arma iustitiæ,] quibus regnũ peccati debellemus, id est, per virtutes vitiis cõtrarias, vt humilitas deiiciat superbiam, largitas extirpet auaritiam, beneuolentia inuidiam, & sic cęteræ virtutes destruant oppositа sibi vitia. Virtutes enim sunt arma iustitiæ, quibus muniri debemus [à dextris & à sinistris, id est, à parte prosperorum & à parte aduersorum, vt contra prospera & aduersa virtutũ armis semper muniti, nec prosperis eleuemur, nec aduersis perturbemur, nec blandis ad voluptatẽ demulceamur, nec asperis ad desperationem premamur. Et audite quæ sint dextra & sinistra, id est, prospera & aduersa. Per gloriã & ignobilitatẽ &c. vsque, Tanquam nihil habentes. & omnia possidentes. Dextra enim iustorum sunt, gloria, bona fama, & quod veraces sunt, quod cognoscũtur, quod viuunt, quod non mortificãtur, quod gaudent, quod multos ditant. quod omnia possident. Sinistra verò, quod ignobiles & infames habentur, quod seductores putãtur, quod ignorantur, quod moriuntur, quod castigãtur, quod contristantur, quod egent, quod nihil habere videntur. Sed milites Christi per arma iustitiæ D
à dextris & à sinistris muniti debẽt incedere, vt hinc & inde diabolũ expugnãtes, & in prosperis timeant, & in aduersis confidant. Exhibeamus ergo nos vt dei ministros [per gloriam & ignobilitatẽ. i. quando in gloria & veneratione apud homines erimus, non inde extollamur: & quãdo nos iudicabunt esse ignobiles atq; contẽptibiles, nõ inde frangamur. Eodẽ modo agamus [per infamiã & bonã famam, id est, si falso infamamur de aliquo crimine, vel si bonã famã habemus de religiosa conuersatione, vtrumque per patientiam æquanimiter ducamus, vt nos nec detrahentes deiiciant, nec laudantes extollant, quia contingit nõnunquã vtrosque mentiri. Item exhibeamus nos [vt seductores & veraces, id est, ad viã veritatis adducamus eos qui errant, vt cæteri qui in errore perseuerant, iudicent nos esse seductores, cum simus veraces. Si enim seducere, aliunde aliquẽ ad aliud persuadendo ducere est, quærendum est vnde & quo. E
Si à malo ad bonũ, bonus seductor est, vnde & Ieremias ait: Seduxisti me domine, & seductus Iere. 20.
sum. Si autem quis aliquem seducendo ducat à bono ad malũ, malus seductor est. In hanc ergo partem, qua seducuntur homines à malo ad bonum, vtinam omnes seductores & vocemur & simus. Sed infideles aut quilibet errantes vocabunt nos malos seductores, si quos poterimus, ex sociis eorum ad fidem & religiosam conuersationẽ attraxerimus. Erimus enim veraces & vera docẽtes, sed illi putabunt nos esse fallaces, & falsitate alios seducẽtes. Nos dico apud alios habiti [sicut qui] sunt à Deo ignoti, id est, reprobati, & apud alios à Deo cogniti, id est, approbati. Vel ita sumus sicut illi qui sunt ignoti, quia infideles & superbi nõ dignantur eos aspicere & agnoscere, vel agnitos abiiciunt, & tamen fideles & religiosi nos agnoscunt. Et tormentis sumus [quasi morientes,] quia tam diu torquemur ab impiis donec credamur esse mor- F
tui, [& ecce] Deo liberante viuimus, quoniam eripimur à morte & restituimur vitæ. Sumus enim [vt castigati] quia infideles putant se nos duris verberibus ac minis castigasse, ne vlterius nouam religionẽ prædicemus: [& non] sumus mortificati, quia nec corporis nec animæ necẽ ab illis pertulimus. Corpus enim nostrũ adhuc viuit, anima quoque vitam non amisit, quia infidelibus non cessit, vt à prædicatione vel confessione veritatis fileret. Etsi multi martyres occiduntur, ecclesia tamen nõ moritur. Atque electi dei dum super se exterius rapti in altũ animum figunt, quæq; in hac vita patiuntur, quasi longe infra labentia à se aliena aspiciunt, & (vt ita dixerim) dũ mente extra carnem fieri decertant, penè ipsa quæ tolerant, ignorant. Hæc autem de se suique similibus ita loquitur Apostolus, vt omnes fideles ad ea toleranda vel agenda exhortetur. Ac si discipulis dicat: Nos qui magistri sumus, ita viuimus: vos autem qui nos imitari debetis, exemplum nostræ conuersationis insequimini. Qui & adiungit: quasi tristes (subaudi) foris apparemus, propter molestias tribulationum quas patimur, sed semper sumus gaudentes intus propter spẽ futurę remu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Generationis. Non solùm enim non contristamur in aduersis, sed etiam gaudemus, & hoc semper Et sumus [sicut egentes,] quia nihil in præsenti seculo videmur habere, sed tamẽ multos sumus locupletantes, quia spiritales diuitias largimur credẽtibus. Sumus enim tanquam penitus [nihil habentes,] quia nihil propriũ carnaliter habemus, etiá omnia possidemus, id est, nõ solum pecunias, sed etiam ipsos pecuniarũ dominos, qui se nobis tradunt, & res suas ad pedes nostros ponunt. Similiter & vos, licet in aduersis quasi tristes appareatis, semper tamen per spem intus gaudete. Et si habetis diuitias, estote quasi egẽtes, quanuis non sitis egentes, id est, in spiritu pauperes estote, sed multos elemosynarũ vestrarũ beneficiis locupletare curate. Estote tãquam nihil habentes id est mentis despectu cuncta quæ habetis pro nihilo ducentes, & tali cogitatiõe sitis omnia vestra possidentes, quia tunc mens vestra per hæc non tenebitur in imis. Sed & quilibet sancti pauperes omnia possident etiam temporalia, quoniam H nihil deest timentibus Deum. Apostoli verò cũ Matt. 10. nihil habere viderẽtur, in hoc erãt omnia pos- Marc. 6. sidentes, quod cum essent principes ecclesiarũ Lucæ. 7. habebant potestatem sumendi ex rebus subiectorum quęcunque, sibi forent necessaria. Notandum autem quia in his quæ sunt aduersa, dictum est, quasi, vt, sicut, tanquã: in his verò quę sunt prospera, non dictum. Ait enim: Quasi tristes, semper autem gaudentes & cæt. Tristitia nostra habet, quasi: gaudium autem nostrũ non habet, quasi: quia spes qua gaudemus, certa est. Tristitia verò nostra quasi, habet, quia in somnis transit. Qui somnium iudicat, addit quasi. Quasi sedebam, quasi loquebar, quasi prandebam, quasi equitabam, quasi disputabã. Totum quasi, quia cum euigilauerit, non inuenit quod videbat, Quasi thesaurum inueneram, dicit mẽdicus. Si quasi non esset, mendicus non esset. Sed quia quasi erat, mẽdicus est. Itaq; qui nunc ad letitias seculares oculos aperiunt, & corda claudũt, trãsit quasi eorũ, & venit verũ ipsorũ, quasi ipsorũ, felicitas est seculi: verum ipsorũ, pœna est. Nostrum autem quasi tristitia est: gaudium non est quasi. Non enim ait Apostolus, quasi gaudentes, semper autem tristantes: aut quasi tristes, & quasi gaudẽtes: sed ait, quasi tristes, semper autẽ gaudentes, & item, Sicut egẽtes & ibi est sicut vel quasi. Multos autem ditãtes, hic non est quasi vel sicut. Nihil habebat Apostolus, omnia sua dimiserat, diuitias nullas possidebat, tamen addidit. Tanquam nihil habentes. & ipsum enim nihil habere Apostoli, quasi nihil habere erat. Et omnia possidentes, ibi non dixit quasi. Quia quasi egebat, non autem quasi, sed verè multos ditabat. Nam & sanctis qui erant in Ierusalem, victum ministrabat. Quasi nihil habebat, non autem quasi, sed omnia possidebat. Itaque in his quæ existimantur aduersa, quæ superius per ignobilitatem & infamiã prefignauit, quæque à sinistris esse descripsit addidit quasi, vel sicut, aut tanquam. In his verò quæ prospera reputantur, & dextræ partes appellantur, quæq; vocabulo gratiæ & & bonæ famæ præmõstrauit, nõ apposuit quasi vel aliquid tale. In prosperis enim vel dextris K est veritas, in aduersis autẽ & sinistris vmbra vel similitudo nõ ipsa res. Quæ autem à dextris descripsit, sunt arma dextra iustorum. Illa etiã quę à sinistris denotauit, sinistra sunt arma eorum. Efficiuntur enim viro perfecto arma iustitiæ, si hæc illata sibi magnanimiter sustinuerit, quia per hęc dimicãs, & istis ipsis quibus impugnari putatur aduersis, tanquã armis vtendo, eisq; velut arcu & gladio scutoq; validissimo contra illos qui hæc ingerunt, munitus, profectũ suæ patientię & virtutis adquiret & gloriosum cõstantię triumphũ, nec aduersis deiectus, nec prosperis elatus, nec ad læuam tristibus impulsus, nec ad dexteram lætis motus, sed in medio per viam rectam indeclinabiliter gradiens.

Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est. Non angustiamini in nobis, angustiamini autem in visceribus vestris. Eandem autem habentes remunerationem, tanquam filiis dico, dilatamini & vos. Nolite ducere L *iugum cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cũ iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem cõuẽtio Christi ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idolis?*

Solent plerunque etiã iusti laudare bona quæ dicunt, non quó ipsi suis laudibus inhient, sed quó auditores suos ad audiendi solicitudinẽ accendant, vt dum eorum voce præferuntur, ab eorum cordibus ardentiori affectu rapiantur. Vnde nunc Apostolus cum mira Corinthiis & M multa dixisset, adiunxit: [Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrũ dilatatum est.] Et etiam causa libertatis dixit ac puræ conscientię Male enim sibi cõscia mens loqui trepidat, sensum perdit, in verbis errat. Et est sensus: Ita euocati sumus profectu vestra, vt tacere nõ possimus. Profectus enim discipulorum aperit os magistri. Os nostrum patet ad vos, quoniã multa diximus ac dicimus ad vos corrigẽdos & instruendos quę gratanter accipere cũcta debetis Et ideo patet ad vos os nostrum, quia charitate dilatatum est cor nostrum. Lata dilectio cordis nostri, quæ vos omnes complectitur, non sinit vt taceamus ea quæ prosunt vobis. Ex abundã Matt. tia enim cordis os loquitur. & vbi charitas est, non sunt angustiæ. Cor nostrum dilatatum est. Cordis dilatatio, iustitiæ est delectatio. Hoc munus est dei, vt in præceptis eius non timore pœnæ angustemur, sed dilectione & delectatione iustitiæ dilatemur. Cor nostrũ dilatatũ est. Licet enim caro nostra sit tribulationibus & pressuris angusta, cor tamẽ intus latitudine liberũ gaudet exteriorib⁹ pœnis. Charitas enim nõ angustatur. Si quis vult nõ angustari in terra, in latitudine charitatis habitet. Quicquid enim fecerit ei homo, nõ eũ angustat, quia illud diligit

Ar diligit quod nõ nocet. Et quia nostrum cor ita dilatatum est, atque nostrum os patẽs, ideo [nõ angustiamini ĩ nobis, id est, nolite putare quòd habeatis in nostro magisterio vel nostræ conuersationis exẽplo vllam scientiæ vel boni operis stricturam & inopiã. Nos enim dicimus & facimus quicquid erga vos dicere & facere debemus. sed potius [angustiamini in visceribus vestris, id est, intelligite quòd angustia & paruitas scientiæ & boni operis quam habetis, est in cordibus vestris quæ dura sunt ad intelligẽdum & faciendũ. Qui enim nobis pseudo præfertis apostolos, putatis quòd angustia & paruitas intelligentiæ vestræ vel sanctitatis, sit in nobis, id est, in nostra culpa, cùm ipsa sit potius in cordibus vestris, id est, in culpa duritiæ mẽtium vestrarum, quia nõ sunt dilatatæ sicut cor nostrum. Sed nunc dico vobis tanquã filiis, id est, tanquã illis qui exemplum meũ cum sim pater vester, sequi debetis, dilatamini & vos, sicut B ego dilatatus sum, id est, per intellectum dilatamini auxilio gratiæ dei, vt maiora ipsius dona capiatis. Dilatamini per amorem iustitiæ, vt copiam virtutum capiatis in latitudine mẽtis vestræ. Vos dico habentes in futuro [eandẽ remunerationem] quam ego, si nunc ita dilatati fueritis vt ego, dilatemini amplitudine charitatis, vt omnes homines pie diligatis, & non per timoris angustiam, sed per amoris latitudinẽ bona faciatis. [dilatamini & vos] in bonis operibus per libertatẽ amoris, & [nolite iugum] antiquæ seruitutis quæ in lege est, [ducere cũ infidelibus, id est, cum pseudo apostolis, qui fidẽ Christi conãtur eneruare, & carnales observãtias legis statuere. Ipsi enim cũ sint sub iugo seruitutis, vbi omnia per timorẽ fiunt, studẽt vobis suadere, vt abiecta lege libertatis, id est, libertate charitatis, subiiciatis colla vestra cũ eis iugo legis. Sed vos nolite participes fieri seruitutis eorũ, quia vos estis iusti per fidem, illi verò iniqui per legis transgressionẽ. Et [quæ par- C ticipatio est iustitię cũ iniquitate?] Nulla. Quoniam mox annullatur iustitia, si participationẽ habuerit cum iniquitate: & ideo ne pereat iusti tia vestra, caueat habere participationẽ cũ iniquitate illorum. Nulla cõmunio vel in cibo vel in potu vel in aliquo sacramẽto vos eis cõiungat, cum sint ob iniquitatem perfidiæ ab ecclesia separati. [Aut quę societas luci ad tenebras? Id est, in quo possunt habere cõmunionem illi, qui sunt lux sufficiens ad aliorum illuminationẽ, cũ illis qui sunt tenebræ, id est, cæci, & cæcantes alios? Nulla societas est lucis & tenebrũ, quia lux huius mundi obscuratur, si se sociauerit tenebris. His nõ est societas, [Sed Christi ad Belial, id est, ad diabolum [quæ conuentio] potest fieri? Id est, illi in quibus habitat Christus, & qui sunt mẽbra Christi, in quo cõuenire possunt cũ illis, in quibus habitat diabolus, & qui sunt mẽbra diaboli? In nullo. Quia mox deserit eos Christus, si se membris saranæ conIudic. 19. iunxerint. Belial interpretatur absq; iugo, & significat illum angelum, qui nec Deo subiectus esse voluit. Cuius mẽbra sunt omnes qui præceptis Dei nolunt subiici. [Aut quæ pars fideli, id est, Christiano [cũ infideli? id est, cũ pseudo apostolo fidem catholicam destruẽte. Nulla est D his pars cõmunis. Sed [tẽplo Dei, id est, illis in quibus habitat Deus, [quis cõsensus] potest esse [cum idolis? id est, cum sacrificiis carnalium obseruantiarum, quæ nõ iam Deo, sed diabolo offerunt, & idololatriæ deputatur. Nullus eis consensus adinuicem. Tot modis ostensum est, cõmunionẽ pseudo apostolorũ esse vitandam. Possunt & aliter forsitan hæc verba tractari. Nolite iugũ ducere iniquitatis cũ infidelibus, id est, cum gẽtibus, vt subditi sitis iugo peccati sicut illi, cũ debeatis in libertate charitatis seruire iustitiæ. Quæ enim participatio est iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? nulla participatio est iustitiæ & iniquitati, nõ solùm quæ foris, sed etiã quæ intus in ecclesia est. Nouit enim dominus qui sunt eius, & recedat ab iniquitate omnis qui inuocat nomen domini. Nulla etiã societas est luci & tenebris, 2. Tim. 1. non solum quæ foris, sed etiam quę intus sunt. E Quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Qui autem odit fratrem suũ in tenebris est, & in tenebris ambulat. Si dixerimus 1. Ioan. 1. quod societatem habemus cum deo, & in tene- 1. Ioan. 2. bris ambulamus, mentimur. Nõ est ergo societas luci & tenebris. Quid igitur faciemus? Societas cũ Deo habenda est. Alia spes vitæ æternæ nulla est. Deus verò lux est, & tenebræ in eo nõ sunt vllæ. Iniquitates autẽ & peccata, sunt tenebræ. Iniquitatibus & peccatis premimur, ne societatẽ cum Deo habere possimus. Quæ ergo spes est? Si cõfiteamur peccata nostra, fidelis Ibidem. & iustus est, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Quo facto societatẽ habebimus cum illo, quia lux erimus in ipso. Quæ autẽ conuentio Christi ad Belial? Belial (vt diximus) interpretatur absque iugo. Quieũq; ergo nõ dei, sed suã voluntatẽ sequũtur, hoc vocabulo possunt designari, quia sunt absque iugo timoris Dei, absque iugo disciplinę spiritalis. Et sæpe tales dicũt se Christianos. F Sed quæ conuentio Christi ad Belial? Christus Philip. 2. humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortẽ: isti autẽ extollunt semetipsos, nolentes obedientiæ iugo subiici. Quæ igitur cõuentio istis & Christo? Non sit itaq; sine dei iugo, quicunq; vult cõuenire Christo. Aut quæ pars fideli cum infideli? Vel quis consensus templo Dei cum idõlis? Hoc rectè dictum est illis Corinthiorum, qui cũ infidelibus manducabãt sacrificia idõlorum. Potest & aliter intelligi: Fi- Psal. 144 delis enim dominus in omnibus verbis suis, quoniã fideliter adimplet vel adimplebit quæcunque locutus est. Ille autem est infidelis, qui verba sua negligit adiplere, vt faciat bona quæ se facturum promisit. Quæ igitur pars est fideli Deo cum infideli homine? Qui enim mãdata Dei adimplere noluerit fideliter, quam partem cum Deo habere poterit? Quis autem con- 1. Cor. 3. sensus templo Dei cum idõlis? Templum enim Colos. 3. dei sanctũ est, quod estis vos. & auaritia est idõlorum seruitus. Cur ergo illi qui sunt vel debẽt esse tẽplum Dei, consentiunt auaris, nec redarguunt eos? Cur non timent ne per hunc cõsensum Deus, qui in eis habitare solet, deserat eos, & fiant etiam ipsi habitaculum satanæ?

Vos

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *Vos enim estis templũ Dei viui, sicut*
1.Cor.3 & 6. Leui.26. Ierę.31. Esaiæ.52 *dicit Deus: Quoniã inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos: & ero illorum deus, & ipsi erũt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, & separamini dicit dominus, & immundum ne tetigeritis: & ego recipiã vos, & ego ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnipotẽs.*

Rectè dixi quia templum dei consensum nõ habet cum idolis. [Vos enim estis] ipsum templum non deorum mortuorum, sed [dei viui, id est, vos estis in quorũ cordibus habitat & præ-
H sidet Deus qui in se viuens est, & vitam suis dat æternã: sicut econtrario idola sunt mortua suis cultoribus, quia eis sunt causa mortis æternæ.
Leuit.26 Ita estis templũ dei, sicut ipse deus per scripturam testamenti veteris dixit: [Quoniam inhabitabo in illis, id est, in mentibus illorum. Cùm deus vbique sit, in illis tamen habitat, qui eius sentiunt beneficium, & faciunt voluntatẽ. Inhabitabo, inquit, in illis [& inambulabo inter eos .i. promouebo illos in prouectu virtutum. Inambulat enim Deus in nobis præsentia suæ maiestatis, si latitudinẽ suenerit charitatis. Quã enim latum est vbi deambulat deus. [& ero] inquit [illorum Deus, id est, illi me solum colent
Philip. 3. deum, quia non erunt de illis, quorum deus vẽter est, vel qui vitium quodlibet pro deo colũt, & ego protegã illos ab incursu vitiorum, atq; dabo illis successum virtutum. [& ipsi erunt mihi populus, id est, ita mihi erunt deuoti & dediti in vnitate concordiæ, vt nõ sint de hoc mũdo. [Propter quod, id est, quia promitto me in
I vobis habitare & inambulare, [exite de medio eorum, id est, de medio pseudo apostolorũ, [& separamini] ab eis. Quandiu enim patimini eos morari inter vos, & sustinetis prædicationem eorum, tãdiu estis in medio eorum, id est, intra consortium eorum, & irretiti errore ipsorum. Exite de medio eorum, ne sitis in medio cõmunionis eorum, concluſi in eodem reatu. Et ita exite, vt separemini, id est, vt seorsum parati sitis ad bene agendum, sequestrati à cõmunione eorum. Et hoc dicit ac præcipit dominus, non ego. [Et ne tetigeritis immũdum, id est, carnales obseruãtias, quas illi suadent vobis, quę iam post domini resurrectionem nõ valent ad emũdationem, sed ad contaminationem eorum qui tangunt, id est, custodiunt eas. & si ita vos à cõmunione peruersitatis eorum separaueritis, vt sancte & iuste viuatis, [ego recipiã vos] in cæleste regnũ, quos à paradiso eieceram. Vel exite de medio peruersorum qui sunt in ecclesia, exite non corporaliter, sed spiritualiter, id est, facite quod pertinet ad correptionem eorum, quantum pro vniuscuiusque gradu atque persona salua pace fieri potest. Qui enim sic agit, liber exit de medio nequitiæ & dãnationis eorum. Obiurgãdo enim criminosos, exit de medio eorum liber in conspectu Dei, cui neque Deus sua peccata imputat, quia non fecit: ne- K
que aliena, quia non approbauit: neque per negligentiam, quia non tacuit: neque per superbiam, quia in vnitate permansit. Sic ergo spiritaliter exite de medio eorum, non scindentes vnitatem ecclesiæ, sed increpantes peruersitatem nequitiæ, ne maius malum committatis in separatione bonorum, quam fugitis in coniunctione malorum. & separamini non corporaliter ab eis, sed spiritualiter à consortio prauitatis eorum. Et immundum ne tetigeritis, id est, peccato eorum ne cõsenseritis. Tolerandi sunt enim vbique proximi, quia Abel fieri non valet, quem Cain malitia non exercet. Vnum verò est, pro quo vitari malorum societas debeat, ne si fortasse corrigi nõ valent, ad imitationem trahant: & cùm ipsi à sua nequitia non mutentur, eos qui sibi coniuncti fuerint, peruertunt. Corrumpũt enim mores bonos colloquia ma- 1.Cor.15
la. Sicut ergo perfecti viri peruersos proximos L
non debent fugere, quia & eos sæpe ad rectitudinem trahũt, & ipsi ad peruersitatem nunquã trahuntur: ita infirmi quicunq; societatem declinare debent prauorum, ne mala quæ frequẽter aspiciunt & corrigere non valent, delectentur imitari. Vnde nunc eis apte dicitur: Exite de medio eorum & separamini. Hoc enim agẽdum est, non more schismaticorum, sed more eorum qui causa religionis petunt eremum vel remotiorem locum. Et ne tetigeritis immundum, id est, immunditiam coinquinationis eorum, cùm ipsi tangere participando nolunt mũditiam vestræ sanctitatis. Et ego (sicut dictum est) vos olim abiectos nunc recipiam in cælestem gloriam. [Et vobis] in illa regni gloria receptis [ero in patrem, id est, ero pater, & ita vos diligens vt pater, quia me ipsum vobis perpetualiter dabo. [& vos eritis mihi in filios & filias, id est, eritis mihi filij & filiæ, hoc est, eritis
mihi similes, vt scriptum est: Similes ei erimus 1.Ioan.3
quoniam videbimus eum sicuti est. Non solùm M
enim in filios eritis mihi .i. gloriã meam, sed & in filias. Quod vel propter vtrunq; sexum, vel propter fortes & infirmos dicitur, vel quia maior diligentia cultus & custodiæ filiabus adhiberi solet, q̃ filiis. Et ideo per filias voluit fortasis ostendere, quia sic se habebit erga fideles animas, sicut pater erga filias, ornãdo veste iucunditatis, & remouẽdo voluntatẽ totius turpitudinis, vt sponso cælesti semper placeant in ornatu decoris & amore puritatis. Et inde nolite (inquit) dubitare, quia hæc [dicit dominus omnipotens. i. ille promittit vobis ista, qui omnia potest facere. Notandum quod Apostolus hæc vel iuxta sensum, vel iuxta literã ex diuersis scripturarũ locis posuit. Nam quod ait, inhabitabo in illis & inambulabo inter eos, & ero illorũ Deus, & ipsi erunt mihi populus, sic legimus apud Iezechielẽ: Dabo sanctificationẽ Iezech.37
meam in medio eorum in perpetuum, & erit tabernaculum meum in eis, & ero eis deus, & ipsi erunt mihi populus. Nam pro eo quod dictum est, dabo sanctificationẽ meam in medio corũ, Apostolus posuit, inhabitabo in illis. Et pro eo quod dictũ est, erit tabernaculũ meũ in eis Apostolus subiecit, inambulabo in illis. Tabernaculum

A culum enim est in itinere. Sed & in Leuitico reperetur hæc sententia, præter quod ibi est se-
Leui.26. cunda persona. Sic enim dictum est: Ponam tabernaculum meum in medio vestri, ambulabo inter vos, & ero vester Deus, vósque eritis mihi populus. Quod autem subiunxit Apostolus, propter quod exite de medio eorum & separamini, dicit dominus: & immundum ne tegeri-
Isaiæ.52. tis, & ego recipiã vos, ita legitur in Isaia: Recedite, exite inde, pollutum nolite tangere, exite de medio eius, mundamini, & congregabit vos deus Israel. Illud verò quod sequitur, & ego ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, non facile (sicut reor) in nostris codicibus apparet vnde sumptum sit, nisi fortè
Ierę. 31. ex eo quod per Ieremiam dixit, & factus sum Israẽli pater: & per Isaiam, affert filios meos de
Isai. 43. longinquo, & filias meas ab extremis terræ, vel ex aliquo simili loco. Sequitur,

CAPVT VII.

B *Has ergo habentes promissiones charissimi, mundemus nos*
H *ab omni inquinamento carnis & spiritus perficiẽtes sanctificationem in timore Dei.*

Quoniam dominus præcepit vt exeamus de medio coinquinationis peccantiũ, & tanta nobis inde bona promisit, [ergo charissimi] nos qui tales habemus promissiones, id est, quibus promissa sunt talia, si nos separauerimus à cõtaminatione malorum, [mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus,] & perficiamus sanctificationem vtriusque. Inquinamentum carnis est, quod per carnem committitur, sicut luxuria, homicidiũ & similia. Inquinamentũ spiritus, quando sola cogitatione peccatur, sicut mẽtis elatione vel inuidia siue odio
C Emundemus ergo nos non tantum ab inquinamento, sed prorsus ab omni inquinamento carnis, vt omnia vitia carnalia fugiamus. Et ab omni inquinamẽto spiritus, vt consensum peccati, & cætera omnia quæ spiritũ inquinãt, expellamus à cordibus nostris. Tũc verò perficimus sanctificationem carnis & spiritus, si vtramque munda seruamus, & bonis actibus insudamus. Hæc enim sanctificatio vtriusque facta est diuinitus in baptismo. Sed nos perficimus eam si per membra corporis insistimus bonis operibus, & mentem intus magis ac magis adornamus sacris virtutibus. Quæ perficienda est in timore domini, vt semper vereamur dominum offendere, sine cui⁹ gratia nihil boni possumus agere. Qui enim sine timore domini vult bonum aliquod facere, superbus est, & perdit quicquid facit. Vel mundemus nos ab omni inquinamento carnis, id est, ab omni contaminatione carnalis obseruantiæ, & simus [perficientes sanctificationem] spiritus id est, spiritalis obseruantiæ quam cœpimus facere vt spiritaliter legem impleamus, non carnaliter, & hoc [in timore domini,] qui legem dedit, non vt carnaliter obseruaretur semper, sed tantùm vsque ad tempus correptionis. D

Capite nos, Neminẽ læsimus, neminẽ corrupimus, neminẽ circunuenimus. Nõ ad condemnationẽ vestram dico. Prædiximus enim quòd in cordibus nostris estis ad cõmoriendũ & ad conuiuendũ.

Nos ita vos admouemus. Et vos [capite nos, id est, accipite quod dicimus, accipite spiritualem cibum quem vobis offerimus. Vel capite nos, non pseudo apostolos, id est, nostrum exemplum, non illorum accipite in omnibus imitandum. Aut capite nos, id est considerate quales sumus. Et debetis nos capere, quia neminem vestrum læsimus improperãdo ei prẽterita crimina, sicut pseudo, qui vobis veterem improperant idololatriã: & neminẽ vestrũ corrupimus, id est, nullius animę integritatem violauimus, sicut pseudo qui multos ex vobis corruperunt, vitando castitatem fidei & integritatem innocẽtiæ. Neminem vestrum circũue- E
mus, id est, nullum astuta circunuẽtione fraudulenter decepimus, vt ei per nos aut per subditos nostros bona sua subtraheremus, sicut pseudo qui vos adulatione callida blande circunueniunt, & res vestras artificiosè subtrahũt. [Non ad condennationẽ vestram dico,] id est, nõ vos abiicio, sed vt corrigamini moneo. Qui enim aliquem condemnat, non illi dimittit: Et est sensus apertior: Non me excusando vos cõdemno, quasi tales sitis. Non propterea hęc cõmemoro, vt callide dicam vos feciſſe, quod me feciſſe nego. Non enim possum ita de vobis sentire, quos tantum diligo, sicut dixi superius, eò quòd dilectio vestra tantam me faciat habere fiduciã. Prædixi enim q̃ in cordibus nostris estis epistola. [Prædiximus quod in cordibus nostris estis, id est, cura & solicitudo vestræ salutis manet in cordibus nostris [ad commoriendum & ad conuiuẽdum, id est, ad hoc vt vos F
nobiscum pro Christo, si necesse fuerit, moriamini, & nobiscum in regno Christi perpetualiter viuatis. Ex prædictis vult illos cognoscere quo animo nunc loquitur ad eos. Quos enim participes vult habere & ad præsentes passiões pro Christo & ad futurã vitã, non vtique illos abiicit, sed vt participatiõe dignos faciat exhortatur. Vel in cordibus nostris estis ad commoriendum & ad cõuiuendũ, id est, ad hoc, vt nos vobiscum moriamur & viuamus: hoc est, si vos sustinetis mortem peccati in anima, nos ęstimemus illam mortem esse nostrã: & si vos in obseruatione iustitiæ viuitis, nos credamus tunc nosipsos viuere. Perfecta enim charitas profectũ vel detrimentum aliorum credit esse suum.

Multa mihi fiducia est apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis. Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.

Ideo estis in cordibus nostris, quoniã [multa fiducia est mihi apud vos, id est, multum confido de vestra correctione & salute, dum confidero

Universidad de Deusto
Biblioteca

G fidero ea quæ apud vos sunt. & [multa gloriatio]est[mihi pro vobis.i. multum glorior apud alios pro vestra religione. Videte ne frustra confidã de vobis, videte ne in vacuũ glorier pro vobis. [Repletus etiã sum consolatione]cũ audissem vestram correctionẽ, & [superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.i. gaudiũ quod de vestra emendatione habeo, superat omnem mœrorem tribulationũ nostrarũ, quas in animo partim sustinemus pro peccatis vestris. Multa (inquit) fiducia mihi est apud vos. Fiducia hęc de primæ epistolæ correctione est, quã quia nõ asperè susceperũt, fiduciam dederũt admonẽdi se. Visi sunt enim velle corrigere se. Vnde gloriatur pro eis, animúmq; suum ex hac parte cõsolatum pronunciat, intantum vt in omni pressura superabundare se gaudio dicat. Vidẽs enim esse spem in his, pro quibus angustias patitur, gaudet cum tribulatur, certus se mercedẽ à deo recepturum adquisitæ salutis eorum.

H *Nam & cum venissemus in Macedoniam nullam requiem habuit caro nostra, sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnæ, intus timores.*

Memorat quæ patiebatur causa credentiũ, vt eos prouocet ad charitatẽ & cõpassionem. dixi quia superabũdo gaudio in tribulatione nostra. Nam tribulationẽ passi sumus nõ solũ in Asia, sed & [cum venissemus] ad Macedones, vt eis vitæ viam mõstraremus, [nullam requiẽ habuit caro nostra,] sed incessanter vexata est assiduis tribulationibus. Caro nõ habuit requiem. Acsi aperte dicatur: Quia spiritus requiem habuit, dum per profectum animæ persecutionũ supplicia caro tolerauit. Spiritus enim requieuit in spe futuræ retributionis, dum caro laboraret in dolore præsentis afflictionis. Non permisi sumus respirare, [sed omnem tribulationẽ]pertulimus: quia & in corpore flagellati sum⁹, & animo timebamus prò his, quos ad fidem conuerteramus. Foris enim, id est, in corpore nostro
I erant pugnæ suppliciorum, intus, id est, in corde nostro timores, ne hi qui nuper erãt cõuersi, deficerẽt. Nunc intelligeremus Apostolũ memorare seditionem & plagas & carcerẽ, quæ le
Actuũ. 16 & 17. gitur in Philippis cum Syla pertulisse, & iterũ seditiones ac persecutiones in Thessalonica & Berrhœa, nisi sciremus Apostolum nequaquã adhuc venisse Corinthum, quando illa pertulit. Hæc autem quæ nunc memorat, post conuersionem Corinthiorum passus est, quãdo vice secunda perrexit in Macedoniam, nec referuntur in Actibus apostolorum. Foris erãt pugnæ corpori dum cæderentur, & intus animo timores. Illic enim est timor, vbi & intellectus est. Sed timor iste erat (sicut dictum est) propter eos qui crediderant, ne passione eius scandalizarẽtur. Nã sibi quid iam timeret qui patiebatur? Vel foris erant illis pugnæ, quia impugnabãtur ab infidelibus qui sunt extra ecclesiã: intus, id est, in ecclesia timores, quia timebant ne diabolus ibi aliquid operaretur. Foris pugnæ ab apertis inimicis, intus timores à falsis fratribus. Sic & ecclesia semper habet inimicos, & quos ferat foris, & quos gemat intus. Fo K
ris facilius euitabiles, intus difficilius tolerabiles. Sunt enim falsi fratres, sunt mali filij, & tamen filij, qui non contra nos blasphemãt Christum, sed nobiscum adorant Christum, & in no
bis persequuntur Christum, sicut Absalon pa- 2. Re
trẽ suũ. De his est timor in ecclesia, ne cæteros ad imitationem sui pertrahãt. Valde enim periculosum est infirmis, habitare cum talibus.

Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus in aduentu Titi. Non solùm autem in aduentu eius, sed etiam in consolatione qua consolatus est in vobis, referens nobis vestrum desiderium, vestrum fletum, vestram æmulationem pro me, ita vt magis gauderem.

Nos grauem tribulationem passi sumus. [Sed L
deus qui consolatur humiles .i. humiliatos passionibus pro suo nomine, [cõsolatus est nos in aduentu Titi] reuertẽtis à vobis, vt nobis esset solatio. Nã quia Deus fuorũ non est immemor, sed semper dat eis in aduersitate solatiũ, accelerauit aduentũ Titi, vt refrigerio nobis esset positis in feruore tribulationis. Magna enim consolatio est patientis, si secum habeat condolentem. Et magna nobis consolatio fuit, dum nostræ prædicationis adesse videremus adiutore. Sed [non solum in aduentu eius] consolatus est nos deus, [sed etiã in cõsolatione qua] ipse Titus, qui dolorẽ habebat de inobedientia vestra, [cõsolatus est in vobis, id est, cõsolationẽ accepit de pœnitentia vestra. Nam quia vidi Titum consolatũ in vobis, & ego cõsolatus sum in vestra emẽdatione. Ipse enim cõsolatus est in vestra voluntate ad conuersionẽ prõpta, [referẽs nobis vestrum desideriũ] de emẽdatione, [vestrũ fletum] de cõmissis, [vestram æmulationẽ, id est, indignationẽ cõtra pseudo apostolos [L. M
me. i. pro mea defensione, [ita vt magis gauderẽ] de vestra correctione, q̃ dolebã de nostra tribulatione. Nunciauit Titus illos habere desideriũ emendandi se, & flere pro his quæ male egerant, & æmulationẽ habere pro Apostolo. Addiscentes enim quæ promissa sunt bene viuẽtibus, incitati sunt desiderio bene agẽdi, vt æterna præmia mererẽtur adipisci. Et correpti non nitebantur excusare, sed flebant dolentes quia peccauerant. Intelligẽtes charitatem Apostoli erga se, cœperũt illum cõtra aduersarios defendere. Vnde ipse magis gauisus est, quia non solũ se correxerant, sed etiam amplius prõfecerant. Profectus enim illorũ augmẽtauit eius gaudiũ. Vel desiderium habebant videndi Apostolum, & flebant præ desiderio eius, & alter æmulabatur alterius desiderium pro Apostolo videndo.

Quoniam etsi contristaui vos in epistola, non me pœnitet. Et si pœniteret, videns quòd epistola illa (etsi ad horam) vos contristauit, nunc gaudeo, non quia contristati estis, sed quia contristati estis

ad pœ-

A *ad pœnitentiam. Contristati enim estis secundum deum, vt in nullo detrimentũ*
1. Pet. 2 *patiamini ex nobis. Quæ enim secundũ deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Seculi autem tristitia mortem operatur.*

Verè magnum percepi gaudium, referente Tito quæ in vobis gesta sunt. Quia [etsi contristaui vos, id est, si errores vestros seuerius corripui in prima [epistola, nõ me pœnitet] aspèrè scripsisse, quia hoc causa poscebat, & bonus effect⁹ est secutus. Non me modò pœnitet, q̃ vos durius increpans cõtristaui, quia vester profectus facit me non pœnitere. [Et si] me pœniteret propter charitatẽ quia vos contristaui, [nũc gaudeo,] quia, pfuit quod vos contristaui, Gaudeo videns [quòd epistola illa] tam aspera [vos contristauit, etsi ad horam. i. quanuis paruo tẽpore. Perpendo enim vtilitatem, quæ processit
B ex illa tam breui tristitia. Gaudeo enim, nõ ideo [quia cõtristati estis, sed] ideo [quia ad pœnitentiam estis cõtristati. i. non mihi gaudiũ facit vestra tristitia, sed vestra pœnitentia, quę nõ potuit esse sine tristitia. Gaudeo quia cum pudore estis contristati, non cũ ira. Qui enim reprehensus pudorem patitur, corrigere se promittit. Qui antè irascitur, peiorẽ se futurũ ostendit. De hac tristitia gaudeo, quia [cõtristati estis secundum deum. i. secundum volũtatem & inspirationem dei, [vt in nullo. i. nec in contristatione vestra [patiamini detrimentum ex nobis] sed ad profectũ omnia proueniant. Detrimentum enim auditor ex prædicatione doctoris patitur, quando præceptis eius inobediẽs existit, & priori peccato peccatũ inobedientiæ adiungit. Quia secundum deum contristati estis, idcirco detrimentum nõ patiemini, sed commodum assequemini. Nam [tristitia quæ est secundum deũ. i. qua quis dolet se fecisse quod Deus odit, [operatur pœnitentiã] ducentem [in salu-
C tem] non transitoriam, sed stabilem & æternam. Qui enim inde tristis est, quia hoc ei in seipso displicet quod deo displicet, elaborat illud pœnitendo delere & deo satisfacere, vt posset ad salutem quã peccando amiserat, peruenire. Agit enim pœnitẽtiam, & sperat dei misericordiam. Sed ecõtrario [tristitia seculi. i. qua peccator q̃ se non vult corrigere, tristis est & dolet, atque erubescit se detectum esse in hoc seculo, vbi nil verecundiæ de suis nequitiis vult habere, operatur æternam mortem. Et ideo cauete tristitiã illam. Tristitia enim seculi est aut de verecundia reprehensæ culpæ, aut de amissis rebus præsentibus, aut de alienis nõ inuasis, aut de aliena felicitate, vel de aliqua huiusmodi re torqueri. Dum ergo tali quis tristitia tenetur, cor eius à principe mortis diabolo possidetur, & mortẽ in eo tristitia hæc operatur. Tristitia verò secũdũ deũ est, aut sua, aut aliena peccata lugere. Et ideo pœnitentiã operatur, quæ ducit ad salutẽ.

Ecce enim hoc ipsum secundum Deũ contristari vos, quantum in vobis operatur solicitudinem, sed defensionem, sed D
indignationem, sed timorem, sed desiderium sed æmulationem, sed vindictam.

Verè tristitia quæ secundum Deum cor assicit, operatur pœnitentiam in salutẽ. Nam operatur ea quæ conducunt. [Ecce enim] in vobis ipsis hoc apparet, ĩ vobisipsis hoc experti estis. Quia hoc ipsum contristari vos secundũ deũ .i. hoc ipsum quod cõtristati estis secundum deũ, licet paruũ videatur esse, quantam. i. quàm magnam [operatur in vobis solicitudinem] emendãdi quod deliquistis, vel ne amplius delinquatis. Nec solùm solicitudinem ne denuo peccetis [sed & defensionem] aduersus impugnationes dæmonum, quia non iam sinitis vos ab eis vinci, sed strenue vosipsos defenditis. Et non solùm defensionem aduersum inimicos [sed indignationem] contra vos ipsos pro malis quæ fecistis. Nec tantũ indignationẽ, [sed & timorem, ne damnemini pro peccatis quæ cõmisistis, vel ne deinceps in culpas cadatis, quoniam E
Prouer. 28 beatus homo qui semper est pauidus. Neq; solum timorẽ, [sed & desiderium,] quo desideratis in melius prouehi. Et nõ solùm desiderium, [sed & emulationẽ. i. zelum atque feruorẽ imitãdi me vel alios bonos. Neq; tantũmodo æmulationẽ bene agendi ad exemplum sanctorum, sed & vindictam, quia punitis in vobis ipsis mala quæ fecistis. Hæc omnia operatur in vobis hoc, quod secundum deum contristati estis: & ideo patet quod tristitia quæ secundum deum est, operatur pœnitentiam in salutem: quia generat omnes has virtutes, quæ ducunt ad æternam salutem. Vel solicitudinem. i. mentis vigilantiam aduersus deceptiones pseudo apostolorũ: & defensionẽ, vt me seu vos ipsos defendatis contra illos: & indignationem, vt illis vel cæteris male agentibus indigneмini: & timorẽ gehennalis pœnæ, atque desideriũ cęlestis gloriæ: vel timorem. i. suspicionem vestræ fragilitatis, ne per eam vobis contingat vt cadatis: & desiderium rectè semper viuendi: & æmulationem, vt zelus domus dei vos comedat, & ardeF
tis intrinsecus fauore corrigendi ea quæ male fiunt in ecclesia. i. in plebe Christiana: & vindi- *Psalm. 86* ctam, vt eodem zelo dei puniatis peccantes, si *Ioan. 2.* cut ecclesiæ disciplina exigit. Omnia hęc bona prodeunt ex tristitia quæ est secundum deũ, idcirco suprà dixi, quia nõ me pœnitet quod vos ita contristaui.

In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negocio. Igitur etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit iniuriã, nec propter eũ qui passus est, sed ad manifestãdam solicitudinem nostram, quã habemus pro vobis coram Deo. Ideo quoque consolati sumus.

Vt vniuersaliter dicam, quid vobis tristitia quæ secundum deum est, contulerit, [in omnibus exhibuistis vos esse incontaminatos negocio

Universidad de Deusto
Biblioteca

G cio,id est,vt sitis incontaminati Christiano negocio agendo, vt libere possitis aliorũ peccata punire.contaminatus enim autoritatem nõ habet in alios vindicare. Vel exhibuistis vos esse incontaminatos,id est,probastis vos esse immunes à negocio, id est, à peccato illius qui patris vxorem habuit. Quia secundũ disciplinã vindicastis in eum, ostendistis vos non iam esse cõtaminatos negocio iniquitatis illius, cui antea consentiendo inquinati eratis. Et quia incõtaminati estis,igitur apparet quia non propter illos principaliter scripsi, sed magis propter ecclesiam. Et hoc est: [igitur etsi scripsi vobis]de illis,non scripsi[propter eum qui fecit iniuriã] patri,tollens vxorem eius,] nec propter eũ qui passus est,id est,propter patrem cui vxor ablata est. nam & ipse grauiter peccauit, negligens vxoris suæ salutem,vel filij,& scienter ferens & silenter tantum flagitium.sed potius scripsi pro omnibus vobis[ad manifestandam solicitudinẽ
H nostram, quam habemus pro vobis,] id est, vt manifestaremus vobis quàm soliciti & studiosi simus de vestra salute[coram deo]qui videt occulta intentionis vestrę.Hanc vobis manifestare voluimus,vt & vos eam sciretis, quam in diuinis obtutibus habemus.Nam iniustos emendando,& pollutos sanctificando,& ecclesię reconciliando totius populi solicitudinem me habere demonstro.Quia in vno male agente multi consunduntur,& in vno contumeliã patiente multi indignantur,& quia pro salute & emẽdatione omnium vestrum scripsi de illis, & euenit quod intendebam, ideo consolati sumus dũ vos audiremus esse correctos. Vel exhibuistis vos esse incõtaminatos à negocio seculari, quo prius eratis contaminati, cum dicerem vobis,
1.Cor. 6. Audet aliquis vestrum habens negociũ aduersus alterum,iudicari apud iniquos, & non apud sanctos? Contaminati enim eratis hoc negocio
Ibidem. dũ dicerẽ: Omnino delictum est in vobis,quòd iudicia habetis inter vos. Et quia nunc vos exhibuistis ab eo esse incontaminatos, igitur etsi
I scripsi vobis, non scripsi principaliter propter eũ qui fecit iniuriã vel qui passus est,id est,propter quẽlibet eorum qui iniurias & fraudes fratribus faciebant, vel patiebãtur à fratribus, sed magis pro omnibus vobis, vt omnes talia facere caueretis. Et scripsi ad hoc, vt manifestarem vobis me pro vobis coram Deo solicitum esse. Et quia nunc estis à tali negocio incontaminati,ideo consolationem habemus in vobis.

In consolatione autem nostra abundãtius magis gauisi sumus, super gaudio Titi, quia refectus est spiritus eius ab omnibus vobis. Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum,nõ sum confusus.Sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus,ita & gloriatio nostra quæ fuit ad Titum veritas facta est. Et viscera eius abundantius in vobis sunt,reminiscentis omniũ vestrum obediẽtiam,quomodo cũ timore & tremore excepistis illum.Gaudeo quòd in omnibus confido in vobis. K

Nos in hoc quidem cõsolati sumus, quòd incõtaminatos vos exhibuistis negocio, sed amplius de gaudio Titi quod habet in vobis. Cũ audisset Apostolus eos per primã epistolã increpatos velle se corrigere, consolationẽ accepit. A Tito etiam discẽs quia dolorẽ paterẽtur erroris sui, auctus est in cõsolatione & repletus gaudio, quia voluntas eorũ in opere cœperat probari, Tito id cũ lætitia referente. Et hoc est quod dicit: Nos consolati sumus de vestra melioratione.Sed [in consolatione nostra abũdãtius magis gauisi sum⁹ super,]id est,de,[gaudio Titi.]De vtroq; enim ,i. de correctione vestra & de gaudio Titi abũdãtius gauisi sumus, ꝙ timeremur de tribulatione nostra, sed magis de gaudio [Titi,quia spiritus eius] qui mœrore ꝑ vestra subuersione defecerat, [refectus est ab
L omnibus vobis,]non quia iam omnes sitis correcti,sed quia iã quiddã sperat de reliquis. Spiritus eius, qui fame bonorũ operum vestrorum defecerat,refectus est à vobis illo cibo, de quo dominus ait: Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me. [Et si gloriat⁹ sum apud illum de vobis quid,]id est,aliquid boni de vobis afferens,[non sum confusus,]id est,nõ erubui de hac gloriatione. Antequã pergeret Titus ad eos,audiuit ab Apostolo quia erat bonæ voluntatis in emendandis vitiis. Ac per hoc regresso illo & idem referente,non erubuit Apostolus,sed alacer factus est,quia non aliter inuenerat Titus quàm audierat ab eo. Non sum(inquit)confusus pro vobis,[sed sicut omnia]quę audistis à nobis, [loquuti sumus vobis in veritate]sine aliqua falsitatis admixtione,[ita & gloriatio nostra quæ fuit] de vobis [ad Titum, facta est]non solum vera,sed(vt plus dicam) ipsa [veritas,] id est, apparuit ei veritas, dum videret ita esse vt dixeram. Efficientia enim vestræ correctionis tam vera facta est,quàm & prædicatio nostra.Veritas enim arguentis apparet, ſ M hi qui arguuntur,incipiunt se emẽdare:quia dũ correcti immutantur,testimoniũ perhibent arguẽti. Vos(inquam) spiritum eius refecistis,& me vera de vobis illi dixisse probastis. Et ideo [viscera eius,]id est,affectiones dilectionis eius abundantius sunt in vobis] quàm in aliis, quia vidit profectum vestrum. Sancti enim animus in omni bono est. Viscera cordis eius sunt in vobis, [reminiscentis omnium vestrum obedientiam,quomodo,id est, quàm accurate[excepistis cum omni timore] cordis [& tremore] corporis. Scientes Corinthij ab Apostolo missum esse Titum, & se in multis vitiis ab Apostolo fuisse reprehẽsos, territi sunt in aduentu eius.Et quia vitam suam cœperant emẽdare, soliciti erant obedire præceptis eius, vt regressus Apostoli animum mitigaret eis. Quamobrem Titus eos laudauit, quia in eo reuerĩti sunt Apostolum. Ideo subiungit:[Gaudeo]vos ita profecisse, [quod in omnibus] rebus [confido in vobis,]id est,cõfido quòd in omnibus amodo bene agetis. Non solum enim in bona voluntate eorũ lętatus est, sed & in operibus bonis

A nis,quibus ea quæ peccauerant,emendabãt.Et ideo sicut sapiẽs medicus iam pene sanata vulnera leuissimis medicamentis curabat,vt prioris increpationis vstura sanaretur.

CAPVT VIII.

NOtam autem facimus vobis fratres gratiam Dei, quæ data est in ecclesiis Macedoniæ, quòd in multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorum fuit, & altissima paupertas eorum abundauit in diuitias simplicitatis eorum: quia secundũ virtutem(testimonium illis reddo) & supra virtutem voluntarij fuerunt, cũ multa exhortatione obsecrantes nos gratiã
B *& communicationem ministerij, quod fit in sanctos, & non sicut sperauimus, sed semetipsos dederunt primùm domino, deinde nobis per voluntatem dei, ita vt rogaremus Titum, vt quemadmodũ cœpit, ita & perficiat in vobis etiã gratiam istam.*

Postquam correcti sunt hortatur eos ad bene agẽdum,& exemplo ecclesiarũ Macedoniæ ad misericordiam illos prouocat, vt non putẽt graue quod viderint Philippenses vel alios iam fecisse. Et quia supradixerat, cùm veniss⁹ in
sup.7. Macedoniam,nullam requiem habuit caro nostra, ne quis putaret quod nullum ibi fructum
C fecisset,sed solũmodo pœnas sustinuisset,quod non multum ad cõmendationem valeret, ostẽdit multos ibi fuisse cõuersos, & ad culmẽ perfectionis subito pductos. Quasi dicat:Hucusq; notam fecimus vobis consolationem, quam de vestra correctione habuimus in tribulatione, quam apud Macedones pertulimus. Sed nunc notificamus[vobis gratiam dei,] id est,gratuitam largitionem spiritualium bonorum, [quæ data est] diuinitus [in ecclesiis Macedoniæ.] Nos enim non defecimus in tribulatione, sed perstitimus fortiter,donec ibi multę construerentur ecclesiæ. Et data est illi tanta gratia, [ꝙ multo experimento tribulationis,] id est, cum multas experirentur tribulationes, [abundantia gaudij ipsorum] semper abundauit. Quia deuoto animo perceperunt verbum dei, idcirco diuinitus eis data est gratia,vt in tribulatione Pauli & Sylæ,quam suprà memorauimus,nõ scãdalizarentur,sed de spe promissa gauderent, & se passionibus eorum probatos ostẽderent. Et hoc est in multo experimento nostræ vel etiam suę tribulationis,abundantia gaudij interni ipsorum quod de spe cælestium præmiorum cõceperant,non minorata est, sed abundauit. [Et altissima paupertas eorum abundauit in diuitias.]Quasi dicat: In tribulationibus quas patiẽdo experti sunt, & etiam de bonis suis pauperibus Christi copiosè largiti sunt. Quia & altissima,id est, profundissima & humillima: vel altissima,id est,nobilissima & prœconiis extollẽda paupertas eorum abundauit in diuitias.i.maior facta est dũ tenderet diuitias dare. Vel abũdauit in diuitias dandas,id est,cùm esset magna illis paupertas, abundanter tamẽ erogauerunt sanctis diuitias.Quia cùm tenues essent substãtia facultatum,animus ipsorum diues inuentus est in ministerio sanctorũ. Diuitias dico, [simplicitatis eorum,] quia simplici intentione ex eo quod habebant,eroganerunt, non vt hominibus,sed vt soli deo placerent. Non enim duplici,sed simplici corde dederunt,qui non indè quæsierunt remunerationem ab hominibus & à deo,sed tantùm à deo. Verè paupertas eorum abundauit in diuitias,[quia secundum virtutẽ] rerum suarũ[(reddo illis] inde[testimonium,] id est, assero quia secundum quod vires eorum sufferre poterant erogauerunt) & [etiam supra E. virtutem fuerunt]ad dãdum[voluntarij,]quoniam amplius volebãt dare, quàm eorum vires admittebant. Non enim coacti, sed voluntarij in hoc fuerũt etiam supra virtutem facultatum suarũ,quia etiam de suis rebus necessarius, quibus vita illorum carere non poterat, obtulerũt nemine cogente. Ipsi dico[obsecrates nos,]id est,cum adiuratione sacrorum deprecantes, vt de suis rebus facerent[gratiam,]id est,gratuitã donationem [& communicationem,]id est, vt sua bona non quasi propria sibi retinerent, sed quasi communia sanctis impenderent,quæ cõmunicatio esset[ministerij quod fit in sanctos,] id est,in hoc fierent bona eorum communia,vt ex his ministraretur in sustentationem sanctorũ qui erant in Ierusalem. Tam simpliciter & deuote obtulerũt quod vltra vires eorum erat, vt cum lachrymis deprecantes offerrent,vt vel sic cogerent accipi à se quod accipiendum nõ videbatur,quia plus erat quàm poterat eorũ sub- F
stantia,ne fortè eis postea egestas pœnitentiam boni operis suaderet. Sed quia tales se ostenderunt,vt puro animo iam præsentia postponentes futuris promissionibus, confidentia fidei se confirmarent, accipi ab eis visum est, ne boni cordis gratia fructum amitteret. [Et non]egerunt [sicut sperauimus,] vt quasi pro redimendis culpis suis hoc darent, vt parceremus vitiis eorum, [sed dederunt domino] non solùm res suas,[sed]&[semetipsos] quasi sacrificium immaculatum. Primum[domino,]vt ei soli seruirent,se deuouerunt:[deinde & nobis] se dederunt,vt essent parati nobis in omnibus obedire: & hoc[per voluntatem dei,]qui vult homines subdi vicariis suis,vt ipsi à nobis admoniti, operarẽtur singula mandata domini iuxta modum nostrę iussionis. Et idcireo ab his accipere debuimus quod offerebant, quia prius emẽdantes errores pristinos & vitæ ac morum vitia vltrà quàm sperabamus,deo se vouerunt. Visum est enim simpliciter illos hoc agere,vt non timeret cui offerebatur accipere: quia non vtique hoc animo offerebant,vt redimentes præpositos suos muneribus sibi mulcerent,vt vitia non arguerent, quia munera excæcant oculos

sapientium

Universidad de Deusto
Biblioteca

G sapientium,& peruertunt verba iustorũ. Dantes ergo se primum Deo dum emendant vitia, deinde nobis dũ sanctis offerunt sumptus,contristari non debuerunt, qui pene antequam inciperent,perfecti esse voluerunt.Horum igitur exemplo, libenter ea quæ cœpistis in ministerio sanctorum vos Corinthij debetis perficere. Ita enim instituerũt, & ita prouocati sumus largitate eorum, [vt rogaremus Titum,] vt ad simile opus vos animaret,[vt quemadmodũ cœpit]vos,postquam correcti estis,ad bene agendũ informare,[ita perficiat in vobis etiam gratiam istam,]vt inciter vos ad dandum. Quoniã Titi affectum syncerũ nouerat Apostolus circa istos,necnon & hos obedientes ei, idcirco per ipsum etiã ad hoc opus exhortari illos facilius posse significat, vt quomodo in cæteris rebus exhortationis suæ fructum in eis habuit, haberet etiam in hac gratia, vt ad ministerium sanctorum promptos eos faceret, vt quia iam vitia emendabant,huius largitatis fructum facerent.

H *Sed sicut in omnibus abundatis fide, & sermone & scientia & omni solicitudine,insuper & charitate vestra in nos,vt & in hac gratia abundetis: non quasi imperans dico, sed per aliorum solicitudinem etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans. Scitis enim gratiam domini nostri Iesu Christi,quoniam propter vos egenus factus est, cùm esset diues: vt illius inopia vos diuites essetis. Et consilium in hoc do. Hoc enim vobis vtile est, qui non solum facere, sed & velle cœpistis ab anno priore. Nunc verò & facto perficite, vt quemadmodum promptus est animus volũtatis, ita sit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta est secundum id quod habet,accepta est, non secũdum id quod non habet.*

Rogauimus Titum vt vos moneat ad gratiã largitatis. Sed & ego vos ad hanc moneo, vt in hac abundetis [sicut in omnibus]rebus[abundatis fide,]quia in omnibus recta fides iam vobis abundat:[& sermone.i.gratia loquendi vel in vna lingua vel in pluribus abundatis:[& scientia]scripturarum, vel peritia quarũlibet rerũ diuinitus concessa. Sunt enim nonnulli qui satis abundãt in sermone,sed tamen parũ habent scientiæ: & sunt alij qui scientia abundant, sed eloquentiam sermonis non habent. Vobis autẽ concesit deus abundãter vtrunque, & sermonem scilicet & scientiam.& abundatis in[omni solicitudine,] quia sufficienter in omnibus estis soliciti, in quibus vos oportet solicitos esse. [insuper]abundatis [& charitate in nos,]id est,vestra charitas trãsit abundãter in nos, quia

Nota.

copiosẽ nos diligitis. Et sicut iam in his virtutibus abundatis,ita suadeo [vt & in hac gratia] largitatis [abũdetis,]quatenus de vestris rebus abundanter iuxta modum posibilitatis vestræ sanctis impendatis. [Non quasi imperans]hoc vobis [dico] ne videar vos ad hoc inuitos cogere, quos ad bene agendum spontaneos volo semper esse, & ne vos sitis trãsgressores imperij mei. Non quasi imperans,sed quasi consulẽs dico,vt sanctis necessaria mittatis,&[comprobans,id est, probatum deo & hominibus ostẽdere volẽs,[bonum ingenium vestrę charitatis per solicitudinem aliorum,id est,per hoc quod pro aliis,id est,pro sanctis eritis soliciti,reuelãtes inopiam eorum, vt videamini nõ didicisse, sed naturaliter posidere misericordiam & largitatem. Ita volo comprobare vestram charitatem esse ingeniosam & prudentem, cùm sine imperio meo susceperit pauperum Christi solicitudinem, mittens eis vnde releuent egestatem. Vel per solicitudinem aliorum,id est, Macedonum,quos refero vobis solicitos esse de sustentatione sanctorum pauperũ, volo comprobare etiam bonum ingenium vestræ charitatis, vt ostendam charitatem vestram habere bonũ ingenium,cùm sine influ meo cœperit sua spõte facere ea quæ audit Macedones fecisse. Et iustum est vt in hac gratia abũdetis,atq; pauperibus temporalia bona largiter ministretis: quia vosipsi [scitis]quantam[gratiam] vobis dei filius cõtulit,quàm misericorditer ergavos egit, qui pauper pro vobis temporaliter fieri voluit, vtvos permanentium diuitiarum participes efficeremini. Hanc eius gratiam scitis,quia[cùm esset diues]in sua maiestate [propter vos egen" factus est]in mundo,[vt vos illius inopia]diuitus spiritalibus repleremini. Si ergo ille qui omnium creator & dominus est, pro vobis paupertatem sustinuit,cur vos pro eius amore partem diuitiarum vestrarum eius membris indigentibus non tribuatis? Diues erat. Vnde enim homines sunt diuites? Auro, argento,familia, terra. Sed omnia per ipsum facta sunt. Quid ergo illo ditius,per quem factæ sunt diuitiæ, etiã illæ quæ non sunt veræ diuitiæ? Per illum enim & illæ diuitiæ, ingenium,memoria,vita, ipsius corporis sanitas,sensus, confirmatióque membrorum. Etenim cùm hæc salua sunt,& pauperes diuites sunt. Per illum & illæ maiores diuitiæ,fides, pietas,iustitia, charitas, boni mores. Nemo enim & has habet,nisi per eum qui iustificat impiũ. Ecce quàm diues. Quis enĩ diues, qui habet quod vult alio faciente, an qui facit quod vult & alium habentem? Puto quia ditior est, qui fecit quod habes: quia quod ille habet, tu nõ habes. Diues est,cũ sit in forma dei æqualis omnino patri. Sed egenus propter nos factus est, quando semetipsum exinaniuit formã serui accipiens. Non autem dictum est, egenus factus cùm diues fuisset: sed, egenus factus est cùm diues esset. Paupertatem enim assumpsit, & diuitias non amisit. Intus diues foris pauper. Latẽs deus ĩ diuitiis, apparẽs homo in paupertate. Quia eius paupertate sumus ditati,quia in sanguine eius peccatorum nostrorum conscius est saecus. Per illum sanguinem abiecimus mor-

A pannos iniquitatis, vt indueremur stolam immortalitatis. Ne ergo diuitias expauescerемus, & ad eum accedere cum nostra mendicitate nõ auderemus,pauperem se exibuit.i.deus nasci dignatus est homo,virtutem suæ potestatis humiliãs, vt hominibus diuitias suæ diuinitatis adquireret, & eos consortes diuinæ naturæ faceret. Qui tamen in diuinitatis suę diuitiis nobis inuisibilis permanens,miris nos poterat virtutibus ditare: sed vt ad internas diuitias rediret homo,foras apparere dignatus est pauper deus Quia videlicet min⁹ nos amasset,nisi & pauperem nostrã susciperet: nec vim nobis suæ dilectionis ostenderet,nisi hoc quod à nobis tolleret ad tempus ipse sustineret. Et hoc est quod nunc Apostolus, vt largitatis gratiã viscera nostræ compassionis accenderet,ait: Propter vos egenus factus est cùm diues esset. Et his verbis hortatur auditores, vt largiẽdo quasi pauperes fiant, vt prosit paupertas eorum sicut Christi paupertas nobis ,pfuit.[Et in hoc,]inquit,.i.in

B cõsideratione tãti beneficij dei,[do]vobis[cõsiliũ,]vt scilicet ad similitudinẽ Christi pauperem tatem subire non recusetis,vt à sanctis paupertatem effugetis. [Hoc enim vobis est vtile,]vt per imitationẽ paupertatis Christi tendatis ad diuitias eius.Hoc vobis est vtile, quia magis ,p deest faciẽtibus quã accipientibus. Vtile est vobis, [qui iã cœpistis] hoc [nõ solum facere,sed etiam velle ab anno priore,] .i. præterito,vel à priore anno vestræ conuersationis vsque nunc Facile quippe est in bono opere obedire etiã nolentem,sed hæc magna in vobis virtus extitit,qui hoc bonum quod vobis nunc suadeo,& ante voluistis. Sed[nunc]etiã id[facto perficite quod iam voluntate feciſtis, vt nõ solum velitis in corde, sed etiã compleatis in opere. Ita facto peragite,quod voluntate iamdudum cœpistis agere, [vt quemadmodum promptus est animus voluntatis,] ita prõptus[sit &]animus [perficiendi,] id est,sicut promptus est animus vester ad volendum,ita promptus sit & ad perficiendum[ex eo,],id est,secundũ id[quod habetis,]siue plus, siue minus,vt vnusquisq; tãtũ

C det quantum potest: quoniã voluntas retinens quod dare posset, infructuosa est. Idcirco vobis suadeo dare ex eo quod habetis,quia[si voluntas est prompta] & parata dare, [secundum id quod habet,accepta est]deo secundum illud quod ita tribuit,[nõ secundum id quod nõ habet. Acsi aperte dicatur: Ne putetis me ab aliquo supra vires exigere, aut tantum à paupere quantũ à diuite expetere. Omnes enim æqualiter dant,si vnusquisque ex tanto dat quantum habet. Quia enim Corinthij ad hoc opus ministerij prouocantur, hoc eis indicitur, vt non plus tribuant quã possunt: ne forte plus offerẽtes,coacti, nõ voluntarij,viderentur sine mercede facturi: quia qui coactus aliquid facit mercedẽ nõ habet. Et ideo dicitur eis,quia si volũtas est prõpta dando secundum id quod habet, accepta est deo, non secundũ id quod non habet: Ille enim dat ex eo quod habet,qui sibi necessaria retinet,& cætera quibus carere potest, largitur pauperib⁹. Qui verò de his tribuit quæ suo vsui necessaria sunt,ille dat secũdũ id quod non habet,id est, vltra vires suas: quoniam illa D quibus indiget,quasi non habet,quia carere nõ potest,& idcirco ad dandũ illa non habet. Propter quod nunc dicitur Corinthiis qui tenaces sunt,quia voluntas quę sua sponte tribuit secũdum id quod habet, vt sibi scilicet necessaria retineat,placens est deo:nõ illa quæ coacta tribuit secundum id quod non habet,id est,quod sine murmuratione ferre non potest. Nõ enim intelligendum est,nõ esse deo acceptum si quis deuoto corde obtulerit etiam vltra suum posse, cùm Macedones inde multum sint laudati, quoniã supra virtutem fuerunt ad dandum voluntarij. Illi enim non indiguerunt admonitione vt Corinthij, sed vltro obtulerunt cum præcibus, vt probarent se tota voluntate hoc facere, vt plus offerrent quàm poterant. ideoque fuit acceptabile. Quanto enim amplius obtulerunt, tanto plus accepturi sunt. Corinthiis verò tanquam adhuc infirmantibus parcitur. vnde & subditur:

Nõ enim vt aliis sit remissio,vobis autem tribulatio,sed ex æqualitate in præsenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, vt fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multum, non abundauit: & qui modicum, non minorauit. Exod.16.

E

Iure dixi voluntatẽ esse acceptam, si prompta fuerit dare secundum id quod habet. [Non enim[suadeo vobis tantũ dare, [vt aliis] quib⁹ dederitis:[sit remissio.i.inopię alleuatio & relaxatio, sed [vobis tribulatio .i. inopia nimia. Hæc procul dubio Apostolus condescendendo infirmis(vt prędmissimus)intulit,quoniã qui busdã inopiam ferre non valentibus tolerabilius est minus tribuere, quã post largitatem suã ex inopiæ angustia murmurare,cùm enim dantis mens ferre inopiam nescit,si multa sibi subtrahit,occasionem contra se impatiẽtiæ exquirit. Prius ergo præparãdus est animus patientiæ,& tunc aut multa aut cuncta sunt largienda ne dum minus æquanimiter inopia irruens fertur,& præmissæ largitatis merces pereat, & ad huc mentem deterius murmuratio subsequens perdat. Non hoc (inquit) suadeo vt alij ociosę viuant de bonis vestris, & tribulatione famis vos cruciemini: sed vt ex æqualitate subueniatis illis[in præsenti tempore,].i. vt vnusquisq; quantum habet,ad tempus diuidat cum sanctis quia non plus exigitur quàm sibi retinere debet,dicente scriptura, diliges proximum tuum sicut teipsum.&, Qui habet duas tunicas, det Leuit.19.
non habenti. Vel in præsenti tempore bre- Lucæ.3.
uis huius vitæ communicate illis vestras diuitias,vt & ipsi in æterna vita communicent vobis suas. Et hoc est quod subditur: [vestra abũdantia] carnalium bonorum suppleat, etsi non ex toto compleat illorum corporalem inopiam, qui omnia mundi deseruerunt, [vt illorũ] spiritalis [abundantia, sit supplementum]

F

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Spiritalis [vestræ inopiæ.] Hoc iubet Apostolus, vt quia iuxta tempus sancti inopiam patiebantur, deserentes omnia mundi, & se solis diuinis operibus mancipantes, vt orationi vel doctrinæ insistant ad profectum multorum, cæteri fideles qui negotiis vel artibus insistunt, aut paternas habent facultates, ministrent eorum inopiæ. vt iterū sancti illic vbi diuites sunt, & isti inopes .i. in spiritualibus & æternis cōmunicent eis, quasi vicē repēdentes ministerio eorum. Nam cū pauci sint qui spiritalia dona percipiunt, & multi qui rebus temporalibus abundant, per hoc se diuites virtutibus pauperū inserunt, quod eisdem sanctis pauperibus de suis diuitiis solatia ministrarēt. Vestra, inquit, abūdantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplemētum, vt videlicet solicitè perpēdamus, quia & eos quos nunc inopes cernimus, abundantes quandoq; videbimus: & qui abundantes aspicimus, si largiri negligimus, quandoq; inopes erimus. Qui itaque nunc in hoc tempore subsidium pauperi tribuit, ab eo postmodum perpetua recepturus vt ita dicam, quasi ad frugem terram excolit, quæ quod acceperit huberius reddit. Restat ergo vt nunquam elatio surgat ex munere, quando videlicet dies ex eo quod pauperi tribuit, agit: vt in perpetuum pauper nō sit. Qui enim viuunt in seculo, non habent merita ad vitam æternam sufficiēria. Sed quia pauperes CHRISTI, quorum est regnum cælorum per eleemosynas, amicos & debitores sibi fecerūt, per merita eorum consequentur quod per se non merentur: [vt] tunc [fiat] vtrorunque [æqualitas,] non quia nō differant, sed quia omnes idem regnum habebunt, & vnicuiq; sufficiet quod habebit. Vel æqualitas est, vt quia isti in hoc tempore ministrant sanctis, reddantur eis vices ab eis in futuro, quiā debitores illi faciunt sanctos. Aequalitas ipsa est p.x nostræ Ierusalē, vt opera misericordię corporalia iungantur operibus prædicationis spiritalibus, & fiat pax dando & accipiendo. Fiat æqualitas in regno, [sicut scriptum est] in signo. [Qui multum] subaudi collegerat de manna. i. amplius quàm gomor, [nō abūdauit,] id est, nō plus habuit quàm gomor. [& qui modicum] collegerat, id est, minus quā gomor, [non minorauit,] id est, non minus habuit quàm gomor. Quando enim ventum est ad epulas, omnes æqualiter habuerunt, hoc significāte deo, quia populus suus qui per desertum huius vitæ graditur ad terram promissionis æternæ, æqualitatem habiturus in conuiuio est supernæ refectionis, quia omnes Deum videbunt. Et qui multum hic laborauit, atque plurima merita congregauit, non plus quantū ad æternam vitam pertinet habebit, quàm ille qui modicum bonæ operationis egit. Vnde dicitur in euangelio, quia illi qui diuersis horis ad vineæ culturam accesserunt, omnes pariter in vespera denarium acceperunt. Tunc ergo fiet æqualitas, quia omnes habebunt vitæ æternæ æqualitatem. Omnes erunt in æqualitate, quia omnes erunt in æternitate. Non enim longior erit vita sanctorū pauperū, q̄ vita electorum secularium. Tamē sancti pauperes maiorē habebūt in carne & anima gloriam & beatitudinē. Idcir K eo autē æquabuntur ita diuites sanctis pauperibus in perceptione denarij vitæ perennis, quia nunc æquant sibi illos in diuitiis suis nō secundum paritatē, sed vt sustententur de rebus eorū sicut ipsi. Rex enim de toto suo regno nō plus habet nisi victum & indumentum, quo carere præsens vita non potest. Et idcirco diues pauperem sibi æquat, si ei cibos & vestimenta præbeat, licet ipse plus retineat quàm largitur. Qui multū (inquit) habuit nō abundauit, quia scilicet quod plus habebat, dedit indigenti: & qui modicū, nō minorauit, quia accepit ab illo qui abundauit. Vult nos omnia communiter possidere, vt perfecti doctrinā nō abscondant, & habentes substantiam eis non denegent victum. Plus etiam in spe futuri seculi habent sancti, q̄ hi qui in isto tempore videntur diuites: & tamē vtrique (sicut dictum est) in illo seculo æquabū tur, vt sicut istorum beneficio nunc sustentatur inopia sanctorum, ita & hi beneficio sanctorū tunc diuites fiant. Non enim totos se dederunt deo, vt hīc pauperes, illic essent diuites, ideo videntur illic esse pauperes. Sed ditabuntur sanctorum suffragio, quorū se virtutibus inseruerunt, dum eos ad bene agendum sustentarent, ministrando illis necessaria: quia qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet.

H

I

Gratias autem ago Deo, qui dedit eandem solicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationē quidem suscipit, sed cùm solicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. Misimus etiam cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias. Non solum autem, sed & ordinatus est ab ecclesijs comes peregrinationis nostræ in hac gratia, quæ ministratur à nobis ad domini gloriam & destinatam voluntatem nostram, deuitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ ministratur à nobis. Prouidemus enim bona non solùm coram Deo, sed etiam coram hominibus. Misimus autem cum illis & fratrem nostrum, quem probauimus in multis sæpe solicitum esse, nunc autem multò solicitiorem, confidentia multa in vos, siue pro Tito, qui est socius meus & in vobis adiutor: siue fratres nostri apostoli ecclesiarum, gloria Christi. Ostensionem ergo quæ est charitatis vestræ & nostræ gloriæ pro vobis, in illos ostendite in facie ecclesiarum Dei.

Matt. 5.

Exod. 16.

Matt. 20.

Deus

A Deus quia iustus est, sciens Corinthios velle proficere, Titi affectū accendit erga eos, vt adimpleret exhortatione sua voluntatem illorum in opere bono: qui videns profectū illorū, lætatus est in eis. Et hoc est: Ego quidē (inquit) solicite vos ad opus misericordiæ prouoco, sed [gratias ago deo, qui] per spiritum sanctū [dedit in corde Titi eandem solicitudinem,] quam ego habeo pro vobis. vt non deficiatis, sed proficiatis in opere bono: quoniam non repugnauit, sed exhortationem nostrā suscepit, qua exhortamur eum ire ad vos incitandos. Exhortationem quidem nostram suscepit, voluntatem verò non per nos habuit, quia iam habebat. Et volūtate quidem propria solicitus erat pro vobis, sed exhortatione nostra factus est solicitior. Et cū ita solicitior factus esset, profectus est ad vos sua voluntate, quam illi deus inspirauerat. Vel suscepit exhortationem, id est, suscepit hoc onus laboris, vt vos exhortaretur ad largitatem sustentationis sanctorum: sed dum propter vestrum profectum esset factus [solicitior, profectus est ad vos sua voluntate, id est, videns vos

B proficere circa bonos actus, solicitior factus est erga curam vestræ salutis, ita vt voluntarius proficisceretur ad vos, qui prius etiam rogatus excusabat ire propter vitia vestra. Ipse quidem profectus est sponte. Sed nos [misimus etiam cum illo fratrem] illum egregium, [cuius laus est in euangelio per omnes ecclesias.] Hoc de Luca intelligitur, qui laudem in euāgelio præ cæteris habet: quia vbicunque recitatur euangelium, laudatur Lucas, qui tam eleganter illud scribere meruit. Sed [non solum] laudatur vbique de euāgelij descriptione, sed etiam [ordinatus est ab ecclesiis comes peregrinationis nostræ,] vt mecum pergat quocūque vado peregrinans ad prædicandum, & sit mihi comes & adiutor vbique [in hac gratia, quæ ministratur] à vobis, id est, in hac largitione eleemosynarum facienda, cuius nos ministri sumus [ad domini gloriā,] vt dominus noster Iesus Christus inde glorificetur: [& ad voluntatem nostram,] qua volumus vt bene detis: voluntatem dico, destinatam ad huiusmodi studium, & debitam ac diuinitus præordinatam. Vel in hac spiritali gratia noui testamenti, quæ gentibus per euangelium ministratur à nobis ad gloriā domini, & ad complendam voluntatem nostrā qua volumus vt gentes saluæ fiant, quæ voluntas ad hoc destinata est. Lucam cōmendat Apo

C stolus, quia hunc ignorabant Corinthij, vt scirent in quanta iā essent boni opinione, ad quos tales viri mittebantur, vt cōgauderent cum eis, augētes eos in fide operationis dei, ad cuius gloriā solicite hoc agebant, vt ipse agnosceretur in his. Nonnulli verò senserunt id & de Barnaba posse intelligi, quia & ipse ordinatus est comes peregrinationis Pauli, quando cū eo missus est ad gentes, licet cum eo nō perseuerauit, Lucas autem perseuerauit. Et cōstitutus est comes eius in hac eleemosynarum gratia, quia hoc decreuerunt apostoli, vt ipse & Barnabas prædicarent gentibus, sed tantum memores essent sanctorū pauperum qui orant in Iudæa, vt quādiu fames illa duraret, mitterēt eis victualia. Et Barnabæ laus erat in euangelio, quod strenue prædicauerat per omnes ecclesias, in quibus cum Paulo fuerat. Sed hoc dissonare videtur, vt hūc Paulus fratrē, & non potius apostolū vel sociū nominet: & quòd hunc cum Tito quasi minorē mississe se dicat, & non potius Titum cum eo: vel quòd hunc Corinthijs quasi ignotum commendet, cū in priore epistola declarauerit hunc eis incognitū non esse, dicēs: Aut solus ego & Barnabas nō habemus potestatē hoc operādi? .i. stipendia sumēdi. De Luca verò cōgrua sunt omnia, quia etsi nunc apud nos Lucas maior est Tito, apud animos tamen Corinthiorum minor erat, ideoq; conuenienter missus esse cū eo dicitur. Excellentiam verò Titi nouerant Corinthij quia ipse Corinthius erat. Misimus (inquit) cum Tito comitem nostræ peregrinationis, qui per omnes ecclesias in euangelio laudatur, [deuitātes hoc, ne quis nos vituperet, id est reprehendat [in hac] eleemosynarū [plenitudine,] quæ ministratur [à nobis. i. quæ nostro ministerio fit. Nisi enim testes idoneos & boni testimonij secū Apostolus habuisset, infirmi vel infideles cùm tantā largitionem tāq; copiosam viderēt, aliquid super Apostolo sinistre possent æstimare, vt putarēt eū tanquā sibi accipere & in suos cōuertere ea quæ accipiebat ad supplēdas necessitates sanctorū, per se offerēda vel distribuēda indigentibus. Sed vt omnē prauā suspicionē à se remoueret, multos idoneos adhibuit testes in hac gratia plenarie pauperib⁹ ministrādo. Ideo (inquit) deuitamus vituperium quia [prouidemus bona]. i. puidemus vt ea quę facimus, sint bona [nō solū coram Deo, sed etiā corā hominib⁹.] Corā deo sufficit nobis bona cōscietia, sed corā hominibus necessaria est bona fama. Propter nos enim cōscietia nostra sufficit nobis, sed ꝓpter homines fama nostra non pollui, sed pollere debet in eis. Qui enim fidēs cōscientię, negligit famā suam, crudelis est, qm̄ salutem proximorū spernit. Vel ideo se dixit Apostolus deuitare, ne quis eū vituperaret in hac plenitudine doctrinæ ac miraculorū, quia negligēs circa curā sanctorum iudicari posset, si segnius ea quę illis erant necessaria, ꝓcuraret quoniā illi & Barnabæ iniunxerāt priores apostoli, vt memores essent pauperū, sicut iam diximus. Ne ergo diceretur de eo, bene quidem prædicat, & religiosè viuit, sed non est memor sanctorū pauperū, vt sibi fuerat iniūctū, cū ipse in omnibus esset inuituperabilis, nec in hac parte indiligēs iudicari voluit, sed ad faciendā sanctis largitionē credētes ex gentibus monuit quatenus & hoc opere cōpleto, in omnib⁹ appareret eius solicitudo & prouidētia. Prouidemus enim (inquit) bona non solū corā deo, sed etiā coram homin⁹. Prouidit bona corā deo dū quod iubet deus circa ministeriū sanctorū fieri doceret. Prouidit bona corā hominibus, dum tales ad hoc op⁹ suadendum mitteret, qui nō facerent eis scādalum: sed ꝓbitate sua prouocarent eos, ne bona eius doctrina per improuidos ministros in vituperationē caderet. Nec solū (inquit) duos istos misimus, sed etiā fratrē aliū cum illis, quem quidam dicunt esse Apollo sed incertum est. [Quem sœpe probauimus

D

E

F

Actu. 15

Actu. 13.

Actu. 15.

1. Cor. 9.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G in multis solicitũ esse] de vestra salute, sed [nũc] experti sumus eum [multò solicitiorẽ] pro vobis, cum audisset vos esse correctos, certus quia obedietis ad bene agendũ. Solicitior (inquam) factus est videndi & exhortãdi ad ministerium sanctorum pro hac confidentia vestræ immutationis in melius: [siue pro Tito,] qui de vobis ei multa retulit, qui nõ mentiretur, [qui est socius meus,] pergens mecum vbique ad prædicandum: [& in vobis] est [adiutor] meus, id est, in vestra cõuersione & correctione. Ipse est adiutor meus in vobis, [siue] cæteri [fratres nostri,] quos ad vos direxi, qui sunt [apostoli,] id est, fundatores [ecclesiarũ, gloria Christi,] quia in locis illis prædicauerunt Christum, vbi nũquam fuerat: & ad gloriam constituxerunt ecclesias ex his, quos ad fidem cõuerterunt. Vel fratres nostri priores apostoli, qui cum domino in carne fuerunt, sunt adiutores mei in vobis: siue quia nõnunquam per vos transierunt, & vobis
H aliquid meliorationis cõtulerunt, siue quia suę prædicationis fama ac vitæ vobis profuerunt. Et quandoquidem tales misimus viros ad vos, ergo suscipite eos cũ honore & dilectione sicut oportet. Scilicet [ostendite] nunc [in illos ostensionẽ vestræ charitatis,] id est, charitatem quã ostendere consueuistis honorifice suscipiẽdo cæteros fratres, nunc ostendite suscipiendo istos accuratius, vt bona quæ de vobis audierunt, probẽt esse vera. Et ostensionẽ [glorię nostræ pro vobis,] id est, opera charitatis, quę simi liter ostẽdere soletis in susceptione fratrũ, vnde & nos gloriamur ꝓ vobis apud alias ecclesias, nunc ostendite in istos, reuerentius & deuotius eos suscipiendo. Et hoc facite [in facie] & in cõspectu [ecclesiarũ.] vt cæteræ ecclesiæ cognoscant vera esse bona quæ de vobis audierunt, & accipiant à vobis bonum exemplum.

CAPVT IX.

I *Nam de ministerio quod fit in sanctos, ex abundãti est mihi scribere vobis. Scio enim prõptũ animũ vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones. Quoniã & Achaia paraca est ab anno præterito, & vestra æmulatio prouocauit plurimos. Misimus autẽ fratres, vt ne quod gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte, vt (quẽadmodũ dixi) parãti sitis, ne cũ venerint Macedones mecum, & inuenerint vos imparatos, erubescamus nos, vt non dicamus vos, in hac substantia. Necessariũ ergo existimaui rogare fratres, vt præueniant ad vos, & præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse sic quasi benedictionem, non quasi auaritiam.*

De receptione iustorũ vos admoneo. [nam K de ministerio quod fit in sanctos,] non necesse est vt vos admoneam. De illo enim ministerio [est mihi ex abundanti,] id est, ex superfluo [scribere vobis.] Superfluũ est enim, si commoneas eũ quem scis facturũ. Sed tamen vt diligentiam meã ostendam, & vos promptiores faciam, nõ est ociosum si scribo, vt sciatis magna vos diligentia debere peragere, quod frequẽter vobis intimatur. Ideo autẽ videtur superfluum vt vobis de hac re scribã, quia [scio animum vestrũ] ad hanc largitionem faciendã esse [promptum, pro quo] animo vestro ad hanc gratiam deuoto [glorior apud Macedonas.] videte ne frustra. Solet enim se meliorẽ præbere ille, de quo bene sentitur ab alio. Idcirco [de vobis] glorior, [quoniã] non solùm Corinthus, quę est metropolis ciuitas, sed etiã vniuersa [Achaia] quæ est magna regio, [parata est ab anno prẽterito] dare quod sanctis mittatur. [& vestra æmulatio,] L id est, feruor imitandi vos [prouocauit plurimos] ad hoc pietatis opus. Cæteræ enim ecclesiæ dũ audiunt Corinthios prius multis erroribus fuisse implicatos, postea verò correctos & misericordiæ operibus intentos, æmulatione eorum incitatæ sunt ad bonum opus, quasi cogitantes apud se & dicentes, quia si hi qui post acceptam fidem male conuersati fuerant, hanc cœperunt habere voluntatem, cur nõ magis illi, in quib⁹ hæc vitia nõ sunt reperta? Ego quidem (inquit) glorior in splendore animi vestri, qui prõptus est ad largiendũ. sed [misimus fratres,] nõ [vt] vos ad hoc exhortarẽtur, ad quod ex animo parati estis: sed vt vos faciant memores, ne circa votum & promissionẽ existatis negligentes. Et hoc est, animus quidẽ vester prõptus est, sed misimus prædictos fratres ad vos, [vt sitis parati] ad proferẽdum quod dederitis, [ne] si imparati fueritis, [euacuetur] in hac parte totum quod gloriamur de vobis. Misimus (inquã) illos, [vt quemadmodum dixi] illis vos esse paratos, [sitis parati] vel quemadmodum M dixi vobis, sitis parati: siue quemadmodum dixi Macedonibus, [ne] fortè [cum venerint mecũ Macedones,] & inuenerint vos imparatos, [erubescamus nos in hac substantia,] id est, in hac re possessa, in hac diuitiarũ substantia, quæ pauperes sustentare debuit. Dixi ne erubescamus nos qui de vobis gloriabamur, [vt nõ dicamus] vos erubescere, id est, vt vestram erubescentiam taceam⁹. Vester enim pudor erit maximus in nostra verecundia, si inuenta fuerit impræparatio vestra. Nã si hoc inuentũ non fuerit, quod testificatus sum de vobis, & ego erubescam in vobis, qui substantiam sanctis promissam non reddidistis: & vos amplius confundemini, qui nec propterea quod testis vobis fui, studuistis agere, vt me dixisse verum de vobis probaretis. ne [ergo] cõtingat vt & vos & nos grauiter erubescamus, [necessariũ existimaui rogare] prædictos [fratres, vt] me [præueniant] euntes [ad vos, & præparenti] interim [benedictionem, id est, largam & charitatiuam donationem: benedictionem dico, [repromissam,] qui iam promisistis, & repromissis eam: & præparando faciant [hanc esse paratam] in aduẽtu nostro, [sic quasi

A quasi benedictionem, id est, quasi opus charitatis, [non quasi auaritiam, id est, non quasi strictam dationem, de qua doleat qui dederit. Auaritia enim vocatur datio, quæ fit tenaci & parco ac tristi animo: benedictio autẽ, quæ fit largo & alacri animo. Tractum est hoc vocabulũ à patriarchis, qui benedictione sua filios suos omniũ fertilitate bonorum replebant, vt Isaac
Gene. 27. & 48. benedicens Iacob & Esau, & vt Iacob benedicens Effraim & Manassen.

Hoc autem dico: Qui parce seminat, parce & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.

Hoc loco ad magna largiendi studia mentes audientium accendit Apostolus, ne qui multa dare potest, pauca largiatur. Fratres, inquit, prę cesserunt me vt præparent dationem vestram, sed ego cur large detis præscribo, quia [hoc dico] vobis, quod [qui parce seminat, id est, auare
B tribuit, [parce] etiã [metet, id est, parum in futuro seculo recipiet. Parcus enim est auar⁹, cui extorquetur quod dat, dum compellitur tribuere vel propter verecundiam, vel propter longam multorum admonitionẽ. Huic parua messis est, quia parco animo dedit, licet magna videatur dedisse. E contrario vidua quæ in gaMarc. 12. Luc. 21. zophylaciũ misit duo minuta est laudata missę, plus q̃ omnes diuites: quia largo animo totũ quod habebat misit, cùm cæteri parco animo mitterunt, & multo moiora quã mittebant, sibi retinerent. Et ideo parce seminabant, quanuis multa seminare viderentur: quia tantum seminare nolebant, quantum poterant. Dare enim non est amittere, sed seminare: ad tẽpus carere, vt postmodum multiplicius habeatur. Sed qui parce seminat, id est, qui non vult large tribuere cum possit, parce & metet, id est, exiguũ remunerationis colliget: quia sicut ipse nunc est parcus ad tribuendum, ita & deus erit parcus ad retribuendũ. [& qui seminat in benedictionibus, id est, qui tribuit voluntate bona sub spe
C futurę remuneratiõis, hic [metet de benedictionibus,] quãdo cum cæteris eleemosynariis audiet, Venite benedicti patris mei, percipite regnũ: quia esuriui, & dedistis mihi manducare.
Matt. 25. Seminat enim in benedictionibus vbi plus pẽsatur affect⁹ quã cẽsus, i. q posse suo bona large tribuit in beneuolis affectionibus, & idcirco de benedictionibus dei metet fructũ vitę perẽnis.

Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate.

Eccle. 35. *Hilarem enim datorem diligit deus.*

Et quia de benedictionibus supernis metet, qui nunc in benedictionibus bonæ voluntatis seminat, i. læto & largo animo dat, siue parum, siue multũ sit illud quod dat, ideo [vnusquisque det [prout destinauit in corde suo, i. sicut deliberauit & præordinauit in cõsilio suæ rationis & volũtatis, vt quicquid in corde suo disposuit se daturum, det: & eo deuotionis affectu quo proposuit det: scilicet [nõ ex tristitia aut ex necessitate, id est, nõ inuitus aut coactus. Eleemosyna enim plerunq; fit à tristibus & murmurantibus vt careant tædio interpellantis, non vt viscera D reficiant indigentis: sed nõ est acceptabilis deo talis datio. Et ideo nõ ex tristitia, sed ex lætitia cordis est dandum quod datur: quia ex his qui tribuunt, hunc eligit deus, vt ei retribuat qui deuoto animo tribuit, quasi thesaurizans apud deum. Sunt enim nonnulli qui multum rogati ab aliquibus, tædio precis sibi factæ ad dandũ compelluntur importunitate postulationis assiduæ: & sic dant tristes & inuiti, non ex affectu
Luc. 18. dilectionis aut piæ compassionis. Nonnulli sunt etiam, qui licet non sint tristes vel coactione dolentes, tamen quando largiuntur, faciunt ex necessitate: siue quia omnes alij dant, siue quia multi vt largiantur, admonent: & cum sic honestate sua non possint non dare, quadam ne cẽsitate ad dãdum coguntur. Sed quisquis dationem suam deo vult esse gratam, non det ex tristitia vel ex necessitate, sed ex lætitia & ex voluntate: quia [hilarem datorem diligit Deus.] id est, illum qui per charitatem lætus & hilaris ac serenus spe supernæ retributionis tribuit. E

Potens est autem deus omnem gratiã abundare facere in vobis, vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, Psal. 111. *iustitia eius manet in seculum seculi.*

Ego quidem vos admoneo ad hanc largitatis gratiã, sed deus potens est facere in vobis quod admoneo. Ego enim verba exhortationis edere possum, sed ille mentes vestras in melius promouere potest: quia ego quidem plantare & rigare possum, ille autem dare sufficit incrementum. Et ideo potentiam eius adesse vobis exo- 1. Cor. 3.
pto, vt sicut in emendatione vitiorum & veritate doctrinæ corda vestra tetigit, ita & in gratia largitatis faueat cœptis vestris. Ipse est enim potens facere hubertim [abundare in vobis] nõ solùm istam, sed & [omnẽ gratiam, ita vt in omnibus [rebus] semper habentes omnem sufficientiam. i. non indigentes aliquando his quæ F ad salutem necessaria sunt, [abundetis in omne opus bonum, id est, in largitione sicut in cæteris. Si enim solã vobis sufficientiã elegeritis posteritis in dei opere abundare qui illud vobis retinendo quod sufficit, cætera in vsus pauperũ expendetis, & hoc erit abundare in opere bono. Licet enim exigui hominis paruum sit munus, abundat tamen, quia bono animo fit. Exteriora enim nostra domino quãlibet parua sufficiunt. Cor nanq, & non substantiã pensat nec perpendit quantũ in eius sacrificio, sed ex quãto proferatur. Qui enim plus habet, pl⁹ offerre debet. Ita potest deus omnem gratiã facere in vobis abundare, vt sine dãno vestro aliis beneficia largientes, abundetis tendentes per largitatem in omne opus bonum, [sicut scriptum est, id est, vt neque sit in vobis auaritia, neque ꝓdigalitas, sed bona vestra diffuse & rationabiliter detis cum bona intentione, non pro temporali commodo, sed pro æterna remuneratione, sicut iustum virum fecisse dicit scriptura,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Disperſit, id eſt, non vni omnia tribuit, ſed di-
Pſalm.111 uerſo modo his & illis ſpærſit, vt pluribus pro-
ficeret, & vnicuiq; iuxta quod decebat. Per hoc
auaritia remouetur. Et dedit non indiſcrete o-
mnibus, neque diuitibus aut huſtrionibus, ſed
cum ratione & diſcretione ſolis [pauperibus,]
qui in hoc ſeculo non poſſent ei reddere. Per
hoc remouetur vitiũ auaritiæ contrariũ, id eſt,
prodigalitas, & etiam appetitio tẽporalis retri-
butionis. Et ideo [iuſtitia eius,] id eſt, iuſtum
opus miſericordiæ eius [manet in ſeculũ ſeculi
id eſt, in æternum: quia ex eo quod tẽporaliter
iuſte egit, æternam habet iuſtitiam & vitam.
Iuſtus enim eſt, qui bona mundi communia re-
putat, quia ſciens deum omni communiter o-
Matt. 5. mnibus dare, quia ſolẽ ſuũ oriri facit omnibus
& pluit omnibus, & terram dedit omnibus: id-
circo diuidit cum his qui copiam terræ nõ ha-
bẽt, ne beneficiis dei priuati videantur. Et quia
ſibi ſoli nõ detinet quod à deo ſcit omnibus da
tum, ſed credit eſſe iuſtum vt habens det non
habenti, idcirco iuſtitia eius manet in æternũ,
H quia in futuro ſeculo hanc ſecũ habebit in per-
petuũ. Et ſi huius, qui paũperibus dedit, iuſti-
tia manet in æternũ, quãto magis eius qui mi-
niſtrauit ſanctis? Pauperes enim dici poſſunt,
qui publice egeni ſunt. Sancti autẽ diſcernun-
tur ab his quia ipſi ſunt ſerui dei inſiſtẽtes ora-
tionibus ac ieiunijs, & puram vitam ducentes.

Qui autẽ adminiſtrat ſemen ſeminãti, & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum inſtitiæ veſtræ, vt in omnibus locupletati, abundetis in omnem ſimplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem deo.

Vos debetis alacriter miniſtrare ſanctis ob
ſpem ſupernæ retributionis. Sed & in hac vita
penuriam non timeatis, quia deus [qui admini-
ſtrat ſemen ſeminanti, præſtabit] ei etiam [panẽ
I ad manducandum] interim, donec ex illo ſemi-
ne frugem colligat. [& multiplicabit ſemen ve
ſtrum,] quod in terram miſiſtis, vt inde copio-
ſa meſsis exurgat, vnde plures eleemoſynas fa-
cere poſsitis. Omnia dei ſunt, & ſemina & naſ-
centia, & dei nutu creſcunt & multiplicantur
ad vſus hominũ. Deus ergo qui hæc dat, & ip-
ſe iubet de his dari illis qui indigẽt. Ac per hoc
qui dat iuxta voluntatem dei, augetur ei diui-
nitus, vt habeat vnde adhuc amplius largia-
tur. Vult enim deus vt fideles qui habent huius
mundi ſubſtantiam, miniſtrent neceſsitatibus
ſanctorum, vt nihil illis deſit, qui celſiorem ſan
ctitatis gradum in eccleſia tenere voluerunt, vt
ſpei ſecularis vincula cuncta præciderent, &
animum liberum diuinæ militiæ dedicarent: &
quiſquis eis bene miniſtrauerit, amplificetur il-
li ſemper vnde largius miniſtrare poſsit. Deus
itaque qui adminiſtrat ſemen ſeminanti, vnde
in futuro anno viuat & eleemoſynas faciat, præ
ſtabit interim & panem, id eſt, ſubſidium vitæ
præſentis, non ad ſuperfluitatem, ſed ad man-
ducandum, id eſt, ad neceſsarium vſum. Et ne K
ſitis ſolliciti de tempore futuro, quia ipſe pro-
pter alimenta præſentia quæ vobis largietur, nõ
dimittet quin ſemen veſtrũ multiplicet, & fru-
ges creſcere faciat, vt ſemper magis ac magis
dare ſufficiatis. & augebit incrementa frugũ iu
ſtitiæ veſtræ, id eſt, multo abundantiora incre-
menta dabit frugibus, quas promeretur iuſtitia
veſtra. Iuſtitia enim eſt, vt quia deus dat retri-
buat ex eo & homo illi cui deeſt. Et quia vos
huiuſmodi iuſtitiã ſernaſtis, vt ſicut deus vobis
non habentibus tribuit, ita & vos aliis qui non
habẽt tribuatis, idcirco diuinitus augentur in-
cremẽta frugũ veſtrarũ, [vt in omnibus] neceſ-
ſariis [locupletati] rebus, [abundẽtis in omnem
ſimplicitatẽ, id eſt, in omnem largitionem non
duplici, ſed ſimplici animo factã. Qui enim be-
ne & ſimpliciter ſanctis miniſtrat, amplificatur
ei nutu diuino, vt habeat vnde ſemp largiri poſ
ſit, & in præſenti locupletatus & in futuro ſe-
culo. Semel enim ſeminans bis metet, id eſt, ex L
vna operatione bona hic & in futuro retribu-
tionẽ percipiet. Ipſe tamen nõ duplici intentio
ne debet operari bonũ, vt inde querat & in iſto
& in alio ſeculo remunerationẽ, ne cõputetur Matt. 6
in eis, de quibus dictũ eſt, Receperũt mercedẽ
ſuam: ſed ſimplici corde ſolã in ſupernis retri-
butionẽ appetat, licet deus illi & in hoc ſeculo
retribuat. Poteſt ſemen intelligi, quicquid pro
deo datur. Et ipſe qui adminiſtrat ſemẽ ſemina
ti, id eſt, qui dat eleemoſynario rẽ quã pauperi
tribuat, præſtabit etiam panẽ ad manducandum
id eſt, præbebit vnde poſsit viuere. Et multipli
cabit ſemen veſtrũ, id eſt, multipliciter abũdare
faciet rẽ veſtram, quã feminatis dando paupe-
ribus, vt habeatis & quod largius feminetis, &
vnde viuatis. Et augebit incrementa frugũ iu-
ſtitiæ veſtræ, id eſt, augmentabit eleemoſynas
veſtras, p quibus frugem æternæ retributionis
accipiet iuſtitia veſtra. Iuſtitia enim eſt obſerua
tio mãdatorũ dei, & inde fruges. i. fructus æter
næ remunerationis, pueniũt. Incremẽta frugis M
huius, ſunt eleemoſynæ, p quarũ merito & hic
virtutes augẽtur, & in futuro gloria creſcit. Vel
incremẽta cẽleſtiũ frugũ veſtrarũ ſunt affectio
nes dandi largius, & ſubueniẽdi indigentibus:
quia quãto maiori affectu piẽ cõpaſsionis ſub-
uenit quis indigẽtiæ, pximi, tãto maiorem ſibi
frugẽ acquirit æternæ refectiõis. Et deus ſic au
gebit ſemẽ veſtrũ & frugẽ, vel locupletati in o-
mnibus corporalibus & ſpiritalibus rebus, abũ
detis. i. interius bona voluntate, & exterius bona
operatione. Abũdetis dico, tendẽtes ad omnẽ
ſimplicitatẽ. i. in hoc vt puro & ſimplici corde
faciatis omnia, vt à ſolo deo retributionẽ de o-
mnibus quæratis, vt neq; ſubiectionẽ à paupe-
ribus, neq; laudẽ ab hominibus deſideretis, nec
vllã in hac vita remunerationẽ, [quæ] ſimpli-
citas veſtræ intentionis in opere bono [operare
tur per nos gratiarũ actionẽ deo. i. faciẽ nos age
re gratias deo, qui vobis inſpirauit hanc volũ-
tatẽ, vt ita ſimplici intentiõe faciatis in ſanctos
collationẽ, & cętera quę pertinent ad animæ ve
ſtrę ſalutẽ. Vel per nos prędicatores & exhorta
tores operatur gratiarũ actionem, id eſt, agit vt
illi qui beneficia ſuſcipiunt, gratias agant deo.

Quo-

A *Quoniam miniſterium huius officij non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis ſed etiam abundat per multos gratiarũ actione in domino, per probationem miniſterij huius, glorificantes deum in obedientia confeſsionis veſtræ, in euangelio Chriſti, & ſimplitate communicationis veſtræ in illos & in omnes, & in ipſorum obſecratione pro vobis, deſiderantium vos propter eminentem gratiam, dei in vobis. Gratias ago deo ſuper inenarrabili dono eius.*

Idcirco pro veſtra ſimplicitate, id eſt, pro lar-
gitione ſimplici animo facta aguntur deo gra-
tiæ, quoniam multa bona continentur in ea.
B [Quoniam miniſterium huius officij,] id eſt,
miniſtratio quæ per officium noſtrũ à vobis ex
hibetur ſanctis, [non ſolum ſupplet ea quæ de-
ſunt ſanctis,] id eſt, non ſolum repelli indigen-
tiam ſanctorum, qui non laborant, ſed oratio-
nibus & diuinæ contemplationi vacant, [ſed
etiam] plus operatur, ſcilicet [abundat gratiarũ
actione] facta [per multos in domino,] id eſt,
cauſa & incitamentum eſt multis vt agant gra-
tias pro vobis in operatione domini, quæ reſul
get in vobis. Hoc eſt dicere: Miniſtratio noſtra
quæ fit per diſpenſationem officij noſtri, non
ſolum neceſsarios ſumptus exhibet ſanctis, ſed
etiam in hoc abundat, vt non hi ſoli qui benefi
cio veſtro ſuſtentãtur, ſed & alij multi gratias
pro vobis agant deo, cõmendantes factum ve-
ſtũ domino, vt paucis tribuentes, à multorum
obſecrationibus deo commẽdemini. Per multo-
tos agantur pro vobis gratiæ, & hoc [per pro-
bationẽ miniſterij]. i. per hoc quod experiũtur
ſiue laudẽt hanc miniſtrationẽ veſtrã. Multos
dico [glorificantes deũ in obedientia cõfeſsio-
nis veſtrę, in euãgelio Chriſti.] Probãtes enim
C mentẽ veſtrã in opere, glorificant in vobis deũ
cuius ſpe firmati, obeditis euãgelio Chriſti: &
quod ore cõfitemini, actione demõſtratis. Inde
glorificãt deũ, quia vos obediſtis facientes ope
ra quæ exigit cõfeſsio Chriſtianæ fidei, & hoc
in euãgelij. i. in præceptis euangelij Chriſti. &
& glorificant illum etiã in [ſimplicitate veſtræ
communicationis,]. i. in eo quod non duplici,
ſed ſimplici ſpe facitis veſtra bona cõmunia [in
illos] ſanctos, qui ſunt Hieroſolymis, [& in o-
mnes] alios quos videtis egentes: Glorificant
etiam deũ [in obſecratione ipſorũ pro vobis,]
id eſt, in eo quod ipſi quos ſuſtentatis, obſecrãt
pro vobis. Ipſorũ dico,]deſiderãtium vos] vi-
dere in cæleſti regno, vel etiã in præſenti ſecu-
lo, vt gaudeant ex conſpectu veſtro. Quis enim
non cupiat oculis videre neceſsitatibus ſuis, p-
pter dei nomen ſubiectos? Ipſi vos deſiderant
videre, & hoc [propter gratiam dei eminentem
in vobis. i. propterea quia deus tam excellenter
gratiã ſuam accumulauit in vobis, vt ita ſanctis
egentibus communicetis ob affectum piæ di-

lectionis. Et quia tot bona hinc & inde proce- D
dũt ex hoc miniſterio, idcirco [gratias ago deo
ſuper inenarabili dono eius, id eſt, de dono cha
ritatis quod in vobis & in ſanctis illis poſuit:
quod quantum ſit & quã multiplex, vel quã ho
neſtum & quã iuſtum & quàm vtile, nemo po-
teſt manifeſtè narrare. Tãta pinguedine ſanctæ
letitiæ perfuſus eſt Apoſtolus dum loqueretur
de alterna indigentia, & de alterno ſupplemẽ-
to indigentiæ prouincialium Chriſti & militũ
Chriſti, hinc de rebus carnalibus in illos, inde
autem de ſpiritalibus in iſtos, vt nũc in fine ſet
monis exclamaret, & tanquam ſanctorum gau-
diorum ſagina eructaret, dicẽs: Gratias deo ſu-
per inenarrabili dono eius. Inenarrabile enim
donum dei, eſt quod incitat homines ad bene
agendum, quando bona operantur propter 1. Cor. 2.
ſpem eorum quæ oculus non vidit, nec auris
audiuit, neque cor hominis excogitauit.

CAPVT X. E

Ipſe autem ego Paulus obſecro
I *vos per manſuetudinem & mo-*
deſtiam Chriſti, qui in facie qui-
dem humilis ſum inter vos, abſens au-
tem confido in vobis. Rogo autem vos,
ne præſens audeam per eam confidenti-
am, qua exiſtimor audere in quoſdam,
qui arbitrarentur nos tanquam ſecun-
dum carnem ambulemus.

Ad incorrectos loquitur, qui pſeudo apoſto-
los ſequebãtur, & eũ ferociẽ putabãt, quia mor
daciter in priore epiſtola vitioſos increpauit.
Quaſi dicat: Correctos ad eleemoſynas inuita-
ui, ſed vos alios obſecro ego ipſe idẽ vobis ex-
iſtens qui & illis, cum tamen vos ſitis alij. Ego
Paulus id eſt, humilis vel mirabilis, obſecro vos
humiliter, vt mores veſtros emẽdetis. Vel prę-
miſi fratres hortati ſunt ad miniſterium ſan-
ctorum eos de vobis, qui correcti fuerant, ſed
nunc [ego Paulus ipſe] non alius, [obſecro vos
obnixe qui corrigi debuiſtis, ſed diſtuliſtis, vt F
vltrà non differatis. Obſecro vos [per manſue-
tudinem Chriſti, id eſt, per eam manſuetudinẽ,
qua Chriſtus cùm ſe poſſet vindicare, ſuſtinuit
iniurioſos vt corrigeret eos. & per modeſti-
am eius, qua culpas eorum modeſto pœniten-
tiæ flagello per baptiſmum deleuit, dicente il-
lis Petro: Pœnitentiã agite, & baptizetur vnuſ-
quiſque veſtrum &c. Manſuetus erga nos fuit
Chriſtus, quando ſine aliqua vltione per bap-
tiſmum nobis peccata dimiſit. Modeſtus fuit,
quando etſi non abſque vltione, nõ tamen im- Actuũ. 2.
moderata, ſed tolerabili & modeſta tribulatio-
nũ punitione, nos ad vitam perennẽ reuocauit.
Mãſuetus eſt Chriſtus, pie parcẽdo & tolerãdo
modeſtus eſt, moderata vltione puniendo. Et
mãſuetudo atq; modeſtia Chriſti cuius imita-
tor ſum, eſt cauſa cur non imperans, ſed obſe-
crans vobis loquor, quia & lenis ſum exemplo
Chriſti ad parcendum, & modeſte ad moditi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G cate puniẽdum ſeuerus. [qui in facie quidem,] id eſt,in præſentia & viſione corporis [ſum intervos humilis]& quaſi cõtemptibilis,ſed[abſens confido in vobis.i.confidẽter per epiſtolã vos reprehendo. Et vos putatis quòd tantum abſens.i.in epiſtola cõfidẽtiã ſeueritatis habeã, & non præſens facie. Sed rogo vos ne præſens audeã.i.rogo vt voſipſos corrigatis, ne cũ venero audacter puniã[per eã cõfidẽtiã, qua]tãtũ putor abſens cõfidere. Apoſtoli cõfidentia eſt,fiducia ſibi datæ poteſtatis à Chriſto, cuius vicari⁹ eſt, vt vidicet eos qui ſub nomine Chriſti agẽtes, nõ obaudiunt vt ſe corrigãt, in quibus reprehẽdũtur. Et nũc abſens obſecrat eos ne præſens audeat in eos vindicare per hãc cõfidentiam.i.ne cũ præſens fuerit,cogatur iraſci propter vitia corũ,vt cõponentes ſe qui adhuc non emendauerant,molliant ſibi rigorem eius, vt moderatos eos inueniens, præſſa ſeueritate, lætetur in eis.Rogo(inquit)ne preſens audeã, id eſt,ne cũ præſens adero,propter vitia vos au
H dacter (vt ius eccleſiaſticæ correctionis exigit) ſeriam per eam confidẽtiam velut arrogantiæ, qua nonnullis [exiſtimor audere in quoſdam] incorreptos,dum peccantes punio,ſicut eũ qui fornicatus fuerat. Vnde quidam veſtrum putãt me nimis audacem per fiduciam arrogantiæ & dominatiõis, quia vel tales audeo punire. [Qui nos arbitrantur tanquam ſecundum carnẽ ambulemus].i.tanquam ſecundum morem carnalium agamus. Vel arbitrantur nos tanquam ſecundum carnẽ ambulemus, nõ recipiendo ſpiritalia quæ dicimus:ſic nos exiſtimãt quaſi carnalia loquamur,quæ recipienda non ſint. Ideo enim nos arbitrantur ſecundum carnem ambulare.i.carnali ſenſu prædicare, quia qui ſpernit ſpiritalia, putat illa eſſe carnalia.

In carne enim ambulantes, nõ ſecũdũ
I *carnem militamus. Nam arma militiæ noſtræ nõ carnalia ſunt, ſed potentia deo ad deſtructionem munitionũ. Conſilia deſtruentes & omnem altitudinem extollentẽ ſe aduerſus ſcientiam dei, & in captiuitatẽ redigentes omnem intellectũ in obſequiũ Chriſti, & in promptu habentes vlciſci omnem inobedientiam, cũ impleta fuerit veſtra obedientia.*

Ipſi nos arbitrantur,vt dixi,tanquam ſecundum carnem ambulemus. Et merito dixi tanquam, quia non re vera ſecundum carnem ambulamus, vt illi putant. [In carne enim ambulantes,]id eſt,in corpore vitam præſentem ducentes, [non militamus ſecundum carnem,] id eſt, nõ exercemus pro carnali commodo militiam à deo nobis datam: nec carnaliter,ſed ſpiritaliter militamus, licet in carne fragili degamus. Spiritaliter enim militat, qui ſpiritaliter viuit,quia contra ſpiritales nequitias pugnat. Secũdum carnẽ verò militat, qui deſideriis carnis obtemperat. Poteſt & ita intelligi, vt hi militare ſecundum carnem dicantur, qui vetus teſtamentum carnaliter intelligunt: qui verò ſequũ- K
tur intelligentiam ſpiritalem, ſint quidẽ in carne, quia eandem habent literam quam Iudæi, ſed non iuxta carnem militent,à carne ad ſpiritum tranſcendentes. Non ſecundum carnẽ militamus. [Nam arma militiæ noſtræ non ſunt carnalia,ſed]ſpiritalia &[potentia deo]regi no ſtro,cui militamus. Non enim materialem lanceam vel enſem baiulamus,ſed potẽtius hoſtes noſtros verbo deiicimus, quàm alij carnalibus armis. Arma enim noſtra ſunt,ſermo prædicationis,ſapientia,miracula,charitas, & aliæ virtutes. Ideo arma,quia repugnãt vitiis, & debel lant regnum diaboli. Potentia deo,vt per hæc valẽter expugnemus inimicos eius,& ſubiiciamus ei orbem vniuerſum. Sicut enim terrenus imperator per ſuos milites vindicat ſuũ regnũ, ita & CHRISTVS per nos defendit vnius dei profeſsionem & diſciplinam. Et arma noſtra ſunt ei potẽtia, [ad deſtructionem munitionũ, id eſt,ſecularium doctrinam & argumentorum L
vel aſtutiarum, quibus peruerſi homines corã ſua muniunt & circundant, ne ſermo veritatis ad ea pertingere valeat, quoniam aries apoſtolicæ prædicationis munitiones huiuſmodi valẽter penetrat, & euertit virtute gratiæ ſpiritalis. Et nos (vt dictum eſt) Chriſto militamus, [deſtruẽtes cõſilia, id eſt,præmeditatas impiorum hominũ,vel dæmonum calliditates. Conſiliũ enim eſt,faciendi vel non faciendi excogitata mentis ratio. Et etiam conſilium,quod dat peruerſus ei quẽ ſub ſpecie conſulendi ſeducit, dũ quaſi rationabiliter oſtẽdit ei vtile eſſe quod admonet. Vnde dicitur, quia beatus vir qui nõ abiit in conſilio impiorum. Sed nos huiuſmodi *Pſal.*
conſilia deſtruimus,dum ad effectum ea peruenire non ſinimus. Et deſtruimus [omnem] ſuperbam[altitudinem]cordis,ſiue tyrannorum, ſiue ſapientiam ſeculi,[extollentem ſe aduerſus ſcientiam dei,]id eſt,contra ſenſum euangelicæ veritatis. Nam & illi qui in ſublimitate ſecula- M
rium dignitatum erant poſiti,& illi qui celſitudinem mundanæ ſapientiæ erant aſſecuti,extol lebant ſe ſuperbo faſtu, repugnantes aduerſus humilem ſcientiam diuinæ prædicationis: ſed iam deiecta eſt extollentia talium, & ſcientia veritatis ſubiecit ſibi mundum. Dæmones etiã ſe extollebant,dum in idolis colerentur,aduerſus ſcientiam vnius Dei: necnõ & hæretici aduerſus ſciẽtiam catholicæ veritatis, ſed deſtructi ſunt apoſtolicis machinis. Et etiam ſumus [redigẽtes in captiuitatem omnem intellectũ, id eſt, captum noſtris rationibus aſtringimus omnem intellectũ peruerſæ doctrinæ,& captiuum ducimus eum vſque[in obſequium Chriſti.] Captiuat enim intellectum, qui contradicentem ratione vincit, & ad fidem Chriſti cui prius repugnauerat,humilem ac mãſuetum inducit. Et ſumus etiam [habẽtes in promptu,id eſt,in manifeſto & veloci effectu,quia nihil nos remordet quo minus audeamus, [vlciſci omnẽ inobedientiam.i.punire culpas eorum,qui nobis obedire noluerunt vt ſe corrigerent. Quod faciemus,[cũ impleta fuerit veſtra obedientia, id eſt,cũ vos reliqui omnes ex dilectione fueritis in omnibus obedientes.

Que

A *Quæ ſecundum faciem ſunt, videte. Si quis confidit ſibi Chriſti ſe eſſe, hoc cogitet iterum apud ſe, quia ſicut ipſe Chriſti eſt, ita & nos. Nam etſi amplius aliquid gloriatus fuero de poteſtate noſtra, quam dedit nobis dominus in ædificationem & non in deſtructionem veſtrã, non erubeſcam. Vt autem non exiſtimer tanquam terrere vos per epiſtolas, quoniam quidem epiſtolæ, inquiunt, graues ſunt & fortes, præſentia autem corporis infirma & ſermo contemptibilis, hoc cogitet qui eiuſmodi eſt, quia quales*
B *tales & præſentes in facto.*

Nunc vult eos quæ palàm ſunt conſiderare, id eſt,ea quæ dicturus eſt,quæ ſunt aperta diiudicare velut ſi dicat: Si vobis non ſufficiunt ea quæ dixi, pro quibus me potius quàm pſeudo apoſtolos ſequi debeatis,quia forſitan ea nõ ſatis patenter intellexiſtis,[videte hæc]quæ ſubiungo,[quæ ſunt ſecundũ faciẽ]ita euidẽtia, ſicut ea quæ ſunt oculis ſubiecta. Hæc ſcilicet ſi quis confidit &c. Vel ita: Videte ea quæ ſunt ſecundũ faciẽ, id eſt, conſiderate diligẽter opera eorũ, qui tantũmodo corã oculis hominũ facere bona ſtudent, ne fortè vos per hæc ſeducãt. Iſta videte,id eſt,intelligite,quę nunc ſubiicio, quia ſunt ſecundum faciẽ,id eſt,cunctis perſpicua,ſcilicet, [Si quis confidit ſibi ſe eſſe Chriſti,id eſt, ſi quis merito bonæ vitæ ſibi certꝰ eſt quòd ipſe ſit Chriſti, id eſt, de electis Chriſti, qui ſunt eius poſſeſsio,[hoc cogitet iterũ apud ſe.i.apud ſubtilitatẽ ſuæ rationis, vt vim rationis nõ excedat, nec propter honorẽ ſuum, nec
C propter odiũ noſtrũ: [quia ſicut ipſe Chriſti eſt] per quæcunq; Chriſti bona, ita & nos]per eadẽ bona ſumus Chriſti. His loquitur,quorũ tãgit ſuperbiã,qui de ſe ipſis præſumẽtes inflatione animi, minus quàm dignũ erat de Apoſtolo ſentiebãt,quaſi nõ egerẽt præceptis eius. Quos admonet, vt ſi de ſe confiderent quia erãt ſerui Chriſti,nõ vtiq; deberẽt de Apoſtolo dubitare ſed etiã de eo vel ſimiliter ſentire, cũ vtiq; magis præferre ſibi deberent magiſtrum. Sed ipſe nunc humilitatẽ illos in ſe docet, æquans ſe illis, eſi eſſet vas electionis & doctor gẽtiũ. Hoc ergo vult illos cõſiderare, quod vtiq; clara luce videtur,quia cũ de Apoſtolo nemo credẽtium nõ plus æſtimaret quàm de ſe,quãto magis nemo minꝰ quàm de ſe debeat æſtimare? Hos itaque cõteſtatur ac docet, ne elatione mẽtis meritũ bonæ vitæ perdant: quia qui ſcit ſe aliquid eſſe,humiliat ſe vt maior fiat. Recte dixi nos eſſe Chriſti, vt ille dicitur qui ſe nobis præfert. Nã etiã excellentius ſumus nos Chriſti per põteſtatẽ quam præſumptor ille nõ habet. Et hoc eſt:[Nam etſi amplius &c.id eſt, firme poteſtatẽ à deo accepiſſe dixero,verum me apoſtolum prædicando,nõ erubeſcã, quia verũ dicam, nõ D
gloria elatus, ſed veſtræ ædificationis cauſa cõpulſus. Pſeudo autẽ vſurpatã in deſtructionem veſtrã volunt exercere poteſtatẽ. [Non erubeſcã ſi amplius aliquid]quàm illi [gloriatus fuero de poteſtate]noſtri apoſtolatus,[quã nobis] nõ illis [dominus dedit in ædificationẽ, & non in deſtructionẽ veſtrã,]id eſt, vt vos in virtutibus ædificemus, nõ vt tyrannidẽ exercẽdo vos deſtruamus,vel exẽplo malo ſiue praua doctrina ſubuertamus,vt pſeudo faciunt. Hæc dicendo, ſignificat quia ſuperius ſe humiliauit ipſis ſe cõparãdo,cũ ſi ſe erexerit nõ erubeſcat, quia poteſtatem prædicandi & abſoluendi accepit à Chriſto,vt ſaluet, nõ vt perdat obaudientes: & vt religioſos mores eorum ædificet, non vt deſtruat. Sic & vnuſquiſq; prælatus eccleſiæ poteſtatẽ diuinitus accepit,vt ſubiectis proſit, nõ vt eis noceat. Si ergo iſte qui à domino miſſus eſt, inclinat ſe inferioribus & comparat, quãto magis illi qui nullius erant teſtimonij,cõparare E
ſe nõ debebant, non dicã præferre,maioribus? Nos,inquit,habemus poteſtatẽ ædificandi vos & puniendi peruerſos. Sed[vt nõ exiſtimer tãquã terrere vos per epiſtolas,]dum abſens ſcribo,quia incorrectis nõ parcã cùm præſens fuero, quaſi qui non audeã implere quod minatus ſum, [hoc cogitet,] id eſt,hoc ſciat, [qui eiuſmodi eſt,] id eſt, qui ita de me opinatur, [quia quales,]id eſt,quàm aperti[ſumus in verbo per epiſtolas] dũ ſumus[abſentes,tales] erimus[& præſentes in facto,] id eſt, in exhibitione correptionis peccãtiũ. Hoc dicit occaſione præmiſſæ ſententiæ, qua dixerat ſe habere in promptu vlciſci omnẽ inobedientiã. Vt(inquit) nõ exiſtimer &c. Ille poteſt videri per epiſtolas terrere, qui neq; autoritatis alicuius eſt, neque præſens fiduciam habet arguendi:abſens autẽ ideo audet,quia præſens timet. Vt nõ exiſtimer tanquam terrere vos per epiſtolas,quæ exiſtimatio inde poteſt venire,quod quidã[inquiunt,quoniã epiſtolæ quidem graues,] id eſt,ponderoſæ ad intelligendũ,[& fortes] ad terrendum, [ſed F
præſentia corporis]eius eſt[infirma,] nõ valẽs exercere ſeueritatẽ,[& ſermo]eius[contẽptibilis,]id eſt,incõpoſitus, & ruſticanus: quiſquis eiuſmodi verbis mihi derogat, ſciat quia quod per epiſtolas minamur, per facta cõplebimus, quoniã à domino poteſtatẽ accepimus, & ideo quod abſentes minamur, præſentes implebimus. Cui autẽ non eſt data poteſtas,abſens poteſt audere, præſens autem pudorem patitur & timorem. Sed ego non erubeſco nec metuo dũ corripio, quoniam fiducia poteſtatis hoc ago. Sciendum quia linguas detrahentium ſicut noſtro ſtudio non debemus excitare, ne ipſi pereant: ita per ſuam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritũ creſcat. Aliquando autem etiam compeſcere eas debemus,ne dum de nobis malã diſſeminant,eorum qui audire nos ad bona poterant, corda innocẽtium corumpant. Vnde nũc Apoſtolus derogantes ſibi Corinthios rationibus cõpeſcit, ne malam de eo famam ſpargentes, nocerent aliis qui doctrinam eius audire poterant. Notãdum etiam, quia ex eo quod dicunt, quoniam epiſtolæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

G stolæ graues sunt & fortes, nec dicunt, epistola grauis est & fortis, ostendunt se iam duas epistolas ab Apostolo accepisse, præter istã de qua nũc tractamus, quam nondũ viderãt. Sequitur:

Non enim audemus inserere aut cõparare nos quibusdam, qui seipsos commendant: sed ipsi in nobis nosmetipsos metientes & comparantes nosmetipsos nobis. Nos autem non in immensum gloriamur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis deus mensuram pertingẽdi vsque ad vos. Nõ enim quasi non pertingentes ad vos, superextendimus nos. Vsque ad vos enim peruenimus in euangelio Christi, non in immensum gloriantes in alienis laboribus. Spem autem habentes crescentis fidei vestræ, in vobis magnificari secundum regulã nostram, in abundantia etiam in illa quæ vltra vos sunt euangelizare, non in aliena regula, in his quæ præparata sunt gloriari.

Verè (inquit) tales sumus in facto, quales in verbo: quia nõ facimus nos similes pseudo apostolis, qui potestatẽ vsurpãt & vitia palpant. Et hoc est: Nõ [audemus inserere & cõparare nos quibusdã, qui seipsos cõmendant i. non possumus de nobis maiora iactare q̃ sumus, nec audemus ita deũ cõtemnere, vt similes sim° quibusdam, qui se malũt suis laudibus quàm dei gratia cõmẽdare. Pseudo enim semetipsos cõmendabant, qui nõ accepta potestate dominari volebant, nomini suo vendicantes autoritatẽ. Qui autem mittitur, non sibi sed ei à quo mittitur, vẽdicat potestatem. Non audemus illis nos inserere qui non missi prædicant. i. non audemus nos in numero eorum ponere, vt gloriã nostrã, sicut illi suã, quæram°, quia ad dominũ reuertemur à quo missi sumus, vt nihil vltra cõcessum præsumamus. Quicquid enim cõtra deũ fit, audacia est. Nec audemus nos illis cõparare .i. similes vel pares illis facere, ne sicut illi peream°, id est, propter timorẽ dei non audemus (vt illi) vobis adulari, & vitiis vestris blandiri. Hæc nõ facimus, [sed ipsi in nobis] nõ extrã, sum° [metiẽtes nosmetipsos,] nõ aliud q̃ iniũctũ est vsurpãdo: & sum° [cõparates nosmetipsos nobis,] quia secundũ quod officiũ nostrum exigit facimus, dũ nec plus, nec aliud dicimus vel monemus, q̃ facere possumus aut debeam°. Quod illi non faciunt, cõtra quos nunc agitur. i. pseudo qui seipsos vltrà q̃ oportet magnificare conãtur. Sed [nos nõ gloriabimur ĩ immẽsum]. i. nõ assumemus nobis autoritatem vltra mẽsurã, sed secũdũ mẽsurã. Tãta se vti dicit potestate, quãta concessa est ab autore, nec mẽsuram egredi. Ideirco nõ superba erit gloria, in qua nõ egreditur terminũ datę potestatis. Gloriã verò pro autoritate posuit, qua vtebatur in correptionibus vt saluos eos faceret. Nec tamen se gloriari dicit in extollẽtia potestatis, sed ad ędificationẽ illorum. Corripiens enim constanter vitiosos, gloriabatur in emẽdatione illorum: & potestas data proficiebat saluti illorũ, non elationi suæ. Duobus ergo mensis nõ gloriabatur in immẽsum. i. & secũdum datam sibi potestatẽ, & quia nõ vltrà quàm prædicatio eius personabat, vẽdicabat sibi autoritatem. In his enim autoritatẽ debito sibi iure vendicabat, quos ipse per euãgelium ad fidem conuerterat. Cæteris autẽ nõ tali fiducia loquebatur, quia erant in aliena regula, id est, in parte alius euangelistę. Non gloriabimur, id est, potestatem non exercebimus in immensum, id est, vltra modum nostræ mẽsuræ, [sed secundum mensurã regulæ, qua mẽsus est nobis deus mensuram pertingendi vsq; ad vos, id est, iuxta mensuram regiminis, quod deus nobis dedit, vt ad vos regendos nostra potestas pertingeret. Nam monente Christo vobis euangelizauimus, & ita nos fecit vsque ad vos pertingere. [Non enim superextendimus nos quasi non pertingentes] vsque [ad vos,] id est, non nos extendimus super alterius prouinciam, dum in vobis ius potestatis vendicamus, quasi non pertingeret vsque ad vos ius nostræ potestatis. Non enim hoc vsurpatione facimus sed præcepto: nec quasi non missi peruenimus ad vos in prędicatione, sed destinati deo mittẽte ad vos. Superextendi autem est, vltra extẽdi quàm conceditur, vel super episcopatum altius extendi. Sed non vltrà quàm oportet, nec super aliorum prouincias extendimur: quia super eos quos alij prædicatores ante nos in fide fundauerũt, nõ nobis ius debitæ potestatis arrogamus. Nam [vsque ad vos peruenimus, id est, dum ad diuersas gentes prædicando tenderemus, peruenimus vsque ad vos [in euangelio. i. in prædicatione Christi & nomen eius nos primi vobis annunciauimus, [non gloriantes in immẽsum, id est, vltra mẽsuram [in alienis laboribus. i. vbi alius fundamentum fidei posuisset. Ideo enim tam fiducialiter vobis loquimur, quia nõ labore alterius ad fidẽ estis adducti. Non ergo extra mensuram gloriamur, qui in labore nostro gloriamur. Sed pseudo apostoli in immensum gloriabantur in alienis laboribus, quia semper ad fideles ibant, qui signa minimè requirebãt, quę illi facere nequibãt. Ideo se superextendebant. i. super eos qui ab aliis ad fidẽ adducti fuerant, extendebãt, & in eis dominium exercere volebant. Quia illã prouinciam his deus concesserat, cùm singulas regiones sanctis prædicatoribus distribueret: & propterea vagabũdi per omnes discurrebant, super tritici sationẽ zizania seminantes. Sed nos nõ gloriamur in immensum. i. vltrà quàm nobis Deus mensus est, quia non quærimus gloriã in locis vbi ante nos alij prædicatores laborauerunt: sed [habentes spem crescentis fidei vestræ, id est, sperantes per fidẽ vestram crescentem ac proficientem magnificari apud deum [in vobis:] quia quãtò fides vestra quam per nos didicistis, profecerit in virtutibus, tanto & nos apud deum maius meritum habemus

A habemus. sperantes dico, magnificari in vobis [secũdũ regulam nostram, id est, secundũ normam rectè viuendi & credendi, quã vobis tradidimus, parati sumus [euãgelizare etiã in illa] loca [quæ vltra vos sunt.] Non enim sufficit nobis vsq; ad vos peruenisse, sed cùm vestra fides creuerit, transiemus [in abundãtia] gratiæ Dei & miraculorũ etiã ad illas gentes, quę vltra vos sunt euangelium prædicare. Profectus enim vestræ fidei nos accẽdit, vt nõ simus pigri & alios adhuc ad fidẽ vocare, qui exẽplo vestri possint in ea proficere. Vel etiam apud homines speramus in vobis magnificari, vt dum vos ita proficere viderint, agnoscant esse veros apostolos, & libenter etiam ipsi doctrinã nostrã excipiãt. Et speramus ita magnificari secundũ regulam, id est, regimen nostrum sub quo bene proficitis. Nõ enim habemus spem gloriandi [in aliena regula, id est, in his qui sunt regula cuiuslibet alterius apostoli. In abundantia etiã euãgelizandi, nõ in paucis locis speramus euãgelizare, etiam in illa loca transeuntes quæ sunt vltra B vos. In abundãtia, vel quia prædicatio hæc abũdabit super prędicationem quam ad vos habuimus vel quia cœlestium donorum abundantia erit in ea. Et euangelizabimus ibi, nõ in aliena regula, id est, in alieno regimine, quia nec illi qui vltra vos sunt, de alieno regimine sũt. Speramus (inquam) illuc euangelizare. & non speramus in aliena regula [gloriari in his] virtutũ incrementis, [quæ præparata sunt] ab aliis prędicatoribus. Manifestum est quia vir prudens non in his confidit, neque gloriam sperat, quæ aliorum laboribus constat. Ideo Apostolus nõ audet in hos qui aliis prædicantibus credidẽrunt, ne in alienis laboribus gloriari videatur: sed hoc nititur, vt eis prædicet quibus non erat annunciatum, vt gloriam labore suo adquirat.

1.Cor.1. Iere.9. *Qui autẽ gloriatur, in domino glorietur. Non enim qui seipsum cõmẽdat ille* C *probatus est, sed quem Deus cõmendat.*

Significat Apostolus ipsam euãgelizandi cõfidentiam & gloriam domino esse dandã, cuius gratia est, vt qui in potestate euangelica configit, Deo autore confidat, vt quæstus omnis negocij diuini domini in lucrũ veniat. Sed qui nõ accepit potestatem à domino, nõ potest in domino gloriari, quia suã gloriã quærit. Ego, inquit, nõ gloriabor in aliena regula. Similiter autem [qui gloriatur, id est, vult potestatem exercere, [in domino glorietur, id est, in mensura à domino sibi data. Vel ita: Spem habeo gloriandi, non tamen in me, sed in domino. Nã nullus in se debet gloriari. Sed quicũq; de aliquo bono gloriatur, glorietur in domino, id est, omnẽ gloriam retorqueat & adscribat nõ sibi, sed domino. Quicquid enim boni habemus vel agimus, hoc nõ à nobis, sed tantùm à domino habemus quod agimus. Ideo non in se, sed in domino quisque debet gloriari: quia [qui seipsum cõmẽdat, id est, qui suã gloriam in prædicatione quærit, qui extrà dominũ gloriatur, ille [non est probatus] à Deo vel ab hominibus, sed ille [quem Deus commendat] miraculis & gratia sanctæ cõuersationis. Illum Deus cõmendat, & D ille probatus est, quem habet dignũ & mittit vt prædicet donum eius. Quem verò non mittit, illum non commendat. Ipse autem se commẽdat, qui non missus prædicat. Ac per hoc idoneus non est, sed præsumptor & reprobus.

CAPVT XI.

Vtinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ, sed & supportate me. Æmulor enim vos Dei æmulatione. Despõdi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christi. Timeo autem ne sicut serpens Euam Gene.3. *seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate quæ est in Christo Iesu.* E

Incipiens vera de semetipso narrare, insipiẽtẽ se dicit: quia ad laudẽ eius videntur pertinere quæ dicturus est, & per Dei sapientiã dictum à Salomone fuerat, Laudet te alienus, & non os Prou.27. tuũ: extraneus, & nõ labia tua. Sed hic dolore cõpellitur in laudẽ suam erumpere, propter salutẽ ipsorũ qui cũ de eius præceptis bene sentire deberent, indigne sentiebant. Et hoc non Apostolo, sed ipsis nocebat. Ideóq; profectum eorũ quærit, & in eo quod quasi glorianter loqui videtur, Glorior, inquit, de regimine, quod videtur insipientia. Sed [vtinam sustineretis, id est, vellẽ vt sine indignatione sustineretis [modicum quid insipientiæ meæ, id est, parum aliquid gloriationis meæ, quæ videtur insipiẽtia. Modicũ gloriationis meæ sustinete, quia multo plus possem gloriari. Opto vt hanc insipientiã meã vel in modico sustineatis, [sed &] pręcipio ac quasi ex debito requiro, vt me supportetis in hac insipientia gloriationis. supportate inquam F me vt subiecti, quia [æmulor vos, id est, casto amore inflammor ad custodiendã mẽtis nostræ castitatẽ: & hoc facio nõ mea, sed [Dei æmulatione:] quia nõ mihi, sed Deo vos æmulor. Quę loecuturus est, amore eorũ dicturum se ostendit, vt nõ magis ad laudẽ eius proficiat, sed ad eorũ profectum. Acsi dicat: Non stimulo liuoris inflammor humani, sed vos tanquã pater æmulatione diuina custodio, vt immaculatos possim coniungere cœlesti sponso. [Despondi enim vos, id est, anulo fidei vos desponsaui non multis, sed vni, non adultero,] sed viro virginẽ castam exhibere Christo, id est, vt vos omnes vnã virginẽ incõtaminatam assignem iudici Christo. Omnis enim ecclesia virgo est in mẽte. Virginitas enim mẽtis est integra fides, solida spes, syncera charitas. Ergo & ecclesia imitans domini sui matrẽ, quoniã corpore nõ potuit, mẽte tamen & mater & virgo est. Nullo itaq; modo virginitatem matris suæ nascendo Christus ademit, qui ecclesiam suã de fornicatione dæmonũ redimendo virginẽ fecit. Nunc despõsata est ecclesia & virgo est, cùm se cõtinet à corruptione seculari: sed tunc nuptura est, quando spon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G sponsus eius in claritate veniet, & eam secum in regni thalamum perpetuo mansuram introduceret. Ego, inquit, vos huic tam digno viro ita desponsaui, vt immaculatos ei vos in die iudicij exhibeã. Sed timeo ne virginitas in vobis violetur, & ad amplexum spõsi nõ perueniatis. Sicut enim membris corporis violatur in quodã loco, sic seductio linguę violat virginitatẽ cordis. [Timeo ne sicut] antiquus [serpens Euam seduxit astutia sua, ita corrumpantur] ab eodem serpente [vestri sensus .i. vestræ mentes. Non enim carnis, sed cordis virginitatem serpens ille, id est, diabolus corrumpere quærit. Et sicut adulter homo lętatur nequitia sua cùm carnem corrumpit, sic diabolus lætatur quando mentẽ corrumpit. Reuera enim corrumpitur mens & fides eorum, qui præponunt mendacium veritati. Qui ergo mędacium ædificant in hominibus quid ab eis expellunt nisi veritatem? Immittunt diabolum, excludunt Christum: immittũt adulterum, excludunt sponsum. Quando enim
H mentem falsitas possidet, tunc serpens eam possidet. Timeo ne sicut serpens Euã seduxit astutia sua, id est, ne sicut diabolus in serpente latẽs, & per os eius loquens Euam seduxit, ita corrũpantur sensus vestri ab eodem fallaci deceptore in falsis apostolis latente & per os eorum loquente, [& excidant à simplicitate quæ est in CHRISTO IESV, id est, corruant à paradiso simplicis fidei Christianæ, quæ nil alienum recipit, sed simplicem veritatem sine admixtione falsitatis retinet. Serpens nanque Euam mentiendo de deo seduxit, dicens solo terrore deũ eis comminatum esse mortem, non illaturum, si peccassent. Ita & pseudo apostoli dicebant, ideo præcepta euãgelij addita esse, vt vel sic lex custodiretur, & ea sola sufficeret custodita. Sed & nunc serpẽs similiter seduxit, gehennã propter solum terrorem asserens nominari: eam au
I tem aut non esse omnino, aut non æternam esse confirmans. Adhuc musitat ille serpens & non tacet. Quærit pollicitatione quadam scięntiæ deiicere de paradiso ecclesiæ, quẽ non permittat redire ad illum paradisum, vnde primo iectus est. Quod gestũ est in illo paradiso, hoc geritur in ecclesia. Nemo seducat nos ab isto paradiso. Sufficiat quod hinc lapsi sumus, vel experti corrigamur. Ipse est serpens qui semper suggerit iniquitatem, ipse aliquando promittit impunitatem, & sicut ibi promisit, dicẽs:
Gene. 3. Nequaquã morte moriemini. Ipse talia suggerit, vt modo male viuant Christiani. Nunquid omnes, inquit, perditurus est Deus? Nunquid omnes damnaturus est Deus? Et ita corrumpit sensus multorum, ac peccare facit, vt expellantur à sedibus iustorum.

Nam si is qui venit, alium Christũ prædicat quem non prædicauimus, aut alium spiritum accipitis quem non accepistis, aut aliud euãgelium quod non recepistis, recte pateremini. Existimo enim nihil me minus feciſſe à magnis apostolis. Nam etsi imperitus sermone, sed non K *scientia. In omnibus autem manifestum sum vobis.*

Ideo dixi me timere ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic & isti vos corrũpant, qui prædicant eandem fidem quam nos, & per astutiam suam & seductionem veritati miscent venenum falsitatis. Si enim aliam fidem, & omnino aliud prædicarent quàm nos prædicamus, non adeo vos decipere possent. Et hoc est: [Nã si is] prædicator [qui venit] & à Deo mittitur, prædicat, id est, prædicaret [vobis alium Christum quem non prædicauimus, id est, meliorẽ: aut per eius doctrinam accipitis, id est, acciperetis, [aliũ spiritum] sanctiorem [quem non accepistis] per nos, [aut aliud euãgelium] reciperetis ab eo [quod non recepistis] à nobis, [recte pateremini] eius dominationem. Possetis enim dicere, prædicatio huius melior est quàm Pauli. L Nunc verò cùm eundem Christum prædicet, & ex sua parte plura respuenda addat, pati non debetis. Vel ita: Verè simplicitas est in Christo, non duplicitas, quia vnus est Christus non duo Christi: & vnus spiritus Christi, atquevnũ euãgelium. Nam si is doctor qui post nos venit ad vos &c. Hoc de quolibet verò prędicatore nũc est intelligendum. Loquutus enim fuerat de pseudo apostolis corruptoribus fidei, & nunc adiungit de veris prædicatoribus: quia plebs Corinthiorũ variis erroribus fluctuabat, vt aliqui fauerent pseudo apostolis, quidam autẽ eis, à quibus cõpositis verbis eadem audiebant quę ab Apostolo audierant: alij verò apostolis fauebant, qui cum domino fuerant: & Paulo derogabant, quia in carne dominum sequutus non fuerat. Vnde nũc tali sensu loquitur: Si ipse idẽ CHRISTVS ab his prædicatur, qui à nobis annunciatur, & idem euangelium, quid causæ est vt nos inferiores habeamur, cùm nihil am- M plius ab illis q̃ à nobis dicatur? Nam etsi prędicator qui venit ad vos, prædicaret vobis excellentiorem Christum quem non prędicauimus, quod fieri non potest: aut per eum acciperetis alium meliorem spiritum, quem per nos nõ accepistis: vel aliud euangelium, quod à nobis nõ recepistis, id est, aliam de humana redemptione prædicationem (quod esse non potest) rectè pateremini talem doctorem ad contemptũ nostri. Sed quia hoc non est, non recte patimini illum ad depressionem nostri. Cur autem dicit, recte pateremini, si alius vobis Christus prædicatus fuisset, aut si alius spiritus, vel aliud euangelium vobis traditum fuisset, cùm dicat Gala- Galat. tis, si quis vobis euãgelizauerit præter id quod accepistis anathêma sit? Si enim Galatis peruersum erat accipere aliud q̃ ab apostolis erat traditũ, quomodo Corinthijs rectũ erat, si alius Christus prædicatus illis fuisset? Sed scięs apostolus nunquam alium Christum nisi hunc qui crucifixus est, prædicari, idcirco ait quia recte pateremini, si vobis alius potior Christus ab his qui veniunt, prædicatus fuisset. Galatis autem anathêma dixit, si aliud audirent, quod non vtique maius esset, sed contrarium. Quia verò posset dici

A dici quod etsi eadem cæteri prædicauerint, quę & iste, melius tamẽ ea prædicauerint, remouet hoc. Nõ rectè, inquit, patimini. Ego [enim existimo, id est, pro certo scio, sed dubitationẽ vestrã verbo existimationis increpo: ego, inquã, existimo [me nihil minus feciſſe] vobis [à magnis apostolis, id est, quàm feciſſent magni apostoli, ne putetis vos minus q̃ cęteræ ecclesiæ aliquid accepiſſe, quibus prędicauerunt cæteri: & idcirco opera mea illis me coæquant. Non vult gratiã inferiorem in se videri, quia similiter docuit, & eadem fecit quæ faciebant apostoli, qui propensiores videbãtur, quia priores cœperant docere, & fuerant cũ domino, vnde maioris au-
Actu. 9. toritatis esse putabantur, cũ huius apostoli electio cum testimonio sit, & amplius cæteris laborauerit, atque dominũ in via & in tẽplo viderit, & verba eius audierit. Non minus, inquit, feci. [Nam etsi] suũ [imperitus sermone,] quia non adorno verba, vel impeditã habeo linguã, sed, id est, tamẽ, nõ sum imperitus scięntia, quoniam
B scio quicquid & magni. Hoc non ad apostolos pertinet, quia nõ erant eloquentes, vtpote sine literis, pleni tamẽ spiritu sancto: sed pseudo apostolos tangit, quos præferebant apostolo causa accurati sermonis, cũ in religione vis sermonis sit necessaria, non sonus dulcis. Valde tamen se humiliat, qui se imperitum in sermone fatetur: cui præ magnitudine eloquentiæ ac sapientiæ
Actu. 26 Festus ait: Insanis Paule, insanis: multæ te literæ ad insaniã perducunt. Hoc ergo dicens, non se loqui nescire voluit intelligi, sed propter eos qui non per fidem, sed per eloquentiam commendari volebant. Qui tamen in eo se dixit imperitum, quod non habet crimen: in eo autem quod non deest sine culpa, & cum adest adquirit salutem, non se imperitũ pronunciauit. Qui imperitus est in sermone, reus nõ est apud deũ: qui autem scientiã Dei non habet, reus est ignorantiæ, quia non licet ignorare, maximè quod pertinet ad salutem. Ideo Apostolus spreta elo-
C quentia id agebat, vt fides teste virtute acceptaret, sed virtus, cui cedit eloquentia. Etsi imperitus, inquit, sum in sermone, id est, etsi non cupto illam secularem peritiam sermonis, vt adaptem pulchre positarum dictionum consonantiam, tamen nõ potestis me vocare imperitum in scientia, qui tam bene scio rei veritatem, & tam profunde loqui de Deo sicut & alij, vel subtilius. In scientia diuinorum non sum imperitus. Sed & vos hoc nostis. nam [manifestus sum vobis in omnibus, id est, in scientia, in miraculis, in sanctitate vel potentia, & his similibus. Et ideo scitis me habere etiam loquendi peritiam. Vnde peius est, quia fauentes aliis in sermonis peritia, in qua me non inferiorem esse scitis, postponitis me illis, cum videatis per me non solum impleri prædicationem, sed & signa atque prodigia fieri apostolica.

Aut nunquid peccatum feci, meipsum humilians vt vos exaltemini, quoniam gratis euangelium dei euãgelizaui vobis? Alias ecclesias expoliaui, ac- *cipiens stipendium ad ministerium ve-* D *strum. Et cum essem apud vos & egerem, nulli onerosus fui. Nam quod mihi deerat, suppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia. Et in omnibus sine onere me vobis seruaui & seruabo. Est veritas Christi in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia non diligo vos? Deus scit. Quod autem facio, &* E *faciam, vt amputem occasionem eorum qui volunt occasionem, vt in quo glorian tur, inueniantur sicut & nos.*

Nõ feci, inquit, minus quàm alij, sed possem dicere quia plus feci, quoniam gratis prædicaui. Non feci minus. Aut si minus, nunquid in hoc peccaui? [Nunquid peccatũ feci, meipsum humilians] operando manibus meis, vnde victum quærerem & haberem, [vt vos exaltemini, id est, ad virtutũ alta proficiatis, abiecto iugo falsorũ apostolorũ quo deprimimini? Verè me humiliaui, [quoniam gratis, id est, nil exigendo à vobis, [euangelium Dei euangelizaui vobis.] Quoniam inflati erant eo quod sumptus ab eis accipere noluit, & propter hoc alios ei præponebant, idcirco nunquid peccaui, ait, quia me humiliaui, vt me indignum ad accipiẽdum iudicarem, quia inde mihi irascimini, cùm hoc non peccati sit, sed gloriæ? Seipsum enim humiliauit, quãdo stipendia sibi debita nõ exegit. Quæ propter duas causas accipere noluit. ne & pseudo apostolis similis inueniretur, qui non ad gloriã Dei, sed ad suam vtilitatẽ prædicabant, vt nõ occasionem acciperent deprædãdi: alio enim non accipiente nõ potest alter multum expetere: & ne vigor euangelicæ potesta- F tis torpesceret, quoniã qui à peccantibus accipit, arguendi autoritatem amittit. Sic ergo exaltantur, cũ ideo ab illis nõ accipitur, vt à pseudo apostolis qui eos deprimebãt eripiantur, & correpti emendentur, à morte ad vitam, & à vitiis ad virtutes eleuati. Vobis, inquit, euangelium gratis prędicaui, sed ab aliis interim victum habui. Nam [alias ecclesias expoliaui, id est, multa ab his quæ in vos impenderem assumpsi. [accipiens stipendium ad ministeriũ vestrum, id est, accipiens vnde viuerem: dum vobis euangeliũ ministrarem, necesse fuit vt ab aliis panem corporis acciperẽ. [& cũ essem apud vos & egerẽ] his quæ corpori sunt necessaria, nulli vestrum [fui onerosus,] accipiẽdo aliquã corporis sustẽtationem ab eo. Hoc Apostolus Corinthijs dũ inter eos esset, nunquam dicere voluit, ne scilicet quod erga eum ab illis factum ex bona voluntate nõ fuerat, fieret ex iussione: & cũ innotesceret eorum misericordia, remaneret voluntas ignota. Postmodũ verò lõge positus hoc eis scripsit, ne scilicet omnimode incorrepti rema *al. incor-* nerẽt, & quales magistro in tenacia fuerãt, aliis *recti.* fratribus tales essent. Verè & in hoc magister

gen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G gētiū sua negligēs,aliena curās, impleuit quod ait:Nemo quod suum est quęrat,sed quod alterius. Tātam enim illic inopiā pertulit,vt victus
1.Cor.10 sui graui necessitate laboraret,& panem terrę à discipulis non accepit,quibus panē cæli prædicauit. Insistebat verbo pro vita audientium,insistebat labori manuū pro vita corporis sui. De terris quoq; aliis ei stipendia à discipulis mittebantur,vt Corinthiis prædicare sufficeret. Cū essem(inquit)apud vos,& egerem,nulli vestrū onerosus fui accipiendo aliquid,ne scilicet putaretis me lucri terreni causa euangelium prædicare. Nam quod mihi deerat] post spolia ecclesiarū & laborē manuum,[suppleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia.]A Macedonibus semper accepit,quia subuersi à pseudo apostolis nō fuerāt. Et sicut à Corinthiis accipiendum non erat,ne illis in scandalū proficeret,sic iterum à Macedonibus accipiendum erat, ne bene seminantes fructum amitterent. Nō enim idcirco dabāt, vt vitia sua palpari vellent. Macedones quod mihi deerat suppleuerūt. Et nō
H solum stipendiis,sed etiam[in omnibus]verbis & factis[seruaui me vobis sine onere]quia non me iactaui de genere contra vos,nec aliquid huiusmodi feci: & adhuc me semper vobis talē seruabo, ne dem exemplū rapacitatis vel falsitatis falsis apostolis.[Est veritas Christi,id est,verax Christus in me loquitur,[quoniam hęc gloriatio .i.hæc causa gloriationis quod gratis prædico, quod à licitis abstineo propter salutem vestram,[nō infringetur,] sed integra perseuerabit in me in omnibus[regionib⁹ Achaiæ.]Gloria est enim à licitis abstinere, maximē pro aliorum salute. Non infringetur in me gloria hæc in regionibus vestris. Et quare putatis me hoc facere? Putatis quod hoc ideo faciam,[quia nō diligo vos? id est,quod odio vestri abstineam à rebus vestris,vt pseudo dicūt. Deus qui occulta cordis nouit, ipse scit quia non ideo munera vestra respuo,quod vos non diligam: sed ideo magis quia vos amo, vt hoc ipsum prosit vobis quod nihil à vobis accipio. Non propter odiū vestri dona vestra nolo, sed vt auferam pseudo
I apostolis occasionē accipiēdi pecunias vestras quia si nō acceperint nō diu prædicabūt. Non idcirco hoc facio quia vos nō diligā, sed quod in hac re facio, etiam adhuc faciam .i. semper à vestris muneribus abstinebo, vt exemplo meo [amputem occasionem] sumendi vestra bona: occasionem dico,[eorum qui]per mevolūt inuenire occasionem accipiendi res vestras. Ideo illis auferam huiusmodi occasionem, [vt in eo quo gloriantur, inueniantur sicut & nos,id est, similes nobis. Gloria pseudo apostolorum in pecuniis erat accipiēdis,& ideo Apostolus hoc refutauit, ne illis similis videretur: quia nisi ab Apostolo fuisset vitatum,maior occasio illis data fuisset accipiendi,vel etiā extorquendi,quādo in hac re formam ab Apostolo datam ostenderent. Erant etiam quidam pseudo, qui imitantes Apostolū,pro seculari gloria nihil volebant accipere: acciperent tamē libēter,si prius Apostolū accipere viderent. Vnde nūc dicit se ideo nihil velle accipere,vt illis amputet occasionē accipiēdi, & permaneant in similitudine sui,in quo multū gloriantur,scilicet vt semper K sint non accipientes.

Nam eiusmodi pseudo apostoli sunt operarij subdoli transfigurantes se in apostolos Christi. Et nō mirum. Ipse enim satanas transfigurat se in angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri eius transfigurentur velut ministri iustitiæ. Quorum finis erit secundum opera ipsorum.

Volo illis auferre occasionem accipiendi res vestras. multum enim desiderant inuenire occasionem qua possint eas accipere,licet fingant se nolle quicquā sumere.[Nā eiusmodi pseudo .i. falsi [apostoli sunt operarij subdoli.i.operātes sub dolo simulationis, quia callide sub specie religionis decipiunt. Subdoli sunt,quia nō amore vitæ perennis, sed amore pecuniarum L prędicant Christum, nomen sibi apostolicum vsurpantes, cum nequaquam sint missi. Subdolus enim operarius aliud fingit & aliud agit, sicut & isti sub specie simplicis prædicationis Christi beluinam rapacitatem contegunt. Tales vt placeant & placēdo accipiant, necesse est adulentur, & adulando decipiant, illa dicentes quæ placeant,non quæ expediant audienti. Sūt itaq; operarij subdoli,dum sic operātur, & huiusmodi artibus [transfigurant se in apostolos Christi,id est, transmutant speciem suæ falsitatis,assumendo figuram verorum apostolorum, vt dum malitia callide tegitur, & figura sanctitatis cernitur,possint incautos decipere. Et quia veris apostolis similes volunt apparere,non accipio res vestras,vt me non accipiente, nec ipsi se trāsfigurent in apostolos veritatis, vt ita decipiant. [Et non] est mirum de ministris satanæ, si hoc faciant. Nam [ipse satanas] cui seruiunt,[tranfigurat se in angelum lucis] .i.assumit præclarum habitum & apparet hominibus vt credatur sanctus angelus, & ita decipiat. Et M cū sic se transfigurat,opus est nobis iudicare & dignoscere,ne fallendo ad aliqua pernicioſa seducat. Nam quando sensus corporis fallit,mētem verō non mouet à vera rectāque sententia qua quisque vitam fidelem gerit, nullum est in religione periculum. Vel cùm se bonum fingēs ea facit vel dicit, quæ bonis angelis cogruunt, etiam si credatur bonus,non est error Christianæ fidei periculosus aut morbidus. Cùm verō per hæc aliena ad sua incipit ducere, tunc eum dignoscere,nec ire post eum,magna& necessaria vigilantia opus est. Sed nemo potest omnes mortiferos dolos eius euadere, nisi regat atque tueatur deus. Et ipsa hui⁹ rei difficultas ad hoc Nota
vtilis est, vt nemo spē ponat in se vel in alio homine,sed in solo deo. Et quādoquidem satanas (qui interpretatur aduersarius,quia humanæ salutī aduersatur) ita se transformat,& pollicendo bona humanis aspectibus lucis se angelum simulat,[ergo magnum non est, si ministri eius transfigurentur]vt appareant[velut ministri iustitiæ,id est,si pseudo apostoli mētiantur se so-

cios

A cios apostolorum Christi, vt ita decipiant audientes. Quorū satanæ ministrorū [finis erit secundum opera ipsorū,] quia in fine iudicabuntur secundum simulatas actiones suas, qui non propter dominum, sed propter suum ventrem prædicauerunt, simulantes se ministros Dei. Finis eorum erit secūdum opera ipsorum, quia sicut cura ventris & opera quæ pro vētre fiunt, intereunt,sic & ipsi interibunt.

Iterum dico: Ne quis me putet insipientem esse. Alioquin velut insipiētem accipite me, vt & ego modicū quid glorier. Quod loquor, non loquor secundum deū, sed quasi in insipientia in hac substantia gloriæ. Quoniam multi gloriantur secundum carnem, & ego gloriabor.

Suprà iam dixit, vtinā sustineretis modicum
B quid insipientiæ meæ,& nunc hoc repetit,quoniā semper proponit quod multis postpositis prosequatur. Quod ergo superius ,pposuit,modō incipit narrare. Dixi, inquit, vt sustineretis aliquid insipientiæ ,id est,gloriationis meæ: & nunc[iterum dico,] vt nemo [putet insipiētem esse] in hac gloriatione,quia non glorior ea intētione qua illi,sed pro vestra vtilitate. Alioquin, id est,si non vultis me insipientē non putare,[accipite me]non re vera insipientem,sed [velut insipientē,] dum videor me laudare, [vt & ego]sicut illi[modicum quid glorier]secundum carnē. Modicū, quia in vobis, nō in sensu est gloriatio mea. Nō enim vere ad gloriā suam Apostolus hæc loquitur,sed dolens: quia se cōtēpto falsos apostolos glorificabāt, cogitur inuitus bona sua detegere: nec inde reprehēsibilis est,sed magis laudabilis. Nam iustus quisque si in humili cogitatione permanēs,exigēte causa vel dolore bona de se veracia dixerit, intantū à iustitia nō recessit, inquātum à veritate nullo
C modo discrepauit. Apostolus ergo multa de se fortia pro discipulorū ædificatione narrat, sed hæc narrando non peccat, quia à veritatis tramite & attestatione certa & humili corde non recedit. Dixi,inquit,me velut insipiētem: quia [quod loquor in hac substantia gloriæ,id est,in gloria carnis quā putāt substantiā,[non loquor secundum Deum, sed quasi in insipientia.]Secundum Deum modo nō loquitur,quia ad carnis tumorem hæc pertinent: nec de inflatione carnis apud dominum surgit gloria, apud quē sola humilitas glorioſa est, sed quasi insipiētia. Non plenā dixit insipiētiā, sed quasi insipiētiā. veritas enim est. Sed quia elatio vitioſa res est, ideo quamuis verū sit quod dicitur,quasi insipiētia tamen est, vnūquenq; laudare se, cū dicat sa-
Prou.27. pientia: Laudet te alienus,& non os tuū: extraneus, & non labia tua. Plena autem insipientia est, si se falsis laudibus quis attollit. Ille enim de vero est superbus, hic de falso stultus. Subtantia tātum gloriationis in hac causa carnalis est, quia sicut flos fœni,ita decedit gloria ista. Velut
Isaiæ.40 Iacob.1. in insipientia loquor. Nam quia [multi gloriātur secundum carnem, id est, quoniam pseudo apostoli nobilitatē sibi carnis vendicāt,& inde D sibi defendūt generis prærogatiuam, quoniam filij dicuntur Abraæ,[& ego gloriabor,]quia & ego filius sum Abraæ. Sed nihil apud dominū ,pdest filiū esse Abrę, si desit iustitia vel fides Abraæ,quia fides est quæ saluat,nō propago generis Abraæ. Gloriari se dicit secundum carnē, sed hoc insipientiæ deputat, vt gloriam hanc exinaniat, & se coactum in laudem carnis erupisse doceat. Ob hoc enim gloriatur,vt ostē dat se excellentius habere omnia etiam carnaliter, in quibus pseudo apostoli gloriabātur: & sic ipse potius qui sine falsitate Christū prædicat,suscipiatur, & susceptores eius saluificētur.

Libenter enim suffertis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. Sustinetis enim si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit. Secundū ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. E

Dixi vt me velut insipiētem accipiatis, vt & ego modicū quid glorier secundū carnē. Nam [libenter suffertis insipiētes, id est, non coacti, sed voluntarij sustinetis falsos apostolos,qui nobilitate generis & circuncisione carnis gloriantur, atq; nosipsos ad insipientiam suam pertrahere conantur. Et quia non bona patientia suffertis illos taliter gloriantes,iustū est vt me potius sufferatis gloriantē: quia non pro extollentia mei, sed pro vtilitate vestra gloriabor. Illos insipientes,id est,secundum carnem gloriantes & secundum carnē sapientes,suffertis libenter, quod mirum est,cùm vos [ipsi sitis sapientes,id est, cælesti sapientia per doctrinam meā imbuti. Inde enim magis estis reprehensibiles, quia cum sitis euangelica sapientia per me imbuti, nunc libēter suffertis istos deceptores, qui vos ad insipientiam carnalis intelligentiæ & obser- F
tantiæ legis inducere volunt. [Sustinetis enim si quis] eorum vos ex libertate Christi [redigit in seruitutem] legis,quæ ex seruili timore seruatur. Vel insipiētes suffertis, cùm vos ipsi sitis non quidē omnes,sed quidam in sensu diuinorū sapientes. Vel insipientes suffertis, cū sitis sapientes,id est, in hoc probatur vos non esse sapientes,quia libēter suffertis insipientes. Amicus enim stultorum efficietur similis. & vere in eo quod eorū peruersitatē sufferre vultis,sapiētes non estis: quia tam hebetes estis, quod hanc iniuriā sustinetis,si quis illorum vos à libertate euangelij redigit in seruitutē legis. Vel per partes ostendo qualiter suffertis insipientes. Nā sustinetis iugū eorū si quis ipsorum vos in seruitutē legis redigere velit: & [si quis eorū deuorat.i. cum magna ingluuie bona vestra comedens consumit: & [si quis,id est,si aliquis accipit more accipitris res vestras, quas ego vobis parcens accipere nolo: & [si quis taliū extollitur] iactādo se de nobilitate generis, illū quoq; sustinetis: & [si quis]eorum[cędit vos in faciē, id est,contumeliam improperij vobis corā positus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G situs ingerit, contemnens vos quia carnaliter circuncisi non estis & idola coluistis, illum etiã sustertis. In faciem nanque cæditur, in cuius os iniuria irrogatur. In faciem ergo vos cædit, qui conuiciorum ictibus vultum vestrum feriens erubescere facit. [Secundum ignobilitatem dico] vos ita cædi, quam vobis pseudo apostoli obiiciunt, quia estis ex genere idololatrarum: quoniam ipsa ignobilitatis obiectio, est faciei percussio. Et dum ipsi vobis obtrectant quia estis incircuncisi, ac de se gloriãtur quia sunt ex semine Abraæ, se præferentes & nos humiliantes, vos ita sustinetis eos & nobis præfertis, [quasi nos infirmi fuerimus in hac parte, id est, impotentes in hac gloriatione carnalis nobilitatis. Hoc est, ita patimini vos cædi ab illis, & non à nobis, quasi non possemus similiter contemptoria verba vobis irrogare, extollẽdo nos de genere, & vos despiciendo. Non enim infirmi sumus in hac parte gloriæ. infirmi nanq; iu-
H dicabantur illi, qui de aliis nationibus applicati fuerant generi Abraæ. Sed nos in hac re firmi sumus, quia de Abraæ stirpe descendimus. Cur ergo falsos apostolos nobis in hac carnis gloria prefertis, in qua non sumus inferiores?

In quo quis audet, in insipientia dico, audeo & ego. Hebræi sunt? & ego. Israëlitæ sunt? & ego. Semen Abraæ sunt? & ego. Ministri Christi sunt? & ego.

Non sumus infirmi in hac parte gloriationis, quia in quocunque [audet quis] eorum gloriari, audeo similiter [& ego,] & hoc [dico in insipientia,] quia temeritas est vt quis se iactet siue laudet, cum dicat (vt præmisimus) sapientia,
Prou.27. laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua. & iecirco in insipientia dico me audere in eo, in quo audẽt hi, qui se iactãt quòd sunt filij Abraæ, vt illos insipientes esse designem, & gloriam ipsorum admihilem. Verè in nullo sum eis inferior. Quia sunt ipsi He-
I braei, id est, de genere Heber patriarchæ, [& ego] similiter sum Hebræus genere & lingua. Per interrogationem enim & responsionem legendi sunt isti versiculi, vt interrogetur, sunt Hebræi? & respondeatur, & ego sum Hebræus. sunt ipsi Israelitę? id est, de genere Iacob, qui & Israel diuinitus est appellatus. & ego nõ minus sum Israëlita, id est, filius eiusdẽ egregij patris. & sunt ipsi [semen Abraæ?] id est, nõ proselyti, sed naturales filij Abraæ. & ego similiter sum semen eiusdem patriarchæ. Cur ergo in his mihi prefertur, in quibus ego nũ sum illis impar? & sunt ipsi [ministri Christi] secundum quod dicũr? & ego veraciter sum Christi minister. Ipsi enim se dicũt esse Christi ministros, vt per hoc decipiant: sed ego sine mendacio sum minister eius, vt omnes quos potero ad eum pertraham.

Vt minus sapiens dico, plus ego. In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. Ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, & ter naufragium feci, nocte & die in profundo maris fui.

Sciẽdum quia iusti atque perfecti aliquando virtutes suas prædicant, & bona quæ diuinitus acceperũt narrant, nõ vt ipsi apud homines sua ostensione proficiant, sed vt eos quibus prædicant, exemplo suo ad vitam trahant. Vnde nunc Apostolus quoties fustibus cæsus, quoties lapidatus, quoties naufragium pertulit, quanta pro veritate sustinuit, quòd ad tertium cœlum raptus, quòd in paradisum ductus sit, Corinthiis narrat, vt eorum à falsis prædicatoribus sensum auertat: vt dum innotescerent qualis ipse esset, illi eis vilescerent, quos ab eis cognouerat imque venerari. Quod perfecti cum faciunt, id est, cùm virtutes proprias loquuntur, in hoc quoque omnipotentis domini imitatores sunt, qui laudes suas hominibus loquitur vt ab hominibus cognoscatur. Nam cum per scripturam suã præcipiat dicens: Laudet te os alienum, & non tuum os tuum, quomodo facit ipse quod prohibet? Sed si virtutes suas omnipotens dominus taceret, eum nullus agnosceret: si nullus agnosceret, nullus amaret: si nullus amaret, nullus ad vitam rediret. Vnde per Psalmistam dicitur: Virtutem operum suorũ annunciabit populo suo, vt det illis hæreditatem gẽtium. Virtutes enim suas annunciat, non vt laudibus suis ipse proficiat, sed vt hi qui hæc ex sua laude cognouerũt, ad perpetuam hæreditatem veniant. Iusti itaq; & perfecti etiam cùm virtutes quas habent, infirmis loquuntur reprehensibiles nõ sunt: quia per suam vitam quam referunt, aliorum animas ad vitam quærunt. Iure ergo Paulus virtutes proprias Corinthiis narrat, vt cuius meriti sit apud dominum, illis innotescat: quatenus meritum eius cognoscentes, doctrinã eius per quã saluentur, libenter suscipiant: & falsos apostolos per quos seducebãtur, respuant. Ipsi, inquit, gloriantur se esse ministros Christi, licet in veritate non sint eius ministri: & ego veraciter sum, quod illi se esse fingunt. Et plus etiã quàm ipsi, sum ego minister Christi, vel plusquam ceteri prædicatores Christi. Et hoc [dico vt minus sapiẽs,] quia non est hominis laudare seipsum. Vera de se dicens, minus sapiẽtem se pronunciat, vt intelligatur coactus in laudem suam prorupisse. Nam qui sponte ea refert, quæ ad laudem eius proficiant, non se fatetur insipiẽtẽ. Ostẽdit ergo quæ sint quæ faciunt illum ministrum Christi plus esse quàm sunt reliqui prædicatores. Occasione enim inuẽta, omniũ tangit personas, etiam apostolorũ, dolens quia gratia dei minor in illo iudicabatur, cùm ipse eadẽ operaretur, quæ ceteri apostoli, & pro fide maiora toleraret exitia. Plus sũ ego minister Christi quàm sunt alij prædicatores, cõprobatus [in laboribus plurimis,] quia plus illis omnibus in ministerio prædicationis euangelicæ laborauit. Nam & ipsi laborauerũt, sed ego durius & multipliciius: quia & plura aduersa pertuli, & pluribus gentibus prædicaui, & plura scripsi, & stipendium nõ accepi. Et [in carceribus] sum cõproba-

A probatus minister Christi abundantius quàm illi quos mihi præfertis: quia si ipsi pro ministerio prædicationis fuere in carcere, ego tamẽ sæpius & diutius. Et [in plagis supra modum] eorũ, vel supra modum humanæ virtutis: quasi illi cæsi sunt ego tamen atrocius & multipliciius. Et [in mortibus frequẽtur,] quia sæpe cruciatus sum vsq; ad mortẽ. Ego [à Iudæis accepi quinquies quadragenas vna minus] percussiones. i. quinquies flagellatus sum à Iudæis secundum legem Moysi, quasi trangressor legis quia nouã gratiam prædicabã, accipiens singulis vicibus plagas triginta nouẽ. Præceptum quippe
Deut.25. legis erat vt quando iudices delinquentẽ verberarent, ita modum vindictæ temperarent, vt plagarum modus quadragenariũ numerum nõ excederet. Vnde ipsi vnã percussionẽ quasi p misericordia mihi cõdonauerint in vnaquaq; ex illis quinq; vicibus, quibus me verberauerũt
Actu.16. Ego [ter virgis cæsus sum] à gentibus, sicut in Philippis. ego à Iudeis [semel lapidatus sum] in Listris. Ego [ter naufragium feci. i. periculum nauis fractæ pertuli dum maria transnauigarẽ,
B vt multis gentibus euangelizarẽ. Possent hæc naufragia forsitan intelligi cõtigisse in illa nauigatione, qua Romam venit Apostolus: sed quando scribebat hanc epistolam, nondum ascenderat Hierosolymam, vbi captus est à Iudæis & põst à Festo præside Romã missus. Nã in superioribus epistolæ huiº multa locutus est
Actu.27. Corinthiis de præparatione eleemosynæ, quã portaturus erat in Ierusalem. Omnes ergo tribulationes & pericula, quæ cõmemorantur in hac epistola, prius acciderunt quã iret Hierosolymam. Nõ autem leguntur omnia in Actibº apostolorum, quia & ibi reperiũtur multa, quæ in his epistolis nequaquam aperte cõmemorãtur. Nam & hoc quod subiungit, nescitur quãdo factum sit: [nocte & die in profundo maris fui.] Quod tamen iuxta literam intelligendũ est, id est, quia Apostolus casu aliquo deueniẽs in profundum maris, die simul nocte ibi demoratus sit, ac deinde liber ad terram Deo gubernante redierit: vnde & inter cætera diuina miracula adscribitur, quòd homo tãto tẽpore sub vndis retentus, neque à circunstantibus vndis
Matt.14. C præfocari, neq; à beluis maris deuorari potuerit. Quid est enim mirabilius, Petrum super aquas ambulasse, an Paulũ sub aquis die ac nocte vixisse? Quod si in vtriusq; apostoli tam dissimili miraculo aliquid mysticum requirimus, Paulus non solum tertio naufragus, sed etiã nocte & die in profundo maris positus, atq; vbiq; protectus & liberatº à domno, significat iustos de omnibus periculis diuinitus eruendos: nec tantum de tentationibus extrinsecus ingruentibus saluandos, sed etiam si mortis ipsius videntur gurgite depressi, atque ab humanis rebº absconditi, nihilo minus virtute sui cõditoris: eos esse reuocãdos ad vitã. Petrus verò sup vndas vento commotas incedens, sed vbi ob timorem mergi cæpit, dextera Christi erectus, significat eosdem iustos omnia impiorum tenta mẽta ac persequutiones diabolico instinctu fibi illatas, fide inuicta superare & calcare: nec posse omnino seculi fluctibus immergi, qui presentis semper Dei contemplantur auxiliũ, qui D etsi vt homines aliquando titubauerint, mox diuinitus erecti confirmentur. Post hæc memorat Apostolus alia pericula, a riosque labores, vt se terra marique pro Christo vexatum secũdum carnem ostendat, & in omnibus locis vel in omnibus afflictionum modis se pro euangelio laborasse doceat. Ait enim:

In itineribus sæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in solicitudine, periculis in mari, periculis in falsis fatribus: in labore & erumna, in vigiliis multis, in fame & siti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate. Præter illa quæ extrinsecus sunt B *instantia mea quotidiana, solicitudo omnium ecclesiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror?*

[Sæpe in itineribus] probatus sum (inquit) minister Christi: [periculis fluminũ,] quę pertuli: quia dum semper de loco ad locum pergerem, vt nomen Christi vbique manifestarẽ, frequenter inueniebam flumina, quæ non sine periculo transire poteram. Et [periculis latronũ.] quoniam diabolus inuidens itineri meo, latrones mihi excitabat, cũ nihil ferrem quod latrones cuperent. Et [periculis ex genere] meo. i. ex Iudæis, qui mihi plusquam cæteris apostolis inuidebãt, me semper interficere quærebãt: quia fortius & euidentius cæteris nouam gratiam & abolitionem veteris obseruantiæ prædicabam, cũ priº fuissem æmulator legis & persequutor sectatorũ gratiæ. Et [periculis ex gẽtibus] quia & gentiles me quærebãt occidere propter destructionẽ idololatriæ & prędicationem vnius dei. Et [periculis in ciuitate,] sicut in Epheso vbi propter defensionẽ Dianæ cũ impetu cucurrere vnanimiter in theatrum, & cũ vellem Actu.19.
F intrare in furẽtem populum vt paterer martyrium, nõ permiserunt discipuli. Et [periculis in solitudine,] quia dum iter facerem, passus sum in deserto periculum vel à bestiis, vel ab hoíbº vel à potus, vel à cibi penuria. Et [periculis in mari,] quia & ibi vel ab hominibus vel ab indigentia vel à tempestatibus pertuli pericula. Nã & cum essem in Græcia, factæ sunt mihi insi- Actu.20.
diæ à Iudęis nauigaturo in Syriam. Et [periculis in falsis fatribus, id est, qui Christianissimum susceperant, & Iudaismum non reliquerant, sed legem carnaliter obseruabant, & me persequebantur eo quod prędicato Christo legem iam cessare dicerem. Fuere & alij falsi fratres, sicut Demas & Hermogenes qui dilexere hoc seculum, & nũc talibus plena est ecclesia. Cæ- 2.Tim.4.
tera enim pericula quiescere possunt, pericula 2.Tim.1.
verò à falsis fratribus quiescere vsque in finem seculi nõ nouerũt. Item probatus sum minister Christi plusquã cæteri [in labore] manuũ quo

Universidad de Deusto
Biblioteca

G quærebã victum, [& ærũna.i. molestia doloris vel paupertatis. Et [in vigiliis multis,] quia nõ solum diebus, sed & noctibus prędicabã, & eau sa orationis sæpe vigilabam, atq; manibus meis opus aliquod, vnde victum haberẽ, nõnunquã per noctẽ faciebã. Et [in fame ac siti,] quia dum nihil à discipulis acciperem, necesse erat vt per inopiam famẽ & sitim tolerarẽ. Tunc etiã fame ac siti laborabam, quãdo persecutores meos fre quẽter de loco ad locũ fugiebam. Et [in ieiuniis multis,] quia sæpe ieiunaui eò quod nõ haberẽ quod ederẽ. Sæpe etiã spõte me ieiuniis macerauì, castigans corpus meum & seruituti subiu-
1.Cor. 9. ciẽs. [In frigore] etiã [& nuditate] laboraui, dũ tenuitas ac disruptio vestiũ mihi esset in hye me. Et hæc omnia ꝓ Christo pertuli, cuius sum minister. Sed [præter illa quæ extrinsecus sunt, id est, præter illa mala quæ exterius in corpore tolero, angit me [quotidiana instãtia mea,] quæ
H nec vna hora remittitur. Et quæ est illa? solicitu do simul [omniũ ecclesiarũ,] quia quotidie in sto solicitudini salutis omniũ, qui sunt in vniuersis ecclesiis. Verẽ magnã de his semper gero solicitudinẽ. Nã quis fideliũ infirmatur in fide, vel in cõscientia, vel in actione, [& ego nõ infirmor? .i. nõ cõpatior illi & cõdesc̃edo, vt possim infirmitati eius quã velut meã doleo, adhibere medicinã? Et [quis sc̃ãdalizatur. i. pedibus actio nũ offendit, vt cursus boni operis eius retardetur, vel etiã ipse cadat in culpã, siue aliquo erro re turbetur fides eius, [& ego non vror? .i. zelo dei inflammor? Valde enim mẽs mea cruciatur igne spiritalis zeli, dũ infirmos quosq; æterna deserere, & rebus tẽporalib⁹ delectari cõspicit. Vror sicut aurũ ad purgationẽ igne pij doloris, quoniã affectus iste magis purgat, quia de chari tate venit. Quanto enim maior charitas, tantò maiores plagæ de peccatis alienis. Non enim vror tãquã irascẽs peccãtibus, sed tanquã dolẽs
Eccle.1. pro illis. Vnde scriptum est: Qui apponit scien tiã, apponit dolorẽ. Enumerat itaque (sicut le
I ctum est) Apostolus bella quæ extrinsecus tole rat, dicẽs: Periculis fluminũ, periculis latronũ, periculis ex genere, periculis ex gentibus, perí culis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus. In hoc autem bello quot contra aduersarium spicula intorqueat, adiũgit: In labore & ærumnã, in vigiliis multis, in fame & siti: in ieiunijs multis, in frigore & nuditate. Sed inter tot certamina de prehensus, dicit quanto vigiliarum munimine etiam castra custodiat. Nam post hæc exteriora quæ narrauit, protinus interiora cœpit dicere, subiungẽs: Præter illa quæ extrinsecus sunt in stantia mea quotidiana solicitudo omnium ec clesiarum. Ecce in se bella fortiter susceꝑit, & tuendis se proximis misericorditer impendit. Narrat mala quæ patitur, subiungit bona quæ impartitur. Pensemus ergo cuius charitatis, sit plus de vtilitate proximorum, quàm de sua af flictione curare. Pẽsemus cuius laboris sit, vno eodémq; tẽpore foris aduersa tolerare, & intus infirma protegere. In se enim contẽnit vulnera corporis, & in aliis sanat vulnera cordis. Valde autẽ minoris laboris est aut docere cũ nihil to leras, aut tolerare cũ nihil doces. Sed Aposto-

lus ad vtrunque se solerter extendit, quia sic ex- K
teriora bella suscipit, vt solicite cogitet ne pro ximorum interiora lacerentur. Vnde nõ immerito plus omnibus se laborasse fatetur. Quis itaque huic in honore aliquem audeat præponere, qui cunctis præest in labore? Qui & subiungit:

Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor. Dæus & pater domini nostri Iesu Christi scit, qui est benedictus in secula, quòd non mentior. Damasci præpositus gentis Arethæ re- Actu.
gis, custodiebat ciuitatem Damascenorum, vt me comprehenderet. Et per fenestram in sporta demissus sum per murũ, & sic effugi manus eius.

[Si gloriari oportet,] nõ expedit quidem. Si L
oportet, inquit, gloriari, licut & oportet pro vobis, gloriabor, non in potẽtia vel genere, sed in his [quæ sunt infirmitatis meæ, id est, in passionibus quas pro Christo patior, licet hoc videatur abiectio. Si enim gloriandũ est Christiano, in humilitate gloriandũ est, de qua crescit apud deũ. Sed pseudo apostoli quia nõ habent merita passionũ, in quibus gloriari possint, gloriantur in sublimitate generis. Ne autẽ me putetis aliquid falsi dicere, Deũ vobis adhibeo testem veritatis. Deus enim qui nouit omnia, ipse scit quia non mentior. Deus, qui secundũ humanitatem Christi, Deus eius est: & secundũ diuinitatem eius, est pater ipsius, ipse [qui est benedictus in ꝺomnia [secula, scit, id est, fert mihi testimoniũ [ꝙ nõ mentior] in omnibus supradictis, vel in hoc quod subiungo. Quia etiã post conuersionẽ meam dum essem [Damasci, præpositus gentis Arethę regis custodiebat] ipsam ciu M
tatẽ. i. portas eius, [vt me cõprehenderet] quatenus inde placeret Iudæis qui mihi insidiabãtur, & diligens in officio sibi credito videretur, si eum quę perturbatorẽ audiret, causã quietis interficeret. Portas custodiebat, quia me in ciuitate esse nouerat, sed inuenire nõ poterat, vel quia intus me cõprehendere nolebat, ne violaret ius ciuitatis. Et interim ego [per fenestram in sporta demissus sum] à fratribus [per murũ, & sic effugi manus eius.] Non ita fugit Paulus, Ioan.
sicut fugere solet mercenarius relinquens oues lupo venienti: quia lupus ille non oues, sed ipsum pastorem quærebat, & ideo pastor seipsum vtilitati eorum fugiendo seruauit. Neque eo recedente deserta est ecclesia, quæ ibi erat, necessario ministerio: sed ab aliis fratribus ibidẽ constitutis, quod oportebat impletũ est. Eis quippe volentibus hoc Apostolus fecit, vt seipsum seruaret ecclesiæ, quem propriè persequutor ille quærebat. Quando enim quisque prælatorũ ecclesiæ specialiter à persequutoribus quæritur, tunc debet ille fugere, sic tamẽ, vt ab aliis qui non ita requiruntur, non deseratur ecclesia: sed præbeant verbi cibaria conseruis suis, quos aliter viuere non posse nouere. Cùm autem omnibus simul instat commune periculum, tunc aut simul omnes, id est, prælati & subditi ad alia

A loca transeunt, aut simul oẽs ibidem maneant. Necesse etiam est vt per omne quod agimus, in mentis trutina positũ hinc pondus laboris, illinc fructum mercedis pensemus. Cũ enim põ dus laboris fructum retributionis superat, tũc laborem quisque innoxie declinat, dummodo se in aliis exerceat, in quibus lucro fructuũ põdus laboris vincat. Cũ verò subsequẽte quãtitate fructuũ mẽsura laboris aut æquatur aut vincitur, tũc labor nõ sine graui culpa declinatur. Propterea doctor egregius cũ Damasci valde obstinatas mentes persequentiũ cerneret, eorũ noluit aduersitati cõfligere: quia & semetipsum quem profuturũ multis nouerat, vidit posse reficere, aut nullis se illic aut paucis prodesse. Secessum ergo à certamine petiit, & pugnaturum felicius ad alia se bella seruauit. Nõ enim loco virtus, sed locus virtuti defuit. Et ideirco fortissimus miles ab obsidionis augusti certami nis cãpum quæsiuit: vbi & mysticũ aliquid prę signatum est. Nã hoc effugij genus atq; hodie in ecclesia seruatur, quãdo quis antiqui hostis insidijs, vel huius seculi laqueis circũtusus, spei fideique suæ munimine saluatur. Munus enim
B Damasci quæ sanguinem bibens interpretatur aduersitas seculi est. Præpositus Damasci, persequutor aliquis potens in hoc mũdo. Rex Arethas qui interpretatur descensio, diabolus intelligitur. Sporta, quæ iuncis palmisque solet confici, spei fideique coniunctionem designat. Iuncus enim viriditatem fidei, palma verò spẽ vitæ æternę significat. Quisquis ergo se muro aduersitatis cĩctũ videt, sportã virtutis qua euadat, festinus ascendat. Apostolus verò postquã hanc euasionem suam retulit, protinus addidit.

CAPVT XII.

S I gloriari oportet, non expedit quidem.

[Si gloriari oportet. i. si ideo gloriãdum mihi est quia euasi, quoniam manus insidientium à perpetratione homicidij immunes seruaui, [nõ expedit quidem] gloriari: quoniã qui gloriatur mortem se euasisse, quæ pro fide infertur significat inane videri pro Christo pati. Vel si
C propter pseudo apostolos oportet me gloriari in hac gloriatione mea & in supradictis, non tamen expedit propter superbiam, quia ex humilitate crescimus, & auxilijs dei mitibus proficit, non elatis. Non expedit quidem, sed tamẽ propter vestram vtilitatem necesse est gloriari.

Veniam autem ad visiones & reuelationes domini. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit) raptum huiusce modi vsque ad tertium cælum. Et scio huiusce modi hominem (siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit) quoniam raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba quæ non licet homini loqui. D

Hactenus, inquit, narraui tribulationes & pericula de quibus me domin⁹ eripuit. & nũc narrãdo [veniã ad visiones & reuelationes domini .i. ad secreta quæ de dño vidi & aperte intellexit, nõ vt Pharao, qui vidit septem spicarũ visio
Gene. 41. nem & nõ intellexit, quia nõ est reuelatũ quid significarent. Ego enim mysticas visiones aspexi, & reuelãte domino quid in his sapientiæ cõtineretur, intellexi. Et audite visiones: Scio hominem &c. Ostẽdit quo subleuatus est, vt perinde quãta & qualia sint quæ illi ostensa & dicta sunt possint intelligi, ne sicut quibusdã videbatur, iunior cæteris apostolis crederetur. De seipso enim quasi de alio loquitur, vt iactantiã caueat, quia hoc refert quod ad laudẽ maximã ptinet. Et quid deperit veritati, quãdo & res ipsa dicitur, & modo quodã dicendi iactantia detestatur? Scio, inquit, [hominẽ in Christo] existentẽ [ante annos quatuordecim raptum vsq; ad tertiũ cælum.] Ex quo ita raptus est Apostolus, vsque ad tẽpus quo scripsit hãc epistola, cõ E
pleti sunt anni quatuordecim. Quod ideo annotauit, vt intelligeretur multo maioris meriti esse dũ ista scriberet, quã fuerat dũ ea vidisset: & quia nõ iactãtia, sed necessitate diceret, quæ per tot annos tacuerat. Scio, inquit, hominem raptũ, siue [in corpore, nescio, siue extra corp⁹: .i. scio quia raptus est homo ille, sed nescio vtrũ cũ corpore, an sine corpore. Hoc nescio, [De⁹ scit. i. solito mihi iuramento vobis istud confirmo. Iuratio enim est quod dicitur, de⁹ scit. Huiusce modi hominem scio raptũ vsque ad tertiũ cœlũ. [Et scio huiusce modi hominẽ raptum in paradisum.] Bis enim raptus est homo ille. i. in tertiũ cælũ & rursus in paradisum, de quo dũs latroni promisit, Hodie mecum eris in paradi-
so. Ignorauit autẽ vtrum quãdo sic raptus est, Luc. 23.
in corpore fuerit, quomodo est anima in corpo re cum corpus viuere dicitur, siue vigilãtis, siue dormiẽtis, siue in extasi à sensibus corporis alienata, an omnino de corpore exierit, vt mortuum corpus iaceret, donec peracta illi demonstratione membris mortuis anima redderetur, F
& nõ quasi dormiens cuigilaret, aut extasi alienatus denuo rediret in sensus, sed mortuus omnino reuiuisceret. De tertio antẽ cœlo multa possunt dici: Nouem enim sunt ordines angelorum, qui iuxta Dionysium in tres ternas distinctiones distributi sunt. Prima enim triplex eorũ dispositio. i. illa que terris est vicinior, cõstat ex Angelis & archangelis, & Principatibus media verò ex Potestatibus & Virtutibus & Dominationibus, suprema autem ex Thronis & Cherubim atque Seraphim. Prima igitur dispositio, primum cælum recte potest accipi: secunda verò secundum cælum, tertia autem tertium cælum. Apostolus itaque raptus in tertiũ cœlum, intelligitur supremis angelorum choris interfuisse: id est, inter agmina Seraphim siue Cherubim secreta dei vidisse. Qui & in paradisum raptus est, siue terrenum, siue cælestem: [& audiuit ibi arcana verba .i. intimationem de secreta dei essentia, [quæ non licet homini loqui, id est, quæ nõ licet ei pandere vlli mor-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G talium, vel quæ nullus homo potest in hac vita loqui. Vel per tres cælos tria genera visionũ intelligamus: primum corporale, secũdum spirituale, tertium intellectuale. Ecce enim in hoc vno præcepto, cum legitur, Diliges proximũ tuum sicut teipsum, tria occurrunt genera visio
Leui .19. num: vnum per oculos, quibus ipse literæ videntur alterum per spiritum hominis, quo ꝓximus & absens cogitatur: tertium cœlũ per eõ cursum mentis, quo ipsa dilectio intellecta cõspicitur. Corporali enim visione videtur cælũ & terra & oĩa corporeis oculis cõspicua. Spirituali visione cernuntur in spiritu corporales imagines, sicut sæpe per cognitionẽ voluimus in animo similitudines rerũ corporaliũ. Intellectuali visione cernuntur illæ res, quæ nõ habẽt imagines sui similes, sicut est charitas, gaudiũ, pax, patientia, & cætera huiusmodi. Præstãtior autem est visio spiritualis quã corporalis, & rursus prestantior intellectualis. Quod enim non
H imaginaliter, sed ꝓprie videtur & nõ per corDanie .5. pus, hoc ea visiõe videtur, quæ oẽs cæteras superat. Corporea visione vidit Balthasar digiActu. 10. tos manus scribẽtis in pariete. Spirituali visione vidit Petrus vas plenum diuersis animalibꝰ. Intellectuali visiõe videtur sapiẽtia, veritas, charitas, & ipse Deus. Quapropter si hoc tertium visionis genus, quod superius est nõ solũ omni corporali, quo per corporis sensus corpora sentiuntur, sed etiã omni illo spirituali genere quo similitudines corporum spiritu, nõ mente cernuntur, tertium cœlum appellauit Apostolus, in hoc videtur claritas Dei non per aliquã corporaliter vel spiritualiter figuratam significationem, tanquã per speculum in ænigmate, sed
Locus ob- facie ad faciem, per speciem scilicet, quia Deus curat. quicquid quãtulumcunq; eum mens quæ non est quod ipse etiam ab omni terrena labe mundata, ab omni corpore & similitudine corporis alienata & obrepta capere potest. Cur autẽ nõ credamus quod tãto apostolo, doctori gentiũ, rapto vsque ad istã excellentissimam visionem voluerit Deus demõstrare vitã, in qua post hãc vitam videndus est in æternum? Et cur nõ dicatur iste paradisus, excepto illo, in quo corporaliter vixit Adam? Si enim proprie quidam nemoI rosus locus, translato autem verbo omnis etiã spiritualis quasi regio, vbi animæ bene est merito paradisus dicitur potest, non solũmdo tertium cœlum, quicquid illud est, quod profectò magnum sublimiterq; præclarum est, sed etiam in ipso homine lætitia quædã bonæ conscientiæ, paradisus est. Si ergo primũ cœlũ rectè accipimus generali nomine hoc omne corporeũ, quicquid est super aquas & terram, secundum autem in similitudine corporali, quod spiritu cernitur, sicut illud vnde animalibus plenus in
Actu. 10. ecstasi Petro discus ille submissus est: tertiũ verò quod mente conspicitur, ita & secreta & remota & omnino abrepta à sensibus carnis atq; * mundata, vt ea quæ in illo cælo sunt, & ipsam
Psal. 32. Dei substantiã, verbumq; domini per quod facta sunt oĩa, in charitate spiritus sancti ineffabiliter valeat videre & audire, non incongruẽter arbitramur & illuc Apostolũ esse raptum & ibi fortasis esse paradisum omnibus meliorem, & (si dici oportet) paradisum paradisorũ. Nec cõ K trariũ est huic intelligentiæ illud quod Moysi dominus ait, Non videbit me hõ & viuet: quia necesse est abstrahi ab hac vita mentẽ quãdo in Exo. illius ineffabilitatẽ visionis assumitur, sicut Apostoli mẽs diuinitus rapta est ex hac vita ad angelicã vitã antequã per istã cõmunẽ mortẽ carne solueretur. Et ibi perfruẽs dei alloquutione audiuit ineffabila verba quæ nõ licet homini loqui. Ideo cũ prædicaret, dixit quod posset hominibus dici, & tenuit apud se quod nõ posset dici. Ergo audiatur id quod possumus mẽte cõprehẽdere, & id quod nõ possumus credatur. Si illi diceremus, rogamꝰ te, explica magnitudinẽ ipsiꝰ, nõne forte respõderet nobis, nõ estimes de magnus quem vidi, si à me potest explicari?

Pro huiuscemodi gloriabor, pro me autem nihil nisi in infirmitatibus meis. Nam etsi voluero gloriari, non ero insi- L
piens. Veritatem enim dicam. Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me.

[Pro huiuscemodi] homine vel visione [gloriabor. i. cõmendabo me, sed [pro me] filio Abraæ vel circũciso nihil gloriabor, [nisi infirmatibus meis .i. in tribulationibus quas patior. Pro huiusmodi homine .i. qui tam dignus est deo, vt ad hanc visionum excellentiam subleuaretur, gloriari se dicit, & non vult aperte dicere quod de se loquitur, ne laudare se videatur. Et sic pro se non gloriatur, dum non aperte de se ꝓfitetur. In infirmitatibus autem gloriatur, quia exponere pressuras passionũ & infirmitates angustiarũ nõ videtur gloriosum, sed flebile. Idcirco in his secure se fatetur gloriari, sciens quia ad perfectum perducunt cœlestium remunerationũ. Quid enim tã gloriosum in futuris Christiano, quã exitia ꝓ Christo illata narrare? Pro isto hoĩe gloriabor, nõ pro me. Nã etiã [si voluero], ꝓ me gloriari .i. meritum meum quod apud Deũ habeo profiteri, [nõ ero insipiẽs, in hac gloriatione, licet quibusdã videar esse. Nõ enim falsa loquar sed veritatem de meipso dicã, & ideo non in meipso, sed in ipsa veritate quæ superior me est humiliter & veraciter gloriabor. Et de pluribus quidem adhuc gloriari poteram, sed parco. i. parce refero, [ne quis me existimet supra id quod videt in me,] .i. ne quis me putet excellentioris esse naturæ quàm sunt oculis cõprehendere valeat, & incipiat errare in me, credens me diuinã vel angelicam habere naturam, sicut illi qui de me & Barnaba dicebant, dij similes facti hominum descenderunt Act. ad nos. Illi enim existimabant nos esse supra id quod videbant in nobis, quia cum viderent in nobis terrenum & mortale corpus, existimabant nos cœlestes & immortales, & propterea parco gloriari, ne si plura retulero, putet quisquam me esse supra id quod videt in me, id est, supra naturam humanitatis quam cernit in me: aut supra id quod audit ab aliis aliquid referri [ex me.] Vel ne quis existimet supra id quod videt in me, siue audit de me, id est, ne quis me arbitre-

A arbitretur vltra gloriam meam tendere quàm limes meritorum admittit. Omnes sancti nõ solum gloriam supra modum suum omnino non appetunt, sed etiam hoc ipsum videri refugiũt, quod esse meruere. Vnde nunc prædicator egregius contra pseudo apostolos loquens, dum virtutes eximias operationis suæ pro discipulorum eruditione narraret, dum tot pericula toleraſſe coaceruata persecutione describeret, & post hæc vsque ad tertium cœlum, rursumque in paradisum raptum se esse memoraret, vbi tã ca agnoscere potuisset, quanta loqui omnino non posset, erat de se adhuc fortasse mirabilio-
ta loquuturus, sed ab humana laude alta consideratione se tempertãs, subdit: Parco autem ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me. i. ne si cætera dixero, putet me aliquis esse supra naturam humanæ in-
firmitatis, cum non nisi infirmitas in me videatur, vel ab aliis qui vident, audiatur. Habebat ergo adhuc de se dicendũ aliquid, quod par-
B cit dicere. Sed egit vtrunque doctor egregius, vt & loquẽdo quæ egerat, discipulos instrueret & tacẽdo se intra humilitatis limitem custodiret. Nimis itaq; esset ingratus, si de se discipulis tãta tacerit: & fortasse minus incautus, si de se omnia discipulis proderet. Sed mirabiliter (vt dictũ est) egit vtrunque, vt & loquẽdo erudiret audiẽtium vitam, & tacendo custodiret suam.

Et ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus satanæ, vt me colaphizet. Propter quod ter dominum rogaui vt discederet à me & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in in firmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.

Ego, inquit, tam magna, támq; sublimia diuinitus vidi. [Et ne magnitudo] tam ingentiũ [reuelationũ extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ.] Non me extulit, sed ne me ex-
C tolleret prouidit mihi deus remediũ, quod aduersus elationem quæ euenire poterat, oppone
Eccle .3. ret. Valde enim timẽda est elatio de abundãtia gratiarum, ne quis de dono Dei superbiat, sed magis seruet humilitatem: & quanto maior est, humiliet se in omnibus. Apostolus iste, quanuis ex persequutore factus prædicator, abundãtiorẽ gratiã assequutus est in omni labore apo-
Nota. stolico quã cæteri apostoli, vt magis Deus ostẽderet suũ esse quod dat, non hominis, quomodo solent medici potentiã artis suæ in desperatis ostendere. Cũ ergo esset magnæ gratiæ, & magna dona à Deo percepisset, quia ex abundãtia gratiæ & reuelationum poterat ei elatio subrepere, idcirco Deus qui nouit omnia antequam fiant, apposuit ei quendam monitorem humanæ infirmitatis in similitudinẽ triumphãtium, quibus in curru retrò comes adherebat, per singulas acclamatiões ciuium dicens: Hominem te memento. Ne extollat, inquit, ex ma-
D gnitudine reuelationum datus est mihi à Deo, ii. ad meã vtilitatem, vt me in humilitate custodiat, stimulus carnis .i. pungens carnem meam. & quis est stimulus iste? [angelus satanæ, id est, angelus malignus, missus à satana, [vt me colaphizet. i. vt me percutiat, reprimens omnẽ motum superbiæ, excitando mihi semper tribulationes aut corporis infirmitates, vel tentando (vt quidam aiunt) per libidinem. Tentatio autem cui non consentitur, non est peccatum, sed materia exercendæ virtutis. Nam stimulus iste forsitan cõcupiscentia carnis erat. Quibus malis Apostolus consideratis in corpore mortis suæ in quo bellũ intestinum cum inuisibili hoste gerebat, remediũ salutis suæ nullum penitꝰ nisi solã gratiã Dei in Christo Iesu liberantem Rom. 7. se, inuenisse Romanis loquitur. Sed & dolore quodam corporis traditur exagitatus vehemẽter. Dolores autem corporum plerunq; immittuntur ab angelis satanæ. sed hoc non possunt nisi permissi. Nam & Iob sic probatus est. Per-
missus est ad eum probandũ satanas, & percus- Iob. 2.
sit eum vlcere ita vt vermibus putresceret. Sic
& angelus satanæ quasi libenter missus est co- E
laphizare Apostolũ, sed tamẽ Apostolus curabatur. Hoc ergo remedium diuinitus accepit, vt per iniquum angelum semper iniuriis & tẽtationibus pressus, non posset ex reuelationibꝰ extolli, quia ociosum pectus ex his quę viderat, intumescere posset. Secreto enim dispensationis ordine, vnde fœnire permittitur iniquitas diaboli, inde pie perficitur benignitas Dei. Elatos enim in sanctitate viros non amitteret, nisi tentaret. Sancti quippe nõ essent qui de sanctitatis gloria superbirent: & tanto sub eius iure caderent, quãto se in suis virtutibus eleuarent. Sed miro dispẽsationis ordine, dũ tentãtur humiliãtur: dũ humiliãtur, eius esse desinũt. Apostolus verò priusquã morbum elationis incurreret, ꝓuidente superno medico, accepit medicamentum humilitatis. Et quia illud quod medicus apposuerat, molestum erat ei, rogauit vt auferret. [Propter quod] (inquit) ter dominũ rogauĩ [qui trinꝰ est deus,] vt discederet à me] stimulus ille, rogaui dominum vt à me tolleret acre medicamentum quod mihi apposuerat. Et F
non fecit quod petebẽ, sed quod mihi expediebat: quia nõ est magnum exaudiri ad voluntatẽ sed magnum exaudiri ad vtilitatem. Nã [dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea. i. hoc tibi satis est vt habeas gratiam meã: & ideo noli superfluam carnis sanitatem quærere quia non iratus, sed gratiosus te vro. Ego noui quid apposuerim, ego noui vnde ægrotes, ego noui vnde saneris. Quid enim tibi vtile sit, magis ego noui quàm tu. [Nam virtus in infirmitate perficitur, id est virtus ad perfectionem ducitur per infirmitatem contrariam, cum quã letigitime certat, vt postea coronetur. Virtus in infirmitate perficitur, quia infirmitatis actio fit virtutis perfectio, vt præsente infirmitate & tentatione reprimatur virtutis elatio, vt ad eius perfectionẽ pertineat etiã ipsius imperfectionis & in veritate cognitio, & in humilitate confessio. Et quia infirmitas ita proficit virtuti, [igitur libẽter .i. nõ minus, sed libẽs [gloriabor in infirmitatibꝰ meis]

Universidad de Deusto
Biblioteca

G meis] ad hoc datis [vt inhabitet in me virtus Christi, id est, summam gloriã deputabo quòd in me sum infirmus, vt fortem me faciat Christi virtus. Tunc gloriatur Apostolus, quando iniuriis humiliatur, à Christo autem virtus tolerandi præbetur, vt quia prius aspere fastidiendæ iniuriæ videbantur, postea libenter susciperentur, vt CHRISTI auxilio lenirentur. Libenter ergo cædi se patitur, dummodo à Christo curetur, postquam cognouit prodesse quod nocere putabat, sciens quia plus addit medicina Dei ad salutem, quàm infirmitas detrahit sanitati.

Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cùm enim infirmor, tunc potens sum.

H Virtus (vt dictũ est) in infirmitate perficitur [Propter quod placeo mihi, id est, multum delector [in infirmitatibus meis.] Omnes superiores passiones atque inferiores hoc loco infirmitatum nomine definiuit Apostolus, eò quòd humanæ infirmitati ista præualeãt. Vt ergo discipulos instrueret, summa de se retulit: vt verò se in humilitate custodiret, cõsiderationis oculum non in virtutibus suis, sed in infirmitatib⁹ fixit. Placeo, inquit, in infirmitatibus meis, & [in cõtumeliis] nõ in honoribus seculi & [in necessitatib⁹,] nõ in epulis vel in ocio, sicut pseudo apostoli, qui causa ventris prædicabãt: & [in persecutionibus,] non in salutationibus: & [in susceptione adulationis: & [in angustiis, nõ in iactantia elationis & superatione diuitiarum. Et hoc [ꝓ Christo,] non pro aliquo crimine, quia
I beati qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiã. Non enim omnes beati qui persequutionẽ & aduersa patiuntur, sed qui iustitiæ causa patiuntur. Vel placeo mihi in infirmitatibus carnis in contumeliis verborum, in necessitatibus, id est, in indigentia necessariorum: in persecutionibus de loco ad locum: in angustijs. i. in anxietatibus animi pro Christo illatis. Et iure placeo in talibus, quia quãdo [infirmor] in talibus exterius, [tunc potens sum] interius, id est, quãdo aliqua supradictarũ tribulationum affligor, tunc à deo datur mihi potentia superãdi. Tunc enim vincit Christianus, cum perire putatur: & tũc perit perfidia, cùm se viciſſe gratulatur.

Factus sum insipiens, vos me coegistis ego enim à vobis debui commendari.

Post omnem cõmendationem suam ostendit quia nõ ad iactantiam suã ista retulit. In his (inquit) quæ hactenus ad cõmendationem meam narraui, [factus sum insipiens,] secũdum quod in exterioribus verbis sonat, quia videor merita mea prædicasse: sed hoc non iactanter, sed necessitate eõpulsus feci pro vestra vtilitate: quia [vos me coegistis] ita loqui, qui de me non recta sentiebatis, & falsos apostolos mihi præferebatis: & ideo non mea culpa, sed vestra est
Sup. eod. quod de me talia sum loquutus. Coactũ se dicit vt quid esset ostenderet. Et vtique non est in- K
sipiens qui de se vera loquutus est, quia superẽ ait: Si voluero gloriari, non ero insipiens. veritatem enim dicam. Sed nunc inclinat se, & præ nimia humilitate vel cordis dolore se fatetur insipientem, vt declaret quia non voluntate merita sua manifestauit. Insipiẽtis enim est suos narrare labores, & proprias iactare virtutes. Iustus autem nunquam bona sua detegit, nisi eum aut proximorũ vtilitas, aut certe nimia necessitas cogat, sicut Apostolus, cùm virtutes suas enumerasset, coactum se dicit hoc fecisse. Nam si virtutes suas tacuisset, discipuli non cognouissent eum. Si non cognouissent eum, non omitterent præferre illi falsos apostolos, & dicta illorum dictis illius. Sicq; ignorãtia dignitatis Apostoli, causa esset vt semper in errore permanerent discipuli. Vt ergo eos ab errore reuocaret, coactus est manifestare qui esset. Vos (inquit) me coegistis, quia cùm aliis de me satisfacere debuisseris nunc iterum opus habetis L
vt ego ipse me cõmendem vobis. [Ego enim debui à vobis cõmendari, id est, vos aduersus obtrectatores debuistis mihi testimonium ferre, apud quos ego ecclesiam institui, & signorum prodigio feci, vt vos me tacentem defenderetis, quem in Christo patrẽ habetis.

Nihil enim minus fui ab his, qui sunt supra modũ apostoli. Tametsi nihil sum signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis & prodigijs & virtutibus. Quid est enim quod min⁹ habuistis præ cæteris ecclesijs nisi quod ego ipse non grauaui vos? Donate mihi hanc iniuriam. M

Reuera debui à vobis cõmendari cæteris. Nã [nihil minus fui] vobis vel in prædicatione, vel in miraculis [ab his. i. quàm illi [qui sunt apostoli supra modum] meum, sicut quibusdam videtur quia dominum in carne sunt secuti. Nõ fui vobis in actione minor, quàm Petrus vel Iohannes siue Iacobus, qui sunt supra modũ mei apostoli, non dignitate, sed tempore, cùm ego plus illis laborauerim. Nam si de tempore mihi præscribendum putatis, antè cœpit Ioannes prædicare quàm Christus, & non Christus Ioannem, sed Ioannes Christum baptizauit. Andreas quoque prior secutus est Christum quã Petrus, nec tamen primatum accepit Andreas, sed Petrus. Quare ergo quibusdam non videor apostolus, cùm eadem possim per dei gratiam, quæ & cæteri apostoli? Illis non videbatur apostolus esse, qui eius prædicationem æmulatione legis respuebãt, quasi esset inimicus traditionis Moysi, quia legẽ cessare dicebat: & cæteris apostolis fauebãt, istũ illis humiliãtes, quia illi non tam constanter cõtra legem aliquid asserebant. Ideo dolet minorẽ se videri, & compulsus ostendit quantæ sit dignitatis. Non fui, inquit, vobis in opere minor præcessoribus meis: quia tametsi nihil sum, signa tamen apostolatus &c. Sic se humiliat, vt erigat. Patientiã tamẽ primã memo-

A memorat, quia diu illos portauit quasi impatiẽtes ægros, vt adhibita medicina signorum atq; virtutum, curaret vulnera erroris illorum. Ego quidem (inquit) nihil sum, quia homo sum: sed apostolatus quẽ mihi Christus ipse dedit, signa in vobis ostendit, id est, potentiã, virtutes atq; prodigia. [Tametsi,] id est, quãuis [nihil sum,] secundum quod homo sum, vel secũdum quod quibusdam videtur, qui me nihil esse iudicant, tamen ea quæ feci, me apostolũ designant: quoniã [signa apostolatus mei facta sunt super vos, id est, quod desuper descendant in vos à patre luminum per doctrinam meã, vt crederetis, vt conuerteremini, ac religiosè cõuersaremini, signum & demonstratio est apostolatus mei. Et hoc factum est [in omni patientia] mea, quoniã
B patienter omnia sustinui, quæ mihi à vobis vel pro vobis illata sunt mala. Nam & cõtemptum & paupertatẽ, aliásque molestias apud vos pertuli: & mores vestros, vt patulatim eos corrigerem, longanimiter sustinui. Nec sola patientia vos ad fidem & morum meliorationem adduxi, sed etiam [signis & prodigijs & virtutibus.] Distat autem inter signum & prodigium atque virtutem, quia signum est genus prodigij, virtus verò genus vtriusque. Virtus enim vocari potest omne miraculum: signum autẽ illud tantùm, quod in quocunq; tempore aliquid significat: prodigium verò, quod in futuro tantùm. Prodigium verò appellatum est quasi porrò dictum, quòd porro dicat, porrò significet, & aliquid futurum esse portendat, sicut sanationes corporum quæ per apostolos fiebant, sanationes animarum portendebant. Nihil (inquit) vobis minus feci, quàm fecissent priores apostoli, imò amplius. Nã [quid est quod minus habuistis præ cæteris ecclesiis, id est, quid minus accepistis per me, quàm cæteræ ecclesiæ per alios apostolos, [nisi quod ego ipse nõ grauaui vos? id est, non accepi stipendium à vobis, sicut cæteri prædicatores à suis accipiunt. Gratis enim euangelium prædicaui vobis, quod nullis concessum est aliis ecclesiis. [Donate mihi hãc in-
C iuriam, id est, si tam imprudentes vel malitiosi estis, vt hoc putetis iniuriam, ignoscite mihi. Date mihi veniam huius facti, pro quo laude dignus sum, non reprehensione. Hoc enim non est iniuria, sed misericordia & amicitia.

Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, & non ero grauis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. nec enim debent filij parentibus thesaurizare, sed parentes filijs. Ego autem libentissime impendam & superimpendar ipse pro animabus vestris, licet plus vos diligens minus diligar.

Ne fortè putaretur inter initia stipendijs abstinuisse ad cõmendationem suam, postea verò mercedem euangelicæ prædicationis velle accipere, ostendit in ea se voluntate durare, ne fãtũ suũ postea mutare videretur, & esset quod obtrectatoribus reprehenderetur. Nõ grauaui (inquit) vos, sed nec grauabo. Quia [ecce hoc D
tertio, id est, hac tertia vice, [paratus sum venire ad vos, & non ero vobis grauis,] vt de vestro quicquam accipiam, sicut nec aliquid à vobis sumpsi. Nõ tertiò venit ad eos, sed tertio paratus fuit venire. Non ero grauis vobis, accipiendo munera vestra, quia [non quæro ea quæ sunt vestra, sed vos] ipsos, id est, non pecunias vestras, sed vos ipsos lucrari volo ex prædicatione mea, vt vos habeam mecum in æterno Christi regno. Non quæro vestra: [nec enim debent filij parentibus thesaurizare, id est, diuitias congregare, quod facitis pseudo apostolis: [sed parentes filijs] debent diuitias præparare, quòd pseudo nõ faciunt vobis. Cõsueto vsu nunc loquitur. Cõsuetudo enim est, vt carnales parẽtes filijs suis thesaurizent. Spirituales verò patres dignum est vt à filijs suis accipiant sumptus. Sed Apostolus intantum probat se nolle accipere, vt transferat causam carnalis patris ad spiritalẽ, vt non solũ nõ accipiat ab eis, sed si fieri possit, ipse eis tribuat. Quo dicto tangit eos, vt intelli E
gatur quãtus sit, & quid mereãtur qui tãti apostoli prouidentiã negligunt. Parentes (inquit) debent filijs suis thesauros præparare, sed ego non solum thesauros, sed & meipsum paratus sum impendere. Tanto enim affectu charitatis erga vos [ego] moueor, quòd non inuitus, sed [libentissime impẽdam] vobis vel carnalia vel spiritalia bona, & post omnia si opus fuerit, ego [ipse superimpendar pro animabus vestris,] vt moriar pro salute animarũ vestrarum [licet plus vos diligens, minus diligar] à vobis. Qui enim Ioan. 15.
tantam habet charitatem, vt paratus sit pro fratribus etiam mori, perfecta est in illo charitas. Et ego dum pro vobis mortem excipere sum paratus, perfectè vos diligere comprobor. Plus enim vos diligo, non accipiendo res vestras, quàm si eas acciperem: vos autem minus quàm debetis, vel minus quàm pseudo apostolos, diligitis me: quia me plus amare debetis, maxime per quem viam vitæ didicistis.

Sed esto. Ego vos non grauaui, sed cum essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circunueni vos? Rogaui Titum & misi cũ illo fratrem. Nunquid Titus vos circũuenit? Nónne eodem spiritu ambulauimus? Nónne eisdem vestigijs? F

Nihil eorũ quæ possent ei ex aduerso proponi, tacet, vt se per omnia purget. Quia nihil per circunuentionem egit apud eos, sed pura virtute sibi simpliciter & illis dupliciter consuluit, vt ipse nihil præter futuram supernæ beatitudinis retributionẽ quæreret, & illis apud dominum prouideret, atq; sensum eorum non acciperet. Fortè enim suspicarentur, ideo illũ sua dona cõtempsisse, quia parua erant quę offerebantur, vt magna cõsequeretur: & circunspiciens merita sua, non pecuniam refutaret, sed numerũ indignum sibi æstimans contemneret. Ego, inquit, non accepi vestra, sed paratus sum vobis impẽ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G dere mea: & inde min⁹ à vobis diligor, quia nõ
intelligitis, quàm charitatiua mente hoc feci.
Sed esto, hoc est, sit: id est, nunc concedamus
istud, quia [ego non grauaui vos] per meipsum,
accipiendo res vestras: [sed cum essem astutus,
dolo vos cepi, id est, decepi vos callida arte si-
mulationis, extrahendo vobis per alios bona
vestra. Ironice dicit, nam pseudo apostoli affir-
mabant eum sic agere. Vel inquit: Talia de me
suspiciamini, sed effectu rei probatur quia falsa
sunt quæ putatis. [Nunquid] enim [per aliquẽ
eorum quos misi ad vos, circũueni] & artificio
sẽ decepi [vos,] vt callide vobis p eos extorque
rẽ res vestras? Hoc est quod dicit: quia quos mi
sit, nõ illis hoc intimauerũt, vt si vellent placa-
tum habere Apostolum, dignã quantitatẽ per-
sonæ illius offerrent: quoniã ideo noluissẽt ac-
cipere, quia minus quã dignum erat offerebatur. Quod cõpositum Apostoli astutia intelligerent, vt quod egit, nõ per contemptum, sed
H per auaritiã egisse putaretur. Verè (inquit) non
circunueni vos per aliquem legatorum meorũ,
quia per Titum id non feci, per quem facilius
hoc possem implere. Nã [rogaui Titum] vt ad
vos pgeret, quia illi facilẽ obediebatis, [& misi
cum illo fratrem,] cuius laus est in euãgelio, qui
intelligitur Lucas. [Nunquid Titus,] cuius di
ctis facile adquiescebatis, circunuenit vos,] cal-
lide vobis suadens vt mihi mutteretis aliquid?
Nequaquam. [Nonne] enim [ambulauimus. i.
perseuerauimus, [eodem spiritu,]. i. eadem vo-
luntate qua cœpimus, vt sicut in principio ni-
hil accipere à vobis voluimus, ita & deinceps?
Et [nõne eisdem vestigiis] quibus cœpimus. i.
eisdem passibus actionũ semper ambulauimus
vt non in accipiendo perseueraremus? Vna
enim in bono sententia nostra esse probatur, ex
clusa omni suspicione auaritiæ, quando ab his
quos misi, nihil tale dictũ aut factum est, in quo
depræhenderetur auaritia. Vel ita: Nõ circun-
uenit vos Titus, sicut nec ego circunueneram.
Quia nõne eodem spiritu. i. eadem bona volun
tate ambulauimus ego & ille? Et nónne eisdem
I vestigiis ego & ille ambulauimus, id est, eisdem
Matt. 12. operationibus per quas apparet volũtas? Vna-
quæque enim arbor ex fructu suo cognoscitur.

Olim putatis quòd excusemus nos apud vos? Coram deo in Christo loquimur, omnia autem charissimi propter ædificationem vestram.

[Olim putatis. i. dudum æstimatis, [quòd ex
cusemus nos apud vos. i. quòd causam excusa-
tionis quasi reus dicã, quia non grauaui vos? Iã
diu est, quòd de nobis dubitatis, arbitrantes
quia non simpliciter agamus vobiscum, quoniã
pseudo apostolis creditis, qui dicunt nos tergi-
uersatione quadã dona vestra respuere, vt ma-
iora possimus accipere. Et putatis quòd huiusmodi fictam conscientiã excusemus apud vos?
Sed nos [corã deo in Christo loquimur.] Corã
deo (sicut supradictum est) loquitur, qui in o-
mni quod dicit, humanos fauores non appetit,
sed omnipotentis dei præsentiæ intendit: nec
suam, sed autoris gloriam requirit. In Christo
autẽ loquitur, cuius sermo totus in Christi ve- K
ritate persistit, vt nec mendax sit, nec aliud quã
Christum prædicet. Et nos ita coram deo lo-
quimur in Christo. Sed [omnia] hæc loquimur
& facimus [propter vestram ædificationem,]
vt bene de nobis sentiatis, & falsos apostolos
repellatis, atque per doctrinam nostram in
Christi templum ædificemini. Ædificationi
enim vestræ proficit, quicquid de tribulationi-
bus nostris & reuelationibus suprà diximus, &
quod malam de nobis suspicionem à cordibus
vestris tollimus, vel quod sensum vestrum id-
circo non suscepimus, ne autoritatem nostræ
potestatis qua vitiosos arguimus, inclinare-
mus. Sine dubio enim prodest ei, qui corripi-
tur vt emendet, si prepositus eius ideo oblata
refutet, vt libere arguat.

*Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis qualem non vultis: ne forte contentiones, æmulationes, animositates, L
dissensiones, detractiones, susurrationes, inflationes, seditiones sint inter vos: ne iterũ cũ venero, humiliet me deꝰ apud vos, & lugeã multos ex his qui antè peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & fornicatione & impudicitia quam gesserunt:*

Omnia (vt præfatus sum) propter vestrã ædificationem vobis loquor aut facio. Nam [timeo ne cum venero, inueniam vos] incorrectos quales [non volo] vos inuenire, quod forte erit, quia ad vtrunque se habet, & ex libertate arbitrij vestri potest quodlibet horum contingere. Ideo præparate vos, ne inueniam vos in vitiis perdurantes, quales inuenire nolo: [& ego inueniar. i. sentiar [à vobis seuerus & asper & peccata vestra iuste puniens, [qualẽ nõ vultis] inuenire. Ille enim inuenit aliquem qualem non vult, qui se talem facit, vt discordet ab illo M
Et ideo tales vos exhibete, vt non discordetis
à mea sanctitate, vt cum venero, possimus inu-
cem gaudere. Scilicet [ne forte sint inter vos cõ
tentiones,] & cætera quæ in priore epistola re-
prehendi, quãdo personis deferentes, & alterũ
alteri præponẽtes dissidebatis ab inuicem. Cõ-
tentio est, vbi non ratione aliquid sed animi 1. Cor.
pertinacia defenditur. Æmlatio est hoc loco in
uidia. Animositas est magna cõmoti animi ad-
uersus alterũ pertinacia, qualis erat in illis. qui
iudicia habebant inter se, quæ deferebant ad in
fideles determinanda, & inde irascebantur ad
inuicẽ. Dissensio est, vbi nõ oẽs in vna voluntate & in vno sensu concordãt, sed diuersa volũt,
& partes faciũt. Detractio est, quãdo quis bona 1. Cor.
alterius deorsum trahit. i. loquendo humiliat ea
& premit, vel de ipsis bonis aliqua trahit, vt
pauciora seu minora quã sunt ostendat ea esse.
Susurratio, est qñ quis murmurat & nõ in facie
loquitur alicui, sed de illo aliismale loquitur. In
flatio est, quando quis tumore cordis turgescit
inte-

A interius. Seditio est commotio ciuium inuicẽ
cõtra se. Et timeo, inquit, ne vitia hæc inter vos
reperiantur, cum venero, ne sint inter vos con-
tentiones de meritis prælatorum, vt erant dum
1. Cor. 1. dicerẽtis, ego quidem sum Pauli, ego autem A-
pollõ, ego verò Cephæ. Et [æmulationes,] id
est, inuidiæ, ppter meliora charismata per quas
minores solet inuidere maioribus. Et [animo-
sitates] in repetitione rerũ & vltione, propter
quas solebatis apud infideles iudicio conten-
dere. Et [dissensiones, id est, mentium diuersi-
1. Cor. 6. tates aut voluntatem diuisiones. Et [detractio-
nes,] per quas alius loquendo detrahit & aufert
quicquid potest ex bene gestis alterius. Atque
[susurrationes,] per quas latenter seminantur
discordiæ. Et [inflationes,] per quas nonnulli
quasi de excellentioribus meritis intumescunt,
& alios despiciunt. Atq; [seditiones,] id est, tu-
multus irascentium atque litigantium in popu
lo vsque ad percussiones. Timeo inquam ne in
vobis talia reperiam, [ne] scilicet [cùm venero
humiliet me iterum Deus apud vos,] id est, ne
sicut dolui pro peccatis vestris, ita rursum do-
leam pro impœnitudine vestra, [& lugeam ibi
B multos ex his qui ante] primam epistolam [pec
cauerunt, & adhuc permanentes in sua nequi-
tia, [non egerunt pœnitentiam.] Illis in pecca-
to perdurantibus, se dicit humiliari & lugere:
quia vt pius pater incipit culpas filiorũ deflere,
& se pro his in orationib⁹ & iciuniis affligere.
Quis enim pater non gaudeat bene agentibus
filiis? Sic iterum necesse est lugeat, si praue cõ-
uersentur. Ideo admonet vt si qui non egerunt
pœnitentiam, vt sicut alios significat egisse, nõ
agãt eam, vt veniens sine tristitia sit cũ illis. Cũ
enim dicit, & lugeã multos ex his qui ante pec
cauerunt, & non egerunt pœnitentiam, probat
quosdam ex his pœnitentiã egisse, quosdã verò
non agere. Agenda est autẽ pœnitẽtia omnibus
qui peccauerunt, quia nõ sufficit mores in me-
lius commutare, & à factis malis recedere, nisi
& de his quæ facta sunt, satisfaciat domino per
pœnitentiæ dolorẽ, per humilitatis gemitũ, per
cõtriti cordis sacrificiũ, cooperãtibus eleemo-
synis. Non egerunt, inquit, pœnitẽtiam [super
C immunditia, id est, de immundissima perpetra-
tione libidinis quæ fit inter mares, vel ab vno
solo: [& fornicatiõe,] quæ fit cũ publicis me-
retricibus, quæ prostãt in fornicibus, vnde etiã
fornicatio dicitur: [& impudicitia,] quæ fit cũ
fœminis suæ consanguinitatis, sicut cum soro-
re vel nepte, siue fratris vxore, & vocatur ince-
stus. Et cũ de his tam execrandis libidinũ per-
petrationibus pœnitentiam fieri suadeat Apo-
Nota. stol⁹, patet quia nõ est vlla criminũ tam horrẽ-
da macula, quę per pœnitentiã deleri nõ possit.

Deut. 17. Matt. 18. Hebr. 10. 1. Ioan. 8.

CAPVT XIII.

Ecce tertio hoc venio ad vos. In ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. Prædixi enim & prædico vt præsens vobis & nunc absens his qui antè peccauerunt

& cæteris omnibus, quoniam si venero D
iterum, non parcam.

Timeo (inquit) ne tales vos inueniam quales
nolo, & inueniar à vobis durus cùm venero.
Ideóque ne differatis pœnitentiam agere, quia
ego nõ differam venire. Nam [ecce] certum sit
vobis quia in ꝓximo [venio ad vos hoc tertio]
apparatu. Nõ dixit quod bis venerit, & hac ter
tia vice venturus sit, sed quod bis se prepараuе-
rit & venire nequiuerit, hoc autem tertio appa
ratu venturus sit. Tertio (inquit) venio. [In ore Deut. 17.
duorum vel trium testium stabit omne verbũ.]
Hoc in lege dictũ est, vt aliquis duobus aut tri-
bus testibus aut purgetur aut cõdemnetur. Ita
& hi secundo vel tertio aduentũ Apostoli, aut
purgati inuenientur, aut damnabiles. Vel præ-
sente Apostolo, omne verbũ accusationis siue
excusationis stabit in ore duorum aut trium te-
stium, id est, stabile & ratum erit sub assertione
duarum aut trium idonearũ personarum. Vbi
innitur quia prælatus ecclesiæ, licet ipse pro
certo sciat culpam cuiuslibet subiecti sui, non
tamen potest eum condẽnare, nisi eadem eius
culpa duobus aut trib⁹ testibus fuerit probata. E
Testibus, inquit, egebit qui se coram me excu-
sare voluerit. Nam [prædixi] dum essem apud
vos, & adhuc [prædico vt] tunc [præsens,] ita
[& nũc absens his qui ante] epistolã [peccaue-
runt, & cęteris omnibus,] qui post peccauerũt,
[quoniam si iterum venero, nõ parcam] eis, sed
puniam eos: vel si venero, non parcam eis ite-
rum, sicut olim peperci. Pridẽ se dixisse signifi-
cat præsentem vt corrigerent se, ne cum pudo-
re corriperentur: & nunc iterum absentem ea-
dem se dicere contestatur, vt post secundã cor-
reptionem, si se non emendauerint, parci eis
non debeat.

An experimentum quæritis eius, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit ex virtute Dei. Nam & nos infirmi sumus in illo, sed viuemus cũ eo F
ex virtute Dei in vobis.

Dixi quia non parcam incorreptis, sed puniã
eos. Et [an quæritis experimentum eius, qui in
me] ista [loquitur,] qui est [Christus, id est, vul-
tis experiri si Christus audeat punire, vt nõ di-
cam si ego audeam, sed Christus qui in me ma-
net & loquitur? Experimẽtum quærunt Chri-
sti loquentis in Apostolo, dum præceptis eius
non obediunt, volẽtes probare si audet vindi-
care, vt per hoc intelligatur esse firmæ autori-
tatis, ac de cætero timeatur. Qui enim magi-
strum contemnit, emendare se non quærit. Et
notandũ quòd doctrina eius non hominis, sed
Christi esse probatur: quam qui reprehendit,
contumax inuenitur. Christus enim in eo lo-
quitur intrinsecus omnia, quę ipse loquitur ex-
trinsecus: & Christum in eo tẽtat, qui vult ex-
periri

Universidad de Deusto
Biblioteca

G periri si ipsi peccantes ferire audeat. Ideo non de se,sed de illo terrens,an quæritis, inquit,experimentū (id est probationem) eius,qui in me loquitur Christus? Et addit: [Qui nō infirmatur in vobis,id est,inter vos, [sed potens est]in vos. Non infirmus, sed potens inter eos apparuit, quando per Apostolum signa & prodigia fecit, & diuersa charismata gratiarum dedit. Quod experti sciant, quia & in eos puniendos est potēs, si eum irritauerint. Verè potēs est punire peccantes. [Nā etsi crucifixus est ex infirmitate]carnis,qua visus est impotens fuisse cōtra suos hostes.[sed,id est,tamē [viuit]æternaliter [ex virtute dei.i.ex eo quod,ipse est Deus. Ex nostra enim infirmitate occisus, resurrexit ex virtute sua & patris. Verè nunc perenniter & in carne viuit,licet prius in ea infirmꝰ fuerit. [Nam & nos infirmi sumus in illo,] id est, nos apostoli in eius prædicatione plagas infirmitatis sustinemus,dū pro eius nomine cædimur &
H variis iniurus afficimur: [sed viuemus cū eo .i. in simili beatitudine resuscitati ad æternā vitā [ex virtute dei.] Virtute enim dei resurgemus, vt semper cū Christo viuamus. Et hoc[in vobis,] quia mors martyrum floret in fide populorum. In vobis.i. in cordibus vestris viuemus cum Christo, quia intelligetis nos viuere cum eo. Non est ergo mirum, si Christus ex virtute diuinitatis viuit,cum & nos qui multo minores sumus, ex eadem virtute victuri simus.

Vosmetipsos tentate,si estis in fide,ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Iesus in vobis est, nisi forte reprobi estis?

Dixi quia nos viuemus in vobis. Nam fidem accepistis à nobis. Et ideo[tentate,id est, discutite & probate [vosmetipsos,si estis in fide:]& si vos esse in fide videritis,tunc nos in vobis viuere cognoscatis. Dum auditis quia nos pro fi-
I de tot tribulationes patimur,tētate, id est, probate vosmetipsos:& si estis ī fide,[ipsi vos probate.] Aesi dicatur: Persequutionum certamina ad mentem reducite, & cordis vestri intima atque occulta pensantes, quales inter supplicia valeatis existere inuenite. [An non cognoscitis vosmetipsos,] id est, non cognoscitis quales sitis intus, scilicet [quia] per fidem quam à nobis accepistis, [est Christus Iesus in vobis?] Qui enim fidei sensum in corde habet, hic scit CHRISTVM Iesum in se esse. Et vos ita scitis eum in vobis esse, [nisi forte reprobi estis.] Hoc est enim reprobum esse, nescire fidem professionis suæ. Reprobus enim, id est, retro à probitate alienus, qui probitatem fidei & bonæ operationis quam in baptismo accepit, ignorat vel deseruit. Et vos cognoscitis quia per sensum fidei & per affectum dilectionis, ac strenuitatem rectæ actionis est CHRISTVS in vobis, nisi forte reprobi estis, id est, ab eo quod prius cœpistis, retro conuersi & à Deo reiecti.

Spero autem quod cognoscetis, quia nos non sumus reprobi. Oramus autem deum vt nihil mali faciatis, non vt nos K *probati pareamus, sed vt vos quod bonū est faciatis, nos autem vt reprobi simus. Non enim possumus aliquid aduersus veritatem, sed pro veritate. Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc & oramus vestram consummationem. Ideo enim hæc absens scribo, vt non præsens durius agam secundum potestatem quam dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem.*

Prouocat eos ad scientiam fidei & rectæ vitæ. Cum enim cœperint scire Apostoli sui certam autoritatē & meritum apud deū, poterunt L
& ipsi circa se esse solicti. In vobis (inquit) habitare Christum cognoscitis, nisi forte reprobi estis. Sed quicquid de vobis sit, de nobis [spero quòd]amodo cognoscetis, [quia nos nō sumus reprobi,] sed electi dei. Dum enim falsos apostolos nobis præferretis, illos putabatis diuinitus electos esse, nos autē reprobatos. Sed spero quia per huius epistolæ doctrinam cognoscetis, quod non nos, sed illi sunt reprobi: & ideo relictis illis, monita nostra sequemini. Vel qui Christum in nobis tentabatis, volentes experiri si possemꝰ in peccātes vindicare, spero quod cognoscetis quia nos nō sumus reprobi, id est, per aliquam culpam à nostra potestate priuati, cum videritis nos delinquentes apud vos potē ter arguere. Sed[oramus deum]vt hoc nō eueniat, oramus deum[vt nihil mali faciatis,] propter quod sit necesse vt à nobis arguamini. Poterat dicere, monemus vos vt nihil mali faciatis. Quod quidem si diceret, certum diceret, M
quia & voluntas nostra aliquid agit, sed sola nō sufficit. Maluit tamen dicere, oramus, vt gratiā commendaret, vt intelligerent quando non faciunt aliquid mali, non sua voluntate sola se vitare malū, sed adiutorio dei implere quod iussum est. Oramus (inquit) deum, sine quo nihil valet humanæ voluntatis arbitrium, vt nihil mali faciatis, [non vt nos probati appareamus, id est, non vt in autoritate videamur vobis peccantibus: sed potius [vt vos quod bonum est faciatis, non autem vt] quasi [reprobi simus, id est, quasi sine potestate. Non orat vt ipse sit reprobus, sed vt his bene agētibus, dum non audent corripere, quasi humilientur, & humiliati vel reprobi appareant. Probati enim à deo videntur, dum iudicant peccatores autoritate cōcessa. Si ergo quos iudicent nō sint, cessante in his autoritate, quasi reprobi videntur. Nam reputentur & iniuste posse dominari, apte subditur: Non enim possumus &c. Simus, inquit, id est, pareamus reprobi, non habentes quid vindicemus. [Non enim possumus aliquid aduersus veritatem, id est, potestas non est nobis data contra veritatē, vt arguamus eos qui in veritate] ambulant, id est, bene viuunt: [sed pro veritate] tuen-

A tuēda, vt vindicemus in eos qui inimici sunt legis. Ideoque cessabit potestas, si illi quod bonum est fecerint. Vnde Romanis dictum est:
Roma.13. Vis non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Qui ergo potestatem non timet, bonum operando, euacuata est apud eū potestas. Hoc est quasi reprobum esse, quia hoc in eo cessat, vnde probatur potestas. Ob hoc asit oramus Deum vt nihil mali faciatis, quia gaudemus nos quoniam sumus infirmi, id est, quod non est necesse vt nostra virtus appareat puniēdo peccantes. Hoc est enim infirmari, potestatem non exercere. Gaudemus, si nos taliter infirmi sumus: sed [vos potētes estis,] id est, si bene agentes vitia vincitis, vt prohibeatis à vobis vindictam aut correptionem. Tunc enim potentes estis, quando vitiis fortiter prævalentes, potestatem nostram non timetis. [Hoc] etiam[oramus]agere[vestram cōsummationē, id est, rogamꝰ vos vt in eo perficiamini, ne peccetis, consummati in virtute bonæ vitæ & in
B corrupta fide. Et quia id volo atque oro, [ideo hæc]quæ ad correptionem vestram dixi, [scribo vobis absens, vt cùm fuero [præsens non agam]in vobis [durius] q̄ volo, vt scilicet correctiores inueniam vos, & nō coram hominibus increpem cum pudore, ne qui peccauerūt erubescant in cœtu fraterno. Hæc scribo, ne durius quàm vultis agam [secundum potestatem] arguendi & puniendi reos, [quam dominus mihi dedit in ædificationem & non in destructionē, id est, vt per hanc subiectos meos ædificem, & nō destruam. Si enim peccata illorum relinquero impunita, destruam & non ædificabo: item si bene agenter puniero, destruam, & non ædificabo. Sed ita discrete exercenda est potestas ad ædificationem, & nō ad destructionem, vt bene agentes ad meliora hortemur, & male agentes arguamus, vt correpti ædificentur. Nō enim destruuntur, qui arguuntur vt se corrigant, sed potius ædificantur. Sic exercenda est
C potestas, vt & pœnitentes absoluamus, & impœnitentes vinculo anathématis astringamus. Qui aliter agit, peruerse vtitur hac potestate, & in oculis dei se priuat ab ea.

De cætero fratres gaudete, perfecti estote, exhortamini, idipsum sapite, pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit nobiscum.

Hucusque vos ad dilectionem & correctionem monui, vt de his quæ hactenus male egistis, corrigamini. Sed [de cætero, id est, de reliquo vitæ vestræ spacio, [gaudete, id est, de conscientia bonorum meritorum gaudium habete, peccata de quibus iterum cōtristari necesse sit, cauete. Et vt gaudere possitis, [estote perfecti] in bonis operibus. Et vt perfecti sitis, [exhortamini] alius alium, vt vnusquisque magis magisque prouehatur in perfectione virtutum. Et in ipsa perfectione [idipsum sapite] omnes, vt non sit inter vos vlla dissensio, sed vnum sentiatis. Vel certe vos perfecti exhortamini minores ad eandem perfectionem, & vos minores idipsum sapite quod maiores, ne ab eis iam dissen-
D tiatis. Et omnes tam maiores quàm minores, [habete]simul[pacem,]ne sit amplius in vobis prior discordia, sed sicut vnius coporis membra sitis adinuicem omnes concordes. Et si hęc feceritis, tunc[Deus pacis & dilectionis, id est,
1.Cor.1 CHRISTVS, [erit vobiscum] adiutor in omnibus & director. CHRISTVS enim est Deus pacis & dilectionis, quia dixit suis, Pacem meā
Ioan. 14. do vobis. &, Hoc est præceptum meum vt dili
Ioan. 15. gatis inuicem. Cū quibus ipse est, sicut ait:
Matt.28. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Sequitur:

Salutate inuicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas dei, & communicatio sancti spiritus sit cum omnibus vobis, Amen.

Vt pax sit inter vos, [salutate inuicē in osculo]non dolosove libidinoso, sed[sancto, id est, E
in Christo, vera pace pleno & casto. Et sic facere libenter debetis, quia ita optant [omnes sancti. Salutāt]enim[vos,]vt ex voto salutationis eorum proficiatis, & ipsorū sanctitatē imitemini. Illi vos salutant, & ego affectuosius, dicēs: [Gratia dñi nostri Iesu Christi,] qua gratis peccata condonantur, atque salus tribuitur: [& charitas dei] patris, qua nos ita dilexit, vt vnigenitum suum pro nobis in mortem daret: [&
Ioan.3. communicatio sancti spiritus,] qui in vtraque re, id est, in prædicta gratia & charitate communicauit Christo, & deo, communiter & pariter operās cum illis humanam salutem, sit [cū omnibus vobis] maioribus atque minoribus seu mediocribus. Trinitas hic complexio est, & vnitas potestatis, quæ totius nostræ salutis perfectio est. Charitas enim dimisit nobis saluatorem IESVM, cuius gratia saluati sumus: & vt possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facit spiritus sancti. Hęc enim dilectos à deo & saluatos gratia Christi tuetur, vt trium per- F
fectio, consummatio sit hominis in salute.

SECVNDAE AD CORINthios epistolæ finis.

PRAEFATIO IN EPISTOLAM AD GALATAS.

G Galatia est regio in Asia, cuius incolas Paulus ad fidem conuertit, ac bonis moribus informauit. Cúmque recessisset ab eis, vt & aliis gentibus more suo prædicaret, venerūt pseudo apostoli & prædicantes eis carnalē legis obseruationē, intrarunt eos subuerterunt, vt illorū sententiis assensum verbo & fauore (necdum tamen opere) præberēt, ita vt circumcisionem & sabbatū, neomenias quoque & cætera huiusmodi vellent obseruare. Nam prædicti seductores multis modis suadebant eis carnales obseruantias, dicentes fidē Christi non posse sufficere ad plenam iustificationem & salutem, nisi ex antiquo more seruaretur. Et ideo suadere facilius poterant, quia Petrus & cæteri apostoli, qui cum domino fuerant, permiserunt ad tempus iudaizare primitiuam ecclesiam, ne scandalū Iudæis faceret. Non enim mox potuerunt destruere iudaismum, sed paulatim ad eandem perfectionem, & vos minores idipsum sapite quod maiores, ne ab eis iam dissen-
ad veritatis synceritatem Iudæos cōuerterunt: quia si in
primo

Universidad de Deusto
Biblioteca

G primo aditu omnes ritus illorum inciperent destruere, fidem nostrā potius abhorrerent quàm susciperent, Paulus vero quia gentibus nullum rirum Mosaicæ legis habentibus prædicabat, discipulos suos nullatenus iudaizare sinebat, sed in obseruātia euāgelicę veritatis eos istruebat. Propterea pseudo magistri dicebant circuncisionem esse necessariam, quoniam magni apostoli qui à domino Iesu instituti fuerant, hanc prædicabant: quod tamen nō faciebant, sed propter scandalum euitandum intentione bona hanc adhuc seruari permittebat. Et ideo pessimi deceptores occasione inde accepta, circūcisione & carnales obseruantias illos prædicasse dicebant: atque Paulum, quoniam easdem obseruantias destruebat, inquantū poterant deprimebant, dicentes quia non viderat Christum. & quia aliud quàm cæteri apostoli qui dominum viderant, predicabat euangelium, & ita nullo modo illi esse credendum. Intendit itaque nunc Apostolus ab Epheso scribēs, redarguere Galatas quia pseudo apostolos receperant, & prædicationi eorum assensum præbebant, volentes circuncidi & rigorem legis obseruare. Et prius insistit ac immorat ur in autoritatis suę commendatione, vt postea mains pōdus habeant verba sua. Nam facta sui commendatione, ingreditur carnales obseruantias multis modis & rationibus disputando destruere. Post secūdam ad Corinthios hæc congrue locata est, quoniam affinitatem quandam cum illa obtinuit in modo reprehē-
H sionis. In vtraque enim reprehendūtur, qui pseudo apostolos recipiebant, & eorum prędicationi postpositio veritatis Apostolo, adquiescebant. Et ob hoc etiam, quia in illa Corinthij reprehenduntur non solum ex receptione pseudo apostolorum, sed etiam quia multis & variis vitiis erant irretiti. Galatæ non alia de causa redarguuntur in ista, nisi quia pseudo apostolorum falsitati sine aliqua ratione animum implicabant. Ideo & illa sequitur post illā quia cum in illa moueretur Apostolus in carnalium obseruantiarum destructionem, in ista fortius ad earum tēdæ adnihilatiōne. In illa multis modis denotat pseudo apostolos, in ista anathēmatizat illos. Sic autem incipit:

EPISTOLAE PAVLI
ad Galatas

CAPVT I.

PAulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominē, sed per Iesum Christum & Deum patrem, qui suscitauit eum à mor-
1 *tuis, & qui mecum sunt omnes fratres, ecclesijs Galatiæ. Gratia vobis & pax à Deo patre nostro & domino nostro Iesu Christo, qui dedit semetipsum pro peccatis nostris: vt eriperet nos de præsenti seculo nequam, secundum voluntatem Dei & patris nostri, cui est gloria in secula seculorum, Amen.*

Vt ipsi recognoscant eum qui mittit, præponit nomen suum, quod est [Paulus:] & nomen officij sui vel dignitatis subiungit, id est, apostolus. Vult enim illos autoritate sua ad se audiendum constringere. Illis nanque (sicut dictū est) primo prædicauerat, & eorum apostolus erat. Quasi dicat: Vos Galatæ abiicite mendacium & fictorū falsitatem, ac sub specie veri superinfusam simplicitati vestræ venenositatem, & ad apostolatum vestrū qui doctor est veritatis, intendite: quia Paulus, qui interpretatur electus vel mirabilis, scribit vobis & cuius nomen per K multas ecclesias in autoritatem recipitur, quod non est de pseudo apostolis, quia nec electi sunt diuinitus, nec in operatione signorum mirabiles existunt, nec vllius autoritatis apud fideles sunt. Et [apostolus,] id est, verè missus, scilicet non vsurpans officium alterius, quoniam verus existit apostolus. Pseudo autem apostoli inuadunt aliorum officia, nec mittuntur, sed impudenter se ingerunt, & innocentium corda sub veritatis specie fallunt. De quibus per Ieremiā Iere. 14.
dominus ait: Non misi eos & non præcepi eis, Iere. 23.
neque locutus sum ad eos. Et iterum: Non mittebā eos, & ipsi currebant: nō loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Ideóq; nullatenus est eis adquiescendū. Paulus verò (vt dictum est) apostolus est, id est, missus, [nō ab hominibus,] sed à deo. Quatuor modis fit apostolorum. i. missorum electio. A deo, & non ab hominibus: à deo & ab hominibus: ab hominibus & non à Deo: nec ab hominibus, nec à Deo, sed à diabolo vel à ipso. A deo, & nō ab hominib⁹, sicut Moyses & Aaron diuinitus missi sunt ad Pharaonē. Exod. 3. 5. 6.
Adeo & ab hominib⁹, sicut Iosue & Caleb missi Num. 13.
si sunt ad explorandam terram. Ab hominibus Deut. 1.
& non à deo sicut factum est, quando pharisæi Matth. 22.
consilium inierunt vt caperēt Iesum in sermone, & miserūt ei discipulos suos cū Herodianis, Matth. 22.
dicētes: Magister, scim⁹ quia verax es, &c. Nec Luc. 20.
ab hominibus, nec à deo, sed à diabolo vel à seipsis, sicut pseudo apostoli, qui instigante satana, sine electione se ingerūt, & in aliorum messem mittere falcem præsumunt. Paulus itaq; in primo genere electionis inuenitur: quia non ab hominibus, vt ab apostolis: neque per hominē, vt per Ananiam, qui baptizauit eum, est electus Actu. 9.
in Apostolum, sed per Iesum Christum, & per deum patrem, nec per mortalē Christum, sicut Ioan.
Petrus & Andreas: sed per immortalē, quia pater suscitauit eū à mortuis. Per hoc quod præmittit Christū, & subiungit patrem influit eum esse patri æqualē: & quod nullus ad patris gratiam pertigit, nisi per eum, sicut ipse dixit: Ne- Ioan. 14.
mo venit ad patrē nisi per me. Priores apostoli M
sunt electi per Christum adhuc ex parte hominem. i. mortalē. Paulus verò nouissimus apostolus per Christum iam Deum totum, i. ex omni parte immortalem. Hoc enim ait, non ab hominibus, [neq; per hominem, sed per Iesum Christum & deum patrem,] quasi Christus Iesus nō sit homo. Sequitur enim, qui suscitauit eum à mortuis, vt hinc appareret cur dixerit, neq; per hominem. Proinde propter immortalitatē iam nunc non homo Christus deus, propter substātiam verò naturæ humanæ, in qua ascendit in cælum, & mediator Dei & hominum & homo Christus Iesus. Per quod innuitur, quia cū Paulus differret à primis apostolis ex eo quod dominum in carne non viderat, nec ei in terra degēti cū cæteris adhæserat, supplerum est sibi ex ipsius Christi dignitate, quod deerat ex tēpore, quia electus est ab immortali & impassibili, ac per hoc adæquatur priorib⁹ apostolis. Illi enim tam longo tempore Christū sequentes, vix potuerūt discere euāgelium: hic autem breui spatio raptus in tertium cœlū & in paradisum, non solum

A solum didicit inter angelos quæ docturus erat inter homines, sed & audiuit arcana verba,
1.Cor.12 quæ non licet homini loqui. Huius enim apostolatus consecratus est in cælo, cæterorum autē in terra. Quia ergo electus est nō ab hominibus, neq; per hominē, sed per Iesum Christū non mortalē sicut præcessores apostoli, sed resuscitatum & per deum patrē, acquiescendum est incunctanter dictis eius, non fallirati pseudo apostolorum. Ac si dicat: Paulus talis & ita electus, scribit [ecclesiis Galatiæ,] id est, cōuenticulis fidelium, quæ sunt localiter in illa prouincia quæ vocatur Galaria, moraliter verò in trās migratione, quoniā ad seruitutē legis ex libertate gratiæ cœperūt transmigrare. Galatia nāque interpretatur transmigrata, vel trāsmigratio. Et apte sic interpretatur eorū regio qui ad perfidiā à fide migrauerūt, vt & ipsa terra quā inhabitāt, nomine suo testetur instabilitatē eorum. Ego Paulus eis scribo, [& omnes fratres
B qui sunt mecū,] quos cōstat esse magnos apud deum & apud ecclesias, qui de eorū subuersione sunt vehementer contristati. Quod ponit omnes fratres, retrahit multum illos ab errore: quia ostendit nō tantum sibi displicere, sed etiā multitudini prædicatorum, quos Galatæ sic diligebāt, vt eos nollent offendere. De Apostolo enim fortasse parū curarent, quia magnā de eo suspicionē fecerant illis pseudo apostoli, male loquētes de illo. Ideirco ponit omnes qui secū erant, vt vel propter illos Galatæ resipiscerent: quia citius resipiscit qui suum errorē multis & maxime amicis displicere intelligit. Facta commendatione, ostēdit eis optationem salutis ipsorum, subdens: [Gratia & pax sit vobis à Deo patre nostro, & à domino Iesu Christo.] Ac si dicat: Quod vobis dico vel dicturus sum, non venit ex maleuolo animo, sed ex nimia dilectione & vestræ correptiōis solicitudine. Quod ex hoc patet, quia opto vt non ira & discordia sed gratia & pax sit vobis à patre & filio. Me-
C ruistis enim iram, quia abiecistis gratiā: & amisistis dei pacē, quia fecistis discordiam: sed nūc rogo vt finita ira dei, quæ super vos rediit, & discordia qua rebellare cœpistis, sit vobis reconciliatis gratia dei, qua vobis peccata remittantur, & familiaris dei amor tribuatur: & pax, qua sem per eius voluntati mente & operibus concordetis. Et hæc gratia & pax detur vobis non à carnali obseruantia legis, sed à Deo patre & à Christo eius, qui Christus est noster dominus, quia dominū super nos acquisiuit, vbi nos de manu seductoris eripuit. Nam [semetipsum dedit] hostiā [pro peccatis nostris] delendis, nullas legis oblationes quærens, vt iusto sanguine suo principem iniquitatis potenter vinceret, ac nos à iugo eius liberans, [eriperet de præsenti seculo nequā,] vbi tot laqueos adhuc tendit ille deceptor. Nequam dicitur hoc seculum, tum quia seculum est inuitās nos vt illud sequamur, & generans nequitias ex cōcupiscentiis suis in cordibus sequētiū suorū: tum quia nostris sensibus quinq; præsens est, offerens se nobis per illecebras suas ad videndū non videnda, & audiendū nō audienda, sicq; de cæteris sensibus. Vel dicitur nequam, propter nequissimos homines qui in eo sunt, sicut mala domus quę ma- D
los habet habitatores. Dedit (inquā) se dominꝰ vt nos eriperet, & hoc secundū piam [voluntatem dei & patris nostri,] quia non legalibus sacrificiis, sed oblatione corporis Christi cōpleta est patris voluntas, qui in hac ereptione nostra, se deum & patrē nostrū esse declarat. Nam qui per vnigenitū suū nos creauerat, per eundē post lapsum culpæ, ad antiquam vel sublimiorē dignitatem reducit, & affectu paterne dilectionis nos in adoptiuos filios assumit. [Cui] pro hac ereptione nostra [est gloria] eū eodem filio & spiritu sancto perseueras [i secula seculorū. i. in vniuersitatē æternitatis. [Amen, id est, vere.

Miror quòd sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocauit in gratiam Christi, in aliud euangelium: quod non est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere euangelium Christi. E

Qui in aliis epistolis à gratiarum actione & laude solitus est incipere, in hac incipit à redargutione. Mentes enim duræ, nisi aperta essent increpatione percussæ, nullo modo malū cognoscerent quod egissent. Nam sæpe hi qui impudētes sunt, tantū se peccasse sentiūt, quātum de peccatis quæ fecerunt, increpantur: vt minores culpas suas æstimēt, quas minor inuectio castigat: & quas vehementer obiurgari viderint, maiores esse deprehēdant. Vnde necesse est vt semper sermo prędicantis cum auditorum debeat qualitate formari, ne aut verecūdis aspera, aut impudentibus leuia loquatur. Hoc itaq; Paulus ostēdens, alios leniter inchoat alloqui: Galatas verò, quos à fide discessisse cognouerat, ab ipso epistolæ exordio post salutationē inuehendo redarguit. Et etiā quia omnes erant subuersi, vel iam in ipso motu, de quibus gratias ageret non habebat: ideo velut ex quadam mētis cōmotione de illorum subuersione F
incipit, vt per hoc citꝰ eos reuocet, & quasi ex abrupto inchoat. De re enim magna & insolita mirari cōsueuimus. Et ideireo vt ostēdat eos deū grauiter offēdisse, subito velut abruptū ponit initiū, dicēs: [Miror quod] vos prius in fide & bonis operibus instituti, nūc [transferimini sic], .i. ita incautè & temere à noua libertate ad antiquam seruitutem, [tam cito. i. tam breui spatio temporis: quia si per lōgi temporis assiduitatem seduceremini, nō esset tam mirū, sed nūc est valde mirandū. Nō ait, trāslati estis: sed trāferimini, ostendens eos nondum ad hoc peruenisse, vt Iudaicū ritū susciperēt, sed in ipso motu peruenisse iam esse. Transferimini, inquit, & hoc nō à malo ad bonum, sed à bono ad malum: quoniam [ab eo] patre, [qui vos] gratuita bonitate sua [vocauit in gratiam Christi,] id est in remissionē peccatorū & iustificationē, quæ in Christo datur fidelib⁹, trāsferimini [in aliud euangeliū,] id est, in aliud dogma quod à pseudo apostolis prædicatur, & videtur vobis esse euāgelium, id est, bonum nuncium. [quod] tamen [aliud non est] euangelium, quia nō potest

aliud

Universidad de Deusto
Biblioteca

G aliud esse nisi illud quod prædico. Quod autẽ pseudo apostoli prædicant, Antichristi prænũciatio est, non euangelium Christi. Nõ est (inquam) aliud euãgelium præter illud quod prædico, [nisi sunt aliqui quivos cõturbant,] id est, nisi quantum ad reputationem illorũ, qui more lympidæ aquæ mentem reddũt vestram turbulentam. Vel quod trãsferimini nõ est aliud, nisi hoc quod sunt aliqui qui vos conturbant .i. qui syncerum vestrę fidei sensum admixtione falsitatis fœtidum ac cœnosum faciunt, [& volunt] etiam [conuertere euãgelium Christi, id est, cũ carnales obseruãtiæ conuenienter sint versæ in euangelium Christi, hoc est, vmbra in veritatẽ, ipsi volunt ordine contrario veritatẽ ad vmbrã vertere, vt euangelium adnulletur, & carnales obseruãtiæ teneãtur. Vel transferimini in aliud euangelium, in testamenti veteris obseruãtiam quod tamen nõ est aliud, id est, non est diuersum à nouo. Si enĩ spiritualiter intelligatur vetus, nihil discrepat à nouo. Nõ est (inquã) aliud H nisi sint aliqui qui vos conturbant, id est, si desint illi qui carnaliter & peruerse illud exponũt intelligetis vetus nihil esse aliud in sensu quàm nouum. Conturbant enim vel ut aquàm mentẽ vestram, ne puritatem habeatis aquæ illius, quæ de Iesu ventre fluit credentibus: & in alium sensum conuertere euangelium, quod fieri non potest cũ Ioannes dicat: Vos quod audistis ab initio, maneat in vobis. Vnde per scipturas sanctas Ioan. 7. 1. Ioan. 2. euangelium æternum & testamentum æternũ appellatur, pro eo, quod nunquam mutabitur, sicut testamentum vetus est mutatum: sed vt à Christo datum est, permanebit.

Sed licet nos aut angelus de cælo euãgelizet vobis, præterquam quod euangelizauimus vobis anathẽma sit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico: Si quis vobis euãgelizauerit præter id quod accepistis anathẽma sit.

I Ipsi volunt (vt diximus) euangelium conuertere. Sed quicunq; illi sint omnes anathẽmatizentur. Quod non de quibuslibet nũc ita dico, sed etiam de me ac sociis meis, etiam de cælesti angelo, quia si euangelizaremus vobis aliud euangelium, anathẽmatizandi essemus. [Licet] enim [nos] ipsi vellemus ea quæ vobis prædicauimus, immutare nõ esset nobis credẽdũ: [aut] licet [angelus de cælo] visibiliter veniens [euãgelizet, si fieri queat, [præterquam] hoc [quod euangelizauimus vobis, anathẽma,] id est, condemnatus sit. Nõ se tantũmodo, sed etiã angelum posuit, ne si illos seductores posuisset, causa inuidiæ fecisse videretur. Et per hoc ostẽdit, quiæ si ipse vel summus angelus pro annunciatiõe falsi dogmatis anathẽmatizãdus esset, multo magis pseudo apostoli. Vnde sententiam repetit ac validius confirmat, dicens de quolibet, quod de se & angelo dixerat: [Sicut prædiximus,] inquit, ego & omnes qui mecum sunt, ita [& nunc iterum] repetens [dico: Si quis] vel homo vel angelus, quicunque ille sit. [euangelizauerit vobis præter id quod accepistis, .i. prædicauerit aliud quã qđ vobis tradidim⁹, vt in prædicatione sua excedat regulam fidei quam didicistis, & exorbitet de via veritatis quã à nobis accepistis, [anathẽma sit] ille, id est, condemnatus vel anathẽma .i. alienatus ab ecclesia Dei. Anathẽma quippe cõdemnatus interpretatur, siue alienatus vel alienatio. In eo autem quod ait, licet nos aut angelus, &c. videbat posse fieri vt aliqui ex his qui apostolicæ perfectionis esse creduntur, adhuc deuient ad falsitatis annunciationem. videbat posse fallacem mediatorem trãsfigurare se in angelum lucis, & aliquid falsum annunciare. 2. Cor. 11

Modo enim hominibus suadeo, an Deo? An quæro hominibus placere? Si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.

Quasi aliquis diceret, Tu Paule, cur sic aspere loqueris? Ideo ponit istud, ac si dicat: Merito sic loquor. Quia [suadeo modo hominibus, an Deo? id est, fit nũc suasio & exhortatio & prædicatio mea ad hominum volũtatem & honorificentiam, an ad dei voluntatem & gloriam? Non ad hominum, sed ad dei gloriam spectat, quod ego nũc vobis suadeo. Olim verò seruiebat suasio mea voluntati hominũ, cùm ob gratiam pontificum traherem Christianos, & suaderem illis vt à Christo recederent. Sed increpando loquitur Apostolus per interrogationẽ, Vnde & adiungit: [An quæro hominibus placere,] subauditur sicut olim quærebam placere Iudæis, cũ à principe sacerdotum literas accepissem pergens Damascũ? Nequaquã illis iam placere quæro, quia [si adhuc] post baptismum [placerem hominibus,] prædicando carnales obseruantias, tunc [non essem Christi seruus .i. non seruassem spiritalia Christi præcepta. In omnibus his contrarius est Paulus pseudo apostolis, quoniam suasio illorum spectabat ad honorem hominũ, nõ ad dei gloriam, dũ suaderẽt credi, hominem posse iustificari ex operibus legis, nõ ex fide Christi: & ipsi quærebant hominibus placere, id est, perfidis Iudæis, ob quorũ gratiam se per mundum dispersẽrãt ad subuersionem fidelium. Aliter quoq; potest intelligi quod Apostolus non quærebat hominibus placere, quia non hoc in suis operibus intendebat, vt ipse laudaretur ab hominibus, sed vt per ea quæ faciebat, glorificaretur deus. Quisquis enim se apud homines iactat, & ita ventilat bona opera sua, vt in finem eorundem operum in laude hominum ponat, eandémque laudem hominum quasi mercedem cõputet operum suorum, necdum Christi seruus est. Quisquis verò bona quæ facit aut loquitur, ideirco placere cupit hominibus, vt eos ad imitationẽ bonę conuersationis trahat, vel ad Dei laudẽ corda eorũ accendat, non hominibus quærit placere, sed deo. Hoc etenim modo Paulus placebat hominibus, qui se alibi per omnia omnibus placere testatur. Sed quia hypocritarũ more, qui trãsitorias laudes, non salutem videntium ex suis operibus quærunt, nolebat hominibus placere, ideo nunc se illis placere denegat. Act. 16. 1. Cor. 10

Notum

A *Notum enim vobis facio fratres euãgelium, quod euangelizatum est à me, quia non est secũdum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi.* 1. Cor. 15

Superiùs dixerat se apostolum esse, non ab hominibus, neq; per hominem, sed per Iesum Christum: & hoc nunc probat, suámque personam cõmendat, vt ea quæ post dicturus est, accipiant vt authentica. Multum enim per pseudo apostolos ẽminuta fuerat apud Galatas eius autoritas. Nõ sum (inquit) missus ab homine, sed à Christo: nec suasio mea voluntati hominũ famulatur, sed dei: quia nec doctrinam quã prædico, accepi ab homine, sicut vos putabatis. Nã modo [notumfacio vobis ô fratres,] quod ignorabatis, scilicet quantæ autoritatis sit [euangelium, quod] tam vobis quàm aliis [euangelizatum, id est, prædicatũ [est à me, quia nõ est secũ B dum] autoritatẽ alicuius hominis, sed potius secundũ autoritatẽ ipsius Christi. [Neque enim ego ab homine illud accepi, id est, non est mihi iniunctum ab homine. Quia verò posset nõ iniunctum sibi fuisse ab homine, ideirco addit: [neq;] etiã [didici] illud ab homine. Nõ ab homine didici, [sed per reuelationẽ Iesu Christi.] Ipse me docuit, ipsemet iniunxit mihi. Hic ostẽdit quia sicut antiqui prophetæ de futura Christi ĩcarnatione, passione ac resurrectione & ascẽsione per spiritũ prophetiæ sunt docti, sic ipse hæc omnia de Christo iam præterita, per eundẽ prophetiæ spiritum, ipso Christo docẽte, cognouit. Spiritus enim prophetiæ nõ solùm ex futuro tangit animum prophetizantis, sed etiã ex præterito, sicut nunc declaratur animũ Pauli tetigisse. Nam & Moyses de præteritis prophetauit, dum ea scriberet quæ facta sunt in principio mundi priusquam homo creatus esset.

Audistis enim conuersationẽ meam aliquando in iudaismo, quoniam supra modũ persequebar ecclesiam dei, & expugnabam illam, & proficiebam in iudaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum. C

Ad cõmendationẽ sui, probat apertius quia nõ didicit euangelium ab homine. Non didici, inquit, ab homine: nam nec ante conuersionem meã, nec post conuersionẽ. Ante cõuersionem nõ didici, sed potius persequutus sum ecclesiã. Hinc enim patet quia tunc euangeliũ nõ didici, cuius erã ĩmicus. [Audistis enim] & vosipsi [conuersationẽ meã] quæ fuit aliquando in iudaismo .i. in Iudæorũ religione, [quoniã supra modũ] cæterorũ Iudæorũ [persequebar ecclesiam dei] zelo legis accensus, fugãdo sanctos & ad pœnã trahendo vinctos, [& expugnabã illã .i. deuastabã, cupiens ipsam prorsus delere. Vel supra modũ patiẽtium, id est, supra quàm quod possent fideles pati. & hæc agẽs [proficiebam] secundũ scientiã & obseruantiã legis carnalem D in iudaismo .i. in ritu Iudaico: quia & carnaliter intelligebã scripturas, magisque ac magis ipsas obseruabam. Et hoc nõ supra senes, qualis erat Gamaliel magister meus & cæteri tales, quod Act. 22. videretur mirum: sed [supra multos coætaneos meos,] nõ supra omnes qui erant ætatis meę, & non proselyti, sed [in genere meo .i. in filiis Israel. Et quia plus intelligẽdo & adimplẽdo proficiebã, ideo & [abundantius] existebã [æmulator paternarũ mearum traditionũ, id est, seruentiori zelo conabar vlcisci in eos, qui ad euangelium cõuersi, violabãt traditiones seniorũ quas à parentibus acceperã. Vel omnia legis mãdata carnalia paternæ traditiões vocãtur, quia prius erãt mãdata dei: sed nũc sunt traditiones hominũ postquam veritas apparẽs vmbram repulit.

Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam suã, vt reuelaret filium suũ in me, vt euangelizarem illum in gentibus, continuò non acquieui carni & sanguini: neque veni Hierosolymã ad antecessores meos apostolos, sed abij in Arabiam, & iterum reuersus sum Damascum. Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim. Aliũ autẽ apostolorum vidi neminem, nisi Iacobũ fratrem domini. Quæ autẽ scribo vobis, ecce corã deo, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ & Ciliciæ. F

Probauit se ante conuersionẽ euangeliũ nequaquam didicisse, & incipit probare quia post conuersionem hoc nõ didicit ab homine. Hoc E modo, inquit, me habui ante conuersionẽ, vnde patet quia tunc euangeliũ non didici: sed postquã placuit deo vt cor meum illuminaret & cõuerteret, alio more vixi, in quo rursum apparet, quia nec tũc, nec post ab homine didici. Et hoc est: [Cum autem placuit ei] benigno patri &c. Placuit hoc deo .i. non fuit hoc meritum meũ, sed solum dei placitũ: [qui me segregauit .i. feorsum à massa perditorum secreuit, [ex vtero matris meæ, id est, occulto cõsilio pietatis suæ iam me eligens. Et hic notatur gratuita dei misericordia. Quasi dicat: Antequã aliquid boni egissem, sua gratia me prædestinauit ad vitã, & post Rom. 9. [vocauit me per gratiã suã.] Hic necesse fuit põnere gratiam, quia post natiuitatem aliquid potuisset egisse boni, per quod meruisset vocari à deo. Sed sicut segregatio, ita & vocatio eius gratis facta est. Vel ex vtero meæ matris, id est, de cæcitate synagogæ, vbi clausus tenebar, segregauit me, id est, sequestrauit à multitudine cæterorũ, quos in illa cęcitate reliquit. Sicut enim vterus infantẽ intra se clausum continẽt, nec eũ aliquid videre permittit, nec in vllã partẽ spatiari, sic cæca destructio disciplinæ quæ est in

syna-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G synagoga, eos quos continet, non sinit lucẽ veritatis alpicere, nec in libertate charitatis spatiari, sed vndique miserabiliter coarctat, vt nec ad lucem, nec ad libertatem procedãt. Sed de hoc synagogæ vtero me deus segregauit, quando à plebis cæca cõsuetudine me separauit, vt libere possem Christi lumen intueri, & in eius charitate dilatari. Et vocauit me ad hoc, [vt in me, id est, in corde meo, vbi vera existit cognitio,] reuelaret filium, id est, detegeret notitiam vnigeniti sui, quæ mihi erat velata dum haberem super cor velamen legis. Et ideo mihi reuelaret, [vt euãgelizarem illum in gentibus, id est, prædicarem illum inter gẽtes. Postquam ei placuit vt me sic vocaret, & filium suum mihi reuelaret [continuò non acquieui carni & sanguini. i. assensum mox præbere desij Iudæis & ꝓpinquis meis carnalibus, mihi sensu carnali suadẽtibus vt in carnali obseruantia legis permanerem.
H Illis non acquieui, quia erant caro & sanguis. i. carnaliter sapiebant, & carnaliter docebãt: nec etiam ad spiritales magistros, id est, ad apostolos qui me in Christo præcesserant, & in Ierusalẽ manebant, veni vt ab illis doctrinam quærerem: sed exiẽs de Damasco, profectus sum in Arabiam prædicare vbi nullus apostolorũ erat, & inde redij Damascum. Finitisq; tribus annis à tempore conuersionis meę, quibus in Arabia & Damasco moratus sum, veni in Ierusalem nõ discere euangelium, sed [videre Petrum,] vt illi spiritualiter adgauderem. Neque enim ab illo tunc euangelium didici, quia non [mansi apud eum] nisi [diebus quindecim,] infra quod spatium discerem latitudinem tantæ scientiæ. Sed nec ab aliis apostolis didici, quia ibi præter Petrum [alium apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem domini, id est, cognatum saluatoris. Maria enim virgo mater domini, & Maria mater huius Iacobi, sorores fuerunt: & ideo vocatus est ipse frater domini, qui & primus e-
I piscopus fuit in Ierusalem. Cæteri apostoli iam per orbem erant ad prędicandum dispersi. Vnde quia Ioannes ibi deerat credimus matrẽ domini iam in cælum tunc assumptam fuisse, cuius sepulchrũ ostenditur in valle Iosaphat. Ego quidem talia vobis de me & apostolis refero, & fortasse videtur vobis ꝛcredibilia, sed hęc [quæ scribo vobis, ecce corã deo, quia nõ mẽtior:] & hoc sic esse est corã deo. i. manifestũ est in præsentia diuini conspectus, quem nihil latere potest. Hoc loco iurat Apostolus, nec tamen peccat, quia videbat quosdã Galatarũ nõ aliter sibi credere. Non enim à malo iurantis fuit hæc iuratio, sed à malo illorum, quorum incredulitas cõpulit eum iurare. [Deinde] profectus ab Ierusalem, [veni in partes Syriæ] & Cilicię, vt ibi prædicarem. Et hanc profectionẽ suã ideo memorat, vt sciant Galatæ quia de loco ad locum sæpe transiens, non didicit euangeliũ ab homine, & indubitanter acquiescant eius doctrinæ.

Matth. 5

Eram autẽ ignotus facie ecclesiis Iudææ quæ erant in Christo. Tantum autem audit um habebant, quoniam qui persequebatur nos aliquando, nũc euangelizat fidẽ quam aliquando expugnabat. & in me clarificabant deum. K

Non solùm ab apostolis non didici, sed nec à cæteris fidelibus qui erant in Iudæa, quippe quibus omnino eram ignotus facie. Nondum enim me post conuersionem viderant. Et propterea liquidò constat, quia me non docuerunt euangelium. Nondũ me viderant nec cognouerãt facie, sed tamẽ ab aliis Christianis fama current audierant, [quoniam] ille [qui aliquando nos] Christianos [persequebatur, nunc] pluribus [euangelizat fidem] Christianitatis, [quam aliquando expugnabat. Et in me, i. in cõsideratione cõuersionis & cõuersationis meæ [clarificabant. i. clarũ prędicabãt [deũ,] qui me sic cõuerterat, & de tã crudeli tam pium fecerat. Hoc est, ego illis eram materia deum glorificãdi, qui tam bene conuersus eram. Vel in me. i. in cõsideratione prędicationis meæ clarificabant deũ & ipsi prędicando, quoniã audientes quod ego constanter fidem prædicarem, quam impugnare solebam, & ipsi exemplo meo accensi, prouocabantur ad prædicandum Christum. L

CAPVT II.

Deinde post annos quatuordecim iterũ ascendi Hierosolymã cum Barnaba, assumpto & Tito. Ascendi autẽ secundũ reuelationem. Et contuli cum illis euãgelium quod prædico in gẽtibus, seorsum autem his, qui videbantur aliquid esse, ne forte in vacuũ currerem aut cucurrissem.

In Syria & Cilicia prædicaueram. [Deinde] ascendi rursus in Ierusalem, quę est in mõtanis, nec potest adiri nisi ascẽdendo, [ascẽdi (inquã) post annos quatuordecim,] ex quo prius veneram Petrũ videre. Ideo tẽpus & numerũ anno M
rum cõputat. i. antea tres & post quatuordecim qui simul sunt decem & septẽ, vt per hoc sciatur, quia antequã cõferret euãgelium, tãto ante tẽpore prædicauit. Et quãdo ab apostolis nihil accepit, constat quia à nullo accepit vel didicit. Ascendi in Ierusalẽ [cũ Barnaba,] quẽ ad testimoniũ ducebã, [assumpto] etiã nobiscũ [Tito] qui erat gẽtilis & incircumcisus. duxi illũ ad testimoniũ meæ prædicationis cõfirmãdæ, scilicet vt cæteri gentiles videtes illũ incircũcisum credere, crederẽt & ipsi absq; scrupulo. Si verò ipse Titus ibi fuisset circumcisus, pateret eis bus me nõ recte docuisse q nõ docuissem eũ circũcidi, sed incircũcisum duxissem sociũ. [Ascẽdi] & hoc nõ temere, sed [secũdũ reuelationẽ. i. spũ sancto mihi reuelante & admonẽte, vt per præsentiã meã validius adnullarentur carnales obseruãtiæ. Ascẽdi, [& euãgeliũ quod in gẽtib⁹] conuertẽdis [prædico, eũ illis] Hierosolymitanis, qui pri⁹ dubitauerãt de veritate prædicatio nis meę, [cõtuli:] quia ego dixi euangeliũ meũ, & illi dixerũt suũ, nullãq; in nostris sentẽtiis re pta est dissonãtia. Propter hoc ꝛcepit totũ vt p hoc

A hoc Galatas retrahat à circuncisione & carnalibus ceremoniis, quandoquidem sua prædicatio non dissentit à doctrina ipsorum apostolorum & Titus qui erat præsens, non fuit circumcisus, quanuis esset gentilis. Tunc enim & isti non debent vlterius dubitare, quandoquidem nec ecclesiæ Iudæorum quicquam portuerunt ei conferre. Ideo nanque fecit hanc collationẽ, quia de cælo post ascensionem domini vocatus, nisi inueniret in carne apostolos, quibus cõmunicando & cum quibus euangelium cõferendo, eiusdem esse societatis appareret, ecclesia illi omnino nõ crederet. Vnde nunc necesse fuit, vt hanc collationẽ Galatis dubitantibus referret. Cõtulli eũ illis Hierosolymitanis, non cũ omni
b⁹, quia in turba nõ potest bene discuti veritas. Si enim in ꝓsentia omniũ dixissem circũcisio nẽ & carnales obseruantias non esse faciendas, statim contra me vulgus indoctũ conclamasset Et ideo nõ cum omnibus, sed cum [his] tãtum
B [qui videbantur esse aliquid. i. maioris autoritatis & scientiæ. Et hoc [seorsum. i. à turba semotim. Nõ quòd aliqua falsa pluribus dixissem vt seorsum paucioribus vera dicerem: sed quia nonnulla tacueram, quæ paruuli portare nõ poterant: & necesse erat vt sapientiam loquerer inter perfectos, quatenus cęteri apostoli & senio res perfectionem meã cognoscerent. Ideo etiã contulit Apostolus euangelium suum cum euãgelio illorum, vt auferret suspicionem ab ecclesiis Iudæorum, qui putabant illũ aliud longe diuersum euãgeliũ prædicasse & adhuc prædicare, quia neque cũ domino fuerat cõuersatus, à quo esset instructus: nec cũ aliquo apostolorũ, qui dominũ in carne viderãt, vt exẽplo doctri
næ eorũ prædicaret gentibus. Vt ergo ab ecclesiis Hebræorũ, sed & cæterorũ per orbẽ fideliũ hanc suspicionẽ auferret, idcirco (sicut & suprà dictũ est) contulit: cõtulit inquã, ne modo curret vel olim cucurrisset ĩ vacuũ. i. sine fructu remunerationis. Per hoc enim constaret quia illi quibus prædicabat, aut prædicauerat, mercedẽ habituri nõ essent, si nec remunerationẽ ex sua
C prædicatione cõsequuturus esset. Vel quod ait, [ne forte ĩ vacuũ currerẽ aut cucurrissem,] quasi per interrogationem dictũ potest iuttelligi, ad increpationem eorũ qui hoc suspicabantur, vt hinc apparcat eum nõ in vacuũ currere vel cucurrisse, quia iam attestatione cæterorum comprobatur nihil ab euangelij veritate dissentire.

Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset gentilis, cõpulsus est circũncidi, sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu vt nos in seruitutem redigerent. Quibus neque ad horam cessimus subiectioni, vt veritas euangelij permaneat apud vos.

Non solum euãgelio meo nihil addiderunt, sed neq; Titu circuncidi fecerunt. Cum enim mecum esset in illa collatione, & esset gentilis, id est, sicut natus fuerat, in præputio manens,

D non [est compulsus circuncidi. i. nulla ratio veritatis potuit ibi à quoquam proferri, ob quam ipse vel alius cogeretur circuncidi. Et ne putetis quod apostoli voluissent illum compellere vt circunciderctur, & ille contra voluntatem eorum permansisset incircuncisus, sciatis quia non propter apostolatus vel seniores dixi compulsus, [sed propter subintroductos falsos fratres, qui] intus quo conferebã euangelium meũ [subintroierunt explorare libertatem nostrã,] qua per Christũ ab omni seruitute legis sumus absoluti, vel qua ex libero arbitrio voluntarie seruimus deo non timore pœnæ. Ad hoc (inquã) subintroierunt, [vt] verbis & disputationibus suis ad carnales obseruãtias corã omnibus qui aderant, nos cogerent, & sic à libertate gratiæ [in seruitutem legis [nos redigerent. Quibus neq;]vel [ad horã] voluimus cedere, vt subiice
remur seruituti legali, sed viriliter illis restiti-
m⁹, [vt veritas euãgelij] quæ omnem hominem absq; legis operibus per fidẽ & opera charitatis
E posse saluari docet [permaneat apud vos,] sicut prædicaui vobis. Insidiabãtur Apostolo fratres falsi isti, explorãtes si viderent cũ in aliquo vel circuncisioni vel cęteris carnalibus obseruãtiis adquiescere, vt redigerent eum in seruitutem, id est, vt iã in circũcisionem eos reuertere etiã ipsius Pauli exẽplo vel attestationẽ, tanquã saluti necessariã prædicarent. Titum ergo circũcidere noluit, ne daret illis occasionẽ, qui sine illa circũcisione dicebant credentes non posse saluari, & ad deceptionem gentium hoc etiã & Paulum sentire iactabãt. Alibi verò Timotheũ Actu. 16.
propterea circuncidit, ne Iudæis & maxime cognationi eius maternæ, qui ex gẽtibus id Christum crediderãt, viderentur sic detestati circũcisionem, sicut idololatria detestanda est, cum illam deus fieri præceperit, hanc satanas persuasit. Habebat itaque Apostolus hanc in Christo libertatem, & faciendi circuncisionem & non faciendi, vt ostenderet illa sacramenta nec tanquam sacrilega debere damnari, nec tanquã necessaria debere appeti. Et hanc libertatem subintrauerunt explorare prædicti calumniatores, scire volentes an faceret in Tito quod fecerat in Timotheo, vt iam exemplo eius circũcisionẽ omnibus necessario faciendã prędicaret. F

Ab his autem qui videbantur esse aliquid quales aliquãdo fuerint, nihil mea interest. Deus enim personam hominis non accipit. Mihi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt, Sed econtra, cum vidissent quòd creditum est mihi euangelium præputii, sicut Petro circuncisionis (qui enim operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes) & cum cognouissent gratiã quæ data est mihi, Iacobus & Cephas & Ioannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt, Roma. 1. Ephe. 6. Coloss. 3. Actu. 10. Iacob. 2. 1. Petri. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *mihi & Barnabæ societatis, vt nos in gẽ tes, ipsi autem in circuncisionem: tantũ, vt pauperum memores essemus. Quod etiam solicitus fui idipsum facere.*

Contuli quidẽ euangelium cum apostolis & aliis senioribus qui erãt in Ierusalem. Sed tamẽ illi[qui videbantur esse aliquid ab his]Hierosolymitanis.i.alicuius magnę dignitatis, nihil mihi eõtulerunt. Hoc videtur debuisse statim dicere, sed facit interpositionẽ, velut si quis ei diceret: Tu dicis quia videbãtur esse aliquid, imò nihil erant, quia piscatores & idiotę fuerãt. Et ad hoc quasi respondet: Reuera tunc erant aliquid. Nã[quales aliquando]prius quã à Christo vocarentur, fuerint, siue piscatores siue telonarij, siue illiterati, [nihil interest mea]veritate vel mea sententia: quia non loquor secundum illud quod antea fuerant, sed secundũ id quod tunc erant. Præmissum erat, vt veritas euãgelij
H permaneat apud vos: & ad hanc veritatem respicere videtur quod nunc dicitur, nihil mea interrest.i. nihil à mea veritate distat, qualescũq; illi quondã fuerint. Refert & interest, hæc duo verba, solent cum gentilis & possessiuorũ, pnominum ablatiuis cõstrui. Vel etiam sine interpositione potest legi. Qui ab his videbantur esse aliquid, Petrus scilicet atq; Ioannes & Iacobus, nihil mea veritate vel mea sentẽtia interest, quales fuerint.i. nihil secundum meam sententiam differt, quales loco & scientia quondã fuerint, siue nobiles, siue ignobiles. Nõ aliis apostolis derogat, sed quia Galatæ alios apostolos vltra modum magnificabant, huic eos præferentes, atque ideo autoritatem huius vilio-rem habebant, ostendit se æqualem esse, & doctrinã ab eis non accepisse. Nihil interest, qua-
Leui.19. les olim fuerint: quia[Deus non accipit perso-
Deu.1.10 nam hominis.i.non eligit dignitatem vel nobi-
& 16. litatem alicuius personę. Nam me neque despe-
2.Par.19 xit ideirco vel inferiorem iudicauit, qui nonis-
Iob.34. simus veni, imò parem illis omnino monstrauit
Prou.24. Nam illi priores, [qui videbantur esse] magnũ
Sap.6. [aliquid, nihil eõtulerunt mihi]de scientia præ-
I dicationis: [sed econtra]fuit.i.ego illis contuli
Eccle.35. quia prius fuerant certi se bene prædicasse, &
& .42. carnales obseruantias debere destrui: sed nunc facti sunt certiores, me non ab vllo mortalium, sed ab ipso Christo doctorum, audientes idem prædicare. Nihil mihi contulerunt, sed ecõtra [cum vidissent quòd euangelium præputij creditum est mihi, sicut Petro]euangelium circuncisionis. i. quod dominus euangelicam doctrinam sicut fideli dispensatori credidit, vt præpũtiatis gentibus euangelizem, quemadmodum Petro constituerat prędicare populo circuncisionis, dextras societatis mihi dederunt. Et vere mihi est creditum sicut Petro euangelium: quia qui Petrum fecit apostolum circuncisorũ, fecit & me apostolum gentium. Et hoc est: Nã [qui operatus est Petro.i. ad honorem & auxilium Petri, sublimando eum [in apostolatum circuncisionis, id est, iudaici populi, tũ per prædicationem, tum per miraculorum ostensionẽ, [operat⁹ est & mihi] virtutes miraculorum atque diuersas gratias & eloquentiam validæ prę- K
dicationis [inter gentes.] Hic ostenduntur isti duo principales apostoli ad salutẽ duorum populorum fuisse electi, Petrus ad Iudæorũ, Paulus ad gentium. [Et cùm]pro certo[cognouissent gratiam]apostolatus & sapientiæ, quæ mihi [à Christo [data est, Iacobus] & Petrus [& Ioannes, qui videbantur esse columnæ, id est, erecti & fortes ac immobiles, atque roborantes multitudinem aliorum, & continentes, ac sustentantes, [dederunt mihi & Barnabæ dextras.] Iacobus hoc loco ponitur ante Petrum & Ioannem, propter primatum suum quem ha bebat in Ierusalem, vbi erat episcopus. Dexteras nobis dederunt societatis, id est, signum socialis amicitiæ & dignitatis apostolicæ, quod ab his quæ ipsi didicerant, in nullo discrepabamus. Sicut enim inuicem osculari, signum est pacis ac dilectionis, ita & iungere dexteras. Societatis dico, ita decretæ, [vt nos in gentes] ire mus prædicare, ipsi verò [in circuncisionem:] & illi essent participes beneficij quod agerem in conuersione gentilium, nósq; similiter esse- L
mus socij remunerationis ipsorum pro conuersione Iudæorũ. Licet Paulus dicat Barnabam secum esse receptum in societate apostolorum non tamẽ sibi dicit esse æqualẽ in prędicatione: quia ipse est doctor gentium, qui secundum maiorem partem illas conuertit ab Ierusalem
Rom.15. vsque in Illyricum, prædicans per circuitum, ac deinde non solum vsque Romam, sed etiam vsque in Hispaniam. Hæc omnia velut ad cõmendationem suę autoritatis, & etiam ad intẽtionem, vt eos reuocet à circuncisione & legis seruitute. Nihil contulerunt, sed etiam arrogauerunt[tantum, vt essemus memores pauperũ] qui erant in Ierusalem, & precia rerum suarum pro Christo posuerant ad pedes apostolorum.
Actu. [Quod etiam .i. habere memoriam eorum & mittere eis alimoniam, ego[solicitus fui facere hoc ipsum]studiosè complens. Rectè Paulus vt ad obseruantia legis Galatas reuocaret, prædicta euãgelij sui collationem memorauit: quia ideirco tunc in Ierusalem ascendit, vt audiret quid de legis obseruantia priores apostoli sentirent. Vnde Lucas refert de Paulo & Barnaba, M
quia morati sunt Antiochiæ tempus non modicum cum discipulis: & quidam descendentes de Iudæa docebant fratres, quia nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis saluari. Facta ergo seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersum illos, statuerunt vt deberent Paulus & Barnabas & quidam alij ex aliis, ad apostolos & presbyteros in Ierusalẽ super hac quæstione. Cum autem venissent Hierosolymam, fuscepti sunt ab ecclesia & ab apostolis, nunciantes quanta Deus fecisset cũ illis. Surrexerunt autem quidam de hæresi pharisęorum qui crediderant, dicentes quia oportet circuncidi eos, præcipere quoque seruare legem Moysi. Conuenerũntque apostoli & seniores videre de verbo hoc &c. In hoc conuentu facta est prędicta euangelij Pauli collatio.

Cum autem venisset Cephas Antiochiam in faciem ei restiti, quia reprehẽsibilis

A *sibilis erat. Prius enim quàm venirent quidam ad Iacobo, cum gẽtibus edebat: cum autem venissent, subtrahebat & se gregabat se, timens eos qui ex circuncisione erant. Et simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.*

Et hoc factum est, postquã Paulus & Barna-
Actu.16. bas à supradicto cõcilio cũ Iuda & Syla reuersi
Ibidem. sunt Antiochiã, ferẽtes epistolã apostolorũ, in qua decretũ erat, ne gentes cogerẽtur circuncidi vel iudaizare. Tunc enim scriptũ est: Paulus autẽ & Barnabas demorabãtur Antiochiæ, docentes & euangelizantes cũ aliis pluribus verbũ domini. Et eo tẽpore Petrus intelligitur superuenisse, & quod nunc Paulus narrat, fecisse. Nihil, inquit, mihi in Ierusalem contulerũt Pe
B trus & alij. sed [cum venisset Cephas .i. Petrus Antiochiã, ego illi contuli. Vel ita: Non solum in Ierusalẽ ego contuli Petro, sed etiã in Antiochia. Nã [restiti ei in faciẽ.i. nõ in absentia eius ego derogaui illi, sed ante eũ veniens, aperte cõtradixi ei, & libere eũ reprehendi, [quia reprehensibilis erat, id est, dignus reprehensione. Nã [priùs quàm venirẽt quidã]Iudæorũ[ab Iacobo]de Hierosolymis Antiochiã, [edebat cum] cõuersis gẽtibus absq; vlla ciborũ discretione, ita vt nec suillas carnes reprobaret: sed postmodũ[cũ venissent Iudæi,]subtrahebat se à cõuictu eorũ ne Iudæi qui nouiter ad fidẽ venerant & adhuc legẽ seruabant, scandalizarentur in ci-
bis, quos lex immundos iudicauit. Et non ita subtrahebat se à gentilibus societate, vt saltẽ aliquoties cum illis, & aliquoties cum Iudæis esset, sed & omnino[segregabat se, id est, seorsum à grege gentilium separatus, gregem suum cum Iudæis faciebat. Et sic quadã simulatione dabat intelligi, hanc discretionẽ ciborum & alias car-
C nales obseruantias esse necessarias ad iustificationem: gentilésque conuersos ad Christũ, non posse Iudæis credentibus adiungi. Quod quidem peius erat, quàm si fratres scandalizaret: quia deterius est veritatẽ relinquere, quàm permittere nasci scãdalum. Et ita segregabat se ac sequestrabat à grege & à cibis gentilibus, faciens de vno grege duos, cum Christus de duobus vnum fecisset: quia timebat nõ cibos gentilibus, sed Iudæos[qui erant ex circuncisione,] ne recederent à fide[& simulationi eius,]qua fingebat se cibos discernere, & gentilium conuersationem abhorrere, [consenserũt cæteri Iudei,] qui prius erant cum eo, ac remouerunt se à cõuictu & gentilium consortio, [ita vt & Barnabas,] qui erat doctor gentium & gẽtes deberet syncerius instruere, vtpote mecũ ad gẽtes missus, [doceretur ab eis in illam simulationẽ] Iu-
Actu.15. daicæ comestionis & cõuersationis. Dixerat tamen Petrus in supradicto apostolorum & seniorum conuentu: Quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiã domini Iesu credimus saluari, quẽ-
admodum & illi. Bene ergo sentiebat de abolitione legis, sed simulauit pro timore Iudæorũ, ne occasione gentium à fide recederent, & sic perderet suum gregẽ. Simulauit autẽ & Paulus pro simili meru, quando Timotheum circunci- *Actu.16.*
dit, & comam more Nazaræi nutriuit, quam in *Actu.18.*
Cenchreis rasit, vel quando purificatus in tem- *Actu.21.*
plo sacrificium obtulit. Petrus ergo vtpote Iudæorum apostolus, saluti Iudæorũ prouidebat in hac simulatione, timens ne si coram Iudæis cõmunes cibos ederet cum gentibus, illi prædicationem eius respuerent & à fide discederẽt. Ideóque permittebat adhuc illis vt facerent circuncisionem, cæterósq; ritus legis obseruarẽt, & ipse cũ eis ex parte seruabat, vt paulatim eos ad fidem & ad euangelij puritatem alliceret. Et idcirco si quis gentilium circuncidi veller, in præsentia Iudæorum non prohiberet. Paulus autem magno fidei ardore succensus, præcepta legis teneri carnaliter noluit: & qui gentiũ erat apostolus, circuncisionẽ in gẽtibus fieri vetuit. Et quia Petrus vel in populo circũcisionis ad- F
huc legis consuetudinem seruari volebat, vt gẽtes conuersæ Iudæis inæquales iudicarentur, in faciem ei restitit, eúmque in hac re fuisse reprehensibilem dicit. Et hoc eius studium non solum culpam, sed (quod maius est) hypocrisim (id est, simulationem) nominat. In qua simulatione Petri⁹ (vt dictum est) saluti Iudæorũ prouidebat, sed salutem gẽtium negligebat. Vnde Paulus gentium apostolus, & de salute gẽtium solicitus, in faciem ei restitit. Ipse verò Petrus quod à Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis sanctæ ac benignæ, pietate humilitatis accepit. Atque ita rarius & sanctius exemplum posteris tribuit, quo non dedignarẽtur maiores (sicubi fortè recti tramitem reliquissent) etiam à posterioribus corripi. Nec solum tũc patienter hanc reprehensionẽ pertulit, sed etiã post dum secũdam scriberet epistolã, laudauit epistolas Pauli, in quibus reprehensionem istam legerat. Certè enim nisi legisset Pauli epistolas, non laudasset. *2.Petri.3*
Si autem legit, quia illic ipse reprehensibilis diceretur, inuenit. Amicus ergo veritatis, laudauit etiã quod reprehensus est: atq; ei & hoc ip- E
sum placuit, quia in his nõ placuerat, quę aliter quàm debuerat sensit. Séque etiam minori fratri ad consensum dedit. tũc enim Paulus adhuc erat minor, quanuis nunc sit æqualis. atq; in eadem re factus est sequax minoris sui, vt etiam in hoc præiret, quatenus qui primus erat in apostolatus culmine, esset primus & in humilitate. In hac itaq; re est in Paulo laus iustæ libertatis, in Petro sanctæ humilitatis. Sunt verò nõnulli, qui nõ Petrũ apostolorũ principem, sed quendam alium eiusdẽ nominis, qui à Paulo reprehensus est, accipiunt. Qui si verba Pauli studiosius legissent, istã nõ dicerẽt. Dicturus etenim, Cũ venissem Petrus Antiochiã, in faciẽ ei restiti vt de quo Petro loqueretur ostenderet, in ipsa narratione præmisit, dicens: Qui enim operat⁹ est Petro in apostolorum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes. Patet ergo de quo Petro Paulus loquitur, quem & apostolũ nominat, & præfuisse euangelio circũcisionis narrat. Et ne quis adhuc inhærendo literæ dicat hunc,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G quem Paulus reprehendit, non Petrũ, sed Cepham vocari, quanuis idem sit vtrunque nomẽ reuoluat quod ibidem præmissum est, Iacobus & Cephas & Ioannes, qui videbantur esse columnæ, dextras mihi dederunt. Constat enim hunc Cepham, qui inter Iacobum & Ioannem positus est, non minorem Ioanne vel Iacobo fuisse. Quòd si nullus Cephas præter apostolũ Petrum inuenitur, qui Iacobo & Ioanni valeat æquari, facendum necessario est, hunc Cepham esse cui Christus ait: Tu vocaberis Cephas,
Ioan.1. quod interpretatur Petrus.

Sed cùm vidissem quòd non rectè ambularent ad veritatem euangelij, dixi Cephæ coram omnibus. Si tu cùm Iudæus sis, gentiliter viuis, & non Iudaicè, quomodo gentes cogis iudaizare? Nos
H *natura Iudæi, & nõ ex gentibus peccatores. Scientes autem quòd non iustificatur hõ ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi: & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis. Propter quod ex*
Roma. 3. *operibus legis non iustificabitur omnis caro. Quòd si quærẽtes iustificari i Christo, inuenti sumus & ipsi peccatores, nũquid Christus peccati minister est? Absit. Si enim quæ destruxi, iterum hæc reædifico, prænaricatorem me constituo. Ego enim per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam. Christo confixus sum cruci Viuo autem iam non ego, viuit verò in me Christus. Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me. Nõ ab*
1 *iicio gratiã Dei. Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est.*

Petrus quidem & Barnabas simulabant, sed ego solus synceritatẽ seruans, increpaui publicè fictionem eorum. Vidi enim quod non recte ambularent, id est, non vtroq; pede pariter incederent, quia in vno claudicabant, quantum ad gentes, quarum salutem negligebant: quantum verò ad intentionem bonam de salute Iudæorum recte ambulabãt. Quantum ad gentes, non recte ambulabant ad veritatem euangelij tenendam & prædicandam: quia per hoc peribat veritas, si gentes iudaizarẽt. Veritas quippe euangelij est, vt homo iustificetur sola fide sine operibus legis, & vt omnes cibi naturaliter mundi esse credantur, atque vt doctores ecclesiæ, nec Iudæorum nec gentilium salutem negligãt. Ipsi taliter agebant. Sed ego [eum vidissem quòd non recte, sed flexuose [ambularent ad veritatem euangelij] seruãdam & docendã, K
succensus diuino zelo, [dixi Cephæ coram omnibus] ea quæ sequuntur. Si clam soli Petro Paulus ista diceret, Iudæis & gentibus nihil proficeret. Ideo cunctis audientibus dixit, vt cunctis proficeret. Idcirco voluit non timidè ob tegere, sed fidenter asserere, quod eum pariter sentire iam nouerat, siue quia euangelium Acto.
cum eo contulerat, siue quia in Cornelij vo- Acto.
catione etiam diuinitus eum de hac re admonitum acceperat, siue quia antequam illi quos timebat venissent Antiochiam, cum gentibus eũ discumbentem viderat. Nõ ergo tunc eũ quid in ea re verum esset docebat, sed eius simulationem qua gentes exemplo suo iudaizare coge- L
ret, arguebat. [Si tu,] inquit [eũ sis Iudæus, viuis gentiliter. i. indiscrete cibis omnibus vteris nullũmque hominem reputans immundũ, [& non Iudaice. i. non cum ciborum discretione sicut Iudæi, [quomodo, id est, qua ratione, qua vtilitate, cogis exemplo tuo [gentes iudaizare] id est, Iudæorum ritum sequi in discretione ciborum & receptione carnalium obseruantiarũ dum te ab his segregas, eò quòd omnem creaturam Dei bonam esse credũt, & sine legis obseruantia per euangelium iustificari quærunt? Tu qui naturaliter Iudæus es, reliquisti iudaizare, & gentes cogis iudaizare? Tu qui Iudæus eras, iudaismum deseruisti, & hi qui nunquam fuerunt Iudæi, assument iudaismum? Non viuis Iudaicè. i. non seruas Iudaicum morem in tuo victu, quia scies nihil vtilitatis ibi esse. Quomodo ergo nũc gentes cogis iudaizare, quæ omnia quæ vident in te, putant saluti necessaria esse? Verè nõ debent iudaizare gentes, quia nũquam iustificarentur. Et vere nunquã iustificarentur iudaizãdo, quia nec nos qui naturaliter sumus Iudæi, potuimus vnquã iudaizando iustificari, ideóque dimisimus legem, & confugimus ad fidem. Et hoc est: [Nos natura] sumus Iudæi. i. non proselyti, sed genere sumus Iudæi ex semine Abraæ prodeuntes, & legem Dei habentes, [& non peccatores ex gentibus. i. non M
ita peccatores vt omnes gentes idololatræ & immundæ. Peccatorum enim nomen gentibus imposuerant Iudæi iam vetusta quadam superbia, tanquam ipsi essent iusti, videtes festucam in oculo alieno, & non trabem in suo. Nõ sumus, inquã, ex gentibus peccatores, à cultura Dei omnino remoti & peccatis dediti, sed naturaliter Iudæi. i. sub diuina lege nutriti. Sed tamen [sciẽtes quòd nõ iustificatur] vllus vnquã [hõ ex operibus legis, siue Iudæus siue gentilis [nisi per fidem Christi,] quæ carnales obseruantias aufert, & spiritaliter impleri legẽ facit, vt nos credimus. Opera sunt ex gratia, sed non ex operibus gratia: quia ipsa prima est, ex qua impetrantur cætera. Ideo nullus aliquo modo iustificari valet ex operibus, nisi per fidem quę procedit ex gratia. Quod sciẽtes, & nos quoq; Iudęi sicut gentes, [in Christo Iesu] posuimus credimus in ipsum, vt iustificemur ex fide Christi] per diuinam gratiã, [& non ex operibus legis] per vires nostras. [Propter quod. i. quia nos Iudæi nequimus ex legis operibus iustificari, qui ex his essemus iustificati, si quis inde posset iustificari,

A stificari, [ex operibus legis] carnalibus [nõ iustificabitur omnis caro, id est, nullus in carne viuens, consequetur per hæc iustitiã. Dixit superius Iudæos nõ esse ex gentibus peccatores, & post subiecit quod etsã ipsi iustificẽtur ex fide Christi. Omnis autem qui iustificatur, iniustus erat, id est, peccator. Videtur autẽ fortasis aliD
cui male intelligenti, quod Christus Iudæis ad se venientibus peccata prius ministraret, vt eos per fidẽ & gratiam suã postmodũ iustificaret. Et hoc est quod dicitur: Nõ sumus ex gentibus peccatores. Quod, id est, sed [si quærẽtes iustificari in Christo, inuenti sumus] etiam nos [ipsi peccatores, id est, si accedẽtes ad lumẽ Christi, vidimus in eo tenebras peccatorũ nostrorum, quas prius cæci videre non poteramus, & si ad subtilem regulã iustitiæ Christi propinquãtes, vt ad eam dirigamur, animaduertimus deformẽ tortitudinẽ iniustitiæ nostræ, qui nos antea rectos arbitrabamur, nunquid ideo Christus nobis [minister est peccati, id est, nunquid idcirco
B consequẽs est, vt Christus ministret nobis peccatum, qui tollit peccata mundi? Absit hoc à fi-
Ioan. 1. delium cordibus, vt Christum putẽt alicui ministrare peccatum, qui pro abolitione peccatorũ nostrorũ semetipsum obtulit sacrificiũ. Nã & aliquid deforme latet in tenebris, sed in radio solis euidenter apparet, nec tamẽ sol deformitatẽ illam operatur. Sic & Iudęi qui se iustos antea putabãt, illustrati lumine Christi viderũt deformitates culparum suarũ, quas Christus eis nõ ministrauerat vt facerent, sed ostenderat vt agnoscerent & corrigerent. Vel ita: Ex operibus legis (vt dictũ est) nemo iustificabitur. Sed si nos Iudæi transeuntes ad Christum, & in illo quærẽtes iustificari, qui in lege nequiuimus iustitiã adipisci, inuẽti sum⁹ etiã nos peccatores, sicut & gẽtiles, quia cognitũ est nos semper in corde legẽ trãsgressos esse, licet eã seruaßemus in opere, nunquid Christus qui monuit vt legẽ relinqueremus, & ad se trãsiremus, est minister peccati, id est, ministrat nobis peccatum in eo, quod iubet vt à rigore legis discedamus, & ad
C gratiã veniamus? Absit vt ipse nobis peccatum in hoc ministraret. Nõ est enim peccatũ, sic relinquere legẽ vel destruere: sed peccatũ est, rursum ad eã redire vel eã reædificare. Ná [si quæ destruxi,] vt carnalia legis opera quę iam in me & in alijs euerti, [iterũ hæc reædifico, id est, rursum statuo, vel per simulationem vt Petrus, vel per prædicationẽ vt pseudo apostoli, [prænaricatorẽ me constituo, id est, cõtra ipsam legẽ facio, quæ se terminãdam prænunciauit. Nã per autoritatẽ legis ipsam legẽ dimisi, quasi ei mortuus, nullum sensum eius habens. Et hoc est: [Ego enim per legẽ legi mortuus sum, vt deo viuam.] Verè enim destruxi in me opera legis, quia sum mortuus legi, id est, nõ viuo iã in operibus legis, nec in eius carnali sensu: & itæ sum mortuus per legẽ, quia vt in Christum crederẽ, lex ipsa mihi prædicauit, & de sua terminatione ac euangelici dogmatis susceptione cõmonuit, dicens per Moysen: Prophetam vobis suscitabit dominus Deus vester de fratribus vestris,
Deu. 18. tanquã me ipsum audietis. Id est, postquã Christus venerit, nõ vlterius durabit lex, sed nouam Christi doctrinam audietis. Vel per legem spiri D
taliter intellectã mortuus sum legi meæ, ne carnaliter in ea viuam, vt Deo vinã, nõ mihi, id est, vt voluntatẽ Dei, non meã in omni vita mea faciam. Quod iam possum, quia [Christo confixus sum cruci, id est, cũ Christo affixus sum cruci, socius passionis Christi: hoc est, crux Christi extinguit in me ardorẽ peccati, ne iam in me vigeat: & ligat manus meas, ne ad illicitũ opus extendãtur: & pedes, ne ad malum gradiantur. Sum quidem cum Christo crucifixus, sed tamẽ viuo in virtutibus, id est, vigorem bene operãdi habeo [iam non ego] ille qui prius peccator eram, sed [viuit in me Christus, id est, viget & regnat in me Christi nouitas. Crucifixus sum, sed viuo. Viuo, sed iam nõ ego qualis vixeram. Non ego viuo, sed viuit in me Christus. Quod est dicere: Ego quidem à memetipso extinctus sum, quia carnaliter non viuo, sed tamen essentialiter extinctus nõ sum, quia in Christo spiritaliter viuo. Hoc est dicere: Nõ est mea iustitia
mea, quæ ex lege est, in qua præuaricator esse- F
ctus sum, sed iustitia Dei. i. quæ mihi ex Deo est, nõ ex me. Sic quippe in me viuit, non ego, 1. Cor. 15.
sed Christus, qui factus est nobis sapiẽtia à Deo & iustitia & sanctificatio. Ego iam nõ viuo, sed Christus in me, id est, nõ facio voluntatẽ meã, sed eius qui habitat in me, sed tamẽ [quod nunc viuo in carne, id est, quod non extinguor in carnis igne, quod in corpore positus bene possum operari, [in fide viuo, id est, non per laboriosa opera legis, sed per fidem [filij Dei,] cuius fides valere potest. Iustus enĩ viuit ex fide, quãdiu est in corpore. Et per hoc Christi fides ef- Abac. 2.
ficiẽtiam habet in me, quia ipse [dilexit me, &] Roma. 1.
per illam dilectionem tradidit ad mortem pro me redimẽdo seipsum qui tantus est, non aliud animal. Et propterea [nõ abiicio gratiam Dei,] qui me per passionem filij sui liberauit à peccatis, & dedit veram iustitiam, quod lex facere nõ poterat, id est, non quæro per legem iustificari, quod esset abiicere gratiam. Nec debeo eam abiicere, quia [si per legem iustitia, ergo Chri- B
stus gratis,] id est, frustra sine causa, sine vtilitate [mortuus est,] cum absque morte eius per legem iustificarentur obseruatores legis. Sed nõ frustra mortuus est, quia nec per legẽ, nec per aliam rem haberi poterat iustitia quæ duceret ad salutem, nisi per Christi mortem. Sequitur,

CAPVT III.

Insensati Galatæ, quis vos fa-
O *scinauit nõ credere veritati, ante quorum oculos Iesus Christus præscriptus est & in vobis crucifixus? Hoc solum à vobis volo discere, ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? Sic stulti estis, vt cùm spiritu cæperitis, nunc carne consummemini? Tanta passi estis sine causa, si tamẽ sine causa. Qui ergo tribuit vobis spiritũ &*

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei, sicut Abraam credidit deo, & reputatum est ei ad iustitiam? Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, hi filij Abraæ.*

Gene. 15 Roma. 4. Iacob. 2.

Finita narratione, in qua docuit sen õ didicisse euangelium ab homine, ipsúmque euangeliũ suum eum apostolis se cõtulisse, ac deinceps de simulatione iudaizandi Petrũ reprehendisse vertit se ad increpationem Galatarum, & fortiter arguit dementiam illorum, qui doctrinam eius quæ tantis autoritatibus fulcitur, deseruerant, & falsitati pseudo apostolorum credebant. Vnde subuersionem illorum attendens, prorupit subitò in exclamationem, vt exagitando magnitudinem reatus illorũ, facilius reuocare eos posset. Quod quidem more rhetorum videtur facere. O (inquit) [Galatę insensati. i. omni sensu rationis carentes sicut animalia bruta, [quis H vos fascinauit. i. liuido intuitu læsit, [nõ credere. i. vt non credatis euangelicæ veritati? Re enim vera insensati estis, qui mortiferam suasionẽ accipitis cuiuslibet pseudo apostoli, qui nullius nominis & autoritatis est, qui in populo latet, & cuius etiam vocabulum ignoro: meamque doctrinam postponitis, quam à solo deo, non ab homine accepi, cui apostoli nihil noui in collatione euangelij contulere, sed à me certiores facti fũt. Quis vos fascinauit, id est respectu inuidiæ vos tenellos læsit, dolensque de promotu vestræ perfectionis ac fidei, solo liuore nocuit, sicut aliquis qui solo respectu dicitur posse res alterius diminuere: & ita vos liuenti aspectu suo tabefecit, non credatis veritati meæ prædicationis, sed falsitati sui prauidogmatis? Vel sicut incantatores fascinãt & deludunt homines, vt credant verũ esse quod falsum est, ita nescio quis fascino suæ deceptionis

Sap. 4. adeo vos incantauit, ac verbis suis immutauit, vt falsitatẽ pro veritate teneatis. Vnde & scriptum est, quia fascinatio nugacitatis obscurat bona. Non creditis veritati sicut insensati, [ante quorum] interiores [oculos Iesus Christus præscriptus est. i. præostensus & prænotatus à nobis, non in tabulis lapideis sicut lex, sed [& I in vobis. i. in cordibus vestris, est crucifixus: quia crux & passio eius qua redempti estis, erat maximè intimanda vobis. Vnde magis dementes estis, qui Christum vobis præmonstratum, pro peccatis vestris crucifixum, negastis, non credentes vos ex fide posse iustificari, sed ex operibus legis. vel, tales olim fuistis, vt ante ocu-

Nota. los vestros præscriptus esset Iesus Christ⁹ crucifixus: quia ob cõpunctionem mentis habẽdã pingebatis eũ crucifixum in locis illis, vbi semper eũ videre posse tis & memoria retinere. Vel ita estis insensati, quòd Iesus Christus proscriptus est. i. exheredat⁹ ante oculos vestros, & nõ aduertitis. Illi enim dicebantur proscripti, qui pro facto aliquo in exilium trusi, hæreditate & patria priuabantur. Et Galatæ cũ ad Apostoli prædicationem credidissent se per mortẽ Christi posse iustificari, facti sunt hæreditas Christi, quam ipse sua morte de diaboli possessione eripuit. Sed post ab hac fide recedentes, & iusti K ficationem in operibus legis quærentes, quantum in se erat, Christum exhæredabant, esse illi subtrahendo. Iesus Christus proscriptus est, id est, damnatus & exhæredatus in vobis sibi sublatus: ipse dico, crucifixus, quod cum pondere legendum est, quasi qui tam charo precio vos acquisiuit in hæreditatem, patiendo pro vobis crucis asperitatem. Vel dum per legem Christum deseritis, Christus à vobis proscriptus est, id est, damnatus sicut à Pilato. Et dum insufficientem creditis, à crucifixoribus non differtis. vel proscriptio damnationis eius quæ Pilato facta est, ita fuit vobis nota quasi ante vos fuisset facta, & in vobis, id est, in intellectibus vestris crucifixio eius, vt sciretis qualiter facta fuerit, & quid contulerit. Commouerat illos per prædictam increpationem, & tunc consequenter probat illis, quòd lex non est obseruanda, quia non ex ea, sed ex fide veniunt omnia bona. Quasi dicat: Licet insensati & fas- L cinati sitis, tamen [hoc solũ] quod dicturus sum [volo discere à vobis,] quia hoc tam euidens est, vt & stulti docere id queãt: & si nihil aliud esset, hoc solum sufficeret ad probãdum, quod lex tenenda non est. Cum constat quod spiritũ accepistis, docere me vtrum accepistis hũc ex operibus legis quæ nondum feceratis, an ex fide quam à me audistis. Vel ita: Possem vti pluribus profundis argumentis, sed hoc solũ quod planum est, volo discere à vobis. i. volo vt respondeatis mihi, quia vel in hoc solo satis apparebit iustificationem non ex lege esse, sed ex fide. Spiritum. i. spiritus sancti charismata, sicut loqui diuersis linguis, prophetare, infirmos sanare, & cętera huiusmodi: accepistis vos diutius [ex operib⁹ legis, an ex auditu fidei, id est vtrum accepistis spiritum ex carnali obseruãtia legis, an ex fide, quam solo auditu prædicationis sumpsistis? Non puto quod dicatis vos hæc spiritualia dona ex operibus legis accepisse, cũ sciatis adhuc legis opera tunc nulla fecisse. Restat igitur tãtum ex fide vos accepisse. Prius ex fide percepistis charismata, & nunc ex lege quæritis iustitiam? Ergo sic. i. tam [stulti estis vt cũ spiritu cœperitis. i. spiritale inceptum habueri M tis, dum charismata per fidem acceperitis, [nũc carne consummemini. i. carnali conuersatione in nihilum redigamini, dum bona spiritualia vestra per legis custodiam adnullatis. Cum spiritu sancto cœperitis vel spiritualiter viuere, vel legem spiritaliter intelligere, nunc carne, id est, vel carnali vita, vel lege carnaliter intellecta, consummamini, id est, adnihilamini, amittendo quicquid habuistis. Et ideo [sine causa, id est, sine vtilitate vestra, [passi estis] ab aduersariis tanta, id est, tam magna & tam multa aduersa pro fide tuenda, quam nunc sponte relinquitis. Non tamen affirmando hæc dico, ne in desperationem cadatis, & adhuc profundius in baratrum perditionis demergamini: sed quia vtrunque est in voluntate vestra, dico conditionabiliter, quod tãta aduersa pro Christo passi estis sine causa, [si tamen sine causa] hæc passi estis. Sine causa enim passi estis, si in hoc errore perseueretis: non sine causa, si resipiscatis. Et

quando-

A quandoquidem ita perdere potestis omnia bona per legis obseruantiam, ergo deus qui etiam nunc [tribuit vobis spiritum [prophetiæ & sapientiæ, aliarumque gratiarum, [& operatur in vobis virtutes] miraculorum, dat vobis hoc [ex operibus legis, an ex] fide quam audistis? Idem interrogat quod superius, sed secundũ præsens tempus, cũ supra pręteritum posuerit. Ne enim ipsi ad primam interrogationem, respondere possent, nos adhuc legis opera non feceramus, quando spiritum sanctum accepimus sed si fecissemus illa, tunc maiorem eiusdem spiritus gratiam accepissemus per ea: idcirco voluit eos interrogare secundo quia neque nunc respondere possunt se ex operibus accipere spiritum Ac si dicat: Nec in principio, nec nunc accepistis ex lege spiritum sanctum, sed ex fide. Et ita percepistis ex fide spiritum, sicut per fidem Abraam percepit iustitiam, qui [credidit Deo] promittenti, [& reputatum est ei ad iustitiam, id est, ex fide iustificatus, id est, absque legis o-

B peribus: quia credere est causa sufficiens iustificandi. Et quandoquidem Abraam ex fide iustificat⁹ est, [ergo cognoscite, id est, scitote, [quia qui ex fide sunt, id est, quorũ esse est ex fide, [hi sunt filij Abraæ. i. iusti ad exemplum Abraæ.

Prouidens autẽ scriptura, quia ex fide iustificat gentes deus, prænunciauit A-

Gene. 22. Eccle. 44 *braæ, quia benedicentur in te omnes gẽtes. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cũ fideli Abraam. Quicunque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.*

Deut. 27. *Scriptum est enim: Maledictus omnis qui nõ permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Quoniam autem in lege nemo iustificatur,*

Habac. 2. Roma. 1. Leuit. 18. *apud Deum, manifestum est, quia iust⁹ ex fide viuit. Lex autem non est ex fide: sed qui fecerit ea, viuet in illis.*

C Non solum iustitia datur ex fide, sed & benedictio, quia scriptura dixit Abraæ, quod gentes benedicentur in te. i. in tuæ fidei confirmitate. Vel ita: Dixi quia qui ex fide sunt hi sunt filij Abraæ, & hoc non est nouum, sed antiquitus in scriptura notum. Quia scriptura. i. spiritus sanctus, vel Moyses scripturæ compositor, prouidens, id est, ostendens esse prouisum lõgè antequam fieret, [quia ex fide] non ex legis operibus, [iustificat gentes Deus, prænunciauit. i. prænunciatum esse retulit [Abraæ, quia] non tantum Iudæi, sed & omnes gentes benedicẽtur in te. i. in tua fide, & in Christo qui nascitur. est ex te. Benedictionem hîc intelligimus baptismi consecrationem & in bonis operibus iustificationem, ac perennis vitæ consecutionem. Et quia hoc scriptura prænunciauit igitur illi [qui sunt ex fide. i. qui ex fide cæperũt spiritualiter esse, benedicentur cũ fideli Abraã .i. benedictionem consequenter ex fide, sicut Abraam per fidem est benedictus, & cum tanto patriarcha sociabuntur. Et vere qui ex fide D sunt, benedicentur. nam qui ex operibus legis sunt, maledicentur. [Quicunque enim sunt ex operibus legis, id est, quærunt iustificari ex carnalibus obseruantiis, [sub maledicto sunt,] vt nequeant euadere nisi Christo liberante, id est, merito suæ transgressionis obnoxij sunt, & prę parati maledictioni sempiternæ damnationis. Sic [enim scriptum est] in Deuteronomio: Maledictus, id est, æterna maledictione damnatus Deut. 27. erit, [omnis qui non permanserit] assidue, non dico, in quibusdam, sed [in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, nec ita dico, vt vel solum intelligat ea & velit agere, [sed vt faciat ea, id est, opere compleat. Quod nullus adimplere valet. Hoc est enim iugum, quod (sicut Petrus ait) neque nos, ne patres nostri portare potuimus, Ideoque nullus ab hoc maledicto liber Actu. 15. est, qui iugo legis collum supposuit, & auxilium gratiæ non quæsiuit. Nemo enim omnia legis præcepta vnquam adimplere potuit. Maledictus erit, qui omnia illa non fecerit: sed tamen si quis ea fecerit, non inde iustificabitur. E Et hoc est: [Quoniam in lege nemo iustificatur apud Deum,] qui veritatem inspicit, quanuis apud homines qui falluntur, iustus videatur, [manifestum est] ex verbis Habacuc, qui Habac. 2. dicit [qua ex fide viuit iustus] in anima, id est, iustificatur fide, non ex lege. Vita enim animæ interim iustitia est, donec ad visionem creatoris perueniat, qua perenniter viuat, & hæc iustitia ex fide est. Iustus viuit ex fide, id est, ex eo quod credit ea quæ non videt. Sed [lex non est ex fide, id est, nihil mandat credendum sed per timorem cogit ad faciendum, dicens quod [qui fecerit ea] quæ ibi scripta sunt, non punietur, quia non est transgressus, sed temporaliter [viuet in illis.] quæ carnaliter est operatus. Aliter enim plecteretur.

Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictũ, quia scriptũ est: Maledictus omnis qui pendet in ligno, vt in gentibus benedictio Abraæ fieret in Christo Iesu, vt pollicitationem Deut. 21. *spiritus accipiamus per fidem.*

F Superius cum diceret, Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea, visus est contra se agere: quia per hoc videbatur circuncisionẽ & carnales obseruantias prædicare, vt qui eas seruarent, non damnarentur æterna maledictione. Et quasi respondet nunc istud: Nos Iudęi quãdiu seruiuimus legi, fuimus sub maledicto: sed Christus morte sua delens peccata nostra, & nobis dans iustificationem, redemit nos de maledicto legis: ideóque non est opus vt in ipsius legis vmbra iam maneamus, postquam veritas nobis illuxit. Vel ita: Ex lege est maledictum, non iustitia: sed [Christus nos] Iudæos qui sub maledictio eramus, redemit de maledicto legis. Cur ergo vos ad illud tenditis? Ipse nos à maledicto redemit, [factus pro nobis maledictum:] id est, reputatus non solum maledictus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G sed etiã ipsum maledictum. Vel factus in morte
sua maledictum, id est, hostia pro nostro maledicto, videlicet caro mortalis quæ vocatur maledictum, quia maledicto, id est, peccato primi parentis facta est mortalis. [quia scriptum est] in
Deut. 21. Deuteronomio: Maledictus, id est, morti addictus est [omnis qui pendet in ligno] crucis. Oïs prorsus qui pendet in ligno, etiam filius Dei. Omnis enim dixit, contra hæreticos, qui verã redẽptoris nostri mortem erãt negaturi, & incipienti honorificẽtia illum à morte separaturi. Qui enim semper benedictus est in sua iustitia, maledictus ad horam fieri dignatus est propter delicta nostra in morte susceptа ex pœna nostra. Maledictus autem non à quocunque, sed à Deo, sicut lex loquitur. Nisi enim Deus odisset peccatũ & mortẽ nostram, non ad eã suscipiendam atq; delendam filium suum mitteret. Quid ergo mirum est, si maledictum est à Deo quod
H odit Deus? Tanto enim libentius dat nobis immortalitatem, quæ futura est Christo veniente, quanto misericordius odit mortẽ nostram, quæ in ligno pependit. Quoniã mors ipsa ex maledicto est, & maledictum est omne peccatũ, vel ipsum quo fit vt sequatur supplicii, vel ipsum supplicium, quod & vocatur peccatum, quia fit ex peccato. Suscepit autẽ Iesus sine reatu supplicium nostrum, vt inde solueret reatum nostrũ, & finiret etiã supplicium nostrum. Itaque quia mors eius vera fuit, eo crucifixo, maledictũ nostrum pepẽdit in ligno. Ipse enim maledictum susceпit pro nobis, quia mortuus est pro nobis. Nam pœna peccati nostri quã pertulit, per diuinæ sententiæ iustitiam ex maledictione venit. Ita factus est maledictum pro nobis vt nos à maledicto liberaret, & benedictionẽ conferret, scilicet vt benedictio promissa Abraæ qua dictum
Gene. 22. est, In semine tuo benedicentur omnes gentes, compleretur in iustificatione gentiũ per fidem
I Iesu Christi, qui est semen Abraæ. Ita enim nos Iudæos à maledicto redemit, vt etiam [in gentibus] quæ non erant sub maledicto legis, [fieret benedictio Abraæ] de gentium credulitate [in Christo Iesu, vt] tandem vtrique [accipiamus per fidem,] & non per legis opera [pollicitatio nem spiritus, id est, beatitudinem, quã spiritus sanctus in arram datus promittit, vel pollicitationem spiritus, vel spiritũ sanctum promissum credẽtibus, siue pollicitationem spiritus, id est, munera gratiarum à spiritu sancto promissa.

Fratres, secundum hominem dico: tamen hominis confirmatum testamentum nemo spernit aut superordinat.

Hebr. 19

Abraæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. Non dicit, & seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus.

Gene. 12. 22.

Locutus sum superius secundum rationes & secundũ scripturarũ autoritates, quod per fidẽ, non per legem datur spiritus sanctus & iustitia & beatitudo: & nunc fratres hoc idem [dico secundum hominem, id est, secundum humanam consuetudinẽ, in qua licet sæpe desit firmitas, tamen firmũ est testamẽtũ hominis, id est, ab homine factum suis hæredibus. Sic & testamentũ diuinarũ promissionum datum Abraæ, non potest per subsequentem legẽ infirmari. Quanuis enim secundum hominẽ loquar, tamen hominis cuiuscunque testamẽtũ, id est, chirographũ, in quo constituit qui post se suã possideant hereditatem, postquam morte eius fuerit confirmatũ. Mors enim testatoris, confirmatio est testamenti. nemo alius vltra spernit illud, vt irritum ducat, volens ex toto destruere, omnes heredes auferendo & alios ibi ponẽdo: nec etiam superordinat, vt partim destruat & partim sic dimittat, alios ex hæredibus relinquendo, & alios tollendo, ac pro eis alios ponendo. Et si testamentum hominis iam mortui, & in puluerẽ reuersi, non mutatur, sed ita permanet, vt ille dũ adhuc viueret constituit, quanto magis testamẽtum Dei viuentis & æterni sine immutatione permanet? Nam sicut [hominis confirmatũ testamentum nemo spernit aut superordinat,] sic testamentũ Dei factum Abraæ & semini eius, in quo Deus constituit vt Abraam cum semine suo sit hæres patriæ cælestis, non facit irritũ lex subsequens, neque vel ex parte immutat. Abraæ nanque [dictæ sunt promissiones, id est, frequenter promissa est illi diuinitus hæreditas [& semini eius,] velut dum sub specie terræ Chanaan promitteretur ei terra viuentiũ, dicente domino: Omnem terrã quam conspicis, tibi dabo & semini tuo. [Non dicit & seminibus] tuis dabo terram hanc, [quasi in multis] seminibus, id est, in multis filiis esset possidenda, [sed quasi in vno] semine, id est, in vno filio sit obtinẽda, [& semini tuo,] inquit, dabo illam, [qui est Christus.] Ideo posuit Qui, & nõ Quod, quia Quod relatiuũ nomen, positum inter proprium & appellatiuũ, ad propriũ debet respicere, sicut hic ad Christum, licet Christus non sit pure nomẽ propriũ. Abraæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Semen Abraæ Christus est, quia de Abraam processit populus Israël: & de populo Israel nata est virgo Maria quæ peperit Christum. Et quia & nos ad id pertinemus quod est Christus, nobis simul incorporatis & illis capiti cohærentibus vnus est Christus. Nam Christus vnum est cum omnibus mẽbris suis, tãquã caput cum corpore suo, quod est ecclesia. Vnde ergo semẽ posuit Apostolus, vt ostenderet Galatas & alias gentes in fide non esse inferiores Iudæis, nec Iudæos illis superiores, sed omnes semen in fide, quasi vnũ corpus Christi. Quod ne ipsi post perceptionẽ torperẽt à bono opere, sed vnusquisque fratrẽ suum in sanctis actionibus studeret præuenire, vt posset illum & in remuneratione præcedere, quoniam vnusquisque propriam mercedem accipiet secundũ suũ laborem, & in domo patris mansiones multæ sunt. Ideo posuit promissiones pluraliter, vt pro meritа dignioris vitæ festinarẽt ad premiũ maioris gloriæ, quia & stella à stella differt in claritate. Sed tamen (vt diximus) vnum est semen cui factæ sunt istæ promissiones, quia vnum remunerationis denariũ omnes accipient: & omnes sunt vnum in Christo. Non enim dicit Deus Abraæ, Tibi & seminibus tuis dabo hæreditatem

A tem vel benedictionem, quasi in multis seminibus vel filius velit hoc itelligi, sed quasi in vno, id est, Christo, vtpote re vera in vno semine Christo volens intelligi: & semini tuo, inquit, dabo hæreditatẽ siue perpetuam benedictionẽ, quod semen est Christus cum corpore suo.

Hoc autem dico, testamentum confirmatum à deo, quæ post quadringentos & triginta annos facta est, lex non irritum facit ad euacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abraæ autem per repromissionem donauit deus.

Abraæ dictæ sunt promissiones. Lex verò post data, non destruxit illas. Fecit enim Deus Abraæ testamentum promissionum hæreditatis, sed ego Paulus dico, quia [lex quæ facta est] in Sina [post quadringentos & triginta annos]
B à tempore promissionum, [nõ facit irritum, id est, falsum, [hoc testamentum] diuinarum promissionum, confirmatum nõ ab homine, sed [à deo.] non facit hoc irritum [ad euacuandã promissionẽ] dei, quæ in eo facta est de æterna hæreditate. Quod faceret, si per eam daretur hæreditas regni cælorum. Hoc nanq; sonant verba istius versiculi, quod lex illa quæ data est sancto Moysi, non potest euacuare vel cessare promissiones illas, quas longo ante tẽpore deus Abraæ locutus fuerat. Postquam enim dominus beato Abraæ promissiones illas spondere dignatus est, descenderunt in Aegyptũ filij Israël, & habitauerũt ibi quadringẽtis triginta annis. Quibus expletis, exierunc inde, & ita dominus legẽ etiã dedit Moysi in monte Sina. Non ergo decebat vt lex tanto pòst tempore data, faceret irritũ, id est, cassum & falsum, hoc sanctum testamentũ prius ab omnipotẽte deo confirmatum. Volebant enim pseudo apostoli, vt lex faceret
C illud irritum, dum cõarentur asserere iustificationem & regni cælestis hæreditatem non per gratiam, vt deus Abraæ promiserat, sed per legis opera dari: & ita euacuaretur diuina promissio, & deus fieret mendax. Sed nõ facit lex illud irritum, vt promissionem euacuet, dãdo cultoribus suis hæreditatem salutis: quia [si ex lege, id est, ex legis operibus esset hæreditas, id est, æterna beatitudo, iam nõ esset [ex promissione, id est, ex dono dei, & ita fallax esset promissio. hoc est, si ex lege Moysi proueniret cælestis hæreditas, promissio quæ facta est Abraæ, non esset vera, quoniã ex illa nõ daretur hæreditas. Si est ex lege hæreditas, iam nõ est ex promissione. Sed est ex promissione, ergo nõ est ex lege. Et quod sit ex promissione, Apostolus subiungit, dicens: [Abraæ autẽ per repromissionẽ donauit Deus,] hoc est, hæreditatem donauit Deus Abraæ non per legẽ quam nõ habuit, quæ nõdum erat, sed per gratiã quam repromisit. Hoc constat omnibus, quia Abraam habet hæreditatem, quoniã nullus id negare potest. Et eũ habeat, aut per obseruantiam legis habet, aut per gratiam promissionis: sed per legis obseruatiã non habet, quia lex nondum erat data, ergo per gratiam diuinæ promissionis habet illam. Et si
D beatus Abraam ex gratia supernæ promissionis per fidem adeptus est hæreditatem, cõsequens est, vt & nos qui semen eius sumus, eãdem hæreditatem ex gratia diuinæ promissionis consequamur per fidem. Repromissionẽ ideo dixit, Gene. 12. quia non semel Deus hæc Abraæ promisit. 15. & 22.

Quid igitur lex? Propter transgressiones posita est, donec veniret semen cui promiserat, ordinata per angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnius non est. Deus autem vnus est.

Poterat aliquis interrogare: Si lex hæreditatẽ patriæ cælestis dare non potuit, quid igitur data fuit post Abraæ promissiones? Et ideo Apostolus ipse quæstionẽ sibi proponit, & ipse soluit. Quasi dicat: Quandoquidẽ ex lege non est iustitia neque hæreditas, quia nec cultores suos iustificauit, nec regnum cælorum illis aperuit,
F [Quid igitur lex] vtilitatis contulit? Quærendum est enim cur diuinitus data sit, qua vtilitate, qua necessitate data sit, quid cõmodi dederit, cur inter illa duo interuenerit, scilicet inter promissionem & rem promissam. Nunc ostendit quare data sit. [Posita est,] inquit, inter promissionem & promissam hæreditatem, propter illos qui naturalem legẽ transgrediebantur, vt vel timore cessarent transgredi, & paulatim erudirentur ad hoc, vt bona ex amore facerẽt. Sed videamus ordinem constructionis. [Lex ordinata per angelos in manu mediatoris, posita est] in populo Iudæorum [propter trãsgressiones, donec veniret semẽ cui deus] promiserat.] Lex est ordinata per angelos, quia nõ per seipsum Deus, sed per angelos Moysi loquebatur, Actu. 7.
& præcepta legis disponebat. Et quia in ipsis angelis Christus erat, qui est mediator Dei & hominum, ac per eos legem ordinabat, ideo dicitur ordinata fuisse per angelos in manu mediatoris. Ordinata est ergo, id est, bono ordine
E posita inter promissionẽ & promissionis reddition em: ordinata est inter tempus naturalis legis, de qua coniuncti fuerãt homines, quod iuuare non potuit: & tempus gratiæ, ante cuius aduentũ erant conuincendi de lege scripta. Et ideo qui nunc legem post aduentũ gratiæ reducit, contra ordinẽ qui diuinitus per angelos dispositus est, facit. Ordinata est enim ita, vt semper esset in manu mediatoris, id est, in potestate Christi, vt quandiu vellet maneret, & quando vellet cessaret. Et tali ordine posita est in populo Iudæorũ propter trãsgressiones illorũ coercendas, vt scilicet audiẽtes, Si quis hoc vel illud fecerit, morte moriatur, vel talem pœnã patiatur, saltem timore mortis aut pœnæ desisterent peccare. Nam propter iustos & prophetas non fuit posita, qui non timore pœnæ, sed amore iustitiæ Deo seruiebãt: & plenã habẽtes de Christo fidem, iam ad noui testamenti gratiã pertinebant, & in filiorum libertate iam viuebãt: sed tamen ipsi propter varias causas eiusdem legis opera carnaliter faciebant, tum quia intelligebant illa esse futurarum rerum signa, tum quia

cæte-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gęteris pro quibus ipsa lex data erat, exemplum dare volebant obseruandi eam. Si enim qui sapientiores & sanctiores erant, ipsi carnales obseruantias legis postponere viderentur, iam populus ille minus eruditus putaret legē esse inutilem, nec custodiret eā. Illi autē qui timore pœnæ legem ipsam carnaliter obseruabant, & redemptionē humani generis expectabant, ac de aduentu redemptoris qualēcunq; fidem habebant, licet nō ita plenā vt prophetæ, per eundē redēptorē saluati sunt, & si nō habēt magnitudinē sublimioris gloriæ quā assecuti sunt prophetæ. Quia verō ex semine Abraæ Christus erat nasciturus, in quo omnium gentium fuerat benedictio repromissa, & per quē patria cælestis erat danda, & ab Abraā vsq; ad ipsum Christum multa fuerant secula transitura, prouidens deus ne soboles dilecti Abraæ cæteris nationibus misceretur, & paulatim familia eius fieret incerta, gregem Israēliticum quodam circūcisionis cauterio denotauit, vt viuētes inter Aegyptios, Chananæos, Assyrios, hoc signaculo distingueretur. Quādiu enim fuerūt in Aegypto, inter idololatras & immundos circūcidebātur vt se populū dei dissimilē ab illis semp recognoscerent, nec opera eorum aliquando facerent. Sed postquam in desertum peruenere, circumcisionem dimiserunt, præsente ipso legislatore, quoniam omnes Iudæi colentes vnū deum, & gentes cum quibus in idolatria miscerentur nōvidebāt. Statim autem vt Iordanis ripam transgressi sunt, circuncisionem quā intermiserant, repetierunt: propter quod & secunda vocata est illa circuncisio, quia inter gētes conuersaturi, timebant ne ad idololatriam exēplo gentiū declinarent, & ideo se illis dissimiles ostendere volebant. Vnde possumus videre circumcisionem & carnales legis obseruātias prophetis & cæteris instis ad nouum testamentum pertinentibus, nullatenus fuisse necessarias, eo ꝙ nō timore pœnæ, sed amore iustitię deo seruirent, & se ab omnibus idololatris dissimiles sine lege recognoscerent. Nunc quoque iam nec signo circuncisionis, per quod dei populus agnoscatur, opus est: quia modo non vna gens est dei, sed ex omnibus gentibus vna congregatio, quia iam venit expectatio gentiū Christus. Itaq; nō propter iustos (vt diximus) posita est lex, sed propter cæterorum trāsgressiones refrænandas, quæ præcesserant, vel voluntatibus eorum instabāt. Et posita est donec veniret semen Abraæ cui deus promiserat .i. ad hoc posita est, vt duraret donec veniret Christus, cui pater promiserat supernam hęreditatē, vt cum corpore suo quod est ecclesia, perēniter eam possideret. Qui ergo legem adhuc vult protelare, aut Christum negat venisse, aut Deū vsque ad aduentum eius legem posuisse. Apostolus verō quia mediatoris mētionem fecerat, vult ostendere de quo dicebat, & quàm misericorditer ille mediator curā nostræ salutis semper habeat. Ait enim: [Mediator autem vnius nō est.] Lex enī est i manu mediatoris, sed mediator non est vnius. Hoc satis notum est, quia mediator non est vnius rei, vel vnius partis, sed duarum. Quod est dicere: Mediator, id est, cōciliator vel prælocutor, non est necessarius vni rei vel vni parti, sed duabus. Inter duos enim recōciliādos, necessarius est mediator qui vtrique sit amicus, id est, inter duos discordantes mediator. i. reconciliator debet currere, qui valeat illos ad pacis concordiam reuocare, sicut Christus per humanitatem suam nobis amicus, & per diuinitatem suam patri, sanguine suo pacem inter nos & Deum fecit. Mediator non est vnius, sed [deus est vnus.] Igitur mediator non est dei solius, sed dei & hominū. Inter nos enim & deum Christus mediator est: ac per hoc dum per humanitatem suam nos deo reconciliat, patri & sibi sanctóq; spiritui reconciliat, quoniam trinitas vnus deus est. Vel ita: Mediator non est vnius, sed duorū: quia duos discordes populos, Iudaicum & gentilem, Christus pacificauit, faciens ex vtroq; vnum Christianum populum. Christus est duorū mediator, sed deus est vnus: quia pater & filius non sunt duo dij, sed vnus deus. Quanuis enim pater sit deus, & Christus deus, vterque tamen vnus est, non duo dij. Sed prior sententia melior est & verior.

Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia. Sed concluſit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.

Quia dictum est superius, quod si ex lege est hæreditas, iam non est ex promissione, videretur alicui quod lex esset contraria promissioni. Et hoc nunc Apostolus quasi vice aduersarij obiicit sibiipsi, & refellit. Quandoquidem (inquit) ex promissione nō potest hæreditas esse, si fuerit ex lege, [ergo lex est aduersus promissa dei .i. contraria præcedentibus promissis, quæ deus Abraæ respōderat. Absit vt lex dei aduersetur promissis dei. Nō potest hoc esse, vt deus legem dederit quæ aduersaretur promissis suis, quia iam in hoc sibiipsi Deus esset contrarius. Nunquam lex subsequens aduersata est præcedētibus ꝓmissis: sed vt homines digne se præpararēt ad ea accipienda, iugiter admonuit. Vel ita: Quandoquidem lex propter transgressiones posita est, ergo est aduersus promissa dei, vt per eam impleantur aliter q̄ deus ꝓmisit. Absit hoc. Non est illis cōtraria, vt in aliquo obstat vel in aliam partem ea deflectat: quoniam aliter non potest haberi cælestis hæreditas, nisi quemadmodū Abraæ promissum est. Lex enim nō potest illam hæreditatem dare, quia nō potest veram iustitiam cōferre, sine qua nullus ad supernam hæreditatem valet peruenire. Et vere non potest iustificare, quia nec à morte peccati valet animam viuificare. [Si enim data esset lex quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia.] Si per Moysen data esset lex, quæ posset homines ab interna morte, quam præuaricatione protoparentis & sua iniquitate incurrerant, viuificare, tunc sine dubio veram iustitiam lex ipsa posset conferre, per quam & regno cælorum homines essent idonei. Sed non est data lex

A lex quæ posset viuificare, imò quæ posset occidere. Litera enim occidit, spiritꝰ autē viuificat. Litera enim legis prohibens peccatum, non viuificat hominem: sed potius occidit, augendo concupiscentiam & iniquitatem præuaricatione cumulando, nisi liberet gratia per legē fidei, quæ, est in Christo Iesu, cum diffunditur charitas in corde per spiritū sanctū. Lex ergo Moysi nō potuit viuificare, quia hoc seruabatur euangelicæ gratię. Quod pulchrè figuratū est, quando Giezi præcurrens cum baculo, non potuit mortuum suscitare: sed Eliseus pōst veniens, suscitauit eum. Puer enim mortuus, humanum genus est, iacens in morte peccati. Giezi cum baculo, Moyses cum terrore legis. Eliseus subsequens, Christus pōst veniens. Sed Giezi prætmissus cum baculo, non suscitauit mortuū: quia Moyses Christū præcedens cum terrore legis, non potuit humanum genus à morte animæ suscitare, quoniam iuxta Apostolum non est data lex quæ posset viuificare. Eliseus verò post veniens suscitauit puerum: quia Christus in fine legis incarnatus apparēs, humanū genus ab interna morte suscitauit. Lex itaque nō potuit vi
B uificare: quod si potuisset, tunc & iustificare valeret. Vnde liquido patet, quia euāgelica gratia quæ mente à peccati morte viuificat, verā prætibet iustitiam, quæ facit homines idoneos hæreditati cælorum. Non est data lex quæ posset viuificare, sed potius scriptura. i. ipsa lex manens & scripta, vel quę non dat spiritum, sed tantum est scriptura, [concluſit omnia] hominum genera [sub peccato. i. oēs Iudæos circunsepsit, ac sub peccati dominio detinuit, vt à nulla parte iugū peccati dū in lege tenerētur, possent euadere: vel quia tam difficilis erat, vt cùm à nullo posset impleri, omnes faceret pręuaricatores & accusabiles redderet, quod enim lex omnia quę continebat sub peccato concluſisset, apte signauit piscina illa in Ierusalem, quinq; porticus habens, in quibus iacebat multitudo magna languētium. Nam aqua piscinæ, vel plebem synagogæ, vel doctrinam legis figurauit. Quinque porticus cingentes piscinam, quinque libros le
C gis concludentes synagogam. In quibus porticibus iacebat multitudo magna lāguētiū, quoniam scriptura legis (sicut nunc dicitur) concluſit omnia sub peccato, omnésq; qui intra legis ambitum claudebantur, iacebant in lāguore peccati, expectātes medicum Christum, per quem sanarentur. Ideo autē scriptura concluſit sic omnia sub peccato, vt homines nota sua & legis infirmitate, properarent ad gratiam, & ita promissio benedictionis & hæreditas Abraæ daretur eis credentibus non ex operibus legis, sed [ex fide Iesu Christi.]

Prius autem quàm veniret fides, sub lege custodiebamur, concluſi in eam fidē quæ reuelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædagogo.

Modò fides nos liberat, & facit cōsequi promissionem: sed priusquam cum Christo veniret, custodiebamur sub lege. Lex enim cōclusit omnia sub peccato, sed tamē fuit vtilis: quia custodiebamur sub illa, priusquam spōte sua [veniret fides,] nullis meritis nostris aduocati, [sub lege custodiebamur cōcluſi. i. constricti tamore velut serui, vt nos ita concluderet onere carnalium obseruantiarum, ne per insolentiam & lasciuiam euagaremur ad idololatriam. Ideo concluſi custodiebamur, vt legis disciplina coerciti, duceremur [in eam fidem quæ] tempore Christi [reuelanda erat,] vbi multa sunt patefacta, quæ prius erāt clausa & velata. Custodiebamur concluſi quasi in ergastulis seruire coacti, vt transiremus in eam fidem quæ erat reuelanda. i. in manifestissimam & plenariam fidē, quæ erat tempore gratiæ detegēda, quia in antiquis sanctis erat velata. Et quia lex nos custodiuit ad fidē, [itaque lex] eadem [fuit pædagogus noster id est, nos sensu pueros ab illicitis comprimens & ad recta dirigens timore pœnarū. Quia enim nos custodiuit donec ad fidē liberi veniremus, idcirco pædagogus noster fuit, id est, custodia ad tempus, non vt semper maneret, sed sicut pædagogus cessaret. Sicut enim pædagogus flagellat puerum, vt hunc reddat aptum ad regendam domum, & possidendam hæreditatem patris in ætate sua virili, ita lex fuit nobis ꝓposita custodia, vt onera legis grauia saltē metu pœnæ seruata nos reprimerent, vt idoneos hæredes summi patris nos facerent. Lex fuit nobis pædagogus [in Christo. i. in expectatione Christi, vt sic venientes ad fidem quasi pueri ad perfectionem, [iustificemur nunc ex fide,] & iustificati consequamur hæreditatem. Ante fidem fuimus sub pædagogo, id est, sub districtione & onere legis, sed postquam [venit fides, iā nō sumus sub pædagogo] seruitutis legis, sed in libertatem charitatis, vt pote non iam pueri sensibus, sed adulti.

*Omnes enim filij dei estis per fidē * quæ est in Christo Iesu. Quicūque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis. Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus neque liber, non est masculus neque fœmina. Omnes enim vos vnū estis in Christo Iesu. Si autem vos Christi, ergo semen Abraæ estis, secundū promissionem hæredes.*

Anſelmus hæc duo verbula, quæ est, non legit. F Roma. 6.

Quasi dicerent Galatæ, Iudæi legem pædagogum habuerunt quæ illos custodiuit, & ideo nunc filij possunt esse per gratiam, vt cælestis patriæ hæreditatem accipiant: sed nos qui non habuimus pædagogum, nō sumus filij: ideoq; necessarius est nobis pædagogus, id est, lex, vt posimus esse filij. Respondere videtur Apostolus: Nō est verum. Nam [omnes per fidem] quā accepistis sine pædagogo, facti [estis filij dei, id est, apti hæreditatē possidere cælestem. Vel potius ita continuatur: Nos Iudæi tempore fidei pædagogum deserimus, quia omnes vos gēti-

les

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gles qui nō habuistis pædagogum, estis filij Dei per fidem. Nos qui exemplo vestro pædagogū deserimus, & vos illum accipitis, filij estis per fidē, existentes [in Christo Iesu, id est, facti mēbra Christi, & participes innocentiæ ac sanctitatis eius, & ita digni possidere filiorum hæreditatē. Et verè estis in Christo per fidem, quam suscepistis in baptismo. Nam quicunque, id est, cuiuscūq; conditionis vel sexus vel ætatis, [baptizati estis in Christo, id est, in Christi nomine, vel in Christo, id est, in Christi baptismo, quē ipse fieri decreuit in aqua & in spiritu ac in nomine trinitatis, [Christum induistis, id est, Ioan. 3. Christum pro veste accepistis, vt indumēto iu- Matt. 28. stitiæ illius circundati, non ostendatis vltrà iam ab vlla parte quicquā in operibus & conuersatione vestra, nisi sanctitatē Christianitatis. Christum vestem accepistis, quod est vobis honor & cōtra tētationū æstus protectio. In qua Christi induitione [nō est Iudæus neque Græcus,] id est, in illa Christi conformitate nec Iudæus H prodest, neque Græcus obest: quia nec Iudæus propter iudaismum suum est ibi superior, neq; Græcus propter græcitatē suā inferior. Sed nec seruus est ibi abiectior, quoniā sine discretione nationis ac conditionis ac sexus estis omnes in Christo. Non estis ibi differentes, quia omnes vos siue Iudæi, siue Græci, siue serui, siue liberi, siue mares, siue fœminæ, [vnū estis in Christo Iesu] per vnitatem fidei & charitatis. Et si nos sic viuificat fides, per quā in hac vita rectè ambulatur, quāto perfectius atque felicius nos efficiet ipsa species, qua videbimus sicuti est id ad quod tendimus? Oēs enim vnum estis in Christo, id est, in Christi corpore, & ita eius mēbra estis effecti. Sed si vos mēbra Christi estis, id est Christo vniti, [ergo semen Abraæ estis,] futuri hæredes regni cælorum nō secundum carnem, sed [secundum promissionem] quam deus fecit Abraæ. Vos enim facti estis hæredes secundum promissionem Abraæ gratia Dei. Non de carne Abraæ fecit illi cohæredes Deus. Nam imi- I tando fidem Abraæ, facti estis filij Abraæ.

CAPVT IIII.

D *Ico autem: Quanto tempore hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omnium, sed sub tutoribus & actoribus est vsque ad præfinitū tēpus à patre. Ita & nos cū essemus paruuli, sub elemētis mundi eramus seruientes. At vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filiū suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus.*

Ab eo loco quo dixerat, iam non sumus sub pædagogo, fecit vsq; nunc interpositionē propter Galatas. Modò autē exponit, qua similitudine vocauerat legē pædagogum, & adaptat similitudinē, atque ostendit quia non debuimus K esse sub lege, postquā fides venit. Quasi dicat: Superius dixi manifestè, quia priusquā veniret fides, sub lege quasi sub pædagogo custodiebamur: postquam verò fides venit, iam non sumus sub pædagogo, sed nunc dico id ipsum per similitudinē: Quia scilicet puer, qui patris futurus est [hæres, quāto tēpore est paruulus] ætate & scientia, [nihil differt à seruo, id est, cogitur alterius parere voluntati, & nullam potestatem habet, cum (id est, quanuis) sit iam secundū naturā [dominus omniū] quæ pater eius possidet. Non quidem est seruus, sed tamen nihil differt à seruo: quia non est speciosè vestitus, nec est in libera potestate sua, sed sub custode qui illū seruat, & ducit quo ducēdus est. quoniā παῖς puer dicitur, & ἀγω duco. Nō differt à seruo, [sed est sub tutoribus,] qui tuentur illum ab iniuriis: & sub actoribus, qui pro illo agant ea quæ necdū ipse valet aut scit agere. Vel sub actorib⁹, id est, præceptoribus & morū informatoribus, quo- L rum autoritatē & grauitatē sequatur, & qui autoritate sua pro illo causas ipsius agāt. & est sub illis [vsque ad tēpus præfinitum à patre, id est, vsque ad quinq; annos, vel vsq; ad aliud tēporis spatium quod pater eius præordinauit, vt deinceps liberæ voluntati suæ relaxetur. Simili modo sentiendū est & de populo Iudæorū, qui per Christi gratiam futurus erat regni cælorū hæres: quia quandiu fuit scientia & actione paruulus, seruili timore compressus sub disciplina legis quasi sub districtione pædagogi, & coactus seruire præceptis diuinis, cum tamen futurus esset per Christum dominus omniū bonorum patriæ cælestis, id est, possessor cælestiū diuitiarū. Quando erat paruulus cognitione dei & viribus resistendi peccato, non differebat à seruo: quia lex ei dominabatur, & minis eū terrebat ne peccare auderet. Nam erat sub tutoribus & actoribus, id est, sub legis sermonibus, qui velut tutores cōtra malignorū spiritū impugnationes, & contra gentiliū ad idololatriā M pertuasiones defendebant, illum admonēdo & increpando atq; puniendo, & velut actores informauerunt mores eius, atque causam ipsius apud Deum egerunt, dum per sacrificia & expiationes Deum ei placauerunt. Et sub his fuit vsque ad præfinitum tēpus à patre, id est, vsque ad aduentū Christi, in quo Deus constituit vt populus ille perfectus & liber fieret, & hæreditatē obtineret. Si verò prædictis tutoribus vel actoribus quandiu paruulus fuit, dedignaretur subiici, nō posset idoneus esse opportuno tempore paternam hæreditatem adipisci. Nam hęc ita debere intelligi declarat ipse Apostolus, dū consequenter similitudinē adaptat, dicens: Ita, id est, similiter vt prædictus puer, & nos Iudæi [cum essemus paruuli] non ætate, sed intellectu & discretione ac mentis viribus & operum actione, [eramus seruientes, id est, in seruitute legis viuentes, [sub elementis mundi, id est, sub carnalibus obseruātiis quibus cōprimebamur, ne libere lasciuire liceret. Sicut enim pueri discunt elemēta & coniunctionē elemētorū, nec tamen possunt intelligere profunditatē sententiarum quousque sint in libera potestate, postea verò

A verò se conferunt ad liberales artes, nec tamen possunt ad harum scientiā venire nisi per elementa, sic Iudei per carnales legis obseruantias instructi sunt. Ipsæ fuerunt illis quasi elementa .i. primordia per quæ venerunt ad fidem, & ad maiorem dei cognitionem, scilicet ad spiritualem intelligentiam ipsarū carnalium obseruantiarum. Quæ elementa dicuntur mundi, quia data sunt amatoribus huius mundi, qui nesciebant appetere æterna & inuisibilia, sed tēporalia & visibilia: ideóq; terroribus corporalium pœnarū & promissionibus tēporalium bonorū per legem pueriliter siue seruiliter cōpellēdi erant ad dei cultum. Elementa ergo mundi, lex Moysi & omne vetus instrumentū intelligitur, quibus & nos adhuc quasi elementis & religionis exordiis Deum discimus: quomodo elemēta appellantur literę, per quas syllabas ad verba coniungimus, & ad texendam orationem lōga meditatione procedimus. Ars quoque musica habet elementa sua, & geometria ab elementis B incipit linearum. Sic elementis veteris instrumenti, vt ad euangelicam plenitudinem veniat; sancti viri eruditur infantia. Vnde & cētesimus nonusdecimus Psalmus, omnésq; alij qui literis prænotantur, per Ethicam nos ducūt ad theologicam, & ab elementis occidentis literę quæ destruitur, transire faciunt ad spiritum viuificā tem. Propter quod & elementa quasi eleuamēta dicuntur, quia nos eleuāt à visibilibus ad inuisibilium intelligentiam. Sub quibus elementis .i. sub lege & prophetis carnaliter intellectis seruiliter tenebantur Iudæi, dum essent paruuli, & nescirēt seipsos regere, ideoque indigerēt pædagogi districtione & instructione. Ita, inquit, dum essemus sensu paruuli, eramus seruiē pus à patre. Sed postquam [venit plenitudo tēporis .i. postquam impletum omne spatiū illud tēporis, in quo cælestis pater præfinuerat nox sub legis quasi sub pædagogi districtione more puerorum manere, & nō in virilis animi róbur profecissemus, nec iam pædagogi custodia indigeremus, tūc deus pater, vt nos à vinculo pri C stinæ seruitutis absolueret, misit non angelum, non archangelum, sed [filium suum] vnigenitū. Misit eum .i. fecit incarnari, vt hominibus esset visibilis, ipsum dico, secundum carnem [factum ex muliere .i. ex fœmina matre, qui secundum diuinitatem non est factus, sed genitus à patre. Et [factum sub lege .i. creatum secundum carnē legis obseruatione, vt susciperet circumsionem & portaretur ad templum cum hostiis iudaico more, sicut veraciter filius Abraæ cui promissus fuerat. Hūc ergo deus factum ex muliere .i. materne carnis substantia sine virili admixtione conceptum, ad humanos aspectus hominem verum protulit: qui in diuina virtute ac substantia manens per omnia quod erat, veram naturæ mortalis infirmitatem, quem non habebat, induit. Visus nanque diuinarum scripturarum, & maximè Hebraicarum, mulieres appellare cōsueuit, nō corruptas, sed fœminas, sicut legim⁹, quia ædificauit dominus deus costā quam tulerat de Adā in mulierē, & adduxit eam ad Adā. Gene. 2. Vt autem dei filius nobis necessariā obediendi virtutem præcipuo commendaret exemplo, fa- D ctus est sub lege. i. subditus est legi: nō quia ipse quicquam legi deberet, qui vnius est legislator & iudex, sed vt eos qui sub lege positi legis onera portare nequiuerant, sua compassione iuuaret, ac de seruili conditione quæ sub lege erat, ereptos in adoptionem filiorum quæ per gratiam est, sua largitate reduceret. Factus est sub lege, [vt eos qui sub lege erāt redimeret, id est, à legis seruitute liberaret, sicut & mortē subire dignatus est, vt eos qui mortis dominium euadere non poterant, à morte redimeret. Factus est sub lege, vt non ab ea expiaretur, sed vt eos qui sub illa erāt pressi & rei, liberaret: ita vt nos omnes Iudæi & gentiles reciperemus pariter [adoptionem filiorum,] quia nostrā participauit naturā, & nos adoptauit ad suam. Propterea ergo voluit sub lege fieri & legem implere, vt eos qui erant sub onere legis compressi, à iugo legis redimeret: & nos omnes, tam Iudęi quàm gentiles, per gratiam nouæ libertatis reciperemus adoptionem filiorū, quam in Adam perdideramus, id est, efficeremur adoptiui filij, ac hæ E reditatem patris æterni consequeremur.

Quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum filij sui in corda nostra, clamantem, abba pater. Itaque iam non est seruus, sed filius. Quòd si filius, & hæres per Deum.

Modò repetit quod superius dixerat, Galatas esse filios dei, vt ostendat similiter illos adoptiuos filios esse, sicut Iudæos, quasi dicat: Dixi vos esse filios dei p fidē. Nec frustra hoc estis. Sed [quoniam] vos Galatæ [estis] adoptiui [filij dei,] sicut & nos Hebræi, [misit deus spiritum] naturalis [filij sui in corda nostra, id est, spiritū sanctum qui & à patre procedit & à filio. Nam Ioan. 15. & missio qua mittitur à patre, ipsa est processio qua procedit à patre. Et ideo dicit eum Apostolus mitti à patre & filio, vt ostendat eum ab vtroque procedere. Misit Deus pater spiritum filij sui in corda nostra. i. in corda nostra omniū F. nostrum qui credimus, tam Iudæorum q̄ gētilium. Nam propter vtrunq; populum misit eū [clamantem, abba pater.] Clamat enim in cordibus nostris ad deum. i. magna piæ mentis deuotione facit nos intus clamare, ò abba pater. Abba nāque & pater, idem est. Sed propter Iudæos clamat abba, & propter gentiles pater, vt ostendat ambos vnum patrem habere Deum. Abba enim Hebraice, pater dicitur. Effectus ergo probat vtrosq; dei filios esse dū in cordibus vtrorunque clamat spiritus sanctus ad Deum, abba pater. Et quid est spiritualis ille clamor, nisi pius affectus electorū erga deū, & pia mentis postulatio esurientis & sitientis iustitiā? Quia verò superius dixerat hæredem, quādiu paruulus est, nihil à seruo differre, quod de populo q sub legis seruitute fuerat, mysticè voluit intelligi, & addiderat quomodo idem populus per aduentum filij dei liberatus sit, facit inde cōsequenter illationem, quòd iam nō sit seruus. Ac si dicat: Populus ille q prius erat sensu & actione

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ne paruulus, & sub lege seruiliter deprimebatur, postmodũ per gratiã vnigeniti dei est in libertatẽ adductus, & in filiũ adoptatus. [Itaque iam nõ est seruus] vt antea sub lege, [sed filius,] quia filiorũ adoptionem recepit dono gratiæ. Vel ita: Spiritꝰ Christi clamat i cordibus vtriusque populi, abba pater. Itaq; iam neuter eorum est seruus post acceptionẽ sancti spiritus, sed est per gratiã filius. [Quod,] id est, sed iam [filius] est, ergo [& hæres] in futuro erit [per deum,] id est, per dei operationem & per dei gratiam. Vel per deum iuro ita fore. Hæc enim filiatio & hæreditas vtrique populo concessa est. Sed quia Galatis Apostolus loquitur, ad eos sequentia verba respiciunt, cum dicitur:

Sed tunc quidem ignorantes deum, his qui natura nõ sunt dij, seruiebatis. Nunc autẽ cum cognoueritis deum, imò cogniti
H *sitis à deo, quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis? Dies obseruatis & menses & tẽpora & annos. Timeo vos, ne fortè sine causa laborauerim in vobis.*

Modò, inquit, estis filij, sed prius eratis serui nõ in carnalium legis ceremoniarum seruitute, sicut Iudæi, sed idolorum: quia [tunc quidem ignorãtes deum, seruiebatis his qui nõ sunt dij natura,] sed opinione insensatorũ hominum, id est, non sunt naturales, sed falsi dij. Hic ostendit non esse seruiendũ, nisi illi qui natura deus est. Tunc quidẽ ignorabatis verum deũ, cui soli seruiendũ est: & ideo aliquid excusationis habebatis, quod falsis diis seruiebatis. Sed [nunc eum] iam [cognouerit is deum,] nulla vlterius vobis supereſt excusatio, si errauerit is, sed longe deterius quàm olim, delinquetis. Nunc nõ est iam locus errandi, cum aperta sit veritas, cũ cognoueritis deum per fidem, [imò] melius possum
I dicere, [cum sitis à deo cogniti, id est, approbati per bonam operationẽ. Vel deus cognouisse dicitur, quia fecit vt ab his cognosceretur, à quibus ignorabatur. Neque enim fas est vt credamus quod tunc Galatas deus primo cægnouerit, quos ante mundi constitutionẽ procognitos habuit: sed tunc cognouisse dictus est, quod tunc vt cognosceretur effecit. Nam quia tunc ipsi eum illius munere, nõ suo merito vel facultate cognouerant, maluit typice loqui, vt tunc ab illo cognitos diceret, quando eis cognoscendum se præstitit: & verbum corrigere, quasi hoc minus recte dixerat, quod ꝓprie dixerat, quàm sinere vt hoc sibi arrogarent, se potuisse quod eis posse ille donauerat. Cũ enim dicitur, quod nos cognoscit deus, cognitionẽ suã nobis præstat vt per hoc intelligamus, ne hoc quidẽ nobis tribuendum, quod nos scimus deum, sed eã quoq; scientiam illius misericordiæ tribuamus. Prius quidem (inquit) per ignorãtiam dei seruiebatis idolis: sed modo cum iam cognoueritis deum, imò cogniti sitis à deo, id est, cognitionem eius perceperitis ab ipso, [quomodo, id est, qua causa, qua ratione, [conuertimini iterũ]
K (vt ante Dei notitiam) ad seruitutem erroris? Quomodo postquam vobis veritas illuxit, cõuertimini iterum ut antea, dum à Iudæis efficeremini proselyti? Quomodo (inquam) cõuertimini [ad elementa, id est, ad carnalia legis mãdata, quæ sunt diuini cultus Iudæis exordia, & sunt [infirma,] quia per se non valent cultores adiuuare: [& egena,] quia egent auxilio gratiæ? Quomodo ad hęc cõuertimini, [quibus denuo, id est, iterũ [vultis seruire? sicut quõdam eis seruierunt Iudæi, sed iam ab eorum seruitute sunt liberati. Illi desierunt eis seruire, & vos qua ratione vultis iterum eis seruire? Quæ scilicet elementa, id est, carnalia legis præcepta, prius fortia & velut quãdam firmitatem dantia steterãt, dum Iudæos adhuc cõprimerent, & cohortarẽtur ad iustificationem fidei, & ad maiorem dei
L notitiam paulatim promouerent: & erant dicta, dum locupletarent eos, dando quandam ipsis apud homines iustificationem, vt non punirentur, vt nihil malt paterentur. Hæc namque erant illis quædam diuitiæ, quæ præparabant illos ad veras diuitias, ad fidem scilicet & iustificationem, necnon & ad hæreditatẽ in supernis accipiendam. Sed nunc infirma & egena sunt hæc elemẽta, quia postquam veritas aduenit, iam neminem ad eius susceptionem præparant, iam neminẽ ad dei cultũ cõstringunt, iam nihil præfigurãt, nihil cultoribus suis profuni, nihil boni cõferunt. Et his ita destitutis ac inanibus elemẽtis vultis denuo seruire, sicut ante veritatis aduentũ Iudæi quondã illis seruierũt, cùm iam nemo debeat illis seruire, sed omnes in libertate quã Christus dedit, permanere: nec iam sub pædagogo viuere, postquam impletum est tẽpus præfinitum à patre. Vere vultis denuo his elementis seruire, & post expletum infantię tẽpus iterum iugo pædagogi colla vestra miserabiliter subdere. Nam [obseruatis,] id est, obseruare disponitis [dies,] sicut sabbatha. [& mẽses,] sicut per primũ & septimum mensem, vel menses, id est, exordia mẽsium, hoc est, neomenias. [& tempora,] sicut quando ter in anno omnes Iudæi ad templum conueniebant, ac solennitates agebant. [& annos,] sicut septimum & quinquagesimum annum. Hunc annũ Galatæ nuper subuersi necdũ obseruauerãt, & ideo (secundũ quod præmisimus) quod ait, dies obseruatis & menses & tẽpora & annos, sic accipiendũ est, nõ quòd iam obseruarent, sed quod hoc obseruare vellent. Non enim tam fecerant quàm facere disponebant carnalia legis opera. Et quia talibus, inquit, subiici nõ respuistis, [timeo vos,] ne mihi damnũ de vobisipsis faciatis, scilicet [ne fortè sine causa, id est, sine vtilitate vestra] laborauerim in vobis] cõuertendis & instruendis. Non ideirco timet eos, vt putet quod illi possint ei per apostasiam suam auferre mercedẽ laboris, quã in eorũ instructione pertulit, sed quia metuit ne seipsos à fide subtrahẽdo, faciãt vt nõ prosit eis labor apostolicus. Nõ enim suam mercedem, sed illos amittere timet. Quod forte, id est, illorum arbitrio potest fieri. Vtrumlibet contingere valet, vt vel sine causa quantum ad eos laborauerit in ipsis, si in errore perdurauerint: vel nõ sine causa, si resipuerint.

Dica-

A Dicamus quod nõnullis visum est, scilicet quia Galatæ partim ex Iudæis, partim ex gentibus ad fidem venerant, sed post discessum Apostoli cogebantur à pseudo prædicatoribus, hi qui de Iudæis conuersi fuerant, iterum Iudaizare: qui verò de gentibus crediderant, rursus elementa obseruare. Quibus aptè congruit quod dicitur: Sed tunc quidem ignorantes deum, his qui natura non sunt dij, seruiebatis. Nunc autem cùm cognoueritis deũ, quomodo conuertimini iterum, sicut antequã deum cognouissetis, ad elementa, id est, ad impiam obseruantiam solis & lunæ ac stellarum & cæli ac terræ? Quæ quidẽ sunt infirma, quantum ad vos, quia nequeũt vos adiuuare: & egena, quantum ad se, quia nihil habent nisi ex dei dispositione, his tamen post nostram conuersionem vultis denuo seruire sicut anteà. Nam dies obseruatis, dicentes: Nõ proficiscar hodiè, quia posterꝰ dies est, aut quia sic
B luna fertur: vel proficiscar, vt prospera cedant, quia sic se habet positio siderum. & menses obseruatis, dicendo, nunc agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem. vel ideirco agam, quia suscepit mensem. Et tẽpora præuidentes in auguriis, quale tempus, siue carum, siue calidũ aut pestiferum, enenire debeat. Et annos, vt illi qui dicunt: Non plantabo hoc anno vineam, quia bissextus est. Siue ergo his, siue aliis peruersis modis, nonnulli Galatarum obseruabant dies & menses, atque tempora & annos, & inde culpat eos Apostolus, atque oẽs qui talibus obseruationibus adhuc studeant. & quàm graue sit periculũ talia obseruare demõstrat, dum esse incassum quod illis qui hæc obseruant, laborasse timet. Quis enim æstimaret q̃ magnum peccatum sit talia obseruare, sicut obseruant (vt dictum est) qui certis diebus aut mẽsibus, siue tẽporibus, siue annis, volunt, vel nolunt aliquid inchoare, eo quòd secũdum vanas doctrinas hominum fausta vel infausta æstimãt tempora, nisi magnitudinem ex timore Apostoli pensaremus, qui nunc talibus ait, Timeo ne
C forte sine causa laborauerim in vobis?

Estote sicut ego, quia & ego sicut vos: Fratres, obsecro vos nihil me læsistis. Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelizaui vobis iampridem, & tentationẽ vestrã in carne mea non spreuistis, sed sicut angelũ dei excepistis me, sicut Christum Iesum. Vbi est ergo beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis & dedissetis mihi. Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?

Ne labor meus in vobis sit inanis, [estote sicut ego] liberi à seruitute elementorum i. à legis obseruatione carnali; [quia & ego,] qui legi subditus fui, & legis obseruantiam noui, sum
D modò [sicut vos] sine lege. Nam quia ego qui legem habui cõsilio rationis eam deserui, ex quo Christũ cognoui, scire potestis quia nihil vtile christicolis in ea esse cõsiderau, quam sic ex toto reliqui. Si igitur ego qui hanc habebam, dimisi, tũc vos, qui eam non habetis, assumere nõ debetis. Vel estote sicut ego in fidei charitate, quia & ego sum sicut vos homo correctus de errore. Nam & nunc potestis exemplo meo à legis obseruãtia retrahi, sicut olí ab idolorũ estis cultu reuocati. Et debetis esse sicut ego, quia [obsecro vos ó fratres] vt sitis sicut ego. i. dulcedine fraternæ dilectionis rogo. Ideo vos fraterno amore obsecro, vt non inimicus decipere quæro, sicut falsi apostoli de me vobis asserunt: quia dum essem apud vos, [nihil me læsistis,] sed in magno honore habuistis. Superius aspere correctos nunc demulcet ac reuocat blãdiendo, obsecrando, & bene gesta eorũ memo-
E rando. Non me læsistis, sed potius vosipsi [scitis quia per infirmitatem carnis, id est, eo tempore quo infirmabar in carne mea, prædicaui vobis euangelium Christi iampridem: & tamen [non spreuistis,] vt me vilem iudicaretis, [tẽtationẽ vestram in carne mea] ægrotante. Tanta enim fuit infirmitas corporis in me, vt vos inde tentari possetis, & putare quod nõ esset in me virtus aliqua spiritualiter, qui corporaliter sic infirmabar: nec essem apostolꝰ Christi, quẽ ita doloribus ifirmitatis agitari permitteret. Vel hęc infirmitas fuit passio diuersarum tribulationũ. [Euãgelizauivobis iãpridẽ] per infirmitatẽ carnis. i. per tolerantiam aduersitatum, quibus vehementer affligebatur caro mea: & tentationẽ vestram in carne mea factam nõ spreuistis. i. nõ vilem existimauistis passionem tribulationum mearum, per quem tentabamini vtrum timore me defereretis, an charitate amplecteremini. Et inde vos esse firmos cognoui, q̃ aduersitatibus quæ mihi in carne acciderant, non estis à charitate deflexi. Nam dum me propter annũciationem euangelij tam cõtumeliosè tractari ab in- F
credulis videretis, vos quoque similiter ab illis male tractandos fore propter eiusdem euangelij susceptionem credere poteratis: & ideo cõsideratione tantæ persecutionis ac pœnæ quidam deficiebant à fide, vel metuebant ad eã accidere. Atq; ita omnes tẽtabantur, & alij probati, atq; alij reprobi per ignem tribulationis declarabantur. Illam infirmitatem, quæ in carne mea fuit vestra tentatio, non spreuistis, vt de me sic abiecto & afflicto non curaretis: nec ex toto respuistis, vt omnino conuerti propter illam renueritis, sed potius ita me excepistis, ac si nihil paterer, ac si essem immortalis & impassibilis. Cũ tanta scilicet reuerentia me excepistis, cũ quanta dei angelum venientem de cælo exciperetis: & vt plus dicam, ita me excepistis, sicut ipsum Christũ, si descẽdisset rursus in terram, & venisset vobis prædicare. Tantæ enim autoritatis me habuistis, ac si de sublimibus veniens angelus loqueretur vobis, vel ipse Christus angelorum dominus. Et quãdoquidem in tanto honore me tunc habuistis, nunc autẽ sine causa spernitis ac respuitis, [ergo vbi est beatitudo vestra?] id est, illa affectio & humilis de-

uotio

Universidad de Deusto
Biblioteca

Guotio quã erga me habuistis, quæ erat causa futuræ beatitudinis vestræ. Bene reuocat illos, vocando illam affectionem beatitudinem: quia si causam amittunt, effectum perdent: si amittunt illam deuotam affectionem, perdent sine dubio futuram beatitudinem. Verè, inquit, [sicut angelum, vel sicut Christum Iesum me excepistis,] & inde beatitudinem meruistis: quia si posset iuste & cũ mea vtilitate fieri, illa membra vera quę chariora sunt in homine, tulissetis à vobis & dedissetis mihi. [Testimonium enim vobis perhibeo, quia si] ad vtilitatem ecclesiæ [si fieri posset,] si cũ iustitia vestra & commoditate mea fieri posset, [oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi. i. ad vtilitatem meæ prędicationis. Consueto more loquitur, sicut solemus dicere: de carne mea vellem prouestro profectu dare, si possem. & propter nimiam erga se charitatem illorum exaggerandam dicit talia. Sed cũ tanta charitas & tantus honor illi fuisset exhibitus, nũquid propter ipsum honorem sibi exhibitum, ac dilectionem pepercit illis errantibus, ne forte negaretur ei & minus ipse cũ argueret eos, laudaretur vel amaretur? Nõ vtiq;, quia propter honorem sibi impensum non gaudebat, sed propter eorum salutem. Ideoq; propter eandem ipsorum salutem non timuit & vituperari ab illis vel odio haberi, dũmodo quod verum & vtile erat, prędicaret. Vnde mox subiicit: [Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis?] Quia, inquit, tantum me dilexistis, ergo propter veritatem quam annunciaui, inimicum vobis me factum putatis? Persuadebant enim illis pseudo apostoli, quod ipse causa odij noluisset eos docere circuncisionem, sed aliis illam prædicaret, & inde putauerunt eum sibi inimicum. Propter quod increpando nunc dicit: Ergo inimicus vobis factus sum, verũ dicens vobis? Ac si dicat: Non debetis æstimare quod sim vobis inimicus, sed magis amicũ me debetis agnoscere ex eo, quod purã vobis veritatem prædicaui, scilicet vt absque legis obseruantia per solius euangelij custodiam quæreretis saluari. vel quia nemo vult se argui, reprehẽdens eos nunc videtur illis inimicus.

Æmulantur vos non bene, sed excludere vos volunt, vt illos æmulemini. Bonum autem æmulamini in bono semper, & non tantùm cùm præsens sum apud vos filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Vellem autem esse apud vos modò, & mutare vocem meam, quoniam confundor in vobis.

Ego qui veritatem dico, videor inimicus: sed si blanditiis vos fallerem, tunc putaret amicus. Ego autem non sum vobis inimicus, sed illi potius, quos putatis amicos. Nam ipsi [æmulãtur vos non bene .i. non bona voluntate, quia non legitimo sponsо vos æmulãtur. Sãcti viri æmulantur zelo dei anima fidelium, ne castitatẽ mẽtis quam Christo sponsо illibatam seruare debẽt, aliqua perfidie subreptiõe vel peccati perpetratione violent. Et pseudo apostoli quasi zelo dei se istos æmlari fingebant, quos quasi per trãsgressionem legis à castitate spirituali recedere iudicabant. Sed non bene id faciebãt, quia ex quo sponsus ipse Christus per fidem vos iustificari decreuit, non est iam casta anima quæ per carnalia legis opera quærit iustificari, quoniam auersa est ab amore sponsi. Et hoc est: Nõ bene vos æmulantur, id est, non bene studẽtiu vobis castitatem custodire: [sed excludere vos volunt] à sponsi thalamo, id est, ab ecclesiu catholica, [vt illos] in formicatiõe, id est, in hæresi sua foras [æmulemini,] id est, quodam mentis feruore studeatis imitari. Ipsi volunt vt illos æmulemini, id est, imitemini, vos autẽ nolite eos imitari, sed [bonum] quemlibet virum [æmulamini, id est, feruenti amore imitari studete: non ad horã, sed [semper,] & non in illis operibus, quæ vel mala sunt, vel nec bona nec mala, sed [in bono] tantum. Petrus enim bonus erat, & tamen in illa simulatione, qua metu Iudæorum à gentilibus qui crediderant segregabatur, non est imitandus, sed tantũ in bono quod egit. Vel malũ quod in pseudo apostolis est, nolite æmulari: sed bonum vbicunque repertum fuerit, æmulamini, id est, feruida mente imitamini in bono .i. in eo quod ipsum est bonum, non in alia re. Nonnulli enim bonũ æmulantur nõ in bono, quia videntes iustos pro bono opere laudari ab hominibus, studeant & ipsum opus ágere, vt humanas laudes recipiant. Ideo tantũ in bono, non autem in malo bonum est æmulandũ. i. propterea solummodo quia bonum est debetis illud imitari, vt ipsum bonũ vos delectet, & ex amore sequamini illud. Et hoc agite [non tantũ cũ præsens sum apud vos] corpore, sed etiã dũ absens sum ô [filioli mei, quos] nunc [iterũ parturio, donec formetur Christus in vobis.] In absentia eius non æmulati fuerant bonum, sicut fecerant dum ille cũ illis esset: & idcirco monet eos, vt non sint similes seruo ad oculum seruienti, sed bona facere studeant illo absente, sicut & præsente. Quos vocat filiolos, quia diminuto corde fuerant: & rursus adhuc in obscuro matris vtero manebant, nondum prolati in lucem per correctionem. Vocat & suos, quantum ad bonam voluntatem suam, & ad spem quã habet de illorum correptione. Qui materno more ex deo conceperat illos prius per bonam voluntatem ac dilectionẽ, parturierat per prædicationem, pepererat per ipsorum conuersionẽ. Sed postea per pseudo apostolos à vita fide fuerãt extincti. Ideo rursum modo concepit illos per bonam voluntatem, & iterum prædicando laborat vt eos in lucẽ pariat. Et tãdiu in eorũ parturitiõe dolet & laborat, donec formetur Christ⁹ in eis, qui deformatus fuerat in ipsis. Quod grauius est dictũ, quàm si diceret eos formari in Christo. Donec, inquit, formetur ĩ vobis Christus .i. similitudo Christi exprimatur in vobis, vt non nisi forma noui hominis appareat in fide & operibus vestris. Parturire se dicit eos, quod matris est, non patris, vt ostendat maternum laborem & affectum, quẽ pro eis vel ergã eos

A eos habet, quoniam sola mater dolores partu-
ritionis sentit, & affectuosius quàm pater diligit. Nunc, inquit, absens voco vos filiolos, sed [modo vellem esse præsens apud vos, & mutare vocẽ meã. i. negare vos filios. Vellẽ esse præsens, vt digna vobis dicerem, quæ nolo scribere ne permaneant. Dum enim absens sum, blande alloquor, ne si vos exasperarẽ, maleuolo animo fieri putaretis: sed vellẽ nũc esse vobis præsens & vocẽ lenitatis ac mansuetudinis, qua absens vtor, mutare in vocẽ asperitatis & seueritatis. Quia non ita commouet epistola vel quælibet scriptura corda hominũ, sicut viua vox præsentialiter loquentis. Motus etiam corporis & habitus ac vultus & modus loquendi, multum cõmouet audientes. Ideo vos aspere vellem redarguere, [quoniã cõfundor in vobis. i. apud alios erubesco pro vobis ita recedentibus à doctrina mea. Vel aliter: Ego nunc absens multa vobis per similitudines loquor, volens vos corrigere
B re loquendi rem profundius & subtilius aperirem, & non parabolicè, sed palã veritate disserẽ. Si enim profundiora nunc eis diceret, nõ haberẽt qui exponeret. Sed si ipse presens esset vbi dubitarent ipse exponeret. Et præsens esse vellet, vt aliter loquens manifestius & profundius rem exponeret. Vellem esse præsens, quoniam absens confunditur in eis. i. doctrina absentis patitur confusionem in cordibus eorum consule intelligentium dicta eius subtilia. Sed prior sententia est verior & melior. Sequitur

Dicite mihi qui sub lege vultis esse, le-
Gene. 16. Gene. 21. *gem non legistis? Scriptum est enim, quoniam Abraam duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnũ de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem.*

C *Quæ sunt per allegoriã dicta. Hoc enim sunt duo testamenta: Vnum quidem in monte Sina, in seruitutem generans, quæ est Agar. Sina enim mons est in Arabia, qui cõiunctus est ei, quæ nunc est Ierusalem, & seruit cum filiis suis.*

Rursus Apostolus incipit ostendere ex ipsa lege quod nõ sit tenenda. [Dicite,] inquit, hoc est, respondete, [mihi] vos [qui sub lege] carnaliter [vultis esse, legem non legistis?] Quicquid eligant, probãtur stulti. Si non legerunt, nõ debent recipere, quã nesciunt. Si legerũt, ipsa probat se dimittendam. Quod si non intelligunt, stulti sunt. Translata in Græcum fuerat lex per Septuaginta interpretes, & idcirco poterat à Galatis legi. Ideo autem quæro an legeritis legem, quia in ea [scriptum est, quoniam Abraam duos filios habuit:] quod si attenderetis, nunquã ad eã recurreretis. ibi enim inuitur, quia qui sub lege sunt, per gratiam sunt in libertate. Cum enim plures filios ille pater habuerit, de duobus spiritualiter agit scriptura, innuens aliquid egregiũ in his prefigurari. Vnus ergo pa- D
ter duos filios habuit, [vnum de] Agar [ancilla, & vnũ de] Sara [libera.] Quamuis enim pater vnus esset, non tamen coditio & genitura vtriusq; fuit similis. [Sed] ille quidem [qui de ancilla] est procreatus, [secundũ carnem, id est, secundum carnis naturam vel cõstitutionem [nãtus est:] quia iuuencula, sicut erat Agar, de serua solet concipere. Ille [autem qui de libera] gẽtus est, nõ per carnis vsum, sed [per] dei [repromissionem] natus est. Ob hoc enim ex Sara ma- Gene. 18.
tus est, quia deus promisit, imõ repromisit, nõ quia caro id potuit. Sara enim erat sterilis & vetula, nec de iene marito si nunquã sterilis fuisset, cõcipere iam anus poterat, sed deus mirabili operatione dedit ex ea filiũ. Abrae per gratiã repromissionis suæ. [Quæ sunt dicta per allegoriam .i. per aliam loquutionem, vt aliud exterius sonet, & aliud interius intelligatur. Quia [hæc .i. hæ duæ matres [sunt, id est, significant [duo testamẽta.] Duo tantum exponit .i. ancil- F
lam & liberam, vt per hæc intelligamus & cetera. Abraam ergo deus pater intelligitur. Duo filij, duo populi, Iudæorũ scilicet & Christianorũ. Ancilla, carnalis doctrina veteris testamẽti, quæ gignebat sub iugo seruitutis, dum timore cogeretur deo seruire. Libera autem, prædicatio siue gratia noui testamenti, quæ liberos generat, qui per charitatem deo seruiãt. In vtroq; enim testamento genuit deus filios qui sibi seruirent, sed in veteri Iudæos seruos qui timore pœnæ & promissionibus tẽporalũ ei seruiliter obedirent, & hoc est secundum carnẽ, quæ & pœnas horret, & dulcia amat. In gratia verò noui testamenti liberos, qui ex dilectione seruiãt, nõ vi carnis, sed opere dei. Quis enim impossibilia secundũ naturã crederet, quæ suauia sunt in præsenti contẽneret, non vita speraret, nisi dei virtus hoc in eo operaretur? Duæ matres, vt dictũ est, sunt duo testamenta. [Vnũ quidem
veniens à monte Sina, vel datum [in monte Si- E
na, id est, vetus testamentũ, [in seruitutẽ generans] deo filios, qui essent sub districtione formidinis, & ex timore deo seruirent,] quæ res,] id est, quod seruile testamentum [est Agar, id est, significatur per Agar. Hic relinquitur nobis intelligendum, quod Sara libera matrẽ gratiam vel prædicationem euangelicam significauerit. Dehinc redditur causa cur per Agar significetur illud vetus, quod deletum est. [Sina enim] vbi testamentum illud datum est, [mons est in Arabia,] quæ est puincia extraneorũ gẽtiũ, non in terra promissionis, quæ est hæreditas filiorũ: vt intelligamus eos qui testamentũ illud carnaliter obseruant, nequaquam ad hæreditatem pertinere filiorũ, sed extraneos esse à terra viuentium, & alienos à patria sanctorũ. [Qui] mons [coniunctus est Ierusalem,] quia quod in monte illo carnaliter & seruiliter iussum est, in Ierusalẽ vbi templũ erat, obseruatũ est. Cõiunctus & cõsociatus est ille mons non futuræ Ierusalẽ, sed [ei quæ nunc est, id est, nõ cælesti, sed terrestri: & non est libera, sed [seruit cum filiis suis,] qui doctrinam eius sequuntur, & ex timore cuncta faciunt. Vel quia mons tumorem superbiæ designat, & Sina inter-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gpretatur mandatum, Iudæi habuerunt seruile testametum à monte Sina.i.à superbia mãdati: quoniam propterea digni fuerunt talem accipere legem, quæ reprimeret eorum ceruicositatem, quia de mandato ipsius legis erant supra modũ cõtra cæteras gentes gloriaturi. Quod testamẽtũ generat eos in seruitute legis vel peccati, quia & terrore minarum cogit eos legi carnaliter deseruire, & omnes facit pręuaricatores dum nõ possunt ipsam legẽ implere. Quæ testamẽti seruitus est Agar, id est, designatur per Agar ancillam, quæ interpretatur aduena vel alienatio: quoniam peregrina est cum filiis suis & alienat eos ab hæreditate cælesti. Arabia verò interpretatur humilis, significans infirmam & humo repentem conuersationem eorum qui legi seruiunt, sicut & mons Sina tumorem designat elationis ipsorum, qua de mandato eiusdem legis extolluntur. Sinà enim mons est in Arabia.i. mãdatum legis tumor elationis est in humili (hoc est, per humum repenti) cõuersatione Iudęorum, dum se legem dei habere gloriantes iustos se putãt, & cunctos homines velut peccatores despiciunt, licet ipsi nunquam vel intelligendo, vel operando subleuentur à terra. Qui mons.i. qui superbus tumor, coniũctus est & semper adhæret ei Ierusalẽ, quæ nũc est, id est, ei parti Iudæorum quæ in infidelitate persistens, sola temporalia quęrit. Ierusalem nã que visio pacis dicitur. Quo nomine plebs illa recte designatur, quæ nunc semper videre pacẽ temporalem desiderat, vt carnis suę voluptatibus sine inquietudine vel metu seruire valeat. Et ideo nunc esse dicitur, quasi quæ in alio seculo futura non sit, quia nũc bonis præsentibus quantum potest fruitur, & in amore huius seculi habet cor omnino fixũ, sed in alta vita bonis omnibus cărebit, & suppliciis perpetualiter deficiens velut in nihilum redigetur. Ipsa est nunc sicut dissеruimus, & seruit adhuc miserabiliter sub iugo legis cum filiis suis, sicut Agar cũ Ismaẽle, quia noluit recipere libertatẽ quam Christus attulit. Ex quib⁹ omnibus euidenter ostenditur, legẽ amplius post aduẽtum Christi non esse tenendam, sed seruitutem quę
1 sub ea est, à cunctis hominibus fugiendam.

Illa autem quæ sursum est Ierusalẽ, libera est, quæ est mater nostra. Scriptũ est enim: Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis, quia multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Nos autem fratres secundũ Isaac promissionis filij sumus.

Isaiæ. 54.

Ita quidem terrestris Ierusalem seruit cum filiis suis, quoniam ancilla est, & in seruitutẽ generat vt Agar. Sed [illa Ierusalẽ quę est sursum] mente cum deo, [libera est] vt Sara, & [est mater nostra] generans nos in libertatẽ sicut Isaac Sursum est enim sanctorum ciuitas, quãuis hic pariat ciues, in quibus peregrinatur, donec regni eius tempus aduenìat. Nam & sancti angeli qui in cælis feliciter habitant, ciues eius sunt. Illa Ierusalẽ cuius conuersatio in cælis est, quę
K sursum cor habet, quæ superna appetit, quam Sara figurauit, libera est: id est, ex amoris libertate bono animo studet placere deo, non ex timoris seruitute quærit pœnam euadere. Liberа per spiritũ dilectionis, quem accepit à Christo. Vbi enim spiritus domini, ibi libertas. Et 2. Cor. 3.
hæc in libertate sua exemplo Saræ genuit nos, vt non quasi serui, sed sicut filij seruiamus patri nostro, qui est in cęlis. Verè est mater nostra licet fuisset diu sterilis vt Sara. Hinc enim scriptum est in Isaia: Lætare sterilis &c. Isaias nãq; per spiritum sanctum prænuncians futuram ecclesiæ fœcunditatem, ait: Lętare tu superna Ierusalem, id est ecclesia post aduentum Christi futura, modò quidem sterilis vt antea Sara, quę nunc tempore prophetarum [non paris] filios in fide, erumpe in vocem prædicatiõis, vt quæ diu siluisti, vocem cum magno impetu per virtutem sancti spiritus emittas, [& clama,] vt à multis audiri valeas, tu quæ modo ante aduentum sponsi [non parturis, id est, non conaris parere, non doles vt parias. Ideirco te moneo hæc agere, quia tui desertæ ac derelictæ erunt
L [filij multi magis quàm eius] synagogæ quæ modo [virum habet] deum vel legis sermonem Dũ plures filij promittuntur ecclesiæ, non penitus synagoga excluditur à partu, sed multitudo gentium illi præfertur. Et ipsa enim in apostolis, ac per apostolos primum populum genuit de Iudæis. Sicut autem primo Abraam sibi in coniugium sociauerat Saram, sed propter eius sterilitatem cognouit ancillam, vt vel ea prolem gigneret, & tandem ex Sara per donum gratiæ dei filium genuit, ita deus ab initio mundi ecclesiam in paucis electis sibi coniunxit: sed quia tunc illa per prædicationem filios non generabat, interim synagoga velut ancilla ad amplexus eius introducta, semen prædicationis accepit, vnde carnalem populum in seruitute legis pareret, donec circa finẽ seculi per diuinam gratiã ecclesia multis filiis dotaretur, imò populum Christianum velut Isaac pareret. Vnde exponendo subdit Apostolus: [Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij M
sumus.] Acsi dicat: Iudæi quidem secundũ formã quæ præcessit in Isaac, sumus filij promissionis. Vel ita: Deus promisit ecclesiæ filios, sicut Saræ promiserat Isaac: sed nos ô fratres secundum formã Isaac sumus filij promissionis. Vbi ostendit priorẽ promissionẽ de vocatione gentium in Isaac.i. in filio promissionis. Nã sicut Sara genuit Isaac quia deus promiserat, sic ecclesia gẽtilem populum in fide peperit, quia deus hoc per ꝓphetas prędixerat. Quod enim Sara formã ecclesiæ pręferens, sterilis erat, nec spem generãdæ prolis habebat, significat quòd natura generis humani peccato vitiata, ac per hoc iure dãnata, nihil veræ felicitatis in posterũ merebatur. Sed gratuito dei munere postmodũ fœcundata, multitudinẽ liberorum ecclesia genuit exemplo Saræ, quæ per gratiam diuinæ ꝓmissionis genuerat Isaac. Qui scilicet Isaac risus vel gaudiũ ĩterpretatur, significat eos qui in lætitia deo seruiunt, non ex tristitia vel ex necessitate: & gaudent si quid pro iustitia protulerũt,

A tulerũt, vel à doctoribus suis audire digni sunt. Vos estis gloria nostra & gaudium. Itaq; ex eis quæ nunc vsque hac lectione dicit Apostolus, notãdum est quòd Agar legem & synagogam, designat, Ismael verò filius eius populũ Iudaicum & singulos Iudæorũ. Et quando Agar legem, tunc Ismael populum significat. Quando verò Agar synagogam vel plebem figurat, tũc Ismael singulos Iudæorum vel omnes insinuat. Apostolus enim quãdo dixit vnum testamentũ esse à monte Sina, in seruitutem generans velut Agar, euidenter ostendit quòd legem Agar significauerit, & Ismael populum. Sequenti quoque versu demonstrauit Agar significasse Ieru
salem, id est, synagogam, & Ismael filios eius. i. singulos Iudæorum. Similiter Sara nouam legem & ecclesiam designat, Isaac verò populum Christianum & singulos Christianorũ. Nam quando Sara nouã legẽ, tũc Isaac nouũ popu-
B lum præfigurat. Quando autem Sara ecclesiã tunc Isaac filios ecclesiæ. Vbi enim dixit Apostolus duas matres designare duo testamẽta, & Agar figurare vetus, ibi necessario ostendit intelligendũ, quod Sara nouã legem expresserat, & Isaac populũ Christianorum. Et in sequentibus dicens sub similitudine Saræ, Lætare sterilis &c. ĩdicat Sarã designare ecclesiã, & Isaac singulos quosque fidelium. Apte enim qui per repromissionẽ natus est, designat filios gratiæ, qui non per carnis generationem, sed per spiritualem regenerationem nascuntur ecclesia.

Sed quomodo tunc is qui secundũ carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Eiice ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ.

Genę. 21. Rom. 9.

Nos (vt dictum est) sumus filij promissionis id est, per gratiam geniti, secundũ formam quę pręcessit in Isaac. [Sed quomodo tunc] Ismael
C [qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eũ qui secundũ spiritum] genitus fuerat .i. Isaac qui secundum spiritalem operationem diuinę gratię procreatus erat ex anu sterili, [ita & nunc] fieri cernimus, dum Iudæus quilibet ex ancilla synagoga secundũ carnẽ natus, Christianum ex libera ecclesia secundum spiritalem gratiam natum persequitur, vel pœnis corporalibus cum afficiendo, vel (quod nũc melius ad rem pertinet) carnales obseruantias suadendo. Nã qui legem secundũ carnem intelligunt, aduersantur his qui secundum spiritũ sentiunt, & persequuntur eos, vel seducere conantur. Nulla autem persecutio Ismael aduersus Isaac mota refertur, nisi quidam ludus infantiæ. Ludebat enim Ismael cum puero Isaac, & ludum illum
Genę. 21. vocat nunc Apostolus persequutionem. Nam & Saræ displicuit ludus ille, quia intellexit ibi seductionis aliquid inesse. Nã lusio illa, illusio erat. Si illusio, seductio & deceptio. Omnis enĩ ludus puerorum, simulacrum est negocij maioris. Et quando maior ludit cum minimo ad hoc ludit, vt quodammodo sedueat eum, scies se habere negocia alia quæ intendit: & simulat D
quædam puero.i. infirmo, ludẽs cum illo. Maior erat Ismael, & roboratus in malitia. Sed ludens cum puero Isaac seducebat eum, & quasdam fraudes ludendi cũ infirmo faciebat. Animaduertit mater ludum illum persequutionem esse. Sic & ecclesia nunc per apostolũ intellexit ludum, quo Galatis pseudò prædicatores illudebãt & maligna fraude illos seducebãt, persequutionem spiritalem esse. Plus enim persequũtur, qui illudendo seducunt. Iudaicus ergo populus in Ismaele designatus, per pseudo apostolos persequebatur in Galatia populũ Christianum in Isaac designatũ, quasi superior & dignior fieri volens, velut primogenitus ad possidẽdam cũ illo hęreditatẽ. [Sed] nõ ita erit. [quid] enim [dicit scriptura] de eo? Eiice de domo tua Gene. 21.
[ancillam] synagogam [& filiũ eius] populum Iudaicum, ne particeps fiat hæreditatis Christianorum. Et necesse est vt ita fiat. [Nõ enim hæres erit filius ancillæ cũ filio liberæ .i. non E
possidebit hæreditatem regni cælorum populꝰ Iudaicus ex ancilla synagoga natus, cum populo Christiano ex libera ecclesia nato. Hoc ita cõpletũ cernimus, videntes ancillã synagogam vel legem carnalem cum filio suo foris eiectã & ab hęreditate superna repulsam. Nã sicut Agar ancilla cum Ismaele filio suo ante natiuitatem Isaac manst in domo Abrae, sed post natiuitatẽ expulsa est, ita lex secũdum carnalem obseruantiam, vel synagoga cũ populo Iudaico manst apud eum priusquam populus Christianus cœpisset ex baptismo nasci: sed post eiecta est de ecclesia & separata à summi patris amplexu & familiaritate atque hæreditate.

Itaque fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit.

Quandoquidẽ nos sumus filij promissionis secundum Isaac, & Iudæi filij ancillæ persequũtur nos, suadendo carnalem legis obseruantiam [itaque] patet ô fratres] quia [non sumus ancillæ filij, vt seruiliter subiiciamur legi, sed sumus F
filii [liberæ] ecclesiæ vel gratiæ, vt libertate charitatis viuam⁹. Si enim essemus filij ancillæ, Iudæi filij eius pacem erga nos seruarẽt. Sed quia nos ex alia matre.i. ex libera genitos vident, libertatem nobis inuident & auferre moliuntur. Nẽ quis autem putaret nos ita liberos esse naturaliter, sicut fuit Isaac, scilicet vt seruitus nulla præcessisset, subiungitur quia Christus hac libertate nos liberauit, à iugo videlicet diaboli sub quo prius tenebamur serui.i. non per liberum arbitrium nostrum, sed per Christum liberatorum à seruitute peccati venimus ad libertatem innocentiæ, ac sanctitatis & iustitiæ, secũdũ quam appellamur filij. Sed in hac lectione possunt adhuc aliqua subtilius inspici. Scriptum est enim quoniam Abrã duos filios habuit &c. Abraã senex (vt supradictum est) deũ Danie. 7.
patrẽ designat, quem Daniel antiquum dierũ appellat. Qui habuit duos filios, id est, duos populos: vnum terrena diligentem, alterum cælestia quęrentem: & ideo vnum ex ancilla natum

Universidad de Deusto
Biblioteca

G alterum ex libera. Nam quicunque etiam nunc in ecclesia terrenam felicitatem quærunt à deo pro bonis quæ faciunt, adhuc filij sunt ancillæ, id est, seruitutis antiquæ. In Ismaël nanq; sunt omnes, qui carnaliter deum diligunt, id est, pro temporali retributione. ad ipsos enim & vetus testamentum pertinet, & ipsi sunt adhuc in seruitute. Qui enim propter bona terrena suscipiunt vel seruant legē dei, ipsi sunt hæredes veteris testamenti. Similiter quicunque vel inveteri vel in nouo testamento pro sola cælesti remuneratione deo seruierunt aut seruiunt, per Isaac designātur, & hæredes sunt noui testamēti. Nam & antiqui iusti, licet vetus testamētum pro temporū distributione diuinitus datū populo veteri congruenter seruauerint, tamē pro dei gratia filij promissionis effecti sunt, & noui testamenti hæredes in occulto dei consilio, deputati sunt. Et enim illis tēporibus fuerunt spiritales viri, quos nō occidebat litera iubens, sed viuificabat spiritus iuuans: & nunc quoq; sunt
H plurimi carnales, qui vel hæreses faciunt nō intelligendo scripturas, vel in ipsa catholica fide
al. perseuerans. aut adhuc paruuli lacte nutriuntur, aut tāquam palea perseuerantes futuris ignibus præparantur. Itaque ad vetus testamentū pertinent, vtpote filij ancillæ, dilectores temporalium, dilectores huius seculi, quocunq; tempore sint vel fuerint: & ad nouum testamentum, vtpote filij liberæ, dilectores ęternę vitæ. Omnes ergo qui per fidem veniunt ad agnitionem dei, possunt filij Abraæ dici. Sed in his sunt aliqui pro bonis tēporalibus deo seruiētes, & aliqui pro charitate deo adhærentes. Et hi sunt duo filij, vnus de ancilla, & alter de libera. Sed qui de ancilla secundum carnem natus est, id est, secundū carnis affectum vel cupiditatem, processit in hanc conuersationem, vt honeste viuat pro temporalibus præmiis. Qui autem de libera genitus est, processit ad spiritalem vitam, & ad intentionē supernæ remunerationis, per repromissionem qua deus Abraæ filios vt stellas, id est, præclaros & cælestes repromisit. Sina enim mons est
I in Arabia, qui cōiunctus est ei, quæ nunc Ierusalem, & seruit cum filiis suis. Vt suprà dictum est, Sina interpretatur mandatum, Arabia humilis, Ierusalem visio pacis. Et Arabia significat humilem, id est, humo inhærentem, nec ad cælestia se erigentem, in tentationem eorum qui tantū terrena quærunt pro bonis quæ faciunt: Ierusalem verò pacem ac prosperitatem, quam se in præsenti videre gaudent, vt sine perturbatione vel metu bonis huius seculi fruantur. Sina ergo mons est in Arabia, id est, mandatū dei tumor elationis est in mente per intentionem humi deiecta: quia quisquis infima de his quæ bene videtur agere, quærit, tumet de obseruatione diuini mandati, & quasi iustum se esse gloriatur coram hominibus. Qui tumor arrogantiæ coniunctus est ei Ierusalem, id est, ei prosperitati quæ nunc est, & seruit peccatis & voluptatibus vel cupiditatibus cum filiis suis, quia prosperitatem & diuitias solet comitari superbia, maxime apud eos qui tantum præsentia diligunt. Illa autem quæ sursum est Ierusalem, libera est &c. Hęc Ierusalem, id est, hæc visio pacis, hæc prosperitas secularis, hæc ciuitas carnalium quæ nunc est, quæ nunc ad momentum floret, seruit, id est, seruilia peccati opera quæ lege prohibentur facit, & seruilibus mundi cupiditatibus acquiescit. Sed illa Ierusalem, id est, visio pacis, illa prosperitas, illa sanctorum ciuitas, quæ sursum est, libera est ab omni seruitute peccati, & ab omni cupiditate seculi, quia nec peccat, nec secularia concupiscit. [Quæ est mater nostra,] si & nos exēplo eius seruire peccato contemnimus, & concupiscentias seculi respuimus. Quæ per Saram vetulam designata est, quia & ipsa cœpit ab origine mundi. Sterilis autē dicta est, vel quia secundum carnem nō parit, vel quia diu filios in terra non genuit. Sed lætari iubetur pro multitudine futurorum filiorum, quia si gaudium erit coram angelis dei super vno peccatore pœnitentiam agente, quanto magis super multis ad iustitiam conuersis? Quæ nō parturit, quia dolores non patitur, sed
Isa. I generat spiritaliter sine passione, clamās in lætitia. Quæ & deserta suis hominibus cælestem iustitiam deserentibus, atque terrena lucra sectantibus. Sed tandem fœcundata est innumerabili multitudine filiorum. Sed quomodo tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc illi qui secundum carnem nati sunt, persequuntur eos qui secundum spiritum nati sunt. Secundū carnem quippe nati sunt dilectores mundi, amatores seculi. Sed secundum spiritum nati sunt amatores regni cęlorum, dilectores Christi, desiderātes vitam ęternam, gratis colentes deum. Spiritales ergo patiuntur persequutionē à carnalibus, quia ludus carnaliū, persequutio & afflictio est spiritaliū. Ludit nanq; Ismaël, & fratrē suum ludendo quærit seducere, quando carnales dulcibus verbis illicita suadent, vanitates loquūtur, ad delectationes prouocāt, risum mouent, libidinem excitant, malis colloquiis mores bonos corrūpunt. Et talibus ludis grauius *1. Cor.* persequuntur spiritales, quàm si gladius illos ap *M* peterent. In omnibus ergo aduersatur caro spiritui. Siue enim populus carnaliū hominū aduersatur populo spiritaliū, siue etiā in vnoquoque nostrum caro cōcupiscit aduersus spiritū, & spiritus aduersus carnē, & hæc sibi inuicē aduersantur, atq; lex in mēbris nostris repugnat legi mētis nostræ & captiuos nos ducit in lege peccati. Si ergo caro, cuius personam gerit Ismaël, qui secundū carnē natus est, spiritū blandiatur, qui est Isaac, & illecebrosis eū eo deceptionibus agat, si delectationibus illiciat, voluptatibus molliat, huiusce modi ludis carnis spiritū, Sarā maxime, quæ est virtus, offendit: & huiusmodi blādimēta acerbissimā per sequutionē iudicat Paulus. Et tu igitur quisquis hæc audis, *Nolo* nō illam describi nunc persequutionem putes, quādo furore gentiliū ad immolandū idolis eogeris: sed si forte voluptas carnis te illiciat, si tibi libidinis illudat illecebra, hæc, si virtutis ea filius, tanquā persequutionē maximā fuge. Idcirco enim dicitur, Fugite fornicationem. Sed & si iniustitia blandiatur, vt personam potentis accipias, & gratia eius flexus nō recte iudicium *1. Cor.* feras, intelligere debes quia sub specie ludi blādi-

dum

A dam persequutionē ab iniustitia pateris. Verū & per singulas malitiæ species, etiam si molles & delicatæ sint & ludo similes, persequutionū species dicito, quia in his ominib⁹ virtus offenditur. Ita ergo fili⁹ ancillæ ludēdo persequitur filium liberę. Sed quid dicit scriptura? Audi vocem ipsius liberæ: Eiice ancillā & filium eius, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Eiice legis seruitutem, qua pro temporali retributione seruitur deo, & populum carnalem licet nomen Christianitatis habentē. nō enim filius vetustæ seruitutis erit regni cælorū hæres cum filio nouæ libertatis. Quicunque enim mores veteris hominis adhuc retinet, fili⁹ est ancillæ, id est, seruitutis antiquæ, licet Christianus vocetur. & ideo in fine de ecclesia iusto
B rum eiicietur, vt non sit hæres cum his qui in nouitate vitæ ambulant. Rursum eiice hæresim & populum quem ipsa genuit. non enim hæres erit filius hęresis cum filio catholicæ veritatis. Nam & hęresim designat ancilla. Itaq; fratres non sumus filij ancillę, vt seruiamus peccato, & concupiscentiis seculi vel erroribus: sed filij liberæ, vt nostram vel dei voluntatem compleamus in charitatis libertate, exuti mundana cupiditate. Qua scilicet libertate Christ⁹ per gratiam suam nos liberauit, vt iam per liberum arbitrium bonæ voluntatis nostræ, posimus gratum deo seruitium reddere.

CAPVT V.

Adu.15. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circūcidamini, Christus vobis nihil proderit. Testificor autem rursus omni homini circuncidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.*

Modò per Christum (sicut dixi) vos estis liC beri & ideo [state] in libertate quā accepistis. i. non recedatis ab ea, sed permanete semper vsq; ad mortem in illa, & nolite iterum contineri à iugo seruitutis.] Prius enim vos continuit iugū seruitutis idolorum, & nunc iterum vultis collа vestra subdere sub iugo seruitutis legalium obseruātiarum. Ex hac admonitione & multis aliis epistolę huius sententiis apparet, quia nōdum se subiecerāt per actionem seruituti legis, sed subiicere volebant. Nolite iugo seruitutis iterum contineri, nec saltem iugo solius circuncisionis. Nam [ecce, id est, notum sit vobis quia [ego Paul⁹,] qui notæ sum autoritatis, qui hoc euangelium non accepi ab homine, sed à Christo, qui & in me loquitur, [dico vobis] veracter, [quia si circuncidamini] sicut facere vultis vt in circuncisione spem salutis vllam habeatis tam ingens damnū incurretis, quod [Christus nihil proderit] vobis, quoniam circuncisio iā non solū non prodest, sed etiam obest. Tali intentione posset quis circūcidi, quod nō magis obesset vel prodesset sibi illius pelliculæ abscisio, quā vnguium vel capillorum resectatio. Sed istis persuasum erat quòd sine legis operibus D salui esse non possent, ideóque circuncidi volebant & legis duritiā custodire, quasi per hæc iustificandi atq; saluandi. Quia ergo in huiusmodi legis operibus & maxime in circuncisione putabāt suam spē salutémque contineri, idcirco tanquam à certa pernicie vetantur. Nā si post saluatoris aduentum gentes illa prophetica legis sacramēta seruarēt, aut Christus adhuc vēturus per ea promitti videretur, aut nunquā in eis fuisse promissus. Quisquis itaque adhuc vmbrā illam custodit, veritatem quæ Christus est, venisse cōtradicit, & propterea nihil prodesse rit. Volebant enim (vt dictū est) ideo circūcidi quia putabāt non aliter in Christo se posse saluari. Qui si hoc animo circunciderentur, Christus eis omnino nihil prodesset. Si enim per le- *Sup. 2.*
gem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Nec solùm, inquit, hoc dico, quia si circuncisi fueritis, nihil commodi ex Christo percipietis, sed etiā rursum [testificor omni homini] qui se E circuncidit, tā Iudæo quàm gentili pro adipiscenda iustitia, [quoniam debitor est faciendæ, id est, factis implēdæ [vniuersæ legis,] sicut qui baptismum percepit, debitor est faciendi præcepta euangelij. Ac si dicat: Non solum hoc dānum ex circuncisione habebitis, quod Christi fides & baptismus nihil vobis proderit, sed etiā necesse erit vos subire laborem tantæ seruitutis, vt assiduè cuncta legis præcepta faciatis. Et ideo magis dimittenda est circuncisio.

Euacuati estis à Christo. Qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Nos *Infra. 6.*
enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Nā in Christo Iesu neque circūcisio aliquid valet, neque præputiū, sed fides quæ per charitatem operatur.

Circuncisis vobis necesse erit totam seruare legem, etiā si nolueritis. Et mox vt illa duræ prædicamenta seruare cœperitis, [euacuati estis à Christo,] quo pleni eratis, vt nō maneat amplius in vobis. Eratis enim vasa per fidem F Christo plena, & Christo in vobis manente eratis referti innocētia & remissione peccatorū, atq; gratia sancti spiritus, & iustificatione in bonis operibus & spe futuræ gloriæ: sed nunc Christo recedente euacuati estis omni illo tam diuite thesauro, si legis seruiturē subieritis. Et [qui in lege iustificamini. i. iustificari putatis,] excidistis id est, ex toto cecidistis, [à gratia] euā gelij, in qua prius stabatis, dum spiritaliter in Christo viuere studeretis. Ad hoc enim venit gratia, vt cessante legis onere, sola iustificet. Et ideo qui legis seruiturē reducit, libertatē gratiæ perdit. Sic loquitur Apostolus, quasi iā omnia hæc fecerint aut pertulerint, vt magis à faciendo deterreat, cum viderint quanta ex his detrimenta sequantur. Possumus etiam intelligere quosdam eorum iā ad opera legis delapsos fuisse, & ad eos specialiter nunc Apostolum verba dirigere, cū dicit, Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Vos, inquit, iustificamini, id est, iustificari cre-

 ditis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ditis in lege, sed erratis: quia nos soli iustificabimur, qui iustificari ex fide quærimus. Nos enim spiritu, id est, per spiritū sanctum qui non fallit, quē habemus ex fide, indubitanter expectamus spem iustitiæ, id est, speratur ipsa iustitia. Quāuis enim iustificati simus ex fide, speramus tamē in ipsa iustitia de die in diē proficere, & mēs nostra esuriens sitiénsque iustitiā, nō nisi in futuro seculo satiabitur plenariè. Et hanc spem expectamus spiritu gratiæ, nō ex operibus legis. Ex his enim nemo iustificabitur. Vel qui ī lege carnaliter iustificamini, à gratia futuræ beatitudinis ī appetitū terrenæ felicitatis excidistis: quia nos soli consequemur gratiam illius retributionis pro iustitia, quā ex fide credimus prouenire. [Nos enim spiritu] accepto [ex fide expectamus] per patientiam [spem iustitiæ, id est, spem quam sperat iustitia, hoc est, gratiam felicitatis æternæ. Fides enim præcessit, & ex ea spiritum sanctum diuinitus accepimus, qui facit nos expectare gratiā supernæ remunerationis pro labore nostro. Gratiā recte dico, quia nemo labore temporali iuste sufficit æternam requiē promereri. Ex fide autem propterea dixi, quia ipsa fides est quæ valet apud deum. Nanī circūcisio quā vultis facere, nihil ibi prodest. [Nā in Christo Iesu, id est, in Christi mēbris, in Christi religione, [neq; circumcisio neque præputium valet aliquid,] sed integra fides. Ne dicerent Galatæ se velle facere circumcisionem, quām fecit Abraam qui legem non habuit, quia etsi nō inde iustificarentur, maioris tamē per hanc dignitatis essent in Christiana religione, dicit Apostolus quia in Christo Iesu, id est, in Christi corpore, quod est ecclesia, nō valet aliquid circumcisio, id est, nihil vtilitatis vel dignitatis cōfert. Et rursum ne inciperent gloriari de præputio, existimantes illūd ibi aliquid valere, quia circumcisionem dixit inutilem, subiungit quia nec præputiū valet ibi quicquam. Nam siue circūcisus, siue præputiatus sit quisque, non propter hoc aut dignior aut vilior est in Christiana religione. [Sed] sola [fides] est ibi magnæ dignitatis, & fides [quæ per charitatē operatur, id est, nō mortua, sed viua. Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est: nec fides veteris testamenti, seruiens ex timore, sed fides euangelica faciens ex charitate opera bona, nō expectans tēporalem retributionē, sed videdam perpetuo creatoris faciem. Hæc est fides electorū, quæ perducit ad salutē. Nam & dæmones credunt & cōtremiscunt, nō tamen diligunt nec bene operātur. Et ideo fides quæ non habet charitatē & opera bona, fides dæmonū est, non Christianorum. Illa ergo sola fides, quæ & charitate flagrat, & bonis operibus insudat, valet in Christo Iesu,

1.Cor.5. *Currebatis bene. Quis vos fascinauit veritati non obedire? Nemini consenseritis. Persuasio hæc est non ex eo qui vocat vos. Modicum fermentum totam massam corrumpit.*

Prædicta fides via est ad speciem diuinæ contemplationis. In qua fide vos operando & desiderando [currebatis bene] ad brauium remunerationis æternæ. Sunt enim nonnulli qui male currunt. Sed vos bene currebatis, dum per opera fidei cum charitate ad cælestem patriam festinaretis. Nunc autem [quis vos fascinauit, id est, quis vos liuido aspectu læsit, [non obedire, id est, ne obediretis [veritati,] quæ vltro se vobis ingerit? Quis, id est, cuius peritiæ & cuius autoritatis est, qui fascinatione suæ locutionis impediuit ne obediretis veritati quam tradidi vobis, vt scilicet sine legis operibus per obseruantiam euangelij curreretis ad vitam? Miræ enim sapientiæ & autoritatis esse debuit, cui vos magis quàm mihi credendum fore iudicastis. Sed vos nemini talia vobis suadenti cōsenseritis, imò viriliter illi resistite, quoniā persuasio hæc non est ex eo qui vos ad supernam patriam vocat, sed potius ex diabolo qui vos inde reuocat. [Nemini] illorum qui legis opera vobis suadent, [consenseritis:] quia [modicum fermentum totam massam corrumpit, id est, pauci errantes totam ecclesiæ multitudinem plerumque corrumpunt acredine seruoris peruersæ doctrinæ suæ. Vel modicum fermentum totam massam corrumpit, id est, modica persuasio erroris si ei consentiatur vt in corde recipiatur, acerbam & inutilem reddit totam virtutum omnium multitudinem. Vbicūque enim vel modicum perfidiæ admissum fuerit, ibi protinus omne bonum deperit. Siue de sola circumcisione potest hoc intelligi, quoniam de illa multum dubitant, quam fuisse quondam in patre fidei nostræ videbant. Quanuis (inquit) circumcisio sit modicum, id est, modica pars legis, tamen vobis innouatis nullo modo facienda est: quia modicum fermentum, id est, modica pars veteris doctrinæ, sicut est in circumcisione, corrūpit totam massam, id est, totam plebem nouellam & dulcem vertit in amaritudinem, & tumorem antiquæ plebis Iudaicæ.

Ego confido in vobis in domino, quòd nihil aliud sapietis. Qui autē conturbat vos, portabit iudicium, quicūque est ille.

Modicum prauæ doctrinæ corrumpit totam puritatem veritatis catholicæ. Sed [ego confido, id est, confidētiam & certitudinem habeo, [in vobis,] quos corrigendos præuideo in domino salutem vestram operante, [quod nihil aliud] quàm synceritas catholicæ fidei continet, sapietis. Et ita vos quidem bene per domini misericordiam euadetis. Sed ille [portabit iudicium] suæ damnationis, [qui vos conturbat, id est, qui purum fontem vestri intellectus aclympitudinem vestræ fidei cœno suæ hæresis immisso turbidum reddit, vel rectum ordinem gressus vestri confundit, quo de seruitute venitis ad libertatem. Hunc enim ordinem permutare volunt pseudo apostoli, quid de libertate ad seruitutem vos reducere conantur, quod est ordo pessimus. Sed quisquis hoc facere nititur, portabit iudicium, id est, sustinebit pondus suæ damnationis, [quicunque est ille,] id est, etiam si sit filius Abrae, si sit facundus, si sit potens.

A tens. Eodem spiritu quo præuiderat Apostolus correctionem Galatarum, præuidit & pertinaciam atque damnationem pseudo apostolorum qui eos seduxerant. Qui & subiungit:

Ego autem fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persequutionem patior? Ergo euacuatum est scandalum crucis.

Intelligendum est quia pseudo magistri cū vellent Galatis seruitutem legis persuadere, & viderent eos Pauli apostoli autoritate reuocari dicebant etiam ipsum Paulum id sentire, sed non eis aperire voluisse sententiam suam. Vnde opportunissimè subiecit: Ego autē fratres &c. Nam & ab ipsis patiebatur persequutionem, qui talia persuadere moliebantur, cum iam euangelium suscepisse viderentur. Quos tangit & alio loco, vbi ait, periculis in falsis
2.Cor.11. fratribus. Nam quia Timotheum propter vitandum scandalum Iudæorum, quos ad fidem
B quærebat adducere, circunciderat, idcirco di-
Actu.16. cebant eum circumcisionem apud alios prædicare. Quod ipse nunc remouet. Illi (inquit) vos conturbant suadendo vobis circumcisionem, legisque seruitutem, & dicendo me quoq; aliis adhuc prædicare circumcisionē. Sed [ego ô fratres si adhuc] post fidem vt olim [prædico circumcisionem,] sicut ipsi dicunt, quid, id est, quare,] adhuc patior persequutionem] ab ipsis & à Iudeis? Inde enim patet me non prædicare circumcisionem, quoniam à Iudæis persequutionem, cum non sit alia causa cur me persequantur, nisi quia circūcisioni nō acquiesco. Si enim illam prædicarem, nunquam me persequerentur: & si illam (vt asserunt) prædico, [ergo euacuatum est scandalum crucis, id est non irascūtur Iudæi de cruce Christi, si assero homines circumcisione iustificari. Si illam iustificationi vel saluti necessariam prædico, euacuatum, id est vacuū ab vtilitate factum est dominicæ crucis scandalū, quo Iudæi scandalizantur & irascuntur contra me, dum sola cruce & passione Christi assero credentes iustificari. Sed vtrunque fieri non potest, vt ego iustitiam vel salutē
C esse prædicem & ex circumcisione & ex cruce. Nam si ex circumcisione prædico salutem, destructa est euangelica prædicatio mea, qua annuncio reparationem humanæ salutis ex cruce domini, vnde & Iudæi indignantur salutem ex cruce prædicari. Nō est ergo causa vt persequationem patiar, si circumcisionem prædico: quia prædicando illam, prædicationem crucis quæ persequutionis meæ causa est, destruo. Sicque euacuatum est, i. superuacuum & inutile factū est scandalum crucis, quod Iudæos conturbat: hoc est, Christus gratis mortuus est, si adhuc oportet circumcisionem & legem, carnaliter obseruare eos, qui iustificari quærunt & saluari,

Vtinam & abscindantur, qui vos cōturbant. Vos enim in libertatem vocati estis fratres. tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem seruite inuicem. Omnis enim lex D
in vno sermone impletur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quòd si inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem consumamini. Mat. 22. Leuit. 19.

Scandalum crucis est euacuatum, si circumcisionem prædico, sicut pseudo apostoli dicunt me facere. Vtinam autem & ipsi qui crucem Christi euacuare volūt nostra salute, euacuentur suo errore. [Vtinam & ipsi abscindantur, id est, castrentur. sunt enim spadones qui seip- Matt. 19.
sos abscidērūt propter regnum cælorum, Vtinam abscindantur non carnaliter, sed spiritaliter, id est, vim generandi perdant, vt neminē corrumpere valeant, vt seminare in vobis & in aliis carnalia desistant, nullámque omnino generandi efficaciam habeant ipsi, [qui] nunc carnalia semina legalium obseruantiarum diffundendo [conturbant vos,] & generant erroris
E filios. Bonum illis optat Apostolus, vt scilicet spiritali ferro abscindatur ex eis illud, vnde ferueut spiritaliter ad corruptionem mentiū aliorum. Quòd si maledicēdo intelligitur hoc dixisse, sciendum quia sancti viri cùm maledictionis sententiam proferunt, non ad hanc ex voto vltionis, sed ex iustitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile dei iudicium aspiciunt, & foras exurgentia quo maledicto ferire debeant cognoscunt: & eo maledicto non peccant, quo ab interno iudicio nō discordāt. Hinc est quòd Petrus in offerentem sibi pecuniam Simonem sententiam maledictionis protulit, dicens: Pecunia tua tecum sit in perditione. Qui enim nō Actu. 8.
ait, est, sed sit, non indicatiuo, sed optatiuo modo se hæc dixisse signauit. Hinc Elias duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit: Si homo dei sum descendat ignis de cælo, & consu- 4.Reg.1
mat vos. Quorū vtrorumque sententia, quanta veritatis ratione conualuit, terminus causæ mō strauit. Nā & Simō æterna perditione interiit, & duos quinquagenarios desuper veniens flāma consumpsit. Virtus ergo subsequens testificatur, quæ mente sententia maledictionis pro
F mitur. Cum enim & maledicentis innocentia permanet, & tamen eum qui maledicitur, vsq; ad interitum maledictio absorbet, ex vtriusque partis fine colligitur, quia ab imo & intimo iudice in reū sententia sumpta iaculatur. Igitur & Paul⁹ eodem modo pseudo apostolos, quos in errore perseueraturos videbat, maledicere potuit, dicens: Vtinam abscindantur qui vos conturbant. Nam si omnis arbor quæ non facit fructū bonum excidetur, & in ignē mittetur, quā- Matth. 3
tō magis quę facit fructū malum? Melius est ergo vt pauci qui perituri sunt pereant, ne alios Nota.
qui saluari possunt, diuti⁹ in errore teneāt, quā longo tēpore viuentes, multos secum in perditionem trahāt. Itaque pro multorū salute paucos illos, quos spiritu ꝓphetico perituros prę-
G uidebat, optare potuit ab hac vita citius abscindi, ne amplius peccata peccatis superadderent, & grauiorem sibi perditionem, acquirerent, Hæc quippe maledictio non fuit ex malitia

Universidad de Deusto
Biblioteca

G delinquentis, sed ex rectitudine iudicis. Qui enim tã recta maledicens intulit, nõ perturbationis vitio succubuit, sed dei iudicio cõcorda uit. Vel sic intelligatur hæc abscisio, sicut dominus in euangelio præcepit membra quę nos Matt.5. scandalisauerint, abscindi & proiici à nobis: vt quia isti pseudo scandalum generant inter eos, seiungantur penitus & alienentur ab eis. Et expedit (inquit) vt abscindãtur ex vobis, qui nos cõturbant, & rectum ordinem itineris vestri confundunt, reuocãtes vos à libertate in seruitutẽ, quia [vos] à seruitute peccati [vocati estis] diuinitus [in libertatem] fidei ô [fratres,] qui vnum patrem habere cœpistis deum, vnámque matrẽ ecclesiam. In libertatem vocati estis, vt non timore, sed amore bona faciatis. Quisquis enim vera charitate feruet, adeò liber est, vt ei libeat agere quicquid voluerit, quia nõ vult nisi quod bonum est. Et ita charitas ac bonæ voluntatis affectus ipsa est libertas, ad quã vocati estis. Liberi ergo estis, tantũ ne libertate abutamini, faciendo quod vobis carnaliter placuerit. Tunc H enim amitteretis libertatẽ, si vos ad satisfaciẽ-
Ioan.8. dũ carni liberos putaretis: quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Cũ ergo sitis in libertate gratiæ nõ in seruitute legis, in libertate bonæ volũtatis, & nõ in seruitute peccati, hoc [tãtum] vobis est obseruandum, [ne] spiritalẽ vestrã [libertatem detis in occasionẽ carnis,] ne scilicet quia liberi estis & metus legis non incũbit, ideo carnis desideria sequamini, quasi libertãte potestatem habẽtes faciendi quod caro voluerit. Non permittatis vt caro ex libertate accipiat occasionẽ voluptuosẽ viuendi, [sed] potius [per charitatem spiritus] quæ est virtus mẽtis, [seruite inuicem. Quia vocauerat eos liberos, nollent iã alicui seruire, sed ex libertate propria vnus aduersus alterũ præsumeret. Et hoc iterum remouet. Ac si dicat. Non debetis libertatem vestram peruertere, sed potius seruire inuicem per charitatem spiritus. i. alter alteri, nõ timore seruili, sed libertate charitatis. Quod fieri non potest, nisi alterius infirmitatem quisq; habeat sicut suam, vt eam æquanimiter ferat, do nec ab ea libereturur ille cuius curat salutem. Et
Leui.19. hanc liberam seruitutem debetis libenter am- I plecti, quia [omnis] lex quã vultis implere, [in vno sermone .i. in vno mandato impletur quo dicitur: Diliges proximum tuũ sicut teipsum. In proximi dilectione potestis omnia legis præcepta, quæ ad bonos mores pertinent, implere Merito enim qui proximum diligit vt se, legem dicitur implere: quia quicquid nõ vult sibi alio fieri studet cauere ne faciat alij: & quicquid iu-
Psalm.10. re sibi vult ab alio fieri, quantum potest, ipse facit alij. Sic enim quicquid lex prohibet, vitatur & quicquid ipsa moraliter iubet, impletur. Nã & deũ necesse est diligat, qui proximum sicut se diligit: quia non se diligit, sed odit, qui deum non diligit. Qui enim deũ non diligit iniquitatem diligit: qui autem diligit iniquitatẽ, odit animam suam. Itaque in proximi perfecta dilectione complentur omnia quæ iubentur in lege. Si ergo per charitatem seruieritis inuicem tunc fraterna dilectio complebitis vniuersam legem. [Quod,] id est, sed si vos [inuicẽ] odiose [mordetis,] tunc omnia legis iura violatis. K
Si vos inuicem mordetis, id est, in aliquo alter alteri detrahitis, [& comeditis, id est, totum quod in vobis est deuoratis, [videte ne ab inuicem consumamini, id est, in nihilum redigamini. Occasione charitatis tangit hoc vitium eorum. Si vos inuicem canino dente mordetis, clam detrahentes alter alteri, & lacerantes mutuo vitam vestram, ac manifeste verbis contendentes, comediti vos vicissim, id est, deuoratis furiose totam adinuicem vestram conuersationem litigando criminantes, & omnia bona vestra vicissim carpendo blasphemantes, vel iniurias inferentes, videte ne dum more canum viuitis, more canum alternis morsibus consumamini, id est, ne omnia virtutum bona quæ in vobis erant, deuorentur ab inuicem. Qui enim virtutibus alterius detrahit, virtutes proprias minuit vel amittit. Et qui bona alterius laceret ipse sua bona corrodit & adnullat. Et qui iniuriam alij, facit, iustam sibi damnationem acquirit. Qui ergo detractionibus & iniuriis, vel criminationibus inuicem se mordent & comedũt L
inuicem bona sua consumunt & perdunt. Cõsumuntur enim ab inuicem, quia ille qui accipit iniuriam, consumit eum qui infert, id est, causa cõsumptionis eius est: & alius similiter dũ & ipse ab eo patitur iniuriã vel criminationem siue detractionem, consumit eum, id est, causa fit consumptionis virtutum ac bonorum eius.

Dico autem: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quæcunque vultis illa faciatis. Quòd spiritu ducimini, non estis sub lege.

Superius, inquit, dixeram, ne libertatem detis in occasionem carnis, sed per charitatem seruia Pfal.
tis inuicem: sed nunc dico, qualiter hæc agatis. Scilicet [ambulate in spiritu, id est, de virtute in virtutem promoueamini in bonis operibus duce spiritu sancto, quod est per charitatẽ seruire inuicem. [& non perficietis desideria carnis. i. non cõplebitis actu vel consensu delectationes quas caro desiderat. quod est, non detis libertatem vestrã in occasionem carnis. Ambulandum. i. proficiendum spiritu semper est, vt mente & opere semper ad interiora tendatis, dum estis in via vitæ præsentis: & econtra caue dum vobis est, ne desideria carnis quæ militãt aduersus animã, perficiatis. Non dico, ne facias. i. ne habeatis illa, quoniam in hoc seculo nõ habere illa non potestis: sed ne perficiatis ea. i. ne opera eorum consensu voluptatis impleatis. Non enim perficiuntur in malo, quando eis non accedit nostræ voluntatis assensus: sed tamen fiunt in eo ipso quod in nobis sunt quia nõ potest esse quin desideremus. Et debetis omnino reluctari, ne carnis desideria. i. carnales cõcupiscẽtias perficiatis: quia [caro cõcupiscit aduersus spiritũ] vestrum, vel aduersus spiritũ dei, qui in vobis est. Nam in malis hominibus non

A non habet contra quem cõcupiscere. Ibi enim concupiscit aduersus spiritum, vbi est spiritus. In malis autem non est spiritus dei. Sed & cõtrã spiritũ eorũ non concupiscit caro, quia non inuenit eũ rebellẽ carnalibus concupiscentiis suis, sed secum pariter concupiscentẽ. In bonis verò, vbi & spiritus dei est, & spiritus humanus repugnat desideriis carnis, caro cõcupiscit aduersus spiritũ, sed & [spiritus aduersus carnẽ.] Et hoc est graue & intestinũ bellũ. Quod nũquã in vobis esset, si natura humana per liberũ arbitriũ in ea rectitudine, in qua facta est, perstitisset. Nunc verò quæ pacẽ felix cũ Deo habere noluit, secũ pugnat infelix. Et cũ sit hoc malum miserabile melius tamen est, quàm sine vllo conflictu vitiis seruire. Melius est enim bellũ cũ spe salutis æternæ, q̃ sine vlla liberationis cogitatione, captiuitas. Caro itaq; cõcupiscit aduersus spiritum, sed & spiritus aduersus carnẽ. Caro nihil nisi per animã concupiscit. Sed cõ-
B cupiscere caro aduersus spiritũ dicitur, quando anima carnali concupiscẽtia spiritui reluctatur. Causa verò carnalis concupiscentiæ non est in anima sola, sed in anima & carne. Ex vtraque enim fit, ex anima scilicet, quod sine illa nulla delectatio sentitur: ex carne autem, quod sine illa carnalis delectatio non sentitur. Caro igitur cõcupiscẽs aduersus spiritũ, carnalis delectatio est, quã de carne & cũ carne spiritus habet, aduersus delectationem quam solus habet. Solus quippe habet (nisi fallor) illã delectationẽ, non Pfal.36
cũ carnis voluptate vel carnalium rerũ cupiditate cõmixtam, de qua dicitur: Delectare in domino & dabit tibi petitiones cordis tui. Contrariæ ergo sunt concupiscentiæ carnis concupiscentiis spiritus, cõcupiscẽtiæ spiritus concupiscẽtiis carnis. [Hæc enim duo, id est, caro & spiritus, [aduersantur sibi inuicem] tantum, [vt quæcunque vultis,] siue bona siue mala non faciatis. i. nõ permittamini facere [illa.] Quæ enĩ vultis, nisi vt omnino nullæ concupiscẽtiæ malarum & illicitarum sint delectationum? Quis sanctus non hoc velit? Sed non efficit. Nõ vos
C permittũt implere quod vultis. Nolite eas permittere implere quod volũt. & ita nec vos, nec illæ facietis quod vultis. Dum enim pugna hęc in nobis est, non facimus quod volumus. Quid enim facere volumus, cũ perfici volumus fine summi boni, nisi vt caro aduersus spiritum non concupiscat, nec sit nobis hoc vitiũ, cõtra quod spiritus concupiscat? Quod in hac vita quãuis velimus, quoniam facere nõ valemus, id saltẽ in adiutorio Dei facimus, ne carni concupiscenti aduersus spiritum succumbẽtes cedamus, & ad perpetrandum peccatũ nostra cõsensione pertrahamur. Nec carnis ergo cõcupiscentiæ perficiuntur, quãuis fiant: nec nostra perficiuntur bona opera, quãuis fiant. Sicut enim tunc perficitur carnis concupiscentia, cũ cõsentit & spiritus ad opera mala, vt non concupiscat aduersus illam, sed cum illa: sic & bona opera nostra tunc perficientur, quando spiritui caro consentit, vt aduersus eum etiã ipsa non concupiscat. Hoc enim volumus, cũ perfectionẽ iustitiæ cõcupiscimus. Sed hæc nostra voluntas non perficitur, quandiu carnis cõcupiscentiarũ quibus non cõsentimus, permanẽt motus. Nec in hac D
dissensione carnis & spiritus alteri utrum putare debemꝰ inimicũ, sed vitiũ quo caro cõcupiscit aduersus spiritũ. Quod sanatum nec ipsum erit & substantia salua erit vtraque, & inter vtranq; nulla pugna erit. Postquam autẽ dixit Apostolus carnẽ & spiritum inuicẽ aduersari, vt ea quę volumus, facere nequeamus, ne ab ipsa pugna desides nos faciat, & per hanc sententiam laxamentum peccandi dedisse videatur, adiunxit: [Quòd si spiritu ducimini, non estis sub lege.] Quasi diceret: Cũ caro cõcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnẽ, his qui ducuntur desideriis carnis, iure dominatur lex, quæ terrendo compescat eos. Sed vos si spiritu ducimini, nõ estis sub lege. Sub lege enim est, qui timore supplicij quod lex minatur, non amore iustitiæ abstinet ab opere peccati, reus in volũtate, qua mallet non esse quod timeret, vt libere faceret quod occulte desiderat. Ergo nondum habet iste spiritum sanctum quo ducatur. Quia E
quis enim spiritu dei ducitur in operibus suis, non est sub lege, quæ timorem incutit, sed in charitate, quæ non per legis literã, sed per eundem spiritũ diffunditur in cordibus electorum. Hi verò damnabiliter sunt sub lege, quos lex reos facit non implentes legẽ, dum nescientes gratiæ beneficiũ ad facienda dei præcepta, quasi de suis viribus præsumunt, quia spiritum sanctum non habent, quo rectore ducantur & adiuuentur. Ab hoc autẽ loco demonstrare inchoat Apostolus, quia spiritu (sicut monuerat) sit ambulandum, & non perficienda carnis desideria, hinc carnis inhonestates & inutilitates, hinc spiritus honestates & vtilitates proponendo. Nã subiungit:

Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt: Fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorũ seruitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia: quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.

Ambulandum, inquit, est spiritu, quia sicut dictũ est, si à spiritu sancto ducimini, iam istud cõmodum inde habetis quod nõ estis sub onere vel seruitute legis: sed in libertate charitatis: & econtrario cauendum est, ne perficiatis desideria carnis, quoniam ex perfectione eorũ procedunt opera, quæ cunctis apparent mala. Nõ enim dubia, sed [manifesta sunt opera carnis .i. praua & detestanda videntur doctis & indoctis & ideo sunt fugienda. quæ quidem sunt huiusmodi: Fornicatio vulgariter fit cum meretricibus, quæ prostituebantur sub arcuatis, & loca illa vocabantur fornices, vnde & fornicatio nomen accepit. Fornicatio prima ponitur inter opera carnis, quia nullum peccatum ita redigit animam ad carnalitatem sicut fornicatio: quoniã misera anima nihil aliud cogitare valet, nisi

ea

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gea quæ carnis sunt, quãdiu turpissimo fornicationis opere est occupata. Immunditia verò est quam mares inter se perpetrant, vel quam solus quis agit. Impudicitia, ea verò est quã cognati inter se exercẽt, alio nomine dicta incest⁹, quẽadmodum suprà admonuimus. Luxuria autem fit cũm mulieribus, quæ nec publicæ meretrices sunt, nec legitimæ vxores. Idolorum quoq; seruitus inter opera carnis numeratur, quia nõnunquam ob amorem mulierum committitur,
3. Re. 11. sicut à Salomone propter alienigenas vxores,
Num. 25. vel à filiis Israẽl in Sethim ꝓpter filias Madian.
& 31. Sed & veneficia .i. inherbationes & venenorũ confectiones sæpe fieri solent ob fornicationẽ & libidinosum amorem. In his omnibus appareret quàm magnum & principale vitium sit fornicatio, de qua tot mortiferæ pestes prodeunt. Inimicitiæ verò sunt, quando aliqui se inuicem odio habẽt, & molliuntur vicissim malũ quod possunt vel faciunt. Quæ plerunque ex contẽtionibus oriuntur, quando prius verbis contẽditur, & inde ad inimicitias venitur. Contẽ
H tio enim pro lite accipitur. Contentio nanque est, vbi non ratione, sed animi pertinacia defenditur, & vbi non veritas quæritur, sed animositas fatigatur. Vel cõtentio de primatu est, quãdo alter præferri alteri vult. Quam apte sequntur æmulatio, quæ dicitur esse dolor animi, cũ alius peruenit ad honorem, quem duo vel plures appetebant, & cæteri liuore torquẽtur qui non potuerunt assequi. Ira autem est subita tempestas animi, quæ multa mala sæpe perpetrare solet, dum nec rationem nec iustitiam attendit, sed irrationabiliter irruit ad faciendum quod concitatus animus stimulat. Rixa verò est, vbi duo se inuicem percutiunt, vel inter se confligunt. Dissensio est, vbi non omnes in vna voluntate vel in vno sensu concordant, sed diuersa volunt & partes faciunt. Vnde & secta, id est, hæresis plerunque generatur. Inuidia verò, quę aliena felicitate torquetur, & in duplicem scinditur passionẽ, cum aut quod ipse est, alium esse non vult: aut alium videns esse meliorem, dolet se non esse consimilem. Homicidium autem est hominis occisio, & rectè homicidia subnectun
I tur inuidiis, quia sæpe inuidia generat homicidium, sicut diabolus per malignitatem inuidiæ
Gene. 4 primum hominem occidit, & Cain Abel fratrẽ suum, atque summi sacerdotes Christũ. Ebrietas est nimia vini potatio, statum mentis immutans. Hæc nanque simul cum corpore animam debilem reddit. In ebrietatis enim ægritudine corpus simul & anima corrumpitur, spiritus pariter cum carne vitiatur. Omnia membra fiunt debilia, pedes, manus, lingua resoluta. Oculos tenebræ, mentem velat obliuio, ita vt hominẽ se nec sciat esse, nec sentiat. Comessationes verò sunt inhonesta & luxuriosa cõuiuia. Hæc omnia dicit Apostolus opera carnis esse. Et fornicationes quidem, immunditiæ, impudicitiæ, luxuriæ, ebrietates, ac comessationes ad voluptatem carnis pertinent. Seruitus autem idolorum, veneficia, inimicitiæ & cætera quæ sequuntur, animi potius quàm carnis vitia sunt, quandoquidem fieri potest, vt propter idololatriam vel hæresim à voluptatibus carnis tem
peretur. Et tamẽ etiam tunc homo quanuis car K
nis libidines cohibere videatur, secundum carnem viuere hac apostolica autoritate conuincitur: & eo quòd abstinet à voluptatibus carnis, damnabilia opera carnis demõstratur. Hæc enim omnia [& his similia] doctor gentium opera carnis appellat, quia eo locutiõis modo quo totum significatur à parte, ipsum hominẽ vult nomine carnis intelligi. Qui enim non secundũ spiritum .i. secundum Deum viuit, sed secundum carnem, id est, secundum hominem, scilicet secundum seipsum, merito vocatur caro. Hæc, inquit, & his similia sunt opera carnis, quæ nũc per epistolam absens prædico ac prænuncio vobis, sicut & dum præsens essem, prædixi mortifera esse. Prædico & præmonstro nunc vobis, dum licet cauere, dum licet pœnitere, ante iudicium, ante damnationem, quæ sunt factura illa opera, id est, ablatura illa regnũ cælorum, quia etiam quodlibet eorum tollet illud regnum. [quoniam qui talia agunt] opera, [regnum Dei non cõsequentur.] Non qui ad- L
uersus talia cõfligunt, sed qui talia agunt. Aliud enim est praua opera facere: aliud, aduersus ea confligere. Et hactenus quidẽ partim descripta sunt inutilia & execrãda carnis opera, post hæc autem exponuntur & vtilia ac sacra spiritus opera, cùm dicitur:

Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Aduersus huiusmodi non est lex.

Opera carnis qualia sunt, dictum est. Sed opera sancti spiritus habitantis in homine, sunt ista quæ subduntur: quæ magis sunt appellanda fructus, quoniam ex bona arbore sicut optimi fructus prodeunt, vt refectionem perpetuæ saturitatis præbeant electis, ideoq; propter seipsa sunt appetẽda. Fruct⁹ enim à fruẽdo dicitur. & frui propriè nõ dicimur, nisi rebus illis ĩ quib⁹ finẽ lætitiæ nostrę ponimus, in æternis scilicet M
bonis, quę in deo possidere quãdoq; paramus. his ergo fructibus prima [est charitas,]qua diligitur dominus & proximus: quia maior est omnibus cæteris virtutibus, & ex eius radice vigẽt omnes alię. Nã ex ista oritur gaudiũ .i. elatio nõ superba, sed benigna, mẽtis de bono exultãtę. Qui enim diligit dominũ, gaudet in Deo pura conscięntia: & qui diligit proximum, gaudet de bono eius. Pacẽ quoque seruat erga deũ, qui diligit eũ: quia in quãtũ potest cauet eũ offendere & studet ei placere. Sed & cũ proximo pacẽ custodit, nõ inquietãs eũ, si eũ diligit. Nõ tamen violat pacẽ, si eũ errantẽ pio studio increpat, vel etiam, si ita oportet, verberat. Quia verò multa sunt in conuersatione humana, quæ pacem turbare possunt, necessariò subiungitur patientia, per quam iniuriæ & aduersitates æquo animo sustineãtur, vt fraterna pax queat obseruari. Patientia enim est, mala æquanimiter tolerare, & contra eũ quoque qui mala irrogat, nullo dolore morderi. Et quia non ad horam, sed quandiu voluerit

A voluerit dominus seruanda est hæc patientia, subnectitur & longanimitas, per quam omnia perseueranter vsque in finem sustinantur. Longanimitas enim est longitudo animi patienter aduersa tolerantis & æterna præmia diu expectantis. Ne quis verò inter eos quos lõgo tempore patitur, non amarè versetur, sequitur bonitas, quæ est dulcedo animi & affectio pia, vt nõ rancorem animi, sed dulcedinem erga eos qui nos tribulant, habemus, per quam eis & bona quæ possumus, impendamus. Ne enim sit inanis hæc bonitas, subiungitur alia virtus sibi cognata & consimilis, id est, benignitas, quæ & ipsa est bona affectio animi, gratis sua tribuẽtis, & hilariter propter Deum quicquid potest largiẽtis. Et quia sunt nõnulli, qui dum bona proximis impendunt, asperè loquuntur eis & austeritatẽ ostendunt, congruè subnectitur mansuetudo, vt qui benigne tribuit, nõ intractabilis sit
B vel asper, sed mansuetus & lenis .i. mitis & affabilis & familiaris. Mansuetus enim, quasi manu assuetus dicitur. Fides verò est, qua veraciter credimus id quod non possumus videre. Cuius nomẽ inde appellatur, quod omnino fiat quod dictum est aut promissum. Fides enim vocatur ab eo, quod fit illud quod inter vtrosque placitũ est, id est, inter Deum & hominẽ, quando & homo facit opere quod dixit ore, & dominus reddit quod promisit. Et ideo fides sine operibus non est vera fides, quia nõ facit quod dicit. Propter quod & inter duos homines seruatur fides, quando illud quod dixerunt & statuerunt inuicem, custodiunt veraciter & faciunt. Modestia autẽ est, quando modus stat, id est, tenetur & seruatur in dictis & in factis. Continẽtia verò, vbi ab illicitis actibus carnis tẽperatur: castitas autẽ, cum iam caro sedata fuerit. Continẽtia
C enim veræ castitatis est, quæ non impugnat carnalis concupiscentiæ motum, sed toto horrore detestatur, ac ingem & inuiolabilem sui retinet puritatem, nec potest aliud esse quàm sanctitas. Hi sunt itaque fructus spiritus, quos contra carnis opera commendare volens Apostolus, à capite (vt præmissum est) cœpit, dicens: [Fructus autẽ spiritus] est charitas. Ac deinde cætera tanquã ex isto capite exorta & religata contexuit, quæ sunt gaudium, pax &c. Omnia enim hæc ex fonte charitatis manant. Quis enim bene gaudet, nisi qui bonũ diligit vnde gaudet? Quis pacem veram habere potest, nisi cum illo quem veraciter diligit? Quis vere patiens, nisi dilectionem habuerit? Quis longanimis in bono perseueranter manendo, nisi seruet diligendo? Quis est bonus, nisi diligendo efficiatur? Quis est benignus, nisi diligat cui opitulatur? Quis vtiliter mansuetus nisi cuius dilectio moderatur? Quis salubriter fidelis, nisi ea fide quæ per dilectionem operatur? Quis bene modestus, nisi cui dilectio modum ponit in omnibus? Quis ab eo continet vnde turbatur, nisi diligat vnde honestatur? Quis sanctimoniam castitatis assequitur, nisi in cuius mente charitas domina-
tur? Charitas ergo non potest haberi sine cæteris bonis, & cætera bona sine charitate ne- D
queunt prodesse. Aduersus huiusmodi spiritales fructus, quos necesse est sequi gratiæ spiritum, non est lex: quia in nullo contradicit eis, sed fauet in omnibus. Sed aduersus præostensa carnis opera lex posita est.

Qui autẽ sunt Christi, carnẽ suã crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.

Ostensa vtraque acie, vitiorum scilicet atque virtutum, ostendit qui sunt qui pugnant cõtra vitia. Nõ enim omnes vitiis reluctantur, sed soli illi tantum, qui sunt ex parte Christi, qui sunt possessio Christi, [qui sunt membra Christi, illi sequentes vestigia passionis eius, crucifixerũt, id est, cruciauerunt [carnem suam] configendo [cum vitiis &] cum [concupiscentiis.] Vitia secundum operationem intelligamus, concupiscentias secundũ consensum. Quia serui Christi laborant, vt neque opera vitiorum faciant, F
neque concupiscentiis carnalibus vel in corde consentiant. Et reprimendo carnis voluptates, crucem sibipsis faciunt, ac præceptis iustitiæ quasi quibusdam clauis se configunt, vt prauam actionem, & peruersam voluntatẽ in seipsis refrenent. Potest & de his qui intentione remunerationis supernæ carnẽ ieiuniis affligunt, hęc sententia specialiter intelligi. Cum vitiis quippe & cum concupiscentiis carnẽ crucifigimus, si sic gulam restringimus, vt iam de mundi gloria nihil quæramus. Nam qui corpus macerat, sed honoribus anhelat, crucem carni intulit, sed mundo per concupiscentiam penis viuit.

Si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes.

Quia cõmuniter dixerat eos qui sunt Christi, crucifixisse carnẽ suam cũ vitiis & cum con- E
cupiscentiis, retorquet sermonem ad eos quibus scribebat, & se eis cõnumerat, quasi dicens: Non dico vobis quod ipse non velim. Qui sunt Christi, ita agunt vt dixi: & nos quia Christi sumus, spiritu ambulemus, quia spiritu ad hanc vitam venimus. Quicunque enim vitiis carne mortificari sumus, iam virtutibus spiritu viuimus. [Si spiritu viuimus, id est, si per spiritũ dei spiritaliter viuimus, spiritu etiam duce ambulemus, id est, nõ remaneamus pigri in eo ad quod peruenimus, sed semper ad meliora promoueamur, quia nemo tam sanctus est in hac vita, qui non possit adhuc quotidie proficere. Quia verò nonnulli postquã in virtutibus excreuerint, incipiunt velle laudari velut sanctiores, apte subiungitur: [Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, id est, si spiritaliter viuimus & spiritaliter de virtute in virtutem proficiẽdo ambulamus, nõ inde vanam gloriam transitoriæ laudis cupiamus, ne simus fatuis virginibus similes quæ fo-
ris lucentes ostenderũt lampadas, & intus oleũ Mat. 25.
in vasis suis recondere neglexerunt: ideóq; veniẽte sponso, lampades eorum defecerunt. Ob hoc etiam caueamus cupiditatẽ inanis gloriæ, quia inde efficeremur inuicem alij alios prouo-

can-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G cantes ad contentionem & iram vel ad detē-
riora, & inuicem alij aliis inuidentes meliora. Sicque per appetitum vanæ gloriæ fieret in nobis tanta subuersio, vt qui putabamur cæteris meliores, nunc efficeremur alijs peiores.

CAPVT VI.

Fratres, etsi præoccupatus fuerit
F *homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instruite huiuscemodi in spiritu lenitatis, considerans teipsum, ne & tu tenteris.*

Hactenus toti ecclesiæ locutus est Apostolus, improbando legem & commendando gratiam, & prælatos nunc alloquitur. Spiritaliter quidem vt docui viuēdum est omnibus. Et tamen[ô fratres mei,]qui cæterorū curā sumpsistis, etiam si aliquis homo, id est, infirmus ac fra-
H gilis ex ipsa humana fragilitate [præoccupatus fuerit, id est, subito lapsus[in aliquo delicto]tractādus est humanè. Delictum est desertio boni. Quid enim sonat aliud delictum, nisi derelictū? Et qui delinquit, quid derelinquit nisi bonum? Græci etiam duo nomina huic pesti imposuerunt. Nam delictum apud eos & παλμμὶωμα dicitur, & παράπτωμα. Et παλμμὶλεία simile nomen est negligentiæ, quoniam Græce negligentia ἀμέλεια dicitur, quia curæ non est quod negligitur. Hoc autem loco, παράπτωμα est in Græco. In paraptomate verò, tanquam decidere intelligitur qui deliquit. Vnde cadauer quod latini à cadēdo dixerūt, Græce πτῶμα dicitur. Qui ergo peccando malum facit, prius delinquendo à bono cadit. Delictum quippe est, declinare à bono: peccatum verò est, facere malum. Potest etiam illud esse delictum, quod ab ignorante fit: illud autem peccatum, quod à sciente. Indifferenter tamen plerunque dicuntur. Præoccupatio autē est, in qua delinquitur, dum quid faciendum sit aut ad horā non videtur, aut & qui viderit, vin-
I citur, vt scilicet fiat peccatum, cùm vel latet veritas, vel compellit infirmitas. Et cū nō malitia, sed sola infirmitate vel ignorantia delinquitur, pro peccato necesse est, vt magno moderamine ipsa delicti correctio tēperetur. Hoc est itaque quod nunc præcipitur: Si præoccupatus fuerit homo i aliquo delicto, vos præpositi[qui spirituales estis,] id est, spiritaliter viuitis, non despiciatis, sed neq; exasperetis huiusmodi hominē, non per singula vitia quotidiano vsu defluentem, aut sponte mala facientem, sed subitò per imprudentiam vel infirmitatem in aliquo lapsum. Non exasperetis eum, sed[instruite huiuscemodi]rationabiliter ad pœnitentiā vt fratrem, [in spiritu]non nimij seruoris, sed lenitatis & mansuetudinis. Corripe, inquam, eū dulciter, mone vt surgat tu qui ei prælatus es, [cōsiderans teipsum,]id est, propriam fragilitatem tuam, [ne]forte[&]ipse[tu]ex ea[tēteris.]Videlicet cū displicet ex aliena infirmitate quod conspicis, pensa quod es, vt increpationis zelo se spiritus temperet, dum sibi quoque quod increpat, timet. Cuncti quippe quousque in hac
K mortali carne subsistimus, corruptionis nostræ infirmitatib⁹ subiacem⁹. Ex se ergo debet quisque colligere, qualiter alienæ ibecillitati oporteat misereri, ne contra infirmitatem proximi, si ad increpationis vocem feruētius rapitur, oblitus sui esse videatur. Post hæc ad generalem instructionem redit Apostolus, dicens:

Alter alterius onera portate, & sic
adimplebitis legem Christi. Nam si quis
existimat se aliquid esse, cùm nihil sit,
ipse se seducit. Opus autem suum probet
vnusquisque, & sic in semetipso tantùm
gloriam habebit, & nō in altero. Vnus-
quisque enim onus suum portabit. 1. Cor.

Vos prælati(sicut dictum est)instruite leniter subditum, si deliquerit. Et vos subditi[portate alter onera alterius.] Verbi gratia: Iram fratris
L tunc portabis, cū aduersus eum iratum nō iraris, vt rursum eo tempore quo te ira præoccupauerit, ille te lenitate & tranquillitate supportet. Ita diuersis temporibus eadem infirmitas potest inuicem ab vtroque portari. Diuersum autem infimitatis genus vno simul tēpore portari potest ab ambob⁹, veluti si quis in te loquacitatem vicerit, & pertinaciam nondum vicerit: alius verò adhuc loquax, sed iam pertinax non sit: debet ille huius loquacitatem, & iste illius pertinaciam, donec illud in illo, & hoc in isto sanetur, charitate portare. Similiter de cæteris infirmitatibus agendum. Et hoc est quod dicitur, Alter alterius onera portate, id est, inuicem infirmitatum vestrarum pondera sufferte, [& sic adimplebitis legē Christi.]id est, charitatem, de qua ipse dixit, Hæc mando vobis vt
Ioan diligatis inuicē. Huius enim dilectionis officiū est, inuicem onera vestra portare. Et iustum est, vt alter compatiatur alteri, & portet onus infirmitatis eius. Nam si quis se supra cæteros extulerit, despiciens illos propter varias morū
M infirmitates, neque dignans onera illorum cōpatiendo portare, sed se quasi solū iustum apud se magnificans, ipse sibi est inimicus. [Si quis] in corde suo[existimat se aliquid]magnum esse comparatione alterius peccantis, cū tamen [sit nihil]ex se, [ipse seducit]à veritate se ipsum, dū illud credit quod nō potest esse. Qui enim tantā stitatem sibi arrogat, nihil dicitur: quoniam cōparatione spiritalis hominis, qui scit gratia dei esse se quod est, quisquis vana præsumit, nihil est. Electus enim quisq; non attendit bona quæ iam percepit, sed quę necdum percipere valuit: ideoque magis humiliatur considerans inopiā suam, sicq; cætera bona meretur accipere. Reprobus verò non attendit ea quæ non habet vt humilietur, sed ea quæ habet cōsiderans, exhollitur. Et se alicuius momenti esse iudicās, nihil fit, amittendo quæ bona perceperat: quoniam conscientia sua quæ suggerit cogitationem superbiæ, vt magnum aliquid in virtutibus se esse putet, seducit eum, id est, seorsum à via humilitatis ducit, & à charitate proximi quem iacentē despicit.

A despicit. Nihil esse dicitur talis homo, quia omnis creatura quæ non adhæret ei qui semper habet esse, nihil est. Vel qui laudātibus aliis credens, æstimat hoc esse verū quod ab illis de illo dicitur, cùm falsum sit, & ideo se magnū ac sanctum putat, nō adulatores seducunt eū, sed ipse seipsum, dum plus aliis credit quàm suæ cōscientiæ. Nō debet quis inaniter de se magna sentire, nec adulatoribus credere: sed potiⁿ probet & examinet[vnusquisque opus suum,]quō peccatum alterius, vt pharisæus qui nouit, sed fallaciter iustus erat. Et cum sic opus suum probauerit esse veraciter bonum, tūc [gloriam habebit in semetipso tantùm. i. in conscientia sua [& non in altero, id est, in ore alterius. Gloriā intus habere, & nō ex aliena laude pēdere, hoc est, oleum in vasculo seruare cum virginibus illis prudentibus. Sed quam gloriam habet intra se iustus, nisi eum cui dicitur, Gloria mea & exaltās caput meum? Vt(quod sæpe dicendū est)
B qui gloriatur, in domino glorietur, nō æstimet quisquam se stantem aliquid esse in comparatione cadentis, sed opus suum probet, & circunspiciat ac diligenter inspiciat vnusquisque non lapsum alterius: & sic, id est, probādo suū opus nō alterius, habebit gloriam in seipso, id est, in sua actione bona, & non in altero, id est, in casu alterius. Hoc est, non extra se quæret gloriam, vt aliis iacentibus se præferat: sed remanens in cōsideratione suimet solius, cùm se bene agere probauerit, gloriabitur puro corde in Deo, à quo vt bonū operaretur accepit. Ideo enim debet nunc vnusquisque proprium opus examinare, & nō alterius, quia vnusquisq; in iudicio dei[onus suū portabit, id est, grauabitur ppria sarcina peccatorū suorū. Nō est sibi contrarius Apostolus, qui suprà iussit vt inuicē onera nostra portemus, & nunc dicit quia vnusquisque onus suum portabit. Alia enim sunt onera participandæ infirmitatis, alia reddendæ rationis
C Deo de actibus nostris. Illa cū fratribus sustentanda cōmunicantur, hæc propria ab vnoquoque portatur. Non enim cum alio portat hæc alter, nec proiicit in alterum: sed solus cogitur vnusquisque sustinere proprium, vt iuxta quod magis aut minus peccauit, grauetur in iudicio.

Nota.

Comunicet autem is qui catechiza-
tur verbo, ei qui se catechizat, in omni-
bus bonis. Nolite errare. deus non irride-
tur. Quæ enim seminauerit homo, hæc
& metet. Quoniam qui seminat in car-
ne sua, de carne & metet corruptionem.
Qui autem seminat in spiritu, de spiri-
tu metet vitam æternam.

Ea quæ dixi, inuicem vel apud se vnusquisq; custodite: sed erga doctores vestros, vt nūc moneo, largi estote. Scilicet[is qui catechizatur. i. instruitur verbo sacræ doctrinæ ab aliquo, [cōmunicet in omnibus bonis] suis corporalibus [ei qui se] instruit, id est, omnia terrena bona quæ habet, faciat sibi & doctori suo esse cōmunia, ministrās ei ex bonis propriis cibum & in-
Luc.18.
Mat.25.
Psal.3.
1.Cor.1.
2.Cor.10
Ierē.9.

dumētum & quæque necessaria sicut sibi. Et in D
hoc nolite errare] excusando vos aliare, & dicendo, parum vel nihil dare possumi magistro meo, quia deus, qui videt quid aut quantū dare possitis, [non irridetur,] vt aliquis iniustus vel fallax ridendo transeat iudicium eius, sed vnusquisque recipit ab eo quod meruit. Nam ea quę nunc[seminauerit homo, id est, opera quæ sibi velut semen reposuerit, vel bona vel mala, siue multa, siue pauca sint, hæc eadē, id est, fructum eorum metet in dei iudicio. Opera enim vitæ præsentis, semen sunt futuræ messis. Vel ita: Is qui instruitur verbo doctoris, communicet ei qui se instruit, id est, communicatorem & participem eius se faciat in omnibus bonis, recipiendo doctrinam eius, & imitando virtutes ac bonos mores eius. Communicat enim discipulus magistro in omnibus bonis eius, quando omnū quæ ille bene agit & loquitur, particeps & imitator efficitur. Et in hac cōmunione nolite errare, faciendo eam simulatorie, sed puritatem cordis in hac exhibete, quia deus non ir- F
ridetur, id est, non fallitur sicut homo, vt ignorare possit aliquid, sed videt intima cordis. Vel etiam sic: Is qui instruitur, etsi in solo verbo, nō exemplo prædicatoris, communicet ei non in malis, si ea facit, sed in omnibus bonis quæ ille dicit, id est, participem se exhibeat, recipiendo verbum eius & in omnibus implendo. Et nolite errare imitando prauos mores eius, si ipse male viuit & bene loquitur: quia Deus non irridetur, id est, Dei iudicium nullus potest irridere, seu magister, seu discipulus, sed ibi recipit vnusquisq; prout gessit. Quæ enim seminauerit, id est, operatus fuerit homo, hæc & meter, id est, horum mercedem recipiet iudicāte Deo. Et vere quæ seminauerit metet, siue bona, siue mala: Quoniā ille qui modo[seminat in carne sua, id est, opera carnis agit in carne, [de carne metet]etiam corruptionem, vt tormētis incessanter corrumpatur, id est, conteratur, & iugem habeat in se fœtorem. Sed econtrario ille [qui seminat in spiritu, id est, spiritalia operatur in E
spiritu sancto, de ipso[spiritu metet, id est, quasi messem capiet in futuro[vitam æternam,] quæ est contraria prædictæ corruptioni. Potest fortitan & hominis spiritus intelligi, in quo seminatur, & ex quo vita metetur, iuxta illud Salomonis: Omni custodia serua cor tuum, quia ex Prou.4.
ipso vita procedit. Nam quod Salomon ait ex corde vitam procedere, hoc videtur esse, quod ait Apostolus ex spiritu vitam fore metendam. Qualis enim radix est cordis, talis in conspectu interni arbitrij est omnis fructus actionis. Sed quisquis in futuro seculo messem vitæ sine fine cupit colligere, debet in isto semper quandiu viuit opera bona seminare. Vnde subiungitur:

Bonum autem facientes, non deficia- 2.Thes.3.
mus. tempore enim suo metemus, non de-
ficientes. Ergo dum tempus habemus,
operemur bonum ad omnes, maximè
autem ad domesticos fidei.

Quæ seminauerit homo, hæc & metet. Ideo

nos

Universidad de Deusto
Biblioteca

G nos malum nullum debemus seminare, id est, facere, sed bonum. Et [bonum faciētes, id est, bonum seminantes, nunquam cessemus quandiu tempus est sationis, ne deficiamus aliquo labore fatigati, quia & veniet tēpus messionis ac quietis. [Tempore enim suo, id est, huic rei præfinito metemus, id est, mercedem operū nostrorū colligemus, [nō deficientes, id est, incessanter & sine fine: quia sicut nō deficimus seminādo sic nō deficiemus metēdo. Et quia tunc nō deficiemus metendo fructū boni operis, id est, seminis nostri, [ergo dum tempus] seminandi & operandi habemus, quod ignoramus quandiu habituri sumus, operemur nūc assiduē bonum sicut eleemosynas & cætera beneficia, [ad omnes] quoscunq; poterimus, sed [maxime ad domesticos fidei, id est, ad iustos, quia iustus ex fide viuit. Domesticus enim fidei est, qui eadem
Abac. 2. Roma. 1 tibi religione coniungitur, quē à consortio fraternitatis peccata nō separāt. Domesticus quippe quasi in domo stās dicitur. Iustis ergo & sanctis præcipue debemus impendere beneficia.
H Non tamen aliis hominibus etiam peccatorib⁹ misericordiæ claudēda sunt viscera, nec sic etiā
Matt. 5. Luc. 6. aduersus nos hostilem animum gerant, ipso domino monēte, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui vos oderunt.

Videte qualibus literis scripsi vobis mea manu.

Hactenus per epistolam vos reuocaui & instruxi. Quā vt sciatis à me missam, [videte qualibus] eam literis. i. quàm bene formatis [scripsi vobis] non notarij manu, sed mea. Ne suspicarentur hanc epistolam non ab Apostolo, sed ab alio aliquo fallaciter sub eius nomine sibi missam, & dubitarēt obedire monitis ei⁹, ideo nūc certum dat illis signum cognoscendi eam. Ac si dicat: epistolā istā scripsi ego propria manu. Et hoc recognoscite per formas & qualitates ipsarum literarum, per quas manū meam poteritis recognoscere. Multū etiam per hoc inuitat eos ad audiendum se, quod tantam sibi curā de illis idicat fuisse, vt propria manu scriberet illis. Vel dum dicit, videte qualibus literis scripsi vobis,
I monet eos vt considerent & intelligant quàm profunda sacramenta, & quàm rationabilia vel vtilia monita contineantur in literis huius epistolæ. Literarum enim nomine frequenter epistola solet appellari, videte, inquit, qualibus literis, id est, quali epistòla, quàm spirituali, quàm vera, quàm rationabili, scripsi vobis correptionem manu propria.

Quicunque enim volunt placere in carne, hi cogunt vos circuncidi, tantum vt crucis Christi persequutionem nō patiātur. Neque enim qui circūcidūtur, legem custodiunt: sed volunt vos circunci-di, vt in carne vestra glorientur.

Opus fuit vt scriberem vobis, quia pseudo prædicatores instant vt circūcidamini. [Quicū que enim] talium magistrorum volunt Iudæis infidelib⁹ placere [in carne, id est, in carnali observatione, [hi cogunt] improbitate, nō ducūt K ratione [vos circuncidi,] non vt legem impleatis, sed tantummodo vt ipsi [non patiantur persecutionē crucis Christi, id est, quæ nobis infertur propter prædicationē crucis Christi. Præceptum fuerat à Romanis principibus, vt Iudæis sine perturbatione vel impedimento liceret obseruare suos ritus & legem, vbicunq; essent, & si quis gentilium vellet illis consentire, circuncisionē & legē atque ritus ipsorū posset assumere, & cum illis viueret in securitate. Sed Christianos Iudæi apud principes gentium accusabant, quia legem ac circuncisionem & carnales obseruantias illorum destruere videbāt. Et quia neque gētilem ritum, neque Iudaicam legē tenebant, occasionē accusandi illos sumebant. Quod huic Apostolo inuidia cōcitati ferè in singulis ciuitatibus gentiliū faciebant. Sed pseudo apostoli vt absque persecutione Christum & crucē prædicarent, circuncisionē quoque & legis obseruantiā pariter docebāt. Chri
L stum enim prædicabant, vt quęstum à fidelibus haberent: legem autem, vt Iudæis placerent. Et hoc est quod dicitur, quia quicūque volunt placere in carne, hi prædicando carnaliter legem, cogunt vos circuncidi propter hoc tantum, vt non patiantur persequutionem pro cruce Christi. Et vere tantū idcirco vt nō patiantur aduersa, circuncidi vos cogunt, non enim pro lege implēda id faciunt. [Neque enim] illi [qui circuncidunt, custodiunt legē,] sed magis præuaricantur: quia nec carnaliter, à circuncisis, sed spiritaliter à baptizatis potest custodiri. Nō vt vos legem custodiatis, [volunt vos circūcidi,] sed potius [vt in carne vestra, id est, in dolore carnis vestræ circuncisæ glorientur apud Iudæos, quatenus placeant eis, ne forte accusent eos apud gentium principes de noua prædicatione, & aliquid aduersitatis pati faciant.

Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mūdus crucifixus est, & ego mūdo.

Illi gloriantur in circuncisa carne, & timent crucem prædicare: sed [mihi absit gloriari] in M potentia Christi, vel in maiestate seu potestate, sed in cruce, de qua sapientes mundi erubescebāt, & in qua erat omne opprobriū quod Christiani patiebantur, ac persecutio quam sustinebāt. Et ideo in cruce gloriabatur, de qua illi ab impiis insultabatur: quia sciebat in morte Chri
N sti vitam nostram consistere, in eius humilitate nostram sublimationem, in eius infirmitate nostram fortitudinem. Nam in fronte credentiū vbi sedes est verecundiæ, idcirco crux figitur, vt de nomine eius non erubescant. Signum veteris testamenti, circuncisio est in latenti carne. Signum noui testamenti, crux est in libera fronte. Ibi enim est occultatio, hīc reuelatio. Illud est sub velamine, hoc in facie. Cū quis ide trāsierit ad Christum, auferetur ei velamen, vt qui habebat in occulto circuncisionem, in fronte portet crucē. Et pseudo quidē apostoli tanquā in tenebris & in vmbra remanētes gloriabātur in circūcisione, id est, in veteri & operto signo.

Paulus

A Paulus autem egressus ad lucem, trāstulerat signum ad frontē, & gloriabatur in cruce, id est, in signo nouitatis, vt pote innouatus. Non glorior, inquit, [nisi in] sola [cruce domini nostri Iesu christi, per quē mihi mūd⁹ est crucifixus,] vt nec minis nec blandimentis posit in me manus extēdere, id est, animam meam attingere, vt me reuocet à fidei puritate: [& ego] quoq; per Christum mundo sum crucifixus, id est, mortificatus, vt nullatenus eum possim appetere. Si enim mihi mūdus crucifixus est, scio quia mortuus est. Non diligo eū, scio quia præterit. Nō concupisco eum, scio quia corruptela consumetur. Eumq; quasi fœtidum vito, quasi lutum caueo, quasi nasciturum relinquo. Ego quoq; velut mortuus & fœtens ab eo contemnor. Mihi
B mundus crucifixus est, vt me non teneat: & ego mundo, vt eum non teneam: quia nec mundus in me suum aliquid cognoscit, nec ego in mundo aliquid cupio. Plerunque enim contingit, vt iam homo mundum mente teneat, sed tamen mundus eum occupationibus astringat. Et ipse quidē mundo iam mortuus est, sed ipsi mundus adhuc mortuus non est. Quasi enim viuus adhuc mūdus eum conspicit, dum aliis intentum, suis actibus alio rapere contendit. Sed Apostolus cū & ipse seculū perfectè despiceret, & talē se factū videret, qui iā ab hoc seculo concupisci omnino non posset, ruptis huius vitæ vinculis, liber dicebat: Mihi mūdus crucifixus est, & ego mūdo. Mundus quippe ei crucifixus erat, quia hunc corde suo iam mortuum nō amabat. Sed & seipsum mūdo crucifixerat, quia talem se exhibere studuerat, vt ab eo quasi mortuus concupisci non posset. Quia ergo nec mundi gloriā quærebat, nec à mundi gloria ipse quærebatur, &se mūdo & mundū sibi crucifixū esse gloriatur. Nos quoque inquantū Dei sapientiam, per quam facta sunt omnia, spiritaliter intelligim⁹, intantū carnalibus affectibus morimur vt mortuum nobis hunc mūdum deputantes, nos ipsi huic mundo moriamur, & dicamus, Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Nemo enim
Exod. 33. C faciem, id est, manifestationem ipsius diuinę sapientiæ potest videre & viuere. Ipsa enim species quæ rapit omnem animam rationalem desiderio sui, tanto ardentiorem, quanto mundiorem: & tanto mundiorem, quanto ad spiritalia resurgentem: tantò autem ad spiritalia resurgētem, quantò à carnalibus morientem.

In Christo enim Iesu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura.

Idcirco glorior in cruce tantum, & non in circuncisione, quia [in Christo Iesu,] id est, in Christiana religione, [neque circūcisio aliquid valet, neque præputium] prodest quicquā, [sed noua creatura .i. innouatio morum. Non enim magni est meriti, si quid foris erga nos agatur: sed magno opere pensandum est quid agatur in mente. Nam præsentē mundū despicere, trāsitoria nō amare, mentē medullitus in humilitate Deo & proximo sternere, contra illatas contumelias patientiam seruare, & custodita patiētia D dolorē malitiæ à corde repellere, egenis propria tribuere, aliena nō ambire, amicū in deo diligere, propter deū & eos qui inimici sunt amare, de afflictione proximi lugere, de morte inimici non exultare hæc noua est creatura.

Et quicunque hanc regulā secuti fuerint, pax super illos & misericordia, & super Israēl Dei.

Ego vos docui quid agendū sit. [Et quicunque] ex vobis gentilibus [hanc regulam. i. rectitudinem doctrinæ meæ & gloriandi in cruce, [sequuti fuerint,] vt secundū ea quę in hac epistola docui, dirigant suam fidem & opera; pax, id est, reconciliatio ad Deum, sit [super illos & misericordia,] id est, propitiatio peccati quod egerunt recedentes à fide, [& super Israēl dei,] id est, super illos Iudæos, qui per fidem & opera sunt possessio Dei.

De cætero nemo mihi molestus sit. E ego enim stigmata domini Iesu in corpore meo porto. Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro fratres. Amē.

His rationibus & argumentis ostendi vobis, non esse iustificationem vel salutem in vetustate legis. Et [de cætero] disputationum genere, quo adhuc possum probare, nemo vestrum [sit molestus mihi,] vt amplius me fatigare velit, quærēs vt aliis profundioribus rationibus hoc idem sibi adhuc probem, cum iam sufficienter probatum sit & ostensum. Vel de cætero vitæ spatio nemo vestrū sit mihi molestus, sed amodo fidem & opera sic seruate, vt non mihi molestiam vltrà faciatis, quoniam satis grauor aliis molestiis: [ego enim porto in corpore meo stigmata domini Iesu, id est, ego quasi seruus ex fuga retractus, & per seruiles notas cauteriatus, in toto corpore meo cicatrices vulnerum, quæ p Christo passus sum, porto & variis iniuriis affligor. Stigmata enim proprie vocantur seruiles notæ, quibus inurebantur serui, vel fugæ, vel al F terius culpæ cōuicti. Vel ita: Nemo vestrum sit mihi molestus vt aliquid amplius quærat, quia verbis meis indubitanter credendum est. Ego enim porto stigmata domini Iesu in corpore meo, id est, ego sum de familia Christi, ego sum annumeratus in militia regis æterni, quod multiplices plagæ in corpore meo per cicatrices ostensæ designant. Et ideo nullus verba mea leuiter accipiat, sed autoritati dictorum meorum in omnibus acquiescat. Stigmata enim vocabātur signa quædam quæ in manibus militum fiebant, per quæ recognoscebantur esse de militia Romani imperatoris. Sic & Paulus nō vna tātum corporis, sed multis & variis partibus gerebat notas & signa plagarū pro Christo perpessarum, per quas miles fortissimus summi regis esse declarabatur. Qui in fine ponit: [Gratia domini nostri Iesu Christi, id est, quam dominus dedit, sit [cum spiritu vestro fratres, id est, cum rationali sensu vestro, vt omnes cogitationes & actiones bene disponat auxilio gratiæ, &

non

Universidad de Deusto
Biblioteca

G non per se quærat iustificari ex lege. Ad confirmationem solidæ veritatis omnium quæ dicta sunt, subiungitur, Amen, quod interpretatur vere vel fideliter, siue fiat.

Epistolæ ad Galatas finis.

PRAEFATIO IN EPIstolam Pauli ad Ephesios.

E Ephesus metropolis ciuitas est Asiæ, in qua Paulus triennio moratus est prædicans euangelium, ita vt omnes qui habitabant in Asia, audirent verbum domini, Iudæi & gentiles. Ipse enim primus ecclesiam ibi fundauit, & Ephesios in fide ac moribus nobiliter instruxit, atque thesauro diuinæ scientiæ mirabiliter ditauit, sed sancto sibi reuelante spiritu, præuidit surrecturos postea quoldam pseudo prædicatores in ipsorum ecclesia, & promulgaturos impia dogmata, ex quibus fuerunt Ebion & Cerinthus, quos Ioannes antichristos appellat. Vnde eis nouissimè dixit: Vos scitis quomodo vobis nihil subtraxerim vtilium, quo minus annunciarem vobis & docerem publicè & per domos. Et item: Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum à sanguine omnium. Non enim subterfugi quo minus annunciarem omne consilium Dei vobis. Ego scio quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi, & ex vobismetipsis exurgent viri loquentes peruersa, vt abducant discipulos post se. Propter quod vigilate, memoria retinentes quoniam per triennium die & nocte non cessaui, cum lachrymis monens vnumquemque vestrum. Tanto itaque labore & studio, tantóque tempore & tam perfecte beatus Apostolus Ephesios docuit, & tales lupos in medio surrecturos præsciuit, volentes scilicet legis cæremonias inducere, & eos iam liberos gratia, carnalibus obseruantiis seruiliter subdere. Et alios quidem eorum Christum simpliciter esse Deum & non hominem affirmaturos, alios autem eum hominē & non Deū dogmatizaturos. Et ideo placuit sibi quadam circunspectione Ephesios hac epistola præmunire, ne hæreticis qualibet astutia suasionis ad eos possent introire, vel lupinis dentibus transuolare. In qua quidem epistola intendit primo confirmare eos in fide, qua Christus à catholicis creditur Deus omnipotens & homo verus, atque extollentiam gratiæ Dei multipliciter commendare, ne libero arbitrio suo quid bonorum, sed gratiæ adscriberent omnia: dehinc eos non debere suscipere iugum legalis obseruantiæ. Non enim aperte reprehendit eos de aliqua culpa, per quod ostenduntur bene I seruasse eius præcepta, sed timendum erat ne laberentur. 1.Cor.2. Et quia ipse sapientiam inter perfectos loqui consueuit, profundos valde sensus & arcana mysteria seculo antea prorsus ignota panditeis à Roma de carcere in hac epistola. Quæ posteà illam ad Galatas recte locata est, quia ibi Galatæ reuocantur ad fidem, hic Ephesij confirmantur in fide. Ibi carnales obseruantiæ ab illis qui eas suscipere experant, remouentur: hic ne suscipi debeant, prædamnantur. Quia verò nullus adeò perfectus est, vt adhuc crescere non possit, hortatur ad meliora proficere, & ne cedant pro tribulationibus eius, sed maneant in charitate radicati & fundati. ac de morum instructione nobiliter agit. Et ne perfectio erigat illos in tumorem, ostendit etiam de quo statu ad quam dignitatem vocati sunt.

1.Ioan.2. 2.Ioan.1. Actu.20 Ibidem.

H

EPISTOLAE PAVLI AD EPHESIOS CAPVT I.

PAulus apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, omnibus sanctis qui sunt Ephesi, & fidelibus in Christo Iesu: Gratia vobis & pax à Deo patre nostro & domino Iesu Christo.

Paulus scribit, cuius scripta sunt authentica, K quia est [apostolus Iesu Christi, id est, legatus saluatoris ac regis fidelium. Et est apostolus nō per meritum suum, vel per humanam electionem, sed [per dei voluntatem, quoniam sola dei patris voluntas fecit hunc Christi apostolum. Dū dicit se apostolum Christi, i. missum à christo per voluntatē dei, cōmendat se in apostolatus autoritate, vt per hoc suæ monitioni magis obediant, & vt insinuet omnes qui ab eius doctrina voluerint dissentire, imperio Christi cōtraire, & patris voluntati resistere. Per voluntatem dei, & non per deum, posuit, vt insinuaret solo nutu voluntatis diuinæ constitutionē oim terum esse. Nam omnia quæcunq; voluit fecit. Ps.113 Paulus tantæ autoritatis, scribit [omnibus sanctis, id est, in sancta religione perfectis, [& fidelibus in Christo Iesu. i. minoribus qui iam fidē susceperunt. hoc est, scribit omnibus, perfectis & imperfectis, [qui sunt Ephesi, id est, in illa vrbe quæ caput est minoris Asiæ. Quod si mysticum sensum requirimus; Ephesus interpretatur voluntas eius, id est, dei. Quicunque ergo L ita sancti sunt & fideles, vt maneant in voluntate dei, non transgredientes voluntates eius, ad eos nunc scribit Apostolus, vbicunque sint corporaliter positi. Interpretatur etiā Ephesus cōsilium meū, vt dicat Paulus quia scribō sanctis & fidelibus qui sunt in Epheso, id est, in cōsilio meo, qui non recedunt à munimento consilij mei. Et sunt sancti atque fideles in Christo Iesu, quia nihil prodest sanctitas vel fidelitas nisi in Christo. Nonnulli enim philosophorum vi- Non si sunt sanctitatem habuisse, ieiunādo, caste viuendo, mundum contemnendo, sed nō in Christo. Item nonnulli sunt fideles, sed non in Christo. Si quis reddat depositum, si quis commendata non abneget, fidelem se exhibet. Et iste fidelis est, sed non in Christo. Ad distinctionem M ergo talium, dicit Apostolus se scribere sanctis & fidelibus in Christo Iesu, qui sanctitatem & fidem habent in Christo, id est, in Christiana religione. Quos & salutat, dicens: [Gratia & pax sit vobis.] Gratia, qua vobis peccata remittantur, & virtutes conferātur: pax, qua Deo & sanctis angelis per bonam voluntatem & actionē semper concordetis. Et hæc gratia & pax sit vobis à Deo patre nostro, id est, creatore qui nos in filios adoptauit: [& à domino Iesu Christo,] id est, à redemptore, qui nos ab hoste clemēter eripuit, & suo dominio mancipauit. Qui est Iesus, qui interpretatur saluator, quia saluū facit populum suum à peccatis eorum: & Christus, qui est vnctus, id est, rex vel sacerdos, regnans in nobis, & interpellans pro nobis, quia reges & sacerdotes vnctione consecrabantur. Matth. Hebr.

Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali, in cœlestibus, in Christo. sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate.

Primo

A Primo omnium benedixit deum, considerans illum esse principium & fontem bonorum omnium. Ostenso enim quòd dominus Iesus sit æqualis patri, dum gratia & pax æqualis à patre & filio dari monstraretur, ostendit quod deus benedicēdus est à nobis propter beneficia gratuita, quæ nobis tot & tanta cōtulit. Non enim debemus illi esse ingrati, vt ea quæ ab illo accepimus, adscribam⁹ nobis, sed agnoscētes à quo sint nobis data benedicere semper illū debem⁹, & gratias ipsi debitas persoluere. Et cum similiter à filio nobis dentur hæc eadem beneficia Ioan.5. patet quia & ipse pari benedictione est exaltādus cū patre, vt omnes honorificēt filiū sicut honorificēt patrē. Sicque cōpotentialis & coæqualis patri esse declaratur. Benedictus, sit à nobis Deus, vt omnes illū benedicam⁹, & gratias B ac laudes illi referamus pro beneficiis quæ ab ipso percepimus, non æstimantes à nobis ipsis nos aliquid boni. Benedicamus illum, quia est Deus. i. creator noster, & creatura debet creatorem suū benedicere [& pater domini nostri Iesu Christi]. i. pater illius qui nos à diaboli tyrannide ereptos, dominio suo misericorditer subdidit, & saluauit nos à peccatis nostris, atq; regnat in bonis actibus nostris. Dum dicit, benedictus sit Deus aperte demōstrat quia & filius similiter est benedicendus, quia & ipse est Ioan.5. Deus. Ostendit, inquam, filium patris benedictione laudandum, quando dicit, benedictus sit deus. i. creator omnium, quia & filius est creator. Quæcunque enim pater facit, hæc & filius similiter facit. & ita constat cum esse æqualem patri, & compotentialem atque coæternū. Sed & dum dicitur, benedictus sit pater Christi, li- Ibidem. quidò demonstratur, quia & ipse Christus similiter à nobis sit benedicendus: quia qui nō honorificat filium, non honorificat patrem qui misit illum. Non enim rectè patrem benedicere potest, qui filium pariter nō benedicit, cum pater nō dicatur nisi respectu filij: Vnde patet filium esse coæternum patri, & coæqualem: quia si pater fuisset aliquando sine filio, non esset pater. C Ac per hoc nec tantæ dignitatis tunc esset, quā tæ nunc est: sicque cœpisset crescere, quod nefas est vel suspicari. Nunquam ergo fuit ante filium, sed sine initio filius est æternaliter genit⁹. Vel in eo quod dictum est, Benedictus Deus & pater dñi nostri Iesu Christi, ostenditur Christus homo simul & Deus esse. Homo enim est, cuius est De⁹ ille qui benedicitur: & Deus est, cuius est pater idē ipse quē benedicimus. Deus enim Christi est secundum humanitatem eius, & pater Christi secundū diuinitatem eius. Qui merito benedicitur à nobis, quia ipse prior benedixit nos. Hinc ergo Apostolus incipit enumerare beneficia, quæ à Deo per Christū humano generi sunt concessa. Sit, inquit, benedictus, [qui benedixit nos.] Deus nos benedicit, cùm virtutes nobis tribuit, vel in ipsis virtutibus nos promouet. Nos verò Deum benedicimus, eū pro beneficijs quę cōtulit nobis ipsum laudamus. Benedixit nos non in quadā, sed [in omni benedictione,] non corporali, sed spirituali. i. in sermone dei & sapientia & veritate, cunctisque reliquis virtutibus, & non in terre nis, sed [in cœlestibus,] vt quanuis adhuc corpore hic detineremur, mente tamen & conuersatione iam in cœlestibus essemus. Et hæc tam copiosa virtutum bonorumque spiritualiū benedictio, data est à patre nobis [in Christo. i. postquam cœpimus in ipso mediatore ac recōciliatore manere, incorporati visceribus ecclesiæ, quæ est corpus eius. Non enim extra Christum datur cuiquam ista benedictio. Vel præteritum pro futuro positum est, vt quasi iā factum indubitanter crederemus, quod faciendū speramus. Benedixit, id est, benedicet nos, hoc est, ditabit in die iudicij, in omni benedictione spirituali, non corporali: quoniam diuitias spirituales, non carnales dabit. Neque enim carnales cibos tunc præbebit, vel vxores & aurum, cæteráque delicias quas habent impij, sed illas spirituales, quas in supernis habent angeli. Vnde & corpus nostrum vt illarum deliciarum particeps fiat, erit spirituale: quia seminatur corpus animale, & surget corpus spirituale, potestate vtique, non natura. Tantæ enim leuitatis 1.Cor.15 erit & claritatis, quantæ spiritus. Et ideo quicquid boni illud glorificatum corpus habebit, spirituale erit. Nihil ergo carnale, sed totū spirituale expectemus in illa benedictione, quoniā spiritualis, erit: & non particularis, sed vniuersalis. Omni enim benedictione spirituali nos beatificabit, replēs omnibus bonis, vt nihil omnino spiritalium bonorum desit nobis, cum dixerat Christus: Venite benedicti patris mei, Matt.25. percipite regnum. & ponet localiter in cœlestibus inter agmina sanctorum angelorum & virtutem ac dominationū, vt eandē cum ipsis beatitudinem & gloriam atque scientiā habeamus 1.Cor.2. vt simus illis etiam loci sublimitate pares. Et hæc est illa gloriosa beatitudo, quā oculus non vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis excogitare potuit, quā nobis pater dedit, si in Christo nos inuenerit, id est, vera Christi membra. Aliter enim nullus ad hanc beatitudinem ascēdere poterit, quia nemo ascendit in cœlum, nisi qui descēdit de cælo, filius hominis qui est in cælo. Quod Apostolus præteritum posuit, si Ioan.3. gnificat (vt dictū est) quia hoc quod Deus est F nobis benedicturus in futurō, ita est stabile & impermutabile, sicut illud quod iam præteritū est, quod nulla ratione mutari potest. Nā quod factum est, non potest non fieri. Quod autem posuit, benedixit, & non donauit: & quod ait, benedictione, & non beatitudine, voluit nobis designare patris & filij potētiā. Suum enim benedicere, est benefacere. Et quid est aliud tunc benefacere, quàm participationē beatitudinis impendere? Vnde Psalmista. Cōuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit Psal.114 tibi. Et quod ipse nos benedicet illa tanta benedictione, ita est firmū & certū, sicut & illud quod antequam mundus fieret, nos elegit prædestinando ad vitam. Vel quod nos benedicet, nō faciet improuide, sed [sicut elegit nos] à massa perdendorum ante mundi principium. Ita enim benedicet sicut prædestinauit, quia vnicuique benedictionem dabit, iuxta modum quem ei præordinauit. Elegit nos, id est, extra de massa peccatorum legit & abstraxit, & hoc

V fecit

Universidad de Deusto
Biblioteca

G fecit [in ipso, id est, in Christo, vt essemus mẽbra Christi, & ista electio facta est [ante mundi constitutionem .i. ante omnem creaturã. Et ad hoc nos elegit, [vt essemus sancti & immaculati.] Inter sanctum & immaculatũ hoc interest, quod sanctus immaculatus quoque intelligi potest, immaculatus verò nõ statim sanctus. Nam paruuli quoque immaculati sunt, quia integro corpore nullum possunt facere peccatum: & tamen sancti non sunt, quia sanctitas voluntate & studio cõparatur. Et quod immaculatus dici potest ille qui peccatum non fecit, sanctus autem is qui virtutibus plenus est. Sãcti ergo intelliguntur perfecti, immaculati verò imperfecti. Sãcti in virtutibus promoti, immaculati per baptismum à peccatis mundi, & post non inquinati. Tales igitur nos prædestinauit deus futuros, & hoc non in vana æstimatione hominum, sed [in conspectu eius] qui veritatem conspicit, & occulta cõsiderat. Si enim viderit nos veraciter esse sanctos & immaculatos, quicquid
H homines de nobis æstiment, ipse nobis præmium reddet. Et econtra si per hypocrisim voluerimus simulare sanctitatem, licet nos iudicent sanctos multi docti homines, ipse tamen damnabit. Elegit vt essemus sancti & immaculati in oculis eius, & hoc [in charitate, id est, vt in illã sanctitatem & immaculationẽ promoueremur, non timore pœnæ, sed amore iustitiæ. Notandum itaque quod ad commendandam magnitudinẽ gratiæ enumerat apostolus beneficia eiusdem gratiæ, quæ à deo per Christum humano generi data sunt. Deus enim ante mundi cõstitutionem, cum nullus quicquã meruisset, quia nullus adhuc erat, præordinauit quod in tẽpore gratiæ aliquos à perdendis separaret, & iustos immaculatósque faceret, præordinauit quod & illos ad æternitatẽ perduceret. Harum prædestinationum alterã hîc implet, quod sanctos facit: alteram in futuro complebit, dãdo immortalitatem & beatitudinẽ. Sic enim prædestinãdo iam benedixit nos in cœlestibus, cum adhuc
I in terris maneamus, sicut prædestinando elegit ante mundi constitutionem, cum necdum essemus. Et elegit nõ quia futuri eramus sancti, sed vt essemus sancti, id est, ipse diligendo per gratiam fecit vt essemus sancti & immaculati.

Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua gratificauit nos in dilecto filio suo. In quo habemus redemptionem per sanguinem eius remissionem peccatorum secundum diuitias gratiæ eius, quæ superabundauit in nobis, in omni sapientia & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo in dispensatione plenitudinis temporũ, K *instaurare omnia in Christo, quæ in cælis & in terra sunt in ipso.*

Prædestinatio est gratiæ præparatio, gratia verò iam ipsa donatio. Et nos iure benedicimus deũ, qui nõ solum præelegit nos vt faceret sanctos & immaculatos, sed etiã [prædestinauit in adoptionẽ filiorũ.] Prædestinauit .i. antè & firmè ordinauit. Et hoc est præ, id est, ex antiquissimo tẽpore. Destinare enim, per se longinquitatẽ notat. præteritũ, indicat tẽpus remotũ. Prædestinauit, & hoc in adoptionẽ filiorum, id est, ad hoc vt iremus in filios secundũ multimodam cõformitatem virtutum eius in nobis expressam, scilicet vt quãtã humanæ naturæ possibile est, in sanctitate & iustitia nostro patri efficiamur cõformes: & imago bonitatis eius, inquantũ fieri potest, exprimatur in nobis. Quod ire in filios non est ex merito nostro, sed ex gratia sua, qua adoptauit nos in filios. Quod Apostolus notare voluit, dicẽs adoptionem. Maius verò est quod dicit adoptiuos dei filios: quàm L
quod dixerat sanctos & immaculatos. Nos prædestinauit in filios, & hoc [per Iesum Christũ] mediatorem, vt per eum qui naturalis est filius, faceret sibi adoptiuos filios, tẽdẽtes [in ipsum] Christum, id est, in cõformitatẽ eius per fidem & bonos mores. Vel hanc prædestinationẽ fecit per Iesum Christum, id est, per virtutem & sapientiam suam, quia nihil fecit vnquam pater nisi per filium, qui est virtus & sapientia eius. Vnde patet filium esse coæternum & coæqualem patri. Et quod nos prædestinauit, hoc fecit, [secundũ propositum voluntatis suæ, id est, sequendo hoc propositum quod proposuit in prophetis, quibus suam voluntatẽ de nobis reuelauit & intimauit. i. sicut per prophetas proposuit, ita ab æterno prædestinauit hoc est, non minus neq; alio modo nos ire in filios prædestinauit ab æterno, quàm pòst in prophetis proposuit. Non tamen quantũ ad se, prædestinatio præcessit propositum, sed quantũ ad nos: quia M
illi præsentia sunt omnia, quæ nobis per tẽpora vel spatia transeunt. Quod propositum fuit voluntatis suæ, id est, nõ meritorũ nostrorum, sed suæ gratuitæ voluntatis. Gratis enim ab æterno prædestinauit, gratis in tẽpore per prophetas proposuit ac prænunciauit. Et hoc totũ fecit [in laudẽ gloriæ gratiæ suæ.] Nam quasi gloria gratiæ eius est æterna adoptio. Hoc fecit in laudem gloriæ gratiæ suæ, id est, vt in interiori & exteriori affectu laudemus gloriam, id est, abundantiã gratiæ suæ qua nos adoptauit. Quæ abundantia dicitur gloria, quia tanta & tã magna est, & intãtum debetur honor à nobis sibi quàm & inquantum de ipsa gloria multum nobis contulit, quod in prophetis prædixit, quod ante secula prædestinauit. Nam per hoc firmos & certos nos reddidit. Gratia fuit quod nos prædestinauit & quod elegit. Et hæc gratia intantum abundauit, vt ea quæ prædestinauerat, per prophetas prædiceret. Et ideo quia prædixit, ex ipsa abundantia laudatur à nobis sua gratia. Nisi enim per prophetas quos solus prædestinauerat prædixisset, nobis sua prædestinatio nota non fuisset. Et si nobis occulta fuisset, ad lau-

A laudem suæ gratiæ nos non traxisset. Ex hoc igitur apparet, quòd ex abundantia suæ gratiæ, qua nobis prædestinationem suam per prophetas voluit aperire, laus suæ gloriæ aucta debet procedere. Multũ igitur est glorificandus, qui & nos prædestinauit in adoptionem filiorũ, & ipsum gratis, & in prophetis hoc prænunciauit. Quod autem nos dicitur prædestinasse, diuersum est ab eo quod supradictum est, elegisse. Aliud enim est prædestinare, & aliud eligere: quia electio semper cõsideratur inter duos vel plures, prædestinatio autem minimè: & electio fit de bonis tantũ, prædestinatio autem de bonis & malis. Boni enim dupliciter prædestinãtur. i. ad primam & secundam resurrectionem. At mali prædestinantur simpliciter ad indefi-
B cientis pœnæ retributionẽ, quam digne patientur pro peccatis cõmissis, ad quã quidem Deus nullũ prædestinat. Ad nihil enim aliud est quisque à Deo prædestinatus, nisi ad hoc quod ipsemet Deꝰ pòst in eo operatur: quia ad hoc nõ valet aliquis prædestinari, quod inter creaturas Dei non poterit inueniri. Patet igitur nullum ad peccandũ prædestinari: quia constat nullum à Deo peccatũ creari. Ad pœnas autem prædestinatur, quas Deus fecit, vt re iusta puniatur. Prædestinauit nos Deus secundum propositũ voluntatis suæ, vel potius (vt in Græco legitur) secũdum beneplacitũ voluntatis suæ: quia non omne quod placet, potest & beneplacere. Sed ibi tantũ dicitur beneplacitum, vbi quod placuit, rectè placitum cõprobatur. Prædestinauit nos secundũ beneplacitũ voluntatis suæ, non nostræ, ne in tanto beneficio gratiæ de placito gloriaremur voluntatis nostræ. [In qua] vtique volũtate sua [gratificauit nos]. i. sibi gratos fecit, vt ei grates reddemus pro suis beneficiis. Hoc est, nõ solum beneficia nobis collata procedunt ex voluntate eius gratia, non ex merito nostro, sed etiam istud quod sumus ei grati, propter ipsa beneficia adscribẽdo sibi omnia. Sic dictũ est gratificauit à gratia sicut iustificauit dicitur à iustitia. Gratificauit nos, &
C hoc [in filio suo. i. in operatione filij sui proprij & naturalis, qui & sibi coæternus & consubstãtialis extitit. Et quia connaturalis, ideo in eius operatione factum est. Et etiã in dilecto, id est, propter hoc etiam potuit fieri, quia dilectus est à patre super omnes alios filios, quoniam filius est ab æterno, & semper manet & regnat cum eo. Vel nos qui prius displicebamus & inimici eramus, gratificauit sibi .i. gratia sua impleuit: & hoc in dilecto filio suo, id est, per mortem & resurrectionem filij sui, qui egregie ab eo diligitur, quia nihil in eo sibi displicet. Vel in dilecto filio suo, id est, in fide eius gratificauit nos sibi. In Græcis tamen codicibus nõ habetur, in dilecto filio suo: sed simpliciter, in dilecto. Et cũ non additum in dilecto Dei, vel in dilecto patris, siue in dilecto ecclesiæ, sed absolute dictũ sit, in dilecto, ita intelligendum est, vt subaudiatur ab omnibus. ab omnibus enim diligitur, quia est summum bonum. Omnis ergo gratia quam consequimur in laudem & gloriam eius, qui nos gratificauit, completur in dilecto, id est, in domino & saluatore nostro: quia nihil

boni esse potest nisi ex summo bono & in summo bono, quod naturaliter diligit & appetit omnis creatura. [In quo habemus redemptionẽ D
id est, à Deo manumissionẽ satanę, hoc est manumissi sumus & liberati à iugo diaboli, qui impediebat in nobis facultatem bene operãdi. Non dixit, habuimus, sed habemus, vt cõtinue nos habere illam manumissionem notaret. Et hoc [per sanguinem eius, id est, per effusionem sanguinis eius, quia eius sanguis innocens effusus, precium fuit, quo redempti sumus, & libertati redditi, qui tenebamur captiui. Per hoc quod dicit eius sanguinem tantam efficiam habuisse, ostendit eum non solum hominem sine peccato, sed etiam Deum omnipotẽtem extitisse. Habemus in eo redemptionem. Et quam redemptionem? [Remissionem peccatorum] originalium & actualium in baptismate. Diabolus enim per peccata dominabatur nobis. Remissis autem peccatis nostris, amisit ille malignus dominium in nobis. Et ita pecca
torum remissio facta est nobis redemptio & li- E
beratio, vt in libertate seruiremus redemptori nostro. Aliud tamen intelligitur redemptio, & aliud remissio: quia remissio redemptionẽ facit & redemptio est manumissio, ac nostri arbitrij ad bene operandũ restitutio: quia & iusti pòst mortẽ nullo tenentur vinculo, sed liberi ingrediũtur in regnũ. Remissio aũt simpliciter intelligitur peccatorũ abolitio habemus remissionem peccatorũ, & hoc [secundum diuitias gratiæ eius. i. secundum diuitem & copiosam gratiam misericordiæ, hoc est, secundum multitu- Philip. 4.
dinem misericordiæ eius gratis impensæ nobis quæ sicut est multa & exuperens omnem sensum, sic multiplicia & innumera deleuit peccata nostra. Gratia dico, [quæ superabundauit in nobis.] Hîc vult ostendere quæ Deus benigne circa eũ & reliquos Apostolos egit, vt per hęc ponderet suã autoritatem, & sic efficatius posset suadere quod proposuit. Hactenus enim de his quę toti sanctorum ecclesię data sunt, est locutus: & nũc de his agit, quę specialiter apostolis F
cõcessa sunt. Cùm enim gratia in omnibus sanctis abundasset vel abundet, superabũdauit tamen in apostolis, quia ipsi copiosiorem largitatem eius acceperunt quàm cęteri. [In omni sapientia & prudẽtia.] Sapiẽtiam & prudentiã esse diuersas. Stoici quoque opinãtur, dicentes Sapientia est rerum diuinarum cognitio, prudentia verò tantum mortalium. Iuxta hanc diuisionem, possumus sapiẽtiam inuisibilium accipere fidem: prudentiam verò de his quæ corporaliter à nobis exercẽtur, vel de moribus & de prouidentia temporalium. Gratia verò in apostolis superabũdauit in omni sapiẽtia & prudentia, quia spiritus sanctus insuderat eis plusquam cæteris sapientiã, qua nossent patrem & filium & spiritũ sanctum æternaliter ab vtroq; procedentẽ, atque filium solum incarnatũ, non patrem neque spiritum, & alia mysteria incarnationis, & arcana cœlestia, nec non & dona ecclesiæ conferenda. Prudentiã quoque superabundanter dedit eis idem spiritus de ministeriis Ecclesiæ, vt prouiderent ea quæ futura vel facienda erant in Ecclesia, & futuros sta-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G tus ac tẽpora profperitatis & aduerſitatis eius vſque ad finem ſeculi intelligerent, & quomodo per orbem dilatanda eſſet & exaltanda, atq; ritus ſuos honorabiliter vbique celebratura, & omnes hæreſes deſtructura. Subtilius enim ſciebãt de trinitate & vnitate diuinitatis, & de myſteriis incarnationis Chriſti, & de ſtatu eccleſię acutius quã alij prouidebãt. Vel prudentiã intelligamus, quantum ad regnum eccleſiæ. Maiorem enim notitiam habebãt regendi eccleſiã quàm alij. Sciebant nãque qualiter vnũquenq; deberẽt admonere, & quos increpare, vel quos obſecrare, & cætera huiuſmodi. Et quia omnis ſapientia & prudentia per ſupernam gratiã ſuperabundauit in eis, adhibenda eſt fides doctrinæ eorum, qua prędicant Chriſtum, Deũ creatorem & hominem verũ eſſe. Intantum autem
H inquit, ſuperabundauit in nobis illa gratia, [vt notum faceret. i. notificaret [nobis ſacramentũ .i. myſterium [voluntatis ſuæ,] hoc eſt, myſticã & occultã voluntatem ſuam quæ antea latebat. Voluntatẽ (inquam) ſuam de incarnatione filij & renouatione humani generis, atque ſtatu eccleſiæ, & donis eius cõferendis & eius regimine. Licet enim prophetæ partim hæc nouiſſent nullus tamen eorũ vel omnia quæ apoſtoli vel tam lucide perſpexit vt apoſtoli. Prophetæ nãque nouerunt vt illi qui fuerunt in rerum prænunciatione, apoſtoli verò vt illi qui erant in rerum exhibitione. Voluntatis dico, exhibitæ nõ hominũ meritis, ſed ſecundum bonum & piũ [beneplacitum eius .i. quia tantum ei miſericorditer placuit, vt vellet humanũ genus reparare. Quod beneplacitum ipſe propoſuit .i. procul antepoſuit, vel prorſus poſuit, ſiue omnibus palãm obtulit, [in eo .i. in Chriſto, nõ alio tẽpore implendum, ſed [in diſpenſatione plenitudinis temporum]. i. in plenitudine temporum diſpẽſata & ordinata diuinitus, cum iam impleta eſſent tempora, quæ ipſe diſpoſuerat prius implẽda. Vel notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ, & hoc faceret ſecundum placitum eius .i. ſecundũ quod ex ſola poteſtate ſibi placuit, & placitum illud eſt bonũ, id eſt, vtile nobis. Quod ſacramentum antequam notificaret
I nobis, propoſuit ipſe in prophetis. i. ſacramentum illud prædixit per prophetas qui myſteria incarnationis domini, & dona quæ collaturus erat eccleſiæ, præcipuerunt. Si enim penitus ignari eſſent homines, & non aliquantulũ prædocti, nõ reciperẽt illud. Quod ſacramentũ fuit in eo .i. in Chriſto, in morte eius & reſurrectione. Sacramentũ dico, tendens in diſpenſatione plenitudinis temporũ. i. ad hoc ꝓpoſuit ĩ prophetis, vt in plenitudine tẽporis .i. tẽpore prefinito, tempora gratiæ, diſtribueretur illud ſacramentum per apoſtolos. Dominus diſpenſauit illud, quia aliis in eccleſia tribuit fidem & notitiam incarnationis Chriſti, aliis virtutes quoq; & chariſmata, & quęcunq; diſpenſanda & diſtribuenda prædixerũt prophetæ. Et quod erat illud ſacramentum? Inſtaurare. i. ad primũ ſtatũ reducere, omnia per peccatum deſtructa. Et illam inſtaurationẽ facere [in Chriſto. i. in fide & gratia Chriſti, vt in eo reſtaurentur, [quæ in cœlis] ſunt, id eſt, numerus beatorum angelorũ qui diuinitus erat ſtabilitus, cadentibus inde reK probis angelis: [quæ in terra ſunt .i. homines: & omnia quę inſtauraret, permanerent [in ipſo Chriſto ſine fine, ne iam vlterius caderent. In eo quippe inſtaurantur quæ in cœlis ſunt, cùm id quod inde ex angelis lapſum eſt, ex hominibus redditur in ipſo inſtaurantur & quę in terris ſunt, quę ipſi homines qui prędeſtinati ſunt in vitam æternam à corruptionis veruſtate renouantur. Inſtaurantur quæ in cœlis ſunt, dũ illuc humiliati homines redeunt, vnde apoſtatę angeli ſuperbiendo ceciderunt: inſtaurantur & quæ in terris ſunt, dum peccatores ad iuſtitiam cõuertuntur. Vel ea quæ ſunt in cœlis, ſunt inſtaurata. i. in melius cõmutata in Chriſto .i. in Chriſti operatione, quia in reuelatione myſterij incarnationis dominicæ receperunt angeli quandam in melius promotionem. Sed & gan-L dium eorum creuit, cùm homines in ſuum eorum ſortium cœpiſſent recipere. Nõ enim pro angelis mortuus eſt Chriſtus. Sed ideo etiam pro angelis fit, quicquid hominum per eius mortẽ redimitur & liberatur à malo, quia cum eis quodammodo reditur in gratiam poſt inimicitias, quas inter homines & ſanctos angelos peccata fecerunt, & ex ipſa hominum redemptione ruinæ illius angelicæ damna reparantur. Et ſic inſtaurantur cœleſtia & terrena, ſed tamen ea tãtum, quæ ſunt in ipſo ante mundi conſtitutionẽ electa & prædeſtinata. In ipſo enim ſemper fuerunt & ſunt, quos elegit ab æterno. Quod dixit inſtaurare, non dixit propriè, niſi reſpectu eorum quæ erant in cœlis: quia quæ ſunt in terra, non ſunt inſtaurata, ſed reſtaurata. Nam inſtaurare dicimus, quando ſtauratum in melius inſtauratur, vt bonum in melius: reſtauratur autem, quod cum prorſus deſtitutum ſit, inſtauratur, vt malum in bonum.

In quo etiam ſorte vocati ſumus, prædeſtinati ſecundum propoſitum eius, qui omnia operatur ſecundum concilium voluntatis ſuæ, vt ſimus in laudem gloriæ eius nos qui antè ſperauimus in Chriſto. M

In Chriſto reſtaurata ſunt omnia, [in quo etiam nos, vocati ſumus] de infidelitate ad fidẽ, & hoc ſorte. i. gratia ſola, nõ noſtro merito. Nã ſortis nomine deſignatur gratia, quia in ſortẽ nõ eſt electio, ſed voluntas Dei. Vbi enim dicitur, iſte facit, & iſte non facit, merita conſiderãtur. Et vbi merita conſiderantur, electio eſt, nõ ſors. Quando autem Deus nulla noſtra merita inuenit, ſorte voluntatis ſuæ nos vocauit, quia voluit, non quia digni ſumus. Sorte vocati ſunt & ipſi apoſtoli, in quibus ſuperabũdauit gratia ne viderentur meruiſſe aliquid melius cæteris. Vocati ſum", nos dico prædeſtinati. i. prius preparati in eius ſapientia, ab æterno prærordinati ad vitam, & hoc [ſecundum propoſitum ei"]. i. ſecũdũ quod poſtea prædixit in prophetis. Prophetæ enim apoſtolos ad fidem Chriſti conuertendos prænunciant, & ſicut ipſi prænunciant ita & Deus prædeſtinauerat. Prædeſtinati enim ſunt ſecundum propoſitum eius, quia ſicut

A cut magnifice illos ad fidem venturos, in prophetis prænunciauit, ita magnifice illos prædeſtinauerat. Vel prædeſtinati ſumus ſecũdũ propoſitum eius .i. ſecundum firmam & perſeueratam inſtitutionem eius. [Qui] etiam in apoſtolis [operatur omnia] etiam velle iuxta [conſiliũ voluntatis ſuæ,] vt nemo glorietur de ſuis meritis. Ac ſi dicatur: Cur nos magis elegerit ad officium apoſtolatus neſcimus, ſed tamen cõ ſilio facit omnia, i. rationabiliter & prouide, nõ temere. Nam ad hoc ſolet fieri conſilium, vt rationabiliter fiat illud, vnde conſilium habetur. Et conſiliũ quo facit omnia, eſt voluntatis ſuæ, id eſt, non extraneum, quia non ab alio accepit conſilium, ſed à ſola voluntate ſua. Et hoc conſilio agit ipſe, [vt ſimus] in æterna vita euntes
B [in laudẽ gloriæ eius .i. vt in illa vita laudemus diligendo & admirando ineffabilem gloriam eius, ſcilicet illum glorioſum, laudabilem & admirabilem, [nos qui antè ſperauimus in Chriſto .i. antequam tranſeamus ad illam cæleſtem patriam, poſuimus in Chriſto ſpem noſtrã, vel nos Iudęi qui ante conuerſionem noſtram ſperauimus in Chriſto venturo, priuſquam ille veniſſet. Iudæi enim ab antiquis temporibus ſperabant in Meſsia venturo, & in eodem ſperabat Paulus antequam ad fidem nouam conuerſus eſſet. Per hoc quod in Chriſto ſperatur, deus eſſe monſtratur. Et quia in eo ſperatum eſt ante aduentum eius, conſtat eũ ſine initio ſemper apud patrem fuiſſe. Niſi enim ille fuiſſet, periſſent omnes qui ſperauerunt in eo, quaſi ſperantes in nihilo. Vel ad hoc ſorte vocati ſumus, vt ſimus in laudem gloriæ eius. i. vt per nos alij laudent gloriam eius, vel noſipſi nos dico, qui antequã vos, ſperauimus in Chriſto: & ideo tales ſumus vt per nos alij ſperent & laudẽt. Prius enim crediderunt apoſtoli quàm cæteri.

In quo & vos cum audiſſetis verbũ veritatis, euangeliũ ſalutis veſtræ, in quo & credentes ſignati eſtis ſpiritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus hæreditatis noſtræ, in redemptionẽ acquiſitionis, in laudem gloriæ ipſius.

C Quia ſe & alios apoſtolos dixerat vocatos, ne videretur latẽter dixiſſe Epheſios nõ eſſe vocatos, ſubiunxit quaſi dicẽs: Nos antè ſumus in Chriſto vocati, [in quo & vos] poſtea iam vocati eſtis, etſi non principaliter tamen per eius membra & eius præcepto. Vocati eſtis ad fidẽ quam non accepiſtis ex merito aliquo, ſed ex auditu ſolo, quia [cũ audiſſetis] ex ore meo [verbum veritatis,] tunc vocati eſtis. In hoc multũ commendatur gratia dei, quã tam leuiter, ſcilicet ſolo auditu receperunt, quia non interceſſit eorũ meritũ, nõ vis arbitrij ipſorum, ſed ſolus auditus, vt gratiam in fidem acciperẽt. Ideo credidiſtis, quia audiſtis verbum non falſitatis, vt antea in laude idolorum, ſed veritatis in prædicatione Chriſti, q̃ eſt nimia veritate ſuffulta, id eſt, ideo credidiſtis, quia verũ eſſe quod dicebatur, cognouiſtis. Quod verbum eſt euangelium veſtræ ſalutis, id eſt, bonum nuncium, quia in eo annunciata eſt vobis ſalus, id eſt, re- D
miſsio peccatorum, & iuſtificatio, & vita æternã. Et quia poſſent audiſſe illud & non credidiſſe, addit: [In quo] enim euãgelio [& credentes ſignati eſtis .i. ſegregati ab infidelibus [ſpiritu ſancto] cuius gratiam accepiſtis. Sanctus enim ſpiritus credentes ſignat, id eſt, ab aliis hominibus diſcernit & ſeparat, quia à peccatis eos purgat, & ſpiritualibus gratiis ornat. Vel in quo Chriſto ſignati eſtis imagine eius .i. vos qui culpa primi parentis deformati eratis, & quibus iã perierat imago & ſimilitudo Dei, ſignati eſtis, hoc eſt, imagine & conformitate Dei eſtis impreſsi. i. reſtituta facultate bene operãdi ſecũdũ innocentiam & iuſtitiam repreſentatis imaginẽ dei patris, ſcilicet inſtitutiõe liberi arbitrij eſtis impreſsi ſimilitudine Dei ſecundũ innocentiã & bona opera: & per hoc ſpiritum ſanctum, nõ per merita noſtra, fide interueniente. Hoc notauit, dicens, credentes &c. Quaſi diceret: Quia credidiſtis, ideo ſignati eſtis ſpiritu ſãcto. i. hoc E
ſignum accepiſtis, quo diſtingueremini à cæteris, quod ſpiritu ſancto repleti eſtis, quem non habẽt incredduli. Qui ſpiritus eſt [promiſſionis, id eſt, promiſſus à Deo, ſicut diſcipulis ſaluator præcepit ab Hieroſolymis ne diſcederent, ſed
Luc. 24. expectarẽt promiſsionem patris. Et iterum de eo dixit: Ego mittam promiſſum patris mei in vos. Vel promiſsionis eſt iſte ſpiritus, quia his quos replet, promittit vitã æternã. & hoc ideo facit, quia ipſe [eſt pignus] & arra & certitudo [noſtræ hæreditatis,] quam accepturi ſumus à deo. i. charitas quam nobis ille ſpiritus infudit, arra eſt futuræ hęreditatis. Pignus enim hoc loco pro arra poſitũ eſt. Pignus enim quando datur, cũ datum fuerit propter quod datũ pignus eſt, pignus auferetur. Arra verò quando aliqua precij particula primum datur, vt ſit ſignum totius maſſæ dandæ. Sic charitas per ſpiritum ſanctum data fidelibus, ſignũ & arra eſt dandæ plenitudinis vitę perpetuę. Hoc enim ſpletur, vnde arra data eſt: nec ipſa arra. i. charitas nobis auferetur, ſed adimplebitur quando ſummã reF
detur. Signati eſtis ſpiritu ſancto, & hoc [in redẽptionẽ adquiſitionis,] vt vltrà non dominetur inimicus in vobis, ſed Chriſtus qui vos ſanguine ſuo redemit, vt poſsideat, nõ vt amittat. Redemptio enim hoc loco vocatur immortalitas, quæ erit per reſurrectionem. Adquiſitio autem familiaritas illa quæ deum quærit. Ducet ergo nos ſpiritus ille in redemptionem immortalitatis & impaſsibilitatis, ſcilicet vt redimamur ac liberemur ex mortuis, id eſt, faciet nos immortales per mortem Chriſti & reſurrectionem. Et redemptio illa erit tanta, vt ſit adquiſitionis, quia illa immortalitas ſic nos adquiret deo & coniunget, vt vltrà nõ ſeparemur vel amittamur ab eo, ſed ſemper illi inhæreamus & ab illo poſsideamur: & hoc [in laudẽ gloriæ ipſius,] ſcilicet vt laudem" admiratione, dilectione, participatione gloriam ipſius, id eſt, beatitudinem eius, ideo poſuit ipſius, vt innueret, quia quicquid boni habemus, à deo eſt.

Propterea & ego audiens fidem veſtrã quæ eſt in domino Ieſu, & dilectionẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *in omnes ſanctos, non ceſſo gratias agens pro vobis memoriam veſtri faciens in orationibus meis, vt deus domini noſtri Ieſu Chriſti, pater gloriæ: det vobis ſpiritũ ſapientiæ & reuelationis in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis veſtri, vt ſciatis quæ ſit ſpes vocatiõis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis eius in ſanctis & quæ ſit ſupereminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus ſecundum operationem potentiæ virtutis eius, quã operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans illum à mortuis, & conſtituens ad dexterã ſuam*
H *in cæleſtibus, ſupra omnem principatum & poteſtatem & virtutem & dominationem & omne nomen quod nominatur, non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro, & omnia ſubiecit ſub pedibus eius. & ipſum dedit caput ſupra omnia eccleſiæ quæ eſt corpus ipſius, plenitudo eius, qui omnia in omnibus adimpletur.*

Inuitat eos Apoſtolus ad veram fidei conſtãtiam, quam ab eo perceperunt de domino Ieſu, ſcilicet Chriſtum veré eſſe creaturam in humanitate, & veré creatorem in diuinitate, id eſt, eſſe verum hominem & verum deum. Nam vt in hanc fidem eorum quæ per dilectionem operatur, roborarentur & augerentur, gratias pro ea deo referébat vt ipſe deus qui dederat, multiplicaret eam & cõfirmaret. Quaſi dicat: Vocati eſtis, euangeliũ audiſtis & credidiſtis atque ſpiritu ſancto ſignati eſtis. [Propterea .i. propter has cauſas, gratias ago, quia non ſolum vicini veſtri, ſed [& ego] longe poſitus in Romano carcere, audio [fidẽ veſtram,] quaſi iam famoſam & in vobis ſolidatam, quæ iã multis vt conuertantur proponitur exemplar, quia conſtantes eſtis in ea. Et hoc ideo, quia [eſt in domino Ieſu. i. firmiter fundata & permanẽs in domino ſaluatore qui vos ſuo dominio mancipauit, vosque ſaluauit. Et audio etiam [dilectionẽ veſtrã redundare [in omnes ſanctos, id eſt, charitatẽ veſtram qua ſanctos omnes ita diligitis, vt quicquid piè poteſtis impendatis illis. Et ita charitatis opera quæ facitis ĩ ſanctos, faciũt veſtram charitatem longe diuulgari, multique eã proponunt exemplar. Vnde ego hæc [audiens, non ceſſo gratias] agere deo [pro vobis,] quia fidem hanc & dilectionem vobis contulit. Magna illis erat vtilitas, quod tãtus Apoſtolus pro illis gratias agebat, quia per hoc diuinitus confirmabantur & promouebantur in fide & dilectione, quam nuper acceperant prædicato ſibi euangelio. Gratias, inquit, ago pro his quæ iã accepiſtis, & orationes facio vt quæ necdum habetis, habere poſſitis. Memoriam veſtri] fa-
I cio [in orationibus meis, vt deus] det vobis in- K
telligere quæ credidiſtis, ſcilicet vt quod fide credidiſtis, notitia percipere poſſitis diſcernẽdo. Et hoc det vobis deus [domini noſtri Ieſu Chriſti,] id eſt, deus illius quem reuereri debemus, quia eius ſerui ſumus, & ipſe dominus noſter: & eſt Ieſus. i. ſaluator noſter: & eſt Chriſtus id eſt, rex noſter ſiue ſacerdos. Hoc totũ dicitur reſpectu humanæ naturæ, quia ſecundum humanitatem tantum eſt deus Chriſti, qui ſecũ dũ diuinitatem eius, eſt pater ipſius. Qui enim tempore creauit eum ex virgine, ipſe ante omnia tẽpora de ſeipſo genuerat eũ. Vnde dicitur [pater gloriæ, quia ipſe Chriſtus ſecundum excellentiam æternæ diuinitatis ſuæ eſt gloria patris, id eſt, virtus & ſapientia & verbũ eius. Per hoc itaque quod dicit, deus domini noſtri Ieſu Chriſti, oſtendit illum eſſe verũ hominem: & per hoc quod ſubiungit, pater gloriæ, notat illum eſſe verum deum ex patris ſubſtantia. Et rogo vt iſte pater [det vobis ſpiritum ſapiẽtiæ] L
de cæleſtibus ac diuinis [& reuelationis in agnitionem eius,] vt non obſcure, ſed ſine velamine agnoſcatis eũ, id eſt, Chriſtum, ſecundum quod deus eſt omnipotens atque principio & fine carens, & omnia diuinitate implens. Det vobis ſpiritum ſapientiæ in agnitionem eius, id eſt, ſpiritum ſanctũ quo infunditur hominibus ſapientia, vt agnoſcatis illum iuxta quod agnoſcẽdus eſt ab his, qui adhuc in carne viuũt vt omnia quæ de illo poſſunt in hac vita cognoſci, cognoſcatis. Et det vobis ſpiritum reuelationis de humanitate eius, ſpiritum ſanctũ, quo reuelet vobis myſteria humanitatis Chriſti in agnitionem eius, vt manifeſte agnoſcatis incarnationem eius, non per vmbram, ſicut illi qui fuerunt ante aduentum eius. Ideo orat vt hanc Chriſti notitiam det illis deus, quia ſi hanc habuerint, nulla aduerſitate ſeparabuntur ab eius fide & dilectione. Et declarat conſequenter, cuiuſmodi ſapientiam & reuelationem vult vt det illis. [Illuminatos,] inquit, [oculos cordis veſtri] det vobis, id eſt, aſpectum veſtræ mentis & rationis faciat clarum & perſpicuum. Quod M
eſt dicere: Ita illuminet veſtram rationem, vt perſpicuè remota vmbra phantaſmatum, aduertat ratio veſtra quod præmium ſperetur de fide, ſcilicet vita cum angelis æterna. Et hoc eſt, [vt ſciatis quæ ſit ſpes vocationis eius, id eſt, fidei eius. Hoc eſt, ſic illuminet interiores oculos veſtros, vt intelligatis quod præmium erit pro fide eius illis, qui conſtanter in ea perſeuerant, ad quod per euangelium vocati eſtis. Vel quæ ſit ſpes vocationis eius. i. qualis & quanta ſit gloria quam ſperatis, & ad quã vos vocauit: quam precioſa eſt ſumma beatitudo, quam adipiſci ſperatis per eum, qui vos ad fidẽ ſuam vocauit. Et vt ſciatis [quæ] ſunt [diuitiæ, gloriæ. i. copia beatitudinis, id eſt, quã ſufficiens & multiplex & copioſa eſt beatitudo illius glorioſæ [hæreditatis,] quam firmo iure poſſidebunt cõmuniter ſancti, in perfectione virtutum conſummati. Iſtæ enim diuitiæ erunt [in ſanctis. Vel tantam eſſe beatitudinẽ illam intelligatis, quanta eſt in ſanctis, id eſt, quantam ipſi habent vel intelligunt eſſe. Et vt ſciatis [quæ]

A & quanta [ſit magnitudo virtutis eius in nos] apoſtolos, id eſt, quàm larga & copioſa prouenit virtus eius in nos, vt ſpirituali ſcientia illuſtrati, & virtute ſpirituſſancti cõfortati nihil timeremus: ſed magna autoritate regibus & tyrãnis contradicentes, euangeliũ vbique prædicaremus, & miracula potenter operaremur, atque cunctos errores deſtrueremus. Et hæc magnitudo virtutis & fortitudinis quæ data eſt nobis præ cæteris, eſt [ſupereminẽs, id eſt, ſuper alios manẽs, quia nobis excellẽtiora ſunt data quàm aliis, vt & illi poſt nos ſtudeãt ad virtutem alta proficere. Et iſta magnitudo tam celſa eſt in nobis apoſtolis, [qui credidimus,] quia nos intenſius & firmius credidimus quàm alij. Et eſt deſuper à deo miſſa in nos, & hoc [ſecũdum operationẽ potentiæ virtutis eius. i. ſecũdum opus quod virtus dei, id eſt, vis dei operata eſt. Virtº dico potẽtiæ, id eſt, potẽs in omnibus. Vel nos credidimus ſecundum operationẽ potẽtiæ virB tutis eius, id eſt, attendentes potentẽ virtutem eius factam. Et quam virtutem? Scilicet illãm [quã operatus eſt] potenter [in Chriſto, ſuſcitans illum] ita vt procul eſſet à mortuis, id eſt, vt nunquã amplius moreretur, ſed immortalitatis virtute permaneret. In hac enim operatione, oſtenſa eſt nobis potẽtia virtutis eius. Quẽ & conſtituit, id eſt, ſimul ſecundũ animã & corpus ſtatuit [ad dexterã ſuã, id eſt, in potentiori dignitate ſua poſitũ [in cæleſtibus,] præferens illum omni creaturæ. Dextera enim dei æterna beatitudo eſt, quæ ſanctis datur: ſicut ſiniſtra eiº recte dicitur miſeria perpetua, in qua ſunt impij. In cæleſtibus eſt Chriſtus, vt eius dignitas etiã ex loco mõſtraretur. Et eſt etiã lodo [ſupra omnẽ principatũ & poteſtatẽ & virtutẽ & dominationẽ,] vt per hoc oſtendatur eſſe maioris dignitatis & amplioris felicitatis ac beatitudinis, quàm aliquis ſpiritus ĩ his ordinibus, quoniã excellior cælis, id eſt, ſpiritibus angelicis factus eſt. Iſti enim quatuor ordines angelorũ, & C iuxta librum Dionyſij Areopagitæ de cæleſti hierarchia numerantur aſcendẽdo. Principatus enim eſt ſub poteſtate, poteſtas ſub virtute, virtus ſub dominatione. Super dominationẽ verò eſt ille ordo qui vocatur thronus quia deus in eo ſedet. Cũ ergo Chriſtus ſuper dominationẽ exaltatus dicitur, liquidò demõſtratur ſedere in throno cũ patre. Principatus autẽ vocãtur, qui ipſis quoq; bonis ſpiritibus angelicis præſunt. Qui ſubiectis aliis dũ quæ ſunt agẽda diſponũt
Ioſue. 5. eis ad explenda diuina miniſteria principantur. Ex quib⁹ vnus (niſi fallor) apparés Ioſue, dixit ſe eſſe principem exercitus domini. Poteſtates verò digniores potẽtiæ intelliguntur eſſe quàm principatus, vt & ſubiectis ordinibus angelorũ potenter præſint, & ad diuinã cõtẽplationẽ ſuper ſe potenter extendãtur. Virtutes autẽ dicũtur illi ſpiritus, qui virtuti diuinæ fortitudinis firmius cæteris aſſimilati, ad omnia quæcunq; voluerunt, fortiter præualent. Dominationes verò nuncupãtur, qui nobiliſſimi in illa cæleſti curia ſunt, & ſubiectis quibuſque dominantur, atq; poſſident eos vt domini. Et ſuper omnes iſtos exaltatus eſt ſecundum humanitatem ſuam Chriſtus, qui eſt caput noſtrũ, vt & nos mẽbra eius vſque ad iſtorum ſocietatẽ & æqualitatem D
pertingamus. Vnde & quod ſupradictum eſt, vt ſciatis quæ ſit ſupereminens magnitudo virtutis eius, quam operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans illum à mortuis, & cõſtituens ad dexterã ſuam in cæleſtibus, de noſtra reſurrectione intelligi poteſt, vt quemadmodum Chriſtus magnificè reſuſcitatus eſt & eleuatus in cælũ, ſic & nos in fine ſeculi pro modulo noſtro magnificè reſuſcitemur, & ad cæleſtia ſublimemur. Mirabilis enim & ſupereminens, id eſt, ſuper omnes alios ex toto manẽs magnitudo virtutis in nos à deo veniet, quando in ictu oculi reſurgemus, & immutabimur atque rapiemur in nubibus obuiã Chriſto in aëra, & ſic ſemper cum illo erimus. 1. Cor. 15
Qui (vt dictum eſt) exaltatus eſt ſuper omnes 1. Theſ. 4
præfatos angelorum ordines, & ſuper cæteros altiores. Et vt generaliter dicam, [ſuper omne nomen, id eſt, ſuper omnẽ ordinem vel perſonã magnæ famæ & magni nominis, [quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo,] vt Michael & Gabriel, [ſed etiã in] alio [futuro,] vt quædã F
perſonæ beatorum ſpirituũ maioris dignitatis in illo cæleſti regno, quarum fama & appellatio ad nos in terra manentes nunquã peruenit. Id eſt, dignitas eius ſuperat dignitatẽ omniũ maiorum inter cæleſtes creaturas, & non ſolum ſublimauit eũ pater ſuper omnes choros angelorum vel perſonas, ſed etiam [omnia ſubiecit ſub Pſal. 8.
pedibus eius.] A ſimilitudine dictum eſt. Nam ſicut qui ſubmiſſus eſt, ſub pedibus cõculcatur, & conculcanti reſiſtere non poteſt, ſic omnia imperio & poteſtati Chriſti ſubiecta ſunt, & illi contraire non valent. Omnia ſubiecit, & ita vt ſint ſub, id eſt, ĩferiora. Aliud ſub, notat omnimodam ſubiectionem, ſcilicet quòd nec audeant, nec poſſint contraire imperio eius. Per pedes enim intelligimus humanitatẽ eius: quia ſicut pedes ſunt inferior pars corporis noſtri, ſic humanitas eſt inferior natura Chriſti. Diuinitas enim ſuperior natura eius eſt. Et hęc ſciẽE
tia de futuro accipiẽda eſt, quãdo in die iudicij omnes cognoſcẽt ſe ſubiectos ei, alij recipiẽdo prẽmium vitæ, alij patiendo ſententiam mortis æternæ. [& ipſum] dominum, qui tãtus & tam potens tàm q; ſublimatus eſt, [dedit] nõ ex merito noſtro, ſed ſola ſua gratia [caput ſuper omnia] bona virtutũ [eccleſiæ,] vt ipſe caput & fons eſſet omniũ bonorum eccleſiæ, vel ſupra omnia mẽbra eccleſiæ, vt ipſe maiorum & minorũ fideliũ caput eſſet. Vel ſicut in aliis libris habetur, ſupra omnem eccleſiam Iudæorũ ſcilicet atque gentilium, vt nullus ad eccleſiã pertineret, qui hunc caput non haberet. Nam ſicut omnia membra humani corporis reguntur à capite, id eſt, viſus, auditus, guſtus, odoratus & tactus, ita omnes ſpirituales ſenſus eccleſiæ ſunt in Chriſto, vt in eo videãt deum, & audiat Pſal 33.
verbũ eius, & guſtet quàm ſuauis eſt dominus. & odorem notitiæ eius attrahat, & ſpiritualiter Pſal. 72.
eũ tangat, dicens: Mihi autẽ adhærere deo bonũ eſt. Qui longe aliter eſt caput eccleſiæ, quàm princeps aliquis caput exercitus, quia illa [eſt corpus ipſius.] Vnũ enim ſunt ſponſus & ſpõſa, vt caput & corpus. Eccleſia dico, [plenitudo eius, id eſt, plenariũ corpus eius. nullum enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

G membrum deest ibi, quod soleat esse in humano corpore. sed sunt ibi qui prouident aliis, vt oculi: sunt qui ministrant, vt mannus, sunt qui loquũtur verbum salutis, vt os, & sic cætera mẽbra. [Qui] Christus [adimpletur] nõ in se, quia sic plenus est & perfectus, vt non possit agmẽtari, sed [in omnibus] fidelibus suis. Et quid adimpletur ipse in eis? [Omnia] bona quæ sunt in eis, id est, charitas, humilitas, patientia, castitas & his similia. Hæc enim omnia Christus est in electis suis. Et dum hęc augentur in eis & multiplicantur vsque ad plenitudinem, ipse nimirum ad impletur in eis. Qui & in futuro feliciter adimplebitur in ipsum, vt sit deus omnia in omnibus. Vel adimpletur ipse nunc ominia in omnibus, dum mẽbra eius quotidie secundum quantitatẽ proficiunt: & dum defunctis his qui modò sunt in ecclesia oculi vel os, succedũt alij pro eis: & sic de cæteris, vt integer maneat numerus membrorum, & secundũ successionem semper crescat. Omnia prædicta valent ad confirmandũ eos in fide Christi, vt credant eum ve
H rum hominem & deum perfectámque salutem dare credentibus. Sequitur:

CAPVT II.

T vos cùm essetis mortui delictis
E *& peccatis vestris in quibus aliquãdo ambulastis secundũ seculum mundi huius, secundum principem potestatis aëris huius spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiæ. In quibus & nos omnes aliquando conuersati sumus, in desideriis carnis nostræ facientes volũtatem carnis & cogitationum, & eramus natura filij iræ sicut & cæteri. Deus autẽ qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam qua*
I *dilexit nos, cũ essemus mortui peccatis, conuiuificabit nos in Christo, cuius gratia estis saluati, & conresuscitauit & consedere fecit in cælestibus in Christo Iesu, vt ostẽderet in seculis superuenientibus abundãtes diuitias gratiæ suæ in bonitate super nos in Christo Iesu. Gratia enim non estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donũ est, non ex operibus vt ne quis glorietur. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus.*

Ingreditur Apostolus dissuadere & superfluas ostendere carnales obseruãtias, quas præuidebat fore introducendas ab hæreticis. commemorat etiam priora mala, vt in bonis quæ K
prius perceperunt, humilientur: & certum sit, quia si hæc inimicis data sunt, multo magis ampliora dabuntur amicis. Ne enim in tumorem ex bonis erigantur, ostẽdit de quo statu ad quã dignum vocati sunt, dicens omnia beneficia eis vel apostolis vel toti humano generi, per solam Dei gratiã esse data. Litera sic coniungitur: Suscitauit Christum à mortuis, & ad dexterã suã eleuauit, & vos quoque conresuscitauit, & in cælestibus cõsedere fecit. Sed istud inferius vbi dicit, deus autem qui diues est, ideo interpositum est vt dissuaderent carnales obseruantias, & illos humiliaret ex recordatione præcedentiarũ culparum: Ac si diceret: Deus corporaliter suscitauit Iesum Christum à mortuis, [& vos] spiritaliter cum eo resuscitauit ab interna morte [cũ essetis mortui] in anima [delictis & peccatis vestris] Sicut enim iustitia est vita animæ, sic peccatum mors eius. Delictum nõnulli voluntatem accipere secundum consensum malæ voluntatis, & peccatum secundum executionẽ operis, vel
L delictũ est, quando aliquis facere negligit quod à deo præcipitur: peccatum, quando præsumit agere quod prohibetur. Vos mortuos delictis & peccatis gratia Dei viuificauit. Hoc multum valet ad dissuasionem carnalium obseruãtiarũ: quia si de morte animæ ad vitã non illis obseruantiis, sed gratia duce peruenere, nõ est ratio vt post acceptã vitam his indigeãt. Mortui eratis, quia [aliquando, id est, ante conuersionẽ vestrã [ambulastis] in illis delictis & peccatis. Et ambulastis in illis de alio ad aliud, [secundũ seculũ huius mundi .i. sequendo & imitando seculares homines ista mundana appetentes. Vel secundũ malitiam seculi huius mũdi qui totus in maligno positus est, ambulastis. Nã superior, 1. Ioh. 5.
mundus .i. regnum cęlorum, habet aliud seculũ in quo regnat iustitia. vel sequuti hoc seculum, quia sicut in hoc seculo succedit tẽpus tẽpori, ita semp in vobis succedebat peccatũ peccato: & ita cõparabiles seculo fuistis in cõtinuata serie peccatorũ. Seculo dico, huius corruptibilis & caduci mundi, cuius sectatores diuersis vitiis M
assidue corrumpuntur, & cito decidunt in interitum. Nec solummodo secundum hoc seculũ ambulastis in via iniquitatis, sed etiam [secundum principem potestatis aëris huius, id est, secundum quod suadebat vobis princeps, qui in hoc aëre potestatem habet vel infideles tentandi, vel ipsum commouendi, Secundũ hunc iniquitatis principem ambulant, qui secundũ voluntatem eius peccant, Qui est princeps potestatis aëriæ, quia principatur exercitui dæmonum, qui sunt potestas aëris, quia possunt in eo discurrere, & suggestiones hominibus ministrare: vel quia ipse satanas in hoc eodem caligino-
so aere, vicino terris, potestatẽ habet (vt diximus) volitandi ad suadendum mala, siue commouẽdi aliquoties tẽpestates ad ineõmoda hominũ, sicut fecit aduersum Iob. Et quis est iste Iob. 1.
princeps? [spiritus, id est, non carnalis substantia, sed ĩcorporea. Per hoc quoq; innuitur, quia multum erant in peccatis, quoniam spiritus, id est, res inuisibilis à quo nesciebant cauere sibi, eos impugnabat. Periculosiꝰ enim impugnatur homo

A homo re inuisibili quàm visibili, quia si hostem videret, sibi fortasse caueret. [Qui] spiritus [operatur in filios diffidentiæ, id est, in illos qui volunt tenere carnales obseruantias, qui diffidunt de Christo, non credentes eum sufficere ad iustiam & salutem, nisi & carnales obseruantias superadiiciant. Ob hoc dicuntur filij diffidentiæ quia diffidẽtia infidelitatis genuit eos in tali errore, id est, fecit eos diffidere. In quibus operatur diabolus vt diffidant à Christo, & carnales ceremonias quærant [nunc, id est, post aduẽtum Christi, qui vera lux est, & vmbram veterũ obseruantiarum exhibitione veritatis remouit. Ac si dicatur: Quandoquidẽ malignus hæc operatur, etiã postquã veritas apparuit, id est, opus
B illius est adhuc facere diffidere, videte ne forte vos diffidatis. Et hoc valet ad propositũ. Nã si eũ adhuc tanta ac tali multiplicitate peccatorũ irretiti erant, liberati sunt sola gratia, nõ carnalibus obseruantiis, patet, quia post liberationẽ superflue eas tenerent. Vel in filios diffidentiæ, id est, in illis qui propter sua multa peccata diffidunt de æternis bonis, & desperant de salute sua, operatur diabolus nunc, id est, postquã de manu eius erepti fuerant. Vel ideo vocãtur filij diffidentiæ, quia de eorum salute diffidit mater ecclesia, considerans in eis operationẽ nequissimi spiritus. Ne autẽ viderentur Ephesij ideo fuisse tã grauibus irretiti peccatis, quia carnalibus obseruantiis nõ studuerant, ostendit etiam seruientes illis ceremoniis similiter implicitos fuisse peccatorum multitudine. Et hoc est: [In quibus] delictis & peccatis non solum vos, qui non habetis carnales obseruantias, sed [& nos] qui illas custodiebamus, & illi qui modo sunt tãti apostoli nos ĩquã [oẽs cõuersati sumus .i. p omnia genera vitiorum versati sumus [aliquando,] id est, ante conuersionẽ nostram [in desideriis carnis nostræ, id est, in concupiscentiis eius. Et eramus [facientes voluntatẽ carnis, id est, opere complebamus quod carnalitas nostra exigebat secundum libidinẽ & crapulam, & cętera quæ ad delectationem carnis attinẽt, & vo
C luntatem [cogitationũ] faciebamus, secundum iram & superbiam & ambitionẽ & cętera vitia, quæ in corde sunt, & non in delectatione corporis. Si verò carnis nostræ, sic legatur, ita dico nos fuisse in delictis, quãdo manebamus in desideriis carnis nostræ, id est, in vehementia concupiscentiæ ministratæ à carne, plus voluit in desideriis notare, quàm cõcupiscentiam, id est, multiplicem & omnimodam vehementiã concupiscẽtiæ quam per legem incurrerunt. Vnde Rom. 7. Romanis ait: Cum enim essemus in carne, passiones peccatorũ quæ per legem sunt, operabãtur in membris nostris. Et item: Peccatum per Ibidem.
mandatum operatum est in me omnem concupiscentiã. Et propterea de maledicto mortis venientes [eramus filij iræ, id est, filij vltionis, filij gehennæ, & hoc [natura,] id est, originali peccato, [sicut & cæteri] qui legẽ non acceperant. Nam cum ira dei nascuntur omnes mortales, & peccãte primo homine, vitium pro natura inoleuit. Sed per dei gratiam nonnulli de filiis iræ fiunt filij adoptionis, quod per legem nõ valet fieri: ideóque Iudæi carnales licet haberent le-
gem, nihilominus filij iræ manebant sicut nati D
fuerant, quẽadmodum & cæteri populi terrarũ qui sine lege erant. Et per hoc voluit innuere, legem nihil posse ad peccatorum alleuiationẽ, cùm ipsi qui obseruabant legalia præcepta, debiti essent iræ dei, sicut & alij qui mandata legis ignorabant. Hoc enim de lege sola sine adiunctione gratiæ dicitur. Quod totũ ad gratiæ cõmendationem valet, & sic ad carnalium obseruationum destructionẽ: quia cum essent mortui multiplicitate peccatorũ, seruiẽdo etiam illis ceremoniis, gratia dei eos conuiuificauit, quod lex facere non potuit. Vos eratis mortui, & nos similiter, & eramus ex natura vitiata filij iræ: sed [deus qui diues est ĩ misericordia,] quoniam secundum largas misericordiæ suæ diuitias omnia peccata & originalia & actualia per baptismum remisit, vt vbi abundauit peccatũ, Roma. 5.
superabunderet gratia [propter nimiã charitatem suam] erga nos summam .i. omniũ sensum superantem, cùm ipse filium sibi coæternũ face E
ret incarnari & mori, [qua dilexit nos deus, cũ essemus] spiritaliter [mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo, id est, viuificauit nos eũ Christo secundum remissionẽ peccatorum, & innocentiã atq; virtutum consummationẽ: hoc est, sicut Christo perpetuitatem vitæ in æterna beatitudine attribuit, sic nobis largitus est verã vitam innocentiæ & iustitiæ. [Cuius] Christi [gratia] vos Ephesij & alij gentiles [saluati estis,] sicut & nos secũdum remissionem, & innocentiã & iustitiam. Et non solum conuiuificauit nos, sed etiam [conresuscitauit .i. spe cum Christo iam resuscitauit, vt quẽadmodũ Christus est resuscitatus, sic nos spei certitudine expectemus resuscitandos. & etiam [fecit] nos [cõ sedere, id est, spe cum Christo sedere vt iudices in æterna beatitudine, & hoc [in cælestibus] locis, vel inter cælestes essentias. In sessione enim designatur iudicium, quia sedere solet qui iudicat. Faciet ergo nos sedere cũ Christo, quia faciet iudicare cum illo. Imò cum eo iam nos resuscitauit, & cum eo sedere fecit in cælestibus, F
quia quanuis corpus nostrum nondum ibi sit, tamen spes nostra iam ibi est. Et hoc totum in Christo Iesu, id est, in potẽtia & virtute & gratia eius. Hæc omnia multum valent ad intẽtionem, quia cùm hæc vniuersa det sola diues gratia, frustrà post hæc inducũtur carnales obseruantiæ. Ideo sua prædestinatione & nostra spe nos fecit iam consedere, [vt ostenderet in seculis venientibus super] ista tẽporalia secula .i. in seculis æternitatis, vel in seculis quæ post nos in hoc seculo venient, [abundantes diuitias,] id est, æternã beatitudinẽ, quæ adeò diues erit, vt ibi nulla re quis indigeat, vel donationẽ beneficiorũ suorum abundãter diuitem & copiosam, diuitias dico [gratiæ suę, id est, propter gratiam suam datas, & hoc [in bonitate] sua, nõ in consideratione meritorum nostrorũ, quoniam Psalm. 62
melior est misericordia eius super vitas. Et rãtæ eius diuitiæ erũt [super nos, id est, multo maiores quàm digni sumus accipere. Vel super nos erunt .i. omnẽ intelligentię nostræ capacitatem exuperabũt, quia tam magnæ & tales erũt quas nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec cor ho- 1. Cor. 2.
minis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G minis excogitauit. Tantum enim dabitur, quã tum mens inuestigare non potest. Quis enim intellectus capere sufficiat illa supernæ ciuitatis quanta sint gaudia, angelorũ choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ cõditoris assistere, præsentem dei vultum cernere, increũ-scriptum lumen videre, nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuæ munere lætari? Et hæc omnia dantur [in Christo Iesu. i. in potentia & gratię & largitate Christi. Ad quid igitur post hæc carnales obseruantiæ inducerentur? Verè gratia dei largas habet diuitias, nã [gratia eius estis saluati] & mundati à peccatis, & hoc [per fidem .i. fide interueniẽte, quia credidistis vos gratia posse saluari. Et tamen [hoc non] est [ex vobis,] sed ex vocante deo, quia ex auditu euangelij accepistis fidem. [Dei enim donum est] ipsa fides, vel vocatio vestra, & non partim sed pure donum dei quia [non ex operibus vestris, id est, non est ibi admixtio operum: [vt ne quis glorietur] quod fidem habeat ex operibus
H vel sine gratia saluatus sit propriis operib⁹. Hic videtur Apostolus innuere quod de operibus isti gloriarentur, non de gratia dei. Sed ille maxime vult de suis operibus gloriari, qui per carnales obseruantias fidem & iustitiam petit, vel se accepisse putat. Et verè gratia saluati estis, nõ ex operibus vestris, quæ ex vobis ipsis habetis, sed tantum his operibus, in quibus vos deus se
Gene. 1. cit, id est, formauit & creauit. Et hoc est: [Ipsi⁹ enim sumus factura] & nos & vos, [creati in Christo Iesu in operibus bonis,] nõ illa creatione qua homines facti sumus, sed ea de qua ille dicebat, qui vtiq; iã homo erat, Cor mundũ
Psal. 50. crea in me deus. Et apostolus iste nouam creaGalat. 6. turam alibi laudat. Facti ergo sumus & creati in operibus bonis, quia restitutione liberi arbitrij data est nobis libertas bene operandi, id est facti sumus habiles ad bene operãdum. Et hoc
Nota. factum est in Christo Iesu, id est, in gratia eius, nõ in merito nostro. [Quæ] opera bona [deus] prædestinando [præparauit [præueniens arbitrium nostrum. Omne nanque bonum à gratia
I dei sumit originem. Et ita præparauit, vt in illis ambulemus, id est, promoueamur & proficiamus de bono ad melius. Et quia his modis nos saluauit, manifestum est nos gratia eius esse saluatos. Et si gratia eius sumus saluati, tunc frustra carnales obseruantiæ superinducuntur.

Propter quod memores estote quòd aliquãdo vos gentes eratis in carne, qui dicimini præputiũ ab ea quæ dicitur circũcisio in carne manufacta, quia eratis illo in tẽpore sine Christo alienati à conuersatione Israël, & hospites testamẽtorũ, promissionis spem nõ habẽtes & sine deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longe, facti estis propè in sanguine Christi.

Contulerat Iudæos & gentes quod vtrique fuissent sub peccato. Nũc ostendit gẽtes fuisse indigniores & improperia Iudæorum perpes- K
sas, vt modo æquales Iudæis, magis sint obnoxij gratiæ dei. Ac si dicat: Quandoquidem factu ra dei estis, creati in operibus bonis, ergo nolite obliuisci de quanta vilitate vitiorum ad quãtam sublimitatem virtutum de⁹ vos promouit, vt maiorem gratiarum actionẽ ei referatis pro tantis beneficiis quæ vobis cõtulit. Et hoc est: [Propter quod, id est, quia de malis vos eripuit deus & bonis ditauit, [estote memores, quod aliquando, id est, ante conuersionem olim [vos eratis gentes,] id est, quales geniti fueratis: nec solùm secundum originem, sed etiam [in carne id est, secundũ carnem, hoc est, secundũ carnis voluntatem & carnis appetitum, quia facie batis omnia quę carnis voluptas suggerebat. Vos dico, qui intantũ eratis peccatores, vt à peccatrice gente Iudęorum despiceremini, obiicièt vobis vos esse præputium, id est, præputiatos. Et hoc est: [qui dicimini .i. qui vocamini hoc nomine opprobrij, quod est, [præputiũ,] quia L
secundum illam partem viri magis ad delectationem carnis incenduntur, & libidine pũguntur atq; immunditia polluuntur. & hoc [ab ea] plebe, [quæ] peccatis est plena, sed tamẽ [dicitur] verè esse [circuncisio in carne,] non in spiritu: & [manufacta,] nõ à deo. Sola nanq; caro amputabatur, nõ cordis praua cogitatio. Et merito despiciebamini, [quia eratis illo in tẽpore in nequitia notabili, [sine Christo, id est, sine Christi fide vel notitia. Et eratis, alienati] & separati [à conuersatione Israël. i. iudaici populi, quia dedignabantur vos secũ habitare. Et eratis [testamentorum hospites, id est, si quis vestrum veniebat ad iudaismum vt hospes & aduena accipiebatur in lege, & vilis inter Iudæos reputabatur. Legem dicit pluraliter testamenta propter multiplices promissiones suis cultoribus factas, & quia in veteri testamento cõtinebatur nouum. Vos dico [non habentes antè spem promissionis .i. de nulla promissione M
sperantes, quia nec ea sperabatis quæ promissa sunt Abraæ, nec ea quę promissa sunt dauid vel cæteris patribus. & ideo nõ erat vobis spes illius diuinæ promissionis, quia eratis [sine deo .i. sine dei patris notitia [in hoc mundo] tam malo qui totus in maligno positus est. Quod nũc dicit, sine deo .i. sine dei patris agnitione & gratia, hoc est, quod dixerat, sine Christo, id est, sine Christi notitia & gratia: quia quisquis ignorat patrẽ, ignorat & filiũ: vel quisquis nõ habet filiũ, nec patrem habet: & qui vnũ habet, habet & aliũ. Olim tales fuistis, [sed nunc .i. post acceptionẽ gratiæ [in Christo Iesu. i. in potentia & largitate Christi, [vos qui aliquando, id est, ante conuersionem eratis [longe] à deo non corpore, sed corde & meritis, [facti estis ei propè] vel omnibus supradictis à quibus longe eratis, & hoc [in sanguine Christi, id est, in vi effusionis sanguinis Christi. Ille enim sanguis tantæ efficatiæ fuit, vt per illũ hæc omnia possent haberi. Qui nisi emanasset, nihil prædictorum bonorũ nobis cõtigisset. Omnia hæc accepistis tũ in potentia Christi Iesu, tum in efficacia fusi sanguinis eius, & nõ in carnalibus obseruantiis. Si ergo tũc cùm tã multipliciter essetis

remoti

A remoti à deo, vt notatũ est, non indiguistis carnalibus obseruantiis, sed sola gratia saluati estis in gratia & sanguine Christi multo minus modo, cùm iam recepistis vestram saluationẽ. Solus itaque Christus vobis est tenendus firmiter & amandus, qui vos de tantis malis eripuit, & Hebræis fidelibus pares & socios fecit.

Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietẽ maceriæ soluens inimicitias in carne sua legem mandatorum decretis euacuans, vt duos condat in semetipsum, in vnum nouum hominem faciens pacẽ, vt reconciliet ambos in vno corpore deo per crucẽ, interficiens inimicitias in semetipso. Et
B *veniens euangelizauit pacẽ vobis, qui longe fuistis, & pacẽ his qui propè, quoniam per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad patrem.*

Verè sanguis Christi deo vos proximos fecit in Israelitis atque testamẽto & promissionibus quia [ipse] Christ⁹ [est pax nostra. i. qui nos deo & angelis pacificauit, & qui Iudæos & gentes diuersis ritibus discordantes fecit in fide concordes. Pax enim pacatos facit, sicut iustitia iustos. Pax nostra ipse est, [qui vtraq; fecit vnũ. i. Iudaicum populũ & gentilẽ fecit vnanimes in fide & cultura vnius Dei & moribus. Et quomodo hoc fecerit, subditur: [Medium parietẽ maceriæ soluens.] parietem intelligitur vocare circuncisionẽ, quæ diuidebat Iudaicum populum à gentili. Sicut enim paries medius diuidit lecũ à loco, ita circuncisio separabat populum à populo. Qui paries in aduẽtu Christi facta est maceria, quoniam circũcisio quæ ante eius adC uentum euacuari nõ poterat, postquam ipse venit, facile fuit vt destrueretur. Maceria quippe quasi macra series dicitur. Est enim maceria cõgeries lapidum, vbi nulla cemẽti colligatio est, quæ leui pulsu ruinam patitur. Paries autem vocatur series lapidum cemento colligata & constricta, quam deiici non est facile. Sic circũcisio præcepto domini firmata vsq; ad tempus correctionis, nõ poterat euacuari: sed tẽpore correctionis voluntate dei debilitata, ruinæ subiecta fuit. Et bene posuit, soluẽs parietẽ: quia circuncisio quæ ante aduentum Christi ligata erat ligamine præcepti, in aduentu eius soluta fuit, nullo iam præcepto eam cogente fieri. Nec solum circũcisionẽ soluendo fecit vtraque vnum, sed etiã soluendo [inimicitias in carne sua. Inimicitias vocat idololatriam. Iudaicus enim populus inimicabatur gentili idolis seruienti, & gentilis Iudaico idola contẽnenti. Et rectè vocauit idololatriam inimicitias, & nõ parietem, circuncisionem verò parietẽ. Circuncisio enim ante tempus correctionis fuerat in ædificio legis iustitiæ, quia præceptũ erat in lege, vt circũcisio fieret: at idololatria nullo modo vnquã in ædificio dei fuit, quia deo semper cõtraria fuit. D
Destruxit inimicitias, & hoc in carne sua. i. per incarnationẽ suam, scilicet quia incarnatus est, ideo euacuata est idololatria. Postquã enim carnẽ assumpsit: discipulos elegit qui doctrina veritatis gentes illuminarẽt. Et proprie dictũ est, soluens idololatriam, quia gentilibus astricta & ligata erat vinculo vsus. Vel obstaculum legis vocatur paries, quia legales obseruationes erãt quasi quidã paries disiungens gentes à Iudæis. Paries dico maceriæ .i. qui facile destrueretur veniente gratia. Erat autem medius hic paries, vt neuter popul⁹ alteri cõcordaret. Stante enim hoc pariete, erant inimicitię, ira & inuidia inter eos. Ideoq; destruendus erat, vt inimicitiæ destruerentur. Et hoc factum est in carne Christi assumpta vel immolata, qui in carne apparens, & à mortuis resurgens, omnem legẽ cessare fecit, & ablato omni obstaculo & dissensione, vtrunque populum in sua fide coniunxit. Vel pa E
ries erat obscuritas legis & prophetarum, obstruẽs nobis viam vitæ, & medium se inter nos & deum obiiciens. Christus carne & passione sua soluit medium parietẽ & maceriam, id est, obscuritatem veterum prophetarum, & omnis antiquæ legis aperuit sacramenta, & dissipata incedendi difficultate, viam oculis omnium reuelauit, vt qui vult ad deũ pergere, nullo impediatur obice, nec obscuritatis caligine terreatur. Vnde eo in cruce spiritum emittẽte velum templi scissum est medium, & sancta sanctorum omnibus patuerunt. Idem enim significat illud velũ, quod & iste paries. Sed & inimicitias quæ inter nos & deum erant, soluit in carnis suæ sacrificio Christus. Et hæc omnia fecit, [euacuãs .i. destruens & adnihilans [legem mandatorum .i. aliarum carnalium obseruantiarũ, præter circuncisionem, quia de illa iam dictũ est. Et bene carnales obseruãtiæ dicuntur mandata, quia nõ erant stabiles, sed mutabiles: sicut illa quæ mãdantur, possunt & solent permutari. Euacuans dico, & hoc suis [decretis. i. impermutabilibus statutis, ex ratione firmiter factis, scilicet præceptis noui testamenti, cui succedit aliud testaF
mentum. Decretum solemus dicere, quod à Deo ratum & autorizabile, vt non sit fas illud permutari: Quia ergo illa erant mandata, id est, trãsitoria, & ista decreta. i. stabilia, merito illa. i. carnales obseruantiæ euacuantur istis. i. præceptis noui testamẽti. Vbi enim baptismum & fidem suadet nouum testamentum, ibi euacuatur secundum carnales ceremonias vetus testamẽtum. Et hoc totum, scilicet soluere inimicitias, euacuare legẽ, fecit ipse, [vt duos] populos prius per legẽ diuisos [condat] .i. coniũgat intantum, vt eant ambo simul [in semetipsum, id est, in Christum, videlicet vt ambo tendant pariter [in vnum nouum hominẽ] qui Christus est, vt vnitatem & nouitatem in ipso habeant, & conformitatẽ eius simul teneãt. Ipse dico, [faciens pacẽ] iter eos dest ructis inimicitiis, vt alius nõ inquietet aliũ, sed diligat vt seipsum. Pax enim .i. remotio inquietationis, est gradus quo peruenitur ad vnionem dilectionis. Quod dicit faciens pacem, diuersum est ab eo quod superius dixit, Ipse enim pax nostra: quia illud declarat

eum

Universidad de Deusto
Biblioteca

G eum esse ipsam pacem, quæ pacificat discordantes: hoc autem quod dicitur, faciēs pacem, nō-
tat illum esse mediatorem & autorem pacis. Et
iterum ad aliud ponitur. Nam illud, id est, esse
pacem, ad hoc ponitur, vt demonstret illos qui
longe erant, factos esse propè in Christo Iesu:
faciēs verò pacem, ad hoc, vt ostendat quo gra-
du ad charitatem perueniatur. Et quod dicit,
vt duos condat populos in semetipsum, diuer-
sum est ab eo quod posuit, qui fecit vtraq; vnū,
quod intelligimus secūdum fidem: condere au-
tem duos in semetipsum, accipimus secundum
charitatem. Ostenso itaque quomodo Christus
vtrunq; populum sibi inuicem coniunxit, vult
consequenter ostendere quomodo vtrunq; re-
conciliauit deo. Quasi dicat: Ita coniunxit duos
in semetipsum, [vt reconciliet deo] patri [am-
bos] positos [in vno corpore] Christi, quod est
ecclesia. Et hoc fecit [per crucem, id est, crux
fuit via, qua peruentum est ad reconciliationē.
H Nisi enim Christus se hostiam patri obtulisset
in cruce, nostra reconciliatio ad deum facta nō
fuisset. [Interficiens inimicitias in semetipso.]
Ac si dicatur: Cum per crucem nos reconcilia-
ret deo, nō fecit hoc per crucem quā alius pas-
sus sit: sed ita, vt interficeret, id est, deleret ini-
micitias quas deus iuste culpa primi parentis &
nostrorum reatu peccaminū in nos habebat: &
hoc faceret non in alieno corpore, videlicet, p-
phętæ vel apostoli, sed in semetipso. Ipse enim
pro nobis deo satisfecit, sustinendo passiones
& opprobria vice nostri, quas nos merito pati
deberemus. Et quia per eum inter nos & deum
facta est recōciliatio, frustra igitur post hæc ob-
seruabuntur carnales ceremoniæ. Et nō solùm
pacem facit in cruce, sed & antequā crucē ascē-
deret, veniens, id est, in carne apparens, [euāge
lizauit pacē, id est, bene nunciauit ore proprio
[vobis] gentibus, [qui longe] ab eo [fuistis. i.
recessistis in idololatriā. & [pacem his qui pro-
pè] erant, id est, Iudæis, quia vnum deum cole-
lebant. Hanc enim pacem euangelizauit, cū di-
Ioan. 10. ceret: Alias oues habeo, &c. vsque, & vnus pa-
I stor. Et item: Nemo venit ad patrē nisi per me.
Ioan. 14. Iure enim pacem nobis ad inuicē nunciauit &
ad deum, [quoniam per ipsum habemus ambo]
populi [accessum, id est, facultatem accedendi
ad deum [patrem,] & hoc [in vno spiritu, id est,
in vnanimi voluntate fidei & religionis atque
charitatis, vt sit nobis cor vnum & anima vna.
Actu. 4. Vel in vno spiritu, id est, in spiritu sancto, qui
vnus atq; idem est, licet varia dona distribuat.
Ad patrem accedimus secundum conformitatē
bonitatis eius, & in futuro secundum participa
tionem beatitudinis illius. Et cùm hæc omnia
facta sint per Christum & fiant, cur amplius car
nales obseruantiæ inducentur?

Ergo iam nō estis hospites & aduenæ: sed estis ciues sanctorū & domestici dei, superædificati super fundamentū apostolorum & prophetarū, ipso summo angularī lapide Christo Iesu. In quo oīs ædificatio constructa crescit in templum sanctum in domino. In quo & vos coædificamini in habitaculū dei, in spiritu sancto. K

Quandoquidem vos gentiles vnum cū Iudæis in Christo facti estis, & deo pariter reconciliati, [ergo iam] à tempore fidei [nō estis hospites] testamētorū [& aduenæ,] sicut olim eratis. Hospites enim & aduenæ erant gentiles inter eos qui testamēta habebāt, vel quia ad tēpus more hospitū veniebant & recedebāt, vel quia si qui eorū ad iudaicum ritum conuertebātur, aduenæ, i. proselyti vocabantur. Hospites enim sunt in transitu. Sed iam isti non erant hospites testamentorū, quia nō in transitu & recessu videbant ipsa testamēta, sed assidue morabantur & exercebantur in eis, & prout decebat, obseruabāt ea. Aduenæ autē dicuntur qui cū nō sint indigenæ, morantur tamē in loco vnde nō sunt indigenæ. Sed isti post quā effecti erāt vnū cum illis, igitur qui quasi indigenæ testamentorum erant, nō iam alienigenæ, sed indigenæ reputabātur, vt ipsi cū his cū quibus erāt, essent vnū: L
quoniā ita quasi naturaliter habebant testamēta, vt illi qui in primis habuerāt ea. Gratia enim diuina vtrisque æqualiter nouum testamentum præbuit, sed & vetus iuxta spiritalem sensum. & gentiles ideo quoq; nō erant iam aduenæ in testamentū, sed indigenæ, quia regenerati erāt ex baptismo, qui prædicatur in vtroq; testamēto. In vno enim dicitur: Effundam super vos aquā mundā, & mundabimini ab omnibus inquina- Ioē
mentis vestris: in alio, Ite, baptizate omnes gē- Mat.
tes. Nō estis iam hospites testamentorū, i. peregrini vel idigniores Hebræis in fide, sicut olim recepti in lege: & aduenæ, id est, alieni & exules: [sed estis ciues sanctorū,] id est, ciuisdē iuris & dignitatis in ciuitate dei: ciues non carnalis Israēl, sed sanctorum, quia cū sanctis vnā incolitis ciuitatē, quæ est ecclesia. Habetis enim cōmunionē cum sanctis in omnibus sacramentis ecclesiæ, qui olim fuistis alienati à cōuersatione Israel. Nec solùm ciues sanctorum estis, sed [& M
domestici dei. i. familiares & amici dei in domo eius secundū multā perfectionē scientiæ & virtutum, & secundū multā dilectionē quam ipse erga vos habet. Domesticos enim suos familiarius diligit, & arcana secretorum suorū eis reuelat vt amicis, atq; dona largitur amplissima. Nunc estis domestici dei, qui olim eratis sine deo, vos dico [superędificati] in ædificio dei, sup
est, super fidē Christi, super quā primo fundati sunt apostoli & prophetæ. Christus enim fundamentū est totius diuini tēpli vel diuinæ ciuitatis, quia ex eo & ex eius fide & gratia inchoāt omnia bona, & ipse totum spirituale portat ædificium. Ipse ergo est fundamentū apostolorum & prophetarū, quia super illum incumbunt & firmi permanēt apostoli & prophetæ, qui totā deinde fabricam sancti ædificij portāt. Ipse est fundamentum. i. fides eius est prima firmitas & initiū ac sustentaculum omnis ædificij virtutū ac bonorum operū. Super quam fidei firmitatē innitentes, superædificati estis in bonis operibus, id est, ad altiora prouecti crescēdo de virtute in virtutē. Et hoc factū est in [ipso summo angu-

A angulari lapide,] scilicet [Christo Iesu,] qui duos in se populos quasi duos parietes coiungit, & fortitudo est totius ædificij. Qui ita est angularis lapis, vt non solum sit fundamentum ipsius ædificij, id est, non solum sit in inferiori parte, sed etiam sit summus in ipso ædificio. Ita est summus iste lapis, vt non possit alius lapis angularis huic superaddi. Illi enim volunt huic superponere alium angularem lapidē, qui carnales obseruantias quærunt superaddere, & eas contendunt ad salutem valere. Sed nihil potest huic superponi. Ipse enim inferius est lapis angularis secundum fidem, ipse est & summus secundum iustitiæ cōsummationem. Vel ideo est summus lapis cùm sit fundamētum, quia origo fundamenti huius summitatem tenet. Et sicut fundamentum corporeæ fabricæ in imo est, sic fundamentum spiritalis fabricæ in summo est. Si ad terrā ædificaremur, in imo nobis ponendum erat fundamentum. Quia verò cælestis fa
B brica est, ad cælos præcessit fundamentum nostrum. [In quo] fundamēto, in quo lapide summo [omnis ædificatio] tam Iudæorum q̄ gentilium, constructa] secundū fidem & sacramētorum perceptionem, atque secundum innocētiam & iustitiam, [crescit] in virtutibus proficiens: quia nemo tam perfectus est, qui nō possit crescere. Crescit vnusquisque electorum & & maior & minor, quandiu est in hac vita. Neque enim ad ædificium electorum pertinet, licet Christianitatis vocabulum habeat, qui crescere in bonis & augmentari non studet. Omnis enim ædificatio tam singularum personarum fidelium, quam singularum virtutum, cōstructa in Christo, crescit assidue eūdo & proficiendo [in templū sanctum,] id est, vt fiat sanctum & mundum dei templum, & hoc totū [in domino, id est, in operatiōe domini: quia dominus hoc agit, nō aliqua carnalis obseruātia. [In quo] Christo non solum Iudæi ædificantur, sed [& vos] gentiles [coædificamini, id est, æque vt Iudæi ædificamini cum eis secūdum iustitiam, & intātum, vt eatis [in habitaculum dei, id est, C vt efficiamini domus & sanctuariū Dei, & hoc [in spiritu sancto, id est, in operatione spiritus sancti, & non in carnalibus obseruantiis.

tes cohæredes & cōcorporales & comparticipes promissionis in Christo Iesu per euangelium, cuius factus sum ego minister secundum donum gratiæ dei, quæ data est mihi secundū operationem virtutis eius. D 1.Cor.15

[Huius rei gratia, id est, pro hac re grata mihi, scilicet vtvos coædificemini, vel, p gratia dei implenda in hac re, [ego Paulus vinctus sum.] Et ponit per quę ipsi sunt coædificati, quia scilicet deus reuelauit illi salutem ad gentes pertinere, & misit illū eis prædicare, & facit pati pro illis, vt magis sint deo grati. Ego Paulus vinc^o [Christi Iesu. i. pro seruitio & nomine Christi, vel id potestate & voluntate eius ego vinctus sum: quia quādo voluerit, me dissoluet. Vel ego vinctus pro euangelio sum Christi, non diaboli, vt illi qui pro suis criminibus tenētur in vinculis. Vinctus Christi sum, & hoc [p vobis gētibus] quib^o viā salutis prædicabam. vel pro vobis, quia quod sum vinctus Christi, tēdit ad vtilitatem vestrā. i. vobis est vtile. Meritum enim pastoris prouectum confert gregi. Tūc Romæ tenebatur Apostol^o in carcere. Quia verò meritum pastoris non proderit ouibus, nisi se habeant prout religio Christiana exigit, supponit [Si tamen audistis] aure cordis, id est, si intellexistis [dispensationem gratię dei. i. apostolatum mihi dispensatum à deo, qui scit cur me ad hoc officiū elegit. Vel dispensationem. i. officium dispensandæ & prædicandæ gratiæ Dei, id est, gratuiti beneficij dei omnibus impensi. Si intellexistis dispensare gratiam dei, id est, si intellexistis gratuita eius dona quæ vobis dispensaui, scilicet remissionem peccatorum, innocētiam, virtutes, charismata, scientiam, fidem, doctrinā & his similia, vobis à deo gratis esse collata, nō aliquo merito neque carnalibus obseruātiis. Si enim hęc gratis diuinitus dari non creditis, nō estis in fide sana. Et si fidem sanam nō habetis, nihil vobis meritum meum valebit. Ac si dica- F
tur: Quod sum vīctus, vobis proderit, si intelligitis quod vobis dispensaui esse gratuitum donum dei, vt nihil meritis vestris adscribatis, nec in carnalibus obseruantiis fiduciam vllā ponatis. Quod posuit, audistis, & nō credidistis, ideo fecit, vt innuat istud vsque adeo aptum & vicinum rationi, vt nō solū fide sit dignum, sed etiā intellectum. Verè dispensatio est gratuitū donū dei, id est, gratis collatū vobis, quia ipsa dispēsatio [data est mihi, id est, ipsum officiū dispensandi est mihi datum, & hoc [in vobis] conuertendis & ędificādis, id est, vt vos per meā dispē sationem cōuerteremini, & in ædificio dei cōstitueremini. Vel ipsum officium dispēsationis meæ iam est hęrēs in vobis, quod vos aure cordis & interiore vestro auditu iam recepistis ex gratia dei. Et si ego dispensationem non habeo nisi ex gratia, tunc patet quia vos notitiam Dei & remissionem peccatorum atque iustificationē & cætera quæ vobis dispensaui, non habetis nisi ex sola gratia. Post hęc ponit rationē ad idē ostendendum, quòd scilicet gratis habeat hoc

CAPVT III.

Vius rei gratia ego Paulus vinctus Christi Iesu pro vobis gentibus, si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis, quoniam secundum reuelationem notum mihi factū est sacramentum, sicut suprà scripsi in breui, prout potestis legentes intelligere prudentiā meā in mysterio Christi, quod aliis generationibus non est agnitum, filiis hominū, sicuti nunc reuelatum est sanctis apostolis eius & prophetis in spiritu, esse gen-

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

G quod eis dispẽsat, & hoc per mediũ. Nam vbi se gratis habere ostendit, & quod similiter gratis habeant, eos conuincit. Ac si dicat: Gratis est mihi data dispensatio [quoniam secundum reuelationem] diuinam non secundum humanam doctrinam, neque secundum vires meas, [factum est mihi notum sacramentum, id est, quoddam dei occultum est mihi diuinitus reuelatum, hoc est, non obscure, sed aperte intimatum: nec habeo huius rei plus notitiæ, nisi inquantũ mihi deus reuelauit & detexit, id est, nihil habeo ex me, sed totum ex sola gratia. Et si ego quicquid vobis dispenso, ex gratia habeo tunc & vos ex gratia totum habetis. Dei bonitas mihi reuelauit sacramentum, id est, quoddã mysterium multis hominibus occultum, scilicet quod vos gentes esletis incorporandæ Iudæis in vnitate fidei, & eandem gloriam habituræ quam Iudæi. Notificatum est mihi à Deo sacramẽtum, & hoc [sicut suprà scripsi in breui,
H id est, ita mihi manifestatum est diuinitus, vt supra perius posui, cùm dicerem, ipse est enim pax vestra qui fecit vtraque vnũ, & cætera quæ ibi breuiter dicta sunt de mysterio Christi & societate vtriusque plebis. Id est, nihil suprà scripsi tũc de mysterio quod non sit mihi per spiritũ prophetiæ reuelatum à deo, id est, quod non habeã à gratia dei. Notum factum est mihi, [prout potestis legentes intelligere, id est, inquãtum vos attente studioseque legentes potestis animaduertere in prædicta litera. Ipse est enim pax nostra, &c. [prudentiam meam, id est, sapientiam & peritiam, quam ego habeo super [mysterio CHRISTI.] Hoc est, intantum mihi notificatum est mysterium, inquantum prædicta litera ostendit me habere prudentiam de mysterio Christi, id est, inquantum mittit studentes ad intelligẽdum illud mysterium. Per literã enim illam, licet nos ignoremus, ad multiplicem tamen intellectum de mysterio Christi duci possumus. Aliter enim forsitan posset exponere literam illam beatus Hieronymus, & aliter Ambrosius, atque aliter magnus Augustinus: & secundum omnem intellectum, qui inde potest
I fieri, id est, de illo Christi mysterio, notificatũ est Apostolo. Hoc totum tale est, ac si breuiter dicat: In tantum notificatum est mihi sacramẽtum, inquantum, id est, quàm multipliciter potest intelligi in scriptura illa quæ est: Ipse est enim pax nostra, &c. Hoc ideo dixit, vt per hoc commendaretur autoritas sua: & commendata autoritate, maiorem fidem exhiberent doctrinæ suæ, mandata legis dissuadenti. Quod sacramẽtum vel mysterium [non est agnitum, id est, vicinè notum & plene [filiis hominum, id est, rationalium, hoc est, vel carnalibus vel spiritualibus filiis patriarcharum & prophetarũ in [aliis generationibus, id est, in præteritis tẽporibus, Licet enim antiqui sancti scirent gentes ad fidem venturas, tamen nescierũt quòd ad eandẽ vitæ sublimitatem & gloriam forent venturæ, ad quam Iudæi culturam habentes vnius Dei. Sed, & hoc latuit eos quia sine lege forent saluandæ. Non est illis agnitum ita plenarie hoc mysterium, [sicut nunc, id est, inquantum tempore gratiæ [reuelatum est] illis quibus debuit, id est, [sanctis apostolis eius,] qui hoc prædicare missi sunt, [& prophetis] sub noua gratia, ex quibus fuit Agabus, & hoc relatũ est illis in spiritu sancto, id est, per spiritũ sanctum. Et quid sit hoc mysterium, subditur, scilicet [gentes esse cohæredes, id est, simul cum Iudæis vnã hæreditatem in cælo habituras, [& cõcorporales, id est, simul cum eisdem Iudæis in vno cõpore ecclesiæ mansuras in præsenti, vt hæ sint tam honorabilia membra ecclesiæ quàm & Iudæi, [& comparticipes promissionis] vitæ æternæ, vt æqualiter ad gentes pertineat illa promissio sicut ad Iudæos, & æqualiter in eius adeptione sublimentur vtrique. Et hæc omnia fiunt [in Christo Iesu, id est, in eo quod Christus carnẽ assumpsit & mundũ per se & apostolos illuminauit. Nam hęc omnia gentes habent [per euãgelium, id est, per receptionem & obseruantiã euangelij quod eis ministro. Nõ enim prodesset illis incarnatio Christi, nisi prædicaretur, [cuius] euangelij [factus sum ego minister,] nõ enim est meum. Et quòd minister eius factus sum, non est secundum merita mea, sed [secundum donum gratiæ,] id est, secundum gratuitũ donum gratiæ [Dei, quæ] gratia [est mihi data secundum operationem virtutis eius, id est, secundum quod operata est virtus eius, qua fisci tauit CHRISTVM, in quo nos omnes à morte animæ resuscitaret, & sine legis opere saluaret. Et cùm ego ministerium euangelij habeam ex gratia, patet quia & vos habetis ex gratia quicquid ex auditu euangelij, quod prædicaui vobis, accepistis.

Mihi enim omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in gẽtibus, euãgelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes quæ sit dispensatio sacramẽti abscõditi à seculis in deo, qui omnia creauit, vt innotescat principatibus & potestatibus ĩ cælestibus per ecclesiam multiformis sapientia dei secũdum præfinitionem seculorum, quam fecit in Christo Iesu domino nostro, ĩ quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius.

[Data, inquit, gratia est mihi omniũ sanctorũ minimo.] Præ nimia humilitate dicit se minimum omnium sanctorũ, ostendens de se magnum hnmilitatis exemplum, vel minimus erat omnium sanctorum, id est, magis humiliatus, hoc est, afflictus omnibus tribulationibus, quã alius aliquis sanctus. Multo enim plus perlegebantur cum Iudæi & gentiles, quàm aliquem aliorũ. Mihi minimo data est gratia [hæc in gentibus, id est, ministratio: & hoc (vt præmissum est) secundum operationem virtutis eius, id est, ita vt sequatur eã operatio virtutis Dei, quia ad confirmationem meæ prædicationis Deus per me miracula operatur. Data est mihi ĩ. gratis cõcessa à deo ad vtilitatem. Hæc gratia data est mihi

A mihi, scilicet [euangelizare inuestigabiles diuitias Christi,] id est, multa eius dona copiosè & abundãter nobis collata, quæ adeò ditia sunt & magna, vt nullo prorsus intellectu queãt inuestigari, cùm deus pro hominibus homo fieri & pro mortuis vita mori, atq; iustus pro peccatoribus immolari dignatus sit, cunctisq; per orbẽ nationibus lumẽ veritatis ostendere, fidẽ dare, & peccatoribus remissionẽ, iustitiã, charismata, & cætera huiusmodi, quæ nõ possunt perfecte inuestigari, quàm magna & qualia sint. In hoc etiam sunt inuestigabiles istæ diuitiæ, quia aliis dãtur, & aliis nõ dantur: & cur hoc fiat, inuestigare nõ possumus. Quãdo enim plures verbo prædicationis, & quorundã mẽtes dono supernæ gratiæ tãguntur intrinsecus vt credant, quorundã autem non tanguntur, quis nisi solus deus scire potest cur isti eliguntur & illi relinquũtur? Inuestigabiles itaq; sunt diuitiæ donorũ Christi. Nec solùm istas euangelizare missus sum, sed [& illuminare, i. clare & lucide docere
B [omnes quæ. i. quàm mirabilis & ex quãta dilectione procedens [sit dispensatio sacramenti. i. quàm mirabiliter sit dispositum à deo patre sacramẽtũ incarnationis, passionis & resurrectionis Christi, per quod gẽtes Iudæis æquarentur in sanctitate & gloria, vt omninò aliud futurũ nõ esset, absconditũ erat in deo, [qui omnia creauit,] quia solus ipse creator nouerat, quid de suis creaturis factum esset. Data est mihi gratia euãgelizandi, vt effectum habeat in ecclesia prædicatio mea, & per ecclesiam. i. per ea quæ fiunt in multiplicibus ecclesiæ mẽbris & ordinibus vel operibus, [vt innotescat. i. interius & subtilius & magis notescat [principibus & potestatibus. i. prioribus & potetioribus angelorũ ordinibus, qui sunt [in cælestibus, sapientia dei multiformis,] quantum ad varia & multa opera quæ facit in ecclesia, non inquantum est in deo D simplex & inuariabilis. In hoc enim eã ab initio cognouerunt, qui ei ab initio astiterunt. In se enim non multiplex, sed simplex est ista sapiẽtia: sed propter multiplicia opera sua quæ sapiẽter disponit, dicitur multiformis, quia multas operum formas aptat. Et secundum hoc in cognitione huius sapientiæ etiam angeli spiritus [per ecclesiam] profecerunt, quia dum eam Christus vel per se, vel per apostolos instrueret, plurima secreta didicerunt angeli quæ ignorabant. Magna est igitur dispensatio sacramẽti, vbi didicerunt vel discunt etiã virtutes angelicæ: & magna fides est attribuenda verbis illius, qui tantum sacramentum dispensat. Innotescat sapientia principibus, & hoc [secundum præfinitionem seculorum, id est, intantũ innotescat, inquantum deus præfiniuit & præordinauit de seculis, id est, de hominibus qui versantur in seculis: hoc est, de hominibus qui erant futuri à primo statu ecclesiæ vsque ad consummationẽ seculi. Quos ideo vocat secula, quia mutabiles sunt & trãsitorij vt secula, id est, vt cursus præ- F tereuntium dierum. [Quam] præfinitionẽ [fecit in Christo Iesu, id est, hęc omnia præfiniuit deus in Christo, non in carnalibus obseruãtiis, vel in aliquo merito nostro. Vel dei sapiẽtia est multiformis secundum præfinitionem seculorum, quia secundum ea quæ præfiniuit, id est, præordinauit in seculis fieri, apparet multiformis, cùm hęc in operibus variatur multiformiter. Et hanc præfinitionẽ fecit deus in Christo Iesu [domino nostro,] quoniã ante secula præordinauit pater in filio, quid in seculis acturus esset. [In quo habemus fiduciã. i. in cuius Christi auxilio habemus spem & fiduciam accedẽdi ad dominum, & non solùm spem, sed & ipsum [accessum,] & secundum bona opera, & secundum præmium. Fiduciã habemus in eo vincendi tribulationes, vel adipiscendi supernã hæreditatem, & post finem vitæ præsentis accessum realiter ad deũ, & hoc [in cõfidentia, id est, me- E
C rito confidentiæ habitæ [per fidẽ eius,] scilicet quia tantùm in eo solo omnimodam fiduciam possumus per fidem eius quam intemeratã seruauimus, nihilq; fiduciæ nostris meritis, vel carnalibus obseruantiis attribuimus.

Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. Huius rei gratia flecto genua mea ad patrẽ domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cælis & in terra nominatur, vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ, virtutem coroborari per spiritũ eius, in interiori homine, Christum habitare per fidem in cordibus vestris: in charitate radicati & fundati, vt possitis cõprehẽdere cũ omnibus sanctis, quæ sit latitudo & lõgitudo & sublimitas & profundum: scire etiã superemi-

nentem

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *nentem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini i omnem plenitudinem dei.*

In Christo(vt præmissum est) habemus fiduciã & accessum ad patrem in cõfidentia per fidem eius.[Propter quod peto]à vobis vt cõfidentes & constantes in fide sitis,per quam ad tantam peruenietis gloriam. Omnia bona(vt superius frequenter ostensum est) accepistis à præueniẽte vos gratia dei:nunc superest vt vos

Nota. arbitrio liberę voluntatis vestrę eandem subsequamini gratiam, perseuerantes in ea, & bene operantes. Peto enim à vobis, propter arbitriũ voluntatis. Peto [ne deficiatis à synceritate & constantia fidei & perseuerãtia bonorum operum, in[tribulationibus meis .i. respectu mearum tribulationum,hoc est,tribulationes quas audistis me pati[pro vobis,]quib° prædicabã, non sint vobis causa deficiendi, sed constantes

H estote in gratia quã vobis annunciaui,non erubescentes de vinculis meis, neque timentes similia pati. Vel pro vobis sunt tribulatiões meę, id est,ad vtilitatẽ vestrã spectant, vobisq; proficiunt. [Quæ res,id est, me pati pro vobis tribulationes,[est gloria vestra.]Gloria enim vobis est,habere talem doctorem,non cõfusio, vt infideles æstimant. Et magno gloriæ præmio remunerabimini,si me nunc in tribulationibus non despexeritis, sed in firma fide permanseritis.Peto ne deficiatis. Quia enim volũtatis arbitriũ habetis, peto. Sed quia vobis arbitrium non sufficit ad implendum quod peto, [huius rei gratia].i.ne deficiatis,[flecto genua mea]in oratione pro vobis.Facit enim pro eis Apostolus orationem, vt Deus det perseuerantiam & augmentum virtutũ & scientiæ.Et per flectionem genuum intelligimus humilitatẽ supplicãtis. Nam ad hæc solent in oratione flecti genua vt humilitas interior denotetur, & humiliori supplicatione affectus orationis commẽdetur. & fortasse vinculis cathenarum constrictus,nõ poterat Apostolus genua corporis flectere: sed si hoc impediebatur corporaliter agere, vel ge-

I nua cordis humilius flectebat. Flecto genua,id est, humiliter in præcibus supplico [ad patrem domini nostri Iesu Christi,]vt merito eius obtinere possim quod peto.Id est,oro illũ de quo non est diffidendũ quin exaudiat,tum quia flecto ad eum mea genua, tum quia genuit eũ qui noster est dominus,& est Iesus atque Christus, id est,rex noster & sacerdos. Flecto ad patrem genua mea,vt sicut pius pater me exaudiat. [ex quo,id est, ex cuius similitudine [omnis paternitas]non dico est,sed[nominatur.]Nam proprie non dicitur pater,nisi solus Deus:alij autẽ ad similitudinem eius de quibus non est dicendum quod sint patres respectu Dei, sed nomen illud participãt,[in cælis,id est,inter angelicos spiritus. Ibi enim superiores qui præsunt aliis, & curam super eos habent, patres nominãtur:

Matt.6 [& in terra,id est,inter homines. Dei enim in-
Luc. 11. effabilis dilectionis vehementia inestimabiliter nos dilexit: ac diligit & gubernat,ideoq; pater noster dicitur.Nos autem & angeli per eum dicimur patres in similitudine dilectionis & prouidẽtię:quoniã ipsa dilectio & gubernatio qua vocabamur patres ab eo procedit. Ex eo nomi & natur omnis paternitas in cælo & in terra: quia (vt dictũ est)quicunque sunt patres & præsunt aliis paterno affectu siue in cælo,sicut dominationes cæteris subiectorum ordinibus: siue in terra,sicut episcopi & abbates, aliique prælati, qui paterna bonitate, subditis præsunt, ab eius imitatione vocabulum paternitatis sortiuntur. Vel angeli cælorum nobis prouidentes, dicũtur patres in cælis:& prælati ecclesiæ,patres in terra.Possunt cæli,spirituales homines intelligi,terra verò,carnales.Ipse enim dicitur pater, vel quia ex se filium genuit, vel quia creaturas pio moderamine gubernat & regit. Ad cuius similitudinem ob eandem causam dicuntur patres, vel qui ex seipsis filios generant, vel qui subiectos pio moderamine & studio gubernãt. Et quia talis támque benignus & charitatiuus erga nos est pater iste, non est diffidendum de eo quin nos exaudiat. Ad quem idcirco genua mea flecto,[vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ, id est, secundum diuitem & copiosam L largitionem abundantiæ maiestatis suæ, [virtutem corroborari,id est,constantiã fidei, quæ interius & exterius vos faciat robustos & fortes contra omnes tribulationes. Virtutem corroborari [per spiritum eius,id est, per spiritum gratiæ,per operationem spiritus sancti[in interiori homine,id est,in anima quę ab hostib° nõ potest attingi.Et vt hoc salubriter vobis tribuat, det [habitare Christũ per fidem in cordibus vestris]secundum perfectionẽ virtutum & cõstantiæ,& hoc per fidem de eo habitã & perfectam.Sunt enim nonnulli hæretici fortes ad tolerantiam aduersitatum,sed nõ eis prodest. Vel det Christum habitare in mentibus & rationibus eas illuminãdo,id est, illuminet Christo habitatore rationẽ vestrã,& hoc per fidẽ.Ratio enim nõ illuminatur ad intelligendũ, nisi fides præcedat.Vnde scriptũ est: Nisi credideritis,nõ intelligetis. Et intantum illuminat rationẽ vestram,[vt in charitate radicati & fundati possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo & longitudo & sublimitas & profundum.] Vel secundũ superiora sic potest cõtinuari: Peto ne deficiatis, sed constanter perseueretis: vos dico,in charitate radicati & fundati. Radicati.i. firmiter plantati ad instar arboris, quæ quanto plus terræ figitur, tanto plus crescit, & huberius fructificat: & fundati sicut ædificiũ, quod quãto profundius fundatur,tãto firmius in altũ construitur. Radicati enim dicũtur qui in actiua vita strenui sunt,quibus charitas est radix:quia sicut ex radice crescit arbor, & crescẽs fructum ad vtilitatem aliorum facit, sic illi qui sunt in actiua vita,ex charitate crescũt ad hoc, vt ferant fructum, siue corporalem victum præbendo,siue spiritualem. Per fundatos autẽ intelliguntur contemplatiui, quia nõ crescunt in huiusmodi fructum aliorum, sed firmi & immoti(prout est possibile) permaneat i cõtemplatione diuina.Hoc est dicere:Siue sitis in actiua vita,siue in contemplatiua, manẽtes semper in charitate,possitis.i.facultas sit vobis cõprehendere, id est, cum rerum executione notitiam prendere, vt & intelligere & facere valeatis cum omnibus sanctis.nõ enim aliter sancti eritis, nisi hoc mysteriũ quod omnes sancti intelligunt,intellexeritis.Possitis cõprehendere quæ sit latitudo prędicti ædificij,in quo vos ædificamini.i.templi dei. Latitudo eius est amplitudo cordis sanctorum, qua cunctos diligũt cunctisque prodesse cupiunt, & prout valent prosunt. Longitudo eius,quæ & longanimitas dicitur,expectatio est promissionum Dei cum alacritate mentis.Sublimitas,vita cælestis inter angelos.Profundum autem.i.fundamentũ ædificij illius,fides est & baptism°,& cętera huiusmodi sacramenta ecclesiæ. Hæc ergo quatuor orat Apostolus, vt possimus intellectu & actu comprehendere.Vel de supernę mansionis tẽplo ,id est, de perpetua regni felicitate possunt hæc intelligi. Aeterna enim gloria illius regni ita erit lata,quod null° ibi coarctabitur: ita erit longa & cõtinua,quod nunquã deficiet:ita erit sublimis & alta, quod omne terrenum bonum excedet: sic est profunda & admirabilis, quod nullius hominis vox in præsenti valet eam per-

B fectè narrare, nulliusq; mens ad plenum intelligere.Vel etiam in Deo possunt hæc intelligi. Habet enim Deus latitudinem,quia dilectionẽ suam vsque ad collectionem persequẽtium tẽdit.Habet longitudinem,quia ad vitæ patriam nos longanimiter tolerando perducit. Habet sublimitatem, quia ipsorum quoque intelligẽtiam qui recepti in superna fuerunt congregatione,transcendit.Habet profundum,quia dãnatis inferius,districtionis suæ iudicium cõprehensibiliter exerit. Quæ scilicet quatuor nobis in hac vita positis singulis exercet, quia & latitudinem amando, & longitudinem tolerando, & celsitudinem non solum intelligentiam nostram, sed etiam vota superando, & profunditatem suã exhibet, occultos & illicitos cogitationũ motus districtè iudicando. Sed eius celsitudo & profunditas quã sit inuestigabilis nullus agnoscit,nisi qui vel contẽplatione ad summa prouehi,vel occultis motibus resistens,tẽtationũ cœperit importunitate turbari. Sed &

C in cruce domini, & per crucem in moribus sanctorũ possunt ista quatuor intelligi. Crux enim lata est in transuerso ligno,quo extendũtur pẽdentis manus : & significat opera bona in latitudine charitatis & hilaritatem mentis. Longa est à transuerso ligno vsq; ad terrã,vbi dorsum pedẽsque figuntur, & significat perseuerantiã in longitudine temporis vsque in finem. Alta est in cacumine, qno transuersum lignum surrsum versus extenditur.& significat supernũ finẽ,quo cũcta referũtur:quoniã cũcta quæ fiũt latitudine, propter altitudinem diuinorum facienda sunt præmiorum.Profunda est in ea parte, qua vera figitur. Ibi quippe & occulta est, nec videri potest.Sed cuncta eius apparentia & eminentia inde consurgunt, sicut bona nostra de profunditate gratiæ dei,quæ comprehendi, ac diiudicari nõ potest,vniuersa procedũt.Profundum enim crucis occulta voluntas Dei & incõprehensibilitas iudiciorum eius, vnde ista gratia in homines venit cunctos præueniẽs & omnia bona prout voluerit distribuẽs,aliis qui dem sic,aliis verò sic & alios eligens,alios respuens.Hæc enim omnia cur ita fiant,inscrutabile est.Sed orat Apostolus vt ista quatuor prout oportet valeamus intellectu & operatione comprehendere, & hoc cum omnibus sanctis, quia omnes sancti cõprehendunt quæ sunt ista quatuor.Nam comprehensio istorum est quædam communio cœlestis rei publicæ. Et hoc etiam,inquit, oro, vt possitis scire charitatem Christi quam erga vos habuit & habet:quę tãta est,quòd supereminet omni scientiæ, & exuperat omnem sensum: quia nullus sapiens est adeò in hac vita,qui possit perfectè tantam charitatem considerare, sed in futuro seculo scietur hęc charitas. Ibi enim plena & perfecta dilectio est sine vlla malorum tolerantia,quę non fide credit quod non videt, nec spe desiderat quod non tenet, sed in æternum veritatis incõ mutabilem speciem contemplabitur,cuius sine fine quietem tempus erit laudare quod amat,& amare quod laudat. Sic ergo detur vobis[scire Charitatem Christi supereminentem scientię] & præcellentem intellectum, & hoc ita, [vt impleamini in omnem plenitudinem dei,]non vt sitis plenus deus, sed vt perfectè sitis pleni E deo,vt sit deus omnia in omnibus.

Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter, quàm petimus aut intelligimus,secundum virtutem quæ operatur in nobis, ipsi gloria in ecclesia & in Christo Iesu, in omnes generationes, seculi seculorum,amen.

Ego,inquit,genua mea flecto ad deum patrẽ vt det vobis hæc omnia:sed ipse[potens est facere superbundanter.i.valde largius & affluenti°[quam petimus aut intelligimus,id est, vltra omnẽ petitionem & intelligentiã nostram potest ipse nobis abundantiam donorum largiri, [secundũ virtutem]gratiæ suæ,[quæ operatur in nobis]nõnulla etiã quę nemo peteret vel intelligeret.Vel secundum virtutem quæ operatur in nobis, id est, sicut potentia eius operata est in nobis apostolis magnifice dona,ita potẽs F est facere,omnia in vobis pro quibus oram°,& ei qui ista potest facere,& faciet si voluerit[ipsi sit gloria]non nobis.i.excellens honor, & hoc [in ecclesia,id est, in consideratione eorũ quæ facit in ecclesia,sicut fidem, innocẽtiã, iustitiã [& in Christo Iesu, id est, in respectu Christi, per quẽ hæc omnia fiunt,& in cuius iudicio & gratia sunt hæc vniuersa. Et non ad horam sit ei gloria, sed[in omnes generationes seculi seculorum, id est, in futuro seculo quod cõstabit ex omnibus generationibus, quæ generantur in his præsentibus seculis. Seculum quippe seculorum, æternitas est,cuius partes sunt tempora & omnia secula. Potest etiam seculum seculorũ intelligi præsens hoc seculũ à principio mundi vsque ad finẽ simul intellectũ, quod in multa secula diuiditur.Et in omnes generationes istius seculi seculorum extendatur gloria, quam pater habet in Christo & in ecclesia, vt nulla generatio sit ab initio mundi vsq; ad eius terminum, in qua non glorificetur Deus per

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Christi gratiam in filiis ecclesiæ. Nullum enim tempus trãsit vnquam vel transibit sine electis, in quibus per Christũ glorificabit pater. Amẽ, id est, vere vel fideliter. Hìc tractatum suum cõ mendatione gratiæ, in qua & carnales obser uantias improbauit, terminauit apostolus, & ad moralem exhortationem transit, dicens:

CAPVT IIII.

Bsecro itaque vos ego vinctus in
1.Cor.7. *O domino, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicem in charitate, soliciti seruare vnitatem spiritus in*
H *vinculo pacis. Vnum corpus & vnus*
1.Cor.12 *spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus dominus vna fides, vnum baptisma. Vnus deus & pater omnium. qui super omnes est, & per omnia, & in omnibus nobis.*

Hactenus de fide & gratia tractauit, & omnia gratiæ tribuenda satis monstrauit: nunc de moribus monet prius cõmuniter omnes, post per singulos ordines. Quandoquidem sola gratia saluati estis, nõ ex operibus vel obseruantiis carnalibus, & habitaculũ Dei estis effecti, sicut ostẽsum est superius, [itaq, obsecro vos,] vt ita iã amodò viuatis, quatenus tantam gratiam vo bis collatam nõ amittatis. Et hoc est: Obsecro, id est, per sacra dona cœlestis gratiæ quæ perce epistis, rogo vos ego quẽ audire debetis, quia vinctus & incarceratus sum, non in furto, [sed in domino. i. in amore domini, videlicet, ppter amorem eius, & propter nomen eius in quo fixus permaneo. Et quia vinctus sum, compatiendum est mihi, non spernẽda exhortatio mea. Obsecro [vt digne ambuletis vocatiõe qua vocati estis] id est, vt ambuletis digne fide qua per
I gratiam vocati estis, id est, vt ambuletis digne ad cœlestem patriam, id est, vt ambuletis prout fidem decet, qua venietis ad cœlestem gloriam Ambuletis, id est, promoueamini & perseueretis operando ea quæ conueniunt fidei ducenti ad salutem æternam, id est, bona opera. Bona em opera exigit fides vestra. Vel quia gratis ad fidem vocati estis prædicatione mea, ambulate sic in fide & bonis operibus, vt ambulatio vestra prædicationi meæ conueniat. Hoc modo poteritis dignè ambulare, scilicet [cũ omni humilitate, id est, & interius in corde habita, & exterius exhibita, scilicet vt nullatenus vel in corde vel in verbo seu in opere præsumatis de vobis, aut vos aliis præferatis: [& mansuetudine, id est, lenitate & tractabilitate, vt scilicet sicut mansueta animalia vos tractari permittatis, vt sitis familiares & affabiles. Humilis dicitur qua si humi aceliuis, mansuetus quasi manu assuetus. Et multi sunt humiles, qui non sunt mansueti, id est, lenes & trãquilli, sed in ipsa humi-

litate intermiscent quendam rigorem & seue- K
ritatem quasi pro iustitia. Ideo nunc Apostolus humilitati subnexuit mansuetudinẽ, at qui fuerit humilis, studeat & mansuetus esse. Nec solum cum humilitate & mansuetudine ambulet is in via Dei, sed etiã cum omni patientia, qua patiamini tribulationes pro Christo voluntate & actu, quia quidam non patiuntur aliquando voluntariè. Quam patientiã seruabitis [supportãtes inuicẽ] vos, id est, vt alter sustineat alterum in his quæ sunt grauia & aspera. Et hoc poteritis facere, si vicissim reputaueritis vos esse supportantes, id est, inferiores. Non enim illeſbene patitur, qui se superiorem reputat. Et hanc variam supportationem facite [in charitate,] vt vos inuicem tolerantes, diligatis vos inuicem. Sunt enim nonnulli qui eos incipiunt non diligere, à quibus contumelias vel huiusmodi aduersa patiuntur. Sed non debet charitas relinqui propter aduersa quæ patimur. Vel in charitate vos supportate, id est, non fictè nec L
propter terrenum commodum siue damnum, nec propter timorem alicuius personæ potentis, nec propter importunitatem temporis, nec propter inanam gloriam, vel aliquid huiusmodi, sed propter solam dilectionem, vt sola dilectio sit causa tolerantiæ vestræ: & non irascamini, nec turbetur cor vestrum in hora qua hæc patimini, sed permaneatis in charitate & animi lenitate. Vos dico, [soliciti seruare vnitatẽ spiritus, id est, sitis inter aduersa quæ vicissim sustertis, soliciti & curiosi inuiolabilem custodire vnitatem spiritus, id est, vnanimitatem voluntatis, vt sit vobis cor vnũ & anima vna, & hoc [in vinculo pacis. i. pax & concordia exterior sit quasi vinculum & nexus interioris vnitatis spiritus. Vel aliter: Ingreditur enim Apostolus remouere quoddam quod contrarium est charitati, videlicet schisma, quod in eis tunc fuit propter charismata non est dubitandum. Quoniam illi qui habebant charismata, despiciebãt alios. & abrũpebãt se ab eis, sicque schisma erat inter eos. Quod ipse prorsus vult eradicare, di- M
cens. Soliciti seruare vnitatẽ spiritus. i. soliciti
postponẽdo omne schisma seruetis quod à vobis nõ habetis, scilicet vnitatẽ. i. quod vos estis facti vnum secundum fidẽ, & alia dona seruetis quia vnitas illa est spiritus. i. à spiritu sancto vobis concessa, & ideo non est negligenda, sed studiosè retinenda. Quam poteritis hoc modo seruare, videlicet in vinculo pacis. i. vt pax taliter inter vos habita, vt alius nõ inquietet aliũ, vinciat vos in simul & conglutinet. Et sitis omnes [vnum corpus] per vnitatem fidei & concordiam licet diuersis officiis videamini dediti, sicut diuersa membra corporis, & sit vobis [vnus spiritus, id est, vna mens & voluntas, sicut & vnam remunerationem vitæ perennis omnes sperastis. Et hoc est, [sicut vocati estis] à deo [in vna spe vocationis vestræ. i. in vna expectatione supernæ mercedis, ad quam vocati estis, Vel ideo seruare debetis vnitatẽ spiritus, quia vnũ corp° est de quo vos estis. i. ecclesia quæ est vnus & est corpus Christi. Vnũ corpus secundũ fidẽ & dilectionẽ & sacramentorũ perceptionem. Et spiritus Christi qui hoc corpus ei° viuificat

est vnus

A est vnus. Multis enim membris constat vnum corpus, & vegetat omnia mẽbra vnus spiritus. Ecce humano spiritu quo sum ipse homo, mẽbra omnia colligo & vegeto. Impero omnibus membris vt moueantur, intendo oculos ad videndum, aures ad audiendum, linguam ad loquẽdum, manus ad operationem, pedes ad ambulãdum. Officia membrorum dispertita sunt, sed vnitas spiritus continet omnia. Quod spiritus noster, id est, anima nostra est ad membra nostra, hoc est spiritus sanctus ad mẽbra Christi, ad corpus Christi, quod est ecclesia. Omnia enim membra Christi cum sint diuersis officiis dedita, vno tamen spiritu Christi vegetãtur. Iã verò si mẽbrum præscinditur de corpore, nunquid sequitur spiritus? Nequaquam, & tamen mẽbrum agnoscitur. Quia homo separatus ab ecclesia, sacramentũ baptismi adhuc retinet, sed spiritum amisit. Cauendum est ergo schisma, & seruanda est vnitas. Non amittitur spiritus sanctus qui non potest scindi, sed vnus permanet:
B & eos qui vnitatem custodiunt, replet: & hanc seruare debetis, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ, id est, sicut fide vocati estis in vna spe æternæ gloriæ. Hæc enim fides vocationis est, id est, fidei vestræ, hoc est, fides vestra est causa spei vestræ, quia præcesit ipsam spem, & dedit eam vobis. Quæ spes est vna, quia vnã vitæ æternæ gloriã expectat. Illa enim est vna, quia licet alij sint ibi vt stellæ, alij vt luna, alij vt sol, omnibus tamen sufficit quod habent. Quoniã illi qui non sunt in tam digna claritate adeò sunt vnita dilectione cũ maioribꝰ, vt hoc quod maiores habent, isti se habere reputent. Sic & vos in hac vita debetis facere, vt qui minus habent in charismatibus aliisq; donis, ex vnione dilectionis reputent se habere quod maiores habent, qui ad eorũ vtilitatẽ habent. Non enim in hac re debet alius inuidere alij, neq; alius alium despicere. Et ob hoc debetis etiam vnitatẽ seruare quia [vnus dominus] omnibus vobis est
C Christus, qui vos manumisit & viuificauit. Nõ enim habetis plures dominos, pro quorum diuersis volũtatibus vos oporteat discordare, sed vnum, qui vobis vnitatẽ præcipit. Vnitas enim nõ habet in se cõtrarietatem, sicut nec creator. Quod autem ab vnitate separatur & extra vnitatem est, iam contrarium & dualitas. Nã creator erat quidẽ vnus, sed statim vt creatura successit, contrarietas processit. Seruãda est igitur vnitas, vt vni domino seruiatur. Quæ & ideo custodiri debet, quia [vna fides] est. Licet enim vnusquisq; credentium suam fidem habeat, vna tamen fides dicitur. Hæc enim in animo credẽtis est ei tantum conspicua, cuius est, quãuis sit & in aliis non ipsa, sed similis. Nõ enim numero est vna, sed genere. Propter similitudinẽ tamen ex nulla aduersitate magis vnam dicimus esse quàm multas. Nam & duos homines similimos cum viderimus, vnam faciem dicimus & miramur amborum. Ita enim dicitur eadẽ credentiũ fides vna, sicut eadem volentium voluntas vna, cum & in ipsis qui hoc idem volunt, sua voluntas sit cuique conspicua: alterius autẽ latet, quanuis idem velit. Propter hoc etiam seruanda est vnitas, quia vnum est baptisma. Non

enim potest iterari, sed à quocunque datũ fue- D
rit, siue à bono, siue à malo, siue à catholico, siue ab hæretico iuxta morem ecclesiæ in nomine sanctæ trinitatis, scilicet patris & filij & spiritus sancti, tantundem valet ad remissionem peccatorum & apertionẽ regni cælorum. Sed ideo tenenda est vnitas, quia vnus est Deus in substantia sua. Non enim est multiplex substantia eius, sed vna & simplex. Vnde & Moyses: Audi Israel: dominꝰ Deus tuus, Deus vnus est. Deu.6.
Non potest esse maior, non potest esse minor, non potest numerari. [Vnus est Deus,] creator omniũ, qui & vnus [pater omnium] est, paterno affectu diligens omnia & gubernãs: & ideo nemo potest se alteri præferre. Vnus dicitur iste pater, in eo quòd vnica affectione ,pcurat omnia, sicut dulcis pater. [Qui est super omnes, in est, præcellit omnibus creaturis, cuius dignitas nos inuitet: [& per omnia] diffusus, quia vbiq; est: & ideo timendus, cùm nusquam possit euitari: [& in omnibus nobis] est per gratiam, qui B
vnitatem seruamus. Per omnia enim est potentia virtutis suæ, & prudentia dispositionis suæ, sed in nobis gratia bonitatis suę. Vel super omnes est dominãdo & regendo, & est per omnia, subministrando omnia bona quæ habent, & in omnibus nobis collata beneficia seruãdo. Illud per, quod est ibi, per omnia, ordinale est, ostendens quod si omnia nostra discusserimus, omnia ordine perambulando inueniemus ab eo ministrata. Et quia omnibus dominatur, & per omnia nostra est præter peccatũ, & quia nobis illá conseruat, ideo soliciti esse debemus, vt quemadmodum ipse est vnus, ita & nos vnum simus & vnitatem semper obseruemus.

Vnicuique autem nostrum data est Roma. 12
gratia secundum mensuram donationis 2.Cor.12
Christi. Propter quod dicit: Ascendens Psal. 67.
in altum, captiuam duxit captiuitatẽ, F
dedit dona hominibus. Quòd autẽ ascẽdit, quid est nisi quia & descendit primum in inferiores partes terræ? Qui de- Ioan.3.
scendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos, vt adimpleret omnia. Et 1.Cor.12
ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autẽ prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitate fidei & agnitionis filij Dei in virũ perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circunferamur omni vẽto doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circunuentionem erroris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Nos quidem omnes sumus vnum corpus, & vnitatẽ seruare debemus, sed non omnes æqua liter dona cœlestis gratiæ percepimus, Nã [vni cuique nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi.] Nam aliud donum gratiæ habet iste, aliud ille: & quod habet ille, nõ habet iste. Mensura ista est & diuisio quædã donorum, & concordia ibi vnum corpus facit. Nam sicut in nostro corpore aliud accipit manus vt operetur, aliud oculus vt videat, aliud auris vt audiat, aliud pes vt ambulet: anima autem vna est quæ agit omnia, in manu vt operetur, in pede vt ambulet, in aure vt audiat, in oculo vt videat: sic sunt etiam diuersa dona fideliũ tanquã membrorũ, ad mensurã propriã cuique distributa, sed vna est Christi gratia quæ distribuit. Propter quod non debent alij aliis inuidere, nec alij contra alios de donis superbire, quæ gratis dantur à Christo, & quæ mensurat ille & modificat, sicũt scit singulis expedire. Nam
H ad hoc vni multum datur, vt per hũc multi promoueantur alij: & ad hoc parum aliis, vt in omnibus erga omnes humilitatem conseruent. Et si Christus metitur cuidam multum, vt multis aliis prosit qui tantum non habent, tunc nõ est rectũ carentes inuidere habentibus, sed potius debẽt reputare se habere quicquid maiores habent, quia ad eorum vtilitatem habent. Nec illi qui habent, debent despicere non habentes, cùm ad hoc habeant, vt non habentibus subseruiant. Ita ergo debemus in variis donis quæ accipimus, seruare vnitatẽ, abraso omni schismate.] Propter quod] probandum quòd Christus det diuersa dona, dicit spiritus sanctus in Psal.
Ascendens in altum &c. Versa tamen ad Chri-
Psal. 67. stum locutione, dicit Psalmista: Ascẽdisti in altum, captiuasti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Nec moueat quod apostolus non ait, accepisti dona in hominibus: sed, dedit dona hominibus. Ille quippe authoritate apostolica secundum hoc locutus est, quod Deus cũ patre est filius. Secundum hoc enim dedit dona hominibus mittens eis spiritum sanctũ, qui spiritus est patris & filij. Propheta verò secundũ illud, quod idẽ Christus intelligitur in corpore suo, quod est ecclesia, vnde & fideles cuncti membra eius sunt, dixit eum accepisse dona in hominib°: quia ipse accipit, quicquid beneficij
Matt. 25. mẽbris impẽditur illius, vnde dicitur° est: Quãdo] vni ex iminimis meis feciſtis mihi feciſtis. Sed] videamus sentẽtiã: [Ascẽdẽs in altum] cœli habitaculum Christus, [captiuam duxit captiuitatem, i. corruptionem nostrã virtute suæ incorruptionis absorbuit: vel captiuam duxit captiuitatem quia vicit mortem, quæ captiuos tenebat, in quibus regnabat. Vel eos qui in inferno tenebantur captiui, qui & captiuitatis nomine designari possunt, duxit secum ad regna cœlorum. Nã sicut militia cum dicitur, intelliguntur, qui militant, sic appellatione captiuitatis intelliguntur, qui in inferni claustris detinebantur capti. In hac quoque vita multi tenebantur à diabolo captiui in peccatis, qui & captiuitas similiter appellantur, sed eos Christus feliciter captiuauit. Cur enim non sit captiuitas felix, si & ad bonũ homines possunt capi? Vnde Petro dictum est: Ex hoc iam homines eris ca K piens. Captiuati ergo sunt, quia capti. & capti, Luc. 5.
quia subiugati .i. sub leue Christi iugum missi.
Sed hoc considerandum, quia captiui & renigenæ, patriam nostram æstimabamus hoc exilium. ¶Sed dum à Christo ducimur ad regnum cœlorũ, nimirũ captiuitas nostra beata captiuitas ducitur ab illo. His itaque modis captiuauit captiuatã. ascẽdens propria virtute & voluntate
in altum, nõ sustentatus auxilio cuiusquã alte- 1. Cor. 12.
rius. Dedit verò [dona hominibus,] quia missio
desuper spiritu alij sermonẽ sapientiæ, alij gratiam virtutum, alij gratiam curationũ, alij genera linguarum, alij interpretationem sermonum
tribuit. Non enim singuli quique habent omnia, sed hi illa, alij alia, sicut & supra dictum est, quãuis ipsum donum à quo vnicuique propria diuiduntur, omnes habeãt. i. spiritum. Ista pars scientiæ qua dicitur, dedit dono hominibus, va
let ad ostendendum quod Christus secundum I.
mensuram dedit vnicuique nostrum gratiam.
Cætera verò dixit, vt sententia magis patesceret. Ascẽdisse dixit eum propheta. Sed quid est quod ascẽdisse dictus est, nisi quia & antea descenderat? Verbũ enim quod in principio erat Ioan. 1.
Deus apud Deũ, quo ascenderet, vel quomodo
ascendere posset, nisi prius descendisset? Erat enim super oĩa, vel potius erat vbique. Sed descendit quãdo formã serui accepit. Descẽdit in
partes terræ (quę sunt aëreæ) inferiores vter
ter homines cõuersaretur. Diuinitate descẽdit
ad nos, sed humanitate quã assumpsit, ascendit
ad cælos. Et hoc est quod eũ Apostolus descẽdisse probat per hoc, quod dictus est ascendisse dicens: [Quòd autẽ ascendit, quid est nisi quia
& descendit primũ in inferiores partes terræ?]
.i. quomodo vel quare dictum est quod ascendit, nisi respectu præcedentis descentionis?
Possunt inferiores partes terræ intelligi loca
inferorum, in quibus tenebãtur sancti. Et illuc M
secundum animam descendit Christus, nõ ruinam vel præcipitium seu violentiam passus, sed
spontanea voluntate misertus, descendit in illas inferiores partes terræ, vt inde suos omnes
potenter educeret. Primum quidem illuc descẽdit, ac deinde resumpto corpore ascendit in
cælũ. Et ne videretur alicui ꝙ alia persona esset
ascendẽs, & alia descendens, addit [Qui descendit] secundũ diuinitatẽ, accepiẽdo humanitatẽ,
[& qui ascendit] secundũ humanitatẽ, quo nunquã prius fuerat humanitus [ipse est] vna & eadem persona. Ascendit non solũ [super omnes
cœlos] materiales, sed & super omnes cælestiũ
virtutum ordines, superãs loco & dignitate omnem creaturã, vt adimpleret omnia] quæ de
eo fuerãt prophetata. Nondũ enim de eo fuerant adimpleta, quando ille necdum iuxta humanitatem in dextera paternæ gloriæ consedebat regnãs in æternũ. Vel oĩa donis suis adimpleuit ascẽdens, vt etiã angelicæ creaturæ, quæ
antè erant impletæ adimplerentur, id est, promotionem quandã acciperent. Nã non solum
homines, sed etiã angeli promoti sunt ascensione eius. Vel omnia adimpleuit, id est, rationales
creaturas perfectè ad integrum impleuit, hoc
est, humanum genus & numerum angelorum.
Nam

A Nam in restauratione hominis suppletur numerus angelorum, qui diminutus erat casu reproborum spirituum. Sicq; cõplendo numerũ electorũ ex angelis & hominib°, adimplet omnia. Vel omnia regna mundi adimpleuit suo cultu. Et vt omnia adimpleret, [dedit ipse] nobis ad
Ioan. 1. eruditionẽ quatuor regentium ordines, scilicet [quosdam quidem esse apostolos] sicut Petrum & Andream, cæterósq; tales, qui omnibus aliis maiores erant, habentes officium prædicationis, & per se tradentes aliis, quorum nunc locũ apostoliceũ & primates & archiepiscopi tenent
Actu. 11. in ecclesia. [Quosdam autem] dedit esse prophetas, qui ventura prædicerẽt etiam sub nouo testamento, sicut Agabum sibiq; similes. Quorum locum nunc tenent, qui scripturas interpretando, prænunciant per eas cæteris futura iustorum gaudia malorúmque supplicia. [alios verò] dedit [euangelistas,] sicut Lucam & cæteros, qui euãgelium ad posteros scriptũ transB miserunt, vel etiam qui euangelium prædicabant, & officium ministrandi pauperibus ha-
Actu. 6. bẽt, vt septem diacones sub apostolis. Vtrũque enim victum præbebant, & spiritualem & corporalem. Similiter adhuc deberent agere omnes diaconi. Inde est etiã quod hodie in Missa legunt euangelium. [Alios autem] dedit [pastores & doctores,] sicut episcopos vel presbyteros. Pastores enim & doctores vnum regentium ordinem intelligimus, quia gregẽ dei ipse veraciter pascit qui docet. Et ideo non dicitur distincte, alios autẽ pastores, alios verò doctores, sed dicitur coniunctè, alios autẽ pastores &
Ire. 3. doctores, vt intelligerẽt suum officium esse suã doctrinam. Vnde & per prophetam deus promisit: Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina. Si quid tamen differentiæ in his duobus esse potest, pastores dici videtur respectu ouium, id est, simpliciũ & hebetum: doctores autem respectu eorum, qui iam sunt eruditi & rationabiliter ẽtelligere cœC perunt. Omnibus istis dedit Christus hæc varia dona ad instructionem ecclesiæ. Vnde nullus eorũ de acceptis donis superbire debet contra eos qui nõ habent, vel se ab eis scindere, sed potius saluti eorum seruire. Nec minores debent eis inuidere, sed eos vt patres venerari & diligere. hos enim dedit saluator [ad cõsummationem sanctorum, id est, ad hoc vt eos qui iam sancti sunt, consumment & perficiant in sanctitate, scilicet, vt eos qui sancti sunt secundũ remissionem peccatorum & innocentiam atque bonorum operum inchoationem, promoueant & consummẽt secundum augmentum virtutis & perseuerantiam. & dedit eos [in opus ministerij,] vt vnusquisq; plene possit facere opus ministrationis sibi creditæ. Si enim vnus faceret omnia, nõ plectẽ ageret singula. Ideo vnusquisque opus ministerij sui deditus esset, accepit. Et quo tendit hoc ministerium vniuscuiusque eorum? [In ædificationem corporis Christi,] id est, in hoc vt corpus Christi quod est ecclesia, ædificetur, siue in virtutibus, siue in conuersione infidelium ad fidem. Hæc est enim do
Psal. 126 mus quæ (sicut Psalmus canit) ædificatur post captiuitatem: quoniam de illis qui à diabolo tenebantur captiui, ædificatur ecclesia, quæ & do D
mus & corpus Christi est. Tales prælatos dedit Christus ecclesiæ, & tãdiu dabit, [donec occurramus omnes,] id est, donec omnes qui modò sumus in vna & non discrepanti fide, & in vna & non discrepanti agnitione filij dei, occurramus nobis inuicẽ in die iudicij de diuersis mũdi partibus, vel ipsi Christo, quasi desiderio currentes ad gaudiũ, [in virũ perfectum,] vt vnusquisque sit vir perfectus: quia siue claudus modò sit aliquis, siue cæcus, siue quolibet membro careat, in resurrectione perfectionem omnium membrorum habebit. [& in mensuram ætatis plenitudinis Christi, id est, vt nec infra, nec vltra iuuenilem formam resurgamus. sed in ætate & robore, ad quæ Christum hic peruenisse cognouimus, id est, in ea meta ætatis, vsq; ad quã naturaliter crescit homo, & vltra quam nihil et naturaliter accrescit, in qua & saluator habuit plenitudinem annorũ & corporis, cum de hoc mundo transiret. Nõ ait mẽsuram corporis vel E
mensuram staturæ, sed mensuram ætatis plenitudinis Christi. Neque enim fas est dicere, cùm resurrectionis omnium tẽpus aduenerit, accessuram corpori alicuius eam magnitudinẽ quam nõ habuit. Si autem dixerimus ad dominici corporis modum etiam quorumcunq; maiora corpora redigenda, peribit de multorum corporibus plurimum, cum ipse nec capillum periturũ esse promiserit. Restat ergo vt suam recipiat Luc. 21.
quisq; mensurã, quam vel habuit in iuuentute, etiã si senex obiit: vel fuerat habiturus, si est antè defunctus. Vel ita: Prælatos dedit Christus in ecclesia, qui sibi alij aliis succedentibus perdurent, donec occurramus omnes in virũ perfectum, id est, donec ita conueniamus & coniugamur omnes secundũ charitatẽ, vt simus vir perfectus. Perfectus vir dicitur, quando iam nullũ mẽbrorũ suorũ crescit secundũ quãtitatẽ. Non est enim perfectus, donec habet vbi crescat. Sic ecclesia tunc erit in statu perfecto, eũ iam nullũ mẽbrorũ suorum per successionẽ poterit excre F
scere. Crescit enim quotidie manus, quãdo vno mortuo, qui necessaria ministrabat fratrib°, succedit alius hoc idẽ faciẽs, & sic de cæteris mẽbris. Sed postquã numerus electorũ cõpletus fuerit, tunc istud successionis cremẽtũ cessabit: quoniã tunc erimus vir perfectus, quia nullum mẽbrorũ iam crescendi locũ habebit, quoniam cõpletus erit numerus omniũ. Donec occurramus in virũ perfectũ. i. donec ecclesia efficiatur vir perfectus: hoc est, quando omne mẽbrũ ecclesiæ suam quantitatem habebit. Occurramus omnes, & ita occurramus, vt nullum mẽbrum remaneat quod suam quantitatem nõ recipiat. Per hoc quod dicit, occurramus, & non, cõueniamus, ostẽdit quod multum erimus proni & prompti ad ipsam dilectionem. Currere enim maiorem velocitatem notat, quàm venire. Hoc totum tale est: Tamdiu dabit doctores & pastores, quandiu erit necessarium, id est, donec ecclesia efficiatur vir perfectus cui nihil desit, & nihil post addẽdum sit in numero vel viribus. Et hoc erit, quando occurremus in mensuram ætatis plenitudinis Christi, id est, quando ætas mensurata à Christo, erit plena. Mensura erit

Universidad de Deusto
Biblioteca

G plena, quãdo Christus ipse in corpore suo plenus erit, omnes habens qui nunc per singulos crescit, & omnes in eo immortales & beati erũt Et vltrà nõ erit necessaria prælatio, neq; durabit amplius, quę modò necesse est vt permaneat vsque ad illum terminum. Et ideo non est grauiter ferenda, quæ cito transibit. Ob hoc autẽ in virum perfectum occurrẽmus, quia manem⁹ [in vnitate fidei, id est, vnam non variam fidem habemus de filio Dei: & quia manemus in vnitate [agnitionis filij Dei, id est, quia agnoscim⁹ .i. intelligimus idem de filio Dei. Hoc est dicere, quia credimus & intelligimus idem de filio Dei. Illi enim non occurent in virum perfectum, qui idem non credunt in ecclesia, & idem non intelligunt. Illi verò non tendunt ad idem intelligere, qui schisma volunt in ecclesia facere. Vel Christo (sicut supradictum est) occurre mus venienti ad iudicium, & gaudentes eũ excipiemus: nos dico qui nunc sumus in vnitate H fidei, id est, qui tenemus vnam fidem trinitatis & vnitatis diuinæ, qui sumus in vnitate agnitionis filij dei, id est, qui vnam & concordẽ in fide tenemus agnitionem filij Dei, credẽtes eũ incarnatum & passum ac resuscitatum & exaltatũ. Ad hoc enim nobis dati sunt prælati, [vt iam] post tempus gratiæ, post acceptionem spiritualis doctrinæ [non simus paruuli] sensibus, sed prouecti in sapientia: & non simus fluctuãtes, id est, titubantes nostra debilitate in bonis operibus, seu dubitantes in fide: non simus fluctuantes inter vndas tentationum, sicut nauis tempestati exposita, sed firmi & immobiles. & vt non circunferamur, id est, nõ in gyrum erroris feramur [omni vento doctrinæ, id est, omni flatu inanis dogmatis. Doctrina enim prauorum & hæreticorum, est quasi ventus tempestatis aut turbinis: quia statum mentis euertit, & in vertiginẽ errorũ ducit, atque leuis est & vana, nõ habens põdus veritatis, ideóque pruden ter cauẽda est. Doctrinæ dico, manẽtis [in ne- I quitia hominũ,] quoniã nequitia hominum est Nota. sedes peruersæ doctrinæ. Nã hæresis nõ est nisi in anima subdita peccatis: quia peccata commissa, sunt causæ vt Deus permittat eos corruere in barathrum hæresis. Quæ seductionis doctrina manet etiam [in astutia.] Astutia denotatur, si dici potest, dolosa scientia, quoniã in ea manet doctrina hæresis, quia ipsius causa est & sustentaculum. Astutia dico, tendente [ad circunuentionem erroris,] id est, ad hoc studente vt circunueniat incautos & ducat in errorem. Nam per dolositatis & astutiæ fraudem solent hæretici multos decipere. Sed ab his tuti sumus per doctrinam veritatis, quam prædicant prælati ecclesiæ. Apostoli enim & prophetæ noui testamenti qui exponunt scripturas, reddunt nos paruulos, sed fortes ad intelligendum Per euangelistas qui euãgelium prædicant efficimur nõ fluctuantes in fide, sed certi. Per pastores & doctores fit, vt non circunferamur omni vento doctrinæ, sed constantes simus in fide & proposito religionis nostræ.

Veritatem autem facientes, in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus: ex quo totum corpus cõ- K *pactum & connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem in mensuram vniuscuiusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate.*

Non circunciseamur omni vento doctrinæ sed [facientes veritatem, id est, veram argumentationem contra astutiam illorum, id est, aduentiones veras & firmas & rationabiles cõtra illos qui hæresim volunt inducere, [crescamus in illo per omnia] quæ habemus, id est, in omnibus quæ iam percepimus, scilicet in innocentia, humilitate, patientia & cæteris virtutibus augmentemur, & hoc fiat [in charitate.] Vel faciamus veritatem, id est, bene operemur secundum doctrinam mandatorum dei, de quibus dicitur: Omnia mandata tua veritas. & hoc nõ in L hypocrisi vel in timore faciamus, sed charitate vt sola charitas nos faciat hæc agere. Et ita crescamus ac proficiamus per omnia, bona quæ habemus, tam sensuum mentis quàm & operũ bonorum atque verborum, in illo [qui est caput] nostrum, id est, prouidens nobis & regens nos. Et quis est ille? Christus, id est, rex noster, siue pontifex. Et in isto atque sub isto capite debemus semper crescere & augmentari per omnia, vt sequamur eum vt membra caput, & in eo maneamus qui se nobis habitaculum dedit, dicens: Manete in me. Dehinc Apostolus metaphoram capitis & membrorum prosequitur, ostendens quòd nullus fidelium in aliquo bono possit crescere, nisi adhæreat capiti Christo sicut & in humano corpore si membrum aliquod à capite suo abscinditur, iam non crescit sed marcescit. Et hoc est: [Ex quo] capite Christo fit quod [totum corpus,] id est, tota ecclesia secundum omnia est [compactum, id est, cõiunctum vnanimitate fidei, [& connexum] vinculis charitatis. Et ita est ex fide compactũ & charitate connexum, quod si eamus [per omnẽ M iunctũram] membrorum, inueniemus ibi esse omne, scilicet quia pes coniunctus est non solum cruci, sed etiam manui & capiti, & cæteris omnibus membris. Et sic inuenitur ibi omnis iunctura, quia & iunctura pedis ad crus, & cruris ad manum & caput, & ita in cæteris. Quæ iunctura est [subministrationis,] quia præcedẽtibus electis subministrantur atque sibi subiunguntur per officia sacerdotum ij, qui fiunt Ecclesiæ membra. Subministrationis dico, digne existentis [secundum operationem,] quæ ille digne subnexus est præcedentibus, Ecclesiæ membris, qui bona quę potest, operatur. Et hæc operatio est [in mensuram vniuscuiusque membri,] quia vnusquisque iuxta modum suũ operatur bona, & per hęc crescit vsque ad mẽsuram quantitatis suę. Vnusquisque enim secundum ea quę operatur, magnus aut paruus dicitur. Vel iunctura hęc est subministrationis, id est ad hoc vt alius subministretur alij. Ad hoc enim sunt iuncti in ecclesia fide & charitate, vt sicut in nostro corpore oculi prouident pedibus,

A b⁹ sit illi qui in ecclesię corpore sunt oculi, prouideant illis qui sunt pedes, & sic cætera membra vicissim faciant. Quæ subministratio secũdum operationem fit, vt minister alius secundum ea quæ operari potest, id est, intantum subseruiat, inquantum valet operari. Illi autem recusant in ecclesia ministrare vel ministrari, quia schisma volunt facere. Et quid est aliud in ecclesia schisma facere, quàm dissoluere quod Christus compegit & connexuit? Hæc autem operatio sit in mensuram vniuscuiusque membri, id est, secundum quod vnumquodque mẽbrum potest operari. Et ita corpus istud compactum & connexum, dum membris membra subministrant vel subministrantur, facit augmẽtum corporis, id est, suipsius, id est, augmentat illos in virtutibus & numero, quæ iam sunt corpus. Et hoc facit [in ædificationẽ sui, id est, vt se ædificet, & se templum dei construat, ponens semper in ædificio sui quoscunque potest B conuertere. Et hoc totum facit [in charitate,] quia propter solam charitatẽ ponit illos in ędificio Dei & in charitate docet permanere & operari. Econtrario autem faciunt qui schisma generant, & hoc sacrum corpus minuere conãtur, & ædificium cœleste destruere. Aliter quoque potest intelligi quod dictum est, in mensuram vniuscuiusque membri augmentum corporis facit. Augmentatur enim corpus Ecclesiæ proficiendo in mensuram vniuscuiusque membri, vt vnumquodque membrum inquantum crescere debet intantũ crescat per successionẽ. Crescunt oculi in hoc corpore dum vno docto re mortuo, crescit & succedit ei alius. Nõ tamẽ dicuntur diuisi oculi, quia non efficiuntur plures, sed augmentãtur. Vnus enim semper episcopus in ciuitate præest, & non plures. Et ita de cęteris sentiendum. Cùm autem ista successio & ædificatio peracta fuerit, tunc completa erit mensura ętatis plenitudinis Christi.

Hoc igitur dico & testificor in domino vt iam nõ ambuletis sicut & gentes Roma. 1. C *ambulãt in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cæcitatem cordis ipsorum: qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis inauaritiam.*

Admonet vt caueant ab antiqua consuetudine gentilitatis. Quasi dicat: Quandoquidem tãti capitis membra estis effecti, [igitur hoc dico & suadeo vobis, vt vltrà non viuatis more illorum, qui ad hoc caput non pertinent. Nõ obsecro nunc vt superius, sed dico. i. doceo & authoritate mea veterem nequitiam inhibeo [& testificor. i. testem me huius rei facio [in domino .i. in confirmatione veritatis domini & æquitatis eius vel testificor in domino, id est, sub testimonio domini affero. Hoc scilicet dico, [vt iã] post conuersionẽ vestram [non ambuletis] sicut olim ambulastis, i. nõ operemini sicut pri⁹ operabamini, [sicut & gentes] quæ nunc sunt, D ambulant euntes [in vanitate sensus sui, id est, habentes sensum vanitate plenum: quia non cogitat mẽs eorũ nisi de trãsitoriis quę sunt vanitas, vt scriptum est: Vanitas vanitatum & om- Eccle. 1. nia vanitas. Quia ergo nihil sapiunt & nihil appetunt nisi caduca & temporalia, ambulare dicuntur in vanitate sensus. Et naturalem intellectum rationis habent obscuratum & hebetatũ tenebris peccatorum: & ideo minus mirum de illis est si ambulant in vanitate, quã de vobis, qui estis illuminati, & internæ lucis radiis illustrati. Præterita enim peccata sic obscurauerũt intellectum mentis corũ, vt non possit exercere vim [propriã .i. vim discretionis. Et quia ambulant in vanitate sensus, ideo sunt [alienati à vita Dei. i. à vita quę in Deo est, à vita quę Deo id est, separati à Deo qui est vita animę, & cui adhærere vita est. Nam sicut vita corporis humani anima est, sic vita animæ deus est. Vel secundum alios codices, alienari sunt à via Dei, quia scilicet nunquam ambulant in ea. Et quod E alienati sunt à vita vel à via Dei, hoc fit [per ignorantiam quæ est in illis] permanens. Ignorant enim gloriã vitæ cœlestis & viam iustitię, quæ ducit ad illã: ideoque alieni remanent vtri usque. & illa ignorantia locũ in eis habet [propter cæcitatem cordis ipsorum,] quia ad aspectum veri luminis oculos cordis apertos non habent, quos euãgelicæ prædicationi clauserũt ideoque iure cæcati sunt. Anima enim recedẽs à luce iustitiæ, quanto magis quęrit quod cõtra iustitiam inueniat, tanto plus repellitur à lumine veritatis, & in tenebrosa demergitur. Hoc autem diuersum est ab eo quod dixit, tenebris obscuratum habentes intellectum: quia illud accipitur de obscuritate peccatorum, istud autem de cæcitate ignorantię. Et reuera sunt cæci: qui de venia & salute pro sua turpitudine desperãtes, id est, diuitiarum superne gratiæ pręmium non sperãtes, nullo cogente, sed sua sponte [tradiderũt semetipsos impudicitiæ,] quę sit in eõ sanguineas, id est, sic ex toto tradiderũt se libidini seruos, vt nec à consanguinearum concubitu abstinerent. Ipsi dico cadẽtes [in operatio F nem immunditię omnis,] id est, in hoc deuoluti, vt operentur omnimodam carnis immunditiam, siue in semetipsis, siue inuicem, siue in pecudibus. Et hoc faciunt euntes [in auaritiam] id est, in insatiabilitatem: quia sicut auarus nunquam reputat se satis habere, ita nunquam isti perueniũt ad fornicationis saturitatem. Vel ita distinguamus: Delapsi sunt in operationem immunditiæ, quia scipsos inquinant voluptatibus carnis, tendentes omnes in auaritiam, id est, in immoderatum amorem habendi, siue ambiendo honores, siue quamcunque pecuniam.

Vos autem non ita didicistis Christũ, si tamen illum audistis, & in ipso edocti estis, sicut est veritas in Iesu. Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem, qui corrum- Colo. 3. *pitur secundum desideria erroris.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Gentes quæ excæcatæ sunt, ambulant in huiusmodi operibus: sed vos non debetis taliter ambulare, quia [non ita didicistis Christum, id est, non ita percepistis à prædicatoribus notitiã Christi & doctrinæ eius, vt in ea, sicut gẽtes in erroribus turpiter ambulant, ambuletis. Didicistis dico, sed tamen hac conditione, [si illum audistis, id est, si prædicationẽ quæ de eo fit, intellexistis, vel eũ interius loquentẽ audistis. Loquitur enim Christus homini, cùm rationẽ eius intrinsecus illuminat & excitat. Homo verò audit, cum intelligit ad quid ratio eius excitetur, & facit quod sibi diuinitus suadetur. Et iterum hac conditione dico, si [in ipso edocti estis,] vt sciatis ea quæ scire & quæ agere in eius religione debetis. Si in ipso edocti estis, [sicut in Iesu, id est, in ipso est perfecta & integra veritas sine vlla admixtione falsitatis, veritas fidei & bonæ operationis & sapiẽtiæ & saluationis. Ideóque veraciter bona debent esse opera eorum, qui in
H eius scholis discere cœperũt, & veritatẽ æternę salutis in eo adipisci cupiunt. Et quæ sit illa veritas in Iesu, subiungitur, scilicet deponere [vos veterẽ hominem .i. vt veraciter nõ simulatorie deponatis veterẽ hominẽ, nõ secundũ substantiã quam traxistis de Adam, sed [secundum pristinam conuersationẽ] vestrã quæ erat in vetustate primi hominis, id est, secũdũ priores actus prauitatis vestræ. Deponatis veterem hominẽ, id est, imaginem & conformitatem veteris hominis, cuius vitæ conformitas ducit ad vetustatem & corruptionem. Veterem (inquam) hominem deponatis, id est, omnes prauos actus qui defluxerunt ab eo, & prauos mores eius. Qui scilicet homo iure deponitur, quia [corrumpitur] in suis delectationibus vel carne, vel spiritu, siue vtroque. Corrumpitur non solum secũdum opera, sed etiam [secundum desideria] quę sunt erroris, id est, error suadet illa, non veritas
I munt ab errore, vel ducunt in errorem.

Rom. 6. *Renouamini spiritu mentis vestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deũ creatus est in iustitia & sanctitate veritatis.*

Non solum deponere veterem hominẽ debetis, sed etiam [renouamini, id est, ad id quod retrò est nouamini, id est, ad priorem nouitatem
Gene. 1 quam habuit pater vester Adam, quando creatus fuit ad imaginem creatoris. In mente autem & ratione & intelligẽtia qua Deum cognoscere potuit, factus est ad imaginem Dei. Sed peccando inueterauit, & deformis ac decolor facta est hæc imago. Vnde nunc sectando iustitiã renouatur & reformatur. Propter quod cum dictum esset, renouamini, subiunctum est, [spiritu mentis vestræ] vt in mente intelligatur fieri ista renouatio. Quod enim ait, spiritu mentis vestræ, non ibi duas res intelligi voluit, quasi aliud sit mens, aliud mẽtis spiritus, quia omnis
Ioan. 4. mens spiritus est, non autẽ omnis spiritus mens est. Nam & deus est spiritus, qui nec renouari nec veterascere potest. Dicitur etiã spiritus in homine, qui mens nõ sit, ad quem pertinẽtima K
gines similes corporũ. de quo dicit alibi: Si autẽ 1.Cor.
orauero lingua, spiritus meus orat, mens autem infructuosa est. Hoc enim fit, quãdo id quod dicitur, non intelligitur: quia nec dici potest, nisi corporaliũ vocum imagines sonos oris in spiritus cogitatione præueniãt. Sed & hominis anima dicitur spiritus. Est etiam spiritus pecoris. Ventus quoque qui res est apertissimè corpora
lis, vocatur spiritus, iuxta illud: Dixit & fecit Psal. 1
spiritus procellæ. Quia ergo tot modis dicitur spiritus, spiritum mẽtis dicere voluit eũ spiritũ qui mẽs vocatur. Et in hoc iubet vt etiam post nouationem baptismi quotidie renouemur exercitio diuini feruoris. Mens enim quæ igne sancti perni amoris excoquitur, semper in se feruat claritatẽ pulchritudinis quotidiana innouatione feruoris. Nescit enim mens per torporem inueterascere, quę studet per desiderium semper inchoare. Sic ergo renouamini spiritu mentis ve- L
stræ. Et vt ita posśitis renouari, [induite nouũ hominem, id est, accipite velut indumentũ conformitatem cõuersationis Christi, quæ vos vndique sic cooperiat, vt nihil in moribus vestris appareat, nisi similitudo operum quæ Christus egit. [qui creatus est] non secundum operationem carnalis concupiscentiæ, sed [secundum Deum, id est, sola virtute Dei & potentia spiritus sancti conceptus est, ac per hoc immunis à labe originalis peccati. Creatus, id est, conceptus est [in iustitia & sanctitate veritatis, id est, in vera iustitia ac vera sanctitate, non in peccatis, sicut cæteri homines nõ præseruati speciali Dei priuilegio. Iustitia & sanctitas veritatis nõ solum in conuersatione, sed in creatione eius fuit, ad distinctionem eorum qui falsam iustitiã & simulatam sanctitatẽ habent. Et ideo induendus est vobis: Potest esse ordo, Induite nouum hominem in iustitia & sanctitate veritatis. Sic enim induitur Christus. Iustitia est obseruatio M
præceptorũ Dei. Sanctitas verò est, iuxta Dionysium, omni inquinatione libera & incontaminatissima & perfectissima puritas. Et hæ pro modulo nostro veraciter in nobis esse debẽt, vt noui hominis nouitas sit nobis indumentum.

Propter quod deponentes mendacium, loquimini veritatem vnusquisque cum proximo suo, quoniã sumus inuicem mẽbra. Irascimini & nolite peccare. Sol nõ occidat super iracundiã vestram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur, iam non furetur: magis autẽ laboret, operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patiẽti. 1. Petr. 2 Psal. 4 Lucæ 6

Deponere veterem hominem debetis, & induere nouum. [Propter quod] agendum, agite sequentia. Nam quia vetus homo de ponendus est, deponite mendacium, id est, desistite mentiri, quia os quod mentitur occidit animã. Quia Sapien. 1
verò nouus est induẽdus, [loquimini veritatẽ,] quod ad nouum pertinet. Loquimini veritatem

[vnus-

A [vnusquisque cum proximo suo, id est, cũ quolibet homine. Proximus enim est omnis homo, qui ex vno parente sumus omnes geniti, Omnésque proximi sumus conditione terrenæ natiuitatis. Et aliter: Spe cælestis hæreditatis debes proximum tuũ putare omnẽ hominem, & antequam sit Christianus. Nõ enim nosti qualis futurus sit apud Deũ, qui modo vel Iudæus est, vel hæreticus, vel paganus. Fortè enim per misericordiã Dei ita conuertetur, vt inter sanctos primum locum habere mereatur. Et secun dum hanc spem, quasi mẽbrũ ecclesiæ æstimari potest, Nam ideo loqui debemus alter alteri ve ritatem, [quoniam sumus inuicem membra,] vt vicissim seruiat alter alteri, & diligat eum sicut se. Deponite veterem hominem. Si autem contigerit vt vos aliquid adhuc vetusto more aga
B tis, irascimini inde vobismetipsis. i. agite pœnitentiam, & vlterius peccare desistite. Quid est enim pœnitens nisi homo irascens sibi? Vt accipiat veniam, de seipso exigat pœnam. Potest & prælatis iuberi, irascimini vitiis delinquentiũ, id est, seueritatem in corrigendo exhibete, [& nolite peccare, id est, nolite in hoc nimis districte agere, ne modum excedendo peccetis. Vel omnibus etiam ita dici potest: Irascimini, id est, si forte irascimini, id est, si surgit motus animi qui iam propter pœnam peccati non est in potestate, nolite peccare, id est, saltem non ei consentiat mens & ratio. Et si contigerit irasci, [nõ occidat sol super iracundiam vestram, id est, nõ teneatis eam diu, nec in crastinum reseruetis, sed ante solis occasum eiicite illam de corde ve
stro. Iracundia enim dicitur quasi ira abscondita, quia scilicet diu tenetur in animo. Sed aliter melius intelligitur hæc sententia: quia noster
C sol Christus est, qui veritas & sapientia & iustitia est, cuius luce anima humana illustratur. Sed hanc lucem definit mens videre, cùm perturbatione iracundiæ fuerit tanquam nubilo superata. Et tunc quasi occidit super iracundiã hominis sol, quia cum menti iracundia confusionis tenebras incutit, huic Deus radium suæ cognitionis abscondit. Propter quod multum cauẽda est iracundia, per quam lux veritatis amittitur. Qua amissa, princeps tenebrarum diabolus locum in homine sibi inuenit. Vnde sequitur: [Nolite locũ dare diabolo.] Iratus enim mala cogitat, & sic se diabolo ingerit atque pãdit, vt cogitata perficiat. Pandit ostium cordis & hostem sinit intrare. Sed vos nolite ei locum dare, quærenti per suggestionem malorum inuenire locũ consensus aut delectationis in vobis. Qui enim suggestionibus eius consentit, dat ei locũ in se. Claudendum est cordis ostium, ne tentator ingrediatur. Tentator non cessat pulsare, vt irrumpat. Si clausum inuenerit, trãsit. Quia ergo in vestra potestate est hoc ostium claudere, nolite locũ dare diabolo. Etenim si intrauit & possedit, aut tu negligẽter clausisti, aut claudere neglexisti. Hoc ostium habet tanquam duas valuas, cupiditatis & timoris. Aut cupis aliquid terrenum, & hac intrat: aut times aliquid terrenum, & hac intrat. Cupiditatis ergo & timoris ianuam claude cõtra diabolum, si vis tutus esse. Nam de cupiditate qua Satanas intrat, subiungitur: [Qui furabatur, iam non furetur.] Et hoc D
quoque, sicut & prædictorum vitiorũ prohibitio, pertinet ad depositionem veteris hominis. Quódq; sequitur, magis autem laboret &c. ad induitionẽ noui pertinet. Furtũ verò hic intelligi potest, nõ solum occulta alienarũ rerũ ablatio, sed etiam quicquid acquiritur sub alterius dãno vel deceptione. Qui ergo dum veterem vitam duceret, furabatur aliena bona, iam postquam nouum hominem induit, non furetur, id est, non auferat dolo vel aliqua machinatione fraudis aliquid alienum, sed magis, id est, potius laboret non per seruos, sed [manibus suis, id est propriis, operando non illud opus quod displiceat Deo, sed illud, [quod est bonum,] id est, vtile & sine peccato. Ideo scilicet laboret, [vt habeat] non solum vnde viuat, sed etiã [tribuat necessitatem patienti, id est, penuriam: hoc est, vt possit pauperes de iusto labore sustentare. Hinc enim ostenditur, quod eleemosyna debet fieri ex eo quod bonum est, id est, quod iuste habetur, non de eo quod iniuste. Sequitur:

Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, sed si quis bonus est ad ædificationem fidei, vt det gratiã audientibus. Et nolite cõtristare spiritũ sanctum dei, in quo signati estis in die redemptionis. F

[Omnis sermo malus nõ procedat, id est, nullus sermo malus procedat [ex ore vestro,] etiam si fuit corde conceptus, sed comprimite illum ne possit exire, vt nihil mali vnquã loquamini. Sermo contumeliosus & lasciuus aut murmuriosus, vel alius huiusmodi, nõ exeat ab ore vestro: [sed si quis est] in corde vestro bonus. i. humilis & charitatiuus & vtilis, ille procedat non ociosè, sed [ad ædificationem fidei, id est, ita opportune, vt ædificet alios in fide, quæ per dilectionem operatur, quia illa est vera fides & salutifera. Ad ædificationẽ procedat bonus sermo. E
Vbi ostenditur quia nec bonus sermo proferri debet nisi ad ædificationem. Vnde Psalmista: Psalm. 38
Obmutui & humiliatꝰ sum, & silui à bonis. Ad hoc proferatur bonus, [vt det gratiã audientibus, id est, vt auditores per eũ hauriant dulcedinem supernę gratiæ, & promoueantur in bonis operibus. Talis sermo processit ex ore matris Lucæ 1.
domini, quando ad vocem salutationis eius repleta est spiritu sancto Elizabeth. Nolite malum sermonem proferre. [Et nolite contristare spiritum sanctum Dei] in mala conuersatione vestra, id est, nolite talia facere quæ spiritui sancto sic displiceant, vt recedat à vobis, quasi offensus ac cõtristatꝰ. Spiritus enim sanctus (vt Sapien. 1.
scriptum est) disciplinę effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, & corripietur à superueniente iniquitate. Nam in sua substantia spiritus sanctus contristari nõ potest, cùm ipse sit æterna & incommutabilis beatitudo: sed ad similitudinem hominis cõtristati dictum est, qui domum illius qui eum contristauit, egreditur. Vel spiritũ sanctum dicitur contristare, qui prauis moribus suis contristat sanctos, in quibus habitat spiritus sanctus. Sanc-

ti

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gti enim sicut de profectibus fideliũ gaudẽt, sic de lapsibus eorũ contristantur. Propterea spiritus sanctus dicitur cõtristari ab eis qui sic agũt, vt eorũ factis contristentur sancti, non ob aliud nisi quia spiritũ sanctũ habent per quẽ tam boni sũt, vt eos mali mœstificẽt, hi maximè, quos bonos fuisse vel nouerũt vel crediderunt. Cõtristari dicitur spiritus sanctus, quia suis electis inspirat charitatem, per quam facit vt contristẽtur de aliorum detrimentis. Sancti autem qui sic contristantur, maximè sunt pij præpositi ecclesiæ. Vnde nunc subiectis præponitur, ne per inobedientiam suam cõtristent eos, quia in eis contristarent spiritum sanctum. Vt exaggeret peccatum, voluit Apostolus ita dicere. Præpositos ita contristant, qui eorum verba contemnunt, & eis obedire despiciũt. Nõ debetis hũc spiritũ contristare, [in quo] vos quasi cera [signati estis,] ei° imagine vobis impressa. Vel signati. i. ab infidelibus discreti. Et hoc factũ est
H [in die redemptionis,] id est, quando transacta nocte infidelitatis & ignorantiæ, illustrati estis luce fidei in baptismo, & redempti de seruitute diaboli. In baptismo enim spiritus sanctus fide & sacramẽtis & spiritalibus gratiis signat fideles, id est, ab infidelibus secernit.

Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia. Estote
Colos. 3. *autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicẽ, sicut & deus in Christo donauit vobis.*

[Omnis amaritudo] quæ quidẽ cõtraria est benignitati, i. rancor & asperitas in dictis vel in factis siue in cogitationibus, [tollatur à vobis. & ira, id est, subita commotio animi, aliquãdiu ipsum animum possidens. [& indignatio. i. vehemens furor animi cum quodã arrogantię vitio. Hoc fit plerunque, si maior viderit minorẽ in aliquo honore sublimari. Indignatur enim ex hoc nõunquam grauiter. Et quia istum impetum animi tolẽt sequi clamorosa verba, subsequenter ponitur [& clamor.] Clamorem hîc accipimus, quãdo omnes cùm sunt in ire furore, mala verba & ad cõtumeliã pertinẽtia proferunt. [& blasphemia,] id est, prolatio verborum contra Deum vel sanctos eius. Blasphemia enim est, per quam de ipso deo falsa dicũtur vel sanctis eius. Et omnia hæc iubet Apostolus vt tollantur à nobis, exhortans nos ad patientiam. Et quasi cũctis exterius iam bene cõpositis, ad interiora conuertitur, dum subiungit. [cum omni malitia.] Malitia enim proprie ad mentem pertinet. Et frustra idignatio & clamor & blasphemia ab exterioribus tolluntur, si in interioribus vitiorũ mater, malitia dominatur. Et incassum foris nequitia ex ramis incidit, si surrectura multiplici° intus in radice seruatur. Malitia ergo quæ est occulta radix vitiorum, extirpanda funditus est à corde: & dulcedo charitatis inferenda, ne vitiorum rami foras erumpãt. Sic enim tolerare debemus eos qui mala nobis irrogant, vt & puro corde diligamus illos. Hæc vitia dum tollimus à nobis, deponimus veterẽ K hominem: nouum autem indumus, facientes quod subditur: Estote autem, & cæt. Quasi dicatur: Nolite esse amari, sed econtra [estote inuicem, id est, alter erga alterum benigni, id est, bonum ignem pie dulcedinis habentes. Benignitas enim est serenitas animi, quando aliquis clare & hilariter loquitur, & sua tribuit, & cõuersatur cum alio. Quæ (sicut diximus) contraria est vitio amaritudinis. Et nolite iram habere aduersus quemquam, sed estote inuicem misericordes, id est, viscera miserationis habẽtes, vt affectum benefaciendi proximis semper habeatis, etsi deest quod tribuatis. Et nõ clametis irati contra aliquem, vel non deferatis ad iudicem de iniuria vobis illata clamorem, sed estote [donantes inuicem, id est, condonantes alter alteri, quicquid læsionis vel offensionis pertulistis. Et hoc facite non ficte, nec ex parte, sed ita pure & perfecte, [sicut & Deus in Christo donauit vobis.] Id est, sicut deus per Christum omnia, quæ commiseratis, cõdonauit vobis, sine L aliquo respectu vindictæ vlterius futuræ, sic & vos cõdonate vobis semper adinuicem sine respectu alicuius vltionis. Alioquin deus repetet quæ vobis dimiserat.

CAPVT V.

Estote ergo imitatores Dei, sicut filij charissimi: & ambulate in
E *dilectione, sicut & Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationẽ & hostiam Deo in odorem suauitatis.*

Quandoquidem Deus in Christo vobis peccata, quæ in eum commiseratis, donauit, [ergo estote imitatores Dei, id est, sequimini exemplum bonitatis eius, vt & vos fratribus dimittatis quicquid in vos delinquunt. Et hoc facite [sicut filij charissimi:] quia si hoc feceritis, tũc M filij charissimi eritis illius patris. Vnde dicit v. Matt. 5.
I nigenitus ei°: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filij patris vestri qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit sup iustos & iniustos. Et non solũ in cõdonatione peccatorũ sitis imitatores dei, sed etiã [in dilectione.] Verdiligatis eos qui vobis aduersantur. Scilicet in dilectiõe positi ambulate. i. promoueamini & proficite in ea intantum, vt si opus fuerit, ponatis animas pro his quos diligitis, [sicut & Christus dilexit nos,] & posuit animam suam pro nobis. Magna & inenarrabilis dilectio, vt vnicus filius Dei semetipsum pro nobis traderet morti, dominus pro seruis, creator pro creatura. Nam [tradidit pro nobis] redimendis, non arietẽ, nõ hircum, non etiam prophetam aut Apostolum, sed [semetipsum] qui de° est. Tradidit se, id est, non inuitus est ductus ad mortem, sed ipse spontaneus se dedit, & in hoc apparuit vis dilectionis. Tradidit enim se [oblationem & hostiam Deo.] Oblatio nanque dicitur, quando nullo quærente

A quærente aliquid sponte offertur. Sic Christ° cũ nemo id quærere auderet, obtulit se pro nobis in cruce sacrificium deo. Hostia verò dicitur, quæ pro hostibus vel victis vel superandis celebratur. Sic & hostia Christi diabol° & dæmones superati sunt atque peccata. Vel oblatio fuit Christus, quia morte sua nobis dona virtutum & diuinam gratiam acquisiuit: hostia verò, quia nos ab hoste liberauit. Vel oblatio, dũ fuit iniuriatus: hostia dum fuit occisus. Qui dedit se hostiam talem, quæ iret [in odorem suauitatis,] id est, in odorem suauem deo. Quia sicut suauis & bonus odor est alicui acceptabilis, sic deo sacrificium dominicæ carnis. In quo pater delectatus est non respectu simplicis mortis Christi, sed respectu fructus ab ea procedentis. Ex ea enim nunc salus humano generi prouenit, in qua quidem Deus delectatus est. In intentione etiam saluatoris & affectu pietatis eius, dum se pro nostra redemptione immolari permitteret,
B delectatus est pater, vt in odore suauissimo. Nã quia iustus pro iustitia occisus est, optimum de sua morte præbuit odorem. Sicut enim peccatum fœtorem, sic iustitia bonum spirat odorẽ.

Fornicatio autem & omnis immũditia aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, sed magis gratiarum actio.

Deum imitari studete. Sed fornicatio & immũditia & auaritia sic prorsus reiciantur à vobis, vt neque vel nominentur in vobis. i. nomẽ alicuius horum vitiorũ non sit in aliquo ex vobis, scilicet nemo saltem solo verbo dicat quẽquam vestrum esse talem: sed ita coram Deo & hominibus irreprehensibiles estote, vt nullum locũ malæ suspicioni detis. Fornicatio dicitur à fornicibus, qui & arenarij nunc appellantur. sunt enim theatrales arcus & lupanaria loca, in
C quibus erant meretrices, cùm quibus spurcissimi quique comiscebantur. Immunditia autem vocatur omnis incontinẽtia ad libidinem pertinens, quoquo modo fiat. Fornicatio igitur quantum ad mulieres, hîc accipitur: immunditia verò, quantum ad hoc quod fit contra naturam, siue in se, siue in aliũ. Auaritia verò illa pessimus est animi, quæ nunquam dicit nisi accipe. Quã ideo ponit Apostolus cum fornicatione & immunditia, vt innuat eam esse fornicationẽ animæ, sicut illicita corporis operatio, corporis est fornicatio, sicut enim qui fornicatur, nõ sua, sed aliena muliere abutitur: sic qui peste auaritiæ contaminatur vsque ad aliena habenda extẽditur: & quod sub rapina habet, omnibus retinere molitur. Per hoc quod posuit disiunctiuam conditionem inter immunditiam & auaritiam, quod quidem non fecerat inter immundi tiam & fornicationẽ, voluit significare alterius generis esse fornicationem & immunditiam, & alterius auaritiam: quia illæ sunt corporis, ista verò animę. [Fornicatio & ois immunditia aut auaritia] non solùm non sit [in vobis,] sed nec etiam nominetur. i. tantopere vobis prouidete D ab istis vitiis, vt neque vel infamiam illorum patiatur aliquis vestrum [sicut decet sanctos] à vitiis esse immunes & à nota infamiæ. [aut turpitudo] non nominetur in vobis, [aut stultiloquium, aut scurrilitas.] Turpitudo est, qua mẽs inflãmatur ad libidinem, vt in oculis & amplexibus & multis aliis huiusmodi. Stultiloquium verò est stulta verborum prolatio, nullam vtilitatem, nullámque scientiam continens, sine industria & discretione facta. Scurrilitas verò est facetia ioculatoriorũ verborum, quę quadã industria & ingenio artis proferuntur, vt auditores ad risum moueantur. Quæ scurrilitas licet magno labore studij agatur, tamen [nõ pertinet ad rem,] id est, ad aliquam vtilitatem, sed tantũ ad vanitatem & mentis eneruationem. Hęc vitia non nominentur in vobis, [sed magis. i. potius nominetur in vobis [gratiarũ actio,] id est, ita Deo semper agite gratias super beneficiis eius, & ita laudibus eius insistite, vt nihil devobis dici possit, nisi quòd omnis actio vestra deo E gratias rependit, scilicet & verbis & actibus assiduè gratias saluatori reddite.

Hoc enim scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, nõ habet hæreditatẽ in regno Christi & dei.

Ratio quare fornicatio & cætera non debẽt esse in vobis, quia hoc sine ambiguitate sciatis quod omnis fornicator &c. Omnis dico, id est, numeratis singulis partibus cuiusq;, nulla reperietur quę habeat hæreditatem in regno Christi & dei. i. quæ habeat hæreditario iure locum in regno gloriæ. Et hoc ideo, quia Christi est, contra cuius præcepta operantur tales: & Dei patris, cui iniurias faciũt. Et hoc erit vobis manifestum, si fueritis intelligentes. i. si aduerteritis quod aduertendũ est, videlicet quid sit fornicatio & immunditia. i. quàm immunda res sit & sordida omni vituperatione digna, & itẽ quã F pessima & praua res sit auaritia, videlicet quód auarum esse sit non solũ idolis seruiens, sed etiã ipsa idolorum seruitus. Auari enim Deus, nũmus est. Nam sicut qui idolis seruit, cultum debitum creatori imaginatæ creaturæ attribuit: sic & auarus impendit cultum effigiatæ pecuniæ, cùm Deum colere deberet, nõ pecuniam. Ideoque pecunia quam diligit, veneratur & colit, facta est illi idolum: quia spem suam in ea posuit, & à Dei cultu pro ea recessit. Dum enim deberet adire ecclesiam, custodit arcam. Dum deberet rogare deum, petit forum vt augeat lucrum. Quapropter idololatria merito iudicatur. Vel etiam ideo, quia sicut idololatra rapinã facit, honorem dei tollendo & idolis dando, sic auarus rapit pauperibus ea quæ superflue sibi coaceruat. Res enim quas deus seruire vult indigentibus, ipse sibi vsurpat & recõdit. Et propter huiusmodi causas auaritia est idolorum seruitus. Et econtrario si aduersitatis quod sit regnum illud, scilicet quanta felicitate plenũ, vbi nullus locus desiderandi est nisi quod quisque habet, quia vnicuiq; sufficit omnino quod habet:

Universidad de Deusto
Biblioteca

G bet, quia vnicuiq; ſufficit omnino quod habet: & item ſi aduertatis quid ſit Chriſtus .i. quàm ſanctus, quàm īmunis ab omni peccato: & quis ſit Deus, id eſt, quàm iuſtus iudex: & quantum bonum .i. ſummum: ſi hæc omnia vultis aduertere, ſcietis fornicatorem & ſimiles excludi à regno Dei. Non enim intrabit in illud, ſicut legimus) aliquid immundum. Chriſtus nunc primo nominatur, & poſteà Deus, ne ſecundum Arrianos æſtimaretur minor patre filius.

Apo. 21.

2. Theſ. 2

Nemo vos ſeducat inanibus verbis. Propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo effici participes eorum.

Seducebant quidā auditores ſuos, promittētes impunitatē eis ex miſericordia Dei, & perſuadentes quia propter peccata ſuperiora non amitteret homo regnum dei. Cōtra quos nunc apoſtolus: Nemo, inquit, [vos ſeducat inanibus

Matt. 24. Marc. 13. Luc. 21.

H verbis.] Inania enim ſunt, id eſt, vētoſa & omni veritate vacua, verba eorū. qui dicunt vel dicebant nō omnē fornicatorem aut immundū aut auarum damnari, proponentes hoc & dicētes: Si omnis fornicator & immūdus & auarus dānatur, tunc pauci in mundo ſaluātur. Quod reputant incōueniens & impoſsibile, cū ſit conueniens & poſsibile. Multi enim ſunt (vt ait dominus) vocati, pauci verò electi. Dicunt etiam aliquando miſericordiā Dei tantam eſſe, vt etiā fornicatorē vel auarum nō ſinat æternaliter cruciari: atque naturale eſſe prædicant, vt his vitiis ſeruiatur, dicētes: Cur fecit Deus mulieres, aurum, argentū & ſimilia, niſi vt his vtamur? Sed Apoſtolus econtrario clamat: Nemo vos ſeducat inanibus verbis, id eſt, à nemine vos permittatis ſeorſum ab hac ratione duci, ſcilicet quòd fornicator & cætери tales nō habebunt partem in regno Dei. Omnes enim rationes eorū, qui vos ita ſeducere volunt, ſunt inania verba. Et reuera non debetis huiuſmodi verbis ab hoc ſano intellectu diuelli, quia [propter hæc] verba [venit ira dei, id eſt, vltio diuina vt in æternum pereant, [in filios diſſidentiæ, id eſt, in eos qui cum ſint filij eccleſiæ nō ſecundum bonam vitam, ſed ſolummodo ſecundum ſacramētorum participationem, ſunt tamen diffidentiæ & deſperationis quia de illis diffidimus propter prauitatem eorum. Et quia ira diuinæ animaduerſionis in obitu eorum venit in eos, [ergo] ne vos ſimilia patiamini, [nolite effici participes eorum,] videlicet vel quòd eadem dicatis, vel quod fidem eis adhibeatis. Sed & ſecūdum veterem hiſtoriam, propter inania verba & fornicationem & his ſimilia, venit ira diuinæ vltionis in Iudæos, proſternens cadauera eorum in deſerto: qui erant filij diffidentiæ, quia de promiſsionibus diffidebant, nō credentes quod eſſent veræ: & ideo murmurabant & fornicabantur, propter quæ & perierunt. Nolite ergo ſimiliter vel agere vel loqui, ne ſimiliter pereatis.

1

Num. 21. 25. 26.

Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Vt filij lucis ambulate. Fructus enim lucis eſt in omni bonitate & iuſtitia & veritate, probantes quid ſit beneplacitum deo.

K

Non debetis iam effici participes eorū, quia vos [aliquando, id eſt, ante conuerſionem [eratis] tenebræ, id eſt, obſcuritas nigredinis peccatorum & in vobiſipſis & in aliis, prauo exēplo illos excæcando, & in errorem præcipitādo: ſed [nunc, id eſt, poſtquam ad gratiā acceſsiſtis, fācti eſtis [lux] ſecundum fidem & iuſtitiam & puritatem vitæ, quia lumine & exēplo veſtrę operationis & ſcientiæ alios illuminatis. Et hoc nō in vobis, ſed [in domino,] quia tenebræ fuiſtis in vobis, ſed nūc eſtis lux in domino, vt qui gloriatur, in domino glorietur. Lux eſtis, ſed lux illuminata, ſicut & oculi noſtri dicuntur lux, ſed illuminata, quia videre non poſſunt niſi vel in die ſol lucear, vel in nocte aliquod luminare ſul geat. Et quia oportet vt vos qui lux talis eſtis, vt à vera luce quæ deus eſt illuminemini, nō in vobis lux eſſe dicimini, ſed in domino. Et ideo filij lucis, iure vocari poteſtis. Quia ergo lux eſtis & filij lucis, ideirco non iam vt filij tenebrarū, ſed [vt filij lucis ambulate, id eſt, promoueamini de lucidis operibus in lucidiora. Et ratio ſuadet vt ſic ambuletis, quia [fructus lucis,] id eſt, vtile opus quod gignit lux, ſicut arbor fructum, [eſt in omni bonitate,] qua quiſque ſit bonus in ſeipſo: & in omni [iuſtitia] qua proximis quod iuſtum eſt impendat: & in omni [veritate,] qua id quod verum eſt credat & loquatur. Poſſumus autē iuſtitiā & veritatē partes bonitatis intelligere. Iuſtitia verò tenetur in obſeruantia bonorū operum, veritas autem in ſermonibus non falſis & cogitationibus. Et hæc omnia bona ſunt, ideóque partes bonitatis. Et lux quæ tales fructus facit, homo eſt, lucificatus à vera luce, quæ Chriſtus eſt. Ambulate vt filij lucis, & hoc facite, [probantes, id eſt, diſcutientes, & ſcire ſtudentes atque diſcernentes [quid ſit bene placitum deo,] id eſt, quid deus multū M velit, vt illud faciatis, quod ei optime placere probaueritis. Quicquid enim facere volumus, antequam illud inchoemus, probare debemus an deo placiturum ſit. Et ſi deo placiturū probauerimus, tunc faciamus illud: ſi autem diſpliciturum, non faciamus. Sequitur,

Et nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum, magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt & dicere.

Vt filij lucis ambulate, [& nolite cōmunicare, id eſt, non habeatis voluntatem cōmunicandi, id eſt, conſentiendi [operibus infructuoſis tenebrarum, id eſt, eorū qui ſunt tenebræ, id eſt, excæcati in ſe, & excæcantes alios: quia infructuoſa ſunt illa opera, id eſt, nullam vtilitatē afferentia. Non cōmunicetis operibus huiuſmodi, ſed [magis,] id eſt, potius [redarguite] & corrigite ea. Duobus enim modis non nos inquinant mali cum quibus degimus .i. ſi nō conſentimus, & ſi redarguimus, hoc eſt, nō cōmunicare, nō conſentire. Cōmunicatur enim peccatori, quando facto eius conſortium voluntatis vel approbationem adiungitur. Hoc ergo nos admonens Apoſtolus, ait: Nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum hominum. Et quia parum erat non conſentire, ſi quæretur negligentia diſciplinæ, magis autem, inquit, & redarguite. Videte quonianm vtrunque complexus eſt, Nolite communicare, magis autem & redarguite. Quid eſt, nolite communicare? Nolite conſentire, nolite laudare, nolite approbare. Quid eſt, magis redarguite? Reprehendite, corripite, coercete. Prælatis verò datum eſt maxime hoc præceptum. Ideo non debetis cō municare, ſed potius redarguere, quia [turpe eſt] non ſolum facere vel videre, ſed [& dicere ea quæ ab ipſis] tenebroſis hominibus [fiunt in occulto, id eſt, in ſecretis locis, quia verecundā tur talia palā facere. Omnis qui male agit, odit lucem. Sequitur:

Iere. 5. 1. Cor. 4. Ioan. 3.

Omnia autē quæ arguuntur, à lumine manifeſtantur. Omne enim quod manifeſtatur, lumen eſt. Propter quod dicit: ſurge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit tibi Chriſtus.

B

Ipſi faciunt in occulto turpia. Sed [omnia] opera eorum [quæ arguuntur, manifeſtātur eis à lumine] redargutionis eiuſdē. Plerunq; ignoratur culpa ab ipſo, qui perpetrauit eam. Sed dū increpatur, manifeſtatur ei. Et iſtis qui nūc ab Apoſtolo vocantur tenebræ, ſic obſcurata eſt vſu peccandi cōſcientia, vt iam ea quæ faciunt, mala eſſe non intelligant: vel ſi intelligunt, pro nihilo ducant & obliuiſcantur. Quaſi enim ſub quadam obſcuritate teguntur & latent peccata quæ fiunt, vt vel nō intelligātur, & poſt ad memoria non reuocentur. Sed dum ab increpante ingerūtur oculis cordium ſuorum culpæ, quas neſciebant, & arguuntur, tunc à lumine veritatis manifeſtantur mētibus eorū, vt eas videant & cōfiteantur ac pœnitendo deleāt. Ecce quāta vtilitas ex redargutione ꝓcedat. Et verè manifeſtantur à lumine. Nam [omne] peccatum

C

[quod manifeſtatur, eſt lumē, id eſt, euidens & nō ambiguū, nec poteſt excuſatione tegi quod palām dictum eſt. Vel omne malum opus quod per confeſsionem manifeſtatur lumen eſt .i. illuminans conſcientiam: quia ex conſideratione malorum quæ fecit, illuminatur pœnitētis animus ad agenda bona, vt videat quantum in pœnitentia ſe debeat affligere, & quāto ſtudio bonis operib⁹ inſudare. [Propter quod .i. quia omne quod manifeſtatur, fit lumen [dicit] Iſaias:

Iſai. 40.

Surge, illuminare, quia venit lumen tuum. Sed Apoſtolus more ſuo & autoritate Apoſtolica verbis aliis ponit hanc ſententiam, & addit aliqua. Surge, inquit, qui dormis, &c. Somnus animæ eſt obliuiſci Deum ſuū. Quæcunque enim anima oblita fuerit Deum ſuum, dormit. Sicut enim qui corpore dormit, etiam ſi dies iam fuerit, tanquam in nocte eſt, quia non vigilat vt videat iam ortum diem: ſic quibuſdā iam præſentē Chriſto, iam prædicata veritate, adhuc ineſt ſomnus ruinæ. Ideo vnicuique talium clamat propheta vel Apoſtolus: Surge illuminare, quia venit lumen tuū, id eſt, Chriſtus. Vel [ſurge qui D dormis] .i. qui torpes in obſcuritate cordis, nō recogitans deum, nec aduertēs peccata tua, ſed in terrenis deſideriis oculos mentis habens, ſurge ab illa pigritia per recordationem dei & intelligentiam culparum tuarum, [& exurge .i. ex toto ſurge per dignam pœnitentiam, tu dico, elauat⁹ & ſeparatus à [mortuis .i. ab illis qui per peccata ſpiritualiter mortui ſunt in anima, vt iā cum illis nō iaceas ſimiliter mortuus. Vel ſurge per confeſsionem, & exurge per ſatisfactionē. Exurge à mortuis .i. à peccatis, quæ in epiſtola ad Hebræos vocantur opera mortua. Et tunc [Chriſtus] qui illuminator eſt mentium, [illuminabit tibi .i. lumē ſapiētiæ & veritatis & grātiæ ſuæ ſic infundet cordi tuo, vt maneat tibi .i. vt vltrà non amittas illud. Plus enim notat dicens illuminabit tibi, quàm ſi dixiſſet, illuminabit te. Quia illuminabit te, notaret Chriſtū ei lumē virtutum infundere: ſed illuminabit tibi, non ſolū vocat virtutū iubar expādere, ſed etiā in eo conſeruare. Non enim illi (id eſt, ad vtilitatem illius) Chriſtus illuminaret, ſi non illum in virtutum lumine conſeruaret vſque in finē. E

Hebræ. 6

Videte itaque fratres quomodo caute ambuletis, nō quaſi inſipiētes, ſed vt ſapientes, redimentes tempus quoniam dies mali ſunt. Propterea nolite fieri imprudētes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas dei.

Colo. 4 Rom. 12. 1. Theſ. 4

Debetis (ſicut dictum eſt) vt filij lucis ambulare, & operibus tenebrarum non communicare, ſed potius ea redarguere. Et quia ſic agendū vobis eſt, [itaque ô fratres videte .i. conſiderate [quomodo caute ambuletis .i. prudēter agatis. Caute enim ambulant, qui ſic per viam bonæ operationis incedunt, vt ab inſidiantibus vitiis ſe ſapienter cuſtodiant. Caute ambulant, qui & bona faciunt, & nec ſuis nec aliorum vitiis maculantur. Quod agere ſoli poſſunt, qui & iuſte viuunt, & peccantibus nō conſentiunt, ſed eos ſtudio charitatis redarguunt. Ambulate caute [non quaſi inſipientes .i. non ſolum cauete vobis ab ipſo peccato, ſed etiā à ſimilitudine peccati: hoc eſt, ita vos cuſtodite, vt nullo modo videamini habere ſimilitudinē cū inſipientibus. Multi enim ſunt qui caute ambulant, conſeruādo ſe cum Dei adiutorio immunes à peccato di gno reprehenſione, & tamen ambulāt quaſi inſipientes. Vt ſi quis ſacerdos redarguendo meretricem, frequentat domum eius, videtur inſipiens, licet nullum animū peccandi in eam habeat. Sed nō decet ſanctos malam de ſe opinionem dare per negligentiam vel indiſcretionem ſuam. Non quaſi inſipientes ambuletis viam iuſtitiæ, ſed vt ſapientes, [id eſt, ita irreprehenſibiliter, vt in ipſa ambulatione videamini ſapientes. Vel nō ambuletis vt inſipientes ſeculi amatores, qui non prouident ſibi in futurum: ſed vt ſapiētes qui ſic in hoc ſeculo viuere ſtudēt, vt in futuro vitam æternam habeant. Vos dico, redimētes tēpus. Redimere tempus eſt, vt quando aliquis infert tibi litem, perdas aliquid vt Deo vaces, non litibus. Quod enim perdis, precium

F

Nota.

eſt

Universidad de Deusto
Biblioteca

G est temporis. Quomodo perdis nummos vt emas tibi aliquid, sic perde nummos vel quodlibet aliud, vt emas tibi quietem. Non enim habebis quietum cor, sed euerteris cogitationibus tuis irritatus contra aduersarium tuum. Et ita perdes tempus. Sed melius est vt nummos perdas, & tempus redimas. Vel tempus redimimus, quando ante actam vitam, quam lasciuiendo perdidimus, flendo reparamus. Dum enim male agimus, tempus in quo bene operari deberemus, amittimus. sed damnum temporis redimimus, si ita vitam commendamus, vt ea bona quæ olim facere negleximus, & ea quę nunc facere debemus, faciamus. Nec mirum si minus fecimus, quoniam dies mali sunt, id est, temporis variatio nociua est, quia peccantes attrahit ad varietatem delectationum. Dies sunt mali, quia in ipsis viget malitia, & in ipsis leuiter peccatur: quoniam tempus dat materiam male operandi, proponendo varietates rerum quas ex se H affert. Dies enim malos duæ res faciunt, malitia & miseria. Nam per malitiam hominum & miseriam dicuntur dies mali. Cæterum dies isti quantum ad spatia horarum, ordinati sunt, ducunt vices, agunt tempora. Cui molesta sunt tẽpora, si homines sibi nõ sint molesti? Ergo dies malos (sicut dixi) duæ res faciunt, malitia & miseria. Sed miseria hominum communis est, non debet autem malitia esse communis. Ex quo enim lapsus est Adam & de paradiso expulsus, nunquam fuerunt dies nisi mali. Et quia dies mali sunt, & nos positi sumus in procliuio peccandi, [propterea nolite fieri imprudentes, id est, indiscreti vel inconsiderati, vt non positis mala prudenter vitare, & bona eligere, vel consideratiõe rationis omnia facere: [sed] sitis [intelligẽtes quæ sit voluntas dei, id est, quid deus velit, vt illud faciatis.

Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria: sed implemini spiritu sancto, loquẽtes vobismetipsis in psalmis & hymnis & cãticis spiritalibus, cantantes & psallentes in cordibus vestris domino: gratias agentes semper pro omnibus in nomine domini nostri Iesu Christi deo patri, subiecti inuicem in timore Christi.

Intelligite voluntatẽ dei. Et vt eã possitis intelligere & facere, [nolite inebriari vino.] Non prohibeo quin moderate vinũ bibatis, sed modum nõ excedatis. Ebrietatem enim interdico. Nõ inebriemini vino, [in quo] immoderate bibito [est luxuria. i. luxuria est in nimia potatione vini. Nõ in natura vini est luxuria, sed in immoderatione potationis, ne quis peruerse intelligens, conetur ostendere creaturam dei, id est, vinum, malam esse, sic argumẽtando: Cuius effectus malus est, ipsum quoq; malum est: sed effectus vini, id est, luxuria malus est, igitur vinũ est malum. Quod non procedit, cum sit creatura dei. Idcirco dicendũ est, in quo, i. in inebriari, est luxuria. Vel certe vinũ in quo est luxuria, possum⁹ intelligere cõcupiscẽtiã & cæteras vitiorum potiones, quæ mentẽ inebriant & euertunt. De cuiusmodi Salomon ait: Luxuriosa res vinum. Nolite vino ingurgitari, [sed implemini, id est, studete impleri [spiritu sancto,] qui vos laudabiliter inebriet mutando mentes vestras, & amore æternorum calefaciens. Quo sci licet spiritu impleri hoc modo poteritis, id est, si ea quæ ore cantatis, mente cogitatis & intelligitis, ac vos de his intus instruitis. Et hoc est: Implemini spiritu sancto, [loquẽtes vobismetipsis] intus secundum attentionem, id est, intelligite quæ labiis profertis, quia non modicum placet deo vt quisque aduertat quę loquitur [in psalmis,] qui ad bonam operationem commonent: [& hymnis] qui de laudibus dei, [& canticis spiritalibus] quæ de æterno gaudio resonant, & ideo spiritalia sunt. Sunt enim secularium hominum cantica, sed non spiritalia. Et post loquutionem horum sitis [cãtantes, id est, deum laudantes, & de æternis exultantes, sicut hymni & cantica docent, [& psallentes] opere I sicut psalmi suadent. Cantate, inquam, & psallite [in cordibus vestris, id est, sicut in ore vestro laudes resonant domino, sic resonent in cordibus vestris: & hoc facite non vanæ gloriæ vel alij rei, sed soli [domino, id est, ad honorẽ eius. Cantate, id est, cælestia resonate & desiderate. Nam qui desiderat, etsi lingua taceat, cãtat corde. Qui autem non desiderat, quolibet clamore aures hominum feriat, mutus est. Desiderium enim & amor cordis, amœna vox est intus cantantis. Sic cantate in cordibus vestris domino. Vos dico, [gratias agentes] non ad horam, sed [semper pro omnibus] quæ de dit vel dederit, siue sint prospera, siue aduersa. Gratias ei semper agite, & hoc [in nomine domini nostri Iesu Christi,] per quẽ hæc omnia vobis à patre dantur, vt ipse filius in illis gratiarũ actionibus glorificetur. Gratias [inquam] agite [deo] qui vos creauit, [& patri] qui vos in filios adoptauit. Vos dico,] subiecti inuicem,] humiliter curam agendo alter alterius, & pie vicissim ministrando, & hoc facite [in timore Christi] casto, qui huius vitæ subiectionis humilitatem præcepit, & venit non ministrari, sed ministrare.

Mulieres viris suis subditæ sint, sicut domino: quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus.

Ad familiaria præcepta se transfert Apostolus, & vnicuique gradui quid debeat præcipit. [Mulieres sint subditæ] reuerendo, obediendo [viris suis,] non alienis, [sicut domino, id est, ad bene agendũ solummodo, sicut nos subiicimur domino deo, vt illi seruiamus bona faciẽdo, nõ mala. Vel sicut domino, id est, in simplicitate & charitate qua deo seruirent, seruiant viris suis. Quod ideo facere debent. [quoniam vir est caput mulieris, id est, principium, quia mulier primum de viro facta est. Ideo etiam caput, quia rector. Per virum enim regitur mulier, sicut per

A per caput corpus. Et dignum est vt corpus regatur & subdatur capiti, id est, mulier viro. Ita est vir caput mulieris, sicut Christus caput est ecclesię: quia sicut Christus regit & instruit ecclesiam, sic vir regere debet & instruere vxorẽ suam: & sicut Christus & ecclesia spiritualiter sunt vnũ, sic vir & vxor carnaliter vnum. Sicut Christus est decus ecclesiæ, sic bonus vir decus mulieris. Christus est caput ecclesiæ. [ipse] deco, [saluator corporis eius, id est, ecclesiæ, quia ipse saluat totum corpus ecclesiæ. Nullũ enim membrum ecclesię saluatur nisi per Christum, qui caput & saluator est omnium electorum & vir similiter pro modulo suo debet vxorem ab omnibus malis saluare. Nam sicut ecclesia vitæ suæ causam habet ex Christo, sic mulier ex viro: quia vt cõsistat, virum accipit. Mulieres sint subditæ viris, & non qualitercunque, sed [sicut ecclesia subiecta est Christo] in omnibus, [sic mulieres viris suis] subiiciantur [in omnibus,] quæ non sunt contra deum. In omnibus est ita subiecta ecclesia Christo, vt in nullo ei se præ- B ferat, ne velit esse superior eo vel etiam æqualis ei. Et eodem modo mulieres viris, suis subdantur, vt in nullo velint eos superascendere.

Coloss. 3. i. Petri. 3. *Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Ita & viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suã* C *odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut & Christus ecclesiam. Quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in ecclesia Veruntamen & vos singuli vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat. Vxor autem timeat virum suum.*

Gene. 2.

[Diligite, inquit, ô viri vxores vestras,] quarum caput estis, [sicut & Christus dilexit ecclesiam,] cui⁹ caput. i. illa bonitate illas amate, qua Christus ecclesiam, vt peccatũ nõ ametis in eis, sed omne bonum, & iuste gubernetis eas atque foueatis. Christus dilexit ecclesiam, & præmia dilectione [tradidit] in mortẽ [seipsum pro ea] redimenda. Ita & vos pro salute vxorum, si necesse fuerit, tradite vos. Ideo se tradidit, [vt il D lã,] suo sanguine [sanctificaret,] quia multis erat peccatis inquinata. Ipse dico, [mundãs eam] ab omnibus peccatis [lauacro aquæ] sanctificatæ [in verbo vitæ]. i. lauacro baptismi. Baptismus enim Christi, lauacrum est aquæ in verbo vitæ. Tolle aquam, nõ est baptismus. Tolle verbum, non est baptismus. Verbum vocat inuocationẽ diuinitatis, quod à baptizãte super aquam profertur. Idcirco mundauit eã, vt ipse qui hoc bene poterat, [exhiberet sibi, id est, præpararet ad honorem suum electorum [ecclesiam] pulchritudine virtutum [gloriosam, non habẽtem maculam aut rugam, id est, mundam ac simplicem. Maculam quippe & rugam non habet, quæ & turpitudine operis & duplicitate sermonis caret. Quia & per iustitiam mũda est, & per simplicem intentionem tẽsa. A similitudine vestis dictum est, quæ prius lauatur & pòst extẽditur. Ecclesia enim non solum sponsa Christi, sed & vestis Christi solet appellari. Quæ mũdata est, B vt non habeat maculam: extensa est, vt non habeat rugam. Non habet in electis maculam criminis, nec rugam dolositatis. Non habet in eis rugam, quia nescit aliud de se foras ostendere, & aliud intus habere. Vel ideo non habet in eis rugam, quia non flectuntur ad amorem terrenorum, sed extenduntur spe & desiderio cælestium bonorum. Non habet maculam [aut] rugã, sed nec [aliud huiusmodi,] quia nec consuetudine venialium peccatorũ ita grauari se permittit, vt multitudo eorum possit alicui crimini comparari. [sed vt sit sancta] in bono opere, [& immaculata] in abstinẽtia mali. Immaculata est, id est, sine crimine. Non enim sine peccato quisquam esse potest in hac vita. Vel ad futurũ seculũ possunt hæc referri. Mundauit Christus ecclesiam, vt ipse post diem iudicij in æterna beatitudine exhibeat, id est, præsentet eã sibi gloriosam, id est, animo & corpore fulgentem, quia tunc iusti fulgebũt sicut sol in regno patris eorum. Tunc plene atque perfecte erit ecclesia, Matt. 13. non habens maculam peccati vel rugam duplicitatis, aut aliquid huiusmodi, quia tunc etiam erit verè gloriosa. Non enim modò in tãtis ma- Sapien. 3. lis, in tantis scandalis, in tanta permixtione hominum pessimorũ, in tantis opprobrijs impiorum dicenda est esse gloriosa: sed tunc potius, quãdo malis omnib⁹ liberata, gaudebit perenniter in bonis cũ Christo. Et tunc erit verè sancta & immaculata, quia sic sola factitas in ea regnabit, vt omnis macula cuiuscunque peccati procul sit ab ea. Vel sancta erit per carnis immutationẽ, & immaculata per corruptionis remotionem, Christus (vt dictum est) dilexit ecclesiã quæ est corpus eius. [Ita] etiã [viri debent vxores suas diligere vt corpora sua, id est, sicut se: quia illę sunt corpora eorum, & illi capita earũ. Vel sicut spiritus hominis diligit & regit, & sibi in bono subiicit corpus & carnẽ cui cõiunctus est, sic viri diligant & regant & sibi subiiciant in bono vxores suas. Quod facere debẽt, quia [qui vxorem suam diligit, seipsum diligit,] quoniã ipse & vxor vnum corpus sunt, & vxor est caro eius. Et ideo vir debet eã diligere, quia [nemo vnquã odio habuit carnem suam.] Nã F

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

G quod nonnulli dicũt se male esse sine corpore, omnino falluntur. Non enim corpus suum, sed corruptiones eius & pondus oderunt. Non ergo nullum corpus, sed incorruptum & celerrimum corpus volunt habere. Sed nec illi qui se occidunt, odio habent carnem suam, sed aliqua grauia incommoda se per mortem effugere putant. Qui verò continentia quadam & laboribus persequũtur corpora sua, qui hoc rectè faciunt, non id agunt vt non habeant corpus, sed vt habeant subiugatum & paratũ ad opera necessaria. Libidines enim male vtentes corpore, id est, cõsuetudines inclinationis animę ad fruendum inferioribus, per ipsius corporis laboriosam quãdam militiam extinguere affectant. Nam non se interimunt, & curam suæ valetudinis gerunt. [Nemo] itaque [vnquã odio carnem suam habuit, sed nutrit eam] cibo & potu,
H [& fouet] indum entis, [sicut & Christus ecclesiam] spiritualiter nutrit cibo potúque corporis ac sanguinis sui, vel cibo fortioris intelligentiæ & potu facilioris doctrinę, & fouet eam indumentis virtutum. Ita & vir de vxore debet facere, quæ caro eius est. Christus fouet ecclesiam, quæ est corpus eius. Et verè corpus eius, quia nos omnes membra sumus huius sacri corporis. [Quia membra sumus corporis eius. i. ecclesiæ, de carne, id est, de imbecillitate eius, & de ossibus, id est, de fortitudine [eius:] hoc est, alij sumus infirmi, & alij fortes in hoc corpore eius quod est ecclesia. Sicut enim corpus humanum ex carne & ossibus constat, & caro eius sustẽtatur ab ossibus, sic ecclesia de minus perfectis & magis perfectis cõstat. & perfectiores exemplo suo & exhortatione sustentant imperfectos. Ita & mulier quæ est quasi caro fragilis, debet à viro sustentari, qui est velut firmitas ossis. Vel de carne eius & de ossibus eius est, quis-
2. Cor. 12 quis per gratiam eius potest dicere, quia cũ in-
I firmior, tunc fortior sum & potens. De carne eius & de ossibus eius est, quisquis ad imitationẽ eius dicere potest, quia factus sum infirmis
1. Cor. 9. infirmus, vt infirmos lucrifacerem. Vel ideo sumus de carne eius & de ossibus eius, quia carnẽ eius in ministerio sumentes, carni nostræ cõiũgimus, & virtute spiritus eius confortamur velut internis ossibus. Nam sicut Eua de Adã facta, traxit ab eo carnẽ & ossa, sic ecclesia ex Christo procreata, carnem eius & spiritum (vt diximus) in se traxit. Vel de carne eius & de ossib⁹ eius sumus. i. eandem carnẽ & eadem ossa quæ ipse habuit, habemus: quia de nostra mortalitate carnẽ susceptt cum ossibus. Potest & ita intelligi, corporis constanatis de carne eius & de
Mat. 19. ossib⁹ ei⁹. i. de firmis & infirmis. [Propter hoc,
Mar. 10. id est, quia sumus de carne eius & de ossibus
1. Cor. 6. eius, & ipse dilexit ecclesiã, ab initio fuerat prophetatum de eo, quia [relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erũt duo in carne vna.] Homo enim iste, mediator dii & hominum, homo Christ⁹ Iesus significabatur. Qui reliquit patrẽ, quando semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Ita enim reliquit patrem, nõ quia deseruit & recesit à patre, sed quia nõ in ea forma apparuit hominib⁹, in qua æqualis est patri. Reliquit & matrẽ. i. synagogã Iudæorum, de qua secundũ carnem natus erat. K
Et adhæsit vxori suæ. i. sociauit & coniunxit se electorũ ecclesiæ. Et ipsi duo. i. Christus & ecclesia sunt in carne vna: quia carnem quam ille de virgine sumpsit, quotidie in Missarum celebrationibus sumit ecclesia. Vel in carne vna, quia (vt supra dictũ est) ipse de mortalitate nostra carnem susceptt, & per carnẽ particeps noster factus est, vt illius capitis corpus esse possemus. Sicque facta est ex duobus vna quædam persona, ex capite & corpore, ex sponso & spõsa. Totus itaque Christus caput & corpus tãquam integer vir, quia & fœmina ex viro facta est, & ad virum pertinet. [Sacramentũ hoc magnum est] de coniunctione Christi & ecclesiæ. L
Et ne quis istam magnitudinem sacramenti in singulis quibusque hominibus vxores habentibus intelligeret, [ego autem,] inquit, [dico in Christo & in ecclesia.] Ego quidem allegoricè interpretor hæc verba Genesis de coniugio Christi & ecclesiæ, sed [tamẽ] vos moraliter & ad literã ea intelligite, [& vos singuli vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligat:] Vxorem autem, monemus, [vt timeat virum suum, id est, casto timore diligat eum, & obediat ei in omni bono & reuereatur eum.

CAPVT VI.

Ilii, obedite parentibus vestris in Col.
F *domino. Hoc enim iustũ est. Ho- Exo.*
nora patrem tuum & matrẽ tu- Mat.
am, quod est mãdatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis lõgæuus super terram.

Præcipit filiis vt obediant parentibus suis in domino. id est, in his quæ ad deum pertinẽt. nõ enim suadet obediendum esse in eis quæ sunt M
contra deum. Et ideo est obediendum parentibus, quia [hoc est iustum,] vt eis obediatur à filijs, id est, naturale ius habet. Nec solum ius naturale est hoc, sed etiam præceptum domini dicentis: [Honora patrem tuum & matrem tuã. Quod [ideo præcipuè est obseruandum, quia [est mandatum primum in promissione.] Licet enim hoc mandatum sit quartum in decalogo, tamen primũ est in promissione, quia huic primo addita est promissio, cum cæteris præcedẽtibus non esset adiuncta. Tria quippe mandata præcesserunt istud, & pertinent ad charitatem dei, quia de⁹ trinitas est. Alia verò septẽ in quibus est hoc primum, ad dilectionẽ proximi respiciunt & docent quomodo viuatur inter homines. Nam ipse septenarius præceptorum numerus incipit ab honore parentum. Honora, inquit, patrẽ & matrem. Ad parẽtes enim suos homo aperit oculos, & bona eius vita ab ortu amicitia sumit exordiũ. Quisquis aũt parẽtibus non defert honorem, quibus parcere poterat? Primũ est hoc mandatum in secũda tabula, quæ continet mandata pertinentia ad dilectionem proximi. Et est in promissione. Nam & ita distingui potest, scilicet vt & primum intelligatur esse in altera tabula, & esse in promissione.

Sed

A Sed verius dici potest in vtraq; re primum esse, & in tabula, & in promissione. Quæ promissio magna est. Honora, inquit, parentes, [vt bene sit tibi, id est, carnalia & spiritalia bona per hoc à deo consequaris: [& sis longæuus super terram, id est, longæuitatem æternitatis habeas super stabilem mansionem cælestis patriæ.

Et vos patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correptione domini.

Vos filij obedite parentibus, [& vos] parẽtes nolite illis dare occasionẽ inobedientiæ. [nolite illos ad iracundiã prouocare, id est, nolite illis ea facere, propter quæ peccẽt per iracundiã, quia patres estis illorum, & quia illi sunt filij vestri: [sed educate illos] dum pueri sunt, [in disciplina] domini, ne indisciplinate incipiant viuere: [& in correptione domini, vt de prauitatibus morum suorum corripiatis illos secundum
B deum bono animo, & ad rectitudinẽ reducatis.
Colo. 3. Tit. 2. 1. Petri 2. *Serui, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri sicut Christo, nõ ad oculum seruiẽtes, quasi hominibus placẽtes, sed vt serui Christi faciẽtes voluntatẽ dei ex animo, cum bona voluntate seruiẽtes sicut domino, & non hominibus, scientes quoniam vnusquisque quodcũque fecerit bonum,*
Matt. 16. *hoc recipiet à domino, siue seruus, siue liber. Et vos domini eadem facite illis, remittentes minas, scientes quia & illorũ*
Rom. 2. Ephes. 2. *& vester dominus est in cælis, & personarum acceptio non est apud deum.*

Vos [serui obedite dominis carnalibus, id est,
C qui vobis tẽporaliter dominantur secundũ carnalia, non secundũ spiritualia. Habetis enim & spiritualẽ dominum in cælis æternum, qui vestris mentibus dominatur: sed nõ vult vt occasione eius dedignemini seruire carnalibus dominis, quibus ipso ordinãte subiecti estis. Etiam si sunt iniqui vel infideles, seruite illis donec
Ioan. 8. transeat iniquitas. Multi enim religiosi domini iniquis, nõ tamen liberis seruiunt: quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Et vtiq; felicius seruitur homini quàm libidini. Ordinauit enim sic deus ecclesiam, vt omnis potestas ordinata in seculo habeat honorẽ & aliquãdo à melioribus. Et ideo obedite dominis vestris vt oporter, scilicet [cum timore & tremore.] Timor enim est causa tremoris. Filij parentibus cum reuerentia honoris obediant, serui autem cum timore animi & tremore corporis, scilicet vt gestus corporis & aparitio ostẽdat interiorem timorem. Et hoc facite non in simulatione, sed [in simplicitate cordis vestri, id est, in puritate intentionis vestrę: quia licet sit habendus timor, tamen intentio seruanda est simplex, id est, absque duplicitate simulationis, vt sicut exterius ostenditis vos libenter obedire, sic habea D
tis in corde, scilicet non hoc faciatis solo timore effugiendi pœnas temporales, sed pura intentione bene agendi. [Sicut Christo] illis obedite, id est, ex puritate intẽtionis, qua Christo debetis obedire. Cùm enim Christo iubente seruitis hominibus, nõ illis seruitis, sed ei qui iussit. Vel sicut Christo illis obedite, id est, tantum in bono. Præcipiunt enim sæpe mala agere, sed in his non est eis obediendum. In simplicitate cordis obedite, [non ad oculum seruientes, id est, non existentes prompti & strenui ad seruiẽdum tunc solummodo, cum à dominis vestris videmini, & illis absentibus agentes negligenter: quia hoc faciunt subdoli serui, qui volunt placere hominibus dominis, quos fallere possunt, non Deo, qui videt omnia. Non ita fictè seruiatis, [quasi hominibus] solum [placentes, sed vt serui Christi, id est, in puritate cordis & veritate, nulli alij rei nisi veræ iustitiæ, studẽtes. vos dico, [facientes] in hoc [voluntatem dei,] qui voluit vt carnalibus dominis seruiretis, nõ B
inuiti, sed [ex animo:] nec ex malo animo, sed ex bona voluntate: vt etsi nõ potestis liberi fieri, vestram tamẽ seruitutẽ quodãmodo liberam faciatis, non timore subdolo, sed fideli dilectione seruiendo. Ecce non fecit Christus de seruis liberos, sed de malis seruis bonos seruos. Ex animo [cum bona voluntate seruiẽtes] sitis [sicut domino] deo, [& non hominibus,] cuius præcepto seruitis hominibus. Vos dico, [scientes quoniã vnusquisque quodcũque fecerit bonũ, hoc recipiet à domino, siue seruus, siue liber.] Id est, ideo deberis seruire dominis prout rectũ est, quia certum vobis est, vos remunerationẽ à deo fore percepturos, nõ solùm de hoc, sed de omni bono quod feceritis, siue serui, siue liberi sitis? quoniam neque seruitus impedit aliquem ad consecutionem præmij, neque libertas expeditum reddit. tantũ quisq; bonum faciat. Deus enim remunerator est omnium operũ verè bonorum, quicũque faciat ea. [Et vos domini eadem facite illis,] non quòd illis seruiatis, sed in F
simplicitate cordis & bona voluntate secũdum Deum illos tractate, id est, sicut illis conuenit subiectionem debitam & iustam exhibere vobis seruiendo, sic vos iustam & dulcem potestatem exercete super eos humiliter dominando. Suauius illos tractate, [remittentes, id est, relaxantes illis [minas.] Non interdico minas fieri, sed iubeo remissius fieri. Et si minę remissius faciendæ sunt, quanto magis verbera? Humanè (inquam) illos tractate, [scientes quia in cælis est & illorũ & vester dominus.] Id est, licet sint vestri, tamen vos estis illorum conserui, vnum dominum habentes contra quẽ de munere eius superbitis, si illos quos per conditionem tenetis subditos, æquales vobis per naturæ consortium non agnoscitis. Nam si male illos tractaueritis, non ignosco nobilitati vestræ. [Nõ] enim [personarum acceptio est apud deum, id est, nõ accipit homines propter personarum dignitates, quia in eius iudicio sublimitas personæ nõ confert aliquid alicui, nec humilitas personæ obest alicui: sed vnusquisque secundum opera sua recipit, vel bona vel mala, siue liber sit ille,

Y siue

Universidad de Deusto
Biblioteca

G siue seruus. Ideo & serui & domini studere debent vt iustè agant.

De cætero fratres, confortamini in domino & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam dei, vt posſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli.

Specialibus expletis instructionibus mulierũ & virorum, filiorum & parentum, seruorum atque dominorum, ad generalem redit exhortationem, & ad spiritale bellum omnes simul instruit. Quasi dicat: Hactenus aliqui vestrum puerauerũt se suis viribus sine adiutorio gratiæ bonũ aliquod agere posse, sed [de cætero fratres] si bono animo volueritis agere [confortamini] nõ in vobis, sed [in domino]. Vel ita: Hucusq; vos iuui, sed de cætero quod superest vobis viuẽdi spatio, confortamini iam in domino, vt sine me fortes efficiamini contra bellũ diaboli.
H Siue etiã ita: Multa vobis hucusque dixi, sed de cætero quod adhuc dicere possem, hoc tantum agite: de cætero quod restat, sic agite, scilicet cõfortamini, id est, fortes efficiamini cõtra omnes impugnationes aduersarij, in domino .i. in eo respectu quod dominum habeatis, cuius dominio tuebimini. & confortamini [in potẽtia virtutis eius, id est, in virtute eius quæ omnia potest. Et ideo confortari debetis, tum quia dominum habetis, tum quia ille potentẽ in omnibus virtutem habet. Et quia non in sola gratia confortandum vobis est, sed etiam liberum ad hibere debetis arbitriũ, [induite vos armaturã dei.] Scilicet non solum confortamini in domino, sed etiam excitando liberum arbitrium, induite armaturam dei, id est, induite vos omnibus armis quibus militatur deo. In armatura enim omnia comprehenduntur arma. Induite armaturam dei, quod prædictũ est respectu liberi arbitrij, [vt posſitis ſtare aduersus insidias diaboli.] Taliter enim insidiis eius resistere poteritis, id est, mediante auxilio diuinæ gratiæ, &
I exercitio liberi arbitrij: quia aut sola gratia, aut solo arbitrio nemo potest ei resistere. Et ideo prius confortamini in domino, & post induite armaturam dei, quia præuenit liberum arbitriũ. Idcirco vobis induenda est armatura dei, vt ei viriliter militantes posſitis in prælio nõ cedere nõ succũbere, sed stare aduersus insidias diaboli, tum quia diabolus est criminator, tũ quia insidiosè agit cõtra vos, Longe enim grauior pugna quæ fit insidiis, quàm quæ fit vi. Non vident diabolum homines cum quo pugnant, sed tamen facile habent remedium: Sciptos interi⁹ vincant & de illo foris triumphent. Ob hoc in
Nota. duenda est armatura dei. Et quæ induenda est armatura, nisi omnium virtutum protectio, quibus à iaculis satanæ defendimur?

Quoniam non est nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mũdi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus.

Ideo spiritualibus armis oportet nos vndiq; K munitos esse: quia contra spirituales hostes est nobis pugna. Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est, aduersus homines qui caro & sanguis sunt. Galatis minus perfectis indixit aliud bellũ, quod est ad Gala uersus carnẽ & sanguinẽ, dicens: quia caro cõcupiscit aduersus spiritum, spiritus autẽ aduersus carnem. Ephesiis verò, quasi iam spiritualibus & cõcupiscẽtiæ carnis præualentibus, atq; persequutionem pro iustitia foris sustinentibus dicit: Non est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinẽ. i. aduersus homines qui nos persequi vidẽtur, sed aduersus malignos spiritus qui eorum mentibus principantur, & per eos nos persequuntur. Et quia sic est, debemus homines diligere, dæmones cauere: homines misereorditer eripere, dæmones viriliter superare. Quomodo enim si contra aliquem in prælio cõstitutum de parte aduersaria armatus equo fe-
L dens veniet, non equo, sed equiti irascitur, & quantũ potest, agit vt equitẽ percutiat & equũ possideat: sic cõtra omnes malos homines agendum, & non contra illos, sed contra illum qui illos instigat, totis viribus laborandum est, vt dum diabolus vincitur, infelices quos ille possidebat, liberentur. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, id est, aduersus homines quos videmus sæuire in nos, qui potius miserandi sunt quàm odio habendi: [sed aduersus principes] eorum dæmones, & aduersus [potestates] iniquas malignorũ spirituũ. Principes dicuntur illi spiritus qui principantur in vitiis suis, quæ specialiter suggerere solíti sunt: sicut est spiritus fornicatiõis, qui impugnat homines secundum luxuriã, & luxuriosis principatur, & spiritus superbiæ, qui impugnat secũdum superbiã. cæteriq; tales, & sic vnusquisque principatur in suo vitio. Potestas autem vocatur illi spiritus, qui habent vim & officium præcipitandi homines in maiora peccata, quia præsunt illis secundum immissionem maiorum &
M grauiorum vitiorum. Et quàm sit periculosum cõtra tales pugnare, quis non intelligat? & quo modo vincimus huiusmodi hostes quos non videmus, nisi quia carnales interiores motus nostros sentimus, hisque confligimus & illos percutimus? Vel principes intelligantur illi dæmones, qui prrncipantur aliis dæmonibus: & potestates, qui super alios possunt. Sunt enim inter eos alij nequiores aliis & in malo fortiores: contra quos nobis lucta est. [& aduersus rectores mundi. i. aduersus illos dæmones, qui iusto dei iudicio regunt eos qui sunt mundus .i. immoderate mũdanis adhærẽtes. Hi sunt qui nos per homines sibi subditos persequuntur, quia regunt eos ad male agendũ, & de vitio ducunt in vitiũ. Rectores enim sunt mundi, qui mũdanos (vt dictũ est) regunt. Rectores sunt, nõ mũ-
Ioan. 5. di elementorũ, id est, cæli & terræ, maris & aeris sed mũdi [tenebrarum harum, id est, omniũ istorum infidelium, & istorũ iniquorum hominum. De quo mundo dictum est: Totus mundus in maligno positus est. Et conuersis pecca-
Ioan. 8. toribus. Fuistis, inquit, aliquando tenebræ, nũc autem lux in domino. Istum mundum qui hu-
iusmo-

A iusmodi tenebris, id est, tenebrosis hominibus constat, regunt maligni spiritus. Et aduersus istos est nobis pugna nõ aduersus eos quos regunt: Et etiam [contra spiritalia &c.] Per hoc ostẽditur magna impugnationis vehemẽtia. Multo enim grauiori pugna & periculosiori ex agitatur homo cùm ab hoste qui non subiacet oculis, impugnatur, quia nescit qua parte ab aduersario impetatur. Spiritalia dico [nequitiæ. i. defectionis & imposſibilitatis. Nequitia quippe dicitur à nequam, quia per eam tenditur ad non esse, sicut reprobi angeli deũ qui solus verè est, deseruerunt, & in perpetuum defectum ceciderunt. Quæ spiritalia nequitiæ sunt [in cælestibus, id est, in huius aëris imfimi caliginoso habitaculo, vbi & nebulæ cõglobantur. Vel in cælestibus, id est, in mentis nostræ sanctis virtu
B tibus patimur impugnationẽ à nequissimis spiritibus. Siue in cælestibus pugnant contra nos, id est, pro cælesti hæreditate tollenda. Itaque aduersus principes & potestates, atque rectores mundi tenebrarum harum, & aduersus spiritalia nequitiæ in cælestibus graue nobis certamen indicit Apostolus. Ipsa verò certaminis species sic intelligenda est, cùm damna, cùm pericula, cùm opprobria, criminationes excitantur aduersum nos, non id agentibus aduersariis potestatibus, vt hęc tantummodo patiamur: sed vt per hæc vel ad iram multam, vel ad nimiam tristitiam, vel ad desperationem vltimã prouocemur, vel (quid est grauius) fatigati & victi tædius compellamus aduersus deũ conqueri, tanquam humanam vitam non æque iusteque moderãtem, vt per hæc vel infirmemur in fide, vel decidamus à spe, vel transferri cogamur à veritate dogmatum, & impiũ aliquid
Iob. 32. de eo sentire suademur. Talia enim scripta sunt de Iob, cùm diabolus dari sibi facultatem bono rum eius petisset à deo. Per quæ etiam illud edocemur, quoniam non fortuitis aliquibus in curſionibus impugnamur, si quando nos talia aliqua facultatum damna percusserint: nec fortuitu nostrorum aliquis captiuus abducitur, vel
C domorum ruinæ in quibus chari quique opprimãtur eueniunt, vel aliquid huiusmodi cõtigit. In quibus omnibus, vel in quolibet horum vnusquisq; fidelũ dicat aduersario. Non habe-
Ioan. 19. res aduersum me potestatem, nisi data tibi esset desuper. Nihil enim potuit contra Iob, nisi quã tũ à deo permissus est. Sic nec contra quenquã fideliũ poterit amplius. Taliter nos oportet instrui, qui contra tales confligimus aduersarios.

Propterea accipite armaturã dei, vt posſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare. State ergo ſuccincti lũbos veſtros in veritate, & induti loricã iuſtitiæ, & calceati pedes in præparatione euãgelij pacis in omnibus sumẽtes scutũ fidei, in quo posſitis tela nequiſſimi ignea extinguere. & galeã ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus, quod est verbum dei.

Talibus armis nos armat Apostolus, laudabi D libus & inuictis, insuperabilibus & splendidis, spiritualibus inuisibilibus, quia hostes inuisibiles expugnamus. Si vides hostem tuum, videãtur arma tua. Si autem nõ vides hostem, cur videntur arma quibus eum impugnas? Quia tam grauis & tam multiplex atque tã periculosa est pugna, [propterea accipite armaturam dei. i. arma virtutum, quibus suos milites deus armat. Accipite de manu ſperatoris ſummi arma fortia, [vt posſitis] non cedere prædictis hostibus, sed [resistere] fortiter illis [in die malo,] .i. in hora tentationis quando velut diem prosperitatis arridere faciunt offerendo delectationem peccati. Vel in die malo, id est, in tempore quo viget malitia in tempore impugnationis diabolicæ, in tẽpore præsentis vitæ, quæ tota tentatio est. Vt posſitis nõ subiacere, sed stare pfecti in omnibus] virtutibus, vt non in quibusdã Iob. 7.
virtutibus bonis perfecti sitis, & in quibusdam E imperfecti, sed in omnibus (prout fas est) perfecti. Tunc enim à nulla parte vinci poteritis. Vel in omnib⁹ impugnationib⁹ ſteris perfecti, quod plus est quàm resistere. Siue in omnibus, tam prosperis quã aduersis. Aut aliter: Vt posſitis reſiſtere in die malo. i. in die iudicij: qui malus propterea dicitur, quia terribilis erit accusationibus diaboli, vt quãdo suos accusauerit, puritate conscientiæ posſitis vos defendere, sed etiam perfecti stare posſitis in omnibus cum electis. Standũ vobis est contra hostes in armatura dei. [Ergo state succincti lumbos] mentis Nota.
vestræ. i. state in castitate, quia ipsa est initium bonæ operationis, ideoq; nunc prima ponitur in spiritualibus armis quę describuntur. Quãdiu enim quis luxuriæ subiacet, nihil boni potest agere: quia nihil eorũ quæ facit, potest deo placere. Sed postquam deseruerit luxuriam, incipit operari iustitiam. Et ideo nũc prius iubemur succingere lumbos, & põst induere loricã iustitię. Lumbos enim succingimus, cùm carnis luxuriam quæ in lumbis est, per continentiam coarctamus. Sed quia nonnulli simulant se lũbos habere succinctos & non habent, ideo præ-
cipitur nobis, vt [in veritate] succinctos habea- F
mus eos, non in simulatione, quatenus vera sit nostra castitas, nõ simulata. Vel mentis lumbos succingamus in veritate, vt cingulo casti amoris Christi nos contineamus à mendacio: quia qui mendacium loquitur, quantum in se est, corrumpit veritatem, & ita fornicatur. Qui autem vera semper loqui studet, quasi legitimo cõiugio vtitur, veritatem vel sapientiam habens cõ Sapien. 3.
iugem, sicut ille qui dicebat: Hanc amaui & exquęsiui à iuuentute mea, & quęsiui spõsam mihi eã assumere. Ita ergo succingendi sunt inveritat e lumbi vestri, vt non accedamus ad scortum, id est, ad mendacium, sed in legitima spõsa quæ est veritas, delectemur, & ex ea filios generemus. Deinde subiungitur vt simus [& induti loricã iustitiæ, id est, forti vestimẽto bonæ operationis vndique muniti, vt nihil iniustum appareat in operibus nostris, sed totum ab omni parte iustũ & æquum. Et hæc iustitia recte viuẽdi est nobis lorica, quia interiora nostra nõ finit transfigi, sed defendit vndiq; præcordia nostra

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ab omnibus telis inimici. Sicut enim lorica multis hamis conficitur, ita vestis iustitiæ multis operibus bonis & virtutibus connectitur. Et huiusmodi lorica debet interior homo noster indui, ne possit ab vlla parte vulnerari. Postquã verò libidinẽ vicerimus, & nos lorica iustę operationis induerimus, tunc & aliis bona prædicare idonei erimus. Vnde sequitur: Et state [calceati pedes, id est, habẽtes calceatos pedes, hoc est, munitos affectus vestræ mentis, ne tangant terrena, hoc est, ne terrenis commodis innitantur, [in præparatione euangelij pacis, id est, in eo quod præparatis cordibus aliorum euãgelicam prædicationem, quæ annunciat pacẽ inter deum & homines. Calceamenta fiunt ex coriis mortuorum animalium, & significant exempla patrum iam defunctorũ, quibus ab omni terrena læsione defenduntur pedes nostræ mẽtis, id est, affectiones, quibus tanquam pẽdibus ad faciẽdũ aliquid promouemur. Læditur enim pes prædicatoris à terra, si affectus eius terrenũ cõmodum ex prædicatione appetit, id est, si propter terrenum cõmodum, nõ propter regnum cælorũ, prædicat euãgelium. Et ideo prædictis calceamẽtis induantur pedes nostri, id est, exẽplis patrum muniãtur, vt sicut patres studio supernæ intentionis, nõ appetitu terrenæ cõmoditatis prædicauerunt euãgelium, sic & nos faciamus. Cuius prædicatores in nullo fidei debẽt regulã deserere. Vnde subditur: [In omnibus sumentes scutũ fidei.] Fides enim pro scuto sumẽda est in omnibus cõgressionibus, quoniã ipsa prima resistit malignis spiritibus, & eorum tela excipit & repellit. Sub ea nãq; protegũtur cæteræ virtutes, quia ad omnia virtutũ arma protenditur, & eam diabolus impugnare primam aggreditur. In omnibus prælijs & in omnibus tentationibus suis sumentes scutũ fidei, [in quo] scuto [posse] non solum repellere, sed etiam [extinguere] omnia [tela nequissimi] diaboli, id est, omnes suggestiones eius acutissimas, quibus corda nostra vt vulneret impetit: tela dico, [ignea, id est, ignẽ vitiorum in humanis cordibus accendentia. Inflammant enim mentes hominum ad concupiscentiam, & igne totius malitiæ succendunt. Et hæc tela nequissimi hostis sunt, id est, qui etiam ea quæ nequit perficere præsumit, & in quibus nequicquã laborat. Sed aduersus hæc fide inuisibilium rerũ armamur, & inuisibilem aduersariũ sternimus. His armis vos induite, [& galeam quoq; salutis assumite, id est, spem quæ salutem æternam expectat: quæ ideo galea dicitur, quia sicut galea est in superiori parte armaturæ, scilicet in capite, ita spes altior est omnibus aliis virtutibus, & semper respicit ad superiora, spirãs ad cælestia. Et ob hoc addidit salutis, vt ostenderet spẽ assequi quod desiderat .i. salutẽ. Vel sicut scutum fidei fides est, sic galea salutis salus est. Cuius scilicet perpetuæ salutis memoria vel expectatio, caput mẽtis cõtra omnes ictus dæmoniacæ impugnationis tutũ facit. Qui enim cogitat diligenter quæ sint æterna gaudia, facile delectationes peccati à suo corde respuit, & aduersitates vincit. Hæc sunt arma quibus muniti, nũquam diabolo vel alicui mẽbro illius cedetis. Sequũtur arma quibus illum & suos deuincatis: Et assumite [gladiũ spiritus, id est, ensem spiritalem, [quod est verbũ dei, id est, sermo diuinæ prædicationis, quo diabolus interficitur: hoc est, impugnationes eius adnihilantur, & quo tyrãnos huius seculi & hæreticos, mẽbra scilicet satanæ deumcetis, & vobis subiicietis, cæterósque peccatores. Cum dicitur, & gladium spiritus quod est verbum dei: quod, ad significatum respicit, non ad gladium. Ecce hæc sunt arma quibus muniuntur & pugnant milites dei. Sequitur:

Per omnem orationem & obsecrationem orantes omni tempore in spiritu, & in ipso vigilantes in omni instantia & obsecratione pro omnibus sanctis & pro me, vt detur mihi sermo in apertione oris mei, cum fiducia notum facere mysterium euangelii, pro quo legatione fungor in catena, ita vt in ipso audeam prout oportet me loqui.

Prædictis armis state muniti. Sed quia nõ est nostræ potestatis vt his muniamini, nisi donãte deo, nec his vincere poteritis nisi ipse dederit, estote [orantes per omnem orationem .i. per omnia quæ oranda sunt, vt per omnem orationem quæ facienda est, transeat nostra supplicatio, id est, nihil relinquatis de his quæ petenda sunt in oratione: & nõ solum per orationẽ, sed etiam per [obsecrationẽ, id est, per omnium sanctorum adiurationem. Maiorẽ enim orandi expressionem notat obsecratio quàm oratio: quia obsecratio est oratio cum adiuratione vel obtestatione, oratio autem simpliciter facta est rogatio. Per omnẽ orationem & obsecrationẽ sitis orantes [omni tẽpore] cõpetenti, id est, omnibus horis ad orandum constitutis. vel omni tẽpore, id est, tam in aduersis quàm in prosperis, & hæc oratio fiat [in spiritu,] id est, mente, vt mentis affectus cõcordet verbis orationis quæ proferuntur ex ore. vel in spiritu, non in carne orate. In carne enim, non spiritu orat, qui polluta mente orat, iterũ peccaturus non casu, sed ex proposito. vel omni tẽpore orate in spiritu, id est, in cordis deuotione, vt licet os non semper orare queat, spiritus tamẽ semper bonis desideriis intus oret. Et in ipso spiritu sitis intus [vigilantes, id est, soliciti, id est, sicut oculi foris vigilant, sic spiritus agat intrinsecus. & hoc in omni instantia,] vt spiritus & corpus instanter perseuerẽt in vigiliis. & in omni [obsecratione, vt pro omnibus] obsecretis, pro quibus obsecrandum est, scilicet pro [sanctis.] Pro sanctis enim videtur esse obsecrandum, & pro infidelibus orandum, qui nihil sacri habent. Vigilate inquã, & obsecrate pro omnibus sanctis .i. pro perseuerantia & saluatione omnium sanctorũ, & specialiter [pro me, vt] tribulatio nõ me obtundat, sed [detur mihi sermo in apertione oris mei, id est, cum aperuero os meum, hoc est, cùm alta mysteria & altas sententias dixero. Nam hoc in diuina scriptura non reperitur, nẽsi vbi magnum quid & profundum debet dici. Cùm os meum aperuero, vt abditos sensus proferam, detur mihi sermo, id est, facundia exprimendi ea quæ voluero, vt luculentur ea possim exponere. scilicet [cum fiducia notum facere .i. vt audaẽter & non timidè notum faciam [mysteriũ euangelij .i. occultum secretum incarnationis & passionis Christi, vt occultas eorũ causas notificem audiẽtibus. Nam quia occultum est hoc mysterium, ideo necesse est vt notum faciam illud: & hoc agere volo, quia pro eo annũciando] fungor legatione in catena.] Nam nec pro catena cesso à legatione. Quãquã enim pro euangelio quod annunciabam, sim catenatus, tamen illud sicut à Christo missus sum prædicare, non omitto. Detur (inquam) mihi sermo ad notificandum mysterium euangelij [ita] scilicet detur mihi, [vt in ipso] euangelio [audeã] sine timore [loqui] aliis [prout oportet] me, id est, sicut expedit mihi, qui hoc agere missus sum. Sequitur in quibusdã codicibus hoc loco talis versiculus: Verbum autem dei non potest alligari. Ac si dicat Apostolus: Pro euangelio quidem vinctus sum, sed tamen prædicare non desisto: quia verbum dei, quod annunciari debet, nullo potest impedimento retardari.

Vt autem & vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater & fidelis minister in domino: quem misi ad vos in hoc ipsum, vt cognoscatis quæ circa nos sunt, & consoletur corda vestra.

Dixi vt oretis pro me, & quia pro euangelio vinctus sum: sed quibus tribulationibus afficiar non dixi. Sed quæ circa me sunt molestiæ, referet vobis Tychicus, ne de minimis aduersitatibus meis moueamini, metu earũ recedentes à fide. [Quæ .i. cuiusmodi tormenta [sunt circa me .i. in corpore meo, quia ad mentis interiora non penetrant, & [quid agam .i. quàm constans sum, indicabit vobis [Tychicus,] qui est non vilis: sed, [charissimus frater, id est, Christianus & non fraudulentus vel fallax, sed fidelis: ideo hunc audite, quia [fidelis minister] est [in domino, id est in his quæ sunt domini. Cui credere debetis, quia illum [ad vos misi,] vt puram veritatem de me vobis dicat, & consoletur corda vestra, id est, leniat & mulceat: & dolorem, qui pro auditu tribulationum mearum increuerat, temperet. Vel si de nostris tribulationibus dolebatis, nunc consolationem accipiatis ab eo, cognoscentes me libenter pati multò grauiora.

Pax fratribus & charitas cũ fide à deo patre & domino Iesu Christo. Gratia cũ omnibus qui diligunt dominũ nostrũ Iesum Christum in incorruptione, Amẽ.

[Pax] cum deo sit [fratribꝰ, id est, Christianis [& charitas,] vt eum toto corde diligãt: & hæc pax & charitas detur eis [cũ] integra [fide à deo patre &] filio eius [domino] nostro [Iesu Christo.] Per pacẽ enim manebunt in charitate, quę in fide est: & à quo est pax & charitas, ab illo est & fides, id est, à deo. Non enim fides, quia datur priusquàm postuletur ab illo cui datur, ideo dicenda est non esse donum dei, sed esse à nobis quia data est nobis nõ petẽtibus. Omnia enim bona sunt à deo. [Gratia] generaliter accepta, quæ est mater omnium bonorum & nutrix, sit [cum omnibꝰ qui dominũ nostrum Iesum Christum] ecclesiæ sponsum [diligunt in incorruptione. .i. casto amore sicut spõsam, quæ corruptionem non admittit. Non enim Christum in incorruptione diligunt: vel quorum fides in aliquo est corrupta, vel qui eum pro temporalibus & corruptibilibus bonis diligunt, non pro æternis & incorruptibilibus. Sed qui Christum propter solum Christum, & propter spem perpetuæ incorruptibilitatis amant, illi cum in incorruptiõe diligunt: quia sic eum diligunt neque nunc corrumpi valeat mens eorum, neque tunc caro eorum.

EPISTOLE AD EPHESIOS FINIS.

PREFATIO IN EPISTOLAM Pauli ad Philippenses.

Philippis ciuitas est in partibus Macedoniæ, vnde Philippẽses dicuntur. Quibus prædicauerat Apostolus, qui fidei veritate ac morum honestate illos instruxerat. Et ipsi in fide morumq; nobilitate in omnibus fere secundũ apostolicã doctrinam perstiterunt sed de primatu tantum inter eos erat contentio, quoniã alij se volebant aliis præferre quasi gloriando de meritis. Qua de causa præcipuè Apostolus scribens illis à Roma intendit illos ad humilitatẽ reuocare, scilicet vt de meritis non glorieuter, neq; alter alteri se præferat: sed quicquid boni habet, siue remissionẽ peccatorũ, siue dona virtutum gratiæ dei adscribat, à quo totũ habet & nihil à se. Miserant autem ei aliquid substantiæ per Epaphroditũ Romã, quem cum hac remittit epistola. In qua quia præsens nõ potest, munit eos cõtrà duplex bellum tribulationũ, sed & pseudo prædicatorũ, vt omnia pro Christo sustineant aduersa cũ humilitate sicut & Christus fecit, & legalia à pseudo prophetis nunquam recipiés. Qui quoniam ad humilitatẽ illos inuitat, ideo non posuit nomen officij sui & autoritatis, quod est apostol⁹: sed & ideo forsan, quia ipsi nunquam de eo minus vel contra eũ senserant. Secum verò Timotheũ addit in principio epistolę, quia ipse socios Apostoli fuerat in conuersione eorũ, atque solicitus erat cum eo de salute ipsorum, & fortasse rogauerat eum vt scriberet illis. Sic enim exorsus est:

EPISTOLAE PAVLI AD PHILIPPENSES CAPVT I.

Paulus & Timotheus serui Iesu Christi, omnibus sanctis in Christo Iesu, qui sunt Philippis, cũ episcopis & diaconis: Gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo.

Seruos Christi se dicunt [Paulus & Timotheus,] quod est signũ humilitatis, vt eis exemplo suo humilitatem suadeat. Sed cùm ipse dominus dicat, Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius, qua ratione se seruos nuncupant? Sed sciendum quia sicut est timor seruilis quem perfecta charitas foras mittit, atque timor castus permanẽs in seculum seculi, sic est seruus qui nõ manet in domo

Ioan. 15.

Ioan. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G in æternum, atque seruus intrans in gaudiũ domini sui. Nam cum timore quem charitas expellit, etiam seruitus quæ ad eũ pertinet, simul expellenda est. Erant ergo [serui] Paulus & Timotheus, quantum ad timorẽ castum, nõ quantum ad timorem seruilem: neque principis alicuius mortalis, sed Iesu Christi. Qui mandant ea quæ sequũtur, [omnibus sanctis,] id est, omni plebi mundatæ per baptismum à peccatis, & sanctificatæ non in suo merito, sed [in Christo Iesu, id est, in gratia Christi, scilicet quia deus factus est homo, passus est & resurrexit. Curialiter illos ad humilitatem reuocat, ostendens illos esse sanctos in Christo Iesu, non in se. & determinat quibus sanctis, scilicet [quisunt Philippis, id est, in illa ciuitate. Interpretatur autem Philippis os lampadis, & illi sancti sunt Philippis, id est, in ore lampadis, qui sunt in lucidissima dei illuminatione quam & cæteris vndique spargant, sicut & istis dicitur in sequẽ-
H tibus. In medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes. Talibus ergo sanctis vbicunque sint corporaliter degentes, scribitur hæc epistola. Omnibus sanctis qui sunt Philippis, id est, omnibus subditis, [cum episcopis, id est, presbyteris [& diaconis, id est, minoribus cum maioribus. Episcopos nanque pro presbyteris more suo posuit. Non enim plures episcopi in vna ciuitate erant, neque presbyteros intermitteret, vt ad diaconos descenderet. Sed dignitatem & excellentiam presbyterorum declarat, dum eosdem qui presbyteri sunt, episcopos esse manifestat. Quod autem postea vnus electus est qui cæteris præponeretur, in schismatis remedio factum est, ne vnusquisque ad se trahens Christi euangelium rumperet. Nam & Alexandriæ à Marco euangelista vsque ad Heraclam & Dionysium episcopos, presbyterũ vnum de se electum, & in ex-
I celsiore loco & gradu collocatum episcopum nominabant: quomodo si exercitus imperatorem faciat, aut diaconos eligant de se quem industrium nouerint, & archidiaconum vocent. Constat ergo apostolica institutione oẽs presbyteros esse episcopos, licet nunc illi maiores hoc nomen obtineant. Episcopus enim superintẽdens dicitur, & omnis presbyter debet intendere curam super oues sibi commissas. Omnibus, inquit, sanctis qui sunt Philippis cũ epi-
Locus obscurus. scopis & diaconis. Quia minores præmittit, ad humilitatẽ inuitat. Quia verò & minores subnectit, ostendit non esse quenquem adeò perfectum, qui non hac egeat admonitione. Quod autem subdit, [gratia vobis & pax à deo patre nostro, & domino Iesu Christo,] in superioribus epistolis expositum est.

Ioan. 8. Matt. 25.

Gratias ago deo meo in omni memoria vestri semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis cum gaudio, deprecationem faciens super cõmunicatione vestra in euangelio Christi à prima die vsque nunc, confidens hoc ipsum, quia qui K *cæpit in vobis opus bonũ, perficiet vsque in diẽ Christi Iesu, sicut est mihi iustum hoc sentire pro omnibus vobis, eo quòd habeam vos in corde & in vinculis meis, & in defensione & confirmatione euãgelij socios gaudij mei omnes vos esse.*

Illorum beneuolentiã captans, ostendit principiũ boni operis à deo illis datum, & finem ab eodem esse dandum, vt de se nõ præsumant, sed gratiæ dei omnia bona sua attribuant. [Ago,] inquit, [gratias deo meo,] qui mihi facit quod volo in vobis, id est, illum qui tãta nobis beneficia spiritualia contulit gratis, laudo: quia non nostro merito, sed eius dono ad bonũ Christianæ religionis venistis, in qua & multum profecistis. Gratias ago, inquam, [pro omnibus vobis, id est, pro religiosa conuersatione omnium vestrum ab illo data, [in omni memoria vestri, id est, quoties vestri memor fio: memoria dico, non ad horam, sed [semper,] scilicet [in cunctis orationibus meis, id est, quotiescunq; oro. Vel memoria vestri dico, non pro parte vestrùm facta, sed pro omnibus vobis. De præteritis beneficiis à deo vobis collatis ago ei gratias, non cũ tristitia, sed [cum gaudio:] quia nõ cõtristor de culpis vestris, sed de sanctitate vestra gaudeo, [faciẽs deprecationẽ, id est, deũ toto meo affectu deprecans, [super cõmunicatione, id est, cõmunicatione vestra: hoc est, vt magis ac magis cõmunicetis semper, & vnanimes atq; vnũ cor habentes sitis, [in euangelio Christi, id est, in fide & præceptis euangelicæ doctrinæ. Vel deprecationem facio super cõmunicatione vestra, id est, vt persistatis in eo quod mihi communicauistis in fide & operibus euangelij. Et non horarie istud deprecor, sed [à prima die] conuersionis vestræ, [vsque nunc, id est, ex quo cœpistis credere, non cessaui pro vobis preces effundere. Siue cõmunicatio vestra fuit in euangelio, quoniam res vestras fecistis communes propter illud à prima die conuersionis vestræ vsque nunc, & ideo amodo magis standum vobis est in hoc. Deprecor deum pro vobis, [confidens hoc ipsum] de bonitate eius, [quia] ipse [qui] per præuenientẽ gratiam [cœpit in vobis opus bonum,] per subsequentem & cooperantem [perficiet illud, dans perseuerãtiam [vsque in diem Iesu Christi,] id est, vsq; ad extremum diem vitæ vniuscuiusque, quando anima de corpore egrediẽs, præsentatur ante tribunal Christi iudicanda. Cooperando enim in nobis deus perficit, quod operando incipit: quoniam ipse vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens. Nam vt velimus sine nobis operatur. Cum autem volumus & sic volumus vt faciamus, nobiscũ cooperatur. Qui cœpit in vobis opus bonũ, ipse perficiet. Ego ita cõfido, videte ne frustra. Videte ne à vestra parte opus bonum remaneat, quod deus vobiscũ paratus est in vobis perficere. Ego istud certa fiducia spero, [sicut est mihi iustum,] vt hoc sentiam & credam [pro omnibus vobis.] non enim iustum est vt aliud sentiam de tam bonis. Hoc debeo

A debeo sentire de vobis, eo quòd habeã vos in corde meo,] non in solis labiis, quia continuo vos amore præcordiis meis teneo, & eo quod habeam vos [in vinculis meis,] quia vos quoq; pia compassione condoletis afflictioni vinculorum meorũ, & vos pariter mecũ vinctos esse putatis. & quod habeã vos [in defensione euãgelij, [quia & vos defenditis illud (sicut ego) disputationibus contra impugnatores, & in cõfirmatione] eius vos habeam, quia vos quoque studetis illud confirmare in cordibus fidelium. Et propterea iustum mihi est sentire, [vos omnes esse socios gaudij mei] futuri, id est, æternæ lætitiæ, sicut nunc operum meorum & passionum socios esse vos video.

Testis enim mihi est deus, quomodo cupiã omnes vos in visceribus Iesu Christi. Et hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet in scientia & in omni sensu, vt probetis potiora, vt sitis syn
B *ceres & sine offensa in diem Christi, repleti fructu iustitiæ per Iesum Christum in gloriam & laudem dei.*

Ego (vt dixi) sentio, & desidero vos fore socios gaudij quod habeo. Nã cupio [vos omnes esse [in visceribus Iesu Christi,] id est, in interno sinu perpetuę beatitudinis receptos. Et quo modo, id est, quàm ardenti desiderio hoc [cupiã, testis est mihi deus,] qui occulta cordiũ nostrorũ inspicit. Vel pro vobis (vt supradictum est) idcirco deprecationem facio, quia sicut & deus testis est, cupio vos omnes esse in visceribus Iesu Christi, id est, in intimo amore eius, vt ab eo diligamini quasi eius viscera. In visceribꝰ enim sentitur plusquam in alia parte corporis, & ideo viscera pro dilectione ponuntur in scripturis aliquoties. Ego quidẽ vobis talia cupio. Et vt [hoc] desiderio cõsequamini, [oro vt charitas vestra] semper proficiens [magis ac magis
C abundet] & excrescat [in scientia] diuinorũ & vtilium [& in omni sensu] prudentiæ ac discretionis, [vt probetis potiora, id est, vt probare & discernere sciatis non solũ mala & bona, sed etiam inter bona potiora: hoc est, meliora. vt post probationem [syncerus. i. sine carie [sitis] ne vos corrumpat aliquod vitium, sicut virmis lignũ intrinsecus edens, sed integri permanea-
Huiusmodi imagine superiꝰ mẽtis facta est. tis in bono. Synceres sitis, quantũ ad vos, id est sine corruptione vitiorum: & sine offensa,] quãtum ad proximum, vt eum offendatis [in diem Christi, id est: vsque in diem vitæ nouissimum. Vel syncerus, id est, sine admixtione vitiorum, quæ se bonis operibus immiscere solent: & sine offensa, id est, sine crimine, euntes passibus operũ bonorum ac desideriorum in diẽ Christi, id est, in diem iusti iudicij dei, qui bona vobis pro synceritate vestra sine malorum admixtione retribuet. Sitis etiam vt bonæ arbores, [repleti fructu iustitiæ, id est, abundantes bonis operibus [per Iesum Christum, id est, per gratiam Christi, non per vires vestras, [in gloriam & laudem dei, id est, vt inde glorificetur & laudetur deus, qui vos ita fructificare facit, non vt D vos inde vanam gloriam capiatis, quasi per vos talia facientes. Hic satis congruè humilitas bene agentibus commendatur ab Apostolo. Vel in die Christi sitis repleti fructu, id est, mercede iustitiæ accepta per Iesum Christum iudicem: in gloriam & laudem dei, id est, vt inde perpetualiter glorificetur & laudetur deus, & dicatur, mirabilis deus in sanctis. *Psal. 67.*

Scire autem volo vos fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum euangelij venerunt, ita vt vincula mea manifesta fierent in Christo in omni prætorio, & in cæteris omnibus, vt plures è fratribus in domino confidentes, vinculis meis abundantius auderent sine timore verbum dei loqui. Quidã quidem & propter inuidiam & contentionem, quidã autem & propter bonam voluntatem E *Christum prædicant: quidam ex charitate, scientes quoniam in defensionem euangelij positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annunciant, non syncere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. Quid enim dum omni modo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuncietur? & in hoc gaudeo, sed & gaudebo.*

Quia superiꝰ dixerat se habere in corde & vinculis, ne illi audientes eũ esse vinctum, putarẽt euangelicam prædicationem deficere, & cederent pseudo apostolis, addit. Scire autem volo vos &c. Ac si dicat: Ego quidem vinctus sum, sed tamen ideo non minuitur euangelica prædicatio. [Volo vos fratres scire, quoniã ea quæ circa me sunt. i. vincula mea & tormẽta quæ patior vndique, vel quæ nõ pertingunt ad interiora, [magis venerunt ad profectum euangelij,] q̃ ad defectũ, vt mali intenderunt, [ita vt vincula mea manifesta fierent in Christo. i. in Christi nomine & prędicatione manifestarentur vbiq; & per hæc Christus. Dũ enim sermo de vinculis meis vbique volitat, Christus qui vinculorũ causa est, in ore omniũ resonat. Manifesta enim sunt [in omni prætorio,] vbi nobiles & diutes conueniunt: & in cæteris omnibus] locis Romæ, vbi populares cõuersantur. Hoc omnibus Romanis nobilibꝰ & ignobilibus notũ est, me vinctum esse pro fide Christi quam prædicabã. Et ita profuerunt vincula mea, [vt plures] quã anteà [è fratribus, id est, ex Christianis, nõ in se, sed [in domino confidentes, vinculis meis, id est, cõsideratione vinculorũ meorũ, [auderẽt abundantius] solito [loqui] publice] verbũ dei sine timore,] cogitantes apud se. Si iste vinctus loquitur, cur nõ poti⁹ nos? Ideo aũt dixi plures è fratribus in domino confidentes, annunciare F

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ob mea vincula verbum dei, non omnes ita faciunt. Alij enim ex ipsis sunt mercenarij, alij filij. Nam [quidam quidem .i. mercenarij, [prædicant Christum] etiam [propter inuidiam & cõtentionẽ: quia inuidẽt glorię meæ, & cõtendũt illã sibi vsurpare, cupientes esse famosi & honorabiles apud homines sicut erant apostoli: sed [quidã] ab istorum intentione diuersi, vtpote boni filij, prædicant eum exẽplo meo [propter bonam voluntatem, id est, studio generandi filios vitæ æternæ: quidam qui & boni sunt, annunciant illũ [ex charitate] & amore mei, [sciẽtes quoniã positus sum] à Deo [in defensionẽ euangelij,] disputando & verũ ac salutiferum esse probando. Et ideo quia videt me modõ catenis detentũ, non posse ad plenũ exercere officiũ meum, vice ac loco mei prædicant Christũ, vt ipsi suppleãt quod ego nunc minus possum. Vtì quidẽ casta intẽtione prædicant. Sed quidam ab his longe diuersi, [annunciãt] Christũ ex contentione .i. per contentionẽ, quia cõtendunt per hoc maiora inferre supplicia, vt si qui de prædicatione eos accusauerint, indicent eis me eius autorem esse, sicque mala in me convertant. Vel ex contentione .i. ex priuato odio inde genito, quod aliquando mecũ contenderunt & cõfutati sunt. Et ne viderentur esse correcti, adiungo quia [non syncere .i. non puro animo, sed malitia infecto prædicant, existimãtes hoc modo [se suscitare .i. commouere] pressurã vinculis meis, id est, vt ego vinctus opprimar aduersis scilicet, vt dum Nero & ministri eius viderint Romæ tot prædicatores euangelij, existiment me causam eorum esse, & maiora mihi tormenta, vel etiam mortem inferant. Et tali intentione salutem quã ipsi non habẽt, prædicant aliis: cõsulẽtesque terrenis cupiditatib⁹ Nota. suis regnum cœlorum annunciant, habentes in pectore falsitatẽ, in lingua veritatẽ. Et isti prædicant Christum nec prohibẽtur, sicut & boni. [Quid enim] refert, qua intentione Christus prædicetur, dum, id est, tantummodo [annunI cietur omni modo] annũciandi, id est, [siue per occasionem] suscitandi tribulationes fidelibus aut adquirendi lucra temporalia, siue per veritatem] puræ conscientiæ? [Et in hoc gaudeo,] quod omnes isti prædicant, etiam illi qui mõliũtur hoc modo suscitare pressurã vinculis meis Nec solũ nunc gaudeo, [sed &] semper gaudebo ex hoc. Potest enim fieri, vtdũ isti vel studio suscitãdi tribulationes, vel cupiditate acquirẽdi pecuniam siue temporalem gratiã, Christum per huiusmodi occasionem, vtpote mercenarij, prædicãt, his auditis nascantur fideles, & de malo eorum Deus operetur bonũ: sicut aliquoties fit, vt homo ad concubitum ingrediatur nõ voluntate generandi, sed libidinem explendi, & tamẽ nascatur homo bonũ Dei opus de fœcunditate seminum, non de turpitudine vitiorum.
Matt.20. Et ideo tolerãdi sunt tales mercenarij, dũ per occasionẽ Christũ annunciant, quia & ipsi sunt ad aliquavtiles, vt quæ dicũt faciamus, quę autẽ faciũt respuamus: Christus enim veritas est. Veritas à mercenariis occasione annũcietur, veritas à filiis veritatẽ annuncietur. Filij hæreditatem æternam patris expectant patienter, mercenarij temporalem mercedem conducentis, K festinanter expetant. Mercenarij quippe occasione Christũ annunciant aliud quærentes, pastores autem Deum propter Deum prædicant.

Scio enim quia hoc mihi proueniet ad salutem per vestrã orationem & submi-
nistrationem spiritus Iesu Christi, secũ-
dũ expectationem & spem meam, quia
in nullo cõfundor, sed in omni fiducia sic-
ut semper & nunc magnificatur Chri-
stus in corpore meo, siue per vitã, siue per
mortem. Mihi enim viuere Christus est
& mori lucrũ. Quòd si viuere in carne
hic mihi fructus operis est, & quid eligã
ignoro. Coartor autẽ è duobus, desideriũ
habens dissolui: & esse cum Christo, mul L
to magis melius: permanere autem in
carne, magis necessarium propter vos.

Gaudeo sicut dixi, dum maleuoli prædicatores Christum annunciãt, etiam suscitãdo mihi pressuram. Nam [scio quia] etiam hoc, id est, suscitatio præssuræ [prouẽiat mihi ad salutem] æternam in futuro consequendam, non ad oppressionem, vt illi putant. Et hoc non fiet non solum meo merito, sed &] per vestram orationem,] quæ mihi auxilio b tur, & per [submin-
strationẽ spiritus Iesu Christi, id est, per occultam dationem spiritus sancti, qui sicut columna vel fundamentũ sulsit me subter, ne corruã. Ipse enim spiritus est fons omnium bonorum, ideo sanctis dicitur subministrare, quia de eius fonte ꝓcedit quicquid illi beneficiorũ accipiunt. Prouenier (inquã) mihi [secundũ expectationẽ & spem meã .i. secundum quod expecto donec veniat, & spero donec videam. Nõ enim frustrabitur me expectatio mea. Et quare [quia M in nullo confundor .i. in nulla re erubesco, quoniam nec in cõsciẽtia mea quicquam est, vnde corã Deo erubescã, nec de his quę pro Christo foris patior, vereundari possum. Et ideo certus sum, quia consequar quod spero. Si enim videret Apostolus se in aliquo confundi & deficere posset desperare de salute. Sed quia videt se cõstantem per omnia, & hanc Dei gratiam iã sibi esse concessam, ideo sperat quod maius est. Nõ confundor vt in aliquo cedam, quia & spes magna, & res vera atque honesta. Non confundor (inquã) vt timidus miles, [sed in omni fiducia] & in omni audacia & cõstantia mentis, per quã fortiter prædicare soleo, [sicut semper] à tempore conuersionis meę magnificatus est dominus Christus in me. ita [& nunc, id est, in hoc tempore, vel in vinculis meis, apud omnes [magnificabitur Christus .i. fama & gloria eius etiam] in corpore meo,] quod est, fragilius, [siue per vitã, siue per mortẽ:] quia quãdiu vixero, semper eum magnificabo prædicatione & bonis operibus: in morte quoque pro nomine eius accepta glorificabo eum. Non enim ob aliud viuo, nisi

A nisi vt eum magnificem: quia ipse [Christus est mihi viuere, id est, quod ego viuo, Christꝰ est, non habeo vitam nisi Christum: nõ viuo veterem hominem, sed nouum, qui totam vitã meã innouauit. [Et mori] est mihi lucrum, quia tũc pro terrenis cœlestia, pro temporalibus accipiã æterna. Mori est mihi lucrum. Quòd, id est, sed [si hic] in hac præsenti vita [viuere in carne est mihi fructus operis, id est, fructuosum & vtile opus, dum multos Deo per prædicationem acquirere non cesso, quandiu viuo, tũc etiã [ignoro quid eligam,] mori scilicet an viuere. Quia nisi hic fructificare adhuc quotidie possẽ, haud dubium quin mori eligerem, cùm Christũ habere lucrum. Sed quia me video multis assiduè prodesse, charitas eorum adhuc me retinet in carne. Coartor enim, id est, constringor & cõpellor [è duobus] istis, id est, ex morte & vita, quia delectabiliter morerer, & patienter viuo. Non enim præsentem vitam diligo, sed tolero. Tædium mihi est manere in carne, & ex duob⁹ patior angorem, [habens desiderium dissolui] a compedibus mortalitatis quibus cõstringor: [& esse cum Christo] præsentialiter in cœlesti B patria, [multo magis melius] quantum ad me, quàm in presenti seculo viuere et sed [permanere in carne] est mihi magis necessarium non propter me, sed [propter vos,] quibus euangelium ministro. Cum enim è duobus coarter, alterius habeo desiderium, & alterius necessitatem: desiderium scilicet dissolui & esse cum Christo in cœlestibus, necessitatem verò manere in carne propter aliorum salutẽ. Dissolui desidero, quia vinctus sum. Compedes enim nobis sunt infirsq.9. mitas & corruptibilitas corporis, quòd aggrauat animam. Et cum corruptibili carne exuimur, quasi ab his quibus nunc astringimur, molestiæ vinculis relaxamur. Præsentari nanque iã Deo cupimꝰ, sed adhuc mortalis corporis obligatione præpedimur. Iure enim vincti dicimur. quia adhuc incessũ nostri desiderij ad deũ liberum non habemus. Vnde nunc Apostolus C æterna desiderans, sed tamen adhuc corruptionis suæ sarcinam portans, vinctus clamat: Desidero dissolui & esse cum Christo. Dissolui enim non quæreret, nisi se proculdubio vinctum cerneret. Qui idcireo dissolui desiderat, vt eum Nota. Christo possit esse: quia perfectorum iustorum animæ, mox vt huius carnis claustra exeunt, in cœlestibus sedibus recipiuntur. Sed tamen huius tãtæ beatitudinis gaudia eligit adhuc differri, præ nimia dilectione eorum quibus in carne manens prodesse potest, cum subiungit:

Et hoc cõfidens, scio quia manebo &
permanebo omnibus vobis ad profectũ
vestrum & gaudium fidei, vt gratula-
tio vestra abũdet in Christo Iesu, in me,
per meum aduentum iterũ ad vos. Tan-
tum dignè euangelio Christi cõuersami-
ni, vt siue cum venero & videro vos, si-
ue absens audiam de vobis, quia statis
in vno spiritu vnanimes, collaborantes
fidei cuãgelij. Et in nullo terreamini ab D
aduersariis, quæ est illis causa perditio-
nis, vobis autem salutis. Et hoc à Deo,
quia vobis donatum est pro Christo, non
solum vt in eum credatis, sed vt etiã pro
illo patiamini, idem certamen hãben-
tes, quale & vidistis in me, & nũc au-
distis de me.

Ecce Paulus (vt dictũ est) non quod sibi melius est, sed quod multis expedit, id est, manere in carne eligit, propter charitatem quæ maior est omnibus alijs virtutibus. Prius enim ambigens dixerat, quid eligam ignoro: sed postea deliberans, victus est charitate discipulorum, & permanere se omnib⁹ illis dicit. Ac si dicat: Necesse est me propter vos manere in carne. Et e- E go [confidens hoc] in misericordia Dei, scilicet me victurum adhuc propter vos, [scio quia manebo] adhuc in corpore: & nõ parum quidem, sed permanebo adhuc aliquandiu [omnibus vobis] maioribus atque minoribus, [ad profectũ vestrum, id est, vt vos per me proficiatis & crescatis in virtutibus, & ad [gaudium fidei, id est, vt vos gaudeatis de fide quam didicistis à me, cùm vos adhuc in ea cõfirmauero præsens, vel vt ego de fide vestra gaudeã, [vt gratulãtio vestra abundet, id est, vt abundanter agatis Deo gratias cũ gaudio [in Christo Iesu,] qui beneficit vobis [in me] vobis seruato: id est, in Christo gratulemini, per quem nos Deus respexit in me vobis reddito, scilicet [per meum aduentum ad vos] confirmandos item futurum. Veniam rursus ad vos, tãtummodo facite interim quod dicam, scilicet [conuersamini digne euangelio, id est, conuersationem vestram facite talem, vt digne concorder euangelio Christi. Ac si dicatur: Si ita vixeritis, tunc secundum meritum vestrum dabitur mihi vita ad opus vestrũ. Digne (inquam) conuersamini, [vt siue cum venero & videro vos,] vt dixi, inueniam vos quales volo siue non venero, [audiam absens de vo- F bis] quod cupio, scilicet istud, quod vos nõ fugientibus aut cedentibus, sed statis fortiter cõtra omnia aduersa, & statũ rectitudinis firmiter tenetis [in vno spiritu vnanimes, id est, in spiritu sancto, cùr non hærer contrarius spiritus: & sicut est vnus, ita vos facit vnanimes sine dissentione, vt quod vult vnus, velit & alius: [collaborantes fidei euangelij, id est, simul omnes totis viribus laborantes ad implendum ea quæ fides euangelica exigit: & hæc agentes, nõ terreamini. i. non timeatis [ab aduersarijs] in vllo periculo, vel in vllo opere vestro, siue in vlla re, vt metu cadatis à proposito vestro. [Quæ res, id est, quod vobis aduersantur & mala irrogant, [est illis causa perditionis] æternæ, [vobis autem] causa salutis perpetuæ. Nam etsi propterea, sine fine peribunt, quia vos pſequuntur: & vos ideo in æternum saluabimini, quia pro Christo ab illis patimini. [& hoc] non à vobis ipsis habetis, vt salutem per passionem consequamini, sed [à deo,] ne gloriari de meritis incipiatis. Etiam

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

G quod patimini, non est à vobis, sed à Deo, quia inter alias gratias data est vobis hæc ab illo. [quia vobis donatum est] quasi præmium [pro Christo] quem diligitis, id est, pro merito Christi, qui vsque ad mortem crucis obediuit, [non solum vt in eum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini] ad cumulum gloriæ. Vtrúque enim ad Dei gratiam pertinet, & fides credẽtium, & tolerãtia patientium, quia vtrunque est dei donum. Patiamini dico, habentes contra aduersãrios idem, id est, simile certamen non armis, sed fide [quale & vidistis in me,] dũ apud vos præsens essem, [& nũc audistis de me] absente. A-
Actu. 16. pud istos enim Paulus & Sylas publice virgis cæsi sunt, & tunicæ eorum scissæ, & ipsi in carcerem recluſi, atque pedes eorum ibi ligno stricti. Nũc quoque Paulus Romæ multa pertulerat, & ad similes agones nũc incitat istos. Qui & hortando atque docẽdo subinfert, dicens:

H

CAPVT II.

I qua ergo consolatio in Christo, si
S *quod solatiũ charitatis, si qua societas ſpiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meũ, vt idem sapiatis, eandẽ charitatẽ habentes, vnanimes, idipsum sentiẽtes, nihil per cõtentionem, neque per inanem gloriã, sed in humilitate, superiores sibi inuicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli cõsiderantes, sed & ea quæ aliorum.*

Quasi dicat: Quia in vno spiritu vnanimes (vt suprà dixi) stare debetis & pati p Christo, sicut & egó, igitur implete gaudium meũ, quod habere cœpi de bona conuersatione vestra, vt idem sapiatis, & eandem charitatem habeatis,
I &c. & hoc facite, [si qua consolatio] est vobis [in Christo .i. si per charitatem quam in Christo habetis, aliquem consolari potestis: quia id agentes, consolabimini me in tribulationibus meis. Bona enim vita vestra, erit cõsolatio mea. Vel si aliqua cõsolatio vobis in Christo, id est, si vultis habere cõsolationem in rebus Christi, in remissione peccatorum & in alijs donis. [si quod solatiũ] cõmunis charitatis, id est, si vultis vt charitas cæterarũ ecclesiarum, quæ pro fratribus orant & bona agũt, sit vobis solatium in aduersitatibus vestris: vel si habetis aliquod solatium charitatis erga proximum, vt per fraternam dilectionem præbeatis ei solatium, id est, cõsolationem in mœrore tribulationis. [si qua societas spiritus] est vobis, id est, si aliquã vnionem concordis animi per seipsum sanctum habetis adinuicem, vel si est aliqua societas spirit⁹
Roma. 8. sancti ad spiritũ vestrum. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quia sumus filij dei. Ad ipsum enim pertinet societas, qua efficimini vnũ corpus vnici filij dei. Propter quã societatem illi in quos venit primùm spiritus sanctus, linguis omnium gẽtium sunt loquuti, quia per linguas cõsociatior est societas generis humani. Societas ergo spiritus, est illa cõiunK ctio fideliũ, quã dat ei spiritus sanctus, per quã Actu. 2. omnes vnũ fiunt. [si qua viscera miserationis .i. si quis pius affectus est in vobis, de quo procedat miseratio erga me. Si hæc sunt in vobis, tũc implete .i. perficite [gaudiũ meum,] quo de vestra religione gaudeo: hoc est, plenarie religiosam ducite vitã, [vt idem sapiatis] in fide & cæteris, put oportet: nec sit in vobis diuersus sensus, sed idem, licet in alijs maior & in aliis minor. [habentes eandẽ charitatem] ad omnes, vt Mat. 5. æqualiter omnes diligatis, sicut scriptũ est: Di- Luc. 6. liges proximũ tuum sicut teipsum. Vel eãdem charitatem, vt iste diligat illum sicut se, & ille similiter istum sicut se. vnanimes .i. vnius voluntatis, vt sit vobis cor vnum & anima vna, sad-
1. Cor. 1. ipsum sentientes .i. mala cuiusque putãt omnes sua esse, & bona similiter, vt si quid patitur vnũ membrum, compatiantur omnia membra. [nihil per contentionem agentes] vt vel dictis vel factis adinuicem cõtendatis. Erant enim (vt ex his Apostoli verbis apparet) inter eos aliqui L dissentientes, inquieti, inanis gloriæ causã contendentes, pacem ecclesiæ rumpentes. Propter quod nunc monẽtur vt sint idipsum sentiẽtes, id est, nihil dissentionis habeãt, neq; per cõtentionem aliquid faciant, vt nec de primatu, nec de aliqua re cõtendant: quia etiã bona nõ sunt cõtentiosis verbis dicẽda, sed potius retinẽda. [nec per inanẽ gloriam .i. propter famam seculi quæ est inanis, faciant aliquid, vt de suis operibus humanũ fauorem appetant. [sed in humilitate] agant omnia, vt semper de se ipsis humilia sentiãt. Hoc enim proprium specimen electorũ esse solet, quod de se semper infrà quàm sunt sentiunt. Ideo nunc subditur, vt sine arbitrãtes alij alios [sibi inuicem superiores.] Nã quia inquus quisque inferiorẽ se omnem quem cogitat putat, è diuerso iustus studeat, vt superiorẽ quemlibet proximũ attendat. Ac ne dum se a- M liis alter humiliat, humiliatio iret alteri in elationem, vtranque partẽ monuit Apostolus, dicens: Superiores sibi inuicẽ arbitrãtes, vt cogitationibus cordis & ego illũ mihi præferã & vt cisim ille me sibi, vt cum ab vtraque parte cor inferius premitur, nequaquam ex impenso honore infletur. Nec ita debemus hoc æstimare, vt nõ existimemus, sed nos existimare fingamus, sed vere existimemus posse esse aliquid occultũ in aliquo, quo nobis superior sit, etiã si bonum nostrũ quo illo videmur superiores esse, nõ sit occultũ. Istæ cogitatiões deprimẽtes superbiã & augentes charitatem, faciunt onera fraterna inuicem non solũ æquo animo, sed etiam libentissimè sustineri. Vnde subditur: [Non quæ sua sunt singuli cõsiderantes, sed & ea quæ aliorũ.] Optimè enim docet quomodo vitent contentionem & inanem gloriam, & quomodo arbitrentur alios superiores, scilicet si considerauerint non sua bona, sed aliorum. Vel non sint cõsiderãtes ea quæ tantũ ad vtilitatẽ propriã pertinent, sed quæ aliorum, id est, ea quæ pertinẽt ad vtilitatem aliorũ. Nam & Christus non sua, sed aliorum commoda quæsiuit: nec se super alios extulit, sed infra omnes deiecit, cùm tamẽ super omnes esset. Ita nanque sequitur:

A *Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus: & habitu inuentus vt homo, humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.*

Ioan. 1. Vbi monemur, vt sicut ille in eo quod verbũ caro factũ est & habitauit in nobis, & sine peccato cum esset, peccata nostra susceperit, non attendens sua, sed nostra: ita & nos ad eius imitationem inuicem onera nostra portemus, & non nostram vtilitatem, sed aliorum quæramus. Nõ enim vlla res officiosum istum laborem ad portanda onera aliorum facit libentiet impendi, nisi B cum cogitamus quanta pro nobis pertulerit dominus. Vnde Apostolus cũ admoneret, dicens: superiores sibi inuicem arbitrantes, nõ quæ sua sunt singuli considerantes, sed quæ aliorũ, mox domini exemplum quod imitaremur, subiecit, dicens: [Hoc enim sentite in vobis, quod & in Christo Iesu.] Id est, humilitatem & patientiã pro aliorum salute in vobis veraciter sentite & habete, sicut sentitis & intelligitis in Christo fuisse. Cuius alta præmittit Apostolus vnde se sua sponte vsque ad infimam humilitatem inclinauit, vt prius visa sublimitate eius, humilitas quoque maior appareat: & homines in quibus locus est abiectionis, nõ dedignentur exemplo eius humiliari. [qui cũ in forma dei esset, id est, omnimoda æqualitate patris, [non rapinam, id est, vsurpationem alienæ rei [arbitratus est esse se æqualem Deo.] Non enim ei rapina fuit, sed natura, æqualitatem Dei habere: quoniã natscẽdo eam sumpsit, non superbiendo præsumpsit.
C Sed ideo totum quod habet & quod potest, nõ tribuit sibi, sed patri, quia à seipso non est, sed à patre. Aequalis est enim patri, sed hoc quoq; accepit à patre. Nec sic accepit, vt incremẽto fieret æqualis, sed natura & æternitate esset æqualis: sicut semper natus, ita semper æqualis. Non itaque inæqualem pater genuit, & æqualitatem nõ nato dedit, sed gignẽdo eã dedit, quia æqualem, nõ imparem genuit. Ideo non rapina fuit, sed natura æqualitas filij cum patre. Non ergo rapinam arbitratus est esse æqualem Deo. Erat enim æqualis & sine rapina erat, quia æternus ab æterno natus erat. Erat in forma Dei, quia tantus quãtus ille, talis qualis ille, hoc quod ille, non hic qui ille, sed hoc quod ille. Ille enim Deus, & iste Deus: ille omnipotens, & iste omnipotens: ille immutabilis, & iste immutabilis. Hoc est quod ille, non hic qui ille: quia & ille pater, & hic filius. Sic erat & est semper in forma dei, id est, in plena essentia patris. Et cũ tantus naturaliter esset & sine initio, non arbitratus est rapina, id est, violenta inuasione alienæ rei se esse æqualem Deo, quia sciebat se per naturam veraciter & omnino æqualem. Rapina enim est, quando quilibet alienam rem per violentiam sibi vsurpat, quę sibi nõ cõpetit. Et per D rapinam diabolus æqualitatẽ Dei quæ sibi nullatenus cõpetebat, vsurpare voluit, cũ diceret: Ascendam super altitudinẽ nubium, similis ero altissimo. Sed ita filius per rapinam non æstima Isaiæ. 14 uit superbè patris æqualitatem habere se, sed (vt dictum est) sciuit naturaliter se æqualem prorsus esse. Vel secũdum alios codices, non rapinã esse arbitratus est esse se æqualẽ Deo .i. æqualitatẽ dei non arbitratus est alienã, sed suam: quia nõ alienũ iudicauit esse quod natus est, sed suũ. Quod erat æqualis Deo, nõ arbitratus est esse rapinam: quia nõ rapuit illam æqualitatẽ sed naturaliter habuit. Vnde & inter homines corporaliter conuersans, patrẽ suũ deũ dicebat, æqua- Ioan. 10. lem se faciens Deo, sicut in euangelio legimus. Non enim propter assumptionẽ hominis amisserat æqualitatem patris, quia nõ est mutabilis natura diuinitatis, vt possit minui vel augeri. Aequalitatem Dei non est arbitratus rapinam, id est, alienam, sed suam. Vel non est arbitratus E rapina, id est, violenta vsurpatione se æqualem deo, sed naturaliter habuit. sed tamen propter infirmorum salutem [semetipsum exinaniuit, id est, formã diuinitatis quã oculi videre nequeũt, nostris visibus ad tẽpus subtraxit, [accipiẽs formam serui, id est, hominis, nõ quærens quæ sua sunt, sed quę nostra. Et quippe semetipsum exinaniisse, est ab inuisibilitatis suæ magnitudine se visibilem demonstrasse, vt serui forma tegeret hoc, quod incircunscripte omnia ex diuinitate penetraret. Semetipsum exinaniuit, quia non in ea forma apparuit hominibus, in qua æqualis est patri. Exinaniuit se, non formã Dei amittens, sed formã serui accipiens. Forma serui accessit, nõ forma Dei discessit. Non amisit vel minuit quod erat, sed accepit quod nõ erat. Ac per hoc & minor factus est, & mansit æqualis. [in similitudinẽ hominum factus, id est, passibilis & mortalis, vt cæteri homines. [& habitu, id est, induta humanitate, nõ sibi, sed eis quibus in homine apparuit, inuentus vt homo, id est, habendo homĩe inuentus vt homo est. Non enim poterat F inueniri vt homo ab his, qui cor immundũ habebant, & verbum apud patrẽ videre non poterant, nisi hoc suscipiendo quod possent videre, & per quod ad illum lumen interius ducerentur. Habitus eius est humanitas, qua se velut indumẽto vestiuit. Habitus enim in ea re dicitur, quæ nobis vt habeatur accidit. Sed cum sint & alia quæ nobis accidunt vt habitũ faciant, nunc de ea re sermo est, quæ eum accidit, mutatur vt habitum faciat, & non mutat eum cui accidit, sicuti est vestis. Nam cùm deposita est, non habet eam formam quam sumit, eum induitur & inducitur mẽbris: sed ipsa membra, & eum induuntur, & cum exuuntur, in suo statu manent. Sic & habitus Christi assumptus est, vt communicaretur ineffabiliter & excellentius atque coniunctius, quàm vestis ad hominem cum induitur, nec mutaret assumentẽ. Igitur nomine habitus oportet intelligi non mutatum esse verbum susceptione hominis, sicut nec mẽbra veste induta mutantur, quanquam illa susceptio ineffabiliter susceptum susciperi copulauerit. Itaque appellatione habitus, ostendit quomodo

Universidad de Deusto
Biblioteca

G do sit in similitudinem hominum factus: quia non transfiguratione in hominẽ, sed habitu factus est, cùm indutus est homine, quẽ sibi vniẽs quodammodo atque cõformans, immortalitati & æternitati sociaret. Et non solum ita se inclinauit, vt qui deus erat fieret homo, sed etiã [humiliauit semetipsum] tam altũ [factus obediẽs] patri, vt per eius obedientiam saluaremur, qui per inobedientiam Adę perieramus. Obediens non solum vsque ad conuicia & opprobria, sed etiam [vsque ad motem:] & non ad qualẽcunq; mortem, sed ad [mortem crucis,] quæ cõtumeliosior & acerbior erat. Illa enim morte peius nihil fuit inter omnia genera mortium. Deniq; vbi dolores acerrimi exagitant, cruciatus vocatur, à cruce nominatus. Pendẽtes enim in ligno crucifixi, clauis aut ligno pedibus manibúsque confixi, producta morte necabantur. Nõ enim crucifigi hoc erat occidi: sed diu viuebatur in cruce, nõ quia longior vita eligebatur, sed quia H mors ipsa protendebatur, ne dolor citius finiretur. Et tam pesimam mortem saluator elegit, vt omnem mortem nostram occideret.

Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris.

Ipse se tantum humiliauit, vt vltrà non posset, [propter quod & deus] tantum [exaltauit illum,] vt vltrà non posset. Non enim maior humiliatio vel maior exaltatio fieri poterat. Deus illum secundum humanam naturam exaltauit, in quo & diuina natura potest dici exaltata secundum ostensionem, quia cœpit sciri quod e- I rat, sicut in assumptiõe infirmitatis dicitur exinanita. Sed & propter vnitatem personæ, potest diuinitas dici exaltata in humanitatis exaltatione. Deus exaltauit illũ, suscitans à mortuis & eleuãs in cælũ super omnes angelos ad dexteram suã. [& donauit illi nomẽ quod est super omne nomẽ,] vt in ipsa forma nominetur filius vnigenitus dei. Hoc & ante resurrectionem habuit, sed post resurrectionem quod erat manifestatum est, vt scirent homines & dęmones, & Locus obscurus. omnes ei genu flecterent. Post crucẽ manifesta tur quid à patre cùm generaretur accepit, cum à creatura cœpit sciri, homini nõ esse datũ nomen dei, sed æqualẽ qui se exinaniuit, cuius omnia à patre sunt. Tã præcellens nomẽ ei datũ est, vt omnia sint ei subdita, [vt ĩ nomine Iesu] exaltando [flectatur omne genu,] quod est euidens signũ subiectionis, cælestiũ. i. angelorum: & terrestrium. i. hominum: [& infernorum. i. dæmonum, quia & ipsi tremunt sub eius imperio & penitus subiiciuntur. Non ꝙ angeli vel dæmones habeant (vt nos) genua quæ flectant sed per simile dictũ est. Dũ enim videmus aliquem genua flectere alicui, credimus illum exhibere humilitatẽ & veneratiõnẽ ei, ante quem genua flectit. Sic cælestia & terrestria. i. beati, & angeli & sancti homines, & omni affectu piæ humilitatis Christo se libẽter subiiciunt. Infera quoque. i. dæmones, vt nequissimi serui tremunt sub eius dominio, & se subiectos metu eo gente fatẽtur. Sed & praui homines, vel in fine subiectos ei se animaduertent. Et non solum datũ est ei vt omnis creatura se ei subiiciat, sed & vt [omnis lingua confiteatur. i. omnes linguę gentium diuersarum, quę in mũdo sunt, cõfẽditer prædicent, [quia dominus Iesus Christus est in gloriã dei patris. i. eadem gloria honoratur qua pater, æqualis per omnia patri. Hoc enim vel sponte vel inuiti confitentur seu confitebuntur omnes boni & mali.

Itaque charissimi mei, sicut semper obedistis, non vt in præsentia mei tantũ, sed multo magis nunc in absentia mea, cum timore & tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona voluntate.

Christus (vt præmissum est) se humiliauit, obediendo vsque ad mortem, & propterea exaltatus est. [Itaque] & vos [charissimi mei] exemplo eius humilitate vos obedientes Deo, vt & vos similiter exaltari vestro modo mereamini, sicut à die cõuersionis vestræ [semper obedistis] deo & mihi vel præpositis vestris, ita nunc agite, [non tãtum] sicut [in præsentia mei] egistis, [sed multo magis] nunc agere laborate [in absentia mea,] scilicet [operamini vestram salutem, id est, bonis operibus agite vt digni sitis in æternum saluari. Et hoc facite non superbẽ, nõ præsumptuosè, sed [cum timore] intimæ humilitatis. qui enim semper timet ne cadat, humilis est. & cum tremore corporis, id est, & intus & extrà sitis omnino humiles in bonis quę agitis, vt nihil vobis, sed totum gratiæ dei adscribatis: quia nõ vos operamini, sed deus in vobis. Ideo M timendũ est. Ipse [est enim qui operatur in vobis & velle] bonum, [& perficere] illud pro sua [bona voluntate,] nõ pro meritis vestris. Quãdo iubet vt operentur, liberum eorum commit arbitrium. Sed ideo cum timore & tremore, ne sibi tribuendo quod bene operentur, de bonis tanquam suis extollantur operibus. Tãquam ergo interrogaretur Apostolus & diceretur ei, quare dixisti cum timore & cũ tremore, horum verborum rationem reddidit, dicẽs: Deus est enim qui operatur in vobis. Ne enim sibi inde aliquid darent quia dixit operamini, continuo subiunxit: Deus est qui operatur in vobis. Ideo cum timore & tremore. i. cum humilitate. Si enim timetis & tremitis, non extollimini quasi de vestris operibus, quia deus operatur in vobis. Timendum est vobis, ne forte quod datum est humilibus, auferatur superbis. Nam neque de perseuerantia boni voluit ipse sanctos in viribus suis gloriari, sed in ipso: quia eis non solum dat adiutorium, quale primo homini dedit, sine quo non possint perseuerare si velint, sed in eis operatur & velle, vt quia non perseuerabũt, nisi & possint & velint, perseuerandi eis & possibilitas & voluntas diuinæ gratiæ largitate donetur. Tãtum quippe spiritu sancto accenditur voluntas eorum, vt ideo possint, quia sic volunt: & ideo sic volũt, quia deus operatur vt velint. Sic operatur deus in eis velle. & pro bona voluntate quam operatus fuerit, operatur & perficere.

1. Petr. 4. *Omnia autẽ facite sine murmurationibus & hæsitationibus, vt sitis sine querela & simplices filij Dei, sine reprehẽsione in medio nationis prauæ & peruersæ, inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vitæ continentes ad gloriam meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, nec in vacuũ laboraui.*

B Dixi, vt operemini vestram salutẽ, id est, per bona opera conquiratis vobis æternã salutem. Sed omnia quæ facietis, [facite sine murmuratiõnibus.] Hîc adiungitur prædictæ humilitati patientia. Superius enim dictum est, cum timore & tremore vestrã salutẽ operamini: & nunc præcipitur, vt sine murmure cuncta faciant, id est, æquo animo laborẽt in operibus bonis, quę sibi iubentur à prælatis suis. Omnia facite sine murmurationibus, vt non sitis indeuoti in ipsis bonis quæ facietis, neq; fit vobis graue pro vestra salute laborare: [sine hæsitatiõnibus,] vt nõ hæsitetis in corde vestro, vtrum faciatis an nõ, bonum quod facere vultis, sed firma definitiõne bonũ omne quod agere proposueratis, per- Iacob. 1. ficite prompti, ne sitis animo fluctuantes. Qui enim hęsitat, sicut ait Iacobus, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur & circũfertur. Vel de præmio bonorũ operum non hæsitetis. Siue non hæsitetis pati pro Christo, sed prompti sitis. Et hæc ideo sic agite, [vt sitis sine querela, C id est, vt proximus non possit de vobis cõqueri: & quantum ad vos sitis simplices, id est, sine Matth. 6. duplicitate cordis: quia vir duplex animo, in- Luc. 6. cõstans est in omnibus viis suis, & nemo potest duobus dominis seruire. Duplex enim est, qui & Deo & seculo placere cupit, volẽs & in hoc mundo & in cælo diues esse. Sed vos qui [filij Dei] esse cœpistis, in simplicitate cordis quærite illum, vt sicut ipse vnus est, ita & vos ad imitationẽ eius simplices sitis, vt ei soli placere studeatis. Et etiam quãtũ ad exteros, sitis [sine reprehensione,] vt nihil reprehensibile possit in vobis ab infidelibus inueniri [in medio nationis,] id est, gẽtilium qui non sunt renati, sed sicut nati sunt carnaliter, ita viuunt. Nationis dico, prauæ per opera, [& peruersæ] per diuersas sectas. [Inter quos] gẽtiles lucetis exẽplo bonæ vitæ sicut luna & stellæ. & ideo maximè decet vos esse sine reprehensione. Lucetis [sicut lumi naria] cæli, quia sicut luna & stellæ nõ amittunt lucẽ suam propter noctem, sed magis lucẽt, sic vos mente in cælo fixi, licet inter tenebrosos & infideles sit vestra conuersatio, non obscurami- Ibidem. ni, sed magis lucetis bene operando. Hac sententia & laudantur & roborantur ab Apostolo D discipuli, vt quia se tales esse cognoscunt, studeant valentius perseuerare tales. Tales enim sancti de conuersatione quã habẽt in cælo, despiciunt omnia quæ iniqui faciũt in terra. Sicut stellas cæli non extinguit nox, sic mentes fidelium adhærentes firmamento sanctæ scripturæ vel cæleſtibus desideriis, non obscurat mundana iniquitas. Qui enim mente sunt in supernis Matth. 6. & de supernis cogitãt, sicut dictum est, Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum, de ipsis cogitationibus supernorũ patientes fiunt: & quicquid in terra fiat sic non curant, donec peragãt itinera sua, quẽadmodum luminaria cæli nõ curant quomodo exerceant dies & noctes, quãuis tanta mala videant fieri super terrã. Et sicut luminaria patienter ferunt, quicquid de eis homines fingunt, ita iusti debent patienter ferre oũs de se falsas criminationes. Nam qui perdiderit tolerantiam, nõ est quasi luminare clarus desuper, sed obscuratus est & de cælo cadit. Luce- E tis, inquit, sicut luminaria [in mundo.] Ac si dicat: Vos estis lux huius mundi, & estis eriã vasa Matth. 5. euãgelij, quia cõtinetis in cordibus vestris verbum euãgelicæ prædicationis, quo viuit anima vestra. nõ enim finitis illud à vobis effluere. Et hoc facitis [ad gloriã meam,] nedum ad vestrã: quia & ego de bona conuersatione vestra gloriam accipiam [in die Christi, id est, in die qua Christus iudicabit. Et vere tũc habebo gloriã, [quia nõ in vacuum, id est, non sine fructu, non frustra cucurri ad illam, quia vos & alij me prędicãte credidistis. Nõ in vacuum cucurri in via domini, [nec in vacuũ laboraui] in vinea eius, quæ est ecclesia, quoniam plenã mercedẽ recipiã. Vel cucurri in his quos facilè potui cõuertere, laboraui in illis quos difficilius conuerti.

Sed etsi immolor supra sacrificiũ & obsequium fidei vestræ, gaudeo & cõgratulor omnibus vobis. Idipsum autem & vos gaudete, & congratulamini mihi. F

Vestra religio sit ad gloriam meã in die iudicij, quia pro vobis laboraui. Nec tantũ hoc libẽter egi, [sed etsi immolor,] id est, occidor pro vobis, tunc gaudeo: hoc est, si sacrificiũ mei corporis addo [supra sacrificiũ vestrę fidei & obsequiũ.] Iam enim vestram fidem sacrificiũ Deo dignum obtuli, & obsequiũ bonæ operationis vestræ, qua Deo obsequimini, sacrificaui. Sed si etiã ipse pro vobis offeror, gaudeo, quia ad coronam pertingo: [& congratulor, id est, simul gratias ago omnibus vobis, quia estis mihi causa mortis qua vitã ingredior. Nec solus ego id agere debeo, sed etiam [vos gaudete idipsum,] hoc est, immolari pro me, si contigerit vobis: [& congratulamini, id est, grates reddite mihi, qui vobis causa sum vt martyres efficiamini.

Spero autem in domino Iesu, Timotheum me cito mittere ad vos, & ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. Neminem enim habeo tam vna- Actu. 16. *nimem, qui syncera affectione pro vo-*

bis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G bis solicitus sit. Omnes enim quæ sua
1.Cor.13. sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Experimentum autem eius cognoscite, quoniam sicut patri filius mecum seruiuit in euangelio. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox vt videro quæ circa me sunt Confido autem in domino, quoniam & ipse veniam ad vos cito.

Hanc quidem epistolã nunc mitto vobis per Epaphroditum, sed spero non in me, sed [in domino Iesu, id est, in misericordia saluatoris, [me cito mittere, id est, dirigere. [Timotheum ad vos, vt] sicut vos bono animo eritis, cùm cognoueritis quæ circa me sunt, ita [& ego bono animo sim] atque gaudeam, [cognitis quæ circa vos sunt,] vel aduersis vel prosperis. Ideo au
H tem magis Timotheum mittam quàm alium, quia [neminem habeo nunc tam vnanimem.] Hoc tempore multi cum Apostolo mercenarij erãt, filij vel pastores nulli, nisi Timothe⁹. Neminem, inquit, modò mecum habeo tam vnanimem .i. ita concordantem meæ voluntati in hoc negocio, [qui syncera .i. pura & non ficta cordis affectione. i. germana charitate [sit solicitus pro vobis. i. pro vestra salute. Multi enim videntur esse soliciti pro aliis, sed re vera non pro ipsis soliciti sunt, sed pro rebus ipsorũ quas habere cupiunt. Rectè dixi, quia neminem habeo tã vnanimem: [omnes enim] quos nũc habeo, quęrunt in vobis [quæ sua sunt,] nõ Christi lucra. Sic & modò faciunt in ecclesia mercenarij
Nota. sua quærentes. Quid est, sua quærentes? Non Christum gratis diligẽtes, nõ deũ propter deũ quęrentes, tẽporalia cõmoda cõsectãtes, lucris inhiantes, honores ab hominibus appetẽtes. Et quando hæc à prępposito amantur, atq; propter hæc seruitur deo, quisquis talis est, mercenarius
I est: inter filios non se cõputet. De talibus enim
Matt. 5. dicitur, quia receperunt mercedẽ suã. Nõ quærunt ea quæ sunt [Iesu Christi. i. multiplicationẽ boni gregis, religiosam cõuersationem subditorum, salutẽ animarũ. Et ideo nullũ istorum voluit nũc Apostolus mittere, sed Timotheũ, qui sicut pastor saluem gregis quęreret, atq; nõ solum verbo, sed & exemplo qualiter viuendũ esset, ostenderet. Timotheum quidẽ vobis mittam, vos [autẽ cognoscite experimentũ eius]. i. quomodo sum expertus fidelem in omnibus in vita & doctrina, [quia sicut filius patri] deuotè cãdo, i quo potuit experiri. Et quia de vobis solicitus est & mihi probatus, [igitur spero me hunc ad vos mittere] non post longa temporis spatia, sed [mox vt videro ea quæ circa me sunt, id est, quẽ exitum sint habitura, vtrum de his euadam an non. Et non solùm spero me eum mittere, sed etiam confido in dei misericordia, [quoniam & ego ipse cito, id est, nõ post multum temporis [veniam ad vos.]

Necessarium autẽ existimaui, Epaphroditum fratrem & cooperatorem & cõmilitonem meum, vestrum autem apo- K
stolum, & ministrum necessitatis meæ mittere ad vos, quoniam quidem omnes vos desiderabat, & mœstus erat propterea quòd audieratis illum infirmatũ. Nã & infirmatus est vsque ad mortem, sed Deus misertus est eius. Non solùm autẽ eius, verumetiam & mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. Festinantius ergo misi illum, vt viso eo iterũ gaudeatis, & ego sine tristitia sim. Excipite itaque illum cum omni gaudio in domino, & eiusmodi cum honore habete: quoniam propter opus Christi vsque ad mortem accessit, tradens animam suam, vt L
impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

Timotheum quidẽ (vt spero) mittam ad vos, & ipse veniã: sed interim [existimaui necessariũ esse mittere ad vos Epaphroditũ] cum hac epistola fratrem, id est, Christianum, [& cooperatorem] in prędicatione, [& commilitonẽ meũ] in bello contra dæmones & vitia, & contra omnes qui regno Christi resistunt, sed vestrum apostolum, id est, specialem doctorem, & ministrũ necessitatis meæ, id est, qui mihi ministrauit necessaria, vel necessitati inopię meæ ministrauit, siue de labore manuum suarũ, siue quod ab aliis fidelibus quæsiuit. Ideo volui eum mittere, quia vos omnes videre optabat, [& mœstus erat quoniam audieratis eum infirmatum] fuisse. Forsitan quia verberatus est ab infidelibus in ministratione. Nec falsus ad vos rumor de eius infirmitate peruenit, quia [& infirmatus est] ægrotatione sicut audistis: & hoc non leuiter, sed vsque ad mortis periculũ. [sed deus] miserãdo sanauit eũ. Et nõ solũ eius in hoc [miser tus est, sed etiã & mei, ne haberẽ tristitiam] de morte eius, super tristitiã quã habuerã de infirmitate eius, quę vobis nocebat. Et quia vos desiderabat, vósq; de eius lãguore timebatis, [ergo festinãtius,] quã fecissem nisi hoc euenisset, [misi illum, vt eo viso iterum gaudeatis,] qui prius de eo, cùm esset apud vos gaudeatis: [& ego sim] absq; tristitia, quam de vobis tristibus habebã. Ego quidẽ mitto illũ propter has causas, & vos [itaque excipite illũ] honorifice, non indeuoti, sed [cũ omni gaudio,] vt omne gaudiũ habeatis de aduentu eius, & illud gaudiũ sit [in domino. i. non vanum, non lasciuum, non immoderatum, sed pium & castum. Nec solum in principio lætantes illum excipiatis, sed postea conuersantem nobiscum [habetote in honore] virũ eiusmodi, quia iste vester apostolus est. Et merito debet honorari, [quoniam vsque ad mortem accessit propter opus Christi,] qui vo- M
nerat non ministrari, sed ministrare. Propter
opus quod CHRISTVS fecerat accessit iste
ad mortem

A ad mortẽ, quia ministrabat mihi de eleemosynis aliorum fidelium suo labore congestis, tradens ex deliberatione & exponens [animã suã, id est, vitam in mortis periculum, scilicet mori potius volens & animam reddere, quàm opus Christi quod in me exercebat, dimittere. Et ideo hoc faciebat, [vt impleret erga meum obsequiũ id quod ex vobis deerat:] quia vos mihi de bonis vestris dederatis, sed ille supplere studuit quod vos min⁹ feceratis: vel quia rem dederatis, sed qui ferret, ex vobis defuit, & ille attulit: vel quia quod miseratis defecit, ille mihi ex aliorum eleemosynis ministrauit.

CAPVT III.

Ecætero fratres mei gaudete in
D *domino. Eadem vobis scribere*
mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.
B *Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu seruimus deo, & gloriamur in Christo Iesu, & non in carne fiduciam habentes, quanquam & ego habeam confidẽtiam in carne.*

Nunc de synceritate fidei agere contra pseudo prædicatores scipit, quasi dicat: Illa quæ superius dixi, ita seruate, sed [de cætero] quod dicendũ est hoc facite, scilicet [gaudete in domino, id est omne gaudium sit vobis in Deo, non in carnalibus obseruantiis. Vel ita: Olim gauisi estis in seculo, sed de cętero viuẽdi spatio quod vobis supersit, gaudete iam in domino, vt quãdiu amodò vixeritis, sit vobis omne gaudiũ in eo. Non gaudeatis in carnalibus & secularibus, vt pseudo apostoli suadent, sed in domino, vt sæpe dixi vobis. Nam eadem quæ præsens dixi, id est, vt in domino tantum gauderetis, [mihi
C quidem non] est pigrum vel tædiosum [scribere vobis,] vt diuti⁹ maneat quàm verborũ prolatio, sed [vobis est] necessarium cõtra peruersos doctores. Videte enim canes, id est, cognoscite illos esse canes, hoc est, non ratione, sed cõsuetudine contra insolitam veritatem latrantes. Hæc est enim canum natura, vt cum quibus habent cõsuetudinem, siue illi boni sint, siue mali non ad eos latrent: insolitorum autem personis visis, etiam innocentibus, irritentur. Ita pseudo consuetudinem legis tenent & contra veritatis nuncios irrationabiliter latrant & mordẽt. [videte malos operarios .i. notate & cauete eosdẽ pseudo prædicatores, quia in agro dei super frumentũ seminant zizania errorum. [videte concisionem. i. eos cõcisos & excurtatos, quia carnem amputauerũt, sed vitia nutriunt, & à Christo cæsi .i. abcisi sunt. Hos voco concisionem, non circumcisionem, quia nos fideles, non illi, [sumus circũcisio] nõ carne, sed ratione. i. mũdati à superfluis vitiorũ. Hoc est, nos sumus iustitia, qui deo seruimus spiritu .i. toto mẽtis affectu, non carnali custodia literæ legis: [& gloriamur] non in nostris meritis vel in carnalibus obseruantiis, sed solo [Christo Iesu] & in eius gratia. Nõ carne, sed spiritu deo seruimus. Carne enim seruit deo, qui de rebus carnalibus spe rat se placere deo. Cũ verò & ipsa caro ad bona opera spiritui subditur, spiritu seruim⁹ deo, qui carnem domamus, vt spiritus obtemperet deo. Vel secundum alios codices, & maximè Græcos, spiritu deo seruim⁹, ea scilicet seruitute de
qua dictum est: Dominum Deum tuum adora- Deut. 6.
bis, & illi seruies. Ipse enim spiritus Deus est, & 10.
cui ab omnibus sanctis talis seruitus exhibetur. Ioan. 4.
Er gloriamur, inquit, in Christo Iesu, [& nõ in carne fiduciam habẽtes.] Respexit quosdam in carne fidentes, ipsi erant qui de carnis circumcisione gloriabantur. Non simus habẽtes fiduciam .i. spẽ salutis in carne. i. in carnalibus obseruantiis, vel generis nobilitate: [quãquam & ego habeam,] si voluero, [confidentiam] gloriãdi [in carne, id est, in carnis nobilitate, & carnali custodia legis.

Si quis alius videtur confidere in car- E
ne, ego magis, circumcisus octauo die, ex Actu. 13.
genere Israël, de tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, secũdum legem pharisæus, secundum æmulationem persequens ecclesiam Dei, secundũ iustitiam quæ in lege est, conuersatus sine quærela.

Ne putetis, inquit, me contemnere quod nõ habeo. Quid enim magni est, si homo abiectus, vel plebs ignobilis contemnat nobilitatẽ? Habeo ista, sed contemno: & ideo vos doceo talia contemnere, quoniam videtis me habere quod contemno. Nam [si quis alius] .i. à me diuersus qui vos decipere quærit, [videtur confidere in carne] quasi inde iustus, [ego magis] confido Gene. 17.
quàm ille pseudo. Et audi in carne fiduciam: circuncisus sum [octauo die] sicut lex iusserat. i. nõ proselytus, non aduena ad populum Dei, non maiõr circuncisus, sed à parentibus natus Iu- F
dæus, habeo circũcisionem octaui diei. Et sum [de genere Israël,] non alienigena: & non de viliori tribu, sed [de tribu Beniamin,] que dignior erat, quoniam procreata est ex Rachel dilecta vxore Iacob: & cum decem tribus in Samaria colerent vitulos, ista & tribus Iuda non recesserunt à templo domini. Et sum [Hebræus ex Hebræis] parentibus, id est, non de ignobili gente progenitus, sed ex eis qui fuerunt nati ex Heber filio Sale, filij Sem, maiores filij Noe. Sũ etiam [secundum legem, id est, secundum egregiam legis obseruationem, pharisæus, id est, diuisus ab aliis, vt pote religiosior. Nam primarij quidam erant & quasi ad nobilitatem Iudaicam segregati, non contemptibili plebi commixti, qui dicebantur pharisæi quasi diuisi. Et [secundum æmulationem] quæ in me seruebat [perse quens ecclesiam Dei] quia non eram piger Iudæus, sed quicquid erat quod legi meæ videretur aduersarium, impatienter ferebam, acriterque insequebar. Et [secundum iustitiam] legis,
quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

G quæ manus comprimit, non animum: & timore, non amore seruatur. conseruatus sum [sine querela, id est, sine clamore facto de me, quia nemo poterat conqueri quòd aliquam iniuriam ei feciſſem, contra legis inſtituta carnalia faciens. Hæc apud Iudæos nobilitas eſt, ſed apud Chriſtum quæritur humilitas.

Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtum detrimenta. Veruntamẽ exiſtimo omnia detrimentum eſſe propter eminentem ſcientiam Ieſu Chriſti domini mei. Propter quem omnia detrimentum feci & arbitror vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciam, & inueniar in illo, non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſed illã
H *quæ ex fide eſt Chriſti Ieſu, quæ ex Deo eſt iuſtitia in fide ad cognoſcendum illum & virtutem reſurrectionis eius, & ſocietatem paſſionum illius, configuratus morti eius, ſi quomodo occurram ad reſurrectionem quæ eſt ex mortuis.*

Ita diuerſis modis poſſum gloriari in carne, ſed non iam glorior in talibus. Sed omnia illa carnalia [quæ mihi] ante Chriſti notitiam [fuerunt lucra. i. vtilia & chara, hæc poſt fidẽ [arbitratus ſum detrimẽta ſalutis propter Chriſtũ,] qui in his prænunciatus fuerat. Et ſi adhuc iſta ſeruarẽ, eius aduentũ oſtenderẽ nondũ factum. Quæ enim venturũ eum ſignificabãt, ſi iam ſeruantur, veniſſe eũ negant. Et ideo ſunt detrimẽta, quia deſerunt veritatẽ fidei. Vnde paulò ſuperius Iudæi dicti ſunt concisio, quia carnalis circunciſio, plena abſciſio eſt à Chriſto. Nõ ſolum propter Chriſtum hæc arbitratus ſum detrimenta, veruntamen. i. ſed etiã [propter ſciẽtiam Ieſu Chriſti domini mei,] quam de eo habemus, eminentẽ omnibus ſciẽtiis aliis, vel quę eminet in eo plus quàm in aliis, [exiſtimo omnia] illa detrimentũ eſſe, quia retrahunt ſectatores ſuos à tam eminẽti ſciẽtia. Vel ita: Hęc olim fuerũt mihi lucra, ſed exiſtimo tamẽ nũc omnia ea detrimentũ eſſe & impedimẽtũ, propter ſublimẽ Chriſti ſcientiã, qua mihi innotuit eum eſſe Deum ſuper omnia, vt per eam ſcripturas intelligerem. Nam etiã ſi ipſum nõ poſſem aſſequi, vel propter ſolam eius ſcientiam quæ tãta & tam præcellens eſt, reſpuerem omnia illa veteta. [Propter quem] Chriſtum venerãdum, & propter cuius dilectionem omnia illa nõ ſolùm exiſtimo detrimentum, ſed & feci ea detrimentũ bonorum, viuendo ſpiritaliter & docẽdo, vt aliis appareret ea eſſe detrimẽtũ. & quod plus eſt, arbitror ea non tantũ vt detrimenta bonorum, ſed [vt ſtercora, id eſt, quæ coinquinent iam obſeruatorem. Et hoc ideo, [vt Chriſtum lucrifaciam, id eſt, in futuro Chriſtum habeam præmium, & hîc ſim in illo membrum. Quod aliter nequit fieri, ſcilicet rationabiliter attendendo, niſi [& inueniar in illo] fidele membrũ, K [non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt:] quoniam ea iuſtitia pœnã timet, non amat virtutẽ: [ſed illam quæ ex fide eſt Chriſti, quæ iuſtitia eſt ex deo,] nõ ex hominib⁹. Iuſtitia dico, manens [in fide:] quia ſicut ex fide nata eſt, ſic exiſtere non habet niſi ex fide. Iuſtitia in fide valente [ad cognoſcendum illum.] Quaſi dicatur: Qui in lege putat iuſtificari, non agnoſcit Chriſtum: ſed ego ex fide iuſtificari volo, vt agnoſcam illum, cur natus, cur paſſus ſit. & agnoſcam quæ eſt virtus [reſurrectionis eius, id eſt, iuſtificatio credentium, quia reſurrexit propter Ro. iuſtificationem noſtram. & agnoſcam [ſocietatem paſsionum eius,] quam bene noſcit, qui ſe per eam ad cæli gaudia peruenire credit. Vel iuſtitia in fide ad cognoſcẽdum eum, quia fides & in illa vita facit perfectè eum agnoſci, qui in iſta creditur & haberi virtutem reſurrectionis eius, id eſt, immortalitatem: quia noſtra reſurrectio eſt virtus & efficacia reſurrectionis eius, & in hac vita facit haberi ſocietatẽ paſsionũ eius, vt & nos patiamur aduerſa quęq; pro eo. niſi enim per fidem, nemo tanta pateretur. & configurationem mortis eius, vt moriamur ſicut ipſe, ſi opus eſt: vel moriamur ſemel vitiis, ſicut ipſe carne mortuus eſt ſemel. Sed litera ſic iungitur: Vt inueniar in illo non habens meam iuſtitiam quæ ex lege eſt, ſed eam quæ eſt ex fide, [configuratus morti eius, id eſt, per paſsiones cõſummatus vt ille, tentans [ſi quomodo occurrã] ætus ad reſurrectionẽ.] Si quomodo occurram, quia difficile eſt. Si quomodo contingat tum ex Dei miſericordia, tũ ex meo merito, vt occurrã Chriſto gaudẽs in iudicio, quod ſanctorum eſt tantùm, veniens ad reſurrectionem, [quæ eſt] non ex viuis, vt nunc, ſed [ex mortuis,] vt vltrà mori nequeãt. Hæc Apoſtolus idcirco ſe ita egiſſe vel agere commemorat, vt illi ſimiliter exemplo eius omnes legis carnales ritus contemnant, & per iuſtitiam fidei atque ſocietatem paſsionis Chriſti feſtinent ad regna cælorum. M

Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus ſim: ſequor autem, ſi quo modo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum à Chriſto Ieſu. Fratres, ego me non arbitror comprehendiſſe. Vnum autem, quæ quidem retrò ſunt obliuiſcens, ad ea verò quæ ſunt priora, extendens meipſum, ad deſtinatum proſequor, ad brauiũ ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Quicunque ergo perfecti ſumus, hoc ſentiamus: & ſi quid aliter ſapitis, & hoc vobis Deus reuelabit. Veruntamen ad quod peruenimus vt idem ſapiamus, & in eadem permaneamus regula.

Iſte qui ad tertiũ cælum raptus fuerat, & tãta ſcientia emicabat, putabatur iam comprehendiſſe, 2. Co.

A diſſe, quod alij ſequũtur, ſed ipſe hoc negat. Ne enim videatur ſuperfluum tot aduerſa pati, cũ fidem & alia bona habeat, ſubdit quaſi dicens: Merito pro illa gloria tantum laboro, quia non dico [quòd iam acceperim] aliquid, quia ſi quid gloriæ accepi, nihil eſt ad comparationẽ futurę aut ſi quid accepi de cognitione Chriſti, nõ dico quod in illa] iã perfectus ſim.] Et ſi ita de me quid de alijs? Nõ eſt quod iã acceperim, quod peto: aut iam perfectus ſim, vt nihil mihi deſit. Non dico, ſufficit quod egi: ſemper aliquid addo, ſemper ambulo, ſemper proficio, ſemper ſequor quod cõprehendere laboro, [ſi quomodo fiat vt comprehendam. i. perfectè teneam illud in eo modo. [in quo &] ego [ſum comprehẽſus à Chriſto Ieſu, id eſt, vt videam ipſum Chriſtũ ſicut ipſe me videt, & cognoſcam eum perfectè ſicut ab eo cognitus ſum, vt ſicut ipſe plenarie me videt & cognoſcit, ita ego plenarie humano modo eum cognoſcam. Vel comprehendã eũ, in quo & comprehenſus ſum ab eo, id eſt, vt vi-
Act.9. deam eũ in ea claritate, in qua mihi apparuit in
B via, quando me comprehendit. Ideo enim ſequor. Præuenit me iuſtitia eius, ſequatur eum mea. Cœperunt mirari qui audiebant Apoſtolum dicentẽ, non quia iam acceperim, aut iam perfectus ſim. Fratres, inquit, [ego non me arbitror iam cõprehendiſſe.] id eſt, nolite in me falli, plus me ipſe noui quã vos, ſcio quid mihi deſit, ſcio quid adſit. Ego me non arbitror apprehendiſſe. [Vnum autem] hoc me non arbitror apprehendiſſe. Multa habeo, ſed vnũ non dum apprehendi. Porrò vnum eſt neceſſarium. Luc.10. Vnam petij à domino, hanc requiram. Et quæ pſal.18. eſt illa? Vt inhabitem in domo domini omnib⁹ diebus vitæ meæ. Ipſum eſt vnum quod nondũ apprehendi. Et inquantum mihi hoc deeſt, intantum nondum perfectus ſum, quia nondum æqualis angelis. Quid ergo agis? quid agendũ exemplo tuo doces? Ea [quidem quæ ſunt retro,] id eſt, terrena quæ reliqui obliuiſcens. i. à memoria cogitationis auferrẽs, [ad ea verò quę ſunt priora,] id eſt, ad cœleſtia quæ ſunt eleuantia in diuina, extendens deſiderio meipſum, per ſequor, id eſt, perfectè ſequor mente & opere.
C Ante nos enim æterna ſunt, poſt nos temporalia: quia & illa pergentes inuenimus, & iſta recedentes quaſi poſt dorſum relinquimus. Vel ea quæ retro ſunt. i. præterita merita mea obliuiſcens, & quaſi pro nihilo ducens, ad futura me rita me extẽdo, ſemper addens aliquid. Adhuc enim proficio, adhuc ambulo, adhuc in via ſum adhuc me extendò: nondum peruẽi. Extendo me [ad deſtinatum. i. ad illud quod dei prouidẽtia mihi deſtinatum diſpoſuit, vel ad quod propoſui currere. Et perſequor, id eſt, ſequi nõ deſiſto vſque dum veniam [ad brauium ſupernæ vocationis dei in Chriſto Ieſu, id eſt, ad præmiũ in ſupernis dandũ, ad quod vocat me deus in filio ſuo. Et quandoquidem ego qui tantus ſum, non arbitror me comprehendiſſe, ſed adhuc ſequor ſi fortè comprehendam, [ergo quicunque ſumus perfecti, hoc ſentiamus] omnes ſcilicet nos nondum comprehendiſſe, ſed adhuc debere ſequi & proficere. Videtur Apoſtolus quaſi contrarius ſibiipſi. Quomodo enim ſtare poteſt ſententia, vt qui dixerat, Non quia D iam acceperim, aut iã perfectus ſim: dicat, Quicunque perfecti ſumus, hoc ſentiamus? Sed de duabus loquitur perfectionibus, oſtẽdens omnẽ hominem & vniuerſam creaturam, quanuis ad perfectionem venerit, tamen indigere miſericordia dei, & plenam perfectionem ex gratia non ex merito poſsidere. Et ideo perfectus erat Apoſtolus iuxta modũ humanæ poſsibilitatis, ſed adhuc perfectionẽ expectabat ex dono ſupernæ largitatis, vt æqualis fieret angelis. Erat perfectus viator, ſed nondum perfectus patriæ poſſeſſor. Et hoc de ſeipſo debet vnuſquiſque perfectus ſentire, & dum ſe viatorem & non habitatorem meminerit, ſtudeat ſemper ambulare & proficere, ne fortè vbi ſe ſatis egiſſe putauerit, ibi remaneat. Quæ ſententia multũ vtilis fuit nõnullis Philippenſiũ, qui iam ſe perfectos arbitrabãtur: ne putarẽt ſufficere ſibi perfectionem ſuã, & inciperent remiſſius agere, ac perirent. Hoc (inquit) ſentire, debetis quod imperfecti ſumus comparatione futuræ perfectionis, E & illuc tendimus. [Et ſi quid aliter ſapitis] vt paruuli. i. ſi iã putatis vos aliquid egiſſe vel ſcire, [& hoc vobis reuelabit deus, quod nõ rectè id ſapitis. Qui enim in pace catholica permanet, ſi quid aliter ſapit quã oportet, humili De⁹ Nota. reuelabit: ſi illud ſuperbus defendit, De⁹ abiiciet. Vel ſi quid nunc aliter ſapitis, quã in futuro ſapiẽdum ſit, quia modo per ſpeculũ videtis etiam hoc reuelabit Deus, quia clare faciet vos cognoſcere & ſe & omnia alia, quæ modo obſcure videtis. Vel ſi quid aliter ſapitis. i. ſi perfe 1. Cor. 15 ctam Chriſti notitiã vos comprehendiſſe putatis, & hoc idem vos male ſapere Deus per miſericordiã vobis reuelabit. Similiter & de aliis erroribus pro bona vita vos liberauit. Siue ita: Si quid modo aliter ſapitis quã in futuro & de Deo & de omnibus, etiam hanc imperfectam cognitionem vobis Deus per ſpiritum ſuum reuelabit. Vel ſi quid aliter ſapitis, & ſi quid melius ad cultum Dei excogitaueritis, ſiue in interpretationibus ſcripturarum aliter ſecũdum regulam veritatis ſenſeritis, etiam hoc donum Dei eſſe ſciatis, quia ipſa vobis hoc reuelauit. [Veruntamen, id eſt, ſed tamen teneamus om- F nes illud, [ad quod peruenimus, vt idem ſapiamus] credendo, [& permaneamus in eadem regula] diſciplinæ. i. rectitudine viuendi, ſcilicet vt nemo propter nouam inuentionẽ vel intelligentiam ſuam deſerat communẽ ſenſum fidei ſeu regulam iuſtè viuendi conſtitutam à patribus. Vel ita: Sentire debemus omnes quia non dum perfecti ſumus, nec plenariam Dei notitiã Nota. apprehendimus: ſed tamen illud ad quod peruenimus, id eſt, illam ſcientiam quam attigim⁹, tota mente teneamus, ſcilicet vt idem in fine ſapiamus, & in eadem vitæ regula maneamus, id eſt, nec diuerſa credamus, nec diuerſos viuendi ritus habeamus, ſed omnes vno modo ſyncere & munde credamus & viuamus.

Imitatores mei eſtote fratres, & obſeruate eos qui ita ambulant, ſicut habetis formam, noſtram. Multi enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *ambulant, quos sæpe dicebam vobis,*
Rom. 16. *nunc autem & flens dico, inimicos crucis Christi: quorum finis interitus, quorum Deus venter est, & gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Nostra autem conuersatio in cælis est, vnde & saluatorem expectamus dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ, secundum operationem virtutis suæ, quæ etiã possit subiicere sibi omnia.*

Idem (vt dixi) sapiamus & in eadẽ viuẽdi regula maneamus. Et in his, id est, in fidei vnitate & regula disciplinæ [estote imitatores mei fratres, id est, sicut me nostis idem sapere & eandẽ H regulam seruare, sic facite. Ac sicut ego, tradite obliuioni ea quæ retrò sunt, id est, præterita vitia, vt si vos delectauit aliquãdo vanitas, iam nõ delecter: & in anteriora. i. in profectum virtutũ atq; in æterna bona piis desideriis atq; conatibus semper extendamini. Extẽditur enim animus desiderio lætitiæ nondũ cõsequutæ. Et tota vita Christiani boni, sanctum desiderium est. In his & talibus me imitamini. [& obseruate,] id est, considerate diligenter & sequimini eos qui mihi sunt similes in via Dei, [qui ita ambulant .i. promouentur in operibus bonis, [sicut habetis formã nostram,] id est, sicut tradidi vobis formam recte ambulandi, vel exẽplo cõuersationis meæ, vel sermone prædicationis. Eos (inquam) qui ita ambulant, obseruate soliciti. [multi enim] sunt qui aliter incedunt, nec imitandi sunt, sed cauendi. Multi ambulant latam viam perditionis, id est, multi promouentur in via peruersæ actionis, quos esse [inimicos crucis Christi sæpe dicebam vobis,] dum præsens I essem. sed [& nunc] idẽ [dico, flens] tum de perditione eorum, tum de subuersione simplicium quos decipiunt. Inimici enim dominicæ crucis sunt pseudo prædicatores, quia dicunt mortem Christi nõ sufficere credentibus ad salutem sine carnalibus legis obseruationibus. Et ita conantur impugnare crucem soluatoris, ideóque merito pereunt. [quoniam finis] est interitus, id est, mors sempiterna, quia tunc non inueniũt auxilium crucis, cuius hostes fuerunt. [Quorũ Deus venter est,] quia quicquid faciunt, pro vẽtre faciunt. Vel escas quæ ventris sunt, Deum sibi faciũt, dum eas iustificare homines dicunt, & salutem animę putant in escis. [& gloria] eorum [in confusione ipsorũ,] quia in talibus gloriantur, vnde confundi & erubescere possent, id est, in pudẽdis membris suis circuncisis. [qui terrena sapiunt,] quia in lege nihil spiritaliter intelligunt, sed omnia carnaliter. Malis etiam catholicis conueniunt hæc verba. Et ipsi enim sunt multi, quia multitudo palearum abundat in area, & ambulant in ampla via quæ ducit ad perditionem. Ipsi sunt inimici crucis Christi, qui contra crucem semper faciunt. Cum enim K crux Christi in omnibus electis carnem affligat, & crimina mortificet, illi econtrario carnẽ voluptatibus fouent & vitia nutriunt. Ideóque finis eorum erit interitus perpetuus, quia propter solam fidem quam sine bonis operibus habuerunt, non euadent tormenta æterna. Quorũ Deus venter est, quia sicut deũ summo honore venerari deberent, & omnia meliora de rebus suis illi offerre, sic venerantur suum ventrẽ, offerentes ei precioſa & summo studio præparata ciborũ genera, ac semper dediti sunt vẽtris seruitio, colentes illum pro deo, nec reminiscẽtes creatoris sui. Et gloria eorum in confusione ipsorum, quia iam amissa peccandi verecundia, ex illis operibus nequitiæ gloriãtur de quibus eru- Phil. 3. bescere debuerunt. Qui terrena sapiunt, qua in terrenis nihil nisi quod vident, intelligunt: nec sensum mentis nisi in terrenis ponunt, sed semp cogitatione versantur in infimis. Sed [nostra cõuersatio] longe distat ab illis, quia iam secũdum fidem & secundũ spem [est in cælis.] Si L enim non est in cælis, quomodo habemus sursum cor? Corpore ambulamus in terra, sed corde habitamus in cælo. Sicut enim domus exterioris cõuersationis est ædificiũ quod inhabitat corpus, ita domus nostræ cogitationis est res quælibet, quã per dilectionẽ inhabitat animus. Omne enim quod diligim°, quasi in hoc quiescentes habitamus. Vnde nunc apostolus quia in supernis cor fixerat, in terra quidem positus, sed tamẽ à terra extraneus, de se, suiq; similibus dicit: Nostra conuersatio in cælis est, id est, & viuendo & intelligendo sumus angelis similes. vnde, id est, ex quibus præter cõmoda quæ iam habemus, [& dominũ nostrũ Iesum Christum expectamus] vẽturũ ad iudicium, saluatorẽ iam animarum nostrarum, & tũc etiam corporum. Nam ipse tunc reformabit, id est, in meliorem formam resuscitabit [corpus humilitatis, id est, vilitatis & deiectionis nostræ, id est, hoc corpus nostrũ vile & abiectum, quod nunc tot miseriis subiacet. Ita reformabit illud. i. pristinam M ei formam ita glorioſam in resurrectione restituet, vt sit [configuratum corpori claritatis suę, id est, assimilatum clarissimo corpori suo, quod sumpsit ex virgine, vt eandem claritatis figuram habeat corpus nostrum, quam habet suum, quando iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. Et hoc ipse faciet [secundum operationem] omnipotentiæ suæ, [qua possit] non solum corpus reformare, sed [etiã subiicere sibi omnia:] quia tunc omnino cõplebitur, Omnia subiecisti sub pedibus eius.

CAPVT IIII.

I *Itaque fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum & corona mea, sic state in domino charissimi.*

Quia Christus reformabit corpus humilitatis nostræ, & ad tantam perueniemus gloriã de tãta vilitate, [itaq; fratres mei] state in eo quod cœpistis, ne tantam gloriã amittatis. Vos dico, mihi

A mihi charissimi, quia multùm vos habeo charos [& desideratissimi,] quia multùm ego vos desidero, vel vos me: [gaudium meum, id est, de quorum fide & opere gaudeo: [& corona mea] in futuro, quia propter vos coronam gloriæ percipiam. Vos qui tales estis, state firmi [in domino sic, id est, vt ego vos stare docui, & vt cœpistis: vel sicut me & mihi similes scitis, quia tunc eritis charissimi.

Euodiam rogo & Syntychen deprecor idipsum sapere in domino. Etiam rogo & te germane compar, adiuua illas quæ mecum laborauerunt in euangelio, cum Clemente & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.

Euodia & Syntyche erant matronæ religioſę quæ prædicatores susciperе solebant. Et fortè audierat illas Apostolus à fide dissentire, ideo- B q; nominatim rogauit, vt idipsum quod cæteri saperent in domino .i. in eius fide. Quasi dicat: Omnes moneo stare, sed specialiter Euodiam & Syntychen, quia plus de eis timeo. [Etiam rogo & te ô germane compar, id est, coadiutor meus in prædicatione, [adiuua illas] firmando tuis exhortationibus & instructionibus atque orationibus, vt possint vnanimes stare in fide. quæ nõ sunt paruipendendæ, quia [mecum laborauerunt in euangelio .i. de labore suo ministrauerunt mihi stupendium in prædicatione euangelij. Laborauerunt (inquam) [cum Clemente,] qui in hoc laborabat, & cũ cæteris qui me adiuuabant. Iste Clemens fuit tertius papa Romanus. Vel adiuua illas cum Clemente [& cæteris adiutoribus meis, id est, tu & cæteri adiutores mei qui sunt Philippis, adiuuate illas. Adiutores dico, qui non frustra laborauerũt vt me adiuuarẽt, quia nomina eorum [scripta sunt in libro vitæ, id est, adsignata tenentur ad vi- C tam in memoria diuinæ prædestinationis. Quis est enim liber vitæ, nisi memoria Dei, in qua sunt illi qui viuunt in æternum?

Tertius. sed à Petro sed à Lino incipiat.
Apoc. 20. & 21.
1. Cor. 1. Iere. 9.

Gaudete in domino semper, iterum dico gaudete. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Dominus propè est. Nihil soliciti sitis, sed in omni oratione & obsecratione cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deũ. Et pax Dei quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras in Christo Iesu.

Lætatus in fide & operibus eorum Apostolus, vt alacres sint in his proficiẽtes, monet gaudere in domino, & id iterat, vt se in eis gaudere verè ostendat. Gaudete, inquit. i. cor vestrũ ex hilarate, & omne bonum vnde gaudendũ est, statuite vobis [in domino,] non extra. Et hoc adeò necessarium vobis est, quod [iterum dico gaudete,] vt tristitia seculi nullũ in vobis locũ inueniat, sed totos lætitia spiritalis vos repleat. Gaudete in domino, & non per interualla, vt D modò gaudeatis, modò nõ gaudeatis [sed semper] gaudeatis, siue in prosperis, siue in aduersis Et non semel dico, sed iterum vt gaudeatis, cõfirmans & inculcans repetita commonitione gaudiũ. Gaudete, sed in domino, non in seculo Sicut enim nemo potest duobus dominis seruire, sic nemo potest & in domino & in seculo Matth. 6. Luc. 16. gaudere. Contraria enim sunt hæc duo gaudia. Nã seculi gaudium est impunita nequitia. Luxurientur homines, fornicentur in spectaculis, nugentur in ebriositate, ingurgitẽtur turpitudine, & ista mala non impediat fames, non belli, vel alicuius rei timor, non aliquis morbus non aliqua aduersitas, sed sint omnia redundantia in pace carnis, in securitate mentis, & videte secuIi gaudium. Et ideo non in seculo gaudete, sed in domino, id est, nõ in iniquitate, sed in veritate: non in flore vanitatis, sed in spe æternitatis. In domino sit gaudium vestræ mentis, sed homines videant modestiã vestræ conuersationis vt exemplo vestro discant modeste agere. Mo- E destia quasi modi statio dicitur, quando modus seruatur in omnibus. Modestia est in animo, cõtinens moderationem cupiditatum. Modestia in operatione, modificans omnes actiones, similiter & in verbis. Hęc modestia tantùm fulgeat in vobis, vt [nota sit in omnibus hominibus:] fidelibus, vt imitentur: infidelibus, ne possint reprehendere. Modestiã morum seruate, quia [domin° propè est,] vt auxilietur vobis assiduè nisi per socordiã vestram defeceritis. Etsi enim super omnes cœlos ascendit corpore, non tamẽ recessit maiestate. Vbique præsens est, qui fecit omnia. Dominus prope est, paratus dare quicquid opus est vobis in spiritualibus & corporalibus. Et ideo solicitudinẽ vanı timoris abicite, quia & in bonis operibus vestris aderit dominus vobis adiutor, & in passionib° quas pro nomine eius perferetis, nec alimenta vobis corporea denegabit. [Nihil] ergo, id est, de nulla re [soliciti] & timidi [sitis] quasi de futuro, sed estote sine mundi solicitudine, habentes promissa dei pro oculis, & ab ipso petentes omnia. F Non sitis (inquã) soliciti, sed petitiones vestræ de his quę vultis accipere, ita sint vehemẽtes & instantes, vt [innotescant apud deum, id est, perueniant ad deum, hoc est, acceptabiles sint deo qui omnia nouit, sed ea scire dicitur quæ eligit & approbat. Vel vobis innotescant apud deum per tolerantiam, non apud homines per iactantiam. Aut fortè innotescãt etiã angelis, qui sunt apud deũ, vt quodã modo offerãt deo & de his consulant: & quod deo iubente implendum esse cognouerant, hoc vobis vel euidenter vel latẽter reportant. Petitiones dico factæ [in omni oratione .i. in oratione quæ nihil de his quæ oranda sunt prætereat, sed omne quod expedit, orando petat à deo: [& obsecratione,] quæ cũ adiuratione sacrorũ fiat, cũ [gratiarũ actione,] de acceptis beneficiis: quia qui vult alia impetrare, debet ex perceptis gratus esse. Vel secundũ alios oratio est pro præteritis excessibus ac delictis, obsecratio autẽ pro adipiscendis futuris bonis, gratuitũ actio pro collatis beneficiis, petitio verò de rebus nominatim necessariis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

A Et talibus quidem precum modis hortor vos vt insistatis, & deum (sine quo humanus labor inutilis est) oro vt præster effectum, scilicet vt [pax dei] qua in seipso pacatus est, & cuius participatione pacificantur angeli & homines, [custodiat corda vestra, quæ exuperat omnem sensum, id est, omnem intellectum hominũ & angelorum: quia pacem dei, qua deus ipse pacat? est, sicut deus nouit, nec nos, nec angeli nosse possumus. Sed quia & nos pro modo nostro pacis eius participes facti sumus, summam in nobis atque inter nos & cum ipso pacem, quantũ nostrum summum. hoc modo iuxta suum modum sciunt eam sancti angeli, homines autem nunc longe infra scientiam istam sunt, quantocunque prouectu mentis excellant. Videmus enim nunc per speculum in ænigmate, Cũ verò æquales angelis fuerimus, tunc (sicut illi) facie ad faciam, id est, manifeste videbimus: tantáque pacem habebimus erga eos, quantá & ipsi erga nos: quia tantum dilecturi sumus, quantum ab eis diligimur. Itaq; pax eorum nota nobis erit, quia, nostra talis ac tanta erit, nec præcellet tũc intellectum nostrum. Dei verò pax, quæ est illis erga eos, & nostrum & eorum intellectum sine vlla dubitatione præcellit. Et ista pax dei custodiat [in Christo Iesu] corda vestra, id est, volũtates vestras, [& intelligentias vestras,] vt extra Christum nihil appetatis vel intelligatis. Contra illecebras seculi custodiat corda, & cõtra fraudes pseudo prædicatorum custodiat intellectus vestros. Corda custodiat contra aduersa omnia, intelligentias contra errores.

Locus obscurus.

1. Cor. 12. B

De cætero fratres, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcũque iusta quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus si quæ laus disciplinæ: hæc cogitate, quæ & didicistis, & accepistis, & audistis & vidistis in me: hæc agite, & deus pacis erit vobiscum. C

In conclusione quæ ad perfectionem sunt, exponit Apostolus. Quasi dicat: Hactenus contra persecutores & cõtra pseudo prædicatores vos monui, sed [de cætero] monendi genere, quod ad mores optimos pertinet, nunc breuiter dicã scilicet cogitate & agite [quæcunque sunt vera & quæcunque] sunt [pudica,] vt nec in cogitatione, nec in actione falsum aliquid aut libidinosum admittatis, sed in omni sermone veredici, & mente & corpore pudici sitis, ne vel in aspectu vestra sit aliquid lasciuiæ. Similiter [quæcunque iusta, & quæcunque sancta, cogitate & & facite. Iusta ad proximum sancta in propria vita .i. erga proximum instè seruanda. sancta. i. animas & corpora sanctificata. Qui semper cogitat & agit quę iusta sunt, nec deo, nec homini facere potest iniuriam. Et qui sancta cogitat & facit assiduè, nulla potest macula sordidari. [quæcunque amabilia] cogitate & facite, id est studete vt dicta & facta vestra in bono placeant hominibus, quatenus per hoc ad imitationem vestram eos alliciatis, sicque deo iungatis. [quę cunque bonæ famæ] sunt, ea similiter cogitate & facite, ne de vobis habeatur mala opinio, sed bona, vt prosit aliis. Sanctorũ enim cõuersatio etiam cauta debet esse, ne forte cùm mala vita non sit per lasciuiam, mala sit fama per negligẽtiam. Nec audiendi sunt, qui quando reprehensi in aliqua negligentia sua, per quã fit vt in malam veniant suspitionem, vnde suam vitam longe abesse sciunt, dicunt sibi coram deo sufficere conscientiam, existimationem hominum nõ solum imprudenter, sed etiam crudeliter contemnẽtes, cũ occidunt animas aliorũ, siue blasphemantiũ vitam dei, quibus secundum suam suspicionem, quasi turpis quæ casta est, displicet vita sanctorum, siue etiam cum exculatione imitantium, non quod vident, sed quod putãt. Proinde quisquis à criminibus flagitiorum atque facinorum vitã suam custodit, sibi bene facit: quisquis autem famã, & in alios misericors est. Nobis enim necessaria est vita nostra, aliis fama nostra. Et vtique etiam quod aliis mini- D E
stramus misericorditer ad salutem, ad nostram quoque redundat vtilitatem. [Si qua virtus] est hanc sectamini. [si qua laus disciplinæ,] hãc habete. virtus sit in vobis, & post sequatur laus, vt homines qui virtutem vestram laudabunt, proficiant. Vel cogitate & facite ea quæ sunt bonæ famæ, si qua virtus est in eis, vel si qua laus disciplinæ Christianæ. Nõ enim curãda est bona fama de viribus vel scientia vel aliis secularibus [hoc] (inquã) [cogitate, id est, in memoria vertate. [quæ] omnia [& didicistis] me docẽte, [& accepistis] vt digna teneri, quia vobis accepta & grata fuerunt postquam ea didicistis. [& audistis ea in me esse, & vidistis. Hæc agite, id est, non tantùm cogitate sed & actu implete: & tunc [deus] dator [pacis, erit vobiscum,] adiuuans vos hæc facere. Qui enim sic vixerit, non solum cum deo pacem habebit, sed & ab omnibus ferè hominibus amabitur.

Gauisus sum autem in domino vehementer quoniam tandem aliquando reflоruistis pro me sentire, sicut & sentiebatis, occupati autem eratis. Non quasi propter penuriam dico. Ego enim didici in quibus sum sufficiens esse. Scio & humiliari, scio & abundare. Vbique & in omnibus institutus sum, & satiari, & esurire, & abundare, & penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat. Veruntamen bene feciſtis communicantes tribulationi meæ. F

Bona acta eorum memorat, & gratias agit, vt incitet eos ad talia feruentius agenda, quasi dicens: Ego vos ad futura religiõis studia moneo sed de præteritis beneficiorũ vestrorum studiis gaudeo & [gauisus sum vehementer,] nõ in dono quod promisistis, sed [in domino,] qui vobis inspirauit hanc charitatẽ, & redditurus est remunerationem. [quoniã tandem. i. post multa tempora, aliquando, id est, aliquo tempore, quia non omni potuistis: reflоruistis, id est, primum largitatis florem resumpsistis, vt aliqua daretis mihi sicut olim dare solebatis. Largitio enim est flos, quia inde fructꝰ æternæ vitæ procedit. Et ab hoc flore quadã sterilitate marcueratis, ac velut hyemis frigore torpueratis. Sed nũc velut austro flante sancto spiritu ver ad corda vestra rediit, & reflоruistis velut bonæ arbores. Reflоruistis [sentire pro me, id est, compati mihi pro me, quia mihi prodest vestra compassio. Sentire pro me. i. vt sentiretis quod me pũgebat, [sicut &] prius sentiebatis ministrãtes mihi. Nec aliqua mala causa hoc intermisistis, sed [occupati eratis & impediti aliquibus aduersis vel actionibus. Imprudẽter delinquentes Galatas apertè increpat superius, dicens, O insensati Galatæ, quis vos fascinauit? Nunc verò cul pas istorum verecundantium quasi compatiens reprehendit, vt & illorum culpas increpatio detegeret, & horum negligentiam sermo mollior velaret. Simuliter vnusquisque rector ecclesiæ iuxta modum culpæ debet vnumquenque rationabili discretione increpare. Gauisus sum & reflоruistis. [Non quasi propter penuriam hoc dico, id est, non dico me gauisum esse quasi propter penuriam meã, quem consolati estis: quia non propter angustiam meam quæ relaxata est sed propter affectum vestrum gaudeo. Vel non dico ista quasi propter penuriam meam adhuc releuandam, vt per hæc dicta vos inuitare studeam, vt iterum suppleatis inopiam meã. [Ego enim didici] & à deo & ab vsu quotidiano [esse sufficiẽs, id est, contentũ rebus [in quibus sum] siue paruis, siue magnis. Nã [& humiliari] pauertate] scio,] quia non inde frangor: [& abũdare] rebus [scio,] quia non inde erigor. [Vbique, id est, in omni loco, siue Romæ, siue alibi, siue corã principibus siue aliis sim positus, [& in omnibus. i, in omni genere rerum [institutus sum] & doctus à deo. scilicet [& satiari,] ne noceat satietas: [& esurire] tolerabiliter, [& abundare] humiliter, [& penuriam pati] moderanter Hæc scio, & possum exequi omnia ista, eo confortante qui docuit. Magna scientia est, scire humiliari & abundare, satiari & esurire, abundare & penuriã pati. Quem enim penuria sua non frangit, à gratiarum actione non retrahit, in rerũ temporaliũ desiderio non accendit, scit humiliari. Hoc enim loco Apostolus humiliari dicit penuriam pati. Nam statim ecõtrario subiunxit, scio & abundare. Qui enim acceptis rebus nõ extollitur, qui per eas ad vsum vanę glorię nõ intorquetur, qui solus nõ possidet quod accepit, sed hoc eũ indigẽtibus misericorditer diuidit, scit abundare. Qui acceptis alimentis non ad ingurgitationem ventris vtitur, sed ad reparationẽ virtutis, nec plus carni tribuit quã necessitas petit, scit satiari. Qui alimẽtorũ inopiã sine murmuratiõe tolerat, nec pro necessita te viꝰ aliquid agit vnde anima peccati laqueũ incurrat, scit esurire. Quem ergo nec in abũdantia superbia eleuat, nec in necessitate cupiditas irritat, nouit abundare, nouit penuriã pati. Vbi cùm statim Apostolus subderet, [omnia possum,] adiunxit [in eo qui me confortat.] Ecce in altum ramus producitur, sed quia in radice se tenet, in viriditate permansit. In altũ enim surgens arescceret, si se à radice diuisisset. Sibi enim nihil tribuit, qui omnia se posse non in se, sed in domino qui se confortat, fatetur. Ego quidẽ inquit, hæc omnia scio & possum: sed [tamen] vos [bene feciſtis] quantum ad vos, qui quod rustum est expleuistis, [cõmunicantes] vestra bona [tribulationi meæ.] Inde mihi placet actio vestra, quia bene egistis ministrantes mihi misericorditer in afflictione mea, non quia mihi res misistis quibus carere possem.

Galat. 3. B C D E F

Scitis autẽ & vos Philippenses, quòd in principio euangelij quando profectus sum ad Macedoniã, nulla mihi ecclesia cõmunicauit in ratione dati & accepti, nisi vos soli, quia & Tessalonicã semel & bis in vsum mihi misistis. Non quia quæro datũ, sed requiro fructũ abundantem in ratiõe vestra. Habeo autẽ omnia & abũdo, repletus sum acceptis ab Epaphrodito quæ misistis in odorem suauitatis, hostiã acceptam, placẽtem deo. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum diuitias suas in gloria in Christo Iesu. Deo autẽ & patri nostro gloria in secula seculorum, Amẽ. E

Vos communicastis & nunc & olim mihi res vestras, sed alij non. Nam [scitis & vos Philippenses,] sicut & alij & plures, [quòd in principio euangelij, id est, quando prius prædicaui vobis euangeliũ, [nulla ecclesia] nisi vestra [cõmunicauit mihi in ratione dati & accepti, id est vt rationabiliter considerat quod deberet dare carnalia, qui accipiebat spiritualia, iuxta illud: Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? [Vos soli] communicauistis, [quia] non tantũ cum essem præsens apud vos, hoc feciſtis: sed [& Thessalonicam. i. apud illam vrbem morãti [misistis mihi] de rebus vestris [in vsum semel &] iterũ. Hoc memorat Apostolus, vt quasi laude digni magis studeant prædicatoribꝰ ministrare, & ne illi putarent eum fuisse oblitũ charitatis sæpe sibi impensæ. Qui ab eis hæc nõ refutabat, quia non idcirco dabant, vt vellent eum vitiis suis parcere. A cæteris verò non accipiebat, ne autoritatẽ sibi correctionis minueret & ne fortè illis esset graue, cibum ei corporalem impendere. Dico (inquit) vos bene feciſſe, nõ vt ego implear, sed ne vos inanes sitis. Et hoc est: [Nõ dico ideo, [quia quæro datum]vestrũ, sed requiro fructũ] dati [abundantem in ratione vestra,] non mea. Datum est res ipsa quæ impenditur, veluti nũmus, cibus, vestis. Fructus verò dati est, si benigna mente futuræ mercedis studio aliquid impẽdatur. Ergo datum in re accipimus, fructum in corde. Vnde & idem fructus

1. Cor. 9. F

Universidad de Deusto
Biblioteca

G in ratione, id est, in cordis lumine, debet abundare. Vel in ratione eorũ debet abundare, vt cũ rationẽ de suis actibus deo reddiderint, abũdet eis fructus iustitiæ. Quia igitur discipulorũ suorum Apostolus mercede potius quàm munere pascebatur, nequaquam datum, sed fructum se quærere fatetur. Vnde & subdit protinus, dicẽs: [Habeo autẽ omnia & abundo.] Quasi dicens: Non quęro datum, sed habeo omnia. quia deum habeo, in quo omnia possideo: & abundo non in vno, vt in alio egeam, sed [repletus sum,] quoniã nihil deest timentibus deum. Re-
Psal. 23. pletus sum, etsi nihil dedisse tis: sed [acceptis ab Epaphrodito] vestris muneribus, [quæ misistis] mihi [in odorẽ suauitatis, hostiam acceptã, placentẽ deo, id est, quæ placeret deo vt suauissimus odor puræ orationis. Quod enim odor
Apo. 5. sit oratio, testatur Ioannes, vbi se vidisse refert seniores habentes phialas aureas plenas odoramentorũ, quæ sunt orationes sanctorum. Sed & istorum munera dicũtur nunc odor suauitatis, quia orant pro eis, sicut scriptum est: Conclude
Eccle. 29 eleemosynam in corde pauperis, & hæc pro te
H exorabit ab omni malo. Sunt & hostia, quia data sunt ab eis, vt vincerent hostes suos, vel quia vicerant. Et hæc hostia accepta est deo & placens, quia deus accepit eam placitè. Vos me repleuistis vestris bonis, sed deus meꝰ repleat vos suis. Proprio exemplo declarat Apostolus quia pro his orare debemus, à quibus tẽporalia bona percipimus. Deus [omne desideriũ vestrum impleat,] largiendo bona omnia, quæ desideratis, vt nihil vobis desit ex his quæ optatis. Et hoc faciat [secundũ diuitias suas, i. secũdũ quod ipse est diues, & plus dare potest quàm quis mereatur. Impleat (dico) vestrum desideriũ, nõ in terrenis, sed [i gloria] supernæ felicitatis, & hoc [in Christo Iesu,] vt in eo perẽniter deliciis affluatis. Cuius beneficiis non simus ingrati, sed gratias ei semp & laudes referamꝰ, scilicet [deo] qui nos creauit, [& patri nostro] qui nos in filios adoptauit, sit [gloria:] & nõ ad horã, sed [in secula seculorum, id est, in æternum. [amen.]

Salutate omnem sanctum in Christo
I *Iesu. Salutant vos qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti, maximè autem qui de Cæsaris domo sunt.*

[Salutate,] inquit, [omnẽ] apud vos manẽtẽ [sanctum in Christo Iesu, id est, qui nõ in lege, sed i Christo sanctus est, & nihil sanctitatis nisi in Christo habet & à Christo. [Vos] autẽ [salutãt fratres. i. filij catholicæ matris ecclesiæ, [qui mecum sunt. i. morantur. Nec ipsi solùm, sed & [omnes sancti] qui sunt Romæ. Oẽs quidẽ vos salutãt, sed maxime illi qui sunt de domo Cęsaris. i. Neronis. In hoc multũ cõfirmat eos i fide, dũ ostẽdit eos pręcipue diligi & specialiter salutari ab his, qui Christianę religioni iã deseruiũt i domo Cęsaris. Nec vltrà debere tribulationes metuere, quasi graues & diu permansuras, cũ iã cõsiliarij & amici imperatoris sunt Christiani.

Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro. amen.

[Gratia Christi Iesu domini nostri sit cũ spi- K
ritu vestro,] vt quod spiritꝰ per liberũ arbitriũ bene voluerit, adiuuante gratia possit implere, *psal. 77*
ne sitis generatio quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum deo spiritus eius. Cũ deo enim debet credi spiritus noster, quia nisi credi derimus quod spiritus nostræ volũtatis per seipsum nihil potest sine adiutorio gratiæ dei, nihil vnquam boni facere poterimus. [Amen.]

Epistolæ ad Philippenses finis.

PRAEFATIO IN EPIstolam Pauli ad Colossenses.

E St ciuitas in Asia nomine Colossæ, vnde Colossenses dicũtur. His non ipse Apostolus prædicauit, sed eius discipuli Epaphras & Archippus, quando ex his originem ducebant. Epaphras enim quæ à Paulo didicerat prædicans eis, cõuertit illos, & factus est apostolus eorũ, Archippus verò episcopatũ super eos accepit. Superuenientibus autem pseudo apostolis, & earales obseruantias prædicantibus, dubiũ fuit quibus potius L
credẽdũ esset. Vnde Paulus cuius autoritas celebris erat, quasi medius iudicat quę pars sit potius tenẽda. Describit autem Christum & eius beneficia, quomodo est sufficiẽs ad omnia: carnalia verò omnino improbat, vt deinceps syncere fidem Christi teneant. Instruit & moraliter, eos firmans quod illi docuerant. Vnde sit vt hæc epistola maguam affinitatem & similitudinẽ habeat cum illa quæ est ad Ephesios. In illa quippe & in ista simili modo cõmendatur eminentia diuinorum beneficiorum, & carnalium obseruatio legis destruitur, & mores dei instruuntur.

EPISTOLAE PAVLI ad Colossenses.

CAPVT I.

Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatẽ dei, & Timotheus frater, his qui sunt Colossis, sanctis & fidelibus fratribus in Christo Iesu: Gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo. M

Quia Paulus apostolus gentium constitutus erat, ideo istis qui gentiles erant, purè se scribit apostolum, licet eis per se nõ prædicauerat, sed per discipulos suos. Nã & istis erat apostolus. At cõtrà in epistola quam scripsit Hebræis, nõ se dixit apostolum, quia nõ erat apostolus Hebræorum, sed gentilium. [Paulus] cuius dicta sunt authentica, quia est [apostolus, id est, legatus Iesu Christi: & hoc non per sua merita vel per humanam electionem, sed per voluntatem dei, contra cuius voluntatẽ faciunt pseudo apostoli. [& Timotheus frater,] qui est vir magnæ autoritatis, mandant ea quæ sequuntur [his qui sunt Colossis,] nõ quidem idololatris, sed [sanctis & fidelibꝰ fratribus, id est, maioribus & minoribus Christianis. Sanctis, id est, in diuina religione promotis: & fidelibus, id est, qui iam fidem habent, sed nondum in sancta conuersatione sunt promoti. Vel eisdem sanctis & fidelibus, id est, bonos mores & fidem habẽtibus, & hoc [in Christo Iesu, id est, in Christi gratia nõ in le-

A in legis obseruantia, nec in viribus liberi arbitrij. Quid volunt aut quid petunt? vt [gratia vobis] sit [& pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo.

Gratias agimus deo & patri domini nostri Iesu Christi, semper pro vobis orãtes, audientes fidem vestram in Christo Iesu & dilectionẽ, quam habetis in sanctos omnes, propter spem quæ reposita est vobis in cælis, quam audistis in verbo veritatis euangelij, quod peruenit ad vos, sicut & vniuerso mundo est & fructificat, & crescit: sicut & in vobis ex ea
B *die, qua audistis & cognouistis gratiam dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra charissimo cõseruo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Iesu, qui etiam manifestauit nobis, dilectionem vestram in spiritu.*

A gratiarũ actione inchoat, vt eos sibi beneuolus reddat, & ad gratias deo semper agendas pro acceptis beneficiis accendit. Scribit autem à Roma. [Gratias, inquit, agimꝰ] ego & Timotheus. i. gratiosas laudes referimus deo, quia vobis omnia dedit bona quæ habetis. Ideo gratias illi agimus, non vobis. Gratias agimus [deo id est, creatori Iesu Christi, secundum quod homo est: [& patri] eiusdem [Christi Iesu domini nostri,] secundum quod deus est, qui per eundem mediatorem vobis omnia tribuit. Nos deco, [semper orantes pro vobis,] vt crescatis & proficiatis die ac nocte, vel quoties oramꝰ. Gratias agimus, [audientes. i. quia audiuimus [fidẽ vestram esse in Christo Iesu,] quia & fides vestra donũ dei est. Alioquin non essent illi agen
C dæ gratiæ pro ea. & quia audiuimus [dilectionẽ quam habetis] non ociosam, sed bonis operibꝰ redundantem, non in quosdam [sanctos, [sed in [omnes,] quoniam beneficia vestræ charitatis abundant in eos, quos viuere sancte nostis. Ideoque grates illi referimus, qui vobis talem inspiraunt charitatem. Et hæc non propter humanam laudem, sed [propter spẽ quæ vobis est in cælis reposita,] quæ non apparet modo, sed tamen est vobis in cęlis, tutoque loco seruatur: hoc est, propter vitam perennẽ, quã vos in cælis assecuturos speratis. Et quomodo res tam larens speratur? [Quã audistis, inquit. i. quia audistis illam [in verbo veritatis]. Vel quia spem non habetis à vobis, sed à deo: quia in verbo. i. in prædicatione non falsitatis, sed veritatis: nec cuiuslibet veritatis, sed] euangelij, id est, boni nuncij, quo annunciatur deus homo factus esse vt homines deos faceret, id est, angelis pares. & ne ipsi dissimularent se euangeliũ audisse, quasi non esset eis prædicatum, sed alios audisse inde dit: [Quod] euangeliũ [peruenit ad vos,] subauditur, etsi non per me, tamẽ per eos qui di- D
dicerant à me sicq; veritas vos non latuit. Rursum ne illi superbirent quasi ad eos peruenisset euangeliũ, & cæteras gentes deuitasset, subdit: Ita peruenit ad vos. [sicut & in vniuerso mũdo .i. non soli vos audistis illud, sed & omnis mundus: quia non est aliquod mũdi regnum, in quo Christi nomen non sit prædicatum. Vel ita purè & verè peruenit ad vos, sicut per me & alios venit in vniuersum mundũ, & adhuc est & manet in eo .i. non minus est vobis factum quàm aliis ecclesiis. & cum sit in mundo euangelium [fructificat] ibi per bona opera intellectus. [& crescit] augmento scientię & numero fidelium non quod plus habeant alij quã vos, sed ita est factũ, illis, [sicut & in vobis.] Et ideo nihil debetis superaddere vel mutare, sed ita vt didicistis euangeliũ syncęriter seruare quod totꝰ seruat mũdus, ne vos soli dissentiatis ab vniuerso orbe. Sicut in orbe terrarum, ita & in vobis est E
& fructificat & crescit [ex ea die qua audistis] illud, quia non fuistis rebelles, sed mox credere cœpistis & fructificare. vel in die. i. illuminatio ne cordis audistis credẽdo, [& cognouistis] discernẽdo [gratiã dei. i. remissionem peccatorũ & cætera dei dona gratuita [in veritate,] nõ in fictione: quia veraciter dat ea deus, nõ fingitur dare. vel in veritate prædicationis ea cognouistis, [sicut didicistis ab Epaphra.] Epaphrã modo laudat, & de Archippo tacet, quoniã Epaphras erat valde feruens studio charitatis & solicitus & apostolus eorũ: Archippus verò episcopus, sed aliquanto remissus & tepidus. Cognouistis gratiã dei, non sicut vosipsi vestro in genio iueneristis, sed sicut didicistis ab Epaphra magistro non vili, sed [charissimo, & conseruo nostro,] quia nobiscum in prædicatione seruit domino Christo. Cuius doctrinã non debetis spernere, sed honorare & seruare: quia est non subdolꝰ, sed [fidelis minister Iesu Christi. i. dona Christi ministrãs in prædicatione vobis, vel bona vestra offerens Christo, fidelis minister est [pro vobis,] nõ pro suis, qui non vestra quæ rit sed vos: non res vestras cupit adquirere, sed P
vos deo adiungere. Quorum salutem desiderãs cœpit doctrinam meam vobis prædicare, [Qui & manifestauit nobis] relatione sua [dilectionẽ vestram] ad deum & proximum esse fundatam [in spiritu] sancto, non in carne dilectionem vestram nobis intimauit, quæ non est in affectu carnis, sed in gratia spiritus sancti.

Ideo & nos ex qua die audiuimus, nõ cessamus pro vobis orantes & postulantes, vt impleamini agnitione voluntatis eius in omni sapiẽtia & intellectu spirituali, vt ambuletis digne deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes, & crescentes in scientia dei, in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis eius, in omni patientia & longanimitate, cum gaudio gratias agentes

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *deo patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ.*

Epaphras nobis nunciauit dilectionem vestrã spiritualem. [Ideo] non solũ ipse Epaphras, sed & nos ex ea die qua hoc audiuimus, non cessamus orantes] humili affectu & pia deuotione [pro vobis, & postulantes] quasi quadã audacia pro meritis vestris assumpta. Hoc scilicet oramus & postulamus incessanter à deo pro vobis [vt impleamini agnitione volũtatis eius, id est, vt plene cognoscatis quid ipse velit & quid nõ Magnum est, plene scire quid deus velit in omnibus rebus actiuæ vitæ vel contẽplatiuæ. Modo tamen consequenter exponitur per partes quid ipse velit. Agnoscatis (inquã) voluntatẽ eius [in omni sapientia] rerum, quæ actiuæ vitæ
H sunt, [& intellectu spirituali, id est, cognitione spiritualium rerũ, vel in omni sapientia diuinorum atque cælestium, & intellectu spirituali sacrarũ scripturarũ. vt vos [ambuletis digne deo, id est, agatis ita vt digni sitis deum accipere præmium: vel ambuletis vt deum deceat ambulatio vestra, [per omnia] quæ egeritis [placẽtes] ei. Ita scilicet, vt sitis non in quodam, sed [in o-
Psal.118. mni opere bono fructificantes] multipliciter in maius, & per hoc bonorũ operum merita [crescentes, in scientia dei,] in cognitione deitatis sensu spirituali, iuxta illud, A mandatis tuis intellexi. Bona enim operatio sensum mentis illuminat. Vos dico, [cõfortati] in deo [in omni virtute, id est, fortes & constantes effecti in charitate, & iusti in sanctitate & cæteris similibus, & hoc [secundum potentiam charitatis eius, id est secundum quod potest vos fortes reddere claritas eius, qua illuminantur electorum mentes, vt claram dei notitiam habeant, & omnia clarè discernere valeant, vt iã nullatenus ad peccati consensum flecti queãt sed semper quod bonũ est faciant. Dixi vt in omni virtute sitis fortes scilicet [in omni patientia,] vt fortiter omnia
I aduersa sustineatis per patientiam. Non enim in quadam patientia rogo vos esse fortes, vt quædam patienter sufferatis, & quædam non sufferatis: sed potius in omni patientia, vt videlicet omnia molestiarum genera patienter pro deo sustineatis. & in omni [longanimitate, id est, longa animi perseuerantia, in aduersitatum tolleratione & promissorum cælestium expectatione. Patientiæ enim addenda est longanimitas, ne quis postquam per aliquod temporis spatium seruauerit patientiam, deficiat in aduersis, vel fastidiat tam longam patientiæ obseruantiam, & incipiat impatienter agere, sed potius per longanimitatem patienter omnia toleret vsque in finem. & hanc patientiã atque longanimitatẽ seruate [cum gaudio,] vel non sitis inter aduersa quæ patimini tristes, sed potius sitis spe gaudẽtes, dum fueritis in tribulatione patientes. Non enim cõtristari, sed gaudere debetis, si contigerit vt propter iustitiam aduersa toleretis. Vos dico, [agẽtes grãtias deo patri,] qui tanta nobis beneficia contulit, vt cõ
K sortes sanctorum nos faceret, hoc est, nolite cõtra deũ murmurare, quia vos finit in præsenti seculo aduersa tolerare, sed gratias illi agite semper, quia vos dignatus est in numero sanctorũ computare, vt cum eo perenniter possitis regnare. Gratias illi exultanter agite, [qui nos] per suam [fecit dignos] transire [in partem, id est, in participationem [sortis, id est, æternæ hereditatis [sanctorum in lumine, id est, in claritate diuinionis, vt æternaliter irradiemur splendore maiestatis eius. Sors enim vocatur hæreditas, quãdo non meritis humanis, sed electione diuina datur: sanctis patriarchis & prophetis. Et partem huius sortis nos habere deus voluit, vt cum sanctis patribus hæreditatem possi- Rom. 3.
deremus in lumine viuentium. Vel dei voluntas in humano genere sors est, apud quem non est iniquitas. Nõ enim ille personas accipit, sed occulta illius sors est vnicuique hominum. Sortis nomine designatur gratia qua saluamur, qua in sorte non est electio, sed voluntas dei. Nam
L vbi dicitur, iste non facit, merita considerantur electio est, non sors. Quando autem deus nulla merita nostra inuenit, sorte voluntatis suæ nos fecit quia voluit nõ quia digni fuimus. hoc est sors. Et in partem sortis huius nos, qui eramus indigni, fecit ipse misericorditer dignos, quod ad fidem vocauit non solùm ex Iudæis, sed & ex gentibus. Et hoc fecit in lumine, quo mentes nostras illustrauit vt cognoscere mus eã Rom.
& verba prædicatorum eius intelligeremus. Fecit autem hoc modo nos dignos, quia scilicet [eripuit nos, id est, potenter extraxit [de potestate tenebrarum, id est, dæmonum qui nobis dominabãtur intrinsecus, dum cæcitas infidelitatis & ignorantiæ, vel peccatorum obscuritas in nobis adhuc esset. Et potestate huiusmodi tenebrarum, id est, malignorum angelorum, ne nos in nocte suæ damnationis sine fine possideret, eripuit nos deus pater: in baptismo delens peccata nostra, per quæ illi potestatem habebãt in nobis, & transtulit in regnum filij] sui in ecclesiam Christi, de qua dictum est, quia mittet Matth.
filius hominis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Transtulit (inquam) nos in regnum filij [dilectionis suæ,] vt per fidẽ M
& opera bona regnaret in nobis filius eius. Sed quid est, dilectionis suæ? Si enim in diuina trinitate non est alia dilectio nisi spiritus sanctus, profecto Christus in hoc loco nõ solius patris, sed & spiritus sancti filius inuenitur. Quod si hoc absurdissimũ est], restat vt non solus ibi sit dilectio spiritus sanctus: quod autem dictũ est, filij dilectionis suæ, nihil intelligatur aliud, quã filij sui dilecti, quã filij postremo substãtiæ suæ Charitas enim vel dilectio patris, quæ in natura est ineffabiliter simplici, nihil est aliud quã eius ipse natura atq; substantia: ac per hoc filius charitatis siue dilectionis eius nullus est alius, quã qui de substantia eius genitus est. In regnũ filij dilectionis suæ dicitur nos transtulisse, vt intelligamus quia nos quoq; diliget, si perseueramus esse regnũ filij sui, quẽ ipse naturaliter & ineffabiliter diligit, id est, si peccatum in nobis amplius non regnauerit. Vbi enim peccatum Rom.
regnare incipit, ibi Christus regnare desistit. In

A *In quo habemus redemptionem & remissionem peccatorum, qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ.*

In regnum filij sui nos transtulit, [in quo] filio [habemus redemptionem] de potestate diaboli, [& remissionẽ peccatorum.] In hãc enim redemptionem tanquam precium pro nobis datus est sanguis Christi. Quo accepto diabolus non ditatus est, sed necatus, vt nos ab eius nexibus solueremur, nec quenquem eorum secum, quos Christ⁹ ab omni debito liber, indebitè fuso suo sanguine redemisset, peccatorũ retib⁹ ob uolutũ traheret ad secũdæ ac sempiternæ mortis exitium. Tũc enim sanguis ille, quoniã eius
1.Cor.5. erat, qui nullũ omnino habebat peccatum, ad
1.Petri.2. remissionem nostrorum fusus est peccatorũ, vt quia eos diabolus merito tenebat, quos peccati reos conditione mortis obstrinxerat, hos per eũ merito dimitteret, quẽ nullius peccati reum immerita pœna mortis affecit, hac enim iustitia
B & hoc vinculo victus est ille sortis, vt vasa ei⁹
Mar.3. eriperentur, vel homines quos tenebat, liberarentur. Sic habemus in Christo redemptionem & remissionem, quæ in baptismo consecuti sum⁹, destructa potestate diaboli, & restituta libertate nostri arbitrij. Vel trãstulit nos de⁹
Ephe.2. in regnum filij dilectionis suæ. i. transuexit nos iam per spem in cælum, quia conresuscitauit & cõsedere fecit in cælestibus in Christo. In quo per spem similiter habemus redemptionem, id est, liberationẽ ab his miseriis & afflictionibus, quas nunc patimur: & per rei exhibitionem habemus iam in illo peccatorum remissionẽ, quia & semel in baptismo per effusionem sui sanguinis deleuit peccata nostra, & quotidie (si peccamus) nõ indigem⁹ aliis hostiis. vnde patet quia legales hostiæ non amplius offerẽdæ sunt, quia nullam omnino iam vtilitatem præstant. [Qui] Christus secundum diuinitatẽ [est imago Dei
Ioan.14. inuisibilis,] & omnimoda similitudo patris, si-
C cut ait: Qui me videt, videt & patrẽ. Nam sicut per cõtemplationem cuiuslibet imaginis datur nobis eius notitia, cuius illa imago est, licet ipse absens & nunquam visus à nobis, sic & apostoli videntes filiũ, intellexerũt patrẽ, qui corporaliter eius non apparebat. Et nos quidẽ sumus imago dei, sed filius est aliter eius imago. Nam sicut imago imperatoris aliter est in nummo, & aliter in filio: sic & imago dei aliter in filio, qui est consubstantialis & coæqualis atq; coæternus, & aliter in homine qui est creatura. Et notandũ quod admirabiliter commendat Apostolus excellentiã Christi in vtraque natura, nunc de diuinitate, & nũc de humanitate eius sentẽtiam proferens, vt hunc solũ ad iustificationem & ad æternã salutẽ sine legis operibus sufficere
Ioan.14. cunctis credentibus ostendat. Nam de diuinitate eius sententiam protulit, dicens quia pater transtulit nos in regnum filij dilectionis suę. Et de humanitate eius subiunxit, quia in ipso habemus redemptionẽ & remissionẽ peccatorũ: Item secundum formam dei dixit, quia ipse est imago dei inuisibilis. Nunc secundum formam serui subiungit, quia est [primogenitus omnis D
creaturæ.] Nam secundum formam dei, nõ est primogenitus, sed vnigenitus. secundum formam verò serui, ipse est primogenitus in multis fratribus. In substantia diuinitatis est vnigenitus, in susceptione humanitatis primogenitus in gratia. Primogenitus ergo dicitur omnis creaturæ, quia sicut primogenitus omnium fratrum primatum dignitatis obtinet inter omnes fratres, sic humanitas Christi primatum dignitatis obtinet inter omnes creaturas, vt sedeat cũ 1.Reg.2.
principibus & solium gloriæ teneat.

Quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cælis & in terra, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium, primogenitus 1.Cor.15
E *ex mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens. Quia & in ipso complacuit, omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare, & per eum reconciliare omnia in ipso, pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cælis, siue quæ in terris sunt.*

Non est mirum si humanitas filij dei tantum præcellat omnibus, vt iuxta eam sit ipse primogenitus omnis creaturæ, quoniã secundũ diuinitatis eius potentiam condita .i. facta [sunt in ipso vniuersa,] sicut & in psalmo canitur patri: Quàm magnificata sunt opera tua domine, o- Psal. 103
mnia in sapientia fecisti. i. in filio tuo. Vniuersa quæ sunt [in cælis & in terra, visibilia,] sicut sol & luna, vel hominũ corpora. [& inuisibilia,] sicut angeli & animæ, creata sunt in ipso. Et ostẽdantur per partes, inuisibilia, quæ minus facta F
per eum videbantur propter magnitudinẽ excellentiæ ipsorum, Vniuersa (inquã) sunt in ipso facta, [siue throni. i. illi digniores spiritus in quibus deus sedet. [siue dominationes. i. illi nobiliores spiritus qui cæteris dominantur, [siue principatus, id est, illi qui præsunt aliis, & quæ agere debeant disponunt, [siue potestates. i. illi spiritus, qui subiectis aliorũ ordinibus potẽter præminent. Throni enim vocantur, quibus ad exercendum iudicium semper Deus præsidet. Nã quia thronos latino eloquio sedes dicimus, Psal. 9.
throni dei dicti sunt ij, qui tanta diuinitatis gratia replẽtur, vt in eis dominus sedeat, & per eos sua iudicia decernat. Vnde & ei canitur: Sedes super thronũ qui iudicas iustitiã. Throni quippe dignitate loci superioris excedũt, vt sex alios angelorũ ordines subter se relinquant. In quibus statim post thronos sunt dominationes. i. illi spiritus qui in superni regis curia sunt nobilissimi, & subiectis quibusque dominantur, ac possident eos vt domini. Principatus etiam vocan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G cantur,qui ipſis quoque bonis angelorum ſpiritibus,præſunt. Qui ſubiectis ſuis,dum quæcunque ſunt agenda, diſponunt eos ad explẽda diuina miniſteria,principantur. Dominationes tamen potentiam principatuum alta diſsimilitudine mirabiliter tranſcendunt. Nam principari,eſt inter reliquos priorem exiſtere. Dominari verò eſt,etiam ſubiectos quoſque poſsidere. Poteſtates autem iuxta Dionyſium, & ipſæ dignioris potentiæ quàm principatus eſſe creduntur,vt ſubiectis ordinibus cæterorum potẽter præſint,& ad diuinam cõtemplationem ſuper ſe potenter extendantur. Vel iuxta beatum Gregorium,poteſtates vocãtur hi,qui hoc potentius cęteris in ſuo ordine pereceperũt,vt eorum ditioni ſubiectæ ſint poteſtates aduerſæ, quorum poteſtate refrenantur,ne corda hominum tantum tentare prævaleant quantum volunt. Et cuncta hæc inuiſibilia cæleſtium atque præcellẽtium ſpirituũ agmina, in Chriſto ſunt creata, vt per hæc oſtẽdatur eſſe nõ minor patre. Nec ſolũ angelici ſpiritus,ſed omnia prorſus quæcunq; ſunt vel fuerunt, creata ſunt à patre per ipſum,ſicut & euangeliſta teſtatur,quia omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil .i. nulla creatura. Et in ipſo facta ſunt omnia, ſicut & Pſalmiſtam cecinisſe præmiſimus: Omnia in ſapientia feciſti. [Per ipſum.i. per virtutem eius omnipotentiæ,[& in ipſo.i. intra ſignum immenſæ magnitudinis ſapientiæ eius[creata ſunt omnia.] & ſecundum formam ſerui[ipſe eſt ante omnes,] id eſt,omnib⁹ prælatus, quia nullus eſt ei æqualis, etiam ſecundũ quod ipſe eſt homo. & ſecundum formam Dei [omnia in ipſo cõſtant,]quia ſicut omnia creauit,ſic omnia continet & regit. Omnia in ipſo conſtant, quia ſecundum immenſitatem incircunſcriptæ & incomprehenſæ diuinitatis eius, omnia ſunt intra ipſum: & ne in nihilũ redeãt, per eum conſiſtunt. & ſecundum formam ſerui [ipſe eſt caput corporis ſui,]ſcilicet[eccleſię,] quia vnius naturæ ſunt caput & corpus. Eccleſiæ caput eſt homo ille, cuius ſuſceptione verbum caro factum eſt,& habitauit in nobis:mẽbra verò cætera ſunt omnes ſancti,quibus perficitur& cõpletur eccleſia. Sicut ergo anima totum corpus noſtrũ animat & viuificat, licet in capite ſentit & viuẽdo & audiendo & odorando & guſtando & tangendo in cæteris autẽ mẽbris tangendo tantũ: & ideo capiti cuncta ſubſunt ad operandum illud autem ſuprà collocatum eſt ad cõſulendum: quia ipſius animæ quæ conſulit corpori, quodam modo perſonam ſuſtinet caput. ibi enim omnis ſenſus apparet: ſic vniuerſo populo ſanctorum tanquam vni corpori,caput eſt mediator Dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus, quod dei ſapiẽtia nõ ſic aſſumpſit vt cæteri, ſed multò excellentius multóque ſublimius, quomodo illũ ſolũ aſſumi oportuit, in quo ſapiẽtia hominibus appareret,ſicut eam viſibiliter decebat oſtendi,qui & ipſius ſapientiæ perſonam gereret,per quam cæteri fiunt ſapientes. Ipſe igitur eſt caput,cæteri verò membra: quia in ipſo ſunt omnia bona,ſicut in capite omnes ſenſus: in cæteris verò quędam partes bonorum diſtributę ſunt,iuxta menſurã vnuſcuiuſque membri. Et ipſe vniuerſa membra regit,omnia verò membra illi adhærent. [Qui]ſecũdum formã dei [eſt principium,] quia ipſe eſt dei ſapientia, quæ permanens in ſe,ſicut ſcriptum eſt, innouat omnia. Principium enim quodammodo ſemper incipit & nunquam deficit, ſicut filius æternam de patre natiuitatem habet. Vel ſicut ipſe dixit in Apocalypſi Ioannis: Principium eſt creaturæ dei,quoniam omnis creatura ab illo habet eſſe. Vel omnium virtutum omniúmque bonorum eſt nobis principium: quia nemo quicquam boni habere valet, niſi ab ipſo acceperit, ideóque & caput iure vocatur. Et ſecundum formam ſerui eſt ipſe[primogenitus ex mortuis,]quia primus reſurrexit nõ vltrà moriturus. Ipſa enim reſurrectio mortuorum,eſt quædã generatio, ſicut ſcriptũ eſt, In regeneratione cũ ſederit filius hominis, &c. Reliqui ergo mortui adhuc tenentur in matris vtero .i. in ſinu terræ clauſi iacent in monumẽtis,hic autẽ iam ex vtero matris proceſsit.i. veniens de tumulo ſurrexit quaſi gigas non vltrà moriturus,ſed in æternum cum patre regnaturus,in cæleſtibus. Ideóq; primogenitus ex mortuis,vel primogenitus mortuorũ .i. ad immortalitatẽ genitus per reſurrectionem. Et hoc idcirco, [vt ipſe ſit in omnibus tenens primatũ,] id eſt, dominium,quia poteſt & alios ſuſcitare. Sicut enim primus omnium reſurrexit,vnde & ipſe primitię dormientũ appellatur,ſic in omnibus ſanctis tam prioribus quàm ſequentibus, tenet ipſe primatum dignitatis & potentiæ ac ſanctitatis. Vel in omnibus dignitatibus tenet ipſe primatũ: quia ſicut primus ſurrexit,ita primus cęlos aſcendit,& primus faciẽ dei vidit,& in vniuerſis dignitatibus omnes præcellit. Et rectè primatũ habet, nõ ſolũ quia eſt primogenitus,ſed etiam quia complacuit trinitati,quod in ipſo omnis plenitudo ſcientiæ & virtutum non modo eſſet ſed habitaret. [Quia & cõplacuit .i. patri ſimul cum verbo & ſpiritu ſancto placuit,[inhabitare.i. permanere[in ipſo omnẽ plenitudinẽ.i. omni modo perfectã abundantiã diuinitatis & omnium gratiarum atque virtutũ omniúmq; bonorũ. Hoc cõplacuit deo, vt tãta bonorũ plenitudo maneret in illo homine, cui non ad menſuram dedit ſpiritum, ſicut cæteris ſanctis dare conſueuit. Et placuit deo[per eum reconciliare]ſibi[omnia humana in ipſo] poſita.i. Iudæos & gentes in fide illius conſtitutos, qui prius abinuicem & à deo diſcordabãt. Hoc Deus(vt dictũ eſt)voluit,ipſe dico,[pacificãs] adinuicem non per legis ſacrificia,ſed[per ſanguinem crucis eius.i. per ſanguinem eius in cruce ſuſum,[ſiue ea quæ ſunt ī cælis,ſiue quę ſunt in terris.i. angelos & homines. Qua enim hora ſanguis redẽptionis exiuit de latere domini in cruce pendentis, dimiſſum eſt peccatum Adæ humano generi, & pacificata ſunt cæleſtia & terreſtria, quia tũc patuit hominibus introitus in regnum cælorum. Magna enim diſcordia ſeparabat homines & angelos, quia nemo tã ſanctus erat, vt in conſortium angelorum ſuſciperetur,ſed omnes ad infernũ propter culpã primi hominis deſcendebant. Morte autẽ Chriſti pax tãta inter homines & angelos effecta eſt, vt nunc

A nunc animæ iuſtorũ cum de corporibus exeũt, mox penetrent cælos gaudentibus angelis. Vel pacificata ſunt deo per Chriſti ſanguinem ſiue ea quæ ſunt in cælis,id eſt,animæ ſanctorũ,quę iam ſunt in regno cælorum, & olim diſcordabant à deo vel per ſuam,vel protoparentis culpam: ſiue ea quæ ſunt in terris,id eſt, electi qui adhuc peregrinantur in exilio vitæ præſentis.

Et vos cum eſſetis aliquando alienati & inimici ſenſu in operibus malis, nunc autem reconciliauit in corpore carnis eius per mortem exhibere vos ſanctos & immaculatos & irreprehenſibiles coram ipſo: ſi tamen permanetis in fide fundati & ſtabiles, & immobiles à ſpe euãgelij,quod audiſtis, quod prædicatum eſt in vniuerſa creatura quæ ſub cælo eſt.

B *cuius factus ſum ego Paulus miniſter, qui nunc gaudeo in paſsionibus pro vobis: & adimpleo ea quæ deſunt paſsionũ Chriſti in carne mea pro corpore eius, quod eſt eccleſia, cuius factus ſum ego miniſter ſecundum diſpenſationem dei, quæ data eſt mihi in vobis, vt impleam verbum dei, myſterium quod abſconditum fuit à ſeculis & à generationibus: nunc autem manifeſtatũ eſt ſanctis eius, quibus voluit deus notas facere diuitias gloriæ ſacramenti huius in gentibus, quod eſt Chriſtus in vobis ſpes gloriæ. Quem nos annunciamus, corripientes*

C *omnem hominem, & docentes omnem hominem in omni ſapientia, vt exhibeamus omnẽ hominem perfectum in Chriſto Ieſu: in quo & laboro, certando ſecundum operationem eius, quam operatur in me in virtute.*

Dixerat generaliter omnia recõciliata & nũc dicit ſpecialiter illos reconciliatos, non per ſua merita, nec per carnales obſeruantias, ſed per Chriſtum, vt magis ſtudeant ſubiici dominio tanti regis,& non ſint ingrati tantis beneficiis. Placuit, inquit, deo per Chriſtum reconciliare ſibi omnia. [& vos]etiam ô Coloſſenſes]reconciliare ſibi per eundem voluit, [cum aliquando,] id eſt,ante fidem [eſſetis alienati]ab eo,id eſt,nihil cum eo habentes, dum diis alienis adhæreretis,[& inimici] eius nõ natura,ſed [ſentiẽtes] quia per hoc quod ei contraria ſentiebatis, putantes idola deos eſſe, & amantes quæ ipſe odit,inimici eius eratis,permanentes[in operibus malis.] Nam olim quidem tales fuiſtis. ſed [nunc, id eſt, in hoc tempore gratiæ [reconciliauit] vos Deus [in corpore carnis eius,] id eſt, in corpore CHRISTI quod eſt caro. Corpus enim carnis dictum eſt, ad diſtinctionem cæterorum corporum quæ non ſunt caro. In corpore carnis CHRISTI [per mortem] eius reconciliauit vos ſibi Deus [exhibere,] id eſt, vt exhiberet [vos ſanctos] in virtutibus, [& immaculatos] à peccatorum ſordibus, [& irreprehenſibiles,]vt nihil mali in vobis appareat[coram ipſo]qui videt omnia. Quod in hac vita fieri non poteſt,ſed in alia fiet,quando ſancti iam nihil maculæ, nihilque reprehenſionis habentes,coram ſuo creatore permanentes, videbunt faciem eius in æternum. Tales vos exhibebit ipſe coram ſe, id eſt, præſentabit & offeret ante conſpectum gloriæ ſuæ atq; præſentiam: [tamen]hac conditione,[ſi permanetis in fide.] Aliter enim nõ poteſtis ad hanc gloriam peruenire. Sed tunc peruenietis ad hãc, ſi nunc in fide quam didiciſtis, permanſeritis [fundati, id eſt,alta radice firmati,& non titubãtes: & ſtabiles, id eſt, vt neq; cadatis neq; cedatis, id eſt, vt neq; fraudulentis locutionibus pſeudo apoſtolorũ ſeducamini, neq; perſecutionibus gentilium à conſtantia fidei recedatis: & ſi permanſeritis[immobiles à ſpe euangelij,]id eſt,ſi perduraueritis in bonis operibus ita firmi, vt nihil vos mouere poſsit à ſpe retributionis æternæ, quã promittit euangeliũ: [quod audiſtis] à doctorib⁹ veſtris. ideóq; illud tenere debetis, quia melius eſſet non cognouiſſe viã iuſtitiæ, quàm poſt cognitionem retrorſum cõuerti. [Quod] euangeliũ non ad vos ſolummodo peruenit, ne inde ſuperbiatis, vel vos ſolos per ipſum deluſos putetis,ſed [prædicatũ eſt in vniuerſa creatura quæ ſub cælo eſt,] ſicut dominus iuſſerat: Euntes in mundũ vniuerſum, prædicate euãgelium omni creaturæ. Poteſt enim omnis creaturæ nomine omnis natio gẽtium deſignari, quæ eſt ſub cælo in vniuerſo orbe. Nõ eſt enim vlla natio gentiũ, in qua prædicatũ nõ ſit euãgelium. Vel omnis creaturæ nomine ſignatur homo, qui habet cõmune eſſe cum lapidibus, viuere cũ arboribus,ſentire cũ animalibus,intelligere cum angelis. Si igitur cõmune habet aliquid cũ omni creatura homo,iuxta aliquid omnis creatura homo. Sic nanq; omnis creatura inuenitur in ſolo homine. Vniuerſæ ergo creaturæ prædicatur euangelium,cùm ſoli homini prędicatur: quia videlicet ille docetur, propter quem vniuerſa in terra creata ſunt, & à quo vniuerſa per quandam ſimilitudinẽ aliena ſunt. Vel vniuerſa creatura, eſt vniuerſa eccleſia per nouã gratiam ſpiritaliter creata,ſecundum illud, Cor mũdum crea in me deus. &, Ipſius ſumus factura, creati in Chriſto Ieſu,in operibus bonis. Quæ ſcilicet creatura eſt ſub cælo, id eſt, adhuc peregrinatur in hac valle lachrymarũ, ſed tandẽ ſubleuabitur in cælum. Dicitur enim, quia euangelium prædicatum eſt in vniuerſa creatura quæ ſub cælo eſt. Ac ſi dicatur: Hoc euangelium & hanc fidem atque ſpem euangelicam tenere debetis, quia ſic tenet vniuerſus mundus fidelium. Quod euangelium & Apoſtolus autoritate ſua commendat, ſubdendo: [Cuius] ſcilicet euan-

Ioan. 1. Pſal. 193. Ioan. 1. 1. Tim. 2. Apoc. 3. Rom. 8. Matt. 16. Ioan. 1. 1. Cor. 15. Marc. 16. 2. Petri. 2. Pſal. 50. Ephe. 2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G euangelij,[factus sum minister,]id est,ministrator & prædicator,[ego Paulus,]qui tātæ famæ tantæq; sum autoritatis. Et etiam potestis scire quia verum est, atq; firmiter illud debetis retinere & illi obedire. Factus sum eius minister, qui nunc] pro eius annunciatione constrictus vinculis & Romę retentus,[gaudeo in passionibus,]quia inde proficiunt credētes. Gaudeo (inquam)in passionibus[pro vobis]confirmādis in veritate euangelij;] & adimpleo ea quæ desunt passionū Christi in carne mea].i.ea quę Christ⁹ in carne sua minus pertulit, ego in carne mea perfero ,p multiplicando[corpore eius, quod est ecclesia.] Passiones enim Christi non sunt in solo Christo , imò passiones Christi nō sunt nisi in Christo. Si enim Christum intelligamus caput & corpus , passiones Christi non sunt nisi in Christo.Si autem Christum intelligamus solùm caput,passiones Christi non sunt in solo Christo.Nam Apostolus,adimpleo,inquit,ea quæ desunt passionum,non mearū, sed
H Christi:in carne non iam Christi, sed mea. Patitur(inquit) Christus adhuc passiones,non in carne sua in qua ascendit in cælum,sed in carne mea quę adhuc laborat in terra . Quisquis ergo es in membris Christi, quicquid pateris ab eis, qui nō sunt in membris Christi , deerat passionibus Christi. Ideo additur,quia deerat,mēsuram adimplens,non superfundens. Tantum pateris,quantum ex passionibus tuis inferendum erat vniuersæ passioni Christi, qui passus est in capite nostro,& patitur in mēbris suis.i.in nobis ipsis. Ad cōmunē hanc quasi rempublicam nostrā , quisque pro modulo nostro exolumus quod debemus & passione virium nostrarum quasi canonē passionū nostrarū inferimus. Patitio plenaria nō erit passionū omniū, nisi cùm seculum finitū fuerit. Adimpleo,inquit,ea quæ desunt. Cui desunt? Passionibus Christi. Etvbi desunt? In carne mea. Nā in carne Christi quā virgo peperit, nihil passionū deest, sed omnes in illa passiones sunt impletę : sed adhuc restat
I pars passionū eius in mea carne , quas quotidie tolero pro vniuersali corpore eius,quod est ecclesia. Si enim ab eruditione fidelium cessarem has passiones ab infidelibus non sustinerē, Sed quia semper ecclesiæ studeo prodesse , semper aduersa cogor tolerare. [Cuius ecclesiæ factus sum ego minister .i.officium accepi vt ei verbū vitæ ministrē: & hoc nō dispositione hominū, vel vsurpatione mea siue merito meo,sed[secūdum dispensationē]dei.i.secundum quod mihi dei gratia ordinauit. Vel fact⁹ sum minister ecclesiæ secūdū dispensationen dei .i. vt ei dispēsem cibaria domini mei.[Quæ dispensatio[data est mihi in vobis,] quia tantundē valet quod per meos discipulos cibū vitæ vobis dispēsaui, quantū si per me id fecissem. Vel in vobis,quia in cunctis gentibus est mihi data,& vos estis gētes. Idcirco data est mihi,[vt impleam verbum dei] .i.impleam quod deus ordinauit de vobis, & quod in secreto cōsilij sui locutus est ante secula de salute vestra, ne putetis salutē gentibus nō fuisse promissam. Nam in secreto sapientiæ suę,vel in prophetis locutus est bona de vobis. Et hoc verbū implere studeo,dum vos ad pro-

K missam salutē festinare moneo. Vel impleo verbum dei.i.verbū prædicationis,quod Christus annunciare per seipsum cœpit:id adimpleo per ministerium meæ prædicationis: quia in doctrina mea perficitur quicquid minus in scripturis sanctis dictū fuerat.i.omnis perfectio iustitiæ & sapientiæ quā mortales adipisci valēt, cōpletur in mea prædicatione. Adimpleo verbum.i.mysterium:hoc est,secretū occultū redēptionis humanæ per incarnationē ac mortem filij dei,per quā gentes illuminatæ sunt,& credentibus Iudæis sociatæ & coæquatæ , cæteri verò Iudæi excæcati.[Quod]mysterium[fuit]hominibus [absconditum à seculis.i.ex quo secula esse cœperūt,hoc est,dies succedere nocti , nóxq; diei, & generationibus .i.ex quo generationi generatio successit vsq; ad aduentū domini. Absco- Luce.ii.
ditum fuit omnibus tam lōgo mūdi spatio, nisi Matt.xi.
paucis quibus per spiritū sanctū deus hoc reuelauit. Nam etsi nonnulli philosophorum de diuinitate filij dei multa rectè dixerūt, nihil tamē de incarnatione & morte eius , ac nostra per eā
L redēptione cognouerunt. Absc̄odit enim deus hoc à sapientibus & prudētibus,& reuelauit ea parunlis. Olim quidē fuit absconditū:sed[nūc] tēpore gratię[manifestatū est]non cunctis hominibus,sed[sanctis eius:]nec his omnibus,sed [quibus voluit deus]ex sola gratia [notas facere.i. notificare [diuitias gloriæ sacramēti huius in gentibus,]in quo sunt multa,fides,remissio, iustificatio, communcio Iudæorū & gentilium, dona spiritus sancti , futura beatitudo , & propterea dixi diuitias. [Quod]sacramentum[est Christus in vobis gentibus.i. Christi incarnatio, passio & resurrectio, per quas facta est humani generis reparatio,& Iudæorū atque gentilium coæquatio , quod nequit facere carnalis obseruantia legis. Christus dico,existens in vobis [spes gloriæ.i.per eum qui in cordibus vestris habitat,speratis gloriam sempiternam sine carnalibus legis operib⁹. [Quem.i. qualē nos
M eum cunctis[annunciamus,]quod scilicet gentes sperant per eū, & cōsequentur gloriam sine lege. Hunc prædicamus,qui gentibus in se credētibus est spes glorię & salus æterna,nos[corripiētes.i.increpantes & castigātes, nō solummodo vos,sed etiam[omnem hominē] qui deuiat à tramite fidei vel rectæ agnitionis. Omnē hominem,id est,tam Iudæum quàm gentilem, tam nobilem quàm ignobilem , tam diuitē quā pauperē,tam liberum quàm seruum , tam marē quàm fœminam,sumus corripientes:[& docētes omnem hominē]qui ignorat, docentes (inquam)eum[in omni sapientia,]quę laudatur in scripturis sanctis, per quam deus agnoscitur & colitur. Quod ideo facimus,[vt exhibeamus.i. præparemus atque reddamus[omnē hominem perfectū]fide & moribus[in Christo Iesu,] nō in lege.nihil enim ad perfectū adduxit lex.Hoc loco declarantur tres gradus actionis,quos magnus Dionysius esse testatur non solùm in ec- Hebre.v
clesiastica,sed etiam in angelica hierarchia.i.sacro principatu,scilicet purgatio & illuminatio & perfectio. Purgatio in his qui corripiuntur, illuminatio in his qui docentur, & perfectio in his qui perfecti exhibētur. Homines enim purgantur

G gantur à peccatis & errore, & illuminantur doctrina sapientię, ac perficiuntur sublimiori virtutum & sapientiæ assequutione. Angeli quoq; purgantur ab ignorantia, & illuminantur diuina scientia , & perficiuntur maiori cognitione eiusdem scientiæ, hos ergo gradus hierarchiæ, id est,sacerdotalis actionis insinuās Apostolus, dicit de se, suisque sociis , quia Christū annunciamus,corripientes omnem hominē,qui scilicet correptione indiget pro quacunque culpa, & docentes in omni sapientia diuinorum omnem hominem qui iam correptus est , & ab errore vel peccatis purgatus. Non enim prius tradenda est homini doctrina sapientiæ, quàm vas cordis eius purgatum sit ad susceptionem illius. Ideo sic corripimus,ac deinde docemus, vt exhibeamus, id est, faciamus omnē hominem qui correptus & doctus fuerit,perfectū in Christo, id est,in Christiana religione. Vel in cælesti patria exhibeamus.i. offeramus eum deo tanquam
H nis omnibus perfectè plenum.[In quo,id est,in qua re,scilicet vt corripiam & doceam,& exhibeam deo perfectum omnem hominē in Christo,& ego [laboro.i.laboriosis conatibus adnitor,[certādo]contra rebelles, adiuuantibus signis quæ deus ad confirmationem adiungit laborī meo,[secundum operationem eius,]scilicet Christi , [quā ipse operatur in me in virtute]m raculorum,vel in virtute potentis per spiritum sanctum & efficacis sermonis, siue virtute internæ fortitudinis , quæ per spiritum sanctum me corroborabat interius ad cōstantiam prædicandi & bene agendi.

CAPVT II.

V Olo enim vos scire qualem solicitudinem habeū pro vobis & pro his qui sunt Laodiceæ, &
I *quicunque non viderunt faciem meam in carne , vt consolentur corda ipsorum instructi in charitate , & in omnes diuitias plenitudinis intellectus , in agnitionem mysterij Dei patris & Christi Iesu, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Hoc autem dico, vt nemo vos decipiat in sublimita-*
1.Cor.5. *te sermonum . Nam etsi corpore absens sum,sed spiritu vobiscum sum , gaudens & videns ordinem vestrum,& firmamentum eius quæ in Christo est,fidei vestræ.Sicut ergo accepistis Iesum Christū dominum,in ipso ambulate, radicati & superædificati in ipso & confirmati in fide, sicut & didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione.*

Ideo vobis refero me laborare vt omnem ho K
minem corripiam & doceam & perfectum exhibeam,quia[volo vos scire,id est,volo vt sciatis, [qualem solicitudinem habeo pro vobis,] quàm curiosus sim de vestra salute, & pro his qui[sunt] Laodiceę,id est,apud illam ciuitatem vobis affinem , & pro cæteris [quicunque non viderunt faciem meā in carne.i.non putetis me minus solicitū esse pro illis quibus in mea persona non prędicaui,quàm pro his quos corporaliter præsens ore proprio docui: vel pro illis quos oculis carnis non video,quā pro his quos præsentia corporali foueo. Ad hoc sum pro illis solicitus, [vt consolentur .i. consolationem habeant[corda ipsorum,]dum me paternam solicitudinē erga se habere cognouerint. Pro his (inquam)solicitus sum, qui non viderunt faciē meam in carne,[instructi in charitate,id est,qui me corporaliter non viderunt , & in charitate sunt instructi,vel ad hoc sum solicitus,vt ipsi in vobis consolentur corda ipsorum .i. corda sua instructi in charitate,quam deus ad nos habuit, qui pro nobis filium tradidit . Qui enim hoc L
attendit,potest se in hac miseria consolari,quia inde perpēdit ad patriam se posse reuerti. Qui hoc(inquam)attendit,potest se in aduersis quę patitur,consolari:quia inde perpendit,quàm iustum sit vt ipse pro peccatis suis flagella patiatur , cùm dei filius tanta sine peccato passus sit. Consolentur corda ipsorum, & hoc[in omnes diuitias plenitudinis intellectus.i.tendentiū in omnes copias pleni intellectus , vt perfecte de humanis & diuinis habeant intellectū , sicut & de anima & de supernis spiritibus:atque ita gradatim proficiant[in agnitionem mysterij dei.i. vt agnoscāt illud quod est secretum & à paucis agnitum de essentia dei[patris &]domini[Iesu Christi,]vnde sciant quod vna est vtriusq; substantia,quanuis alia patris , alia filij sit persona: & quod pater nō est prior aut maior , nec filius posterior aut minor patre, sed ambo coæterni sunt & coæquales. Tendant ergo in omnes diuitias plenitudinis intellectus, in agnitionē mysterij patris & Christi eius,vt accipiāt agnitiō- M
nem sacramenti dei in Christo , aduertētes has esse diuitias sapientiæ & scientiæ,si agnoscatur Christus in deitatis suæ plenitudine adorandus cum patre. Omne enim mysterium sacramenti dei in Christo est,vt qui eum cognoscit,omnīū notitiam habere videatur . Omnis enim ratio scientiæ supernæ vel terrenæ creaturę,in eo est qui est caput omnium & actor:vt qui hunc nouit,nihil vltrà quærat , quia hic perfecta virtus est & sapientia:& quicquid alibi quæritur , hic perfecte inuenitur. Quod infideles non putāt, quia nō legunt in euāgeliis & prophetis astrologiā,& huiusmodi alia quæ deo despecta sunt: quia nihil proficiūt ad salutem , sed nutriunt in errorem: & dū his studeant , curam animæ non habent. Qui verò Christum nouit , thesaurum sapientiæ & scientię inuenit:quia id nouit,quod vtile est ad omnia . [In quo] scilicet Christo, [sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ.] Sapientia est diuinorum , scientia verò humanorū, & hæc vtraque.i.diuina & humana,in Christo sunt. Omnia enim quę pro nobis verbum caro factum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G factũ, temporaliter & localiter fecit ac pertulit, fecũdum hanc diſtinctionem ad ſcientiam pertinet, non ad ſapientiam. Quod autem verbum ſine tempore & ſine loco eſt patri coæternũ & vbique totũ, ad ſapientiã pertinet. Ac per hoc verbum caro factum, quod eſt Chriſtus Ieſus, & ſapientiæ theſauros habet & ſciẽtiæ. Omnes itaque theſauri & ſapientiæ diuinarum atque cæleſtium rerum, & ſcientię humanarum atque terreſtrium ſunt in Chriſto. Sed theſauros iſtos alij fidelium magis nouerunt in Chriſto, alij minus, infideles autem prorſus ignorauerunt eos. Sunt enim in Chriſto [abſconditi.] Et ideo ne miremini ſi iam in Chriſto eſtis, & necdum eos inueniſtis, vel parum adhuc inueniſtis: quia nõ omnibus patent, ſed eis tantùm qui petunt & Matt. 7. pulſant. Sed propterea dico vobis de myſterio dei, quod Chriſto eſt .i. de myſterio redẽptionis humanę, quam deus in Chriſto poſuit, & de diuitiis theſaurorum ſapientiæ & ſcientiæ, quæ in eo ſunt abſcõditæ, [vt nemo vos decipiat in ſublimitate ſermonum. i. nec hæreticus aliquis, H nec pſeudo apoſtolus, nec gentilis vos à fide Chriſti ſeparet per ſublimem facundiam, quia non eſt virtus in compoſitione verborum, ſed in ſenſibus. Nemo vos ratione mundanarũ rerum abſtrahat à ſpe, quæ eſt in conditore ac redemptore: nemo vos argumentis & eloquentia verborum ſeparet à Dei ſapiẽtia. hortor vos ad agnitionẽ myſterij dei, ne poſsitis decipi: quia licet corporaliter non ſim inter vos, habeo tamen ſolicitudinẽ pro vobis. [Nam etſi corpore abſens ſum, ſed .i. tamen ſpiritu. i. ſolicitudine & affectu dilectionis [vobiſcum ſum.] At cõtrà mercenarius, cùm ſit ouib⁹ corpore præſens, ſpiritu tamen longe eſt ab eis, quando veniente lupo fugit, nõ mutando locum, ſed ſubtrahendo ſolatiumæ quia ſe ſub ſilentio abſcõdit dum raptori cõtradicere nõ audet. Ego ſum ſpi Sapien. 1. ritu vobiſcum. i. animo & ſolicitudine. Vel ſpiritu ſancto qui in me habitat, & vbique preſens I eſt, ac replet orbem terrarum, ſum vobiſcũ. Nã 4. Re. 5. & Eliſeus licet corpore abeſſet, ſpiritu tamen & 16. erat præſens, quãdo Giezi percipiebat munera à Naaman Syro, vel quando rex Syriæ contra regem Iſraël conſilia tractabat. Ita ego ſum ſpiritu vobiſcum intuens quicquid facitis, vt iam reuereamini peruerſe agere i oculis meis, & ad obſeruãtiam euangelij proniores ſitis. Spiritu ſum vobiſcum, [gaudẽs] de profectu veſtro [& videns ordinẽ veſtrum,] id eſt, conſiderãs quia inuiolabiliter cuſtoditis ordinẽ ſacræ religionis. & vidẽs [firmamentũ eius fidei veſtræ, quæ eſt in Chriſto. i. contemplans quia firmam fidẽ habeatis in Chriſto. Vtrunque enim aſpicio, & ordinem veſtræ ſanctitatis, & firmitatem veſtræ fidei. Cauete ergo ne quid reprehenſibile in vobis appareat, cùm ego veſtram & conuerſationem & fidem videam. Et quia ego de ordine quem ſeruatis, & fide quam tenetis, gaudeo [ergo] nolite inde declinare, ſed [ſicut]à bonis doctoribus veſtris [accepiſtis Ieſum Chriſtum dominum] & Deum, id eſt, ſicut ab eis quemadmodum oporteat eum credi & coli didiciſtis, ita [ambulate, id eſt, proficite & augmentum facite, atque in interiora tendite [in ipſo,] non extra ipſum, & nolite exorbitare à via K rectitudinis quam tenere cœpiſtis. vos dico, [radicati] ſicut bonæ arbores, quantum ad actiuam vitam fructum boni operis afferatis: [& ſuperædificati] ſicut domus dei, quantum ad contẽplationẽ, [in ipſo] qui eſt vitis vera, vnde pal- Ioan. 15. mites omnes ſurgunt: & fundamentum, in quo totum exiſtit ædificium. Nam Dei agricultura 1. Cor. 3. eſtis, Dei ædificatio eſtis. & perſeuerate [confirmati, id eſt, per omnia firmati atque conſtantes, [in fide ſicut & didiciſtis,] docente Epaphra vel Archippo, nõ ſicut pſeudo volunt vobis ſuadere. Vos dico, [abundantes in illo] bonis operibus atq; virtutibus [in gratiarũ actione,] vt ſemper agatis deo gratias de bonis quæ iam ab eo percepiſtis, & magis ac magis abundare ſtudeatis. Sic enim proderit vobis confirmatos eſſe in fide. Alioquin fides ſi non habeat Iacob. 2. opera, mortua eſt in ſemetipſa.

Videte ne quis vos decipiat per philoſophiã & inanem fallaciam, ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundũ Chriſtum: quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & eſtis in illo repleti, qui eſt caput omnis principatus & poteſtatis. L

Moneo vt ambuletis in Chriſto, & [videte, id eſt, cauta circũſpectione cauete, ſne quis vos decipiat, ſeducens in aliquem errorem [per philoſophiam terrenã, quæ argumentis & ſubtilitate cõponitur: & fallit, dũ verſimilibus cauſis & commẽtitijs rebus nihil tam verum æſtimatur, quàm quod conſpicitur in elementis. Quæ nõ à deo, ſed ab hominib⁹ ordinata eſt: & ideo cauenda, quia cultrix eſt mundi, non Dei: & à Chriſto retrahit, in quo eſt omnis pſectio, quia M habet omnia quæ pater. Videte ergo ne quis vos ſeducat per philoſophiam .i. per mundanã ſapientiam, quæ naturalia ſequitur & argumẽtis nititur, & per [inanẽ fallaciam] pſeudo apoſtolorum. Fallacia enim eſt, quod de lege dicẽtur inanis, quia ī hac fãlſitate nulla eſt vtilitas, quod ſolet eſſe aliquando in fãlſis. Quę fallacia carnalium obſeruantiarum eſt [ſecundum traditionẽ hominum, id eſt, phariſæorũ, quibus ait domi- Matt. 15. nus: Irritum feciſtis mãdatum dei propter traditionem veſtram. [ſecundum elementa mundi, id eſt ſecundum curſum ſolis & lunæ, vt celebratio feſtiuitatum & ſacrificiorum, quæ diuerſis temporibus agebatur. [& non ſecundum Chriſtum,] quia quiſquis legem adhuc carnaliter obſeruandã putat, à Chriſti veritate diſcordat. Nã ideo illæ carnales ceremoniæ non poſſunt iã obſeruari, ne in his adhuc venturus promittatur Chriſtus, aut nunquam in eis promiſſus fuiſſe credatur. Et propterea nõ ſecundum Chriſtũ eſt iam illa carnalis obſeruatio. Vel cauete ne quis vos decipiat per philoſophiam .i. per philoſophicam interpretationem idolorũ: & per inanem. i. ab omni vtilitate & omni veritate vacuam fallaciam talium dictorum, quæ eſt ſecundum

A ſecundum traditionẽ hominum, id eſt, quaſi ſapientium, qui quaſi prudentius idola exponunt ſecundum elemẽta mundi. Iuno (inquiunt) eſt aër. Et inuitãt vt mare colatur in Neptuno, terra in ſimulacro Telluris, aër in Iunone. Elemẽta ſunt iſta, quibus hic mundus conſiſtit. Non ergo quaſi qualeſcunq; adoratores ſimulacrorũ, ſed quaſi doctiores interpretatores ſignorũ cauendos eſſe vobis moneo, quia in huiuſmodi interpretationibus eſt inanis fallacia, quæ ſeducere molitur incautos. Tradiderunt enim philoſophi, qui hoc loco vocãtur homines, quia ſe ſolos putabant ratione vtentes, deum nõ poſſe fieri creaturam, nec hominẽ poſſe naſci de virgine, vel mortuũ reſurgere, conſiderantes elementa, id eſt, has viſibiles creaturas, in quibus ex commixtione animalia generantur: & quod moritur, nõ iterum viuit. Sed talium dogmatũ aſſertores cauendi ſunt, quia ſicut humanis rationibus agerent de aliqua creatura, ſic agũt de creatore, volentes eũ ſub legibus humanis con B tineri. & non ſecundũ Chriſtum, id eſt, nõ conſiderantes potentiã, quæ facta eſt in Chriſti carne. [Quia in ipſo inhabitat] nõ quædã pars cæleſtis gratiæ, ſicut in cæteris ſanctis, ſed [omnis plenitudo diuinitatis] nõ vmbratiliter, ſicut in templo Salomonis, ſed [corporaliter, id eſt, ſolide ac veraciter. Non enim ideo corporaliter quod corporalis ſit deus: ſed aut verbo tranſlato vſus eſt Apoſtolus, tanquã in tẽplo manu facto nõ corporaliter, ſed vmbratiliter habitauerit, id eſt, præfigurãtibus ſignis. nam omnes illas obſeruationes vmbras futurorũ vocat, etiã ipſo tranſlato vocabulo. ſummus enim deus, ſicut ſcriptũ eſt, non in manu factis templis habitat aut certe corporaliter dictũ eſt, quia in Chriſti corpore quod aſſumpſit ex virgine, tanquam in templo habitat deus. Vnde Iudæis ait de tẽplo corporis ſui, Soluite templum hoc, & in tribus excitabo illud. Quanuis igitur in quolibet C præcipuo membro velut in aliquo magno propheta vel apoſtolo diuinitas inhabitet, nõ tamẽ ſicut in capite quod eſt Chriſtus omnis plenitudo diuinitatis. Deus enim qui vbiq; præſens eſt, & vbique totus præſens, non vbique habitat, ſed in tẽplo ſuo, cui per gratiã benignus eſt & propitius. Capitur autẽ habitãs ab aliis amplius, & ab aliis minus. In Chriſto enim, qui eſt caput omnium iuſtorũ, habitat omnis plenitudo diuinitatis, cæteris verò ſecundum menſurã diſtribuitur gratia. Nam & in noſtro corpore ineſt ſenſus ſingulis mẽbris, ſed nõ tantus quãtus in capite, vbi prorſus omnis eſt quinq; pargustus & tactus, in cæteris autẽ ſolus eſt tactus. titus. Ibi enim viſus eſt & auditus & olfactus & Et etiam præter hoc, quod tanquam in templo in illo corpore habitat omnis plenitudo diuinitatis, eſt aliud quo interſit inter illud caput & Ioan. 1. cuiuſlibet membri excellentiam: quia de nullo ſanctorum poteſt dici, verbum caro factum eſt, nec quiſquam eorum qualibet preſentia gratiæ vnigeniti nomen accepit. Itaque in Chriſto habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, id eſt, veraciter. Neque enim diuinitatis corpus eſt. Sed quia ſacramenta veteris teſtamenti vo- Hebr. 10 cat Apoſtolus vmbras (vt præmiſimus) futurorum, propter vmbrarum cõparationem, corpo D raliter dixit habitare in Chriſto plenitudinem diuinitatis, quòd in illo impleantur omnia, quæ illis vmbris figurata ſunt, & ſit quodammodo vmbrarum illarum ipſe corpus, id eſt, figuratum & ſignificationum iſtarum ille ſit veritas. Qui verò dicit carnales obſeruantias adhuc neceſsarias, dicit Chriſtum non eſſe corpus vmbrarum, nec Deum ad omnia ſufficientem. In Chriſto quidem manet omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, & vos [eſtis in illo repleti] gratia diuinitatis, per quam virtutibus & ſanctis operibus abundetis. Nec mirũ ſi in vos per eum tranſfunditur diuina gratia, qui tantæ excellentiæ eſt, vt ſit [caput omnis principatus & poteſtatis.] Neque enim eſt vllus principatus aut vlla poteſtas in cælo ſiue in terra, qui ab hoc capite non deſcendat, & huic capiti ſubdatur, atque ab hoc capite regatur.

In quo & circunciſi eſtis circunciſione non manufacta in expoliatione corporis carnis, ſed in circũciſione Ieſu Chriſti, conſepulti ei in baptiſmo, in quo & reſurrexiſtis per fidem operationis Dei, qui ſuſcitauit illum à mortuis. & vos cum mortui eſſetis in delictis & præputio carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci, & expolians principatus & poteſtates, traduxit confidenter, palàm triũphans illos in ſemetipſo. E Ephe. 2.

Modò latenter ingreditur Apoſtolus oſten- F dere, obſeruãtias legis eſſe ſuperfluas, & ſolam Chriſti fidem ſufficere ad ſalutem. Vos, inquit, eſtis in Chriſto ſpiritualibus bonis repleti, [in quo & circunciſi eſtis.] Reſurrectio enim Chriſti, quæ facta eſt tertio quidem à die paſsionis, ſed octauo in diebus hebdomadis, ipſa vos circuncidit. Reſurrexit enim Chriſtus, abſtulit vobis deſideria carnalia, abſtulit concupiſcentias malas, abſtulit ſuperfluum cum quo nati eratis, & multo peius quod male viuẽdo addideratis. Circuncili in Chriſto eſtis [circunciſione non manu] hominis carnaliter [facta in expoliatione corporis carnis, id eſt, in ablatione ſuperfluæ cutis, [ſed in circunciſione Ieſu Chriſti,] quæ non carnem amputat, ſed vitia. Non enim duas res ſtelligi voluit, quaſi & aliud ſit caro, & aliud corpus carnis: ſed quia corpus multarum rerum nomen eſt, quarum nulla caro eſt (nam multa ſunt, excepta carne, corpora cæleſtia & corpora terreſtria) corpus carnis, dixit corpus quod caro eſt, ſicut alibi ſpiritum mentis, cum ſpiritum qui mens eſt. Circunciſi, inquit, eſtis cir- Ephe. 4. cũciſione, quę nõ eſt manu, id eſt, opere humano facta in expoliatione carnis corporis, id eſt,

in am-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G in amputatione superfluæ carnis: sed est facta di
uinitus in circũcisione Iesu Christi .i. in resecatione carnalium vitiorum & cõcupiscentiarũ.
Luc. 2. Circuncisio enim Christi quæ octauo die facta est, significauit nos per fidẽ resurrectionis eius ab omni superfluitate vitiorum fuisse spolian-dos, & in octaua ætate seculi per resurrectionẽ corporũ ab omni labe mortalitatis & corruptionis exuendos. Circũcisi estis spiritaliter circũcisione Christi, [cõsepulti ei in baptismo.] Hęc est enim in vobis circuncisio Christi, vitiis scilicet vos esse mortificatos, vt sepulturæ eius in baptismo participes facti, resurrectionis quoq; ipsius incorruptibilitate morum & nouæ conuersationis sitis participes. Trina enim mersio baptismi, imago est triduanæ sepulturæ domini, vt quisquis in aquam velut in sepulchrũ deponitur, mortuus sit omnino peccatis, vt possit
H resurgere virtutibus. [In quo] scilicet Christo, [& resurrexistis] à morte animæ post sepulturã baptismi [per fidẽ,] qua credidistis eum resurrexisse, & vos per eũ resurrecturos. Resurrexistis (inquam) per fidem [operationis dei, id est, per hoc quod credidistis operationẽ quã Deus fecit in eo, [qui suscitauit illũ à mortuis. & vos conuiuificauit] atque conresuscitauit, [cum illo, cùm essetis] spiritaliter [mortui in delictis,] quæ commiseratis delinquendo bonũ, [& pręputio carnis vestræ, id est, carnali immunditia ad quam lapsi fueratis. Præputium enim hîc vocatur illud, quod pręputio significatur, hoc est, peccata carnis. Cùm ita essetis mortui, conuiuificauit vos Deus cum Christo, id est, resuscitans Christum corporaliter, resuscitauit vos cũ eo spiritaliter: donans, id est, dimittens [vobis omnia delicta] tam originalia quàm actualia, ipse [delens chirographum decreti, quod erat aduersum nos.] Non solùm enim vobis gentibus delicta donauit, sed & nobis Iudæis prævaricationes quæ sunt ex lege, dimisit. Et hoc est, delens chirographum, &c. Chirographum enim vocatur manualis scriptura, ad alicuius rei memoriam cõmendandam facta. Quod chirographum diuidũt homines, inter quos res, vnde fit
I chirographum, cõstituitur: & inde partem suã vnusquisque reseruat. Chirographum verò à Deo deletum fuit memoria peccatorum ex legis transgressione venientium, quæ non recedebat à mẽte Iudęorũ & malignorũ spirituum. Deleuit ergo chirographum decreti .i. memoriam trãsgressionis, quę erat ex decreto. i. ex lege. Conscientia enim nostra & diabolus ad accusandum erat memoria illius transgressionis: & ita hæc memoria erat aduersum nos, nocens nobis, & nos crucians. Sed hoc reatu per baptismum deleto, nec conscientia nostra iam timet, nec diabolus quod obiiciat habet. Quod decretum erat nobis contrarium, id est, rectitudo iustitiæ quæ decreta fuerat in lege, erat contraria prauitati nostrarũ pręuaricationũ: sed p auxiliũ nouæ gratiæ cõcordauimus aduersario nostro, id est, legi diuinę, obtẽperantes præceptis eius, sicut ait dominus: Esto consentiens aduersario tuo cito, dum es cum illo in via, id est, esto cõcors & obediens sermoni præceptorum cælestium, qui tuis prauitatibus aduersatur, cito dũ es cum illo in itinere præsentis vitę. Vel chiro- K
graphum, id est, manu scriptum, erat perpetratio prævaricationis Adæ. Quod erat aduersum nos .i. aduersabatur saluti nostræ, & interclu-debat nobis ingressum cælestis patriæ. Decretum verò quod erat contrarium nobis, ipsa fuit sententia damnationis nostræ, quæ erat cunctis hominibus aduersa. Sed deleuit Deus hoc chirographum, id est, veteris culpæ cautionẽ, qua nos diabolus debitores mortis tenebat, ideo chirographum ipsum erat decreti, id est, decretæ damnationis nostræ, qua decretũ erat vt iuste teneremur sub hoste captiui, cui nos sponte subdideramus ad cõsensum iniquitatis. Vel decretum dei fuit, De ligno scientiæ boni & mali Gene. 2.
ne comedas. Huius decreti violati chirographum, id est, memoriam deleuit Deus, quando peccatum primi parentis per sanguinem Christi abluit, & quasi obliuioni tradidit, [& ipsum tulit de medio.] Erat enim hoc peccatum inter L
deum & nos, separans nos à deo: sed deus tulit ipsum de medio, vt possumus adhærere Deo. Ipsum tulit de medio, [affigens illud cruci,] vt sicut à ligno cœperat, ita in ligno finiretur. Crucifixo enim innocente Christo, interemptũ est peccatũ Adæ. Vel si decretum intelligimus legem Moysi, ipsum deus tulit de medio Iudæorum & gentilium, ne per legẽ amplius separarentur, sed in Christo fierent vnus populus, affigẽs illud cruci, vt iam cesset, postquam omnia sacrificia in oblatione veri agni sunt impletasiscut nos à lege & à legis prævaricatione liberauit, sic & patres antiquos ab inferis eripuit, ne quis putet eos per legẽ saluatos. & hoc est quod de filio subditur, cùm de patre ageretur, quoniam inseparabilia sunt opera patris & filij. [expolians principatus & potestates, traduxit cõfidenter.] Expoliauit enim principatus & potestates dæmonum, auferẽdo illis animas iustorum, quas in inferno propter culpam primi parentis detinebãt: & traduxit, id est, trans infernum duxit ad regna cælorũ ipsas ab inferis ereptas sanctorum animas: & hoc confidenter, id est, cum magna fiducia fecit, nõ timens dæmones, vt pote qui nullum habebat peccatũ. Nec M
istud quod dicitur, expolians principatus & potestates, repugnat sententiæ qua dictum est, qui est caput omnis potestatis: quia ibi est sermo de bonis principatibus ac potestatibus, hîc autem de contrariis. Principatus enim vocantur illi nequam spiritus, qui principantur in vitiis suis, quæ specialiter suggerere consueuerunt: sicut spiritus fornicationis, qui principantur libidinosis: & spiritus superbiæ, qui dominantur superbis. Potestates verò dicũtur illi spiritus, qui habent vim prępcipitandi in maiora peccata homines, quibus prævalent per internas eorũ cupiditates. Ibi ergo vincuntur inimicę nobis inuisibiles potestates, vbi vincũtur inuisibiles cupiditates. Et ideo si in nobis ipsis vincimus tẽporalium rerũ cupiditates necesse est vt in nobis ipsis vincamus & illum, qui per ipsas cupiditates regnat in homine. Spoliauit itaq; Christus hos principatus & potestates eripiens illis homines quibus dominabãtur, dum per donum sancti spiritus extingueret seculi cupiditates

A ditates in cordibus ipsorum hominum, & traduxit eosdem cupiditates vel principatus, id est ab his qui ad fidem conuersi sunt, expulit, sicut
Ioan. 12. dixerat: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. & hoc fecit confidenter, sciens se iustam habere causam: & palàm, id est, coram omni populo pendens in cruce, triumphauit, id est, cum gloria vicit [illos in semetipso, id est, in passione proprij corporis, qui postea triumphaturus erat & in martyribus suis.

Nemo ergo vos iudicet in cibo aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum corpus autem Christi.

Et siquidem circuncisi spiritualiter estis circuncisione Christi, per quem non egetis circũcisione carnali, ergo nullam aliam carnalem ob seruantiã debetis legi, cum istam quę maior est accipere non debeatis, præsertim quia deus chi
B rographum decreti, id est, legis, sicut suprà dictũ est, tulit de medio vtriusq; plebis, affigens illud cruci, vt iam quasi mortuum cesset. & per triumphũ dominicæ passionis à potestate dęmonum liberati sumus, à qua eripi per legẽ nõ valebamus. Cùm hæc ita sint, & à seruitute legis per nouæ gratiæ libertatem sitis erepti, igitur nemo .i. nullus pseudo [vos iudicet, id est, iudicabiles & reprehensibiles dicat [in cibo aut
Nota in potu, id est, in discretione ciborum & potuũ quod alij sint assumẽdi, & alij respuendi: quia quos cibos Iudæi vitant in pecoribus, nos vi-
Tũ. 3. tamus in moribus: & quos potus illi cauent in liquoribus, nos cauemus in voluntatis affectionibus. Nemo eorum qui magistros legis esse se iactãt, vos iudicet in cibo vel in potu, quod alij immundi sint, alij mundi: quoniam omnia mũda sunt mundis, coinquinatis autem nihil est mundum, aut in parte diei festi,] vt alios dies festos putent, & alios non festos: quia nobis qui in Christũ credimus resurgentem, iugis & ęterna festiuitas est. aut in parte neomeniæ, id est,
C kalendarũ & mẽsis noui, quãdo decrescens luna finitur, & noctis vmbris tetigitur: quia Christianorũ lumen est ęternũ, & semper solis iustitiæ radiis illustratur. aut in parte sabbatorũ, vt non faciant seruile opus & onera non portent: quia nos Christi sumus libertate donati, & onera peccatorum gestare desinimus. νέον Græce, nouum dicitur Latine, μὴν, luna. Neomenia, noua luna. & nouæ lunæ obseruatio, nouæ vitæ est sanctificatio. Sabbatum verò perpetuũ obseruat, qui spe futuræ quietis sanctis est operibus intentus, nec in ipsis bonis actibus suis quasi de propriis & de his quæ non acceperit, gloriatur illum in se operari cognoscens, qui simul operatur & quietus est. Sabbatum enim quod interpretatur requies, significauit requiam, quã animæ sanctorum habent à vitiis in præsenti
Hebr. 10. vita, & quam habituræ sunt corporibus exutæ donec resumãt corpora. Quę omnia [sunt vmbra futurorum,] quia nihil sub veteri testamento carnaliter obseruabatur, quod nõ præfiguraret aliquid spirituale futurum vel in hac ecclesia, vel in ea quæ iam in cœlis regnare cœpit corpus autẽ, id est, solida veritas huius vmbræ. D
est Christi, id est, pertinet ad Christum. Omnia illa sunt vmbræ futurorũ, in quibus Iudæi iuxta literam hærent, & tenentur in terra: nos vero iuxta spiritum transeamus ad Christum, qui ad distinctionem vmbrarum nunc corpus appellatur. Quomodo enim in corpore veritas est, & in corporis vmbra mendacium, sic in spiritali intelligentia mundus omnis cibus & potus, & tota festiuitas, & perpetuæ kalendæ, nec non, æterna requies expectãda est. Vniuersa hæc loquitur Apostolus contra eos, qui credentes ex Iudæis in dominum saluatorem, Iudaicas ceremonias obseruare cupiebant. vnde Mat. 24.
& adhuc subdit. Marc. 13.

Nemo vos seducat, volens in humilitate, & religione angelorum, quæ nõ vidit, ambulans, frustra inflatus sensu suæ carnis, & non tenens caput ex quo totum corpus per nexus & coniunctiones sub- E
ministratum & constructum, crescit in augmentum Dei. Si ergo mortui estis cũ Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquam viuentes in mundo decernitis? Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque contractaueritis quæ sunt omnia in interitum ipso vsu, secundum præcepta & doctrinas hominum. quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate, & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis.

Ipsi qui de circuncisione venerant, & se Christianos dicebant, iudaizandi consuetudinẽ nõ deserebant, aliosque in errorem suum trahere F
satagebant. Ideo credentibus dicitur de illis. Nemo vos seducat] vel superet .i. nemo vos veritate in errorẽ trahat, nemo vos in certamine disputationis fraudulenter vincat, vt brauiũ vobis supernæ remunerationis tollat, [volens ea quæ non vidit, id est, volens tenere vel suadere carnali legis mandata, quæ nunquam intellexit [in humilitate] literæ [& angelorum religione] atque cultura, vt non seruiatis spiritali intelligentiæ, sed exemplaribus futurorum. Humilitas enim hoc loco nõ est illa, quæ laudatur in scripturis: sed illa, quæ deprimit sensum mentis in terrenã atq; carnalem intelligentiam Verè enim humilis sensus & miserãda suspicio est, dominum credere hircorum atque taurorũ sanguine delectari, & nidore thymiatis, quẽ sępe homines declinamus. Religio angelorũ vocatur hoc loco cultura, quæ non deo, sed malignis spiritibus exhibetur. Ex quo enim factum
est quod dominus ait, Relinquetur domus ve- Luc. 21.
stra deserta, omnis iudaicarum obseruationum Matt. 23.
cultura destructa est: quascunque offerunt victimas, nõ deo offerũt, sed angelis refugis, id est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G spiritibus immundis. Vel in humilitate & religione angelorũ, quia huiusmodi sectatores plerunque solent in seipsis humilitatem & religionem angelorũ ostendere, vt citius credatur eis quasi sanctissimis. Angelos enim iuxta hunc sensum vel cælestes spiritus, vel sanctos prædicatores intelligim⁹. Nemo ita religiosum se fingens, seducat vos, [ambulans frustra. i. faciẽs in vacuum & sine vtilitate quicquid facit, qui infideliter cũcta facit: [inflatus sensu carnis suę. i. carnaliter cuncta intelligens, & traditionũ iudaicarũ deliramenta perquirens, atque ex earũ notitia tumens [& non tenens caput] omnium scripturarũ atque scientiarũ. i. Christum qui est dei sapiẽtia, & est caput ecclesiæ sanctorum: & quia non tenet Christum, qui est caput omnis sacræ intelligentiæ & caput omnium electorũ, patet quia fatuus & reprobus est. [Ex quo capite totum corpus] ecclesiæ [per nexus & coniũctiones subministratũ & constructũ, crescit in
H augmẽtum Dei.] Corpus quippe illius nos omnes sumus. Per nexus & cõiunctiones corpus ligatur, quia dũ capiti pectus dum pectori brachia, dum brachiis manus, dum digiti manibus sunt coniuncti, ac membra cætera membris inhærent, corpus omne perficitur. Sicut sancti apostoli, quia redemptori nostro propinqui steterunt, ei quasi pectus capiti inhæserunt. Quos quia martyres sunt secuti, coniuncta brachia pectori fuerunt. Quibus dum pastores & doctores subuniti sunt per bona opera man⁹ brachiis inhæserunt. Hoc verò omne corpus redemptoris nostri quotidie per nexus & coniunctiones subministratur & constituitur in cœlo, quia dũ ad eum illuc electæ animæ ducũtur, ei sua mẽbra colligantur. De quo rectè dicitur, subministratũ & constructum crescit in augmentũ Dei quia Deus omnipotens redemptor noster, qui in se in quo proficiat non habet, adhuc per mẽbra sua quotidie augmentum habet. Sed quisquis adhuc carnaliter legem obseruandam prædicat, non tenet caput huius corporis: quia fidẽ & gratiam eius impugnat, & corpus eius quod
I ita connexũ est scindere quærit: & ideo subtiliter vobis cauendus est, vt inimicus Christi & ecclesiæ, licet Christianum se fingat. Non solũ enim vaniloquos & mentis seductores, fabulosa & vana garrientes .i. in eis vanitatibus velut altam scientiã promittentes contra regulam fidei, quam catholicã suscepistis, cauere debetis: sed etiam ipsos, qui de ipsa incommutabilitate diuinę naturę, vel incorporea creatura siue creatore veraciter disputant: & quod dicunt, omni no documẽtis atque rationibus certissimis probant, & tamen ab vno Dei & hominũ mediatore conantur auertere, tanquam pestẽ insidiosiorẽ cęteris fugite. Quod autem sequitur, [si ergo mortui estis cũ Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc tanquã viuentis in mundo decernitis, hũc sensum habere videtur: Si baptizati estis in Christo, & cũ eo in baptismate mortui ab elementis mundi, cur mecũ non dicitis,
Galat.6. Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quẽ mihi mũdus crucifixus est, & ego mũdo? nec auditis dominũ dicẽ-
Ioan.17. tem ad patrẽ, De mundo nõ sunt, sicut & ego non sum de mundo: sed econtrario quasi viuẽ- K
tes in mũdo, decernitis: [Ne tetigeritis] corpus hominis mortui, nec vestimentum aut scabellũ in quo sedit mulier menstruata: [neque gustaueritis] carnem suillam, neque leporum, neque sepiarum, neque murenæ, neque anguillæ, neque vniuersorum piscium qui squamas pinnulasue nõ habent [neq; contrectaueritis] aliquid horum. Hic loquitur Apostolus eis, qui iã seruare legẽ carnaliter ex parte cœperãt. Hucusq; enim monuerat stantes, ne seducerentur: & nũc aggreditur eos, qui iam aliqua de lege seruabãt. Quasi dicat. Vos videte ne seducamini. Sed vos alij dicite cur legem seruatis. Si mortui estis cũ Christo &c. Si, inquit, cũ fidẽ Christi accepistis, estis mortui ab elementis. i. separati ab omni superstitione & abstinentia creaturarũ mundi, quid adhuc decernitis alias esse vitandas, & alias esse assumendas? Elemẽta enim vocat has visibiles creaturas, quæ tota vniuersitate per se
L considerata partes mundi sunt. Et isti erant (vt dictum est) ab elementis mortui .i. separati ab abstinentia creaturarum mundi, quibus in laico ritu abstinebant. Vel elemẽta dicit, quæ ipsi colebant in idolis, sicut mare in Neptuno, & aerẽ in Iunone. Sed per fidem Christi ab his separati erant. Nam vbi inuenimus aliter & aliter, factũ est ibi quædam mors. Mors enim est, non esse qui fuit. Immortalis quidem est anima, quia semper viuit: & est in illa semper quidem permanens, sed mutabilis vita. ideoque secundum mutabilitatem eiusdem vitæ, potest & mortalis dici: quia si olim viuebat sapienter & nunc desipit, mortua est in deterius. si viuebat insipiẽter & sapit, mortua est in melius. Ita mortui in melius erant isti, quibus nunc dicitur: Si mortui estis ab elementis, quid adhuc tanquam viuentes decernitis? Cum Christo per fidem associati, mortem istam, laudabilem affecuti sunt, propterea mortui esse cum Christo dicuntur. Vel cum Christo mortui, quia Christo patiente & moriente, & illi compassi sunt & cõmortui, non quidẽ eo tempore quo ille mortẽ sustinuit, sed quo ipsi fidem perceperunt. Et M
quia mundo semel cum Christo mortui erant non iterum quasi viuentes mundo decernere carnaliter debebant, dicentes adinuicẽ vel ad fallaces suos: Ne tetigeritis mortuum siue reptile, ne inquinemini ab eo: neque gustaueritis carnem animalium quæ non ruminant, neque manu contrectaueris horum quippiam. In his verbis adhibenda est quædam pronunciatio in vultu & in modo vocis. Per irrisionem quippe verba posuit eorũ qui dicunt, ne tetigeritis, neque gustaueritis, cũ sint omnia munda mundis, quæ omnia ipso vsu. i. si quis vtatur eis Iudaico Tit.1.
ritu, vt ab his abstineat, & illis vtatur, credens se ita iustificari, [sunt in interitum. i. ducunt in mortem animæ, quia sunt [secundum præcepta & doctrinas hominum] nõ Dei. Postquã enim veritas aduenit, iam non Deus ea præcipit, sed pharisæi: & quoniam autoritate sua vel Dei mã- Nota.
le intellecta præcipiunt hæc, & rationibus docent, ideo vsus eorum & cultura interimit, quia sunt præcepta & doctrinæ hominum, non Dei. Vnde per Isaiam dicitur: Populus hic labiis me honorat

A honorat, cor verò eius longe est à me. Frustra
Isaiæ.29 autẽ colunt me, docentes doctrinas & præcepta
Matt.15. hominum. Nam & super illa quæ lex carnaliter
Marc.7. præcipit, addiderunt pharisæi & scribæ multa,
adeò vt propter inuentiones suas frequẽter vio
Matt.15. larent ipsa legis carnalia mandata. Vnde dominus arguit eos, dicens: Irritum feciſtis mandatũ Dei, vt traditiones vestras statueretis. Et quibus iussum est, vt die⁹ sabbati sedeat vnusquisque in domo sua, & nõ egrediatur, nec ambulet de loco in quo habitat, si quãdo eos iuxta literã cœperimus arctare vt nõ ambulent, nec iaceãt, nec stent, sed tantum sedeant si velint præcepta seruare, solent respõdere & dicere: Barachias & Simeon & Ellel magistri nostri, tradiderũt nobis vt duo millia pedũ ambulemus in sabbato. Et cæteras huiusmodi doctrinas hominũ præferunt doctrinæ Dei. [quę sunt quidẽ rationem habentia sapientię in superstitione & humilitate.] Pro superstitione in Græco legitur falsa re-
B ligio. & humilitatis hîc intelligẽda est, quæ humilia sentiat atq; terrena. Videntur igitur observationes Iudaicæ apud imperitos & vilem plebeculã imaginẽ habere rationis humanæq; sapientiæ in falsa religione, & humilitate, id est, in infimo & carnali atq; terreno sensu. Vel sunt quidem rationem habentia sapientiæ in superstitione, id est, non in veritate, sed in falsitate, quæ est superabundans, & in qua nulla est vtilitas: & in humilitate, id est, deiectione animæ. Quod si ad nonnullos id referatur, qui in eccle
Nota. sia de abstinentię virtute gloriantur, notandum est quod Apostolus superstitioni humilitatis speciem iungit: quia dum plus quàm necesse est per abstinentiam caro atteritur humilitas foris ostenditur, sed de hac ipsa humilitate grauiter interius superbitur. Apud Iudæos tamen multo magis in ostentatione humilitatis regnat su-
C perstitio: quia vnde se cæteris humiliores ostendunt, inde super omnes superbiunt. Et ea quæ obseruant, sunt [non ad parcẽdum corpori, nõ in honore aliquo ad saturitatem carnis.] Non parcunt Iudæi corporibus suis in assumptione ciborum, contemnentes interdum quæ habẽt, & quærentes quæ non habent. Et quia hoc faciunt, necessitate debilitates interdum & morbos cõtrahunt. Nec honorant semetipsos, cùm
Tit.1. omnia munda sint mundis, nihilque possit esse
1.Tim.4. pollutum quod cum gratiarum actione percipitur, & ideirco à domino sit creatum, vt saturitate & adimpletione carnis humanos artus vegetet atq; sustentet. Elemẽta quoq; mundi, à quibus fideles esse mortuos dicit, possumus & legẽ Moysi atque omne vetus instrumentũ accipere, quibus quasi elementis & religionis exordiis Deum discimus: quomodo elementa appellatur literæ, per quas syllabas ac verba cõiungimus, & ad texendam orationẽ longa meditatione procedimus. Ars quoq; musica habet elemẽta sua, & geometrica ab elemẽtis ĩcipit linearũ. Sic elementis veteris testamenti, vt ad euangelicam plenitudinem veniat, sancti viri eruditur infantia. Vnde & illi Psalmi qui literis præno-
2.Cor.3. tantur, per ethicam nos ducunt ad theologiam: & ab elementis occidentis literæ quæ destruitur, transire faciunt ad spiritum viuificantem.

CAPVT III. D

Igitur si consurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est in dextera Dei sedens. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.

Quandoquidem si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, nõ debetis vltrà tanquam viuẽtes in mundo, mundana carnaliter discerne re, & alia ac alia quærere, aliáque & alia respuere: [igitur si consurrexistis cum Christo,] debetis incessanter superna in quibus iam Christus est, quærere, vt ea cum ipso valeatis possidere. Nam sicut cum Christo mortui mundo, mundana debetis postponere, ita consequens est cum Christo resuscitati, vt superna debeatis appetere. Igitur si consurrexistis cũ Christo, [quærite] ea [quæ sunt] de [sursum, id est, cæle- E
stia bona, vbi iam corporaliter [Christus est in dextera dei] patris sedens. Non vtique surreximus sicut Christus, sed tamen secundum spem quæ nobis in illo est, iam nos cum illo resurrexisse testatur Apostolus. Spe enim salui facti su- Roma.8.
mus. Spe resurrectionẽ nostri corporis in Christi corporis resurrectione tenemus, & resurrectionem spiritus iam in re habemus, vt amodò in nouitate vitæ ambulemus. Extinctis enim viiis nostris per mysterium ac virtutem dominicæ mortis, à morte animæ resurreximus per gratiam dominicæ resurrectionis. Vel ideo rectè nunc dicitur, Si consurrexistis cũ Christo, quę- Matt.7.
rite bonis operibus & deuotis precibus ea quæ sunt super cælum, vt mereamini ea inuenire: quia omnis qui quærit, inuenit: & debetis ea quærere, quia Christus quem inuenire desideratis, est iam ibi in dextera dei. Rectè in dextera Matt.25.
quia oues ponendæ sunt ad dexteram. & con- F
gruum est vt immaculatus agnus locum immaculati gregis prim⁹ obtineat. Per dexterã enim, significatur æterna beatitudo. Et ibi iam sedet Christus, id est, quiescit post laborẽ passionis. Sedere vel regnantis est, vel iudicantis. & Christus in dextera paterni throni sedet, quia cũ eo regnat in æternum. Ob hoc (inquam) sedere dicitur, quia nunc omnia iudicat, & ad extremum iudex videbitur. Quærite ergo perpetua bona, in quibus ipse iã ita secundũ humanitatẽ sedet. [& sapite ea quæ sunt sursum, id est, palato cordis dulcem saporem supernorũ bonorũ tãgite, [non quæ sunt super terram, id est, terrenorum & temporalium. Si enim terrena vobis dulcia nõ fuerint, tunc cælestium dulcedinem gustare poteratis. Si terrenas concupiscentias non habueritis, tunc cælestibus gaudiis inhiare valebitis. vel sapite superna, non terrena, id est, habete sapientiam & prudẽtiam de cælestibus & æternis, non de temporalibus & caducis.

Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cũ Christo in Deo. Cùm autem Christus apparuerit vita vestra, tũc & vos apparebitis cum ipso in gloria.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Superna, non terrena sapere debetis, quia mẽ te mortui estis huic mundo. Morimur enim secundũ spiritum, & resurgimus secundũ spiritũ vt postea mortui secundum carnem, resurgam⁹ secundũ carnẽ. Quomodo enim præcedit mors secundum spiritum resurrectionem, quæ est secundũ spiritum: sic præcessura est mors secundum carnẽ resurrectionem, quæ futura est secũ dum carnẽ. Nam non facere quod faciebamus, nec credere quod credebamus, mors & resurrectio quędam in nobis est. Si qui idolis seruiebat vnũ Deum cognouit, mortu⁹ est in idololatria resurrexit in fide. Si qui ebriosus erat, sobrius est, mortua est ebrietas resurrexit sobrietas. Omnia ergo facta mala quæ desinimus facere, quasi mors in nobis est: quia nõ esse quod eramus, mors quædam est. Mortui, inquit, estis, sed mortui speciẽ, viui radice. sicut arbores in hyeme: quoniam [vita vestra abscõdita est cum Christo in Deo] patre, nec apparet nũc hominib⁹. Mortui enim estis, quomodo videntur arbores per H hyemẽ quasi aridę, quasi mortuæ. Sed ne arescatis, intus est radix, intus est vita, intus est charitas: quia vita abscondita est eũ Christo in Deo Erit autẽ postea tempus vestrũ, erit ęstas vestra quãdo circũuestiemini dignitate foliorũ, & replebimini hubertate fructuũ. [Cũ autem Christus apparuerit] veniens ad iudiciũ, qui est [vita vestra, tũc & vos,] non aduersarij vestri, [apparebitis in gloria cũ ipso.] Modo tẽpus est hyemis, æstas autem vestra erit aduentus Christi. Hyes vestra est Christi occultatio, æstas vestra Christi reuelatio. Considerandũ est, quia sancti viri ab importunitate desideriorũ temporaliũ, à tumultu inutilium curarum, à clamore perstrepentium perturbationũ semetipsos sacri verbi gladio mortificare nõ desinunt, atq; intus ante Dei faciem in sinu mentis abscondunt. Vnde
Psal. 30. recte per Psalmistam dicitur: Abscondes eos in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominũ Quod quanuis perfecte postmodũ fiat, & nunc ex magna parte agitur: cum à temporalium desideriorum tumultibus delectationes in interio
I ra rapiuntur, vt mens eorum dũ in amore Dei tota tenditur, nulla inutili perturbatione lacere tur. Hinc est quod nunc apostolus per contemplationẽ ab exteriore vita mortuos & quasi in sepulchro absconditos discipulos viderat, quibus dicebat: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Mortui videlicet carnalibus desideriis & temporalium rerũ cupiditatib⁹: & vita vestra abscondita est cũ Christo in Deo, quia intus apud Deũ cum Christo viuit affectus desideriorum vestrorum, vt extinctus mundo lateat, & à cunctis exteriorum rerũ perturbationibus intra sinum intimi amoris abscondat. Verè cũ Christo abscondita est, quia cum Christo manifestabitur. cũ enim Christus apparuerit esse vita vestra, id est, cum omnes in iudicio viderint Christum esse vitam & salutationem vestram, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria, i. cum magno honore atq; splendore apparebitis omnibus ad dexterã eius, participes glorię eius. Notandum quia & Ioannes hanc sententiam aliis verbis explicat, dicens: Charissimi, nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus autẽ quia cũ ap- K paruerit, similes ei erimus, quoniam videbimus 1. Ioan. 3.
eum sicuti est. Nã quod paulus ait, mortui estis & vita vestra abscondita est cum Christo in deo: hoc est quod Ioannes asserit, quia nunc filij dei sumus, & nondũ apparuit quid erimus. & quod Paulus addidit, cùm Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria: hoc Ioannes subiecit, scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eũ sicuti est. Hoc igitur erit apparere eũ Christo in gloria, in manifestatione eius videre speciem diuinitatis eius sicuti est, & ex visione ei⁹ accipere similitudinẽ eius, vt qualis est ipse tales & ipsi pro modo suo fiãt qui viderint eum. Hęc perfectis dicta sunt. deinde cęteris qui nec dum tantã perfectionem assecuti sunt, dicitur:

Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immũditiam, libidinem, concupiscentiam malam & auaritiam, quæ est simulacrorũ L seruitus, ppter quod venit ira dei super filios incredulitatis. In quibus & vos ambulastis aliquando, cum viueretis in illis. Nunc autem deponite & vos omnia, iram, indignationem, malitiam, blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. Nolite mentiri inuicem.

Propter vnitatem corporis, quia & maiores & minores fideles membra sunt ecclesiæ, cùm sermo Apostoli dirigeretur latenter, quasi non essent alij, sed iidem ipsi, cæpit minores alloqui & ex his quę præmiserat, causam exhortationis eorum assumpsit. Quia, inquit, ea quæ sursum sunt sapere debetis, non quæ super terram, quoniam in maioribus ecclesiæ membris mortui estis huic mundo & vitiis, ergo quod in illis factum est, in vobis facite: mortificate scilicet in M
vobis ipsis [membra vestra quæ sunt super terram, id est, extinguite vitia vestra quæ ad corp⁹ peccati pertinẽt, & in terrena cõuersatione vigent, vel super terram vestri corporis male dominãtur. Corpus peccati, est cõformitas veteris hominis: & huius corporis membra sunt omnia vitia & mala opera. Hæc itaque mẽbra vestra quæ non ad naturã hominis, sed ad corpus peccati pertinent, mortificate, scilicet non mẽbra naturæ vestræ quæ deus creauit, sed mẽbra corporis peccati, quæ vos fecistis, extinguite, ne amplius in vobis viuant. Et exponam vobis illa membra, videlicet [fornicationem] mortificate, id est, concubitum cum meretricibus quæ prostãt in fornicibus, vnde fornicatio nomen accipit. [& immunditiã,] quæ & mollities appellatur, atque ab vno sexu perpetratur: & libidinem, quæ fit cum fœminis quæ non sunt publicæ vt meretrices: & [concupiscentiam malam,] qua male concupiscitur vel mulier, vel aurum, vel aliud aliquid, quod non licet haberi. Concupiscentia vocatur hoc loco mala, ad differẽtiam bonæ concupiscentię, de qua dicitur:

Concu-

A Cõcupiscit & deficit anima mea in atria domi-
Psal. 83. ni. &, Concupiscentia sapientiæ deducet ad re-
Sapien. 6. gnum perpetuum. Nõ solum ergo opera prædictorum vitiorum debetis mortificare, sed & cõ cupiscentiam talium, vt nec in corde concupiscatis aliquid illicitum, sed cor ab omni desiderio malo seruetis mũdum. [& auaritiam, id est, insatiabilem amorẽ habendi mortificate. Quæ
Galat. 5. auaritia omni Christiano est detestãda, quia [est
Ephe. 5. simulacrorum seruitus.] Sicut enim qui idolis seruit, cultum debitum creatori imaginatæ creaturæ tribuit: sic & auarus cùm Deum solum colere deberet, colit potius nummos, in quibus præfiguratæ sunt imagines imperatorum. hoc enim vnusquisque Deũ habet, quod prę omnibus diligit, in quo præ omnibus spem atque fiduciam habet. Et quoniã auarus hoc agit specialiter de nummis, i. plus diligit nummos quàm aliud, & plus cogitat de nummis quàm de alia re, atque plus sperat & confidit in nũmis quàm in alia re, idcirco nummi eius dij sunt. Iure ergo vocatur idololatra, qui Deum non colit, sed
B idola, id est, imagines mortuorũ regũ nummis impressas. Hęc prædicta vitia, id est, fornicationem &c. mortificare debetis, ne propter hoc
Ibidem. ĩ vobis reperta fuerint, pereatis: [propter quæ] iam olim [venit ira Dei, id est, animaduersio diuinæ vltionis [super filios incredulitatis, id est,
Gene. 7. super homines quos incredulitas in errorẽ ge-
& 19. nerat: quia non credentes in Deum, verterunt
Num. 11. se ad hęc vitia exercenda: & propterea perierũt
1. Cor. 10. 14. 16 aquis diluuij & igne Sodomorum, vel tempore
Moysi in deserto variis exterminationibus. Ca-
& 25 uete ergo, ne & vos similiter aut grauius propter eadẽ vitia pereatis: quia nunc quoque propter hæc venit quotidie ira, id est, vitio dei super filios incredulitatis, id est, super eos, qui cũ sint ecclesiæ filij per susceptionem sacramento rum, non tamen firmiter credunt æternam imquorum damnationẽ, & idcirco audẽt agere talia. [In quibus vitiis & vos ambulastis. i. opera operibus velut passus pasibus addidistis, aliquãdo, id est, olim [cum viueretis in illis] vitiis, id est, cùm vitam vestram in talibus duceretis.
C Sed nunc postquam per baptismũ talibus mortui estis, [deponite & vos] sicut & maiores deposuerũt, omnia vitia. Deponite ea, id est, deorsum ponite vt nõ super vos sint, sed subter vos: vt nõ premant vos, sed premãtur à vobis. Deponite, scilicet, iram, id est, perturbati animi cõmotionẽ aduersus aliquẽ: & [indignationem, id est, vehementem animi cõmotionem cum quodam arrogantię vitio in læsionem & in alicuius despectum accensi: & malitiam, qua mens intrinsecus mordetur, & quærit foris lædere fradacij contra Deum, contra sanctos eius, & de sanctis eius. Blasphemia enim est, per quam de Deo ipso dicuntur falsa, vel de sanctis eius. Nec soluin blasphemiam caueatis, sed & quemlibet [turpem sermonem] non emiseritis [de ore vestro,] nec per hunc, & os vestrum & aures audiẽtium & mentes eorũ maculetis. & [nolite mentiri inuicem,] vt alter alterum fallat, mẽdacium pro veritate loquens: sed puram veritatem, quam cor vestrum nouerit, ore proferte.

Expoliantes vos veterem hominem D cum actibus suis, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitione dei secũdum imaginem eius qui creauit eum. Vbi non est gentilis & Iudæus, circuncisio & præputium, barbarus & Scytha, seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christus.

Prædicta vitia deponite. [expoliantes vos] in eorũ depositione [veterẽ hominẽ cum actibus suis, id est, veterẽ vitã quę in peccato est, in quo secundum Adam viuitur: [& intuẽtes nouum] hominem, id est, nouam vitã quæ in iustitia ducitur, in qua secundũ Christum viuitur. Expoliate ergo vos hunc veterem hominẽ, id est, iniustitiam: & induite nouũ hominem, id est, iustitiam: eum scilicet, [qui renouatur in agnitione Dei secũdum imaginẽ eius qui creauit eũ.] Totus enim homo, id est, & interiore & exE teriore sui parte inueteratus propter peccatũ & pœnæ mortalitatis addictus est: sed nunc renouatur secundum interiorem sui partem, vbi reformatur secundum sui cõditoris imaginem: in resurrectione verò renouatur & secundum exteriorem sui partẽ. Sicut enim post lapsum peccati homo in agnitione dei renouatur secũdum imaginem eius qui creauit eũ, ità in ipsa agnitione creatus est, antequã delicto veteresceret, vnde rursus in agnitione eadem renouatur. Nam inter notionem & agnitionem aliquid interesse dicitur, eò quòd notio sit earum rerum quas antè nescimus, & ipsas scire postea cœpimus: agnitio autẽ earum, quas antè scitẽtes, deinceps scire desinimus, earumq; postea recordamur. Homo igitur in agnitione Dei creatus est, quia in principio creationis suæ, creatorem suũ ex ratione cognouit: sed postea per peccatũ cæcatus, agnitionem creatoris amisit. Nunc verò per illuminationem euangelij & per infusionẽ gratię spiritus sancti eũdem creatorem suũ recognoscit, F
& mox interius renouatur, qui vetustatem contraxerat, dum creatorem ignoraret. Fit ergo renouatio reformatióque mentis secundum imaginẽ dei. Ideo autem dicitur, secundũ imaginẽ Dei, vt in ea re intelligatur fieri, vbi est imago Dei, id est, in mente: sicut dicimus secundũ corpus mortuũ esse, nõ secundum spiritum, eũ qui de corpore fidelis & iustus abscedit. Quid enim dicimus secundum corpus mortuum, nisi corpore vel in corpore, non anima vel in anima mortuũ? Aut si dicamus, secũdũ corpus est pulcher aut secundũ corpus fortis, nõ secũdũ animum, quid est aliud quàm corpore, nõ animo, pulcher aut fortis. Et ĩnumerabiliter ita loquimur. Nõ itaq; sic intelligamus secundum imaginem eius qui creauit eũ, quasi alia sit imago secundũ quã renouatur, non ipsa quæ renouatur. Ipsa enim imago dei renouatur in homine, quæ fuerat inueterata delicto. Nouũ (vt dixi) hominem induite. i. conuersationẽ. vbi, id est, in quo homine nouo [nõ gẽtilis est] neque Iudæus, id est, nihil operatur, nihil prodest vel obest quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ille qui hunc hominem induit, ſecundum carnis originem gentilis ſit aut Iudæus: nec eſt ibi [circunciſio & præputium].i. nihil ibi vtilitatis operatur circunciſio, de qua Iudæi præcipue gloriabantur: nec aliquid nocet ibi præputium Neque barbarus eſt ibi .i. non nocet cuiquam ſua barbaries, quia ſit ciuis ſanctorum & domeſticus Dei. Vel barbarus.i. aliquis tam longe remotus & tantæ feritatis, vt vix poſſet à Romanis vinci, non impeditur ſua barbarie in hoc nouo homine ne admittatur. [& Scytha] non eſt ibi, id eſt, popul⁹ qui eſt in ſiniſtro margine mundi ferocior aliis barbaris, & tam pugnax, vt vix vnquam à Romanis ſuperari poſſet, non iuuatur ſua feritate in nouo homine, ſed potius oportet omnẽ feritatem deponere, vt diſcat à Chriſto mitis eſſe & humilis corde. Et neque ſeruus eſt ibi abiectior, neque liber acceptior: quia neq; ſeruit⁹ neq; libertas corporalis nocet vel adiuuat ibi quicquam. Itaque nec natio, nec ritus carnalis, nec conditio, nec ſexus vllam differentiam facit, aut valet ſiue operatur ibi aliquid: [ſed omnia] eſt in homine hoc nouo Chriſtus, id eſt, nihil in eo eſt niſi Chriſtiana pietas & Chriſtiana religio. Chriſtus eſt ibi ſanctitas & iuſtitia & Charitas & omnia bona. [& in omnibus Chriſtus] eſt, qui hoc homine nouo ſunt induti: quia quicquid boni habent à Chriſto habent: & quicquid boni faciunt, per Chriſtum faciunt.

Ephe.2.

Matt.11.

H

Induite vos ergo ſicut electi Dei, ſancti & dilecti, viſcera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam, ſupportantes inuicem & donantes vobiſmetipſis, ſi quis aduerſus aliquam habet querelam: ſicut & dominus donauit vobis, ita & vos.

Illatio eſt quaſi à toto. Quandoquidẽ induere debetis nouum hominẽ, ergo induere debetis hic virtutũ ornamẽta, quæ ſunt quaſi mẽbra vel partes eiuſdem noui hominis.i. nouæ conuerſationis, [ſicut electi dei, id eſt, dei ſapientia præcogniti, & à maſſa perdendorum ſeparati, atque ad vitam æternam præordinati, & ſancti id eſt, baptiſmi ſanctificatione à peccatis mundati, & ſic iam à deo dilecti, poſtquam purgati eſtis à peccatis quæ deus odit. Et propterea vt amplius diligi ab eo mereamini, induite vos virtutes quas ipſe diligit. Induite vos [viſcera miſericordiæ .i. internum affectum miſericordiæ circundate vobis in opere, vt internus affectus piæ cõuerſationis, quã erga proximos in corde habueritis, vndiq; appareat in operibus veſtris vndique vos adornet. Veſtis quippe qua induimur, ab omni parte nos tetigit. Itaq; & vos ab omni parte circuntegi debetis viſceribus miſericordiæ, vt in cunctis actibus veſtris fulgeant viſcera miſericordiæ, quæ mens veſtra cõcepit erga reuelationem miſeriæ proximorũ, & ſimiliter foris in operibus induite benignitatem .i. bonũ ignem piæ dulcedinis, qui feruet in corde veſtro. Benignitas enim eſt quædam ſerenitas animi, qua aliquis hilariter loquitur & ſua tribuit pro deo, ac conuerſatur cum proximo K humilitatem quoque induite, vt humilitas mẽtis appareat in omnibus verbis & operibus veſtris, in veſtibus, in inceſſu atque omni motu corporis. Ideoque & modeſtiam quaſi veſtem vobis circundate, vt in omnibus dictis & actibus veſtris modũ teneatis. Modeſtia enim quaſi modi ſtatio dicitur, quia per hanc virtutem modus competens ſeruatur in omnibus, modificãs vniuerſas actiones. & vt modum non excedatis, induite patientiam, qua vndique muniti, trã quillo animo toleretis omnia mala quæ vobis ingerentur à proximis. Impoſsibile eſt enim, vt qui cum aliis hominibus conuerſatur: non frequenter ab illis quædã ſuſtineat, quæ in multis ad exceſſum cõpellant, ſi virtute patiẽtiæ quaſi veſtimento circundatus nõ fuerit. Si verò vndique aduerſus omnia quæ acciderunt ſibi, patientiã tenuerit, ſemper modeſtiam ſeruare poterit. Et ideo patientiam induite, [ſupportantes vos inuicem,] vt alter alterutrum ſuſtineat in his quæ ſunt grauia & aſpera. Supportate inL uicem, id eſt, portate inuicem alij alios, vt illos qui portauerunt ſe, iudicent ſuperiores: & ſe inferiores illis, quibus ſunt ſuperiores. Nõ enim patienter alium portat, qui ſe ſuperiorẽ illo reputat. Et eſtote [donantes vobiſmetipſis, id eſt condonantes atque dimittentes alij aliis, ſi fortè [quis aduerſus aliquem habet querelam] de contumelia vel iniuria ſibi ab eo illata. Donate inuicem, quicquid leſionis vel offenſionis pertuliſtis, vnde merito cõqueri poteratis. Et hoc facite non ficte, nec ex parte, ſed [ſicut dominꝰ donauit vobis,] ita & vos facite. Id eſt, ſicut dominus in baptiſmo quicquid iniuriarum ei fecerat is, cõdonauit vobis ſine vllo reſpectu alicuiꝰ vindictæ vlterius ſumendæ, ita & vos bono animo condonate vobis ſemper ad inuicẽ omnia ſine reſpectu alicuius vltionis. Debetis enim conſeruis nõ negare, quod à bono domino gaudetis vos percepiſſe. Alioquin iuxta parabolã euangelicam, repetet à vobis omne debitum M quod dimiſerat, ſi non remiſeritis vnuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris.

Matt.18.

I

Super omnia autẽ hæc charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. Et pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua & vocati eſtis in vnũ corpus, & grati eſtote. Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter. In omni ſapientia docentes & commonentes voſmetipſos in pſalmis & hymnis & canticis ſpiritalibus, in gratia cantantes in cordibus veſtris domino. Omne quodcunque facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti facite, gratias agentes Deo & patri per ipſum.

Prædicta virtutũ ornamenta induite, [ſed ſic per omnia hæc charitatẽ,] quaſi nobilius ornamentum, habete, quæ contineat & ſuperornet omnia

A omnia reliquarũ virtutũ inſignia. Superexcellit enim & ſuperfulget omnibus aliis virtutibꝰ atque magis placet immortalis ſpõſi conſpecti bus. quod.i. quæ res, videlicet charitas, [eſt vinculum perfectionis:] quia per hanc ligatur omnis virtutũ perfectio, ne diſſoluta defluat & dilabatur ac diſpereat. Perfectionis vinculum eſt charitas, quia omne bonum quod agimus, per hanc, ne pereat ligatur. A tentatore nanque citius & quodlibet opus euellitur, ſi ſolutũ à vinculo charitatis inuenitur. Si verò mẽs charitate ducitur & proximi dilectio conſtringitur, cùm tentationũ motus quilibet ei iniuſta ſuggeſſerint, obicẽ ſe illis ipſa dilectio opponit, & naſcẽtia in corde vitia reprimit. Charitas bona noſtra vinciat in perfectiõe, [& pax Chriſti.i. quã Ioan.14. Chriſtus habet & dat, [exultet in cordibus ve- 16.&.20 ſtris.] Pax Chriſti eſt, qua recõciliati ſum⁹ Deo & ſanctis angelis eius, & qua diligimus Deũ, at que peccatũ execramur, & qua nos turbare cauemus, & qua nobis inuicẽ credimus quod nos inuicẽ diligamus: & qua inuicẽ corda iungim⁹

B vt concordes ſimus atq; cor vnum in bona voluntate habeamus: & qua ſpiritui noſtro carnẽ ſubiugamus. & hæc pax nõ ſit torpens in cordibus veſtris, ſed exultet ibi præ gaudio atque tripudiet, vt ſitis ſcilicet ſemper memores hui⁹ pacis, & eã aſſecutos eſſe vos gaudeatis. in qua pace etiã [vocati eſtis] euãgelica prædicatione [in vnũ corpus.i. in hoc vt ſitis vnũ corpus eccleſiæ, ſeruantes pacẽ omnes inuicẽ, ſicut diuerſa noſtri corporis membra pacẽ & concordiã inuicem ſeruant. & in hac pacis exultatione nõ ſitis ingrati Deo, qui vobis eam dedit, ſed [eſto te ei grati,] vt pro tantis beneficiis ſemper ei gratias corde, verbis & operibus agatis: & vt hanc pacẽ intelligere valeatis atque ſeruare eã, & grati in ea ſemper deo exiſtere, [verbũ Chriſti.i. doctrina Chriſtianę religionis, [habitet in vobis, id eſt, maneat in corde & ore veſtro non parcè, ſed abundanter. i. affluenter & plenarie, vt & ſciatis & loquamini verbũ ſacræ ædificationis. Dixi vt grati ſitis, & verbum Chriſti habitans in vobis habeatis, docentes voſipſos inuicẽ, vel vnuſquiſque ſeipſum, [in omni ſapien

C tia] diuinorũ. Hęc eſt abundantia verbi Chriſti quæ debet in cordibus veſtris habitare, videlicet omnis ſapientia, vt ſenſum perfectũ habeatis in cognitiõe diuinæ trinitatis & vnitatis, & quicquid ad cultũ eius pertinet noueritis, atq; piis deſideriis gaudia regni eius præguſtetis, & bonis operibus inceſſanter quæratis. In huiuſmodi rebus eſt omnis ſapientia, quam Chriſtianꝰ habere debet in hac vita. Sitis ergo in omni ſapiẽtia docentes (vt dixi) voſmetipſos inuicẽ, .i. vnuſquiſq; ſeipſum ea quæ necdũ ſciebatis, [& cõmonentes voſmetipſos] in his quæ iam ſcitis, vt ea firmiter retineatis & opere cõpleatis, Docete (inquã) & cõmonete voſmetipſos, vt & inſtruamini, & ad bene agendum excitemini, [Pſalmis,] qui ad bonã operationem cõmonent: [& hymnis,] qui de laudibus Dei canuntur: [& canticis,] non carnalibus, ſed ſpiritalibus, quæ de æterno gaudio reſonãt, & ideo ſpiritalia ſunt. Nam & carnalia cantica frequenter à carnalibus hominibus canuntur, & ad carnis voluptates pertinẽt. Sed his contraria ſunt D ſpiritalia cantica, quæ in ſolo conditore nos delectari admonent & gaudere. In talibus voſipſos docete & commonete. vos dico, [in gratia, id eſt, in gratiarum actione [cantantes in cordibus veſtris domino.] Neque enim omnis qui labiis perſonat, domino cantat: ſed qui deuoto corde eum laudans amat, & ad eius viſionẽ ſuſpirat. Intus enim eſt hoc gaudium, vbi vox laudis canitur & auditur: qua voce laudatur, qui gratis amandus eſt toto corde, tota anima, tota mente, amatorem que ſuum accendit in ſe gratia ſancti ſpiritus ſui. Ille enim in gratia cantat domino, qui gratia ſancti ſpiritus accenſus, gratis amat eum quem laudat. Ita cãtate. Et omne etiam [quodcunque facitis in verbo aut in opere,] id eſt, quæcunque loquamini, & quæcunq; operamini omnia facite in nomine domini, id eſt, nomen eius inuocate in exordio locutionis & actionis veſtræ, atque ſequentia verba & opera ad gloriã eius ſemper dirigite. Tunc enim & peccata locutionis & operationis vitabitis, & bona erunt quæ dicetis vel facietis. [Omnia E in nomine domini] facite, in omnibus nomen domini inuocantes & glorificantes. In nomine domini [noſtri Ieſu Chriſti] facite omnia, per quem habetis omnia quæ vobis à patre dantur vos dico, [per ipſum] per quem omnia bona accipitis, [agentes gratias] de omnibus Deo qui vos creauit, [& patri] qui vos in filios adoptauit. Vel Deo, qui ſecundum humanitatem eius Chriſtum creauit: & patri, qui Chriſtum ſecundum diuinitatem ipſius genuit.

Mulieres, ſubditæ eſtote viris ſicut oportet in domino. Viri, diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas. Filij, obedite parentibus per omnia. hoc enim placitum eſt in domino. Patres, nolite ad indignationem prouocare filios veſtros, vt non puſillo fiant animo. Epheſ.6.

Hucuſq; generaliter illos inſtruxit & monuit Nunc verò ſpecialiter ad familiarem & domeſticam conuerſationem vertit exhortationẽ ſuã F mulieres viris, atque filios parentibus ſubiicit. Eſt enim etiam naturalis ordo in hominibus, ſeruiant fœminæ viris, & filij parentibus: quia & illis iuſtitia hæc eſt, vt infirmior ratio ſeruiat fortiori. Hæc enim in dominationibus & ſeruitutibus clara iuſtitia eſt, vt qui excellunt ratione, excellant & dominatione. Vnde nunc apoſtolus congrua dat præcepta. Vos, inquit, ô [mulieres, eſtote viris veſtris ſubditæ] ad omnia non tamen ad male agendũ, ſed [ſicut oportet vos in domino] ſubdi, id eſt, ſicut vos in Chriſtiana religione viuentes decet ad omnia illis ſubiici, præter quam ad tranſgreſsionem mandatorũ Dei. Et vos ô [viri diligite vxores veſtras.] Vxorum timere eſt & cum timore diligere, virorum autem tantùm diligere, quia dilectio perfectorum eſt. Viri, diligite vxores veſtras, [& nolite amari eſſe ad illas.] Licet illæ ad iracundiam prouocent, & talia faciant per quæ mereantur amaritudinẽ, vos tamen nolite

Universidad de Deusto
Biblioteca

G eis amaritudine vicem reddere. Vos quoq; [filij, obedite parentibus vestris per omnia,] siue carnalibus, siue spiritalibus. Obedite illis per omnia, sed tamen [in domino, id est, in his tantummodo quæ præceptum domini non excedunt. [hoc enim placitum est] Deo, vt illis taliter obediatis. Et vos ô [patres, nolite filios vestros,] siue carnales, siue spirituales, [prouocare ad indignationem,] nimis aspere illos tractando, [vt non fiant pusillo animo, id est, vt non deficiat animus eorum, non valēs sustinere nimietatem asperitatis vestræ, & fugiant à vobis, vel aliquid mali faciant per defectum animi. Et ideo cauete illis occasionem dare inobediētiæ, ne scilicet peccent per iracundiam, & frāgatur mens eorum in aduersis atque deficiat.

Ephes. 6. 1.Petri.2. *Serui, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes dominum. Quodcunque facitis, ex animo operamini, sicut domino, & non hominibus, scientes quòd à domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Christo seruite. Qui enim iniuriam facit, recipiet id quod iniquè gesit. & non est personarum acceptio apud Deum.*

Leui.19. Roma.2. Ephes. 6. Actu.10.

Vos, inquit, ô [serui, obedite dominis carnalibus, id est, qui vobis secundum corpus, nō secundum spiritum dominantur. Obedite illis in bono [per omnia non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes,] id est, nō tunc solummodo bene agentes, quando videmini ab illis: & quando non videmini, negligenter agētes. Non ita subdole agatis cupientes fraudulēter placere illis per ea, quæ coram ipsis positi strenue agere videbimini, [sed in simplicitate cordis,] non in duplicitate seruite illis, vt quod I soris in opere ostenderitis, intus in corde habeatis, timentes dominum,] qui inspector est cordium, & damnator dolosarum simulationū. Et [quodcunque facitis, operamini] illud [ex animo, id est, ex voluntate. Eam quippe Deus innocentiam probat, qua homo non metu fit innocens, sed amore iustitiæ. Nam qui timore nō peccat, quanuis ei nō noceat cui vult nocere, sibi tamen plurimum nocet: & abstinens ab iniquo opere, sola mētis reus est voluntate. Simulata enim innocentia non est innocentia, & simulata æquitas non est æquitas, sed duplicatur peccatum ī quo est iniquitas & simulatio. Propterea quicquid boni facitis, facite ex animo, non ex simulatione, [sicut domino] Deo faciētes illud, [non hominibus: sciētes quòd] ex hoc à domino, qui remunerator est omnium bonorum operum, [accipietis retributionem] æternæ hæreditatis cū filiis. Et ideo [seruite domino] nostro Christo in omnibus quæ facietis. Si enim propter præceptum bono animo seruieritis carnalibus dominis, Christo potius quàm illis seruietis, & ab eo retributionē percipietis, licet ab illis nihil bonæ remunerationis consequamini. Vel quanuis hominū seruitio sitis occupati, domino tamen Christo seruite, vt propter eorum seruitū non omittatis Christo seruire. Nec frangatur mens vestra, si vos male tractauerint: quia [qui iniuriā facit,] licet sit in hoc mundo potens & nobilis, recipiet à mundi iudice Deo [id quod inique gesit.] Ideo melior est tristitia patientis iniqua, quàm letitia facientis iniqua, quia & de malitia mali sæpe flagellatur bonus. Qui iniuriā facit, recipiet quod gessit, vt ipse iuste crucietur, qui iniuste cruciauit alium. Et hoc ideo, quia [non est apud Deū acceptio personarū,] vt nobilib⁹ parcat, si inique egerint: cùm ignobiles puniat, qui male egerūt. Omnes enim æquo iudicio, siue dominos, siue seruos, siue diuites, siue pauperes, iudicat, & vnicuique reddit secundum quod egit.

K Deut.10. & 16. 2.Par.19. Iob 34. & 34. M

CAPVT IIII.

Omini, quod iustum est & æquum, seruis præstate, scientes quoniam & vos dominum habetis in cælo.

Ideo vos [domini præstate, id est, largimini seruis vestris illud [quod iustum est. i. quod suo seruitio promeruerunt: & quod est æquū, id est, quod ius naturæ vel rationis exigit, eorum scilicet necessaria dari ipsis, etiam vltra quod seruitiū eorū promeruit. Multi enim sunt serui, qui vel infirmitatis, vel alicuius rei causa non promerētur suo labore ea quæ sunt illis necessaria: & tamē debent domini illis ea quibus indigēt, retribuere. Hæc ita debetis præbere seruis vestris, [scientes quoniā & vos habetis dominum in cælo,] cuius serui estis, & à quo bona accipere etiā vltra meritū vestrū indigetis. Cōtra quæ etiā de munere eius superbitis, si illos, quos per conditionē tenetis subditos, æquales vobis per naturæ consortium non agnoscitis. Nam iusti etiam qui imperant, seruiunt illis quibus videntur imperare: quia non dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi: nec principandi superbia, sed prouidendi beneficentia. Et si sancti patres nostri habuerunt seruos, sic administrabant domesticam pacē, vt secundum hęc temporalia bona filiorum sortē à seruorū conditione distinguerēt: ad deum autem colendū, in quo æterna bona sperāda sunt, omnibus domus suæ membris pari dilectione consulerent.

Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione, orantes simul & pro nobis, vt Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi, propter quod & vinctus sum, vt manifestem illud ita vt oportet me loqui.

Redit ad generalē exhortationē. Hoc enim omnibus conuenit vt instent orationi. Et bene in ea vigilare iubet, vt cum stamus ad orationē, cogitatio omnis carnalis & secularis abscedat, nec tunc quicquā animus cogitet præter id solum

A lum quod precatur, Subripit enim frequenter hostis, & subtiliter fallens, preces nostras à deo vocat, vt aliud habeamus in corde, & aliud proferamus in voce, cum intentione syncera deum debeat non sonus vocis, sed animi sensus orare. [Instate orationi,] vt obnixè & indeficienter oretis, vigilātes viuaci studio mentis [in ea.] Et hoc vt oratio sit [in gratiarū actione,] vt rogantes à Deo beneficia gratias illi referatis pro his quæ iam vobis cōtulit. Ita orate pro vobis, [orātes simul & pro nobis, vt deus aperiat nobis ostium sermonis,] id est, aperiat nobis os, quo sermo prædicationis egrediatur à nobis [ad loquē dum. i. ad differendū & exponēdū [mysterium Christi, id est, occultum secretū incarnationis & passionis Christi, vt occultas eorum causas pandamus audiētibus, & in his restaurationem salutis humanæ confistere doceamus. [Propter quod] mysteriū, quia illud prædicabā, [& vinctus sum, id est, detineor in vinculis Romæ. ne possim ire quo voluero & pluribus euāgelizare. Orate vt Deus det mihi loqui illud mysterium, [vt manifestem illud] & declarē aliis, [ita vt oportet] & conuenit [me loqui] de tanto sacramento, qui & annunciare illud missus sum.

B

In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt, tempus redimentes. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, vt sciatis quo modo oporteat vos vnicuique respondere.

Vos in ecclesia .i. incorporati mēbris Christi, simul omnes orationi (vt expositū est) instate, sed procedentes [ad eos qui foris sunt, id est, venientes ad loca vbi vos videbūt illi, qui adhuc per fidem in ecclesiam non intrauerunt, [ambulate in sapientia, id est, agite sapiēter, operamini prudenter, figite gressum operis cautè, ne quid insipientiæ, ne quid reprehensionis ab infidelibus notetur in vobis, ne nomē domini per vos blasphemetur ab eis. vos dico, [tēpus redimentes,] id est, vitā male actam pœnitendo & bene agendo redimētes, vt transacta damna quotidianis meritorū lucris recōpēsetis. Tēpus quippe redimimus, quando antecactam vitā quam lasciuiendo perdidimus, flendo reparamus. Dixi vt in vestra ambulatiōe & in vestra actione luceat sapiētia, & nūc addo vt & in sermone vestro sēper appareat, scilicet [sermo vester in gratia, id est, in dulcedine charitatis [semper sit conditus sale] sapiētiæ, sicut bonus animæ cibus, vt nihil insipidum, nihil putidum habeat. Nā cibus cui sal immiscetur, fit sapidus: & caro bene salita, non putrescit nec fœtet. Ita sit & sermo vester, vt quasi cibus sapidus recipiatur ab ore cordis audientium non sit insipidus per insipientiam, nec putidus per admonitionem carnalis delectationis, nec corruptus per admixtionem falsitatis, sed semper sale spiritualis sapientiæ conditus, & integritate veritatis incorruptus, atque odorem cælestis & incorruptibilis delectationis spirans. Et ita condimentū diuini salis in se habeat sermo vester, [vt sciatis quomodo oporteat vos vnicuique respondere, id est, per prudentiam moderatæ discretionis sciatis quomodo respondendum sit fideli, quomodo infideli, quomodo diuiti, quomodo pauperi, quomodo seni, quomodo iuueni, quomodo viro, quomodo fœminæ, & quomodo cæteris gradibus vel cōditionibus. vnusquisque enim suo modo alloquendus est, & vnicuique suo modo respondendum est: Respondēdū est verbis eius, si ipse prior locutus fuerit, vel respondendum facto eius, si verbis tacuerit. Vnusquisque suo modo vel corrigendus est, vel admonendus.

C Rom.2. D

Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater & fidelis minister & conseruus in domino, quē misi ad vos ad hoc ipsum, vt cognoscat quæ circa vos sunt, & cōsoletur corda vestra, cum Onesimo charissimo & fideli fratre, qui ex vobis est, qui omnia quæ hic aguntur, nota facient vobis. E

[Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus.] Quia dixerat se vinctum causa euāgelij, ne putarent eū grauiora pati, dicit Tychicum omnia sua eis & aduersa & prospera dicturū. Cui credendū est, quia est frater, id est, Christianus, & pro vitæ suæ merito charissimus deo vel sanctis eius. [& fidelis minister, id est, fideliter ministrans sine fraude verbum prædicationis. Vel minister, id est, diaconus. [& cōseruus, id est, mecum seruiens [in domino, id est, in his quæ domini sunt. [quem ad hoc ipsum, id est, ideo [ad vos misi, vt cognoscat quæ circa vos sunt] & mihi referat, & idcirco videte ne quid mali apud vos inueniat quod mihi renunciet. Ob hoc etiā illum misi, vt [& consoletur corda vestra, ne immoderatā habeatis tristitiā de his quæ patimini, vel quæ me pati audistis. Misi eū cum [Onesimo charissimo & fideli fratre,] non F vilissimo & fraudulento seruo, sicut olim fuit. Iste est enim Onesimus seruus Philemonis, qui peracto furto apud Philemonem dominū suū. vel postquam consumpsit vel dissipauit illud, cōfugit ad apostolum, & audiuit ab eo verbum salutis, atque conuersus est. & ideo sic cōmendat eum Apostolus, ne sit illis in aliquo suspectus. Vnde liquidō demonstratur, quod hāc epistolam à Roma de carcere Apostolus miserit, sicut illam ad Philemonē direxit. Nam eosdem salutatores in ista ponit & in illa, quos secū esse declarat, & adiutores suos appellat, id est, Aristarchum & Marcum & Epaphram & Lucā & Demam. Vnde patet vtraque epistolam ex vno eodémque loco missam, vbi vinctus tenebatur Apostolus. Nam Onesimum in vinculis Christo genuit. Vincula autem eum in Epheso pertulisse tacet omnino liber Actuum Apostolorum. Et ideo probatur non habere veritatē sententiam eorum, qui dicunt Apostolum Ephesi tantum in vinculis fuisse, & inde hanc epistolam Colossensibus misisse. Philem.1.

Salutat vos Aristarchus concaptiuus meus, & Marcus cōsobrinus Barnabæ

(de quo

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *(de quo accepistis mãdata. si venerit ad vos, excipite illum) & Iesus qui dicitur Iustus, qui sunt ex circuncisione. Hi soli sunt adiutores mei in regno dei, qui mihi fuerunt solatio.*

Aristarcus iste Thessalonicensis erat, & Apostolum sequutus esse legitur. Vnde & ad cumulum gloriæ cum eodem Apostolo captus teneri meruit pro nomine Christi. Marcus autẽ cõsobrinus, id est, consanguineus Barnabæ apostoli, ipse est Ioannes cognomẽto Marcus, pro
Actu.12. quo facta est dissensio inter Paulum & Barna-
Actu.15. bam. Barnabas enim volebat secũ assumere & hunc Marcum. Paulus autem rogabat eum, vt qui discessisset ab eis de Pamphylia, & nõ isset cum eis in opus euangelij, non deberet recipi. Sicq; facta est inter eos dissensio, ita vt discede-
H rent ab inuicem: & Barnabas quidem assumpto Marco nauigaret Cyprum. Paulus verò electo Sila, profectus est, traditus gratię domini à fratribus. Quoniã Marcus iste in ipsa se aciei frõte constituens, nimis tepidè steterat, & insuper ex acie socors recesserat, merito eũ Paulus abiecit, ne illius quasi cõtagione vires corrumperentur aliorũ. Prædicator enim fortia debet in seipso cæteris exempla monstrare, & in bonis quæ cœpit, viriliter perseuerare. Sed quia Marcus nec fortiter egerat nec perseuerauerat, merito Paulus eũ vlterius in via prædicationis sociũ habere noluit. Timẽs etiam ne alios exẽplo suo vanos ac desidiosos redderet, mandauit ecclesiis suis ne reciperent eum. Sed postea correptus est Marcus, atq; dignus effectus vt eum Paulus adiutorem habere gauderet. Et hoc est quod dicit: [Salutat vos Aristarcus cõcaptiuus meus, & Marcus consobrinus Barnabę, de quo accepistis mãdata,] ne scilicet eum reciperetis, sed nũc [si venerit ad vos excipite illũ,] quia videlicet bene corrept⁹ est. [& Iesus] vos salutat, [qui dicitur Iustus] .i. cui ab euentu sanctitatis
I suæ datum est hoc agnomẽ quod est Iustus: qui scilicet Marcus & Iustus, [sunt ex circuncisione] .i. ex genere Iudæorum. [Hi soli sunt adiutores mei in regno dei .i. in prædicatione euan-
Mat. 21. gelij, de qua dominus Iudæis ait: Auferetur à vobis regnũ dei, & dabitur gẽti facienti fructus eius, Vel in regno Dei, id est, in ecclesia ædificãda, de qua idem dominus ait: Mittet filius ho-
Matt.13 minis angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala. Qui videlicet adiutores, [fuerunt mihi solatio] in tribulatione mea.

Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, seruus Christi Iesu, semper solicitus pro vobis in orationibus, vt stetis perfecti & pleni in omni voluntate dei. Testimonium enim illi perhibeo, quòd habet multum laborẽ pro vobis, & pro his qui sunt Laodiceæ, & qui Hierapoli.

Iste est sanctus Epaphras, de quo in principio epistolę huius dictũ est, Cognouistis gratiam dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra K
charissimo conseruo nostro, qui est fidelis pro Sup. 1.
vobis minister Iesũ Christi. Quia ergo prædicauerat eis gratiam dei, idcirco solicitus præcibus deum semper exorabat, vt ipsi in eadẽ gratia permanerẽt ne labor eius fieret vacu⁹. Corporali enim præsentia illic abierat, & propterea deo qui nusquam deest, illos cõmendabat. Et hoc est: [Salutat vos Epaphras, qui est ex vobis] originem ducens, & est [seruus Christi Iesu .i. seruiens mandatis euangelicis. ipse dico, [semper solicitus pro vobis in orationibus .i. semper solicite & attente orans pro vestra salute, vt scilicet [stetis .i. perseueretis. Vnde dictum
L est de diabolo: In veritate nõ stetit. quia fuit ibi Ioan.8.
sed non perstitit. Et vos estis in religione Christiana, ideóq; ꝑcatur Epaphras, vt stetis .i. permaneatis in ea. Stetis perfecti bona operatione, [& pleni] bona voluntate. Perfecti exterius, & pleni interius, ne sit mens interius vacua, cùm perfecta foris apparuerint opera. Tales (inquã)
L stetis in omni voluntate dei, id est, in obseruantia omnis diuinæ voluntatis, vt scilicet omnem dei volũtatem perfecte ac feruenter impleatis. Hoc ille vobis à deo concedi præcatur, sine cuius gratia nihil potestis. Nam ego [testimoniũ illi perhibeo, quòd multum laborat] orando & vigilãdo [pro vobis, id est, pro vestra salute, [& pro his qui sunt Laodiceę,] quę est vrbs vobis proxima, & pro illis qui sunt Hierapoli, quæ & ipsa est ciuitas non procul à vobis posita.

Salutat vos Lucas medicus charissimus & Demas.

Lucas iste primò fuit medicus corporũ, deinde cõuersus ad Christũ, factus est medicus animarum. Inde est quod plus quàm alij euangelistæ, loquitur de misericordiis redemptoris, per quas languores peccatorum ab animalibus pellũtur, & sacerdotis personã in Christo describit, interuenientis pro peccatis totius mundi.

Salutate fratres qui sunt Laodiceæ, & Nymphã, & quæ in domo eius est, M
ecclesiam. Et cùm lecta fuerit apud vos epistola hæc, facite vt in Laodicensium ecclesia legatur: & ea quæ Laodicensium est, vobis legatur.

Prædicti sancti vos salutant. Vos autẽ salutate vicinos vobis [fratres qui sunt Laodiceę, & inter eos specialiter & nominatim [salutate Nymphan] illã matronam religiosam, [& ecclesiam quæ est in domo eius, id est, familiam eius, vel multitudinem fidelium apud eam congregatorum, quos ipsa hospitatur & pascit. [Et cũ apud vos lecta fuerit hæc epistola, facite vt in Laodicensium ecclesia legatur .i. curate in conuentu Laodicensium recitari, quia & propter eos secundarie scripta est, sicut propter vos principaliter. [& ea] similiter epistola, [quæ Laodicẽsiũ est .i. quã ego Laodicẽsib⁹ missi, [legatur vobis.] quanuis & hanc epistolã quintamdecimam, vel sextamdecimã Apostolus scripserit, & autoritas eam apostolica sicut cæteras firmauit, sanctatamen

A tamen ecclesia non amplius quàm quatuordecim tenet, vt ex ipso epistolarum numero ostẽderet, quod doctor egregius, legis & euangelij secreta rimatus esset. Quatuordecim quippe, quatuor & decem sunt: & quatuor significant nouum testamentum, propter quatuor libros euangelij: decẽ autẽ vetus instrumentũ, propter decalogum legis. Ex ipso itaq; numero voluit ecclesia sancta demonstrare, omnẽ sapientiã vel perfectionẽ veteris ac noui testamenti, breuiter in his epistolis comprehendi: ideóq; numerum qui hæc significabat, excedere noluit.

Et dicite Archippo: Vide ministerium quod accepisti in domino, vt illud impleas.

[Dicite,] inquit, [Archippo] episcopo vestro à nostra parte: [Vide ministerium quod accepisti] id est, attende & considera quale opus susceperis, [in domino,] id est, in domini gratia, vel in his quę domini sunt. Noli cęcus esse, no-
B li oculos auertere ab officio ministerij tui. i. ab actione episcopatus tui, sed vide solicita consideratione quale ministerium susceperis, vt strenue [illud impleas,] non ociose vacuum teneas. Archippum præpositum eorum per eos commonet, vt qui regendam ecclesiam eorum accepit, sit solicitus de eis. Plebis causa scribitur epistola, & ideo non ad rectorẽ dirigitur. Vel quia ipse tepide agebat cum pseudo apostolis, idcirco Apostolus non per se, sed ad maiorem confusionem per subditos suos, quasi pluris illos faciens, admonet eum.

Salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorũ. Gratia vobiscum, Amen.

[Salutatio, inquit, scripta mea manu Pauli,] id est, manu propria, vt ex subscriptione mea
C sciatis epistolam à me missam. [Memores estote vinculorũ meorum.] Memoriam vinculorũ suorum hortatur eos habere, siue ideo, vt eius exemplo informati, patientiam in tribulationibus habere discant: siue vt orẽt pro eo, vt citius absoluatur, & ad prædicandum liber discurrat: siue (quod minus est credendum) vt aliquid ei largiatur, in ipsis vĩculis minus necessaria procurare valenti. Deinde, [Gratia, inquit, domini sit vobiscum,] vt ea cooperante valeatis opera bona facere. Hucusq; protenditur epistola, quę missa est ad Colossenses. Congruum autem videtur, vt propter notitiam legentium subiiciamus eam, quæ est ad Laodicenses directa, quam (vt diximus) in vsu non habet ecclesia. Est ergo talis.

EPISTOLA PAVLI AD LAODICENSES, vt nonnulli opinantur.

P Aulus Apostolus nõ ab hominibus, neque per hominem, sed per Iesum Christum, fratribus qui est in Laodiceæ, gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo. Gratias ago Christo per omnẽ orationẽ meam, quòd permanentes estis & perseuerantes in operibus bonis, promissionem expectantes in die iudicii, ncque D
disturbent vos quorundam vaniloquia insimulantium veritatem, vt vos auertant à veritate euangelii, quod à me prædicatur. Et nũc faciet deus, vt qui sunt ex me, ad perfectum veritatis euangelii sint deseruientes: & benignitatem operum faciẽtes, quæ sunt salutis vitæ æternæ. Et nunc palam sunt vincula mea quæ patior in Christo, in quibus lætor & gaudeo. & hoc mihi est ad salutem perpetuam, quod factum est orationibus vestris, administrãte spiritu sancto. Siue per vitam siue per mortem, est mihi vita in Christo, & mori gaudium. & ipse in vobis faciet misericordiam suam, vt eandem dilectionem habeatis & sitis vnanimes. Ergo dilectissimi, vt audistis præsentiam domini, ita sentite, & facite in timore, & erit vobis vita in æternum. Est enim deus qui operatur in vobis. & facite sine peccato, quæcunque facitis. Et quod optimum est dilectissimi, gaudete in domino Iesu Christo: & cauete omnes sordes in omni lucro. Omnes petitiones vestræ sint palam apud deum. Estote firmi in sensu Christi. & quæ integra E
& vera & pudica & casta & iusta & amabilia sunt, facite. Et quæ audistis & accepistis, in corde retinete: & erit vobis pax. Salutate omnes fratres in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. Gratia domini nostri Iesu Chisti cum spiritu vestro. Amen. Hanc facite legi Colossensibus: & eam quæ est Coiossensium vobis.

EPISTOLAE AD COLOSSENSES
Finis.

PRAEFATIO IN EPISTOLAM Pauli Primam ad Thessalonicenses.

Thessalonica est vrbs nobilis in Macedonia, ad
T quã cũ venissent Paulus & Silas, quoniã ibi erat synagoga Iudæorum, secudum cõsuetudinem Actu.17.
suã Paulus introiuit ad eos, & per sabbata tria disserebat eis de scripturis. Et quidã ex eis crediderunt, & adiuncti sunt Paulo & Sylæ, & de colẽtibus, id est, proselytis gẽtilibusque multitudo magna, & mulieres nobiles nõ pau- F
cæ. Zelantes autem Iudæi assumentésque de vulgo viros quosdã malos, & turba facta, concitauerunt ciuitatem, & assistentes domui Iasonis, quærebat eos producere in populum. Et cùm nõ inuenissent eos, trahebant Iasonem & quosdã fratres ad principes ciuitatis, clamãtes, quoniam hi sunt qui vrbem concitant, & hue venerũt, quos suscepit Iason, & hi omnes cõtra decreta Cæsaris faciunt, regem alium dicentes esse Iesum. Cõcitauerunt autem plebem & principes ciuitatis audientes hæc. Et accepta satisfactione à Iasone & à cæteris, dimiserũt eos. fratres vero confestim per noctem dimiserunt Paulum & Sylam Berrhœam. Taliter conuersi sunt Thessalonicenses, & tãlia mox pro fide pati cœperunt. Nam & postquam apostolos dimiserunt, multa pro Christi nomine pertulerũt. Quorum constantiam Apostolus collaudans, scribit illis ab Athenis, & intendit exhortari illos, vt immobiles inter aduersa permaneant, ac semper in melius proficiant. Deinde errorem quorundã mortuos suos inconsolabiliter lugentium quasi non amplius resurrecturos, corrigit docens communem resurrectionem veraciter esse futuram. Sed & in aliis pluribus vitam illorum atque mores instruit. Et quia ipsi ad obediẽdum proni erant, ideo nõ ponit nomen autoritatis suæ vel officij, sed vt pares admonet. Siluanum autem (id est Silam) & Timotheum idcireo secum ponit, quia in conuersione eorum fuerant eum illo participes laboris, vel quia tunc erant cum ipso Athenis. Et hanc epistolam (nisi fallor) primam omnium scripsit. Non enim ante istam inuenio illum aliquid scripsisse. Si autem inchoat,

Epistolæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

G EPISTOLAE PAVLI PRIMAE AD THESSALONICENSES.

CAPVT I.

PAulus & Siluanus & Timotheus, ecclesiæ Thessalonicensium in Deo patre & domino Iesu Christo, Gratia vobis & pax.

[Paulus &] duo socij eius [Siluanus & Timotheus] mittunt hanc epistolã [ecclesiæ Thessalonicẽsium.] Iudęorũ proprie synagoga dici solet, quanuis & ecclesia dicta sit. Nostram verò apostoli nunquã synagogã dixerũt, sed semper ecclesiam, siue discernẽdi causa, siue quòd inter congregationẽ, vnde synagoga: & conuocationẽ, vnde ecclesia nomen accepit, distet aliquid, quod scilicet pecora cõgregari solent, quorum H & greges proprie dicimus: cõuocari autem magis est vrentium ratione, sicut hominũ. Paulus & socij eius dirigunt has literas ecclesiæ Thessalonicensium, consistenti [in deo patre & domino Iesu Christo, id est, in fide & charitate patris & filij, subintelligitur & spiritus sancti, quo vnctus est Christus. Vel in deo patre & filio mittit Paulus & socij eius hanc epistolam. Gratia, inquit, & pax sit vobis. Bene primò gratiam dicit, deinde pacem nominat: quia sine gratia dei ad pacẽ reconciliationis peruenire nõ possumus, imò nihil pacificum nisi per gratiã eius habere valemus. Gratia enim graris datur sine præcedẽtibus meritis, & per hanc dum culpas remittit, accedimus ad pacem reconciliationis. Potest & ita intelligi: Gratia & pax à deo sit vobis, vt qui humana gratia & seculari pace priuati estis, apud deum gratiam & pacem habeatis.

Gratias agimus deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, I memores operis fidei vestræ & laboris & charitatis & sustinẽtiæ spei domini nostri Iesu Christi, ante deum & patrẽ nostrum, scientes fratres dilecti à deo electionem vestram, quia euangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tãtum, sed in virtute & in spiritu sancto, & in plenitudine multa, sicut scitis, quales fuerimus in vobis propter vos.

Solito more incipit à gratiarũ actione, quia multã dei gratiam in his videt refulgere. Et idcirco deum primò laudat, qui dedit eis gratiam deinde ipsos qui fide & operibus secuti sunt eũ. Ac si dicat: Tenete quæ tenetis, agite quæ agitis. quoniã talia sunt vt pro eis deo gratias agamus. Agimus enim gratias & laudes deo nõ ad horam sed [semper pro omnibus vobis,] maioribus & mediis & minoribus, vel viris & mulieribus, quia gratiam quam vobis primò cõtulit, adhuc in vobis conseruat & augmẽtat. Ab ipso K enim sunt omnia bona quæ habetis, & ideo gratias illi pro his referimus, Nos dico, [facientes memoriã vestri in orationibus nostris,] & hoc [sine intermissione, id est, nũquam intermittimus facere memoriã vestri, quotiescunq; oramus. Nam sumus [memores operis fidei vestrę, id est, quomodo fides vestra non est ociosa, sed semper bonum opus agit, & ideo libenter pro vobis oramus. Memores (inquã) sumus operis vestri [& laboris,] quẽ in ipso opere ducitis, id est, mente retinemus, quomodo bene operãtes laboratis. [& charitatis, id est, fraterne dilectionis, quã bonis operibus ostenditis. Vel laboris tolerãtiæ aduersitatum, & charitatis qua inimicos diligitis. [& sustinẽtiæ, id est, expectationis [spei domini nostri Iesu Christi:] quoniã bona facientes & mala patientes, expectatis longanimiter supernum illud præmiũ, quod à Christo speratis accipere cum venerit. Et hæc omnia facitis [ante deum,] quia in his non humanos fauores appetitis, sed omnipotentis dei præsentię intenditis. Præsentẽ enim dominum adesse cogitatis, & vos ante conspectum eius omnia facere cõsideratis. Vel nos sumus memores vestri in orationibus ante deũ. ante deũ, qui nos creauit: [& patrẽ nostrũ.] qui nos adoptauit: Ita sumus memores vestri, [scientes electionẽ vestrã, id est, scientes vos esse electos, & ad æternã vitã prædestinatos, [ô fratres dilecti à deo, id est, quos deus diligit, quia paternis flagellis vos ad æternam hæreditatem erudit. Quem enim diligit dominus, corripit: & flagellat omnem filiũ quem recipit. Vel memores sumus vestri, scientes electionem vestrã, id est, scientes quomodo deus per doctrinam nostram vos elegit de multitudine cæterorum, qui sunt in infidelitate relicti. Verè deus prædicãtibus nobis vos elegit, tangens interius corda vestra dono sancti spiritus: [quia euãgeliũ nostrum,] id est, prædicatio nostra [non fuit ad vos in sermone tantũmodo, sed etiam in virtute] operis vel in virtute miraculorum, [& in spiritu sancto,] quia per impositionem manuum nostrarum dabatur vobis spiritus sanctus: [& in plenitudine multa,] quia plenarie vos instruximus, & spiritalibus gratiis autore deo repleuimus, & copiosè in vobis talia operati sumus: [sicut vosipsi scitis] & testes estis, [quales, id est, q̃ religiosi & mirifici [fuerimus in vobis propter vos] conuertendos & instruendos, vt nõ solum ratione verborũ, sed & exemplo operum nostrorũ vos informaremus.

Et vos imitatores nostri facti estis & domini, excipientes verbum in tribulatione multa cum gaudio spiritus sancti, ita vt facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia & in Achaia. A vobis enim diffamatus est sermo domini non solum in Macedonia & in Achaia, sed & in omnem locum fides vestra, quæ est ad deũ, profecta est ita vt non

A *non sit nobis necesse quicquam loqui. Ipsi enim de nobis annũciant, qualem introitum habuerimus ad vos, & quomodo conuersi estis ad Deum à simulacris, seruire Deo viuo & vero, & expectare filium eius de cælis (quem suscitauit ex mortuis) Iesum, qui eripuit nos ab ira ventura.*

Ipsi scitis quales fuerimus vobis propter vos informandos. [Et vos facti estis imitatores nostri, &] quod est amplius, imitatores [domini, excipientes verbum] nostræ prædicationis [in multa tribulatione] vestra vel nostra, [cum gaudio spiritus sancti. i. quod vobis spiritus sanctus de spe cælestis mercedis inspirauit. Et propterea nõ immerito supradiximus nos scire electionem vestram, id est, vos esse de electis dei, quia B non estis paleæ, sed grana. Non solũ enim nostri, sed & Christi imitatores facti estis, dũ nulla vos tribulatio à susceptione verbi cælestis reuocare valeret, sed potius gaudereris in tribulatiõibus pro verbo. Nam excepillis illud. i. ex omnibus vel extra omnia reuerenter susceptus in tribulatione multa, quæ vobis propter verbũ est illata. Et licet tribulationes perterret vestra caro, animus tamen gaudebat in spiritu sancto. Et in his dominum atque nos imitati estis, [ita vt facti sitis forma, id est, exemplũ permanendi cõstanter in fide inter aduersa, [omnibus credentibus] qui sunt in [Macedonia & in Achaia.] Et ideo vos qui tot aliis exemplum fidei & patientiæ facti estis, videte ne deficiatis, sed semper robustiores in Christo perduretis. Verè forma facti estis multis, nam effectus hoc indicat. Nam [sermo domini. i. domunicæ prædicationis egrediens [à vobis, diffamatus est nõ solum in Macedonia & in Achaia, sed & in omnẽ C locum] vobis affinem in circuitu [profecta est, id est, trãsiuit audita [fides vestra quæ est ad deum] se extendens. Et ita peruulgata est apud omnes, [vt nõ sit nobis necesse quicquam loqui] de vobis ad commendandum aliis bonam vitã vestram, vt eos ad fidem & religiosam conuersationem exemplo vestri prouocemus. Verè nõ est necesse nobis vt nos loquamur. nam ipsi loquũtur. [Ipsi enim] qui in circuitu degũt, [annunciant de nobis,] id est, narrãt alij aliis, [qualem introitum habuerimus ad vos,] id est, quãta virtute miraculorum & abundantia spiritalium bonorum accesserimus ad vos conuertẽdos. [& quomodo, id est, quàm facile aut quàm deuote [conuersi estis ad Deum, & quàm facile doctrina nostra introierit ad corda vestra. Cõuersi estis ad deum [à simulacris, id est, ad cultũ dei à cultura idolorũ, [seruire, id est, vt seruiatis deo, non mortuo & falso, sicut est Iuppiter vel Hercules & cęteri quos ex mortuis hominibus pagani deos constituerunt: sed [viuo & vero,] quia naturaliter deus est. & expectare, id est, vt bene operantes expectetis longanimiter sine murmuratione piis desideriis [filiũ eius Iesum de cælis] vẽturum reddere mercedem ser-

uis suis, [quem] pater [suscitauit ex mortuis: & D qui] filius ideo est expectãdus à nobis remunerator, quia delendo peccata nostra [eripuit nos ab ira ventura,] ab animaduersione futuræ vltionis. Ira enim dei non perturbatio est, sed iudicium quo irrogatur pœna pro peccatis.

CAPVT II.

Am ipsi scitis fratres introitum Actu. 17.
N *nostrum ad vos, quia non inanis fuit: sed antè passi multa & contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in deo nostro loqui ad vos euangelium dei in multa solicitudine. Exhortatio enim nostra non de errore, neque de immunditia, neque* Actu. 16. E *in dolo: sed sicut probati sumus à deo, vt crederetur nobis euangelium, ita loquimur, non quasi hominibus placentes, sed deo qui probat corda nostra.*

Alij nũciant qualem [introitum] habuerimus [ad vos. nam vos ipsi fratres scitis] eũ qualis fuerit, quia scil cet non fuit inanis, id est, infructuosus & leuis: [sed antè] quàm ad vos veniremus, passi sumus multa & contumeliis affecti sumus in Philippis. i. in vrbe Philippẽsiũ, de qua migrauimus ad vos. Ibi enim ego & Silas ad iudices contumeliose tracti sumus, ita & tunicæ nostræ scinderentur, & publice virgis cæsi atque in carcerem trusi, & in ligno pedes constricti. Hæc & alia passi sumus in Philippis, antequam ad vos accederemus, [sicut & vos scitis.] Et patientia talium afflictionum vel iniuriarum confortati, [habuimus fiduciam] & audaciam nõ in viribus nostris, sed [in deo nostro,] id est, in eius virtute & potentia [loqui ad vos,] id est, prædicare [euangelium dei in mul- F ra solicitudine, ne scilicet priusquam vos bene instruerem, ab infidelibus impedirer. & tamen fiducialiter & audacter locuti sum? vobis, quia [exhortatio nostra non est de errore,] vt aliquẽ errorem cuiuslibet prauæ sectæ suademus, [neque de immunditia,] vt immundam vitam in carnis pollutione exhortemus: [neque in dolo vt aliud in ore, & aliud in corde habeamus. Nã etiam veritatis est in dolo, quãdo non pro amore veritatis & vtilitate audientium prędicatur sed vt gloria vel aliquod lucrum adquiratur. Exhortatio nostra non est de errore, quia non exhortamur aliquem vt erret in veritate, neque de immunditia, quia nemini suademus vt seipsum maculet: neque in dolo, quia fraudulentã simulationem in verbis nõ habemus: [sed sicut probati, id est, probi habiti sumus [à deo vt crederetur, id est, committeretur [nobis euãgeliũ, ita loquimur,] hoc est, sicut illi quos approbauit & elegit nõ per errorem, vel per immunditiam, vel per dolum, sed per veritatem fidei & munditiã vitæ ac simplicitatem cordis, sic prædicamus aliis euangeliũ, [non quasi hominibus placentes,

Universidad de Deusto
Biblioteca

placentes .i.nõ sicut illi qui fauorẽ hominũ appetunt,[sed deo]placere studẽtes,[qui probat, .i. scrutatur & inspicit[corda nostra]& cogitationũ secreta. Ipse enĩ qui occulta cordiũ rimatur,nouit quia nõ hoĩbus, sed illi placere quærimus. Et si hominibus placere quærim⁹, hoc nõ propter nos, sed propter ipsorũ salutẽ agimus.

Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis:neq; in occasione auaritiæ,deus testis est:nec quærentes ab hominibus gloriam neque à vobis, neq; ab aliis,cũ possemus oneri vobis esse vt Christi apostoli: sed facti sumus paruuli in medio vestrum, tanquã si nutrix foueat filios suos. Ita desiderantes vos cupidè,volebamus tradere vobis non solum euangeliũ dei,sed etiam animas nostras, quoniam charissimi nobis facti estis.

Verè non sumus ex prædicatione quærentes placere hominibus,sed deo: [Neque enim fuimus aliquando,id est,vnquam [in sermone adulationis,] vt per adulatoria verba placeremus hominibus, palpando vitia eorum siue laudando,[sicut scitis·neq;]fuimus[in occasione auaritiæ,id est,nõ prædicauimus ea intentione vel occasione, vt res vestras nobis cõgregaremus, & inde nobis [deus est testis,] qui nouit arcana pectoris. nec fuimus aliquando] quærentes ab hominibus gloriam:]& hoc ostendo per partes hominum,quia[neque à vobis, neque ab aliis.] Quas vires nocendi habeat humanæ gloriæ amor, non sentit nisi qui ei bellum indixerit. Quia etsi cuiquam facile est, laudẽ non cupere dum negatur: difficile tamen est, in ea nõ delectari cum offertur. Iustus autẽ quisque aut tantùm temporalem gloriam non habet, aut hanc sub semetipso frangit,si habet,vt honori suo liber emineat,nec ei victus delectatione succumbat. A vobis(inquam) non quæsiuimus aliquid terrenum, [cum tamen possemus vobis oneri esse, id est,vos grauare exigendo à vobis stipendia vt cæteri[apostoli Christi] exigunt vel accipiũt ab auditoribus suis. Nos nec rebus vestris pasci,nec laudibus vestris magnificari quæsiuimus:sed facti[sumus paruuli in medio vestrum, id est, apostolatus nostri gloriã ante oculos vestros humiliauimus,& magnitudinẽ nostri sensus ad paruitatem vestræ capacitatis inclinauimus,[tãquam si nutrix foueat filios suos,] quæ sedet in terra, & tenet in gremio filios ac lacte nutrit,& blandiens cõsolatur,atque balbutiendo informat ad loquendum. Sic enim propter vos humiliati sumus, & materno affectu vos in sinu pietatis patienter fouendo portauimus, & lacte inchoationis potauimus, atque blanditiis promissorum cælestium vos cõsolati sumus, & de humanitate Christi vobis quasi balbutiuimus,vt ad loquẽdũ verbum diuinitatis eius vos instrueremus. Sunt nutrices fouentes quidem, sed non filios suos. Et item sunt matres nutricibus dantes,non fouentes filios suos. Apostolus verò germano & pingui affectu charitatis & nutricis personam suscipere videtur, dicẽdo foueat: & matris, addendo filios suos. Et nutrici ergò se cõparauit,quia alebat: & filios suos addidit,quia pepererat,dicẽs:filioli mei,quos iterum parturio. Assimilati(inquit)sumus nutrici proprios natos alenti: quia[ita desiderãtes vos cupide,]sicut nutrix desiderat filios suos, [volebamus tradere vobis non solum euangeliũ dei, sed etiam animas nostras,id est,non solum prædicationem veritatis,sed etiam totam vitam nostram expendere in salute vestra. & hoc ideo,] quia facti estis charissimi nobis] propter meritum vestræ sanctitatis, quam ab exordio vestræ conuersionis protinus arripuistis.

Memores enim estis fratres laboris nostri & fatigationis:nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus, prædicauimus in vobis euangelium dei. Vos testes estis & deus, quàm sanctè & iustè & sine querela vobis qui credidistis,fuimus, sicut scitis, qualiter vnũquèque vestrum tanquam pater filios suos, deprecantes vos & consolentes testificati sumus, vt ambularetis digne deo, qui vocauit vos in suum regnum & gloriã. Ideo & nos gratias agimus deo sine intermissione, quoniam cum accepissetis à nobis verbum auditus dei, accepistis illud non vt verbum hominum, sed sicut est verè verbum dei,qui operatur in vobis, qui credidistis in ipsum.

Verè facti sumus paruuli vobis vt nutrix,quia humiliati sumus in labore,sicut nostis. Vel ita: Verè animas nostras parati eramus tradere vobis, sicut effectus operũ nostrorum indicabat, quia incessanter laborabamus pro vtilitate vestra quẽadmodũ recordamini. [Memores enim estis ô fratres laboris nostri,]quem apud vos habuimus,[& fatigationis. Est plerunq; labor sine fatigatione, sed labor noster nõ fuit talis,& nõ fuit leuis & momentaneus, sed grauis & cõtinuus. Assiduè enim & in prædicatione, & in manuum opere laborauimus,& ideo præ nimietate iugis laboris fatigabamur, nec tamen deficiebamus. Nã [nocte & die operãtes]manibus nostris,vnde victum haberemus,[ne quem vestrum.i.ex vobis[grauaremus] accipiẽtes ab eo stipendium,[prædicauimus in vobis euangeliũ dei,]vt exẽplo nostro vos informaremus ad laborãdum manibus propriis vnde viuatis & indigentibus ministretis, atque falsos apostolos ventri seruientes repellatis. Nam [vos estis testes]nobis & ipse de⁹, qui nouit omnia,[quàm sanctè,] quantum ad puritatem mundissimæ cõuersationis,fuerimus vobis:& quàm [iustè,] quantum ad æquitatem erga proximos seruandam faciendo debita: & quàm [sine querela, id est,

est,quàm innocenter & irreprehensibiliter[vobis fuimus qui credidistis,] quia nihil fecimus vobis, vnde possetis conqueri de nobis: [sicut scitis,]vel sine querela fuimus vobis,quia nunquam questi sumus de vobis, dum imbecillitatem vestram portaremus. Taliter fuimus conuersantes vobis,id est, ad vtilitatẽ vestrã. Sicut scitis .i. ita hæc scitis, sicut & alia quæ subiungimus,scilicet [qualiter.]monebamus amicabiliter [vnumquemque vestrum] tanto affectu, [tanquam si pater filios suos] instruat. nos dico, [deprecantes vos,] vt in melius proficeretis:[& consolantes] in tribulationibus, ne deficeretis. Et hæc facientes, [testificati sumus.i. sub testimonio diuinæ maiestatis vel sanctorũ vos adiurauimus, [vt ambularetis] in via recta, proficiendo & ad cęlestẽ patriam tendẽdo ambularetis, inquam,[digne deo,]id est,per viam quæ esset digna perducere ad deum, vel sicut dignum est electos Dei ambulare.[qui vocauit vos in regnũ suum & gloriam,] vt per iter virtutum festinetis ad eum,quatenus in regnõ eius & in gloria eius perenniter cũ eo maneatis. Vel in regnum suum,id est, in præsentem ecclesiam vos vocauit,& post in gloriam suam.i.in angelorum societatem. Et quia vos ad tantam beatitudinem vocauit,vósque libenter sequi vocantem cœpistis,ideo nõ solum vos,sed[& nos agimus sine intermissione gratias deo,] qui hoc fecit in vobis per gratiam suæ aspirationis,[quoniam cùm accepissetis à nobis verbum auditus dei,id est, euangelium in quo audistis notitiam dei,[accepistis illud non vt verbum hominũ.i. non inutiliter & negligẽter, sicut verba hominum solent accipi.vel nõ vt verbum hominũ.i. quasi à sapientibus esset.[sed sicut est verè verbum dei,id est,ita reuerẽter & honorifice,sicut illud quod reuera locutus est deus. Quod effectus indicat, quia ipse deus[operatur]quotidie bona opera[in vobis,qui credidistis,tendentes in ipsum]per fidẽ & desideria. Gratias(inquit) agimus deo sine intermissione,quoniam cũ accepissetis, &c. Quid est quod hic Deo gratias agit? Nempe vanum est atque inane,si cui gratias agit pro hoc quod ipse non fecit. Sed quia hoc vanũ & inane nõ est, profectò Deus,cui de hoc opere gratias agit,ipse fecit, vt qui percepissent ab Apostolo verbum auditus dei, exciperent illud nõ vt verbum hominum, sed sicut est verè verbum dei. Dicit igitur: Operatur in cordibus hominum vocatione illa secundum propositũ suum,vt non inaniter audiant euangelium,sed eo audito conuertantur & credant, excipientes non vt verbum hominũ, sed vt verbum dei sicut & verè est. Hucusque multa dixit contrà pseudo apostolos, significans in eis esse cuncta vitia,quæ in se & sociis suis esse denegauit,ac deesse illis omnia virtutum bona, quæ in se & comitibus suis esse demonstrauit. Iam verò ne Thessalonicẽses pro sua vel apostolorum tribulatione moueantur,subiungit.

Vos enim imitatores facti estis fratres ecclesiarum Dei quæ sunt in Iudæa in Christo Iesu,quia eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis. Qui & dominum occiderunt Iesum & prophetas, & nos persecuti sunt, & deo non placent, & omnibus hominibus aduersantur,prohibentes nos gentibus loqui vt saluæ fiant,vt impleat peccata sua semper. Peruenit enim ira dei super illos vsque in finem.

Contra falsos apostolos latenter fuerat locutus vt eos non susciperent,nunc contra Iudæos manifestè loquitur vt eos non metuant. Verè, inquit, in ipsum credidistis,quia [vos estis facti imitatores ecclesiarũ dei, quæ sunt in Iudæa.i. in terra Iudæorũ,[in Christo Iesu, id est,in instructione ipsius Christi. In hoc estis imitatores,[quia eadẽ passi estis & vos,]quę passę sunt & illæ ecclesiæ. Passi(inquam):estis[à cõtribulibus vestris .i.ab illis de quorum tribubus originem ducebatis,[sicut & ipsi à Iudæis.]Cines enim & amici vel consanguinei vestri vos persecuti sunt,sicut & illos sui. Nec mirũ si Iudæi more suo fideles persequuntur, [qui ipsum saluatorẽ dominum Iesum occiderunt & prophetas antea, qui prænunciabant eum:& nos apostolos postea [persecuti sunt,] qui prænunciabamus illis eũ aduenisse, & ideo ne miremini, sed patienter sustinete, si & vos persequuntur, qui semper persecuti sunt. & licet æmulatione legis hæc facere videantur,[deo tamen non placent,]cuius gratiam impugnãt. Nec tantũ deo rebelles sunt,sed [& omnibus hominibus.i.saluti omnium hominum[aduersantur,prohibentes] inquantum præualent, [nos loqui.i.ne loquamur verbum dei[gẽtibus vt credant & saluæ fiant:] & ita hostes sunt omnibus, dum conantur facere vt verbũ salutis per nos ad neminem veniat, sed omnes in perditione relinquãtur. Et hoc ex more faciunt, [vt impleant peccata sua semper .i. peccata peccatis incessanter accumulent vsq; ad consummatam plenitudinem,quãdo pro his mittẽtur in gehennã. Ideo autem semper peccata sua implent, quia ira dei vt excæcarẽtur,peruenit super illos.i.iam olim effusa est super corda illorum, ex quo reprobauerunt saluatorẽ qui missus eis fuerat. Quando enim patres eorum dixerũt, Sanguis eius super nos & super filios nostros,tũc peruenit ira Dei super illos, & durabit vsque in finem, quando prædicante Elia recipient gratiam. Vel ita: Vt impleãt peccata sua semper. Quadraginta enim annos post passionẽ domini dedit deus Iudæis ad pœnitentiam. Illis transactis, cũ credere nolent,completa peccata ea eorum,vt pro his perire deberent. Quãdo autem hoc dixit Apostolus, stabat Ierusalem, nec erant peccata eorum adhuc completa, sed cõpleta sunt venientibus Romanis. vnde subdit: [Peruenit enim.i.antequam resipiscerent venit, antequam putarent venit[ira dei super illos,]opprimẽs eos. Ira dei est vltio quæ p Romanos facta est,quæ ira perdurat super illos captiuos[vsq; in finem]seculi. vel hæc temporalis ira idcirco dicitur peruenisse

Matt. 23.

Matt. 27.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G nisse super illos captiuos, quia sequitur æterna, cùm sine fine post hanc vitam puniuntur in inferno. Peruenit ira præsentis vltionis, perdurãs super illos vsque in finem: sequitur ira futuræ damnationis, perdurans sine fine.

Nos autem fratres desolati à vobis ad tempus horæ, aspectu, nõ corde, abũdantius festinauimus faciem vestram videre cum multo desiderio. quoniam voluimus venire ad vos, ego quidem Paulus & semel & iterũ, sed impediuit nos satanas. Quæ est enim nostra spes aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante dominum nostrum Iesum Christũ estis in aduentu eius? vos enim estis gloria nostra & gaudium.

H Vos multa passi estis à ciuibus vestris, sed [nos ô fratres desolati. i. sine cõsolatione facti sumus [à vobis.] Desolatos nõ feciſtis tristitia quã habuimus de tribulationibus vestris, antequã sciremus cõstantiam fidei vestræ. Desolati sumus [ad tẽpus] quoniã horaria, & non diuturna fuit vel erit hæc nostra desolatio. Desolati (inquã) sumus ore, quia non possumus vobis præsentialiter loqui: & [aspectu,] quia non videmus faciẽ vestrã: [nõ corde,] quia cor nostrũ vos semper intuetur & est vobiscum. Os & aspectus cessat, sed cor & solicitudo nõ quiescit. Nos ita desolati, [festinauimus abundãtius. i. multò magis accelerauimus videre faciem vestrã, ne sit immutata. i. ne fortè defeceritis in tribulationibus, quas passi estis à ciuibus vestris. Festinauimus (inquam) videre faciem vestrã. i. vos videre facie ad faciem, videre præsentiam vestram, [cum multo desiderio] exhortandi vos & ad cõstantiã perseuerantiæ festinauimus quidem, sed quod festinabamus implere nequiuimus. [Quoniam
I voluimus] quidem omnes [venire ad vos,] sed non potuimus. [ego quidem Paulus,] qui plus aliis curro & deuotior sum, volui [& semel & iterum] ad vos venire, sed non potui, [quia impediuit nos satanas,] qui interpretatur aduersarius. i. diabolus qui saluti semper hominum aduersatur, opposuit nobis impedimẽta. Ideo magis euigilate aduersus insidias eius, ne & iter vestrum, per quod ad cælestem patriam tenditis, impediat. Nequaquam per semetipsum satanas præpedire vias tãti apostoli potuit, sed occultę dispensationis nutibus dũ aduersaretur, nescièsdeseruiuit, vt nimirum Paulus dũ ad alios vellet accedere nec valeret, eis à quibus recedere nõ poterat prodesset. Ideo, inquit, voluimus ad vos venire, & ideo satanas obstitit, quia [quę est spes nostra] nisi vos? id est, pro qua re nũc speramus quod in futuro mercedẽ accepturi sumus, nisi pro vobis [aut quod est gaudium] nostrũ? id est, vnde nunc & in futuro gaudemus, nisi de sanctitate vestra? aut quæ est nostra [corona gloriæ,] quæ victoribus dabitur, nisi vos? [Nónne vos] nobis hoc [estis ante dominum nostrũ Iesum Christũ. i. ante tribunal summi iudicis [in aduentu eius?] Quia ante iustum iudicem nimirum gloriam tunc inueniemus, quam nunc in vestris moribus studio prædicationis exquirimus, & propter bonã conuersationem vestram nostro labore præparatam coronabimur. Verè tunc eritis nobis corona gloriæ, quia & modò [estis vos gloria nostra apud ecclesias, & gaudiũ] apud nos. Gloriamur enim apud alios de profectu vestræ fidei & sanctitatis, & gaudemꝰ cordibus nostris. Sed & in futuro seculo eritis nobis æterna gloria & perenne gaudium.

K

CAPVT III.

Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis solos, & misimus Timotheum fratrẽ nostrum & ministrum dei in euangelio Christi ad confirmandos vos & exhortandos pro fide vestra, L *vt nemo moueatur ĩ tribulationibus istis. Ipsi enim scitis quòd in hoc positi sumus. Nam & cùm apud vos essemus, prædicebamus vobis passuros nos tribulationes, sicut & factum est, & scitis. Propterea & ego amplius nõ sustinens, misi ad cognoscendam fidem vestram, ne fortè tentauerit vos is qui tentat, & inanis fiat labor noster.*

Dixi quia desolati sumus à vobis, qui estis gloria nostra. [Propter quod] ego & Siluanus [nõ sustinẽtes amplius,] quia graue põdus erat nobis, dum nescіremus quid ageretis, [placuit nobis] duobus [remanere solos Athenis, & misimus] ad vos Timotheum, qui vos in proposito vestro cõfirmaret, & nobis certitudinem de vobis referret. Nõ modò cũ hac epistola miserunt eum, sed antea. Alioquin non cum eis saluM tasset eos in postremo. Misimus Timotheũ, qui veraciter suscipiendus est & audiendus, quia est frater noster. i. habens partem in cælis nobiscũ, & est minister dei in euangelio, id est, ministrãs fidelibus ea quæ dei sunt in prædicatione euangelij. Hunc misimus [ad confirmandos vos,] vt in his staretis in quibus eratis: [& exhortãdos,] vt ad meliora proficeretis. Misimus eũ confortare vos & exhortari [pro fide vestra] tenẽda & defendenda, [vt nemo] vestrũ moueatur à constantia synceræ fidei [in tribulationibus istis,] quas & nos & vos ad tempus in exilio præsentis seculi toleramus. Nec debetis in his ab intẽtione vestra moueri, quia vos ipsi scitis quòd in hoc positi sumꝰ, vt aduersa tẽporaliter sustineamꝰ. Hinc est quod p Hieremiã de antiquo hoste dicit electorũ populꝰ: Posuit me quasi signũ ad sagittã. Fidelis enim populꝰ quasi signũ ad sagittã hosti suo est positꝰ, quia semp̃ velut sagittis impetitur, dũ eius persecutionibꝰ affligitur. Qui enim in hac vita assidua mala tolerat, quasi in signũ positus, sagittas susciꝑit ferièdo.

Thren. 3

Vnde

A Vnde nunc rectè prædicator egregius cũ persecutionum mala toleraret, atq; sub persecutore de aduersario gemeret, tenerã discipulorũ mentẽ suis afflictionibus cõsolans, ait: [Ipsi enim scitis quòd in hoc positi sumus.] Ac si aperte dicat: Quid in hoc tẽpore vulnera nostra miramini, qui si æterna gaudia quærimus, huc ad hoc venimus vt feriamur? Hoc, inquit, scitis. [Nã] nõ tantùm absentes hoc dicimus, sed [& cũ esse mus præsentes apud vos, prædicebamꝰ] & prẽnũciabamus [vobis passuros nos tribulationes, id est, quia tribulationes passuri eramus, [sicut & factum est] postea, [& vosipsi scitis,] quia experimento in vobisipsis hoc probarit. Et sicut nos præsciuimus tribulationes nos fore passuros, nec fugimus, ita vos qui scitis quod in hoc positi sumus, nolite moueri, sed immobiles in in proposito vestro perdurate, patienter omnia tolerantes. Et quia nos prædictas tribulationes iam passi sumus, [propterea] ne vos pro nostris tribulationibꝰ terremini, etiã misi ad vos, [ego
B amplius nõ sustinẽs] me esse incertũ de vobis, quia incertus formidabã tribulationes nostras fore causas defectus vestrę fidei. misi Timotheũ non modo cũ hac epistola, sed prius [ad cognoscẽdã fidẽ vestram. i. vt cognosceret & renunciaret mihi si permaneretis in fide, & si ipsa fides vestra esset sortis an infirma, [ne forte tẽtauerit vos] & tentãdo superauerit [is qui tẽtat. i. deceptor antiquus, cuius officiũ est tentare homines & seducere. Deus autẽ intẽtator malorũ tentamentorũ est. ipse enim neminem tentat, se cundum eam scilicet tentationẽ, quæ deceptionis vel seductionis est. Secundum verò eã tentationẽ quæ probationis est, tẽtauit deus Abraã. Sed ego timui ne vos tentaret is deceptor, qui tentat ad decipiendum: [& inanis, id est, infructuosus [fiat in vobis labor noster,] quẽ pro vobis pertulimus: hoc est, ne deceptori succumberetis, & non prodesset vobis quicquid in cõuersione & eruditione vestra laborauimus.

Iacob. 1.

Gene. 22.

Nunc autẽ veniẽte Timotheo ad nos
C *à vobis, & annunciante nobis fidem & charitatẽ vestram, & quia memoriã nostri habetis bonã, semper desiderãtes nos videre, sicut nos quoque vos, ideo cõsolati sumus fratres in vobis, in omni necessitate & tribulatione nostra per fidẽ vestram, quoniã nunc viuimus, si vos statis in domino. Quam enim gratiarũ actionem possumus deo retribuere pro vobis in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante deũ nostrum, nocte ac die abundantius orantes, vt videamus faciem vestram, & cõpleamus ea quæ desunt fidei vestræ? Ipse autem deus & pater noster & dominus Iesus Christus dirigat viã nostram ad vos. Vos autẽ dominus multiplicet & abundare faciat charitate in* D *inuicem & in omnes, quẽadmodum & nos in vos ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate ante deũ & patrẽ nostrũ in aduẽtu domini nostri Iesu Christi cũ omnibꝰ sanctis eius, Amẽ.*

Priusquã sciremus quid ageretis, desolati fuimus à vobis. Sed nunc reuertente Timotheo, quem ad vos miseramus, & renunciãte bona de vobis, cõsolati sumus. [Nunc autẽ veniente Timotheo ad nos à vobis & annunciante nobis fidem & charitatẽ vestram, id est, referente nobis quia inter aduersa bene permanetis in fide, nec deseruistis charitatẽ, qua deũ & proximos vel etiã inimicos diligitis, & referẽte [quia memoriam nostri bonam habetis, id est, nostri memores estis, & nihil nisi bonũ de nobis cogitatis, [semp optãtes nos videre sicut nos quoq;] desideramus vos cernere, ideo quia hoc de vo- E
bis audiuimus, [consolati sumus fratres in vobis,] qui prius eramus desolati. Consolati (inquam) sumus [per fidẽ vestram. i. constantia fidei vestræ est causa vt nos consolationẽ habeamus [in omni necessitate, id est, penuria, quã patimur in victu & vestitu: & in omni [tribulatione,] quæ nobis exterius ab aduersariis infertur. Et verè consolati sumus, [quoniã nunc] in hac miseria [viuimus] quasi iam in cælo essemus, & quasi iam nos à mortuis resuscitatos æstimamꝰ, [si vos statis, id est, si statum rectitudinis perseueranter [in domino] tenetis. Nolo stetis in nobis, sed in domino, quia neque qui plantat, est aliquid: neque qui rigat, sed qui incremẽtũ dat, 1. Cor. 3.
deus. O quàm mollia viscera gestabat Apostolus, quando circa filios suos tanto æstu amoris inhiabat, vt diceret, Nunc viuimus, si vos statis in domino. Metuebat nimis, ne eius discipuli in prædicatore suo tot persecutionum probra cernentes, fidem in eo despicerent, contra quam imminentes passionum contumeliæ præuale- F
rent. Et idcirco nimis dolebat in tormentis, sed magis filiis de tormentorum suorum tentatione metuebat: paruipendebat in se plagas corporis, dum formidaret in filiis plagas cordis. Ipse patiendo susciꝑiebat vulnera tormẽtorum, sed filios consolando curabat vulnera cordiũ. Pensemus ergo cuius charitatis fuit filiorum salutẽ inter sua detrimenta requirere, inter dolores proprios aliis timuisse, & statum mentis in primis etiã ex sua delectione custodire. Qui securus erat de mercede sua, etsi discipuli caderẽt, & tamen velut si in casu illorum mercedẽ laboris sui perderet, in statu ipsorum dixit se viuere. i. vitæ præmiũ habere. Nolebat enim viuere illis cadentibus, sed illis stantibus in domino, vt fructus eius esset illis integer, & merces eius apud deũ plena gaudiorum. Consolati, inquit, sumus per fidẽ vestrã. nã deo nõ possumus dignas grates ex hoc reddere. [Quã enim gratiarũ actionẽ possumus deo retribuere pro vobis] bene stãtibus, positi [in omni gaudio quo gaudemꝰ propter vos ante deũ nostrũ,] cuius oculis manifesta sunt occulta cordiũ? Nõ enim ante homines

Universidad de Deusto
Biblioteca

G est gaudium nostrũ, quia foris apparemus quasi tristes propter aduersa quib° circũdamur, sed intus ante dominũ gaudemus semper de profectu vestro. Nec tantum agimus illi pro vobis quantascunque gratias possumus, sed & [nocte ac die] sumus [abundantius orantes, vt] veniamus ad vos & videamus faciẽ vestram, atq; ore ad os vobis loquamur, [& cõpleamus ea quę desunt fidei vestræ,] quæ olim non potuimus cõplere, quia eratis paruuli, & quia longo tẽpore vobiscum manere nequiuimus. Quia ergo fidẽ firmiter, qui iam adhuc totam perfecte nõ didicistis, retinere inter aduersa studuistis, ideo cupimus ad vos peruenire, & ea quę desunt vestrę fidei supplere. Ex hoc loco apparet, quia quod superius ait, ita vt nõ sit nobis necesse quicquã
Sup. 1. loqui, nõ idcirco dixit quod ipsi iã omnia fidei mysteria sufficiẽter scirẽt, sed (vt diximus) propterea hoc dixit, quia nõ erat necesse vt ipse de illis quicquam loqueretur aliis, cùm illos fama procul celebraret. Nos, inquit, oramus faciem vestram videre & fidẽ vestrã ad plenum instrue
H re, sed deus faciat quod oramus. Ipse autẽ deus] creator noster qui potest, [& pater noster] cælestis, qui vult bonum & paterno affectu nos diligit ac regit, [& dominus Iesus Christus,] qui nos ab hoste redemit & suo dominio mancipauit, [dirigat. i. directam ab impedimentis liberã faciat [viam nostram ad vos.] Sed vos dominus id est, spiritus sanctus [multiplicet] in numero fideliũ, [& abundare vos faciat charitate in inuicem. i. inter vos vicissim, [& in omnes,] & in eos qui vobis aduersantur. & hoc faciat ita per fecte,] quemadmodum & nos] abundare fecit charitate [in vos.] Et istam charitatis abundantiam det nobis [ad confirmanda corda vestra, id est, ad hoc vt per ipsam dilectionem confirmentur corda vestra [in sanctitate, id est, in omni puritate atque munditia & bonorum actuũ obseruatione. [sine querela, id est, sine crimine, vt sitis tam innocentes, vt nemo de vobis possit iure conqueri. Et tales sitis [ante deum, id
I est, in oculis dei, qui veritatem inspicit, nec la-
Mat. 6. 23 tet eum aliquid. Sunt enim qui sancti videntur coram hominibus, sed non coram deo. Vos autem estote veraciter sancti & sine querela, id est irreprehensibiles ante oculos dei, qui vos cernit & creauit: & patris qui nos adoptauit. Tales esse studete ante deum [& patrem nostrum in aduentu domini nostri Iesu Christi, cum omnibus sanctis eius, id est, quando dominus Iesus veniet ad iudicium cum omnibus sanctis suis. Qualis enim quisque præsentem vitam finierit, talis in die iudicij apparebit. Illi autem non sine querela esse apparebunt de quibus iudex
Matt. 25. queretur, dicens: Esurijui, & non dedistis mihi manducare. Vel cũ, omnibus sanctis agite quæ dixi, quia sic agũt omnes sancti. Ad cõfirmationem omnium quæ præmissa sunt, subiungitur [Amen,] quod interpretatur verè vel fideliter.

CAPVT IIII.

D *E cætero ergo fratres rogamus vos & obsecramus in domino Iesu, vt quemadmodum accepistis à nobis, quomodo oporteat vos ambulare & placere deo sicut & ambulatis, vt abundetis magis.* K

Hactenus patiẽtiam illam in sua vel aliorũ tribulatione suasit, nũc eos in bonis actibus proficere admonet: & quales vel in seipsis vel erga fratres esse debeant, docet. Magis tamen congruũt perfectis superiora, in quibus multifariẽ patientiam suasit: & sequentia magis aptantur imperfectis, vbi mũditia & innocẽtia suadetur. Quia, inquit, hucusque bene vixistis, quemadmodũ superius demonstratum est, [ergo de cætero] quod superest, viuendi spatio, rogamus vt illud ita ducatis vt in bonis operib° magis abũdetis. & hoc est: De cætero quod restat, [rogamus vos fratres & obsecramus. i. per sacra admonemus [in domino Iesu, vt] sicut eum timetis & amatis ita propter reuerentiam & amorẽ eius quod obsecramus, faciatis. Obsecramus [vt quẽ admodũ accepistis à nobis. i. sicut didicistis ex doctrina nostra [quomodo oporteat vos ambu L
lare] si vultis ad patriam peruenire. i. quomodo per viam iustitiæ debetis incedere, & in omnibus [deo placere, sicut & ambulatis:] quia quod vobis de hac ambulatiõe tradidimus, mox agere cœpistis: obsecramus, inquam, [vt abũdetis magis] in hac bonorum operum ambulatione, id est, amodò propensius quàm antea tendatis ad cælestem patriam per executionem mandatorum dei. Vel secundum alios codices obsecramus vt quemadmodum accepistis à nobis, quomodo vos oporteat ambulare, & in ipsa ambulatione deo placere, sic & ambuletis, de virtute in virtutem proficiendo ac perseuerando, ita vt abundetis magis ac magis quotidie. Ipse fec.

Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum Iesum. hæc est enim voluntas dei, sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderij, sicut & gentes quæ ignorant deum. Et ne quis supergrediatur neque circunueniat in negocio fratrem suũ quoniam vindex est dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis & testificati sumus. Non enim vocauit nos deus in immunditiam, sed in sanctificationẽ. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed deum, qui & dedit spiritum suum sanctum in nobis. M

Propterea moneo ambulare sicut accepistis à nobis, quia [vos scitis quæ præcepta] ambulandi & recte viuendi [dederim vobis] ferenda & cõmendata, idque non per me, sed [per dominũ Iesum.] Et licet sciatis, tamẽ ex parte replicabo. Nã [hęc est volũtas dei, sãctificatio vestra quæ

A quæ vobis prodest, non ipsi. i. hoc vult deus & exigit à vobis, vt sanctificemini, [vt abstineatis vos à fornicatione. i. ab omni illicito cõcubitu
1. Cor. 6. ne tollentes membra Christi, faciatis membra meretricis. Vel, hæc est voluntas dei & sanctificatio vestra, vt abstineatis vos longe remoti à fornicatione: quia dum vos abstinetis ab immũdo opere, sanctificatur in vobis corpus & anima castitate. Ita vos abstineatis à fornicatione, [vt vnusquisq; vestrum sciat possidere] & dominio mentis subditum tenere [suum vas, id est suũ corpus, quod est vas animę. Ille enim possidere suum vas dicitur, qui in potestate sua suũ corpus tenet, vt nõ seruiat mens desideriis carnis, sed caro rectis volũtatibus mentis. Ita sciat vnusquisque vestrũ suum vas possidere, [in sanctificatione, id est, mundissima purificatione: [& honore,] ne inhonoretur opprobrio turpitudinis. Ex cõtinentia enim fornicationis, nascitur sanctificatio castitatis, & inde est honor
Nota. apud homines. Nam etiam in hoc seculo hono
B ratur, qui mundam & castam vitam ducit: sicut econtra qui seipsum qualibet fornicatione cõtaminat infamis & ignominios° habetur. Ita possidere vestra vasa in sanctificatione & honore,] non in passione desiderij, id est, quando peccatum desideratur, & non perficitur. non in passione desiderij. i. nec saltẽ fornicandi desideriũ habeatis, quod est passio & lęsio animæ. Passio enim desiderij est, vt non patiamini interius incentiua carnis, quæ procedant ex desiderio vestro. Nõ præcipio vt non patiamini incentiua carnis, quia hoc est ineuitabile, sed videte vt nõ procedant ex desiderio vestro, id est, ne prẽmeditando concupiscatis aliquem illicitum concubitum, vt non postea patiamini intrinsecus desideriũ, & subiiciamini prauis suggestionibus à desidetio ortis [sicut & gẽtes, id est, gentiles faciunt, de quibus non est mirandum: nec vos debetis esse similes eis, quia [ignorant deũ. & ideo sine respectu diuinæ formidinis aut reuerentiæ coëunt nefarie non solùm cum quibuslibet mulieribus, sed etiam cum pecudibus.
C Et hęc est voluntas dei, [ne quis ex vobis supergrediatur in negocio. i. in mercatione [fratrem
Nota. suum, id est, alium Christianum vt mercaturam cẽrum solidorũ extorqueat ab eo pro quolibet minore precio: neque circunueniat, id est neq; fraudulenter decipiat, ostendens illi cõgeriem pannorũ exterius valde pulchram & quasi magni precij, cum sit interius vilis: aut ęs deauratũ vendens illi pro auro, vel his similia faciens. Supergressio enim est, vbi pro minore precio illud quod maioris precij est, elicitur: circũuentio autem, vbi per dolum, in ipsa vẽditione vel emptione decipitur. Sed vos ab his vitiis, id est, à fornicatione & à passione desiderij atque supergressione & circunuentione fratris, ideireo vos continete,] quoniã vindex est dominus de his omnibus, id est, ipse punit hęc omnia in suo iudicio, videlicet non solùm opus formicationis, sed & desideriũ illiciti operis, atq; iniquitatem non iustæ mercationis. Ipse de his omnibus vltionem sumet, [sicut prædiximus, id est, sicut ante iudicium denunciauimus [vobis] cũ essemus apud vos, & testificati sumus. i. testimoniis scripturarum probauimus. Vel testifi- D
cati sumus, id est, testes diuini iudicij fortiter hæc asseruimus. Ideo etiam ab his est abstinendum, quia [non vocauit nos deus in immunditiam, id est, vt immundam & sordidam vitã duceremus: [sed in sanctificationeñ, id est, vt incontaminatissimam atque mundissimã & virtutibus plenã duceremus conuersationẽ. Vnde & per legem clamat: Sancti eritis, quia ego sanctus sum. Et quia dei voluntas est sanctificatio vestra, quæ tenenda est eo ordine quo subinnximus, nec vocauit nos deus vt immunde viuere
remus, sed sancte: [itaque qui hæc spernit,] quę Leui. 11.
nunc de sanctitate & munditia seruanda dixi- 19. & 20
mus & de vitiis extirpandis, [non hominẽ sper 1. Petri. 1.
nit, sed deum, id est, non me spernit, sed deum cuius præcepta loquor, & cuius voluntatẽ annuncio: [qui & dedit in nobis, id est, in cordibus nostris [spiritum suum sanctum,] vt omnia per spiritum eius loqueremur & faceremus: & ideo qui dicta nostra quasi verba hominũ sper Luc. 10
nit, spiritũ sanctũ per quem omnia loquimur spernit, & deum cuius est ille spiritus. Erant in E
ter Thessalonicenses nõnulli in supradictis vitiis manẽtes, & Apostoli verba spernentes: propter quos ita loquitur, ostendens quia contemptus apostolicorum præceptornm in deum potius refunderetur, non in Apostolum.

De charitate autem fraternitatis non necesse habemus scribere vobis. Ipsi enim vos à deo didicistis, vt diligatis inuicem. Etenim illud facitis in omnes fratres in vniuersa Macedonia. Rogamus autem vos fratres, vt abundetis magis, & operam detis, vt quieti sitis, & vt vestrum negocium agatis, & operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis: & vt honeste ambuletis ad eos qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. Ioa. 13. 15. 1. Ioa. 2. 4. F

De supradictis fuit opus scribere vobis, quia quidam vestrum sunt culpabiles in illis. sed [de charitate fraternitatis, id est, de dilectione qua fratres amare debetis, [non habemus necesse scribere vobis, id est, nõ est necessarium nobis vt per epistolam vos instruamus. Verè non habemus hoc necesse. Nam [vos ipsi didicistis à
Ioa. 13. 15 deo, id est, docti estis ab euangelio dei, [vt vos inuicem diligatis:] quia Christum dicentem audistis, hoc mando vobis vt diligatis inuicem. Vel per internam aspirationem didicistis hoc à deo, quia spiritus sanctus mox vt cor hominis repleuerit, addere illud charitate facit: nec potest vnquam discere charitatem, qui spiritũ sanctum non habet intus docentem. Vos hoc didicistis, sicut effectu declaratis. Nam [facitis illud
in omnes fratres,] id est, diligitis omnes Chri-
1. Cor. 15 stianos, & operibus charitatis vos ostenditis illos diligere, non solum in vrbe vestra, sed & [in vniuersa Macedonia.] vos illud facitis, id est, fratres diligitis, sed tamen [rogamus vos fratres vt abundetis magis,] in dilectione fratrum

Universidad de Deusto
Biblioteca

G id est, adhuc abundantiorē erga fratres studeatis habere charitatē, [& operam detis vt quieti sitis] à curiositate, quæ nō sinit cor curiosi esse quietum. Operā detis. Quasi diceretur: Difficile est dimittere consuetudinē, sed cogite vos, Studete ne curiositas vastet quietē vestræ mentis vt antea. Quæ scilicet curiositas cùm alienā quęrit vitā discutere, semper sua intima nesciēs, studet exteriora cogitare. Graue nanque est curiositatis vitium, quæ dum cuiuslibet mentē ad inuestigandam vitam proximi exterius ducit, semper ei intima sua abscondit, vt aliena sciens, se nesciat. Et curiosi animus quāto magis peritus fuerit alieni meriti, tanto fit magis ignarus sui. Ideóq; quietē habere non potest, dum semper laborat aliorū vitā inutiliter scire: & sæpe vagatur per diuersa loca, vt discere possit aliena facta. Sed vos satagite vt quieti sitis, [& vt vestrum negocium agatis, id est, vnusquisq; officium quod ad se pertinet, dimissis alienis, quia vobis est vtile in emendatione vitæ vestræ sic
H agere. [& operemini manibus vestris,] vnde vi ctum habeatis, & vnde beneficia tribuatis, [sicut præcepimus vobis] dū præsentes essemus,
Eccle.35. quia & opus manuum adiuuat quietos esse. Illud enim malum ex ocio venit. Hinc est quod scriptura dicit, quia multā malitiā docuit ociositas. & date operam [vt honeste ambuletis, id est, irreprehensibiliter agatis [ad eos qui foris sunt, id est, corā infidelibus qui sunt extra ecclesiam, vt exemplo vestræ honestatis conuertantur ad honestos mores & ad fidem. Nō ergo sectandum est ocium, sed opus faciendū: quia honestum est, & quasi lux ad infideles. & adhuc da te operam, vt [nullius aliquid, id est, nullam rem cuiuscunque fidelis [desideretis,] nedum rogetis vel tollatis: sed sufficiat vobis quod habetis, vel ex iusto labore vestro quod vobis deest, acquiratis. Qui enim in ocio viuit, res aliorū concupiscit. Idcirco abiicite ocium, vt vincatis alienarum rerum appetitum.

Nolumus autem vos ignorare fratres
1 *de dormientibus, vt nō contristemini sicut & cæteri qui spem non habent. Si enim credimus quod Iesus mortuus est & resurrexit, ita & deus eos qui dormierunt per Iesum, adducet cum eo.*

Quia quidam illorum inconsiderabiliter deflebant suos amicos mortuos, quasi nō amplius resurrecturos, docet eos reuera futurā omnium resurrectionem, & ideo non debere eos immoderate contristari de morte suorū. Quasi dicat: De charitate nō indigebatis à nobis doceri, sed de resurrectione mortuorum indigetis. Et ideo [fratres nolumus vos ignorare, id est, nolumus vt ignoretis, sed volumus vt sciatis quę scienda sunt de [dormientibus, id est, de mortuis, qui quasi de somno facile surgent & integro corpore, Sicut enim citius homo à somno euigilat, ita concitæ ad conditoris nutum à morte corporis surgent. Ideo nolumus vos hæc ignorare, [vt non contristemini] de morte charorum vestrorum, [sicut & cæteri, id est, infideles cōtristantur de morte suorū, [qui spem nō habent,] K spem scilicet resurrectionis & incorruptionis æternæ. Nam & ideo etiam dormientes eos appellat scripturæ veracissima cōsuetudo, vt cùm dormientes audierimus, euigilaturos non dubitemus. Vnde & in Psalmo dicitur: Nunquid Psal. 40.
qui dormit, non adiiciet vt resurgat? Vehementer enim ab infirmis mentibus nomen mortis pertimescitur, somni autem vocabulum non timetur. Est autem de mortuis qui diliguntur, quędam tristitia quodammodo naturalis. Mortem quippe horret non opinio, sed natura: nec mors homini accidet, nisi ex pœna quā præcesserat culpa. Quapropter si animalia quę ita creata sunt, vt suo quæque tempore moriātur, mortem fugiunt & vitam diligunt, quāto magis homo qui sic fuerat creatus, vt si sine peccato viuere vellet, sine termino viueret? Itaq; necesse est vt tristes simus, quando moriendo nos deserunt quos amamus: quia etsi nouimus eos nō in æternū nos relinquere hīc māsuros, sed aliquātum præcedere secuturos, tamen mors ipsa quā L
natura refugit, cū occupat dilectū, contristat in nobis dilectionis affectum. Ideo non admonuit Apostolus vt nō cōtristemur, sed vt nō cōtristemur sicut & cæteri qui spē nō habēt. Cōtristamur ergo in nostrorū mortib⁹ necessitate amittendi, sed cū spe recipiendi. Inde angimur, huc cōsolamur: inde infirmitas afficit, hinc fides reficit: Inde dolet humana cōditio, hinc sanat diuina promissio. Permittātur itaq; pia corda charorū de suorū dolere mortibus tristitia sanabili, & consolabiles lachrymas fundant conditione mortali, quas tamē reprimat fidei gaudium, quę creduntur fideles quādo moriuntur, aliquātenus à nobis abire & ad meliora transire. Verè, inquit, nō debetis inconsolabiliter contristari, sicut infideles, de morte charorū vestrorū, quasi non sint amplius victuri & vobiscū futuri, quia [si credimus quòd Iesus mortuus est & resurrexit, ita] pro certo credere debemus, quia & deus eos qui dormierunt per Iesum. i. mortui sunt in
Christo, [adducet, cū eo] ad iudicium in die Zach.14
resurrectionis omnium, vt cum Christo iudicent M
mundum & regnent. Vnde & Zacharias ait: Et veniet dominus deus meus, & omnes sancti eū eo. Vel per Iesum mediatorē adducet eos deus cum eo: quia quod resurgent, & quod cū Christo iudices venient, hoc non nisi per Christum à deo patre accipient. Si credimus, inquit, quod Iesus mortuus est &c. Quid est quod prædicator egregius mortem domini, mortem vocat: mortem verò seruorum domini, non mortem, sed somnum nominat, nisi quia infirma eorda audientium respiciens, medicamentum prædicationis suæ mira arte apponit: & illum quem iam resurrexisse nouerant, eis mortuum insinuare non dubitat, eos verò qui necdum resurrexerant, vt spē resurrectionis insinuet, nō mortuos, sed dormientes vocat? Non enim verebatur dicere mortuum, quem auditores iam resurrexisse cognouerant: & verebatur dicere mortuos, quos resurrecturos vix credebant.

Hoc enim vobis dicimus in verbo do-
mini, quia nos qui viuim⁹, qui residui fu-

A *mus in aduentu domini non præueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse dominus in iussu & in voce archangeli,*
1.Cor.15 *& in tuba dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui uiuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aëra, & sic semper cum domino erimus. Itaque consolamini inuicem in uerbis istis.*

Verè illi qui nunc in mortis somno dormiūt, venient viui cum Christo. Nam [hoc dicimus vobis] nō in nostro, sed [in domini verbo] quia non noster, sed domini est sermo, quem de hac re vobis loquimur, quoniam ipso docente ac iubente, vel per os nostrum loquente, loquimur vobis talia. Hoc scilicet dicimus, quia nos qui
B tunc temporis in carne [viuimus, qui residui sumus,] omnibus præcedentibus sanctis, id est, quorū vita tunc est adhuc in corpore residua, [non præuenietnus in aduentu domini eos qui dormierunt, id est, non anticipabimus eos qui lōge antè mortui fuerant, vt primi ante illos oc curemus domino, sed cum illis pariter occurremus. Hunc modum resurrectionis ideo docet Apostolus, quia viderentur viuētes citius posse domino occurrere quā mortui, Tam velociter enim fiet omniū resurrectio, vt viuētes nequeant præcedere mortuos. Nā voce instorum qui tunc viuentes in carne sunt inueniendi, locut⁹ est nunc Apostolus: quia & ipse iustus erat, atque in carne viuebat, & nouissimos sanctos forte cōmunionis suę præuidebat, ideoque verbis eorum vtebatur. Sed Thessalonicenses hoc nō intelligentes, putauerūt quod Paulus & qui cū eo scribebant epistolam, dicerent se reperiendos in die consummationis in carne, & comesturis variis fluctuabant atque dicebant: Si Paulus inueniendus in corpore est, proximus est
C dies iudicij. Vnde corrigit eos in secūda epistola. Putabant enim quod in diebus eorum futura esset generalis resurrectio, quoniam Apostolus verbo præsentis temporis dixerat, nos qui viuimus. Qua causā præcipue coactus est aliā illis epistolā scribere. Viuētes nanq; & residuos (vt diximus) nominauit, non quo vellet intelligi se cum sociis suis tempore resurrectionis in corpore reperiēdos, sed nos dixit pro eo quod est, iustos, de quorum numero & ipse erat. Ipsi enim rapiētur obuiā Christo, & nō peccatores. Viuentes autē, non iuxta tropologiā sanctos ac cipim⁹, qui peccato mortui nō sunt, sed omnes quos in corpore inueniet Christus aduenies. Quodq; sequitur, nō præueniemus eos qui dormierunt, non ad peccatores est referendū, qui somno negligentiæ sopiti sunt. neq; enim peccatores cū iustis rapientur obuiam Christo, sed ad eos referendū est quos mors dissoluerat. Nō prēueniemus ad occurrendum domino eos qui dormierunt, sed ipsi prius euigilabunt. i. resurgent qua nos incipiamus occurrere domino.

[Quoniam ipse dominus] in propria persona D
[descendet] localiter de cælo, vel de cælo. i. de occulto, & hoc [in iussu patris. Descēdet enim missus à patre, nō diuersitate virtutis, sed dispēsatione iudicis. Vel in suo iussu descendet, quia iubebit resurgere mortuos & occurre sibi. Nō enim veniet humilis & occultus vt olim, sed excelsus & manifestus & cū imperiosa autoritate vt omnia mox fiant quæcunque iusserit. [& in voce archangeli,] quoniā archangelus voce magna clamabit, ante eū excitans mortuos. De eiusmodi voce dicit ipse: Media autē nocte clamor factus est, ecce spōsus venit, exite obuiam ei. [& in tuba dei. i. in aliquo sono magno & publico, diuinitus facto. De cuiusmodi tuba rursum ipse dicit, quia venit hora ī qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem filij dei, & procedent. Hæc tuba omnes excitabit, & Matt. 25.
inimicos terrebit, suos ad bellum inuitabit, vt expugnent aduersarios, & effugient à facie do- Ioan.5.
mini atque mittant in gehennam. Et iterū sicut tuba quondam in festis conuocabat populum Hæbræorū, sic hæc tuba conuocabit ad solēni E
tatem æternæ lætitiæ populum sanctorū: Deo, inquit, iubente & voce archangeli atque tuba dei sonante, [descendet] dominus Iesus [de cæ Nu.10.
lo] in aera, non in terrā. Nam quia in iudicio e- 29.& 31.
runt, & qui ad cælū assumentur, & qui in terra Psal. 80.
relinquentur, idcirco dominus inter cælum & terram. i. in aere faciet de vtrisque iudiciū. Et ipso descendente, mortui qui in Christo sunt, id est, qui in fide & dilectione Christi præsentem vitam finierunt, [resurgent primi, id est, antequam illi qui tunc viuent, occurrent Christo [Deinde. i. facta illorum resurrectione [nos qui viuimus, id est, illi de nobis qui viui tunc inuenientur, [qui relinquimur, id est, qui tormentis Antichristi erunt residui ex nobis, [simul cum illis rapiemur] ab angelis [in nubibus obuiam Christo in aëra.] Vltimis sanctis se continuat Apostolus propter vnitatē ecclesiæ, cuius mēbra sunt & primi & nouissimi iusti, & propter similitudinē passionū, quoniam simules apostolis erunt in passionibus illi nouissmi, [propter quod & dignissimi erunt. Qui tamē cum viui re F
perientur non præuenient mortuos. Adeo velociter fiet resurrectio mortuorum. Sed cū illi fuerint resuscitati, occurrēt domino in suis corporibus & illi, qui viuētes in corporib⁹ fuerint inuenti, ita tamen, vt inglorium & corruptiuū, & mortale, gloria, & incorruptione, & immortalitate mutetur, vt qualia corpora surrectura sunt, in talem substantiā etiam viuorum corpora transformentur. Reuera enim quantū ad prę sentia verba pertinet, videtur Apostolus asserre quosdam in fine seculi, adueniente domino, cum futura est resurrectio mortuorum, non esse morituros, sed viuos repertos in illam immortalitatem, quæ sanctis etiam cæteris dabitur, repente mutandos, & simul cum illis rapiendos in nubibus. Sed videamus ne huic sensui 1.Cor.15
sit contrarium, quod idem Apostolus scribit ad Corinthios, Omnes quidē resurgemus vel omnes quidē dormiemus. Si ergo sanctos, qui reperientur Christo veniente viuentes, eique venienti obuiam rapient..r, crediderimus in eodē

Universidad de Deusto
Biblioteca

G raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eadē mox immortalia redituros, nullas in verbis Apostoli patiemur angustias, vbi dicit. Omnes resurgemus, vel omnes dormiemus. quia nec illi erunt à resurrectione alieni, quā dormitione præcedent, quanuis breuissima, nō tamen nulla. Neq; enim dicendū est, fieri nō posse vt vt dum per aëra in sublime portantur, & moriā tur & reuiuiscant. Quod autem subiecit, [& sic semper cum domino erimus,] nō ita accipiēdū est, tāquā in aëre nos dixerit cum domino semper esse mansuros, quia neq; ipse vtique ibi manebit. Venienti quippe ibitur obuiam, non manenti. Sed ita cū domino erimus, id est, sic erimus habentes corpora sempiterna, vbicunque cum illo fuerimus. Omnes scilicet electi, & qui de somno mortis excitati, & qui viuētes in carne reperti fuerimus, rapiemur in nubibus obuiam domino in aëra, & sic, id est, omnes simul immortales erimus semper cum domino, sicut ipse dixit: Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi H ego sum & illi, sint mecum, vt videant claritatē meam. Quandoquidem omnes resurgemus, & cum domino semper erimus, [itaq; consolamini inuicem, id est, consoletur alter alterū de morte amicorum suorum [in verbis istis,] quæ diximus de resurrectiōe & societate vel gloria perenni omnium iustorum. Pereat cōtristatio, vbi tanta est consolatio. Detergatur luctus ex animo, fides expellat dolorem in tanta spe gloriæ. Omnes enim iusti cum amicis suis fine fine simul manebūt immortales atque beati in regno Christi. Et ideo nō debetis amicos vestros, qui mortui sunt, lugere quasi amissos: quia non amisistis eos, sed præmisistis.

CAPVT V.

D *E temporibus autem & momētis fratres non indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in no-*
I *cte, ita veniet. Cum enim dixerint, pax & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in vtero habenti, & non effugient.*

De resurrectione indiguistis per epistolā nostram doceri, sed de tēporibus & momētis quibus futura est ipsa resurrectio, non indigetis vt scribamus vobis. [De temporibus, id est, vtrū æstate an hyeme, & vtrū die an nocte, siue quo mense vel post quot annos venturus sit Christus, [& momentis, id est, qua hora diei vel noctis venturus sit Christus, [nō indigetis fratres, id est, nō est necesse [vt scribamus vobis,] quia non prodesset vobis hoc scire. Non est opus vt de his scribamus vobis, quia vos ipsi scrutando scripturas vel docti à nobis, [diligenter, id est, studiosè [scitis quia dies domini, id est, dies iudicij vel dies mortis, in quo dominus vnūquēque iudicabit, [ita veniet] latenter incautis, [sicut fur in nocte,] veniet enim in nocte, id est, in ignorātia, hoc est, veniet nullo sciente aut sperante, veniet subitaneus & improuisus, veniet K vt fur, qui latenter venit dum dormiunt homines. & omnia subripit, vt qui diues obdormierat, euigilans nihil inueniat. Sic enim continget securis & negligentibus per improuisum aduētum diei domini. Et propterea cœpit Apostolus loqui de temporibus, vt moneret discipulos cauere sibi, ne ita deprehandantur. Hoc igitur opus est scire, vt curent filij lucis esse. & parato corde vigilare, qui nolunt ab illa die sicut à nocturno fure comprehendi. Nam si ad cauēdum hoc malum, id est, ne dies domini tanquam fur inueniat imparatum, opus esset nosse temporū spatia, non diceret Apostolus, non opus esse vt hoc scriberet, sed hoc potius esse scribendū tāquam doctor prouidentissimus iudicaret. Nūc autem nec opus illis esse mōstrauit, quibus sufficiebat vt scirent, imparatis atque dormientibus diem domini sicut furem esse venturum: atque sciendo hoc, essent ipsi vigilantes & parati post quantalibet tempora veniret: & suum seruauit modum, vt scilicet apostolus non tantum L præsumeret alios id docere, de quo Apostolis Act. 1.
dominum dixisse cognouerat: Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. de his enim temporibus & momentis non erat opus vt scriberet eis. Verē, inquit, vt fur veniet amatoribus seculi dies illa. [Cum enim dixerint, pax] est nobis & in ipsa pace [securitas] de futuro, quia nihil molestiarum amplius euenturum nobis formidamus, [tunc] subito descendente iudice, [repentinus eis superueniet interitus, id est, mors ęterna corporis & animæ, [sicut dolor] superuenit mulieri [habenti in vtero] prolem, quia malum conscientiæ ipsorum incipiet eos subito torquere, cum per iudicis aduentum cœperit vrgeri vt ad lucem prodeat, id est, omnibus appareat. Mulier enim prægnans quod in vtero diu portauit cum pondere, tādem eiicit cum dolore: quia & reprobi malum, quod diu latuit intra conscientiam ipsorum & grauauit eam, in conspectu iudicis cum graui tormento cunctis manifestabunt. Mulier cum voluptate pondus illud concepit, sed (vt dictum est) cum dolore eiicit: M
quia & reprobi culpam cum voluptate libenter commiserunt, sed ante districtum iudicem hanc inuiti multa cum amaritudine manifestabunt. Mulier dum non sperat, subitis doloribus incipit vrgeri vt pariat: quia & reprobi dum non præuident: incipiunt repentinus cruciatibus compelli, vt latentia mala quæ intus habent, ante tribunal æterni iudicis ad publicum proferant. Ita ergo subitis doloribus incipient torqueri intrinsecus instar prægnantis, [& non effugient.] Mulier nanque euadit, sed illi non effugient. Dominus circa finem seculi tribulationem maximam esse de- Luc. 21.
nunciat futuram, & dicit, arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Apostolus verò testatur, quia dicent, pax est & securitas. Sed dominus hoc de electis loquitur, Apostolus verò de reprobis. Intelligamus ergo nō ea impleri modò quæ dominus prænunciauit, sed tūc esse potius vētura, quādo sic erit tribulatio vniuersō orbi, vt ad

A vt ad ecclesiam pertineat quæ in vniuerso orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam. Ipsi enim dicturi sunt, pax & securitas, vt repētinus illis superueniat interitus, & eos aduentus domini sicut fur in nocte comprehendat, quando econtrario gaudebit & exultabit, qui diligit manifestationem domini. Sed & hoc no tandum, quia post mortem Antichristi quadraginta quinque dies concedentur ad emendationem his, qui ad vitam prædestinati sunt, & in Antichristi persecutione offenderunt. Sed qui ad vitam præordinati nō sunt, nec morte principis sui corrigentur: sed toto corde mundanis inhærentes, gaudebunt, & vxores ducent, atq; conuiuia facient, & domos ædificabunt, dicentes: Pax est nobis & securitas, licet princeps noster sit mortuus. Et dum ita pacatos & securos se putauerint, subito iudex apparebit, omnésque tales condemnabit.

B *Vos autem fratres non estis in tenebris vt vos dies illa tanquam fur comprehendat. Omnes enī vos filij lucis estis & filij diei, non estis noctis neque tenebrarum.*

Illis erit improuisus dies domini, vt illaqueet eos ad mortē propter cordis ipsorum cæcitatē. Sed [vos ô fratres non estis in tenebris] ignorātiæ & infidelitatis vel cupiditatū seculariū, ita [vt vos dies illa tanquam fur cōprehendat] ad mortē. Illi enim sunt in tenebris & non vigilāt aduersus aduentū suris, qui præsumentes de cupiditatibus suis, & in deliciis huius seculi diffluentes, tument & eriguntur aduersus humiles, Mat. 7. Luc. 13.
& insultant sanctis intelligentibus atque tenētibus angustam viam, quæ ducit ad vitam. Sed vos non estis tales, quia non cæcant vos seculi cupiditates. Nam [omnes vos estis filij lucis. i. Ioan. 12.
Christi, qui ait: Ego lux in mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. [& filij diei. i. ecclesiæ sanctorum, quam illuminat sol iustitiæ Christus. Verè filij estis Christi & ecclesiæ, quia [non estis filij noctis. i. diaboli qui est nox, de qua sanctus Iob dicit: Noctem Iob 3.
illam tenebriosus turbo possideat, neque estis C filij tenebrarum, id est, infidelium & iniquorū, Ephes. 5.
qui si conuersi fuerint, audient: Fuistis aliquando tenebræ nunc autem lux in domino: Vel omnes vos estis filij lucis, id est, fidei: & filij diei id est, sanctæ conuersationis. Et ne quis putet partim posse esse diei, partimque noctis, addo quia non estis noctis, id est, ignorantiæ vel infidelitatis: neque tenebrarum, id est, malorum operum. Nam filij noctis & tenebrarum, sunt infideles & iniqui. Noctis, inquam, & tenebrarum filij sunt, qui omnia mala operantur: & vsque adeò filij noctis sunt, vt timeant videri quę faciunt. Qui autem publicè talia operantur, sunt quidē in luce solis, sed in tenebris cordis.

Igitur non dormiamus sicut cæteri, sed vigilemus & sobrij simus. Qui enim dormiūt, nocte dormiunt: & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrij simus, induti loricā fidei & D *charitatis & galeā spem salutis. Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per dominum nostrum Iesum Christum, qui mortuus est pro nobis, vt siue vigilemus, siue dormiamus, simul cum illo viuamus. Propter quod consolamini inuicem & ædificate alterutrum, sicut & facitis.*

Quandoquidem nō sumus noctis, [igitur nō dormiamus, id est, nō torpeamus in bonis seculāribus, [sicut cæteri, id est, sicut infideles, qui ad noctem pertinent: [sed vigilemus, id est, vigili corde aduentum occulti iudicis expectem⁹ attendentes omnia hæc esse transitoria & citò peritura: & sobrij sim⁹, id est, sobrie his vtamur non quasi bonis nostris, sed ad sustentationem datis. Non dormiamus, id est, non simus securi & desidiosi, quasi hoc nobis sufficiat quod E
Christianitatis religionem susceperimus, & ideo negligenter agamus: sed vigilemus, id est, corporis & negligentiæ tenebras à nobis repellamus, & oculos mentis ad aspectū veri luminis apertos teneamus: & sobrij simus. i. ebrietatem secularium cupiditatum caueamus. Et iustum est vt nos qui ad noctem non pertinemus, somnum & ebrietatem fugiamus: quia [qui dormiunt, id est, qui delectabiliter torpent & quiescunt in præsentibus, [nocte dormiunt. i. iniquitate delectantur: [& qui ebrij sunt. i. quos inebriat amor seculi, vt immoderatè vtantur his rebus trāsitorijs, in nocte cordis [sunt ebrij. Nox enim est iniquitas, in qua illi obdormierunt & inebriati sunt cupiendo ista terrena. & omnes istæ felicitates quæ videntur seculi, somnia sunt dormientium: & quomodo qui videt thesauros in somnis, dormiens diues est, sed euigilans pauper, sic omnia vana ista huius seculi, de quibus homines gaudēt, in somno apparent & in ebrietate cernuntur. Euigilabunt & sobrij fient amatores talium quando nolent, si modo quando vtile est, non euigilauerint & sobrij fuerint: & inuenient somnia fuisse illa & trāsisse sicut vmbram. Illi qui sunt noctis, dormiunt & inebriantur: sed [nos qui sumus diei, simus sobrij, id est, moderatè vtamur his temporalibus, & propter præsentia bona nō obliuiscamur quærere futura, id est, ęterna. Sobrij, inquā, simus. Quod esse poterimus, si fuerimus, [induti loricam fidei & charitatis. i. si fides & charitas instar loricæ nos vndique munierint aduersus omnia diaboli iacula. i. contra vniuersā vitiorum tentamēta. Sicut enim lorica munit vitalia, sic fides & charitas munit cor nostrum, ne lædatur à vitiis irruentibus. Et quanuis nunc Apostolus dicat Ephes. 6.
loricam fidei, alio tamen loco dixit scutū fidei. Scutum ergo est fides, quia telà inimicorum excipit & repellit. Lorica etiam est, quia interiora nostra tranfigi non sinit. Similiter & charitas nobis est lorica, quia malignorum spirituum iacula non finit ad cor nostrum interius penetrare. Simus etiā induti galeam, scilicet [spē salutis] vt spes æternæ salutis ad superna tendēs,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G obuoluat, id est, protegat caput interioris hominis, id est, mentem nostram, ne lædatur ab ictibus inimicorum, id est, à tentamentis dæmonum in hoc conflictu vitiorum. Spes enim protegens mentis caput, est nobis galea, quæ scilicet spes dicitur salutis, quia per spem venim⁹ ad salutem. Et recte dicitur spes salutis, [quoniam nō posuit Deus nos in iram, sed in acquisitionem salutis, id est, non posuit nos ad hoc in spe, vt eamus in iram damnationis, sed vt acquiramus salutem bene operando. Non enim ociosis datur salus, sed his qui merito bonorum operum acquisierint eam. Et hoc [per dominum
Nota. nostrum Iesum Christum,] quia nullum iustitiæ meritū salutem nobis acquirere posset, nisi per mediatorem Dei & hominum. Vel ideo sobrij simus & armis virtutū induamur, quia non posuit Deus nos in iram, sed in acquisitionem
H salutis, id est, nō ordinauit & statuit nos ad hoc vt iram exerceret in nos, sed vt acquireret nos ad salutē per Christum mediatorem [qui mortuus est pro nobis, id est, qui nos morte sua redemit ab æterna morte, vt siue vigilem⁹, id est,
Exod. 3. in corpore viuamus, [siue dormiamus, id est, in somno mortis quiescam⁹, [simul cum illo] qui est, viuamus .i. semper sit & viuat cū illo mens nostra, siue dum in hoc seculo viuimus, siue dū in sepulchro dormimus. [Propter quod, id est, quia hæc spes est nobis, quia Christus mortuus est ad horam pro nobis, vt nos semper cū illo viuamus, [consolamini inuicem, id est, consoletur ex vobis alter alterum in aduersis præsentiū tribulationum, vel in obitu charorum. [& ædificate alterutrum, id est, vicissim vosmetipsos per bona colloquia & per bona exēpla ædificate in virtutib⁹, vt & singuli & simul omnes ædificemini templum domino. Aedificate inquā. [sicut & facitis,] Collaudat eos, vt magis ac magis prouocet ad studiū bene agendi. Huc usque autem generaliter locutus est omnibus, sed nunc singulariter ad subditos admonendos vt prælatos suos honorent & diligant, se transfert: posteà monebit & prælatos, vt corrigant
I subditos. Quia verò humiles erant & ad obediendum prompti, ideo non imperando, sed rogādo inūgit eis ea quę vult vt faciāt. Vnde nec apostolum se dixit in exordio epistolæ, quia nō erat necesse vt cogerentur apostolica autoritate. Sic & nunc prælati ecclesiæ bonos subditos humiliter rogare debent, vt in melius proficiāt non imperiosē conpellere, vt inuiti bona faciāt Ecce enim subiungit Apostolus:

Rogamus autem vos fratres, vt noueritis eos qui laborant inter vos, & præsunt vobis in domino, & monent vos, vt habeatis illos abundantius in charitate: & propter opus illorum pacem habete cum eis.

Vos omnes cōsolamini & ædificatis inuicē alij alios, vt monem⁹. Sed [vos ō fratres] qui subditi estis, [rogamus vt noueritis. i. ostēdatis nosse vos per reuerentiam & honorem [eos qui] in regimine ecclesiastico laborant inter vos], & præsunt vobis in domino, id est, ordinatione K domini, vel in his quæ ad dominum pertinent [& monent vos] vt mala caueatis & bona faciatis, vel ad meliora proficiatis. Ita scilicet noueritis eos, [vt habeatis illos abundātius in charitate, id est, magis quā cæteros diligatis & honoretis illos, ac bonis corporalibus alatis. Volo enim vt ex charitate presbyteros honoretis, ac reueren tiam illis exhibeatis. [Et propter illorū opus,] id est, quia increpant vos aut etiam aliquando puniunt vos, videntes sic oportere fieri, [habete pacem cum eis, id est, nolite murmurare, nolite pacis amicitiam relinquere, si resecauerint vestra vitia, sed ideo magis pacem firmam seruate, quia ipsi non ex odio, sed ex charitate corripiunt vos. Pulchre obuiat Apostol⁹ peruersitati eorum, qui dum pro culpis suis increpantur aut verberantur, pacem, quam cum prælatis suis habebant, abiiciunt, ac discordias L & murmurationes faciunt, dum cum prælatis suis haberi pacem iubet propter opus ipsorum. Vel ita distingui potest: habete illos abundantius in charitate propter opus illorum, id est, propterea magis amate illos, qui monēt vos & corrigunt, sicut scriptum est, Argue sa- Prou. 9
pientem, & diliget te. & habete pacem cum eis vt nunquam discordetis ab illis, etiam si grauiter vos increpauerint aut verberauerint.

Rogamus autem vos fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, susscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonum est, sectamini inuicem & in omnes.

Nunc ad prælatos est sermo. Subditos rogauimus vt honorent præpositos suos, & pacem cum eis habeant. Sed [vos fratres] qui præestis, [rogamus, corripite inquietos], id est, castigate curiosos & pacis quietem turbantes, atque indisciplinatos ac vagos, Corripite illos, ne sitis mercenarij: quia qui ideo cessat à correptione talium, ne perdat munus quod ab his accipere M Nota.
solebat, vel ne patiatur ab his aduersa, mercena- rius est, non pastor. [consolamini etiam pusillanimes, id est, eos qui pusillum habent animum ad tolerantiam præsentium aduersitatum, & cō tristantur pro malis quæ sibi accidunt, siue illos qui à spe deficiunt pro magnitudine peccatorum suorū. susscipite infirmos. i. nolite abiicere eos qui in cōscientia sua, vel in actionibus suis sunt infirmi, sed susscipite illos ad sanandū sicut spirituales medici. Et si in hoc officio vobis aliquid iniuriæ à subditis illatū fuerit, [estote patientes ad oēs,] qui vobis molesti fuerint. Hoc etiam videte. i. diligenti cōsideratione attendite, [ne quis alicui reddat malū pro malo, id est, non solummodo vos non reddatis malum pro malo, sed etiam videte ne alius reddat. Tunc Nota.
etiam malū pro malo reddetis, si eos qui malū vobis irrogant, ad pœnitentiam non prouocaueritis. Hoc nanque loco intelligendū est tunc potius malū pro malo reddi, si is qui corripiendus est, non corripitur, sed praua dissimulatiōe negligitur. Aliquādo autē homines correptores suos putant inimicos suos. Ideo cùm dixisset, corripite inquietos. subiecit, cōsolamini pusillanimes. Si forte enim de correptione incipit deficere, & perturbatur, tunc oportet consolari. Suscipite infirmos, ne per infirmitatem cadant. Si titubare eum fecit infirmitas, sinu tuo suscipiat charitas. Ac deinde videte ne quis alicui malum pro malo reddat. Ergo non est malum, correptio si sit. Ille autem malum pro malo ei reddit, cui correptionem subtrahit. Videte ne quis aliquando cuiquam id faciat, [sed semper sectamini omnes quod bonum] & rectum [est inuicem,] id est, vicissim inter vos, [& in] id est, erga omnes alios.

Semper gaudete in domino, sine intermissione orate, in omnibus gratias agite, Hæc est enim volūtas dei in Christo Iesu in omnibus vobis.

Hæc communiter omnibus dicuntur. Licet
B frequenter aduersa patiamini, tamen nolite cōtristari, sed semper & in prosperis & in aduersis gaudete. Sed quia malū est seculari gaudio gaudere, propterea subiungo vt gaudeatis [in domino,] nō in seculo nec in vobisipsis. In domino gaudete, vt intus apud eū sit gaudiū vestrū & gloriatio vestra. [sine intermissione orate. i. vt nullo die intermittatis certa tempora orādi. Sed & continuum cordis desiderium, continua oratio est. Nūquid enim sine intermissione possumus genu flectere, corp⁹ prosternere, vel manus leuare, vt de hoc nobis dicatur, sine intermissione orate? Sed qui nunc vult intermittere Exod. 14
orare, nō intermittat desiderare. Sic enim orabat Moyses, cui tacēti dixit dominus: Quid clamas ad me? Clamabat enim corde, quāuis diceret ore. Ita iuge desideriū & inceſſabilis amor, assidua est oratio sanctorum. [In omnibus deo gratias agite.] Vera fideliū humilitas est, in nullo superbire, in nullo murmurare, nec ingratū esse, nec querulum: sed in omnibus dei iudiciis
C deo gratias agere, deúmq; laudare, cuius omnia opera aut iusta sunt, aut benigna. In omnib⁹ ergo quæ vobis acciderint, agite Deo gratias. Et debetis hæc nō inuiti facere. i. gaudere semp & orare & gratias agere: quia [hæc est volūtas dei .i. hoc vult Deus vt ista faciatis. Quæ voluntas est [in Christo Iesu,] quia in Christi beneficio concessit dei volūtas hominibus, vt ista possint facere. Et est [in omnibus vobis] hæc dei volūtas, id est, deus hoc vult vt omnes vos, maiores atque minores ista faciatis.

Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere. Omnia autem probate, quod bonum est tenete, ab omni specie mala abstinete vos.

Quia quidam inter eos habebant spiritalia dona, sed ab alijs propter inuidiam prohibebātur exercere illa, nec prophetare sinebātur, sed prophetię ipsorum ab æmulis cōtemnebantur, ideo nūc per Apostolum dicitur. Spiritum nolite, &c. Nō quia spiritus sanctus extingui possit, sed quia quātum in ipsis est, extinctores eius D
merito vocātur, qui sic agunt vt extinctum velint. [Spiritū] (inquit) [nolite extinguere.] Et tanquam exponens quid diceret, adiecit: [prophetias nolite spernere.] Extingunt ergo quātum ad eos, spiritum, qui prophetias spernunt: quoniam ignē spiritus sancti, qui prophetas ad loquendum illuminat & inflammat: extinguere & adnullare conantur. Nolite spirituim extinguere. i. si spiritus sanctus alicui reuelat aliquid, nolite prohibere quod sentit loqui. Et prophetias nolite spernere. i. quæ sancti per spiritū sanctū prædixerint, nolite putare falsa esse vel negligere: sed credite vera esse, & reuerēter susscipite. sed tamen iuxta Ioannem, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex deo sunt. Vnde & hic subditur: [Omnia autem probate, quod bonū est tenete,] Honorate prophetias, 1. Ioan. 4
sed tamen nō omniū dicta indiscrete recipiatis, sed probate .i. ratione discutite omnia, vtrum bona an mala sint: & quod bonū inuenietur, tenete. Postquam singula quæque disensseritis, & certa probatione quale sit vnūquodq; noueri- E
tis, quod bonū esse noueritis, tenete: & econtra ab omni specie mala abstinete vos. i. nō solū ab eo quod veraciter malū est, sed etiam ab ipsa similitudine mali, hoc est, si quid mala specie malū aliquid prętendit, etsi malū nō sit, vos tamen abstinētes sitis ab eo, ne mala specie malū exēplum detis hominibus. Non enim occasionem malæ suspicionis de vobis dare hominibus debetis, cùm vos malā conscientiā non habeatis.

Ipse autem deus pacis sanctificet vos per omnia, vt integer spiritus vester & anima & corpus sine querela in aduentum domini nostri Iesu Christi seruetur. fidelis est Deus qui vocauit vos, qui etiā facier.

Ego quidem vos moneo ita viuere & sanctitati operam dare, sed [ipse Deus] faciat in vobis quod moneo. Deus pacis .i. deus cui per Christū qui pax nostra est, reconciliati sumus, & qui potest inquietudinē præsentium tribulationū p
remouere, [sanctificet vos] interius exteriúsque [per omnia,] vt nulla pars vestri absque sanctificatione sit. Ita vos sanctificet, [vt integer seruetur vester spiritus. i. illud quo intelligitis: [& anima. i. illud quo viuitis: [& corp⁹. i. illud quo visibiles atq; cōtrectabiles estis. Tria sunt enim quibus homo cōstat .i. spiritus & anima & corpus. Quæ rursus duo dicuntur, quia sæpe anima simul cum spiritu nominatur. Pars enim quędā eius rationalis, qua carent bestiæ, spiritus dicitur. Principale itaque nostrum, spiritus est. Deinde vita quæ cōiungit hunc corpori anima vocatur. Postremo ipsum corpus, quoniā visibile est, vltimum nostrum est. Illud enim quo ratiocinamur & intelligimus atq; sapimus, ita proprie spiritus nuncupatur, vt nō sit vniuersa anima, sed aliquid eius. i. rationale nostrū, quo sentit & intelligit ipsa anima, nō sicut sentitur corporis sensibus sed sicut ille est intimus sensus, ex quo est appellata sententia. Hinc autē pecoribus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ribus sine dubitatiõe præponimur, eò q̃ sint il la rationis expertia. Non enim spiritum habẽt, id est, intellectũ & rationis ac sapientię sensum, sed animam tantùm. Et si spiritus pecorum in scripturis appellatur, spiritus pro anima nominatur. Sit ergo vester spiritus integer .i. nullo cõsensu peccati vulneratus: & anima vestra integra .i. delectationibus carnis non sauciata: & corpus integrum .i. peccati perpetratione non læsum. Et ita seruetur itegra omnis vestræ substantia naturæ [in aduẽtum domini nostri Iesu Christi,] vt cùm venerit dominus, nõ inueniat in vobis peccatorum vulnera. Vsque in aduentum domini, id est, vsque in finem vitæ præsentis seruetur integra: quia qualis quisque de hac vita exierit, talis apparebit in aduẽtum iudicis.

Et seruetur [sine querela, id est, tam innocẽs vt
1. Petr. 2. nemo possit de ea iuste conqueri. Aliud nanq;
Luc. 1. est, esse sine peccato, quod de solo in hac vita
Philip. 3. vnigenito dictũ est: aliud est, esse sine querela,
H quod de multis sanctis etiam in hac vita dici potuit. Quoniam est quidam modus bonæ vitę, de quo etiam in ista humana conuersatione iusta querela esse non possit. Quis enim iuste queritur de homine qui nemini male vult, & quibus potest fideliter consulit, nec cõtra cuiusquã iniurias tenet libidinem vindicandi, vt veraciter
Matt. 6. dicat, Sicut & nos dimittimus debitoribus no-
Luc. 11. stris? & tamen ex eo quod iterum dicit, Dimitte sicut & nos dimittimus, sine peccato se non esse declarat. Itaque sine querela conseruemini vsque in aduentum domini, id est, vsque ad terminũ vitæ huius, vt nemo possit de vobis querelam facere. Et vere integri sine querela seruabimini, quia [fidelis est deus, id est, verꝰ in promissis, [qui vos vocauit] ad vitam, [qui etiam faciet] vt integri perueniatis ad eam.

Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo sancto. Adiuro vos per dominum, vt legatur epistola hæc om
I *nibus sanctis fratribus. Gratia domini nostri Iesu Christi vobiscum. Amen.*

Orate, inquit, [fratres pro nobis,] vt auxilio vestrę orationis liberemur à malis, & bona quę cupimus assequamur. & ex nostra parte [salutate fratres omnes,] vt per hanc salutationem impleantur maiori gratia, & magis accendantur in amorem nostri. Salutate illos [in osculo] non lasciuo nec ficto, sed sancto, id est, casto & vera dilectione pleno. Adiuro etiam [vos per dominum,] vt si propter simplicem iussionem neglexeritis facere, vel saltẽ propter sacramentum adiurationis hæc faciatis. Adiuro vos [vt hæc epistola] quam mitto vobis, [legatur omnibus fratribus sanctis, id est, baptismo sanctificatis, vt omnes ædificentur per eam & confirmẽtur. vel sanctis, id est, perfectis, vt & ipsi proficiant. Et vt hæc omnia facere valeatis, [gratia domini nostri Iesu Christi sit vobiscum,] cuius auxilio compleatis. Amen.

Primæ ad Thessalonicenses
epistolæ finis.

PRAEFATIO IN EPISTOLAM K SECVNDAM AD THESSALONICENSES.

P Erseuerantibus vel exercentibus se magnis tribulationibus, aliam scribit Apostolus ad Thessalonicenses epistolã, iterum monens eos ad patientiam, & ostendens fieri iusto Dei iudicio, vt boni per præsentes tribulationes ad gloriã perpetuæ quietis perueniant, & mali propter iniurias quas sanctis inferũt, pœnas æternas subeant. Ostendit etiam non instare temporibus eorũ diem domini, sicut ipsi putabant propter quę-
1. Thes. 4 dam eius verba, quæ de resurrectione posuerat in præcedente epistola. Nam quod dixerat, Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cũ illis in nubibus obuiam Christo in aëra, hoc ipsi non intelligentes, cõturbati sunt, æstimantes quòd in diebus eorum qui tunc viuebant, venturus esset dominus. Qua de causa præcipue secundã hanc Apostolus scribens eis ab Athenis epistolam, intẽdit huiusmodi opinionem destruere: ne cũ trãsiret tempus, quo dominum crediderant esse venturum, & venisse nõ cognoscerent, etiã cætera fallaciter sibi promitti arbitrantes, de ipsa mercede fidei desperarent. Nam si Apostolus in hoc mentitus putaretur, per omnia reprobaretur: & ita diabolus tali opinione deluderet eos ac deciperet. Propterea corrigit Apostolus hunc eorum errorem, & ostendit L quędã certa signa demonstrari antequam dies iudicij veniat, scilicet primo venturam discessionem & reuelandi hominem peccati, qui est Antichristus. Remotione autem erroris huius facta suo more transit ad moralẽ exhortationem, vbi & aspere corripit quorundam inquietudinem. Sic autem incipit:

EPISTOLAE PAVLI SECVNDAE AD THESSALONICENSES, CAPVT I.

Paulus & Siluanus & Timotheus ecclesiæ Thessalonicẽsium in Deo patre nostro & domĩo Iesu Christo, gratia vobis & pax à Deo patre nostro & domino Iesu Christo.

Hæc superius exposita sunt. Post salutationem sic inchoatur: M

Gratias agere debemus semper deo pro vobis fratres, ita vt dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, vt abundat charitas vniuscuiusque vestrum inuicẽ, ita vt nosipsi in vobis gloriemur in ecclesiis dei, pro patientia vestra & fide in omnibus persecutionibus vestris & tribulationibus, quas sustinetis in exẽplũ iusti iudicii Dei, vt digni habeamini in regno dei, pro quo & patimini: si tamen iustum est apud deum retribuere tribulationẽ his qui vos tribulant, & vobis qui tribulamini, requiẽ nobiscũ in reuelatione domini Iesu de cælo cũ angelis virtutis eius in flãma ignis dãtis vindictã his qui

A *qui nõ nouerũt Deũ, & qui nõ obedierunt euãgelio domini nostri Iesu Christi.*

A magna laude eorum inchoat, vt laudando eos roboret & nutriat, sed de omnibus quæ in eis laudat præmittit deo gratias, significans eos à deo habere omnia quæ laudat, vel pro quibus laudat eos, ne forte ex his quæ diuinitus accepe rant, extolleretur quasi ex seipsis hæc habentes. Superbia enim plerũq; nascitur ex bene gestis. Debemus (inquit) ò [fratres agere semper deo gratias pro vobis, ita] magnificẽ [vt dignũ est:] quia pro magnis magnæ gratiæ sunt agendæ: [quoniã fides vestra] nõ decrescit in tribulationibus, sed supercrescit .i. quotidie maior efficitur & superat aduersitates, vel adeo proficit, vt operetur supra quàm præcepimus. & similiter [charitas vniuscuiusq; vestrum abundat. i. abundanter exhuberat inuicẽ. i. inter vos. & quia ita supercrescit fides vestra & abũdat charitas, in-
B de gratias agere debemus deo pro vobis, nõ ita vos laudare tanquam hoc habeatis ex vobis. Ita supercrescit & abundat fides & charitas vestra, vt nosipsi qui nõ de parvo gloriaremur, [in vobis gloriemur in ecclesiis dei .i. apud ecclesias fidelium, quibus exẽplum de vobis damus. Videre ergo ne sitis exẽplum defectus. gloriamur apud sanctorũ ecclesias in vobis, id est, de bonis qui sunt & augentur in vobis. Gloriamur scilicet [pro patiẽtia & fide vestra. i. quia nõ deficitis nec murmuratis, sed patientes estis & fidem seruatis [in omnibus persecutionibus vestris] de loco ad locũ, [& tribulationibus. i. tormẽtis & afflictionibus, quæ vobis in vno loco fiunt. [quas sustinetis in exẽplum iusti iudicij dei. Ac si diceretur, dum tam dura toleratis, qui tam recta agitis, quid aliud quàm iusti dei iudicij exẽplum datis? Quia ex vestra pœna colligẽdũ est, quomodo feriat quibus iraseitur, si sic vos affligi patitur, in quibus lætatur: aut quomodo illos percussurus est, quibus iustum iudiciũ exhibet,
C si etiã vos sic cruciat, quos pie redarguẽs fouet. Hinc enim itelligitur quomodo nõ pareat impiis, tãquã sarmentis præcisis ad combustionẽ, quãdo iustis nõ parcit propter perficiendã purUstri. 4 gationẽ. Vnde & Petrus ait: Tẽpus est vt incipiat iudicium de domo domini. Si autẽ primũ à nobis, quis finis eorũ qui nõ crediderunt Dei euãgelio? Hoc est exẽplum futuri iudicij, quod nunc cernitur in afflictione piorũ. sed si illi modò pro leuibus peccatis suis grauiter iudicãtur, multo grauius impij pro suis criminibus in fine iudicabuntur. Ideo sustinetis flagella præsentiũ tribulationum, vt per hoc purgati [habeamini digni in regno Dei, id est, in æterna beatitudine, ad quam nullus intrabit immundus, quia nõ est dignus. Sed vos per has passiones efficimini digni illo regno, [pro quo & patimini,] nõ pro humano fauore, nec pro aliquo crimine. Nihil aliud enim quærit mens vestra pro his passioni bus, nisi regnũ Dei: nihilq; criminis admisistis, pro quo talia pateremini. Dixi quia sustinetis in exẽplum iusti iudicij Dei, quo puniẽtur aduersarij vestri, vt habeamini digni in regno dei: tamen hæc conditione fiet istud, [si est iustum apud Deum,] his dari pœnam & vobis quietẽ, id est, si opera eorum tam pessima sunt, vt Deus D iudicet iustum esse pro his retribui cruciatus æternos: & si opera vestra adeo verè bona corã eo sunt, vt ipse iustum ducat pro his recõpensare quietẽ perpetuã. Aliter enim iudicat Deus & aliter homo, quia sæpe quod nos improbamus, ipse approbat: & quod nos laudamus, ipse condemnat. Subtilia enim & iusta sunt iudicia Dei. Et ideo ne isti nimiũ securi fiant de futura saluatione sua, & incipiant negligẽter agere, ac nimium certi de dãnatione suorũ aduersariorũ, incipiant desperare conuersionẽ illorũ, pulchrè tẽperatã dedit Apostolus de vtrisq; sententiã. Sustinetis, inquit, in exẽplum iusti iudicij Dei, vt digni habeamini in regno eius: si tamẽ iustũ est apud Deũ, [retribuere tribulationẽ æternã his qui vos] ad tẽpus [tribulant, & vobis qui] tẽporaliter [tribulamini, requiẽ nobiscũ] sempiternam, nõ in præsenti vita, sed [in reuelatione domini Iesu .i. quãdo reuelabitur & palàm corã omnibus apparebit dominus, vt reddat vnicui- E que secundũ opus eius. Domini dico, venientis [de cælo cum angelis virtutis eius, id est, per quorum ministerium ostendet ipse virtutem suam, dum bonos per eos elegerit, & malos foras miserit. & venientis [in flamma ignis,] non quod sit flamma circundatus, sed per effectum, quia inimicos exuret. Ignis dico, dantis, id est, inferentis [vindictam his qui nõ nouerũt Deũ, id est, infidelibus: [& qui non obedierunt euangelio domini nostri Iesu Christi, id est, illis qui fidem habuerunt, sed mandata domini seruare neglexerunt. Grauius peccat sciens, quàm nescius. Nec tamẽ ideo confugiendũ est ad ignorãtiæ tenebras, vt in eis quisq; requirat excusationem, Aliud enim est nescisse, aliud scire noluisse. Voluntas quippe arguitur in eo, de quo dicitur, Noluit intelligere vt bene ageret. Sed Nota. illa ignorãtia quæ non est eorũ qui scire nolũt, Psal. 35. sed eorum qui tanquã simpliciter nesciunt neminẽ sic excusat, vt sempiterno igne nõ ardeat, si propterea non credidit quia nõ audiuit quod crederet, sed fortasse vt mitius ardeat. Et si illi F æterno igni cremandi sunt, qui Deum nescierunt, quid de illis fiet, qui prædicatores Dei vel seruos eius causa nominis eius persecuti sunt? Aut si illi perpetuo passuri sunt, qui euangelio quod acceperant, non obedierunt, quid illi patientur, qui præcepta ipsius euangelij scienter & voluntarie præuaricati sunt?

Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie domini & à gloria virtutis eius, cũ venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. In quo etiã oramus semper pro vobis, vt dignetur vos vocatione sua Deus noster, & impleat omnem voluntatem bonitatis & opus fidei in virtute, vt clarificetur nomen domini nostri Iesu Christi in vobis,

& vos

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *& vos in illo, secundum gratiam dei & domini Iesu Christi.*

Ignis ille dabit vindictam, id est, inferet pro culpis pœnã infidelibus, qui nõ nouerunt deũ: & vanis fidelibus, qui nõ obedierũt euangelio domini. Qui vtrique dabunt. i. luent pœnas non horarias, sed eternas: nec immodico dolore, sed in interitu, id est, in morte perpetua, lõge remoti [à facie. i. præsentia visionis [domini & à gloria virtutis eius,] ne eam videãt gloriam, quam virtus eius ostendet in se & dabit sanctis, sicut scriptum est: Tollatur impius ne videat gloriã Dei. Nam in iudicio videbũt boni & mali formam serui, ac deinde cũ mali in gehennã præcipitati fuerint, boni subleuabũtur ad videndum claritatem diuinitatis eius. Tunc pro ignorantia & inobedientia sua dabũt mali pœnas æternas, proiecti à facie domini, vt cùm venerit glo
H rificari in sanctis suis,] id est, replere & illustra-
1. Ioan. 3. re sanctos suos gloria sua vt videtes eum sicuti est, similes ei fiant, & ipse glorioſus in eis appareat. [& admirabilis fieri]. i. admiratione & laude dignus ostendi [in omnibus] etiam minoribus, qui crediderunt] ea fide, quæ per dilec-
Galat. 5. tionẽ operatur. Admirabilis tũc fiet in his qui crediderunt, impiis admirantibus tantam salutem iustorum, quos hic despiciebant, & in ipsis
Sapien. 5. iustis suam salutem mirantibus. Ideo autem (sicut dictum est) dabit tunc vobis requiem nobiscum, [quia testimonium nostrũ]. i. quicquid testificati sumus vobis de his quæ fierent [in illo die. i. de gloria bonorum & pœna malorum [creditum est] à vobis, quanuis esset [super vos. i. superans vestrum intellectum. Quanuis enim supra sensum esset quod dicebamus, nec posset illud intelligentia vestra capere, tamen vos nostro testimonio fidem accõmodatis. Vel super vos fuit. i. vobis dominans, non quærẽtibus rationes. Vel quasi de loco sublimiori loquentes, super vos testimonium protulimus, quod cre-
I ditum est à vobis de his quæ fiẽt in die illo. [In quo] die vt dignetur vos. i. dignos habeat vocatione sua Deus noster, nos [etiã oramus semper pro vobis, id est, nõ solum instruximus vos de illa iustorum glorificatione vel impiorum damnatione, sed etiam oramus assiduè pro vobis, vt ad illã gloriam pertingatis, vt scilicet [dignetur vos sua vocatione deus noster. i. dignos vos iudicet quos ad regnum vocet, dicens: Ve-
Matt. 25. nite benedicti patris mei, percipite regnũ. [& impleat omnem vestram voluntatem bonitatis, id est, plenarie faciat quicquid bene vultis. Vel interim in hoc seculo impleat omnem voluntatem bonitatis in vobis, id est, plene vos faciat velle omne bonum. & impleat in vobis [opus fidei, id est, omne bonum opus quod fides exigit, & hoc [in virtute] potentis actionis. Vel confessio est propriè opus fidei, vt quod mens credit, lingua fateatur. Impleat in vobis opus fidei, id est, confessionem, & hoc in virtute constantiæ, vt nullo modo flecti possitis à fidei confessione. Ita videlicet impleat hoc in vobis, vt in præsenti vita [nomẽ domini nostri Iesu Christi clarificetur in vobis,] id est, clarum & glorioſum appareat in bonis operibus vestris: [& vos] in alia vita clarificemini [in illo,] & hoc [secundum gratiam Dei nostri patris, & K
domini Iesu Christi. i. secundũ quod pater & filius per gratiã sancti spiritus electis suis gratuita bonitate tribuunt suprà quã mereri possunt.

CAPVT II.

R *Ogamus autem vos fratres per aduẽtũ domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, vt non citò moueamini à vestro sensu, neque terreamini, neque per spiritum, neque per sermonẽ, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies domini.* L

Captata illorum beneuolentia, illisq; laudatis, securè descendit ad principalem intentionẽ .i. ad remotionem erroris, quo maximè turbati fuerãt. Quasi dicat: Vos quidem fratres patienter omnia sustinetis, propter remunerationem quam à deo speratis: sed rogamus vos vt à sensu catholicæ fidei nullatenus moueamini. [Rogamus autem vos fratres] non per leue aliquid, sed [per aduẽtum domini nostri Iesu Christi,] si vultis vt vobis prosit, & per aduentum [nostræ congregationis in ipsum] Christum, si vultis esse in ea, quãdo omnes qui electi fuerimus, conueniemus & congregabimur in ipsum saluatorem. [vt non citò mouamini. i. non citò turbetis [à vestro sensu,] id est, à sensu catholicę veritatis, vel à puro intellectu quẽ hactenus habuistis. Nõ citò moueamini. Si enim mouemini, cito est, quia nihil vobis infertur quod diu duret. [neque terreamini] quasi de vicino periculo imminentis iudicij. [neque per spiritum
2. Cor. 11. moueamini aut terreamini,] id est, si malignus spiritus quasi augelus lucis apparẽs in visione, M
persuadeat vobis diem domini vestris diebus imminere, vel si quis dicat se per spiritum sanctũ hoc cognouisse, non credatis ei. [neque per sermonem,] id est, si quis præsentialiter apud vos publico sermone & inter alia voluerit hoc astruere, nolite vnquam credere, [neq; per epistolam] alicuius absentis [tanquam per nos,] id est, iussu nostro missam vel sub nomine nostro, nolite seduci. Siue per epistolam quã vobis antè misimus, nolite turbari, id est, nolite putare quod epistola nostra dicat vestris diebus Christum esse venturum. Nolite his omnibus terreri, [quasi instet dies domini,] id est, quasi vicinus immineat dies, in quo dominus potentiam suam ostendet, puniendo malos & saluando bonos. Non ideo dicit hoc Apostolus, vt velit illos securitate torpere ac negligenter agere & imparatos esse, sed ne in ipsa perturbatione expectationis celerrimi aduentus dominici possent seduci, ad suscipiẽdum pro Christo diabolũ, qui hoc agebat, vt sub nomine Christi se faceret adorari, sicut & beato Martino suadere voluit. Quod vt nõ possit, tempus & signa dominici aduẽtus describit Apostolus. Nam animos eorum vel occasio non intellectæ epistolæ, quã ipse

A ipse eis miserat, vel ficta reuelatio quę per somnium deceperat, vel aliquorũ coniectura, Isaiæ & Danielis euangeliorumq; verba de Antichristo prænunciantia, in illud tẽpus interpretãtiũ, mouerat atq; turbauerat, vt in maiestate sua tũc Christum sperarẽt esse venturũ. Cui errori medetur Apostolus, & exponit quæ ante aduẽtum Christi debeant præstolari, vt cum illa facta fuerint, tunc expectetur Christus. Parcens tamen eorũ verecundiæ vel teneritudini, nequaquam eos apertè reprehendit, quia cõmoti fuerãt, sed ne moueantur rogat, & prius etiam multũ eos laudat. Plerunq; enim pusillanimes vtilius emẽdamus, si & eorum bene gesta memoramus, & si qua ab eis inordinate gesta sunt, non iam tanquam perpetrata corripimus, sed quasi adhuc ne perpetrari debeant prohibemus, vt & illa quæ approbamus, illatus fauor augeat: & contra ea quæ reprehendimus, magis apud pusillanimes exhortatio verecunda conualescat'. Vn-
B de nunc magister egregius, vt dictum est, cùm Thessalonicenses in accepta prædicatione perdurantes, quasi de vicino mundi termino quadam cognosceret pusillanimitate turbari, prius in eis quæ fortia prospicit, laudat: & caute monendo postmodum quæ infirma sunt, roborat. Cùm enim multa laude digna dixisset, subiunxit hoc de quo loquimur: Rogamus autem vos fratres per aduentum domini &c. Egit enim verus doctor, vt prius audirẽt laudari quod recognoscerent, & postmodum quod exhortati sequerentur: quatenus eorum mentem, ne admonitio subsequens concuteret, laus præmissa solidaret. Et qui commotos eos vicini finis suspicione cognouerat, non iam redarguebat cõmotos, sed quasi transacta neseiens, adhuc commoueri prohibebat, vt dum se de ipsa leuitate motionis prædicatori suo incognitos crederent, tanto reprehẽsibiliores essent, quanto magis ab illo se cognosci formidarent.

Matt. 24. Luc. 5. C *Ne quis vos seducat vllo modo. Quoniam nisi venerit discessio primùm, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo Dei sedeat, ostendens se tãquam sit Deus. Non retinetis quòd cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tẽpore. Nã mysterium iam operatur iniquitatis. tãtum vt qui tenet, nunc teneat, donec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus, quẽ*
Mala. 11. *dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui eũ, cuius est aduentus secundum operationẽ Satanæ in omni virtute & in signis & prodigijs mendacibus, & in omni seductione iniquitatis his qui pereũt, eò quòd* D *charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio, vt iudicentur omnes qui non crediderũt veritati, sed consenserunt iniquitati.*

Videte, inquit, [ne quis vos seducat vllo modo, id est, ne quis in errorem trahat vos, aut per spiritũ, aut per sermonẽ, aut per epistolam, aut per aliũ quẽlibet seductionis modũ, vt credatis instare diem domini. Quoniã nõ instabit, [nisi primum venerit discessio,] vt omnes gẽtes quę Romano imperio subiacent, discedãt ab eo: siue vt multitudo ecclesiarũ discedat à pontifice Nota
Romano, aut multitudo hominũ discedat à fide, & nisi reuelatus. i. manifestatus & ostensus fuerit, qui omniũ prophetarũ verbis prænunciatur, [homo peccati, id est, Antichristus, qui E
nõ est deus iustitiæ, vt finget, sed homo peccati, in quo fons omnium peccatorũ est. [& filius perditionis. i. diaboli, qui est vniuersorum perditio. vel filius perditionis, id est, natus ad hoc vt perdat alios, & tandẽ ipse perdatur. qui scilicet homo pestifer, aduersatur Christo, ideo vocatur Antichristus. i. contrarius Christo. Vel omnium saluti aduersatur, [& extollitur, id est, effert se [supra omne quod dicitur deus, aut qđ colitur, id est, super illos qui nuncupatiuè, non essentialiter sunt dij, & super illum qui naturaliter est deus. Deus enim dici aliquãdo & homo
Exod. 7. potest, quod iuxta Moysen dicitur: Ecce cõstitui te deũ Pharaonis. deus verò coli, purus homo non potest. Quia verò se Antichristus & super sanctos quosq; homines, & super ipsius potentiam diuinitatis extollit per exactum sibi nomen gloriæ, & hoc quod Deus dicitur, & hoc
2. Cor. 6. quod deus colitur, transire conatur. Et ita erigetur, vt sedeat & se adorari iubeat [in templo dei,] fortasse quod est in Ierusalem. Vel potius F
in templo dei sedebit, id est, in mentibus Christianorum quos seducet, qui fuerant templum dei. Nam iuxta hunc sensum dicitur in Psalmo:
Psalm. 78 Deus, venerunt gẽtes in hæreditatẽ tuam, polluerunt tẽplum sanctum tuum. Gẽtes enim tẽplum dei polluerunt, quando pagani quondam Christianos in persecutione idolis sacrificare coẽgerunt. In huiusmodi igitur templo sedebit Antichristus, [ostendẽs se tanquam sit deus, id est, super eorum mentes quos seducere poterit fastu gloriæ secularis, erigetur, ita vt cum sit homo peccator, homo tamen existimari despiciẽs, deum se super homines mentiatur. Nisi ita fuerit Romanũ imperium antea desolatũ, & Antichristus ita manifestus præcesserit, Christus nõ veniet, qui ideo vẽturus est, vt Antichristũ destruat. [Non retinetis] in corde, [quòd hæc] ipsa quæ nunc scribo per epistolam, cum adhuc [apud vos essem,] præsenti sermone narrabã & [dicebã vobis,] Christum scilicet nõ esse vẽturũ, nisi præcesserit Antichristus? Hoc debuisse tis firmiter retinere, nec de suspicione proximi aduẽtus domini fluctuare. Ego præsens dicebã Antichristum prius venturum. [Et nunc quid

deti-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G detineat scitis, id est, quæ causa sit quòd Antichristus modò non veniat, optimè nostis. Quoniam scire illos dixit, aperte hîc dicere noluit: & ideo nos qui nescimus quod illi sciebant, aut vix aut nequaquam peruenire valemus ad id, quod ipse in hoc loco sensit. De Romano tamẽ imperio intelligitur. qui & ideo videtur aperte noluisse dicere illud esse destruendũ, quod ipsi qui imperabant æternũ putabãt, ne eos in odiũ Christiani nominis excitaret. Si enim aperte & audacter dixisset, Non veniet Antichristus, nisi prius Romanum deleatur imperium, iusta causa perditionis aduersus nascentẽ tunc ecclesiam cõsurgere videretur. Velauit ergo quadam obscuritate quod dicebat, ne Roman. incitaret ad persecutionẽ ecclesiæ, vel impediret à suscipiẽda fide. Scitis, inquit, quid eũ nũc detineat, vt modò nõ veniat. hoc scilicet detinet eum, quia
H ea quæ fieri debent ante aduentũ eius, prius faciẽda erit discessio, vt gentes discedãt à Rom. imperio, sicut iã factũ cernimus. Et adhuc prº est faciẽda grauior discessio, vt ingẽs multitudo eorũ qui Christianitatis vocabulũ portant, discedat à religione, vel ab ipsa fide Christiana, intantũ vt cũ venerit Antichristus, facilè susciat eum. Hoc & his similia, sunt quæ adhuc detinent & retardãt eũ. Nõ enim debet aut potest venire, nisi quando ita deprauatũ fuerit genus humanũ vt cũ venerit, mox suscipiat eum. Scitis quid eũ nũc detineat. i. quę causa sit dilationis eius, [vt reueletur]. i. manifestius cunctis appareat [in tẽpore suo]. i. sibi congruo, quãdo videlicet satanas soluetur & aduersus ecclesiam totis viribus relaxabitur. Tunc nanque erit tẽpus Antichristi, quia tũc regnabit, cũ quod vo
I luerit faciet, ideoq; tũc aperte reuelabitur. Nã in mẽbris suis [iam operatur mysteriũ iniquitatis. Quod est dicere multis malis atque peccatis quibus Nero impurissimus Cæsarũ mundum premit Antichristi parturitur aduẽtus: & quod ille operaturus est posteà: in isto ex parte cõpletur. Sic ergo in Nerone, cuius opera velut Antichristi videbantur, & in cæteris similibus operatur aduersarius ille iam ab ipso tempore apostolorum mysterium iniquitatis: quia Nero & cæteri tales præfigurant eum, sicut Abel & Isaac & Dauid præfiguraverunt Christũ. tãtum hoc restat, [vt qui nunc] imperat, imperet donec de medio fiat, id est, donec de medio tollatur. Tantũ vt Romanũ imperium, quod nũc ferè vniuersas gentes, [tenet, teneat eas donec de medio fiat] .i. donec illa potestas auferatur de medio mundi: quia omnes vndiq; Romam confluebant velut ad caput. Vel de medio fiat, id est, de cõmuni tollatur illa potestas. De medio enim fieri, est de communi hominum aspectu auferri. [Et tũc reuelabitur ille iniquº, quẽ] significare Antichristum nullus ambigit. Vel ita: Scitis quid nunc detineat eum, hoc fortasse, quia nondum sic deprauati sunt omnes, vt statim susciperent illum, vt reueletur in suo tẽpore, quãdo parati erũt homines illum suscipere. Nam mysterium iam operatur iniquitatis. Ac si dicatur: Tunc Antichristus manifestus videbitur. nam in cordibus iniquorũ secreta sua iã nunc occultus operatur. Iam in malis & fictis qui sunt in ecclesia, operatur mysteriũ iniquitatis. Quod ideo dicitur mysteriũ, quia videtur K occultum, quia tales operarij ostendunt se velut ministros aut famulos Christi, cùm reuera ministri sint Antichristi. Nam iniquitas eorum est mystica. i. pietatis nomine palliata & sub specie boni perpetrat malũ. Tãtũ est, vt qui tenet nũc fidẽ christianę religionis, teneat illã. i. tenaciter perseueret ĩ ea, donec de medio fiat. i. donec de medio ecclesię exeat mysteriũ iniquitatis, quod nunc occultũ est, cũ manifestum erit, quãdo omnes de ecclesia palàm exibũt, qui nõ ad Christum, sed ad Antichristum pertinebunt. Et nũc reuelabitur iniquus. Vel Romanus põtifex, qui tenet nũc ecclesias teneat illas donec de medio fiat. i. donec ab ipsa Romana ecclesia quæ est medium & cor ecclesiarũ, fiat inquitas, ob quã ab ea multæ discedãt ecclesiæ. Varijs modis intelliguntur hæc Apostoli obscurissima verba, L vbi tamen nullũ temporis spatium aperuit. Ait enim vt reueletur in suo tẽpore, nec dixit post quantum tẽporis id futurum sit. Et subiunxit, nam mysteriũ operatur iniquitatis, nec expressit quãdiu hoc operetur. Itẽ quod sequitur, tãtum qui tenet nũc, teneat donec de medio fiat, & tũc reuelabitur ille iniquus, docet nos Antichristum manifestũ futurũ: sed post quantũtẽporis reuelandus sit, nec saltẽ obscurè locutus est Apostolus. Quid enim sit, qui modo teneat: vel quid sibi velit, donec de medio fiat, potest quisque sic coaptare, vt intelligat vel aliquatenus suspicietur, quia quoq; modo scripti legit, quandiu teneat, aut post quanta tẽporum spatia de medio fiat, hîc tacetur omnino. Sed quantũcunque longum ac breue sit hoc interuallum, omnia tamẽ in eo fient, quæ prius fieri debent: & tunc Antichristus manifestẽ reuelabitur fons totius iniquitatis. Qui nec modo in mẽbris suis, nec tũc in seipso timendus est, quia ipsum [domin° Iesus interficiet spiritu oris sui .i. inuisibili virtute spiritus sui, procedẽtis à se sicut à patre, diuina scilicet potestate & imperio maiestatis suę, cuius iussisse fecisse est, nõ in exercitus multitudine, non in robore militum, non in auxilio angelorum. Sed quomodo tenebræ solis fugantur aduentu, sic [& illustratione aduentus sui eum] dominus destruet atque delebit. Occidetur autẽ sicut è volumine Danielis intelligimus, in monte Oliueti in papilione in solio suo, illo videlicet loco, quo dominus in cælum ascendit. Post cuius interfectionem cõcedentur ad pœnitentiam quadraginta quinque dies his, qui ad vitam præordinati sunt, & persecutionem illam nõ sine offensione tranfierũt. Vtrum verò completis illis quadraginta quinque diebus, mox aduenìat dominus, an adhuc supersit aliquãtulum temporis, omnino nescimus. Quod ergo dicitur, quia dominus Iesus interficiet eum spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, nõ ita intelligendũ est, quasi in ipso iudicis aduẽtu sit interficiẽdus atque destruendus, sed antea. Illustratio enim aduẽtus eius nõ incõuenienter intelligitur aliqua claritas prænuncians aduentum eius, quæ tanta sit, vt visa ea, mox præ timore moriatur ille pestifer. Destruet itaque eum dominus, [cuius est aduentus

A aduentus secundum operationem satanæ .i. qui cùm venerit faciet omnia diabolo instigãte, nõ
1.Cor.5. tamen sine sensu, vt phrenetici, qui culpam non habent de malis quæ faciunt. Nam sicut Deus erat in Christo mundũ recõcilians sibi: ita diaIoan.41. bolus erit in Antichristo, mundũ seducens. Et sicut Christus ait, Pater in me manẽs, ipse facit opera: sic diabolus in Antichristo manẽs, faciet omnia quæ illi videbitur facere. Eius itaq; aduẽtus erit secundũ operationẽ satanæ [in omni virtute:] quia tũc satanas relaxabitur, vt in omni virtute sua per eũ operetur. & operabitur signis, quæ in quocũq; tẽpore significẽt aliquid: [& prodigiis, quę in futuro tantũ aliquid significẽt. Vel signis minoribus, & prodigiis maioribus. Quæ scilicet signa & prodigia erunt mẽdacia .i. falsa: siue quia mortales sensus per magica phantasmata deceptur us est, vt quod non faciet, facere videatur: siue quia illa ipsa etiam si erunt vera prodigia, ad mendaciũ pertrahent credituros. Operabitur ergo per eum & per sequaces eius satanas in omni virtute fortitudinis contrariæ, & in signis atq; prodigiis falsorũ mi
B raculorũ vel ad falsitatẽ ducẽtium. [& in omni seductione iniquitatis,] quia simulabit se religiosum, vt sub specie decipiat pietatis, imò se deũ esse dicet, & se adorari faciet, atque regna cælorũ promittet. Alios quoq; donis tẽporaliũ diuitiarum corrumpet, alios autem cruciatibus & minis atq; terroribus franget: & in omni arte seductionis fraudes suas exercebit [his qui pereunt] .i. qui ad vitã prædestinati non sunt, sed ad perditionẽ vadunt. Illa ergo Antichristi tẽtatio cunctis præteritis maior apparebit, quando pius martyr corpus suũ tormentis subiiciet, & tamẽ ante eius oculos miracula tortor faciet. Quis enim ad fidẽ conuertatur incredulus, cuius iam credentis non paueat, & concutiatur fides, quando persequutor pietatis fiet etiam operator virtutis, idémque ipse qui tormentis fæuiet vt Christus negetur, miraculis prouocabit vt Antichristo credatur? Sed potẽs est spiritus dei, corda suorum etiam inter tam grauia tentamenta custodire. Nam his signis atq; prodigiis seducentur, qui seduci merebuntur, [eo q̃ charitatẽ veritatis non receperunt,] Iudæi scilicet
C 1Mach.1.4. vel alij infideles, qui noluerunt recipere charitatem veritatis .i. spiritũ Christi. Dicitur enim spiritus sanctus charitas, & Christus est veritas. Charitas ergo veritatis, vt diximus, est spiritus Christi. Sed hanc charitatẽ Iudæi non receperunt [vt salui fierent,] ideo seducẽtur vt pereãt. Vel charitatẽ veritatis non receperũt, vt nõ bona spiritalia cõcupiscerent, sed carnalia. Et quia spe inuisibilium bonorũ gaudere non norunt, in laqueos Antichristi ruituri sunt, vt credant mẽdacio, quod illo duce velut in cõspectu inimicorum suorum visibiliter captiuauerant, habituri sunt visibilem gloriam. Quia ergo veritatem charitatis non receperũt, vt inuisibilia bona, quę sola sunt vera, diligerẽt, & saluatore suscepto salui erent, [ideo mittet. i.
Ioan. 8. ipsam operationem. i. fontẽ, [erroris, vt credant mẽdacio,] quia mẽdax est ille ipse & pater eius. [vt iudicentur] .i. in aduẽtu iudicis condẽnen-
D tur [omnes qui non crediderunt veritati Christi, sed cõsenserũt iniquitati] Antichristi. Deus illis operationem erroris mittet, quia diabolum facere ista permittet iusto ipse iudicio, quanuis faciat ille iniquo malignorum cõsilio. Vt iudicentur, inquit, omnes & cætera. Proinde iudicandi seducentur, & seducti etiam iudicabũtur. Sed iudicandi seducuntur illis iudiciis dei, occultè iustis, iustè occultis, quibus ab initio peccati rationalis creaturæ nunquã iudicare cessauit, seducti autem iudicabuntur nouissimo manifestissimó; iudicio. Et quidem si Antichristus de virgine natus esset, & prior venisset in mundum, poterant Iudæi habere excusationẽ, & dicere quod posteà venerit veritas, & ideo primitus mendacium poterant pro veritate suscipere. sed cùm non ita sit, ideo iudicãdi sunt, imò proculdubio condẽnandi: quia Christi veritate contẽpta, posteà mendacium, id est, Antichristum susceputi sunt.

Nos autẽ gratias agere debemus deo E
semper pro vobis fratres dilecti à Deo: quòd elegerit nos deus primitias in salutem, in sanctificatione spiritus & in fide veritatis, in quam & vocauit vos per euangelium nostrum, in acquisitionem gloriæ domini nostri Iesu Christi.

Illi condemnabuntur, qui veritate reprobata mendacium susciepient: sed nos & vos saluabimur, qui veritatẽ susscepimus, vnde & gratias agere debemus. Et hoc est: [Nos autem debemus semper gratias agere deo pro vobis,] quos ad suã notitiã vocauit, ô [fratres dilecti à deo,] pro merito vestræ sanctitatis, vel dilecti ab eo gratis priusquã aliquid boni meruissetis, & sic per præuenientẽ dilectionẽ vocati, quoniã ipse prior dilexit nos. Gratias (inquã) agere debemus, eò q̃ ab æterno [elegerit nos] apostolos 1.Ioan. 4
deus in cõsilio prouidẽtiæ vel sapientiæ suæ. & F
elegerit nos primitias .i. primos & præcipuos, nõ vltimo tempore periculoso, sed in exordiis euãgelicæ gratiæ, & hoc [in salutem] æternã, vt in eam nos perducat, positos [in sanctificatione ritus,] qui in baptismo sanctificat, [& in fide veritatis,] non erroris, quia quicquid nostra fides credit, verum est, nec fallitur opinione alicuius erroris, sicut illi qui sequuntur Antichristum: [In quam fidem & vos vocauit. i. nõ solum nos primitus vocauit, sed etiã deinde vos [per euãgelium nostrũ] quod vobis prædicauimus, [in acquisitionẽ glorię domini nostri Iesu Christi, id est, vt per fidem acquiratis gloriam quam habet Iesus. Vel in acquisitionem gloriæ Christi, id est, vt vos sibi Christus acquireret, ad glori- 1.Petr.2.
ficandum se, vt essetis populus acquisitionis, & bene viuendo glorificaretis.

Itaque fratres state & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Ipse autem dominus noster Iesus Christus, & deus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *& pater noſter qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam & ſpem bonam in gratia, exhortetur corda veſtra, & cõfirmet in omni opere & ſermone bono.*

Quandoquidem vos deus ad fidem conuertit, vt per hanc ad gloriã pertingatis, nec inſtat adhuc dies domini, [itaque fratres ſtate] in fide, & nolite moueri à veſtro ſenſu: vt ſtare firmiter in fide valeatis, atque ſtatum rectitudinis in operibus bonis ſeruetis, tenete in corde & operibus [traditiones quas didiciſtis, ſiue per ſermonem] noſtrum, dum eſſemus præſentes: [ſiue per epiſtolam,] quam uobis miſimus abſentes. Et nos quidem ſermonibus & epiſtolis vos admonemus, vt in bono ſtetis: ſed ipſe deus per internam gratiã ſuam exhortetur interius corda veſtra. Nos enim foris vt vacuum laboramus, ſi ipſe intus non fuerit operatus. Et ideo [ipſe dominus noſter Ieſus Chriſtus,] qui nos
H ſuo dominio pie mancipauit: [& deus] qui nos creauit, & pater noſter, qui nos in filios adoptauit, & paterno affectu [nos dilexit,] dans vnigenitum pro nobis, & per ſpiritum paracletum, qui interpretatur conſolator, dedit nobis [conſolationem æternam,] cum iam inter aduerſa præſentis miſeriæ incipim⁹ æterna gaudia præguſtare: [& ſpem bonam,] qua de exilio ad patriam expectamus redire in gratia, id eſt, in eius gratuito munere, quia hoc nõ merueramus: ipſe inquam filius & pater, qui iam tot & tanta nobis largitus eſt, [exhortetur corda veſtra, id eſt, incitet ad meliora voluntates veſtras, [& confirmet contra impugnantes in omni opere] bono, & in omni ſermone bono.

CAPVT III.

D *E cæterο fratres orate pro nobis, vt ſermo dei currat & clarificetur, ſicut & apud vos, & vt li*
I *beremur ab importunis & malis hominibus. Non enim omnium eſt fides. Fidelis autem dominus eſt, qui confirmabit vos, & cuſtodiet à malo. Confidimus autem de vobis fratres in domino, quoniam quæ præcipimus vobis, & facitis & facietis. Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei & patientia Chriſti.*

De his quæ ad vos pertinent, diximus & monuimus quomodo agere debeatis: ſed [de cætero, id eſt, de eo quod ad alios pertinet, [fratres orate pro nobis, vt ſermo dei] quem loquimur, currat ſine impedimento ad omnes gentes, vt multi velociter cõuertantur. Currat, id eſt, ſine obſtaculo feſtinanter ad omnes perueniat: & clarificetur, id eſt, clarus & intelligibilis fiat audientibus, [ſicut & apud vos] cucurrit & clarificatus eſt. & orate [vt liberemur,] ne detineamur [ab importunis & malis hominibus, id eſt, infidelibus qui reſiſtunt nobis, ſed vbiq; liberi diſcurramus ad prædicandũ. Liberemur ab im- K
portunis, id eſt, infidelibus qui reſiſtunt veritati, diſputando verbis contra eam, & malitia nos perſequuntur, & tormentis cruciant. Ideo dico liberemur, quia [non omnium eſt fides,] id eſt, non ad omnes pertinet fides, id eſt, non adhuc omnes fidẽ acceperunt qui accepturi ſunt. Vel orate vt liberemur, quia non omnium eſt fides, id eſt, non ad omnes pertinet fides, non omnes credituri ſunt etiam orantibus vobis, ſed tãtum qui præordinati ſunt. Nam poſſe habere fidem, ſicut poſſe habere charitatem, natura eſt hominum: habere autem fidem, ſicut habere charitatẽ, gratia eſt fidelium. Ideo autẽ Deus per orationes fidelium non credentes credere facit, vt oſtẽdat quia ipſe facit. Nemo eſt enim tam imperitus, tam carnalis, tã tardus ingenio, qui nõ videat Deum facere, quod ſe rogari prçcepit vt faciat. Non omnium eſt fides, ſed tamen nolite eos timere qui ſine fide ſunt, quia [dominus eſt
L fidelis, id eſt, verax in promiſsis, quæ pollicitus eſt electis ſuis, dicens: Ecce ego vobiſcum ſum Matt. 28.
omnibus diebus vſq; ad conſummationẽ ſeculi. Fidelis eſt, id eſt, fideliter adimplẽs quæ promiſit, [qui cõfirmabit vos in bono, & cuſtodiet
à malo.] Confirmabit, id eſt, firmos & ſtabiles Ephes. 6.
faciet, ne ſitis fluctuantes, & circunferamini omni vento doctrinæ in nequitia hominũ. & cuſtodiet à malo, non vt nihil aduerſitatis patiamini, ſed vt nihil poſsit nocere vobis. Diximus vt teneatis traditiones noſtras, & cætera quæ iuſſimus impleatis: nec puto fruſtra, ſed [confidimus de vobis fratres in domino,] qui in vobis operatur, [quoniam ea quæ præcipimus vobis, & nunc facitis & ſemper facietis.] Sed ne fruſtra hæc de vobis cõfidamus, dominus, i. ſpiritus ſanctus [dirigat corda veſtra, i. rectas faciat voluntates veſtras, exiſtentes [in charitate dei] patris, vt eũ toto corde diligatis: [& in patiẽtia Chriſti,] vt parati ſitis libẽter pati pro Chriſto, ſicut ille paſſus eſt pro vobis. Tota trinitas in hac breui ſententia declaratur. Dominus enim præmittitur, ipſe (vt diximus) eſt ſpiritus ſanctus. Qui rectè dominus appellatur, ſicut pater M
& filius, quia vbi vult ſpirat, & quicquid vult Ioan. 3.
facit, atq; regit vniuerſa, nec regitur, & omnia illi ſeruiunt. Vnde & in ſuperiori etiam epiſtola ſimiliter dominum Apoſtolus eum vocauit, dicens: Vos autẽ dominus multiplicet &c. Poſt 1. Theſſ.
hoc autem de curioſis agitur, cum ſubditur:

Denunciamus autem vobis fratres in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulãte inordinate, & non ſecundũ traditionem quam acceperunt à nobis. Ipſi enim 2. Theſſ. 3.
ſcitis quẽadmodũ oporteat imitari nos. Quoniã non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo, ſed in labore & fatigatione, nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus. Non quaſi nõ habuerimus poteſta-

A *teſtatẽ, ſed vt noſmetipſos formã daremus vobis ad imitãdũ nos. Nã & cũ eſſemus apud vos, hoc denũciabam⁹ vobis, quoniã ſi quis non vult operari, nec mãducet. Audiuimus enim inter vos quoſdam ambulare inquietè, nihil operantes ſed curioſe agentes. His autem qui eiuſmodi ſunt, denũciamus & obſecramus in domino Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operantes, ſuum panem manducent.*

Vos quidem præcepta noſtra (ſicut confidimus) facitis & facietis, ſed quicunq; ea nõ fecerint, ſubtrahite vos ab illis. Et hoc [vobis denũ
B ciamus fratres. i. de hac re nuncium vobis diuinum afferimus [in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, id eſt, in autoritate nominis eius, vel in gloria eius, vt propter reuerentiã nominis eius vel propter gloriam nominis eius faciatis quæ dicim⁹, vt ſcilicet] ſubtrahatis vos] & ſeparetis [ab omni fatre, id eſt, ab omni Chriſtiano] ambulante inordinate .i. viuente nõ ſicut ordo naturæ vel ordo Chriſtianæ religionis exigit, & ambulãte [nõ ſecundũ traditionẽ] ambulãdi. i. viuẽdi vel operandi, [quã acceperũt à nobis.] Ab omni fratre qui ſic ambulat, vos ſubtrahite .i. non cõmunicetis ei in cibo vel in potu vel i mercatura, ſiue in colloquio, vel in alia re, niſi cauſa corrigendi eũ ne participes ſitis delictorũ eius: ſed vitate eũ, ne videamini ſouere prauitatẽ eius, vt erubeſcat & corrigatur, cũ ſe viderit ab omnibus caueri. Ab eis qui non ſecundũ traditionem noſtram ambulant, vos ſubtrahite. nã vos [ipſi ſcitis quẽadmodum oporteat imitari nos .i. non eſt opus vt exponã vobis eã traditionem, quia ſcitis cã. Scitis videlicet, quo modo qui rectè volunt ambulare, debent ambu
C lare per viam, per quã nos ambulamus, id eſt, exempla noſtra ſequi. [Quoniã non inquieti fuimus inter vos,] vt illi qui aliena negocia curãt ocioſe vagantes huc & illud, ac diuinum offici um relinquẽtes, & vitam ſingulorum ſuperfluè ſcrutantes, ac fratribus detrahentes, & murmurationes ac diſſentiones vel ſcandala nutriẽtes. Dum enim vacant & nihil operantur, callidus hoſtis vanam mentem eorum occupat talibus: quia ſicut ſcriptum eſt, multam malitiam docuit ocioſitas. Sed nos non ita fuimus inquieti. [Neque gratis .i. ſine precio iuſti laboris] manducauimus,] non dico delicioſas eſcas, ſed nec ipſum panem ſumptum [ab aliquo, ſed in labore] manuũ [& fatigatione,] quia laborabamus vſque ad fatigationem: [nocte & die operantes vnde victum haberemus, [ne quẽ veſtrũ grauaremus. i. ne alicui veſtrum eſſemus oneri ſtipendia ſumendo. Et non laborauimus, [quaſi non haberimus poteſtatem] ſumendi veſtra, id eſt, non ideo victum proprio labore quæſiuimus, quòd non poſſemus à vobis accipere ſumptus ſed ideo [vt noſmetipſos daremus formam vobis, id eſt, exemplum [ad imitandum nos, id eſt, vt vos ocium dimitteretis, & in opere nos imi-

taremini. Si enim nos cum poſſemus ex prædi- D
catione victum habere, maluimus ex labore no Gene. 3.
ſtro viuere, multo magis vos debetis in ſudore vultus panem veſtrum præparare. Propter aliã cauſam apud iſtos in opere laborauit Apoſtol⁹ & propter aliam apud Corinthios. Corinthij enim tenaces erant, & multis vitiis occupati: & ſi quid Apoſtolo dediſſent, videretur eis quod Apoſtol⁹ deberet leuius erga eos agere, nec aſpere increpare, ſed eis blãdiri propter dona ipſorũ. Iſti verò ſolebãt in ocio viuere, & ideirco dedit illis apoſtolus in ſeipſo exẽplum operãdi manib⁹ propriis, vt inde haberẽt vnde poſſent viuere, & indigentibus eleemoſynã præbere. Sciendũ itaque, beatum Apoſtolũ opera corporalia ſeruos Dei operari voluiſſe, quæ finem haberent in magnã ſpiritalẽ mercedem, ad hoc vt & ipſi victu ac tegumento nullo indigerent, & manib⁹ ſuis hoc ſibi procurarent. Neque huic apoſtolico præcepto & exemplo contrariũ eſt quod dominus ait, Nolite ſoliciti eſſe, dicẽtes quid mãducabimus aut quod bibemus, aut quo operiemur? Nõ enim domin⁹ prohibuit ſeruis E
ſuis vt iſta non procurent, quantum neceſsitati ſat eſt, vnde honeſte viuere poſsint, ſed ſuperfluitatẽ nimiæ ſolicitudinis deliciorũ eſcarũ & veſtium interdixit. Nõ enim ait, Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ vt manducetis, ſed quid mãducetis: neq; corpori veſtro vt induamini, ſed quid induamini: prohibens ſcilicet nimiam accurationem in eligendis veſtibus & cibis, non laborem operis aut moderatam curam in rebus Nota.
neceſſariis. Nos ipſos, inquit, formam dedimus vobis, vt nos imiteramini in labore operis, nã & hoc dicebamus vobis. Qui videlicet nõ ſolum nunc dum ſumus abſentes, hoc vobis dicimus: ſed etiã [cum eſſemus præſentes apud vos denũciabamus] ac præcipiebamus [vobis, quoniam ſi quis non vult operari, nec manducet.] Non diximus, ſi quis non operatur, non manducet, ſed, ſi quis non vult operari: quia ſicut nõnulli qui vellent, ſed non poſſunt. & ideo licet nõ operentur, inculpabiles tamẽ ſunt, quia P
in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Qui Luc. 2.
verò poſſunt, ſed nolunt, illi merito culpantur, & illis etiam corporeus cibus interdicitur. Idcirco autem & laboris noſtri mentionem fecimus, & vt ſimiliter agatis præcipimus, atq; ſuperius, vt ab omni fratre ambulante inordinate vos ſubtrahatis, admonuimus: quia [audiuimus .i. relatũ eſt nobis, [quoſdã inter vos ambulare inquietè .i. de loco ad locum tota die vagari & [nihil operantes] manibus ſuis, quod vtile ſit illis vel aliis, [ſed curioſè agentes .i. cum quadam ſuperflua & inutili ſolicitudine & ſtudio, quærentes ab aliis quid agat rex Francorum, aut quanti ſit annona, ſeu quale tempus in hoc anno ſit futurum, vel his ſimilia. Multa enim breuiter hic reprehendit vitia, id eſt, inquietudinẽ & ocioſitatem & curioſitatem & multiloquium, in quo non deerit peccatum. Nam inquietudo, dum ſolicite domus aliorum circuit, Prou. 10.
vel aliena acta curioſe perquirit, in multis offendit. Curioſè enim agunt, qui ad hoc vacant, vt dicere aut audire aliquid noui poſsint. Sed [his qui eiuſmodi ſunt denunciamus, &] inſuper Nota.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G obsecramus, id est, per sacra adiurantes eos rogamus, [in domino Iesu Christo,] vt salte propter eius reuerentiam faciant quod dicimus, vt scilicet non curiose loquantur, vel interrogent quid agat ille vel ille, nec ocioſi manentes viuant ex alieno labore, sed [cum silentio operantes, id est, linguā refrenantes, & manus in opere exercentes, manducent non alienum panem, sed suum, id est, proprio labore præparatum, non ab aliis sibi datum.

Vos autem fratres nolite deficere benefacientes. Quòd si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & ne commisceamini cum illo, vt confundatur. Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite vt fratrem.

Propter necessitates sanctorum, qui quanuis obtēperēt præceptis Apostoli, vt cum silentio operātes panē suum manducent, possunt tamē
H multis ex causis indigere supplemēto aliquo talium sustentationum, ne illi qui habebant vnde seruis suis necessaria præberent, hac occasione pigrescerent, præuidens continuo subiunxit: [Vos autē fratres nolite deficere benefaciētes.] Monuimus, inquit, loquaces & ocioſos, vt silentium teneant & manibus suis operētur, vnde victum habeant. Sed vos fratres, qui habetis huius mundi substantiam, nolite propter hoc quod diximus, deficere benefaciētes illis, sed sustentate illos de bonis vestris: quia etsi operentur, possunt tamē nonnullis, imò pluribus indigere, cū sint forsitan infirmæ & delicatæ naturæ. Præcipimus vt operentur quātum poterūt. Quòd, id est, sed [si quis nō obedierit verbo nostro, id est, huic præcepto, siue etiā cuilibet alij mandato, quod vobis damus [per epistolā, hūc notate, id est, notā reprehensionis huic imponite. Vel per epistolam hunc notate, id est, per literas quis sit mihi notificate. [& ne cōmisceamini cum illo, id est, ne cōmunicetis illi, sed excōmunicate illum, & à vobis separate, vt à vobis abiectus [cōfundatur, id est, erubescat, cum
I se viderit à cunctis abhorreri, & sic vel propter verecundiā corrigatur & obediat. Et licet præcipiam nō commisceri, tamen nolite illum [existimare quasi inimicum, id est, nolite illum odio habere, putantes quod sit inimicus, sed affectu dilectionis corripite illum [vt fratrē,] quia vnū habet vobiscum patrem. Ac si dicat: Pacem cū eo exteriorem soluite, sed interiorem circa illum medullitus custodite, vt mentem peccantis sic vestra discordia feriat, quatenus pax à vestris cordibus nec abnegata discedat. Nam licet cum extraneis vel etiam paganis cōmunia sint agenda, vt per hoc ad amorem nostræ religionis attrahantur, cum fratribus tamen aliquoties non sunt agenda, vt corrigātur. Extranei enim blandimentis ad bene agendum sunt alliciendi: fratres verò, si sponte peccauerunt, asperitate moderata sunt corrigendi.

Ipse autem dominus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cū omnibus vobis. Salutatio mea K
manu Pauli. quod est signum in omni epistola. Ita scribo. Gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, Amē.

Monui vt inobedientem fratrē exterius corripiatis, & tamen interius apud vosmetipsos pacem erga eum teneatis: sed quia hoc nō nisi per donum gratiæ cælestis facere valetis, [ipse dominus] qui est [pacis] & cōcordiæ dator & amator, [det vobis pacem] non horariam, sed [sempiternam, id est, quę finem non habeat. Pacem, id est, fraternam concordiam, vel sedationē tribulationum, quas ab aduersariis patimini, siue quietem ab impugnatione vitiorum, vel pacem cum deo & sanctis angelis, quæ nunquam finitur vel interrumpatur, det ipse vobis [in omni loco, id est, & apud domesticos & apud extraneos, & in hoc seculo & in futuro. Et vt pacem habeatis, [dominus sit cum omnibus vobis,] L
qui vos & à malo defendat, & in bono custodiat. [Salutatio mea] subiungitur, scripta [manu Pauli, id est, propria manu mea, non manu notarij. [quod est signum in omni epistola,] vt per hoc cognoscatur esse mea. [ita enim scribo.] Ne quis pseudo poneret nomen suum in principio pro Pauli nomine, & diceret suā esse epistolam, ideo Paulus in fine consueuerat hoc signū ponere, per quod ab eo recognosceretur. Non tamen in vnaquaq; epistolarum eius hoc inuenitur, sed in ista & in illa quæ est ad Colos- *Colos. 4.*
senses, & in prima ad Corinthios. Galatis hoc idem sic dicitur: Videte qualibus literis scripsi vobis mea manu. Et Philemoni, Ego Paulus scripsi manu mea. Quod ergo dicit, quia hoc signum est in omni epistola, non sic intelligendū est, vt prorsus in vnaquaque sit hoc ita scriptū, sed in multis: quia omne non semper plenariam vniuersitatē significat, sed aliquando quandam multitudinē. Nam quod dictum est ad Corin- *2. Cor. 11.*
thios, Salutāt vos omnes sancti, nequaquā putādū est, quod omnes sancti qui erant in vniuerso mundo, tunc per illam epistolā salutarēt eos, M
cùm plures essent qui scriptionē illius epistolæ ignorarent. Similiter & quod Romanis dictum *Roma. 16.*
est, Salutant vos omnes ecclesiæ Christi, nō de omnibus ecclesiis quæ erant in orbe, intelligitur. Sic vbi legimus, quia omnes gentes narrabant de præliis Iudę, nequaquā credimus quod *1. Mac. 3.*
omnes gētes quę erant in Scythia, vel in India, vel in remotis insulis, tunc loquerentur de Machabæi præliis. Multa quoq; similia in scripturis sanctis reperiuntur in quibus omne, nō vniuersitatē significat. Nō ergo mentitus est Apostolus, qui dixit hoc signū esse in omni epistola sua, quod tamen nō per singulas quasq; profuit, quia secundū vsitatam scripturarum sanctarum locutionē hoc dixit. Deinde [gratia domini nostri Iesu Christi,] inquit, hoc est, generale auxilium Christi ad omnia & donum sit [cū omnibus,] tam maioribus quàm minoribus, tā viris quam mulieribus. Vel si hoc quod dicit nunc, gratia domini nostri Iesu Christi cum omnibus vobis, est illa salutatio quam sua manu in omni epistola pro signo se testatur scribere, tunc vetaciter

Araciter omne potest intelligi vniuersitatem plenarie significare, quia hoc reperitur in fine vniuscuiusque epistolæ. Omnes enim quas scripsit, finiuntur in precatione gratiæ. [Amen.

SECVNDAE EPISTOLAE AD Thessalonicenses finis.

PRAEFATIO IN EPISTOlam primam ad Timotheum.

Actu. 15. & 16. Sicut Lucas refert, cū discessisset Paulus à Barnaba perambulabat Siriam & Ciliciam, confirmās ecclesias peruenitque Derbem & Lystram Et ecce discipulus quidā erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis patre gentili. Huic testimonium bonum reddebant qui in Lystris erant & Iconio fratres. Hunc voluit secum proficisci. & assumens, circuncidit eum propter Iudeos qui erāt in illis locis. Sciebāt enim omnes quòd pater eius gētilis esset. Nō propterea circūcidit eum Paulus, quod putaret aliquid iustificationis illi iam ex circuncisione prouenire: sed ne Iudæi propter eum si esset incircuncisus, retardarent fidem suscipere. Quem cum postea Paulus in Asia pontificem Ephesio- B
rum reliquisset, pseudo apostoli qui carnales obseruantias inducere nitebantur, propter hanc eius circuncisionem vires in eum assumebant. Ipse minus fortiter quàm oporteret, resistebat eis. Et ideo scribit ei Apostolus, ostendens quodammodo rationes quas illis obiiciat. Scribit etiam de episcopali officio, quomodo scilicet ecclesiam instruat quales presbyteros vel diacones ordiner, quales viduas honoret: quomodo seipsum in ecclesia habeat, & quomodo eam regat. Sicque incipit.

EPISTOLAE PAVLI PRIMAE AD TImotheum, CAPVT I.

Paulus apostol⁹ Iesu Christi secundum imperiū dei saluatoris nostri & Christi Iesu spei nostræ Timotheo dilecto filio in fide: Gratia & misericordia & pax à deo patre nostro & Iesu Christo domino nostro.

Timotheo scribit [Paulus,] cui credendū est quia est [apostolus Christi Iesu. i. legatus regis saluatoris: & hac autoritate munit⁹, resistit [pseudo apostolis. Et est Apostolus non secundum *Actu. 13.* præsumptionē, sed [secūdū imperiū dei. Et idcirco qui ei resistit, sperio dei resistit. Spiritus sanctus præcepit, Segregate mihi Barnabā & Paulū in opus ad quod assumpsi eos. & nūc ipse Paulus dicit se apostolum esse iuxta imperium dei, quia imperium spiritus sancti est imperiū dei patris, cùm inseparabilis sit voluntas & operatio trinitatis: Paulus est apostolus secūdum imperiū dei [saluatoris nostri & Iesu Christi spei nostræ, id est, iuxta præceptum summi patris qui nos saluat, & filij in quo est spes salutis & gloriæ nostræ, non in carnali obseruatiōe Paulus qui tantæ autoritatis est, mittit hanc epistolam [Timotheo dilecto filio in fide, id est, quem ipse genuit non in carne, sed in fide. Licet enim iam fidelis esset, & bonum testimoniū haberet, quando Paulus eum inuenit, tamē per eum in eadē fide & religione sic instructus est, vt rectè dicatur ab eo genitus in fide. Vel in fi- D
de scribit ei contra corruptores fidei. Et hunc filium salutat dicens: Sit tibi [gratia, id est, donatio spiritus sancti, qua ministri dei, id est, episcopi armantur: [& misericordia,] per quam diuinitus à miseria huius seculi vel omnium malorum libereris: [& pax, id est, trāquillitas animi & prælibatio æternæ pacis, vt vitiis & hostibus superatis, in pacata quiescas ecclesia. Et hoc sit tibi [à deo patre nostro, qui nos creauit atque paterno affectu nos diligit: & à Christo Iesu domino nostro, id est, ab eo quem vnxit deus, & saluatorē constituit, qui & nos suo dominio clementer mancipauit.

Sicut rogaui te vt remaneres Ephesi, cū irem in Macedoniā, vt denunciares quibusdam, ne aliter docerent, neque intenderent fabulis & genealogiis interminatis, quæ quæstiones præstant magis quam E
ædificationem, quæ est in fide.

Ita sit tibi gratia, misericordia & pax, [sicut rogaui te vt remaneres Ephesi, id est, resideres pōtifex apud Ephesios. Vel subauditur, ita fac, sicut rogaui te facere cum irem in Macedoniam, vt scilicet remaneres Ephesi, id est, vice mea præsens ageres & ordinares ecclesiam Ephesi, quam ego absens non poteram sufficienter gubernare. [vt denunciares, id est, ex parte dei nū eius esses [quibusdam,] quorum nomina spiritus sanctus, qui in me loquitur, ignorat, [ne aliter] quàm nos [docerent, neque] auditores eorum [intenderent eorum fabulis & genealogiis interminatis,] id est, locutionibus generationū & computationibus, quę sine termino sunt prę longitudine, quia finis earum non potest inueniri: quæ ideo sunt respuendæ, quia [præstant quæstiones] disputationum, id est, generant lites [magis, id est, potius [quàm ædificationem] [morū & iustitiæ, [quę est in fide,] non in carnali obseruatione. Prius præcipitur de pseudo F
repellendis, tam doctoribus quàm auditoribus vt illis primò repulsis, deinde valeat puritas catholicæ veritatis prædicari & audiri. Fabulas vocat, quas alibi traditiones dicit, quas præter legitimas & propheticas scripturas Iudæi tenent, quas non scriptas habent, sed memoriter retinent, & alter in alterum loquendo transfundit, quas deuteroſim vocant. Vbi etiam dicere audent & credere, deū homini duas creasse mulieres, ex quibus texunt genealogias verè (sicut nunc dicit Apostolus) infinitas, parientes infructuosissimas quæstiōes. Et pseudo apostoli, qui volebāt esse partim Iudæi, partim Christiani, erant autem hæretici, docebant apud Ephesios non solum carnales obseruantias legis, sed etiam has Iudæorū traditiones à libris prophe ticis & legitimis alienas, & nonnulli Ephesiorum intendebant verbis eorū. Sed Timotheus ad hoc relictus est Ephesi, vt auditores & doctores huiusmodi corrigeret aut expelleret.

Finis autem præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona & fide

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *nõ ficta. A quibus quidã aberrantes, cõuersi sunt in vaniloquiũ, volẽtes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant.*

Ipsi docẽt fabulas & legem carnaliter implẽdam, sed [finis præcepti,] hoc est, plenitudo legis [est charitas.] Finis enim non consumptionem præcepti, sed consummationem hoc loco significat. Omnis itaque præcepti finis est charitas, id est, ad charitatem refertur omne præceptum, & per charitatẽ impletur. Torã enim magnitudinem & amplitudinem diuinorũ eloquiorum secura possidet charitas, qua deũ proximumque diligimus. Finis igitur, i. cõsummatio omnis præcepti, quod vel in veteri, vel in nouo testamento legitur, charitas est non qualiscunq;, sed ea quæ est [de puro corde.] Nã &
H male viuẽtes irretiuntur sibi societate perditæ conscientiæ, & dicuntur se amare, nolle discedere ab inuicem, suis collocutionibus conciliari, desiderare se absentes, gaudere ad mutuam sibi præsentiam. Sed amor iste tartareus est. Quamobrem vt à tali amore vera charitas Christianorũ distinguatur, de corde puro esse dicitur. Latrones enim inter se & cæteri tales charitatẽ de corde puro non habẽt quia purum cor in charitate est, quando diligitur homo secundum deũ, & nihil aliud quàm id quod diligendum est, diligitur. [& cõscientia bona subiungitur propter spem, & conscientiam ponit pro spe. Ille enim sperat, qui conscientiam bonam gerit: quem verò pungit conscientia mala, retrahit se à spe, & non sibi expectat nisi dãnationem. Tertio [& fide, inquit, non ficta.] Si enim fides nostra mendacio caruerit, tunc & non diligimus quod non est diligendum, & recte id credimus quod speramus, & speramus quod credimus, vt in nullo spes nostra fallatur.

Nota. Qui verò fingunt sibi quod credant & sperẽt
I sicut hæretici & Iudæi siue gentiles, fidẽ habẽt fictam & ideo non possunt habere charitatem quæ complet mandatum. Ille etiam fidẽ habet fictam qui bene quidem credit, sed propter metum aut verecũdiam, seu propter quemlibet aliam causam non cõfitetur quod credit, sed quodammodo fingit se non credere. Sed illa charitas consummat omne præceptum, quæ est de corde puro, quæ nihil diligit nisi quod debet diligi: & de cõscientia bona, id est, de bona spe quam gerit conscientia bene operantis: & de fide non ficta, id est, non ab hominibus inuenta, sed à diuinis eloquiis sumpta. vel non ficta. i. non propter metum in corde celata, sed oris cõfessione libere prolata. [A quibus virtutibus, id est, à charitate de corde puro, & à spe bonæ conscientiæ, & à fide vera quidã procul aberrauerunt, putantes se deũ & proximũ puro corde diligere, cũ non pure diligerent: putantes se spẽ bonæ conscientiæ habere sine merito actionis religiosæ, & putantes se nõ fictã fidem habere, cum haberent fiduciam, sed fallebantur. Tales erant qui carnales obseruantias prædicabant, quia deum se diligere putabant, cũ non diligerẽt eum, sicut in actione eorũ declarabatur, dũ putarent se præcepta eius adimplere, sed magis K
ea transgrederentur: & putabãt se bonam habere conscientiam, quasi de obseruatione legis, & æstimabant se fidẽ non fictam habere, sed à diuinis eloquiis sumptam, cum magis haberent fictitiam, credentes deum hircorum atq; tauro rum sanguine delectari & odore thymiamatis, quẽ nos homines sæpe declinamus. Et hoc est quod dicitur, quia [quidam à charitate & à bona cõscientia & à fide non ficta [aberrantes, cõuersi sunt in vaniloquium,] vt vane loquantur de lege, [volentes esse doctores legis,] dum carnaliter eam docent obseruari debere: [non intelligentes] verba quæ docent, videlicet [neq; ea quæ ipsi loquuntur, id est, verba quæ docent & mandata carnalium ceremoniarum quæ ipsi docent: quia non intelligunt quid sit sabbatum vel circũcisio, vel hirci seu tauri immolatio vel aliquid huiusmodi, id est, nesciunt quid in his L
significetur, [neque ea intelligunt de quibus affirmant, id est, autoritates & quibus assumsit quædã testimonia, per quæ conantur asserere ceremonias illas iuxta literã carnaliter esse cõplendas: quia non animaduertunt scripturarũ intentionem & sensum spiritalem, ideoque vana loquuntur, volentes esse magistri aliorum, cùm ipsi nihil sciant. Vel neque ea quæ loquuntur, neque ea de quibus affirmant, intelligunt, id est, neque quæstiones quas proponunt, neq; rationes quibus eas probant. Similiter faciunt hæretici, vel quilibet temerarij præsumptores, cũ si quando de praua & falsa opinione sua reprehendi & conuinci cæperint ad defendendũ id quod leuissima temeritate & apertissima falsitate dixerũt, libros sanctos vnde id probent, proferre conãtur: vel etiam memoriter, quę ad testimonium valere arbitrãtur, multa inde verba pronunciant, non intelligentes neque quæ Nota.
loquuntur, atque de quibus affirmant. Postquã his verbis Apostolus improbauit aduersarios, mox suam partem approbat, subdens:

Scimus autem quia bona est lex, si quis M
ea legitime vtatur, sciẽs hoc quia lex iusto nõ est posita, sed iniustis & nõ subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis & contaminatis, parricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, masculorũ cõcubitoribus, plagiariis, mendacibus & periuris, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur, quæ est secundum euangelium gloriæ beati dei, quod creditum est mihi.

Ipsi non intelligunt legẽ quã docere volunt, & ideo vane de ea loquũtur: sed nos intelligimus eã, & ideo vere de ea loquimur. Nã [scimus] quia bona, id est, vtilis [est lex, si quis ea legitime vtatur, id est, sicut intendit ipsa lex, vt sciliset per eam confugiat ad gratiam, [sciens quia iusto lex nõ est posita, sed iniustis.] Iusto nõ est lex posita, quæ tamen bona est, si quis ea legitime vtatur. Hæc autẽ duo Apostolus velut inter se contraria connectẽs, monet lectorem ad scru-

A scrutandam quæstionem atque soluendã. Quo modo enim bona est lex, si quis ea legitime vtatur, si iusto non est posita? Nam quis legitime vtitur lege, nisi iustus? At iusto non est lex posita, sed iniusto. An non etiam iniustus, vt iust⁹ fiat, legitime vti lege debet, qua tanquam pædagogo perducatur ad gratiam, per quam solam quod lex iubet, possit implere? Per ipsam quip pe iustificatur gratis, id est, nullis suorum operum præcedentibus meritis. Alioquin gratia iã non est gratia: quandoquidem ideo datur, non quia bona opera fecimus, sed vt ea facere valeamus, id est, nõ quia legem impleuimus, sed vt legẽ implere possimus. Iniustus ergo legitime lege vtitur, vt iustus fiat. Quod cum factũ fuerit, ea iamiam non vtitur tanquam pædagogo, cùm eruditus fuerit. Quomodo enim iusto lex non est posita, si & iniusto est necessaria, nõ qua iniustus ad iustificantem gratiam perducatur, sed qua legitime iam iust⁹ vtatur? Vel legitime
B vtitur lege iam iustus, cùm eam terrendo imponit iniustis, vt cum & in ipsis cæperit inolitę concupiscentię morbus incentiuo prohibitionis & cumulo preuaricationis augeri, cõfugiãt per fidẽ ad iustificantem gratiam, & per donũ spiritus suauitate iustitiæ delectati, pœnam litę minantis euadant. Ita non erunt contraria, nec pugnabunt inter se duo ista, vt etiam iustus bona lege legitime vtatur, & tamẽ iusto lex posita nõ sit. Nõ enim ex ea iustificatus est, sed ex lege fidei qua credidit. Legitime vtitur lege, qui intelligens quare sit data, per eius cõminationem cõfugit ad gratiam liberãtem. Et ideo bona est ei lex, quia plurimũ prodest ei dũ perducit illum ad gratiam. At huic gratiæ qua iusti
Gal. 3. ficatur impius, quisquis ingratus velut ad legẽ implendam de suis viribus fidit, ignorans dei iu
Rom. 10. stitiam & suam volens constituere iustitiæ dei non est subiectus. Et ideo sit ei lex non absolutionis adiutorium, sed criminis vinculũ, ideoq;
Rom. 7. non est ei bona, nõ quia malum sit lex, sed quia
C peccatum per bonum talibus operatur mortẽ. Per mandatum enim grauius delinquit, qui per mandatum scit quàm malum sit quod admittit. Iusto autẽ non est lex posita, id est, imposita vt supra illum sit. In illa enim est potius quàm sub illa, quia non sua vita viuit cui coercendi lex imponitur. Iniustus verò sub illa est, qui sua vita viuit, cui corcẽdi lex imponitur. Vt enim sic dicam, ipsam quodãmodo legem viuit, qui cũ delectatione iustitiæ iuste viuit, nõ proprio aut transitorio, sed cõmuni ac stabili gaudẽ bono. Sub lege autem quisque viuit, inquantum peccator est, id est, inquantũ à veteri homine non est immutatus. Suam enim vitam viuit, & ideo lex supra illum est: quia qui eam nõ implet, infra illã est. Sed pseudo apostoli hæc non intelligentes, nõ legitime vtebãtur lege, & ideo volebant eam imponere iustis, id est, Christianis per gratiam iuste viuentibus. Nec contrarium est huic sententiæ Apostoli, quod Psalmista vti que iustus precatur, legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum: quia de noui testamenti gratia id postulat, cum de duritia litęræ veteris instrumenti dicat Apostolus legem non esse iusto positam, sed iniusto. Qui enim sponte facit ea quæ lex moraliter iubet vel am- D
pli⁹, cur ei necessitas legis imponeretur? Libertate enim facit, non necessitate, quod facit. Iniustus verò qui sponte noluit bonum facere, cogendus est legis necessitate. Apostolus itaque ne videretur legem culpare, dicit quia bona est, si quis ea legitime vtatur. Et rursus ne videretur eam inducere, dicit quia non est posita vt ei dominetur, sed iniustis, id est, eis qui legẽ naturalem non seruabãt. [& non subditis, id est, contumacibus, qui cum eis aliquid prohibetur, tũc illud magis ex quadã superbia faciunt. [impiis] quoque posita est, id est, pietatem rectę fidei nõ habentibus. [& peccatoribus, id est, sub ipsa fide grauiter peccantibus. Et subsequenter exponitur per partes quibus peccatoribus videlicet [sceleratis,] sicut sunt raptores & fures ac sanguinis effusores: & contaminatis,] sicut qui seipsos libidine polluunt, vel etiam turpiloquiis, vel ebrietatibus inhonestisque conuiuiis fordidant. [parricidis quoque & matricibus] lex E
ponitur, id est, iis qui patrem vel matrem occidunt, vt quia lex naturæ in eis est soluta, reformetur per legem literis scriptam. [homicidis] etiam, id est, hominum occisoribus: & [fornicariis, id est, illis qui miscentur cum meretricibus [masculorum concubitoribus, id est, Sodomiticam abominationem agentibus: & [plagiariis id est, ficariis vel quolibet gladio plagas facientibus [mẽdacibus,] qui falsa loquuntur: [& periuris,] qui falsò iurant. His qui talia faciunt, est lex imposita, & qui aliud quid tale perpetrãt:] si quid aliud aduersatur sanæ doctrinæ, id est, morali doctrinę legis naturalis vel scriptæ, quę sensum mentis sanat. quæ scilicet doctrina [est secundum euangelium, id est, concordat euangelio gloriæ beati dei, id est, quod prædicat vel dat gloriã deo, qui ex seipso naturaliter est beatus, cùm ipse sit æterna beatitudo. quod euangeliũ [est mihi creditum] à deo, sicut fideli dispensatori.

Gratias ago ei qui me confortauit in F
Christo Iesu domino nostro, quia fidelẽ me existimauit ponens in ministerio, qui prius blasphemus fui & persecutor & contumeliosus: sed misericordiam dei cõsequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundauit autem gratia domini nostri, cum fide & dilectione, quæ est in Christo Iesu.

Deus mihi credidit euangelium, id est, cõmisit prædicationem euangelij. Vnde gratias illi ago, id est, laudes ei deuotus offero de hoc eius gratuito dono, quia lex nullum meritum bonũ in me posuerat. Ostendit se multis peccatis plenum fuisse sub lege, iustificatum verò postquã recessit ab ea. [Gratias (inquit) ago ei. i. deo patri, [qui me confortauit, id est, mentem roborauit [in Christo Iesu domino nostro,] sicque fortem reddidit, vt nec mors, nec vita me posit à Christo separare: sed fortis sim & ad agenda bona, & ad toleranda mala. Ita me confortauit, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

Grinde gratias illi ago. Et iustũ est vt illi grates referam, [quia fidelem me exinaniuit. i. præuidit, cum sub lege fuissem infidelis. Fidelẽ, inquam me existimauit, [ponens in ministerio] prædicationis, quia præsciuit me fideliter dispensaturum euãgeliũ, ita vt nihil subtraherem, nihilq; peregrinum adderem. [qui prius sub lege fui
Actu. 9. blasphemus, id est, male loquens de Iesu Nazareno: [& persecutor] sanctorum eius: [& cõtumeliosius. i. contumelias multas verbis & operibus faciens Christianis. [sed misericordiã dei id est, remissionẽ peccatorum à deo [cõsecutus sum: quia] non malignæ mentis studio id [feci, sed ignorans, id est, nesciẽs me malè agere: quia zelo legis seruens, persequebar prædicatores gratiæ & inde putabam me deo placere, sicut dominus prædixerat: Venit, inquit, hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequiũ se
Ioan. 16. præstare deo. Quanuis enim & illis sæpe venia concedatur, qui sciẽter peccauerunt, ego tamẽ
H multò facilius ideo fui misericordiam consecutus, quia non per malitiam, sed per ignorantiã peccaui, degẽs [in incredulitate:] quia ignorabam malũ esse persequi Christianos, nec credebam Iesum esse Christum. Nec tantùm misericordiam sum consecutus, qua mihi peccata dimitterentur: sed etiam [superabundauit. i. super omnem peccatorum meorum enormitatẽ abũdauit, [gratia domini nostri] Iesu Christi, quia superueniens noua gratia. maior fuit in me quã fuerat culpa, vt sanctitas vinceret peccata precedentia. Gratia (inquam) superabundauit in me [cum fide & dilectione, quæ est in Christo Iesu, id est, cũ fide qua in Christum credidi, & charitate qua dilexi Christum, vel in Christo proximum. Cum hac enim fide & dilectione superabundauit in me magnitudo cęlestis gratiæ, vt diuinis charismatibus exhuberarem.

Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quia Christus Iesus venit in hunc
I *mũdũ peccatores saluos facere, quorũ primus ego sum. Sed ideo misericordiã cõsecutus sum, vt in me primo ostẽderet Christus Iesus omnem patientiam ad informationem eorum: qui crediturí sunt illi in vitam æternam. Regi autem seculorum immortali, inuisibili soli deo honor & gloria in secula seculorum. Amen.*

Gratia Christi superabundauit in me. Nã [sermo] quem de hac re loquor, est [fidelis. i. verus: [& est dignus omni acceptione] cordis & operi: quia corpus & animã saluat ideoque dignus est, vt omnibus modis accipiatur à cunctis hominibus tam Iudęis quã gentilibus. Et quis est ille sermo? [quia scilicet Christꝰ Iesus. i. rex saluator [venit in hunc mundum peccatores saluos facere. i. à peccatis saluare vel à peccatis liberare. Nulla enim causa fuit ei ad nos veniendi, nisi vt peccatores saluos faceret. Omnes autem peccauerunt, vel in seipsis, vel in primo parente. Sed venit vnus sine peccato, qui saluos faceret à peccatis. Venit peccatores saluare, [quo
K rum primus ego sum,] non tempore, sed culpa rum magnitudine, quia omnibus peior sum. Peiorem enim voluit intelligi primũ, quomodo in artificibus quicunque vult ædificare, dicit: Quis est hic primus structor? Quis est primus faber? Aut si curari vult, dicit: Quis est primus medicus? Nõ vtiq; interrogat quis prior sit ęta te, aut quis prior sit professione, sed quis prior sit arte. Quomodo illi in arte primi sunt, sic iste in iniquitate primꝰ, & in peccatis excellẽs. Sed cum, inquit, in malis actibus cęteros præissem, dũ princeps persecutorũ essem, ideo misericordiã cõsecutus sum, vt in me primo. i. maximo peccatore misericordiã cõsecuto, [ostenderet Christus Iesus omnẽ patientiam.] qua diu sustinet peccantes, vt tandẽ cõuertantur: & ostẽderet eam [ad informationem eorum qui creditu
L rí sunt illi vt eant in vitam æternam. i. vt informaret eos ad pœnitentiam exemplo meæ conuersionis, dũ videret quanta patientia ipse me expectauit vt cõuerteret, tandemque cõuersum, quanta gratia donauit, vt nemo iam desperare posset remitti sibi quæcunque peccata, cũ ego tantorum scelerum indulgentiam accepissem, sed vnusquisq; peccator sibi diceret: Si Saulus sanctus est, ego quare despero? Si tãto medico tã desperatus æger sanatus est, ego vulneribus meis illas manus nõ aptabo? ad illas manus nõ festinabo? Vt hoc dicerẽt homines, ideo Saulꝰ factus est ex persecutore apostolus. Quia cũ venit medicꝰ volẽs sibi famam cõparare, infirmũ quærit aliquem desperatũ, & ipsum sanat. Et si pauperrimũ inueniat, non ibi quærit mercedẽ, sed cõmendat artem. Ita & Christus potentiã specialis medicinæ spiritualis suæ ostendit in Saulo, vt omnes deiceps nossent eũ sanare posse cunctas infirmitates omnium confugientiũ ad se. Deinde, ego, inquit, propter huiusmodi causam consecutus sum misericordiam. Sed in-
M de sit honor & gloria [regi seculorum, id est, patri & filio & spiritui sancto, qui regnat ab ętermo in æternũ per omnia seculo, & dominus atque rex est omnium rerum, vtpote creator. Regi dico, immortali, id est, incommutabili. Nam vbi inuenis aliter & aliter, facta est ibi quædam mors. Mors enim est, non esse quod fuit. Et idcirco deus est verè immortalis, quia nũquã mutatur, sed semper idẽ ipse permanet. Et est inuisibilis in sua substantia, quia videri diuinitatis humano visu nequaquam potest. Ideo enim dicitur inuisibilis, quia hoc videri ab homine nõ potest, per quod videt hõ corpora, nõ quia mentes piorum visione sua fraudentur, cum scriptũ sit: Beati mundo corde, quoniam ipsi deũ videbunt. Vel idcirco deus inuisibilis est, quia eius magnitudinem nemo saltem valet mente comprehendere, cũ & pax eius exuperet omnem intellectũ. Et iste est solus deus, quia pręter eum nullus alius. Sed mouere quenquã potest, quomodo de hoc solo deo qui est ipsa trinitas, dictũ sit, [inuisibili soli deo, cũ sint etiam quędã creaturę inuisibiles, quia & à Christo condita sunt omnia visibilia & inuisibilia. Sed quia sunt dij falsi visibiles, ideo dictum est, inuisibili deo soli [honor & gloria.] Nã est & creatura inuisibilis,

A bilis, quæ tamen non est nobis deus. Honor ergo & gloria soli deo qui est deus inuisibilis. Honor sit ei à creaturis, & gloria in essentia sua. Vel honor in bona conuersatione sanctorum, & gloria in multiplicatione eorum, perdurans [in secula seculorum, id est, in longitudinem omnium temporum, vel potius in immensitatem spatiorum æternitatis. [Amen.]

Hoc præceptum commendo tibi fili Timothee secundum præcedentes in te prophetias, vt milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conscièti am: quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerũt. Ex quibus est Hymenæus & Alexander, quos tradidi satanæ, vt discant non blasphemare.

B Postquam cõmemorauit quæ & quanta sunt beneficia patris & Christi circa peccatores, vult animare Timotheum ad bene agẽdum, vt scilicet sicut bonus miles pugnet cõtra vitia, & contra falsos apostolos, & populum sibi cõmissum defendat & doceat. Hoc, inquit, [præceptum cõmendo tibi fili Timothee.] Cũ filium vocat, ostendit quia patri præcipienti debet libenter obtemperare. Cum nomen eius ponit, attentiorẽ reddit, & ad magnũ sui desiderium excitat. Recte etiã Timotheum nominat, quem ad bene agendum prouocat, quia Timotheus interpretatur beneficus. Hoc præceptum commendo, id est, omnibus modis quibus possum mando, & attentius iniungo tibi [secundũ præcedentes in te prophetias, id est, secundũ scientiam scripturæ prophetarum, quæ iam diu in te
C est, vel secundũ quod spiritus propheticus ostẽdit mihi de te. Hoc videlicet præ cæteris mandatis commẽdo, [vt in illis,] hoc est, inter alios qui tibi sunt commissi, [milites bonam militiã, id est, in castris dei sicut strenuus miles prælieris contra vniuersos hostes populi dei, & spiritualibus armis eos expugnes, vt nec falsi doctores, nec maligni spiritus, nec vitia tibi vel populo quem regis, prævaleant. Bonam exerce militiã, [habens fidem] rectam [& bonam conscientiã,] vt nullius praui consensus tibi sis cõscius, sed cor tuum videat te in omnibus bene velle agere. Ideo enim potest implere quod dico, vt bene milites, quia fidem habes & bonam conscientiã, per quas agitur dei militia. Et idcirco
Matt. 22. semper has habere studeto. Quam puritatis ac bonæ voluntatis & humilitatis conscientiam [quidam repellentes,] & cõsentire peccatis elidum vento superbiæ impellerentur, [naufragauerunt, id est, nauem animæ scopulis errorum fregerunt, atque se & alios in mare huius seculi demerserunt. Et ita naufragium pertulerunt [circa fidem] quasi per circuitum veritatis euntes, & non ex toto à fide recedentes, nec tamen intra eam manẽtes. [Ex quibus est Hymenæus & Alexander,] qui idcirco fidem perdiderunt & naufragium erroris pertulerunt, quia cõscientiam bonæ humilitatis habere noluerunt. Superbia enim demersit eos in pericula errorum, D dum doctores videri voluerunt. [Quos tradidi satanæ, id est, excõmunicationi & diabolo vexandos permisi, vt vel cruciatibus eruditi [discant non blasphemare, id est, corrigantur, & ad salutem reuertantur. Licet enim prima peccati persuasio venerit à satana, & ipse sit autor omnium peccatorum, quidam tamen ei traduntur ad correctionẽ, vt opus satanæ excludatur opere satanæ. Nulla enim creatura est, siue quæ in veritate manet dans gloriam Deo, siue quæ in veritate non stetit quærens gloriam suam, quæ aut volens aut nolens diuinæ prouidentiæ non seruiat. Sed volens seruit, quæ hoc sponte facit quod bonum est. De illa verò quæ hoc nõ vult, fit quod iustum est. Nam si etiam ipsi prævaricatores angeli cum principe suo diabolo non
Ioan. 12. 14. & 16 recte dicerentur procuratores vel actores prouidentiæ diuinæ, non dominus principem huius mundi diabolum diceret, nec apostolica potestas ei blasphematores traderet, vt à blasphe-
E matione corrigerentur. Sed princeps iste sub tanto imperatore non facit, nisi quantũ illi permittitur, & procuratores isti nihil faciunt, nisi quantum dominus sinit. Non enim latet eum sicut hominẽ aliquid, aut in aliquo est minus potens, vt procuratores & actores, qui sunt in eius potestate, aliquid ipso siue non permittente, siue nesciente, in subiectis sibi pro suo gradu rebus efficiant. Non tamen eis repẽditur quod de ipsis iustè fit, sed quo animo ipsi faciũt, quia quo animo faciunt, ipse considerat. Quia neque liberam voluntatem rationali creaturæ suæ deus negauit, & tamen potestatẽ qua etiã iniustos iuste ordinat, sibi retinuit. Recte ergo nonnulli tradũtur satanæ vt corrigãtur, quia nõ potest eis satanas facere nisi quod diuinitus ordinatur. Hactenus de pseudo prædicatoribus egit Apostolus, nũc de cũctis hominibus subiũgit.

CAPVT II. F

O *Bsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum est & acceptum coram saluatore nostro deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.*

Hic monet orandũ pro omnibus. Quia, inquit, Christus venit peccatores saluare, & tu in hoc militare debes, [igitur] doce orare, vt impetretur quod faciẽdum est. [Obsecro, id est, per sacra adiurans rogo, [primum omnium, id est, maxime præ omnibus [fieri] à te vel à subiectis tuis, siue ab omnibus sanctis, [obsecrationes, id est, rogationes cum adiuratione sacrorũ, ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

G maiorem expresionem rogandi: &[orationes, id est, præces simpliciter susas, atque [postulationes, quibus petãtur dei beneficia generi humano tribuenda, &[gratiarum actiones,] quibus de iam perceptis beneficiis deo referantur gratiæ. Vel ordo Missæ in his verbis ostenditur, vt obsecrationes sint, quas facimus in celebratione sacramentorum, cõmemoratione sacrorũ, antequã illud quod est in domini nostri mensa, incipiat benedici: orationes verò, cũ benedicetur & sanctificatur, & ad distribuendum cõminuitur: postulantes autẽ: cùm populus ab episcopo benedicitur. Postulationes enim quasi ex debito petiuit, velut cum quadam fiditia, vel adnisu. sic postulatio ibi fit cum fiditia, vt quod hic geritur, in æterna vita perficiatur. Qui bꝰ peractis, & participato toto sacramento, gratiarum actio cuncta concludit. Hęc autem causa pręcipua fuit Apostolo ista dicẽdi, vt his breuiter præscriptis atque significatis, non putaretur negligendum esse quod sequitur, [pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui
H in sublimitate sunt constituti,] ne quis (sicut se habet humanæ cogitationis infirmitas) æstimaret hæc non esse facienda pro illis à quibus persecutionẽ patiebatur ecclesia, cùm mẽbra Christi ex omni essent hominum genere colligenda Vnde & adiungit: Hoc enim bonum est & cętera. Vel obsecrationes, id est, cum adiuratione pro rebus difficilibus, vt pro conuersione impiorũ vel pro remouendis malis orationes, vt quando iam cõuersis virtutes & bona orantur. Postulationes, vt quãdo gloria cælestis illis petitur. Gratiarum actiones de perceptis seu peractis bonis. Et huiusmodi preces fiant pro omnibus hominibus, vt nullus sit tam peccator, pro quo nõ oretur, cum & Saulus precibus Stephani sit conuersus. Et pro illis etiam de quibus minus videbatur, id est, pro regibus, licet sint mali & sanctis infesti, & pro omnibus qui in sublimitate secularium dignitatum positi sunt, sicut cõsules & duces: quia de omni genere hominum
I conuertuntur ad religionem, & perueniunt ad
Actu. 7. salutẽ, & de his fastu & elatione secularis potẽtiæ fidem & humilitatem videtur abhorrere, sicut cernimus quod etiam ipsi reges, desertis idolis, pro quibus persequebantur Christianos vnum verum deum cognouerunt & colunt: & ideo pro illis orãdum fuit, cum etiam persequerentur ecclesiam. Ob hoc etiam orandũ est pro principibus, vt nos qui sub ipsis sumus, [vitam agamus quietã] à persecutione [& tranquillã] in pace, & hoc [in omni pietate] diuini cultus, [& castitate] fidei, vt cõuersis principibus gẽtiles nõ audeãt inquietare nos, mouẽdo persecutiones pro impietate idololatriæ: nec hæretici trãquillitatẽ nostrã turbare præsumãt, volẽtes corrũpere castitatẽ fidei quorundã. In pace principum, quies & regnum seruatur ecclesiarũ Nam in bellis & discordiis eorum dissipatur tranquillitas, tepescit pietas, soluitur disciplina vel districtio. Qua soluta, infirmorum castitas violatur. Et ideo pro his orandum est, ne eueniant hæc per dissensionem principum. Vnde & per Ieremiam dominus Iudæis, qui in Babylone captiui tenebantur, præcipit dicens:

Nota

Quærite pacem ciuitatis ad quam transmigrare K
vos feci, & orate pro ea ad dominum, quia in Iere. 29.
pace illius erit pax vobis. Babilon verò (quę dicitur cõfusio) societatem iniquorum significat Iudæi autem ciues supernæ Ierusalem, qui in hoc seculo peregrinantur inter malos, & regibus atque principibus tributa reddunt, & cętera quę saluo dei cultu cõstitutio secularis exigit Idcirco debent orare pro pace eorum, quia in pace eorum erit illis pax, vtique interim tẽporalis, quæ bonis malisque cõmunis est. Vtimur ergo & nos pace Babylonis, ex qua per fidem & cælestis patriæ desiderium ita populus dei lætabitur, vt apud hanc interim peregrinetur. Pax autẽ nostra propria & hic cum deo est per fidem, & in æternum cum deo est per fidem, & in ęternum cum illo per speciem. Orate, inquit pro pace principum, & pro salute omnium, quia [hoc agere est bonum, id est, vtile ecclesiæ & acceptum, id est, gratum atque placitum [coram deo saluatore nostro, qui sicut nos saluat, ita [& omnes homines vult saluos fieri & ad agnitionem veritatis venire,] sicut iam venimus L
Quanuis certum sit nobis, non omnes saluos fieri, non tamen ideo debemus omnipotentissimæ dei voluntati aliquid derogare: sed ita intelligere quod dictũ est, qui omnes homines vult saluos fieri, tanquam si diceret nullum hominẽ fieri saluum nisi quẽ saluum fieri velit: seu quod nullus fiat saluus, nisi quem velit. Et ideo rogãdus est vt velit, quia necesse est fieri si voluerit. De orãdo quippe deo agebat Apostolꝰ vt hoc diceret. Sic enim intelligimus quod in euangelio scriptum est, qui illuminat omnem hominẽ, Ioan. 1.
non quia nisi ab ipso nõ illuminetur. Vult itaq; omnes saluos fieri qui salui fiunt, & omnes ad agnitionem veritatis venire qui veniunt: quia nisi ipso volente nullus saluatur, vel ad agnitionem veritatis accedit. Aut certe sic dictum est, qui vult omnes homines saluos fieri, nõ quòd nullus hominum esset, quem saluũ fieri nollet, qui virtutes miraculorum facere noluit apud Matt. 11.
eos, quos dicit acturos fuisse pœnitentiam si fecissent: sed vt omnes homines, omne genus ho- M Luc. 10.
minum intelligamus per quascunque differentias distributum, reges, priuatos, nobiles, ignobiles, sublimes, humiles, doctos, indoctos, integri corporis, debiles, ingeniosos, tardi cordis, sapientes, fatuos, diuites, pauperes, mediocres, mares, fœminas, infantes, pueros, adolescentes, iuuenes, senes, decrepitos, in linguis omnibus, in moribus omnibꝰ, in artibus omnibus, in professionibus omnibus, in voluntatibus, & in cõscientiarum varietate innumerabili cõstitutos, & si quid differentiarum aliud est in hominibꝰ Quid est enim (oro) eorum, vnde nõ deus pro vnigenito suum in omnibus gentibus saluos homines fieri velit, & ideo faciat, quia omnipotens velle inaniter non potest quodcunque voluerit? Præceperat Apostolus vt oraretur pro omnibus hominibus, & specialiter addiderat pro regibus, & his qui in sublimitate sunt constituti, qui putari poterãt fastu & superbia secu
lari humilitatem Christianæ fidei abhorrere. Proinde dicens. hoc enim bonum est coram saluatore, id est, vt etiam pro talibꝰ oretur, statim
vt despe

A vt desperationem tolleret, addidit, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Hoc quippe deus bonum iudicauit, vt oratione humilium dignaretur saltem præstare sublimibus.

Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus,
1. Tim. 1. *qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus testimonium temporibus suis, in quo positus sum ego prædicator & apostolus. Veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide & veritate.*

Quia dictum erat ꝙ Deus omnes homines vult saluos fieri, ne quisquam diceret posse esse salutis viam in bona cõuersatione & vnius Dei omnipotentis cultu, sine participatione corporis & sanguinis Christi, [vnus enim Deus, inquit, vnus & mediator dei & hominum homo
B Christus Iesus,] vt illud quod dixerat, omnes homines vult saluos fieri, nullo alio modo intelligatur præstari, nisi per mediatorẽ, nõ Deũ, quod semper erat verbum: sed hominem Christum Iesum, cùm verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Erãt enim mortales & peccatores: deus verò, cui erant reconciliandi vt possent saluari, ĩmortalis erat & sine peccato. Mediator autẽ inter Deum & homines oportebat vt haberet aliquid simile Deo, & aliquid simile hominibus, ne in vtroq; esset hominibus similis longè à deo: aut in vtroque deo similis, lõge esset ab hominibus, & ita mediator non esset. Et ideo inter mortales peccatores & immortalem iustum, apparuit mortalis cũ hominibus, iustus cum deo: vt quoniam vitæ stipendium pax est, per iustitiam coniunctã deo euacuaret mortem iustificatorum impiorum, quam cum illis noluit habere communem. Et quia omnes homines quandiu mortales sunt, etiam miseri sint
C necesse est, quærendus fuit medius, qui non solùm homo, sed & deus esset, vt homines ex mortali miseria ad beatam immortalitatẽ huius medij beata mortalitas interueniendo perduceret. Proinde inter nos & deum mediatorem, mortalitatẽ habere oportuit trãseuntem & beatitudinem permanentem, vt per id quod transit, cõgrueret morituris ad id quod permaneret, trãsferret ex mortuis. Boni autem angeli inter miseros mortales & beatos immortales medij esse non possunt, quia ipsi quoq; & beati & immortales sunt. Possunt autem medij esse angeli malꝰ, quia immortales sunt cum illis, & miseri cum iustis. His contrarius est mediator bonus, qui aduersus eorum immortalitatẽ & miseriã, & mortalis esse ad tempus voluit, & beatus in æternitate persistere potuit. Ac sic eos & immortales superbos, & miseros noxios, ne immortalitatis iactantia homines seducerent ad immortalitatẽ miseriam, & suæ mortis humilitate, & suæ beatitudinis benignitate destruxit in eis, quorum corda per suam fidẽ mundans, ab illorũ immũdissima dominatione liberauit. Ad hoc enim se interponit medius immortalis & miser, vt ad immortalitatem beatã tranfire nõ sinat, quoniã D
persistit quod impedit scilicet ipsa miseria. Ad hoc autem se interposuit mortalis & beatus, vt mortalitate transacta, & ex mortuis faceret immortales, quod in se resurgendo monstrauit: & ex miseris beatos, vnde ipse nũquam discesserit. Alius ergo medius malus, qui separat amicos: alius bonus qui reconciliat inimicos. Et ideo multi sunt medij separatores, vnus verò bonus: quia multitudo quæ beata est, vnius dei participatione fit beata. Cuius participationis priuatione, misera multitudo malorum angelorum, quæ se opponit potius ad impedimẽtum, quàm interponit ad beatitudinis adiutorium, & ipsa multitudine obstrepit quodammodo, ne possit ad illud vnum beatificũ peruenire, ad quod vt perduceremur, non multis, sed vno mediatore opus erat: & hoc tali, vt eius diuinitatis participatione efficeremur beati. Neque enim nos à mortalitate & miseria liberans, ad angelos immortales beatósque perduxit, vt eorum parti- E
cipatione etiã nos immortales & beati esse possimus, sed ad illam trinitatẽ, cuius participatione & angeli sunt beati. Mediator enim est non inter patrẽ & homines, sed solũ inter Deum & homines. Deus est, pater & filius & spiritussanctus: homines sunt, peccatores & mortales. Inter illam trinitatem & hominum infirmitatem atque iniquitatẽ, mediator factus est homo non iniquus, sed infirmus, vt ex eo quod nõ est iniquus iungeretur Deo: & ex eo quod infirmus, propinquaret nobis, atque ita inter deum & homines mediator existeret. Sed Apostoli verba videamus. Verè, inquit, omnes vult saluos fieri, quia vnus est deus creator omnium, cuius participatione fient salui omnes qui saluabuntur: & vnus est mediator dei & hominum, qui omnes vni deo coniungat vt fiant salui. Christus Iesus est iste mediator nõ secũdũ quod ipse est deus, sed secundum id quod est homo: [qui dedit semetipsum] in cruce [redemptionem pro omnibus,] nullum excipiẽs, qui vellet redimi ad salu- F
andum. In hoc enim patet quantum deus homines diligat, & eos velit omnes saluos fieri, si peruersitas eorum nõ obstiterit: quia mediator deus, quẽ deus inter se & homines posuit, mortem pro omnibus sustinuit, vt omnes à morte redimeret. Et ideo qui non saluantur, non est de Deo vel de mediatore possint conqueri, sed de seipsis, qui nec redemptionem quam mediator dedit, nec salutẽ quam deus obtulit, voluerunt accipere. Sed ipsum dedit redemptionem, & dedit se [testimonium] salutis omnium electorum [tẽporibus suis,] quia resurgẽs ex morte & ascendens in cælum tempore resurrectionis & tẽpore ascẽsionis seipsum prębuit exemplum & confirmationẽ secuturæ nostræ saluationis. Nam in eo quod resurrexerit & ascẽdit, testatus est quodammodo quia membra eius resurgent & ascendent, imò ipse fuit ipsum testimonium. Sed & futuræ damnationis eorũ qui nolent saluari, dedit se testimoniũ quando persecutores suos vna voce prostrauit. Aduentus
enim eius & quicquid in carne gesit vel pertulit, reprobus est testimonium damnationis, electis verò testimonium saluationis. In quibusdam Ioan. 18.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gbusdam codicibus legitur, cuius testimonium temporibus suis confirmatum est. Quod ita intelligitur: Testimonium quod prophetæ dixerunt de Christo, vel quod ipse Christus de se protulit, videlicet quando vel qualiter passurus esset, vel resurrecturus &c. cõgruis tẽporibus reuera & euentu confirmatũ est. [In quo] testimonio confirmãdo & annunciando, positus à deo [ium ego prædicator & apostolus. i. præco & legatus, vt omnibus testificer, quia ipse vult omnes saluos fieri. Prædicator, est nomẽ autoritatis: apostolus, nomen dignitatis vel potestatis, quod plus est. Et in prædicatione testimonij huius est mihi credendum, quia [veritatẽ de hoc dico, & non mentior] in hac parte. Et idcirco omnes mihi debent credere, quia omnes docere studeo fidem & veritatem, vtpote [doctor in fide & veritate.] Fides est, quod non vides credere: veritas, quod credidisti videre. Fides ducit ad veritatem. Si maneatur in eo quod creditur, peruenitur & ad id quod videatur.

H *Volo ergo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate, ornantes se non in tortis crinibus,*
1.Petr.3. *aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa, sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona.*

Quandoquidem sum doctor gentium & magister ecclesiarũ, [ergo volo viros orare, id est, vt viri deum orent, nõ solum in ecclesia, sed & [in omni loco,] quia deus vbique est. & orent [leuantes] ad cælestia, non deprimentes ad terrena [manus puras] à peccatorum sordibus. Ne enim confundantur manus ad deum leuatę, debent & à peccatis esse puræ, & in bonis operibus exercitatæ. Manus puras leuare iubemur, vt cum leuas manus ad Deum, veniant tibi in mentem opera tua. Quia enim manus istæ leuantur vt impetres quod vis, ipsas manus cogita in bonis operibus exercere, ne erubescant ad
I deum leuari. Et leuentur [sine ira,] vt ne retineas iram in corde tuo aduersus proximum, sed
Mat.6. libera conscientia dicas, Dimitte nobis debita
Luc.11. nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. [& sine disceptatiõe, id est, sine litigio causarum, ne adhuc in corde retineas voluntatẽ cõtendendi iudicio aduersus fratrem tuum, sed remitte quicquid illud est, vt & tibi oranti remittantur peccata diuinitus. Vel sine disceptatione apud deum, vt non disputes in corde tuo, & iudices de inscrutabilibus arcanis secretorũ
Nota. dei, vel hæsites in fide. [Similiter & mulieres orent in habitu ornato,] vt vestes earum religionem prætendant, non libidinem prouocet ipsarum indisciplinata nudatio. Et sint [eum verecundia,] vt sic humiles exaudiantur dũ orant: & cum [sobrietates,] vt in cibo & potu modũ teneant. Ipsæ dico, [ornãtes se non in crinibus tortis, id est, arte crispantibus, [aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa,] quia talibus ornamentis concitant aspicientes ad luxuriã. [sed K sint promittentes pietatẽ] non per verba iactantiæ, sed [per opera bona, quod decet mulieres.] Sic enim congruum est, vt illæ non verbis, sed operibus ostendant pietatem suæ mentis, & nõ induant se luxuriosis ornamentis.

Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non 1.Cor.14.
permitto, neque dominari in virum, sed Ge.1.2.3
esse in silentio. Adam enim primus formatus est, deinde Eua. Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit, Saluabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide & dilectione & sanctificatione cum omni sobrietate.

[Mulier] non in clamosa voce, sed [in silentio L
discat,] ne vox eius audientes moueat ad libidinem. Et discat non erecta, sed [cum omni subiectione,] quia propter culpam primæ transgressionis subiecta est viro seruitute conditionis potius quàm dilectionis. Sed [docere non permitto mulieri, quia nimirũ aliquando cũ docuit, à
Gen.3. sapientię æternitate separauit. [neq;]enim permitto eam [dominari in virum,] etsi dominetur in aliam mulierẽ: quia vir fortioris naturę est, & dominium debet habere super mulierẽ. [sed volo eã esse in silentio,] vt neque cũ vicina fabulatur. Silentiũ teneat, quia dũ loquitur, magis ad luxuriã irritat & irritatur. Et ne videretur mulieris dura conditio quæ tã in mariti redigeretur seruitutẽ, ad antiquum & originale exẽplũ redit Apostolus, quòd [Adã primus factus fit, deinde Eua] ex costa eius: & quod diabolus Adã seducere non potuerit, sed Euam: & quod post offensam dei statim viro subiecta sit. Illi autem seducuntur, qui quod faciunt, non putant esse peccatum. Adam verò sciuit esse malum quod faciebat, sed inexpertus diuinæ seueritatis, in eo falli potuit, vt veniale crederet esse cõmissum. M
Ac per hoc quidem in eo quod mulier seducta Ibidem.
est, nõ est ille seductus: sed eũ fefellit quomodo fuerat iudicandum quod erat dicturus, Mulier Exod.32.
quam dedisti mihi sociã, ipsa dedit mihi & comedi. Sicut enim Aaron erranti populo ad idolum fabricandũ nõ consensit inductus, sed cessit obstrictus: nec Salomonem credibile est, pu- 3.Reg.11.
tasse errorẽ nõ esse idolis seruire, sed blanditiis fœmineis ad illa sacrilegia fuisse cõpulsum: ita credẽdum est, illum virum suæ fœminæ ad dei legem transgrediendam, non tanquam verum loquenti credidisse seductum, sed sociali necessitudine paruisse. Mulier enim quod ei serpens locutus erat, tanquã verum esset accepit: ille autem ab vnico noluit consortio dirimi, nec in cõmunione peccati. Nec ideo minus reus, si scies prudẽsque peccauit. Noluit enim coniugem contristare, quam credebat posse sine suo solatio contabescere, si ab eius alienaretur animo, & omnino illa interire discordia, non quidem carnis victus concupiscentia, quã nondum sen-
ferat

A ferat in resistente lege membrorum legi mentis suæ, sed amicabili quadam beneuolentia, qua plerũque fit vt offendatur deus, ne homo ex amico fiat inimicus. Ergo alio modo quodam & ipse deceptus est, sed dolo illo serpentino, quo mulier seducta est, nullo modo seduci potuit, vt qui spirituali mente preditus erat, crederet quod ei Deus ab esca illius ligni inuidendo vetuisset. Hanc enim seductionem proprie appellauit Apostolus, qua id quod suadebatur, cum falsum esset, verum putatum est. i. quod Deus ideo lignm illud tangere prohibuerit, quia sciret eos si tetigissent, velut deos futuros, tanquã eis diuinitatem inuideret, qui eos homines secerat. [Adam itaq; non est seductus,] sed [mulier seducta fuit in prçuaricatione,] vt per illam & vir prçuaricaretur. Sed [saluabitur per generationem filiorum, & cætera. Hoc est, illa quæ
B connubio copulata est & redacta semel in cõditionẽ Euæ, delebit errorẽ veterẽ procreatione filiorum: ita tamẽ, si ipsos erudierit in fide & dilectione Christi, & sanctificatione & pudicitia. Nõ enim (vt male habetur ĩ latinis codicibus) sobrietas est legenda, sed castitas, sicut testatur Hieronymus. Vbi ergo nuptiæ videbãtur prędicari ad conferendam salutem, ibi prædicatur virginitas. Nam si saluatur mulier in filiorũ generatione, & liberorum numerus salus matrum est, cur additum est, [si permanserint filij in fide & dilectione & sanctificatione cũ omni] castitate? Tũc ergo saluabitur mulier, si illos genuerit filios, qui virgines permaneant: si quod ipsa perdidit, adquirat in liberis, atque damnum & cariem radicis flore compenset & pomis: si filios religione nutriat & instruat, vt teneãt fidẽ, vt non deserant charitatẽ, vt sanctificationem quã in baptismo perceperunt, seruent cum omni castitate mentis & corporis. Vel iuxta latinos codices, cum omni [sobrietate, id est, cum temperantia contra æstum vitiorum. Quanuis
C enim in publico non permittatur mulier prædicare, filios tamẽ & familiam vel adolescentulas domi debet instruere. Potest vir in hoc loco rationalem spiritũ, mulier verò carnem vel sensualitatem designare. Adam primus formatus est, deinde Eua: quia rationalis sensus principaliter in homine factus est, & secundario caro. Quod Adam non est seductus, sed Eua, id designat, quia quoties peccauimus, rationalis sensus non est ita seductus in nobis, vt non putaret malum esse peccatum, cui cõsentiebat propter amicabilem carnis societatem: sed caro in delectationem ita est seducta, vt neque malum esse putaret, quod delectabiliter committebat. Sed
Nota. per generationem filiorum saluabitur: quia per effectum bonorum operum perpetuæ saluti sociabitur. Et hæc opera bona maxime in officiis misericordiæ frequẽtari solent. Opera verò misericordiæ nihil prosunt paganis siue Iudæis, qui Christo nõ credũt, siue hæreticis, siue schismaticis, vbi fides & dilectio non inuenitur. Et ideo tantum saluabitur hæc mulier, id est, caro pe filiorum generationem, & per operum bonorum actionem, si ipsa opera permanserint in fide catholica & dilectione gemina, & in sanctificatione cum omni castitate corporis & animę vel sobrietate. Nã sine fide impossibile est pla- D
cere deo, nec habet viriditatis aliquid ram⁹ bo- Hebr.11.
ni operis, si nõ maneat in radice dilectionis: nec prodest quicquid agitur sine sanctificatione, nec opus bonum est aliquid sine castitate.

CAPVT III.

Idelis sermo: Si quis episcopatum
F *desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem doctorem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum: non litigiosum, non cupidum, sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem domui suæ nescit præesse, quomodo eccle siæ* E
Dei diligentiam habebit? Non neophytum, ne in superbiam eleuatus in iudicium incidat diaboli. Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, vt non in opprobrium incidat & in laqueum diaboli.

[Fidelis,] id est, verax est nunc [sermo,] quẽ loquor, videlicet, [si quis episcopatũ desiderat bonum opus desiderat.] Opus, nõ dignitatem: laborem, non delicias. Opus per quod in humilitate crescat, ne intumescat fastigio. Episcopa- Nota.
tus, quid sit, noluit exponere, quia nomẽ est operis, non honoris. Græcũ est enim atque inde ductum vocabulum, quod ille qui præficitur, illis quibus præficitur, superintendit, curam eorum scilicet gerẽs, ἐπισκοπῆς nanque superintẽ- F
dere est. Ergo ἐπίσκοπος superintẽdẽs interpretatur, vt intelligat se non esse episcopum, qui præesse dilexerit non prodesse. Nec desiderare episcopatum æstimandus est, qui suum desiderat lucrum vel honorem, non plebis salutẽ. Nõ enim dicitur, qui episcopatum desiderat bonũ gradum desiderat, sed bonum opus desiderat: quod in maiori ordine constitutus possit, si velit, occasionem exercendarum habere virtutũ. Ipse ergo sibi testis est, quia episcopatũ nõ appetit, qui non boni operis ministerium, sed honoris gloriam quærit. Bene facit qui episcopatum desiderat. i. superintendere aliis & solicitudinem gerere pro multorũ salute. Oportet ergo [episcopum esse irreprehensibilem,] vt nulli vitio mãcipatus sit. & ex subiuncta virtutum enumeratione manifestatur, quę sit illa irreprehẽsibilitas. Ac si talibus appetitoribus dicatur: Laudo quod quæritis, sed pri⁹ discite quid quęratis, ne dum vosmetipsos mẽriri negligitis, tãto fœdior reprehensibilitas vestra pateat, quãto & à cunctis conspici in honoris arce festinatis. Notandum etiam, quia quando Apostolus

hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

G hoc dixit, pedibus quicunque præerat, primus ad martyrij cormẽta ducebatur. Tunc ergo laudabile fuit episcopatum quærere, quando per hunc quasi ad martyriũ festinaretur, neque dubium esset, si non ad mortem, saltem ad supplicia grauiora veniri. Nũc autem locus superior, sine quo populus regi non potest, etsi ita teneatur & administretur vt decet, tamen indecenter appetitur. Si autem sarcina hæc imponitur, sus-
Eccle. 33 scipienda est propter carnis necessitatem. In actione enim amandus est honor vel potentia, in hac vita, quoniã omnia vana sub sole: sed op⁹ ipsum, quod per eundem honorem vel potentiam fit, si recte atque vtiliter fit, id est, vt valeat ad eam salutem subditorum quæ secũdũ deum est. Et quandoquidem tale est officium episcopi, ergo oportet esse irreprehensibilem, id est, talem, vt nullũ in eo vitium notetur quod re-
Matt. 12. prehendi possit, quæ res penè contra naturam est. Omne enim vitium, etiam in ocioso verbo
Iaco. 3. reprehensione dignum est. Et quis est, qui nec
H in his quæ loquitur, reprehendi queat? Sed futurus pastor ecclesiæ talis debet eligi, ad cuius comparationẽ rectè grex cæteri nominẽtur, vt cũ reprehenderit alios, ipse à nemine, reprehẽdi possit. Perdit enim autoritatem arguẽdi, cui possunt ab eo quẽ arguit, propria delicta improperari. Oportet eum esse [vnius vxoris virum,] id est, qui vnam vxorem habuerit, nõ habeat secundam, sicut beatus Hilarius vel Antisiodorensis Germanus, sobrium siue vigilantem. Sa-
Iudi. 13. cerdotes enim qui ministrant in templo dei, pro-
Luc. 21. hibentur vinum & siceram bibere, ne in crapula & ebrietate grauentur corda eorũ, & vt lensus officium Deo exibens vigeat semper & te-
Nota nuis sit, prudentem, vt excludantur illi, qui sub nomine simplicitatis excusent stultitiam sacerdotum. Nisi enim cerebrum sanum fuerit, omnia membra in vitio erũt. ornatum bonis operibus & honestis moribus, vt in his sapiens de-
I prehendatur. Sunt enim quidẽ ignorantes mẽsuram suam & tantæ stoliditatis ac irreuerẽtiæ, vt in motu & in incessu & in sermone cõmuni risum spectantibus tribuant. pudicũ, id est, verecundũ vel castum, ne impudens sit vel casti-
Gene. 18, tatem violet. hospitalem vt imitetur Abraam,
& 19. & cum peregrinis, imò in peregrinis Christum suscipiat. & hoc ante episcopatum quoque solitus sit agere doctorem, id est, qui habet gratiã docendi. Nihil enim prodest cõscientia virtutũ frui, ni & creditum sibi populum possit instruere, & eos qui cõtradicunt, redarguere. Innocens enim absque sermone conuersatio quãtum exemplo prodest, tãtum silentio nocet. Et Iatratu canum ac baculo pastoris, luporum rabies deterrenda est. [non vinolẽtum, non percussorem. Vitia virtutibus opponit. Dixit qualis esse debeat sacerdos, dicit & qualis non esse debeat. Nõ sit vinolẽtus, sed sic bibat vt ignoretur an biberit. Vinolentia enim scurronũ est, & cõsatorum, ventérque mero æstuans cito despumat in libidinem. Nõ sit percussor, id est, ita irascibilis & perturbati sensus, vt percutiat, qui debet patiens esse & eum imitari, qui dor-
2. Petri. 2 sum suum posuit ad flagella, & maledicẽtes nõ remaledixit. Vel non sit percussor, id est, non percutiat verbo vel exẽplo prauo conscientias K infirmorum. Nõ conuenit eum esse vinolentũ ac percussorem, [sed modestum,] vt temulentiam & iram modestia refrenet, & modeste agat in omnibus. [non litigiosum,] id est, qui litigare soleat. Nihil enim imprudentius arrogantia quorundam, qui garrulitatem autoritatem putant: & parati semper ad lites, in subiectum sibi Nota. gregem tumidis sermonibus tonant. [nõ cupidum,] quia cito deuiaret à iusto propter cupiditatem munerum, sicut filij Samuelis. Auaritiã 1. Re. 8
enim vel cupiditatem esse vitandam sacerdoti, 1. Re. 12
& ipse Samuel exemplo suo docet, nihil se cuiquam rapuisse coram populo probans: & apostolorũ paupertas, qui refrigeria sumptuum à Infra. 6
fratribus accipiebant, & prẽter victum atq; vestitum nihil aliud volebant. [suæ domui bene præpositum,] non vt opes augeat, sed vt ea quæ populis præceptur⁹ est, prius à domesticis exigat, [filios habentem subditos cum omni castitate.] In filiis eius probatur disciplina, si bene fuerint subditi & obedientes patri. Et tanta ab eo castitas exigitur, vt si filij eius casti non fuerint, ipse episcopus esse non possit, & eòdẽ vi- I.
tio offendat deum, quo offendit & Heli ponti- 1. Re. 2
fex, qui corripuerat quidẽ filios suos, quoniam in vestibulo templi cũ mulieribus dormiebãt: sed quia nos abiecerant delinquẽtes, retrorsum cecidit & mortuus est. Domui suæ (sicut dictũ est) debet esse bene præpositus, vt regat eã secundũ deum. Sed [si quis nescit præesse domui suæ,] quæ parua est respectu ecclesiæ, [quomodo habebit diligẽtiam ecclesiæ dei? id est, quomodo sciet solicitudinem habere, vt diligenter regat ecclesiã, quæ multo maior est, quàm domus eius, & maiori prudentia est regenda? [nõ neophytum, id est, rudẽ conuenit eum esse. Nõ sit neophytus, id est, nouiter ad fidem conuersus, qui ordinatur episcopus, [ne in superbiam elatus, id est, præ cæteris digniorem se putans, quasi eo indigeat Christiana religio, [incidat in M
iudicium diaboli, id est, damnetur propter su- 1. Tim. 3
perbiam vt diabolus qui se cũctis meliorem iudicauit, & factus est cunctis posterior. Nec nuper baptizatus, nec nuper à secularibus negociis vel à malitia separatus fieri debet episcop⁹, quia vnusquisque talis est neophytus. Nec con-
1. Cor. 6. gruit vt heri cathecumenus, hodie sit pontifex: heri in amphiteatro, hodie in ecclesia, vespere in circo, mane in altari: dudũ fautor histrionũ, nunc consecrator virginum. Ignorat momentaneus sacerdos humilitatem & mansuetudinẽ, nescit seipsum cõtemnere. De dignitate transfertur ad dignitatẽ. Non ieiunauit, non fleuit, nõ mores suos sæpe reprehẽdit, & assidua meditatione correxit, non substantiam pauperibus erogauit. Iudicium autem diaboli & ruina arrogantia est. Incidunt in eam, qui in puncto horæ necdũ discipuli iã magistri sunt. Non solum prædictas virtutes habere qui ordinatur, prædictisque vitiis carere, sed [& oportet illum boni testimoniũ habere ab his qui foris sunt.] Quale principium, talis & clausula sermonis. Qui irreprehensibilis est, non solum à domesticis, verũ & ab alienis consono ore laudatur. Alieni extra ecclesiã, Iudæi, gentiles & hæretici. Talis ergo

A ergo sit põtifex Christi, vt nec hi qui foris sunt, religioni vitæ eius detrahere audeant, ne si reprehensibilis fuerit, incidat in opprobrium, vt exprobrentur illi vitia sua: & ita comtemptus incidat in laqueum diaboli, odio habens illos à quibus se contemni viderit. Solet nanque euenire his, qui ab aliis despiciuntur, vt despectores suos & ipsi despiciant: ficq; in iram & odiũ, & cæteros diaboli laqueos incidant. Ideoq; põtifex sit talis, vt nemo possit ei exprobare aliquam pristinã sordẽ. Si verò post fidẽ assumptã contraria virtutibus, quæ nunc descriptæ sunt habuit, non ad pontificatum est recipiendus.

Diacones similiter pudicos, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum sectantes, habẽtes mysterium fidei in conscientia pura. Et hi autem probentur primum, & sic ministrent,
B *nullum crimen habẽtes. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. Diacones sint vnius vxoris viri, qui filiis suis bene præsint & suis domibus. Qui enim bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Iesu.*

Vbi prætermissis presbyteris, mox post episcopi descriptionem subiungit de diaconibus, dat intelligi quia nomine episcopi & pontificẽ designauit & presbyterum: atque omnia quæ de episcopo dixit, de presbytero secũdariè sunt obseruanda. Nam & presbyter est episcopus. i. superintendẽs ecclesiæ quam regit. Sed ille est maior episcopus, iste minor. Et quemadmodũ
C præmissum est oportere episcopum esse pudicum, [similiter diacones] oportet esse [pudicos .i. castos, [non bilingues,] id est, non dupliciter loquentes, vt in præsentia cuiusdam loquantur de eo bene: & cùm absens fuerit, loquantur de eo male. [non multo vino deditos, ne] inebriẽ-
tur: quia qui inebriatur, & mortuus & sepultus est, neque ebrioſi regnum dei possidebunt, [nõ turpe lucrum sectantes,] sicut auari qui emunt & pluris vendunt, vel vsuras accipiunt. [habentes in cõscientia] à sordibus vitiorũ [pura mysteriũ fidei, id est, tenẽtes in corde mundo quod de fide est aliis occultum, sicut est quòd Christus de virgine natus est, & quod peccatum nõ fecit, & quod moriendo mortem destruxit, & quod verè corpus eius sit panis qui in altari cõ-
fecratur, & cætera fidei arcana. Tales sint diaconi es. Sed [& hi primum probentur.] Hic innuitur, quia & episcopi sunt probãdi. Primũ probẽtur, & si sic, id est, tales inuenti fuerint, quales descripsimus, [ministrent] sacris altaribus, [nul lum habẽtes,] non dico peccatum, sed [crimẽ,] quia nullus homo sine peccato est, sed multi sine crimine. Crimen nanque est peccatum graue, accusatione & dãnatione dignissimũ, sicut homicidium, adulterium, furtum, sacrilegium, D
& aliqua immũditia fornicationis. [Mulieres,] Hebr. 11.
id est, diaconissas [similiter] vt diacones, oportet esse [pudicas,] vt mũditia castitatis in eis regnũ teneat. [non detrahentes,] id est, non quærentes loquendo minuere bonam famam alicuius, sed [sobrias,] id est, ab omni ebrietate immunes, & [fideles in omnibus] dictis & factis suis, vt fidem deo seruent & hominibus. [Diacones sint vnius vxoris viri, id est, non ordinetur diaconus qui duas aut plures habuerit vxores, sed qui tantùm vnam habuit: & ei non misceatur, postquam ordinatus fuerit. Ita sint diacones viri singulariũ vxorũ, [qui bene præsint filiis suis, si quos prius genuerunt, erudientes eos in disciplina domini: [& suis domibus] bene prælati, vt eas bene regant. Et iustum est vt filios suos atque domos bene gubernent: quia [qui bene ministrauerint] in paruis rebus, [acquirẽt sibi bonum gradum,] id est, altiorẽ gradum in bono, & acquirẽt [fiduciam multam in
fide quæ est in Christo Iesu, id est, certitudinẽ E
sument vel dabunt, se bene conuersaturos fideliter in maiori, & instructuros alios in fide Christiana. Vel bene præesse filiis & domibus suis debent, vt his prius assueti, bene postea sciant ministrare in ecclesia: quoniam qui in diaconatus officio bene ministrauerint, gradum sibi bonum acquirẽt, vt promoueri mereantur ad episcopalẽ gradum, & multam sibi fiduciam æternæ remunerationis acquirent in fide, quæ est in Christo, qui per humilitatẽ obedientiæ meruit exaltari. Philip. 2.

Hæc tibi scribo fili Timothee, sperans me ad te venire cito. Si autem tardauero, vt scias quomodo oporteat te in domo Dei conuersari, quæ est ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis. Et manifestè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in car-
F *ne, iustificatũ est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.*

Hæc omnia firmiter retine & custodi, quoniã ea [scribo tibi fili Timothee, sperãs me ad te citò venire,] vt te præsens instruã adhuc pleniùs. Et ideo studiosius interim obseuare debes, quę tibi iniungo, vt non erubescas cùm te videro. Veniã (vt spero) velociter. Sed [si tardauero,] scribo tibi hæc, vt interim [scias quomodo cõuersari te in domo Dei oporteat,] vt prodesse possis omnibus qui in ea sunt, & scias qualiter vnumquemque debeas instruere. [Quæ] domus in qua deus habitat [ecclesia est] ex multis collecta fidelibus, qui variis modis sunt docendi. Ecclesia [dei æternaliter viui:] & ideo æternaliter bene facientis eis, qui voluntatem eius custodiunt: & econtra æternaliter punientis illos, qui præcepta eius cõtemnunt. Et ipsa eius ecclesia est in perfectis, [columna,] id est, sublimis & recta & inconcussibilis, & sustentans iu-

niores

Universidad de Deusto
Biblioteca

G niores atq; sustollens, & in eisdem perfectis est ipsa[firmamẽtum veritatis, quia verbis & exẽplis firmat in cordibus infirmorum veritatem fidei & mandatorum dei.[Et manifestè magnũ est in ea pietatis sacramentum, in quo salus humana consistit. Sacramentum est res occulta, id est, mysterium siue mysticũ aliquid. Et in hoc recte potest intelligi sacramentum, de quo dictũ est Colossensibus: Mysterium quod absc̃ditum fuit à seculis & generationibus, nunc autem manifestatũ est sanctis eius, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ sacramenti huius in gentibus, quod est Christus in vobis spes gloriæ. Sacramẽtum enim pietatis est, quia Dei filius per viscera misericordiæ suæ visitauit nos oriens ex alto, illuminare his qui in tenebris & in vmbra mortis sedebant. Sacramentum pietatis in eo est, quod vnigenitus dei misericorditer homo fieri dignatus est per gratiã vt sibi fratres acquireret, qui cum eo possiderent hæreditarem regni cælorum. Et hoc sacra
H mentũ manifestè magnũ est, quia cuncti fideles nouerunt hoc ita magnum esse, vt nemo sufficiat magnitudinem eius excogitare, quod nobis [manifestatum est in carne] Christi, quia in eo quod ipse carnem assumpsit, intelligimus omnes electos esse mẽbra eius vel fratres, ideoq; simul regnaturos. [iustificatum est in spiritu,] quia homo ille singularis quem virgo genuit, factus est per spiritum sanctum iustus in vtero matris. i. in ipsa conceptione & creatione fecit eum spiritus sanctus iustum, ac deinde in præsenti vita seruauit eum sine peccato. Nos quoq; dum mẽbra efficimur, in spiritu sancto per baptismum iustificamur. Et hoc tantæ pietatis sacramentum[apparuit angelis]. i. innotuit apostolis & prædicatoribus, qui pro eo quod gloriam regni cælestis annunciant, angelorum nomine designantur. Vnde & Ioannes in Apoca-
I lypsi septẽ angelis scribit, id est, episcopis septẽ ecclesiarum Asię. Et per huiusmodi angelos, id est, per veritatis nuncios[prædicatum est] hoc sacramentum gentibus, ac per eorum prædicationem [creditum est in mundo.] Quod autem sequitur, [assumptum est in gloria] in nostro quidem capite perfecte iam completum est, sed in membris eius completum ex toto non erit, donec omnes electi receptis corporibus, in regnum cælorum simul sint ingressi.

CAPVT IIII.

2.Tim.3. 2.Petri.3 Iudæ.1. Eccle. 36

S *Piritus autem manifestè dicit, quia in nouissimis tẽporibus discedent quidã à fide, attendẽtes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendaciũ & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem, quia omnis creatura dei bona est, & nihil reiiciẽdũ quod cũ gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbũ Dei & orationem.* K

Ecclesia quidem est columna & firmamentũ veritatis, sed tamẽ spiritus sanctus manifestè in me vel per me [dicit, quia in nouissimis temporibus,] id est, regnante Antechristo, vel antea, [discedẽt à fide quidam]notabiles, propter cuiusmodi discessionem dictum est, Nisi venerit 2.Thess. discessio primùm. Et quia tales surrecturi sunt, ideo vigilãdum est, ne nostris temporibus surgant: vel si resurexerint, ne alios seducant. Discedent enim à fide veritatis, [attendentes spiritibus erroris, id est, dæmonibus, qui per artem fallaciæ loquentur eis vel apparebunt, & aliqua velut bona dabunt, vt eos errare faciant, vel in errore detineant, sicut Agimnensibus hæreticis nouimus cõtigisse, quos dæmones in equorum specie noctibus apparentes portant per aëra vbicumque voluerint, & copiam eis temporalium rerum ministrant, atque prauis dogmatibus imbuunt. Vel attendentes spiritibus erroris, id est, hæresiarchis, in quibus maligni spiritus loquentur & errorem docebunt. Et attẽdentes [doctrinis dæmoniorum,] id est, hominum dæmonia habentium, [loquentium mendaciũ in hypocrisi, id est, simulata religione, vt magis decipiant, [& habentium conscientiam suam cauteriatã, id est, corruptã & putrefactã, atq; putredinẽ cum fœtore semper emittentem Dæmoniorũ dico, [prohibentium nubere, & abstinere] nubentium[à cibis quos Deus creauit.] Hoc Agimnẽses faciunt & Manichæi, nõ- Notã nulliq; alij fecerũt. Ille enim prohibet nubere, qui hoc esse malũ dicit, non qui huic bono aliquid melius anteponit. Multũ ergo interest inter hortãtes ad virginitatẽ, bono minori bonũ amplius proponẽdo: & prohibẽtes nubere, cõcubitum propagationis, qui solus proprie nuM ptialis est vehementius accusando. Item multum interest inter abstinentes à cibis propter sacratam significationem, vel propter corporis castigationem, & abstinentes à cibis quos Deus creauit, dicendo quod eos Deus non creauit. Nam & primi patres nostri à quibusdam cibis abstinuerunt, non tamen eos damnandi, sed significandi gratia: & nunc fideles, non quia cibos putent immundos, sed edomandi Nota corporis causa, propter animam in orationibus amplius humiliandam, non solum à carnibus, sed à quibusdam terræ fructibus abstinent, vel semper, sicut pauci: vel certis diebus atque temporibus, sicut per quadragesimam seré omnes. Manichæi verò ipsam creaturam negabant esse bonam, & dicebant esse immundam, eo q; carnes diabolus operaretur. Et ab escis huiusmodi temperabant, quod nõ significatione, sed natura malæ & immũdæ essent. Qua in re creatorem earum sine dubio blasphemabant, quod pertinebat ad doctrinam dæmoniorum. Deus enim creauit escas [ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus,] id est, vt cum gratiarum

A rum actione perciperẽtur à fidelibus, qui bene credunt de ipsis escis, licet necdum intelligant quod credunt. [& his qui cognouerunt veritatem. i. qui intelligunt quod de eisdem escis credunt. Hanc scilicet veritatem cognouere, [quia omnis creatura Dei bona est] in natura sua, [& nihil] ciborum est reiiciendum, id est, abhorrẽdum & respuẽdum quasi naturaliter malum vel
* immundum, [quod percipitur, id est, percipi solet, [cum gratiarum actione, id est, vt agantur Deo gratiæ à percipiente. Omnia quippe quæ naturaliter sunt, in ordine suo bona sunt: & nemo in eis peccat, nisi qui ordinẽ suũ in Dei obedientia nõ custodiens, eorũ quoq; ordinẽ male vtẽdo perturbat. Patres autem nostri qui Deo placuerunt, tenuerunt ordinẽ suum in ipsa obedientia, vt quicquid Deus tẽporibus congruis iubendo distribuit, sic obseruarẽt quomodo ille distribuit. Itaque non solum carnes ad cibos datas, cùm omnes natura mundę sint vel essent,
B quasdã tamen nonnulla significatione immundas illo tempore non ederunt, quo eas non edi præceptum erat, vt talibus significationibus futura rerum manifestatio præfiguraretur, sed & azymum panem, & cætera eiusmodi in quibus fuit vmbra futurorum. Quæ tam rei essent illius temporis & illius populi homines, si obseruare contemnerent (quando illa sic fieri, & ista quæ nunc reuelata sunt, sic prænunciari oportebat) quàm nos despiciẽtes essemus, si nunc iam manifestato nouo testamento, illas prænunciatiuas obseruationes aliquid nobis prodesse putaremus. Nihil ergo ciborum est reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. [Sanctificatur enim] cibus ipse [per verbum Dei,] quod est in actione gratiarum, [& orationem,] quæ adiungitur ne diabolus per eum noceat. Verbum enim sanctificat, oratio autem impetrat, diabolus verò per cibum tentat.

Hæc proponens fratribus, bonus eris
C *minister Christi Iesu, enutritus verbis fidei & bonæ doctrinæ, quam assecutus es. Inepras autem & aniles fabulas deuita. exerce autem teipsum ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum vtilis est. Pietas autem ad omnia vtilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est & futuræ. Fidelis sermo & omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus & maledicimur, quia speramus in Deum viuum, qui est saluator omnium hominum, maximè fidelium.*

Hæc de cibis & creaturis quæ dixi, [proponẽs fratribus] ad tenendũ, [bonus eris minister Christi Iesu:] tu dico, enutritus vel à matre tua vel ab aliis fidelibus, [verbis fidei. i. verbis quæ fidẽ docent, & verbis [bonæ doctrinæ,] quantũ ad bonos mores, [quã assecutus es] ab infantia, & runc esũ studio perquirens eam & inueniens. Bonã quidẽ doctrinã tene & doce quã assecutus es. sed [ieptas & aniles fabulas, id est, Iudæorum traditiones deuita: quia sunt ineptæ. i. sine aptitudine: & aniles. i. vetularũ sermonibus infusæ iuniorum cordibus: & sunt fabulæ. i. inania verba sine veritate & vtilitate. Hoc non de diuinis eloquiis dicitur, sed (vt dixi) de traditionibus, quas Iudæi à senioribus suis acceperunt præter legales & propheticos libros, & de stultiloquiis hæreticorũ, qui prohibent nuptias & interdicunt cibos quos Deus creauit vt cũ gratiarũ actione sumerẽtur. Fabulas quidẽ deuita, sed [teipsum exerce ad pietatẽ,] Hoc est, fabulas impiorũ caue, & ad pietatẽ temetipsum exerce, id est, hoc sit studium tuũ, vt mente sis religiosus, & erga Dei cultum deuotus, atq; fidei pietate syncerus. Idcirco moneo vt esse studeas mente pius erga Deum & proximũ: quia [corporalis exercitatio,] quæ est in ieiuniis & vigiliis ac labore manuum, atque multimoda corporis afflictione, in qua te fatigas, [ad modicũ vtilis est, id est, parum vtilitatis habet respectu mã E gnæ vtilitatis, quam habet pietas religiosæ mẽtis. Nam illa corporalis exercitatio & in hypocritis vel hæreticis inuenitur, pietas autẽ deuoti ac beneuoli cordis, non nisi in electis reperitur. Illa corporalis exercitatio ad modicum vtilis est, [pietas autem ad omnia vtilis est,] quia omni bono studet, [habens promissionem vitę quæ nunc est & futuræ:] quia deus piis promisit vitam quam habent in hoc seculo animæ iustorum, vel subsidia temporalia, & vitam futurę beatitudinis, dicens: Quærite primum regnum Matt.6. Dei & iustitiã eius, & hæc omnia adiicientur vo Luc.12. bis. Et per Salomonẽ, dicens de sapientia: Longitudo dierum dextera eius, & in sinistra eius Prou.3. diuitiæ & gloria. Dextera enim vitam perennẽ sinistra verò vitam præsentem designat. Vel exerce te ad pietatem, id est, ad compassionẽ proximorum, & ad opera misericordiæ. Pietas est ad omnia vtilis, quia & in futuro & præsenti seculo prodest, dans temporalia & æterna remedia. Habens promissionẽ vitæ quæ nunc est & F futuræ: quia qui pietatis beneficia pauperibus impendit, & in præsenti dat ei Deus vnde temporaliter viuat, & in futuro vitam sempiternã. Et fidelis est iste sermo de pietate, id est, verax: quia scilicet pietas est vtilis ad omnia, & fideliter adimpletur quod ei promissum est, vt habeat vitam præsentem & futurã. Iste sermo est fidelis, neminẽ fallens, [& est dignus omni acceptione,] vt à cunctis hominibus omnino accipiatur. Verè pietas habet promissionem vitæ præsentis & futurę. nam[in hoc laboramus,] vt promissionem hanc consequamur: [& maledicimur] ab impiis & blasphematoribus. In hoc laboramus, [quia speramus in Deum viuum, id est, in hoc insudamus pietatis ac iustitiæ operibus, quia speramus vitam quã Deus viuẽs promisit pie agentibus. [Qui est saluator omnium hominum,] quia solem suũ facit oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos, atq; salutẽ corporis in hac vita cõmuniter parat bonis & malis. maximè tamen ipse est saluator fidelium, quia præter temporalem salutem, quæ illis est cõmunis cum reprobis, dat eis æternam salutem, quam possideant cum angelis.

Præcipe

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *Præcipe hæc & doce. Nemo adole-*
scentiam tuam contemnat, sed exemplũ
esto fidelium in verbo, in conuersatione,
in charitate, in fide, in castitate. Dum
venio, attende lectioni, exhortationi &
doctrinæ. Noli negligere gratiam quæ
est in te, quæ data est tibi per prophetiã,
cum impositione manuum presbyterij.
Hæc meditare, in his esto, vt profectus
tuus manifestus sit omnibus. Attende
tibi, & doctrinæ, insta in illis. Hoc enim
faciens, & teipsum saluum facies, &
eos qui te audiunt.

H Hæc quæ dixi de fabulis vitandis & pietate
sectãda præcipe scientibus [& doce] nescientes.
Præcipe hæc vt fiant, & doce quomodo fiant.
Et vt præceptũ tuum atque doctrina suscipia-
tur, [nemo adolescentiam tuam cõtemnat. i. ita
viue, & maturum te moribus ostende, vt nemo
te quasi adolescentem possit contemnere, nec
vita ætatem tuam faciat reprehensibilem. quã-
uis corpore sis adolescens, si quid reprehẽsibi-
le feceris, audacius reprehenditur & quasi con-
temnitur. Potest etiam ad subiectos referri vt di
catur, nemo eorũ quibus præcipies & quos do-
cebis contemnat adolescẽtiam tuam: quia in sa-
cro eloquio nonnũquam adolescentia iuuẽtus
Eccle.11. vocatur, Salomone testante, qui ait: Lætare iu-
uenis in adolescentia tua. Si enim vnum esse
vtraque non decerneret, quẽ monebat in ado-
lescentia, iuuenẽ non vocaret. Sic & in hoc lo-
co adolescentia pro iuuẽtute intelligitur, vt san
ctus Timotheus in autoritate prædicationis sit
etiam solidæ ætatis. Nemo ætatem tuam con-
tẽnat, sed tu [exemplũ esto fidelium in verbo,]
vt ipsi exẽplo tuo bona loquãtur: &[in cõuer-
I satione,] vt exẽplo tuo bene & honeste cõuer-
sentur: atque[in charitate] dei & proximi, & in
integritate fidei, & munditia castitatis. Et vt ita
possis exemplum bonorum operum aliis præ-
bere, [attende lectioni] diuinarum scripturarũ
interim[dum venio. Valde enim inter humana
verba cor defluit. Cumque indubitãter cõstet,
quod externis occupationum tumultibus im-
pulsum, à semetipso corruat, studere incessan-
ter debet, vt per eruditionis studium resurgat.
Attende (inquam) lectioni, & post lectionẽ at-
tende[exhortationi] iam volẽtium, [& doctri-
næ] nescientium. Sic enim debes agere, vt quod
lectio faciendum docuerit, facias: & subditos
tuos vt hoc idem faciant, admoneas: atque illos
qui hoc ignorãt, doceas. Sic age &[noli negli-
gere, gratiã] episcopalis officij, [quæ est in te:]
quia ad hoc gratis Deus te prætulit illi populo,
vt sic agas. quę gratia[est tibi data p prophetiã,
cum impositione manuum presbyterij.] Vide-
tur Apostolus prophetiam vocare inspiratio-
nem sancti spiritus, per quam præsciebat quid
de hoc & de cæteris esset acturus. Vel certe de
hoc quod fieri deberet, episcopus specialiter
prophetauit, siue ipse Apostolus, siue quilibet K
alius sanctus. Impositionẽ verò manuum eam
dicit, quæ in ordinatione eius facta est. Quæ ma
nuum impositio fuit presbyterij, quia per hanc
impositionem accepit presbyterium .i. episco-
patũ. Episcopus enim vocatur sæpe ab aposto-
lis presbyter, & presbyter episcopus. Vel hæc
impositio manuum fuit presbyteri, qui Latine
dicitur senior: quia ipse Apostol⁹ qui iuxta hũc
sensum presbiter intelligitur, imposuit manus
suas capiti eius, dum illum consecraret episco-
pum. Nam & Petrus atque Ioannes in epistolis 1. Petri 5.
suis seipsos vocãt seniores. i. presbyteros, pro- 2. Ioan. 1.
pter grauem maturitatem morum & sapientiæ, 3. Ioan. 1.
vel etiam propter ætatem. Deinde, hęc, inquit,
meditare, id est, hæc pertracta & volue in ani-
mo tuo quæ iniungo tibi: quia idcireo consti-
tutus es põtifex: &[in his] actionibus atq; me-
ditationibus iugiter [esto, vt] dum ita vixeris L
& docueris, vt dixi, [profectus tuus sit manife-
stus omnibus,] id est, cuncti te patẽter sciant o-
mnibus proficere. Et vt tibi aliisque proficias,
[attende tibi] .i. mentis intuitum frequẽter re-
duc ad teipsum, & diligẽter attẽde qualiter vi-
uas: ac si quid in te corrigendum inueneris, sta-
tim corrige, & semp ad meliora nitere, [& do-
ctrinę insta in illis, id est, instãter doce illos qui
sunt commissi tibi. Et libenter debes vtrunque
facere, quia hoc ita faciens, duplicem fructũ af-
feres, quoniã [& teipsum saluum facies, & eos
qui te audiunt.] Te enim saluabis, si tibi attẽde-
ris: & auditores tuos, si doctrinæ insteris. Sic
enim debet rector propriam salutem quærere,
vt communem non desierat: & sic communem
profectum quęrere, vt proprium non negligat.
Nam ita de subiectis suis rationem Christo iu-
dici reddet, vt & de seipso reddere cogatur.

CAPVT V.

Eniorem ne increpaueris, sed obse-
S *cra vt patrem, iuuenes, vt fra-* M
tres: anus, vt matres, iuuenculas,
vt sorores in omni castitate.

Dixi vt instes doctrinæ, sed tamen hoc age
cum discretione, vt vnumquemque doceas vel
admoneas prout congruum fuerit. Aliter man-
que admonendi sunt iuuenes, & aliter senes.
Quia illos plerunque seueueritas admonitionis
ad profectum dirigit, istos verò ad meliora de-
precatio blanda componit. Et ideo[seniorẽ ne
increpaueris, sed] pro pietatis honore obsecra
eum reuerenter [vt patrẽ,] quatenus per beni-
gnam obsecrationẽ, facilius tuam suscipiat ad-
monitionẽ. Indignatur enim & erubescit, si sue
rit asperè correptus. iuuenes verò admone eum
affectu dilectiõis, vt fratres. Senes & i scriptura
sacra vocãtur, nõ qui sola quantitate temporũ,
sed qui morũ grãdæuitate maturi sunt. Iuuenes
autẽ, qui nulla cõsilij grauitate deprimũtur. Et
ideo tales etiam hoc loco possunt intelligi. Se-
niorem ergo qui maturitate prouectus est, si in
aliquo aliter q̃ oportet egerit, ne increpaueris,
sed blande obsecra vt se emendet, & de cætero
in melius proficiat. iuuenes verò, quos morum
Ieuitas

A leuitas agit, increpa benignè (si deliquerint)
[vt fratres: anus] similiter quæ vel ætate vel bo
nis moribus sunt prouectę, admone eũ reuerẽ-
tia[vt matres: iuuẽculas] autẽ ætate vel morib⁹
admone[vt sorores,] & hoc[in omni castitate]
In alloquio iuuencularũ rectissimè iuuenis de
omni castitate admonetur, vt nec saltem mini-
ma carnis titillatione circa eas moueatur.

Viduas honora quæ verè viduæ sunt
si qua autem vidua filios aut nepotes ha
bet discat primum domum suam pie re-
gere, & mutuam vicem reddere paten-
tibus. Hoc enim acceptum est coram Deo.
quæ autem verè vidua est & desolata,
sperat in Deum, & instat obsecrationi-
bus & orationibus nocte ac die. Nam
B *quæ in deliciis est, viuens mortua est. Et*
hoc præcipe, vt irreprehensibiles sint.
Si quis autem suorum & maximè do-
mesticarum curam non habet, fidem ne
gauit, & est infideli deterior.

Viduas, inquit, [honora quæ verè viduæ sunt
.i. quę omni auxilio suorum sunt destitutæ, quę
manibus suis laborare nõ possunt, quas pauper
tas debilitat, ætásque cõficit, quibus Deus spes
est & omne opus oratio. Ex quo datur intelligi
adolescentulas viduas exceptis quas excusat in
firmitas, vel suo labori, vel liberorum, vel pro-
pinquorum ministerio delegari. Honor autem
Ephes. 6. in præsenti, pro eleemosyna vel pro munere ac
cipitur. Nam & quod alibi dicitur, Honora pa
trem & matrẽ, non in verborum sono, qui ino-
piam parentũ cassa potest adulatione frustrari,
sed in victus necessariis ministrandis debet in-
telligi. Itaq; viduas honora. i. sumptibus eccle-
siasticis ale, nõ tamen omnes, sed quæ verè vi-
C duæ sunt .i. quæ non habent auxiliũ nisi solius
Dei. Sed[si qua vidua habet filios vel nepotes,
discat primum pie regere domũ suam,] in quo
probabitur. Hoc discat primum .i. antequã ad
ecclesiam veniat stipendiis ecclesiæ honorãda.
Discat domum regere, [& parentibus] qui eam
aluerunt, [mutuam vicem reddere,] vt & pari
lege alias nutriat. Nec solum genitores, sed &
filij, vel nepotes, cæterique propinqui dicũtur
parẽtes, vnde & tota progenies parentela voca
tur. Et in mũdana lege parens parenti per gra-
dum & parentela succedere iubetur. Mutuam
ergo vicem (vt dictũ est) reddit parentibus, qui
nutritus à maioribus, nutrit minores: & quod à
præcedentibus accepit, subsequentibus impen
dit. Vel mutuã vicem parentibus reddit, qui fi-
liis & propinquis sibi seruitia impendentibus
subsidia repẽdit. Hoc agat bona vidua, qa[hoc
est acceptum coram Deo:] Et hæc tamen nondũ
est vere vidua, quæ parentes habet qui illi sunt
solatio. Sed illa [quæ vere vidua est .i. ab omni
auxilio mundano destituta, & ab omni terreno
solatio [desolata, sperat in Deum, id est, videns
ex nulla parte se habere suffugium, toto animo
adhæret Deo, à quo solo sperat auxilium vitæ D
& salutis: & ideo[nocte ac die instar obsecratio Luc. 2.
nibus] pro remotione solius mali, [& oratio-
nibus] pro adeptione bonorum. Talis erat san-
cta Anna, quæ non discedebat de templo, ieiu-
niis & obsecrationib⁹ seruiẽs die ac nocte. Præ
cæteris enim viduæ debent vacare orationib⁹
quia & dominus cum ad semper orandum hor
taretur, viduam commemorauit, quæ videlicet
iniquũ iudicem ad audiendum causam assiduè
interpellendo commouit. Quapropter cum in
viduis destitutio & desolatio notetur, si se om-
nis anima intelligat in hoc seculo destitutam &
desolatam, quãdiu peregrinatur à domino, pro
fecto quandam viduitatem suam Deo defenso-
ri assidua & impensissima precatione cõmen-
dat. Mystice enim vel ecclesia vel omnis ani-
ma quæ intelligit se derelictã omni auxilio, nisi
solius Dei, vidua est. Vnde enim mulier est vi-
dua? Quia non habet auxilium aliunde, nisi so-
lius Dei. Illæ verò quæ habent viros, quasi su-
perbiunt de auxilio virorum. Videntur autem E
viduæ desertæ, sed robustius est auxilium earũ.
Ergo tota ecclesia vna vidua est, siue in viris, si
ue in fœminis, siue in coniugatis, siue in marita
tis fœminis, siue in adolescentibus, siue in seni-
bus, siue in virginibus. Omnis ecclesia vna vi-
dua est, deserta in hoc seculo, si sentit illud, si no
uit viduitatem suam. tunc enim auxilium præ-
sto est illi. Sed simpliciter viduam mulierẽ ite-
rum sicut superius intelligamus. Quæ enim ve
re vidua est & desolata, persistit in precibus, &
sit Deo proxima. Nam econtrario illa[quę in
deliciis est. i. quæ carnem suam deliciose fouet,
& in precibus & ieiuniis nullatenus affligit vi-
uens cõmuni vita, [mortua est] in anima: quo-
niã Deus ab ea recessit, qui est vita animę. Vn-
de & beatus Iob de sapientia quę Deus est, di-
cit, quia non inuenitur in terra suauiter viuen- Iob. 28.
tiũ .i. in mente eorum qui voluptatibus huius
vitæ seruiunt. Hoc est enim viuentem mortuũ
esse non habere Deũ manentem in sua mente.
Ne ergo viuens sit mortua, deliciæ spirituales F.
deliciis carnalibus in sancta castitate succedant
id est, oratio, ieiuniũ, bona cogitatio, bonorum
operum frequentatio. Nam quando vidua pro
deliciis nuptiarum quas in carne viri habere so
lebat, aliarum & carnalium deliciarum tanquã
in solatio vsum assumit, tunc viuens mortua est
Nã sicut in ipsis sensibus corporalibus acutius
audiunt qui non vident, & tangendo multa di-
scernunt, nec tanta viuacitate tangunt qui ocu
lis vtuntur, non intelligitur ex vno auditu nẽ-
pe ex sensu auditus, luminum repressa intentio Locus ob-
ne sentiendi, eam se in alios sensus promptiori scurus.
dignoscendi acumine exercere, tanquam ex al-
tero conetur implere quod negatur ex altero:
ita & sæpe carnis cupiditas à cõcubendi volup
tate cohibita, maiori voluptate in pecuniæ se
porrigit appetitum: & illinc auersa, huc se im-
petitu ardentiori conuertit. Mors autẽ est ipsa
lætitia in perfruendo, cùm quisque adipiscitur
quod perdite concupiuit. Et ideo mortua est
vidua quę in deliciis viuit, ad quas delicias per
cupiditates tãquam portas mortis peruenitur.
Et idcirco præcipe viduis ne deliciose viuant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G [Et hoc est, præcipe illis, vt irreprehensibiles sint,] id est, vt caueant facere ea quæ sunt digna reprehensione, Dixi superius, vt vidua si filios vel nepotes habet, discat regere domum. Si autem hoc agere neglexerit, fidem perdit: quia [si quis non habet curã suorum, & maximè domesticorum,] vt quantum potest procuret illis ne cessaria, [fidem negauit] operibus, etsi nõ verbis quia proximum non diligit, & infideliter erga eum agit. Vel viduæ non studeant congregare delicias, sed vel filij, vel cæteri propinqui impendant illis quod necessariũ est. Sed si quis est qui nolit, fidem negauit quam in baptismo promisit, quando diaboli operibus abrenũciauit, & est deterior infideli,] qui nunquam fidẽ habuit. Hic enim veritatem nouit, & se bene acturũ promisit: infidelis autẽ nec nouit adhuc nec promisit. Sed iste promisit, & implere noluit, ideo deterior est illo qui fidem nondũ per-
H cepit. Multo enim grauius delinquitur scienter
Nota quàm ignoranter, & multò peius est bona opera promittere & non facere, quàm nec promittere nec facere. Curã ergo suis, & maximè domesticis quisque debet impendere: quia cum cœperit velle prodesse quibus poterit, primũ ineſt ei cura suorum. Ad eos quippe habet opportuniorem facilioremq; aditum consulendi vel naturæ ordine, vel ipsius societatis humanę Nam infidelis curam suorum habet, & ideo deterior est infideli, qui hanc non habet.

Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium habens, si filios educauit, si hospitio recepit, si pedes sanctorum lauit, si tribulationem patientibus subministrauit, si omne opus bonum subsecuta est.

Hîc commune dat præceptum de his viduis, quæ ecclesiæ pascũtur alimoniis: & idcirco ætas præscribitur, vt illæ tantùm accipiant pau-
I perum cibos, quæ iam laborare non possunt, atque maturitatem habent morum pariter & ætatis. Simúlque cõsidera quod illa quæ duos habuit viros, etsi anus, etsi decrepita, etsi egẽs est, ecclesiæ stipes non meretur accipere. Dixi superius vt veras viduas honores sumptibus ecclesiæ. Et vidua quæ sic est honorãda, eligatur habens [non minus sexaginta annorum,] nisi iã est extinctus fomes libidinis, [quæ fuerit vnius viri vxor, id est, quæ non habuit nisi vnũ mariti, post mortem eius [habens testimonium in bonis operib⁹] scilicet [si filios enutriuit] quos habuerit: si pauperes [hospitio recepit, si sancto rum] prædicatorũ [pedes lauit,] quos tunc recipere periculosum fuit. Cũ fratres hospitio suscipiũtur, mos inoleuit apud plerosq; factos, vt pedes eorũ lauentur: & magna in hoc facto cõmendatio est humilitatis, ne dedignetur facere Christianus, quod prior fecit Christ⁹. Cũ enim
Ioan. 13. ad pedes fratris inclinatur corpus, etiã in corde ipso excitatur: vel si iam inerat, confirmatur ipsius humilitatis affectus. Et vidua est eligenda quæ testimonium habet hæc omnia fecisse, &
K [si tribulationem patientibus, id est, incarceratis vel quibuslibet afflictis bona quæ potuit subministrauit, atque vt breuiter concludam, [si omne opus bonum subsecuta est.] Et hæc talis pascatur alimentis ecclesiæ, & si vires habuerit, seruiat sacerdoti.

Adolescentiores autem viduas deuita. Cùm enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Simul autem & ociosi discunt circuire domos, non solùm ociosæ, sed & verbosæ & curiose loquentes quæ non oportet. Volo ergo iuniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare aduersario maledicti gratia. L *Iam enim quædam conuersæ sunt retrò post satanam. Si quis fidelis vel si qua fidelis habet viduas subministret illis, & non grauetur ecclesia, vt his quæ verè viduæ sunt, sufficiat.*

Dixi vt vidua eligatur non minus sexaginta annorum, nisi compressa est omnis lasciuia. Sed [adolescentiores viduas,] quarũ adhuc sanguis feruet, deuita ad ministerium ecclesię. Et quare Quia cùm] luxuriatæ fuerint, volũt nubere in Christo, id est, quia sępe cõtingit vt relicto proposito castitatis, per multos amatores luxurię tur, vel in luxu ciborum & delitiarũ versentur & post multam luxuriam velint nubere. i. copulari viris in Christo. i. per legitimas nuptias, quasi tunc nõ sit peccatũ nubere. ipsæ dico [habentes dãnationem] ęternã, [quia primam fidẽ irritam fecerunt. i. quia castitatem domino vouerunt & non reddiderunt: vouentibus videlicet virginitatem vel viduitatem, non solũ nubere, sed etiam velle nubere est dãnabile: ideo videlicet habent damnationem, quia primã fidem irritam fecerunt, etsi non nubendo, tamẽ volendo. Non quia ipsæ nuptiæ velut malũ dãnandæ iudicantur, sed dãnatur propositi fraus, dãnatur fracta voti fides: non dãnatur susceptio de bono inferiore, sed ruina à bono superiore. Nota. Postremo dãnantur tales, non quia coniugalẽ fidẽ posterius iniere, sed quia continentiæ primam fidẽ irritã fecerunt, volentes nubere. Voluntas enim quæ à proposito cecidit, dãnatur, siue subsequãtur nuptiæ, siue desint. Et ideo tenenda est in corde perseueranter voluntas boni propositi, ne quis vel quæ retrò aspiciat, & vxori Lot similis fiat. Quid enim fecit vxor Lot? Liberata est à Sodomis, & in via posita, retrò respexit. Vbi respexit, ibi permãsit. facta est statua salis, vt illius contẽplatione condiantur homines, cor habeant, & nõ sint fatui, nõ retrò respiciant, ne malũ exemplũ dantes, ipsi remaneant & alios condiant. [Simul autem & ociosæ] &c. Nec solum quæ diximus, faciunt prædictæ mulieres: sed cum illis malis addunt, quod sunt oci-

A ociosæ, nihil manibus operantes, & fiunt propter mẽtis vagationem etiã corpore instabiles, quia non stant in domibus suis, sed discunt, id est, assuescunt circuire sine rationabili causa domos alienas, quod religioni inimicum est. Nec solùm ociosæ sunt, sed & verbosæ, id est, abundãtes multiloquio fabularũ & inutilium sermonũ. Nec solum verbosæ, sed [& curiosæ. i. inuestigantes aliorũ facta, & negligẽtes sua, & studẽtes aliquid semper audire. Et sunt [loquentes ea quæ non oportet, id est, turpia & ad libidinem pertinẽtia, vel quolibet alia modo religioni cõtraria. Et quia quędam viduę postquàm deo cõtinentiã & religiosam cõuersationẽ promiserunt, talia mala faciunt, [ergo volo iuniores] viduas non continentiã vouere, quam seruare nõ possunt, sed [nubere, & filios procreare] legitimos, ne si quos ex fornicatiõe genuerint, extinguãt eos propter metum & verecundiã. & volo eas [esse matres familiâs.] Nubant, ne vagentur
B per alienas ædes: sed sub viris positæ, habeant frenum quo regãtur. Procreẽt filios, & sint matres familiarũ, vt nõ sint ociosæ, sed in nutritura filiorum & gubernatione familiarũ vtilibus occupentur actionibus. Bonũ est enim nubere, bonũ filios procreare, bonũ matres familiarum esse, & ideo faciant hæc bona, ne fortè cõmittãt supradicta mala. Hoc volo eas facere, & [nullam occasionẽ dare aduersario,] id est, infideli, [gratia maledicti,] id est, causa malę locutionis. Hoc est, nolo vt infideli qui nobis aduersatur, & cui magnũ est de nobis male loqui, dent vllã occasionẽ, vt possit aliquid maledicere de eis. & fortasse darent occasionẽ, sicut iam nõnullæ dedere: quia iam [conuersæ sunt quædã retrò] à bono continentiæ, quod proposuerunt, euntes [post satanã] qui retrò cesit & petijt. Hoc apostolus addidit, vt in his verbis eius intelligeremus eas quas nubere voluit, melius potuisse cõtinere quàm nubere, sed melius nubere quàm retroire post satanã, id est, ab excellenti illo vir-
C ginali vel viduali castitatis proposito, in posteriora respiciẽdo cadere & interire. Dixi vt iuniores nubant. Sed si aliquæ nubere volũt, procurent eas sui. Et hoc est: [Si quis fidelis, vel si qua fidelis habet viduas,] id est, viris orbatas sorores aut cõsanguineas, quæ aliqua linea generis ad eũ pertineant, [subministret illis necessaria, & nõ grauetur ab eis ecclesia, vt his quæ vere viduæ sunt]. i. omni auxilio destitutæ [sufficiat] alimẽta præbere. Hîc ostendit Apostolus quia & fideles sibi & aliis in posterũ necessaria prouidere debẽt, vt intelligeremus quod præcepit dominus nõ cogitandũ esse de crastino, non ad hoc fuisse præceptũ, vt nihil pecuniæ seruetur à sanctis, sed ne deo propter ista seruiatur, & propter inopiæ timorem iustitia deseratur.

Qui bene præsunt presbyteri dupli-
ci honore digni habeantur, maximè qui
laborant in verbo & doctrina. Dicit e-
Deut. 25. 1. Cor. 9. *nim scriptura: Non infrenabis os boui*
trituranti, & dignus est operarius mer-
cede sua. Aduersus presbyterum accu-
sationem noli recipere, nisi sub duobus
aut tribus testibus. D Matt. 10. Luc. 10.

De viduis ita fiat, vt hactenus ostendi. Sed de bonis presbyteris aliter, scilicet vt [qui bene præsunt] ecclesiæ, [habeãtur digni duplici honore,] vt in præsenti accipiant honorẽ stipẽdiorum à subditis suis, & in futuro à deo honorem gloriæ perennis, [maximè qui laborant in verbo scientibus, & in doctrina] nescientibus. i. qui monere student eos qui sciũt, & docere eos qui nesciunt. & cũ duplex honor, id est, gemina retributio talibus debeatur, de vno honore probo, quẽ illis debent subiecti in oblatione sumptuũ. Nam legis [scriptura dicit: Nõ infrenabis os boui trituranti,] id est, non prohibebis prędicatorẽ eibos ex ecclesia sumere. Et euangelij scriptura secundũ Lucam dicit, quia [dignus est Ibidem. operarius mercede sua,] id est, dignus est prædicator receptione sumptuũ. Ex euangelio enim Lucæ sumpsit Apostolus hanc sententiã, probãs authoritate sua. Dignus est operarius mer- E
cede sua, quia iam de mercede sunt operis ipsa alimẽta sustentationis, vt hic merces de labore prædicationis inchoetur, quæ illic de veritatis visione perficitur. Qua in re cõsiderãdũ, quòd vni nostro operi duæ mercedes debẽtur, vna in via, altera in patria: vna quæ nos in labore sustentat, altera quæ nos in resurrectione remunerat, quoniã digni honore duplici boni presbyteri sunt. Merces itaque quæ in præsenti recipitur, hoc in nobis debet agere, vt ad sequẽtẽ mercedem robustius tendamus: quia vnusquisq; verus prædicator non ideo prædicare debet, vt in hoc tẽpore mercedem recipiat, sed ideo mercedem recipere, vt prædicare subsistat. Quisquis enim ideo prædicat, vt hîc vel laudis vel muneris mercedẽ recipiat, æterna proculdubio mercede se priuat. Quisquis verò se vel ea quæ dicit, ideo placere hominibus appetit, vt dum placet quod dicitur, nõ ipse, sed dominus ametur, vel idcirco terrena stipẽdia in prædicatione cõ sequitur, ne à prædicationis voce per indigẽtiã F
lasset ur, huic proculdubio ad recipiendã mercedẽ nihil obstat in patria, quia sumptus sumpsit in via. Nam & homo dat in labore cibũ operario suo, vt laborare sufficiat, & post laborẽ reddit ei mercedem. Multo magis ergo deus operariũ suum dupliciter honorabit, id est, remunerabit. Et ideo non facilè recipias accusationem [aduersus presbyterũ,] quia nõ facile est accusanda tã alti nominis persona, [noli] cõtra eum [accusationẽ recipere, nisi sub duobus aut trib⁹ testibus,] id est, nisi accusator duos vel tres produxerit testes tam idoneos, vt accusatio sit sub eis, id est, vt ipsi testes sint accusatore superiores, vt vita eorũ non sit inferior vita accusantis. Testes enim (vt ait Isidorus) considerantur cõditione, natura & vita. Conditione, si liber, non seruus. Nam sæpe seruus metu dominantis testimoniũ supprimit veritatis. Natura, si vir, nõ fœmina. Nam variũ & mutabile semper fœmina. Vita, si innocẽs & integer actu. Nam si vita Aeneï. 4
bona defuerit, fide carebit. Non enim potest iustitia cum scelerato homine societatem habere. Duo autẽ sunt genera testium: aut dicẽtium id

Universidad de Deusto
Biblioteca

G quod viderunt, aut proferentiũ id quod audierunt. Duobus autem modis testes delinquunt, cùm aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt. Nam apud veteres non minoris erat culpæ veritatem tacere, quàm mendacium dicere.

Peccantes autem coram omnibus argue, vt & cæteri timorem habeant. Testor coram deo & Iesu Christo & electis angelis, vt hæc custodias, sine præiudicio nihil faciens, in alteram partem declinando.

Sic age erga presbyterum, vt dixi. Sed [peccantes argue coram omnibus, vt & cæteri] qui
Matt.18. peccare volebant [timorem habeant,] ne talia facere præsumant, Dominus dicit, si peccauerit in te frater tuus, corripe illum inter te & ipsum solum, & nunc Apostolus peccantes corã omnibus iubet argui. Sed nulla cõtrarietas est in his duob⁹ præceptis, quia aliquãdo corripiẽ
H dus est inter te & ipsum solũ, aliquando coram omnibus arguendus. Tunc enim secretò monẽdus est, quando peccauit in te. i. quando tu scis quia peccauit. Quia enim secretum fuit quãdo in te peccauit, secretum quære cùm corrigis quod peccauit. Nã si solus nosti quia peccauit in te, & eũ vis corã omnibus corrigere, non es corrector, sed proditor. Ergo illa corripienda sunt secretius, quæ peccãtur secretius: illa verò arguenda coram omnibus, quæ peccantur corã omnibus. Demum ad confirmationem obseruãtię cunctorum præceptorum subditur: [Testor coram deo.] Ac si dicatur: Deus est mihi testis quod animam meam liberaui, dicendo quę dicere debui, tu tibi caue ne pereas transgrediendo quæ iussi. & corã [Christo Iesu testor,] qui iudicabit: & coram [electis angelis,] qui separabunt malos à bonis. Testor [vt custodias hec]
Matt. 13. & 23. quæ nunc præcepi de accusatione presbyteri
I non leuiter suscipienda, & de manifesta correctione peccantium, vel etiam cætera præcepta per totam superius epistolam data, & inferius adhuc danda. Hæc custodias, [nihil] vnquã [faciẽs sine præiudicio. i. sine præmeditatione, an sit faciendum, an non faciendum, [declinando in alterã partem,] nisi in eam quã præmeditatã cognoueris iustam. Vel hæc custodias sine præiudicio, id est, sine reprehensione, nihil faciens declinando in alteram partem quam non iussi, id est, in partem sinistræ actionis. Vel hæc quæ dixi de accusatione presbyteri, custodias, nihil faciens sine præiudicio, id est, sine præexaminatione, & ab examinatione non declines in aliud quàm examinatio inuenit.

Manus citò nemini imposueris, neque cõmunicaueris peccatis alienis. Teipsum castum custodi. Noli adhuc aquã bibere, sed modico vino vtere, propter stomachum tuum & frequentes tuas infirmitates. Quorundam hominũ peccata manifesta sunt, præcedẽtia ad iudiciũ, quosdam autem & subsequuntur. Similiter K *& facta bona manifesta sunt, & quæ aliter se habent, abscondi non possunt.*

Quia tam grauiter tractanda est causa presbyteri, & ideo prius diligenter considera, quis sit ille quẽ ordinaueris presbyterum. Nõ enim facilè debet ordinari, qui non facilè potest ab ordine deponi: & idcirco [nemini citò imposueris manus] ordinando illum, sed diu proba illum anteà, quia in morãdo poteris vitam eius cognoscere: neque communicaueris] cõsentiẽdo [peccatis alienis,] si inconsiderate peccatorem ordinaueris. Qui enim indignum ordinat peccatis eius communicat. Et vt viles ab ordinatione posis expellere, [teipsum castum custodi.] Ac si dicatur: Qui indignos vis repellere, teipsum debes in vitę munditia custodire. Et qui alios iudicas, vide ne posis ab aliis de prauo actu iudicari: quisquis peccata caue, aliena, caue propria. Dico vt te custodias castum, L
& iam tamen [noli adhuc aquam bibere,] sicut prius cõsueueras, sed modico vino vtere,] quia modicè sumptum non nocet castitati. Et hoc præcipio [propter] dolentem ex longa abstinẽtia [stomachum tuũ] in quo sedes est infirmitatis: [&] propter [infirmitates tuas frequentes, id est, frequentur tibi venientes. Quia de castitate admonuit, hac occasione immoderatã abstinẽtiam prohibet, quã Timotheus inierat, & modicum vinum præcipit ob infirmitates sumendum, medici consilio magis quàm apostoli licet apostolus sit medicus spiritalis, & ne Timotheus imbecillitate superatus, nõ posset im- Prou.10.
plere prædicationis opus. Vix tamẽ etiam propter has necessitates vini potio cõceditur, quia vinum & adolescentia duplex incendium voluptatis. Sed stomachi dolor & frequẽs infirmitas in sancto Timotheo fomenta libidinum reprimebat. Apostolus itaque cum dilectum discipulum de institutendis ecclesiæ officiis admoneret, ne quos fortè ad sacros ordines inordinate prouecherit, dixit: Manus citò nemini imposueris, neque cõmunicaueris peccatis alienis
Teipsum castum custodi. Qui ad infirmitatem eius corporis protinus se conuertens, ait: Noli adhuc &c. vsque, tuas infirmitates. Statimque subiunxit, dicens: [Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium, quosdã & subsequuntur.] Et quid ad illud pertinet, quod ab infirmo bibi aquã prohibet, hoc quod de peccatis quorundã hominum manifestisque subiunxit, nisi quod interposita de eius infirmitate sententia ad hoc in extremo rediit quod superius dixit, manus citò nemini imposueris & cætera? Vt enim hæc eadem peccata quanta solicitudine refellenda essent offenderet, interposita contra iufirmitatis molestiam discretionis admonitiõe, protin⁹ intulit quod in aliis patescerent, & in aliis latерent dicens: Quorundã hominum &c. Similis interpositio reperitur in libro domini Iob, vbi de reprobis Iob.4.
dicitur: De mane vsque ad vesperam succidentur, & quia nullus intelligit, in æternum peribunt, statimque de electis additur, quia autem reliqui

A reliqui fuerint, auferentur ex eis iterúmq; mox de reprobis subiungitur, Morientur, & non in sapientia. Sed in aliis scripturarũ sanctarũ locis inueniuntur frequẽter huiusmodi interpositiones. Cùm ergo Timotheus, vel quilibet episcopus nemini debeat citò man⁹ imponere, ne peccatis alienis communicet, si peccatorem ordinauerit, subiungitur causa, cũ dicitur: Quorũdam hominũ peccata manifesta sunt, præcedẽtia ad iudicium, id est, quorundam peccata ita sunt aperta, vt eorum fama vel notitia prius veniat ad iudiciũ, id est, ad locũ in quo fit discussio personarum, quàm ipsi insames qui veniunt ad ordinandũ. Quosdam autem & subsequuntur ad iudicium peccata sua, quia tunc primum manifesta fiunt, cũ ordinandi discutiuntur. De quibusdam peccatis hoc intelligendũ est. Non enim omnia panduntur in illa discussione, sed aliquãdo latent plurima. Nec solũ peccata quędam ita manifesta sunt, & quædam in discussione, vel in conuersatione paulatim deteguntur, sed etiã quædam [bona facta similiter manifesta
B sunt,] præcedentia ad iudicium, vt non sit opus probandi ea esse bona: & quædam iterum esse bona, [quæ aliter se habent, id est, quæ non ita sunt manifesta, [non possunt abscondi] vel in ipsa discussione, & ideo probanda. Hieronymus: Quod dicit, istiusmodi est. Quidã tam libere & palàm peccant, vt prusquam eos videris, statim intelligas peccatores: alios autẽ qui callide occultant vitia sua, ex consequenti conuersatione cognoscimus. Similiter & bona apud aliquos in propatulo sunt, in aliis longo vsu discimus. Augustinus: Manifesta ea dicit, de quibus clarũ est quo animo fiant. Hæc præcedunt ad iudicium, quia si fuerit ista subsequutum iudicium, non est temerarium. Subsequũtur autẽ illa quæ occulta sunt, quia nec illa latebunt tẽpore suo. Sic & de bonis factis intelligendũ est. De manifestis ergo iudicemus, de occultis verò iudicium deo relinquamus: quia & ipsa abscondi non possunt, siue mala, siue bona, cùm tempus aduenerit quo manifestentur.
C

CAPVT VI.

Quicunque sunt sub iugo serui, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt: sed magis seruiant, quia fideles sunt & dilecti, qui beneficij participes sunt.

Quod de seruo Hebræo præcipitur, vt sex annis seruiat, septimo dimittatur liber gratis, ne serui Christiani hoc flagitarent à dominis suis, apostolica nunc authoritas iubet seruos dominis suis esse subditos, ne nomen domini & doctrina blasphemetur. Pseudo enim dicebãt, non licere seruos teneri nisi sex annis, vel potius neminem debere esse seruum alterius, sed omnes æqualiter esse liberos, quia omnes ex vno patre Adam descẽderant, & omnes Chri- D
stus redimendo liberauerat. Et horum prauæ persuasioni contradicit Apostolus, dicẽs Christianos seruos debere quibuscunque dominis, siue paganis, siue Christianis bene seruire: quia hoc præcepit Christus, cùm diceret, Reddite
quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Luc.20.
Et hoc est: [Serui] Christiani qui [sunt] grauati [sub iugo] infidelium dominorũ, [quicunque] sint illi serui, id est, etsi iusti, etsi sapientes sint, [dominos] tamẽ [suos arbitrentur dignos omni honore,] bene seruiendo illis, [ne] si seruire contempserint, [blasphemetur] à dominis eorum propter eos [nomen domini] quasi aliena inuadentis, [& doctrina] Christiana quasi prædicans iniusta, & contra legem mundanã decernens. Sic agant qui dominos habent infideles. Sed illi [qui habent fideles dominos, non] ideo quidẽ [contẽnant] seruire, sicut pseudo apostoli dogmatizabant, [quia sunt fratres, id est, dominis suis in Christo pares, quoniam vtiq; Christiani: [sed magis, id est, maiori affectione [seruiãt eis, quia fideles sunt, id est, participes sacra E
mentorũ ecclesiæ: [& dilecti] sunt à deo, [quia participes sunt eius bñficij] præsentis & futuri.

Hæc doce & exhortare. Si quis aliter docet, & non acquieuit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, & ei quæ secundum pietatem est doctrinæ, superbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum: ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui à veritate priuati sunt, existimantium quæstum esse pietatem.

Hæc quæ dixi de seruis, [doce] ignorãtes, [& exhortare] scientes. Et hoc age, [si quis aliter docet, id est, si quis prædicauerit cõmunẽ omnibus in Christo libertatẽ, dicens omnes debere liberos esse, tu e contrario tunc præcipe, id est, prædica, vt serui dominos suos omni honore dignos arbitrentur, & nõ cõtemnant eis seruire. Nã semper expedit quidẽ ista docere, sed tunc maximè quando peruersus quis aliter docet, prędicãs vt omnes sint liberi: [& nõ acquiescit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi,] dum ei obiicitur Christũ dixisse, Reddite Luc.20.
quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. & præcepisse Petro vt pro se & pro ipso Christo statere repertũ in ore piscis daret his qui tributũ exigebant. & itẽ dixisse, Discite à me quia Mat.17.
mitis sum. [&] non acquiescit [ei doctrinæ] nostræ,] quæ est secundum pietatem,] id est, quæ Matt.11.
non facit odiosam Christianitatẽ, docẽdo inoscere. Ille qui his & huiusmodi sermonib⁹ domini & huic doctrinæ non acquiescit, sed aliter docet [superbus est, id est, superbia, non ratio ducit eum. Superbus est, id est, nõ patiẽs vinci, & à sententia sua deflecti. Et quamus se sciolum putet, tamen [nihil sciens] est, [sed] est semper P

Universidad de Deusto
Biblioteca

G [circa quæstiones languens.i.inefficax & impeditus ad soluendũ, & ad veritatis indaginẽ peruenire nõ valens[&]similiter est lãguens circa [pugnas verborum,id est,circa repugnãtiã quę videtur esse in quibusdam scripturarum verbis licet sensus cõcordet,sicut est,Si vos filius liberauit,verè liberi eritis. & iterũ,Quicunque voluerit in vobis primus esse,erit omnium seruus Videntur enim hæc verba huic stulto repugnare,vt nos filius liberos faciat,& iterum sit seruꝰ qui voluerit esse primus, cũ primus inter nos maximè sit liber,si nos liberi sumus. Vel circa pugnas verborum languet,id est, circa disputationes, in quibus disputatores pugnant verbis inuicem.[Ex quibus]quęstionibus & verborũ pugnis[oriuntur inuidiæ]& contentiones blasphemiæ] & [suspiciones malæ:] quia propter verba pseudo apostolorũ libertatem huiusmodi prædicantium,hi qui seruos habent,inuidẽt Christiano nomini,& contendunt aduersus fideles, & blasphemant deũ quasi qui aliena sibi H tollit,& suspicantur male de nobis, quasi hanc libertatem finxissemus ad lucrũ. Et cõtra illos oriuntur inde [conflictationes hominum mẽte corruptorum .i. pseudo prædicatorum, quorũ intelligẽtia vel ratio errore corrupta est,ne possit inuiolatæ veritatis cognitionẽ habere in vera rerũ notitia. vel mẽte coruptorum, quia etsi caro eorum propter simulationẽ sanctitatis est integra, mens tamen interius delectatur immũdiciis libidinũ, & turpitudinibus vel amore pecuniarum.[Et qui priuati sunt à veritate,]quia etsi aliquando veritatẽ catholicæ doctrinæ aliquatenꝰ cognouerũt, propter errores quos mẽti suæ inseruerũt,cognitionem illam penitus amiserunt. Hominum dico[existimantium pietatem.i.dei cultum,[esse quæstum]temporaliũ rerum, quia pseudo putabant quod Christus esset colendus propter cõmoda præsentis vitæ I non futuræ: quoniam & ipsi propter acquisitionem præsentium lucrorum prædicabant:

Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur, his contenti simus.

Ipsi putant pietatẽ nostræ religionis esse quęstum emolumenti carnalis, & verum quidẽ est quòd Christiana[pietas est quęstus,]non tamẽ exiguus,vt temporalia tãtũ acquirat, vt ipsi putant,sed[magnus,id est,ęterna corporis & animæ bona cõquirens. Magnus quæstus est pietas cum sufficientia, id est, pietas cui sua parua sufficiunt, nec desiderat plus habere quàm necesse est. Hanc autem sufficientiam non indecẽter vult,quisquis eam vult,nec amplius vult. Alioquin non ipsam vult,&ideo nec decenter vult. Hanc optabat qui precabatur,dicens: Mẽdicitatem & diuitias ne dederis mihi: tribue tãtum victui meo necessaria. Hæc necessaria debent nobis sufficere, quia incongruũ est vt qui nihil huc attulimus, & nihil hinc portabimus, Prou.30.

multa hîc habere quæramus. [Nihil] videlicet K [intulimus in hunc mundum] quando nati sumus:& [haud,id est,non est [dubium quia nec auferre]hinc aliquid[possumus,]quando morientes de mũdo eximus. Nudus enim egreditur de matris vtero, & nudus migrat de mundo. Vnus ergo introitus est omnibus ad vitam, & Iob.1. similis exitus. Cur itaque alius in hac vita quę Nota rit fieri ditior alio ? vel cur diues contra pauperem inflatur, cùm vterque sine diuitiis venerit,& sine diuitiis abiturus sit? Non igitur diuitias multiplicare quæramus, quas hinc nobil cum portare non possumus:sed [habentes alimenta]quibus pascamur,[&]indumenta[quibus tegamur, his contenti simus,] nihil vltrà quærentes in hoc seculo, quia frigus & fames simplici vestitu & cibo expelli potest.

Nam qui volunt diutes fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorũ est cupiditas. Quam quidam appetentes, errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu autem ò homo dei hæc fuge. Sectare verò iustitiam, pietatẽ, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Certa bonum certamen fidei: apprehende vitam æternam, in quam vocatus es, & confessus bonam confessionem coram multis testibus.

Nobis apostolis quos cæteri debent imitari, sufficiunt alimenta & tegumenta, omnibusque Christianis sufficere debent. [Nam qui volũt diuites fieri,in tẽtationẽ incidũt.]Nõ dico qui M diuites sunt, sed qui volũt fieri diuites. Aliud enim est esse diuitẽ,aliud fieri velle diuitẽ. Hic cupiditas accusatur,non aurum,non argentum non diuitiæ. Diuiti præcipitur vt eroget, pauperi,ne desideret. Nũ qui volunt diuites fieri, etsi non fiant,ipsa tamen voluntate incidunt in tantationem, [& in laqueũ diaboli .i.in hoc vt cõsentiant suggestioni diaboli,amando diuitias quarum amorem ille suggerit, & illaqueantur ab eo per cõsensum iniquæ persuasionis, & per actionem prauitatis.& cadunt in[desideria multa inutilia & nociua,quia nihil prosunt,sed valde nocent. quæ ita nocent, vt mergant[homines in interitum]corporum [& perditionem,] animarum. Et rectè dixi quia per cupiditatẽ diuitiarum cadunt in multa desideria:nam[cupiditas est radix omnium malorum,id est,non est aliqua species mali, quæ non ex aliqua cupiditate aliquando procedat. Hac enim & primus Iſaie.14 angelus cecidit, qui vtiq; non amant pecuniã, Gene.3 sed propriam potestatem. Hac & primi hominꝫ nes deiecti sunt,qui non aurũ, sed inconcessam sibi diuinitatem superbè cupierunt. Plus enim volentes habere quàm acceperant, & quod

A acceperant amiserunt. Nam cũ initium omnis Eccle.10. peccati sit superbia, rectè malorum omnium radix esse dicitur cupiditas. Vel auaritia hoc loco generalis intelligitur, qua quisque appetit aliquid amplius quàm oportet, propter excellentiam suam & quendã propriæ rei amorem. Talis enim peruersitas mentis,competenter vocatur superbia vel cupiditas. Cum sit ergo specialis quædam cupiditas,quæ vsitatius amor pecuniæ dici potest, Apostolus nunc cupiditatẽ nominans, per speciem genus significauit, & vniuersalem cupiditatem intelligi voluit, dicẽs Radix omnium malorũ est cupiditas. Ipsa quippe latenter oritur in mente,sed peccatorum omnium punctiones patenter producit in opere Quas videlicet pũctiones ab hac radice surgentes,statim prædicator egregius insinuauit,subdens:[Quã quidam appetentes,errauerunt à fide & inseruerũt se doloribꝰ multis. Qui enim multos dolores dixit,quasi nascentes ex hac radice punctiones vel spinas innotuit. Quidã per cupiditatẽ errauerunt à fide, & inseruerunt se B doloribꝰ multis sicut illi qui propter dona principũ adorauerunt idola, & post etiam in hoc seculo viles omnibus effecti,multas miserias pertulerunt. Nunc quoq; multi per cupiditatẽ erran̄t à fide,quoniam auaritia est idolorũ seruitus & inserunt se doloribus multis,quoniam mens eorũ assidue pũgitur spinis solicitudinũ pro acquisitione vel cõseruatione diuitiarũ, & multiplici labore corpus illorũ atteritur. Illi per cupiditatẽ irrationabilẽ in tot mala decidunt. Sed [tu ô homo]ratione vtens,quia es]dei]nõ cupiditatis] fuge hæc] mala,si quando per aliquã delectationẽ humanæ fragilitatis apprehẽdere te voluerint. Hæc quidẽ fuge,sed[iustitiam sectare] vt nunquam obseruatio iustitiæ te posit effugere, sed semper per omnes vias actionum eius sequere. Sectare iustitiam:faciendo vnicuique quod ius exigit,non quod cupiditas. Et sectare [pietatem] vt egenti vel afflicto condescendas per compassionem,& ei clementer sub C uenias, prout necesse habuerit, & sine auaritia tribuas quod opus fuerit. Et sectare[fidẽ]vt credendo bona inuisilia, contemnas visibilia,quia qui verã fidem de deo & futura beatitudine habet,nõ curat hic cũ impiis in exilio fieri diues, nec pluris est ei mundus quam Deus. Sectare[charitatem] erga Deum & proximum, qua penitus caret auarus:quia nec deum diligit cui- Ioh.1.2 ius mandatum de dandis eleemosynis contemnit:nec proximũ diligere probatur, cui de suis operibus nihil impartitur. Tu verò vt charitatem sectari possis,adde,[patientiam,]qua perferas æquanimiter, quæ tibi à proximis inferẽtur,ne mordearis intrinsecus vllo dolore indignationis aduersus eos qui tibi hæc inferẽt,sed serenũ & tranquillum cor erga eos serues. Multa enim oportet te æquanimiter à proximis tolerare,si charitatem nõ vis frequenter amittere Et erga eos præcipuè, à quibus aduersa perferes, sectare[mansuetudinem]vt nihil asperitatis nihil amaritudinis illis rependas, sed mitis & tractabilis erga eos maneas. Cupidus autẽ neq; patienter aduersa tolerat,neque mansuetudinẽ erga quempiam seruat. Certa quoque.i.pugna pro anima tua in agone præsentis vitæ, vt coro D nam percipias in fine. Certa non malum certamen,sicut auari, qui certant alios superare diuitiis: vel sicut hæretici,qui certant fideles à fide separare: sed certa [bonum certamen fidei] vt benignè contendas fide & bonitate alios superare,& infideles fidei subiicere. Vel certamẽ fidei, id est, quod fides exigit, certa vt vel in martyrio, vel in agone iustitiæ, vel contra hostes fidei vel cõtra quælibet vitia pugnes assiduè. Et per victoriam huius certaminis[apprehende,] id est, vt quadam ad te prende [vitam æternam,] Quam debes viriliter apprehendere,quia[in]eam[vocatus es]à deo per euangelicam prædicationem, vel per propositum diuinæ voluntatis. & tu[confessus]es[bonam cõfessionem]fidei & iustitiæ[coram multis testibus]quãdo baptizatus es, siue quãdo in episcopum cõsecratus: ideóque fructũ huius cõfessionis,id est,vitam ęternam,nitere apprehendere.

Præcipio tibi coram deo qui viuificat omnia, & Christo Iesu, qui testimoniũ E *reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem: vt serues mandatum sine macula irreprehensibile, vsque in aduentũ domini nostri Iesu Christi, quem suis tẽporibus ostendet beatus & solus potens* Apo.17. *rex regum & dominus dominantium,* &.19. *qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest, cui gloria, honor & imperium sempiternum, Amen.* Ioan.1. 1.Ioan.4

Vt vitam æternam possis apprehendere, & bonã confessionem tuã seruare,[præcipio tibi coram deo qui viuificat omnia]quæ viuificantur: & coram Christo, qui in passione sua bonam confessionem reddidit, vt serues mandatum. Non enim vitam consequeris æternã, nisi F per eũ qui viuificat omnia, & ideo nunc illum præceptionis meæ testem adhibeo, vt ipse tibi vitam tribuat,si obedieris:nec bonã confessionem tuam seruabis, nisi imitando Christũ,qui sicut sub Pilato bonam confessionem dedit,ita & tu coram potestatibus huius seculi non timeas veritatem confiteri, & propterea coram Christo tibi præceptum trado. Deus pater viuificat omnia,non tamen sine filio:quia quæcũque ille facit,hæc & filius similiter facit. Et sicut pater suscitat mortuos & viuificat,sic & filius vult viuificat. Nec sine spiritu sancto agitur ista viuificatio,quia sicut idem filius ait,Spi Ioan.5. ritus est qui viuificat. Non solus pater, sed tota trinitas quæ vnus deus est, viuificat omnia. Ioa.6. Quod autem sequitur [& Christo Iesu,qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam cõfessionem]de filio propriè intelligitur: quia sub Pilato in forma serui solum filium nouimꝰ passum esse, non etiam patrem: vel spiritum sanctum. Tũ enim ipse filius bonum reddidit

Universidad de Deusto
Biblioteca

G testimonium, quia dixit se regem esse, quanuis sciret se inde morituru esse: & illud testimonium fuit bona confessio veritatis. Hoc testimonium & hanc confessionem reddidit ipse, Ioan. 18. quando respondit Pilato: Tu dicis quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit meam vocem. Sic & tu nullo metu tyrannorũ debes à confessione veritatis reticere. Itaq; præcipio tibi corã Supra. 2. deo qui est trinitas, & corã Christo, qui est mediator dei & hominum homo Christus Iesus, [vt mandatum] bene agendi & bene docendi, quod tibi trado, [serues sine macula] criminalis peccati, & serues illud [irreprehensibile, id est, vt non sit habile ad reprehendendum propter aliquam similitudinẽ inhonestatis. Et ita serues illud [vsque in aduẽtũ domini nostri Iesu Chri Matt. 24. sti,] de quo ipse dicit: Vigilate, quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit, id est, vsq; ad obitum tuũ. Vel in Timotheo præcipitur vnicuiq; rectori ecclesiæ, quia successurus est alius H post alium vsq; in nouissimum domini aduẽtũ, vt seruet sine macula criminis, & sine reprehẽsione inhonestæ similitudinis hoc mandatum. [Quem] dominum Christum, vel quem aduentum domini, [suis, id est, congruis & dispositis [tẽporibus ostendet, id est, palàm omnibus visibilem ponet deus trinitas, qui naturaliter in seipso, & ex seipso [beatus] est, quod nulli creaturæ cõgruit. Nulla enim creatura potest esse beata, nisi participatione beatitudinis sui creatoris. Ibidem. Qui [& solus potens] est, quia per seipsum naturaliter omnia potest. Creaturæ verò si quam habent potestatem, ab illo hanc occipiunt. Nõ est Roma. 13 enim potestas nisi à deo. Et ipse est [rex regũ,] quia sub eius imperio regnant omnes quicunq; regnant: [& est dominus dominantiũ,] quia illi seruiunt aut volentes, aut inuiti, quicunq; alius dominantur. Hæc (vt diximus) de tota trinitate dicuntur, quæ vnus est deus. [Qui solus habet immortalitatem,] quia solus est immutabilis. In omni enim mutabili natura, nonnulla mors est ipsa mutatio, quia facit aliquid in ea non esse qđ erat. Proinde & ipsa anima humana, quæ propterea dicitur immortalis, quia qualitercunque I secundum modum suum nunquã desinit viuere, habet tamẽ pro ipso suo modo quandã mortem suam. Quia si iuste viuebat & peccat, moritur iustitiæ. Si peccatrix erat & iustificatur, moritur peccato. Vt alias eius mutationes taceam, de quibus longum est disputare, & creaturarũ natura cælestium mori potuit, quia peccare potuit. Nam & angeli peccauerunt, atque dæmones facti sunt: & qui non peccauerunt, peccare potuerunt. Et cuicunq; rationali creaturæ præstatur vt peccare non possit, non est creaturæ proprium, sed dei gratiæ. Ac per hoc solus deus habet immortalitatem, qui non alicuius gratia, sed natura sua nec potuit, nec potest aliqua cõuersione mutari: nec potuit, nec poterit aliqua mutatione peccare. Qui [& lucem habitat inaccessibilem.] Sed si inaccessibilis est lux, in qua ipse manet, quomodo nobis dicitur, Accedite Psal. 33. ad eum & illuminamini? Sed inaccessibilis est viribus nostris, acceditur autẽ ad eum muneribus suis. Moyses enim accessit ad caliginem in K qua erat deus. Illa enim caligo lux ista est, quæ Exod. 19. hic dicitur inaccessibilis: quia & omnis etiã corporea lux, quæ præ nimietate charitatis nõ potest aspici, rectè caligo & inaccessibilis potest appellari. De hac caligine ad quam Moyses accessit, Dionysius ita scripsit: Diuina caligo est inaccessibile lumen, in quo habitare deus dicitur, & inuisibili eo existente propter superemineniẽ claritatẽ, & inaccessibili eodem per superexcellentiã supersessentialis luminum manationis. In hoc fit omnis scire deum & videre dignus, cum nõ videndo neque cognoscẽdo verè super visionẽ & cognitionẽ factus, hoc ipsum Psal. 138. cognoscẽs, quia post omnia est sensibilia & intelligibilia, & prophetice videns mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam. Inaccessibilis ergo dicitur lux ista, siue caligo quã deus inhabitat, propter superexcellentiam splendoris, in cuius visione caligat interior oculus rationalis creaturæ: quia L sicut idem Dionysius alibi de eo loquitur, educit super & verbum & intellectum, in obscuritatem super omne & verbum & intellectum superessentialiter supersessentialis superdiuinitatis, neque nomen eius, neq; verbum, sed super- Lucem inaccessibilem habitat. Ioan. 1. exaltatur. Ista exaltatio est illa lucis inaccessio. [Quem nullus hominũ vidit, sed nec videre potest] propter supereminentem claritatem quæ exuperat & reuerberat humanũ visum. Videri enim diuinitas humano visu nullo modo potest, sed eo visu videtur, quo iam qui viderint, nõ homines, sed vltra homines sunt. Scriptura quippè sacra omnes carnaliũ sectatores, humanitatis nomine solet notare. Vnde Corinthiis 1. Cor. 3. dictũ est: Cùm sit inter vos zelus & contentio, nónne carnales estis, & secundũ hominẽ ambulatis? Et paulò post: Nónne hoĩes estis? More enim suo Apostolus & hîc & ibi hoĩes vocauit, humana sapiẽtes: quia qui diuina sapiunt, supra homines sunt. Videbimus igitur deũ, si per cælestem cõuersationẽ supra homines esse meremur. [Cui sit gloria] in amplificatione fideliũ, & [honor] in assiduitate bonæ cõuersationis, & [imperiũ] in plenaria humilitate cordis eorum. M Imperium dico [sempiternum] vt ipse perenniter in bono corde eorũ regnet. Vel sine initio & sine fine, & sine mutabilitate est ei permanens in seipso naturaliter gloria & honor, nec nõ & imperium sempiternũ. quo voluntas eius æternaliter adimpletur. Non enim cœpit imperiũ habere, quando cœpit creaturas facere, sed ab æterno possidet imperium sempiternum. [Amen,] id est, fideliter dicta sunt hæc omnia.

Diuitibus huius seculi præcipe non sublimè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo qui præstat nobis omnia abundè ad fruendum, bene agere, diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere, comunicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam.

Superius

A Superius ostendit pericula, quæ contingunt his qui volunt fieri diuites, & ideo ne Timotheus de salute diuitum desperaret, ipsosq; deuitaret, docet eum qualiter eis viam salutis ostẽdat. [Diuitibus, inquit, huius seculi, id est, qui seculares habent diuitias, [præcipe nõ sublime, id est, nõ superbè [sapere.] Vbi notãdum valde est, quod humilitatis doctor memoriã diuitum faciens, nõ ait, Roga, sed præcipe: quia etsi impendenda est charitas vel pietas infirmitati, honor tamen nõ debetur elationi. Talibus ergo rectum quod dicitur, tanto rectius iubetur, quanto & in rebus transitoriis altitudine cogitationis intumescunt. Nihil enim tam timendum in Nota. di vitiis q̃ superbia. Non enim diuitias expauit Apostolus, sed morbũ diuitiarũ. Morbus autẽ diuitiarũ est superbia. Nã grandis est animus, qui inter diuitias isto morbo nõ tentatur. Magnus ergo est diues, qui nõ se ideo magnũ putat, quia diues est. Qui autẽ ideo se magnũ putat, superbus & egenus est. Præcipe, inquit, diuitibus huius seculi. Non adderet huius seculi, B nisi essent & alij diuites, qui nõ sunt huius secu- 1. Cor. 8. li. Ipsi sunt enim, quorum princeps & caput est ille, de quo dictũ est: Propter vos egenus factus est cùm dives esset, vt illius inopia diuites essetis. Paupertas enim Christi nõ pecuniam nobis attulit, sed iustitiam. Paupertas illius vnde? Quia mortalis effectus est. Ergo veræ diuitiæ immortalitas est. Ibi enim vera copia, vbi nulla indigẽtia. Qui ergo has habet diuitias, diues est, sed nõ huius seculi. Nec tamen & diuites huius seculi contẽpti sunt, sed eis ostenditur, quomodo veras possint habere diuitias. Præcipe, inquit, diuitibus huius seculi nõ sublimè sapere, id est, vt sublimitas non sit eis sapida & dulcis: [neq; sperare in incerto diuitiarũ, id est, vt non sperent in diuitiis, de quibus incertũ habent quandiu illas possideant, & quid sibi pro illis ventu rum sit. Sicut poma vel arbores habẽt suos vermes, ita diuitiæ suum vermen habent. Vermis diuitiarum est superbia. Ergo præcipitur diuitibus, non vt diuitias abiiciant, sed vt superbe C non sapiant. Vermis enim excluditur, vsus diuitiarum permittitur. Inde autem superbit dives, quia sperat in incerto diuitiarum. Nã si incerta diuitiarum prudenter attenderet, nunquam superbiret, sed semper timeret: & quãtò esset ditior, tantò fieret solicitior, etiã secundum hanc vitam. Multi enim pauperes in istis seculi perturbationibus securiores fuere. Multi autẽ propter suas diuitias quæsiti & comprehensi, atque cruciati vel interfecti sunt. Multi erant heri diuites, & venientibus latronibus atque cuncta auferentibus, euigilant pauperes: ergo non est sperãdum in incerto diuitiarum [sed in deo viuo.] Ne enim se spem perdidisse arbitrarentur, subiunctum est, sed in deo. In deo sperent, [qui præstat nobis abunde omnia ad fruendũ] tẽporalia & æterna. Sed magis ad fruendum æterna, ad vtendum temporalia. Temporalia tanquam viatoribus, æterna tanquam habitatoribus. Temporalia, vnde bona facimus: æterna, vnde boni efficiamur. Hoc ita debent facere diuites & [bene agere, id est, bonis operibus insudare, & [diuites fieri in bonis operibus,] vt repleantur diuitiis bonorum operum. Sperent in domino D qui dat omnia abundanter ad fruendum, id est, qui nobis erit omnia ad fruendum. Nã nõ mihi videtur dictum, qui dat nobis abundè omnia ad fruendum, nisi seipsum. Videtur enim esse aliud vti, aliud frui. Vtimur enim pro necessitate, frimur pro iucunditate. Ergo ista temporalia dat ad vtendum, se autem dat ad fruendum. Si igitur se, quare dictum est omnia, nisi iuxtà illud quod dictum est, vt sit deus omnia in omnibus? Diuites, inquit, fieri in operibus bonis, [facile 1. Cor. 15 tribuere.] Hoc prosint illis diuitiæ, ne sit ei difficultas tribuendi. Vult enim pauper, & nõ potest. Vult diues, & potest. Ergo, quia facile potest, facile tribuat indigentibus. Diuites enim debent [communicare] id est, bona sua sanctis pauperibus communia secum facere, & [thesaurizare sibi fundamentum bonum] id est, firmitatem perpetuæ stabilitatis [in futurũ] vbi sunt verè diuites, sed non huius seculi. Non enim, quia dico, vt facilè tribuant & communicent, E expoliare eos volo & inanes relinquere. Nam doceo lucrum, cùm dico vt thesaurizent sibi. Non vt diuitias perdant, moneo: sed quo eas præmittant, doceo. Præmittant thesauros suos in locum vbi est vera vita, vt ipsi postmodum sequentes, apprehendant eam: ne si hîc thesaurizauerint, decipiantur à falsitate huius vitæ, si- Luc. 16. cut ille diues purpuratus, qui Lazaro micas dare noluit: & ideo flammis postea traditus, impetrare guttam aquæ non potuit.

O Timothee, depositum custodi, deuitans profanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientiæ: quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Cùm plurima Timotheo Apostolus iniunxisset, post omnia iubet vt depositum, id est, cõmẽdatum sibi thesaurum scientiæ, videlicet acceptum à domino talentum bene custodiat, vt multiplicatum illud reddat: & idcirco nomine F proprio illũ vocat, vt vigilantiorẽ & attentiorẽ reddat ad seruandũ quod admonet. [O, inquit, Timothee, depositũ, id est, thesaurum sapiẽtiæ [custodi,] quem deus & ego tibi cõmendamus, ne quis illum tibi furetur per nouas inductiones verborum. Et ideo custodi illum, [deuitans nouitates vocum profanas, id est, quæ sunt extra religionẽ. Aliæ enim non sunt vitandæ quæ congruunt doctrinæ religionis, sicut ipsum nomen Christianorum, quod post ascensionẽ do- Act. 11. mini cœpit, quãdo primùm in Antiochia discipuli sunt appellati Christiani, res tamen ipsa & ante nomẽ erat. Et aduersus impietatẽ Arriano rum nouum nomen patres addiderunt, ὁμοούσιον, sed non rem nouam tali nomine signauerunt. Hoc enim vocatur ὁμοούσιον, quod est, Ego & pa Ioh. 10. ter vnum sumus, vnius videlicet eiusdémque substãtiæ. Nam si omnis nouitas profana esset, Ioh. 13. nec à domino diceretur, Mandatum nouum do vobis, nec testamentum appellaretur nouum. Sed profanæ sunt vocũ nouitates, quoties hæretici nouum quemlibet errorem inueniunt, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

G loqui cæteris præsumunt. Et huiusmodi nouitates deuita, si depositū vis custodire. [& oppositiones sciētię falsi nominis] caue. i. oppositiones quæ Christianę doctrinæ possunt obiici ex scientia hæreticorum, qui se scientes esse iactāt, cùm sint inscij, vel ex scientia seculari, quę falso nomine vocatur scientia, cū nomē eius verū sit ignorātia, siue error vel imperitia. Ex qua prædicationi euāgelicę multa opponūtur, sicuti est nō potuisse virginē parere, nec deum potuisse mori, nec mortuum resuscitare seipsum potuisse, & his similia, quę nobis ab imprudētia physicorū vel hæreticorum opponūtur. Sed huiusmodi oppositiones deuita, quæ veniūt ex sciētia, quæ falsò nominatur scientia: quia non est scientia, sed inscientia. [quam scientiam quidā promittentes] aliis se daturos, [exciderunt. i. ex toto ceciderunt in errores, eundo [circa fidem] semper & nūquam intus intrando. Nihil enim
H sic amant isti q̄ scientiam promittere, & fidem
Nota rerum verarum quas credere paruuli pręcipiūtur, velut imperitiam deridere. [Gratia tecū.] Ac si dicatur: Multa tibi per hui⁹ epistolę textū iniāxi, sed vthæc omnia custodire valeas, gratia dei sit tecum. i. cum viribus arbitrij tui manens & cooperans. [Amen. i. fideliter dicta sunt vniuersa quæ continentur in hac epistola. Nam sicut amen quod in fine orationis respondetur, totam confirmat orationē: sic amen quod in fine epistolæ scribitur confirmat epistolam.

Epistolæ primæ ad Timotheum finis.

PRAEFATIO IN EPISTOlam secundam ad Timotheum.

P Aulus Romę vinculis tentus, & iam de mundo transiturus, scribit iterum Timotheo infirmitatibus & aduersis fatigato vt constanter laboret in gratia Dei sibi credita, exhortans multis modis eū ad martyrium. Roborat eum cōtra falsos prædicatores, & instruit de regula omnis veritatis, & de his quæ futura
I sunt temporibus nouissimis, & de sua passione. Sicque incipit.

EPISTOLAE PAVLI SECVNDAE AD TImotheum,

CAPVT I.

Paulus apostol⁹ Iesu Christi per voluntatem dei, secūdum promissionem vitæ quæ est in Christo Iesu, Timotheo charissimo filio: gratia misericordia & pax à Deo patre & Christo Iesu domino nostro.

Timotheo scribit [Paulus qui est apostolus, id est, legatus [Christi Iesu,] quē misit saluator rex prędicare viā salutis, & est apostolus nō per suā vsurpationē, sed [per Dei patris volūtatē.] Est inquam apostolus .i. prædicare missus, [secūdum promissionem vitæ, quæ est in Christo Iesu .i. vt annunciet credentibus factam à Deo promissionem illius incorruptionis, quæ iam K
in Christo à mortuis resuscitato, quod scilicet deus promisit mēbris eam vitā, quæ iā est in capite. Et ille qui taliter est apostolus, scribit [Timotheo] non vili, sed [charissimo filio] in sanctitate & sapientia genito. Et huic filio sit [gratia. i. donū spiritus sancti, per quod sanctificetur quicquid gerit: & [misericordia,] qua misericorditer à peccatis & hostibus cunctisq; miseris liberetur: [& pax,] quā suis Christus reliquit in obseruatione fraternæ charitatis, quámq; daturus est illis in requie beatæ perennitatis. Et hęc sint illi [à deo patre,] qui nos creauit, & in filios adoptauit, [& à Christo Iesu domino nostro,] qui est rex & saluator & dominator noster.

Gratias ago deo meo, cui seruio à progenitoribus meis in cōscientia pura, quàm sine intermissione habeam tui memoriā L
in orationibus meis nocte ac die desiderans te videre, memor lachrymarū tuarum, vt gaudio implear, recordationem accipiens eius fidei, quæ est in te nō ficta, quæ & habitauit primùm in auia tua Loide & matre tua Eunice. Certus sum autem quòd & in te. Propter quam causam admoneo te, vt resuscites gratiā dei, quæ est in te per impositionē manuū mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis.

[Gratias ago de te deo meo, cui ego in conscientia pura seruio à progenitoribus meis. i. ab Abraam, Isaac & Iacob, cæterisq; sanctis patribus Hebrēis, à quibus exemplum accipio diuinę seruitutis. vel si de carnali patre & matre hoc M
intelligitur, ex quo ab his processi & intelligere cœpi, semp deo seruiui in cōscientia pura ab intentione mala. Nā etiam in persecutione quā zelo legis Christianos exercui, puram conscientiam habui, quia inde multum Deo me placere putaui, sicut ipse Christ⁹ eis prædixerat. Venit, Ioan. 16.
inquit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequiūse pręstare deo. Itaque semper conscientiæ puritatem. i. cordis mundam intentionē habens ab infamia, non cessо seruire deo. Cui nunc gratias ago quàm. i. quantū [habeam tui memoriam sine intermissione.] Hoc est, perpendens assidue quantum sim tui memor, gratias deo refero qui te talē fecit, vt sis dignus semper in memoria meæ mētis permanere. Vel secundum alios codices facilius legitur ita: Gratias ago deo cui seruio à progenitoribus in cōscientia pura, quod habeam sine intermissione memoriā tui, q̄ scilicet sis dignus propter meritum tuæ sanctitatis in corde meo semper esse. Hæc est sapiēs exhortatio ad meliora. Memoriā tui habeo sine intermissiōe [in orationib⁹ meis .i. nunquam intermitto tui memor esse, quotiescunque oro, vt pro te orem [nocte ac die.] Et ideo

A ideo te sic precib⁹ meis sic ītermisceo, quia sum [desiderans te videre,] vt aliquid solatium habeam in conspectu præsentiæ tuæ, qui tot malis afficior in hoc carcere. Videre inquā te desidero, [memor lachrymarum tuarum,] quas hubere fudisti, cùm te Ephesi relīquerē, quia nimis erat tibi durum non semper esse mecū. Et propterea te desidero videre, vt videns te quem tātum diligo [implear gaudio.] Magnū enim mihi gaudiū erit, si te adhuc videre potero priusquam moriar. Dixi quia memor lachrymarum tuarum. Et sum memor earū, [accipiens recordationem eius fidei, quæ est in te non ficta,] nō simulata, nec fictitia, sed vera bonis operibus ornata, quæ te monet vt fortiter agas, cum etiā
Iudi. 16. in fœminis firma fuerit, quoniam & [habitauit primum in auia tua Loide, & in matre tua Eunice.] pater enim tuus fuit gentilis. In illis habī tauit fides. sed & ego [certus sum, id est, pro certo nouī [quod & in te] habitet eadem fides, cuius exemplum ab illis accepisti, & ideo seruа di
B ligēter eam. [propter quam causam, id est, quia fidem à bonis parentibus velut hæreditario iure posīdes, & tam bonus hucusq; fuisti, vt non possis auferri de memoria cordis mei, [admoneo te vt resuscites gratiā dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum, id est, prædicādo exerceas officium episcopale, quod accepisti quando tibi manus in ordinatione tua imposui, quod quasi mortuū est in te timore martyrij. Gratia enim episcopatus admonet eū resuscitare, vt confidentius prædicet verbum dei, non timens terrenas potestates, nec erubescens se dicere seruum crucifixi & discipulum victi. Aliquantulū enim in hoc negligens & timidus fuerat factus, quoniam aduersis erat fatigatus. Sed auiæ & matris eius mētio præmittitur, quę mulieres fuerunt, & fidē constanter tenuerunt, cū adhuc recētior esset, pauciq; fideles essent, vt cogitet quia ipse qui vir est, & sub eis nutritus, multo magis nunc cum iam multitudo fidelium abundet, fidem & gratiam viriliter te-
C nere & prædicare debet. Moneo, inquit, vt resuscites gratiam dei, quæ metu tribulationum quodammodo cecidit in te. Quod potes & debes agere, quia [deus non dedit nobis spiritum timoris, sed spiritum virtutis,] id est, non dedit nobis spiritum qui faciat nos timere aduersitates huius seculi, sed qui nos faciat fortes contra aduersa omnia, vt per virtutem constantiæ semper vincamus timoris aduersitatem. Non accepimus spiritum timoris illius, de quo dicit do-
Matt. 10. minus: Nolite timere eos qui occīdunt corpus,
Ioan. 18. ne scilicet negemus eum illo timore, quo turbatus est Petrus: sed accepimus spiritū illius ti-
Act. 10 moris de quo subiūgit: Timete eum qui habet potestatem & corpus & animā perdere in gehennā. Maior quippe libertas est necessaria adversus tot & tantas tentationes, vt cum omnibus amoribus, terroribus, erroribus suis vincatur hic mundus. Hoc sanctorum martyria docuerunt, donante illo à quo perceperunt spiritum non timoris, quo persequētibus crederēt: sed virtutis [& dilectionis & sobrietatis,] quo cuncta minantia, cuncta mutātia, cruciantia cūcta superarent. Virtutis, vt contra aduersa fortes essent: dilectionis vt Deum super omnia di- D
ligerēt: sobrietatis, vt seculi cupiditatibus inebriari fugerent.

Noli itaque erubescere testimonium domini nostri, neque me vinctum eius, sed collabora euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit, & vocauit vocatione sua sancta, non secūdum opera nostra, sed secūdum propositum suum & gratiam quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia, manifestata est autem nūc per illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminauit autem vitam & incorruptionem per euangeliū E
in quo positus sum ego prædicator & apostolus & magister gentium. Ob quā causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, & certus sum quia potens est depositum meum seruare in illum diem.

Quoniam spiritū timoris non accepisti, sed virtutis & charitatis, [itaq; noli erubescere testimoniū domini nostri Iesu Christi. i. non solū timeas, sed etiā non erubescas prædicare Christum crucifixū, quia surrexit, & ideo gloria resurrectionis penitus excludit confusionem cruc is. Cùm ipse sit dominus noster, cui omnes seruire debemus, noli erubescere testimoniū eius, id est, non sit tibi verecundia hunc prædicare deum immortalem, qui pro omnibus in assumpta carne dignatus est ad horam gustare mortē, ne incidas in illam comminationem qua dixit, F
Qui me erubuerit & meos sermones, hūc filius Luc. 9.
hominis erubescet, cū venerit in maiestate sua. [neq; erubescas me vinctum eius,] quia nō est rubor confusionis pro iustitia pati vincula. Nō est in hac re quicquam verecundiæ, & ideo noli propter īsultationes infideliū erubescere me vinctū esse pro Christo, [sed collabora,] id est, mecū labora, [euangelio,] id est, profectui euāgelij [secundum virtutem Dei,] id est, à deo nobis datā, [qui nos] sanguine Christi [liberauit] à iugo diaboli, sicut antea sanguine agni filios Israël à potestate Pharaonis, & per euāgelicam prædicationem [vocauit] nos qui eramus auersi. Vocauit nos vocatione sua,] id est, sibi soli cōgrua. vocatione dico, [sancta,] id est, ad hoc spectante, vt nos sanctos faciat. Vocationem Apostolus duplicat, vt insinuet nos à deo vocatos p filium & apostolos. Vocauit inquā nos, & hoc [non secundum opera nostra,] quia nō fecerāmus opera pro quibus digni essemus ab eo vocari, sed potius damnari. sed ipse sine præcedētibus bonis operibus nostris misericorditer vocauit nos [secundum propositum suum. i. secūdum quod proposuerat nos per misericordiam

saluare

Universidad de Deusto
Biblioteca

G saluare quos posset per iustitiam damnare. & se
cundum [gratiam] suam vocauit nos, id est, se-
cundum gratuitam dei donationem [quæ data
est, id est, præuisa dari [nobis in Christo Iesu
ante tempora secularia, id est, antequam cœpis-
sent cum seculo ista tempora, quæ suis spatiis
voluuntur & transeunt. Nam ante seculum nõ
erat tempus, sed æuum: sed cum seculo (sicut di
ximus) exordium habuit tempus, quando cœ-
pit mutabilitas & vicissitudo diei & noctis. Et
in illo ætatis æuo, postquam mundus fieret, da-
ta est nobis in consilio diuinæ prouidentiæ per
Christum ista gratia. sed [nunc manifestata est]
in nostræ vocationis & saluationis cõpletione
[per illuminationẽ saluatoris nostri Iesu Chri-
sti, id est per illuminationem nouæ sciẽtiæ quã
saluator attulit, & qua nos illuminauit, aperiens
nobis sensum vt itelligeremus scripturas. [Qui
Luc. 24. destruxit &c. Hæc est illa gratia, quod scilicet
saluator [mortem quidem] nostram destruxit,
H [vitam autem & incorruptionem] sua resurre-
ctione] illuminauit, id est, clara luce manifesta-
uit, vt sit vita & incorruptio animæ & corpo-
ris, ad quam nos tendere voluit. Et hanc illumi
nationem fecit [per euangelium, id est, per ma-
nifestationem euangelij, in qua denudantur ea
quę in lege velabantur. [In quo] euangelio im-
mobilis [posit* sum ego prædicator, id est, præ-
co clamans, [& apostolus, id est, legatus potesta
tem habens, [& magister gentium, id est, quoti-
die gentes docens. [Ob quã causam, id est, quia
euangelium prædico, [etiam hęc] aduersa nunc
Romæ tanta [patior, sed non confundor, id est,
non erubesco in omnibus contumelijs & tor-
mentis quæ perfero, sciens quia per hæc gloriã
acquiro. Nam [scio cui credidi, id est, scio quis
sit cui fidem meam commisi, & certus sum quia
omnia potest, & [quia potens est depositum
meum seruare, id est, thesaurum meritorũ meo
rum quem illi occultè seruandum commenda-
ui. Ipse potẽs est & hoc preciosum iustitiæ meę
depositum seruare, differendo [in illum] nota-
I bilem iudicij [diẽ,] vt tunc illud mihi restituat,
& diuitias iustitiæ quas illi commendaui, red-
dat. Vsque in illum iudicij diem, de quo frequẽ
ter loquor & cogito, potest ille thesaurum spi-
ritualium diuitiarum mearum sibi commissum
custodire, vt tunc illum mihi copiosius reddat,
& magnis me diuitiis repleat.

Formam habens sanorum verborum, quæ à me audisti in fide & dilectione in Christo Iesu, bonum depositum custodi per spiritũ sanctum, qui habitat in nobis.

Christus seruabit depositum, quod ego illi
commendaui, & tu serua depositũ quod Chri-
stus tibi commendauit. Tu [habens formã ver-
borum sanorum, id est, regulam verborum in
quibus nihil est insaniæ, sed pura cordis sani-
tas, [quæ] non à quocunque magistro, sed [à me
audisti in fide & dilectione] quæ est [in Christo
Iesu,] id est, sicut Christus Iesus instituit, [cu-
stodi bonum depositum, id est, thesaurum sciẽ-
tiæ à Christo tibi commendatum, vel officium
tibi commissum, & custodi illud non per tuam
induſtriam, sed [per spiritum sanctum qui habi- K
tat in nobis, id est, in te sicut in me.

Scis hoc quòd auersi sunt à me omnes qui sunt in Asia, ex quibus est Phygelus & Hermogenes. Det misericordiã dominus Onesiphori domui, quia sæpe me refrigerauit, & catenam meam non erubuit: sed cùm Romam venisset, solicite me quæsiuit & inuenit. Det illi dominus inuenire misericordiam à domino in illa die. Et quanta Ephesi ministrauit mihi, tu melius nosti.

Idcirco opus est vt tu bonum depositum à
deo tibi vel à me commendatum diligenter cu
stodias, quia scis [quòd auersi sunt, id est, recef-
serunt [à me omnes qui in Asia sunt] ficti, à qui- L
bus maxime est tibi cauendum, ne furentur de-
positum tuum. Illi de Asia qui ficto corde fue-
rant cum Apostolo, simulantes se eius amicos,
reliquerunt eum, cum viderent ipsum in arcto
constitutum. Et istos ad hoc nunc commemo-
rat, vt Timotheus sibi caueat, ne & ipse simili-
ter ab eo se auertat. Omnes, inquit, auersi sunt
à me, non quidem omnes qui sunt in Asia, sed
omnes illi Asiani, [ex quibus est Phygelus &
Hermogenes, id est, qui tales sunt in Asia, qua-
les isti duo. Illi simulatores tandem se qui essent
detegentes, terga mihi dedere in faciem, sed nõ
ita fecit Onesiphorus, vel familia eius. Onesi-
phori beneficia commemorantur, vt & Timo-
theus hunc imitetur, ipsique gratiam reddat, &
in eo confidat, quoniam Ephesianus vel Asia-
nus est. Qui cum ad imperatorem, vtpote qui
nobilissimus erat, magnęque dignitatis, seu pro
qualibet alia causa Romam venisset, requisiuit
vbi esset Apostolus: & cum didicisset illum esse
in carcere, non est dedignatus venire ad illum, M
sed consolatus est illum, & præbuit illi quæ ne-
cessaria erant. Et hoc est quod Apostolus pro
magno commemorat. Et quia misericordes mi Matt. 5.
sericordiam consequentur, misericordiam illi à
domino retribui precatur. [Det, inquit, miseri-
cordiam dominus domui, id est, familiæ Onesi-
phori, quia] non solum ipse sed & familia quæ
cum ipso venit, [sæpe me refrigerauit] suo col-
loquio & consolatione, ac pœnarum mearum
mitigatione, & bonorum suorum ministratio-
ne: [& catenam meam non erubuit,] sicut præ-
dicti simulatores, qui auersi sunt à me. [sed cum
venisset Romam, solicitè me quæsiuit, vt opem
mihi ferret, [& inuenit.] Hic ostenditur quia fi
deles qui sunt in carcere vel in infirmitate, vel
alicubi in afflictione tenentur aliqua necessita-
te, solicite debent ab his qui misericordiam à
deo expectant, inquiri & refrigerari. [Det illi,
id est, Onesiphoro qui tam misericors in me
fuit, [dominus Christus iuenire misericordiã]
à deo patre [in illa die] iudicij, de qua sæpius co
gito. Det illi dominus inuenire misericordiam Genes. 19.
[à domino.] Tale est illud quod in genesi le-
gitur: Pluit dominus super Sodomam ignem &
sulfur

A sulfur à domino. Hæc quę dixit, fecit mihi Ro-
mæ Onesiphorus. [Et quanta ipse mihi Ephe-
si ministrauit tu melius nosti] quã ista quæ scri-
bo, quoniam illa vidisti.

CAPVT II.

Tv ergo fili mi, confortare in gratia quæ est in Christo Iesu: & quæ audisti à me per multos testes, hæc commenda fidelibus homini bus, qui idonei erunt & alios docere. Labora sicut bonus miles Christi Iesu. Nemo militans Deo, implicat se negociis secularibus, vt ei placeat cui se probauit.
B *Nam qui certat in agone, nõ coronabi-*
tur nisi qui legitime certauerit. Laborãtem agricolã oportet primũ de fructibus accipere. Intellige quæ dico. Dabit enim tibi dominus in omnibus intellectum.

Quandoquidẽ Onesiphorus aliis recedenti
bus me quæsiuit, & multa mihi non solum Ro-
mæ, sed Ephesi ministrauit, [ergo tu fili mi]
exemplo illius [confortare.] Tu, quasi dicatur:
Tu confortare quoniam alij defecerunt. Con-
fortare [in gratia quæ est in Christo,] vt nõ so-
lum in ea maneas, sed etiã robustior fias in ipsa
quotidie ad bona facienda & prædicãda, & ma
la per patientiam superanda. Et verba [quæ au-
disti à me per multos testes .i. per multorũ testi
monia prophetarũ confirmata, [hæc cõmenda
fidelibus. Vel per multos testes hęc cõmẽda fi-
delibus .i. coadiutores tibi constitue, per quos
ista quæ te docui cõmendes fidelibus .i. sanę fi-
dei [hominibus .i. sine fraude fideliter agẽtibus,
qui vita & scientia & facũdia [erunt idonei etiã
C alios docere,] sicut ipsi docentur à te vel à tuis
adiutoribus. Ita enim multiplicabitur doctrina
virtutis, & crescet religio. Cõmenda hæc fide-
libus. Et in huiusmodi exercitiis [labora sicut
bonus miles Christi Iesu.] Et vt more strenui
militis Christi positis agere, audi qualiter agat
quis talis miles: [Nemo militans deo, implicat
se negociis secularib*,] quia nemo potest duo-
bus dominis seruire .i. Deo & seculo. Clericus
hac sententia tenetur. Si enim nõ contentus sti
pendijs, quę de altari domino iubẽte consequi-
tur, exerceat mercimonia intercessiones vendit,
viduarum munera libẽter accipit, hic negocia-
tor magis potest videri quàm clericus. Multo
minus autẽ licet monacho, vt sit negociator se-
cularium mercimoniorũ, vel implicatus curis
secularibus. Itaque diffinitio boni militis Chri
sti est, quia soli deo qui diuidi non potest, totus
militans, nõ implicat se negocijs secularibus. i.
nõ se inuoluit propter terrena lucra curis & a-
ctionibus seculi sciens ibi multos peccatorũ la-
queos abscõdi, vt solis diuinis libere vacans, ei
placeat cui se probauit. i. deuouit. Et verè bon*
miles prẽter regis sui militiam nihil debet age-
re, si cidẽ regi vult placere, sub cuius signis de- D
creuit militare: quia agonista qui coronã appe-
tit, agonẽ suũ debet legitime perficere. Et hoc
est: [Nam qui certat in agone. i. qui cũ aduersa-
rio cõfligit in certamine, [non coronatur .i. nõ
consequitur victoris præmium, nisi legitimè. i.
prout lex agonis postulat, [certauerit.] Sic &
athleta Christi qui cũ diabolo pugnat in agone
præsentis vitæ, non percipiet coronam æternæ
gloriæ, nisi victor fuerit secundum legem Chri
stianæ pugnæ. Delectat igitur mentem magni-
tudo pręmiorũ, sed nõ deterreat certamẽ labo-
rũ: quia ad magna præmia peruenire nõ potest,
nisi per magnos labores. Et profectus fidelium
sine tẽtatione nõ prouenit, nec sibi quicquã in-
notescit nisi probationis examine. Nec coro-
nabitur nisi vicerit, neque vincet nisi certaue-
rit, nec certabit nisi inimicum habens & tenta-
tioni resistens. Prosunt ergo iustis labores cer-
taminum, quia per hos merẽtur coronari. Dixi
quia miles dei non implicatur negociis secula- E
ribus, nec iustus certator transgreditur legem
certaminis, sed tamẽ [laborantem agricolam. i.
prædicatorem [oportet primũ. i. ante alios [ac-
cipere de fructibus] agri in quo laborat. i. de car
nalibus bonis ecclesiæ. Timotheus iste exẽplo
Apostoli labore manuum suarũ volebat viuere,
& ab eis quibus verbum salutis prædicabat, ni-
hil accipere. Vnde & penuriam multam patie-
batur, quia infirmus erat, & labori manuum va
care nõ poterat. Admonet ergo eum sub specie
agricolæ, vt de agro quẽ colit, fructum quo su-
stentetur, non spernat accipere. Itaque quoniã
sciebat illum corpore infirmum, nec in opere
corporali posse laborare, dicit illi quod miles
dei secularibus negociis se nõ implicat, ne for-
te cùm indigeret victu quotidiano, vellet ab eis
quibus euãgelium ministrabat, aliqua sibi ne-
gocia quærere, quibus animi eius implicaretur
intentio. Aliud est enim, corpore laborare ani-
mo libero, sicut opifex potest, si non sit fraudu-
lentus, aut auarus & priuatæ rei auidus: aliud F
autem ipsum animũ occupare curis colligendę
sine corporis labore pecunię, sicut vel negocia-
tores, vel procuratores, vel cõductores faciunt.
Cura videlicet præsunt, non manibus operan-
tur: ideoque ipsum animum occupant habendi
solicitudine. Timotheum ergo ne in talia inci-
deret, quia per infirmitatem corporis operari
manibus non poterat, sic exhortatur & conso-
latur: Labora, inquit, sicut bonus miles, &c. vs-
que, nisi legitime certauerit. Hinc, ne ille angu- Luc. 16
stias pateretur, dicens: Fodere non valeo, men-
dicare erubesco, adiunxit statim, Laborantem
agricolam oportet primum de fructibus perci-
pere, secũdum id quod ad Corinthios dixerat: 1 Cor. 9.
Quis plantat vineam & de fructu eius non edit?
Fecit itaque securum, nõ ad hoc vt euãgelium
venderet, sed tamẽ vt ab eis quibus euãgelium
ministrabat, & quos tanquam vineam vel agrũ
excolebat, huic vitę necessaria (quæ sibi suis ma
nibus exhibere non valebat) sumeret. Laborã-
tem agricolam oportet primũ de fructibus &c.
id est, ille qui laborat in verbo prædicationis &
regimine ecclesiæ, debet sicut primus est, ex bo
nis ecclesiæ primus sumere, & sic cęteris distri-
buere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G buere. [Intellige, id est, discerne [quæ dico, [etsi videar contrarius esse, & contra in quod ipse facio, dicere. Tu enim infirmus es, ideo debes accipere: ego verò si acciperem, scandalum generarem. Et bene poteris hæc ita intelligere, quia [dominus tibi intellectum dabit] non solum in his, sed & [in omnibus.

Memor esto, Iesum Christum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secundum euangelium meum, in quo laboro vsque ad vincula quasi male operans, sed verbum dei non est alligatum.

Vel legitime certâdo tẽdas ad coronâ, [memor esto Iesum Christũ resurrexisse à mortuis, id est, sedula meditatione in animo tuo reuolue Christũ per laborẽ passionis peruenisse ad gloriâ resurrectionis, tẽque similiter opportuno tẽ
H pore ad gloriâ resurrecturũ, si nunc pro eius nomine nõ respueris amaritudines passionum. Fides resurrectionis Christi eos distinguet à paganis & Iudæis, quia illi credunt esse eũ crucifixum, nos autẽ credimus eũ die tertia resurrexisse. Libẽter enim credunt crucis contumeliâ, sed cõfiteri nolunt resurrectionis gloriâ, ideóque perpetuâ sustinebũt ignominiâ. Nos verò post crucẽ & sepulturâ alacriter confitemur resurrectionis gloriâ, vt eius exẽplo per certamina spiritualiũ bellorũ accipere mereamur perennem victoriæ coronâ. Qui est [ex semine Dauid,] quia incorrupta eius genitrix verâ de stirpe Dauid duxit carnis originẽ. Nam filius dei, per quẽ facti sumus, & filius hominis per assumptionẽ carnis factus est, vt moreretur propter delicta nostra, & resurgeret propter iustificatio nẽ nostrã. Et hoc [secundũ euãgelium meum,] quia secundũ authenticã veritatẽ meæ prædica
Roms. 4. tionis asseritur Christus, & ex stirpe Dauid incarnatus esse & post mortem resurrexisse, licet
I peruersi negent. [In quo euangelio laboro vsq; ad vincula,] & tu similiter agere debes. Laboro vsq; ad vincula in euangelio, quoniam vniuersos præcedentes labores & ad vltimum vincula patior in euãgelica prædicatione, habitus [quasi male operans.] Et ego quidem in corpore meo vincula, porto [sed verbum dei non est alligatum, [quoniam libere procedit ex ore meo: nec solum præsentes sermonibus instruo, sed & absentes epistolis confirmo. Quia ego ligari possum ab eis qui veritati contradicunt, non ipsa veritas quam loquor. Sic & tu in illis pœnis nõ debes à prædicatione veritatis cessare.

Ideo omnia sustineo propter electos, vt & ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Iesu, cum gloria cæleſti. Fidelis sermo. Nam si commortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & conregnabimus: si negauerimus, & ille negabit nos: si non credimus, ille fidelis permanet, negare seipsum non potest. Hæc commone, testificans coram domino.

Dixi quia verbum dei non potest alligari. Et K
[ideo. i. quia cohiberi nõ possum à prædicatione veritatis, [sustineo libẽter omnia] mala, quæ mihi pro hac re inferũtur, & hoc facio [propter electos,] quia his qui ad vitã prædestinati sunt, valde proficit quod nulla me pœnarũ acerbitas ab instantia prædicationis frãgit. Vel quia sum memor resurrexisse, ideo sustineo patienter oĩa propter electos exẽplo mei informandos [vt & ipsi] quẽadmodũ ego sustinẽtes, [cõsequantur veram salutẽ, quæ est in Christo Iesu,] & cõsequãtur eam [cum gloria cælesti,] vt simul accipiant & salutem æternã & cælestem gloriã. Et iste [sermo] de consequutione salutis & gloriæ eorũ, quos deus in prædestinatione sua iam elegit, [fidelis est, id est, verax & nihil fallaciæ habens. Et verè fideliter iste sermo complebitur. [Nam si cõmortui sumus, id est, si cum Christo mortui sumus, hoc est, si imitatione mortis eius mortificati sumus in baptismo vitiis, vt vltrà iã
nõ viuamus in eis: [& conueniemus. i. etiã cum L
illo viuemus in æterna beatitudine. [Et si sustinemus] aduersa pro eius nomine, sicut ille sustinuit pro nostra salute, tunc [& conregnabimus, id est, cũ illo regnabimus participes regni eius. si verò [negauerimus] illum metu passionũ, [& ille negabit nos] in futuro iudicio, dicens: Nescio vos vnde sitis. recedite à me operarij iniquitatis. Hoc est enim quod ipse minatus est, dicẽs: Qui negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo. Et [si nõ credimus] de illo quæ credenda sunt, [ille permanet fidelis, id est, verax in his quæ de seipso locutus est, & [nõ potest negare seipsum.] De qua re Dionysius Areopagita sic argumẽtatur: Suimet negatio, casus veritatis est. Veritas autem ὄν est. & veritas casus non ὄν. ὄν. verò interpretatur, existens, vel qui est. Si igitur veritas ὄν est, negatióque veritatis non ὄν, οὐ]σι casus, ex onte cadere. Deus cadere nõ potest, & nõ esse non ὄν. Tanquã si quis dixerit, nõ posse nõ potest, & nescire secũdũ priationẽ nescit. Hęc ex dictis Dionysij. Si ergo deus nõ potest negare se, & nõ potest mentiri vel aliquid iniustum facere, quomodo est omnipotens, nisi quia hæc vel his similia posse, nõ est potẽtia, sed impotentia? Nã qui talia potest, quod sibi nõ expedit potest, & qđ nõ debet potest. Quę quãto magis potest, tãto magis aduersitas & peruersitas possunt in illũ, & ipse minus cõtra illas. Qui ergo sic potest, non potentia potest, sed impotentia. Sed deus inde vere est omnipotẽs quia nihil potest per impotentiã, & nihil potest cõtra eum aliquid. Rectè itaq; de omnipotẽte dictum est, quia negare seipsum nõ potest. Nã & de Iudæis legim⁹ quod propterea nõ poterãt credere, quia dixit Isaias, Excæcauit oculos eorũ & indurauit cor eorũ. Sic autẽ dictum est, non poterant, vbi intelligẽdum est quod nolebant, sicut & de deo nunc dicitur, quia negare seipsum nõ potest. Sicut ergo quod dominus seipsum negare non potest, laus est voluntatis diuinæ, ita quod illi nõ poterãt credere, culpa est voluntatis humanæ. [Hęc commone] attendere & seruare, [testificans, id est, vt idoneus testis affirmans ea [coram domino, id est, in oculis dei qui nos præsens aspicit.

Noli

A *Noli contendere verbis. Ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Solicitè autem cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, rectè tractantem verbum veritatis.*

Hucusq; dedit rationes, cur esse debeat constans in prędicatione. Et ne ipse studio constãtiæ vellet cõtentionibus more garrulorum deseruire, [noli,] inquit, [verbis cõtendere.] Non ait, noli rationibus contendere, quia hoc bonũ est: sed, noli contendere verbis, vbi procax garrulitas est. Ideo noli verbis contẽdere, quia [ad nihil est vtile [sic cõtendere. i. ad nihil valet huiusmodi contentio, [nisi ad subuersionem audientiũ.] Auditores enim per hanc subuertuntur, putantes aduersarios habere aliquam rationabilem causam, dum sic eos clamantes attendũt. Litigiosa verba desere, & aduersarios tuos
B bonis operib⁹ vince. Et hoc est: [Solicitè cura teipsum exhibere deo probabilẽ,] id est, laudabilẽ, vt scilicet te talẽ dei oculis exhibeas, quatenus ipse te approbet. Et exhibe te [operariũ inconfusibilem,] vel secũdum alios codices irreprehensibilem, quod idẽ significat. Ex reprehensione enim nascitur confusio illi qui reprehenditur: & qui non potest reprehendi, nõ cõfunditur. Exhibe te ergo operarium inconfusibilem. i. irreprehensibilem. i. talem te fac in cũctis operibus tuis, vt in nullo eorũ sustineas cõfusionem verecundiæ, nec reprehendi possis in aliquo, nec quisquam improperare tibi valeat quid dignũ confusione. Et exhibe te [rectè tra-
Mat. 7. ctantem verbum veritatis,] vt neque sanctum
des canibus, nec margaritas porcis, sed (prout oportuerit) secundum qualitatem vniuscuiusq; personæ verbum dei annuncies, & nihil prauæ intelligentiæ admisceas. Hæretici enim nõ recte, sed peruersè tractant verbum veritatis, quia
C re, De quorum doctrinis subditur:

Profana autem & vanaloquia deuita. Multum enim proficiũt ad impietatem, & sermo eorum vt cancer serpit. Ex quibus est Hymenæus & Philetus, qui à veritate exciderunt, dicẽtes resurrectionem iam factam, & subuertunt quorundam fidem. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc: Cognouit dominus qui sunt eius, & discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen domini.

Verbum veritatis (vt dixi) rectè tracta. Sed [profana. i. verba hæreticorum aliena à pietatis religione, [& vaniloquia] eorũ. i. dicta ipsorum quę vacua sunt ad omni vtilitate, [deuita.] Et quare? Quia si audita fuerint, [proficiẽt multum ad impietatem] perfidię roborandâ & augmẽtandam, dum destruunt fidei pietatẽ. [& D
sermo eorum serpit vt cãcer, id est, magis ac magis occupat & deuorat ac maculat mentes, in quibus radicare cœperit, sicut morbus qui dicitur cancer, latius semper occupat, & fœdat ac deuorat illam partem corporis in qua nascitur, vel sicut piscis qui dicitur cancer, non in antè, sed retrò tendit, sic sermo eorum nõ auditores suos ad deũ ducit, sed à deo retrahit, & apostatare facit. [Ex quibus] sic loquentibus [est Hy- Ioan. 8.
menæus & socius eius Philetus, qui à veritate] fidei in qua positi fuerant, [exciderunt,] imitãtes diabolum, qui in veritate non stetit, [dicentes iam esse factam resurrectionẽ] in eorũ cordibus, qui crediderunt, nec aliam amplius futuram. & talibus dictis [subuertunt quorundam fidem,] vt non credant corporum resurrectionem. Omnes enim sectæ, quæ se aliquam religionem huminibus inserere præsumpserunt, non negauerunt istam mentium resurrectionẽ, ne diceretur eis: Si non resurgit anima, quare mihi loqueris? Quid in me facere vis? Si non fa
cis ex deteriore meliorẽ, quare mihi loqueris? E
Si non facis ex iniquo iustũ, quare mihi loqueris? Si autem facis ex iniquo iustum, ex impio pium, ex stulto sapientem, fateris resurgere animam meam, si tibi obtẽperauero, si tibi credidero. Volentes ergo credi sibi omnes qui instituerunt alicuius etiam falsæ religionis sectam, negare istam resurrectionem mendacio nõ potuerunt. Omnes de ista consenserunt, sed multi carnis resurrectionem negauerunt. Dixerũt in fide iam factam esse resurrectionem. Attendẽtes enim verba quæ assidue dicit Apostolus, quia & mortui sumus cum Christo, & resurreximus cũ eo, nec intelligentes quare ista dicantur, arbitrati sunt iam factã esse resurrectionẽ, nec vllam vlterius in fine temporũ esse sperandam. Et talibus nunc resistit idẽ Apostolus. Ex quibus, inquit, est Hymenæus & Philetus, qui
à veritate exciderunt, dicentes resurrectionem iam factam esse, & subuertunt quorundam fidẽ, Iam factam esse resurectionem dicebant, sed eo modo, vt non speraretur alia: & reprehẽdebant F
homines qui sperabant resurrectionem carnis, velut iam resurrectio quæ promissa erat, credẽdo impleretur in mente. Subuertunt, inquit, fidem quorundam. Et quasi diceretur ei, & quis eis potest resistere, subiecit statim: [Sed firmum fundamentum Dei stat.] Fides quorundam infirmantium & ad electorum sortem non pertinentium subuertitur ab hæreticis, sed firmum fundamentum dei, id est, firma fides quam deus per spiritum sanctũ in cordibus electorum suorum fundauit, stat. i. nullatenus subuerti vel inclinari potest, [habẽs hoc signaculũ. i. hãc vel- al. solida-
ut sigilli impressionem, quia scilicet [cognouit uit.
dominus qui sunt eius, & discedat ab iniquitate quicunque nomen domini nominat,] Hoc signaculum cordi suo impressum bonus habet. i. hanc cogitationẽ suæ mẽti firmiter infixam, vt apud se dicat: Quid mihi prodesset, si exterius simulare esse iustum vel fidelem, & interius nequam essẽ? Nihil. Quia qui corda omnium inspicit, ipse nouit qui sunt eius. Ideóque veraciter in oculis ei⁹ studeo fidelis vel iust⁹ apparere,

vt possim

Universidad de Deusto
Biblioteca

G vt possim ad eorum sortem qui sunt eius, pertinere. Talis cogitatio est diuini sigilli impressio. Per hoc etiam hæreses & omnia saluti contraria deuitat, quia scit debere discedere ab iniquitate omnes qui dominum inuocant. Hæc itaq; sigilli impressio, qua distinguũtur à cæteris qui subuertuntur, est in fundamento dei firmo, id est, in robusta fide electorum dei, quia nouit dominus qui ad eius hæreditatem pertineant: & aliis recedentibus à fide, illi qui prædestinati sunt, non possunt recedere: vel si recesserint, necesse est eos redire. Nec moueat quod sæpe diabolus seducit etiã illos, qui regenerati, in Christo iam vias ingrediuntur dei, quia nouit dominus qui sunt eius. Ex his in ęternam damnationem neminem ille seducit. Sic eos nouit dominus vt, quem nihil lateț etiam futurorum. Nam sunt etiam quidã ex eorum numero, qui adhuc nequiter viuunt, aut etiam in hæresibus vel in gẽtilium superstitionibus iacẽt, & tamen etiam
H illic nouit dominus qui sunt eius. Nanque in illa ineffabili præscientia Dei, multi qui foris videtur intus sunt: & multi qui intus videntur foris sunt. Et ne quis diceret, non curo amplius quid faciam, quia securus sum quod si dominus me nouit esse suum non potero perire. & ecõtrario, si nouit me suum non esse, non potero ad salutem peruenire, subiungitur vtilis admonitio, vt discedat ab iniquitate omnis qui nouit nomen domini. Liberum enim arbitrium dedit nobis dominus, vt arbitrio propriæ voluntatis recedamus ab iniquitate, & simus ex illis quos ipse nouit suos esse: vel permaneamus in iniquitate, & simus ex illis quos nouit ad se non pertinere. Nam & hoc est illud signaculum, quod fundamento nostrę fidei apparebit impressum, si propria spõte recesserimus ab iniquitate. Ab iniquis enim recedere nõ possumus, quia mixta est palea tritico donec area ventiletur. Mira comparatio. Nam ecce in ipsa area triticum recedit à palea cum expoliatur, & non recedit ab
I area cum trituratur. Quando autẽ omnino seNota. parabitur? cum venerit ventilator. Ergo modò area in orbe terrarum est. Necesse est vt si proficis inter iniquos viuas: quia Abel esse non potest, quem Cain malitia nõ exercet. Ab iniquis recedere non potes, ab iniquitate potes. Satis enim fixũ atque immobile velut sigilli impressione debet corde retineri. Ierusalẽ captam ab huius seculi Babylonia, decursis temporibus liberandã esse nullúmq; ex illa fore periturum, quia peribit, nõ ex illa erat. Recedat ergo ab iniquitate omnis qui nominat nomẽ domini, quia
Matt. 7. nisi ab illa recesserit, nõ ei proficiet nominatio dominici nominis: quoniã non omnis qui dicit Christo, domine domine, intrabit in regnũ cęlorum, sed qui facit voluntatem patris eius.

In magna autem domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia, & quædam quidẽ in honorem, quædam autẽ in contumeliam. Si quis ergo emundauerit se ab istis, erit vas in honorem, sanctificatum & vtile

domino ad omne opus bonum paratum. K

Ab iniquitate recedat, qui nomen domini nominat. Sed ab iniquis (vt diximus) non potest recedere, quia [in magna domo. i. in ecclesia toto orbe dilatata, [non solum sunt aurea & argẽtea vasa .i. iusti sapientia & eloquentia prædĩti, [sed & ligna & fictilia, id est, peccatores comburendi & cõfringendi. Cùm enim auro sapiẽtia vel charitas, & argento eloquentia designari soleat, p aurũ quod preciosius est metallis omnibus, intelligũtur nunc illi quos, charitas quæ cæteris virtutibus præfertur, vel sapientia decorat: per argentũ verò quod mira claritate micat, illi qui nitore acris eloquentię resplendent in eruditiõe multorũ. Hi enim merito vocãtur aurea & argentea vasa ministerio summi regis apta in eius domo magna. Lignea verò & fictilia vasa carnales designãt. quos ignis vitiorum facile incendit, & impetus aduersitatis frãgit. Sed & in die domini lignea hæc vasa pœnalis ignis incendio concremabuntur: & fictilia ab eo cui L
data est ferrea virga, frangentur. Hæc tamẽ vasa sunt nũc cum vasis aureis & argenteis in domo magna, quia cum electis admixti sunt reprobi nũc in ecclesia. [Et quædam quidem] vasa sunt tibi [in honorem] ęternum constituta, sicut aurea & argentea: [quædam autem in cõtumeliã] opprobrij sempiterni cõgrua, sicut lignea & fictilia. Et quandoquidẽ in hac domo sunt etiam vasa in honestis vsibus deputata, [ergo si quis se emundauerit ab istis] cõtumelię vasis, vt se reddat immunem à contaminatione eorum, [erit vas in honorem] deputatum & [sanctificatum, id est, locus sanctus domino in hac domo. Nam sicut in magna hominis domo non in qualicũque loco eius requiescit dominus eius, sed in aliquo vtique secretiori & honoratiori loco, sic dominus noster non in omnibus, qui in domo eius sunt habitat. Nõ enim habitat in vasis cõtumeliæ, id est, in illis qui turpitudini vitiorum deseruiunt, sed in vasis honoris .i. in illis qui ho M
norabilem corã deo & homibus vitam ducunt. Qui emundauerit se ab his contumelię vasis, vt nõ sit particeps eorũ coinquinationis, erit vas in honorẽ, sanctificatũ in honorabilem honestę actionis vsum, [& vtile domino. i. vtilitatẽ cõferens domui domini, [paratum ad omne opus bonũ,] vt nõ respuat agere quicquid boni operis ei fuerit iunctum vel quamlibet graue ęcreæ actionis vel verbo prędicationis idoneum: & hoc erit tam sibi q̃ aliis prodesse, seu quemlibet gradum sacrorum ordinum tenere.

al. quæ-re.

bet g-rum

Iuuenilia autem desideria fuge, sectare verò iustitiam, fidem, charitatem, pacem cum his qui inuocãt dominum de corde puro. Stultas autem & sine disciplina quæstiones deuita, sciens quia generat lites. Seruum autem domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientẽ eos qui resistunt veritati,

nequando det illis deus pœnitentiam ad cognoscendum veritatem & resipiscant à diaboli laqueis, à quo capti tenentur ad ipsius voluntatem.

Dixi quia in domo dei sunt vasa honoris & vasa contumeliæ. Sed ne fias vas inhonesti vsus [fuge iuuenilia desideria,] quæ te iuuenẽ prosequuntur, ne ad cõsensum prauę delectationis te possint apprehendere. Hæc (inquã) fuge, sed [iustitiam sectare,] ne te possit effugere. Sectare .i. frequenter sequere eam per vias iustarum actionum, in quibus te præcedit vt possis eam apprehendere. Similiter & fidem] sectare, ne te in aliqua parte regula fidei latere possit vel effugere. Sed quoniam operatio iustitiæ & veritas fidei non prodest sine charitate sectare & [charitatem,] vt per eam operetur tua fides opus iu
B stitiæ. Illa enim fides salutifera, quæ p charitatem operatur. Et sectare pacẽ cum bonis, vt nũ quam discordes ab eis vel inquietes eos. Siue ita: Sectare iustitiam, faciendo vnicuique quod eius exigit: & fidem inuisibilium bonorum, nõ inuisibiles honores, quos iuuentus desiderare solet: & charitatẽ, vt diligas deũ plusquàm te & proximum tanquam te, quod iuuẽtus sæpe negligit, & pacẽ cui manifestè repugnat desideriũ iuuentutis. Pacem (inquam) sectare non cũ peruersis sed [cũ his qui inuocant dominũ de corde puro .i. qui cor suum purificauerunt & deũ in illud venire piis orationibus petũt. Hæc (vt dixi) sectare, sed [stultas & sine disciplina quæstiones] ceaue. Stultæ quęstiones sunt, insolubiles & secreta humano generi prohibita quærẽtes. Sine disciplina verò sunt quæstiones, quæ nũ humiliter ac modeste fiunt & quas qui facit non discere vult, sed litigare. Sed huiusmodi quæstiões deuita, vt nõ respõdeas eis sciẽs quia generãt lites. Sed [seruũ domini nõ oportet litigare,] quia lis generat odiũ: sed oportet eũ es-
C se mansuetũ. i. quasi manu assuetum, hoc est, cõtractabilem. i. mitem vel lenem [ad omnes,] vt nemini sit asper, id est, quasi ferus: & docibilẽ, id est, habilem vt facile doceatur. Hoc enim distat inter docilem & docibilem, quòd docilis est qui alios potest doceri. Vnde dicitur, Erunt oẽs docibiles dei. i. facile docebũtur à deo. Nõ oportet seruum domini litigare, quia mũdo & simplici oculo opus est, vt inueniatur via sapiẽtiæ, cui tantæ malorum & peruersorum hominũ deceptiones & errores obstrepunt, quos omnes euadere conuenit, hoc est, venire ad certissimam pacẽ & immobilem stabilitatem sapientiæ. Vehementer enim metuendũ est, ne studio altercandi vel contendendi quisque non videat quod à paucis videri potest, vt paruus sit stepitus contradictiõũ, nisi & sibiipsi obstrepant. Rectè ergo dicitur, quia seruũ domini nõ oportet litigare, sed mitem esse ad omnes & docibilem atque [patientem.] Et ne quisquam ex eo putet cessandum esse à correptione erroris alterius, adiungitur quia oportet eum esse [cum modestia corripientem eos qui resistunt.] Ita nos nec deesse conuenit fratrum correptioni,

nequãdo

nec studere certamini. Quomodò cum modestia corripimus, nisi cùm lenitatem cordis retinemus, & aliquã medicamenti acrimoniam verbo correptionis aspergimus? Pax igitur & dilectio in corde retinẽda est, modus autem sermonis, siue acrius siue blandius proferatur, sicut salus eius quę corripitur, postulare videtur, moderandus est, Modeste sunt corripiendi illi quĩ adhuc procaciter resistunt, [nequando det illis deus pœnitentiam.] Nam correptionis vtilitas quæ nunc maior, nunc minor pro peccatorum diuersitate salubriter adhibetur, tunc est salubris, quando supernus medicus respicit. Non enim aliquid proficit, nisi cum facit vt peccati sui quemcunque pœniteat, & quis hoc dat, nisi qui respexit Petrum negantem, & fecit flentem Ideo non solũ cum agetur pœnitentia, verũ & vt agatur necessaria est eius misericordia. Hic sermo quo dicitur, nequando: pro, si fortè, po- Luc. 22.
nebatur antiquitus, sed modò inusitatus habetur. Corripientem, inquit, eos qui resistunt, ne-
quando, id est, si quando vel si forte det illis de- E
pœnitentiam. Vel etiam ita potest hæc sententia concordare, Non desperemus de eorum salute qui adhuc resistũt, sed corripiamus eos, ne nobis eos non corripientibus, deus aliquando per seipsum det eis pœnitentiam, & erubescamus qui de salute eorũ desperabamus. Ob hoc enim studere debemus, vt eos ad pœnitentiam conuertamus, vt mercedem nobis inde conquiramus, nequando sine nobis per internam aspirationem det illis deus pœnitentiam, & nos mercedem inde non habeamus. Det illis pœnitentiam erroris sui [ad cognoscendam veritatem [catholici dogmatis, quam ignorantes impugnabant: [& resipiscant à laqueis diaboli. à quo capti tenentur ad voluntatem ipsius] implẽdã. Resipiscere est quasi resapere, cùm quis ab eo quod [male sapuit reuertitur] ad illud, quod antea rectè sapuit vel sapere debuit.

CAPVT IIII.

Hoc autem scito, quòd in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & erũt homines seipsos amãtes, cupidi, elati, superbi, blasphemi parentibus non obedientes, ingrati, scelesti sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites sine benignitate, proditores, proterui, tumidi, voluptatum amatores magis quàm dei, habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. F

Qui tenentur illaqueati à diabolo resipiscẽt fortasis aliquando: sed tamen [hoc scito quòd] Nota.
tales abundabunt [in nouissimis diebus,] id est in nouissima ætate. Tunc enim [instabunt tempora periculosa,] in quibus multæ periclitabuntur animæ. & deinde periculosa, quia tunc [erunt homines seipsos amantes.] Nescio enim quo inexplicabili modo quisquis seipsum, non

Universidad de Deusto
Biblioteca

G deum amat, non se amat: & quisquis deum, non seipsum amat, ipse se amat. Qui enim non potest viuere de se moritur vtique amando se. Nō ergo se amat, qui ne viuat, se amat. Cum autem ille diligitur de quo viuitur, non se diligendo magis diligit, qui propterea se non diligit, vt eū diligat de quo viuit. Quia verò circa finē seculi maxime abundabunt, qui neglecto dei ac fratrū amore, seipsos male amabunt, & sic amando se peribunt, ideo tempora periculosa tunc instabunt. Erunt homines seipsos amantes, quia nō curabūt nisi de seipsis: nec quærent nisi propria lucra, propria cōmoda, proprios honores proprias glorias. Et ab hoc velut fonte, quod scilicet erunt seipsos amantes, manabunt multi vitiorū riui. Nam quia secundum præsentem vitam seipsos male diligēt, ideo erunt [cupidi]pecuniæ, [elati corpore, superbi mente, blasphemi, id est, falsa & impia de deo loquentes: [parē tibus, siue] carnalibus, siue spiritualibus, [non H obedientes: ingrati] benefactoribus: [sceleſti, id est, transcendentes modū peccati, & in atrocia grauiter delapsi: [sine affectione. i. sine viscēribus cōpassionis: [sine pace, id est, discordes & inquieti: [criminatores. i. crimen bonis impingentes: [incontinentes, id est, libidinē non cohibentes: & immites. i. asperi & litigiosi: [sine benignitate, id est, immisericordes: [proditores, id est, secreta bonorum aduersariis eorū detegētes: proterui, id est, procaces: [tumidi. i. vento superbiæ inflati: [voluptatum] carnaliū [amatores magis quā dei,] sicut ipse dixit, quia lux venit in hunc mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem. habentes quidem]in habitu & verbis, sicut falsi monachi [speciem pietatis. i. similitudinem religionis: sed [virtutem eius, id est, rem factis & moribus [abnegantes.] Sed beatus Augustinus hæc à pastoribus ecclesiæ specialius remouere studēs loquitur: Non sint seipsos amantes, qui pascūt oues Christi, ne tanquam suas non tanquā ipsius pascant eas, & velint ex illis sua lucra quærere, sicut amatores pecuniæ: vel eis dominari, sicut elati: vel gloriari de honorib⁹ quos ab eis sumunt, sicut superbi: vel intantū progredi, vt etiam hæreses faciant, sicut blasphemi, nec cedant sanctis patribus, sicut parentibus non obedientes: & eis qui illos corrigere volunt, quia perire nolunt, mala pro bonis reddant, sicut ingrati: interficiant animas suas & alienas, sicut sceleſti, materna ecclesiæ viscera dirumpant, sicut irreligiosi, nō cōpatiētur infirmis, sicut sine affectione: alios quiescere nō sināt sicut sine pace: famā sanctorū maculare conētur, sicut criminatores: cupiditates pessimas non refrenent sicut incōtinentes: exerceant lites, sicut immites: nesciant subuenire, sicut sine benignitate: indicent inimicis piorum quæ occultanda cognouerint, sicut proditores: humanam verecūdiam inuerecunda excogitatione perturbent, sicut procaces: superba scientia inflentur, sicut tumidi: lætitias carnales spiritualibus gaudiis anteponant, sicut voluptatū amatores magis quā dei: simulent religionem, sed hanc in veritate non teneant, sicut habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. Hæc enim atque huiusmodi vitia siue vni homini ac K cidant omnia, siue his alia & aliis alia dominentur, ex illa radice quodammodo pullulant, cum sint homines seipsos amantes, quod vitium maxime cauendum est eis, qui pascunt oues Christi, ne sua quærant, non quæ Iesu Christi, & in vsum cupiditatum suarum conferant, pro quibus sanguis susus est Christi.

Et hos deuita. Ex his enim sunt qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducūtur variis desideriis, semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.

In nouissimis diebus tales erunt homines, quales descripsi, [& hos deuita,] quia iam multi ex his apparuerunt. [Ex his enim sunt, qui penetrant domos &c. Non ait, penetrabūt, tan- L quam futurū prænuncians, sicut suprà dixerat, instabūt tempora periculosa, sed ait, penetrant domos [& captiuas ducunt mulierculas.] Nō ait, ducent vel ducturi sunt: sed, iam ducūt. Nec putādus est hoc loco pro temporis futuri verbis præsentis temporis verba posuisse, quando quidē illos ab eo cui scripsit euitari admonebat. Nec tamen frustra dixit, in nouissimis diebus instabūt tēpora periculosa: & hinc ea periculosa futura demōstrās, tales homines futuros esse præ dixit: quia tāto plures erūt & magis abūdabunt, quanto magis appropinquabitur ad finē. Videmus ergo tales nunc abundare. Sed quid si abundantiores erunt post nos, & omnino abundantissimi, quando iam iam que ipse finis instabit? Ex his iam sunt hæretici, qui pene- Nota trant domos, id est, intrant vt secretè loquātur illis qui sunt intus. Vel domos, id est, conscientias audientium verbis seductoriis male penetrant. & captiuas ducunt mulierculas, id est, in M captiuitatem errorum trahunt insipientes & infirmas ac viles & inconstantes, seu virorū, seu mulierum animas. Animas dico, [peccatis onerātas,] & ideo dignæ erant seduci: [quę ducuntur variis desideriis. i. nunc ista nūc illa cupiunt & ea quæ iā tenent fastidientes, alia semper appetunt ac nouis delectantur. Tales enim facile deserunt veritatem catholicam, & sermonibus nouorum errorum libenter aurem commodāt: [semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes.] Semper discunt, & nū quam ad scientiam veritatis perueniunt, qui stu dium in discendo videntur habere, sed non ve niunt ad hoc vt discernant inter veritatem & mendacium, inter bonum & malum. Tales sunt discipuli hæreticorū atque Iudæi. In hac enim vita semper sunt discentes, & ad notitiam veri- Rom.1 tatis non pertingunt. Cum verò de hac vita exierint, iam non erunt discentes, sed erroris sui mereedem recipientes. Sic enim dictū est, semper discentes, & ad veritatis scientiam non peruenientes: ac si diceretur, semper ambulantes & ad viam non peruenientes. Non solum enim illuc non perueniunt, quo ducit via, sed nec ad ipsam viam peruenientes. Nos autem semper

A per ambulemus in via, donec eo veniamus quo ducit via. Nunquam in illa remaneamus, donec perducat vbi maneamus.

Quemadmodum autem Iannes & Mābres restiterunt Moysi, ita & hi resistunt veritati, homines corrupti mēte, reprobi circa fidem, sed vltrà non proficient. Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit.

Tales non perueniunt ad scientiam veritatis, Iud.7. sed potius resistūt veritati, quę à catholicis doctoribus prædicatur, sicut Iannes & Mambres restiterunt Moysi veritatē prædicanti. Hi enim fuerunt magi Pharaonis: quorum nomina nūc dicit Apostolus, sed in Exodo non leguntur, Et hoc est: [Quemadmodū autem Iannes & Mambres] sub Pharaone [restiterunt Moysi,] ne de Aegyptia seruitute educeret populū dei [ita & hi] hæretici [resistunt veritati] prædica- B torum, ne per eam fideles ab ignorantiæ tenebris & à seruitute peccati liberentur. Ipsi dico [homines corrupti mente,] quia mens eorū vitiata est ab adultero diabolo, amissa castitate quę est in Christo. Et sunt [reprobi circa fidē, id est, retrò à probitate conuersi, circumeūtes exteriora fidei, sed intus non manentes. Ipsi tamen captiuant mulierculas, id est, misellas & hebetes animas, & resistunt veritati [sed vltrà nō proficient] in seductione hominum. [Nam insipientia eorum] quæ nūc latet, dum ipsi putātur esse sapientes, [erit omnibus manifesta] per Ioannem apostolum, sicut & illorum fuit] per Moysen. Per Ioannem enim in Asia detegetur & destruetur insipiētia erroris eorum sicut per Moysen manifestata est illorum in Aegypto. Animositas hæreticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum declarat nunc Apostolus, dicens: Quemadmodū Iannes &c. vsque, sicut & illorum fuit. Quia enim per ipsam corruptionem mentis inquie- C tissimi fuerunt, in tertio signo defecerunt, fatentes aduersum se esse spiritum sanctum, qui Iud.8. erat in Moyse. Nam deficientes dixerunt, Digitus dei hic est. Sicut autem conciliatus spiritus sanctus, requiem præstat mitibus & humilibus corde: ita contrarius & aduersus malignus spiritus, immites & superbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinē muscæ illæ breuissimæ significauerunt, sub quibus ipsi magi (sicut dictum est) defecerunt, dicentes: Digitus dei est. Quorum fit omnibus manifesta, cum ostenditur palam omnibus esse insipientes, ne iam aliquos seducere valeant, qui primo tanquam per pollicitationem & ostentationem excellentis sapientiæ seducebant.

Tu autem assequutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiā persecutiones, passiones: qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconij, Listris: quales persecutiones sustinui, & ex omnibus eripuit me dominus. Et omnes qui D volunt pie viuere in Christo Iesu, persecutionem patie ntur.

Hæretici resistunt veritati & sunt circa fidē reprobi. Sed [tu assequutus meam doctrinam, id est, quæ doceo didicisti, & scis aliis tradere. & assecutus es [institutionem] meam, id est, quomodo institui vitā ducere, vel alios instruere: & [propositum] meum assecutus es, quia proposuisti viuere sicut ego proposueram, vt scilicet eodem modo vel eodem tempore ieiunes & vigiles, quo ego, & cætera similiter facias: & [fidem] meam, quia similiter credis vt ego & [longanimitatem,] quia didicisti longanimiter (sicut ego) inter aduersa non murmurās, expectare diuina promissa: & [dilectionē,] quia didicisti & aduersarios sicut ego, diligere: & [patientiam,] qua toleres æquo animo aliena mala, sicut ego, nec aduersus eū doleas qui tibi hæc intulerit: [& persecutiones] meas de ciuitate in ciuitatem, quia tu mecum nonnunquā has E sustinuisti: & [passiones. i. afflictiones meas & tormēta, quia tu factus es earū particeps & nosti eas: & [qualia mihi aduersa facta sunt Antiochię & Iconij, & Lystris, & quales persecutiones, vel ibi vel aliis locis [sustinui,] tu assecut⁹ es. i. nosti & participasti: & in nulla relict⁹ sum vt deficerem, sed [ex omnibus me eripuit dominus,] & te similiter non deseret, sed eripiet. An Actu.13. tiochiæ Pisidiæ excitauerunt Iudæi persecutionē in Paulum & Barnabā, & eiecerunt eos de finibus suis. At illi excusso puluere pedū in eos venerunt Iconium. Vbi cùm factus esset impetus gentiliū & Iudæorū cum principibus suis, vt cōtumeliis afficerent & lapidarent eos, intelligentes cōfugerunt ad ciuitates Lycaoniæ Lystrā & Derbē. Superuenerunt autē quidam ab Antiochia & Iconio Iudæi: & persuasis turbis Actu.14. lapidantes Paulū, traxerunt extra ciuitatē, æstimantes eū mortuum esse. Et hoc nunc cōmemorat Antiochiæ & Iconij & Lystris se pertul F lisse. Et ne quis putaret se sine tribulationū tolerantia posse deo placere, adiungit: Et omnes qui volūt &c. Ego (inquit) sustinui persecutiones, [& omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu. i. qui volūt religiosè & deuotè vitā ducere in Christi fide, [patiētur persecutionem.] Nunquā deest pie viuentibus persecutio, quia & eū ab eis qui foris sunt, non sæuientibus videtur esse tranquillitas, multi sunt intus qui corda pie viuentium suis perditis moribus cruciāt quoniā per eos blasphematur Christianum nomen. Quod quāto est charius eis qui volūt pie viuere in Christo, tāto magis dolent quòd per malos intus positos fit, minus quàm piorū mentes desiderant, diligatur. Hæretici quoque cum conantur habere nomen & sacramēta Christianorum & scripturas & professionem, magnum dolorem faciunt in cordibus piorum quia multi volentes esse Christiani, propter eorum dissensiones hæsitare coguntur: & multi maledici in his etiam inueniunt materiam blasphemādi Nota. nomen Christianorū, quia & ipsi quoquo modo Christiani appellantur. His & huiusmodi

Universidad de Deusto
Biblioteca

G prauis moribus & erroribus hominum persecu
tione patiẽtur, qui volunt in Christo pie viue-
re, etiam nullo infestante, nullóque vexante cor
pus illorum. Patiuntur quippe hanc persecutio
nem nõ in corporibus, sed in cordibus. Pia tri-
stitia est, vitiis alienis tribulari, non implicari:
mœrere, non hærere: dolore cõtrahi: nõ amore
attrahi. Hæc est illa persecutio, quam patiuntur
omnes qui in Christo pie volunt viuere. Quid
enim hic tam persequitur vitam bonorũ, quàm
vita iniquorum? Nec cogit pium imitari quod
displicet, sed cogit dolore quod videt. Quoniã
viuens impie etsi non obligat consentientem,
cruciat sentientem. Sed & diabolus incessanter
pios persequitur, & tanto periculosius quanto
occultius. Persequitur inquam eos hostis, cui
Virgilius nomina sunt mille & mille nocẽdi artes. Perse-
quitur eos & hic mundus illecebris suis, perse-
quitur eos innumerabilium exercitus vitiorũ,
Nota. persequitur eos caro ipsorum, persequũtur eos
H illicitæ cogitationes suæ.

Mali autem homines & seductores proficient in peius, errantes & in errorem mittentes. Tu verò permane in his quæ didicisti & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem quæ est in Christo Iesu. Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendũ, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo dei, ad omne opus bonum instructus.

Pij patientur persecutiones, [mali autem ho-
nes & seductores] habebunt prosperitates. Ma-
li, quantum ad se: seductores, quantum ad alios.
Seductores dicuntur, qui quasi sub specie dul-
1 cedinis infundunt virus pestiferæ persuasionis.
Mali & seductores [proficient in peius, id est,
successus habebunt in erroribus, & ad grauio-
ra peruenient, [errãtes] ipsi & alios [in errorem
mittentes.] Non tamen diu proficient, quod à
Paulo superius dictum est, sed vltra non profi-
cient. Tales errabunt & successum habebunt,
aliósque trahent post se. Sed tu noli post eos in
errorem ire, sed [permane semper in his bonis
quæ didicisti à me, & credita sunt, id est, com-
missa sunt [tibi à deo, sciẽs à quo] magistro [di-
deceris, id est, quàm verax & quãtæ autoritatis,
& quantum te diligens sim ego, qui te docui. &
ob hoc etiam in his permane, [quia sacras lite-
ras nosti, id est, sacris literis, legis videlicet &
prophetarum scriptis, eruditus es [ab infantia,]
quæ literæ [possunt te instruere, id est, sufficiẽ-
ter doctum reddere, ad æternam [salutem] cõse-
quendam, & hoc [per fidem quæ est in Christo
Iesu:] quia veteris instrumẽti dicta nõ instruũt
ad salutẽ, sed ad mortẽ, si Christus in eis nõ in-
telligitur & fides eius tenetur. Recte dixi quia
sacræ literę te possunt instruere ad salutem, tibi
& aliis conquirendam. Nam [omnis scriptura K
diuinitus inspirata, id est, diuino spiritu facta,
[vtilis est] ad hoc. Ille enim scripturæ arcẽ au-
toritatis obtinent, quæ per spiritũ dei prolatæ
sunt, quę ad canonicæ nuncupãtur. Omnis scri
ptura quam deus aspirauit, id est, quæ per diui-
nam aspirationem est cõpositа, vtilis est [ad do-
cendum ignaros, & ad arguendum, id est, ad cõ
uincendũ eos qui resistunt: & [ad corripiendũ,
id est, ad increpãdũ, vel secundũ alios codices,
ad corrigendũ, id est, emendandũ eos qui pec-
cant: & [ad eruditẽdum] rudes, vt ad perfectum
sensum proficiant [in iustitia, id est, in obser-
uatione iustitiæ, vt homo dei] qui sic eruditur, [sit
perfectus] in cõuersatione, [instructus] per scri
pturas [ad omne opus bonum] agendum, id est,
diligẽter sciens qualiter agendũ sit vnũquodq;
opus bonum. Talis enim vir merito homo dei
dicitur, quia sequestratus à nequitiis eorum qui
vitiis seruiunt, possessio factus est creatoris sui. L

CAPVT IIII.

Testificor coram deo & Christo T *Iesu, qui iudicaturus est viuos & mortuos, & aduentũ ipsius & regnum eius, prædica verbum, insta opportunè, importunè, arguè, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina.*

Quoniã sacris literis es instructus, ideo [te-
stificor, id est, adiuro te vt prædicare nõ cesses.
Testificari enim est adiurare: quia qui adiurat,
testem ponit in ipsa adiuratione. Testificor [co
ram deo] patre, id est, in præsentia dei, qui vbiq;
est & omnia videt, te adiuro & ipsum testẽ ad-
hibeo & coram Christo Iesu, id est, corã media
tore dei & hominum, qui sicut pater diuinitate
cælum & terrã implet, te obtestor vt prædices.
Cuius mediatoris testimoniũ spernere non de-
bes, quia ipse [iudicaturus est] noẽs. Neque enim Iaue.5.
pater iudicat quenquã, sed iudiciũ omne dedit
filio, vt omnes honorificent filium, sicut hono- M
rificant patrẽ. Ipse iudicaturus est [viuos, id est,
eos qui in carne viui reperientur cum venerit:
[& mortuos, id est, illos quorum animæ iam à 4.Thess.4.
corporibus fuerunt egressæ. & testificor, id est,
testem facio & in testimoniũ huius meæ adiura
tionis erga te adhibeo [aduentũ ipsius,] in quo 2.Cor.5.
recipiet vnusquisque prout gessit, [& regnum
eius,] in quo iusti perpetualiter regnabunt. Et
quid est quod sub tam magnis & timendis testi
bus tam fortiter testificor? Hoc scilicet, [præ-
dica verbum] euangelij, & in hoc non sis horã-
rius, sed [insta, id est, in prædicatione assiduus
esto. Et hoc fac [oportune] volentibus, & [im-
portunè] nolentibus. Opportune, cum inueneris auditores qui verba tua libenter excipiant:
importune, cum inueneris qui monita tua fasti-
diant. Vel opportune, importune, id est, oppor
tune importunitatem exhibe, quia apud audito
ris mentem ipsa sua vilitate destruit se, si habere
importunitas opportunitatem nesciт. [Argue]
resistentes, vt rationibus conuicti cedant: [ob-
secra] bene agentes, vt in melius proficiant:
[increpa] delinquentes, vt confusi se corrigant.

Et

A Et hoc age [in omni patientia, id est, patienter
expectando emendationẽ eorum, non mox ip-
sos repellendo, si fuerint inobedientes, & in o-
mni [doctrina, id est, docendo eos attente, non
irascendo illis vel indignando. Vel ita distingui
potest: Insta opportune, vt alius sit sensus, Im-
portune arguẽ, deinde cætera contexantur, 'ob
secra, increpa in omni patientia & doctrina, vt
tunc opportunus sentiaris, cùm instas ædificã
do: cũ autem destruis arguendo, non culperis,
etsi importunus videaris. Ita duo quæ sequun-
tur, ad duo superiora possunt sigillatim referri:
obsecra, cum opportune instas: increpa, cum
importune arguis. Deinde cætera duo simili-
ter, sed conuerso ordine referuntur: in omni pa
tientia, ad sustinẽdas indignationes eorũ, quos
destruis: & doctrina, ad instruenda eorum stu-
dia quos ædificas. Pensandũ nobis est qualiter
loquamur: quia sæpe verba quæ hunc ad salutẽ
reuocant, aliũ vulnerant. Vnde nunc Apostol'
qui Titum admonet, dicens: Argue cum om-
ni imperio. Timotheum exhortatur, dicens: Ar
B gue, obsecra, increpa cũ omni patientia. Quid
est quòd vni imperium, alij patientiam præce-
pit, nisi quod vnum lenioris, alterum verò fer-
uentioris spiritus esse conspexit? Leni per au-
toritatem imperij iniungenda erat seueritas ver
bi: is autem qui spiritu feruebat, per patientiã
temperandus fuerat, ne plus iusto inferuescẽs,
non ad salutẽ vulnerata reduceret, sed sana vul-
neraret. Ob hæc ergo doctrinam suam Aposto
lus tanta arte dispensat, vt exhibendo hanc al-
teri imperiũ & alteri patientiã proponat: quia
(vt dictum est) mansuetioris spiritus Titũ, &
paulò seruentioris vidit esse Timotheum. Illũ
per æmulationis studium inflãmat, hunc per le
nitatẽ patientiæ temperat. illi quod deest iun-
git, huic quod supereст subtrahit: illum stimulo
impellere nititur, hunc freno moderatur. Ma-
gnus quippe susceptæ ecclesiæ colonus, alios
palmites vt crescere debeant, rigat: alios, cũ pl'
iusto crescere cõspicit, resecat: ne aut nõ cres-
cendo fructus nõ ferant, aut immoderate cres-
C cendo quos protulerint, amittant. Sequitur,

Erit enim tempus, cum sanã doctrinã non sustinebunt, sed ad sua desideria coacernabunt sibi magistros, prurientes auribus. Et à veritate quidẽ auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur.

Ideo (inquit) tanta instantia debes prædica-
tioni insistere, quia [erit tempus] in quo verita-
tis prædicatio nõ suscipietur, & idcirco festina
tempus illud præuenire, dum tua prædicatio
potest effectum habere. Nõ ante finietur tẽpus
quã ea dico fiant: sed erit adhuc tempus [cùm
sanam doctrinam, id est, ad sanitatẽ animæ per-
tinentem [non sustinebunt] homines, sed velut
onus graue reiicient eam ab humeris suis. Hãc
non sustinebunt, [sed ad sua desideria] cõplen-
da [coacernabunt sibi magistros, id est, aceruũ
sibi congrebabunt magistrorũ, qui docent eos
ea quæ desiderant, ipsi dico [prurientes auribus
id est, pruritum habentes in auribus spiritaliter
fornicantibus, sicut quodam pruritu libidinis D
etiam in carne corrumpitur integritas castita-
tis. Nam sicut caro quæ prurit, semper vult fri-
cari: sic aures eorum semper cupient audire ver
ba, quæ errores doceant & ad delectationes il-
liciant. [& à veritate quidem auertent auditum
id est, fugiunt audire sermonem veritatis quæ
illis erit aspera, quia non mulcebit eos in nequi
tiis suis, [ad fabulas autem conuertentur,] vt au
diant eas, id est, allocutiones falsas & otiosas.
Nec solum ad tales fabulas, quales in theatris re
citantur, vel quales à vanis hominibus sæpe di-
cuntur: sed etiam ad tales, quales contra domi-
num hæresiarchę poterũt fingere. De his quos
nunc Apostolus prænunciat, locutus est & Isa
ias: Populus enim ad iracundiam prouocãs est, Isaiæ.30.
& filij mendaces, filij nolentes audire legẽ dei.
Qui dicunt videntibus, nolite videre: & aspici
entibus, nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt.
Loquimini nobis placentia, videte nobis erro-
res, auferte à me viam, declinate à me semitam,
cesset à facie nostra sanctus Israël. Sic autem illi E
maximè loquentur: qui relinquent ecclesiam,
& sequentur Antichristum cùm regnauerit.
Et sanam Christianæ prædicationis doctrinã
non sustinebunt. Sed auertẽt auditum ab ea, &
cõuertentur ad Antichristi fabulas. Sed & olim
temporibus hæreticorum ferè hæc omnia facta
sunt. Nunc quoque multi sunt qui nolunt susti
nere doctrinam sanæ moralitatis, & veritatem
quæ in ecclesia prædicatur, audire fastidiunt,
fabulas autem histrionum libenter audiunt.

Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac euangelistæ, ministerium tuum imple, sobrius esto. ego enim iam delibor & tempus resolutionis meæ instat. Bo num certamen certaui, cursum consum maui, fidem seruaui. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. F *Non solùm autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius.*

Illi respuent veritatẽ catholici dogmatis, &
suscipient fabulas errorum: sed [tu vigila] pru-
denter attendendo veritatem & repellendo o-
mnẽ errorem, [& in omnibus] actibus [labora]
& [opus fac euangelistæ. i. euangelici prædica-
toris. Opus enim euangelistæ est, bene viuere
& bene docere, moribus & verbis subditos in-
struere. [ministerium tuum, id est, tui officij
[imple] vt non sit in aliquo vacuum à bona a-
ctione tuã, sed quicquid in eo debes agere, ple-
narie perficias, & [sobrius esto, id est, non ine-
briet mentem tuam vllus error, aut seculi amor
vel auaritia, seu quodlibet aliud vitium. Idcir-
co te moneo vigilare aduersus insidias dæmo-
num & hæreticorum & errorum atque vitio-
rò, & bene laborare, & opus euangelistę facere
quia [ego] qui hucusq; vigilaui & opus euange
listæ impleui, [iam delibor.] vel secundũ alios
codices, immolor, quod idem significat. Nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

G delibatio quæ est sacrificiorũ degustatio, sacrificationem .i. immolationem proprij corporis hoc loco designat. Iam delibor, id est, iam immolari cœpi, & hostia deo grata ꝓ populo mihi cõmisso per passionẽ offerri, [& tẽpus meæ resolutionis instat, id est, iam vicinũ imminet tẽpus, in quo resoluar à vinculis istius corporis, vt liber in cælum euolem. [bonũ certamẽ certaui.] hoc secundum græcam locutionẽ dicitur, velut si diceretur, strenuã militiã militaui, fidelem seruitutẽ seruiui. Nam latinus sermo diceret, bono certamine certaui. Bonũ (inquit) certamẽ certaui. i. bene pugnaui, bene cõtra impugnatores fidei & cõtra mala trãseuntia sine defectu certaui. [cursum] bonæ actionis meæ quo ad brauium cæleste festinabam, [consummaui, fidem] inuiolabilẽ [seruaui.] Quomodo potuit hoc dicere, cui adhuc restabat ipsius passionis quã sibi impendere iam dixerat, tam magna cõfidẽtio, tam molestum atq; grande certamẽ? an
H ad eius consummãdum cursum parũ ãdhuc deerat, quando illud deerat, vbi erat futurus acrior & crudelior inimicus? Quod si ideo talibus verbis certus securúsque gaudebat, quia de victoria futuri certaminis certum eum securúmque iam fecerat, qui eandem passionẽ iam illi reuelauerat imminere, non re plenissima, sed spe firmissima hoc dicit: & quod futurum esse præsumpsit, tanquam factum fuerit indicauit. Cursum (inquit) peregi. Et [in reliquo, id est, in eo spatio quod restat amodo & vsque in æternũ, [reposita est mihi corona iustitiæ, id est, secreto tutoque loco, seruatur mihi corona quam iustè merũ, [quam] nõ dabit, sed [reddet mihi] quasi debitam [dominus] Iesus [in illa] notabili [die] communis iudicij, de qua sedulò cogito: vel in illa optata die resolutionis meæ. & ideo reddet eam mihi, quia [iustus iudex] est, reddens vnicuique secundũ opus eius. Sed [non solum mi-
Matt. 16. Roma. 2. hi] reddet coronam huiusmodi ipse, [sed & his qui diligunt aduentum eius, id est, etiam omnibus qui sibi de bona operatione sunt conscij.
I Aduentum enim iudicis non diligunt, nisi qui in causa sua habere se iustitiæ meritũ sciunt. Et ideo quisquis non diligit, sed metuit aduentum eius, corrigat vitam suã, vt bonam habens causam possit vt veniat desiderare: & coronam ab eo, non damnationem sperare.

Festina ad me venire citò. Demas enim me dereliquit, diligẽs hoc seculum, & abiit Thessalonicam. Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam, Lucas est mecum solus. Marcum assume & adhuc tecum. est enim mihi vtilis in
Colo. 4. *ministerio. Tychicum autẽ misi Ephesum. Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens adfer tecum, & libros, maximè autem & membranas.*

Quia tempus meæ resolutionis instat, [festina ad me venire citò, id est festinanter antequã morte resoluar, vt te plenius adhuc instruam, vel vt sis mihi solatio, quoniam solus remansi. K
Nam [Demas] qui interpretatur silens, quoniã à prædicatione vel confessione veritatis obmutuit formidine, [dereliquit me] in aduersis, [diligens hoc seculum] cum suis illecebris, [&] dimittens Romã vbi timebat mori, [abiit Thessalonicam] vt ibi posset viuere.] Crescens, id est, ille alius discipulus, abiit [in Galatiam,] nõ me deserens, sed à me missus aliqua rationabili causa exigente. Similiter & [Titus] à me missus est [in Dalmatiam.] Lucas euangelista [est mecum solus,] qui semper mihi adhærere consueuit.
Dixi vt cito venias ad me, & cum veneris, [as- Coloss. 4.
sume Marcum & adhuc tecum.] Iste est Marcus euãgelij scriptor, vel sicut magis credimus, iste est Marcus consobrinus Barnabæ, quẽ nũc correctum iubet Apostolus adduci: quia quondam abiecerat eum, cum esset negligens ac tepidus. [Est enim] (inquit) [mihi vtilis in ministerio prædicationis, qui quondam ad hoc fuit inutilis. Titus abiit (vt dictum est) in Dalmatiã, L
sed [Tychicum misi Ephesum,] fortasse eũ epistola quæ ad Ephesios est directa. Penulã quoque, id est, vestem illam quæ sic vocatur, [quam reliqui Troade apud Carpũ] discipulum meũ, qui ibi manet, [veniens adfer tecum.] Dicamus de hac penula, quæ ab aliis dicta reperimus. Penula vestis erat consularis, qua induebantur Romani consules in curiam intrantes. Sed forsasse quærit aliquis, vnde hoc genus vestimenti beato Paulo acciderit, cui respondendum est, Romanos ante incarnationẽ Christi hunc habuisse morem, quando sibi monarchiam totius orbis acquirebant, vt quæcunque gens illis cum pace & coronis occurrisset, eiusmodi libertatem eis concederent, vt fratres illorum dicerentur, ciuésque Romani appellarẽtur, dabántque eis potestatem, vt curiam ædificarent & consules haberent, sicut illi habebant. Patet igitur beati Pauli de Giscali oppido Galilęę, vnde indigena erat, migrauit Tharsum Ciliciæ, cùm M
Romani cepissent illud oppidum. Quodam verò tempore venientibus Romanis per Ciliciam, occurrit eis cum aliis transeuntibus, vtpote qui nobilis inter illos habebatur, & excepit eos cũ pace. Tunc Romani dedere eis supradictam libertatem, scilicet potestatem vt curiam ædificarent & cõsules haberẽt, sicut ipsi, vestésq; cõsulares induerent, & penulati more Romanorũ curiam intrarent. Ibiq; data est insigne penula à Romanis patri beati Pauli, quãdo susceptus est in sociũ & ciuem Romanũ. Hæc ante nos scripta sunt, & fides veritatis horũ apud eos sit qui scripserunt. Nõ enim omnia quæ facta sunt, legimus in nostris historiis: multæque nosciuntur esse historiæ quas nõ nouimus. Nã & his quæ dicta sunt, valde consonat quod Paulus frequẽter in apostolorũ Actibus legitur se Romanum appellasse, & maximè vbi tribunus interrogauit eum, die mihi si tu Romanus es, & ille dixit, Act. 16. 22. & 25.
etiam. Et respondit tribunus: Ego multa summa ciuilitatem hanc consecutus sum, & Paulus ait, Ego autem & natus sum. Quomodo enim iuxta literã verũ potest esse, quod Paulus ex ciuitate Romana sit natus, nisi quia ex ciue Roma no natus est? Absit autẽ vt putemus eum in hoc sermone

A sermone mendacem. Natus ergo est in ciuitate Romana. i. in domo parentum, qui erant ciues Romani. Sed & iuxta spiritalem intelligentiã, in eo quod se dixit natum in vrbe Roma, prophetico spiritu prænũciauit, natalitium suæ passionis in illo ciuitate futurum, & verbũ præteriti tẽporis pro verbo futuro posuit. Si ergo vera sunt quæ de penula præmisimus, facilè est animaduertere quòd Apostol⁹ hãc idcirco afferri iusserit, vt per eã apud Romanos licet pauco tẽpore, libertatẽ sibi vendicarẽt, quatenus ad prædicandũ libere quò vellet, ire posset, & multos ad fidẽ per diuersa loca conuerteret. Ait itaque Penulã quam reliqui Troade apud Carpũ, veniens adfer tecum. Hunc Carpum Dionysius multũ in epistola ad Demophilum laudat, referens quandã valde mirabilem eius visionẽ. Penulam, inquit, adfer [& libros] quos ipse forsitã ibidem reliquerat, maximè autem & membranas, id est, pelles ad scribendum (quas tamen
B Hieronymus aliter interpretatur:) aptas.

Alexander ærarius multa mala mihi ostendit. reddet ei dominus secundum opera eius. Quem & tu deuita. valde enim restitit verbis nostris.

Scias quod [Alexãder ærarius. i. faber æris vel custos ærarij, [ostendit, id est, fecit [mihi multa mala] sed non impunè, quia [dominus reddet ei secundũ opera eius] quæ in me operatus est. [quem & tu deuita,] ne tibi fiat impedimentũ, quia [valde restitit verbis nostris, & multò magis poterit resistere tuis. Non ait, valde restitit nobis. sed, verbis nostris, id est, euangelicę prædicationi qd multò grauius est: quia non hominibus restitit, sed euangelio dei. Nec ait, reddat ei dominus secũdũ operã eius, sed reddet, quod verbum pronunciantis est, non imprecantis.

In prima mea defẽsione nemo mihi adfuit, sed omnes me derelinquerunt, non illis imputetur. Dominus autẽ mihi astitit & confortauit me, vt per me prædicatio impleretur, & audirent omnes gentes. & liberatus sum de ore leonis. liberabit me dominus ab omni opere malo, & saluum faciet in regnum suum cæleste, cui gloria in secula seculorum. Amen.

Multoties, inquit, ductus sum ante Neronem pro defensione fidei, sed [in prima mea defensione .i. quando ante tyrannum illũ prima vice defendi euãgelium, [nemo, id est, nullus ex discipulis meis [adfuit mihi,] vt me adiuuaret coram Nerone ad defendendum dogma Christianorũ, [sed omnes me dereliquerunt] metu supplicioru[nõ illis imputetur hoc à deo, sed ignoscatur. Non orabat pro Alexandro, qui inimicitia fraternitatem oppugnando peccauerat: pro his autem qui non abruperant amorem, sed timore succubuerũt, orat vt eis ignoscatur. Multum enim interest, cùm post agnitionẽ dei per gratiam domini nostri Iesu Christi quisquam oppugnat fraternitatem & aduersus ipsam gra D
tiam qua reconciliatus est deo, sicut intelligitur Alexander fuisse, inuidentiæ facibus agitur: & cùm quis à fratre amorem nõ alienauit, sed officia fraternitati debita per aliquam infirmitatẽ animi non exhibet, sicut nunc discipuli timore Paulum deseruerunt in prima defensione, vel ipsi apostoli Christum in passione, quem tamẽ Matt. 26.
non destiterũt amare, quapropter non orat pro Mar. 14.
Alexandro, qui gratiæ dei ingratus existẽs, ipsam gratiam impugnando, & charitatem fraternã persequendo peccabat ad mortem, quia Io- 1. Ioan. 5.
annes dicit, Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis, sed pro his qui non malitia, sed timore ab eo recesserunt, orat: quia idẽ ibidem.
Ioannes ait, Qui scit fratrem suũ peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Omnes (inquit) me dereliquerũt [domin⁹ astitit mihi] derelicto ab hominibus, consolando me per internam aspirationem suã, & loquendo per os meum, & mi E
tigando furorem tyranni. [& confortauit me, id est, constantem me fecit, vt non cessarẽ à doctrina veritatis, sed rationibus tyrannũ potẽter superarem, vt me dimitteret, [vt per me impleretur [euangelica] prædicatio & audirent omnes gẽtes] nõ solũ in Italia, sed & vsque in Hispaniã. Et ita per dominũ qui mihi affuit, [liberatus sum de ore leonis. i. à rabie leonis, qui me deuorare voluit, id est, à rabie Neronis, ne me mox interficeret. Et adhuc [liberabit me dominus ab omni opere malo,] vt nullius tormentis possim cõpelli ad perpetrationem mali operis: & sic martyrio cõsummatum [saluũ faciet] me, Act. 24.
perducens [in regnum suum cęleste, cui] domino pro his omnibus sit [gloria in secula seculo- 25. 26.
rum .i. in æterna secula. [Amen.] Eusebius in 27. & 28
historia ecclesiastica scribit: Festus à Nerone in Indeæam missus est succedere Felici, quem dicta causa, Paulus cum Luca & Aristarcho, quem concaptiuum appellat, vinctus Romã mittitur. Vbi biennio positus, verbum dei prædicabat, nemine prohibente. Quem tamen affuisse ibi F
& defendisse se apud Neronem, & rursum profectum esse ad prædicationis officium, sermo confirmat, & post hæc denuò rẽdisse ad suprà dictam vrbem, vbi & martyrio consummatus est: & tunc in vinculis positus, secundam ad Timotheum scribit epistolam, in qua & de prima sua defensione, & de præsenti simul indicat passione ita: In prima mea defensione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt. non illis imputetur. Dominus autem mihi astitit, & confortauit me, vt per me prædicatio impleretur, & audirent omnes gentes, & liberat⁹ sum de ore leonis: manifestissimè per hæc designans, quia primo quidem vt per ipsum cœpta prædicatio cõpleretur, liberatus est de ore leonis. Neronẽ scilicet in leone pro crudelitate significans. Præuidens autẽ in spiritu cõsummationem suam, adiecit: Liberabit me dominus ab omni opere malo, & saluum faciet, in regnum suum cæleste: significans per hæc quod esset confestim martyrio coronandus. Non igitur eo tempore quo Pauli actus in vrbe Roma conscripsit Lucas, martyrio perfunctus est

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Paulus potuit enim fieri, vt inimicus adhuc lenior esset Nero, & defensionem Pauli pro nostro dogmate nō aspernenter acciperet. Beda quoque in nouissimo versu Actuum apostolorum, quo dicitur quia Paulus biennio docebat sine prohibitione, subiecit: Non solùm Romæ prohibitus est, sed necdū, Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrant historiæ, dimissus est vt euangelium Christi in occidentis quoq; partibus prædicaret, sicut & ipse Romanis ait: Nunc igitur proficiscar Ierusalem ministrare sanctis. & pau-
Rom. 15. lò post: Hoc igitur cum comsummauero, profiscar per vos in Hispaniam. Postea verò, id est vltimo Neronis anno, retentus ab eo, martyrio coronatus est. Quod vtrunq; in secunda ad Timotheum epistola, passurus de vinculis dictans, exponit: In prima, inquiens, mea defensione &c. vsq;, de ore leonis manifestissimè pro
H pter crudelitatē Neronem leonem esse significans. Et in cōsequentibus, & saluabit me, & saluum faciet in regnum suum cæleste, quod scilicet præsens sibi sentiret imminere martyriū.

Saluta Priscillam & Aquilam, & Onesiphori domum, Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui in firmum Mileti. Festina ante hyemem venire. Salutant te Eubulus & Pudens & Linus, & Claudia & omnes fratres. Dominus Iesus Christus cum spiritu tuo, gratia vobiscum. Amen.

Saluta (inquit) Priscillam & Aquilam] amicos meos, apud quos frequenter hospitari consueui. priscilla & Aquila vxor & maritus erant: & tamen Priscilla sæpe nominatur prior. Vnde patet quod ipsa virum suum meritis optimis
I præcesserit, licet vterque apud deum magni meriti fuerit. Saluta [& Onesiphori domum,] quę mihi tantam exhibuit humanitatem. Quod si de Erasto scire volueris vbi sit, ipse [remānsit Corinthi. Throphimū reliqui] egrotantem [Mileti,] qui posteà factus est Arelatensium episcopus. Dixi vt citò ad me venias, & nunc dico vt [ante hyemem venire] festines, ne rem difficultas hyemis retardet, quia forsitan me in corpore non inuenires. Romæ verò morantes te salutant Eubulus & Pudens & Linus (Iste Linus fuit primus Romanæ sedis episcopus) [& Claudia: neque solum isti te salutant, sed [& omnes fratres, Dominus Iesus Christus sit cum spiritu tuo,] vt per præsentiam deitatis suæ custodiat mentis tuæ cogitationes, & bonam voluntatem tuam ad omne bonū opus admittat. [Et gratia eiusdem domini sit [sit vobiscum, [vt eiº auxilio mala cauere & bona facere valeatis, tam tu quàm subditi.

EPISTOLAE PAVLI
secundę ad Timotheum
finis.

PRAEFATIO IN EPISTOLAM ad Titum. K

Itum apud Cretenses episcopū reliquerat Apostolus, vt vniuersam Cretem regeret & doceret ideo nunc per epistolam instruit eum, quales episcopos debeat ordinare, & qualiter falsos prædicatores repellere, qui legales ceremonias volebant inducere. Docet enim qualiter vnumquenque debeat admonere, & instruit de spirituali conuersatione, scribens ei à Nicopoli, quæsita est in Actiaco littore.

EPISTOLAE PAVLI AD TITVM, CAPVT I.

PAulus seruus Dei, apostolus autem Iesu Christi secundum fidem electorum dei & agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est, in spe vitæ æternæ, quam promisit qui non mentitur deus, ante tempora secularia, manifestauit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptū saluatoris nostri dei, Tito dilecto filio secundum communem fidem gratia & pax à deo patre & Christo Iesu saluatore nostro. L

[Paulus seruus dei] scribit Tito, non tamen seruus ea seruitute quæ est ex seruili timore, sed illa potiº, quæ fit ex amore & casto timore. Seruus dei est, qui peccati seruus non est. Omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati. &, Nemo potest duobus dominis seruire. Paulus igitur qui peccati seruus non erat recte dei seruus est dictus. Deus autem hoc loco pater intelligitur, vel etiam tota trinitas. Paulus est qui dem seruus dei, sed [apostolus Iesu Christi. i. legatus & princeps mediatoris. Nā quod dicitur apostolº Iesu Christi, tale est ac si diceretur, prę fectus prætorij Augusti Cæsaris, magister exercitus Tiberij imperatoris. Vt enim iudices seculi huius, quo nobiliores esse videantur, ex regibus quibus seruiunt, & ex dignitate quia intumescunt, vocabula sortiuntur: ita & Apostolus grandem inter Christianos sibi vendicans dignitatem, apostolum se Christi in titulo præ notauit, vt ex ipsa nominis autoritate lecturos terreret, iudicans omnes qui in Christū credererēt debere sibi esse subiectos. apostolº (inquit) sum [secundum fidem electorum dei. i. non dissensio in apostolatu meo à fide illorum qui sunt à deo non tantum vocati, sed electi. apostolus inquam, sum secundum fidem electorū dei, & secundum fidē quæ habet [agnitionē veritatis. Nam saluator ad Iudæos qui in eum crediderāt est loquutus: Si permanseritis in verbo meo, cognoscetis veritatem. Hi ergo fidem habebant, sed agnitionem veritatis consequuti non fuerant. Agnitionem dico veritatis [quæ secundū quia

Ioan. 8. Matt. 6. Luc. 6.

A quia est & aliqua veritatis, quæ non habet pietatem est, id est, secundum piam religionem, velut si quis grammaticam artem nouerit vel dialecticam, vt rationem rectè loquendi habeat, & inter falsa & vera diiudicet. Sed agnitio veritatis secundum pietatem, est nosse legem, intelligere prophetas, euangelio credere, apostolos nō ignorare. Et hæc veritas, cuius agnitio secūdum pietatem est, [in spe vitæ æternæ] posita est, quia statim ei qui se cognouerit spem tribuit immortalitatis. [Quā promisit ante tēpora secularia deus, qui non mentitur.] Quomodo promisit, eū nominibus vtique promiserit, qui nondum erant ante tempora secularia, nisi quia in eius æternitate atque in eius verbo sibi coæterno, iam prædestinatione fixum erat, quod suo tempore futurum erat? vel cui promisit nisi sapientiæ suæ, promittens omnes qui in illam crediturī essent, habituros esse vitā æternam? Et promisit ante tēpora secularia, vel secūdum aliam trāslationem, ante tempora æterna. Ex quo iuxta historiā Geneseos, factus est
Gene. 1. B mundus, & per vices noctium & dierum, mensium pariter & annorū, tempora cōstituta sunt, in hoc curriculo & rota labūtur secularia tempora quæ cum seculo cœperunt: & ante hæc, id est, antequam mūdus cœpisset, promisit vitam æternam electis quos nouerat futuros. Sed ante hæc mundi tempora æternitatem quandam tēporum fuisse credendū est, quæ vocatur æuum quia non variabatur mutationibus. Nam inter
Rabi. 3. æuum & tempus hoc distat, quod æuum quidē stabile est, tempus verò mutabile. Et ante æterna tempora, id est, ante cuum promisit deus interminabilem vitam electis suis. Nam sicut legimus, omnis sapientia à domino deo est, & cū illo fuit semper & est ante æuum. In hac ergo sapientia quæ cum illo est ante æuum, id est, ante æterna tempora, promisit ipse electis vitam ante tæterna tempora. Promisit qui non mentitur, non quia posset mētiri, & nolit in falsitatis verba prorumpere: sed quia qui pater sit veritatis, nullum in se mēdacium habeat. & quia nunquā mentiri potest, ideo sine ambiguitate credamus
C vera esse quæ promisit: & tales nos studeamus præparare, vt digni simus ea percipere. Promisit quidem ante secularia vel æterna tempora vitam æternā, sed [temporibus suis,] id est, congruis manifestauit eam, scilicet [verbum suum
Ioan. 1. in prædicatione.] Vitam quam promisit, manifestauit verbum suum. Ergo vitam quam promisit, ipsa est verbū quod in principio erat apud patrem, & Deus erat verbum, & verbum caro factum est, & habitauit in nobis. dixitque, Ego
Ioan. 11. & 14. sum resurrectio & vita. Ego sum via veritas & vita. Hanc vitam & hoc verbum manifestauit deus mundo temporibus congruis in prædicatione euāgelij [quæ credita est mihi,] vt eam fideliter annunciarem gētibus, [secundum præceptum saluatoris nostri dei,] qui nos saluos esse voluit, implēdo quod promiserat. Paulus qui talis est apostolus, & tantæ salutis annunciator, scribit [Tito dilecto, id est, cæteris meliori & germaniori [filio.] Sermo quippè & sapientia & doctrina, qua Titus Christi ecclesias instruebat, efficiebat eum egregium Apostoli filium, non secundum carnem, sed [secundum fi- D dē] illi & Apostolo [cōmunē,] vel omnibus qui rectè credūt cōmunē, quæ græce dicitur catholica: quia sicut vnū baptisma sic & vna fides. Ab hac cōmuni. i. catholica fide separati sunt hæretici, qui in varios errores declinauerunt. Titus verò non secundū priuatā sectā quorūlibet talium sed secūdū fidem cōmunem omnium electorum filius est Apostoli, quia rectè docet catholicam veritatem, quam ab Apostolo didicit. Cui Tito sit [gratia] spiritus sancti, quæ conseceret omnia opera sacerdotalis officij eius, [& pax,] quæ eū repressis hostibus & vitiis requiescere faciat, semperque cum deo & sanctis angelis concordem permanere. & hoc [à deo patre &] filio eius [Christo Iesu saluatore nostro.

Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Si quis sine crimine est, vnius vxoris vir, filios habens fideles, nō in ac- E cusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, nō superbum, non iracundum, non vinolentū: non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benignum, sobrium, iustum, castum, sanctum, continentem, & amplectentē eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem, vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui cōtradicunt, arguere.

Postquam dura Cretensium corda Paulus ad Christi fidem mollierat, & tam sermone quàm signis edomuerat eos non iam in Iouem, sed in Christū credere, reliquit Titū discipulū suum F Cretæ, vt rudimenta nascentis ecclesiæ confirmaret: & si quid videretur deesse, corrigeret, ip se pergēs ad alias natiōes, vt & in eis fundamētū Christi poneret. Et hoc est quod dicit: [Gratia.. i. causa [huius rei reliqui te Cretæ, vt ea quę desunt corrigas. Cùm enim dicit, vt ea quæ desunt corrigas, ostendit necdum eos ad plenam venisse scientiam veritatis: & licet ab Apostolo correcti fuissent, tamen adhuc indigere correctione. Omne enim quod corrigitur imperfectū est. Vt ea (inquit) quæ desunt corrigas. i. vt ea quæ à me correcta sunt, & necdum ad plenā veri lineā sunt redacta, à te corrigantur, & normam æqualitatis recipiant. & quia solus nō sufficeres hoc facere, [cōstituas per ciuitates presbyteros. i. episcopos, [sicut & ego tibi disposui .i. tales, quales tibi designaui, non quales fortè animus carnaliter voluerit, aut homines tibi persuaserint. Vt cōstituas [inquit presbyteros, & post pauca subiungit quod oporteat episcopū sine crimine esse, ostendēs quia idē est presbyter qui episcopus. Nam antequā diaboli in-

stinctu

Universidad de Deusto
Biblioteca

G stinctu studia in religione fierẽt, & diceretur in
1. Cor. 1. populis, Ego sum Pauli, ego Apollõ, ego autẽ
Cephæ, communi presbyterorum cõsilio gu-
bernabantur ecclesiæ. Postquam verò vnusquis-
que eos quos baptizauerat, putabat suos esse nõ
Christi, in toto orbe decretum est, vt vnus de
presbyteris electus superponeretur cæteris, ad
quem omnis cura ecclesiæ pertineret, & schis-
matum semina tollerentur. Nam & alibi scriptũ
Philip. 1. est: Paulus & Timotheus serui Iesu Christi, om
nibus sanctis ĩ Christo Iesu qui sunt Philippis,
cum episcopis & diaconibus. Philippi vna est
vrbs Macedoniæ, & certe in vna ciuitate plures
episcopi esse non poterant. Sed quia eosdẽ epi-
scopos illo in tẽpore, quos presbyteros appel-
Actu. 20 labat, propterea indifferẽter de episcopis quasi
de presbyteris loquutus est. Et in Actibus apo
stolorum ad vnius ecclesiæ sacerdotes ait: At-
tendite vobis & cuncto gregi, in quo vos spiri-
tus sanctus posuit episcopos. Hæc idcirco dixi-
mus, vt ostenderemus apud veteres eosdẽ fuis-
se presbyteros quos episcopos: paulatim verò,
H vt dissensionum plantaria euellerentur, ad vnũ
omnem solicitudinem esse delatam. Sicut ergo
presbyteri sciunt se ex ecclesiæ consuetudine ei
qui sibi præpositus fuerit, esse subiectos, ita epi-
scopi nouerint se magis consuetudine quàm di
spositionis dominicæ veritate presbyteris es-
Exod. 18. se maiores. & in communi debere ecclesiam re-
gere imitãtes Moysen, qui cũ haberet in pote-
state solus præesse populo Israël, septuaginta
elegit, cum quibus populum iudicaret. Videa-
mus igitur qualis presbyter vel episcopus ordi
nãdus sit. Constituas (inquit) per ciuitates pres
byteros, sicut & ego tibi disposui. [Si quis sine
crimine est,] illum subaudi constituas. Non vt
eo tempore quo ordinãdus est, sine vllo crimi-
ne sit, & præteritas maculas noua couersatione
deleuerit, sed vt ex eo tempore quo in Christũ
renatus est, nulla criminis conscientia mordea-
tur. Crimen autem est graue peccatum, accusa-
tione & damnatione dignissimum. Et prima li-
I bertas est carere criminib⁹. Multi quippe fide-
les sunt sine crimine, sine peccato autem nullus
est in hac vita. Et ideo Apostolus designãs quis
sit ordinandus, non ait: Si quis sine peccato est.
hoc enim si diceret, omnis homo reprobaretur
nullus ordinaretur. sed ait, si quis sine crimine
est. sicuti est homicidium, adulterium, aliqua im
munditia fornicationis, furtum, fraus, sacrile-
gium & cætera huiusmodi. Cùm ea homo non
habet, debet autẽ omnis Christianus homo nõ
habere, incipit caput eripere in libertatem. Et
idcirco qui ordinatur, careat omni crimine, vt
libera fronte possit aliorũ crimina redarguere,
& nemo valeat illi sua obiicere. Et sit [vnius
vxoris vir,] quam habuerit, non habeat. Multi
superstitiosius magis quàm verius, etiã eos qui
cum gentiles fuerint, & vnam vxorem habue-
rint, qua amissa, post baptismum Christi alterã
duxerint, putant in sacerdotium nõ eligendos:
cùm vtique si hoc obseruandum sit, illi magis
ab episcopatu arceri debeant, qui vagã per me-
retrices prius exercentes libidinem, vnam re-
generari vxorem acceperint: & multo detesta-
bilius sit, fornicatum esse cum pluribus quàm
vnam vxorem habuisse. Hæc Hieronymus. K
Augustinus autẽ ait: Vnius vxoris virum acu-
tius intellexerunt, qui nec eum, qui catechu-
menus vel paganus habuerit alteram, ordinan-
dum esse censuerunt. De sacramento videlicet
agitur, non de peccato. Nam in baptismo dimit
tuntur. Propter sacramenti autem sanctitatem,
sicut fœmina (etiam si catechumena) vitiata, nõ
potest post baptismum inter Dei virgines con-
secrari, ita non absurde visum est, eum qui ex-
cessit vxorum numerum singularem, non pec-
catum aliquod commisisse, sed normam quan-
dam sacramenti remisisse, non ad vitæ bonæ
meritum, sed ad ordinationis ecclesiasticæ si-
gnaculum necessariam. Ac per hoc, sicut plures
antiquorum patrum vxores, significauerũt fu-
turas ex omnibus gentibus ecclesias vni viro
subditas Christo: ita noster antistes vnius vxo-
ris vir, significat ex omnibus gentibus vnitatẽ,
vni viro subditam Christo. Sit etiam [filios ha-
bens fideles, non in accusatione luxuriæ aut nõ L
subditos, hoc est, non in patris potestate. Pona-
mus enim aliquã bene instituisse liberos suos,
& à parua ætate semper dominicis eruditos præ-
ceptis, hi si postea se luxuriæ dederint, & super-
antibus vitiis, libidini frena remiserint, nun-
quid culpam eorum in patrem redundabit, &
sanctitatem patris filiorum nequitia maculabit. Gen. 9.
Nam & Isaac credendus bene instruxisse filiũ 25. 27.
suum Esau, qui tamen post fornicarius & pro- 1. Reg. 8.
fanus extitit. Samuel quoque filios habuit, qui
declinauerunt post auaritiam, & propter mu-
nera peruerterunt iudicium. Ergo si tunc ele-
ctio fieret sacerdotum, & Isaac propter Esau, &
Samuel propter filios suos indigni sacerdotio
putarentur. Sed sciendum quia tam sanctum est
nomẽ sacerdotij, vt nobis etiã quæ ea extra nos
sunt posita, reputẽtur, nõ quo propter vitia no
stra episcopi non fiamus, sed quo propter filio-
rum incontinentiã ab hoc gradu arguendi su- Nota.
mus. Qua enim libertate alienos filios corripe- al. ar cõ
re & docere possumus quæ recta sunt, cũ nobis M
statim possit, qui fuerit corrept⁹, ingerere, An-
te doce filios tuos? aut qua fronte extraneũ cor
ripio fornicantem, cũ mihi cõscientia mea ipsa
respondeat, exhæreda ergo filium fornicãtem,
abiice filios tuos vitiis seruiẽtes? Cũ autem ne-
quam filius in vna tecum domo maneat, tu au-
des de alterius oculo festucam detrahere, in tuo
trabem non videns? Non itaq; iustus polluitur Matt. 7.
ex vitiis filiorũ, sed libertas ab Apostolo eccle-
siæ principi reseruatur, vt talis fiat, qui non ti-
meat propter vitia liberorũ extraneos reprehẽ-
dere. Vnde & cõsiderandũ aduersus eos qui de
episcopatu intumescunt, quia nõ statim omni-
bus his meliores sunt, quicũq; episcopi nõ fue-
rint ordinati, cùm nõnulli idcireo ad sacerdo-
tiũ nõ peruenerint, quia eos liberorũ vitia im-
pedierint. Si autẽ peccata filiorũ ab episcopatu Nota.
iustũ prohibẽt, quanto magis se vnusquisq; cõ-
siderans, debet retrahere ab hoc nõ tam hono-
re quàm onere, & nõ ambire alienum locũ, quẽ
magis digni debent occupare? Solent & per fi-
lios opera designari, vt ille intelligatur debe-
re ordinari, qui in propria potestate habet ope-
ra sua, vt nulla subrepentium vitiorum labe
sinat

A sinat ea maculari. Ideo (inquit) dixi vt ordine-
tur, si quis sine crimine est, quia [oportet episco
pum esse sine crimine, sicut dispẽsatorem dei,]
qui est sine peccato, vt domini sui puritatem in
aliquo imitetur, quoniam nõ sua sunt quæ præ-
stat, sed dei qui dispensat. Et oportet eum esse
[non superbum, id est, non tumentẽ vel placen
tem sibi quod episcopus sit, sed quasi bonũ vil-
licum, id requirentẽ quod pluribus prosit. opor
tet esse & [non iracundum.] Iracundus est, qui
semper irascitur, & ad leuem responsionis aurã
quasi à vento solium mouetur. Et reuera nihil
est fœdius præceptore furioso, vt cùm debeat
esse mansuetus, patiens & sapiens, toruo vultu
& trementibus labiis, rugata fronte, effrenatis
conuitiis, facie inter pallorem & ruborẽ varia-
ta, clamore perstrepat: & errantes non tam ad
bonũ retrahat, quàm ad malum sua fœuitia præ-
cipitet. Neque verò qui aliquãdo irascitur, ira-
cundus est, sed qui crebro hac passione superа-
tur. Oportet & [non vinolentum] esse. Quale
enim est, episcopum videre vinolẽtum, vt sensu
B occupato vel exaltet risum cõtra grauitatis de-
corem, vel labiis dissolutis cachinnet, vel paulu
lum tristis quasi cuiusdam rei fuerit recordatus,
inter pocula in singultus prorumpat, & lachry
mas seu quid aliud amentius faciat? Vbicunque
saturitas & ebrietas fuerint, ibi libido domina-
tur. Specta ventrem & genitalia. nam iuxta or-
dinem membrorum est & ordo vitiorum. De-
hinc additur, [non percussorem] oportere esse
sacerdotẽ. Quod quidem & simpliciter intelle-
ctum, ædificat audientem, ne facilè manũ porri
gat ad cædendum, ne in os alterius verberandũ
insanus erumpat. Melius est autẽ, vt nõ percus-
sorem illum dicamus, qui mansuetus & patiẽs,
sciat in tẽpore quid loquendum sit, quid tacen-
dum, nec sermone inutili cõscientiam percutit
infirmorum. Nõ enim Apostolus ecclesiæ prin
cipẽ formans, vetat esse pugilem, & corporeis
ictibus alios corporaliter lædẽtem, quod etiam
in plebeio & quocunque gentili si fuerit, repre-
C henditur. sed hæc, vt diximus, ne cõtumeliosus
& garrulus perdat eum, quẽ potuit modestia &
lenitate corrigere. Oportet etiam hunc esse [nõ
turpis lucri cupidum,] vt non cupiat aggrega-
re pecuniã: sed habens victum atq; vestitum, his
contentus sit. Huiusque, qualis non debeat esse
episcop⁹ vel presbyter Apostoli sermo descri-
psit: & nunc ecõtrario, qualem oporteat eũ esse
ostendit. [Sed hospitalem, inquit, benignũ, so-
brium, iustum, castum, sanctum, continentẽ, &
Ma. 2.5. amplectentẽ &c. Ante omnia hospitalitas futu-
ro episcopo denunciatur. Si enim omnis homo
audire desiderat, Hospes fui & suscepistis me,
quãto magis episcopus cuius domus omnium
cõmune esse debet hospitium? Laicus enim vel
duos aut paucos recipiens, impleuit hospitalita
tis officium: episcopus verò nisi omnes recepe-
rit, inhumanus est. Sit etiam benignus, vt beni-
gnè diligat omnes: & quicquid boni potest tam
corporaliter quàm spiritaliter, impendat. Sit &
sobrius, vt corporalis ebrietas longè sit ab eo,
1. Cor. 2. nec sensum eius mundana cupiditas, vel ira, seu
quodlibet aliud vitium inebriet, sed acuto sen-
su diiudicet omnia, sicut vir spiritalis. Iustus
quoq; sit, vt iustitiam in populis quibus præest D
exerceat, reddens vnicuiq; quod meretur, nec
accipiat personam in iudicio. Inter laici autem
& episcopi iustitiam hoc interest, quod laicus
potest apparere iustus in paucis: episcopus verò
in tot debet exercere iustitiã, quot subditos ha- 1. Cor. 7.
bet. Sit etiam castus. Si enim laicus imperatur vt
propter orationem abstineãt ab vxorum coitu,
quid de episcopo sentiendum est, qui pro suis
populique peccatis illibatas deo oblaturus est
victimas? Quomodo igitur hospitalitas & beni
gnitas atque iustitia præcipua esse debet in epi-
scopo, & inter cunctos laicos eminens, sic & ca
stitas propria & (vt ita dixerim) pudicitia sacer
dotalis, vt nõ solum ab opere immundo se ab-
stineat, sed etiã à iactu oculi & cogitationis er-
rore, mens consectura Christi corpus, sit libe-
ra. Vnde & additur, vt sit sanctus. Sanctitas enĩ,
quantũ secundum nos, est dicenda ab omni in-
quinatione libera & perfectissima & inconta-
minatissima puritas. Sit etiã continens non so-
lùm ab vxoris amplexu, sed ab omnibus animi
perturbationibus, ne ad iracundiam cõcitetur, E
ne illũ tristitia deiiciat, ne terror agitet, ne læti-
tia immoderata subtollat. Cõtinentia enim nõ
solùm in carnis opere & in animi concupiscen-
tia, sed in omnibus rebus est necessaria, ne ho-
nores indebitos appetamus, ne accẽdamur ava-
ritia, ne vlla passione superemur. Ad extremũ
sit amplectens [eum qui secũdũ doctrinam est,
fidelem sermonem,] vt quomodo sermo dei fi-
delis est & omni acceptione dignus, sic & ille
talem se præbeat, vt omne quod loquitur, fide
dignum existimetur, & verba ipsius sint regu-
la veritatis. ac desiderio charitatis amplectatur
huiusmodi sermonem, quo possint audientes
doceri, [vt potens sit in doctrina sana exhor-
tari eos ad bene agendum. Sana doctrina dici-
tur, ad distinctionem languidæ infirmæque do
ctrinæ. potens sit [& arguere eos qui contradi-
cunt, id est, hæreticos vel Iudæos & seculi istius
sapientes, siue etiam malos catholicos, qui mo-
ribus contradicunt, id est, non loquendo, sed
male viuendo. Nam præcipitur illis vt non for F
nicentur, & fornicantur: præcipitur illis vt non
rapiant, & rapiunt: sicque cætera mala à quibus
prohibentur, faciunt: & ita non lingua, sed vita
semper doctrinæ sanctæ cõtradicunt. Superio-
ra quidem quę in episcopi virtutibus posuit, ad
vitam pertinent: hoc verò quod ait, vt potens
sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contra-
dicunt arguere, ad opus prædicationis refertur.
Quia si episcopi tantum sancta sit vita, sibi po-
test prodesse sic viuens: porrò si doctrina & ser-
mone fuerit eruditus, potest cæteros quoque
instruere: nec solum suos instruere, sed aduersa-
rios repercutere: qui nisi refutati fuerint atque
conuicti, facilè qnærunt simplicium corda per-
uertere. Hic locus aduersus eos facit, qui iner- Nota.
tiæ se & ocio ac somno dantes, putant pecca-
tum esse si scripturas legerint, vel negligunt Psalm. 1.
eas legere: & eos qui in lege domini meditan-
tur die ac nocte, quasi garrulos inutilésque con
temnunt, non animaduertẽtes Apostolum post
catalogum conuersationis episcopi, etiam do-
ctrinam similiter præcepisse.

Sunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *Sunt enim multi & inobedientes, vaniloqui & seductores, maximè autē qui de circūcisione sunt, quos oportet redargui, qui vniuersas domos subuertūt, docentes quæ nō oportet turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta: Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos durè, vt sani sint in fide, nō intēdentes Iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium se à veritate.*

Ideo qui ordinatur episcopus, debet esse potens arguere eos qui contradicunt: quia [sunt multi,] latam viam quæ ducit ad perditionem,
H ambulantes, [&] diuinis mandatis [inobedientes. Qui ergo futurus est ecclesiæ princeps, habeat eloquentiam cum vitæ integritate sociatam, ne opera absque sermone sint tacita, vel dicta factis deficiētibus erubescant, maximè quia sunt non pauci, sed multi, nec acquiescentes, sed inobedientes. [vaniloqui, id est, vanas factas prædicantes: [& seductores, id est, alios à veritate in errorem post se trahentes. sed illi [maximè] sic agunt, [qui sunt de circuncisione, id est, qui ex Iudæis ad baptismum venerunt, nec carnales obseruantias legis deseruerunt. hi tunc temporis nascentem Christi ecclesiam subuertere nitebantur, & introducere legalia præcepta. Nam sine scripturæ authoritate garrulitas eorum non haberet fidem: vbi videntur peruersam doctrinam suam diuinis testimonijs roborare, [quos oportet redargui, id est, tales homines doctores ecclesiæ debent ratione scripturarum superare, & silentium illis imponere pondere testimoniorum. [qui] non vnam vel pau-
I cas [domos,] sed [vniuersas] cum dominis familijsq; [subuertunt, id est, à statu fidei subruunt, [docentes] ea [quę non oportet] ob gratiā [turpis lucri, id est, quasi sub specie consulēdi, agentes negocium decipiēdi propter pecuniæ quę-stum docent ea quæ non oportet, id est, ciborū differentias, & ocium sabbati iamdudum abo-liti, atque circuncisionis iniuriam. & vtinā zelo fidei talia docerent. ex parte enim aliqua posset
Rom. 15 eis ignosci, atque dici quod æmulationem dei
Philip. 3. haberent, sed non secūdum scientiam. Sed quia venter est deus ipsorum, turpis lucri gratia volunt proprios facere discipulos, vt quasi magistri à sectatorib⁹ alantur siue pecunias accipiāt. Possumus & aliter intelligere turpe lucrū, quia omnes hæretici dum peruersa docent, lucratores hominum se solent asserere, cùm non lucrū, lucrum sit, sed perditio, animas interficere deceptorum. Econtra qui errantem fratrem suum
Matt. 18. iuxta euangelium corripuerit, si fuerit ille conuersus lucratus est eum. Quod enim maius vel preciosius lucrum esse potest, quàm si humanā animā quis lucretur? Omnis igitur doctor ecclesiæ, qui ad Christi fidem recta ratione persuadet, honestus luerator est. Et omnis hæreti- K
cus qui fraudulētis sermonibus homines fallit, loquitur quæ non oportet turpis lucri gratia. Sequitur: Dixit quidam ex illis. &c. Quantum ad textum sermonis & continentiam loci pertinet hoc, quod ait, Dixit quidam ex illis proprius eorum propheta, videtur ad eos referri, de quibus præmissum est, Maximè qui de circuncisione sunt, quos oportet redargui, qui vniuersas domos subuertunt, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia: vt sequatur dixit quidam ex illis proprius eorum propheta, Cretenses semper mendaces &c. Sed quia in nullo prophetarum qui apud Iudæam vaticinati sunt, hic hexameter versus reperitur, κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί, referatur (si placet) ad superiora, vbi dictum est, Reliqui te Cretæ, vt ea quę desunt corrigas, vt sequatur, dixit quidam ex illis proprius eorum propheta, id est, Cretensium. Quia verò multa in medio sunt, & hoc absurdum fortasse videtur, ideo cum his superioribus: quæ minora sunt, aliter aptandum est, L
vt legamus. Sunt enim multi & inobedientes, vaniloqui & seductores maxime autem qui de circuncisione sunt: quos, scilicet multos & inobedientes, vaniloquos & seductores, cū his qui de circuncisione sunt, oportet redargui, qui vniuersas domos subuertunt, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia, [Dixit quidam ex illis proprius eorū propheta, Cretenses semper mēdaces,] vt id quod dictum est, proprius eorum propheta, non specialiter ad Iudæos & eos qui de circuncisione sunt, referatur: sed ad multos & inobedientes, vaniloquos & seductores: qui vtique quia in Creta erant, Cretenses fuisse credendi sunt. Qui quòd vaniloqui sunt, quidā proprius eorū propheta sic prænunciauit, Cretenses semper mendaces. Et quod sint seductores atque domos subuertant, ita subnexuit [malæ bestiæ.] Et quod tēporalis lucri gratia doceant ea quæ non oportet, ita subiecit, [ventres pigri.] Mendaces quippe sunt & malæ bestiæ & M
ventres pigri, quia falsa persuadent, & ferarum ritu sanguinem sitiunt deceptorum, & nō cum silentio operantes suū panem manducant, quorum deus venter est & gloria in confusione ipsorum. Dicitur autem iste versus in Epimenidis Philip. 3.
Cretensie pœtæ oracuIis reperiri, quem nunc Apostolus siue alludens prophetā vocat, quòd scilicet tales Christiani tales merentur habere dei, Epimenid.
prophetas, quomodo prophetas Baal & quoscunque ociosos prophetas scriptura commemorat siue vere, quia de oraculis scripserat atque responsis, quæ & ipsa futura prænuncient, & ea quæ ventura sunt, multo antè prædicant. Denique tempore ex illo extabat oraculorum titulo prænotatus liber quidā Epimenidis, quē, quia videbatur diuinum aliquid repromittere, propterea Apostolum arbitror inspexisse, vt videret quid in eo promitteretur, & in tēpore vsum versiculo scribentem ad Titum, quia erat Cretæ, vt falsos doctores Cretensium proprio insulæ suæ authore contestaret. Non tamen totum opus Epimenidis, quod de oraculis scripserat, per vnum versiculum confirmauit: sed Cretenses tantùm mēdaces vitio mentis increpauit

A pauit ob ingenitam mentiendi facilitatem, de propriæ gentis eos authore confutans. Nā nemo est tam scicarius, tam parricida, tam venefi-cus, qui non aliquid boni aliquando fecerit. Ergo si vnum bonū illius videntes laudauerimus, necesse erit vt & cætera quæ male agit, laudemus? absit. & si inimicus aduersum nos iurgitet & clamitet, nonne iter verba simultatis & rixæ aliquid loquitur veritatis, quod & à nobis quoque aduersum quos loquitur, non vsquequaque reprehenditur? Sic & Epimenides nō ideo vera dixit omnia, quæ in carminibus eius continē-tur, quia cæteræ res fallaces sunt, sed in eo tantummodo verum loquutus esse probatur, quia ingeniti Cretensium mendacij vitium expressit, & eos malas bestias pro crudelitate, & ventres pigros pro comessatione & ociositate vocauit. Vnde Apostolus considerate & circunspicte loquens, adiunxit: [Testimonium hoc verū est.] Non totum carmen de quo testimonium sumptum est, non vniuersum opus, sed tantum
B hoc testimonium, hic versiculus. Nam qui in vna tātum poematis parte consensit, cætera cōfutasse credendus est. Verum est (inquit) testimonium hoc, quia tales sunt Cretenses, quales illos esse testatur, licet non omnes. [Quam ob causam, id est, quia tales sunt, [increpa illos] nō molliter, vt soles, sed [durè, id est, dura eorum corda penetret increpatio dura, [vt sani sint in fide, id est, vt mens eorum non infirmetur in fide, sed conualescat & omnem languorem perfidiæ procul repellat à sua fide. Sani inquā sint in fidei puritate, quæ nullo tabescit languore perfidiæ, [nō intendētes Iudaicis fabulis, quas magistri Iudæorum sine authoritate scripturarum, & sine vlla assertione rationis docent, [& mandatis] non dei, sed hominū, id est, Iudęorū, humana tantum & carnalia sapientium, [auersantium se à veritate] spiritalis intelligentiæ. Si quis post aduentum Christi conciditur, non circuncisditur, sed Iudaicis seruit fabulis, & mādatis hominum auersantiū se à veritate. Nō enim qui in manifesto Iudæus est, neque quę in mani-
C festo in carne circuncisio, sed qui in occulto Iudæus est. & circuncisio cordis in spiritu, non litera. Si quis pascha agit, non in azymis synceritatis & veritatis, vt exterminet ex anima sua omne vetus fermentū malitiæ & nequitiæ, iste attendit fabulis & sequitur vmbras veritate neglecta. Si quis non resurgens cum Christo, nec quærens ea quæ sursum sunt, sed quæ super terram sunt, dicit, ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque attrectaueritis, quæ sunt omnia in interitu ipso vsu, secūdum præcepta & doctrinas hominum, iste fabulis est intentus, & obseruat mandata hominum vmbram tenentium & veritati terga vertentium. Vnde & subditur.

Omnia munda mundis, coinquinatis autē & infidelibus nihil est mundū, sed inquinatæ sunt eorū & mens & cōsciē tia. Cōfitentur se nosse deum, factis autē negant, cùm sint abominati & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.

Quia superius dixerat, sunt enim multi & in- D
obedientes, vaniloqui, & seductores, maximè qui de circūcisione sunt, & de his qui ab eis seducti fuerant, consequenter addiderat, increpa illos durè, vt sani sint in fide, non intendentes iudaicis fabulis, & mandatis hominum auersantium se à veritate, & putabant inter cibos esse distantiam, vt aliqui mundi & aliqui essent immūdi, propterea nunc subiungit: [Omnia mūda mundis, id est, omnia ciborum genera secundum naturam sunt munda, & apud illos nihil habent immunditiæ, qui in Christum credunt, & sciunt omnem creaturam dei bonam esse, & nihil abiiciendum quod cum gratiarū actione percipitur. Mundis quidem mūda sunt omnia, sed [coinquinatis, id est, carnaliter legem intelligentibus [& infidelibus, id est, tempus gratiæ à legis tēpore non discernētibus, [nihil] ciborum [est mundum:] quia & his quę respuunt, & his quæ sumunt, non sanctè nec iustè vtuntur: [sed inquinatæ sunt] fœtore infidelitatis [& E
mens, id est, ratio [eorum & conscientia, id est, cordis arcanum. Propterea etiam quæ munda sunt per naturam, eis immunda fiunt, quia pro qualitate vescentiū & mundum mundis, & immūdum contaminatis fit. In nobis itaq; est vel munda comedere vel immunda. Si enim mūdi sumus, munda nobis est creatura. Si autē immūdi & infideles, fiunt nobis vniuersa immunda, vel propter inhabitantē in mente nostra hæresim, vel propter conscientiā delictorū. Nihil est talibus mundū, qui tantum voce [cōfitentur se nosse deum,] sed [factis negant] eum, [cum sint abominati, id est, ab humanitate destituti bestialiter viuēdo, [& incredibiles, id est, indigni quibus debeat credi, quia toties sunt in mendacio deprehensi. Hi, quorū polluta est mēs & cōsciē tia, deum verbis cōfitentur, factis autē negant, iuxta illud Isaiæ, Populus hic labiis me honorat, cor eorum longè est à me. Quomodo enim Isaiæ. 29
quis labris honorat & corde recedit, ita sermone deum quis confitens, operibus negat. Talis quisque merito dicitur abominatus. i. nulla veri F
tatis ratione persuasus: & incredibilis. i. nolens credere diuinis præceptis, vt eis obediat: & ad omne opus bonū reprobus, quo scilicet etiam ea quæ naturali bonitate superatus fortè bona fecerit, nō sint bona, dū mētis peruersitate sunt reproba. Tales enim aut praua sunt quæ faciūt, aut recta opera nō recto corde sectantur. nō enī de suis operibus retributiones perpetuas, sed trāsitorios fauores quærunt, vel hæretico sensu quæ operantur faciunt. Aestimant quidā in eo tantū negari deum, si in persecutione quis à gē-tilibus cōprehensus, se negauerit esse Christiānū. Ecce Apostolus omnib⁹ factis quæ peruersa sunt, deū asserit denegari. Deus charitas est, 1. Ioan 2.
& per odiū asserit denegari. Christus sapiētia est, iustitia, veritas, sanctitas, fortitudo, & his similia: per insipientiam negatur sapientia, per iniquitatem iustitia, per mēdacium veritas, per turpitudinem sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo. Et quotiescunq; vincimur vitiis atque peccatis, toties deū negamus: sicut econtrario quoties boni quid agimus, toties deum confitemur. Nec arbitrandum est, in die iudicij

illos

Universidad de Deusto
Biblioteca

G illos tantum à dei filio denegandos, qui in martyrio Christum negauerũt, sed per omnia opera & sermones atq; cogitationes, Christus vel negatus negat, vel confessus confitetur.

CAPVT II.

T Vautem loquere quæ decent sanam doctrinam. Senes vt sobrij sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. Anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino seruientes, bene docentes, vt prudentiam doceant adolescentulas, vt viros suos ament, filios suos diligant: prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris
H *suis, vt nõ blasphemetur verbum dei. Iuuenes similiter exhortare, vt sobrij sint in omnibus. Teipsum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in castitate, in grauitate. verbum sanum, irreprehensibile, vt is qui ex aduerso est, vereatur, nihil habens malum di-*
Ephes. 6. Coloss. 3. 1. Petri. 2 *cere de nobis. Seruos dominis suis subditos esse in omnibus, placentes, non cõtradicẽtes, nõ fraudentes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes, vt doctrinã saluatoris nostri dei ornent in omnibus.*

Illi docẽt (vt supradictum est) quæ nõ oportet, sed tu loquere ea quæ decet vt loquaris, id est, sanam doctrinam, quæ nullum erroris aut vitiorum in se languorem habeat, sicut hæreticorum vel philosophorum doctrina: quæ dum ab
I aliis vitiis retrahit, sæpe ad alia impellit. Sola enim Christiana doctrina ab omni languore vitiorũ & errorum sanat. Generaliter Apostolus Tito præceperat, quid ipse deberet loqui ad cũctos, in eo quod ait, [Tu autem loquere quę decent sanã doctrinam,] & nunc per singulas species quid vnãquanq; ætatẽ deceat, exponit. Primum senibus viris cõueniẽtia demõstrat, deinde anus quid deceat, tertio quæ adolescentibus apta sint, tam maioribus quàm fœminis, licet in præcepto mulierum vetularum de adolescentibus fœminis mandata subiecerit, vt nõ tam ipse doceret adolescentulas, quàm quid à vetulis docerentur, exponeret, extremo de seruis præcipit. Et per singulas ætates atque cõditiones sic decenter præcepta constituit, vt sermo eius vitæ morúmq; sit regula. Loquere, inquit, ea quæ decet vt tu loquaris, qui doctor ecclesiæ Christi constitutus es, videlicet [vt senes sint sobrij, id est, in cibo & potu temperati, vt ætatis grauitas morũ grauitatẽ habeat, & modũ seruare sciat, & sint [pudici,] ne in vltima ætate luxurient, ne iam frigido ad libidinem sanguine exẽplo sint adolescentibus ad ruinam, & sint [prudentes] K in respuendis vel cauendis malis, & eligendis atque faciendis bonis, vt cùm solerti discretione faciant omnia. sint etiam [sani in fide] vt nullo infidelitatis vel perfidiæ languore infirmentur, sed sint valẽtes in fide, sicut iustus qui ex fide viuit, & sicut Abraham qui nõ infirmat° est fide, nec in repromissione hęsitauit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam deo, plenissimè sciens quia quæcunque promisit, potẽs est & facere. & sint sani [in dilectiõe.] Sanus est in dilectione, qui deum diligit ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mẽte, & proximũ tanquam seipsum. Qui sanus est in dilectione, non æmulatur, non inflatur, non agit perperàm, nõ inhoneste, non ad iracundiam concitatur, non cogitat malum, nõ gaudet super iniquitate: cõgaudet autẽ veritati, omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, omnia præstolatur. Languor autem dilectionis est, quando abundante iniqui L tate refrigescit charitas. Hoc frigore charitatis & Amnon in sorore sua Thamar obriguit. Timẽdũ ergo, ne fortè & nos hac infirmitate charitatis aliquando tabescamus. Nõnunquã enim euenit, vt primum à nobis in virginem aut in quemlibet fœminam sit sancta dilectio, & cùm mollita mens fuerit in affectus, paulatim sanitas charitatis languore pallescat & infirmari incipiat, & diligentem ad extremam mortem ferat. Vnde Timotheo cautè præcepit Apostolus, vt exhortetur adolescẽtulas in omni castitate. Oĩs enim castitas in carne & spiritu & anima est, ne scãdalizetur oculus, ne in pulchritudine vultus fœminæi pendeamus, ne blanda nos audire verba delectet, ne ad singulos sermones mẽs prius dura marcescat. Caueant ergo nõ solũ iuuenes, sed & senes, ne per sanitatẽ dilectionis introeat morbus charitatis: & per amorẽ sanctũ fiat non sancta dilectio, quæ illos pertrahat ad gehennã. Sint & sani [in patiẽtia,] vt nullo languore impatientiæ vel murmurationis infirmentur, cùm pertulerint aduersa: sed gloriẽtur in tribulationibus, & omne gaudiũ existiment cùm in tribu M lationes varias inciderint. [Anus similiter] doce. Quãuis apostolus Petrus moneat, vt viri vxoribus suis tanquã infirmiori vasculo honorẽ tribuant, nõ tamen arbitrandũ est, quod vxor quæ corporis vasculum habet infirmũ, statim & anima infirmior sit. Vnde & nũc præcipitur eis, vt in ipsis quoq; illud Apostoli cõpleatur, Virtus in infirmitate perficitur. & dicitur vt & omnia habeãt, quæ senibus viris sunt præcepta cõmuniter, in eo scilicet quod ait, anus similiter: hoc est, ita vt viri senes, in omnibus sobriæ sint & pudicæ atque prudentes & sanæ in fide & dilectione & patientia. Et pro sexu suo hoc habeãt propriũ, vt sint [in habitu sancto,] vt ipse quoque earũ habitus & vestitus & incessus atq; motus & vultus ac sermo & silentiũ, quãdam sacri decoris præferant dignitatẽ. Et quia hoc genus mulierculari solet esse garrulũ, ideo subditur, [non sint criminatrices, id est, de aliis male loquẽtes, ne ipsæ quæ adolescentiã iam trãsgressæ sunt, de adolescentularũ ætatibus disputent, & dicant, illa sic ornatur, illa sic comitur, sic procedit, amat illum, amatur ab illo, cùm esti

hæc

A hæc vera sint, non tam apud cæteros debent infamare, quàm ipsam secretè Christi charitate corripere: & magis docere ne faciat, quàm ĩ publico accusare quod fecerit. Solent autẽ hæ ætates, quia corporis frixere luxuria, licet quædam
Nota nec pudicæ fiãt, vino sedare pro libidine, Vnde à nimio potu vini prohibentur, quia quod in adolescẽtibus libido, hoc in senibus ebrietas est. & expresè dicitur, [non vino multo seruiẽtes.] Seruitus enim quædam est & extrema cõditio, vino sensus hominis occupari, & suum nõ esse, sed vini. Quia igitur docuit quales primo anus esse deberẽt, & post illas quæ cum senibus viris habent communia, & propria eorum exposuit, vt in habitu honesto & sancto sint, nec aliarum criminatrices nec vino proprios sensus occupantes, nunc consequenter doctrinæ eis frena permittit, vt cùm tales fuerint, docendi habeãt libertatem, vt scilicet sint [bene docẽtes, id est, ea quæ bona sunt,] vt doceant prudentiam, id est, discretionem boni & mali, vt bonum fiat & malum caueatur. Et hanc prudentiam doceant
B [adolescentulas.] licet enim alio loco dixerit, Titus. 2. docere autem mulieribus non permitto, sic intelligendum est, vt in viris sit illis doctrina sublata. Cæterùm adolescẽtulas doceant quasi filias suas, [vt ament viros suos,] & [diligant filios suos.] Quæ doctrina est amare viros, cùm hoc non in eloquio docentis, sed in corde amãtis sit constitutum? Vult ergo eas amare viros suos castè, vult inter virum & mulierem esse pudicam dilectionem, vt cum pudore & verecundia & quasi necessitate sexus reddat potius debitum viro, quàm ipsa exigat ab eo, & operam liberorum ante oculos dei & angelorum perpetrare se credat. Filios autẽ ita diligunt, si eos in dei disciplina erudiãt. Cæterùm nolle eos contristare docendo quæ bona sunt, & libertatẽ tribuere peccandi, non est amare filios, sed odisse. Doceant & vetulæ iuuenculas esse [prudẽtes,] vt licet corpore sint adolescentes, mente tamen per prudentiæ acumen sint bene callentes, &
C doceant eas esse [castas,] quia aduersus castitatẽ Psal. 40. magis in ætate florenti pugnat inimicus, & virtus eius omnis contra fœminas in vmbilico vẽtris est, [sobrias,] ne per immoderatam potationem magis incalescant ad libidinem. & [habentes curam domus,] & diligenter omnia procurent quæ sunt in domo: [& benignas, id est, mites & clementes, quia poterat euenire vt diligentia domus austeritate regeretur, & per hoc apostoli præceptũ seuerior matrona fieret in seruulos, ideo copulauit benignas, vt tunc se crederet mariti domũ bene regere, si hoc benignitate impetraret à seruulis, non terrore. Doceant eas & [subditas esse viris suis,] ne fortè Genes. 3. diuitijs & nobilitate tumentes, dei sententię nõ meminerint, per quã subiectæ sunt viris, ait enĩ mulieri: Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. In quo consideranda est scripturæ sanctæ prudentia, quia non viro dominus ait, Dominaberis vxoris tuę, sed ipsi mulieri dixit, quia vir dominabitur tui, vt illi præmium relinqueret obsequelæ, dum in potestate eius est, si dei velit obedire præcepto, vt seruiat viro & subdita sit marito, vt scilicet & quodammodo esset liD bera seruitus & dilectionis plena, ideo seruiens viro, quia metuit eum offendere. Cùm verò caput mulieris vir sit, caput autem viri Christus, quæcunque vxor non subditur viro, id est, capi 1. Cor. 11 ti suo, eiusdem criminis rea est, cuius & vir si Ephe. 5. non subijciatur Christo capiti suo. ideo sint subditæ viris, [vt non] propter eas [blasphemetur verbum dei.] Verbum enim dei blasphematur, vel dum contemnitur & pro nihilo ducitur prima dei sententia, vel dum infamatur Christi euangelium: qui [contra legem fidemque naturæ est, si ea quæ Christiana est & ex dei lege subiecta viro, imperare ei desiderat, cùm & gentiles fœminæ viris suis seruiant cum cõmuni lege naturæ. [Iuuenes similiter exhortare.] Sicut in eo quod suprà præceperat, dicẽs: habitu sancto similitudinem animum diximus ad senes esse referendam, ita nunc in eo quod dicit, iuuenes similiter exhortare, similitudinem iuuenum ad anus, & per anus ad senes arbitramur aptandã, vt senum habeant sobrietatem, & sint pudici vt illi, atque prudentię & sani in fide & dilectione E & patiẽtia, anuum autem sanctitatem habeant, neque criminatores sint, nec vino multo seruientes, sed bene docentes. Proprium autẽ habeant, [vt sint in omnibus sobrij, id est, modum tenentes & nullam superfluitatem sectantes, sicut sæpe consueuerunt iuuenes. Vel secundum alios codices, pudici sint in omnibus, tam scilicet mente quàm corpore, tam opere quàm cogitatione, vt nulla sit in adolescẽte suspicio turpitudinis. Hæc sicut hactenus degesta sunt, doce: & vt doctrina tua sit efficax, [præbe teipsum exemplum bonorum operum, id est, ita viue, vt sis omnibus forma bene viuendi, & qui te viderint, legant in operibus tuis velut in libro quid agere debeant. Nihil enim prodest, aliquem excitatum esse in dicendo & ad loquendum triuisse linguam, nisi plus doceat exemplo doctrinæ quàm verbo. Denique qui impudicus est, quanuis distortus sit, ad castitatem audientes cohortetur, sermo eius est infirmus ac authoritatem non habet cohortandi: sicut econtrario, F quanuis sit rusticanus & tardus ad loquendum, si castus fuerit, exemplo suo homines potest ad vitæ similitudinem impellere. Præbe (inquit) teipsum exẽplum [in doctrina,] vt alij exemplo tuo quæ recta sunt doceant: & [in integritate,] vt integritas animi tui nec amore laudis hominis corrumpatur, nec acceptione pecuniarum, nec qualibet alia re, similiterque cæteri exemplo tuo seruent incorruptam mentis integritatem. Et [in castitate,] vt alij exẽplo tuo castitatẽ custodiant. Vel in integritate intemerati corporis, vt & alij exẽplo tuo virginitatis integritatem perpetuò seruent, & in castitate cæteri qui virgines non sunt, vt vel post amissionem integritatis, seruent munditiam castitatis. Ex hoc Titum ęstimo, priusquam carnis opere occuparetur euangelio credentem accepisse baptisma, & virginem permãsisse: & ideo nunc ab 1. Tim. 4 Apostolo, vt integritate formam sui præbeat, commoneri. Quam quidem integritatem in Timotheo non videmus. Nam cùm ei diceret, Nemo adolescentiam tuam contemnat, sed exemplum esto fidelium in verbo, in conuersatione,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ne, in charitate, in fide, in castitate, de integritate tacuit, & tantum posuit castitatem. Castitas autem & in cœlibatu absque virginitatis integritate potest intelligi. [& in grauitate] sis exemplum cæteris, vt grauitas maturitatis in sermone in incessu tuo atque in moribus semper tuis appareat. & [verbum] tuum præbe [sanum, irreprehensibile,] vt sermo tuæ prædicationis vel etiam communis loquutionis, nec vllum habeat in se languorẽ vitiorum, nec possit ab aliquo reprehendi. Non quo vllus tantæ facundię & prudentiæ sit, vt à nemine reprehendatur. reprehunduntur enim apostoli & euangelistæ ab hæreticis & gentilibus, sed quò nihil dignum reprehensione dicat vel faciat, licet aduersarij sint ad reprehendendum parati. Vel secundum alios codices, verbo sano & irreprehensibili præbe te exemplum fidelibus, & hoc ita fac, [vt is qui ex aduerso est, id est, quilibet infidelis ac liuidus, [vereatur] in nos dentem inicere, [nihil habens malum dicere de nobis, id est, nihil
H mali inueniens quod de nobis dicat, id est, vitæ & doctrinæ nostræ sanitate perterritus, nõ audeat nos accusare: hoc est, nihil veri simile in accusatione confingere. & reuera vsque hodie quidam in nonnullis ecclesijs, quãquam rarius inueniantur, tantæ sunt grauitatis & continentiæ, vt & aduersarijs habeant testimonium. Nemo enim est tam immoderatæ impudentiæ, vt solis radios possit accusare tenebrosos, & clarum lumen caligine noctis offundere. Potest is qui ex aduerso est, & diabolus intelligi, qui est accusator fratrum nostrorum, vt in Apocalypsi
Apo 12. Iohãnis legimus. Qui cùm nihil inuenerit mali quod obijciat nobis erubescet criminator, & non poterit criminari. Diabolus enim crimina tor interpretatur. [Seruos etiam] doce [dominis suis subdito esse,] ne occasione spiritualis libertatis quam in Christo consecuti sunt, erigantur contra carnales dominos suos, sed humiliter eis subijciantur [in omnibus.] Quoniam
Matt.11. saluator qui ait, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos, nullã
I conditionem vel ætatem aut sexum à beatitudinis accessu repellit, ideo nunc apostolus eis & seruis præcepta constituit, scilicet vt parti ecclesiæ membrisque Christi: & quomodo superius quid Titus senes & anus & adolescentulas ac iuuenes docere deberet, exposuit, ita nunc quæ præcepta seruis tradat, ostendit. Primum, vt subditi sint dominis suis in omnibus, in his videlicet quæ non sunt contraria, vt si carnalis dominus ea iubet quæ non sunt deo contraria, subijciatur seruus domino: si autẽ cõtraria præcipit, magis obediat spiritus quàm corporis do
Actu. 4. mino. & sint [placentes,] quod ex græco significat vt complaceant sibi, ne videlicet super cõditione sua videatur eis dei iniqua sententia. Sed quomodo pauper iuxta mensuram suam saluari potest, & mulier in sexus infirmitate à regno non excluditur, & omnis conditio secundũ ordinem suum beatitudinem adipisci potest, ita & serui complaceant sibi quòd serui sunt, & non idcirco putent se deo seruire nõ posse, quia subiecti sunt hominibus: sed in eo placere se credãt voluntati dei, si & dominis suis subditi fuerint in omnibus, & complacuerint sibi in conditio- K
ne sua. [Et non] sint [contradicentes] mandatis dominorum suorum, quia solet esse maximũ seruorum vitium dominis contradicere, et cùm aliquid iusserint, musitare. Sed à Christianis seruis auferenda est huiusmodi passio. Si enim quæ dominus imperat, necesse habet seruus implere. cur hoc ipsum non cum bona faciat voluntate, sed & dominum offendat, & tamen faciat quod iubetur. Neque sint [fraudãtes,] quia & hoc vitium solet esse seruorum, vt dominis suis fraudes faciant, furãdo res eorum & insidelitèr illis seruiendo. Non sint ergo fraudantes, id est, fraudulenter ex rebus dominorum aliqua minuentes, [sed in omnibus fidem bonam ostẽdentes,] vt appareat eos fideliter in omnibus agere. Et hoc ideo, [vt doctrinam saluatoris nostri dei ornent in omnibus.] Si enim apud carnales dominos in minimo fideles fuerint, incipient eis apud deum maiora committi. Ornat autem doctrinam dei, qui ea quæ cõditioni suæ L
apta sunt facit: edinerso confundit eam, qui non est subiectus hominibus, cui conditio sua displicet, qui cõtradictor atque fraudator in nullo fidem bonam ostendit. Quomodo enim potest fidelis esse in substãtia dei, id est, in doctrina eius, qui carnali domino fidem exhibere nõ potuit? vel hoc quod additur, vt doctrinam dei ornent in omnibus, non solum ad seruos referendum est, sed & ad omnes superius nominatos, ab eo loco vbi dictũ est, senes vt sobrij sint quatenus scilicet vt senes & anus & adolescentulæ & iuuenes atque serui, ornent quasi margaritis operibus bonis doctrinam dei nostri.

Apparuit enim gratia dei saluatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & secularia desideria, sobriè & iustè & piè viuamus in hoc seculo, expectãtes beatam spem & aduentum gloriæ magni dei & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit M *semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.*

Post catalogum doctrinæ ad Titum, vbi describerat, quid senes, quid anus, quid adolescentulas, quid iuuenes, quid ad extremũ seruos admonere deberet rectè nũc addit quia [apparuit vel illuxit] gratia dei saluatoris omnibus hominibus,] Non est enim aliqua differentia liberi & serui, græci & barbari: circuncisi & præputium habentis, viri & mulieris: sed cunctis in Christo vnum sumus, vniuersi ad regnum dei vocamur, omnes post offensam patri nostro reconciliandi sumus non per merita nostra, sed per gratiã saluatoris, vel quod dei patris viuens & subsistens gratia ipse sit Christus, vel quod Christi dei saluatoris hæc sit gratia, & non nostro merito saluati sumus, secundum quod alibi dictũ est, Pro
Psal.55. nihilo saluos facies illos. Ideo serui bene viuendo

A do debẽt ornare doctrinam dei, quia gratia dei per quam doctrina posit impleri, apparuit omnibus hominibus. Et cum omnibus, vtique seruis. Vel ideo debes omnis ætatis & sexus & cõditionis homines ad bene viuendum monere, quia gratia dei saluatoris, id est, gratis datus nobis filius patris humanum genus saluare volens, apparuit per fidem omnibus hominibus senibus & iuuenibus, maribus & fœminis, liberis & seruis, nullumque à sua cognitione exclusit. Vel gratia dei saluatoris. i. gratia domini Iesu Christi, genus humanũ gratis per baptismũ saluare cupiens, apparuit per illuminationẽ euãgelij omnibus hominibus, nullũ excipiens, nullũ qui cordis oculos aperire velit, præteriens. Gratia dico [erudiens nos. i. ex rudibus proiectos faciens, & perfectè instruens nos, vt abnegemus impietatem, id est, infidelitatem paganorum & perfidiam hæreticorum, & secularia desideria. i. cupiditates voluptatum huius seculi,
B quæ decipiunt multos catholicorum. Impietas enim est, vbi fidei pietas non est, secularia verò desideria sunt, quæ à mundi istius principe sugeruntur: & cùm sint seculi, cum seculi huius nube pertranseunt. Qui impius anteà fuit si cõuersus ad Christũ factus est pius, iste impietatẽ abnegauit. Si luxuriosus quisque ad continẽtiã vitã mutauit abnegauit seculi desideria. Si auarus quisque ambire iam desiit, & largiri didicit propria qui aliena rapiebat, abnegauit desideria seculi. Nam qui esuriunt & sitiũt iustitiam qui gaudia patriæ cælestis appetũt, isti videlicet illecebrosa desideria præsentis seculi quę assequebantur, iam abnegauerunt. [abnegantes] ergo [impietatem & secularia desideria, viuamus in hoc seculo] tam fragili [sobriè & iustè] contra seculi desideria, [& piè] cõtra impietatem. Sobriè autem quantũ ad nos, & iustè erga proximũ, & pie erga deum, Sobriè. i. temperanter viuamus. vt modum seruemus & à vitijs nos abstineamus: & iustè, vt opera iustitię per obseruãtiã mãdatorũ dei faciamus: & piè, vt in fidei pietate perseueremus, siue pium cor erga cõpatsionem afflictionis proximorũ habeamus. nos di-
C cos [expectantes] pro his [beatam spem] supernæ retributionis, id est, expectantes beatitudinem quam pro bonis speramus. Hanc abstinentiam in tempore præsentis vitæ velut in quadragesima debemus omnes obseruare. Ieiunium enim magnũ & generale est, abstinere ab erroribus & illicitis seculi voluptatibus, vt abnegates impietatẽ & secularia desideria, sobriè iustè & piè viuamus in hoc seculo. Huic ieiunio subnectitur merces dũ ait, simus expectãtes beatã spẽ In hoc igitur seculo quasi quadragesimã abstinentiæ celebramus, cum ab impietate & illicitis voluptatibus abstinemus, & bene viuimus. Sed quia hic abstinentia sine mercede non erit expectamus illã spẽ beatitudinis. Non ergo in præsenti vita retributionẽ quęramus, sed toto corde simus expectantes beatã spẽ æternæ re-
Psal.55. munerationis, & aduentũ gloriæ magni dei,] quãdo veniet in nubibus cũ virtute magna & gloria, & cognoscetur magnus deus, qui in primo aduentu visus est paruus homo. Expectem⁹ aductũ huius magni dei [& saluatoris nostri Iesu Christi,] quia qui magnus deus reprobis sen D
tietur nobis saluator esse dignabitur. Est & ordo sensuum. Expectemus aduentũ gloriæ Iesu Christi magni dei & saluatoris nostri. Quẽ idcirco debemus expectare & salutem ab eo sperare, quia non aliud precium [dedit pro nobis] qui tenebamur à diabolo capti, sed semetipsum qui tãt⁹ est, vt precioso sanguine [nos redimeret,] quia eius eramus. Nã aliena dicimur emere, nostra verò redimere. Redimeret nos [ab omni iniquitate,] vt nulla iam iniquitas nobis dominaretur, id est, nullum peccatũ, sicut Ioannes ait, Omnis qui facit peccatũ, & iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas. & [mundaret sibi populũ,] id est, vt nõ solum à iugo diaboli & iniquitatis nos redimeret, sed & munda
1.Ioan.3. ret nos, abluendo sordes peccatorum nostrorũ in baptismo, & sic faceret nos populum sibi [acceptabilem] vel (sicut in græco habetur) peculiarem, populum dico, [sectatorem] siue vt græcus habet, æmulatorẽ [bonorum operũ.] Redemit ergo nos sanguine suo, vt sibi Christianũ populum peculiarem & acceptum faceret, & E
horum sectator esset, vt in his perseueraret.

Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te cõtemnat.

[Hæc] quæ dicta sunt de apparitione gratiæ & abnegatione impietatis, & quòd dominus se ipsum dedit redemptionẽ pro nobis, vt nos liberaret ab iniquitate, & mundaret sibi populum peculiarem sectatorem bonorum operum [loquere] ignorantibus, [& exhortare] scientes vt ita viuant, [& argue, id est, conuince contẽptores vel resistentes. Et hæc age [cum omni imperio. i. cum imperiosa autoritate. Imperij nomine non dominationem potentiæ, sed auto- Nota.
ritatem suadet vitæ. Cum imperio quippe docetur, quod prius agitur quàm dicatur. Nã doctrinæ fiditiam subtraxit, quando conscientia præpedit linguam. Non ergo ei potestatem claræ loquutionis, sed fiditiã insinuat bonæ actionis. Vnde & de domino scriptũ est: Erat enim Mat.7.
docens sicut potestatẽ habens, & non sicut scri Marc.1.
bæ & pharisæi. Singulariter nanque ac principaliter solus ex potestate bona loquit⁹ est, quia F
ex infirmitate mala nulla commisit. Ex diuinitate quippe potentiã habuit, id quod nobis per humanitatis suæ innocentiam ministrauit. Ob hoc & iubetur Titus & loqui, & exhortari, & arguere cũ omni imperio, quia valde mitis erat & propter nimiam lenitatẽ poterat sermo eius ineficax esse, nisi per autoritatem imperij seruentius iuberetur. Quod autem imperij nomine (sicut præmisimus) autoritas vitæ principaliter designetur, ex eo declaratur, quod protinus additur: [Nemo te contemnat, id est, nolo te talem exhibeas, vt merito possis ab aliquo contemni. Vel nemo te contemnat, id est, nemo eorum qui in ecclesia sunt, te segniter agẽte sic viuat, vt se putet esse meliorem, & te despiciat velut inferiorem. Qualis enim ædificatio erit discipuli, si intelligat magistro te esse maiorem Vnde non solum episcopi, presbyteri & diacones debẽt magnopere prouidere, vt cunctũ populum cui præsident, cõuersatione & sermone

Universidad de Deusto
Biblioteca

G præcedant, sed & inferior gradus, exorcistæ, lectores, æditui, & omnes omnino qui domui dei seruiunt: quia vehementer ecclesiã dei destruit, meliores laicos esse quàm clericos.

Nota.

CAPVT III.

Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.

A Quia superius dixerat, tantum seruos dominis suis subditos esse debere, putaret forsitã aliquis, quod illi qui non essent de seruili cõditione, nemini deberent esse subditi, & ideo nunc dicit: [Admone illos,] licet à seruili conditione sint alieni, tamen [subditos esse. i. vt sint subditi H principibus, id est, regibus, quia prima & maxima sunt populi capita: [& potestatibus, id est, ducibus, consulibus, tribunis & similibus, qui potestatẽ super alios habẽt. Ob hoc etiã sortassis ista iubet, quia Iudæ Galilæi per illud tẽpus adhuc dogma vigebat, & habebat plurimos sectatores, cuius & in Actibus apostolorum fit Actu. 5. mentio. Qui inter cætera hoc quasi probabile proferebat ex lege, nullum debere dominũ nisi solum deum vocari, & eos qui ad templũ decimas deferrent, Cæsari tributa nõ reddere. Quæ hæresis tantum creuerat, vt & Phariseorum & populi partem multã conturbaret, ita vt ad dominum quoq; nostrum referretur hæc quæstio, licet tributum dare Cęsari an non? Quibus ipse prudenter cautéque respondens, ait: Reddite Matt. 22. Mar. 12. quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt dei deo. Luc. 22. Cui responsioni nunc Apostolus congruẽs, docet principibus & potestatibus credẽtes debere esse subiectos, etsi sint infideles, quibus indignum se subdere iudicabant, & dicto eorũ obedire, ne oporteat illos violẽtia cogi, & quia poI terat his qui tormenta formidant, occasio ad negandum dari, dum iuxta Apostoli præcepta assererent se principibus & potestatibus esse subjectos & facere quod iuberent, propterea subiunxit, [ad omne opus bonum paratos esse.] Si bonum est (inquit) quod iubet imperator aut præses, paratus sit obedire iubenti. Si verò malum est & contra deum, quod præcipit, respõde ei, quia obedire oportet deo magis quàm homiActu. 5. nibus. Hoc ipsum & de seruis intelligam° apud dominos, & de vxoribus apud viros, & filiis apud parẽtes, siue carnales, siue spirituales, quòd in illis tantũ eis debeant subiici, quæ contra dei mãdata nõ fuerint. Potest & ita distingui, dicto obedire ad omne opus bonum, ac deinde alius sensus sit, paratos esse. Paratos autẽ esse, vt oĩa quæcunq; euenire possunt, sibi in animo prefigurent: & cum acciderint, nihil quasi nouũ sustineant, sed præparati sint ad omnia. Admone illos [neminẽ blasphemare, quia plebs sæpe detrahit rectori suo, & male loquitur de eo. Sed nec fideles peruersum principem blasphemare debent, ne premantur & affligantur ab illo. Nõ tamen simpliciter accipitur, neminem blasphemare. Neque ait, neminẽ hominẽ blasphemare, sed absolute, neminem, id est, non hominẽ, non angelum, non aliquam creaturam dei. Omnia quippe à deo facta sunt bona valde, nec omnino Christi discipulis conuenit, vt aliquem blasphement aut maledicant. [Non litigiosos esse, psal. 118 sed molestos,] Si enim sumus filij pacis, & volumus super nos pacem requiescere, & accessimus ad Ierusalem cælestem, quæ ex pace nomẽ accepit, cum his qui oderunt pacem, habeamus pacem: & quantum in nobis est, cum omnibus hominibus pacati simus, nõ solum cum modestis, sed & cum rixosis, quia nulla virtus est ferre mansuetos, locúmque demus iræ. Nõ ergo decet Christianos esse litigiosos, sed modestos, id est, temperatos, ne prorumpentes in iram, blasphement aliquem, vel infidelem appellent canem, vel diaboli filium, nec aliquid huiusmodi per iram dicant vel faciant. Et [ostendẽtes omnem mansuetudinẽ,] vt nõ solum in corde sint mansueti, id est, mites & tractabiles, sed & foris L aperte demonstrent omnem mãsuetudinem in incessu suo atq; in verbis & operibus suis. Hãc ostendant non ad quosdam, sed [ad omnes homines,] tam bonos quàm malos: ad bonos, vt perficiant: ad malos, vt resipiscãt. Non quò vanæ gloriæ desiderio nos esse mansuetos omnibus hominibus ostendere debeamus, sed quia dum omnes ferimur, & iniuriæ vicem nõ repedimus, ipsa opera notiora fiant vniuersis. Potest aliquis ob iactantiam & opinionem vulgi aurámq; popularem, simulare apud quosdam mãsuetudinem & fingere bonitatẽ: sed vbi non est vera & germana & solida mãsuetudo, nescio an eum esse mansuetũ possit omnibus persuadere.

Eramus enim aliquando & nos insipientes & increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus variis, in malitia & inuidia agentes, odibiles, odientes inuicem.

M

Idcirco neminem blasphemare debent, nec contra quenquam litigare, sed modestiã seruare & mansuetudinem omnibus ostendere, quia & hi qui nunc peruersè videntur agere, forsitan conuertẽtur à prauitatibus suis, sicut & nos cõuersi sumus. Nam [& nos eramus aliquãdo,] id est, olim seu quandóque, [insipientes, id est, tapientiam diuinæ cognitionis non habẽtes: [& increduli, id est, non credẽtes quod de deo credendum est: & [errantes, id est, credentes quod de deo non est, putantes lucẽ tenebras, & tenebras lucem, putantes falsum quod verum est, & verũ quod falsum est. Et eramus [seruientes, id est, obedientes [desideriis] nostris, quia post cõ cupiscentias nostras ibamus, & illicita desideria sequebamur, satisfaciẽdo illis prout poteram°: [& voluptatibus variis] seruiebamus, id est, voluptatibus carnis & voluptatibus gulæ, ac voluptatibus mollium vestimentorũ & similium rerum. Nos dico, [agentes in malitia,] quantũ ad alios, id est, actionẽ malam contra alios exercentes: [& in inuidia,] id est, in maleuolẽtia: quia si malum

Ephes. 5.

A malum facere non poteramus, maleuoli saltem & inuidi quod poteramus, aliis eramus, malum eorum desiderantes & bonum ipsorum detestantes: quia ideo eramus] odibiles, id est, habiles ad odiendum, hoc est, digni vt odiremur ab aliis: & [odientes inuicem, quia & nos odiebamus alios, & alij odiebant nos. Tales non solum fuere gentiles ante fidem, sed & Iudæi nõ credẽtes post domini resurrectionem, postquã Actu. 13. videlicet clamauere, Crucifige crucifige eũ. &, Ioan. 19. Nõ habemus regem nisi Cæsarem. &, Sanguis Matt. 27. eius super nos & super filios nostros. Ex eo tẽpore fuere insipientes. i. sapientiũ dei quę Christus est, non habentes: & increduli. i. nolentes credere Christum in carne venisse: & errantes, id est, pro Christo Antichristum expectantes atque carnalibus desiderijs ac voluptatibus seruientes, & cætera quæ describũtur agentes. An non insipiens erat Saulus & incredulus & errans, quando æmulationem dei habebat, sed nõ Actu. 7. secundum scientiam, & persequebatur ecclesiam, & lapidantiũ Stephanum vestimenta seruabat, cum in tantum odium contra saluatorẽ B instigatus exarserat, vt literas à sacerdotibus ac Actu. 9. ciperet, pergens Damascum ad eos qui in Christum crediderant, vinciendos? an æstuantem flammam voluptatum restinguere poterat, cum non esset templum dei? Quæ autẽ maior potest esse malitia & inuidia, quã cõtra abstentes epistolas sumere, & vbiq; Christi vastare discipulos. nolle seipsum saluũ fieri, & cæteris qui salui esse poterãt, inuidere, odisse Christianos, & cõsequẽter ab omnib° odiũ promereri?

Cũ autem benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri dei, nõ ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundũ suã misericordiã saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ.

C

Tales fuimus ante Christi notitiã, quales describimus: ideo meruimur damnationẽ, sed per dei gratiã in Christi cognitione reperimus salutem. nam saluos nos fecit, cum apparuit. i. quando illuxit nobis, [benignitas, id est, largitas exhibitionis misericordiæ, & humanitas. i. affectus misericordiæ dei patris & [saluatoris nostri.] benignitatem videlicet vocat exhibitionem operum diuinæ misericordiæ: humanitatem verò, ipsum bonum affectum eiusdem misericordiæ. Et dicitur humanitas in deo ad similitudinem nostri. Nam ille apud nos dicitur humanus, qui humanitus & misericorditer erga homines afficitur: quia humanitas ipsa misericordię est effectus. Secundum fidẽ & intellectũ nobis apparuit humanitas & benignitas dei saluatoris, quãdo comperimus deũ patrem esse misericordẽ & misericordẽ. Et tunc saluos nos fecit, qui nostris meritis eramus perditiõe digni. Nõ enim [ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos,] processit hæc salus, quia nulla opera iustitiæ se D ceramus, vnde saltem meruissemus. [sed ipse secundum misericordiam suam saluos nos fecit] non secundum merita nostra nobis hanc salutẽ dedit: [per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti. i. per baptismum in quo regenerati & renouati sumus aduenientẽ in nos spiritu sancto, per quem data est nobis peccatorum remissio. Spes quidem futuræ salutis, non ipsa salus quę promittitur, data est nobis in baptismo: & tamen quia certa spes est, tanquam iã data esset, eadem salus saluos, inquit, nos fecit. Alio videlicet loco dicit, quia spe salui facti sum°. Nõdũ ergo re, sed iã certa spe saluos nos fecit, id est, salutem æternã corporis & animæ nobis dedit per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, id est, per abluitionem baptismi, in quo sumus à peccatorum sordibus loti & iterum post carnalem generationẽ spiritaliter generati, ac vetusto homine depositо renouati per spiritũ sanctum, vt nunc iterum per ciperemus in baptismo nouitatẽ innocẽtię, quã perceperamus in primo parente priusquã peccasset, ac deinceps ambularemus in nouitate vitæ. quẽ spiritum sanctum deus pater [effudit in E nos. i. extra fudit in nos, qui adhuc foris à paradiso sumus exules, vt maior eius super nos clementia monstraretur. Effudit, videlicet [abunde, id est, sufficienter ad remissionem omnium peccatorum & ad dationem virtutum. Vel abũ de, id est, abundantem spiritalibus donis suis & hoc fecit [per Iesum Christum saluatorem nostrum, id est, per operationem Iesu Christi, qui sanguine suo saluos fecit nos à peccatis nostris & saluos adhuc faciet ab omnibus malis. Ad hoc effudit pater in nos, id est, in interiora nostra hunc spiritum, vt iustificaremur per eũ, & iustificati] non nostris meritis, sed] gratia ipsius,] patris, vel spiritus sancti, [simus iam secundum spem hæredes vitæ ęternæ.] etsi nondum secundum rem, id est, hereditario iure iam nũc possideamus in spe certa vitam ęternam.

Roma. 8.

Fidelis sermo est. Et de his volo te confirmare vt curent bonis operibus præesse qui credunt deo. hæc sunt bona & vtilia hominibus. Stultas autem quæstiones & genealogias & contentiones & pugnas legis deuita. sunt enim inutiles & vanæ.

F

[Fidelis est] iste sermo quem præmisi, vt iustificati ipsius gratia, hæredes efficiamur secundum spem vitæ æternæ. Dignus est videlicet fide sermo de hereditate dei, & de spe vitæ æternæ. [Et de his volo te confirmare,] id est, de his supradictis volo te non dubium esse, sed certum, & vt credant cæteri, confirmare te illos, id est, vt tu confirmes alios de his prædictis, de gratia, de iustificatione, de hæreditate, de spe vitæ æternæ, & his similibus. Vel volo te confirmare de his, id est, volo vt cõfirmãdo loquaris de his, & vehemẽter hæc asseras, ita vt qui te audierint, credant tibi, & curent præesse, id est, studeant alios præire [bonis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G operibus.] Qui videlicet hæc vera esse crediderint, necesse est vt curam habeant bonorum operũ, per quam hæreditas dei & spes vitæ præparatur æternæ. Curent bonis operibus præesse aliis, i. summa cura & maximo studio laborẽt agere bona opera vnde præbeant aliis exemplũ bene operandi, & hæc agere sic studeant [qui credunt deo,] vt fidem operibus adornẽt. quia [hæc sunt bona, id est, iusta & sancta, & sunt vtilia. i. vtilitatem æternæ remunerationis tribuẽtia hominibus. De his (inquam) volo vt confirmes deo credentes, quia bona sunt & vtilia: stultas autẽ quæstiones] deuita quia econtra vanæ sunt & inutiles stultæ quæstiões sunt, vbi euidẽter apparet stultitia, sicut in multis hæreticorũ interrogationibus, quas de Christo vel de aliis rebus faciunt ad deprecationem catholicorum sed huiusmodi quæstiones deuita. [& genealogias. i. computationes generationum, quas Iudæi faciunt, qui in eo se iactant & putant legis
H habere notitiam, si nomina teneant singulorum & ab Adam vsq; ad extremũ Zorobabel omnium generationes memoriter velociterque percurrunt, atque in supputatione annorũ & in referendis nepotibus, abnepotibus, auis, proNota. auis, doctores se credunt.] & contentiones, deuita eorum, qui per argumentationes artis dialecticæ non ratione, sed stomacho litigantium disputant, in hoc diebus ac noctibus vacantes. vt vel interrogent, vel respondeãt, vel dent propositionem, vel accipiant, assumant, confirmẽt atque concludant. Si igitur illi hoc faciunt, quorum proprie ars contentio est, quid debet facere Christianus, nisi omnino fugere contentionem? [& pugnas quoque legis deuita.] Frequẽter enim accidit vt habeamus pugnas legis, nõ ob desiderium veritatis, sed ob iactantiam gloriæ, dum apud eos qui audiunt, docti volumus æstimari, aut certe ex hoc rumusculo turpia sectamur lucra. Quid enim prodest spumantib⁹ labiis & latratu garrire canũ, cũ simplex & moderata responsio possit te placare, si vera est, aut
I si falsa, leniter à te & placabiliter emendari? Occasione legis oriebãtur altercationes, dum alij dicerent à quibusdam cibis abstinendum esse, quoniam sic fuerat in lege præceptum: & alij responderent in euangelio esse concessum dicente domino. Non quod intrat in os, coinquinat hominẽ: & aliis contendentibus totam ipsam legem oportere carnaliter, intelligi & seruari, aliis verò respondentibus & dicentibus non iam carnaliter, sed solummodo spiritaliter eam debere seruari & intelligi. Sed huiusmodi quæstiones & genealogiæ & contentiones & pugnæ ideo sunt vitandæ, quia [sunt inutiles, id est, nec dicentibus nec audientibus prosunt [& vanæ, id est, inanes, quia tantummodo speciem scientiæ habent.

Hæreticum hominẽ post vnam & secundam correptionẽ deuita, sciens quia subuersus est qui eiusmodi est, & delinquit cũ sit proprio iudicio condemnatus.

Hæresis græcè ab electione dicitur, quod vnusquisq; scilicet id sibi eligat, quod ei melius esse videatur. Vnde Stoici, Peripatetici, Academici & Epicurei, illius vel illius hæreseos appellabantur. Hæreticus ergo est, qui generalis ecclesiæ doctrinam deserens, errorẽ sibi peruersi dogmatis eligit, quem specialiter sequatur. Et ideo hæreticus, quia homo est humana tantum sapiens, & de deo secundum humanas rationes disputant. Sed iste debet corripi, & si in errore perduraverit, caueri, sicut & dominus pessimos doctores arbitrio suo dimittentes præcipit, sciens eos difficulter ad veritatem posse trahi: Si-Matt.15. nite, inquit, illos, cæci sunt & duces cæcorum. Inde est quod & Apostolus nunc hæreticorũ iubet vitari. Non solum, inquit, prædictas quæstiones & genealogias caue, sed & [hæreticum hominem] deuita post vnam & alteram correptionem] vel cõmonitionem. Quasi dicat: Si vides aliquem à fide errãtem, commone illum rationabiliter, vt catholicam teneat fidem: & si distulit adhuc seuerius corripe illũ de erroris sui prauitate. Non videlicet sufficit tantum semel eũ L corripi vel cõmoneri, sed & secunda est ei adhibenda correptio, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Si bina correptione 2. Cor. 13. vel commonitione noluerit resipiscere, alteri⁹ Deut. 19. iam illum deuita, non habens cum illo participationẽ aliquã vel societatẽ, nec admonens eũ [sciens quia subuersus est. Qui videlicet, semel bisque correptus, audito errore suo, non vult corrigi, errare æstimat corrigentem: & econtrario se ad pugnas & iurgia verborum parans, eũ vult lucrifacere à quo docetur. Qui ergo [huiusmodi est .i. tam peruersi erroris & tam prauæ obstinationis, subuersus est, id est, à contemplatione superno rum versus ad subteriora intuenda, vt terrena semper intueatur, & nihil nisi terrenũ & infernum sapiãt. & delinquit, id est, derelinquit magis ac magis veritatem, & cum sit proprio iudicio condemnatus, id est, corpore simul & anima dãno sempiternæ damnationis deditus. Qui propterea suo iudicio dicitur esse cõdemnatus, quia fornicator, adulter, homicida & cæteri criminosi per sacerdotes de ecclesia
M propelluntur. hæretici autem in seipsos sententiam ferunt, suo arbitrio de ecclesia recedentes. Quæ recessio, propriæ conscientiæ videtur esse damnatio. Inter hæresim autem & schisma hoc distat, quod hæresis peruersum dogma habeat, schisma verò propter episcopalem dissensionem ab ecclesia se separet. Nullum tamen schisma est, quod non sibi aliquã confingat hæresim, vt recte ab ecclesia recessisse videatur.

Cum misero ad te Artemam aut Tychicum, festina venire ad me Nicopolim. Ibi enim statui hyemare. Zenam legis peritum & Apollò solicite præmitte vt nihil illis desit. Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi.

Hæc interim quæ scribo serua. & [cũ misero ad te Artemam vel Tychicum, tunc festina venire ad me Nicopolim,] vt & alibi prædices quia [ibi statui, id est, firmiter proposui [hyema re, id est,

A re, id est, in hyeme morari. Dictum est in exordio istius epistolæ, Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, vt quia Cretenses nu per crediderant, recedente Paulo & ad alias ecclesias proficiscente, non dimitterẽtur orphani sed haberent apostolicum virum, qui ea quæ vi debãtur deesse, corrigeret. Quia ergo post fundamentum aliarũ ecclesiarum necessarius erat Titus, qui ædificium substrueret, scribit ei vt cũm Artemam vel Tychicum, vnum scilicet è duobus qui secum fuerant Cretam misisset, qui impleret locum eius, ipse Nicopolim veniret, ibi se hyematurum contestãs. Ex quo paternos affectus Pauli in cretenses, à quibus idololatriæ semina primũ pullulauerãt, probamus. Necessarium habet Titum in euangelij ministerium, tamen non eum antè ad se vult venire, nisi in loco eius Artemas vel Tychicus successor aduenerit, cuius doctrina & solatio Cretenses cõ foueantur. Nicopolis ipsa est quę ob victoriam Augusti, quod ibi Antonium Cleopatremque
B superauerit nomen accepit. νικόπολις videlicet græcè, quasi victoriæ ciuitas dicitur latine. Dixi venias ad me & antea [præmitte Zenam legis peritum & Apollò ita solicite, vt nihil de sit illis, id est, vt nullis careant necessariis, sed se cum afferant quæcunque illis necessaria, quoniam non est mihi facultas procurãdi eos. Hic innuit se pauperem esse, nec terrenis rebus colligẽdis inhiare, De hoc Apollò dictum est Corinthiis: Vnusquisque vestrum dicit, ego quidẽ sum Pauli, ego autem Apollò, ego verò Cephę. Fuit autem vir Alexandrinus ex Iudæis, valde eloquens & doctus in lege, episcopus Corinthiorum, quẽ propter dissensiones quæ in Corintho erant, ad vicinam insulam Cretam, cum Zena legis doctore putandum est transfretasse & Pauli epistola dissensionibus Corinthiorũ temperatis, rursus Corinthum remeasse, Zenam verò legis peritum vel doctorem, de alio scripturæ loco, qui fuerit, non possumus dicere nisi hoc tantum quod ipse apostolicus vir fuerit, obtinens id operis quod Apollo habuerit
C Christi ecclesias extruendi. Præcipit itaque Tito, vt quoniam de Creta ad Græciam nauigaturi erãt, non eos faciat marsupiis indigere, sed habere ea quæ ad viaticum necessaria sunt. Et quia poterat suboriri occulta responsio, vt non eam Titus quàm quicũque epistolæ lector hoc diceret, Et vnde Tito vt vitiacum non habentibus largiretur, soluit hanc quæstionem, & quasi nihil sibi opponatur elidit, dicendo: [Discant autem & nostri bonis operibus præesse ad vsus necessarios, vt non sint infructuosi.] Nostros, suos vocat, qui in Christum crediderunt
1. Tim. 6. qui, quia Christi erant, recte & Pauli & Titi appellari merebantur, habentes videlicet victum & vestitum, his cõtenti erant. Et ne forsitã vel epistolam Pauli vel præceptum Titi facile contemnant, infructuosos vocat, quicunque euangelistis non ministrauerint. Non sint, inquit, in
Matt. 3. fructuosi. Omnis enim arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Qui ergo sanctis prædicatoribus necessaria non vult tribuere, arbor infructuosa est, & ob suam sterilitatem combustione digna. Lite- D
ra sic legitur: Illos præmitte. Sed & nostri, id est illi quos ego ad Christum conuerti, & tibi diutius instruẽdos reliqui, discant te docente, præesse bonis operibus eorũ ad vsus necessarios .i. parati esse semper ministrare, prædicatoribus eorũ quæ necessaria sunt. Vel discãt præesse. i. cæteros præuenire in bonis operibus, factis ad necessarios vsus prædicatorum, vt non sint infructosi, nõ ministrãdo eis necessarios sumptus

Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia dei cum omnibus vobis Amen.

[Salutant,] inquit te. i. salutem tibi imprecantur, [omnes qui sunt mecum.] Vel solita cõsuetudine vsus est vt Titum ab omnibus qui secũ erant, diceret salutari, vel certe proprie in Titũ quòd talis esset vt amorem eorum qui cum Paulo erant, omnium mereretur. Magna videlicet est laus Titi, per paulum ab omnibus salutari. Illi, inquit, te salutant, & tu ex nostra parte, salu ta eos qui] apud Cretã [nos amant in fide,] nõ E
in carne. Neq; enim oĩs qui amat, amat in fide, sed multi sunt qui amant absq; fide. amãt quippe & matres filios, sed nõ amãt in fide. & vxores maritos, sed amor ille non fidei est. Sola sanctorum dilectio in fide diligit intantum vt etiã si ille qui diligitur, in fide non sit, tamen sanctus in fide eum diligat. Ideo enim in fide diligit, quia credit in eum, qui pollicitus est se proexpletione mandati retributurum esse mercedem: & infidelem quẽ diligit ea intentione diligit, vt efficiatur fidelis: Deinde Tito & cæteris qui cũ eo erant, imprecatur gratiam dei, dicens: [Gratia dei cum oĩbus vobis sit. Amen.]
Et quomodo Isaac patriarcha benedixit filium Gene. 27.
suum Iacob, & ipse Iacob duodecim patriarchas, Apostoli quoque ingredientes domum dicebant. Pax huic domui: & si digna erat domus, requiescebat pax domini super eam: si verò se exhibebat indignam, reuertebatur ad eos qui iam fuerant imprecati: & nunc in fine epistolæ suæ Apostolus gratiam credentibus F
imprecatur, quæ cum voto habebat effectum. Gene. 49
& erat in potestate credentium, si talem se be- Mat. 10.
nedictus, qualem benedicens imprecabatur, Lucæ. 10.
præbere voluisset.

EPISTOLAE PAVLI AD TITVM finis.

PRAEFATIO IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

P Hilemoni familiares literas mittit Apostolus à Romono carcere, pro seruo eius Onesimo rogans quia rem ipsius furatus fuerat, & ab eo necomprehenderetur Romam fugerat. sed ibi familiaritatem Apostoli consequutus, baptismum Christi percepe-rat, & intantum se corexerat ac doctrinam apostolicã didicerat, vt idone⁹ Christi prædicator esset. Ideo quę veniam à Philemone intendit illi Apostolus impetrare, remittens eum cum hac epistola.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G EPISTOLA PAVLI AD PHILEMONEM. CAPVT I.

PAulus vinctus Christi Iesu & Timotheus frater, Philemoni dilecto & adiutori nostro, & Appiæ sorori charissimæ, & Archippo cõmilitoni nostro, & ecclesiæ quæ in domo tua est: Gratia vobis & pax à deo patre nostro & domino Iesu Christo.

[Paulus vinctꝰ Iesu Christi] scribit Philemoni. In eo quod nomen suũ præmittit celeberrimum. innuit ei quod tanto viro denegare, non debeat quod expetit. Apostolum verò se non dicit, quia cùm impetrare veniam intendat, verba tantum blandientia oportet eum ponere, nõ
H nomen autoritatis præferre. Non imperat, sed orat. Maioris tamen videtur supercilij, vinctũ Iesu Christũ se dicere quàm apostolum. Gloriabantur enim apostoli quòd digni fuerant pro
Actu.5. nomine Iesu Christi contumeliam pati. Sed ne cessaria est autoritas vinculorum. Rogaturus enim pro Onesimo, talis rogare debuit, qui posset impetrare quod posceret, & mẽtione suorũ cruciatuũ Philemonem ad misericordiã flecteret, ne ei dolorẽ super dolorẽ adderet, si veniã, Onesimo denegaret. Nõ omnis autẽ qui vinctus est, Iesu Christi vinctus est: sed ille tantũ, qui pro Christi nomine & pro eius confessione vincula patitur, sicut sanguis effusus ille tantummodo martyrem facit, qui pro Christi nomine funditur. Scribit igitur ad Philemonem Romæ vinctus in carcere, quo tẽpore videntur ad Philippẽses & Colossenses & Ephesios epistolę esse dictatę. ad Philippẽses illa ex causa primum quod cũ solo Timotheo scribit, quod in
Philip.4. hac epistola facit. Dehinc quod vincula sua manifesta dicit facta pro Christo in omni prętorio
I Quod sit autem prætorũ in ipsius epistolæ fine significat. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de domo Cæsaris sunt, A Cæsare videlicet missus in carcerẽ, notior familię eiꝰ factus, persecutoris domũ Christi fecit ecclesiã Porro & ad Colossenses principiũ est simile, Paulus apostolus Iesu Christi per voluntatem dei & Timotheꝰ frater. Et in fine dicit, memores estote vinculorũ meorũ: Et idẽ Onesimus
Colo.1. qui nũc Philemoni cõmendatur, etiã perlator eiusdẽ epistolæ fuit. Sic videlicet legimus: Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychi-
Colos.4. cus charissimus frater, & fidelis minister cõseruus in domino, quẽ misi ad vos ad hoc ipsum, vt cognoscat quæ circa vos sunt, & cõsoletur corda vestra, cũ Onesimo charissimo & fideli fratre, qui est ex vobis. Hic autẽ Philemon, ad quem hęc epistola scribitur, Onesimi dominus est, imo frater esse cœpit in domino, & ad Colossenses: refertur quòd Onesimꝰ ex eis, sit, vnde ratio nos ipsa & ordo deducit, quod & Philemon Colossensis sit, & eo tempore communẽ ad omnem ecclesiam Onesimus epistolam tulerit quo priuatus & sui cõmendatrices ad dominum literas sumpserat. Est & aliud iudicium quod in hac eadẽ epistola & Archippus nomi- Coloss.4.a
patur, cui hic cum Philemone scribitur. Dicite inquit, Archippo: Vide ministerium quod accepisti in domino, vt illud impleas. Quod est ministerium quod Archippus accepit à domino? ad Philemonem legimus, & Archippo comilitoni nostro: ad Ephesios etiam scribit se Eph.3.a
vinctum in domino, & in fine dicit: Vt sciatis quæ circa me sunt, omnia nota vobis faciet Tychicus charissimus frater & fidelis minister, quẽ misi ad vos in hoc ipsum, vt cognoscatis quæ circa me sunt, & consoletur corda vestra. Tychicus autẽ is est, qui & ad Colossenses cũ Onesimo mittitur: & eo tempore Onesimũ habuit comitẽ, quo Onesimus ad Philemonem literas perferebat. In quarum principio Paulus sibi Timotheũ adiungit, vt epistola maiorem haberet autoritatem, quæ non ab vno scribebatur, & Philemon nõ solũ propter Apostolum, L
sed propter Timotheũ qui sibi familiaris erat, faceret quod rogabatur. Paulus [& Timotheus frater scribunt Philemoni dilecto,] & quia dilectus est ab eis, debet eorum gratia concedere veniã Onesimo. In Græco tamen non habetur
Matth.5. dilecto, sed diligibili. Inter dilectum autẽ & di-
Luc.6. ligibilem hoc distat, quod dilectus appellari potest & ille, qui dilectionem non meretur: diligibilis autem is tãtũ, qui merito diligitur. Denique & inimicos nostros diligere præcipimur, qui sunt dilecti, sed non diligibiles. Amamus quippe illos, nõ quia amari merentur, sed quia dominus hoc præcepit. Philemon verò & dilectus & diligibilis est quia & diligitur & diligi meretur. Philemoni, inquit, dilecto [& adiutori nostro. i. per suã prædicationẽ adiuuanti nos ad disseminandum Christi euangelium: & ideo dilectus est à nobis, quia in eodem sanctæ prædicationis opere quo & nos laborat. [& Appię sorori charissimæ,] non habenti in se falsæ aliquid & fictæ germanitatis. [& Archippo cõmilitoni nostro,] quem arbitror cũ Paulo & Ti- M
motheo contra aduersarios pro Christi nomine dimicãtem, extitisse victorem: & propterea nunc cõmilitonem dici, quod in eodem certamine belloque superauerat, vel quod adhuc militaret illis in prædicatione assidue & hostiũ Galat.5.
represione. Illud quod ad Galatas scribens Apostolus, ait in Christi fide nihil referre, gentilis sit aliquis an Iudæus, vir an mulier, seruus an liber, etiã in hoc loco perspicuum fit. Inter duos quippe viros apostolicos, inter cooperatorem Pauli & commilitonem eius, medium Appiæ nomen inseritur, vt tali ex vtroque latere fulta comitatur non videatur ordinem seruus habere, sed meriti. Sunt qui intelligant Appiam coniugem esse Philemonis & Archippũ eius filium. Quod satis videtur congruum, vt scilicet Philemoni tanquam patri familias principaliter mittatur epistola, deinde Appię vxori eius & Archippo filio eius, nec non [& ecclesiæ. i. conuocationi fidelium [quæ est in domo eius, id est, in familia ipsius, vel quam ipse pro Christi nomine pascit & tenet in domo sua. Vxorem & filiũ & domesticam ecclesiam ideo salutat

A salutat Apostolus, vt omnes pro Onesimo interueniant, & ei ex corde dimittant, quia & ipsi ab illo offensi fuerant. [Gratia, inquit, & pax sit vobis à Deo patre & domino Iesu Christo.] Gratia est, qua nullo merito nullóq; opere saluamur: pax, qua reconciliati deo per Christum sumus. Sed quoniam à patre & à Christo gratia & pax rogatur, vna filij patrisq; natura esse vel potentia monstratur, cùm id potest filius præstare quod pater, & id dicitur pater præstare quod filius. Hucusque Paulus & Timotheus Philemoni & cęteris, hinc iam solus Paulus soli Philemoni vsque ad finem epistolæ loquitur.

Gratias ago de meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam & fidem, quam habes in domino Iesu & in omnes sanctos, vt communicatio fidei tuæ euidens fiat in agnitionem omnis boni, quæ in
B *nobis est in Christo Iesu.*

Multipliciter laudat Philemonẽ, vt postmodum facilius eum flectat ad cõcedendum quod rogabit. Gratias, inquit, ago & cætera, quasi dicat: O Philemon, ignoscere debes Onesimo, nec iam vllum rancorem vel odium retinere cõtra eum in corde tuo, quoniam es egregiæ charitatis & fidei, vnde gratias ago deo meo. Quomodo enim tam charitatiuus vir charitatẽ suam non extendet vsque ad seruum bene correptũ? Aut quomodo tam fidelis non indulgebit illi, qui eandem fidem iam habet? [Gratias ago pro te deo.] deo dico, [meo, id est, quasi proprio, quoniam speciali quadam excellentia præ cæteris illi seruio. Gratias illi ago, [semper memoriã tui faciens in orationibus meis.] Ambiguũ est vtrũ gratias agat deo suo semper, an memoriam Philemonis faciat in orationibus suis semper. Et vtrũque intelligi potest. Qui enim præcipit aliis vt in omnibus gratias agant deo, nul-
C lis angustiis poterat cõcitari, vt gratias semper deo ipse non referret. Si autẽ pro sanctis & melioribus quibusque semper orabat, credibile est eũ pro Philemone semper orasse, vt fides eiꝰ & charitas, Christi misericordia seruaretur. Gratias, inquit, ago semper, vel semper sum memoriam tui faciẽs in orationibus meis, id est, quotiescunq; oro pro me, intermisceo & orationẽ pro te. Gratias ago, audiens, id est, quoniã frequenter audio [charitatem tuam & fidem, quã habes in domino Iesu, & in oẽs sanctos eius.] Ob hoc enim grates refero & orationes pro te facio, quoniã sæpe narratur mihi te habere charitatem in domino Iesu, qua diligis eum super omnia: & in omnes sanctos eius, quos tanquam teipsum diligis, ideóque debes & Onesimũ diligere, quia iam sanctus eius est. Fidem quoque
Exod.14 habes in domino Iesu & in sanctos eius, iuxta
Notas. quod in Exodo legimus, quia credidit populus deo & Moysi seruo eius. Quicunq; credit deo, aliter eius fidem recipere non valet, nisi credat & sanctis eius, id est, prædicatoribus & scriptu-
rarum sanctarũ autoribus. Nec est in deũ vera dilectio & fides, quæ in ministros eius odio & insidelitate tenetur. Talem habes charitatem & D
fidem, [vt cõmunicatio fidei tuæ fiat euidens] in bonis operibus. Vel ideo pro te oro, vt cõmunicatio fidei tuæ, id est, quod fides tua credit omnia quæ habes, debere sanctis omnibus esse cõmunia, fiat euidens, id est, exterius videatur in opere, vt quod intus credit, foris demõstret in operis executione. Et hoc faciat, profi-
ciens [in agnitionẽ omnis boni,] vt scilicet bene credẽdo & bene operãdo ad hoc perueniat, vt omne bonum prout in hac vita possibile est, agnoscat, id est, intelligat & à malo discernat, & quale sit sciat. Sunt enim pleriq; simpliciũ, qui faciunt opera iustitiæ, & non habent eorũ quæ ipsi operantur scientiã. Sed tu bona cuncta quę feceris intellige, vt communicatio fidei tuæ fiat euidens in agnitionem omnis boni. boni dico, existentis [in Christo Iesu. Quantis gradibus, quantisque profectibus apostolicus in altiora sermo tendit? Habet quispiam charitatem & fidem in deum & in sanctos eius, sed forsitan nõ æquali eam in omnes lance communicat. Et eõ E
municat forsitan in omnes, sed opere nõ explet voluntatem. Implet aliquis & opere, sed gestorum suorum perfectam nõ valet habere notionem. Sit alius quoque qui & opus habeat & scię tiam, sed nõ habet omnis boni. Multa enim iuste, mansuete, studioseque perpetrans, impar est suis in aliqua parte virtutibus. At non talis Philemon, habet quippe communicationẽ operatricis fidei & charitatis euidentem in deum & in omnes sanctos eius, in agnitionẽ omnis boni. Quæ scilicet agnitio cum in apostolis sit, nõ eam putemus ob id tãtùm esse perfectam, quòd similis sit: sed in eo totam esse, quia Christi est: vt quicquid boni & in Philemone laudatur & de apostolorum exemplo sumitur, inde bonum sit, quia de Christi fonte ducatur.

Gaudium enim magnum habui & consolationem in charitate tua, quia viscera sanctorum requieuerunt per te frater. Propter quod multam fiduciam ha- F
bens in Christo Iesu imperãdi tibi, quod ad rem pertinet, propter charitatem magis obsecro, cum sis talis vt Paulus senex, nunc autem & vinctus Iesu Christi. Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi vtilis, quem remisi tibi. Tu autem illum vt viscera mea suscipe.

Plenius inculcat & docet quia dixerat, gratias ago deo meo, semp memoriã tui faciẽs I orationibus meis. Ideo, inquit, gratias ago, qm̃ audita charitate tua, quã in sanctos exerces, [habui] in ea [gaudiũ.] nõ qualecũque, sed [magnũ & cõsolationẽ.] Desolationẽ videlicet quandã & tristitiã habuerã, dũ vererer ne si ad te reuerteretur Onesimꝰ, aliquid mali à te pateretur. Sed audito quod in oẽs sanctos charitas tua redundaret,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G consolationem & gaudium habui, credēs quod & Onesimo qui iam vnus ex sanctis est, veniam dares. Ideo gaudium & cōsolationē [in tua charitate percepi, quia] tanta est, quod [viscera, id est, corda [sanctorum,] quos frequenter hospitio suscepisti, [requieuerunt per te] ô bone [frater, id est, tanta illis beneficia foris exhibuisti, vt etiā internus eorū affectus in bonitate tuæ charitatis requiesceret. Requiescunt videlicet mēs & voluntas sanctorum per eos, qui pietatis opera sectantur, sicut & affligitur per illos, qui peruersè agunt. & dignum erat agere gratias deo pro charitate Philemonis, qui internum cordis affectum & profundos animi recessus sanctorū recipiendo refecerat. Hāc videlicet habet Apostolus consuetudinem, vt semper viscera vocet, volens plenam mentis ostendere charitatem.
Philip. 4. Vnde gaudens cum gaudētibus, & cum his qui requieuerant, refectum esse se credēs, habet lætitiam nō transitoriam & leuem, & quæ fortuitu possit accidere, sed magnam & (prout erat in
H Philemone charitas) eminentem, quam auge-
2. Cor. 1. bat consolatio super eiusdem Philemonis charitate, descendens à patre misericordiarū & deo totius consolationis. Hinc ad rem venire paulatim incipit, subdēdo: Propter quod, id est, quia sæpe viscera sanctorum per te requieuerūt, ego [habens in Christo Iesu,] pro quo tanta facis, [multam fiduciam imperandi tibi, id est, multā certitudinē quod (si voluero) possim imperare tibi illud, [quod pertinet ad rem, id est, ad vtilitatem tuā & meam, [propter charitatem] nolo imperare, id est, nolo te imperiosa autoritate eo gere, sed itermisso imperio [magis, id est, potius [obsecro. i. per sacra te precor, scilicet per fidē, per charitatē tuam te rogo, vt facias quæ postulo. Obsecro inquam te, [cum sis talis vt Paulus senex, id est, quia es talis qualis ego Paulus senex, id est, tam prouectus ætate corporis sicut ego: & ideo nō impero tibi, sed te obsecro, quia
I senes non sunt imperio cogendi, sed obsecratio
1. Tim. 5. ne rogandi, sicut in alia epistola dictum est. Seniorem ne increpaueris, sed obsecra vt patrem. In hoc ipso quod senē Apostolus se nominat, & illum in senectute sibi æquiparat, ne senē offendere negando quod possit debeat, cū & ipse sit senex, liquidò notat. Senex, inquit, sum, nec tātum senex, sed etiā [nunc vinctus] sum, id est, catenis in senectute constrictus, ideóque magis annuere debes petitiōi meæ, vt sic quodāmodo lenias vinculorū meorū aggrauationē, vinctus, inquit, sum & vinctus [Iesu Christi,] id est, pro eius euangelio vinculis mancipatus. Et propterea non me contristes, ne & illum offendas cuius vinctus sum. Multis in Philemonem laudibus antè præmissis, cum sit talis res pro qua rogaturus est, quæ & præstanti sit vtilis & roganti, poterat Paulus magis imperare quàm petere. Et hoc ex fiducia illa veniebat, quod qui tanta ob Christum opera perpetrauerat, vtique impar sui in cæteris esse non poterat. Sed vult magis petere quàm iubere, grandi petentis autoritate proposita, per quam & apostolus supplicat, & senex, & vinctus Iesu Christi. Totum autē pro quo rogat, hoc est, sicut & in exordio prælibauimus: Onesimus seruus fugam furto cumulans, quædam ex bonis domini sui tulit, K
& pergens ad Italiā, ne è proximo facilius posset apprehendi, pecuniam domini prodigè dissipauit. Hic igitur cum ob confessionem Christi Paulus esset in carcere, credidit in dominum Iesum, & ab eo baptizatus, digna pœnitentia maculas vitæ prioris absterfit, intātum vt is a-
Gala. 4. postolus cōuersionis eius testis fieret, qui quō-
dam Petrū increpauerat non recto pede in euā gelij veritate gradientem. Quantum igitur ad peccatum & ad facinus pertinet, quo dominum læserat, veniam non meretur. Quantum verò ad Apostoli testimonium, qui scit eū plene esse conuersum, grandi pondere premitur qui rogatur, vt veniā non neget, qui è seruo fugitiuo atq; raptore minister Apostoli factus erat. Quod autem aliud habebat Apostolus ministerium, nisi euangelij Iesu Christi, vt non quasi à domino, sed quasi à conuerso & coeuangelista ignosceretur ei, qui seruus esset Christi, similiter & L
minister? hoc est itaque quod rogat, subdens: [Obsecro te pro meo filio,] & cætera. Quasi dicat: dixeram, propter charitatem magis obsecro & non manifestaueram pro quo, vel quid obsecrem te. Sed nūc scias, quia obsecro te pro filio meo, id est, proprio & quasi singulariter dilecto, [quem] spiritaliter [genui in vinculis] positus. Et quia ille vincula mea non abhorruit, sed animosius fidem suscepit, condonandum est ei quod prius errauit. Modo primum nominat ipsum filium, pro quo postulat, præmissis multiplicibus causis, cur debeat impetrare quod pro illo rogat, scilicet pro [Onesimo,] inquit, obsecro. Et cur pro illo sit obsecrandum, subiungit: [qui tibi aliquando inutilis fuit.] Ideo, inquit, pro illo obsecro, quia aliquando, id est, olim fuit tibi inutilis, id est, non quærens vtilitatem tuam, sed damnum, cùm pecuniam tuā furaretur & fugeret. Sed [nunc est vtilis & tibi & mihi.] ideóque debes illi ignoscere [quem remisi tibi,] vt à te veniam peteret, & tibi latisM
faceret, tuóque seruitio deditus esset. Domino tantum autem inutilis fuit. Neque enim seruus fur atque fugitiuus alteri nocuit nisi domino suo. Nunc econtrario vtilitatis compensatione, qua & ipsi domino & Paulo vtilis est, ecterisque per Paulum, plus charitatis meretur quàm odij antè meruerat. Vnde ait: Qui tibi aliquando inutilis fuit. Tibi, inquit, soli non cæteris. Nunc autem tibi & mihi vtilis. Vtilis domino suo, quia posset Paulo seruire pro domino suo. Paulo verò in eo vtilis, quia illo in carcere vinculisque detento, posset in euangelio ministrare, id est, euāgelium pro illo foris prædicare. Simul autem admirandum de magnanimitate Apostoli & in Christum mente seruenti. Tenetur carcere, vinculis stringitur, squalore corporis, charorum separatione, pœnalibus tenebris coartatur, & non sentit iniuriam, nō dolore cruciatur, nihil nouit aliud nisi de Christi euāgelio cogitare. Sciebat seruum, sciebat fugitiuum, sciebat aliquando raptorem ad Christi fidem esse cōuersum. Grandis laboris est, talem hominē in eo perseuerare quod cœpit. Idcirco filium suum & filium vinculorum suorū & ministrum euangelij in vinculis constituti
inculcat

A inculcat ac replicat, vt Philemon ille prudēter & dispēsatorie tantum in prefatione laudatus, non auderet negare, ne suis laudibus videretur indignus. Remisi, inquit, illum tibi, id est, iterū misi ad te vnde discesserat, quoniā alieno seruo nolebam abuti. Sed tu non repellas eum vel affligas, sed [suscipe, id est, sursum accipe illū, hoc est, honorificè illum accipe, illum dico, [viscera mea.] hoc est, quod suprà diximus viscera significare internum cordis affectum, & plenam ex animo voluntatem, cùm totum quicquid in nobis est, suscipitur à rogante. Alioqui autem omnes liberi viscera sunt parentum.

Quem ego volueram mecum detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis euangelij. Sine consilio autē tuo nihil volui facere, vti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium.

Remisi illum ad te, [quem primo volueram detinere mecum ego] tanti nominis & autorita
B tis apostolus, qui satis autoritate mea possem illum detinere. Ad hoc (iuquam) eum detinere volueram, [vt mihi necessaria ministraret pro te,] id est, loco tui qui mihi solebas ministare, vt illud seruitium quod ipse mihi impenderet, tibi imputarem, & tu inde fructum æternę remunerationis colligeres. Mihi dico, [in vinculis] posito, & ideo multum indigenti eius ministerio. in vinculis dico, [euangelij, id est, quę pro euāgelio patior, non pro crimine meo. His de causis volueram eum detinere. Sed postea mecum retractās, [nihil] de seruo tuo [volui facere sine tuo consilio, id est, sine tuo nutu & cōmuni voluntate, [vti ne velut ex necessitate, id est, vt nō quasi ex necessitate [esset bonū tuū, id est, vt nō esset inuitum bonū tuū, [sed voluntariū, id est, ex tua voluntate procedens. Bonū Philemonis erat, ministerium quod seruus eius pro eo exhibebat Apostolo. Qui scilicet Apostolus potec
rat & absque volūtate Philemonis Onesimum sibi in ministerio retinere. Sed si hoc sine ipsius voluntate fecisset, bonum quidem erat, sed non voluntarium. Quod autem non erat voluntarium, alio genere arguebatur non esse bonum. Nihil quippe bonum dici potest, nisi quod vltroneum est. Ex quo apostoli consideranda prudentia, quid idcirco fugitiuum seruum remittit ad dominū, vt prosit domino suo, qui prodesse non poterat, si domino teneretur absente & inuito. Potest etiam ex hoc loco solui, quod à plerisque frequenter quæritur, quare deus hominem faciens ad suam imaginem & similitudinem, facere eum ita noluit vt malus esse non posset. Si enim deus voluntariè, & non ex necessitate bonus est, debuit hominem faciens ad suam imaginem & similitudinem, facere vt ipse voluntarie & non ex necessitate bonus esset. Qui autem asserunt ita eum debuisse fieri, vt malum recipere non posset, hoc dicunt, Talis fieri debuit, qui necessitate bonus esset & non voluntate. Quod si talis factus esset, qui bonū non voluntate, sed necessitate perficeret, non esset deo similis, qui ideo bon° est, quia vult, nō
Nota

quia cogitur. Ex quo manifestum est, rem eos D
postulare contrariam. Nam ex eo quod dicunt, debuit homo similis deo fieri, illud petunt, vt liberi fieret arbitrij sicut ipse deus est. Ex eo autem quod addunt, talis debuit fieri, qui malum recipere nō posset, dum necessitatē ei boni important, illud, vt homo similis deo nō fieret, volunt. Soluitur ergo ista quæstio: Potuit deus sine voluntate eius hominem facere bonū, Porro si hoc fecisset, non erat bonum voluntariū, sed necessitatis. Quod autem necessitate bonū est, non est bonum, & alio genere malum arguitur esse, igitur proprio arbitrio nos relinquens, magis, ad suam imaginem & similitudinem fecit. Similem enim esse deo, absolute bonum est.

Forsitan enim ideo discessit ad horā à te, vt in æternum illum reciperes, iam non vt seruum, sed pro seruo charissimū fratrem, maxime mihi. Quanto autem magis tibi & in carne & in domino?

Nonnunquam malum occasio fit bonorū, E
& hominum praua consilia deus vertit ad rectū. Quod dico, manifestius exemplo fiet: Ioseph fratres sui stimulis inuidiæ concitati, vendide- Gene. 37.
runt Ismaelitis. hoc initium patri & fratribus & toti Aegypto bonorum omnium fuit. Denique ipse fratribus postea dixit. Vos cogitastis de me Gene. 50.
malum, & de° vertit illud in bonū. Simile quid & in Onesimo possumus intelligere, quod mala principia occasiones fuerint bonæ rei. Si videlicet dominum non fugisset, nunquam venisset Romam, vbi erat Paulus vinctus in carcere. Si paulum in vinculis non vidisset, fidē Christi non recepisset. Si Christi fidem non habuisset, nunquam Pauli effectus filius in opus euāgelij mitteretur, ex quo gradatim colligitur, quod ideo minister euāgelij factus est Onesimus, quia fugit à domino. Et hoc est quod dicitur: Debes illum honestè & libenter suscipere, quia [forsitan ideo ad horam, id est, ad breue tempus [discessit à te, vt æternum, illum reciperes.] Pulchre autem addens forsitan, sententiam temperauit. Occulta quippe sunt iudicia dei, & temerarium est quasi de certo pronunciare quod dubium est. Forsitan, inquit, ideo discessit, caute, timide, trepidanter loquens, & non totum fixo gradu, ne si non posuisset forsitan, omnibus seruis fugiendum esset vt apostolici fierent. Forsitan idcirco discessit à tuo seruitio non diu, sed ad horam, id est, quasi ad vnius horę spatium, vt pro tam breui recessione reciperes illū in æternum, id est, æternaliter tecum permansurū, qui tantummodo temporaliter erat tecū mansurus nisi recessisset. hoc est, fortasse deus præuidit & eum à te ad horam, id est, ad breue tempus discedere secreto consilio voluit, vt tu qui non eras illum æternaliter tecum habiturus, si non discederet, vt ad me perueniens fidem acciperet, reciperes illum habiturus tecum non horarium sed æternum. Cùm enim eandem fidem ac religionem teneat quam tu, hic & in futuro tecum semper erit, qui perenniter à te separādus erat & suppliciis mancipandus, si non ad horam discessisset,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G sceſsiſſet, vt infidelitatẽ exueret, licet hæc Apoſtolus quaſi dubitatiuè dixerit, tamẽ ita veraciter cõpleta ſunt vt pronunciauit. Nam Oneſimus iſte, ſicut ex literis patris didicimus, factus eſt poſtea pontifex & martyr glorioſus. Reciperes (inquam) in æternum, [iam, id eſt, poſt acceptum libertatis ſpiritum in baptiſmo, [non vt ſeruum] ſicut prius, [ſed pro ſeruo fratrem,] quia cœpit eundem in cælo tecum habitare patrem. fratrem non qualemcunque, ſed [chariſſimum] cunctis eccleſiæ filiis, qui ſanctitatem quam nunc habet nouerunt, ſed [maxime, id eſt, multo pluſquàm aliis eſt chariſsimꝰ [mihi,] qui magis noui quos chariores æſtimare debeã & qui magis huius perfectam conuerſionẽ ſcio quàm alij. Et mihi quidem pro ſola ſpirituali fraternitate tam excellenter charus eſt, ſed [quanto magis, id eſt, valde amplius debet eſſe [tibi] chariſsimus, [& in carne, id eſt, reſpectu carnis, quia tibi carnale ſeruitiũ debet, vtpote ſeruus, [& in domino,] id eſt, in reſpectu domini, quia
H eius per fidem factus eſt filius & regni eius particeps eſt tecum futurus. In eo quod ait, vt ęternum illum reciperes, notandum eſt, quod nullus ſit æternꝰ dominus ſerui ſui. Poteſtas quippe eius & vtriuſq; cõditio morte finitur. Oneſimus verò ex fide CHRISTI factus eſt æternus æterno Philemoni: & ſpiritu libertatis accepto, iam non ſeruus, ſed frater cœpit eſſe de ſeruo: frater, pro ſanctitate ſua chariſsimus: frater æternus æterno & ipſi apoſtolo & domino ſuo, cui Oneſimum vt carnis antè conditio, illum poſtea ſpiritus copulabat. Et tunc quidem quando erat ei ſubiectus in carne, non erat ei iunctus in domino. Nũc autem & in carne iunctus eſt, & in domino. Ex quo intelligimus, ſeruum qui crediderit in Chriſtum, ſi dominꝰ eius fidelis eſt, dupliei lege eidem domino ſuo conſtringi, vt ei & carnis neceſsitate iungatur ad tempus, & in æternum ſpiritu copuletur.

Si ergo me habes ſocium, ſuſcipe illum ſicut me. Si autem aliquid nocuit ti
I *bi aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus ſcripſi mea manu, ego reddam, vt nõ dicam tibi, quòd & teipſum mihi debes. Ita frater, ego te fruar in domino, refice viſcera mea in Chriſto.*

Quandoquidẽ tam bene emẽdatus eſt Oneſimus, & intantum factus eſt mihi chariſsimus, [ergo ſuſcipe illum] reuerenter [ſicut me, id eſt, quàm accurate: quàm ſtudioſo hoſpitio & animo tuo me ſuſciperes, ſi venirẽ ad te, ſic illum ſuſcipe. ita dico, [ſi habes. i. ſi habere vis [me ſocium. i. conſortem & amicum. Aliter videlicet nõ ero tibi ſocius. Philemon Paulum ſociũ habere cupiebat, & in Chriſtum credẽs, tales vtique volebat habere profectus, vt Paulo ſimilis fieret, & ei communicaret in vinculis. Conſideremus ergo quantum hic laudetur Oneſimus, quantum profeciſſe monſtretur, cũ ita recipiẽdus ſit vt apoſtolus, & ſic dominus eius vt Pauli debeat deſiderare conſortiũ. Breuiter quod dicit, tale eſt: Si me vis habere cõſortem, habeto Oneſimum, quem ego conſortem & filium & K viſcera mea habeo. Quem ſi non ſuſceperis, nec habere volueris, ſcias quod me habere nõ poſſis. Suſcipe, inquã illum ſicut me. Sed [ſi nocuit tibi aliquid] deſtruendo ex rebus tuis, ſicut vineam eradicando, vel domum incendendo, vel aliud aliquid tale cõmittendo, quod ſæpe faciũt fugitiui, aut ſi debet tibi aliquid, id eſt, ſiquid pecuniæ tuæ ſecum tulit, quod debeat tibi reſtituere, hoc quod ille nocuit, vel debet, [imputa mihi. i. puta in me eſſe, non in illo nocumẽtum & debitum, vt ego reddam illud tibi pro Oneſimo, ſicut & Chriſtus pro nobis ĩ paſsione qũ non debebat, exoluit. [Ego Paulus,] qui tam ſa moſi nominis ſum, & tam probatus in veridica loquutione, [ſcripſi] nõ per notarium, ſed [mea propria manu] epiſtolam iſtam, in qua me redditurũ promitto quod ille debet, [ego] videlicet [reddam.] Et hoc ita dico [vt non dicam tibi] aliud, quod iuſte poſſẽ dicere, ſcilicet [quod debes mihi etiã teipſum,] id eſt, non ſolùm tua, ſed quod eſt maius, etiam teipſum mihi debes, E vt ſi neceſſe fuerit, reddas mihi teipſum morien do pro me: quoniam quicquid boni eſt in te, totum eſt per fidem quam didiciſti à me: & ideo totum mihi debetur, quicquid bonorum eſt in te. Quod dicit, tale eſt: Quod Oneſimus furto rapuit, ego me ſpondeo redditurũ, huius ſponſionis epiſtola hæc & manus teſtis eſt propria, quã non ſolito more dictaui, ſed mea manu ipſe cõſcripſi. Crede igitur mihi, pro Oneſimo poſlicenti. Hoc autem dico quaſi ad extraneum loquens. Cæterum ſi ad ius meũ redeam, propter ſermonẽ Chriſti quẽ tibi euangelizaui & Chriſtianus effectus es, teipſum mihi debes. Quod ſi tu meus es, & tua omnia ſunt mea. Si autem tua omnia mea ſunt, Oneſimus quoq; qui tuus eſt, meus eſt. Poteram igitur eo vti vt meo, ſed voluntati tuæ relinquo, vt mercedem habeas ignoſcendo. Quod autem ait, ego reddam, nõ de pecuniali, ſed de ſpirituali redditiõe, id eſt, de cæleſti remuneratione intelligendum eſt, ſcilicet quod ſuis interueniẽtibus impetraturus ſit perM petuam à domino retributionẽ ſpiritalium bonorum pro temporali damno, quod pertulit ab Oneſimo. Suſcipe (inquã) illum ſicut me: quia quod ille debet, ego ſpiritaliter reddam. [Ita frater] in illa cæleſti retributione [ego te fruar, id eſt, in te delectabor [in domino, id eſt, in illa beatitudinis gloria, quæ eſt ſanctis in domino. Et ideo nunc [refice viſcera mea, id eſt, benigne reſoue Oneſimum, & hoc age [in Chriſto, id eſt in Chriſti charitate. Vel refice viſcera mea, id eſt, recrea internum affectum meum, & cõple deſiderium meum in Chriſto, dando veniã Oneſimo, & honorifice iam illum habendo. Quod dicitur, Ita frater, in Græco eſt quaſi aduerbium blandiẽtis, ſed in latina lingua proprie non poteſt dici. Significat enim deprecãtis affectum. Ego (inquam) te fruar in domino. Cũ homine in deo fruetur, deo potius quàm homine fruetur. illo enim fruetur, quo efficietur beatus, & ad deũ ſe peruenisſe lætabitur, in quo ſpẽ ponit vt veniat. Rectè ergo dicit, ego te fruar in domino, quod ſi non addidiſſet, in domino, & tantum te fruar, dixiſſet, in eo conſtituiſſet, ſpem

A ſpem beatitudinis ſuæ. Quanquam etiam viciniſsimè dicitur frui, cum delectatione vti. Cum videlicet adeſt quod diligitur, etiam delectationem ſecum gerat neceſſe eſt. Per quam ſi quis tranſierit eamque ad illum in quo permanendũ eſt, retulerit, vritur ea: & abuſiue, nõ proprie dicitur frui. Si verò inhæſerit atque permanſerit, finem in ea ponens lætitiæ ſuæ, tunc veræ & proprie frui dicendus eſt. Quod non eſt faciendum, niſi in illa trinitate quę eſt ſummum & incommutabile bonum. Apoſtolus itaque Philemone fruitur in domino, habens eum ſecum in illa contemplatione creatoris, in qua eſt perfecta conſummatio delectationis & gaudium iuſtorum. Qui & viſcera ſua Oneſimũ, quẽ & ſuperius eodem nomine appellauerat, refici vult per Philemonẽ. Et ambigue dictum eſt, vtrum viſcera Pauli in Chriſto Oneſimꝰ ſit, an viſcera Pauli Oneſimus per Philemonem in Chriſto reficienda ſint. Si ſuperius accipere voluerimus, rectè Pauli in Chriſto viſcera dicentur Oneſimus, quẽ in Chriſti vinculis genuit: ſi poſterius
B in Chriſto reficiendus eſt Oneſimus à Philemone, vt eius in Chriſto ſermonibus erudiatur.

Confidens in obedientia tua ſcripſi tibi, ſciens quoniam & ſuper id quod dico, facies.

Reficere debes viſcera mea, nam ego [confidens in obedientia tua, id eſt, omnino fiduciam habens & certus exiſtens, quia in hac re mihi obedies, ſicut in cæteris ſemper obedire cõſueuiſti, [ſcripſi tibi] de Oneſimo, vt ignoſcas ei & ſuſcipias illũ ſicut me. Hæc, inquit, ſcripſi tibi, [ſciens quoniã & facies ſuper id quod dico,] vel plus dabis quàm peto, & vltra id quod rogo facies, atque amplius quã poſtulo concedes. Qui præſumuit de eo quem rogaturus eſt, ipſa quodammodo præſumptione præiudicat quod rogat. Porro ſi ſcit ille qui poſtulat, plus quã rogauit, rogatũ eſſe facturũ, in deo maiora petit, vt habeat rogatus ſpontaneã voluntatẽ & maiorẽ ex præſtatione mercedẽ. Si autẽ Philemon hoc ob hominis præceptum facit, quanto magis fa-
C ciet ob dilectionem dei? Vnde & merito Apoſtoli voce laudatur, quod mandata eius opere
Psal. 118. præuenerit, & poſsit dicere, Volũtaria oris mei complaceant tibi domine, vt plus faciens quàm
Deut. 7. ei præceptum eſt, vincat eos qui tantummodo imperata faciunt. Nam & virginitas ideireo maiorem præmio coronabitur, quia præceptum dominum non habet, & vltra imperata ſe tendit.

Simul autem & para mihi hoſpitium. nam ſpero per orationes veſtras donari me vobis.

Non ſolummodo ſuſcipias Oneſimum ſicut me, ſed [& mihi para ſimul hoſpitiũ.] Nã ſpero quod deus adhuc per orationes veſtras dabit me vobis, vt liberatus ab hoc carcere, reuertar ad vos, & iterũ vos aliosque doceam. Nũ puto tam diuitem fuiſſe Apoſtolum & tantis ſarcinis occupatum, vt præparato egeret hoſpitio: & nõ vna contentus cellula, ædes amplisimas quæreret: ſed vt dum eum expectat Philemon ad ſe eſſe vẽturum, magis faciat quod rogatus eſt, ne D forte eum venerit erubeſcat. Si autem hic non diſpenſatorie, ſed verè quis ęſtimat imperatum, vt ſibi hoſpitium præparet, apoſtolo magis quã Paulo hoſpitium præparandum eſt. Venturus enim ad nouam ciuitatem prædicaturus crucifixum, & inauditũ dogma delaturus, ſciebãt ad ſe plurimos concurſuros. Et neceſſe erat primũ vt domus in celebri eſſe vrbis loco ad quem facile conueniretur: deinde vt ab omni importunitate vacua eſſet ac ampla quæ plurimos caperet audientiũ, nec proxima ſpectaculorũ locis, ne turpis vicinia deteſtabilis, poſtremo vt in plano potius eſſet ſita quàm in cœnaculo. Quã ob cauſam eum æſtimo & Romæ in conducto manſiſſe biennio, nec parua (vt reor) erat manſio, ad quam Iudæorum turbæ frequenter confluebant. Spero, inquit, [per orationes veſtras donari me vobis.] filium patri deus rogatus indulget, & frater ſæpe oratione fratris ſeruatur. Apoſtolus verò totius eccleſiæ precibus concreditur, ob eorum qui eum audituri ſunt vtilitatẽ: & hoc donum non tam in eum dicitur eſſe, qui E differtur à martyrio, ad martyrium paratus, quã in eos ad quos Apoſtolus mittitur. Quod autẽ crebro Paulus in carcere fuerit, & de vinculis liberatus ſit, ipſe in alio loco dicit, In carceribus 2. Cor. 11 abũdãtius. De quibus nõnunquã domini auxilio, crebro ipſi perſecutoribus nihil dignum in eo morte inuenientibus, dimittebatur. Necdũ enim ſuper nomine Chriſtiano ſenatus cõſulta proceſſerant, necdum Chriſtianum ſanguinem Neronis gladius dedicauerat: ſed pro nouitate prædicationis, ſiue à Iudæis inuidentibus, ſiue ab his qui ſua videbãt idola deſtrui, ad furorem populis concitatis, miſsi in carcerem, rurſum impetu & furore depoſito, laxabantur. Et hæc ita eſſe vt dicimus, apoſtolorum Acta teſtantur, Actu. 26. in quibus & Agrippa loquitur ad Feſtum, potuiſſe dimitti Paulum ſi non appellaſſet Cæſarem: & Feſtus ad Agrippam, quia nullam inue- Actu. 25 nerit cauſam præter quęſtiones quaſdam de religione propria, & de quodam Ieſu quem Pau- F lus viuere prædicabat. Ex quo animaduertimus & à cæteris iudicibus ſimiliter eos potuiſſe dimitti, id agente domino, vt in toto orbe noua prædicatio diſſeminaretur. ꝓpter quod & nunc dicit Apoſtolus ſe ſperare quod poſsit adhuc dari fidelibus per orationes eorum.

Salutat te Epaphras conceptiuus meus in Chriſto Ieſu, Marcus, Ariſtarchus, Demas & Lucas, adiutores mei.

Id quod principio dicebamus, quoniam ad Coloſſenſes epiſtola eodem in tempore & per eundem eſſet ſcripta baiulum literarum, quo & ad Philemonem quoque ſcripta eſt, etiam eorũ qui ſalutantes inducuntur, nomina docent. Nã & in ipſa ſubſcribitur: Salutat vos Ariſtarchus Coloſ. 4. conceptiuus meus, & Marcus conſobrinus Barnabæ, & Epaphras qui eſt è vobis ſeruus CHRISTI. & paulò inferius: Salutat vos Lucas medicus chariſsimus, & Demas, & dicite Archippo, Vide miniſterium quod accepiſti in domino, vt illud impleas. Et Memores eſtote vincu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G vinculorum meorum. Si autem ex eo aliquis nō
putat pariter scriptas, quod ad Colossenses pau
ca sint nomina quę hic non ferantur ad scripta,
sciat non omnes omnibus aut amicos esse aut
notos: & aliud esse, priuatam ad vnum hominē:
aliud, publicam ad vniuersam ecclesiam epistō-
lam fieri. [Salutat te] ergo, inquit, [Epaphras
concaptiuus meus in Christo Iesu,] de hoc E-
Colos.1. paphra dictum est Colossensibus: Cognouistis
gratiam dei in veritate, sicut didicistis ab Epa-
phra charissimo & conseruo nostro, qui est fide
lis pro vobis minister Christi Iesu, qui etiā ma-
nifestauit nobis dilectionē vestrā in spiritu.
Quem & concaptiuum suum in Christo dicit
nunc Apostolus: quia cum eo Romę tenebatur
pro Christi euangelio captus ac vinculis astri-
ctus. Marcū verō quem subiungit, crederemus
illum esse qui scripsit euangeliū, nisi ad Colos-
senses diceretur consobrinus Barnabę: ideoque
magis credimus hūc esse Marcum, pro quo in-
ter Paulum & Barnabam fuerat olim dissensio,
id est, Ioannē qui cognominatus est [Marcus:]
& sic ex societate Barnabæ melioratum, vt dig-
nus esset Paulo adhærere, qui quondam ab eo
Colos.4. fuerat reiectus. [Aristarchus] autem, quē & ad
Colossenses concaptiuum suū Apostolus scri-
H bit, Thessalonicensis erat, & comitatus est eum
Hierosolymis ascendentem, atque inde cum eo
ipse & Lucas Romā sunt missi, sicut & ecclesia
2.Tim.4 stica historia meminit. [Demas] verō ipse est,
de quo ad Timotheū queritur Apostolus, De-
mas me dereliquit, diligens hoc seculū, & abijt
Thessalonicam. Qui fortasse postmodum pœ-
nitētia ductus, & in Christo confortatus, redijt
ad Apostolum. aut si non est ad eum reuersus,
tunc constat hanc epistolam prius esse scriptā,
quàm scriberetur ad Timotheum secūda. [Lu-
cas] autem medicus charissimus, ipse est frater
2.Cor.8. ille gloriosus, cuius laus est in euāgelio per om-
nes ecclesias. Qui in euangelium & Actus apo
stolorum ecclesijs derelinquens, quomodo apo
stoli de piscatoribus piscīū piscatores hominū
facti sunt, ita de medico corporū, in medicū est
versus animarū. Cuius scripta quotiescunq; le-
I guntur in ecclesiis, toties eius medicina nō ces-
sat. Huius autem epistolæ talis est terminatio.

Gratia domini nostri Iesu Christi cum spiritu vestro, amen.

Sicut à meliori parte hominis, id est, capite
dinumeratur populus Israēl, dicente scriptura,
secundum capita eorum, ita in toto quidem ho
mine & omni parte sanctorum gratia est domi-
ni nostri Iesu Christi, sed à maiori & meliori
parte, id est, spiritu. per synecdochem de toto
homine dicitur: [Gratia domini nostri Iesu
Christi cū spiritu vestro. Amen.] Cum autē in
spiritu gratia domini fuerit, totum facit homi-
nem spiritualē, vt & caro spiritui seruiat, & ani-
ma nō vincatur à carne: & redacta simul in sub-
stantiam spiritalem, adhæreat domino: quoniā
qui adhæret domino, vnus spiritus est.

EPISTOLAE PAVLI AD
Philemonem, finis.

PRAEFATIO IN EPISTOLAM AD HEBRAEOS.

P Aulus in Italia positus, Hebręo sermone scripsit
hanc epistolam & misit Iudæis ad fidē domini
Iesu conuersis, & in Iudæa post veritatis agni-
tionē conuersantibus, intendens principaliter eos in pu
ritate fidei Christianæ cōfirmare, & à legalibus obseruā-
tijs quibus adhuc detinebantur, prorsus auellere. Puta-
bant enim fidem Christi solam sine admixtione legalium
ceremoniarum ad beatitudinis consecutionem nullate-
nus esse sufficientem, sed vtrunque simul dicebant ad sa-
lutem esse necessarium. Nullū nanque in fide Christi sine
legali obseruatione, vel in legis obseruantia sine fide, di-
gnum vitæ perpetuitate iudicabant. Et apostolus eorum
beatus Petrus permisit eos adhuc in legalibus ceremo-
nijs viuere: timens ne si carnales obseruantias illis omni-
no auferret; & ab operibus legis in quibus semper vixe-
rant, remoueret, potius à fide domini Iesu recederent,
quàm legerent. Considerauit enim quòd si ad fidem sal-
uatoris conuerterentur, atque post fidem & veritatis in-
troitum inutilitas signorū & vmbræ manifestaretur eis,
facilius ab errore illo reuocari possent, quàm si primo
aditu diceretur eis, vt à legis operibus omnino cessarent.
Et quod tunc Petrus præuidit posse fieri, nunc Paulus
aggreditur facere. Timebat enim ne fides eorum quæ ni-
mis imperfecta erat, & cōuersio ipsorum inanis fieret & L
superflua, Ideoque scribit eis per multas rationes de emi
nentia Christi & inutilitate legis, ad vltimum & de mor
bus instruit. Studet enim (vt dictum est) persuadere illis fi
dem saluatoris sine carnalibus obseruantijs ad vitā aterna
nam sufficientem esse, & vt vlterius carnalibus obseruan
tijs non insistant, sed in fide Christi iustificationis & sa-
nationis suæ fiduciam ponant. Quod autem hæc epistola
superscriptionem solitam non habet, id est, Paulus apo-
stolus, ista ratio est, quia præiudicatum Hebræis erat de
Pauli nomine, ne dicta eius susciperent: & idcirco pau-
denter declinauit, ne statim in principio Pauli nomine
inspecto, eius lectio repudiaretur: & quia à domino omni
potente Paulus dicitur missus ad gentes præcipue, non ad
Hebræos. Pro humilitate ergo Paulus qui ad gentes fue-
rat destinatus, non scribit semetipsum Hebræis apostolū,
vel, propter honorē domini, qui se missum dixerat ad oues
domus Israēl. vel quia gentiū videbatur apostolus, & no Matth.15
Hebræorum. Nā neque fidē, neque aliud quicquam illi
contulerat. Interpretantur autem Hebræi transitores vel
transeuntes. Et quicunque radicem cordis in amore præ-
sentis mūdi nō plantauere, sed assiduis desiderijs ad super
na transeunt: qui peregrinationē terræ non diligunt pro
habitatione patriæ, sed verā patriā inquirūt. ipsi sunt ve- M
rē Hebræi, & ad se scriptā esse credant hanc epistolā. In
qua Apostolus primum proponit audienda esse verba
Christi, conferendo eum prophetis. quia in eo locutus
est deus vt in prophetis, & maior est eis. sic enim dicit.

EPISTOLAE PAVLI AD
HEBRAEOS,
CAPVT I.

Multifariè multisque modis olim deus loquēs patribus in prophetis nouissime diebus istis locutus est nobis in filio.

[Multifariè, id est, multis loquutionum ge
neribus aliquando manifestè, aliquādo obscure,
aliquando proprie, aliquādo figurate, aliquādo
per angelum, aliquando per occultā inspiratio-
nem, aliquando Hebraice, aliquādo Chaldaice,
aliquādo blādiēs, aliquādo terrēs, loquutus est
deus: [& multis modis, id est, diuersis, & varijs
actionum generibus: quia non solum dicta pro-
phetarum, sed & omnia facta eorum prænun-
ciauere ea, quæ nostris temporibus erāt futura.
Et quàm varia sint & quàm multa prophetarū
gesta,

A gesta, quę referūtur in scripturis, quis facile no-
scat? Et in omnibus illis patrū gestis loquutus
est futura. Nam de verbis eorū quæ multa sunt,
atque diuerso & multiplici genere loquutionū
prolata, non est dubium quin ipse ea loquutus
sit. Ita ergo multifariè & multis modis & qua-
litatibus [olim,] id est, in antiquis temporibus,
[loquens deus patribus,] qui nos carnaliter ge-
nuere, & fidem suam de Christo nobis reliquе-
re. Et loquens eis [in prophetis,] quia ipse in
cordibus eorum dixit, quicquid illi foras vel di-
ctis vel factis loquuti sunt hominibus. Nec va-
cat quod dicit, loquens olim, & iungit præsens
cum præterito. Nam ea quę loquutus est patri-
bus in prophetis, omnia nobis vsque hodie lo-
quitur in scripturis, vt sicut ipsi, ita & nos cre-
dendo ea & opere complendo vitam consequa-
mur æternam. Potest & de solis verbis intelligi,
quod ait, multifarie multisq; modis. Multifarie
i. multis loquutionibus, multisque modis, id
est, multis loquutionū qualitatibus, olim Deus
B pater loquens patribus, qui in carne & in fide
nos genuere: [nouissimè, id est, in fine tempo-
rum, quādo iam alia non sequitur dei loquutio,
quoniam in hac cōtinetur omnis perfectio san-
ctitatis & iustitiæ, [diebus istis,] id est, tempore
istorum hominum qui adhuc in carne viuunt,
[loquutus est nobis in filio] suo: quia quicquid
foras Christus loquutus est hominib⁹, pater in
eo loquebatur intus. In prophetis fuit deus se-
cundum inhabitationem gratiæ & reuelationē
voluntatis sapientiæ suæ, in filio autem omnino
totus manebat, scilicet vsquequaque mentē &
rationem illius illuminans, vt nihil sibi deesset
ad perfectionem animæ, vt pote cui sapiētia dei
personaliter erat vnita. Et qui loquebatur in
prophetis, quod in eis loquebatur patribus no-
stris, hoc nobis ad vltimum loquutus est in filio
suo: & ideo verba filij non minoris authoritatis
sunt, quàm prophetarum: imò maioris, quia illi
sunt serui, iste filius, in quo pater loquutus est.
nouissimè, quia post istam nulla alia futura est
loquutio. Illa enim quæ facta est Moysi, nō fuit
nouissima: quia tantum posita fuit vsq; ad tem-
C pus correctionis. & ideo quandiu durabit hæc
nouissima loquutio, id est, nouum testamentū,
pro certo durabit fides nostra: quia in aliud nō
Hebr. 9. poterit transmutari, quod nobis plus valeat ad
acquisitionem vitæ cælestis. Et vt diligentius
obseruantur ea quę loquutus est filius, transfert
se Apostolus ad commendationem eius secun-
dum vtranque naturam, dicens:

Quē constituit hæredem vniuersorū, per quē fecit & secula. Qui cùm sit splē dor gloriæ & figura substātiæ eius, portānsque omnia verbo virtutis suæ, purga tionem peccatorum faciēs, sedet ad dex teram maiestatis in excelsis.

Ostendit videlicet quantus sit filius, in quo
pater loquutus est hominibus, vt cognita ma-
gnitudinis eius dignitate, fides de eo sufficiens
esse ad salutem æternam cognoscatur. [Quē]
ipse pater secundum humanitatem [constituit]
iam immutabilem [hæredem vniuersorum,] id D
est, possessorem omnium creaturarum, atq; to-
tius mundi dominum, vt iam non sit tantum Ia
cob funiculꝰ hæreditatis eius, sed fiat quod scri
ptum est, Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, Psal. 2.
& possessionem tuam terminos terræ. Vnde pa
tet quia omnes in eum debent credere. Et [per
quem,] secundum quod verbum patris est, ipse
parer [fecit] non solùm æterna, quæ minus sunt
etiā nobis nota, sed [& secula, id est, omnia mu-
tabilia, quæ variari cernimus per tempora. Se-
culum enim à sequendo dicitur, eò quod sem-
per sit in motu: quia semper aliquid præcedit,
& aliud sequitur. Et cùm secula per filium facta
sint, manifestum est eum esse creatorem homi-
nis & omnium reliquorum, quæ in seculis facta
sunt. [Qui] filius post laborem militiæ & obe-
dientię suæ sedet, id est, requiescit, nihil vltrà la
boris sustinens, ad dexteram paternæ maiestatis
Et iure secundum humanitatem exaltatus est
ad dexteram patris [cum sit] secundum diuini-
tatem eidem patri coæternus & coæqualis. Est E
enim [splendor gloriæ & figura substātiæ eius.
Splendor gloriæ quasi lumen de lumine. pater
enim est gloria, sicut idem filius ei canit in Psal
mo, Gloria mea, & exaltans caput meum. Et Psal. 3.
huius glorię, id est, patris splēdor est filius, quia
à patre est, sicut splendor de sole. & coæternus
est patri, sicut splendor coæuus soli. Nam sicut
natura non patitur vt sit vnquam sol sine splen
dore, & ignis sine calore, ita pater nunquam po
tuit esse sine sapientia sua: & sicut sol non est à
splendore, nec ignis à calore, ita pater non est à
filio, sed filius à patre: & sicut splendor osten-
dit illud cuius est splendor, ita filius manifestat
patrem cuius ipse est sapientia: & sicut substan
tialiter splendor in sole est, & sol in splendore,
ita substantialiter filius in patre est & pater in
filio. Et quia posset esse coæternus, & tamē nō
esset eadem substantia, addit, & figura substan-
tiæ eius, per quod ostenditur consubstantialis
patri. Quia est figura substantiæ eius. i. expres-
sa similitudo eius, non secundum exteriora, sed
secundum substantiam. Figura substantiæ eius
est, id est, forma & imago substantiæ eius: quia
quantus est pater, tantus & ipse: qualis est pater F
talis est ipse: cuius substantiæ est pater, eiusdem
& ipse: quod est pater, hoc & ipse. filius enim
qui est sapientia patris, per hoc quod ipsum re-
uelat & facit cognosci, figuram substantię eius
exprimit, cū semetipsam primum describit ea-
dem sapiētia, & sic patrem manifestat. Cū enim
ęternitas patris cernitur à nobis, prout infirmi Locus ob-
tatis nostræ possibilitas admittit, imago eius scurus.
mentis nostræ oculis antefertur: quia cùm vere
in patrem tendimus, hunc quantum accipimus
per suam imaginem, id est, per filium, videmus
& per eam speciem, quæ de ipso sine initio nata
est eū aliquo modo cernere, qui nec cœpit, nec
definit, conamur, & hæc est figura expressa sub
stantię dei. Vnde idem filius dicit, Nemo venit
ad patrem nisi per me. &, Qui videt me, videt
& patrem, Qui & portat [omnia, id est, sursum
tenet ne decidant, & in nihilum reuertantur, Ioan. 1.
vnde creata ab ipso fuerant, & sustentat ea non
labore, nec difficultate, sed [verbo virtutis suæ,
id est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G id est,imperio suæ potentiæ,hoc est,sola voluntate sua,quę in eo virtus est & omnipotẽtia,per quod patet,quia patri compotẽtialis est. Et est [purgationem peccatorũ faciens, quia sanguine suo nos à peccatis mundat. Cõmonet Apostolus crucis eius & mox resurrectionis, & ascẽsionis. Nam postquam fudit in cruce sanguinẽ vt faceret peccatorum nostrorum purgationẽ, suscitatus est de sepulchro,& eleuat⁹ est in cælum. Vbi[sedet]nũc,id est,quiescit & regnat & iudicat sublimatus[ad dexteram, id est, æqualitatem & honorificentiam[maiestatis,id est,patris,qui est maiestas,id est,maior potestas, quia omnibus potestatibus maior est, ad cuius dexteram filius est in eadẽ sede, sicut æqualis,ne si in alia parte sederet,minor esse videretur. & sedet[in excelsis,]id est,super omnem creaturam in eminentissimis spiritibus angelicis, qui vocantur thronus, id est,sedes dei.

Tanto melior angelis effectus,quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliquando angelorũ,

H

Actu. 13. Psalm. 2. 2.Re. 7. 2.Par. 22

filius meus es tu, ego hodie genui te? & rursum: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium?

Hic comparat eum angelis & præfert,vsque ad locũ,quo ait:Propterea abundantius oportet Sedet in excelsis, [effectus tanto melior, id est,dignior angelis secũdum humanitatem, secũdum quam minoratus fuerat paulominus ab angelis, [quãto hæreditauit,id est,hæreditario iure possedit nomen (quod est filius) differentius,id est,magis differens. Dum enim mortalis esset differens nomen habuit, quia angeli ministrabant ei, seꝫ tamen confortasse eũ legitur angelus in passione. Postquam autem immortalis factus est, magis differens nomen habuit: quia ministrare adhuc ei possunt angeli,sed iam confortare eum non possunt. Et ante passionẽ licet nonnunquam vocaretur filius Dei,tamen fere semper vocatus est filius hominis, post resurrectionem verò filius Dei vocatur. Et secũdum quod ipse differentius nomen habet est [præ illis, non post illos. Nam & si angeli aliquando vocantur filij Dei, hoc nomen significat illos à Deo creatos esse, non eandem substantiam habendo cum Deo, sed potius quod sunt sola Dei voluntate facti. In Christo autem significat illum esse naturaliter à patre genitũ, & eiusdem cum patre substãtiæ, & humanitatẽ eius personaliter vnitã eidem vnigenito Dei. Propter quod & ipsa humanitas appellationem filij dei meruit: & ita nomẽ istud quod est filius, est in Christo differentius & longe dissimilius quàm in angelis, & longè præ illis. Vel præ illis habet Christus nomen, quia honorificẽtior quàm illi factus est quando surrexit & ascendit. Et verè præ illis nomen habet. Nam[cui angelorum dixit] deus,quod Christo dixit? Nec maiori angelorum dixit hoc aliquando,id est,nec in creatione, nec postquam confirmati sunt in supernis. Scilicet nullus angelorum tam sublimis est, cui legatur deus aliquãdo dixisse quod

Mat. 4. Luc. 22.

I

Christo dixit[filius meus es tu]consubstantia K lis mihi,quia ego hodie.i.in die ęternitatis,quę caret principio & fine, semperque præsens habet sine præterito & futuro, [genui te] ex substantia mea. Genui te,dixit & nõ gigno te,ne imperfectus videretur esse filius,& ne cõtra prophetam deus recens esse putaretur idem vnigenitus:Si enim dixisset,hodie gigno te,posset existimari hæc genitura hodie principium habuisse. Sed cùm dicit,genui,ostendit quòd hodie sit,sed non hodie cœperit. Ac per hoc nullum principium habuisse declaratur. Tamen si in Actu. 13. Actibus Apostolorum verba Pauli consideremus,videbimus eum hanc sententiam ad resurrectionem domini retulisse. dixit enim de patre, Resuscitans Iesum Christũ, sicut in psalmo secundo scriptum est,Filius meus es tu,ego hodie genui te. Iuxta hoc igitur Apostoli testimonium dixit ei pater in die resurrectionis, filius me⁹ es tu, ego hodie genui te,vt illa resurrectio eius quam pater operatus est, intelligatur quædam generatio. Nam & nostra resurrectio vocatur regeneratio, cùm dicitur,In regeneratione Matt. 19. eũ sederit filios hominis in in sede maiestati suę I. & iterum de electis dicitur,quia in futuro secu- Luc. 20. lo sunt filij dei,cũ sint filij resurrectionis. Christus ergo secundum humanitatem, qui dũ esset mortalis,erat filius hominis,in resurrectione vestiens immortalitatem,factus est filius dei,sic tamen, vt non amitteret esse filius hominis, quia verus homo permansit:sed gloriã quam humanitus non habebat,accepit,& ita homo ille quę vnigenitus dei ĩ sua persona susceperat, audiuit in resurrectione,Filius meus es tu,ego hodie genui te, quod nulli vnquam angelorum dictum est: quia nec propter aliquam promotionẽ quæ illis aliquando facta est, dignus fuit aliquis illorum hoc audire. [Et rursum,]cui angelorũ dictum est,quod de filio hominis verbo dei peronaliter vnito dixit, Ego qui verbi mei semper 2.Re.7. sum pater,[ero illi in patrem.i ero pater illi homini quem verbum meum assumet,[& ipse]homo[erit mihi in filiũ,id est,erit mihi filius? Nul M li angelorum dictum est hoc,vel de nullo angelorum. Sed homo iste propter vnitatem personæ,verbi & carnis, factus est eiusdem patris filius cuius & verbum:quia & virgo, dei genitrix idcirco dicitur, quòd non solum hominem sed & deum genuit. Caro enim communicat Psalm. 96 altioribus,sicut & diuinitas humilioribus.

Et cùm iterum introducit primogenitũ in orbem terræ, dicit:Et adorent eum omnes angeli dei. & ad angelos quidem dicit: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos flammam ignis. Ad filium autem,Tronus tuus deus in seculum seculi, virga æquitatis virga regni tui. Dilexisti iustitiam & odisti iniquitatem, propterea vnxit te deus, deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Et tu in principio domine terram fundasti

Psal. 44. Psal. 101.

dasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, & omnes vt vestimentum veterascent: & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur:tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.

Ostenso per authoritates quoniam differentius nomen præ angelis Christus hæręditauit, ostendit per alias authoritates eum esse melioriẽ & præstantiorem angelis. Quasi dicat: Antequã filius dei homo fieret, promisit Deus se eidem homini fore in patrem. [Et iterum cùm introducit in orbem terræ, id est, in hunc mundum [primogenitũ] in multis fratribus, dicit de eo, vt adoretur ab omnibus sanctis angelis. Iterum introducit visibilem carne assumpta, qui antè inuisibilis in mundo erat. Quæ assumptio dicitur exitus à patre,& introductio in hæreditatẽ. Vel introducit,id est, intus vsque ad corda hoB minum ducit eum, vt cognoscatur ab eis, pro quorum salute carnem induit. & in orbem terræ,id est,in reparationem humani generis vbique terrarum existentis. Qui filius secundũ diuinitatem quidem,in qua fratres non habet,dicitur vnigenitus: sed secundum humanitatẽ, in qua fratres habere dignatus est, appellatur primogenitus. In qua humanitate eũ adorare monẽtur angeli, quia in diuinitate vt adorarent eũ, nõ indigebant admonitione. & quia homo vnitus deo, adoratur ab angelis, patet quia longe melior est ipse quàm angeli. Hoc autẽ testimo- Deut. 32. nium in cantico Deuteronomij iuxta Septuaginta interpretes ita legitur: Lætamini cæli simul cum eo, & adorent eum omnes angeli dei. Vbi notãdum quòd translatio Septuaginta interpretum authentica erat Hebræis,quibus scribebat Apostolus,vtpote Græcam & Hebræam linguam scientibus. Quia ergo cæli lætatur eũ C homine quem dei filius assumpsit,& adorant eũ omnes angeli dei manifestum est ex hoc, quantum ipse prælatus sit angelis: & etiam ex hoc quod sequitur, quia ad angelos dicit, qui facit angelos &c. Illud enim quod suprà dictum est, refertur ad filium,ostendendo illum esse melioremangelis: & istud quod subditur,refertur ad angelos, ostendendo eos inferiores illo cui seruiunt & ministrant. Et hoc est quod dicit scriptura,quod ad angelos quidem pertinet: [Qui] scilicet filius [facit angelos,id est, nuncios & legatos suæ volũtatis ad homines,[suos spiritus] cælestes,angelus enim nomen est officij,nõ naturæ. Nomen verò naturæ spiritus est. Nã sancti illi spiritus supernæ patriæ semper quidem sunt spiritus,sed nõ semper angeli. Tunc enim solũmodo sunt angeli,cùm nunciant. Eos ergo quos semper Christus habet spiritus, quando vult,angelos facit,mittendo eos nunciare quod iusserit. [& flammam ignis,id est,Seraphin,qui ardentes interpretantur, quia igne diuini amoris toti sunt inflãmati,& ante omnes alios sunt, facit[ministros suos,] vt ministrẽt ei & seruiãt. scilicet primos cælestium spirituũ facit sibi ministrare. [&]hoc[quidẽ ad angelos dictum est,

id est, ad ostendẽdam subiectionem eorum:sed D [ad filium] quod sequitur,id est,ad declarandã eius excellentiam: O deus]fili, [tuus thronus, Psal. 44 id est,tua sedes regia permanet [in seculum seculi,id est, in æternum. Non enim posset deus habere sedem tẽporalem. Dominum vocat eũ, vt omnibus qui videbant eum esse hominẽ, diuinitas eius innotescat. Per thronum,id est,per sedẽ regiam designatur regnũ eius. Qui thro- Luc. 1. nus perseuerat in seculum seculi, quia regni ei⁹ Psal. 28. non erit finis. & alibi dicitur, quia sedebit dominus rex in æternum. Per virgam quoque, id est,sceptrũ,insigne regnantis exprimitur. Quæ virga est æquitatis sicut & per prophetam de eo dictum est, Ecce in iustitia regnabit rex. Vel thronus intelligatur iudiciaria sedes,& per hãc ipsum iudicium. Qui thronus permanet in se- Isaiæ. 32. culum seculi, quia nouissimum Christi iudiciũ semper stabit. Vnde ait, Ibunt hi in supplicium æternum,illi autem in vitam æternam. Per vir- Matt. 25. gam autem æquitatis, intelligi potest rectitudo sententiæ iudicij eius,quia percutiet reprobos. Hæc virga, fortitudo est in vindicta & æquitas E rectissima. Vel certè [virga regni tui,id est,disciplina & regnũ,qua bonos regis & malos flagellas,est [virga æquitatis, id est, regula directa & inflexibilis. Nec mirum,quia [dilexisti iustitiam,id est,omne bonum non coactus habuisti, sed ex amore: & econtra odisti iniquitatẽ,id est, omne malum. Nam sicut Ioannes in epistola dicit, Omnis qui facit peccatum,& iniquitatẽ fa- 1.Ioan. 3. cit,& peccatum est iniquitas. Non simul vtraq; habuisti,id est,bonum & malum: sed vnum ex amore tenuisti, & alterũ ex odio detestatus es. & [propterea,id est,vt bonum diligeres & malum odires,[vnxit te ô deus]fili[deus tuus]pater per se, non per ministros. In eo enim quòd dicitur,vnxit te deus,deus tuus,sicut & in Hebræo & Græco pater, primũ nomen dei vocatiuo casu intelligendum est, sequens nominatiuo. Vnxit te deus,deus tuus. Vnxit secundũ hominem,quia deitas nullo indigebat. Deus enim F qui vnctus est,homo factus erat: & ideo vnctus est deus,quia homo erat deus. Vnctus est[oleo, id est, spiritus sancti dono. Sed [præ participibus suis] vnctus est,quia omnes nos prius ĩ peccato existimus,& postmodum per vnctionẽ sancti spiritus sanctificamur. Ipse autẽ qui existens deus ante secula, per spiritum sanctum in vtero virginis homo conceptus est,in fine seculorum ibi ab eodem spiritu vnctus est,vbi conceptus. Nec antè conceptus & postmodum vnctus est, sed hoc ipsum de spiritu sancto & carne virginis concipi,à spiritu sancto vngi fuit. Non potuit apertius dici nomen Christi,quàm vt diceretur vnctus dei⁹. Christus enim Græcè,vnctus dicitur latinè. & vnctus significat regem,vel sacerdotem. Vnctus est deus oleo, sed spirituali. Oleum enim visibile in signo est,oleum autem inuisibile in sacramento. [Oleo exultationis] vnctus est,id est,spiritus sancti gratia quæ conscientiam eius exhilarauit,faciens vt nullũ omnino peccatũ in ea vnquã esset, sed omnis omnino sanctitas. Et ideo præ participib⁹ suis vnctus est,quia nullus sine peccato, nisi iste solus, nullúsque tãtum sanctitatis habere potest. Nam

neq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

G neque boni aliquid habere quisquam valet, nisi ab isto acceperit. Quia enim omnes sancti ab eo accipiunt quicquid habent, ideo participes eius dicuntur, sicut & in sequentibus epistolæ *vsfra.3.* huius legimus, Participes enim Christi effecti sumus. Propter quod & ipse vocatur Christus, illi verò Christiani: in qua appellatione declaratur, quia ipse singulariter vnctus est maiori gratia præ omnibus. Non enim ad mẽsuram dedit *Ioan.3.* ei spiritum deus, sed totũ spiritum sanctum ei largitus est: nobis verò dedit ad mensurã. Hæc dicta sunt ad filium, in quibus humanitatis eius *Psal.101.* excellentia demonstratur. Et iterum propheta insinuans æternitatem diuinitatis eius, ait ei: O [domine] fili, [tu fundasti terram in principio] mundi, id est, nutu & dispositione tua immobi- *al. subsi-stere.* lem subsidere fecisti. In principio fundasti eam, quia tu iã eras ante omne principiũ, & in principio dedisti esse creaturis. [Et cæli sunt opera manuum tuarum,] quia manibus tuis, id est, virtute iussionis tuæ operatus es cælos. [Ipsi] qui tam durabiles sunt, [peribũt in die iudicij. Nõ tamẽ hoc intelligitur de superioribus cælis, sed H de nouissimis, qui sunt propinqui terræ, & in quibus aues volitant. Qui secundum quantitatem & spatia aëris huius peribunt igne iudicij occupante tantam aëris capacitatem, quantam occupauit aqua diluuij. Ipsi peribunt ab ea quã habent specie, vt in meliorẽ mutentur. [Tu autẽ permanebis,] quia sicut ante omnia permanebas ineõmutabilis in æternitate tua, sic & postquam illi perierint, permanebis semper, id est, æternaliter. [& omnes] illi cæli aërij [vetera scẽt vt vestimẽtum, id est, longæuitate paulatim deteriores fiẽt. Quod nos quotidie cernimus implerí ipsa iam aëris immutatione & terræ sterilitate. Nam & de terra similiter hoc intelligitur. [Et velut amictum mutabis eos.] Amictui cõparãtur cæli, quia terrã operunt & circundãt. Sicut amictum mutabis eos, id est, tam facilẽ, sicut amictus extenditur & plicatur. Ita ergo peribunt cæli & terra, vt mutẽtur, non vt omnino desinant esse, quia ab ea quam nunc habẽt specie, tergentur per ignem, & tamẽ in sua semper I natura manebunt. Creaturæ quidem [mutabun- *Malac. 3.* tur,] sed tu immutabilis permanes, iuxta quod *Exod.3.* alibi dixisti: Ego dominus & non mutor. & Ego sum qui sum. [Tu] semper [idem ipse es] æqualiter incommutabilis, [& anni tui nõ deficient, id est, æternitas tua. anni nostri quotidie deficiunt, nec stant omnino. Sed anni tui non deficiunt, quia semper stant: & quia stant, ipsi anni qui stant, vnus annus est, & ipse vnus annus qui stat, vnus dies est. Quia ipse vnus dies, nec ortum habet, nec occasum, sed semper stat & lucet. Hi sunt anni qui nõ deficiunt, sed permanẽt. His itaq; dictis euidenter ostenditur dei filius æternaliter incõmutabilis in sua deitate, sine initio & fine permanere, & omniũ creator esse, ac per hoc fides eius ad æternã salutẽ optime sufficere. In psalmo possunt hæc prophetica verba mystice tractari, sed in hoc loco iuxta literam melius intelliguntur: quia tunc in eis manifestius æternitas & potẽtia filij, quàm nũc Apostolus studet ostendere, declaratur. Nam ad filij personam, non ad patris in hac epistola dicitur: Tu in principio domine terram fundasti &c. licet in Psalmo & ad patrem conuenienter ista dicãtur, vel potius ad totam trinitatem. Sed nunc Apostolus excellẽtiã solius filij prophetici testimoniis intẽdit ostendere, qui Iudæis propter assumptionem carnis minor videbatur. Vnde & adhuc subiungit:

Ad quem autẽ angelorum dixit aliquãdo, Sede à dextris meis quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Nonne omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui hæreditatem capient salutis? *Psal.109*

Itẽ de gloria humanitatis eius loquitur, ostẽdens eum angelis multò digniorem. Quasi dicat: Non solũ per supradicta maior angelis esse declaratur, sed etiam per hoc, quia [ad quem angelorum] quantæcunq; excellentiæ fuisset, [ali quando, id est, in aliquo statu eorũ vel ante rumnam superborum, vel post cõfirmationem humilium, [dixit] pater quod Christo dixisse legitur, scilicet, [Sede à dextris meis?] Nam de excellentissimis angelis scriptum est, quia Seraphin stabant in circuitu eius. Seraphin stant vt ministri, filius sedet vt domin°. Seraphin in circuitu, filius ad dexteram. Nam victori Christo pater in die ascensionis eius obtulit confessum suum, dicens: Sede à dextris meis, id est, quiesce & regna in potioribus meis, & hoc, donec [ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorũ, id est, prorsus subiiciam tibi. Per pedes stabilitas æterna designatur, vbi quasi vestigiis positis virtute omnipotentiæ consistit, vel certè humanitas eius, & his pedibus ei° quotidie subiicitur inimici. vel per spontaneam conuersionem, vel per iustam damnationẽ. Cùm autem omnes subiecti fuerint, id est, in fine seculi, tunc patebit omnibus, quia ipse perẽniter sedebit ad dexteram patris. & ideo nunc necesse fuit dicere, quòd ipse ibi sessurus sit post diẽ iudicij, sed tantum vsque ad illum diẽ propter eos qui adhuc eum ibi sedere non credunt. hoc nulli angelorũ dictum est, scilicet, Sede à dextris meis, quia nõ est ministri sedere ad dexteram illius cuius minister est, sed filij est sedere ad dexteram patris. Nam omnes angeli sunt eius ministri, & hoc interrogatiue quasi per increpationem dicitur. [Nónne omnes] angeli tã magni quàm parui, [sunt spiritus administratorij, id est, ad ministrãdum apti, vt vnusquisque deo ministret ex officio suo? administratorij sunt, id est, ministrandi officium habent. & quia possent officium habere ministrandi, & non ministrarẽt, vt dapifer regis dicitur eius minister, etiam si non ministret, subditur: [missi in ministerium,] subaudi actualiter explendum, hoc est, & ministrãdi officium habent, & ministrant, ministrando scilicet seruiunt, & id faciunt non propter se, sed propter homines, quibus licet minorib° imperio Christi seruiunt, propter eos in bonis operibus adiuuãdos & à malignis spiritibus defendẽdos: [qui capient hæreditatẽ salutis, id est, consequẽtur hæreditatem patriæ cælestis, vbi perpetuam

A petuam animæ corporisque salutem habebunt Mittuntur itaque propter nos huc angeli, vel à domino, vel à maiorib° angelis. Ex minoribus enim angelorum agminibus foris ad exemplũ ministerium immittuntur, id est, ad humana solatia vel angeli vel archangeli veniunt. Nã sublimiora agmina ab intimis nunquam recedũt *Dan.7.* quoniam ea quæ præeminent, vsum exterioris ministerij non habent. Vnde Daniel ait, Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia adsistebãt ei. Aliud enim est ministrare, aliud adsistere. Nã ministrãt deo, qui ad nos nunciando exeunt: adsistunt verò qui sic cõtẽplatione intima perfruuntur, vt ad explenda foras opera nõ mittantur. De minoribus ergo intelligendum est, quòd sint in ministeriũ missi propter homines qui hæreditatẽ salutis percipient. Nusquam enim legimus dominationes vel tronos in ministeriũ mitti. Qui tamen dici *Act.8.* possunt administratorij spiritus, quia & intus ministrant deo, dũ diuinas scientias ab eo susceptas inferioribus tradunt, & ad supernam eos B contẽplationem adducunt. Sed & illi qui foras exeũt, semper ei adsistunt: quia & cũ ad nos veniunt, sic exterius implẽt ministerium, vt tamẽ nunquam desint interius per contẽplationem. Vnde saluator de paruulis. i. humilibus ait, quia angeli eorum in cælis semper vident faciẽ patris mei & mittũtur igitur, & adsistũt: quia etsi circũscriptus sit angelicus spiritus, summus tamẽ spiritus ipse qui deus est, circunscriptus nõ est. Angeli itaq; & missi ante ipsum sunt, quia quolibet missi veniant, intra ipsum currunt.

CAPVT II.

Propterea abundantius, oportet obseruare nos ea quæ audiuimus, ne fortè pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia accepit iustam mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem? Quæ cùm initium accepisset enarrari per dominum, ab eis qui audiere, in nos confirmata est, contestante deo signis & portẽtis & varijs virtutibus & spiritus sanctẽ distributionibus secundum suam voluntatem.

Hucusq; multis authoritatibus demõstrauit filium esse meliorẽ angelis: & nunc consequẽter asserit, quòd verba eius magis sint obseruãda quàm angelorũ. Loquutus fuerat de° in prophetis, loquutus fuerat & in angelis, sed nouissimè loquutus est nobis in filio. Et [propterea] quoniã ille tanto dignior est eis, [oportet nos ea quæ] ab ipso audiuimus, obseruare [& opere complere [abundantius,] quã illa quæ à prophetis vel ab angelis qui ministri legis fuerũt, audieramus. Abundantius, i. largius & studiosius seruare debemus verba quæ loquutus est deus in Christo, quã seruauimus ea quæ loquutus est in angelis. i. præcepta euãgelij quàm legis. Ea enim quæ deus refertur dixisse Moysi, certum est angelos esse loquutos. Sed dicit aliquis: Cur ergo scriptum est, Dixit dominus ad Moysen, & nõ potius, Dixit angelus ad Moysen? Quia cùm verba, iudicis præco pronunciat non scribitur in gestis, ille præco dixit, sed ille iudex. Loquuti sunt itaque angeli verba legis. Sed magis obseruare nos oportet verba euangelij quę loquutus est Christus, [ne fortè pereſ fluamus. i. puniamur. fluimus enim, quia sicut fluuius in defluxu & mutabilitate sumus, de infantia ad pueritiam, de pueritia ad iuuentutem de iuuentute ad senectutem, & inde ad decrepitam ætatem. Effluimus verò, cum in morte anima & corpore dissoluimur. Effluimus. i. extra fluimus, cũ animam exhalamus: pereffluim° si à vero dei esse perpetualiter separati vel varia tormenta sine fine deficimus: & ne hoc nobis cõtingat, obseruemus verba Christi saltem timore pœne, si necdum regnat in nobis amor iustitiæ. Vel fluimus per pœnas mortalis naturæ, ef fluimus peccatum addendo, pereffluimus in ęterna dãnatione. Vel ita: Fluere, est mori, et fluere pati pœnas siue in hoc seculo, siue in futuro: pereffluere acriora tormẽta perpetualiter pati. & hæc cauẽda nobis sunt. Sed & moraliter pereffluere, est ab intima intentione appetitus interiorũ & æternorũ, penitus extra fluere, cogitando & appetendo sola exteriora & temporalia, quod eis accidit, quorum mentis gratia dei prorsus deserit: & qui custodire negligunt, merito suæ peruersitatis deseruntur à spiritu sancto, vt cõcupiscẽtias suas sequantur & pereant. Vnde mox de pœna futuræ damnationis eorũ, cõparatione vindictarũ, quæ præuaricatoribus legis quondam inferebantur, terribiliter subditur: [Si enim qui per angelos dictus est sermo &c. Nã si illi puniti sunt, qui verba angelorum cõtẽpsere, quanto grauius puniẽtur, qui verba Christi cõtẽnunt? A minori probatur hoc. Vel secũdum priorẽ sensum ita cõtinuatur: Reuera pereſſluemus in tormẽtis, nisi ea quæ dicta sunt nobis à filio seruauerimus. Nã quomodo effugiemus pœnas æternæ vltionis, si tantam salutem nouæ gratiæ neglexerimus, cũ nec illi effugerint, qui legẽ veterẽ neglexere? & hoc est: Si sermo dei qui dictus est Moysi per angelos. i. per officium angelorum, [factus est firmus. i. ratus & stabilis & in minis & in promissis, quia & quicquid minata est lex & quicquid promisit, cõpletũ est, [& si omnis præuaricatio & inobediẽtia &c. Præuaricatio est vetita facere, inobedientia verò iussa non facere. Et non solùm omnis præuaricator qui multorũ reus erat, sed omnis prẽuaricatio. i. omnis culpa transgressio nis, vt pro singulis vltio fieret, & omnis culpa inobedientiæ, quæ legis præcepta facere cõtẽpsit, accepit] retributionem factorum suorum, retributionẽ dico [mercedis, id est, meriti [iustam, id est, parẽ, nõ pro leui culpa magnã, nec pro magna, leuem, sed iustè modificatam, vt oculum pro oculo, dentẽ pro dente. Melius posi *Exod.21. Leui.24.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

G tum est præuaricatio & inobedientia, q̃ si po-
Deu. 16. neretur, præuaricator & inobediens: quia per
hoc (vt diximus) ostenditur pœna illata fuisse
pro vnaquaque transgressione & inobedictia.
Nam præuaricator non solum de vno, sed etiã
de multis dicitur: & si hic positus esset præuari
cator posset intelligi quod nõ pro vna, sed pro
multis culpis quis puniretur. Si (inquã) sermo
angelorum tam firmus factus est, vt tanta neces
sitate cogerentur nostri maiores illũ operibus
adimplere, quoniam si quis aliter feciſſet, nõ po
terat euadere, [quomodo nos] debitã vltionem
[effugiemus,] si nunc neglexerimus tanquã sa
lutem .i. æternã beatitudinem, quæ nobis offer
tur in obseruatione mandatorum noui testamẽ
ti? Nullo modo pœnas effugiemus, si hanc inæ
stimabilem salutem paruipendamus. Nõ enim
tanta salus fuit in veteri testamento, quanta est
hæc quã filius nobis attulit. Illa temporalis fuit
hæc est perpetua. Illa terrenas diuitias, hæc cæ
lestes promisit. Illa victoriã de carneis hostib⁹
hæc cõcesit de spiritualibus. Illa temporalem
feliciter vitam, hæc tribuit æternaliter beatam
H Ideoque saltem non negligenda, quod est mi-
nus quã præuaricari. Grauior enim vindicta su
metur de his qui salutem istam neglexerint, quã
sumpta est de illis, qui sermonẽ angelorum præ
uaricabãtur. ibi enim sermo, hic autẽ salus: quia
ibi tantũ litera iubẽs, hic verò spiritus adiuuẽs.
Quia verò iudæi possent respõdere, Nõ sequi
tur, quod si illi puniti sunt qui legẽ per angelos
datã præuaricabantur, nos quoque puniantur,
si negligamus ea quæ dicta sunt à filio dei: quia
ipsi videre angelos & audiere, nos verò filium
nec vidimus, nec audiumꝰ, ideo subiũgit: Quæ
salus in nos cõfirmata est ab eis qui audiere. ac
si dicat: Nõ idcirco pœnã euadetis, quod eum
fortassẽ præsentẽ in carne non audistis quia au
distis eos qui ab ipso audiere. & hoc est: [Quę
salus & vita perennis electorum, [cũ per domi-
nũ] Iesum [accepisset initiũ] non cõstitutionis
quia ab æterno est, sed enarrationis, quia vni-
genitus filius qui est in sinu patris, ipse enarra-
Ioan. 1. uit. [ab eis .i. ab apostolis, qui ab eius ore [audie
re, confirmata est, id est, valida affirmatione prę
I dicata est, transiens in nos. i. ad sedem & intelli
gentiã animæ nostræ peruenies. Confirmata
est in nos ab eis qui audiere, non in fine tantũ
dominicę prędicatiõis, sed à principio cũ illa sa-
lus cœpisset [enarrari .i. euidenter & manifestè
enarrari per dominũ, non figuris inuolui, sicut
anteà per prophetas. Confirmata est (inquã) ab
eis [deo cõtestante. i. cum eis testante quicquid
illi dicebant, & quomodo cõtestabatur deus. i.
testimoniũ & certitudinem dabat prædicatio-
ni eorum, [signis. i. minoribus miraculis, vt ere
ctione claudi, [& portẽtis, id est, maioribus &
Act. 3. 14 stupendis mirabilibus, vt sanatione omnium in
Actu. 5. firmitatũ per vmbrã Petri. vel signa erant, quia
aliud signabant, vt erectio eiusdẽ claudi erectio
nem claudicandis populi Iudæorum: & portẽ
ta, quia aliud portendebant, vt sanatio infirmi-
tatum sub vmbra Petri, sanationem omniũ spi-
ritualium languorum animæ nostrę in presenti
ecclesia, quę per vmbrã Petri figuratur, sicut su
perna Ierusalẽ per corpus eius. Talibus signis
& portẽtis cõtestabatur deus vera esse quæ do K
cebant apostoli, [& variis virtutibus] aliorũ mi
raculorum, quæ non ita erãt mystica. Vel variis
animæ virtutibus .i. charitate, humilitate, casti-
tate & cæteris huiusmodi: quas deus in eorum
moribus relucere faciebat, vt eorum vita prędi
cationi concordaret, quatenus humilitatem do
cẽtes, humiles essent: largitatẽ prędicãtes, largi
essent, quibus nimirum virtutibus contestaba-
tur deus veram esse doctrinam eorũ. [&] etiam
[spiritus sancti distributionibus, id est, donis
spiritus sancti diuerso modo datis, vt ille habe-
ret genera linguarum, iste interpretationem ser
monũ, alius propheticã & alij alia. Distributio-
nibus dico, factis non secundum meritum, sed 1. Corin.
[secundum suam voluntatem. i. secundum pla-
citum suæ misericordiæ. Secundum volũtatem
eiusdem spiritus, quia ipse est diuidens singulis
prout vult. Vel secundum voluntatem dei pa-
tris, quia vna voluntas est indiuiduæ trinitatis.

Non enim angelis subiecit deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. Testa- L
tus est autem in quodam loco quis, dicens Psal. 8.
Quid est homo quòd memor es eius, aut
filius hominis quoniam visitas eum? Mi-
nuisti eũ paulo minus ab angelis, gloria
& honore coronasti eum, & constituisti 1. Corin.
eum super opera manuum tuarum. Om-
nia subiecisti sub pedib⁹ eius. In eo enim
quod ei omnia subiecit, nihil dimisit nõ
subiectum ei. Nunc autem necdum vi-
demus omnia subiecta ei. Eum autem
qui modico quàm angeli minoratus est,
videmus Iesum propter passionem mor-
tis gloria & honore coronatum, vt gra-
tia dei pro omnibus gustaret mortem.

Dixit superiùs, quia oportet nos ea quæ à Philip. 3.
Christo audiuimus, obseruare abũdantius quã M
obseruauimus illa, quæ audieramus ab angelis,
.i. carnales ceremonias, & nunc declarat cur a-
bundantius, quia videlicet nõ angelis, sed Chri
sto data est potestas iudicandi nos in futuro se
culo & regnare super omnia, [Non enim ange-
lis,] sed Christo [subiecit deus] pater [orbẽ ter-
ræ futurum. i. qui futurus est post diem iudicij,
quãdo erit cælum nouũ & terra noua [de quo]
orbe nunc futuro tunc [loquimur,] non de eo
quem nunc cernimus. Iste enim ex parte recu-
sat adhuc subiici Christo, illi autẽ omnino sub-
iicietur ei. Non angelis tũc subiectus est orbis
terræ, sed potiꝰ Christo: quia sic asserit in psal
mo propheta, cuius nomen vobis reticeo, non
abscondentis affectu, sed quia vos memoriter
psalmos retinetis, & à rege Dauid compositos
scitis. Hoc [testatus est quis] prophetarũ, qui p
habita excellẽtia sine proprio nomine intelli-
gitur, & ex sola authoritate cognoscitur, & te-
status est [in loco] scripturę [quodam .i. egregio & no-

A & notabili, vt & per testem & per locũ pateat
sine ambiguitate verum esse quod dixit. Testa-
tus est [dicẽs,] quid est homo &c. Omnis filius
hominis, homo est: sed non oĩs homo filius ho-
minis. Adã quippe hõ, sed non filius hoĩs. Ho-
mo igitur hoc loco, terrenus est: filius autẽ ho-
minis, cælestis: & ille longè seiunctus deo, hic
autẽ præsens deo: & propterea illius memor est
tanquàm longe positi, hunc verò visitat, quem
præsens illustrat vultu suo, de quo propter infir
mitatẽ carnis & humilitatẽ passionis rectè dici
tur, Minuisti eũ paulominus ab angelis: & pro-
pter clarificationẽ, qua resuscitatus est & in cę-
lum eleuatꝰ, gloria & honore coronasti eũ &c.
Quod ergo dicitur, Quid est homo, cũ despe-
ctu legendũ est. O (inquit) domine deus pater,
[quid est homo,] quasi fragilis, despectus, peccа
tor, [quod memor es eius,] quando peccata di-
mittis, [aut] quid est, id est, quantæ dignitatis &
excellentiæ [filius hominis, id est, Christus, qui
non ex duobus parentibus, sed ex sola virgine
natus est, [quoniã visitas eum,] resuscitans de se
B pulchro? Ibi es memor, patriarchis de cælo mi
sertus: hic visitas, quia verbũ caro factũ est. Vel
totus versus de Christo potest legi & admirati-
uè dici: Quid, id est, quàm magnũ & q̃ mirabile
est mediator dei & hominũ homo Iesus Chri-
stus, quod memor es eius, id est, quia licet in ter
ris conuersetur, tu tamẽ nõ obliuisceris eius ali-
quãdo vt peccet, sed semper es memor eius, fa-
cies vt semper sit immunis ab omni peccato, &
plenus omni sanctitate: aut quid est. i. quã glo-
riosum est filius hominis. i. idẽ Christus, homo
ex homine matre natus, quia per hoc quasi infir
mum visitas eum resuscitãdo. Omnes enim alij
sunt filij hominũ, quia originẽ habent ex cõiun
ctione duorũ: sed Christus filius est (vt diximꝰ)
solius hominis, quia sine carnali patre natus est
de virgine, & ideo magnũ quid & incõparabile
est ipse apud deũ. Quia visitas (inquit) eũ sicut
medicus in infirmitate eius, & omnẽ languorẽ
mortalitatis & passibilitatis atq; corruptionis
per resurrectionem expellis ab eo. Et indigebat
visitatione, quia [minuisti eũ.] Erat enim & est
C semper consubstantialis & coæternus tibi, sed
Heb. 2. minuisti eũ, dum exinaniẽs seipsum, formã serui
acciperet. Minus angelis, quia mortalis factus
est: paulò, quia sine peccato. Nã minor angelis
fuit propter humilitatem carnalis generationis
atq; passionis, nõ propter naturã humanitatis.
Natura enim humanæ mentis, quæ ad imaginẽ
dei facta est, si peccato careat, par est angelis.
Christus ergo corpore, nõ mẽte fuit minor an-
gelis, & corpore mortali atq; passibili. Cùm di
citur, [paulò minus ab angelis,] illud ab, notat
nõ esse intelligẽdum ita minorem, vt angeli ali
quo modo habeãt illam naturã, qua dicitur mi-
nor: sed ex toto ab eis esse remotam innuit. Ista
non valent ad hoc ostendẽdum, quod ei subie-
cta sunt omnia: sed potius ostenduntur quidam
gradus & merita, quibus ipse ad hoc peruenit,
vt ei subderẽtur omnia, vt per hæc quæ iam cõ
pleta sunt, credamus & illa fore complẽda, quæ
necdum sunt completa. Minuisti (inquam) eũ,
id est, minus minuisti maiori, hoc est, hominem
coniunxisti verbo in vnitate personæ, [&] post
expletam passionis obedientiam [coronasti, id D
est, circũdedisti [eum] ad modum coronæ, quæ
totũ caput circundat, [gloria] quãtũ ad animã,
vt omnes interne vires eius glorificarentur: [&
honore,] quãtum ad corpus, vt esset immortale
& lucidissimũ. Tres enim sunt vires in anima,
id est, ratio, sensificatio, vegetatio. Secundũ ra-
tionem nihil recepit in resurrectione, quia neq;
sapientiam amplìorem, neq; dilectionem dei &
proximi vehementiorem. Sed secundum vege-
tabilitatẽ & sensificationem recepit, quoniam
anima suum corpus per resurrectionem ita ve-
getauit, vt subiici nõ posset vlli corruptioni: &
sic etiã sensificauit, sic omnes sensus corporis vi
gere fecit, vt nullo modo posset detineri vel a-
liquid molestiæ pati. Quod videlicet corpus ita
tunc factum est pulchrum, vt pulchrius fieri nõ
posset & secundum decorem coloris, & secun-
dum aptitudinem corporis ipsius. Vel in resur-
rectione & ascensione coronatus est gloria, in
similitudine triumphatoris & honore in con-
sessu patris. vel gloria, id est, claritate immor-
talitatis, & honore, quod sibi flectitur omne ge E
nu. [&] etiam [constituisti, id est, stabiliter [eũ]
posuisti, vt ibi regnet perenniter [super opera
manuum tuarum, id est, super angelos & homi-
nes, quos ambabus fecisse manib⁹ diceris, quia
digniores sunt cæteris creaturis. Nec solum-
modo super angelos & homines eum posuisti,
sed etiam super omnia: quoniam [omnia] quæ
sunt in cælo & in terra & in inferno & in vni-
uersitate totius creaturæ, ita [subiecisti] ei, vt
sint [sub pedibus eius, id est, vt nullo sibi modo
possint æquiparari, sed infrà subiaceant vt ado-
rent eum. Quia igitur omnia pater ei subiecit
& non angelis, ideo abundãtius oportet nos ea
seruare, quæ ab illo audiuimus, quàm seruauì-
mus quæ ab angelis audieramꝰ in lege. Per hoc
omnia quæ dicta sunt, ostendit ipse ad salutem
sufficere sine carnalibus obseruantiis. Et si nõ
amore præcepta eius seruamus, saltem terrore
iudicij seruemus ea, quoniã omnia subiecta sunt
ei, vel post modicum subiecta erũt. Præteritum
enim pro futuro posuit propheta. Omnia sub-
iecit ei pater. Dum dicit omnia, nec terrena ex-
cipit, nec cælestia. Nam [in eo quod ei subiecit F
omnia, nihil dimisit non subiectum ei] in vni-
uersitate creaturarum. hac enim intẽtione pro-
tulit vates istam vniuersalem sententiam, vt nul
lam facere vellet exceptionem, sed vel voluñ-
tariam, vel necessariam subiectionem omnium
demonstraret. Dixit propheta quod pater illi
subiecerit omnia. Sed nos [nunc, id est, in hoc
tempore [necdum videmus omnia subiecta ei,]
quia necdum completa est tota hæc prophetia,
licet maior pars eius sit iam completa. hic enim
voluntariã tantùm subiectionẽ credentiũ in eũ
videmus, sed in futuro videbimus inuitã deie-
ctionẽ superborũ. Quotidie nãque subiiciũtur
aliqui, sed nõ omnes donec in iudicio: & quod
omnia sint illi subiicienda, constat ex eo quod
cætera prophetiæ verba iam sunt adimpleta.
Nam adhuc nõ videmus omnia illi subiecta, sed
tamen iam videmus, id est, ita patẽter intelligi-
mus, ac si corporeis oculis videremus eũ, videli
cet magnũ & denotabilẽ in diuinitatis natura,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G [qui minoratus est modico quàm angeli,id est, qui factus est parum minor angelis , [propter passionẽ mortis, quia pati & mori potuit quod beati angeli non possunt. Eũ, inquam,qui talis factus est, scilicet[Iesum.i. saluatorem qui sine carnalibus obseruãtiis saluare potest,[videmus oculis fidei[coronatũ gloria & honore[secundum animam & corpus, qui coronatus est propter passionem mortis .i. quia vsque ad mortẽ fuit obediens patri. Hîc iam incipit Apostolus ostendere, non pro potẽtia tantum vel vltione verba Christi audiẽda esse,sed potius pro dilectione, qua dilexit nos vt pro nobis moreretur Deo quia minoratus est,& hoc ideo,[vt gustaret mortẽ.i.horariã & non longã,quasi aliquid gustando transiret pro omnibus ad vitã prædestinatis.vel pro omnib°, quia preciũ sanguinis eius sufficit omnibus.Et hoc factum est[gratia .i. gratuito munere [dei,] quia homo non meruit. vel ipse Christus est gratia dei, qui pro salute omniũ mortem gustauit,quia non debebatur nobis , vt filius dei moreretur pro nobis.
H Qui mortuus est pro omnibus:quia etsi omnes non credunt,ipse tamen quod suum est fecit.

Decebat enim eum,propter quẽ omnia & per quem omnia,qui multos filios in gloriam adduxerat,authorem salutis eorum per passionem consummare . Qui
Psalm.21. *enim sanctificat, & qui sanctificantur,*
Psal.17. *ex vno omnes.propter quã causam nõ cõ*
Isaiæ.8. *funditur fratres eos vocare,dicens: Nũciabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te.& iterũ, Ego ero fidens in eum.& iterũ,Ecce ego & pueri mei , quos dedit mihi deus . Quia ergo pueri communicauerunt carni & san-*
Osee.13.. *guini & ipse similiter participauit eis-*
1. Cor.15 *dem, vt per mortẽ destrueret eũ, qui habebat mortis imperium,id est, diabolum*
I *vt liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxij erant seruituti.*

Christus est gratia dei,id est,gratuita donatio eius,quia gratis eum dedit nobis,nullo id promerente. Dedit eũ nobis, vt breui haustu mortem gustaret pro nobis. Nam hoc facere decebat deũ patrem.quia nihil in hoc fecit quod esset contra honorẽ suum , sed potius hoc illum decuit,vt per filium suũ maiorẽ subueniret minoribus. Et hoc est,quia [decebat eum.i.patrẽ propter quẽ]glorificandũ sunt[omnia,]& propter cuius summum esse, habet omnia inferius esse,[& per quem]sunt [omnia,] quoniam per ipsum constructio & perseuerãtia est omnibus impertita: [qui] iam prædestinatione,quanuis nondũ re,[adduxerat in gloriã]supernæ beatitudinis[multos filios] adoptiuos:eum(inquã) decebat[consummare.i.simul omnium summũ facere,id est,super omnia sublimare[per passionem] & resurrectionem [authorem salutis eo- K
rum .i. filium suũ, qui est author salutis omniũ adoptiuorũ , quia nemo salutem habet nisi per ipsum . Et ideo conueniens fuit,vt pater eum morti traderet pro salute omnium. Vel secundũ alios codices, dicamus quia decebat per passionem consummari eum.i. Christum,propter quem laudandum & per quem creantem sunt omnia, qui multos filios .i. sibi fratres adoptatos iam prædestinando,adduxerat in gloriã:qui fecit quæ futura sunt, vt propheta testatur, eũ dico,authorẽ salutis eorum, qui nisi pateretur, non esset eis author salutis: & ita salsa esset præ destinatio de adducendis ipsis , nec in his quæ propter eum glorificandum facta sunt,glorificaretur,sed frustra essent facta omnia,cũ homo cui cætera seruiunt,perditus esset. Decuit ergo eũ passione cõsummari. Videretur enim indecens quòd author salutis pateretur.Sed non de L
decet,quia ex deo pendet: & ei est subditus, vt alij homines , & ideo conuenit pati. [Nã]ipse Christus,[qui]sanguine suo[sanctificat]prædestinatos,[&]illi[qui]per eũ[sanctificantur,]omnes]sunt [ex vno] patre deo,qui est vnus & singularis ,cui nemo adæquatur,id est,ex eo omnes pendent, & omne bonum suũ ab eo habent.Sed Christus ex eo vt proprius filius,exteri vt adoptiui,& quia ille tantus & tãtæ potẽtiæ est , vt possit alios sanctificare , & alij adeo sunt infirmi, vt indigeant sanctificatione . ideo potius illũ quã aliũ fratrem oportuit subire passionẽ. Omnes sunt ex vno, [propter quã causam,]scilicet quia vtrique eundẽ patrẽ habent; [non confunditur.i.non erubescit[vocare eos fratres,] Cõfundi enim accipitur pro erubescere,quia cũ quis erubescit, simul fundumtur humores in facie. Cùm dicit,non confunditur fratres vocare,ostendit nõ eius naturæ esse fraternitatẽ nostram , sed misericordiæ secundũ eius diuinitatẽ:& quod nos fratres vocet,probat authoritate prophetica,ne putetur nouum, dicẽs Nũciabo post resurrectionem meã in toto orbe Psal. 21.
[fratribus meis,] quos mihi adoptabis, [nomẽ tuũ]quod est pater, vt cognoscant te patrẽ, qui M
eos paterno affectu ad hæreditatẽ supernæ beatitudinis vt filios vocas. Vel nomẽ tuum,quod est deus.i.famã & gloriã deitatis tuæ,vt cognoscant omnipotentiã tuã, & te creatorẽ suũ esse sciant. Et etiã ego existens]in medio ecclesiæ,] quasi colũna , vt super me oẽs cõuocati ad fidẽ vndiq; incitantur,& me sustentatorẽ habeant] laudabo te .i.faciã te laudari,accendens omnes de circuitu ad tuã laudationem. vel in medio ecclesiæ,vt in omnibus cõmuniter adsim & cõsulam atque subueniam. Siue in medio .i. in corde fidelium laudabo te.[& iterum.i. si hęc non sufficit vobis autoritas, iterum alibi (hoc est,in Isaia)dicit,quod ad idem confirmandum valet videlicet quia ipse & qui sanctificantur, ex vno sunt:[Ego,inquit,ero] vt homo [fidens in eũ] scilicet in patrem. Id est, homo fiam,& non in Psal. 17.
meis viribus confidam , sed ero fidens in eum , id est , non in me remanebit fiducia mea, sed tota transibit in eum , quia ex ipso mihi omne bonum , sicut & aliis hominibus . Dum dicit quòd confidat in eum , manifestẽ declarat quia ex eo est

A ex eo est, & eius auxilio indiget . Et cùm se ex eo esse & pẽdere manifestet, ipse qui maior est, apertè docet illos longè inferiores se, & non in hominibus,sed in deo fiduciam debere ponere.
Isaiæ.8. [& iterum,id est,iterato dicit ipse apud Isaiam, quod ostendit eũ & cæteros fideles ex vno esse. [Ecce,inquit,id est,in aperto sumus ad præbẽdum exempla bene agendi cæteris hominibus, [ego]qui me dignat° sum sic humiliare,[& pueri mei,id est,qui per me puri facti sunt à criminibus, quos ex me tamen non habeo , sed deus pater eos mihi gratuita sua voluntate dedit,vnde patet quòd ex eo sumus ego & illi: & ideo iure recipitur & honoratur à nobis iste , qui cũ sit author salutis nostræ, sic se humiliat , vt fratrem nostrum se tam in prophetis quàm in euãgelio vocet. Nam & ipse iuxta humanitatem & omnes sancti ex vno genere sunt,&ex vno deo. [Ergo quia pueri , id est, quos humiles & à vitius puros facere volebat, [cõmunicauerunt carni & sanguini,id est,communiter habuere om-
B nes carnem & sanguinem, id est, erant homines corruptibiles ex corpore & anima , quæ nunc per sanguinem intelligitur,propter hanc rationabilem causam[& ipse] quoque qui tãtus erat in diuinitate,[participauit eisdẽ,id est, carne & sanguine. & hoc similiter vt pueri eius qui sanctificandi erant,quia similiter mortalem & passibilẽ naturã humanitatis accepit. Ecce quomodo veraciter nobis frater dignatus est fieri. Sanguis hoc loco pro anima positus est, quia sedes
Gen.17. animę,sanguis dicitur esse,testãte Moyse,quoniã anima carnis in sanguine est.& quia sanguis domini redẽptio est humani generis,& ipse carnẽ suã obtulit pro nobis in ara crucis atq; sanguinẽ fudit, designatũ est quod integrũ hominẽ redemerit,id est,corpus & animã fideliũ suo tũ ab originali culpa liberauerit. Quod etiam in sacramento corporis & sanguinis sui designare voluit, qui sine carnalibus obseruãtiis hoc solũ sacrificiũ nostrę redẽptioni prorsus sufficit. Et ideo dicitur,communicauerunt,id est, commu
C nem naturalem habuere ipse & pueri eius,quoniã illam naturam quæ cõmunis in hominibus fuit,assumpsit, vt omnes cõmuniter redimeret, quorum naturæ ipse cõmunicare dignatus est. Quæ tamen redemptio solis pueris eius ad vitam prædestinatis proficit,qui puritatẽ mundæ conuersationis custodiunt.& quia ipse & pueri eius ex vno genere sunt, vel ex vno deo , atque pueri omnes cõmuniter habuere carnem & sanguinem , ergo & ipse carnis & sanguinis particeps factus est similiter , quia eodem modo fragilem naturã habuit vt illi. præter peccatum:& ideo talem assumpsit naturam,vt eam morti daret pro illis,& moriens diabolũ occideret. Nisi enim homo esset qui diabolum vinceret , non iustẽ, sed violenter ei tollerẽtur homines. Ideo mori voluit,[vt per mortẽ]sui innocentis [destrueret] principem mortis. Non quæsiuit alia arma quibus pugnaret cõtra mortis authorem, nisi ipsam mortem. Et per eam destruxit [eum, id est,deorsum struxit atque subuertit velut aliquòd ædificium altitudinem superbiæ eius & fortitudinẽ potentiæ ipsius,[qui habebat mortis imperiũ :] quia ex quo sibi per Adam captiuauerat humani generis liberum arbitriũ , iam D
quadam potentia imperabat,id est,suadebat hominibus ea quæ ad mortem ducunt, id est,peccata , & nemo illi resistere poterat , quia nemo peccatum omnino respuere valebat. Non enim ob aliud dicitur imperium & potestatem mortis habuisse, nisi quia peccatũ persuasit, ex quo mors accidit . Vnde ille qui sine vllo peccato vel originali vel proprio mori dignatus est, innocenti morte sua hunc principem iniquitatis & mortis destruxit , & potestate priuauit, [id est, diabolũ,]qui interpretatur deorsum fluens: quia & ipse semper ad ima per nequitiã defluit, & eos qui sibi consentiũt,defluere facit, donec in infernum decidant. Sic enim habet super eos mortis imperium. Sed nos econtra sursum tendam°,quo Christus nos vocat,qui & morte sua liberauit à principe mortis. Nec tantum ideo mori voluit,vt hunc hostem destrueret,sed etiã [vt liberaret]à iugo timoris & à seruitute legis [eos,]videlicet Iudæos, [qui erant obnoxij seruituti, id est, vt timorem pœnæ eis auferret, & amorem iustitiæ per spiritum sanctum infunde- E
ret,vt in libertate deo seruirent. Qui nõ ad horam, sed per totam vitam præsentem quandiucunque duraret , erant obnoxij seruituti legis , seruiliter adimplendo carnales eius obseruantias[timore mortis]corporis & animæ,quia timebant corporaliter occidi,si legem violarent, & post obitum in inferno cruciari, quoniam & in lege didicerant Abiron & Dathan cum suis Nume.16
viuos in infernũ cecidisse, & in prophetis æterna reproborum supplicia manifestius audierãt. Sed CHRISTVS mortẽ,liberauit eos & à iugo legis,& ab inferno: & nunc electi eius mortem desiderant , vt ad regnum transeant . Ecce quanta bona operatur mors per Christi gratiã. Qui vtique poterat etiam hoc donare credentibus,vt nec istius experientur corporis mortẽ. Sed si hoc fecisset , carnis quædam felicitas adderetur, minueretur autem fidei fortitudo. Sic enim homines mortem istam timent,vt non ob aliud felices dicerẽt Christianos,nisi quòd mori omnino non possent. Ac per hoc nemo pro- F
pter illam vitam , quæ post mortem beata futura est , per virtutem etiam contemnendæ ipsius mortis ad CHRISTI gratiã festinaret:sed propter remouẽdam mortis molestiam delicatius crederetur in Christum, plus ergo gratiæ præstitit fidelibus suis . Quid enim magnum erat,videndo non mori eos qui crederent, credere se non moriturum ? Quanto maius est ita credere, vt se speret moritur° sine fine victurũ? Enervis enim & debilis est fides,nec fides omnino dicenda, si homines credendo præmia visibilia consequantur,id est, si fidelibus immortalitas in hoc seculo reddatur. Hinc & ipse dominus mori voluit,vt (sicut dictũ est)per mortem euacuaret eum qui potestatem mortis habebat,& Iudæos à seruitute legis eriperet.

Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abraæ apprehendit. Vnde debuit per oĩa fratribus similari, vt misericors fieret & fidelis põtifex ad deum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *vt repropiciaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse & tentatus, potens est & eis qui tentatur, auxiliari.*

Dictum est quia participauit carni & sangui ni vt moreretur, & ita principē mortis angelū destrueret, & meritò sic dictum est: quia [nusquam, in nullo scripturarum sacrarum loco [ap prehendit] ipse [angelos,] qui ab eo recesserant Nusquā in scripturis inuenitur quod voluisset apprehendere. i. ad se prendere & reducere angelicam naturam quæ perierat, cùm omnes scri pturæ de hominum reparatione cōcorditer loquantur. Duas enim ad intelligendum se creaturas fecerat, angelicam scilicet & humanam. Vtranque verò superbia perculit, & à statu ingenitæ rectitudinis fregit. Sed vna tegimen car nis habuit, alia verò nihil infirmū de carne gestauit, angelus nanque solūmodo spiritus ho mo verò spiritus & caro. Miser⁹ ergo creator H vt redimeret, illam ad se debuit reducere quam in perpetratione culpæ ex infirmitate aliquid constat habuisse, & eo altius apostatam angelū debuit repellere, quo cū à persistendi fortitu dine corruit, nil infirmū ex carne gestauit. Est adhuc aliud, quo & perditus homo reparari debuit, & superbiens spiritus reparari non possit quia nimirum angelus sua malitia cecidit, hominē verò aliena prostrauit. Propterea nusquā id est, in nullo (sicut diximus) scripturarū loco vel nusquam .i. nec in cælo, nec in aëre, nec in terra, nec in abysso apprehendit angelos apostatas, imò penitus deseruit eos. [sed semen Abraæ apprehendit, quia nos quasi recedentes ab eo & longè fugientes insequutus misericor diter apprehendit, & in vnam personam nostræ fragilitatis naturā sibi contemperauit. Semen, id est. filios Abraæ apprehendit. Melius posuit Apostolus semen, quàm si posuisset filios: quia semen tam de longinquis quàm de propinquis parentibus dicitur, filij verò magis dicūtur pro I pinqui. Gentes ideo omittit: quia Iudæis loqui tur: & quod posuit semen Abraæ, sufficit suæ intentioni. Et etiam per hoc reddit eos magis Mat.15. obnoxios Christo, qui non ad gētes, sed ad Iudeæos missus est, sicut ait, Nō sum missus nisi ad oues, quæ periere, domus Israel. Vel etiam gētes ad fidē conuersę, sunt semen Abraæ: quia dū in Abraæ semen. i. in Christū credidere, ei⁹ filij facti sunt, cuius semini sunt vniti. Vnde eis Galat.3. dicitur: Si autem vos Christi, ergo Abrahę semē estis. Siue igitur de Iudæis, siue de gentibus fideles, semen Abraæ sunt quod Christus appre hendit. [Vnde. i. propter hāc causam, quia non angelos, sed hoīes apprehendit, [debuit fratti bus similari,] vt homo fieret quod illi erāt. Ipsa enim natura susciptenda erat quæ liberanda. Idcirco nanque redemptor noster non angelus sed homo factus est, quia hoc proculdubio fieri debuit quod redemit, vt & perditum angelū nō apprehēdēdo desereret, & hominē in semet ipso apprehendēdo repararet. Semē Abraę apprehendit, id est, carnem de Abraam, vt filios eius saluaret. Ideoque fratribus [per omnia] prę ter peccatum similari debuit, vt similiter esset homo mortalis & passibilis, & habens omnia K cętera quę sunt naturaliter hominis. Per omnia similatus est eis, quia natus, educat⁹, creuit, pas sus est, mortu⁹. Qui si aliter appareret, quomo do non homines coactos, sed volentes ad salutē reduceret? Non enim haberent quem imitan do sequerentur, nisi hominem viderent sibi per omnia similem quem imitari possent. Oh hoc pręcipuè nobis similari debuit, [vt misericors fieret] .i. vt ille de⁹ qui semper misericors exti tit, & affectum pietatis erga creaturam suā ha buit, humanum corpus haberet, & in eorde cō pungeretur nostra miseria & infirmitate, sicut euangeliū narrat eū frequenter pro nobis ge muisse & fleuisse, vt veraciter compatientem nobis & condolentem miseriis nostris. & quia posset nobis compati per consortium eiusdem naturæ mortalis, nec tamen à miseriis eripere, Mat.7.8 Luc.16. iudditur: [& fidelis pontifex ad deum.] fide- Ioan.11. lis enim pōtifex factus est, vt fideliter nobis ex L trueret pontem super fluctus seculi huius ad ter ram viuentium. Nullum enim fallit, sed omnes per pontem quem ipse fecit, gradientes fideli ter ducit ad deum. Pontem quippè fecit, qui fa cultatem dedit nobis calcandi & superandi mūt danos fluctus, atque transeundi super eos ad pa triam vitę, & perueniendi ad creatorem nostrū per hoc quod ad liberum arbitrium nobis re stituit, & auxilium suæ gratiæ nobis concessit, ac se mediatorem dedit, [vt repropiciaret deli cta populi, id est, remoueret negligētias & culpas, quibus deū populus derelinquebat. Repro piciare componitur ex re, & prope, & cieo cies. Et, culpæ quibus delinquimus, id est, derelin quimus deū & elongamur ab eo, quasi propin quant deo, dum importunè increscunt in ocu lis eius & iram eius irritant. Sed benignus pō tifex & mediator noster repropiciat eas. i. retro ciet eas de eo quod fuerant propè, & est remo uet eas à facie dei, misecorditer interpellās pro nobis, & delēs eas. & bene potest delicta nostra repropiciare, quia & à peccato nos potest in te tationibus custodire. Nam [in eo in quo passus M est, id est, in inferiori substantia, in humanitate scilicet, de qua minus videretur, potens est no bis in tentationibus subuenire. In eo, id est, in Isaa.50. homine, in quo passus est à Pilato qui in duum Matt.27. tate semper mansit impassibilis, [ipse] idem an Mar.15. tea tripliciter [& tentatus] à diabolo, potens est & eis qui tentātur, auxiliari, id est, eis qui post baptismum vel à diabolo vel recursu prauæ cō suetudinis tentantur, subuenire potest, ne cor ruant, ne ad ipsum, vnde per gratiam dei libera ti sunt peccato ducente recurrant. Nā idcirco ipse prior tentari dignatus est, vt sic tētationes nostras suis tentationibus vinceret, sicut mortē nostram venerat sua morte superare. Notandū quod tentatus in propria significatione de ipso etiam domino potest dici, quia multum contē nebat eum diabolus, cùm impotentem hūc ad Isa. 4. panem ex lapide faciendum arbitraretur, & aua Mat. 4. ritiā ei persuadere conaretur. Hucusq; immo ratus est Apostolus in hoc, quod abundantius oportet nos obseruare ea quæ à Christo & ei⁹ discipulis audiuimus, quā quæ ab angelis: quo niam omnia illi subiecta sunt, sicut authoritate prophe-

A prophetica probatum est. Nunc autem ingredi tur facere comparationem inter Christum & Moysen, vt ostendat quia verba Christi magis quàm Moysi sunt obseruanda, vt sic magis ac magis, persuadeat illis ea quæ Christus prædi cauit, esse tenenda omnia: & nihil eum fecisse vel docuisse, quod non fuisset illi iniunctum à patre. & hoc est quod sequitur.

CAPVT III.

VNde fratres sancti, vocationis cælestis participes, considerate apostolum & pontificem confessionis nostræ Iesum, qui fidelis est ei, qui fecit illum sicut Moyses fidelis in omni domo illius. Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus habitus est, B *quanto ampliorem honorem habet do-* Hebr.3. *mus qui fabricauit illam. Omnis nanque domus fabricatur ab aliquo. Qui autē omnia creauit, deus est. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius tanquā famulas in testimonium eorum quæ dicenda erant, Christus verò tanquam filius in domo sua. Quæ domus su mus nos, si fiduciam & gloriam spei vsque ad fidem firmam retineamus.*

Dictum est spiritus quia Christus est pōtifex noster ad deū. & quia pro nobis passus est, & po test etiam secundum quod homo est, auxiliari nobis in tentationibus. Vnde. i. ex omnibus his præmissis, vel propter omnia hæc suprà dicta ō fratres. i. ex fide matre geniti, & per eandē san cti, id est, à peccatis mūdati, ac bonis operib⁹ in stituti, & participes quoq; [cęlestis vocationis, quia sicut & nos vocati estis ad cælestia, vt æ - C ternā ibi cum Christo possideatis hæreditatē, propter quod & ei multū debetis esse obnoxij. & obedientes, qui vos ad cælestia vocauit per gratiam suam, & animos vestros ad excellentiā nouarum eius promissionum erigere. Vos (in quā) ō fratres filij vnius cælesti s patris & vni⁹ ecclesiæ matris, propter hæc omnia cōsiderate, .i. oculis cordium attenti conspicite apostolū quem vobis deus misit, scilicet vnigenitum suū Merito Paulus istis se non scripsit apostolum, quibus nunc Iesum nominat apostolum, quo niam prærogatiue est eorū apostolus, sicut ait, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt do mus Israel, Et si carnales obseruantiæ ad cæle stem habitationē & vocationem sufficere pos sent, hunquam tantus, tam dignus esset eis mis sus Deus enim missus interpretatur. Conside- Mat.25 rate igitur hunc apostolum, diligendo & imi tando eum & faciendo voluntatē eius: & con siderate hunc eundem potificem, id est, inter cessorem & viam nobis sternentem ad terram viuentium: quia & pro nobis interpellat, & fa cultatem nobis parat, vt super fluctus seculi ac D super cuncta labentia transeamus ad cælestem patriam, pontificem dico [confessionis nostræ id est, quem omnes Christiani confitemur, & quem Iesum, id est, saluatorem agnoscimus. O mnes videlicet cōfitemur, quia hunc salutis lar gitorem habemus, & alio non indigemus, quia ipse omnino sufficit ad salutem. [Qui fidelis est ei qui fecit illum .i. qui patri, secundum hu manitatem creauit illum, quia quicquid ei pa ter iniunxit, totū ipse fideliter adimpleuit: quia non suā, sed patris gloriam quæsiuit, nec eius mandata absondit: neque suā sed patris volun tatem facere venit, & ideo si carnales ceremo nias euacuauit, in hoc peternæ voluntati non cōtradixit, sed potius fideliter obediuit. fidelis est patri, [sicut fidelis fuerat Moyses in omni domo illius. i. in omni plebe Iudæorum. In do mo illius .i. Iesu vel patris, fuit fidelis Moyses, quia minister erat. non dominus. Et quæcunq; dominus præcepit vt Moyses puniret, punit: quicquid illi dominus iniunxit, totum ille fecit vel docuit, & ad opera voluntatis domini per E agēda Iudæos coegit. Sic & Christus fidelis est patri, faciens omnes voluntates eius in omni domo, id est, in omni ecclesia eius tam Iudæo rum quàm gentiū. Et ideo fidelis est in hac do mo, non solū idololatriam de gentibus euacuās sed & carnales ritus de Iudæis adnihilans. Di xi vt consideretis hunc apostolum. quod facere debetis: quia [iste est præ Moyse. i. maior Moy se, & hoc considerate. Nā si Moyses vobis suf ficere posset ad iustitiam & salutem, nunquam iste tantus mitteretur vobis. Nam iste [habitus est à patre [dignus ampliori gloria] præ Moyse id est, maioris honorificentiæ & coronæ quàm Moyses. Secundū vsum latinæ loquutionis di cere debuisset, dignus ampliori gloria: sed secū dū græcos dicit, dignus amplioris gloriæ. Vel amplioris gloriæ habitus & reputatus est iste præ Moyse, quia dignus est per meritū vt ma ioris glorię habeatur. Non enim per solam gra tiam vel naturam hoc habet, sed & per iustitiæ meritū. Præ Moyse est & in gloria & in merito Nam iste est, filius, Moyses verò famulus: iste F sanctificans, Moyses verò sanctificatus: iste im munis ab omni peccato, vsquequaque cōsum matus in omni bono. Moyses autē non sine pec cato, qui semper crescere potuit in aliquo bo no, & intantum iudicatus est à patre dignus ha bere maiorem gloriā & exaltationem post hāc vitam, inquantū habuit in hac vita maiorem ve neratione apud fideles & sibi subditos, quàm Moyses habuerat apud suos. Moyses enim re putatus est dei famulus, dei minister bonus dei dispensator fidelis, quem subditi venerarentur non sicut deū, sed sicut magistrum. Christum autem venerantur subditi sicut deū, creatorem suū, verum deum, sufficientem ad gregem suū custodiendū, quod de Moyse non est putandū. *Alias do-* & sic amplioris glorię est iste præ Moyse, [quā *mole gitur* to ampliorem honorem habet domus, id est, de domo vel in domo, [qui fabricauit illam [quam qui despēsat in ea. Quod de spirituali domo in telligēdū est, videlicet de plebe dei, cuius Moy ses dispēsator agnoscitur, sed Christ⁹ fabricator

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ipse enim fabricauit,ideſt,in fide fundauit & in bonis operibus ædificauit domum dei, quæ eſt eccleſia, in antiquis & nouis ſanctis,& ideo lõge ſublimis honoratur in ea,quàm moyſes. Dico quia fabricauit domum dei. Nam[omnis domus,id eſt, omnis anima quæ fit templum dei, [fabricatur ab aliquo]alio. quia per ſe ipſam nõ poteſt conſtrui, niſi ab alio ſuperiore conſtruatur. Nihil enim boni valet habere à ſe ſola. Sed [ille qui creauit omnia] virtutũ bona in electis, [deus eſt,]& hoc agere Chriſtus potentia diuinitatis ſuæ ſemper conſueuit. Non ſolum enim creauit nos vt eſſemus, ſed etiam vt boni eſſemus, ſi iam boni ſumus. Quod ſi necdum boni ſumus,rogãdus eſt, vt qui nos fecit homines faciat nos bonos. Ipſe eſt ergo fabricator huius ſanctæ domꝰ. ac per hoc aliter in ea quã Moyſes honorandus. Et vterque quidem (ſicut dictum eſt) fidelis fuit,quia officium iniũctum bene impleuit: ſed tamen inter eos differentia fuit, quia H Moyſes quidem fidelis erat ſicut famulus. Chriſtus verò ſicut filius in domo patris & dominus Et hoc eſt: [Et Moyſes quidem fidelis erat,id eſt, fideliter adimplens quæcunque ſibi diuinitus imperabantur. fidelis erat[in domo]nõ ſua, ſed[eius,id eſt,patris vel Chriſti: & in[tota]domo illa, id eſt,in vniuerſa plebe Iudaica, malos arguens atque puniens, bonos autem exhortãs & ſemper ad meliora promouens, non vt dominus,ſed[tanquam famulus:] quia nõ ſe dicebat deum,ſed famulantẽ ei qui ſe miſerat: nec à deo diligebatur vt dominus, cuius erat propria domus, Moyſes inquam fidelis erat, & hoc in teſtimonium eorum quæ dicenda erant, id eſt: vt teſtaretur & confirmaret ea quæ cõueniebãt dici carnalibus,qui nondum ſpiritalia capere poterant,nõ vt gratiam daret. Dicebat enim fideliter populo quæ deus præceperat. Quibus dictis dabat teſtimonium multis rationibus & miraculorum ſignis & variis aſſertionibus. Dico quia Moyſes erat vt famulus in domo domini, [Chriſtus verò] non ſicut famulus,ſed[tanquã I filius] qui iure eſt hæres, & tanquam dominus [in domo] non aliena, ſed [ſua:] quia propria erat eius,ſicut & patris. ac ſi dicatur: Et ſi vterque prælatus eſt domui dei, & in ſua loquutione fidelis extitit, magna tamen differentia eſt, quia Moyſes erat in domo domini tanquam famulus, Chriſtus verò tanquam filius in domo patris & hæres & dominus. Et cũ tanto ſit maior Chriſtus, debet omnino recipi. Moyſes verò minor, in carnalibus obſeruantiis poſtponi. Moyſes enim ſine Chriſto non proderit. Chriſtus autem ſolus ad omnia ſufficit. Diceret nũc aliquis: Quid ad nos ſi Moyſes vel Chriſtus eſt in domo? Neſcimus enim quæ ſit illa domus, nec per hoc nobis Chriſtus commẽdatur: quia etſi homines fuerunt illa domus, illi potius credendi ſunt hoc extitiſſe, qui fuerunt temporibus Moyſi vel Chriſti, non autem nos qui modò ſumus, cui videtur reſpondere Apoſtolus, [Quæ domus ſumus nos.] Quaſi dicat: Ne diffidatis de domo, quia nos ſumus domus dei.
Nos fideles & in hoc tempore, ſicut anteà patres noſtri, ſumus illa domus quã Chriſtus ſua morte fabricauit. Hac tamẽ cõditione dico nos eſſe domũ diuinæ habitationis, [ſi retineamus K fiduciam, id eſt, ſi ſpem certiſſimam quã dedit nobis, non amittamus,ſed indubiam fortiter retineamus: hoc eſt,ſi certiſſimè ſalutem in Chriſto ſperamus ſine carnalibus obſeruantiis, tunc ſumus domus in qua per fidem habitat. fiducia nanque pro ſpe hîc accipitur. Et quia nemo poteſt ſperare, niſi ſpes ex bona cõſcientia ſurgat, addit[& gloriã ſpei,id eſt, ſi retineamus & bonam conſcientiam,quæ eſt cauſa ſpei, & decus & gloria mentis, per quam in ſpem erigimur: quia ſicut idem Apoſtolus dicit, Gloria noſtra 1.Cor.4
eſt teſtimonium cõſcientiæ noſtræ. & quia nõnulli cõſcientiam boni operis habent, per quã gloriari in deo poſſunt & ſperare, ſed tamen vacillantem, ponit [firmam.] Et quia firmam per Matt.24.
menſem vel annum poſſent habere, ſubdit [vſque in finem, id eſt, vſque ad obitum: quia qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.
Vel fidutiam retineamus, ne ſubrepente aliqua infidelitate, diffidamus nos per Chriſtũ poſſe ſaluari, quærentes ſalutis auxilium in carnalibus obſeruantiis, ſed ſine his ſolum Chriſtũ ad omnia ſufficere indubitanter confidamus. Ideirco enim oſtenſus eſt Chriſtus lõge nobilior Moyſe, vt ſolum Chriſtum teneamus, in quo habebimus omnia, & gloriã ſpei, id eſt, glorioſam ſpẽ quia eſt de iucunditate cæleſti: firmam, id eſt, L
perdurantem vſque in finem vitæ, quando accipietur quod nunc ſperatur.

Quapropter, ſicut dicit ſpiritus ſanctus, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecũdum diem tentationis in deſerto, vbi tentauerunt me patres veſtri probauerunt & viderũt opera mea quadraginta annis. Propter quod infenſus fui generationi huic, & dixi ſemper hi errant corde. Ipſi autem non cognouerũt M.
vias meas, quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.

Nunc iterum inuitat eos terrendo ad fidem, ne propter incredulitatem perdant æternam requiem, ſicut patres eorum in deſerto: qui, quia increduli fuerunt, terram promiſſionis & ſignificatam amiſerunt. Domus dei ſumus, ſi nõ per incredulitatem diffidamus, ſed certa fide fiduciam teneamus. [Quapropter] nolite per infidelitatem obdurare corda veſtra, & hoc ita moneo, [ſicut dicit ſpiritus ſanctus, id eſt, eandem intentionem ego nunc in veſtra correctione habeo, quam habuit ſpiritus ſanctus, quando dixit iſtud ore Dauidico. Nec ſolus ego hoc ſuadeo, ſed ſpiritus ſanctus hoc idem ſimiliter ſuadet. Et idem bonum ego vobis promitto, ſi obedieritis: vel malum, ſi cor obdurauerit is, quod ſpiritus ſanctus promiſit. cùm ad vos & alios in tempore gratiæ futuros vocem dirigeret, dicens: Hodie ſi vocem & cætera. Sanctus enim ſpiritus præuidẽs duritiam cordis Iudæorum, quia contra vocẽ domini Ieſu obdurauerant erant

A erãt infideliter cor ſuum, & ideo autoritate ſua volens eos à duritia cordis reuocare, & ad integritatem fidei Chriſti inuitare, ſcilicet vt nihil ſalutis putarent eſſe in carnalibus obſeruantiis poſt aduẽtum veritatis, dixit: Hodie &c. Et per hoc multum reuocat Apoſtolus Iudæos hanc prophetiam habentes, quoniam oſtendit ſpiritũ ſanctum hoc idem tanto tempore antea prædixiſſe, quod nunc dicitur eis in tẽpore gratiæ. [Hodie,id eſt,hac egregia & nobili die,ſcilicet in hoc tempore gratiæ notabili & præclaro inter omnes alias ætates, in quo deus maiorẽ pietatis affectũ hominibus exhibuit, quàm in aliis temporibus: [ſi vocem eius,id eſt,nouam Chriſti prædicationem[audieritis,]nullum increduB litatis ſignum remaneat in vobis. Modo per ſe loquitur, qui prius per præcones loquebatur: ſi tunc duri fuiſtis, vel nunc eſtote molles. Quod ait, ſi vocem eius audieritis, non dubitat illos eã audituros, ſed per hoc magis attentos facit ad audiendũ, dum quaſi incertos reddit & ſuſpenſos, ne fortè contingat vt non audiant. [Nolite obdurare, id eſt, cõtra eum dura facere [corda] quæ ſunt[veſtra, id eſt, in veſtræ voluntatis arbitrio,[ſicut] obdurauerunt patres veſtri carnaDeut.16. les [in exacerbatione, id eſt, in acerrima offenſione, qua ſibi deũ reddiderunt acerbum, quum
Nume.11. non crediderunt quod deus eſſet illis traditurus
Pſal.94. terram repromiſſionis, ſicut pollicitus fuerat,
Nume.20.21 nec cæleſtem requiem, quæ per eam ſignificabatur. Nolite(inquã)nunc obdurare corda [ſecundum diem tentationis in deſerto,]id eſt, ſequentes & imitantes diem & tempus, in quo patres veſtri me tentauerunt, & ex diffidẽtia panẽ
Pſal.77. petierunt, atq; cum hæſitatione dixerunt: Nũquid poterit deus parare menſam in deſerto? &
Deut.17. alia huiuſmodi, & hoc fecerũt in deſerto, poſtquam de Aegypto educti fuerant, vbi deũ tentare non debuiſſent, cuius tot & tanta iam viderant opera, ſcilicet ſeipſos in manu valida de Aegypto per mare rubrum ſicco pede eductos, & hoſtes eorũ in mari ſubmerſos, & alia multa magnalia. Quare poſtmodum nõ debuiſſent de
C protectione gratiæ ipſius propter aliquos hoIoſue.14. ſtes diffidere. Cũ enim audiſſent ab exploratoribꝰ, habitatores promiſſæ terræ fortes ad prælium, obliti ſunt virtutis dei toties probatę, nec crediderunt illũ eſſe potẽtẽ ad terrã illam populo ſuo ſubiugandam propter quod & indigni fuerunt intrare in illã. Vos autẽ cauete ne ſimiliter facientes, à vera ſanctorum patria excludamini. Nã & vos ſpiritaliter ab Aegypto educti eſtis, id eſt, à tenebris ignorãtię, & ab afflictione vitiorum liberati, ſubmerſis in baptiſmo veſtris hoſtibus diabolo cum omni pompa eius & exercitu vitiorũ: & ducente domino ad hoc pronoti eſtis, vt mundum iſtum & præſentis ſeculi habitationẽ deſertum & locum horroris atq; peregrinationem & exilium eſſe intelligatis. Et ideo non debetis amplius deum tentare per aliquam diffidentiam, vt putetis vos ſine carnalibus obſeruantiis per Chriſtum non poſſe ſaluari, quia tunc nõ intrabitis in electorum patriã, ſed certiſſima fide credentes vos per eum eſſe ſaluandos, ſola eius precepta ſeruate. Quia verò dixit diẽ tentationis, & à quibus eſſet illa tentatio facta, nõ dixit, ideo nunc exponit qui deum D in deſerto tẽtauerunt. Vbi, id eſt, in quo deſerto [tentauerunt me patres veſtri,] quorũ tẽtationis & exacerbationis filij & imitatores eſtis, dũ in fide dubitatis. & ideo timẽdum eſt vobis ne quos habetis patres in culpa, imitemini in eadẽ pœna. Iam ergo tales, nõ ſint patres veſtri, nolite eos imitari. Patres veſtri erant, ſed ſi nõ imitati fueritis, patres veſtri non erunt. [probauerunt me, id eſt, curioſitatis cauſa exquiſierũt, an poſſem facere quæ petebant[& viderunt opera mea quadraginta annis:]quia tam lõgo annorũ ſpatio feci corũ eis in manu Moyſi miracula, & ipſi magis ac magis obdurauerũt corda. ad hoc eum illis fui per quadraginta annos, vt oſtẽderẽ tale genus hominum quod me ſemper exacerbaret, vſque in finem ſeculi fore, quia per illos quadraginta annos totum huius ſeculi tẽpus ſignificatum eſt. Ipſi me tentauerũt per infidelitatẽ ſuam. Propter quod ego fui infenſus, id eſt, contra iratus[generationi huic] tam peruerſæ, E
quæ & genus huiuſmodi rebellium hominũ in eccleſia vſque ad finem mundi ſemper futurorum deſignauit. Et licet me offenderent, tamen ego, [dixi ſemper]de illis, hi errãt corde, id eſt, per Moyſen & Aaron miſericorditer annũciaui & corrigere ſtudui errorem quem corde etiã habebant & ſcienter & voluntariè, dicens: Hi errant corde, id eſt, ex propria deliberatione, quia ſerio peccant: & cùm ſciant ſe male agere, non deſiſtunt. Ego quidem paterna benignitate reuocabã eos, ſed[ipſi non cognouerunt vias meas quibus]incedebam, id eſt, miſericordiam, qua eos corrigere ſtudebam: & veritatem, qua eos ſi in malo perſeuerarent, damnare diſponebam: quia vniuerſæ viæ domini miſericordia & Pſal. 24.
veritas. Vel non cognouerunt vias meas, id eſt, non intellexerunt præcepta mea, per quæ venitur ad me, quia ego ſpiritaliter loquutus ſum, ſcimus enim quoniam lex ſpiritalis eſt, ipſi autẽ Rom.7.
carnaliter intellexerunt. Ita non cognouerunt vias meas, ſicut illis merentibus ego [iurauI, id eſt, immutabiliter cõfirmaui, & hoc feci [in ira mea, id eſt, in diſpoſitione vltionis ſumendę, [ſi F
introibunt in requiem meam, id eſt, non introibunt in terram promiſſionis, in qua eos requieſcere facturus erã: nec in regnum cælorũ, quod per hanc ſignificatur, vbi perennis eſt requies. Duo notat, & quod pœnas eis dedit, & quod requiem negauit. Nam in ira qua negauit requiẽ, ſumpſit vltionem. Defectus quoque dictionis, vehemẽtiã iræ deſignat, cum dicitur, Si introibunt in requiem meam, quanuis ira dei non ſit vt hominis, id eſt, perturbatio concitati animi, ſed tranquilla diſpoſitio iuſti ſimpliciter cõſtituti. Vehementer enim minatur, cum quaſi præNume. 13
nimia ira imperfectam relinquit ſententiam, dicens: Si introibunt in requiẽ meam. Et cum iuramento minatur iſtud. Multum ergo timenda eſt hæc comminatio. Nam loqui deum, magnũ eſt: quanto magis, iurare deum. Iurantem hominem debes timere, ne propter iuratione ſaciat quod contra voluntatem eius eſt. Quanto 14.
magis deum qui nihil temere iurare poteſt? Hiſtorialiter hoc loco reducit ad memoriã, quod miſerunt videre terram: & cũ audierunt ibi eſſe

inex-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G inexpugnabiles viros, obliti virtutis dei toties probatæ, dixerunt: Reuertamur in Aegyptum. Vnde iurauit dominus quod non intrarent in terram illã, quæ est requies laborum, & sic omnes in solitudine mortui sunt præter duos. & sicut illi per incredulitatẽ & diffidentiam terram amiserunt quæ illis parata erat vt requiescerent in ea, ita vos si in fide Christi dubitaueritis, vel inobedientes illi fueritis, veram iustorum patriam non ingrediemini. Hucusque terrẽdo loquutus est, ne sint ĩcreduli Christo, sicut patres illorum Moysi, ne veram perpetuæ beatitudinis quietem amittant, sicut patres illorũ requiẽ sibi promissæ terræ. Hinc blandiendo monere incipit, ne requiem illam amittant: & per temporis opportunitatẽ suadet, vt ad eam festinetur, subiungens:

Videte fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitatis discedẽdi à deo viuo, sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec Hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus, si tamen initium substantiæ eius vsque ad finem firmũ retineamus, dum dicitur, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, quẽadmodũ in illa exacerbatione. Quidã enim audientes, exacerbauerũt, sed nõ vniuersi qui profecti sunt ab Aegypto per Moysen. Quibus autẽ infensus est quadraginta annis? Nonne illis qui peccauerũt, quorũ cadauera prostrata sunt in deserto? Quibus autẽ iurauit non introire in requiẽ ipsius, nisi illis qui incredduli fuerunt? Et videmus quia non potuerunt introire propter incredulitatẽ.

Leniter incipit admonere, vt libentius admonitionem suscipiant. [Videte, inquit, ô fratres.] quasi dicat: Mihi debetis acquiescere, q vos fraterna dilectione admoneo. Videte, id est, rationabili consideratione cauete, ne quis vestrũ habeat cor incredulũ, & exeludatur ab æterna requie fidelium. Sed illud, quapropter, quod supradictum est, nonnulli volunt huic monitioni iungere, ita: Domus dei sumus, si fiduciã & gloriam spei retineamus. Quapropter videte fratres ne diffidatis. Videte [ne forte,] quia in vestro est arbitrio, & ad vtrunque se habet [sit in in aliquo vestrum,] quia de multis non dubito qui perfecti sunt, [cor incredulitatis,] vt nõ credat Christum ad salutẽ sufficere, quia [malum] est tale cor, quoniam sic ruit in multam peccatorum voraginem & pòst in mortem. Nam huiusmodi cor est cor. i. voluntas [discedendi. i. diuersis viis cedendi & fugiendi [à deo viuo]. i. Christo qui (sicut legimus) est deus verus & vita æterna. Qui enim ab eo diuersam viam incedit, à vita discedens ad mortem tẽdit. Quod inter istos nonnulli faciebãt, dum in fide Christi dubitantes, eum sine carnalibus obseruantiis ad iustitiam & salutẽ sufficere posse non credereẽt: & ita iam pro exiguo fidem eius ducentes, facile ab ea recedere vellẽt. Et minus est per aliam culpam à deo discedere, quàm per incredulitatem eum omnino postponere. Qui enim fidem abiicit, omnino à Deo recedit. Qui verò per aliam ab eo culpã discedit, sperat adhuc reuerti. Per hoc quod dixit, cor incredulitatis, intelligi poterat cor malum, & cor discedendi à deo viuo. Sed ideo posuit, quia istæ voces magis valent ad absterrendum eos. Nõ habeatis cor incredulitatis, [sed potius adhortamini] nõ diuersos, nõ alterius homines, sed [vosmetipsos] adinuicem. Quod enim dixit, vosmetipsos, ostendit hortationem eorum aded necessariam inter eos esse, vt nõ oporteat extendi ad alios. adhortamini vos inuicem, vt syncere credatis, & pie ac sanctè viuatis. & hoc [per singulos dies, id est, quotidie, & non per vnum annum vel duos tãtũ, sed [donec cognominatur Hodie, id est, quãdiu in simul dies hodie cognominantur. Nam quod dixit, hodie cognominatur, voluit notare multitudinẽ dierũ esse in tẽpore gratiæ. Quod tẽpus est hodie, id est, magnum & demõstrabile: & est dies, id est, clarũ post renebras erroris & ignorantiæ donec hodie cognominatur, id est, quãdiu tẽp° gratię durat, adhortamini vosipsos de incremẽto fidei cæterarúmq; virtutũ: quia non minus modò potestis proficere: quàm presente Christo, vel donec hodie cognominatur, id est, quandiu vita præsens vnicuique manet, in qua semper dicitur, hodie adhortamini vosipsos semper ad meliora. Si quis enim peccauit, vsquequo est hodie, potest reuerti. Nemo igitur desperet dũ viuit. Sed neq; securus incautè fiat, quia nescit quãdo sibi istud hodie determinetur, ideo vos adhortamini, [vt nõ obduretur quis ex vobis, id est, non fiat durus & incredulus cõtra monitionem spiritus sancti, qui cor eius molle vult facere, vt possit in eo verba sua velut in cera scribere. Nõ obduretur quis. neq; enim de multis metuo. Nã obduratur cõtra fidem [fallacia peccati, id est, errore peccati se fallente sub virtutis specie, si eum fide Christi legem, quoniã à deo data est, putauerit saluti necessariã. Sic enim falletur peccato, id est, male faciet, dum se putauerit benefacere: quia ex obseruatione legis deum offendet, cui se per eandem legis obseruantiam placere ereder. Nã qui legem adhuc obseruat, Christũ venisse negat. Et ideo non debet quisquam nostrum obdurari tali fallacia, vt sub occasione legalis obseruantiæ discedat à Christo euacuans fidẽ eius. Nam [participes Christi sumus effecti. Nõ enim potest fieri discessio, vbi primũ non fuit coniunctio. Sed nos iam Christo sumus coniuncti, & ideo non discedamus ab illo. Effecti sumus participes Christi in noĩe & gratia, quia & Christiani vocamur, & gratiam eius percipimus: per quẽ quicquid boni habemus, assequuti sumus, scilicet fidem, peccatorum remissionem, innocentiam

A centiam & iustitiam &c. Vel participes Christi sumus effecti, id est, spe sumus iã participes eiusdem corruptionis & gloriæ quam Christus habet. Ac si dicatur: Debetis adhortari & nõ esse duri: quia quod nõ eramus, facti sumus per gratiam, habentes partem cum Christo in hæreditate. [Tamen] hac conditione dico, [si retineamus initium substantiæ eius, id est, fidem quæ est initium bonorum, per quam deus existit in nobis & per quam deificamur & diuinæ substãtiæ participamus. Fides enim est substantiæ initium, id est, incorporationis eius, quia fundamẽtum est & origo virtutũ, per quas ipse constat in nobis, & nos membra eius efficimur. Et hoc initium oportet vt retineamus non titubãs, sed [firmum] & inconcussum: nec per mensem vel annum, sed [vsque ad finem] vitæ præsentis, vt scilicet nunquam deseramus fidem. Et ne dicerent, vobis apostolis tantum & Christi contemporaneis iussum est vt fidem teneant, subiũgit, [dum dicitur,] hodie &c. Ac si dicat: Non tantum his qui Christum audiere loquentem, præceptum est tenere fidem, & non obdurare corda, sed etiam vobis hoc idem est iniunctum & cæteris omnibus dum dicitur, id est, quãdiu dicitur, [hodie si vocem eius audieritis,] hoc est, per totum tempus gratiæ vel præsentis vitæ. Vel ita: Non solum auditores Christi, fidem debuerunt adhibere dictis eius, sed & vos, quandiucunque dicitur hodie si vocem eius audieritis, id est, quandiu vocem diuinæ prædicatiõis in hoc seculo potestis audire, [nolite] infideliter [obdurare corda vestra] contra vocem dominicæ admonitionis, [quemadmodum] obdurauerunt patres vestri [in illa] notabili & magna [exacerbatione.] Nolite prauorum exempla sequi, sed bonorum. Nam [quidã] illorũ [audientes] in deserto vocem dei, pollicentis quod induceret illos in terram promissionis, in qua & requies æterna figurabatur, dubitauerunt deũ hæc agere posse, & sic hæsitatione sua [exacerbauerunt] eum, id est, acerbum sibi & asperum reddiderunt. Qua sententia demonstratur non satis esse audire de illa requie, quia illi omnes audierunt, sed non omnes peruenerunt. Nam & vos nunc auditis, quod Christus vobis credentibus requiem illam promittat. Si dubitaueritis eum sine carnalibus obseruantiis vos in illam introducere posse, exacerbabitis eum sicut patres vestri, nec intrabitis in illam. Peius est enim exacerbare quàm tentare. Quidã exacerbauerunt, [sed nõ vniuersi qui profecti sunt ab Aegypto per Moysem: id est, per ducatum Moysi. Nam inter eos erant Caleb & Iosue, qui non offenderunt, & hos debetis imitari. Nam & vos ducatu veri Moysi, id est, Christi, educti estis à tenebris ignorantiæ & erroris. Ideoque non debetis amplius deum incredulitate & prauis moribus exacerbare, sed fide & bonis operib° ad terram perpetuæ beatitudinis vobis promissam festinare. Per hoc quod dicit quosdam exacerbasse, sed non vniuersos, innuit quod intelligebat inter istos quosdam dubitantes, & quosdam nõ dubitantes. Dico quòd quidam exacerbauerũt, sed non omnes. Sed [quibus horum infensus est quadraginta annis? id est, vtrum illis qui exacerbauerunt, an illis qui non exacerbauerunt? D Nónne illis qui peccauerunt? [Vtique illis. Quod ex affectu apparuit, quia [prostrata sunt, id est, procul à castris, & ab omni vicino strata sunt in deserto, & præ multitudine iacuerunt in sepulta [cadauera] eorum, exposita bestiis & auibus, id est, corpora eorum, sicut brutorũ animaliũ cadauera, relicta sunt [in deserto,] nec sepulturæ tradita, & in hoc apparuit ira dei. Significãt autem (vt supradictum est) quadraginta anni totam præsentem vitam vel spatium tẽporis vsque ad finem seculi. In quo quicunque post baptismum, vel infidelitate vel criminosa conuersatione deum irritant, nõ sunt digni peruenire ad terram viuentium, sed in huius mundi solitudine laniantur more cadauerum à feris & auibus, id est, à malignis spiritibus, & ad æterna supplicia rapiuntur. Hieronym° in libro sexto super Iezechielẽ: Pepercit, ait, oculus meus ne interficerem eos atque delerẽ: nec omnino consumerem. In quo quæritur, quomodo eis pepercit, quorũ cadauera in solitudine corruerũt, & excepto Iesu Naue & Caleb filio Iephone, terram repromissionis nullus ingressus est? Ex quo ĩtelligimus viuere eos, nec æternis supE pliciis reseruatos, nec deletos esse de libro vel de terra viuentium, nec consumptos ante faciẽ domini. Si enim ex eo quòd non sunt introducti in teram promissionis periisse credẽdi sunt, ergo Moyses periit, qui vidit tantum terrã promissionis, & non est ingressus in eam. Peccantes quidem prostrauit in mortem corporis, sed incredulis negauit requiem animæ post mortẽ. Et hoc est quod interrogatiue dicitur ad increpationem istorum, qui adhuc in fide dubitabãt Sed [quibus iurauit non introire in requiem ipsius] æternã, quæ significabatur per terrã promissionis, vel in ipsam terram promissionis, [nisi illis qui increduli fuerunt] ad vocem promissionis eiusdem requiei? Quasi dicat: Non aliis hoc iurauit, sed illis. [Et videmus] aperta ratione, [quia non potuerunt] introire in illam requiem perpetuam, sicut nec in terrã promissionis, [propter incredulitatem] suam. Complenit enim deus comminationem iuramenti sui, qua dixit incredulos in requiem suam non intraturos, & similiter faciet omnibus incredulis,F

CAPVT IIII.

Imeamus ergo, ne forte relicta
T *pollicitatione introeundi in requiem eius, existimetur aliquis ex nobis deesse. Etenim & nobis nũciatum est, quemadmodum & illis. Sed nõ profuit illis sermo auditus, non admixtus fidei ex his quæ audierunt. Ingrediemur enim in requiem qui credimus, quẽadmodũ dixit, Sicut iurauí in ira mea, si introibunt in requiem meam, & quidem operibus ab institutione mũdi perfectis. Dixit enim in quodã loco de die* Psal. 94

septimo

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *septimo sic: Et requieuit Deus die septimo ab omnibus operibus suis, & in isto rursum, Si introibunt in meam requiem.* Gene. 2.
Quoniam ergo superest introire quosdam in illã, & hi quibus prioribus annunciatum est, non introierunt propter incredulitatem, iterum terminat diem quendam hodie, in Dauid dicendo post tantum temporis, sicut suprà dictum est:
Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nam si eis Iesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur posthac die. Itaque relinquitur
H *sabbatismus populo dei. Qui enim ingressus est in requiem eius, etiã ipse requie uit ab operibus suis, sicut & à suis deus. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, vt ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum.*

Et quia propter incredulitatem illi perdiderunt requtem, [ergo timeamus, id est, soliciti simus, ne & nos similiter eam perdamus ob infidelitatem, vt si non amore, saltem timore fugiamus incredulitatem. Timeamus, quia timẽdũ est, [ne fortè] (fortè dico, quia in arbitrio vestro est, & ad vtrumlibet se habet) [relicta pollicitatione, id est, ne contempta & neglecta atque deserta frequenti promissione, quam nobis deus fecit, vel quam nos in baptismate fecimus deo, [introeundi] per fidem & operationem [in requiem] quæ est [eius, id est, potestatis illius, quia potest eam dare cui vult, [existimetur aliquis] nostrum [deesse.] Requiẽ illã nobis deus promisit credentibus, nõ relinquamus promissionẽ eius, sed certa fide teneamus eam, credentes quòd sine carnalibus obseruantiis sola Chri
I sti promissione percipiemus illam. Timeamus ne quis [ex nobis, id est, ex nostro collegio tam religioso, relinquens istam pollicitationem, & hæsitans in corde suo, atque titubãs in fide, det malam de sua salute cæteris opinionẽ, vt existimetur deesse ab illa requie propter incredulitatem suam, sicut antiqui patres. Nam vnusquisque debet studere tam firmus esse in fide & bona operatione, vt cum obierit, non sit dubium ad requiem illam hunc peruenire. Cæterũ qui dum quoad viueret, in fide nutauit & in opere negligens fuit, existimatur post mortem ab illa deesse. Et hoc timendum est, ne cui nostrũ contingat. Nam & ad nos pertinet de illa requie solicitos esse, sicut pertinuit ad patres nostros. [Etenim & nobis] tempore gratiæ [nũciatum] de illa est per filium, [quemadmodum] per figuram terræ promissionis nunciatum est [& illis] de ea per famulum: & ideo non possumus excusationem de ea prætendere, quasi de ignorãtia, quia non solum illis patribus, sed etiam nobis prædicata est illa requies. Nec solum in euangelio, sed & ante legẽ, & sub lege docti sumus de illa. Nobis nunciatum est sicut & illis. [Sed illis non profuit.] profit vel nobis. non profuit illis [sermo, id est, illa quietis prænũciatio, quia sermo tantum visa est eis: & ideo non profuit sermo, quia [auditus tãtummodo est, & non completus. Et verè tantùm auditus, non factus vel creditus. Nam [non admixtus fidei,] vt & sermo & fides simul iungerentur atque miscerentur fidei dico quæ esset [ex his quæ audierunt] ab exploratoribus suis. Non enim fidem ex verbis eorum sumpserunt, sed magis amiserũt. Vel ex his quæ audierũt ab exploratoribus, factũ est vt sermo quẽ prius audierant de illa requie, non admisceretur fidei illorum, sed falsus putaretur. Nam cum audirẽt terram promissionis circundatam montibus, vrbes habere munitissimas & habitatores fortissimos, desperauerunt intrare in requiem illam, quæ & futuram significat requiem: & sic præsentis quietis spe perdita, dubitauerunt de illa quæ in hac erat præfigurata. Dixi quia & nobis nunciatum est de illa requie, quod effectus probat, quoniã ingredimur in illam. Non enim viam ingrediendi scimus, nisi nobis esset nunciata. Vel ita: Illis qui non crediderunt, nõ profuit: quia nobis qui credimus, proderit. Nã [ingrediemur in illam requiem nos qui credimus,] quẽadmodum ex opposito dicit de incredulis, si introibũt in requiem meam. Per quod patet, quia qui credunt, introibũt. Ingrediemur enim credẽdo, sicut illi perdiderunt non credendo. Non cognouerũt (inquit) vias meas, sicut illis merentibus iram meã exhibui. Ita cæci fuerunt ad cognoscẽdum vias meas, sicut ego firmiter illis minatus sum quòd non essent intraturi in requiem meam Palestinæ regionis vel cælestis habitationis. & sicut ablata est illis quia non crediderunt, sic nobis promissa si crediderim⁹. Quia verò dixerat nũciatũ esse de illa requie, ostendit quãdo & quomodo sit nũciatum, scilicet ante legẽ post perfectionem operum, & sub lege, quando per terram promissionis designabatur, & tẽpore gratiæ in Dauid. Tres enim requies memorat, vnã sabbati, secundam in Palęstina, tertiam in cælo. Nunciatum est de requie, [& quidem] primò factis, deinde verbis. Nã [operibus dei perfectis,] quæ fecerat per singulos dies [ab institutione mundi, id est, ex quo mũdum cœperat instituere, subaudi, nunciata est illa requies quãdo deus requieuisse dicitur. Augustinus in sermone de decem chordis ait. In spiritu sancto, hoc est, in domo dei requies nobis sempiterna promittitur. Nã quia spiritus sanctus dicitur, propterea septimum diem sanctificauit deus, quando fecit omnia opera sua, sicut in Genesi scriptum legimus, non ibi habes sanctificationem nominatã, nisi illo die in quo dicitur, requieuit de⁹ ab operibus suis. Non enim fatigatus erat deus, vt diceretur, requieuit deus ab operibus suis, sed in illo verbo tibi laboranti requiem promisit. Vt quia fecit omnia bona valde, & sic dicitur, requieuit deus, intelligas etiam te post bona opera requieturum, & sine fine requieturum. Nam omnia opera superiora quæ dicta sunt, id est, dies

A dies superiores, habet vesperam. Septimus iste dies nõ habet vesperam. Vbi deus sanctificauit requiem, ibi dicitur, factum est mane, vt inciperet ipse dies. Nõ dictum est, facta est vespera vt finiretur dies: Sed dictum est, factum est mane vt fieret dies sine fine. Sic ergo incipit requies nostra quasi mane, sed non finitur, quia in æternum viuemus. Ad hanc spem quicquid facimus si facimus, sabbatum obseruamus. Nunquam ab opere nouo cessauit deus donec homo factus est: sed eo facto, requieuit ab omni opere. per quod designauit, quia nullam aliam creaturam post hominẽ facturus erat, cui homo subderetur, & ad cuius seruitium homo crearetur. Nam quia ipse requieuit homine facto, intelligimus quod propter hominem fecerat omnia. Ideo promissa est homini requies operibus perfectis
Gene. 2. & quod requies ac beatitudo sit ei promissa, ostendit scriptura. Nam [in quodam] notabili & egregio [loco dixit] spiritus sanctus [de die septima,] per quam significata est requies æterna, quia non describitur habuisse vesperam, sic, id
B est, talibus verbis dixit: [Et requieuit Deus die septimo.] Cur enim diceret post illam diem, in qua homo creatus est, sequenti die requieuit & ab opere cessauit, nisi p hoc vellet innuere, quo niam illum, post cuius creationem requieuit, ad requiem & beatitudinem fecit? Per sex dies ab illa creatione nõ requieuit, quoniam nihil perfectum vidit, donec homo dominus & possessor omnium creatur fuit. Sed eo perfecto, perfecta sunt omnia. & tunc tandem cessauit ab omni opere, quia tunc omnia perfecta fuerunt, quoniam hominem propter quem facta erant, habuerunt. Requieuit deus [ab omnibus operibus suis, id est, cessauit à noua operatione, vt nihil amplius faceret, nisi de materia ibi facta, vel ad similitudinem eorum quæ iam ibi fecerat. Sex diebus operatus est, septima quieuit. Sic & sexta ætate homo natus est mundo ad laborem. Sexta die & sexta diei hora passus, septima quie
C uit in sepulchro. Per quod nos docuit post opera nostra, quæ sex ætatibus, id est, infantia, pueritia, adolescentia, iuuentute, senectute & senio fiunt, debere quiescere in septima ætate quasi septima die. Prima enim ætas, vt dixi, infantia est lactis hubere nutriẽda. Secunda, pueritia solido cibo iam apta. Tertia est adolescentia, sufficiens ad generandam sobolem. Quarta, inuẽtus robusta & honoribus apta. Quinta est senectus, quãdo iuuẽtutis ardor refrigeratus & extinctus est: quoniam feruore carnis mitigato, vita ducitur in tranquillitate. Sexta est decrepita ætas, quando petit homo qui fuerat, quando viribꝰ amissis, iã positus est introitu mortis. Post harum finem ætatum sequitur mors. Eodẽ modo & in spiritali vita sex possunt ætates notari. Infantes enim sunt, qui sensu imbecilles, sola authoritate se defendũt, qui de sua fide sine aliqua ratione authoritatibus patrũ humiliter acquiescunt. Pueri sunt quorum sensus iam aliquantulum sunt exercitati, qui non manent contenti sola authoritate, sed quibusdam rationibus & inuestigationibus iam promouentur ad rationẽ fidei. Adolescentes sunt, quorũ sensualitas iam subdita est rationi, vt iam sufficiant ad generationem bonorum operum, vt iam laborent & D
moueantur ad bene operandum. Iuuentus est, quando non solum generat mens per bonam operationem, sed etiam virtus eius tantum induruit & roborata est, vt neque morte, nec vita separari valeat à charitate dei, sed martyrium (si opus fuerit) subire non vereatur. Senectus est, quando mens ita præualet sensualitati, vt non solum non superetur, sed etiã non impugnetur ab ea, vt caro iam spiritui (prout est in hac vita possibile) consentiat, & eandem quietem & animæ puritatem concupiscat. Decrepita ætas est illorum, qui iam (prout fas est) comtemplatione domini fruentes, ad instar angelorum viuunt, iam filij huius mundi non dicendi, iam in cælestibus cõuersantes, vt vestigia humanæ cõuersationis in operibus illorum iam nulla videri possint. Post has sex morum ætates sequitur dies septima, æterna omnibus sic viuentibus promissa, in qua dabitur eis vera requies & perennis lætitia, vt non amplius futuri sunt in aliquo labore vel miseria. Hæc nobis deus significauit, quando post operationem sex dierum, septima quiescere voluit. In illo scripturæ loco E
demonstratum est, homini requiem esse promissam, atque nũciatum est ibi ante legem de illo: [& rursum eadem requies sub lege per figuram Gene. 2.
terræ promissionis [in isto] loco nunciata est & promissa dicente spiritu sancto de incredulis, [Si introibunt in requiem meam, id est, in terram quam Moyses promittebat, quæ significabat veram requiem, quam spiritus sanctus parauerat, ac per hoc nec in illam veram intrare po- Psal. 94.
terunt. Vbi enim incredulis facta est comminatio quod in eam non introibunt, ibi declaratum est quoniã promissa fuit aliquibus hominibus. Si enim nulli promissa esset, nec aliquẽ intraturum prædictum fuisset. Et non esset causa comminationis quod non essent intraturi, si nullus esset intraturus. Nec multum eos læderet, si minaretur illud auferre, cuius spem & certitudinem aliquam nequiuissent habere. Ecce bis signata & promissa est requies per diem sab F
bati & per terram promissionis. Et quia spiritus sanctus qui nec falli nec mentiri potest, eam signauit, nunciauit & promisit, & illam aliquibus præparauit, quia superflue nõ fecisset eam, [ergo supereſt. i. restat post promissionẽ [quosdã. i. egregios & electos [introire in illam] perẽnem promissionẽ & verã. Et quoniam supereſt quosdã introire, [& hi quibus prioribus annũciatum est] vt intrarent, [non introierunt propter incredulitatem] in veram requiem, quam terra promissionis figurabat, ad quam non peruenerunt, ergo [iterum] .i. sub eiusdem requiei designatione [terminat] & distinguit spiritꝰ sanctus [diẽ quendã,] quo nunciata impleantur, id est, egregium tempus gratiæ in aduentu Christi, [dicendo hodie in Dauid, loquens .i. loquẽs per Dauid: quia non ipse Dauid loquebatur, sed spiritus sanctus in eo. & hoc [post tantum tẽporis] ab introitu filiorũ Israel in terra promissionis. Vnde patet non de illa terra tunc eũ dixisse, quæ iamdudum habebatur: sed de vera requie, quæ adhuc expectabatur. Introitꝰ enim terræ promissionis iam tunc non poterat illis

auser-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G auferri. Ex quo autem ſuit in deſerto facta cõminatio, quæ dicit, Si introibũt in requiẽ meã, proceſsit magnum ſpatium vſq; ad tẽpus Dauid. Sed à tempore cõminationis huius vſq; ad introitum terræ promiſsionis, modicum tẽpus fuit. Et per hoc conſtat eſſe dictum de promiſſione veræ requiei, quam poſt tantum tempus Dauid fecit his, qui futuri erãt in nouo teſtamẽto, quia contẽporanei ſui iam intrauerant. Ideo terminat diẽ quo poſsimus in veram requiẽ intrare. Nunquã enim aliqui intrarent, niſi tẽpus gratiæ diſtinctum fuiſſet, in quo regna cælorũ paterent fidelibus. Ideo terminat diẽ intrationis, quoniã ſupereſt aliquos intrare. Et niſi videret intraturos, nõ terminaret. Qui licet ſub lege viuens, corde tamẽ poſitus in tẽpore gratiæ, dicens hodie, tertiõ nunciat requiẽ illo tẽpore conſummãdam, diẽ terminat, hodie dicendo in
H Dauid, quod hodie eſt intelligẽdum, [ſicut ſupradictum eſt, Hodie ſi vocem eius audieritis.] Diuerſis enim ſignificationibus poſuerat, hodie, quando dixit, Hodie genui te: & quãdo rur
Pſal. 2. ſus ait, Hodie ſi vocem eius audieritis. Et ideo
Pſal. 94. debuit terminare, quam ſignificationẽ haberet nunc Hodie, ne aliter intelligeretur. Hodie, id eſt, in hoc luminoſo tẽpore gratiæ, de quo Ioãnes ſcribit, quoniam tenebræ tranſierunt, & lu
1. Ioan. 2. men verum iam lucet, ſi vocem prædicationis eius audieritis, quia non omnes audiunt illã qui ſunt in tempore gratiæ, ſicut nunc quoq; multi paganorum, ad quos euangelica prædicatio non peruenit. [nolite] contra vocem eius [obdurare corda veſtra,] ne tẽpus gratiæ vobis in vacuum tranſeat, quia poſt nõ erit tẽpus in quo poſsitis intrare in requiem. Diceret aliquis, Tu dicis quoniã hi quibus priorib⁹ annũciatũ eſt, nõ introierũt, & nos videmus quia introierũt, quoniã p Ieſum Naue eã conſequuti ſunt. Cui ſpondetur: Non introierunt propter increduli
I tatem ſuam requiem homini promiſſam. [Nã ſi Ieſus] filius Naue, id eſt, Ioſue filius Nun, [præſtitiſſet eis illam requiem] in diſtributione terræ promiſsionis, non vltrà fieret ſermo de alia die, qua pateret in requiem ingreſſus. Vel ita cõtinuari poteſt: Supereſt quoſdam intrare ſicut Dauid terminat. Nam ſi Ieſus, id eſt, Ioſue qui duxit in terrã promiſsionis, præſtitiſſet eis requiẽ, id eſt, omnimodã quietẽ, vt nulla alia eſſet ſperanda, [nunquã, id eſt, nullo tempore Dauid vel ſpirit⁹ ſanctus, [poſthac, id eſt, deinceps [loqueretur de alia die, id eſt, de alio tẽpore, ĩ quo requies eſſet danda. Sed quia poſt loquutus eſt, patẽter oſtẽdit quia alia eſt requies de qua dixit hodie, q̃ illa ad quã duxerat Ioſue. Certũ eſt igitur aliã eſſe ad quã ducit Chriſtus, q̃ per illã ſub Ioſue figurabatur. Itaq; relinquitur electis ſabbatiſm⁹. Quãdoquidẽ nõ fuit illa requies vera, ſed aliã poſt ꝓmiſit ſpirit⁹ ſanctus, [itaq; relinquitur .i. futuris ſeruatur à Deo, quia increduli patres nequiuerũt ad illũ pertingere. Relinquitur, nõ dico tm̃ requies, ſed (vt magis exprimã) dico [ſabbatiſmus .i. feriatio & incũditas ſabbati. Sabbatiſm⁹ quippe vocabatur, apparatus & gaudũ atq; feſtiuitas ſabbati, & ſabbatũ requies interpretatur. Sabbatiſmus ergo nõ ſolum verã & omnimodam requiem deſignat, ſed inenarra
bile gaudiũ atq; ſpiritualiũ diuitiarũ affluentiã. K Qui ſabbatiſmus nõ paucis reſeruatur, ſed [populo .i. magnæ multitudini: nec tamen cuilibet populo, ſed tantũ populo [dei.] Et ideo ſiquis vult ſabbatizare, ſit de populo dei. Et iſte ſabbatiſmus longe diuerſus erit ab illa requie quam Ioſue præſtitit. Nã [qui ingreſſus eſt in requiẽ dei .i. in cæleſtis regni trãquillã habitationẽ, ſicut ſeruus ille, cui dictũ eſt, Intra in gaudiũ domini tui, verã & perfectã adept⁹ eſt requiẽ: quia Matt. 25.
[requieuit etiam ipſe] perpetualiter & perfecte [ab operibus ſuis,] quibus hĩc laborauit, [ſicut & deus à ſuis,] quæ tamẽ ſine labore fecit. Sicut enim ſabbatũ in quo deus requieuit, nõ legitur habuiſſe veſperã, ſic requies iuſtorũ nõ habebit finẽ. Quia ſicut deus ceſſauit ab operibus, ſic illi ceſſabunt perpetualiter ab omni opere, liberi penitus ab omni laboris anxietate. Atilli quibus Ioſue terrã diuiſit, parũ quieuerũt, multóſque labores & multas afflictiones pertulerunt. M
Et quandoquidẽ tanta eſt illa requies, atque eſt nobis promiſſa, & nunc tẽpore gratiæ ſupereſt quoſdã introire, [ergo feſtinem⁹ ingredi,] nec ſi his terrenis quę nos impediũt, immoremur. Feſtinemus fide & bonis operibus, quod illi non faciũt, qui carnaliter adhuc legẽ obſeruãt, & ea fidẽ & ſpiritualem cõuerſationẽ negligentes exiſtunt. Feſtinemus (inquã) ingredi [in illã requiẽ] tantã, tam nobilem, & tam glorioſam, atque toties nobis promiſſam. Ideo quoq; feſtinemus ad illam requiẽ, vt pœnas euadamus perpetuas. Et hoc eſt: [Vt ne incidat .i. vt nõ intus cadat in corde, vbi grauior caſus eſt, [quis, id eſt aliquis in infidelitate notabilis, [in id] in quod ceciderũt patres, & ita in id, vt in [ipſum, id eſt, non diſſimiliter, ſed per omnia eodẽ modo eadat in id, in quod patres ceciderũt, ſcilicet, exẽplum incredulitatis, id eſt, ne cadat ad exẽplum eorum in incredulitatẽ, & excludatur à diuina requie. illi enim non crediderunt deum ſufficere ad dandam etiam requiẽ terræ promiſsionis, & iſti ſimiliter Chriſtum ad dãdam requiẽ perpetuam ſufficere non credebant ſine carnalibus obſeruantiis. Ideóq; ſibi quietis aditum eadem ratione obſtruebant, qua patres antea fecerant. Vel ne incidat aliquis in idipſum exẽplum incredulitatis, id eſt, in hanc eãdem damnationẽ, quam patres veſtri propter ſuam incredulitatẽ ſubierunt: quæ dãnatio vel pœna vobis eſt exẽplum, quia ſi increduli fueritis, ſimiliter vobis continget. Exemplum enim incredulitatis conuenienter dicitur vindicta dei, quæ tanta eſt illata eis, vt exemplo eſſe aliis poſsit, ne incredulli eſſe præſumant. Vel incredulitas patrum (vt præmiſimus) eſt vobis exemplum ne ſitis increduli, & ideo peius quàm patres veſtri peccabitis, niſi incredulitatem caueatis. Propter hæc omnia ruptis omnibus impedimentis infidelitatis & ſecularium illecebrarum, feſtinemus quàm maxime ad illam requiem, in qua perenniter quieſcamus.

Viuus eſt enim ſermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vſque ad diuiſionem ani-
mæ ac

Animæ ac ſpiritus, compagũ quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum & intentionum cordis, & nõ eſt vlla creatura inuiſibilis in cõſpectu eius. Omnia autem nuda & aperta ſunt oculis eius. Ad quem nobis ſermo.

Feſtinemus (vt dixi) ad illam requiem: nam [ſermo dei,] id eſt, Chriſtus verbum patris, qui nos feſtinantes adiuuet, & peruenientes coronet, viuus eſt, id eſt vera vita in ſemetipſo, & ſufficiens ad aliorum viuificationẽ, & ita viuemus in eo. Sermo dei qui prædicauit illam requiem, eſt viuus vita propria .i. vita eſt, viuificans alios. Sicut enim pater habet vitã ĩ ſemetipſo, ſic dedit & filio habere vitã in ſemetipſo. Vel in aſ-
Ioan. 5. ſumpta humanitate, in qua mori voluit, iam viuus eſt .i. vitã æternã conſequutus & ſequaces ſuos viuere ſimiliter faciens, quia immortalis ſa
B ctus eſt, & vos immortales faciet. & eſt [efficax, id eſt, omnino faciens quicquid vult, ſiue ſaluãdo credentes, ſiue dãnando incredulos. Vel ita poteſt cõtinuari: Cauete ne quis veſtrum incidat in exemplũ incredulitatis patrũ .i. in ſimilẽ pœnam, qualẽ illi per incredulitatẽ meruerunt, quia viuus eſt ſermo dei .i. filius, qui illos iudicauit, & vos iudicatur⁹ eſt: & ſicut ille viuit in æternum, ſic iudicium eius manet in æternũ. Nã & illos quos ipſe damnat, cruciabit pœna viuax in æternũ, & eos quos ipſe ſaluat, viuere faciet in æternum. Nam ad vtrunque eſt ipſe efficax. Nec ſolũ eſt efficax in vtroq; .i. potenter faciẽs quodcunque voluerit, ſed [& penetrabilior omni gladio ancipiti, quia penetrat omnia: nec putetis eum latere cordium occulta, & per hoc minus iuſte iudicare. Nã ſi nõ penetraret hominũ conſcientias, nõ poſſet veraciter iudicare quis eſſet fidelis, vel quis infidelis, ſiue quis bonam vel quis malã haberet cõſcientiam: & tunc non valeret dignã ſingulis rẽpendere vicẽ, quia potentiam ei auferret, ꝙ occulta hominum videre
C non poſſet. Sed vt potenter in omnibus ſit efficax, omnia viſu ſuo penetrat, & acutior ac perſpicacior eſt omni gladio ancipiti, omni ſubtilitate ſermonis diuinæ prædicatiõis. Iſte ſermo qui deus eſt, quia deus erat verbum, eſt penetrabilior omni gladio ancipiti: quia magis penetrat hominũ cõſcientias, q̃ vllus ſermo prędicationis. Sermo enim [doctrinæ eſt gladius anceps .i. vtraque parte acutus, quia dicit de temporalibus, & dicit de ęternis. In vtroq; probat quod dicit acute ac ſubtiliter, & eum quem ferit, ſeparat à mundo. Quod nõ faceret niſi mentẽ eius penetraret. Sed multo penetrabilior eſt iſte ſermo qui deus eſt. & etiam [pertingens .i. cõſideratione perueniens [vſque ad diuiſionẽ animæ ac ſpiritus.] Spiritus noſter nõ eſt vniuerſa anima, ſed aliquid eius .i. illud quo ratiocinamur, intelligimus, ſapimus: per quod & prępon imur pecoribus, quia illa ſunt rationis expertia. Non habent enim ſpiritum .i. intellectũ & rationis ac ſapientię ſenſum, ſed animam tantũ. Nam & de illis dictum eſt, Producant aquæ repentia animarum viuẽtium. &, Producat terra animã vi-
Gene. 1. uentem. Itaq; ſpiritu intelligimus cum angelis, D anima viuimus cum beſtiis. Sed dei ſermo pertingit .i. perfecte tangit, quia per omnia tangit, nihil intactum ſua cognitione relinquens, vſq; ad diuiſionem animę ac ſpiritus, id eſt, vſque ad diſcretionem ſenſualitatis & rationalitatis, quia ipſe inſuperabili cognitione nouit quomodo diuidatur ſenſualitas à ratione, & quantũ altera differat ab altera. Vel pertingit vſq; ad diuiſionem animæ, quia videt quomodo anima, id eſt, ſenſualitas à ſeipſa differat, dum plus dedita infimis rebus, inferior eſt: vel ab his reuocata dignior. Et pertingit vſq; ad diuiſionem ſpiritus, quia ſtuetur quomodo rationalitas à ſeipſa dinidatur, dum vel in Deum inhiat, vel inferius cæleſtia conſiderat, ſiue rurſum inferius de mũdanis recte agendis pertractat. Anima enim tãtum de mundanis vel de his quę ad corpus pertinent, cogitat, in quo vix à beluis diſtat. Quoddam inferius eſt in ea, vt cogitatus de cibo vel potu & ſimilibus. Quoddam autem quaſi ſuperius eſt in ea, vt cũ de honeſtis, ſicut de gloria, celebritate, potentia & huiuſmodi cogitat. Et E hanc eius diuiſionẽ bene nouit ſermo Dei, nec eum latet quando ipſa hoc vel illud agit. Spiritus verò rationalis eſt in ſuo ſuperiori, cũ creatorẽ ſuum cogitat, & ad eum per ſolã dilectionẽ peruenire flagrat. In ſuo autẽ inferiori verſatur, cùm relicta ſublimi cõtemplatione, inferiores virtutes quæ ad bonam operationẽ pertinent, meditatur. Cuius diuiſionem ſermo dei conſiderat, prouidens quid in eo ſuperius ſit & quid inferius. Inter ſe autem diuiduntur anima & ſpiritus, quia (ſicut dictum eſt) anima quidẽ de mundanis & corporalibus agit, ſpiritus autẽ de ſupernis & ſpiritalibus. Ideoq; quod eſt inferius in ſpiritu, ſuperat illud quod eſt altius in anima. Et hanc diuiſionem animæ ac ſpiritus tangit & ſcrutatur ſermo dei viuus. [compagũ quoque ac medullarum] diuiſionẽ nouit, id eſt, iũcturarũ animæ ac ſpiritus, quia videt quomodo iuncturæ animæ, vel quo tempore diuidantur, & quando de vna iunctura in aliam trãſeat, ſic & de ſpiritu. Iuncturæ animæ ſunt augmẽta quæ recipit ſecundum vnamquanque ætatem. F Nam ſapientior eſt in adoleſcẽtia quàm fuit in pueritia, & rurſum ſapientior in iuuentute q̃ in adoleſcentia, itémque maturior in virili ætate, quàm in iuuẽtute. Similiter ſpiritus per incrementa proficit. Quæ ſcilicet incrementa vocamus compages, eo ꝙ vnũ alij videatur apponi quadã coniectura ſine temporis diſcretione: & harum compagum diuiſiones, ſunt mutationes ſecundũ diuerſas ætates. Medullã verò quæ interior eſt, appellatur quicquid interius vel ſubtili⁹ eſt in anima vel ſpiritu. Sicut enim in corporibus medulla eſt ſubtilior, & in ſecretis partibus atque in ipſis intimis recondita, ſic quod ſubtilius eſt in anima vel ſpiritu & magis recõditũ vocatur nunc medulla. Medullarũ quoque talium animi diuiſionem nouit ſermo dei, quia illa quæ ſunt in nobis ſubtiliſsima, diſcernit inter ſe. Vnde & ſubditur, quia eſt [diſcretor cogitationum & intentionum cordis.] Diſcernit enim cogitationes & ab inuicem ſeparat, id eſt, bonas à malis, ſiue in eodẽ homine, ſiue in diuerſis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Guersis. Discernit & intentiones earũ, id est, quo singulæ tẽdant, ad bonũ, an ad malum. Et quia sunt nonnullæ intentiones coactæ, velut si quis timore compulsus foderet agrum & intenderet perficere, non tamẽ ex corde, additur cordis, vt per hoc excludantur intẽtiones coactæ, quæ facile sunt ad cognoscendum. Hoc est, nouit discernere quam intentionẽ quis habeat in cogitatione, quæ est cordis, id est, voluntaria & adhuc exterius non ostensa, sed latens intra cordis secreta. Vel in eo quod ait, quia est pertingens vsque ad diuisionem compagũ quoque ac medullarum intelligi potest, compages dixisse cõiunctiones cogitationum, medullas verò intẽtiones earum. Per cõpages quippe ossibus ossa iungũtur. Et sæpe dum aliquid recta cogitatione agimus, sed subito in laudis amorem declinamus, atque hoc pro laude facimus, quod prius facere pro veritate cœperamus, quia cogitationes cogitationibus adiunguntur, quasi quædã in spiritu compages fiunt. Sed habent ossa quæ
H in compagibus iuncta sunt, & medullas .i. subtiles intentiones. Quod Apostolus apertius intulit, dicens, discretor cogitationũ & intentionum cordis. Compages enim nostræ, sunt cogitationes quæ sibi iunguntur, quãdo altera alterã sequitur, medullæ autẽ intentiones. & sermo dei discretor est compagũ & medullarum, id est, cogitationum & intentionum: quia si cogitatio cogitationi iungitur, ipse nouit quæ sit secundum deum, & quæ secundũ seculũ, nouit quoque quò vergat intentio earum. Sæpe enim aliud cogitamus, atque aliud per cogitationem intendimus. Nam si quis proposito munerum præmio, pupilli vel viduæ causam defendat, & fortasse ecclesiam ingrediens in suis præcibus deo dicat, tu vides quia causam pupilli & viduę defendo, iste proculdubio quid cogitet scit, sed quò intẽdat ei° cogitatio, ignorat. Aliud quippe cogitat, & aliud intendit. Non enim defensionem pupilli & viduæ, sed mercedem munerum quærit. Nam tolle tẽporale præmium, & pupillum & viduam non defendit. Sermo itaq;
I dei discretor cogitationum & intentionũ cordis est, quia non tantũ aspicit quid apud temetipsum cogites, sed magis per medullam compagis .i. per intentionem cogitationis, quid apud temetipsum accipere requiras. Et vt plus dicã, breuiterque concludam, [nõ est vlla creatura] terrena vel cælestis, corporea vel incorporea, [inuisibilis, id est, non habilis ad videndum [in conspectu] tãtæ sapientiæ. Nihil est ei inuisibile, sed [omnia sunt nuda, id est, discooperta [& aperta, id est, patentia [oculis eius,] qui & foris intus omnia videt. Si quis habet librum aliquo velamine tectum, dicitur quidem visibilis, sed non nudus. Rursum, si velamen auferretur, nudus posset dici, sed non apertus. Iterum, si aperiretur & omnia eius interiora demõstrarẽtur, iam omnino quicquid in eo latuerat videretur, Ita verbo dei cuncta sunt visibilia & nuda & aperta, quia & foris & intus (vt dictum est) omnia plenariè videt. Per oculos eius intelligitur potentia videndi. [Ad quẽ nobis sermo] est habendus in iudicio, quia oportet nos illi rationẽ de actibus nostris reddere. Ad sermonem Dei viuum & efficacem & omnia peruidentem est K nobis habendus sermo, quia sermocinaturi sumus ad eum, & rationem reddituri de cunctis quæ gessimus vel cogitauimus. Ideoque semper nobis solicitudine præcauendũ est, ne hunc vel dictis vel operibus vel cogitationib⁹ offendamus. Hactenus terrẽdo loquutus est Apostolus, reuocans ab infidelitate Iudæos exẽplo patrũ suorũ, quibus ob incredulitatem negata est æterna requies: & asserens filium Dei viuũ atq; potentem, vt remuneret eos si respuerint: & efficacem vt puniat, si neglexerint. Hinc iterũ blãdis rationibus vult eos reuocare, cõmendando Christi põtificium, vt eo cõmendato, sufficere ad salutẽ ostendat, & carnales obseruantias cõprobet esse superfluas. Sic enim subinsert:

Habẽtes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cælos, Iesum filium Dei, L teneamus confessionem. Non enim habemus pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt misericordiam consequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno.

Incipit (vt dictũ est) agere de pontifice Christo, quomodo sufficiens, quomodo dignior veteri, quem & immutat & legẽ quæ sub illo est, per meliorem legem suam, & quomodo necessarius. Quia sermo dei viuus & efficax est, atq; talis qualem descripsimus, ergo teneamus confessionem, vt nec terror, nec cruciatus auferat de ore nostro cõfessionem fidei eius quam corde gestamus. Et est iustũ vt eam teneamus, [habentes pontificẽ .i. quia habemus pontificẽ magnum.] Nam idem sermo dei, secundum quod hõmo est, noster est põtifex, qui sacrificium sui corporis obtulit pro nobis, & non cessat interM pellare pro nobis. Vnde & pontem accessumq; nobis ad patrem facit, vt temporalia (quæ sicut fluuius currunt & labũtur & transeunt) sub nostris pedibus relinquẽtes festinemus ad terram viuentium, habentes pontificem magnũ super omnes pontifices, qui non in sancta sanctorum templi Salomonis intrauit, sed [cælos] ascendẽdo [penetrauit,] vt & nos sequi possim⁹. Moyses verò tunc terram promissionis non intrare valuit, hic autẽ cælos penetrauit .i. ingressu suo patefecit. Pontificẽ habemus, & quem? Iesum, id est saluatorem, qui nos absq; carnalibus obseruãtiis saluare potest. Iesum dico [filium dei,] non adoptiuum, sed consubstantialem: nec minorem, sed æqualem. Alij verò pontifices neque cælos penetrãt, neque saluare possunt, neque filij Dei naturaliter sunt. Vnde iste omnibus illis iure præfertur, sicut multis & longis disputationibus probare nunc exorsus est Apostolus. [Teneamus, inquit, confessionem,] vt fidem eius ore proferamus, vel etiam peccata nostra confiteri studeamus: quia non habemus pontificem

A pontificem immisericordem. hoc contra illos dicitur, qui propter lapsum suum desperabant, & irã eius se posse placare diffidebant, & quasi dicebant quia non valet nobis confessio: quoniam iste pontifex, qui tam altus est, vtpote super cælos exaltatus ac dei filius, nõ recipiet eã, nec condescendet fragilitati nostræ. Quibus velut respondetur: Vobis lapsis non est desperandum nec confessio dimittenda, quia nõ habemus pontificem austerum vel dedignantem, sed misericordem: non à nobis remotum, sed naturæ nostræ participẽ. [Non enim habemus põtificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, id est, condescendere fragilitati nostræ, & misereri humana fragilitate peccãtibus: quia etsi ita altus est, non ideo nos abiecit, sed clementer condescendit imbecillitati nostræ, & condolet etiam illi qui per infirmitatem carnis labitur. Non tamen aliquid iam doloris sentire potest: sed quod ei displicet miseria nostra & lapsus noster, atque præstat auxilium vt sur-
B gamus, & interpellat pro nobis, vocatur erga nos eius compassio. Non potest nobis non cõpati, sed potentiam huius compassionis habet, quia ipse fragilitatẽ nostram expertus est, quoniam per omnia sustinuit tentationem sine peccati cognitione. Tẽtatus est enim in nostra carne expertus est miserias nostras præter peccatum: tentatus est [per omnia] tentationis genera, quia in tribus illis tentationibus, quas à diabolo pertulit, omnia tentamenta continentur. Vel in sola tentatione, qua diabolus ostendit omnia regna mundi & gloriam eorum, in quibus omnia continentur, de quibus humana corda tentantur, potest dici per omnia genera peccandi tentatus. Vel quia omnes tentationes sustinuit, irrisus, crucifixus, & cætera omnia perpessus. Tentatus est [pro similitudine] quam à nobis traxit, id est, secũdum illam naturam, qua nobis erat similis, mortalis & passibilis, tamen [absque peccato] fuit, licet similis esset aliis ho
C minibus. Vel tentatus est per omnia sine peccato, quia licet omnia tentamentorum genera pertulerit, non tamen succubuit, nec delectatus est in aliqua persuasione mali, & ideo bene potest à peccato & tentatione liberare. Nam cùm Apostolus eum dicit [tentatũ] per omnia, & non superatum, ostendit quoniam in eo ponenda est fiducia subueniendi: & hoc ideo, quia nobis similis factus est. Non est enim remotus à nobis, sed in illa sui natura tẽtatus fuit, in qua nobis est similis. Et ideo credendum est, quia vult & potest subuenire tentationibus nostris. Et quoniã habemus tantum pontificem sic nobis compati volentem, & nostræ imbecillitati subuenire potentem ergo omni spe & fiducia adeamus ad thronum gratiæ eius .i. volũtate & orationibus & correctione vitæ ac bonis operibus accedamus ad eum throno iudiciali prefidentẽ. Thronus enim iudiciaria sedes est. Sed thronus Christi est thronus gratię his, qui dum in præsenti vita sunt, humiliter resipiscẽtes veniunt ad eũ, vt pœnitentiæ iudicium accipiãt: cæteris verò post hanc vitam est thronus iustitiæ. Licet [ergo] simus peccatores, non tamen desperemus de venia, sed [eũ fiducia] impetrãdi misericordiã [adeamus ad thronũ gratiæ eius, D id est, ad iudicem nõ seueritatis & districtæ iustitiæ, sed pietatis & indulgentiæ: quia non est iudex qui pro confessione puniat, sed qui pro humilitate remuneret. Accedamus (Iquam) ad eum, [vt misericordiam] apud eum [consequamur, id est, remissionem præcedentium peccatorum, & de reliquo [inueniamus] apud eũ [gratiam, id est, facultatem ad cõuersationem innocentiæ & ad promotionem in bono, [in auxilio, id est, vt auxilietur nobis contra tentationũ impugnationes, & cooperetur ad completionem bonorum operum. Auxilio dico, [opportuno, id est, cõgruo & necessario: quia nõnunquã fit auxilium, quod non est opportunũ, nec congruum. Sed auxilium Christi nobis est opportunum, id est, competens & necessariũ, quia sine illo nihil boni possumus facere, & æterna vita non potest haberi sine bona operatione. Nunc enim est tempus auxilij, dum tempus est operandi. Vel thronus eius sedes est pontificalis, & ideo gratiæ, quia compatitur nobis & in- E terpellat pro nobis. Ac propterea nos peccatores accedamus ad thronum nostri pontificis cum fiducia veniæ, procidamus ad pedes eius in precibus, vt per eum apud patrem consequamur misericordiam, id est, peccatorum indulgentiam & bonæ conuersationis gratiam.

CAPVT V.

Mnis nanque pontifex ex homi
O *nibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis, qui condolere possit his qui ignorant & errant, quoniam & ipse circũdatus est infirmitate. Et propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiã pro semetipso offerre pro peccatis. Nec quis- F quã sumit sibi honorẽ, sed qui vocatur à deo tanquam Aaron. Sic & Christus* 2.Par. 23
nõ semetipsum clarificauit vt põtifex fieret, sed qui loquutus est ad eũ, Filius meus Psal. 2.
es tu, ego hodie genui te, quemadmodum & in alio loco dicit. Tu es sacerdos in Psal. 109
æternum secũdum ordinẽ Melchisedec.

Probat enim à minori, quod iste noster pontifex possit nobis impetrare misericordiam & gratiam, cùm pontifices veteris testamẽti quodammodo sacrificiis & orationibus impetrarent misericordiam, qui puri homines erant & peccatores. Quasi dicat: Per eum possumus cõsequi misericordiam, quia hoc fit etiã per omnem alium põtificem. Nam [omnis pontifex,] tam maior quàm minor in ordine Aaron, [ex hominibus assumptus, id est, ex numero hominum ad aliquid dignius sumptus vt præsit aliis, [constituitur, id est, communi omniũ sententia

Universidad de Deusto
Biblioteca

G statuitur,[pro hominibus,id est,pro salute hominum, vt per eum impetrent à deo beneficia. Constituitur [in his quæ sunt ad deũ]pertinẽtia & subiectos ducẽtia.i. in muneribus & hostiis offerendis ac precibus,quæ ducunt ad deũ [vt offerat .i. obuiã deo ferat, & quasi contra impetũ,indignatiõis eius obiiciat, vt eam retineat & placet,vel quia deus pie cõdescendit dũ ei syncero corde offertur aliquid, ferat obuiam eius pietati[dona,]vt primitias frugum & huiusmodi,[& sacrificia]de animalibus,vt de bobus & aubus[pro peccatis] hominũ delendis. Et si ille qui est ex hominibus tantum.i.in nullo dissimilis ab hominibus,& ita assumptus ex eis, subditos suos donis & sacrificiis purgat & dirigit ad deũ,tunc multò magis eundũ est nobis ad thronũ gratię nostri põtificis,qui nõ ex hominibus tãtũ, sed deus & homo est qui peccatũ non habet, nec indiget offerre pro se, qui
H in seipso sufficiẽs est illud facere,in quo alij detinẽtur humana infirmitate. Ex hominibus assumptus põtifex est talis,qui pius &misericors sit:qui pro cõsueta bonitate[cõdolere possit.i. affectũ compassionis habeat erga subditorum infirmitatem. [his qui ignorant .i. ignoranter peccant,[&] qui[errant,id est, post monstratã veritatis viam errore suo quasi scienter peccãt. & debet illis pie compati. [quoniam] non solum illi, sed [& ipse] qui maior est fortior esse videtur,[circũdat°est in infirmitate]carnis,per quam & peccare necesse habet. Christus verò iam infirmitate circundatus nõ est,& ideo potest iuuare magis quàm ille. Et quia infirmitate circunseptus est,[propterea debet,id est,debito iure cõpellitur[offerre] sacrificiũ [pro peccatis,id est,pro expiatione peccatorum[quemadmodum & pro populo,id est,cum quãta necessitate & supplicatione offert pro populo, [ita etiam] & non dissimiliter offerat [pro semetipso,] vt condonentur ei peccata propria. Christ° verò nõ pro seipso necesse habet offerre,sed tantũ pro suis fidelib°. Omnia verò quæ
I nunc de pontifice veteris testamenti dicuntur, obseruanda sunt in electione põtificum ecclesiæ,& in eorũ moribus & actionibus, licet alia sint sacrificia quæ offeruntur à nostris. Dixi quia pontifex constituitur pro hominibus, & prefertur cæteris : [nec quisquam,] licet valde nobilis aut sapiẽs,[sumit sibi honorem,]vt adscribat sibi & se quærat honorari. Nõ sibi imputat honorẽ,sed deo qui vocat : nec se ingerit ad accipiendum honorem,sed diuino nutu eligitur. Percutiuntur hac sententia,qui honores ecclesiasticos,ad quos diuinitus non vocantur, arripere cupiunt. Qui enim se ingerit & propriam gloriam quærit, non sumit honorem,si pontifex aut prælatus in ecclesia factus fuerit : sed gratiæ dei rapinã faciẽs,ius alienũ vsurpat. Et ideo non accepit benedictionẽ,sed maledictionẽ.Nemo per semetipsum sumit illum honorẽ,[sed ille qui vocatur à deo.]Qui enim recte & canonice eligitur,à deo vocatur. Ille sumit honorẽ apud deũ & homines,qui per ecclesiæ ,pcuratores & viros fideles à deo vocatur ad hãc prelationẽ,ita digne & syncere,tanquã Aarõ,[qui nõ sibi imputauit,nec aliquo modo ingesit, sed iubente deo p Moysen electus est. K Chore autẽ voluit sibi sumere honorẽ, & ideo diuinam sensit vltionem. Sed Aaron sublimat° Exod.7. est in sacerdotem,quia deus eum vocauit.[Sic 27.28. & Christ° nõ clarificauit]per suas virtutes [se- 29. metipsum,] vt sibi sumeret honorẽ,ita [vt põ- Num.17. tifex fieret.] Non se clarificauit,sed patrẽ,quia non suam,sed patris gloriam in omnibus quæsiuit.Non semetipsum quasi diseretum à cæteris clarificauit,id est, clarũ fecit sublimando in honorem pontificatus:sed pater eum clarificauit,vt pontificem constitueret,& totius mundi magistrum ostenderet, quãdo dixit, Hic est fi- Matt.17. lius meus dilectus in quo mihi bene cõplacui, ipsum audite. Quasi diceret: Hactenus audistis legis doctores & alios põtifices,sed amodo ipsum verũ pontificẽ audite. Nã dicens, Hic est filius meus dilectus,in quo mihi bene cõplacui nobiliter clarificauit eum. Quem se ideo clarificare vt pontificem cõstitueret,demonstrauit, L cùm subiecit. Ipsum audite. Sed hanc sententiã clarificationis noluit Apostolus contra Iudæos proferre,quia vel non habebant euangeliũ,vel minoris autoritatis esse putabãt, ideoq; de suis libris protulit illis testimonia. Nam hęc clarificatio longe antè per prophetã prædictã est[filius meus es tu.] Nõ clarificauit seipsum Psal.2. sed potius eum pater clarificauit,& testimonio propriæ vocis & multis miraculis, qui & in Psalmo[loquutus est ad eum:]Tu es filius meus naturalis & coæternus,quia [ego hodie,id est, in luce semper manẽtis ęternitatis meę [genui te]ex substantia mea.His verbis clarificauit eũ pater,vt pontificem constitueret,[quemadmodum.i.sicut[& in alio loco dicit ei, Tu es sacer Psal.109 dos.i. sacra dãs per te & per tuos [in æternũ.i. quandiu durabit hoc seculum, quia nõ trãsibit sacerdotiũ Christi,vt aliud succedat, sicut trã- Gene.14 siit Leuiticum.Sacerdos,es,& hoc [secũdũ ordinem Melchisedec:] quia sicut ille panẽ & vinum obtulit Abraæ reuertenti à cæde regum sic tu in figura panis & vini dabis corp° & sanguinẽ tuũ victoribus vitiorum. Vel in æternũ M es sacerdos, quoniã vna oblatione cõsummasti in sempiternũ sanctificatos: siue quia sine fine interpellas pro eis eadẽ hostia quã semel obtulisti. hac autoritate manifestatur,quod eũ deus pater sacerdotẽ & põtificem constituit. Si ergo cęteri põtifices quibus necesse est pro se offerre,possunt aliis subuenire,quoniã à deo vocantur,tunc iste multo magis potest nobis subuenire, & omnia bona nobis obtinere qui pro se nunquam eguit oblatione, qui seipsum non clarificauit,nec ingessit,sed à patre clarificatus est,& ad pontificatum electus.

Qui in diebus carnis suæ præces supplicationesque ad deum, qui posset illũ saluum facere à morte,cum clamore valido & lachrymis offerẽs,exauditus est pro sui reuerentia. & quidem cũ esset filius dei didicit ex his quæ passus est, obedientiã: & consummatus, factus est

A *omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ, appellatus à deo pontifex iuxta ordinem Melchisedec.*

Dixit quòd non per se, sed per voluntatem patris factus est pontifex. Nunc autem ingredi tur ostendere,quoniã põtificis obsequium executus est,quia totum fecit quod pontificẽ decet. Qui in diebus carnis suæ & cætera. Ostẽditur etiam adhuc in his verbis quod per eum possumus cõsequi misericordiã cum iã sedeat ad dexterã patris,nec esset interpellare pro nobis,si ita est exauditus, cum adhuc in terra cõuersaretur & esset mortalis.[Qui in diebus suę carnis .i. mortalitatis & passionis suæ quando natura carnis apparuit,quia famem,sitim,lassitudinem & dolorem sustinuit, sicut verus pon Luc.6.11 tifex obtulit præces. Nam in euãgelio sæpe le- 19.22.23 gitur oraſſe& maxime apud Lucã,qui sacerdotis in eo descripsit personam. Sed & quicquid B ipse egit in carne,preces & supplicationes fuerunt pro hominibus. Tota vita sua patrem orauit de resurrectione carnis suæ ac de nostra sa- Luc.22. lute, & instãter iã passione obtulit supplicationes.i.humilimas & intentissimas orationes,cũ summa deuotione cordis & affectione quando factus in agonia prolixius orabat, & factus est sudor eius sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. Et has preces supplicationesq; obtulit id est,obuiam tulit patri per exauditionem sibi obuianti. Obtulit eas [ad eum qui posset illum à morte saluum facere.i.resuscitare,ad eum quẽ scIuit esse sufficientem,vt saluaret eũ,id est,immortalem & impassibilem faceret eripiendo à morte,vt nec anima remaneret in inferno,nec caro putresceret in sepulchro. Et obtulit has] cum clamore valido,id est,cum intentione piæ deuotionis vehementissima,& efficacissima,vt quando prolixius orabat, & etiam cũ [lachrymis,] quia in illa prolixa oratione credẽdus est lachrymas effudisse, cùm & guttæ sanguinis ꝓ sudore decurrerent ab eius corpore.& exaudi- C tus est.]quia quod quæsierat,accepit in resurrectione. Exauditus est,id est,extra numerũ aliorum omnium auditus est,quoniam supernomẽ creaturã post laboris sui militiam à patre sublimatus est,& hoc[pro sui reuerentia.i. secundũ hoc quod ipse sicut dei filius, dignus est reuerẽtia & veneratione. Vel pro sua reuerẽtia in deũ .i.propter quod ipse super omnia patrem reuerit° est & honorauit. Siue pro sua reuerentia.i. sicut sua religio meruit. Sanguinis quoque eius effusio, potest intelligi clamor validus,in quo exauditus est pro reuerentia eiusdem passionis Reuerẽtia est, quod sine peccato passus est pro sola charitate. Et ideo melior fiducia in eo habenda est,quia fecit quod nullus pontifex alius dũ seipsum pro nobis hostiã offerret. [& quidem tempore minoritatis [cum esset,quãuis esset secundum diuinitatem [filius dei, didicit obedientiam]secundum quod homo est,id est, non solũ preces & supplicationes obtulit, sed & obedire didicit in passione, id est, expertus est in seipso laborem obedientiæ. Non enim scire potest afflictorũ labores, qui afflictiõis experimẽtum non habuit. Sed Christus secundũ D quod homo est,didicit obedientiam, quia omnes labores obedientiæ sustinuit & sensibiliter pertulit,[ex his quæ passus est,id est,ex acerbitate tormentorũ quæ pertulit,didicit obedientiam,id est,experimento cognouit laborẽ obedientiæ.[& consummatus,id est,passione finitus,vel consummatus,id est, ad summum duct° quoniam ad dexteram patris eleuatus, [factus est causa salutis æternæ,id est,perennis vitę[omnibus obtemperantibus sibi,id est, obedientibus suæ voluntati,quia omnibus sufficit ad salutem sine vllis carnalibus obseruãtiis. Per exauditionem eius designatur resurrectio, per cõsummationem exaltatio. Vel consummatus est in omni operatione sanctitatis, quando cõpletis omnibus obedientiæ suæ actionibus, dixit: Consummatum est.& emisit spiritum. Sicque Ioan. 16. factus est causa salutis non cuiuslibet,sed æternæ:nec paucis,sed omnibus: hac tamen conditione,vt obtemperent ei. Nõ enim aliter salutẽ cõsequi poterunt. & bene potest ipse causa salutis esse cæteris,quoniam[appellatus est à deo E pontifex,]sicut & ipse suis operibus realiter ostendit se hoc esse. Nam quia pontificis officiũ impleuit, atque patri fuit in omnibus obediẽs, & in seipso peruenit ad tantum bonorum omnium consummationem, vt sufficeret etiam ad aliorum salutẽ, ideirco appellatus à deo est põtifex,& hoc[iuxta ordinẽ Melchisedec.] scilicet vt omnis ordo dignitatis in eo considerẽtur qui considerari potuit in Melchisedec.

De quo nobis grandis sermo & interpretabilis ad dicendum,quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. Et enim cum deberetis magistri esse propter tempus,rursum indigetis vt vos doceamini, quæ sint elementa exordij sermonum dei & facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. Omnis enim qui lactis est particeps, expers est sermonis iustitiæ. F Paruulus enim est. Perfectorum autem est solidus cibus,eorum qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

[De quo, id est,de qua re,quomodo scilicet ipse sit pontifex iuxta ordinem Melchisedec,] est nobis grandis sermo,id est, restat sermo ali° subtilis, & profunda mysteria continens atque prolixus & magnus, [& interpretabilis, id est, multas habens expositiones sacramentorum & allegoriarum[ad dicendum,id est,ad exponendum vobis qui paruæ capacitatis estis, nec aliter intelligeretis nisi interpretaretur. Grandis est, & interpretatione indigens, non quantum ad me, sed quantum ad vos, qui sensu debiles estis ad intelligendum profunda mysteria [quoniam facti estis imbecilles, id est[sine spiritali baculo,quo sustẽretur interior homo vẽster,ne nuter aut eorruat. Imbecilles estis ad au

Universidad de Deusto
Biblioteca

G diendũ,id eſt,ad intelligendũ,quia pondus ſententiarum vos facile poteſt præcipitare, qui robore virilis ſenſus nõ fulcimini. Interſerit increpationẽ de infirmitate,vt alta de Chriſto laborent intelligere. Verè eſtis imbecilles ad audiẽdũ. Nã [cum deberetis eſſe magiſtri] aliorũ & ſufficere ad inſtructionẽ eorũ, & hoc [propter tempus .i. diuturnitatẽ tẽporis quod iam trãſactum eſt,ex quo fidẽ recepiſtis,& vobis priuſquam cæteris prædicatum eſt,[rurſum]ſicut in primis quando ad fidem veniſtis, [indigetis vt vos doceamini,] ſicut pueri quibus prima elementa literarum dantur ad intelligendum. Vel propter tẽpus debuiſſetis eſſe cæterorum magiſtri,quia ſemper exercitati eſtis ĩ lege & prophetis de Chriſto. Sed i terum ſicut à principio indigetis ab aliis doceri [quæ ſint elementa exordij ſermonũ dei,id eſt, vt vobis oſtendantur opera quæ primũ diſcuntur,quando aliquis ſermones dei exorditur. Elemẽta enim vocantur
H illæ partes, de quibus ſermo dei prius contexitur,ſcilicet incarnatio, paſsio, reſurrectio,cõmune iudicium,dãnatio malorũ,corona iuſtorũ,& cætera, quæ primum annunciãtur eis qui cõuertuntur. Exordiũ enim ſermonũ,eſt ſymbolum Chriſtianæ fidei:quod iſti nõ ſolum nõ intelligebãt,ſed nec ipſam literaturã, qua profertur memoriter, ſciebant. Exordiũ ſermonũ eſt ſimplex doctrina. Elemẽta eius prima materia fidei,vt natiuitas Chriſti,paſsio &c. [Et facti eſtis] etiã negligentia veſtra tales, [quibus] more in ſantium [lit opus lacte,id eſt, humili & parua eruditione,& [nõ ſolido cibo,id eſt,perfecta doctrina. Lac quippe eſt breuis inſinuatio fidei & facilis obſeruantia morum. Solidus autem cibus eſt ratio ipſius fidei & perfecta inſtitutio vitæ. Solidus cibus ſapientiæ eſt. In prin
Ioan. 1. cipio erat verbum:lac verò eſt, Verbum caro factum eſt. Verè non eſt vobis opus ſolido cibo
I ſapientiæ,cùm ſitis lactentes. nam nulli lactenti eſt opus. [Omnis enim qui particeps eſt lactis, [ſicut vos eſtis, id eſt,cuius pars eſt lac, & qui ita rener,vt nec etiã totum lac ſimplicis doctrinæ poſsit capere,ſed partem [expers,id eſt, ſine parte [eſt ſermonis iuſtitiæ,] qui iuſtis & perfectis cõuenit,id eſt,doctrinæ quæ pertinet ad eos, qui bene prouecti ſunt in intelligentia magnæ capacitatis & iuſtitia religioſæ conuerſationis. Expers eſt .i. ſine parte huius ſermonis, quia nec partem eius capere valet intelligẽdo vel operando. Ideo lactens nõ capit ſermonẽ iuſtitiæ,quia [paruulus eſt] in ſenſu ſicut & vos in fide puſilli, & vt ille qui ætate paruulus eſt non diſcernit cibos atque perit ſumẽdo noxios,ſic animo paruulus,id eſt, indoctus nõ diſcernit bonũ à malo, & peccat faciẽdo malum. Vos quidẽ lacte opus habetis, vt dictum eſt, nõ ſolido cibo. Sed[perfectorũ]ſenſu& opere[eſt ſolidus cibus .i. firma fidei & morũ inſtructio. Ideo & vos poſt lactis potum debetis ad robuſtam ſapientiæ eſcam proficere.[eorum,]ſcilicet eſt iſte cibus, [qui habent ſenſus, id eſt, intellectus[exercitatos pro conſuetudine]legẽdi & in multis ſcripturis ſtudendi. Senſus habent exercitatos [ad diſcretionem boni ac mali.i.vt diſcretionẽ habeãt inter bonũ & malũ,& inter bonum & aliud bonũ, & inter malum & aliud K
malum, aliud maius & aliud minus iudicantes.

CAPVT VI.

Q Vapropter intermittẽtes inchoationis Chriſti ſermonem,ad perfectionem feramur, non rurſum iacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad deum, baptiſmatum, doctrinæ, impoſitionis quoque manuum ac reſurrectionis mortuorum & iudicij æterni. Et hoc faciemus, ſiquidem permiſerit deus.

Dixi quia perfectorũ eſt ſolidus cibus. [Quapropter]ad perfectionẽ feramur,vt ſolido cibo paſcamur,nos dico [intermittentes ſermonem inchoationis Chriſti,id eſt,de initio fidei. Nã M
quia exercitatos ſenſus ĩ lege domini nos oportet habere, ideo prætermittamus ſermonẽ inchoationis & ad vlteriora promoueam[a] ſenſus noſtros. Sermo inchoationis Chriſti, eſt initiũ fidei,quo Chriſtus inchoat eſſe in nobis ſecundum intelligẽtiam & operationem. Sicut enim eum qui adducitur in doctrinam literarũ, elementa primum oportet audire,ſic Chriſtianus primum omniũ de fide catholica eruditi debet, quæ eſt fundamentum noſtræ ſalutis. Sed huius initij ſermonem dimittentes, [feramur ad perfectionem,]nos docendo, vos audiendo. Ita ſci licet feramur,non rurſum iacientes fundamentum pœnitentiæ,id eſt, non negligenter & inconſultè,ſicut olim,faciamus pœnitẽtiam,quæ debet eſſe fundamẽtum, ſuper quod extruatur & in altum ſurgat actio bona & perfectio. Ille enim iacit fundamentum pœnitentiæ,id eſt,nõ
firmiter & ordinate ponit,ſed quaſi rem nõ bene prouiſam negligenter ponit,qui ita dolet ac L
pœnitet,vt iterũ redeat ad hoc quod non bene defleuit cõmiſſum. Et nos iam taliter iecimus fundamentum, ideóque deſtructum eſt, id eſt, prior pœnitentia noſtra periit & in irritum deducta eſt,redeuntibus peccatis, de quibus pœnitẽtiam egeramus. Sed modo ſic perfectè nos pœniteat tẽdentes ad perfectionem, vt non ſimus iterum iacientes, id eſt, negligenter & incurioſè ponentes fundamẽtum, quod ſicut anteà diſsipetur, ſed firmũ & ſtabile maneat, nec vltrà ſit opus ponere aliud. Fundamẽtum dico pœnitentiæ[ab operibus mortuis.i. qua pœniteat nos ex eo quod opera bona,quę prius viuebant in nobis,mortua ſunt admixtione peccati. Eius enim qui in criminale peccatum cadit, bona opera priora mortificãtur & pereunt. Vnde Ezech. 33
minatur dominus: Etiam ſi dixero iuſto quod vita viuat, & confiſus in iuſtitia ſua fecerit iniquitatem, omnes iuſtitiæ eius obliuioni tradentur. Vel peccata ſunt opera mortua,id eſt, nihil vitale habentia,ſed iuſtitiæ vita prorſus carentia,& authores ſuos occidẽtia. & de his omnibus agenda eſt rata pœnitentia,id eſt,& de bonis amiſsis & de malis commiſsis. [&] nõ rurſum iacientes fundamẽtum [fidei] ducentis[ad deum,

A deum, id eſt, nõ iterum negligenter fidem ſitis ponẽtes in cordibus veſtris, ſicut antea,ſed firmiter vt amplius non vacillet aut corruat ſicut prius,dum eam nõ putaretis ad iuſtitiam & ſalutẽ ſufficere ſine carnalibus obſeruãtiis. Nec rurſum iacientes fundamentum [baptiſmatum vt quęratis iterũ baptiſmatis vnda lauari,quod impoſsibile eſt: ſed purgationem peccatorum, quam ſemel in eo percepiſtis,conſeruate, non vltrà querentes eam per carnales obſeruantias. Male enim tenet baptiſma,qui non credit omnia in eo peccata ablui, niſi ſuperadditis carna- Nota.
libus obſeruantiis. Baptiſmum dixit pluraliter qui eſt baptiſma in aqua,eſt & in lachrymis pœnitentiæ,& eſt in ſanguine martyrij. Nec rurſum iacientes fundamentũ [doctrinæ,] quæ in exordio tradita eſt vobis per ſymbolum & orationem dominicã,vt hac iterum incipiatis imbui. Nec iterum iacientes fundamentum[impoſitionis manuum]epiſcoporum in confirmatio
ne neophytorum, ſed firmiter illud retinentes. Qui enim nõ credit quod pẽr manuum impoſitionem detur ſpiritus ſanctus ad remiſsionem
B & corroborationem,nõ eſt fundatus. Talis eſt, quicunque putat carnales obſeruantias iuuare ad acceptionem ſpiritus ſancti, qui per manuũ impoſitionem accipitur. Nec fundamentũ[reſurrectionis mortuorum] iterum iacientes, ſed quod ſemel inde etiam credidimus retinẽtes.i. per Chriſti reſurrectionem mortuos eſſe reſurrecturos. Qui enim non credit quod reſurrectio Chriſti reſurrectionem mortuorum faciat, non habet fundamentum ſuper quod ædificet Si ſciretis in baptiſmo oĩa peccata dimitti, & p manuum impoſitionem ſpiritum ſanctum dari, lex vobis ſuperflua videretur: nec præter Chriſtum aliud quæreretis,ſi ſciretis per eũ reſurrecturos mortuos & iudicandos. Nam neq;[iudicij æterni] fundamentum rurſum iacere debemus,ſed ſemel poſitũ in corde noſtro firmiter teuere, vt tantum de fide Chriſti & de virtutibus ſine legis ceremoniis iudiciũ expectemus, quod erit æternum:quia quicquid ibi ſtatuetur
in æternũ durabit. Quod iudiciũ qui non credit,abſq; fundamẽto eſt,nec ædificare quicquã
C poteſt. Hæc enim omnia niſi in fundamẽto præceſſerint,nemo poteſt bene operari. Nã quicũque aliquos ad fidẽ conuertit, plus facit pœnitere & in deũ credere,ac baptizari in remiſsionem peccatorum,& doceri quid credere debeant, atque confirmari per manuum impoſitionem, & reſurrectionẽ ac diem iudicij præſtolari vt ſuper hæc valeant ædificium bonę conuerſationis cõſtruere. Idcirco de his dicitur,iacientes hæc omnia, ſcilicet ſicut lapis fundamento iacitur,nõ rurſus,id eſt,nõ vt olim, nec ſicut prius cecidere iterũ cadant, vel nõ rurſum iacientes.i. ita modò iacientes,vt amplius iacere nõ ſit op⁹ & hæc omnia ſuperi⁹ lactis nomine ſunt appellata,quia his potatur fidelium infantia. Sic autẽ deus vult eos lacte nutriri, vt nõ ibi remaneãt: ſed creſcendo per lac ad ſolidũ cibũ peruemãt. Nam ſi lacte nutrietis, ſic nutrire vt creſcas,ſic creſce vt panem mãduces. Dixi,feramur ad perfectionem & intelligendo ſcilicet, & in minoribus proficiendo: [hoc faciemus,ſi deus quidẽ permiſeriit .i. ſi nutu ſuæ voluntatis & fauore D
ſuæ gratiæ cõceſſerit,quia nullus ex libero tãtùm arbitrio valet ad hãc perfectionem promouere,niſi auxiliante gratia dei. Feramur ad perfectionem intelligẽtiæ & morum,non rurſum iacientes fundamentum pœnitentiæ, quia impoſsibile eſt perfectos, ſi grauiter prolapſi fuerint,renouari ad pœnitentiã. Nemo nunc verbis noſtris obtuiet,ſed modicum vt hæc declaremus patienter expectet. Nam ſequitur:

Impoſsibile eſt enim,eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiã donũ cæleſte, & participes ſunt facti ſpiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonũ Dei verbum virtuteſque ſeculi venturi, & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitẽtiam,rurſum crucifigentes ſibimetipſi filiũ dei, & oſtentui habentes. Terra enim ſæpè venientem ſuper ſe bibens imbre, & generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à deo:proferens autem ſpinas & tribulos reproba eſt & maledicto proxima,cuius conſummatio in combuſtionem. E

Feramur(inquit) ad perfectionem,non iterãtes fundamentũ deinceps pœnitentiæ,quia per ſecti poſt lapſum renouari nequeunt ad pœnitentiam. Nam[qui ſemel ſunt illuminati per fidem,id eſt, qui in ſuo interiori acceperũt lumẽ fidei quod ſemel datur credentibus, & [guſtauerunt etiam donum cœleſte.i. quodam interno guſtu præſenſerunt lumen fidei quod eſt donum cœleſte,vel per ipſam fidem quaſi ſuauẽ & ſapidum guſtũ in cordis palato ſenſere remiſsionem peccatorũ in baptiſmo cælitus datam, [& facti ſunt participes ſpiritus ſancti,id eſt, partẽ cupientes ſpiritualis gratiæ per impoſitionẽ manuum,ſiue participes ſpiritualium chariſma F
tũ, vt ſunt genera linguarum & prophetia, & Pſal. 44.
guſtauerunt,id eſt, ſapidum in ore cordis præſenſere,nihilominus quàm nos,vel [nihilominus]quàm ſpiritualẽ gratiam[bonum Dei verbum]de quo ipſe loquimur, Eructauit cor meum verbum bonum, non dico ſecundum quod hoc verbum caro factum eſt,ſed ſecundũ quod ſummum bonum incommutabile eſt,cuius participatione cætera ſunt bona,& hoc tale verbũ guſtauere,id eſt,guſtu cordis attigere, vt dulce ſaperet eis,ſeu verbum euangelicæ prædicationis ſaporum & delectabile ſenſere, [virtutesq; ſeculi venturi:id eſt reſurrectionem & immortalitatem ac impaſsibilitatem guſtu mẽtis quaſi prælibauere,intelligendo illas vires corporis & illam pulchritudinem atque charitatẽ & leuitatem carnis atque virtutes in corpore & anima futuras,& beatã cum angelis vitam æternaliter,qui ad tantam perfectionem peruenere,ac deinde neglectis omnibus his, adamantes iniquitatẽ,[prolapſi ſunt,id eſt,ſpõte ſua deuoluti ſunt in grauia peccata, & in eis delectabiliter

Universidad de Deusto
Biblioteca

G iacent,[imposibile est eos] recuperatis omnibus his,quæ perdidere,bonis,[renouari rursus ad pœnitentiam] reuertentes,id est,exuere iam per pœnitẽtiam vetustatem, quã iterum cõtraxere,& reinduere nouum hominem. Non quia Mõtani vel Nouati hæresim hic approbemus, qui contendunt non posse renouari per pœnitentiam eos, qui crucifixere sibimet filium dei. Sed ideo impossibile esse dicimus vt tales renouẽtur,quia nolunt renouari. Nam si vellent,esset vtique possibile. Quòd ergo renouari nequeunt,non est excusatio infirmitatis eorũ,sed culpa voluntatis ipsorum, qui malunt veteres perdurare quàm renouari. Sic enim tepuit mẽs eorum erga dilectionem virtutum, & exarsit in amorem vitiorum,vt nulla ratione consentiant peccata relinquere, quibus pertinaciter adhæsere. Propter quod & in prauitatibus suis iusto valde iudicio relinquũtur ab eo, qui dixit, quia
H sine me nihil potestis facere,nec iuuãtur ab eo,
Ioan.15. sed assumuntur à diabolo, vt magis adhuc alligentur & aggrauentur ab illo. Sicque fit vt ad pœnitentiam redire non valeant. Non quia mutari homines dum in hoc seculo sunt,in melius non possint, sed quia dum ex intimo corde vitia diligunt & virtutes neglgunt,nec diuinitus adiuuantur, sed ab antiquo deceptore premuntur, conuerti nullo modo possunt. Tales sunt, qui prius ad summa virtutum profecere,& pòst ad ima vitiorum prolapsi sunt,id est, prorsus lapsi,vel procul lapsi,vel longè lapsi à priore statu,ita vt longo tempore iaceãt in ipsis vitiis ad quæ lapsi sunt. Non enim prolapsos intelligere nunc debemus religiosos, qui in aliqua grauia subito cecidere,& cito surrexere: sed qui longa deliberatione & longo vsu vitiis adhæsere, & à
2.Re.11. puritate virtutũ recessere: quia raro quisquã talium inuenitur egisse pœnitentiã, si tamẽ vspiã
3.Reg.11 I inuenitur. Nõ ergo prolapsus intelligitur Dauid in perpetratione adulterij & homicidij, de
Exod.32. qua cito pœnitentiã egit: sed Salomon in amore alienigenarum mulierũ, per quas & à fide seNume.22 23.&24 paratus est,nec resipiscere voluit, cùm semel & iterum diuinitus admoneretur. Sic nec Aaron prolapsus intelligitur,dum metu populi seu volens ei placere,fecit vitulũ, qui ad primã Moysi vocem fecit pœnitẽtiam, sed prolapsus est Balaam per auaritiam, qui mercedem iniquitatis amauit,dans cõsilium quomodo populus Israel creatorẽ offenderet,oblitus quæ antea prophetauerat & quæ diuinitus audierat. Pro nihilo enim duxit omnia, vt auaritiæ suæ satisfaceret.
Matt.26. & 27. Petrus quoque non est prolapsus in illa negatione,quia mox fleuit amarè, sed Iudas & ipse per auaritiam in illa proditione quam diutius excogitauit,& pòst adimpleuit, nec congruam inde pœnitentiam egit. Religiosos itaque,qui excogitato diu cõsilio nequitiis se sponte subiiciũt, & in eis diutius permenẽt, intelligimus prolapsos. Quales & in monasteriis hodie sunt nonNota. nulli,habentes quidem speciem pietatis, virtutem autem eius abnegantes. & ideo pœnitentiã agere non possunt, quia de solo exteriori habitu gloriantur. & sanctos se esse putant,quia sanctitatis indumentum portant. Rectè itaque de talibus dicitur,quia impossibile est eos renouari ad pœnitentiam, quia vel nunquam, vel raro K
quisquam eorum renouatur. Et Apostolus ita terribilem protulit sententiã, vt per terrorẽ excitaret ad studia virtutũ duras mentes Hebræorũ, qui post illuminationẽ & spiritus sancti perceptionẽ relapsi fuerant ad pristina vitia. Non possunt(inquit)renouari,sed sunt[rursum crucifigentes sibimetipsis filium dei, & ostentui. irrisioni[habentes,]quia Christianitatem in seipsis extinguunt & irrident, in se enim crucifigunt filium dei & contumeliæ habent,dum gratiam eius vilipendentes, in peccato iacent. & tales(sicut exposuimus)nequeunt ad pœnitentiã redire,sed in sua prauitate perdurantes,ad æternam mortẽ festinant. Nam econtrario bona terra quæ fructum bonum facit, æternam meretur benedictionem. & hoc est, [Terra,id est, mens vel ecclesia fidelium subiectorum, quæ velut terra excolitur vomere doctrinæ,[bibẽs imbrem] prædicationis & gratiæ cælestis,id est,quadam auiditate hauriens[venientẽ] cælitus[super se] M
per ora prædicatorũ: & hoc[sæpe,] quia si raro veniret,non sufficeret: si semper descenderet,vilescceret. Terra,inquã,quæ sic excipit hunc imbrem [&]generat[herbam,id est, profert bonã operationem [opportunam,id est, congruã [illis à quibus colitur,id est,prædicatoribꝰ,à quibus aratro doctrinæ scinditur & innouatur,scilicet vt operatio subiectorum congruat verbis magistrorum. hæc terra [accipit à deo benedictionem, id est,augmentum virtutum in hoc seculo,& perpetuam remunerationem in futuro, Matt.25.
cùm audit: Venite benedicti &c. Hæc quidem terra benedicitur,sed illa quæ malas herbas gignit,maledicitur. [Proferens autem] vt videtur [spinas, id est, grauiora peccata, [& tribulos, id est, minora sed multipliciora & acutus pungentia,tribus enim acuminibus lædit tribulus,[reproba est] à deo, cùm & ipsa pluuiã doctrinæ susciplat,& pro bonis herbis tribulos & spinas germinet. Reproba est, id est, retrò habẽs probitatẽ, vt ille cui deus ait, Proiecisti ser- L
mones meos retrorsum. [& proxima maledicto,id est,æternæ damnationi, vt audiat, Discedite à me maledicti &c. Nondum est in maledi Matt.25.
cto,sed proxima est illi,quia adhuc licet reuerti: & nisi sibi caueat,propè est vt dãnetur. [Cuius consummatio,id est, finis, si in malo perseuerauerit, ducet [in combustionem,] vt fine fine comburãtur,i. d est,simul vrantur corpus & anima. Hactenus terribiliter & asperè loqnut' est Apostolus, vt duras & torpentes Hebræorum mentes ad pœnitentiam & ad studia virtutum prouocaret. Sed ne in desperationem terrendo præcipitaret eos, & sic in malo potius remanere faceret, demulcet eos cõsequẽter blandis sermonibus,& ad bene agendum hortatur, dicẽs:

Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora & viciniora saluti, tametsi ita loquimur. Nõ enim iniustus est deus, vt obliuiscatur operis vestri & dilectionis, quem ostendistis in nomine ipsius, quia ministrastis sanctis & ministratis.

Cupimus

A *Cupimus autem vnumquẽque vestrum eandem ostentare solicitudinem ad expletionem spei vsque in finem, vt non segnes efficiamini, verùm imitatores eorum, qui fide & patientia hæreditabũt promissiones.*

Forte legẽ dum damnationis. Loquutus sum,inquit,vt vos à peccatis retrahere, & desperationis metu facerem cautiores. Cæterùm confido de vobis meliora. Non hoc dico putando vos esse tales, sed timendo ne sitis tales,terreo verbis ne ipsa re impleatis. Durè locuti sumus,sed[confidimus de vobis ô dilectissimi,]quos ex nimia dilectione monemus nõ ex aliquo prælationis debito. cõfidimus inquã [meliora,] quã vt sitis prolapsi, proferẽtes spinas & tribulos, [& viciniora saluti,] quàm sunt illi qui nequeunt ad pœnitẽtiam renouari & maledicto sunt proximi. Meliorem de vobis
B cõfidentiã habemus, [tametsi ita]durè[loquimur]terrẽdo & increpando. Deo de vobis cõfidimus,quia olim multa operati estis,pro quibus,si de malis pœnitentiã egeritis, benefaciet vobis deus. [Nõ enim iniustꝰ est deus, vt obliui scatur operis vestri.] Reuera enim grãdis esset iniustitia dei,si tantũ peccata puniret, & bona opera non susciperet. Nõ obliuiscetur operis vestri, vt irremuneratũ relinquat, quod vestra bona fecistis cõmunia sanctis. & dilectionis]ve stræ,quæ opus illud implestis, quoniam vestra, sanctorum charitas incitauit cor vestrum, vt eis ministraretis. [quam] dilectionẽ non infructuo sam intus occultatis, sed per opera bona foris [ostendistis]ad exẽplum aliis: nec hæc fecistis propter humanos fauores sicut hypocritæ,sed in nomine ipsius. i. ad honorẽ dei: scilicet ideo foras in operatione cæteris ostẽditis dilectionẽ quam in corde retinebatis, vt luceret lux vestra coram hominibus, quatenus videntes opera vestra bona, glorificarent non vos, sed patrẽ
C vestrum qui est in cælis. Dilectionem opere demonstratis, [quia ministratis. i. humiliter vt subditi & serui quæ necessaria erant, de vestris facultatibus impenditis[sanctis]qui sua posuerãt ad pedes apostolorũ[&]adhuc[ministratis]illis, pseuerãtes ĩ eodẽ opere bono. Vnde sciatis quia deus hoc nõ obliuiscetur, sed remunerabit. His verbis patet, quia superior increpatio & præsens consolatio non ad perfectos dirigũtur, qui reliquerant omnia & habebãt cor vnũ & animam vnã, sed ad cęteros, qui secularia relinquere noluere, & negligenter ac remissè vixere. Quos Apostolus per pauca bona quæ fecere, allicit, & recreat animos eorũ atque cõfortat. Vos quidẽ ministrastis & ministratis, sed tamẽ nolumus vt ab hac adhuc ministratione cessetis, quasi iam sufficiat quod hactenus egistis, sed cupimus vt vsq; in finẽ in hac actione perseueritis. Cupimus autem, id est, magno charitatis affectu desideramus [vnũquenque vestrũ, [vt nec vnus desit, sed omnes cõmuniter studeatis[ostentare, id est, frequẽter ostẽdere aliis exemplum, [eandem solicitudinem] ministrandi sanctis, id est, solertem citationem, vt solerter & citò agatis: & non ad horã, sed [vsque in D
finem] vitæ vestræ. & hoc [ad expletionẽ spei, id est, vt quod speratis ex toto impleatur in vobis in receptione beatitudinis æternæ, & ita cupimus vos vsque in finem perseueranter ministrare sanctis, [vt non segnes, id est, sine igne[efficiamini,]in hac solicitudine, hoc est, non sitis torpentes, & igne sancti feruoris carentes, vel sine igne charitatis non sitis, id est, sanctos quibus corporalia beneficia tribuitis, diligere ardenter non omittatis, [verùm] sitis[imitatores eorum,]quibus ministratis, cæterorumq; sanctorum, [qui hæreditabunt, id est, hæreditario iure possidebũt [promissiones, id est, multiplicia dona sempiternæ beatitudinis sæpe promissa, & has obtinebunt non nobilitate generis, sed[fide & patientia:] quia & fidẽ ipsis promissionibus adhibuere, & patienter eas expectantes, multa interim aduersa passi sunt.

Abraæ nanque promittens deus, quoniam neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per semetipsum, dicẽs: E
Nisi benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te. Et *sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem Homines enim per maiorem sui iurant & omnis controuersiæ eorum finis ad cõfirmationem est iuramentum. In quo abundantius volens deus ostendere pollicitationis hæredibus immobilitatem cõsilij sui, interposuit iusiurandum, vt per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendã propositam spem, quem sicut anchoram* F
habemus animæ tutam ac firmam & incedentem vsque ad interiora velaminis, vbi præcursor pro nobis introiuit Iesus, secundum ordinem Melchisedec pontifex factus in æternum.

Gene.22.

Exponit promissiones quas hæreditabũt qui fidem & patientiam seruant, illas scilicet, quas deus fecit Abraę. In quibus non relinquitur nobis locus dubitationis, quando eas Abraæ promisit & iurauit, & etiam omnibus imitatoribus eius in fide & patientia. Quasi dicat: Inde potestis videre quoniam qui fidem & patientiam habent promissiones hæreditabunt: quia Abraam qui primus eas audire cœpit, sic adeptus est eas. Nanque deus promittens Abraæ, id est, promissionem futuræ gloriæ faciens, [iurauit, id est, firmiter & immutabiliter stabiliuit,] per semetipsum, id est, per immcommutabilitatem suam. Ideo iurauit per semetipsum, [quoniam neminem] habuit sese [maiorem per quẽ iuraret:] quia si esset aliquid maius, per illud

Universidad de Deusto
Biblioteca

G suæ promissionis immobilitatẽ ostendisset. Iurauit,inquã, [dicens:]O Abraam,nisi benedicens]te assiduè in spiritualibus filiis,qui erunt sicut stellę,[benedicam te]incremento virtutũ [&]semper [multiplicans]te in carnalibus,qui erũt sicut arena, [multiplicabo te]in futura beatitudine. Ac si dicat: Nisi hoc fecero,nemo mihi amplius credat. Defectus enim sermonis, vehementiã indicat assertionis. Vel nisi benedicẽs te,id est, ditans virtutibus,benedicam te.i. promouebo vt opereris iuxta eas: & nisi multiplicans,id est,adhuc copiosiore virtutum abundantia te dilatans, multiplicabo te .i. in cælesti patria te multiplici remuneratione beabo. Deo ita iureiurando promisit,[& sic,id est,quia deo tam firmiter promisit, Abraam certus de promissione nõ statim eam quæsiuit accipere, nec contra deum murmurauit de dilatione,sed[longanimiter ferens]inter multa aduersa,& fideliter expectans,tandem[adeptus est repromissionẽ,id est,illud quod sibi promissum fuit. Vel re promissionẽ, quia in vna promissione multa sibi promissa sunt. Similiter ergo qui fidem &
H patientiam vsque in finem custodiunt,hæreditabunt promissiones,vt dictũ est. Post hæc causa redditur, quare deus ĩ promissione iurauerit cũ dicitur:[Homines enim per maiorem sui iurant.]Idcirco enim iurauit deus quia hominib⁹ loquebatur & homines iurant. In deo enim ita firmũ est solum promittere,sicut & iurare. Sed hominum incredulitatẽ voluit iuramento certam reddere. Ob,hoc autẽ per se iurauit, cũ maiorem nõ haberet, quia homines per maiorem sui .i. per maiorem se iurant. Iurauit enim per illud,quod inuenire maius potuit. Homines iurant,[& iuramentũ est finis omnis controuersiæ eorum, id est, altercationis & litigationis, quando vnus affirmat & alter negat,quia in iuramento finitur altercatio. & est finis,valẽs[ad confirmationem]alterius partis,id est,ad omnimodam certitudinem faciendam: quia postquã iuratum est tunc vtrique parti certũ & ratũ est. Et si homini qui mendax est, creditur per iuramentum, quanto magis Deo qui mentiri non
I potest? in quo .i.in cuius rei cõsideratione,hoc est, quia considerabat iuramento finiri omnem cõtrouersiam & fieri cõfirmationem, [interposuit,id est,inter se & homines medium, cui crederent,posuit iusiurandum deus,]vel inter promissionẽ & ipsius promissionis adimplectionẽ posuit iuramentũ. Ipse dico,[volẽs]ex propria bonitate [abundantius ostendere] per iurationem,quoniã abundanter per promissionẽ,abũdantius verò per iuramentum ostendit. volens (inquam)ostendere[immobilitatem sui consilij,id est,suæ secretæ rationabilis dispositionis, quæ paucis est nota, quia vix aliquis nouit per fidem Christi saluari homines, & cui vel quibus volens ostendere [hæredibus pollicitationis.i. illis qui hæreditario iure & firmiter habituri sunt pollicitationem,id est,promissionem frequenter factam. Illis volens ostendere firmitudinem sui consilij,adhuc abundantius per iuramentum, quàm sine iuramento ostenderat, interposuit.i.inter promissiones posuit insiurãdum, condescendens cõsuetudini hominũ, vt perfectius & certius crederent illud, quod ipse K
de eis immutabiliter ordinauit. Ideo iurauit in promissione, [vt per duas res immobiles.i. per promissionem & iuramentum, quæ mutari nõ possunt, [quibus] ipse qui deus est, cogitur vt immobile fiat consilium eius, quia impossibile est[mentiri deũ,id est,vt ipse in his duabus rebus mentiatur,cũ nec in aliqua re mentiri possit, [habeamus] in omni tribulatione[fortissimũ solatium doloris & anxietatis. Vel per duas res immobiles,id est, per hoc quod de⁹ iurauit & hoc quod per semetipsum,in quibus duabus ipse nõ potest mentiri, cũ nunquã mentiatur. Habeamus solatiũ fortissimum .i. quod nos in omni aduersitate fortes faciat volentes ad horã pati, vt in æternum regnemus. Cùm enim tribulationem patimur,si ad futurã gloriam nobis promissam respicimus, refrigeriũ mentis & angustiæ mitigationẽ in camino tribulationis habemus. Nos dico,[qui]dũ nos tribulationes insequuntur,& omni genere impugnationem appetunt,confugimus,id est,ex toto fugimus,[ad spem] futuræ quietis ac beatitudinis & gloriæ L
nobis promissę[tenendam,id est,nõ pro aduersis deserendam,sed totis animi viribus firmiter tenendam. Spem dico [propositam,id est,omnibus oblatã,vel propositam .i. ab antiquis tẽporibus in Abraam & cæteris patribus ad exemplum nobis in propatulo positam. Ad quã spem cõfugit, quisquis spe beatitudinis omnes tribulationes spernit. & vtile nobis est ad eam confugere, ipsamque tenere, [quam habemus sicut anchoram .i. retinaculum & firmamentũ [animæ]nostræ ne in mari huius seculi frangatur scopulis aduersitatum. Sicut enim anchora nauẽ retinet & firmat, ne ventorum rabie & tẽpestate maris insurgente submergatur, &ludibrium maris & fluctuum fiat, sic spes nostra cælestibus infixa, irreuocabiliter adhærẽs gloriæ quam desiderat, animam fidelem tenet, & cõsolidat contra omnes huiusmodi impugnationes velut contra maris tempestates, & confortat in suo proposito, ne deficiat velut scopulis aduersitatũ & tribulationum fracta, & retinet ne mergatur cõsentiendo iniquitati. Spem dico, [tutam,id est, nihil timentem [ac firmam,id est, in M
concussam,]ne saltem titubet. Spes enim cælestium mentem solidat, ne concuciatur fluctib⁹ timultuum terrenorum. Quod est dicere: Spes in nobis similitudinem exercet anchoræ, quæ nauẽ ne ad scopulos frangatur, retinet & tutam facit vt non timeat submergi: atque firmam, ne vel titubare possit. [& incedentem] dico hanc spem, id est, nos sperando introducentem vsq; ad interiora velaminis. i. vsque ad ipsa cælestia & arcana, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ nobis adhuc in carne viuentibus sunt velata. i. ignorãtiæ nostræ velo tecta: & tamen nostra spes penetrat vsque ad illa. Nautis arenę quibus anchora *1.Cor.2.*
figitur & hæret: sunt tectæ, nec videri possunt *Isaiæ.64.*
& tamen nautæ sunt in securitate, licet illa videre nõ possint, quibus anchoræ brachia firmiter adhærere. Sic & nos in huius seculi fluctibus positi cælestia nõ videmus: & tamẽ illis ita per spẽ coniuncti sumus, vt nullo timoris incursu mouerimoueri

A moueri possimus. Sed & hoc notandũ,quia cũ dicit, incedentẽ [vsq; ad interiora velaminis,] alludit historiæ, quæ inter duo tabernacula velum fuisse narrat: quod interioris tabernaculi secreta velabat, in quo pontifex semel in anno intrabat,& secretum internæ beatitudinis prefigurabat. [Vbi,id est,in quæ interiora & æternæ patrię secreta[introiuit]secũdũ humanitatẽ [Iesus.i.saluator noster,qui secundũ diuinitatẽ vbiq; semper est.introiuit[pro nobis.i.pro nostra salute,vt interpellaret pro nobis sicut pontifex sancta sanctorũ ingrediebatur, vt rogaret pro populo. Et introiuit[præcursor]pro nobis vt & nos post eum illuc curramus. Cursor,quia nulla culpa eum impediuit. Præcursor, & tempore & dignitate. Pro nobis, introducendis. Ipse dico, [factus à Deo pontifex,] id est, faciens nobis pontem & accessum ad patrem per hoc,quod interpellat pro nobis, offerens obedientiã suæ passionis,ac representans patri pro
B salute humani generis. Et hoc[in æternũ.]quia nõ solũ quãdiu præsens seculũ manet, aut quãdiu viuimus,sed etiam in futuro pontificis agit opus: nõ tunc pro peccatis nostris offerens quę nulla erũt, sed vt bonũ quod in nobis operatus est,indeficiens & stabile permaneat. Pontifex est,non secundũ ordinem Aaron,sed [secundũ ordinem Melchisedec,] qui solus rex & sacerdos fuit, & ante circuncisionẽ sanctus officio, vt non gentes à Iudæis,sed Iudei à gentibus sacerdotiũ acciperent. Nec vnctus oleo vt Moyses instituit,sed oleo exultationis & puritate fidei. Nec animalia immolauit, sed pane & vino sacerdotiũ Christi dedicauit. Patet ergo Christianos superiores esse Iudæis, sacrificium melius pecudibus habere, scilicet rationabile obsequium quod ducit in cælum.

CAPVT VII.

Ic enim Melchisedec rex Salem,
H *sacerdos dei summi, qui obuiauit*
Abraæ regresso à cede regum, &
C *benedixit ei, cui & decimas omniũ di-*
uisit Abraam, primum quidem qui in-
terpretatur rex iustitiæ, deinde autem
& rex Salem, quod est rex pacis, sine pa-
tre, sine matre, sine genealogia, neq; ini-
tium dierum, neque finem vitæ habens,
assimilatus autem filio dei, manet sacer-
dos in perpetuum.

Postquã illos Apostolus vt monuit ad perfectionẽ promouerentur, quatenus illius grandis & interpretabilis sermonis capaces effici possent, & ad hoc multis verbis eos solicitauit, iterum redit ad propositum, & ad illum grandem sermonẽ de pontificio Christi, vt scilicet præferre ipsum possit omnibus pontificibus veteris testamẽti, & ita paulatim accedat hoc ad ostendendum, quod carnales obseruationes cessare debeãt per trãslationẽ sacerdotij. Et prius exponit quis ordo præcesserit in Melchisedec, D
& quomodo iuxta ordinem eius Christus sit factus pontifex in æternum: vt exposito & commendato ordine Melchisedec, appareat quàm dignum sit sacerdotium Christi, quod tam magnum est, vt sacerdotiũ Melchisedec illud prẽmonstrauerit nõ sicut æquale, sed sicut vmbra. dum enim magna vmbra præcessisse ostẽditur, patet satis quod magna veritas corporis sequatur. Quasi dicat: Rectè pontificium Christi cõparo ordini Melchisedec, quia [hic Melchisedec]fuit[rex Salem.]Salem autem nõ (vt Iose- *Li 1. Anphus & plurimi nostrorum arbitrantur) creda- tiqui. cap.*
mus esse Ierusalem, sed oppidũ iuxta Scytho- *18.*
polim, quod vsque hodie appellatur Salem, & ostẽditur ibi palatium Melchisedec, ex magnitudine ruinarũ veterem ostendens magnificẽtiam, de quo & posterius in Genesi dicitur: Ve- *Gene. 33.*
nit Iacob in Socoth, & transiuit in Salem ciuitatem regionis Sichem. Nam & Abraæ reuertẽti à cæde hostium, quos persequutus est vsq; Dan, quæ nunc Paneas appellatur, non Ierusalem, sed oppidũ metropoleos Sichem in itinere E
fuit, de quo & in euangelio legimus: Erat autẽ *Ioan. 1.*
Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salem. Cuius vrbis rex fuit Melchisedec, fuit [& sacerdos,]vt regnum & sacerdotium Christi præfiguraret, qui & nos fecit esse genus regale & sacerdotale. Sacerdos fuit, non idolorum, sed dei: *1.Pe.2.*
quia licet esset gentilis,& nõ de genere Iudæorum, tamẽ erat sacerdos Dei, non Iouis aut Apollinis, sed potius[summi Dei]omnium creatoris, qui est super omnia. & Christus est sacerdos Dei patris, qui hostiam sui corporis & san- *Ioan.19.*
guinis semel obtulit in cruce, sicut & Melchisedec panem & vinum legitur obtulisse. Ille dico, [qui obuiauit,] id est, obuius processit [A- *Gene.14.*
braæ regresso à cede regum,] quando fuit maioris dignitatis habitus apud homines, id est, in ipso triumpho, cũ regrederetur non à fuga, sed à cæde, non vnius, sed multorum regum. hinc enim magna dignitas Melchisedec ostenditur quem Abraam, peregrinus in illa terra tantæ dignitatis intellexit, vt dignum iudicaret ad illũ F
qui rex & sacerdos erat accedere, & de omnib⁹ *Locus ob-*
spoliis decimas illi dare, ac prius ad illum à quo *scurus.*
benedictionem accepturus erat, quàm ad domũ suam declinaret. Cui triumphatori non solum obuiauit Melchisedec, sed & benedictionẽ dedit. [Abraam]verò accepta benedictione,[diuisit] illi [decimas omnium] quæ secum adduxerat à cæde regum. Per Lot, qui amissis bonis in captiuitatẽ ductus est, designatur anima vitiorum pondere per quinq; sensus corporis incuruata, & dominio aduersarię potestatis mancipata. Cuius vincula nititur Abraam soluere, cùm ratio captiuitatem animæ recognoscens, armat se scuto fidei & galea spei ac gladio verbi Dei: & assumpta virtutum quasi vernaculorum caterua, cuneos vitiorũ viriliter aggreditur: & tam diu pugnat, donec superatis hostibus animã liberet. Peremptis regibus, Abraam reducens Lot, gaudens redit ad propria, inueniens Melchisedec in itinere sibi obuiãtem, & sacros cibos offerentẽ ac benedicentem: quoniam extinctis vitiis, rationalis vigor animã liberatam

reducere

Universidad de Deusto
Biblioteca

G reducere festinat ad paradisi gaudia & ad domũ
cælestis patriæ: sed priusquã illuc perueniat ve-
rũ regem & sacerdotẽ Christũ reperit obuiũ &
offerentẽ sibi cibũ & potũ corporis & sanguinis sui, ac benedictionẽ cælestis gratiæ. i. incrementũ virtutũ tribuentẽ. Occurrit enim lætus victoribus vitiorũ, vt excipiat eos & sacris alimentis reficiat: & benedicit eos. i. promouet & multiplicat in virtutibus, & augmẽtat donis spiritualibus. Nec nisi victor quisquam cibos eius debet accipere, quia nullus vt ad eucharistiã accedat, debet præsumere, nisi prius reges contra quos pugnat, deuicerit. i. vitia quæ pugnauerũt
1. Cor. 11 in se, domino adiuuante, superauerit. alioquin iudiciũ sibi mãducat & bibit. Abraam autẽ decimas omniũ quæ hostibus abstulerat, dedit sacerdoti Melchisedec. Sic & vnusquisq; fidelis post victoriã suæ pugnæ gaudẽs Christo decimas offert. i. omniũ bonorũ operũ suorũ perfectionẽ & virtutũ consummationẽ diuinæ gratiæ adscribit. Si quid autẽ imperfectũ & minus
H idoneum in se viderit, hoc sibi retinet. i. sibi deputat. Denarius enim vltra quẽ nõ progreditur numerus, sed replicatur, perfectionẽ designat, sicut & nouẽ partes quas Abraam sibi retinuit, imperfectionẽ demonstrãt. Quicquid enim primum & optimũ est ac perfectũ, designatur per denarium, in quo prius cõsummatur numerus. Et omne quod præcipuũ est in nobis atq; perfectum, deo attribuendũ est: quicquid verò imperfectum, nobis est adscribẽdum. Primũ quidem, &c. Notat Apostolus ipsa verba, vt ostẽdat omnia ista in Christo esse eo ordine, quo præcesserẽ in Melchisedec. [Qui primũ quidẽ interpretatur rex iustitiæ,] sed [deinde] etiam [rex Salem, quod est rex pacis. Quod Christo
Colos. 1. bene cõgruit, qui pacificat quæ in cælis & quæ in terra sunt, qui suos per iustitiam regit inter procellas secũli, ac in eorũ iustis cõuersationibus regnat, & post in æterna pace non desistit eos regere & in ipsis regnare. Primũ enim Melchisedec nobis est, deinde rex Salẽ: quia prius
I regit nos in iustitia, post reget in pace. Primò regnũ iustitiæ nunc in nobis assequitur, & deinde post hanc vitã regnũ pacis in nobis æternaliter quietum possidebit. Melchisedec dico, [sine patre, sine matre.] Non quod absque patre & matre fuerit, cũ Christus quoq; secundũ vtranque naturã & patrẽ habuerit & matrẽ, sed quod subito introducatur in Genesi occurrisse Abraæ
Gene. 14 reuertenti à cæde hostiũ, & nec antè nec postea nomẽ eius feratur adscriptum. Vnde & [sine genealogia] dicitur esse, cũ fortassis vxorẽ & filios habuerit, & nec initium, nec finem habuisse, cũ sine dubio & initium per natiuitatẽ habuerit, & per obitũ finem. His enim omnibus carere dicitur, quia nihil horum in eo scriptura loquitur. Vel genealogia est præcedentiũ patrũ narratio, qua iste caret, quia ex quibus patribus discẽdat, nõ inuenitur: quoniã spiritus sanctus altiori cõsilio voluit hoc de eo reticere, vt figurã domini per omnia gereret. Christus enim sine patre secundũ carnẽ est, quia sine virili admixtione natus est ex virgine: & sine matre est secũdũ diuinitatem, quoniã illa ineffabilis genitura manet in æternitate. & est sine genealogia. i. sine generatione filiorũ: quia filios carnis non habuit, sed sine sobole, sine aliqua successione carnali permanet. Siue quia patres aliquos in diuinitate nõ habuit præcedentes, [neq; initiũ dierũ, neq; finem vitæ habẽs,] sed cœternus patri
K existẽs secũdũ diuinitatẽ. Hîc quoq; notãdum est, quia dũ Melchisedec sine patre & sine matre dicitur esse, sacerdotes noui testamenti non Nota
pro parẽtũ nobilitate, sed pro vitæ suæ merito sunt eligẽdi: nec attẽdendũ quos parẽtes habuerint, sed cui⁹ meriti sint. Sed & sine genealogia est Melchisedec, quia noui testamẽti sacerdotes & ministri altaris vxores habere non possunt. Quas si habere voluerit, pfiteatur se esse sacer- Nota.
dotes Iudaicę institutionis, nõ Christianę. Nec initiũ dierũ, nec finẽ vitæ habet Melchisedec: quia sacerdotiũ ei⁹. i. sacerdotiũ Christi & ecclesiæ est æternũ, & ĩ pręteritũ, & in futurũ. Sacerdotiũ autẽ Aarõ. i. populi Iudęorũ & principiũ Ephes.
habuit, & finẽ. Sed sacerdotiũ Christi principio caret & fine, quia electi sum⁹ in ipso ante mũdi L
cõstitutionẽ, & sine fine pro nobis interpellat. Talis & tãtus est Melchisedec, sed in omnibus his quę dicta sunt, [assimilat⁹ est filio dei:] quoniam in omnibus gessit vmbram veritatis, quæ in Christo lucet, & [manet sacerdos in perpetuũ,] nõ quod adhuc viuẽs sacerdotio fũgatur, sed quoniã scriptura finẽ sacerdotij eius nõ narrat. Nã de aliis sacerdotibus legitur quãdo mor- Num. 20.
tui sunt, & quod alij loco eorũ successere, sicut de Aarõ iuenitur qualiter obierit, & quis ei⁹ tifex successerit. Sed de Melchisedec nõ legitur quod aliquãdo mortuus sit vel sacerdotiũ perdiderit. Moyses enim sicut mortẽ ei⁹ tacuit, ita eũ aliquãdo fuisse vel amisisse sacerdotiũ suum minimè retulit. Manet ergo sacerdos in ppetuũ quia sacerdotio ei⁹ nullũ aliud sacerdotiũ succedit, vt Leuitico: sed eius institutio quãdiu mãsteterit, pmanebit. Nã ipse panẽ & vinũ obtulit deo pro Abraam, & quotidie panẽ & vinũ deo sacerdotes offerũt pro salute fideliũ: atq; panis ipse & vinũ fiunt corpus & sanguis Christi, ac M
permanent in æternũ, ita vt vitã æternã dignẽ accipientibus conferãt. Propter ista rectẽ dicitur Melchisedec manere sacerdos in perpetuũ, quia nullus alius ritus instituetur, per quẽ eius oblatio mutetur, & quia Christũ designat perpetualiter interpellantem pro nobis.

Intuemini autem quantus sit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraã patriarcha. Et quidem de filiis Leui sacerdotium accipientes, mandatũ habent decimas sumere à populo secundum legẽ id est, à fratribus suis, quanquam & ipsi exierint de lumbis Abraæ. Cuius autẽ generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraam: & hunc qui habebat repromissiones, benedixit: Sine vlla autem contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur. Num. 18. Gene. 14

Immoratur

A Immoratur Apostolus in cõmendatione dignitatis Melchisedec, præferens eum Abraæ,
Iaco 8. quem Iudæi extollunt & de quo gloriãtur, quẽ Christo præponere volunt, dicentes: Nunquid tu maior es patre nostro Abraam? Quasi dicat: Ex supradictis vidistis qualis fuerit Melchisedech. Sed nunc [intuemini, id est, interius considerate quãtus sit hic. Intuemini, id est, interiori visu cum magna diligentia, vtpote magnũ quid inspicite, [quantus, id est, quantæ dignitatis & sanctitatis ac perfectionis [sit hic] intelligẽdus, [cui] non solum multas alias veneraciones, sed [& decimas dedit Abraam] qui est [patriarcha, id est, princeps patrum, cuius sanctitatẽ patres imitati sunt. Et non de vilioribus, sed [de præcipuis] ac melioribus dedit ei decimas, velut de equis, vestibus, loricis & aliis, quæ præcipua videri poterant inter cætera. Vnde maximus apparet & inestimabilis magnitudinis esse, cui pater aliorum patrũ decimas dedit, in quo se longe inferiorem illo esse reputauit, & illum melio
B rem, cui meliora & præcipua offerebat. Melchisedec (vt dixi) decimas ab Abraam accepit, in quo præfertur Abraæ, & ita cunctis filiis Leui, id est, sacerdotibus veteris legis. Et quidem taliter apparet quantum ipse præmineat cunctis illis sacerdotibus, quia non omnes filij Leui, sed [quidam de filiis] eius [accipientes sacerdotiũ] per electionem & cõsecrationem aliorum, [habent mandatum sumere decimas,] non enim aliter auderent. Mandatum istud habent [secundũ legem, id est, secundum legis institutionem, sine cuius authoritate nunquàm præsumerent. Vnde secundum legem, id est, non aliter quàm præcipit lex. (. vt nec plus, nec minus, nec alio modo accipiẽt, quàm in lege decretum est. Accipiant [à populo] Hebræorũ, id est, à fratribus suis: hoc est, ab hominibus eiusdem dignitatis, quos nullo modo poterant dignitate superare, nisi quia erant sacerdotes cõstituti in lege. Tãta est enim excellentia sacerdotij, vt etiam similes genere, multo amplius digniores sint fratribus
C suis. Decimas inquàm sumebant à populo, non tamen minori, vt erant proselyti, sed à fratribus suis secundũ carnem non inferioribus: [quàmq; & ipsi] fratres qui eas dabant, [exierint de lumbis Abraæ. i. descẽderint de propagine Abraæ: hoc est, quàmuis & sacerdotes & populus eiusdem dignitatis essent in origine generis, tamen præceptione legis & authoritate populus cogebatur vt eis decimas persolueret, sed Melchisedec à nullo homine accepit officium sacerdotale vel consecrationem, neque præceptũ habuit vt decimas sumeret, vel ab aliquibus exigeret. & cum filij Leui non à minoribus, sed à cõpatribus, vtpote à fratribus decimas accipiant, iste ab Abraam accepit, nõ vt à compari vel fratre, sed vt à minori, quia non fuit ex illa progenie. Non enim Abraam incircũciso alienigenæ decimas dedisset, nisi excellentiorem esse sciret, in quo & Leuitici sacerdotes decimas ei persoluerunt. Filij Leui sumebãt à fratrib⁹, sed ille [cuius generatio .i. posteritas filiorum, quia nulla est, vel etiam si esset, [nõ annumeratur in eis, id est, in filiis Leui, nec aliquam cõsanguinitatem habere cum eis refertur, [decimas sumpsit ab Abraam.] Quẽ sic per omnia superauit, vt nulla vis esse facta possit intelligi, quãdo illi Abraã decimas ex omnib⁹ persoluit, sicut populus Iudæorum quadam vi & necessitate compellebatur dare suis decimas sacerdotibus. Horũ sensus ita breuiter panditur: Tali modo patet Melchisedec digniorem & maiorẽ esse filiis Leui, quia ipse ab Abraam maiore omnibus illis decimas sumpsit vt à minori, Leuiticus autem ordo non à minori se, sed à fratribus accepit. Nam si Leuitici sacerdotes etiã paribus genere, id est, fratribus suis præstantiores erant sacerdotij consecratione & legis institutione, quoniã decimas ab eis accipiebant, tunc Melchisedec dignius præfertur Abraæ, à quo decimas accepit quasi sacerdos à laico, & filius Leui quos in eius lumbis decimauit. Nõ enim Melchisedec & Abraã eiusdem generis esse leguntur, vt vel in genere pares esse possint. Et si Melchisedec qui fuit figuram & vmbra, præfertur Abraæ & omnibus Leuiticis sacerdotibus, quanto magis Christus qui est veritas & corpus? Dixit quia decimas sumpsit ab Abraam, [&] etiam benedixit eum, D E
per quod magna eius excellẽtia declaratur, qui tam magnum patriarcham, [qui habebat,] hoc est, qui tam firmiter credebat ac si iam haberet [repromissiones, id est, iteratas ad se diuinitus promissiones, [benedixit, id est, sacrauit, hoc est, illum benedixit, cui deus benedictionẽ repromiserat. Cuius benedictione Abraam factus est sacratior, & non benedixit eum, sed decimas et dedit, vt minor maiori. Abraam ab eo percepit benedictionem. sed [sine vlla contradictione] verum est, quia illud [quod minus est, benedicitur] à maiore vel [à meliore.] Nemo enim cõtradicere potest huic rationi, sed omnes hoc constare nouere, quia omne quod benedicitur, minus est benedicente. Omnis enim qui benedictionem ab aliquo suscipit, in ipsa susceptione probatur esse minor. Sed Abraam (vt sæpe dictum est) benedictionem suscepit à Melchisedec in tempore maioris suæ dignitatis, dum cum triumpho rediret è prælio. Ergo minor esse non potest negari: & si tipus Christi, id est, F
Melchisedec maior est promissiones habente, quàm est ipse Christus.

Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt, ibi autẽ cõtestatur quia viuit. & vt ita dictum sit, per Abraam & Leui qui decimas accepit, decimatus est. adhuc enim in lumbis patris erat, quando obuiauit ei Melchisedec.

Et adhuc alia ratione intuemini dignitatem Melchisedec, quia [hic quidem, id est, in hoc loco scripturæ, vbi agitur de Leuiticis sacerdotibus, [accipiunt decimas homines morientes, id est, ad mortẽ quotidie per multas miserias vergentes: hoc est, de illis loquitur scriptura sicut de hominibus, quorũ alij moriuntur & alij succedunt. sed [ibi, id est, vbi sermo est de Melchisedec, [contestatur] scriptura [quia] ipse [viuit,] dum de vita eius loquitur, & de morte nihil dicit. Per quod dignior omnibus aliis sacerdoti-

bus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G bus sufficienter ostēditur. Contestatur enim.i. simul tota illa scriptura quæ de eo est, testatur, quia viuit. Et cū filij Leui sint morientes,& iste viuens,apparet quis sit præferēdus. Et alio adhuc modo patet eum esse maiorem filiis Leui, quoniā Leui qui decimas accepit, ipsi Melchisedec decimas persoluit,& hoc est. Quia[& Leui.i.illa tribus Leuitica, vnde sacerdotes Deus elegit,& ille quoq; electus ordo,[qui decimas] ab omnibus aliis[accepit, decimatus est]à Melchisedec.i.decimas ei persoluit,& hoc [per Abraam.] non enim proprie in sua persona Leui decimas dedit circuncisus sacerdos incircuncisō. Sed vt ita dictū sit cōstans,nō per se decimatus est, sed per mediū.i.per Abraam patrē suū. [Adhuc enim erat in lūbis patris]ipse Leui pater sacerdotalis prosapiæ.i.nondum exierat inde secūdū genituram,quādo Melchisedec obuiauit Abraæ. Et ideo totus ordo Leuiticus ipsi Melchisedec astrictus est in eodē debito & eadē subiectione in qua Abraam pater eius. Adhuc enim vnū quid erat Leui cū illo, quoniam pōst genitus est ab ipso. Et ideo necesse est vt eidem H subiiciatur,cui subiectus est pater eius antequā illū genuisset. Vnde patet sacerdotiū Iudæorū esse subiectū sacerdotio Christianorū. Decimatus est enim Leui per Abraam à Melchisedec, quoniā adhuc in lūbis patris erat decimas dantis. Nā sicut Adā peccāte,qui i lūbis eius erāt, peccauere: sic Abraā decimas dāte,qui in lūbis eius erāt,decimati sunt. Sed hoc nō sequitur in Christo, quānis esset in lūbis Adæ & Abraæ, quia nō secundum cōcupiscentiam carnis inde processit. Nō enim& ille ibi decimat⁹ est,cuius caro inde nō feruorē vulneris, sed materiā medicaminis traxit. Nā cū ipsa decimatio ad præfigurandā medicinā pertinuerit,illud in Abraę carne decimabatur qđ curabatur, nō illud vnde curabatur. Et ita Christ⁹ nō est inferior Melchisedec,quia nō est decimatus ab eo, sicut Leuiticus ordo,qui ei per Abraam decimas soluit. Eadē nanq; caro non Abraæ tantum,sed ipsius primi hominis,simul habebat & vulnus preuaricationis & medicamentum vulneris. Vulnus
Roma. 7. I præuaricationis in lege membrorū repugnante legi mentis, quæ per omnem inde propagatam carnē seminali ratione quasi transcribitur: medicamētum autem vulneris in eo, quod inde sine opere cōcupiscentiæ in sola materia corporali per diuinam conceptionis formationisque rationem de virgine sumptum est,propter mortis sine iniquitate consortium,& resurrectionis sine falsitate exemplum.

Si ergo consummatio per sacerdotiū Leuiticum erat, populus enim sub ipso legem accepit, quid adhuc necessariū fuit secundum ordinē Melchisedec aliū surgere sacerdotem, & nō secundū ordinem Aaron dici? Translato enim sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat.

Prætulit hactenus sacerdotium Christi,quod est secundum ordinem Melchisedec, Leuitico & nunc addit qp sacerdotium Christi Leuiticū K destruat,quo destructo,necesse sit & legem destrui secundū carnales obseruātias. Ac si dicat: Quoniam superius dictum est Christum esse sacerdotē secundum ordinē Melchisedec, & omnes legem habentes nouere hoc esse futurū,ergo quid necessitatis extitit, vt nō iuxta Aaron, sed iuxta Melchisedec surgeret iste nou⁹ sacerdos, sub quo perfecta daretur iustitia? [Si consummatio,id est,perfectio iustitiæ [erat,]id est, dabaturvel fiebat,[per sacerdotium Leuiticū,] cur alio ordine nouus adhuc sacerdos prophetatus est surrecturus? Nam si Leuiticum sacerdotium(vt Iudæi putabant)cōsummabat, frustrà surgeret alius secundum Melchisedec. Sed surgit alius,& nō frustrà,cum diuino sit prænūciatus oraculo. Ergo illud nō cōsummabat. Sed cur consummare videretur, interponitur causa [populus enim sub ipso legem accepit.] Nam quia sub illo sacerdotio data fuit lex,in cui⁹ obseruantia consummatio putabatur esse, ideo putabatur consummatio per sacerdotium, quoniā lex & data est sub illo, & administrabatur per L ipsum,sed non erat per ipsum cōsummatio. Nā si hoc esset,nūquam alius sacerdos quæreretur, qui alio ordine consummationem daret. & hoc est: Si consummatio iustitiæ sicut Iudæi putabant, erat per sacerdotium Leuiticum, [ergo] postquam illud vetus daret consummationem, [quid adhuc necessariū fuit,]id est,quid causæ, quid vtilitatis extitit dici à deo per Dauid[surgere alium sacerdotem,]dum caneret, Tu es sacerdos in æternum [secundum ordinem Melchisedec, & non] diceret [secundum ordinem Aaron?] Hic est enim verus sacerdos, quia & à peccato liberat,& omnem iustitiæ consummationem præstat,quod illi facere nullatenus valebāt. Ideo necesse fuit,vt post illos adhuc alius surgeret,& secūdum ritum & secundum tribū & secundum mores. Populus sub sacerdotio legē accepit & tenuit, & illud vetus nouo sacerdotio veniente mutatur. Vnde & legem similiter oportet mutari. Nam[translato sacerdotio] in nouum sacerdotiū,[necesse est,vt legis trāslatio fiat]in nouam obseruationem. Quia enim M simul vtraque & ab eodem & sub eadem sponsione data sunt,necesse est vt quod de vno dicitur,de altero intelligatur. Neque enim lex sine sacerdotibus qui eam faciāt,potest manere: sed destructo sacerdotio,destruitur & lex,quæ non nisi sub eo stare valet. Sed destructum siue trāslatum est sacerdotium.

In quo enim hæc dicuntur,de alia tribu est, de qua nullus altario præsto fuit. Manifestum est enim,quòd ex Iuda ortus sit dominus noster, in qua tribu nihil de sacerdotibus Moyses loquutus est. Et amplius adhuc manifestum est,si secundum similitudinem Melchisedec exurrexerit alius sacerdos,qui non secundum legem mādati carnalis factus est, sed secundum

A *cundam virtutem vitæ insolubilis. Cōtestatur enim, quoniam tu es sacerdos in æternum secūdum ordinē Melchisedec.*

Ostendit translatū esse sacerdotiū, vt sic sequatur & legis translationē esse factā. Verè sacerdotiū est translatum,quoniā & in aliā tribū, & in aliū ritū. Nam ille[in quo.i.in cuius cōsiderationē[hæc dicuntur,]scilicet dominus Iesus propter quē cōmēdandū has disputationes facimus,nō ex tribu Leui, sed [de alia tribu est, de qua nullus præsto fuit]vnquā[altario,id est, nec minor, nec maior quisquā ex illa tribu secūdū legē ad altariū accesit, vt ministraret sacerdotali iure. Verè nouus iste sacerdos,qui æternum habet sacerdotiū, de alia tribu est, nam de Iuda. Et oportebat vt euacuatur⁹ sacrificia,quę secundū ordinem Aaron in sacerdotio Leuitico fiebant,de alia tribu esset,nō de Leuitica, ne B ad ipsum sacerdotium quod tēporaliter vmbra erat futuri, pertinere videretur mundatio peccatorū,quam ipse oblatione sui veri sacrificij fecit. De alia tribu est. Nā [manifestum est quod idē dominus noster ortus sit ex Iuda,id est, ex tribu Iuda,vt eadē sit sacerdotalis & regalis, vt fuit Melchisedec rex & sacerdos. [In qua tribu Moyses nihil de sacerdotib⁹ est loquutus .i. nō dixit vt aliquis de ea sacerdos esset, vel aliquid sacerdotale haberet. Quia ergo dominus Iesus qui de alia tribu est,sacerdotium accepit, patet quia translatū est sacerdotiū, nec in tribu Leui amplius manere potest: & ita carnales obseruātiæ sub illo datę, statū vlterius habere nequeūt post hoc. Dedi,inquit, superius rationē satis manifestā & cōuenientē,& adhuc prēter istā dico aliā,ex qua amplius erit manifestum & euidens omnibus,quia translatū est sacerdotiū. Manifestū enim est per tribum esse translatū, [& amplius adhuc manifestū est]per ritū,quia hęc est manifestior & firmior probatio, amplius.i.largius & euidentius manifestū est,sacerdotiū esse C translatū,si alio ritu obseruatur,videlicet [si secūdū similitudinē Melchisedec exurrexit alius sacerdos.i.si dominus Iesus extra oēs alios surrexit, vt oblatione sua mundaret populū suum ab omnibus peccatis, quod nullus alius facere potuit: & quēadmodū Melchisedec Abraæ panē & vinū sacratum dedit, ita & hic discipulis suis in eisdē speciebus corpus & sanguine suū dedit. [Qui nō est factus]sacerdos[secundū legē mādati carnalis.i.secundū quod lex carnaliter mādat: quia nō est vnctus in sacerdotē oleo materiali, nec carnalia pro eius ordinatiōe sunt oblata sacrificia,[sed secundū virtutē vitæ insolubilis,id est, æternæ, quæ nec solui, nec corrūpi vel destrui potest,quæ per spiritum sanctum datur, quo Christus inuisibiliter est vnctus in sacerdotē. Et vere secūdum virtutē vitæ insolubilis est vnctus sacerdos, quia in æternū manet. Nam[cōtestatur,id est, simul propheta vel deus pater mecum testatur,[quoniā tu es sacerdos in æternum secundū ordinē Melchisedec.

Reprobatio quidem fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius &

inutilitatē. nihil enim ad perfectum adduxit lex. introductio verò melioris spei, D *per quā proximamus ad deum & quātum est, non sine iureiurando.*

Dederat rationes cur sacerdotiū sit translatum,& nunc similiter (vt cōsequens erat)profert causam & rationē translationis legis,dicēs, [Reprobatio quidē fit præcedentis mandati.i. priscæ legis[propter infirmitatē.i.debilitatem & imbecillitatem [eius.] Ostendendum enim erat, cur vetus mandatum quod carnales ceremonias obseruari præcepit,reprobaretur, cùm deus illud dedisset, & nouum substitueretur: Ideo scilicet fit reprobatio.i. repudiatio præcedentis mandati, quia infirmum erat & inualidum. Nam vt sit locus gratiæ sequēti,reprobratur mandatum præcedens. Quod ideo præcedens dicitur,quia aliud erat sequuturum. Vetus enim præcesit nouū, sicut vmbra corpus. Sed sicut veniēte corpore,vmbra præterit & in ni- E hilū vertitur, ita vetus mādatū veniente nouo. Nā infirmum erat illud mādatū carnalium obseruātiarū.i.nō sufficiens per seipsum iustificationē dare. hoc enim quod per se solum quod vult adimplere nō potest,infirmum iudicatur. Et talis erat lex, quæ sine auxilio gratiæ neminē iustificare potuit. Et erat inutilis.i. verā vtilitatē cōferre nō valens, quia regnū cælorū suis cultoribus dare non potuit,& nunc est inutilis omnino,i.nihil prorsus vtilitatis cōferens,imò perniciosa,si post aduētū Christi seruetur. Vere propter infirmitatē reprobatur,quia[nihil.i. nullum hominē[adduxit lex ad perfectum.i.ad perfectionē. Nā etsi aliqui perfecti sub ea fuere, nō tamē ex ea perfectionem habuere, sed ex gratia. Lex enim etsi aliquid fecit,nō tamē plenē iustificauit. Nā neq; regnum peccati ex toto potuit enertere,nec perfectā innocentiā aut perfectā iustitiā dare,nec vitā æternā adquirere,sed tātum bona tēporalia promittere. Nā timorē mortis incussit, nō amorē iustitiæ dedit: H nec in intimo cordis regnauit, licet in operib⁹ foris custodita sit. Et ideo iure reprobata est. Illa quidē reprobata est, sed loco ei⁹ fit [introductio melioris spei.i.cor nostrū penetrat & in illud introducitur, vt in eo regnet gratia nouæ legis,quæ nobis spem vitæ æternæ tribuit,quā lex antiqua dare nō potuit, Illa enim ,promittebat tēporalia,hęc pollicetur æterna) Et hęc virtutū cōsummationē largitur,quæ facit hominē sperare nō solpitatē, quæ citò transeat: nō copiā tēporaliū diuitiarū, nō multitudinē filiorū, sed potius vitā æternā, salutē indeficientē, deū omnia in omnibus existentem. [per quā]spem [proximamus ad deū,] quia dū terrena despicimus & cælestia appetimus,mente deo propinquamus,& eius imaginē in nobis reformamus, atq; illi inhærere cupimus,vt vnus cum eo spiritus efficiamur. Introductio fit melioris spei, [& quātū est.i.quàm magnū & quàm mirabile est,quod[nō sine iureiurādo]fit,sed cū iureiurādo. Dū enim deus iurat Christū esse sacerdotē in æternū, qui sine fine pro nobis interpelet, cum iureiurādo spem nobis dat meliorem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *Alij quidem sine iureiurando sacerdotes facti sunt, hic autē cū iureiurando per eum qui dixit ad illum, Iurauit dominus & nō pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum. Intantum melioris testamenti sponsor factus est Iesus.*

Magnum est quòd talem spem nobis deus in sacerdotio Christi cum iuramento dedit. Nam [alij quidem, id est, Leuitici sacerdotes lōge ab eo distabant, facti sunt sine iureiurādo, quasi quādoque mutādi. sed [hic, id est, qui nunquam mutandus erat, factus est [cum iureiurando per eū qui] omnia potest, id est, per deum patrem, qui iurando [dixit ad illum, Tu es sacerdos in æternum.] hæc est sententia. Sed vt magis ostendat deū iurasse, interponit ipsa verba prophetę hoc asserentis, [Iurauit dominus. i. inconcussa veritate firmauit, [& nō pœnitebit eū. i. hoc sacerdotium nulla ratione mutabit. Neq; enim sicut
H hominē pœnitet deum. Sed Dei dicitur pœnitentia, quæuis ab illo institutæ rei cuiusq; mutatio, quæ credebatur esse mansura. Proinde cū dicit, nō pœnitebit eum, tu es sa. &c. satis ostēdit eū pœnituisse de institutione prioris sacerdotij, hoc est, mutare voluisse sacerdotiū quod constituerat secundum ordinē Aaron. Vnde satis apparet quātū iste sacerdos omnibus illis sacerdotibus sit dignior. De isto iurauit dominus quod in ęternum maneat. [intantum factus est] ipse [Iesus sponsor melioris testamenti]. i. promissor melioris hæreditatis quàm illi. Illi enim per vetus testamentū, spondebant terrenam & tēporalem hæreditatē, hic autē per nouū spondet cælestem & æternam. Testamentum quippè vocabatur chirographum hæreditatis, quod ille qui moriebatur, relinquebat ei quem post se constituebat hæredem. Et Iesus dominus moriens nouum testamentū nobis reliquit, in quo nos regni cælestis hæredes fore spopondit, & ipse sacerdos ac mediator eiusdē testamēti esse
I voluit. Vetus autem testamētum morte brutorum animalium est dedicatum, & ideo vetustis hominibus terrenā spopondit hæreditatē. Lōge itaq; melior illis priorib⁹ est sacerdos Iesus, melius testamentum eius, melior promissio.

Et alij quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere. Hic autem eò quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. Vnde & saluare in perpetuū potest, accedens per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis.

In eo quod alij sine iuramēto, hic autem cum iuramento factus est sacerdos, apparet (vt dictū est) eius excellentia: & in hoc etiam, quod alij sunt plures, quia morientes: hic autē vnus, quia semper viuens. Nam [alij quidem, id est, Leuitici longe ab eo dissimiles [facti sunt sacerdotes] non vnus, sed [plures] per multas successiones, K
dum alij morerentur & alij succederent, [idcirco quod à morte prohiberentur, id est, eò quòd mors prohiberet eos in hac vita [permanere.] Idcirco enim plures constituti sunt, alij post alios, quoniā necessitate mortis interueniente, phibiti sunt in sua dignitate permanere, id est, ex toto manere. Mansit quidē ad tempus vnusquisque illorum, sed nullus permansit. [hic autem] de quo loquimur, permanet: hic quem mā
guificare intendimus, [habet sempiternum,] id est, semper ęternū [sacerdotium, id est, officium dandi sacra populo, & interpellādi pro eo. Nō enim quisquā iam ei succedit in sacerdotio, nec finem habet eius sacerdotium, [eo quòd] ipse Rom. 6.
[maneat in æternum.] Nam resurgens à mortuis, iam non moritur, mors illi vltrà nō dominabitur. [Vnde] quia manet, & habet mānens sacerdotium, [potest & saluare in perpetuum.] Ostendit Apostolus quia sacerdotium eius destruit vetus sacerdotium & veterē legē, & nunc commendat actum ipsius. Vnde, inquit. i. quia sempiternum habet sacerdotium, quod non ha L
bet omnis turba sacerdotum, non solum potest pro nobis intercedere, sed etiam saluare. i. salutem illis quorum est pontifex, dare, non ad tempus, sed in perpetuū. Hic euidenter apparet insipientia eorū, qui putabant Christum sine cæremonialibus obseruatiis ad salutē nō posse sufficere. Potest in æternū saluare, quia & hoc indicat nomen eius, quod est Iesus. i. saluator. Ipse dicō, [accedens ad deū] nō per aliquod medium, nō per angelū, non per aliam creaturam se dignio-
rem, sed [per semetipsum ad secretorum participationē accessit, vt voluntatē patris cognosceret, & eū peccatorib⁹ placidū ac propitiū faceret. Ad similitudinē alicuius sapientis & potētis dictū est, [qui ad regē vel aliam magnā personā, nō per aliū admittitur, sed per semetipsum intrat, & quicquid ipse vult operatur. Meritò enim per seipsum accessit, per quem & omnes alij accedūt, sicut ipse loquitur, Nemo venit ad Ioan. 14.
patrem nisi per me. Vel non per alienas hostias accessit ad deum nobis placandum, sed per semetipsum, offerens se in ara crucis. Ipse dico, M
post resurrectionē [semper viuēs ad interpellā-
dū pro nobis,] quia ad hoc ei data est vita perēnis, vt semper deum patrē interpellet vt bonus mediator pro vita & gloria nostra. licet enim propter gloriā suā viuat & propter obedientiæ suæ remunerationē, tamē ad hoc etiam viuit, vt semper seipsum offerat. i. patri ostendat ad nostram gloriam & exaltationē. Ex ea enim natura qua pontifex est. i. humana, quam cælis intulit, interpellat ipse & intercedit p nobis. Quia ergo per semetipsum accedit ad deum, & semper viuit ad interpellandum pro nobis, viuūq; semper habet sacerdotium, patet quod saluare nos in perpetuum potest. Alij verò sacerdotes nec semper viuunt, nec saluare possunt.

Talis enim decebat vt nobis esset pōtifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus & excelsior cælis factus.

Dixi

A Dixi quia per semetipsum accedit ad deū, & semper viuit ad interpellandū. Nam hoc decebat. i. cōgruū erat, [vt nobis] filius [esset talis pō tifex.] Serui verò alios habuere. Noster debuit esse sanctus. i. omni perfectione virtutum, in se ipso cōsummatus, & [innocēs,] quantū ad proximum, nemini vnquam faciens quod noceret: & [impollutus. i. cuius sanctitas & mūditia per alicuius peccati consensum & delectationē nūquam esset polluta: & [segregatus à peccatoribus. i. seorsum factus à grege peccatorū, vt nullo peccati neuo teneretur in grege eorū, vt pote sine carnali cōcupiscentia per spiritū sanctū conceptus & natus. Vel sanctus interius, innoB cens manibus, impollutus corpore, segregatus à peccatoribus, id est, ab omni peccato immunis, & à grege cæterorū sacerdotū separat⁹, inter quos nullus sine peccato. [& fact⁹ excelsior cælis,] vt ibi ministret in superno altari. Vel segregatus à peccatoribus, vt iam cōuersatio eius nō sit inter mortales, qui quādiu sint in hac vita, peccato carere nō possunt: & excelsior cælis factus. i. super omnes cęlestes creaturas eleuat⁹, ita vt eius magnitudo vel sublimitas magnitudinem primorū sic transcendat angelorū, vt inter ipsum & angelos nulla possit fieri cōparatio secundum magnitudinem & excellentiam.

Qui non habet necessitatē quotidie, quemadmodū sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi. hoc enim fecit semel seipsum offerendo. Lex enim homines constituit sacerdotes, infirmitatem habentes: sermo autem iurisiurandi, qui post legem est, filium in æternum perfectum.

Adhuc ostendit eum dignioremē Leuiticis sacerdotibus & potentē saluare. [Qui] eū talis sit, qualē describit, [nō habet necessitatē quotidie offerre hostias prius pro suis delictis, quēadmodum sacerdotes] illi habebāt, quia quotidie delinquebant, & quotidiana mundatione indigebant. Dicit eum non habere necessitatē offerre quotidie non ꝙ aliquando hunc habere huiusmodi necessitatē velit intelligi, sed vt ab eo remoueat, quod illis conueniebat. Nō indiget, vt illi per singulos dies offerre prius pro suis delictis, ac [deinde pro] delictis [populi.] Nō indiget quotidie offerre, quia [hoc semel,] nō tamē pro suis, sed pro populi delictis [fecit.] Nec fecit hoc, [offerendo taurum] vel hircum, sed [seipsum:] quia non inueniebatur alia hostia, quæ digne posset offerri pro expiatione populi: nec alius sacerdos, qui dign⁹ esset illā offerre. Quis enim tam iustus & sanctus sacerdos, quàm vnicus dei filius, qui non opus haberet per sacrificium sua purgare peccata, nec originalia, nec actualia? Et quid tam congruenter pro hominibus offertur, quàm humana caro? Et quid tam aptū immolationi, quàm caro mortalis? & quid tam mundum pro mundanis vitiis mortalium, quàm sine vlla contagione carnalis concupiscentiæ caro nata in vtero & ex vtero virginali? & quid tam gratè offerri ac susci pi posset, quā D
caro sacrificij nostri corpus effectum sacerdotis nostri? Vt quoniam quatuor considerantur in omni sacrificio, quid offeratur, cui offeratur, à quo offeratur, pro quibus offeratur idē ipse vn⁹ verusque mediator per sacrificium pacis recōcilians nos deo, vnum cum illo maneret cui offerebat, vnum in se faceret pro quibus offerebat, vnus ipse esset qui offerebat & quod offerebat. Semel hoc obtulit, quia nō fuit opus repetitione. Suffecit enim omnibus, & ideo non est necesse iterari. Nam adeò magnum est hoc sacrificium, vt quāuis vnum sit & semel oblatum sufficiat ad æternitatē. Dixi quia sacerdotes indigebant quotidie offerre non solum pro populi delictis, sed & pro suis: & hoc ideo fuit, quia [lex homines constituit sacerdotes,] non immortales iam, sed adhuc [habentes infirmitatē, id est, fragiles ad peccādū, & ex ipsa corruptione naturæ mortalis procliues, vt pote homines puros, & conditionem humanæ fragilitatis vi- E
tare non valentes. Ideoq; (sicut dictum est) ne- Num. 25.
cessariū fuit illis ita offerre pro suis delictis, si- 4. Re. 11.
cut pro populi. Hoc remedio idiguit Phinees, &c. 12.
hoc Ioiada, hoc Zacharias, hoc ipse Aaron, & 2. Par. 14
quicunq; alij in illo sacerdotio laudabiliter iu- Exod. 28
stēque vixere. Solus noster sacerdos ab hac necessitate liber fuit. Lex quidem constituit tales, sed [sermo iurisiurādi qui post legem est dictus à propheta Dauid. i. promissio patris facta cum iureiurando, constituit sacerdotem nō hominē infirmum & procliuem ad peccandum, sed [filium] sibi comparem, & in omni sanctitate [perfectum,] ita vt perfectio illa nunquam defectū vel finem habeat, sed] in æternum] maneat. Perfectus quippe erat, quem nec fragilitas peccare faciebat. Et in æternum perfectus manet, quia eius perfectio nunquam potest minui. vel in æternum sacerdos est constitutus, non ad tēpus, vt alij sacerdotes. Sermo iurisiurādi est post legem, ne si fuisset in lege, dicerent Iudæi illud iuramentum esse completum in lege per suum sacerdotium. Post legem ergo est, vt per hoc lex insufficiens esse demonstretur. Si enim sufficiF
ens esset, nō post eam aliud per quod impleretur, fuisset pronunciatum. Per hoc etiam ostenditur, hunc esse sacerdotem alio ritu & sacerdotio, quàm secundum legem. Ex quibus omnibus apparet, hunc per se posse ad deum accedere & perpetualiter saluare, atque carnales obseruantias legis superfluere.

CAPVT VIII.

Capitulum autem super ea quæ
C *dicuntur: Talem habemus pontificem, qui concedet in dextera sedis magnitudinis in cælis, sanctorum minister & tabernaculi veri quod fixit deus, & non homo.*

Ab eo loco quò dixit, vnde & saluare in perpetuum potest, ostendit multis rationibus, quòd potens sit saluare. Nunc quoque quadam breui

& ca-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G & capitulari ratione vult illud idem compro-
bare, & quoddam certius apponere. Quasi di-
cat: De eo multa dixi, sed nunc de his facio ca-
pitulum, id est, quandam breuem comprehen-
sionē. Capitulū enim breuis multorū cōplexio
est, sic dicta, quia breuiter capiat totā summā.
Nā per hoc quod diminutiuū est capitulū, de-
signatur breuitas: & per hoc quod venit à ca-
pite vel à capio, intelligitur quod magnū sen-
sum capiat, & sit breue caput multorū, quæ latè
disseruntur. Loquor (inquit) multifariè de pōti
ficatu Christi, sed quod nunc apponо, est [capi
tulum super ea quę dicuntur] hactenus à me de
illo .i. hoc breue quod nunc dicturus sum, su-
perat illa multa superius dicta, quia dignius lau
dē Christi cōtinet quàm illa, & firmius ac cer-
tius declarat hunc esse potētē saluare in perpe-
tuū. Quia licet superius dictum sit, eū esse factū
excelsiorē cælis, nō tamē ex necessitate vocum
ita probatus est sublimatus esse super cælos, vt
H nō possit sublimius exaltari. Quod nunc in ca
pitulo manifestē ponitur, vt intelligi oporteat
illum intātū esse sublimatū, vt nō possit ascen-
dere altius, vt maior fieri nequeat, vt in sede ma
iestatis cum patre sedeat, cùm dicitur, Talē ha-
bemus &c. Hinc enim ſcipit capitulū. [Talē,]
id est, tam glorioſum, tā celſum, tam potentem
[habemus pontificē, qui consedet .i. cum patre
sedet in regali solio maiestatis, hoc est cū patre
regnat & iudicat & quiescit: & hoc [in dextera
sedis magnitudinis in cælis .i. sic sedet cum pa-
tre, vt maneat in æqualitate regni patris: hoc
est, æqualis sit patri in regno & magnitudinem
gloriæ regni possideat, vt pater in cælis .i. in
cælesti patria, vt omnes cælorū virtutes glorifi
cent cū, sicut & patrē. Ille ergo quē in regno &
omniū creaturarū gubernatione cōstat esse deo
æqualem, bene potest in perpetuū saluare suos,
& ad vitā æternā perducere. Vel consedet .i. se-
cundū animā & secundū corpus sedet, hoc est,
quieſcit & permanet, in dextera sedis magnitu-
I dinis in cælis .i. potiori parte quietis dei, qui est
magnitudo in cęlis .i. in sanctis angelis, quia ma
gnos eos facit, manēs in eis. & ipse pater qui est
magnitudo cælorū, nō potuit eū magis magni
ficare, quàm vt super omnia eum exaltaret in
æterna beatitudine. Quia verò iste pōtifex tam
dignus & tam potens nostram salutem semper
operatur, congruè subditur: [sanctorum minis-
ter. [Nam æternā beatitudinē per sancta san-
ctorum designatā, & in præsenti incipit nobis
ministrare, dans charitatem ac perseuerantiam,
etiam in futuro perfectius ministrabit. Nā prę-
cinget se & transiens ministrabit illis, quos in
regno discumbere fecerit. Quod cælestе regnū
Luc.11. dicitur sancta sanctorum .i. dignissimū omniū
aliorum sanctorum: quia ibi perfectè viuitur in
sanctitate, vbi est vita in bonis sine peccati co-
gnitione. Ibi videlicet nihil fit quod deo displi
ceat, quod oculos maiestatis offendat. Et hæc
sancta sanctorū Christus nobis ministrat, dum
religioſam interim præstat vitā, vt dicere possu
Philip. 3. mus, Nostra cōuersatio in cælis est. & postmo-
dum nos introducit in ipsum æternæ felicitatis
secretū, dicens: Intra in gaudiū domini tui. Vel
Matt. 25. minister sanctorū & sacerdos à patre est īstitu-
tus, vt omne bonū ministret eis, qui iam sunt in K
sanctis sanctorū .i. in sanctuario perpetuæ bea-
titudinis. Vel potius deo sicut verè summus pō
tifex pro nobis ministrat in sanctis sanctorum,
dum patri carnē pro nobis assumptam semper
ostēdit, & memoriā suæ passionis repræsentat,
vt eum erga nos ad pietatē flectat. Sic est minis-
ter sanctorum [& tabernaculi,] nō vmbratilis,
nō præfigurātis, sed [veri .i. significati taberna-
culi hoc est æterni sanctuarij, quod significatū
est per tabernaculum Moysi. Sed quia & illud
prius tabernaculum fuit quodāmodo verum .i.
de veris pellibus & cortinis instructū, ideo ad-
ditur: [Quod deus fixit, id est, firmum & inmo-
labile posuit atq; fundauit, [& nō homo, id est,
ita fuit, vt ibi nō esset admixta hominis opera-
tio. Cùm enim Moyses iuuāte deo vetus taber
naculum figeret, ibi figebat deus cum homine.
Sed hoc verum tabernaculum, id est, hanc bea-
tam & serenam ęterni sanctuarij mansionem &
gloriam deus solus fixit, deus ab initio parauit M
electis suis. Et ibi iam pontifex est, qui sine in-
termissione pro eis interpellat, sicut olim in
sancta sanctorum veteris tabernaculi semel in
anno solus pontifex intrabat, vt oraret pro po-
pulo. Et ille pontifex erat minister sanctorum,
præfigurans hunc redemptorē nostrum æter-
næ beatitudinis ministrum, in quam ipse cum
carne quam pro nobis fecit sacrificium ingres-
sus est, vt ibi pro salute populi roget. Hoc de
capitulo diximus. Post cuius finem subditur:

Omnis enim pontifex ad offerenda
munera & hostias constituitur. Vnde
necesse est & hunc habere aliquid quod
offerat. Si ergo esset super terram, nec es-
set sacerdos, cùm essent qui offerent se-
cundum legem munera, qui exemplari
& vmbræ deseruiunt cælestium, sicut L
responsum est Moysi, cum consumma-
ret tabernaculum: Vide, inquit, omnia
facito secundum exemplar quod tibi Exod.25.
ostensum est in monte.

Dixi quia Christus est minister. Nā omnis
pontifex constituitur ad ministrandū: [Omnis
pontifex,] tam maior quàm minor, [constitui-
tur] secundū legē [ad offerēda munera,] vt pri-
mitias frugū, panes propositionū [& hostias,]
vt immolationes taurorum & hircorū: hoc est,
omnis pontifex ad hoc cōstituebatur, vt offer-
ret: & per oblationē pro populo quod posce-
bat, impetraret. [Vnde,] quia omnis ad offerē-
dum cōstitui solet, [necesse est & hunc] nostrū
pōtificē [habere aliquid] secum in cælis, [quod
offerat] assidue pro nobis. Hoc est dicere. Quia
omnis pontifex est minister, igitur necesse est
(nisi falsa fuerit vniuersalis affirmatio) quod &
hic sit minister. dū enim dicimus quod omnis
offert, intelligimus quòd omnis ministrat. hoc
est enim eius officiū, vt offerat & ministret do-
mino. Et quia necesse est & hunc habere ali-
quid, quod pro salute mundi offerat, [ergo] si

A illud aliquid [esset super terram, id est, si in hoc
mundo potuisset inueniri, quod digne pro to-
tius mundi peccato quiuisset offerri, etiam sa-
cerdos aliquis non esset dignus illud sacrificiū
offerre, quanuis essent qui iuxta ritum legis of-
ferrent, & ideo Christus sacerdos mundus, se-
ipsum obtulit mūdum sacrificium. Vel ita me-
lius: Quoniam ipse considet in dextera sedis in
cælo, & est ibi minister ac more pontificis of-
fert, ergo si esset adhuc super terrā, id est, si nō-
dum introisset in sancta sanctorum, hoc est, in
interiora cæli, non dicam quòd esset pontifex,
sed [nec etiam sacerdos,] vt ex necessitate cō-
probetur, quia si pontifex qui in perpetuū sal-
uare potest, in cælo pro nobis offert & interce
dit, tunc sacrificium Iudæorū non vltrà est no-
bis necessarium. Quoniam sacrificiū in ara cru-
cis semel oblatum, sufficit ad ablutionē pecca-
torum & ad omnia, ideoq; tam superfluæ sunt
B vmbræ carnales, cùm pro nobis veritas agat in
veritate. Quandoquidem ipse est pōtifex & mi-
nister in vero tabernaculo, & per suum sangui-
nē introiuit in vera sancta sanctorū. ergo si post
resurrectionē suam remansisset in terra, & sa-
cerdotium peragere vellet in vmbra, non esset
dicendus sacerdos, qui superfluè fungeretur sa
cerdotali officio, nec etiam posset esse vt ille de
alia tribu fieret sacerdos in lege. Non esset (in-
quam) sacerdos, cùm adhuc essent multi alij sa-
cerdotes de tribu Leui, sacerdotiū suū iuxta le-
gis mandatum exequentes. Tandiu enim de-
buit vmbra manere, & sacerdotium legis exsti-
stere, quousque verus sacerdos, verum sacrifi-
cium offerret in significato tabernaculo & ve-
ritate. Qui verum sacerdotium super terram
exequi non posset, neque sacerdotiū legis adi-
pisci, cū essent multi alij qui hostias & [munera
secundum legem offerrent.] Nam ex alia tribu
natus nō admitteretur secundum legem ad sa-
cerdotium, & superflue carnalia offerret, cum
essent ex tribu Leui qui sufficerent offerre ta-
lia. Nec super terram, id est, in carnalibus vlla
C ratione poterat sacerdos existere, ne forte vide
retur eadem dignius offerre. Propter quod &
de illis sacerdotibus additur, [qui deseruiunt
exemplari & vmbrę cælestium, id est, valde &
studiosę seruiunt ac plene omnia implent, &
ita fruſtra hoc sacerdotiū assumeret ipse. Quia
adhuc hodie deseruiunt exemplari & vmbræ,
non quòd maneat exemplar & vmbra in veri-
te, sed quantū ad representationē scripturę, quę
sic agit adhuc de ordine sacerdotū, ac si repræ-
sentetur sub oculis nostris officiū illorū. Qui
deseruiunt & subditi sunt legi, sacrificantes &
carnales obseruantias secundū quod lex præci-
piebat, consummantes, quæ fuere exemplar, &
quædam figura cælestium. Et quia est aliquod
exemplar, vbi maior est veritas quàm in illa re,
cuius est exemplar, sicut Christus est exemplar
omniū fidelium & etiam cælestia terrenorum,
deo supponit vmbram, vt ostendat minus esse
dignum exemplar. Vetus enim tabernaculum
dicitur exēplar cælestium .i. ecclesię, cuius pars
est in cælis, & pars sequutura peregrinatur in
terris, quia ad similitudinē illi⁹ facta est spiritua
lis ecclesia. Et sicut vmbra deterior est corpo-
re, sic illud tabernaculum vmbra erat & inane D
ad cōparationem ecclesiæ. Deseruiunt, inquit,
exemplari .i. figuris & quia exemplar aliquādo
est veritas nō figura, sicut liber ad cuius simili-
tudinē fit alius liber, addit, & vmbræ. Quia oīa
quę in illo tabernaculo facta sunt, nō erant nisi
vmbra veritatis leuiter abitura veniente Chri-
sto. Exemplari deseruiunt .i. tabernaculo vete-
ri, quod est exemplar cælestium, [sicut respon-
sum est Moysi,] non cum inciperet, quia iam
multa figuris expresserat, sed cum cōsummaret
tabernaculum:] quia quū per se non posset il-
lud cōsummare, consuluit dominum, qui & de
figuris eum, sicut & de veritate, docuit. [Vide]
inquit dominus .i. diligenter considera, & [om-
nia] tabernaculi necessaria [facito] ita, vt sequa-
ris in omnibus [exemplar] cælestium, [quod ti- Exod.25.
bi ostensum est in monte] Sina. Exemplar est, Actu.7.
ad cuius similitudinem aliquid fit. Exemplum,
similitudo quæ inde trahitur. Et dominus in E
mōte Moysi veritatem ostendit, sed cùm car-
nalis populus capere non posset, præcipit vt eā
figuris imaginaretur, in quibus puerilis ille po-
pulus enutritus, quandoque veniet ad veritatē.
Sicq; res prius ostensa, dicitur exemplar figu-
rarū iuxta se factarum. Item figuræ dicuntur ex
emplar veritatis, quæ post impleta est in eccle-
sia, sicut illæ præsignauere: quia quicquid ibi
fuit, vel cælestē vel præsentē ecclesiam vel san-
ctorum virtutes quę modò sunt, significauit. &
huic exemplari cælestium .i. figuris verorū, de-
seruiere vmbratici sacerdotes Iudæorū. Quia
verò illa fuere exemplar cęlestium atque spiri-
tualium, quæ nunc in ecclesia per Christum fa-
cta sunt & fiunt, ideo nō iā exemplar & vmbra
sunt necessaria. Sed nō negligenter prætereun-
dū, quod Moysi dicitur ostēsum esse in monte
exēplar cælestium. Nam quadraginta diebus in
mōte Sina perseuerans cū domino, vidit sublī-
men angelicę puritatis & immortalitatis vitam
ad cuius instar humanā in terra cōuersationem
inquātum mortalibus imitari possibile fuit in-
stituere iubebatur, vt cum exemplo eorū mu-
tuæ dilectioni in deum, diuinę laudationi, vna- F
nimi paci, synceræ castitati, cæterisq; huiusmo
di virtutibus in terra vacaremus, mereremur &
in cælis esse cōsortes eorū. Exemplar ergo no-
bis Moyses angelicæ conuersationis, quam in
mōte contēplationis vidit, præceptis legalibus
ostēdit, per quorū obseruantiam & ipsi de ter-
ra editi, ad cōsortium angelorum in cęlis perue
nire possimus. Exemplar idē nobis vitæ perfe-
ctioris & beatæ retributionis in figura taberna
culi & ministerij sacerdotalis & Leuitici præ-
buit. Vnde (sicut dictū est) angelica puritas ostē
sa Moysi, fuit exēplar figurarū, quas ipse in ta-
bernaculi cōstructione formauit, & rursum illę
figuræ fuerūt exemplar ecclesiasticę religionis
ac saluationis. Et ideo Christus qui veritas est,
in figuris & vmbra sacerdotiū habere nō potuit

Nunc autem melius sortitus est mini-
sterium, quanto & melioris testamenti
mediator est, quod in melioribus repro-
missionibus sancitum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sors. ero electione di. scima grā

G Superius dixit, quia Iesus in terra, id est, in terrenis ac legalibus victimis sacerdos esse non poterat. Et ita hoc esse res ipsa declarat, quia dominus Iesus nunquam sub lege sacerdotium habuit. Sed[nunc,id est,tempore gratiæ,in hac nouissima ætate, [sortitus est, id est, non vsurpatione præsumpsit, sed electione diuinæ gratiæ accepit gratis à deo patre [melius ministeriū]sacerdotij,quāto & lex eius est melior veteri lege. Iam à sacerdotio & sacrificio transit Apostolus ad differentiā testamentorū, vt ostendat quantum veteri præcellat nouum. Ministerium quod nunc in fine legis sortitus Iesus est, tanto est melius & vtilius ministerio veterum sacerdotum, [quāto ipse est mediator melioris testamēti, id est, nouæ legis, hoc est, sicut vides testamētum, in quo ipse est mediator, ad vitam æternam efficacius esse quàm vetus, ita videre potes ministeriū eius melius quàm veterum sacerdotum, qui parum subditis suis proficiebāt.

H Moyses fuit mediator veteris testamenti quod
Deut.5. à deo accipiens hominibus tradidit, sicut ipse dixit: Ego sequester & medius interfui. Sed dominus Iesus noui testamenti mediator est, quia dedit illud medius inter deum & homines, reconciliando nos patri. Quod testamētum melius veteri est, quoniam meliora præcepta dat,
Deu.24. & auxilium gratię qua compleantur, ministrat.
Mat.5.19 Nam in veteri concessum fuit propter Iudæorum imbecillitatem vt vir vxorem suam dimitteret, si displiceret illi, & inimicum suum odio haberet: in nouo autem nulla causa nisi propter fornicationem permittitur vxor dimitti, & inimicos nostros præcipimur diligere, & his qui nos oderūt, benefacere. Vnde patet, quia Christus dedit testamentum melius ac perfectius, & ad æternam beatitudinem efficacius. [Quod] testamentum est sanctum, id est, sancitum & cō firmatum vt duret, & in quo [est sancitum? in melioribus repromissionibus.] Ideo enim ratū & firmum est magis quàm vetus, quia meliora repromittit complentibus se. Nam in illo terrena promittūtur, in isto cęlestia. Precepta quidem vtriusque testamēti omnia fere eadem in-
Exod.20 ueniuntur. Nam non occides, non mœchabe-
Matt.19. ris, nō furaberis, honora patrem & matrem, &
Marc.10 cætera huiusmodi, & nobis præceptum est. Sacramenta verò non sunt eadem, nec promissa eadem. Præcepta idcirco sunt eadem, quia secundum hæc deo seruire debemus. Sacramenta ideo non eadem, quia alia sacramenta dant salutem, alia salutem promittunt. Sacramēta noui testamenti dant salutem. Sacramenta veteris promiserunt saluatorem. Promissa quoque nō sunt eadem quia ibi terrena promittuntur, hic cælestia. Denique omnia quæ Iudæis promissa sunt, ablata fuerunt. Vbi est enim regnum eorum? vbi templum? vbi vnctio? vbi sacerdos? vbi iam apud illos propheta, ex quo venit qui per prophetas prædicabatur? In illa gente iam nihil horum est. Vnde patet quia vetus testamēntum secundum carnales obseruantias & terrenas promissiones iam nihil est.

Nam si illud prius à culpa vacasset, non vtique secundi locus inquireretur.

Vituperans enim eos, dicit: Ecce dies ve K
nient, dicit dominus, & consummabo Iere.31.
super domū Israël & super domū Iuda testamentum nouum, nō secundum testa
mētum quod feci patribus eorum in die, Exod.13.
qua apprehendi manum eorum, vt educerem illos de terra Aegypti, quoniā ipsi 14.
nō permanserunt in testamento meo, &
ego neglexi eos, dicit dominus: quia hoc
est testamentum quod disponam domui
Israël post dies illos, dicit dominus, dādo
leges meas in mentē eorum, & in corde
eorum superscribā eas. Et ero eis in deū,
& ipsi erunt mihi in populum. Et non
docebit vnusquisq; proximum suum, & L
vnusquisque fratrem suum, dicens: Co-
gnosce dominum, quoniam omnes scient
me à minore vsq; ad maiorē eorū, quia
propicius ero iniquitatibus eorum, &
peccatorum eorum iam non memorabor.

Probat quòd testamentū Christi melius est veteri. [Nā illud prius] non vacat à culpa, hoc vacat. Si enim [vacasset à culpa] nō daretur secūdū. Sed datur. Et ita apparet illud fuisse imperfectum, hoc perfectum. Illud non vacauit à culpa, id est, nō fuit vacuum à peccato, quia nō perfectè mundauit obseruatores suos. Nā quasi ipsam culpam habuit, dum præciperet sine gratia, & præuaricatores faceret. Et dum timore pœnæ, nō amore iustitiæ custodiretur, mentes eorū nō iustificauit. Sed & in opere quę dā eri-
M minalia concesit illis propter infirmitatē ip-
Deu.24 sorum venialia, velut vxorem dimittere eū dis-
Exod.21 pliceret, & si quis seruum suum vel ancillā suā vsque ad mortem verberaret, sic tamē, vt duobus aut tribus diebus superuiueret, innocēs iudicabatur. Nō ergo vacauit à culpa, id est, non reddidit inculpabiles obseruatores suos, nedū plene iustificaret eos. Nā si omnino vacasset à culpa, vt nulla suis cultoribus culpa inesset, sed plene iustificati essent, [nō inquireretur locus, id est, opportunitas [secundi]testamēti. Et hoc dico, [vtiq;, id est, in rei veritate. Iudæis graue erat, vt ad destructionem veteris inquireretur nouum. ideo posuit Apostolus hanc affirmationem ad comprimendam eorū incredulitatem. Inquisiuit autē deus locum & tēpus opportu-
Locus ob- num quo deberet dare secundū, quia sapienter
scurus. omnia disponens antea paulatim per prius instruxit & educauit atque promouit, vt postea perfectum daret testamentū. secundi locus non inquireretur, id est, nō in omnibus quę præcesserunt quæreretur. quādo posset cōpeteter dari, nisi esset melius. Sed inquiritur. Nā de° per Ieremiā [vituperans eos] qui legi deseruiebāt, id est, vitiū improperās eis, [dicit: Ecce, id est, in ma-

A in manifesto est, [dies] veniunt, id est, paulatim propinquat tēpus gratiæ, in quo fideles illustrabūtur multiplici claritate. Et hoc (inquit prophera) non dico ex mea autoritate, sed hoc [dicit dominus,] cui nō audetis cōtradicere. Ideo præmisit autoritatem domini, quia dicturus est de mutatione veteris testamenti, quod audire nolebant Iudæi. Dominus dicit, quia dies veniunt, id est, luminosum tēpus gratię, & in diebus illis ego [consummabo, id est, consummās ac perfectum faciens, dabo [testamentū nouū.] Ita enim cōsummatū & perfectum erit in omnibus pręceptis & institutionibus suis, vt nihil repræhensionis habeat & omnē iustitiæ perfectionem contineat. Vnde & summū erit, id est, super omnes alias scripturas, quia suos obseruatores ad culmē summæ perfectionis prouehet. & hoc appellatur nouū, aliud autē vetus. Nam propter veteris hominis noxam, quæ per literam iubētem & minantem minime sanabatur, dicitur illud testamentū vetus: hoc autē nouū,
B propter nouitatē spiritus quæ hominē nouum sanat à vitio vetustatis. Et hoc testamentū consummabo [super domum Israël & super domū
3.Reg.12. Iuda, id est, super Iudæos qui post Salomonem diuisi sunt in duo regna. Nam decē tribus quæ habitauerunt in Samaria, dicebātur domus Israël, tribus autē Iuda & Beniamin, domus Iuda. Et super istos cōsummabo testamētū nouū, vt dominetur eis & subditos habeat. Vel do-
Rom.9. 21 mus Israël & Iuda, filij Abraæ sunt, de quibus
Osee.1. ei dictum est, quia in Isaac vocabitur tibi semē. Non enim qui filij carnis, hi filij Dei, sed filij promissionis deputantur in semē. Hæc est domus Israël & domus Iuda, propter Christum qui venit ex tribu Iuda, domus filiorū promissionis, id est, nō operū propriorum, sed beneficij dei. Sed & nominum interpretatio cōgruit, quia Israël dicitur rectissimus dei, vel vir vidēs deum, Iuda verò confessio. & domus Israël est
C familia perfectorum, qui sunt domus & habitaculum dei, quia summam rectitudinē in operatione tenent, & deum aliquatenus in eōtemplatione vident. Domus autē Iuda, eorum est, qui cōfitendo peccata sua domū sui pectoris emūdant, vt dei fiat habitaculum. Et super omnes istos consummatum est nouum testamentū, vt eos omnino subiectos haberet, & sensum ac pfectionē eorum transcenderet. Nullus enim tā perfectus est, qui in hoc testamento non inueniat vnde semper proficere possit quandiu viuit. Nouum, inquit, testamentum illis dabo, & hoc faciā [nō secundum illud testamentū quod feci cum patribus eorum,] quia nō sequar in eo ritum veteris, vt carnalia præcipiam & terrena promittam. Ecce, quia prophetizatum est non perseueraturum illud testamētum, sed futurum aliud nouum. Nō tamē secundum spiritalē sensum, sed secundū carnalem prædicitur destruēdum. Quia verò deus spiritale testamentū fecerat Abraæ & Isaac & Iacob, ideo determinat: Quod feci, inquit, [in die qua apprehendi manum eorū, vt educerem eos de terra Aegypti, id est, in tempore quo eis lucē meę cognitionis ostendens, apprehendi manum eorum de luto, per se surgere non valentiū, sicut nutrix apprehendit manum paruuli, vel qui de fouea per ma D
num attrahit aliquem siue secum ducit. Ideo sic apprehēdi, vt educerem eos de terra Aegypti, id est, de loco seruitutis & afflictionis, vnde p se exire nequibant. Totum illud tempus vocat vnum diem, ex quo cœpit illis in Aegypto per Moysen prouidere & saluti eorum consulere, quousque in terram promissionis eos introduxit. Iure enim totū illud tēporis spatium nomine vnius diei significat, quia semper illis apparuit, semper cum illis misericorditer egit. Et in parte illius diei legem illis inter cætera beneficia cōtulit, postquam de manu Pharaonis potē ter eos liberauerat. Ideo, inquit, nouum testamentum dabo, non iuxta illud quod tunc dedi patribus eorū, [quoniā ipsi nōn permanserunt, id est, nō per omnia manserunt [in testamento meo] veteri, quia etsi carnaliter illud obseruauerunt timore pœnæ, non tamen spiritualiter intellexerunt, nec ex amore iustitiæ cōpleuerūt. Vel non permanserunt, id est, non perseueraue
E runt, quia fecerunt vitulū in Oreb, & pōst ado
Exod.32. rauerunt Beelphegor, ac deinde multis idolis seruierunt. Et quia studiosè legē meam nō ser-
Nume.25 uauerunt, ego quoque vicem eis reddens, [neglexi eos, id est, protectionem & salutē eorū nō curaui, sed pro nihilo vel minimo duxi. Nec īdignemini, inquit, si dico neglectos, quia [dominus dicit.] Dum dicit, quia nō permanserūt in testamento &c. vituperat eos, sicut Apostolus præmiserat, & ostendit quomodo prius testamentū non vacauit à culpa. Vitio enim eorū deputat, quod nō permāserunt, ne lex culpāda videatur. Verè nunc dabo testamentū nō iuxta illud quod dedi patribus eorū, [quia hoc est testamentum quod disponam, id est, diuersis gradibus ordinabo, vt alij in eo relinquant omnia & sequantur me, alij licitè mundanis rebus vtātur, alij continentes sint, alij coniugati, & vnusquisque sui ordinis formam teneat. hoc dispo-
F nam [domui Israël, id est, semini Abraæ, scilicet filiis promissionis, [post dies illos, id est, non nunc in tempore perfectionis horum hominū, sed post expletionē dierum illorum, qui apud me præscripti & præordinati sunt. Et hoc [dicit dominus, id est, ille qui omnipotēs est, cuius voluntati nihil est impossibile, & cui omnia seruiunt. Ita disponam hoc testamentum, scilicet [dando leges meas,] vel dabo leges meas, nō in tabulis lapideis sicut prius, sed [in mēte eorū,] vt ibi scribantur non atramento, sed spiritu sancto, quatenus in intelligentia & in bona voluntate animi depingantur. Quoniam illi ex amore iustitię & ex virtutum delectatione testamentū meum cōplebunt, & volūtatem meā in omnibus intelligent, nec velamē habebunt super faciem cordis. Iudæi verò ignorauerunt quæ sibi iuncta fuerant, atque timore pœnæ & inuitī semper legē seruauerunt, [& superferibam eas] (scilicet leges) [in corde eorum, id est, ita pōnam, vt quasi scriptæ maneant ibi, nec possint inde auferri, sed in intelligētia & voluntate eorū pdurēt, & quasi superlint & dominētur eis. Sed quæ sunt istę leges ab ipso deo scriptæ in cordibus, nisi ipsa prȩsentia spūs sancti, qui est digit° dei, quo præsente diffunditur charitas in

Universidad de Deusto
Biblioteca

G cordib⁹ nostris, quæ plenitudo legis & est finis præcepti. Nam quia veteris testamenti promissa terrena sunt & exteriora, nunc ipsius cordis
Roma. 5. bonum promittitur, mentis bonū, spiritus bonum .i. intelligibile bonum, cum dicitur, dabo leges in mente &c. Vnde significauit eos non forinsecus terrentem legem formidaturos, sed intrinsec⁹ habētes, ipsā legis iustitiā dilecturos. Deinde addidit & mercedē. [Et ero eis in deū & ipsi erunt mihi in populum:] hoc est, quod alius propheta dicit, Mihi autem adhærere deo
Psal. 72. bonū est. Quid hoc bono melius, quid hac felicitate felicius, viuere deo, viuere de Deo apud
Psal. 35. quē est fons, & in cui⁹ lumine videbimus lumē, vt i eo sit merces, i eo finis in eo pfectio felicitatis? Vnde continuo subiecit: [Et non docebit vnusquisque proximum] &c. Ibi enim non erit necesse vt alter doceat alterum, quia nullus ibi erit ignorans, sed omnes ipsum fontē scientiæ deū videbūt. Tūc enim nō per speculū in ænigmate, sed facie ad faciem videbunt eum, sicuti
1. Cor. 13. est in ipsa pulchra specie subst antiæ suæ, & in
1. Ioan. 3. H ipso omne bonū omnemq; iucunditatem possidebunt. Ita ergo perfecte sapientes erunt tūc omnes, quod iā non docebit vnusquisque proximum suum quem amat, [& vnusquisque fratrem suum,] quem plus diligit, [dicens ei: Cognosce dominū.] Quare nō dicet alter alteri vt cognoscat dominum? Quia nullus ignorabit eum, nec opus erit doctore. [quoniam omnes scient me à minore vsque ad maiorem eorum, id est, nec maior nec minor eorū ignorabit me. Minores & maiores dicit, quia ibi vnusquisque sanctorum iuxta mensuram meriti sui maior aut
1. Cor. 15 minor æstimabitur. stella enim à stella differt in claritate. Siue minores, tēpore posteriores: maiores autem, tempore priores intelligi voluit. Simul enim prōmissam dei contemplationē accepturi sunt omnes, & ideo velut priores reperiuntur minores, quia minus dilati sunt, sicut in euangelico denario per similitudinem declaratur, quem prius acceperūt, qui posterius ve-
Matt. 20. I nerunt ad vineam. Vnde nunc nequaquam dicitur à maiore vsque ad minorem: sed à minore vsque ad maiorē omnes scient me. Hæc itaque differentia est veteris ac noui testamenti, quod illud in lapide, hoc in corde scribitur: ibi merces terra est, hīc visio dei. Inter quem & homines nulla nisi peccata separant, quæ non nisi per eandem gratiam dimittuntur. Vnde cū dixisset, quia omnes scient me à minore vsque ad maiorem eorum, mox addidit, [quia propicius ero iniquitatibus eorum, & peccatorū eorū iā nō memorabor.] Quasi diceret: Verè cognoscent me manifesta visione, quia remouebo parietem qui inter me & ipsos erat, & eos à facie mea separabat. Quia propicius ero iniquitatibus eorum, id est, per donū gratiæ meę misericorditer dimittam eis omnia, quæ inique. i. non æque egerunt contra proximos, & peccatorum quæ in seipsis sine proximorum offensione commiserunt, iam amplius memor non ero: quia nec improperabo hæc illis, nec propter hæc puniā illos, nec viliores habebo. Potest & in hac vita intelligi propiciatio ista, velut si dicat: Ideo ad tantam gloriam in futuro sæculo perueniēt. & regna cælorū intrantes ad K
conspectum meæ maiestatis eleuabunt, quia dū hīc adhuc vixerint, propicius ero iniquitatibus eorum, per noui testamenti gratiam delens illas: & peccatorum eorum, iam tunc post expiationes non memorabor.

Dicendo autem nouum, veterauit prius. Quod autem antiquatur & senescit, prope interitum est.

Deus dixit quia consummabo super domum Israel testamentum nouum. Sed [dicendo nouum, id est, in eo quod dixit nouum,] [veterauit prius, id est, vetus esse docuit sic finiēdum. Nō enim dixit nouum, nisi respectu veteris. Vel veterauit prius, id est, vetus factum est, & quadam senectute debilitatum. & hoc à tempore Ieremiæ, quo spiritus sanctus dixit nouum se daturū, prius veterauit. Sed [quod antiquatur, id est quicquid antiquum iā incipit fieri in rebus inanimatis, & [nescit. i. senectutem habere incipit in rebus animatis, [prope interitum, id est, modicum iam distat à morte. Antiquitas enim & L
senectus prænunciant mortē. Quod videri potest in omnibus animatis & inanimatis. Nā cū antiquantur & senescūt, vicina sunt morti. Sed prius testamentum iam antiquabatur, dum Ieremias in promissione gratiæ nominaret aliud nouum, sicque iam prope interitum erat. Cum ergo Christus longo post tempore veniret, necesse fuit vt illud iuxta carnales obseruātias interiret, quod tanto antè morti propinquabat.

CAPVT IX.

Abuit quidem & prius iustifi- Exod. 25. 37.
H *cationes culturæ, & sanctū seculare. Tabernaculū enim factū est primū, in quo erant candelabra & mensa & ꝓpositio panū, quæ dicitur sancta. Post velamentum autem secundum tabernaculū, quod dicitur Sancta sanctorū, aureum habens thuribulum & arcā testamenti, circūtectā ex omni parte auro, in qua vrna aurea habens manna, & virga Aarō quæ fronduerat, & tabulæ testamenti, superq; eam erant Cherubin* Num. 17. *gloriæ, obunbrātia propiciatoriū, de quibus non est modo dicendum per singula. His verò ita cōpositis in priori quidē tabernaculo semper introiebant sacerdotes sacrificiorū officia consummantes. In secundo autē se mel in anno solus pontifex non sine sanguine, quem offerret pro sua & populi ignorātia: hoc significante spiritu sancto, nondū propalatam esse sanctorum*

A *ctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum. Quæ parabola est temporis instantis, iuxta quam munera & hostiæ afferuntur, quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem solummodo in cibis, & in potibus, & in variis baptismatib⁹ & iustitiis carnis, vsque ad tēpus correctionis impositis.*

Diximus quia prius testamentum veterauit & vetustate defecit, vt nouum surgeret, in quo daretur perfecta iustitia, quod & res ipsa indicat, nec potest negari. Nam [&] illud [prius habuit quidem] olim [iustificationes culturę,] sed modo non habet: habuit & sanctum seculare. i. tabernaculū vel templum quo nunc caret. Vnde manifestū est, ipsum testamentum senio defecisse. Vel ita potest cōtinuari. Nouū testamē
B tum quod in corde scribitur, perfectè iustificat Sed & prius testamentū aliquam dedit iustitiā, quia quondam habuit quidem & ipsum iustificationes culturæ, id est, iustificauit in aliquibus cultores suos, dum manus eorum à perpetratione peccati retraheret, & aliqua bona operari faceret, sed cōscientiam intrinsecus nunquā iustificare potuit. Et habuit sanctum .i. sanctuarium. Quod ideo sanctū dicebatur, quia ad honorem dei consecratum erat. Sed fuit seculare, id est, de rebus secularibus & transitoriis. Aurum enim & argentū, lapides plecioſi & ligna & cætera, de quibus factum est illud sanctuariū res sunt ad seculum pertinentes, & cum seculo transeuntes: nullamq; stabilitatem in se continentes. & hæc omnia vetus testamentū habuit: sed nūc (sicut diximus) nihil horum habet. Nā dū dicitur, habuit quidem, subintelligitur, sed nunc non habet. hoc enim innuit, illud quidem
C Nam & tabernaculo & templo caret, & iustifi- Hebr. 12.
care iam suos cultores non valet, sed magis à iustitia repellere & peccatores facere. [Tabernaculum enim factum est primum, in quo erāt candelabra & mensa, propositio panum quæ dicitur sancta.] Nunc exponit illud sanctum seculare. Verè prius testamentum habuit sanctum seculare. Nam tabernaculum factum est primū &c. Primum tabernaculum dicitur respectu secundi. Nam primum & secundum fecit Moyses, iubente & describente domino, sed tamen vtrunque fuit vnum tabernaculum sed diuidebatur velo quodam medio. habebat enim hoc tabernaculum triginta cubitos longitudinis, decem latitudinis, & decem altitudinis, tectum habens æquale per totum, sicut in Aegipto & Palæstina mos est ædificare domos. Sed in medio dependebat velum, quo sanctuarium & sanctuarij sanctuaria diuidebantur, ita positū, vt viginti quidem cubiti longitudinis ad priorē domū, decem verò pertinerent ad secundā. Et ita quod nunc dicit Apostolus primū tabernaculū habebat viginti cubitos longitudinis & decem latitudinis, secundum verò decem cubitos longitudinis & decem latitudinis. In primo tabernaculo erat in parte australi cādelabrum habēs septem ramos, qui nunc ab Apostolo candela- D
bra vocantur, & in parte septentrionali stabat mensa, super quam erant duodecim panes propositionis, & ante fores ipsius tabernaculi positū erat foris altare holocausti. Quod tabernaculū cum his quæ in ipso erant, dicitur sancta. i. tabernaculū illud & quæ in eo erant, dicebantur sancta, quia ad orationē & ad cultum dei & laudem consecrata erant. Sed post velamentum .i. post velum quod in medio pendebat, erat [secundum tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum, id est, ipsum tabernaculum cum his quæ in illo erant, vocabatur sancta sanctorum, id est, à deo sancta, vt quæ in primo tabernaculo erant, respectu eorum non viderentur sancta Et illud secundum tabernaculum habebat [aureū thuribulum, in quo summus pontifex adolebat incensum pro salute populi. habebat [& arcam testamenti, id est, quæ continebat testamentum, id est, decem præcepta legis, [circumtectam auro,] & ita quod [ex omni parte, id est, ab exteriori & interiori parte: quia non solum E
exterius sed & interius deaurata erat per omnia [In qua] scilicet arca erat [vrna aurea habēs mā na,] quoniā Aaron in tabernaculo posuisse legitur vas plenū manna, vt qui nasciturī erant, possent nosse cibum, quo patres eorum quadraginta annis in deserto pasti fuerant. & in eadē arca erat [virga Aaron quæ fronduerat.] Cū enim Aarō minus estimaretur dignus sacerdo- Nume. 7.
tio, & nōnulli de aliis tribubus viderentur dignīores, suscepit Moyses iubente deo duodecim virgas à singulis tribubus, & posuit in tabernaculo. Et altero die regressus, inuenit virgā Aaron in tribu Leui floruisse & fructū fecisse. Quo miraculo ꝓbatus est Aarō dign⁹ sacerdotio, & reseruata est diligenter illa virga in tabernaculo. Sed [& duæ tabulę testamēti,] in quibus decem præcepta legis digito dei scripta erant, continebantur in illa arca, quoniam ipse Moyses eas ibi posuerat. Et [super eā] erāt duo [Cherubim [gloriæ, id est, gloriosę decorata,] obumbrantia, suis alis expansis [propiciatoriū] F
quod erat super eandem arcam, id est, quandam auream tabulam tantæ longitudinis ac latitudinis, quantę erat & arca. Super quam tabulam quæ propiciatorium vocabatur, hinc & inde stabant illa duo Cherubim ad ipsum propiciatorium inclinata, & sese inuicē aspicientia. Quę tabula ideo propiciatoriū dicebatur, quia desuper eam deus loquebatur Moysi vel pontifici, propicius & annuncians bonitatem suæ voluntatis. De quibus omnibus nō est modō in hac epistola [dicendum per singula,] quia prolixū esset disserere de singulis: & hęc quę dixim⁹, intentioni nostræ sufficiunt, quoniam per ista patebit quod & alia sint ad allegoriam accipiēda nec in hoc tempore tenenda. Nonnullis autem visum est pro magnitudine sacramētorū, quod omne tēpus vitæ præsentis ad hæc explanenda idoneum neget Apostolus. Quod si verum est quomodo nos tantilli hæc exponere valebim⁹? Aliqua tamen de his breuiter dicere tentemus Primum tabernaculum atque secundum, ecclesiam præsentem atque futuram signauit. Ipsa enim ecclesia partim adhuc peregrinatur in

Universidad de Deusto
Biblioteca

G terris partim iam regnat in cælis. Pars eius quę peregrinatur, figurata est (vt diximus) per primum tabernaculum: pars autem quæ regnat, per secũdum. Velum quod interpositum diuidebat primũ tabernaculum à secũdo, cælũ designauit, quod nos ĩ terris laborãtes adhuc sua interpositione separat à regno quiescentiũ sanctorum. Primũ tabernaculũ habebat (vt diximus) viginti cubitos longitudinis & decem latitudinis, rursumque decẽ altitudinis. Decẽ cubiti latitudinis, significant dilatationem operationis fideliũ in præceptis dei, quæ per decalogũ legis designari solent. Viginti cubiti lõgitudinis, perseuerantiam eiusdem bonæ operationis per auxilium geminæ dilectionis. nam propter ipsam viuã dilectionem. quæ sola bene operari facit, dupliciter denarius numer⁹, vt ad vigesimum perueniat: quia nemo sine charitate valet in obseruãtia mandatorũ dei perseuerare. Decem verò cubiti altitudinis, signauerũt expectationem supernæ beatitudinis. i. denarij quem accepisse leguntur, qui in vinea laborauerunt. In hoc tabernaculo erant candelabra aurea. Candelabra pluraliter, quia licet vnum esset, habebat tamẽ brachia septem. Erat enim in medio eius hastile, à quo procedebant brachia tria à dextera parte, & tria à sinistra. Primum tabernaculũ (vt diximus) præsens est ecclesia, in qua militatur deo, & sacrificium bonę actionis offertur, antequam veniatur ad cælum In qua est candelabrum, id est, Christus, fulgẽs lumine diuinitatis in medio fideliũ, qui & ipsi cãdelabra aurea sunt, quia sapientia lucent, quę per aurum designatur, & claritate bonorum operũ. Ipse Christ⁹ est medius stipes, qui portat tria brachia à dextris & tria à sinistris: quia ipse est vera vitis, ex qua procedũt fructuosi palmites. Ipse est origo & concordia & caput omniũ iustorũ, qui sibi sanctos veteris ac noui testamẽti hinc & inde facit adhærere. Omnes enim ab hoc fundamẽto cõsurgunt, & à tanto principe ac medio bono & cõmuni omniũ lumine gubernãtur. Nã tria brachia de sinistra parte tres viri sunt Noë, Daniel & Iob. i. tres ordines fidelium in veteri testamento, scilicet rectorum: cõtinentium & coniugatorum. Nam per Noë qui rexit in vndis aream, figurati sunt rectores per Danielem, cuius mira legitur abstinentia, abstinentes & continentes: per Iob, qui vxorẽ & filios habuit, coniugati. Similiter & alia tria de parte dextera, sunt tres electi discipuli Petr⁹ & Ioãnes & Iacobus, qui viderunt gloriã trãsfigurati in mõte, id est, tres ordines sanctorum, qui gloriã eius in cælesti regno visuri sunt: hoc est, rectorum, cõtinẽtium & cõiugatorũ. Qui dextri, id est, digniores sunt tẽpore gratiæ, quã illi qui ante gratiam fuerunt, & ideo sinistri, id est minus digni sunt. Petrus enim rectores ecclesiæ signauit, Ioannes autem cælibes, & Iacobus reliquos, id est, coniugiis vtentes. Et hi omnes vel doctrina vel exemplis bonorũ operum lucent, & cęteris lumen suũ spargunt. Ima pars brachiorum de hastili procedentium, erat quasi calami aurei, post scyphi, inde sphærulæ, tandẽ in summitate quasi lilia. Calami sunt sancti, qui in humido fontis sapientiæ diuinæ nutriti sunt, & concaui ad emittẽdum dulcem sonum in aures plurimorum, & resonantes laudẽ dei, ac dicentes: Immisit in os meum canticum nouum, carmẽ deo nostro. Ipsi sunt scyphi, dũ aliis vinum scientiæ quo pleni sunt propinant vt eos spiritaliter inebrient, & desiderio supernæ beatitudinis calefaciãt. inde sphęrulæ, id est rotundi & perfecti ac volubiles. Sphæra enim ex omni parte voluitur, quia mentes electorum nec vllis aduersitatib⁹ seculi retineri, nec prosperitatibus possunt corrumpi, quin in omnibus quæ occurrunt, ad deũ per sancta desideria proficiscantur. Sicq; tãdem perueniunt ad lilia id est, ad supernã patriam, quæ floribus vernat æternis, hoc est, animabus sanctis & omni amœnitate. Hæc & huiusmodi sunt candelabra, quę nũc Apostolus in nostro tabernaculo designat esse. Erat & mensa de lignis Sethim facta, & auro purissimo inaurata, & super eã duodecim panes deo ꝓpositi, qui erãt de simila: & habebãt super se thus lucidissimum, ac per singula sabbata mutabantur, & erant Aaron & filiorũ eius vt comederent eos in loco sancto. Mensã de lignis Sethim facta scriptura est diuina, de fortibus sanctorum patrũ verbis actibusq; compacta. Quæ dum nobis quæ sint æternę beatitudinis gaudia, & quomodo ad hæc perueniatur ostendit, cibum profecto nobis salutis ac vitæ suggerit. Quæ & inaurata est auro purissimo, quia sapientię cęlestis sensu clara refulget. Duo decim panes in ea, sunt duodecim apostoli & eorum vicarij. Qui recte vocantur panes propositionis, quia vt mentes fidelium alimonia verbi cælestis reficiant, in propatulo semper sunt parati. Et bene iidem panes non de qualibet farina, sed de simila fiebant: quia quicunq; aliis verbũ vitæ ministrant, primò ipsos necesse virtutum frugibus operam dare, quatenus ea quæ prædicando admonent, etiam faciendo commendant. Quod autem super eos thus lucidissimum ponatur virtutem puræ orationis designat, qua idem doctores ministerium suæ prædicationis, simul & deuotionum operis domino commendant. Qui bene per singula sabbata mutabantur. Panes enim qui per sex dies operandi in mensa dei manserant, sabbato nobis mutantur, cùm doctores quique sanctæ ecclesiæ completo tempore sui sancti laboris, æterna in cælis quiete remunerantur, & alios post se in idem opus laborandi inuerbo, sub eiusdem spe retributionis relinquunt. Sicque fit vt mensa dei, nunquam panis inops remaneat: sed veteribus sublatis, mox noui panes substituantur. Comedebat autem Aaron cũ filiis suis panes qui de illa mensa fuerant sublati, quia summus pontifex noster CHRISTVS raptos de hac vita, suos electos in augmentum corporis sui, quod est in cælis, id est, summæ illius electorum multitudinis introducit. Mensa stabat in parte aquilonis, candelabrũ autem in parte australi. Et per aquilonem frigus infidelitatis vel malitiæ potest intelligi, per austrum verò feruor charitatis & sanctæ deuotionis. Congruum ergo fuit vt à parte aquilonis mensa staret: quia ne malitia tentationum à sinistra parte venięs nos imbecilles inueniat ac

superet, necesse est vt pane cælestis doctrinæ pascamur & confortemur. Si autem charitatis studio feruentes ad dexteram partem. i. ad virtutum exercitia transierimus, tunc candelabri luminibus illustrabimur. i. lucidissimis sanctorum exẽplis & dictis illuminabimur, vt omnia quæ recte agenda sunt videamus. Hæc de primo tabernaculo breuiter attigimus. Secundum verò tabernaculum supernam Ierusalem designans, habebat decem cubitos longitudinis, & decem latitudinis, & similiter decem altitudinis. Vnde & Ioannes in Apocalypsi de eadem cælesti Ierusalem dicit: Ciuitas in quadro posita est. Longitudo eius tanta est, quanta est latitudo. habet enim tam in longum quàm in latũ, vel etiam in altum decem cubitos, id est, euangelicum denarium perfectæ beatitudinis: quia & in latitudine fraternæ charitatis, & in longitudine vitæ perennis, & in altitudine diuinæ contemplationis beatitudinem possidet. Et ille cælestis inhabitatio recte dicitur Sancta sanctorũ, quia nihil ibi fit aut cogitatur, vnde deus offendatur: sed sola ibi quæ deo placent, agunt. Tanta est enim illa beatitudo, vt nec possit nec velit ibi quisquam peccare. Inter duo tabernacula positum erat velum, quo sanctuarium & sanctuarij sanctuaria diuidebantur: quoniã sancta ecclesia quæ ex angelis & hominibus constãs partim adhuc peregrinatur in infimis, partim iam in ęterna patria regnat in supernis adhuc ciues suos, dirimente velo cæli, habet adinuicem segregatos. In his Sanctis sanctorũ est aureum thuribulum, id est, preciosa humanitas Christi, immunis ab omni peccato, & perfectissimam sanctitatem habens: quæ igne passionis impleta, suauissimum de se pro nobis emisit odorem deo, & nunc eiusdem passionis assidua rememoratione semper interpellat pro nobis, & tale incensum offerre non cessat, quasi dicens: Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Idem mediator Dei & hominum, qui solus paternorũ est conscius arcanorum, per arcam testamenti designatur. Nam & nouum testamentum ipse per se ipsum dedit, & vetus quandiu voluit, clausum tenuit: & quando sibi placuit, intelligentiam eius de arcano secretorum suorum edidit. Et hæc arca est in sanctis sanctorũ, quia ipse saluator in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientię absconditi, post resurrectionem suam ascẽdit super omnes cęlos, & sedet ad dexteram patris. De constructione huius arcæ dictum est Moysi: Arcã de lignis sethim compingito, cuius longitudo habeat duos & semis cubitos, latitudo cubitũ & dimidium, altitudo cubitum similiter ac semissem, & deaurabis eam auro mũdissimo intus & foris. Ligna sethim dicuntur esse leuis & imputribilis naturæ, nõ multum à qualitate albæ spinæ distantia. Arca ergo de lignis sethim facta est, quia corpus dominicũ ex mẽbris conflabat omni vitiorum labe carentibus. Et hæc ligna sunt spinis similima, quia etsi non in carne peccati, tamen in similitudine carnis peccati venit. Longitudo arcæ, longanimis patientia eiusdem redẽptoris est, qua inter homines conuersatus est. Quæ duorum cubitorũ fuit, propter doctrinam & operationem quibus ipse refulgebat. Semis, id est, dimidius cubit⁹, qui superadditur, tarditatem humanæ fragilitatis discipulorũ insinuat, quæ sublimia eius dicta vel opera necdum (prout dignum erat) capere valebat, quã & ipse longanimiter ferebat. Latitudo arcæ, amplitudo charitatis est, qua nos Christus dilexit. Quæ in ipso capite nostro cubitum integrum habuit, quia perfecta fuit, & electos suos vnificare studuit, dicens: Vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me & ego in te, vt & ipsi in nobis vnũ sint. Dimidius verò cubitus imperfectionẽ nostram designat, qui necdũ in hac vita positi perfectè diligere deũ sufficimus, vel dilectionẽ quam erga nos habet cõprehẽdere. Altitudo spes erat futuræ sublimitatis, qua ipse vel seipsum post passionẽ glorificandũ vel suos se glorificaturum esse præuidit. Habebat arca plenũ cubitũ in altitudine, quia dominus etiã corruptibili adhuc cõuersans in carne, plenissime nouerat quanta vel sibimetipsi, vel membris suis (quæ nos sumus) esset gloria conseruata in futuro. Habebat & dimidium cubitum altitudinis, quia nostræ quoq; paruitatis deuotionẽ libenter in suo corpore suscipit, qui pia quidem intentione futurã vitã diligimus: sed necdum perfectè quę sit eius felicitas, capere valemus. Arca intus & foris auro mundissimo deaurata est, quia assumpta à filio humana natura & intus virtute spiritus sancti plena erat, & foris hominibus apertè spiritus sancti opera pręmonstrabat. Hoc est quod Apostolus eam asserit circunctam ex omni parte auro, quia in cogitatione & sermone & opere eiusdem redemptoris nostri, non nisi pura veritas & sapientia apparuit. Vrna verò aurea in arca habẽs mãna, anima est sancta in Christo, habens in se omnẽ plenitudinem diuinitatis, qua pascuntur angeli, qua & patres vixerunt in deserto, sicut scriptum est: Panem angelorũ manducauit homo. Virga Aaron quæ exciſa fronduerat, potestas est inuicta sacerdotij illius, de qua dicit prophe ta: Virga æquitatis, virga regni tui. Quæ postquam ad tempus per mortem visa est, esse succisa, illucescente mane resurrectionis, viuacius refloruisse inuenta est, ac perpetuò inuiolabilis atq; immarcescibilis permansura esse innotuit. Nam sicut suprà diximus, cùm Aaron sacerdotium qui de tribu Leui fuerat despiceretur, nec digna tribus quæ offerret holocausta, crederetur, duodecim virgæ iuxta duodecim tribus in tabernaculo poni præcepta sunt. Et ecce virga Leui viruit, & quid virtutis munere Aaron haberet, ostẽdit. Quo videlicet signo quid innuitur, nisi quòd omnes qui vsq; ad finẽ mundi iacemus in morte, quasi virgæ reliquæ in aciditate remaneamus? Sed cunctis virgis in aciditate remanẽtib⁹, virga Leui ad florẽ rediit: quia corpus dñi, veri scilicet sacerdotis nostri, in mortis aciditate positum, in florem resurrectionis erupit. Quo flore Aaron recte sacerdos esse cognoscitur, quia hac resurrectionis gloria redẽptor noster, qui de tribu Leui ac Iuda ort⁹ est, intercessor pro nobis esse monstratur. Itaque virga Aarõ, vt præmisim⁹, sacerdotalis potestas Christi est. Tabulæ verò testamenti in arca omnem

Universidad de Deusto
Biblioteca

G in Christo & scientiam paternorum secretorũ & potentiã iudiciorum designat. In tabulis nã que testamenti & fides erat scripta æternæ diui nitatis, quæ mundũ creasset ac regeret, & man data quibus deo seruire oporteret, & discretio iudicij qua ipse odientes se iure cõdemnaret, & diligentes se misericordia digna remuneraret. Sed cũ alia scripturæ diuinæ sentẽtia nobis ad mentem reducitur, ex his Apostoli verbis quæ stio valde grauis oritur. In tertio nanque regũ volumine, dũ Salomon templum dedicaret, re-
3. Re. 8. fertur quod in arca non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideę, quos posuerat in ea Moyses. Quo modo ergo verum est, esse vel fuisse in ea non solũ tabulas, sed & vrnã cum manna & virgam Aarõ? Cũ ego de hac re quosdã interrogassem qui videbãtur periti, respõderunt mihi post illa dedicationis tempora, virgam & vrnam in arca fuisse positas, sed tamen nec scripturarũ sanctarum autoritate, nec vllius historiæ narratione
H valuerũt hoc astruere. Videtur tamen huic intellectui nõ icõueniẽter opitulari, quod rex Iosias in Paralipomenum reperitur dixisse Leuitis: Ponite arcã in sanctuario templi quod ædificauit Salomon filius Dauid, rex Israël. nequa-
2. Par. 35. quam enim eã vltrà portabitis. Manifeste enim in his verbis significat. quod post templi dedicationem educta sit arca de sanctuario, & à Leuitis & à sacerdotibus portata. Et tunc fortassis in eam sunt missæ virga & vrna. Nam in libris Moysi legimus eas in tabernaculo fuisse positas, non tamen in arca sicut tabulas. Ait enim Moyses in Deuteronomio. Posui tabulas in arca quam feceram, quæ hucusque ibi sunt,
Exod. 16. sicut præcepit mihi dominus. Et in Exodo ad Aaron: Sume vas vnũ, & mitte ibi manna quãtum potest capere gomor, & repone coram domino ad seruandum in generationes vestras. Et dominus ad Moysen in libro Numerorum: Re
Num. 17. fer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt seruetur ibi. Et fortasse quia iuxta arcam in sanctuario positæ erãt virga & vrna, idcirco dicit eas Apostolus in arca fuisse, locum pro loco ponens, sicut Euangelista cum dicit,
Ioan. 10. Ambulabat Iesus in templo in porticu Salomonis. Quod enim dixerat in tẽplo, exposuit addendo, in porticu Salomonis, ostẽdens se porticũ illam vocasse templum, quoniam adhærebat templo. Sic & Apostolus locũ qui erat arcæ cõtiguus, habens vrnam & virgam, potuit eodem modo locutionis arcam nominare. Rursus, ordo beatorum spirituum, in quo deus specialiter sedet, thonus appellatur, & tamen Psal-
Psal. 79. mista precatur, Qui sedes super cherubim, manifestare coram Ephraim, Beniamin & Manasse. Dum enim in agminum distinctionibus ordo sanctorum Cherubim iungitur thronis, sedere etiam super Cherubim deus ex vicini agminis æqualitate perhibetur. Sic & in arca potest dici fuisse propter loci vicinitatẽ, quod erat iuxta arcam. Nã & nos frequẽter huiusmodi loquutionibus vtimur, vt rẽ pro alia re vicina, vel locũ pro loco nominemus. Ita Apostolus locum arcæ proximum, pro arca nunc posuisse nõ inconuenienter accipitur: quia & ad spiritalem sensum magis aspiciebat, intelligens per arcam Christum, in quo spiritaliter sunt (vt dictũ est) K tabulæ testamenti & virga Aaron & vna cum manna. Hanc quæstionem qui melius potest, soluat: qui verò melius eam soluere nequiuerit, solutionem quæ ex nostris duabus præmissis probabilior fuerit tenere non dedignetur. Super arcam autem erat propiciatorium, quod & oraculũ vocatur. Quod videlicet propiciatoriũ Rom. 3. non aliud quam eũdem saluator, sed specialiter in eo viscera pietatis designat, de quo dicit Apostolus: Quẽ proposuit deus propiciationem Iacob. 2. per fidem in sanguine ipsius. Nam & ideo superponitur, quia superexaltat misericordia iudicium. Vnde & Psalmista: Suauis, inquit, do- Psal. 144. minus vniuersis & miserationes eius super omnia opera eius. De Cherubĩ verò propiciatoriũ abũbrantibus dictum est Moysi: Duos quoque Cherubim aurios & productiles facies ex vtra- Exod. 25. q; parte oraculi. Cherub vnus sit in latere vno & alter in altero, vtrunque latus propiciatorij L tegant, expandantes alas & operientes oraculũ respiciantque se mutuo versis vultibus in propiciatorium, quo operienda est arca, in qua ponnes testimonium quod dabo tibi. Inde præcipiam & loquar ad te, supra propiciatorium scilicet, ac de medio duorũ Cherubin qui erũt super arcã testimonij, cuncta quæ mandabo per te filiis Israel. Cherubim specialis ordo est angelicarum virtutum, sed tamen generaliter omnes sancti angeli nonnunquam, sicut & nunc designantur hoc nomine. Et quidẽ numero singulari Cherub, plurali autẽ Cherubim dicitur, & est nomen generis masculini. Sed Græca cõsuetudo neutri generis Cherubin facit, in litera in n mutata. Vnde nũc Apostolus dicit iuxta Græcos, Cherubin gloriæ obumbrãtia propiciatoriũ, non obumbrantes, cum apud Moy- Exod. 25. sen legamus, duos Cherubim aureos, non duo Cherubin aurea. Interpretatur autem Cherubim vel Cherubin sciẽtię multitudo, quia spiritus angelici tãto multipliciore scientia repletur, quanto purioribus radiis diuinarũ illustrationum assidue illuminantur. Qui sunt duo, vt M consortiũ angelicæ charitatis significent, quia charitas maxime inter duos habetur: aurei, quia virtutes angelorũ summæ claritatis gratia fulgent: productiles, quia beatitudo eorum in æternum producitur, id est, prolongatur, iuxta quem productionis sensum & de regno Christi dicitur: Illic producam cornu Dauid. Qui Psal. 131. stant in vtroque, quia per illorũ ministeria prophetæ præscierũt, quę pastores postea per euidem angelos facta cognouerunt: & vt vtrũque Luca. 2. latus propiciatorij tegunt. quia in vtroque testamento multa secretorũ cælestiũ mortalibus occultantur, quæ illi intelligunt. Quos cũ aliis figurauit Moyses, vt in alto sedem habere angeli & quasi leui voluta vbique discurrere possẽ signẽtur, neque vllam habere tarditatẽ, quin confestim vbicunque voluerint adsint. Expandunt ergo alas & propiciatorium tegunt, quoniam angeli omnem suæ naturæ potẽtiam, qua in altis habitare, & cuncta supernæ illius patriç loca leui ac læto itinere penetrare meruerunt, in obsequium sui conditoris afferunt. Ac velut, propitiatorium contuentes obumbrant, id est,

A id est, honorant velando: quia totũ quem habẽt statũ perpetuæ felicitatis, eius gratiæ deputãt, à quo, vt nihil mali velle possent, acceperũt. Respiciuntque se mutuo versis vultibus in propiciatoriũ, quia in glorificatione diuinæ visionis sibimet alterutrum consonant. Sic autem sunt Cherubim supra propiciatorium positi, quo-
Matt. 5. modo ciuitas Christi. i. sancta ecclesia super mõ-
Apoc. 21 tem, id est, super Iesum Christũ esse constituta dicitur: non quod altior illo esse possit ciuitas sua, sed quod eius subsidio sustentata proficiat.
1. Ioan. 2. Supra propiciatorium ac de medio duorũ Cherubim deus loqui consueuit: quia per Christũ, qui est propiciatio pro peccatis nostris, & cui ante aduentũ & post aduẽtum suum quasi hinc & inde semper assistũt angeli ad obsequium parati, deus pater humano generi voluntatem suã clementer manifestare dignatus est. Nam secũdum humanitatẽ Christi deus pater super eum
B est, non secundum diuintatem eius, in qua ipse est æqualis patri. Ob hoc autem propiciatoriũ illud vocabatur oraculum, quia deus ibi loquebatur. Hæc erant intra Sãcta sanctorum post illa quæ in priori sanctuario erant, de quibus, inquit, non est modo dicẽdum ita prolixè, vt per singula quæque noster sermo transeat differendo. Vel in præsenti vita non est dicendum. i. nõ potest profunditas istorum mysteriorum aperiri per singula. De singulis quæ ibi erant vel fiebant, non est nunc dicendũ. [His verò] duobus tabernaculis [ita] (vt breuiter indicauim°) [compositis. i. copulatis, dicẽdum est quod [in priori quidẽ tabernaculo semper. i. quotidie vel assidue [introibant sacerdotes, consummantes, id est, complentes [officia sacrificiorum.] Istæ erant iustificationes culturæ, quas supradixi habuisse vetus testamentum. In priori quidem omnes sacerdotes intrabant, quotiescunque volebant. [In secundo autem solus põtifex] intrabat, & hoc [semel in anno,] & [nõ] intrabat [sine sanguine,] sed secũ portabat sanguinẽ, [quẽ
C offerret pro sua & populi ignorantia. i. pro peccatis quæ ignoranter egerunt tam ipse q̃ populus. Quod autem in proprie tabernaculo quotidie per annum introibant cum sacrificiis sacerdotes, significat quia in præsenti ecclesia sancti domino sine intermissione famulantes, quotidianos suæ fragilitatis erratus, sine quibus esse in hac vita nullatenus possunt, quotidianis bonorum operum victimis, quotidianis lachryma rum suarum libaminibus, quasi veri sacerdotes expiant. Summus verò põtifex qui semel in anno sancta sanctorum cum sanguine victimarum ingrediebatur, Christum designauit, qui semel in plenitudine tẽporis oblatus pro peccatis nostris, ipse sacerdos & hostia per proprium sanguinem in ipsum cælum intrauit. i. in vera sancta sanctorum, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Et pro sua 1. pro suorum prælatorum & vniuersi populi sui ignorantia offert intus sanguinẽ, qui foris effusus est. i. repræsentat in cælo patri memoriam passionis, quam in hoc secu-
Isaiæ. 61. lo pertulit. Annus verò figuraliter indicare potest omne tempus ab incarnatione eiusdem saluatoris vsq; ad finem seculi. De quo anno ipse per Isaiam dixit: Vt prædicarem annum placabilem domino. Ignorãtia autem quodlibet pæ- D catum vocari potest, quia excecat cor & errare facit hominem, dũ peccati delectationẽ placere suadet. Quod verò singulis annis iterabatur ingressus pontificis in sancta, significabat non venisse adhuc perfectionem. Solus intrabat põtifex, [spiritu sancto] qui ita fieri ĩstituit in [hoc significante, nondum esse tunc propalatam] & apertam [viam sanctorum, id est, nondũ esse patefactum hominibus iter, quo possent peruenire vsque ad Sancta sanctorum, id est, intrare secreta cęlorum: quia nondum venerat Christus, qui viam istam credentibus propalaret, [adhuc priore, (id est, vmbratilis) [tabernaculo habẽte statum] in carnalibus obseruantiis, id est, ideo nondum erat patens hominibus ingressus æternæ beatitudinis, quoniam adhuc vmbra veteris tabernaculi non cedebat, sed stabat & perdurabat: nec poterat veritas palàm cũctis effulgere, nisi vmbra remoueretur. Christus enim prior E ascendens aperuit nobis ingressum cæli, vt animæ corporibus exutæ, possint illuc intrare. Prius tabernaculum nõ dicitur hoc loco respectu secũdi, sicut suprà: sed vtrunq; dicitur prius respectu ecclesię nouæ & Ierusalem supercælestis. vel sicut põtifice Sãcta sanctorũ introeunte, populus simul ingredi nõ poterat, ita nos in cælũ mortales Christũ sequi nõ possumus, spũ sancto significãte in hoc solius põtificis veteris ingressu nõdum esse nostro tẽpore propalatã. i. in propatulo carne vestitis factam viam sanctorum, id est, aditum regni cælestis, adhuc priore tabernaculo, id est, præsenti, ecclesia habente statum. Prius enim tabernaculũ destruetur, & secundum permanebit: quia præsens ecclesia secundum eam quam nunc habet conuersationem, dissipabitur, sed superna Ierusalem in illa conuersatione quam in angelis habet, sine fine permanebit. Quandiu enim præsens ecclesia quæ prius tabernaculum est, statum habet, cælũ est inaccessibile corporibus nostris, sicut ante saluatoris ascensionem fuit inaccessibile iustorum animabus. Sed patienter expectanda est F nobis generalis resurrectio, qua cũ corpore & anima licebit nobis intrare regni cælestis habitationem post præsentis ecclesiæ dissipationẽ, sicut animabus perfectorũ licet post redẽptoris ascensionẽ. [Quæ parabola, id est, quæ mystica similitudo de duobus tabernaculis, & de his quæ continebantur vel fiebant in illis, [est tẽporis institãtis, id est, præsentis temporis gratiæ: hoc est, omnia illa quæ ibi facta sunt præsignauerunt ista quæ in hoc tẽpore gratiæ palàm geruntur. Parabola enim dicitur representatio rei gestæ ad aliud significandum. Sicut omnia illa quæ tunc fiebant repræsentãtur nobis per scripturam ad significationem eorum quæ nostro tempore fiunt. Ex quibus patet, quia quod tũc pontificem in sancta sanctorum populus sequi non poterat, signum fuit quod nos adhuc corporaliter in cælum sequi Christum non possimus. [Iuxta quam] parabolam [offerũtur, id est, offerri iussa sunt [munera,] vt de frugibus: [& hostiæ,] vt de animalibus: quę non possunt seruientem facere perfectum iuxta cõscientiam:] quia etsi quis omnia exterius quæ iussa fuerant, adimpleſſet

Universidad de Deusto
Biblioteca

G adimpleſſet, interius tamen perfecte legem ad-
Exod. 20 implere non poterat. Quanuis enim lex dice-
Rom. 7. ret, Non concupiſces, concupiſcentiam tamen
nõ abſtulit, ſed potius ipſa prohibitione homi-
nes ad cõcupiſcentiã animauit. Et licet quis ſe-
cundum carnẽ per illas hoſtias à peccato mũ-
dari videretur, in cõſcientia tamen per eas ple-
ne mundari nõ poterat. Multi tamen ſpiritales
viri fuerũt etiam tunc, qui ex fide iuſtificati, &
auxilium gratię habentes, ſpiritalis legis adim-
ibidem. pletione deo placuerunt. Scimus enim quoniã
lex ſpiritalis eſt. Sed quia carnaliter cuſtodieba
tur, non potuit perfectum in conſcientia facere
ſeruiẽtem [ſolummodo in cibis & in potibus,
& in variis baptiſmatibus, & iuſtitiis carnis, vſ-
que ad tẽpus correctionis impoſitis, id eſt, eum
qui nihil ſpiritaliter ibi faciebat, ſed ſolũmodo
ſecundũ literæ ſuperficiem in hoc ſeruiebat le-
gi, vt quoſdam cibos vel potus velut immun-
dos reſpueret, quoſdam autẽ velut mundos eli-
H geret. & varia baptiſmata, id eſt, ablutiones di-
uerſas obſeruaret, & iuſtitias varias non ſpiri-
tus, ſed carnis: quia non animam, ſed carnẽ iu-
ſtificabant, dũ manus à peruerſo opere, linguã
à blaſphemia timore pœnæ cõprimerent, non
cor à mala voluntate mundarẽt. Et hæc omnia,
id eſt, obſeruatio differẽtiæ ciborum & potuũ,
& frequentes corporũ ſeu veſtium ablutiones,
& vmbratiles carnis iuſtificationes, & cætera
huiuſmodi fuerunt eis velut onus impoſita, ad
refrenandũ tranſgreſſores, nõ vt ſemper exiſte-
rent, ſed vſq; ad tẽpus correctionis durarent. i.
vſque ad tempus gratiæ, qua in melius corrige-
rentur & ceſſarent. Quoniam quod lex illa mi-
nus fecit, & in omnibus obſeruantibus illam
adimplere non potuit, gratia noua ſubintrans
correxit, & omnem eius impoſsibilitatem ad
perfectionem adduxit, dum carnales ritus aufe-
rens, in ſpiritales obſeruantias mutauit.

Chriſtus autem aſsiſtens pontifex futurorum bonorum, per amplius & I perfectius tabernaculum, non manufactum, id eſt, non huius creationis: neque per ſanguinem hircorum aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta.

Solus pontifex in anno ſemel intrabat in ſe-
cũdum tabernaculum, quod Moyſes extruxe-
rat: ſed [Chriſtus] in tabernaculum nobilius &
Actu. 7. æternum intrauit: vbi pontificis agit officium,
[aſsiſtens] deo ad interpellandum pro nobis,
ſicut Stephanus vidit eũ pro ſe ſtantem ad dex-
teram patris. Tunc enim interpellabat pro Ste-
phano, & ita quodãmodo pro ſingulis electorũ
aſtat deo, dum pro ipſis intercedit. Nam & ſe-
dere & ſtare legitur, vt modò eius potẽtia, mo-
dò miſericordia deſcribatur. Nam vtique pro
poteſtate regis vel iudicis ſedere dicitur, pro
bonitate interceſſoris ſtare ſuggeritur. Ipſe di-
co, [pontifex] non carnalium & temporalium
[bonorum,] ſed ſpiritualium & æternorum, id
eſt, [futurorũ,] quia interceſsione ſua & obla- K
tione ſui ipſius, non temporalia, ſed ęterna bo-
na nobis impetrat, quæ ſic erunt præſentia, vt
ſemper ſint futura, id eſt, nunquam deficientia.
Vel futurorum bonorũ eſt pontifex. i. præſen-
tis iuſtitiæ & æternæ beatitudinis, quæ tẽpore
ſuo erãt futura. Ipſe ingreſſus eſt verum [taber
naculum, id eſt, cælum [per amplius, id eſt, per-
fecte & proſus amplius, quia plures capit quã
terrenũ illud: [& perfectius,] quia ibi eſt per-
fecta iuſtitia & beatitudo. Tabernaculum di-
co, [non manufactum,] ſicut illud quod fecit
Moyſes, id eſt, [non huius creationis,] cuius in
eremo fuit illud quod fixit homo. Non eſt fa-
ctum manu hominis, ſed dextera dei, nec de ma
teria corruptibili compoſitum, vt illud quod
de cortinis & pellibus & auro & argẽto Moy-
ſes fecit, ſed mira ſoliditate & pulchritudine cõ
ſummatum. Non intrauit in tabernaculum il-
lud anguſtum & imperfectum & manu homi-
nis conſtructum, ſed in amplius, id eſt, per om- L
nia maioris amplitudinis, & perfectius, id eſt,
maioris perfectionis & opifice ſummo fabrica-
tum. [neque per ſanguinem hircorum aut vitu
lorum introiuit] in Sancta ſanctorum, vt olim
ſub lege pontifex cõſueuerat, [ſed per proprũ
ſanguinem.] Nihil enim mũdum inuenit in ho
minibus, quod offerret pro hominibus: & id-
circo ſeipſum obtulit mundam victimam ipſe
ſacerdos. Suum pium ſanguinem pro nobis ef-
fuſum intulit [in ſancta] ſanctorũ, id eſt, in cæ-
lum: & hoc [ſemel, id eſt, non per ſingulos an-
nos, vt Leuiticus pontifex, ſed tantùm vna vi-
ce. Quoniã oblatio ſanguinis eius adeò placuit
deo, vt non vltrà ſit opus repetitione: quia per
humilitatem illius ſacrificij deletum eſt, quic-
quid primus homo commiſit: & omnes pro
quorum ſalute ſanguinem ſuum fudit, ad om-
nem cõſummationem adduxit. Ideo non opus
eſt iterari, quia perfectum eſt. Per ſanguinem ſe
mel introiuit in ſancta ſanctorum, [æterna re-
demptione inuenta:] & hoc ideo, quia per il-
lam oblationem ſemel facta in inuẽta eſt omniũ M
redemptio, quæ nõ inueniri poterat in vniuer-
ſo genere humano. Nam cùm omnes homines
captiui tenerẽtur à diabolo, quid apud eos in-
ueniri poterat, quod pro tot captiuorum redẽ-
ptione daretur? Sed Chriſtus in ſanguine ſuo
redemptionem omnium inuenit, non tempo-
ralem, ſed æternam: quia tantum fuit pretium
quod dedit, vt æternam redemptis libertatem
redderet. Deleuit enim tam originalia quàm a-
ctualia peccata, & omnem iuſtificationem ex-
hibuit, ac regnum cælorum aperuit.

Si enim ſanguis hircorum & tauro- Leui. 16.
rum & cinis vitulæ aſperſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, 1. Petr. 1.
quanto magis ſanguis Chriſti, qui per 1. Ioan. 1.
Spiritũ ſanctum ſemetipſum obtulit im- Apo. 1.
maculatum Deo, emundauit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis ad ſeruiendum deo viuenti?

Verè

A Verè ſanguine ſuo ſemel oblato inuenit re-
demptionem noſtrã, nec fuit opus repetitione
talis oblationis. Nam ſanguis eius emundauit
conſcientiam noſtram, vt nullius mali conſen-
ſus iam conſcij ſimus, quod eſt verè liberos eſ-
ſe. Quaſi quis dicat: Per ſanguinem Chriſti po
teſt eſſe redemptio & liberatio ſpiritualis & æ-
terna. Nam ſi ſanguis vmbratilium in lege ſacri
ficiorum, ſanctificabat eos in carne, id eſt, puri-
ficabat carnẽ eorum & mundam reddebat, mul
to potentius ſanguis Chriſti purgat & ſanctifi-
cat animas noſtras, vt perpetualiter mundæ &
libere maneãt. Et hoc eſt: [Si enim ſanguis hir-
corum] & cætera. Si enim vmbra carnem puri-
ficat, quãto magis veritas animã ſanctificat? Il-
le enim purgationes vmbræ fuerunt purgatio-
num, quæ ſub gratia fiunt: & animalia quorum
ſanguine fiebant emundationes, figuram Chri
ſti geſſerũt. Sanguis hircorum & taurorum qui
immolabantur, nonũquam aſpergebatur ſuper
B eos qui mundandi erant, vel pro ipſis cõtra ve-
lum ſepties, vt ſanctificari poſſent: & Chriſtus
qui nos aſperſione ſui ſanguinis mundauit, per
hircos deſignabatur propter ſimilitudinem car
nis peccati, & quia pro peccato mundi oblatus
eſt. Hircus enim pro peccato ſemper immola-
batur, atque per tauros propter fortitudinem,
quia cornibus virtutis ventilat inimicos. Sed
multo euidentius præfigurabat eum vitula, quę
comburebatur, vt cineres eius aquam mixti pur
gatio fierent hominum immundorum, de qua
longum nimis eſt omnia dicere, ſed aliqua bre-
Num. 19. uiter dicamus: Præcipe, inquit, filiis Iſrael, vt
adducant ad te vaccam ruſam, ętatis integræ, in
qua nulla ſit macula, nec portauerit iugũ, tradéſ
que eam Eleazaro ſacerdoti. Qui eductam ex-
tra caſtra immolabit in conſpectu omniũ. & in-
tingens digitũ in ſanguine eius, aſperget cõtra
fores tabernaculi ſeptem vicibus, comburętq;
eam cunctis videntibus tam pelle & carnibus
eius, quàm ſanguine & fimo flammæ traditis. Li-
gnum quoq; cedrinũ, & hyſſopum coccúmq;
bis tinctum ſacerdos mittet in flammã quæ vo-
rat. Vacca dicta eſt caro Chriſti ſexu fœ
C minineo, propter infirmitatem carnalem. Ruſa. i.
ſanguine paſsiõis cruẽtata. Ætatis ĩtegræ, quia
triginta annorum vel paulo amplius erat quan-
do crucifixa eſt. In qua nulla erat macula iniqui
tatis, neq; enim iugũ portauerat peccati. Quod
autem non Aaron pontifici, ſed filio eius Elea-
zaro tradi iuſſa eſt, ſignificat nõ ad tẽpus quod
tũc erat, ſed ad poſteros hui⁹ ſacerdotij paſsio-
nem domini peruẽturam, quorũ nunc Eleaza-
rus typum gerit. Qui eductũ extra caſtra. i. ex-
tra ciuitatem immolauerunt, crucifigentes eum
in conſpectu omnium. Dehinc Eleazar ſignifi-
cationem mutat, & veros noui teſtamẽti ſacer-
dotes, id eſt, apoſtolos deſignat, dum intingens
digitum ſanguine vitulæ, aſpergit ſepties con-
tra fores tabernaculi. Apoſtoli enim digito ſan
guinẽ ſepties contra oſtiũ aſperſerunt, quia paſ
ſionem Chriſti operibus commendantes, in-
troitum fidei per ſeptiformem gratiam ſpiritus
ſancti populis prædicauerunt: & comburet, in-
quit, eam cunctis videntibus. Cõbuſtio, ſignum
eſt reſurrectionis. Natura quippe ignis eſt, vt in
ſuperna moueatur, & in eum conuertitur quod D
comburitur. Combuſta eſt ergo vacca cunctis
videntibus, quia Chriſtus reſurrexit, & eius re-
ſurrectionis gloriam cuncti per orbem fideles
aſpiciũt. Iam quod ſequitur, tam pelle & carni-
bus eius, quàm ſanguine & fimo flammæ tradi-
tis, ſignificat quod nõ ſolum ſubſtantia morta-
lis corporis Chriſti, quę cõmemoratione pellis
& ſanguinis & carnium intimata eſt, ſed etiam
cõtumelia & abiectio plebis, quæ nomine fimi
deſignatur conuertentur in gloriam, quam cõ-
buſtionis flamma ſignificat. Lignũ verò cedri-
num quod in altum extollitur, ſpes eſt quæ de-
bet in ſupernis firmiter habitare. Hyſſop⁹, quia
radicib⁹ hęret in petra, fides eſt in Chriſto fun-
data. Coccus bis tinctus, ignea charitas eſt quæ
tingitur amore Dei & proximi, hæc tria ſacer-
dos. i. quilibet Chriſtianus mittere debetur in
reſurrectionẽ Chriſti, tanquam in medium cõ-
buſtionis illius, vt cum Chriſto ſit vita eius ab- Coloſ. 3.
ſcõdita in deo. Colliget autem vir mundus ci- E
neres vaccę, & effundet eos extra caſtra in loco
puriſsimo, vt ſint multitudini Iſraël in cuſtodiã
& in aquam aſperſionis, quia pro peccato vacca
cõbuſta eſt. Quid putamus eſſe cineres vaccæ,
niſi famam quæ ſequuta eſt paſsionem reſurre-
ctionémq; Chriſti? Nam & cinis erat, quia ve-
lut mortuus ab infidelibus contemnebatur: &
tamẽ mundabat, quia & reſurrexiſſe à fidelibus
credebatur. Et quia hęc fama apud eos maximè
claruit, qui in cæteris gentibus erant, & nõ erãt
de cõſortio Iudæorum, ideo dictũ eſt, quia col-
liget vir mundus cineres vaccæ, mundus vtiq;
ab interfectione Chriſti, quæ Iudæos macula-
uerat, & effundet in loco puriſsimo. i. in corde
credentium mũdiſsimo extra caſtra. i. extra ce-
lebrationem Iudaicæ conſuetudinis, & ideo ſic
tractabuntur iſti cineres, vt ſint multitudini fi-
liorum Iſraël, id eſt, Chriſtianorum, in cuſtodiã
mandatorũ cæleſtium, & in aquam aſperſionis,
id eſt, in lauacrũ baptiſmatis. Nam aqua aſper-
ſionis, purificatio eſt. Ex his omnibus fiebat a-
qua aſperſionis, vnde mundabãtur à contactu Locus ob-
mortuorũ, quod vtique ſignificat ab iniquitate ſcurus.
huius moribũdæ vel morticinæ vitæ. Qui te- F
tigerit, inquit, cadauer hominis, & propter hoc
ſeptem diebus fuerit immundus, aſpergetur ex
hac aqua die tertio & ſeptimo, & ſic mundabi-
tur. Si die tertio aſperſus nõ fuerit, ſeptimo nõ
poterit emundari. Qui tetigerit cadauer homi-
nis. i. qui malis operibus communicauerit, &
propter hoc ſeptẽ diebus. i. in anima & corpore
fuerit immũdus, aſpergetur ex hac aqua. Septẽ
videlicet dierum immunditia propter animam
& corp⁹ dicitur, quia homo in anima & corpo-
re ſeptenarium ſuſcipit, dũ illa tribus motibus,
iſtud quatuor elementis conſiſtit. Vnde & per
Amos dictũ: Super tribus ſceleribus Iſraël, & Amos. 1.
ſuper quatuor nõ conuertam eum. Aſpergetur
ex hac aqua die tertio & ſeptimo, & ſic munda-
bitur. i. aqua baptiſmatis in fide trinitatis & ſpi
ritus ſancti cõfirmatione. Si die tertio aſperſus
non fuerit, ſeptimo non poterit emundari. i. ſi
baptiſmo quod in fide trinitatis ſit, ablutus nõ
fuerit, ſeptiformem gratiam accipere nõ pote-
rit. Deſcribuntur & aliæ multæ ſpecies immũ-

ditiæ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G ditiæ,quæ omnes aſperſiõe huius aquę illuſtrari iubentur.Sed ad epiſtolam reuertamur, quia iam manifeſtum eſt quomodo vitula hęc Chriſtum præſignauerit.Nam ſanguis hircorum[& taurorũ & cinis]huius vitulæ[aſperſus ſanctificabat.imundabat [inquinatos aliqua immũditiarum,quas lex deſcribit. Sanctificabat eos nõ ad emundationem animę,ſed[ad emundationẽ carnis,]vt caro iam emundata iudicaretur,& in cõſortium aliorum, qui ſic emundatus erat,reciperetur.Et ſi hoc ſanguis vel cinis animalium in carne poterat, [quanto magis ſanguis Chriſti]poteſt in anima noſtra munditiam & ſanctificationẽ operari? Vnde & in lege de eo ſub figura carnalium victimarum dictum eſt: Anima carnis in ſanguine eſt, & ego dedi illum vobis, vt ſuper altare meum expietis pro animabus veſtris, & ſanguis pro animæ piaculo ſit. Itaque ſanguis Chriſti ſecundum quod lex prophetauerat & decreuerat, [emundauit conſcientiam
H noſtram.i. ex toto mundauit animam noſtram, vt iam nõ eſſet ſibi conſcia alicuius peccati vel conſenſus illiciti. Emundauit eam ab operibus mortuis,id eſt,à reatu peccatorum quæ feceramus,quibus ipſa fuerat inquinata. Opera enim peccati ſunt mortua.i. vita iuſtitiæ prorſus carẽtia.Quæ qui tangit,inquinatur:ſicut ille qui tãgebat mortuum,inquinabatur:nec intrat in cęlum,ſicut nec ille in templũ. A talibus mortuis emundauit cor noſtrum Chriſtus, vt nec conſenſus inquinamentum remaneret in nobis, & emundauit nos[ad ſeruiendum.i.vt ſeruiremus [deo viuenti,] cui ſeruire non poteſt,qui mortuis operib⁹.i.peccatis ſeruit. Omnis enim qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati,& nemo poteſt duobus dominis ſeruire. Sed Chriſtus duo fecit,& à peccatis nos mundauit,& reſtituta libertate arbitrij,ſeruire fecit deo,qui verè viuit, & vitam verã ſibi ſeruientibus tribuit. Nec mirum ſi ſanguis Chriſti tanta operatur, [qui]nõ brutorum animalium victimas,ſed[ſemetipſum
I obtulit deo]pro nobis [immaculatũ,] quia nec originalis nec actualis maculæ quicquã habuit. & hoc factum eſt[per ſpiritum ſanctũ,] qui carnem eius ſine ſemine creauit in vtero virginis, & immunẽ à peccato ſemper eum ſeruauit. Vel per ſpiritum ſanctũ obtulit ſe,quia ſpiritus ſanctus hoc illi ſuaſit.

Leui. 27.
Ioan. 8.
Matt. 6.
Luc. 6.

Et ideo noui teſtamenti mediator eſt, vt morte intercedente, in redemptionem earum præuaricationum, quæ erant ſub priore teſtamẽto repromiſſionẽ accipiãt, qui vocati ſunt, æternæ hæreditatis.

Dico quia obtulit ſe deo pro nobis,[& ideo eſt]ipſe[mediator noui teſtamẽti,id eſt,medius inter deum & homines in datione nouæ legis, melius quàm Moyſes fuerat in datione veteris. Diſcordia videlicet facta fuerat inter nos & deum,& idcirco regni eius hæredes fieri non poteramus: quia nec quomodo ad pacem eius reuerti nos oporteret,noueramus. Propter quod iſte nobis mediator per dei miſericordiam datus eſt,qui nos deo reconciliaret, & eius volũtatem nobis interpretaretur, vt ſciremus quid K
ipſe nos operari vellet: & amici effecti,hæreditatem regni eius per nouum teſtamentum aſſequeremur, ſicut Iudæi per vetus teſtamentum adepti ſunt hæreditatẽ terræ Chanaan. Et hoc eſt,ipſe mediator noui teſtamẽti,[vt qui vocati ſunt.i.ab æterno diuinitus electi,de quibus ali- Apoc. 19.
bi dicitur:Beati qui ad cœnam nuptiarum agni vocati ſunt, [accipiant] per illud teſtamentum [repromiſsionem æternæ hæreditatis.i.in hæreditatem conſequantur æternam beatitudinẽ, quæ multoties illis eſt in ſcripturis promiſſa:& hoc fiat[morte]eius [intercedente] inter teſtamentum & hæreditatem. Ideo videlicet dedit illi teſtamẽtum nouum, vt cùm mors ſua intercederet,acciperent hęreditatem qui nouum teſtamẽtum habebant,ſicut in omnibus teſtamẽtis eſt cõſuetum. Quicunque enim pater familiâs hæredi ſuo teſtamentũ faciat, nihil prodeſt illi cui factum eſt, niſi prius moriatur qui fecit. M
Teſtamẽtum vocamus hic, ſcriptũ quod alicui fit de obtinenda poſt mortem alicuius hæreditate. Et fit aliquando ſimpliciter, aliquando cũ conditione,vt ſi quis dicat,Hoc fac,& habebis poſt me hæreditatem meam:quod ſi nõ feceris, non habebis eam. Scriptúmque de hac conuẽtione illi relinquat,ſicut & Chriſtus de hæreditate perennis vitæ nobis teſtamentũ conditione fecit, dicens. Si quis ſermonem meum ſeruauerit,mortẽ non videbit in æternum. Ac deinde mortem ſuam interpoſuit, vt nos per obſeruantiam ſermonis eius ad hæreditatem vitæ æternę perueniremus. Morte(inquit)intercedente [in redemptionem earum præuaricationum,quæ erant ſub priore teſtamẽto .i. ad hoc mors eius interueniret, vt ſuos redimeret ab illis præuaricationibus, quas operabantur dum adhuc eſſent ſub veteri lege, quæ deprimebat eos in ſeruitute timoris,non relaxabat in libertate charitatis:& ideo non ſanctificabat eos,ſed L
magis præuaricatores faciebat. Sub teſtamento enim ideo dicit, quia quaſi onus quoddã graue erat eis lex. De peccatis gẽtilium,quæ ſimiliter ſanguine Chriſti deleta ſunt tacet,quia Hebręis loquitur,qui ſe per legẽ putabant iuſtificatos: & oſtẽdit eos nunquam ſub lege ſine præuaricationibus vixiſſe: ideoque neceſſe fuit vt & ipſi morte Chriſti redimerentur à reatu præuaricationum ſuarum, quatenus digni poſſent fieri æterna hęreditate.

Ioan. 8.

Vbi enim teſtamentum, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. Teſtamentum enim in mortuis confirmatum eſt. Alioqui nondum valet, dum viuit qui teſtatus eſt. Vnde nec primum quidem ſine Exod. 24.
ſanguine dedicatum eſt.

Dixi quia eſt mediator noui teſtamenti, vt morte eius intercedente,perueniremus ad poſſeſsionem hæreditatis,quæ in teſtamento ſcripta eſt:neceſſe fuit vt mors eius intercederet, ſi ad hæreditatem peruenturi eramus. Nam ita fit in omnibus teſtamentis. Vbicunque [enim]fit [teſtamentũ,neceſſe eſt] vt [mors teſtatoris interceda-

A tercedat, id eſt, vt prius moriatur ille qui teſtamentum fecit, q̃ ille qui in teſtamẽto deſignatus eſt hæres habere poſsit hæreditatem. Nunquam enim aliter poteſt illam cõſequi. Et quia in omni teſtamento id neceſſe eſt, ideo teſtator noſter qui nobis teſtamentũ fecerat, in quo vitæ æternæ hæredes fore nos inſtituerat, interpoſuit mortem ſuam, vt ſine obſtaculo perueniremus ad hæreditatem poſsidẽdã, neque aliter pertingere poſſemus ad illam. Et verè in omni teſtamento neceſſe eſt mortẽ teſtatoris intercedere. Nam[teſtamentum]omne[eſt confirmatum,]vt poſsit eſſe ratum, [in mortuis,id eſt,in morte teſtatoris. Secundũ leges ſeculi loquitur Apoſtolus,in quibus eſt decretum,vt viuente teſtatore non ſit ratum,ſed ab eius morte firmitudinem accipiat, vt vlterius nõ mutetur. [Alioqui,id eſt, niſi mors teſtatoris interueneB rit, [nondum valet, id eſt, nondum firmum eſt ipſum teſtamẽtum, [dum,id eſt, quandiu [viuit qui teſtatus eſt.] dum enim viuit poteſt illud(ſi voluerit)mutare,vt eum quem ſcripſerat hæredem, auferat & alium ſubſcribat. Sed in morte eius ita cõfirmatur,vt amplius mutari nequeat, ſed hæredes qui deſcripti ſunt hæreditatem accipiant. Sic & teſtamentũ Chriſti in morte eius eſt confirmatum,vt quos ipſe in eo præſignauit Hebr. 4. hæredes, abſque immutatione accipiant hæreditatem. Non enim alij,ſed illi ſoli,quorum nomina ſunt in libro vitæ, conſequentur illam hæreditatem. Dixi quia omne teſtamẽtum morte confirmatur, [vnde,id eſt,quia mors omne teſtamentum confirmat, [nec primum quidem] teſtamentum[eſt dedicatum ſine ſanguine,]ſed in eius dedicatione, id eſt, quando à filiis Iſrael in autoritatem eſt receptum, immolata ſunt animalia,quorum ſanguine eſt confirmatum,ad ſignificationem noui teſtamenti, quod Chriſti ſanguine dedicatum eſt,& hoc eſt: Nec primũ quidem,ſubaudi, ſicut nec ſecundum,eſt dedicatum abſq; ſanguine. Debuit enim morte cõfirmari,vt eſſet ratum & autorabile.

C *Lecto enim omni mandato legis à Moyſe vniuerſo populo, accipiens ſanguinem vitulorum & hircorũ cum aqua & lana coccinea & hyſſopo, ipſum quoque librum & omnem populum aſperſit,dicens: Hic ſanguis teſtamenti quod mandauit ad vos deus. Etiam tabernaculum & omnia vaſa miniſterij ſanguine ſimiliter aſperſit, & omnia penè in ſanguine ſecundum legem mundantur, & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſsio.*

Verè & primum teſtamentũ eſt ſanguine dedicatum. Nam[lecto à Moyſe omni mãdato legis,] vt nihil eſſet in lege quod careret autoritate,ſed omnia eius mãdata dedicarẽtur, & authentica fierẽt in ſanguine [vniuerſo populo,] qui & totus ſanguine mundatus eſt, poſtquam Moyſes in auribus plebis omnia legis mandata D
perlegit,[accipiens ſanguinẽ vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & hyſſopo, ſcilicet miſcens ſanguinem & aquã, & faciens de lana & hyſſopo aſperſorium,non ſolum cætera,ſed[ipſum quoque librum] legis [& omnẽ populum]illo ſanguine[aſperſit,] & vt illi cum maiori deuotione luſciperent, dixit: [Hic ſanguis]eſt[teſtamenti,]quod per me [deus mandauit ad vos.] Quaſi non fruſtra vos aſpergo, quia hic ſanguis quo vos purifico, eſt cõfirmator teſtamẽti quod mandauit mihi deus ad vos deferre. Nec ſolummodo librum & populum, ſed[etiam tabernaculum & omnia vaſa miniſterij, id eſt, quæ ad miniſtrandum in eo facta fuerãt,[ſimiliter]vt populum [aſperſit ſanguine.] Omnia enim illa vaſa Moyſes ſanguine mũdauit,& idonea ad miniſtrandum Deo per aſperſionem ſanguinis effecit, ſicut & populũ & reliqua ſanguine mundauerat. [Et] inde ſumpto poſtmodum exemplo & authoritate illius,[om E
nia penè mundantur]per ſacerdotes[in ſanguine ſecundum legem, id eſt, ſecundum quod lex præcipit & Moyſes inſtituit, & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſsio,] quia ſine ſacrificio nullum in lege peccatũ remittitur. Non tamen dicit Apoſtolus,quòd ſanguine brutorum animalium remitterentur hominibus peccata: ſed ſignificat quia nec illis qui ſub lege erant,remiſſa ſunt niſi ſanguine Chriſti. Quod autẽ Moyſes prius legem docuit, ac deinde librum & populum ſanguine aſperſit,præſignauit quia Chriſtus primo prædicaturus erat,ac deinde prædicationẽ ſuam plebemque credentium ſanguine ſuo erat aſperſurus. Liber enim noui teſtamenti aſperſus eſt ſanguine Chriſti, cuius paſsionem euidẽtius & frequẽtius memorat,& cuius mortẽ cõfirmatus eſt, vt in authoritate habeatur, & quæ in eo ſcripta ſunt,ſine immutatione compleantur: vt quià pro nobis Chriſtus mortuus eſt,præcepta eius diligamus: qui & gratiã,qua hęc complere poſsimus,nobis per mortem impetrauit. Quod vniuerſus populus eſt aſperſus, F
declarauit, quia omnes qui de populo dei ſunt, redemptionem & ſanctificationẽ habent in ſanguine Chriſti,quẽ ſanguis hircorum & vitulorum præſignauit. Chriſtus videlicet per figurã vitulus eſt,propter virtutem crucis, cuius cornibus impios vẽtilauit. Vitulus tamen, nõ bos: Pſal. 43.
quia nil vetuſtatis habuit, ſed nouitatem gratiæ Rom. 8.
nobis attulit. Ipſe quoq; dictus eſt hircus, ꝓpter ſimilitudinẽ carnis peccati, vt de peccato dãnaret peccatum,ibiq; ſanguis vitulorũ & hircorũ, ſanguinẽ Chriſti(ſicut diximus) præfigurauit. Aqua mixta eſt ſanguine, quia ex latere Chriſti Ioan. 19.
non ſolum ſanguis, ſed & aqua exiuit. vnde & mos eſt, aquã i ſancto calice miſceri vino, quod in miſſa conſecrandum eſt. Quod & baptiſmi ſacramentum referri poteſt,quia baptiſmus noſter,qui per rubrum mare præfiguratus eſt, rubet ſanguine Chriſti. Ideo Moyſes ſanguinẽ & aquam miſcuit. Qui & lana coccinea ſanguinẽ illum & aquam aſperſit, quia Chriſtus mirabili charitate ſanguinem & aquam,quibus nos ſanctificaret, de latere ſuo produxit. Color enim coccineus,ruborẽ ardentiſsimæ charitatis qua

Chriſtus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Christus nos dilexit, insinuat. Lana quoque calida est, & vestis qua frigus repellatur, potest ex ea fieri. Vnde & nos charitatem Christi quasi lanam calidam debemus assumere, & indumentū iustitiæ nobis ex ea facere, quo circundemur & adornemur in omnibus dictis & operibus nostris, & à frigore totius malitiæ defendamur. Hyssopus autem herba humilis & expellens tumorem pulmonis, humilitatē Christi designat, *Philip. 2.* qua misericorditer humiliauit semetipsum, factus obediens vsq; ad mortē. Hac enim aspersit super nos pium sanguinem suum. Quam & nos imitari pro modulo nostro debemus, ne in vacuum recepisse huius gratiam aspersionis inueniamur. Quid enim prodest nobis sanguis eius *Exod. 14* nisi tumorem superbię prorsus à nobis expellat? *Matt. 26* Librum & populum Moyses aspersit, di- *Marc. 14* cens: Hic sanguis testamenti quod mandauit ad *Luc. 22.* vos deus. Sic & Christus nouam legem & vniuersum mundum sanguine suo mox aspersurus, dixit in cœna discipulis suis: H Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur. Ecce quàm concorditer vtrunque sibi testamentum consonat. Ecce quàm propriè prędicit, Moyses verba quibus saluator vtitur in cœna. Etiam tabernaculum, id est, ecclesiam fidelium, de quibus dixit deus, quoniam inhabitabo in illis & inambulabo. & omnia vasa mini- *Leui. 26.* sterij, id est, omnes sanctos qui altari deseruiūt, vt diacones, presbyteri, episcopi, & qui sacratos cibos sanctæ prædicationis ministrant in ecclesia sanguine similiter aspersit: quia & omnē simul ecclesiam, & omnes sanctiores sicut & populares, Christus suo sanguine mūdauit & cōsecrauit. Et secundum legem penè omnia mundantur sanguine, vt appareant omnia sanguine Christi debere mūdari. Penè omnia dixit, quia quædam vasa lauabantur aqua tantum, vt mun- *Leui. 13.* darentur: & homines à quibusdam cōtagiis, vt *& 15.* à contactu mortuorum, purificabantur aqua aspersionis, nec indigebant sanguine ad sui emundationem. I Sed in euangelio nihil prorsus mundatur sine sanguine CHRISTI. Et hoc quoque seruatur in lege, quod sine sanguinis effusione in aliquo sacrificio facta non sit vlla peccati remissio: per quod ostenditur, quia nisi passione CHRISTI nullum omnino potest remitti peccatum.

Necesse est ergo exemplaria quidem cælestium his mundari, ipsa autem cælestia melioribus hostiis quàm istis.

Quandoquidem Moyses ita fecit, & lex ita præcepit, [ergo necesse est exemplaria quidem cælestium, id est, tabernaculum & vasa eius &c. quæ fuere figuræ cælestium, id est, præsignauere ecclesiam quæ dicere potest: Nostra conuer- *Philip. 3.* satio in cælis est, [mundari his] supradictis, id est, sanguine vitulorum & hircorum & aqua cū lana & hyssopo. Exemplaria quidem cęlestium talibus sacrificiis debuisse mūdari, sed [ipsa cælestia, id est, homines ad cælum iam pertinentes, quos vmbræ veteres figurauere, necesse est mundari [melioribus hostiis quàm istis, id est, quā sanguine vitulorum & cæteris. Neq; enim iustorū fuit vt pro rationalibus hominibus brutorū animalium victimæ cæderētur. Cùm ergo bruta animalia pro rationali animali, id est, pro homine dignæ victimæ non fuerint, requirendus erat homo qui pro hominibus offerri debuisset, vt p rationali peccāte rationalis hostia mactaretur, & deleret culpā protoparentis. Sed quid, quod homo sine peccato inueniri non poterat? Et oblata pro nobis hostia quando nos à peccato mundare potuisset, si ipsa peccati contagio non careret? Inquinata quippe, inquinatos non mundaret. Ergo vt rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus: vt verò à peccatis mundaret hominem, homo, & sine peccato. Sed quis esset homo sine peccato, si ex peccati commixtione descenderet? proinde venit propter nos in vterum virginis filius Dei. Ibi pro nobis factus homo sine peccato, fecit pro nobis sacrificium corpus suum, exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato, quæ & humanitate mori, & iustitia mundare potuisset. Hoc est, inquam, quod nunc cælestia, id est, homines cælestium virtutum futuri consortes, dicuntur melioribus hostiis debuisse mundari, id est, humanitate Christi, quæ plurimum hostiarum nomine designatur in hoc loco, quia per omnes supradictas est figurata, & plura fecit quàm omnes illę.

Non enim in manufacta sancta Iesus introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodum pontifex intrat in sancta per singulos annos in sanguine alieno. Alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nunc autem semel in consummatione seculorum ad destitutionem peccati per hostiā suā apparuit. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem iudicium, sic & Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata, secundo sine peccato apparebit expectātibus se in salutem. *Rom. 6.* *1. Petr. 3.*

Vtrunq; probat, & quod cælestia per hostias sint mundata, & quod per meliores hostias, quę sunt vna hostia, id est, Christus. Quasi dicat: Verus Christus mundauit cælestia, id est, homines suo sanguine mundans, fecit cęlestes cælestium participes. Nam ipse [Iesus, id est, saluator noster, qui est vera hostia, omnibus hostiis præcedentibus significata, [non introiuit in sancta] quæ [manu] hominum essent [facta,] quoniam illa fuerunt [exemplaria verorū] sanctorum, qui sunt in cælo, [sed in ipsum cælum,] quod significabatur per secundum tabernaculum. Manufacta sancta erant exemplaria, id est, figuræ & vmbræ verorum sanctorum, quæ sunt in cælo, & ideirco

A & ideirco verus sacerdos Iesus non in vmbratilia, sed in vera intrare debuit. Intrasset quidē in manufacta sancta, si ea vellet mundare, id est, si ea vellet ita sanctificare, vt in ea intrantes reciperent ab eis mundationem à peccatis. Sed non intrādo in ea, designat quia iam nullus ibi munditiam animæ consequi poterit. Ideo cōtempsit ea & non sanctificauit, quia sunt (vt dictum est) exemplaria & similitudines verorum non ipsa sunt vera. Sed intrauit in cælum, cæsū dico ipsum, id est, per illa significatum. Sed cur Iesus, id est, qui salutē nobis in omnibus factis suis quærebat, cælum intraret, nisi illo ascensu omnes ad hoc vellet mundari, vt fierent cælestes, quatenus in eis quasi in cælestibus habitaret, qui ad hæc ascēdit, [vt appareat nunc vultui dei pro nobis .i. interpellet solus pro salute omniū nostrum, sicut olim pontifex in sanctis sanctorū solus orabat pro omnibus. Nunc facit hoc dū non videmus eum. Vel nunc. i. in pleni B tudine temporis gratiæ post consummationem operū quæ gessit cōuersans inter homines, apparet vultui .i. præsentiæ & beneuolentiæ dei patris, intercedens apud eum pro nobis, ostendendo cicatrices vulnerum quæ pro nostra redemptione pertulit: & quantum pro nostra salute laborauit, perpetualiter repręsentādo. Miro enim & ineffabili nobis ordine eum qui nihil vnquā potest obliuisci, qui semper misereri paratus est, absq; intermissione dominus Iesus admonet, quàm congruè hominibus misereri debeat, quorū particeps verè & doloris ac passionis idem ipse dei filius effect⁹ sit, & pro quibus ipse confligens, mortis imperium moriendo prostrauit. Sic enim sæpe intercedit pro nobis. [Neque] ita hoc facit, [vt sæpe offerat semetipsum] in ara crucis, & sæpe patiatur, quia sufficienter omnibus semel oblatus est, nec op⁹ est repetitione. Vnde patet quia dignior & efficacior sit eius hostia omnibus aliis: quia illę sępe intrauerunt sine cōsummatione, hæc semel oblata ad patriā reducit. Nō ad hoc intrauit in C cælum, vt seipsum sæpe offerat effusione proprij sanguinis, quēadmodū] illa necessitate qua legalis [pontifex intrat in sancta] sanctorū, [per singulos annos] id agendo, quia cōsummationē & perfectionē operari non valet: & hoc facit nō in proprio, sed [alieno sanguine,] & hic per singulos annos, Christus autē nō sæpe, sed semel: hic in alieno sanguine, Christus in proprio: hic protinus egreditur de sanctis, Christ⁹ perpetualiter in sanctis sanctorū assistit vultui dei semper interpellans pro nobis. Nō ergo ita intrauit sicut ille pōtifex vt post exiret & postea reuerteretur, hostiam suæ passionis offerens vt ille sanguinē brutorum animaliū, sed semel sanguinem proprium obtulit, & cælum penetrauit. [Alioquin. i. si aliter faceret, si sępe se offerret, tunc oporteret [eum frequenter pati] incipiendo [ab origine mūdi,] vt per singulas generationes pateretur, redimedo suos in vnaqua q; generatione. Nā si sæpe seipsum in arca crucis offerret ideo faceret, quoniā ad redemptionem omnium minimè sufficiens esset. Et cùm illos quos in carne viuentes inuenit, redemisset rursus oporteret eum mori ad redemptionem aliorum qui post nascerentur. Sicque per sin- D gulas generationes esset necesse. & quoniam Abel & Noë & Abraam & Iob & Dauid, cæteriq; iusti & ad vitam prædestinati, eodem modo fuerunt redimendi, quo & illi quos in carne apparens iustificauit, & eadem necessitas & causa præcessit in illis, quæ sequuta est in istis, ideo cùm redimere omnes voluisset, & nō nisi suos contemporaneos redimere posset, à primo iusto, id est, à tempore Abel incepisse pati debuisset, quod esset magnum inconueniens. Ergo non sæpe, sed potius semel in ara crucis oblatus est. Quod nunc constat, quia per prædictum inconueniens est ostensum. Vel ita: Nō frequēter passus est ab origine mundi, sed nūc semel in consummatione seculorum. Si semel oblatus non sufficeret omnium in se credentiū peccata exhaurire, oporteret eum pati sæpius ab origine mundi Quod ne fieret, semel passus E est in consummatione seculorum, id est, in vltima ætate mundi, in qua sunt omnia cōsummata & adimpleta, quę in seculis transactis imperfecta fuere, & ideo nō opus fuit vt inciperet pati ob origine mundi. Nam si toties pateretur, esset miserabilior oībus hominibus. Non cœpit ab initio pati, sed [nunc in consummatione seculorum apparuit] in sanctis sanctorum vultui patris, [semel] ingressus illuc [per hostiam suā] vna vice mactatam [ad destitutionem peccati, id est ad hoc vt deorsum statueret peccatū, ne iam super nos, sed subter nos esset, id est, ne iā dominaretur nobis, sed nos conculcaremus illud. Quod nulla alia hostia facere potuit. Et quia eius hostia semel oblata, regnum peccati subuertit, nec iam per consensum vel operationem prævalet super nos peccatum, non necesse fuit vt iterum offerretur. Dixi quia semel apparuit deo per hostiam suam, ingrediens sancta sanctorum. Et ob hoc passus est semel, quoniam hanc potestatem in omnes possidet natura, vt semel moriantur. [Et quemadmodum, id est, qua necessitate & naturali conditione [statutum est] omnibus [hominibus semel mori, id F est, vt semel moriātur, sed [post hoc, id est, post mortem restat eis [iudicium] in quo secundum hoc quod egere, recipiāt, id est, non iterum restat vt surgant, & iterum morientur, sed tantū vt veniant ad iudicium, recepturi præmia vel tormenta, sic, id est, eadem necessitate & immutabili iure naturæ & [Christus,] vtpote verus homo [semel] & nō amplius in ara crucis [oblatus est,] & post faciet iudiciū: hoc est, sicut hominibus post mortem nihil restat ex necessitate nisi vt iudicentur, ita Christo post mortem nil restat nisi vt iudicet. Nā si post resurrectionem suam iterum mori posset, non haberet in se naturam cæterorum hominum. Et ita nihil nobis prodesset, cùm verus homo nō esset. Sed vt verus homo probaretur, sicut semel ex matre virgine natus est, ita semel in cruce moriēs, oblatus est patri sacrificium, [ad exhaurienda, id est, prorsus auferenda & adnullanda [peccata,] non dico omnium, quia non omnes credūt sed [multorum, id est, eorum qui ad vitam prędestinati sunt, quod aliæ non sufficiebant hostiæ, quia etsi aliquo modo minuebant ea, non

tamen

Universidad de Deusto
Biblioteca

G tamen exhauriebant: hoc eſt, ſemel venit, & eo aduentu omnia peccata ſuorum exhauſit. ſecũdo autem aduentu [apparebit] non vt iterum patiatur, ſed vt iudicet. Apparebit enim [ſine peccato, id eſt, ſine hoſtia pro peccato, quia tũc non offert hoſtiam pro peccatis, ſed damnabit perſeuerantes in peccatis. Conſuetudo enim legis eſt, vt ſacrificiũ quod pro peccatis offertur, appelletur peccatum. Et ſecundũ illam cõſuetudinem peccatum appellat Apoſtolus, quia loquitur Hebræis, quibus huiuſmodi nomina per notitiã legis fuerant vſitata. Quaſi dicat: Eſtote timidi, quia iam amplius non immolabitur pro vobis. Tũc enim nõ erit hoſtia, ſed iuſtitia in remunerãdo vel dãnãdo. apparebit [expectantibus ſe. i. illis qui propter conſcientiam boni ſui meriti cũ quadam ſecuritate expectabunt aduẽtum eius, vel qui modò longanimiter expectant eum perſeuerantes vſque in finem cũ patientia in bonis operibus, & intuitũ cordis ad eius aduentum erigentes. Apparebit eis [in ſalutem,] quia viſio eius ſalus eorum erit perpetua, vt iam nec corporis nec animę quicquã mali ſentiant,
H ſed in eius aſpectu ſine fine gaudeant.

CAPVT X.

VMbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipſam imaginem rerum, per ſingulos annos eiſdem ipſis hoſtiis, quas offerunt indeſinenter, nunquam poteſt accedentes perfectos facere. Alioqui ceſſaſſent offerri, eò quòd nullam haberent vltrà conſcientiam peccati cultores ſemel mũdati. Sed in ipſis cõmemoratio peccatorum fit per ſingulos annos. Impoſſibile eſt enim ſanguine taurorum & hircorum auferri
I *peccata.*

Probauit ſufficienter quòd Chriſtus non niſi ſemel mori debuit, & nunc reddit cauſam cur ſemel eum mori neceſſe fuit. Lex enim non poterat perfectionem facere, & ideo hũc oportuit mori qui faceret perfectionẽ. Vel ita cõtinuandum eſt: Probauit Chriſtum fuiſſe meliorẽ hoſtiam oſtendẽdo ea quæ in ipſo erant, prioribus hoſtiis digniora. Hoc idem nunc iterum facit per aliam partẽ, hoſtiã legis improbando, & nõ ſufficientes fuiſſe demõſtrando. Quia ſicut per dignitates ipſius oſtenditur melior hoſtia, ſic quoque econtrario melior apparet, hoſtiarum legaliũ imbecillitate monſtrata. Probauit enim quod Chriſtus peccata ſuorum exhauſit, & de operatione & etiam de cõſenſu mentis eorum, quod hoſtiæ legis nequiuere, vt Iudæi vellent. Verè Chriſtus exhauſit peccata & fecit perfectos, quia lex neutrum facere potuit. Nunquam id eſt, nullo tempore, nec tempore Moyſi, nec tempore aliorum poteſt facere perfectos accedẽtes in ſancta ſanctorum pontifices. Sed quæritur quare non poteſt. Quia eſt habens & cõ- K
tinens [vmbram futurorum,] id eſt, habens & præcipiens ea quæ ſunt vmbra futurorum bonorum. Nam quæcunque lex præcipiebat, vt tabernaculi vaſa & hoſtiæ & cætera huiuſmodi, non erant veritas, ſed vmbra verorum, & per hoc impotens ad perficiendum aliquem poteſt iudicari. Vel vmbram habet lex futurorum bonorum, id eſt, quandam extraneam ſimilitudinem eorum quæ futura erant: hoc eſt, ita dubiè & extraneè futura bona oſtẽdit ſicut aliqua vmbra, & repreſentat oculis noſtris illud corp⁹ cuius eſt vmbra. Et quia lex poſſet habere ex parte vmbram futurorum bonorũ, ex parte ipſam veram imaginem, addit: Ita dico, habẽs vmbrã futurorum bonorũ, vt in nulla ſui parte habeat [ipſam] veram [imaginem rerum.] Verius enim & expreſsius repreſentat aliqua imago rem aliquam quàm vmbra. Per imaginẽ enim & qualitates & quãtitates illius cuius eſt imago, aliquo modo cognoſcimus: ſed per vmbram nil certũ, nil determinatũ habemus. Si Moyſes aut Melchiſedec pro populo dei fuiſſet oblatus, forſitã L
imago Chriſti videretur: ſed hircus & vitulus & cætera quæ ſignificabãt Chriſtũ, nõ imago, ſed vmbra erant. Ipſa (inquã) lex [nunquã poteſt perfectos facere. i. perfectione virtutũ beatos & conſummatos põtifices, per ſingulos annos ad ſancta ſanctorũ [accedẽtes] eũ hoſtiis, nõ poteſt illos facere perfectos [eiſdẽ ipſis hoſtiis, quas] ſemper [offenderunt.] vmbræ ſunt enim, prænũciantes gratiã qua iuſtificamur, & in eis homines non iuſtificãtur. Nõ poſſunt in eis vel in ipſis põtifices perfici in iuſtitia. i. nõ poſſunt in eis iuſtificari verè, licet ſemper offerant eas reuertẽte anno. & quia poſſent auferre [per ſingulos annos] in ſpatio viginti annorum, ſic tamen vt poſtea dimitterent, addit [indefinenter, id eſt, perſeueranter. Quaſi dicat: Licet pontifices in ſancta ſanctorum per ſingulos annos offerent indefinenter, tamen lex non potuit illos facere perfectos. & quia lex per omnes hoſtias M
ſuas, cum ſint vmbræ, nullũ duxit ad perfectionem, ideo tale quid offerri debuit, quo perfectio iuſtitiæ daretur humano generi. Non poteſt eos lex talibus hoſtiis facere perfectos, vt eorum conſcientia libera fiat ab omni conſenſus pollutione. [Alioqui, id eſt, ſi aliter ſeciſſet, ſi illos efficere perfectos poſſet, iam [ceſſaſſent offerri] illæ hoſtiæ, id eſt, nõ eſſet aliqua neceſſitas, nec etiam cauſa quare vlterius deberẽt offerri, & ſic ceſſaſſent, [eò q⁹ cultores, id eſt, ſacrificatores [ſemel mundati, id eſt, vna oblatione earum ab omni peccato purgati, [nullam haberent vltrà conſcientiam peccati, id eſt, non eſſent iam ſibi conſcij de aliquo peccato, ſed tam in corde quàm in operibus mundi perſeuerarent: & ideo iam hoſtia non indigerent, quoniã perfecti eſſent, quod lex facere non potuit. Vna autẽ hoſtia Chriſti perfectos facit. Cuius corpus ſemel oblatum, omnes ſuos perfectè emũdauit & emundat: quoniam vſque in finem ſeculi hoſtia illa ſufficiens erit omnibus ad emũdationem. Et ſi millies peccant, non indigent alia: quia hęc ſufficit ad omnia, & omnem conſcientiam à peccato lauat. Ipſa enim & prius per

A baptiſmum purificat eos: ſi deinceps peccauerint, per pœnitentiã rurſus emundat, & in cõſummationẽ virtutum reformat. & ſi nos quotidie offerimus, recordatio mortis eius eſt: & vna hæc hoſtia eſt, nõ multæ, quia ſemel tantũ oblata eſt. Nec à multis hominib⁹ multi Chriſti offerũtur, ſed vnus vbiq; & ſemper plenus, vbique vnũ corpus. Semel oblatus non cõſumitur. Quod nos agimus recordatio ſacrificij eſt: nec cauſa infirmitatis ſuæ repetitur, quia proficit hominem, ſed noſtrę qui quotidiæ peccamus. Dictũ eſt ſuperi⁹ quod legales hoſtiæ ceſſaſſent offerri, ſi perfectionẽ purgationis agere poſſent: quia ſuperflue offerentur, cum iã cultores per eas emũdati, ſcirent ſe nõ habere peccati ſordem aliquã. Sed videmus quia nõ purgant eos. Nã [in ipſis] hoſtiis [per ſingulos annos] oblatis [fit commemoratio peccatorum.] Cõmemoratio, non abſolutio: infirmitatis accuſatio, nõ virtutis oſtenſio. Dũ enim commemorantur & cõfitentur peccata ſua, & offerunt B
pro eis illas hoſtias, cõſtat eos habere peccata. Nec mirum. Nã [impoſsibile eſt ſanguine taurorũ & hyrcorum,] aliarúmve pecudũ [auferri peccata:] etſi per illas hoſtias auferatur operatio, culpa tamen interior & cõſenſus remanet. Nam ſolius Chriſti ſanguine delentur peccata etiam illis qui ſub lege quondam remiſsionem per illa ſacrificia videbantur accipere.

Ideo ingrediens mundum dicit: Hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi. holocauſtomata & pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri ſcriptũ eſt de me, vt facerem voluntatem tuam deus. Superius dicens quia hoſtias & oblationes & holocauſtomata & pro peccato noluiſti, nec placita ſunt tibi quæ ſecundum legem offeruntur, tunc dixi, ecce venio vt faciam deus voluntatem tuam auſert primũ, vt ſequens ſtatuat. In qua voluntate ſanctificati ſumus per oblationem corporis Ieſu Chriſti ſemel.

Quoniam hoſtia corporis Chriſti ſuffecit ad multorum exhaurienda peccata, lex autem nõ ipſos pontifices potuit facere perfectos, ideo ad cõfirmationem huius veritatis loquitur iſta Dei filius [ingrediens mundum] .i. aſſumens carnem, hoc eſt, reſpectu illius tẽporis quo erat mundũ ingreſſurus aſſumendo carnẽ, dicit per prophetam, dum conſideraret infirmitatem legis & neceſsitatem oblationis corporis ſui. O pater noluiſti hoſtiam] de pecoribus factam [& oblationẽ] quæ ſanguinis effuſione fiebat. Nõ enim reuera talibus hoſtiis delectatus eſt deus, ſed præcepit eas ad ſignificandam veram hoſtiã Chriſti, & vt per eas Iudaicum populum retineret à ſacrificiis idolorum. Nec vnquam odoribus illis delectatus eſt, niſi in fide & deuotione offerentium. Et præcipuè ab aduentu domi- D
ni noluit illa ſacrificia, quoniam omnia illa erãt quaſi verba promittentis & verba promiſsiua, cũ venerit quod promittunt, iã euacuãda. Tãdiu quiſque promiſſor erit, donec det: cùm dederit, mutat verba. Nõ dicit, adhuc dabo quod ſe daturũ dicebat: ſed dicit, dedi. Sacrificia ergo illa tanquam verba promiſsiua, ablata ſunt: quia exhibita eſt veritas promiſſa, id eſt, ſacrificiũ Chriſti quod per ea promittebatur. & hæc fuit cauſa quare deus illa primo iuſsit, & poſt noluit. Hoſtiam (inquit) & oblationẽ noluiſti. Quid ergo? Iã nos hoc tẽpore dimiſsi ſum⁹ ſine hoſtia & oblatione? Abſit. [Corpus autem aptaſti mihi.] Ideo illa noluiſti, quia hoc mihi aptaſti. Perfectio promiſsi, abſtulit verba promittentis. Illa iam in tempore gratiæ noluiſti, ſed corpus aptaſti mihi .i. aptũ & idoneum corpus quia ſine peccato & paſsibile & mortale mihi dediſti, quod valeat offerri in redemptionẽ omniũ: [holocauſtomata] etiam .i. illa ſacrificia quæ omnibus aliis digniora videbantur, quia E
tota in altari incendebantur. [non placuerũt tibi] oblata [pro] aliquo [peccato,] quia propter hæc nõ relaxaſti peccatum. Et [tũc, id eſt, quãdo video omnia tibi diſplicere, & corpus aptũ immolationi eſſe mihi datũ, dixi: [Ecce, id eſt, ſine retardatione [venio, id eſt, ad me offerendũ ſpõtaneus accedo, quia hanc ſolam hoſtiam tibi placituram conſidero. Nam [in capite libri] Pſal. 1.
Pſalmorum [ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam deus,] vbi dictum eſt. Beatus vir qui nõ abiit in cõſilio impiorũ &c. Et oportebat impleri prophetiam hanc in me. Sunt etiã qui vniuerſas ſcripturas canonicas vnum librũ vocent, eò quòd valde mirabili & diuina vnitate cõcordent. In cuius libri capite ſcriptũ eſt
de me, vt facerem voluntatem tuã, quoniam in Gene. 6.
primis partibus libri Geneſeos, qui principiũ F
ſcripturarum eſt, legitur prophetatum quia relinquet homo patrẽ ſuũ .i. dei filius hominem induens, veniet à ſede paterna, & relinquet matrem ſuam .i. ſynagogã, & adhærebit vxori ſuæ, id eſt, eccleſię. Vel caput libri eſt prędicatio diuinitatis, qua nihil alti⁹ in ſcripturis inuenitur. Et in capite libri ſcriptũ eſt de me, quoniã ſcripturæ ſanctæ demonſtrant me eſſe deum ſuper Pſal. 32.
omnia, cum dicunt, Verbo domini cæli firmati ſunt, & deus erat verbũ, & cætera huiuſmodi,] Philip. 2.
& ego qui tãtus in eminentiſsimo capite, id eſt, in altiſsima prædicatione diuinitatis libri ſcripturarum inuenior, induẽs miſericorditer formam ſerui, volui ô deus vt facerem vel vt faciã voluntatẽ tuam, factus obediens vſq; ad mortẽ. Quia volũtutẽ meam quam iuxta naturam humanitatis habebam. diuinę volũtati tuæ prorſus cõcordẽ feci, vt ſicut immolatiõe mei corporis humanũ genus redimi volebas, ita & ego vellẽ, & in omnibus voluntatẽ tuam adimplere optarẽ. Hæc verba Chriſtus in pſalmo loquut⁹ eſt, & nũc aperit nobis Apoſtolus, quid ipſe de his ſentiat. Quia ſcilicet non ſolũ notat veteres hoſtias hæc autoritas nullum perfeciſſe, & ſolã Chriſti hoſtiam de omnibus credentibus hæc ſufficiẽter egiſſe vel agere, ſed etiã oblationẽ veteris teſtamenti & ſubſtitutionem noui demõ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G strat, si diligenter notentur hæc verba. Nã ipse Christus dicens superius, illa noluisti, & subiũgens, Tunc dixi, Ecce venio, aufert primũ sacrificiũ & cum eo vetus testamẽtum, & statuit nouum sacrificiũ, vt stabile permaneat, & cum eo nouum testamentũ. Et hoc est: [Superius dicens] ipse filius, [quia hostias & oblationes & holocaustomata] etiam [pro peccato noluisti,] ostendit carnalia sacrificia esse reprobata, & cũ eis carnales omnes obseruantias. Illas hostias noluisti, & ne viderentur displicere, qui nõ secundũ legis institutionẽ offerebãtur, subditur, [nec placita sunt tibi] ea [quæ secundũ legẽ offeruntur. [Et tunc] cùm illa omnia tibi displiceret, & aliud velles sacrificiũ, [dixi, Ecce venio] immolari, [vt faciam & cõpleam voluntatẽ tuã ô deus,] quem ego iuxta humanitatẽ meã adoro & colo, hæc dicẽs dominus, [aufert primũ] sacrificium, [vt sequens statuat.] Dicẽdo enim hostias & oblationes noluisti, aufert primũ, id
H est, ostendit oblationem primi: & subdẽdo, ecce venio, vt faciam voluntatem tuam, statuit sequens, id est, ostendit nouum stabile & firmum fore. Primum & sequens, vel sacrificium, vt diximus, vel testamentũ intelligitur. Nã vtrunq; videmus impletum. Quia & vetus sacrificium à populo dei prorsus est ablatum, & sequẽs dominici corporis sacrificium est substitutum. Si militer primum testamentũ iuxta carnales obseruantias ablatum est, & succesit euãgelium. Dixi, ecce venio vt faciam voluntatem tuam. i. vt immoler sicut vis, & nouam legem statuam. [In qua voluntate, id est, in qua sui immolatione secundum patris voluntatem facta, nos fideles [sumus sanct. ficati, id est, nõ solum à peccatis mũdati, sed in virtutibus cõsummati: & hoc [per oblationẽ corporis Iesu Christi] in cruce facta, non bis vel amplius, sed [semel:] & ideo sequens est statutum, quia per illud sanctificati sumus. Primum verò dictum est vel ablatum, quia neminem duxit ad perfectionem.

Et omnis quidem sacerdos præsto est,
I *quotidie ministrans, & easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera dei, de cætero expectans donec ponantur inimici eius sca-*
Psal.109. *bellum pedum eius.*
1.Cor. 15

Quæstio: Diceret aliquis, Sãguis hircorum & taurorũ semel in anno per põtificẽ oblatus, nullum duxit ad perfectionẽ: sed illa sacrificia quæ quotidie fiebant, sacerdotes perfectos iure fecere, quoniã assidue sacrificabant, & gratiam dei semp implorabãt. Ad hoc quasi respondet, ostẽdẽs quoniã sicut põtifices per hostias suas nõ sanctificati sunt, ita nec sacerdotes, licet offerrent assidue sanctificati aliqua legali obseruatione. Quasi dicat: Omnis pontifex per singulos annos offert, & nõ peruenit ad aliquã consummationẽ: & eodẽ modo oĩs sacerdos semp offert, & tamẽ per ea nunquã cõsũmaretur. [Et omnis quidem sacerdos præsto est. i. iuxta para K tus vt impleat officiũ suum, quotidie ministrãs altari, [& sæpe offerens easdẽ hostias,] quas iam obtulerat .i. similes prioribus, vt qui heri taurũ obtulerat, hodie taurũ, & cras taurũ offerat, quę hostiæ licet eodem crebrò repetitæ, licet à sacerdote qui præsto est, semper & sedulò in officio sint oblatæ, tamen quãtuncunq; offerãtur [nnnquã. i. nullo tempore [possunt auferre peccata.] Sacerdos quidem multas offert hostias, semperq; tali officio deditus est, & tamẽ casso labore consumitur. Sed [hic] noster vetus sacerdos, de quo loquimur, & cuius esse sufficientẽ hostiam ostendere intendimus, ipse non sæpe, nõ multas hostias, sed [vnã] quæ sola sufficiebat offerrens hostiã pro peccatis omniũ credentiũ delendis, post expletã suæ passionis obedientiã [sedet. i. quiescit & regnat & iudicat [in dextera dei]. i. in potiori dignitate patris, [in sempiternum] ibi permansurus, quoniã iterum laborare & iterum offerre non eget, nec opus est vt L aliquid pro sua vel suorũ imperfectione patiatur. Tantæ enim perfectionis & efficaciæ fuit eius hostia, vt nõ sit opus eã rursus offerri pro peccatis aliquorũ. Et licet nos eã quotidie offeramus non tamẽ passionis dolorẽ vltrà sentit Christus, sed memoria passionis eius à nobis fit. Multũ autem nobis in hac carne tribueremus, nisi vsque ad eius depositionẽ sub venia viueremus. Propterea nobis per mediatorem præstita est gratia, vt polluti carne peccati, carnis peccati similitudine mundaremur. i. sacrifi- Nota
cio corporis eius, quod in Missarũ celebratione offertur. [Vnde quia licet ipse amplius nõ patiatur, tamẽ eandem hostiã per suos sacerdotes adhuc offerre nõ destitit, aptè nũc dicitur, quia vnam pro peccatis hostiam offerens, sedet in dextera dei. Offerens nanq; præsentis temporis est quia sicut dixim⁹, ipse per suos sacerdotes eam adhuc offert, quia per semetipsam semel obtulit. Nam de passione eius dictum est, quia semel oblata est eius hostia, cùm adhuc in ministeriis offeratur. Sacerdos legis ministrat, hic autem sedet: quia ministrare famulorum est M sedere verò dominorũ. Et sedet ad dexterã dei vt appareat quia bene potest suos cõsummare, qui sic meruit exaltari. [de cætero. i. de eo quod restat, hoc est, glorificatione corporũ, quoniã remissis peccatis hoc solũ restat. vel potius de cætero quod restat .i. de gloria bonorũ & pœna malorum [expectans donec ponantur inimici eius, id est, vsque ad illud tempus, quo illi qui adhuc ei inimicantur & contradicunt, ponentur [scabellũ pedum eius. i. omnino ei subiicientur, alij interim per fidẽ, alij in futuro per damnationem. Causa est, quare iam glorificatus nondum suos glorificet, vel in passione iudicatur nondum inimicos iudicet: quoniã adhuc nonnulli ex inimicis fiẽt amici, & optimũ sibi locum sub pedibus eius acquirent. Nã necesse est vt habeat ibi quisque locum aut gratię aut pœnæ: & ideo differtur iudicium, vt quærat vnusquisque quem ibi locum habeat.

Vna enim oblatione cõsummauit in
sempiternum sanctificatos. Conteſtatur Iere. 31. *autem*

A *autem nos & spiritus sanctus. Postquã*
supra 8. *enim dixit, Hoc autem testamentum quod testabor ad illos post dies illos, dicit dominus, dabo leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas, & peccatorum & iniquitatũ eorum iam non recordabor amplius. Vbi autem horum remissio, iam non est oblatio pro peccato.*

Dixi quia vnam pro peccatis obtulit hostiã. Et quare vnam, & nõ multas? Quia illa sufficit ad omnia. Nã [vna oblatione, id est, sui sanguinis effusione, consummauit sanctificatos, id est, per baptismum à peccatis emundans sanctificauit, & sanctificatos cõsummauit, id est, ad summam perfectionẽ virtutum prouexit, inquantũ potest homo in hac vita consummationẽ iustitiæ consequi: & consummauit illos [in sempi-
B ternũ, quia sine fine possidebunt illam iustitiæ consummationẽ in regno perpetuæ beatitudinis, nec immutabitur vnquã illorũ perfectio.
Heb. 31. Nec solus ego hoc dico, sed [& spiritꝰ sanctus] per Ieremiam [contestatur nos, id est, simul testatur illud idem, quod nos testamur de sanctificatione & consummatione. Verè cõtestatur. [Postquã enim] hoc [dixit, Hoc autẽ testamẽtum &c.] ibi contestatus est istud quod asserimus. Postquã hoc dixit, contestatus est istud. i. ex eo quod hoc dixit, consequens est eum cõtestari quòd nos de sanctificatione & consummatione fideliũ testamenti noui testamur. Nã quia illa cõsummatio nõ per vetus, sed per nouũ testamentum fit, ideirco ipse spiritus mentionem eiusdẽ noui testamenti facit, cùm illam cõsummationẽ promittit, dicens: Hoc autẽ testamentum &c. Quasi dicat: Non vetus testamẽtũ docebo, non carnales obseruãtias prædicabo, sed hoc est testamẽtũ spirituale, [quod testabor] & affirmabo loquẽs & accedens [ad illos:] & hoc
C faciã [post dies illos] qui sunt apud me præfiniti, [dicit dominus] per Ieremiam, nõ ipse Ieremias. Et nõ ita testabor illis hoc nouum testamẽtũ, sicut vetus testatus sum, in lapideis tabulis scribẽdo duris patribus eorũ: sed potius alio & vtiliori modo, scilicet [dando leges meas in cordibus eorũ, id est, manifestando internis sensibus eorũ volũtates meas per spiritũ sanctum, qui sapientiã & charitatẽ illis infundet, vt intelligant eas & delectabiliter adimpleant. [& eas] leges quas dabo, [superscribam in mẽtibus eorum,] quia tantæ dignitatis erunt noua præcepta, vt arbitrium mentis eorum superetur, nec sufficiat ex seipso quisquã ea cõplere, sed auxilio gratiæ iuuetur & corroboretur infirmitas eius, vt ea cõpleat. Hoc loco designatũ est, quia in virtutibus eos consummaturus erat in sempiternum: & de sanctificatione quam daturus erat, subiungitur, quia [peccatorum] quæ quãtum ad se, fecere: [& iniquitatum eorum,] quãtum ad proximum, [iam] à tempore baptismatis [non recordabor amplius:] quia nec in hoc sæculo pro his iniungã illis aliquã pœnitentiã, nec in futuro vllam pro eis irrogabo pœnam. D
Ita promisit spiritus sanctus per nouam gratiã peccata remitti. Sed [vbi horum] est [remissio, iam non est] facienda legis [oblatio pro peccato,] sed cessare debet apud Christianos, quibus peccata sunt in baptismo remissa. Sed etsi post baptismum peccauerit, remittitur per pœnitentiam, nec indigent oblatione legali. Vel in futuro sæculo remissis omnibus omnino peccatis, iam non offertur oblatio Christi pro aliquo peccato eorum, quia nullum erit.

Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiauit nobis viam nouam & viuentem per velamen, id est, carnẽ suã, & sacerdotem magnum super domum dei, accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, asperſi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda, te neamus spei nostræ confessionem indeclinabilem. Fidelis enim est qui repromisit. & consideremus inuicem in prouocationem charitatis & bonorum operum, non deserentes collectionem nostram, sicut cõsuetudinis est quibusdam, sed consolantes: & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. E

Multis modis commendato Christi pontificio, & Iudæorũ destructo, & ostẽso quòd Christus fuit melior hostia, & ad remissionẽ peccatorum sufficiẽs, & quod lex cum hostiis suis ad hoc erat impotens, finit hoc loco de his disputationem, & monere incipit, vt sola Christi fides cum obseruantia bonorum operum teneatur: & ex omnibus quæ suprà dixit, ex quo de Christi sacerdotio disputare cœpit, infert nũc. Quasi dicat: Quandoquidem Christus est sacer- F
dos secundum ordinẽ Melchisedec, & suo sanguine cælum aperuit, & vna nos oblatione sanctificauit atq; consummauit, & cætera superius tractata, [itaque] ô [fratres] accedamus ad eum fide & bonis operibus, à quo per infidelitatem & prauam operationẽ longe eramus: nos dico, [habentes fiduciam, id est, spem certissimã, qua non est desperandum, si oberrauimus, sed confidenter possumus accedere: habentes fiduciam [in introitu sanctorum, id est, introeundi in sancta sanctorum, hoc est, in cælum, quo intelligimus præcessisse pontificem nostrum. Fiduciam habemus quod intrabimus in illa sancta sanctorum, & hoc non in legalibus sacrificiis, sed [in sanguine Christi,] quẽ ipse ideo effudit, vt eodem redempti illuc accedamus, & in illa sancta ingrediamur. [quam viam,] id est, quẽ introitum modò factum viam tritam in patriam, ipse initiauit nobis, id est, ipse primus omnium fidelium intrauit, ipse primus per eam ambulauit, & fidelibus suis potestatem ambulandi per eã

Universidad de Deusto
Biblioteca

G post se tribuit. Viam dico, [nouã, id est, per quá nullus ante eum ambulauit [& viuentem. i. durabilem & manentem atque nos sanctificatos expectantẽ, quia postea fidelibus semper est aperta. Vel viuentem, quia omnes qui intrãt, viuere facit. Viuentem, quia nullus per eã ingreditur, nisi quẽ vita ducit. [per velamen. i. per significatum illius velaminis, quod duo taberna
Matt. 27 cula diuidebat, [id est, per carnem suam,] patefacta est nobis via in sancta sanctorum, id est, in supernam Ierusalẽ. Vnde enim eo in cruce moriẽte, scissum est velum tẽpli, significans morte eius apertã esse nobis viam in sancta sanctorũ. Per velamen. i. per carnem Christi qua velabatur diuinitas, via illa manet peruia: quia sumũt fideles vt viaticũ carnẽ Christi. & de hac vita recedentes, ingrediuntur ianuam cæli. & per velamen, id est, per carnem suam initiauit nobis ipse viam illam: quia carne velatus transiit
H primus per eam. Per carnem initiauit eã, quia nisi carnem assumpsisset, nõ eam nobis initiasset. Per carnem enim, non per diuinitatem potest de loco ad locum ire: & ideo per carnẽ, qua
Psal. 103. se velauerat, initiauit nobis iter in cælum, sicut ei Psalmista canit: Qui ponis nubem ascensum tuum. Nubẽ quippe posuit ascensum suũ, quia carne ascendit, non diuinitate. Nam quod nũc Apostolus velamen, hoc Psalmista nubem appellat. Vel secundum quod nonnullis visum est caro Christi quam ex altari sumimus, idcirco velamen appellatur, quoniam sensibus nostris in sacramento velatur. Nam sensus nostri aliud renunciant, & aliud fides. Visus enim persuadet nobis esse solummodo panem secundũ panis speciem, fides autem insinuat esse carnẽ viNota. uam & viuificatricem: gustus, panẽ in sapore, auditus etiam illud idem in fractione, fides verò integrum agnũ à fidelibus sumi sine aliqua ipsius læsione. Non enim sumimus carnem exanimam, sed cõsecratione & operatione diuina viuentem. Christum scilicet & agnum pro nobis oblatum in sacramento accipimus, nõ vt
I ipse quicquam contumeliæ vel læsionis in sacramento patiatur, sed illud quod pro nostra vita sustinuit, nostræ memoriæ repræsentatur. Per hoc itaque velamẽ dominicæ carnis initiata est nobis vita noua, quia per sacramentũ corporis & sanguinis Christi cœpit in nouo testamento patere fidelibus ingressus regni cœlorum, qui sub veteri lege nulli patebat. [&]habentes (inquit) sacerdotem magnum] Christum pro nobis patrem orantem. Ipse enim per hostiã suã in sancta sanctorum introiuit, vbi semper viuit & offert & interpellat pro nobis. Sacerdotem dico, [super domum dei,] id est, super ecclesiã constitutum, vt eam regat & cõtra omnes impugnationes defendat. Hoc totum tale est, ac si dicatur: Fidutiã habemus introeundi ad sancta sanctorum, ad visionem supernæ pacis, tũ quia per sanguinem Christi genus humanum exuit seruitutem, tum quia ipse primus intrauit, tum quia fideles suos corroborat & nutrit esca suæ carnis & potu sui sanguinis, tum quia pro nobis intercedit, tum quia ecclesiã gubernat & protegit. Nos (inquit) habentes fiduciã per hæc omnia quæ dicta sunt, [accedamus] ad eum, id est, passibus affectionis & gressibus K religiosæ operationis efficiamur ei magis ac magis propinqui ad introitum sanctorum. Accedamus, non cum ficto, sed [cum vero corde,] vt non simulatorio, sed puro & vero corde tendamus ad eum, sicut scriptum est. Et in simplici- Sapien. 1.
tate cordis quærite illũ. & hoc faciamus [in plenitudine fidei, id est, vt fides nostra de illo sit plenaria, nec aliquid minus quàm oportet habeat, ne adhuc infideliter æstimemus eum sine carnalibus obseruantiis ad salutem minus posse sufficere. Nos dico, aspersi & purificati corda nostra ab omni mala conscientia, & abluti corpus aqua munda, id est, baptismo, quo mundãtur omnes peccatorum sordes. Hoc est, accedamus ad eũ vero corde in plenitudine fidei, nos qui sumus [aspersi corda. i. qui habemus corda rore spiritus sancti aspersa in baptismo, & per hoc emũdata [à cõscientia mala. i. ab omni reatu conscientiæ, [& abluti corpus, id est, qui habemus ablutum & purgatum à peccato corpus L
aqua munda [baptismi. Omnia enim peccata delentur in baptismo, tam interiora quàm exteriora. Quia ergo per baptismum facti sumus à peccato liberi & restaurata est nobis libertas arbitrij, & gratia dei data, & nullam habemus excusationem, accedamus (vt dictũ est) ad eũ, qui tot beneficia nobis largitus est, & vero corde diligamus eum atq; fidem integram illi seruemus, & fide plena eum credamus, & quod corde credimus, ore confiteamur, scilicet [teneamus] spei nostræ commemorationem, id est, nihil sit tam graue vel asperum, quod ab ore nostro auferat confessionem, quę est causa spei quæ facit nos cælestem beatitudinem sperare, id est, quæ confessio procedit ex spe. Nisi enim quis bona futura sperat, non illud confiteretur, pro quo præsentia amitteret. Hanc confessionem quæ facit nos æterna bona sperare, teneamus [indeclinabilem, id est, ita firmiter eam teneamus, vt M
non deorsum inclinetur ad cupiditatem vel timorem terrenorum, sed semper tendat sursum ad appetitum cælestium. Et debemus constanter hanc spei confessionem tenere, quia [fidelis est] dominus in suis promissionibus, & mentiri non potest, [qui repromisit, id est, qui multoties p scripturas nobis promisit æterna bona quæ speramus. Hæc quantum ad deum, monuit eos Apostolus. Deinde exhortatur eos vt satagant de vtilitate proximorum, & admonet eos ad charitatem & bonam operationem. Quæ exhortatio ad eos maximè videtur pertinere vel eos notare, qui existimantes se meglioris vitæ, consortium aliorum deserebant. Quasi dicat: Fidem & confessionem teneamus quantum ad nos vel ad deũ: [& consideremus inuicem, id est, diligenter & attente inspiciam alter alterum, non vt inuideat & insidietur, sed [in prouocationẽ charitatis & bonorum operũ .i. vt maiorem dilectionis feruorem habeat, & ad omnem bonam operationem prouocetur. Scilicet perfecti considerent imperfectos, exhortando illos ad Dei & proximi dilectionem & ad fructum dilectionis, id est, ad opera bona. Imperfecti verò considerent perfectos, sumẽdo ex eis exmplum vtilitatis quod imitentur.

Et sic

A Et sic prouocabũt se vicissim in charitatem & bona opera. Vel per omnia consideremus quid fratribus sit vtile, inuicem hoc agentes, vt quẽadmodum nos de salute aliorũ satagimus, ita & illi vicario modo de salute nostra sint soliciti, vt nullus habeatur segnis & infructuosus inter nos. Quia dum dicitur, consideremus inuicem, conuenit singulis illa exhortatio. Hæc, inquit, faciamus, [non deserentes collectionẽ nostrã. i. illos qui collecti sunt ad fidem nobiscũ, [sicut est consuetudinis quibusdam] vestrum, qui charitatem non habentes, & quasi de singularitate meritorum gloriantes, segregant se à cæteris. Tangit & culpat scindentes vnitatem charitatis, quasi inter alios non possent habitare causa sanctitatis suæ, qui potius suo exẽplo debuerũt consolari alios. Laborantem quippe consolari, est pariter in labore persistere: quia subleuatio laboris, est visio collaborantis, sicut cũ in itinere comes iungitur, via quidem non attrahitur, sed tamẽ de societate comitis labor itineris leB uigatur. [Et tanto magis,] inquit, [quãto videritis appropinquantem diem.] Acsi dicat: Eo labor crescat, quo iam præmia laboris appropinquant. Vel si tribulatio & persecutio infidelium ingruerit fratribus, nõ deseratis collectionẽ vestram, id est, illos qui vobis per sacramẽta fidei sunt associati in eodem corpore ecclesiæ, sed potius consolamini eos in aduersis dulcedine vestræ exhortationis. Dico ne deseratis tribulatione pauperes Christi, sicut quidã, qui videntes imminere sanctis anxietates, subtrahũt illis adminiculi sustentationẽ. Non subtrahatis vos à sociis in certamine martyrij, denegando eis solatium vestræ exhortationis, [sed consolãtes] sitis eos in ipsis passionibus: & tanto magis id facite, quãto magis videritis asperiores pœnas imminere, per quas finis eorum appropinquat, ũ quo de tenebris huius seculi ad diẽ perpetuæ claritatis transibunt, ne quis vnquã desit illi tam felici diei propter subtractionem vestrę C exhortationis. Vel etiã in pace vos qui sanctiores videmini, ne deseratis causã vestræ religiositatis collectionẽ fratrum, quia minus religiosi videtur, sed vestra cohabitatione & colloquutione cõsolationem illis exhibere, ne de sua salute desperent propter irreligiositatem suam, si viderint se desertos à vobis sanctioribus. Consolamini eos promittendo veniam, & in spem erigendo, & ad bene agendũ monendo. Et hoc facite magis ac magis quotidie, sicut videritis appropinquare diem mortis. Quasi dicat: Non differatis, quia mors vnius cuiusque propè est, & quotidie vicinior efficitur. tanto intentius hoc agite, quanto videritis illum diem singularem & timendum appropinquare.

Nota. *Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur hostia pro peccatis, terribilis autem quædam expectatio iudicij & ignis æmulatio, quæ consumptura est aduersarios.*

Verè non debetis peccare negligendo collectionem fratrũ & deserendo, quia [nobis] Christianis [voluntariè peccantibus. i. sponte deum offendentibus, & nõ ex ignorantia vel infirmitate, sed ex deliberatione delinquentibus, [post acceptã notitiam veritatis, id est, postquã interius illuminati sumus, & quid eligendũ, quidve respuẽdũ sit, absque dubio cognouimus, [iam] post hæc [nõ relinquitur hostia pro peccatis,] sicut in veteri lege mandatum erat, sæpius hostias offerri pro peccatis. Non enim Christus iterum immolandus est pro peccatis, quod semel factum est, & secundo non est opus, sed magis oportet nos in fide & bonis operibus manere. Non excludo pœnitentiam, sed secũdum baptismum. Non dico, non est vltrà pœnitẽtia vel remissio, sed hostia, id est, crux secũda: quia vna sufficeit, nec amplius hanc expectemus, sed pœniteamus, quia rebaptizari in morte Christi non possumus. Qui enim iterat baptismũ, iterat rursus mortem Christi, vt ex ea iterata fiat iterata remissio. Sed hoc impossibile est. Non talis hostia nobis reliquitur, si post baptismũ nos inquinauerimus. Vel voluntariè peccantibus, id est, in voluntate peccandi manentibus B
nobis nõ relinquitur hostia pro peccatis, id est, nullum commodum potest conferre sacrificiũ dominici corporis. Nam pro peccatis pœnitẽtium offertur deo quotidie sacrificium & oblatio, non pro peccatis illorum qui ipsa peccata relinquere nolunt. Si peccare nobis ita perseueranter & continuè placuerit, non relinquitur nobis hostia, p peccatis: sed potius relinquitur [quædam] nobis notabilis [expectatio iudicij] quæ est [terribilis, id est, ad terrendum habilis, Matt. 25.
quia multum nos terrere potest. Et hæc pœna interius est, quia [&]foris sæuiet [ignis] perpetuus. Nam etiã timor iudicij resurgentibus malis est pœna, inenarrabilis & grauior quàm gehenna. Et dicente iudice, Discedite à me maledicti in ignem æternũ, statim assumet eos ignis [æmulatio, id est, vehemẽs infestatio, quia zelo quodam nimis accenso semper eos puniet & F
quasi inuidebit eis, quia semper ad hoc exardebit, vt eos incessanter exurat. [quæ] nimirum seruens æmulatio [consumptura est, id est, perpetualiter deuoratura [aduersarios] Christi, vt semper in tormentis deficiant, & nunquam ad finem deficiendo perueniant: qui nunc aut per infidelitatem, aut per malam operationem aduersantur Christo.

Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur. Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filiũ dei conculcauerit, & sanguinem testamẽti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Et iterum, quia iudicabit dominus populum suũ. Horrẽdum est incidere in manus dei viuentis. Deu. 27. Mat. 18. 2. Cor. 13. Deu. 32. Rom. 12. Psal. 134.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Verè nobis voluntariè & libenter peccantibus postquam veritatis notitia sumus illuminati, nõ relinquitur spes futurę saluationis, dum in peccato iacere volumus, sed potius pœna perpetuę damnationis. Quod patet à minori: Quia [quis faciens irritam legem Moysi, id est, aliquis præuaricãs aliquod præceptum veteris legis. [moritur] ea morte quã lex decreuit, vel lapidatur, vel incẽditur, vel alio genere mortis extinguitur, [sine vlla miseratione, id est, sine aliqua pœnarum imminutione. Ipse dico, cõuictus [duobus vel tribus testibus,] qui testantur quòd legẽ in aliquo sit trãsgressus. & ille quidẽ sic interficiebatur propter illius legis transgressionẽ in qua non recipiebant obseruatores diuinam gratiã. Ergo [quanto magis] putare debetis [deteriora] & acerbiora [mereri supplicia] eum cõtra quam in iudicio perhibebunt testimonium angeli sancti & propria conscientia, quod fiH liũ dei conculcauerit? In lege enim duo vel tres adhibentur testes, sed ibi testis erit multitudo angelorũ atque sanctorum, & ipse peccator cõtra se. Et tunc excipient eum supplicia. i. pœnæ sub se eum plicantes & incuruantes & opprimentes. Supplicia dico deteriora, quia magis deterent eum & comminuent quàm legis cruciamenta. Tam diram vltionẽ sentiet & in perpetuum, [qui] nunc [filium dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutũ duxerit, id est ita vilipenderit, vt eum non sufficere credat ad salutem si bruta animalia secundum legem mactata putet adhuc saluti necessaria. Conculcat enim filiũ dei, qui fidem & constitutionem viuendi quã ipse dedit hominibus, non credit ad æternam vitam sufficere, sed in carnalibus obseruãtiis cõfidit priusquã in præceptis eius nouis. Cõculcat Christum, qui post acceptionem Christianitatis libere peccat absque timore & pœnitentia, & qui eo indignè participat. Sanguinẽ quoque noui testamenti, id est, sanguinẽ
I Christi, confirmationem euangelij & sponsorẽ nouæ hæreditatis, pollutum ducit, qui eũ minime credit genus humanũ à peccatis emundantem, sed potius omnes in Christum credẽtes polluentem. Quoniam necessario si non mũdauit, tunc cõtaminauit: & peccatores constituit, quia carnales obseruantias & iustificationes legis cessare fecit. Omne enim quod polluit, in se prius pollutũ fuit: & sanguis iste pollutus in se esset, & nos pollueret, si inde nos retraheret, vbi remissio peccatorum esset, id est, si à carnalibus obseruantiis nos separaret, cùm per eas remissio peccatorũ fieri posset. Vt autẽ ostendat acrius esse puniendum illum, qui tam male sentit de hoc sanguine, addit: [in quo sanctificatus est, id est, in quo remissionem peccatorũ accepit, & ita contra eum grauius peccat & ingratus existit. Ac per hoc magis punietur,
: Par. 2. quia à quo mundationẽ habuit, immundũ esse credit. Sed & ille sanguinem hunc pollutũ ducit, qui ab eo mũdatus, ad vomitũ redit & pœnitere negligit & [spiritui gratię. i. spiritui sancto gratias dato vel gratiam dani, [contumeliã facit qui remissionem quã ipse spiritus operatur, adscribit carnalibus obseruãtiis, vel qui eũ male viuendo à se abiicit. Et quisquis hæc facit
K iure sine misericordia morietur, quod in minori per vindictam legis est probatum, vbi præuaricator sine miseratione punitur. Nam si transgressor legis digna morte, permittur pro vno mandato semel præuaricato, quanto acrius punietur, qui supradictis tribus modis deũ offendit, conculcãdo filium eius, & pollutum ducẽdo sanguinem ipsius atque contumeliam inferendo spiritui sancto? Verè talis quisq; punietur. [Scimus enim qui dixit, [id est, scimus quã verax & quàm potens est ille qui dixit, [Mihi vindictam, & ego retribuam.] Quasi diceret: Homines in præsenti sumũt vindictam de suis hostibus, & ego quoque reddam mihi vindictã in futuro, id est, vindicabo me de meis aduersariis, qui nunc me conculcant & contumelijs prouocãt, licet sub Christiana professione degant. Vbi nos in Iezechiele legimus, Appropinquauere visitationes vrbis Septuaginta trãstulere. Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. [Et iterum] ad idem probandum, Iezec. 9.
M quod qui filium dei cõculcauerit punietur, dicit Moyses vel Psalmista, quia iudicabit dominus populum suum, id est, peccata populi sui Deut. 32. non relinquet impunita, sed vnunquenque etiã Psal. 134.
fidelium iudicabit secundum vias eius. Ideo nõ sibi de impunitate, si peccauerit, blandiatur, quia iam est de populo Christianorũ, sed sciat quia criminosi non possidebunt regnum dei. Nam qui nunc in ecclesia male viuendo filium dei conculcant, eliminandi sunt ab ea. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. [Dominus Matt. 22.
iudicabit populum suum, & quos in eo damnabiles inueniet, damnabit atrociter. Nã [horrendum est, id est, horrore nimio timendum & præcauendum, [incidere in manus dei viuentis id est, qui semperuiuens est, & pœnas semper viuentes infert eis quos damnat. Incidit in manus dei, qui non sibi prouidet, sed subitò deprehenditur, scilicet ventura damna minimè prospiciens sine delictorum pœnitentia & virtutũ
L decore venit ad examen æterni iudicis, sensurus casum damnationis. Manus pro potentia ponuntur. quia sicut aliquis à manibus inimici in quas fortè incidit, artatur ne vnquam illæsus effugiat, sic quisque damnãdus cogitur potenti iudicio dei, vt quas meruit pœnas sentiat. Qui scilicet deus, si aliquando moreretur posset cessare pœna quam ipse decreuit. Sed quia semper viuit & omnipotens est, semper manet quicquid in eius iudicio decretum est.

Rememoramini autem pristinos dies in quibus illuminati magnum certamẽ sustinuistis passionum. Et in altero quidem opprobriis & tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socij taliter conuersantium effecti. Nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorũ cum gaudio suscepistis, cognoscẽtes vos habere meliorem & manentem substantiam. Nolite itaque amittere con-

A *fidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationẽ. Patientia enim vobis necessaria est, vt voluntatem dei facientes, reportetis repromissionem.*

Asperè terruerat eos, compescendo à peccatis cõmunicatione æterni supplicij: nunc verò territos refouet, laudãs eos de preteritis, & hortatur vt in bonis quæ cœperant, perseuerent. Turpe enim & dignũ reprehensione, si hi qui dum adhuc rudes in fide essent, religiosè vixere, modò nequiter agendo deum offendant: & qui in exordio quãdo ad fidem venere, magnanimiter varias persequutiones toleruerunt, postea pusillanimes effecti, deficiãt in tribulationibus. [Rememoramini autem pristinos dies &c. Ostẽdit diu esse ex quo ad fidẽ venerant, &
B per hoc magis debuissent in religiõe profecisse, & ad sustinendã persecutionẽ exercitati esse Quasi dicat: Non deseratis collectionem nostram in tribulatione, neque male viuendo filiũ de vlterius conculcetis, sed recordamini constãtiæ vestræ & perfectionis, quam in pristinis diebus habuistis. & hoc est: Rememoramini. i. reducite ad memoriam pristinos dies, id est, recogitate quales in illis diebus fueritis, ne nunc deteriores sitis cùm ex tẽporis prolixitate multo meliores esse debeatis. Recogitate dies, [in quibus] luce fidei [illuminati, sustinuistis magnum certamen passionum, id est, non defecistis sustinendo, sed magnanimiter certastis, fidẽ corde & ore tenendo, quam vobis extorquere persequutores contendebant. Plus enim notat dicendo, sustinuistis magnum certamẽ passionum, quã si simpliciter dixisset, sustinuistis magnas passiones. Nam quod posuit ibi certamen ostendit eos non defecisse, sed constanter certasse. Quod non notaretur, si certamen nõ esset appositum. Vel ideo dixit certamen passionũ, quia ipsæ passiones certabãt contra eos, vt pa-
C tientiam & fidem eis extorquerent, sed nõ potuerunt. Et ideo qui sic fortiter stetere in principio suæ cõuersionis, non debent nunc metu persequutionis deserere collectionẽ fratrum, qui eorũ solatio indigent. Siue ideo posuit certamen passionum, quia aliud est passio quę infertur, aliud difficultas passionis quæ cõtra rationem pugnat, & vt fidem postponat, exhortatur. Duobus itaque modis eos laudat, tum quia passionis & verbera exterius sustinuerũt, tum quia inuictissime cõtra ipsas passiones interius certauerunt, quasi dicens: Duo in vno fecistis, quia vnum patiebamini exterius, aliud interius. [Et in altero quidẽ, id est, in hoc quod exterius patiebamini, [facti estis spectaculum, id est, admiratio quædam vniuerso populo, [in opprobrijs] quæ contra vos proferebant, quia omnes irridebant vos & amantes atque insensatos dicebant. Et graue quidẽ est opprobrium, sed grauius est, cùm spectaculum hominibus, fit non secretò exprobratur. Spectaculũ fustis in opprobrijs quoniam spectãte vniuerso populo irrogabãtur vobis multa cõuitia & ignominiosa verba, [&] in [tribulationibus quia publicè flagellabamini & diuersas pœnas
D sustinebatis. In hoc maximã eorũ constantiam ostendit, quando quanuis spectaculum essent, non tamen deficiebant à fide. Nõ enim modicum opprobrium est, fieri spectaculũ & ab hominibus insultationes perpeti. & quasi nõ sufficeret spectaculum, addebãtur opprobria verborũ, & opprobriis tribulatiões verberũ. Hæc quidem sustinuistis in altero .i. in altera parte certaminis quæ (sicut dictũ est) foris vigebat: [in altero autem] quod interi° erat, id est, in altera parte certaminis, quæ in corde gerebatur, certastis sic quod [effecti estis per cõpassionem [socij taliter cõuersantium. Ideo dicit in altero & in altero, vt ostendat has duas partes certaminis tantum esse, & per hoc eos omne genus certaminis sustinuisse. Cõpatiendo & necessaria ministrando effecti estis socij taliter conuersantium, id est, assiduè patientium, scilicet apostolorum & similium, qui totam vitam suam dudebant patiendo aduersa pro Christo, quorum exẽplo perseuerare & vos deberis in obseruatione patientiæ. Verè socij eorũ facti estis. [Nã E
& vinctis cõpassi estis,] quia si pro Christi nomine patiebãtur, vos inde sic dolebatis ac si cũ eis vincti essetis, & dolorẽ cordis operibus declarabatis, ministrando illis sustentationem de bonis vestris: quia non poterant sibi necessaria quærere, vtpote vinculis & carceribus detenti. Illis cõpassi estis ministrando, [&] ob hoc [suscepistis rapinã bonorũ vestrorũ.] Nã idcirco vobis ab infidelibus propria bona sunt ablata, quia inde ministrabatis sanctis. Et hanc bonorum direptionem suscepistis non cũ mœrore, sed cum gaudio & alacritate cordis. & hoc est quod dicit, quia & vinctis cõpassi estis, & bonorum vestrorũ [cum gaudio] rapinam suscepistis .i. & de tribulationib° sanctorũ doluistis, velut si eas in corpore vestro pateremini, & de dãno rerum vestrarum propter sustentationem eorũ vobis illato gauisi estis. Suscepistis læti quasi donum de amissione facultatum vestrarum, cognoscentes. i. quia cognoscebatis [vos] idcir co [habere substantiam] longè [meliorẽ] ista [& manentem. i. non transitoriam, sed æternã. hoc F
est spe certissima cõfidebatis vos æterna bona lucrari amissione tẽporalium & æternã requirem labore transitorio, atque thesaurum cælestẽ damno terreno: & quia spem certam, id est, cõfidentiam supernę retributionis habuistis [ita - que nolite amittere confidentiam vestram, id est, nolite deficere. Illatio est ex eo quod dixit eos tanta pertulisse, & vitam æternam inde expectasse, id est, manentem substantiam. Quasi dicat: Quoniam in principio fidei tot aduersa passi estis, & inde confidenter sperabatis æternã mercedem, itaque nolite amittere cõfidentiam vestram, id est, firmam spem vestram deficiendo à patiẽtia fidei, quia per patientiæ amissionẽ amittetis & æternæ vitæ spẽ. Et ne amissio spei parua iactura videretur, addit: quæ ma- 1. Cor. 2.
gnam habet remunerationem.] Itaq; pro certo sperat illam remunerationem ineffabilẽ, quã Isaiæ. 64.
oculus non vidit, nec auris audiuit, ac si iam teneat eam. Vel in prædestinatione diuina habet illam. Verè per impatientiam non deberis amittere confidentiam perpetuæ retributionis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Nam [patientia est vobis necessaria, id est, necesse est vt nunc patiẽter aduersa toleretis pro deo, si cum eo postmodum regnare vultis: quia
2. Tim. 2 si compatimur, & conregnabimus. Ideo est necessaria, vt vos per eam [facientes voluntatem dei, id est, sustinentes æquanimiter omnes iniurias vobis illatas, quia hoc placet deo vel facientes voluntatem dei, id est, mãdata eius seruantes, & quicquid aduersitatis propter hæc acciderit libenter perferentes, [reportetis repromissionem, id est, sicut nunc pro deo portaueritis pondus aduersitatis, ita postmodum reportetis põdus beatæ remunerationis, quam sæpe deus cælestis promisit. Id enim quod in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ põdus operatur in nobis. Hoc ergo pondus gloriæ quam deus repromisit, studete per præsentem patiẽtiam tunc reportare.

H *Adhuc enim modicum & quantulum, & qui venturus est, veniet & non tardabit. Iustus autem meus ex fide vi-*
Habac. 2. *uit. Quòd si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. Nos autem nõ sumus subtractionis filij in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ.*

Tenenda est (vt dixi) patientia. nam nec longa est, nec vehemens, sed modica & quantula, ne vobis longum & durum videatur eam seruare. Nam prope est finis vniuscuiusq;, & mox requiescetis à labore, & percipietis gloriã Christo iudice. Nam iuxta prophetiam Habacuc, [adhuc modicum restat, id est, paruo tempore adhuc seruanda est patientia. [& quantulum, id est, non vehemens vel magnum aliquid patiendum est, sed exiguæ quãtitatis erit quicquid in hoc seculo perferendum fuerit. Huius enim tẽporis patientia momentanea & nullius vehemẽtiæ est deputanda, si respicitur quod est in æternitate & summa gloria donandum. Adhuc, inquit, restat modicum & quantulum, & põst [veniet iudex qui sine dubio venturus est] quãdoque, [& non tardabit] venire, sed cito veniet, vt reddat vobis prædictam repromissionẽ, si modo patientiam seruantes, feceritis eius voluntatem. Nulla mora erit in reddenda mercede, sed citò veniet remunerator, interim [autem viuit] in anima [ex fide iustus me⁹,] quia fides est nũc vita cordis, donec ille veniat qui vitam æternã dabit & animæ & corporis: & per fidem, non per opera legis iustificatur, quisquis me⁹ iustus est. Qui enim per opera legis iustificatur, non meus, sed suus iustus est: quia non à me, sed à se iustificatur: & nõ in me, sed in se gloriatur. At qui per fidem iustificatur, iustus meus est, quia dono gratiæ meæ iustificatur: & non sibi quod iustus est tribuit, sed gratiæ meæ deputat. Et viuit interim ex fide, donec veniente Christo introducatur ad visionẽ meam, & æternaliter viuat ex specie. Vel ex fide quam nunc habet, viuit postmodũ, quia quod nunc credit, tunc accepit. Ex fide viuit. [Quòd, id est, sed, [si subtraxerit] à fide se, vt vel metu persequutionis deserat fidem, vel in operibus legis iustitiam K quærens, incipiat corde à fide recedere, [non placebit animæ, id est, voluntati [meæ:] ac per hoc non poterit viuere, sed potius damnationem merebitur, quia me offendet subtrahendo se à fide & gratia. Hæc per prophetam loquutus est dominus. Qui sese subtrahit, displicet deo. [Nos autem non sumus,] tales, non sumus apostatæ, vt subtrahamus nos à fide. Quasi dicat: non debemus apostatare, vt subtrahamus nos, sed in melius proficere. In numero eorum se ponit Apostolus, vt magis suadeat: & nõ dicit esse tales quales non vult eos esse, vt blanda monitione retineat eos, ne subtrahant se: quia nondum prorsus apostataverãt, sed partim adhuc in fide manebant, id est, partem fidei retinebant. Non sumus, inquit, [subtractionis filij, id est, apostasiæ ducentis nos [in perditionem, sed sumus filij fidei ducentis [in acquisitionem animæ: hoc est, non sumus geniti ab apostasia trahente filios suos in perditionem, sed fides genuit nos, ducens in acquisitionem animæ, vt L per fidem acquirat vnusquisque nostrum animam suam, non per subtractionem perdat. Nã sicut fide acquiritur anima, sic subtractiõe perditur. Acquiritur, vt libera possideatur à nobis in æterna beatitudine, ne per subtractionem transeat à nostra potestate, & fiat in tormentis possessio dæmonum.

CAPVT XI.

E *St autem fides sperandarũ substantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim testimonium consequuti sunt senes.*

Quia isti multum duri erant ad fidem, ideo prolixum de fide tractatum facit Apostolus, vt eorum duritiam prorsus ad fidem inclinet, ostendens omnes sanctos patres eorum per fidẽ placuisse deo. Dixi vos esse filios fidei. Quæ M fides non est earum rerum quæ videtur, sed earum quæ non videntur, & quæ sperantur. Sed [fides est substantia sperãdarum] rerum, id est, fides est causa quare res sperandæ quandoque subsistent in nobis, hoc est, causa nobis est consequutionis æternarum rerum, quæ modò sunt sperãdæ & desiderandæ, & proprie dicitur fides esse substantia sperandarum rerum, quoniã eis subsstat. Nam sicut substantia subsstat formæ eam esse faciendo, sic fides sperandis rebus eas in nobis ponendo. Res sperandæ sunt, gloria, beatitudo, requies, æternitas, & huiusmodi. & istarum substantia dicitur esse fides, quia iam facit eas subsstare in corde nostro per certitudinẽ credulitatis. Facit eas subsstare, id est, esse vel quasi sub aspectu nostro stare, & immobiles vtpote æternas, permanere. & est eadem fides [argumentum rerum non apparentium, id est, certitudo rerum quæ non apparent, & (si quis de eis dubitet) probatio, sicut adhuc futura probatur resurrectio, quoniam ita credidere prophetæ & apostoli & cæteri sancti. Nam ea quando non apparent, vel præterita sunt, sicut de creatione mũdi: vel præsentia, sicut de domino Iesu se-

A su sedente ad dexteram patris: vel futura, sicut de die iudicij. Et horum omnium est argumentum, id est, certitudo & probatio fides. Eorum ergo fides est argumentum, quæ apparere non possunt. Quæ enim sunt apparentia, fidem non habent, sed agnitionem. Nã etsi dicuntur credi quæ videntur, sicut dicit vnusquisq; oculis suis se credidisse, nõ tamen ipsa est fides quæ in nobis ædificatur. Sed ex rebus quæ videntur, agitur in nobis vt ea credantur quæ non videtur,
Iacob. 20. sicut Thomas hominem vidit, & deum credidit. Est itaque fides substantia, id est, fundamentum & firmitas & essentia sperandorum bonorum. & est argumentum non apparentium, id est, certa & rationabilis probatio inuisibilium ac præmonstratio futurorum. Argumẽtũ enim dicitur esse ratio dubiæ rei faciens fidem. Verè fides est subsstantia sperandarum rerum, id est, subsstare faciẽs eas in corde fidelium, ac per hoc iustificãs cor eorũ, quia [in hac fide consequuti sunt] à domino [senes testimonium] iustitiæ,
B quia deus ipse testis fuit puræ conscientiæ ipsorũ. & testatus est eos esse iustos, sicut & ad Noë
Gene. 7. dixit, Te vidi iustum coram me in generatione hac. & si per fidem consequuti sunt testimoniũ iustitiæ, iustitia verò causa & meritum est futurorum bonorũ, tunc fides est subsstantia sperandarum rerum. Senes autẽ dixit antiquos patres, quia morum & fidei maturitatem habuere, & priscis temporibus fuerunt. Vnde cõstat fidem non esse rem nouam, nec deserendam, sed tenẽdam, quam tenuere antecessores, & per quam iustificati sunt, & bonitatis suæ testimonium, quod quærebant, à deo per eã consequuti sunt.

Fide intelligimus aptata esse secu-
Gene. 1. *la verbo dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent.*

Probat quod fides est argumentum rerũ nõ apparẽtium. Nam fide intelligimus aptata esse tempora &c. Vel quasi illi dicerent, quomodo C rebus futuris possumus fidem adhibere, cùm nullus eas videat, ostendit à simili quia de futuris bene potest fides haberi, quoniam habetur de præteritis, quæ cùm fierent, nemo vidit, & tamen creduntur esse facta. Non enim vidimus quod deus mundum fecerit, & tamẽ credimus quia fecerit. Nam cum non vidissemus eũ hæc operantem, fide tamen [intelligimus secula, id est, omnia quæ sunt transitoria, [esse aptata, id est, aptè qualitatibus & formis assumptis composita [verbo] & sapientia [dei] quæ Christus
Gen. 1. est, quoniam omnia per ipsum facta sunt. Et sic aptata, [vt ex inuisibilibus fierent visibilia, id est, ex informibus elementis formata. Nam antequam formæ darentur rebus, tenebræ erãt & inuisibilia elementa, sed in eorum separatione nata est lux. Informis enim materia, quã de nihilo fecit deus appellata est primò cælum & terra. Et dictum est, in principio fecit deus cælum & terrã, nõ quia iam hoc erat, sed quia hoc esse poterat. Omnia enim elemẽta confuse tenebãtur in illa informi materia, quæ chaos ab antiquis dicta est, & de qua formata sunt vniuersa. Tunc9 cedentibus tenebris, per exortũ nouæ lucis sunt facta visibilia, quæ prius videri nõ po D terant. Vel ex inuisibilibus facta sunt visibilia, id est, ex intellectuali mundo visibilis. Inuisibilis enim mundus in sapientia dei erat, & ad cuius similitudinem factus est iste visibilis, & hęc omnia fide intelligimus ita esse facta.

Fide plurimam hostiam Abel quàm Gene. 4.
Cain obtulit deo, per quã testimonium Matt. 23.
consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius deo, & per illam defunctus adhuc loquitur.

Modò per partes ostendit, quomodo senes fide cõsequuti sunt testimonium suæ probitatis, & incipit à primo iusto, qui propter fidem suã iustus est inuentus, & exemplum iustitiæ ac fidei nobis est factus. Verè senes in fide testimonium sunt adepti. Nam [Abel] primus hoc consequutus est, qui [fide, id est, per fidem [obtulit deo plurimam, id est, pluris precij vel magis ac- E
ceptabilem [hostiã quàm frater eius Cain, per quam fidem cõsequutus est testimoniũ esse iustus, id est, quod esset iustus, [deo perhibẽte testimonium muneribus eius,] dum ea se recipere demonstraret, mittens ignẽ de cælo qui ipsa consumeret. Nam dum munera Cain non inflammauit, & munera Abel cælitus igne missò combussit, præclare testimonium dedit eisdem muneribus quod ea suscepisset, & quod oblator eorũ iustus esset ac fideliter obtulisset. Tale testimonium adeptus est per fidem dum viueret. [Et defunctus loquitur adhuc per illam, id est, monet omnes posteros exemplo suæ fidei, vt fidem cum bonis operibus habeãt. Vel quia adhuc recitatur scriptura, in qua deus ad Cain Gene. 4.
dicit, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Ille enim clamor sanguinis est loquutio defuncti. Vel defunctus loquitur, id est, facit nos loqui de se defuncto, quia est nobis materia loquendi, vt de eius magna fide cæteris demus exemplum. Non enim mors extinxit famam fidei, sed potius vbique diuulgauit. F

Fide Enoch translatus est, ne vide- Gene. 5.
ret mortem, & non inueniebatur, quia translulit illum deus. Ante translatio- Eccl. 44.
nem enim testimonium habuit placuisse deo. Sine fide autem impossibile est placere deo. Credere enim oportet accedentem ad deum quia est, & inquirentibus se remunerator sit.

Alterius sensus exẽplo habenda est fides. Nã [Enoch fide translatus est, id est, quia fidẽ habuit & iustitiam tenuit, trãslatus est in paradisum, vnde Adam electus fuerat. Translatus est ideo, [ne videret mortem, id est, vt non solùm non sentiret in seipso mortem, sed etiam in alio nõ videret eam, vtpote remotus procul à terra morientium, & habitans in regione viuẽtium. Nã non est ita translatus, vt in aliam terræ partem hominibus inhabitabilẽ poneretur: sed ita potius,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G potius, vt ab omni societate mortaliũ separaretur. [Nõ enim inueniebatur] eũ à suis per multa loca diligenter quæreretur. Ideo scilicet non poterat inueniri, [quia transtulit illũ deus,] qui ipsum occultare potuit, ne à quoquam inueniretur. Posuit nanque illum in alia secreta regione, vbi in magna carnis ac spiritus quietis viueret, donec circa finẽ seculi cũ Elia veniat reliquias Israel ad fidem conuertere. Verè propter fidei meritũ trãslatus est. Nam [ante translationem habuit testimoniũ placuisse deo, quia sicut scriptura refert, Ambulauit Enoc cum deo, & vixit Enoch postquã genuit Matusalem, trecẽtis annis. Valde enim placuit deo, quia tam sanẽ vixit, vt per viam iustitiæ trecẽtis annis ambalaret cum deo. Et quia deus tãtum fecit eum ambulare secum in via rectitudinis, euidens illi testimonium perhibuit quia sibi placeret. Ipse habuit testimoniũ quia placeret Deo. Sed [sine fide impossibile est placere deo. i. nullus ad hoc vnquam promoueri potest, vt Deo placeat, nisi meritũ fidei præcedat. Patet ergo quia & Enoch per fidem placuit, atque per fidẽ translatus est. Fides enim ista quæ sic laudatur ab Apostolo, ea debet intelligi quæ per charitatẽ operatur. Et verè nullus deo placebit, nisi meritum fidei præmiserit, quia [accedentẽ ad deũ oportet credere. i. quisquis deo vult propinquare vt ei proximus fiat & ei placeat, necesse est vt primo fidẽ habeat, quoniã fides est primus gradus in quo mentem quis cõstituit qui ad deũ accedere intendit. Credere eum oportet [quia deus est, id est, quia ipse sol⁹ proprie habet esse, sicut Moysi loquitur: Ego sum qui sum. Cætera enĩ verum esse nõ habent, quia sunt mutabilia. Sed ipse solus est, qui nũquam mutatur, sed semper est quod est: & quisquis varietatem suę mutabilitatis superare cupit, ad Deum accedat, & credat quia ipse est incommutabilis, & sibi adhærentes liberat á mutabilitate. Hoc oportet eum credere, & etiã quia sit [remunerator inquirentibus se, id est, illos in futuro muneribus donat, qui nunc per ea quæ faciũt, deum solum inquirunt, id est, in cordis intẽtione quærũt: hoc est, nihil aliud quærit intentio cordis ipsorum nisi deum ex operibus quæ foris ostẽdunt, & quod tales ab eo remunerentur, debet credere quisquis ad eum vult accedere.

Gene. 5.

Exod. 3.

H

I

Gene. 6. *Fide Noë accepto responso de his quæ adhuc non videbantur, metuens, aptauit arcam in salutem domus suæ, per quã damnauit mundũ, & iustitiæ quæ per fidem est, hæres est institutus.*

Refert Iosephus Adam prædixisse exterminationem rerũ omniũ, vnã ignis virtute, alterã verò aquarum multitudine fore venturã: & inde forsitan Noë deũ consuluit, & respõsum accepit quia diluuium venturum tunc esset, atque iussum est ei vt arcam construeret. Qui fideliter deo credidit, & sibi imperata perfecit. Itaque [Noë accepto] diuinitus [responso fide, id est, per fidem [metuens de his quæ adhuc non videbantur, id est, de inundatione diluuij, quæ nondum perpendebatur: quia & aër adhuc serenus erat, nec aliquod huius rei signum apparebat, [aptauit, id est, aptam composuit [arcam in salutem domus suæ, id est, vt per eam saluaret à diluuio suam vxorem & filios cum vxoribus eorum. In eo quod ponit, metuens de his quæ non videbantur, cõmendat fidem eius, qui tam metuebat quæ nõdum videbat, credens ea quæ Deus sibi prædixerat. Sic & nos omnia quæ Deus fore promittit aut minatur, indubitanter fore complenda credere debemus, & eius mãdatis in præsenti deseruire, si exemplo sancti Noë volumus ad salutem pertingere. Cũ enim nullum signum futuri interius videret, sola dei voce audita credidit futuram mũdi submersionem. Nos verò multa signa finis seculi & futuri iudicij videmus, & tamen raro inuenitur qui de illo iudicio nunc sic metuat, vt sanctus Noë de diluuio formidabat. Aptauit arcam, [per quam damnauit mundum,] quia tanto maius peccatum habuerunt homines, quanto maiorem eius in fabricanda arca instantiam videbant, & non credebant. Cum enim viderent eum per centum annos in costructione arcæ laborare, deberent futuros casus animaduertere, & ad pœnitentiam confugere. Quod quia non fecere, grauiorem sibi damnationẽ acquisiere. & hæc est prima laus fidei eius, quia mundum incredulum damnauit: [& institutus est à deo hæres iustitiæ, quæ est per fidem,] & post diluuium hæreditario iure obtinuit religiosos mores, quos fides generat: & quos antecessores eius qui iusti fuerant, habuerant. Idcirco enim factum erat diluuium, vt finis imponeretur vitiis, & iustitia quam Abel & Enoch & cæteri sancti tenuerant, permaneret, & huius hæres factus est beatus Noë. Et ita cõsequutus est in fide testimoniũ, quia iustitam fidei hæreditauit.

K

L

M

Gen. 12. 15.

Fide qui vocatur Abraam, obediuit in locũ exire, quem accepturus erat hæreditatem, & exiit, nesciens quo iret. Fide demoratus est in terra promissionis tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac & Iacob, cohæredibus repromissionis eiusdẽ. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor Deus.

Adhuc per exemplum ostendit quòd fides sit habenda, & quod in ea senes testimonium sint adepti, quoniam ille qui prius vocabatur Abraã, & post à Deo vocatus est Abraam, dat nobis exemplum fidei. Nam fides causa fuit augmentationis vocabuli eius vt qui prius diceba-

Gene. 17.

tur Abraam, id est, pater excelsus, post accipiẽs promissionẽ quòd omnes gentes fidem eius essent sequuturæ, & patrẽ eũ habituræ, vocaretur Abraam, idest, pater videns multitudinem: quia factus in fide pater credẽtiũ, vidit multitudine omniũ gentiũ venturã ad suam fidẽ. Et ille qui huiusmodi causa [vocatur Abraã, fide obediuit] Deo. non enim obediret, nisi crederet. Obediuit dicenti, Exi de terra tua & de cognatiõe tua,

Gene. 12.

& veni

A & veni in terrã quam monstrauero tibi. Sic obediuit exire, id est, obediens exiuit à terra patrum suorum, & venit [in locum] illum, [quem accepturus erat. i. in terram Chanaan, quã erat habiturus [in hæreditatem] in filiis suis, non in seipso. Et audito dei præcepto, exiit mox de terra sua, [nesciens quo iret,] sed tantum obedire cupiens, & credens quòd esset à deo cõsequuturus lõge meliora, quàm relinquebat in patria. Si enim certum locum sciret ad quem tendere posset, qui certum patriæ locum deserebat, non tam admirãdæ fidei esset. Et si saltem post inueniret vacuum locum, ad quem ducebatur, vt possidere terram illam posset, non ita cõmendaretur fides eius. Sed inuenit locũ Chananæis plenum, & inter eos vt aduena mansit. Et hoc est quod sequitur: [Fide demoratus est in terra repromissionis, id est, quæ sibi non semel, sed multoties promissa est, nõ vt possessor, sed aduena, [tanquam in aliena] terra, non tãquam in propria. Fide melioris terræ morat⁹ est vt per-

B egrinus in ea, nec rediit ad paternum solum, sed obedire volens, mansit vbi iussum ei fuerat, nõ in domibus põpositis & magnis, sed [in casulis] & tuguriis [habitando.] Non enim magna domorum ædificia construebat, sed parua illi sufficiebant tuguria, quoniam mens eius aliò tẽdebat, & ipse semper exulem se credebat, in quocunque loco præsentis mundi positus esset. Sic habitauit [cũ Isaac & Iacob,] quia sicut ex Genesi colligitur, Iacob quindecim annorum erat quãdo mortuus est Abraam. Et hi duo, scilicet Isaac & Iacob, cohæredes erant [eiusdẽ repromissionis,] quia ad ipsos fecit deus eandem repromissionẽ terræ Chanaan, in qua cælestis hæreditas figurabatur. Et quare velut pauper & aduena morabatur in casulis Abraam cũ filio & nepote, nec magnas domo ędificabat? Quia [expectabat ciuitatem, id est, cælestem patriam Ierusalem supernam, [habentem fundamenta,] id est, stabilitatem diuersorum præmiorum, quæ

C nunquam deficient vel diruentur,] cuius ciuitatis artifex & conditor Deus est,] quia ipse arte suæ sapientiæ illam dictauit, & post per rei euidentiam condidit. Hoc est, Abraam ita vilis & aduena in casulis habitare sustinuit, quia non illam terram optauit, sed æternam ciuitatem, quã ipse deus & non homo fecit ac cõdidit, dari sibi à Deo expectauit.

Gene. 17. Rom. 4. 18.

Fide & ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, etiam præter tempus ætatis, quoniam fidelẽ credidit esse eum qui repromiserat. Propter quod & ab vno orti sunt, & hoc emortuo, tàquam sidera cæli in multitudinẽ, & sicut arena quæ est ad oram maris, innumerabilis. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, nõ acceptis repromissionibus, sed à longe eas aspicientes & salutantes, & confitẽtes quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, significãt se patriam inquirere. Et si quidem illius meminissent, de qua exierunt, habebant vtique tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est, cælestem. Ideo non confunditur deus, vocari deus eorũ. Parauit enim illis ciuitatem.

D

Exod. 3.

Non solum Abraam fide probatus est, sed & [Sara,] quia [& ipsa,] id est, in propria persona, non in vicaria, [accepit fide virtutem in conceptionẽ seminis, id est, facta est virtuosa vt cõciperet, [etiam præter tẽpus ætatis, id est, quæ virtutem concipiendi in frigido sanguine iam diu perdiderat: & hoc decrepita meruit, cum à iuuentute semper fuisset [sterilis.] Et licet ista duo impossibilia viderentur, id est, sterilitas & longæua senectus, tamẽ & ipsa Sara quę hæc ha

E bebat accepit virtutem in conceptionem seminis, id est, vt posset cum semine suo capere viribus caloris semen viri: quod fides, nõ natura operata est, [quoniam fidelem credidit eum esse qui] promiserat & [repromiserat, id est, Deum in promissionibus suis veracem credidit, & omnia illi possibilia esse non dubitauit. Prius e- Gene. 18.

nim risit, etsi ex gaudio, non tamen plena fide, sed post verbũ domini solidata est in fide. Propter quod, id est, ideo quia Abraam credidit, & Sara deũ fidelẽ nõ dubitauit, [& orti sunt multi ab vno] patre: quod mirum fuit, quia si tot filij à pluribus patribus orti fuissent, non esset tã mirũ. Sed quia tot ab vno orti sunt, valde mirãdũ est. & (quod est mirabilius) [hoc emortuo, id est, ex toto secundũ naturam senectutis mortuo, quoniam viscera illius frigida & mortua erant, nec semen emittere poterant. Emortuum nanque non ad omnia sed ad aliquid: hoc est, ad generandũ intelligere debemus eum fuisse. Si enim ad omnia mortuus esset, nõ iam senex, sed

F defunct⁹ esset. Et de tali orta est innumera multitudo. Vel ab vno vtero Sarę orti sunt. Orti sunt ab vno, & hoc emortuo. Emortuo, quãtũ ad seniorem maritum. Si enim fœmina ita sit prouectioris ætatis, vt ei solita mulierũ adhuc fluant, de iuuene parere potest, de seniore non potest: quãuis adhuc posit ille senior, sed de adolescẽtula gignere, sicut Abraam post mortem Saræ de Cethura potuit, quia viuidam eius inuenit ætatẽ. Sed Sara sterilis erat, & cruore menstruo iam destituta, propter quod iam parere nõ posset, etiam si sterilis non fuisset. Verũ contra hęc omnia operata est fides, vt sterilis & emortuus vterus Sarę conciperet ex seniore emortuo. Et sic non à pluribus, sed ab vno: & hoc non mirum

Gene. 17. 21.

Heb. 11.

ne, sed emortuo senectute, vt magis esset miraculum, orti sunt filij, procedentes [in multitudinem tanquam sidera cæli, id est, qui luce sanctitatis & sui multitudine comparantur sideribus, quia & clari sunt & innumeri: [& sicut arena quæ est ad oram maris innumerabilis, id est, qui grauedine & infructuositate atq; instabilitate & multitudine comparantur arenæ. Quid

verò

Universidad de Deusto
Biblioteca

G verò per mare, nisi gentilitas designatur? Et quid per oram maris, nisi vicinus ritus gentilitatis? Quidam verò Iudæorum instabiles erant ad oram maris, & non in ipso mari, dum adhærerent ritui gentilũ, peruersè viuendo & idola colendo, nec tamẽ gentiles essent, quia circuncisi erant. Isti non ex fide Abraæ vel Saræ tales erant, sed ex proprio vitio. non enim fides meruit tales filios habere, sed ipsi postquã fuerant ab eo geniti, degenerabant ab eius fide & probitate per ne quitiam suam. Nihil ergo mali promeruit vnquam fides. Quod autẽ subditur, [iuxta fidem defuncti sunt omnes isti,] de illis solummodo qui stellis comparãtur, intelligendum est, nec solùm de filiis, sed de ipsis patriarchis. Nam omnes isti non ad horã habuere fidem, sed semper eam vsque in finem tenuerunt & semper iuxta eam vixerũt, ac iuxta eam defuncti sunt: quia & dum viuerẽt, semper suos
Gene. 49 mores vt fides exigit, in religione duxerunt: &
H dum morerentur, promissiones diuinas expectauerunt, sicut Iacob moriens dicebat, Salutare tuũ expectabo domine. Isti omnes nõ elongati à fide per dubitationẽ vel per malam operationem, sed iuxta eam persistentes, defuncti sunt, [nõ acceptis in terra repromissionibus:] & ideo expectabant eas in cælo, quia deum qui promiserat, sciebant esse fidelem. Credebant enim ipsas promissiones non esse factas de terrestribus, sed promissa sperabant de cælestibus. Et in hac fide moriebãtur. Per hæc omnia monet Apostolus Hebræos, vt inconcussam fidem exemplo patrum teneant, si se filios eorum recognoscunt. Nondum acceptis repromissionibus moriebantur [sed aspicientes à longe eas & salutantes, id est, oculis fidei cõsiderantes, quia post mortem eas erant adepturi, nõ tamen protinus, sed post longa tempora in aduentu Christi, qui regna cælorum paraturus erat. Descendebant tũc enim omnes iusti in infernũ, ibique quiescentes, expectabant redemptoris aduen-
I tum. Ex hoc est quod in obitu suo aspiciebant non de prope, sed de longe supernas promissiones, quia desiderium suæ considerationis in longum ad eas percipiendas extendebant, & salutabant eas, id est, multum optabant in quibus salutem consequi credebãt. Vel salutabant eas, id est, applaudebant eis hilares. & est dictum ad similitudinem nauigantium, qui longe visis ciuitatibus ad quas tendunt, salutant præ gaudio. & quia promissiones cælestis patriæ post mortem expectabant, ideo erant [confitentes quia peregrini sunt super terram, id est, non in propria terra degentes. Et quia possent esse peregrini, sed tamen diu permanẽtes, vt excludatur diuturna mãsio, subditur, [& hospites] Hospes enim dicitur ille, qui statim recedit, nec diu manere quærit: peregrinus verò, qui in propria terra non moratur, etsi diu in aliena maneat. Et ita per hoc quod se dicebant peregrinos, ostenditur quia æstimabãt se in alieno degere: per hoc quod se fatebantur hospites, apparet quia credebãt se cito recessuros, & horam mortis quotidie suspectam habebant. Nam quod se peregrinos & hospites faterentur, non solũ ex Apostoli sentẽtia, sed & ex verbis eorum patet. Dixit enim Iacob Pharaoni: Dies peregrinationis K
vitæ meæ centum triginta annorum sunt, par- Gene. 47
ui & mali, & non peruenerunt vsque ad dies patrum meorum, quibus peregrinati sunt. Sed ne quis patriarchas ideo peregrinantes fuisse dicatos æstimet, quia in terra promissionis velut in aliena morati sunt, quoniam nec ipsi nec filij eorum adhuc illam in hæreditatem perceperãt attendat quid Dauid qui regnum in ea tenebat ait domino: Quoniã aduena ego sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei. Hęc itaque sanctorum patrum peregrinatio illa erat, Psal. 38.
de qua dicit Apostolus. Quãdiu sumus in corpore, peregrinamur à domino. Hac ratione se 2. Cor. 5.
dicebant peregrinos & hospites, quandiu super terram erant, id est, donec corpora eorum sub terra sepelirẽtur, & animæ ad extra migrarent. Vel super terram existentes, quia terrena conculcabant. Vnde cõstat quod exules se credebant & patriam inquirebant, ex qua ciues iã
erant. [Qui enim dicunt,] scilicet qui se fatentur peregrinos & hospites, hæc dicẽdo, [significant se inquirere patriam.] Ad hoc cõfitebãtur se esse peregrinos, vt significarẽt se in omnibus quæ agebant, veram patriam quærere, & ad eã pio gemitu suspirare. Et ne quis putaret quod illam de qua exierant, quærerent, subditur: Et siquidem illius & cætera. Quasi dicatur Ipsi quærebant patriam. [Et si illius quidẽ] patriæ [memini sent, de qua exierunt, id est, si recogitarent terram suę natiuitatis & illã desiderarent, ac se peregrinos respectu illius dicerent [habebãt vtique tempus] & spatium [reuertẽdi] ad eam, & nullus eis obsistebat in redeundo. Sed quia illuc non redierunt, patet quòd aliam patriam quæsierunt. Ad illam redissent, si illam quærerent. Nunc autem] cùm constet quod illam non quæsierunt, apparet quia [appetunt, i. appetierunt [meliorem] patriam, id est, cælestẽ. Ideo scilicet quia non in terra cor posuerãt, sed ad supernam patriam totis desideriis anhelabãt [non cõfunditur deus, id est, nõ erubescit [vocari deus eorum,] dum dicit, Ego sum deus Abraam, deus Iacob, hoc mihi nomẽ est in æternum. Erubescere enim potest aliquis dominus cum dicitur inutilem seruum habere. Sed si bonum seruum habuerit, per illum honoratur. Si deus vocaretur deus Cain, sicut vocatur deus Abraam, non honor, sed dedecus esset ei ex tali seruo. Sed quia tres isti patriarchę optimi fuerunt, idcirco deus ex quadam familiaritate & priuilegio voluit deus eorum vocari, tanquam istorum solorum esset deus, qui deus est vniuersæ creaturæ, non frustra vtique tantum eis tribuens honorem, sed quia nouerat in eis syncerã præcipuamq; charitatẽ, & quia in ipsis tribus consummauit mirabile sacramentum futuri populi. Per liberas enim genuerũt & in Gene. 17.
libertatem, vt per Saram Isaac: & in seruitutem
vt per Rebeccam Esau, cui dictum est, Etis ser- Gene. 30.
uus fratris tui: & per ancillas non solum in seruitutẽ, sicut Ismaëlem per Agar, sed etiã in libertatem, sicut Dan ac Nephalim per Balã, & Gad, ac Aser per Zelphã. Ita & in populo dei per spiritales viros nascuntur ad fidem non solùm in libertatem laudabilem, qui eos imitantur,

A tur, quibus dicitur, Imitatores mei estote sicut
1. Cor. 4. & 11. & ego Christi: sed etiam in damnabilem seruitutem, sicut per Philippum Simon Magus: &
Aduũ. 8 per carnales nascuntur non solùm in damnabilem seruitutem qui eos imitantur, sed in laudabilem libertatem, quibus dicitur, Quæ dicunt,
Matt. 23. facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Hoc sacramentum quisquis in populo dei prudenter agnouerit, vnitate spiritꝰ in vinculo pacis vsq; in finem, quibusdã cohærendo, quosdã toleran do, custodit. Propter huiusmodi causas voluit deus vocari deus istorũ patriarcharum, in quorum posteritate præmonstrata est omnis propagatio bonorum & malorũ qui sunt in ecclesia. Nec mirum si deus eorum vocari dignatur, qui deus est angelorũ: quia [parauit illis ciuitatem, id est, cælestem Ierusalẽ, in qua illos exciperet, & non erubescit de illis quia conciues angelorum sunt. In illis enim honoratur, sicut ecõtrario de malis blasphematur.

8

Fide obtulit Abraam Isaac cum tẽtaretur, & vnigenitum offerebat, in quo susceperat repromissiones, ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen, arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est deus. Vnde eum & in parabolam accepit.

Rursus exemplo Abraæ est habenda fides, quia ipse tantam fidem habuit, vt & filium offerre paratus esset, & tamen promissionem de semine in eo sibi diuinitus factam non dubitaret esse veram. Non enim hæsitauit quod sibi reddi poterat immolatus, qui dari potuit non speratus. Tẽtabat eum deus, id est, ipse qui eum nouerat, ostendebat quis esset ad exẽplum aliorum. Qui [fide] accensus, [obtulit] super altare [Isaac] quem plus diligebat: non Ismaëlem, qui ex ancilla natus erat. Et quem ex libera con
iuge vnigenitum habebat, hunc offerebat, [in quo etiam promissiones [posteritatis] susceperat, cùm ei diceretur, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Licet enim Isaac esset ei vnigenitus, nec alium haberet, per quẽ adimplerentur promissiones seminis, in neutro tamen dubitans, filiũ obtulit, nec de promissionibus dubitauit. [ad quem dictum est] à domino, nõ ad alium vt diceret ei, id est, non per aliũ mandauit, sed per seipsum dominus dixit ei, [quia in Isaac vocabitur tibi semen, id est, in posteritate Isaac erit vocabulum seminis tui, quia vocabũtur filij tui, qui ex Isaac descendent. Ismaël nanque & Esau filij Cethuræ cum ex Abraæ stirpe sint, non tamẽ in filios reputãtur. Ipse deus in solo Isaac promisit Abraæ posteritatẽ. Esset enim minus authentica promissio, si alij deus hanc loqueretur, & ille pòst nunciaret Abraæ. Qui tamen iussus offerre Isaac, non sibi fecit quæstionem quasi de contrariis & sibi aduersantibus verbis dei, vt diceret, Promiseras mihi in Isaac semen, & nunc Isaac iubes occidi? Sed erat in corde eius semper fides incõcussa & nullo modo deficiens. Cogitauit enim quia qui dederat, vt ille cũ nõ esset, nascereturde senibus, poterat etiã D
de morte reparare. Et hoc est quod apostolus subdit: [arbitrans quia & à mortuis suscitare potẽs est deus], i. nõ solùm ab immolatione potest illum eruere ne occidatur, sed & post occisionẽ vitæ restituere. Credebat enim quod vel deus illum ab immolatione eriperet, vel immolatum protinus suscitaret, sicque promissionem de futuro semine sibi in eo compleret. Quod in verbo eius patenter ostenditur, cùm dicit pueris: Expectate hìc cum asino, ego & puer illuc vsq; Gene. 22.
properantes, postquam adorauerimus, rauertemur ad vos. Non enim dixit, Reuertar ego ad vos: sed, Reuertemur ego & puer. [Vnde, id est, quia tam firmiter in omnibus credidit, [accepit eum] ab altari illæsum, quia immolatus non est, Accepit eum [& in parabolam, id est, in similitudinem Christi, cuius diuinitas impassibilis mansit, licet humanitas passionem sustinuerit. Abraam enim filium vnicum ducẽs ad immolandum, significauit deum patrem, qui proprio Roma. 8.
filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Isaac sibi ligna ad victimæ locum, E
quibus fuerat imponendus ipse, portauit, sic & Christus crucem suam. Isaac ligatus est & altari superpositus, quia Christus quoque ligatus est in passione & cruci impositus. Isaac de altari abscessit illæsus, sed aries pro eo est immolatus: quia (sicut diximus) diuinitas Christi mãsit impassibilis, quæ per Isaac designata est, sed humanitas eius quam figurauit aries, morti subiacuit. Qui scilicet aries, inter vepres hærebat cornibus, quia Christus inter iniquos & peccatores, qui per vepres signati sunt, ita crucifixus est, vt manus eius transfixæ clauis adhærerent cornibus crucis, sicut scriptum est, Cornua in
manibus eius. Similiter & cætera de immola- Abac. 3.
tione Isaac ad Christi passionem mystice sunt referenda.

Fide & de futuris benedixit Isaac Iacob & Esau. Fide Iacob moriens, singulos filiorum Ioseph benedixit, & adorauit fastigium virgæ eius. Fide Ioseph moriens, de profectione filiorum Israel memoratus est, & de ossibus suis mandauit. F Gene. 27 48. 49.

Abraam sic probatus est in fide. Isaac etiam [fide benedixit de futuris] filios suos [Iacob & Esau, id est, benedictione imprecatus est illis bona, in futurum credens quod ita illis ventura forent. Nam Iacob benedicendo dixit: Det tibi Deus de rore cœli & de pinguedine terræ abũdantiam frumenti & vini &c. Et rursum Esau promisit: In pinguedine terræ & in rore cœli desuper erit benedictio tua &c. Nisi ergo sic crederet hæc illis ventura, nequaquam solemni benedictione promitteret ea. Iacob quoq; moriens cùm alia omnia obliuioni traderet, [fide benedixit duos filios Ioseph,] Ephraïm & Manassen, dans cuique propriam benedictionem quia credidit eis profuturum. [& adorauit fastigium virgę eius.] Hoc in veteri translatione ibi

repe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G reperitur, vbi nos in noua legimus, quia adorauit Israël Deũ, conuersus ad lectuli caput. Sanctus enim & Deo deditus vir, oppressus senectute, ita positum habebat lectulum, vt ipse iacentis habitus absque difficultate ad orationẽ esset. Sed secũdum aliam translationẽ adorauit super caput virgæ eius, id est, filij sui, vel super cacumẽ virgæ eius. Et intelligitur quia tulerat à Ioseph virgam eius, & super caput eiusdem virgæ quam tenebat, inclinauit se ad Deũ adorandũ. Sed Apostolus sensum nostrum ad intelligentiam mysticam trahens, nõ dicit quod ille adorauerit super cacumẽ, sed potius ipsum cacumẽ & fastigiũ virgæ eius. Virga enim Ioseph quam ipse velut sceptrum gerebat ad designationẽ potestatis suæ, qua dominabatur in tota Aegypto, virgam potentiæ Christi præfigurabat, qua ipse regnaturus erat in toto mũdo. Et per Ioseph Christus præsignabatur, per fastiH giũ autẽ virgæ eius, celsitudo regalis potentiæ
Psal. 44. Christi, de qua dictũ est, Virga directionis virga regni tui. Recta itaque fide adorauit fastigiũ virgæ filij sui, significans quia se tota deuotione substernebat sublimi imperio Christi, quem ex sua carne nasciturum præuidebat. Nam si in Ioseph Christum nõ intellexisset, non esset dicenda fides, si fastigium virgæ illius adorasset. Sed & ipse [Ioseph moriẽs, fide memoratus est
Gene. 50. de profectione filiorũ Israël,] dicens: Post mortem meã visitabit vos deus, & ascendere faciet de terra ista ad terrã quam iurauit Abrahã, Isaac & Iacob. Hoc à patre suo audierat, & nunc moriens fide memorabat. Nisi enim ita futurũ crederet, nõ memoraret. [Et de ossibus suis mandauit, dicens: Asportate vobiscum ossa mea de
ibidem. loco isto. Et hoc quoque fide mandauit, quoniam credebat Christum in terra promissionis nasciturum, & post passionem resurrecturum, & cũ eo resuscitari cupiebat inter cæteros sanctos, qui in eius passione resuscitandi erant.

Exod. 2. *Fide Moyses natus occultatus est*
I *mensibus tribus à parẽtibus suis, eo quòd vidissent elegantem infantem, & non timuerunt regis edictum.*

Adhuc exemplo senum habenda est fides, quoniam [Moyses natus occultatus est fide] parentum [tribus mensibus,] quia videbant elegantem paruulum. Credebant enim deum facturum aliquid magni per eum, cum esset adeó elegantis formæ. Quoniam ab ortu fuit illi infusa magna gratia venustatis, nõ natura, sed dono dei. [Et ideo non timuerũt edictum regis,]
Exod. 2. qui iusserat omnes masculos infantes Hebræorum mox vt nati essent interfici, sed fide confisi in deo, seruauerunt puerum.

Fide Moyses grandis factus, negauit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligẽs affligi cum populo dei, quàm temporalis peccati habere iucũditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Aegyptiorum improperium Christi. Aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliK quit Aegyptum, non veritus animositatem regis. Inuisibilem enim tãquam videns sustinuit. Fide celebrauit pascha & Exod. 12.
sanguinis effusionẽ, ne qui vastabat primitiua, tangeret eos. Fide transierũt ma Exod. 14
re rubrum tãquam per aridam terram, quod experti Aegyptij, deuorati sunt.

Adhuc exempla fidei prælucent in Moyse, Qui cũ esset puer, adoptatus est in filium à filia Pharaonis, quæ iuxta Iosephum vocabatur Thermut. nec habebat legitimam prolem. Et ideo volebat vt Moyses post patrem suũ, succederet in regnũ. Moyses verò cum excreuisset, [fide] successus, & regnũ Aegypti despiciens,
L [negauit] iuxta Apostolum [se esse filium filiæ Pharaonis,] & reiecit regiam dignitatem, [magis .i. potius [eligens affligi] & iniurijs subiici [cum populo dei,] qui seruiebat in luto & latere, [quàm habere iucunditatem temporalis] ac transitorij [peccati.] hoc est, fide suadente maluit & super omnia elegit affligi propter deum ad horam, quàm iucunditatem eorũ, in quibus erat peccatũ & quæ cito transeunt, viuere. Peccatũ enim putauit, se lætari in aula, dum fratres sui affligerentur. Non tamen in libris Moysi refertur, quod negauerit se filium filię Pharaonis, sed eo tempore id fecisse non dubitatur, quo fecit & quod ibi legimus, & postquã creuerat, egressus est ad fratres suos filios Israël, & vidit afflictionẽ eorum. ipse dico, [æstimans improperium Christi esse diuitias maiores thesauro Aegyptiorum,] Improperium Christi, id est, quod pateretur pro Christo, vel quod significaret improperium inferendum Christo post longa secula, vel quod sustinuit à suis, sicut & CHRISTVS post à suis. Hoc impro-
M perium magis elegit ipse, & minus credidit operibus Aegyptiorum, quia per id æternis diuitijs se locupletari credebat, si pro Christo cõtumelias & opprobria sustineret. Nam [aspiciebat] plena fide [in remunerationem] æternam, quam Christus pro se patientibus erat daturus: hoc est, idcirco elegit esse pauper & despicabilis tẽporaliter apud homines, quia sursum cor habebat, & de æternis honoribus cogitabat, quos se per paupertatem & patientiam adepturũ sperabat. Et etiam [fide reliquit Aegyptum,] educẽs inde filios Israël, quia credebat quod bene euaderent, [non veritus animositatem regis,] qui contra eum indignationem magnam conceperat, sed de auxilio dei confidens, subtraxit à iugo illius populus Israël. Et verè fide nõ veritus est regem. Nam [sustinuit, id est, non corde fractus, sed vt verè fortis sustinuit, id est, sursum in suæ mentis constantia tenuit [inuisibilem, id est, deum quem non videbat, [tanquam videns, id est, acsi eum præsentẽ ibi cerneret. Miles enim accuratius pugnare solet præsente rege quàm absente. Sed Moyses pro deo quẽ nõ videbat, ita pugnauit, & ita eũ sustinuit, id est, auxilium eius expectauit, ac si cor-

A corporeis oculis eum coram se videret præsentem & adiuuantem. Vnde & ei nil ore promẽti
Exod. 14 dictum est à domino: Quid clamas ad me? Clamabat enim corde, q. tacebat ore, quia piis desideriis ipse auxilium maiestatis implorabat & expectabat. Et antequam reliquisset Aegyptũ, [celebrauit pascha,] & hoc fecit fide, id est, celebrem & festum duxit transitũ, vel potius nocte egit pro pascha, id est, pro trasitu de Aegypto, quia non dubitauit quin reuera transituri essent. Et ideo fide lætificatus, antequã exirent, pro transitu suo celebre festum egit. Celebrauit enim pascha, id est, celebrem & communẽ fecit agni comestionẽ, quæ vocabatur Pascha, id est, transitus, quia fuit causa transitus eorum de seruitute in libertatem. [& sanguinis effusionem] fide celebrauit, ne angelus [qui vastabat primitiua, id est, qui interficiebat primogenita Aegyptiorum, [tangeret eos,] quia pro certo credebat, quod angelus percussor non ingreretur do
B mos illas, quæ haberent in superliminari & in vtroque poste sanguinem agni. [Fide] etiam omnes filij Israël [transierunt mare rubrum] ita illæsi, [tanquam] si irent [per aridam] & siccam terram, quia crediderunt deum ita eos posse educere per mare, sicut per siccum. [Quod] scilicet transire mare [experti] & volentes facere Aegyptij, qui nec partem fidei habebant, [deuorati sunt] ab aquis, id est, omnino absorpti. Vel experti vtrum fide, an casu fieret ille transitus, deuorati sunt gurgitibus. Si enim casu trãsirent Israelitę, similem transitum haberent Aegyptij. Sed quia talem viam illis fides parauerat, idcirco infideles in ea perierunt.

Fide muri Iericо corruerunt circuitu
Ios. 6. *dierum septem. Fide Raab meretrix nõ*
Hebr. 11. *periit cum incredulis, excipiens explora-*
tores cum pace.

C Non solũ mare diuisit fides, sed & muros Iericho præcipitauit. Nam dñs iusserat, Circuite vrbem cuncti bellatores semel per diem. Sic facietis sex diebus. Septimo autem die sacerdotes tollent septem buccinas, & præcedent arcam fœderis, septiesque circuibitis ciuitatem, & sacerdotes clangent buccinis. Cúmque insonuerit vox tubæ longior atque concisior, & in auribus vestris increpuerit, conclabit omnis populus vociferatione maxima, & muri funditus corruent ciuitatis, ingredientúrque singuli per locum contra quem steterint. Et filij Israel huic
D iussioni ac promissionibus fidem adhibentes, fecerunt vt sibi fuerat imperatum, & tali ordine ceperunt ciuitatem. Sed in eadem vrbe erat Rahab, quæ fide meruit non perire cum incredulis ciuibus. Omnes enim gladio perierunt, præter eos qui erant in domo eius. Excepérat enim duos exploratores cum pace, quos Iosue miserat, & absconderat eos, ne rex Iericho inueniret & occideret illos, quoniam visis illis credidit quod filij Israel per dei potentiam essent habituri terram, Sic enim ait: Noui quod
Ios. 2. tradiderit vobis dominus terram. Etenim irruit in nos terror vester, & elanguerunt omnes habitatores terrę. Dominus enim deus vester, ipse est deus in cælo sursum & in terra deorsum: Et
D hac fide seruauit exploratores, & per fenestram suæ domus latenter emisit. ideóque pereũtibus postmodum cæteris, ipsa cum omni cognatione sua vixit in populo Israël. Et antea quidem fuerat meretrix, sed populo dei sociata, legitime vixit, ita vt & in genealogia saluatoris poneretur. Et quia etiam meretrix fide iustificari & sal Mat. 1.
uari meruit, erubescat omnis vir esse infidelis, ne per infidelitatem omnibus peccatis onerẽtur & pereat.

Et quid adhuc dicam? deficiet enim
me tempus enarrantem de Gedeon, Ba-
rac, Sanson, Iepte, Dauid, Samuel, &
prophetis qui per fidem vicerunt regna,
operati sunt iustitiam, adepti sunt re-
promissiones.

Multa, inquit, exempla veterum de habenda
E fide de vobis attuli, & adhuc plura vobis afferre possem. Sed [quid adhuc dicam, id est, quod factum cuius personę amplius in exemplum fidei proferams. Tot enim exẽpla protuli, vt omnibus sufficere debeant ad fidem. Et si proferrem alia omnia quæ possent proferri, fastidium magis quàm vtilitatem fortasse generarent. Nec in his amplius immorari debeo, quia cum determinassem tempus, in quo vobis scribere liceat, si illud cõsumpsero, exempla fidei veterum proferendo, infra præscriptum tempus alia quę vobis scribere debeo, perficere non potero. Et hoc est quod subditur: Deficit enim me tẽpus. Quasi dicat: Non est vtile vt omnia quæ possem, exempla supponam, quia me enarrantem, id est, euidenter & singula narrantem deficiet, id est, deseret tempus, quod vobis ad scribendũ determinaui, nec poterunt in eo explicari omnia quæ vobis scribere statui. hoc est, temporis breuitas qua sum impeditus circa alia, non sinit vt plenariam istorum rationẽ faciam. Vel tempus vitæ meæ deficiet, id est, deseret me, si voluero omnia persequi. Et ideo supersedendum
F est, quia [deficiet tempus me enarrantem, id est, ex toto narrantem, vel extrà & aperte narrãtem de Gedeon, Barac, Samson, Iephte, Dauid, Samuel & prophetis.] Hoc est, si omnia sortia facta eorum & aliorum quæ ipsi per fidem operati sunt, voluero in tam breui tempore huius epistolæ vel vitæ meæ explicare, hoc nõ potero. Grandia sunt enim quæ fecerunt isti. Qui deuerunt, id est, deorsum ponentes & sibi subiicientes, [vicerunt regna, id est, reges cum omnibus sibi subditis. Et hoc non per suas vires, sed [per fidẽ] qua deo credebant, & in deo confidebant. Ac per eandem fidem qua credebant bonorum operum remuneratorẽ, [operati sunt iustitiam, id est, opera iustitiæ fecerunt. Et per ipsam fidẽ in qua perseueraverunt, [adepti sunt repromissiones, id est, remunerationes supernę beatitudinis, quas Deus in scripturis promisit ac repromisit operariis iustitiæ, nõ quod statim quando moriebantur, acciperent illas, quia nõdum Christus eis viam fecerat, & erant in tenebris causa originalis peccati, sed quia cùm Apo

stolus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G stolus hæc scriberet, Christo passo, iam habebant repromissiones secundum animam. Ipse
Apo.6. nanq; eos ab inferis abstraxerat & singulis stolis induerat. Vel adepti. sunt promissiones temporalium bonorũ, quas lex obseruatoribus suis fecerat: quia non solùm vitam æternam, sed & temporales diuitias, & inimicorũ subiectiones propter obseruantiã legis adepti esse dicuntur,
Iudic. 6. Gedeon, Barac & cæteri. Gedeon nanque per
7.8. fidem deuicit regna, quia iubente ac promittente Deo in trecentis viris, quos non ferro, sed lagenis & lampadibus armauerat, superauit Madianitas & Amalechitas & alios orientales populos, quorum multitudo cẽtũ tringintaquinque millia virorum bellatorum habebat, & reges eorum cepit & interfecit. Et ipse operatus est iustitiam, quia destruxit aram Baal, & ædificauit altare domino, atque liberauit populum Israël Et adeptus est repromissiones vitę, quo-
Iudic. 4. niã mortuus est in senectute bona. Barac quo-
&.5. que per fidem deuicit regna, cui deus per Del-
H boram prophetissam dixit: Vade & duc exercitum in montem Tabor, tollésque tecum decem
Psal.103. millia pugnatorũ de filiis Nephthalim & de filiis Zabulon. Ego adducam ad te in loco torrentis Cison Sisaram principẽ exercitus Iabin, & currus eius atque omnem multitudinem, & tradam eos in manu tua. Fecitque Barac vt dominus iusserat, & ascendit in montem. Quod cum audisset Sisara, congregauit nongentos falcatos currus, omnémq; exercitum de Aroseth gentium ad torrentem Cison. Descẽdit itaque Barac de monte Tabor, & decem millia pugnatorum cum eo. Perterruitque dominus Sisaram & omnes currus eius, vniuersamque multitudi-
Nota. nem in ore gladij ad cõspectum Barach, intantumvt Sisara de curru desiliens, pedibus fugeret, & Barac persequeretur fugientes currus & exercitum vsque ad Aroseth gẽtium, & omnis hostium multitudo vsque ad internicionem caderet. Humiliauitque deus in die illo Iabin regem Chanaan, donec delerent eum. Sic Barac
I per fidem deuicit regna. Qui & iustitiam operatus est in hoc ipso, quod liberauit filios Israël ab ipso rege, qui per viginti annos vehementer oppresserat eos: nec sibi victoriam arrogauit,
Iudic.13. sed deo pro illa canticum cecinit. Vnde & su-
14.15.16 pernas repromissiones adipisci dignus fuit. Sed & Samson per fidẽ deuicit regna, quia cum esset vnus vir, sed haberet in se spiritum domini, qui confortabat eum, ingẽtes strages Philistæorum multoties dedit, nullusque eorum fortitudinem habere poterat vt illi resisteret. Iustitiam quoque operatus est, quia iudicauit Israël viginti annis, & Philistæos oppressores eorum affli-
Luc. 2. xit, & Nazaræus, id est, consecratus fuit ex vtero matris suæ, vinum & siceram non bibens, & nihil immundum comedens. In fine tamen quo se cum hostibus oppressit, non aliter excusatur, nisi quia spiritus latenter hoc iusserat, qui per illum miracula faciebat, sicut & antea illi inspirauerat vt vxorem de filiabus Philistæorum acciperet, cùm lex hoc prohiberet. Nam sicut in acceptione vxoris alienigenæ fecit per voluntatẽ dei, quod lex interdixerat, & nõ peccauit, ita credi potest quod spiritus sanctus illi iusserit extinguere secum ingentem illam hostium mul K
titudinem, quæ de eius humiliatione laudabat idolum suum, & ad maius improperiũ faciebat eum ebrium ludere, præsertim cũ iam ille spiritus cœpisset ei pristinas vires reddere, ad designationẽ recuperationis prioris gratiæ. Vnde & nunc Apostolus ponit eum inter eos, qui adepti sunt repromissiones. Iephte quoque per fi-
Iudic.11. dem deuicit regna, quia est factus super eũ spi-
& 12. ritus domini, & circuiens Galaad & inde transiens ad filios Ammon, votũ vouit domino, dicens: Si tradideris filios Ammõ in manus meas, quicũq; primus fuerit egressus de foribꝰ domus meæ, mihiq; occurrerit reuertenti cum pace à filiis Ammõ, eum holocaustum offerã domino. Trãsiuitque Iephte ad filios Ammon vt pugnaret cõtra eos. Quos dominus tradidit in manus eius. Percussitque viginti ciuitates plaga magna nimis. Et humiliati sunt filij Ammon à filiis Israel. Reuertẽte autẽ Iephte domũ suam, occur- L
rit ei vnigenita filia cũ tympanis & choris. Qua visa, scidit vestimenta sua & ait, Heu filia mi, decepisti me, & ipsa decepta es. Aperui enim os meum ad dominũ, & aliud facere nõ potero, & fecit ei sicut vouerat. Et merito quęritur vtrum pro iussu dei sit habendum quod eam immolauit. Abraam enim non solùm non est culpatus crudelitatis crimine, sed etiam laudatus nomine pietatis, quod filium voluit nequaquã sceleratè, sed obedienter occidere. Iephte verò non ita legitur accepisse præceptũ vt filiam occideret. Sed tamen in eo quod scriptura refert quia factus est super eum spiritus domini, & tunc tale votum pro victoria fecit, atque victoriam adeptus est, non videtur temerariè vouisse, cui spiritus sanctus præsidebat: nec iniustum votũ vouisse, qui victoriam pro qua votũ faciebat, consequutus est. Consequutio enim victoriæ testatur deo votũ non displicuisse. Nouit enim do-
minus secretas causas, propter quas tale sacrifi- M
cium ei placere potuit. Et ipse Iephte semetipsum potius in hoc spiritaliter mactauit, quia eũ non haberet filium aut filiam præter istam, omnem affectum eius rigore voti superauit, & dolorem compassionis ardore fidei deuicit. Qui iustitiam operatus est, quia rationabiliter & iustè principatum suscepit, & causas suas contra regem filiorum Ammon per legatos iustè disserruit, & iustè bellum iniit, atque populum Israel sex annis secundũ legem domini iudicauit. Vnde & repromissiones supernarum retributionũ adeptus esse creditur. De Dauid verò superfluum esse puto, demonstrare quomodo per 1.Re.16.
fidem regna deuicerit, cum constet eum tot re- & deinges impios iniuãte domino peremisse. Iustitiam ceps per autem sic operatus est, vt de illo diceret deus, totum. Inueni Dauid filium Ieſſe, virũ secundum cor meum, qui faciat omnes voluntates meas. Sed 1.Re.3.4 & repromissiones adeptus est non solùm de æ- 5.6.7.&
terna vita, sed etiã de aduentu Christi: quia & deinceps ipse heatitudinem æternã possidet, & æternus rex Christus de semine eius suscitaꝰ est. Samuel quoque per fidem vicit regna Philistæorũ, quia cùm satrapæ gentis illius cum exercitibus suis aduersus Israel conuenissent, obtulit Samuel holocaustum & clamauit ad Deum pro Israel, &

A & exaudiuit eum dominus. Nam in ipsa hora sacrificij contigit Philistęos inire prælium cõtra Israël. Et intonuit dominus fragore magno super eos atq; exterruit eos. & cæsi sunt à facie Israël, factáq; est manus domini super eos cunctis diebus Samuël, & redditæ sunt vrbes quas tulerant ab Israële. Liberatúsque est Israël de manu eorum. Sed & iustitiam ita operatus est Samuël, vt nec in modico reprehẽsibilis vnquá inueniatur. Ideóque repromissiones beatitudinis æternę absque vlla dubitatione adeptus est. Nonnulli quoque sequentium prophetarũ, vel
Iudic.37 orationibus vel meritis suis deuicerunt reges,
4.Re.19 sicut orante Isaia cum rege Ezechia, percussit angelus in castris Assyriorum centum octogin-
ta quinque millia. & recessit turpiter à Iudæa
2.Reg.7 Sennacherib rex. Eliseus quoq; meritis suis ob
B tinuit, vt Benadab rex Syriæ, qui diu Samariã obsederat, cum omni exercitu suo territus fugeret. Dominus autẽ audiri fecit in castris Syriæ sonitum curruum & equorum & exercitus plurimi, fugerúntq; Syri, & dereliquerunt tentoria sua & equos & asinos cum auro & opibus magnis. & hæc omnia diripuerũt filij Israël, ita vt fieret modius similæ stetere vno, & duo modij hordei stetere vno in porta Samariæ. Multáque huiusmodi cõtra reges impios sancti prophetæ per fidem egerunt, & iustitiam in omni cõuersatione sua tenuerunt ac repromissiones diuinas in regno cælorum adepti sunt.

Obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetũ ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos.

Non solum super homines habuerũt antiqui
C sancti per fidem victoriã, sed etiã super bestias adeò feroces, vt sunt leones, & super insensibilia elementa, vt est ignis. hoc est, [Obturauerunt, id est, obturata & clausa fecerunt [ora leo-
Daniel.6, num,] vt etiã iejuni leones fide seruante nõ tã-
v.14. geret eos, sicut Daniel, quem illesum in lacum leonum per noctis vnius spatiũ fides seruauit, aliáq; vice sex diebus cum septem iciunis leonibus in lacu clausus sine læsione perdurauit. Pluralis enim numerꝰ pro singulari positus esse
Heb.11.v.17. nunc intelligitur, in hoc quod dictum est, obtu-
rauerũt ora leonum, nisi & Dauidicum factum in hac sentẽtia memoratum accipiamus, qui dũ pasceret gregem, venit leo & vrsus, tuleruntq; arietẽ, & ipse persequutus est & percussit eos, eruitque pecus de ore eorum. illis consurgẽtibus in eum, apprehẽdit ipse mentum eorum & suffocauit & interfecit eos. Alij per rorẽ fidei, [extinxerunt impetum ignis, id est, vehementissimum ignẽ qui cum imperu virtutis irruebat, sicut Moyses. Nã murmurãtibus Hebrçis,
Numer.11. accensus est in eos ignis domini, & deuorauit extremam partem castrorum, cúmq; clamasset
Numer.16 populus ad Moysen, orauit Moyses ad dominum, & absorptus est ignis. Similiter & Aaron
4.Reg. alia vice extinxit impetum ignis, quãdo tollens thuribulum cucurrit ad mediam multitudinẽ, D
quam vastabat incendium & obtulit thymiama, ac stans inter mortuos & viuentes, pro populo deprecatꝰ est, & plaga cessauit. Sed & tres
Danie.3. pueri in Babylone per fidem extinxerunt impetum ignis, cum quibus in fornacem descendit angelus domini, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem, &. non tetigit eos omnino ignis. Alij [effugerunt aciem gladij,] sicut Isaac
Gene.22. quoq; cùm pater arrepto gladio vellet immolare, prohibuit angelus eum percuti: & sicut Dauid, qui dum manu sua psalleret corã Saul, tenebat Saul lanceam & misit eam, putãs quod configere posset eum cum pariete. Dauid au-
1.Reg.19 tem declinauit à facie eius. Hoc & alia vice similiter factum est de euasione ictus lanceæ. Vel
1.Re.20. effugerunt aciem gladij, id est, exercitum accẽ-
ctum gladio per fidem in fugam verterunt, sicut Gedeon in armis armatos Madianitas, & F
Iudic.7. Iudas Machabæus sæpe cum paucis fere innu-
1.Mac.3. meras hostium multitudines. Alij per fidẽ [cõ-
4.5.& ualuerunt de infirmitate, id est, sanati à corpo-
deinceps. reo languore, sicut Iob & Ezechias. Alij per
Iob.42. fidẽ [fortes] & inseparabiles, [facti sunt in bel-
4.Re.20 lo,] sicut Iosue & Dauid & Iudas Machabęus. Nõnulli [verterunt] in fugam [castra exterorũ, id est, alienigenarum, qui super se veniebant,
Iudith.13 sicut Iudith & sæpe dictus Gedeon. Notan-
Iudic.7. dum verò, quod aliud est castra vertere, quoniã hoc fit etiam sine pugna, aliud fugare aciẽ gladij, quod fit pugna. Talia per fidem antiqui patres consequebãtur & temporalem felicitatem adipiscebantur, sed in nouo testamento non est tempus talium. Antè dedit talia dominus, nunc dat meliora. Ac si diceret: Discite homines per gratiam noui testamenti vitam concupiscere sempiternam. Quid pro magno ita vos vultis à domino de morte liberari, sicut liberati sunt patres vestri, quando commendabat dominus etiam terrenæ felicitatis præter se non esse aliũ largitorem? Illa felicitas ad veterem hominem E
pertinet, quæ veritas ab Adam cœpit. Ego autem sum Christus, non Adam. A veteri veteres fuistis, à nouo noui estote vsque ad mortẽ. Vnde ipse hoc voluit in cõspectu inimicorum pati, quo eum tanquam derelictum putarent, vt commẽdaretur gratia noui testamenti, qua disceremus aliam quærere felicitatem, quæ nunc est in fide, postea verò erit in specie. Sed sub veteri testamento necesse fuit & temporalia bona sanctis præberi diuinitus. Ideo à variis periculis liberati sunt, quando clauserunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladij, conualuerunt de infirmitate. Fortitudinẽ quoq; & victorias adepti sunt diuinitus, quoniam fortes facti sunt in bello, & castra verterunt exterorum. Magna etiam impetrauerunt orãdo, quoniã [acceperũt mulieres de resurrectione mortuos suos.] Sareptana quippe
3.Re.17. mulier, orante Elia, filium suũ accepit de resurrectione venientẽ, & per Eliseũ Sunamitis ac-
4.Re.4. cepit natũ suum de resurrectione sibi redditũ.

Alii autem distenti sunt, non suscipientes redẽptionem, vt melioré inueni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *rent resurrectionem. Alij verò ludibria & verba experti, insuper & vincula & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt.*

Ostendit quanta per fidem sancti fecerũt, nũc autem ostendit quanta pro fide pertulerunt, vt quod suaserat fide multorum exemplis pluribꝰ persuadeat multarum passionum imitationibꝰ. Quidam patrum in vita sua per fidem à variis aduersitatibus erepti sunt. Sed [alii] eorum etiã pro fide [distenti sunt, id est, in suppliciis singula membra tensi, [nõ suscipientes redẽptionem. i. ereptionem de pœnis quæ inferebantur illis, [vt inuenirent] in seculo alio meliorem redemptionẽ præsenti quæ respuebatur. Hoc fecerunt septem egregij fratres cum matre, quos 2.Mac.7
rex Antiochus flagris & taureis crucians, cõ-
H pellebat contra legẽ carnes porcinas edere. Qui cum dicerent, parati sumus mori, magis quàm patrias dei leges præuaricari, iratus rex iussit ei qui prior fuerat loquutus, amputari linguã, & cute capitis abstracta, summas quoq; manus ei & pedes præcidi: & cũ iam per omnia inutilis factus esset, iussit ignẽ admoueri, & adhuc spirantem torreri in sartagine. Sic fecit de secũdo atque omnes septem & octauam matrem talibꝰ tormentis cõsumpsit. Ita distenti sunt in variis pœnis, atque manus & pedes ad percipiendum pœnas extenderunt & linguas protulerunt. Ac redimi à pœnis noluerunt, quia cum suaderetur illis vt illicitas carnes ederent & pœnas euaderẽt, non consenserunt. Optabant enim [meliorem resurrectionem, [sicut & tyranno dicebant. Tu quidem sceleratissime in præsenti vita nos perdis, sed rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit. & hoc quidẽ isti tali fide pertulerunt. Sed alii experti] sunt sustinẽdo [ludibria & verbera
Iere.20. qua & derisi sunt & verberati, sicut Ieremias
I qui ait, Factus sum in derisum tota die, omnes subsannãt me. & de quo scriptum est, quia percussit Phassur Ieremiam prophetã, & misit eũ
Ibidem. in neruum. Et quasi parum esset pertulisse ludibria & verbera, pertulerunt [insuper & vincula & carceres.] Per hoc enim quod dicit insuper, notat hæc quatuor eis personis illata fuisse. Et Ieremias vincula pertulit & carceres, quia sicut dictum est, Phassur in neruum misit,
Iere.32. quem Sedechias rex in atrio carceris clausit, &
Iere.37. iterum cum vellet ire in terram Beniamin, & peruenisset ad portam Ierusalem, apprehendit eum custos portæ, dicens: Ad Chaldæos profugis? & duxit eum ad principes. Quamobrem irati principes contra Ieremiam, cæsum eũ miserunt in carcerem, ingressusq; est in domũ Iaci & in ergastulo, & sedit ibi diebus multis. Sic Legitur Ieremias expertus esse ludibria & verbera insuper & vincula & carceres. Micheas quoq; verbera pertulisse legitur & carcerẽ atque ludibria. Nam cũ rex Achab vellet ire cõtra Syros ad preliũ in Ramoth Galaad, & pro-
3.Reg.12 phetas suos cõsuluisset, quos circiter quadringentos congregauerat, omnesque regi respõdissent vt iret, quia prosperè sibi euẽturum fo-

ret, tandem Micheas adductus & interrogatus K
respondit: Dominus dedit spiritum mendacẽ in ore omnium prophetarum tuorum, qui hic sunt. Accessit autem Sedechias filius Chanaã, & percussit Micheam in maxillam, & dixit: Me ne ergo dimisit spiritus domini, & loquut° est tibi? Ecce ludibria & verbera, cum ante regem derideretur. & percutitur sine iudicio, & ait rex: Tollite Micheam & mittite eum in carcerem, & sustentate eũ pane tribulationis & aqua angustiæ, donec reuertar in pace. Ecce carcer, vbi & vincula forsitan fuerunt. Alij [lapidati
2.Par.24 sunt,] vt ille, de quo scriptum est, quia spiritus domini induit Zachariam filium Ioiadæ sacerdotem, & stetit in conspectu populi, & dixit eis Hæc dicit dominus, Cur trãsgredimini præceptum domini quod vobis non proderit, & dereliquistis dominum vt derelinqueret vos? Qui congregati aduersus eum miserunt lapi- Mat.32.
des iuxta regis Ioas imperium in atriis domus 3.Reg.22
domini, & interfecerunt eum. Sed & Naboth L
Iezraelites iniuste lapidat° est. In eo quod subditur, [secti sunt,] pluralis numerus pro singulari positus esse creditur, quoniã de solius Isaiæ passione dictum intelligitur, quia Hebræi certissimè tradunt serra lignea à Manasse rege serratum esse. Alii [tentati sunt] voluptatum suasionibus aut secularium bonorum promissio- Gen.39.
nibus, an diuelli possent à fidei iustificationibus. & sicut sanctus Ioseph, cui impudica domina dicebat, dormi mecum. & sicut Iudith, Iudith.11
cui dixit Holofernes, Tu eris magna in domo Nabuchodonosor, & tamen tuum nominabitur in vniuersa terra. & sicut vltimus septem 2.Mac.7
fratrum, de quibus suprà diximus, quem rex Antiochus non solum verbis hortabatur, sed etiam iuramento affirmabat, diuitem se & beatum facturum, & translatum à patris legibus amicum habiturum. Alij verò [mortui sunt in
occisione gladij,] sicut octogintaquinque sacer 1.Reg.22
dotes domini, quos Saul propter Dauid iniu- M
ste trucidauit, & sicut prophetæ domini, quos 3.Reg.18
regina Iezabel interfecit.

Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egẽtes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. In solitudinibus errantes, & in montibus, & in speluncis, & in cauernis terræ.

[Circuierũt in melotis, in pellibus caprinis] &c. Melota est (vt aiunt) vestimentum ex pilis camelorum factum vel ex caprinis pellibus: & quis in veteri Iudæorum populo vsus sit hoc indumento, difficille in scriptis apertè reperitur. sed Ioannes baptista qui in hoc loco intelligi potest, legitur hoc vsus fuisse. Iudith tamẽ ciliciũ habebat super lumbos suos. & Isaiæ dictum est, Solue saccum de lũbis tuis, id est, cilicium. Hoc indumento credimus & Eliã vsum fuisse, nonnullósque prophetarum. Fertur etiã melota vocari pellis animalis, quod dicitur taxus siue taxo & religiosi viri domantes carnẽ suam, non molles & pretiosas vestes habebant sed ciliciis vtebantur & asperis animalium pellibus,

A libus, vt taxonum & caprarum. Vei circuierunt sic induti loca multa, sicut Elias, qui iubente
3.Reg.19. domino pervaria loca ambulasse refertur. & sicut Ioannes baptista, qui venit in omnem re-
Luc.10. gionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ. Ipsi dico, [egentes] necessariis corporis, quia nihil habebant, [angustiati] cura animi, quoniam peccata populi plangebant: [afflicti] laboribus, quia persecutionem pro iustitia sustinebant, Qui ne propter penurias & afflictiones viderentur contemptibiles, subditur.] Qui bus dignus non erat mundus, id est, tantæ dignitatis erat, quod mundus non erat dignus cõ
4.Reg.2. uersatione illorum. Vnde & Elias in cælũ viu°
Mat.14. est trãslatus, atque Ioãnes citius martyrio cõ-
Mar.6. summatus. Illi quoque erant egentes & angu-
1.Mac.5. stiati atque afflicti, de quibus refertur, quia Iu-
B das Machabæus cùm Ierusalem ab Antiochenis occupata esset, secesserat in desertum locũ, ibique inter feras vitam in montibus cum suis agebat: & fœni cibo vescentes, demorabantur ne participes essent coinquinationis. Hi se à malitia mundi separauerant, & ideo dignus eis non erat mundus: de quibus intelligitur hoc quod Apostolus subiungit, [in solitudinibus errãtes & in montibus.] Alij verò ad proximas coeũtes spelũcas, & latenter sabbati diem celebrantes, cùm indicati essent Philippo præpo-
sito regis, flammis succensi sunt eò quod verebantur propter religionem & obseruantiã mãnu sibimet auxilium ferre. & hos nunc dicit A-
3.Reg.19 postolus [in speluncis & in cauernis terræ] mãsisse. Speluncæ quidem naturales, cauernæ autem quæ manu vel aliquo casu factæ sunt. Elias in solitudinibus antea fuerat in mõtibus & speluncis: qui fugiens Iezabel, venit in Bersabee Iuda. Et perrexit in desertum via vnius diei, & inde ambulauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus vsque ad montẽ dei Oreb, Cũque peruenisset illuc, mansit in spelunca, & auditis ibi sermonibus domini, reuersus est idem
C per desertum. Sed & illi manserunt in spelũcis
3.Reg.18 vel cauernis, de quibus scriptum est, quia cum interficeret Iezabel ꝓphetas domini, tulit Abdias centum prophetas & abscondit eos quinquagenos in spelũcis, & pauit eos pane & aqua
Hucusque Apostolus exemplis eorum vsus est qui in fide testimonium consequuti sunt. Superius verò priusquam de fide tractatum incipe-
Hom.1. ret, fere per totam epistolam argumentis vtebatur. Egregius enim magister, sapientibus & insipientibus debitor, cum in Hebræis quosdã sapientes, quosdã verò tardiores cerneret, prudentiã sapientiũ argumentis superauit: tarditatem verò simpliciũ solis exemplis attraxit: quatenus & illos victrix ratio frangeret, & istos ad maiora conscendere imitatio blanda suaderet.

Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, deo pro nobis melius aliquid prouidente, vt non sine nobis consummarentur.

Multos hactenus memoraui, & hi omnes] quo nominatim vel tacitis nominibus in exemplum adduxi] probati sunt testimonio fidei, id est, sic probati sunt in fide constantes, vt bonum inde D
testimoniũ habeant. Ad hoc reuertitur in cõclusione, quod in exordio præmiserat, quia in fide testimonium cõsequuti sunt senes. Et quãuis in fide fuissent probati, [non tamen accepe runt repromissionẽ. Quid est hoc? Nónne paulò superius dictum quoddã eorum per fidẽ de uicisse regna, operatos esse iustitiam, adeptos esse repromissiones? Sed illi sancti & repromissiones adepti sunt, & promissiones expectant, quia beatitudinem animarum habẽt sed resurrectionẽ corporum præstolantur. Vnde bene superius dictũ est, quia adepti sunt repromissiones, quasi plures & varias: nunc autẽ dicitur, quia non acceperũt repromissionẽ, quasi vnam singularem, quoniam variè sunt dignitates, quas animæ iuxta meritorũ suorum distinctiones acceperunt, sed vna est corporum incorruptio, quã generaliter expectant. Non igi- E
tur acceperunt repromissionem, quoniã resurrectio corporum quam deus sanctis suis repromisit, adhuc differtur, vt simul omnes resurgamus, quatenus in cõmuni gaudio omnium, magis fiat singulare. Ita expectant adhuc, donec & nos occurramus, [deo prouidente] & sapienter ordinante [pro nobis aliquid melius, vt non cõ summarẽtur, id est, vt nõ perciperẽt cõsummatam beatitudinem animæ & corporis [sine nobis,] quàm vt ante nos consummarentur. Cùm enim adhuc nos expectant ad suam consummationem, ardentius nostram exoptant liberationem, & propter se, & propter nos atque pro nobis interpellent, vt citius à præsentis seculi miseria liberemur. Nos quoq; etsi propter nos ipsos desides, saltẽ ne diutius eos expectare faciamus, festinare debemus, ob hoc etiam alacri° currere, quia non tam diu expectabimus, quandiu expectauerunt illi. Propter huiusmodi causas deus ꝓ nobis melius ordinauit, vt nos expectarent] ad consummationem. Patriarchæ igitur & prophetæ omnesque propheratum spiritus, F
qui ad beatã vitã transierunt, nos ardẽter gaudiuros secum expectant, nec est illis ex toto perfecta lætitia donec quodammodo pro nostris erroribus dolẽt. Neque enim discedentes hinc sancti, continuò integra meritorum suorum præmia consequuntur, sed expectant etiam nos licet morantes, licet desides, vt nobiscum perfectam beatitudinem consequantur. Propter hoc etiam mysterium illud in vltimum diem dilati iudicij custoditur, quia vnum corpus est, quod iustificari expectatur, vnum corpus est quod resurgere in iudicium dicitur.

CAPVT. XII.

Deoque & nos tantam habentes
I *impositam nubem testium, depo-* Ephes. 4 Colos. 3. 1.Petri.2.
nentes omne pondus & circunstans nos peccatum, per patientiam curramus propositum nobis certamen, aspicientes in autorem fidei, & consummatorem Ipsum, qui proposito sibi

Universidad de Deusto
Biblioteca

G *gaudio, sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis dei sedet.*

Præmissis exẽplis fidei & patiẽtiæ sanctorũ, in quibus fides solidata est in cordibus auditorum, subiungit illud quod fidei sociandũ est, id est, hortari incipit ad tolerantiã aduersitatum, vt sicut patres omnia per fidem aduersa patiendo vicerunt, ita & nos faciamus. Quasi dicat: Anteceſſores nostri tanta per fidẽ operati sunt & pertulerũt. [Ideoq; &] nos similiter pro fide sustineamus ad imitationẽ ipsorum. Nos dico, [habentes impositam] nobis ad protectionẽ & vmbraculum [tantam nubem testium, id est, tãtam multitudinẽ sanctorum, qui de terris instar nubium consurgentes, ad sublimia cælestis cõuersationis volauerunt ab omni sarcina terrenę cupiditatis, & vt nubes exemplo sui in æstu tribulationũ dant nobis refrigeriũ consolationis, atque compluunt nos inundãtia doctrinæ suæ. Qui testes dicuntur, quia fidem testati sunt ore
H & passione. Testes enim latinè, μάρτυρες græcè dicuntur. Sed & bonorum operum testes fuerunt, quia in suis actibus testati sunt esse facienda huiusmodi opera. Quorũ nubes, id est, densa multitudo est nobis imposita, vt nos protegat & exemplis suis cõfoueat. Et nos hanc nubem leuem super nos habentes, deponamus, id est, deorsum ponamus [omne pondus, id est omnẽ grauedinem mũdanæ cupiditatis, & quicquid mentẽ nostram in infimis deprimit, vt leues effecti, ad nubem quæ super nos est, euolemus & ei consociemur. Deponamus etiam [peccatum circunstans nos, id est, ad alta eleuemur, & in imo relinquam⁹ peccatũ, quod inique nos impetit & circumuallat, dum in infimis cor habemus, sicut Zachæus, qui præ turba Iesum videre nõ poterat, ascendit in arborẽ vt videret eũ. Turba enim altiór pusillum Zachæum nõ finit videre Iesum, quãdo inolita cõsuetudo vitiorũ quæ nos superauit & super nos excreuit, atque tumultus peruersarũ cogitationũ, qui sibi cor nostrum subdidit, nõ nos sinit lumen diuinitatis intueri. Sed Zachæus ascendit in arborẽ, relicta inferius turba, quia nos in arborem crucis debemus ascendere, crucifigentes carnẽ nostrã cum vitiis & cõcupiscentiis, atq; cor ad alta sustollere, si Iesum absq; turbę nocẽtis obstaculo cupimus aspicere. Sic itaq; deponamus omne pondus, & circunstans nos peccatũ. Potest etiã põdus intelligi sarcina peccatorũ quę fecimus, quę sicut onus graue grauata est super nos. Peccatũ verò quod circunstat, tẽtatio peccati, quæ vndiq; imminet, & ab omni parte nos obsidet. Sed nos per confessionẽ deponamus omne põdus peccatorum quo grauamur, & per sublimẽ conuersationem deorsum relinquamus omne peccatum, quod nos in infimis circũstat & impugnat. Et sic abiecto põdere & superatis obstaculis, leues atq; sublimes effecti, [curramus, id est, sine mora hæsitationis citò transeamus [per patientiam certamẽ] martyrij, quod [propositum] est [nobis] ab infidelibus, qui proposuerũt aut nos à fide separare, aut variis tormẽtis cruciare. Vel à deo propositũ est nobis, qui per immensa gratiæ suæ beneficia proposuit, non solum vt in eum crederemus, sed etiam vt K
pro illo pateremur. Et ita sine murmuratione vel hæsitatione curramus per patiẽtiam agonẽ martyrij. [aspicientes in autorem fidei, id est, attendentes quanta pro nobis pertulit, qui fidẽ nobis & dedit & auxit, pro qua nobis suadet martyrium. Ac si dicatur: Curramus propositũ certamen, tum propter exempla multa præcedẽtium patrum, tum propter autorem fidei [& consummatorem] Iesum, qui tam magnus est, & ab eodem fidẽ accepimus pro qua patimur, atque ab ipso consummandã plena beatitudine speramus. Ipse enim est & autor & consummator fidei, quia & eo autore fidem habemus, & eo consummatore ad videndum quod nunc fides credit peruenimus. In hunc aspiciamus, ne aduersis deficiamus, [qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, id est, qui proposuit sibi in corde gaudium æternum, ad quod per passionem erat transiturus, & sic libentissimè pertulit supplicia crucis, [contempta confusione, L
id est, neglecta omni verecundia, dum irrideretur pendens in ligno. Vel proposito sibi à turbis gaudio, dum vellẽt eum facere regẽ, noluit ille gaudium huiusmodi suscipere, sed postmodum sustinuit crucem & illusiones & opprobria, contemnens omnem humanam verecundiam. Omnia enim terrena bona cõtempsit, vt in illis non quæreretur felicitas. Crucem sustinuit. [atq;] ideo [sedet in dextera sedis dei.] humiliauit enim semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod & deus exaltauit illum. Nõ ergo frustra sibi gaudium resurrectionis & ascẽsionis proposuerat, dum pateretur & irrideretur, sed assequutus est illud gaudium. Itaque sicut ille proposito sibi gaudio sustinuit crucem, contẽnens verecundiam, & adeptus est fidei confessionẽ, sic & nos proposito nobis æterno gaudio debemus pro fide eius omnia sustinere, & omnẽ opprobriorum verecundiam cõtemnere, vt ad sedis eius participationem mereamur pertingere. Dicit enim: Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedeo cum patre meo in throno eius.

Recogitate enim eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim vsque ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes, & obliti estis consolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens: Fili mi, noli negligere disciplinam domini, neque fatigeris dum ab eo argueris. Quem enim diligit dominus, castigat: flagellat autem omnem filium quem recipit.

Dixi quia debemus aspicere in autorem fidei pro nobis crucifixũ. Et iustum est sic fieri. Nam [recogitate, id est, assiduè cogitate [eum] qualis

Luc. 19.

Galat. 5. I

Psal. 37.

Philip. 1.

Ioan. 6.

Apoc. 3. M

Prou. 3.

Apoc. 3.

A qualis & quantus sit, [qui sustinuit cõtradictionem talem, id est, tam turpem & tam vehementem, dum ei contradiceretur, & diceretur, blasphemauit, & secundũ legem debet mori, quia filium dei se fecit. & non à quibuscũque, sed [à peccatoribus] hanc sustinuit, quod est indigni⁹ nec saltem aduersus membra sua, sed [aduersus semetipsum.] hũc assiduè recogitate ad imitandũ, qui cùm sit tã sanctus & tã immunis à peccato & tam magnus, patienter tolerauit peccatores, qui ei cõtradicebant & illudebãt, & post crucifigebant eũ, hunc inquam recogitate [vt] perpendẽtes qualia & quanta ipse pertulit, [nõ fatigemini] in aliquibus aduersis, [deficientes animis vestris. i. licet corpore deficiatis, mente tamen validi & insuperabiles perduretis. Nec
B debetis deficere, quia parua sunt quę adhuc pertulistis. Cur enim reatum defectionis subiiretis, qui non grauem passionis vehementiã sustinetis? Cur corrũperemini fidei defectiõe, qui adhuc caretis sanguinis effusione? Nã etsi vestra iã amisistis, nondum] tamen [vsque ad sanguinem, id est, vsque ad sanguinis effusionem restitistis repugnãtes, id est, iterũ iterumque pugnãtes, non dico aduersus peccatores, id est, aduersus homines, sed [aduersus peccatum,] quod illi vobis suadent, dum vos à fide reuocare conantur, vel aliquid illicitum facere vos hortantur. Nondum peruenistis ad effusionem sanguinis. [Et] iam tædio segnes effecti, [obliti estis consolationis,] quã dei sapiẽtia vobis per Salomonem exhibet in aduersis. Quasi dicat: Culpandi estis, quòd illam cõsolationem iugiter in memoria non tenetis. Vel per interrogationẽ potest legi, Nondum restitistis vsq; ad sanguinem & iam estis obliti cõsolationis? Nõ debuistis illius esse obliti. [Quæ] cõsolatio legitur vobis
C i. quæ verba cõsolatoria diriguntur ad vos per dei sapientiã, quæ Christus est, à quo fit cõsolatio. [loquitur vobis,] non tanquã seruis neq; filiis tanquam amicis, sed potius [tanquã filiis quod est dulcius. Christus enim pater est credẽtiũ, sicut ipse demonstrat, cùm dicit: Non possunt filij sponsi ieiunare, quandiu cum illis est sponsus. Et ideo vnicuique fideliũ aduersa patienti loquitur in prouerbiis], [dicens: Fili mi noli negligere.] Mi, aduerbiũ blandientis. Noli negligere. i. non sit tibi voluntas negligendi, hoc est, vilipendendi [disciplinam. i. tribulationes per quas potes discere, quod ideo vult deus te tribulari, vt possis velut aurũ igne tribulationis probari. Vel hoc potes ibi discere, quia si nunc tibi qui filius es non parcit, quanto magis in iudicio non parcet aduersariis? Ex hoc etiã quod disciplina est, nõ debes negligere tribulationẽ quam pateris, & ex eo quod dei est. Disciplinã quippè dei negligere, est tribulationẽ recusare velut inutilẽ, cũ necessitas patiendi eam ingruit. [neque fatigeris, id est, neq; lassescẽdo deficias, [dum argueris, id est, reprehenderis [ab eo] qui dominus est & tuus & omnium. Licet enim sis adoptatus in filiũ, tamen debes cognoscere dominũ. Et patienter debes aduersitatem sustinere, quoniã ipsa aduersitate argueris & increparis à domino de malis, quæ fecisti, vt recogites ea & corrigas. Ideoq; peccatis tuis humiliter imputa; quicquid aduersi D
pertuleris. Nec debes fatigari dum sic argueris quoniam [dominus castigat. i. castum agit, hoc est, per tribulationes facit à vitiis castum eum, [quẽ diligit. Nec solũmodo castigat & emẽdat verberibus eum fidelem quem diligit, sed etiã [omnem filium flagellat quem recipit, id est, quem post culpam primi parentis ad se reuocat Omnem & maiorem & minorem flagellat quẽ recipit. Et tu fortè dicis, exceptus ero. Si exceptus eris à passione flagellorũ, exceptus eris à numero filiorum. Ne te sine flagello futurum speres, nisi fortè cogitas exhæredari. Aliter enĩ nullus recipitur in hæreditate æterna, Omnem flagellat quem recipit. Nullus exceptus, nullus sine flagello erit. Ita omnem flagellat, vt etiam vnicum suum. Vnicus ille licet sine peccato, non tamen sine flagello. Patet ergo quòd qui sine peccato flagellat vnicum, non immunem E
à flagello relinquit cum peccato adoptatum. Omnem flagellat quolibet modo, vel per malos homines, vel per malos angelos, vel per dãna rerum, vel per infirmitatem corporis, seu per aliud quid aduersitatis.

In disciplina perseuerate. Tanquã filiis vobis offert se deus. Quis enim filius, quẽ non corripit pater? Quòd si extra disciplinã estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri, & non filij estis. Deinde patres quidẽ carnis nostræ, eruditores habuimus, & reuerebamur eos. Nõ multo magis obtemperabimus patri spirituũ, & viuemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum secundũ voluntatem suam erudiebant nos, hic autem ad id quod vtile est, in recipiendo sanctificationem eius. F

Quia omnis filius flagellatur, vt in hæreditate quam per Adam perdiderat, recipiatur, ideo [perseuerate in disciplina] quam inchoastis, id est, in aduersitatum tolerantia. Non enim potest erudiri quisquam sine labore, quia virtus in infirmitate perficitur. Et vos ad magnam rẽ his disciplinæ flagellis erudimini, quia [tanquã filiis offert se. Deus vobis,] vt cum flagellis ei⁹ eruditi fueritis, possideatis eum perenniter vt patrem, & ipse vos vt filios. In aliis codicibus non est ise, sed tanquam filiis vobis offert deus. Quod idem significat. Quia tanquam filiis of- Psal. 88.
fert vobis, vt perseueretis in disciplina, & perueniatis ad hæreditatem, atq; in hoc quod disciplinã dat patrẽ se ostendit, Visitabo, inquit, in virga iniquitates eorũ, & in verberibus peccata eorum, misericordiam autem meam non auferam ab eis. Non ergo tantùm misericordia vocantis est, sed & verberantis atque flagellãtis. Sit itaque manus paterna super vos, etli boni filij estis. Nolite repellere disciplinã ei⁹. Det disciplinam, dum non auferat misericordiam. Cædat cõtumaces, dum tamẽ reddat hæreditaLl iij tem

2. Cor. 12.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G tem. Si promissa patris agnouistis, non timeatis flagellari, sed exhæredari. Non tam amarũ vobis esse debet quod flagellat, quàm dulce quod recipit. Quomodo enim nõ flagellat custodiẽs paruulos dominus, quos grandes quærit hæredes? Nec mirũ si ipse flagellat eos, quia hoc facit omnis pater de filio, quẽ diligit & sapiẽtem vult esse. Nam quis est [filius, quẽ non corripit pater] eius, dũ errare in aliquo viderit? Videm⁹ enim homines in filiis suis hoc facere. Aliquãdo iam desperatos filios suos dimittunt viuere quomodo volunt. At qui spẽ habent, flagellant illos. Quos omnino viderint sine spe & indomitos esse, dimittunt vt faciant quod volunt. Iam qui dimittunt facere quod volunt, nolunt permittere ad hæreditatẽ suam. Quem autẽ flagellant filium, huic ipsam hæreditatem seruãt. Cùm ergo flagellat deus filium, currat ille sub manu patris flagellantis: quia dum flagellat, ad hæreditatem erudit. Nõ sit tam vano & puerili sensu, vt dicat, Plus amat pater me⁹ fratrẽ meũ,
H cui pmittit facere quicquid vult. Ego si me mouero cõtra iussionem patris mei, flagella inuenio. Tu gaude sub flagellis, quia tibi seruatur hæreditas. Ad tẽpus emendat, ne in æternum damnet. Aliis autẽ ad tẽpus parcit, sed in æternum illos damnabit. Omnẽ filiũ pater suus flagellat, & verberibus disciplinæ castigat. [Quod si] vos [estis extra disciplinam] paternorũ verberum, [cuius] disciplinæ [participes facti sunt omnes] filij, [ergo adulteri] estis, [& non filij estis, id est, cùm nullus filiorũ absque disciplina patris sit, si vos in disciplina dei qua vos paterna bonitate castigat, non manetis, tunc nõ filij dei estis, sed potius ex adulterino corruptore, qui diabolus est, nec iure pater vocatur, geniti. Non enim iure pater appellari potest, qui ex adulterio genuerit. Deus nãq; legitimus pater est fidelium. diabolus autẽ nõ pater, sed corruptor est, ideóq; nõ filios, sed adulteros gignit. Tales sunt qui in presenti vita flagellum dei nõ sustinent, quãuis nomẽ Christianitatis habeãt.
I Propter has causas debetis in disciplina manere. [Deinde] propter ista, quia [patres quidẽ,] sed [carnis nostræ habuimus eruditores, & reuerebamur eos, id est, reuerentiam exhibeamus in subiectione & obedientia, ergo [non, id est, nónne [multo magis obtẽperabimus patri spirituum? id est, obediemus deo, qui spiritalis pater noster est. Nã obedientia sola virtus est, quę hominem deo conciliat, sicut ecõtra tumor, id est, inobedictia, longe à deo separat. Quid enim aliud est inobedientia, quàm nolle subdi deo, id est, suæ velle esse potestatis? Nónne multo magis obtẽperabimus patri spirituum, id est, deo,
Gene. 2. qui formauit hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ? Nõ enim de materia fecit spiritũ hominis sicut corpus, sed de nihilo per insufflationem suam creauit, & ita se patrẽ spiritus esse quodammodo monstrauit. Ideo etiam pater spirituum dicitur, quia nos in baptismo secundum spiritum generauit. [Et] huic magis quàm carnalibus parentibus obtemperare debemus, quia hoc facientes in æternum [viuemus.] Carnales autẽ patres parum vtilitatis conferre possunt. Quid enim tibi potuit præstare pater tuus, quia corripuit, K quia verberauit te? Nunquid præstare potuit vt viueres in æternum? Quod non potuit præstare sibi, quando præstaret tibi? Propter pecuniã suam quantulamcunque, quam de labore collegit, erudiebat te flagellis, ne tibi dimissam male viuendo disperderes. Quoniam reliquit tibi, quod nec tenere hic poterat, nec auferre. Non enim aliquid tibi dimisit, quod ipsius esse posset. Cessit, vt succederes. Deus autem tuus, redẽptor tuus, castigator tuus, pater tuus, erudit te vt accipias hæreditatem, vbi non esseras patrem, sed hęreditatem habeas ipsum patrem. Ad hãc spem eruditis, & murmuras. Erit enim
1. Cor. 15 tunc deus omnia in omnibus. Nec erit vlla infelicitas quæ nos exerceat, sed felicitas sola quę pascat. Ipse autem pastor noster, dominus noster, ipse portus noster, honor noster, diuitiæ nostræ. Quicunque hîc nobis varia quærimus, ipse nobis vnus omnia erit. Ad hanc spem domamur, & domitor intolerabilis habetur. Nam carnales patres anteà nos domuerunt, [& illi L quidem] verberibus [erudiebant nos secũdum voluntatem suam, id est, in his quæ volebant, videlicet in vanis & caducis, [in tempore paucorum dierum, dum essemus pueri: [hic autem,] scilicet pater spirituum, erudit nos [ad id quod est vtile, id est, ad fidem & bonam cõuersationem, [in recipiendo sanctificationem eius, id est, cùm recipimus disciplinam eius, quæ nos non solum à peccatis mundat, sed & sanctificat.

Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur nõ esse gaudij, sed mœroris. postea autem fructum pacatissimũ exercitatis per eam reddet iustitiæ. Propter quod remissas manus & soluta genua erigite, & gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur. M

Monuit eos in disciplina perseuerare. Sed quia illi poterant obiicere grauem & asperam esse disciplinam, respondet id ipse prior, & occurrit cogitationibus eorum atq; soluit obiectionem. Quasi dicat: Hortor vos stare in disciplina, sed fateor verum esse quod sit aspera. Nã [Omnis disciplina, id est, afflictio, quã quisque pro peccatis suis patitur vt corrigatur, [in presenti quidem, id est, inter ipsos dolores molestiæ [videtur] sufferenti [esse non gaudij, sed mœroris,] quia corpoream feriendo perturbat lætitiam. Disciplinam nanque, quam græci appellant παιδείαν, ibi scripturæ nostræ ponere cõsueuerunt, vbi intelligenda est per molestias eruditio, sicut in hoc loco. Pædiam quippè in Græco habet iste locus epistolæ. Disciplina verò quæ à discendo vocatur, per quã res quæque discitur, vt sciatur ἐπιστήμη dicitur. Disciplina quæ flagellando corrigit, videtur esse mœroris, sed non ita videbitur, si quis futura cogitauerit. Nam cogitãtibus sola præsentia, videtur intolerabilis, sed cogitãtibus æterna fit exoptabi-

A optabilis. Nunc quidem mœroris esse videtur, sed [postea, id est, in alia vita [reddet fructum, id est, fructuosam remunerationem. fructum dico [iustitiæ, id est, quem iustitia meretur. Et ille fructus erit pacatissimus, quoniam sine vlla vel corporali vel spiritali aduersitate possidebitur in omni pace. Et quibus reddetur? [exercitatis per eam, id est, per disciplinam, hoc est, ideo tunc alta pace fruentur absque molestia, quia nunc paterna exercitantur disciplina. [Propter quod, id est, quia tanta requies in futuro seculo per exercitationem presentis disciplinæ acquiritur, vos qui mœrore affecti propter flagella disciplinæ torpueratis à bonis operibus, [erigite] iam alacriter ad bene agẽdum pro superna mercede [manus remissas, id est, pigras in eleemosynis. Vel manus remissas, id est, desideria repentia sursum erigite ad deum, [& genua soluta, id est, consuetudinem fluxam erigite ad
B statum rectitudinis, [& gressus rectos facite pedibus, id est, actionibus [vestris.] Ad virtutis enim statum dum non erigitur fluxa consuetudo, quo desiderium intuetur, illuc gressus operibus efficaciter non sequitur. Pedibus, id est, affectionibus cogitationum vestrarum facite rectos gressus operum bonorum, vt quo voeat intentio, sequatur operatio. [vt non erret quis] à recta via fidei [claudicans, id est, incessu cogitationum vel actionum suarum titubans, vt ille qui carnales legis obseruantias simul & euangelium tenere volebat, vel sicut qui nunc & in futuro seculo volebat esse sine flagello. Non ita claudicet quis, quia tunc erraret à via rectitudinis exorbitans, sed [magis, id est, potius [sanetur] ab omni languore pedum cordis, vt fortis & rectus incedat per viam iustitiæ.

Pacẽ sequimini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit deũ, contemplantes ne quis desit gratiæ dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, & per illam inquinentur multi: ne quis fornicator aut profanus vt Esau, qui propter vnam escam vendidit primitiua sua. Scitote enim quoniam & postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est. Nõ enim inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisisset eam.

Monet qualiter cum hominibus sit conuersandum. [Pacem (inquit) sequamini] non cum quibusdam, sed [cum omnibus, id est, iura pacis erga oẽs homines ita sectamini, vt etiam cũ illis qui vos persequuntur, pacem teneatis. Nã sunt nonnulli qui dũ plus sapere quàm necesse est student, à proximorum pace resiliunt, dum eos velut hæbetes, stultosque contemnunt. Quod verò de duabus his virtutibus diximus, hoc & de aliis omnibus sentiendum est. Contrà quod discordiæ malum, rectè nũc Apostolus monet. Pacem sequimini cum omnibus, id est, à pace concordiæ nunquam recedatis, vt cũ D aliquo homine discordiam habere incipiatis. [& sanctimoniam] sequimini, id est, castitatem mẽtis & corporis. vel sanctimoniã, id est, perfectionem in bonis operibus. [sine qua] pace vel sanctimonia, [nemo videbit deum.] Valde terruit Apostolus, sed nõ nisi amatores. Nõ enim dixit pacem sectamini cum omnibus & sanctificationem, quam qui non habuerit, æterno igne cruciabitur: sed dixit, sine qua nemo videbit deum. Amatorẽ re voluit esse boni, non formidatorem mali, & ex eo ipso quod desiderabas inde terruit. Si enim amas videre deum tuum, si in hac peregrinatione illius amore suspiras, ecce probat te de⁹ tuus. Quasi dicat tibi: Ecce fac quod vis, imple cupiditates tuas, extẽde nequitiam, dilata luxuriam: quicquid libuerit, licitum puta. Non te hinc punio, non te in geliẽnam mitto, faciem meam tantùm tibi negabo. Si expauisti, amasti. Si ad hoc quod dictum est, faciem suam tibi negabit deus tuus, cõtremuit cor tuum, si in non videndo deum magnam pœ E nam putasti, gratis amasti. Ergo pacem sequamur, sine qua nemo videbit deum. Nam vnde videamus deum non habebimus, si contendendo in nobis ipsum, oculum extinxerimus. Quàm stulti essent duo volentes videre solem oriturũ, si contenderent inter se qua parte oriturus esset, & quomodo videri posset, & nata inter se controuersia litigarent, litigando se cęderent, cædendo oculos suos extinguerunt, vt illum ortum videre non possent? Igitur vt deũ videre possimus, fide corda mundemus, charitate sanemus, pace firmemus: quia hoc ipsum vnde inuicem diligimus, iam ex illo est quem videre desideramus. Sed & sine sanctimonia ne
1. Ioan. 3. mo videbit deum. Vnde Ioannes cùm dixisset, scimus quia cùm apparuerit similes ei erimus, quoniã videbimus eum sicuti est, cõtinuò subiecit: Et omnis qui habet spem hanc in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est. Studẽdũ itaq; est paci & sanctitati, vt idonei simus eum videre. Has (inquit) duas virtutes sectamini, vt & F sancti sitis, & propter sanctitatem vestram à pace perfectorum non recedatis, sed curam de illis habeatis, [cõtemplantes ne quis] ex illis vel ex vobis [desit gratiæ dei,] quæ vobis adest, vt per eam & pacem & sanctimoniam & cætera bona sectari possitis. Prauum est enim valde, si quis vestrum gratiæ dei se subtrahat, cùm ipsa se gratia vobis omnibus ingerat. Cui se per peccatum subtrahit & illam à se reiicit, qui magis delectationi suæ quã cælesti gratiæ consentit. Vnde subiungitur: Contemplantes [ne qua radix amaritudinis. i. ne qua inchoatio delectationis peccati impediat illã gratiam. Quæ peccati delectatio veri⁹ dicitur amaritudo, & ideo est vitanda. Ne qua radix amaritudinis, id est, ne qua delectationis inchoatio, & ne qua cogitatio malitiæ [sursum germinãs, id est, in actionem erumpens, [impediat] iter vestrum ad cælum. Radix enim in malis cogitationibus accipitur, germen autẽ in malis operibus atque seruonibus: quia quod latet in radice, monstratur in germine. Et intelligitur ista radix vel infidelitatis vel peccati delectatio, nascens in cor-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G de, vel alia quælibet nequitiæ affectio. Et contemplandum est diligenter, ne sursum in actionem vel in sermonẽ germinans vt lolium, [impediat] triticum virtutum eius in quo sic germinauerit, [&] deinceps [per illã inquinentur multi,] accipientes ab eo exemplum nequitiæ vel infidelitatis. Ideo enim cauẽdum est, ne talis radix germinet: quia quod in vno germinauerit, in alios diffunditur. Deinde per partes
Gene. 25. ostendit Apostolus hæc amaritudinis germina & aliquos Iudæorum notat. Contemplantes, inquit, [ne quis] fit [fornicator aut profanus, id est, à conuentu fidelium alienus, sicut Esau, qui] pro amore gentilium mulierum sequestrauit se à semine Abraæ, & offendit patrem suum & matrem, atque [propter vnam escam, id est, propter lentem quam frater eius coxerat, [vendidit] ei [primitiua, id est, primogenita [sua,] scilicet dignitatem quæ illi debebatur ex eo quod
H prior natus erat, propter quæ & à patre benedictionem accipere debebat. Sed ita fuit profan⁹ id est, procul à religione, vt propter ventris ingluiem venderet benedictionem. Quanuis enim ex sanctis parentibus esset natus, tamen male viuendo degenerauit, & à semine Abraæ (sicut dictum est) se separauit, nec promissiones Abraæ factas hæreditauit. Ita & nũc inter Hebræos intelligitur. Apostolus in spiritu vidisse aliquos sectatores Esau, in fornicatione & neglectu religionis & ingluuie ventris. Nam quos lex terrendo compescebat à nequitia fornicationis, nunc sub gratia quasi libere fornicabantur, quia non statim puniebantur, sed ad pœnitentiã expectabantur. Vel fornicator erat quisquis inter eos carnalem legis obseruantiã velut concubinam cum fide tenebat: profanus verò, quisquis fidem prorsus negligebat, sicque primitiua sua, id est, primatũ quem apud deum habere posset, vendebat minori fratri, id est, permittebat gẽtili populo ad fidem venienti, accipiens lentis escam rusam, id est, delectationem peccati, quod per sanguinem designari solet. Et ita more Esau degenerans à fide & religione spiritualium patrum à quibus in Christo genitus fuerat promissiones supernæ hæreditatis consequi dignus non erat. Hæc itaque timens Apostolus, monet eos blandè, ne sit inter
I eos quis fornicator vel profan⁹, sicut Esau, qui propter vnius vilis escę cupiditatem dedit primatus sui dignitatem. Nec debetis (inquit) esse sicut ille, quia reprobatus est. Nã [scitote quoniam & postea, id est, postquam primogenita sua vendiderat, [cupiẽs hæreditare benedictionem] quæ primogenito debebatur, [reprobatus est] à deo, licet enim pater eum benedicere vellet, diuina tamen dispensatione factum est, vt fratrem eius pro illo benediceret. Sicque diuinitus reprobatus est ab acceptione benedictionis, quanuis pater eum ad benedicendum elegisset. Non enim inuenit] tunc [locum pœnitentiæ, quanquam inquisisset eam cum lachrymis. Nam cum de venatu rediisset, & agnouisset quod Iacob benedictionem quam ipse expectabat, accepisset, vehementer doluit & fleuit, quod & antea primogenita & nunc benedictionem perdidisset. Sed licet hubertim fleret, tamen pœnitentiæ locum non inuenit, per K
quam primogenita quæ dudum vendiderat, recuperaret: vel benedictionem quam frater eius acceperat, ipse sumeret: quia sero fleuit, & sero pœnitentiam quæsiuit. Impossibile enim iam erat mutari quod factum fuerat. Sic & vos præcauete ne cum post mortem debetis recipere benedictionẽ, reprobemini, & locum pœnitentiæ tunc non inueniatis, si modò primatum vestræ dignitatis propter breuem aliquam delectationem perdideritis. Tarde enim in illo seculo quæritur pœnitentia, cum iam fratres nostros benedictionem quam sperabamus, accepisse cognouimus, & nos sine benedictione relictos esse. Nunc enim tempus est pœnitentiæ, non tunc.

Non enim accessistis ad tractabilem Exod. 19.
& accessibilem ignem, & turbinem & c. 20.
caliginem, & procellam, & tubæ L.
sonitum, & vocem verborum: quam
qui audierunt, excusauerunt se, ne eis
fieret verbũ. Non enim portabant quod Exod. 19.
dicebatur: Et si bestia tetigerit montem,
lapidabitur. Et ita terribile erat quod
videbatur: Moyses dixit: Exterritus
sum & tremebundus.

Dixi ne quis vestrum desit gratiæ dei. pauca est enim vobis. [Non enim accessistis] ad asperitatẽ legis quæ nunc describitur, vt ecõtra intelligatur suauitas gratiæ. Non accessistis [ad ignem,] qui in vertice Sinai ardebat, [tractabilem, id est, palpabilem [& accessibilem, id est, ad quem motu corporis accederetur, sed ad spiritum sanctum, qui ignis est consumens peccata, & accendens in mente charitatem: qui non palpatur corporaliter, quia spiritus est: nec ad eum motu corporis, sed affectu cordis acceditur, quia nusquam localiter est. Non accessistis ad ignem [& turbinem, & caliginem, &c. Hæc in datione legis facta sunt, vt corda Iudæorum concuterentur, ne auderent legem transgredi. M
Sed non ita in nouæ legis acceptione factũ est. Omnia enim suauiter & dulciter indicãtur nobis, vt nõ ex timore, sed ex amore seruiam⁹. Et nõ accessistis (inquit) ad turbinẽ: Turbo est vis ventorũ cũ grandine & pluuia, & significabat impetũ vitiorũ, quę magis per legem damnata sunt. Sed modò venitur ad serenitatem virtutũ per gratiã sancti spiritus. Et non accessistis ad caliginẽ, id est, ad obscuritatem legis, sed ad claram intelligentiam. Et ad procellam,] quæ tũc facta est, non accessistis, sed ad tranquillitatem. Procella enim .i. tempestas quæ est maior quã turbo, & quæq; propellit, ipsa est seruitus peccati secundum operationem, quæ per legẽ trahebat homines. Modò autem perfecti requiescunt à vitiis. [& tubæ sonitum] non accessistis. Tubæ enim sonus qui est signum motionis ad bellum, motus delectationis est, qui non per legem, sed per gratiã sopitur & extinguitur. [&] non accessistis ad [vocem verborum, quam qui audie-

A audierunt, excusauerũt se ne eis] à domino fieret verbum] quando perterriti ac pauore concussi steterunt procul, dicẽtes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus. Non loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur. Huiusmodi vox est legis præceptio & comminatio, quam populus grauem putauit & intolerabilem, quia sola præceptio erat sine gratia adiuuante. [Non enim portabant quod dicebatur,] quia sine gratia in-
Rom. 6. sufficienteserant ad obseruãda præcepta. Potest ignis, ira legis intelligi. Lex enim iram operatur. Turbo, comminatio qua dicitur. si quis hoc vel hoc fecit morte moriatur. Caligo obscuri-
1 Thes. 4 tas ignorantiæ quæ in lege erat. Procella vindicta culpæ quam lex faciebat. Sonus tubæ aduẽtus iudicis qui in tuba descendet de cælo. Vox verborum, aspera loquutio iudicis qua peccatores arguet. Et ideo vox ista merito visa est intolerabilis, quia nemo potest sustinere pondus illud iudicij, si districtè iudicatus fuerit. Non
B enim portabant quod dicebatur, quia verbum illius iudicis importabile est his qui sine misericordia iudicantur. Sed quid dicebatur quod importabile videbatur? hoc scilicet, [Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur.] Sic enim præceperat dominus quasi dicens: Longe state, quia etiam si bestia montem attigerit, lapidibus opprimetur. Ideo præ timore non poterat ferre vocem domini terribiliter loquentis, quia protinus mori formidabant. Spiritualiter verò, mons est diuinitus contemplationis celsitudo. Bestia, defectus rationis. Quod est, quando verbum blasphemiæ profertur in deũ; vel irrationabiliter ad eius contemplationem tenditur. Tangit ergo montem vt bestia, qui offendit in diuinitatem per suam irrationabilitatem, dum imprudenter cogitat vel loquitur de Deo id quod non oportet. Bestia montem tangit, cùm mens irrationabilibus desideriis subdita ad cõ-
templationis alta se erigit. Sed lapidibus perC cutitur, quia suprema non sustinens, ipsis superni põderis ictibus necatur. Vnde cùm lex accipitur, populus à monte prohibetur, vt videlicet qui infirmis adhuc mẽtibus terrena desiderãt, considerare sublimia non præsumant. Prius enim mens ab appetitu gloriæ temporalis atq; ab omni carnalis concupiscentiæ delectatione tergenda est, & tunc ad aciem contemplationis erigenda. Deus in igne loquens, minabatur bestiam quoque lapidandã esse si tangeret mõtem. [Et ita terribile erat quod videbatur,] quia mons ardere videbatur; & dixerunt ad Moysen filij Israel: Vocẽ dei audiuimus de medio ignis, & probauimus hodie quod loquente deo cum homine vixerit homo. Cur ergo morimur, & deuorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus vltrà vocẽ domini dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, vt audiat vocem dei viuentis qui de medio ignis loquitur, sicut nos audiuimus & posit viuere? Ita terribile erat quod videbatur. Et verè terribile. Nam [Moyses dixit: Exterritus sum & tremebundus.] Valde enim fuit terribile, quod Moysen potuit exterrere. Et si ille sic timuit, quid putandũ est de cæteris? Moyses exterritus est, quoniam tanta erat asperitas, vt etiam perfecti terrerẽtur, quia non erat adiutrix gratia. Modò autem nec im- D
perfectis grauis est præceptio, quia est iugum Mat. 11.
Christi suaue, & onus eius leue. Sequitur:

Sed accessistis ad Sion montem &
ad ciuitatem dei viuentis Ierusalem cæ-
lestem, & multorum millium angelorũ
frequentiam, & ecclesiam primitiuorũ,
qui conscripti sunt in cælis, & iudicem
omnium deum, & spiritus iustorũ per-
fectorum, & testamenti noui mediato-
rem Iesum, & sanguinis aspersionem,
melius loquentem quàm Abel.

Non accessistis, inquit, ad tractabilẽ ignem & ad cætera quæ descripsit hactenus. Non ad illa aspera accessistis, sed potius ad montẽ Sion. Non supponit contraria quę ex opposito intelliguntur, sed præmium quod ex eis sequitur, vt per hoc magis suadeat tenendam esse gratiam. [accessistis ad montem Sion, id est, ad celsitudinem supernæ beatitudinis, in qua deus videE tur. Mons nanque sublimitatem, Sion verò quę dicitur speculatio, contemplationem designat. Ad quam per fidem & per virtutum merita accessistis, id est, propinqui iã facti estis, vt postmodum ad ipsam perueniatis, iuxta illud: Ibunt Psalm. 83
de virtute in virtutẽ, videbitur Deus Deorum in Sion. Sic accessistis proficiendo, nunc enim propior est nostra salus quam cùm credidimus. Roma. 13
Ascẽsiones ergo in cordibus vestris disponendo, propinquastis quidem, licet nondum peruenieritis ad montem Sion, id est, ad illius ineffabilis beatitudinis altitudẽ, in qua sancti deum speculantur, [& ad ciuitatem Deiviuentis, [quę ex eius visione percipit, vt & ipsũ sine fine viuat sicut ille. Ad ciuitatẽ dei, scilicet ad [Ierusalem cœlestẽ,] quæ dicitur visio pacis, quia nihil inquietudinis inter se vident in illo cœlorum regno, sed quietem & pacem æternam. & accessiF stis ad [frequentiam multorum millium angelorum,] qui ciuitatem illam feliciter inhabitãt. Et horum omnium futuri estis socij, quoniam cum pluribus maior erit beatitudo, vbi vnusquisque de alio gaudebit, sicut de seipso, verè diligens, proximum suum sicut seipsum. & accessistis ad [ecclesiam primitiuorum, id est, apostolorum & cæterorum illius temporis sanctorum, qui iam ad superna migrauerunt, & conscripti sunt in cœlis, id est, scripti sunt cum eis, qui sunt in cœlis, hoc est, in eorum ordine sunt, videlicet in angelorum sorte deputati. Et ideo ne dubitetis ad angelorũ frequentiam vos esse peruenturos, ad quam antecessores vestri iam peruenerunt. [&] accessistis etiam ad [deum iudicem omniũ,] vt & vos cum eo iudices efficiamini, atque persecutoribus vestris iustam pœnarum vicem tunc reddatis. [&] accessistis ad [spiritus, id est, ad animas [iustorum perfectorum, [qui iam de hoc seculo transierunt, quoniam & ipsi post apostolos ad regnum cœleste peruenerunt. Omnes enim illi quicunque in factis & dictis & cogitationibus perfecti sunt, mox vt animos de corporalibus emittunt, cœlestibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

G lestibus habitaculis inferuntur. Ad horum spiritus accessistis, quoniã beatitudini eorũ propinquastis, cùm iam in fide & opere socij eorũ sitis. Ad hæc omnia accedere magnum est iam premium, quoniam ad hęc non pedum incessu, sed virtutum profectu acceditur per Christum, qui via nobis ad hæc factus est. Vnde subiungitur, [& testamenti noui mediatorẽ Iesum. [Sed accessistis ad Iesum, per quem ad omnia prædicta potuistis accedere, quoniam ipse est mediator testamenti noui, id est, per seipsum dator euangelij quod à patre acceperat, vt per illud perueniamus ad æternam hęreditatem. Moyses enim (sicut longè supradixim⁹) veteris testamẽti in quo temporalis hæreditas promittebatur,

Deut. 5. fuit mediator, qui ait: Ego sequester & medius fui inter dominum & vos in tempore illo, annunciarem vobis verba eius. Sed dominus Iesus in tempore gratiæ fuit medius inter patrem & nos, annuncians nobis verba eius, & nos ei reconcilians, ac per se mediatorem dans nobis

H accessum ad eũ, & ad omnia nunc superius denotata. & accessistis ad sanguinis eius, inquit, aspersionẽ, per quam à peccatis vestris emundati estis atque sanctificati, sicut nonnulla quæ in lege erant mundanda atque sanctificanda, aspergebantur sanguine hostiarum, vt mundari possent atque sanctificari. Sic igitur & nos omnes sanguine huius veri sacrificij sumus aspersi, per quẽ non solùm à peccatis emundati sumus, sed & sanctificationem atq; iustificationem accepimus. Aspersionem dico, [loquentẽ melius quàm Abel.] Loquitur enim aspersio sanguinis Christi, quia patrem interpellat pro nobis. Et

Gene. 4. ideo loquitur meli⁹ quàm sanguis Abel, de quo dictum fuerat, quia vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra: quia sanguis Abel mortem parricidæ fratris petit, sanguis autem Christi vitã persequutoribus impetrauit. Sanguis Abel expetit vindictã, sanguis Christi misericordiã. Ille vni nocuit, iste multis profuit. Et ideireo melius loquitur. Vel melius loquitur, id est, loquentes facit, quòd Iesus est filius dei, àquo redempti sumus.

Videte ne recusetis loquentẽ. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum, qui super terrã loquebatur, multo magis nos qui de cœlis loquentem nobis auertimus. Cuius vox mouit terram tunc, nunc autem repromittit, dicẽs: Adhuc semel, &

Hagge. 2 *ego mouebo non solùm terram, sed & cœlum. Quod autem adhuc semel dicit, declarat mobilium trãslationem tanquam factorum, vt maneant ea quæ sunt immobilia. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam per quam seruiamus, placentes deo cum metu & re-*

Deut. 4. *uerentia. Etenim deus noster ignis consumens est.*

Dominus Iesus ad quẽ accessistis, loquitur K (vt dictũ est) sanguine suo: quia & apud patrem pro nobis interuenit, & nos ad imitationẽ suæ passionis incitat. [Videte] ergo [ne recusetis loquentem] dum vos hortatur vt sequamini vestigia eius. Recusabitis etiam eum loquentem, si cùm ipse pro vobis interpellet, quẽ sentis per carnales obseruantias placere deo. Nam & hoc loquitur sanguine suo, quod omnia legis sacrificia iam cessare debent, & solũ eius sacrificiũ manere loquitur, dum carnalia prohibet & spiritualia præcipit. Diligenter itaque attendite, ne recusetis eum loquentem, sed tanto mentis desiderio in omnibus quæ loquitur, amplectimini eum. Nam [si illi, id est, veteres Iudæi [nõ effugerunt] dignam vltionem, [recusantes eum qui super terram loquebatur, id est, Moysen, qui licet Christo plenus, tamen homo tantum, non autem & deus erat, & inter homines conuersabatur, quibus præcepta dei tradebat [multo magis nos] non effugiemus, [qui auerL mus] ab aure cordis nostri Christum [loquentem nobis de cœlis. Nam in cœlo iam sedet, qui de conuersione nos admonet. & si illi dignas pertulere pœnas, qui Moysen licet mortalem & in terra positum, contempsere, quid nos patsuri sumus, si Christum immortalem & in cœlo sedentem contempserimus? Vel super terram loquebatur Moyses, quia terrenis hominibus carnalia præcepta dabat, & terrena bona promittebat. Super terram loquebatur, quia non super iustum ponebat legem suam, sed super Gene. 3. quemlibet peccatorem, cui dictum est, Terra, es, & in terram ibis. Christus autem loquitur de cœlis, id est, de cœlestibus & spiritualibus, quia & spiritualia, id est, æterna bona promittit. Sed si illi non euasere, qui Moysen carnalia iubentem contempserunt, quomodo nos euademus, si Christum spiritualia iubentem audire neglexerimus? [Cuius] Christi [vox mouit M terram tunc,] cùm Moyses super terram loqueretur, quia ipse Moysi legem dedit in monte Sina, & eiusdem legis decalogum, audiente vniuerso populo, magna voce loquutus est de vertice montis: & vt maiorem illis terrorem incuteret, terram concussit. Tunc quidem vt comminaretur, ne recusarent eius dicta, commouit sola voce terram: [nunc autem] non modò non minatur, sed blanditur & repromittit: ideo multo minus eum recusare debemus. Modò repromittit, id est, iterum atque iterum velut in præmio promittit de nouissimo die, in quo omnia elementa commouebuntur, vel iterum post illam terræ motionem quæ in datione legis facta est, quando & cælum intelligitur fuisse motũ, promittit [dicens] Hagg.2 per Haggeum prophetam: [Adhuc semel,] & non amplius futurum est, scilicet in die iudicij, & ego mouebo non solùm terram, sed etiam cælum.] Cælum autem non æthereum, sed aëreum, non superius, sed inferius: non firmamentum, sed ventis & nubibus peruium. Cuius sententiæ sensum exponit Apostolus subdens: Quod autem adhuc semel dicit &c. Ipse dicit adhuc semel mouebo, quasi dicens: Iam fuere mota, sed adhuc semel ea mouebo. Sed quod dicit,

A cit, adhuc semel, [declarat trãslationem mobilium.] Nam per semel notat, quod vlterius nõ sint mouenda, sed pòst futura sint immobilia. Per hoc quod dicit, mouebo, declaratur cęli & terræ translatio, id est, in alium statum transmu-

Supra. 1. tatio, vt fiat cęlum nouum & terra noua, ex isto Pfal. 101. veteri cælo & veteri terra. Vnde dictũ est, quia sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur. Non ergo alia fient, sed hæc ipsa quæ ab initio facta sunt, renouabũtur igne iudicij, & pòst sine fine manebunt. Declarat itaque trãslationem mobiliũ, id est, transmutationem faciei terræ atque cælorum, id est, aëris huius ventosi, non superiorum cælorum, vbi sol & luna & cætera sidera sunt cõstituta. Quod autem in psalmo dicitur, Opera manuum tuarum sunt cæli, ipsi peribũt nullum cælorum videtur relinquere, quem periturum esse non dixerit: quia sicut nullum eorum ab opere dei, ita nullum eorum à perditione fecit immune. Cui simile est & quod hîc dicitur declarat translationem mobilium [tanquã

B factorum.] Nam non solũ non immobilia sunt sed etiam mobilia, quæ sunt in creaturis facta à deo. Ne ergo totus mundus periturus esse credatur, à toto (sicut diximus) pars accipiatur, in eo quod dictum est, ipsi peribunt, cùm soli cæli infirmi periturí sint, saluis illis superioribus & in sua integritate manentibus, in quorum firmamento sidera sunt cõstituta. Similiter & hic per factorum, intelligitur, in his quæ sunt mobilia & transferẽda. Sed idcirco dicuntur à deo facta quæ sunt trãsferenda, aut ostendatur quia bene poterunt in aliũ statum trãsferri, quæ potuerũt ex nihilo fieri. Declarat ergo translationem mobilium tanquam à se factorum, id est, inferiorum cælorum, qui quondam in diluuio periere, & eorum lementorum quę in hac vna parte mundi subsistunt procellosa & turbulenta, [vt maneãt] in perpetuum: [ea quæ sunt immobilia,] id est, superiores cæli cum habitatoC ribus suis, & terra postquam per ignem fuerit immutata. Vel declarat translationem mobiliũ vt ea quæ nunc sunt & variantur, postquã trãslata fuerint, maneant æternaliter immobilia. Nam post illam translationem cælum & terra erũt immobilia, sicut apparet in eo quòd semel mouenda dicuntur. Et quandoquidem pereũtibus mobilibus ac temporalibus, ea quę sunt immobilia manebunt, [itaque regnũ dei] quod est immobile,] manebit in æternum, & nos illud spe iam [suscipientes, habemus gratiã] dei, sine qua non possemus ad illud peruenire: & ideo null⁹ desit gratiæ dei, quæ se nobis ingessit. habemus gratiam in qua percepimus fidem, spem, charitatem bona operatione, per quam seruiamus deo placentes] ei. Seruiamus, inquit & hoc [cum metu,] quia deus est, [reuerentia, id est, tremore honoris. quia pater est. Verè per gratiam quam accepimus, seruire debemus cũ metu & reuerentia. [Etenim deus noster ignis

4. ses anteà dixit. Deus quippè ignis consumens consumẽs est, cui seruire volum⁹, sicut & Moy dicitur, quia per hunc peccatorum rubigo cõsumitur. Rubigo nanque vitij non potest consumi nisi igne tormenti. Ignis quatuor sunt officia, id est, quoniam purgat & vrit & illumi- D nat & calefacit. Sicque spiritus sanctus purgat sordes vitiorum: & vrit renes & cor ab humore libidinum, illuminat mentem notitia veritatis, & calefacit incendio charitatis. Et per hæc omnia facit placere deo. Et idcirco per acceptam gratiam seruiamus ei placentes. Vel cũ metu & reuerentia seruiamus, quia deus noster est ignis consumens, qui illos in iudicio consumet, qui nunc eum nec metuunt nec reuerentur. Non quòd deus sit ignis, sed quod sustinẽtibus pœnas ignis esse videatur. Nam sicut illuminabit iustos, sic exuret impios.

CAPVT. XIII.

C *Haritas fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite* 1.Petri.4 Rom. 12. *obliuiſci. Per hanc enim placuerunt quidam, angelis hospitio receptis. Mementote vinctorum tanquam simul vincti, & laborantium tanquam & ipſi in corpore morantes. Honorabile cõnubium in omnibus & thorus immaculatus. Fornicatores autem & adulteros iudicabit deus.* E

Nunc moraliter instruit. Quoniam deus est ignis accendens in corde charitatem, per quam non solùm deus sed & proximus diligitur: ergo videte ne charitas fratrum quam ignis ille accendit in cordibus vestris extinguatur, aut recedat à vobis, sed iugiter [maneat in vobis charitas fraternitatis, id est, semper diligatis fraternitatem, hoc est, fratres qui sunt aqua & spiritu renati: sicut & vos: nec sit vnquã aliquid, quod Ioan. 3. eorum amorem auferre possit de cordibus ve- F stris. [& hospitalitatem] quam olim habuistis, priusquam rebus vestris spoliaremini, [nolite obliuiſci] propter indigentiã vestram, sed estote frequẽter memores eius in opere, vt vel hospitium præbeatis cũ charitate, etsi copiam alimentorum nõ sufficiatis exhibere. Nec debetis Ge. 18. 19 per inconsuetudinem obliuiſci hospitalitatem, quia [per hanc placuerunt] deo [quidam nominatissimi patres, id est, Abraam & Lot [receptis angelis hospitio. Nam quia pio studio consueuerant hospites suscipere, meruere & angelis hospitiũ exhibere. Quos quidem homines esse putabant, dum eis cibos offerrent, sed pòst intellexerunt esse angelos, vel cùm eis videntibus in cælum irent, vel per alia aliqua indicia quæ in ipsis viderunt. Præter hospites autem] mementote vinctorum, id est, memores estote eorum qui pro nomine domini tenẽtur in carceribus aut vinculis. nec possunt sibi subsidia quærere: & ideo piè de illis cogitate, vt eis necessaria ministretis. Non sint vobis obliuioni, quãuis teneantur in abditis recluſi: sed memẽtote eorum [tanquam simul vincti, id est, ita iugiter de eis cogitate & eis cõpatemini & subuenite, ac si essetis vincti cum eis: & sicut vobis

vinctis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G vinctis velletis subueniri, ita illis subuenire studete. [&]mementote[laborantium, id est, eorũ qui vel infirmitate corporis vel aliqua necessitate laborant. Memẽtote frequenter eorum, benefaciendo illis[tanquam & ipsi]passibiles, & ad sentiendum afflictionis laborem habiles, hoc est, quod dicitur, tanquã & ipsi[in corpore morantes.] Per hoc enim quod in corpore moramini, experti estis per vos ipsos quid necesse sit laborantibus. & potest fieri vt & vos duriorem adhuc laborem quàm isti sustineatis, & desideretis vobis ab aliis subueniri: & ideo nunc vos priores subuenite, vt & vobis (si necesse fuerit) subueniatur. Aliud quoque vobis notifico, scilicet quia[cõnubium]est[honorabile, id est, legales nuptiæ sunt honorabiles[in omnibus,]nihil est in eis quod honore careat. [& thorus]talium coniugũ est [immaculatus, id est, sine macula criminis. [Fornicatores autem]qui publicis mulieribus cõmiscentur, [& adulteros] qui alienas vxores violant, [iudicabit Deus,]id est, in nouissimo iudicio perpetualiter condemnabit. Adulterium enim in aliena coniuge perpetratur. Fornicatio autem in hoc loco non solũ

H cum cæteris mulieribus intelligitur, sed etiã illa quæ Gomorrhæorum more agitur, vel quocũque modo castitas sponte violetur. Et hos omnes qui se quacunque luxuria polluunt, iudicabit deus. Lõge quidẽ est dies iudicij, sed vnuscuiusque hominis dies vltimus longè esse non potest: & quia breuis est vita, ipsáque breuitas semper incerta, ita vt nemo nostrum sciat quãdo sit vltimus dies eius, ideo quicunque est aliqua libidinis immunditia cõtaminatus, studeat citò mundari per pœnitentiam dum adhuc potest, ne incipiat velle cum iam nõ poterit, & incidat in iudicium æterni dei.

Vide posit ne Gomorrhæorum legi.

Iosue 1. *Sint mores sine auaritia, contenti præsentibus. Ipse enim dixit: Non te deseră neque derelinquam, ita vt confidenter di*

Psal. 117. *camus: Dominus mihi adiutor, nõ timebo quid faciat mihi homo. Mementote*

I *præpositorum vestrorum, qui vobis loquuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conuersationis imitamini fidem. Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula.*

Postquam ista sua perdiderant, volebant iterum congregare. Quod nunc prohibet Apostolus. [Sint](inquit)vobis[mores sine auaritia,] id est, moribus vestris non se intermisceat auaritia. Sed sine pecuniarũ immoderato amore sacri mores vestri ducantur, [contenti præsentibus,] vt non de futuris lucris tractent, nec ad futura tẽpora opes sibi coaceruent. Sed ne dicerent, quid si necessaria defuerint, subdit consolationẽ. Nõ debetis auidè cõgregare, quasi timẽtes ne deꝰ necessaria vobis sinat abesse, quia ipse q mẽturi nõ potest, dixit omni sperãti i se, Nõ te deseram neque derelinquã. Ad maiorem fidutiã nobis faciendã ingeminauit promissionem nõ relictionis, dicẽs: Non te deseram neq; K derelinquã. Hoc dixit Iosue tenenti formã do- *Iosue 1.*
mini Iesu Christi, & in Christo cuilibet mẽbro Christi. Ita promisit se nõ dereliturum nos, & ita est nobiscũ, [vt cõfidenter]dicat vnusquisq; nostrũ: [Dominus mihi adiutor] est in cunctis laboribus & tribulationibus meis, & ideo[non timebo quid faciat mihi homo,]etiã si res meas auferat, etiã si corpus meũ pœnis afficiat. Diabolus proprie est noster aduersarius, sed per hominem sæpius mala nobis infert. Et idcirco per dei adiutoriũ nõ timemus hominem prauũ, per quẽ diabolus operatur. Vt autẽ vincatis auaritiam, neque timeatis vllum malũ hominẽ, [mementote præpositorũ vestrorũ] defectorũ, [qui vobis loquuti sunt verbũ Dei .i. recogitate quã perfecte ipsi reliquerunt omnia propter euãgelium, & quàm constãter omnes aduersitates per patientiam intrepidi calcauerũt. Horũ meminetote, vt eos imitemini, & tunc nec paupertatẽ, nec persequutionem timebitis. [quorũ cõuersationis exitũ intuentes, id est, interioribus oculis inspicientes quomodo exierint de præsenti cõuersatione, & quo fine tẽporalem vitã terminauerint, transeuntes ad æterna gaudia, [imitamini fidẽ]eorũ, quã vsque in mortẽ tenuerunt, vt & vos similiter in fide moriamini, & ad fidei præmia perueniatis. Ne autẽ dubitetis diuinũ vobis adiutorium adesse, quod illis affuit, scitote quia[Iesus Christus heri fuit & hodie est, ipse & in secula]erit. Ac si dicatur: Idẽ Christus qui cum illis fuit vobiscum est, & erit cũ eis qui futuri sunt vsq; ad consummationẽ seculi. Heri fuit cũ patribus, hodie est vobiscũ, ipse erit & cũ posteris vestris vsq; i secula. Heri enim præteriti tẽporis est, hodie prẽsentis. Quod autem in secula manet, nõ videtur habere finem. Heri ergo, omne præteritũ tempus & omne spatium æternitatis, quod ante mundi originem fuit, significat: hodie autẽ, omne præsens tẽpus: perduratio in secula, omne spatiũ temporis & infinitatis quod futurũ est. Itaq; Iesus Christꝰ fuit *Ioan. 1.*
heri, quia in principio erat verbũ, & ab æterno vsque ad nostra tempora, ipse est, hodie quoque .i. nostro tempore est. Erit & in secula, quia æternaliter manebit. Vnde & per Ioãnem de eo M
dicitur: Qui erat, & qui est, & qui venturus est. *Apoc. 1.*
Nam qui venturus est, potest intelligi qui futurus est per omnia secula. & hæc quidem secundum imbecillitatem humanæ intelligentiæ dicuntur. Cæterum diuinitas eius interminabilis plenitudinem totam pariter comprehendit ac possidet, cui neque futuri quicquam abest, nec præteriti fluxerit, quoniam esse eius totum est & semper est, nescitque mutabilitatẽ, quod neque cœpit vnquam, nec aliquando cessabit, insuperabile quoddam ac sine fine essentiæ pelagus, nullis terminis limitabúsque circundatum, omnem supergrediens sensum, omne tempus atque omnem naturam. Sequitur:

Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabiliri cor, nõ escis, quæ non profuerũt ambulantibus in eis. Quia

A Quia Iesus Christus semp fuit & est & erit, [nolite] ab eius fide [abduci doctrinis] pseudo prædicatorũ[variis, id est, diuersis, & à se inuicem multipliciter differentibus ac discordanti bus, dũ alius alium errorẽ docet, & alius alium, sibiq; vicissim cõtraria prædicant: & peregrinis, id est, à catholica veritate alienis. Talibus ergo doctrinis nolite abduci. i. ab ẽtegritate fidei & puritate religionis Christianæ separari. Nec debetis seductoriis falsiloquorum verbis abduci, quia[optimum est stabiliri cor]in[gratia] fidei & sanctitatis, vt stabiliter persistat in ea, nec in vllum inducatur errorẽ, sed in gratia dei quã accepit, maneat. Gratia debet cor stabiliri iuxta euangelium, [nõ escis]iuxta doctrinã pseudo prædicatorũ. Datur enim intelligi, quosdam inter eos fuisse, qui dogmatizarẽt nõ esse peccatũ escis vacare. Nam quia per gratiã

B tra quos Apostolus, nolite, inquit, abduci doctrinis stultorũ, quæ sunt variæ, id est, à nostris diuersæ & peregrinæ, id est, extraneæ. Debetis enim cõfirmare cor gratia, quæ soluẽdo à lege libertatẽ tribuit, & non studere escis, quia[non profuerunt]ad salutẽ, non dico se sustentãtibus ex eis, sed[ambulantibus in eis, id est, qui vitam suam ducũt in conuiuiis & epulationibus. Vel gratia euangelica stabilite cor vestrum, vt in ea mens vestra maneat, & studeat, non escis quas lex solas edendas docet prohibitis cæteris velut immundis, cùm sint creaturæ dei, qui fecit omnia bona valde. Quæ legales escæ post aduentũ domini non profuere, sed potius nocuere ambulantibus in eis, id est, illis qui vitã suam in obseruantia discretionis earum duxerunt.

Habemus altare, de quo edere nõ habent potestatem qui tabernaculo deseruiunt. Quorũ enim animalium infertur

C *sanguis pro peccato in sancta per pontificẽ, horũ corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus vt sanctificaret per suũ sanguinẽ populum, extra portam passus est. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium eius portantes. Non enim habemus hic manentem ciuitatem sed futuram inquirimus.*

Tangit cõsuetudinem legis, & ad spiritalem intelligentiam reuocat. legis enim præceptum fuit, vt decima die mensis septimi, in festo scilicet propiciationis, acciperent vitulum & hircum, & immolarent intra castra, quorũ sanguinem ferret solus pontifex in sancta sanctorum, oraturus pro vniuerso populo: carnes verò extra castra cremarẽtur, nec esset licitũ alicui taber naculo deseruienti ex illis comedere. CHRISTVS est ille vitulus propter nouellam fortitudinem, quam ostendit in resurrectione, & ille hircus, ppter similitudinẽ carnis peccati, & iste vitulus vel hircus pro peccato vniuersæ plebis est immolatus. Quem præcepto legis accepe-

runt sacerdotes ad immolandum, quia secundũ D
legem sibi visi sunt occidere Christum, quoniã soluebat secundum ipsos sabbatum. Qui immo lauere eum in castris, id est, occiderunt vocibus suis in domo Caiphæ, dicentes: Reus est mortis. vel in domo Pilati, clamãtes: Crucifige eũ, sed post extra castra sunt carnes eius crematæ, *Matt. 26.* id est, extra Ierusalem igne passionis consumptæ. Vel cõcrematio ad lignum pertinet resurrectionis, quia natura ignis est vt in supna moueatur, & in eum conuertitur quod crematur. Nam & ipsum cremare de græco in latinũ ductum verbum est à suspensione. Sanguis autem eius illatus est & in sancta sanctorum per ponti ficem, id est, per ipsum Christum cælo illatum, qui illuc intrauit vt interpellaret pro nobis. Altare verò vbi extra castra crematus est, altare est ecclesiæ, vbi cõsecratur corpus eius, de quo non habent potestatem edere qui deseruiunt tabernaculo, id est, vmbræ veritatis. Vel per tabernaculum intelligitur corpus, & qui deseruiũt tabernaculo, id est, corporis voluptatibus, E sicut gulosi & ebriosi & fornicatores & his similes, non habent potestatem, id est, licentiam edere de nostro altari, id est, accipere corpus domini. Dixerat enim, quia escis non est studendum, & statim apte subdidit: quia[habemus altare de quo non habent potestatem edere illi] qui tabernaculo deseruiunt .i. qui voluptuose viuunt & carnalibus desideriis satisfaciunt. Nã sicut ille vitulus & hircus extra castra combu rebatur, nec ab aliquo eorum qui tabernaculo seruiebãt edebatur, sic memoria passionis Christi apud eos celebratur, atque corpus sumitur, qui extra voluptates corporis exierunt, nec potest ab illis accipi qui in carnis voluptatibus morantur, & tabernaculo corporis seruiunt. Possunt & electi per hircũ & vitulũ intelligi. Per hircum, quoniã peccata carnis student in seipsis mactare: per vitulum, quia sacrificium iustitiæ deo student offerre. Qui extra castra cremãtur, quia spiritu sancto accensi, extra conuersationẽ secularium cõsumunt, quic- F
quid in eis est carnale, dum seipsos ieiuniis & aliis laboribus pie affligunt. [Quorũ enim animalium sanguis, id est, vita laudabilis [infertur in sancta per pontificem, id est, præsentatur deo per Christum, & hoc [pro peccato] eorũ, quia non solum vt deo placeant, sed etiam vt priora peccata redimant, laudabiliter viuunt. Vel sanguis, id est, animæ eorum inferuntur in sancta, id est, in cælum per pontificem Christum: In altari cordis cremantur. Ad quod non possunt propter suam irreligiositatem accedere, qui tabernaculo deseruiunt, id est, carnales seculum amantes, & voluptatibus corporis seruientes. [horum] animalium quorum sanguis in sancta per pontificem infertur [corpora extra castra cremantur. propter quod] mysterium implendũ. [& Iesus extra portam Ierusalẽ passus est, vt sanctificaret] in veritate [per suum sanguinem populum,] sicut sanguis illorum animalium in vmbra sanctificabat. Vel per duplicem allegoriam, vnam veteris & alteram noui testamenti, probauit corpus Christi non esse edendum ab his, qui tabernaculo deseruiun t. Ad hoc enim

cor-

Matt. 28. Ioan. 19.

κρεμάζω enim vel κρεμάω seu κρίμημαι appẽdere significat. Hinc Anselmꝰ creamo deductum suspicatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G corpora animalium extra castra eremebantur, etiã propterea Christus extra portã passus est, vt nos qui corpore & sanguine eius à peccatis mundari volumus, improperia & angustias passuri & delicias tabernaculi deseram⁹. Vnde mox subditur: [Exeamus igitur ad eum extra castra, improperiũ eius portãtes. Qui enim vult corpus & sanguinẽ eius accipere, debet ad locum passionis eius accedere, vt honores & opes tabernaculi relinquẽs, improperia & paupertatẽ pro nomine eius ferre nõ respuat, & de castris & de vrbe exiens, ad crucẽ veniat .i. peruersos
Matt.7. mores multitudinis eorũ qui latã viã seculi tenent, deserens, angustã viã quæ ducit ad vitam, arripiat. Christ⁹ enim extra portã passus, innuit se in passionis redemptionẽ colligere eos, qui de carnis desideriis propter eius passionis imitationẽ exierint. Exeamus igitur ad eũ extra castra .i. cõmunem secularium hominũ carnis voluptatibus seruientium nequitiam relinquẽtes, ne iam cũ illis amplius in illicitis voluptatibus immoremur, sed relicto prauitatis eorũ cõsortio, ad Christi crucẽ properemus, portãtes im-
H properium eius, vt & nos cũ eo derideamur ab impiis & seculi delictoribus. Exeamus ad eum, id est, pia solicitudine & operatione tendamus ad exitũ vitæ præsentis, quo transeamus ad eũ. Semper enim cordis oculos ad exitum ponere debemus, & sine cessatione meditari, quando à præsenti vita exeamus, vt ad Christũ perueniamus: & debemus ad eũ piis desideriis sic exire quotidie, mẽte meditãdo exitũ nostrũ. quia [nõ habemus hîc manẽtem ciuitatem .i. in hoc statu corpus manens, [sed futuram] ciuitatem inquirimus, id est, corpus incorruptibile & impassibile, quod post resurrectionem erit, habere cupimus. Vel exeamus corde & opere de castris, id est, de medio multitudinis armatorum seculi, vt cum Christo simus inopes & despecti, cu-
Ioan.18. ius regnũ non est de hoc mundo, quia non habemus hîc manentem ciuitatem .i. non sumus ciues Babylonis, quæ in amore præsentis seculi radicem cordis plantauit, sed peregrini & ho
I spites sumus in hoc seculo, & futuram ciuitatẽ,
Galat.4. id est, supernam Ierusalem quæ mater nostra est inquirimus, id est, intus quærimus, vt interiorẽ
Matt.5. eius beatitudinẽ inueniamus. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt.

Per ipsum ergo offeramus hostiã laudis semper deo, id est, fructũ labiorũ confitẽtium nomini eius. Beneficentiæ autẽ & cõmunicationis nolite obliuisci. Talibus enim hostiis promeretur deus.

Christus se obtulit sacrificium pro nobis, & nos [ergo per ipsum offeramus semper deo patri hostiã laudis,] quia ipse summus sacerdos omnes nos, si mẽbra eius sumus, fecit sacerdotes. Offeramus hostiã nõ pecoris, sed laudis, vt iam non carnes brutorũ animaliũ offeramus & im-
Psal.49. molemus, sed quod scriptũ est faciamus, Immola deo sacrificiũ laudis .i. laudemus eum amãdo vt nõ seruiliter, sed libenter colamus eũ. Timẽtes enim deum homines veteris testamẽti propter literam terrentem & occidentem, nondũ K habentẽ spiritum viuificantẽ, currebant cũ sacrificiis ad templum: & quanuis in figuram futuri sanguinis quo redempti sumus, tamen nescientes quid per eas præfiguraretur, cruentas victimas immolabant. Nũc per gratiã noui testamenti ablato legis terrore & datoSpiritu sancto reprobata sunt carnalia illa sacrificia, & pro illis instituta sunt spiritalia, vt non iam extra se quærat homo quod offerat deo, sed piã illi suæ mentis deuotionem & dilectionẽ offerat sacrificium laudis. Offeramus, inquit, deo semper hostiam laudis, hoc est, incessanter eum laudemus
Psal.33 corde & ore, sicut ille qui ait, Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Offeramus hostiam laudis, [id est, fructum labiorum confitentium nomini eius,] fructum quem labia nostra proferent, quãdo confitebimur nomini eius, hoc est, quando videlicet eius pia deuotione laudantes, confessionem laudationis & gratiarum ei reddemus. Hanc ergo laudis hostiam .i. hunc fructũ labiorum, scilicet affectũ dilectionis internæ prolatum labiis deum laudantibus, semper offeramus, vt quod semper mens diligit, os fructuosa laudatione loquatur: L
Rom.10. quia corde creditur ad iustitiã, ore autẽ confessio fit ad salutem. Tales estote erga nominis domini confessionem & laudationẽ, sed erga sanctos [nolite obliuisci beneficentiæ & communicationis, id est, quãuis dudũ bonis vestris ideo spoliati sitis, quia sanctis inde ministrabatis, tamen nolite obliuisci solitę beneficentiæ & cõmunicatiõis, sed ex eo quod post acquisitis, benefacite sanctis indigentibus, & cõmunicate illis quod habetis, vt antea faciebatis. Et debetis in eleemosynã sanctis vestra bona cõmunicare, quia [talibus hostiis .i. eleemosynis quæ dantur sanctis, [promeretur Deus, id est, ipse Deus est merces quam talibus sacrificiis acquiritis: & id-
Osee.6. eo nõ iam sacrificia legis, sed sacrificia eleemosynarum offerte deo, dicenti: Quia misericor-
Matt.9. diã volui, & non sacrificiũ. Quod enim ab hominibus appellatur sacrificium, signum est veri
Nota. sacrificij. Misericordia autem verum est sacrificium. Quæcunque igitur in mysterio tabernaM culi siue templi multis modis de sacrificiis legũ tur diuinitus esse præcepta, ad dilectionem dei & proximi significandã referuntur. In his duobus præceptis tota lex pendet & prophetę. Nõ vult itaque deus trucidatorum pecorũ, sed vult sacrificium eleemosynarum, sicut præmittimus
Matt.12. eum dicere, quia misericordiam volui, & non sacrificium.

Obedite præpositis vestris, & subiacete eis. Ipsi enim peruigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, vt cum gaudio hoc faciant, & non gemẽtes. hoc enim non expedit vobis.

Monuerat eos ne obliuiscerẽtur beneficẽtiæ & communicationis, sed semper meminissent benefacere sanctis, & res suas communicare illis. Quod ad subiectos specialiter dictũ est, qui hæc facere debent maxime prælatis suis. Vnde & adhu-

A & adhuc eisdem subiectis euidentius modo dicit: [Obedite præpositis vestris, id est, obtemperate iussis eorum in omnibus, nisi fortè malũ aliquod iusserint, quoniam malum per obediẽtiam non est faciendum, sed cætera omnia, etiã si non videntur esse bona, & non vos comparate vel superponite illis superbiendo, sed humiliter [subiacete eis,] & debitam reuerẽtiam exhibete. Quod vtique debetis facere, quia Deo iudici rationẽ reddituri sunt pro animabus vestris. & [ipsi peruigilant, id est, per omnia vigilant, semper vigilãt, hoc est, soliciti sunt pro vobis [quasi rationem reddituri pro animabus vestris,] quas in custodiam susceperunt. Et quia studẽt rectè vos ducere per viam iustitiæ, vt cũ vos perduxerint ante tribunal Christi, non accusentur non rectè vos duxisse, idcirco nunc obedite illis, ne & vos tunc accusemini declinasse de via quam præceperunt vobis. Ideo illis obedite & subiacete, vt faciant hoc, id est, vigilẽt
B pro vobis [cum gaudio] de profectu vestro, [& non gementes] de detrimento vestro, quia hoc non expedit vobis, vt contristentur de vobis. Tunc vigilãt præpositi cum gaudio, quando vident subiectos suos proficere in dei verbo: quia & agricola tunc cum gaudio laborat, quãdo attendit arborem & fructum videt, quando attendit segetem & fructificare prospicit habertatem. Videt enim quia non sine causa laborauit, non sine causa dorsum curuauit, non sine causa manus attriuit, non sine causa frigus & æstũ tolerauit. Sic est & de spiritalibus agricolis, id est, de prælatis ecclesiæ, quia tũc in labore suo gaudent, cùm eos quorum mores excolunt, proficere vident. hoc est enim quod ait, vt cum gaudio faciant, & non gementes. [Hoc enim non expedit vobis.] Non dixit, Hoc nõ expedit illis: sed dixit, Hoc non expedit vobis. Nam quando illi præpositi contristantur de malis vestris, expedit illis ipsa tristitia & prodest illis, sed non expedit vobis. Simul ergo prælati & subditi in do
C minico agro bonũ operemur, vt simul de mercede gaudeamus.

Orate pro nobis. Confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes cõuersari. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis.

Auxilium orationis eorum expetit Apostolus, quo vel liberaretur à carcere, & ad prędicationẽ redeat, vel martyrio cõsummat⁹ ad Christum transeat. [Orate, inquit, pro nobis] pluralem numerum pro singulari ponens, vel pro se, vel pro his qui secum tenebantur, orari petens. Et debetis orare pro nobis, quia [cõfidim⁹ nos bonam conscientiam habere. Conscientia enim nos non accusat. Ne ergo sinistre quid arbitremini de nobis. Accusabatur Apostolus quod suã gentem negligeret, sed ostendit se affectum habere ad omnes Iudæos & gentiles. Dicebatur etiam à nonnullis aliter docere quàm cæteri apostoli, & inimicus legis esse ac tẽpli Iudæorum, quia circuncisionem & carnales obseruantias fortius respuebat quàm cæteri. Sed ostẽdit D Sed bonam habere conscientiam, & studio placendi deo facere quicquid facit, nec peccasse in his quæ docuit. [Cõfidimus, inquit, quia bonã conscientiam habemus, id est, pro certo scimus nos non reprehendi à conscientia nostra ex his quæ fecimus vel docuimus, postquam ad fidem venimus. Et quare? Quia sumus [in omnibus bene volentes conuersari, id est, non sumus duplices: sed simplices. non sumus volẽtes in quibusdam bene conuersari, & in quibusdam non bene, sed in omnibus bene: hoc est, non ex parte, sed ex toto studemus bene viuere, ideoq; nõ remordemur à conscientia. Dixi vt oretis pro nobis. Sed [amplius deprecor vos hoc facere. i. vestris orationibus impetrare, [quo celerius restituar vobis,] hoc est, amplius pro vestra quàm pro mea salute deprecor vos vt oretis pro me, quia hoc rogo vestris precibus fieri, vt celerius à carcere dimissus, restituar nõ mihi, sed vobis, id est, reddar, pristino officio prædicationis, vt in diuersas partes libere pergens & vos & alios E diligentius iuuem.

Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnũ ouium in sanguine testamenti æterni, dominum nostrum Iesum Christum, aptet vos in omni bono opere, vt faciatis eius voluntatem, faciẽs in vobis quod placeat coram se, per Iesum Christum, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

Ego quidem hactenus monui vos, & patientiam atque bona opera suasi vobis, sed deus qui potens est, ipse faciat vos agere quod monui. [Deus pacis] qui pacẽ & quietẽ dat suis, quan-E do scit oportere, sedans omnes persequutiones & vitiorum impugnationes, atque post hãc vitam dat eis pacẽ æternæ tranquillitatis, qui pro eius nomine patienter aduersa pertulerũt, deus dico, [qui eduxit de mortuis, id est, resuscitauit separans à consortio mortuorum, [magnũ pastorem ouium, id est, eum qui oues suas, omnes scilicet electas animas, pascit & conseruat. Episcopi enim & cæteri custodes dominici gregis sunt minores pastores, quia vnusquisque eorum partem sibi commissam eiusdẽ gregis fidelium pascit. Hic autem maximus pastor est, quia totum gregem conseruat & pascit. Pascit autem non solum verbo doctrinæ, sed corpore ac sanguine suo. Vnde nunc dicitur esse pastor [in sanguine testamenti æterni:] quia oues quas redemit, carnis & sanguinis sui sacramento pascit. Qui sanguis est cõfirmator non trãseuntis, sed æterni testamenti, id est, non veteris legis quæ præteriit, sed nouæ quæ manet. Nouum enim testamẽtum dicitur æternum, quia aliud ei non succederet, sicut eidem nouũ successit veteri. Vel sanguine testamenti æterni eduxit deus Christum à mortuis, quia sicut eidẽ Christo per Za-
Zacha.9. chariam dicitur, Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, id est, de inferno, sic & ipse Christus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gstus in sanguine eodem est eductus de mortuis: quia tanta fuit potentia sanguinis eius: vt non solùm iustos qui in inferno vincti tenebantur eriperet, sed etiam ipsum [dominum nostrum Iesum Christũ] à mortuis suscitaret. Deus qui hæc facit[aptet vos, id est, aptos & voluntarios vos faciat[in omni opere bono, vt]in ómnibus bene agentes, [faciatis]atque compleatis opere [voluntatem eius.]Ipse dico, [faciens in vobis quod placeat coram se,] quia nisi ipso in vobis operante nihil potestis agere, quod oculis eius placeat. Hæc est gratia quæ mentem præuenit & adiuuat, vt homo suæ volũtatis & operationis obsequium subiungat. & dictum est hoc, ne de liberi arbitrij sui viribus præsumerent, & quasi ex seipsis hæc posse bene agere putarent. Sic faciat in vobis quod sibi placeat, & hoc nõ per carnalem legis obseruãtiam, sed[per Iesum Christum,] per quem mediatorem omnia bona nobis à patre dãtur, cui Christo[est gloria,] non in breui tempore, sed [in secula seculorũ, H id est, in æterna secula temporalium seculorum subsequutiua. Illi quem deriserunt in passione Iudæi, est gloria non paucis diebus permanẽs, sed in æterna secula. [Amen, id est, verè.

Rogo autem vos fratres, vt sufferatis verbũ solatij. Etenim perpaucis scripsi vobis.

Hanc vobis epistolam misi, sed ne fastidiosa sit vobis ó fratres, id est, quibus fraterna charitate consulo, [rogó vos vt sufferatis verbum solatij] quod in ea vobis loquutus sum, quoniam sermo eiusdem epistolæ consolatorius est, præbens vobis in tribulatione solatium, ne deficiatis: & debetis sine tædio sufferre, quicquid in hac epistola loquor, quia perpaucis, id est, per omnia paucis dictis [scripsi vobis.] Per omnia enim quæ in ea disserui, pauca sunt quæ dixi, quoniam multa de singulis possent dici. Hic exemplo suo docet nos magister egregius, vt I ea quæ sentimus, & valde humiliter & sine fastidiosa prolixitate dicamus. Multa enim humiliter hactenus Hebræis est loquutus sed exhortatione humili placare eos adhuc humilius satagit, dicens: Rogo autem vos &c. Hinc ergo colligat si quando aliquid recte sentit, quanta humilitate debet magistro loqui discipulus, si ipse magister gẽtium in his quæ cum autoritate K prædicat, summisse discipulos rogat: tum vnusquisque colligat ex his, vt illis à quibus exẽpla bene viuendi percipit, hoc quod bene aut melius quàm illi intelligit, humiliter dicat, si Paulus illis humili se voce subdidit, quos ad vitam ipse suscitauit. Curandum quoque est quantum loquamur, vt si eum qui multa ferre nõ valet, longius loquẽdo traxerimus ad fastidium perducamus. Hoc tamen infirmis præcipuè congruit, vt pauca quidẽ & quæ capere prævalent, audiant, sed quæ eorum mentem impœnitentiædolore compungant.

Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum: cum quo, si celerius venerit, videbo vos. Salutate omnes præpositos vestros & omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen. L

[Cognoscite fratrem nostrum Timotheũ,] cognoscite quantæ sanctitatis ipse sit, & quanta ei reuerentia debeatur, Timotheum dico, dimissum, id est, euntem iter quod volebat, vel ad prædicandum (vt cupiebat) dimissum, aut fortassis à carcere relaxatum. [Cum quo, si celerius venerit, videbo vos,] quia si velocius venire festinauerit, habebo facultatem eundi cum eo ad vos. In hac promissione reddit eos attentos & magis obedientes, ne si venerit, inueniat eos inobedientes admonitioni huius epistolæ, prauéque agẽtes. Ac deinde, [Salutate, inquit, omnes præpositos vestros, id est, sacerdotes & cæteros qui præsunt vobis in domino,] & omnes sanctos, id est, omnes subiectos qui baptismi sanctificationem perceperunt. Cùm autem subiungit, Salutant vos de Italia fratres, ostendit se ab Italia scripsisse. Ideo autem quod supradixit, deprecor vos facere vt celerius restituar vobis, declarauit se vinculis tentum esse, M dum scriberet, atque colligitur epistolam mississe à Roma vbi vinctus tenebatur. [Gratia, inquit, cum omnibus vobis sit,] vt per auxiliũ gratiæ positis bene viuere, qui per legem non potuistis deo placere. Cuius & nos participes efficiamur, vt per eam iustificemur, & ad æternam vitam peruenire mereamur. [Amen.]

EXPOSITIONIS BEATI ANSELMI IN D. PAVLI EPISTOLAS FINIS.

A

Eiusdem Diui ANSELMI IN ALIquot Euangelia explanationes, siue (vt vocant) Lectiones nũc primum in lucem editæ.

Lectio sancti Euangelij secundum Matthæum

CAP. XIIII.

B In illo tempore: *Iussit Iesus discipulos suos ascendere in nauiculã, & præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. & reliqua.*

In hac lectione iuxta misticam intelligentiam summatim describitur ecclesiæ status, ab aduentu saluatoris vsque in finẽ seculi. Iussit enim dominus discipulos suos ascendere in nauiculam, quando apostolis eorũque sequacibus, gubernandã cõmisit ecclesiã. [Et ita præcedere trans fretum] .i. tendere ad portam cœlestis patriæ, priusquã ipse ex toto migret ab hoc mũdo. Nã cum suis electis & propter suos electos, est ipse semper hîc vsque ad consummationẽ seculi: & præcedunt illum transmundanum pelagus, qui quotidie hinc trãseunt ad terrã viuentium. Cũ enim suos illuc omnes præmiserit, tunc relinquens multitudines reproborum, nec ad conuersionẽ eas vlterius monẽs, sed perditioni deferens migrabit hinc vt cum solis electis suis in regno sit. vnde subiũgitur: [Donec dimitteret C turbas. [Nam in fine seculi turbas iniquorum dimittet, vt à diabolo iam in sempiternam dãnationem rapiãtur. [Et dimissa turba, ascendit in montẽ solus orare.] Turbas quidẽ gentium vsque ad finem mundi non dimittet, sed turbã Iudaicę plebis tunc dimisit quãdo secũdũ Isaiã mandauit nubibus suis ne super infructuosam vineã pluerent .i. apostolis iussit ne iudęis vltrà prædicarent, sed ad gentes pergerent. Sic ergo turbã illam dimisit, & in montem .i. in apicẽ regni cælestis ascendit, de quo dictũ fuerat. Quis ascendet in montem domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Mõs enim altitudo est. & quid altius cęlo? Illuc ascendit dominus. Et ascendit solus: quia nemo ascendit in cælũ: nisi qui descẽdit de cælo, filius hominis qui est in cęlo. Quando autem & in fine cũ venerit & omnes nos membra sua collegerit ac leuauerit in cælum, etiam tũc solus ascendet, quia caput cum corpore suo vnus est Christus. Nunc autem solum caput ascẽdit, mediator dei & hominum homo Christus Iesus. [Et ascendit orare] quia iuit ad patrem pro nobis interpellare. Nõ enim in manu facta sancta introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cælum vt appareat nunc vultui dei pro nobis. Sequitur: [Vespere autem facto, solus erat ibi.] D Vesper propinquitatẽ finis sæculi designat, de qua & Ioãnes ait, filioli nouissima hora est: Vesper igitur facto, solus erat ibi:] quia appropinquante mundi termino, solus in sancta sanctorũ vt verus pontifex intrauit, ibique est ad dexterã dei & interpellat pro nobis. Veruntamen dum ille orat in excelso, nauicula turbatur fluctibus in profundo. Nam quia insurgunt fluctus, potest ista nauicula turbari, sed quia Christus orat nõ potest mergi. Sequitur enim: [Nauicula autem in medio maris iactabatur fluctibus: Erat enim eis contrarius ventus.] Nauicula quippe est ecclesia, mare, seculũ, fluctus maris tumores seculi & tribulationes mundi, seu tentationum impetus elati. Ventus contrarius, spiritus demoniorum quo seculi potestates aduersus ecclesiam sunt concitatæ & mundus contra sanctos frequenter commotus & quo vitia vel iniquitates semper suggerũtur. Natus igitur in medio maris iactabatur fluctibus, dum Iesus in mõtis cacumine moraretur, quia ex quo saluator in E cælum ascendit, sancta ecclesia magnis tribulationibus in hoc mũdo agitata est, & variis persecutionum turbinibus pulsata, ac diuersis malorum hominum prauitatibus vexata, vicissque multimode tẽtata. [Erat enim ei contrarius vẽtus], quia flatus malignorũ spirituum ei semper aduersatur ne ad portũ salutis perueniat obruere eam nititur fluctibus aduersitatum seculi, omnes quas valet contrarietates ei commouens Sequitur: [Quarta autem vigilia noctis: venit ad eos ambulãs supra mare.] Cum nox duodecim horas habeat, & quatuor militares vigilias, tribus horis vnicuiq; vigiliæ deputatis, quarta vigilia noctis extremitas est noctis. Nox verò tenebras tribulationum & errorum ac vitiorum & pericula tentationũ designat. In quarta ergo vigilia noctis, hoc est in extremitate persecutionis quæ diu sub paganis regib⁹ efferbuerat, vel circa finẽ cuiuslibet grauioris aduersitatis venit Iesus ad suos. Et venit[ambulãs supra mare .i. calcans omnes tribulationum fluctus, & F omnes tumores mũdi sub pedibus habens, omnesque celsitudines sæculi prærnens. Quid enim maris nomine, nisi ĩ bonorũ nece sæuiẽs, mundi huius amaritudo designatur? Super fluctus ergo maris dominus ambulat, qui cum se procellę persequutionis erigunt, miraculorũ eius obstupefactione franguntur. Qui enim tumores humanę vesanię mitigat, quasi erectas in cumulo vndas calcat. Nam cùm morem suum gentilitas destrui nouæ conuersationis prædicatione conspiceret: cum mundi huius diuites elationi suæ contraire facta pauperum: cum sapientes sæculi aduersari sibi imperitorũ verba pensarent, in persequutionis tempestatem tumuerunt. Sed qui verborum aduersitate commoti ad persequutionis procellas insiliunt, signorum, vt diximus admiratione temperantur. Tot ergo in his fluctibus Dominus gressus posuit, quot superbis persequutoribus, miracula ostendit. Sequitur: [Et videntes eum supra mare ambulantem, turbati sunt dicentes, quia phantasma est, & præ timore clamauerunt. Iesus transit calcans fluctus, & tamẽ tantę

Ecclesia turbari, nõ mergi potest.

Ventus cõtrarius.

Noctis vigiliæ.

Nox quid significat.

Quid mare.

Quid ambulare super fluctus & infra de Petro.

Gressus domini.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G sunt tribulationes, vt etiam ipsi qui crediderũt in Iesum & conantur perseuerare vsq; in finẽ, plerumq; turbẽtur & expauescant ne deficiãt. Christo inquam, fluctus calcanti, id est, seculi ambitiones & altitudines deprimenti, expauescunt Christiani. Merito igitur domino in fluctibus ambulãte timuerunt discipuli, quia Christiani, quanuis habentes spem in futuro seculo. Quando vident deprimi altitudinẽ huius seculi, nonnunquam turbantur de contritione rerũ humanarum, nec à deo fieri hanc arbitrantur, sed ab hoste. Turbati sunt ergo dicentes quia phantasma est, quoniã dum considerant mundi gloriã sterni & secularium elationũ altitudines deiici, mundanósq; fluctus calcari, plerũq; turbantur de mundi percussionibus: quia nõdum intelligunt deũ ista facere, sed putant spiritum huius mundi phantasticũ. i. subdolum Satanam talia in mũdo gerere, & præ timore clamãt turbati ad dominũ. Sed postmodũ diligentius attẽdẽtes, aperiunt euãgeliũ, aperiunt scripturas di
H uinas & inueniunt ibi ista omnia prædicta, & animaduertũt quia nõ inanis & vmbratilis ille spiritus qui verum esse perdidit, sed verus dominus facit hæc, & deprimit celsitudines seculi, vt ab humilibus glorificetur. Vnde & aptè subditur. [Statimq; Iesus locutus est eis dicẽs, *Quot modis loquitur deus.* Habete fidutiã: Ego sum, nolite timere.] Aut enim per internã aspirationẽ, aut per scripturas, aut per prædicatores loquitur suis talia. Nolite inquit, diffidere, sed fidutiam habete, nolite expauescere, sed impauidi estote, quia ego
Nu. 23.c sum qui ista prædixi: & nunc ea facio, p̃ vestris vtilitatibus & ideo necesse est, vt fiãt. Ego sum
Exo. 3. d. qui non mutor & cuius verba nõ transeunt, sed permanẽt & rebus explẽtur, qui & ad Moysen dixi: ego sum qui sum, ac præcipi ei sic dicẽs filiis Israẽl: qui est, misit me ad vos. Res enĩ quẽlibet, si mutabilis est, nõ verè est. Non est enim ibi verũ esse, vbi est & non esse. Nam quicquid mutari potest, mutatũ, non est quod erat. Ac in
I *creaturæ non verè sunt.* veritate quæ manet, mutatio non est, nec præteritũ aut futurum, sed solum præsens & hoc incorruptibiliter quod in creatura nõ est. Discute enim rerum mutationes, & inuenies, fuit, & erit. Cogita deũ, & inuenies, est vbi fuit, & erit, esse nõ potest. Rectè ergo Christus qui est ęterna, & incõmutabilis veritas, dicit suis ĩter mũdanas tribulationes fluctuãtib⁹, ego sum nolite timere. Sequitur: [Respõdẽs autẽ Petrus, dixit. Domine si tu es, iube me venire ad te super a-
Petrus quid signi ficet. quas. Ac ipse ait: Veni] Petrus ordinẽ prędicatorũ designat, aquę verò non solum tribulationes, sed & populos significãt. Si, inquit, tu es, si
Aquis quid signi ficatur. tu incommutabilis permanes: iube, quia iussio tua est virtus efficiens, iube me super aquas, id est, super fluctus mundanarũ tribulationũ & super populos, venire ad te, vt & ego tibi Icõmutabili adherens, fiam incõmutabilis participatione firmitatis tuæ. Vadit enim super tribula-
Actu. 7. & 8. tiones qui nõ superatur aut mergitur ab eis, sed calcat & superat eas, sicut legimus, quia sub Stephano facta est illa tribulatio, in qua ipse pro Christo primus animã suã posuit. Sed & super populos vadit ad Christũ, qui regẽdo multitudines fideliũ tendit ad regnũ cælorũ. Sequitur;

[Et descẽdens Petrus de nauicula, ambulabat K super aquas, vt veniret ad Iesum.] Hoc cõpletũ est & cõpletur, dum sancti prædicatores ad exteras gẽtes mittuntur. Petrus enim de nauicula descẽdit quotiẽs quilibet sanctus doctor de gremio matris ecclesiæ vbi fuerat educatus, pia cõ descẽsione perrexit ad illos qui foris erãt, vt eis viã salutis ostenderet. Et ambulauit sup aquas, dũ & tribulationes superãdo calcaret, & multitudines hoĩm Christo credere faciens sibi subderet. Ambulauit inquã nõ stetit, quia semp ea quæ retrò sunt lõgius fugiẽs, ad ea quæ ante se magis ac magis se promouit, & quotidianis virtutũ incremẽtis profecit. Et hęc omnia egit vt veniret ad Iesum qui est saluator & veritas ĩcon mutabilis, quatenus eũ apprehendẽs & ei inhęrẽs, verã teneret in eo salutẽ & incõmutabilitatẽ. Sequitur: Videns verò ventũ validũ, annuit, & cũ cœpisset mergi, clamauit dicẽs, Domine saluum me fac. Validus vẽtus, vehemẽs conatus demonũ est ad excitãda corda hominum, velut aquas maris in inquietudinẽ persequutionis fideliũ, vel ad suadẽdũ fortiter malũ. Qui scilicet uẽtus flabit tũc validus, quãdo satanas ĩ suis viribus, extremo tẽpore cõtra iustos relaxabitur. Quod in hac sententia nunc designari videtur, quia Petrus qui est ordo prædicantiũ vidẽs vẽtũ validũ timuisse refertur. Quis enim vel perfectorũ nõ timebit: quãdo sub antichristo inmanis illa persecutio vbique feruebit. Timens autẽ, incipiet aliquãtulum mergi, quia propter horrorẽ atrocitatis suppliciorũ quæ sanctis inferẽtur, & propter admirationẽ fallaciũ signorũ quę per sequaces antichristi fient, aliquãtulũ in corde suo fluctuans, ab inferiori parte animę sentiet aliquid quo nisi Christi dextera leuanerit, facile totus demergi possit. Sed quia electus erit, ad Christũ clamabit Domine saluũ me fac, & sic eo subueniẽte erigetur. Erit enim tũc tribulatio magna, qualis nõ fuit ab initio creaturæ vsq; modo, neq; fiet. Et nisi breuiati fuissẽt M dies illi, nõ fieret salua omnis caro. Sed propter electos, breuiabuntur dies illi. Vnde & hĩc apte subditur, & cõtinuò Iesus, extendẽs manũ apprehẽdit eũ, & ait illi. Modicę fidei, quare dubitasti, Cito enĩ saluator vnicuiq; suorũ extendet manũ salutaris auxilij, quia nõ patietur eos tẽtari supra id qnod ferre poterũt. Et quẽlibet corũ velociter apprehendet. i. quadã vi diuini adiutorij assumens tenebit & eripiet. Modicæ inquit, fidei, quare dubitasti? Cuius fides in illa tribulatione non titubabit, quãdo martyr qui pro Christo sanguinẽ suum fundet, nihil signorum facere poterit, & ante ipsius oculos tortor ipsũ signa faciet. Pensemus ergo, quæ erit humanæ mentis illa tentatio. Cuius enim tunc virtus nõ ab ipso cogitationũ fũdo quatiatur, quãdo qui flagris cruciat, miraculis corrusćat. Tãta quippe tũc cõtra iustos antichristus & ministri eius iniquitate & dolo effrenãtur, vt etiã electorum corda nõ modico pauore feriantur. Vnde scriptũ est: Ita vt ĩ errorẽ inducãtur si fieri potest, etiã electi. Quod videlicet dicitur nõ quia electi casuri sint, sed quia magnis terroribus velut casuri, sint trepidaturi. Notãdũ etiã, qa hęc fluctuũ cõmotio, & Petri titubatio vel mersionis

Mat. 24.

Martyres sub Antichristo non timebunt.

Quid de nauicula descendere.

Ventus validus.

1.Co.10.

inchoa-

A inchoatio, etiã nostro tempore iuxta spiritualẽ
Sensus spiritualis. sensum quotidie agitur. Vnicuiq; enim, sua cupiditas est tẽpestas. Amas deũ, ambulas super mare, sub pedibus tuis seculi tumor. Amas seculũ absorbet te. Amatores enim suos vorare nouit non portare. Sed cũ fluctuat cupiditate cor tuũ, vt vincas tuã cupiditatem, inuoca Christi diuinitatẽ. Putas enim tunc venturũ esse cõtrariũ, quando huius seculi surgit aduersitas, & nõ etiã quando blanditur prosperitas. Nã quando bella, quando tumultus, quando fames, quãdo pestilentia, quando cuique hominũ etiã singulorũ euenit priuata calamitas, tunc putatur ventus aduersus, & ibi putatur inuocandus Deus.
Felicitas tẽ quasi est cõtraria. Quando autẽ tẽporali felicitate seculũ arridet quasi non est ventus contrarius. Noli hinc interrogare temporis tranquillitatem: sed interroga tuã cupiditatẽ. Vide si tranquillitas est in te vide si nõ te subuertat ventus interior. Magnæ
B enim virtutis est cũ felicitate luctari, ne illiceat ne corrũpat, ne subuertat illa felicitas. Disce eam care seculũ, memẽto fidere in Christo. Et si motus est pes tuus, si titubas, si aliqua non superas, si mergi incipis, exclama ad Iesum dñe saluum fac. In Petro itaque cõmunis omnium nostrũ cõsiderãda cõditio est, vt si nos in aliquo tentationũ ventus conatur subuertere vel vnda submergere, clamamus ad Christum. Porriget ille manũ, & eruet de profundo. Sequitur: Et cum ascẽdisset in nauiculam, cessauit ventus. In die nouissimo ascendet in nauẽ ecclesiæ: quia tunc sedebit super sedẽ maiestatis suæ, quę sedes nõ
Psal. 4 incõuenienter intelligitur ecclesia. Nã qui per fidẽ & bonam operationẽ nunc semper inhabitat ecclesiam, ipse: tunc per suæ gloriæ manifestationẽ ingredietur ecclesiam. Et tunc cessabit ventus quia dæmones vlterius non habebunt potestatem, flammas tentationum vel commotiones tribulationum emittere cõtra eam. Tũc enim peccata ei erunt omnia, & quieta. Sequitur. Qui autem in nauicula erant venerunt & adorauerunt eum dicentes: Verè filius dei es.
C Qui in ecclesia fideliter inter procellas tẽtationum permanserunt, veniente Christo ad iudicium accedent gaudentes ad eũ, & cũ ipso regnũ eius intrãtes adorabũt eũ ac perpetualiter laudantes filium dei veraciter hunc esse clamabunt. Tũc enim fiet, quod de electis à morte resuscitatis dicitur. Veniet omnis caro, vt adoret
Psal. 65. corã facie mea, dicit dominus. Et itẽ: Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorũ laudabunt in te. Nam quẽ corde crediderunt ad iustitiam, ore autẽ confessi sunt ad salutẽ, hunc corde videbunt ad vitã & ore laudabunt ad gloriã contemplantes qualiter à patre sit ineffabiliter genitus, cũ quo viuit & regnat in vnitate spiritus sancti deus, per omnia secula seculorũ, amẽ.

Lectio sancti euangelij secundum Lucam. CAP. II. F

Nillo tempore, Ibant parentes eius per omnes annos in Hierusalem, in die solẽni paschæ. Et cũ factus esset annorũ. 12. ascendẽtibus illis Hierosolimam secundum consuetudinem diei festi consummatisque diebus cum redirent remansit puer Iesus in Hierusalem, & nõ cognouerunt parẽtes eius. & reliqua. D

Religiosi parentes saluatoris iuxta præceptũ legis per singulos annos ibant in Hierusalem, vt legem audirẽt, sacrificiis participarent, solẽnitatibus interessent & eius adhuc vmbræ seruiebant cuius veritatem iam tenebant. Significabant autem iudæos, ex quibus carnẽ dominus assumpsit & qui veteris obseruãtiæ ritũ iugiter custodiebant. Ipse verò mystice duodecim an- *Iesus annorum.12.*
norum factus est, quando ei prædicatio ad hoc vsque profecit, vt duodecim apostolis cõmitteretur, qui per eam quatuor orbis partibus notitiam summæ trinitatis intimarent: quia duodecim sunt ter quatuor. Et tunc parentes eius secundum consuetudinem diei festi ascenderunt Hierosolimam, quia iudæi secundũ morem festiuæ exultationis quam agũt qui ad Deum cõ- E
uertuntur, promoti sunt ad spiritualem sensum & venerunt per fidem ad ecclesiam. Tandemq; cõsummatis diebus & completa solennitate, cũ redirent, remansit puer Iesus in Hierusalẽ. Tũc *Iudæorũ festa completa.*
enim iudæorum solennitates completæ sunt, quando saluatore nostro à mortuis resurgente, *2 Co.5.d*
vetera transierunt & facta sunt omnia noua. Et tunc in credulis iudæorũ ad ea quæ retro sunt redeuntibus, remansit puer Iesus in Hierusalẽ quæ visio pacis interpretatur & ecclesiam de- *Psal. 75.*
signat. Vnde & dicitur, Factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Syon. Hoc autem pa- *Parentes Christi.*
rentes eius, id est, synagoga & iudæorum populus non cognouerunt, sed eum in comitatu esse æstimantes venerunt iter diei per quod intelligitur tempus quo post resurrectionem eius nõdum se cognoscebant errare. Cæci enim adhuc eum esse putabant quem iam occiderant & dicentem audierant: ecce relinquetur vobis domus vestra deserta. & in psalmis, ecce elongaui fugiens & mansit in solitudine. Requirẽtes aũt *Mat.23.d*
eum inter cognatos & notos, & non inuenientes, regressi sunt in Hierusalem requirentes eũ F *Psal.54.b*
Hoc tunc spiritualiter completum est, quando post Christi passionem quidam iudæorum corde compuncti venerũt ad apostolos. hoc enim fuit quærere Christum & redire in Hierusalẽ, & dixerunt: quid faciemus viri fratres. Quibus ait beatus Petrus Pœnitentiam agite & baptizetur vnusquisq; vestrum. Hos igitur & cæteros qui tunc temporis crediderunt, significabat parentes Iesu, quoniam sicut illi ignorantes eũ perdiderant, ita & isti ignoranter eũ occiderant. Si *Redire in Hierusalẽ Actu. 2.f*
enim cognouissent, nunquã dominũ gloriæ crucifixissent. Et factũ est post triduũ, inuenerunt illũ in templo sedentem in medio doctorũ, audientẽ illos & interrogãtẽ. Post triduũ in tẽplo Iesus inuenitur, quia post resurrectionẽ quæ die tertia facta est, ab his qui eũ quærũt in ecclesia reperitur. Ante triduũ enim non inueniebatur quia nõ deus, sed hõ tãtũ ab hominibus putabatur. Sed vbi inuenitur. In tẽplo in ecclesia, in cõuẽtu fideliũ, in medio doctorũ, in cœtu prędicatorũ. Ibi reperitur audiens eos & interrogans.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Audire noſtrum eſt, ſono alium de venienti aurem alio poſitam commodare. Ac cõtra, Deo cui nihil extra eſt, audire proprie eſt, ſurgentia ſub ſemetipſo deſideria noſtra percipere. Tribus antẽ modis nos interrogare cõſueuit cũ aut flagelli diſtrictione percutit & quãta nobis inſ vel deſit patientia oſtendit, aut quædã quæ nolumus præcipit & noſtram nobis obedientiam vel inobedientiam pateſacit, aut aliqua nobis occulta aperit & aliqua abſcondit, & menſurã nobis noſtræ humilitatis innoteſcit. Et hoc tertio modo, magis doctores interrogat. Stupebãt inquit omnes qui eum audiebant, ſuper prudẽtia & reſponſis eius. Quicũque cordis aure eũ adhuc audiunt ſtupent ad eius prudentiam, ſicut & beatus Iob qui inter homines ſapienter loquutus fuerat, ſed auditis dei ſermonibus ſe dixit inſipienter loquutum. Reſponſa quoque eius, ſunt ſtupenda. Reſpondere enim illius eſt cũ qui ſe humiliter neſcientem cognouerit occultis inſpirationibus erudire. Reſpõdet enim ex magiſterio aſpirationis, & mentem humiliũ mirabiliter docet. Reſpondet, ſicut & alibi dictũ eſt ei: Voca me & reſpõdebo tibi, aut certe loquar & tu reſponde mihi. Vocare enim Dei eſt, nos amando & eligendo reſpicere. Reſpõdere autẽ noſtrum eſt, amori illius bonis operibus parere. Loquimur etiã, cũ eius ſaciẽ per deſiderium poſtulamus. Et ipſe reſpondet loquentibus, cũ nobis ſe amantibus apparet. Sequitur. Et vidẽtes, admirati ſunt. Admirati ſunt parẽtes eius, cũ eũ in templo in medio doctorũ ſedere vidiſſent, Admirantur vſq; hodie Iudæi quicunq; ad eccleſiam veniunt & ad fidẽ cõuertuntur, dum ibi meſsiam. i. Chriſtũ vident. quẽ in ſynagoga & inter cognatos & notos, nulla corã expoſitione videre vel intelligere potuerũt. Et dixit mater eius ad illũ. Fili quid feciſti nobis ſic. Ecce pater tuus & ego dolentes quęrebamus te. Diximus per matrẽ domini ſynagogã ſignificari, de qua dominus ſecũdũ carnem originẽ duxit. Hæc autẽ quocunque tẽpore ad eccleſiã veniens ibiq; veritatem intelligens, ſuã ignorantiam & Chriſti abſentiã admiratur. & admirando dicit: Fili quid feciſti nobis ſic, cur nos reliquiſti & ad gentiũ eccleſiã pertranſiſti. I Ecce pater tuus, populus iudaicus & ego dolẽtes quærebamus te. Hoc enim, quod apoſtolus ait. Teſtimoniũ illis perhibeo, quia zelũ dei habent, ſed nõ ſecundũ ſcientiã. Quærunt Ieſum & non inueniunt, quia nondum templum & eccleſiam peruenerunt & ait ad illos. Quid eſt, quod me quærabatis, Neſciebatis, quia in his quæ patris mei ſunt oportet me eſſe? Quid eſt inquit me in conuentu infidelium quærebatis & extra eccleſiam eſſe putabatis. Hic enim hic me quærat, q querere vult. An neſciebatis quia in his quæ patris mei ſunt & inter illos qui patris mei voluntatẽ faciunt, oportet me eſſe. Et ipſi nõ intellexerunt, verbũ quod loquutus eſt ad illos. Non intellexerunt, quia cor cæcatum habebãt & in eccleſia gentiũ eſſe Chriſtum nõ agnoſcebant, quoniã cæcitas ex parte contigit in Iſraël, donec plenitudo gentiũ intraret & ſic omnis Iſraël ſaluus fieret. Nã quia in extremo tempore ſaluator ad reliquias Iſrael reuertetur, apte ſubiungitur. Et deſcendit cum eis, & venit Nazareth. & erat ſubditus illis. Deſcendit enim nouiſſime cũ hebræis, & venit Nazareth vbi nutritus fuerat, quia cũ his qui de circuneſione crediderant, ſe miſericorditer inclinauit ad plebem Iſraeliticam. Quod tamen adhuc eſt futurum, licet narremus illud quaſi præteritũ. Et erat ſubditus illis, ſicut & de ſpiritu ſancto dicit apoſtolus quia ſpiritus prophetarum prophetis ſubiectus eſt vt ſcilicet voluntatem eorũ faceret, nec eorũ arbitrio repugnaret. Hoc enĩ modo ſicut ſpiritus prophetarũ prophetis ſubiectus eſt, ſic ſapientia prædicantiũ prędicantibus ſubiecta eſt. Sapientia verò prædicantium vel magiſtrorum Chriſtus eſt. Et mater eius cõ ſeruabat oĩa verba hæc in corde ſua. Pia plebs circũciſionis ſedulo corde retinebat vel potĩ retinebit verba myſteriorum Chriſti, & Ieſus proficiebat ſapientia, ætate & gratia, apud deũ & homines. Ieſus ꝓficiebat, quia ſermo prędicationis eĩ creſcebat. Proficiebat ſapiẽtia quoniã maior ſapiẽtia reperiebatur ſemper in eius doctrina. Proficiebat & ætate, quoniam animæ proficientis ætas maturior iugiter inuenieba-
tur in eius ſermone, Proficiebat & gratia, quoniã maiorẽ ſuis gratiã quotidiano profectu dabat. Nõ enim ſibi, ſed ſuis, profectus iſte fiebat Apud Deũ & homines ita proficiebat, quia & ad dei gloriã & ad hominũ ſalutẽ hæc gerebãtur & magis ac magis innoteſcebãt angelis qui ſunt apud Deum, & hominibus ad exemplum Vnde laus & honor ſit eidem pio ſaluatori cũ patre & ſpiritu ſancto, per infinita ſecula, amẽ.

Secundum Lucam Cap. III.

Nillo tempore: Factum eſt cum I baptizaretur omnis populus & Ieſu baptizato & orante, apertum eſt cælum. & reliqua.

Baptizauit Iohannes vniuerſum populum ad ſe venientem, quia ſi ſolũ dominũ baptizaſſet, non deeſſent qui putarent ſanctius fuiſſe baptiſmum Ioannis quàm Chriſti, quaſi baptiſmo Ioannis ſolus Chriſtus meruiſſet baptizari, baptiſmo autẽ Chriſti genus humanũ. Si enim ſolus Chriſtus baptiſmo Ioannis eſſet ſed baptizatus, dicerent homines. Qualẽ baptiſmũ habuit Ioannes. Magnũ baptiſmum habuit, ineffabile ſacramẽtũ. Videte: quia ſolus Chriſtus meruit baptizari baptiſmo Ioannis. Atque ita maior videretur baptiſmus ſerui quã baptiſmo domini. Baptizati ſunt igitur & alij baptiſmo Ioannis ne melior baptiſmus Ioannis videretur quã Chriſti. Baptizatus eſt autẽ dominus, vt domino ſuſcipiente baptiſmũ ſerui nõ dedignarẽtur alij ſerui ſuſcipere baptiſmũ domini. Baptizat°, eſt dñs non ipſe aquis mundari, ſed ipſas mundare cupiẽs aquas quæ ablutæ per carnẽ eĩ° peccativtiq; neſciã, baptiſmi ius aſſumerãt, & quod tot ſub lege baptiſmata nequiuerãt contra prę-
uaricationis malũ vim regeneratiuæ ſanctificationis cõciperet. Vnde bene euãgeliſta cũ baptizatũ diceret omnẽ populũ, nihil magni addidit, ſed Ieſu baptizato & orãte apertũ mox cęlũ eſſe ꝓhibuit. Quia dũ corporis humilitate ſalutor

A tor vndas fluminis ſubiit, diuinitatis ſuæ potẽtia nobis cæli ianuas aperuit. Et dum carnẽ innoxiam frigentibus aquis tingeret, oppoſitum quondam noxiis ignitum portæ paradiſi gladiũ extinxit. Nam toto naturæ humanæ maſſa in primis parentibus iecta de paradiſo fuerat, & ex illo tẽpore clauſa illi erat cœleſtis ianua. Sed huius naturæ particeps fieri clementer dignatus eſt dominus, & per hanc totius humani generis cauſam, vt verus aduocatus perorare Hinc eſt, quod nũc baptizatus, mox cœpit orare. Nã ſicut pro nobis eſt baptizatus, ſic & pro nobis orauit, quia noſter eſt põtifex, ac pro nobis humanitati ſuæ cœlũ quod vt diximus toti maſſę generis humani clauſum erat, aperuit, & per eam cũctis hominibus qui mẽbra eius effecti fuerint. Sequitur: Et deſcendit ſpiritus ſanctus corporali ſpecie ſicut colũba in ipſum. Re ctẽ ſpiritus ſanctus in ſpecie corporali deſcẽdit quia filius aſſumendo corporis veritatẽ, iã deſcenderat. Recte & ſicut columba in eũ ſpirit° B deſcendit, vt eius manſuetudinẽ nobis intimaret. Ipſe enĩ iudex eſt generis humani. Sed quis eius ferret iuſtitiam, ſi prius quã nos per manſuetudinẽ colligeret, culpas noſtras per zelum rectitudinis examinare voluiſſet? Homo ergo pro hominibus factus, mitẽ ſe hominibus prębuit. Noluit peccatores ferire, ſed colligere. Pri° voluit mẽſuetẽ corrigere, vt haberet quos poſt modũ in iudicio ſaluaret. In colũba ergo apparere ſuper eũ debuit ſpiritus, qui nõ venerat vt peccata per zelum iam percuteret, ſed ad huc per manſuetudinẽ toleraret. Nõ enim propterea tunc ſpiritus ſanctus in eũ deſcendit, vt ipſe tunc primo ſpiritũ ſanctum acciperet, qui ſemper ab exordio ſuę cõceptionis ſpiritu ſancto plenus permãſerat. Sequitur: Et vox de cælo facta eſt, tu es filius meus dilectus in te complacui mihi. Hanc vocem corporaliter ſonantẽ per angelicã creaturam pater emiſit. Tu inquit es filius meus. Non autẽ ipſum filium qui ſemper nouit omnia, ſed Ioannem & cæteros qui aderant hac voce docebat, quis eſſet quem filiũ Ioſeph putabant. Vnde Matthæus hac voce patris dicere maluit, hic eſt filius meus. Quod igitur ait tale eſt, Tu es filius meus, ex ſubſtantia C mea naturaliter æqualis genitus, & ideirco dilectus, vtpote vnigenitus. In te complacui mihi hoc eſt ſimul de omnib° quæ in te ſunt vel quę egiſti placui mihi, quia nihil in te vnquam inuenit niſi quod ſemper placet mihi, & propterea gratum mihi eſt quia te humanaui. In illis autẽ mihi quodammodo diſplicui, de quibus humano more quondã locus ſum, pœnitet me feciſſe eos. Quod autem de capite diximus, referẽdum eſt ad mẽbra vel corpus. Nam Ieſu baptizato & orante apertũ eſt cælum, quia cum quilibet electorum eius baptizatus eſt, & non ocio vocat, ſed deuotis præcibus occupatur & iter virtutum arripit, tunc ei porta regni cæleſtis panditur. Et deſcẽdit ſpiritus ſanctus in ipſum quia in eum qui baptizatus eſt & orat, venit almus ſpiritus, corporali ſpecie, vt deſignet firmitatem donationis ſuæ. Sicut columba, vt innocentiam & ſimplicitatem ſe talibus afferre demonſtret. Et vox de cælo facta eſt, tu es filius D meus: quia tunc primum quiſque eſt filius dei cum de baptiſmo aſcendit. Et dilectus me° per prævenientem gratiam meã, qui prius eras odibilis in malitia tua. In te cõplacui mihi totum placet quod in te geſsi, cum huc vſque diſpliciſſet quicquid ipſe geſſeras. In eo autẽ quod pater in voce ſonat & ſpiritus ſanctus in colũba deſcendit, filiuſq; baptizatus in homine, trinitas euidenter declaratur, in cuius nomine & fide vnuſquiſque noſtrum baptizatur. Sequitur Et ipſe Ieſus erat incipiens quaſi annorũ triginta: vt putabatur filius Ioſeph. Ieſus annorũ triginta baptizatur, & tunc demum incipit ſigna facere & euangelium prædicare, legitimũ videlicet & maturum tẽpus ætatis oſtendẽs his qui omnẽ ætatẽ vel ad ſacerdotium vel ad magiſterium putãt opportunã. Nam & Ioſeph in typũ huius noſtri ſaluatoris triginta annorum erat, quando regni gubernacula ſuſcepit, atque Dauid tricenarius regnare cœpit, & Iezechiel eiuſdẽ ætatis erat quãdo vaticinium inchoauit Talem igitur ætatẽ exẽplo Chriſti debent habere qui ſacerdotes fiunt vel doctores, aut aliquem huiuſmodi primatum accipiunt. Poteſt verò tricenalis ætas baptizati ſaluatoris, etiam noſtri baptiſmatis, intimare myſterium propter fidem, ſcilicet ſanctæ trinitatis & operationem decalogi legis. Tres enim decadæ quæ ſunt in tricenario, fidem & operationem eorũ quibus prodeſt baptiſmus inſinuãt. fidẽ in ternario & operationem in denario numero. Has enim tres decadas, habere eos qui baptizantur præcipiebat dominus, cum diceret. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Mat.28.c patris & filij & ſpiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis. Vt putabatur inquit, filius Ioſeph. Hoc propter illos dictum eſt, qui eum reuera carnaliter genitum ex carne Ioſeph putabant, & quia per Ioſeph qui propinquus erat virginis Marię deſcribẽda fuerat genealogia ipſius Mariæ quæ de ſpiritu ſancto Chriſtũ cõcepit, quoniam non eſt cõſuetudinis ſcripturarũ genealogias texere per fœminas. Ob hoc enim per Ioſeph cõgruẽ deſcribitur genealogia Chriſti, quia de eius coniuge licet ſemper virgine, natus eſt. Cum autẽ Ioſeph nominatus eſſet: ſubiunctũ eſt. Qui fuit E Heli, qui fuit Matath, q fuit Leui &c. Matthęus vere deſcendẽs, ſic ait. Matham autẽ genuit Iacob, Iacob autẽ genuit Ioſeph virum Marię, Matt. 1.b Quid eſt, quod duos patres. i. Heli & Iacob, habuiſſe videtur Ioſeph. Cuius quæſtionis difficultas, ita ſoluitur. Matham & Matath, de vna eadẽq; vxore eſt à nomine, ſingulos filios procreauit, Quia Matham qui per Salomonẽ deſcendit, vxorem eam primus acceperat, & relicto filio Iacob nomine, defunctus eſt. Poſt cuius obitũ Matath qui per Natam genus ducebat, cum eſſet ex eadem tribu, ſed non ex eodẽ genere, accepit eã vxorem, genuitq; ex ea filiũ noĩe Heli. Per quod ex diuerſo patrũ genere efficiuntur Iacob & Heli vterini fratres. Quorũ alter. i. Iacob fratris Heli ſine liberis defuncti vxorẽ ex mãdato legis accipiens, genuit Ioſeph natura quidẽ germinis ſuũ filiũ, propter quod & ſcribitur, Iacob autẽ genuit Ioſeph. Secun-

Audire noſtrum & audire dei.

Tribus modis interrogat deus.

Iob. 42. b

Iob. 42. a

Reſponde re dei.

Iob. 13. d

Vocare dei Reſpõdere noſtrum & loqui.

Rom. 10. d

Rom. 11. d

qua ætate aſſumendũ doctoris & ſacerdotis officium.

Matt. 3. d

Rom. 6. b

Universidad de Deusto
Biblioteca

G dum verò legis præceptum Heli efficitur filius
cuius Iacob quia frater erat vxorem ad suscitan
dum fratri semen acceperat. Et per hoc rata in-
uenitur atque integra generatio, & ea quã Mat
thæus refert dicẽs: Iacob autem genuit Ioseph
& ea quam Lucas designat dicens, vt putabatur
Matt. 1.b filius Ioseph, qui fuit Heli. Qui & ipse subsonã
te eadem distinctione Heli esse filius putabatur
qui scilicet Heli fuerat filius Mathat. Quoniam
euangelista legalem hanc successionẽ quę velut
adoptione quadã erga defunctos constat, magis
quàm germinis veritate, competenti satis per
hoc designauit iudicio, obseruãs ne omnino in
huiusmodi successionibus genuisse aliquem
nominaret. Nec mireris si Lucas à Dauid vsq;
ad Christum plures successiones & Mattheus
pauciores, hoc est iste. xl. tres, & ille. xx. octo po
suit, cum per alias personas generatio fit decur
sa. Potest enim fieri vt alij longęuam transege-
rint vitã, alterius verò generationis viri in ma-
tura ætate decesserint, cũ videamus complures
H senes cum suis nepotibus viuere, alios autẽ vi-
ros statim filiis obire susceptis. Lucas non sicut
Matthęus ab initio euãgelij sui, sed à baptismo
Christi generationes narrat nec descendendo,
sed ascendendo, tanquam sacerdotem in expi-
andis peccatis magis assignans vbi eum vox de
cælo declarauit, vbi testimonium Ioannes ipse
Ioan. 1.d perhibuit dicens, ecce qui tollit peccata mundi
Ascendẽdo autem transit & ab Abraham per-
uenit ad Deum, cui mundati & expiati recon-
ciliamur. Merito & adoptionis originem ipse
suscepit, quia per adoptionem efficimur filij
Dei credendo in filium Dei. Satis autem demõ
strauit, non se ideo dixisse Ioseph filium Heli
quod de illo genitus sit, quod illi fuerit adopt°,
cum & ipsum Adam filium Dei dixit, cum sit
factus à Deo, sed per gratiam quam postea pec-
cando amisit, tanquam filius in paradiso consti
tutus sit. Qui tamen creditur per Christum ac-
cepta remissione culparũ, inter filios adoptio-
nis cõputatus. Quapropter in generationibus
Matthei significatur nostrorũ susceptio pecca-
torũ à Christo domino: in generationibus autẽ
Lucæ designatur nostrorum abolitio peccato -
rum à Christo domino. Ideo ille eas descendẽs
enarrat, iste ascendens. Remissis enim peccatis
I ascendimus ad Dominũ reuertimur: à quo per
Adam peccantes recessimus & huc delapsi sũ-
mus. Nam quod dicit apostolus misit Deus fi-
lium suum in similitudinem carnis peccati, hęc
est susceptio peccatorum. Quod autem addit,
vt de peccato damnaret peccatũ in carne hæc
est expiatio peccatorum. Proinde Mattheus à
Dauid per Salomonem descendit, in cuius ma-
tre ille peccauit, Lucas verò ad ipsum Dauid
per Nathã ascendit, per cuius nominis prophe
tam Deus peccatum illius expiauit. Ignoram°
autem vel parum nouimus, qui vel cuius meriti
fuerint viri quos Lucas posuit à Ioseph vsque
ad Zorobabel & à Salathiel vsque ad Nathan,
filium Dauid prętereà quod de genere Dauid
eos fuisse non dubitamus. Ait autẽ inter cętera
Qui fuit Resa, qui fuit Zorobabel, qui fuit Sa-
lathiel: qui fuit Neri, Quod & Mattheus ita re
tulit: Ieconias genuit Salathiel, Salathiel autẽ
genuit Zorobabel, Zorobabel autẽ genuit Eli K
ud. Ecce iuxta duos euãgelistas & Salathiel ha-
buisse videtur duos patres .i. Ieconiã & Neri.
Sed aliquid tale, & de his duobus intelligi de-
bet, quale superius dictum est de binis patribus
Ioseph. Nã apud hebræos, generationũ nomi-
na, nunc secundum naturam, nunc secundum
legem cõputantur. Secundũ naturam, cum ex
feminis veritate descendunt, secundum legem
cũ quis filius alio generãte substituitur, sub no
mine fratris defuncti sine liberis. Nam & ille de
functus, nõ falso dicitur pater filij huiusmodi.
Alter ergo duorum patrum Salathiel intelligi-
tur secundum carnem, alter secundum legẽ vel
secundum adoptionẽ. Frequẽs enim erat apud
Iudæos, adoptãdi cõsuetudo, & non incõgrue
dicitur quis eum genuisse quẽ adoptauit, quia
videlicet beneficio illũ genuit. Hoc etiã quod
iuxta duos euangelistas Salathiel est pater Zo-
robabel, nisi prædictæ rationes occurrerẽt dis-
sonare videretur à verbis dierum vbi scriptum
est, quia filij Ieconie fuerũt Salathiel & Fadaia L
& de Fadaia orti sunt Zorobabel & Semei. Sed Primi pa-
Zorobabel secũdũ naturã ortus ex Fadaia, in- ralip. 3.c
telligitur secundũ legẽ appellari filius Salathiel
Nam ipse zorobabel erat primogenitus, & pri
mogenit° nomine fratris defuncti iussus est vo
cari. Potuit etiã fieri vt Salathiel zorobabebelẽ
filium Fadaie fratris sui adoptaret in filiũ, si-
cut legimus quia Mardocheus Herster filium Hest. 2.b
fratris sui adoptauit in filiam. Itẽ zorobabel o-
stenditur hic habuisse filios Heliud & Resa, cũ
in septem filiis quos secundum verba dierũ ge- 1. Paralip.
nuit nullus ita vocatus sit, nisi forte aliqui eorũ 3.c
nominibus vsi fuerint. Hoc enim sæpe cõtinge
bat. Aut si hoc non fuit, constat pro certo quia
vel secundum legis præceptũ vel secundum a-
doptionis beneficium hi duo fuerunt eius filij.
Rursum inter alia dicitur: Qui fuit Sale, qui fuit
Cainã, qui fuit Arphaxad. Nomẽ autem gene-
rationis huius Cainã, iuxta hebraicũ in Geneti
non inuenitur, sed Arphaxad Sale filium nullo
interposito genuisse refertur. Sic enim legim°, Gene. 11.b
Porrò Arphaxad vixit xxx. quinq; annis, & ge-
nuit Sale. Sed euangelista sumpsit hãc genera-
tionẽ de. lxx. interpretum editione, vbi scriptũ M
est, quod Arphaxad. cxxxv. annorum genuerit
Cainam, & ipse Cainã cum. cxxx. esset annorũ
genuerit Sale. Nemo autem fidelũ puret hoc Septuagin
in loco. lxx. translatores errasse, sed credat indu ta transla
bitanter eos quod verum esse nouerãt posuisse tores non
& quod Moyses minus dixerat suppleuisse. Neq; ces.
enim spiritus sanctus hoc in euangelio posuis-
set, nisi verũ omnino esset. Nam ipsi. lxx. senio-
res à tempore Moysi magisterium in synagoga
tenebant, & de spiritu Moysi acceperant ac le-
gẽ ex ipsius Moysi traditione didicerãt, ideoq;
si quid ibi prætermissum esset & suppleri pos-
set vt aliter interpretari nouerãt. Moyses verò
propter aliquam causam quæ Deo nota est trã
filiit generationem Cainam & partem annorũ
qui sub eo & sub eius patre fluxerunt. Fortasse
enim cũ secundã ætatẽ describeret, voluit à di-
luuio vsq; ad Abraã decem solũmodo genera -
tiones ponere, & ideo generationem vnam prę
termisit. Nam & Mattheus à Dauid vsque ad
transi-

A transmigrationem Babylonis. xiiij. generatio-
nes ponere volens, prætermisit tres vbi ait: Io-
Mat.1.b. ram autem genuit Oziam. Sicut ergo Ioram,
tribus in medio positis genuisse dicitur Oziã:
sic & Arphaxad vno Cainam interposito dici
tur genuisse Sale. Quod autem pars annorum
in scripturis sanctis aliquando ponatur, & pars
1.Re.13.a omittatur, ostendit liber regum dicens, Filius
vni° anni erat Saul cùm regnare cœpisset, duo-
bus autem annis regnauit super Israel. Nũquid
enim vnum tãtummodo ætatis annũ habebat,
qui ab humero & sursum altior cunctis erat? Et
nunquid duobus solummodo annis regnauit,
qui tam longo tempore regnum tenuit? Sicut
igitur pars annorum Saul est prætermissa, sic &
pars annorum Arphaxad & Cainam. Itaque ve
ridicus est & Moyses & noster euãgelista cum
septuaginta senioribus. Item qui fuit, inquit,
Enoch. Et pulchrè generationũ ordo à bapti-
zato dei filio vsque ad deum patrem ascendẽs,
septuagesimo gradu Enoch habet, qui dilata
B morte translatus est in paradisum, vt significet
eos qui in gratia adoptionis filiorum ex aqua &
spiritu sancto regenerantur, interim post absо-
lutionem corporis, æternam susceptiõem in re-
quiẽ. septuagenarius quippè numerus, propter
septimam sabbati, ad requiem eorum significã
dam, qui iuuante Christi gratia decalogum le-
gis impleuerunt, aptissimè congruit, & in tem-
pore resurrectionis indemutabili dei sapientiæ
contemplandæ per secula monstret esse iungẽ-
dos. Ad vltimũ verò dicitur. Qui fuit Seth, qui
fuit Adam, qui fuit dei. Quia Christus iustitiæ
suæ patrisq; nos expiatos ab omni peccato pur
gatosq; coniungit, vt fiat quod ait Apostolus,
1.Co.6.d Qui autem adhæret domino, vnus spiritus est.
propterea in hoc numero generationũ, & ipse
Christus à quo incipit enumeratio, & deus ad
quem peruenit, connumerãtur, & fit numerus
septuaginta septem, quo significatur omnium
ptorsus remissio & abolitio peccatorum, quam
etiam ipse dominus per huius numeri mysteriũ
euidenter expresserit dicẽs, remittendũ esse pec
cata nõ solũ septies, sed etiã vsq; septuagies se-
pties. Nec frustra iste numerus ad peccatorum
omniũ pertinet mundationẽ, si diligẽtius inqui
ratur. Cõstat enim ex vndenario & septenario:
quia vel vndecies septem, vel septies vndecim,
faciũt septuaginta septẽ. Vndenarius verò trãs-
gressionẽ denarij significat. Denarius quippè
tanquã iustitiæ numerus, in decẽ præceptis le-
gis ostenditur. Porrò peccatũ est legis trãsgres-
sio, & vtiq; trãsgressio denarij numeri, cõgruẽ-
ter vndenario figuratur. Vnde & vela cilicina
iubẽtur in tabernaculo vndecim fieri. Quis au-
tẽ dubitet ad peccati significationem, cilicium
pertinere. Ac per hoc quia vniuersum tẽpus se-
ptenario dierũ numero voluitur, conuenienter
vndenario septies multiplicato, ad numerũ se-
ptuagesimum & septimum cuncta peccata quę
temporaliter geruntur perueniunt. In quo nu-
mero etiã fit plena remissio peccatorũ, expiãte
nos carne sacerdotis nostri, à quo nunc iste nu-
merus incipit, & reconciliante nos deo, ad quẽ
nunc iste numerus peruenit, per spiritum san-
ctum, qui in columbæ specie in hoc baptismo
vbi numerus ipse cõmemoratur apparuit. At si D
in denario perfectio beatitudinis significatur, Matt.3.d.
vnde est etiam illud quod omnes conducti ad
vineam denario remunerantur, quod fit cùm se
ptenaria creatura, id est, homo interior & exte-
rior trinitati quæ deus est, adiungitur, manife-
stum est quod transgressio denarij peccatum
significat, per superbiam plus aliquid habere
cupientis & integritatem perfectionémque a-
mittentis. Vndenarius autem ideo septies di-
citur, vt motu hominis fieri significetur ipsa
transgressio. Ternario enim numero incorpo- Ternarius
rea pars hominis designatur, vbi deũ toto cor- numerus.
de & tota anima & tota mẽte diligere iubetur. Deu.6.a.
Quaternario autẽ corpus exprimitur, propter Quaterna
quatuor eius principalia membra, vel propter rius.
quatuor elementa quibus constat. Et ex his cõ-
positus homo, apte designatur septenario. Mo-
tus autem in numeris nõ exprimitur, cùm vnũ,
duo, tria, quatuor &c. sed cùm dicimus semel,
bis, ter, quater. Idcóque non septem & vnde-
cim, sed septies vndecim significatur trãsgres- E
sio, quæ motu facta hominis peccantis, hoc est,
perfectionis suæ stabilitatẽ trangredientis cu-
piditate amplius aliquid habendi. Itaque quia Septuage
in septuagesimo septimo numero designatur, sima & se
& primi hominis & cæterorum qui ex eo pro- ptima ætate venit
dierunt, transgressio, apte deus septuagesima & Christus.
septima generatione venit, aboliturus omnia
peccata suorũ fidelium. Omnes enim qui more
Christiano accedunt ad lauacrum continentur
in misterio septuaginta & septẽ generationũ,
& ideo remissionem peccatorum consequun-
tur ab eo qui tot generationes mundans in hoc
numero remissionem culparum constituit, &
in fine tot generationum venit tollere peccata
mundi. Non solùm enim eos qui in nouo testa
mento baptizantur purificat, sed & illos qui ab
exordio mundi in eum venturum rectè credi-
derant. Vnde rursum redeundo numerat euan- Cur aseẽ
gelista sanctas has generationes, vt ostendat & dat Lucas
ad omnes eas pertingere purgatoriam & recõ- numerã-
ciliatricem Christi gratiam, omnésq; qui nunc do.
baptismi sacramentũ rectè seruant ad deum re- F
dire. Nam gratia diuinæ incarnationis & puri-
ficationis in omnes retrò generationes ascen-
dit, vt intelligamus nullum tempus vnquam si-
ne electis Christi transisse, qui per eum ab ori-
ginali culpa sunt liberati. Propter quod & ipse
Adam quẽ dei sapientia quæ Christus est, edu- Sap.10.a
xit, vt scriptum est à delicto suo, in fine ralatio-
nis generationũ, filius dei per hanc Christi gra
tiam ostenditur. Ac inde pater deus, Christum
deum & hominem recipit, & per hunc omnes
qui membra sunt eius. Deinde nomina patrum
retrò sic interpretari studeamus, vt ascensum in
his atq; prouectum semper intelligamus, ac se-
riem genealogiæ ipsorum veluti scalam vsque
ad deum, per quam & omnes baptizati grada-
tim ascendere debeant. Hæc enim genealogia
quæ à Iesu baptizato ad deũ tendit, videtur no
bis esse scala illa, de qua legimus: quia Iacob la- Ge.28.c.
pidem supponens capiti suo dormiuit, & vidit
in somnis scalam stantem super terrã, & cacu-
men illius tangens cælum, angelos quoque dei
ascendentes & descendentes per eã, & dominũ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gnnixum scalæ. Lapis enim capiti suppositus, & velut fundamentum scalæ factus, Christus est, qui seipsum humiliauit vt omnes suos exaltaret, qui sicut fundamentum omnes portat, & à nullo portatur. Et per hanc genealogiæ scalam, alij ascendunt & alij descendunt. Ascendunt qui proficiunt, descendunt qui deficiunt Angeli autem, id est, nuntij dei vocantur, quia Christum loquuntur: Quisquis igitur in Christo baptizatus est, apertum est ei cælum, & deus desuper paratus est eum suscipere, sed ille per gradus scalæ quę à baptismo vsq; ad Deum porrecta est debet ascendere: quia & sicut Salomon ait, semita vitæ super eruditum, qua scilicet eruditus ipse tendat in cælum. Nam & populus Israël transito mari rubro non stetit, sed postea longis itineribus ac laboribus ad terram promissionis peruenit. Sic & qui baptizatus est
H non sit piger, sed per viam mandatorum dei tendat ad cælestem patriam sibi promissam, & per gradus scalæ generationis conetur ascendere, si ad Deum qui in summitate eius est, desiderat peruenire. Hæc autem genealogiæ scala via est ad cælum & ad Deum ducēs, quam quò verius quisque ascendit eò potentius illuc peruenit. Alius enim alio fortius eam scandit, & alius adhuc fortius vel perfectius, sicut vnicuique diuinitus est datum. Væ autem illi qui nullum eius gradum ascenderit, quia in infimis remanebit. Veniamus igitur ad hos gradus, interpretando patrum nomina. Humillimus omAct. 4.c nium inuenitur Iesus, vtpote fundamentum vniuersorum, interpretatur saluator, quia ipse solus humanum genus saluat, & non est in alio aliquo salus. Neque enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Huius itaque salutis per baptismū quisque fieri particeps inchoat. Sed si vult non amittere quod gratis accepit, oportet vt in eo crescere studeat per proprium laborem sanctæ actionis. Vnde mox Ioseph ponitur, qui augI mentum interpretatur: quia ille augmentum, gratiæ post baptismum consequitur, qui ad bene agendum piger non fuerit. Inde sequitur Eli qui ascendens dicitur, vt ascensum proficientis de virtute in virtutem significet. Deinde est Matath, qui donum interpretatur: quia qui virtutum gradibus ad alta nititur, maioris adhuc gratiæ donū consequitur. Et inde sequitur Leui: qui assumptus dicitur: quia Deum illum sibi assumpsit ad iugem famulatum suum, confirmans in assiduitate bonorum operum. Sequitur & Melchi, qui rex meus interpretatur, quia sæpe contingit vt qui iam talis est rector ecclesiæ efficiatur. Sed & Iannai sequitur qui præparatus dicitur: quia talis vir ad omne bonum opus est iam paratus. Ioseph quoque subiungitur, qui sicut supra dictum est, augmētum interpretatur: quia proficit semper & religionis augmentum capit. Necnon & Mathatias qui donum dei dicitur: quia donum diuinę gratiæ nouis adhuc in eum beneficis infundi-tur. Et Amos, qui honorans vel fortis, vel populum auellens interpretatur: quia Deum honorat bene viuendo, & fortis est, ad aduersa toleranda, & doctrinis ac exemplis suis ab amore mundi cor auellit populi: Sed & Naum qui K cōsolator vel consolatio dicitur, quia illos qui temporalia contempserunt, promissione æternorum consolatur. Esli quoque qui vicinus al. Hesli. meus dicitur: quia vicinus ei fit quem consolatione demulcet. Et Nagge, qui solennitas interpretatur. quia ipse solennitas lætitiæ fit ei quem consolatur. Atque Natat vel Manat, qui requiescens dicitur: quia requiescit iam in secreto diuinæ contemplationis sequestratus à labore secularis cupiditatis, vel in eo requiem habet, quem suam consolationem accepisse videt, & in tribulationibus pro CHRISTO iam gloriari. Sed & Mathatias, qui donum dei sicut præmisimus dicitur: quia maius adhuc donum supernæ gratiæ percipit, propter supradicta bona quæ sic agere studuit. Neque enim de antiquis partibus, quorum nomina interpretamur ista dicimus: licet & de ipsis forL tasse possint intelligi, sed potius de vno quolibet iusto viro, quem per hos virtutum gradus à baptismo ascendentem ad deum describimus Nam per hos ascendit electorum ecclesia, de Psa.47.d qua dicitur: Deus in gradibus eius cognoscetur, cùm suscipiet eam. Per hos etiam sanctus Iob.31.d Iob ascendebat: dicens, Per singulos gradus meos pronunciabo illum. Ad ordinem ergo graduum reuertamur, vt & cæteros videamus. Nam Semei sequitur, qui audiēs interpretatur vt auditum obedientiæ in sancto viro designet Sequitur & Ioseph, qui sicut iam bis dictum est augmentum interpretatur: quia nouum augmentum semper iustus adipisci studet. Sed & Iuda sequitur, qui confessio vel laudatio dicitur confessionem laudis semper Deo reddit. Et Ioanna, qui dicitur cui est gratia vel dominus gratia eius: quoniam multa inest ei gratia, & ipsa gratia dominus est, vt domino deo in semanente gratiosus sit. Et Resa, qui caput eius interpretatur: quia dominus qui est gratia eius, M ipse est & caput eius. Talis enim dignus est habere Christum caput. Sequitur & Zorobabel qui interpretatur ortus in Babilone, vel ipse magister Babilonis: quia talis vir inter iniquos primo nascitur, postmodum docet eos quomodo possunt ad salutem pertingere. Et Salathiel, cuius interpretatio est petitio mea Deus: quia iste iam nihil nisi Deum appetit, sciens quia nihil ad beatitudinē sibi, nisi Deus sufficit. Et Neri, qui dicitur lucerna mea: quia talis deo potest dicere, Lucerna pedibus meis verPsal.118. bum tuum, vel nos de illo: qui lucerna eius est agnus. Et Melchi, qui rex meus interpretatur Apo.21.f atque subauditur à superioribus deus, vt iste dicat rex meus deus. Talis enim non vitium aliquod, sed solum Deum habet regem, Vel ecclesia de illo potest dicere Neri & Melchi, id est, lucerna mea rex meus: quia ipse eum illuminat & regit. Sequitur & Addai qui robustus interpretatur: quia vir iste cordis robore est præualidus. Et Cosam vel Cusam, qui dicitur Aethiopia eorum: quia illis qui tenebras putent lucem & lucem tenebras videtur huiusmodi vir nigredo eorum, qua multi tenebrescant, quoniam multos illuminat. Vel Aethiopia eorum, id est, denigratio eorum dicitur, quia comparatione luminis

A luminis doctrinæ & sanctitatis suæ, nigredine viciorum & errorum opertos esse eos declarat.
al. Helma dam. Elmodath quoque sequitur qui Dei mensura dicitur: quia iste tam regulariter & moderate semper agit, vt mensuram regulæ diuinitus sibi datæ non excedat. Et Her, qui vigilans interpretatur, quoniam iuxta præceptum euangelij semper vigilat. Atque IESVS qui saluatoris vel saluator dicitur: quia salutem multorum verbis Isai.58.d Iere.1.b. & exemplis operatur. Nam qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius à morte. Sequitur & Heliezer, qui dei auxilium, vel Deus meus adiutor interpretatur: quia ipse multis fit Dei auxilium, & multos per eum Deus adiuuat. Atque Iorim, qui dicitur dominus exaltans, vel est exaltans: quia per eum dominus exaltat, & ipse quos valet exaltare non cessat, dum eos ab infimis cupiditatibus eleuat, dicens, quæ sursum sunt quærite, vbi Coloss.3.a CHRISTVS est in dextera Dei sedens. Sed
B & Matath, qui donum interpretatur: quia in eo redundat donum gratiæ cælestis, vt eum Deus multis in salutem dedit. Leui quoque qui dicitur assumptus, Deus enim illum assumpsit, id est, sibi specialius seruientem & cōstanter perseuerantem fecit. Sequitur & Simeon, qui dicitur exauditio: quia talis vir est exauditio precis multorum effusæ corā domino pro doctore salutifero. Interpretatur etiam Simeon audiens tristitiam: quia piè compatiens audit tristitiam luctus pœnitentium. Iuda quoque sequitur, qui confidens dicitur: quia confessionem laudis Deo magis ac magis semper eò amplius reddit, quò amplius in virtutibus proficit. Vnde & Ioseph subditur, qui augmentum interpretatur, vt augumentum meritorum quotidiano profectu designet in eo fieri. Sequitur & Eliachim qui Dei resurrectio dicitur. Ipse enim fit multal. Mel. torum cordibus resurrectio diuinæ gratiæ quæ per peccatum in eis ceciderat. Et Mælea, qui laudās interpretatur, laudat enim semper dominum. Sed & Enam, qui oculus eorum dicitur:
C quia talis vir prouidet aliis. Et Mathatha, qui donum eius, id est, donum Dei interpretatur: quia ipse est donum Dei, vel in eo est donum Dei. Atque Nathan, qui dicitur dedit vel dantis: quia prædictum Dei donum dedit ipse deus & illud donum est eius dantis. Vel ipse vir Dei dedit cæteris donum dei quod acceperat. Hinc sequitur & Dauid, qui interpretatur manu fortis vel desiderabilis: quia in opere fortis est, & merito suæ sanctitatis desideratur à multis. Iesse quoque qui dicitur insulæ libamen: quia ipse quasi quoddam sacrificij libamen offertur deo, ab ecclesia quæ velut insula tunditur vndique fluctibus seculi nec mouetur. Necnon & Obed, qui seruiens interpretatur: quia Deo seruit in conscientia pura. Atque Booz, qui dicitur in fortitudine: quia in fortitudine magnanimitatis Deo seruit ex deuotione charitatis. Et Salmon, qui dicitur dependens siue perfectio: quia eleuatus à terrenis, quantum valet cælestibus adhæret, & pro posse perfectus est. Sed & Naason, qui serpentinus interpretatur: quia serpentis astutiam habet & serpentem æreum quem Moyses in heremo suspēdit, hoc est, Christum imitatur. Aminadab quoque, qui dicitur popu- D
lus meus spontaneus: quia idem vir iustus fit populus Dei spontaneus atque voluntarius, dum per prædicationem facit multum fructum in multiplicatione fidelium voluntariè deo sacrificantium. Necnon & Aran, qui dicitur excelsus. quia completum est in eo propheticum illud: Sustollam te super altitudines terræ, vel cō stituite super gentes & super regna. Efrom quoque sequitur, qui sagittam videns interpretatur: quia quò excelsius in arce mentis residet, eò liberius iacula tētationū hostis antiqui præuidet. Et Phares qui diuisio vel dissipans dicitur: quia sagittas inimici quas præuidet diuidit ac dissipat. Sed & Iudas, qui confitens vel glorificans interpretatur: quia confitetur humiliter si quid adhuc ei humanum acciderit, vel confessionem gloriæ Deo reddit. Necnon & Iacob, qui supplantator dicitur: quia supplantat vitia in se vel in aliis. Solent enim & post multa virtutum exercitia, pulsare mentem ali- E
qua vitiorum contamina. Sequitur & Isaac, qui risus vel gaudium dicitur: quia de supplantatis vitiis lætatur. Et Abraham, qui interpretatur pater videns populum: quia talis multorum fit pater & spiritalium filiorum suorum videt ingentem populum, ac virtutum quas genuit exercitum. His quas describimus virtutum gradibus, & quas ostendunt interpretationes istorum nominum, vir iustus quotidie proficiendo fit semper cælo vicinior, & his in cælum ascensionem suam ædificat, ac cantica graduum Psal.82. cantans ascensiones in corde suo disponit, & de virtute in virtutem assiduè proficit, vt tandem in Sion deum deorum videre possit. Vnde & vltra Abraham adhuc euangelista patres referens ascendendo transit, & vsque ad ipsum deū peruenit, vt ei virum sanctum per hanc graduum scalam ascendentem ad vltimum iungat. Nam post Abraham qui pater videns populum dicitur, est superi.º Thare qui pastura vel pascēs interpretatur, vt significet illū eos pabulo verbi nutrire quos spiritaliter genuit. Et inde se- F
quitur Nachor, eius interpretatio est requiescens luce vel obsecratio nouissima: quia hoc solum vir iste quærit, vt requiescat & placeat coram Deo in lumine viuentium, & pro nouissimis obsecrat. Atque Serug qui perfectus dicitur, vt perfectionē virtutū adeptus esse mōstre- al. Saruch tur. Sed & Ragau siue Reu, qui dicitur ægrotans vel pascens, siue pastio: quia ægre fert moras vitæ præsentis, & corporale robur in eo spiritalium virtutum exercitiis emarcuit, ouésque dominicas pascit. Necnon & Phaleg, qui diuidens vel diuisit interpretatur: quia subtiliter discernens inter virtutes & vitia, separauit præcioſum à vili. Et Eber, qui trāsitor dicitur: quia non fixit mentem in amore prę̄sentis seculi, sed ad futurum seculum desideriis & profectibus assiduè tendit. Sed & Sale, qui pax interpretatur: quia iam extinctis vitiis magna pace delectatur in virtutum actionibus. Atque Cainan, qui dicitur possessio eorum: qua iste iam à bonis, hoc est, à virtutibus possidetur, nec vllum in eo vitium aliquid dominationis habet. Et Arphaxad qui sanans depopulationem interpretatur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

G pretatur, quia virtutum deuastationem quas hostis antiquus in multis læsit, ac barbaricè destruxit, ipse sanat & reparat. Necnon & Sem cuius interpretatio est, nomen vel nominatus, quia qui talibus studet, clarum ac celebre nomen possidet. Sed & Noë qui requies vel requiescit interpretatur, quoniam Dauitico labore debellatis vitiorum cuneis, requiescit in pace Salomonis. Post hæc sequitur Lamech, cuius interpretatio est humiliatus vel percussus, siue percutiens, & eum significare videtur, qui post diutina virtutum exercitia peruenit ad martyrij gloriam, & humiliatus ac percussus supplicijs hostem suum spiritaliter grauius percutit. Et apte subditur Mathusale, qui interpretatur mortuus est & interrogauit vel mortis emissio, quia talis quisque pro iustitia mortuus exemplo vel memoria suæ mortis interrogat, & conuenit singulorum conscientias, vtrum iustitiam & vitam perennem diligant, an solis temporalibus delectentur, & mortem
H à se funditus emisit vt iam nullatenus à morte lædi vel tangi valeat, sed in perpetuum viuat. Pulchre & Enoch adiicitur qui dedicatio di-
al. Iareth. citur, quia taliter consummatus, in illius seculi felicitate dedicatur. Et Iarez, qui descendens vel roborans interpretatur, quoniam pia condescensione de supernis inclinatur ad nos, vt nostram infirmitatem roboret. Atq; Malaleël, cuius interpretatio est laudans Deum, quia diuinis laudibus in excelsis vacat. Necnõ & Cainam; qui dicitur possessio eorum, quoniam pater & filius & spiritus sanctus, qui sunt vnus Deus, possident illum in cælestibus. Et Enos, qui violentus interpretatur, quoniam violentia nimiæ virtutis suæ regnũ cælorum rapuit,
Matt.11.b quod à diebus Ioannis Baptistæ vim patitur & violenti diripiunt illud. Atque Seth, cuius interpretatio est positus vel positio, quia nunc in regno illo supernæ beatitudinis à quo diu exulauerat est positus. Interpretatur etiam semen vel resurrectio: quia seminatum est corpus eius animale, sed surget idem corpus ipsius spirita-
1.Co.15.f le. Ad vltimum in superiori ponitur Adã, qui interpretatur homo: quia his profectuum gradibus fidelis quilibet promotus, & corporis etiam resurrectione innouatus, summam perfectionem illam consequitur quam homo vel habuit, vel habere potest, vt tunc perfectus sit homo & idoneus iam inseparabiliter adhærere Deo. Vnde & in summo cacumine super omnia Deus ipse ponitur, vsque ad quem gradus scalæ generationis describuntur, ibique finiuntur: quia ibi finis est nostræ perfectionis vsque ad quem tendimus, vt in ipso fine fine quiescamus. Ibi enim est sufficientia bonorum omnium: quia tunc Deus est omnia in omnibus, vt nulli sit opus vltrà quicquam quærere. Locus autem præmissus quem de martyre nũc interpretati sumus, itelligi potest & de eo perfecto qui non per martyrij passionem ex hac luce migrat, neque enim omnes perfecti ferro perimuntur. Nam Lamech interpretatur humilis vel humiliatus. Mathusale verò mortuꝰ est, & interrogauit. Enoch autem dedicatio & Iareth descendens. Solétque frequenter euenire, vt qui diu laudabilius virtutum operibus insu- K
dauit, inanis gloriæ typo moueatur, vt exterius gloriari de virtutibus incipiat. Et ideo nũc iste post tot laudabiliter acta dicitur humilis: quia quanto magnus est humiliat se in omnibus, & ab omni vitio iactãtiæ vel superbiæ fit alienus. Et qui seculi gloriam sic abiecit, mortuum se mundo esse comprobauit. Exemplóq; talis suæ mortis cæteros interrogat, quis eorũ sic mũdo mori appetat. Et hinc sequitur dedicatio: quia iam per contẽplationem in supernis dedicatur. Et inde fit descẽdens, quia vt cęteros ad ea quę sursum contẽplari solitus est eleuet, ad eorum ima piè descẽdit, iuxta illud Apostoli, Siue mẽte excedimus deo, siue sobrij sumꝰ, vobis. Duo nomina quæ sequuntur, id est, Malaleel, cuius 1.Co.5.c
interpretatio sonat laudans deũ, & Cainan qui dicitur possessio eorum, iudicant mistícè quid agatur in illa contẽplationis dedicatione, & ad proximos descensione, quia videlicet ibi deum laudat, & hic possidetur ab illis quorum vtilitatibus seruit. Sequitur & Enos, cuius interpre L
tatio est desperatus, quia spem in temporalibus & caducis habere contempsit, iuxta illud beati
Iob, Despexi aui nequaquam vltrà iam viuam. Iob.7.c
Mortuus enim mundo, non habet iam spem in eo. Deinde venit Seth, qui dicitur positio vel resurrectio: quia nunc ponit corpus quod in fine resurget. Et tunc erit perfectus homo, reformatus in antiquum & meliorem statum, sicut cõle quẽs insinuat Adam, qui interpretatur homo, & primus fuit conditus, sicque iam sociabitur deo, vt ei perpetualiter inhærens viuat in ipso. Ob hoc enim se dei filius misericorditer humiliauit, vt vsq; ad hãc celsitudinem suos qui lapsi fuerant exaltaret, & ex gradibus generationum per quos ecciderãt, fecit eis gradus virtutũ per quos ascenderent. Quos scilicet gradus in nominibus patrũ, vt ostensum est designatos, vnusquisque proficientium iuxta modum suũ ascendit, & aliquid de singulis virtutibus assequitur, sed tanto fortius & gloriosius ad deũ perueniꝫ, quãto verius ac perfectius in his profecerit, tã- M
toq; rursum tardius ac difficilius ad eum pertingit, quãto remissius ac negligẽtius in his egerit. Posset autem de vnoquoq; gradu vel nomine prolixa fieri loquutio, sed cauendum erat fastidium, & relinquendũ eis qui sciunt ex paucis multa dicere, vnde possent & ipsi tractare. Nã & multas ipsorũ nominũ interpretationes quas similiter proferre quiuissemus prætermisimus, multáſq; alias adhuc esse quarum notitiã necdũ attigimus non dubitamus, quæ suos habent mysticos sensus. Et ideo nihil perfectionis in obseruatione iustitiæ consequi possunt homines dei, quod in hac genealogiæ scala figuraliter nõ sit expressum. Sed & brauiũ ad quod per eã tendunt, ipse deus sursum in fine positus est. Principiũ verò profectus vel ascensionis huius de qua tractatum est, dominus in seipso statim nobis indicauit, de quo subiunctum est. Iesus autẽ plenus spiritu sancto, regressus est ab Iordane. Nõ autem dicitur afflatus spiritu sancto, Colo.2.b
sed plenus, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. non enim ad mẽsurã dat deus spiritum ipsi, videlicet Christo. Nã Ioan.3.d
cæte-

A cæteris sanctis dat eum ad mensuram, huic autem immensurabiliter, id est, totum ipsum immensum spiritum. Neque primum impletus est spiritu sancto, sed ex quo cœpit in vtero virginis concipi, semper in eo totus mansit spiritus sanctus. Sed idcireo nũc illo plenus fuisse dicitur, quia nunc cœpit operibus declarare plenitudinem eius in se manere. Et sic regressus est ab Iordane, quia regnum principis mundi aggressus est destruere à baptismo, regnumque suum in orbe nouum construere. Nam & quilibet fidelis eius acceptio in baptismate spiritu sancto regreditur ab Iordane, cũ à lauacro rediens, aduersum seculi vita, in quibus antè conuersabatur pugnam inchoat. Ab Iordane enim regreditur, qui à baptismo ad certamen contra relictas mundi tentationes properat, vt his deuictis coronã vitæ mereatur per ipsum mediatorem Dei & hominum, qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat in secula seculorum. Amen.
8

Secundum Lucam. Cap. II.D.

In illo tempore: Postquam impleti sunt dies purgationis eius
I *secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem vt sisterent eum domino, sicut scriptum est in lege domini: quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur. Et reliqua.*

Præclaram huius diei festiuitatem celebrantes, gratulemur super beneficiis in ea nobis diuinitus concessis. Nam neque virgo quæ de sancto spiritu concipere digna fuit, neque filius quem ita genuit purgatione indiguit, sed in eorum purgatione nostram purgationem Deus præparauit, ac præfigurauit, qui multis sordibus infecti, multimoda purgatione indigemus. Quæ igitur de domino nunc historialiter in e-
C uangelica lectione narrantur, de nobis spirituaLiter intelligantur: quia si membra vel corpus eius sumus, ipse in nobis est, & quæ de nobis fiunt, & de illo fieri rectè dicũtur. Nam & corpus Christi quod est ecclesia, vocatur Christus
1.Cor.12 Apostolo dicente: Sicut corpus vnum est, & membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum sint multa vnum corpus sunt, ita & Christus. Vnde patet quia simul & vniuersi fideles cum capite suo, sunt Christus. Quod & ex multis aliis scripturarum locis, probari potest. Cum ergo de purgatione Christi loquimur, ad illam eius partem quę purgatione indiget referamus, id est, ad corpus. Itaque vel ad corpus, vel ad quodlibet membrum eius mystícè referatur, quod nunc historialiter de capite legitur: quia postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem vt sisterent eum domino. Dies enim purgationis populi fidelium vel ecclesiæ, id est, corporis Christi implentur quidẽ
quotidie dum vnusquisque eorum magis ac ma D
gis purgari atque mundari iugiter satagit, sed impleti nõ erunt ex toto nisi in fine seculi. Finis tamen seculi est vnicuique hora obitus sui, & qui mundatus à peccatis omnibus in obitu suo repertus fuerit, impleti sunt dies purgatio-
Quadra- nis eius secundum legem Moysi. Nam quadra-
genarii ginta diebus secundum legem fiebat ista pur-
numeri si gatio, & quadragenarius numerus, vel spacium
gnificatio quod est vsque ad finem seculi, vel tempus vitæ vniuscuiusque nostrũ significat. Expleto igitur tali quadragenario, impleti erunt dies purgationis vel ecclesiæ vel cuiuslibet iustorum. Ita
Leui. 12. enim lex loquitur: Mulier si susceperit semine pe-
perit masculum, immunda erit septem diebus, iuxta dies separationis menstruæ, & die octauo circuncidetur infantulus. Ipsa verò triginta diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingredietur sanctuarium, donec impleantur dies pur E
gationis eius. Et quæ est ista mulier, nisi electorum ecclesia vel prædicatorum persona. Hæc enim suscepto verbi dei semine parit ex eo masculum, id est, per prædicationem spiritualiter gignit fortem & nouum populum electorum. Dies quadraginta purgationis eius qui diuidũtur in septem, & triginta tres si separatim exponantur, possunt ob confirmationem bis idipsum significare, quod coniuncti semel significant. Nam ista mater cum sua prole est immunda septem diebus: quoniam sancta ecclesia vel prædicantium persona, cum his quos in fide genuit, non est absque aliqua sorde peccati, toto tempore præsentis vitæ quod septem diebus agitur. Videt enim aliam legem in membris Rom.7.d
suis repugnantem legi mentis suæ. Et inde manet immunda, iuxta dies separationis mẽstruæ: quia sicut menstrua separatur à conuentu mundorum in diebus immunditiæ suæ, sic & ista separatur à conuentu angelorum in diebus mortalitatis suæ. Mẽstrua enim aliena carne nõ tangitur, sed fluxu immũditiæ suæ polluuntur, & significat animam, quæ nõ actu, sed cogitatu sordido latenter inquinatur. Sic & sanctorum ecclesia vel electa anima dum in carne peccati vi- F
uit, quanuis non opere tamen cogitatione peccati multotiens sordidatur, & ideo beatorum societate angelorum adhuc indigna iudicatur. Octauus autem dies in quo circunciditur infantulus, dies est baptismatis in quo Neophytus quisque exuitur labe primæ generationis, & ascendens de lauacro fit particeps resurrectionis CHRISTI, quæ die octauo mundum illustrauit. Nam propterea diem octauũ quo paruulus circunciditur non ad tempus externæ resurrectionis omnium, sed ad resurrectionem Christi, id est, ad baptismum cuiuslibet nostri retulimus, quia ipse paruulus postquam erat circũcisus nõ ingrediebatur sanctuarium nisi impletis diebus triginta tribus, sicut & vnusquisque nostrum licet sit baptizatus non tamen supernæ beatitudinis templum ingredi valet, nisi decurso mortalitatis vitæ spatio quod per dies triginta tres designatur. Totus enim hic numerus ex ternariis constat, & fidei tempus significat. Cùm filio igitur circunciso manet triginta

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ginta tribus diebus, mater in sanguine purificationis suæ, quia cum quolibet electo baptizato sancta mater ecclesia, quandiu per fidem ambulat & non per speciem, non potest ex toto mũdari à sanguine purificationis suæ, id est, à peccato quo se iugiter purgare studet, & ad perfectum nequit dum adhuc mortale corpus gerit.
Psal.142 Vnde Psalmista: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et Salomon: Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum & non pec
1.Iob.1.d cet. Et discipulus ille quem diligebat Iesus: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Sed
Iac.3.d. & Iacobus: In multis offendimus omnes. Cõstat ergo quia omnes qui in carne peccati viuunt, peccati sordem ad purum exuere nõ pos-
Leui.12.a sunt. Vnde adhuc de ecclesia matre subditur: quia omne sanctum non tanget, illud videlicet
H perfectissime puritatis quod habent angeli, nec ingredietur sanctuarium, subauditur patriæ cœlestis, donec impleantur dies purgationis eius, id est, donec peractum sit ei tempus vitæ mortalis, in quo purgatur assiduè sed perfectionem purgationis in eo non assequitur. Tanta quippe est, & tam perseuerans inquinatio quam immũdus spiritus humano generi per Euam infudit, vt ex toto purgari nequeat, nisi cùm vitæ mor-
Per Mariam emũdatio. talis aut seculi terminus aduenerit. Sed sicut per Euam venit inquinatio, sic per Mariam reuertitur emundatio. Tunc autem erit purgatio nis & emundationis perfectio, cùm iusti in re-
Ose.13.d surrectione triũphantes dixerint: Vbi est mors
& 1.Cor. contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus enim mortis, peccatum est. Talibus itaque
15.g. modis implentur dies purgationis populi Dei, secundum legem Moysi. Sed cuius dies purgationis sic impleti fuerint, deferent eum angeli in supernam Ierusalem, vt sistant eum domino mansurum ibi perenniter coram eo. Et hoc fiet [sicut scriptum est in lege domini: quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum do-
Rom. 7.c mino vocabitur.] Scimus enim quia lex spiritalis est, & spiritaliter loquens, spiritalem vuluam
I significat & spiritalem masculum. Hic nanque
Masculus spiritualis & vulua. masculus est fortis ac nouus, electorum Christianorum populus, vel vnusquisque eorum. Et quoniam ecclesia secundum Isaiam diu sterilis
Isai.54.a fuerat, iste populus ex ea spiritaliter nascens, aperuit vuluam eius, id est, genitale secretum ipsius, vnde nemo taliter antea natus fuerat. Omne verò significat vniuersalitatem quod hic ponitur cùm dicitur ante masculinum: quia populus iste catholicus est, & omnes electos in se continet. Hic ergo spiritalem ecclesiæ vuluam, sicut diximus aperiens, vocabitur sanctus domino, id est, vocabulum & laudem sanctitatis in regno supernæ beatitudinis obtinebit, vt in omni sanctitate beatis æquatus angelis, perenniter assistat conspectui gloriæ creatoris. Et ideo Christus dominus & sanctissima ipsius genitrix purgationem legis obseruabit, vt omnes quos membra sua nouerat futuros, ita purificaret vt hanc gloriam peruenire dignos faceret. Ipse enim vt & supradictum est, aut virgo mater eius pnrgatione non egut: quia spiritus sanctus eam ab initio iam purificauerat, & ille tam mundam eius vtero carnem sibi creauit, vt per K eam efficiat suorum carnem ita mũdam vt sunt angeli, sed & animã ibi tam sanctam assumpsit, vt peream reddat animabus omnium suorum il lam sanctitatem quę manet in angelis. Sed quoniam ipse in suis est, quod agitur de suis vt & præmissum est dicitur agi de ipso, quia ipsi sunt corpus eius. De quo scilicet corpore, subiungitur. [Et vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege domini, par turturum, aut duos pullos collumbarum.] Nam tulerunt eum in Ierusalem, vt sisterent eum domino sicut dissetuimus, & vt darent hostiã pro eo, iuxta id quod Leu.12.b dictum est in lege domini, par turturum, id est, parem castitatem corporis & animæ eius, aut Turtur. duos pullos collumbarum, id est, carnis & cordis eius patiẽtiam. Turtur enim castissima auis Columba est, & viuo ac mortuo socio indissolubilem fidem conseruans: columba verò felle & amaritudine caret. Ideóq; par turturum designat castitatem interioris & exterioris hominis, ac duo L columbarum pulli, patientiam foris ostensam & intus in mente seruatam. Offerunt igitur angeli hostiam secundum legem, id est, par turturum, vel duos pullos columbarum, pro sanctorum populo vel pro quohibet electo quem exhibent deo, cùm merita castitatis eius quã corpore de corde seruauit, aut patientiæ quam intus & foris custodiunt, representant domino. Castitas verò magis ad confessores, & patientia plus pertinere videtur ad martyres. Et quia Omnes electi aut confessi. nullus electorum est, qui aut in ordine confessorum, aut in ordine martyrum non computetur: ideo ad hostiam populi dei sufficit par turturum, aut duo pulli columbarum. Per pullos Pulli columbarum. enim columbarum potius quàm per columbas hoc lõco potentia designãtur: quia qui sicut oportet patiẽtiam custodiunt, hi apud se paruuli & infirmi sunt, & maiores imitando iugiter crescunt. Totum ergo simul populum electorum completa generali resurrectione deferent angeli gaudentes in supernam Ierusalem, cum M hostiis bonorum operum, vt sistant eum domino, & ab ascensione redemptoris non cessauerunt eum in singulis qui migrant illuc deferre, quando impleti sunt dies purgationis cuiusq;. [Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomẽ Simeon. Et homo iste iustus & timoratus, expectans consolationem Israël, & spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum domini. Et venit in spiritu in templum.] Homo iste sanctum Israëliticæ gentis populum designat, qui aduentum redemptoris diutius expectauit, & ab eo de miseriis exilij huius liberari sperauit. Vnde & Simeon vocatur, quod est audiens tristitiam: quia populus ille fidelis tristitiam expulsionis suæ de paradiso, & amissionis æternalium bonorum per scripturas audire consueuerat: ideóque super his consolationem diuinitus sibi venturum expectabat. Alia interpretatio Simeonis est exauditio, quia populus Hebræorũ exaudire solebat Deum iubentem, vt Deus eum exaudiret orantem. nõ enim est nunc sermo, nisi de electa parte eius. Propter quod & homo dicitur, quia vti mo Simeon ho dicitur ratione

A ratione nouerat, in cognitione diuinorum & in exquisitione euasionis huius miseriæ. Et hic erat in Ierusalem, hoc est, in ciuitate magni regis
Ierusalẽ. per quam iurare prohibemur, in ciuitate Dei quæ est ecclesia. Ierusalẽ enim, & supernæ beatitudinis regnũ vt suprà diximus significat, & ecclesiã iustorũ adhuc in terris peregrinantiũ. In hac ergo Ierusalem hoc est in numero fidelium erat iam diu populus Hebræorum, quando puer ad templum portabatur, hoc est, in exordiis apostolicæ prædicationis, quando per CHRISTVM patefacto cælorum ingressu nouellus Christianorũ populus in suis qui de hoc seculo migrabant deferebatur iam illuc per angelos. Nam electus ille Hebræorum populus tã diu perseuerauit, donec gratia noui testamenti per nouos doctores vbique prædicari cœpisset, & multi credentium patriam æternæ felicitatis transitu beato intrarent. Et homo iste per
B quem mysticè populus ille sanctus intelligitur, iustus erat, quia idem populus Deo seruiẽs quę Dei erant, Deo reddebat. Iustitia enim dat vnicuique quod suum est, & Dei est humana natura, vt eius voluntati deseruiat, ideóque iuste agit omnis homo qui obtemperat Deo. Et timoratus erat ipse populus, quia vel timore legis vel timore charitatis, Deum metuebat. Sed & cõsolationẽ Israël expectabat, quia sollicitus præstolabatur inter pressuras huius exilij, quando populum suum dominus aduentu suo consolari dignaretur. Nam & spiritus sanctus erat in eo quia iustificari per legem non valuisset, nisi occulta sancti spiritus gratia per Christi fidẽ eum iustificasset. Et respõsum acceperat à spiritu sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum domini, quia hoc eius desideriis & orationibꝰ cælestis inspiratio reuelauerat, quod in fide victurus esset, nec mortem perfidiæ subiturus, donec videret in carne præsentem deũ à Deo præ suis participibus vnctum, qui participationẽ ipsam & in vocabulo demõstrarent, vt à Christo Christiani vocarentur. Et venit in
C spiritu in templum, quia quo omnes iusti post resurrectionem in suis corporibus vẽturi sunt, illuc ipse spiritu per contemplationem & prophеticam visionem frequẽter venit, intrans scilicet in sanctuarium Dei & intelligens in nouissima. Et cùm adducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo, & ipse accepit eum in vlnas suas, & benedixit Deum & dixit: Nunc dimittis seruum tuum domine, secũdum verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei, salutare tuum, Quod parasti ante faciem omnium populorũ: Lumen ad reuelationem gentium, & gloriam plebis tuæ Israel. Puerum Iesum iuxta quod superius tractatum est, intelligere debemus in nouo credentium populo: quoniam ecclesia est corpus eius & omnes sancti membra ipsius. Idcoque quod de capite narratur, de corpore vel membris nunc intelligatur. Ad hoc enim spectat, & quod ipse dicturus est. Quod vni ex mi nimis meis fecistis, mihi fecistis. Itaque puer Iesus si nunc accipiatur, ac si diceretur nouellus Christianorum populus. Sed qui sunt parentes eius nisi angeli? Nam & ipsi quãdam spiritalis consanguinitatis parentelam se demonstrãt habere nobiscum, vbi nos fratres suos in Apocalipsi vocant, dicendo: Proiectus est accusator Apo. 12.
fratrum nostrorum qui accusabat illos ante cõspectũ Dei nostri. Hi ergo parentes inducũt nostrum puerum, sicut & superius declaratum est in cælestis sanctuarij templum, vel in obitu singulorum, vel in resurrectione omnium. Et hoc, vt faciant secundum consuetudinem legis pro eo: quia ritu legis, expleta purgatione præsentant eum domino cum bonorum oblationibus meritorum. Vel isti parentes intelligi possunt sancti prædicatores. Qui quoniam in Petro claues regni cælorum acceperunt, aperiunt illud nouo fidelium populo, & in templum eiusdem regni cælestis eum inducunt, dum absoluunt eum & benedicunt, atque rogant vt hinc migrans illuc suscipiatur. Et hoc agũt vt ritum legis expleant, quia taliter eum suis orationibus in illud beatitudinis sanctuarium inducunt, vt E
sicut lex decreuerat expletis in fine diebus purgationis sistant eum domino eũ oblatione meritorum eius. Potest etiam puer iste qui in templum inducitur, illos nunc significare, qui ad fidem venientes in ecclesiam inducuntur. Nam & hanc inductionem sic agunt sancti patres, vt consuetudinem legis obseruent: quia expleta in baptismo purgatione introducunt eos ad sanctum altare consecrandos victima diuinæ eucharistiæ. Itaque dum à suis parentibus, id est, ab angelis vel à prędicatoribus tempore fulgẽtis euangelij nouellus fidelium populus, quasi puer cœpisset in suis qui de hac luce migrabant, sicut diximus in supernæ sanctitatis ac beatitudinis templum induci, vel in his qui ad fidem veniebãt in ecclesiam adduci, accepit eũ & ipse Simeon in vlnas suas, hoc est, & ipse religiosus Hebræorum populus vlnis charitatis amplexus est eum sicut dilectissimum. Amplexio quippe charitatem, & vlnę fortia designant Vlnæ Si-
opera: ideoque in vlnas suscipere, est robustis meonis.
operibus dilectionis amplecti. Taliter ergo suscepit eum in vlnas suas, hoc est, in brachia portans eum in fortibus magnæ charitatis operibus, & benedixit Deum, qui sibi præsentem o- F
stenderat nouæ gratiæ populum, ingredientem iugiter regni cælestis habitaculum, & ait: Nũc, id est, post datam gratiam, dimittis domine seruum tuum in pace, id est, relaxas de ergastulo præsentis exilij me, qui sub legis seruitute præmebar, vt iam ad cælestis habitationis patriam in pace transeam, ligato per Christi trophæum mortis principe, secundum verbum quod mihi dixeras de aduentu gratiæ. Quia ecce iam vel in se, vel in suis, viderunt oculi mei salutare tuũ id est, Iesum tuum qui salutaris siue saluator interpretatur, & qui missus est à te mundum saluare. Quod scilicet salutare, parasti ante faciem omnium populorũ, vt ab omnibus populis qui sunt in orbe videri facias oculis fidei saluatorẽ mundi. Parasti, inquam eum lumẽ ad reuelationem gentium, vt splendore claritatis eius fugentur tenebræ, quibus velabantur corda gentilium ne illustrarentur diuina cognitione, & gloriam plebis tuæ Israël, vt ipse sit gloria plebis Israëliticæ credentis quæ semper tua fuit.

Magna

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Magna enim gloria est Hebræis credentibus, quod ex eorum genere carnem assumpserit deus. Qui & gentes per fidem suam illuminauit,
Iob. 12.g dicens: Ego lux in mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Vnde pulcher ecclesiæ mos inoleuit, vt fideles in hac celebritate cereos siue candelas offerant. Nam quia Christus hodie in templo est oblatus, ipsi mystica oblatione sua hoc ipsum representant, dum singulis recurrentibus annis ad domum
Cereus Christus. Dei cereos in hac die portant. Cereus enim vel candela, Christum significat. Et quia vnusquisque deuotus ad hanc solēnitatem veniens,
CHRISTVM lumen verum affert in pectore, ideo conuenienter cereum præsentat in oblatione. In cereo quippe tria offeruntur, cera,
In cereo tria. lichnus, & flamma: cera quam apis virgo confecit, significat Christi carnem quam virgo Maria genuit, interior autem lichnus animam, flā-
H ma verò superiorē diuinitatē. Nec inueniri aliquid in creatura potest, quo cōgruentius significaretur Christus. Sed & hoc auget decus festiuitatis huius, quod ad eam prout decuit versa est gloria magnæ processionis illius, quam in in isto mense qui Februarius, id est, purgatorius dicitur, agere solebant Romani veteres, anno quinto ciuitatem lustrantes, id est, circumeuntes, & vt putabant à peccatis, quę per quinquēnium illud commiserant purgantes. Lustrare enim, & circuire significat & purgare. Et hæc nostra festiuitas est purgationis, ideóque competēter ad eam trāslata est processio purgationis, quanuis lōge dissimiliter fiat à nobis quàm fiebat ab Ethnicis. Et lectio igitur euangelica & festiuitas & tempus eius, purgationē significāt, vt per hæc omnia nos qui purgatione indigemus purgari mereamur, cooperante Christi gratia, cui cum patre & spiritu sancto omnis honor & gloria, & antequam mundus esset & nunc & in omnia secula seculorum. Amen.

Lectio sancti euangelij secundum Ioannem. Cap. X. B.

I *N illo tempore: Dixit dominus*
I *Iesus: Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit: & lupus rapit & dispergit oues. mercenarius fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Et reliqua.*

Quia plerique sibiipsis non attendentes, nec sua vitia considerantes, gaudēt in huius lectionis tractatulo, quæ vel audire lacerationem vitæ pastorum ecclesiæ, nos aliam eius fecimus expositiunculā quæ nos ad intima nostra reuocet, vt nullus mordere vitam præpositorum quam CHRISTVS per seipsum discussurus est audeat, sed magis vnusquisque talis esse studeat, K qualem, approbando lectio demonstrat, & mala quæ reprehendit caueat. Loquitur autem Ioan. 9. g
dominus Pharisæis, qui se cæcos non esse iactabāt, & in eorum typo cæcitatem omnium pseudo religiosorum denotat. Ea verò quæ loquitur: sic nunc intelligamus, vt non ad ipsum caput, sed ad aliquod eius membrum referantur. Nam sæpissime in scripturis verba domini primo ad ipsum dominum referuntur: & deinde ad ecclesiam quę est corpus eius, vel ad aliquem electorum qui est membrum eius, velut cùm dicit: Iudica domine nocentes me, expugna impugnantes me. & his similia. Nunc igitur ista quæ loquitur, sic intelligi volumus, tanquam si ea quis sanctorum eius loqueretur. Ait enim: Ego sum pastor bonus. Et vnusquisque nostrū debet esse pastor, non qualiscunque, sed bonus: quia gregem ouium, id est, mundarum & innoxiarum cogitationum atque virtutum habet, L
quem pascuis scripturarum pascens nutriat, & 1. Re. 16. c.
quem velut de eo rationem redditurus domino, custodiat. Talium ouium idoneus pastor erat sanctus Dauid, quando in regem vnctus est, Iob. 1. a
vt qui bene suos mores & seipsum regere nouerat, rector aliorum fieret. Talium ouium sanctus Iob septem milia possidebat: quia perfectè virtutibus septiformis gratiæ ditatus erat. Sunt verò nonnulli, qui bona quæ faciunt, nequaquam sensibus & regulis eloquiorum Dei pascunt, sed iuxta quod eis rectum videtur nutriunt. Et hi profecto boni pastores non sunt; Esaiæ. 1. d
quia greges actionum suarum non bene pascunt, cùm scriptum sit, discite benefacere. Bonus verò pastor animam suam ponit pro ouibus suis: quia præsentem vitam suam quæ appellatione animæ designatur, in afflictionibus ponit, hoc est, spontanea voluntate cruciat, pro vtilitate spiritualium suarum virtutum & bonarum actionum. Mercenarius autem & qui nō est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues & fugit. M
Et lupus rapit & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Dictum erat de eo qui laudabiliter agit, dicitur & de illo qui segniter viuit, dictum inquam fuerat de pastore qui non recusat pro ouibus animam ponere, dicitur & de mercenario qui non audet lupo resistere. Nam mercenarius est, qui pro Mercenarius pastor.
mercede temporalium rerum agit bona, qui non gratis Deum colit, qui pro his quæ religiosè videtur operari, quærit in hoc seculo præmium vel laudis vel muneris. Et iste non est pastor: quia oues actionum suarum non pascit scripturarum pascuis, vt eo modo vel studio quo sacra eloquia docent agat illas. Cuius non sunt oues propriæ: quia virtutes quas in seipso custodire videtur ab eo sunt alienę, dum eas ob transitoriam retributionem seruat, & non quasi proprias amat. Hic ergo qui in prosperis sic agebat, audiamus in aduersis quid faciat. Videt lupum venientem, & dimittit oues: quia vel in homine peruerso, vel in tribulationum procella surgente, sentit adesse bestiam quæ bonorum operum oues quærit devorare,

A uorare, id est, diabolum, qui tentationibus aduersitatum nititur ouile virtutum extinguere. Et qui prius ideo bona faciebat, vt mercedes pro his in præsenti reciperet, nunc autem pro ipsis imminere sibi aduersa considerat, dimittit oues, relinquit virtutes quas seruabat, deserit bona quæ faciebat, ne pro ipsis mala sustineat & fugit, hoc est, aduersitati se subducit. Non enim tam loco quàm operum immutatione fugit. Et lupus rapit, quoniam diabolus ea meritorum bona quæ videbatur habere tollit. Et dispergit oues, quia dissipat eius actiones, vt omnia quæ iam fecerit, sint incomposita & incongrua & dissidentia. Mercenarius autem non resistit lupo, gregem suum ita deseruanti sed fugit: quia ille qui virtutum aut religiosarum actionum ouile non propter ipsas virtutes, sed propter lucra temporalia seruabat, recedit ab earum tutela, & relinquit eas in ore deuoratoris, ne periculum sentiat aduersitatis.
B Qui propterea sic fugit, quia mercenarius est, id est, quia virtutum opera propter emolumentorum carnalium mercedes seruare consueuerat, & non pertinet ad eum de ouibus, quia non sunt eius virtutes vel actiones quas custodit, sed lucra quæ pro his appetit, nec earum perditio mentem eius dolore tangit, quia non eas, sed mercedes diligit. Hucusque sermo diuinus peruersitatem eorum qui ficto corde sicut pharisæi bona gerunt, sub vnius typo denotauit, & post hæc denuo puritatem eorum qui perfecto corde bona faciunt describere incipit, dum vore cuiuslibet talium dicit: Ego sum pastor bonus. Acsi dicat: Ego bene pasco, & germana sollicitudine custodiens nutrio, oues bonarum cogitationum atque virtutum mihi diuinitus traditarum. Et cognosco meas oues, id est, non negligo, sed diligo meas virtutes, & cognoscunt me meæ, id est, velut dilecto mihi adhærent, nec à me vel in aduersis separantur.
Eum nanque cognoscunt virtutes, qui non fit
C eis incognitus per aliquas vitiorum perpetrationes. Sicut nouit me pater, & ego agnosco patrem, quia sicut cælestis ille pater dilexit me propter me, id est, propter meam salutem, & non propter aliud, ita & ego diligo eum propter eum, & non propter aliud. Nam nec ille aliud quæsiuit pro hac dilectione nisi me, nec ego aliud quero pro hac dilectione nisi illum.
Ad. Hinc est quod & in epistola sua Ioannes ait: Quia sicut ille est, ita & nos sumus in hoc mūdo. Sicut enim non æqualitatem nunc significat, sed similitudinem: quia non loquimur de redemptore, qui secundum diuinitatem æqualis est patri, sed de redempto qui membrum est redemptoris. Qui scilicet redemptus, subiungit: Et animam meam pono pro ouibus meis. Id est, temporalem vitam humilio in laboribus & expēdo, vt oues virtutum & actionum mearum non amittam, sed multiplicem & foueam. Quia verò post actiuæ vitæ labores, iustus ad contemplatiuæ suauitatem proficere solet, apte subiicit. Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili. Id est, virtutes theoricæ dulcedinis, quæ non sunt ex grege virtutum practicæ exercitationis. Alias enim virtutes habet iustus in actiua vita, & alias in contemplatiua. Et il- D
las, inquit, quæ sunt contemplationis, oportet me adducere ad ima meæ possibilitatis, vt in conuersatione mea sociem illas his quæ sunt actionis. Et vocem meam audient, quia sermonem voluntatis meæ facient, hoc est, nutū cordis mei sequentur. Nam & cor habet suam vocem, suámque loquutionem. Et fiet vnum ouile de virtutibus vtriusque vitæ, & vnus pastor fiet vtrarumque, meus scilicet animus, qui in vtrarumque custodia sit solicitus. Hæc itaque si quis diligenter attendat, & vtrum ipse sic egerit vel non egerit inspiciat, desistet lacerare vitam pastorum ecclesiæ.

Lectio sancti Euangelij secundum Lucam. Cap. XIIII. D.

N illo tempore: Dixit dominus Iesus: Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit E
multos. Et misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis vt venirent: quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei: Et reliqua.

Homo iste est mediator Dei & hominum, homo CHRISTVS IESVS. Magna eius cœna est, noua spiritualis scientia, quam ad vltimum per se & per apostolos, ac per expositores scripturarum nobis copiose dignat° est dare, vt animas nostras spiritualibus delitiis fignaret. Addit & aliud ferculum, dum mentes nostras amore suo delectabiliter pascit. Addit & tertium, dum nobis suæ diuinitatis visionem inter angelos perenniter tribuit. Hæc est eius cœna quam suis parauit, & ad quam multos vocauit, Iudæos scilicet & gentiles de toto orbe, sed primo Iudæos, deinde gentiles. Hæc enim F
cœna per conuiuium illud designata est, quod Assuerus tertio anno regni sui fecit optimatibus & amicis suis, ac deinde ad illud omnē populum qui in suis repertus est inuitauit. Nam Assuerus mystice CHRISTVS est, tertius annus tertium tempus est. Primum enim tempus fuit ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. In hoc rex regum, exhibuit conuiuium suum. Optimates & amici sunt apostoli, & qui de Iudæis primo crediderunt. Populus de tota vrbe inuitatus est, multitudo gentium de toto orbe vocata: quoniam ciuitas vel mundum vel gentilitatem designat. Misit itaque dominus iste seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis vt venirent: quia iam parata sunt omnia. Seruus est ordo prædicatorum. Hora cœnæ, extrema ætas seculi, de qua beatus Ioannes 1. Ioā. 2. e
loquitur: Filioli, nouissima hora est. Hæc enim hora est, spatium temporis ab aduentu domini vsque ad finem seculi, in quo scientia spiritalis est reuelata, & gratia sancti spiritus effusa & regna cælorum aperta. Ideóque dicitur, quia iam parata sunt omnia. Nihil enim restat, nisi

Triplex ferculum cœnæ dominicæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

G nisi vt quisque dignum se præparet & veniat, & his omnibus perfruatur. Tunc autē primo seruum suum dominus misit vt inuitatos vocaret, quando suis discipulis ait: In viam gentium ne Mat.10.a abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed potius ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Israëlitas enim iam inuitauerant ad hanc cœnā, & patriarchę & Moyses & prophetæ. Illi autem, nec tunc nec modò voluerūt venire, sed cœperūt omnes simul excusare. Primus Dixit: Villam emi, & necesse habeo exire & videre illam. Rogo te habe me excusatum. Iste primus gerit personam potentum seculi, qui villas & castella sibi vendicāt, vt super cæteros potestatem exerceant, & honorabiliores atque ditiores sint cęteris. Et hi sua intima deserentes exeunt animo foras ad exteriores curas, & quibusdam necessitatū vinculis retinentur, ne ad interiora redeant, sed villas & possessio- H nes suas semper videant & de his cogitent, ac in his delectabiliter teneantur, ideoque cœnā dei negligant. Talibus autem si quando prædicatores persuadent meliora, promittunt se facturos quod eis præcipitur, sed impedimento obiciunt, excusationem opponunt, & vt ipsi pro eis Deum præcentur exorant. Hoc autem quid est aliud dicere, nisi rogo te habe me excusatum? Et multi tales erant in Iudæa quādo dominus hæc loquebatur, sed hi qui nunc sunt Iudæi, quia villas non possunt, pecunias acquirūt Et alter dixit: Iuga boum emi quinque, & eo probare illa. Rogo te habe me excusatum. Iste significat illos Iudæorū, qui magis dediti sunt carnali studio legis. Quinque enim iuga boum, quinque sunt libri Moysi, deprimente graui seruitute illos qui sub se carnaliter sunt positi. Hos autem libros Iudæi emerunt, quia pro his circuncisi, pro his decimas & primitias & sacrificia offerunt. Hos tamen nondum probatos habent, quia nondum eos intelligunt. Si enim eos intellexissent, nullam excusationem prætendissent, sed ad cœnam iam venissent. Sed quia eos non intelligunt, dum eos venerari se simulant suam iustitiam quærentes statuere, iustitiæ dei Ro.10.a non sunt subiecti. Et alius dixit: Vxorem duxi, & ideo non possum venire. Per hunc designantur illi qui se luxuriæ, carnisque voluptatibus per omnia subiiciunt. Qui excusari non quærunt, quia solam hanc vitam diligentes, aliam paruipendunt. In his autem tribus qui venire ad cœnam noluerunt, designati sunt omnes qui ad eam venire negligunt. Et in horum typo, Iudæi cœnam hanc adire noluerunt. Et reuersus seruus nunciauit hæc domino suo. Vnde Isaias Domine quis credidit auditui nostro? Tūc ira- Isa.53.a. tus pater familiās, dixit seruo suo: Exi citò ī plateas & vicos ciuitatis, & pauperes ac debiles, cęcos & claudos introduc huc. Iudæis venire nolentibus, iratus est dominus, quia non vltrà per suos prædicatores monuit eos vt conuerterentur, sed ex toto reliquit eos in sua malitia mundans nubibus ne super infructuosam vineā pluerent, id est, præcipiēs apostolis ne Iudææ prędicarent. Magna enim ira dei est, peccatores ad pœnitentiam non vocare, sed in peccatis vsque ad mortem relinquere. Sic iratus est Iudæis ad cœnam venire & credere nolentibus, & gentes K intuitu misericordiæ respexit. Vnde ipsis Iudæis Paulus & Barnabas dixerunt: Vobis opor Act.13.b tebat primum loqui verbum Dei, sed quia repulistis illud, & indignos vos iudicastis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Ciuitas autem in hoc loco gentilitas intelligitur, muris disputationum & argumentorū atque potestatum secularium munita. Vnde & per Psal- Psal.59 mistam dominus ait: Quis deducet me vsque in ciuitatem munitam? Quis deducet vsque in idumeam? Christum enim ad peccatores ducit, qui eum peccatoribus prædicat. Qui quia Luc.10.a rarus est, ideo dominus ait: quis deducet me? Messis enim multa, operarij autem pauci. Ciuitas verò sicut diximus est gentilitas, & ipsa est idumea, id est, terrena. Plateas autem & vicos ciuitatis, latitudines & angustias gentilitatis intelligamus. Ait itaque prædicatorum ordini: Exi citò in plateas & vicos ciuitatis, & L pauperes ac debiles, cæcos & claudos introduc huc. Ac si diceret: Festinanter ad exteras nationes perge, & quos ibi vel amplitudine possessionum dilatatos vel angustia facultatum arctatos repereris, ad vitam introducere non moreris. Pauperes enim ac debiles, & cæci, & claudi erant gentiles, quia nec legis diuitias, nec virtutum fortitudinē qua resistere possent diabolo, nec scientiæ lumen, vel illuminatos cordis oculos habebant, nec in via iustitiæ rectis pedibus incedebant. Qui tamen inuitati ad conuiuium CHRISTI, diuites spiritaliter & fortes facti sunt, & interius illuminati iam in via Dei non errant, sed recto tramite gradiuntur. Et ait seruus: Domine, factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Vocauimus, inquit, iuxta præceptum tuum Iudæos & gentiles, & adhuc locus est vbi suscipiantur qui venire voluerint. Iste locus tunc complebitur, quando seculum hoc criminabitur. Adhuc enim quo- M tidie mittuntur serui, adhuc ad cœnam veniunt fideles, aliis per baptismum, aliis per pœnitentiam festinantibus. Ait nanque dominus seruo: Exi in vias & sepes, & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Iam enim neque viæ, neque sepes, neque locus vllus, siue peruius, siue septus, siue manifestus, siue abditus relictus est, ad quem serui CHRISTI seruandum nō peruenerint. Qui igitur huic cœnæ defuerunt aut desunt, non seruorum negligentiæ, sed suæ hoc inobedientiæ deputent. Hæc autem tertia inuitatio, magis ad nostrum tempus pertinet in quo crebrescunt aduersitates seculi, & ob hoc in ea dicitur compelle intrare. Aliquando enim nos mundus retraxit à deo, sed nunc tot tantisque malis plenus est, vt ipse nos iam mittat ad deum. Vnde & scriptum est de aquis di- Gen.7.d luuij. Vehementer inundauerunt, & leuauerunt archam in sublime à terra. Quid enim per aquas nisi tribulationes, & quid per archam nisi ecclesia figuratur? Aquis ergo inundantibus leuatur archa in sublime à terra: quoniam aduersis irruentibus separatur à terrenis cupiditatibus ecclesia vel fidelis anima, & cælo fit proxima. Sunt enim nonnulli qui in hoc mundo prospera quęrūt, sed aduersa reperiunt, & Archa ecclesia.

A & apprehendere temporalem gloriam conantur & nequeunt, & quo magis voluptates & opes vel honores appetunt, eò punctiones & ærumnas & abiectiones sentiūt. Hos igitur aduersa compellunt, vt ad Dei cœnam veniant. Sed quia in ipsis aduersis mens eorum stupore sic obduruit, vt intelligere nequeat mala quę patitur, dum prædicator eis mala seculi, quibus affliguntur declarat, & quadam vi rationum & adhortationum cogit eos vt cælestia bona appetant, agit quod dictum est, compelle intrare. Sicque numerus electorum perficitur, & superna domus impletur. De illis autem qui venire cōtempserant, subditur: Dico vobis, quod nemo virorum illorum qui vocati sunt, gustabit cœnam meam. Nemo eorū qui vocati sunt & venire noluerunt, gustabit internæ dulcedinis cœnam, nemo eorum simul cum sanctis ad æterni conuiuij epulas intrabit. Vnde & per prophetam illis dominus ait: Ecce serui mei comedent, & vos esurietis. Ecce serui mei bi- B bent, & vos sitietis. Ecce serui mei lætabun- Esa.65.c. tur, & vos confundemini. Ecce serui mei laudabunt præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus vlulabitis. Sed & in euangelio loquitur Esa.65.d ipse dominus: Qui venit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet vnquam. Simili Exo.24.e sensu dictum est, & in Exodo: Viderunt Deum Israel, & comederunt ac biberunt. Quæ omnia nos vel terrere debent, vel accendere. Terrere ne contingat esurire & dolere cum reprobis, accendere vt mereamur epulari & gaudere cum electis. Quicunque enim huic conuiuio defuerit, tabescet in æternum fame & miseria & omnium bonorum inopia. Et quicun- Esa.65. que interfuerit, satiabitur perenniter omnium bonorum plenitudine immensa. Nam esca iu- 67. storum est, præsens vultus Dei, qui dum sine defectu cernitur, sine fine mens cibo vitæ satiatur. Vnde & dictum est: Iusti epulentur & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia. Ibi de æternitatis societate lætantur, C quique iam laqueos voluptuosæ temporalitatis euaserunt. Ibi hymnidici angelorum chori, ibi societas supernorum ciuium. Ibi dulcis solennitas, à peregrinationis huius tristi labore redeuntium. Festinemus igitur hoc intrare cōuiuium, vbi cum electorum omnium societate festiuis gaudiis perpetim exultemus, eo largiente qui viuit & regnat Deus in secula seculorum. Amen.

Lectio sancti Euangelij secundum Lucam. Cap. XVI. A.

I *N illo tempore: Dixit dominus Iesus discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam erat diues, qui habebat villicum, & hic diffamatus est apud illum, quasi dissipasset bona ipsius. Et vocauit illum, & ait illi: Et reliqua.*

Hæc sacra lectio sub figura villici prius dissipantis bona domini sui, & postea de bonis D ipsis vt ab eo laudaretur, prudenter agentis, ostēdit prauitatem & correctionem cuiuslibet præpositi ecclesiæ, qui in principiis quidē non solum in se, sed & in subiectis disciplinam ac religionem debilitat, postea verò tam se quàm subditos nobiliter emendat. Homo, inquit, erat diues, & cætera. Homo enim iste, intelligitur 1.Ti.2.b. mediator Dei & hominū, homo CHRISTVS IESVS. Qui & diues est, vtpote creator & dominus omnium. Villicus autem, à villæ custodia nomen accepit, eum significans cuius officium est in custodia & regimine ecclesiæ vigilare, sicut scriptum est: Nisi dominus custo- Psa.126.a dierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eā. Villicus ergo gubernatorem ecclesię designat. Sed plerumque contingit, vt is qui ecclesiam ad gubernandum suscepit, terrenis commodis inhians lucra spiritalia negligat, ac male viuendo prauis exemplis regionem in subiectis destruat. Sed talis quisque diffamatur apud do- E minum suum, quasi dissipator bonorum eius: quoniam ab angelis coram Deo recitantur opera ipsius, per quæ disciplinam in eis quos ad regendum susceperat, mala de se exempla præbendo dissipat. Annunciant enim Deo angeli nostra opera cuncta, necnon & orationes, nō vt ipse discat quæ nesciebat, nihil enim quod ignoret: sed quia necesse habet rationalis creatura obtemperans Deo temporales causas ad æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se vel erga nos fiat, siue consulendo quid faciat. Qui pius mentis affectus est, vt ipsa construatur, non vt Deus instruatur. Nam & hæc quædam contestatio est rationalis creaturæ, quod nō sibi ipsa sit bonum quo beata fiat, sed illud incommutabile: cuius participatione etiā sapiens efficitur. Hoc itaque modo diffamatus est apud dominum iste villicus. Quem vocauit dominus, vt ei rationem redderet: quia ipse in nouissimo per semetipsum facta prępositorum examinat, qui quotidie per præpositos actiones subditorum iudicat. Vocauit Vocatio eum, quia per egritudinis molestiam ad mor- dei. tem hunc vrgens, præsentari sibi per angelos F fecit, eique dixit: Quid hoc audio de te, scilicet quia de meis bonis non mea lucra quæris, sed tua, & quibus prodesse debueras obes? Redde rationem villicationis tuæ. Iam enim post mortem, non poteris villicare. Considerans autem villicus tanta se districtionis angustia coartari, cœpit huiusmodi cogitationes anxius in corde suo voluere. Quid faciam, quia dominus meus aufert à me villicationem? id est, à prælatione quam habui in ecclesia, velut indignum me per mortē deponit. Fodere iam post hanc vitam non valeo, id est, terram cordis mei ligone compunctionis & exercitio disciplinæ innouare, vt semen verbi suscipiens segetem bonorum proferat. Mendicare erubesco, id est, cibum vitæ quem hīc non præparaui confundor in illo seculo quærere, sicut ille piger qui iuxta Salomonem propter frigus ara- Pro.20.a re noluit, ideóque mendicabit æstate & nō dabitur ei. Videns verò temporis spatium adhuc sibi aliquod ad emendationem indulgeri, acce-

Universidad de Deusto
Biblioteca

G pto iam rationabili consilio subiunxit: Scio quid faciam, id est, excogitaui quid facere debeam, vt cùm amotus fuero à villicatione recipiant me & cohabitatorem habere dignentur electi dei qui nunc in mea sunt villicatione, in domos suas, id est, in mansiones æternas quæ illis diuinitus sunt paratæ. In his ergo cogitationibus dimissus ac sospitati redditus, quod mente conceperat opere cœpit implere, conuocans debitores domini sui, hoc est mortales omnes quoscunque potuit ad auditum suæ prædicationis accersens. Nam omnis homo, debitor dei est. Cumque sint debitores innumerabiles, duo tantum referuntur: quia omnis hic Christianorũ populus in duas partes diuiditur, peccatorum videlicet atque iustorũ. Primus enim debitor illa pars est fidelium quæ peccatis adH huc & vitiis seruit, quoniam peccata proprie
Matt. 6.b solent vocari debita, velut cum oramus, dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Qui scilicet debitor centum cados olei se debere fatetur, quia vt indulgentiam mereatur mensuras ac quantitates vitiorum suorum ecclesiastico villico confitetur Centenarius enim numerus, perfectionem designat. Cadi verò mensuras peccatorum. Oleũ autem fauorem eorundem peccatorum, quan-
Psal. 140 b. do quis sibiipsi placet in vitiis suis vel alios peccantes malè dulci adulatione demulcet. De cuiusmodi oleo dicitur: Oleum autem peccatoris, non impinguet caput meum. Impinguat enim caput oleum peccatoris, cum demulcet mentem fauor adulantis. Quia ergo fauor & laudatio vitiorum quæ nunc olei nomine designatur, maxime damnabilis est, id circo debitor iste medullas culparum suarum confitens, centum cados olei se debere testatur, intelligens multas valde esse mensuras male dulcis fauoris quo placebat sibi in nequitiis suis & aliorum vitia mulcebat. Huic itaque iubet villicus, vt accepta cautione, id est, retenta & refrenata priorum operum impressione, sedeat, id est, humilietur & pœniteat. Nam quod cautio formam & impressionem vel numerum operum designet, iudicant figuraliter cælaturæ quas Salomon in templo fecisse refertur. Quod autem sessio humiliationem significet, sanctus Dauid
I operibus & verbis ostendit, qui cùm se multũ
2. Reg. 7. humiliaret, ingressus est vt scriptura loquitur
Ionæ. 3. c & sedit coram domino, dixitq;: Quis ego sum
Operari est scribere. domine deus & quæ domus mea, quia adduxisti me huc vsque. Et rex Niniues pœnitens, indutus est sacco & sedit in cinere. Sedere ergo debitor iste præcipitur, vt ad pœnitentiam humilietur. Et quia incertum est qua hora mors
Dani. 7. c Qninquagenari significatio veniat, cito sedere dum adhuc vacat iubetur. Scribere, id est, operibus annotare quinquagin ta, id est, pœnitentiam, imperatur. Quicquid enim operamur, quasi in libro scribimus, vt in die iudicij coram CHRISTO recitetur. Vnde Daniel: Iudicium sedit & libri aperti sunt. Quinquagenarius autem numerus pœnitentiam & remissionem peccatorum designat, quia & Da
Leui. 25 b uid in quinquagesimo Psalmo pœnitentiam agens, veniam peccatorum obtinuit. Et quinquagesimus annus in lege iubileus est institutus: in quo fiebat remissio. Pro centũ ergo scri K bit quinquaginta, qui pro comsummata vitiorum multiplicitate, cuidẽtem suis operibus memoria dignam ostendit pœnitentiam in qua & remissionis gratiam consequatur. Sicut autem primus debitor vel eam partem fidelium quæ peccatis est subdita, vel vnumquenque peccatorem insinuat, ita secundus vel eam partem eorum, vt dictum est quæ iustitiam sectatur, vel vnumquemque iustum significat. Nam & iustus quisque debitor dei est, quoniam omnia bona quæ ab eo percepit debet illi, vt eadem vel paria si potest reddat, si autem non potest vel debitorem se esse humiliter agnoscat, & gratias agẽs dicat: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Centum quippe cori tritici quos se debere testatur, perfectionem iustitiæ cæterarúmque virtutum quæ illi secundum mensuram donationis Christi datæ sunt, Psal. 113. insinuant. Cori namque tritici: mensuras dono L rum gratiæ significant. Quod verò triticum virtutes & spirituali charismata quibus anima pascitur designet, scriptura docet dicens: Et valles abundabunt frumento. Itemque: Frumentum desiderat nubes. Valles quippe, id est, humiles frumento, id est, virtutum gratia replẽtur Psal. 64. qua spiritaliter viuant & saginẽtur. Quæ scili- cet virtutes, desiderãt nubes, id est, sanctos prædicatores, vt imbrẽ verborũ cælestium per eos rigentur. Centum itaque coros tritici debebat iste, quia secundum mensuras sibi diuinitus cõcessas, perfectionem virtutum acceperat. Cui à villico iussum est vt in literis suis, id est, in operibus suis pro centũ scriberet octoginta, id est, pro omnibus quæ debebat deo dignum se futura resurrectione iustis actibus exhiberet. Literæ enim quas scribimus, actiones nostrę sunt quas diuinæ memoriæ assignamus, siue bonas siue malas. Vnde & ipse de omni opere qđ egerunt homines, dicit: Ecce scriptũ est, corã me. Octo Esa. 65. d genarius autem numerus sicut & octonarius, Octogenamysterio resurrectionis congruit, quia & domi rius & ocni resurrectio facta est octaua die & nostra quo- tonarius que post septem dies quibus omne tempus vo- numerus. luitur, id est, in die iudicij quæ erit octaua pro- M uenient. Vnde & nonnulli psalmi, pro octaua scribuntur. Suis ergo literis inscribit octoginta, qui suis operibus dignum se illa resurrectione & electorum societate demonstrat. Hęc sunt itaque in quibus prudens villicus tam se quàm habitatores villæ suæ, id est, filios ecclesiæ quam regebat, corrigere & meliorare studuit, pro quibus & laudari à domino meruit. Et nos ergo laudemus eum qui diuino laudatur iudicio, nec eum in aliquo, priusquam correctus est, audeamus reprehendere, vt hæc putemus in his quæ erga debitores egit domino fraudem fecisse: sed potius credamus eum in his lucra domini sui, prudenti consilio quæsisse & eius voluntatem implesse. Qui tantum adhuc iniquitatis villicus appellatur, quia prius villicatum suum, inique tractabat, sicut & Matthæus quia, publicanus fuerat, etiam in APOSTOLORVM catalogo publicanus dicitur. Sed in his omnibus est maximè prædicanda, pijssimi iudicis nostri

A stri misericordia, qui cùm hunc antea vocasset, & iusto iudicio damnare potuisset, maluit eum indulto rursus viuendi spatio à morte re-
Exe. 18. e uocare, vt postmodum hunc emendatum pos-
Esai. 33. c set inter amicos computare. Compleuit enim quod loquutus fuerat, quia nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Ad hoc autem quod dixerat villicum iniquitatis prudenter fecisse, subiungit sententiam in qua significat multos similia facere. Quia filij, inquit, huius seculi, prudentiores filiis lucis in
Filij secu- li. generatione sua sunt. Filij enim seculi vocan-
Filij lucis. tur, qui secularem vitam ducunt. Filij autem lucis, iusti dicuntur. Sed sunt aliqui iusti, qui licet iustè viuant & ab illicitis se contineant, magna tamen bona nunquam operantur. Et sunt alij qui prius seculariter & criminosè vixerunt,
Luc. 19. b sed postmodum redeuntes ad cor suum quia se illicita egisse considerant: ex ipso suo dolore compuncti inardescunt ad amorem Dei, seseque in magnis virtutibus exercẽt. Cuncta etiã
B difficilia sancti certaminis appetunt: omnia mũ di blandimenta derelinquunt. Flagrant desiderio, ad cælestem patriam anhelant. Et quia se errasse à Deo conspiciunt, damna præcedentia lucris sequentibus recompensant. Isti ergo in generatione sua, id est, in tempore suo quo præsentem vitam transcurrunt, prudentiores sunt illis filiis lucis, qui à luce matre nunquam recedunt, sed tamen opera lucis remissius agũt, & ad patriam æternę lucis anxie non anhelant. Post sententiam verò, subiicit dominus exhortationem, vt qui male prius egerunt exemplo villici conuertantur ad bonum, & clementer agere studeant. Ac si dicat: Iste quidem villicus qui antea villicatum suum male tractauerat, post de bonis eiusdem villicatus, erga subditos spiritalia beneficia clementer operatus est, pro quibus & supernæ felicitatis habitacula cum electis intrare meruit, & ego quoque vobis dico & suadeo, qui mammonam, id est, di-
C uitias habetis iniquitatis, id est, quas per iniquitatem adquisistis & inique dispẽsastis hactenus, vel possedistis, iam bene dispensando eas sanctis qui indigentiam patiuntur, facite eos vobis inde amicos, vt cum defeceritis, id est, cum obieritis recipiant vos libenter secum in æterna habitacula, id est, in perpetuas mansiones vbi perenniter cum eis gaudeatis quoniam
Luc. 16. d qui recipit iustum in nomine iusti mercedem iusti accipiet. Quidam verò sententiam istam male intelligentes, rapiunt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiuntur, & putant se facere quod præceptum est. Dicunt enim, Rapere res alienas, mammona iniquitatis est. Erogare aliquid inde maxime egentibus sanctis, hoc est facere amicos de mammona iniquitatis. Intellectus iste, corrigendus est. Non ex rapinis & vsuris vel fraudibus, adquirere debemus, vnde eleemosinas faciamus, sed si contigerit nos ante conuersionem nostram, talibus modis opes adquisisse, iam post conuersionem rapinas & fraudes non faciamus, sed tamen ex opibus large tribuamus. Sic enim Zacheus fecisse laudatur, qui princeps erat publicanorum & diuitiis abundabat, sed recepto in domum suam CHRISTO medietatem earum pauperibus dedit, & cuicunque fecerat fraudem ex
D alia medietate quadruplum reddidit. Sicut ergo villicus dicitur iniquitatis, etiam post correctionem suam quia villicatum inique prius tractauerat, ita diuitiæ quas ante conuersionem quis inique conquisiuit siue possedit aut dispẽsauit, etiam post conuersionem eius vocantur diuitiæ iniquitatis. Sed sicut villicus ex eodem villicatu postquam correctus est adquisiuit amicos: it a quisque de suis facultatibus quanuis antea ex licitis & illicitis adquisisset eas, amicos sibi facere studeat, ita duntaxat vt nihil vltrà per iniquitatem adquirat. Tota itaque lectio ista correctionem & emendationem docet & hortatur, vt quicunque male viuebat & res quas dispensandas susceperat peruersè tractabat, mutet suos mores & mala præcedentia bonis sequentibus vincat & deleat. Possunt tamẽ omnes diuitiæ seculi diuitiæ iniquitatis appellari, quia cum à Deo pro omnibus sint creE tæ, has sibi nonnulli quãuis iusto labore iniqua tamen cupiditate congregant, & quas nulli tribuunt, has indigẽtibus quodammodo tollunt, dum eas in vsum eorum venire non sinunt. Licet ergo iustis vt dictum est, laboribus adquisitæ vel in patrimonio à religiosis parentibus acceptæ, tamen diuitiæ iniquitatis sunt, quia iniquum est, id est, ab æquitatis regula discordãs, vt alius diuitiis superabũdet alius autem egeat. De quibuscũq; igitur diuitiis seculi fiant eleemosinæ, de diuitiis iniquitatis fiunt. Itaque nõ iam inique sed iuste conquiramus diuitias ex quibus iustas faciẽdo eleemosinas, sanctos pauperes adquiramus nobis amicos, vt ipsi nos secum recipere dignentur in æterna tabernacula: per Iesum Christum dominum nostrum qui cũ patre & spiritu sancto viuit & regnat deus, per omnia secula seculorum. Amen.

Lectio sancti Euangelij secundum Matthæum. Cap. XVII. A.

F
I N illo tempore: Post dies sex, assumpsit dominus Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius, & duxit illos in montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos. Et reliqua.

Quia saluator noster electos suos per huius vitæ labores ad illam quæ laborem nescit vitam futuræ beatitudinis introducere disposuit, modò per euangelium suum sudores certaminum temporalium, modò palmam præmiorum describit æternorum, vt scilicet auditis agonum necessitatibus meminerint sibi requiẽ in hac vita non esse petendam, audita rursum dulcedine futuræ beatitudinis, leuius ferant mala transeuntia quæ bonis sperauerunt remuneranda perpetuis. Cùm enim suas suorúmque passiones paulò superius prænũciasset, ait: Filius enim hominis venturus est in gloria pa- Mat. 16. d tris sui cum angelis suis: & tũc reddet vnicuiq;

Universidad de Deusto
Biblioteca

G secundum opus eius. Vbi poterant discipuli, in suis cogitationibns dicere: Occisionem & mortem nunc dicis esse venturam, quod autem promittis affuturum te in gloria patris cum angelorum ministeriis & potestate iudicis, hoc in tempora lenga differetur. Præuidens igitur occultorum cognitor quid possent obiicere, præsentem timorem præsenti compensauit præmio. Subiunxit enim: Amen dico vobis, sunt
Matt.16.a quidam de hîc stantibus qui non gustabũt mortem donec videant filium hominis venientem in regno suo. Ac si diceret: Qualis venturus est in fine, talis ob incredulitatẽ vestram præsenti tempore demõstrabitur, viuentibus his qui hîc afsistunt. Nam quia incertum est omnibus tẽpus vniuersalis iudicij, incertáque singulis hora
H sui exitus, & poterat longa videri præsens afflictio nescientibus quãdo requies promissa veniret: voluit pius magister aliquibus discipulorum suorum adhuc in terra degentibus æternę promissionis gaudia prænonstrare, quatinus & ipsi qui vidissent & omnes qui audire possent, legis aduersa præsentia tolerarent, reducto sæpius ad mentem futuræ retributionis munere quod expectarent. Sunt, inquit, aliqui hic stantes, qui non gustabunt mortem, donec videant, filium hominis venientem in regno suo. Venientem quippe in regno suo viderunt eum discipuli sui, qui in ea claritate viderunt fulgẽtem in monte, in qua peracto iudicio ab omnibus sanctis in regno suo videbitur. Sequitur enim in euangelica narratione, id de quo loqui volumus: Et post dies sex, assumpsit Iesus Petrum & Iacobum & Ioannem fratrem eius & duxit illos in montẽ excelsum seorsum. Quod post dies sex ex quo promisit discipulis claritatem suæ visionis domin⁹ ostẽdit, significat sanctos in die iudicij regnũ percepturos, quod eis promisit qui non mentitur deus ante tempora
Tit.1.a secularia. Tempora quippe secularia, sex ætatibus constant. Quibus completis, audient à
Matt.25. domino. Venite benedicti patris mei, possidere paratum vobis regnum à constitutione mũdi. Possunt etiam sex dies promissæ dominicæ
Sex dierũ significatio. visionis & gloriæ, perfectionem bonorum operum designare: sine quibus ad contemplandam conditoris sui maiestatem quisque non valet peruenire. Quia enim dominus sex diebus rerum creaturam formauit, & septima requieuit ab operibus suis, rectè per sex dies opera bona quibus ad requiem peruenire debemus exprimuntur. Et quia quia Deum videre & ad gloriam beatæ resurrectionis pertingere concupiscit, debet agere bona quæ nouit: rectè post
Luc.9.d dies sex gloriam sui regni quam spopondit discipulis saluator ostendit. Lucas tamen sic scripsit: Factum est autem post hæc verba fere dies octo, & assumpsit Petrum & Ioannem & Iacobum, & ascendit in montem vt oraret. Secundum quem Lucam octaua die dominus promissam futuræ beatitudinis gloriam discipulis ideo manifestauit, vt ostensa cælestis vitæ dulcedine eunctorum qui hanc audire possent corda refouerat, & octonario dierum numero verum gaudium tempore resurrectionis doceret esse venturum. Nam & ipse octaua die hoc
K est post sextam sabbati qua crucem ascendit, ac septimam sabbati qua in sepulchro quieuit, à mortuis resurrexit, & nos post sex huius seculi, ætates in quibus pro domino labores tolerãmus, ac septimam sabbatismi animarũ quæ interim in alia vita geritur, octaua profecto ætate resurgemus. Nam quod Matthæus vel etiam Marcus dominum post sex dies transfiguratum dicit nec ordine temporis nec ratione mysterij discrepat à Luca qui octo dies ponit. Quia Matthæus narrat medios tantum dies, vnde & absolute post sex dies factum commemorat, hic autem primum quo hæc dominus promisit, & vltimum quo sua promissa compleuit adiungit ideoque temperatius loquens fere dies octo ponit. Et in ratione mystica, ille post sex mundi ætates sanctis ab omni labore quiescendum, hic autem octauo tempore designat esse resurgendum. Tres autẽ discipulos dominus assumpsit quibus glorificationem suam ostenderet:
L vel quia qui nunc fidem sanctæ trinitatis in charitate operantem seruant integram, tũc de eius reuelata visione perenniter lætantur, vel quia tres sunt ordines fideliũ in ecclesia qui soli ad hanc visionem peruenire mereantur, videlicet præpositi & continentes atq; coniugati. Quis quis enim in aliquo trium istorum graduum inuentus non fuerit, ad gaudium visionis huius non pertinebit. Petrus nanque propter primatum suum prælatos ecclesiæ designat, Ioannes autem qui permansisse virgo perhibetur cælibes ac mundi contemptores præmonstrat Iacobus verò qui supplantator dicitur coniugatos & mundo licite vtentes significat. His
Luc.9.d ergo tribus discipulis per quos vniuersi designantur electi, dominus gloriam suam ostensurus, in montem eos ducit excelsum, vt doceat omnes qui hanc videre desiderant, non in infimis iacere voluptatibus, non illecebris seruire carnalibus, nõ terrenis adhærere cupiditatibus sed æternorum amore ad superna semper erigi & angelicæ munditiæ pietatis & pacis & dilectionis & bonitatis & iustitiæ vitam quantum mortalibus possibile est semper imitari debere
M iuxta illud apostoli: Nostra autem conuersatio, in cælis est. Vnde etiam saluatorem expectamus dominũ nostrum IESVM CHRISTVM, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Ostensurus gloriam suæ maiestatis, in montem discipulos ducit, vt discant ipsi, discant omnes qui hanc videre sitiunt nõ eam sibi in huius seculi profundo, sed
Philip.3 in regno supernæ beatitudinis esse quærendam & studeant fieri digni ascendere in montem domini & stare in loco sancto eius, & bene euangelista cum dixisset quia duxit illos in montem excelsum, addit seorsum, quia iusti & nunc cũ prauorũ vicinia premuntur, animo tamen toto ac mentis intentione & operũ exequntione separati sunt ab illis, & in futuro prorsus etiã corpore & loco segregabuntur ab eis, quando abscondet eos dominus in abdito vultus sui à cõturbatione hominum & proteget in tabernaculo suo. Qui iuxta Lucam ascendit in montẽ oraturus & sic transformandus, quia in cæli secretam altitudinem vt verus pontifex ascendit pro

Trium discipulorum qui transfiguratio ni adsistũt mysteria significatio.

A suis interpellaturus suamque gloriam eis ibi manifestaturus, & ostenderet, quia qui beatam resurrectionem expectant & regem in decore suo
Luc.9.d. videre desiderant, mente in excelsis habitare ac continuis precibus insistere debeant. Sequitur & transfiguratus est, ante eos. Et resplenduit facies eius sicut sol, vestimenta autem eius facta sunt alba, sicut nix. Lucas verò dicit: & facta est dum oraret species vultus eius altera, & vestitus eius albus refulgens. Transfiguratus autem dominus ante discipulos, & in altera specie vultus apparens, non formam humani corporis amisit, sed suam suorumque glorificationem præmonstrauit. Facta est enim species vultus eius altera, id est, alterius gloriæ, quando resplenduit sicut Sol. Cuius scilicet splendoris & gloriæ claritas, ad naturam susceptæ humanitatis specialiter pertinebat. Nam illam ipsius
B diuinitatis ineffabilem & inaccessibilem visionem, qua in æternam vitam beatis mundo corde seruatur, nullo modo discipuli mortali adhuc carne circunsidati poterant intueri. In hac ergo transfiguratione dominus & sui corporis gloriam qua per resurrectionem erat illustrandum præmonstrauit, & electorum omnium quantæ claritatis post resurrectionem, futura
Dan.12.f sint corpora præmonuit: Nam & de illis, aliàs ait: Tunc iusti fugebunt sicut sol, in regno patris eorum. Et hic in exemplum futuræ claritatis ipsius, resplenduit facies eius sicut sol. Non quia domini & sanctorum eius, æqualis posit esse claritas & gloria, sed qui nihil sole clarius videre nouimus, non solum domini, sed & sanctorum in resurrectione gloria solis aspectui comparatur, quia clarius sole aliquid vnde exemplum daretur hominibus minimè potuit inueniri. Possumus etiam per faciem eius intelligere, præsentem & manifestam cognitionem humanitatis ipsius. Resplenduit ergo sicut sol facies eius: quia in illo supernæ beatitudinis regno, sanctis omnibus ita resplendebit vnico ac singulari splendore clarissima
C etiam humanitatis eius contemplatio, sicut sol vnica & singulari claritate superat omnia quæ corporeis oculis lucida videntur. Vestimenta autem eius quæ sicut nix albedine refulsere, nõ incongrue sancti eius figuraliter intelliguntur
Gal.3.d apostolo dicente, Quotquot in, CHRISTO baptizati estis, CHRISTVM induistis. Quæ scilicet vestimenta, ipso inter homines in terris conuersante despecta, aliorúmque similia videbantur, sed eo montem petente nouo candore refulsere, quia sicut Ioannes loquitur, nũc quidem filij dei sumus sed nondum apparuit
Gal.3.a quid erimus: scimus autem quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Vnde bene Marcus de eisdem vestimentis ait, quia facta sunt splendentia candidaque nimis velut nix, qualia fullo super terram non potest candida facere. Quia quid omnibus patet, nemo est, qui sine corruptione & dolore viuere possit super terram, nemo est qui sine attactu alicuius peccati viuere queat super
Psal.50.a terram. Sed quod fullo, id est, doctor animarum siue mundator aliquis sui corporis eximij⁹ super terram non potest, dominus faciet in cælo, emundans ecclesiam vestem, videlicet suam ab omni inquinamento carnis & spiritus, insuper & æterna carnis & spiritus beatitudine ac luce reficiens. Sequitur: Et ecce apparuit illis Moyses & Helias, cum eo loquentes Lucas hæc plenius exposuit, & ecce duo viri loquebantur cum illo. Erant autem Moyses & Helias visi in maiestate, & dicebant excessum eius quem completurus erat in Hierusalem. Moyses & Helias qui loquuti sunt in mõte cum domino, & dicebant excessum eius quem completurus erat in Hierusalem, id est, passionem ac resurrectionem eius, oracula legis ac prophetarum designant, quæ in domino completa & nunc doctis quibusque patent & in futuro manifestius patebunt electis omnibus. Qui bene visi in maiestate dicuntur, quia tunc apertius videbitur, quanta veritatis dignitate, omnis diuinorum eloquiorum non solum sensus, sed & sermo fuerit prolatus. Possumus excessum eius intelligere specialiter, exaltationem humanitatis eius qua excesit omnia, sicut docet apostolus dicens de patre: Vt sciatis quæ sit supereminens magnitudo virtutis eius, quam operatur in Christo, suscitans
Ephe.2.d illum à mortuis, & constituens ad dexteram suam in cælestibus, supra omuem principatum & potestatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed & in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Hic est excessus mediatoris Dei & hominum hominis IESV CHRISTI. Quem excessum, licet pater operatus sit, ipse tamen secundum diuinitatis potentiam, nihilominus operatus est, at-
Ioan.5.d que compleuit. Quæcunque enim pater fecerit, hæc & filius similiter facit. Et compleuit illum in superna Hierusalem, vbi semper videtur pax dei quæ exuperat omnem sensum. Sed & in sanctis suis magnis excessum complebit, quando post iudicium eos vsque ad celsitudinem paternæ visionis eleuabit. Hunc itaque excessum capitis & membrorum in ci-
F uitate magni regis, complendum Moyses &
Philip.4. Helias dicebant, quia gloriam exaltationis, CHRISTI & ecclesiæ, prædixerunt iugiter lex & prophetæ. Subiungit autem hoc loco Lucas solus, & dicit: Petrus verò & qui cum illo, erant, grauati erant somno, & euigilantes viderunt maiestatem eius, & duos viros qui stabant cum illo. Nam iste solus qui octaui diei mensionem præmisit, nunc speciem resurrectionis describit. Nam in petro & sociis eius, vt supra dictum est omnes designantur electi, Qui grauantur somno, dum corpora eorum in tumulis vsque ad finẽ seculi dormiunt. Sed in die resurrectionis euigilabunt, & ad videndam perpetuo gloriam maiestatis eius sublimabũt. Sed & duos viros stantes cum eo videbuntur, id est veritatem sensus legis & prophetarũ qui istam clarificationem prænunciauerunt. Vel somno erant grauati: quia splendor incomprehensibilis diuinitatis, premit quodam velut graui põdere sensus corporis, nostri. Et euigilantes viderunt maiestatẽ eius, quia qui somnum corporis à suo corde excutiunt & mente vigiles fiunt, ad lucẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

G supernæ visionis eleuantur. Sequitur, respondens autem Petrus, dixit ad IESVM: Domine, bonum est nos hic esse. Si vis, faciamus hîc tria
Luc.9.d. tabernacula, tibi vnum, Moysi vnum, & Heliæ vnum, & hæc etiam Lucas cum duobus viris loqueretur, sic ait: Et factum est: cum discederent ab illo, ait Petrus ad IESVM, præceptor bonum est, nos hic esse, & faciamus tria tabernacula, vnum tibi, & vnum Moysi, & vnũ Heliæ, nesciens quid diceret. Discessio Moysi & Heliæ à CHRISTO, secundum illud intelligenda est qnod ait apostolus, quia cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex
1.Co.13.c parte est. Recedet enim doctrina legis & prophetarum, vbi manifestatio diuinæ visionis sanctis apparuerit. Petrus verò ad ea quæ cernebat respondit bonum est, nos hic esse, virósque iam discedentes cupiebat ibi retinere noua tabernaculorum constructione. Nam quia quo
H amplius quisque vitæ cælestis dulcedinem degustat, eo amplius fastidit omnia quæ placebant in infimis, merito ipse nunc visa domini & sanctorũ eius maiestate, repente cuncta quæ nouerat terrena obliuiscitur, & solis his quæ videbat delectatur adhærere, ibique cum Iesu optat habitare vbi manifestata eius gloria lætatur dicens: Domine, bonum est nos hic esse. Quia re vera solum hominis bonum est, intrare in gaudium domini sui, & huic contemplando in æternum assistere. Vnde merito nihil vnquam veri boni habuisse putandus est, cui reatu suo exigente contingit nunquam sui faciem videre creatoris. Quod si beatus Petrus glorificatam CHRISTI humanitatem contemplatus tanto afficitur gaudio vt nullatenus ab eius intuitu velit fecerni, quid putamus esse beatitudinis, qui diuinitatis eius altitudinem videre meruerint, & si cum duobustantum sanctis Moyse scilicet & Helia, transfiguratam in mõte hominis CHRISTI speciem videre, bonũ maximum duxit, qui sermo explicare & quis
I sensus valet comprehendere, quanta sint gau-
Heb.12.f dia iustorum, cum accesserint ad Syon montem & ad ciuitatem dei viuẽtis Hierusalem cælestem, & multorum milium angelorum frequentiam ipsumque ciuitatis eiusdem artificem & conditorem Deum non per speculum
1.Co.13.d & in enigmate sicut nunc, sed facie ad faciem conspexerint. Tamẽ beatus Petrus, in eo quod cælesti conuersationi tabernacula facienda putauit, nesciebat quid diceret. In illa nanque cælestis vitæ gloria, domus necessaria non erit, vbi diuinæ contemplationis luce omnia pacificante, aura aduersitatis alicuius timenda nulla remanebit, testante apostolo Ioane qui eiusdem supernæ ciuitatis claritatem describens, ait inter alia, & templum non vidi in ea, dominus enim omnipotens templum illius est, &
Apo.21.f agnus. Nesciebat ergo quid diceret, qui mente excesserat, quia in domo patris quæ in cælis est domus manu facta necessaria non sit. Nesciebat quid diceret, qui CHRISTVM in illa claritate semper ibi retinere volens, non cogitabat quia saluari mundus nisi morte CHRISTI non poterat. Nesciebat quid diceret, qui oblitus est, regnum sanctis à domino non alicubi terrarum, sed in cælis esse promissum, nec re- K
cordatus est se suósq; coapostolos mortali adhuc carne circunseptos, immortalis vitæ statum subire non posse. Sequitur: Adhuc eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos, & ecce vox de nube dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite. Lucas etiam ita. Hæc autem illo loquente: facta est nubes & obumbrauit eos, & timuerunt, intrantibus illis in nubem. Et vox facta de nube, dicens: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Quia Petrus tabernacula facere quærebat: obtectu lucidæ nubis est admonitus, in illa vitæ cælestis habitatione domos non fore necessarias, vbi omnia domin⁹ æterna suæ lucis obumbratione protegit, qui lucem habitat inaccessibilem. Hæc enim nubes, lucida quę 1.Ti.6.c
nunc super discipulos facta est, & obumbrauit eos, est illa lux inaccessibilis in qua deus habitat. Quæ inaccessibilis est viribus nostris, sed L
acceditur ad eam muneribus diuinis. Moyses Ex.20.d
enim accessit ad caliginem in qua erat Deus. Nam illa caligo & ista nubes atque illa lux, idẽ sunt. Quia & omnis etiam corporea lux quæ præ nimietate claritatis non potest aspici, reẽ caligo & inaccessibilis dici potest, sicut & oculorum nostrorum reuerberatio probat in aspectu solis. De hac nube & luce, dictum est in Exo.40.
exodo mystice. Operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria domini impleuit illud, nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia & maiestate domini coruscãte. De hac similiter & in tertio regum libro scri 3.Re.8.b
ptum est. Nebula impleuit domum domini, & nõ poterant sacerdotes stare & ministrare propter nebulam: impleuerat enim gloria domini, domum domini. Tunc ait Salomon: Dominus dixit, vt habitaret in nebula. De hac & venerandus pater Dionysius ait, sicut & alibi meminimus. Diuina caligo est inaccessibile lumen in quo habitare Deus dicitur, & inuisibili eo existente propter supereminentem claritatem, & inaccessibili eodem per superexcellentiam supereſſentialis luminum manationis. In hoc fit omnis Deum scire & videre dignus, eum non videndo neque cognoscendo, verè Psal.35.
super visionem & cognitionem factus. Hoc ipsum cognoscens, quia post omnia est sensibilia & intelligibilia, & prophetiæ videns, mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata est & non potero ad eam. His beati Dionysij Psal.17.b
tam ponderosis nubis, consonat & Dauid dicens de domino: Caligo sub pedibus eius, & ascendit super cherubim & volauit, volauit super pennas ventorum. Et posuit tenebras latibulum suum. Caligo nanque est ei sub pedibus, quia non ea claritate ab inferioribus cernitur, qua in superioribus dominatur. Ascendit enim super cherubim & volauit. Cherubim quippe, plenitudo scientiæ dicitur. Proinde super plenitudinem scientiæ ascendisse perhibetur & volasse, quia maiestatis eius celsitudinem scientia nulla comprehendit. Volauit ergo, quia longe in altum ab intellectu nostro se rapuit. Volauit super pennas ventorum, quia sciẽtiam transcendit animarum. & posuit tenebras latibu-

A latibulum suum, quia dum caligine nostræ infirmitatis obscuramur, per ignorantiam nostram nobis absconditur, ne à nobis modò in æterna & intima claritate videatur. Possunt tenebras latibulum suum, quia in eius cognitione caligat acies mentis vniuersæ rationalis creaturæ, parúmque videt esse quicquid de eo valet agnoscere ad comparationem eorum quæ
A creatu ra nõ cognoscitur deus, nisi quantum vult se reuelare. de ipso se sentit ignorare. Nubes & caligo incircuitu eius, quia latet in quadam obscuritate incõprehensibilitatis suæ, nec agnosci potest à creatura nisi quantum vult reuelare. In hanc itaque nubẽ intrantes apostoli timuerunt, quia quicunque ad Dei contemplationem sic proficiunt, vt eum in huiusmodi nube obscuritatis archanorum eius videant, cum magno metu reuerẽtiæ id faciunt. Vnde & Seraphim qui eum primi cognoscunt, faciem eius & pedes velant, & mediis alis volant, vt intelligamus quia &
B tam sublimis ordo beatissimorum spirituum timidus est circa celsiora & profundiora diuinarum visionum, & mediocriter ad deificas scientias attollitur. De prędicta verò nube venit vox patris, dicens de CHRISTO, hic est filius meꝰ, quia de immensa obscuritate diuinæ incomprehensibilitatis, procedit ad nos alta notitia generationis sempiterni filij Dei, in qua nec genitor est genito prior, nec genitus genitore posterior, quia constat & patrem sempiternè genuisse & filium sempiternè natum esse. Sed cuius fulgorem mentis acies nondum capit, generationem eius quis enarrabit? Quia verò resplendentem filij hominis faciem apostoli cernere desiderabant, affuit pater in voce, docens eundem esse filium suum dilectum, vt discerent ab humanitatis eius gloria quam videbãt, ad diuinitatis ipsius quæ æqualis & consubstantialis est illi contemplandam suspirare præsentiam. Quod autem ait de filio, in quo mihi bene
Ioan.8.d. complacui, hoc est, quod idem filius alibi te
C statur: Qui me misit mecum est & non reliquit me solum, quia ego quæ placita sunt ei facio semper. Nam quando de hominibus dixit,
Gene.6.b pœnitet me fecisse eos, quasi sibimetipsi displicuit in peccatoribus quos creauerat. In solo autem vnigenito sibi complacuit: quia hunc inter homines hominem: creasse eum non pœnituit omni modo, in quo peccatum nullum inuenit propter quod se reprehenderet, quasi per pœnitentiam, sed plenitudinem totius sanctitatis quę sibi valde complacuit, & quod adiunxit ipsum audite, admonuit eum esse de quo supra dictus Moyses populum cui legem dedit
Deut.18. præmonebat, quia prophetam vobis suscitabit dominus Deus vester de fratribus vestris tanquam me, ipsum audietis iuxta omnia quæcunq; loqnutus fuerit vobis. Neq; enim Moysen & Heliam, id est, legem & prophetias audiri vetat, sed omnibus his auditionem filij qui legem & prophetas venit adimplere præferendam insinuat, cunctisque veteris instrumenti typis & ænigmatibus lucem euangelicæ veritatis anteponendam intimat. Sequitur solus Matthæus, dicens: & audientes discipuli, ceciderunt in faciem suam & timuerunt valde. Humana fragilitas, cõspectum maioris gloriæ ferre non sustinet, totóque animo ac corpore eõ- D
tremiscens ad terram decidit. Omnésque sancti cum in Dei visione proficiunt, quanto magis diuinitatis interna conspiciunt, tanto magis se nihil esse cognoscent. Audita ergo Dei voce: Petrus & socij eius in faciem suam ceciderunt, quia quanuis homo ad intelligenda sublimia leuetur, ex contemplatione tamen maiestatis Dei infirmitatem suæ conditionis intelligit. Et quasi statum non habet, qui se ante Dei oculos esse puluerem & cinerem videt. Audierunt enim vocem patris, quia ex eius reuelatione cognouerũt filium ei prorsus æqualem, omnia tenentem, omnia implentem, omDei descriptio.
nia circumplectentem, omnia superexcedentem, omnia sustinentem, vbique totum, incircunscriptum & incomprehensibilem, & ceciderunt in faciem, quia tanto apud se in suis cogitationibus consternati sunt, quanto eis illud altum erat quod audiebant. Ac naturam & ex- E
cellentiam vnigeniti Dei cogitantes expauerunt, & vilia de se senserunt in eo quod comprehendebant, dum supernis intenderent quæ ab eis cõprehendi non poterant. Hinc & Hie-
Ezec.1.f. zechiel de pennatis animalibus, ait. Cum fieret vox super firmamentum quod erat super caput eorum, stabant & submittebant alas suas. Animalia nanque sanctos designant. Et firma-
Firmamẽtum. menti nomine, exprimitur incarnatus vnigenitus, per hoc quod in eo natura nostra ad æternitatem firmata est. Fit ergo vox super firmamentum, cùm patet de CHRISTO dicit, hic
Alæ sanctorum. est filius meus dilectus in quo mihi bene com- F
placui. Et tunc animalia stant aláque submittunt, quia sancti intenta mente supernis intendunt & virtutes suas humiliant. Stant enim, quando eum qui super caput, id est, super mentes eorum est, intenta contemplatione considerant, & alas demittunt, quia suæ virtutes eis vilescunt, dum alta supernæ incomprehensibilitatis aspiciunt. Sed & in eo quod dicitur, hic est filius in quo mihi bene complacui, alas submittunt. quia in eius innocentia & sanctitate vident, in quantis ipsi quotidie delinquãt & quàm parum de perfectione sanctitatis habeãt, & omnem de suis viribus præsumptionem deponunt. Sequitur adhuc Matthæus, dicens: Et accessit IESVS & tetigit eos, dixitque eis: Surgite & nolite timere. Ad discipulos in infirmitatis suæ confusione iacentes, accessit per gratiam & tetigit eos per virtutem, iussitque vt ad opera fortia surgerent & timorem quem charitas eiicit abiicerent. Accessit & tetigit, quia Quãdo tãgit deus creaturã suam. illuminauit & adiuuit. Accedit sed non tangit, quandoquidem per eius gratiam illuminamur, sed exigentibus nostris meritis nõ adiuuamur. Plerumq; enim videmus quæ agenda sunt, sed hæc opere non valemus implere. Nitimur & infirmamur. Mentis iudicium rectitudinẽ conspicit, sed ad hanc operis fortitudo succumbit. Quia nimirum iam de pœnæ peccati est, vt ex dono quidem possit bonum conspici, sed tamen ab eo quod cõspicitur contingat per meritum repelli. Sed ad prostratos accessit dominus eósque tetigit & vt surgerent imperauit, quia cum nos infirmitatem nostram subtiliter

Universidad de Deusto
Biblioteca

Gagnoſcentes humiliter iacemus, tũc virtute ſpiritus ſancti tangimus & ad robuſta opera tangere præcipimur quæ nõ per timorem, ſed per charitatem faciamus. Sequitur Matthæus: Leuantes autem oculos ſuos, neminem viderunt niſi ſolum Ieſum. Quod & Lucas dum de patris voce loqueretur, ſic ait: Et dum fieret vox, inuentus eſt Ieſus ſolus. Vox patris facta eſt de nube dicens, hic eſt filius meus, & dum illa fieret euanuerunt ſerui & inuentus eſt Ieſus ſolus, vt indubitanter agnoſceremus quia ſolus Ieſus eſt naturalis & vnicus Dei filius, non Moyſes aut Helias. Qui igitur in conſideratione ſuæ infirmitatis oculos mentis dum iacerent, defixerant, ipſi ſurgentes leuauerunt eoſdem ſpirituales oculos ad altiora diuinæ contemplationis. Et tunc neminem viderunt niſi ſolum Ieſum: quia nullus eſt gloria Dei patris niſi dominus Ieſus Chriſtus, & ad eius comparationem nullus ſanctorum eſt aliquid, ceſſantque voces legis & prophetarum vbi pater voce propria de-
H clarat vnigenitum ſuum. Sequitur: & deſcendentibus illis de monte, præcepit Ieſus dicens: Nemini dixeritis viſionem, donec filius hominis à mortuis reſurgat. Lucas autem obſeruantiam huius præcepti refert dieẽs: Et ipſi tacuerunt, & nemini dixerunt in illis diebus quicquid ex his quæ viderant. Dominus verò viſionem oſtenſæ ſuę maieſtatis ad tempus taceri iuſſit, ne ſi palàm vulgaretur in populos, aut diſpẽſationem paſsionis illius idem populi principibus repugnando impedirent & ſic humanæ ſalutis effectus qui per ſanguinem eius erat venturus retardaretur: aut certè hi qui eandem viſionem audientes credidiſſent viſo crucis opprobrio ſcandalizarentur. Opportunius autem cõpleta paſsione ac reſurrectione & aſcenſione eius in cælum, repletisq; ſpiritu ſancto apoſtolis, prædicata eſt, quatinus omnes qui ſacramẽtis eius initiari voluiſſent, non ſolum effectũ reſurrectionis credere, ſed etiam modum reſurrectionis eiuſdem ab his qui viderant potuiſſent diſcere, necnon & æternitatẽ diuinæ natiuitatis quam à patre audierãt cunctis pariter credẽdam & amandam ipſi prædicarent. His verò de lectione euangelica dictis, addendum videtur: quia ſicut in ea Moyſes & Helias legem & prophetiã, ſic dominus Ieſus euangelium deſignare poteſt, & tamen ſi ea quæ ſunt in lectione potuerint alicubi minus aperte de verbo euangelicæ prædicationis intelligi, referenda ſunt ad verbum quod caro factũ eſt & habitauit in nobis. Ait ergo: Sunt quidam de hic ſtantibus, qui
Mat.16.d non guſtabunt mortem, donec videant filiũ hominis venientem in regno ſuo. Filius hominis nõ abſurdè intelligitur euangelicus ſermo, quia mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus eum genuit hoc eſt ex ſe protulit. Qui ſcilicet ſermo videtur in regno ſuo, dũ clarus & potens apparet, vt & per claritatem illuminet mẽtes audientium & per potentiam virtutis ſancti ſpiritus eas corroboret quatinus ab eis & intelligatur & opere cõpleatur. Nec guſtant mortem donec eum talem videant, qui priuſquam mortis debitum ſoluant, ad magnam eius proue
I huntur intelligentiam, & magna eum virtute operum adimplent. Nec omnibus Chriſto aſ- K ſiſtentibus hoc eſt in fide Chriſti manentibus, id promiſſum eſt & datũ, ſed quibuſdam. Huic autem ſententiæ verborum domini, ſubdit euãgeliſta, & poſt dies ſex, aſſumpſit Ieſus Petrum & Iacobum & Ioannem, & duxit illos in montem excelſum ſeorſum. Vel factum eſt poſt hæc verba dies octo, & aſſumpſit Petrum & Ioannem & Iacobum, & aſcendit in montem vt oraret. Ieſus verò, id eſt, ſaluator & ſalutaris eſt Iaco.1.c. ſermo euangelicus, de quo dicitur, ſuſcipite in- 1.Co.15. ſitum verbum quod poteſt ſaluare animas veſtras, & notum vobis facio euangelium quod prædicaui vobis, quod & accepiſtis in quo & ſtatis, per quod & ſaluamini. Hic ergo ſalutaris & ſaluator ſermo gratiam in ſe ſancti ſpiritus cõtinens, aſſumpſit Petrum qui dicitur agnoſcẽs, & Ioãnem cuius interpretatio ſonat in quo eſt gratia, & Iacobum qui interpretatur ſupplantator, & aſſumpſit eos poſt dies ſex vel octo. Nã L quia ſex diebus opera mũdi ſunt creata, per ſex dies mũdum & opera eius intelligimus, & quia octauo die facta eſt reſurrectio, per octo dies gratia reſurrectionis exprimitur. Qui ergo ſupra mundum aſcenderint, & huius ſeculi opera tranſcenderint, ac futoræ reſurrectionis immortalem fructum bona conſcientia expectauerint, hi potuerunt à verbo euangelij in montem ſublimis intelligentiæ duci & ſeorſum vt à tumultu terrenarum cogitationum ſint remoti, ibique claritatem ipſius verbi in glorioſum aſpectum tranſformati videre. In quem ſcilicet montem aſcendit orare, quia ipſum gratiæ verbum dum coram oculis noſtræ mentis in altum celſioris & clarioris intelligentiæ progreditur, interpellat quodammodo pro nobis, quoniam ſpirituales nos facit & Deo commendabiles. Aſcendamus ergo cum verbo in montem: vt in ſpecie & pulchritudine ſua nobis appareat, & proſpere procedat & regnet. Nam iuxta mo- M dum noſtræ capacitatis, verbum ipſum nobis & minuitur & creſcit, & niſi celſioris prudentiæ cacumen aſcendamus, non nobis apparet ſapientia, non nobis apparet myſteriorum cognitio, non nobis apparet quanta ſit gloria, quantus decor in euangelico verbo, ſed quædam vilitas & contemptibilitas nobis in eo videtur: Tranſfiguratus eſt ante eos, inquit, & facta eſt ſpecies vultus eius altera, quia ipſe Dei ſermo in aliam ſpeciem admirandæ pulchritudinis tranſformatur in oculis eorum quos aſſumit, id eſt, docet & in montem ſublimis intelligentiæ ducit, quam videtur eis quos in infimo ſenſu deorſum relinquit. Et facies eius ſicut Sol reſplenduit, id eſt, nitor aſpectu pulchritudinis eius incomparabili ac ſingulari claritare refulſit. Nihil enim ſunt in eius comparatione, eloquia ſingularis doctrinæ. Veſtimenta verò eius facta ſunt alba ſicut nix, & veſtitus eius al- Veſtimẽta Chriſti bus refulgens. Veſtimenta verbi, dicta ſunt ſcripturarum, & in oculis alta petentium, albeſcunt vt nix & refulgent ſermones diuinarum lectionum. Cùm autem nix ceciderit, a- Scriptura ſanctæ ui ues cæli nõ habent vbi inhabitent, & lætior ſolito tritici prouentus exuberat. Cui rei verba ui compo ſcripturarũ aptè cõparantur, quæ de cælo miſſa ratõ. ſunt

A ſunt in terram, & ieiuna noſtrorum pectorum arua fæcundauerunt, ac ſpiritibus, aeriis tanquam auibus immundis locum nõ reliquerunt. Sequitur, & ecce apparuit illis Moyſes & Helias, cum eo loquentes. Vel ecce duo viri loquebantur cum illo, erant autem Moyſes & Helias viſi in maieſtate, & dicebant exceſſum eius quem completurus erat in Hieruſalem. Moyſes & Helias apparuerunt in monte cum domino loquentes cum eo, quia lex & prophetæ in alto celſioris intelligentiæ cernuntur cum euangelio, ac concordant in dictis ſuis cum eo. Sed & in maieſtate cum eo viſi ſunt: quia ſapientibus & ſpiritalibus effulgent cum illo in gloria diuinæ excellentiæ. & dicebant exceſſum eius quem completurus erat in Hieruſalem: quia prænunciauerunt futuram celſitudinem ipſius euangelici ſermonis, quo ſcilicet dignitate &
B potentia foret exceſſurus omnia in vrbe pacis æternæ, ac manſurus abſque fine. Hinc & pſal- Pſal.118. miſta cecinit. In æternum domine, verbũ tuum permanet in cælo. Dominus quoque dixit. Cę- Luc.21.f lum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Petrus verò & qui cum illo erant, grauati erant ſomno: quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena in- Sap.9.d. habitatio ſenſum multa cogitantem, ac velut ſomno quodam corporis pigrum reddit. & cui gilantes viderunt maieſtatem eius, & duos viros qui ſtabant cum eo, quia cùm mens ſortiter eluctata torporem negligentiæ & ſomnum imperitiæ ſuperauerit, poteſt videre maieſtatem ſenſuum ſacri eloquij, & legem ac prophetiam perſiſtentes cum verbo gratiæ euangelij. Ali- Quæ ſen ter, Petrus & ſocij eius, erant ſomno grauati. Somno grauantur ſancti, dum ab actione terre- portẽ. na & ab amore temporalium rerum quieſcunt, & ab appetitu viſibilium mentis oculos claudunt. Qui idcirco non ſimpliciter dormire, ſed ſomno grauari dicuntur, quia non ſine pondere laboris agitur huiuſmodi dormitio. San- Cõfli ctorum enim viri qui à mundi operibus non torpore ſed virtute ſopiuntur. laborioſius dormiunt quàm vigilare potuerunt, quia in eo quod actiones huius ſeculi deſerentes ſuperant, robuſto conflictu quotidie contra ſemetipſos pugnant, ne mens per negligentiam torpeat, & ne concupiſcentia carnis aduerſus eam, in aliquo præualeat, & ne ipſi à bono opere & à cæleſti deſiderio pigri fiant. Et euigilantes, inquit, viderunt maieſtatem eius, quia qui exterioribus vt dictum eſt obdormiunt & interioribus euigilant, interna myſteriorum penetrant. Hinc eſt quod ſponſa dicit. Ego dormio & cor meum Cãt.5. vigilat. Ac ſi dicat: Dum exteriores ſenſus ab huius vitæ ſollicitudinibus ſopio, vacante mente viuacius interna cognoſco. Agit enim talis anima, vt huius mundi inquietam concupiſcentiam à ſe penitus eiiciat & terrenarum cogitationum ſtrepitum deſerat, ac per quietis ſtudiũ virtutibus intenta vigilãs dormit. Neque enim ad contemplãda interna perducitur, niſi ab his quæ exterius implicant, ſtudioſe ſubtrahatur. Itaque qui ſomno grauabantur euigilauerunt ac maieſtatem eius viderunt: quia qui ab huius mundi curis obdormiunt & ſupernis ſtudiis euigilant, maieſtatem ſacri eloquij cõremplantur & ſpiritales viſiones aſpiciunt. Domine, inquit Petrus, bonũ eſt nos hîc eſſe, id eſt, in contemplatione maieſtatis euãgelici ſermonis immorari, & legem ſimul ac prophetias in claritate ſpiritalis intelligentiæ contueri. Quem ſcilicet ſermonem, vocabat dominum & præceptorem: quia præceptis eius ex charitate ſeruire paratus erat, & eius doctrinis eruditi volebat. Sed in eo quod tria tabernacula facere tribus Vnũ euã- quæſiuit, neſciebat quid diceret: cùm vnum ſit gelii ta- tabernaculum euangelij in quo lex & prophe- bernacu- tæ morantur. Nam & vſque nunc imperitiæ lum, In notatur, quiſquis euangelio & legi ac prophe- quo lex tis tria tabernacula facere cupit, cùm hęc abin- & pro- uicem nullatenus valeant ſeparari, vnum haben phetæ mo tia tabernaculum, id eſt, eccleſiam Dei. Sequi- rantur. tur: Adhuc eo loquente: ecce nubes lucida obumbrauit eos, & ecce vox de nube dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene com-
E placui, ipſum audite. Quia imprudenter tribus quaſi paribus ac diuiſis tria tabernacula offerebat, venit nubes lucida, id eſt, myſteriorum in- Nubes lucida. comprehenſibilitas qua & ſplendet & obumbrat, quia & mentem illuminat oſtenſione diuinorum & ex toto Deum non manifeſtat, ſed de eo plura tegit quàm reuelat. Venit, inquam, huiuſmodi nubes lucida, & obumbrauit mentes eorum obſcura luce ſua. In quam intrantes, timuerunt, propter incomprehẽſibilia Dei iudicia, & propter cætera quæ in ſcripturis mente nequiuerunt comprehendere. Et de tanta myſteriorum incomprehenſibilitate, venit vox Dei dicentis de ſermone euangelij, quia hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui. Proceſsit enim ex Deo & per Deum incarnatum datus eſt idem gratiæ ſermo, omnémque perfectionem iuſtitiæ quam mortales capere poſſunt continet, & omne Dei beneplacitum declarat. Propter quod & de eo dicit, in quo
F mihi bene complacui. Quod nequaquam de veteri teſtamento dici potuit. Vnde & apoſtolus Heb.7.e. ait. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem eius & inutilitatem. nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio verò fit melioris ſpei per quam proximamus ad Deum. Et item: Nam ſi illud prius cul- Heb.8.b. pa vacaſſet, non vtique ſecundi locus inquireretur. Et ideo teſtamentum vetus quod datum eſt per ſeruum, retinet in ſe vtilitatem ſeruitutis, nouum verò quod datum eſt per filium poſſidet honorem filiationis, de quo dicitur hic eſt filius meus dilectus, & additur de eo, ipſum audite, quia quicquid lex iuſtitiæ & prophetæ promulgauerũt in eo continetur & multo amplius: Ait enim dominus ibi: Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis, hæc eſt enim lex & prophetæ. Et de Mat.7.b maiore iuſtitia quæ eſt in nouo, quàm in veteri. Audiſtis, inquit, quia dictum eſt antiquis, non Mat.5.f. periurabis, reddes autem domino iuramenta tua. Ego autẽ dico vobis, non iurare omnino. Itémque audiſtis quia dictum eſt, diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Mat.5.g. Ego autem dico vobis, diligite inimicos noſtros, bene facite his qui oderunt vos, & alia

multa

Universidad de Deusto
Biblioteca

G multa huiusmodi. Quia ergo nouum testamẽtum continet omnia quæ vetus iusserat & alia multa adhuc sacratiora, ideo solum nouum iubemur audire, id est, præceptis eius obedire. Sequitur: Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam & timuerunt valde. Quia videlicet nos audita diuini sermonis excellentia quæ in nouo testamento est, cadimus in faciem, id est, humiliamur & erubescimus, quod non vt decuit eum honorauimus obediendoi lli reuerenter in omnibus, ideóque nimis timemus ne ob id damnemur. Et accessit IESVS & tetigit eos, dixitque eis, surgite nolite timere. Quia nimirum ipse sermo euangelicus nobis per cognitionem nostri reatus in pœnitentia iacentibus fit quodammodo propinquior, ac tangit nos manu sententiarum suarum, & ad bene operandum surgere præcipit, ac de cætero timorem excutit. Cur enim iam timeat, qui ex pœnitẽtia erigitur ad fortia virtutum opera? Nam & perfecta charitas, foras mittit timorem. Leuantes autem oculos suos, neminem viderunt nisi solum Iesum. Leuatis spiritalibus oculis ad alta sublimioris intelligentiæ non viderunt nisi Iesum, id est, nouum testamentum. Ablata enim nube, & euanescentibus Moyse & Helia, CHRISTVS solus cernitur, quia legis & prophetarum vmbra discedente verum lumen, coruscante gratia euangelij splendet. Vbi enim legis & prophetiæ vmbra recedit quæ suo velamine mentes hominum tegebat, vtraque reperitur in euãgelio. Nam cùm tres essent, vnus est factus. Tres in principio visi sunt, vnus in fide. Quia lex & prophetia & euangelium quãdo secundum litteræ superficiem attenduntur, tres videntur, quando secundum interiorẽ sensum inspiciuntur, vnus apparet. Lex enim & prophetiæ, iuxta spiritalem intellectum, nihil aliud sunt quàm doctrina euangelica. Hinc iam de monte descendentibus, id est, de altitudine sublimioris intelligentiæ & cõtemplationis ad ima cõmunis conuersationis redeuntibus præcipitur, visionem hanc nulli dicere, nisi post Domini resurrectionem. Nemini enim narranda est claritas sacri eloquij quæ sapientibus in alto contemplationis ostensa est, nisi qui Christum resurrexisse iam credidit, quia nec ipse nisi post resurrectionis suæ triumphum discipulis, vt scripturas intelligerent sensum aperuit. Vnde & apostolus, hanc speciosæ claritatis gloriam qua diuinus sermo interius refulget, quibusdam celabat dicens: Nihil me iudicaui scire inter vos, nisi IESVM CHRISTVM & hunc crucifixum. Aliis verò iam prouectis aperiebat, de quibus ait. Sapiẽtiam autem loquimur, inter perfectos. Minoribus enim minora prædicari debẽt & maioribus maiora: vt vnusquisque iuxta modum capacitatis suæ doceatur. Eis ergo qui magnum sensum habent & in nouitate vitæ ambulant, dicenda est cella visio clarificationis diuini sermonis. Vnde & nunc sicut & superius potest ipse sermo filius hominis intelligi. Qui scilicet sermo, quasi perimitur & velut inter mortuos cõputatur, ab illis qui grauiter in eum peccant, & quasi non sit, eũ transgredi & conculcare nõ verentur. Quibus dum tales sunt dicere non debemus eiusdem diuini sermonis clarificationem, ne sanctum canibus & margaritas porcis dedisse culpemur. Sed si idem sermo resurrexerit in eis per pœnitentiã ipsorum & vitæ melioratione, tunc iam dici potest eis visio claritatis eius, quæ rursum apparet ad alta tendentibus. Sed hanc lectionem prout cælitus nobis datum est exposuimus & eius mysteria patefecimus, quatinus omnes qui hæc agnouerunt, adiuuante domino sic viuere studeant & supernis intendant, ut de his quæ dicta sunt gaudere & in præsenti seculo mereãtur & in futuro, per Iesum Christum saluatorem nostrum, qui cum patre & spiritu sancto viuit & regnat deus, ante omnia secula & nunc, & in omnia secula, Amen.

Mat. 7.b

I N omnibus requiem quæsiui, & in hæreditate eius morabor, tunc præcepit & dixit mihi creator omnium, & qui creauit me requieuit in tabernaculo meo.

Ecc. 24.1 1.Co.1.d

Sapientia nunc loquitur, quam apostolus Christum esse testatur, dicens CHRISTVM Dei virtutem & Dei sapientiam. Sapientia ergo quæ CHRISTVS est, id est, incarnata Dei sapientia dicit. In omnibus requiem quæsiui. Post laborem verò, requies solet quæri. Dominus autem in se quidem quietus & incommutabilis est, sed tamen laborare se testatur, cùm duras hominum prauitates tolerat, dicens cuilibet talium. Præbuisti mihi laborem, in iniquitatibus tuis. Sed & dum apparuit in mortali carne: laborauit ex nostra infirmitate. Ideo post resurrectionem suam in omnibus quæsiuit requiem, vt in omnium fide & bona actione requiesceret. Nam in quibus omnibus requiem quæsiuerit, docet præmittendo: In omni terra steti, & in omni populo & in omni gente primatum habui, & omnium excellentium & sublimium corda, virtute calcaui. Móxque subiungit, & in his omnibus requiem quæsiui. In omnibus ergo populis & gentibus totius orbis, & in cunctis regibus ac principibus quorum sibi corda tandem subegit, requiem quæsiuit. Inuenit autem in his requiem, qui peccare desierunt, & sanctè ac iustè viuunt. Qui in eo quod in omnibus populis & nationibus atque sublimibus, id est, in sublimitate dignitatum positis, requiem se dicit quæsisse, significat, in vnaquaque sub cælo gente multos palàm cerni qui peruerse viuant, & paucos velut grana sub paleis inueniri qui bene agant. Hoc enim quæritur, quod latet nec habetur. Sed & in quolibet ad vitã prædestinato, quærit Christus sibi requiem, dum adhuc peccantem eum expectat, & vel præceptis seu monitis & miraculis & prosperis & aduersis, ipsum conuertere & talem facere studet, vt in eo requiescere possit. Negat autem illi in se requiem: qui non vult à malis operibus & desideriis cessare, vt in se locum quietis Deo queat præbere, & in hæreditate, inquit eius morabor. Eius respicit & da

Isa. 43.d

In isaiæ requies dominj.

A ad requiem, & ad hoc quod suprà dixerat, ego ex ore altissimi prodij, vt intelligatur hæc hæreditas & requici & altissimi, videlicet electorum multitudo quos ipse altissimus ad videndam suæ celsitudinis gloriã eleuatos in supernо regno possidebit, sicque perpetualiter requiescere faciet. Ait itaque: In hæreditate eius morabor. Ac si dicat: In omnibus quidem quæsiui requiem, licet non in omnibus perseuerantem eam inuenerim, sed in his qui præscitu sunt hæreditas dei, morabor, id est, perseueranter & non ad horam manebo. In illis enim non morabitur Dei sapientia, qui ad tempus credunt & in tempore tentationis recedunt. Sed in eis moratur, quos in bonitate facit vsque in finem perseuerare. Hinc est quod de quolibet talium dicit: Veniemus & mansionem apud eum faciemus. Sequitur. Tũc præcepit & dixit mihi creator omnium, & qui creauit me requieuit in tabernaculo meo, & dixit mihi. In Iacob inhabita & in Israel hęreditare, & in electis meis mitte radices. tunc, inquit, cum ego requiem in omnibus quærerem, ille qui creauit omnes & ius habet in omnibus ac neminem vult perire, præcepit mihi quid in his agerem, & qui me quoq; pro eorum salute creauit secundum humanitatem, ipse requieuit in tabernaculo meo. Creatũ se dicit: quia homo factus est, qui superius asseuerat se ante secula genitum à patre, dicẽs: Ego sapiẽtia ex ore altissimi prodij, primogenita autem ante omnem creaturam. Tabernaculum verò huius sapientiæ est corpus assumptũ, de quo alias dicitur, in sole posuit tabernaculum suum, id est, manifestissima visione corpus suum. In hoc tabernaculo requieuit pater, quia nullũ in eo peccatum inuenit quod eum offenderet, sed omnem iustitię plenitudinem in qua delectabiliter quiesceret. Vnde & ait: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui. Atque propheta: Requiescet super eum spiritus domini. Loquitur itaque sicut & suprà dictum est, incarnata Dei sapientia, & patris gloriam in omnibus quærẽs, asserit eum sibi dixisse. In Iacob, &c. Iacob qui supplantator interpretatur designat luctatores qui vitia cum labore supplantãt & deiiciunt. Israël autem qui rectissimus Dei, siue vir videns Deum dicitur, illos qui subactis vitiis perfectam prout fas est rectitudinem vitæ seruant & contemplationi studeut. In Iacob ergo, id est, in luctatorib⁹ habitat, vt eis ait Apostolus habitare Christum per fidem in cor dibus vestris, quatinus scilicet eius virtute confortati possint victores fieri, in Israël verò hæreditatur, id est, perfectos iam nõ amissurus, hęreditario iure possidet, qui iam sopitis vitiis optimam sibi partem elegerunt quæ nõ auferetur ab eis. Hoc & per Isaiam ipse sic ait: Opus manuum mearum Assyrius, hæreditas autem mea Israël. Assyrius enim dirigens interpretatur, significans eum qui prauitatem vitiorum ludãdo conatur supplodere & se dirigere, & hoc est opus manuum Christi, id est, adiutorum eius in se manentis, Israel verò iam quietus, hęreditate possidetur. Radices quoque saluator in electis mittit, ne ab eorũ cordibus vnquã auelli possit, iuxta illud Apostoli. Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, angustia, an persequutio, an fames, an nuditas, an periculum an gladius? Qui enim separari valet à charitate Christi, in eius mente Christus radices non misit. Sequitur: Ab initio & ante secula creata sum & vsq; ad futurum seculum non desinam, & in habitatione sancta coram ipso ministraui. Et sic in Syon firmata sum, & in ciuitate sanctificata similiter requieui, & in Hierusalẽ potestas mea, & radicaui in populo honorificato. Et in partes Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine sanctorum, detentio mea. Ab initio mundi & ante secula prædestinando secundum humanitatem creata est hæc sapientia, quoniam Deus ab exordio rerum & ante tẽpora secularia prædestinatum habuit in secreto consilij sui, vt verbum eius caro fieret, id est, vt omnium dominꝰ formam serui pro seruis redimendis misericorditer assumeret, & quod his qui fecit quæ futura fuut certissime faciendum disposuit, iam in eius conspectu factum fuit. Sic igitur ante secula creauit eũ secundum humanitatem, sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Ab initio, id est, ex quo creatus est primus homo, & ante seculum, id est, ex quo factus est primus angelus, creata est, vt diximus, hęc sapiẽtia: quia & quando plasmatus est homo & quando creatus est angelus, præuisum est vnigenitus dei clemẽter homo fieret, qui genus humanum quod grauiter deiectum erat releuaret, & vsque ad futurum seculum non desinam: quia nullis diaboli tentationibus nullisque tyrannorum persequutionibus fieri poterit. vt Christiana religio non perduret vsque ad mundi terminum, propter quam creata sum ante mundi principium. Hoc est enim, quod & infrà dicitur. Non desinam in progenies illorum, vsque in æuum sanctum. Sed & in euangelio: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationẽ seculi, & in habitatione sancta, coram ipso ministraui. Habitationem sanctam dicit, habitaculum sanctum cæli, vbi ministrat coram deo pontifex factus in ęternum. Vnde & Apostolus ait: Non enim in manufacta sancta Iesus introiuit exemplaria verorum, sed in ipsum cęlum vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. Et rursum, Talem habemus põtificẽ, qui considet in dextera sedis magnitudinis in cælis, sanctorum minister & tabernaculi veri quod fixit Deus & nõ homo. Nam quod hic dicitur, in habitatione sancta coram ipso, hoc est quod Apostolus ait, in ipsum cælum vt appareat nũc vultui dei pro nobis, & quod hic subditur ministraui, Apostolus dicitur sanctorum minister tabernaculi veri. Et ne talis ministratio putaretur aliquid abiectionis habere, sedet in eadẽ sede cum eo corã quo & cui ministrat, & sedet in dextera parte ad honoris cumulum. Qui & subdit, & sic in Syon firmata sum. Syon dicitur specula & speculatio, & significat illam beatorũ patriam, cuius habitatores non cessant manifeste speculari gloriam dei. Vbi secundum humanitatẽ sic firmatus est Christus vt supra dictum est, id est, sedens patris ad dexteram & agens ministerium pontificis, quod est ostẽdere patri pro nobis cicatrices vulnerum suę passionis. De qua eius in

B

C

D

E

F

Eph. 1.a

Ecc. 24.

Heb. 9.f.

Heb. 8.a.

Heb. 9.f.

Ministerium pontificis Christi.

supernis

Universidad de Deusto
Biblioteca

G supernis sine fine manenti firmatione, dictum est patri: Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis quem confirmasti
Psa.79.c tibi, & eius voce, Confirmasti me in conspectu
Psa.40.c tuo in æternum. Sequitur, & in ciuitate sanctificata, similiter requieui. Quia in ecclesia quæ est ciuitas Dei ex conuersis peccatoribus sanctificata, similem vt in angelis requiem CHRI-
Mat.6.b. STVS inuenit. Vnde & orare nos docuit, fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra, id est, sicut in angelis ita & in hominibus. Et in Hierusalem, inquit, potestas mea. In superna Hierusalem quæ nō frustra dicitur visio pacis, quia semper ibi vera pax cernitur, est potestas redēptoris nostri, quia potens est & ibi facere quic-
Mat.vl.d quid voluerit. Hinc enim ait. Data est mihi omnis potestas, in cælo & in terra. Sequitur, & radicau in populo honorificato. Radix sapientiæ est timere deum. Populus honorificatus, est multitudo fidelium quibus ait Petrus, vobis igi
1.Pet.2.b tur honor credentibus. Radicauit ergo sapientia quæ CHRISTVS est in hoc populo, quia
H Dei timorem credentibus dedit per quem pec care desistant, quoniam timor domini expellit
Eccle.1.c peccatum, nam qui sine timore est, non potest iustificari. Item populus honorificatus, est
Cœtus religiosorū populus honorificatus. cœtus religiosorū. Et in hoc CHRISTVS ita radicauit, vt euelli inde nullatenus possit. Fecit enim quod superius à patre dictum ei fuerat, in electis meis mitte radices. Qui & subiungit: Et in partes Dei mei hæreditas illius. Partes Dei sunt electorum ecclesiæ, diuersique sanctorum ordines, & bene viuentium variæ actiones. Qui & CHRISTI Deus est, quia & CHRISTVS homo. In omnes ergo Dei partes tenditur hæreditas illius, quia & omnes ecclesiæ iustorum & quicūq; ei laudabiliter in variis professionibus & actionibus seruiunt, in æterna eius hæreditate erūt. Et in plenitudine, inquit, sanctorum erit, vbi nullus eorum defuerit, sed completo ipsorum numero omnis eorum cœtus adunatus erit. Ibique erit incarnatæ sapientiæ detentio, quia sine fine detinebitur in eis
I delectata eorum meritis, nec ad reprobos qui damnati erunt iam exibit, quia vlterius vt conuertantur, eos non monebit. Sequitur: Quasi cedrus exaltata sum in libano, & quasi cypressus in monte syon. Sicut cedrus sua celsitudine superans omnium aliarum arborum altitudines, excelsa est, in monte libano qui est altior omnibus aliis montibus terræ promissionis & interpretatur candidatio, sic mediator Dei & hominum homo CHRISTVS IESVS super omnem primorum celsitudinem angelorū sublimat° est, qui propter clariorem luminis quo
Ephe.1.d fulgent candorem libanus, id est, candidatio recte vocantur, & cæteris altiores sunt. Hanc illius exaltationem declarat apostolus, asserens: quia pater eum constituit, ad dexteram suam in cælestibus supra omnem primatum & potestatem & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro, & omnia subiecit sub pedibus eius. Ita velut cedrus est exaltatus. Cui
Christus cedrus. rei congruit & quod cedrus est imputribilis ac mirabiliter redolet, quia CHRISTVS carne iam est immortalis & suauitatem ex se miri spar K
git odoris, quo delectantur & ipsi angeli & spiritus. Vel sicut cedrus est exaltatus in libano, id est, in candidatione sanctificationis, hoc est omnes sanctos in sanctitate sic superauit sicut cedrus arbores vniuersas in libano, quoniam ea quæ gessit inter homines ita sunt præclara & sublimia, vt omnia iustorū sic transcendant cacumina, quatinus hi qui multum in Deo profecerunt, operum eius vestigia vix tangere valeant admirantes ex vertice cogitationis, & quasi cypressus im monte syon. Mōs syon, ecclesia sanctorum est in altitudine virtutum & speculatione contemplationis & sollicitæ circunspectionis, cypressus autem omni tempore virentibus vernat foliis vt pinus, & fructum semper habet ac bene redolet. CHRISTVS ergo sicut cypressus in monte syon est exaltatus, quia Deus ipsum dedit vt scriptum est, supra omnia ecclesiæ, viriditate semper immarcesibili vernantē, & perpetuis fructibus abundantem, ac redolentiam bonæ famæ spargentem. Sequitur: Quasi palma exaltata sum in cades. Cades, interpretatur sanctitudo: Palma verō inferius tactu aspera est & velut aridis corticibus obuoluta, superius autem & visu & fructibus pulchra. Inferius corticum suarum inuolutionibus angustatur: sed superius amplitudine pulchræ veritatis dilatatur. Sic nimirum CHRISTI & membrorum eius vita inferius despecta & superius pulchra, in imis quasi multis corticibus obuoluitur dum innumeris tribulationibus angustatur, in summis verō quasi pulchræ viriditatis foliis amplitudine beatitudinis expanditur. Palma enim, minoris amplitudinis contra naturam cæterarum arborum ab imis inchoat, & iuxta ramos ac fructus ampliori robore exurgit, & quæ tenuis ab imis proficit, vastior ad summa succrescit. Quia electorum conuersatio qui membra CHRISTI sunt, plus finiendo peragit, quàm inchoando proponit, & ipsi plerumque tepidius prima inchoant, feruentius extrema consummant. Christus ergo vel in se & in suis quasi palma exalta-
M tus est in cades, id est, in sanctitate, quia sancti semper ad alta proficiendo dilatantur in virtutibus, & qui tenues à radice inchoationis exeunt, fortes in culminis perfectione consalescunt. Quod in ipso capite principaliter apparuit, quia in nouissimis tribus annis maiora & plura gessit, quàm in omni transacto tempore suo. Sequitur: Et quasi plantatio rosæ in hierico. Plantatio rosæ, & ipsa inferius est spinosa, superius autem florida. Sic & CHRISTVS est inferius tribulationum spinis circundatus, atq; superius gloria & honore coronatus. Hierico autem quæ luna dicitur, & huius mundi & nostræ mortalitatis defectum exprimere solet. Dominus ergo quia missus è cælo nostram in hoc mūdo mortalitatem induit, quasi aliunde est assumptus & in Hierico plantatus. Et in hoc rosæ est assimilatus: videlicet humilis & punctionibus passionum obsitus, sed tandem superius flore purpureo dignitatis regiæ decoratus. Sequitur: Quasi oliua speciosa in campis. Oliuam speciosam in campis, videre potest & in

A & in eius aspectu delectari, quisquis per gyrū & longe & propè fuerit. Ita & Christum vndiq; mundo expositum videre potest & in eius visu delectari, quisquis ad eum fideliter & pie aspexerit, in qualibet orbis parte sit. Oliua, pacis est
Isa.52.b nuncia: & Isaias miratur pedes Christi annunciantis & prædicantis pacem. Cuius etiam misericordia per oliuam quę gignit oleū designari potest, quia & grecè eleos misericordia vocatur & oleum cunctis quibus immiscetur liquoribus excellit, sicut & psalmista de ipsius domi-
Psa.144. ni miserationibus testatur, suauis dominus vniuersis & miserationes eius super omnia opera eius, & ideo congrue cernitur in campis huius Oliuæ speciositas, quia qui campestrem, id est, latam & agrestem & imam conuersationem habent, hi præcipue misericordia saluatoris indi-
Oleū designatio. gent, & ad eam respicere solent. Oleo ad repellendas noctium tenebras lumen alitur, infirmitates soluuntur, & requies lassis tribuitur. Sic gratia misericordiæ saluatoris nostri, lucem fi-
B dei & charitatis ac scientiæ in nobis alendo, tenebras nostras illuminat, & animarum nostrarum morbos sanat, ac seculi cōcupiscentiis fatigatos requiescere nos mente facit in contemptu seculi. Grandis enim labor est terrenis desideriis æstuare, & grandis requies, terrena non desiderare. Sequitur: Et quasi platanus exaltata sum iuxta aquam in plateis. Cùm platanus perse ipsam sit sublimis & amœna respectu tamen proximæ inferioris aquæ sublimior apparet & iocundior. Sic & dominus Iesus cum per seipsum incomparabiliter sit excelsus & speciosus, respectu tamen subiecti Christianorum populi qui per aquam designatur excelsior & gloriosior apparet, in plateis, id est, in latitudinibus & mundi, & amplæ conuersationis. Si enim vitæ nostræ consideremus humilitatem, & ad excellentiam conuersationis quā Christus inter homines duxit respiciamus, quàm sublimis erit in
C oculis nostris illa eius conuersatio? Nam vt platanus iuxta subteriorem aquam est exaltatus. i. subiectæ fidelium plebi proximus & superpositus. Hinc & psalmista de illo dixerat. Et erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum. Id est, per mysterium incarnationis erit positus, iuxta lapsus defluentium populorum. Plateæ verò, latitudines designare solent, id est, & amplas conuersationes, in quibus spatiantur qui vita sunt inferiores & labiles, vt aqua & mūdi latas religiones: quia grecè platos dicitur latitudo. Sequitur: Sicut cinnamonum & balsamum aromatizans, odorem dedi. Cinnamonū dicitur, eo quod cortex eius in modū cā nę sit rotundus & gracilis. Est enim breuissima arbuscula, virgas proferēs gracilissimas ac preciosas. Nam id eius quod in crassitudine, id est grossitudine extenditur despectui est, quod verò gracilius prouenerit eximiū est. Cinnamonū ergo significare videtur humilitatem Christi, quam prædicant scripturæ: canna, id est, calamo factæ, quæ virgas gignit gracilissimas & preciosas, id est, sanctos disciplinis spiritalibus extenuatos qui membra sunt eius. Nā spirituales viri in eo sunt preciosi, carnales autem habentur contemptui. Balsamum quoque preciosis-
D simum est, & consecratum fit Chrisma quo omnes Christiani vngimur, & significat & Christū & vnctionem spiritus eius, de qua Ioannes
1.Ioa.2.c aut vos vnctionē habetis à sancto & nostris omnia. Vtrunque verò, id est, & cynnamonum & balsamum, mirabiliter redolet, & maxime dū quis eo aromatizatur, Vnde nunc odori vtriusq; aromatizantis odorem suum Christus similatur: quia dū in omni gente & natione credēres dono sui spiritus vngit, eiusdē vnctionis odor validius, in toto orbe fragrat, & ipse dulcius odorem notitiæ suæ per suos vnctos in omni loco manifestat, vt vbique ei dicatur, post te curremus in odorem vnguentorum tuorū. Sequitur: Quasi myrrha electa, dedi suauitatem odoris. Myrrha mortem redemptoris nostri cuius caro corruptionē non vidit, significat, quia caro mortua quæ myrrhæ conditur vnctione, nō potest putrescere. Vnde & hæc myrrha dicitur electa qui mors domini singulariter ex omniū sanctorum mortibus electa fuit, per quam omnes viuerent. Ideoque talem mors ista suauita-
E tem odoris præbet, qualem nemo alium sentire potuit, ita vt eius fragrantia reuiuiscant mortui. Sequitur: Et quasi storax & galbanus & vngula & gutta, & quasi libanus non incisus, vaporauit habitationem meam, & quasi balsamum non mistū odor meus. Storax esse fertur arbor odorifera quæ sicut harundo cauа est, intus & succo plena, & in Christo qui est lignum vitæ odoriferum, habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Galbanum dicunt, confectum ex aromatibus. Et in Christo est omnium spiri Colo.2.b talium virtutum omnimoda plenitudo. Vngula quoque dicitur ab vnguendo quia præcipua est ad vnguendum, & designat spiritalem saluatoris vnctionem de qua Ioannes ait, sicut vnctio eius docet vos de omnib⁹. Gutta verò species esse medicorum perhibetur ad tumorē sanandum idonea, & ad deprimendum & extin-
F guendum venenum, & significat humilitatem domini quæ medicinaliter sanat tumorem ela- 1.Ioan.2.c tionis nostræ & omnia vitiorum venena perimit. Libanus est thus & potius arbor thuris, Christū designans, qui lignum est vitæ & fructum gignit odoriferum qui deo cremetur in sacrificiū. Libanus non incisus, sponte profert ex se thus odoratius, incisus verò cōpellitur proferre thus non tāti odoris, & Christus vt libanus incisus spōte edidit omnia quę in carne gesit, ideóq; melius redolent. Nos autē, vt incisus libanus sæpe cogim⁹ innuiti bonū facere, quod vile est & parum redolens. Hęc omnia quę nūc dicta sunt, id est, storax, galbanus ac vngula & gutta nec nō & libanus, optimum dant odorem & locū in quo sunt inde replent. Sic & Christus odore ac calore suo vaporat habitationem suam: quia mentē quā inhabitat, calore suæ dilectionis & odore suæ sanctitatis replet. Mens enim quæ non sentit odorē istum & calorē, nec dum Christi est habitaculū. Balsamū verò cui liquor ali⁹ nō est immistus, magis redolet: quia Christi sanctitas cui nullū vnquam peccatū immisceri potuit, suauiorē quę cæteri sancti præbet odorē. Sequitur: Ego quasi terebinthus extēdi ramos meos, & rami mei honoris & gratię

Universidad de Deusto
Biblioteca

G Terebinthus est arbor magna, & ingentes mul-
tósque ramos vndique protendens, quæ resi-
nam gignit aromaticam & medicinalem om-
nibúsque resinis aliis præstantiorem: & Chri-
stus velut arbor immensa, discipulos suos quasi ramos extẽdit in omnes mundi partes. Thomam & Bartholomæum in India, Matthæum in Ethiopiam, & Ioannem in Asiam, Andream & Philippum in Scythiam, Petrum in Italiam, Paulum in Hispaniam, & cæteros in cæteras orbis plagas. Vel rami quos extẽdit opera sunt, quæ in carne gessit. Et ex his, & operibus vel discipulis, profert ipse resinam spiritalis gratiæ, quæ medeatur omnibus & præstantior sit vniuersis prædicationibus & gestis testamenti veteris, & rami eius sunt honoris & gratię, quia & discipuli eius & actus ipsius, valde sunt honorabiles & gratiosi: quoniam & laude digni sunt & noui testamenti gratiam hominibus afferunt. Sequitur: Ego quasi vitis frúctificaui suauitatem odoris, & flores mei, fructus honoris
H & honestatis. Vitis in terra plantata, producit ex se palmites & ex his fructum & Christus resurgendo & ascendendo, platanus in terra viuentium, sanctos qui sunt membra eius velut palmites ex se gignit, & ex his in se manenti-
Ioan. 15. a bus, fructum operis boni producit. Vnde & ait illis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis. Fructificat ergo in eis, quia quicquid illi bene agunt ipse facit, & ex eius radice surgit fructus operis illorum. Et fructificat suauitatem odoris, quia fructus operũ quæ facit in eis, suauis odor est bonæ opinionis dũ videntes hæc homines glorificant inde patrem qui est in cælis. Et flores eius sunt fructus honoris & honestatis, quia opera quæ in his proponendo inchoat, honorabiliter & honeste cõsummat, honorémque per hæc & honestatem illis grandem præstat. Flores enim sunt vota & promissa, fructus autem impletiones promissorum per exhibitionem operum. Flores ergo sanctorum sunt fructus, quia membra CHRI-
I STI quod vouent reddunt, quod promittunt faciunt. Sequitur. Ego mater pulchræ dilectionis & timoris, & agnitionis & sanctæ spei. In
al. Vię. me gratia omnis vitæ & veritatis, in me omnis spes vitæ & virtutis. Sapientia quæ est CHRISTVS, est mater pulchræ dilectionis, quia dilectionem gignit non turpem sed pulchram, non indecentem sed honestam, non libidinosam, sed castam. Et mater timoris & seruilis vel
Psa. 110. b casti, quia principium sapientiæ timor domini,
Eccle. 1. b & castum Dei timorem gignit pulchra dilectio, cuius genitrix est sapientia. Et agnitionis,
Mat. 11. d quia patrem nemo nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Qui item dixit. Palàm de patre annunciabo vobis. Sic enim sapiẽtia quæ
Ioã. 17. f. est filius, mater est agnitionis. Et sanctæ spei, quia spem de sanctis rebus non nisi CHRISTVS gignit. Sancta enim spes est, adipiscendi regnum Dei & iustitiam eius, & hanc vera dat sapientia. In qua est & gratia omnis vitæ & veritatis, quia nisi per gratiam quæ est in hac sapientia, id est, in CHRISTO, nullus vitam perpetuam seu veritatem incommutabilis eius beatitudinis valet consequi, cùm ipse CHRI-K
STVS sit veritas & vita. Ideoq; & omnis spes vitæ & virtutis est in eo, quia non nisi per eum quis recte sperat vitam beatam & immortalitatis eius virtutem inuenire, & virtutem aliquam bonæ conuersationis habere potest. Sequitur: Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & à generationibus meis implemini. Nonnulli sapientiam quæ Christus est concupiscunt, sed quibusdam secularium rerum obstaculis retinentur, ne ad eam veniant eámque per religiosam conuersationem apprehendant. Sæpe enim fit, vt dum quis ad religiosam vitam se cõuertere cogitat & CHRISTVM sequi, obsistat ei & prãua cõsuetudo vitiorum quibus delectari solet, & amor parentum aut coniugis seu filiorum & possessionum, siue blandimenta carnalium amicorum, & aliqua huiusmodi. Ideo nunc vera sapientia iubet, vt omnes qui eam mente concupiscunt, transeant cunctos huiusmodi obices & ad ipsam dum licet venire festinent, & postquam ad eam venerint non rema- L
neãt vacui, sed impleãtur generationibus eius, id est, sensibus intelligentię & prudẽtiæ ac virtutibus, quas generare solet in his qui ad se venerunt. Sequitur: spiritus enim meus super mel
dulcis, & hæreditas mea super mel & fauum. Memoria mea, in generationes seculorũ. Ideo transeundum est ad diuinam sapientiam calcatis difficultatum obstaculis, quia spiritus eius quam inspirat transeuntibus ad se est melle dulcior, & hæreditas sempiternæ beatitudinis quã eis pręparauit, superat dulcedine mel & fauum. Mel dicit propter animas iustorum quæ corpo
ribus solutæ iam assistunt conspectui gloriæ cõ
ditoris, & datæ sunt illis singulæ stolæ albæ, fa- Apo. 6. c.
uum verò propter electos post resurrectionem
tam in corporibus, quàm in animabus in supernо regno, beatos, quando iam in terra sua, du- Isai. 62. c
plicia iaposidebunt. Fauus enim est mel in cera, significans animam in corpore, sicut mel sine cera, animam sine corpore. Sed & memoria sa- M
pientiæ istius, erit in generationes seculorum, quia laus eius perẽniter ab electis decãtabitur, & adhærentes sibi faciet eiusdẽ laudis esse participes. Sequitur: Qui edunt me adhuc esuriẽt, & qui bibunt me adhuc sitient. Qui cordis ore dulcedinẽ veræ sapientiæ gustant, quanto eius saporẽ sentiunt tanto magis in desiderio eius ardescunt, & quãto plus de hoc potu bibũt, tãto auidius eũ sitiunt. Nã spirituales deliciæ cũ habẽtur in desiderio sunt, tãtóq; à comedẽte amplius esuriuntur, quãto & ab esuriente amplius comeduntur. Sequitur: Qui audit me nõ cõfundetur, & qui operãtur in me nõ peccabũt. Qui Christum obedienter audit, nõ cõfundetur, id est, nõ erubescet, quia cũ honore magno erit ad dexterã eius in iudicio. Et qui operantur in eo, non peccabunt, quia omne opus quod secundũ eum fit, caret peccato. Sequitur: Qui elucidant me, vitã æternã habebunt. Elucidãt sapientiã, qui ob salubriter declarãdam Christi notitiam scripturas explanant, qui ipsum Christum pie prædicant, qui eum luce suorũ operum glorificant, & ideo vitã æternã habebunt, id est, ipsum Christũ, quia hic est verus deus & vita æterna.

Lectio

A Lectio Euangelij secundum Lucam
CAP. XVII. C.

IN illo tempore: Dum iret Iesus in
I *Hierusalẽ transibat per mediã Samariam & Galilæam. Et reliqua.*

Præsens lectio secundum historiam quidem semel opere completa est, sed secundum spiritalem sensum quotidie impletur. Nos enim in Adam à visione pacis quod Hierusalẽ interpretatur recesseramus, ac in huius exilij rixosas inquietudines desideram⁹ & ad inferni supplicia nihil pacificum vltrà visuri properabamus. Verbum autem per quod facta sunt omnia, nos misericorditer ad suæ pacis visionem in qua perenniter quiesceremus reducere volens, descẽdit ad nos qui ad ipsum nequibamus ascendere & susceptа in se nostra humanitate, tetendit ad supernam Hierusalem vbi semper vera pax cernitur, & illuc nobis via aperuit, & quia electos
B homines sua mẽbra fecit, in ipsis membris suis adhuc quotidie vadit in Hierusalem, dum electos suos ab hoc exilio reducit ad patriã in qua
a. d. pax regnat sine vlla inquietudine carnis aut spiritus. Quæ scilicet patria, nomine Hierusalem hic designatur, quæ visio pacis vt dictũ est, interpretatur. Ad quã pergens, transibat per mediam Samariam & Galilæam. Samaria nanque interpretatur custodia, & significat iustorũ diligentiam, qui custodiunt mandata dei, qui omni custodia cor suum seruant, qui actus suos omni hora custodiũt. Galilæa verò quæ dicitur transmigratio facta, designat eorum vitam qui à malis operibus ad religiosam cõuersationem per angustam pœnitentiæ viã migrauerunt. Vadens ergo in Hierusalem, trãsibat per mediã Samariam & Galilęam, quia quotidie quosdã sibi vnitos, transire facit ad æternę pacis beatam visionem, & ex his qui non errauerunt & ex his qui ab errore ad veritatẽ redierunt. In eis enim transit in Hierusalem, quos sua membra factos, de præsenti seculo nequam eripit & ad supernæ maiestatis, perpetuam contemplationẽ perducit. Transit per mediam samariam & galileã,
C id est, diuidit per medium tali transitu samariã & galileam, per quas vt dictum est intelligimus iustos & pœnitentes, quia videlicet & ex iustis & ex conuersis quosdam eligens ad terram viuentium secum ducit, quosdã autem ex eis hìc adhuc agonizari permittit. Verbo autem imperfecti præteriti dicitur quia transibat, vt detur nobis intelligi, quia transitus ipse nondum peractus, est sed adhuc agitur. Illa verò pars electorum quæ retinetur in huius vitæ laboribus, designatur non incõgruè per castellũ de quo subditur, quia dum ingrederetur Iesus quoddam castellum occurrerũt ei decem viri leprosi. Nã sancti, inter pericula tentationum huius seculi instar castelli seipsos intra vallũ disciplinæ cauta circumspectione custodiũt. Castellum enim munitur aduersus hostes & sollicitè custoditur significans ecclesiam inter huius vitę discrimina fortiter vndique clausam atque munitã cõtra malignos spiritus, & peruigili solicitudine seruatam. Quod castellum dicitur quoddam, vt iuxta litteram nesciatur, & iuxta spiritalẽ sen- D
sum cognoscatur. In quo scilicet spiritali castello, id est, in ecclesia semper est dominus sicut ait suis discipulis, ecce ego vobiscũ sum omnibus diebus vsque ad consummationẽ seculi, sed Mat. vlt.
tamen deesse videtur aliquotiẽs, vbi permittit iniquos multiplicari, & suum electis suis palã nõ præstat auxilium, sed tribulationibus & aduersis eos affligi velut à se derelictos sinit. Vnde & illa vox est: Vt quid domine recessisti longe despicis in opportunitatibus in tribulatio- Psal. 9. c.
ne. Cum autem deesse dominus videtur, tunc foras tendunt illi qui per decem leprosos figurantur. Multi enim, & aduersitatibus fracti vo- Qui lepro si.
lunt à fide recedere & infidelibus, se iungere quasi dicendo, eamus & disponamus testamentum enm gentibus quæ circa nos sunt, vel ten- 1. Macha
tationibus vitiorum superati, mala tot & tanta 1. d
faciunt, vt gentibus in actione similes fiant, dum ab ecclesię visceribus ad res seculi per desideria foras tendunt. Hi sunt enim spirita- H
liter leprosi. Qui propterea dicuntur decem E
quia contra dei præcepta faciunt, quę propter decalogum legis per denarium numerum intelligi solent: Sicut enim obseruatores mandatorum cælestium, assequuntur inde mundationem & sanitatem animæ, sic contraria mandatis ipsis agentes, spiritalem contrahunt inquinationẽ & infirmitatem, adeò vt tales in anima fiant quales in corpore cernuntur qui leprã carnis patiuntur. Qui tanto magis foras tendunt, quanto peruersius agunt, & ita fiunt hæc, dum Iesus abesse videtur. Fit autem plerunque per respectum diuinæ gratię, vt dominus ipse Iesus ad hoc ecclesiæ castellũ palàm venire & ingredi videatur, subito scilicet tribulationes fedans, populumque suum à prauitatibus conuertens, & magnum religionis incrementum ei largiens. Et tunc spiritaliter agitur quod dictum est, qui dum ipse castellum hoc ingrederetur, occurrerunt ei decem viri leprosi. Nam inuenit eos contra se tendentes, id est, via sibi contraria gradientes, dum illi foras & ipse tendit intus, atque fistit eos & stare facit atque cessare, purgãt ne vltetius in via peruersa. Steterunt enim, & steterunt à longe, quia non F
statim potuerunt et propinquare, sed procul stantes versi sunt, ad præces & magnò cordis clamore dixerunt: Iesu præceptor, miserere nostrì. Nam intellexerunt eum esse saluatorem qui peccatorum morbos omnes sanare posit, & se miseros ob hoc esse factos agnouerunt: quia præceptis contraria fecerant, ideoque Iesum, id est, saluatorem vocabant eum & præceptorẽ, quẽ vt sui misereretur orabãt. Quos vt intuitu clementiæ vidit, dixit: Ite ostendite vos sacerdotibus, id est, per humilẽ oris confessiõnẽ, sacerdotibus veraciter manifestate, omnes interioris lepræ vestræ maculas, vt mundari positis, & quod rogabant factum est eis dum irent ad sacerdotes, quia scilicet mundati sunt, quoniam peccatores licet graui criminũ lepra sint fœdati, euntes tamen ad confitendũ purgã- Confessio
tur in ipsa confessione propter pœnitẽtiã quã nis sacramentalis
acturi sunt. Dum irent mundati sunt, quia ex efficacia.
quo iter hoc intrant incipiunt operari iustitiã

Universidad de Deusto
Biblioteca

G & iustitiæ operatio est eorum mundatio. Dum irent mundati sunt, quia ex quo tendentes ad confessionem & pœnitentiã, toto deliberatione mentis peccata sua dãnant & deserunt liberantur ab eis in conspectu interni inspectoris. Ezec. 33c

Sacerdoti bus consitendum.

Vnde & per prophetam dominus ipse testatur quia impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuersus fuerit ab impietate sua. Perueniendũ tamẽ est ad sacerdotes, & ab eis quærenda solutio, vt qui iam coram deo sunt mundati, sacerdotum iudicio etiam hominibus ostẽdantur mundi. Sequitur: Vnus autem ex illis, vt vidit quia mundatus est, regressus est cũ magna voce magnificans Deum. Vnus iste designat vnum in bono perseuerantẽ affectum eorum, qui postquam pœnitendo veniam adepti sunt permanent in humilitate & gratiarum actione. Quod enim dicitur vnus intelligendum est nõ diuersis iam se voluntatibus varans, sed in deo placendi voluntate perdurans. Nam

H & omnes electi propter hanc bonitatis vnanimitatem, non solum vnum se etiam vnus rectè

1.Co.9.d dici possunt, sicut indicat apostolus, vbi de omnibus qui sunt in ecclesia bonis & malis, mysticè loquitur. Omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauiũ. Omnes enim Christiani & boni & mali pro modo suo quisq; currunt ad brauium, sed vnus qui legitimè currit, id est, vnitas electorum percipit illud, sicut & omnes hi leprosi mundati sunt, sed vnus egit gratias. Vnus itaq; cum vidisset quod à criminũ lepra mũdatus esset rediit ad mundatorem grates ei referens, & se magis illi humilians & deuotior existens ac semper ei placere studens. Nam hic vnus, vt dictum est, eos qui sic agunt designat Noluit ingratus iã esse, sed regressus est cũ magna voce magnificans deũ. Rectè cũ magna voce, quia magna dei beneficia se percepisse gratulabatur. Magna voce, deuota potius quàm clamosa debemus intelligere. Nõ enim exigua voce deuotione deũ magnificare cupiebat, qui se de tantis malis magnifice liberatum gaudebat. Interioris lepræ sanitatem à Christo consequutus magnificabat Deum, vt glorificaretur pater in filio. Et cecidit in faciem ante pedes eius

1 quia de prioribus actibus erubescens sibi vilis apparuit, & deuota se Christo humilitate prostrauit. Statum iam rigiditatis & superbiæ non habuit, sed tota mentis cõsternatione sub pedibus saluatoris bene iacuit gratias agẽs quod de tãta miseria liberatus esset. & hic erat Samaritanus, id est, custos: quia ne percepta beneficia posset amittere, seruabat ea per humilitatis custodiã, & seipsum cautè iam custodiebat ne plagam vlterius lepræ spiritalis incurreret, & cor suum actusq; suos à malo custodiebat. Respõdens autem Iesus, dixit: Nónne decem mũdati sunt, & nouem vbi sunt? Operibus huius qui gratias retulit & aliorum qui ingrati fuerunt respondit dominus. Nónne, inquit, decem mundati sunt, & omnes pariter ad reddẽdas gratias redire debuissent? Decem mundati sunt, quia legitimus numerus est purgatus. Sed nouem

Nonẽ nesciuntur à domino.

quasi nesciuntur à domino, quia maluerũt elõgari ab eo per peccata, quã propinquare ei per bona opera. De quibus ait: Vbi sunt? Quod est dicere: Qui in humilitate & gratiarum actione K deberent adesse, vbi sunt? Qui mihi per meritũ deuotionis & operis propinquare deberẽt, vbi sunt? Qui in obseruantia mandatorum meorum esse deberent, vbi sunt? Quia verò nouenarius numerus habet ter tria & ad fidẽ trinitatis pertinet, hi nouẽ designant illos qui postquam pœnitendo mundati sunt à præcedentibus culpis exiſtunt desides & securi, nec se in bonis operibus exercent, sed solam sibi fidem sufficere putant. Non est inuentus qui rediret & daret gloriam deo, nisi hic alienigena, quia nõ inuenitur *In solum dei iactoret.* qui post acceptam veniam recordetur, diuinæ pietatis & ei gratias deuoto corde respondens perseueret in bonis actibus, nisi qui non sit ex filiis terrenæ babilonis, sed ex filiis Hierusalem cœlestis, & ait illa: Surge, vade, quia fides tua te saluum fecit. Humiliter adhuc iacenti pro peccatis pœnitẽdo deletis, præcipitur vt surgat ad bene agendum, & vadat, id est, promoueatur ac proficiat in bonis operibus. Qui enim infirmitatẽ suæ conditionis humiliter agnouit, ac pul- L cherrem & emerem se esse perpendit: iubetur ad robusta opera surgere ac promoueri in ipsefu iustitiæ. Cui & dicitur: Fides tua te saluũ fecit. Credidit enim grates esse referendas vt deo ei qui se mundauerat & opere Deus innotuerat & fidem quæ per dilectionem operatur habebat, ac per eam à prioribus malis saluus erat in quibus antè perierat, quia nõ sine operibus fidẽ sibi solã sufficere sicut illi nouem estimauit.

Lectio Euangelij secundum Lucam.

CAP. XIIII. A

Nillo tẽpore: Cum intraret Iesus *Luc.14.d*
I in domũ cuiusdam principis Pha-
risæorum sabbato manducare panẽ & ipsi obseruabant eum. & reliqua.

Hęc quæ nunc secundũ historiam, mira referũtur, secundum spiritalem sensum plus admiranda nosc untur. Nam pharisæi qui interpretãtur diuisi, significant iudęos ab omnibus aliis gentibus circuncisione & lege diuisos. Princeps pharisæorum, mysticè est pontifex olim Iudæorum. Dominus principis huius, synagoga. In quam scilicet domũ, intrauit dominus, quã- M do tanquam sponsus procedens de thalamo, na *Psal.18.* tus est in plebe Iudęorum ex intemeratę virginis vtero, & hoc fecit sabbato, id est, cum iam cessarent iuxta dei voluntatem carnalia legis opera, & operũ edicta: quia lex & prophetæ vsq; ad Ioannem. Nam secundum legem sabbato cessabatur ab exteriori actione, & ideo sabbati nomine designatur cessatio carnalũ legis ipsi⁹ actionum. In huiusmodi sabbato dominus *Mat.12.b* in domum prædictam intrauit, & intrauit man ducare panem, id est, vt caperet cibum, hoc *Ioan.4.c* est vt faceret patris voluntatem. Ait enim: Meꝰ cibus est, vt faciam voluntatem eius qui me misit, & ipsi obseruabant eum, id est, etiam ipsi ad quos venerat insidiabantur ei. Significauerunt autẽ eam Iudæorum partem in qua & ipsi erant, quæ ei semper inuidens insidiabatur, & quærebat occasiones reprehẽdendi vel accusãdi eũ. Et ecce homo quidã hydropicus erat ante

A te illũ. Hydropicus iste qui erat in domo principis pharisæorum, typus fuit populi qui erat in synagoga Iudæorũ, auaritiæ morbo laborãs Hydropicus enim, quo amplio bibit, eo amplio sitit. Sic & auarus quo magis pecuniam auget, eo magis pecuniæ siti ardet, & ei crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit. Talemq; dominus synagogæ populum inuenit, qui solã legis litteram occidentem sectabatur & spiritũ viuificãtem nesciebat, atque promissiones quæ secundum litteram ibi non nisi carnales mueniuntur, expectabat à deo pro remuneratione laborum suorum velut maxima bona, & ideo se totum in appetitu talium effuderat, soláq; præsentis vitæ bona sitiebat quæ in sola Dei lege promitti putabant, & sic eum littera male in-

B tellecta perimebat, & propter huius languorem spiritalem, dominus insidiatoribus suis respondens, dixit ad legis peritos & pharisæos qui se volebant reprehendere: Si licet sabbato curare id est, si iuste potest fieri, vt cessantibus legis operibus quorum ociũ appellatione sabbati designatur, iste populus sanetur ab hoc auaritiæ morbo quo turgidus æstuat, & re vera non nisi sabbato curari poterat, quia nisi cessasset actio carnalium obseruantiarum, non exinanirentur carnalium bonũ in lege promissiones, nec eorum cupiditas extingueretur in corde Iudaici populi. Ait illi qui de hac re fuerunt interrogati tacuerunt, quia de abolitione carnalium obseruationum loqui noluerunt, quas iam debere secundum rationem stare nequibant ostendere Nam & ex illo tempore iam à confessione veritatis ora clauserant, ex quo de saluatore conspirationem fecerant, vt si quis illum confiteretur Christum, extra synagogam fieret. Quorũ taciturnitas, silentio Zachariæ nõ credentis est designata autem, ægrorum apprehendit & sanauit, quia populum Iudæorum morbo auaritiæ sicut dictum est laborantem, appræhendit in his quos elegit & ab omni terrena cupiditate liberauit, quãdo venditis omnibus quæ possederant, & positis eorum preciis ad pedes apostolorum pauperem vitam communemque ducebant vnanimes in charitate. Sic ergo per gratiam suam Christus eos ab omni illa peste instabilis auaritiæ sanauit, & ita dimisit, id est, à iugo legis soluit, & in libertate charitatis arbitrio suo relaxauit, vt non iam coacti, sed sponte bona facerent. Quisquis enim charitate flagrat, non necesse est, vt ei præcipiatur, nisi vt faciat quicquid voluerit. Dehinc æmulorum inuidiam confutans saluator, ait illis: Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum die sabbati? Quæ scilicet sententia, & insidiatores conuincit, & ad ipsum nostræ liberationis auctorem specialiter respicit. Ipse enim secundum carnis materiam vnus Iudæorum erat, qui carnem ex eorum gẽte susceperat. Cuius asinus & bos in puteum cecidit, quia gentilis & Iudaicus populus quem vtrumque ipse creauerat in ima vitiorum corruit. Asinus enim gentilem designat populum brutũ nimis & oneribus cunctis errorum subtratum: bos verò Iudaicum iugo legis subditũ eũ. Non solum enim asinus, id est, gentilis populus, sed & bos, id est, Iudaicus, est in profundita D tem peccatorum delapsus: quia nec ipse iustificari potuit ex legis operibus. Sed vtrunque dominus extraxit, quia per fidem suam vtrumque iustificans ad libertatem charitatis eduxit. Et hoc fecit continuo, id est, sine dilectione: quia in baptismo deleuit absque mora culpas eorũ, & dedit eis innocentiam. Die sabbati, id est, clara luce fidei & scientiæ, in operum legis cessatione. Et non poterant ad hæc respõdere illi: 1.Co.1.e quia eductis de profundo malorum duobus populis, & ad lucem fidei conuocatis, sic stultam fecit deus sapientiam mundi, vt eius sapientes qui ecclesiæ saluatoris inuident, non inueniant quid respondeant econtra & rationabiliter dicant, sed clauso ore silentium teneant, & interno liuore tabescant.

Lectio sancti Euangelij secundum Ioannem. Cap. VI. A

Nillo tempore: Erat quidem re- E
I gulus, cuius filius infirmabatur
Capharnaum. Et reliqua.

Quod in lectione euangelica de vno regulo, & eius filio sigulariter factum audiuimus, humano generi generaliter consonare videbimus si adhibita diligentia mysticum intellectum superficiei literæ coaptemus. Regulum autem à rege nomen deductum, & literarum consonantia demonstrat, & significatio deductionis approbat. Scimus etiam quia fuere reguli, id est, minores reges. Hominem igitur ad excellentissimi regis, imaginem & similitudinem factum, dum bene se rexit, dum sibi temperanter imperauit, regem fuisse quis dubitet? Regnum verò istius regis, paradisus dei fuit, in quo fœ- *Regulus*
lix homo colonus, in quo operarius positus, *quis.*
in quo rex dominus vt dominaretur ac præesset bestiis & piscibus atque reptilibus, & aui- F
bus tanquam rex in solio collocatus est. Sed *Adam rex*
prohdolor qui hoc modo magnus rex sublimatus præsidebat, per inobedientiæ tumorem à regno illo depulsus est, & ærumnis ac tristitiæ expositus est. Tamen miserante Deo, cuius *Psal.144*
miserationes super omnia opera eius, non ex *b.*
toto miser homo in perditionis abyssum redactus est: quoniam neque liberum amisit arbitrium, neque à rationis capacitate alienatus est, Perdidit ergo per seipsum magnum quid, reliquit autem ei misericordia conditoris parum quid. In eo itaque quod amisit, rex esse de- *Adam ex*
sist, in eo autem quod præ cæteris animalibus *rege regu*
sibi relictum est, quasi regulus victitauit. Quod *lus.*
ipsa euangelij verba videntur innuere, dicendo quia erat quidã regulus. Per hoc enim quod dicitur erat, quod imperfectæ significationis verbũ est, quod sic ex parte iam præteriit, vt ex parte videatur adhuc non præteriisse, & sensum habet subsitiuũ, essentia hominis iudicatur, quæ iam ex parte transierat mortua, & ex parte ægrotabat saucius, vt penè nihil esset homo quã erat: quoniam infirmabatur & mori incipiebat cuius proprium nomen tacetur, & dicitur: erat

Universidad de Deusto
Biblioteca

G quidam, quia non erat dignus audire noui te
Exo.33.c ex nomine, neque erat nomen eius ſcriptum in cælis, vt deus illud dignaretur nominare. Nam & nos plerunq; quorundam vocabula, quæ tamen bene meminimus, propter dedignationẽ prætermiſimus, cùm eorum recordationem faſtidimus. Idcirco autem nomen iſtius ſpiritui ſancto viluerat: quia peccator erat: quia infirmꝰ regulus. Cuius filius infirmabatur Capharnaũ. Filius eſt, in quo pater affectu paterno ſpecialiter delectatur, quem tenerrimo & toto tãquam ſeipſum confouet amplexu. Hoc in homine interiore animũ intelligimus, quem à primo plaſmate vſque ad Chriſtum, multa ſpiritalium febrium incommoditate prꝙentum nequaquam dubitamus. Capharnaum autem ager pulcherrimus dicitur, & mundus iſte creaturarum ornamentis decoratus, magni opificis ordinatione conſpicuus, ager pulcherrimus non incongrue intelligi poteſt. Cuius colonus homo vt pote aduena & peregrinus, quanto licentius peccabat, tanto abũdãtius ægrotabat. Aegrota
H uit autem hominis portio precioſior, animus videlicet, qui tanquam filius homini debet eſſe charior. Hic cum audiſſet, quia Ieſus aduenisset à Iudæa in Galilæam, abiit ad eum & rogabat eum, vt deſcenderet & ſanaret filium eius, incipiebat enim mori. Iudæa quidem confeſſio ſiue laudatio & glorificatio, Galilæa verò interpretatur tranſmigratio facta. Et Ieſus venit à Iudæa in Galilæam, quando à confeſsione & laudatione quæ illi ſurſum à ſanctis angelis inceſſanter dabatur, dignatus eſt per carnis aſſumptionẽ venire ad nos qui tranſmigrationẽ feceramus à paradiſo ad huius vallem miſeriæ.
Et hunc eius aduentũ audiuit regulus: quia illũ
Zach.2.d per Zachariam homo dicere comperit, lauda
I & lætare filia Sion, quia ecce ego venio & habitabo in medio tui ait dominus. Cumq; hæc & his ſimilia de eius aduentu verba prophetarum audiſſet, abiit ad eum pro filio ſupplicaturus, mores mutaturꝰ, in ipſum crediturus. Abiit ad eum, quia cæpit ad eius fidem aliquantulum accedere. Et rogabat vt deſcenderet & ſanaret filium eius quem diximus animum ipſius eſſe: quia per Pſalmiſtam dicebat: Domine in-
Pſal. 145 clina cælos tuos & deſcende. &, domine miſe-
Pſal. 40 rere mei, ſana animam meam qui peccaui tibi. Rogabat vt deſcenderet, hoc eſt, ad humilitatem paſsionis ſe miſericorditer inclinaret, & filium eius, hoc eſt, cariorem eius portionem ſanaret. Non enim poterat animus hominis à peccati morbo ſanari, niſi medicamentũ ei fieret mors ipſius medici. Incipiebat enim peccati languore iam mori. Hic eſt enim faucius, quẽ ſicut alibi dicitur: Latrones in via ſemiuiuum
Luc.10.d reliquere. Viuit enim ex ea parte qua Deũ poteſt cognoſcere, & quid rectum ſit diſcernere, mortuus verò eſt, ex ea parte qua peccatis tabeſcit & nequitia deficit. Ex toto autem erit mortuus, ſi fuerit in iſerno damnatus. Sic ergo incipiebat mori, id eſt, vitiorum languore nimium grauabatur, & morti damnationis ęternæ propinquabat. Sed ne ex toto moreretur, acceſsit pater ad Ieſum pro eo rogaturus, vt ipſe qui vita, qui medicus, qui medicina eſt, obuiaret mor-
ti. Poſt mortem enim nulla poſſet inueniri me- K
dicina: quia in inferno nulla eſt redẽptio. Quiquis enim ſemel æternæ damnationi traditus eſt, nunquam vlterius redemptionem conſequi poteſt. Dominus autem regulo deprecanti reſpondit: Niſi ſigna & prodigia videritis non creditis. In ſigna & prodigia hoc diſtat, quod *Signa & prodigia*
ſigna quidem dicuntur, eo quòd præſentialiter aliquid ſignificent, prodigia verò quaſi porrodicia vocantur, eo quòd porro dicant, porro ſigni ficent, & aliquid futurum portendant. Et dominus ſigna fecit atque prodigia: quoniam opera eius alia in præſenti aliquid ſignificabãt, alia in futurum proſpiciebant. Regulus ergo deſcenſum eius ad ſalutem filij rogabat, dominus autem deſcenſum ſuum commendabat, & regulo ſubtiliter intimabat, dicens: Niſi ſigna & prodigia videritis, non creditis. Ac ſi diceret: Deſcenſus meus ad mortem, & ad inferos quem deſideras, ſignum magnum eſt: quia febri citantium ſalus eſt, & prodigium magnum eſt, quia reſurrectio mortuorũ eſt. Nec fides Chri- L
ſtiana in gentibus pullulare poterit, niſi ſigna hæc & prodigia viderit. Dicit ad eũ regulus, vnus credens ex gentibus, gentiũ primitiæ præſignatus: Domine deſcende priuſquam moriatur filius meus. Domine quandoquidem deſcenſus tuus ſignum & prodigium magnum eſt nec præputium ab infirmitatibus ſuis poterit conualeſcere, niſi ſigna hęc & prodigia meruerit videre: deſcende, quoniam melius eſt ſicut præordinaſti vt deſcendas, quàm vt filius meus id eſt, gentilis populi animus in ætern ũ pereat. Deſcende ergo de incarnatione ad paſsionem: quoniam ex paſsione tua conſequetur anima mea liberationem. Huic tantæ fidei ac deuotioni duntaxat, reſpondit dominus: Valde filius
M tuus viuit. Durum eſt enim intelligere, quòd incredulo & infideli dixerit, vade filius tuus viuit, niſi ſupplicantis fidẽ deuotionemq; eo gnouiſſet. Præſciuit igitur antequam miraculum faceret, ſubtilem fideliter obſecrantis reſponſionem, & ad miraculi proceſsit oſtentionem, vt & fides iam credentis procederet in manifeſtationem. Vade, inquit, hoc eſt, ad perfectionem tranſmigra cogitationũ, & ſicut audiſti meam incarnationem expecta etiam paſſionem. Iam enim ex hac fidei ſcint illa filius tuus, id eſt, animus tuus viuit. Nec quemquam moueat, quod omnia hæc verba ſecundum hiſtoriam non inueniantur & à regulo, id eſt, ab humano genere dicta eſſe domino, & à domino generi humano. Tales enim ſunt iſtæ loquutiones, quales & illæ de canticis canticorum, vbi ſponſus ad ſponſam, & ſponſa ad ſponſum, ea verba loquitur, quæ nuſquam hiſtorialiter reperiuntur. Neque enim tam vocibus quàm rebus fiunt huiuſmodi loquutiones. Vade ait, hoc eſt, ad maiora fidei promouere, & ad ſpiritalem ſenſum progredere, quoniam filius tuus viuit ex hac fidei inchoatione & ex mea prædeſtinatione. Credidit homo, ſermoni quem dixit ei IESVS, & ibat. Credidit humanum genus, quod animus ſuus per Dei gratiam interius viueret: quoniã ex ſaluatoris ſermone quem veracem eſſe didicit hoc audiuit, & ibat pro-

A proficiẽs in fide & moribus. Iam autẽ eo deſcẽdente, ſerui occurrerunt ei, & nuntiauerunt dicentes, quia filius eius viueret. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerat. Et dixerunt ei: quia heri hora ſeptima, reliquit eum febris. Deſcendente homine, id eſt, ad ſeipſum reuertente, & cogitationes ſuas inſpiciente, occurrerunt ei ſerui ſui, qui non incongruè rationales hominis ſenſus intelliguntur, qui debent homini, vt pote domino ſuo ſeruire, & quæ iocunda ſint nuntiare, ac de ſoſpitate totius interioris hominis & animi reſpondere, ſicut hic dicuntur nũciaſſe filium viuere. Hominem enim à Deo deſcendere eſt, humanitatem noſtram à contemplatione illa parumper auelli, & ad ea quæ intra nos ſunt aliquantulũ reuerti, quid ſumus, quid egimus, ſolerter intueri. Seruos autẽ
B domino deſcendenti occurrere eſt, ſenſus omnes totius humanitatis obſequio domini parere, & ſuo patriſamiliãs quæ ſint placitura deuotẽ referre. Homo verò iam dei colloquio roboratus, & ſcripturarũ exercitio recreatus, tãquam indagator diſcretiſsimus debet perpendere, & tanquam ſeruos & amicos ſenſus ſuos conſulere, qua hora filius ſuus melius habuerit, quando animꝰ ſuus liberius cõualuerit. Et hoc eſt quod dicitur, quia interrogabat horam ab eis in qua melius habuerat. Sed quid ſerui reſponderint, audiamus. Heri, inquiunt, hora ſeptima, reliquit eum febris. Heri, tempus eſt præteritum. Et nos dum in hac vita ſumus duo tempora ſentimus, tertium expectamus. Totum tempus ab Adam, vſque ad Chriſti paſsionem, præteritum tempus eſt. A paſsione Chriſti, vſque ad diem iudicij, hodiernũ tempus eſt. A die iudicij quãdo iam corpora noſtra fuerint reformata, tertiũ tempus erit, quod finẽ habere non poterit. Heri ergo in paſsione Chriſti reliquit hominem febris, quoniam Chriſtus vitiorum noſtrorum peregrinos & inordinatos feruores ac variarũ
C incentiua libidinum cruci ſuæ affixit, quia languores noſtros ipſe tulit & dolores noſtros ipſe portauit. Sed tam magnum tánque diuturnũ heri, horas ſuas habuit dum per temporum incrementa tempus tempori ſucceſsit. Ab Adam enim vſque ad Noẽ, prima hora eſt quę in diluuio alterata eſt. A Noẽ in Abraam extende, & horã ſecundã in circunciſione perpende. Tertiam ab Abraam in Moyſen, & caue ne prętermittas legem. Quarta à Moyſe in Dauid, ibíque Iudæorum regnum florere videbis. Quintam à Dauid vſque ad tempus tranſmigrationis, & Iſraẽl gloriam marceſſe non negabis. Inde ſextã vſque ad natiuitatem ſancti Ioannis dirige, ibíque legem ac prophetas habere finem intellige. Septimam ab ortu ſancti Ioannis vſque ad paſſionẽ ſaluatoris metire, & ibi totius mundi reatum crucifixum collige. Hæc eſt enim hora ſeptima, in qua febris docente & monente Chriſto animum noſtrũ quaſi reguli filium reliquit. Et ecce iã i octaua ſumꝰ, atq; ꝓ octaua dño pſalmũ decãtamus. Sumꝰ enĩ in quadã reſurrectionis gloria, in quadã honeſtatis eminentia, vt nõ ſit tam quod doleamus, niſi fortè morticinum aliquod poſt baptiſmi lauationem vltronei tetigerimus. Itaque tempus præteritum, vt im-
perfectionem ſuam demonſtret, ſeptem horis D
conſummatur. Nam ſi diem perfectam habuiſſet, horis duodecim clauderetur. Deſunt heſternæ diei horæ quinque, vt intelligamus quia nihil lex & tempus illud ad perfectum adduxit, & audiamus vocem pſalmiſtæ onquirentis imperfectum meum viderunt oculi tui. Sed quod *Pſal. 138*
illi diei defuit, dies noſtra dies octaua, dies diem illuminans ſuppleuit. Ecce etenim pentateucũ ablato Moyſi velamine reuelata facie legimus, & decalogũ ad obſeruantiam quinque ſenſuum noſtrorum ſpiritaliter redigimus, & quinq; prudentes à quinque ſatuis virginibus ſequeſtramus. Dies autem noſtra horis duodecim extẽditur, quoniam ciuitas noſtra portis duodecim gloriatur, duodecim apoſtolis commendatur, duodecim ſportis diuinæ affluentiæ plenitudo & eccleſiæ valitudo circunfertur. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat in qua dixit ei Ieſus, filius tuus viuit. Omnis qui tanquam pater ſuo E
præeſt animo, & ex ratione debet perpendere, & ex ſeruientium ſibi ſenſuum relatu atque ſerupturarum atteſtatione colligere, quoniam heſterno tempore in Chriſti, quę eſt hora ſeptima paſsione, cœpit animus hominis per fidem viuere, hoc eſt credendo ſicut oportet in Chriſti mortem, meruit illico vitam accipere. & credidit ipſe, & domus eius tota. Credit pater, quia peccato iam euacuato quaſi febre filij extincta, cupit inexplebiliter & indeficienter adherere domino. Credit & domus eius tota, quoniam omnes qui in ipſo ſunt animæ motus, eius voluntati obediunt, & de virtute in virtutem proficiunt, vt ex ipſa conſuetudine iam velut cogãtur benefacere. His ita diſcuſsis, totã adhuc ex ordine lectionem breuitervolumus repetere, vt poſsimus & ea quę adhuc aliter de illa ſentimus aperire: Erat quidam regulus, &c. Quatuor homines in euangelio dominus ad vitam reuocauit. Iſtum reguli filium, qui incipiebat mori, & ſignificauit ſpiritum hominis, qui per imtium F
conſenſus prauæ delectationis intrinſecus inchoat mori. Et puellã iam mortuam, ſed adhuc domo clauſam, quę ſignificauit mentem hominis introrſus per conſenſum iniquę delectationis mortuam, & per latentem prauí operis perpetrationem. Iuuenem quoque delatum extra portam, qui deſignauit hominem, cuius ſpiritalis mors publicè patet in opere. Sed & Lazarũ quatriduanum ac fœtidum, qui ſignificauit peccatorem longa cõſuetudine iacentem in tumulo mortiferæ conuerſationis, & ſpargentem de ſe fœtorem ſordidę opinionis. In his ergo quatuor mortis gradibus, iſte quo nunc reguli filius laborare deſcribitur eſt primus. Nec eſt vlla in hoc ſeculo mors animæ niſi fallor, quæ in aliquo graduum iſtorum non inueniatur, & idcirco dominus omnes iſtos reſuſcitaſſe deſcribitur, vt omnes animarum mortes ad vitam reformare monſtretur. Sed ad lectionem reſpicia mus. Erat quidam regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Regulus iſte, ratio non inconuenienter intelligitur. Filius eius cogitatus qui ex rationabili ſenſu naſcitur. Erat quidam regulus, id eſt, rationabilis ſenſus, cuius potentia defectum patiebatur, cuius ſpiritale regnum

fuerat

Universidad de Deusto
Biblioteca

G fuerat imminutum. Cuius filius infirmabatur, id est, cuius cogitatus & spiritus infirmiter resistebat peccati delectationibus. Infirmabatur autem in Capharnaum. Capharnaum verò interpretatur ager consolationis, & villa consolationis, & significat hunc mundum in quo temporalē
Luc.6.d. habēt consolationem illi quibus dicitur: Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestrā
Matt.13.e & de quo legimus, quia ager est mundus. Infirmabatur ergo in Capharnaum, quia in prosperitatibus & diuitiis atque blanditiis huius seculi vires internas amittebat, vt iam resistere noxiis delectationibus non valeret. Hic ergo regulus, id est, rationabilis sensus, cùm à doctoribus audisset, quia Iesus aduenisset à Iudæa in Galileam, id est, quia saluator veniret à confessione peccatorum in transmigrationem perpetratam hoc est, ad eos qui ad iniquitatē transmigrauerant, abiit ad eum, id est, per spem & deuotionē accessit spiritaliter ad eum vt eum ad se deduH ceret, & rogabat eum vt descenderet, hoc est, misericordiam suam inclinaret & sanaret cogitatum eius de imbecillitate resistendi blanditiis incipiebat enim mori, id est, consentire peccatis. Dixit ergo Iesus ad eum, increpans in eo tarditatem eorum qui hæsitant in fide. Nisi signa & prodigia videritis non creditis. Non creditis iudicium futurum securitate torpentes, nisi mirabilibus excitemini. Videntes enim signa, solent huiusmodi hominum mentes terreri & credere ad horam. Non creditis mandatis meis, quia non ea facitis, nō creditis promissionibus meis, quoniam has quærere negligitis. Signa & prodigia sunt vobis necessaria, vt per hæc ad fidem quæ per charitatem operatur adducamini. Dicit ad eum regulus in potentia minoratus: Dómine descende, id est, beneficium tuæ visitationis aut compassionis ad me clementer humilia, priusquam ex toto per consummatū peccati consensum moriatur cogitatus meus. Dicit ei Iesus: Vade, id est, collabora gratiæ meæ, proficiens in bonis operibus cū adiutorio meo & sic filius cordis tui per profectum iustitiæ viI uit. Credidit homo, id est, obediēs fuit ratio sermoni quem dixit ei Iesus, & ibat promouendo se in via iustitiæ. Iam autem eo descendente, id est se humiliante in pœnitentia & affligente, & ad seipsum ab alto contēplationis redeunte, serui occurrerunt ei, hoc est, membra corporis sui subseruierunt ei ad bonum, iuxta illud Apostolo-
Rom.6.d li: Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatē, ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Ex hac obeditione sua nuntiauerunt ei quod interior filius eius viueret. Non enim caro ad bonum seruire parata esse poterit si interior dominus eius in bona voluntate viuens non fuerit. Vel serui sunt carnales sensus, qui seruire debent rationi. Qui occurrerunt ei, dum se paratos ad obsequium offerunt. Et siue corporis artus, siue carnales sensus intelligantur hi serui, necesse est, vt hi nuntient regulo vitā filij sui quatin⁹ hūc indubitāter viuere sciat: quia non potest ratio veraciter agnoscere cogitatum suum viuere, nisi eius vitam opera bona sibi certam indicauerint. Non enim sibi aliquis debet credere, quicquid sibi animus de cogitaK tus sui vita sine operis attestatione respondit. Si *In solius fidei iacta* enim veraciter interius viuit cogitatus, mox in *torei.* opere componuntur exteriores motus. Interrogabat ergo, id est, subtiliter inuestigabat horam ab eis, in qua melius habuerat. Opera enim per membra corporis exhibita, hoc respondere poterant. Et dixerunt, id est, causa intelligendi fuerunt ei, quia heri, id est, in præteritorum recordatione peccatorū: in hora septima, hoc est, in inspiratione septiformis spiritus, reliquit eū febris, id est, consuetudinaria & seruens ac tremula imbecillitas. Vel heri, id est, dum esset coram deo in oratione, reliquit cogitatū suum febris. Dies quippè illi erat, dum ipse deo in cōtēplatione & oratione assisteret, sed nox facta est dum ad seipsum rediret. Deinde cùm opera sensúsque suos clara mentis luce vigilanter aspiL ceret, dies illi quædam radiauit. Non tamen in hac, sed in præterita die, id est, non quando sibi ipsi vigilans attendebat, sed quando deo precator assistebat, reliquit interna febris cogitatum quasi filium cordis sui. Et reliquit eum hora septima, id est, in illuminatione septiformis gratiæ. Cognouit ergo pater, id est, etiam admonitus experimento carnalium sensuum & artuum obtemperantium sibi in bonum animaduertit rationalis sensus: quia illa hora erat in qua dixit ei Iesus: filius tuus viuit, id est, in qua prius spē eius erexit de salute cogitatus sui. Et credidit ip se rationalis sensus, qui prius perfectè non credebat, & domus eius tota, id est, vniuersa multitudo cogitationum mētis eius. Et nos itaque beneficium hoc saluatoris cognoscētes, studeamus si necesse fuerit in nobis ipsis hoc idē experiri, vt quisquis cogitatum quasi filium viderit inter illecebras delectationum languere non sinat eum ex toto, sicut filiā Archisinagogi per consensum delectationum & per actionem mori, sed occurrat saluatori salutem peccantium quærēti, & pia supplicatione obtineat ab eo vitam ac salutem eius, præstante ipsius gratia saluatoris, qui eum patre & spiritu sancto viuit & regnat deus, per omnia secula seculorū. Amen. M

Lectio sancti Euangelij secundum Matthæum. Cap. XVIII. D.

IN illo tempore: Dixit dominus Iesus discipulis suis parabolam hanc: Assimilatum est regnum cælorū homini regi, qui voluit rationem ponere cū seruis suis. Et cùm cœpisset rationē ponere, oblatus est ei vnus qui debebat ei decem milia talenta. Et reliqua.

In hac lectione monemur, vt fratribus in nos peccantibus, dimittamus, si nobis à deo quæ in eum peccauimus dimitti volumus, aut potius si ea quæ iam nobis dimisit, ne rursum à nobis exigat optamus. Ecce enim seruus qui decem milium talētorū erat debitor, vniuersi debiti relaxationem

A laxationem à domino suo consequutus esse narratur: sed quia ipse postmodū conseruo suo denarios centum dimittere noluit, omnia quæ sibi à domino fuerant dimissa coactus est reddere. Debuisset enim conseruo libenter dimittere minora, quæ sibi nouerat à domino dimissa fuisse maiora. Sed iam verba sacrę lectionis seriatim videamus. Assimilatum est, inquit, regnum cælorum homini regi, quia videlicet sicut iste rex fecisse describitur, sic in regno cælorum fieri decretum est. Regnum autem cælorum, vocatur etiam in hoc seculo ecclesia fidelium: quia dum cælestem in terris vitam pro posse suo ducere student, iam in eis dominus quasi in angelis regnat. Et ob insigne meritum eorum, tota simul ecclesia, cuius ipsi membra sunt appellatur regnum cælorum, licet in ea multi qui plus
Ose.2.b. terrena quàm cælestia quærunt, nec in suis mo-
Luc.19.b. ribus adhuc Christū sicut oportet regnare sinunt. Homo autem rex, cui regnum istud assiB milatum est, mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus intelligitur, de quo aliàs scriptū est. Homo quidam nobilis abiit in regionem lōginquam, accipere sibi regnum & reuerti. Qui voluit rationem ponere cum seruis suis, quia placuit ei requirere in iudicio rationem eorum quæ quisque fuerit operatus. Et cùm cœpisset
Ose.4.d rationē ponere, oblatus est ei vnus qui debebat decem milia talenta. Incipit nunc rationem ponere, quoniā sicut Petrus ait: tempus est vt incipiat iudicium à domo dei. Incipit nunc rationē ponere quando per infirmitatis molestiam ad lectum & ad mortē pertrahit homines, vt eos de singulis actibus suis in iudicio discutiens rationem reddere cogat. Dum ergo sic cœpisset rationem ponere, id est, ad mortē quoslibet pergritudinem vrgere, vt cogitarēt iam quasi ante tribunal se esse positos, vt ei rationem redderent, oblatus est ei, hoc est, per ministerium angelorum ad mortem coactus est, vnus qui debebat ei decem milia talenta, id est, multorum C grauium peccatorum perpetrationis reus tenebatur. Denarius enim numerus plenitudinem diuinorum significat mandatorum, propter legis decalogum. Millenarius verò consummatā perfectionem. Talentum autem dicitur esse maximum inter omnia ponderum genera. Decem ergo milia talenta, perfectionem grauium multorúmque criminum designant, quę per plenariam transgressionem mandatorum dei sint facta. Et tam grauis debito cōstrictus erat iste, qui nunc dicitur oblatus fuisse regi, id est, qui ad mortem in infirmitate per angelos vrgebatur. Cùm autem non haberet vnde redderet, iussit eum dominus venundari, & vxorem eius & filios, & omnia quæ habebat, & reddi. Non habebat vnde redderet, quia ex seipso habebat vnde in culpam caderet, sed ex seipso non habebat vnde ad veniam resurgeret. Et ideo iussit eum dominus venundari, id est, possidēdum dæmonibus in æternam damnationem tradi, & pœnas de illo sumi. Et vxorem, id est, carnalem voluptatem eius & concupiscentiam, & filios, id est, iniqua eius opera, & omnia quæ habebat, id est, verba & cogitationes eius. Vēditur enim cū vxore & filiis & omnibus quæ habet, vt debitum reddat, qui per mortem corporis ab hac D vita subtrahitur, & cum reatu carnalis suæ voluptatis & cupiditatis, & operum atque verborum & cogitationum, traduntur malignis spiritibus in æternum possidendus, vt perpetuas luens pœnas, diuinæ iustitiæ satisfaciat. Procidens autem seruus ille, rogabat eum dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Tunc seruus domino procedit, & vt venditionem, id est, damnationem effugiat, submissus obsecrando deposcit, cùm his qui propter peccata sua imminentem sibi mortem, vt potè damnandus metuit, humiliter se subdit diuinæ clementiæ, & per veram pœnitentiam ac puram animi intentionem cōuertit ad Deum, promittens se in reliquo redditurum Deo omnia quæ debet illi, si impendentem sibi sententiam mor- *Quomodo* tis euaserit. Qui enim vniuersa quæ male egit *debitum* emendat, & deinceps religiosè viuit, omnia quę *reddatur* debebat domino reddit. Misertus autem domi- *deo.* nus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit E ei. Seruus humiliter petebat dilationem, & dominus misericorditer concessit remissionem. Nam dimisit eum, id est, proprio arbitrio relaxauit, concedens ei rursus spatium viuendi. Et per confessionem ac pœnitentiam, dimisit ei debitum omne culparum. Egressus autem seruus ille, inuenit vnum de conseruis suis qui debebat ei centum denarios. Et tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes. Dum seruus esset in angustia prædictæ districtionis, stabat quodammodo positus ante faciem domini. Sed quando dimissus est, vt iuxta voluntatem liberi arbitrij sui bonum adhuc siue malum facere posset, tunc à domino suo egressus est. Dominus enim Deus vbique est, nec potest alicubi quisquam egredi vbi ipse non sit. Sed, vt dixi, tunc egressus est, non loco sed relaxatione sui serus à domino, quando rursum dimissus est arbitrio suo. Egressus autē inuenit vnum de conseruis suis, qui debebat ei centum denarios. Cō seruus iste, alius homo erat, qui Christo regi cū hoc seruire proposuerat. Sed debebat ei cen- F tum denarios, quia peccauerat in eum, aliquas illi iniurias faciendo. Centum enim denarij, si- *Centum* gnificant peccata quæ homo in hominem com *denarii* mittit, sicut decem milia talenta, significant ea *peccata in* quæ in Deum agit: quia sicut quantitas centum *hominē si* denariorum exigua est ad comparationē quan- *gnificant.* titatis & numeri decem milium talentorum: ita quicquid in nos homo peccat exiguum est & rarum ad comparationem culparū, quas in deum nocte & die & singulis horis committimus. Licet enim centenarius perfectionem significet, multo tamen pleniorem consummationem designat millenarius. Talentum quoque mira grāditate superat exiguitatem denarij. Ex quibus liquido demonstratur, quod ea quæ nos in Deum peccamus magna & multa sunt, ea verò quæ homines in nos peccāt, exigua sunt & pauca. Et idcirco si Deus libenter nobis tot & tanta mala quæ in eum commisimus dimittit, multo facilius nos hominibus dimittere debemus pauca & parua quæ in nos ipsi deliquerunt. Sed iste seruus non sic agere voluit. Inuenit enim, vt dictum est, vnum de conseruis suis, qui debebat

Universidad de Deusto
Biblioteca

G bebat ei centum denarios, & tenens suffocabat eum. Tenebat eũ, quia nolebat dimittere quod in se peccauerat. Et suffocabat eum, id est, coangustabat spiritaliter, & extinguere nitebatur in reatu peccati in se ab eo commissi. Debitorem enim conseruum, id est, fratrem in se peccantem tenet, qui nõ dimittit ei quod in se peccauit, sed memoriam iniuriæ quam ab eo passus est in corde suo reseruat. Quem & suffocat, dum animam eius spiritaliter strangulat & opprimit atque coangustat in periculo peccati nõ dimittens ei quod in se commisit, sed alligans eum in culpa. Redde, inquit, quod debes, id est, iam nunc sine mora persolue mihi rectum de omnibus iniuriis quas mihi fecisti. Et procidẽs conseruus eius rogabat eum dicens: Patiẽtiam habe in me, & omnia reddam tibi. Procidens conseruus eius rogabat eum, quia humiliter ab eo saltem dilationem postulabat, dicens: Patiẽtiam habe, id est, patienter expecta me, & omH nia reddam tibi, hoc est, vniuersa quæ in te peccaui emendabo tibi, & bene deinceps me erga te habebo. Ille autem noluit, sed abiit & misit eum in carcerem, donec redderet debitũ. Noluit conseruum suũ patienter expectare vt posset emendare, noluit inducias illi concedere, sed absque reuerentia domini sui abiit & misit eum in carcerem. Abiit, hoc est, apostatando & in deteriora retrorsum eundo, perrexit: & misit eum in carcerem donec redderet debitum, id est, quantum ad suæ voluntatis malignam obstinationẽ demersit eum in infernum, donec pro culpa sempiternas persolueret pœnas. Sũt enim nonnulli malignæ mẽtis homines, quorum iste sernus imaginem tenet, qui grauium peccatorum quæ ipsi perpetrauerunt immemores, si & leuiter culpa fratris in se peccantis offendantur, in tantam obstinationem prorumpunt, vt quod dictu quoque nephas est, optent fratrem suum eternis antè perire suppliciis, quàm quod in se peccauerat indulgeant. Videntes autem conserui eius quæ fiebant, contristati sunt valI de. Et venerunt, & narrauerunt domino suo omnia quæ facta fuerant. Conserui eius hoc loco sacerdotes & religiosi viri intelliguntur, qui videntes ea quæ nequiter in fratrem ab eo fiebant, contristati sunt valde. Et venerunt, & narrauerunt hæc omnia domino suo: quia redierunt ad cor suum, & ibi diuino cõspectui intendentes, conquesti sunt in precibus suis coram eo de his omnibus. Vel sancti angeli possunt intelligi conserui. Cùm enim Ioannes in Apo-
Apo. vl. c calypsi vellet angelum adorare, dixit ei angelus: Vide ne feceris, conseruus tuus sum & fratrum tuorum. Conserui ergo sunt angeli. Qui viderunt ea quæ fiebant à malo seruo, & contristati sunt valde: quia nobis ad custodiam deputati cuncta quæ facimus diligenter aspiciunt, & de bonis actibus nostris lætantur, de malis verò contristantur. Non tamen tristitia possunt affici, quia perfectè beati sunt, sed hoc quod eis mala nostra displicent, vocatur eorum tristitia. Valde ergo contristati sunt, id est, valde displicuit eis quod inique fieri viderunt. Et venerũt & narrauerũt domino suo omnia quæ facta fuerant: quia ipsi cuncta quæ gerimus, siue bona siue mala renuntiant Deo, vt sciant quid ipK se de his omnibus fieri iubeat. Tunc vocauit illum dominus suus, & ait illi: Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Nónne ergo oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Ingratum seruum dominus rursum vocat, & cur ipse misericordiam consequutus à domino misereri conseruo noluerit arguit, cùm illum qui perceptæ à Deo indulgentiæ immemor noluit indulgere fratri quod in se peccauerat, ad mortem per corporis infirmitatem reuocat, & sic ad iudicium, atque peccata etiam illa in caput
Iaco. 2. d eius denuò replicat, quę sibi iam fuisse per pœnitentiam dimissa gaudebat. Iudicium enim sine misericordia, illi qui non facit misericordiam. Vnde & subditur: Et iratus dominus eius, tradidit eum tortoribus, quoadusque redderet vniuersum debitum. Qui enim fratri indulgere noluit, sed eum in carcerem pro debiL to misit, merito ipse indulgentiam quam perceperat amisit, & in manus tortorum venit. Nam quisquis hominem ad imaginem Dei factum à peccato non soluit rogatus, sed obdurationem mentis suæ quantum in se est, tartareo carceri puniendum tradit, Deo est odibilis, & eandem sibi damnationem indubitanter acquirit. Iratus est ergo dominus eius, id est, asperitatem iustæ vltionis in eum exercuit. Non enim in natura sua Deus irasci potest, qui semper tranquillus & incommutabilis permanet, sed iratus videtur eis quibus vindictam reddit. Ideóque vindicta ipsa vocatur eius ira. Iratus itaque tradidit eum tortoribus, hoc est malignis spiritibus qui torquerent eum in aeterno quoadusque redderet vniuersum debitum, id est, sine fine. Quisquis enim semel traditus irreuocabiliter fuerit crudelibus angelis, quorum officium est reprobos torquere, nunquam vlterius valet debitum reddere, quia non potest per pœnitentiam & opera bona quod male gesit emendare, & propterea semper eogitur pœnas sustinere. Ad quid autem hæc paM rabola intendat consequenter dominus subdendo manifestat. Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Sicut autem à seruo cuncta quæ dimiserat repetiit, eumque cùm non posset reddere damnauit: quia ille conseruo suo dimittere noluit, sic & pater meus à quolibet ex vobis iterum exiget quicquid illi per pœnitentiam dimisit, si ille fratri suo cuncta quæ in se peccauit ex corde non dimiserit. Ita vos singulos pater meus ad iudicium reuocabit, & quæ misericordia flexus primò dimisit, repetet, vosque tortoribus angelis tradet, si non remiseritis vnusquisque fratri suo, peccatum omne quod in vos frater ille commisit, & remiseritis illud non simulatoriè, sed veraciter de cordibus vestris, vt non remaneat in corde, cùm remiseritis illud ore. Nó tamen per seipsum pater huiusmodi iudicia faciet, sed per filium: quia sicut Apostolus testatur: Iudicabit Deus occulta hominum per IE-
Rom. 2. c SVM CHRISTVM. Idcirco de cordibus vestris

vestris remittendum est fratris peccatum: quia iudicabit Deus occulta hominum, ne nunc in occultis cordium nostrorum latere illud videat & tunc manifestam pro hoc damnationem inferat. Misericordiam & charitatem erga proximum habere studeamus, remittentes ei misericorditer quod in nos deliquit, & puro corde illum diligentes, vt & nos similem vicissitudinem à pio iudice nostro consequamur, qui viuit & regnat in secula seculorum. Amen.

D. ANSELMI ENARRATIONUM *in Euangelia nonnulla Finis.*

Université de Liège
Bibliothèque